رفعت سرود مصرع طبعش بطرز نو
از بانگ عندلیب شگفته بهار گل ۱۳۱۰ھ

ولہ ایضاً

صوفی پاکیزه سیرت خواجه ناصر عندلیب
آمده از نخل خامه گل فشان معرفت
رفعت شیوا بیان تاریخ طبع این کتاب
از لب اعجاز گفتا بوستان معرفت ۱۳۱۰ھ

قطعۂ تاریخ ریختۂ قلم بلاغت رقم فصیح اللسان بلیغ البیان سخن سنج اوحد منشی جمیل احمد سلمہ الاحد

این داستان که کاشف اسرار سرمدیست
بلبل نواگرست در آغوش عندلیب
گوش جهانست والهِ انداز نالہ اش
شد حرف عندلیب دُرِ گوش عندلیب

حرفی ست از زبان سخن گوش عندلیب
گر نالۂ کشد ز دلِ دردمند خویش
این گلشن است غاشیه بر دوش عندلیب
گل کرد تا بهار مضامین این کتاب

از عالمِ سلوک دلش نغمه سنج نیست
چون رنگ گل پریده شود هوش عندلیب
ارشاد خواجه سامعۂ عاشقان نواخت
گُل یکقلم شدست فراموش عندلیب

رفتم ز خود جمیل و زدم بانگ سال طبع
بیهوشی کرد نالۂ پرجوش عندلیب ۱۳۱۰ھ

تاریخ طبع از طبع رزین و فکر معنی آفرین غازه کش عارض لیلای زیبا بیانی
چهره آرای سلمای نکته دانی حافظ محمد کرامت الله صاحب مهتمم مطبع شاهجهانی

نالۂ خوش خواجه ناصر عندلیب ایجاد کرد
الله الله این زبان این بیانِ عندلیب
هر که راهِ سرّ عرفان طی کند بر روی آن
نو بهارِ آب و رنگِ گلستانِ عندلیب
گر بود زین نسخۂ عرفان تلاشِ معرفت
سفته شد ز الماسِ کلکِ دُر فشانِ عندلیب
رمز فهمانِ کلامِ عاشق و معشوق را
شاد شد هر طبع و هم روح روانِ عندلیب
آفرین صد آفرین بر همتش کز فیض وی

کامده در دلفریبی چون فغانِ عندلیب
تشنگان را قطره قطره زاب بحرِ معرفت
وا شود بابِ مکانِ لامکانِ عندلیب
آن قدر سرسبز و خرّم کرد عالم را ز فیض
داستانی بشنوید ای دوستانِ عندلیب
هر که گلگشت فضای این بهارستان کند
این کتاب آمد همانا ترجمانِ عندلیب
حضرتِ شاه جهان بیگم بطبعش حکم داد
ماند باقی در جهان نام و نشانِ عندلیب
دل بشکار آمد چه زیبا داستانِ عندلیب ۱۳۱۰ھ

کرد اثباتِ حق آن عذب البیان از ناسوی
میچکد از خامۂ گوهر فشانِ عندلیب
می توان دریافت از هر نالۂ مستی فزا
هر گل و گلزار با شد مدح خوانِ عندلیب
آنچه از دُرهای اسرارِ قدم ناسفته بود
یابد او بی شک نشانِ آشیانِ عندلیب
با هزاران حسن و خوبی طبع شد چون این کتاب
کان رفیع القدر آمد قدر دانِ عندلیب
بهر سالِ طبع این مصراع حافظ زد رقم

وآن رباعی وقطعه ایست اول در جلد اول صفحه ۶۲۸ سطر ۳		بر پیل سفیدش که بمینا دگرند	شد شیفته هر کس که نگاهی افگند
چون شاه جهان بران بر آمد گوئی	خورشید شد از سفیدهٔ صبح بلند	وثانی در جلد ثانی صفحه ۶۶۴ سطر ۳	هاتف آن روز بمن مژدهٔ این دولت داد
کز بران جور و جفا صبر و ثباتم دادند	کیمیائی ست عجب بندگی شاه جهان	خاک او گشتم و چندین درجاتم دادند	بلکه تمام اشعار این کتاب مشعر

بالهامات غیبی و کرامات لاریب ست عارفان خداشناس مطالب عالیهٔ نالهٔ عندلیب را از عالم قدس اصغا نمایند و سالکان بلند قیاس در فضای دلکشای معانی صحیحهٔ این کتاب پر و بال تماشا کشایند لیکن وقتیکه غلطی الفاظ و ناموزونی اشعار و نماید ناظر را بجز شبهه و تردد هیچ مطلب نکشاید نظر بران در تصحیح مبانی و تنقیح معانی باز نظر غائر دریغ نداشتم و هما امکن در حسن صناعات این فن دقیقه فرو نگذاشتم چنانچه ادنی التزامش اینکه جملهٔ منظومات را معدود بجدول کردم و در تمام کتاب جمیع مصاریع را بالقید کتابت یک سطر در آوردم و بکسر و شکستگی در دو سطر نبردم و چون بهارین نسیم عنبر شمیم باهتمام صناع عدیم المثال طباع سلیم الخیال جوهر شناس گوهر علم و کمال حافظ محمد کرامت الله مهتمم مطبع [illegible] الاقبال بهو پال گل انطباع تمامی این نالهٔ عندلیب کرامت نصیب را با آب و رنگ تازه خرم و خندان گردانید عندلیب خامهٔ آسی مدراسی [illegible] نامه سخن شناسی بنغمه سنجی تاریخش چهچهه زن گردید

طبع زاد خواجه ناصر عندلیب این ناله هست	می برد باد صبا یش هدیه سوی عندلیب	خرم آن عهدیکه در باغ جهان از فرط شوق
داشتی هر گلعذاری جستجوی عندلیب	رنگ و بوی گل بود در گلعذاران جهان	هیچ بلبل را نباشد خوی و بوی عندلیب
گوئیا هر نالهٔ باشد ز توحید آیهٔ	هست تفسیر هو الله های هوی عندلیب	گل چه باشد سنگ هم صد پاره هست از نالها
بی توان بردا از اثر بالیش بکوی عندلیب	نفس اماره که آلوده ست باخبث بطون	می تواند پاک شد از شست و شوی عندلیب
آفرین صد آفرین بر همت شاه جهان	حکم طبعش داد و گل کرد آرزوی عندلیب	فیض دریای نوالش را کمال این ست و بس
کامد آب رفته باز اینک بجوی عندلیب	یافته برگ و نوائی برگ برگ این چمن	آمده ممنون منت مو بموی عندلیب
تا که لطفش آبیار این گلستان آمده	آب و رنگ گل فزود و آبروی عندلیب	دلکشا دستان و صفش تا شنیده در چمن
داستان گل گره شد در گلوی عندلیب	مصرع تاریخ طبع از طبع آسی کرد گل	بشگفد دل از نسیم گفتگوی عندلیب ۱۳۱۰ هجری

از نائر شیرین مقال ناظم نازک خیال بر چرخ بلند خیالی شمس بازغ منشی فدا علی صاحب فارغ

طبع شد این نسخهٔ خاطر فریب	طبع بود از بهر او در جستجو	نظم و نثرش چست و رنگین و فصیح
دلنشین مثل ادای ماهرو	چون گل سیراب تازه لفظ آن	معنیش چون در گل تر رنگ و بو

مصرع تاریخ فارغ زد رقم	طرفه نثر عندلیب نامجو ۱۳۱۰ هجری

از تازه افاضات جامع الکمالات ادیب لاثانی مولانا عباس رفعت بن شیخ احمد یمنی شروانی

اوراق این کتاب بود باغ جان فزا	دلکش حروف روکش نقش و نگار گل

که ازان حُجبِ ظُلمانی و محدثاتِ فانی پیش آید وازین سیرِ عالمِ نورانی وجلوهٔ حیاتِ جاودانی رو نماید لیکن بوسعتِ رسائیِ نالهٔ نازم وقوتِ حافظهٔ عندلیب چه برطرازم که ازیکدانهٔ نقطهٔ قلمِ اعجازرقمش درین گلزمینِ لطافت آگین چندین هزار گلهای نگارنگ از مقاماتِ تصوّفِ بی غایات و درجاتِ معرفتِ لانهایات رویانید و گلِ هزاره زیباطرازهٔ باهزاران آب و رنگِ سوز وگداز از حقیقت ومجاز دمانید

شاخی هزاره گل بگلی صد هزار برگ | برگی هزار رنگ و برنگی هزار بو

الحق که اینچنین کتابِ کبیر الضخامت کثیر الافاضت در تفریعِ حُسنِ نتائجِ علمِ سلوک بضمنِ قصصِ صعلوک و ملوک کسی ندیده نشنید و باوجود گنجائیِ عبارات و کلانیِ تقطیعِ صفحات تمامی طبعش تا بهندسهٔ یکهزار و هشت صد و پانزده ۱۸۱۵ صفحه رسید و باید شنید که حضرت عندلیب عجب جامعیتِ کمالاتِ صوری و معنوی داشتند و برنگینیِ طبعِ سخن آفرینش عبارتِ نثرِ فارسیِ مسجع و نظمِ بلیغِ مرصّع قلم برداشته برنگاشتند در اوائلِ حال بدار الخلافه شاه جهان آباد که وطنِ قدیمِ ایشانست منصبدارِ پادشاهی بودند و بعد ازان ترکِ حُبّ دنیا و اختیارِ صحبت فقرا نمودند تا آنکه پیرِ صحبتِ ایشان در اول عارف اکمل و واقفِ اسرارِ ملکوتی کاشفِ استارِ جبروتی شیخِ زمن حضرتِ سعد الله معروف بشاه گلشن قُدس سرّهٔ فی السرِ و العلن بودند و پیرِ بیعت مهرِ سپهرِ ولایتِ کبریٰ مرکزِ دائرهٔ هدایتِ عظمیٰ شخصُ العرفان عینُ الاعیان حضرت خواجه محمد زبیر علیه الرحمة والرضوان که بایمای شیخ ممدوح بخدمتِ حضورِ ایشان رسیده در سلسلهٔ نقشبندیه بیعت نمودند و نسبِ طاهرِ حضرت خواجه ناصر از جانبِ پدرِ بزرگوار در فقرای ساداتُ الابرار بخواجه سید بهاء الدین نقشبند قدس سره بنور الانوار و در امرای بلند اقتدار بنواب ظفر خان که در عهد جهانگیر پادشاه غازی سردارِ نامدار بودند میرسد و از طرفِ مادرِ عالی تبار بسلسلهٔ اولادِ اطهارِ شیخ الکبار حضرت غوث اعظم قدس سره الاکرم می پیوندد و بلبلِ روحِ پاکِ عندلیب بشوقِ لقای حبیب در ۱۱۷۲ سنه یکهزار و یکصد و هفتاد و دو هجری از قفسِ قالبِ عُنصری بعمرِ شصت و شش سالگی که بعددِ اسمِ مبارکِ الله تبارک ست بلفظ الله پرید و بر آشیانهٔ وصالِ جاوید رسید و تمامِ عمر زهد و ریاضت فرمودند و صاحبِ کشف و کرامت بودند پس یکی ازان زهد و ریاضت اینکه در هر حالت بکمال استقامت صبر و قناعت فرمودند و کوهِ تمکین بودند و مانند قطب از جای خود نجنبیدند حتی که بدفعِ خیالِ برخاستن هر دو زانوی خود را بر رسن بستند و بر فرشِ خاک نشستند و مدام دعا از حق جلّ و علا می نمودند که الٰهی اگر من از بنی فاطمه ام نعمتِ فاقه از خانهٔ من بدر نرود و مرا فراخیِ رزق میسر نشود و میسر مودند که مراد در تمامِ عمر از اعظم نعمای فاقه نعمتِ یک و نیم فاقه پیش آمد یکی فاقهٔ بست و دو روزه و دیگری نیم که پانزده روزه بود الحمد لله علی ذلک الرزق الموعود و دیگری ازان کشف و کرامت آنکه وقتِ تصحیح کاپی در اثنای طبعِ این کتابِ عدیم النّدید بر طبعم منکشف گردید چنانچه رباعی و قطعهٔ بتصریحِ نام در مدح سرائیِ ممدوحهٔ انام منبع المحاسن و الحسنات مجمع الیامن و البرکات عالی جناب مستطاب نواب شاهجهان بگم صاحبه سرکار والیهٔ ریاستِ بهوپال دام اقبالها و النوال قبل از یکصد و پنجاه و هفت ۱۵۷ سال بطریقِ پیشین گوئی درین کتاب درج نمودند و اشارتِ بشارتِ فیض رسائی از مطبعِ فیض منبعِ شاهجهانی بصلهٔ قدردانیِ طبعِ این کتابِ لاثانی فرمودند

ثابت قدم معرکۂ حق گوئی خرقہ پوشِ تلوین وتمکین جرعہ نوشِ ارشاد وتلقین ماہِ کاملِ فلکِ زندہ داری نیّرِ اعظم سمای نیکوکاری عارفِ باللہ ولی حق آگاہ مفتاحِ خزائنِ العرش خازنِ کنوز الفرش عارجِ معارجِ عُروج ونزول ناہجِ مناہجِ جمع وقبول گرم رفتارِ منازلِ ملت ودین قافلہ سالارِ مراحلِ عینُ الیقین شاہِ قلمروِ خدادانی مؤید بتائیداتِ ربانی فرازندۂ رایتِ ارشاد طرازندۂ نقشِ مراد جمشیدِ عصر شبلیِ دہر مستجمعِ فضائلِ اولیا مستکملِ فواضلِ اصفیا امامُ الواصلین مقتدامُ الکاملین ناصر الملة والدین امیر المحمدیین حضرت خواجہ محمد ناصر محمدی المتخلص بعندلیب طاب رُوحہ باطیبِ الطیب من رَوحِ وصلِ الحبیب سرکشیدہ وبلند نوا گردیدہ وآنچہ درین نالۂ دلکش مقالہ سوز وگداز ست محض کرامت واعجاز ست کہ دلکشی را طرفہ اندازِ ناز ونیاز ست

نظمش نتوان گفت کہ سلکی ست زگوہر	ہم نثری ازان در نظرم عقدِ لآل ست	لفظش بصفا آینۂ شاہدِ معنی ست
معنے بشکوہی ست کہ طغرای کمال ست	صد بار زسر تا سرِ این نالہ شگفتم	لیلے ست کہ سرتا بقدم غنج ودلال ست

وپُرظاہر ست کہ در گلزمینِ ہند از ابتدای فتحِ اسلام عندلیبی باین خوش نوائی نغمہ سرائی نکردہ وفاضلی از فقرای صوفیۂ صافیہ ودرویشی از عرفای معارفِ وافیہ باین جامعیتِ انواعِ علومِ عقلی ونقلی وظاہری وباطنی بادستگاہِ نظمِ بلیغ ونثرِ فصیح نامِ شہرت وقبولِ تام بر نیاوردہ چنانچہ پرکاریہای نظم ونثرِ ہمین کتاب در جامعیتِ علوم از ہر باب برزورِ بازوی ملکۂ راسخہ وقوتِ علمیۂ او گواہی ست صادق وشاہدی ست ناطق عارفِ والادستگاہی باید وسالکِ بلند نگاہی شاید کہ در خیابانِ سطورش گلہای علمِ ایمان وعلمِ احسان وعلمِ عرفان وعلمِ فنا وبقا وعلمِ زہد وتقوی وعلمِ اخلاص وعلمِ تزکیہ وعلمِ تخلیہ وعلمِ اشارت والہام وعلمِ کلامِ ملک العلام وعلمِ مشاہدہ وعلمِ مکاشفہ وعلمِ توحید وعلمِ تجرید وعلمِ تجلی ذات وعلمِ تجلی صفات وعلمِ طی منازل وعلمِ قربِ نوافل را بدیدۂ حقیقت بین نظارہ کردہ عطرِ ریاحینِ معرفت استشمام نماید وخسارۂ گلرنگِ مخدراتِ حجالِ فہمِ قطعِ ماسوی اللہ وفہمِ وصول الی اللہ وفہمِ جمال وجلال وفہمِ مواجید واحوال وفہمِ عینیت واتحاد وفہمِ مبدا ومعاد وفہمِ عدم ووجود وفہمِ حضور وشہود وفہمِ جذبات وفہمِ واردات وفہمِ عالمِ مثال وفہمِ تجددِ امثال وفہمِ کیفیتِ وجدانی وفہمِ القای رحمانی وفہمِ نفی واثبات وفہمِ استقلال وثبات وفہمِ پاسِ انفاس وفہمِ جمعِ حواس را بچشمِ عبرت وخبرت تماشا کردہ برقع از رخِ محبوبِ حقیقی ومطلوبِ تحقیقی کشاید اگرچہ متکلمینِ ظاہربین ونشیانِ سخن آفرین را باعتبارِ وسعتِ بندشِ خیالی وقدرتِ تلاشِ مضمونِ عالی بر توسیعِ قصۂ بوستانِ خیال وتطویلِ داستانِ الف لیلہ نازست لیکن نسبتِ این نالۂ طویل المقالہ تشبیہِ حقیقت بمجاز ست زیرا کہ دران سلسلہ اندراجِ صدہا افسانہ در فسانۂ مشتہیاتِ طبیعیۂ جسمانی ومقتضیاتِ اوہامِ شیطانی ست ودرین تسلسلِ اندراجِ ہزارہا قصہ در قصہ وارداتِ لطائفِ عرفانی والہاماتِ معارفِ رحانی ست

خاتمةُ الطبع مع تاریخ طبع از طبع بندهٔ آسی محمد عبد العلی مدراسی عفا عنه رب الاَناسی

ازدمِ سوزِ جان کشی نعرهٔ یا حبیب را
بشنوی ار بگوش دل نالهٔ عندلیب را

نالهٔ عندلیبِ بستانسرای گلشنِ حمد و توحید و نعرهٔ یا حبیبِ مستی فزای انجمنِ ترک و تجرید عجب تاثیری دارد که صدای دل گدازش سینه مستانِ بهارستانِ خلوت در جلوت را در جوش و نوای جان نوازش شوریده سرانِ خمستانِ وحدت در کثرت را در خروش آرد حق همین ست که این ناله همچنین ست یعنی این کتابِ عجیب و غریب جامعِ طرقِ سلوک و تادیب حاویِ مطالبِ تصوّف و تهذیب نالهٔ عندلیب هو یوصل محبّه الی وصل الحبیب

نالهٔ گر عندلیبِ خوش نوا
کرده دلها را چو گلها چاک چاک
شد بلند از بهر قطع ماسوا
وز سماعش نفسِ شیطان شد هلاک
نالهٔ کز بلبلِ باغِ قدم
هر که مضمونش شنید از گوشِ هوش
آمد اندر گوشِ گل بی کیف و کم
پر شد از مستی سرش با صد خروش

چرا نباشد که صُلصُل بهمین لذتِ نغمه سرائی معرفت بالای منبرِ سرو جویبار نشسته و بلبل بهمین کثرتِ دستانسرائی وحدت از یکی هزار گشته رنگ یکتائی دیگران شکسته و همین ناله باشد که هر صدای او سرِ هزار شورستانی ست و هر نوای او محملِ حدی خوانی

دل ربا دلبری بود این نالهٔ هزار
هر روح عندلیب بود آفرین هزار
هر حرفش سرجوشِ خمکدهٔ اربابِ وجد و حالِ فیما الجمالی و

هر لفظش باده پیمای بزمِ اصحابِ قیل و قالِ کیف الوصال مبانیش طریقِ لی مع الله را چراغِ روشن معانیش سیر الی الله را دلیلِ مبرهن تعلیمِ مقاماتِ سلوک را جلوه نگاهی آراسته و تفهیمِ درجاتِ راز و نیاز را خلوتکدهٔ خواسته مشاطگی تفسیر و تاویلش شاهدِ وحدت در جلوه گاهِ لن ترانی و بر زیبائیِ اجمال و تفصیلش روی کثرت آئینه دارِ حیرانی سوادش سرمهٔ چشمِ ذکرِ لسانی و جنانی مدادش کحل الجواهرِ عینِ فیضِ زمانی و مکانی صفای عبارت را موجِ فصاحت در جوش و ضیای متانت را صد طورِ تجلی در آغوش همه مطاویش منطوی ست بر لطائفِ بدائعِ شیونِ ذاتیه و جمله فحاویش محتوی ست بظرائفِ صنائعِ عیونِ صفاتیه دریائی ست مملو بجواهرِ آبدارِ حقائق و معارفِ ایمانی و حقانی و محیطی ست مخزون بدررِ شاهوارِ دقائق و لطائفِ عرفانی و احسانی یا برجی ست پر از کواکبِ نورانیِ شریعت و طریقت و درجی ست مشحون از یواقیتِ بدخشانیِ حقیقت و معرفت هر ورقش مرآتِ حقیقت نمای ذاتِ یزدانی هر صفحه اش مطلع انوارِ تجلیاتِ صفاتِ سبحانی کیف لا که این نالهٔ رسا و نغمهٔ روح افزا از گلزارِ نو بهارِ جذباتِ طبعِ عالی بلبلِ شاخسارِ بلند خیالی سر آمدِ اولیای کاملین سر خیلِ کملای دین سرِ حلقهٔ اهلِ مراقبه شهسوارِ عرصهٔ مکاشفه دارای آثارِ طریقت دانای اسرارِ حقیقت سریر آرای کشورِ کشف و شهود صدر نشینِ بزمِ کون و وجود مظهرِ فیوضِ الهی مصدرِ برکاتِ نامتناهی سالکِ طریقِ رضا جوئی

کہ وَابْتَغُوا اِلَیْهِ الْوَسِیْلَةَ ارواح شریف آنها را بجناب علیم و خبیر وسیلۂ خود ساخته بطریق تفاول کتاب را بگشایند و از سر صفحه خوانند و مرادات و مطالب خود در دلهای خویش پنهان دارند و به پیش کسی باظهار نیارند جواب مطالب خود را از عبارات و حکایات دریابند و یا از آیات و احادیث و اقوال اخیار و اشعار که دران ورق اند مافی الضمیر خود حاصل کنند و اگر در اول بار مرادات بفهم نیاید و عقدۂ دل شان نکشاید تا دو بار نیز رخصت ست و اگر در بار دوم هم سوالهای شان مبهم مانند مصلحت الٰهی را در اخفای آن انگارند و بر افعال او راضی مانند و بار بار کتاب را ببازی و هرزه نکشایند که ازان سبب اسرار پنهان پروردگار هرگز آشکار نخواهد گردید بلکه سستی ایمان و بی تیقنی شان ازان رو خواهد نمود و یا حرف درشت و کلمه تفاول بدگوش خواهد رسید که نتیجه و اثرش هم شدنی خواهد بود پس دران زمان غضب و تاسف آن لاهیان و بی یقینان نفعی و سودی بدوشان نخواهد رسانید بیت

چون درین جا رسید حرف کلام	نالۂ عندلیب گشت تمام

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰی خَیْرِ الْمُرْسَلِیْنَ وَآلِهٖ وَصَحْبِهٖ اَجْمَعِیْنَ بِرَحْمَتِكَ یَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِیْنَ

فرد	در پیش او چه تحفه فرستیم ما ز دور	در دست ما همین صلوات ست و السلام
رباعی این نامۂ ما که چشم را حیران کرد	بس نکته که اندیشه درو پنهان کرد	دُری ست ثمین که قیمتش نتوان داد
تنی ست متین که شرح آن نتوان کرد	رباعی این نامه که دیباجۂ بی مانندی ست	در هر سخنش رابطۂ دل بندی ست
در روی زمین خوش تر از و نتوان یافت	باغی که در و میوه و گل پیوندی ست	رباعی دیباجۂ راز نکته سازان ست این
فهرست خیال جان گدازان ست این	تعویذ دل سخن طرازان ست این	طومار جنون عشق بازان ست این

رباعی این قصه ببین رنگویان همه جمع	نسرین بدنان و مشک بویان همه جمع
باغیست در و سمن عذاران همه گرد	بزمی ست درو سلسله مویان همه جمع

هزاران هزار شکر پروردگار و صلوة و سلام بی شمار بر رسول مختار و آل اطهار و اصحاب کبار که درین زمان میمنت اقتران کتاب مستطاب جامع سلوک و تهذیب نالۂ عندلیب در مطبع شاهجهانی واقع ریاست بلدۂ بهوپال رونق انطباع یافته

این ناله که برقِ خانمانِ رازست　　در سینه نفس بود چو جست آتش شد　غزل
چه می پرسے ز کار من زبان از کار می ماند　　بسوی شان چشم از نقشم نگه افگار می ماند
سخن در تیرگی افتد اگر مهر و مهش خوانم　　دگر گویم گلش کام و زبان پرخار می ماند
نگه واری مجال از بهر شرح شوق می خواهم　　چه سود از نامه در هر حرف صد طومار می ماند
در فریاد و افغان در چمن گاهی که بکشایم　　ز خجلت بلبلان را قفل بر منقار می ماند
ز عجب زهد با صوتم ندارد التفتے زاهد　　بر و رحمت نه پندارم درین پندار می ماند
بدیرم برده عشق بت برون می آورم خود را　　ولی تسبیح من در خدمت زنار مے ماند

و معنی این بیت چنین دریا بند که دیر مراد از فرود آمدن پایهٔ مجازست که مقام حرف و کلام باشد و عشق بت کنایت از گرفتاری و محبت تجلیات نوری و صوری جناب رب و مربی سالک ست پس می گوید که ازان گفتار و اشعار که بمقتضای کیفیت حال بقال در آورده ام استغفار کرده ام لیکن حروف و الفاظ نوشته من که سر رشتهٔ تسبیح خود را بمیان دلهای کتب رسانیده است بمیان روزگار می ماند و امید از کریم کریم غفار آن دارم که چون از فضل و هدایت بی شمار این عندلیب زار بدون حول و قوتش بسان جامهٔ دل ریش تنزیه و بیچونی ذات خویش بحد کمال ثبت کنانیده تکریم و تعظیم و حرمت و عظمت حبیب خود صلے الله علیه وسلم و اهل بیت و اصحاب و یارانش چنانچه باید و شاید نویسانیده است بدان سبب اگر این جرم سیاه کاری او را می آمرزد از بنده نوازیش بعید نمی نماید چرا که خود در قرآن در حق بعضی بندگان چنین می فرماید که اُولٰئِکَ یُبَدِّلُ اللّٰهُ سَیِّاٰتِهِمْ حَسَنٰاتٍ وَ کَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِیْمًا و کنه و حقیقت این همه امثال که پیروی سنت ذوالجلال نموده بحرف و قال در آورده ام بفهم اکثر جهال نمی در آید که او سبحان خود می فرماید که وَ تِلْکَ الْاَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ وَ مَا یَعْقِلُهَا اِلَّا الْعَالِمُوْنَ

رباعی
ای اول پیشینیان ز اسرار قدم
نزلی ست برای میهمانان عدم
ما هم ز این نزله که مے اندوزیم
بهر ما بود انچه کردند رقم

و ناظران و خوانندگان این کتاب دریا بند که او سبحانه از کمال کرم خویش درین نالهٔ دل ریش اثری بخشیده است که اگر محمدیان نیکوکار بوقت حاجت خود بعجز بسیار رجوعی بجناب فاعل مختار آورده فاتحه به نیاز و اخلاص بارواح پاک صاحب لولاک صلی الله تعالی علیه وسلم و ارواح طیبهٔ اولاد و اصحاب او و تابعین و تبع تابعین و جمیع مسلمین خوانده ناجهای بزرگان را که صاحبان معامله بخدمت شان اعتقاد درست دارند بتخصیص در فاتحه یاد آرند بموجب حکم الٰهی

سفینه از دحلِ خاکیان بدر بردند　　بحر قدس زپا لغز ما وطین رفتند
هزار ناخنه در چشم کین نظارگیان　　زخار زار بگلگشت یاسمین رفتند
اگر بدوش کشیدند محمد عنصر شان　　عجب مدار که مستان حق چنین رفتند
خبر ز پیش و پس کاروانیان این ست　　ازل قران برسیدند ابد قرین رفتند
جمازه گرم ببانگ حدی کشان راندند　　ز چشم آبله پا پایان رهِ پسین رفتند
سزد که قافله ره گم کند درین ظلمت　　که خیل مشعله داران راه دین رفتند
بشوق خویش ازین خاکدان بدر جستند　　بکائنات بر افشانده آستین رفتند
تو نیز پر زن و چون بو بدر رو از بستان　　که طائران جنان پرفشان چنین رفتند

لیکن طالبان بهار و جویندگان بوی یار تنگ دل نشوند بلکه خوش دل باشند که انشاء الله تعالی عنقریب پیش از رسیدن خزان قیامت باز موسم بهار برروی کار می آید یعنے که زمان شگفتن اجزای آن گلهای خوشبو و خوشگو که نهال نازکِ شان را باغبان قلم نموده اند نیز می رسد و نتائج و تخم آن گل و بلبل تا قیام قیامت درین دار پر آفت قائم و ثابت می ماند و ختم معاملهٔ این گلزار بر فرزندان آن خوش خلقان نیکو کار می شود و تمامے آن بهار بر یک گل نماند ار که برنگ گل تمام پر از خلق حسن گل و بسان بلبل بی بدل سراپا مملو از صفات حمیده و افعال سنجیده اش خواهد بود خواهد گردید

فرد　دنیاست فسانه پارهٔ ما گفتیم　　وان پاره که ماند دیگرے می گوید

اگر ناظران بصیر و سامعان خبیر در نالهٔ عندلیب که مملوست از شوق حبیب تشبیه و مثال را در هر جا و مقام بحد تمام بدرجهٔ کمال نیابند به شبهه و انکار پیش نیایند عقدهٔ در کار سلوک خویش نفگنند و اگر مثل کسی در وقت مدح شجاع را شیر میگوید هیچ کسی در تنش پنجه و دم نمی جوید پس باید که بدان همه مثال مطلب و مراد قائل را دریافته بکیفیت حال رسیده زنگ شبهات را از سینه خود زدوده در سلوک طریقهٔ محمدیه مقید و سرگرم باشند تا پیش از رسیدن موسم خزان مرگ ساز و برگ زندگانی را که عبارت از خلق حسن گل همیشه بهار و صفات حمیدهٔ بلبل خوش گفتار باشد از نالهٔ عندلیب حاصل کرده سراپا باغ و بهار بی خزان گردند و اگر کنه و دقیقهٔ بعض نکته و کلمه را در بادی الرأی نفهمند و نه دریابند باید که آنرا هم بر آن همه بادبنجی و هیچمیرزنی عندلیب ناله پرداز حواله نموده از نکته چینی و خرده گیری خویش اغماض فرمایند رباعی

ناظر در نسخهٔ رموز و اسرار　　عیبم مکنی بنکتهای بی کار
هش دار که در نظم وجود انسان　　چون ناخن و موست عضو بحس بسیار

رباعی　آخر شرر فسرده ام سرکش شد　　جمعیت دل رمیده مجنون وش شد

وصلحش راضی بود غرض که شیران و شیر بچگان هرچند در بیشۂ شجاعت خود تنها و یگان هم می باشند لیکن پیلان و شتران ودیگر حیوانان پرزور و باتوان که بحقیقت شکم بندها و گرفتار حرص خود اند تن به تبعیت و فرمان برداری جماعت نسناسان و بوزنگان که مانا بشکل آدم اند می دهند و بارهای هیچ خرسی و حیوانی را بر خود نگرفته مرکب کدام راکب نافرمان بردار احکام پروردگار نمی شوند و از شدت گرسنگی و بلا و آفت می میرند غزل

آن به بستان واین بزندان ست
سر منصور و دوش دار خوش ست
سر او پیش دوست قربان ست
عشق تقسیم عاشقان بنمود
که چو عید شش هزار قربان ست
ملعون خوانند زین سبب دنیا را
تمام خون شفق سرخی مقاله شود
بودند مقیم آستان حرمش

کی کشد بار حکم شیر غیور
سر غازی میان میدان ست
قرب دلدار را بها دل و جان ست
دل ز دلدار و جان ز جانان ست
رباعی عبرت نظران که زشت و زیبا دیدند
اینجا صاحبدلان الها دیدند بیت
رباعی آنان که نشستند بظل امش
رفتند ره صدق قدم بر قدمش

حرص آباد و عقل ویران ست
اسپ و خر زیر ران و پالان ست
آن که دارد بدل هوای کسی
مایه داران متاع ارزان ست
بی نیازی دلستان بینید
نقصان و کمال لفظ و معنی دیدند
چو شرح حال شهیدان او رساله شود
بستند طراز دین ز ذیل کرمش

قصه مختصر آن ظالم نابکار نیز بعد چندی ازین جهان بی مدار معدوم گردیده رسید بجائی که رسید و بعد ازان دران دیار فتنه بار گلهای رنگارنگ بدبو و بی بوی خطمی و پلاسے دمید و پس ازان زمان شگفتن گلهای عباسی نیز رسید و بجای نالهای بلبل نالان و فغان عندلیب هزار داستان و بانگ طوطی خوش گفتار و صدا و نوای قمری و فاخته زار از منابر چمن شور و غوغای زاغ و زغن برپا گردید و آخر الامر آن هم برباد رفته ناپید اگردید و موسم خزان در جهان بقسمی رسید که هر جای گلزار و باغ برنگ ویرانه و راغ بی رونق و بی چراغ نمودار گردید از هر جانبی و طرفی خار مردم آزار سر بر کشید و گلهای بدبوی نابکار و ثمرهای بیمزۂ پر آزار نمودار گردید و بدست هیچ جوینده و طالبی ثمر خوبی و گل مرغوبی نرسید رباعی

قحط مردان و ناصران آمده است
دور دونان و قاصران آمده است
اول همه خام و نارسیده خوردند
پالیز جهان بآخران آمده است

و از رسیدن این چنین موسم خزان عندلیب نالان بدین عنوان ناله بر کشید غزل

دریغ راه بران راه دل یقین رفتند
زپیش قافله مردان راه بین رفتند
مثال عنصر پاکان چو آب باران ست
کز آسمان بچکیدند و در زمین رفتند

او بحقیقت مصداق کلمهٔ اِنِّی جَاعِلٌ فِی الْاَرْضِ خَلِیْفَةً گردیده است یعنی که او سبحان می فرماید که پیدا می کنیم در زمین
نائب و جانشین که متخلق خواهد بود باخلاق حسن ما که رحیمی و کریمی و جباری و قهاری بجا خواهد فرمود و مظهر جمیع تجلیات
جمالی و جلالی که عبارت از صفت احیا و اماتت وغیرهاست خواهد بود و هم او سبحان در قرآن صفت دو گروه که
مومنان و کافران باشند چنین بیان می فرماید که مَثَلُ الْفَرِیْقَیْنِ کَالْاَعْمٰی وَالْاَصَمِّ وَالْبَصِیْرِ وَالسَّمِیْعِ هَلْ یَسْتَوِیَانِ
مَثَلًا اَفَلَا تَذَکَّرُوْنَ یعنی که صفت دو گروه که مومنان و کافران اند همچو کور و کر و بینا و شنواست آیا برابر اند هر دو
از روی صفت آیا پس پند نمی گیرید و نیز آن هادی مطلق از کلام برحق بهمه مومنان دانا و احمق چنین سبق
می دهد که وَاتَّبِعْ سَبِیْلَ مَنْ اَنَابَ اِلَیَّ یعنی که پیروی کن در دین راه کسی را که باز گشته است بطاعت من پس
ای حاضران اندکی بموجب فرمان خالق خویش که لَعَلَّهُمْ یَعْقِلُوْنَ لَعَلَّهُمْ یَتَفَکَّرُوْنَ هم فرموده است تعقل
و تفکر نمائید که ما از فضل ذو الجلال آن صفات بر کمال در ذات خویش داریم یا آن آمر ظالم شما دارد و کیست
که بر راه هدایت دلالت می نماید و کدام ست که بر جادهٔ ضلالت می دواند غرض که آن صاحب عزم باکمال هر چند
پند و نصیحت نمود و اعلان کلمات حق با حسن وجوه فرمود فاما بدان کران و کور باطنان که بندگان حرص و
مال بودند اصلا سودمند نگردید چنانچه در آخر کار آن افواج بسان امواج بجوش و خروش در آمده از هر چهار طرف
بران سردار پاک طینت ریختند و تا چند تن خالی دست حیران مانند حباب بگرداب محاصره در آورده بقسمی بدرجهٔ
شهادت کبری رسانیدند که بیان تفصیل آن ازین عندلیب نالان نمی آید لیکن این قدر برای دوستان
ملول که ناله او را بسمع قبول می شنوند می گوید که آن صاحب عزم با جلال دران وقت و حال هم ازان حرف
و قال خود برنگردید و اصلا از عزم بر کمال خویش تخلف نورزید و بگوشهٔ چشمی هم نگرانی بر اسباب ظاهر نکرده
تبعیت و مصالحت را قبول ننموده فرمود که صاحب عزم را باید که بهمت درست با لجزم شروع کار نیک نماید و
خود را در فکر تامی آن نینداز د بلکه دران کوشد که خود را دران تمام گرداند و همین را تامی آن شناسد غرض که دران
وقت بی اسبابی و آن چنان مغلوبی هم تن بفروتنی نداد و بهمان استقلال بر کمال بقسمی جدال و قتال را کار
فرمود که از یاد آن مبارزان و مجاهدان را همت و جرأت می افزاید و بیان آن بعنوانی که بیوه زنان مے نالند
و نوحه می کنند محض افترا و بهتان ست بلکه ازین معاملهٔ آن دلاور کرار تقیهٔ مذهب سست دینان باطل و
بی اصل میگردد که ازان چنان وقت بلا و آفت که در آخر کار او را پیش آمده کدام اوقات صعب تر خواهد بود که
مومن را دران زمان تقیه باید نمود و چرا آن امام ثابت اقدام دران چنان مقام تقیه را کار نفرمود که لفیش [illegible]

وبحضور من آمده بیعت نماید بهتر والا بسان پسر نوح بتلاطم امواج افواج قاهره در آورده هلاک گردان وهم آن مست سرشار دوران زمان بیان در بار بدین چنین حروف بار بار تکلم مے نمود فرد

ای زاهدان بباده پرستان چرا بداید
ما هم غنیمتیم و شما هم غنیمت اید

باری آن سرداران ناهنجار بافواج بسیار یکایک بیخبر رسیده شاهزاده را محاصره نموده پیام حیله و مکر رسانید آما دران حال هم آن صاحب عزم بالکمال فرمود که ای رجال خواهان جاه و مال شما را بطرف ذوالجلال دعوت می کنیم تا بدولت و ملک بی زوال رسانیم اگر پند و نصیحت ما را قبول می کنید بهتر و الا جدال و قتال با جماعت بدخصال احسن و اولی می شناسیم که آن هادی برحق و آن حکیم مطلق چنین فرموده است اُدْعُ اِلٰی سَبِیْلِ رَبِّکَ بِالْحِکْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِیْ هِیَ اَحْسَنُ اِنَّ رَبَّکَ هُوَ اَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِیْلِهٖ وَهُوَ اَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِیْنَ یعنی که بخوان خلق را براه پروردگار خود بدلیل روشن و پند نیکو و یا جدال و قتال کن با آنها در راهی که تو هستی که آن جدال نیکوترست و محمود از نصیحت بی سود بدرستے که پروردگار تو داناست بآن کس که گمراه شد از راه او و او داناست از حال راه یافتگان که براه قویم و صراط مستقیم بر جادهٔ هدایت یافتگانند و فرمود که شاید آن مامور نفس و شیطان خود را بکمال از زمرهٔ اولی الامر می داند و این قدر نمی فهمد که بحقیقت اولی الامر آنست که مامور حکم آمر حقیقے گردیده از زیر امر آلههٔ باطله که هواهای نفسانی و بایستهای شیطانی ست بر آمده تمام جوارح ظاهری و قوای باطنی خود را تابع قلب مومن و رای سالم خویش گردانیده باشد و بعد ازان مومنان نیکوکار او را برای فرمان روائے بر خویشتن بطوع و رغبت اختیار کرده باشند پس کسانی که چنین بوده اند البته که اولی العزمان هم تبعیت فرمان آنها کرده اند و آنکه از بغی نمودن و سرکشی کردن هر شخص بر سلطان وقت منع فرموده اند سرش آنست که تا هر جاه جوئے و بدخوئی سرتابی ننماید که ازان در جهان فتنه و فساد برپا می گردد و عبث خون ریزی میشود لیکن اگر اولی العزم پیدا شود و خود را در ذات خویش اولی الامر یابد چنانچه بر جوارح و قوای خویش رحم نموده بکارهای نیک پیدر آید همچنان برابران دیگر ناتوانان که شکم بندگان محکوم ظلمه و فسقه اند بالتفات و شفقت گراید و اگر دران کار نیت درست و عزم جزم یابد البته که او را خروج کردن می شاید و او سبحان هم در قرآن مسلمانان را از بغی بیجا منع فرموده است که وَالْبَغْیَ بِغَیْرِ حَقٍّ و اگر بدین شروط خود را احق یابد خروج کردنش رواست و همه مومنان و گردیدگان را تبعیت کردن او فرض ست که آن لفظ مِنْکُمْ این معنی دارد و بیقین بدانید که آن کافر نعمت لَیْسَ مِنَّا یعنی که نیست از ما و هم نیست از شما اگر هستید از زمرهٔ مومنان و اگر نیستید از گروه مسلمانان پس اول ما را با شما جنگ کردن اولی می نماید و بیقین بدانید که روح هر مومن مسلمان که از مرتبهٔ برین خویش که عالم ملکوت ست بزمین جسد خود نزول نموده بکار و گفتار مامور پرداخته است

باتدبیر وغیره نیز بدو نگرویده بودند فاما آن مرد هوشیار پروای این معنی نکرده داد سخاوت داده عالمی را بخود گرویده کرده بود و بعد این معاملات شاهزادهٔ خوشبو بزودی رو بطرف عالم باقی آورده این جهان فانی را بدرود کرد واگرچه خبر رحلت این شهید مسموم و معاملهٔ انتقام کشیدن شهریار آن دیار از آن قاتلهٔ نابکار با دیگر حرف و گفتار با نواع شتی مسموع گردیده است لیکن چون آنرا در عالم مثال بچشم بصیرت ندیده بمرتبهٔ عین الیقین نرسانیده بشرح و تفصیل آن مبادرت نمی نماید بهر حال بعد رحلتش عنقریب آن شهریار هم ازین جهان بی مدار سفر بی اختیار اختیار نمود و پسر او که علمدار نام داشت بجایش قرار گرفت چنین گویند که آن ناخلف بجدی ظالم و بدکار بود که تمام رعایای آن دیار از دست تعدی او بجان رسیده او را ملقب بنابکار گردانیده بودند

رباعی آنی تو که شامیان امامت کردند | سلطان و یار خویش نامت کردند
فی فی امروز نیست حاکم شام | از صبح ازل صاحب شامت کردند

و گویا که این کریمهٔ ناامیدی در شان این چنین اشقیای جاوید نازل گردیده است اِسْتَغْفِرْ لَهُمْ اَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ اِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِيْنَ مَرَّةً فَلَنْ يَّغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِيْنَ بار ی چون آن همه معاملات و کار آن ناهنجار اشتهار پیدا نمود شاهزادهٔ خوشگو عمدهٔ سرداران آن دیار را جمع گردانیده فرمود که آن مرد سرافراز سخی و هوشیار و نیکو کار و باوقار بود و هم بسبب آنکه داخل کیش عاشقی و مذهب بلبلی و مشرب گلی شده بود در ذات خود لیاقت فرمان روائی هم داشت لیکن حالا که این علمدار نابکار بجایش برقرار گردیده است خروج کردن برو مناسب می نماید پس هر که خود را از پیروان بلبل می شمارد و ارادهٔ غزا و جهاد دارد باید که با من بیعت نماید که الحال بی اختیار بنده این کار ناپسند و ناگوار را بحال خود ضروری می داند رباعی

زین دشت اگر بال فشان میرفتم | کی در ته بار این و آن می رفتم
راه یاران رفته پُر ناپیداست | ورنه من هم قفای شان میرفتم

آنها بعرض رسانیدند که ما همه جان نثار هر اول بار بخدمت برادر گرامی عالی اظهار کرده بودیم که خود بدولت براین کار کمر بربندند و هرگز خلع خلافت از خود نکنند لیکن بجناب آن بی نیاز عرض بندهای بانیاز پذیرا نشد الحمد لله که حالا بخاطر عاطر بموجب خواهش دل و جان ما فدویان اراده رسید پس همه باشندگان آن مکان برضا و رغبت با او بیعت کردند و چون این کار اشتهار پیدا نمود و این خبر بگوش آن ظالم بیخبر رسید بزودی فوج گران تعین گردانیده فکر آن واقعه قبل از وقوع کرده با فسر فوج خود گفت که بدان مرد خروج کرده بگو که آخر ما هم خویشتن را از تابعان بلبل میگوئیم و داخل کیش او هستیم و گلدستهٔ نالهٔ بلبل که بستهٔ خلیفهٔ ثالث است پیش خود داریم در آن خود چنین فرموده است که اطاعت اولی الامر باید نمود و سر از بیعت او نباید پیچید پس تو چرا خلاف حکم بلبل می کنی و بدان سبب بلا و آفت برسر خویش می آری اگر از شنیدن این گفتار از آن کار باز آید

چون خبر این کار در همه ملک و دیار اشتهار پیدا کرد و بگوش حاکم شام رسید خیلی بجوش و خروش رسیده گفت که بحقیقت من مالک آن دیارم و با خلیفهٔ ثالث قرابت قریبه و هم با خلیفهٔ رابع و بلبل شیدا که خود را تابع او میدانم نسبتها و خویشی دارم پس بچندین وجوه من احق آن کارم و کجا هر طفل ناواقف کار را سزاوار آن می شناسم این بگفت و بزودی ازان دیار سوار شده مستعد کارزار گردید و چون این خبر بسمع همایون شاهزادهٔ خوشبو رسید برنگ گل خندیده فرمود که ازین طرف هم بآن شهریار برنگارند که من از زبان بلبل راست گفتار یاد دارم که میفرمود که بعقب من تا یک قرن اثر گرمی مجلس در جای نشست من برقرار خواهد ماند و بعد ازان از خنکی ابنای زمان و سردی اخوان جهان اثر آن گرمی زائل خواهد گردید و بهیچ نشیننده برکت آن مکان نخواهد رسید و چون من از نسل گل و بلبل واز جنس لطیف طائران قدسی ام مائل بچیزهای کثیف نمی شوم شعر | چون میوه ایم در باغ بر کنده دل ز سیر تن | فصل بهار بگذشت وقتی که ما رسیدیم | و هرگز هوای سیر و تماشای این باغ خزان دیدهٔ آفت رسیده در دل و دماغ پاک و پر فراغ خویش نمی یابم و بحقیقت الآن این ویرانه ورلغ را قابل بودن و تمتع گرفتن زغن و زاغ می شناسم که نه دران نور چراغ گل می نماید و نه ازان آواز نالهٔ بلبل برمی آید تا دیدهٔ بینا و گوش شنوا را ازان راحت و آسایش پیدا آید که ازان بوی جان نواز و نالهای دلگداز قوت روح و روان بدل و جان هر یک انسان می رسید درین زمان ازمیان آن مکان سوای قوت حیوان چیزی دیگر حاصل نمی گردد و من در وجود خویشتن مقتضیات صفات سبعی و بهیمی را غالب نمی یابم بدان سبب طبع غیور و دل از ماسوی الله نفور من بدان جانب میل و رغبت نمی نماید و هم چون علت جوع البقر ندارم و بر سر خود دو قرن هوا و حرص نمی یابم تا درین چراگاه برای دانه و کاه خواه و ناخواه بگاو زوری درآمده با تو در پیچم و خلقی و عالمی را بسان مور و ملخ بزیر پای خویش تلف و تباه گردانم و داستان مور و سلیمان خوانده ام و آن چنان تخت و مملکت او را بر باد رفته می انگارم پس زنهار ایشان ازان دیار حرکت نکنند و مرا مخالف خود گمان نبرند و شاهی را بر خود گوارا دانند و هر نائبی را که خواهند بدین جانب فرستاده این ملک را هم بتصرف خود درآرند باری چون فرمان آن تارک جهان بدین عنوان بآن سلطان رسید خیلی خرم گردیده گفت که من ارادهٔ زیارت مکان آشیان بلبل و مادای گل دارم و برای ملازمت بخدمت صاحبزادهای خویش می رسم و بعد ازان بطرف مقام ملجای بلبل قصد می کنم غرض که آن سلطان بزودی دران مکان رسیده آستان بوسی آشیان بلبل کرده بتعظیم و تکریم ملازمت آن مرد کریم نموده نیاز و پیشکش بی شمار گذرانید و نائبان و پیشکاران خود را دران دیار نشانیده بسمت دیگر متوجه گردید و اگرچه دران روزها از جانب شاهزادهٔ خوشگو هیچ التفاتی بحال خود مشاهده نموده بود و چندتن دیگر مثل پسر امیر

قلم نیافته سر بحال حزن و خیال خود در کشید سه
بس کن ای عندلیب پر و بال | بیش ازین در فراق اصل منال
چه کشی ناله در فراق مجاز | چونکه او هست با تو در همه حال

فامابرای رفع انتظار سامعان محبت آثار اینقدر اخبار می نماید که در آخر کار آن شهزاده‌های خوشگو و خوشبو موجب همان وصیت و نصیحت آن گنج عرفان را پوشیده از چشم مردمان دفین گردانیدند و دوستان و رفیقان خود را هم ازان آگاهی نه بخشیدند و جنازهٔ و تابوتی خالی تیار ساخته شهرت برآوردنش را بهمه شهر انداخته بطرف بیابان و کوهستان بردند و یک جا را پسند نموده برای کندیدن قبر فرمودند و بعد ازان چون سر تابوت را کشادند دران سوای کفن نو اثری از جسد ندیدند حیران و متعجب گشته بیقین پرواز آن جان باز را بجانب بلبل بلند پرواز فهمیدند و همها کف حسرت و افسوس بهم سوده بطرف خانهای خود بر گردیدند و اگرچه درین معامله و کار ناواقفان اسرار توجهات بسیار دارند و مکانهای متعدد و نشانش می دهند و عجب اخبارات پا در هوا میگویند فاما عاشقان صاحب بصیرت چنان برای زیارت به ملجای بلبل و ماوای گل می رسند انوار آن گنج ذخار را در جای مقربی مشاهده میکنند لیکن چون مرضی آن جناب نمی یابند کسی را اخبار نمی کنند پس همان بهتر که این سر نهان را مخفی گذاشته بگذارش اخبار دیگر گرایم و قصهٔ باقی را تمام نمایم

بیان حال شاهزاده‌های ستوده خصال برین منوال ست که بعد انتقال شاه بی نظیر شاهزادهٔ خوشبو دران ملک و دیار بجای پدر بزرگوار خود قائم و برقرار گردید و چون بدریافت آن کار سرافراز و والی شام برای نیل آن مرام جرأت و اقدام نمود آن مستغنی از دولت و بی رغبت از کار سلطنت برضا و رغبت خلع خلافت از خود فرموده کار سلطنت و حکومت آن مملکت را بدو بخشیده اطفای اشتعال نائرهٔ جدال و قتال نمود و بعد تمامی دورهٔ اش علمدار پسر او بجایش برقرار گردیده دران حال شاهزادهٔ خوشگوی با جلال بمقتضای عزم برکمال براو خروج کرده خویشتن را بران عزم بالجزم تمام گردانید و بیان طریق تفاول گرفتن احباب برای هر کار از میان این کتاب و هم تمامی نالهٔ عندلیب بی تاب

راویان اخبار چنین گفته اند که چون شاه بی نظیر سفر ناگزیر اختیار فرمود همه امیران دیاران یک دل گردیده برضا و رغبت شاهزادهٔ خوشبو را بر کرسی خلافت بلبل عالی مقام نشانیده بیعت تبعیت حکمش کردند و حق را بحقدار رسیده فهمیدند لیکن

طائر روح مرا بپرواز آورده بخدمت بلبل بلند پرواز من رسانند شما جسد مرا در همین زمین بسان گنج دفین گردانیده نشان و علامتش ناپیدا خواهید ساخت و این سر را در خویشتن بقسمی مخفی خواهید داشت که فرزندان صوری مرا هم از آن اطلاع و آگهی نشود آن هردو برخوردار فرمان بردار بعرض رسانیدند که بموجب حکم و فرمان بعمل خواهد آمد و بیقین میدانیم که فعل الحکیم لا یخلو عن الحکمة لیکن حکمت و سر آن کار بر بندها هیچ آشکار نگردید باصغای این قال آن با کمال سر با هوش خود را بمیان آن هردو گوش سخن نیوش در آورده بقسمی که کسی خود با خود سخن گوید آهسته و باخفای تمام گفت که ای جگر گوشهای من شما مگر نمی دانید که آن گل بنام که خود را دختر ماه منیر می گویاند بمقتضای نسبت خویشی با من شکر رنجی دارد و چون او تاجر فقیر را در آشیان بلبل جا نداده بود مرا دران جا کجا می گذارد پس شما برای آنجا بکسی التجا هم نکنید و خود را و مرا خفیف و بیقدر نگردانید و آنکه برای اخفای آن کار بشما وصیت کرده ام وجهش آنست که غیرت و محبت من قبول این معنی نمی نماید که آن هردو یار در آشیان بلبل خوش گفتار من باشند و این جز و آن گل در دیگر مقام و منزل نام و نشان خود آشکار گذارد و چون بفضل الهی با آن بلبل که اصل من ست قرب حقیقی و عینیت ذاتی دارم از بعد صوری و مکانی پروائی ندارم و تمهید از پردهٔ زمین خویشتن را بدان مکان برین قرین هم می شناسم و بسان آن هردو یار حجاب خود را نیز دیوار بدیوار می انگارم این بگفت و آن هردو جگر گوشها را برنگ دل و جگر در بر کشیده بی نیازی و بی پروائی بی نیاز کارساز را بیان نموده چندان گریست که آن نونهالان را از باران رحمت خویش سراپا تر گردانید القصه آن خلیفهٔ هشیار تا مدتی دران دیار قائم و برقرار مانده طریقهٔ عشقی بلبل را رواج داده جادهٔ مخفی برای رسیدن بخدمت بلبل نیز احداث فرموده عالمی را بدان سلوک رهنمونی کرده از صورت و مجاز گذرانیده بمعنی و حقیقت آن معامله رسانیده بود و ازین باب در اکثریت ثواب خود افزوده با نیکوکار پیشین که بانی خانهٔ دین بودند شریک گردیده بنای متینش را اتمام ساخته اختیار باب آنرا بدست قدرت خود داشته مصداق آن مثل گردیده بود که کار که کرد هر که تمام کرد و اگرچه ملک شام و روم و عرب و ایران و توران بلکه تا هندوستان در قبضهٔ تصرف خود داشت فاما آن بی نیاز بسان بلبل بلند پرواز بآئین ترک و تجرید چنان گذران مینمود که هرگز بقدر قوت لایموت هم برای روز فردا ذخیره نمی فرمود و سوای همان لباس بلبلی که در بر داشت جامهٔ پوشیدنی دیگر نداشت و مراتب جاه و جلال را بجای پامال گردانیده بود که مانند فقیران و مسکینان بی در و دربان گذران می نمود چنانچه ازین راه روزی ناگاه دیک موذی جانکاه بسان عقرب نیش زنی بدان مرد آگاه رسانیده او را هم شهید گردانید و ازان کار دران دیار خلل عظیم واقع گردید و بدل فرزندانش رسید آنچه رسید و این عندلیب زار مجال شرح آن در منقار

گلی را اختیار کرده است لیکن کما حقه روش بر جادهٔ عاشقی که طریق بلبل ست ندارد و چنانچه باید و شاید تخلق خلق حسن
گل پیدا نکرده است بدان سبب خواست که او را از ان کار معزول ساخته از ان جا بیجا فرماید لیکن چون او از وقت خلیفهٔ
ثالث دران دیار متسلط شده و زور و اقتدار تمام بهم رسانیده بود احکام تغیری خود را قبول نکرده برای جنگ مستعد گردید
و معاملهٔ جدال و قتال بمیان رسید و از طرفین هزاران رجال بکار آمدنی و کشتنی بکار آمدند و کشته شدند و در آخر کار آن
خلیفه دیندار از کشته شدن مردم بسیار تاسفها خورده بموجب اقتضای وقت بدار و مدار مصالحه بمیان آورده نیابت
آنجا باز باو بخشیده و بیعت خود گرفته رخصت گردانید و او نیز بر خطای خویش مقر و از حرکت بیجای خود پشیمان
شد و رابع از سوانح آن مکان این بیان ست که در زمان خلیفهٔ اول در بادی الرای بخاطر خلیفهٔ آخر رسیده بود
که ملک روم و شام بعلت ترکه دو راثت از تصرف نائبانش بر آورده حواله کسان ورثه نماید فاما در وقت خلافت
خویش همان کار را مستحسن و احق پنداشته همچنان باختیار کارکنان دربار گذاشته بود و بوارثان خویش که شاهزادهٔ
خوشگو و شاهزادهٔ خوشبو بودند حواله نساخته و خامس از سوانح آن وقت و حال این مقال ست که خلیفهٔ ثالث
در عهد خویش یک یک حرف و گفتار و نالهای زار بلبل خوش منقار را برنگ گل همیشه بهار از هر جا فراهم آورده
گلدستهٔ بربسته بود بر همان عنوان سنجیده و آشتنش را پسندیده فیض بوی انس و محبت از وی می شمید و رنگ
عبرت و معرفت از و بر می چید هر چند که مخطور خاطرش مجتمع کردنش بطرزی دیگر بود لیکن چون همه نالهای دلنشین
را بی کم و کاست حرفی و لفظی بیقین دریافت بملاحظهٔ آنکه اگر حالا در و دست تصرف رساند مبادا در اوراقش
پریشانی و دران کمی و نقصان پدید آید و از تقدیم و تاخیر زمین قلب منافقین خار شبهات و انکار بر آرد و یقین
سست دینان زیر و زبر گردد تغیر دادنش مناسب ندانست غرض که آن خلیفهٔ مؤخر پیروی جمیع سنن حسن
آن خلفای مقدم کرده بود و همه اجتهادات صواب آنها را پسند نموده مروج گذاشته بود و هم هر امری و کاری که
در اجتهادش نیک نمود آنرا نیز شائع ساخته بود پس تابعان و پیروان بلبل را باید که تبعیت و پیروی سنن و اجتهادات
آن هر چهار یار نیکو کار نمایند و متابعت مبتدعان که از خاطرهای پرخار و سینهای کینه دار احداث چیزهای بسیار
کرده در مذهب و مشرب بلبل من خلل و فساد آورده اند نکنند و هیچ محدثات امور دینی را نیک ندانند و بنام هم بدعت
حسن نخوانند که این همه گلهای رنگارنگ بدبو که بزمین اعتقادات و یقین و اصول دین شگفته در اصل تخم آن در موسم
بهار بلبل خوش گفتار و خلفای هوشیار دیندار نبود و بتحقیق در چشم عندلیب همه خوار و بی مقدار می نماید و سانحهٔ سادس
آن دیار این اسرار ست که آن خلیفهٔ چهارم بشاهزادهٔ خوشگو و خوشبو وصیت کرده بود که ای پسران معنوی چون

فوج خود را مغلوب دید و پیکی بجانب آن جانشین فرستاده پیغام داد که ای بی نظیر آخر تو خوب می دانی که من گل بلبل توام پس امروز که با من این معامله بمیان می آری فردا بچه عنوان روی خود را بآن بلبل می نمائی همین که آن پیکان تیز رفتار از میان هر دو صف برقرار گذشته بحضور آن جانشین بلبل رسیدند و سوفار لب را بگذارش پیام وا کردند آن فانی یار مجبور و شنیدن نفحات نسرین بکیفیت بلبل زار رسیده برنگ گلها سراپا از عرق شرم تر گردیده بی اختیار قطرات شبنم اشک از نرگس چشم باحیا چکانید و فرمود که ای نسرین من چه کنم که تو خود این بلا و وبال و این همه خون و قتال را بر سر و گردن خویش میگیری پس من نیز حیرانم که تو فردا به پیش بلبل چه جواب می دهی که این قدر خلاف حکمی کرده کمر بنافرمانی او می بندی چرا که ترا حکم نشستن در آشیانهٔ خود نموده است و هیچ امری و کاری بتو مفوض نفرموده و اگر من خطا می کنم یا صواب می نمایم هرگز از آن ترا نخواهد پرسید و بدان ترا مواخذه نخواهد نمود که چرا در کار عدالت و خلافت در نیامدی پس اندک سر بگریبان کن و خویشتن را در صفهای کارزار میفگن که بحقیقت خلاف حکم دو فرمان مولای مجازی و حقیقی ست چنانچه او سبحانه نیز بقرآن در حق زنان چنین فرموده است که وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا یعنی که آرام گیرید ای زنان پیغمبر در خانهای خود و ظاهر مکنید پیرایهٔ خود را بچو اظهار زنان در هنگام جاهلیت نخستین و بپا دارید نماز را و بدهید زکوة و فرمان برید خدا و رسول او را جز این نیست که می خواهد خدا تا بردارد از شما گناه را ای اهل بیت پیغمبر و پاک گرداند شما را پاک کردنی و بیقین خواهی فهمید ای نسرین که زنان با اقتدار چون بکار نا کردنی می گرایند او سبحانه به نسبت دیگر ضعفا آن اقویا را دو چندان عذاب خواهد فرمود چنانچه از حال زنان پیغمبر آخر الزمان خبر داده است که يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ مَنْ يَأْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ یعنی که ای زنان پیغمبر هر که بیاید از شما بکاری ناپسندیده آشکارا زیاده کرده شود مر آنرا عذاب دو برابر آن که دیگر زنان را باشد این بگفت و بدان قاصدان فرمود که یک یک حرف مرا بخاتون خویش خواهید رسانید باری چون آن پیکان این سخنان را از دهان آن خلیفهٔ راست بیان شنیدند برگردیده بسان تیر هوائی بهمان میدان پرواز خویش رسیده یک یک حرفهای شنیده را در دل آن خاتون زمان کاری و جاگیری گردانیدند چنانچه بهمان زمان ناقهٔ سواری خود را عنان میدان بطرف آشیان بلبل برگردانید و در ماوای گل رسیده ساکن گردید و حقیقت خطای اجتهاد خود را فهمیده باستغفار مشغول گشت و آن زمان باز هیچ احدی در ظاهر بمیان آن هر دو نیکوکار هرگز مخالفتی ندید و ثالث از سوانح آن دیار این گفتار است که چون شاه بی نظیر را معلوم شد اگرچه حاکم شام کیش بلبلی و مشرب

زمان آن شوخ چشم رنگ باخته بحضور مقام عدالت شتافته لرزان و ترسان نمودار گردید و بگرم زبانی در آمده قسمها یاد
کرده بعرض رسانید که در واقع ازین گنهگار این حرکت و کار بوقوع آمده است که از گردش ایام بپیروی چند تن بانجام نموده
بخانهٔ آن مقتول رسیده بود لیکن هرگز بنده او را بدست خویش نکشته است بنابران از جناب عدالت مآب امیدوار است
که بجرم آن حرکت نابکار پای بنده را حکم بریدن فرمایند و اگر توبه و استغفار این گناهگار قبول افتد کمال فضل و کرم
پروردگار است باری چون خلیفه آن چنان حرف و بیان از دهان آن صاحب معامله شنید و هم از زبان بسیار
مردمان همچنان ظاهر گردید متامل و متفکر شده به نسرین گفته فرستاد که خون بر گردن شهاب ثابت نمی گردد که او بدست خودش
نکشته است بنابران در کشتن او فقیر شتابی نمی کنند همین که این سخن بنسرین رسید خیلی بر آشفت و گفت که بهمین زمان کسان ما
بروند و آن شهاب بی نور را از برج مشتری بر آورده از حضور آن جانشین کشیده بیارند که من نیز مادر مومنین ام پس
بسان پدر بداد مسلمین می رسم چون حاجبان و دربانان خاتون زمان بر در خلیفهٔ جهان رسیدند او باستماع این
خبر بهم بر آمده فرمود که زن خانه نشین را بدین معامله چه کار ما دانیم و معاملات دربار و بکسان خود حکم کرد که آدمان
نسرین را بوجه احسن معقول کرده برگردانند و اگر قبول نکنند برانند پس خادمان بموجب فرمان خلیفهٔ زمان آن بندگان
را برگردانیدند چون این خبر به نسرین رسید خشمگین گردید همه ارکان دولت تابعان بلبل را طلبیده فرمود که من
گل بلبل شما ام و اگر چه در لباس نساءام لیکن طالب مولی ام مذکر مردام که بتقریر ستع | نه هر زن زن ست و نه هر مرد مرد
چنانچه او سبحانه در کلام خویش از حال زنان اهل بیت پیغمبر صلی الله علیه وسلم خبر داده است که یَا نِسَاءَ
النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا
یعنی که ای زنان پیغمبر نیستید شما مانند هیچ یکی از زنان امت اگر می ترسید از خدا پس نرمی مکنید در سخن گفتن
چون با کسی سخن گوئید پس طمع کند آن کس که در دل او بیماری فجور ست و بگوئید سخن نیکو بجز خضوع پس بموجب
این چنین اجتهاد ما می خواهیم که بداد مظلومان برسیم و پسر پدر خود را بحد قصاص رسانیم لیکن جانشین حال جانب
داری ربیب خود بیجا می نماید و بموجب احکام حبیب خود نمی گراید درین صورت هر که از شمار جال خویشتن را تابع
فرمان بلبل باکمال می داند رفاقت نموده برکاب من سر خود را نثار حکم بلبل خوش گفتار گرداند چون امرای هوشیار
و عمدهای دربار این سخن از خاتون روزگار شنیدند اکثری حق بجانب او فهمیده بر درش مجتمع گردیدند و آقلی از رفیقان
قدیم بطرف خلیفه هم مائل شدند چنانچه باشتهار این اخبار بهر دو طرف بلوای خاص و عام و ازدحام تمام گردید و بتقسیم
هنگامهٔ جدال و قتال و خانه جنگی برپا گشت که از طرفین هزاران کس بقتل رسیدند لیکن در آخر کار چون سردار دو کشش

جز مهر جهان گیری دانم و بحقیقت واقف اسرار گل می فهمم و گذران فقر و ترک دنیای او را نیک می شناسم پس بهمه حال امتثال امرای اولی الامر را بجان خود فرض میدانم و فرمان برداری او را عین فرمان برداری بلبل با کمال می فهمم این بگفت و بطرفه کیفیت حال بدین چنین کلام موزون حسب حال اقتضای تکلم نمود که پیغام بیان را هم بعجب کیفیت بکیف گردانید رباعی

ای آنکه رخ تو هست چون مهر منیر	دل در خم زلف تو بجان گشته اسیر	شاهان جهان را همه بگسیر دیدم	دیدم که در آفاق نداری تو نظیر
آه ازین نوجوان مشکین بوی	آه ازین دلربای زیبا موی	گاه جان را جدا کند از تن	گاه زن را جدا کند از شوی

باری چون میان آن بائع و مشتری حرف ایجاب و قبول و معاملهٔ سودا برضا و خوشی بخوشی بهم رسید آن عقد منعقد گردید دران زمان آن مشتری میان برج اسد تابان گردیده بدین چنین سخنان نور افشان گردید غزل

قرب تو روشن را صاحب قران چون شه کند ‌ ‌ مشتری را مهر تو روشن جبین چون مه کند
صحبت دشمن دلان بخشد فزونی قدر را ‌ ‌ با عدو چون صفر بنشیند یکی را ده کند
رونق خور بشکند هم بوی گل پنهان شود ‌ ‌ شوخ خوش خلقم سحر گر جلوهٔ ناگه کند
گل برنگ غنچه بر رخ پرده گیرد از حیا ‌ ‌ خندهٔ خود را چو با باد صبا همره کند
هم بری از نقص گردد هم شود پاک از کلف ‌ ‌ سیر ملک مهر شاهم را بسر گر مه کند
جای گرد در خانه سازد رونق گلشن دهد ‌ ‌ گر بهاران را هوا آید گر گذر بر ره کند
کی گذارد پای بر تخت شهان چون مشتری ‌ ‌ آن که رخ سوی حریمش با دل آگه کند

شاه بی نظیر از دریافتن این همه گرم زبانی مشتری روشن ضمیر بمقابلش بدین تقریر نوا بر کشید رباعی

چون آینه رسم خود بجا آوردی	یعنی دل صاف و نما آوردی	دیگر چه ره آورد کسی می آرد	چون صبح بخانه ام صفا آوردی

رباعی ای باز گشاده از زبان مهر ادب	در پرتو مهر و ماه نسبت مطلب	کوتاه نظر مهر کجا ماه کجا
اینجا بود از روز تفاوت تا شب بیت	سیر چرخ آمد نگاه فتنه آئین مرا	مهر و مه عینک بود چشم خدا بین مرا

بالجمله بعد این همه حرف و گفتار و فراغ آن معامله و کار درین جا واقفان اسرار چنین اخبار کرده اند که بعد متمکن گردیدن شاه بی نظیر بر سریر خلافت بلبل خوش تقریر نسرین گوشه گیر که از دیرگاه غبار و کدورت مقتضای خویشی و قرابت با آن شاه در دل پنهان داشت آشکار گردانیده بخلیفه پیغام فرستاد که درین ایام شهاب بد فرجام از راه شرارت انگیزی خویش خلیفهٔ ثالث را بقتل رسانیده است پس باید که خلیفهٔ حال عدالت بر کمال را بعمل آورده آن بد اختر را برنگ اخگر خاکستر گرداند یعنی که بدرجهٔ قصاصش رساند آن عالی مقام بمجرد شنیدن این پیغام حکم باحضار آن شهاب بد سرانجام فرمود بهمان

آن بو و شیفتهٔ آن گفتگو ساخته بود و سلوک طریق عشقی بلبل را مروج کرده جهانی را بجانب دلستان راهبری نموده و بسیار ناواقفان کار را از اسرار گفتار بلبل خبردار کرده نسبت عینیت خود را به پیش که و مه پیدا و آشکارا ساخته بود چرا که چون او هم بکیفیت حال خود می رسید بدین چنین قال حسب حال لسان بلبل باکمال نوا میکشید

بیت گل خود منم بلبل منم طالب منم مطلوب من

وامق منم عذرا منم یوسف منم یعقوب من

رباعی ما ماتم خویش داشته زنده شدیم

پس زنده بدوستی پاینده شدیم

یک چند چو ذره در هوایش گشتیم

تا همچو آفتاب تابنده شدیم

ما و جانان در حقیقت چون دو حرف مدغمیم

هم دو تا و هم یکی و هم جدا هم با همیم

و باز چون وقت سرکشیدن و بالیدن آن هر دو نونهال که شاهزادهٔ خوشبو و شاهزادهٔ خوشگو باشند رسیده بود از زبان آنها هم بیان الفاظ نسبت اتحاد و عینیت که در نفس الامر و حقیقت بجناب گل خدمت بلبل داشتند تراویده بود و در معنی همان حروف و الفاظ باعث خارخار راه بسیار سست دینان ناواقف اسرار شده است چه کسانی که بعد آنها رسیده اند بعضی از آن مطالب قائلان را فهمیده تصدیق قال آن مستان صاحب حال نموده آن اجزا و فروعات را بحقیقت عین کل و جزو اصل آنها انگاشته آن مجذوبان صاحب حال را ارباب مقال شناخته اند و اکثری مرادات و اشارات آن مجذوبان مستان را بر محامل اصل و مقام کل آنها فرود نیاورده بر دیگر جناب مقدس و پاک از نسبت و اضافات حمل کرده در عبارات و کنایات تصنیفات خود زیاده از حد و مرتبه افزوده به بیان مثلهای آب و موج و حباب و قطره و ژاله و گرداب وغیره ازین باب بیان نموده عالمی را بجانب سراب ضلالت دلالت کرده بی دین و سست یقین گردانیده اند و هرگز فرقی و امتیازی در میان واجب و ممکن و قدیم و حادث و فانی و باقی و لطیف و کثیف نکرده و بی تحاشا بکلمهٔ همه اوست قائل شده اند و بزعم خویش آن کار را اظهار معارف و بیان اسرار فهمیده اند کَبُرَتْ کَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ اَفْوَاهِهِمْ

رباعی

امروز اشکال بمعرفت حل شده است

مجمل آشفته و مفصل شده است

چیزی که نبود نزد در ندانش دلیل

پیش ملا کنون مدلل شده است

و دیگر از سوانح آن وقت و حال این قیل و قال است که آن مشتری از کار آتش افروزی شهاب ثاقب خویش دائم لرزان و سینه سوزان می بود همین که دران دیار خلیفهٔ آخر بمقام خود رسیده متمکن و برقرار گردید در شبستانش تافته بی اختیار آن خلیفهٔ هوشیار را خریدار و طلبگار انوار جمال و کمال خویش ساخته در آخر کار پیغام قبول خطبهٔ نکاح را از طرف او دریافته ظاهر گردانید که بر ضمیر مهر نظیر روشن و هویدا خواهد بود که من مشتری روشن ضمیر هستم و از کدورات خواهشهای نفسانی و ظلمات آلایشهای طبیعی مبرا و پاکم و اگر آن امور دنی و ناپاک را خواهان می بودم چرا صحبت شاه تاجدار و مصاحبت دیگر شهریار و مردم دنیادار و مالدار اختیار نمی کردم فاما چون جناب این شاه بی نظیر را

وبکیفیت حال خود ... په دآن سخن نیوشان را مخاطب ساخته بسان بلبل صاحب حال باکمال بدین چنین قال حسب حال نواها برکشیده گوش آن باهوشان را گرم می گردانید غزل

برآستان معلی سفر مبارک باد
رشاد چیست ... کردن زموانع وصل
زعشق بوی تو رفتیم هرچه باد اباد
اگر گشت ... رسید ... اکسا
نهی ... روشن ... ... وسواد

مبارکی چه بود آنکه یار پیشش آید
وصال چیست سیدن برآستان مراد
... بدست هواها عنان نفس نفیس
که در زمین حقیقت نهاده بنیاد

سفر گزیدم ازین خاکدان کون و فساد
به شیوه های ملاحت برای حسن رشاد
بشوق روی تو بودیم در جهان فنا
که تا شود ز تو راضی دل صلاح و سداد
بدیده زلف و خد و چشم تو کتاب خدمت

و چون بکعبهٔ مراد و قبلهٔ سداد یعنی دران بارگاه معلی که جای نشستن بلبل بارشاد بود رسیدلی توقف بران کرسی بلند پایه برآمده بر مکان بلبل خوش گفتار قرار نموده بهمان عنوان که بلبل خوش الحان ناله ها کشیده این نواهای خود را بگوش سامعان رسانید که ای حاضران این انجمن را همان چمن انگارید که در موسم بهار گل نیکو کار و بلبل خوش گفتار بوده نائب را عین منسوب شناسیده و درمیان اصل و فرع که دو تن و یک جان اند جدائی نه دانید تا بهر ... از رنگ حال و کیفیت از بوی قال گل همیشه بهار و بلبل خوش گفتار از توسط نالهای این عندلیب زار بردارید و در ... تمام کیفیت حال رسیده بلبل آسا ... برکشید که همه حاضران و جمیع سامعان را متاثر گردانید

بدام ناله گیرای خود ... کشیده غزل

این سبز خنگ چرخ بمیدان کن فکان
ماست بجام دوست جهان مست جام ماست
دولت تمام گشت و بران کس که او مدام

از لطف یار سکه دولت بنام ماست
هرچند توسن ست ... چه رام ماست
پرسی که عشق چیست چه گویم که عشق چیست
در می کده بجا و در بیت الحرام ماست

اقبال یافتیم و سعادت غلام ماست
از حق رسید هرچه بهر کس رسیده است
اقبال و دولت و شرف مستدام ماست

و بجانب ارکان دولت و امرای باصولت متوجه گردیده فرمود که چنانچه از اخلاق پسندیده و اوصاف حمیده بلبل پی بجانب حسن خلق گل می برید همچنان باید که تعظیم و تکریم این جانشین را عاید بطرف نشانندهٔ او دانید و محبت و عداوت این فانی و باقی یار را عین دوستی و مخالفت او شناسید و بلبل را از گل و جزء را از کل جدا نه انگارید و ازان جا که من نام نامی او را برنگین قلب خود مرتسم گردانیده ام برین زر قلب ثبت کردنش ناملایم می دانم و بحقیقت این همه ستارهای بی شمار را درمهای نثار آن خوش گفتار می شناسم و روپیهٔ قمر و اشرفی آفتاب را ضرب دست خوردهٔ آن ممنونهٔ ید قدرت می انگارم پس بظاهر بدین عنوان سکه را بنام من فانی زنند و بمعنی ازان کار اشتهار بهمان نامدار فهمند

سکه زد بی نظیر خوش تقریر	بجهان مثل مهر عالم گیر

غرض که آن یار هوشیار و ران ویار سکه را بنام خود زده خطبه های بلیغ در تحمید و توصیف گل و بلبل خوانده عالمی را دیوانهٔ

سوانح خلافت شاه بی نظیر بدین تقریرست که آن امیر با کرامت دران شهر با برکت
رسیده بران کرسی خلافت برآمده بجای نشستن بلبل خویش متمکن گردیده از سبب
تعظیم و تکریم مرتسم گردانیدن نام نامی و اسم سامی گل و بلبل را برزر و سیم مناسب ندانسته
از راه یگانگی و یکجهتی خود بمیان آن دیار سکه را بنام خود اشتهار داده و از اجتهاد خویش
برای سالکان طریق جادهٔ سلوک باطن کشاده گردانیده عالمی را از مذهب صورت
کشیده بمشرب حقیقت آشنا ساخته مکیف بکیفیت حال بلبل خوش مقال با کمال
گردانیده بود و بیان حقیقت عقد مناکحت مشتری با شاه بی نظیر و معاملهٔ شهاب بی تقصیر
و کیفیت مخالفت نسرین با آن امیر و اظهار حال جدال و قتال آن خلیفهٔ مختار
با سرافراز پسر تاجدار و اختیار آن کار که این خلیفهٔ موخر نیز بدستور خلفای مقدم
بندوبست ملک روم را تفویض متصدیان حضور کرده حوالهٔ یکسان وارثان خویش
نساخته بود و این همه ناله و گفتار بلبل زار را که خلیفهٔ ثالث در وقت خود
برنگ گلدسته بیک جا بسته بود همچنان بحال و برقرار گذاشته از اجتهاد خود بتغییر و تبدیلش
نپرداخته و بیان اسرار که در آخر کار این خلیفهٔ هوشیار بدان شاهزادگان نیکو کار منع از
اشتهار مدفن خویش فرموده مکان آن گنج پنهان را درین جهان از چشم مردمان پنهان گذاشته بود

چنین گویند که شاه بی نظیر مع شاهزادهای روشن ضمیر از ملک هندوستان بدیار توران و ایران رسیده بعد
بندوبست هر مکان نائبان خود را در هر جا نشانیده خود بشوق دل و جان بجانب عربستان که مقام جانان بود
روان گردیده و بهر مقامی و منزلی که می رسید با آن نونهالان چمن زندگانی برنگ گلستان محفل رنگین بپا مے گردانید

گاه پرواز برید از همه پیوند برید
عالمی را فلک از رحلت او تنها کرد

بال مقراض شد و قطع تعلقها کرد
بمحیطی که فلکها صدف گوهر اوست

غمگسار همه کس بود چو از خلق حسن
رفت غواص معارف وطنی آنجا کرد نظم

چون که گل رفت گلستان شد خراب | بوی گل را از که جوئیم از گلاب
چون که خود رفت و دل ما کرد داغ | چاره نبود در مقامش جز چراغ

غزل کنند تا صبح محشر شاد از خود روح بلبل را
کسی یک بار گر بخشد ثواب مصحف گل را
بود تا روز محشر فتنهٔ زلف و رخش برپا
که پشتیبان آن رخسار گردانید کاکل را

پس مشتاقان نالهٔ بلبل و شیفتگان بوی گل را باید که ازین نالهٔ عندلیب که بشوق مثل حبیب کشیده شده است گوش هوش خود را گرم نموده از الفاظ و عبارات آتش معنی درد محبت و بوی الانس و موءدت حاصل کرده پیش از رسیدن خزان مرگ ساز و برگ آن را جمع کرده نتیجهٔ بهار زندگانی حاصل کنند یعنی که نهال تن را از ثمر عبادت سراپا پربار گردانند و غنچهٔ دل را از نسیم اذکار و هوای اسرار برنگ گل بهار شگفانند تا طائر جان را حالت ذوق و شوق پدید آید و بی اختیار چهچهه و قهقهه مانند عندلیبان زار و کبکان کوهسار از زبان و کام شان برآید و خواه و ناخواه سامعان را اثر بخشیده بجانب دلستان جذب فرماید غزل

مبارک باد خواب خلق را خورشید پیمائی
سخن پیرایهٔ گنگان نگه سرمایهٔ کوران
گل اندامی و سنبل موئی و شمشاد بالائی
هر نگه می بخون پیچیدهٔ صد آرزوست
در گلستان زنگم و در عندلیبان نالهام
هیچ جا از عضو امکان قابل تاثیر نیست
بر نمی دارد چو نی دست از گریبان نالهام
چون سپندم نیست خاکستر دلیل خامشی
هر کجا باشم چه پیدا و چه پنهان نالهام

بجرم فهم تا نهد گوشی زبان گفتگو بستم
بگفتار تو گویائی بدیدار تو بینائی
غزل در جنون گر نگسلد پیمان فرمان نالهام
هوش کو تا بشنود از چشم حیران نالهام
بس که خون آرزو در پردهٔ دل ریختم
روزگاری شد که می گردد پریشان نالهام
از شکست شیشهٔ دل آن قدر غمگین نیم
سرمه گشتم تا به بیند چشم یاران نالهام
با دو عالم اضطراب احوال مطلب خامشی ست

بجرئت مهرروئی کرده ام افسانه آرائی
برون کردم ز خلوت خویش را از ستم ز تنهائی
سر دگر عندلیب القمری هم دهم نسبت
بعد ازین این فلک گوی ست و چوگان نالهام
مستی حسن و جنون عشق از جام من ست
گو چه زخمی بود هر جا شد نمایان نالهام
پوست از تن رفت و مغز از استخوان اما هنوز
درد آن دارم که خواهد شد پریشان نالهام
دیده و دادیدم برون پردهٔ رنگ ست و بس
صد جرس دل دارم اما نیست امکان نالهام

دوش کز بام ازل افتاد طشت کاف و نون
سامع از شست غبار حسرت آلودم مپرس
سه بس کن ای عندلیب نغمه سرا
از جهان رفت بلبلت بجنان

گر تامل محرم معنی ست من آن نالهام
یک بیابان خار خارم یک نیستان نالهام
چند درد سرم دهی ز نوا
ناله کم کن زبان بکام رسان

در راه رفتن از خود ایوار کوچه شبگیر
کی لال می شود کس تا گوش کر نباشد
از چار چار گوئی شد چار موج بلبل
جز شوق تو هیچ کس بدامت نکشد
بیت بزیر چرخ مقوس که جاودان ماند
از برگ گلت حجاب باشد پس ازین
رباعی بعشق تو ترک جان و تن خواهم کرد
در عالم لامکان مکان خواهم کرد

آنجا که ما و من نیست شام و سحر نباشد
تردامنی ما را نتوان علاج کردن
کشتی می کشان را اما خطر نباشد
دست ازل و ابد بآن طول بساط
کدام تر شنیدی که در کمان ماند رباعی
هر رنگ بهار می شود پنهان گل
هم قطع ز جان و از جهان خواهم کرد
نظم

تا شور دل شنیدم آه از جگر کشیدم
این رنگ بست امکان تنگ گر نباشد
رباعی آنی تو که هر حوصله جامت نکشد
چون در گذری به نسیم گامت نکشد
خورشید تو در سحاب باشد پس ازین
پس دیدن ما بخواب باشد پس ازین
از جملهٔ تعلقات هستی رسته

خطا این جام را سر و پا نیست
صورت تن گو برو من نیستم
همه درست نشنیده نیست
نقش گم از چه من باقیستم
تخمی یار الباس بسیار است
وقت آن آمد که عریان شوم
بعدم نیز جلوه در کار است
جسم بگذارم سراپا جان شوم
آینهٔ مکیفت و یکتایک آن گل لطیفت شریفت قید رنگ را

گذاشته سراپا بو شده از مردم چشم ناپیدا گردید و بلبل بی تاب شتاب بسراغ آن بو طائر جان خود را بپرواز در آورده بعقبش روان گردیده رسید بجائی که رسید و آرزان باز هیچ طالب جان باز از آن گل بی نیاز و آن بلبل بلند پرواز درین بوستان خراب پر خزان رائحهٔ طیب جان فزا را نشمید و نالهٔ دلربا را نشنید افسوس صد هزار افسوس که گلزار و بهار و نالهای بلبل زار از میان بوستان این جهان ناپیدا گردید و قصهٔ گل و بلبل بآخر رسید و ازین بیان مثل هجران حبیب بدل بیچاره عندلیب رسید آنچه رسید و آن که عاشق دل گداز و طالب با نیاز خواهد بود ازین سرگذشت ماجرا خواهد فهمید نخواهد فهمید

رباعی گر گل دیدیم خنده کرد و فسرد
از رنگ بقا هیچ کسی بهره نبرد
بلبل دستان نوبهاران زد و رفت
کف افسوس می ساید بهم منقار بلبلها
فرد بی رفیقان چمن باغ کم از گلخن نیست
عندلیبا ز باغ بیرون رفته و من مانده ام
غزل بلبل قدس وداع چمن دنیا کرد
آن که در گلشن بیجا رفنا ماوا کرد

و بلبل بال خود بپرواز سپرد
رباعی خورشید علم بکوهساران زد و رفت
گل خنده بوضع روزگاران زد و رفت بیت
فرد بوی گل و باد سحری بر سر راه هند
با گل و لاله چنان باش که همراه روی
داشتم تا قوت پرواز بودم در قفس
بال بپرواز سفر پیشتر از گل وا کرد
رفت و ماند چمنان را بصلائی بو خت

زین گلشن پر خار جهان فانی
دل نیز در امید و اران زد و رفت
درین گلشن که نی رنگی نه بوئی مانده در گلها
گر میروی از خود به ازین قافله نیست
فصل گل بگذشته و تنها بگلشن مانده ام
میکند آزادم اکنون کز پریدن مانده ام
بوی گلزار وطن دامن اشتیاقش کشید
اشتیاق وطنش بین که چه بی پروا کرد

یک تن ز صوفیان ثریا گسس نماند
خلقی گرفته پیش علمهای نادرست
جز نقش کارخانهٔ چین و چگل نماند
های درد دوری یاران یک دل دیده ام
درمیان دیده و دیدار حائل دیده ام

نام و نشان اهل ورع بود در سجل
و ان هم که ماند از عمل خود خجل نماند
بلبل ز آشیانهٔ تجرید سرکش
شور آغوش وداع بال بسمل دیده ام

شد نام ناپدید و نشان از سجل نماند
شستند کارنامهٔ معنی بآب زر
دانی که تخت طغرل و تاج قزل نماند غزل
کاش بلبل محو گل گردم که خود را چون نگاه

گل باکمال از شنیدن این قال و دیدن آن حالِ بلبل پر ملال گفت که ای طائر قدسی بی زوال حالا درین خاکدان پر کدورت و سراپا وبال نخ نمودِ چمن می نماید و نه آواز انجمن می آید که آن هردو نونهالان باغ زندگانی تو از پیش چشم ناپیدا گردیدند و هم آن چار یار بکار که بسان شهپر تو بودند از بازوی تو جدا گردیده بجاهای دیگر افتادند پس نه کدام صاحب هوشی و اهل گوشی را می یابم که نالهای شوق ترا اصغا نماید و نه هیچ صاحب دماغی را می بینم که استشمام بوی انس و محبت از رنگ گل پرخار نموده شوق طلب جناب گل همیشه بهار بی خزان حاصل کرده بسراغ جست و جوی آن بو کو بکو و بهر سو دویده از خویشتن برآید پس در این چنین زمان ماندن من و تو درین مکان محض بی فائده و سراپا زیان می نماید و ما از فضل سبحان سوای این باغ و راغ پرخار آزار و آمادهٔ خزان دیگر گلشن در رضوان هم داریم که آنرا مقام دوام خویش میدانیم پس بزودی به بلند پروازی خود در آمده بعقب بوی من پرواز نموده ازین مکان زندان برآ که بدون آزادی از قفس تن ترا رسیدن بدان مسکن محال می نماید رباعی

در اصل ز لامکانی ای مست الست
بیرون زین باغ عالمی دیگر هست
یعنی این سعد و نحس تا در نظر ست
فارغ ز خیال صفات و ذُردِ تقیید
غزل وقتی ست کز خرابهٔ دنیا برون رویم
زین دامگاه فتنه چو عنقا برون رویم
در سنگ لاخ نفس چه باشیم تنگ دل
زین شهر بند آدم و حوا برون رویم
ای گل سلوک قدس محال ست زین قدم
رفع خمار هستی بی درد سر نباشد

جهدی که نمانی بمکان غافل و پست
رباعی فردوس باتفاق ارباب علوم
عیشست ناممکن ست و راحت معدوم
بوئی ز بهار رنگ بردیم بس ست
زین دیر زنده همچو مسیحا برون رویم
چون دیو شیشه بند نمائیم زیر چرخ
رخشنده گوهریم ز خارا برون رویم
چون آمدیم از همه تنها درین رباط
کو جذبهٔ که بی مدد پا برون رویم
دامان برگ گل بلا از دست می دهد بو

می گفت درختی به نهالی در باغ
آن سوی ثوابت و بروج ست و نجوم
رباعی ما نشئهٔ مخضیم ز بزم تفرید
زین بیش نمی توان باعیان جوشید
بر یاد سدره بازکشائیم بال شوق
همچون ملک بعالم بالا برون رویم
زندان مرد و زن بود این تیره تنگنای
هم وقت رفتن از همه تنها برون رویم
غزل آرام دل ندارد تصدیع گر نباشد
پرواز بی تعلق در بند پر نباشد

بیاد دلبر خویشم همیشه در همه حال	نه غنچهٔ دل من این چنین پر از خون ست	که از شراب غمت شیشه ایست مالامال
چگونه شرح دهم حالتی که من دارم	که در بیان چنین حالت ست ناطقه لال	بعالمی ست ز عشق تو منزل عارف
که نزد او دو جهان ست مثل خواب و خیال		

وباز بعالی خدمت بلبل سراپا مرحمت رسیده مفصل حقیقت مکرمت گل همیشه بهار باظهار در آورده بخواندن این چنین سخنان رنگین آبدار خویشتن را برنگ شفق به پیش آن چشمهٔ مهر رسیده بافق نمودار گردانید

رباعی از درد جدائی تو بی تاب شدیم	در دیدهٔ حیرت زده خوناب شدیم	آئینهٔ ما پر ز شفق گردیدست
از رنگ گلت مهر جهان تاب شدیم		

و خواه و نا خواه با دل سوزان و چشمهای اشک ریزان از خدمت آن بلبل نالان هم رخصت یافته سفر باظفر ملک عربستان برای خویشتن برگزید و دران حال از زبان بلبل باکمال این چنین قال حسب حال را شنیده حروف و الفاظش را برای ظهور کیفیت و حال در لوح حافظه و خیال خود مرتسم گردانید رباعی

ای دل بسواد بی کران این دشت	هر کس بهر سو که رفت او باز نگشت	چون ما و تو رفتهاست نا آینده
بسیار گذشته اند و خواهند گذشت	رباعی فریاد که نی رفیق ماند و نه ندیم	یک یک رفتند زین گلستان چو نسیم
اکنون چه کند اگر ننالد بلبل	منقار بود دلی که گردید دو نیم	رباعی فریاد کباب بی کسی شد جگرم
خون گشت دل و چکید از چشم ترم	پروانه ازین بزم برون رفته و من	استاده چو شمع هر طرف می نگرم
رباعی عالی گهران خوش عیاران رفتند	از نقد وفا خزینه داران رفتند	بی یار نیم اگرچه بی یار منم
من ماندم و غم چو غمگساران رفتند فرد	بس که با خود بی تعلق گشته بلبل همچو گل	از تنش عضوی گر افتد بر نمی دارد ز خاک

چون آن گل بی نیاز آواز نالهای بلبل دلگداز خود را بگوش هوش اصغا فرمود بر زودی بر سر حال آن خوش مقال رسیده حقیقت پریشانی احوال خیر مآل خود را هم به پیشش گل گردانیده از میان غنچهٔ دهان بدین چنین سخنان گل بانگ بر کشیده با آن بلبل نالان گل خندان طرفه صحبت کوک گردانیده مستی حالش را از رنگ کیفیت دیگر بخشید

بیت بذوق نالهٔ امروز می توان جان داد | که عندلیب سرودی بیاد مستان داد رباعی

هر چند بهار در نظر می آیم	یا سبزه بدست گل بسر می آیم	چون نخل نه برگ عیش دارم نه نمو	از بس تنگم ز خویش بر می آیم

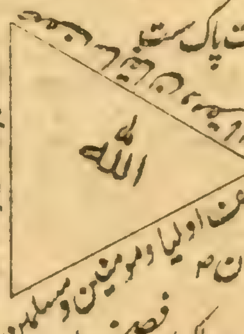
رباعی درد چو نه پیچد از چه سودا بدماغ	گردست جگر غم احبا همه داغ	رفتند بخواب اهل بزم و ما را
بازست هنوز چشم مانند چراغ		

بلبل زار از شنیدن گل بانگ گل غمگسار بی اختیار گردیده باز بدین چنین اشعار آبدار نالها بر کشیده زار زار نالید

روی زمین ز درد دل تنگ شد سیاه	غزل دردا که در جهان بجز افسرده دل نماند	نبض زمانه را حرکت معتدل نماند
	یک سبزهٔ نشاط درین تیره گل نماند	برخاستند سیم ربایان زر پرست

درین بوستان و گلزار بی مدار بسیار گلهای تازه این چنین معارف و اسرار که از زبان بلبل خوش گفتار شنیدهٔ باز از دهان
فرزندانش نمودار و آشکار خواهند گردید و از سر نو بهار قدیم گل کرده یک قسم گل لطیف خوشبوی توحید دمانیده تمام اقسام
گلهای رنگارنگ بدبوی پر خار سراپا آفت و آزار که دران وقت نمود و اشتهار داشته خواهند بود بیقدر و خوار خواهند گردانید
و بدماغ صاحب دماغان رائحهٔ طیب خلق حسن گل خواهد رسید و گوش مردمان باهوش از نالهٔ عندلیب گرم خواهد گردید
و ازان باز گوش هیچ صاحب هوش آن همه بانگ و غوغای زاغ و زغن را که وحشت آور و بی اثر ست برغبت نخواهد شنید
و پسند نخواهد نمود و تمامی بهار این گلزار بی مدار بر یک گل با جمال و جلال که از خلق حسن گل و نمونهٔ صفات ستودهٔ بلبل در او بحد
کمال خواهد بود خواهد گردید و آن برنگ گل خطمی خاتم این بهار و گلزار قدرت پروردگار خواهد بود | رباعی آن گلیست که در پرده ازو میگوییم
صد نکتهٔ پرورده ازو می گوییم | عهدی ست که دیگر سر اندیشهٔ خویش | از جیب برون کرده ازو می گوییم بیت
بس کنم خود و واقفان را این بس ست | نکتهٔ کافی ست گر وقت کس ست | این بگفت و شاهزادهٔ خوشگو و خوشبو را
بمیان پردهٔ عظمت درآورده بزیر ردای عصمت درکشیده سر آنها را بسینهٔ بی کینهٔ خود رسانیده چشم و ابروی آن هر دو
نور چشم را بعین عنایت بوسیده برخواند رباعی | بر صفحهٔ چهره با خط لم یزلی | معکوس نوشته است نام علی
یاک ودو عین یا دو یای معکوس | از حاجب و عین و انف با خط جلی | و حرفهای نصیحت و وصیت که صبر بر بلا و رضا بقضا باشد بیان
نموده باعزاز تمام آن هر سه عالی مقام را از حضور فیض گنجور رخصت فرموده از سبب درد و الم جدائی اجزای بلبل خویشش
قطرات شبنم اشک از نرگس چشم چکانیده باز غنچهٔ دهان را باین چنین سخنان گل گردانیده نفحات مدح و ثنای خود را بدان
گل رخساران رسانید | غزل ای همنفسان محفل ما | رفتید و لے نه از دل ما | ما دست ز غم نهاده بر سر
غم پای فشرده در گل ما | دریای غمیم و گوهر اشک | کشتی کشتی بساحل ما | گنجایش گل نبود و اکنون
شد کوه فراق حائل ما | مگذار گره بغنچهٔ دل | ای عقده کشای مشکل ما رباعی | اجداد شه زمان همه تاجورانند
اولاد چو آفتاب عالی گهرانند | تا آدمست اجداد شه هفت اقلیم | تا محشرست اولاد شه بحر و برند | باری چون بی نظیر دل ریش
مع آن هر دو چشم گریان خویش از جناب آن گل عاقبت اندیش رخصت یافته آن همه حقیقت اتحاد و عینیت خود را
بخدمت بلبل شنید و آن قدر کیفیت مناسبت رنگ را بجناب گل و آن همه احاطه و سریان بوی او را با خویشتن فهمید برنگ
گل بر خود بالیده بسان بلبل این نواها برکشیده ازان مکان روان گردید | غزل مرا نه بیم فراق ست نی امید وصال
که کار عشق چنین ست چون رسد بکمال | زبس که فارغم از هجر و وصل ساخته عشق | مرا ز فرقت تو نیست هیچ رنج و ملال
دمی که یاد تو کردم برستم از دو جهان | خوش آنکه یاد تو آمد انیس او مه و سال | اگر بسور و سرورم و گر به محنت و غم

آنها باشند و بر همین قیاس جانب چپ نیز که جای اصحاب شمال ست گروهی از پیشینیان خواهند بود و از فضل الهی قلیلی از پسینیان را هم دران گذر واقع خواهد شد و در آخر کار مقر همه محمدیان گناهگار نیز بجانب همین خواهد بود که این هر سه گروه را پروردگار از کلام بر حق خود اخبار می نماید که کُنتُمْ اَزْوَاجًا ثَلٰثَةً یعنی که خواهید بود شما بروز قیامت سه گروه یکی سابقان که مقربین باشند و دوم اصحاب یمین که نیکوکاران و مومنین بوند سوم اصحاب شمال که بدکاران و کافران اند و او سبحانه بجناب خویش طرف عقب را برای آن بشمار نمی آرد و او را از هیچ امر غیبت و نامعلومی نیست طرف پشت مکنان مجهول را می باشد پس برای فهمانیدن تو مثل نموده می آید که دران روز رستخیز بدین عنوان بحضور سبحان سه صف بندگان خواهد بود و بحقیقت او از همه اطراف و جهات پاک ست

بیت

بس کنم تا چند بنمایم مثال | زان که برتر باشد از وهم و خیال

باری ای بی نظیر آفاق حالا همان بهتر که از اظهار اسرار بر اصل گفتار آییم و ترا از جواب و سوال آگاهی بخشیده اظهار حقیقت حال نماییم دریاب که او سبحانه در بوستان این زمان بلبل خوش الحان تم انموزه مظهر گل آفریده است و از کمال تبعیت و محبت بلکه از فضل بے علت او را لجناب خود نسبت معیت بخشیده اسرار گنتاره کنه هر کار فهمانیده از زین صورت اجمالی حقیقتش این همه حرف و بیان را به پیش تو گل گردانیده است و از حال و قال گل و بلبل مشام صاحب باغان و گوش با هوشان را شمانیده و شنوانیده است انچه شمانیده و شنوانیده است زیاده برین چه می خواهی که تو بیقین میدانی که گل را رعایت سنة الله و بلبل را پیروی خلق حسن مظهر گل بدرجهٔ کمال است پس اسم ذاتی او را نیز کسی نشنیده است و هم حقیقت حال او را کما حقه نفهمیده است

رباعی فهم تو برمز کبریا تا برسد
کم نیست اگر ز عجز خود وا برسد
در خلوت دل چراغ بزم شه باش
ز غفلت عالی و نه نقصان دنی ست
آخر سوی جیب خود نظر وا کردم

ما نیز بخود نمی رسیم ای جویا
ای آینه پرداز جمال لاهوت
ما نیز ز فضل خود به بزم دیر اثر
چیزی ز خیال جلوه گر شد که مپرس

کس را چه مجال ست که بر ما برسد
از حیرت خویش بندگی آگه باش
انیست دلیل آن که الله غنی ست
ذاتش گفتم و داغ اسما کردم

ای دل فارغ ز فکر و مهر مه باش
زین سان که جهان بخبر از اصل منی ست
رباعی عمری با عمر و زید غوغا کردم

و آن شاه مهره را که هر دو بار هایش از یک جا بستن با زبر رنگ عقیق جگری شده بود از بازوی خود کشاده بر ساعد آن فتا بسته قوتی دیگر در بازویش افزوده فرمود که ای بی نظیر حالا که تو از شنیدن نالهٔ بلبل با خبر از کیفیت دل شده و از سبب مصاحبت گل واقف از اسرار گل گردیده باید که بمقام خلافت خود رسیده دیگر ناواقفان و نارسیدگان را نیز از حال و قال خود بهره و نصیبه بخشیده بمراد اسنی و مقصد اعلی خواهی رسانید که انشاء الله تعالی در موسمی و وقتی که آخر بهار خواهد بود

پیدا کرده است که قرب باقی حاصل کنند از تجلیات ذاتی او مشرف گردند و بموجب مراتب و درجات و استعدادات خویش
وصول مدارج باقیات صالحات حاصل نمایند و ای بی نظیر اگر تفصیل این تقریر می خواهی از غور کردن در تحقیقات
حقائق اشیا که سابق ازین به پیش بلبل تو بیان کرده ام خواهی فهمید درین جا همین قدر باجمال دریاب و بر گفتهٔ من تصدیق
آر که اولیای عامه را که داخل درجهٔ ولایت صغری اند از طفیل انبیا بهرهٔ از مقام قرب صفاتی هم حاصل می گردد و اولیای خاصه
را که بمرتبهٔ ولایت کبری رسیده اند از طفیل نبی خود نصیبهٔ از قرب صفات و مرتبهٔ رب الارباب نیز حاصل می شود و اولیای
اخص الخواص که از همه ولایات گذشته بدرجهٔ کمالات نبوت مشرف شده اند یعنی که دائرهٔ عروج و نزول را اتمام نموده
بمرکز رسیده اند و خالص محمدی و احمدی مشرب هستند و اشتراک مشرب آدمی و نوحی و اسرائیلی و موسوی و عیسوی و ابراهیمی
ندارند و در اصل طینت خلقت از نسل نبی فاطمه اند از طفیل خاتم الانبیا صلی الله تعالی علیه و علی جمیع اخوانه و سلم از تجلی ذاتی
نیز نصیبه و بهره می یابند و هیچ احدی و بشری باین چنین تجلی بدون واسطه و طفیل خاتم الرسل صلی الله تعالی علیه و سلم
مشرف نمی گردد و چون انبیای سابق از اخبارات صحف خویش این چنین قرب و منزلت خاص نبی آخر الزمان دریافته اند
و او را دران مراتب بالاصالة وحید شناخته اند بدان سبب اکثری ازان تمنا و آرزوی امت شدن او کرده رفته اند و بحقیقت
تابعان برکمال این امت مرحومه که عبارت از رجال اخص الخواص است داخل صف مقربان شده در زمرهٔ آنها
بشمار در آمده اند چنانچه مخبر صادق صلی الله تعالی علیه و سلم از مرتبهٔ شان اخبار فرموده است که عُلَمَاءُ اُمَّتِي كَاَنْبِيَاءِ
بَنِي اِسْرَائِيلَ و هم او سبحانه در کلام برحق خویش آن جماعت را در زمرهٔ صف پیش می فرماید که ثُلَّةٌ مِّنَ الْاَوَّلِينَ وَقَلِيلٌ مِّنَ
الْآخِرِينَ و ای مرد حاضر در بیان این کریمه نکتهٔ نادر بشنو که در کتب تفاسیر مذکور است که چون این آیت نازل گردید یکی از
اصحاب آن جناب بسبب حمیت اسلام و غیرت تمام غمگین و اندوهناک گردید و باز چون در وقتی این آیت نازل شد که
ثُلَّةٌ مِّنَ الْاَوَّلِينَ وَثُلَّةٌ مِّنَ الْآخِرِينَ شادان و فرحان گشت برای آنکه او بسان دیگر عمده و اقدم یار کما حقه آگاه
از علوم و اسرار نبود بنا بران در بادی الرای معانی و مرادات آن آیات بر دلش پیدا و آشکار نگردیده بود و آن آنست که
او سبحانه در کریمهٔ اول اخبار از حال رجال باکمال مقرب می فرماید و درین کریمهٔ ثانی بیان مراتب اصحاب یمین می نماید
یعنی که در صف پیش که جای مقربان است گروهی از انبیا باشند که بعضی تعداد آنها را یک لاک و بست و چهار هزار
نوشته اند لیکن اولی و صحیح همان است که تعداد آنها را حواله بعلم الهی نمایند غرض که دران صف انبیا که از پیشینیان
رسولان مراد اند بسیار باشند فاما اندکی از پسینیان که محمدیان اخص الخواص اند نیز بودند و در صف جانب راست که
جای اصحاب یمین است گروهی از همه امم پیشینیان باشند و گروهی از یک امت مرحومه که پسینیان اند برابر همه

و مومنان بکریمی و رحیمی جلوه گر خواهد شد و کمال اولیا همان ست که بقدر از چشم بصیرت تجلی رب خویش مشاهده کرده نصیبه از قرب باطن حاصل میکنند و مومنان به نسیه در جنت آن دولت دیدار رب خود را می یابند و در همان دیار اولیای کبار هم از پایۂ مشاهده گذشته بمرتبۂ معاینه میرسند و قرب برکمال جناب رب خود حاصل می کنند و مراتب حضرات انبیای سابق آنست که بموجب شانهای رب خویش از تجلی صفاتی مشرف گردیده اند و مقام خاتم الانبیا آنست که بجناب رب الارباب رسیده از تجلی ذاتی مستسعد گردیده است و ازان جاکه تجلی ظهور شی در مرتبۂ ثانی را می خوانند پس بحقیقت لیاقت تجلی ذات مرتبۂ جناب رب الارباب دارد و بعد ازان از توسط او انوار آن بر دیگر مراتب صفات می تابد و پس ازان از وسائط صفات بر اسما جلوه گر می گردد و از طفیل اسما مشهود مربوبان آنها می شود پس از سبب این همه توسط و وسائط همه اینان هم از تجلیات صفاتی و ذاتی مشرف میشوند و از راه کمال تبعیت و غلبۂ محبت بعضیها از طفیلیان و تابعان از مرتبۂ خود ترقی نموده تا بمقام مقتدایان و پیشوایان خویش رسیده بی واسطۂ عکوس هم از دولت خاص شان بهره مند می گردند که مقرر است اَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ اَحَبَّ پس بیقین دریاب که منزلت و مقام اولیا بالاصالة قرب مرتبۂ رب آنهاست و همان لیاقت بالذات دارند که از تجلیات رب خویش مشرف می شوند و مقام انبیای سابق بالخصوصیت و اصالت قرب مراتب صفات ست علی تفاوة درجاتهم و مقام خاتم الرسل بالاصالة قرب رب الارباب ست که مرتبۂ جامع جمیع صفات ست که اکثری آن را مرتبۂ ذات حق می انگارند فاما این قدر هست که آن جناب را گاه و بیگاه بندرت قرب مرتبۂ ذات بعنوان بی کیفی و بیچونی نیز حاصل می گردد و از تجلے ذاتی هم مشرف میشود چنانچه آن عالی مقام ازان مراتب دران کلام خود اشاره نموده است یعنی که فرموده است لِیْ مَعَ اللّٰهِ وَقْتٌ لَا یَسَعُنِیْ فِیْهِ مَلَکٌ مُّقَرَّبٌ وَّلَا نَبِیٌّ مُّرْسَلٌ و درین قرب خاص هیچ احدی را از مخلوقات محدثه بدو شرکت نیست حتی که ازین کلام غامض او چنان مفهوم می گردد که آن جناب ازان مرتبۂ قرب نایاب جسد شریف و حواس ظاهر خود را نیز جدا و بیکار می داند چراکه او را هم داخل جماعت مرسلین و از زمرۂ ملائکۂ مقربین می انگارد و مقرر ست که کجا حادث فانی را بالطیف باقی قرب و وصول حاصل میگردد و از سبب همین اندیشه و ملاحظه هست که عارفی بقدم ارواح انبیا و اولیا قائل گردیده است که در ذوات حادث لیاقت قرب قدیم نفهمیده است لیکن مذهب علمای حقه که از اہل سنت و جماعت اند همین ست که جمیع ارواح انبیا و اولیا را از جنس همه مؤمنان و جماعت انسان جدا و علحده نمی دانند چراکه حضرت پیغمبر بموجب فرمودۂ الٰہی فرموده است که اَنَا بَشَرٌ مِّثْلُکُمْ یُوْحٰی اِلَیَّ یعنی که من نیز بنده هستم مانند شما همین قدر فرق ست که او سبحانه از کمال کرم وحی فرستاده است بر من فاما درینجا این نکته و سر ست که اگرچه ارواح همه مؤمنین و مقربین ازلی نیست لیکن ابدی ست پس همین ابدی شدن ذوات شان لیاقت آن

درین نکتهٔ اسرار خوب غور و فکر را کار فرموده بمعانی و مراد حرف و گفتارش خواهی رسید که انچه از لفظ و حرف کل و جز و اصل و فرع و تشخص و حقیقت و هیولی و صورت وغیره ازین قبیل مشل زده می آید آن همه عبارات و اشارات بر حجاب که مادی اندرست و صادق می آید و آنکه بعضے صوفیان خام و سالکان ناتمام آن چنان مثل کلام عارفان تام المعرفه را برپایه و مرتبهٔ مخلوق و خالق و کثیف و لطیف و حادث و قدیم فرود آورده اند و فهمیده اند غلط نموده اند و خطا خورده اند که خود پروردگار ازان کار در کلام قدیم اظهار نموده ست که تمام سورهٔ اخلاص نفی آن نسبت کرده است و در جای دیگر بتکرار منع ازدانستن آن چنان خصوصیت بتهدید کرده چنین فرموده ست که وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهِ جُزْءًا إِنَّ الْإِنسَانَ لَكَفُورٌ مُّبِينٌ یعنی که گردانیدند کافران بندگان را جزوی از خدای نصیبے از نسبت ولد و والد با همدیگر ثابت کردند بدرستے که اکثر انسان کافر نعمتان اند و معرفت دیگر بشنوای بی نظیر خوش تقریر که مبدأ تعین شیطان و جماعت جنیان مشرکان و فرقهٔ منافقان و کافران اسمای جلالی او سبحان اند و مبدأ تعین مومنان و جنهٔ مسلمان اسمای جلالی اند و مبدأ تعین جمادات و نباتات و حیوانات و عناصر و نجوم و افلاک اسمای اضافی و نسبے و تشبیهی اند و مبدأ تعین ملائکه اسمای قدسے اند و مبدأ تعین انبیای سابق که اولی العزم وغیره بوده اند اسمای صفات سبعه و ثمانیهٔ حقیقیه اند که در مرتبهٔ جامع لا غیر و لا عین اند و مبدأ تعین خاتم الرسل صلی الله تعالی علیه و علی جمیع اخوانه و سلم اسم مرتبهٔ جامع ست که آنرا رب الارباب می خوانند و اکثری آن مرتبهٔ جامع جمیع صفات را که مرتبهٔ حضرت وجود ست مرتبهٔ ذات می دانند و اسم الله و هو و حی و قیوم و دیگر اسمای عظام که اکثری آنها را از اسمای ذات می دانند نامهای همان مرتبهٔ جامع جمیع صفات اند و جناب ذات بیچون اسمی ندارد لیکن باوجود بی اسمی و آن همه بیچونی همه صفات قیام ازو دارند و جمیع اسما اشاره بدو می کنند و او بحقیقت مسمای همه اسماست اگرچه از همه جداست

بیت
جناب ذات بی نام و نشانهاست — بهر اسمی که خوانی او مسمّی ست

فاما این قدر هست که در میان همه اسمای عظام هم اسم الله رتبهٔ عالی دارد که باطن ذاکر و شاغل خود را تا بمرتبهٔ آخرین صفات که معبود حقیقی ست و عبادت عابدان و ایمان مومنان و تسبیح قدوسیان بهمه مرتبهٔ قصوی می رسد می رساند بیت

ای گدا گر دور و نزدیک وصف شاه گو — گو بفهمی هر چه می گوئی همین الله گو

و بیقین دریاب که هر چیز و هر صورت راجع ست بجانب اصل و حقیقت خود که كُلُّ شَيْءٍ يَرْجِعُ إِلَى أَصْلِهِ و بی کام و زبان تسبیح و تحمید حقیقیهٔ خود می کند که إِن مِّن شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ ضمیر مجرور راجع ست بطرف شی پس حاصل این کلام آن شد که تمام جن و انس راجع اند بجانب رب خود و در آخر کار هر یک مربوب را وصول جناب رب خود خواهد بود و آن اسم بعنوان حقانی برو جلوه گر گردیده بموجب اقتضای صفات خویش معامله خواهد فرمود یعنی که اسمای جلالی بر منافقان و کافران بقهاری و جباری و اسمای جمالی بر مسلمانان

خویشتن را گم کرده کلمات شطحیات مثل أَنَا الْحَقّ و سُبْحَانِي مَا أَعْظَمَ شَأْنِي و لَيْسَ فِي جُبَّتِي سِوَى الله بر زبان می رانند و چون بعضی را از ان مقام عروج بجانب حقیقة الحقائق واقع می شود و امتیاز صورت و حقیقت خود را دریافته خودشناس می گردند از ان کلمات نادم و مستغفر می شوند و اقل قلیلی را که بکمال تبعیت سنت و بقوت ایمان و عنایت محبت بلکه محض فضل بی علت تا بجناب آن حقیقة الحقائق رسانیده بتمام از صورت و حقیقت او نجات می بخشند دران حال بدان چنان قال هرگز تکلم نمی نمایند و دران جناب دعوای عینیت نمی کنند چرا که آن همه دعاوی که در وقت عروج مراتب علوی کرده بودند بسبب اشتراک انا حقیقت خود کرده بودند پس چون باطن سالک را از حقیقتش هم عروج واقع میشود دران مقام او را نجات تمام از بلا و آفت انا میسر می گردد و از دولت فنای آن مرتبه حقیقة الحقائق لیاقت تجلی جناب رب الارباب هم در او پیدا می شود و از ایمان مشهودی خواص گذشته بایمان غیب آن خواص که مانا باخص الخواص اند مشرف میگردد و دران مرتبه ایمان حقیقی بر مراتب صفات حقیقیه که بیچون اند می آرد و آن بشارات که بمیان آیات در حق ایشان يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وارد اند در شان این چنین مؤمنین اند که أُولَئِكَ عَلَى هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ یعنی که آن گروه بر راه راست اند بهدایت رب خویش و آن گروه اند بتحقیق رستگاران و بیقین بدان ای بی نظیر ستوده صفات که حضرات انبیا اند که مشاهدهٔ تجلیات رب خویش کرده بمرتبه ذات بیچون ایمان غیب آورده دائم در عشق و شوق آن بوده اند و با ذوق تمی اتباعان و پیروان ایشان می باشند که چنانچه آنها از حواس ظاهر خویش تجلیات و آیات رب خود را معاینه نموده اند اینها بحواس باطن خویش تجلیات رب خود را مشاهده کرده ایمان غیب بر مراتب صفات بلکه بر مرتبهٔ جامع جمیع صفات قدیمه و بیچون اند آورده داخل جماعت مؤمنین بالغیب گردیده اند فاما ازین حرف و قال کثرت را در مرتبهٔ وحدت او خیال نخواهی نمود که آن همچنان بر صرافت وحدانیت خود ست چنانچه تو یک شخص واحدی و آن همه تعدد اعضاء درین همه تکثر صفات هیچ خلل در وحدت و شخصیت تو نمی آرد بخلاف آن مومنان سالکان ناتمام و صوفیان خام چون بحالت عروج باطن در می آیند یعنی که از سیر آفاقی برآمده قدم در سیر انفسی میگذارند و بقدر استعدادات خویش مشاهدهٔ آیات جهان باقی می کنند بهر مرتبه و مقامی که می رسند آنرا لطیفت و باقی فهمیده معبود حقیقی خود میدانند و ایمان خود را مشهودی می شناسند و بر ایمان غیب مؤمنین طعنها میزنند غرض که تا دقتی در یک یک چیز و یک یک جا بند می مانند و بدون هدایت هادی برحق و راهنمای مرشد مستقیم الاحوال کار کرده راه رفته که از حقائق شریعت و دقائق طریقت واقف باشد از ان مقام نجات نمی یابند رباعی

گر در دل تو گل گذرد گل باشی
ور بلبل بیقرار بلبل باشی
تو جزوی و کل هست اگر روزی چند
اندیشهٔ کل پیشه کنی کل باشی

لیکن ای بی نظیر هوشیار

عاشق مزاج را بکمالی نواختہ است کہ چون عارفان واقف اسرار می خواہند کہ معاملۂ کاروبار شخص خیر الاخیار کہ مظہر کل ست یعنی خاتم الرسل ست صلی اللہ تعالی علیہ وسلم بہ پیش ناواقفان کار پیدا و آشکار گردانند بطریق مثال نام بلبل برایران بی مثل باکمال اطلاق می کنند و در پردۂ عشق گل سخن می سرایند و مثل گل المحمول بر حقیقتش ہی نمایند ای گل کہ بخلق او مثل ہیز منست آخر بکدام گونہ نسبت کنمت و از بیان حال شما یاران مراد از اصحاب کرام او می دارند و بطریق مثل گفتار اسرار راسنۃ اللہ می دانند چہ او سبحانہ در کلام خویش بسیار جا فرمودہ است کہ ضرب لکم مثلاً مِّن انفسکم و ہم درین کریمہ وارد ست کہ ضُرِبَ لکم مثلٌ فاستمعوا لہ و بموجب این خلق حسن از گل بشنو این سخن کہ حدیث قدسی ست کُنتُ کنزاً مخفیاً فاحببتُ ان اُعرفَ فخلقتُ الخلقَ یعنی کہ بودم من گنج پنہان پس خواستم کہ شناسا گردم بنابر آن خلقت کردم خلق را پس در باب سر این حدیث قدسی را کہ این کلمات ناشی اند از مرتبۂ جامع صفات کہ آنرا جناب رب الارباب نیز می خوانند کہ بعضی ناواقفان از مرتبۂ ذات گمان می کنند این قدر نمی فہمند کہ حرف کنز کہ کثرت را می خواہد مناسبت بصفات دارد و او سبحانہ ازان کار اظہار آثار صفات با جمال و جلال خود را می خواہد چنانچہ از لفظ ان اُعرفَ ظاہر می گردد کہ آثار و نتائج آن ارادہ و خواہش از خلقت عالم و عالمیان پیدا و عیان گردیدہ است پس مرتبۂ ذات بیچون را تا الآن ہیچ مخلوقی نفہمیدہ است پس بیقین آن کلام ناشی از مرتبۂ رب الارباب بودہ است نہ از جناب ذات بیچون صادر شدہ است باری در باب کہ در اول بار از جناب رب الارباب انبعاث حب شدہ بود و ہمین حب ست کہ مادہ و حقیقت جمیع صور و اعیان انبیا ست بتوسط و بحقیقت و بی واسطہ حقیقت محمدی ست و حقائق انبیای دیگر در تحت وی اند و ناشی اند از و و چون حقیقت او کہ حقیقۃ الحقائق ست اقدم و ارفع از حقائق دیگر انبیا بودہ است بنابران صورت او از ہمہ انبیا آخر بظہور رسیدہ است و حقائق و صور دیگران را بمیان دائرۂ حقیقت و صورت خویش کشیدہ محیط ہمہا گردیدہ است والحق کہ تخلق باخلاق اللہ بر ہمین جناب صادق ست کہ ہُوَ الاوّلُ ہُوَ الآخرُ ہُوَ الظاہرُ ہُوَ الباطنُ و ہُوَ بکلّ شئٍ محیط و چون واقفان شمۂ از بوی من نمونۂ خلق حسن او فہمیدہ اند اشارت از ذات من بطرف حقیقت او کردہ اند و مرا بی خواست بجانب آن اصل وصل الاصول او رجوع بخشیدہ در محبتش بی اختیار گردانیدہ اند فرد

اصطلاح عشق بسیار ست و من دیوانہ ام	قبلہ خوانم یا خدا یا کعبہ یا پیغمبرش

باری چون دریافتی کہ آن مرتبۂ حب حقیقت صورت خاتم المرسلین ست بیقین بدان کہ بحقیقت آن جناب محبوب رب العالمین است و چون وجود حقیقت او از ہمہ اول بودہ است بنابران خود فرمودہ است کہ انا من نور اللہ والخلق کلہم من نوری و ہرگاہ کہ سالکان طریقت در حالت عروج بحقیقت خود میرسند و در ذات خود نمونۂ بیچونی و کیفیت لطافت و بی رنگی را مشاہدہ می کنند آن لطافت و بی رنگی را بیچون حقیقی و معبود خود گمان بردہ آن حقیقت را عین صورت خود فہمیدہ

حقیقت آن بی مثل بیان کرده می آید تا بدین گفتار حقیقت اسرار کما حقه به بینش هر یک یار ظاهر و آشکار گردد که مثل آوردن را فهمانیدن بحقیقت نمودن ست و سنة الله همچنین ست که یَضْرِبُ اللّٰهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ یعنی که می زند خدا مثلها برای مردمان شاید که اینها پندپذیر شوند باری ای بی نظیر آفاق چون عینیت و اتحاد خود را با آن بلبل خوش گفتار معلوم نمودی حالا معامله معیت و خصوصیت آن یار غار او نیز بدان بلبل نیکو کار دریاب که چنانچه آن ماده که بیان آن بحسب کرده آمده است اصل خلقت نهال انار و این همه شاخ و برگ و گلها و اثمار ست همچنان از سبب بعضی عوارض و زیادتی و کمی اجزای عناصر اربع و تاثیرات نجوم و مقتضای هر مکان و جا و اختلاف آب و هوا آن ماده صورت دیگر گرفته در جاے نمود نهال سیب پیدا کرده است و بحقیقت حقیقت آن هر دو نهال با بر و بار واحد بوده است که چون بجانب نمود و صورت مائل گردیده کثرت و تفصیل را خواسته است ثمر انار و امثال آن ظاهر آورده است و چون بطرف وحدت و اجمال راجع شده است مانند سیب و به وغیره فواکه سراپا یک مغز اندر دیانیده است وجه دیگر وحدت حقیقت آن سیب و انار آنست که دران آن همه نتائج و آثار از برکت ارادهٔ قلبی و نتائج حکم لسانی درویش مظهر قدیر بوده است و بهمان سبب ست که از ذات شما هر دو یار آن همه جذبه و عشق و این همه معارف و اسرار پیدا و آشکار گردیده است و شما هر دو یار بدان نهال با بر و بار ملحق گردیده بجانب تحت و فوق او در سیده حکم بیخ و گل پیدا کرده اید رباعی

این دشت از جهد کاردانها دارد | از کوشش رهروان نشانها دارد
یک بار نمی توان رسیدن بکمال | تا بدر هلال نردبانها دارد

و آن هر دو خلفای دیگر نیز بمثابهٔ شاخ و برگ او اند و شاخ او خوشگو و خوشبو بمنزلهٔ ثمر آن چرا که در زمانی آثار و علامات آن انار خونین دل جگر کفیده را نمودار و آشکار گردانیده اصل آنرا از تخم خویش در بوستان جهان تا قیام قیامت قائم و برپا می دارند و هم تو میدانی ای بی نظیر که گل و بلبل را باهم دیگر چه نسبت و کدام مناسبت ست او بعرض رسانید که هر گاه من کما حقه خویشتن را نمی دانستم و نام ذاتی خود را نمی یافتم معاملهٔ گل و بلبل را کجا می شناسم در آن زمان گل خندان متبسم گردیده نفحهٔ انس و محبت را بمشام جانش رسانیده فرمود که ای بی نظیر آفاق من نمونهٔ حقیقت ام و بلبل ظهور صورت از من یافته است و آن شیدا که این همه بانگ نوا کشیده شور محبت خود را در بوستان افگنده است بحقیقت عشق او خود بخود دست و رجوع صورت او بجانب حقیقت اوست که مقرر ست كُلُّ شَيْءٍ يَرْجِعُ إِلَىٰ أَصْلِهِ رباعی

هر سو شر و شور و غلغلی پیدا شد | تا ساقی و مینا و ملی پیدا شد
دریاب درین چمن چو گل را از شوق | گل شد پر و بال بلبلی پیدا شد

رباعی

از یک سو بلبل آمد از یک سو ما | آواز چمن زما بجهان یکتا
در عالم ادراک بهم جمع شدیم | چون وا نگریم او کجا ما بکجا

رباعی

تنزیه سراسر نفس رحمانی ست | تشبیه همه تعلق امکانی ست
مجمل این ست اگر شعوری داری | کین تفصیل مراتب انسانی ست

پس ازین اخبار این اسرار را دریاب که او سبحانه بلبل

گل بهر کسی خنده ندارد اینجا | باری چون تو حقیقت عینیت خویش را با آن بلبل شنیدی حالا معرفت فرق و امتیاز خود

را نیز از ان جناب دریاب که حقیقت بلبل بمثل آن حبه ست که از قدرت پروردگار در اول بار از اجتماع عناصر اربع

و آثار نجوم و اد وار فلکی و بخارات ارضی پیدا می گردد و ازان نهال انار وغیره اشجار سر بر می کشد و بعد نشو و نما و بالیدگی

تمام ثمر می آرد و تخم در او پیدا می شود و پس ازان بسیار اشجار و اثمار از تخمش پیدا می گردد و همین عنوان در اول بار همه

حیوان و انسان از زمین و خاک پیدا شده اند بعد ازان نسل و فرزندان آن الآن از نطفه پیدا می گردند چنانچه

ازان کار نباتات او سبحانه از آیات خود اخبار می نماید که وَاَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَآءً ثَجَّاجًا لِّنُخْرِجَ بِهٖ حَبًّا وَّنَبَاتًا

وَّجَنّٰتٍ اَلْفَافًا یعنی که فرستادیم از ابرهای پر آب آبی ریزان تا اخراج کنیم بدان حب و بعد ازان نباتات

و بوستانهای درهم پیچیده و از حال انسان چنین بیان می فرماید که وَبَدَاَ خَلْقَ الْاِنْسَانِ مِنْ طِیْنٍ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهٗ مِنْ

سُلٰلَةٍ مِّنْ مَّآءٍ مَّهِیْنٍ یعنی که آغاز کرد آفریدن آدم را از گل پس بیافرید فرزندان او را از خلاصه بیرون آورده

از صلب از آبی ضعیف و دریاب که جبها که تخم نباتات و اصل خلقت حیوانات می باشند در اول بار از قدرت قادر

مختار نر و ماده پیدا می شوند و بعد ازان باهم دیگر جفت گردیده بچها می دهند و هم از تخمهای آنها دیگر نباتات پیدا

می گردند و معاملهٔ گشن نخل[۱۵] که در عربستان مروج ست تو خود خوب می دانی که از نسل عرب هستی و ازان خلقت

ازواج اصل چیزها او سبحان در قرآن اخبار می فرماید که سُبْحٰنَ الَّذِیْ خَلَقَ الْاَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنْۢبِتُ الْاَرْضُ

وَمِنْ اَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا یَعْلَمُوْنَ یعنی پاکی ست خدای را آن که بیافرید جفتها از همه جنسها از انچه می رویاند زمین

و از نفسهای اینها و از انچه نمی دانند باری این تفصیل بسیار را گذاشته بر اصل گفتار آییم و حقیقت خلقت

ترا از تخم انار بیان نماییم که تو در اصل طینت با بلبل ما اتحادی داری لیکن این قدر هست که او اصل ست و تو فرع

اوئی یعنی که کیفیت حقیقت او بمنزلهٔ آن حبه ست که بیان نمودم که بقدرت آن قادر که لَمْ یَلِدْ وَلَمْ یُوْلَدْ ست و فرد

و وحید و خود بخود ست پیدا می گردد و حقیقت تو بمشابهٔ دانهای انار ست که از توسط او پیدا شده اند پس ترا در وجود

احتیاج ست بدو و او را استغنا ست از ذات تو پس آن حبه را بمنزلهٔ ماده و آن انار و دانهایش را بمشابهٔ

صورت خواهی فهمید و در خویشتن این مناسبت را دریافته وجود و صورت خود را ازان هیولی خواهی دانست

و چه جای یک جسد تو که همه اجساد و تمام مخلوقات وجود و پیدائی از یک حقیقت که آنرا حقیقة الحقائق می گویند و هم

بعضی ازان عبارت به تعین اول نیز کرده اند یافته اند که آن حقیقت خاتم الانبیا ست صلے اللہ علیه وسلم که برای

فهمانیدن تو ای مرد صاحب عرفان و آگاهی بخشیدن بدیگر دوران و نادانان از ذات بلبل نالان مثلی زده

[۱۵] گشن بالضم غالب نر شدن و باردار شدن درختها و آن اینکه از درخت خرمای میوه دار ... درخت ... می افشانند بقدرت الهی این درخت ... بار آور و میوه بسیار می آورد

وهر که پیری مقاماتش می نماید او را عروج بتوسط او حاصل می آید و باب علوم و معرفت بر حال تو می کشاید و ترا قطب ارشاد می اند و نزول تمام حاصل می گردد سر او بپای یار اقدم می آید و استقامت و قرار حاصل می شود و او را قطب مدار می فهمد و دیگر دریاب ای هوشیار که آن یار غار اول از همه یار دائرهٔ عروج و نزول خود را تمام کرده است چنانچه تو حالا عروج خود را تمام نموده تا بحقیقت بلبل خویش رسیده ارادهٔ نزول داری و می خواهی که از گل و بلبل رخصت شده بمقام اصلی خود که تراب است فائز گشته دائرهٔ عروج و نزول را تمام گردانی و دران زمین از معارف و علوم دلنشین گلکاری نمائی و بسان بلبل نالهای شوق و محبت بر آری اما دران حال بسبب نزول تمام و برکت آن مقام از وجه اشتراک حقیقت خود با حقیقت بلبل دعوای عینیت و اتحاد او هم می کنی و آن یاران دیگر که دران مقام رسیده آن چنان دعاوی نموده بود ند سرش این است که حقیقت آنها از حقیقت بلبل باعتبار مجاز جدا بود و حقیقت ترا با حقیقت او بلبش از اعتبار فرقی نیست و مقرر ست که چون عروج کسی تا بمرتبهٔ حقیقت ادمی رسد خویشتن را گم کرده آن انای خود را عین حقیقت می داند و هم جسد خود را عین ادمی یابد چنانچه بیان آن در شرح حال سالکان مغلوب الاحوال شنیده باشی پس ای بی نظیر چون تو بدان مقام نزول خود می نشینی ترا بحدی عشق و محبت بلبل پیدا می شود که گاهی بنگرانی خاطر نگاهی بجانب گل هم نمی افگنی بی نظیر از شنیدن این تقریر ترسیده روی نیاز را بر آستانه مالیده بعرض رسانید که هرگاه خدمت بلبل جناب گل را قبلهٔ مراد خود می داند از تابع دپیروش که باشد که روازین سو گرداند گل باجمال فرمود که مقتضای این وقت و حال همچنین قیل و قال ست که بیان مینمائی و تو در اعتقاد خود صادقی که باعلی مقام عروج رسیدهٔ ماه منیر هم چون بدین مقام رسیده بود ازین الفاظ تو هم حرفهای بلند تر بیان می نمود و هر چند او را رخصت می کردیم از من جدا نمی گردید چنانچه در آخر کار بمبالغهٔ بسیار او را از مقام کوهستان همین دیار بجانب بلبل زار فرستادیم غرض که چون مرتبهٔ عروجش تمام گردید و بمقام نزول خود رسید دران حال او را عشق و محبت بلبل باکمال بدرجهٔ غلبه فرمود که اصلا نگرانیی و توجهی هم بجانب گل نمود چنانچه تو خود برأی العین دیدی که در وقت جدائی مهر جهان گیر آن ماه منیر بحدی برخود کاهید که کسی از تیز نگاهان هم او را در خویشتن ندید و دران حال از غایت غم و ملال برای رخصت به پیش ما هم نرسید چرا که او را پروای دیگری غیر از ذات بلبل نمانده بود و جناب ما را هم آن کیفیت و حال آن فانی بر کمال بسیار پسند نمود پس تو هم ای عالی مقام چون بدان مرتبهٔ نزول تمام خواهی رسید سوای محبت بلبل امری دیگر را نخواهی گزیده و خود را عین بلبل فهمیده عجب نالها خواهی کشید و مرتبهٔ تابع کامل همان ست که در تبعیت و محبت بلبل افزاید تا طفیلی و ضمنی و فانی را نیز از برکت عزت و منزلت و قدرت او چشانند و نمایند و فهمانند

انچه قسمت و نصیب و استعداد باشد

رباعی رنگ استعداد می نگارد اینجا

یا برگ انبه می شمارد اینجا

شوقی ست برون خرام اندیشهٔ غیر

نیز ضروری می داند که مقرر است من عرف نفسه فقد عرف ربه و چون کسی کماحقه خویشتن را ندریافته است بدان کاه حق سبحانه

راهم بالکنه نشناخته است یا عجبی
خود را تو چه یافتی که او را یابی رباعی
هر جا برسم بجود رسیدن باشد

رنگی نقش نگار خوشتر که بو را یابی
در وادی عشق اگر دویدن باشد

بر ریشه بخوردی که نمو را یابی
بر جادهٔ غیر خط کشیدن باشد

ای هرزه تلاش بیخ بیهوده مبر
ما و سفری که همچو خط پرگار

همین که شاه بی نظیر این تقریر شنید با وجود کمال علم و عرفان در شناخت مرتبهٔ ذات بی نام و نشان خود هم حیران گردیده بعجز ادراک معترف شده بعرض رسانید که این همه اسمای خود را صفاتی و اعتباری می یابم و الحق که اسم ذات خویش را نیز نمی شناسم مگر الحال از توجه این ذات باکمال حقیقت حال را دریافته معیت خود را بابلبل صاحب حال کماحقه فهمیدم و گونه مناسبت ظهور خویش بدین جناب هم یقین نمودم باز از سراپردهٔ عصمت گل آواز رسید که ای بی نظیر آفاق ترا و آن اقدمی یار باوفاق را با بلبل شیدای من اتحادی و قربی و عینیتی و معیتی است که هیچ کس و یار دیگر را نیست پس چون حقیقت اتحاد طینت خود را معلوم نمودی کیفیت خصوصیت و معیت و اقدمیت و ارفعیت ماه منیر نیر با مهر جهان گیر دریاب که بتحقیق مهر در تمام روشنان چون ماه پیروی که فانی و باقی بدو باشد هیچ نجمی را نمی باید و حق رفاقت او از وقت پدرش ثابت ست که او آرنده و بردارندهٔ آن انار است که تخم خلقت بلبل بود و چون آن نهال باکمال از ان تخم سر برکشیده درین جهان گل گردید آن ماه منیر بگردش گردیده از عشق کمال و جمالش بلبلش گردید و هر که حقیقت جمال و کمال آن نهال شنید از زبان همان شیدا شنیده برنگ شاخ و برگ پیرامونش مجتمع گردید و در زمانی آن نهال پایدار سراپا برگ و بار دران کوهسار که الآن مسمی باوای گل گردیده است آن یار پاک طینت البسان نهال زمین برقرار فهمیده بران نشو و نما یافته است یعنی که پای وقار خود را بر دوشش گذاشته از مرتبهٔ خود بالیده بمقامی و مقصدی رسیده است که هر که رسیده است فهمیده است و در موسمی ترا هم ای گل بی نظیر آن انار جگر کفیده دران کوهسار که اکنون مسمی به ملجای بلبل گشته است برنگ گل انار بر سر و دوش خود گرفته بمیان دیگر یاران سرافراز و نمودار گردانیده است و بهمان سبب که گل رخسارت بنزدیک سراپا هوششش رسیده است دل تو معارف اندیش گردیده است و از زبان تو این همه علوم رنگارنگ سر کشیده است و خاطر تو نسبت علمی را که از نسبت جبلی بهتر فهمیده است و چون جسد آن یار با وقار بزیر پای آن نهال پربار حکم زمین دارد و بنابران او حال استقامت و تمکین را از حالت وجد و تلوین ارفع می داند و بمقام عجز خود در آمده بجهل خود مقر گردیده عجز را در ادراک از کمال ادراک می شناسد چرا که یافت در صفات و آیات و نایافت در مقام قرب ذات حاصل می گردد و بیقین دریاب ای مرد هوشیار که شما هر دو یار بدان بلبل خوش گفتار که نمونهٔ نقطهٔ پرگار قدرت پروردگار است حکم نقطهٔ تحت و فوق پیدا کرده دائرهٔ برای عروج خود دیده اید که یک قوس آن بحالت عروج و قوس دیگر بحالت نزول و مناسبت دارد

بازبآسمان پشت پدر و زمین شکم مادر رسیده بعنوان شایستهٔ نشو و نما یافته باسم بی نظیر مسمی گردیدی پس حالا تو بگو که
ازان همه اسما کدام نام را اسم ذاتی خویش می دانی و کرا اضافی و نسبی می خوانی

رباعی
با او نی تحت و فوق نی پیش و پسی
بی او نی گل نه سبزه نی خار و خسی
ای در همه حال تهمت هجر و وصال
اندک هوسی که در کجائی چه کسی

رباعی
تا آینه ظهور داوند جلا
با غیر افتاد میل الفت همه را
بر معنی خویش کس نیفگند نظر
بلبل شده مست گل و گل محو هوا

گرده هم کمی دارد و گر افزونی
ای دل تو نه این جا و نه آن سوئی
گر چشم کشائی ز نظر آن سوئی
ور فکر کنی ز فکر خود بیرونی

غزل
تو آن حسنی که با صد کیف و کم خود را نمی یابی
ز بس آئینه داری در عدم خود را نمی یابی
اگر صد عمر پرواز تو صرف جست و جو گردد
به پیدائی اسرارت قسم خود را نمی یابی
تقدس جوهری رمز کمالت کیست دریابد
ز بس کز فهم بیرونی تو هم خود را نمی یابی

رباعی
دیدی آزادی و امیری همه را
از کف دادی بناگزیرے همه را
آئینهٔ عالم همه تمثال تو داشت
خود را نگرفتے که بگیری همه را

و ای بی نظیر جهان مگر تو این حدیث قدسی او سبحان نشنیده که اولیائے تحت قبائی لا یعرفهم غیری پس چرا در فکر شناخت حقیقت کل افتاده که او خود دریافت کیفیت خویش حیران و پریشان گردیده بخود در مانده هست و غیر از خالق او ماهیت او را کسے کما حقه در نیافته است

رباعی
فریاد که مارا بحقیقت ره نیست
سر رشتهٔ امید دلم کوته نیست
جستیم و ز فهم خود نبردیم اثر
از ما غیر از خدا کسی آگه نیست

و هم تو ای بی نظیر با وجود این همه علم و عرفان کثیر کما حقه از حقیقت خود آگاهی نداری چرا که تو هم بزیر قباب اوئی بدان سبب همه مردمان زمان تو از ماهیت و کیفیت تو اطلاعی ندارند که ترا هم همجنس و هم کفو خود می انگارند و هم پیران و پیش قدمان ترا خردسال و پس آمده بعض رجال دریافته از مرتبه و کمال تو واقف نشده اند لیکن دریاب ای شاب نایاب که چون تو ازین قید صورت رهائی یافته بمرتبهٔ حقیقت خود خواهی رسید بیان فرزندان تو و بعضے از میان کسان از پس آیندگان زمان تو چنان خواهند بود که فقط بجانب حقیقت تو رجوع تمام آورده بقدر حوصله و نسبت و محبت و فدویت خویش از حقیقت و معرفت تو باخبر خواهند گردید و از کلام جامع تو بهرهٔ وافر خواهند برچید و بی اختیار و ناچار بفضل جزئی تو بر همه یار اقرار خواهند نمود و آنحال ای ستوده خصال چه جای نشناختن تو حقیقت مرا و نه دریافتن دیگران ماهیت ترا که درینجا هیچ یکی از ما هیچ کسی آگاهی ندارد بلکه خویشتن را هم کما حقه نمی شناسد

رباعی
محفل نازی ست که اینجا هر کس
مستغنی فهم غیر می باشد و بس
زان سان که مگس بفهم عنقا نرسد
عنقا هم نیست محرم راز مگس

و هر کسی ناچار و بی اختیار خویشتن را من وجه می شناسد اگرچه بالکلیه نمی یابد بتابد یافتن حقیقت دیگران خود چه رسد لیکن چون هر کسی خود را مخلوق می داند بنا بران خواه ناخواه خالق خود را هم می یابد و چون هیچ کسی در هستے اعتباری خود تردد و شبهه ندارد بدان سبب هستی حقیقے واجب الوجود را

قوت روح روان همیشه بهار گل بی خار نکهت جان پرور بو تازه تر رونق چمن خلق حسن و باز در زمانی که از بلبل توجدا گردیده بدریا رسیدیم بدین نامها خویشتن را بدنام ساختیم که گل افسرده غنچهٔ پژمرده خار دل افگار خشک سراپا خار و باز وقتی که بدستیاری شاه حق شناس بر تخت سلطنت نشستیم بدین نامها نامی گشتیم که شاه شاهان شاه بی نام و نشان شاه غیب عرش نشین بلاریب فقیر پرور غریب نواز عدل گستر دشمن گداز شاه و سلطان پیدا و پنهان رنج ده و رحت رسان شنوا و گویا و یا و جویا سخی و جبار کریم و قهار و دیگر ازین قبیل بسیار ناپها داشتیم و حالا که ازان عرش برین باز بر سر زمین رسیدیم و دورهٔ عروج و نزول را تمام نمودیم به پیش که و مه باز مسمی بگل گردیدیم و سوای همین اسم مرا اسم ذات می دانند چنانچه بلاتشبیه اکثری اسم الله را اسم ذات او سبحان می انگارند و اگر این اسم اسم ذات می بود پیغمبر صلی الله تعالی علیه وسلم نمی فرمود که اسم اعظم پوشیده است و هیچ کسی آن را نشنیده است

رباعی

جائی که سخنوران معنی آگاه
دادند سخن بسر مهٔ خاک سیاه
نادانی ازین بیش چه خواهد بودن
کین غافل نا شش بگوید الله

رباعی

آن غائب مشهور بهر رنگ که هست
از ذات مپرس و غیرت خود کامش
جائی ست که غیر او ندانند نامش
کس نیست حریف وصل با پیغامش

پس حالا تو خود بگو ای بی نظیر که ازین همه اسمای کثیر کدام اسم را اسم ذاتی من می دانی و کرا اسم اعظم می خوانی همین که بی نظیر این همه تفصیل اسمای نسبی و اضافی و صفاتی او شنید برنگ تصویر بجای خود حیران و ساکت گردید باز ازان طرف آواز کلام سراپا الهام در رسید که ای بی نظیر آفاق و ای در مراتب عرفان طاق تو چرا نظر بصیرت را بجانب خود نمی افگنی و تحقیق اسم ذاتی خویش نمی کنی که تا حال ازان هم خبر نداری و کما حقه ذات خود را نمی شناسی و بدین اسم که مسمی گردیدهٔ لقبی و علمی ست که بدان اشاره بتو کرده می آید و آئین صورت تو شناخته می شود و در وقتی که خرد سال بودی ترا شاهزاده می گفتند و سپهر شکوه و عم زادهٔ مهر جهان گیر می دانستند و چون دران کوهستان و بیابان که حالا مسمی بملجای بلبل گردیده است بدان بلبل خوش گفتار رسیدی ترا یار آن اخیار دانستند و بسبب آن همه رفاقت و یاری ترا بنام مهاجر و انصار نامیدند و باز چون ازان مکان رهائی یافته با گوهر شاهوار منسلک شدی به نسبت خویشی و دامادی آن بلبل نامی گردیدی و حالا که بمرتبهٔ خلافتش رسیدهٔ ترا خلیفه می خوانند و عنقریب ست که بلقب امیر المومنین هم ملقب می گردانند و در وقتی ترا ای شاه بی نظیر به پیش عرش شاه غیب بنام فقیری نامیده و ازین همه مجازات و اعتبارات اندکی اغماض نموده بجانب حقیقت و اصل خلقت خود غور کن که در زمانی با حقیقت بلبل در تخم انار متحد بودی و بدانهٔ انار مسمی می شدی و ازان بیشتر شاخ و برگ گلنار بودی و دران موسم از آثار شوخی رنگ ظهور گونه مناسبت با من که بنام گلم نیز پیدا کرده بودی و باز چون ازان مرتبه لطیف تنزل نموده بمقام کثیف ثمری چنگ بر زدی با حقیقت بلبل اتحادی و معیتی پیدا کردی و پس ازان از وجد گشته

نام تو نگین ندهشت جانها کنند

گل بی پروا بدریافت این تمنای آن فتابرنگ گل خندید و فرمود که ای بی نظیر آفاق آئین می دانیم که از سبب تو بسیار کسان عارف مرتبهٔ اخلاق و صفات ما خواهند شد و بتوسط تو اسمای صفاتی و اضافی و نسبی ما اشتهار پیدا کرده بر زبانها مذکور و در دلها مرتسم خواهد گردید و اکثری بقدر حوصله و استعداد خود معانی اقوال موزون و جامع ترا خواهند فهمید و بعضے بموجب آن نسبتی که با تو دارند از کیفیت حال تو هم بهره ور خواهند گردید بیت

فهمیدن قال تو کمال ست
همچشمی تو کرا مجال ست

فاما اگر تو درین وقت و حال طلب اسم اعظم و استفسار ذات من می نمائی بیقین بدان که آن الحال بگفتن مناسب نمی نماید و بیان ذات بقید حرف و لفظ نمی درآید لیکن خاطر دشوار پسند خود را جمع خواهی داشت که چون تو بمنصب خلافت بلبل رسیده بران تخت او که اصل خلقتش از چوب گل ست برمی آئی دران زمان بسبب کمال تعبیت و تقلید بمرتبهٔ متبوع و مقام تحقیق میرسی و مناسبت تمام باصل خود پیدا کرده خود بی گفت و شنود اسم اعظم را که در میان اسمای مشهورهٔ من پنهان ست درمی یابی و نسبت مجهول الکیفیت بمرتبهٔ ذات من پیدا می کنی رباعی

نقشی ز خط میان او نازک تر
در در بزم حرف و صوت قایلیم
گه سیر کیانی و سـ آگهی کردیم

تصویر من اندکی تامل دارد
ازما بخیال محض تا نه من باش
بسیار منازل تنزل طی شد

ای کلک خیال یک دو مو نازک تر
ای آینه ما پیکر بی تمثالیم رباعی
تا پیش خود این قدر سیاهی کردیم

رنگی گل کرده ام ز بو نازک تر
رباعی گر در چمنیم بوی گل اقبالیم
گر درویشی و نگاه شاهی کردیم

و الحال از ابتدای خلعت من اسمای اضافی و صفاتی مرا بشنو و از ان عبارات و اشارات دیگر حقیقت و معانی اسمای حسنای او سبحانه را دریاب که در وقت صبا مرا مادر چون بکاری می فرمود مخاطب به لفظ بو بو می نمود و من اسم لطیف خود را که از اسم گل یک پرده نازک تر است به پیش ماه منیر ظاهر کرده بودم رباعی

بوئی بفسون غنچه سوا کرد
آزادی رفت و قید رنگ انشا کرد
یارب نشود رشتهٔ کس عقده پرست
ما را دل بندهٔ تعلقها کرد

و حالا بپاس خاطر تو می گویم که پدر مرا می خواند باسم نور و ظهور مطلب محتاج می گرداند و هر چند که رتبهٔ این اسما از دیگر اسم بلند ترست لیکن تا هم نسبتی و اضافی اند و دون آنها این اسما اند که چون من دران هنگام بباغ عشق افزای رسیدم باغبانان آنجا که ناواقف از حال من بودند از پیش خویش مرا باسم گل خوشبو و نهال خودرو و ماه شب افروز و چراغ ظلمت سوز مسمے میکردند و چون آن نور و تاریکی از حضور و غیبت من مشاهده می کردند صبح صادق و صبح کاذب نیز نام می نهادند در آن ایام که بلبل خوش تقریر تو نیز بنام مهر جهان گیر بود بدین چنین ناجهام ابتلای بلا گردانیده بود که معشوق عشق افزا محجوب دلربا مقصود جان مطلوب روان و باز در موسمی که در پردهٔ لباس نباتی روی خود را پوشیدیم مسمی بگل گردیدیم و بر پیش واقفان و ناواقفان هم باسمی شدیم و باز چون از میان آن کوه و راغ در باغ شاه فیض بخش رسیدیم از زبان آن شاه و خاتون این ناجهای خویش شنیدیم که گل بادشاه پسند نهال دلبند چمن زیب دل فریب گل بی خزان

بلبلا کردم تماشا تا گل روی کسی
رباعی
از جان و تن بیش بها می گریم
بر فرقت این دو آشنا می گریم
ای جان و تنم بدیدنگ یاد نیست
برروز جدائی شما می گریم

این بگفت و تاج فقر را از سر فرود آورده بر سر شاهزادهٔ خوشبو گذاشته نوای محمدی را که مدام با خود داشت بدست آن خیر الانام داده فرمود که ای برخوردار انشاء الله تعالی درمیان فرزندان تو یک فردی پیدا خواهد گردید که همنام من خواهد بود و چنانچه این یاران از زبان من این همه نوا و صدای راهنمای شنوند همچنان مردمان از دهان او هم نالهای پر اثر و دلربا را اصغا نموده از میان همه طرق طریق حسن را اختیار کرده بتفصیل تو بر همه یار و ابرار و اخیار که تابعان من اند قائل گردیده خالص محمدی خواهند گردید و در آخر کار که قرب برگشتن این دورهٔ پرگار باشد از میان ذریات تو یک آفتاب عالمتاب خواهد تابید که همه کاروبار هدایت و انوار مهر جهان گیر بران مرد اختتام خواهد گردید و بعد غروب شدنش درین جهان پر آفت ظلمت و کدورت پیدا خواهد شد و موسم خزانی خواهد آمد که کسی از نام و نشان گل و بلبل باخبر نخواهد بود و بچشم و دماغ هیچ کسی رنگ و بوی گل نخواهد رسید و به هیچ گوشی نالهٔ بلبل را نخواهد شنید و بعد ازین کار و گفتار بجانب آن یگانه یار متوجه گردیده فرمود

غزل مگو گذشته حریفان ز دل فراموشند
کدام ناله که در پردهٔ اشش نمی جوشند
زرفته اند ازین بزم تا سخن باقی ست
ز دیده رفته حریفان هنوز در گوشند

و دیگر نصیحت و وصیتهای ضروری فرموده باهزاران درد و فغان بجانب ملک عربستان رخصت نموده برخواند **بیت**
از عزیزان با تو ما را هست پیوندی دگر
جای یوسف را نگیرد هیچ فرزندی دگر

رباعی
خوبان جهان را همه یکسر دیدیم
دیدم که در آفاق نداری تو نظیر
ای آنکه رخ تو هست چون مهر منیر
فرد آخر از یک دگر گسیختن ست
دل در خم زلف تو بجان گشته اسیر
خوش معاشان بد معامله ایم

چنانچه آن خلافت اساس باندوه بی قیاس خواه و ناخواه از خدمتش جدا گردیده برای رخصت بجانب گل بی پروا رسیده بعرض رسانید که حالا بندهٔ دستگیر از جناب عالی دستگیر موجب ارادهٔ حق و مشیت و تقدیر رخصت می گردد پس از عنایت تام و هدایت عام این جناب عالی مقام امیدوار ارشاد خاص ست یعنی که بنده هر چند بسیار اسمای اعتباری و اضافی این جناب امیدند و هم آن اسم لطیف را که بماه منیر نشان بخشیده بودند شنیده است لیکن چون آن را نیز نسبی می فهمد بنابران امیدوار است که نظر بر محرمیت و خصوصیت و فدویت این مخلص فرموده از اسم اعظم خویش که اسم ذاتی ست و تا حال بر کدام رجال ظاهر نفرموده اند این غلام را آگاهی بخشیده در تمام بندگان او را استثنی گردانند تا در حالت غیبت و دوری این جناب با حقیقت بذکر آن اشتغال نموده خویشتن را مدام از یاد این جناب عالی مقام خرم و شادکام می داشته باشد و به نیاز تمام پیش آن غلام بدین چنین کلام نوا برکشید رباعی

رباعی
وامی پیدا کند که نامت گیرم
گو جرأت آنکه می زجامت گیرم
بعضی بعقیق و لعل کانها کنند
یا دست که دامن خرامت گیرم
بعضی بر سیم و زر نشانها کنند
چون نقش نگینها نهان حیرت قسم
بردند همه رنج ز اسم سامی

اسپی که بتگ با صبا ماند ازو | ور گرم روی برق بجا ماند ازو | چسپیده بموی موی او رنگ حنا | ترسد که بپویه اش جدا ماند ازو

قطعه پادشاها شهسوارا خسروا | تا عنایت شد مرا اسپی بزین | سود از عزت سرم بر آسمان | پایم از شادی نیاید بر زمین

تیغ تو بزدود از دل نقش غیر | آب او خاصیتی دارد چنین

رباعی در تعریف تیغ درخشان

آن تیغ که صد حکمت فرزانه در وست | یک قطره و صد گوهر یکدانه در وست | صفهای مخالف تن تنها بدرد

هندی ست ولی عادت ترکانه در وست

قصیده در صفت اسپ دل حبیب که باد جهان نام داشت

بنازم باسپی که بکیش صباست | ز راهش یکی گام راه صباست | چه فردا چه ماه و چه سال دگر | چو بر داشت پویه همه در قفاست

خرد چون بنخچیر معنی رود | ز وصف تگاور کمندش رساست | ز رخشنده نعلش زمین خاور ست | دو صد ماه تابان بصحن سراست

چه یال و چه کاکل چه گردن چه سر | چه ران و چه سینه چه دست و چه پاست | چنین شکل و صورت نه بندد دگر | هنر نامهٔ دست بند قضاست

تو گوئی یکی پایه بر سفید | تو گوئی یکی برج آهن بپاست | خم طرهٔ دلبران دیدهٔ | خم کاکلش آن چنان دلرباست

چو بر سطح خارا برانگیزیش | سمش با کف نخبیان هم صداست | ازو نعل خور ازنه در آتش ست | شب و روز این بیقراری چراست

سها باشدش در نظر آفتاب | ز گرد سمش آفتاب از سهاست | بصیحه دَرَد زهرهٔ شیر نر | بنعل از دل قاف جیحون کشاست

تدرو گلستان و آهوی دشت | هژبر زمین و عقاب هواست | برفتار کبک و باندازباز | ببال عقاب و بفال هماست

چو کف بر لب آرد فرات و نیل | عروس ست چون دست و پا در حناست | ببازندگی چون نهد دست و پا | نهنگی بروی هوا در شناست

بجولان چو باد افگند در دماغ | تو گوئی مگر شعله را شعلهاست | چو زینش کنی سیل کهان کش ست | بجامم آوری شیر نخجیر خاست

پری دیو طاوس شاهین هما | نمیدانم این طرفه پیکر چهاست | زبس تندی و شوخی و چابکی | خیالش به پیش نظر چند جاست

ز شادی بشد مست این دست و پا | عنانش کدام و رکابش کجاست | کند بالگیت فلک اشتلم | بلی ترکی چابک بمیرزاست

و هم بلبل خوش نوا شاهزادهٔ خوشبو و خوشگو را در کنار آن یار سپرده فرمود که اگر چه اینها بمعنی و حقیقت فرزندان ماند لیکن در مجاز و صورت پسران تو گویان اند و هر چند که باطن و حقیقت اینها از خُلق بلبل و بوی گل آراسته و معطر ست فاما باعتبار ظاهر و مجاز از تربیت و هدایت اینها غافل و بیکار نخواهی بود

غزل بلبل چه کند سیر گل خلق حسن را

هر بال زدن دست ردا وست چمن را | جز گل که بهر لحظه فرستد صلواتش | با خویش که آرد ز عدم عطر کفن را

آن گرد رهش گشته و این خاک روش شد | باشد شرف طرفه زمین را و زمن را غزل | ابل بیت حسن باشد خال بروی کسی

آیهٔ تطهیر خوبی از عرق روی کسی | نیست دور اخوان گرم گویند هستی در ضلال | ریح یوسف در دماغم آید از بوی کسی

از نظر انداختی آئینه صورت نما | گر سکندر را خبر شد ز زانوی کسی | شد مشام مردم چشمم پر از خلق حسن

کتازه دران مکان از جانب شام رسیده بودند با چندی اوباش خانه خراب بخواب گاه آن خلیفهٔ بی گناه درافتاده خانه اش سوخته و تباه گردانیده و او را بقتل رسانیده و چون امیران و رفیقانش ازان معاملهٔ ناگاه آگاه گردیدند تا شهای بسیار کرده بعد تجهیز و تکفین لاش او را نیز برای تدفین بر آستانهٔ آشیان بلبل رسانیدند لیکن آن باب مسدود و درحالش مفتوح نگردید بلکه از طرف نسرین بکسان سرکارش حکم رسید که این مردم فساد انگیز را از در برانند و لاش آن شهید را در مقبرهٔ قدیم که سابق جوهر افتخار او را دفین گردانیده اند مدفون گردانند پس یاران ناچار شده بموجب فرمان خاتون زمان بعمل آوردند و اکنون از غیبت آن خلیفهٔ با حیا و وقار نام شرم و مروت دران دیار هم نمانده است چنانچه از سابق اثر محبت و عدالت برخاسته است

رباعی آنان که نشستند بظل علمت	بستند طراز دین ز ذیل کرمت	بودند مقیم آستان حرمت
رفتند ره صدق قدم بر قدمت فرد	شد کشور فضل و جود و انصاف خراب	دیار دران دیار معمور نماند

همین که بلبل شکسته دل این حقیقت و کیفیت آن منزل شنید خیلی غمگین و اندوهگین شده بدین آهنگ ناله بر کشید رباعی

بلبل تا چند روز و شب خون خوردن	انگاه ز رنگ گل تمتع بردن	بگذر زین زندگی که از مرگ کسان
می باید دید تا مردن مردن رباعی	تا جام طرب بلب رسید جسم زده ایم	جز باد بدست نیست تا دم زده ایم
پیدا شد عالمی و پنهان گشته	تا چشم کشوده ایم و بر هم زده ایم رباعی	راحت ز جهانیان رمیدن باشد
از کس خبر کس نشنیدن باشد	انعام بقاصدی که مکتوب آرد	زر دادن و درد سر خریدن باشد

و باز همان یار یگانه خود را مخاطب ساخته فرمود که ای بی نظیر آفاق حالا ناگزیر ترا هم درین وقت هنگام فراق در پیش رسید و بضرورت ترا بزودی دران جا رسیده باطفای آن همه نائرهٔ فساد باید کوشید و به نیابت من نور مهر و عرفان به همه ذرگان پریشان باید رسانید و یک یک سکنهٔ آن مکان را تسکین و دلاسا باید بخشید و تو خرم و خوش دل خواهی بود که چنانچه مرا خاتم سلاطین اولوالعزم گردانیده اند همچنان ترا خاتم خلفای صاحب حزم فرموده اند

غزل من وی نگفتم مر ترا ای بی نظیر خور لقا
هم یوسف کنعان شدی هم فر نور انقیا

ای قد ما از رشک تو چون آسمان گشته دو تا | امروز صد چندان شدی صاحب بدی سلطان سبا
امشب ستایم مر ترا فردا ز گفتن بگذری | فردا زمین و آسمان در مدح تو گردد فنا

همین که شاه بی نظیر این تقریر شنید از جدا گشتن خود غمگین گردیده بی اختیار شده زار زار بگریست و آن بلبل باکمال فی الحال خلعت ملبوس خاص از بر و دوش مبارک خود برآورده بدو پوشانید و آن تیغ را که برق درخشان نام داشت و شاه فیض بخش بطریق تحفه باو داده و دران همه سفر در کمر شریفش بود بگردنش حمائل گردانید و آن اسپ باد جهان را نیز بدو بخشید آن یار نیک فرجام از دریافتن این چنین خاصه انعام بدین کلام تکلم نموده بحضور آن عالی مقام مراتب آداب عنایات و تفضلات را بتقدیم رسانید رباعی

وافلاک گرفته تا پایهٔ نباتات و جمادات حقیقت و حال هر کدام را بتفصیل و اجمال و هم بیان فرمودنش
مرادات و تاویلات بعضی احادیث و آیات را بطرفه مقال و هم عیان کردنش مراتب سته صفت
روز قیامت را بعجب آئین و نادر مثال و بعد آن قیل و قال گل باکمال شاه مهره را از بازوی خود
گشوده بر دست آن فتا بسته در قوت و شجاعتش افزوده از خدمت خویش رخصت فرمود و در آن
وقت و حال گل باکمال از دریافتن کیفیت ملال بلبل ستوده خصال طرفه اشعار حسب حال برخوانده ازین
دار پر آفت و زوال انتقال مکان فرمود یعنی که گل بی بدل قید رنگ را گذاشته سراپا بو شد و از چشم
مردم پنهان گردید و از دیدن آن انداز بلبل بلند پرواز از همه سو رو گردانیده بعقب آن بو طائر
جان خود را نیز بپرواز در آورده باشیان قدیمی خویش که عالم ارواح باشد رسیده بر آسود

چنین گویند که بلبل نالان بعد وفات شاه فیض رسان از ملک توران بهندوستان رسیده با شاه حق شناس
ملاقی گردید و آن شاه بمشاهدهٔ جمال گل و صفای قال بلبل شادان و فرحان گردیده سجدات شکر درگاه جامع المتفرقین بجا
آورده دُر و جواهر بسیار بر آنها نثار کرده بهر یار و رفیقانش خلعتهای گران بها پوشانیده جشن ملوکانه بپا گردانیده
تا چندی آن ملک و دیار را از قدم شان سراپا بهار و گلزار فهمیده داد عیش و عشرت داده حلاوت زندگانی حاصل نمود
لیکن چون درین جهان فانی کسی را کامرانی جاودانی میسر نمی آید آخر کار آن شهریار نیز گرفتار مرض و آزار شد بی اختیار
ملک و دیار را همچنان بجا و برقرار گذاشته خود جریده سفر عالم دیگر اختیار نموده بمیان ته خانهٔ زمین براحت خوابید
و از چشم حاضران و ناظران ناپدید گردید و ازین معامله خار خار غم و الم بدل بلبل رسید و خاطر گل پریشان گردید و
هر لاله خودی و گیاهی قدیمی از صدمهٔ این حادثه بسان نهال خزان دیده بی برگ و بار و پژمرده و ژولیده گشته موسم
خزان را در آن مکان نمودار گردانیده بود که در همان نزدیکی قاصدان از ملک عربستان رسیده بدین عنوان حقیقت
آن مکان نمودار گردانیدند که تاجر فقیر بسان آن خلیفه و امیر آن همه ملک و مال کثیر بقدر قوت لایموت هم برای ذات
خویش قبول نمی فرمود و بهمان تجارت حلال خود بسنده نموده از راه تقوی در تجارت هم نمی افزود و کار مروت و فتوت
و دیانت و سخاوت را بدرجهٔ اقصی رسانیده بود لیکن شبی شهاب سپهر ماهیه که زادهٔ مشتری روشن ضمیر بود با خوانین [illegible]

بیان نموده خویشتن را نیز در همان آئین و کیش بشمار درآورده در ظاهر قبول نیاتش بر خود کرده با هم دیگر صلح نموده آن
مرد ساده دل را بازی داده روز بروز در قوت و دولت خود می افزود و بسیار رفیقان عیار و مکار خود را بدربار خلیفه فرستاده
دخیل کار ساخته خیلی خلل و فساد در خلافت او برپا گردانیده بود و از ان دیار آن چنان قدرت و اقتدار پیدا شده بود که آخر کار شاه
بی نظیر هم او را در زمان خود از ان کار تغییر و بیکار کردن نتوانست فرد | داده خلل دماغ ز نکهت خلق عالم گل | بانگ گدای شام زد خسرو نیم روز را

رسیدن بلبل خوش الحان بملک هندوستان و رسانیدن قاصدان خبر وفات تاجر
فقیر را به بلبل نالان و اظهار کردن آن کار که بعد وفات آن مرد شر مگین بموجب حکم نسرین
بمیان آن مقبرۂ مبارک که بحقیقت جنت باقیان ست و از شمشیر جوهر افتخارش که مدفون
بود و فلین گردید و بیان تقریر بخشیدن بلبل خوش تقریر منصب خلافت خود را بشاه بی نظیر
و عنایت کردنش سپ خاصه و شمشیر کمر خود بدان یار عزیز و بیان توصیف آن هر دو
جنیر و هم سپردنش شاهزادۂ خوشبو و خوشگو را برای تربیت بکنار آن یار و رسیدن آن
امیر وافر تمیز از جناب گل جنیر اسم ذاتی او را و بیان فرمودنش به پیشش دیگر یک اسم
نسبی و بعضی اسمای اضافی و صفاتی خود را بطرفه تفصیل و نادر تقریر و هم فهمانیدنش حقیقت
اتحاد و عینیت آن سائل را با حقیقت مهر جهان گیر و هم فرمودنش نسبت معیت و
کیفیت خصوصیت و محرمیت و اقدمیت ماه منیر را بدان مهر روشن ضمیر و هم ظاهر
گردانیدن آن با کمال نسبت و حال تعاشق خود را بدان بلبل ستوده خصال و در ضمن آن
بیان دیگر مرادات و مآل که عبارت از تحقیق مبدأ خلقت خاتم الرسالة و دیگر انبیای کرام باشند
علیهم الصلوة والسلام و هم بیان فرمودنش ماهیت خلقت شیطان و دیگر جنیان و طائفه مشرکان
و منافقان و جماعت مومنان و مسلمانان و گروه فرشتگان و جرگه حیوانان بلکه از مرتبۂ نجوم

می شد که این جانشین خویشتن را بجائی امیر باتدبیر می شمارد و اگر بمرتبهٔ دوم قرار می نمودم گمان می بردید که خود را نظیر ماه منیر می انگارد پس برای رفع شبهات بران مقامات نشستم و برین جای بابرکت که جناب بلبل بی بدل و بی مثل هست آمده نشستم تا هیچ احدی را شبههٔ اشتراک این ناکس بی باک بذاتهای پاک پیدا نگردد و بیقین بدانید که من آن هر دو یار پیشین را بمراتب اقدم وارفع می دانم خود را از پیروان شان می شناسم چون ارکان دولت ازان خلافت مرتبه این بیان و حقیقت رسیدن آن منزلت شنیدند بر فراست و مراتب ذاتی او خیلی تحسین و آفرین نمودند و با دب تمام بعرض رسانیدند که درباب خطبه و سکه جناب خلیفهٔ هوشیار کدام عمل و کار را اختیار می فرماید که در موسم بهار حضرت بلبل خوش گفتار خطبه را بتوصیف اسم سامی جناب گل می خواندند و بنام نامی آن همیشه بهار میزدند و در زمان خلیفهٔ اول بنام مبارک حضرت بلبل بی بدل درم و دینار را مسکوک می کردند و در وقت خلیفهٔ دوم که خیلی مراعات مراتب اعتدال در هر حال می نمود سکه را بنام نامی بلبل خوش گو و اسم سامی گل خود رو می زدند از شنیدن این حرف و گفتار آن یار با حیا و وقار فرمود که آن هر دو اقدمین یار همان قدرت و اقتدار داشتند که در ذاتهای خویش مجال تصرف و احداث امور و کار می یافتند فاما این بندهٔ بی صفا را از تصرف خود حیا می آید و هم مرا سوای تبعیت جناب حضرت بلبل پیروی کسی نمی شاید پس بدستور موسم بهار بلبل خوش گفتار درم و دینار را بشکل گل درمنه و گل اشرفی نموده نام نامی گل همیشه بهار را بدین موزونی و رنگینی ثبت گردانند

بیت سکه زد چون پادشاه گل بهر ملک و دیار	آن بهار غیب شد در چشم مردم آشکار

و بر منابر خطبه بتوصیف خلق حسن او خواندند و خوشی خاطر و نام آوری بلبل را نیز دران دانند رباعی

نوروز شد و باغ درآمد بسماع	خورشید گشود کارگاه ابداع	در دیدهٔ بلبل سحرخیز بباغ	گل خورشیدست و خار خطهای شعاع
رباعی ایام در ایام تو خواهد بالید	آئین جم از جام تو خواهد بالید	همیان زمان باین گشادی تنگست	برخویش زر از نام تو خواهد بالید

و هم آن جانشین باوقار همه حرف و گفتار و تمام نالهای زار بلبل خوش گفتار ستوده کار را یکجا جمع نموده گلدستهٔ برای طالبان بهار و تماشائیان گلزار تیار نموده یک جلد آنرا به پیش خویش داشته یک نقل آنرا بملک روم و شام و یکی را بتوران و یکی را بایران و یکی را بهندوستان فرستاده گوش باشندگان هر مکان را از نالهٔ بلبل گرم گردانیده بود چنانچه آن گلدستهٔ بربستهٔ اش از چشم بصیرت جناب گل و نظر مبارک حضرت بلبل نیز گذشته او را مستوجب هزاران آفرین و تحسین گردانیده و هم در زمان او سرافراز بسر تاجدار که از مقابلهٔ حضرت بلبل فرار اختیار کرده از شفاعتش سلامت مانده بود از جائی جمعیت پیدا کرده لشکری فراهم آورده بران عابد تخت نشین که بحقیقت نائب آن خلیفه بود خروج کرده او را بقتل رسانیده بدستور پدر خود بر ملک تمام متصرف گردید و چون خلیفه خواست که برو فوج کشی نماید بنامه و پیام نسبت قرابت و خصوصیت تاجدار را بجناب حضرت بلبل

مناسب می فهمی آن هوشیار مرضی دان بعرض رسانید که از هر یار که باشندگان آن دیار رضی باشند و حضار دربار بران
مجتمع گردند او را بدان زمین تعیین باید گردانید و بندهٔ دلگیر برای تاجر فقیر اول از پیش خویش جرأت عرض بسبب آن
نمی نماید که رای او را صائب نمی داند و مع هذا خود رای هم می فهم چنانچه سابق در دو جا خطا هم کرده است و نصیحت اصحاب نشنیده است
و آن هر دو یار که عشق و محبت و عقل و فراست بسیار داشتند هیچ کسی را بر قول و فعل آنها جای حرف و مجال انکار نبود و اگر
بندرت از ان دو می بمقتضای بشریت سهوی و خطائی هم بظهور می رسید از آگاهی دادن دوستان عاقل متنبه و منفعل میشدند
و از رای خود برمی گردید فاما در حق این یار نادان که او را از اهل جنان می دانم چنان گمان دارم که در هر کار برای خود کار خواهد فرمود
و هرگز نصیحت یاران هوشیار را قبول نخواهد نمود چون بلبل دلریش از دهان آن گل سرسبد محفل خویش که خیلی عاقبت اندیش بود
این صدا و نوا شنید برنگ غنچهٔ گل و بلسان بلبل سر بگریبان و زیر بال تفکر و تامل کشیده بعد دیر بسیار بحرف گفتار در آورده
فرمود که ای عزیز وافر تمیز من نیز اسرار باطن هر یک یار و هر چیز خوب میدانم لیکن چه کنم که گردن نازک خود را در زیر بار احسانش
خم می یابم و چشم احسان می خود را از جانب آن یار سراپا شرم و وقار گردانیدن مناسب نمی دانم و مراعات شرم چشم را بر خود
لازم می شناسم و هم از اراده و تقدیر چاره و گزیری یابم آن مرد باعرفان که خیلی مرضی دان بود و رضا بالقضا شعار داشت
آداب بجا آورده بعرض رسانید که الحق حق شناسی چنین باید و مروت و فتوت همین را می خواهد و بشتاب از خلوت خانه بیرون
آمده تاجر فقیر را خلعت خلافت پوشانیده بسلام گاه رسانیده بادای آداب معزز و مباهی گردانید و همه حاضران محفل
و عمدهای دربار را باو بیعت کنانید و بعد همه که و مه خود هم باو بیعت کرده فرمود که در تمام اجتهادات صواب تو تابع ام اما در امور
خطائی پیرو نیستم بالجمله بلبل حق شناس بعد استقلال بخشیدن آن خلافت اساس باز به بلند پروازی خود پرداخته نقارهٔ
رحیل نواخته بجانب ملک هندوستان برای ملاقات شاه حق شناس روان گردید و آن خلیفهٔ باوقار دران دیار چندی
بعد تشریف بردن بلبل خوش گفتار صبر و قرار کرده بعد از نظم و نسق نائبان خود را بر هر کار تعیین ساخته بدیار ایران درآمد
و دران مکان نیز نائبان خود را نشانیده بملک عربستان فائز گشت و چون بمکان دربار درآمده پیش آن کرسی
مبارک رسید تا دیری تامل و تفکر نموده بوقار تمام پا بر پایهٔ اول که مقام نشستن امیر با تدبیر بود گذاشته قدری تاخیر کرده
بر مرتبهٔ دوم که جای نشست ماه منیر بود برآمد و دران جا نیز لمحهٔ توقف نموده بر مقام سوم که جای قرار بلبل خوش گفتار بود صعود
نموده رو بجانب مقربان و حاضران کرده بنشست و گفت که شما فهمید که من چرا آن همه پایها را گذاشته درین جا آمده
نشستم آنها بعرض رسانیدند که سر و حقیقت این کار بر بندگان دربار بوجه احسن مشهود نگردید خود بدولت کشف این معنی
فرمایند و تشفی خاطر ما بندگان نمایند آن جانشین بلند مکان فرمود که ای حاضران اگر من بر پایهٔ اول می نشستم شما را یقین

طاقت سوز بجای خود بی حس و حرکت گردیده مال و مملکت عاریت را بداردار حقیقی سپرده دست خالی برای دادن جواب
و فهمانیدن حساب بمحاسبان پنهان دیگر جهان روان گردیده سفر ناگزیر اختیار نمود و دوستان و رفیقان از پس ماندگان
آن گنج افسردهٔ بجا ماندهٔ شاهی را از سر تخت برین برداشته بزیر زمین دفین گردانیدند و عبرتی و خبرتی بجویندگان
ملک و دیار و کسان مالدار بخشیدند رباعی

آنها که محیط جمع احباب شدند | در کشف دقیق شمع اصحاب شدند
ره زین شب تاریک نبردند برون | گفتند فسانه و در خواب شدند

غرض که ازین سانحهٔ ناگزیر خیلی تبدل و تغییر در حال بلبل
و گل پیدا گردید و هر لاله خدی و سرو قدی جامهٔ شکیبائی را چاک زده خود را برنگ نهالان خزان بی برگ و عریان
ساخته بودند که مقارن این حال یکایک قاصدان از ملک عربستان رسیده بلبل نالان را از واقعهٔ امیر با تدبیر نیز آگاهی
بخشیدند و مفصل گذارش احوالش کردند که آن عادل جری با وجود آنهمه ملک و حشم بعنوان فقیران و مساکین گذران می نمود و
مانند ملوکان دربان ندشت بدان سبب وقتی یکی از موذیان مردم آزار قابوی وقت یافته آن آدم بکار را ناحق قتل نموده
شهید گردانید و بمرتبهٔ شهادت که دوم مرتبهٔ صدیقیت ست رسانید و باز از ان دیار آباد نام عدل و داد ناپدید گردید بیت

منسوخ شد عدالت و معدوم شد وفا | زین هر دو نام ماند چو عنقا و کیمیا

و همه یاران و دوستانش خواستند که
آن تابع کامل را نیز در آشیان بلبل مدفون گردانند فاما بر حال آن مقتول و آن یاران ملول آن هر دو باب رحمت که عبارت
از دهان بی نشان نسرین و نسترن باشد چنانچه در زمان آن یار پیشین خود بخود وا گردیده بود مفتوح نمی گشت آخر الامر
دخترش که خیری نام دارد دران باب دلالت خیر نموده بخدمت آن هر دو والاجناب چندان عاجزی و زاری نمود که بعد انتظار
بسیار یک باب رحمت بر حالش بکشاد یعنی که نسرین خواه و ناخواه از مبالغهٔ دخترش محجوب و شرمگین شده حکم دفن کردنش دران
زمین عقب آن یار پیشین نموده فرمود که حالا بیگانه هم درین کاشانه رسیده آشیانهٔ بلبل را حکم مهمان سرا و مقبره بخشیده است
باری چون آن عادل دران مبارک منزل مدفون گشت آن خاتون جهان فرمود که آن مکان را مقفل گردانند و خوابگاه ما در خانهٔ
دیگر مقرر کنند غرض که بلا تشبیه آن هر دو یار اقدم و اعظم جناب عالی لبسان شیخین دران منزل مبارک مدفون گردیدند رباعی

شیخین در اصحاب چه عالی شان اند | آسوده بمرقد نبی ایشان اند
در سایهٔ مصطفی ست بوبکر و عمر | یعنی بحقیقت دو تن و یک جان اند

بلبل زار از شنیدن این اخبار بار با هزاران هزار غم و اندوه متحد گردیده این ناله برکشید رباعی

صد رنگ عبارت و بیان داشته اند | رفت آن که گذشتگان نشان داشته اند
هیهات که در خاک خموشند امروز | وقتی نام تو بر زبان داشته اند رباعی

گیرم که فلک همدم و دمساز آید | ایام نشاط و طرب و ناز آید
یاران موافق ز کجا جمع آیند | وین عمر گذشته از کجا باز آید

و بجانب همه یار غمگسار باقی مانده متوجه شده فرمود که ای بی نظیر برین تقدیر کدام تدبیر را صواب می دانی و فرستادن کدام یار

آنرا از اختراع او مفهمید ند و دیگر بسیار اعمال اخیار را از اجتهاد خود هم که تعلق باموز ملک داری و ضوابط پادشاهی داشتند نیز رائج گردانیده بود چنانچه هر که منصف و عدالت شعار و از اخبارات پیشین خبردار خواهد بود مفهمد که در زمان این یار هوشیار بقسمی که باغ و گلزار بلبل خوش گفتار افزونی و بهار پیدا و آشکار کرده بود سابق در هیچ زمان و وقت نبود پس حالا همان بهتر که این یار بکار را دران دیار بدان کار سرگرم گذاشته باز قلم دو زبان را بجانب بلبل بلند پرواز گردانم و حال یار ثالث را به بیان آرم

رسیدن بلبل خوش الحان بملک توران و بیان خلافت تاجر فقیر و اظهار آن تقریر که بعد وفات امیر باتدبیر نیز بمکان ماوای گل در آشیان بلبل بجانب پهلوی ماه منیر مدفون گردید و بیان آنکه این یار باحیای خبیر پیروی آن خلیفه و امیر نموده اجتهاد خود را در باقی کرده بموجب سنت بلبل خوش تقریر دران دیار سکه را باز بنام گل همیشه بهار رائج گردانیده جای قرار خود را بران کرسی برمرتبهٔ اعلی که مقام نشست بلبل بی مثل بود اختیار نموده همه حرف و گفتار و تمام نالهای زار بلبل نیکوکار را یکجا جمع نموده گلدستهٔ برای تماشائیان گلزار و جویندگان بهار تیار کرده بود و هم بوقتش سردار ابتر تاجدار که از حرب بلبل فرار اختیار نموده بود از جائی سر برکشیده لشکر بسیار فراهم آورده بران عابد گوشه نشین که شهریار دیار شام شده بود خروج کرده او را بقتلگاه رسانیده باز دران مقام شام قابض و متصرف گردیده شروع فتنه و فساد دران بلاد پیدا و آشکار گردانیده بود

راویان اخبار چنین اظهار کرده اند که آن بلبل خوش گفتار از دیار ایران بملک توران رسیده باشاه فیض رسان ملاقی گردید و آن سلطان بمشاهدهٔ آن خوش الحان و دیدن آن گل بی خزان خیلی خرم و خندان گردیده جشن ملوکانه بپا گردانیده دُر و دینار بسیار بر هر یکی نثار نموده هر رفیق دیار را خلعتها بخشیده بعیش و نشاط بی اندازه چندی حلاوت زندگانی و کامرانی حاصل کرده برآسود لیکن ازان جا که این چرخ بی وفا کسی را مدام بمراد و کام نمی گذارد در آخر کار از اثر دورهٔ آن بی مدار بیمار گردیده هر چند اطبا و حکما علاج و تدبیرات را بکار بردند اثری و نتیجهٔ حاصل نشد چنانچه در چند روز آن بیمار

بهر حالی که باشی پیش او باش | که از نزدیک بودن مهر زاید

بلبل باکمال از شنیدن این مقال تحسین بسیار بر فراست و بی نیازی آن صاحب حال نموده فرمود که بدل این دل گیر نیز همین تدبیر مناسب می نماید و بطرفه کیفیت حال بدین قال ناله برکشیده آن جوان باکمال خوش مقال را خوش حال تر گردانید رباعی

خود را چو دمی ز یاد خرم یابی | از عمر نصیب خویش آن دم یابی
زنهار که ضایع نکنی آن دم را | زیرا که چنان دمی دگر کم یابی

پس شاه بی نظیر بیرون آمده امیر باتدبیر را خلعت خلافت پوشانیده بسلامگاهش رسانیده آداب نیابت ادا کنانیده مفتخر گردانید و همه ارکان دولت را باو بیعت کنانید و خود هم بیعت کرده تبعیت احکام مالی و ملکی او را بر خود نیز اختیار فرمود بالجمله بعد فراغ آن کار بلبل خوش گفتار تصرف آن دیار را نیز بدست آن یار بکار بخشیده فرمود که بعد بندوبست اینجا نائبان خود را درین مکان گذاشته بملک عربستان که پای تخت من است رسیده متمکن خواهی گردید و بکار نصفت و عدالت بواجبی خواهی کوشید این بگفت و رخصتش ساخته خود بدولت عازم ملک توران گردید و آن یار معدلت شعار در آن دیار تصرف نموده از جزرسی و دادگری سراپا بهار و گلزار گردانیده کار و خدمات آنجا بر رفقای خود سپرده بجانب عربستان که جای قرار او بود راهی گشت و چون بدان دیار رسیده بمکان دربار درآمد پیش آن کرسی بلندپایه سعادت سرمایه رفته تکریم بلبل اکرم آداب آن یار اقدم نموده مقام و مرتبه آنها را خالی گذاشته بر پایهٔ پایان برآمده بنشست و رو بجانب امیران و ارکان دولت کرده گفت که مرا شهریار این یار نداند و خلیفه نیز نامند که بدان منصب و خطاب هم اول شخصی رسیده مخاطب گردید پس چنانچه این فقیر را از سابق امیر میخوانند بهمان اسم یاد کنند و از سبب رسیدن این مقام امیرالمؤمنین شناسند مقربان التماس نمودند که ای آداب‌دان باوقار در باب سکه و خطبه چه فرمان میرود که در موسم بهار حضرت بلبل خوش گفتار چنان مقرر بود که سکه را بنام گل همیشه بهار میزدند و خطبه را در توصیف خلق حسن او می خواندند و در هنگام ماه منیر عالی مقام بنام بلبل خوش کلام می کردند امیر از شنیدن این تقریر فرمود که من در ذات خود صفت عدالت غالب و بیشتر می یابم پس در هر کار اعتدال را خوش تر می شناسم و افراط و تفریط عمل نمی آرم پس سکه بنام گل و بلبل زنند و خطبه بتوصیف شان کنند و بدین چنین سکه درم و دینار را رائج گردانند بیت

خلق گل گفتار بلبل در جهان شد آشکار | سیم و زر هم گشت زان اسمای نامی نامدار

و بر خواند رباعی

بی نام تو سکه ظلم بر زر می کرد | و ز نام شهان عدل بر و ز سیکرد
می داشت اگر خبر ز دارائی تو | رو در قدم نام سکندر می کرد

غرض که در هنگام خلافت این امیر عدالت شعار بسیار ملک و دیار در قبضهٔ تصرف اولیای دولت قاهره درآمد و لقبش عدالت و دیانت را کار می فرمود که زیاده بر آن متصور نیست بشری نبود و همه در آن هنگام ترویج آن همه احکام که گل عالی مقام بموجب رای صائب و بر بلبل خوش کلام فرمانده بود بتقیید تمام کرده چنانچه ناوقفان اسرار

خوش مقال و دیدار گل سراپا جمال باغ باغ شده بسان ابر بهار بر خود نالیده دُر و جواهر بسیار بر آنها پاشیده و یک یک مصاحب و یار را خلعتهای رنگارنگ پوشانیده انجمن را برنگ چمن رنگین گردانید و تا چندی از اجتماع آن بلبل و گل محفل را رشک گلزار و بهار ساخته گلهای خوشی و مراد می چید که یکایک باد خزانِ مرگ بوزیدن در آمده علامت و آثار خود را که عبارت از زردی رنگ و سستی اعصاب باشد در آن نهال بابرگ و بار پیدا و آشکار گردانیده در چند روز از جایش بر افگند و از ین حادثهٔ جانگاه بلبل آگاه زار زار نالیده و هم گل بی بدل افسرده دل و پژمرده خاطر گردیده و هر یک سهی قدان و سمن بران سنبل مو را پریشان کرده از طپانچه و دست کوبیها بر سینه و رو لاله آسا داغها انداخته بودند و نهالهای درون و نخلهای بیرون آن باغ از اثر سموم اجل و آن صرصر پرخلل پوست پیراهن و برگهای حواس را بر باد داده بجاهای خود حیران درمانده بودند که هم درین اثنا دو جلودار بادرفتار از ملک عربستان بحضور بلبل رسیده اظهار نمودند که بحسب تقدیر ماه منیر بسرعت سیر همه منازل و مقامات نیابت و خلافت را تمام کرده در مهر جهان گیر خود فانی شده از چشم مردم پنهان گردید چنانچه خدمت نسرین دخترش جسد شریف او را در آشیان بلبل بخانهٔ خود مدفون ساخته مجاوری او اختیار کرده است و باز در ان مقام تاریکی شام غم و آلام و ظلمتِ شب هجران که بعد از زوال گردیدن این مهر تابان شده بود پدید گشته بیت

فروغ ماه محال است پایدار بود	دو هفته است لباسی که مستعار بود

بلبل خزان دیده خبر رحلت آن یار و خرابی آن دیار شنیده غم و اندوه خود را تا بهزاران رسانیده سر بزیر بال تفکر کشیده ناپایداری این دار بی مدار کما حقه فهمیده تا دیر بسیار برای تدبیر آن کار حیران بود و بدین چنین نوا و صدا از موت آن یار باصفا ناله می نمود رباعی

یک چند چو مه کاستی و افزودی	اندر نیستی و هستی بودی	بسیار بجهد خویشتن فرسودی	وانگاه برحمت خدا آسودی

که یکایک از دریافتن آن سانحهٔ تقدیر و شنیدن آن نفیر شاه بی نظیر نیز بسیار غمگین و دل گیر گردیده بحضورش رسیده شریک درد و اندوه گردید همین که بلبل زار روی آن یار دید بجانبش ملتفت گردیده فرمود که ای غمگسار حالا چه تدبیر باید نمود که اگر ترا آن یار رخصت می نمائیم و آن کار خلافت را بتو می فرمائیم دیگر یاران جان نثار که از ان همه فاقت و خدمت حقوق خود بر من ثابت کرده اند محروم می مانند چراکه چون آن دولت بخانهٔ تو می رسد بجای دیگر عود نمی کند که فرزندان تو بدان احق می شوند و ما می خواهیم که آن کار بر تو ختم گردد و آن دولت بخانهٔ تو ماند شاه بی نظیر بعرض رسانید که بنده نیز کار دور را بر خدمت حضور اختیار نمی نماید و حالا همان مناسب می داند که امیری با تدبیر را بران کار تعیین باید فرمود که من بعد ماه منیر دیگری را به از و نمی شناسم مثنوی

می دهی تو شب همه تا صبح شاد	دور مانم باز مشغول سپاه	گر بحکم من کنی ملک جهان	من نگردم غائب از تو یک زمان
هرچه گویی آن تو ... بس	لیک دور از تو نخواهم یک نفس	من چه خواهم کرد ملک و کار او	ملکتِ من بس بود دیدار تو فرد
یاران ... اند	ما کام دل ز فیض تنزل گرفته ایم	قطعه یکی لحظه از دو دوری نشاید	که از دوری خرابیها فزاید

فهمیده بسان بدر باکمال برخویشتن بالیده برنگ گل خندید و گفت که ای نسرین شکرگین من بیقین ترا نور چشم خود می دانم
وبتحقیق جگرگوشهٔ خویش می شناسم وازین باز ترا عین جان وجگر می خوانم پس بهمان زمان آن بانوی جهان فرمان داد که برای
شهرت این خصوصیت جشن ملوکانه ترتیب دهند وازطرف من خلعتها بهمه امرا وارکان دولت بخشند وبکه ومه طعام وشیرینی رسانند
غرض که در تمام آن ملک دیار آن معامله چندان اشتهار پیدا نمود که تا بگوش بلبل بلند پرواز وگل همیشه بهار نیز رسید وآنها را هم
شادان وخندان گردانید ودیگر دران دیار بعد یک سال در شبستان ماهِ منیر از شکم مشتری روشن ضمیر اختری تابان گردید که مادرش
نام او شهاب گذاشته بود وآن ماه آگاه از کمال محبت بلبل ولخواه ملقب غلام بلبل نواخته بود باالجمله آن یار بکار دران ایام باظهار صدق
ویقین خویش هر هوشیار و نیکو کار را شیفتهٔ خلق حسنِ گل ووالهِ نالهای بلبل ساخته همین قدغن وتاکید می فرمود که یک یک نالۀ
بلبل خوش گفتار مرا بیاد درآورده حفظ نمایند وازان حروف والفاظ معانی درد ونیاز وعشق ومحبت ویقین واخلاص حاصل نموده
بموجب آن اقوال اعمال نمایند تا بکیفیات احوال رسند باری چون درین مقام نام حفظ نالۀ بلبل خوش کلام برزبان گذشت
بی اختیار عندلیب بی پر وبال بیاد آن باکمال درآمده بگذارش دیگر احوال واقوال او مائل گردید

قطعه

عندلیبا قفس نشینی چند	بلبلت سوی گل بپروازست	قید و بند تو غیر جسم تو نیست	زود بشکن بپر چه اندازست
طائر قدس را تو ئے همدم	سوی جنت بپر که در بازست	پردهٔ حال را ز قال مدر	لب حجت یقین کرچون کارست
ناله وزاریت که می شنود	درجهان کس ترانه انبازست	ازصفیر ونفیر نوک قلم	نغمهامی کنی عجب سازست
درخزان حیات گل از چشم	رخ چو در پرده میکشد نازست	دربهار ممات نرگس چشم	بررخ یار بین که چون بازست
چشم دل بیند ونه بیند چشم	جلوهٔ یار را چه اندازست	خانه زین طفل هم بپردازند	بی زبان اشک نیز غمازست

رسیدن بلبل خوش الحان بملک ایران وتقرر خلافت امیر باتدبیر وشرح آن تقریر که از ارادهٔ تقدیر او هم بمیان مکان

ماوای گل در آشیان بلبل درپهلوی ماه منیر مدفون گردید واظهار آن کار که آن یار معدلت شعار دران
دیار سکه را بنام نامی واسم سامی بلبل خوش گفتار وگل همیشه بهار رائج گردانیده برای قرار خویش
آن یار عاقبت اندیش درجهٔ اخیر آن کرسی اختیار نموده بود وبسیار ممالک غیر علی را بتصرف
خود کشیده اکثر ضوابط ودستورها بکار آن یار هوشیار از رای خویش مقرر فرموده بود

القصه بلبل بلند پرواز از ملک عربستان طیران نموده بدیار ایران رسیده باشاه فیض بخش ملاقی گشت واو بمشاهدهٔ آن

اختیار کرده بود ازین همه تابعان که اکنون برنگ ستارگان بسیار و بی شمار می نمایند هیچ یکی پیرامونش نبود و آن مهر دلاور یگانه تازه همان یک فانی جان باز خود را که در حالت رنج و رحت در خود می کاهید و بر خویشتن می بالید بسان شمشیر و سپر در قبضهای ید باقدرت خود دانسته یکه و تنها بر سر آن همه نجوم شوم که در تعداد نامعلوم بودند بغضب می تابید و یک یک آن نابکار را بی نور و بی آثار بلکه از هستے و نمود ناپیدا و نابود گردانیده بود پس درین حال این تابع بر کمال نیز بهمان منوال بر سر شان یکه و تنها تاخته در مجمع آنها پریشانی انداخته از انوار صدق و یقین خویش ناپیدا و پامال میگردانید و درین کار از هیچ رفیق و یار دعانتی و مددی نمی خواهد و هرگز ازین پیروان که انجم وار در دیدار بسیار اند چشم رفاقت ندارد و بجانب غلام حبشی خویش که شب رنگ تمام بود نگاه انداخته فرمود که بوقت بیگاه شهب نیلگون در ازین گروه شبستان من خواهی سائید که بهمین شب بشبخون می گرائیم و آن اسپ فلک پیما را بجون آن جماعت نابکار شنا می کنانم رباعے

خود را که بلا غرتی آراسته ایم	آئینهٔ آن مهر بپرداخته ایم	جویای غزاهای چو جنگ بدریم	هر چند که چون هلال ما کاسته ایم

چون مقربان و حاضران دربار از ان دلاور هوشیار این حرف و گفتار شنیدند و بران کار عزم درستش فهمیدند به نیاز تمام بعرض رسانیدند که ما همه بندگان تابع امر و فرمانیم و برکاب عالی سر باختن را سعادت خود می دانیم لیکن آن التماس بموجب مصلحت وقت کرده بودیم اگر رای عالی چنان صواب می نماید بهمین زمان پا برکاب در آرند و تماشای سربازی و جان نثاری فدویان خود نمایند القصه ماه آگاه ازین سخن یاران خیرخواه چون ماه تمام بر خویشتن بالیده باراده تسخیر آن مقام بیرون خرامید و بر سر یک یک دیه و آبادی هر طاغی و باغی رسیده بزور شمشیر ضوابط و آئین بلبل خوش گفتار نیکو کار ثابت و برقرار گردانیده باز بمنزل طلوع خود رسید و بکار نور پاشی هدایت و صداقت و عشق و محبت سرگرم گردید دیگر از سوانح آن وقت و حال این حرف و قال ست که مدام بلکه هر صبح و شام آن ماه تمام بر آستانهٔ آن مقام که مسمے بماوای گل و آشیان بلبل بود رسیده جبین نیاز می سائید و بواجبی خبرگیری آن نهالان باد رگل که گلهای بلبلش بودند که عبارت از ذات نسرین و نسترن و خیری ست می نمود و ای نسرین نیک آئین که در تمام آن گل زمین سرداری و ریاست بر همه اهل بیت و خدمهٔ محل بلبل بالکل بر و مسلم بود او را نزد یک سراپردهٔ عظمت و ردای عصمت طلبیده بی واسطه بسخن در آمده فرمود که ای ماه تمام من مفصل حقیقت اقدمیت و محرمیت ترا از زبان و دهان بلبل خوش کلام و گل عالی مقام شنیده ام و کیفیت خصوصیت و فدویت ترا دران جنابها خوب میدانم که از راه عنایت کل جناب گل ترا ای تابع و بی بدل بسان آبای علوی پدر مجازی خود می خواند پس من بحقیقت سزاوارم که ترا پدر حقیقے خویش شناسم و بدین نسبت ترا دیگر خصوصیت خاص و خویشی یقینی بخدمت بلبل پیدا گردانم همین که ماه آگاه این چنین شرف و منزلت خاطرخواه را از جناب اهل بیت قبله گاه در حق خویش معلوم نمود آنرا عین اثر مهر بلبل

زین گونه کزان شمع سعادت دورم	پروانهٔ پرسوخته را می مانم رباعی	از دوری مهر بی قرارم همه شب	رو بر ره آفتاب دارم همه شب
با دیدهٔ بازمانده دور از خورشید	افتاده ستاره می شمارم همه شب غزل	همچو خورشید که او را نظری با ماه است	یار ما را بحقیقت نظری با ما هست
همه ذرات برقص اند چه شورست بهما	پرتو مهر رخش از همه رو هر جا هست	مانع رفتن مهر ار نشود شورشگان	هر کجا سلطنت عشق بود غوغا هست

و دیگر از سوانح آن وقت این ست که چون ماه منیر بر سریر خلافت مهر جهان گیر متمکن گردید شاه بی نظیر و اهل خانهٔ او که گوهر شاهوار باشد دو وکیل را به پیش آن خلیفه فرستاده پیغام دادند که بلبل خوش کلام ملک روم و دیار شام را بما بخشیده است و هم بحصهٔ میراث و ترکهٔ ما می رسد پس باید که آن کار فرما آن هر دو جا را باختیار کسان ما گذارد و خود دران تصرف نکند خلیفه با جمعای این پیام بملایمت تمام بوکلا جواب داد که من خود را مالک این دیار نمی دانم بلکه بلبش از امانت دار و محکوم مهر جهان گیر مختار نی تنها هم پس چون بحضور او آن ملک و دیار حوالهٔ کارکنان دربار بود حالا هم بهمان دستور بعمل می آرد و در هیچ امور و کار از طرف خود حدث اختیار نمی کند و هم از زبان بلبل آزاد بیاد دارد که آزادان حقیقی و تارکان معنوی را ترکه نمی باشد و ایشان وارث هیچ میراث صوری و مجازی نمی شوند و اگر آن جناب آن دیار را بآن رهت گفتار بخشیده بودند چرا همان زمان دران مکان تصرف نمایان ننمودند که الحال کسی را طاقت و مجال جواب این سوال نمی بود و اگر از راه شرم و حجاب تصرف خود بحضور آن جناب نا ملایم و نا صواب فهمیدند حالا هم بر همان رای صائب خویش قائم و برقرار مانند و اگر چه در ظاهر آن دیار بتصرف کارکنان دربار خواهد بود فاما محصول و خراج او به پیش آن هر دو برگزیدهٔ اخیار خواهد رسید و چون خود هم از فضل او سبحان با عرفان و کاردان اند باید که در کلیات و ضوابط بربستهٔ آن جناب معلی القاب قصور و خلل نیارند و سررشتهٔ سست و نیارا از هم نجنبانند که ازین قدر سوال و جواب هم عالمی در ورطهٔ تردد افتاده خراب خواهد گردید و هر مفتری نادان برین حرف و بیان از راه بهتان خواهد افزود آنچه خواهد افزود باری چون این جواب ناصواب بسمع همایون آن هر دو اولی الالباب که بی نیاز و بی پروا از دنیا و ما فیها بودند رسید متامل و متفکر گردیده سکوت نمودند و سوای این کلمه نفرمودند که حق بطرف آن یار مختار رست و بعد ازان هرگز باهمدیگر اظهار ناخوشی و ملال نکردند همین قدر رست درین معامله و اخبار روایت صادقان رهت گفتار و حرفهائی که مقربان بران افزوده اند محض افترا و بهتان پس عندلیب نالان ازین چنین حروف و بیان که منصب اهل قال و مذهب ارباب جدال ست بر آمده بگذارش دیگر احوال می پردازد که چون مهر جهان گیر ازان دیار سفر ناگزیر اختیار فرمود و نوبت خلافت و جانشینی او بماه منیر رسید در اول بار همه خراج گذاران ملک و دیار سرتابی نموده ادای مال واجب را موقوف کردند چنانچه جمیع ارکان دولت و اعیان سلطنت صلاح و مصلحت دران می دادند که چون ابتدای خلافت ست چندی با این باغیان و سرکشان بمساهلت باید کوشید و سلسلهٔ رفاقت را نباید جنبانید اما ماه آگاه ازین حرف یاران خیر خواه بر آشفت و گفت که در هنگامی که این ماه دل گیر سر وی مهر جهان گ

منسوب آن مظهر با این دانسته تابع بر کمال و رفیق هر وقت و حال که عروج و نزول و طلوع و غروبش باشد دانسته خلیفهٔ آن ظل الله و خلیفة الله شناسند و بحقیقت تخت نشین این سرزمین او را فهمند و این ماه دل سیاه کاهیده و بحالت خسوف رسیده را نیز در هیچ وقت و حالش که عبارت از کاهیدن و بالیدن و عروج و نزول نمودن و بمرتبهٔ غنا و فقر رسیدن باشد ازان مظهر بی زوال جدا و بعید خیال نخواهند نمود و این پیرو بر کمال در هر وقت و حال همین کار را مناسب احوال خود می یابد که انوار مهر و محبت و اطوار صدق و هدایت از جناب آن آفتاب عالمتاب اقتباس نموده بعالم و عالمیان رساند و شبستان این جهان را بنور تبعیت او منور دارد و این معنی معلوم و مشهور عقلا و عرفاست که نُورُ الْقَمَرِ مُسْتَفَادٌ مِّنْ نُّورِ الشَّمْسِ ســـه

جوش اختر ماه را غافل نگردا ز کار خویش	در میان خلق باشد زنده دل با یار خویش	رباعی خورشید که بر فلک بود جولانش
از شرق بغرب کمترین میدانش	این خیل کواکب که نماید به سپهر	گوئی همه ذره هاست سرگردانش
رباعی خورشید که خوانند جهان افروزش	مه چیست به پیش حسن عالم سوزش	او کرمک شب چراغ را مے ماند
روشن مگرت نیست ندیدی روزش

و بیاران حاضر فرمود که ازین بار خطیبان بر منابر خطبه را بتوصیف بلبل خوش گفتار من خوانند و درم و دینار را بدین سکهٔ آن نام نامی رائج و نامدار گردانند ســه سکه زد بلبل بعالم عشق او شد نامدار

هیچو دینار و درم شد ماه و خور بروی نثار	رباعـــی	عهدش چه در امن بهر سو گشاد	سرهای عنادنی بهر کوی فتاد
از خطبه چه رفعتی بمنبر بر رفت	در سکه چه دولتی بزر روی نهاد

اعیان دولت و ارکان سلطنت که قطب مدار و نجم نگار فلک ریاست و اقتدار بودند بعرض رسانیدند که در زمان بلبل خوش گفتار خطبه در وصف خلق حسن گل همیشه بهار می خواندند و درم و دینار را بنام نامی او می کردند آن خلیفهٔ هوشیار از شنیدن این حرف و گفتار فرمود که قدر مرتبهٔ گل بالکل بلبل می داند با او مناسبت تمام دارد و او بذات خود شمع سبل و نمونهٔ مظهر گل ست و من تابع و طفیلی اویم پس سعادت و شرف خود در همان می یابم که سر خود را تا بپای او رسانم و در وفائی کردم که از جناب هادی برحق چنین سبق گرفته ام که وَ ابْتَغُوا اِلَیْهِ الْوَسِیْلَةَ بنابران همان وسیله خود را مستحکم گرفته ام و همون را شفیع خود و کارساز جهان میدانم رباعـــی

هم جز و از و فیض ربایند هم کل	یک برگ چمن نیست ز فیضش محروم	خورشید کز و ست تازه سرو و سنبل
هم رنگ بسبزه داد و هم بوی بگل

این بگفت و بستایش بلبل خویش در آمده ابتدای خطبه را بنام هادی خود کرده چندان جمال و کمال و کیفیات احوال او بیان نمود که همه حاضران و سامعان را سیه مست بادهٔ عشق آن باکمال صاحب حال ساخته ترغیب بر متابعت اقوال و افعال آن ستوده خصال نموده بسان بلبل خوش مقال بدین چنین سخنان موزون حسب حال ناله برکشیده آن همه جهال را از اثر قال متاثر گردانیده برنگ گل زبان لال گردانید رباعـــی

من گرچه خورچه ذره سرگردانم	او بر فلک و من بزمین حیرانم

از حکم بلبل نیکوکار نموده تهاون در خراج گذاری کردند لیکن از غزا و جهادِ آن مرد باداد در آخر کار عاجز و ناچار گردیده بدستور سابق تابع و فرمان بردار گردیدند و بیان آن حرف و گفتار که نسرین نیکوکار ماه منیر را پدر خود اعتبار کرده آن اقدمی یار را با بلبل خویش نسبت صهریت نیز پیدا و آشکار گردانیده بود و بیان آنکه دران مقام از اجتماع ماه و مشتری نیک فرجام فرزندی متولد گردیده شهاب نام که از باعث وجود او در زمان تاجر فقیر و شاه بی نظیر آتش انگیزی و فتنه خیزی بسیار برروی کار رسید

راویان اخبار و واقفان اسرار چنین اظهار کرده اند که چون آن ماه منیر بمرتبۂ نیابت و پایۂ خلافت مهر جهان گیر رسید یک روز دیگر دران برج شاهی از چشم مردمان پنهان مانده وقت بے هنگام بمیان بارگاه عالی مقام نمودار گردید چنانچه خواص و عوام کثرت و ازدحام نموده برای دیدن آن ماه دل خواه مجتمع گردیدند چه می بینند که ماه منیر بر کرسی مهر جهان گیر که سه پایه بود بر پایۂ دوم برآمده مرتبۂ اخیر را که جای طلوع آن مهر عالم تاب بود خالی گذاشته نشسته است و دران حال بدین مقال تکلم می نماید رباعی

در کاستگی سر بهوائیم چو هلال | در زیر فلک ز تقفائیم چو هلال | تا مهر رخ یار نهان شد از چشم | در لاغری انگشت نمائیم چو هلال
رباعی ای گشته تن من چو هلالی تو | هجر تو مرا کرد خیالی بی تو | ای مهر تو رخ نهفتی و هست مرا | روزی چو شبی شبی چو سالی بی تو
ع گر یار بشنود سخنی از زبان ما | تا لب کند شکایت حرف جان ما | نبود هلال گر شرف آستان او | بر آسمان رسانده هما استخوان ما

رباعی هستی دهرم ز مرگ یادی که مپرس | در دهر عجب کون و فسادی که مپرس | چون سایه تمام عمر دارد فلکم | در کشمکش کم و زیادی که مپرس

همین که همه حضار دربار آن جهان کار مراتب دانی را از ان هوشیار مشاهده نمودند و آن قسم حرف و گفتار از ان تابع وفادار شنیدند بسیار خوش وقت گردیده بحضورش رسیده مبارک باد و تهنیت مقام خلافت بجا آورده نذر و پیشکش بقدر رتبه و حال گذرانیدند و مقربان و مصاحبان این چنین سخنان گذارش کردند رباعی

آمد شب و از شمع شبستان خالی ست | یعنی که جهان ز مهر تابان خالی ست | ای زهره تو رقص کن که خور محمل بست
ای ماه تو جلوه کن که میدان خالی ست | رباعی ماهی که به تخت و بخت جاوید بود | رخشنده ز شمس بنور خورشید بود
چون پرتو از جهان نسازد روشن | آن را که مربیے چو خورشید بود

و آن ماه آگاه چون دران بارگاه جمیع ارکان دولت و یاران خیرخواه را برنگ ستارگان پیرامون خویش تابان و درخشان دید بجانب امیران و مقربان التفات نموده بروشن زبانی و نور افشانی خود درآمده ظاهر گردانید که مرا شهریار این دیار ندانند بلکه بسان دیگر ستارگان و روشنان

مه کرد ز آفتاب دریوزهٔ نور
ما نیز از آفتاب دریوزه کنیم

مهر جهان گیر از شنیدن این تقریر گرم تر گردیده فرمود که ازین باز شما خویشتن را تابع آن نائب مناب من شناسید و با وجود این همه حضور مرا از خود جدا و دور انگارید و اگر الحال هم در دل چنین خیال دارید چون چند منزل دیگر رفته ازین محفل جدا گردید این بگفت و بجمال جلال بجانب آن همه رجال نگاهی افگنده بدین قال تکلم فرمود رباعی

جذبی که بکهرباست از کاه شناس
در پردهٔ عروج دل آگاه شناس
پیوند ز خود رمیده با حق دارد
روپرتو خورشید تو از ماه شناس

رباعی

ای باز گشاده از زبان مهر دو لب
وز پرتو مهر و ماه نسبت مطلب
کوتاه نظر مهر کجا ماه کجا
آنجا بود از روز تفاوت تا شب

بیت

ز ناوک گشاد عقدهٔ دلها نمی آید
گره وا کردن از یک ناخن تنها نمی آید

و از آن مقام بخاسته بجانب محل خرام کرده نسرین و نسترن و خیری را نیز بجانب شهر رخصت ساخته فرمود که در میان آن محل نو که اکنون بنا یافته ماوای گل و آشیان بلبل مسمی گردیده است سکونت خواهید نمود و حکم ماه منیر را عین فرمان مهر جهانگیر خواهید فهمید غرض که آن هر سه نهال خیلی پژمرده و ژولیده گردیده خواه و ناخواه بخاطر پریشان و دل غمگین از آن زمین برکنده شده از خدمت گل بی خار همیشه بهار رخصت یافته بحالت حرمان موسم خزان هجران رسیده در مقام ماوای گل در آمده در آن جا پا بگل آورده خاک نشینی را اختیار کردند و آن نهالان ژولیده و افسرده و پژمرده که از جای قرار خود برکنده شده بودند از غنچهای دل تنگ آه سرد بر آورده بدین چنین آهنگ شیون می نمودند رباعی

از گفتن خورشید زبان پیچیده
شب نیست چنین تیره که دور از خورشید
ما را که ز غم رشتهٔ جان پیچیده
دود دل ما در آسمان پیچیده

رباعی

مهری ست بخورشید دل افروز مرا
افروخته دل گرمی آن سوز مرا
از دل گذرد آه جگر دوز مرا
تا شب سحر و سحر شود روز مرا

رباعی

من عاشق خورشید مقدس گهرم
هر روز بمهر روی او گرم ترم
بی طلعت آفتاب اگر در نگرم
شب سوخته خرمنی بود در نظرم

و بعد از فراغ آن همه مرام بلبل بلند پرواز عالی مقام از آن منزل خرام فرموده عازم ملک دیگر بلکه جهان دیگر گردید

بیان سوانح خلافت ماه منیر بدین تقریر است که در آن دیار آن یار وفادار سکه را بنام بلبل خوش گفتار رائج گردانیده برای نشستن خود بران کرسی بلبل بلند پرواز که سه پایه بود مرتبهٔ دوم او را اختیار فرموده بود و چون گوهر شاهوار و شاه بی نظیر از آن وزیر استدعای تصرف ملک روم بعلت ورثه و ترکهٔ خود نمودند از جواب شافی آن سؤال شنیده بی مخالفت و جدال دستهای خود را از آن کار ناکردنی کشیدند و بیان آن معامله و کار که در اول بار در آن دیار همه رعایای مال گذار سر تابی

وتجانب یاران خص الخواص ملتفت گردیده فرمود که حالا همه یاران خواص و عوام را نیز طلب نمایند تا آنها هم به پیروی ماه تمام
من خرام کرده اورا بقامی که مهر ازان جا غروب گشته بجانب دیگر شتافته است رسانیده بچشم که ومه نمودار گردانند تا اورا نائب مناب
وجانشین مهر با در رکاب شناسند و دران وقت وحال بطرفه تغیر احوال این کلام ذوالجلال را برخوانده برهمه آن رجال تبعیت آن
هلال خود را فرض گردانید یَا اَیُّهَا الَّذِیْنَ آمَنُوْا اَطِیْعُوا اللّٰهَ وَاَطِیْعُوا الرَّسُوْلَ وَاُولِی الْاَمْرِ مِنْکُمْ فَاِنْ تَنَازَعْتُمْ فِیْ شَیْءٍ فَرُدُّوْهُ
اِلَی اللّٰهِ وَالرَّسُوْلِ اِنْ کُنْتُمْ تُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْیَوْمِ الْآخِرِ ذٰلِکَ خَیْرٌ وَّاَحْسَنُ تَاْوِیْلًا بالجمله همه یاران صغیر وکبیر حتی که شاه
بی نظیر وامیر باتدبیر وتاجر فقیر هم رسیده آن ماه دل گیر را باعزاز تمام از خدمت مهر عالی مقام رخصت کنانیده بطریق
رجع القهقری از برش کشیده روان گردیدند و در بارگاه مهر آگاه و برج شاهی شاه فلک جاه درآورده بمقامش نشانیدند
ومبارک باد آن مقام گفته همه بالطوع ورغبت بیعت وتبعیت حکم او کردند وهم شاه بی نظیر بعد بیعت همه امیر فقیر بادی
این تقریر بیعت نمود که ای ماه منیر سحرگاه مهر جهان گیر ترا در پگاه و بیگاه پیشوای امور عبادت خود گردانیده بلند تر از
مقام خود نمودار کرده باشد من هم در کار سلطنت وخلافت ترا مقتدا می دانم واینک بتو بیعت می کنم باری از انباز
جمیع روشنان در ظاهر طریق وروش آن ماه آگاه را از خویشتن علحده فهمیدند وبعد ازان چون عمدۂ یاران ازان مکان
بطرف مهر تابان روان گردیدند حاضران ومصاحبان دران حال ازان پرملال این شیون شنیدند **غزل**

با مهر کج کرده که گوید پیام ماه | رنگ پریده کاش رساند سلام ماه | من کیستم که نامه فرستم بسوی مهر | در فرد بیروانش نویسید نام ماه
تیغی وحشت چون نماید بجای مهر | در هجر مهر هر که به بیند لب بام ماه | هر شب که عندلیب کند ناله وفغان | آن تهور مستیش اثری وان جام ماه

رباعی خورشید که می بود بحالم نظرش | ناگاه فتاد اتفاق سفرش | خواهم بفلک روان کنم قاصد آه
باشد مگر از سهیل یابم خبرش | رباعی شب آمد و من ز خاک بستر کردم | در فرقت مهر خاک بر سر کردم
شب بود سیه جدا ز خورشید و منش | از دود دل خویش سینه تر کردم | رباعی گاهی بوصال دل ز غم فرد کند
گاهی ز فراق سینه پر درد کند | خاصیت آفتاب دارد مه من | خود سبزه برویاند و خود زرد کند **فرد**
خوش آن که با تو براه وصال می رفتیم | میان ما و تو دوری نصیب منزل بود | بالجمله چون همه یاران عالی مقام از پیش

آن ماه تمام خرام کرده بحضور پرنور رسیدند آن جناب یک یک را بعتاب خطاب نموده فرمود که شما چرا از پیرولیش جدا گردیده پیش
من آمدید آن روشنان آگاه برنگ ستارگان سحرگاه رنگ هوش باخته بعرض رسانیدند که ما همه قبول حکم او کردیم وبطوع ورغبت
بدو بیعت نمودیم لیکن چون دران دیار هیچ کار بما مفوض نبود چندی دیگر نیز خدمت حضور سراپا سرور را غنیمت می شماریم و چند
منزل دیگر بر رکاب سعادت اکتساب رفته رخصت میگردیم **رباعی** | تا کی ز سراب آب دریوزه کنیم | وز مه شب تار تاب دریوزه کنیم

حقیقت تحقیق زمین و آسمان بدان عنوان شنیده که زمین از همه عناصر بطرف پائین رسیده است پس بحقیقت این جهان سفلی ست و بمقابل او آن طرف عالم علوی ست و چون خلقت مهر از عالم علوی ست بنابران او سبحان مستقر او دران مکان می فرماید که بالطبع قرار دران جا دارد و بطریق قسرِ قاسر بر سر این جهان هم رسیده می تابد پس بدان مناسبت همتای این مهر را نیز ازین مکان سفر کردن بمقر اصلی خود که عالم بالاست ضروری ست و آی ماه آگاه من که از همه روشنان براه خواه ناخواه ترا به نیابت برگزیده ام برای آنست که بسان تو هیچ یکی را پیرو بر کمال خود نمی یابم و مانند ابو البشر ترا اقدم یاران دگر می دانم و او سبحانه در کلام مجید خود فرموده است که بندگان من سه جنس اند مقربین و اصحاب یمین و اصحاب شمال پس بموجب سنة اللّٰه من هم سه نوع یار دارم عوام و خواص و اخص الخواص و ترا اقدم همه عمدها دانسته مانا بمقربین می شناسم و از کلام قدیم یاد دارم که وَالسَّابِقُوْنَ السَّابِقُوْنَ اُوْلٰئِکَ الْمُقَرَّبُوْنَ یعنی که پیشی گرفتگان اند آنان که پیشی گرفتند بایمان آن گروه اند نزدیک شدگان برحمت سبحان و آی یار دل فگار اگر در دل این بلبل زار سوای گل بی خار دیگری را جا و قرار می بود البته که ترا می بود و اگر او غیر آن نگار دیگری را دلدار می فهمید ترا بخلیلی خویش برمی گزید این بگفت و باز بمهر تمام آن ماه تمام را ببر در کشیده انوار باطنی خود را بطریق انعکاس رسانیده خلعت خاص نورانی از بر خویش کشیده بدو بخشیده از سر تا پایش نورانی گردانیده برخواند هُوَ الَّذِیْ جَعَلَ الشَّمْسَ ضِیَاءً وَّالْقَمَرَ نُوْرًا وَّقَدَّرَهٗ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوْا عَدَدَ السِّنِیْنَ وَالْحِسَابَ یعنی که اوست آن خداوندی که گردانید مهر را خداوند روشنی و ماه را نورانی علمای مفسرین بران اند که اگر روشنی بالذات باشد ضیاست اگر بالعرض ست نور بود و معین کرد برای آن مهر منزلها تا بدانید شما شمار سالها و حساب این بگفت و دیگر حاضران عمده را مخاطب ساخته فرمود که شما نکته در سر خواندن این کریمه فهمیدید یاران بعرض رسانیدند که از فیض گفتار و اشارهٔ ضیا و انوار و نکتهٔ منازل و مقامات رتبهٔ این زار دانستیم لیکن اسرار لفظ حساب و شمار کما حقه بدل ذرهای بی مقدار نمی در آید آن مرد با عرفان فرمود که او سبحانه از منازل و مقام مهر و ماه شمار را از تعداد سال و ماه و شمار حساب آگاه می گرداند پس باید که بموجب ضابطهٔ شمس و قمر دوستان با خبر ضبط حساب تاریخ از روز هجرت این بلبل زار ازین ملک و دیار بشمارند و آنرا در امور عاشقی و معاملات پیروی خود بیاد دارند چرا که عاشقان زندهٔ جاوید ان می باشند و اطلاق حرف موت برانها جائز نمی باشد همین قدر می شود که انتقال مکان می کنند و چون این جهان بی سر و پا ز عقلا ابتدا و انتها ندریافته برای معاملات این جهان و یادگاری ایام فگان کار عمده را که از سر دار نمودار باظهار رسیده است آنرا بیاد داشته حساب تاریخ و شمار را بعمل می در آرند پس بران تقدیر شما پیروان دلگیر را کدام معامله و کار عمده و دشوار از هجرت من ازین دیار خواهد بود بدان سبب از همین روز حساب تاریخ را بشمار در آرند و مراد و تاویل آن کریمهٔ خواندهٔ مراد دریافته اشارهٔ اسرار دیگر شمار را که عبارت از تاریخ هجرت خیر الاخیار باشد صلے اللّٰه تعالی علیه وسلم می فهمند فرد

دهقان فلک خرمن عمر ما را
می پیماید بکیل ماه و خورشید

ناپیدا می گردید باری چون منزلِ چارمی که مقام اخیر بود رسید وآن ماه بیقین دوری و مهجوری خود را از مهر فهمید بجدی کاهید
که از پای توان بگوشهٔ در افتاده از خودی خود جدا و از چشم مردم ناپید اگردید دران حال مهر باکمال بر سر آن فانی خویش نزول
اجلال نموده او را ببر در کشیده بمقام خود رسانیده از پاشیدن گلاب رحمت و مکرمت بهوش وافاقت درآورده خلعت
بقا از نمودن لقا بخشیده فرمود که ای ماه آگاه بیقین دان که من ترا از بر خویشتن جدا نمی گردانم بلکه بمرتبهٔ خویش می رسانم که
ازین بُعد صوری ترا قرب معنوی نصیب خواهد گردید مگر تو برای العین ندیده بودی که شاه شاهان دران ملک هندوستان مرا
بآن چنان دوری رسانیده بدین چنین نزدیکی مشرف گردانید پس من هم همان می خواهم که تو این ملک معمور مرا که از غیبت
من مظلم و بی نور برنگ شب دیجور خواهد گردید از نور پاشی محبت و صداقت خود منور و پر سرور گردانیده بسرعت سیر همه منازل
و مقامات نیابت و خلافت را تمام کرده باعتبار حقیقت بمقابل من رسیده بباطن من ملحق گردیده در من فانی گردی رباعی

هنگام غروب گفتم ای مهر منیر
غائب چه شوی بزیر این چرخ اسیر
گفتا بروم که آرم از عالم غیب
فیض دگر از بهر عالم گیر فرد
هرگز دو گل شگفته ندیده است آسمان
چون آفتاب غنچه شود ماه بشگفد

این بگفت وآن یار دیرینه را باز در بر کشیده
انوار باطن خود را سینه بسینه بدو رسانیده فرمود که ای ماه آگاه من تمام بنگاه و همه سپاه و یاران خیرخواه خود را به پیش تو
گذاشته جریده باگل بی بدل که جز لاینفک من ست روان می گردم چرا که ارادهٔ پرواز بعالم دیگر دارم و دران سفر ناگزیر هیچ کس
را سوای گل رفیق خود نمی یابم چنانچه نسرین و نسترن و خیری را نیز از همین منزل رخصت می کنم تا در مقام ماوای گل و آشیان بلبل
رسیده ساکن گردند و هر چند که ای یار غار من این کار دوری و ضروری صوری بر تو بسیار دشوار می شناسم و ترا برنگ هلال زار و نزار
می یابم لیکن بیقین خواهی فهمید که مهر نیز از مهجوری ماه دل گیر سینه سوزان و دل بریان دارد اما چه تواند کرد که هیچ یکی را از تقدیر گزیر نیست

رباعی
خورشید که مستش ز ازل تا ابدم
می گردد غروب و من ز غم نعره زدم
گفتم مشو از دیده بتم پنهان گفت
من می نروم بجود فلک می بردم

دران حال ماه بدحال بدین قال نوا بر کشیده بر قدمش چسپیده از هستی خود بی خبر گردید

رباعی
ای مه خورشید می نماید شبگیر
اکنون ز جدائیش محال ست گزیر
با داغ فراق تا کجا خواهی زیست
برخیز و جبین بر قدمش سای و بمیر

دران زمان باز آن مهر تابان ماه بی جان را ببر در کشیده از چهرهٔ نورانی خویش رمقی از جان بخشیده برخواند که وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ
لَهَا ذٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتّٰى عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ یعنی که آفتاب میرود بقرارگاهی که او راست وآن رفتن
او بحکم خداوند غالب داناست و ماهتاب را مقرر کردیم منزلها تا که گردد در آخر منازل همچو شاخی که خشک شده باشد از خرمائیان
و گفت چنانچه درین زمان تو ای ماه تابان از غم هجران برنگ هلال گردیدهٔ و درین حال مشابهتی بشاخ نازک نهال گل همیشه
بهار من هم بهم رسانیدهٔ اگرچه از سابق مناسبت تمام با بلبل داری و ای سامع خبیر دریاب ازین تقریر اسرار کلام قدیم که تو سابق

عازم گردیدن مهر جهان گیر مع گل روشن ضمیر بطرف ملک ایران و توران و هندوستان و بخشیدن منصب خلافت خویش بماه منیر و بیان کنه تاریخ هجرت آن سرور عالم صلی الله تعالی علیه وسلم درضمن آن تقریر برای تسکین خاطر آن یار دل گیر

واقفان اسرار چنین اخبار کرده اند که آن بلبل خوش گفتار نیکو کار دران دیار از ان همه معاملات و کار فارغ گردیده بود که یکایک از جانب شاه فیض بخش پیک جلد رفتار که صبا نام داشت رسیده نامهٔ طلب بدین چنین عنوان گذرانید غزل

بجاست نازش مهرم که آن پدر دارد	غلام آن پدرم من که این پسر دارد	ز دست بی خبریهاست شکوهٔ دگران
مراست این گله کز حال من خبر دارد	اگرچه باد مرا رخصت نشستن نیست	همین بس ست که بر خاطرش گذر دارد
صبا ز طعنهٔ من ترک قاصدی کرده ست	که صبر آمدن مرغ نامه بر دارد	چو از صریح کنایت رسا تر افتادست
ز مرحمت به تغافل بمن نظر دارد	فلک بقصد اسیرت کمان خود زه کرد	چه غم ز داغ محبت دلش سپر دارد

و آن قاصد خوش بیان زمانی این چنین سخنان گذارش نمود رباعی

ای مهر بقدمت صبا منتظر ست | عالم ز پی نو صفا منتظر ست
شب دیر کشید و طاقت هجر نماند | بشتاب که پادشاه ما منتظر ست

بلبل وفادار از خواندن نامه و شنیدن گفتار لطف عمده و اقدم یار خود ملتفت گردیده فرمود که ای یار غار و ای واقف اسرار حالا این بلبل زار از برای ایفای عهد پادشاهان ذوی الاحسان بطرف آن دیار ارادهٔ پرواز دارد و می خواهد که ترا بجای خود قائم و برقرار گذارد تا این جهان را که در غیبت مهر زود خرام ظلمانی برنگ شام خواهد گردید از نور پاشی هدایت و صداقت و سخاوت و شجاعت خویش باز منور و نورانی گردانی که من بغیر از تو دیگر یار را برای این کار نسب و اولی نمیدانم ماه منیر از شنیدن این تقریر بر خویشتن کاهیده از غم مهجوری برنگ هلال گردیده بدن نحیف خود را از ان بار گران بکران کشیده بمیان سحاب حجاب و شفق شرم پنهان گردانیده حیله و حواله بدیگر روشنان نموده عذرها بمیان آورد لیکن آن مهر روشن ضمیر از ان تدبیر خود برنگردید و خواه و ناخواه آن ماه را دران شبستان و بارگاه بجای خویش نشانیده همه یاران را که بسان روشنان پیروان او بودند حکم تبعیت و پیروی او کرده خود علم اقبال و اجلال بجانب ملک ایران برکشید و آن هلال پامال گرد هجران و ملال بعجب کیفیت و حال و طرفه زاری و نزاری تا چهار منزل بعقبش روان و دوان گردید و دران منازل و مقامات مهر جهان گیر او را بمقام طلوع خود می نشانید و در هر کار و گفتار امام و پیشوا می گردانید حتی که خود هم برنگ مهر تابان که در پرند سپیدهٔ صبح پنهان عقب قمر آخر ماه روان می گردد تبعیت او می نمود و چون دران منازل و مقام همه یاران عالی مقام بدان عنوان خرام مهر را بعقب آن ماه می دیدند برنگ اختران صبح گاهی رنگ رو باخته از بند از خود بیش

برتخت سلطنت خویش نشاند لیکن شاه بی نظیر از دریافتن آن اراده خیلی برآشفت و گفت که من از همه آبای علوی و امهات سفلی تبری و بیزاری نموده بلبل را پدر حقیقی خود می دانم و همه مستان بادهٔ دولت و کج رفتاران جادهٔ غفلت را همین نصیحت می کنم که بهوش و افاقت خود شناسی درآمده از کیش کنه خودداری و خودبینی خویش برآیند و بمذهب صاف و بی غبار بلبل خوش گفتار تگاپو نموده از مشرب پاک بی خمار گل همیشه بهار کیفیت تازه و ذوق بی اندازه حاصل نمایند فرد

من آنچه شرط بلاغ ست با تو میگویم
تو خواه از سخنم پند گیر خواه ملال

آن سپهر شکوه پر اندوه از شنیدن این تقریر شاه بی نظیر خیلی حیران و دلگیر گردیده بمقابلش این نفیر برکشید رباعی

گر در نظرت غبار دل ساکن نیست
ظاهر ها غیر نسخهٔ باطن نیست
از وضع سپهر جز کجی چشم مدار
خط بر کار و راستی ممکن نیست

از شنیدن این تقریر شاه بی نظیر باز این نوا برکشید رباعی

ویرانی و در تخیل آباد خودی
معدومی و خود فروشی ایجاد خودی
بر خویش مچین کز انفعال آخر کار
همچون تل برف سیل بنیاد خودی

رباعی غفلت بر ساز آگهی پیچیدست
زنگار حقیقت صفا پوشیدست
اخفای حق ست آنچه دارد باطل
هرجا که کجی ست راستی در دیدست

باری بعد گفت و گوی بسیار آن شهریار از همراهی آن برخوردار مایوس مطلق شده با دل بریان و چشم گریان رخصت گردید و بجانب مرز بوم روم روان شده بمقام خود رسید لیکن چون این سپهر بی مدار هیچ کس را بجایش مدام برقرار نمی گذارد دورهٔ آن سپهر را نیز تمام کرده بخاک نیستی ناپیدا گردانید چنانچه شاه بی نظیر باستماع آن سانحهٔ ناگزیر بحضور بلبل خوش تقریر رسیده بعرض رسانید که آن سپهر پیر از سر این کرهٔ اثیر سفر ناگزیر اختیار نموده بر همان کج رفتاری خود تمام گردید و هرگز جادهٔ راستان نگزید بلبل باکمال از دریافتن آن حال خیلی پر ملال گردیده فرمود که ای بی نظیر ما آن ملک را حق تو می دانیم برضا و رغبت بتو می بخشیم پس حالا ترا در آن دیار باید رسید و بموجب وصایای ما بعدالت و داد باید کوشید آن آزاد بی نیاز زمین ادب و نیاز را بوسیده بدرد دل فریاد برکشید که من سوای کار حضور و خدمت سراپا سرور امری دیگر را در حق خویش احسن نمی دانم و هرگز مال و ملک این جهان را از آن خود نمی شناسم حضرت مالک الملک اند بهر نابی که خواهند حواله فرمایند و این دیوانهٔ خویش را چندی دیگر از سعادت حضور مهجور و بکارهای دور مبتلا و مامور نگردانند و هم از کمال فطانت و فراست مافی الضمیر پیر که مهر جهان گیر باشد دریافته باداهای این تقریر رضای دل خود را نیز بدان تدبیر و تقدیر ظاهر گردانید فهم من فهم بیت

ای ز خورشید رخت تا ماه بُعدُ المشرقین
اهل بینش را تماشای جمالت فرض عین

بلبل باکمال چون از آن مرد صاحب حال این حرف و قال شنود و رضای او را القصا معلوم نمود خیلی خوش حال گردیده تاجر کبیر را که راس و رئیس النصاران بود به نیابت آن جا فرستاده آن ملک را هم به تسخیر خود درآورده از دین و داد معمور و آباد گردانید

طلبیده التماس یار بکارش را شنوانیده فرمود که خوب در راه عاشقی و طریق محبت و درد آزار این خار نیز علاوهٔ دیگر رنج و آزار
برتن و جان گل دل افگار باشد بلبل شرمگین چون ازان لبهای شیرین این چنین سخنان چاشنی دار شنید و ازان قسم
حرفهای نمکین نمک پاشی را بر جراحت دل ریش خویش معلوم نمود سر پر ملال را بزیر بال انفعال در کشید و گفت که این بلبل غیر از
دیدار گل هرگز آرزوئی و تمنائی در دل ندارد و دران حال باز آن گل با جمال خندیده فرمود که من این مکر و زور و شرم روبرو
و حضور ترا نیک میدانم و این همه انکار ظاهر و اقرار باطن ترا خوب می شناسم و تو در این چنین کار بی اختیار و معذوری
چراکه خواهشهای طبعی و مقتضیات جسدی با خویشتن داری و من این همه حور و قصور و لذات و سرور را برای همین ساخته‌ام
تا تن کثیف و جسد با نیاز تو ازان حظ وافر و سرور متکاثر بردارد چراکه از خدمت من لطیف بی نیاز غیر از لذت دیدار
انوار و بجز سرور حرف و گفتار و بوی انس و محبت و رنگ شفقت و مرحمت معاملهٔ دیگر به پیش تن زار و نفس بیکار و چشم بیمار تو
نمودار و آشکار نمی گردد پس چرا الآن از شرم چشم و خوف حضور ارادهٔ دل و خواهش نفس خود را پنهان و مستور می گردانی که
من از علم بخشیدهٔ علیم خواهش ته دل ترا معلوم می کنم این بگفت و بکیفیت حال درآمده بدین قال نوا بر کشید و بلبل بی تاب را
حقیقت عجز بشری فهمانیده سراپا آب گردانید تُخْفِیْ فِیْ نَفْسِکَ مَا اللّٰهُ مُبْدِیْهِ وَتَخْشَی النَّاسَ وَاللّٰهُ اَحَقُّ اَنْ تَخْشٰهُ رباعی

ای رسم تو در ناکس و کس سوختن
عهدی داری بعهد ها بشکستن
شرمت ناید بقصد جانِ چو منی
بر خاستن و باد گری بنشستن

قطعه
گرم حرفی کجاست تا گوید
از زبان من آفتاب مرا
که بهر کس چرا کنی گرمی
چند سوزی دل کباب مرا

فرد
چون توان منع تو کرد از التفات هر کسی
کی توان خورشید را گفتن که بر هر کس متاب

بلبل شرمناک از شنیدن این نواهای
گل بی باک سراپا از حیا عرقناک گردیده چشم خود را پوشیده بدین تقریر ما فی الضمیر خود را که به پیش آن بصیر خبیر پیدا و عیان
بود هم نمایان گردانید بیت

برای غیر تو گر قصد یک نظاره کنم
همان بمصحف روی تو استخاره کنم

بالجمله بعد این قیل و قال گل با کمال امیر باتدبیر را بشارت قبول نسبت رسانیده رخصت فرمود و بکار پردازان حضور فیض گنجور
حکم نمود تا بزودی ساز و سامان طوی را مهیا نموده بآئین خسروان بلبل هزار داستان را با گل خیری نیز عقد مناکحت بستند و
دران شب عروسی امیر باتدبیر از همه مال و متاع خود نصف در جهیز آن دختر بخشید چنانچه چون بعد ایثار ماه منیر هیچ خسر بلبل
آن قدر همت را هم کار نفرموده بود و بلبل خوش کلام او را بشارت مرتبهٔ نصفِ آن یار تمام بخشیده او را نیز در زمرهٔ دیگر انام و عوام
ممتاز گردانیده بود باری همان بهتر که این حرف و گفتار پهلو دار را یک سو گذاشته بتمامی قصه درآیم که شاه سپهر شاه و بعد فراغ
آن جشن و شادیها خواه و ناخواه از مهر جهان گیر رخصت گرفته بهمان کج رفتاری خویش عازم ملک روم گردید و بمقتضای
غفلت شاهی و بی اختیاری الفت فرزندی خواهست که شاه بی نظیر را هم همراه برده ولی عهد گرداند و آن ملک را حواله باد کرده

از و بسبب علت نخوت و گرفتاری غیرت وعار حرکت تبعیت ندیدند و حرف اقرار نشنیدند و باوجود مشاهدۂ آن همه تغیر آثار نار او را بر کیش بولهبی ثابت و برقرار معلوم نمودند و در آن زمان یاران مصاحبان این چنین سخنان را با هزاران افسوس و حسرت از زبان آن بلبل باکرامت شنیدند

فرد قدر گهر ز جوهری مفلسم شکست	خوارم بچشم این فلک از بس گران شدم

لیکن از سبب نمودن تماشای آن کار دران ملک و دیار بسیار بت پرستان و اشجار پرستان و حیوان پرستان و آتش پرستان و آفتاب پرستان ازان همه معاملۂ سنگ دلی و بی هوشی و نادانی و کور باطنی و بی یقینی خویش افسرده و ژولیده و پژمرده و خجل و منظلم گردیده ایمان تازه و یقین بی اندازه بر جناب خالق سماوات والارضین حاصل کرده کرامات اصفیا و خرق عادات اولیا و معجزات انبیا را راست و صادق و احق دانسته تار سست زنار خود در گسسته بند محکم بندگی و اخلاص گل و بلبل بر گردن جان و دل خود بسته داخل مذهب بلبلے و مشرب گلی که عبارت از آئین محبت و طریق عاشقے باشد گشتند بالجمله دران چنان وقت و حال گویندگان خوش مقال و رقاصان باکمال بگرد اگرد آن مقام با جمال و جلال دور دور بلاگردان و تصدق گردیده بدین چنین قال نغمه سرائی نموده در کیفیت خوشی و حال یاران باکمال و رجال ستوده خصال می افزودند

			غزل جشن گل بر چمن مبارک باد
برزمین و زمن مبارک باد	درنثارش بخاک ریخت گهر	آب روی عدن مبارک باد	از نواهای شوق بلبل زار
خرمی بر چمن مبارک باد	بهر آئین کشور از خوبان	چهره آراستن مبارک باد	تنگ پوشان کشاده دیان اند
جبهۂ بی شکن مبارک باد	آب و رنگ از سهیل ساغر جام	بر عقیق یمن مبارک باد	در سمن زار جیب گل بویان
سیر چین و ختن مبارک باد	باز بر جام روزگار بنو	بادهای کهن مبارک باد	ساقیان آب خضر می بخشند
جاودان زیستن مبارک باد	حاسدان از زن نه مرد هند	عشرت مرد و زن مبارک باد	سر فدایان فلک خبا بانند
قدر ارباب فن مبارک باد	ناله ام تا بگوش گل برسید	پیش بر دسخن مبارک باد	به چنین گوید که شاه سپهر شکوه

بعد فراغ جشن قران گل و بلبل تیاری شادی طوی پسر خود کرده بمشاهدۂ آن کار حظ بسیار برداشته مانند فلک بر خویشتن بالید و پس از سرانجام این هر دو مرام امیر با تدبیر قابوی وقت یافته بعجز و نیاز بسیار بعرض گل همیشه بهار رسانید که از فیض عام و خلق تمام جناب عالی متعالی هر خاص و عام بمقصد و مرام فائز گردید و هر یاری و برخورداری خصوصیتے و نسبتی با بلبل خوش کلام عالی مقام بهم رسانید پس این غلام ناتمام نیز از خلق حسن این جناب امیدوار است که او را هم خصوصیت تمام بخدمت بلبل حاصل گردد یعنی که او دختری بنام خیری دارد و ترصد که او را در سلک پرستاران خود منسلک ساخته از جملۂ دیگر خارهای پیرامون خویش شمارند و رشتۂ نسبت او را بر پای بلبل آزاد حقیقے بسته این دل بنده را هم درمیان یاران قرابت و خویشی امتیاز کلی بخشند گل خوش خوی خنده روی از دریافتن این تمنای او برنگ غنچه تبسمی نموده بلبل خود را بحضور

به تبسم باز کرده فرمود که ای شاه فلک جاه الحق که من این ماه آگاه را بسان آبای علوی بابای خود می دانم که او در اول موسم بهار دیدار میان این گلزمین دلپذیر مهر جهان گیر عجب رنگ رزی و طرفه صباغی مهر و محبت نموده است و این روشن ضمیر نادر و اسطهٔ پنهان و آشکار میان این گل بی خار و بلبل زار بوده است که هر که تام المعرفة ست آن حقیقت و اسرار را فهمیده است باری چون شاه سپهر شکوه با وقار از زبان و دهان بلبل و گل آن حرف و گفتار شنید و مرضی و مراد هر دو بدان کار معلوم نمود خیلی خوش حال گردیده ظاهر گردانید که من اول جشن قران گل و بلبل بپا می گردانم بعد ازان تیاری طوی شاه بی نظیر می کنم پس بکار پردازان حکم سرانجام آن کار فرمود و آن ماه تمام گل عالی مقام را بخانهٔ خود برده بقسمی تیاری شادی نمود که بدان شان و شوکت هیچ کسی دران مکان آن چنان آرایش و تکلف نمایان نگردانیده بود و کار سخاوت و همت را تمام گردانیده همه مال و منال جمع کردهٔ وقت خود و زمان اندوختهٔ دستور را نیاز و نثار بلبل و گل گردانیده خود برنگ خار از همه برگ و بار عریان و مجرد برآمده بقسمی که ماه از میان ابر سیاه نمودار می گردد خویشتن را بگلیمی پیچیده آزادی و تجرید صوری و حقیقی خود را بچشم که و مه پیدا و آشکار گردانیده مقرری راس و رئیس مهاجران و انصار آن بلبل هزار داستان گردید و چون شب وصال رسید گل با جمال حکم فرمود که بیرون شهر بمیان میدان بموجب معمول و دستور ملک هندوستان تودهٔ کلان از آتش افروزند که ما بر ان چنان تخت طلائی و ناری خویش جلوه می نمائیم و بر که و مه تجلی خود را عام می فرمائیم کار پردازان فی الحال بموجب فرمان بعمل آورده صلای بار عام دادند و گل با جمال و جلال و بلبل با کمال ستوده خصال همان پارهای شاه مهره را بر بازوی خود ها بسته بی خطره و وسواس بران تخت آتشین نشسته برحال که و مه تجلی صوری و نوری خویشتن را عام فرمودند و دران زمان مقربان و مصاحبان این چنین سخنان موزون را از زبان و دهان گل خندان شنیدند رباعی

دارم دلی از ناز چه گردون سرکش
غزل زخود تمام برآیم مگر تمام برآیم
اگر بکام برآیم و گر زکام برآیم
بقول عشق عمل میکنند زمرهٔ خاصان
که گنجهای طرب باشد ور زدام برآیم
فلک به پستی خود از شفق چه خون که نگرید
کیفیت احوال بدین قال ناله میکشید

بخت سیه من چه قدر شوخ ترست
هزار بار بسوزم مباد خام برآیم
چها کشیده ام از اهل کین بمهر بنایم
بعقل گوش ندارم مباد خام برآیم
بگریهای حلالم بداد شوق تو رخصت
گر از نیابت خورشید خود ببام برآیم
فرد یارب چه مظهری تو که چشم من از رخت

من گرچه شدم ناوک غم را ترکش
چون دود نسوزد پر و بالم آتش
زکام من نتراود حدیث شکر و شکایت
که با وجود تسلط ز انتظام برآیم
غم آن قدر نگرفت ست دامن خاطر غمگین
خوش آن زمان که ازین خنده حرام برآیم
و دران حال بلبل خوش مقال بعجب
در هر نگاه محو تماشای دیگرست

و شاه سپهر شکوه را از نمودن آن تجلی هوش ربا حیران و سرگردان ساخته بدل و جان منقاد و معتقد خود گردانیدند لیکن در ظاهر

اقرار و این همه کردار تو همین قدر نتیجه خواهد بخشید آری آن سپهر باوقار از شنیدن این سخنان بلبل رست گفتار خیلی
حیران و شرمسار گردیده سر بگریبان خود رسانیده بسان آسمان در خویشتن فرو دویده بعد لحظهٔ باز سر بر کشیده گفت که ای بلبل
بلند پرواز صاحب ازما شنیده ایم که تو دختر چون اختر خود را که گوهر شاهوار باشد باشاه بی نظیر ما عقد مناکحت بسته نسبت برادری
او را با سر رشتهٔ دامادی خود هم منضم گردانیدهٔ پس چون تماشای شادی طوی آن برخوردار بچشم اعتبار سراپا انتظار خود نکرده ایم
بنابران می خواهیم که آن معامله و کار را باز بآئین تازه نمودار گردانیده نوری و سروری بدیده و دل خود رسانیم و هم اراده داریم
که جشن قران گل و بلبل بپا گردانیده باز از سر نو موسم بهار و نمونهٔ روز دیدار را به پیش چشم اهل روزگار نمودار و آشکار سازیم
و بمشاهدهٔ آن تجلی بی انکار که بمثال احوال طور موسی و یادگار راز کیفیت نار ابراهیمی ست گلهای عبرت و خبرت بر چیده زمین
یقین خود را که مدار و قرارش بر ملت ابراهیمی ست سراپا بهار و گلزار گردانیم بلبل با عرفان از شنیدن این چنین سخنان عم
مهربان خندان گردیده فرمود که سرانجام این مرام موقوف بر مرضی خاطر عاطر گل بی نظیر و رای صائب ماه منیر ست باری
چون آن حرف و گفتار تمنای آن شهریار بگوش باهوش گل همیشه بهار هم رسید برنگ گل تبسمی نموده بخوشنی بسیار رضا بدان
کار داد و هم آن وزیر باتدبیر از شنیدن آن تقریر شادی بی شمار بحضور آن شهریار رسیده بعرض رسانید که این ارادها که بخاطر
شریف رسیده اند محض صواب و کار خیر ست بزودی در سرانجام این مرام باید کوشید لیکن ازان جا که این ماه ناتوان دران
کوهستان هندوستان این گل بی خار را بکنار نسبت فرزندی خود در آورده بود و هم آن جناب مستغنی از خویش و تبار بکرم بی شمار
این فدوی جان نثار را بالخصوصیت نسبت پدری برگزیده همیشه بابا می فرمود پس بدان راه از جناب این شاه دادگر آگاه
امیدوارم که بعد تحقیق این معنی به بندهٔ خیرخواه فرمان شود که تا من این ماه جهان تاب عالم افروز را که جناب حضرت گل باشد
بکاشانهٔ خویش رسانم و ازان شرف بسان بدر بر خویشتن ببالم و من جناب عالی را مانند شاه فلک قدر می دانم و مهر جهان گیر
خود را نور چشم و ولی عهد این جناب نیز می شناسم پس دران زمان خود بدولت بمثال فلک باوقار و با اقتدار مع مهر جهان گیر
برخوردار از جای خویش حرکت کرده به شبستان من پیر جان فشان نزول اجلال نموده این نیر اعظم را بدان نجم اکرم
قران السعدین بخشند و این ماه جانکاه دولت خواه را بدان شرف مشرف ساخته در همه روشنان پیروان او مفتخر و نمودار
گردانند و نسبت فدویت او را بالخصوصیت این اضافت امتیاز کلی دهند همین که بلبل باکمال که خواهان بهار دیدار و جویای
تجلی وصال بود و با گل همیشه بهار غیر از دید و وادید و سوای گفت و شنید دیگر معامله و کار بمیان نداشت این گفتار آن
یار شنید و هم مرضی آن نگار معلوم نمود خیلی خوش دل گردیده چهچهٔ خنده برکشیده با سپهر شکوه گفت که بزودی در سرانجام
این مرام بکوشند و دل و دیدهٔ مرا نور و سرور تازه بخشند و جناب گل بی نیاز از شنیدن این حرف آن ماه جانباز غنچه لب را

در بنای این مقرنس آسمان دست خلیل	کرد بذل کوشش خود سعی او مشکور باد	رباعی بر در گه آن عمارت کعبه نظیر
در سجدهٔ تعظیم چه برنا و چه پیر	حکم ست که در خواندن خلقان بصیر را	در ها با فتا الیم دوانند صفیر

القصه بلبل هوشیار بعد فراغ آن همه کار دران دیار بقسمی دادگری و رعیت پروری را کار فرمود که فوق آن متصور نه هیچ بشری نبود و روز بروز از تائیدات آلهی قوت و دولت و شان و حشمت او دران مملکت می فزود چنانچه شاه سپهر شکوه از مشاهدهٔ آن همه کثرت و انبوه که به پیرامون برادرزادهٔ خویش از عاشقان و طالبان و مجذوبان و دل ریشان و محتاجان و گدایان می دید که بر حکم و فرمان او دل و جان نثار و قربان می کنند و سوای تبعیت او هیچ کار را صواب نمی دانند و از کمال محبت آن همه جان بازی و فدویت خود هیچ شمار نمی آرند و در برابر اوصاف حمیده و اخلاق پسندیدهٔ او هیچ شاهی و صاحب جاهی را آدم نمی دانند خیلی متعجب گردیده بغور تمام به پیش خویش کمال ذاتی و صفاتی او را خوب فهمیده تائید و مدد جناب آلهی را هم بحالش دیده بحقیقت او را مرد با حقیقت و صاحب کیفیت دانسته وجود شریفش را فخر خاندان خویش انگاشته قدومش را بیقین باعث شرف آن زمین پنداشته روزی بوقت خلوت بجد تمامش شتافته تعظیم و تکریمش از مرتبهٔ وحدت خود بجا آورده گفت که ای بلبل خوش مقال تو بحقیقت مرد با کمال و صاحب حالی و نفس الامری در ذات خود لیاقت سروری و قابلیت فرمان روائی داری و من بیقین می دانم که هر شاهی و صاحب جاهی که به تبعیت و فرمانت نه در آید و خود داری خود را کار فرماید محض بی جا و ناصواب می نماید لیکن چه کنم که من سپهر شکوهم و دل سنگین چون کوه دارم اگرچه سینهٔ بی کینهٔ خود را از مخالفت تو خالی و از هوای محبت تو پر می یابم و یک یک حرف بکار و نالهٔ زار ترا برنگ جوهر آبدار در دل خود جای گیر می شناسم فاما بپیروی نالهٔ تو کردن و خویشتن داری را گذاشته راه و روش ترا اختیار نمودن از مرتبه و پایهٔ من نمی آید که دران سبکی و بی وقاری می نماید و اگرچه بیقین دین ترا قوی و متین می یابم و آئین دیگران را سست و بی وقار می دانم لیکن از سبب غیرت و عار تبعیت جز خود را اختیار نمی نمایم فاما برضای تهٔ دل گوهر بی بدل خود را که شاه بی نظیر باشد بتو می بخشم تا آن را بر بازوی اقبال روز افزون خویش بسته عضد الدولة القاهره شناسی باری چون بگوش بلبل باهوش در مقابل آن همه نالهای سراپا جوش و خروش از میان آن کوه با شکوه این صدا و نوا رسید و آن چنان جوهر بی بها نصیبش گردید خیلی خوش حال و هم بسیار پر ملال شده رضا بقضای آلهی داده ظاهر گردانید که ای سپهر عظمت و جلال چون تو این ذرهٔ شوق بر کمال را بسان فلک بکنار لطف خود در آورده بگرم مهری خود پر دردهٔ و سر پر سوز او بسینهٔ غم اندوز مساس نمودهٔ بدان سبب در آخر کار ترا میان آن همه افلاک بی مدار پر اعتبار رفعت شعار که آبای علوی این مهر سراپا مهر اند آن قسم رو سیاهی و سرگردانی و تباهی که آنها را پیش خواهد آمد ترا نصیب نخواهد گردید و هم به نسبت آن کج رفتاران ناصواب ترا تخفیف رنج و عذاب خواهد بود و این قدر

دران فهمند و بتاجر فقیر ارشاد فرمود که بقسمی که تو دران مکان ازین بلبل نالان نالها و افغان شنیدهٔ و حرکات و سکنات واعمال وافعال دیدهٔ یک یک آنرا باشندگان آن زمین تعلیم و تلقین خواهی نمود که درین مکان بلبل نالان این چنین نالها کشیده بود و دران جا گریبان رالعشق گل بی پروا دریده خویشتن را از لباس گرفتاری اهل دنیا عریان و آزاد گردانیده بود و در فلان مکان گل بی بدل خود را از چشم بصیرت عیان دیده نالهٔ لبیک لبیک لبیک کشیده بود و دران کوهستان موذی مردم آزار را رجم نموده بود پس شما هم بمتابعت او سنگریزها درین جا اندازید تا از قصد تیع و ایذای مار و عقرب خویش که شما اقربیست وآن رانمی بینید و نمی شناسید رهائی و نجات یابید و دران میدان بلبل نالان بشوق و ذوق بی کران روان گردیده بود و درین زمین بآهستگی و تمکین خرامیده و دران مکان بتضرع و انکساری درآمده بود و فلان سنگ را بتعظیم تمام بوسیده و دران جا که خانه بنا خواهی ساخت بعد تمامیش بگردش طوافها نموده بیان خواهی کرد که بلبل شیدا در همین جا تجلی گل بی پروا مشاهده نموده بدین عنوان تصدق این مکان گردیده روی نیاز خود را بر خاک رسانیده بود و از ان حرف و گفتار و از ان سر و پا برهنگی و آن چنان خرام و رفتار حقیقت و اسرار عاجزی و بندگی خود را نمودار و آشکار گردانیده بود و هم بدان یار هوشیار فرمود که دهان آن چشمهٔ آب حیات بخش را مانند چاه درست خواهی گردانید که عالمی از تشنگان بادیهٔ طلب بران رسیده سیراب از مراد خود خواهند گردید و بسیار کسان مریضان شفا یافته اکثری از کدورات ظاهری و باطنی صفا پذیرفته از همه خبیث و خبائث صوری و معنوی پاک شده بحالت حیات جاودان و زندگی سرمدی خواهند رسید و هم باشندگان آنجا را از ان معانی و اسرار واقف و خبردار خواهی گردانید که این خانه که در مرتبهٔ وسط عالم واقع شده بهت حکم ناف زمین دارد و بحقیقت نقطهٔ مرکز تمام دائرهٔ امکانیست و در واقع محیط و در گیرندهٔ همه انوار و آثار عوالم علوی و سفلیست که عبارت از تمام اجزای چیزهای عالم ملا و خلا باشد پس بدان راه سالکان آگاه که تعظیمش می نمایند گویا که ادب تمام مخلوقات خالق خود می کنند و شکر همه جوارح و قوای ظاهری و باطنی خویشتن بجامی آرند و حواس عشرهٔ پریشان خود را از تشتت و کثرت و ردوانی هر چهار طرف بلکه از دویدن بشش جهات نجات داده براه وحدت و جادهٔ یک سو مائل و راغب می گردند بدان راه زود بمقصود می رسند و چنانچه عارفان برای دریافتن حقیقت و کیفیت یک ذات بی مثل از وجود بلبل نالان مشق می زنند همچنان سالکان راهی از دیدن این هر دو مکان آگهی نمونه و مثال دیگر مقامهای شریف و بزرگ خدائی را دیده حقائق و دقائق اعمال و گفتار و آئین و کردار جماعت نیکوکاران جاها را که ذاهبان فی سبیل الله اند می فهمند

غزل

تا که باشد بیت عالم آن بنا معمور باد | در حریم حرمتش جاروب زلف حور باد
مشعل خورشید را از شمع بزمش نور باد | بر که او گشته چون دریای هستی موج زن
کعبهٔ دیگر برای اهل حاجت شد پدید | در نماز کام جوئی قبلهٔ جمهور باد
پرنیان آسمان پیراهن فانوس دست
دامن آخر زمان پیرهٔ تو لو منشور باد

ودر همه جا و هر مکان بر منابر خطبهٔ توصیف خُلقِ حَسَنِ او خوانند و بیان جمال و جلال آن جمیل باکمال نمایند و بعد اجرای این احکام بلبل نیک فرجام بکارپردازان فرمود که باغ عشق افزا را مع آن کوه و غار یک گلستان و گلزار گردانند و محلهای برین و کوشکهای دل نشین بپا گردانیده آن جا و مکان را موسوم بوادی گل و آشیان بلبل کنند و تاجر فقیر را مع کاروانان بسیار و خزانهٔ وغلهٔ بی شمار بجانب آن بیابان و کوهسار که او تا مدتی دران حیران و پریشان درمانده در آخر کار از شرف دیدار یار مشرف گردیده بود تعین ساخت تا دران چنان ریگستان و کوهستان که وادی غیر ذی زرع ست نیز طرح آبادی اندازند و آن مکان را مسمی به ملجای بلبل کنند و دران جا مسجدی نمایان و عالی شان بپا گردانند و تمام دیوار و در و ستون و فرش او را از سنگ موسی و مرمر سازند و این کنایه را بر در آن مسجد منقش می نمایند قصیده

چون دل ارباب عرفان نور بر عالم فشان
صفحهٔ رخسار دیوار ترا تا دیده است
صبح را گردد نفس انگشت حسرت در دهان
از صفا و نور باشی دیدهٔ عالم تویی
ز احترامت در تو فرشی تازه افتد هر زمان
گرنه صاحب خانه بردی قدرت خود را بکار
طاعت مقبول بالا می فرستی بیش از آن
شکل محرابت کمانِ بازوِ ایمان بود
خلوت روحانیان را شمع باید بی دخان
زین محل فیض هر حاجت که می خواهی بخواه
رو سفیدی ابد آماده شد از بهر کان
از ستونت شمع کافوری بزم اولیا
می گذارم فرض صبح آید همیشه بر زبان

من نگویم کعبهٔ لیک این قدر گویم که هست
تنگ آمد ز اختلاط آینهٔ آئینه دان
گمرهان را تا فروغت آتش منزل شده
پیش و پس صفهای طاعت از تو چون مژگان عیان
از سجود جبههٔ نورانی اهل صلاح
کی شدی توسیع چندین فیض را در یک مکان
پادشاه پادشاهان را سرائی لا جرم
وز دعای مستجاب آمادهٔ تیر آن کمان
داده یمن حرمت این کوه را فیض حرم
میتوان حد دستهٔ گل بست از یک گلستان
میتوان کردن تیمم ز آب و خاک مرمرت
منبر والات در رفع عملها نردبان
نیست ورد حاصل اوقات اهل طاعت

ای سوادت در دل عالم سویدا از نشان
جبههٔ او تا دعا عاشق سجدهٔ این آستان
پرتو انوار تو چون عالم افروزی کند
گم نگردد در بیابان نیز راه کاروان
خانهٔ فرشت ولی از جبههٔ پاکان بود
شد فضایت همچو صحن آسمان اختر فشان
رایگان فیض سماوی را کجا داری قبول
بر درت پیوسته باشد پنج نوبت از اذان
مسجد آرائیست هی باید امامش روح قدس
سرنوشت ساکنانش نیست جز خط امان
دست استاد قضا تا از رخامت ساخته
کعبه دیدستی که از سنگش بود زمزم روان
از فروغ مرمرت در نیت فرض عشا
جز دعای آمدِ آن مهدیِ آخر زمان

و باز آن بلبل خوش گفتار نیکو کار بدان یار معتمد شعار و آن کارپردازان هوشیار فرمود که در جائی که بلبل شیدا از تجلی دیدار گل دلربا مشرف شده بود برای تعظیم و تکریم آنجا خانهٔ بنا سازند و بران پوششی از پر ند چشم بلبل پوشانند و باشندگان آن مکان را تاکید اکید نمایند که بوجهی اکرام و احترام آن خانهٔ خالی از صورت و پُر از کیفیت معنی و حقیقت می نموده باشند و سود و بهبود نشاتین

رفته بدیدار فائض الانوار شان روشن و منور گردیدند و شرف و برتری آن نور الابصار را بچشم یقین بر اجساد مظلم و ابدان نابکار خود مشاهده نمودند و بحقیقت فرع را از اصل بهتر و خوش تر یافته به پیش خویش فهمیدند انچه فهمیدند لیکن از راه علو و کبریائی و از سبب نخوت فلک جاهی کج رفتاری جبلی خود را نگذاشته راه راست و طریق سداد بلبل نیکو کار خوش گفتار را اختیار نکرده برهمان بی راهی و کج رفتاری قدیمی خود ثابت و برقرار ماندند بیت

چه شد قدر دُر اگر چرخ دون پرور نمی داند
صدف از ساده لوحی قیمت گوهر نمیداند

بالجمله الحال اشارهٔ اسرار را بکنار رسانیده باظهار ظاهر قصه در می آید که چون شاه فلک قدر مهر جهان گیر را ببرج سلطنت و بیت الشرف خود رسانیده جشن ملوکانه بپا گردانید و هر که و مه را خلعتهای فاخر و گران بها بخشید و قفل گنجینها را کشاده درم و دینار بقسمی در هر کوچه و بازار بر سر باشندگان آن دیار پاشید که هر مفلس و گدا را غنی و مالدار گردانید و بمیان آن محفل نشاط و شادی گویندگان خوش آهنگ بطریق مبارک بادی بدین چنین سخنان ترنم نموده گوش مصاحبان باهوش را پر دُر گردانیدند غزل

شکر لله جهان قرار گرفت
کام خود بخت در کنار گرفت
برده موکب تو پشت فلک
خم زلیس خمیدن نثار گرفت
نخل باغ امید داری را
گل روی تو در بهار گرفت

لیکن در آخر کار شاه فلک قدر کج رفتار از سبب آن همه شادی مفرط و بالیدگی بسیار در مدت چندروز جان خود را هم نثار آن برخوردار خویش نموده دورهٔ حیات بی مدار را تمام گردانیده بزیر زمین در آمده از چشم اهل روزگار ناپیدا گردید چنانچه از ان واقعهٔ ناگزیر مهر جهان گیر خیلے گرفته خاطر و دلگیر گردیده بر تیره روزی و کج رفتاری او تاسفها می نمود و اگرچه بعضی از ناواقفان اسرار چنین اخبار هم کرده اند که بلبل صاحب تاثیر بر مرقد آن پیر رفته از قوت و تصرف بخشیدهٔ الٰهی باز وش زنده گردانیده تلقین آئین محمدی خویش نموده آن کور باطن را صاحب بصیرت ساخته باز براحت جاویدش خوابانیده بود لیکن این سخن اصلی ندارد و مقرر همان فرمان او سبحان ست که مَنْ کَانَ فِیْ هٰذِهٖ اَعْمٰی فَهُوَ فِی الْآخِرَةِ اَعْمٰی یعنی کسی که درین دنیا کور ست در دار آخرت نیز کور ست و از سبب کوری و کج رفتاری او هیچ عیبی و نقصانی بجانب بصیرت و راست رفتاری بلبل باکمال ستوده خصال عائد نمی گردد بلکه بی پروائی و بی نیازی او سبحان بیدا و عیان میشود ع

کند آشنائی زبیگانهٔ
کهی با چنین گوهر خانه خیز
چو بوطالبی را کند سنگ زر با
گه آرد خلیلی ز بت خانهٔ
دانم که تو هم منکر و صنع پدری
بسیار دل آزرده ازین رهگذری
سهل ست اگر او پدر و تو پسری
او سنگ و تو لعل و او صدف تو گهری

بالجمله بلبل خوش تقریر بعد وفات آن پیر برای نشستن خود بجای سریر کرسی را اختیار فرموده تخت نشینی و عرش گزینی را رتبه و مرتبهٔ گل همیشه بهار بی خار فهمید فرمان داد که در تمام این ملک و دیار درم و دینار را بشکل گل درمنه و گل اشرفی نمودار گردانیده بدین سکه نام گل همیشه بهار نامی و پر اعتبار گردانید سکه

شاه گل زد سکه در عالم هویدا شد بهار
سیم و زر گردید از آن نام نامی نامدار

جان کندن و دیدن ملک الموت کند و در فصل شتا که سرد و تر ست و این طبع برزخ ست مطالعه از زمان گور که برزخ ست در میان دنیا و عقبی و یاد از ان تنهائی و تاریکی و آن چنان زندان و گرفتاری که فریادش بکسی نمی رسد و هیچ دوستی و یاری طاقت رها کنانیدن ندارد نماید غرض که در هر حال رجوع و مآل خود در الجانب ذوالجلال که رحیم و کریم ست و هم جبار و قهار ست بیقین بدانند و به تحقیق آن سفر ناگزیر را در پیش رسیده شناسند این بگفت و آن بلبل باکمال سر زیر بال تفکر و خیال خود در آورده از ان محفل بدیگر منزل پرواز فرمود و منتظر جواب و رخصت شاه حق شناس گردید حق شناس از شنیدن آن همه نکتهای حکمت اساس و دریافتن آن تمنا و التماس گریهٔ بی قیاس نموده خواه و ناخواه بران دوری و مهجوری جانکاه رضا داده همه مال و ملک را بطریق جهیز گل بنظر همایون بلبل گذرانیده بالحاح تمام التماس نمود که این بندهٔ ناکاره را نیز در سلک خادمان خویش داخل کرده برکاب سعادت گیرند و رحمی بر بی کسی و تنهائی او کرده درین ویرانه نگذارند

چرانه در صف رندان بی نوا باشم

چرانه شیر نیستان بوریا باشم

بلبل باکمال از شنیدن این قال آن شاه پر ملال چشم پرآب گردیده آن دل بیتاب را ببر کشیده گفت که من خویشتن را بندهٔ احسان تو می شناسم و هرگز خود را از حق گذاری تو معاف نمی دارم لیکن برحم بر حال این ملک و رعایا نموده بردن همچو تو شاه دادگر رعیت پناه را مناسب نمی دانم ان شاء الله العزیز زود خود را بخدمت رسانیده دل بیدل ترا خرم و شاد میگردانم

رباعی

ای دنیا دار غلغلت کم نشود

از شیشهٔ عیش قلقلت کم نشود

از درویشان اگر دعای طلبی

در دسر کوس و دهلت کم نشود

غرض که بلبل و گل از ان سلطان و مردمان آن مکان رخصت شده بجانب مقصد خویش روان گردیدند و بعد چندی در ملک توران رسیده ضیافتهای شاه فیض رسان خورده آن بیچاره را نیز بزودی بدرد و الم شاه حق شناس مبتلا کرده بسمت ایران راهی شدند و دران جا رسیده از فیض بخشی شاه فیض بخش خیلی گران بار گردیده در آخر کار آن صادق یار را نیز بهمان درد و آزار هجران مبتلا و گرفتار ساخته راه عربستان در پیش گرفتند و قاصدان مژده رسان از ان مکان روان و دوان گردانیدند تا برنگ سفیدهٔ صبح بسرعت هر چه تمام تر بخدمت شاه فلک قدر رسیده از قدوم میمنت لزوم مهر جهان گیر با خبر گردانند و آن ملک و دیار را که از غیبت او چون شب دیجور مظلم و بی نور گردیده بود باز برسانیدن انوار شادی و سرور برنگ روز نوروز منور و جهان افروز گردانند و هم بسان باد صبح گاهی پیکان جلد رو را بطرف شاه سپهر شکوه راهی گردانیدند تا گلبانگ آمد آمد شاه بی نظیر و مهر جهان گیر بدان دلگیر رسانند چنانچه چون قاصدان مژده رسان بدان مکان رسیدند شاه سپهر شکوه که از بار غم و اندوه بسان فلک خمیده و تیره گردیده بود از غایت شادی برنگ سحاب شتاب برخویشتن بالیده از مقام خود خرام نموده بملک عربستان رسیده با شاه فلک قدر ملحق گردیده باتفاق یک دیگر برای دیدن آن هر دو پسر که نیر اعظم و نور بصر هر یکی بود تا چهار منزل بطریق استقبال شتیر

پرواز نمودن بلبل بلند پرواز از ملک هندوستان بطرف توران و ایران و عربستان و باجمال بیان نمودن حال شاهان آن مکان و تمامی دورهٔ شاه فلک قدر و سپهر شکوه و قرار گرفتن کرهٔ اثیر بر ذات شریف مهر جهان گیر و بنا کردن مکان ماوای گل و ملجای بلبل و بتکرار شادی طوی شاه بی نظیر با گوهر شاهوار و جشن قران بلبل خوش تقریر با گل همیشه بهار و هم بستن عقد مناکحت او با گل خیری دختر امیر با تدبیر و رسیدن حکومت روم بتاجر کبیر

القصه بعد چندی بلبل فرخنده کیش در مجلس خاص بجانب شاه حق شناس متوجه گردیده گفت که حقیقت پریشانی این ذرهٔ نحیف و سرگردانی و تیره روزی شاه فلک قدر که بسان فلک از بار غم خم گردیده است بسمع شریف مفصل رسیده است بنابران نظر بر کمال کرم ایشان امیدوارم که بر حال آن پیر دلگیر ترحم نموده دل بندهٔ دست گرفتهٔ خود را بخوشی و رضای تمام رخصت و آزادی مدت قلیل عنایت فرمایند و جمیع مراتب حق شناسی خود را بدرجهٔ کمال رسانند و این صادق گفتار بحضور این دو شهریار که گواهان عدل اند اقرار می نماید که مع گل همیشه بهار هر چهار فصل را در هر چهار دیار که ملک هندوستان و توران و ایران و عربستان باشند بسیر می برد و بجانب دیگر هرگز پرواز نمی کند و اصلا تجاهل و تکاسل را بر خویشتن روانی دارد این بگفت و بطرف هر چهار یار متوجه گردیده فرمود که ای بنی آدم شما هر یک در هفت اقلیم خود که عبارت از هفت اندام ست نیز پادشاهید و بحقیقت خلیفة الله اید پس تفصیل آن هر چهار فصل را که گفتم نیز از من بشنوید و تاثیرات آن را دریافته بمقتضای هر فصل غذا و دوا را بعمل در آرید تا صحت بدنی حاصل کرده با عمال و اشغال مناسب آن وقت و حال پردازید چه فصل ربیع گرم و ترست و این معنی طبیعت حیات ست و فصل خریف سرد و خشک ست و این طبیعت مرگ ست و فصل صیف طبیعت آتش دارد که گرم و خشک ست و فصل شتا طبیعت سرد و تر دارد پس بالطبع آدمی در زمان فصل ربیع که گرم و ترست و طبیعت حیات دارد حرکت کردن و تفریح نمودن را می خواهد و در میان روح حیوانی انبعاث پیدا می آید دران ایام باید که تمام در پی خواهش حیوانی نرود و باید که روح انسانی را نیز ملحوظ نظر بصیرت خود دارد و از مشاهدهٔ انهار و اشجار و اثمار گوناگون و گلهای رنگارنگ صنع صانع بیچون را دریابد و جنات و بساطین آخرت را بیاد آرد و در فصل صیف که طبیعت آتش دارد و بالطبع در مزاج کسل و کاهلی و سستی پیدا می آید که به چستی برای اتیان اعمال صالحه نمی پردازد باید که مطالعه از احوال درکات جهنم و اشتعال نیران غضب جباری و گرمی و تشنگی روز قیامت و تمنای شرب آب حوض کوثر نماید و در فصل خریف که سرد و خشک ست و این طبع مرگ ست اندیشه از احوال مرگ و شدت

صادر شود که درین مکان هم زنان از مردان پرده می گرفته باشند و هرگز عورات جوان صاحب جمال به پیش رجال در نیایند که این همه افسانهای عشق بازی و خرابی دختران سلاطین و امیران که با مفلسان و گدایان بسمع همایون و بگوش همه جهانیان رسیده است سبب آن همین بی حجابیها و بی پردگیها بوده است و هم اگر رای عالم آرای بر منع کار شراب خواری نمی گراید مدام درین مقام فتنه و فساد و جدال و قتال جاری میماند و هم ازین کار زنا کردنی که متعه باشد خلل در نسل و تبار نجبا و شرفا پیدا می شود و زنان زانیه را باب رخصت می کشاید که باز بستن آن مشکل می نماید و هرگز هیچ زنی بر یک مرد قناعت نمی نماید و مزاج عادلان باغیرت کاری را که برای تابعان و کسان خویش جائز ندارد کجا بر نفوس دیگران روا می دارد بلبل آگاه در جواب آن خیرخواه خلق الله فرمود که این بلبل بی پر و بال در هیچ حال باختیار خود کاری نمی نماید تا که از توسط گل همیشه بهار تقدیر پروردگار را در نمی یابد پس مرا و ترا برین معاملات اهل جهان متوقف و صابر بوده منتظر نزول حکم و فرمان او سبحان باید بود چنین گویند که جاسوسان و خبرداران گل همه دان من و عن این سؤال و جواب بلبل خوش گفتار و آن یار هوشیار بسمع مبارک گل همیشه بهار رسانیدند و آن سمیع و بصیر خود هم گاه و بیگاه بران عرش برین خویش برآمده پنهان نگاه بر حال یک یک گدا و شاه نموده واقف از طومار مانده بود و هر یک غدوی و فرمان بردار می گردید بران حرف و گفتار چندی صبر کرده روزی بلبل خوش گفتار را نزدیک پردهٔ عرش خویش طلبیده فرمود که بهمین زمان تو بمکان حکم و فرمان خود رسیده بار عام داده آیت حجاب و کریمهٔ نهی شراب به پیش آن لشکریان خراب خوانده از بلا و آفت آن کارهای ناصواب آگاهی بخشیده شرائط و آداب نکاح سراپا اصلاح و فلاح فهمانیده قدغن نما که هر که من بعد بدان افعال متنبه اقدام می نماید و بعدول حکم بلبل خیرخواه خلق الله در می آید بخلاف مرضی گل بی پروا می گراید محبوس قفس زندان گردیده بانواع آزار خار بلا و آفت مبتلا می شود بهمان زمان بلبل خوش مقال بر فراز کرسی خود نزول اجلال نموده حکم بار عام فرموده آن ذوالجلال را بر خوانده با امیر با تدبیر گفت که حالا اراده و خواهش گل بی بدل نیز بموجب رای بی خلل تو می نماید که از تعلیم جناب رب او چنان معلوم شده است که رواج دادن طریق محمود آن خیرالاخیار در میان این دیار هم انسب می داند پس تو درین کار مختاری بهر عنوان که مناسب دانی آن احکام را شائع گردانی بهمان دم آن یار بکار که سر دربار رسیده همه عمده و سرداران ملک و دیار را طلبیده آن حکم شهریار را شنوانیده برفیقان و لشکریان خویش فرمود که هر مردی و زنی که خلاف حکم اولی الامر نماید و بموجب فرموده نگراید بی دریغ به تیغ قتل نمایند بزودی حکم نافذ آن عادل ضابطه در تمام هندوستان و کافرستان بقسمی جاری گردید که هیچ احدی را مجال مخالفت نبود رباعی

ازیمن زمان شاه ارباب سلوک — صد شکر که شد راه شریعت مسلوک
مردم همه روی دل بشرع آوردند — زان روی که اَلنَّاسُ عَلیٰ دِینِ مُلُوک

این خرابیم از مروت تست
فرض گر دیده است سنت تست
رغبت جمله فرع رغبت تست
باد از تاجران نکهت تست
خسک دارد بجیب ریاسمین ست
که در دست نگاهت تیغ کین ست
که در هر قطرهٔ خون آفرین ست
پریشانیم تا در طرهٔ چین ست
که او با مشتری خلوت نشین است یکی غزل
همه تن محو توای عربده سازم کردند
درد فا بین که چسان گنجفه بازم کردند

رحمت از رنج من ربائی تو
همه تن جان شوم که بسپارم
هست آن مایه روشنی باماه
نکنم صرف کس محبت تو
باین نازک تن خود چون ننازم
ز چشمم پاک کردن قطرهٔ تنک
غمش بر جان خوش حالان حرام ست
چرا باید بکوران جهان گفت
از فروغ رخ مه صرف گدازم کردند
دیده وا دید بخویش ست که دل محو تراست

نتوان هیچ گفت عادت تست
جان سپردن اگر بحسرت تست
که بگویم شریک شهرت تست
نه بخیلی ست این امانت تست غزل
بی تخم محبت خوش زمین ست
نه کار کس که کار آستین ست
که وقف خاطر اندوهگین ست
که مارا دیدهٔ دیدار بین ست
عقده حل ساخته آئینه رازم کردند
دو جهان آینه ناز و نیازم کردند

قتل اهل وفا که بر خوبان
تا نخواهی که می تواند خواست
جان خرم آن قدر که می خواهم
بزهر آلوده هر جا انگبین ست
گناهی گر دست شاید دیدهٔ من
بتن آمد ز شمشیری که این زخم
جگر ریشیم تا در غمزه نیش ست
که باور می کند از شوخی مه
کیست آئینه که با حیرت من چهره شود
زیر مهر تو عیار رنگ رخ می بازم

تا ه منیر از شنیدن این تقریر و دیدن آن تغییر مشتری روشن ضمیر خود هم بستی حال خویش
درآمده بمقابلش این تقریر بر کشید

غزل جوش گلها شگون ماست کنون
رام ما گشته آهوی چشمت
دور دور جنون ماست کنون
تیر گردون زبون ماست کنون
دل ز جا برد این حنائی کف
پیش موی کمر عدم هیچ ست
نوبت دست خون ماست کنون
گمرهی رهنمون ماست کنون

از شنیدن این بیان آن نگار نکته دان باز به پیش بیان همان زمین چنین گل افشان گردید

تتمهٔ غزل
آنکه در آزمون ماست کنون
با تو شد بزم رزمگاه امروز
فرد برای زخم دگر می دود بهر سوئی
انچه می بود خون ماست کنون
وگرنه صید ترا اضطراب معنی چه
بس ستمگار دیده ام اورا
القصه چنین روایت کرده اند

که دران ملک و دیار بلبل خوش گفتار و آن یار غار او بوصل گل همیشه بهار و صحبت آن نگار بکار رسیده رحت و آسایش چشم و گوش و مزه و حلاوت کنار و آغوش حاصل کرده چندی بر آسوده داد کامرانی دادند و دیگر اخبار آن دیار آنست که دران ملک هندوستان از سابق رسم چنان بود که زنان از مردان پرده نمی گرفتند و باشندگان آن مکان شراب خواری را عیب ندانسته علانیه می خوردند و هم بعضے از همراهیان بلبل خوش الحان و اکثری از سپاهیان و لشکریان آن شاهان که مجرد دران مکان رسیده بودند زنان را برای خدمت و صحبت بکرامی گرفتند و بعد فراغ کار مزد آنها داده رخصت می کردند چون امیر با تدبیر که خیلی عاقبت اندیش بود ازین معاملات لشکریان خویش واقف گردید و حقیقت آن کار را خوب فهمید بوقت خلوت بعرض بلبل روشن ضمیر رسانید که این بندهٔ ناتوان از جناب اولوالامر مومنان امیدوار است که چنان حکم قضا جریان

و ماهیت بلبل بقدر معیت و خصوصیت خود خوب و قفت و آشنا بود بعجب کیفیت حال ناله بدین قال کشیده بیا می بلبل مستانهٔ خود غلطیده همه محفل را بی هوش و لایعقل گردانید فرد

خرمن حسن ترا نازم که زان چون خوشه چین	بوستان گل برد و محفل شمع و گردون آفتاب

بیان جشن قران ماه منیر و مشتری روشن ضمیر و اظهار آن کار که ازان باز میان آن ملک و دیار هم زنان از مردان بیگانه پرده و حجاب را اختیار کرده بودند و از جناب شهریار این حکم و فرمان نیز شنیدند که هیچ احدی بکار شراب خواری نپردازد و بعمل متعه نگراید و رواج و اشتهار یافتن آن امور و کار در آن ملک و دیار از برکت رای صائب امیر با تدبیر معدلت شعار

چنین گویند که بعد فراغ آن همه کار گل همیشه بهار شاه حق شناس را به پیش خویش خوانده فرمود که ما آن یار اقدم و محرم بلبل خوش گفتار را نیز پدر خود خوانده ایم پس باید که تو برای خوشی دل بلبل با نوا و بپاس خاطر ما مشتری از عیب بری که دختر ناهید تخت نشین ست و حقیقت ماجرا و سرگذشت او چنان و چنین ست که تا حال بزمین هجران سرگردان و پریشان حال می گردد و قران ماه منیر نصیب او نگردیده است بفرزندی خویش در آورده جشن خسروانه ترتیب داده بوصل آنها زمان قران السعدین در جهان نمایان گردانی حق شناس از شنیدن این ماجرای آن صداقت اساس تعجب بی قیاس نموده حقیقت کمال عشق پاک و محبت صاف آنها را فهمیده بموجب فرموده اش بعمل آورده بآئین خسروان که بیان آن عبارت آرایان خوب می دانند ماه و مشتری را نیز قران حاصل گردانید هر چند درین وقت و حال پای قلم بجانب تفصیل آن مقال نمی گراید لیکن برای خوشی خاطر بعضی سامعان خوش طبع لطیفه جو بدین قدر اشارت کفایت کرده می آید که دران شب که مشتری روشن ضمیر بمیان شبستان ماه منیر رسید از خوشی تمام بسان بدر بر خود بالیده کنار شوق را برنگ هاله کشوده مشتری را بمیان خویش کشیده معاملهٔ نور علی نور را روشن گردانیده بود و دران زمان مشتری تابان بکنار آن ماه درخشان بسبب بیم و امید بر خویشتن لرزان گردیده زمانی از اثر دورهٔ چرخ کنار و لحظهٔ از نتیجهٔ حرکت آن ماه دوار بی تاب و بیقرار گردیده برنگ ستارهٔ سرخ و سفید بجای خود طپیده تغیر الوان خویشتن را نمودار گردانیده بدین چنین سخنان نور افشان گردیده گوش خواصان مقرب خود را که بسان ستارگان به پیرامون آن مکان بیرون سحاب پردهٔ حجاب او بودند گرم گردانیده تمام اندام شان را از آب حسرت گداخته نرم گردانیده بود غزل

سپر تیغ کین محبت تست	خون من جوش این امید نداشت	تیغت آلودهٔ مروت تست	در خطر ایمنی بصحبت تست گشته ناسور زخم از مرهم

رباعی ای پیش تو از ماه تا ماهی همه هیچ | وین خواجگی و میری و شاهی همه هیچ
با سلطنهٔ کوس الهی همه هیچ | وین دبدبه و غلغل و آوازه و بانگ

چنانچه آن شاهان عالی شان از فراز کرسیهانی برین فرود آمده پایهای آن مر ثابت قدم جادهٔ عشق و یقین را بوسیده تبری از کیش خودداری و بیزاری از آئین بت پرستی و قطع از رسم زنار بندی که عبارت از گرفتاری خواهشهای نفس و هوا و بند دوستی زر و جواهر و ماسوا ست نمودند و مذهب بلبلی و مشرب گلی که سلوک طریق عشق و روش جادهٔ محبت ست اختیار کردند یعنی که خالص محمدی شدند و ملت و دین قدیم را که مخصوص ست باهل بیت و اصحاب خاتم الرسالة صلے اللہ تعالی علیه وسلم و از طریق و آئین هفتاد و سه فرقه حادث و نو پیدا علیحده و جدا ست برای خود برگزیدند و در اندک مدت از برکت آن صحبت رسیدند بجائی که رسیدند و فهمیدند از معارف و اسراری که فهمیدند و در آن چنان وقت و حال از میان آن پردهٔ عرش با جمال و جلال این چنین نوا و صدا بگوش هر یک رجال رسیده همه مقربان و ابرار و اخیار را بقدر مرتبه و منزلت و پایهٔ خویش بنا در حقیقت و طرفه کیفیت و عجیب حالت مشرف گردانیده بود

نقل بزم من کباب بلبل ست | بادهٔ جام من از رنگ گل ست
نشنوم غیر از نوای عندلیب | پردهٔ گوش من از برگ گل ست

و دران زمان شاه حق شناس بعجز بی قیاس بحضور آن سلطنت اساس این التماس نمود فرد

ای عندلیب نیست مرا با تو حسرتی | گلشن ترا مبارک و کنج قفس مرا

رباعی

ای آنکه بعرش عقد الفت بسته | رفعت در پای کرسیت بنشسته
طاق تو بطاق کهکشان چسپان شد | مانند دو ابروی بهم پیوسته

و هم دران زمان شاه فیض بخش و فیض رسان بجناب آن ملک ستان بدین چنین سخنان گذارش کردند غزل

در روزگار کام روا باد و شاد کار | شاه ملوک و صدر سلاطین روزگار | بهر وجود مهر تو پیش از هزار سال
بودند آفرینش عالم در انتظار | از روزگار آدم و تا روزگار تو | شاهان قدوم شه را بودند خواستگار
پیراستند ملک و برانباشتند گنج | افراختند قصر و برآراستند کار | آخر بجمله دولت پاینده را بطبع
به پیش لقای شاه نهادند بنده وار | این ست خسروی که سلاطینش بوده اند | مستوفی و مهندس و ضراب و جامه دار

دران زمان بلبل خوش الحان بجانب پردهٔ عرش آن سلطان پنهان دیده بدین ادا نوا بر کشید رباعی

ای گل بازل نگشت جز بوی تو فاش | وانگه باَبد رنگ تو نیرنگ تلاش
ای اول و آخر این زمان نیز تو باش | شد بلبل تو منفعل از شور بهار

گل سراپا گوش از شنیدن این نالهٔ بلبل با جوش و خروش از میان پردهٔ با جمال و جلال صدای دل ربای خود را بدین قال بی پرده گردانیده کیفیت و حال آن بلبل خیر مآل را خوش تر گردانید رباعی

بلبل بازل شور تو گردیده چه فاش | وانگه باَبد نالهٔ تو گرم تلاش
ای اول و آخر این زمان نیز تو باش | گل خندهٔ چند روز دارد بجهان

از شنیدن این نوای دلربا آن اقدمی یار با صفا که از نکهت و رنگ گل در حقیقت

وحال را بدین قال نمایان گردانید که این ذرهٔ بی اساس چه باشد که به پیش این چنین مرد حق شناس به بلندی گراید و یا سری افرازد و کجا طاقت و مجال دارد که بر عرش برین آن شاه غیب تخت نشین که قبلهٔ مقصود وی ست پا گذارد و بطرف حاضران و کارپردازان دیده فرمود که چهار کرسی را آورده بهر چهار طرف نصب گردانند و این عرش برین سلطان سلاطین را همچنان بآئین زمان پیشین از پردهای عظمت و ردای کبریای بی نیازی پیچیده این مکان را هم بسان مکین پوشیده و پنهان گردانند و غلبه و احاطهٔ آن را بر تمام کرسی و جمیع باشندگان فرشی و انسته مکینش را مشرف و آگاه از حال و حقیقت هر یک گدا و شاه دانند همان زمان کارپردازان مراتب دان بموجب حکم و فرمان بعمل آورده یک کرسی طلائی مرصع را بزیر عرش بپایه اش قرین گردانیده قائم گردانیدند و بمقابلش دیگر کرسی طلا نصب نمودند و دو کرسی نقره بجانب هر دو پهلو گستردند در آن حال آن مهر جهان گیر با کمال عجب هیبت و جلال بران کرسی مرصع نزول اجلال نموده پایهٔ آن عرش ملکی را بتعظیم بوسیده آن را پشت پناه و چتر سر خویش فهمیده رو بجانب حضار دربار کرده بتمکین و وقار بر نشست و بطرف شاه حق شناس دیده او را اشارهٔ نشستن بر کرسی روبرو نموده گفت رباعی

شاهی که فلک جناب می خوانندت
همسایهٔ آفتاب می خوانندت رباعی
تا کرده فراز کرسی مسند خویش
شاهنشه کامیاب می خوانندت

عارف نه تعین نه غروری دارد
با دیده و دل ذوق و حضوری دارد
از شمع و چراغ هر که غافل نشود
در خانهٔ خود دعوت نوری دارد

و شاه فیض بخش و شاه فیض رسان بر حکم نشستن کرسیهای هر دو پهلو نموده بجانب یاران خاص خود متوجه گردیده فرمود که بضابطه و دستور دربار شاه غیب بی ریب بر رتبه و پایه و منزلت و مقام آن خوجه سرایان پاک و مطهر و مقدس و بی عیب هر یک یار قرار و مدار و استقامت و قیام نماید چنانچه ماه منیر و امیر باتدبیر بجانب دست راست رسیده پایهای آن کرسی را بوسیده بمقام و پایهٔ محرم حال و مظهر جلال قائم گردیدند و بطرف دست چپ شاه بی نظیر و تاجر فقیر قریب گردیده آداب قرب بتقدیم رسانیده بر مراتب همدم قال و مظهر جمال بایستادند و دران حال بلبل خوش مقال به پیش آن یاران ستوده خصال اظهار کمال پاک دامانی و خوش خلقی گل خندان و کیفیت مناسبت صورت و حقیقت بلبل نالان بجناب او تفصیل بیان کرده بخوشی حال بدین قال نوا برکشید رباعی

بلبل زین هستی عدم سرمایه
پنهان خورشید و آشکارم سایه فرد
هر چند بنای من ندارد پایه
بسجودش آیم انگه که درون پرده باشد
رباعی گفتم همه ملک حسن سرمایهٔ تست
خورشید فلک چو ذره در سایهٔ تست
گفتا غلطی ز ما نشان نتوان داد
از ما تو هر آن چه دیدهٔ پایهٔ تست

ختم ست بقدرم چه عروج و چه نزول
که چو آفتاب سر زد نتوان نماز کردن

و هم چندان تنزیه و تقدیس و بیچونی ذات او سبحان بیان فرمود که آن شاهان و همه مقربان را لا عقل و حیران محض گردانید و ایمانی تازه بخشید

بهمان زمان بلبل پران بنزدیک یاران تصدق گردان خویش رسیده ازان میان بعضی کسان را برای آوردن تخت روان آن سلطان جهان روان ودوان گردانید که آدمان وخادمانش از تابش آن نار واز کثرت وغلو آن یاران جان نثار بیک طرف وکنار رسیده ایستاده بودند بعد تلاش وتجسس بسیار پیدا نموده روبرو آورده حاضر گردانیدند دران حال آن جمیل باجلال برنگ اخگر از سر آن خاکستر برجهیده بسان اختر بحرکت درآمده بمیان آن تخت آبگینه که مانا بفلک مینافام بود رسیده بجانب منزل ومقام علوی خود خرام فرموده مانند ستارهٔ صبح نمایان وروان گردیده از چشم مردمان پنهان گردید وآن مهر تابان نیز بموجب اشاره وحکمش بعقبش روان گردیده بمیان آن برج شرف رسیده قران السعدین نموده همه عالم وعالمیان را از برکت وسعادت آن چنان وقت وزمان فیض یاب وبهره مند گردانید وصباح آن روز مهر تابان ازان بیت الشرف سلطان برآمده آن چنان حقیقت وکیفیت آن همه عمدهٔ یاران دل سوز غم اندوز را معلوم نموده بغایت غمگین گردیده هریکی را بگرم مهری بکنار لطف خویش کشیده بزودی آن پارهٔ شاه مهره را از بازوی خود کشوده درآب سائیده برآبله و جراحت وچهرهای آن سوختگان مالید بهمان زمان از قدرت او سبحان آن همه داغ وجراحت بهٔ گردید ورنگهای روی آنها بحالت اصلی رسید واز این کار دیگر تصرف وکرامت بلبل با استقامت به پیش آن یاران معتقد نمودار وآشکار گردید وبعد فراغ آن معامله خاطر خود را جمع گردانیده مع آن همه رفیقان ودوستان ویاران ومخلصان بطرفهٔ شان وشوکت ونادر وقار وهیبت بطرف دربار آن شهریار که حق تشناس باشد متوجه گردید وآزان طرف او هم برای استقبال آن مرد باکمال تامقام دربانان حرکت نموده بدان مهر جهان گیر بغل گیر گردیده از فخر وعزت وخوشی وبشاشت برخویشتن بالیده برنگ هالهٔ شفق سراپا نور وپر سرور گردیده باحترام تمام پیش پیش خویش خرام کنانیده بمیان ایوان شاهی رسیده اشارهٔ برآمدن بران عرش ملکی که جای مقرری جلوس آن شاه شاهان بود نموده ظاهر گردانید که از مدتی این مکان را حوالهٔ نائب این جناب کرده بودم الحمد لله که حالا حق به حق دار رسید ونقطه برمرکز قائم گردید وبجانب خواصان دیده گفت که دوکرسی آورده بهر پهلو گسترده این شاهان ذی شان را بران نشانند واین بندهٔ حق شناس را یکی از غلامان این سلطان حق پرست دانند وبشوق ومحبت واخلاص تمام بدین کلام تکلم نمود رباعی

شاهنشاها به تخت سلطانی باش
پیوسته به تخت وبخت ارزانی باش
تا انجم وافلاک بود نور فگن
خورشید صفت کشاده پیشانی باش

همین که آن مهر جهان گیر ازان مرد حق شناس روشن ضمیر این تقریر شنید وآن چنان آداب مسلمانی وایثار انسانی که فوق آن متصور بشر نباشد بدید بگرم مهری خود درآمده از جوش محبت وشفقت برنگ آفتاب برخویشتن لرزید واز شرم وحیای برکمال از عرق انفعال سراپا تر گردیده بسان چشمهٔ آب درخشان بی تاب نمودار شده امواج اظهار حقیقت

مشاهده نموده‌اند که گاهی آن چنان معامله و کار را بگوش نشنیده بخیال هم در نیاورده بودند که بجای آتش بازی صناعت آتش فانی گلزار ابراهیمی دمقام روشنی شمع و مشعلها عجب انوار آتش و شعلها که مانا بنار و نور وادی و کوه طور موسوی بود معاینه و مشاهده نموده هوش و حواس را بباد داده در صدق و یقین خویش افزوده‌اند اگرچه آن همه دوران و پس ماندگان عوام کالانعام بودند لیکن چون در جماعت انسان درآمده پیروی و همراهی مرد باکمال مستقیم الاحوال نموده‌اند از فیض و انعام آن عالی مقام خالی و بی نصیب اند که بچشم بصیرت حقیقت بینان اینان بسان سگ اصحاب کهف و خر عیسیٰ و ناقهٔ صالح و طائران مخلوق موسی و جانوران جان بخشیدهٔ ابراهیم و هدهد سلیمان قدری از معرفت و ایمان و حقیقت نیک و بد این جهان نیز خبردار و هوشیار بودند که باوجود آن قدر دوری و آن همه مهجوری هر که و مه از تجلی دیدار عام مشرف گردیده بودند و هیچ یکی را شبهه و تردد در اقرار و دیدار آن ملک ظاهر و ستار نمانده بود اگرچه هیچ کسی از نزدیک و دور جمال بر کمال و حقیقت و حال آن عیان و مستور کما حقه ندیده و ندریافته بود چراکه دران هنگام شب وصال که نمونهٔ روز قیامت می نمود آن جمیل با جمال و جلال را معامله و کار بدان عاشق صادق بر کمال خود بود هرچند تابعان و طفیلیانش را نیز در ضمن آن دیدار بطریق عموم و خصوص میسر گردید و هیچ احدی را در پیدائی و هستی آن جمیل شنیده نادیده شبهه و انکار نمانده بود باری حالا همان بهتر که بیان این چنین حرف و گفتار اشارات اسرار را موقوف نمایم و صریح بگذارش قصهٔ گل و بلبل درآیم

برخاستن گل بی خار از سر تخت نار و روان گردیدن آن جمیل پنهان و آشکار بجانب محلهای شهریار و هم تعقبش پران گردیدن بلبل بختیار بطرف آن گلزار و بیان کیفیت بگردیدن آن همه یاران سوخته و افگار از تصرف بلبل نیکوکار و حقیقت ملاقات آن خلافت اساس با آن شاه حق شناس و کرسی نشینی اختیار کردن آن آداب دان فرخنده کیش برای خویش و هم تبری نمودن آن شاه حق شناس از کهنه آئین و روش پیش و داخل شدنش در مذهب قدیمی آن عاقبت اندیش

چنین گویند که چون بعد دیر بسیار شعلهای آن نار باطفا رسید و آتش سوزان خاموش گردید و دود و غبار و شور و شغب از هر کنار فرو نشست آن گل نار بجانب بلبل زار نگاه گرم مهری نموده فرمود که ای پروانهٔ جان نثار سمندر آثار حالا بجانب آدمان شهریار برو و همان تخت روان سواری ما را بیار تا از سر این خاکستر و نار برخیزیم و بهمراه تو بمیان گلشن و گلزار خود درآییم و زمانی برنگ گل و بلبل درین جهان بی مدار پر خار سراپا آزار برآسائیم و نالهای دل ربای ترا بگوش هوش اصغا نمائیم

نواهای کشیدند قصیده
رقصیدن آسمان مبارک
از سجدهٔ آستان مبارک
رنگینی گلستان مبارک
روئیدن ارغوان مبارک
بر پادشهِ جوان مبارک
بر شاعر درفشان مبارک

حسن شه کامران مبارک
شان سپه ظفر قرا دل
در هر نگهی ز شاهد بخت
از قد سهی قدان طرازش
شاهان صفت بندگی کشیدند
از بخشش مایه دار بر خلق

خوش حالی جاودان مبارک
بر مهر سپهر شان مبارک
صد مرحمت نهان مبارک
بر اطلس و پرنیان مبارک
بر والی ملک جان مبارک
آبادی خانمان مبارک

بر غلغل کوس کامرانی
افزونی قدر سرفرازان
از جلوهٔ گل رخان مجلس
از چهره بالتفات ساقی
گردید جهان پیر عاشق
از خازن زرفشان نثاری

و پس از آن حلقهٔ دوم آن سی صد و چند یار قدیمی باعتبار دائرهٔ سوم نمودار گردانیده بطرفه محبت و فدویت بصدق و نیاز می گردیدند و بقدر استعداد و بیان بدین قسم سخنان ترنم می نمودند رباعی

گردون خوان حضور این کاشانه
مهمان چراغ نیست جز پروانه
آراسته هر یک دل مستانه
یاران همه عشرت طفیلی دارند

و از گذشت آن هر سه دائرهٔ متحرک گردنده و جهنده که برنگ فانوس خیال بر پیرامون آن شمع و پروانه با جلال و جمال بچرخ درآمده بودند آن هزار یار بها در جان نثار حلقهٔ چهارم پیدا و آشکار گردانیده بر پاهای خود قائم و برقرار ایستاده بودند و هرگز از مقام خویش حرکت و خرام نمی کردند و هیچ اجنبی و بیگانه را دران کاشانهٔ جانانهٔ مردانه نمی گذاشتند و بعقب این یاران آن دوازده هزار کس همراهیان که بوقت سیاحت و فقیری بلبل نالان رفاقت اختیار کرده بودند سه حلقهٔ دیگر بسته ایستاده شده بودند و در پس ایشان همه لشکریان و جمیع تماشائیان و مردم عوام کثرت و ازدحام داشتند و از ان هفت حلقهٔ بادستور دور دور رسیده تماشا و نظاره می کردند چراکه از تابش نار تا بنزدیک آن حلقهای حدیدی استوار آن بی چاره مگسان بیقرار رسیدن نمی توانستند و حقیقت و حال جال آن حلقهای قریب برین منوال ست که در جامه و دامان مردمان آن هر سه حلقهٔ گردان آتش می گرفت و بهمان زمان دیگر یاران بدان یار سوزان رسیده بدستهای خود مالیده پیراهنش را بزودی دریده از بدنش جدا می گردانیدند و بشتابی و بی تابی بچرخ خود درآمده قدری می آسودند که طاقت و مجال بیک جا ایستاده ماندن در خویشتن نمی یافتند و بر بدنها اکثر آبلهای سوزان و داغهای سوخته نمایان پیدا گردیده و ژرگان بعضیها سوخته بخیرگی بصارت رسیده بودند و اقلی ریش را لباس حشیش بباد داده بشکل امردان بهشتی شده بودند و همه صبیحان و ملیحان گردیده رنگهای آن جمیع یاران مهر جهان گیر آفتابی شده بود و آن همه کسان چهار حلقهای قائم و ایستاده دست و سپرها را برچشم و روی خود داده از تابش و شعلهای آن نار بجایهای خود قائم و برقرار درمانده بودند غرض که دران شب عروسی گل و بلبل جمیع حاضران و ناظران طرفه کیفیت آتش بازی و روشنی

حالت قرب و وصال گل با جمال و بلبل با کمال ماه منیر بغایت شاد و خوش حال گردید بطرفه کیفیت احوال بگرد اگرد آن
نار با جلال طواف نموده بدین قال نوای خود را بلند گردانیده صدای نوید و مبارک باد را تا بگوش آن سمیع و بصیر خبرتیش رسانید

بیت
وصل جانانه بجانانه مبارک باشد
صحبت شمع بپروانه مبارک باشد

و هم شاه بی نظیر بعقبش بعجب انبساط
و سرور روان گردیده بدین دستور نوا می کشید مطلع
عالم همه ناظر و تو منظور
از عارض تست بازروشن

و بعد او امیر با تدبیر بحرخ در آمده بدین تقریر تکلم می نمود حسن مطلع
دشمن غمگین و دوست مسرور
در هند چراغ آتش طور

و پس ازان تاجر فقیر از مقام خود خرام کرده بدین کلام متکلم گردید بیت الغزل
بر دشمن و دوست مهربانی

دور همه کس فراق تو دور
جز ملک تو عیب داده هر جا
و پس ازو تاجر کبیر مع ده یار بشیر بطواف در آمده بدین تقریر نوا بر کشید تتمه
از ذات تو هند جلگی نور

و پس ازایشان و پیش پیش ماه منیر آن هر دو شاهان
روشن ضمیر بمیان دورهٔ آن حلقهٔ بی تقدیم و تاخیر بحرکت در آمده بدین چنین سخنان موزون نواسنجی می نمودند یعنی که شاه
فیض بخش باین سخنان بسامعان فیض بخشی می نمود غزل
گل آمده و فصل بهارست و تماشا
نوشید می صاف و فشانید گلابی

بر روی تو جز جلوه ندیدیم نقابی
ساقی باد آمده با شیشه و ساغر

در چشم تو جز شرم ندیدیم حجابی
مطرب بنوا آمده با چنگ و ربابی

و شاه فیض رسان بدین عنوان فیض رسانی سے فرمود تتمه
برخاست به بینید چه بر اوج سحابی
هر منکر دیدار که آمد بسؤالی

دیدیم تجلی تو در انفس و آفاق
ما دیده کشادیم و بدادیم جوابی

زین شوکت دارائی این فر سلیمان
دیگر نبود پیش دل و دیده حجابی

و هم آن مشتری برقع پوش خانه بدوش
بمیان آن همه مردان زائران داخل گردیده بیرون آن حلقهٔ اول نزدیک پهلوی ماه منیر رسیده گرم طواف گردیده بدین
ادا نواها بر کشیده صدای خود را تا بگوش نازک آن گل سخن نیوش می رسانید و هم بسمع مردان پس ماندگان و واقفان درگاه
رسانیده در جرأت و همت آنها افزونی می بخشید رباعی
می بار داز ایشان که سرافرازانند
سلطان که چنین صلای عامی دادست

پیشانی سجدهٔ جنابت دارند
گر حوصله دارید بیائید همه

دستی مه و مهر در رکابت دارند
رباعی ای خلق فرو مانده کجائید همه

نامی بدفاتر حسابت دارند
وز بهر چه مشغول هوائید همه

چنانچه آن گل با هوش سراپا گوش صدا و نوای آن ماه و
مشتری با جوش و خروش را اصغا فرموده خود هم بطرفه آهنگ قراءت این آیت را بآواز بلند خوانده آن همه سامعان
و زائران را بدیگر کیفیت و حال مشرف گردانید وَاِنْ مِّنْكُمْ اِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلٰى رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِيْنَ اتَّقَوْا
وَّنَذَرُ الظّٰلِمِيْنَ فِيْهَا جِثِيًّا و بعد ازان حلقهٔ اول یاران خاص و خص الخواص آن جمیل یار با اخلاص بهمان ترتیب
پس و پیش روان گردیده حلقهٔ دوم نمایان گردانیده بمیان طواف بدین چنین سخنان بی خلاف بعجب ذوق و شوق

مکان برین که منتهای درجهٔ پیروان و سالکین ست ایستاده مانید که شما با من فقیر پرتقصیر تا بمنزل اخیر رفاقت نمودید حق شفاعت
بر من ثابت کردید و از گذشت این مقام جلوت و کثرت و جای خلوت و وحدت ست که هیچ رفیق و یار دران جا بار ندارد
فاما چون شما از راه یقین و صداقت و فدویت و محبت و اخلاص و مودت و رفاقت و خدمت در هر مقام و هر جا با ما اید که در دل
من جا دارید و مقررست که اَلمَرءُ مَعَ مَن اَحَبَّ این بگفت و عنان بادپای خود را برداشته اشارهٔ پاشنه کرده مانند پروانهٔ
جانباز به پرواز درآمده برنگ جهیدن برق آن اسپ جهندهٔ براق مثال را از جا جهانید در طرفة العین بدان تودهٔ نور
که بعینه چون کوه طور پر از نار و نور و تجلی و ظهور بود رسیده ملحق گردید لیکن مرکب آن راکب مجرد رسیدن آن مقام از
سوزش نار و تابش انوار سوخته شده در دم تودهٔ خاکستر گردید و آن سوار بختیار مجرد حقیقی گردیده ناچار و بی اختیار چند قدم
پیاده بمیان آن نار که از قدرت پروردگار در حق او حکم گلزار پیدا نموده بود روان گردیده بحضور آن شمع دل افروز
بمثال پروانهٔ جان سوز رسیده زمین نیاز را لب ادب بوسیده بگرد اگردش تصدق و بلاگردان گردیده بجای طنین

حزین این چنین نالهای دردآگین برکشید	رباعی از عکس رخ تو شد گلستان همه گل	صحرا همه گل شد و بیابان همه گل
گر خار و خس جهان شود گل چه عجب	از فیض تو شد آتش سوزان همه گل	رباعی چون حسن تو از پرده باظهار آمد
خود را ز همه سوی خریدار آمد	هر بار بطور دگرش می دیدم	این بار بطور همه اطوار آمد

گل با جمال و جلال باصغای این قال و دیدن آن احوال بلبل باکمال صاحب حال بعنایت و مرحمت بجانبش دیده بلطف
برکمال بطرفش مائل گردیده از خوش خلقی خود خندیده این نغمهٔ دل ربا از میان غنچهٔ دهان کشیده خاطر پریشانش را جمع گردانید

رباعی از عشق تو گنج رنج شد دولت من	لرزید چو ذره مهر از هیبت من	تا بوالهوسی نیاید آن جا که منم
بنشاند بر آتشم زهی غیرت من	بلبل جان باز از شنیدن این آواز و دیدن آن انداز بال بال خوش حال	

گردیده دیگر طاقتی و جرأتی در خویشتن دریافته نزدیک تر رسیده به پیرامون آن دل ستان قربان گردیده باز بدین مقال

چهچههٔ شادی برکشید غزل	چون خلیلم عاشقی دشوار آسان کرده است	آتش حسن ترا بر من گلستان کرده است
اضطراب دل فگارانت بهار دیگرست	مرغ بسمل را طپیدنها گل افشان کرده است	گل باهوش سراپا گوش این همه نالهای

موزون و سنجیدهٔ آن بلبل باجوش و خروش را پسندیده و بمیان کفهای گوش خوش وزن نموده بمقابلش درهمان

زمین آتشین بدین چنین سخنان رنگین گل افشانی فرمود تتمهٔ غزل		غالبا این شیوه از ابروی تو آموخته ست
این که تیغت زخم را گریان و خندان کرده است	نی همین زنار زلفت داد ایمان را بباد	مصحف خط تو صد کافر مسلمان کرده است
دود دل بنگر که بر روی عروس روزگار	چرخ وش زلف پریشانی پریشان کرده است	و دران وقت و حال از مشاهدهٔ

باین لطف نمایانم گشند آن شوخ میدانم — که حرف وصل با من سخت بی باکانه میگوید
دل دشمن بحالم سوخت در عشقت چه نسبت این — که بی خوابی برای خواب من افسانه میگوید
دل دریاکش من با تنک ظرفی ندارد حس — سبو را شیشه داند شیشه را پیمانه میگوید
دل من تر زبانِ مدح آتش خانهٔ عشق ست — سمندر وصف خوبیهای آتش خانه میگوید

فرد
بهر صورت که باشد خواهشم برگرد سر گشتن — اگر شمع ست من دودم و گر سر دست من بادم

بیت
قسم مصحف گل عندلیب باغ توام — بجان شمع که پروانهٔ چراغ توام

این بگفت و فی الحال خلعت وصال را پوشیده آن مقنعهٔ باجمال ستاره دار را بدوش انداخته سهرهٔ زرتار و مروارید آبدار بر چهره آویخته آن قاصدان دل و جان را بخوشی تمام رخصت ساخته گفت که ازین جانبا زلصد آرزو آداب نیاز رسانند و اینک رسیده دانند و بجانب یاران خاص و رفیقان باخلاص دیده فرمود که شادیانهای شادی بنوازند و اسپ برق رفتار برای سواری حاضر سازند که برای شتافتن آن چنان مکان برین مرکب عنایت فرمودهٔ آن تخت نشین می باید که سوای آن اسپ پران در هیچ حیوان و کدام جانوران آن طاقت و توان نمی نماید بهمان زمان رفیقانش بموجب فرمان بعمل آورده آن مهر تابان را بالای آن برق درخشان نمایان گردانیده همه عمدهٔ یاران و هر دو شاهان و جمیع مخلصان و رفیقان بعجب جلال و جمال و طرفه شان و شوکت برکمال و نادر تماشای آتش بازی و بکثرت مشعلها و شمعها و فانوسهای رنگارنگ روشنی بجلو آن نوشهٔ دوران روان گردیدند لیکن همین که آن چنان سواری نمایان درخشان باغلغلهٔ نوبت و شور و فغان کرنا و نفیر دولت و صولت از میان لشکر خود برآمده دران میدان که موعودگاه دیدار بود رسید و ازان طرف آن قدر شعشعان شعلهای تودهٔ نار نمودار گردید بهمان دم تمام انوار آن همه آتش بازی و روشنی بی نور و کم گردید و هر یک نائی و نواساز از هیبت و دهشت مشاهدهٔ آن طریق و انداز دم درکشید و آوازهٔ و صیت کوس و دهلهای بلند آواز از شور و دبدبهٔ التهاب شعلهای نار بلند پرواز یک بارگی ناپیدا و گم گردید و آن قدر شان و شوکت و نمود دولت به پیش آن کبریا و عظمت بی تکلف آن شاه شاهان باهیبت پیش از لعب و بازی طفلان نادان نمی نمود چنانچه همه روندگان پیش پیش سواری بجان خویش ترسیده پا پس کشیدند و همه اهل تزک و صاحب آرایش ازان تابش نار بی زینهار خویشتن را بکنار رسانیده دران مجموعه و کثرت پریشانی و قلت نمودار و آشکار گردانیدند چنانچه آن مهر جهان گیر با متعددی یاران خاص و آن هر دو شاهان با اخلاص و چندی رفیقان صداقت اساس بقریب آن تودهٔ نور که مانا بکوه طور بود رسیده عنان بارگی خود را کشیده بجانب آن یاران و جان بازان و رفیقان خویش بعین عنایت دیده فرمود که آفرین آفرین بر رفاقت شما و هزاران هزاران تحسین بر محبت و صداقت شما لیکن حالا باید که شما بصبر و وقار و تمکین برهمین

درآورده یعنی که تن لطیف و روی جمیل و دل جان ربای خود را در لباسهای نازک انواع رنگ و پردهای سهرهٔ درخشان پر انوار
سراپا صلح و جنگ و حجابهای خوشبوئیها و عطریات انس و محبت پرانندهٔ هوش و فرهنگ پوشیده و پنهان و نهان گردانیده باعتبار
مجاز و ظاهر سراپای خویشتن را عیان و باهر ساخته بر بالای تخت روان آبگینه سوار شده از میان محل برآمده دران عرصات نمونهٔ
قیامت رسیده همگنان را دیدار عام نموده پای استقامت خود را از سر آن تخت روان کشیده بر بالای آن عرش ثابت طلائی
پر انوار نار رسانیده بکمال جمال رحم و رافت بران مکان مستوی گردیده بر نشست و همدم قال و محرم حال را امع خلعت و مقنعهٔ
زرتار و سهرهٔ گلی و مروارید آبدار بجانب بلبل زار که توشهٔ آن دیار بود رخصت فرموده پیغام داد که ای بلبل شوریده زنهار تو درین
وقت بهار مرا گل بی خار تصور نخواهی نمود که الآن من از قدرت پروردگار شمع شب افروزم که اینک بر لگن آتش نشسته از نار
عشق خود می سوزم پس اگر شوق وصل یار و ذوق دیدار بدرجهٔ نهایت کمال داری فی الحال بسان پروانه و خس درمیان این نور و نار
زود برس تا بوصل بلافصل و دیدار بی انکار که پاک از آمیزش مقتضیات طبیعت حیوانی و صاف از کدورت و ظلمت خواهشهای
نفس انسانی ست مشرف شوی ع

مبارک باد ای دل باز در آتش نشستنها | عنان جمله خواهش را ز دست خود گسستنها

آن رسولان پیغام رسان آن قدر تشریفات احسان رسانیده آن همه حرف و بیان فرمان را شنوانیدند بلبل با نوا از رسیدن
آن تشریفات انعام و اکرام و شنیدن آن کلام و پیغام و از نفحات نوا و صدای آن قاصدان فرخنده کام خوش کلام
بسان غنچه بر خویشتن بالیده برنگ گل خندیده آداب عنایات و تفضلات بجا آورده گفت که ای برادران عزیز و افر تمیز از
جانب این جانباز بعد عرض نیاز گذارش خواهید نمود که ای گل زنگار رنگ و ای بل سراپا صلح و جنگ و ای بهار آمادهٔ جنون و ای
شیشهٔ بوقلمون و ای مقناطیس آهن دل من و ای کاه ربای خس تن و ای محک زر قلب انسان و ای ملک پادشاهان
و امیران و ای ملجای عاجزان و ضعیفان و ای ماوای غریبان و فقیران در هنگامی که خالق برحق و صانع مطلق ترا لباس
جامه زیبی پوشانیده خطاب معشوقی بخشیده بود و قبای شکیبائی مرا دریده گریبان چاک گردانیده مسمی بعاشق بی باک کرده بود و باز
در موسمی که ترا خلعت رنگین نباتی در بر کرده بنام گل نامی گردانیده بود مرا هم پوشش حیوانی پوشانیده بخطاب بلبل شیدا مخاطب
ساخته بود و در زمانی که ترا لباس شاهی پوشانیده بر تخت خلافت نشانیده بود و خرقهٔ گدائی در برم انداخته بزمین مسکنت و وانیده بود و بمقابل آن شاه
بانوا مرا گدای بی نوا گردانیده بود و الآن که ترا پروردگار و آن قادر مختار شمع شب افروز گردانیده است جان مرا جرأت پروانه جان سوز بخشیده است

بیت
پسند آسا اگر بیش خودم در آتش اندازی | ازان بهتر که دور از خویش چون چشم بدم سازی

بیت
روز گل شب شمع بودن رسم دلدار منست | بلبل و پروانه گشتن روز و شب کار منست

غزل
ترا شمع آن که میخواند مرا پروانه میگوید | پری هر کس لقب کردت مرا دیوانه می گوید

چون شمع بس که آتش شوقت بمن گرفت
ما چشم داشتیم که دریا شود نشد

برهم زد این معامله را چشم گل رخم
گفتم بزندگی ز سرم وا شود نشد

از تند باد حادثه پست ست قدر من
خاکم بسر مره خواست که سودا شود نشد

دل گر گدخت ریگ روان ساخت کلفتش
این خیمه بود امید که برپا شود نشد

غزل

عیش عمر ابد اندوختن ست
کار این سوخته واسوختن ست

دل ز غال ست ز عشق گل بو
اول و آخر او سوختن ست

حق شناسم ز همه شد بیزار
چشم بر روی کسی دوختن ست

بالجمله آن نگار با کمال بعد این قیل و قال از سر آن عرش برین با جمال و جلال نزول اجلال نموده بدرون محل تشریف فرموده آن خواجه سرایان خاص و مقرب را که همدم قال و محرم حال و مظهر جمال و مظهر جلال بودند حکم نمود تا سرادقات عظمت و پردهای عصمت را از پیش آن عرش برداشتند و شاه حق شناس را باز بدستور قدیم بران دیهیم نشانیده قاصدان و رسولان مهر جهان گیر را ملازمت کنانیده جواب با صواب پذیرای دعای آنها شنوانیده هر یکی را خلعت فاخره بخشیده رخصت نمایند و بجمیع کارپردازان حکم تیاری شادی طوی رسانیدند و منجمان و ساعت شناسان روز نیک و ساعت سعد برای قران آن نیرین مقرر گردانیدند

بیان شب عروسی بلبل بختیار با گل همیشه بهار و تجلی فرمودنش بر تخت نار و برخی بیان مراتب و درجات هر یک رفیق و یار و شمهٔ اظهار مشغل دیدار بی انکار

چنین گویند که چون شب وصل گل و بلبل با حسن و کمال نزدیک رسید آن معشوق با جمال حکم فرمود که بیرون شهر در فضای میدان خیمها زنند و عساکر طرفین بمقابل یک دیگر فرود آیند و همه باشندگان شهر و جمیع غربا و علمای دهر را که از مدتی و عمری نام شاه بی نام و نشان و شهرت شاه شاهان و صیت سلطان غیب غریب پرور بنده نوازی شنیدند منادی کنند و صلای بار عام زنند تا دران شب وصل عاشق صادق و معشوق لائق حاضر شده بمشاهدهٔ دیدار خلیفة الله و آن ظل الله که متخلق اند باخلاق الله آن همه حسبان و گمان خویشتن را بتصدیق و یقین مبدل گردانند و کسانی که بران اخبارات شنیده و جمال نادیده صدق و یقین داشتند آن تماشا را برای العین دیده در قوت ایمان بغیب خود بیفزایند باری چون همه اسباب شادی شاهانه و لوازم جشن ملوکانه که شرح و تفصیل آن را شاعران و نثاران نیکو بیان می نمایند تیار و مهیا گردید و آن شب وصل و وقت دیدار رسید و دران مقام از ازدحام خواص و عوام و شور و صدای شادیانهای شادی و انوار مشعلها و شعشعان آتش بازی آثار قیامت و نمونهٔ روز رستخیز پیدا گشت دران زمان بموجب حکم و فرمان آن جمیل پوشیده و عیان خواجه سرایان مقربان بمیان میدان در مقام وسط افواج طرفین تودهٔ کلانی از هیزم برچیدند و آتش دردادند و چون شعلهای آن نار تا بافلاک پر دود و غبار سر برکشید آن گل بی خار همیشه بهار خویشتن را بعجب زینت و زیب و طرفه لباس و جواهرهای سراپا مکر و فریب

نیز پاک می شناسم و شما هر دو مرد وحید و فرزند زمان خود را بسان مردم چشم الوالابصار پاک و صاف از غبار و کدورت مقتضیات طبیعت و خواهشهای حیوانی و انسانی می یابم بدان سبب با او هم معاملهٔ دیده وادید بمیان می آرم و بوی انس و محبت را بمشام جانش نیز می رسانم و آنکه برای تیاری شب عروسی مکرر رضامی دهم بدو سبب ست یکی آنکه می خواهم که بخدمت آن مهر جهان گیر که او را بمجاز و صورت بمنزلهٔ مثال آن جناب بی مثل خیر الاخیار صلی الله تعالی علیه وسلم می دانم بقسم شاه فیض رسان و شاه فیض بخش که از روی اعتبار و مثال بسان شیخین خسران کلان او خیال میکنم ترا هم نسبت و خصوصیت پیدا گردانیده سر افتخار را بفلک سعادت رسانم و دیگر آن که آن شب وصل گل و بلبل را نمونهٔ روز دیدار پروردگار درین جهان بی مدار می انگاریم چنانچه برای العین خواهی دید که دران شب وصال مثال جمال روز قیامت نمودار و آشکار گردانیده همه بوالهوسان و عشق بازان نابکار را متنبه و هوشیار خواهیم گردانید یعنی که بر همان تخت طلائی پر انوار که عبارت از نار باشد جلوه گر گردیده آن پروانهٔ جان سوز را حکم رسیدن روبرو و تکلیف نشستن پهلو به پهلو خواهیم فرمود چنانچه در وقتی ترا هم ای پدر مهربان برای آن کار فرمان نموده بودیم لیکن در تن ناتوان و جان بی جرأت تو آن قدرت و طاقت جان بازی و سر اندازی ندیده بودیم

بیت عشق بازان وضع خود را بعد ازین مختل کنید	گشته کثرت دوست جانان چشم را احول کنید

شاه حق شناس چون آن همه حقیقت را شنید و این چنین مرضی آن بی پروای لاابالی دید جبراً و کرهاً رضا بقضا داده راضی بمرضی گردیده گفت که ای شاه شاهان من بحقیقت ترا خلیفهٔ او سبحان که خیر الماکرین ست می دانم و حیات و ممات و گرفتاری و نجات خویشتن را بدون فرمان و رضاجوئی تو نمی یابم و بی اختیار زار زار گریسته بدین اشعار آبدار تکلم نموده قبول حکم ناگزیرش را آشکار گردانید

فرد	فتنهٔ خوابیده از هر گوشه سر برداشته ست	گردش چشم تو گویا گردش سلطانی ست
غزل از بس که سینه داغ تو بر یکدگر نهاد	ناسور گشت زخم و سری در جگر نهاد	زخم تو مرهم ست اگر هست مرهمی
بر هر که تیر و تیغ کشیدی سپر نهاد	مهرت کشید در دل تنگم صد آن قدر	آن کس که کین من بدلت این قدر نهاد
کی پای می نهم ز تکبر به تخت کی	بختم ز خاک پای تو افسر بسر نهاد	هر جا نهال آرزوم پای سخت کرد
دست زمانه زخم بدوشش تبر نهاد	با من ستاره زد دم شب زنده داریی	خوابش ولی سری بکنار سحر نهاد
رشکی نماند بر خز و دیبای دیگران	فقر آمد ابرهٔ همه را آستر نهاد	در دل مباد تنگ شود جای حسرتت
هر آرزو که داشت دل ما بدر نهاد	رباعی هر حادثهٔ کز فلک دوران زاد	رو کرد بخاک و تازه شد شور و فساد
جسمی ست جهان فتنه مواد مرضش	برخیز و ضعیف ریز وا این جمله مواد	غزل گفتم ز فیض گریه دلم وا شود نشد
یک گل شگفته بر لب دریا شود نشد	مانند آن چراغ که آتش در و فتد	دل خواستم که داغ سراپا شود نشد

وبعد حصول ثمرهٔ فرزندان آن بی چاره دل بندان را بجانب شاه فلک قدر رخصت کردند و در اثنای راه از تقدیر آلهٔ آن عاشق ومعشوق بمیان دریای عمیق غریق گردیدند و باز از حفظ و حمایت حافظ حقیقی زنده و سالم ازان چنان دریای زخار برآمده از جانب هر یک کنار بدر جهیده آن گل ژولیده و پژمرده بملک هندوستان رسیده بمیان کوهستان ساکن گردید و دران مکان از ارادهٔ سبحان شهریار آن دیار بر سرحال آن گل سراپا خار رسیده از وبوی تصرفات و کرامات شمیده او را بدختری خود برگزیده ولی عهد خویش گردانیده مالک آن دیار کرد و از مشیت تقدیر بلبل خوش تقریر بملک شام رسیده سلطنت آن مقام را بعجب تدبیر گرفته باز بطرف شاه فلک قدر دل گیر که گل خود را به پیش او رسانیده در آب غرق گردیده بود روان گردید و چون گل خود را دران مکان ندید و خبر بدریا افتادنش شنید تاج سلطنت را از سر افگنده خلعت خلافت را از بر خود خلع کرده وضع بی نوائی را گزیده کار جهان گردی را اختیار نموده درین ملک معمور بادستور بوی گل دل ربای خود را از پردهٔ عرش شاه غیب شمیده بدان همه غرامت و ندامت ازین دیار هجرت اختیار کرده حالا باز بچنین فوج سنگین و عجب شوکت و حشمت برای گرفتن حق خویش بخدمت شاه حق شناس رسیده است و اینک منم آن گل بی اساس و این مهر جهان گیر همان بلبل ست سراپا صبر و سپاس قطعه

چرخ صد عمر ابد ساغر ادوار زند | تا باین نشئهٔ می از خمش آید بیرون | چه قدر چشمهٔ خورشید بطوفان آرد
کین چنین لمعهٔ از انجمش آید بیرون

پس باید که تو هم ای حق شناس برضا و قضای آلهی راضی و صابر بوده حق شناسی را کار فرمائی و اسم با مسمی گردی آئین بگفت و دران حال بطرفه کیفیت هیبت و جلال بدین قال بتقسیم تکلم فرمود که هوش و حواس آن بی چارهٔ حق شناس را پریشان نمود غزل

عندلیبی در چمن هر سو که بال افشان بود | از برای آتش گل جنبش دامان بود
سوز دل کی در لباس ظاهری گردد نهان | شمع روشن با وجود پیرهن عریان بود | یادی از گستاخ دستیهای عاشق می دهد
هر دو سو جای که در دامان گل گریان بود | دست رد زد بر نیازم ناز بی پروای دوست | چین پیشانی بفرد من خط بطلان بود

همین که آن مرد سخن نیوش ازان گل سراپا جوش و خروش آن همه حقیقت و ماجرا را شنید بی اختیار و ناچار بحالت اضطرار بپایش در افتاده چندان گریه و زاری نمود که از هوش خود بی خبر گردید دران حال آن نگار با کمال فی الحال گلاب بر رو پاشیده قدری آب نوشانیده اشک از چشمش پاک گردانیده بهوش و افاقت رسانیده گفت که ای بابا دختران را برای همین نمی خواهند که آخر خانه را ویران می نمایند باری بهر حال بقضای ذوالجلال راضی و صابر باید بود و بموجب سنت رسول الله کار باید فرمود و تابع رسم و آئین جاهلان و احمقان که بحقیقت آنها بی غیرتان اند نباید بود و آی حق شناس معدلت اساس گنهگار را بشناس که بفضل آلهی گل بی پروام و گردی از لوث طبیعت بر دامان پاک خویش ندارم و بخارهای خواهشهای نفسانی گرفتار نیم بیش ازین نیست که در تمام مخلوقات آن بلبل شیدا را طالب و جویای خویش می یابم و مانند نگاه صاف با انصاف بی اعتساف تو نظر آن عاشق صادق را

وشاه حق شناس باهمدیگر در همین تدبیر و تقریر بودند که یکایک قاصدان و مصاحبان مهرجهان گیر رسیدند و نامه پیش رسانیدند برین مضمون که من مهرجهان گیر پسر شاه فلک قدر نبیرهٔ عرش آشیانم درین روزها که برین ملک هندوستان تابیده‌ام وجهش آنست که درین دیار کان طلا و جواهر آبدار شنیده‌ام پس چون بحقیقت مالک و مربی آن من بوده‌ام برای وصل و اتصالش برین سرعت و دل گرمی درینجا رسیده‌ام یعنی از منجمان آگاه و دقیقه شناسان خیرخواه چنین روشن گردیده هست که این جناب آسمان جاه در شبستان خویش دختری چون اختری دارند که آن را ولی عهد گردانیده مدار دورهٔ مملکت و سلطنت خود را باو حواله ساخته‌اند پس نسب و مبارک آنست که آن اختر اکرم را با نیر اعظم در یک برج خلافت قران بخشیده ساعت سعد و ایام نیک را پیدا و هویدا گردانند و خیریت و رفاهیت همه عالم و عالمیان خواهند و از مخالفت و ابعاد آن نیرین سعد که هنگام آفات و هلاکت ست در اندیشه باشند هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ یعنی اوست آن خداوندی که فرستاد رسول خود را براه راست و دین درست تا غالب گرداند دین را بر همه دینهای دیگر و اگرچه نخواهند مشرکان اظهار آن دین محمدی را غرض که چون شاه شاهان خلافت اساس و شاه حق شناس این پیام را شنیدند و آن نامه را دیدند برنگ غنچه سر بگریبان کشیدند و بسان گل جیب شکیبائی را دریدند دران وقت شاه حق شناس که ازین خبر وحشت اثر مانند بلبل شوریده بناله و فغان درآمده بود بسیار سخنان یادرهوا بر زبان راند چنانچه آخرالامر شاه شاهان از روی لطف به پیش خویش نشانیده گفت که ای حق شناس قباحت نه شناس این بلا و آفت بی قیاس را تو خود بر سر خویش آورده و بدست خود کرده را درمانی نیست این مهرجهان گیر همان مرد فقیر ست که پیش ازین کار او را درین دیار بلبل خوش تقریر می گفتند و من بسبب آن نافرمانی و تقصیر حکم بقتل او کرده بودم و تو شفیعش گردیده آن بلای خود را از دست غضب من رهانیدی و اکنون ناچار بموجب تقدیر پروردگار این چنین نالهای دل آزار را از و شنیدی و این معامله را دیدی شاه حق شناس بی خبر ازین خبر حیران و پریشان گردیده استفسار حقیقت آن کار نمود دران زمان آن نگار مکار بطریق اجمال باز ابتدا بشرح احوال مهرجهان گیر درآمده ظاهر گردانید که چون او را بدان دختر زاهد غارنشین عشق و محبت پیدا شد و معاملهٔ دید و دید هم بمیان آمد زاهد بران کار دیدار آگاهی یافته از غیرت آن کار بدعاهای بد خویش هر دو را بهیئت گل و بلبل تشکل گردانید و تاجر جهان گرد آن نهال را از میان آن جبال برداشته بجانب ملک ایران شتافته آن را بطریق تحفه بسلطان آن مکان گذرانید و در آخر کار از تقدیر پروردگار شهریار ایران و توران که باهم برادران بودند بیک جا مجتمع گردیده بدان حکمت و علاج آن هر دو مسیح صورتان را باز بهیئت انسان درآوردند و آن شاهان ذوی الاحسان هر دو را بفرزندی خود درآورده باهم دیگرشان عقد مناکحت بر بستند و چون معالجهٔ پاکسوامانی گل را از کار حیوانی معلوم نمودند برای باقی ماندن نسل بلبل نسرین و نسترن نام دختران خود را باو منسوب گردانیدند

رسانید که خیلی مدبرست و دوای این دردبی دوا از شفاخانهٔ او جوئید پس ارکان دولت و اعیان سلطنت حیران و مضطر گردیده بر در حجرهٔ اعتکاف شاه حق شناس که از دنیا و ما فیها کاری نداشت رفته از آن رویداد ناگهانی اطلاعی بخشیدند و هم از کیفیت بری الذمه شدن و خویشتن را بکنار کشیدن شاه شاهان آگاه گردانیدند حق شناس از شنیدن التماس آن امرای بی اساس متفکر گردیده بر بی خبری و تغافل آن شاه خلافت پناه استعجاب نموده گفت که من از مدتی از مهمات دنیای ناپایدار گوشهٔ انزوا گزیده ام ازین مقدمه با ما چه می گوئید و از دست این بی دست گاه چه تدبیری جوئید بروید بجناب شاه غیب حاضر باشید که او مالک الملک و صاحب تصرف ست با تن تنها ملک را از دست این بی نوا بتصرف خود کشیده هست حالا هم بقوت کمال و جمال طاقتی و قدرتی دارد که اگر بخواهد بیک گردش چشم جهانی را زیر و زبر گرداند غزل

نیاید بی خبر از گردش چشمی جهانی را
اگر در گوشهٔ می یافتم ابرو کمانی را

بیک گشتی کند مست گذاره کاروانی را
بعرض حال چون سوفار پیشش بگشادم لب
گزیدی از غضب لب دردمندی هر کجا دیدی

فتادی چون زبان اندر دهنها زین سخن سازان
چرا غافل نکردی راز دارت بی زبانی را

نکردی شاد از خود هیچ گه آزرده جانی را
رخ خود را میوش از من که باشد عشق حسن آرا
نه بندد کس در گلزار بر رو باغبانی را

این بگفت و از جای خود برخاسته آن امیران را رخصت ساخته بضابطهٔ قدیم بحضور شاه غیب شتافته جبین نیاز را بزمین گذاشته بعرض رسانید که ای شاه شاهان و ای مالک دل و جان این چه بی نیازی ست که بحال رعایا می فرمائی و این چه فتنه است که بعالم سوادهٔ این دل بندهٔ سر افگنده را هرگز پروای مال و ملک نیست که آن را در باخته است لیکن این بلای ناگهانی را آفت جانی و ایانی شناخته است خدا را بر حال زارش ترحم نما و او را با آفات و بلای دیگر مبتلا مفرما که دل بیکار و سینهٔ افگار او غیر از درد و آزار تو طاقت دیگر محنت دگر ندارد آن نگار بمجرد استماع این گفتار نگاه تندی بجانبش نموده گفت که ای حق شناس تا این قدر مدت من بموجب التماس تو پاس مرتبهٔ نیابت تو می داشتم و حکم رانی رعایا و غربا می کردم و بقدر حوصلهٔ خویش دادگری می نمودم لیکن حالا که از تقدیر سبحان شاه عربستان مع سلطان ایران و توران و عساکر روم و شام برین مقام تاخته است بدان سبب این عاجز ناتوان هوش و حواس خود را باخته است و برای خویشتن همان گوشه گزینی و کوه نشینی را مناسب شناخته است که مجال مقابله و طاقت مجادله با این افواج قاهره ندارد اگر تو در خود طاقت و توان می یابی باید که بمقابله و مدافعهٔ آنها پا فراپیش گذاری و یا داروهای نمود و صلح و آشتی بمیان آری و ملک و رعیت خود را از خراب گردیدن و کشته شدن نگاه داری باز حق شناس التماس نمود که از دست این بی دست گاه کاری بر نمی آید و از ناخن تدبیر او که از مدتی بریده شده است عقدهٔ این کار نمی کشاید غیر ازین نیست که تشبث بذیل پاک می نماید و در چنین طوفان بلا برای رهائی و نجات خویش ذات گرامی را بسان سفینهٔ نوح می انگارد فرد

کسی جز کشتهٔ ناز تو امی بد خو نمی داند
که از یک چین ابرو کار صد شمشیر می آید

القصه جناب آن شاه خلافت اساس

رسیدن مهر جهان گیر بر سر حال شاه حق شناس با فوج کثیر و پیغام دادن او برای نسبت خویش و جبراً و قهراً قبول کردن آن دل ریش

گویند که چون رسولان بلبل نالان بخدمت آن شاهان رسیدند و حقیقت حال را گذارش نمودند شاه فلک قدر چهار صد هزار سوار کارگذار بهمان زمان تعیین گردانید و شاه سپهر شکوه دو صد هزار سوار فرستاد و عابد تخت نشین پنجاه هزار سوار روانه ساخت و کسان طلبیدهٔ امیر باتدبیر نیز پنجاه هزار سوار بودند و شاه فیض بخش و شاه فیض رسان با جمعیت لک لک سوار خود از ایران و توران روان گردیده به پیش بلبل نالان رسیدند چنانچه بعد اجتماع افواج دریا امواج بلبل با کمال با خیلی جاه و جلال برنگ مهر جهان گیر از میان آن کوهستان و جبال سر بر کشیده به تسخیر ملک هندوستان متوجه گردید و بسرعت هرچه تمام تر دو منزله و سه منزله می تاخت و بکیفیت حال خود در آمده بدین چنین قال ناله مے افراخت

غزل

دل بره سبک بیابان یافته رهنمای را
غصه گرآور و بکف دامنِ های های را
دست نهاده بر سرم عشق بلند قامتے
جبهه اگر نه پرورد سجدهٔ خاکِ پای را
غیر نبود صید او باد زخود عجب الم
بخت بفرقم ار کند بال فشان همای را
گشت زمین عشق گل نالهٔ بلبلم رسا
بردم تیغ می برد جانِ برهنه پای را
زهرِ فراق خورده ام شهد وصال بایدم
فرش رهش اگر کنم فرق سپهر سای را
شوق چو راه سر کند خضر چه می کند کسی
آتش خس نواز را بارِ مگس ربای را
رشک رقیبے خورم لیک عوض نمی کنم
خسرو ملک گو ببین طنطنهٔ گدای را
بر رخ غم کشان کشد گریه ترانهای تر
گز رگ و ریشه بر کشم تلخی جان گزای را
سر بچه کار آیدم از تن خویشتن بر کنم
داده بآب اشک ما منت رهنمای را
سایهٔ تاج تارکم بر پر وبش ز بال و پر
بالب خنده خیز او دیدهٔ گریه زای را

و نزدیک هر شهر و آبادی که می رسید آن را محاصره می نمود و حکم می کرد که یک آدمی زاد را ازین جا بیرون رفتن ندهند تا از افواج قاهره پیش قدمی نموده شاد شاهان و شاه حق شناس را آگاه و خبردار نگردانند غرض که چون مهر جهانگیر با کوکبهٔ کثیر و حجم غفیر بدین تدبیر بمدت چند روز تا بشهر پای تخت شاه حق شناس رسیده آن را بمحاصره درآورد باشندگان آن مکان سراسیمه و پریشان گردیده خبر آن آفت ناگهانی را بسمع شاه شاهان رسانیدند که مهر جهان گیر نام شاهزادهٔ ملک عرب با لشکریان روم و شام و شاهان ایران و توران که همگی نه لک و چند هزار سوار باشند رسیده حوالی شهر را محاصره کرده است شاه شاهان باستماع این خبر بغضب آمده خبرداران و جاسوسان را زجر و توبیخ نموده بحاضران فرمود که روی این بی خبران را سیاه گردانند و در تمام شهر تشهیر نمایند که ازین معاملهٔ وحشت اثر وقتی خبر رسانیدند که حریف تیز رو بسر رسید حالا هیچ تدبیر از دست این درمانده حکم تقدیر نمی آید بردید و این خبر را بگوش شاه حق شناس

بجد و زفشت ثخذ ضظغ و دران مقطعات یازده حرف غیر منقوط اند و سه منقوط و دران غیر مقطعات دوازده منقوط اند و دو غیر منقوط پس از میان آن حروف مقطعات آنکه غیر منقوط اند مناسبت تمام بحالت عروج سالک و عالم بالا دارند و صلا نگاهی هم بجانب جهان پائین نمی کنند چراکه مردم نقاط ندارند و آنکه منقوط اند نگاهی بطرف این عالم هم دارند و از میان آن حروف غیر مقطعات که همه منقوط اند دو حرف غیر منقوط هم هستند که از سبب آن تجرد و سبکباری آنها پیروی کردن خود را بسمت عالم بالای افرازند و باشندگان جهان سفلی را از دلالت صنعت آن صانع بجانب دال حقیقی می خوانند و هم غافلان و بی خبران را واقف و آگاه از عالم بالا و جهان باقی می گردانند و چنانچه از حروف مقطعات آن حرف منقوط که ق ن ی باشد بسبب بار نقاط نگرانی بجهان پائین دارند همچنان آن دو حرف از ان حروف غیر مقطعات که د و ست بسبب تجرد و سبکی بی نقطه رجوع بطرف عالم بالا می آرند پس دریابید که ق را قرب از مرتبهٔ قاف یعنی جمادات ست و ن را نسبت بمرتبهٔ نباتات ست و ی را یاری از مراتب حیوانات و همین نقاط اند که حکم لنگر یا د بار سر پیدا کرده این حروف مقطعات را که مناسبت تمام بعالم بالا دارند کشیده بطرف عالم پائین فرود می آرند و نسبت دیگر حروف گونه تنزل می بخشند پس چون حرف ق را قربی بکوه قاف که محیط عالم ست بدان مناسبت بخیال من انسب آن نمود که خویشتن را درین کوهستان و جبال پنهان باید گردانید و غار این دره را مانا بغار هجرت آن خیر الاخیار باید فهمید و ای یاران غار و ای رفیقان بکار و ای عزیزان هوشیار و ای دوستان وفادار شما خاطرهای خود را جمع و برقرار خواهید داشت که انشاء الله العزیز بعد رسیدن بخدمت آن گل باتمیز غموض و اشارات یک یک حرف را مثل صاد و عین برای العین بتمامی نمایم و از مشاهدهٔ تبسم او اسرار معانی میم و سین را می فهمانم و علی هذا القیاس از الف تا یا یک یک نکتهٔ عالم بالا و پائین به پیش دل و دیدهٔ شما پیدا و آشکار می گردانم که فهم من فهم و دران حال آن با کمال از اصل و حقیقت هم گذشته با صل الاصول رسیده رجوع بجانب حقیقة الحقائق خود آورده بعجب کیفیت حال درآمده بدین قال نوا برکشید

ـــه والشمس حکایت بود از روی محمد
واللیل کنایت بود از موی محمد
بندی بگلو بندم و گردم همه عالم
خوانند مرا تا که سگ کوی محمد

رباعی

ای مهر از و سخن سرائی کمتر
جای ادب ست خود نمائی کمتر
دانی چه کس ست آنکه بود رتبهٔ او
از شاهی برتر از خدائی کمتر

رباعی

یک عمر پر از برق طپش سوخته ام
چندین منقار ناله اندوخته ام
پروانه و بلبل این زمان داغ من اند
از روغن گل چراغی افروخته ام

رباعی

ای دل گر محرمی ز اسرار بیان
بگذر ز ادای سخن و موقع آن
با خود میگوی هر چه گوئی از خود
ور از دگران مگوی جز با دگران

رباعی

از پرتو گل زسینه تا لب نوریم
چون برق درین سوخته قالب نوریم
پر نور شود جهان چو لب بگشائیم
یعنی که چو خورشید لبالب نوریم

بالجمله آن بلبل هزار داستان دران کوهستان با یاران و رفیقان بگفتن این چنین حرفهای عرفان و نکتهای نادر شب و روز می گذرانید و انتظار رسیدن لشکر می کشید

وشنیدنش بجانب بهشت و دوزخ روان وکشان گردیده هم بی شمار کسان را از فهمیدن معنیش دولت و منزلت قرب قائلش نصیب گردیده یعنی که خویشتن را همه کلمهٔ آن کلیم دانسته بموجب فرمانش حقیقت مبدأ و معاد خود خوب دریافته بی صدا از دل خود این نوا بر کشیده که انا لله و انا الیه راجعون حاصل کلام آن که بسان دیگر بی خردان گمان ننمایند که برای جمع کردن قرآن حضرت ابوبکر صدیق رضی و عمر فاروق رضی حکم و فرمان نموده و حضرت عثمان ذی النورین رضی در وقت خویش آن کار را تمام کرده بقید تحریر در آورده مجلد گردانیده و بموجب رای و اجتهاد خود هر آیه و سوره را که مناسب وقت ندید از میانش بدر کشید حاشا و کلا که هیچ یار و اصحاب آن مجال و طاقت ندارد که کلمهٔ را در قرآن داخل سازد و یا آیتی را از میانش بر آرد و حالا که این قرآن بمیان تمام محمدیان مشهور و معروف ست بی زیادت و نقصان همان ست که جناب حضرت پیغمبر آن را بحضور خود از کاتبان وحی که نه یار بودند نویسانیده بود و آن در خانه اش نزد حفصه دختر عمر موجود بود چنانچه بدان سبب و کار بی شمار اصحاب حافظ قرآن مجید گردیده بودند که در کتب سیر مسطور ست که بوقت خلافت حضرت ابوبکر صدیق در یک جنگ هفت صد حافظ قرآن شهید شدند و آن که در وقت شروع آن کار همه اصحاب حکم کرده بودند که هر که آیتی و کلمهٔ به پیش خویش داشته باشد آن را آورده حاضر سازد چنانچه اکثری آیات را بر برگ خرما و شانهٔ شتر و بعضها بر پوست و بر چهای خزف و غیره آورده حاضر گردانیده بودند و چون عمدهٔ اصحاب و یاران دران ملاحظه و غور نمودند همان آیات و سور بودند که داخل آن قرآن جمع محمدی بوده هر یکی برای یاد کردن و حفظ گرفتن برای خود نوشته بود و چه قسم دران قرآن مجید خلل پدید آید که حافظ او حق تعالی ست چنانچه از ان کار خود اظهار می فرماید که اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَاِنَّا لَهٗ لَحَافِظُوْنَ پس یاران ما از ین بیان چنان دریابند که این قرآن مجید جمع محمدی ست و دران میان هیچ یاری و صحابی تصرف کلمهٔ و آیتی نکرده است و حضرت عثمان رضی بموجب صواب دید همه اصحاب آن خدمت را بجا آورده است که اجزای آن همه سور را بموجب رای و اجتهاد خویش تقدیم و تاخیر داده مجلد گردانیده شش نقل آن را کرده بهمراه قاری بهر شهری فرستاده جهات ستهٔ عالم را از انوار فیض و هدایتش پر نور و بروایتی هفت نقل کرده هفت اقلیم عالم را معمور گردانیده است باری بر سر اصل سخن رویم و یاران با اخلاص خود را بر خی از اسرار حروف کلام الله با خبر گردانیم و آن نکات را برنگ تخم میان زمین سینهٔ آنها بکاریم که انشاء الله تعالی بوقت بهار شان نشو و نما یافته نتایج و ثمرات خود را خواهد رسانید بدانند که مدار آن کلام الله بران بست و هشت حروف ابجد ست که چهارده از ان مقطعات اند که بعالم بالا مناسبت دارند و اشارات و نکات و بشارات محبوبان و محبان و مجذوبان می فرمایند و چهارده باقی بجهان پائین مشارکت دارند که احکام امر و نهی را می فهمانند و تا آن حروف فوقانی با این حروف تحتانی منضم نگردند معاملات و کار و بار دو جهانی پیدا نمی شوند و آن حروف مقطعات این چهارده اند ا ح ط ی ک ل م س ن ع ص ق ر و چهارده حروف باقی این ست

توان کردنش بسبب آن می نمود که همه یاران اخیار آن کلام و گفتار را حفظ کنند و بر لوح حافظه مرتسم سازند و آن نعمت و دولت را بدیگر دوران و از پس آیندگان سینه بسینه رسانند و حواله بسفینهٔ مقید بگردانند و هر سوره اش را که شان علیحده دارد و بمرتبهٔ خود تمام ست جدا جدا دارند و مومنان و مسلمانان از مشاهده کردن آن بآسانی مجموع آنها را حفظ نمایند و محمدیان بمیان خود قدغن کنند که صورت آن سور جمیلهٔ خود را هرگز بمخالفان و اغیار ننمایند و دشمنان پر انکار را نخوانانند و یاد نه دهانند و اشارهٔ آیت حجاب را دریافته بکشف آن همه اسرار پنهان خود نپردازند و آن احولان دوبین و کوران بی یقین لیاقت و قابلیت دیدن و شنیدن آن ندارند بلکه از دیدنش دوئی پیدا می نمایند و از شنیدنش بسیار سخنان ناشنیدنی را می شنوانند چنانچه از ملاحظهٔ همین کار جناب خیر الاخیار صلی الله علیه وسلم آن مجموعهٔ اسرار خود را بغیر عمدهٔ اصحاب و مخصوص یار به پیش هر یک سست دین و منافق نابکار مجموع آن را پیدا و آشکار نفرموده بود که از نور فراست خود می دید که آن بی خردان ناواقف کار از میان آن دریای توحید بسیار مشارب جدید بدید خواهند گردانید و بموجب حوصلهٔ تنگ و ظرف پلید آن لطیف بی رنگ الطعم و بوی مخالف و لون رنگارنگ خواهند رسانید پس رای صائب آن اقدس یار چنان مناسب می دید که یاران قرآن را بموجب سنت پیغمبر آخر الزمان بمیان خانهای چشم و صندوق سینهٔ خود بسان نور نظر و برنگ دل پوشیده و پنهان دارند که در زمان شریفش آن همه سور قرآنی بنامهای مقرری خود موسوم گردیده و آن جناب برای پیدا گردانیدن فصل آنها بر سر هر یک سوره سوای سورهٔ براءت بسم الله را هم نویسانیده بود لیکن ترتیب تقدیم و تاخیر بمیان آنها مقرر نکرده پس باید که حالا محمدیان آن مجموعهٔ رحمت الهی را که از ابتدای وحی تا بوقت انتقال مکان آن سرور صلی الله علیه وسلم برنگ نزول قطرات باران و نقطهای دائرهٔ پرگار مدار دین و یقین بجانب زمین از سبب وسیلهٔ مرکز قلب آن خیر المرسلین نزول اجلال فرموده به پیش دیده و چشم مردم الوالابصار بسان خزان نعمت و برنگ دائرهٔ پرگار پیدا و نمودار گردیده است همچنانش گذارند که تصرفی دران ننموده آن محیط معانی و مطلق بیان را در احاطهٔ تقیید و بقید تقدیم و تاخیر نه درآرند تا نالیانش مدام در تلاوتش درآمده خویشتن را غواص بلکه غریق آن محیط بی پا و سر فهمیده تلاوت کلام آن قدیم علام را تمام نه شناسند و مدام از استخراج گوهرهای آبدار و نکات معانی و اسرار که انتها و کنار ندارند بکار زیب و زینت دین و آئین استوار و متین خود بپردازند که محمدیان آرایش این چنین گوهر بوشی را در مذهب خویش روا می دانند و زیب و زینت سیم و زر که جواهرهای کانی این جهان فانی اند برای مردان حرام می شناسند بالجمله چون آن کار شدنی بود بی اختیار و ناچار آن محیط معانی و مطلق اسرار محاط اعتبار و مقید اول و آخر گردید و آن گوهر بی بهای پنهان عیان شده چندان اشتهار بهم رسانید که از آن بیت طاهر و از میان دستهای اهل بیت مطهر برآمده بمیان بازار نیز رسید چنانچه آن حکم لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ کسی نشنید دست هر یک بی باکی او را بر ماسید و چون در شان مثلهای مثل این آیه نازل بود که يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا بدان سبب عالمی از دیدن

می نشستند و مصاحبان مرضی دان برای خوش دلی او بقدر محرمیت و معیت و خصوصیت و نسبت و معرفت خویش بحرف و حکایت می پیوستند چنانچه روزی تاجر کبیر برخاسته بعرض رسانید که از توسط انوار این مهر جهان تاب اکثر معانی و تاویلات آیات مستطاب برین ذره وار روشن و هویدا گردید و بسیار دقائق و نکات و اشارات و مرادات آن بوسیلهٔ روشنی قلب ماه منیر و جبههٔ دیگر روشنان روشن ضمیر رضی الله عنهم و کرم الله وجوههم مشهود و مکشوف گردید فاما معنی حکم اخیر که مبنی برحرف **ق** بود بقلب این قاصی هیچ نرسید بنابران از جناب این هادی برحق و راه نمای مطلق امیدوارم که از حل آن عقدهٔ قلق قلب بنده را بتسکین رسانند همین که بلبل خوش گفتار ازان یار انصار این حرف و گفتار شنید برنگ گل متبسم شده او را اشارهٔ نشستن کرده برخواند رباعی

اشارهٔ نشستن کرده برخواند رباعی	هرچند که مرد لب خمش رو ترش ست	گر هم نفسی بود سبک روح خوش ست
یعنی که سخن محرمی می خواهد	گر دریائی ست بی نسیمی خمش ست	و بجانب یاران حلقهٔ خاص که نکته رس و

سخن شناس بودند ملتفت گردیده فرمود که ای یاران اولوالالباب و ای عزیزان معنی یاب دریابید که آن حرف **ق** که از حروف مقطعات ست قرب تام بمقام نزول دارد و قران انوار فیضان و قدرتش بعالم پائین بیشتر مناسب می نماید چنانچه دیگر حروف مقطعات را مناسبت بحالت عروج و عالم بالا مشهود می گردد پس درین وقت و حال بیان آن را به پیش این رجال که سالکان طریق و بحالت عروج اند مناسب نمی دانند فاما در وقتی که شما بکعبهٔ مقصود خویش فائز گردیده مدارج عروج را تمام گردانیده بمقام نزول خواهید رسید و بمراتب و مناصب نیابت و خلافت من مشرف خواهید گردید معانی و مرادات آن حرف کما حقه خواهید فهمید لیکن الحال بنابر جواب سوال و پاس خاطر شما نکته را باشاره می گویم و تخم معانی و اسرار آن را در زمین قلب شما می کارم که انشاء الله تعالی بوقت خویش نشو و نما خواهد یافت و ریاض جان و ایمان شما را تازه و شاداب خواهد ساخت بشنوید که اکثر آیات قرآنی را محکمات می خوانند و قلیلی را متشابهات می نامند و اقلی را مقطعات می گویند و مجموعهٔ این کلام بر بست و هشت حرف ست که ابجد هوز حطی کلمن سعفص قرشت ثخذ ضظغ باشد پس در علم عزیز بی نظیر که شاه بی نظیر را اعجاز نظیرش توان فهمید بهمین ترتیب نوشتن و آیات را جمع کردن می رسید یعنی آیتی را که اول نازل شده است اول و آیات ثانی و ثالث را در مراتب دوم و سوم ثبت باید گردانید و علی هذا القیاس و در فهم شخص بی شبیه که باعتبار تشبیه تاجر فقیر را مثالش باید دانست بدین ترتیب نوشتن حروف مناسب و خوش نما تر می نمود که ا ب ت ث ج ح خ د ذ ر ز س ش ص ض ط ظ ع غ ف ق ک ل م ن و ه ی بنابران مدار جمع خود را بران فرمود و در مزاج عادل بی عدیل که باعتبار صورت حقیقت امیر با تدبیر را عدیلش قیاس باید کرد بدین ترتیب بآسانی حساب می رسد که ایقغ بکر جلش دمت هنث وسخ زعذ حفض طضظ یعنی ترتیب جمع با ملاحظه و مراعات معانی و مناسبت آیات تسبیحات و قصص و احکامات اولی می نمود و آن که اقدم یار و رفیق غار آن خیر الاخیار ست که بطریق مثال ماه منیر را نمود کار او تصور

این بگفت و شتاب پا بر کاب گذاشته سلام و وداع ادا ساخته با دل سوزان و چشم گریان ازان مکان راه منزل مراد در پیش
گرفت و همدم قال نیز از جدائی آن برادر باکمال تاسفها خورده با درد و ملال بحضور شاه غیب رسیده بعرض رسانید که ای شاه
شاهان و ای واقف اسرار پیدا و نهان امروز شاه عاشقان آن خلعت و پان را بگمان خود علامت رخصت فهمیده فورًا خواه
و ناخواه از بنده جدا گردیده ازان جا روان شد و محنت سفر بر خود برگزید شاه شاهان تبسم نموده فرمود که آن جماعت بی نوایان
بی قیدان اند که جهان گردی و سیاحت را اختیار کرده اند چندی درین دیار سیر و تماشا نمودند حالا بدیگر شهرهای نادیده می گرایند
و بسیر آن جاها تفرجی حاصل می نمایند و این بی سر و پایان که آوارهٔ جهان اند تا جان در قالب دارند در یک مکان نمی نشینند
و بسان شما مقربان عالی مقام بر یک مرتبه و پایه قیام ندارند و آن بهشتیان و دوزخیان که بسیار حریص و صاحب حوصله اند
یا در طلب درم و دینار می باشند یا خواهان قرب و دیدار گردیده بر یافته و دیده قناعت نموده از سینهٔ سوزان مدام بلبان
دوزخ هَل مِن مَزید گویان می باشند رباعی

خوش حال مجرد جهان پیمائی
وز نیک و بد زمانه بی پروائی
خورشید صفت سیر کنان در عالم
هر روز بمنزلی و هر شب جائی

القصه تا دو منزل شاه شاهان رقعهٔ خاص بجانب جلوداران
فرستاده که ای بلبل بلند پرواز آخر تو اسپ برق رفتار بزیر ران داری باید که بوقت شب تنها برگردیده باز ملاقات و دید
وا دیدی نموده بروی رباعی

ای دوست که عزم دیدن ما داری
بشتاب که راه پاک و دریا بار ست
انجام مرا باز سر آغاز ست
در راه تو هفت چرخ پا انداز ست

چنانچه دو شب از دو منزل بلبل جریده رسیده دیدار آن گل حاصل نموده بود و دران جنان
اوان بدین چنین نالها نوا می کشید بیت

کامیاب زدرد و غم گردد دل ناکام ما
بخت برگردیده سویش می برد پیغام ما
امشب دگر ز تلخی هجران سخن مگوی
ما امتحان طاقت خود دوش کرده ایم

و بعد ازان آن دل ستان فرمود که ای
بلبل من بعد نخواهی آمد که در آمد و رفت ترا مسافت بسیار قطع کردن می شود و بسبب تردد تو خاطر ما نیز پریشان می گردد
بالجمله شاه عاشقان از ملک هندوستان بکوهستان کابل رسیده بمیان درهٔ که اصلا اثر بنی آدم نبود پنهان اقامت گرفت
و بجانب شاه فلک قدر و شاه فیض رسان مفصل حقیقت و سرگذشت خود را نوشته قاصدان را فرستاد که الحال مرا فوج
و سپاه و حشم و جاه بهم رسانیدن ضرور ست ترصد که افواج خود را بدین جانب بسرعت تمام روانه فرمایند و هم شاه بی نظیر
سپهر شکوه و ماه منیر بعابد تخت نشین ملک شام و امیر باتدبیر بسر اران و زمینداران و جماعهٔ اران گرویدهٔ خویش بطلب عساکر نامها
نگاشتند و تاجر فقیر و تاجر کبیر به پیش کاران و گماشتهای خود بتاکید نوشته خزائن بسیار برای صرف آن کار و بهم رسیدن
آن همه فوج بسیار صرف ساختند و چون تا فراهم شدن لشکرها بلبل دران مکان ساکن گشت همه رفیقان و همراهانش
بر مدارج و معلقات خویش موافق ضابطه قائم گشتند و آن یاران خاص و رفیقان با اخلاص بگردش حلقها بسته

مژگانش آهوان حرم را خدنگ زن ... مرغان قدس را نگه او کباب کن
هر قطره را بکیفیت لب شراب کن ... تا خورده می بکشتن عاشق سیاه مست
از نیم غمزه طرح قیامت بدل فگن ... از یک نگاهِ شوخ دو عالم خراب کن
تنها ز آب پنجهٔ مرجان خضاب کن ... از عشوه خون خلق بفکر نجات ریز
جور ش تمام بر دل بیچاره بلبلم ... تیغش غریب همچو منی انتخاب کن

هر ذره را ز پرتو رخ آفتاب ساز ... سرخوش بغیر مرحمت بی حساب کن
از بی تکلفی بخود آرای آشنا ... از ناز قتل عام بقصد ثواب کن

باری همدم قال بدریافت این کیفیت وحال حقیقت معصومیت ونقصان کمال خود را دانسته با دل پر ملال بجانب منزل و مقام خرام نمود و آن بلبل شوریده بچهچهٔ ذوق و شوق درآمده همه یاران و رفیقان را بقدر حوصله واستعداد نکات و تاویلات و اشارات ومرادات آن آیات فهمانیده آن روز و شب را العجب قیل و قال وطرفه کیفیت و حال بگذرانید

روان گردیدن بلبل نالان از ملک هندوستان و اقامت گرفتن بمیان کوهستان وطلب داشتن افواج و سپاه بی شمار از ملک و دیار توران و ایران و روم و عربستان وفهمانیدن بیاران بطریق رمز وایما بعضی نکات ومرادات حروف مقطعات قرآن

چنین گویند که صباح آن روز همدم قال باز بهمان منوال نزول اجلال نموده بحضور شاه عاشقان رسیده از بر خویش خلعت فاخر شاهانه را برآورده باو گذاشته یک طبق بیرهٔ پان بران داشته برخواند که قٓ وَالْقُرْآنِ الْمَجِیْدِ بَلْ عَجِبُوْا اَنْ جَآءَهُمْ مُنْذِرٌ مِّنْهُمْ فَقَالَ الْکٰفِرُوْنَ هٰذَا شَیْءٌ عَجِیْبٌ ءَاِذَا مِتْنَا وَکُنَّا تُرَابًا ذٰلِکَ رَجْعٌ بَعِیْدٌ شاه عاشقان بشنیدن این قال و دیدن آن حال بطرف یاران باکمال متوجه گردیده فرمود که اسپ خاصه را زین نمایند و بهمه رفقا و همراهان خبر کوچ و سفر رسانند و بامیر با تدبیر گفت که ای یار صاحب تدبیر اینک بموجب رای تو حکم قضا نظیر صادر گردید یعنی که مرا فرمان هجرت رسید و بزودی خلعت را پوشیده آن برگ تنبول را تناول نموده با همدم قال معانقه کرده گفت که حالا رخصت ما فقر است و انشاء الله تعالی عنقریب باز میرسیم و بأحسن وجوه ملاقاتها می کنیم و باهمدیگر بخاطر جمع صحبت گرم می داریم همدم قال بمجرد شنیدن این مقال و دیدن آن حال پریشان خاطر و پر ملال گردیده گفت که ای برادر عزیز و افر تمیز این چه اراده و خیال ست که بدلت راه یافته است شاه غیب ترا ز نهار رخصت نساخته است و این خلعت و پان رخصت عنایت نفرموده است و اگر بالفرض اراده اش چنین می بود اشارهٔ به بنده هم می نمود شاه عاشقان گفت که ای برادر بجان برابر و ای پیغام بر باخبر و بی خبر اکنون بضرورت مرا هنگام خرام و سفر در پیش رسید و وقت پیغام و کلام سپری گردید

آمد چه حکم عشق که از خود سفر کنم ... رخصت نمی دهند که دل را خبر کنم

بلبل خیر مآل فرخنده بال از شنیدن این قال و دیدن آن حال نیز پرملال و خوش حال گردیده آداب عنایت و مرحمت
سلطان با جمال و جلال بتقدیم رسانیده برخواند ع | شه مهره باین گدا بخشید | با جام جهان نما بخشید |
| این مهره یقین مهر مهر | هر صبح دمی ضیا بخشید | و بی اختیار گریه بسیار نموده نالهٔ زار خود را تا بآسمان رسانید
چنانچه مقربان و خواصان از ناله و فغانش متفکر گردیده از جاهای خویش حرکت کرده ارادهٔ رسیدن بحضور نمودند دران زمان
شاه غیب بی تابی آن عاشق را سراپا نقص و عیب فهمیده پرده را به پیش انداخته مقربان را طلبیده فرمود که اگرچه بانگ
فرود طراوت و تازگی گل بی پروا که از نسیم و صبا بسمع همایون ما رسیده است بدین بلبل شیدا شنوانیده ایم لیکن تا هم زار نالی
را نمی گذارد و از بی صبری بر نمی آید و گل مراد باغ و بهار را زود بر سر خود می خواهد پس این را از حضور سراپا دستور برآرند و باز
با آشیانش رسانند همدم قال دست آن مست را گرفته بهمان منوال بفرصت قرگان زدن بمکانش رسانید و بطرفة العین
برگردید و آن عاشق بی عیب بحلقهٔ یاران بی ریب نشسته آنها را هم از احکام شاه غیب آگاهی بخشید و بقیهٔ شب را در فکر
هجرت حضوری بآخر رسانید و سحرگاه باز همدم قال علانیه بهمان جاه و جلال نزول اجلال فرموده حکم بار عام نموده به پیش شاه
عاشقان بآواز بلند برخواند الٓمٓ غُلِبَتِ الرُّومُ فِي أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ فِي بِضْعِ سِنِينَ لِلّٰهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ
وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ بِنَصْرِ اللّٰهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ تا این که آن عاشق با خبر از آن پیغام بر این مژده و خبر شنید بانگ
گل خندیده بر خویشتن بالید و نگاهی بجانب یاران هوشیار کرده آنها را نیز از آن اشارت و بشارت آگاهی بخشید چنانچه یاران
دقیقه شناس بی نشاط بی قیاس از جاهای خویش حرکت کرده آداب تهنیت و مبارکباد بتقدیم رسانیدند و با همدیگر خرمی و بهجت مفرط
می نمودند همدم قال بدیدن آن حال خیلی متعجب گردیده پرسید که ای یاران ستوده خصال شما ازین حرف قال کدام معنی و تاویل
حسب حال ادراک می نمائید که بدین همه شادی و انبساط هی گرائید از برای خدا ما را نیز آگاه کنید که اگرچه ما بردارندهٔ این کلام و
آرندهٔ این پیام هستیم لیکن از معنی و مرادش خبری و اطلاعی نداریم بیت | با کمال محرمی محروم از آن رخساره ام |
| در کنار گل چو بوی گل همان آواره ام | یاران با استماع این سخن آن پیغام رسان اشاره بجانب شاه عاشقان نمودند
تا آن مرد با کمال بجانب همدم قال دیده برنگ گل خندیده فرمود که ای برادر بجان برابر تو خود ازین نکته و خبر با خبر هستی که ع
| میان عاشق و معشوق رمزی ست | کرام کاتبین را هم خبر نیست | پس باید که تو بکار خویش مقید و سرگرم
باشی و مشت خاک سینهٔ خاکیان و خاکساران آن آستان را نه کاوی که دران گنجی از بلا و رنجی دفین گردانیده اند که بکار
عاشقان و مجذوبان و محبان و محبوبان می آید و کلید آن را حواله بید قدرت کرده اند و خواصان و مقربان را نیز از آن معاملهٔ
بی خبر و کاربابان کما حقه اطلاعی نه بخشیده اند | غزل | دارم بتی ز شرم دل محرم آب کن | از پرده های دیدهٔ عاشق حجاب کن |

بعرض رسانید که من از هستی خود بیزارم و نیستی را بهزاران جان خرید ارچرا که بدون فانی شدن بجناب باقی رسیدن متعذر می انگارم و از کلام برحق علام الغیوب شنیده ام که فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِيْنَ گل بی پروا فرمود که اگر این همت و جرأت داری ترا ازین جا هجرت باید نمود و در خفا هر از ما جدا باید شد که بجز این حکمت حصول آن چنان قرب محال می نماید نمی بینی که هرگاه می خواهند که آبِ پست فطرت را از فواره بطرف بلندی عروج بخشند اول او را بزمین پست تر می گردانند پس آدم خاکی را که در اصل طینت دون همت و پست فطرت ست بدون هبوط از مرتبهٔ خویش عروج بمدارج بلند حاصل نمی گردد چنانچه حکیم مطلق در حق آن بندگان خویش از راه کمال کرم و احسان اِهْبِطُوْا جَمِيْعًا فرموده بود تا بدان حکمت بمرتبهٔ اعلیٰ ازان رسانند پس ما هم که خلیفة الله ایم و مصلحت دران می شناسیم که تو ازین جا سفر نمائی و بسیار دور تر رفته در مکانی پنهان شوے و بطرف عربستان و روم و توران نوشتها فرستاده افواج قاهره را مجتمع سازی و بعد ازان بغتة ازان جا ظاهر گردیده درین جا برسی و این شهر را محاصره نموده بشاه حق شناس نامه و پیام درمیان آری که من مهر جهان گیر پسر شاه فلک قدر نبیرهٔ شاه عرش آشیانم شنیده ام که تو دختر صاحب کمالی مثل اختر داری که آن را ولی عهد خود گردانیدهٔ می خواهم که بحبالهٔ نکاح من درآورده نسبت خویشی بشاه فلک قدر حاصل کرده سر افتخار خود را بفلک سائی و در صورت ارادهٔ دیگر باید که تهیهٔ جنگ پردازی رباعی

ای سیر تو از اوج حقیقت بمجاز
فارغ منشین چه در نشیب و چه فراز
پابند علاقهٔ تنت هر گام ست
برگرد چو ریگ شیشهٔ ساعت باز

رباعی
هرچند نهفته ره بجائی داری
چون سایه نگاه بر قفائی دارے
گر عمر دوباره بایدت در ره شوق
از پرتو مهر جان بقائی داری

این بگفت و آن شاه مهره را که در بازوے خود داشت کشاده دو پاره نموده پارهٔ را باو بخشیده فرمود که این را بر ساعد خویش بربند تا کسی را مجال مخالفت و مقابله با تو پیدا نیاید و این پارهٔ دیگر را که با خود می دارم برای آنست که تا سلطنت نصیب شدن تو کدام شاهی را با من نیز قدرت مخالفت و توان مقاومت پیدا نگردد و اگرچه از فضل الٰهی می دانم که مراد ترا هم از برکت عشق کیمیا تاثیر صاحب دل گردانیده چنین شاه مهره در بر ما هم نهاده اند لیکن ضابطهٔ سالکان رشید همین ست که تا جسد آنها خاک نگردد اعتماد بر مهرهٔ قلب خود نمی کنند و توسل بجناب سابقان کرده استمداد و اعانت از ارواح و مشت خاک آنها می جویند که در خبر وارد ست اِذَا تَحَيَّرْتُمْ فِی الْاُمُوْرِ فَاسْتَعِيْنُوْا مِنْ اَهْلِ الْقُبُوْرِ و بعد از اظهار این حرف و گفتار زار زار نالیده مانند گل بدیدهٔ شاداب بجانب بلبل خویش دیده فرمود که سبحان الله دل عاشقان و عارفان را در هیچ حال تسکین و آرام نمی باشد چنانچه این شاه مهره که خلقتش از دل عارف ست با وجود مهره و حجر گردیدن هم از بلای سائیده شدن و آفت شکستن رهائی نمی یابد رباعی

اول گداز شد مخمر دل زار
هم محو گداز می شود آخر کار
اول چه و آخر چه گداز ست گداز
چون شمع گداز دل بیچاره دوبار

لای خوران عقیق رنگانند	خاک خسپان عبیر بویانند	نفته جانان کنند شعله بجام	گرچه با خضر هم سبویانند
دادنی داده اند و کم هم نیست	این حریصان زیاده جویانند	بلبلم را اگر به کار فتاد	پاک بینان نگاه شویانند رباعی
از خلق ز راه تیز هوشی زهی	و ز خود ز ره سخن فروشی زهی	زین هر دو بدین دگرگونی زبی	از خلق وز خود بجز خموشی رهی

باز آمدن همدم قال بعد از یک هفته از پیش آن شاه نهفته و همراه خود بردن بلبل شوریدهٔ آن تا بحضور پرده و بی واسطهٔ غیر شنیدن بلبل بلند سیر جواب سؤال از جناب شاه با جمال و جلال و هم رسانیدن آن قاصد با کمال احکام شاه غیب از خواندن بعضی آیات ذو الجلال بدان صاحب حال و عاجز و حیران گردیدن آن میان جی معصوم از دریافتن و معلوم کردن معانی و مرادات آن حروف و قال و برخی بیان حال علوم و ادراکات بلبل با کمال و یاران ستوده خصال بطریق اشاره و اجمال

چنین گویند که بعد یک هفته شبی آن ماه دو هفته همدم قال را نزد یکی پرده عرش خوانده نهفته بگوششش گفت که حالا تو بزودی بر باد پای راهوار سوار گردیده بزود شاه عاشقان را برقع پوش گردانیده بران اسپ برق رفتار نشانیده بیار و دران وقت همه مقربان و خواصان را هم ازین مکان بر آر پس همدم محرم در یک دم نزد شاه عاشقان رسیده او را بهمان وضع سوار ساخته مانند برق از جا بدرخشید و پنهان از چشم مردم بدرون خانه که نور چشمش بود در رسانیده ساکن گردانید و خلوت را خلوت کرده خود هم برنگ نگاه در گوشهٔ ناپید اگردید بلبل آداب دان بموجب آداب تلقین فرمودهٔ آن سلطان مراتب زمین سائی را بتقدیم رسانیده برخواند رباعی

هر خرشتی از داغ سرین می بوسد | گل خار ترا بیا یمن می بوسد
بر درگهت آفتاب تابان هر روز | از جانب آسمان زمین می بوسد

و دران حال آن صاحب جمال پرده را از میان برداشته بخنده روئی مقابلش گردیده فرمود که ای بلبل شوریدهٔ شوخ دیده حالا بگو چه می گوئی و از جناب من بی نیاز بی انباز غیر از رنگ ظهور و سوای بوی انس سراپا سرور چه می جوئی که بوصل گل رسیدی و بهار دیدار را باز بر سر حال خود دیدی بلبل هزار داستان با هزاران ناله و فغان عرض داشت که اکنون وصل بلا فصل و بهار بی خزان را می خواهم و همین امیدوارم که ازین گلزار و بهار باز جدا نگردیده در طلب و انتظار نمانم گل بی پروا از شنیدن این تمنای بلبل شیدا بخندهٔ دندان نما در آمده ظاهر کرد که اگر بدل خود این خیال داری و چنین دولت بی زوال را طلبگاری آن قسم قرب و نزدیکی بی بعد و دوری هرگز میسر نمی آید و آن چنان بقا که فنا را در راه نباشد بدون عدم صرف گردیدن و فانی محض گشتن حاصل نمی گردد بلبل

نالیدن بلبل ار چه موزون باشد ... از نالهٔ او مرا جگر خون باشد
گل زهرهٔ بلبل بچه چنین می نالد ... من در زنو نالهٔ من چون باشد

بلبل باکمال با استماع این مقال کیفیت حال ... بر آمده بدین قال لب برای نهاد که شیرد ستی نو درادو بالا ساخت ببیت

زدوری بیش وصل دلبران جانکاه می باشد ... خطر در منزل این جا بیشتر از راه می باشد
فردم از قرب شکایت بود نه از دوری ... که طی شود و اگر چه بهر از فرسنگ است رباعی

این دست کجا و آن بر و دوش کجا ... این کام کجا و آن لب نوش کجا
آغوش بهم امید بگشا الا ... آن خرمن گل کجا و آغوش کجا

غزل بلبلی برگ گلی خوش رنگ در منقار داشت ... و اندر آن برگ و نوا خوش نالهای زار داشت
گفتمش در عین وصل این ناله و فریاد چیست ... گفت ما را جلوهٔ معشوق در این کار داشت
در نگیرد شور بلبل را اگر گلشن خود نگه ... خرم آن کز نازنینان بخت برخوردار داشت
یار اگر ننشست با ما نیست جای اعتراض ... پادشاه کامران بود از گدایان عار داشت
خیز تا بر کلک آن نقاش جان افشان کنیم ... کین همه نقش عجب در گردش پرگار داشت
وقت آن شیرین قلندر خوش که در اطوار سیر ... ذکر تسبیح ملک در حلقهٔ زنار داشت
چشم بلبل زیر بام قصر آن گل کرد سر شست ... شیوهٔ جنات تجری تحتها الانهار داشت

از آن زبان ماه منیر مرتضی ... آن بلبل یار با عرفان گفت که ای عزیز دو افر تمیز این تسکین و تسلی که دل تو دارد بدان سبب است
که تو از راه علم الیقین گل بی بدل ادراک فهمیده و وصل سری حاصل کرده فاما کسی که نسبت عینیت عین الیقین و کیفیت معیت حق الیقین
دارد که بدون دیدن و بیدن با سایش راحت می گراید و کی او را از وصل سری و اتصال مجازی سرور و سیری حاصل می آید رباعی

عشق است که گوش عقل و دین می مالد ... تن زان که بهر ذره و جان ست می بالد
خرسندی نیست عاشقان را بلبل ... در سایهٔ گل نشسته و می نالد

آسیر باید بیرا این سرود تقریر آن یاران روشن ضمیر شنیده آن حال بلبل بلند پرواز
خود را مشاهده نموده بعرض رسانید که ای عالی همت و الا نهمت اگر دل تو بهار بی خزان و وصل عریان را تمنا می نماید عقل
من همین حکم می کند که برای حصول آن مرام ترا بالضرور از ین مقام هجرت کردن می شاید که آن چنان دولت به که چنین جا لبیسری آید

رباعی فهمم که بجادهٔ یقین ساکن نیست ... بی جهل آگاهی و رضا من نیست
غیبت می خواهد این حضوری که مراست ... ناکرده سفر ز کعبه حج ممکن نیست

غرض که در آن مجلس خاص هر یک یار با اخلاص بموجب علم و نسبت و قیاس خود نکتهٔ و بیان سے
و حرفی بیان می نمود لیکن تاجر فقیر و مشتری روشن ضمیر از تمکین و حیا ساکت و خاموش بود بلبل باکمال از شنیدن آن همه مقال یاران
ستوده خصال بدین قال ناله بر کشیده بگریهٔ شادی در پیوست غزل
سینه نیکان گشاده و دیانند ... شال پوشان حریر جو یانند

چنانچه شاه غیب از دریافت این حال آن مرد باکمال همدم قال را گفت که حالا به پیش شاه عاشقان این کریمه را برخوان که طٰسٓمٓ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ أَلَّا يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ و هم از طرف من سلام و پیام برسان و بگو که ای نیک خو چرا برای رفیقان بدخو خویشتن را درین همه رنج و تعب می داری و زیاده از طاقت بشری بار محنت بر می داری بر تو همین ست که نادانان و غافلان را از احکام الٰهی آگاه گردانی و فرمانهای ما را بدوشان رسانی تا هر که بموجب آن عمل نماید جزای آن یابد و هر که از آن تجاهل و تکاسل ورزد سزای آن بیند و هرگاه که او سبحانه در حق آن خلیفهٔ برحق خود صلی الله علیه وسلم چنین می فرماید که لَيْسَ عَلَيْكَ هُدَاهُمْ وَلَكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ پس تو که تابع و نائب او هستی چرا خویشتن را بمیان این همه اندوه و تعب میداری پس صباح آن روز بوقت معهود بدستور معمول آن رسول مقبول ورود و نزول نموده بمقابل شاه عاشقان رسیده هر سو بجانب همه حال بنظر هیبت و جلال دیده بآواز بلند آن آیه را برخواند و بغایت لطف و جمال آن مصاحب باکمال خویش چار چشم گردیده گفت که ای شاه عاشقان آن شاه شاهان و ملجای غریبان و عاجزان بر تو سلام خیرانجام فرموده است و منع از کثرت این همه مجاهدات و ریاضات نموده پس ای برادر عزیز و افر تمیز تو عجب سالک سریع السیری که دیگر رهبان سست پی را بجهد و ترغیب می رانند و بخلاف آن عنان گرم روی ترا کشیده بحد اعتدال می رسانند چنانچه بطریق مثال این کلام ذوالجلال مصداق این حال ست وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُورًا یعنی که او سبحانه همه بندگان را دلالت بکار سخاوت و شجاعت میفرماید فاما دستهای یک محبوب خود را از غایت ایثار و نهایت شغف آن کار کشیده می دارد و باری بدین اقوال همدم قال آن سالک گرم رو مدارج وصال بحد اعتدال رسانیده بمقام خود خرام فرموده آن هادی طریق و راهنمای شفیق یک یک یار و رفیق را معانی و تاویلات آیات و نکات اشارات و مرادات بشارات آن سلطان ملکی صفات می فهمانید هر یک یار بقدر نسبت و خصوصیت و علم و معرفت جناب آن سلطان پنهان را دریافته بموجب فرموده و اشاراتش عمل می نمودند و اگرچه هر صبح و شام بلکه علی الدوام دیگر خواص و عوام خدام الوان یاصین انواع عطریات و اقسام طعام و گوناگون تشریفات و انعام را از جناب شاه غیب رسانیده ضیافت روحی و جسدی آن بلبل بی عیب می نمودند و سراپایش را ملتذ و محظوظ می گردانیدند فاما چون از آن باز آن قاصد مسعود تا هفت روز نزول اجلال ننمود شب و روز نگرانی سرش بجانب او می بود زیرا که از ورودش ظهور تجلیات صفاتی و نور تجلی ذاتی به پیش گوش و چشمش بی پرده می گردید چنانچه در آن روزها بسبب نشنیدن آن صدا جوش و خروش در آمده نالهای زاری می کشید روزی شاه بی نظیر حال او را دیده آن چنان قال پرملال شنیده بمقتضای نسبت عینیت خویش بعرض رسانید که ای بلبل باکمال ترا دیدار گل باجمال نصیب گردید و آن خوش خلق خنده رو آن همه رحمت و مکرمت برحال تو نازل گردانید پس حالا موسم چهچههٔ شادی زدن ست نه هنگام ناله و غم کشیدن ست رباعی

براه وصوفیان عارف آگاه که استخراج امور و کار خود از تاویلات آیات قرآنی و پیروی احادیث مصطفوی می نمایند و التزام احکام شریعت بر خویشتن فرض و واجب می دارند هرگز نمی کشایند و آنها را ضال و مضل و باطل و جاهل می دانند و چنانچه ما محمدیان ادیان همه پیغمبران را علی نبینا و علیهم الصلوٰة والسلام برحق می دانیم لیکن حالا بموجب آن عمل نمی نمائیم که دین محمدی را ناسخ آن همه ادیان می شناسیم همچنان دین مؤخر و قدیمی خود را که با دین اول اصحاب و اهل بیت آن سرور عالم صلی الله علیه وسلم نسبت عینیت دارد یکی می شناسند که اَلنِّهَایَۃُ هِیَ الرُّجُوْعُ اِلَی الْبِدَایَۃِ ؎

بس کنم خود تابعان را این بس ست		نکتۂ کافی ست گر تابع کس ست	

نوبت پنجم و ششم و هفتم رسیدن همدم قال بهمان دستور و حال و رسانیدن دیگر آیات با جمال و جلال و بیان کیفیاتش بطریق اجمال و اشارۂ منع فرمودن شاه مستور الحال بلبل ستوده خصال را از آن همه محنت و شدت بکمال

القصه روز پنجم همدم قال بهمان طرز و انداز رسیده یاران و رفیقان آن عاشق جان باز را مجتمع گردانیده بحضورش زانو بزانو چسپانیده بر نشست و بآواز بلند گفت که الٓرٰ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ اَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا اَنْ اَوْحَيْنَا اِلٰى رَجُلٍ مِّنْهُمْ اَنْ اَنْذِرِ النَّاسَ وَبَشِّرِ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ قَالَ الْكَافِرُوْنَ اِنَّ هٰذَا لَسٰحِرٌ مُّبِيْنٌ و دیگر هیچ حرف و کلام بمیان نیاورده بزودی برخاسته روان گشته و باز در ششم بهمین دستور آمده این کریمه را خوانده برفت که الٓمّٓرٰ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ وَالَّذِيْٓ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ الْحَقُّ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُوْنَ غرض که تا هفت روز هر روز همدم قال با شوکت و جلال علانیه می رسید و آیتی از آیات قرآن مجید که مناسب حال آن رجال و آن عاشق برکمال بود خوانده روان می گردید و آن بلبل که واقف از اسرار جزو کل بود چون مرضی و مراد گل را معلوم نمود شب و روز بار عام داده همه خواص و عوام را بحضور طلبیده ترغیب تلاوت قرآن و کثرت صلوٰة و مواظبت اذکار و تسبیحات و افعال خیرات و اجتناب از منهیات می فرمود و بدر و تمام می گفت که ای یاران بکار این بلبل زار همین معنی را اظهار می نماید که بهار و گلزار این باغ ناپایدار دو روزه بیش نمی باید که یکایک موسم خزانِ مرگ پیش می آید پس مرد هوشیار همان ست که بزودی زاد و برگ آن جهان بدست آورده ازین مکان سفر نماید و بهمه اشغال این عالم را لعب و بازی دانسته جز بعشق بازی مشغول نماند و از گرفتاری پایۂ کثافت برآمده بمراتب لطائف گراید یعنی از مذهب ذهب دوستی و مشرب شراب خواری و کیش خود پرستی و دین درم داری و آئین مردم آزاری برآید و از اوصاف ذمیمۂ حیوانی و نفسانی و شیطانی تبری نموده اخلاق حمیدۂ انسانی و ملکی و رحمانی حاصل کند غرض که دران روز بلبل جان سوز اوقات خود را در نصیحت و تربیت یاران و رفیقان صرف می نمود و بخوردن و خفتن کم رغبت و میل می فرمود

و مایوس مطلق شناخته نسبت خالق را با مخلوق بمثل کلال و کوزه و بِنا و بَنّا بیان و عیان گردانیده اند و چون بعضی صوفیان که مقتدایان سالکان و طالبان اند آن بیچاره محرومان زمان خود را آن چنان ناامید و حیران دریافته چندان مراتب تشبیه او را بیان کرده جریان و سریان و فیضان حضرت وجود مطلق را در همه چیزها و جمیع وجودات مقید فهمیده قائل کلمهٔ همه اوست گردیده اند و برای اظهار حقیقت عینیت او مثل بحر و موج و آب و حباب و دُر و گرداب وغیره ازین قبیل بیان نموده همه را عین یک دیگر دیده بوحدت وجود مقرر شده از اثنینیت و کثرت چندان بیزاری و تحاشی ورزیده اند که نفی صفات حقیقت ثبوتیه هم نموده هستی آنها را وجود اعتباری و وهمی گمان کرده اند و چون آن خالص محمدیان آخر زمان آن همه کثرت مذاهب و مشارب در یک شریعت غرای خود دریافته اند ناچار شده اینها هم اخوان پریشان زمان خود را بجانب جمعیت و وحدت یعنی که بطرف توحید حقیقی و ملت محمدی که جامع جمیع مراتب تنزیه و تشبیه و وحدت و کثرت و حاوی تمام احوالات و کیفیات همه اهل مذاهب و صاحب مشارب ست دعوت کرده اند که مَا عَلَی الرَّسُوْلِ اِلَّا الْبَلَاغ و در هر امر و کار گفتن کلمهٔ همه از دوست را بسیار دوست میدارند و خیلی بجا و مناسب می شناسند ای یاران چون این بلبل نالان دران همه کار و گفتار آن قدر خواجه تا شان خود که همه اهل قبله اند بعضی را یار و بعضی را اغیار خویش میداند خوب غور می نماید چنان مفهوم میشود که آن همه مخالفت و مباینت مذاهب و مشارب مردمان اسلامیه بحقیقت جزر و مدّ آن دریای محیط محمدی ست صلی الله تعالی علیه وسلم که از زمان ما محمدیان باز شروع جزر حقیقی برنگ دیگر گردیده تا بوقت حضرت امام مهدی موعود علی نبینا و علیه الصلوٰة والسلام بمرتبه مرکز اجمال معنوی خود رسیده آن همه کثرت مدنمایان مجازی را ناپیدا خواهد گردانید و هیچ کس نامی و نشانی از دیگر مذاهب جدید نخواهد دید و نخواهد شنید پس همه مجتهدان شریعت و مقتدایان طریقت را براه صواب و جادهٔ سداد باید فهمید که بموجب وقت و حال و در خور فهم رجال هر حرف و قال که مناسب و لائق دریافته اند گفته رفته اند و چون در بعضے امور و کار بدون تخراج آیات قرآنی و احادیث مصطفوی از اجتهاد و رای خویش و از کشف و وجدان دوراندیش نیز حکم و فرمان کرده اند آن چنان کارهای شان را صواب هم باید دید و در او جواز خطا نیز باید فهمید که المجتهد یُخطئُ و یُصیبُ و چون خالص محمدیان دریافت حقیقت بعضی امور و کار محدثه از آیات و احادیث ندریافته اند آن چنان امور محدثه را از فضول دین شمرده اجتهاد و کشف خود را دران دخیل نکرده ترک آن را اولی فهمیده اند بدان سبب در دین متین خود خیال خطا را هم جائز نشناخته اند و در تحقیق آن امور محدثه برای آن نپرداخته اند که دین متین خود را بموجب این آیت بابرکت کامل و تمام شده انگاشته اند که اَلْیَوْمَ اَکْمَلْتُ لَکُمْ دِیْنَکُمْ وَ اَتْمَمْتُ عَلَیْکُمْ نِعْمَتِیْ وَ رَضِیْتُ لَکُمُ الْاِسْلَامَ دِیْنًا پس چرا در پی آن امور فضول محدثه پردازند و برای چه شبهه و تردد را در قلب مطمئن خود جا دهند لیکن اینها بسان آن دیگر فرقهای تباه و گمراه زبان طعن و لعن بجانب مجتهدان حقه

یک یک یار جان نثار و همه فدویان اخلاص آثار و جمیع خیرخواهان و هواداران حبیب لبیب بمراتب و ترتیب دیده و ملاحظه نموده و ملتفت شده معانی و تاویلات و بشارات و نکات یک یک حرف و لفظ آیات کثیر البرکات و مرادات و اشارات آن جمیل ستار و آن تخت نشین با وقار خود را فهمانیده و دانانیده شروع باظهار حقیقت عظمت عرش رحمن که در خلوت گذشته از جناب آن دل فریب تخت زیب شنیده بود نموده و تمام حقائق و دقائق مراتب کونی و الٰهی و جمیع معارج و مدارج و منازل و مقامات عروج و نزول که تعلق بحالات ولایت و امامت و خلافت و کمالات نبوت داشت بیان و عیان ساخته از مرکز فرش تا محیط عرش همه مقامات و درجات سلوک طریقت و حالات حقیقت شریعت را مشهود و مکشوف یاران و پیروان خویش گردانید بنوعی که هیچ تابع برکمال او را در کدام مقام و هیچ جا هرگز شبهه و تردد باقی نمانده بود یعنی که تفصیل مسائل عقائد هفتاد و سه گروه اهل قبله را عیان نموده باعث اختلافات همه مجتهدان حقه را فهمانیده گفت که چون دین متین خاتم الرسالة صلے اللہ تعالی علیہ وسلم شامل مرتبۂ تنزیه و تشبیه ذات و صفات او سبحانه و جامع جمیع ادیان مرسلین است بنابران هریک مجتهدی و عارفی که در حق شان آن افضل رسولان چنین بیان فرموده است که عُلَمَاءُ اُمَّتِی کَاَنۡبِیَاءِ بَنِی اِسۡرَائِیۡل بقدر حوصله و استعداد خود از میان شریعت جامعهٔ او برای خویشتن و پیروان خود مذاهب و مشارب جدا جدا اختیار نموده اند بسبب آن که حاوی شدن بر مجموع آن بسان خلفای راشدین و اهل بیت رسول اللہ و عمدهٔ اصحاب و امامان در خویشتن و تابعان خود طاقت و مجال ندیده اند پس بموجب آن که مَا لَا یُدۡرَکُ کُلُّهٗ لَا یُتۡرَکُ کُلُّهٗ بهمان قدر یافته و شناخته خویش بسنده نموده اند و چون هریک مجتهدی در زمان خود میل و رغبت مردمان از راه راست و صراط مستقیم کج و منحرف دیده اند و بعلم خود فهمیده اند که بنی آدم راه دین بدون دو قدم یقین هرگز قطع نمی نمایند و از ان اقدام مراد از امید و بیم داشته اند و از ان راه و صراط مراد از سلوک طریقت و جادهٔ شریعت کرده اند و هم اشاره بجانب مرتبهٔ تنزیه و تشبیه ذات و صفات او سبحانه نموده اند و هم از ان عبارات مراد از درجات وحدت و کثرت مدارج الٰهیه و مراتب خلقیه داشته اند غرض که چون بیقین شناخته اند که هیچ رونده راه بدون اقدام خرام کردن و بمقصد و مرام رسیدن نمی تواند و هرگز کدام سنجیدهٔ معدلت شعار سوای دو کفهٔ میزان خفت و ثقل هر یک چیز را پیدا و آشکار نمی گرداند بدان سبب ناچار و بی اختیار شده اقرار هر دو مرتبه که تنزیه و تشبیه باشد کرده اند و هم در معامله و کار فرقهٔ جبریه و قدریه افراط و تفریط دریافته حد وسط و مرتبهٔ اعتدال هر اعمال و اقوال را خیر الامور شناخته قائل شده اند که لَا جَبۡرَ وَلَا قَدۡرَ وَلٰکِنۡ اَمۡرٌ بَیۡنَ الۡاَمۡرَیۡنِ و چون در وقتی مردمان زمان خود را مائل بطرفی دیده اند در غیب مرتبهٔ تشبیه فهمیده اند دران زمان آن مجتهدان غلو در بیان مرتبهٔ تنزیه ذات او سبحانه نموده آن جناب مستطاب را از عقل و وهم و علم و فهم همه مخلوقات علوی و سفلی برتر و جدا شناخته کلمهٔ وراء الوراء ثم وراء الوراء ثم وراء الوراء گفته جمیع مخلوقات را از جناب خالق بی نسبت و بی معرفت انگاشته همه را از ان غنی حقیقی دور و مهجور و بی نصیب

رخصت ساختہ بخلوت خاص تشریف ارزانی داشت ویاران خاصہ وعمدہ را دران جا بار دادہ معانی وتاویلات واشارات وبشارات آن آیات را بشرح وبسط بیان ساخت لیکن تا حال رموز وغموض اشارات وبشارات آن ہمہ حرف وقال تا بگوش دوران ونامحرمان وعامیان وجہال نرسیدہ است ودرین وقت وحال عندلیب بی پروبال می خواست کہ آن معرفت جدید را پدید گرداند کہ ازان ہر چہار یار عمدہ وبکار کدام کدام یار با حروف مقطعات وآیات متشابہات ومحکمات وقصص وتسبیحات درذات ونفس ودل وتن خود محرمیت وخصوصیت ونسبت ومعرفت وقدرت وقابلیت ولیاقت وملایمت بیشتر دارد فاما برای تفصیل این حرف اجمال نیز شرح بسیاری باید وہم افشای آن اسرار بہ پیش ہر ناواقف معاملات وکار مناسب نمی داند لہذا گفتن آن را موقوف داشتہ دریافتن وفہمیدنش را حوالہ بذہن سامعان وناظران ذہین وفہیم مے نماید کہ فَہِمَ مَنْ فَہِمَ

نوبت چہارم رسیدن ہمدم قال باز برہمان منوال وبرخواندن دیگر آیتی از کلام ذوالجلال وظاہر ساختن بلبل باکمال خوش حال حقیقت عظمت عرش برین بہ پیش یاران ستودہ خصال وباجمال بیان باعث اختلافات مذاہب آن ہمہ رجال اسلامیہ کہ ہفتاد وسہ فرقہ شدہ اکثری بجانب مرتبہ تنزیہ ذات وبعضے بطرف مقام تشبیہ صفات مائل وراغب گردیدہ اند واظہار آن کہ خالص محمدیان کہ جماعت اہل سنت وجماعت ہستند تکفیر ہیچ یکی از اہل قبلہ نمی نمایند برای آن کہ چنین عقیدہ دارند کہ لَا نُکَفِّرُ اَہْلَ الْقِبْلَۃِ فاما اعمال و افعال بموجب فرمودہ واقوال امامان واولوالامران خود می کنند وتبعیت وپیروی دیگران نمی نمایند

چنین گویند کہ روز دیگر ہمدم قال باز بہمان منوال بمیان بار عام بہ پیش آن عاشق عالی مقام رسیدہ این کلام حکیم علام را بآواز بلند وشد ومد تمام برخواند کہ طٰہٰ مَآ اَنْزَلْنَا عَلَیْکَ الْقُرْاٰنَ لِتَشْقٰٓی اِلَّا تَذْکِرَۃً لِّمَنْ یَّخْشٰی تَنْزِیْلًا مِّمَّنْ خَلَقَ الْاَرْضَ وَالسَّمٰوٰتِ الْعُلٰی اَلرَّحْمٰنُ عَلَی الْعَرْشِ اسْتَوٰی وسلام رخصت ادا کردہ روان گردید وآن شاہ عاشقان در غور معانی کلام سبحانی وفہم اشارات ونکات جانان متفکر وحیران گردیدہ برنگ نقش تصویر بی حرکت وتقریر درماندہ بودہ بعد دیر بسیار وملاحظہ بی شمار سر با وقار وچشم پر خمار را برافراختہ وواساختہ ہمہ حضار دربار را بہمان آئین ہیبت وتمکین رخصت نمودہ آن مکان جلوت را برای یاران خاص خلوت گردانیدہ بضابطۂ قدیم بگرد اگرد خویش ازان یاران فرخندہ کیش عاقبت اندیش چہار حلقہ نمودہ برنشست وبجانب

از فهم معانی و اشارات آن حروف مقطعات عاجز و حیران گردیده ادراک آن را بفهم بلبل همزبان خود حواله می نمودند و باجمال ایمان بران مقال می آوردند و بعضی از شوخی طبع خویش جرأت کرده اشارات دور از کار می فهمیدند و مرادات نابکار معلوم می نمودند که تفصیل آن را دل نمی خواهد چنانکه یکی می گفت که چون معاملۂ بلبل من بعشق و محبت ست و در و تمام رنج و محنت ست از حروف الم معنی الم بدلم می آید و دیگری می گفت که معنی الم انا الله الاعلم ست یعنی منم خدای دانا و علی هذا القیاس تاویلات و توجیهات بی قیاس میکردند باالجمله بلبل عالی مقام از جای بار عام برخاسته بجانب خلوت خاص خرام فرموده تمام آن روز و شب العجب قیل و قال و طرفه کیفیت حال همراهی یاران باکمال خود بآخر رسانید که بیان تفصیل آن مقال بملاحظۂ ملال خاطر سامعان جویندۂ قصۂ احوال عندلیب شوریده حال مناسب ندید

سوم بار رسیدن همدم قال بهان منوال و برخواندن آیتی از کلام ذوالجلال و بیان نکات و اشارات و رموزات و بشارات بجانب هر چهار یار باکمال بطریق اجمال

چنین گویند که روز دیگر بوقت بار شاه غیب بنده نواز همدم قال باز بهان منوال بسواری جاه و جلال رسیده شاه عاشقان را اشارۂ بار عام نموده به پیش آمده زانو بزانو شده برنشست و بجانب همه یاران و جمیع حاضران و ناظران بعجب جمال و جلال نگاهی کرده بلطف برکمال بجال شاه عاشقان متوجه شده گفت که جناب شاه غیب بدین عاشق صادق بی ریب سلام خیریت انجام فرموده ست و برای رسانیدن این آیات سراپا عبرت و خبرت حکم نموده ست که الٓرٰ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ إِنَّا أَنزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ هَٰذَا الْقُرْآنَ وَإِن كُنتَ مِن قَبْلِهِ لَمِنَ الْغَافِلِينَ وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ لِلنَّاسِ مِن كُلِّ مَثَلٍ وَكَانَ الْإِنسَانُ أَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا و سوای خواندن این آیات حرفی و حکایتی بمیان نیاورده سلام رخصت داده بوحشت تمام ازان مقام برخاسته بطرف منزل خود خرام نموده آن بلبل باهوش که برای اصغای کلام آن سروش برنگ گل سراپا گوش گردیده بود تا دیر بسیار سر تامل بزیر بال تفکر و تخیل درکشیده دران بحر عمیق و دقیق غواصی نموده گوهرهای نکات و اسرار ازان یک یک حرف و گفتار اخراج فرموده هم هر یک یار واقف حال و محرم اسرار بقدر حالت معیت و نسبت عینیت و خصوصیت رفاقت و خدمت خویش معانی الفاظ آن غایت اندیش معلوم نموده و دیگر همه نزدیکان و دوران هم ازمین و برکت صحبت و محبت آن صاحب نسبت و معرفت از شنیدن آن قال بعجب کیفیت و حال و طرفه ذوق و شوق و نادر حضور و سرور رسیدند و بقدر حوصله و استعداد و قرب منزلت و پایه و مرتبۂ خویش مرادات آن اشارات را نیز فهمیدند آنچه فهمیدند و بعد آن معامله و کار بلبل بخت یار بهیبت و وقار ازان مقام بار عام برخاسته همه حضار دربار را بحرکت دست و چشم و ابرو و جنبانیدن سر گردانیدن رو بلکه از هر مو بو انداز که اشارۂ و ایمای نموده

از لعل و دهان و قد جانان رمزی
بر دل بنوشتم الف و لام و میم

درآن حال آن مجلس افروز عاشق جان سوز را بیر در کشیده نور نگاه را بهمه محفل و محفلیان پاشیده بچرب زبانی و گرم بیانی درآمده فرمود که ای یاران اولو الالباب و ای پیشوایان و هادیان راه صواب اوقات گرامی خود در تلاوت قرآن مجید صرف گردانید و حتی المقدور بموجب فرموده عمل نمائید والحق که آن متکلم برحق قسم یاد می فرماید خواه ازان اشاره بجانب مرتبهٔ کمال باقی فهمید و خواه ایما بطرف جمال فانی صوری یقین کنید و از لفظ کتاب همان کلمات و خطاب رامراد دارید و یا بجانب جسد بی تاب اشاره شناسید بر هردو تقدیر آن هردو کتاب صامت و ناطق متقیان و مومنان را راه راست می نماید و بطرف صراط مستقیم می خوانند و اطلاق حرف کلمات الله بر هردو صادق می آید و مراد از لفظ متقی آن مرد ست که در پیروی و مریدی فرد ست و اقدم همه یاران ست و مخاطب بخطاب یار غار ست که بطریق مجاز و زدن مثل احوال آن بی بدل از دیدن جبههٔ این ماه منیر من روشن و هویدا می گردد و از لفظ یومنون بالغیب مراد از عادلی ست که عدیلش پیدا نمی شود مگر باعتبار صورت کیفیت او را از معامله و کار این یار بکار من که امیر با تدبیر ست باید فهمید زیرا که این یار داخل بشارت یومنون بالغیب بدو وجه ست یکی آن که ایمان بر مرتبهٔ ذات که غیبت حقیقی ست حاصل کرده است و دیگر آن که بمرتبهٔ صفات محبوب من بجنوانی که ماه منیر مشاهده نموده بمرتبهٔ عین الیقین رسیده است نرسیده است و هم بقسمی که شاه بی نظیر از علم خود بمرتبهٔ علم الیقین ادراک دریافته است نیافته است و مرتبهٔ حق الیقین مشاهدهٔ گل غیر از بلبل دیگری ندارد و باری ازین اقوال این قدر باجمال دریابید نسبت عین الیقین را مناسبت بآیات و ظهورات ست و نسبت علم الیقین را اضافت بصفات و حق الیقین را نسبت بذات ست و از لفظ یقیمون الصلوة اشاره بطرف عزیزی ست که بمرتبهٔ حقیقت صلوة که معراج مومنان ست سیده از مقام احسان مشرف گشته است و باعتبار مثل نظیر آن بی بدل شاه بی نظیر را باید فهمید و از لفظ مما رزقناهم ینفقون اشاره بجانب کسی ست که مال بسیار در راه جمیل حقیقی نادیده از قوت ایمان شنیده خرج کرده است که باعتبار تشبیه تاجر فقیر شبیه آن می نماید و کلمهٔ والذین یومنون بما انزل الیک وما انزل من قبلک بشارت ست در حق همه یاران و پیروان آن هادی حقیقی که ایمان براو آورده تبعیت او اختیار کرده اند و مال و جان را بموجب فرمودهٔ او نثار ساخته اند و بر کاب سعادتش از اوطان خویش مهاجرت نموده در همه کار نصرت او کرده اند پس بحقیقت آنها رستگاران اند که باعتبار مجاز و مثل همه رفیقان و همراهان من نمونهٔ شان می شود رباعی

بشگفته گلهان که چمن پرداز اند
با بلبل آشفته نوا همراز اند
رنگینی حسن شان بهار ایجاد
گلدستهٔ گلزار نیاز و ناز اند

غرض که شاه عاشقان آن همه بیان و تاویلات کلام سبحان را از یاران شنیده هر یکی را بقدر حوصله و استعداد و قدر و منزلت مرادات اشارات شاه شاهان فهمانیده باعزاز و حرمت و کرم و شفقت از حضور خویش رخصت گردانید لیکن آنها که از قرب حضور بر سر در و مجلس با دستور بعید و دور بودند

خوش مقال ازان یار باکمال این قال شنید برنگ گل شگفته از رسیدن هوای دل بطرف دیگر مائل گشته فرمود که ای یار غار
وای محرم اسرار باری تو بگو که ترا درین حرف وگفتار کدام اشارات ومرادات آن پنهان وآشکار به پیش دیدهٔ دل پیدا ونمودار
گردانیده اند آن محرم اقدم سر خود را بزیر آن قدم گذاشته بگریهٔ شوق پرداخته گفت که انچه از فیضان سینهٔ بی کینهٔ این مهر
تمام بسبب پیروی وتبعیت ومحبت ذاتی او برین ماه ناتمام انوار معانی ریزش کرده اند بدین رنگ تاویل نموده می آید که آن
جمیل حقیقی قسم جمال باکمال محبوب ذاتی خود را که بنزدیکش دوست ترست از جمیع مخلوقات بلکه گرامی ترست از مرتبهٔ ظهورات صفات
یاد می فرماید وبدین تاکید اکید بیان می نماید که مرا قسم ست باین قد موزون تو که سراپا بسان الف راست می نماید وهمه حروف مخلوقات
افلاک وَمَنْ فِیهِنَّ را پیدائی وروشنائی از وجود اشرف تو حاصل می آید چنانچه حدیث قدسی لولاک لما خلقت الافلاک اشاره
آن می نماید وسوگند ست بلام زلف تو که لیاقت دل آویزی دارد ودلالت دل ربائی می کند وآمین ست باین میم دهان تو که امین ست
وکلام من ازین جاری می آید وآیات من از سبب این دهن شهرت وافواه پیدا می نماید که این کتابِ لاریب من که عبارت از
جسد شریف تو باشد بی شک وشبهه صحیح ست وهمین کتاب مستطاب راه نماینده است متقیان ومومنان را که ایمان آورده اند
بغیب یعنی بمرتبهٔ ذات بیچون من وبپا می دارند نماز را واز انچه روزی داده ام ایشان را انفع می کنند پس معلوم گردید که از
لفظ کتاب که وارد ست در کریمهٔ اول مقرر مرادست از جسد بامعنی آن عاشق صادق ودرین کریمهٔ ثالث که وَالَّذِینَ یُؤْمِنُونَ
بِمَا أُنْزِلَ إِلَیْکَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِکَ باشد اشارت ست از قرآن مجید ودیگر کتب سماوی که بانبیای سابق نازل شده اند
ودرین مقام آن گل عالی مقام بمناسبت عشق تمام توای بلبل خوش کلام این کلام حکیم علام را بطریق احکام نزول بخشیده
پیروان ویاران ورفیقان وهمراهان ترا نیز متنبه وهوشیار وآگاه وخبردار گردانیده است تا ذات وصفات وجسد وافعال
ترا هم بقدر فنا ومعیت واتحاد وعینیت وپیروی وتبعیت واخلاص وخصوصیت خویشتن دریابند ویقین شهودی وایمان غیب
وتصدیق قلبی واطمینان نفسی بر مراتب اسمای حسنی وصفات جمالیه وجلالیهٔ کبری وذات مقدس بیچون پیدا سازند که خبر المجاز قنطرةُ
الحقیقةِ در حق هادی طریقت صادق می آید وآن ادراک که تاجر فقیر وامیر باندبیر ازین آیات حاصل کرده اند حوصله واستعدادات
خویشتن را ظاهر نموده اند وآن تاویلات که شاه بی نظیر دریافته است بدان سبب که نسبت عینیت جسدی با تو دارد وترا عاشق
جناب گل می انگارد وپس ازبقوت دولت تو عروج نموده بجانب اصل الاصول رجوع می فرماید وچون من نسبت معیت روحی
دارم چراکه هستی خود را نیز از نفحهٔ تصرف درویش مظهر قدیر می یابم وجناب ترا محبوب مطلوب تو که عبارت از مرتبهٔ صفات باشد
می شناسم بنابران بزیر اقدام تو پست گردیده همه حرفهای بلند را بر ذات شریف تو فرود می آرم این بگفت وبرنگ پروانهٔ
جان باز بگرد آن شمع سرافراز چرخی زده بپایش افتاده برخواند رباعی
حادث نبود هست کلامی که قدیم | دارد بمقطعات پرشان عظیم

وبهبود نشائتین بدست آرید و بادشاه عاشقان چارچشم گردیده اعوذ و بسم الله خواند گفت ال م و باز بجانب یمین و یسار دیده بآواز بلند برخواند الم ذٰلِکَ الْکِتَابُ لَا رَیْبَ فِیهِ هُدًی لِلْمُتَّقِینَ الَّذِینَ یُؤْمِنُونَ بِالْغَیْبِ وَیُقِیمُونَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ یُنْفِقُونَ تا اِنَّ اللهَ عَلٰی کُلِّ شَیْءٍ قَدِیرٌ که دو رکوع باشد و دران قدر احوال جمیع صدیقان و مومنان و منافقان و کافران بطریق تفصیل و اجمال بقال درآمده است و بعد از ابلاغ این حکم همه بندگان را تاکید تلاوت قرآن مجید نموده از خدمت شاه عاشقان رخصت شد و آن بلبل باعرفان مع همه یاران و حاضران در غور معانی آن حکم و بیان تا دیر برنگ غنچه سر بگریبان کشیده ساکت ماند و بعد از ساعتی سر باهوش تا افراخت و چشم پرخمار بهم بسته را وا ساخت و با جز فقیر که مقابل او بود دو چار گردیده پرسید که ای یار سراپا وقار ترا درین احکام چه تاویلات و اسرار بخاطر رسیده است آن شرمگین بانگین چشم با حیای خود را بزمین ضراعت آئین دوخته ذره آسا بر خویشتن لرزیده بعجز و ملایمت تمام بعرض رسانید که از فیضان جناب این مهر عالم تاب بر دل این بی تاب چنان انوار فائز گردیده است که همه احکام منزل را مجتمع ساخته اوقات زندگانی خود را در تلاوت آن صرف باید نمود و بجمیع دوران و از پس آیندگان نیز فیض آن باید رسانید تا آنها هم سود و بهبود نشائتین حاصل کنند و در تجارت آخرت کوشند از شنیدن این گفتار بلبل هوشیار متبسم شده صعوهٔ چشم سخن گو را بجانب اهیر باتدبیر بعجب هیئت انداز باز نموده فرمود که ای یار معدلت شعار ترا درین حکم و گفتار کدام تاویل بکار بخاطر می آید آن مهذب باوقار با آداب تمام اظهار نمود که از تلاوت بسیار چه می کشاید و از تسوید بی شمار چه بدست می آید موجب حکم عمل باید نمود و برطبق آن دار و گیر باید فرمود تا صلاح و فلاح حاصل آید و باب فتوح بگشاید بلبل باکمال از اصغای این قال خیلی خوش حال گردیده سر پرهوش را بجانب دوش گردانده بشاه بی نظیر فرمود که ای یار بدل نزدیک ترا بر این کلام بااحترام کدام مرام بخاطر میرسد آن عزیز با تمیز بعرض رسانید که مراد هر حرف مقطعات و یک یک الفاظ متشابهات و همه کلمات محکمات اشارات و مرادات و معانی بسیار و بی شمار بخاطر القا می شود که تفصیل آن حدی و نهایتی ندارد لیکن قدری بطریق اجمال بمعرض بیان می آرم که آن محبوب حقیقی قسم از مرتبهٔ احدیت و یکتائی خود می خورد که همه حروف و الفاظ عالم علوی و کلمات و عبارات عالم سفلی بتفصیل و اجمال ازان مرتبه صورت و اشکال گرفته اند پس اشاره ازان مرتبهٔ اول بالف می فرماید و هم از الف اشاره بطرف عالم امر می نماید و لام لیاقت و دلالت بجانب عالم خلق دارد و هم بدین اشارت قسم تمام مخلوقات خود که عالم امر و خلق باشد یاد می فرماید و از میم مراد از مرتبهٔ دهان بی نشان معشوق که میمش می خوانند نیز مفهوم می گردد پس آن محبوب حقیقی از ابتدای ازلیت و آفرینش تا آخر مرتبهٔ قدم و عدم و جمیع اسمای مخلوقات عالم امر و خلق و تمام مراتب وجود و عدم را درین دو حرف الف و میم که حکم اَم همه ممکنات دارند داخل کرده بدین اشاره قسم یاد می نماید و می فرماید که این کتاب من که بر محب و محبوب خود فرستاده ام بی شبهه و لاریب است و هدایت میکند متقیان و مومنان را تا آخر آیه همین که بلبل

که مقربان شاه شاهان نوید مغفرت و آیت رحمت ابدین شکل و هیئت بر سر حال گناه گاران پر آفت نازل کرده اند خرم و شادان بزودی برگردیده بعزیزان سر حلقه و عمده یاران خبر نمودند و آن همه رجال فی الحال بی توقف و اهمال بطریق استقبال برکاب شاه عاشقان فائز شده آداب تهنیت و مبارکباد بجا آوردند و بمشاهدهٔ آن همه عنایات و تشریفات برنگ ماه بر خویشتن بالیده سواری آن با سرادقات عظمت و جلال رسانیدند و چون شاه عاشقان بدان شوکت و شان بمکان رسیده بر مسند خود نشست و بیاران خاص خود کرده گفت رباعی

گر تنگ گلیم و گر بهاریم همه　　نیرنگ نهان و آشکاریم همه
حیران خودیم و محو او گردیدیم　　از جلوه مپرس آینه زاریم همه

و هم آن مشتری خوش مقال بطرفه کیفیت حال بدین قال نوا بر کشید بیت

آن کس که چشم مست ورا خواب داده است　　خواب مرا بغارت سیلاب داده است
خورشید را نهفته بصد پردهٔ روزگار　　تا ماه روی ماه ورا تاب داده است

ماه منیر از شنیدن این تقریر آن مشتری روشن ضمیر را شگفته دو واله جمال با جلال گل بی مثال فهمیده برای تربیت حالش گفت که ما خدمت مهر جهانگیر خود را وسیله برای جناب حضرت گل می انگاریم که از پیش گاه او سبحان چنین فرمان یافته ایم که وَابْتَغُوا اِلَیْهِ الْوَسِیْلَةَ پس همان بهتر که آن پایهٔ خود را محکم گردانیم و ارادهٔ مرتبهٔ فائق خود نکنیم فرد

ز ما یوسف پرستیدن ادب نیست　　بیا تا چاه کنعان را پرستیم
فروز ما هرگز نیاید گل پرستی　　همان بهتر که بلبل را پرستیم

و صباح آن شب چندان طعام ضیافت از جناب شاه وهاب رسید که همه فقیران و گدایان سیر گردیدند و از ان باز بدستور قدیم هر روز طعام بطریق من و سلوی برای آن جماعت بی نوایان نیک فرجام نازل میگردید

دوم بار رسیدن همدم قال با جاه و جلال و خواندن آیات ذو الجلال و تاویلات حروف مقطعات نمودن هر یک یار عمدهٔ ستوده خصال بقدر نسبت و قدرت و معرفت و محبت بر کمال و هم توجیهات کردن هر یک رفیقش بران قال از راه تخمین و خیال بقدر طاقت و مجال

واقفان اسرار چنین اخبار کرده اند که صباح آن معاملهٔ همدم قال با خیلی جاه و جلال و کثرت رجال بخدمت شاه عاشقان رسیده گفت که ای برادر عزیز و افر تمیز حالا باید که تو صلای عام داده که و مه را بحضور خویش بار دهی تا احکام شاه شاهان را بهمه یاران و رفیقان تو رسانم او فرمان داد که دامن خیمه را بالا زنند و سراپرده ها را از میان بردارند و بهمه رفیقان خبر بار عام رسانند فرد

دل تنگ آمد بزیر پردهٔ نیلی چرخ　　دامن این خیمهٔ کوتاه را بالا زنید

باری چون بموجب فرمان بعمل آوردند و همه دوران و نزدیکان در یک مکان مجتمع گردیده برتبه و پایهای خویش قیام و اقدام نمودند همدم قال بمقابل آن مرد با کمال زانو بزانو برنشست و بهر چار طرف دیده گفت که ای یاران و رفیقان و ای مسکینان و غریبان فرمان لازم الاذعان شاه شاهان شاه بی نام و نشان شاه غیب سلطان بلا ریب می رسانم بگوش هوش اصغا نمایید و بموجب آن بعمل گرایید تا سود

هم لباس ملوکانه در بر کرده بود از سر فرود آورده بدست شان داده فرمود که این را بسر بروی این شاه عاشقان آویزان گردانند برنگی که در شب طبی دلجوی بر نوشه می اندازند و همه مقربان و خواصان همراه این جوان متابعت کرده شادیانه نوازان با مشعلهای بسیار و آتش بازی بی شمار از سر فرو بار بدان شان و شوکت و وقار سوار گردانیده دران مکان بودن و قرار او رسانند و در تمام شهر و دیار این خبر را باشتهار در آرند که شاه شاهان برحال آن گدایان و غریبان مهربان شده همه جرم و عصیان آنها را بخشیده ما همه را برای رسانیدن مژدهٔ مغفرت و نوید رحمت خود باین چنین شادی و بشاشت فرستاده است و این سوار مقنع دار بحقیقت رحمت مجسم اوست که بر سر حال آن گدایان و گناه گاران نازل گردیده است تو درین سواری عماری مکر آن خلیفهٔ خیر الماکرین است که بمیان بسیار انوار و ظلمات و تجلیات و ظهورات آن را نیز پوشیده و پنهان بجانب آن بی چاره گدایان و فقیران روان گردانیده است که حقائق و اسرار آن فعل و کار ظاهر و پنهان را فهمیده است کسی که علیم خبیرش فهمانیده است القصه چون بموجب ارادهٔ شاه فعال فی الحال از تیاری آن همه ساز و سامان نمونهٔ قدرت سبحان دران مکان پیدا گردید و روشنی مشعلها و شعشعان آتش بازی و صدای شادیانه نوازی از زمین تا بآسمان رسید باز از پردهٔ عرش بمقربان آواز رسید که این جوان جامه زیب مقنع پوش دل فریب را قریب پردهٔ راز گردانند تا دیگر سخنان موزون و رنگین را بگوش آن باهوش رسانیده نشهٔ عشرت او دوبالا ساخته آید چون هواخواهان آن پروانهٔ درخشان را بدان فانوس خیال ملحق گردانیدند و خویشتن را از دهشت سوزندگی و هیبت نامحرمی بعقب کشیدند دران وقت آن شمع پیدا و پنهان بچرب زبانی و گرم بیانی در آمده بطریق طیبت و مزاح و بانداز خنده روئی و خوش خوئی که طبیعت گل مجبول آن بود فرمود که ای بلبل نالان من بچه قسم مهر تابان و مشتری درخشان را درین شبستان قران رنگ عروسی بخشیده در تمام جهان انگشت نمای گردانم و ازین کار بر جبههٔ ماه منیر چه کلف حجاب و تشویر بیانم

شعر همین که بلبل مرضی دان ازان گل خندان | سهره چو بست عارضش بیخهٔ آفتاب شد | مهر من از خیار خش بس که آب و تاب شد

این چنین خوش طبعی قولی و فعلی را شنید و دید برنگ گل خندان خندهٔ بر آورد و غنچه آسا سر انفعال بگریبان فروبرده باوجود آن همه زبان درازی و هزار داستانی و حاضر جوابی لاجواب گردیده دم درکشید و در خویشتن مجال درازی مقال ندیده بهمین قدر ناله بسنده نموده دم بخود گردید

فرد رموز عشق بازی اندرین عالم زبان دانی | نمی یابم و گر یابم مجال همزبانی کو

دران دم شاه شاهان پان رخصت را بدست آن هر دو مهمان عنایت کرده بدان شوکت و شان مرخص گردانید چنانچه چون دران چنان وقت اخیر شب از نهایت شور و شغب که و مه بیدار شده ازان همه روشنیها زمین تا آسمان لبریز دیدند از خانه و مسکن در هر کوچه و بازار و بام و برزن هجوم عام نموده مرد و زن نمونهٔ رستخیز بپا گردانیدند و هم اکثری ازان فقیران بی اختیار از فنای شهر و بیابان بدان جانب برای سیر و تماشا دویدند و چون ازان طرف این تردد و حقیقت را شنیدند

بدالفته کشیده حلقه بگوش انعام واکرام ساخت و چون مشتری از فیضان انوار عرش درخشان برنگ بدر سراپا تابان گردید بغایت خوش دل گردیده برخویشتن بالیده برنگ مشتری سراپا دیدهٔ زبان گردیده بدین چنین سخنان نور پاشی نمود رباعی

شد بلبل و پروانه شکار حسنت | عشاق فریب بهار حسنت
مشتاق رخت سپهر پاینده همه | باشد مه و مهر آینه دار حسنت

فرد ای گل برنگ و بو نشاید کسی ترا
یک پرده بر جمال خود از آفتاب پوش
سه یک دم که با توام بسوی من نظر مکن
ای آسمان تو نیز شبی را سحر مکن
رباعی روزی که سر از پرده برون خواهی کرد
آن دم چه جگرهاست که خون خواهی کرد

مح توان بس ست که معشوق بلبلی
فرد چون به بینم آفتاب و ماه پندارم توئی
سیرت ندیده ام ز خود م بی خبر مکن
فرد مهر و مه را نبود بی مدد رای تو نور
دانم که زمانه را زبون خواهی کرد

فرد این پرده‌های حسن نظر خیره می کنند
آب پندارد ولی لب تشنه چون بیند سراب
امشب بوصل او خوشم ای صبح دم مزن
به نگاه دگری دیدهٔ عینک بیناست
گر زیب جمال زین فزون خواهی کرد

رباعی

برگزیده چو دیده دیده نادیده ترا | چون مردمک دیده پسندیده ترا
بر دیدهٔ اهل دیده خندیده گلم | نادیده ز چشم دیده وز دیده ترا

و بطریق رجع القهقری ازان مقام برای ادای آداب عنایات آن عالی مقام بطارف سلام گاه مائل گردید دران زمان گل خندان بجانب بلبل فرحان التفات نموده بطریق سرگوشی فرمود که ای بلبل نالان وای پروانهٔ سوزان هر روز و شب ترا درین مکان طلبیدن و انجمن را چون چمن رنگین گردانیدن و صحبت را گرم از مهر داشتن خوب نیست که ازان افشای راز خواهد شد مصرع | نهان کی ماند آن رازی کزو سازند محفلها

پس حالا هر گفتاری و اسراری که ضروری خواهد بود ما آن را نوشته بتو ارسال خواهیم نمود و دران کتابت این رموز و اشارات را بکار خواهیم فرمود که ازین عبارت این معنی و ازین بشارت این اشارت و ازین حرف مقطعات این نکات و از کلمات متشابهات این چنین تمثیلات و از آیات محکمات این چنین احکام و مرضیات خواهی فهمید فرد

آن کس ست اهل بشارت که اشارت داند | نکته‌ها هست بسی محرم اسرار کجاست

و باز بزبان همدم قال نیز بسیار جواب و سوال بهمان منوال بمیان خواهیم آورد فاما بقسمی و اندازی که آن میان چید را هم بر معانی و اسرار آن حروف و گفتار اطلاعی و خبری نخواهد بود آیین گفت و شتاب پرده و حجاب را بر و کشیده از آواز دستک مقربان را در بر و طلبیده فرمان داد که حالا برای سواری این شاه عاشقان برق رفتار نام اسپ دل چسپ را از میان طویلهٔ خاص بیارند و برای مشتری اده فیل بی تمثیل که فلک کردار نام دارد حاضر گردانند چون کارپردازان بموجب حکم و فرمان تعجیل آورده عنان اسپ را بدست شاه عاشقان و کجک آن بیل را همسر لعت بر دوش مشتری گذاشته هر دو را بسلام گاه برده آداب عنایات و مرحمت ادا کنانیدند شاه با جاه و جلال محرم حال و مظهر جمال را نزدیک پردهٔ عرش خوانده مقنعهٔ زرتار ستاره دار را که دران رو ز خود

فرو بریده اند چه برقد مهر خلعت نور | چنان بلند که بر خاک می کشد دامن | امّا باستماع این قال آن مرد باجمال
وکمال بطرف آن رجال نگاهی با هیبت وجلال نموده فرمود که مرا شاه نخوانند بلکه گدای آن بارگاه نامند و آن خطاب را
مخصوص دربار و موضوع برای زبان مقربان بار شناسند و در میان این انجمن که از سبب شماياران رنگین حکم چمن پیدا
کرده است این بی نام ونشان را بلبل نالان نامند که این اسم را بالکل باگل مناسبت می یابم رباعی | ای چرخ برین چه خوش گفت و گویم

گر دید زبان نکته در هر مویم | در دهر تخلصم بجا شد بلبل | مداح جمال شاهد گل گویم رباعی | این حله که سر تا بقدم نورم ازو
از ظلمت تاریکی غم دورم ازو | تارش زده بر خط شعاعی پهلو | در دهر چو آفتاب مشهورم ازو | باری همدم قال آن بدر کمال را

در برج محمل آن ناقۂ سریع السیر درآورده خویشتن را برنگ ستاره در پهلویش پیدا و پنهان گردانیده آن مشتری را در کجاوۂ دیگر نشانیده
بجانب کعبۂ مقصود روان گردید و بسرعت تمام دران بارگاه عالی مقام رسیده آن هر دو نیرین ذوی الاحترام را بسلام گاه
ایستاده گردانیده بانگ برکشید که شاه شاهان واقف پیدا و پنهان شاه عاشقان مع مشتری درخشان که نور دیدۂ ناهید شاه است
بادای آداب نیاز و تسلیمات خودی گداز سرافرازی وامتیاز می یابد غریب پرور عاجز نواز سلامت دران حال از پردۂ عرش
بتوسط مظهر جمال بکارپردازان حکم رسید تا مشتری را بپوشانیدن جواهر و خلعت گران بهای زرین رشک افزای فلک هشتم
وماه و پروین گردانیدند و بعد از تقدیم آداب عنایت هر دو را به پیش پایۂ عرش برین برده بر دائرۂ ثالث که مقام روح پاکان است
ایستاده ساختند و آن بارگاه فلک جاه را از کواکب وجود حاضران و مقربان برنگ صبح صادق در یک دم خالی گردانیدند
و آن مهر و مشتری بطریق ندرت دران مکان نمونۂ قدرت می درخشیدند در آن حال یکایک آن شمع حجاب سوز فانوس
پرده را از میان برداشته بی پرده گردید و از مرتبۂ عرشی نوری برنگ تجلی برقی بدرخشید که از تاب آن مهر جهان گیر ذره وار
بی تاب و بی قرار گردیده برخویشتن لرزید و مشتری از هوش و افاقت خود بری شد برنگ مستان بزمین غلطید امّا آن هوش ربای
جان بخش خورشید لقا آن ذرۂ بی قرار را بجانب خود طلبیده دل دهی و دل بربهانمود و هم گلاب پاش بدست او داده فرمود
تا بران خلاصۂ معشوقان پاشیده بخود شناسی وافاقتش درآورد و واقف از مرتبۂ عجز و ناتوانی خودش ساخته به پیش پایۂ
عرش رسانیده ایستاده کرد آنگاه آن گل سراپا جمال غنچۂ دهان را چون گل خندان بحرف وقال واساخته گفت که ای مشتری
از عیب بری الحق که تو از جمیع ظلمت و کدورت بشری پاک و صاف می نمائی و من مفصل حقیقت عفت و وفاداری و آدمیت
و جوهر شناسی تو رسیده است پس خاطر خود را جمع خواهی داشت که ما ترا بخواهری برگزیده بدختری شاه حق شناس درآورده عنقریب
بطریق شاهان جشن قران ترا با ماه منیر خویش بپا می گردانیم و برکت و یمن آن قران السعدین را بکه و مه می رسانیم این بگفت
و حمائل گلی را از گلوی خویش برآورده بگردنش انداخت و باین عنایت گلی هم امتیاز کلی بخشیده از سر رشتۂ آن تار و پود جان بخش او را

بدالنسته کشیده حلقه بگوش انعام واکرام ساخت وچون مشتری از فیضان انوار عرش درخشان برنگ بدر سراپا تابان گردید
بغایت خوش دل گردیده برخویشتن بالیده برنگ مشتری سراپا دیدهٔ زبان گردیده بدین چنین سخنان نور پاشی نمود رباعی

شد بلبل و پروانه شکار حسنت
عشاق فریب بهار حسنت
مشتاق رخت سپهر پابند همه
باشد مه و مهر آینه دار حسنت

فرد ای گل برنگ و بو نشاید کسی ترا
یک پرده بر جمال خود از آفتاب پوش
بیت یک دم که با توام بسوی من نظر مکن
ای آسمان تو نیز شبی را سحر مکن
رباعی روزی که سر از پرده برون خواهی کرد
آن دم چه جگرهاست که خون خواهی کرد

مصرع ترا این بس ست که معشوق بلبلی
فرد چون به بینم آفتاب و ماه پندارم توئی
سیرت ندیده ام ز خودم بی خبر مکن
فرد مهر و مه را نبود بی مدد رای تو نور
دانم که زمانه را زبون خواهی کرد

فرد این پردهای حسن نظر خیره می کنند
آب پندارد بلی لب تشنه چون بیند سراب
امشب بوصل او خوشم ای صبح دم مزن
به نگاه دگری دیدهٔ عینک بیناست
گر زیب جمال زین فزون خواهی کرد

رباعی
بگزیده چو دیده دیده نادیده ترا
چون مردمک دیده پسندیده ترا
بر دیدهٔ اهل دیدها خندیده لم
تا دیده ز چشم دیده دزدیده ترا

و بطریق رجع القهقری ازان مقام برای ادای آداب عنایات
آن عالی مقام بطرف سلام گاه مائل گردید دران زمان گل خندان بجانب بلبل فرحان التفات نموده بطریق سرگوشی
فرمود که ای بلبل نالان وای پروانهٔ سوزان هر روز و شب ترا درین مکان طلبیدن و انجمن را چون چمن رنگین گردانیدن
وصحبت را گرم از مهر داشتن خوب نیست که ازان افشای راز خواهد شد مصرع

نهان کی ماند آن رازی کزو سازند محفلها

پس حالا هر گفتاری واسراری که ضروری خواهد بود ما آن را نوشته بتو ارسال خواهیم نمود و دران کتابت این موزون اشارات
را بکار خواهیم فرمود که ازین عبارت این معنی وازین بشارت این اشارت و ازین حروف مقطعات این نکات و از کلمات
متشابهات این چنین تمثیلات و از آیات محکمات این چنین احکام و مرضیات خواهی فهمید فرد

آن کس ست اهل بشارت که اشارت داند
نکتها هست بسی محرم اسرار کجاست

و باز بزبان همدم قال نیز بسیار جواب
وسوال پنهان متوال بمیان خواهیم آورد فاما بقسمی و اندازی که آن میان چیدراهم برمعانی و اسرار آن حروف وگفتار
اطلاعی وخبری نخواهد بود آئین گفت و شنا پرده وحجاب را بر وکشیده واز آواز دستک مقربان را در بر طلبید فرمان
داد که حالا برای سواری این شاه عاشقان برق رفتار نام اسپ دل چسپ را از میان طویلهٔ خاص بیارند و برای مشتری
باده فیل بی تمثیل که فلک کردار نام دارد حاضر گردانند چون کارپردازان بموجب حکم و فرمان تعجیل آورده عنان اسپ را
بدست شاه عاشقان و کجک آن پیل را همسر لفت بر دوش مشتری گذاشته هر دو را بسلام گاه برده آداب عنایت و مرحمت
اداکنانیدند شاه باجاه و جلال محرم حال و منظور جمال مانند یک پردهٔ عرش خوانده مقنعهٔ زرتار ستاره دار را که دران ره زخود

فرد بریده اند چه برقد مهر خلعت نور | چنان بلند که بر خاک می کشد دامن

امّا باستماع این قال آن مرد باجمال وکمال بطرف آن رجال نگاهی با هیبت وجلال نموده فرمود که مرا شاه نخوانند بلکه گدای آن بارگاه نامند وآن خطاب را مخصوص دربار وموضوع برای زبان مقربان بارشناسند ودرمیان این انجمن که ازسبب شمایاران رنگین حکم چمن پیدا کرده است این بی نام ونشان را بلبل نالان نامند که این اسم را بالکل باگل مناسبت می یابم رباعی

گردید زبان نکته در هر مویم | در دهر تخلصم بجا شد بلبل | مداح جمال شاهد گل گویم
از ظلمت تاریکی غم دور رم ازو | تارش زده برخط شعاعی پهلو | در دهر چو آفتاب مشهورم ازو

رباعی
ای چرخ برین چو خوش گفت وگویم
این حله که سر تا بقدم نورم ازو

باری همدم قال آن بدر کمال را در برج محل آن ناقهٔ سریع السیر درآورده خویشتن را برنگ ستاره در پهلویش پیدا و پنهان گردانیده آن مشتری را در کجاوهٔ دیگر نشانیده بجانب کعبهٔ مقصود روان گردید وبسرعت تمام دران بارگاه عالی مقام رسیده آن هردو نیرین ذوی الاحترام را بسلام گاه ایستاده گردانیده بانگ برکشید که شاه شاهان واقف پیدا وپنهان شاه عاشقان مع مشتری درخشان که نور دیدهٔ ناهید شاه است بادای آداب نیاز وتسلیمات خودی گدا از سرافرازی وامتیاز می یابد غریب پرور عاجز نواز سلامت دران حال از پردهٔ عرش بتوسط مظهر جمال بکارپردازان حکم رسید تا مشتری را بپوشانیدن جواهر وخلعت گران بهای زرین رشک افزای فلک هشتم وماه وپروین گردانیدند وبعد از تقدیم آداب عنایت هردو را به پیش پایهٔ عرش برین برده بردائرهٔ ثالث که مقام روح پاکان است ایستاده ساختند وآن بارگاه فلک جاه را از کواکب وجود حاضران ومقربان برنگ صبح صادق دریکدم خالی گردانیدند وآن مهر ومشتری بطریق ندرت دران مکانِ نمونهٔ قدرت می درخشیدند درآن حال یکایک آن شمع حجاب سوز فانوس پرده را از میان برداشته بی پرده گردید واز مرتبهٔ عرشی نوری برنگ تجلی برقی بدرخشید که ازتاب آن مهر جهان گیر ذره وار بی تاب وبی قرار گردیده برخویشتن لرزید ومشتری ازهوش وافاقت خود بری شده برنگ مستان بزمین غلطید امّا آن هوش ربای جان بخش خورشید لقا آن ذرهٔ بی قرار را بجانب خود طلبیده دلدهی ودل بریها نموده هم گلاب پاش بدست او داده فرمود تا بران خلاصهٔ معشوقان پاشیده بخود شناسی وافاقتش درآورده وواقف ازمرتبهٔ عجز وناتوانی خودش ساخته به پیش پایهٔ عرش رسانیده ایستاده کرد آنگاه آن گل سراپا جمال غنچهٔ دهان را چون گل خندان بجرت وقال واساخته گفت که ای مشتری از عیب بری الحق که تو از جمیع ظلمت وکدورت بشری پاک وصاف می نمائی ومن مفصل حقیقت عفت ووفاداری وآدمیت وجوهر شناسی تو رسیده است پس خاطر خود را جمع خواهی داشت که ما ترا الجواهری برگزیده بدختری شاه حق شناس درآورده عنقریب بطریق شاهان جشن قران ترا با ماه منیر خویش بپا می گردانیم وبرکت ویمن آن قران السعدین را بکه ومه می رسانیم این بگفت وحمائل گلی را از گلوی خویش برآورده بگردنش انداخت وباین عنایت گلی هم امتیاز کلی بخشیده از سر رشتهٔ آن تار پود جان بخش او را

این گدایان طلسمی کرده اند ویا از قسم نیرنجات چیزی نموده اند که درین اثنا دربانی برزو دیده بعرض شاه عاشقان رسانید که از جناب شاه شاهان شتر سواری بجلدی رسیده است چه حکم صادر می شود فرمان شد که هرگز مانع و متعرض نشوند و بهمان قسم سوار بدرون سراپرده گذارند و یاران خاص باستقبال برآیند پس دربانان در پردهٔ آویزان را از هر دو جانب بریسمان برکشیده اشاره نمودند تا آن رسول مقبول سوار بدرون سراپرده درآمد و یاران تا سر آستان رسیده بعد تحیت و سلام باعزاز تمام پیشتر خرام کنانیدند و چون به پیش خرگاه آن شاه رسید از مرکب فرود آمده تحیت و سلام رسانیده جواب سلام باکرام شنیده بحضورش مقابل نشست و از دیدن مسند و خرگاه و خیمه و بارگاه خیلی حیران گشت چنانچه شاه عاشقان استعجاب او دریافته گفت که ای برادر شفیق و ای رفیق طریق این همه تغییر و تبدیل که در ماند و بود این فقیران بی بود سراپا نمود مشاهده می نمائی نتیجه و اثر همان خطابست که شب بگوش باهوش خویش شنیدی پس چون مرضی آن جناب مستطاب چنین فهمیدم خویشتن را بی خواهش

دل بازدرین زندان کشیدم رباعی　نی عزهٔ تاج زر و تخت سیمیم　نی مست شکوه عزت و تعظیمیم　ما خاک سر رهِ نقش پا بیهیم

یعنی شاهان کشور تسلیمیم　چون همدم قال این جواب خطره و خیال خود را شنید تبسم نموده آن خلعت ملوکانه را از بغل برآورده به پیشش بگذاشت و گفت که ای برادر عزیز و افر تمیز من در فراج دانی و مرضی شناسی تو حیرانم که اینک شاه شاهان هم برای تو

این خلعت خسروانه فرستاده است و بدین لباس با فر و شان بحضور طلبیده است رباعی　ای اصل بحقیقت جهان علوی

دی علت غائی جهان سفلی　در شکل و مثال فرق بینم بین　ای ظل خدا تو هم عجب بی شکلی

ماه منیر از شنیدن این تقریر آن قاصد بشیر بمقابلش بدین ادا نوا برکشیده آداب آدمیت خود را فهمانید

رباعی　شاهی که بعقل ذو فنون خوانمش　در راه خدای رهنمون خوانمش　هر چند که سایهٔ خدایند شهان　این نور خداست سایه چون خوانمش

القصه چون اراده شاه غیب از بَرِ آن گدای بی عیب لباس فقر و فنا را مشابهت بعنوان عاشقان داشت کشیدند و خلعت غنا و بقا را که مناسبت بطرز محبوبان داشت پوشانیدند و سراپای آن عاشق صادق را معشوق دل فریب جامه زیب گردانیدند و همه یاران محرم بادای آداب مبارک باد خم گردیده این نواها برکشیدند غشرد　بچنین قد جامه زیب تو شاه

خلعت دلبری مبارک باد

رباعی　شاهی که زمانه عالم آرایش کرد　خور تربیت گوهر یکتا یش کرد　آن خلعت زرّیست که افگنده و بر　خورشید درون دل خود جایش کرد　وآن مشتری تابان نیز آداب مبارک باد

سلطان تقدیم رسانیده بدین چنین سخنان درافشان گردید رباعی　این شاه خدا پرست خورشید اساس

کایام بروز تار خور دوخت لباس　هرگاه نهاد تاج زرین برسر　قد اشرقت الشمس علی هامة الراس رباعی

شاهی که فروغ جاودانی دارد　خورشید صفت نورفشانی دارد　گر خلعت او ز زر بود نیست عجب　خورشید لباس زعفرانی دارد

تجلی می دمد از بام و در یار است یار این جا | ببزمش چون فروغ شمع محو حیرتم بلبل | هیچ پروانه زاده جرأت بوس و کنار این جا

غزل گفتم آن وعده ها وفا دارد | گفت هیهات از کجا دارد
ور تمنای چاه غبغب او | گر شود بوسه آب جا دارد
هست در چشم و گوش من سرکی | هر قدح نشهٔ جدا دارد
بی نیازی ست معنی نازش | نگهش رنگ کبریا دارد
جلوه‌ئی چنان که در مینا ست | شوخیش برق از حیا دارد
بلبل از آفتاب حشر چه باک | سر ما سایهٔ خدا دارد

القصه آن شاه عاشقان همراه آن یاران و گدایان آن شب و روز را بعجب ذوق و شوق باخر رسانید

رسیدن همدم قال مع خلعتِ خسروانه بر سر حال بلبل باکمال و برداشته بردنش همراه خویش بامشتری دل ریش برای ملازمت شاه باجمال و جلال و فهمانیدن مَثَلِ آیات متشابهات و محکمات و حروف مقطعاتِ کلام ذو الجلال بطرفه نمونه و مثال و بیان کیفیت عنایت کردن و مرحمت فرمودن شاه شاهان بآن شاه عاشقان مقنع شاهوار و اسپ برق رفتار و بیان حقیقت بخشیدن آن شهریار بدان مشتری هوشیار خلعت خسروانه مع گوهرهای آب دار و مادهٔ فیل فلک کردار و پیدا و آشکار گردانیدن آن نیکو کرداران بدان معامله و کار نادرادای خوش طبعی و مزاح قولی و فعلی خود را به پیش دل و دیدهٔ آن بلبل خوش گفتار و بوقت معاودت علانیه و بی پرده رسیدن همدم قال بعجب جاه و جلال بر سر حال آن همه جال پر ملال برای رسانیدن مژدهٔ مرحمت و مغفرت شاه غیب مستور الحال

چنین گویند که چون شب دیگر رسید و هنگام نزول رحمت پیدا گردید شاه شاهان بهمدم قال فرمود که این بار تو بر بختی سواری خویش دو محمل بسته بزودی برود در یکی شاه عاشقان را با خود و در دیگری مشتری تابان را نشانیده بیار و یک دست خلعت فاخر ملوکانه را بدست مبارک عنایت کرده گفت که حالا دل بی خواهش من چنین اراده می نماید که آن شاه عاشقان این چنین لباس با شان را پوشیده بحضور پر نور بیاید چون آن همدم قال حسب الحکم بر جناح استعجال بر سر حال آن جماعت بی نوایان فرخنده مآل رسید دید که دران مکان آن گدایان که غمگین و حیران بهر طرفی افتاده بودند عجب شوکت و شان بهم رسانیده اند که خیمهٔ عالی زده سراپرده ها بگرداگردش کشیده اند و دربانان و حاجبان بضابطهٔ دربار شاهان بر در حاضر اند و هر چهار طرف چوکی داران و پاسبانان بکار خود ها مقید و سرگرم اند بمشاهدهٔ این حال خیلی متعجب گردیده زمام مرکب را کشیده هر سو بنظر استعجاب می دید که آیا

بگرد اگردش تصدق گردیده بپایش چسپیدند و دران هنگام از دهان آن عالی مقام بخوش آهنگی این نوا و صداها را شنیدند غزل

برداشتی نقاب ز دیدن برآمدم
دل قیمه شد ز دست بریدن برآمدم
بر شاخ گو بان گل بستان آرزو
فرسود بال و پر ز پریدن برآمدم
دیدیم چشم خیره چو بلبل بزیر بال
چون حباب از بر خود جامه فرو می آرم
خم تسلیم ز دو شم چو فلک نتوان برد
تا کنم ناله قیامت بگلو مے آرم
نخل شمعم که بگل کردن صد رنگ گداز
غیر پیراهن رنگے که بو مے آرم

در گفتن آمدی ز شنیدن برآمدم
بر دست آرمیده نم از زخم تازه
دستم گرفت عشق ز چیدن برآمدم
از بی خودی بسینه دریدن رسید کار
دیدیم دیدنی ز ندیدن برآمدم غزل
حرف او می شنوم جلوهٔ او می بینم
عمرها شد که درین بزم سبو می آرم
شرم می آیدم از ظرف درش هیچ مپرس
می شوم آب و نگاهے بنمو می آرم

یوسف کجاست تیز ترا فتاد حسن تو
کارم تمام شد ز طپیدن برآمدم
آن بلبلم که شکر قفس از دمم دمد
شادم ز ننگ جامه دریدن برآمدم
من دران بحر نه کشتی نه کدو می آرم
پیش او آینهٔ چند از و می آرم
بند بندم چو نی افسانهٔ وصلش دارد
عرق چند با حرام وضو مے آرم
چو گل از حاصل این باغ ندارم بلبل

و هم دران حال باز آن مشتری خوشش مقال پیش آن صاحب فرهنگ باین چنین

آهنگ پرداخته مجلس اعجب کیفیت و رنگ بخشید

مارا ببخش طاقت و تاب تجلیے
آنان که یافتند بغیبت حضور را
بر من شب فراق تو روز قیامت ست
اختر بیک غمت نخرد صد سرور را

غزل ای کرده ظاهر از مه و خورشید نور را
کز جلوهات شکسته کمر کوه طور را
دور از بساط قرب تو افتاده ام ولی
ظاهر کنم ز نالهٔ خود نفخ صور را

بر روی خود فگنده نقاب ظهور را
غائب ز ما سوای تو و با تو حاضراند
عام ست فیض نور تو نزدیک و دور را
عشقت که نیست جز بغم تو نشاط من

شاه عاشقان از شنیدن این قال خیلی خوش حال گردیده بسرودن این چند غزل بی بدل نیز حکم کرد غزل

آنکه ما سرگشته او ییم در دل بوده است
گوهر مقصود در دامان ساحل بوده است
چشم گل بلبل مرا از عقل و دین بیگانه کرد
جمع گردد دل یاران ز پریشانی ما
در سجود صنم از بس که صفا یافته ایم
بگشا چند شوی تهمت حیرانی ما ے
بزم هر دو عالم صد قدح لبریزی می بینیم

دوری ما غافلان از قرب منزل بوده است
ما ز هجران نالهای خویش پی بنداشتیم
دیدن آن می پرستان زهر قاتل بوده است
ما که ویران شده گانیم بدین دل شادیم
جبههٔ مهر بر د نور ز پیشانے ما
می پرس از صافی بزمی که خورشید ست جام آن جا
دهد ساقی بدستم تا کدام این جا کدام آن جا

ما عبث در سینه دریا نفس را سوختیم
چون جرس فریاد ما از قرب محمل بوده است
غزل دوستان شاد شوید از غم پنهانی ما
که جهانی شده آباد ز ویرانے ما
بلبل از روی عروسان چمن بند نقاب
شود کامل هلال از یک نگاه ناتمام آن جا
ے بروای آفتاب از بزم ما داری چه کار این جا

انگاه آن شاه با معنی دران بارگاه عالی که بیتی بود از لفظ زائد و حرف بی معنی خالی این پنج تن پاک را که برنگ پنج مصراع مخمس خیلی موزون و دل نشین بودند نشانید و دیگر مقربان را بسان مستزاد و قوافی و ردیف نشستن برون مجلس خاص بخشیده بخوشی حال بدین قال ناله برکشید و همه یاران خود را بدیگر کیفیت و احوال مشرف گردانید غزل

من و فخر گدائی گز گدایان شهنشاهم
اگر بال سبک روحی فشانم کمتر از کاهم
بنازم اختلاف حال ارباب محبت را
برون آورده زور برد باریها زا کراهم
چنان از یوسف مصر عزیزی جاهم افزون شد
سرم شد عرش سا از خاک پایش تاج میخواهم

برفعت برترم از اوج گردون فرش درگاهم
مراتب کرده ام طی در طریق عزت و خواری
ز آگاهان بی هوشم ز بی هوشان آگاهم
بپای لفظ می پویم طریق کعبهٔ معنی
که نتواند دگر بخت نگون افگند در چاهم

زکوهم بیشتر در پلهٔ تمکین چو بنشینم
تخشن پوش همن خو سر بلند دست کوتاهم
برغبت می کشم بار ستمهای گران جانان
بهمت خضر الهامان این راهند همراهم
کجا با نالهٔ بلبل شود همسر دگر مرغی

و بجانب ماه منیر دیده اشاره نمود تا آن خوان الوش شاه شاهان ما که همراهش رسیده بود به پیش آن شاه عاشقان حاضر ساخته برچید و آن مذاق دان حوصله شناس بدستور سابق آن نعمای لائق را بهر یک یار موافق رسانیده و آش چاشنی دار و پالودهٔ خوش گوار را بمشتری بخشیده آن ریاحین را نیز از بر خویش بر آورده باد عنایت نمود و فرمود که شاه غیب بدین گدای سراپا عیب حکم کرده است که در شب آینده مشتری تابنده را نیز دران شبستان فلک نشان رسانیده از سعادت ملازمت مشرف گرداند همین که مشتری این بشارت را شنید و آن قوت بدنی و روحی بدو رسید خرم و خوش دل گردیده آداب عنایت و مکرمت بتقدیم رسانیده این نوا بر کشید

نتوان شکر تو گفت ای تو ولی نعمت ما
جذبه بخشش آمده هم صحبت اختر و ماه
می توان از خویش رفتن همچو بلبل سوی گل
گر بجوان گرد دلبا لب ساغر بلبل رواست
در خموشی می کند چون غنچه گفت و گوی گل

جز بزنجیر سر زلف پری رخساری
قابلی کو که شود بهره ور از صحبت ما غزل
عشق چون شد بخته عاشق میشود زو کامیاب
یک چمن رنگ تغافل دیده ام در خوی گل

غزل نعمت عشق تو از خوان فلک قسمت ما
نیست در سلسلهٔ اهل جنون نسبت ما
می توان الحال عمر کردن غلط در کوی گل
رفته رفته بلبل ما سر زد از پهلوی گل
مشتری را همچو بلبل نالهٔ صبح و شام نیست

و هم آن ماه دل ریش ازین بشارت مشتری خویش از غایت سرور بر خویشتن بالید که الحمد لله وقت تابیدن مشتری ما نیز رسید و بعد ازان آن عاشق خوش حال بجانب یاران با کمال متوجه شده هر یکی را بلطف و شفقت نزدیک خوانده بگوش سراپا هوش شان گفت که ای یاران محرم راز دران پرده و ساز گل خوش انداز بود که حالا به پیش چشم بلبل بی پرده گردیده این طعام را همراهش تناول نموده الوش خاصهٔ خود را بشما عطا فرموده است بیت

زان چهره باز گشتن نور نظاره ام
بخشیده های لذت عمر دوباره ام

یاران دمساز از استماع این آواز بلبل خویش گل گل شگفته

دارد زبان دیگر و محو بیان اوست | باشد که وی تلخ هم آخر ز باغبان | هرچند هست خار بدا اما از آن اوست

پس ازان مقربان آن شاه عاشقان و برگزیدهٔ سلطان را السلام گاه رسانیده آداب عقای اتمام و خطاب‌ها کنانیدند و با هزاران عزت و شان از حضور فیض گنجور بمیان حلقهٔ یاران رسانیدند

نظم

جامش اقبال و معرفت ساقی | هیچ باقی نماند از باقی

عندلیبا جنون و مستی چند | جانب صحو آی پستی چند

شربت خاص خورد و خلعت خاص | یافت از قرب شه زهی اخلاص

هرچه آورد نزل یاران کرد | وقف کار گناه گاران کرد

کوش تا ملک سرمدی یابی | وان ز شرع محمدی یابی

بالجمله چون بلبل خوش مقال به پیش یاران شد و خوشحال رسید از کمال خوشی و بشاشت بجانب هریک دیده ماه منیر از و یک طلب نمود و بگوششش گفت که ای یار این بلبل زار را وران دربار بتجلی دیدار مشرف گردانیدند و بکمال کرم بخطاب شاه عاشقان امتیاز بخشیدند **بیت**

چنان ز عکس رخ یار دیده پر گل شد | که شاخ هر مژه آرام گاه بلبل شد

پس باید که پاس آن نام حالا تو هم درین مقام خیمه بپا گردانی و خرگاهی دران نصب کرده خبر خلوت و جلوت بنزدیکان و دوران رسانی تا موجب خوشی و مرضی ظل سبحانی همه اعلی و ادنی را از آداب مراتب سلطانی آگاه و باخبر گردانیم و بخاطر جمع در خلوت حقیقت و کیفیت ملازمت خود را به پیش شاه مخصوص سازیم

رباعی

خود را بنشان انجمن که هیچ تن هستید آشکار

سقفی که نشسته ایم در سایهٔ او | چون بر خیمه زیر پا می بینیم پایی

گاه از افلاک پا بدامن زارم | گاهی در جیب ماه ام جولانهاست

آفاق پرست از هجوم ذرات | بی خورشید این دقیقه روشن نشود

رباعی خود را اگر امروز گدائی بینیم | فردا شه اقلیم غنائی بینیم

بلبل محبیا حیرتم طوفانهاست | گز عجز و غرور کاملم سامانهاست

رباعی تا لمعهٔ عین تو فکن نشود | استعداد جهان مبرهن نشود

رباعی دررو

مانند فلک شوکت ازان خواسته اند | شام و سحر چند درین گردون شکل

شاهان که بر اوج خیمه آراسته اند | چون مهر نشسته اند و برخاسته اند

غزل

بفقر انجمن آرای دولت خویشیم | گدای شاه شهانم چه شد که درویشیم

بهار درد و غم عشق عالمی دارد | برنگ گل همه تن محو سینه ریشیم

بدوش خود همه تن چون نگاه زنارم | ز چشم کافر او بس که برهمن کیشیم

ماه آگاه از شنیدن این مژده خاطر خواه آداب مبارکباد بجا آورده بالفور خیمهٔ عالی شان و خرگاه که پنهان از نگاه آن شاه در هنگاه همراه داشت برآورده نصب گردانید **بیت**

پی بار آن شاه خورشید جاه | بیاید بسان فلک بارگاه

و بهمه رفیقان و دوستان حکم رسانید که ازین زمان جناب صاحب ما را بلبل نالان ننامند بلکه شاه عاشقان خوانند بمجرد دیدن آن شوکت و شان و صدور این حکم و فرمان همه گدایان و رفیقان خرم و شادان گردیده آداب تهنیت و مبارکباد بتقدیم رسانیدند و هرکدام بر پایه و مقام خود ها رسیده بادب تمام قائم و ایستاده گردیدند و دران حال از زبان شاه بی نظیر خوش مقال بطرفه کیفیت حال این قال را شنیدند **رباعی**

شاهی که گرو برده ز مهر سیمبند | افگنده دلش کنگرهٔ عرش کمند

رخشنده چنین قبهٔ خرگاه وی است | با آنکه شد آفتاب یک نیزه بلند

می فهمند خیال می کنند و بیشتر کفار عرب نیز این مضمون را که حالا این سست و بیان را تواتر و شده است یافته آن جناب امی را شاعر می گفتند چنانچه از حال و قال آن رجال این آیت ذوالجلال خبر می دهد که بَلْ قَالُوْا اَضْغَاثُ اَحْلَامٍ بَلِ افْتَرٰىهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ غرض که تا سالک از سیر دائرهٔ آفاق و انفس بتمام نمی برآید و از ولایت صغری که معامله او بظل اسما تعلق دارد گذشته بولایت کبری که باصل اسما مربوط است نمی رسد حقیقت نبوت را بقدر رهم نمی فهمند و چون محض فضل خدا و از سبب کمال تبعیت شریعت غرا او را از مرتبهٔ کمالات نبوت بهره مند می گردانند کما حقه کنه حال و سر مقال انبیا را در می یابد و هر چند که منصب نبوت ختم گردیده است فاما بهره و نصیبه از کمالات نبوت در حق تابعان برکمال و پیروان مستقیم الاحوال جائزست چنانچه آن ذات برکمال در حق آن چنان رجال چنین بشارت فرموده است که عُلَمَاءُ اُمَّتِیْ کَاَنْبِیَاءِ بَنِیْ اِسْرَائِیْلَ سخن کوتاه ای بلبل بلند پرواز حالا همان بهتر که از بیان این معارف و راز اغماض فرمائیم و فهمانیدن نکتهای ارجمند و ظاهر ساختن حقیقت عرش بلند را موقوف نمائیم چرا که از حرف کلام حقیقت منزل و مقام و دریافت و شناخت سالک زود خرام در نمی آید و معارف حقیقت عرش برین کجا ذهن نشین شخص خاک نشین می شود لیکن خاطر خود را جمع خواهی داشت که چون ترا ازین مرتبهٔ پست زمین گذرانده تخت نشین می گردانند و بپایهٔ خلافت می رسانند دران زمان کنه این معارف بلند می فهمانند این بگفت و بعنایت تام آن نیک فرجام را از ید قدرت پان رخصت عنایت کرده رخصت ساخت تا همین که این خاصهٔ انعام بدان بلبل فرخنده کام رسید پایهٔ عرش را بوسیده با آهستگی تمام بدین کلام نوا بر کشید غزل

آرایشت بعالم خود قتل دیگرست	پان خوردن تو شوخ بصد خون برابرست	در دفتر جمال تو ای شاه ملک ناز
آئینه روزنامهٔ عرض کمرست	دارد گهر ز درد غریبانه ام خبر	کز گریه که نیست سراپای او ترست
در پردهٔ اثر چو به بلبلم موثری ست	مانند فاعلے که در افعال مضمرست	شاه غیب از شنیدن این نالهٔ بلبل

بی عیب غنچهٔ دهان پنهان خود را بدین نوا گل گردانیده گوش هوش و دماغ جانش را نیز گرم و معطر گردانیده تتمه

تا عرض کرد فرنده کس نپرسدت	کو جاک دلی به پیش عزیزان محقرست	خورشید دار باش بفکر تماشیش
چون ماه کور فیق تو ما در برابرست	ربطی نمانده است در اوراق دوستان	جز و زبان ما جنسد اسخت ابترست

باری بعد این قیل و قال شاه با جمال و جلال مقربان خاص را پیش عرش طلب داشته فرمود که ازین باز این بلبل بلند پرواز را بلبل بی نوا نه نامند و گدای بی سر و پا ندانند بلکه او را داخل طائران قدسی شناسند و شاه عاشقان خوانند و در آن حال بطرفه کیفیت احوال بدین قال تکلم فرموده دل هر یک مقرب و مهجور را نیز پر از شوق و سرور گردانید غزل

		سر بسته نکته که شنیدی دهان اوست
رمزی که کس بدان نبرد ره میان اوست	استاد بید و مصحف و انجیل سر بسر	در یافتم چو نیک همه داستان اوست
پیر مغان و برهمن و شیخ و پادری	هر کس که دیده شد همه گرم بیان اوست	هر کس ز پادری و مغ و شیخ و برهمن

می یابند و وجود اینها را در عالم وهم و خیال می فهمند او سبحانه ظن باطل آن بی دینان را رد نموده از حال و مآل شان در قرآن
چنین بیان می فرماید که وما خلقنا السماء والارض وما بینهما باطلاً ذلک ظن الذین کفروا فویل للذین کفروا من النار یعنی که
ما نیافریدیم آسمان و زمین را و آنچه میان ایشان ست به عبث که آن گمان کافران ست پس وای مر کافران را از آتش دوزخ

رباعی باطن شمع ظهور فانوس من ست — ظاهر همه رنگ پر طاؤس من ست — عالم همه چمن آرای وجود ست امروز
این جلوه خیال نیست محسوس من ست — باری حاصل کلام آن که مومنان محمدیه را باید که بموجب آیت و حدیث اعتقاد درست
کرده عمل بر طبق شریعت غرای محمد عربی صلی اللہ تعالی علیه وسلم نمایند و اتباع و پیروی قال و حال هر مرد عربی و عجمی نموده
خویشتن را حیران و سرگردان نگردانند **قطعه** — بر جادهٔ مذهب و شریعت — هر حاجی کعبه اش نه راهی ست
در قلزم مشرب و سیعش — بس کشتی سالکان تباهی ست — و دیگر در یاب که معامله حکمای مشائین و اشراقیین و صوفیهٔ
محققین و هم اولیائی که داخل مرتبهٔ ولایت صغری اند که بحقیقت آن ولایت ظلی ست از دائرهٔ آفاق و انفس بیرون نمی باشد
پس هر چه دیده اند دران دیده اند و هر چه فهمیده اند در خود فهمیده اند و هرگز اینها را بیرون این دوائر محصور سیری و گذری
نیست و آن همه تحقیقات مراتب کونی و الٰهی و معارف وحدت وجود اینها گلهای شگفتهٔ همین ریاض اند که بوئی از
اصل و رنگی از بقا ندارند **رباعی** — صوفی بتماشای چمن زار خیال — جز در قفس دل نکشاید پر و بال
هر چند ز امواج قدم بر دارد — از خویش برون رفتن دریاست محال — و کار و بار حضرات انبیا و شاهنشاهات اولیای
کبرا که بمقام نبوت و مرتبهٔ ولایت کبری رسیده اند که تعلق باصل اسما و مراتب صفات دارد ما ورای دوائر آفاق و انفس ست اما آن بیچاره
واماندگان و سالکان واصلان و رسیدگان را بسان خویش دانسته معاملات ایشان را چون معلومات و مکشوفات خود خیال میکنند
که مقرر ست المرء یقیس علی نفسه چنانچه سالکی بر همین قیاس معاملات معجزات انبیا و کرامات اولیا و استدراجات اشقیا را از آثار
نفس ناطقه و قوت آن گمان کرده این تحقیق در تصانیف خود نوشته ست و هر چند که از سبب تزکیهٔ نفس و تصفیهٔ قلب در نفس ناطقه
قوت پیدا می آید و تاثیرات و مکشوفات ظاهر می گردد فاما کار و بار حضرات انبیا ما ورای قوت نفس ست چرا که از دائرهٔ انفس و آفاق
بتمام نجات یافته اند و بحقیقت کلمهٔ لاحول ولا قوة الا باللہ رسیده اند و سوای مدد و تائید مراتب الٰهیات از خویشتن چیزی ندیده اند
و هم بهمین قیاس سالک مجذوبی معاملهٔ معراج محبوبی را بر عروج باطنی و سیر انفسی خویش خیال کرده گفته ست که ملا نمی گوید محمدٌ
بفلک بر شد و من می گویم فلک با محمد در شد و هم حکیم مشربان بی دین و صوفیان سست یقین که ایمان بر وجود ملائکه ندارند و
چون عالم علویات را ندیده اند نزول کلام اللہ را بر حضرات انبیا بسان علوم برهانی و مکشوفات کشفی خویش دانسته ناشی از میان حقیقت
و استعدادات آنها فهمیده اند و آن آیات منزل العنوانی که شعار معانی و الفاظ در می یابند و القای آن را از ملهم غیب

آن رنج وراحت ذات خودش ادراک می کند وهرگز ازان امور آن صور متخیل ومتوهم را خبری وآگاهیی نمی باشد وبخلاف آن صور علمیهٔ الهی که تعبیر ازان از ذات عمرو زید می کنند در رنج ورحت خویشتن را ابتلای یابند واکتفا بر علم الهی کرده هرگز بی خبر نمی مانند پس بیقین معلوم گردید که اینها بدان قسم وجود خیالی وذهنی ندارند در خارج مرتبهٔ علم الهی وجودی یافته اند که بدان سبب رحت والم را در خویشتن احساس می کنند واگر در جواب این سوال مقلدان آنها گویند که اشکال خیالیهٔ عمرو زید آن قدرت و طاقت ندارند که رحت والم را در خویشتن احساس نمایند آن صور علمیهٔ الهی اند که مدرک کلی وجزئی می شوند چراکه آن فاعل مختار از قدرت کاملهٔ خود در انها حیات وعلم وحس نیز عطا کرده است که بدان سبب احساس رنج ورحت خود می کنند برین تقدیر ما می گوییم که هرگاه آن قادر مختار صور علمیهٔ خود را از مراتب صفات خود که عبارت از حیات وعلم وسمع وبصر وغیره باشند بهرهٔ ونصیبهٔ عطا کرده است البته که بطریق اولی اول از مرتبهٔ حضرت وجود فیض وجودی بخشیده بعد ازان آثار ونتایج آن همه صفات دیگر خود را عنایت فرموده است پس مقرری اینها هم بوجود جزئی ونسبت اضافی از وجود کلی ووجود مطلق موجود ومشهود باشند وازان بیان آنها چنان عیان می گردد که ایشان هم بسان معتزلیان بقیام این جهان قائل نیند وبطریق سوفسطائیان وجود این جهان را بوهم وگمان خیال کرده اند چراکه بعض آنها در هر امر شک دارند بلکه در شک نیز شک پیدا کرده اند

رباعی
ای سوفسطائی اندکی چشم بمال
ازدرد سر بی مزه بروهم مبال
کین بازی دیگر به ازان وهم وخیال
چون صوفی گم گشته همه اوست بگو

ومعتقد نظام که از علمای معتزلی ست انست که مجموع این عالم اعراض مجتمعه ست وجوهریتی ندارد پس بهمین عنوان ایشان هم در عالم جوهر وجود را ثابت نمی کنند وباجتماع اعراض وجود که صفات او باشند قائل اند بهرحال اگر بموجب رای علمای حقه عالم وعالمیان را وجود ثابت نکنیم واین همه ممکنات المخلوق خالق ندانیم بی ثباتی وبطلان خلقت این جهان وآن جهان ثابت می گردد وهم آن خالق را خالق گفتن درست نمی آید حال آنکه او سبحان در تمام قرآن خلقت کردن خود را بیان نموده جناب خود را بصفت خالقیت ورزاقیت وجمیع صفات اضافیه ستوده است وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ لَمْ يَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ وبندگان مومن خود را که چنین اعتقاد دارند بدین عنوان یاد فرموده است که الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ رَبَّنَا إِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ أَخْزَيْتَهُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ وهم در جاهای بسیار خلقت آدم را از خاک وخلقت شیطان را از نار بیان فرموده جزوهائی را نیز در خلقت آدم دخیل گردانیده فرموده است که وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا پس اگر وجود این عالم وعالمیان فقط در علم الهی باشد چرا بیان خلقت آنها را بقید اشتراک این چیزها بیان می فرماید وکسانی که خلقت عالم وعالمیان را باطل

دهاد از تمام مقام و جای هر دو سرا دل سیر و بیزار گردیده تا احصار بحور و قصور و جنات و انهار و اشجار و اثمار را هیچ معامله و کار ندارم و هرگز اراده و خواهش برآمدن ازین مکان سراپا امن و امان و رفتن بسوی جنان بدل بی خطرهٔ خود مخطور نمی گردانم حاصل کلام آن که آن بندهٔ دل پذیر از مشیت و تقدیر مدام بمیان همان مقام می بود و هر روز از راه سوراخ دیوار نان جوین و آب خوردنی از سرکار بیگم زیب سریر بدو می رسید و او مدام آن رقیب ناکام خود را بدان چنان مقام رسیده فهمیده محبوس موبد دانسته همیشه خوش و شادکام می بود پس بموجب بیان این مثل حقیقت و احوال حضرت موسی و فرعون خواهی فهمید که او و حواریانش آن فرعون بی عون را رسیده بمیان جهنم می دانند و برآمدنش ازان مکان محال می فهمند چنانچه آن بیگم زیب سریر و خاصهٔ خواصانش آن بی چاره کنیز دل پذیر را ازان چنان جرم و تقصیر محبوس موبد می دانند و حال آن که از سبب آن معیت و خصوصیت که آن بندهٔ پرگناه بخدمت آن شاه آگاه داشت او را دران چنان جا هم خراب و تباه نگذاشته بود و بهان عنوان او سبحان بدولت آن اقرار و ایمان که فرعون پر انکار در وقت آخر کار آورده بود جهنم و نار را در حقش حکم باغ و گلزار خواهد بخشید که کم کسی حقیقت و اسرار آن ماجرا و کار را کما حقه خواهد فهمید بیت | بس کنم خود عارفان را این بس ست | نکته کافی ست گر عارف کس ست | باری دریاب ای بلبل معنی یاب که این قسم شطحیات اهل سکر و قال رجال صاحب حال توجیهات و تاویلات بسیار دارد فاما انچه مشکل و دشوار ست آن معامله و گفتار ست که بعضی صوفیان سست دین در حالت صحو و تمکین اعتقادیات سوای تحقیقات علمای حقهٔ اهل سنت و جماعت پیدا کرده اند و در اصول مذهب و دین اختلاف دارند نه آنکه بسان مجتهدان در فروعات و اعمال جدائی می کنند یعنی که بعینیت ذات و صفات او سبحانه قائل اند چرا که صفات را بیش از تمایز علمی و اعتباری هستی و وجودی ثابت نمی کنند و عالم و علم و معلوم را یکی می خوانند و از سبب همین کلیه خود کلمهٔ همه اوست برزبان می آرند و عالم و عالمیان را موجود خارجی نمی دانند و صورت و حقیقت اینها را مندرج و مندمج در علم الهی می شناسند بقسمی که نائم چیزها را در عالم خواب و خیال در خویشتن بیند و یا بعنوانی که صاحب فکر عالمی را در تعقل خود تصور کرده بهستی خویش نمودی و وجودی بخشیده جماعه را در ناز و نعمت و طائفه را در رنج و محنت اندیشد غرض که ایشان بسان علما عالم را وجود ثابت نمی کنند بلکه وجود را مخصوص بذات واجبی می دانند و این صور موجودات را وجود ظلی و اعتباری در آئینهٔ ظاهر حضرت وجود مطلق و در مرتبهٔ علمی انگارند و برای فهمانیدن این اسرار چنین حرف و گفتار برزبان می آرند که الاعیان ما شمت رائحة الوجود رباعی | با این همه ساز گیر و دار مکان | از پردهٔ بخته ست نوای اعیان | هر چند سخن ترا و دار دل بزبان | مشکل که ز لوح باطنت حک گردد | پس برین کشف خیالی ایشان آن حرف وارد می شود که هر چند مرد نائم و شخص خیال کننده در خیال و ذهن خویش مردمان آن عالم خیال خود را در رنج و راحت می یابد فاما حقیقت

دستک آواز داده آن زندانی روزی خوار را به پیش خویش طلبیده گفت که ای خواهر این روزی مقدر خود را بگیر و از قسمت و تقدیر صابر و شاکر بوده امیدوار فضل و رحمت پروردگار باش در آن روز آن زندانی غم اندوز از میان بغل بدرهٔ زر بدر آورده بدو داده گفت که ای خواهر بجان برابر حالا خود این اندک زر در مزد خوش تقریری خود قبول نما که من تا زنده ام خویشتن را در زیر بار احسان تو بسان بار وجود می یابم و هرگز خود را از خدمت تو معاف نمی دارم که شاه بنده نواز جرم و گناه کرده و ناکردهٔ مرا بخشیده در ماهیه مقرری را بحال فرموده این قدر زر بطریق علی الحساب عطا نموده بود همین که آن دوست خیرخواه این سخن را شنید و بدان مبلغ بسیار خوش و خرم گردیده پرسید که خواهر حالا مرا از خبر وصل و دیدار هم باخبر گردانیده شاد و خوشی مرا بحد تمام برسان آواز دریافتن این استفسار خندهٔ بسیار نموده ظاهر گردانید که ای خواهر من از سبب افشای آن اسرار و کار بدین حال و این دار رسیده ام پس از من چه خبر وصل دلدار و کیفیت دیداری می پرسی مگر باز بر سر حال من خرابی و پریشانی را می خواهی و ای دوست محرم اسرار حالا چه احتیاج بیان و اظهار است که از رنگ و رو و موبموی من همه معامله و کار پیدا و آشکار است که رنگم ببین حالم مپرس و ای دوست نادان من سابق ازین بیان بمقام طال لسان رسیده بودم و حالا از فضل یزدان بمرتبهٔ کل لسان فائز شده ام و کیفیت و احوال صاحب حال بمجرد دیدن و بصحبتش رسیدن به پیش اهل بصیرت و صاحب خبرت پیدا و عیان میگردد که یَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ و ای دوست جانی و محرم اسرار پنهانی این قدر خود تو هم می دانی که مشک آنست که خود ببوید نه آن که عطار گوید رباعی

در گلشن سرو طراوت پرورد
در صحرا امید را فراغت پرورد
تا بی ثمران نخل سرو بودیم نه بید
مارا نکم جبهه مروت پرورد

همین که آن خوش تقریر این چنین سخنان دل پذیر شنید بمعانی و مرادش رسیده کاویدن آن گنج اسرار را مناسب ندیده بخوشی و بشاشت ازو رخصت شده بکار و خدمت مامورهٔ خود مقید و سرگرم گردید بالجمله چنین گویند که ازان باز آن شاه بنده نواز گاه وبی گاه بر سر حال آن بندهٔ هواخواه دران چنان مقام تنگ و جای تباه که بسان دل مومن آگاه بود نزول اجلال می فرمود و آن مکان پائین و اسفلین را که بعینه مثل زندان بی هوا و پر بلا و برنگ دام و قفس دنیا آگنده از انواع رنج و آفتها می نمود از دولت دیدار پر انوار خویشتن به پیش چشم بندهٔ دل پذیر خود که راضی و خرسند از مشیت و تقدیر بود حکم روضهٔ رضوان می بخشید و از راه کمال عنایت و رحمت می فرمود که ای دل پذیر من بیگم زیب سریر را بسیار گرامی و عزیز می دارم و خاطر عاطر و مزاج نازک او را از طرف تو خطرناک و خیلی گران می یابم بنابرآن بپاس خاطرش برآوردن ترا ازین مکان مناسب نمی دانم آن مرضی دان بعرض رسانید که من از عنایت و رحمت جناب مقدس و اعلی درهمین مکان اسفل و ادنی بجمیع مدارج و مقاصد ارفع و اسنی فائز گردیده بهمه متمنای دل وجان رسیده مردم دیده را از دیدار کثیر الانوار پر از انوار و سرور گردانیده از جمیع نعما

بی حرکت او را از ید قدرت خود جنبش و حرکت داده بدین ادا نوا برکشید که ای دل پذیر دل گیر من همه جرأت و تقصیر مرا معاف نموده اینک از راه رحمت و مغفرت بر کمال بر سر حال تو رسیده ام پس چشم بیمار فتنه کار خود را که امیدوار دیدار بود بکشا و حسن و جمال و جلال مرا بوجه احسن از دیدهٔ نادیدهٔ حیران خویش تماشا نما و هم آب و گلاب را بدست خود بررویش پاشید و هرچند که از پهلو به پهلویش غلطانید لیکن تاهم اصلا حسی و حرکتی در وجودش پیدا نگردید چنانچه بعد دیر بسیار آن جناب پاک بی باک از میان آن زمین و خاک برخاسته دو شالهٔ خاصهٔ از دوش خود فرود آورده بر وانداخته کنیزکانش را فرمود که جسد این بندهٔ ناتوان را درین تشریف سلطان پیچیده بمیان ایوان رسانیده خوب محافظت حال این ضعیف مغلوب الاحوال نمایند که هنوز چشم بیمار و دل بی قرار او طاقت و توان دیدن دیدار و مشاهده کردن تجلی و انوار ندارد و چون ازین پرند شفقت و ردای رحمت بوی انس و محبت بمشام جانش خواهد رسید و دماغ پر فراغ او را ائحهٔ مشک عشق و مودت را از تار تارش بمشام مو بمو بجود خواهد کشید قوت روح بدو رسیده قوت تن پیدا گردیده حواس پریشانش را مجتمع خواهد گردانید و او را قدرت و طاقت بودن در حضور و بجا آوردن خدمت بادستور پیدا خواهد شد این بگفت و ازان مکان روان گردیده بدولت خانهٔ شاهی رسیده برآسود و آن بندهٔ جان نثار لائق بقریب صبح صادق بحالت هوش و افاقت درآمده چشم بکشود و چون بهیچ طرف جلوهٔ جمال شاه آگاه دل خواه خود را مشاهده نمود از خادمان حقیقت و کیفیت آن مقام و حال را پرسید آنها من و عن رویداد و ماجرای دیده و شنیده را بیان کرده آن دو شالهٔ خاصهٔ سلطان را نموده یک یک حرف و گفتار و حرکت و کار آن شهریار را به پیش آن بندهٔ طالع مند بخت یار پیدا و آشکار گردانیدند چنانچه او از دریافتن آن حال و شنیدن این قال باز بطرفه کیفیت احوال درآمده زار زار نالیده بعجب تغییر حال بدین کلام موزون حسب حال ترنم برکشید رباعی

یارب مست چه جام کردم خود را
گر خویشتن برون خرام کردم خود را
این رفتن هوش ها وداع دل بود
دلدار آمد سلام کردم خود را

و آن پرند شاهی و ردای کبریائی را بتعظیم و تکریم تمام بچشم و سر خود می رسانید و بعجب ذوق و شوق روی خود را بر وی می مالید و آن رائحهٔ طیب را بمیان جان و دماغ خود رسانیده طرفه قوت روح و قوت جان ناتوان حاصل کرده دماغ پر فراغ خود را ازان بوی دل ربا تر دماغ گردانیده خاطر پریشان خویش را جمع نموده بالکل از ظاهر و باطن بجانب محبوب و مطلوب خود متوجه گردیده برآسود که ازین حرف و گفتار و آن معامله و کار صاحب دماغی که از بوی انس و محبت آگاه و خبردار خواهد بود خواهد فهمید آنچه خواهد فهمید و مشام جانش خواهد شمید آنچه خواهد شمید که او هم بوی شمیدهٔ دلدار خود را بیاد آورده خاطر پریشان بهر سو روان خود را جمع نموده بجانب یک سو بطرف یک گل رو متوجه در اغب گردانیده زمانی بی فکر و اندیشه شده راحتی و فراغتی در خویشتن صریح محسوس خواهد نمود ان شاء الله تعالی القصه چنین گویند که چون روز روشن گردید دو وقت رسانیدن آب و نان آن زندانی ناتوان رسید خادمهٔ خوش تقریر بدستور معمول بقریب سوراخ دیوار رسیده بصدای

سیاه کاری مرا از نظر مبارک آن غفار و ستار و کریم و رحیم این بندهٔ گناهگار خواهی گذرانید که ای مادای غریب دلجای فقیر دای
دیدیم بخش عذر تقصیر و اقرار جرم پرده پوش از وقتی که این بنده نوبت بوش خطا کوش التفات جناب عالی الا بالی با کمال خویش
دریافته و رسیدن آن همه عنایت و رحمت و شفقت و التفات را بچشم بی نور خود دیده ام بتوهم و گمان این مکان زندان را برای
خویشتن باغ رضوان فهمیده ام اما حالا از سبب مقتضای این جا دیگر تمنا و هوا در دل و باغ این بنده بهوا و خواهی نوا

چه پروا گر دیده ام است • بیت	در باغ جلوهٔ قد دلدارم آرزوست	یعنی که در بهشتم و دیدارم آرزوست
فردوس و سایهٔ طوبی بزاهد با دارزانی	که من چشم نوازشهای دیگر دارم از جودت	چنانچه آن خواجه سرای محرم اسرار در وقتی

شهریار را بحالت خوشی و فراغ بمیان باغ بر لب تالاب نشسته یافته شتاب آن عرضی را از بغل بر آورده بگذرانید آن
جناب معنی یاب تمام آن را مطالعه کرده شتاب بمیان آب پر تاب نموده آن نامه بی خبر را هیچ جواب نفرموده آن مشاهدهٔ
آن حال پر ملال بی تاب گردیده از پیش حضور با دستور رجیع القهقری برگشته به پیش آن بندهٔ دل پذیر دلگیر رسیده
تمام حقیقت و کیفیت دیده و معلوم نموده خود را بتقریر رسانید آن کنیز با تمیز از شنیدن آن حرف و گفتار خندهٔ بسیار نموده
گفت که ای برادر بی خبر باید که تو هم بر آن گل سلطان بی بدل خوشی و شادی نمائی و مرا مبارک باد رسانی که نامهٔ اعمال
سیاه کاری من شسته گردید و بی شبهه بشارت مغفرت من رسید و از دریافتن آن حقیقت و کیفیت دل امیدوار مرا
رجای واثق گردید که بدون شسته گردیدن نامه و سوای پاکی جامه هرگز وصل جانانه و قرب شاهانه نصیب و قسمت هیچ تن و جسم
ناپاک و دل شوخ و بی باک نمی گردد با جمله بعد چندی آن شاه بنده نواز بوقت آخر شب که مقرری هنگام نزول رحمت است
مع آن همه خواجه سرایان محرم بنفس نفیس وجود شریف قدم رنجه کرده بدان مکان که در وقتی بر جان آن بندهٔ ناتوان
حبس و زندان گردیده و در زمانی از اثر رحمت و مغفرت سلطان بر دلش حکم روضهٔ رضوان بهم رسانیده بود نزول اجلال
فرموده آن بندهٔ دیدار طلب را از انوار رخسار بنمودن تجلی بی حجاب چشم نگران و دل پر اضطراب او را خیره و بی تاب گردانید
که بهمان زمان آن بندهٔ امیدوار و خواهان دیدار آن چنان تجلی رحمت پروردگار را در آن صورت دریده و اظهار پیدا و
آشکار دیده بی اختیار سراسیمه و پر اضطراب از جای بی خبری و مقام بی بصری خود برجهیده و دویده به پیش آن اقدام
خوش خرام رسیده سجدهٔ نیاز بانداز بجا آورده از گریهٔ شادی چندان زاری نمود که تمام اندام و جمیع قوای ظاهری خود را آب
داده همه حواس باطنی خود را بباد آن بانگ فریاد پرانیده محض بی هوش و افاقت گردیده برنگ نقش تصویر بر لوح خاک
بی حرکت و تقریر نمودار گردید و آن شاه بالکین از مشاهده کردن این چنین حال آن نازنین غمگین خیلی اندیشه ناک و
اندوه گین شده بمیان همان زمین بر سر حالش نشسته بدست لطف خود خاک را از چشم و رویش پاک ساخته بدن

دل آسوده گردید با آن خوجه سرا تا تمام حقیقت و کیفیت را معلوم نموده آن همه حال زار و نزار او را بچشم خود دیده بخدمت سلطان سیدهٔ
من و عن گذارش نمود آن شاه سنجیده و فهمیده مآل و متفکر گردیده همه خدمهٔ محل را جدا جدا بخلوت طلبیده استفسار آن معامله
و کار فرموده همه مقربان و ندیمان و خواصان و خدمت گاران یک زبان گردیده اقرار نمودند که هرگز آن بندهٔ دل پذیر هیچ جرم
و تقصیر نکرده است آن همه بلا و آفت از سبب عشق و محبت حضرت بدو رسیده است که او علانیه بی هراس و بی وسواس حقیقت
عشق و محبت بی قیاس و کیفیت عنایت و بخشش جناب خلافت اساس به پیش که و مه بیان می نمود و نغمهٔ این سر و معرفت
را به پیش هر کس و ناکس بی محابا بدون لحاظ مقام و جای سر و د چنانچه اکثر خواصان از شنیدن آن قال و دیدن آن حال برخ
حسد می بردند و بعضی با انصاف در آمده بر و غبطه می خوردند و قال قال خبر دیوانگی و مستی و مجذوبی و بی هوشی آن تنک ظرف
کم حوصله بسمع همایون خاتون هم رسید و او از ان حال و قال بی مزه و پر ملال گردیده تحمل و وقار خود را کار فرموده مانند منصور
او را بر دار نه کشیده میان آن چنان دار محرم بوار رسانیده دهان هرزه گویش را بند نموده دیگر فدویان و خادمان جان نثار
را عبرت و خبرت بخشید رباعی | خواهی نبرد کسی بحال تو اثر | زنهار بلب حرف بد و نیک مبر | بی خامشی اسرار نگه نتوان داشت
در رشتهٔ بی گره نماند گوهر | همین که آن شهریار از ان معامله و کار بواقعی مطلع و خبردار گردید بسیار متاثر و متفکر شده در وقتی
چهار خوجه سرای دیگر را که عنایت و شفقت و رحمت و الفت نام داشتند به پیش خویش طلبیده بدست یکی خوانچهٔ جواهر همه
زیور و بدست دومی کشتی خلعتهای مکرر و پارچهای ساده پر کار و پر زر و بدست سومی بدرهٔ زر و بدست چهارمی عطر دان و پاندان
و آرایش و ان مع بسیار چیزهای ضروری دیگر داده فرمود که این چیزها را بدان بندهٔ گرفتار پر آزار من از همان راه پنهان رسانیده
آن مکان قید و زندان را از تیاری اقسام فروش و الوان در پرده بارشک مکان گلزار و بوستان گردانند و چند کنیز جدید خرید نموده
برای خدمت و کار بخدمت آن خواص دل پذیر هوشیار من رسانند و این همه معامله و کار را بقسمی و در وقتی کنند که هیچ آدمی
و خادمی از کسان بیگم ملکهٔ زمان را آگاهی و اطلاعی پیدا نگردد و پاسبانان و چوکیداران پادشاهی را تاکید اکید نمایند که بطرف
آن مکان پوشیده و پنهان دیگر مردمان را هرگز راه آمد و شد نمی داده باشند غرض که خوجه سرایان بهمان عنوان دران جا رسیده
آن همه عنایات شهریار را بدان بندهٔ امیدوار رسانیده آن مکان زندان را بزودی بسان روضهٔ رضوان گردانیدند و چون
آن بندهٔ دل پذیر از اثر دوره تقدیر آن همه تبدیل و تغییر در احوال خود و کیفیت آن مکان معاینه و مشاهده نمود از کمال
خوشی و شادی باغ باغ گردیده دگل گل شگفته برنگ نهال خشک خزان دیده از رسیدن باران رحمت سراپا سرسبز شده بر خویشتن
بالیده و برگ و بار همه کار و قدرت نمود و اظهار بهم رسانیده روزی بدست خویش آن قابلهٔ دل ریش عرضی برین مضمون نگاشته
بدست آن خوجه سرا التفات که اول بر حالش رسیده بود داده گفت که در هنگام خوشی و بشاشت و بمقام تنهائی و خلوت این نامهٔ اعمال

اورا شنیده بعرض رسانند که من شنیده ام که او می گوید که من بی جرم و عصیان بقید و زندان رسیده ام پس من عادل و
باد او را ظالم و بیداد می داند و بزعم خود خویشتن را صابر و شاکر می شناسد آن خوجه سراین حقیقت و ماجرا شنیده از پنهان
راه پنهان به پیشش رسیده آن عنایت خاص را بر و رسانیده سؤال آن حقیقت و احوال نمود و آن چنان کیفیت زار و نزار
و خرابی و پریشانی او را بچشم خود دیده آن همه قرب و مصاحبت او را بجناب سلطان بیاد آورده بی اختیار گریان گردید و آن
بندهٔ بد حال خیر مآل از شنیدن آن چنان عنایت و رحمت برکمال و دریافتن التفات شاه با جمال و جلال را بحال خود بسیار
شاد و خوش حال گردیده از خوشی و بشاشت بی نهایت بر خویشتن بالیده آداب آن را باداء تسلیم تقدیم رسانیده ظاهر گردانید
که از جانب این بندهٔ بی اساس بعجز بی قیاس التماس نمایند که این بندهٔ پر ضلالت مدتها از خدمت خلافت اساس سراپا هدایت
تربیت یافته و در ضمنیات خاطر عاطر را خوب شناخته پس چه امکان دارد که از و حرکتی و عملی و حرفی و قولی که خلاف مرضی
آن جناب باشد بوقوع آید و صادر گردد و آن همه جرم و عصیان برین کس ناتوان محض افترا و بهتان ست که من گاهی
دعوی برابری و همسری بخدمت خاتون زمان که از جرگهٔ ما بندگان مستثنی و بری ست نکرده ام و هرگز پای بر مسندش نگذاشته ام
و در هیچ وقتی به پیشش ننشسته ام و اصلا خویشتن را از خدمت بادزنی و مگس رانی و کفش افشانی او معاف نداشته ام
و در هیچ زمان زبان و دهان را بحرف لاف و گزاف و انساخته ام و آنکه در آرایش و پوشش و لباس و زینت خود می پرداختم
آن کار را بموجب حکم و مرضی و تبعیت فرمان و سنت خاتون زمان بعمل می آوردم که او سبحانه هم به بندگان حکم تخلقوا باخلاق الله
می نماید و بامر زینت می فرماید که خُذُوا زِینَتَکُمْ عِنْدَ کُلِّ مَسْجِدٍ و در جای دیگر می فرماید که قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِینَةَ اللّٰهِ الَّتِی أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّیِّبَاتِ
مِنَ الرِّزْقِ و هم حضرت پیغمبر امتیان را بکار اتباع سنت خود امر می نماید که از ان کار هیچ برابری بخدمت پیغمبر و جناب ورد گار
پیدا و آشکارا نمی گردد و بدان سبب در شرف و منزلت آن تابعان و پیروان برتری و افزونی پیدا می شود پس من هم بدون
این چنین فعل و کار که به نیت تبعیت و سنت آن خاتون اختیار کرده بودم نکرده ام و دیگر بی ادبی و دعوی شریکی و
برابری ننموده ام و این همه کار و گفتار مرا از همه خدمهٔ محل تحقیق و استفسار فرمایند اگر خلاف آن بظهور در آید بند از بندم جدا
کنند و زبان مرا قطع نمایند لیکن حقیقت و اسرار آن معامله و کار آنست که چون شهریار بر این بندهٔ نابکار بیش از نسبت دیگر خدمت گار
عنایت و رحمت خود را اظهار می فرمود و اکثر از خدمت حضور با دستور سرافراز و پر سرور می نمود و هم چون خاتون خبیر و بصیر حقیقت
و احوال این بندهٔ دلگیر را خوب معلوم می فرمود که او بعینه بسان پروانه جان نثار بگرد اگرد آن شمع پر انوار تصدق و بلاگردان
می شود و زمانی و آنی از بیرامونش گشتن نمی آساید و هرگز در شب نوبت و غیر نوبت خود فرق و امتیاز نمی نماید ناچار غیرت مجبوبی
و رشک معشوقی او هم او را بر آن آورد که بهر عنوانی و بیانی که مناسب دید رقیب خود را از مجلس خود بر کشیده و از آزار اغیار سراپا خالی

احسان آن خوش بیان شده شکر و سپاس پروردگار کارساز بنده نواز باداى سجدهٔ نیاز بجا آورده گفت که ای خواهر بجان برابر من ترا بسان جبرئیل بیان رب مجازی خود وکیل می دانم و انشاء الله العزیز از ولایت و رفاقت تو باعلی مدارج و مقاصد خویش میرسم که من هم منتظر رسیدن وقت تقدیر ناگزیر هستم و شاه آگاه خود را باوجود آن همه قدرت و تدبیر صبور رهم می خوانم پس غیر از صبر چارهٔ دیگر ندارم ای دوست جانی همرازان پنهانی تو از جواب ندادن و خاموش ماندن سلطان مراتب دان مایوس و شکسته دل نخواهی گردید که دستور دربار پادشاهی و ضابطهٔ مرتبهٔ قرب الهی همان ست که در اول بار نوکران و بندگان را بخدمت و ملازمت می رسانند و بنمودن دیدار و تجلی انوار بحضور و سرور مشرف می گردانند و پس از مدت بسیار و بعد مرور دهور و شهور مرتبهٔ همکلامی می بخشند و عطا می فرمایند و اگرچه بیشتر ذاکران و سالکان و عارفان و واصلان بمرتبهٔ یاد و حضور و کیفیت و سرور و ذوق و شوق و آن حالت که صوفیه آن را مشاهده و معاینه می نامند و دید وحدت در مراتب کثرت می خوانند می رسند و کشفی و کرامتی و تصرفی هم پیدا می کنند تا هم بمرتبهٔ همکلامی او سبحانه که جناب آنها باشد نمی رسند که آن کار را بسیار قبولیت و خیلی قرب و منزلت می باید و آنکه بعضی سالکان را در وسط راه از راه باطن جادهٔ جواب و سوال و طریق قیل و قال کشاده می گردد آن از سبب قوت وهم و افزونی خیال و دوام ذکر و فکری باشد که آن را واقفان و پخته کاران حدیث نفس می خوانند و نمود عالم مثال هم می نامند و در پیدا چنین حرف و گفتار و نمود معامله و کار بیشتر کذب و زور باظهار می آید و گاهی بندرت نتیجه و آثار آن هم در خارج پیدا و آشکار می گردد و بدان سبب سالک ناواقف اسرار را در اشتباه می اندازد که خویشتن را مرد تمام و رسیده بمقام می انگارد و آن مرتبهٔ نفس الامری همکلامی که وهم و خیال را دران دخل و مجال نمی باشد باخص الخواص عطا می فرمایند که از حال آن چنان رجال جناب مخبر صادق صلی الله علیه وسلم بدین قال خبر داده است که اِنَّ فِی اُمَّتِی مُحَدَّثِین وَ مِنْهُم عُمَر یعنی که در امت من حدیث کرده شدگان اند و از انهاست عمر پس دران حرف و گفتار و آن چنان معامله و کار هرگز کذب و تخلف را دخل و گذار نمی باشد و البته نتایج و آثار آن درین دار پیدا و آشکار می شود و ای خواهر ناواقف کار و اسرار چون حقیقت و کیفیت حرف و گفتار شهریار و پروردگار چنین مشکل و دشوار باشد تو چرا از جواب ندادنش مایوس می گردی و گرفته خاطر می مانی که من از شنیدن خبر آن خاموشی بحالت و کیفیت بی هوشی و خویشتن فراموشی رسیده بسیار متوقع و امیدوار رحمت و مغفرت شهریار گردیده ام و انشاء الله العزیز عنقریب نتیجه و ثمرهٔ آن همه قول و قرار خود بتو می رسانم و تمام عمر با تو نرد دوستی و موافقت می بازم باالجمله چنین گویند که در وقت دیگر آن شاه باخبر یکی خواجه سرای محلی که التفات نام داشت در خلوت به پیش خویش طلبیده خوان الوش خاصهٔ خود را باو حواله کرده فرمود که از طرف بیرون دروازهٔ فلان خواص پرده را که از مدتی مسند و دست نشوح گردانیده این را بدان کنیز بی تمیز که بیان نسناس خیلی مراتب نشناس ست رسانیده همه حقیقت و احوال او دریافته تمام حرف و قال

که ترا قابل فهم آن نمی یابم وافسوس صدهزار افسوس که ای خواهر تو ازین پیش از حقیقت وکیفیت من واقف وماهر نگردیدی تا من ترا عارف خویش وعاقبت اندیش گردانیده نسبت خواجتاشی خویشتن با هم مشربی منضم می گردانیدم لیکن تا هم شکسته دل مشو وامیدوار باش که اگر من باز بفضل پروردگار بخدمت شهریار می رسم بدله وپاداش این همه دلسوزی وآن قدر خدمت وکار تو بواجبی و واقعی می کنم ودران چنان حال بعجب تغیر احوال بدین چنین قال موزون حسب حال تکلم نمود که آن سامع را هم بدیگر کیفیت وحال رسانید رباعی

هر چند جهان سر بسر آتش گیرد
فردوس سمندرست وگلزار خلیل
شور وشغف حادثهٔ فتنه کفیل
بر اهل وفا جز بطرب نیست دلیل

رباعی

هر صبح غباری ست به پیش از شامش
هر نشئه خماری ست کمین انجامش
گر آگهی از مآل هر یک هشدار
از غم مگذر که عشرت ست انجامش

از شنیدن این گفتار سحرکار آن خدمتگار بسیار خوش ودلشاد گردیده اظهار نمود که ای صاحب جمال خوش مقال تو بی شبهه لائق صحبت شاه با کمال هستی ومن تمام این کیفیت وحال ویک یک حرف وقال ترا در وقتی که قابوی وقت یافته بگوش باهوش شاه سخن نیوش می رسانم واز حقیقت این قدر معرفت وکیفیت این همه عشق ومحبت تو او را کما حقه آگاه وخبردار می گردانم که من ترا بسیار با استقامت وخیلی پرمعرفت دریافته بدل وجان معتقد گردیده دوست دار وخیرخواه تو شده ام وبعجب کیفیت حال بدین قال متکلم شده از حقیقت خوش تقریری خودش هم باخبر گردانید رباعی

خلقی ست درین جنون سرای نیرنگ
جو عشق مجنون نسازد وسیری دنگ
زندانی اختراع چندین فرهنگ
من بندهٔ آن که در ادب گاه ثبات

آن زندانی دل گیر از شنیدن این کلام خوش تقریر ودریافتن آن چنان بشارت دل پذیر بسیار خوش دل وشاد گردیده او را هم سخن فهم ونکته رس معلوم نموده باز به پیشش این سخن موزون پر افسون را بعجب حالت سروده او را هم بطرفه کیفیت رسانیده رخصت گردانید رباعی

گر دست رس ست زر مدارید دریغ
از بی ثمران ثمر مدارید دریغ
تا تهمت خست نکشد همتها
اخلاق ز نیک وگر مدارید دریغ

چنین گویند که روزی در وقت تنهائی وخلوت آن کنیزک جرأت وجسارت را کار فرموده به پیش شاه رسیده یک یک قال وجمله کیفیت حال آن بلبل بقفس رسیدهٔ بی سر وبال گذارش نمود وآن شاه باوقار تمام گفتار را بگوش هوش اصغا نموده هیچ جوابش نفرمود باشاره وحرکت چشم وابرو از پیشش رو به یک سو رسانید چنانچه او همان زمان از آن مکان دوان گردیده بدان سوراخ دیوار رسیده بصدای دستک آن محبوس مایوس را به پیش خویش طلبیده ظاهر گردانید که من امروز قابوی وقت شاه را تنها شناخته تمام حقیقت وکیفیت معرفت ومحبت ترا بگوش باهوش آن شاه سخن نیوش رسانیدم که حرفی وجوابی از آن دهان کم گونه شنیدم چراکه خود را قابل خطابش نفهمیدم آن دل پذیر دلگیر از شنیدن این خبر از آن خوش تقریر بسیار شاد وخیلی امیدوار گردیده ممنون

مؤید بود و حواله بود و آن خوش تقریر نام داشت روزی حال آن بیچاره بلبل بقفس رسیده را چنان بی پر و بال و پریشان احوال دیده و زبان مقال او را که قهقهه زن و نواسنج بود لال مشاهده نموده از سبب مناسبت و جنسیت خویش بران دل ریش مهربان گردیده دانهای اشک رحمت و شفقت خود را نیز به پیش او پاشیده بطریق پند و نصیحت گفت بیت

مرغ زیرک چون بدام افتد تحمل بایدش
کز تپیدن وز جهیدن بس خرابی زایدش

آن بلبل بقفس رسیده که هزار داستان بود از شنیدن این نوای آن همزبان بی اختیار خندان گردیده بدین چنین چهچهه و قهقهه خود پرداخته حقیقت و احوال پوشیده و پنهان خود را به پیش آن مجهول نادان پیدا و عیان گردانید که ای دوست پنهان و ای شفیق مهربان من درین قید و زندان بسیار شاد و خندان می مانم و هیچ غمی و المی را بر پیرامون دل و جان خویش نمی یابم چرا که این همه کار و بار را از راه تربیت و هدایت شهریار خود می شناسم و من او را متصف بهمه اوصاف و صفات جمال و جلال میدانم یعنی که چنانچه رحیم و کریمش می خوانم جبار و قهارش هم می نامم و باسط و قابض و نافع و ضار و معز و مذل و خافض و رافع و منتقم و غفار و شهید و ستار و محیی و ممیت او را می فهمم پس تجلی هر اسمی و صفتی که بر حال من بد احوال خیر آل می فرماید مرا می نوازد و اراده دارد که همه زنگ و کدورت دل و جسم مرا زدوده و پاک نموده آئینه رونمای تمام قد خود منظله گرداند و جمیع خامیهای مرا دور ساخته بحالت پختگی و بامزگی رسانیده نوش جان فرماید یعنی جان نابکار مرا قبول نموده برای تصدیق و نثار خود از میان تن من بر آورد و چون من درین زندان از سبب جرم و عصیان رسیده ام بلکه از راه محبت و عشق آن شاه در آمده ام به توبه و استغفار هم کار ندارم و بجایش بشکر و سپاس اشتغال دارم که آن عشق فائق من نالائق را بدین چنین مقام لائق که بی شریک و بی انباز ست و از همه محبوس خانه بلکه از جمیع خانه بلکه مستثنی و ممتاز ست رسانیده بدولت فقر و شوکت بلامقام که منتهای اصفیا و پایهٔ از کیاست مشرف گردانیده است و اگر بدین مرام و مقام نمی رسیدم بنده ناقص و ناتمام می بودم و هرگز بر همه صفات جمالی و جلالی آن شاه با کمال ایمان و اقرار نیاورده ناقص دین و سست یقین می ماندم رباعی

ای حیرت محض چیز و ناچیز از وست
از هر که بقا بود فنا نیز از وست رباعی
حیرت در طبعها کدورت نگذاشت
کز بیش و کمی نه درد و نی کد دارد

جهل و غفلت شعور و تمیز از وست
تا دیده به نیرنگ خیالش وا شد
آخر زان حی سفال ها مینا شد رباعی
انصاف گر از غبطه نه بیچید بجهد

زحمت کده خیال نتوان بودن
پیمانهٔ اوهام یقین پیما شد
درویش غنای عیش سرمد دارد
دست تهی آن چه کس ندارد دارد رباعی

آن را که کند حکم ازل محرم کار
بر دل ز تمنا نه پسندد آزار
کاری که گرمی گشود از دست دعا
بار از همه نخل بیش میداشت چنار

و چه جای اظهار معامله و کار بندگان صوری با رب مجازی که رب حقیقی برای تربیت بندگان نفس الامری خود چنین می فرماید که من لم یصبر علی بلائی و لم یشکر علی نعمائی فلیطلب ربا سوائی وای دوست نادان من این قسم سخنان را چه به پیش تو بیان نمایم

گوش مال بواجبی دهند تا دیگر خواصان ناساز خارج آهنگ را نیز عبرت و خبرت پیدا آید که بعضی دیگر احمقان و بی خبران از شنیدن آن چنان نوای آن بد آهنگ و دیدن طور و رنگ آن سراپا شور و جنگ هم گردن اطاعت خود را بسان چنگ کج گردانیده بفکر بر آوردن دیگر ترنگ هستند و می خواهند که سر و گوش و روی خود را از زیر چنگ من نوازندهٔ با فرهنگ بر آورده به یک سو روند و بسر خود زندگانی و کامرانی نمایند که کجا آن همه ساز ناساز را زیر دستی من خوش می آید که آن نمونهٔ ید قدرت الهی و آن دستور العمل ضوابط شاهی بهر ساعت و بهر لحظه و بهر دم بکار نوازش و سازش خود در آمده بر هر ساز خوش آواز و بد آواز زخمه بجا می زند و در سستی تار هر نا بکار گوشمال بواجبی می رساند و بر هر زیر و بم این بندهای شکم طپانچه زنی خود را کم نمی کند تا رنگ این محفل برهم نخورد و در موزونی و خوش آیندگی خلل پیدا نگردد رباعی

رباعی

هنگامهٔ طنبور و رباب است این جا
خوش آن گهری که رشته اش نخورد
از ما و تو پایه ... یا نیستش
سررشتهٔ رابطهٔ الهی گم باشد

زنهار عنان ادب از کف ندهند
فانوس شمع اعتبار آسان نیست
این جا نحوست هر دم ز طینت خلق
می سازم و نیم قطرهٔ سرکه تباه

در بستی رشته گوش تا بست این جا
یاقوت بغیر خود شدن آب نخورد
گل میکند آن فعل که شایانستش
هر چند که تیرات صد خم باشد

شاها ز زیر و بم حساب است این جا
خوش سازی که نیش مضراب نخورد
رباعی چیستی که ز توحید تو عرفانستش
رباعی هر جا موی خلاف مردم باشد

پس بدان سبب من ناچار گردیده بدین کار تامی غمازی که خلاف و نیرو و آئین من ست پرداخته شهریار را با خبر و هوشیار ساخته ام و حالا خود بدولت مختار اند اگر خواهند دولت خانهٔ خود را معمور و با دستور گردانیده با آب و تاب دارند و اگر خواهند پریشان و بی دستور ساخته ویران و خراب نگذارند همین که سلطان باداداین بانگ و فریاد از زبان و دهان آن خاتون جهان شنید بهم بر آمده بجال جلال خود در آمده بجانب حصار برداران ترکیه و حبشیه بکمال غضب و چشم خشم دیده فرمود که هان آن کنیز بی تمیز را کشیده بیارند و بجزا و سزای کردار و گفتار رسانند بهمان زمان یساولان آن بی چاره بندهٔ ناتوان را بحضور شهریار جبار و قهار ایستاده گردانیدند شاه بغایت غضب بجانب او نگاه نموده فرمود که تمام لباس و همهٔ زیور از بر او بر آرند و کرتهٔ کرباس و طاقیهٔ بی اساس پوشانند و تمام خزانه و جواهر خانه و توشک خانهٔ او را ضبط نموده حوالهٔ خادمان خاتون نمایند و فلان خواص پره را خالی کرده این بوم شوم را دران ویرانه تنها بدارند و باب آن زندان را مقفل ساخته کلید آن را بدست کنیزکان بیگم بی غم حواله کنند و در دیوار آن محبوس خانه روزن خردی گذاشته هر روز یک نان جوین و سبوچهٔ آب بدو می رسانیده باشند تا همه خادمان و خدمت گاران بکار و نا بکار و نادان و هوشیار را عبرت و خبرت پیدا آید تا از هیچ راه دعویهای تباه نکرده خیال برابری و همسری بخدمت مخدومان و محتاج الیه خویش نمی کرده باشند غرض که ازان کار عدالت و مراتب شناسی شاه آگاه خاطر خاتون خیلی بخوشی و انبساط رسید و گلشن دل باغ عیش و فراغ او بی خار خزان پر بهار و ریان گردید چنین گویند که بعد چندی آن خادمه که خدمت آب و نان رسانی آن محبوس

ای قطره بجمعیت دل قانع باش — آبی دگرست آنچه گهر می بندد رباعی
ازملک فقیر و آخر شاه مپرس — خر بارکش ست هر کجا خواهد بود
هرچند بلند گشته باشد دیوار — خاک ته پاست آنچه در سر آرد رباعی
هرگاه مگس بمنصب بال رسد — گوش و دهلش همان طنین خواهد بود

گر شهرهٔ فقر و گر غنا خواهد بود — دون طبع همان بیک ادا خواهد بود
رباعی گر سفله برای خود کرّ و فر دارد — آب رخ عزتش که باور دارد
ناکس گرش اقبال یمین خواهد بود — ادبار کشش آه حزین خواهد بود

پس باید که تو هم ای خاتون بردبار با وقار بموجب این حرف وگفتار با همه خادمان و خدمت گار معامله وکار بهمان اطوار می کرده باشی که چنانچه این کنیز بی تمیز تنگ حوصلهٔ تنگ ظرف خویشتن را بسبب قرب و خدمت من گم نموده و مرتبه و پایهٔ خود را فراموش کرده بحضور بادستور تو بحرف ناگفتنی و نغمهٔ ناسرودنی دلیری و جرأت می نماید بهمان عنوان بعضی صوفیان و سالکان طریق پنهان که کم حوصله و تنگ ظرف باشند از غلبهٔ نفس مخصال مغلوب الاحوال گردیده به بسیار اقوال شطحیات که نه لائق و در خور آن رجال ست تکلم نموده اند و اکثری امتیان جاهل و نادان و بی اخلاصان نافرمان جهان خلاف حکم و فرمان صاحب شریعت می کنند و چه قدر از خود تجاوز کرده براه نارفتنی می روند فاما جناب آن خیر المرسلین که رحمة للعالمین ست آن همه گفتار و کردار آنها را نشنیده و نادیده انگاشته رحمت و شفاعت خود را از انها دریغ نمی دارد و هرگز فریاد آن فاسقان نامراد و کار ظلم آن ظالمان بیداد بجناب پروردگار نمی رساند و بلا و آفت بر سر آنها فرود نمی آرد بنابران ما هم همان می خواهیم که تو هم بموجب سنت آن جناب پاک و آن صاحب خطاب لولاک با خادمان و پیران خود که بی ادب و بیباک هم باشند دیده و دانسته بتغافل و اغماض کار فرموده گفته و کردهٔ آنها را نشنیده و نادیده پنداشته باشی که بحقیقت در مقتدائی و پیشوائی بسیار بردباری و خیلی غم خواری می باید که از هر کم حوصلهٔ تنگ ظرف بوقوع نمی آید رباعی

آن کو چراغ معرفت بخشند نور — بر جهل کسان خرده نگیرد ز غرور
استعداد جهان عبرت سروکار — تغییر ندارد بهزاران ادوار
رباعی معنی نظر احسن عبارت بنگر — رو سوی مجاز آر و حقیقت بنگر

افشای عیوب شان آگاهی نیست — سر ظلمت بر آفتاب ست ضرور رباعی
زین جاست که ز آثار بهم جوشیدن — فی خفت سنگ ست و نه تمکین شرار
از لفظ و حروف معنی حاصل کن — بر حق شره باز کن نبوت بنگر

خاتون نکته دان از شنیدن این سخنان سلطان با عرفان بخندهٔ زهر خند خندان گردیده ظاهر گردانید که ای شاه آگاه همه دان من هم آن چنان احمق و نادان نیستم که کار سرداری و ریاست را بر بلا و آفت و سراپا محنت و زحمت ندانم و غمخواری و بردباری را از لوازم ضروری او نشناسم بدان سبب هر صبح و شام بلکه مدام بهمه خواصان و خدمت گاران شهریار که سوای آن کنیز بی تمیز بی ادب و نابکار بسیار اند با غماض و تغافل و درگذر و تجاهل معامله وکار می نمایم لیکن چه کنم که آن دل پذیر حضرت را مقرب جان گیر خود می دانم و یک یک حرف و تقریر او را بدل خود بسان رسیدن تیر می انگارم که از گفتار و کردار آن شوخ شنگ از جان خود به تنگ آمده ام بنابران از جناب شاه عادل با فرهنگ امیدوارم که بر سر آن مردنگ ننگ یک سر خنگ سبانند و آن طنبور زیر شور را

وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ یعنی یاد آورید آن را که گفتید ای موسی ما هرگز صبر نتوانیم کرد بر یک طعام یگانه که من و سلوی
باشد پس بخوان از برای ما پروردگار خود را تا بیرون آرد از بهر ما آنچه می رویاند زمین از تره‌ وی و خیار وی و سیر وی و عدس وی
و پیاز وی گفت خدا آیا بدل میخواهید آن را که او فروتر است بدان چه او بهتر است فرو روید بشهری از شهرهای ارض مقدسه که
مر شما راست دران آنچه خواستید و لازم ست بر ایشان خواری و بیچارگی پس بیقین ای بانوی هوشیار من وجود شریف
و لطیف ترا بسان من و سلوی می دانم و با وجود یافت این چنین نعمت بابرکت طبع دنی و نفس حریص و خسیس من بجانب
سیر و پیاز و عدس میل و رغبت عبث می نماید و بدون اشعار فرود آمدن از مقام برین بجانب زمین مثل همین معامله و کار ست
که تا من از سر تخت بلند و مسند دل پسند فرود نیایم بدان آرزوهای دنی و تمناهای پست خود فائز نمی گردم و چون من انسانم
و جامعیت تمام در خلقت وجود خود دارم از کردن همه کارهای نیک و بد که لائق و درخور آفرین و نفرین باشند و هم از رسیدن
بجای برین و مقام زمین و پائین که منزلت و پایه و مقام ملائکه و حیوان و شیاطین باشد نیز ناچار و بی اختیار و مجبورم و حقیقت
بشناس ای خاتون آدم شناس که آن کنیز بی تمیز مقرری حیوان ست لیکن انسان را داشتن حیوان نیز ضروری می باید و
آنکه انسان را با حیوان مصاحبت و مقارنت از سببی و بضرورتی پیدا می گردد وضعی درویشی علحده دارد که از ان هیچ قدر
و منزلتش نمی افزاید بیش ازان نیست که او از باربرداری اکثر چیزها رهائی یافته مرکب انسان می شود و آنکه شخص باکمال را با انسان
صاحب جمال صحبت و مجلس میسر می آید آن همقرینه را بمناسبت و جنسیت به بیش خویش بقدر و منزلت بیش از بیش می نشاند
و ترقی و عروج کلی و جزئیش عطا می فرماید یعنی که بر مسند برین و جای دل نشین قرین خود می گرداند بلکه در کنار لطف خودش
در می آرد و برای قرب و نزدیکی بنده و خادم دون همت پست فطرت خداوند و مخدوم عالی همت والانعمت را از مرتبه و منزلت
خود نزول نموده بپایه و مقامش رسیدن می باید که بدون آن معامله و کار وصال و معیت اعلی با اسفل و شریف و وضیع پیدا
و آشکار نمی گردد چنانچه بتمامی این حقیقت و احوال قرب و معیت و حضور و نسبت حضرات انبیا و اولیا را با رب جمیل و جلیل آنها
خواهی فهمید که بر حال آن برگزیدگان و سعادتمندان رب العزت تجلیات صوری و نوری و آفاقی و انفسی متجلی می گردد و باب
رحمت بر آنها می کشاید و راه هدایت می نماید و بلطف خود می خواند و بجانب خود جذب می فرماید یعنی که حبیبان و انبیا را بظاهر هم
عروج بخشیده بر بالای افلاک می رساند و آیات کبرای خود را بحواس ظاهر شان نیز می نماید و بر سر حال اولیا خود نزول
بی کیف فرموده آیات صغرای خود را بحواس باطن آنها نموده چشم بصیرت شان می کشاید که هر سالکی و صوفی آن چنان مراعات
حفظ مدارج و درجات را خوب نمی دانند و کما حقه نمی فهمد و چون شاهان عادل خلیفة الله اند بموجب حکم تَخَلَّقُوا بِأَخْلَاقِ اللّٰه
عمل کرده با هر کس و ناکس بقدر مرتبه و درجهٔ او سلوک و معامله می کنند

رباعی

گر بید بتقلید کمر می بندد | چون نخل میندار ثمر می بندد

که او را بنام زیب سیر بر سر فراز و نامدار گردانیده بود و هم آن شهریار را میل خاطر بود بجانب یک کنیز باتمیز که دل پذیر نام داشت و آن خاتون رشک شعار از سبب آن معامله دکار دائم در رنج و آزار می بود روزی سلطان را هم بستر خود یافته بحال خویش بسیار مهربان شناخته بعرض رسانید که من بدولت عالی بهمه مدارج و مقاصد مراتب شاهی رسیده ام و هیچ آرزوئی و خواهشی بدل و جان ندارم فاما از یک راه تباه دائم گرفته خاطر او در رنج جان کاه می مانم که آن کنیز بی تمیز از دولت صحبت و منزلت مصاحبت حضرت خویشتن پراکم نموده بامن دعوای برابری و خیال همسری و گمان همپائی می نماید و می گوید که هر معامله دکار که سلاطین روزگار با بیگمان نامدار میان می آرند همان فعل و کار را با خواصان و خدمت گاران هم می کنند که مقررست که عُومِلَ مَعَهُم مَا عُومِلَ مَعَهُم پس بدان حرف و گفتار مرا میان اقران و همچشمان ذلت و خفت بسیار حاصل می آید سلطان از شنیدن این بیان خیلی شرمگین و خشمگین گردیده فرمود که ای خاتون جهان این همه بیان تو راست می نماید و مرا گفتار تو باور می آید که من هم آن بردهٔ سیاه چرده را بسیار بد قیافه و تنگ حوصله می یابم که چشم شوخش را پر فتنه و سراپا آشوب می بینم و مژگانش را بسان نیش عقرب آزار رسان دل مردمان می فهمم و در یک یک موی ابروی او از راستی اثری نمی شناسم رباعی

زین شکلِ کج و طبع کج مثل قفس
غافل طبعی که راستی کرد هوس
هر جاش نظر کنی کجی دارد و بس
زین نقش فسون برنگ خط پرگار

و سینهٔ پر کینهٔ او را بسان سنگ سخت می یابم و چه قدر قد سراپا فتنهٔ او را کوتاه و زبان هرزه گوئی او را دراز می دانم و همت و فطرت او را پست و نارسا و بینی و موی او را چه مقدار بلند و رسا می بینم حاصل آنکه در هیچ عضوش تناسب اعضا و همقرینگی که بنیاد حسن و خوش آیندگی بران ست نمی نماید که یکی بغایت لاغر و یکی بنهایت فربه و یکی بسیار دراز و یکی خیلی کوتاه و یکی فراخ و یکی تنگ که باهم دیگر مباینت دارد و جنگ از کیفیت رنگ این بی فرهنگ چه گویم که بمذاق من بجای نمک تمام شوری و تلخی از و در می یابد و کام جان من سوای خوان نعمت حسن با صباحت تو که پر از انواع حلویات و نقلیات و لوزیات ست مزه و حلاوت حاصل نمی نماید و دست و دیدهٔ من از نهال سراپا باغ و بهار وجود شریف تو که پر از رنگارنگ گلها و اقسام اثمارست چها تمتع و بهره می رباید که در شرح و بیان نمی آید و من از سبب شیرین کلامی و خوش خوئی با تو مناسبت و الفت تمام دارم که مقررست اَلمُؤمِنُ حُلوٌ وَ یُحِبُّ الحَلوَاءَ لیکن چون من از اهل دنیا ام و دل پر از حرص و هوا دارم بیک چیز خوب و مرغوب که لطیف و شریف هم باشد اکتفا و قناعت ننموده بدیگر چیزهای دنی و کثیف که مثل سرکه و اچار متعفن و دیر آزار هم بود میل و رغبت می نماید چنانچه از ان چنان حال دنیاداران حریص پر خوار خود پروردگار در قرآن چنین اظهار می فرماید که وَاِذ قُلتُم یَا مُوسٰی لَن نَصبِرَ عَلٰی طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادعُ لَنَا رَبَّکَ یُخرِج لَنَا مِمَّا تُنبِتُ الاَرضُ مِن بَقلِهَا وَقِثَّائِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَا قَالَ اَتَستَبدِلُونَ الَّذِی هُوَ اَدنٰی بِالَّذِی هُوَ خَیرٌ اِهبِطُوا مِصرًا فَاِنَّ لَکُم مَا سَاَلتُم

وآثار آن ہم پیدا و آشکار شدہ بود چنانچہ حکایات تصرفات و خرق عادات او نیز اشتہار دارد کہ احتیاج بیان ندارد لیکن درین وقت بضرورت برین حکایت اکتفا نمودہ می آید بشنو کہ روزی در مجلس او شخصی حکیم مشرب نشستہ بود و بہ پیشش منقل بر آتش گذاشتہ او بتقریب حرف و حکایت گفت کہ در حقیقت و بالطبع آب فرو برندہ و آتش سوزندہ ہست آن عارف فرمود کہ البتہ فاعل مختار در جرم اینہا آن نتائج و آثار بخشیدہ ہست فاما ہیچ چیزی واحدی بالذات موثر و فاعل نیست بدون ارادہ و حکم پروردگار از ہیچ چیزی واحدی ہیچ آثار و کار پیدا و نمودار نمی گردد او گفت کہ برین گفتار دلیل استوار می باید تا بران اقرار نمودہ آید آن مرد باکمال از شنیدن این قال فی الحال آن منقل سوزان را بر داشتہ تمام آتش او را میان دامان او انداختہ خود ہمچنان بہ بیان حقائق و دقائق شریعت و طریقت مشغول گردید و چون بعد دیر بسیار آن عارف ہوشیار از حرف و گفتار بند نمود و از مقام خود برخاست و مجلس منقضی گردید آن ملای شبہہ دار بر انکار نیز از جای خود سراسیمہ و پریشان برجستہ باز آن قدر آتش سوزان را دران منقل انداختہ بجانب دامان خود ملاحظہ نمود دید کہ ہرگز تاری از او نسوختہ ہست و صلا اثر دود و خاکستر بجامۂ او نرسیدہ ہست خیلی متعجب و حیران گردیدہ آن کار را صریح از تصرف آن عزیز با تمیز فہمیدہ بعرض رسانید کہ من امروز برای العین خرق عادت را دیدم و بدل و جان معتقد کرامات اولیا و معجزات انبیا شدم و بتحقیق فاعل مختار و موثر حقیقی پروردگار را فہمیدم و از ہمہ عقائد فلسفہ و تباہ و گمراہ کہ تابع معقولات و پیرو محسوسات بودم برگردیدم و از صحبت بابرکت ایمان تازہ و یقین بی اندازہ حاصل نمودم غرض کہ آن عارف باکمال فقط بران چنان قال شطحیات نمی پرداخت بلکہ برین قسم بسیار کرامات و کیفیات احوال ہم داشت کہ بیشتر دل مردگان بحضورش رسیدہ بحالت زندہ دلی مشرف می گشتند و اکثر حکیم مشربان سخنان منقول را از زبانش بآئین معقول شنیدہ معنیش را فہمیدہ بہ تسلی دل خود رسیدہ از عقائد فاسدۂ خود برمی گردیدند و عالمی را از مرض کثرت بینی و علت احولی بر آوردہ و نجات دادہ بمطالعہ و مشاہدۂ وحدت وجود رسانیدہ از دید واحد بینی بمرتبۂ یک وجود حقیقی مشرف ساختہ بود پس اگر آن چنان عارف مستقیم الاحوال غامض مقال را محی الدین دین محمد عربی گویند بجا است و ہر سخنی کہ در تعریف و توصیف اقوال پر معرفت و احوال با استقامت او سرایند سزا است و کی سالکان ناتمام و ملایان خام کیفیت و معنی حرف و کلام او درمی یابند

در نیابد حال پختہ ہیچ خام		پس سخن کوتاہ باید والسلام	

والحال باز بر سر ہمان قال رومم و آن معرفت غامض او را بزدن مثل ترا فہمانم و ذہن نشین تو گردانم

بیان حکایت بتقریب روایت

بشنو کہ در زمانی سلطانی بود بسیار رحیم و کریم و غفار و ستار و ہم خیلی ہوشیار و مکار و منتقم و قہار کہ او را غریبان و مسافران و فقیران و عاجزان بخطاب ماوای غریب و ملجای فقیر مخاطب می گردانیدند و او در خانۂ خود زنی داشت از فرزندان سلاطین روزگار

و آفات و بالکل خلاصی و رهائی از میان آن قدر درکات حاصل آید و آنکه در تحقیق آن معامله کار فرعون پر ادبار بعضے ملایان قشری
نوشته اند که ایمان یأس مقبول نمی باشد مغز سخن آن عارف هوشیار پخته کار نرسیده اند که آن وقت غرق و وبال آن فرعون ... آل
زمان یأس نبود بلکه هنگام امید و یاس در پیش نظرش جلوه می نمود و او در حالت بیم و امید که مقام مسلمان و مومنان ست بود و او
بهمان توقع و امید دست مناجات خود را بر داشته تشبث بذیل کرم آن کریم کرده بدان چنان کلمات ایمان و اقرار که خود پروردگا
در قرآن اظهار آن کرده ست پرداخته بود و دران قسم وقت وبال و زوال از زبان حال مو بمویش این چنین سخنان موزون
حسب حال بدون گفت و قال می تراوید که زهرهٔ کوه طور را آب می گردانید غزل

آب ست و شور دریا کس نیست جمله مائیم
ناز و تکبر ما از جود و بخشش بود
اکنون مکن تغافل دیرینه آشنائیم
ما را چو شمع زین بزم بی خود گذشتنی هست
گفتا حباب واریم بیش از دمی نپائیم

گوش مروتی کو کز ما نظر نپوشد
شاهیم لیک پیشت هنگام همان گدائیم
زین بیشتر چه باشد هنگامهٔ تو هم
گردن چه بر فرازیم سر رشته هم پائیم

دل موج اضطراب ست هر سو نظر کشائیم
دست غریق یعنی فریاد بی صدائیم
روز ازل جوابت دادیم یاد داری
چون گرد صبح عمری ست هیچیم و خود نمائیم
بر هر که دیده وا کرد آغوش الفت ما

و آن کریم بی نیاز بنده نواز از کمال رحیمی و غفاری نظر بر عاجزی و زاری آن بنده
طاغی و باغی هم نموده جسد او را از زیر قدرت سراپا لطف و مرحمت خود رها نفرموده بسان ابدان دیگر کافران غرقیان در آن
نیل با طغیان روان نگردانیده در هم غرق نساخته بود که هرگز آن آب روان عمیق و غریق لاش او را از جایش بیجا کردن
و فرو بردن نمی توانست چنانچه آن قادر قهار از نمودن آن کار که جان بردن و تن را بجایش قائم داشتن باشد کمال قدرت
و حکمت خود را پیدا و آشکار گردانیده حضرت موسی را مع حواریانش نگران و متحیر و متامل و متفکر ساخته خبر کیفیت آن ماجرا
بگوش با هوش حضرت پیغمبر آخر الزمان و خالص محبان بدین آیت قرآن رسانیده دریای معرفت و انهار حکمت و قدرت
خود را میان دل و جان شان روان گردانیده بود که فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ آيَةً وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ
عَنْ آيَاتِنَا لَغَافِلُونَ یعنی که امروز می رهانیم تن ترا از آب تا باشی تو برای کسی که از پس تو آید نشانهٔ قدرت و بدرستی که
بسیار از مردمان از آیتهای ما بی خبران اند پس آن عارف کثیر المعارف بمیان آن بحر زخار و ماجرای پر اسرار با معان نظر
خوب غور نموده حقیقت و کیفیت آن ماجرا را نیک دریافته خویشتن را هم داخل بشارت این آیت لاحق ساخته است که کم
کسی معنی بخشش را شناخته است و آن عارف حقیقت یاب از دریافتن آن چنان حقایق و دقایق نایاب ایمان خود را آب و
تاب رسانیده بیقین همین فهمیده بود که محیی و ممیت و نافع و ضار سوای پروردگار دیگری نیست و هرگز آب و نار کسی را جز راحت
و آزار نمی رساند و هیچ چیزی و دوائی بکسی حیات نمی بخشد و نمی میراند و از سبب این چنین یقین استوار در نفس الامر نتایج

تازه و خندان می دارند و باج و خراج آن را بجز منتش رسانیده در دولت و شوکتش می افزایند اگر حقیقت این خدمت
مال گذاری خود را فهمیده اقرار آن کار نمایند چه تعجب دارد که بعضے دیگر بندگان نیکوکار خدمت گذار که بلزوم حضور شعار دارند
بدین چنین حرف و گفتار همان معامله و کار را پیدا و آشکار کرده اند

بیت منم کاستاد را استاد کردم	غلامم خواجه را آزاد کردم

و آن کیفیت و حقیقت به پیش همه نادانان و دانایان پیدا و عیان ست که پهلوانان که با شاگردان زور می دهند البته ازان
کار در قوت خود می افزایند و هم معلمان که بمتعلمان علم می آموزند در علم خود افزونی پیدا می کنند و سلاطین و امیران از رفاقت
و همراهی لشکریان و نوکران ملک و مال بسیار و بی شمار بدست می آرند و در شان و شوکت و عز و رفعت خود می افزایند
و بی اختیار و ناچار همه ملک داری و مال داری قبول و اقرار آن همه خدمت و فدویت خادمان بکار و فدویان جان نثار می کنند که
مَنْ لَمْ یَشْکُرِ النَّاسَ لَمْ یَشْکُرِ اللّٰہَ و چه جای اقرار آن مردم دنیا دار که جناب حضرت پیغمبر مختار صلی اللہ علیہ وسلم بعض یاران
فدوی جان نثار خود را مهاجر می خواند و بعض یاران بکار را انصار خود می داند پس طایان شبهه دار و مردمان پر انکار از قبول
کردن فیض پیغمبر از امتیان پس آیندگان که در شریعت و ملت او خیلے زور و قوت رسانیده اند عبث شبهه ت دد دارند
و با نکار پیش می آیند و چرا حرف و گفتار مردم انصار دین محمدی که احیای دین و رونق شرع متین او نموده از با ور نمی کنند
که ازان هیچ قباحت و شناعت بطرف جناب رسالت عائد نمی گردد بلکه بسبب آن همه کثرت خادمان بکار و خوش گفتار
شان و شوکت آن جناب پیدا و آشکار می شود و آنکه دیگر عارف تام المعرفة ازان ماجرا و حقیقت آگاهی داده که بات فرعون
ظاهراً و مظهراً مطلب و مرادش ازان گفتار بیان و اظهار فضل و شرف ایمان و اقرار مومنان ست که بجناب پروردگار آورده اند
که آن هرگز ضائع نمی گردد و البته نتیجهٔ خود را بقائلش می رساند که فَمَنْ یَّعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَیْرًا یَّرَہٗ وَمَنْ یَّعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا یَّرَہٗ
و هم از شنیدن آن حدیث شریف ازان خبر با خبر شده باشی که هر که بقدر دانهٔ خردل ایمان دارد در آخر کار از عذاب نجات
می یابد پس آن فرعون بی عون را هم آن قدر اقرار آخر کار بکار می آید که او دران چنان وقت و حال ادبار و زوال شوکت و
مال بدین قال اقرار نموده دولت ایمان حاصل کرده رفته ست که حَتّٰۤی اِذَاۤ اَدْرَکَهُ الْغَرَقُ قَالَ اٰمَنْتُ اَنَّهٗ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا الَّذِیْۤ اٰمَنَتْ
بِهٖ بَنُوْۤا اِسْرَآءِیْلَ وَاَنَا مِنَ الْمُسْلِمِیْنَ پس کریم غفار بسبب آن ایمان و اقرار در آخر کار بعد گذشت مدت بسیار و یافتن جزا و سزای
آن همه گفتار و کردار ناسزا و نابکار نار را در حق او باغ و گلزار می گرداند که عدالت و کریمی و رحیمی و بنده نوازی او بهان کار حکم
می فرماید که اگرچه بموجب اعتقاد علمای ظاهر در نظر کشفے هم بر آمدنش ازمیان آن مکان سراپا زیان و خسران هرگز نمی نماید برای
آنکه فقط ایمان و اقرار قلبی برای آن کار سود مند نمی نماید اذعان جسدی و اسلام زبانی هم با او منضم می باید اگرچه بعمل قلیل هم
باشد پس مومنان و مسلمانان را بقدر رتبهٔ شان اسلام و ایمان هر دو ضروری می باید تا تخفیف عذاب و نجات ازان همه بلیات

و دولت پایهٔ خلافت و اشارت و بشارت قیام بنیاد شریعت و حقیقت در نصیب حضرت ابابکر صدیق رسیده که سرش بزیر پای مبارک آن سرور صلی الله تعالی علیه وسلم درآمده است که او هم در همه یاران مهاجر و انصار دران کاروبار وحید و فرید زمان خود بوده است و بهمین عنوان مجاز و صورت در راه طریقت و جادهٔ پنهان حقیقت اولیا بسیار و بی شمار اند که آنها را حضرت پیغمبر در معنی و بحقیقت در کنار شفقت خود درآورده و بر دوش مرحمت خویش برآورده ترقی مقامات و درجات عالم آخرت بخشیده باشد لیکن آن قسم ولی مستقیم الحال برکمال که در مقام صدیقیت که رتبه اش از مرتبهٔ شهادت بالاتر و از پایهٔ نبوت پایان تر بنظر می آید آن چنان راسخ دم و ثابت قدم باشد که جناب باتمکین سید المرسلین پای مبارک سراپا وقار خود را بر دوش آن یار بردبار بختیار گذاشته سر پا اسرار خود را در میان اخوانان و همجنسان خویش که انبیا و رسولان زمان پیش باشند بلند فرماید و آن طالع مند دل پسند را بجای زینه و منبر خود اعتبار نماید و هم سوای یک شخص آخر دیگر مردی در نظر کشفی نمی درآید و انشاء الله تعالی در آخر کار دران دار باقی برقرار هر دو پای مبارک آن جناب خیر الاخیار صلی الله تعالی علیه و علی جمیع اخوانه در معنی و حقیقت بر دوش و سر آن صدیق و عتیق خواهد بود که دران کاروبار هیچ احدی شریک و هم کار آنها نخواهد بود و دیگر گفتار و نکتهٔ پر اسرار بشنو که در وقتی و حالی یک فرزند رشید از سبب جزئیت و معیت جسدی و روحی خود با آن جناب مستطاب صلی الله علیه و علی آله وسلم همه اولیای وقت خود را بزیر قدم ظاهر و باطن خود دیده و فهمیده چنین فرموده است که قدمی هذه علی رقبة کل ولی الله یعنی که این قدم جسدی من از فضل ذو المنن بر گردن همه اولیای زمن است ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء والله ذو الفضل العظیم و بران حرف و گفتار هم مردم بسیار اقرار نیاورده بحث و انکار درآمده اند و معنی و مراد حرف است و کلمهٔ صادقش را نفهمیده اند و هم در وقت حال و زمان استقبال بعض فرزندان رشید باکمال آن جناب باجمال و جلال آن چنان هستند و خواهند بود که از سبب نسبت جزئیت و عینیت خود با آن جناب مستطاب قدم خود را بر سر و گردن همه اولیای زمن می نهند فاما بسبب تمکین و وقار بدان چنان حرف و گفتار لب نمی کشایند و آنکه بافشای آن اسرار پرداخته بود از جناب پروردگار باظهار آن کار مامور شد که و اما بنعمة ربک فحدث و آن قسم شخص فرد زمانه و یکتای زمانه فرید دهر و وحید عصر خود بعد قرون متطاوله خود پیدا می گردد و بیشتر زمانه از وجود شریف آن چنان گوهر یگانه خالی می باشد و کم کسان از اولیای وقتش بدان عنوان دیدهٔ کشف تند و نظر بصیرت تیز دارند که بدون گفت و اظهار حقیقت و کیفیتش را دریافته به پیشش بتسلیم و اقرار گرایند و بصحبتش رسیده از گفتار و کردارش سود و بهبود نشاتین حاصل نمایند و هم عارفی گفته رفته است که خاتم النبوة از خاتم الولایة اخذ فیض می نماید یک توجیهش آنکه مراد از خاتم ولایت از ذات شریف حضرت مهدی موعود علیه السلام دارد دیگر تاویلش اینست که همه مزارعان و باغبانان که ملک سلطان را آباد و گلشنش را

داشته است چراکه اثر جزئیت و نسبت عینیت او را در خویشتن یافته است و هرگز دعوای جزئیت و کمال عینیت با مرتبهٔ منزه و مقدس ذات بیچون او سبحانه نکرده است و بیشتر کسان ناواقف اسرار از شنیدن آن حرف و گفتار مراد قائل را بر مرتبهٔ ذات پروردگار اعتبار نموده با او بحث و انکار پیش آمده بودند و حال آنکه آن بی علمان و بی خبران از آن سر پوشیده و پنهان آگاهی و خبر ندارند که مرتبهٔ ذات بیچون حقیقی او سبحانه نامی و نشانی و اضافتی و بیانی ندارد و آن همه اسمای حسنی که لا تُعد و لا تُحصی اند نامهای صفات ثبوتیه حقیقیه و صفات اضافیه و نسبیهٔ او یند علیٰ تفاوتِ درجاتها و در دیگر وقت و حال آن مست مغلوب الاحوال بدین قال نیز تکلم کرده است که لِوَائِی اَرْفَعُ مِنْ لِوَاءِ مُحَمَّدٍ و این حرف و قال دو معنی دارد که یکی لفظی و صوری که ملامت بلایان شریعت دارد و دیگر معنوی و کشفی که او را مناسبت به سالکان طریقت می نماید یکی آنکه مثلاً شخصی لوای کوچک را بر لوای کلان بندد و گوید که رفعت و بلندی این لوای خرد از سبب همان لوای بزرگ ست چه قباحت و شناعت دارد که مِن بیانیه سببیه منشائیه و مِن سببیه آید و احتمال قسمیه هم دارد که من برای قسم نیز می باشد چنانچه این طلبهٔ علم مثالش می آرند اَلنَّارُ فِی النِّسَاءِ اِلَّا حُبٌّ مِنَ اللّٰهِ وَ رَسُوْلِهٖ ای قسم بخدا و رسول او پس آن مرد صاحب حال رفعت و بلندی لوای خود از همجنسان و همسران خویش مراد داشته قسم بلوای محمدی نظر بعظمت و جلالت آن یاد کرده بیان این معنی نموده است و دیگر آن که مثلاً کدام پدر از کمال شفقت خود پسر را تا بدوش و سر رساند و آن زمان چنان عروج و بلندی دل آن طفل پست فطرت را خوش گرداند البته دران زمان آن بی هوش نادان شاد و خندان گردیده بدین چنین سخنان گل افشان می گردد که سر من از پدر هم بلندتر بنظر در می آید پس من درین صورت از بابا بلند بالاترم و همه حاضران و ناظران و قتش که محبان و هواخواهان او یند با قرار گفتار آن برخوردار درآمده می گویند که البته ای طالع مند بخت یار تو از پدر با وقار و هم از ما همه خیر خواهانِ محبت شعار اعتقاد آثار سرفرازی و بلندی داری و ما را برین معامله و گفتار هرگز شبهه و انکار نمی آید که ترا طرفه خصوصیت و جزئیت و معیت با پدر بزرگوارت می نماید و هم محبت و اعتقاد ما سوای قبول و اقرار هر فعل و گفتار تو بدیگر کار حکم نمی فرماید و تحقیقت دریابای سامع معنی یاب که اولیا اطفال طریقت اند و در حق شان بالغان حقیقت چنین گفته رفته اند بیت

اولیا اطفال حق اند ای پسر
پس تشفقت حال شان را در نگر

و چنانچه در مجاز و صورت بزرگان خردان را بر دوش خود می آرند همچنان پیران و پیغمبران مریدان و امتیان رشید و برگزیده را از میان گهوارهٔ طبیعی و دامان امهات سفلی کشیده و برآورده و در کنار لطف و شفقت خود در آورده و بر دوش عنایت و مرحمت خویش برآورده از پایهٔ پائین حیوانی و مقام اسفلین شیطانی و نفسانی ترقی می کنانند و عروج می بخشند و آن معامله و کار صورت و حقیقت درین دار بی مدار در نصیب و قسمت حضرت علی مرتضیٰ و حسنین و جناب فاطمهٔ زهرا در آمده است که دیگر امتیان را دران منزلت و شرف و سعادت برابری و شرکت نیست و آن منزلت استقامت

رباعی ای غافل اسرار نمود واجب | معدوم انگار جز شهود واجب | از ذره و مهر تا محیط و امواج | ممکن نبود غیر وجود واجب

وهرگز خود را و اشیا را الله نگفته است فاما اگر مقلدان و پیروان حقیقت حال و معنی قال آن محققان و پیشوایان را نشناخته
و نه دریافته از ضلالت شیطان گمراه و مداخلت نفس تباه خویشتن را و همه اشیا را الله گویند مقتدایان چه کنند که آنها بیان کتب و
رسائل خویش مرتبهٔ ذات او سبحان را که تنزیه صرف و بیچونی حقیقی دارد لاتعین محض نوشته اند و این همه مراتب و درجات مراتب
شهادت را که نمود ظلی و وجود ذهنی دارند عالم تشبیه و تعینات و فقط اعتبارات دانسته اند و آن همه مجاهدات و ریاضات و تجرید و تفرید
برای حصول و وصول مرتبهٔ وجود حقیقی بر خویشتن اختیار کرده اند و آن قدر تصفیهٔ قلب و تزکیهٔ نفس خود نموده اند که بدان چنان
کرامات و تصرفات که از انها شنیده باشی رسیده اند مع هذا چون آن سالکان اطفال طریق اند و بسان غزالهای شیر مست سکر غالب
دارند هر لغزشی که کنند و بهر مقامی که جهند و بهر کثر زبانی که متکلم شوند معذور و معاف اند بلکه زیبا و خوش نما بنظر می آیند و بسان
مجتهدان مخطی آنها هم بران خطای کشفی درجهٔ از درجات ثواب می یابند چرا که چنانچه آنها در تحقیق قیل و قال هیچ کمی و تقصیر نکرده اند
اینها هم در سعی و تلاش کیفیت و حال هرگز کم پائی و کوتاهی بقدر طاقت و مجال نموده اند پس بموجب نیات و اخلاص نتائج و ثمرات آن
نیز در هر دو جهان می یابند و از لوم لائم و طعن طاعن هیچ باکی و پروائی ندارند لیکن چون آن سالکان بمقصد می رسند و آنان بالغان
بحد بلوغ فائز می گردند و استقامت در طریقت و محافظت آداب شریعت حاصل می کنند کنه حقائق و دقائق حقیقت کما حقه دریافته
ازان همه کار و گفتار سابق خود نادم و مستغفر می گردند چنانچه از قال وقت آخر حال حضرت بایزید رحمة الله علیه که سرگروه صاحب
حالان و اهل سکر است دریافته باشی که گفته رفته است قطعت زناری بکلمة لا اله الا الله محمد رسول الله و دیگر توجیه آن قال عارف
مغلوب الحال اینست که او ولی را از نبی افضل نگفته است بلکه کار ولایت را از خدمت نبوت بهتر فهمیده است و حالا آن معامله
و کار را به پیش تو مثل پیدا و آشکار می گردانم بشنو که مثلا سلطان ذی شان تمام کار و بار سلطنت و مملکت خود را بوزیر صاحب تدبیر
حواله نموده باشد و یک غلام را برای کار و خدمت حضور خود مقید گردانیده بود که شب و روز بحضورش می باشد و سوای خدمت
جسد شریفش بهیچ کار و بار مالی و ملکی شغلی و التفاتی ندارد و اگر دران چنان وقت و حال وزیر باکمال بر حال آن غلام ناتمام از
غایت عشق و محبت غبطه خورده و رشک آورده بگوید که اینهمه کار حضور باد ستور تو بهتر و افضل ازان قدر خدمت دور و مملکت
معمور من است همه امیران و مقربان قبول آن بیان می نمایند لیکن بحقیقت افضل و بهتر نزدیک شاه همان بعید خیر خواه را
می دانند اگر چه در صورت این حاضر آگاه را بقریب شاه می بینند که فَهِمَ مَنْ فَهِمَ و هم دیگر عارف مغلوب الحال از غلبهٔ سکر بر کمال
بدین چنین قال نیز متکلم گردیده است که لَیْسَ فِی جُبَّتِی سِوَی اللّٰه و سُبْحَانِی مَا اَعْظَمَ شَانِی و توجیه این اقوال هم بر همان منوال است
که سابق به پیش تو بقال در آمده است که او هم از اسم الله و سبحان مراد از مرتبهٔ حضرت وجود که جامع جمیع مراتب صفات است

عوالم کونی و الٰہی را مشاہدہ کردہ معرفت آن را تفصیل حاصل میکنند خود را عارف تام المعرفۃ می انگارند چنانچہ ازین معاملۂ ایشان او سبحان بیان می فرماید سَنُرِیهِمْ آیَاتِنَا فِی الْآفَاقِ وَفِی أَنْفُسِهِمْ حَتّٰی یَتَبَیَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ و بخلاف اینہا معاملۂ سیر طیر حضرات انبیا ماورای دوائر آفاق و انفس می باشد چہ بہ پیش دیدہای ایشان اصل عوالم الٰہیات و مراتب علویات را معاین می گردانند و بعضی آیات کبریای الٰہی را می نمایند چرا کہ ہیچ مخلوقی از جہان فانی باشد خواہ از عالم باقی لیاقت و قدرت آن ندارد کہ تمام آیات مخلوقات او را دریابد چنانچہ از حال آن برگزیدگان نیز او سبحان اخبار می نماید جائی کہ می فرماید وَکَذٰلِکَ نُرِی إِبْرَاهِیمَ مَلَکُوتَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ و چنانچہ سالکان از چشم بصیرت مشاہدۂ آیات کبرای الٰہی می کنند و از برکات حواس باطن علوم و معانی حاصل می نمایند آن برگزیدگان از دیدۂ بصر معاینہ می فرمایند و از حواس ظاہر دریافتہ محظوظ و مستفید می گردند چنانچہ سر این معنی از معاملۂ گفتار و دیدار حضرت موسی علی نبینا و علیہ الصلوٰۃ والسلام دریافتہ باشی کہ او سبحانہ می فرماید وَنَادَیْنَاهُ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْأَیْمَنِ وَقَرَّبْنَاهُ نَجِیًّا و ہم چنانچہ باطن و جان سالکان را عروج مجازی کرامت کردہ سیر عالم علوی می کنانند ظاہر و تن آن برگزیدگان را عروج حقیقی بخشیدہ قرب مراتب الٰہیہ عطا مے فرمایند چنانچہ از حال عروج جسدی عیسی روح اللہ کلام اللہ اخبار می نماید کہ وَمَا قَتَلُوهُ یَقِینًا بَلْ رَفَعَهُ اللّٰهُ إِلَیْهِ وَکَانَ اللّٰهُ عَزِیزًا حَکِیمًا و ہم از حال حضرت ادریس علیہ السلام چنین حدیث می فرماید کہ وَاذْکُرْ فِی الْکِتَابِ إِدْرِیسَ إِنَّهُ کَانَ صِدِّیقًا نَبِیًّا وَرَفَعْنَاهُ مَکَانًا عَلِیًّا و نیز از حال معراج خیر الانام علیہ و علی جمیع اخوانہ الصلوٰۃ والسلام چنین ظاہر می شود کہ سُبْحَانَ الَّذِی أَسْرٰی بِعَبْدِهِ لَیْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَی الْمَسْجِدِ الْأَقْصَی الَّذِی بَارَکْنَا حَوْلَهُ لِنُرِیَهُ مِنْ آیَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِیعُ الْبَصِیرُ پس چون سالکان دران سیر انفسی خود بسبب آن انموذجات معارف مدارج آیات الٰہی و حقائق مراتب کونی را تفصیل حاصل میکنند و از جناب حضرات انبیا اخبارات آیات کبرای او را باجمال شنیدہ اند و حرف عجز ادراک بر کمال او از دریافت مراتب ذو الجلال از ان برگزیدگان صادق مقال ہم معلوم کردہ اند ناچار بمقتضای آن وقت و حال بدین چنین قال تکلم نمودہ اند کہ الولایۃ افضل من النبوۃ و چون در حالت عروج بمقام روحی خویش پیوستہ آن حقیقت را باقی و بی زوال یافتہ می دانستہ اند خود را حق گفتہ اند کہ بمقابل باطل ہست و باطل آنست کہ فنا پذیر ست و چون ہستی خود را فہمیدہ بمرتبہ وجود مقید کہ اول مخلوقات ست رسیدہ اند و سریان و فیضان او را در ہمہ مخلوقات دیگر بی پایان او دیدہ مشاہدہ کردہ اند گفتہ اند کہ ہمہ اشیا از وجود واحد ما ہمگی اتحاد وجود دارند چنانچہ کسی چیزہای خاکی را گوید کہ از کرۂ ارضی وجود دارند و چیزہای آبی را شناسد کہ از آب آب و تاب گرفتہ اند و ذی نفوس را فہمد کہ از فیضان کرۂ ہوائی حیات یافتہ اند و ناریان را داند کہ قیام از وجود نار دارند پس بدین تقدیر اگر کسی بعینیت و اتحاد این ہمہ موجودات مؤخر بدان مرتبۂ وجود اول کہ از عالم امر و از اول مخلوقات ست قائل گردد تکفیر او کردن نمی شاید کہ او غیر حق نگفتہ ست و سوای کلمۂ انا الحق بر زبان نیاوردہ است بیش ازین نیست کہ وجودات فروعات را با اصل شان جمع کردہ است

بمن الهام شده است که اگر دل محبوب من دریافت این حقیقت را می خواهد تماشای این آیات خفیه ما را نیز بنماید پس بهمان زمان آن شدید القوی شتری را از ان قطار جدا گردانیده بحضور آن سرور آورده نشانید آن ذات برکمال چون آن محمل پر از بیضهای بی شمار بود بار دید هیچ حقیقت اسرار به پیش چشمش بی پرده نگردید متفکر گشت دران زمان باز بدان حکم رسان حکم رسید که بیضهٔ را از میان این بیضها بگشاید و اورا تماشای انوار ید بیضای قدرت نماید باری چون جبرئیل از قدرت بخشیدهٔ جلیل آن حرکت را کار فرمود چه می بینند که درمیان آن مشتمل همین زمین و آسمان هفت طبق ارض و سماوات ست که پر از انواع خلقتها و آیات ست و در خلقت آخر که مرتبهٔ انسان ست پیغمبری هست که محمد نام دارد و آن شب شب معراج اوست می خواهد که بمقصد اعلای خویش عروج نماید همین که آن نبی مهذب و آن پیغمبر مقرب این قدرت برکمال آن قادر ذو الجلال را مشاهده نمودند بجانهای خویش حیران و متفکر گردیده بقدر حوصله و استعداد خویش حقیقت عظمت و کبریائی و ماهیت وسعت خلقت خدائی او سبحانه فهمیدند آنچه فهمیدند و بعجز معرفت و قصور قدرت خویش قائل شده بدین کلمه تکلم نمودند که مَا عَرَفْنَاكَ وَمَا عَبَدْنَاكَ حَقَّ عِبَادَتِكَ پس هرگاه که دریافت و شناخت مراتب آلهیات حال چنین کسان باشد دیگر ناکس چنین چه بود که در شکم امهات سفلی خود از علم و عرفان لاف زند و یا بلسان عنکبوت تار و پود سست مقال را از سکر حال در عالم وهم و خیال بر خویشتن بافد بیت

چو آن کرمی که در جوزی نهان ست	زمین و آسمان او همان ست

و درین مقام حقیقت و سر آن فعل علام را نیز دریاب که آن چنان تماشای عجیب و غریب که بآن فرشتهٔ شدید القوی و پیغمبر حبیب خود علیهما الصلوٰة والسلام نمود سرش اینست که تا آن عارفان و مبصران و دیگر سامعان جاهلان و کوران نیز بشناسند و دریابند که بعد مراتب وجوبی و درجات آلهیات در پایهٔ امکانی و مقام فانیات علوی باشند خواه سفلی اشرف و اعلای مخلوقات حقیقهٔ محمدی و وجود شریف اوست صلی الله تعالی علیه وسلم پس در هر درجات علوی و پایهای سفلی که وجودی و نمودی و ظهوری خواهد بود اثری از آثار لطائف باطن و وجودی از وجود شریفش جلوه خواهد فرمود و امکان ندارد که آن خالق علام در هیچ جا و مقام بدون توسط و انضمام انوار لطائف و آثار وجود شریفش صلی الله علیه وسلم که بنزد صوفیهٔ محققین حقیقة الحقائق و تعین اول اوست و به پیش محمدیان مخلوق اول اوست دیگر ممکنات و مخلوقات را ظهوری و نمودی بخشد که آن محال ست و نه شایان مرتبهٔ حکمت آن حکیم ذو الجلال ست برای آنکه از میان اسمای حسنی یک اسم او المانع ست که از ان چنان فیضان مرتبهٔ وجوبی بر همه مراتب امکانی که خلاف آن حکمت بالغهٔ او باشد مانع می گردد

بس کنم خود عارفان را این بس ست	نکتهٔ کافی ست گر عارف کس ست

و درینجا وجه بعضی اقوال شطحیات صوفیان صاحب حال را نیز دریاب که چون سالکان رشید بسلوک در آمده سیر دائرهٔ آفاق را اتمام کرده بسیر دائرهٔ انفسی در می آیند و در ذات خویش نمونه و انموذجات

فاما ازان جا ترقی کرده لب بحرف دیگر نباید کشود که کار ممکن ناتوان از دائرهٔ امکان نمی برآید و چون درین جا بتقریب سخن کنه اعمال
بندگان و تحقیق حقائق اشیا بمیان آمد باید که تمامی مراتب اصول اشیا و حقائق صور جمیع ممکنات را تا بمرتبهٔ اخیر آنها خواهی فهمید که
واسطه است در مراتب امکان و وجوب و بسبب آن برزخیت رنگ امکان هم دارد و بوئی از مرتبهٔ وجوب نیز نصیب او شده است
چرا که از مقتضای اسمای حسنی هرگز نسبت اشیای کثیفه و صور ممکنات فانیه را تا بمرتبهٔ وجوب باقی نکرده آن جناب را اصل الاصول
وحقیقة الحقائق نخواهی گفت که بی ادبی ست و از حفظ مراتب بعید می نماید و چون آن برزخ کبری عبارت از ذات عرش مجید ست
اصل الاصول همه اشیا و حقیقة الحقائق تمام مخلوقات ست بی خواست همه اجساد لطیف و جواهر علوی را بجانب او رجوع و نگرانی
پیدائی گردد و اندام کثیف و نفوس سفلی را در میان اصول و حقائق میانهٔ او انهاک و اضمحلال حاصل می شود که مقرر ست کل شیء
یرجع الی اصله فاما مومنان و مسلمانان را از خبر پیغمبران و تعلیم فرشتگان و الهامات او سبحان چنان معلوم شده است که فوق آن
عرش عظیم مرتبهٔ جناب رحمن کریم ست که متصف ست باصفات کمال و منزه است از سمات نقص و زوال و مسمی ست باسمای حسنی
باجمال و جلال و این معنی بدون تعلیم الهی از عقل و برهان و کشف و عرفان حاصل نمی شود که در امور استدلالی آفاقی و کشفی سیر انفسی
غلط و خطا و وهم و خیال را گنجایش ست بنابران تا بمرتبهٔ یقین نمی رساند چنانچه از همین معامله او سبحان اخبارات می فرماید
وَمَا یَتَّبِعُ اَکْثَرُهُمْ اِلَّا ظَنًّا اِنَّ الظَّنَّ لَا یُغْنِیْ مِنَ الْحَقِّ شَیْئًا اِنَّ اللّٰهَ عَلِیْمٌ بِمَا یَفْعَلُوْنَ وَاِنْ تُطِعْ اَکْثَرَ مَنْ فِی الْاَرْضِ یُضِلُّوْکَ عَنْ
سَبِیْلِ اللّٰهِ اِنْ یَّتَّبِعُوْنَ اِلَّا الظَّنَّ وَاِنْ هُمْ اِلَّا یَخْرُصُوْنَ یعنی که تبعیت نمی کنند اکثر اینها مگر گمان خود را و گمان مستغنی نمی گرداند
از حق بچیزی مه بدرستی که خدا دانا ست بچیزی که عمل می کنند و اگر فرمان بری بسیار کسان را که در زمین اند گمراه گردانند ترا از راه
خدا پیروی نمی کنند این گروه مگر گمان خود را و نیستند اینها مگر که دروغ می گویند پس در حق محمدیانی که معامله یقین و ایمان آنها
از آثار سفلیات و پایهٔ نجوم و افلاک و مراتب کرسی و عرش بالاتر گذشته است چنین حکم وارد ست که گویند انا لله و انا الیه
راجعون و سعید جبیر رحمة الله علیه فرموده است که این کلمهٔ استرجاع را از جمیع امم بدین امت مرحومه عطا فرموده اند و گرنه
بایستی که حضرت یعقوب بوقت فراق حضرت یوسف علی نبینا و علیهم الصلوة و السلام بجای یا اسفی انا لله گفتی غرض که
در زمان پیغمبر آخر الزمان صلی الله علیه و سلم تمام احکام نجوم را باطل فهمیده چنین خبر بخشیده اند که مَنْ آمَنَ بِالنُّجُوْمِ فَقَدْ کَفَرَ
و دیگر از بی نهایتی خلقت آن خالق و عظمت و وسعت آن عرش عظیم در باب که چون خاتم الانبیا را علیه و علی جمیع اخوانه
الصلوة و السلام در شب معراج از هفت افلاک بالاتر خرام کنانیدند دید که یک قطار شتران از جانبی می آید و بطرفی می رود
از حضرت جبرئیل پرسید که یا اخی این چیست او بعرض رسانید که یا رسول الله از وقتی که خلقت من شده است این شتران
را همین عنوان روان می بینم و نمی دانم که از کجا می آیند و بکجا می روند و چه چیزها بر خود بار دارند لیکن بهمین زمان از جناب سبحان

در رضا فرقی ست دقیق که هر سالک طریق فرق و امتیاز آن نمی تواند کردن و حکمتهای آن حکیم ربانی نتواند شناختن که بدان وجه جماعت را بخواهش او بجنت میرساند و لطفه با اختیار او بدوزخ می در آرد که آن هر دو مکان را پر کردن می باید و مقتضای اسمای جمالی و جلالی همین را می خواهد لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ و هم دریاب که چنانچه در جمادات و نباتات از اثر عناصر اربع حرارت و برودت و رطوبت و یبوست پیدا می گردد همچنان در حیوان و انسان نیز از مقتضای طبیعت و هوای نفس اراده و خطرهٔ کارها پیدا می شود و در انسان بوجه دیگر هم که یکی را القای ملکی و دیگری را القای شیطانی می نامند و در حق بعضی بندرت القای رحمانی نیز می باشد اما آن القای ملکی باعتبار اکثریه بنده را بجانب حق می کشد و این القای رحمانی مخصوص ست بحال انبیا و اولیا و بندرت و قلت بلکه برای اتمام حجت بر قلب مومنین و غافلین نیز وارد می شود غرض که بعد القای این خطرها بروفق و انبعاث اندیشه‌های درونی شخص مکلف را اختیار داده اند بر کسب و ترک آن که اگر خواهد بموجب آن خطره و اندیشه عمل کند و اگر خواهد نکند چرا که در عالم اسباب اختیار او را که سبب اخیر ست بر همه اسباب غالب ساخته اند و از کارهای نیک و بد بتوسط انبیا آگاهی بخشیده اند بنابران در قرآن بهمه مومنان چنین حکم شده ست که يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكَىٰ مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ أَبَدًا وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ و هم در جای دیگر برای تائید گرفتن مسلمانان از جناب سبحان چنین فرمان شده ست که وَإِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ و هم او سبحان از کارهای فاسقان و کافران چنین بیان می فرماید که وَمَا وَجَدْنَا لِأَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ وَإِنْ وَجَدْنَا أَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ و از همین سبب ست که در عالم اسباب مریضانی که از افزونی گرمی و سردی بیمار می گردند باعتبار اکثریه از خوردن دواهای سرد و گرم صحیح می شوند و هم بسیار کار از سبب تیغ شدن اسباب بر منصهٔ اظهار در می آید چنانچه این خبر از مخبر اسرار اخبار می نماید که اُدْخُلُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَاطْلُبُوا الرِّزْقَ مِنْ أَسْبَابِهَا اما اگرچه تقدیرات که از هیچ چیزی و شخصی بدون ارادهٔ الٰهی اثری و فعلی بظهور نمی آید که لَا تَتَحَرَّكُ ذَرَّةٌ إِلَّا بِإِذْنِ اللّٰهِ از آن اذن و تقدیر باعتبار کلیت من حیث العموم ست که در عالم شهادت از سبب اسباب بظهور می رسد و سوای آن بحال بندگان خاص از جناب سبحان ارادهٔ مخصوص هم می باشد که بسبب آن درین جهان بغیر توسط اسباب عادی بلکه برخلاف مقتضای چیزها و آثار نجوم و احکام سماوی معجزات انبیا و خرق عادات اولیا بر روی کار می آید و در اکثر اوقات او سبحان دعوات مستجاب الدعوات و تضرع اهل حاجات را قبول فرموده آثار و نتائج آن برخلاف عادات باظهار می آرد چنانچه از همین معنی و اسرار مخبر صادق اخبار می فرماید که لَا يَرُدُّ الْقَضَاءَ إِلَّا الدُّعَاءُ پس باید که در کار نیک و بد اختیار بشر را دخیل دانسته اضافت آن را بملک نیک کار و شیطان بدکار هم باید نمود بلکه از آنها هم گذرانده تا باصل الاصل آنها که مرتبهٔ وجود و عدم باشد باید رسانید

در تبهٔ او از صفت اراده و قدرت هم اخیر ترست فیض مرتبهٔ وجوبی را از اسمی که آن انسان بالقوه لیاقت مربوبیت او دارد بر مرتبهٔ مقتضای او تجدید باراده و اختیار خویش رسانیده نور وجودی را با آن حقیقت امکانی که عبارت از همان مرتبه مقتضاست انضمام می بخشند و بعد از ان آن را برنگی که قطره را از سحاب رحمت جدا گردانیده بشکم صدف رسانند تا در گردانند از ان مرتبه فرود آورده در میان اصداف افلاک پایه بپایه تنزل کنانیده تا مقام موالید ثلثه میرسانند و درین مرتبه نزول تمام آن شخص انسان را پیدا می گردانند و دران حال از و بسبب انضمام اثر وجود و اشتراک اجزای اعدام افعال خیر و شر بوجود می آیند که مقرر عرفاست رباعی

هر جا که وجود کرده سیر ست ای دل	می دان بیقین که محض خیر ست ای دل
پس شر همه مقتضای غیر ست ای دل	هر شر ز عدم بود عدم غیر وجود

پس صریح روشن گردید که افعال خیر و اقبال صلاح تمکین نسبت بجناب وجود دارد و اعمال شر و فساد او را اضافت ست بطرف حقیقت او و آن همه حقائق که بحقیقت اعدام اند یعنی ممکن اند چنانچه درین کریمه او سبحانه نسبت افعال خیر عباد را بسبب اضافت مرتبهٔ وجود که از آیات کبری و از جملهٔ مراتب آلهیات باقیات اوست بجانب خود میفرماید و نسبت افعال شر را بطرف نفس حقائق آنها که بحقیقت اعدام اند می نماید که مَا اَصَابَکَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ وَمَا اَصَابَکَ مِنْ سَیِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِکَ و موحدان محمدیه که از مراتب ممکنات فانیات و آلهیات باقیات هم ترقی کرده ایمان بجناب سبحان آورده اند چنین حکم می کنند که قُلْ کُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ پس باعتبار اکثریه ازین موحدان غیر از حسنات و خیرات امری بوقوع نمی آید و باز درینجا دقیقهٔ دیگر را نیز دریاب که اگرچه اعمال خیر و شر بشر از سبب انضمام اثر وجود و اشتراک اجزای اعدام بوجود می آید لیکن بندهٔ عاقل و بالغ در افعال خود اختیار دارد و او را قدرت باکتساب طاعات و اجتناب سیئات بخشیده اند و برنگ چیزهای دیگر و حیوان بی خبر در اثر بخشیدن و حرکت کردن بی حس و بی اختیار نساخته اند و اگرچه نفع و ضرر و نتائج و اثر آن همه اشیا و حیوان نیز از فیضان مرتبهٔ وجود و از مقتضای انضمام آن اعدام پیدا و هویدا می گردد فاما آن بیچارگان را دران اختیار نمی باشد بنابران مثاب و معذب نمی گردند بندهٔ مکلف را اختیار بخشیده اند بدان سبب تکلیف آن همه اوامر و نواهی کرده اند و معتقد علمای حقه نیز همین ست که وَلِلْعِبَادِ اَفْعَالٌ اِخْتِیَارِیَّةٌ یُثَابُوْنَ بِهَا وَیُعَاقَبُوْنَ عَلَیْهَا پس بندگان گناه گار و کفار که مخالفت مقتضای طبیعت و هوای نفس نکرده اند خود بر سر خود بلا آورده اند چنانچه ازین معنی او سبحان بیان می فرماید وَمَا ظَلَمَهُمُ اللّٰهُ وَلٰکِنْ کَانُوْا اَنْفُسَهُمْ یَظْلِمُوْنَ و هم میفرماید که وَمَا کَانَ اللّٰهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ یَسْتَغْفِرُوْنَ پس معلوم گردید که در انسان ارادهٔ اعمال خیر و شر از اثر انضمام آن مرتبهٔ وجود و اعدام خود بخود پیدا می آید لیکن بر کسب و ترک آن اعمال اختیار هم دارد بنابران مستوجب ثواب و عذاب می شود و در اصل و حقیقت خود از مقتضای اسمای جمالی و جلالی و از تائید و مدد مرتبهٔ وجوبی ست که بدون مشیت او هیچ کار بوقوع نمی آید فاما این قدر هست که در یکی رضا و در دیگری غیر رضا مندی او مشهود میگردد چنانچه او سبحان خود هم فرموده است که وَلَا یَرْضٰی لِعِبَادِهِ الْکُفْرَ و نه فرموده است که وَلَا یَشَاءُ پس در میان مشیت

تصریح آن حرفهای مجمل نکرده اند که در اصل هیولی چه چیز را میدانند و حقیقت کدام امر را می خوانند و هرگاه که آن کار چنان دشوار باشد که خیر الاخیار صلی اللہ علیہ وسلم با وجود این همه کشف و شهود از جناب ودود چنان تمنا فرموده است که اَللّٰھُمَّ اَرِنَا حَقَائِقَ الْاَشْیَاءِ کَمَا ھِیَ پس دیگری چه بود که دران باب جرأت نماید و حال آنکه درین زمان بدین قدر تفصیل به بیان در آمده است در خور استعداد او تو و موجب علم لدنی بخشیدهٔ اوست که این امی نادان اعطا فرموده است لیکن در آخر کار بهمین گفتار اقرار می نماید که اَلْغَیْبُ عِنْدَ اللّٰہِ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰہِ و دیگر دریاب که لوح محفوظ و قلم تقدیر که سابق تقریر آنها گذشت هم صورتی و حقیقتی دارند و آن مرتبهٔ که اطلاق صورت بران کرده می آید مخلوق ست و مرتبهٔ او بزیر عرش مجید ست و در همین لوح محو و اثبات گنجایش دارد و از احکام و تقدیراتش ملائک مقربین و انبیای مرسلین را بدین قدر آگاهی میدهند و بندرت از پیش دیدهٔ بصیرت اولیای کمل هم پرده را برداشته بر بعضی احکام و تقدیراتش اطلاع می بخشند و از ان مرتبهٔ که باعتبار حقیقت از ان گرفته میشود اشارهٔ بجناب علم الٰهی و بقدرت نامتناهی کرده می آید فهم من فهم و درین مرتبهٔ سمی که ام آن کتاب ست هرگز تغییر و تبدیل و محو و اثبات را گنجایش نیست و احدی را از خواص و خواص الخواص از تقدیرات آن خبر دار و آگاه نمی گردانند چنانچه این کریمه اخبار از ان معنی و اسرار فرموده حقیقت قضای مبرم و معلق را که بیش اکثری غیر معلوم و مبهم ست نیز ظاهر و آشکار میگرداند که یَمْحُوا اللّٰہُ مَا یَشَاءُ وَیُثْبِتُ وَعِنْدَہٗ اُمُّ الْکِتَابِ یعنی که محو میگرداند و ثابت میکند اللہ تعالی چیزی را که میخواهد در لوح محفوظ بموجب ام الکتاب که نزدیک اوست و آن مراد ست از صفت علم و هم محو و اثبات چیزها و امرها می کند از جهان خلق و عالم امر موجب ام الکتاب که تقدیر او باشد و نیز محو و اثبات می فرماید در کتابهای منزل خویش از آیات ناسخ احکام منسوخ را بموجب ام الکتاب که عبارتست از ان از لوح محفوظ کرده می آید و هم اشاره از ان بجانب علم سبحان نموده می شود و ای سامع رشید این معارف جدید هم بشنو که عرفا مبدأ تعین اشیا اسمای حسنی را می دانند و تشخص هر شخص از اسمی که رب اوست می فهمند و نسبت افعال خیر و شر آن مربوب بجانب رب او می کنند لیکن ازین گفتار نا واقفان اسرار را بسیار شبهات و انکار پیدا می گردد بنابران کنه حرف آن اخبار را که هیچ کس اظهار نکرده است بیان می نماید که چنانچه حقیقت پرتو ظهور و مقتضای اسم النور معلوم نمودی بهمین قسم همه اسمای جمالی و جلالی او سبحان نیز مقتضائی و ظهوری و پرتوی و نوری دارند که آن همه انوار مقتضای جمال و جلال آن جمیل بر کمال در آئینهٔ نورانی مصفای آن عرش نیز جلوه گر اند چنانچه از مشاهدهٔ آن عاشقان را شوق و محبت پیدا می آید و از معاینهٔ او مقربان را دهشت و هیبت می افزاید و همین تشخصات و امتیازات و اعتبارات که برازخ اند درمیان مرتبهٔ وجوب و امکان بحقیقت مبدأ تعین عالم و عالمیان اند اگرچه از مرتبهٔ وجوب فروتر اند فاما از پایهٔ امکان بالاتر اند و هرچند که رنگ امکان گرفته اند لیکن از بوی وجوبی نیز خالی نیند پس هرگاه که جناب رب الارباب اراده می فرماید که انسانی را در عالم شهادت پیدا گرداند بقدرت بر کمال از فیضان صفت تکوین که نزد ما صفتی ست نهم و به نزد دیگران صفتی ست هشتم که علمای ماتریدیه بدان قائل گردیده اند

براه خطا رفته اند و جادۂ صواب هم پیموده اند که جائز ست اَلْمُجْتَهِدُ یُخْطِئُ وَیُصِیْبُ بارمی بدان که هر شی که شی ست با ماهیت خود شی ست که هیچ چیز بدون ماهیت و حقیقت پیدائش و صورت ندارد و چنانچه برای نمود صورت حقیقت می باید همچنان وجود حقیقت را حقیقت دیگری می شاید که در مقابل آن حقیقت آخر حقیقت اول حکم صورت پیدا می کند و بهمین عنوان از صورت شی تا بجناب حقیقة الحقائق حقائق بی حد و بی شمار اند که تعداد آن در حصای محاسبان این جهان نمی آید بلکه سوای جناب اسرع الحاسبین دیگری نمی داند پس چون معامله چنین باشد اطلاق حرف غیر مجعول بر آن همه حقائق اشیا نمودن محض بی جا و عین خطا ست فاما آنکه حقیقة الحقائق ست البته که غیر مجعول ست و دران مرتبۂ اخیر عرفا و عقلا را قال و قیل ست که اکثری حقائق صور این عالم را بموجب آن اعتقادیات و مذاهب که سابق به بیان آمده میدانند و بعضے ازان همه مراتب که عبارت از عناصر و هیولی و خلا و ملا و نور و ظلمت و وجود و عدم باشند آن همه صور و حقائق را فانی و حادث فهمیده حقیقت صورت همه اشیا نور عرشی را می دانند و بعضے ازان پایه هم ترقی کرده حقیقت صورت عرش را مع چیزهای تحتانی او مرتبۂ اسم النور را گمان می کنند و بعضے ازان مرتبه هم گذشته حقیقة الحقائق جناب صفات بر کمال ذوالجلال را یقین می نمایند والحق که این مراتب اصل الاصول و حقیقة الحقائق و رب الارباب بی زوال و باقی و قدیم اند و اگر این حقائق را غیر مجعول دانند یا آن مقتضیات را افعال ایجابی خوانند گنجایش دارد چنانچه علمای حقه هم همین حقائق قدیم باقی را حقائق صور اشیای این عالم حادث فانی فهمیده در ... اعتقادیات خود نوشته اند که حَقَائِقُ الْاَشْیَاءِ ثَابِتَةٌ وَالْعَالَمُ حَادِثٌ وَهُوَ قَابِلٌ لِلْفَنَاءِ رباعی

مومن بازل گشت سزاوار سداد
شد چو هر اهل کفر شایان فساد
یکسان چو نبود فیض اسمای ودود
آمد بعیان تفاوت استعداد

لیکن تحقیق محققان خالص محمدیه همان ست که نام حقیقت بر همان مرتبه ثابت می آید که او را با صورت انضمام پیدا می گردد و بدون صورت او را در خارج نمودی و وجودی نمی باشد چنانچه سابق تو تحقیق آن دریافته و این همه مراتب الهیات باقیات که غیر مخلوق اند و باین زمان تفصیل آن به بیان در آمده ست و مرتبۂ شان فوق پایهای جمیع مخلوقات فانیات ست حقائق ممکنات نمی خوانند اگرچه آنها را رب و رب الارباب این همه مربوبان می شناسند فاما نام حقیقت در دائرۂ مخلوقات بر مخلوق اول او که مرتبه اش فوق پایۂ صورت ست می گذارند و ازین چنین بیان ازان همه شکوک و شرک دیگران نجات و امان می یابند و همه علمای باحقیقت و جمیع عرفای تام المعرفة مرتبۂ ذات بیچون را از عالم و عالمیان جدا می دانند و آن جناب قدس را غَنِیٌّ عَنِ الْعَالَمِیْنَ می شناسند و از همه نسبت اطلاقات و اعتبارات مبرا و منزه و مقدس می فهمند و بدانکه دریافتن کنه حقائق اشیا بسیار مشکل ست که گروه حکما با وجود آن همه دعوی شناخت و معرفت چون تحقیق حقیقت اشیا نموده اند خلقت اجساد را از اجتماع هیولی و صورت گفته اند و حقیقت هر شی را غیر مجعول نوشته لیکن

وتبری از جمیع آلہۂ آفاقی و انفسی دیگران نمودہ تمام آلہۂ باطلۂ مشرکان را کہ مجعول و ملحوظ و معقول و متخیل آنہا اند از کلمۂ لا نفی کردہ اثبات اللہ بیچون خود می نمایند و دیگر این اسرار را دریاب و تبکرار عظمت آن عرش را بشناس کہ مرتبۂ لوح و قلم و ہم آن عقل کہ حضرت پیغمبر صلی اللہ تعالی علیہ وسلم فرمودہ است کہ اَوَّلُ مَا خَلَقَ اللّٰہُ الْعَقْلُ بزیر آن عرش مجید ست و این مرتبۂ عقل را آن عقل اول کہ حکما تعقل کردہ اند نخواہی فہمید کہ بمراتب از ین مخلوق اول کہ اکثری آن را تعین اول ہم گفتہ اند پایان تر ست و ہم مرتبۂ آن نور مقدس کہ آن سرور عالم صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ است کہ اَوَّلُ مَا خَلَقَ اللّٰہُ نُوْرِیْ بزیر آن عرش رحمان ست چرا کہ این مراتب اگرچہ لطیف اند و کیفیت بی کیفی و رنگ بیچونی دارند لیکن تاہم مخلوق اند تبقیدی از تقیدات مقید و آن مرتبۂ عرش کہ نور بسیط ست غیر مخلوق ست و از مقتضای اسمای حسنی ست کہ برای فہمانیدن بسبب تنگی عبارت از آن ظاہر و مظہر تعبیر از شمس و ضو کردہ می آید و چون در نظر کشفی از سبب دوری آن ضوء شمس حقیقی کہ لطیف بی رنگ ست بسان نور می نماید چنانچہ حالا بعلت بعد مکان رنگ این آسمان نیلہ گون بنظر می آید با آنکہ او صاف دی بی رنگ ست و لونی ندارد بنابران لاعلاج شدہ تعبیر از آن بنور بسیط کردہ می شود و حال آنکہ جمیع انوار کہ بصر آن را مشاہدہ می کند ظلمت نقطۂ مقابل او می گردد در تحت اوست بالجملہ بدان کہ سالکان عارفان بہر جائی کہ رسیدہ اند و ہر قدر کہ فہمیدہ اند ہمان را مقصد و کمال خیال کردہ پیروان و مقلدان خود را دلالت کردہ برای تقلید آن فرمودہ اند لیکن بحقیقت باطن کم کسی تا بپایۂ عرش رسیدہ حقیقت و بزرگی او را فہمیدہ است و از نسبت جناب عرشی خود چہ می گوید کہ سوای جناب حضرات انبیا و کمل اولیا کجا ہر بی سر و پا را معیت و نسبت او حاصل شدہ است و آنکہ بعضی عروج باطن و سیر نظری خود را فوق عرش فہمیدہ اند و چیزہا گفتہ اند آن منازل انموذج و مثال آن عرش با جمال و جلال ست کہ مراد از ان قبیل و قال ست چہ در راہش سالک را ہزاران انوار برنگ عرش می نمایند و خود فریفتہ گردانیدہ آن فرشی را خیال عرشی می بخشند چنانچہ بتقسیمی کہ حکما بنہ فلک قائل اند عارفی بیازدہ فلک قائل گشتہ است یعنی آن مراتب کہ آنہا را عقول و نفوس معلوم شدہ است او را در نظر کشفی بشکل افلاک در آمدہ بنابر آن بہ یازدہ فلک قائل گردیدہ آخرین را عرش فہمیدہ است حال آنکہ آن نیز پرتو عکوس آن عرش مجید ست و باطن سالک را بالای آن ہم عروج واقع می شود اما ممکن نیست کہ ممکن را بہیچ نوع بر بالای تخت واجب گذر پیدا گردد و از ین حرف و گفتار دیگر نکات و اسرار نیز دریاب کہ چنانچہ مقتضای اسم النور پرتو و ظہور ست ہمچنین ہر یک اسمی از اسمای حسنی را مقتضائی ہست کہ بی خواہش و ارادۂ او می باشد و باز در مرتبۂ ثانی در عالم خلق افعال و تخلیق از و بارادہ و خواہش پیدا می گردند و بحقیقت ہمان امر مقتضا ست کہ حکما از سبب دریافت آن بجناب سبحان نسبت فعل بالیجاب کردہ اند لیکن در یک امر خطا خوردہ اند کہ آن مقتضا را کہ رتبۂ او فوق عالم امر و عالم خلق ست در جہان خلق گمان بردہ اند کہ درین جا ہم آن خالق خلق کردہ است باختیار و حکمت خود کردہ است و آنکہ بعضی عرفا حقائق و ماہیات اشیا را مجعول بجعل جاعل ندانستہ اند

موثر و فاعل می فهمند و سررشتهٔ این همه کثرت را تا بواحد حقیقی رسانیده از و بصدور یک فعل که آن هم بایجاب باشد قائل اند و بخلاف اینها حکمای هند خلقت عالم را بنوع دیگر می گویند که آن نیز تفصیل بسیار می خواهد و طالب جوینده را از دیدن کتب آنها حماقت آنها ظاهر می گردد غرض که در مرتبهٔ پایان در خلقت انسان سوای عناصر اربع جزو خامس را که خلا باشد نیز جزو اعظم نسخهٔ آن ترکیب فهمیده اند و چنانچه آن حکما وجود همه فعالِ العقل اول حواله می نمایند اینها تمام مخلوقات را نسبت بآن خلا کرده همه را آینده و رونده از و و در وی می دانند و ماورای اینها بسیار اهل مذاهب و مشرکان گذشته اند که ادیان آنها حالا چندان شهرت ندارد و چه یکی ثنویان بوده اند که اثبات خلقت را از نور و ظلمت می کردند و این را قدیم می دانستند و یکی کبریان بوده اند که اثبات خلقت را بیزدان و اهرمن نسبت می کردند و یکی طبائعیان بودند که اثبات خلقت بچهار طبع و قوامی کردند و یکی فلکیان بودند که نسبت افعال بافلاک و هفت ستاره می کردند و یکی معتزلیان بودند که باثبات خالقان و صانعان بی نهایت قائل اند و نصاری بالهیت ثالث ثلثه قائل بودند و وجودیه همین عالم مشهود و محسوس را حق می گفتند و قائل مرتبهٔ تنزیه و ذات بیچون نبودند و عالم را موجود و محسوس و حق را معدوم و معقول می گفتند و از امور انتزاعی عقلی گمان می کردند و برای فهمانیدن مذهب خود مثل کلی طبیعی آورده اند و این وجودیه از جماعت آن صوفیه که از غلبهٔ حال بوحدت وجود قائل گردیده اند خارج اند چرا که آنها قائل مرتبهٔ تنزیه و تشبیه هستند و این همه تعینات را ظهورات آن لاتعین می انگارند و می گویند که حق تعالی موجودٌ و مشهودٌ و العالم محسوسٌ و معقولٌ و باز آن مرتبهٔ بیچون را برابر همان صرافت او می انگارند و مراعات هر مرتبه و تعین را بواجبی می کنند و التزام شریعت را از دست نمی دهند و می گویند

هر مرتبه از وجود حکمی دارد
گر حفظ مراتب نکنی زندیقی

و ماورای اینها نیز بی شمارند که نام آنها بقید بیان نمی آید و سوای این همه مشرکان موحدان اند که بتوحید الٰهی قائل اند و اگرچه اکثر ناواقفان این مومنان موحدان را با آن طائفهٔ وجودیه و فرقهٔ صوفیه یکی می دانند لیکن اینها باهمدیگر متغایر اند چرا که آنها بجناب آن خالق اطلاق حرف وجود مقید و عدم هم می نمایند و کلمهٔ همه اوست می خوانند و اینها او سبحانه را حی و قیوم و نافع و ضار و محیی و ممیت می دانند و همه صفات بر کمال را در او دانسته او را خالق این عالم فهمیده کلمهٔ همه از وست برزبان می آرند و آن همه مراتب دیده و دانسته و فهمیده و گمان کردهٔ آنها را که عبارت از وجود اعتباری و عدم اضافی و خلا و ملا و نور و ظلمت و عقول و نفوس و افلاک و نجوم و عناصر اربع و موالید ثلثه باشند همه را مخلوق آن خالق بیچون دانسته رتبه و پایهٔ این همه را زیر آن عرش مجید می شناسند و فوق آن ظهور استیلای مرتبهٔ حضرة النور که یک اسم او سبحان است یقین دارند و بالای آن رتبهٔ دیگر اسمای اضافی و صفاتی را می دانند و فوق مراتب اسمای حسنی که لا تُعَدُّ و لا تُحْصیٰ اند مرتبهٔ صفات حقیقیه را می فهمند و از گذشت آنها هم ذات بیچون را یقین کرده ایمان بی کیف بر و آورده داخل یومنون بالغیب میگردند

که فرع و اصل آن غنچه و گل ست هم مخلوق و غیر قدیم باید فهمید و ازان درخت و شاخ عبارت و اشارت از مخلوق اول و ثانی هر دو دایه وجود و اجساد فهمند علوی باشند آنها خواه سفلی باقی بوند یا فانی و بحقیقت آن مخلوق اول و ثانی را بمنزلهٔ هیولی و صورت این همه اشکال و اجساد و این قدر گل و اثمار و برگ و خار آن اشجار حادث که مصنوع آن صانع مختار اند دانسته و آن همه مخلوقات را حادث قدیم شناسند یعنی که خالق قدیم مدام خلقتهای جدید پیدا می فرماید و محیی آنها را حیات می بخشد و ممیت آنها را می میراند و علی هذا القیاس همه اسمای حسنی بکار خود اند و در هیچ صفت بر کمالش تعطیل و بیکاری نمی آید که كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ یعنی که هر روز او در کاری ست پس این ست معرفت صواب و همین ست راه محمدیان باشد او که چون آن خالق سبحان این زمین و آسمان را بر همه زند و در هم می پیچد بجایش دیگر می گسترانند و قائم می گرداند که ازان کار نیز در قرآن خود بیان می فرماید که يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمٰوٰتُ وَبَرَزُوا لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ باری بر اصل سخن رویم و باز بیان عظمت عرش کنیم که اکثری او را مخلوق بی زوال می دانند و بعضی ازلی ابدی می خوانند و قدم ذاتی او سبحان را بران روا دارند فاما بقدم زمانی قائل نمی شوند چرا که زمان از تحت تصرف او می دانند و از وجود او پیدا شده می انگارند و تکلیلی در هر آنی فانی شده می انگارند و در هر آنی عرش دیگر بجایش نو پیدا گردیده می شناسند چرا که ملک حقیقی را عرش ضرور می باید و هم هیچ چیزی با آن قدیم ازلی لیاقت دوام ندارد و آنقلی غیر مخلوق میگویند و از مقتضا کرامی دانند و مخارق کرامی خوانند مثلا نمود و ضو و وجود روز را مقتضای شمسی می گویند و پختن ثمر و پیدا کردن لعل و زر را افعال او می شناسند پس بموجب این مثل یک اسم نور آن ملک حقیقی را با وجود عرش نسبت شمس و نهار کرده می آید که یک مرتبه نور ست و دیگر رتبه ظهور ست و چون در نظر کشفی آن مکین و مکان بی شبهه نور و ظهور می نماید بی خواست همین کریمه از ان سمی آید و زنگ شبهات از آئینهٔ دل می زداید که نُورٌ عَلٰى نُورٍ يَهْدِي اللّٰهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ پس دیگر انوار که بعالم و عالمیان می رسانند ازان نور و از همان نور الانوار اقتباس کرده رتبه برتبه می رسانند چنانچه تفصیل آن او سبحان درین کریمه بیان می فرماید که مَثَلُ نُورِهِ كَمِشْكٰوةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ الآیة و هم از آیات آن خبیر خبر حدوث و زوال عرش بار رسیده است چنانچه احوال حدوث و اضمحلال سبع سموات و من فیهن ظاهر گردیده است که او سبحان می فرماید كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ وَيَبْقٰى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ فَإِذَا انْشَقَّتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ و آنکه از لفظ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ معنی فنای آن عرش رحمن گمان کرده اند خطا نموده اند چرا که او کیفیت بیچونی دارد و بجدی لطیف ست که مرتبهٔ وجود و عدم اعتباری و نور مجازی و خلای مشهودی در تحت او در می آید پس کجا اطلاق شی بر و جائز می آید تا گمان غبار او راست کرده شود و دیگر در باب که حکمای یونان قائل اند بعقول و نفوس و افلاک و نجوم و جواهر و بسائط و هیولی و عناصر اربع و اینها را قدیم و بی زوال می دانند غیر ازین نیست که موالید ثلاثه را حادث و در معرض زوال می انگارند و هیولای عناصر را واحد می شناسند و در پایهٔ آخر طبیعت را مدبر می دانند و در مرتبهٔ اوسط و اعلی نجوم و عقول را

نوع مخلوقاتش نیز قائم و پاینده باشد که بدون اثبات آن هم نقصان در صفات کمال پیدا می آید و از همین معنے
عارف دیگر هم اشاره می نماید

بیت
مر اورا رسد کبریا و منی | که ملکش قدیم ست و ذاتش غنی

رباعی
در چشم شهود آنکه ارباب فناست | هستی همه اوراست که گیتی آراست
مارا بجز این جسم وجودی دگرست | حق را بجز این جهان دگر عالمهاست

یعنی چنانچه این جهان سفلیات فانیات ست همچنان یک عالم علویات باقیات است که آن را مراتب الٰهیات هم می خوانند و دران جناب باصفا هرگز فنا راه نمی یابد و بران مراتب ربوبیت آن چنان خطرات و خیال زوال کردن قباحت دارد که بازان خلل درایان راه می یابد و هر ساده دلی ازین معنے خبر ندارد مستزاد

آفاق که طرح باقی و فانی کرد | هر آیت حق ست | آثار که عقل دیدونا دانی کرد | آیات حق ست
تعداد زمین و آسمان لازم نیست | باید فهمید | آن را که تو گاه نفی نتوانی کرد | اثبات حق ست

و از همین قباحت قدمِ این عالمِ حادث فرقۂ امامیه جمیع صفات اضافیۂ او سبحانه را که عبارت از خالقیت و رزاقیت و احیا و امات وغیره باشند نیز حادث مید انند و از همین قال و حال قباحت نافهمی آن رجال باید فهمید که از هفت هزار سال محققانِ عُرفان آنها خلقت ایشان را مقرر کرده آدم را شخص هفت هزاری می دانند پس از هفت هزار سال برای خویشتن خالقی و رازقی پیدا کرده اند و آنکه کمال ذو الجلال دران فهمیده اند که او سبحانه بود و هیچ مخلوقی با او نبود و هم آن قدوس باشد و هیچ چیز محسوس با او نبود این امر را چه کمال خیال کرده اند و آن چنان اخبارات که شنیده باشند که کَانَ اللّٰهُ وَلَمْ یَکُنْ مَعَہٗ شَیْءٌ تحقیق همچنان ست که کلمۂ اَلْآنَ کَمَا کَانَ شرح آنست و دیگر تاویلش اینست که ازین همه اشیای حادثه موجود هیچ چیز با او نبوده است نه آنکه او در زمانی خالق نبوده ست و آن معنی خود صریح خلاف آیات قرآنی ست چنانچه ازان آیۂ سابق که کَانَ عَرْشُہٗ عَلَی الْمَاءِ وجود عرش و پیدایش آب را پیش از خلقت این جهان خراب فهمیدی همچنان او سبحان از وجود زمین و آسمان قبل از نمایش این شکل جهان در قرآن بیان می نماید جائی که می فرماید اَوَلَمْ یَرَ الَّذِیْنَ کَفَرُوْٓا اَنَّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ کَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنٰہُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَآءِ کُلَّ شَیْءٍ حَیٍّ اَفَلَا یُؤْمِنُوْنَ یعنی که بودند آسمان و زمین پیچیده پس گردانیدیم اینهارا کشاده و باز در وقتی آن قادر مختار این آسمان و زمین را بسان اول بار باز درهم می پیچید و درین جهان پر علل فساد و خلل پیدا می آرد که ازان حالت این آیت دلالت می فرماید که یَوْمَ نَطْوِی السَّمَآءَ کَطَیِّ السِّجِلِّ لِلْکُتُبِ کَمَا بَدَاْنَآ اَوَّلَ خَلْقٍ نُّعِیْدُہٗ وَعْدًا عَلَیْنَا اِنَّا کُنَّا فٰعِلِیْنَ یعنی یاد کن روزی را که درهم بپیچیم آسمان را چنانچه فراهم بپیچد دبیر نامه را همچنان که آغاز کردیم آفریده را اول بار باز گردانیم وعدۂ ماست بر ما بدرستے که ما هستیم کنندہ پس ازان بیان رتق و فتق چنان عیان گردید که در حالت غنچگی گل را در و پوشیده و پنهان باید دید نه آنکه اورا معدوم و لاشئی باید فهمید و دران حالت اول غنچه را هم مخلوق باید اندیشید بلکه ازان پایه نیز ترقی کرده شاخ و درخت را

درذات تو گفتگو ندارد راهی | بیرون زهر آنچه گفته آید هستی | پس آنهائی که محمدی مشرب هستند و بتوحید حقیقی رسیده اند مرتبهٔ وجود را اول صفت ذات بیچون حضرت واجب الوجود می دانند نه آنکه آن را مرتبهٔ ذات او سبحانه می شناسند و باز در جماعت اسلامیه یک فرقهٔ مجسمه هست که آن جناب بیچون را جسم ثابت میکنند و او را بر عرش می نشانند و آن آیات متشابهات را که دران حرف ید و ساق و وجه ست و هم این کریمه را که الرحمن علی العرش استوی نافهمیده بر اعتقاد خود سند می آرد باری این بی عقلان آن مرتبهٔ ظهور اسم رب العالمین مسمی گمان برده نور را حق می دانند و رب خود را بر عرش هم می نشانند فاما سوای اینها بسیار کسانند که جمیع مراتب کثیف ظلمانی را حق فهمیده رب خود را در مقام اسفل السافلین فرود آورده قائل کلمهٔ همه اوست می گردند و آنکه حکما عقل و وهم را فوق آن مرتبهٔ نهم نوشته اند که آن نور بسیط غیر متناهی را که عرش ست بسان هفت افلاک گمان برده فلک هشتم کرسی را فهمیده اند حال آنکه معامله و خلقت آن باقیات علحده و جدا از ین هفت افلاک حادث فانیات است که عقل و وهم و خیال را تا آن جا عروج و جولان و مجال رسیدن نیست و دیگر جز قدم و بزرگی آن عرش عظیم از کلام کریم بشنو که هُوَ الَّذِیْ خَلَقَ السَّمٰوٰاتِ وَالْاَرْضَ فِیْ سِتَّۃِ اَیَّامٍ وَّکَانَ عَرْشُہٗ عَلَی الْمَآءِ پس در هنگامی که افلاک و مافیها موجود نشده بودند عرش بجای خود بود و هم در زمانی که باز این سموات شگافته شوند و این همه مخلوقات میانهٔ او فانی گردند چنانچه این کریمهٔ ذو الجلال ازان حال اخبار می نماید وَنُفِخَ فِی الصُّوْرِ فَصَعِقَ مَنْ فِی السَّمٰوٰاتِ وَمَنْ فِی الْاَرْضِ اِلَّا مَنْ شَآءَ اللّٰہُ ثُمَّ نُفِخَ فِیْہِ اُخْرٰی فَاِذَا ھُمْ قِیَامٌ یَّنْظُرُوْنَ یعنی که دمیده شود در صور پس بمیرد هر که در آسمانها و هر که در زمین ست مگر آنکه خواهد خدا باز دمیده شود در او بار دیگر انگاه ایشان ایستاده باشند در حالتی که می نگرند در چنان حال هم عرش با جمال و کمال بجای خود برقرار و بحال خواهد بود که استثنای الا من شاء الله اشاره از حال همچنین آیات کبری و دیگر مخلوقات باقیات او می فرماید دیگر بشنو که معتقد حکما انست که این افلاک و نجوم و عناصر را قدیم می دانند اما مسلمانان را باید که بر حدوث اینها ایمان دارند و هم اینها را قابل فنا دانند چرا که آن فاعل قهار در جای بسیار در کلام خویش ازین کار اخبار فرموده هست و آن جائز نیست که نفی جمیع مخلوقات آن خالق که از دیده و دانش اینها ناپیدا و پنهان ست نمایند چنانچه اکثر ساده دلان گمان برده اند و این قدر غور نکرده اند و قباحت اعتقاد خود را نفهمیده اند که این افلاک و این جهان از چندی مخلوق گردیده اند و باز در وقتی مقرر فانی می شوند پس قبل از خلقت اینها آن خالق را نام خالق و رازق و علی هذا القیاس دیگر اسما که آنها را اضافی می خوانند بود یا نبود و هم بعد فنا کردن این عالم این همه اسمای حسنی را بر ان جناب جائز می دارند یا نمی دارند پس اگر نامهای صفاتی با کمال و اسمای اضافی با جلال و جمال را قدیم و بی زوال می انگارند از مقتضا و تاثیرات شان چرا انکار می نمایند باید که تحقیق محققان را دریافته برین تفصیل ایمان آرند که عارفی گفته هست که این افلاک و مافیها حادث و فانی اند لیکن چون آن خالق قدیم و بی زوال ست باید که

ماشاءالله بالجمله در وقت حال وسعت و عظمت آن عرش بقسمی ست که اندکی بمثل فهمانیده شد و در حالت مآل که عالم آخرت باشد بزرگی و ارتفاع او آن چنان ست که از اخبارات صحیحه شنیده باشی که برای نیکوکاران و برگزیدگان دران جهان هشت بهشت خواهد بود و مرتبهٔ هر بهشت فوقانی برتر از بهشت تحتانی ست و آنکه اعلی و ارفع همها خواهد بود مقام حضرات انبیاست علی نبینا و علی اخوانه الصلوٰة والسلام و بمثل چنانچه حالا باشندگان این مکان را آسمان می نماید دران مکان باشندگان بهشت اعلی را آن عرش رحمان خواهد نمود و آن نور بسیط سقف آن خانه اعلای آنها خواهد بود پس هرگاه در حال و مآل بزرگی و عظمت آن عرش ذوالجلال چنین باشد و هم آن کریم او را در کلام خود عظیم خوانده و او تحت ملک حقیقی باشد که اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى این حادث فانی فرشی تا بکجا بزرگی عرشی بیان نماید و کیست که باور داشته بیقین آرد و از وهم و خیال و تعقل بی جا دما صواب بینان و حکیمان برآید باری تا این قدر دریاب که جمعی او را قدیم و بعضے حادث می دانند و اکثری مخلوق و قلیلی غیر مخلوق می خوانند و اقلی از ضروریات و مقتضیات مرتبهٔ حضرت وجوب می انگارند و همه عوالم مخلوقات را که از عالم امر باشند یا از عالم خلق در تحت او می شناسند حتی که یک مرتبهٔ وجود مقید که عدم و نیستی نقیض و مقابل او ست و تمام عوالم علوی و سفلے و اجساد و اشکال کثیف و لطیف که از انضمام و عکوس انطباع یک دیگر آن وجود و عدم بوجود آمده نمود پیدا کرده اند هم در تحت مرتبهٔ آن پایهٔ عرشی هستند چـرا که وجود و عدم اضافی که متخیل می گردد و متوهم می شود نیز از تحت آن نمی برآید که او محدد جهات و متمم تمام مخلوقات و موهومات و معقولات است و برای همین عرفای محققین و علمای راسخین ذات رب العالمین را غنی از عالم و عالمیان می دانند و دران مرتبهٔ بیچون حقیقے غیر از تنزیه صرف هیچ اعتباری ثابت نمی کنند که مراتب صفات حقیقیه را هم دون آن می دانند و آن مراتب قدسیه را نیز بی مثل و مانند می شناسند و در پایهٔ اسما اسمی بران مسمی باز ظرف خویش نمی گذارند یعنی که وجود مقید و هستی اعتباریش نمی خوانند و غیر از همان نامهائی که از شارع شنیده اند مسمے نمی گردانند یعنی چنین اعتقاد دارند که اَسْمَاؤُهٗ تَوْقِيْفِيَّةٌ یعنے که نامهای او موقوف اند بر شنیدن از شارع و از گذاشتن آن نامها عدم و نیستی که نقیض وجود و هستے اند و در برابر یک دیگر متوهم می شوند تحاشی دارند برای آنکه حق را مقابل و ضد نمی باشد و اگر بالفرض باشد برفع آن محتاج گردد و این تقابل و نسبت بهیچ وجه ازان مرتبه نمی خیزد پس موحدانی که بوحدت حقیقے رسیده اند این قسم وجود مقید را که رتبهٔ او پایان تر پایهٔ عرشی باشد بران بیچون حقیقی اطلاق نمی کنند بلکه بندهٔ رحمانی که غالب و مستولی بر عرش ست می شوند و اگرچه اکثر صوفیه اطلاق حرف وجود و هستی را بر ذات او سبحانه نموده گفته اند بیت

دور بینان بارگاه الست
بیش ازین پی نبرده اند که هست

فاما بعضی ازان تحقیق هم گذشته چنین نوشته اند بیت

نیندیشد اندیشه افزون ازین
تو هستی نه بلکه برون ازین

وهم گفته اند که فَوْقَ عَالَمِ الْوُجُوْدِ عَالَمُ الْمَلِکِ لَهُ وُجُوْد رباعی

ہی پاک ز اطلاق بلند و پستی
ز آیات تو آیتی وجود و هستی

عشق آمد و از هوش و خرد ننگ آید	کارت همه با هستی خود جنگ آید	در راه خدا پای جهت لنگ آید
در جستن لامکان مکان تنگ آید	باری بشناس ای مرد حقیقت شناس که فوق آن هشت افلاک مرتبه و پایهٔ کرسی ست	

و وسعت و کلانی او بحدی ست که در بیان حال او و حقیقت افلاک مثل گنبد و ایوان کلان و قمقمه و قنادیل آویزان نیز منطبق و صادق نمی آید و برای فهمانیدن وسعت و کلانی او حق سبحانه در آیهٔ کرسی چنین بیان می فرماید که وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَلَا يَؤُدُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيْمُ یک تاویلش آنست که وسعت کرده است و فرا گرفته است کرسی او سماوات و ارضین را و در رنج نمی افگند او را حفظ اینها ای ضمیر منصوب در یؤده راجع بطرف کرسی ست و او برتر و بزرگ ست و از گذشت مدارج افلاک و پایهٔ کرسی مرتبهٔ عرش مجید ست که خلقت آن نور بسیط که پیدا و پنهان ست از نظر همه لطیف و الطف از یافت و شناخت خص خواص هم غیر معلوم و ناپدید ست غرض که همه عوالم علوی و سفلی لطیف و کثیف نورانی و ظلمانی که ملک و شیاطین و جن و انس و حیوان باشند و تمام عالم امر و خلق که عالم شهادت و مثال و ارواح که آن را هژده هزار عالم می گویند بهم مرتبهٔ هستی و عدم خلاء و ملاء که آن را اعتباری و یقینی می دانند همه بزیر آن عرش عظیم اند و وسعت و عظمت او تا بحدی ست که در گفتن و فهمانیدن نمی آید لیکن برای ضرورت مثلی گفته می شود و شاید که قریب الفهم گردد و آنکه چنانچه جانوران بلند پرواز که عمر دراز هم دارند اگر تمام عمر خود به پرواز صرف نمایند ممکن نیست که تا باین فلک قمر که از همه افلاک پایان تر و خرد تر ست برسند همچنان اگر آن فرشتگان که [illegible] گردانندهٔ این افلاک اند و نیز بعضی انهار اسیران این افلاک [illegible] مدت خلقت آدم تا [illegible] گشته [illegible] به پرواز در آیند امکان ندارد که با وجود آن همه تیزی پرواز و آن همه عمر دراز از مرتبهٔ مقام خود گذشته تا بکرسی و آن عرش [illegible] آخر الامر لا علاج گردیده و چون غراب سفینهٔ دریای محیط بجای خویش ساکن گردیده بعجز و نارسائی خود مقر شوند و آنکه بعضی سالکان مغلوب الحال در وقت عروج باطن خود را فوق عرش یافته اند سرش آنست که نمونها و انموذجات همه مراتب کونی و الهی از حقیقت ظاهر و باطن بنی آدم موجود کرده اند پس چون سالک اسیر [illegible] تفصیل تمام حاصل می گردد تماشای همه عالم آفاق و مرتبهٔ الهیات در خود می بیند و خویشتن را فوق افلاک و کرسی و عرش می یابد لیکن بحقیقت آن عروج باطن بر امثال و انموذجات آن اشیاست نه آنکه بر خود آن چیزهای علیاست و هم این قسم توهمات آن فرقهٔ حکمیه را نیز شده است چنانچه خلا را فوق آن مرتبه نیز جا کرده دارند و او را محیط آن گمان می نمایند فاما این غلط فاحش و خیال خام ست که وهم و خیال را کجا آن جا جولان گاه و مقام ست که او محدد جهات و منتهی مخلوقات ست و آنکه بعضی شاعران و منشیان از راه قوت یقین عروج جسد حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم را فوق عرش نوشته اند بمبالغهٔ شاعری را کار فرموده اند که علمای حقه این معانی را از کدام آیتی و حدیثی استخراج نکرده اند و ندریافته اند بنابران از حسن ظن خویش در امور اعتقادیات فضولی ننموده اند همین قدر یقین آورده اند که معراج فی الیقظة بشخصه الی السماء ثم الی

معارج مِنَ اللّٰهِ ذِی الْمَعَارِجِ می فرماید و تا کجا این قسم معارف جدید را پدید گردانم که تو خود ای بلبل هزار داستان همه از ان همه اسرار پوشیده و پنهان آگاهی داری لیکن حالا درین مکان بدین قدر بیان زمان و مکان برای آن کرده می آید تا دیگر حاضران و سامعان که خویشتن را مقربان و عارفان می انگارند نیز عبرت و خبرت حاصل نموده گوش خود را کشوده باصغای نالهٔ تو ز اب گردیده عشق و محبت جناب آن گل که مظهر کل ست و حقیقة الحقائق و مخلوق اول اوست صلی اللّٰه تعالی علیه وسلم و هر شان او وارد ست که لولاک لما خلقت الافلاک حاصل کرده آن قدر جمعیت دینی و غیرت اسلامی پیدا نمایند که بر مذهب و دین خویش تا همهٔ دیگر اهل مذاهب و صاحب مشارب را مناسب و گوارا اندازند و خود را خالص محمدی گویانند و فرقت و امتیاز عقائد و ادیان آنها را از شنیدن نالهٔ تو دریابند حالا همان بهتر که آن تحقیق زمان و مکان را بحقیقت باتمام رسانم و در یاب که از گذشت آن همه پایهای امکانی و این همه مدارج و معارج مراتب جوئی مرتبهٔ ذات مقدس بیچون حقیقی ست که باعتبار بی کیفی غالب و مستولی آن همه مراتب و درجات ست که از یافت و شناخت و مشاهده و معاینه همه سفلیان و جمیع علویان و مقربان هم پاک منزه و مبری است و آن مراتب اسمای حسنی و درجات جناب مقدس صفات علیا که از سمت بدایت و نهایت و از نقص چونی و چگونگی پاک و منزه اند همه بالنسبت آن جمیع مکان و زمان که بیان آمده است علی التعالی اند و اگر علمای حقه دین وارد تعالی جده اظهار کرده اند که او سبحانه لا فی مکان و لا فی زمان باجمال بیان معانی آن این قدر تفصیل می خواهد بار می دریاب ای جویای اسرار و طالب دیدار که این قدر حرف و گفتار که تعلق به بیان مکان و زمان و اجساد کثیف و لطیف و الطف ادنی ادنی و اوسط و اعلی دارد بطریق اجمال بجزیت و فال در آمده برای آنست که تا دریابی که اگر روح انسانی که اشرف مخلوقات آن خالق ست و او از ان مرتبهٔ خویش تنزل یافته درین پایهٔ آخر که جسد انسانی ست رسیده است چنانچه از ان حقیقت و حال خود ذوالجلال فرموده است که لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِیْۤ اَحْسَنِ تَقْوِیْمٍ ثُمَّ رَدَدْنٰهُ اَسْفَلَ سٰفِلِیْنَ باز بدولت تصفیهٔ قلب و تزکیهٔ نفس از مقتضای آمیزش ردیات و کثائف پاک و صاف شود و از متابعت و دعوت صاحب شریعت طاقت و قوت حاصل کرده بجانب مقر اصلی خود رجوع نموده دورهٔ نزول و عروج خود را تمام کند می تواند که قالب کثیف خود را در زمان جسمانیات لطیف کشد و در ساعتی چندان کار کند که دیگر ابنای جنس او در سالی تواند کرد و آنچه قصص و حکایات معجزات حضرات انبیا و کرامات اولیا که بعضی زمانی و بعضی مکانی و بعضی جامع زمان و مکان اند شنیده باشی که اکثر بی عقلان و بی دینان از دریافتن حقیقت آن و ایمان آوردن بران عاجز و محروم می مانند از همین باعث و سبب بوقوع آمده بود که آنها از قید مکان کثیف و زمان کوتاه که تعلق بوجود و حرکت افلاک حادث دارد آزاد گردیده و وارسته بودند و از ان جنان عروج و رفعت حقیقت انسان نیز او سبحان ازین آیه بیان می فرماید که اِلَیْهِ یَصْعَدُ الْکَلِمُ الطَّیِّبُ وَ الْعَمَلُ الصَّالِحُ یَرْفَعُهٗ ربانی

وجوبی می دانیم و آن همه صور و حقائق آنها را حادث و مجعول بجعل جاعل می شناسیم تا آنکه بلسان صوفیه و حکما مخلوق را که مخلوق جهان سفلی ست و از انضمام خالق و حقائق و ماهیات آنها را غیر مخلوق می دانیم برای آن که محققان خالص محمدیه حقیقت و ماهیت هر شیء را مخلوق اول و ثانی صورتش را پیدا شده می بینند آن مخلوق عالم علوی را حقیقتش می فهمند و آن مخلوق ثانی جهان فانی را صورتش می شناسند و در اصطلاح خویش آن حقیقت او را بنام روح و باطنش هم می نامند و در پایهٔ آخر که حقیقت انسانی صورت آدمی گرفته هست بسیار و بی شمار اجزای همه محدثات جهان سفلی و تمام آثار مخلوق عالم علوی را در ان مجتمع می شناسند که بعضی کثیف اند و بعضی لطیف و بعضی ظلمانی اند و بعضی نورانی و بعضی فانی و بعضی باقی و بعضی مخلوق اند و بعضی غیر مخلوق که بحقیقت لفظ الطف بر همچنان اجزایش صادق می آید غرض که آن خالق بنده نواز در خلقت حقیقت و صورت و جسد آدم خاکی خود اجزای تمام مخلوقات جهان سفلی و عالم علوی را دخیل ساخته او را نسخهٔ جامع جمیع مخلوقات خود گردانیده هست و آن جامعیت هیچ مخلوق را نه بخشیده هست ذلک فضل الله یوتیه من یشاء والله ذو الفضل العظیم و ای سالک رشید دیگر معارف جدید شنیده در سلوک باطن و روش طریق خود مقید و سرگرم خواهی بود بشنو که به نزد بعضی علمای ظاهر آنست که وجود ممکن مغایر حقیقت اوست و به پیش بعضی آنکه وجود ممکن عین حقیقت ممکن ست و تحقیق محققان خالص محمدیه اینست که صورت این همه مخلوقات جهان سفلی که داخل اند درین هشت افلاک مغایر حقیقت آنهاست و وجود مخلوقات عالم علوی که از کرسی وسیع تا عرش عظیم باشد عین حقیقت آنهاست و چون حقیقت و صورت آدمی زاد که مجموعهٔ همه مخلوقات و جامع اضداد اوست مغایر یک دیگر اوست بدان سبب دائم ظاهر و باطن او مخالفت دارد و در کشاکش می ماند و او مستوجب عروج و نزول و در خور عذاب و ثواب می گردد یعنی که بحقیقت حقیقتش همان می خواهد که صورتش را کشیده از پایهٔ او عروج کنانیده بمقر اصلی خود رساند و بالطبع صورتش مائل بجانب پستی گردیده همان اراده دارد که حقیقت خود را از مرتبهٔ عروجش فرود آورده بپایهٔ نزول خود رساند پس شخص عاقل و بالغ و مرد مومن و مسلمان را ضرورست که بمیان این مغایران و مخالفان بموجب علم و عرفان و عقل و برهان خود حکم گردیده بمجاهدات و ریاضات در آمده حتی الوسع تزکیهٔ نفس و تصفیهٔ قلب نموده صورت خود را بجانب حقیقت دعوت کرده بمقر اصلی خود رسیده هم لم با سایهٔ باری باز بر سر اصل آن سخن ناتمام رویم و آن را تمام کنیم پس بشنو که از گذشت درجهٔ آن ظلال اسما مرتبهٔ اصل اسماست و اسمای حسنی اضافی و نسبی و جمالی و جلالی و قدوسی صفاتی می باشند و فوق آن مدارج مرتبهٔ صفات بر کمال حقیقیهٔ ثبوتیه است و مرتبهٔ هر یک صفت فوق مرتبهٔ صفت آخرست چنانچه متکلمان اشعری و ماتریدی بهفت و هشت صفات حقیقی قائل اند فوق مراتب این هشت صفات مرتبهٔ آن صفت نهم ست که جامع جمیع صفات هست و صوفیه و حکما و اکثری از علما همان مرتبهٔ علیا را ذات بیچون می دانند و الله می خوانند حال آنکه آن مرتبهٔ حضرت وجود هست که بنزد خالص محمدیان صفت اول اوست و صفت دوم حیات هست و صفت نهم صفت تکوین ست پس جناب واجب الوجود در مراتب وجوبی هم این مدارج و معارج دارد بنابران خود را در سورهٔ

درحق برگزیده بندگان او سبحانه کما حقه ثابت و صادق می آید و آی روشن ضمیر ارشاد پذیر دریاب که باعث موت و فوت و خواب و غفلت و فساد و خلل درین جهان پر علل آنست که در ترکیب اجساد و ابدان باشندگان این مکان اجزای کثیفه بر اجزای لطیفه غلبه دارند و اشتراک آثار ظلمات را بر نتایج انوار افزونی می نمایند و استیلای اجزای اعدام صوری و اعتباری بر اجزای وجودات مقید و مجازی می باشد و زیادتی نتایج اجزای جهان ملا بر آثار اجزای عالم خلا بحدی ست که حکما درین جا اصلا اثر خلا درنیافته منکر خلا گردیده اند و آن چنان آیهٔ لطیف آن بیچون سبحانه را نفهمیده اند بنابران کدام شخص و هیچ چیز این جهان قابلیت و لیاقت قیام و دوام ندارد و چون معاملهٔ خلقت آن عالم باقی بخلاف و ضد این جهان فانی می باشد یعنی که افزونی اجزای لطیف بر اجزای کثیف و غلبهٔ اجزای انوار بر اجزای ظلمات و استیلای آثار وجود مجازی بر اجزای اعدام اعتباری و زیادتی و شمول عالم خلا بر اجزای اجساد جهان ملا خواهد بود بدان سبب در اجساد و نفوس باشندگان آن مکان استعداد و حیثیت ثبات و قرار نیز در ان دار پیدا خواهد گردید که هر ناواقف کار ازان معامله و اسرار آن آگاهی ندارد و باجماله ازین قدر بیان تحقیقات همه مکان و زمان را دریاب که از مرکز فرش گرفته تا محیط عرش تمامی پیدائی نماید و اگرچه دیگران بیان آن بعبارات شتی کرده اند که مکان عبارت از ابعاد مجرده و فراغ موهوم و سطح باطن حاوی که مماس باشد سطح ظاهر محوی را نوشته اند فاما چون تو خوب غور خواهی نمود آن همه سخنان شان میان آن بیان سابق من در می آیند و ازان بیرون نمی روند و هم بشناس ای حقیقت شناس که فوق آن عرش عظیم حکیم کریم که برزخ مجازی و صوری ست بمیان پایهای امکانی و مدارج و معارج وجوبی مراتب مقتضیات و انوار و ظهورات و آثار اسمای حسنی ست که بعضیها آن مراتب را مقام ظلال اسما هم می گویند و بر حال سالکان که داخل دائرهٔ ولایت صغری اند از همین مرتبهٔ فیضان باطن می باشد و کمال حصول و وصول آنها همین ست که مناسبتے بدان مقام پیدا کنند و مشاهدهٔ انوار آن درجات نمایند و بدان کیفیت و حال خود مسرور و ملتذ باشند و بتحقیقت این درجات مقتضیات و ظهورات اسمای برزخ حقیقے و معنوی اند درمیان پایهای امکانی و مدارج وجوبی که نه عین اسما اند و نه غیر آن که بتحقیقت حرف لاعین و لاغیر بر درجات همان انوار و آثار اسما صادق می آید که آنها نیز قدیم و غیر مخلوق اند و نه عین اسما اند و آنکه علمای ظاهر در تحقیق ذات و صفات او سبحانه کلمهٔ لاعین و لاغیر گفته اند و بعضے صوفیان و اکثر اهل مذاهب صفات را عین ذات نوشته اند جرأت و فضولی نموده اند و ما محمدیان در تحقیق ذات و صفات آن بیچون حقیقی بدون شنیدن حکم الهی و فرمان نبوی از پیش خویش جرأت و بی ادبی نمی نمائیم و چون او سبحانه ذات خود را موصوف بصفات بر کمال نموده ست بران فرمودهٔ او ایمان بالغیب بر ذات مع الصفات می آریم و در تحقیق عین و غیرش جرأت و فضولی نمی کنیم لیکن دون آن مراتب مقتضیات اسما که پایه و مقام ممکنات و مخلوقات ست البته که آن همه محدثات را غیر مراتب

وجوبی می دانیم وآن ہمہ صور وحقائق آنہارا حادث ومجعول بجعل جاعل می شناسیم تا آنکہ بلسان صوفیہ وحکما مخلوق را کہ مخلوق جہان سفلی ست واز انضمام خالق وحقائق وماہیات آنہارا غیر مخلوق می دانیم برای آن کہ محققان خالص محمدیہ حقیقت وماہیت ہر شی را مخلوق اول وثانی صورتش را پیدا شدہ می بینند آن مخلوق عالم علوی را حقیقتش می فہمند وآن مخلوق ثانی جہان فانی را صورتش می شناسند ودر اصطلاح خویش آن حقیقت او را نام روح وباطنش ہم می نامند ودر پایۂ آخر کہ حقیقت انسانی صورت آدمی گرفتہ ہست بسیار وبی شمار اجزای ہمہ محدثات جہان سفلی وتمام آثار مخلوق عالم علوی را دران مجتمع می شناسند کہ بعضے کثیف اند وبعضی لطیف وبعضی ظلمانی اند وبعضے نورانی وبعضے فانی وبعضے باقی وبعضے مخلوق اند وبعضے غیر مخلوق کہ بحقیقت لفظ الطف بر ہمچنان اجزائش صادق می آید غرض کہ آن خالق بندہ نواز در خلقت حقیقت وصورت وجسد آدم خاکی خود اجزای تمام مخلوقات جہان سفلی وعالم علوی را دخیل ساختہ او را نسخۂ جامع جمیع مخلوقات خود گردانیدہ ہست وآین جامعیت ہیچ مخلوق را نہ بخشیدہ ہست ذلک فضل اللہ یؤتیہ من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم وآی سالک رشید دیگر معارف جدید شنیدہ در سلوک باطن وروش طریق خود مقید وسرگرم خواہی بود بشنو کہ بہ نزد بعضے علمای ظاہر آنست کہ وجود ممکن مغایر حقیقت اوست وبہ پیش بعضے آنکہ وجود ممکن عین حقیقت ممکن ست وتحقیق محققان خالص محمدیہ آنست کہ صورت این ہمہ مخلوقان جہان سفلی کہ داخل اند درین ہشت افلاک مغایر حقیقت آنہاست ووجود مخلوقات عالم علوی کہ از کرسی وسبع تا عرش عظیم باشد عین حقیقت آنہاست وچون حقیقت وصورت آدمی زاد کہ مجموعۂ ہمہ مخلوقات وجامع اضداد است مغایر یکدیگر اوست بدان سبب دائم ظاہر وباطن او مخالفت وارد ودر کشاکش می ماند واو مستوجب عروج ونزول ودر خور عذاب وثواب می گردد یعنی کہ بحقیقت حقیقتش ہمان می خواہد کہ صورتش را کشیدہ از پایۂ او عروج کنانیدہ بمقر اصلی خود رساند وبالطبع صورتش مائل بجانب پستی گردیدہ ہمان ارادہ دارد کہ حقیقت خود را از مرتبۂ عروجش فرود آوردہ بپایۂ نزول خود رساند پس شخص عاقل وبالغ ومرد مؤمن ومسلمان را ضرورست کہ بیان این مغایران ومخالفان بموجب علم وعرفان وعقل وبرہان خود محکم گردیدہ بمجاہدات وریاضات درآمدہ حتی الوسع تزکیۂ نفس وتصفیۂ قلب نمودہ صورت خود را بجانب حقیقت دعوت کردہ بمقر اصلی خود رسیدہ ہمدم با سایۂ باری باز بر سر اصل آن سخن ناتمام رویم وآن را تمام کنیم فبشنو کہ از گذشت درجۂ آن ظلال اسما مرتبۂ اصل اسمائست واسمای حسنی اضافی ونسبی وجمالی وجلالی وقدوسی وصفاتی می باشند وفوق آن مدارج مرتبۂ صفات بر کمال حقیقیۂ ثبوتیہ است ومرتبۂ ہر یک صفت فوق مرتبۂ صفت آخرست چنانچہ متکلمان اشعری وماتریدی بہفت وہشت صفات حقیقے قائل اند وفوق مراتب این ہشت صفات مرتبۂ آن صفت نہم ست کہ جامع جمیع صفات ہست وصوفیہ وحکما واکثری از علما ہمان مرتبۂ علیا را ذات بیچون می دانند واللہ می خوانند حال آنکہ آن مرتبۂ حضرت وجود ست کہ بنزد خالص محمدیان صفت اول اوست وصفت دوم حیات ہست وصفت نہم صفت تکوین ست پس جناب واجب الوجود در مراتب وجوبی ہم این مدارج ومعارج دارد بنا بران خود را در سورۂ

درحق برگزیده بندگان او سبحان کما حقه ثابت وصادق می آید وای روشن ضمیر ارشاد پذیر دریاب که باعث موت وفوت و خواب وغفلت وفساد وخلل درین جهان پر علل نیست که در ترکیب اجساد وابدان باشندگان این مکان اجزای کثیفه براجزای لطیفه غلبه دارند واشتراک آثار ظلمات را بر نتائج انوار افزونی می نمایند واستیلای اجزای اعدام صوری واعتباری براجزای وجودات مقید ومجازی می باشد وزیادتی نتائج اجزای جهان پر ملا بر آثار اجزای عالم خلا بحدی ست که حکما درین جا اصلا اثر خلا در نیافته منکر خلا گردیده اند وآن چنان آیهٔ لطیف آن بیچون سبحان را نفهمیده اند بنابران کدام شخص و هیچ چیز این جهان قابلیت ولیاقت قیام ودوام ندارد وچون معاملهٔ خلقت آن عالم باقی بخلاف وضد این جهان فانی می باشد یعنی که افزونی اجزای لطیف براجزای کثیف وغلبهٔ اجزای انوار براجزای ظلمات واستیلای آثار وجود مجازی براجزای اعدام اعتباری و زیادتی وشمول عالم خلا براجزای اجساد جهان ملا خواهد بود بدان سبب در اجساد ونفوس باشندگان آن مکان استعداد وحیثیت ثبات وقرار نیز دران دار پیدا خواهد گردید که هر ناواقف کار از ان معامله واسرار آگاهی ندارد بالجمله ازین قدر بیان تحقیقات همه مکان وزمان را دریاب که از مرکز فرش گرفته تا محیط عرش تمامی پیدا می نماید واگرچه دیگران بیان آن بعبارات شتی کرده اند که مکان عبارت از ابعاد مجرده وفراغ موهوم وسطح باطن حاوی که مماس باشد سطح ظاهر محوی را نوشته اند فاما چون تو خوب غور خواهی نمود آن همه سخنان شان بمیان آن بیان سابق من در می آیند وازان بیرون نمی روند وهم بشناس ای حقیقت شناس که فوق آن عرش عظیم حکیم کریم که برزخ مجازی وصوری ست بمیان پایهای امکانی ومدارج ومعارج وجوبی مراتب مقتضیات وانوار وظهورات وآثار اسمای حسنی ست که بعضیها آن مراتب را مقام ظلال اسما هم می گویند وبرحال سالکان که داخل دائرهٔ ولایت صغری انداز همین مرتبهٔ فیضان باطن می باشد وکمال حصول ووصول آنها همین ست که مناسبتے بدان مقام پیدا کنند ومشاهدهٔ انوار آن درجات نمایند وبدان کیفیت وحال خود مسرور وملتذ باشند وبحقیقت این درجات مقتضیات وظهورات اسمای برزخ حقیقے ومعنوی اند درمیان پایهای امکانی ومدارج وجوبے که نه عین اسما اند ونه غیر آن که بحقیقت حرف لاعین ولاغیر بر درجات همان انوار وآثار اسما صادق می آید که آنها نیز قدیم وغیر مخلوق اند ونه عین اسما اند وآنکه علمای ظاهر در تحقیق ذات وصفات او سبحانه کلمهٔ لاعین ولاغیر گفته اند وبعضے صوفیان واکثر اهل مذاهب صفات را عین ذات نوشته اند جرأت وفضولی نموده اند وما محمدیان در تحقیق ذات وصفات آن بیچون حقیقی بدون شنیدن حکم الهی وفرمان نبوی از پیش خویش جرأت وبی ادبی نمی نمائیم وچون او سبحانه ذات خود را موصوف بصفات برکمال نموده است بران فرمودهٔ او ایمان بالغیب بر ذات مع الصفات می آریم ودر تحقیق عین وغیرش جرأت وفضولی نمی کنیم لیکن دون آن مراتب مقتضیات اسما که پایه ومقام ممکنات ومخلوقات ست البته که آن همه محدثات را غیر مراتب

ودرین زمان هم مضایقت ومزاحمت ست چه هزار سال گذشته یا هزار سال آینده درین زمان نیز جمع نمی تواند شد واگرچه این زمان با قدرت بر زمان مدت ازل وابد هفت افلاک مشهور بلکه بران هشتم فلک غیر مشهور هم محیط ست لیکن چون او نیز بحقیقت متناهی ست بدان سبب بر زمان ظهورات آن خالق قدیم که غیر متناهی ست وحرف ازل وابد هم بران جاری نمی گردد محیط نمی شود واو سبحانه است که بر تمام مخلوقات محدثات فانی وهمه آیات کبرای باقی وجمیع ظهورات قدیمهٔ نامتناهیهٔ خویش بعلم وقدرت وارادهٔ خود محیط ست واگرچه رتبهٔ روحانیات اعلی ومرتبهٔ ارواح حضرات انبیا که از وجود عرش پیدا اند از تنگنای مکان کثیف ولطیف ارفع ست واز قید زمان افلاک حادث وارسته است لیکن تاهم بالکل از گرفتاری مکان واز یک نوع زمان که از وجود عرش پیدا می آید واز نمود کرسی می خیزد رهائی ندارند ودریاب که زمان باشندگان این عالم سفلی از حرکات نجوم وگردش فلک البروج که فلک هشتم ست پیدا می گردد واین زمان در جنب زمان تحت کرسی که خیلی وسعت دارد کوتاه است چه هزار سال اینجا برابر یک روز آن جا می شود چنانچه ازین قدر ومقدار این آیت پروردگار ما را آگاه وخبردار گردانیده است که فِی یَوۡمٍ کَانَ مِقۡدَارُهٗۤ اَلۡفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّوۡنَ وزمان مکان فوق کرسی که تحت عرش ست از نسبت زمانش بسیار عظمت دارد که پنجاه هزار سال دنیا برابر یک ورزش می شود واز ان حال نیز ذو الجلال ما را بدین قال آگاهی بخشیده است که تَعۡرُجُ الۡمَلٰٓئِکَةُ وَالرُّوۡحُ اِلَیۡهِ فِیۡ یَوۡمٍ کَانَ مِقۡدَارُهٗ خَمۡسِیۡنَ اَلۡفَ سَنَةٍ وای سامع حاضر تحقیق نادر بشنو که آن کرسی وسیع وآن عرش عظیم آن حکیم کریم بسان این هشت افلاک حادث ونجوم سقیم دائم در گردش وحرکت نمی باشند چنانچه حکما بقیاس خود فهمیده اند بلکه دائم بجای خود قائم می مانند وبقسمی که درین جهان فانی سفلی شناخت زمان وساعات از گردش وحرکت نجوم وافلاک یافته می شود دران عالم علوی باقی یافت زمان واوقات از سیر وطیر ودرجات مقامات ملائکه قائم وسیار که برنگ ستارگان ثوابت وسیار باطراف کرسی پایهای عرش جا ومدار ومقام وقرار دارند پیدا وآشکار می گردد که از ان حقیقت وحال گردیدن آن مقربان باکمال ذو الجلال بدین قال انبا می فرماید که وَتَرَی الۡمَلٰٓئِکَةَ حَآفِّیۡنَ مِنۡ حَوۡلِ الۡعَرۡشِ یُسَبِّحُوۡنَ بِحَمۡدِ رَبِّهِمۡ وَقُضِیَ بَیۡنَهُمۡ بِالۡحَقِّ وَقِیۡلَ الۡحَمۡدُ لِلّٰهِ رَبِّ الۡعٰلَمِیۡنَ واز حال ومقام ملائکهٔ قائم چه بیان نمایم که هم او سبحان بموجب اقرار آن فرشتگان از کار وقرار شان در قرآن چنین اظهار کرده است که وَمَا مِنَّاۤ اِلَّا لَهٗ مَقَامٌ مَّعۡلُوۡمٌ وای ناظر بادین تو بهمین یقین خواهی نمود که اجساد وابدان آن ملائکهٔ قائم وفرشتگان طیار ازین نجوم ثوابت وسیار بمراتب بسیار نورانی وپر انوار تر اند که از آثار وانوار وجود شان دران هر دو مکان ظلمت شب نمی نماید وباشندگان آن مکان را خواب هم نمی آید وموت نیز بر آنها طاری نمی گردد واز فضل کرم او سبحان بیچاره آدمیان برگزیدگان نیز دران چنان مکان لائق وفائق بقدر پایه ومرتبهٔ خویش رسیده هم بمثال آن قدوسیان قائم ودائم می مانند وثمره ونتیجهٔ آن حکم وفرمان که تَخَلَّقُوۡا بِاَخۡلَاقِ اللّٰهِ باشند دران مکان

لطافتی دارد که بهر که تعلق و انس پیدا می کند بصفت و رنگ او بر می آید و در همان زمان او بدان اعتبار تمیز و تشخص نیز پیدا می نماید و شناخته می شود و چون او سبحان از کمال قدرت و فضل بی علت آن مخلوق خود را نشأ بی چونی داده بکیفیت بی کیفی مکیف کرده است در حق او فرموده است که خَلَقَ اللّٰهُ آدَمَ عَلیٰ صُورَتِهٖ و هم باعتبار همین حال در حق رجال باکمال اخبار فرموده است که لَا یَسَعُنِی اَرْضِی وَلَا سَمَائِی وَلٰکِن یَسَعُنِی قَلْبُ عَبْدِی الْمُؤْمِنِ و آنکه او سبحان یاد از قلب مومن نمود و بیان از مرتبهٔ روح انسان نفرمود تحقیقش اینست که این کلام شریف ناشی از مرتبهٔ صفات ست و آن روح انسانی که رتبهٔ اعلای روحانیات دارد بدون نزول بی کیف کردن و تعلق و انس بمراتب ادنی و اوسط حاصل نمودن صفات بر کمال و علم حصولی پیدا نمی نماید و از آن علم سابق او که علم حضوری بود غیر از رجوع بی کیفت و نگرانی بی جهت بمرتبهٔ مقدس ذات بیچون امر دیگر ندارد و ایمان بر صفات الهی و علم بر آیات کبرای سبحانی او را بدون تعلق قلب مصفا و جسد مزکا که ترکیبش از اجتماع اجزای کثیف و لطیف و آمیزش همه چیزهای عالم خلق و امر پیدا گردیده است حاصل نمی شود بلکه نام مومن هم بر و اطلاق کرده نمی آید پس بدان سبب بیان از مرتبهٔ قلب مومن می نماید و یاد از مقام روح نمی فرماید که فقط روح آن جامعیت و کمال ندارد که شناخت جمیع آیات جمال و جلال او سبحانه نماید ـــه

بس کنم خود عارفان را این بس ست | نکتهٔ کافی ست گر عارف کس ست

و باز همچنین از گذشت مکان تحقیق زمان ست و زمان نیز یا زمان جسمانیات ست یا زمان روحانیات و جسمانیات کثیف باشند خواه لطیف و هم روحانیات ادنی باشند خواه اوسط از حرکت افلاک و گردش نجوم او خیزد چنانچه پار و امسال و امروز و دی و درازی و کوتاهی این زمان روشن ست که سال از ماه دراز ست و ماه از سال کوتاه و درین زمان ماضی و حال و استقبال بود و هم مزاحمت و مضایقت رود که تا دی نرفت امروز نیامد و تا امروز نرود فردا نیاید پس زمان جسمانیات کثیف خود ظاهر ست لیکن آنکه زمان جسمانیات لطیف که عبارت از زمان جنیان و ملائکهٔ ادنی ست این حال دارد که هرچه در زمان جسمانیات کثیف دراز ست در زمان اینها بقدر رتبهٔ هر یکی کوتاه است چنانچه هر قدر کاری که در زمان جسمانیات کثیف بسالی کنند و زمان جسمانیات لطیف که عبارت از زمان جنیان ست بماهی کنند و در زمان ملائکهٔ ادنی همان کار را در هفته کنند و در زمان ملائکهٔ اوسط در ساعتی و همچنین فرزندان جنیان بروزی چندان بالند که فرزندان آدم در سال بسبب آنکه بالیدن ایشان در زمانی ست که اندک آن بسیار ست و کوتاه این دراز و آن زمان را نیز ماضی و حال و استقبال ست لیکن دی و امروز جنیان پار و امسال آدمیان ست و این معنی بطریق تقریب ست نه بطریق تحدید و برین حجت نتوان آورد و ارباب بصائر را درین شکی نیست و باز از گذشت این زمان روحانیات اعلی و مقربان ست که هرچه در زمان آن جنیان و آن ملائکهٔ ادنی و اوسط بسیار و دراز ست در زمان این مقربان اندک و کوتاه که هزار سال آنها در زمان اینها حکم یک نفس دارد

نتواند در آمد بسبب لطافت واز غایت قرب این دو مکان را از یکدیگر تمیز نتوان کرد و باز نتوان شناخت و در میان لطیف و الطف
مزاحمت و مضایقت نبود چنانچه نور هزار شمع و تابش نجوم بی شمار در یک خانه در آید و بر یک چنین تتابع لیس و البو د که خلاء و نور هوا هر
یک جا در آید و هیچ یکی را احتیاج بیرون رفتن نشود و هر کدام بمقام خود بود و هرگز یکی بمکان دیگری نرود فاما مکان روحانیات انواع
بسیار دارد چنانچه هر چند روح لطیف تر مکان او لطیف تر که یکی مکان روحانیات ادنی و دوم مکان روحانیات اوسط و سوم
مکان روحانیات اعلی ست و مراد از روحانیات ادنی اشاره از حال فرشتگان تحت فلک قمری ست که بر تمام زمین و کوه و بحار
و ابر و باد موکل اند و هم عبارت ست از حال جماعت شیاطین و جن و هم مراد ست از روح تمام ذی روح و همه انعام حتی که
عوام کالانعام نیز درین داخل اند و روحانیات اوسط عبارت از حال آن ملائک ست که خلقت آنها در وسط این هفت فلک
و تحت فلک هشتم ست و آنها بر تمام نجوم و آفتاب و ماهتاب موکل اند و روحانیات اعلی عبارت از حال فرشتگان مقرب حضرت
ربوبیت ست که بگرد اگرد کرسی رسیده اند و بپایهای عرش مجید چسپیده اند و اینها سخت لطیف اند چنانچه لطافت ایشان تا بحدی
است که اگر خواهند خویشتن را از همه طوائف فرشتگان که فرود ایشان اند باز پوشند که ایشان را بهیچ گونه نتوانند دید و در مکان
ایشان هیچ حجابی نیست از دیوار در آیند چنانچه از در در آیند و درون سنگ چنان جای دارند که در فضای فراخ لیکن با وجود
این لطافت هم در مکان ایشان نوعی از بعد هست چرا که ایشان را نیز بحرکت حاجت ست اگرچه بکم از چشم زدن بمقصد خویش
رسند و در مرتبهٔ همین روحانیات اعلی خلقت روح انسانی کاملان و مکملان ست که بمثال ارواح فرشتگان روح انسان نیز
مراتب و مدارج و منزلت ادنی و اوسط و اعلی دارد و مراد از ان از ارواح عوام و خواص و اخص الخواص که مومنان و فاسقان
و کافران و متقیان و اولیاء و انبیا باشد داشته می آید و روح انسانی به حقیقت لطافتی دارد که هیچ مخلوقی بلطافت او نمی رسد و
هیچ ذره از محیط عرش تا مرکز فرش از و دور نیست و او را بحرکت هیچ حاجت نیست و در هر جا جوئی یابی و او نه در هیچ مکان و چیز
داخل ست و نه خارج ست و نه متصل ست و نه منفصل ست و نه متحرک ست و نه ساکن ست و این همه براهین عقلی معلوم ست
و براهین عقلی کسی را بکار آید که او را مشاهدات سری و معاینات روحی نباشد چون روح انسانی از عروج و نزول دورهٔ کمال خود را
تمام کرده بسان آئینهٔ مصقول گردد و آفتاب معرفت در و تابان شود و بچراغ عقلی هیچ حاجت نبود و بدون حرکت همه چیزها
در و پیدا آید بیت

آئینه صورت از سفر دور ست	کان پذیرای صورت از نور ست

غرض که آن خالق بیچون
روح انسانی را از همه مخلوقات خویش الطف آفریده او را نشانی از بیچونی بخشیده بسان فرشتگان جای قرارش مقرر نکرده
مکانش در مرتبهٔ علم خویش پیدا کرده ست بیش ازین نیست که چون او را برای تحصیل کمالات صفاتی و علم حصولی از مرتبهٔ اش
هبوطی بخشند دران زمان او را تعلقی و نسبی بجسد عنصری در روح ادنای انسانی که ما نا بروح حیوانی ست پیدا می گردد و او بالذات

دعوی خویش دلیلهای سست می آرند و هر توجیهی که بیان می کنند و مثل هر چیزی که عیان می نمایند بعد ملاحظه و غور بلوث نفس
خود را شریک می دانند و آن را از هوا آگنده می یابند ناچار ملزم می گردند و سخن خود را بر کرسی نمی نشانند و در دعوی اثبات خلای
آنها خللی فاحش پیدا می آید رباعی

بر هیئت دهر هر که دارد نظری | از کارگهِ قدم کشود دست دری
یعنی این جارهٔ خلا مسدود است | نی شیشه پرست از نفس شیشه گری

و گروه صوفیهٔ وجودیه خلا و ملا را اجزای
مرتبهٔ حضرت وجود که کل اوست می دانند و بدین چنین سخنان موزون مطالب و معانی پوشیده و پنهان خود را پیدا و هویدا میگردانند

رباعی

فهم کل و جل تخیل جوشش پری ست | درس تو و من خواب فراموش پری ست
خواهی مستی خیال کن خواه خمار | این نی مینا خلایش آغوش پری ست

لیکن تحقیق این کار به پیش مومنین آن چنان ست که خلا محال نیست بلکه خلا و ملا
هر دو مخلوق و مصنوع حق ست و خلقت افلاک را بسان آن حکیمان باهمدگر ملحق و چسپان گمان نبرده بموجب دیده و فرموده
حضرت پیغمبر صلی الله تعالی علیه وسلم بقدر سطبری در میان آنها فصل و دوری یقین دارند و در وسط و بالا و تحت آن
خلقت ملائکه را که بردارنده و گردانندهٔ افلاک و نجوم اند ضروری می انگارند و خلا را نیز دران جا جائز میدارند که کرهٔ هوا را بر زیر
فلک قمری یابند و چون خلا را لطیف تر از باد و هم می شناسند مداخلت او را در هر مکان و هر چیز نیز روا می دارند بنا بر آنکه
در میان جسم هر چیز و هر عنصر بحقیقت تخلخل می باشد بدان سبب چون یکی را در دیگری بزور و شدت در آرند در می آید گنجائی
دارد پس آنکه الطف از آنها خواهد بود بطریق اولی در هر یکے جا خواهد بود آمدیم بلبل بلند پرواز چون کسی در تحقیقات عرفا ملاحظه نمود
تحقیق زمان و مکان و معاملات جسم کثیف و لطیف خواهد فهمید دران زمان معنی حرف و بیان ما به پیش او پیدا و عیان خواهد گردید
باری الحال حاصل این مقال را نیز بطریق اجمال درین باب که گفتیم که مکان جسمانیات ست و نگفتیم مکان روحانیات و جسمانیات کثیف
ست و یا لطیف و یا الطف و مکان جسمانیات کثیف زمین ست که مزاحمت و مضایقت درو ظاهر ست که تا یکی فراتر نشود دیگری
بجای او نه نشیند و قرب و بعد او معلوم ست و درین مکان از جائی بجائی شدن جز بنقل اقدام و قطع مسافت ممکن نبود و مکان
جسمانیات لطیف مکان باد ست و درین مکان هم مزاحمت رود بدلیل آنکه تا بادی که در خانه باشد برون نشود باد دیگر نتواند در آمد و هر چه
در مکان کثیف بعید ست درین مکان قریب ست زیرا که هر قدر دران مکان بماهی نتوان رفت درین مکان بساعتی توان رفت و درین مکان هم
نوعی از بعد ست زیرا که اگر بادی و یا مرغی از مشرق بمغرب رود مدتی باید که برسد و مکان جسمانیات الطف مکان انوار صورت ست
چون نور آفتاب و ماه و ستاره و آتش و هر چه دران مکان جسمانیات لطیف دور ست درین مکان نزدیک ست و برهان برین
بیان آنست که چون آفتاب سر از مشرق بر آرد در حال نور او بمغرب رسد بی درنگی و اگر روش او در مکان باد بودی جز بمدتی نرسیدے
پس معلوم گردید که نور مکان دیگر دارد جز مکان باد و هر گز باد در مکان نور نتواند رفت بسبب کثافت و نیز نور در مکان باد

می شاید و چیزی که در لحاظۂ یافت و شناخت در آید و معقول بشر شود البته آن بیچون حقیقی نبود و آنکه از مقابله و ضدیت چیزهای دیگر که آن را ملاحی گویند پیدا گردد یقین ست که واجب الوجود گفتنش نازیبا بود و کجا از این چنین وجود بی بود این همه افعال و آثار و این قدر کثرت و نمود پیدا آید آن جناب رب و دود ست که خالق خلا و ملا و جاعل النُّور و الظُّلمة و باعث الوجود والعدم اوست که متصف ست بصفات الکمال و منزه است عن سماتِ النقص والزوال پس آن ذو الجلال باراده و قدرت برکمال خویش از اختلاط و اشتراک و انضمام آن چیزها که مخلوق و مصنوع و مقتضای اسمای حسنیٰ و صفات قدیمۂ اویند این همه اشکال و ضیع و شریف و اجساد کثیف و لطیف و افعال خیر و شر را متشکل گردانیده و وجود بخشیده و پیدا نموده است و سوای آن خالق برکمال هیچ احدی آن قدرت و مجال ندارد که پر پشه را پیدا گرداند و یا ذره را بحرکت آرد و نفعی و ضرری بکسی ساند ای بلبل بلند پرواز این حقیقت و راز را نیز دریاب که چون کدام سالک محمدی مشرب را بطریق ندرت و شاذ در اثنای راه از اثر حال و قال آن سناسیان گمراه معاملۂ دید و شنید آنها که تعلق از تعقل خیالی و آواز دماغی دارد می کشاید تا بکمال تمام ازان مقام بر می آید و برای برآوردن ناتمام و پخته کردن آن خام مرشد صاحبِ تصرفی و عارف تام المعرفتی می باید تا او را ازان دید بی بود و شنید بی شهود مستغنی و بی نیاز گردانیده بجناب الله بیچون و رب و دود دلالت فرماید و از گرفتاری و بندگی آلهۂ باطله رهائی و نجات بخشد چه در اثنای طریق کعبۂ مقصود بسیار چیزهای آفاقی و نفسی که از حکمت آن حکیم و از تقدیر آن مسبب الاسباب و از اراده آن رب الارباب آثار و ثمرات و نتائج ربّیت دارند مربوبان مجازی خود را که عبارت از سالکان ست بجانب خویش جذب می نمایند و بعنوان حقّیت بر آنها متجلی گردیده بطرف خود دلالت می فرمایند پس کدام سالک رشید طالع مند باشد که در قید و بند آنها نه در آید و آن همه آلهۂ باطله را از برکت کلمۂ لا اله الا الله نفی نموده اثباتِ الله برحق و بیچون مطلق نماید و باسلام حقیقی در آید تا حقیقت آن کلمۂ تهلیل برو بکشاید و بموجب طریق سالکان رشید نفی و اثبات ازو نموده آید و هم بقدر حوصله و استعداد ش حکمت و اسرار ابتلا و تکلیف الٰهی برو آشکار شود بالجمله آن جماعت مشرکان و کفار خلای نابکار را پروردگار خویش می انگارند و بسان عناصر اربع او را برای خلقت بدن جزو خامس می دانند و جزو اعظم نسخۂ ترکیب خود می خوانند و محققان محمدیه خلقت بشری را از شش جز می شناسند که عبارت از اجزای عناصر اربع و آثار وجود و عدم باشد یعنی که تولید اخلاط اربع و مقتضیات طبیعی جمادی و نباتی و حیوانی را از عناصر اربع می دانند و خلقت نفس او را از آثار آن عدم می شناسند و روح و ادراک که حکما آن را نفس ناطقه می خوانند از برکات وجود می فهمند و بخلاف گروه هندویان طائفۂ حکما انکار خلا دارند و وجود آن را محال می شناسند و دلیلهای قوی بر نفی آن می آرند چرا که هر مکان و هر چیز را پر از هوا می یابند و بالای فلک قمر هم خلا را جائز نمی دارند که افلاک را بزعم خود ته بته همچو پوست پیاز با هم چسپیده می دانند و چون آن مشرکان برای اثبات

توحید ایمان دارم و این همه کثرت را بدین عنوان بمرتبهٔ وحدت وجودی می رسانم و فرق و امتیاز هر مقتضا و آثار و نتیجهٔ هر ظهور و انوار بواجبی می نمایم و کثیف را از لطیف و فانی را از باقی و مخلوق را غیر از مخلوق و حقیقت را از صورت علیحده و جدا می دانم نه آنکه چون فرقهٔ صوفیهٔ وجودیه عالم کثیف فانی نو پیدا را تنزلات خمسهٔ حق سبحانه که واحد حقیقی ست می دانم و بسان طائفهٔ هنود و جوگیه برین صور عاجز و ردیه اطلاق لفظ اوتار جائز می دارم و بکلمهٔ همه اوست اقرار می نمایم بلکه بیقین خویش همه از و می دانم که از ان طریق اقرار شرکت با جرگهٔ هندوان بیدانتیان پیدا می آید پس موحدان محمدیه را از جمیع طریق معطلان و مشرکان و تعطیل در عبادت او جائز می دارند و در پرستش او غیر را شریک می گردانند جدائی نمودن و تبری فرمودن ضروری می نماید و هر گز مذهب توحید را با مشرب وحدت وجودی نباید فهمید که حقیقت و کیفیت حال هر یکی از اقوال آنها باید فهمید که نزدیک یکی از ویاد یقین عین کمال ست و بپیش دیگری تصحیح خیال محض وصال ست و نزد ما همین قوت یقین دین ست چنانچه به پیش دیگران پخته گردانیدن خیال نیک آئین ست و از همین کلمات حقیقیه هر کدام ظاهر می گردد لیکن محقق منصف در جهان کم پیدا میشود و فرق و تمیز همه حال و قال هر کدام می کند و دیگر دریاب ای سالک طریقت این معاملهٔ حقیقت را که ماورای آن صوفیان و بیدانتیان در جماعت آن هندوان یک طائفهٔ سناسیان می باشند که تجرید و تفرید از ین جهان پیدا و ناپدید بر خود اختیار نموده ریاضات و مجاهدات شدید را بر خویشتن گزیده کار حبس نفس را تا بام الدماغ رسانیده بمقام سن که معتبر درجهٔ سلوک آنهاست میرسند و به پیش خویش مرتبهٔ خلا و آکاس را حق اعتقاد می کنند و خدای بیچون می دانند و واجب الوجود می خوانند و از شش جهت محیط عالم می شناسند و مشاهدهٔ آن مرتبه باصفا را دیدار خدا تصور می نمایند و بزعم خود همه عالم و عالمیان را آینده و رونده از و و در او می دانند و چندین نامهایش مثل وجود و هستی و لطیف و بی رنگ و محیط می نامند و به نیستی و عدم هم او را مسمی می گردانند و از ین قبیل بزبان هندی بسیار نامهای صفاتی و اضافی و ذاتی بر د می گذارند و بگمان خود او را تمامه جان و سراپا پر سرور و هوش و عین صفت چشم و گوش می دانند که بیان آن تفصیل بی شمار می خواهد و برای بازی دادن ساده دلان این چنین سخنان میخوانند

رباعی

ای دل بخور عشوهٔ اوهام ما
آفاق پرست لیک از جنس خلا
جز وحدت صرف نیست در غیب و شهود
الا الفی دارد و باقی همه لا

وآن کیفیت دید و نمود خود را که بدان ابعاد مجردهٔ ما لا یتناهی تعلق گرفته است اولی و ارفع از حالت یافت و شناخت و مطالعهٔ شهود فرقهٔ وجودیه می دانند چرا که آنها را درمانده در مرتبهٔ تشبیه و گرفتار چیزهای فانی و کثیف می شمارند و خویشتن را رسیده بمقام تنزیه و مشاهد مدارج باقی و لطیف می انگارند لیکن این قدر نمی فهمند که اگر چه آن شهود ایشان به نسبت چیزهای فانی و کثیف این جهان بقا و لطافت دارد فاما اطلاق حرف محیط و بیچون و واجب الوجود بر و صادق نمی آید بنا بر آنکه او نیز در تحت وهم و فهم می در آید پس آنرا محاط و عقل و فراست آنها را محیط گفتن

و هم ازان دست یسار تو بهمان حساب شمار از وجود با برکت آن پنج تن تعداد بی شمار ابرار و اخیار ظاهر می شود یعنی که از
انگشتان دست راست غیر از حساب آحاد و عشرات فهمیده نمی گردد و از انگشتان دست چپ بسیار مآت و الوف شمار می آید
و از ان کار و گفتار نیز اخبار کرده می آید بعد از پرواز کردن تو از میان معمورهٔ باغ بمیان این خرابهٔ زاغ جماعتی پیدا می گردند
که تعظیم و تکریم و حرمت و عزت هر دو دست تو و اقفان او می کنند چرا که یکی را مناسبت با لطیفهٔ روحی تو بیشتر می یابند و دیگری
را قرب تمام با لطیفهٔ قلبی می فهمند لیکن بزعم خود یک دست ترا قوی و زور آور و دیگر دستت را ناتوان و کم یاور می دانند بنابران
به پیش خویش یاد و گفتار آن فروعات و اجزای ترا بدان ترتیب مقررهٔ خود مناسب و انسب می پندارند و هم دیگر طائفه بهم میرسد
که یک دست ترا پاک و قوی و نیکوکار و معدلت شعار می داند و یک دست ترا ضعیف و ناپاک و بدکار و ظلم شعار می شمارد و یک
گروهی می آید که با دست چپ تو بسیار خصوصیت و محبت اظهار کرده همه افعال و کار او را پسندیده همان را محرم تن تو دانسته ظاهر و
مطهرش انگاشته کف و بنانش را بی ظلم و آزار شناخته دست راست ترا ظالم و آزار ده و مردم کش دریافته بد و بغض داشتن و
عداوت کردن و لعنت گفتن اختیار خواهد کرد و یک فرقه خواهد بود که هیچ فرق و امتیاز چپ و راست و تفاوت مدارج سر و دست
و پا و همه اعضای تن را از یک دیگر نکرده همه را برابر و یکسان دانسته یک وجود واحد شناخته احکام و مراتب سر و اقدام و تمام اندام را
جدا جدا بجا نیاورده کشاده داشتن اکثر اعضای تن و پوشیدن بعضی عورات بدن را محض اعتبارات و رسمیات انگاشته
بی تکلف و بی وسواس بسان حیوان زندگانی و گذران خواهد نمود و همان کار بی امتیازی را آزادی خود خواهد فهمید تا کجا حقیقت
بدعتهای آن رجال نوپیدا و کیفیت احوال قبیح آنها بیان کرده اوقات حال ترا ضائع نمایم حالا همان بهتر که مثل عینیت و
جزئیت گل را با بلبل و مثال النسبت معیت مجهول الکیفیه حق سبحانه را با همه جهان نیز پیدا و عیان گردانم در یاب ای عاشق
بی تاب من که گلم و چون غنچه دل خونی و غمناک و برنگ گل خاطر پریشان و جگر چاک چاک دارم بمثل گلم برای تن
بی جان بلبل نالان و حق را بمثال جان جان و روان همه جهان می دانم و مراد از لفظ حق از مرتبهٔ اسمای الٰهی که آن را
رب همه مربوبان می شناسم می دارم و ثبوت اسمای حسنیٰ را از صفات ثبوتیهٔ حقیقیهٔ او سبحانه می فهمم و آنها را رب الارباب
می خوانم و قیام صفات را از جناب ذات که بیچون و چگونه است می پندارم و آن مرتبهٔ ذات بحت و تنزیه صرف را غنی از عالم و
عالمیان می یابم و هیچ احدی و فردی را با او مناسبت و مشابهت اعتباری و مجازی هم نمی فهمم لیکن رجوع و احتیاج همه
مراتب الٰهی و کونی را که یکی را باقی و دیگری را فانی می دانم بقید آن همه مراتب و درجات که سابق شمهٔ ازان پیش تو بیان در آمده است
بدان همه تفصیل بی پایان تا بدان مرتبهٔ رب الارباب حقیقی که عبارت از مرتبهٔ اعلای صفت اول که حضرت وجود باشد می یابم
و همان مرتبهٔ جامع جمیع صفات را الله می خوانم بنابران همین یقین دارم که انا لله و انا الیه راجعون پس من باین چنین

پای خویش بنیارم که بی اختیار رشک محبوبی و غیرت معشوقی مرا باین چنین حرف و گفتار می آرد و گرنه من ترا طائر قدسی میدانم و معصوم پاک می شناسم و هم آن یار غار ترا صادق صدیق تو می انگارم و دیگر آن سه یار ترا نیز بسیار عزیز میدارم و خیلی آدم بکار می شناسم و عجب باحیا و وقار می پندارم غرض که آن هر چهار یار تو بمنزلهٔ پایهای تخت خلافت تواند و حکم بنیاد و در و دیوار و سقف خانهٔ معمور و بیت بی قصور تو پیدا کرده اند بلکه اگر ذاتهای آن هر چهار یار ترا که جمال اوصاف بر کمال تو که عبارت از سخاوت و شجاعت و عدالت و عفت باشد از میان آئینهای وجه صفای آنها در چشم همه دوران و مهجوران و تمام اغیار و ناواقفان اسرار نیز پیدا و آشکار گردیده است بمثابهٔ هر دو دست و بمنزلهٔ هر دو پای تو دانم گنجایش دارد و آن هر دو جگر گوشه ترا که شاهزادهٔ خوش بو و خوش گو باشند مشابهت بهر دو چشم تو می نماید و اگر ترا مع آن هر چهار یار پنجهٔ قدرت پروردگار دانم نیز می شاید که وجود شریف ترا مانند ابهام از همه انگشتان توانا و عالی مقام می یابم بنابر آن ز انگشتش هم میخوانم و ذات پاک آن یار اقدمی با محبت ترا مشابهت بانگشت شهادت می شناسم که اول از همه او برای شهادت کمال و رفاقت حال تو برخاسته و نفس شریف آن یار با تدبیر ترا که او نیز لسان آن یار اولی بلند بالا می نماید مماثل بانگشت وسطی می بینم و جسد لطیف آن یار تا جر امشار کت نادر بانگشت بنصر می یابم و تن پاک آن عزیز و افر تمیز بی نظیر را که بظاهر از دیگران کوتاه ست مناسبت

تام بانگشت خنصری فهمم | هرکس که دران قامت موزون نگرد | اورا بقیاس خویش کوته شمرد | چون عمر نشاط و طرب ماست قدش

رباعی

کوتاه نماید چو بشادی گذرد | نی دست بزلف لاله پوششش برسد | نی لب بلب شکر فروشش برسد | کوتاهی قد او برای دل ماست

تا نالهٔ زار ما بگوشش برسد | و اگر ابهام دست خود را هم با دیگر بنان بصورت دائره نمائی مثل نمود همه مراتب و ترتیب

که در محفل برای نشستن آن یاران بکار بشکل حلقه اختیار کرده بعینه پیدا و آشکار به بینی پس این هر چهار یار گویا که اجزای یکدست استوار تواند و بمنزلهٔ اصول اند برای پیدا شدن دیگر فروعات که عبارت از ذوات و نفوس بیشتر یاران مهاجر و انصار تو باشند

فرد

کی ید بیضا حریف این مخمس میشود | آفتاب حسن بود و بست چار آئینه را

و دست دیگرت که او نیز در کف خود پنج تن پاک دارد مثل فرزندان تست که خلقت آنها از خون دل و پارهٔ جگر تو خواهد بود بفهم من می آید پس لسان آن دو یار خیر الاخیار صلے اللہ تعالی علیہ وسلم که قطعے بهشتی اند این ده تن شفیق و رفیق بلبل خوش گفتار نیز از فضل پروردگار مع تمام جسدش بمیان آن بوستان که گلشن مکان دارد خواهند رسید و چون حالا نام بنام فهمانیدن مثل انگشتان دست دیگر تو درین مقام تطویل کلام می خواهد بنابران بیان نمی نمایم که هر که بهرهٔ از علم و عرفان دارد خود بخود بقرینهٔ دست دیگرت می یابد که سابق اشارهٔ ازان بطرف وجود فرزندان تو کرده آمده است لیکن دیگر معاملات و دست کاری آن هر دو دستهای بکار تو ظاهر می سازم که ازان دست یمین تو بسان شمار عقد انامل بتوسط همان چهار یار تعداد بسیار صلحا و نیکو کار پیدا و آشکار می گردد

طلبیت و مزاج آهسته در گوش آن باهوش فرمود که مهر جهان گیر چون تو زن آن مرد فقیر را همراه خود تنها بعماری نشانیده بدین جانب روان خواهی گردید آن یار بایقین را گمان سوء خود از جانب تو بدل نخواهد رسید یا از طرف آن نیک زن بدظن نخواهد گردید و آن چنان قران مهر و مشتری دل ماه را نخواهد کاهید بلبل مرضی دان انداز خوش طبعی و طرز خوش خلقی گل خندان خود را معلوم نموده برنگ گل خندیده بعرض رسانید که ای گل پاک دامن تو حقیقت و کیفیت ظاهر و باطن و دل و جان همه مردمان و زنان را نیک می شناسی که هیچ احتیاج اظهار این بلبل ناواقف کار نیست لیکن جرأت بی ادبی نموده التماس می نماید که آن اولین یار از ابتدای هنگام صبا و وقت شباب در سیر و شکار رفیق این بلبل زار بوده بسیار کوه و غار را پیموده است و خوب حقیقت مزاج یار خود فهمیده یار صادق و رفیق موافق او گردیده است پس از طرف صدق و یقین و اقرار و اعتبار آن یار خاطر خود را بسیار جمع دارم فاما از نازکی مزاج و طرز رنگارنگی گل همیشه بهار خویش دل ریش دارم و در هراسم که او از حرکت باد دم بدم درهم و برهم می گردد و از گرمی نگاهی پژمرده و فسرده می شود و در طرفة العین روی نکوی خود را از این سو بدان سو می گرداند

و هرگز گوشی بر نالهای بلبل نمی نهد	حسن در هر نگهی عالم دیگر گردد	به نسیمی ورق لاله و گل بر گردد
منحرف از نگه آن قبلهٔ ابرو گردد	این ترازوی سبک روح بیک مو گردد	و هم از مکرهای خلیفهٔ خیر الماکرین ترسان

و لرزانم که از این کار شاید مکری دیگر نه اندیشیده بود و گره تهمت تازه بر بال بلبل نزند و آی گل بی پروا تو که از اثر مهر خویش مرا برنگ خورشید با ضیا نموده و هم از مقتضای آن بوی دل را بسان دریا محیط همه اشیا گردانیده اگر تمام عالم و ما فیها را در کنار خود در آرم کی بر این دامن آلوده این تردامن لوث کسی می رسد و کجا بر چهره سوزان پر غبار من گرد دیگری می نشیند

رباعی دریا چه گشاید ز نهنگ و حوتش	گر پرورش آرد و رساند قوتش	خاصیت خورشید همان تربیت است	نی لعل بکار آید و نی یاقوتش

غزل اگرچه شد پس یک عمر همزبان با من	حدیث غیر ولی داشت در میان با من	بعشق غیر خودم می کند مبارک باد
کنایه دارد آن شوخ بدگمان با من	شدم غبار ز من یار چشم می پوشد	هنوز دشمنیش هست همچنان با من
ترا که روی چو گل هست خُلق خوش باید	مباش این همه در بند امتحان با من	گل بی پروا از شنیدن این نوای بلبل

با نوا غنچه دهان را بخنده گل گردانیده گفت که ای بلبل عیار و مکار و خوش گفتار من ترا مقرری جویای بهار و خواهان گلزار می دانم و دامان جامه و تن ترا گرفتار خار شهوت و آلوده برنگهای مقتضیات طبیعت می انگارم و ترا از مدتی از باغ و بوستان نسرین و نسترن جدا و دور افتاده می یابم و من که گل سراپا خارم بغیر دیدن و بوئیدن هیچ کار تو نمی آیم بلکه دائم در چشم تو می خلم و همیشه دل ترا آزار می رسانم و خاطر بی خطرهٔ ترا به از خار خار خطرهای دراز کار میگردانم

فرد همدم یار اگر فرشته بود	
شرط عشق است بدگمان بودن	پس چرا از طرف تو عقدهٔ شبههٔ ابدلی کینه خود ندارم و چه سان خار انکار به پیش

یافته از چشیدن آن الوش با کرامت عجب حلاوت زندگی حاصل نموده برخواند فرد | کجاست بخت بلندی که آشنا سازد |
بدست کوتهِ ما گردن بلند ترا | و بعد تناول طعام چون وقت رخصت آن بلبل فرخنده کام نیک فرجام رسید گل بی بدل
برو فرمود که ای بلبل زبان دراز افشا کنندهٔ راز زنهار که این معاملهٔ دیدار و اسرار گفتار مراسوای آن پنج تن که عبارت از ذات چهار
مرد و یک زن باشد به پیش دیگر مقربان و گدایان دور از کار رسیده آشکار نخواهی گردانید و دیگر کسان را آگاهی نخواهی بخشید که
درین وقت و حال بیان مجموعهٔ آن رجال سوای آن پنج تن پاک دیگری را لائق ادراک معانی و گفتار و درخور فهم این معامله و
کار نمی یابم و اگر تو بسته حال خود درآمده ازین مقال به پیش دیگر رجال که نا اهلان و بی کمال اند ناله خواهی کشید بسزای
خود خواهی رسید که نزاکت مزاج و تندی خوی مرا خوب می دانی و غصه و غضب ناصواب مرا نیک می فهمی آن بلبل ستوده خصال
پایهٔ عرش با جمال و جلال را تعظیم بر کمال بوسیده بعرض رسانید که این بلبل ناتوان بی پر و بال چه طاقت و مجال دارد که منقار
گفتار بکشف اسرار خلیفهٔ پروردگار کشاید و خلاف مرضی گل نازک مزاج حرفی سراید پس آن معشوق با کمال باز حجاب اسباب
شاهی و پردهٔ کبریائی را بر جمال جهان آرای خویش کشیده بصدای دستک ید قدرت و آواز آن ساز ناز همه مقربان خواصان
را پیش خویش خوانده فرمود که حالا باز این بلبل بلند پرواز را ازین مکان برین برآورده بهمان آشیانهٔ زمین رسانید و این خوان
نعمت و مرحمت ما را که باو عنایت فرموده ایم همراهش دهید تا او ازان تناول کرده سیر از حلاوت نشأتین گردیده الوش
خاصهٔ ابد ستور سابق بیاران خاص با اخلاص خود نیز رسانیده آنها را هم آزاد از گرفتاری حرص و آز گرداند و الوش آتش
چاشنی دار و پالودهٔ آبدار خوش گوار را بدان مشتری که قرین و همسفر ماه منیر گردیده است خوراند که او نیز در طریق و روش مردان راه
درآمده از مذهب و مشرب عشقی چاشنی و مذاق حاصل کرده است و هم در تقدیر و قسمت او چشیدن مزهٔ بسیار نعمای الٰهی از نمکین
و ترش و شیرین مقدر گردیده است و هم ازان جا که هنوز دلش بعشق مجازی آلوده می نماید بدان سبب باطن او را در عالم مشرب
بیشتر نسبت بشربت پالوده می نماید پس بمناسبت آن حقیقت و ماجرا دل غیب دان ما برای او الوش چاشنی دار و پالودهٔ
خوش گوار تجویز فرموده است زیرا که درین دربار هر معامله و کار موجب حوصله و استعداد همه نیکان و اخیار بر روی کار می آید
اما کم کسی را کما حقه اطلاع و آگاهی بران راز و اسرار پیدا می شود که فهم من فهم این گفت و گلهای یاسمن را از بر خویش آورده
بدست آن مقربان داده فرمود که بلبل این تبرک و نمونهٔ این محفل سپهر آئین را نیز بدان مشتری نازنین رساند که شامهٔ لطیف
و جان نازک آن زن را بدین گلهای سمن مناسبت تمام می نماید و در شب آینده او را هم همراه خود دران عماری سوار نموده بحضور آورده
ملازمت کناند که از خبرداران و جاسوسان مفصل حقیقت و کیفیت آن زن نیکو کار و وفادار بسمع همایون رسیده جناب ما را مشتاق
دیدارش گردانیده است و بعد این حکم و فرمان باز ازان ساز دم ساز آواز طلب برکشیده بلبل را قریب بدو راز گردانیده بطریق

دائم باضطراب جمع دل بوده ایم ما
در هجر و در وصال نیاسوده ایم ما
ما کم بریم گنجفهٔ روزگار را
یعنی برتبه از کمی افزوده ایم ما
قطع طریق کعبهٔ مقصود مشکل است
تا پا بگل زدامن آلوده ایم ما
بسیار و اقیمم زمی خانهٔ فلک
خم آن طلسم نیست که نگشوده ایم ما
دل از زر دروئی ما گل نمی خرد
در بیع عشق قلب زر اندوده ایم ما

غزل

گر از جا این نگار خود ستا نام خدا خیزد
بهر آواز پای او صدای مرحبا خیزد
چو خورشید است از بس گرمی عشقت بهر گامم
گر افتد سایهٔ من بر زمین آتش ز جا خیزد
سراپای تو باشد غنچه سان از بس نشاط افزا
صدای خنده از وا کردن بند قبا خیزد
بگذاری که ای شمشاد بگذاری قدم از ناز
بتعظیم خرامت سرو از نشو و نما خیزد

غزل در محبت دولت بی انتظارم آرزوست
شمع آسا گریهٔ بی اختیارم آرزوست
چاک دل گهوارهٔ طفل خیالت کرده ام
بی قرار بیهای دل بر یکسر قرارم آرزوست
چون کمان از شوخی نازت سراپا چیره ام
باتو همچون تیر یک بوس و کنارم آرزوست

گل خندان از دریافتن این تمنای بی محل آن بلبل نالان برنگ غنچه آه سرد از دل پر درد بر آورده گفت که ای بلبل بی نوا تو درین جا سؤال بی جامی نمائی و لقمهٔ زیاده از دهان می خواهی مگر این مراتب را نمی فهمی که اکنون ارادهٔ خدائی کسوت گدائی در بر تو در آورده لباس شاهی را خواهی نخواهی بمن پوشانیده است پس حفظ مراتب باید نمود و مراعات هر شان و مکان بواجبی باید فرمود تا ترک ادبی بوجود نیاید و در شان حکمت الٰهی قصور بظهور نه پیوندد رباعی

ای برده گمان که صاحب تحقیقی
واندر صفت صدق و یقین صدیقی
هر مرتبه از وجود حکمی دارد
گر حفظ مراتب نکنی زندیقی
لیکن تو خاطر جمع خود از رنگ

گل پریشان نخواهی نمود و بسان غنچه دل تنگ هم نخواهی بود که ما عنقریب این تخت گلم بخت شاهی را گذاریم و همان پوست تخت گدائی خود را اختیار می فرمائیم و ترا از زمین مسکنت برداشته باز بر تخت سلطنت می نشانیم فاما حالا مناسب این وقت و حال همین است که از پایه و مرتبهٔ که ایستادهٔ و جا داری دستی دراز کن و لقمهٔ چند ازین خوان الوان نعمای الٰهی که آن را بسان من و سلوی می انگاری فراز کن رباعی

خاکستر ما چو صبح اگر باد برد
آئینهٔ آفتاب روشن بکنیم
از نفی خود اثبات تو خرمن بکنیم
در رنگ شکسته سیر گلشن بکنیم

بلبل خیر مآل از شنیدن این مقال خیلی خوش حال گردید بطرفه

کیفیت احوال این نوا بر کشید غزل

درون خانه براه تو گرم می تازم
در آشیانه بوده همچو چشم پروازم
نوای حسرت من در مقام قرب بود
کر بسته بر در یار است پردهٔ سازم
بسیر بزم جنون باید از خود رفتن
شکستهٔ شیشهٔ دل داده است آوازم
نفس چو شعلهٔ آواز سوختم چو سپند
که همچو سرمه گلوگیر گشت آوازم

گل بی پروا از شنیدن این نوای بلبل با نوا بمقابلش بهمان زمین بدین ادا صدا بر کشید همه غزل

تو آفتاب جهانی و من ستارهٔ صبح
تمام رنگ ببازم اگر نظر بازم
بگرد حسرت من هیچ بلبلی نرسد
اگه گشته است قفس ساز چنگل بازم
مباش این همه غافل ز دل گدازی گل
چو آب آینه جوی گلشن نازم

این بگفت و دست بی نیاز را بطرفه انداز بجانب طعام دراز نموده بخوردن مشغول گردید و هم او را اشاره کرد تا آن جان سیر نیز از مشاهدهٔ آن همه کرم و نوال دلیر گردیده جرأتی در خوردن بستن

دعای ما برسانید زاد و راحله‌ها **غزل**

جلوه‌ات هر قدر رم ساغر نیرنگ دهد
جز در آغوش تو خالی ننماید جایم

ای خوش آن حال که چون بر تو نظر بگشایم
از تحیر نشناسم که چه سان می‌پایم
بخیال تو چنان گم شوم از هستی خویش

هر نفس چون نفس از خود روم و باز آیم
شوق هر چند دو عالم کند از من لبریز
که عدم هم نتواند که کند پیدایم

غرض که آن عاشق و معشوق که مظهر اسمای حسنی و نمونهٔ صفات الهی بودند دران مقام خلوت باین چنین نکات معرفت باهم تکلم می فرمودند بعد اظهار بسیار نکتهای اسرار که تعلق بحالت وصل و معیت و مناسبت بکیفیت انوار دیدار داشت آن نگار از طرف کنار خویش خوانی را کشیده به پیش آن گرسنهٔ وصال و تشنهٔ دیدار گذاشته فرمود که ای بلبل زار یاد داری که یک بار مرا و ترا بمیان آن غار یک جا نشانیده در کشتی فقر لقمهٔ چند چشانیده بودند و باز وقتی ترا در کشتی دریا در آورده بعوض مزهٔ همان لقمهٔ چند غوطهای بی شمار خورانیدند و هم مرا از ان جام ناکام شربتی کنانیدند و درین قدر مدت خدا داند که چه قدر غم و غصه روزی و قسمت گردانیدند و حالا که باز بیک جا رسانیده بر سر مایدهٔ خوان حاضر ساخته اند باید دید که عوض این آن حکیم کارساز باز چه چیز خوردنی نصیب سازد و کدام کار پیش آرد این بگفت و چشم پر آب گردیده بدین اشعار آبدار تکلم فرمود **غزل**

غبار خط تو از دل بهیچ باب نرفت
ز خندهٔ روی گل تلخی از گلاب نرفت
ز سوز سینهٔ ما هیچ کس نشد آگاه
ز قرب بحر ز امواج پیچ و تاب نرفت

خط غبار بافشاندن از کتاب نرفت
ستاره سوختگی را علاج نتوان کرد
ازین خرابه برون دود این کباب نرفت

نمی توان غم دل را بخنده بیرون برد
ز داغ لاله سیاهی بهیچ باب نرفت
یکی هزار شد از قرب بی قراری من

و فرمود که ای بلبل از جان سیر اکنون دستی بدین طعام دراز کن و لقمهٔ چند فراز کن و شکر و سپاس رزاق حقیقی ساز کن که آن جامع المتفرقین و رزاق المخلوقین باز از کرم و نوال خویش بلبل نالان و گل دل ریش را هم پیاله و نواله گردانیده است بلبل فرخنده بال از شنیدن این مقال و دیدن آن حال خرم و خوش بال گردیده باز پایهٔ تخت را بوسیده بعرض رسانید که ای گل بی پروا دل بلبل بی نوا را بفرما تا قربانت گردیده بگرداگرد تو چرخها خورده از حلاوت زندگی سیر گردد و بپایت در افتاده اقدام ترا بوسیده آب جان بخش از لبهای خود نوشیده تسکین تشنگی فراق نماید پس از ان این تبرک آلوش را تناول کند

فرو نهم چو سر برین پا دوش بر چشم ترالم
که چشم حسرت پابوس از لب بیشتر دارد **بیت**

چون نگاه از بس بذوق جلوه مدهوشیم ما
یک مژه تا وا شود صد دست آغوشیم ما

این بگفت و بلطف کیفیت حال خود در آمده

بدین چنین مقال بنالهای دل ربا در پیوست **غزل**

ای دل از غور من چه می پرسی
از گل خویش راز می بینیم
گل روی تو باز می بینم
رنگ ناز و نیاز می بینم
پیش رویت نگاه بلبل را
بسمل نیم ناز می بینم **رباعی**

خواهم همه اوقات قرینت باشم
سر تا قدم آغوش کمینت باشم
گرداندن رنگ حلقه‌ام ساخته است
امید که خاتم نگینت باشم **غزل**

بحقیقت نسبت مفصل و مدلل حقیقت و کیفیت قرب حضرات انبیا و معیت اولیا و نسبت مومنان و علما و حکما را بشلهای
شافی و وافی و کافی درباب و ببین و بشناس که چنانچه در وقتی تو مرا میان پردهٔ عرشی و اسباب و علامات شاهی و ملکی
پوشیده و پنهان می یافتی و از یقین دلی و براهین عقلی و انجذاب باطنی و از اخبارات دوستان صادق و یاران لائق
بی شبهه و گمان گل خود را میان آن همه حجاب و پردها پیدا و عیان می شناختی آن معامله را مثل نسبت گمانی و یقینی و برهانی
مومنان و علما و حکما خواهی فهمید و همین ست نسبت علم الیقین و مثل معامله و معیت اولیا را ما تا آن وقت و حال
خیال خواهی نمود که آن سلطان جن و انس در حالت خواب و بی هوشی بدان غلام خاکی خود معامله کرده خویشتن را از میان
آن چنان پردهای پرده و عیان گردانیده بود و هم آن کار دیدار شاه پری را که ترا نیز میان خواب و حالت بی هوشی و
بی خبری و بی اختیاری نموده بودیم نسبت ولایت خواهی فهمید و انسب نسبت عین الیقین و این حالت معیت خود را که حالا
با ما داری نمونهٔ قرب حضرات انبیا علی نبینا و علیهم الصلوٰة والسلام خواهی دانست و هم آن معامله و کار را که در آخر کار آن سلطان جن
و انس بدان غلام خاکی را گرفتار کرده تجلیات صفات جمالی خود را به پیش دیدهٔ ظاهر و جمله حواس عشرهٔ او پیدا و آشکار گردانیده بود
مثل قرب نبوت و رسالت که مرتبهٔ او فوق نسبت ولایت و برتر از مقام ایمان جمیع مومنان ست خواهی فهمید که نسبت بحقیقت
مثل نسبت حق الیقین پس یقین در یابی جهد و سعی و روش و سلوک و ریاضات و مجاهدات و تزکیهٔ نفس و تصفیهٔ قلب که کار مومنان
و مسلمانان و علما و حکماست معاملات طالبان ست با مطلوب و کار و بار معیت اولیا و قرب حضرات انبیا محض فضل و کرم مطلوب
است با طالبان که محبان و محبوبان اویند که هیچ حول و قوت و سعی و همت ایشان را دران دخلی نیست پس یافت حکما و مطالعهٔ
علما تعلق بدوائر آفاق و اوراق امکان دارد و مشاهدات اولیا میان مرایای انفس می باشد چنانچه عارف تام المعرفه گفته است
که اولیا بعد سیر و سلوک و عروج و نزول هر چه می بینند و هر چه می یابند در خود می بینند و می یابند و معاملات و مشاهدات حضرات
انبیا ماورای دوائر انفس و آفاق ست که هرگز علم و استدلال و وهم و خیال را دران دخل و مجال نمی باشد بیت

بلبل بختیار از شنیدن این همه نکتهای — شمهٔ از بوی گل او را بس ست — بس کنم کین بلبلم عارف کس ست

اسرار سر افتخار خود را از پایهٔ تخت آن نیک بخت بلند گردانیده بعرض رسانید که ای گل بی بدل من ترا هادی طریق و راه نمای
تحقیق می دانم و بحقیقت مرشد خویش می شناسم پس چه قسم سجدهٔ تعظیم به پیش تو بجا نیارم که از عرفا شنیده ام بیت

زان روی که چشم تست احول — معبود تو پیر تست اول — لیکن یقین دل و اعتقاد باطن من بر همان طریق ست که
مرضی و صواب دید این هادی شفیق ست

غزل اگرچه تاب جفای تو نیست حوصله را — ز دهشت تو فراموش می کنم گله را
بچشم دیدن رویت نمی شود دل خواه — که هست هر قره برهم زن این معامله را — چو سیل وحشت نورد تو کلیم ز عشق

آنرا نیز بموجب رای هندیان معاملهٔ او تار نخواهی فهمید چرا که آنها بدوازده قائل اند که یکی را برنگ گل و دیگر را بصورت انسان و بعضی را بشکل حیوان می دانند که تفصیل بیان آن مناسب نمی نماید چرا که بی ادبی فاحش ازان پیدا می آید سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يَقُولُ الظَّالِمُونَ عُلُوًّا كَبِيرًا لیکن ای بلبل هوشیار حقیقت آن کار را نیز دریاب که آن معامله نه تناسخ بود و نه کار اوتار بلکه آن کیفیت بحقیقت مسخ صورت بود که از قدرت قادر مختار نمودار گردیده بود و آین صورت در میان شریعت جائزست چنانچه در امم سابق آن چنان کار بسیار بروی کار آمده است که بیان آن احتیاجی ندارد هر که کلام اللّٰه را می خواند ازان خبر وارد و بالجمله دریاب ای بلبل بلند پرواز که حقیقت مرا برای عروج صورت تو زینه گردانیده اند تا بدان رسیده حقیقت خود را فهمیده بجناب رب الارباب که اللّٰه بیچون ست صعود نموده ایمان حقیقی حاصل نمائی و بپایهٔ آخر که نمود صورت انسانی ست بند نمانی که خبر شرط ست

فرد هر چیز که در هر دو جهان بسته آنی
هستیم چو کیفیت و کم و هم نشئه و کل
هیولائی و صورت دان معنی بلبل و گل را

آنست ترا در دو جهان مونس و معبود
وحدت تا کثرت آن قدر فاصله نیست
مصور کرده است از رنگ گل تصویر بلبل را

رباعی در گلشن عیت یار ما و تو گل
تفریق تاملی ست در غنچه و گل بیت

غزل
زلف او را که دین گسل کردند
گل صفت خانشان گلشن عشق

گرهی خواست طرح دل کردند
بلبلی چیند منفعل کردند

تا بلغزد رقیب عشاقش
کوهی او را از گریه گل کردند

و در این جا تحقیق حقیقت اجساد را نیز دریاب که نزد متکلمین خلقت اجساد از اجتماع اجزای لایتجزی ست و به پیش حکما از انضمام هیولی و صورت ست و درین مبحث براهین حکما بر ادلهٔ متکلمین غالب اند و تحقیق محققان محمدیان خالص آنست که وجود اجساد از ترکیب مخلوق اول و ثانی ست و آن مرتبه و پایه را حکما هیولی و صورت فهمیده قدیم می دانند و همان مرتبهٔ مخلوق اول هر یک المحمدیان حقیقت آن شخص و هر یک چیز می دانند و بعد از انضمام او با اجزا و آثار دیگر مخلوقات جهان پائین که بسیار و بی شمار اند و در حصهای طاقت بشری در نمی آیند تا یافتن این هیئت بشری و صورت امکانی هر یک شخص و همه چیز قابل اخذ فیض کمالات وجودی می گردند و نتائج و آثار اسمای حسنی و صفات الٰهی را از جناب واجب الوجود اخذ می نمایند بهمان قدر که در اول بار حقیقت شان مخلوق گردیده در مرتبهٔ خلقت نام وجود خارجی یافته است که كُلُّ شَيْءٍ يَرْجِعُ إِلَىٰ أَصْلِهِ نزد محمدیان این معنی دارد و آنکه بعضی صوفیه و حکما حقائق و ماهیات جمیع ممکنات را مجعول بجعل جاعل نمی دانند و غیر مخلوق می شناسند و ران صورت واجب الوجود در افاضهٔ وجودی و کمالات الٰهی بجمیع صور ممکنات بی اختیار و مجبور می باشد که هر یک صورت بموجب حقیقت خود از و فیض وجودی خواه و ناخواه می رباید و اظهار این چنین کار نزد محمدیان و دین دار صریح شرک و الحاد می نماید که إِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدِ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا و هم در این جای بلبل با نوا از گل دل ریش خویش که مانا

بسان تیر نگاه بآماج گاه مدعا رسید و چون همدم محرم بارگاه آن شاه را خلوت خاطر خواه نموده بلبل آن گاه را بسلام گاه برده
ایستاده گردانید ضابطهٔ آداب ملوکانه را بتقدیم رسانیده بدین مقال حسب حال نوا برکشید

غزل باز چو صبح کرده ام تحفهٔ بارگاه تو

رنگ شکسته که نیست قابل گرد راه تو | ذره ببال آفتاب تا بسپهر می پرد | کیست بجز دو نمی کند ناز ز دستگاه تو

غیر تحیر از جمال آینه را چه می رسد | حیرت ما دلیل ما جلوهٔ تو گواه تو | دل بهزار جلوه ام چهره کشای حیرت ست

آینهٔ شکستهٔ یافته ام براه تو فرد | اگر چه می دانیم دل هم منظر ناز تو نیست | اندکی دیگر تنزل کن بچشم ما نشین

دران زمان سلطان همه مقربان و حاضران را بگوشه و کران رسانیده در پردهٔ همان سازِ بانداز ناز نوا برکشیده آن بلبل
بانوای جان باز را به پیش پایهٔ تخت طلبیده پردهٔ آن را از میان برداشته بی تکلف و بی حجاب با و چار چشم گردیده بلبل مشاهدهٔ
آن جمال باکمال بی طاقت و بی قرار گردیده سجدهٔ تعظیم بجا آورده گذارش نمود فرد

فرداست وعدهٔ جنت و امروز شد نصیب
آری خلاف وعده کریمان چنین کنند

فرد چنانکه روی ترا نیست نسبتی با گل
تفاوت از من و بلبل هزار چندان است

گل خوش خلق بی بدل خندیده فرمود که ای بلبل بی مثل این چه حرکت بی محل ست که می نمائی آخر من ترا مجبور بم نه آنکه مسجود تو زنهار
مرا خدای خود خیال نخواهی نمود و بسان فرقهٔ وجودیه که هر چیز فانی و نو پیدا را حق می دانند یقین نخواهی فرمود بلکه مرا مظهری از
مرتبهٔ جمال و کمال آلهی خواهی فهمید چرا که دیگر مردم علما و عرفا نیز مرا خلیفة الله می دانند و ظل الله می خوانند بدان سبب که در من
آثار و علامات حکم تَخَلَّقُوا بِاَخْلَاقِ اللّٰه را مشاهده نموده اند یعنی که آن هادی برحق و فیاض مطلق در ذات من نمونهٔ غنای حقیقی
بخشیده بی نیاز و بی پروا از عالم و عالمیان کرده و از بندگی هوا و گرفتاری خواهشهای نفس و لذات بدنی آزادی و نجات کرامت فرموده
بندهٔ خالص خود نموده اوصاف ذمیمهٔ مرا باخلاق حمیده مبدل گردانیده است و باعتبار ظاهر و مجاز باین قدرت و اقتدار رسانیده
راه نماینده و فیض رساننده و رحمت بخشندهٔ جماعت جنیان و طائفهٔ انسان و جرگهٔ حیوان کرده است و حول و قوت و توانائی و
صولت مرا برنگ ستارگان و قطرات باران و برگ و اثمار درختان از نظر اعتبار من انداخته است چنانچه بدن نابکار خود را چون
آلهٔ بی اختیار بدست فاعل مختار می یابم و هم مرا آن جمیل حقیقی حسن صوری و خلق حسن عنایت کرده نمونهٔ صفت محبوبی و
دل ربائی خویش بخشیده دل ربای بلبل شیدا گردانیده است پس زنهار ای بلبل خوش گفتار مرا فاعل مختار و خالق جبار گمان
نخواهی نمود و هم آن ملک جن و انس را که غلام خاکی دل بندهٔ او بود رب الارباب و خالق زمین و آسمان نخواهی فهمید و هم مرا
واد یا یکی دانسته چنان اعتقاد نخواهی کرد که این همان سلطان ست که حالا درین مکان بدین عنوان نمایان گردیده است چه این
مذهب تناسخ ست و تناسخ امری را می گویند که روح از بدن خویش برآمده بمیان جسد دیگر در آید و تن سابق را مرده و بی کار گذارد
و این امر محال عقل و خلاف نقل ست و بحقیقت این مذهب باطل ست و آنکه سابق ازین بیان من بشکل گل متشکل گردیده بودم

مثل تحقیق خلا و ملا و زمان و مکان و بزرگی عرش سبحان و تحقیق آنکه بنزد بعضے علمای ظاهر نیست
که وجود ممکن مغایر حقیقت اوست و به پیش بعضے آنکه وجود ممکن عین حقیقت اوست و خالص
محمدیان می گویند که وجود مخلوقات جهان سفلی که داخل اند درین هشت افلاک مغایر حقیقت
اینهاست و وجود مخلوقات علوی که از کرسی و سبع گرفته تا عرش عظیم باشند عین حقیقت آنها
است و بیان مذاهب بعضی مشرکان و موحدان و بیان مقام توحید و پایه وحدت وجود و تحقیق
آنکه افعال آلهی باختیار اند یا بایجاب و بیان آنکه حقائق اشیا مجعول اند بجعل فاعل یا نه و تحقیق
صورت و حقیقت لوح محفوظ و قلم و کنه قضای معلق و مبرم و بیان مبدای بشر و سر افعال خیر و شر
و بیان بی نهایتی خلقت آن خالق و تحقیق آنکه خطرات بد و نیک که در قلب بنی آدم وارد می گردند
از کدام کدام مقام القا می شوند و بیان آنکه بر ترک و کسب بعضی کار بندۀ مکلف اختیار دارد و
برخی معانی اقوال سکارا و وجه شطحیات عرفا مثل کلمۂ انا الحق و سبحانی ما اعظم شانی و لیس فی جبتی سوی
الله و لوائی ارفع من لواء محمد و تحقیق آن قال صاحب حال که قدمی هذه علی رقبة کل ولی الله و معنی آن کلام
عارف تمام که الولایة افضل من النبوة و توجیه آن قال عارف باکمال که مات فرعون طاهرا و مطهرا لطرفه مثال

راویان اخبار و واقفان اسرار چنین اخبار کرده اند که چون شب دیگر رسید و هنگام نزول رحمت پیدا گردید آن سلطان باجمال
و جلال بهمدم قال فرمود که الحال تو بر ناقۂ استعجال سوار شده به پیش بلبل باکمال رسیده او را در محافۂ آن نشانیده بسرعت
تمام بیار آن همدم مبارک قدم بهمان دم بسان دم روان گردیده بر سر حال او نزول اجلال فرموده ظاهر گردانید که ای عزیز
وافر تمیز چه نشستۂ برخیز که شاه غریب پرور بنده نواز ترا بزودی طلبیده است چنانچه ناقۂ جلد رو تیز دو را برای سواری
فرستاده همین که بلبل خوش حال جمال همدم قال بدید و از و آن مژدۂ قرب وصال شنید از غایت شادی مجنون و ار بی تاب
گردیده از جای خود برجهید دیلی آسا بران عماری ناقه نشسته بجانب وادی حی خویش روان گردید چنانچه در طرفة العین

بی سخن و شنستند که از غایت خنده رویی و خوش خویی در پیراهن نمی‌گنجیدند و بسان غنچهای گلزار اسرار هواداری خود را بی حرف و گفتار پیدا و اظهار می گردانیدند غزل

ناکشوده گل نقاب آهنگ عشرت ساز کرد
تماشاگاه خلقی می شوم وقت تماشایش
صحن مجلس فرق بخش جبههٔ یاران خوش است
نالهٔ بلبل که گل با بانگ دل افگاران خوش است
وقت گل خوش باد کز روی قدح خواران خوش است
فرد بس کز دیدن او بی خودی سر می زند از من

و چون از انهار فیقان دور و گدایان بی حضور استفسار حقیقت آن همه شادی و سرور می نمودند برنگ گلهای خندیدند و غنچه آسا سری می جنبانیدند و بسان شاخهای اشجار باشارهٔ انگشت شهادت اقرار هستی و یکتائی محبوب مقتدای خود را اظهار می کردند و از زبان مو بموی خویش گواهی وجود آن گل همیشه بهار را می دادند لیکن اکثر مردم ناواقف کار و بیگانگان اسرار آن حقیقت و اظهار را اندریافته همچنان در حیرانی و انکار خود قائم و برقرار بودند و از تهارتهای آن یاران زبان لال و از انداز بلبل خوش مقال بدان کیفیت و حال نمی بردند اگرچه از و این چنین حرف و قال را اصغا می کردند رباعی

عمری ست هلاک قطره بر دوشتنم
بلبل مجبور حیرت انباشتنم
خجلت کش تخم آرزو کاشتنم
دیدار پرستم و ندارم طاقت

غزل

صافی دل بی نیازم دارد از عرض کمال
من هم از نقش جبین مهری بران محضر زدم
بی تو یکدم صرفهٔ راحت نبردم چون سپند
مشت خاشاکی فراهم کردم آتش در زدم
رفتم از خویش و ببزمم جلوه اش لنگر زدم
حیرتی گشتم ره صد آینه جوهر زدم
شبنم اشکی فرو بر دوست سر تا پای من
بر سر آتش نشستم ناله کردم پر زدم
بی خودی بلبل بخاک افگند اجزای مرا
شیشهٔ رنگی شکستم با پری ساغر زدم
عالمی را بر بساط خاک بود اقرار عجز
از ضعیفی غوطه در یک قطره چون گوهر زدم
عیش اسباب چراغانی تصور کرده بود
بس که چون گل از شکست رنگها ساغر زدم

بیان فرمودن سلطان با عرفان به پیش بلبل نکته دان کیفیت تنزیه او سبحان و حقیقت جسم ناتوان که بنزد متکلمین خلقت اجساد از اجتماع اجزای لایتجزی ست و به پیش حکما از انضمام صورت و هیولی ست و بتحقیق خالص محمدیان آنست که وجود اجساد از ترکیب مخلوق اول و ثانی ست و هم بیان علم الیقین و عین الیقین و حق الیقین بمثلهای شافی و وافی و کافی و شرح تفصیل پایه و مقام مراتب مومنین و اولیا و انبیا بقدر درجات آنها و بیان مقام قرب هر چهار یار بنادر مثلها و طرفه گفتار و ظهار نسبت معیت گل بی خار با بلبل نکو کار و بیان دیگر نکات و اسرار و برخی از معارف عجیب و غریب

برکشید که ای بلبل بلند پرواز حالا هیچ احتیاج کشیدن نالهای نار نیست که از غنچهٔ بستهٔ منقار و چشم رنگین و سرشار تو جمال
باکمال گل همیشه بهار پیدا و آشکار است و من ازین بدن خوشبو و از چشم سخن گوی تو شمیدم آنچه شمیدم و شنیدم آنچه شنیدم و
از برکت اقدام عالی مقام رسیدم بجائی که رسیدم و از معیت و فدویت خود یقین تام دارم که من هم بتقریب سخن همراه تو در انجمن بوده‌ام

بیت ورد زبان پاک شد آخر کلام ما | خاطرنشین طرفه نگین ست نام ما | مور مسکین هوسی داشت که در کعبه رسد
دست در پای کبوتر زد و ناگاه رسید | و بس ست مرا همین قدر بشارت افتخار که ثانی اثنین از هما فی الغار باری بعد دیری

بلبل باکمال پردهٔ رومال را از چهرهٔ با جمال خود کشوده عقدهٔ پنبه را از دهان در زبان ملیح و فصیح دور نموده بسخنان شیرین در آمد و

از خوشی حال بدین مقال نوا برکشید **غزل** | چشم واکردم بچندین رنگ و بو ساغر زدم | از قفس طرف نقاب هر دو عالم بر زدم
ساز پرواز دگر زان دامگاهم رو نداد | چون نفس از دست بر هم سوده بال پر زدم | فرصت هستی ورق گرداندن دیگر نداشت
این قدر ها بس که مژگانی بیک دیگر زدم | تا قناعت شد کفیل نشئهٔ آسودگی | جمع گردید آبرو چندانکه من ساغر زدم
حاصل دل نیست جز دست از جهان برداشتن | انتخاب معنی بیگانه زین دفتر زدم | ستم در جوانی از هوای شوق او بس پر زدم
قامتم از بار غم تا حلقه شد بر در زدم | فرد اگر سری نکشم سوی بی خودی چه کنم | مرا ز هر سه خود ملال می گیرد

و بعد از ان بجانب آن یار بی نظیر از عین الطاف و اتحاد نگاهی کرده او را نیز از خوشی ذات خویش تاثیر بخشیده از کیفیت
نشئهٔ بی کیف مسرور گردانید و هم بطرف امیر با تدبیر چشم باز نموده باندازحرکت مژگان بر اسرار ما فی الضمیر آگاهی داده دل
او را نیز شاد و قوی ساخت و پس از ان بسوی آن چهارم یار چشم باوقار خود را با لطافت تمام نا تمام کشوده همه انوار سینهٔ
بی کینه را وا نموده با ناز حیا بقسمی فراهم کرد که او نیز حقیقت و ماجرا را فهمیده از شرم سراپا آب گردیده بسان گرداب در خود
فرو رفته دران دریای بی کران ناپیدا و پنهان گردید و بعد از ان روی نکو و چشم سخن گو بهر سو گردانده هر رفیقی را از سر و دل
خویش خبردار ساخته همه بیگانگان خوشی و آشنایان غم را آشنای شادی و بیگانهٔ غم گردانیده برخواند **رباعی**

دل طاقت چشم نیم مستش ناورد | جان تاب دو لعل می پرستش ناورد | زان می ترسم که دوستان طعنه زنند
کز پای در آمد و بدستش ناورد | و هم بجانب مشتری نگاه شرمگین نموده تبسمی نمکین فرموده چشم با حیا را فراهم آورده

سر بوقار را بقسمی خم ساخت که آن نگار هوشیار نیز آن کیفیت و اسرار او دریافته طرز محبوبی و انداز معشوقی آن گل پرده دار را
شناخته باداء حرکت دست آداب مبارک باد بجا آورده بزبان حال این قال را روشن ساخت | **بیت** شادی جاوید کن از دوست تو
تا نگنجی همچو گل در پوست تو | بالجمله همه یاران خاص و رفیقان با اخلاص خوشیهای بی قیاس می کردند و یک دیگر را معانقه
می گرفتند لیکن با هم سخنی نمی گفتند غرض که از فیض صحبت بلبل و نوید مرحمت گل برنگ گلهای چمن عجب مجلس رنگین

مشرف گردیدبی اختیار و بی قرار شده نعرهٔ یا حق برکشیده به پیشش سر بسجده نهاد و از غایت خوشی دیدار و شعشعان تجلی انوار هستی خود را فراموش نموده بر زمین در افتاد در آن زمان آن نگار سراپا ناز و ساز باز پرده بر روی کار انداخته آواز دستک مقربان و خواصان را بحضور طلب داشته فرمود که حال این بلبل طاقت و مجال شنفتن احوال آن گل پریشان حال ندارد و ظرف سامعهٔ او در قبول گفتار اسرار تنگی می نماید و سینه و دلش برنگ مئ خام و صوفیان ناتمام جوشی و خروشی می زند پس مانند بط باده پنبه در منقار این بلبل مست افتاده در داده مستحکم بر بندند تا همچو شیشه بانگ قلقل نکند و شور و غل کیفیت مستی خود را در همه شهر نه انگشت نما

بیت	ستانی زبان از رقیبان به راز	که تا راز سلطان نگویند باز فرو	نباید ز صفا سینه بر گوش کس دم زد

چو صبح صادق از آئینهٔ گیتی نما گردی و دو کس معتمد باخبر را همراه این مست بی خبر در ان عماری نشانیده بجانب یارانش روان گردانند تا باحتیاط و محافظت در ان ویرانه رسانیده زود تر برگردیده بیایند بالجمله خواصان و مقربان بموجب حکم و فرمان لعل آورده شتاب آن مست بی تاب را از ان محفل سراپا وقار و آداب بر آورده در دائرهٔ گدایان و حلقهٔ یارانش رسانیدند و چون یاران باستقبال رسیده او را بدان کیفیت و حال دیدند که برنگ بط امل پنبه در دهن داده زبان آبدارش را بقسمی بسته اند که مجال تراوش یک قطرهٔ اظهار و طاقت حرف و گفتار ندارد و هم چهرهٔ صاف و بدن شفاف او چندان از می مستی و کیفیت بی هوشی پر و آگنده می نماید که بدون دستیاری حریفان بکار و ساقیان هوشیار از جای خود طاقت حرکت و رفتار ندارد خیلی حیران و متعجب گردیدند و از هیبت و دهشت آن وقت و حالت خویشتن را العقب کشیدند لیکن ماه منیر و شاه بی نظیر که دیوانهٔ محبت و یگانهٔ الفت او بودند بزودی باو چسپیده بیرون کشیده از میان عماری بر آورده بمکانش رسانیدند و از دیدن آن حال راز و نیاز و از فهمیدن طرز و انداز آن گل سراپا پرده و ناز برنگ غنچه و گل تبسم و خنده می نمودند و دیگر یاران و رفیقان که نامحرم اسرار و ناواقف کار بودند بسان برگ و خار کف افسوس بهم می سودند و بجای خود خشک زبان گردیده ایستاده بودند القصه چون بعد دیر بسیار آن بلبل مست دیدار خبردار و هوشیار گردیده چشم مخمور و سرشار را وا ساخت و خویشتن را بدان عنوان بمیان حلقهٔ یاران یافت منبسط و شادان گردیده اول نگاه محرم بطرف آن یار اقدم دیده باشارهٔ حرکت زبان بیان بستگی دهان و لسان خود را وا نموده این معنی را ظاهر گردانید که الحال زبان بلبل را برنگ گل لال ساخته منع از مقال نموده اند و هستار کیفیت و احوال فرموده اند

بیت	در ازل وضع خموشی پیشهٔ ما کرده اند	شیشهٔ ما را ز سنگ سرمه پیدا کرده اند

همین که آن یار محرم راز این اشاره و انداز مشاهده کرد بسان پروانهٔ جان باز از شوق و خوشی باهتزاز و پرواز در آمده بگرد اگرد آن شمع سرافراز که گویا و خاموش می نمود تصدق و قربان گردیده بپایهای نازک گیرایش که برنگ پنجهای باز نخچیران جان باز خود را گرفته بطرف آشیان بلند خویش پرواز می نمود چسپیده این چنین طنین حزین و آواز دل گداز

دران مکان واقع شد و چون آن شهریار بدان خار دل افگار رو در چار گردید بلبان ملکش بی اختیار با او در آویخت با هزاران جان خریدارش گشت همین که سلطان غیب این داستان بلا ریب تا بدین جا رسانید تجرد شنیدن این مقال رنگ روی آن بلبل صاحب حال بر پرید و کیفیت عجیبی و تغیر نمایانی در ظاهر و باطن او پیدا گردید پس بمشاهدهٔ این حال آن شاه قصه خوان سراپا جمال گفت که ای بلبل بی تاب مرا درین باب از همچو توئی بسیار می آید شگفت که تو با وجودی که مزاج نازک و طبع غیور آن گل بی پروای مستور را خوب می شناسی چرا از صفای این حقیقت و داستان می هراسی چه آن گل بذاته آن چنان لطیف ست که همچو تو بلبل شریف در برابرش کثیف ست پس دیگر ناکاره حشیش چه خسیس ست که در چشم اعتبارش در آید یا او را میل و رغبت صحبت آن ناجنس پیدا آید و هم تو میدانی ای بلبل زار که آن خار دل افگار با خود آن چنان شاه مهره بکار دارد پس کی کس نا بکار کجا زهرهٔ مقابله و تاب مخالفت آن نگار دارد

فرد خود در آتش ز رشک تو بلبل که در چمن	گوش گلت به بانگ زغن وا نمی شود

باری ازین چنین حرف و مقال چون رنگ پریدهٔ بلبل بحال گردید و گونه به تسلی دل رسید باز شاه شاهان از ان ساز شاهنشاهی نوا را بلند ساخته گفت که بشنو ای بلبل زار که و آخر کار دران چنان وقت بی زینهار قادر مختار از ان گل ناتوان بی اختیار تصرفاتی و کراماتی نمودار گردانید که آن حق شناس بمشاهدهٔ آن بسیار ترسیده آن گل پر ملال را مقربی صاحب کمال فهمیده بعجز و نیاز تمام بحضورش التماس نمود که من از اراده و نیات فاسدهٔ خویش نادم و پشیمان گردیدم و ازین ذات با برکات خرق عادات و تصرفات که آن را محال عقل می فهمیدم بچشم خویش دیدم پس بقدر حوصله و استعداد این جناب را فهمیدم انچه فهمیدم و حالا بدل همین عزم جزم نمودم که ترا بفرزندی برگزیده ولی عهد خود گردانم و بر تخت خلافت نشانم که غیر از تو هیچ کس را درین دیار قابل این کار نمی دانم وازان جا که جریان حکم و فرمان ترا بر سر همه طائفهٔ انسان و هر گونه حیوان می بینم و جمیع نیک و بد و همه دام و دد را محکوم و مسخر تو می یابم ترا بحقیقت خلیفة الله انگاشته باعتبار ظاهر و مجاز هم بر تخت سلطنت متمکن می گردانم و در حق خویش بیکاری از همه کارها و از ماسوای تو گوشه گیری و انزوا و لزوم خدمت حضور سراپا سرور ترا مبارک و انسب می پندارم غرض که شاه حق شناس مبالغهٔ بی قیاس آن خار دل افگار را از ان بیابان و کوهسار برداشته بدرون محفل و دربار خود رسانید و بر تخت خلافت جلوه گر ساخته بنام شاهنشاهش مسمی گردانیده خود گوشهٔ عزلت و انزوا برگزید بالجمله آن سلطان بعد بیان این حقیقت و داستان یکایک پرده و حجاب را از میان برانداخته به پیش چشم بلبل نالان بی پرده و عیان گردیده فرمود که ای بلبل شیدا آن گل بی پروا اینک مائیم که از کمال لطف جمال خود بتو می نمائیم رباعی

آن جلوه که در دهر نه دیدی تو منم	آن حرف که از کس نه شنیدی تو منم	آن مل که ز جام خم چشیدی تو منم	آن گل که ز گلزار نه چیدی تو منم
از معنی درد دل من هیچ مپرس	مانند گلم صوت یک سینه چاک	رباعی گردیده هم از ناله زار تو بلا	هر صبح کشم ز سینه آه غم ناک

همین که بلبل زار این همه حقیقت و اسرار را شنیده از تجلی دیدار نگار

گاهی بصحن گلشن برروی گل نظر کن — تا بر تو عرض دارد حال خراب ما را
ای شیخ پاک دامن معذور دار ما را — این تلخ و شور آبی کز بهر خلق زهر است
تردامنی این گل از اشک عندلیب است — اشهی لنا واحلی من قبلة العذاری

و بعد ازین قال فی الحال بی تابانه برخاسته باز خویشتن را دران آب شور انداخت لیکن کشتی نشینان شوری و غلغلی برداشته کمندها آویخته آن ماهی بی تاب را بناز از میان آب کشیدند همین که مرةً ثانیةً قدم مبارک آن غریق نامراد دران کشتی رسید لیز قدرت قادر کارساز باد مراد برسر حال شان وزید و کشتی بجانب منزل مقصود روان گردید و دران وقت از دهان او باز این چنین کلمات مناجات تراویده

بر باد صبح گاهی کشتی باده رانید — کشتی شکستگانیم ای باد تند برخیز
دل می رود ز دستم ای ناخدا خدا را — هات الصبوح هبّوا یا ایها السکاری
گر مطرب حریفان این پارسی بخواند — تا زود تر ببینیم آن یار آشنا را
لنگر ز پای کشتی بردار و شور دانه — در رقص و حالت آرد پیران پارسا را

القصه چون کشتی سواران ازان ناتوان این تصرف نمایان دیدند و از دهانش آن کلام اثر بخش اشنیدند بدل و جان معتقد و فرمان بردارش گردیدند و هم آن مرد ناخدا چون از اثر دم و قدم آن بندهٔ خدا آن معامله و ماجرا مشاهده نمود بندهٔ تصرف او گشته از نازکی مزاج و تندی خوی آن جان باز خیلی ترسید و باادب و نیاز بحضورش رسیده چیزی بطریق نذر بنظرش گذرانید و بمبالغهٔ تمام بمقام عالی با احترام و اکرام نشانیده بدل و جان بسان خادمان بخدمت گذاری او مستعد گردید چنانچه لحظهٔ از خدمت و دلداری و رضا جوییش نمی آسود باری چون بعد چندی از کرم و دود کشتی بمنزل مقصود رسید همه اهل کشتی شادی و خوشی بسیار نمودند و درهم و دینار بی شمار را برنگ گل در مسته و گل اشرفی بران گل سراپا درد و خار تصدق و نثار گردانیدند و برای بردنش بطرف منزل و خانهای خویش الحاح و منت بیش از بیش نمودند لیکن آن بی پروا رفاقت آنها را قبول نکرده باز خویشتن را بدریا انداخت و دیوانگیهای خود را عیان ساخته ازان مردم ناکام بزور تمام جدا گردیده قدم در بادیه پیمائی فرسود و در آخر کار بدیار هندوستان رسیده بخاطر دل افگار سمی گردیده به میان بیابان و کوهسار مسکنی برای خود اختیار نمود و دران جا از قدرت او سبحان ماه منیر که یار اول و وزیر مهر جهانگیر بود و او نیز از جدائی آن شاه خویش خود را مسمی بماه منخسف می گردانیده برای تلاش شاه مهر در ملک بملک میگردید با او ملاقی گشت و او مفصل حقیقت آدم گردیدن آن گل و بلبل زار و نزار و ماجرای در آب افتادن آن هر دو یار به پیش او اظهار کرده تا چند روز آن صادق دل سوز را که تابع بر کمال وزیر آن مهر با جمال بود به پیش خویشتن داشته بر نگاه سپهر که جهاغ فلک ست او را منیر رنگ زر لطف و مهر انگاشت و بسان آبای علوی آن باشندهٔ سفلی را هم بآبای خویش پنداشته از انوار خبر خیریت آن مهر جهانگیر چهرهٔ او را چون بدر سراپا تنویر روشن و منیر گردانیده باز بخسوف جدائی خود کاسته برای تجسس و تلاش مهر جهانگیر بجهان گردی مبتلا ساخت و بعد از رخصت او قضارا گذر شهریار آن دیار که حق شناس نام داشت بطریق سیر و شکار

دل هوش ما جسته جمع شد ز فسون کوی طور تو
بکمال ما چه کمال تو ز قصور ما چه قصور تو
که رسد ببارگه قدم که بصد تامل کیف و کم
بخود آن قدر رسیده ام که رسم بعلم ظهور تو
بسواد معنی بی کران نکنی بخجلتم امتحان
بکنارت از تو شنیده ام همه جا فسانهٔ دور تو
رقم سپید و سیاه من بزمین شکسته نگاه من
نشدیم محرم خویش هم ز نشاط و ناز غیور تو
چه فلک چه ذرهٔ ناتوان بهوای شوق تو پرفشان
دل تنگ قافیه شبنمی چه کند ثنای بحور تو
همه عرض ناکسی خودیم اگر آفتاب و گر آسمان
چه من و چه قدر گناه من خجلم ز نام غفور تو
گل صورتی نه دمیده ام می معنی نه چشیده ام
تو بهار عالم رنگ و بو همه آشیان طیور تو

باری آن شاه بی نیاز در پردهٔ همان ساز بعجب طرز و انداز به بیان حال آن گل بی بدل در آمده گفت که ای بلبل نالان اگرچه آن گل ناتوان ازان چنان بلند مکان دران دریای بی کران افتاده لیکن ازان جا که دلش از هوای بلبل بلند پرواز پُر بود و بر بازوی خود آن شاه مهرهٔ با تاثیر که بلبل خبیر برای حرز جان آن ناتوان بسته بود داشت هرگز در آب بسان حباب غرق نمی گردید آخر الامر بعد شنای بسیار و دست و پا زدن بی شمار از قدرت قادر مختار یک تختهٔ چوبی بر سر حالش رسید چنانچه فی الحال آن را گرفته بر او سوار گشته نَفَس راحت نمود و تا مدت چند شبا روز دران دریای طاقت سوز روان گردیده بکنار رسیده آخر کار بدریای شور ملحق گشت و دران جا یک جهاز که از مدتی از راه منزل مقصود خود تباهی شده می گردید بمقابلش رسید باری چون از دور مردم آن کشتی دران چنان دریای بی کنار آدمی را بر تختهٔ چوبی سوار دیدند از حیات و سلامت او خیلی متعجب شده زورقی خود را بجانبش روان گردانیدند و دست بدستش گرفته بر کشتی کلان خود کشیدند و استفسار احوال خرابش نمودند که تو از چند گاه درین دریا رسیدهٔ و تا حال بچه قسم زنده و سلامت ماندهٔ که ما با وجود این همه آزوقه و مال از مدتی پامال امواج بلا و آفت گردیده بحالت جان کندن و مردن رسیده ایم و چون همت و ایثار را کار فرموده قدری از آب و طعام به پیش آن گل ناکام گذاشته بمبالغهٔ تمام تکلیف خوردنش کردند برای پاس خاطر و خوشی دل آنها طبع از جان سیر خود را بجانب آن طعام و شراب راغب و مائل ساخته اندکی تناول نمود و بسیار شکر و سپاس حافظ حقیقی و رزاق مطلق بجا آورده دستهای بی نیاز خود را برنگ برگ گل بلند کرده برای رهائی و نجات آن مردم تباهی بمناجات پرداخت و بخواندن این ابیات نوا برافراخت

از چاک سینه آخر سر زخم دلم نماید
روزی تفقدی کن درویش بی نوا را
آسایش دو گیتی تفسیر این دو حرف است
کین کیمیای بی رنج قارون کند گدا را
کشتی شکستگانیم ای باد شرطه برخیز
دردا که راز پنهان خواهد شد آشکارا
این اتفاق مردم چون وصل اهل کشتی ست
با دوستان تلطف با دشمنان مدارا
در کوی عیش و عشرت ما را گذر ندادند
باشد که باز بینیم آن یار آشنا را
ای صاحب کرامت شکرانه سلامت
نیکی بجای یاران فرصت شمار یارا
هنگام عسر و سختی اندیشه کن ز هستی
گر تو نمی پسندی تغییر کن قضا را

آن لیلی در پردهٔ همین محمل بود
در خانه کسی نیست بغیر از خانه
لامی کرده نیم شد نتشنه دیش آه
در شیشه همان گیر که بیرون دیدی

رباعی گردند بدیر و حرمت دیوانه
رباعی یک عمر طلبیدیم بذکر الله
رباعی ای آنکه بچون و چند بیچون دیدی

گر فهم نباشی آن قدر بیگانه
لیکن نشدیم از حقیقت آگاه
لفظی آمد بجلوهٔ مضمون دیدی

یعنی گر سر سنگ گوئی صد سال
هیهات چه آرد اندر فرق تفسیر
افسوس کسی که از خیالات زده است

بالجمله همان بهتر که حالا ازین مقال بسنده نمایم و به بیان کیفیت مردان صاحب حال درآیم

نوبت دوم رسیدن بلبل خوش تقریر بعد معافی تقصیر بدربار آن شهریار و مشرف شدن از تجلی دیدار و دریافتن اشارهٔ منع اظهار آن اسرار

چنین گویند که چون شب دیگر درآمد و هنگام اخیر شب که وقت نزول رحمت است رسید باز آن سلطان بهمدم قال فرمود که درین وقت باید که تو باز بر سر حال آن بلبل خوش مقال نزول اجلال نمائی و او را بهمان منوال در سواری عماری پوشیده و پنهان آورده بحضور ما رسانی چون آن همدم قال حسب الحکم بعمل آورده و آن بلبل را به شاه شاهان در آورده آداب خدمت و نیاز بتقدیم رسانیده باز از پردهٔ عرش بمقربان این حکم و فرمان رسید که حالا بارگاه را از خواصان خیرخواه نیز خالی گردانند و این بلبل ناتوان را تنها نزدیک پایهٔ عرش والا آورده ایستاده سازند چون آن مقربان او را بدان پایه رسانیده خویشتن را کران کشیدند باز همان ساز را هم آواز ساخته بنوای لطف آن عاشق جان باز را بیشتر طلبیده از آن پرده آواز خویش ملحق گردانید چنانچه او خرم و خوش حال گردیده بتعظیم تمام آن پردهٔ عصمت و پایهٔ عظمت را بچشم مالیده و بوسیده بدین قال حسب حال نوا برکشید

غزل

نال دل با تو گفتنم هوس است	خبر دل شنفتنم هوس است	طمع خام بین که قصهٔ فاش	از رقیبان نهفتنم هوس است
از برای شرف بنوک مژه	خار راه تو رفتنم هوس است		

بیت

لبش در گفت دگوی و من تمنای دگر دارم
نزد یک تو مفلس و تو انگر همه عمر

زمین می بوسم اما چشم بر جائی گر دارم
ای با همه در حدیث و گوش همه کر

رباعی ای از طلب تو عالمی پر شر و شور
وی با همه در حضور و چشم همه کور

سلطان باستماع این نوا و فغان از پردهٔ آن ساز آواز بر کشید که ای بلبل تو تمنای شنیدن حقیقت گل داری و باز تاب شنفتن نیاورده بسان همه خام نعره ها انگیزی و مانند صوفیان ناتمام برای وجد برمی خیزی پس درین چنین هنگام تنهائی و وقت خلوت و یکتائی کیست که احتیاط و محافظت تو نماید و از جهیدن و افتادن باز دارد تا جمعیت دل حقیقت پریشانی گل پیش تو مفصل گفته آید بلبل نالان از آن حرکت و جرأت خویش بعرق ندامت و انفعال تر گردیده روی عجز و نیاز بر زمین مالیده بعرض رسانید که حالا از تائید این جناب در همت عالی ضبط خواهم نمود و بآن چنان بی ادبی غیر مرضی جرأت و اقدام نخواهم کرد و برخواند

غزل

معبودی و برای هر عاشق معشوقی می دانند چنانچه هر کسی و ناکسی و هر چیزی و خسی بمقتضای همان مناسبت و استعداد که در ذاتهای آنها نهاده اند بی قرار و بی اختیار گردیده بجانب اصل و حقیقت خویش حیران و نگران مانده و راغب و مائل می شوند

بیت
گر بگویم شرح این بی حد شود ‏ نالهٔ من نالهٔ ممتد شود ؎
بس کنم خود زیرکان را این بس ست ‏ نکتهٔ کافی ست گر زیرک کس ست

پس ازین بیان ثابت شد که عارفان محمدیه چون متصوفهٔ متاخرین همه اشیای فانیه و کثیفهٔ این جهانی را بذات و صفات باقی و لطیف او سبحانه عین و متحد نمی خوانند و تمام مخلوقات را با خالق یکی نمی دانند بلکه از ان تحقیقات که صوفیهٔ متقدمین هم فرموده اند و اثبات مراتب تعینات و لاتعین نموده اند قائل مرتبهٔ تنزیه و تشبیه گردیده هر مرتبه را حکمی علیحده مقرر ساخته مراعات هر تعینی بواجبی کرده اند و گفته اند ؎

هر مرتبه از وجود حکمی دارد ‏ گر حفظ مراتب نکنی زندیقی

نیز احتیاط و حزم را کار فرموده سالکان رشید را از دیدن و شنیدن آن چنان حرف و قال بدون رسیدن بدان مرتبه و حال منع نموده اند چه جای سخنان آن فرقهٔ دهریه که خویشتن را هم از جماعت وجودیه می نامند و بدین قدر اشتراک لفظی و مناسبت اسمی خود را هم از زمرهٔ مردان صاحب حال که آنها نیز مغلوب الاحوال خود بودند می شناسند و در حقیقت این دهریه های بی دین این چنین اعتقاد و یقین دارند که غیر از جهان نمود و اشیای بی بود چیزی دیگر را موجود نمی دانند و سوای تشبیه هرگز قائل مرتبهٔ تنزیه نمی گردند و لاتعین را از تعین جدا نمی شناسند و برای ابله فریبی بسیار حرفهای بیهوده و مثالهای شکوک افزا که یکی از ان مثال کلی طبیعی باشد به بیان می آرند غرض که عالم محسوس را موجود و خالق را معدوم و معقول می دانند و او سبحانه را از منتزعات عقلی گمان می برند و عدم محض دانسته این را مرتبهٔ بی چونی خیال می کنند و همین افلاک و نجوم و عناصر اربع را قدیم و موالید ثلثه را من الازل الی الابد نو پیدا و حادث گمان می برند و فنای اینها را نیز باعتبار صورت و تبدل هیئت یقین می کنند و هرگز قائل جهان دیگر و حشر اجساد نمی گردند و چنانچه حکما ببقای نفس ناطقه قائل اند و عذاب و ثواب آن جهانی را روحی می شناسند بدان قدر هم قائل آخرت نیند و اگر چه گاهی این همه چیزهای محسوس و مشهود خود را خدای خود گفته قائل همه اوست می شوند و بدین حرف و قال خویشتن را داخل جماعت وجودیه صاحب حال گردانیده خود را موحد می گویانند و نام دهریه را از خود دور می سازند لیکن ازین چنین اقوال و گفتگو احوال خراب و اعتقاد فاسد آنها پیدا و هویدا می گردد رباعی

هر لحظه نفس ز بادی گیرد دوام ‏ هر روز جسد ز خاک می باید کام ‏ خواهی ارواح گیر خواهی اجسام ‏ بادست آغاز ما و خاکست انجام

رباعی
تا کی غم کونی و آنی بودن ‏ یاد داغ سفیدی و سیاهی بودن ‏ امروز بهر رنگ که باشی خوش باش ‏ ای آنکه نبودی و نخواهی بودن

رباعی
ای آنکه نتیجهٔ چهار و هفتی ‏ وز هفت و چهار دائم اندر تفتی ‏ می خور که هزار بار بیشت گفتم ‏ باز آمدنت نیست چو رفتی رفتی

رباعی
هر چند جهان طلسم آب و گل بود ‏ در چشم شهود غیر حق باطل بود ‏ عالم بخیال فهم خود کم پرداخت

تعالی علیه وسلم اصغا کردند کلام رسول مقبول خود که محمد رسول الله باشد صلی الله تعالی علیه وسلم می فرماید که انه لقول رسول کریم وما هو بقول شاعر قلیلا ما تؤمنون ولا بقول کاهن قلیلا ما تذکرون تنزیل من رب العالمین پس محرمان راز حبیب رب تعلیم علام الغیوب باید که چون کلام الله را از سبب هر قدر وسائط که بینند و بشنوند قول واسطه را حادث و دال بر کلام الله که قدیم و مدلول اوست دانند و بموجب احکام و فرمان ملک حقیقی با عمال و افعال گرایند و اسباب و وسائط را بیش از فرمان و حکم رسان ندانند بالجمله

با این همه گیر و دار و حکم و فرمان | هر چه نشده کلام و زبان سلطان
مشکل که ز لوح باطنش حک گردد | هرچند سخن تراود از دل بزبان

پس حالا همان بهتر که ازین بیان و اظهار برآیم و بشرح آن قصه برآیم که چون مومنان مجذوبان و سالکان درین طریق بی پایان بسلوک درآمده بمنزل و مقام حالی لسان که عبارت از تجلیات اسمائی و ظهورات صفاتی ست می رسند ازین قسم بسیار سخنان برحسب حال و بموجب اصطلاح خویش بحرف و قال درآورده مطالب مرادات خود را در بیان احوال دیگر رجال برزبان رانده دل پر خود را خالی می نمایند و هم بسیار کسان و بعضی نا اهلان را از آن نفع و ضرر نیز می رسانند که سنة الله و طریق اهل الله چنین جاری گردیده است که یضل به کثیرا و یهدی به کثیرا بیت

خوشتر آن باشد که سر دلبران | گفته آید در حدیث دیگران

و باز چون بمقصد که مراد از تجلیات ذاتی ست مشرف می گردند سکوت ورزیده بحالت کل لسان می رسند باری آگاه گردند و باخبر باشند و این سخن را بیاد دارند در هنگامی که آن بلبل و گل بصورت اصلی خویش متشکل گردیده روبروی یک دیگر نشسته بودند و هم از حجاب و پردهٔ دوری و مهجوری برآمده بمقابل یک دیگر شده با هم حروف و کلام و اشارات و بشارات و عبارات و حکایات بیان آورده بودند آن همه سخنان که از کلام طالب و مطلوب و راغب و مرغوب و حکایات عاشق و معشوق باید فهمید و باستتار زیر آن پنهان که کلام شریف الهامات لطیف محمول باید گردانید و هم آن حروف و حکایتی را که در اخیر معاملهٔ آن غلام خاکی شاه جن و انس بی پرده و بی حجاب شده فیما بین بیان آورده بود مثال آن کلام بی مثل نباید گردانید بلکه آن را کلام مالک و مملوک و عاشق و معشوق و محتاج و محتاج الیه باید فهمید و آن کلامهای سابق او که در پرده بود باعتبار مثال و مجاز بر کلام رب و مربوب محمول باید گردانید و چیزی دیگر خیال نباید نمود زیرا که عارفان صاحب حال باکمال گاهی برای توضیح معانی غامض و اظهار حقیقت پوشیده بطریق مثال بعضی حروف و عبارات و کدام قصص و حکایات و احوال محبوبان مجازی و معشوقان حقیقی و سوانح عاشقان تحقیقی که نمونهٔ جمال و مثال کمال و تشبیه جلال الهی اند و اینها را باعتبار صورت و مجاز و تشبیه نمونهٔ آیات الله و مظهر صفات الله و خلیفة الله و ظل الله می خوانند به بیان درآورده مطلب و مراد شریف خود ذهن نشین سالکان و طالبان و مبتدیان می گردانند و آثار انبیاء عقبات و تشکیکات رهائی و نجات می بخشند چرا که اینها در عالم علوی و هم در جهان سفلی برای هر ظاهر مظهری و برای هر مرید پیری و برای هر طالب مطلوبی و برای هر عابد

که آن کلام بدون واسطه و پیغام تا گوش ممکن نا کام رسد چنانچه ازین معنی آن خبیر خود اخبار می نماید جائی که می فرماید ماکان
لبشران یکلمه الله الا وحیا او من وراء حجاب او یرسل رسولا فیوحی باذنه ما یشاء انه علی حکیم یعنی نشاید مر آدمی را آنکه سخن گوید با او
خدا مگر از روی وحی و یا از پس پرده و یا می فرستد فرشته پس وحی می کند آن فرشته بفرمان خدا آنچه می خواهد بدرستی که خدا برتر و داناست
پس از شان و بیان این کریمه تفصیل وجوه کلام آلهی را در یاب که یکی بدان عنوان بی کیفی بر حقیقت و باطن پیغمبران کامل مومنان
القا می شود که سابق حقیقت و کیفیت آن به بیان آمد و یکی بدان انداز می باشد که از پس پرده آواز بگوش عاشق صادق
جان باز می آید و آن پرده عبارت از اسمای آلهی و دیگر اسباب و آلات تجلیات و مخلوقات بی حد و نامتناهی اوست و از شق
ثالث که مراد از ذات فرشته رسول ست چه بیان نماید که هر مومن و مسلمان آنرا می داند هر چند که هیچ کس کنه و سرش انی فهمد یعنی
که معتقد علمای حقه است که قرآن کلام خداست غیر مخلوق و کسی که مخلوق گوید کافرست و نیست قرآن را آواز و نه حرف و نه کلمه و نه آیت
و نه سوره و نه تقطیع و نه تفصیل و نه بدایت و نه نهایت و اینها همه رجوع بقاری دارند و اگر گویند که حق تعالی تکلم بقرآن به یک
قرات کرد یا بهفت گوئیم بی قرات و بی لغت اما جبرئیل علیه السلام کلام او را بر هر یک پیغمبر عالی مقام بر زبان او فرود آورد
و قرآن بر هفت قرات آورده و در شرح عقاید گفته که قرآن مکتوب ست در مصاحف ما محفوظ ست در قلوب ما مقروست بالسنهٔ ما
مسموع ست باذان ما لیکن حال نیست در اینها لفظ کلام الله مشترک ست میان کلام نفسی قدیم و میان کلام لفظی حادث که
معجز ست و مراد آنست نفی اسم کلام الله از هر یکی و معنی نسبت در کلام نفسی آنکه صفت اوست و اضافت در کلام لفظی آنکه مخلوق
اوست از تالیفات مخلوق نیست ازین جهت معجز ست و تحقیقش آنست که هرگاه کلام آلهی بر حقیقت حضرت جبرئیل علیه السلام
نزول می فرمود بر همان مرتبه مقدس تنزیهی و معرفت حقیقی نزول می شد و آن ملک مقرب بدون حروف و آواز معانی آن را
که دال بود بر کلام آلهی می فهمید و بعد در یافتش آن قادر قدیر بقدر استعداد آن سامع خبیر و در خور حوصله و بر طبق زبان هر یک
نبی بشیر و نذیر در باطن او تخلیق الفاظ و حروف کلام قدسیه خود هم سی فرمودست | دان مقام قرب باشد آن مقام
کانند و بی حرف می رسید کلام | پس آن القای تنزیهی را کلام نفسی خوانند و آن پیدایش حروف تشبیهی را کلام لفظی شناسند
و هر دو را بیقین کلام الله خوانند و معرفت اسرار آن حقیقت و گفتار ازین کریمه آن کریم ستار در یابند که انه لقول رسول کریم
ذی قوة عند ذی العرش مکین مطاع ثم امین بدرستی که قرآن خواندن رسول بزرگ ست یعنی جبرئیل صاحب قوت نزدیک
خداوند عرش فرمان برده شده در آسمانها و در میان ملائکه با امانت در وحی گذاری پس کلام الله را که آن سرور ما صلی الله تعالی
علیه وسلم از توسط جبرئیل علیه السلام شنید او سبحانه آن را ببیان این کریمه قول رسول کریم خود که جبرئیل باشد می فرماید و
باز در وقتی که اهل بیت و اصحاب و مومنان و مسلمانان همان کلام منزل آلهی را از زبان مبارک حضرت پیغمبر آخر الزمان صلی الله

وپردهٔ ساز شاهنشاهی بگوش آن بلبل بی عیب رسیده بود آنرا صدای مقدس می نامند و نمونهٔ آواز کن و بانگ انخدومی دانند و اگرچه این ندا وصدا بدون واسطهٔ آن مقرب خاص ست لیکن تاهم رتبهٔ این را ازان کلام سلطانی برتر نمی شناسند و این را کلام سلطانی نمی نامند چراکه مخرج او از مرتبهٔ صفات اضافیه ست و دیگر اسباب و آلات بی شمار که عبارت از انبیا و انوار و تجلیات ظهورات ست بمیان دارد و دران کلام سلطانی اگرچه ذات آن مقرب را مدخلی هست لیکن اصل آن کلام ناشی از مرتبهٔ صفات حقیقیه بلکه ازان مرتبهٔ مقدسه ست که جامع جمیع مراتب صفات حقیقیه و اضافیه ست چنانچه آن را رب الارباب می خوانند و اکثری آن را مرتبهٔ ذات می دانند پس بدان سبب رتبهٔ آن کلام سلطانی از همه نوا و صدا ارفع می شناسند و آن را برای زدون مثل و تمثیل و برای فهمانیدن حقیقت و شان کلام الله به بیان می آرند و هم آن صدای مقدس را نمونهٔ آن آواز که از شجرهٔ حضرت موسی علی نبینا و علیه الصلوٰة والسلام برآمده بود می دانند چراکه آن نوا نیز از مرتبهٔ آن اسم که رب حضرت موسی بود برآمده بود و هم آن اسم مبارک که رب دست برو تجلی فرموده بود چنانچه ازین حال آن ذوالجلال در کلام برحق اخبار می نماید که فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ يَا مُوسَىٰ إِنِّي أَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى و هم درجائی می فرماید که فَلَمَّا تَجَلَّىٰ رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَىٰ صَعِقًا و آنکه همان غلام خاکی از میان پردهٔ نوشتی شاه جن و انس آن همه خطاب و عتاب می رسید و آن قدر جواب و سوال را می شنید آن همه را نیز کلام رب مالک و بادشاه میدو کلام رب الا باعتبار تشبیه و مثال هم بر کلام الله که کلام رب الارباب ست محمول نباید گردانید و ازین ضابطه و کلیه نیز آگاه باید بود و شان و عظمت کلام الٰهی را معلوم باید نمود که کلامی را که کلام الله می خوانند و آن را کلام رب نمی نامند اصل او ناشی از مرتبهٔ ذات ست اگرچه ظهور و بروز او از مرتبهٔ آن صفت ست که جامع جمیع صفات متقابله و متضاده است چه آن همه اسمای عظام که دیگران آنرا اسمای ذاتی می دانند بر مرتبهٔ همان صفت که جامع جمیع صفات ست و آن را اسم الصفات نیز می خوانند صادق می آیند و آن ذات بحت که بی چون حقیقی ست نامی و نشانی ندارد چنانچه بدان سبب دریافت و شناخت و دید و شهود هیچ عام و خاص نمی درآید همین قدر می شود که مقربان و خواصان را تجلیات انوار اسما نمود آیات کبرای صفات را برایشان ظاهر کرده ایمانی بر مرتبهٔ ذات می بخشند و درین مقام حیرت و نایافت افزوده خواصان را نیز بلسان عوام اهل زمرهٔ یؤمنون بالغیب می دارند و همه ممکنات و تمام مخلوقات را از دیدار آن مرتبهٔ ذات که هیچ وجه در دید و شناخت نمی آید از نزول این چنین آیات می رسانند و مایوس می گردانند که وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ و هم می فرماید که لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ و هم چون قوم حضرت موسی از نادانی خویش دیدار آن مرتبه آشنا نمودند بحال خود و دیدند آنچه دیدند چنانچه ازان حال و قال آن رب جلال کریم ذوالجلال این امت مرحومه را اخبار بخشیده ازان چنان طلب محال متنبه گردانیده ست که قَالُوا أَرِنَا اللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ محصل این مرام آنکه آن را که کلام الله می نامند و کلام الٰهی می دانند و آن را کلام رب القای رحمانی هم می خوانند لیکن نسبت

افسوس کہ دیدار بیک بار ندیدیم | لیکن چون بعد زوال آن کیفیت و حال آن اہل اللہ و آن فانی فی اللہ را بخود

راہ می دہند و افاقت خودی و ہستی صوری را در او پیدا می کنند در آن زمان از حقیقت و باطن او در خور ہمان معانی و علوم بقدر استعداد و مناسبت ظاہر و باطن او الفاظ و حروف پیدا می شوند و ناشی می گردند و آن علوم و معانی را در لوح حافظہ او مرتسم گردانیدہ ذہن نشین او می سازند چنانچہ درین وقت و حال بعضی سالکان ناواقف کار آن حروف و الفاظ نیز مستفاد از جناب رحمان ہمچون می دانند و از حقیقت و سر آن واقف نمی باشند و این معاملہ خود را کہ ما ما بکیفیت معاملہ حدیث قدسی ست مشابہ وحی انبیا دانستہ در غلط صریح می افتند و حد و رتبہ خود را نفہمیدہ خویشتن را کافر طریقت می گردانند و ازین قسم القای رحمانی چہ جای قلب مومنان کہ حقیقت ہمہ حیوان نیز بہرہ دارد چنانچہ لفظ اَوْحیٰ رَبُّکَ اِلَی النَّحْلِ ازین معاملہ اخبار می نماید و یکی القای ملکی است کہ دران حرف و الفاظ نیز از آن طرف مستفاد می گردند و یکی القای شیطانی و یکی انبعاث خطرۂ نفسانی ست کہ کم کسے را بر امتیاز و فرق اینہا آگاہی می باشد و آن القای ملکی یکی بقسمی ست کہ در باطن القا می شود و دیگری بطرزی ست کہ از خارج و بیرون آواز بگوش می آید و آن را آواز سروش نیز می خوانند اما درین حرف و گفتار بیرونی گاہی بندرت شیطان را ہم شرکت می باشد و دران کار درونی گاہی وہم و خیال نیز مداخلت می نماید پس برای فہمانیدن آن اسرار پیر پختہ کار کہ ردہ دان راہ رفتہ باشد و از شریعت و طریقت و حقیقت واقف و باخبر و آگاہ بود می باید تا سالک را از مقام مزلۃ الاقدام محافظت تمام نمودہ بمنزل مقصود رساند و از حقیقت کار و گفتار با خبر گرداند باری سالک رشید را باید کہ تا آن دُرر القای صدف گوش و آن جواہر اخراجی معدن ہوش و آن زر کانی دل و جانی خود را بہ پلۂ ترازوی کتاب نسنجد و بکفۂ میزان سنت وزن نکند و تا بمعیار شریعت نرساند و بمحک کلام عرفای صاحب شریعت و اہل حقیقت نکشد قدری و قیمتی و وزنی ننہد و بموجب دیدہ و شنیدہ و فہمیدۂ خویش عمل نکند و آن الہامات را سوای این وجوہ اقسام دیگر ہم ہست چنانچہ بعضی دیگر از مذکورات و حکایات بمثل فہمانیدہ می آید زیرا کہ بدون این تقریب تقریر راست نمی آید و ذہن نشین سامع نمی گردد و بشنوید کلامی را کہ آن خواجہ سرای ہمدم قال دران حالت ہجران و ملال بدان بلبل باکمال از جناب آن شاہ باجمال و جلال رسانیدہ بود آنرا کلام سلطانی می خوانند و عرفا شان آن را برای زدن مثل بر کلام اللہ مناسب می دانند و باز آن الہامات و حروف و حکایات کہ بر باطن آن بلبل از طرف حقیقت گل درمیان کوہستان و بیابان و شکم اژدہا و دیگر جا و مکان بی واسطۂ میانجی و قاصدان القا شدہ بود آن را برای فہمانیدن حقیقت حدیث قدسی تمثیل می آرند و آنکہ شاہ شاہان ہمدم قال را فرمودہ بود کہ تو این حرف و قال بہ پیش بلبل خوش حال از طرف خویش بمقال خواہی رسانید و ظاہر نخواہی گردانید کہ شاہ بی نام و نشان این حرف و بیان را فرمودہ ست آن را القای روحی ہم می نامند چرا کہ گویندہ را مماثل روح القدس می دانند و آن صدا و نوا کہ از میان عرش آن شاہ غیب

در تحقیق فرق و امتیاز کلام الٰهی و حدیث قدسی و الهامات خدائی به بیان مثلهای شافی و نکتهای کافی و تفصیل حقیقت لفظ کلام الله که مشترک است درمیان کلام نفسی قدیم و میان کلام لفظی حادث و بیان حال جماعت صوفیهٔ وجودیه مغلوب الحال و دیگر طائفهٔ بدخصال که غیر از قال بدان مردان صاحب حال هیچ مناسبت ندارند و ظاهر گردانیدن عقائد فاسد آن بی دینان از بیان کردن بعضی سخنان شان

بشنوید ای سامعان رشید ازین نی خالی این معارف جدید که این همه مثلها بیان حکایات برای آن زده می آید که سنة الله چنین جاری می نماید که او سبحانه برای اخبار اسرار خود می فرماید که ضَرَبَ لکم مَثَلًا تا حقائق و دقائق نکات شریف و معارف لطیف ذهن نشین هر غبی و کثیف هم گردد و بی شبههٔ انکار معانی و مراد آن حرف و گفتار مفهوم شود پس کسانی که ایمان بحبل الله دارند مثالهای کلام اهل الله هم که بوقت حال در لسان عربی و زبان عجمی بنظم و نثر مقابل نموده اند ذوق و شوق حاصل کرده بسیار نکات و اسرار غامض برای فهمند و کسانی که مناسبت از سخنان این نمط ندارند چنین حرف و قال را خالی از کیفیت حال دانسته اساطیر الاولین می خوانند یعنی افسانهای پیشینیان و محض بیکاری و قصه خوانی می دانند بیت

آنکه خواند افسانه خود افسانه است ‖ وانکه گیرد نقد خود مردانه است

باری بدانید که عرفا یک کلام را مثل کلام الله می خوانند و یکی را نمونهٔ حدیث قدسی می دانند و بر یکی نام الهامات می رانند یعنی چنانچه کلام الله کلامی ست که بحضرات انبیا از توسط ملک مقرب که روح القدس باشد که آنرا جبرئیل هم می خوانند رسیده باشد همچنان حدیث قدسی آن کلام شریف را می نامند که او سبحانه با پیغمبر خویش بی توسط ملک فرموده باشد و الهام کلامی را می گویند که در حالت قرب بر بواطن اهل الله القا می گردد و این را اقسام بسیار و مراتب بی شمارست که هر سالکی فرق و امتیاز آن را نمی داند و هر ناواقف کار دقائق اسرار آنرا نمی شناسد چنانچه یکی القای رحمانی ست و این معامله ولی ماناست بحقیقت کلام قدسی نبی و درین معامله فقط القای علوم و معانی ست بی حرف و صوت و بی تقدیم و تاخیر و بی لفظ عربی و عجمی غرض که کیفیت بی چونی دارد که بگفت و بیان نمی آید و همان مثل برو صادق می آید که مَن لم یذق لم یدرِ چنانچه ازین حال رجالِ امت خویش مخبر صادق علیه الصلوة والسلام بدین کلام پس ماندگان ناکام را اخبار و آگاهی بخشیده است که انّ فی امتی محدّثین و منهم عمر یعنی که در امت من جمعیت کرده شدگانند و از انهاست عمر

هر جا که من و یار بهم باز رسیدیم ‖ بسیار سخن بود که گفتیم و شنیدیم

لیکن ز تجلی که بران روی نکو داشت

چشم مخمور که از خواب گران برخاسته ست
آنچه گرد ماه رخسارش نماید هاله ست
فتنه‌ها از دامن آخر زمان برخاسته ست

بیت برخاستی از خواب و شبنم دم ز سحر زد
خورشید مگر سر ز گریبان تو بر زد

القصه بلبل با کمال بجانب یک یک یار خاص خود نگاه لطف نموده با هر یکی بقدر خصوصیت و نسبت از حرکت ابرو و اشارهٔ چشم سخن گو بگفتگو در آمده باز حکم نشستن می کرد و غنچهٔ دهان را السخنان رنگین گل کرده از مدح و ثنای بی بدل نفحات انس و محبت ابمشام جان شان رسانیده انجمن را چون چمن رنگین و معطر مے ساخت و بدین چنین سخنان همت بخشش و جرأت افزا ناله می افراخت غزل

کسی بمملکت فقر سروری داند
که در فروتری از چرخ برتری داند
سپهر ار نهد اطلس بزیر رانش
مجردی که طریق قلندری داند
بجاه عشق کسی سد اگر تواند بست
میان آرزو و دل سکندری داند
اگر بگم شدگان همسفر شدی رفتی
عجب که خضر درین راه رهبری داند
ازان حریف تهی افتاده در شکار آن ترک
که صید صید گهش عیب لاغری داند
بگیر بند تو سامع ز ناله بلبل
مباش منکر کافر چه کافری داند

و هم دران چنان وقت و حال بدین قسم مقال نعره بر کشیده مر کیفیت احوال می پیوست

سودای سلطنت ز سر این گدا زفت
قلبی که نقد دولت و رد ترا بجست
صادق نبود هر که به تیغ بلا زفت
ارزان خرید درد تو بلبل بجان و دل
چراغم گشته روشن بر شبنم خورشید می بارد
تغافل از نگه سر رشته در دست می دارد
مخور بازی تعلقها ازین تجرید می بارد

یک شب نشد که از غم عشقت چشم دل
مس پاره ایست کز طلب کیمیا زرفت
گفتی که مجرم ست فلان محترم شدم
با مشتری مبالغه در بها زرفت غزل
چرا رنگین نباشد عیش دهر از تیغ ناز او
مروت بین که از نادیده نیش وا دیدی می بارد

غزل هرگز بهوای وصل تو از جان ما زرفت
سیلابها نیامد و غم یاد ما نرفت
عاشق نشد دلی که نیامد اسیر غم
هرگز چنین مبالغه در روح ما زرفت
گدای عشقم از من حشمت جمشید می بارد
که هر سال و مه از قربانیانش عید می بارد
با این بال و پر ای بلبل چه امکان ست آزادی

غرض که دران چنان وقت ناکامی و حالت پریشانی هم اگر چه آن بلبل را درود ربان نبود لیکن تاهم از سبب عدالت مزاج این ضابطه نشست و برخاست و کلیهٔ بست و کشاد و طریق هدایت و ارشاد از دست نمی گذاشت و در هنگامی که آلات سلطانی و اسباب کامرانی به پیش خویش مهیا داشت طریق بند و بست و آداب برخاست و نشست بشانی و عنوانی بود که شمهٔ ازان سابق به بیان در آمده و احتیاج تکرار ندارد پس آن علم روحقیقت دان که از پایهٔ خود بینی بر آمده بمرتبهٔ خود شناسی رسیده جمیع مراتب و آداب کونی و آلهی را فهمیده بود هرگز بسان آن جماعت ناکام کالانعام که ضوابط آداب آدمیت و کلیات مراتب انسانی را تمام بباد داده و فراموش نموده اند و بپایهٔ حیوانی خویش رسیده بی تکلفی و بی حیائی و بی ادبی و بی شرمی را برای آسایش نفس حیوانی کمال خود فهمیده اند مستحسن نمی دانست و گاهی در مراعات آداب ظاهری و باطنے تقاعد و تکاسل نمے ورزید

بیان ضابطهٔ نشست و برخاست بلبل باکمال دران چنان وقت پر اختلال

چنین گویند که دران چنان وقت ناکامی و حالت پریشانی هم که شاه شاهان آن بلبل نالان را از شهر و باغ برآورده داخراج نموده بمیان دشت و راغ رسانیده بود داب جلوت و خلوت و طریق نشست و برخاست و آئین مجلس و صحبت او آن بود که وقت صحبت بمیان حلقهٔ خاص او آن چهار یار با اخلاص بدان عنوان که سابق کیفیت آن به بیان رسیده است می نشستند و به پیرامون اینها آن ده یار حلقهٔ دوم می بستند و بعد اینها آن چهل یار و پس آنها آن سی صد و شصت یار پهلو بپهلو چسپانده بسان خشت دیوار و سبحهٔ ابرار با همدگر پیوسته می نشستند و بگرد اگرد این چهار حلقهٔ خاص آن بر از کس رفیقان قدیمی با اخلاص می بودند و از گذشت اینها آن همه فقیران و گدایان و غریبان که بسان گلهٔ اسپان و شتران و رمهٔ گوسفندان بیحد و بی قیاس بودند هر جانبی و هر طرفی با همجنسان خویش متفق گردیده یک جای نشستند و طرز خلوت بدین عنوان بود که آن چهار یار ستوده خصال از فرش اندک دور رفته بجای خود با رنگ نقش تصاویر بی حرکت و تقریری نشستند و بعقب اینها تا جر کبیر مع آن ده یار شبیر حلقه بسته چشمهای ادب ناک خود را بر زمین دوخته قائم می گشتند و بعد اینها آن چهل تن وفادار بقسم احاطهٔ دیوار گردیده پشت بجانب یار در و بطرف بیگانه و اغیار نموده ایستاده می گردیدند و بعد این همه اخیار آن سی صد و شصت یار نیز بهمین دستور پهلو به پهلو بر پاهای خویش ایستاده و قائم شده تا زمان خواب و هنگام خلوت آن بلبل سراپا دستور و آداب بسان قلعه و دیوار ثابت و برقرار می بودند لیکن دران وقت و حال آن همه جال که درون و برون آن حلقهای قرب و صال می بودند از هیبت و جلال و شعشعان انوار جمال بلبل باکمال مجال حرکت نمودن و چشم کشودن نداشتند و این چنین صحبت خلوت و هنگام منام و استراحت آن بلبل راحت سوز در تمام شب و روز بیش از یک ساعت یا دو ساعت نمی بود که بعد از ان آن خبردار و هوشیار باعتبار ظاهر و مجاز هم چشم باز و بیدار گردیده تنحنحی فرموده آن همه یاران اخیار را مجلس خویش تقرب و بار داده قوت و مجال حرکت و گفتار می بخشید و دران چنان وقت و حال بعجب کیفیت احوال بدین چنین مقال ناله می کشید رباعی

بلبل بچنین راحت و وحشت تمثال
مقصود چیست اندکی چشم بمال
بی عبرت نیست خواب مرغان چمن
بر یک پا ایستاده سر در ته بال

چنانچه دران زمان آن نشستگان از جای خود جنبید دیده را بر داشته برای تعظیم آن عالی مقام قیام می نمودند و ایستادگان از طرف دیگران رو بجانب قبلهٔ مقصود آورده شکر آداب خدمت را بتقدیم رسانیده از پای توان می نشستند چنانچه دیگر دوران و رفیقان ازین حرکت نشست و برخاست نزدیکان و مقربان آگاهی از خلوت و جلوت آن بلبل نالان می یافتند بدین چنین نواهای پرداختند مصرع

بازار معمورهٔ دلها فغان برخاسته ست

حضور پر نور رخصت گردانید پس از سبب تنگی حوصله و ناتوانی خویش در بارم و گرفته خاطر در حرف و گفتارم که اگر قدری ضبط می کردم و عنان اختیار را کشیده می داشتم از حقیقت حال آن گل با جمال مفصل آگهی می یافتم و بکیفیت حال در آمده

بدین قال نوا برکشید غزل

خنده زد از حلقها گیسوی او
آتشین هرچه باشد خوی او

از صفا آئینه باشد روی او
سیر کن نیرنگ حسن یوسفم

مد آئینه بود ابروی او
کار سرمه می نماید بوی او

بر سواد تیره شب با صد دهن
بلبلا آن شوخ نبود گر پری

غزل

حال خود گفتی بگو بسیار و اندک هرچه هست
صبر اندک را بگوییم یا غم بسیار را

یار من هرگز نیازارد دل اغیار را
گل سراپا آتش است اما نسوزد خار را

همچنین کرماه منیر از زبان بلبل دل گیر این نوا و تقریر شنید خرم و خوش دل گردیده بگرد اگردش تصدق و بلاگردان شده باداى حرکت هر دو دست آداب و مبارک باد و تهنیت بتقدیم رسانید یکی آنکه گناه و جرأت ما گناهگاران را از طفیل و پاس خاطر بلبل نالان بخشیدند و دیگر آنکه خبر خیریت گل بی بدل را بسمع مبارک حضرت بلبل طالع مند رسانیدند و همدران وقت و حال آن همه جال بعجب خوشی و حال در آمده به پیش یک دیگر برای تهنیت و مبارک باد می شتافتند و هر یکی از ان بشارت آگاه گرده خوش دل می ساختند بار چون هنگامه بغل گیری و مبارک باد یاران و فقیران فرو نشست بلبل بطرف یاران خاص متوجه شده گفت که این مکان جلوت را خلوت گردانند که بقیه شب از خیال جمال یار و در غور معانی و اسرار حروف و گفتار آن نگار بآخر رسانیم پس یاران بعنوانی که طریق و روش آنها دران مکان بود هر دو آن صحرا و ویرانه را خواب گاه و خلوت خانه ساختند و دران زمان مشتری مرضی وان بدین چنین سخنان بخوش آهنگی در آمده بلبل را برنگ گل خندان گردانیده بسیار گلهای آفرین و تحسین از غنچه دهانش برچیده بر خویشتن بالیده پایه خود را از مرتبه ماه هم بالاتر گذرانید غزل

مهر و مه دیده حیران خود آرائی او
داغ طاوس شود چشم تماشائی او

سحر و شام بهاریست ز رعنائی او
مشتری فکر خودی شور شر محفلها ست

آن گل افشان تجلی شود از جلوه نما
فارغ از خویش شدن خلوت تنهائی او

بلبل باکمال از شنیدن این مقال خود هم بکیفیت حال در آمده بدین قال نوا برکشیده همه یاران خاص و رفیقان با اخلاص خود را است و خوش حال گردانید غزل

نیست کس آگاه از عمر دراز گیسوش
می زند از شوق طبعها قلم بالای او
روشن است این معنی از چشم سفید قمریش
کز غمش فارغ بود در دیده دید نهای او

از لطافت شد مخمر بس که سراپای او
از ازل پیدا نگردد تا ابد فردای او
چون گدایان پادشاهان بر درش در گدیه اند
می کشد سرو انتظار قامت رعنای او
نیست دور از لطف سیر خاکساریهای من

همچو بوی گل بود در جامه خالی جای او
مطلع صبح قیامت آنکه شورش چار سوست
عالمی را کرده محتاج خود استغنای او
ما ضعیفان را دل و دین ماندن امر مشکل است
صورت عالم بود پیدا ز نقش پای او

آستانہ وازمیان آن خانہ برنگ آب روان وچون آب سیل بجانب پایان واسفل روان دوان گردانیدند وآن پیل بان را نفتند کہ بسرعت نگاہ این مردم دیدۂ خودرا بہمان حلقۂ یاران وگوشۂ بیابان کہ ازان جا آوردہ بود رسانیدہ بیاید خبر رسیدن بحضور رسانند وازین معنی بہیچ احدی را باخبر نگردانند غرض کہ ہمان دم پیل بان آن پیل را برنگ دریای نیل بر سر حال آن گدایان وفقیران کہ دران بیابان میدان بی قدر وذلیل افتادہ بودند مائل وخرامان گردانیدہ وآزان جا کہ ہمہ یاران چشم انتظار براہ آن مردم دیدہ وسواد چشم خویش دوختہ منتظر نشستہ بودند ہمین کہ از دور آن مرکب سراپا سواد پرنور نمودار گردید باستقبال وتعظیم قدومش بردویدند وآن نور نظر را ازان پردہ بدر کردہ حلقہای چشم وگوشہای خاطر خود را پر نور وسرور گردانیدند وچون آن بلبل از قفس عماری برآمدہ بمیان روضۂ یاران درآمدہ بجای خود نشست متفکر وحیران برنگ گل سکوت نمودہ حرفی وحکایتی باکسی نگفت چنانچہ چون یارانش بدان حال دیدند در خود ہم جرأت حرف وقال نیافتہ برنگ نقوش تصاویر حیران گردیدند لیکن یار اول او اعتماد بر خصوصیت ومحرمیت خود نمودہ بسان ماہ نو از ہیبت مہر آن مہر کاہیدہ وکاستہ سراپا بتواضع وادب خم گردیدہ بحضورش آمدہ برنشست ومشتری را الجرف وگفتار باخود یار نمودہ گفت کہ ای مشتری آگاہ امشب این ماہ جان کاہ از ہمین فکر واندیشہ کاہیدہ است کہ آیا درین وقت وحال کہ مہر باکمال مرا ازین جا بہ پیش عرش برین بردہ اند خدا داند کہ ازمیان آن پردۂ باعظمت وہیبت کدام انوار با جمال وجلال بچشمش بی پردہ گردانیدہ اند دران زمان مشتری شعشعۂ زبان بنور پاشی دراز ساختہ روشن وعیان نمود کہ ای ماہ منیر امشب من نیز درہمین چرخ تحیر وفلک تفکر حیران وسرگردان بودم کہ اینہا با مہر پرانوار من چہ معاملہ وکار درمیان آرند وچہ تجلیات عنایات وخطابات نواختہ بجانب من برگردانند بارے چون بلبل از زبان آن شیشہ وپیمانۂ محفل این بانگ تملق را شنید بکیفیت خوشی درآمدہ برنگ گل خندیدہ بجانب آن ماہ دیدہ فرمود کہ ای یار این بار درمیان آن دیار بجائی این بلبل زار ازان سلطان جبار عنایات بسیار مبذول ساخت وہیچ یادی وتقریبی از جرائم وتقصیرات ما ننمود لیکن من گلہ از خود دارم واز تنگی حوصلۂ خویش درآزارم کہ حالا بسمع آن شہریار حقیقت خیریت آن گل بی خار از جائی رسیدہ است چنانچہ می خواست کہ از پردۂ ساز آن را بہ پیش این بلبل جان باز بیان نماید چنانچہ از ہنگام جدا گردیدن وبدریا رسیدن من تمام حقیقت حال مرا ظاہر نمودہ شروع بتشریح ماجرای آن گل کردہ عیان فرمود کہ ای بلبل بعد چندی از غرق شدن تو آن گل ہم بپیروی تو نمودہ ازان بکان خویشتن را در دریا انداختہ از چشم مردم نگاہبان پوشیدہ وپنہان گردید لیکن ای یار چون من این حرف وگفتار را شنیدم بی طاقت وبی قرار گردیدہ زار زار نالیدم وبی صبری وبیتابی را کار فرمودم چنانچہ این حرکت من زار ونزار بمزاج نازک آن نگار جبار ناپسند افتاد وازان کیفیت وحال فی الحال گرفتہ خاطر ودل تنگ گردیدہ از کشیدن آہنگ سکوت فرمودہ مرا از

آن گل بدن چه صعوبتها کشید سلطان گفت که ای بلبل هنوز تو از صفات خود برنگردیدهٔ و اخلاق گل پیدا نکردهٔ یعنی همه تن گوش و سراپا چشم و هوش نشدهٔ بلکه بسان صوفیان ناتمام و مانند بیضهٔ خام برای تواجد می خیزی و نعره می انگیزی پس حوصله و استعداد اصغای معارف بلند و حرفهای دل پسند نداری و هرگاه که از شنیدن خبر آن گم گردیده از دیدهٔ خویشتن را گم گردانیده بی خبر می گردی چرا تجسس او می نمائی زیرا که اگر بالفرض او را می یابی چون لیاقت قرب او نداری چه می کنی رباعی

بلبل گل تو ز جنس گلزار جداست
تشبیه وی از جهل بکس عین خطاست
چون بوی گلش لطیف می دانی و باز
وصلش طلبی زهی خیالی که تراست

بلبل شوریده حال از شنیدن این مقال فی الحال بحضور آن صاحب جمال و جلال بدین قال ناله برکشیده گریان گردید فرد

بجز این که جان بهم من تو جز این که جان ستانی
تو بمن چه کار دارم تو بمن چه کار دارے

باز آن دل ربای ستار از میان آن پردهای اسرار این حرف و گفتار را بدان بلبل زار شنوانیده گوشش را کر گردانیده هوشش را بر گردانیده قطعه

چه کند وصل من کسی که ترا
دیدن او هلاک جان آمد
چه زنی حلقه بر درے کانجا
تا تو باشے نمی توان آمد
چه نشان پرسی از نهی که نخست
از وجود تو بی نشان آمد

این بگفت و از اشارهٔ دستک و باندازه همان ساز آواز برکشید که از حاضران کسی هست فی الحال همدم قال و محرم حال و مظهر جمال و مظهر جلال و دیگر خواصان و مقربان از هر گوشه و کران پیدا و ظاهر گردیده بر مرتبه و پایهٔ خویش ایستاده گشتند تا بطرف آنها متوجه شده فرمود که ای خواتیم که احوال آن گل گم گردیده را که بمعرفت آن جاسوسان و خبرداران که نسیم و صبا و باد و هوا باشند بما رسیده است در خلوت ما این بلبل سراپا آفت بیان نموده برنگ گل خرم و خندان گردانیم لیکن این ناتوان زار طاقت شنیدن گفتار و لیاقت انوار اظهار ندارد پس حالا این بی تاب را از این چنین محفل سراپا ادب برآرید و بیازمائش رسانید تا بالکل حوصله و استعداد گل پیدا کرده سراپا گوش هوش گردیده نیاید و از این حالت صاحب حالی و خوش مقالی که کار بلبلان باد سنج ست خویشتن را نه برآرد و لیاقت مجلس و صحبت ما ندارد و برخواند بلبیت

ای عندلیب ناله چرا مے کشے دراز
از جانمی روم چه سپیند از نوای خویش
آتش زنم بمحفل و باشم بجای خویش غزل
چندین بباد سنجے و پرواز خود مناز
دم کش بسان غنچه و با خوی گل بساز
باران اشک و ناله نبارد بهار را
تسلیم و صبر و شکر جمال ست بنده را
شاید قمار عشق رساند ببسود وصل
تاب و توان و طاقت خود جنگے بباز
افسانهای عشق دراز ست و بس دراز
آداب و حسن خلق چه زیباست از ایاز
خواب عدم کجاست که راحت برد دلم

باری بهمان زمان خواصان و حاضران آن بلبل حیران را از ان چنان پایه و مکان بجانب پستی و پایان کشیدند و دست بدست گرفته دران سواری که وقت برگردیدن از ان مکان سر در نمود خانهٔ چشم کور پیدا کرده بود برنگ بصارت نابینا نشانیدند و آن مرکب سراپا سواد و ظلمت را مانند دیدهٔ برگردیده بی نور و بی رونق نموده از سر آن

بی سخن باشد زبان لال او ❊ غنچه سان پوشیده باشد حال او
[illegible] ❊ آه های سرد از هم پاشدش
نخله چون غنچه در خود می رود ❊ در دمی از شوق جامه می درد
هر زمان احوال او در رنگ رنگ ❊ گاه با خود صلح دارد گاه جنگ
گه ازان غنچه نوا آید چو چنگ ❊ گاه از خون دلش خونین سپیت خنگ
گه چو گل بر حال خود خندان بود ❊ گاه چون بلبل بخود نالان بود
طرفه رنگ و آه وارد آب و تاب ❊ غنچه اش از خون دل دارد خضاب
لیک باشد در خنده اش گوسار ❊ نیست کس آگه ز هوای آن جانگداز
آن صبا و آن نسیم من مدام ❊ می خرامد جانبش هر صبح و شام
زان سبب از حال گل من آگهم ❊ هم تر از آن اطلاعی میدهم

غرض که دران هنگام آن شاه خوش کلام در پردهٔ آن ساز خوش آواز بعجب طرز و انداز حقیقت سرگذشت گل زار از بدو جدائی بپیش آن جان باز بیان نمود که ای بلبل زار چون تو ازان گل سراپا درد و خار جدا گشته دران دریای خار در افتادی بعقب تو آن وفادار هم خویشتن را پریشان و دل افگار ساخته دران آب انداخت تا باشد که آبروی رفاقت ازان کار و تازگی وصل و دیدار یار حاصل آرد لیکن از واژونی بخت نژند گشته تباهیش تا بدان غرق تحقیق او نرسیده و ازان آب هم تازگی و طراوتی بدلش پیدا نگردید و هم پدر و مادر و جمیع یاران و رفیقان تو خویشتن را در آب انداختند و برای غواصی غوطه خوری از سر خود پا ساختند لیکن اصلا سراغ آن گوهر گم گشته نیافتند چنانچه در آخر کار از دست و پا زدن لاعلاج شده دست تمنا بشستند و بجای آن در نایاب آن گل ژولیده و پژمرده را بشتاب از آب بکنار رسانیدند و از افتادن آب محافظتش نمودند و بعد زاری بسیار و خرابی بی شمار پدر و مادر تو بموجب صوابدید آن دیوانهٔ هشیار محلی بر لب دریا بنا کرده او را دران ساکن گردانیدند یعنی او را دران مکان بند و زندان فرمودند چنانچه شب و روز آن گل طاقت سوز از گرمی نار فراق که گدازندهٔ جسد عشاق ست سراپا گداخته از گلاب خسار و هر دو دیدهٔ خون بار خود آب روئی بآن دریا می بخشید و در شور و طغیانش می افزود لیکن چون بر سر خار آن درد آزار دائم بی خواب بی قرار می بود بعد چند گاه شبی همه پاسبانان را خفته و بی خبر فهمیده قابوی وقت دیده باهستگی و سستی شبکهٔ آن حجره را شکسته بزودی و چستی سررشتهٔ صبر و شکیب گسسته خویشتن را از فراز آن مکان دران چنان دریای بی کران انداخت چنین که شاه غیب دان واقف از اسرار غیب بود این بیان بلا ریب تا بدین جا رسانید بلبل از بی قرار گردیده گریبان را تا بدامان بدرید و نعرهای گل های گل برزده بر زمین غلطیدن و بی تابی کردن گرفت پس شاه نواساز بمشاهدهٔ این حال دمساز گشته صوفیان صفا حال بران قال وجدی می نمود نواختن ساز خود را موقوف کرده سکوت فرمود چنانچه چون بلبل جان باز آن سررشتهٔ آواز را از جان ناتوان خویش گسسته دید از طپیدن و جهیدن وامانده به پیش پایهٔ تخت ایستاده بقیهٔ ماجرای آن گل بیچاره را استفسار نمود که ای شاه غیب دان آخر الامر آن گل ناتوان ازان چنان دریای بی کران چسان بکران رسید و بعد ازان

خوانده بغیر صبح صادق دم نیست | آن مصحف حسن را که کس محرم نیست | در گلشن راز عشق سیاران را
بانگ بلبل ز جلوهٔ گل کم نیست

القصه چون دران چنان وقت شب آن محفل سپهر شاکل که از کواکب وجود خواصان و مقربان پر بود بزنگ تباهی روز از شعشعان انوار سینهٔ آن بلبل ستاره سوز که بحقیقت مهر جهانگیر و آفتاب عالم افروز بود خالی گردید بلبل بلند اقبال پردهٔ پایهٔ آن تخت با جلال را بوسیده و بچشم مالیده بسان حاجیان بگرد اگرد آن بیت معمور طواف نموده بحالت عجز و قصور این نوا بر کشید

غزل

جز من و دولت آن نیست که دیدار تو بینم | بسر کوی تو آیم در و دیوار تو بینم
من که باشم که توانم گلی از باغ تو چیدن | این قدر بس که یکی خار ز گلزار تو بینم
من دران غم که چسان قامت دیدار تو بینم | زاهدان در هوس طوبی و اندیشهٔ جنت

و آن شاه با جمال و جلال همان ساز شاهنائی را بدهان بی نشان خویش دمیده برنگ شمع آن پروانهٔ جان باز را بدان انداز و آواز قریب تر کشیده از پردهٔ نازک آن فانوس خیال که سراپا پر از نور و جمال بود ملحق گردانیده در پردهٔ این نغمه آواز خود را آن بلبل شنوانیده رباعی

ای شور خمستان حقیقت جوشت
زیر و بم امکان نفس خاموشت | تا کی شنوی ز دور افسانهٔ خویش | اندک پیش آی تا بمالم گوشت

و هم بسرودن این قال بعجب کیفیت و حال سائید مثنوی

بشنو از نی چون حکایت میکند | وز جدائیها شکایت می کند
کز نیستان تا مرا ببریده اند | از نفیرم مرد و زن نالیده اند
سینه خواهم شرحه شرحه از فراق | تا بگویم شرح درد اشتیاق
عشق جز نائی و ما جز نی نئیم | وی دمی بی ما و ما بی وی نئیم
نی که هر دم نغمه آرائی کند | در حقیقت از دم نائی کند
کیست نی آن کس که گوید دم بدم | من نیم جز موج دریای قدم
از وجود خود چو نی گشتم تهی | جز دم نائی ندارم آگهی
فانی از خویشم من و باقی بیار | شد لباس هستی ما تار تار
جز دم نائی نیارم دم کشید | آن دهم بیرون که در من او دمید
با لب دمساز خویشم گشته جفت | نی نیارم بر لب ما آنچه گفت
رقص چرخ و انجم از ساز من ست | قدسیان را سبحه از آواز من ست
هر که دور افتاد از جنت نژند | می کنم آگاهش از بانگ بلند
آن که اندر صف نه دیگان نشست | راز میگویم بگوشش بیت بیت
گاه شرح محنت هجران دهم | بی دلان را داغها بر جان نهم
گاه آرم مژدهٔ قرب و وصال | بخشم اهل ذوق را صد وجد و حال
هم شرائع را بیان من می کنم | هم حقائق را عیان من میکنم
هر چه باشد نظم و نثر اندر زمن | نیست الا نغمهای طرز من
هست زین خوش نغمهای جان فزا | پردهای هفت چنبر بے نوا
فرصتی خوش باید و عمر دراز | تا بگویم حال خود یک شمه باز
چون بپایان می نیاید این سخن | می نهم مهر خموشی بر دهن
لیک بهر خاطر تو این زمان | می کنم اجمال حال گل بیان
که خبرداران و جاسوسان من | آگهم کردند از آن گل بدان
هست آن گل تازه و تر در جهان | داد ز آسیب خزانش حق امان
نیست جز هجران بلبل خار او | جز غم و درد ش نباشد کار او
نالهٔ او در دلش جا ساخته ست | رنگ و بو را در هوایش باخته ست

گردانیده و بهنگ نگاه از جانبی که آمده بود باز بهمان طرف جان جان و روح روان راجع و روان گردید

رسیدن بلبل جان باز بدربار سلطان غریب نواز و بیان فرمودن او حال گل به پیشش بعجب طرز و انداز و بی‌تابی و زار نالی نمودن بلبل از اصغای آن حقیقت و آواز و گرفته خاطر گردیدن آن نازک مزاج از مشاهدهٔ حال و انداز آن بیچاره سراپا عجز و نیاز

چنین گویند که چون همدم قال مع بلبل خوش مقال بدربار آن شاه با جمال و جلال رسید بزودی آن مکان جلوت از بار عام خلوت ساخته بلبل سراپا عشق و محبت را به پیش سرادقات عظمت بسلامگاه ایستاده کرده بدستهٔ رقدم آداب سلام و تسلیم ادا کنانید و آن خوش الحان دران زمان بدین عنوان نواها برکشیده و زار زار نالید غزل

طاعت خواهد گنه برآید
با موجهٔ تند سیل رحمت
خاشاک گناه ما چه پاید

کز خواهشش بررود درآید
ز اندوه تو عشوه ندیدست
هر دل که سوی طرب گراید

زآئینهٔ دل سنه زداید
آن را که تو سینه چاک خواهی
زخم از دم تیغ مے رباید

تا درد ترا نه ستاید
در فصل دی و بهار بلبل
بر خار و گل تو مے سراید

عفوت چو کرشمه نماید
یاد تو بخاطر اسیری
جز یاد تو مونس انه جهل
بر ناله اثر نمی کند رحم

غزل

رفت بهار عالمی در پی جست و جوی تو
بال هزار گل شکست رنگ و ندید بوی تو
از سر عرش تا زمین ورشک خلق تا یقین

بر همه روی رحمت روی همه بسوی تو
نی ز تو رنگ شد عیان نی ز تو داد بو نشان
در چه بهار کرده گل باغ حیا نموی تو

دهر بصد جنون فغان در طلب ست امتحان
تا ابد از ازل همان های من ست و هوی تو
هیچ کس از تلاش وصل صرفه مدعا نبرد

می رود و تو میشود آینه رو بروی تو
نی ز بهار خوش دلم نی به بهشت مائلم
عشق فگنده بر سرم خاک گدای کوی تو

هم تو مگر کنی نظر کز سخنم دمد اثر
هر زره نوا است بلبش خلق بلبل ذکر تو
دران وقت از میان پردهٔ عرش آن

سلطان این حکم و فرمان بدان مقربان رسید که حالا این بلبل غمگین را نزدیک پایهٔ عرش برین آورده ایستاده گردانند همه نزدیکان و خواصان هم ازین مکان بیک گوشه دگران روند تا این بلبل غم دیده را مفصل حقیقت آن گل گم گردید او که درین ولا از جاسوسان و خبرداران که نسیم و شمیم باشند بار رسیده است شنوانیده تر دماغ و خوش دل گردانیده آید پس مقربان دست بلبل نالان را بتعظیم تام گرفته از ان منزل و پایه با علی درجه و مقام خرام کنانیده نزدیک پایهٔ عرش ایستاده ساخته خویشتن را از ان مرتبهٔ قرب و حضور خویش بعید و دور کشیدند و دران هنگام اندکی مرتبهٔ قرب و معیت گدا با سلطان نمیاند و دران زمان از میان پردهٔ عرش سلطان این چنین سخنان در تعریف بلبل نالان شنید ندر باعی

وخیرات وآثار ریاضات ومجاهدات در بشره ووجود خویش ظاهر وپیدا گردانیده برنگ نجوم درخشان ونورانی شده اند کَزَرْعٍ اَخْرَجَ شَطْأَهٗ فَاٰزَرَهٗ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوٰی عَلٰی سُوْقِهٖ یُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِیَغِیْظَ بِهِمُ الْکُفَّارَ وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ مِنْهُمْ مَّغْفِرَةً وَّاَجْرًا عَظِیْمًا یعنی که می فرماید او سبحانه بآن محبوب خود که ای محمد نمود سپاهی لشکر رسول وسبز بخت یاران ورفیقان تو مانند کشتی ست که برون آرد شاخها وبرگها وگلها واثمار خود را از نیزه وعلم وخنجر وتیغ وسنان وپیکان پس استوار وقوی سازد آن رستنیهای خود را از بارش رحمت وتائید وعون الٰهی پس بایستد بر ساقهای خود تعجب آرد زراعت کنندگان را این تازگی واستواری وسرسبزی کشت سبز بختان تو تا آنکه خشم گیرند کافران بر یاران پیغمبر آخر الزمان وعده کرد خدا آنان را که گرویدند وکردند کارهای ستوده وایشانراست آمرزش وفردی بزرگ لیکن درین کریمه آن کریم برای فرو دادن گرویدگان عمل ستودهٔ ایشان را نیز شرط گردانیده است پس باید که مومنان بعمل ستوده گرایند تا مسلمان حقیقی گردیده بدان همه وعدهای آن کریم فائز گردند غرض که همدم قال از خواندن کلام ذو الجلال وبیان نمودن معانی وتاویلات حسب حال آن بلبل را مع یارانش خرم وخوش حال گردانید وباز از شنوانیدن دیگر کلمات وتقریرات واز رسانیدن اخبارات تقدیر باز آن بلبل گرفته خاطر ودلگیر نموده ظاهر گردانید که ای هزار داستان تو چرا حکایت غلام خاکی را به پیش سلطان بیان نمودی که بموجب آن تجلی بر حال خویش نیز عیان دیدی از شنیدن این قال بلبل خوش مقال بوجد حال درآمده بخواند

غزل
سر ننهاد بلبلم هر چند دستانی درست
نالهام نگذشت در گلشن گلستانی درست
گرچه دائم در شکستم بود چشم شور گل
شور من نگذشت در عالم نمکدانی درست
کیستم من تا نگیرد خار تهمت دامنم
قسمت یوسف نشد زین نیز دامانی درست
نیست بلبل بر تنم چون لف موئی بی شکست
در بساط من نباشد غیر سامانی درست

باری آخر الامر همدم قال مرةً ثانیةً برسانیدن مژدهٔ وصال شاه باجمال وکمال بازاو را خوشدل وخوش حال گردانیده از کیفیت حال حقیقت استقبال را از خاطرش فراموش ساخته گفت که بلبل چه نشستهٔ برخیز که آن شاه باجمال وجلال منتظر وصال تو نشسته است ومرا برای طلب تو فرستاده است وبرخواند نظم

چرغ وشاهین را نه پروای گل ست
زاغ وکرگس را نه بانگ بلبل ست
چغد را گنج خراب آمد نصیب
بزم شه را در خور آمد عندلیب

همین که بدان بلبل فرخنده خصال این مژدهٔ وصال رسید بنهایت اهتزاز درآمده سر پر وبال از زیر بال افسردگی وپژمردگی برکشید وغم ماضی واندوه مستقبل را به پیش عشرت حال فراموش ساخته بجانب مقصد وآمال خویش گرم آهنگ دیده بدین ادا نوا برکشید بیت

امروز بعد عمرے دلدار یاد ما کرد
شرم تغافل آخر حق وفا ادا کرد فرد
غم ونشاط من از تست چون گل رعنا
زیک هواست خزان وبهار گلزارم

و همدم قال بزودی دست آن باکمال را گرفته از میان حلقهٔ آن رجال برخاست ودران سواری عماری چون نور نظر از چشم مردم پنهان

وکثیف خود گردانیدیم و هم در حق آن محبوب برحق او سبحانه می فرماید که اِنَّا اَرْسَلْنٰکَ شَاهِدًا وَّ مُبَشِّرًا وَّ نَذِیْرًا لِّتُؤْمِنُوْا بِاللّٰهِ وَ رَسُوْلِهٖ وَ تُعَزِّرُوْهُ وَ تُوَقِّرُوْهُ وَ تُسَبِّحُوْهُ بُکْرَةً وَّ اَصِیْلًا یعنی بدرستی که ما فرستادیم ترا گواه و مژده دهنده و ترساننده تا ایمان آرید بخدا و پیغمبر او و قوت دهید دین او را و او بزرگ دارید او را و به پاکی یاد کنید او را بامداد و شبانگاه اِنَّ الَّذِیْنَ یُبَایِعُوْنَکَ اِنَّمَا یُبَایِعُوْنَ اللّٰهَ یَدُ اللّٰهِ فَوْقَ اَیْدِیْهِمْ فَمَنْ نَّکَثَ فَاِنَّمَا یَنْکُثُ عَلٰی نَفْسِهٖ وَ مَنْ اَوْفٰی بِمَا عٰهَدَ عَلَیْهُ اللّٰهَ فَسَیُؤْتِیْهِ اَجْرًا عَظِیْمًا یعنی بدرستی آنانکه بیعت کردند با تو بدرستی که بیعت کردند با خدا دست قدرت خدا است بالای دستهای ایشان پس بدرستی که هر که می شکنند عهد را بدرستی که می شکنند بر نفس خود و هر که وفا کند آنچه عهد کرده است برای خدا پس زود بدهد او را خدا مزد بزرگ لَقَدْ رَضِیَ اللّٰهُ عَنِ الْمُؤْمِنِیْنَ اِذْ یُبَایِعُوْنَکَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِیْ قُلُوْبِهِمْ فَاَنْزَلَ السَّکِیْنَةَ عَلَیْهِمْ وَ اَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِیْبًا وَّ مَغَانِمَ کَثِیْرَةً یَّاْخُذُوْنَهَا وَ کَانَ اللّٰهُ عَزِیْزًا حَکِیْمًا یعنی که به تحقیق خشنود گشت خدا از مومنان وقتی که بیعت کردند ترا زیر درخت پس خدا می داند آنچه در دلهای اینهاست از ایمان بالله و محبت رسول الله پس فرود فرستاد آرام را بر ایشان و جزا داد ایشان را فتحی نزدیک و غنیمتهای بسیار فراگیرند آن را و هست خدا غالب استوارکار هُوَ الَّذِیْ اَرْسَلَ رَسُوْلَهٗ بِالْهُدٰی وَ دِیْنِ الْحَقِّ لِیُظْهِرَهٗ عَلَی الدِّیْنِ کُلِّهٖ وَ کَفٰی بِاللّٰهِ شَهِیْدًا یعنی اوست آنکه فرستاد رسول خود را به راه نمودن و دین درست تا غالب گرداند آن دین را بر همه ادیان و بسنده است خدا گواه برین که فرستادهٔ خدائی یعنی که محمد فرستادهٔ خداست وَ الَّذِیْنَ مَعَهٗ اَشِدَّآءُ عَلَی الْکُفَّارِ یعنی آنانکه با وے اند از مومنان سخت تراند بر کافران رُحَمَآءُ بَیْنَهُمْ مهربان اند میان یکدیگر تَرٰىهُمْ رُکَّعًا سُجَّدًا می بینی آنها را رکوع آرندگان و سجده کنندگان یَبْتَغُوْنَ فَضْلًا مِّنَ اللّٰهِ وَ رِضْوَانًا می طلبند فضلے از خدا و خوشنودی او سِیْمَاهُمْ فِیْ وُجُوْهِهِمْ مِّنْ اَثَرِ السُّجُوْدِ و نشانهای ایشان که عبارت از نور و بهاست در رویهای اینها ظاهر است از اثر سجده کردن ذٰلِکَ مَثَلُهُمْ فِی التَّوْرٰىةِ این چنین صفت ایشان ست در توریت وَ مَثَلُهُمْ فِی الْاِنْجِیْلِ و صفت ایشان ست در انجیل و اگرچه این اشارت و بشارت مخبر از حال جمیع صحابهٔ مهاجر و انصار است بعموم لیکن بخصوص عارفان برکمال از حرف وَ الَّذِیْنَ مَعَهٗ مراد از سابقی که از وجود شریف او مثل از ذات ماه منیر زده می آید می فهمند که او اول سابقان و رفیق غار نموده آن محبوب سبحان ست و از لفظ اَشِدَّآءُ عَلَی الْکُفَّارِ مراد از شخصے که امیر باید بیر مثال اوست می دارند و از کلمهٔ رُحَمَآءُ بَیْنَهُمْ اشارهٔ از حال کسی که تاجر فقیر مثال اوست می کنند و از حروف تَرٰىهُمْ رُکَّعًا سُجَّدًا بشارت از حال عزیزی که شاه بی نظیر باعتبار مجاز و مثل نظیر اوست می دهند و از کلمات یَبْتَغُوْنَ فَضْلًا مِّنَ اللّٰهِ وَ رِضْوَانًا سِیْمَاهُمْ فِیْ وُجُوْهِهِمْ مِّنْ اَثَرِ السُّجُوْدِ تاویل از حال کسانی که تاجر کبیر و دیگر برگزیدهٔ فقیر مثال آن برگزیدگان می شوندی نمایند که آنها فضل خدا می خواهند و بهرهٔ از کمالات نبوت یافته داخل جماعت فضلیان گردیده اند و هم بمقام رضا که آخر مرتبهٔ ولایت ست رسیده اند و هم آن کسان انوار عبادات

شاہانہ دو چیز او ز عفو و صفا بگو
با ما سری چہ داشت خدا را بما بگو

مرغ چمن ز نالۂ من دوش میگریست
آخر تو واقفی کہ چہ رفت ای صبا بگو

بر ہم چو ریخت آن سر زلفین مشک سا

وہم آن ہمدم قال بخوشی حال بجانب آن بلبل باکمال اقبال نمودہ در بر خود کشیدہ بعد فراغ معانقہ و مصافحہ دست بدستش نہادہ بمقامش رسیدہ رو برو زانو بزانو شدہ بر نشست و بجانب آن یاران خاص او کہ بر پہلوی راست و چپ نشستہ بودند دیدہ این آیات را بر خواند یَا عِبَادِیَ الَّذِینَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ وَمَن يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَّحِيمًا و بتعظیم تام دست آن بلبل خوش کلام را گرفتہ بہ شفقت و ملایمت تمام گفت کہ ای بلبل خوش حال شاد با جمال و جلال از راہ عنایت و رحمت بر کمال ہمہ حالات غفلت و زلت و مستی و بی ہوشی ترا معاف فرمودہ تمام جرأت و بی ادبیہای یاران ترا بخشیدہ است و دیدہ و دانستہ از جمیع صغائر و کبائر رفیقان و تابعان تو چشم پوشی نمودہ ترا معصوم و پاک و ہمہا را مرحوم و مغفور گردانیدہ است و برای تو حکم افتتاح ابواب مسدود فرمودہ است و برخواند إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا لِّيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَيَهْدِيَكَ صِرَاطًا مُّسْتَقِيمًا وَيَنصُرَكَ اللَّهُ نَصْرًا عَزِيزًا و بجانب آن یاران خاص و رفیقان با اخلاص متوجہ گردیدہ گفت کہ تلاوت این سورۂ فتح برای فتح ابواب قرب و محو ذنوب و سیآت بسیار نافع و سودمند است چنانچہ معانی و تاویلات بعضی این آیات نیز بشنوید کہ او سبحانہ بمحبوب بی مثل خود کہ این بلبل شما را برای فہمانیدن حال بر کمال او حکم مثال بخشیدہ است می فرماید بدرستی کہ ما فتح دادیم ترا ای محمد فتحی آشکارا پس از خدا آمرزش خواہ تا بیامرزد خدا آنچہ گذشتہ است از گناہ تو و آنچہ ماندہ از ان تا تمام کند نعمت خود را بر تو و بنماید ترا راہ راست و یاری کند ترا خدا یاری کردنے بزرگ یعنی کہ چنانچہ از اکتساب خیرات و فعل عبادات تو مظہر تجلیات اسمای قدسی و جمالی گردیدہ بودی ہمچنان از فعل و اکتساب غفلت و خطیات و بسبب بازگشت و تنبہ استغفارات مورد تجلیات دیگر اسمای اضافی و جلالی ما نیز گردیدی بدین اعتبار ما ترا از جمیع تجلیات اسمای جلالی و جمالی و قدوسی و اضافی کہ مراد از اسمای جباری و قہاری و غفاری و ستاری ما باشند نیز بہرہ مند گردانیدہ نعمت تجلیات بر کمال ہمہ اسمای خود را بر حال تو تمام فرمودیم و ترا مظہر کل و جامع جمیع تجلیات و آیات خود گردانیدہ ایم چہ اگرچہ فرشتگان بہرہ از تجلیات اسمای قدسی دارند لیکن قابلیت قبول تجلیات ہمہ اسمای الٰہی کہ جمالی و جلالی و اضافی باشند ندارند آن آدم خاکی است کہ این چنین لیاقت و جامعیت دارد و بہمہ مراتب عروج و نزول سیر می فرماید و تمام مقامات تنزیہ و تشبیہ را آئینہ داری می نماید و خویشتن را مظہر تجلیات جمیع اسمای حسنی حق گرداند و باعتبار جامعیت در بیان معانی آن آیت کہ عَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا این تاویل بسیار مناسب می نماید پس این است تحقیقت صراط مستقیم کہ ترا نمودیم و بدان شاہراہ یک عضو ظاہر و باطن ترا بجانب خود در کشیدیم و ترا برگزیدہ و مستثنی در تمام مخلوقات لطیف

کان فلان چون میگذارد در غم هجران من
گفته باشی بی گل و بلبل من کی زید
بود غم خانهٔ دیرینه خرابش کردی
ای غمت آباد دل سودائیان بازارها
گر نزد خار تو ناخن در دل گلزارها
گشته مجری در ریاض صنع پیش سرو گل
دسته کردی شور شیرینی شکر خروارها
بر سپهر لاجوردی تودها پهلو زنند
گر ز بیکاران نباشد انتظام کارها
سرو قد و رنگ خد و بوی گل دارد بهار
حرف خود از شوق کی گنجانده در طومارها

دوش دلهای قیبان سخت بر من همچو شمع
من مقر جرم خویشم این گنه بر جان من
نشد از رحمت تو عاشق صادق نومید
سینه ریشانت شهید راحت آزارها
حرف یکتائیست هر جا از لبی بر کرده سر
نغمه سنجان چمن را خدمت منقارها
تا تراود نغمهای تر ز چنگ های های
گر تراشد از دل حرمانیان زنگارها
چون نسیم خلق خوش خریان وزانی بر چمن
نیست بی وجه این همه دل بردن گلزارها
فرد کو کسی تا بگرفتاری ما رحم کند

چون شنید ناگه ز سوز و گریهٔ پنهان من
غزل دل که سودای تو می پخت کبابش کردی
مدتی گرچه ز خود دور عذابش کردی غزل
باغ و بستان از چه بالیدا این چنین در خرمی
صد زبان گردیده در اقرارها انکارها
هردم از کنجهای تنگ در مصر خیال
زور شوق از گریهای زار تا بد تارها
کار و بار عالم صورت نگردد منتظم
سر فرو دزد و خلیدن در سنان خارها
پایهٔ منقار بلبل از قلم هم کمتر ست
قفس ما بتماشای گلستان ببرد رباعی

محتاج برحمت الٰهیم همه
سر تا بقدم غرق گناهیم همه
لطف تو اگر دست نگیرد ما را
ورنه بگنه نامه سیاهیم همه

پس دران چنان وقت و حال همدم قال بران مرکب با هیبت و جلال بدان منوال به پیش چشم آن مردم الوالابصار نمودار گردید که زلف معشوقان سراپا ناز از باد دلهای عشاق جان باز بی صدا و آواز بحرکت و پرواز در آمده بدیدهای زارشان نمودار می گردد و چون آن مردم آگاه بجانب آن مرکب سیاه نظر و نگاه انداخته غوری نمودند چه می بینند که پیلی ست بغایت بلند و مطبوع که سراپایش برنگ سر جهوشان سواد و نورانی می نماید و خرطومش همسر گیسوی محبوبان به پیچ و تاب در می آید و گویا که اشارهٔ ربودن و کشیدن دلهای مجذوبان و جانهای غمناکان بجانب خود می نماید که ناگاه از میان آن سیاهی و سواد که برنگ شب تاریک و زلف خوبان و چشم شاهدان بود همدم قال چون روز نوروز و روی جانان و نگاه مردمان پیدا و ظاهر و روشن گردید و بسان باران رحمت و اشک شفقت ازان ابر تاریک و دیدهٔ سیاه نزول اجلال نمود همین که آن عاشق پر ملال روی همدم قال را دید خرم و خوش حال شده بتعظیم تمام باستقبالش دوید و بدین قال نوا بر کشید

غزل

احوال گل به بلبل دستان سرا بگو
رمزی ز نو بسرین حدیثی بیا بگو
لیکن ز فضل و بخشش شه باگدا بگو

ما محرمان خلوت انسیم بی حجاب
بر این فقیر نامهٔ آن محتشم بخوان
در وقت بار بارگه کبریای او

باگوش آشنا سخن آشنا بگو
با این گدا حکایتی از پادشا بگو
بعد از ادای خدمت و عرض دعا بگو

ای پیک آشنا خبر یار ما بگو
جان پرورست قصهٔ جانان پرده دار
هرچند داد و عدل ز شاهان بود پسند
هرچند بد ایم تو ما را بدان مگیر

هستی چرا باین قدر آزار گرفته خاطر و شکسته دل می گردی که هنوز بسیار کارهای سخت و دشوار که تعلق بدل بردن و جان گرفتن دارد در پیش ست و هر عاقبت اندیش را خوف آخرت خویش ست **بیت**

بس کنم خود و افغان را این بس ست ۔ نکته کافی ست گر عارف کس ست

باری چنین گویند که آن شاه جبار بعد این همه اظهار و گفتار بدان همدم قال فرمود کهای پیغامبر و رسول چون بر سر حال آن بلبل ملول نزول خواهی نمود اول اخبارات مغفرت شنوانیده آیات رحمت را بخوش الحانی بر پیش او خواهی برخواند و خاطر پریشانش را بجمعیت و خوشی خواهی رساند و هم یارانش را بشارات رحمت و مغفرت داده تلقین بسیاری تلاوت قرآن مجید فرموده از معنے و تاویلات بعضی آیات سورهٔ فتح که برای زدودن زنگ عصیان خیلی سودمند ست نیز آگاهی خواهی بخشید و بعد از ان بلبل واقف اسرار گل را از آگاهی دادن آن اخبار تقدیر باز گرفته خاطر و دلگیر خواهی نمود چه سنة الله چنین جاری ست که عاشقان و محبان را دائم در شادی و اندوه میدارند و دلهای آنها را بحالت امید و بیم می گذارند و بعد از ان باز در شنوانیدن بشارت ملازمت بحالت شادی و بشاشت در آورده فکر و غمهای آینده را از خاطرش فراموش و محو خواهی گردانید و برنگ نور نظر در پردهٔ عماری فیل سواری خود پنهان نشانیده از چشم مردم پوشیده در این جا خواهی رسانید و بوقت خلوت همراه خود بحضور سراپا سرور ما آورده ملازمت خواهی کنانید تا ما بدون واسطهٔ تو اهی خیر مقدم خوش کلام با او حرف کلام کرده آیات کبری و صفات عظمای خویش نموده در تمام خواص و عوام او را امتیاز و مخصوص گردانیم و جزای این همه محنت و بلا با و برسانیم

رسیدن همدم قال بر سر حال بلبل پریشان احوال و رسانیدن مژدهٔ رحمت و مغفرت آن شاه با جمال و جلال و خواندن آیات بابرکات ذو الجلال بحسب وقت و حال و همراه خود برداشته بردنش بمقام قرب و وصال

القصه در شب برات همدم قال برات نجات آن فقرای خسته حال از جناب شاه با جلال و جمال حاصل نموده بر پیل شب رنگ که برفتار چون موج دریا سائل و برنگ سواد دیده بر سر حال مردم مائل بود سوار گردیده نزد آن بلبل رسید دید که همه فقیران و درویشان چون سواد و بیاض چشم مردمان سواد آن شهر را عین حجره و خانهٔ خویش تصور نموده بفراغ خاطر بهر گوشه در افتاده بخواب راحت غنوده اند **فرد**

ای دیده گنه کردهٔ و مے خسپے ۔ آن کس که گنهگار بود چون خسپد

لیکن آن بلبل هوشیار با چند یار بسان سبحهٔ ابرار یک جا حلقه بسته نشسته ست و از دانهای اشک خویش انجم شماری می نماید و از چشمهٔ چشم خود نامهای اعمال مردم سیاه کار و رفقای نابکار را شست و شوی فرماید و برای زیادتی و افزونی حاصل مزرعهٔ آخرت خویش نیز بدانه پاشی می گراید و هم از بر آوردن نالهای سا بطرف عالم بالا عروجی و صعودی دارد که در ان حال بدین چنین قال نالهٔ می انگیزد **غزل**

ای بدل نزدیک و دور از دیدهٔ گریان من ۔ نیستی غائب زمانی از دل من جان من

گر نمی خواهی که جسم شادمان یاری بپرس

رع آنچه خوبان همه دارند تو تنها داری	و ای بلبل باخبر ازین معنی نیز واقف و باخبر خواهی بود که ترا من وعن نمونهٔ کار

آن بندهٔ خاکی نمودند و هم در دریای بلیات و آفات که نمود کار طوفان نوحی بود غوطه بخشیدند و از ان چنان در یکنار بی کنار صحیح و سالم بکنار رسانیده امیدوار کنار نگار گردانیدند و باز ترا در شکم اژدها رسانیده از معاملهٔ یونس و ماهی کماهی آگاهی بخشیدند و هم بمثال آن صبیح باجمال حسن باکمال داده جمال ملاحت ترا بر صباحتش افزوده شوری بعالم انداختند و هم ای بلبل فصیح زبان ترا بلسان آن مرد خوش الحان نفس گیرا و دم هوش ربا عطا ساختند و هم بمثال آن صاحب ملک و مال مالک کار و جبال گردانیدند و عنقریب ست که هفت اقلیم را بتسخیر اولیای دولت قاهرهٔ تو در آورده در تحت تصرف حکم و فرمان تو در می آرند و هم بمثال آن کلیم خوش مقال از میان پردهای جاه و جلال با تو آن همه جواب و سوال بمیان آورند و هم ترا ای بلبل با نوا مانند آن روح افزا زندگی بخش قلوب مرده گردانیده حیات عشق بخشیده ترا زندهٔ جاوید نمودند و هم نزدیک ست که ترا ازین نشیب مسکنت بر فراز افلاک مکنت و ثروت بر آورده کرسی نشین می فرمایند و هم چنانچه ترا سیر و طیر و عبور عالم خاک و باد و آب میسر کرده اند در آخر کار گذار بمیان کرهٔ نار بلسان خلیل مختار نیز نصیب می کنند و طلای جسد ترا بامتحان در آورده پاک و صاف می نمایند و چو روح الله ترا ای اهل الله بر فراز چرخ برین بر آورده جانشین می گردانند و چه جای نمود کار این همه اخیار که ترا نمونهٔ کار خیر الاخیار نیز نموده در ان شب سیر جسدی کنانیده از دیدار نگار مشرف گردانیدند و هم ای بلبل زار از ان کار و بار سخت و دشوار نیز باخبر و هوشیار خواهی بود که آن جمیل حقیقی غیرت تحقیقی دارد و بدان سبب دست تقدیر برای بسمل نمودن آن ذبیح بی تقصیر در معاملهٔ خلیل دراز فرموده بود اگرچه کار را تا بگلو رسانیده بکار نبرده بود ولیکن در آخر کار چون آن غیور مختار را کار با محبوب او افتاد از غایت بی نیازی و بی پروائی رشک خود را بعمل آورده جگر گوشهای آن محبوب را کباب حسینی کرده از کمال بنده نوازی قبول فرموده آنها را راس و رئیس مقبولان و مقتولان خویش گردانید پس بهمین طریق ای سالک طریق آن معشوق شفیق تو که بصفت تخلقوا باخلاق الله موصوف گردیده ست با عاشق دل ریش تجلیات جلالی و قهاری خویش اظهار می فرماید و بلبل دل افگار خود را انجارهای محنت و بلا مبتلا می دارد و بوقت آخر بهار غنچهٔ دل و پرچهٔ جگر او را هم خون آشام ساخته ریزه ریزه نموده بر سر خار برمی آرد و موسم خزان را بجهان نمودار کرده رنگ عبرت و حیرت را بچشم عاشقان زار و هوسناکان نابکار پیدا و هویدا می گرداند تا هر بوالهوسی کار محبت را سهل نداند و معاملهٔ عشق را بازی نشمارد و از معاملهٔ رنگارنگ آن نگار

که هر لحظه در آنی و هر دم در شانی دیگر جلوه می فرماید در حالت نومیدی انکار هم نه در آید فرد	خار ارچه جان بکاهد گل عذر آن بخواهد
	ور نه بابار که گرد انچه زلیخا می کرد فرد
	پس ای بلبل تو که واقف از اسرار گل

سهل ست تلخی ار جنب ذوق مستی	فرد عشق آه هست جنونی که ندارد به نیک
انچه تو دیدی و تو می کشی از جور فراق	که شنیده ست و که دیدست و که اندیشه آمد

فرمود که ای همدم محرم ما بر حال آن بیچاره گدایان و فقیران غافل و مجرم ظهور آن همه تجلیات جلالی و قهری فرمودیم و آن بلبل با نوا را از میان بهارستان لطف خویش اخراج کرده به پیش چشم او موسم خزان غضب خود را هم پیدا و آشکار گردانیدیم لیکن او را خیلی راسخ دم و ثابت قدم در راه عشق و محبت فهمیدیم و هم یاران او را در طریق تبعیت خود و نیز صادق و راسخ دیدیم و هرگز میل خاطرش بجانب مال و دولت و جاه و حشمت ندیدیم و او را خالص طلبگار ذات خویش فهمیدیم و چون ما خلیفهٔ اسم ایم حالا بموجب حکم تَخَلَّقُوا بِاَخْلَاقِ اللّٰه عمل می نمائیم که او سبحان در قرآن چنین بیان فرموده است وَهُوَ الَّذِی یَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهٖ وَیَعْفُوْ عَنِ السَّیِّاٰتِ وَیَعْلَمُ مَا تَفْعَلُوْنَ و هم در جای دیگر چنین عیان نموده است که اِنَّ اللّٰهَ لَا یَغْفِرُ اَنْ یُّشْرَکَ بِهٖ وَیَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِکَ لِمَنْ یَّشَآءُ پس بموجب سنة اللّٰه ما هم از سر جرم و جرأت آنها درگذشتیم و هر یکی را بخشیدیم باید که تو در وقت اخیر شب که هنگام نزول رحمت است بر عماری فیل شب رنگ فلک رفتار سوار گردیده برنگ نور نظر از چشم مردم پنهان شده بر سر حال آن بلبل نالان که دیدهٔ انتظار براه دارد رسیده ظاهر نما که ای بلبل سراپا جوش و خروش حالا شاه جرم بخش خطاپوش عذر نیوش از راه کمال عنایت و مرحمت همه غفلت و ذلت تمام سهو و فراموشی و جمیع کارهای مستی و بی هوشی ترا معاف فرموده و بخشیده است و بر همه کارنامها و دلیری و جرأت یاران و رفیقان تو قلم عفو کشیده و از تمام صغائر و کبائر تابعان و پیروان تو دیده و دانسته چشم پوشی نموده و هر چند که بعض عوام کالانعام درین ملک و مقام بافعال ناکردنی و کارهای بدسرانجام که هرگز قابل بخشیدن نبودند اقدام نموده بودند بزعم فاسد خود میدانستند که ازین کارهای پنهانی ما شاه شهر و مالک دهر خبری و آگاهی ندارد حال آنکه جاسوسان نهانی و خبرداران پنهانی یک یک قول و فعل آنها را بجناب آن سمیع و بصیر که خودش هم از همه امور واقف و خبیر است گذارش می کردند لیکن آن کریم ستار آن را به پیش تو پیدا و اظهار نفرموده لیکن از سبب شامت اعمال آنها این همه شدت و محنت بذات شریف و یاران لطیف تو نیز رسیده است که هر کسی حقیقت آن را کم فهمیده است غرض که در معاملهٔ دار و گیر و در هر امر و کار آن سلطان عادل جبار مصلحتها و حکمتهای بسیار است که در حصر بیان و اظهار نمی آید لیکن این قدر دریاب که چون مهمان عزیز است طفیلی هم عزیز است اگرچه بحقیقت آن ناکس هم ناچیز است و هم آن شاه با جلال و جمال دران وقت بهمدم قال فرموده بود که ای همدم تو از طرف خود بدان بلبل خوش مقال خواهی گفت که ای هزار دستان تو چرا حکایت غلام خاکی بجناب شاه شاهان بیان نمودی که بدان سبب همان عنوان تجلی بحال خویش مشاهده کردی باری الخیر فیما وقع حالا خاطر جمع خواهی داشت که بیقین تمام خواهی شناخت که تو محمدی مشربی پس شاه بی نام و نشان ترا از جمیع بندگان و فقیران زیاده تر می خواهد و اراده دارد که هر معاملتی که با تمام برگزیدگان بمیان آورده اند نمونهٔ آن را بتو نیز نماید و ذات بابرکات ترا مستجمع جمیع آیات گرداند

بر درت چون قرعهٔ دولت بکام افتاده‌ام
چشم تا واکرده پروازم بدام افتاده‌ام
برق رسوائی جهد از گرد راه وحشتم
چو سایه روی بدیوار آفتاب خودم
زدام سعی چو گرداب برنمی‌آیم
رهین منت شیب خود و شباب خودم
نشان خضر طریقت ز من چه می‌پرسی
شراب مجلس احبابم و کباب خودم
چون کاغذ بادم ز طپیدن چه کشاید
آمیخته این بحر با آب گهری هست
شور طلبم کرد جهان را همه غربال
ای وای که می‌گفت که شب را سحری هست
سخت در افتادگی عالی مقام افتاده‌ام
شور دلهای حزین بالیده از چاک دلم
آتشم در کوه سنگ و شهر نام افتاده‌ام
خموشیم چو نفس زیر لب سخن دارد
همیشه مرکز پرگار انقلاب خودم
بخوابم آئی و از رشک می‌شوم بیدار
چو ریگ بادیه گم گشته سراب خودم
غزل با جلوهٔ معشوق ز عاشق اثری نیست
سر رشتهٔ تقدیر بدست دگری هست
در آتش بیداد که افتاد سپندم
بر دامن هر ذره غبار سفری هست
فرد بنالهٔ دل زارم اثر نمانده و شادم
پر نزد از آشیان تا صحن باغ آزادیم
حالی در دو تو چون شعر تمام افتاده‌ام
غزل چه در طلسم غم از ظلمت حجاب خودم
ببزم خویش سؤال خود و جواب خودم
ز سرد و گرم جهان مو بمو شدم آگاه
که نیست محرم شبهای وصل خواب خودم
ز فکرهای جگرسوز خویشتن بلبل
در سایهٔ گل بلبل بی بال و پری هست
جو شد همه مهتاب حقیقت ز مجازم
با نالهٔ این سوخته بوی اثری هست
بلبل غم هجر ست محیطم چه کنم های
که نالهٔ که ز بیداد اوست بی اثر اولی

مهربان گردیدن شاه غیب بر حال بلبل بی عیب و باز طلب فرمودنش بحضور پردهٔ عرش با جمال و جلال بمعرفت همدم قال و هم رسانیدن آن قاصد عاقبت اندیش بلبل دل ریش را از اخبار دیگر بلبیات در پیش و نیز خوش دل گردانیدنش از مژدهٔ وصال شاه با جمال خویش و دلاسا و دلدهی کردنش بدین چنین گفتار که ای بلبل خوش گفتار نیکو کار ترا که نمونهٔ معامله و کار همه ابرار و اخیار می‌نمایند برای آنست که وجود شریف ترا هم بمثال دولت آن پیشینیان ملکی صفات میگردانند بدان سبب این همه بلاهای سخت و آفات دشوار بر تو می‌اندازند زنهار که از جای استقامت و قرار لغزش و فرار نخواهی نمود و سود و بهبود نشأتین خود را در همان فهمیده نغمهٔ هل من مزید سروده در آهنگ خویش گرم نواتر خواهی بود

بالجمله بعد مدتی آن سلطان جبار و قهار بر حال آن جماعت مجرم و گناهگار رحیم و کریم گردیده همدم قال را مخاطب ساخته

بندگی خود نموده بدین چنین تقریر نواها می کشید رباعی

یاد آیدت آن مهر و وفا داریها
وان در حق من لطف و غمخواریها
اکنون بتصور و خیال مهرت
ماییم و شب دراز و بیداریها

غزل

دشت محشر بنظر عالم تنهائی بود
آن قیامت قد قاتل چو بتمکین می رفت
دود هستی برسد چشم تماشائی بود

هر که شد محو رضا دامن آرام گرفت
هر طرف شور چرا زود نمی آسائی بود
ماه از ان روز که شد بحر محبت جاری

هر که را حیرت دل سرمهٔ بینائی بود
بی خودی لنگر این کشتی دریائی بود
همه دیدار شد تا همه پروانه نسوخت
کار دیوانه چو گرداب جگرخائی بود

ودران چنان وقت و حال بلبل پر ملال با چشم گریان بجانب یاران دیده بچنین مقال نوا بر کشیده از عاقبت کار خویشتن حیران و پریشان می بود رباعی

گر بلبل زارم که ز گلزار توام
بی هیچ خریدار ببازار توام
صد جرم کنم برامید عفوت کرمست
دیوانه بکار خویش و هشیار توام رباعی
وی بی خود وام ز شعور آثارم
فردا خاکیم و جوش گل در باریم
هنگامهٔ عرض بی نیازی گرمست
در هر عدمی وجود دیگر داریم

فرد

ممتاز بود نالهٔ من در صف عشاق
چون آه مصیبت زده در حلقهٔ ماتم

بیت

با کس ز جور یار حکایت نمی کنیم
صد شکر می کنیم و شکایت نمی کنیم

غزل

اگر بر خاک کویت خاک گردم
یقین کز خاک کویت بر نگردم
اگر گردم ز جورت پس نه مردم
صفتهایت صفتهای جدا است
ره عاشق بجز راه فنا نیست
ز سر خلق تو کس نیست محرم
ازین هیبت نمی شاید زدن دم
ثبات و صبر در راهت ضرورست
نباشد کار عاشق غیر مردن

اگر جان را ندادم پس چه کردم
محبت رنگها دارد سری باید کشید این جا
دل از خود رفت ساقی تا دماغ من رسید این جا
فنا آماده راهی ز بحر عشق کی باشد
چو شمع سرخ می سوزد تن خون شهید اینجا غزل
ز سوز دل چنان پروانه سان گرمست بازارم
چو صبح از سینه صافیها بیاضی در بغل دارم
چو شمعم از زبان غیر از عرق حاصل نمی گردد
بود در سنگ رهش نیز بالش سرما
متاع است چو آئینه دولت دیدار
غیر از تو کسی مدد نخواهد بودن

بجز ناله ندارد کار بلبل
تماشای گل رعناست از بیم و امید این جا
هوای باغ عشق تا کند صد گونه غم پیدا
ز خود هر کس تهی شد همچو کشتی وا کشید این جا
چو ریگ شیشهٔ ساعت بقید خود گرفتارم
که میسوزد برنگ شمع دست هر خریدارم
چراغ برق چشم سرمه سا گردد ز تاثیرش
سراپا سوزم و سرمایهٔ سرمست اظهارم
جهان بود ز هجوم جنون ما دل تنگ
بود کلاه نمد بی رخ تو بر سر ما
کار من و هستی من و نام امید

همه شب تا سحر با آه و دردم غزل
بزم باده نتوان تنگ کردن جای یاران را
که نخل ماتم مجنون مسکین ست بید این جا
ز بس شمشیر نازش گرم قتل بلبل ست امشب
غبار خاطر خویشم بود سر گشتگی کارم
نمی خوانم بغیر از مصرع مهر و محبت هیچ
بصحرائی که طرح بزم می ریزد شب تارم
غزل همه خاک سر کوی اوست بستر ما
غبار خاطر صحراست گردش سر ما
رباعی کارم هرگز بخود نخواهد بودن
چون با تو فتاد بد نخواهد بودن غزل

بی فائده پای مال گشتیم دستی نگرفت دستِ ما را بر نغمهٔ زیر و بم گرفت ست افتان بلند و پستِ ما را
زر هفت خم فلک ندارد گردون می یک نشستِ ما را افتاده هزار غصه بر هم مژده دل غم پرستِ ما را
ساقی گر ز کف گزیدنی بخشش یک ره لب بوسه مستِ ما را غزل همه تقصیر ایم وای همه گر بدوری دهی سزای همه
در دلم جای هیچ چیز نماند ای خوشا من تو ئی بجای همه تا که بیگانه منت خوانند راضیم باش آشنای همه
عالمی کشته چه باک ترا نیم نازی ست خونبهای همه سالکان تو سرفرازان اند تاج فرق ست خاک پای همه
تا که بلبل ز جمله پیش افتد باز گردیده از قفای همه غزل از اسیران خود جدا شدهٔ همه بی رحمی و جفا شدهٔ
نگهی در پی تغافل نیست غافل از فکر خون بها شدهٔ عطر در جبین طره می داری آگه از درد بی ضیا شدهٔ
بهر خود غال بدنی گیریم تا بگوئیم بی وفا شدهٔ حرف بیگانگی که می شنود خبرت نیست آشنا شدهٔ
صید و صیاد و صید یک گر اند مبتلا کرده مبتلا شدهٔ بلبلا خوش بلاف می لافی این همه محرم از کجا شدهٔ

غزل چه بودی ار دل آن شاه مهربان بودی که حال من نه چنین بودی ار چنان بودی گرم زمانه سرافراز داشتی و عزیز
سریر عزتم آن خاک آستان بودی بگفتمی که بها چیست جور ظلم سلم ترا گرم بهر سر موئی هزار جان بودی
عیان شدی که بها چیست خاک رهش را اگر حیات گران مایه جاودان بودی ز پرده کاش برون آمدی چو قطرهٔ اشک
که بر دو دیدهٔ ما حکم او روان بودی برات خوش دلی ما چه کم شدی یا رب گرش نشان امان اندرین زمان بودی
اگر نه دائرهٔ عشق راه بربستی چو غنچه بلبل مسکین نه بر سنان بودی القصه آن جماعت بی نوایان که فانی

از جان و باقی از خواهش و ارادهٔ جانان بودند بسان گوسفندان صدقه که سر داده باشند از شهر اخراج شده بفنای آبادی
رسیده بگرد اگرد آن مکان قربان می گردیدند و صلا بخوردن و آشامیدن میل و رغبت نمی کردند و از مو بموی خویش هزاران
زبان بیان گردیده ظاهر می نمودند که ما از جناب مالک دهر و خداوند شهر همین امید و تمنا داریم که از راه کمال فضل جرم
ما گناهگاران بخشد یا بمقتضای کمال عدل ما نابکاران را بکشد و ازین عذاب جان کندن نجات دهد و بدون این دو
وجه بهیچ وجه سر و روی ما را ازین مکان و آستان جدائی و رهائی نخواهد بود فرد بکمال صندل این در دهر به پیشانی
که من صداع ازین آستان نخواهم برد رباعی یا فکر دل فگار می باید کرد یا کشتنم اختیار می باید کرد
القصه ازین بیش ندارم طاقت یک کار ازین دو کار می باید کرد فرد بحرف قتل ما روزی زبانش گشته می ترسم
غزل که از تاثیر بخت ما دم آن تیغ برگردد جان گنهگار ست و مجرم رحمت جانان کجاست قصهٔ طغیان ز حد شد شیوهٔ غفران کجاست
محو گرداند گناه عالمی را در دمی یا رب آن موج کرم آن بحر بی پایان کجاست و آن ماه منیر دلگیر نظر ز معصومیت قدم

جان نیز خراب سست خراب ست خراب | گفتم بعتاب گشته‌ام هست عذاب | گفتی که ثواب ست ثواب ست ثواب

فرد کسی در عاشقی هم پیشه‌ٔ را چون من نمی‌خواهد | خورم گر آب شیرین بیاد کوه کن آید | آن سلطان غیب دان از شنیدن این نغمه

سخنان حق شناس نادان برنگ گل خندان گردیده نیز برخواند | رباعی شد بلبل اسیر ارچه با گل همدم | در هند شکر پرست شد طوطی هم

حاشا که برابری تواند کردن | با عاشق رنگ و بو گرفتار منم | باری بعد از بسیار رد و بدل و قیل و قال آن شاه با جلال

بجانب مظهر جلال متوجه گردیده فرمود که ما برای پاس خاطر این حق شناس ناعاقبت اندیش حالا از سر خون این جماعت دل ریش در گذشتیم لیکن باید که تو بر سر حال آن بلبل نافرمان بردار و بی نوایان گناهگار شتافته از حضور باد روانهٔ منزل عیش و سرو جدا و مهجور ساخته ازین شهر اخراج نمائی و هیچ یکی را به پیرامون این مکان دار الامان نگذاری چنین گویند که چون مظهر جلال با افواج قاهرهٔ خویش بر سر حال آن رجال که پایمال گرد ملال غبار نکال گردیده در میدان حیرت و دهشت ایستاده بودند رسیده آن حکم ناطق را شنوانیده تکلیف رفتن از آن مکان نمود در آن زمان بلبل نالان بجانب کوشک سلطان

دیده این نوا بر کشیده از آن جا روان گردید | غزل سهل باشد که بر دم کنی از محفل خویش | گر توانی برانداز مرا از دل خویش

نالهٔ و آه بهر سینه مجاور نشود | می شناسد غم و درد تو سر منزل خویش | هر جفائی که کنی شکر برابر دارد

نیستم آنکه حسابی نکنم در دل خویش | هوش و آگاهی خود را همه بر باد دهیم | بامیدی که شوم یک نفسی غافل خویش

غزل بالا زبان سلطان که رساند این ماجرا | که بشکر پادشاهی ز نظر ان گدا را | ز رقیب دیو سیرت بخدا همی پناهم

نگران شهاب ثاقب مددی کند خدا را | چه قیامت ست جانان که به بینوا نمودی | رخ همچو ماه تابان دل همچو سنگ خارا

دل عالمی بسوزی چو عذار بر فروزی | تو ازین چه سود داری که نمی کنی مدارا | غرض که مظهر جلال یک یک رجال را از آن

مقام ناکام کشیده شهر بدر ساخته تا بمسافت یک میل شرعی رسانیده گفت که ای بلبل زار اگر سلامت و خیریت خود می خواهی باید که ازین ملک و دیار بجانب دیگر شهر و گلزار پرواز نمائی از شنیدن این مقال بلبل پر ملال گفت که ای مظهر جلال مرا در هیچ حال جدائی و رهائی ازین ملک و ملک متصور نخواهد بود تا جان در تن دارم سر را بر همین آستان خواهم سود این بگفت و برنگ نقش پا در آن جا بخاک بنشست و بدین چنین سخنان بناله و فغان پیوست غزل

من سگ این آستانم بی وفائی چون کنم | هر کسی گوید که بلبل چند نالی مثل رعد | گر جفائی رفت از جانان جدائی چون کنم

چون گرفتارم بچنگ بی نوائی چون کنم رباعی

گر جلوهٔ ناز او مکرر گردد | کی آینه ام برنگ دیگر گردد | دل را چه مجال ست که دور از تو خدا | از قبله چسان قبله نما بر گردد

بیت دلم ز سختی غمهای او ندارد ننگ | که آشنائی ذاتی به شیشه دارد سنگ مصرع

برای عشق چه تقصیر کرده بلبل | اگر بسرهٔ صلح آمدست یار امروز | غزل غم ساخته هست همه ما را | خوش کرد الم شکست ما را

معذورون این دیوانگان و مجاذیب انیز از کرم خویش معذور داشته بر خطا و نسیان ایشان مواخذه نفرمایند و از سر قتل ایشان درگذرند

فرد بقتلش عاقبت روزی پشیمان گشته خواهی گفت | که در خون ریزی بلبل تامل کاشکی کردم

و تعجب کیفیت حال بحضور آن معشوق با جمال و جلال برین قال تکلم نموده گریان گردید

بلا معزول می بینم اجل بی کار می بینم
شدم محو تماشای رخت کو وعدهٔ فردا
که دیگر خضر را از عمر خود بیزار می بینم
مراد ر پیش این بت سجده کردن کی روا باشد
چمن آرا که از دامن گل بستر او
عشق پرشور تو دریای گرامی گهری ست
آتش طور توان یافت ز خاکستر او

اگر بر شاخ گلبانگ انا الحق میزند بلبل
قیامت گو مشو قائم که من دیدار می بینم
سبو خالی شد و افتاد دست از کار ساقی را
که از ایمان گره در رشتهٔ زنار می بینم
چشم بد دور ز مژگان سبک دست تو باد
که سیه بختی عشاق بود عنبر او

غزل ز چشم خواب بندت فتنه را بیدار می بینم
که چون منصور آن سر مست را بر دار می بینم
ز بیدادت چنان شد زندگانی تلخ در عالم
هنوز این مست را در کار خود هشیار می بینم
غزل هر که چون شبنم گل پاک بود گوهر او
که بجز از دو جهان سرخ نشد نشتر او
هر که را برق نگاه تو کند خاکستر

شاه شاهان برنگ گل شاه سپر غم خندیده فرمود که ای حق شناس تو برای شفاعت این فقرای ناحق شناس مبالغهٔ بی قیاس می نمائی لیکن در آخر کار ازین کار تاسف بسیار خواهی نمود چرا که تو خویشتن را عاشق مظهر گل و این بلبل را عاشق گل می دانی و بدین مناسبت کار نسبت رقابت با این بلبل زار پیدا کرده پس این همه رحم و شفقت که بر حال رقیب می نمائی خوب نمی کنی که ثانی الحال ازین کار بحالت خماری رسی و بی مزه می شوی و من چون خلیفة الله ام بموجب سنة الله با هر کس گمراه و همه خلق الله معامله می کنم که او سبحانه در قرآن چنین بیان می فرماید که وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ یعنی که اوست قهار بالای بندگان خود و اوست حکیم و علیم پس ما هم بمقتضای حکمت و عدالت خویش با تابعین ناعاقبت اندیش دار و گیر می فرمائیم که هر یک ناواقف کار را تنبیه شده آن اسرار نهی دانیم حق شناس باز التماس نمود که شاه معدلت اساس اگرچه در ظاهر و مجاز این بلبل را هم عاشق می خوانم و خویشتن را هم عاشق می دانم لیکن در معنی و حقیقت بمیان گل پرست و انسان پرست تفاوت بسیار می شناسم و کجا طالب گل را با عاشق مظهر کل مقابل میکنم فاما نسبت مناسبت عشقی و مشارکت اسمی و گرفتاری حقیقی و رسمی شفاعت همکاره را بر دل درد مند خویش واجب می انگارم **غزل**

چون من بنقص خویشتن آی اقرار میکنم
هیچم نماند در همه عالم بالاتفاق
زنار اگر ببرد دین خود حق شناس بست
بی برگی فقر بند خواه ست اینجا

بر فعل دیگران بچه انکار می کنم
الاسری که در قدم یار می کنم
بزانکه خرقه پوشی زنار میکنم
رباعی کینها عدم اندر بر عدم خورده مگیر

بلبل سماع بر گل بستان همی کند
هر آیتی که خوانده ام از یاد ما برفت
بر درویشان بی درم خورده مگیر

من بر گل شقایق رخسار می کنم
الا حدیث دوست که تکرار میکنم
بر زلف کشان بیش و کم خورده مگیر

رباعی دل بی تو کباب ست کباب

بمشاهدهٔ این حال بلبل فی الحال پیرامون آن گل و بلبل رسیده از نعره های گل های گل بجدی شور و غل بپا گردانیدند که عالمی را بزیر پاهای خویش پامال و هلاک ساختند و هم بسیاری از ان درویشان کوفته و کشته شدند غرض که از ان بلوای عام دران مقام نامی و نشانی از ان جلادان خون خوار و چوبهای دار بجای خود پیدا و بر قرار نمانده بود و از درهم و برهم شدن فقیران و گدایان با مردمان سلطان بقسمی گرد و غبار برخاسته بود که هرگز قاتل از مقتول شناخته نمی شد و نقیبانی که تخت روان گل را دران میدان آورده بودند بجدی در بند و زندان آن بلبل نالان و عندلیبان پران جان فشان گرفتار شدند که اصلا راه برآمدن و بیرون بردن متصور ندیدند چنانچه دران زمان آن سلطان پیدا و پنهان بمقربان حکم کرد که حالا کمندها ازین جا آویزان نمایند و تخت گل را بدان کشیده برین کوشک برآرند و بدین تدبیر گرد و غبار غلوی آن دیوانگان را فرو نشانند باری چون کارپردازان حسب الحکم آن گل را از هجوم بیش بلبل رشید الجانب عالم بالا کشیدند بلبل بی پر و بال سراپا درد و پر ملال گردیده دست افسوس و ندامت سوده بجای خود حیران و پریشان ایستاده گشته تمام آن همه یاران و فقیران و گدایان از تصدق گردیدن و دویدن و نعرها کشیدن بجاهای خویش درمانده و ساکن و خاموش گشته برنگ نقش تصاویر رنگی دیگر و کیفیتی علیحده دران مکان نمودار و هویدا گردانیدند و از زبان بلبل نالان این نالها شنیده

			اسیر بند غم خان و مان نمیدانم
مجاور قفسم آشیان نمی دانم	تو می کشی و خیال تو زنده میسازد	تفاوتی بجز این در میان ما نیست	طوفان من آن سلسله جنبان بلا
آن معرکه گیر سر میدان بلا	نی طوفان است و نی قیامت لیکن	آشوب قیامت است و طوفان بلا	غزل بمن ظلم اگر بر من جفا کرد
چه جرم او را وفا این تقاضا کرد	بر غمم پا بجهر غیر افشرد	بضرب دست خود را بی وفا کرد	در اثبات مروت قاتل
بخون غلطیده گانش را گوا کرد	لبش آلوده دشنام حیف ست	نمی باید غلوئی در دعا کرد	یقین دان رستم هر عرصه صبر ست
دلم کار نمایانی کجا کرد	همایون تر ز بلبل نیست مرغی	هما را استخوان من هما کرد	ماه منیر از مشاهده این نیرنگی

تقدیر خیلی دل گیر گردیده بجانب کوشک سلطان دیده بر سنت بلبل خوش تقریر باواز بلند این صفیر بر کشیده فرمود

روی تو نادیده عشاق این چنین بی طاقت اند	اگر نقاب از چهره برداری تماشا می شود	بالجمله دران وقت شاه شاهان شاه حق شناس

را مخاطب ساخته فرمود که تو این همه دیوانگی و شوریدگی و طغیانی و پریشانی بلبل بی نوا و یاران و رفیقان و فقیرانش را بچشم خود دیده و بگوش خود شنیده و به عقل و دانش خویش فهمیدی آن مرد حق شناس بعجز و الحاح بی قیاس التماس نمود که ای جناب خلافت اساس در واقع این بلبل شیدا که سرگروه این جماعت بی نوا ست عجب مرد مجذوب پر سودا ست و بحقیقت اسم با مسمی ست که از دهان و زبان او غیر از ناله و فغان های گل های گل حرف دیگر نمی برآید و یاران و رفیقانش نیز طرفه باوفا و عجب با اخلاص می نمایند که تابع بر کمال او گردیده سوای صدای های گل های گل حرف دیگر لب نمی کشایند پس از ان جا که این جماعت از زمرهٔ مجاذیب و مجانین می نمایند و سکری از کیفیت حال دارند امیدوارم که بموجب آن ضابطه که اهل سکر

برین چنین ادا نوا بر افراخته نالهای رسای خود را تا بدان جا رسانید		رباعی راز دل عاقلان نیاید بیرون
درد غم دل حسد نماید بیرون	بس منتظریم و چشم برهم ننهیم	از پردهٔ غیب تا چه آید بیرون
بیت جلوه فرای سرو قامت را	بیت کن مصرع قیامت را رباعی	سود تو ز شکست ما زبان می گردد
هر چند بهار ست خزان می گردد	آئینه زمانی که ز دست افگندی	تمثال تو از دیده نهان می گردد
غزل اگرم حیات بخشی و گرم هلاک خواهی	سر بندگی بحکمت بنهم که پادشاهی	من اگر هزار خدمت بکنم گناهگارم
تو اگر هزار چندان من بکشی که بی گناهی	بخدا که گر بدر روم بکشی که بر نگردم	کسی از تو چون گریزد که تواش گریزگاهی

التماس نمودن شاه حق شناس بجناب خلافت اساس برای معافی خون آن جماعت گناهگار و در گذشتن آن شهریار از سر تقصیر آن گروه فراموش کار و فرمان دادنش برای اخراج آنها از آن مکان و در آن وقت برخواندن بلبل پرملال طرفه اشعار حسب حال بعجب کیفیت و احوال

چنین گویند که چنانچه ازین معاملهٔ گیر و دار بر سر دیار آن ملک جبار نمونهٔ دار قیامت و حشر اجساد برپا شده بود همچنان بدان محل آن سلطان ستار نمود گار شرار دراج پیدا گردیده بود چنانچه همه خواصان از مشاهدهٔ غضب شاهی که نمونهٔ غضب الهی بود ترسان و لرزان گردیده بی اختیار بجانب حجرهٔ اعتکاف شاه حق شناس دویدند و او را برای شفاعت آن جماعت پر آفت بحضور ملک قهار آورده حاضر گردانیدند و چون حق شناس در بارهٔ شفاعت آن گدایان گناهگار عجز و نیاز بی قیاس نمود سلطان فرمود که ای حق شناس این گروه فقرا و جماعت بی نوا که ما حکم بقتل آنها کرده ایم همه دیوانه و مجذوب اند و بهره از عقل و فراست ندارند بدان سبب بنا فرمانی هم در می آیند و بکارهای ناکردنی نیز مرتکب می گردند و اگر تو این معنی را نمی دانی بطرف بهر و که رفته بنشین و حرکات و افعال دیوانگیهای آنها را بچشم خویش ببین حق شناس چون بموجب فرمان در آن مکان رسیده ناظر احوال آن رجال کثیر الاختلال و آن جماعت گناهگار نافرمان بردار فراموش کار که بزیر دار قرار داشتند گردید در آن زمان شاه شاهان بجانب بعضی خواصان و مقربان متوجه گردیده فرمود که شما زود از باغ جنت نشان آن گل خوشبوی ساخته و پرداخته را مع آن پنجره بر بالای تختی برداشته از پیش روی این بلبل بی نوا گذشته باز آنرا بهمان جایش رسانیده نصب کنید همین که خواصان آن گل را از میان گلستان مع پنجره اش بالای تخت روان برداشته بمقابل بلبل شیدا رسیدند بمجرد دیدنش نعرهٔ های گل های گل های گل بر زده از جای خود بر دویده بگرد اگردش تصدق گردیده و هم یاران و فقیران

صفحهٔ سینه ببین و سکه داغ | اگرم خویشتن محضری دارد

غزل

خوش تر ز گوشواره بود گوشمال دوست | بر سنگ زن که آهن زنگار خورده است

در پرده آب کرد دل کائنات را | ای وای اگر ز پرده برآید جمال دوست

بی بال و پر شدیم بامید بال دوست | هر ذره ام نوای انا النور می زند

ظرف حباب درخور بحر محیط نیست | بلبل مرا بس است امید وصال دوست

چندین جمال هست نهان در جلال دوست

آیینه که آب نشد از خیال دوست

اوج وصال درخور پرواز ما نبود

خاکم کمال یافت ز خلق کمال دوست

ماه منیر از شنیدن این همه قال و دیدن احوال بلبل خویش نهایت دلگیر گردیده اعتماد بر خصوصیت و محرمیت قدیمی خود نموده چند قدم از مقام خود پیشتر خرام کرده بزیر چهره که آن ملک ستار جبار رسیده از اثر نسبت معیت بلبل خوش گفتار این چنین نالهای زار را بآواز بلند برکشیده تا بگوش آن سمیع بصیر تغافل شعار رسانید

غزل

سعیها کردم ترا از یاد رفت | در رهت پرواز من برباد رفت | هیچ دست آموز بادامش چه کار

این سخن از خاطر صیاد رفت | عید قربان است در بار شاه | دل خود بهر مبارکباد رفت | آه ما از ضعف تن در بر پهر

تا در گوشش باستمداد رفت

غزل

دل نهادی بدل آزاری یاران قدیم | شده با دگران خاص یکی لطف عمیم

هر که سر از خط تقدیر چو کاغذ پیچید | سرخوش از تیغ جفا همچو قلم باد و دونیم

شب هجران اگر آشفته دماغم چه عجب | که شمیم سر زلف تو نیاورد نسیم

که اگر نار خلیل است و گر نور کلیم

غزل

بندهٔ صاحب وفائی سرو آزادت منم | نیست جز عکس جلالی و جمالت عیان

دام اگر با صد دهن خندد بر پیراهنم | هست طوق بندگی چون قمریان جزو تنم

خاکساران را پناهی نیست غیر از عاجزی | بس که از بال و پرش داغ وفا گل کرده است

دشمنی با دوست دارم دوستی را دشمنم | خاک راهم نقش پا باشد دعای جوشنم

فریاد ای که شور بحر بر طوفان فقر | همچو صحرائی که می روید گل خود رو دران

گر زنا شرم نداری ز خدا شرمت باد | حلقه از گرداب می زد بر در ویرانه ام

چاک چاک از بس که از دست جنون شد دامنم

جلوهٔ طاؤس دارد عندلیب گلشنم

کار دنیا را ز بس بر عکس دیدم در جهان

خود بخود از چاک جیب ای ماه پر شد دامنم

برگرفتی ز میان عهد وفا شرمت باد

بلبل باکمال از شنیدن این مقال و دیدن آن احوال یار مغلوب الحال بچشم جلال بجانبش دیده برخواند أَفَأَمِنُوا مَكْرَ اللَّهِ فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ و تعجب کیفیت حال بدین چنین مقال ناله برافراخت که آن همه جمال را جرأت و همت بخشیده به نسبت صبر و سکون مشرف ساخته

رباعی

همت دارد دست کسی خوار شوی | یک دست غمانه فنامی شنویم

از منت و عاجزی خلاصی مطلب | از مرگ کسان بهر چه باشیم ملول

مردانه قدم بنه چو بر دار شوی | شادیم که حرف آشنائی شنویم

در قبضهٔ قسمت چو گرفتار شوی | شوری که ز دهر بی وفامی شنویم

و آن بلبل با استقلال خود هم بطرفه تغییر حال بجانب منظر آن سلطان با جمال و جلال نگاهی انداخته دیده های منتظر خود را حیران ساخته

چنین که بند و فالش بگردن ست مرا — سگ خودم که نخوانند گرچه نام کنند — کجاست زهره سها را به پیش تابش خور

نگاه گرم تو کار مرا تمام کنند

وهم اکثری از ابتلای آن بلا از جان خود هراسیده دست دعا برداشته مناجات بجناب می نمودند و بعضی یاران بلا تن برضا داده صابر می بودند و اقل قلیل بجای تلخی حرارت صبر مزه و حلاوت شکر شکر می چشیدند و کام و زبان و دل و جان خود را شیرین می گردانیدند

هر ذره ز خورشید گویای انا الحق

هر گوشه چو منصوری آویخته از داری — این طرفه که از یک خم هر یک ز می مستند — وین نادره کز یک گل در هر قدمی خاری

بلبل با کمال از شنیدن این چنین مقال این همه یاران پر ملال شوریده احوال بجانب آن همه جال دیده فرمود که ای یاران نادان شما آن سلطان پنهان را که ملک می نامید و تا این قدر مدت او را رحیم و کریم و رزاق و وهاب و رافع و معز و نافع و مغنی و بدیگر اسمای جمالی مسمی می کردید بیقین بدانید که او اسمای جلالی مثل جبار و قهار و مانع و ضار و خافض و مذل و غنی و ممیت وغیره ازین قبیل هم دارد پس خویشتن را مظهر جمیع تجلیات اسمای جمالی و جلالی او دانید و بر همه صفات بر کمالش ایمان آرید و این همه امواج گوناگون را جزرو مد آن محیط بی رنگ شناسید و این همه تجلیات رنگارنگ را ظهورات آن وجود مقید دانید و اگر ذرهٔ از بیان انوار و اسرار ظهورات حضرت وجود مطلق به بیان می آرم همه دوستان و جمیع یاران را که برنگ ستارگان ثوابت و سیاره می نمایند مع مهر و ماه ناپید او پنهان گردانیده بمرتبهٔ خسوف و کسوف می رسانم و از دقائق و حقائق مرتبهٔ ذات بیچون او سبحانه که مهر شمار ذرهٔ او می دانم چه بیان نمایم که طاقت فهم ذرهٔ آن در ذاتهای شما نمی یابم

غزل

تا نبود آن زلف با کفرم سر و کاری نبود — گر دلم محمل کش ناموس زناری نبود — تا نگردد آباد شهر عشق را منصورها

بود بر پا هر طرف داری و دیاری نبود — رنگ و بوی عافیت در نوبهار دهر نیست — حاصل گل چیدنم جز زحمت خاری نبود

ماه کنعان گرچه در خوبی جهان افروز بود — بی سواد مصر او را روز بازاری نبود — بلبل ما در قفس از آشیان خندان ترست

باد سنجیهاش را آنجا خریداری نبود — نه تنها پیش او بر خود دل نومید می لرزد — ز بیم خوی گرمش ذره تا خورشید می لرزد

غزل

چه نازک خوست این لیلی که مانند جرس پیشش — دل بی طاقتم زان دم که می نالید می لرزد — شراب تند عشق من بود مرد آزما زانسان

که تا در شیشه بزم جام چون خورشید می لرزد

غزل

مردم چشم بسته آیینه — مژه از اشک نوری دارد — دل تمنای دلبری دارد — نظر انداز منظری دارد

حرف از زخم نقطه از داغ ست — سینه ز عشق دفتری دارد — گرد آن سر هزار جمعیت — که با آشفتگی سری دارد

قیمتی گشته اشک از لعلت — گوهر گریه جوهری دارد — با خیال وصال رندانم — بازم از هر طرف دری دارد

بوی موی تو در قفس پیچید — سینه آه معطری دارد — بشراب تو ساقی خم چشم — هر بن موی ساغری دارد

سینه ام تخت مهر تاجوری ست — گر ز دل خلق لشکری دارد

جمعی دیدند خواهش عفو ترا — رفتند چون جهان گناه آورند

و هم مشتری خوش کلام چند گام از مقام خود پیشتر خرام کرده بزیر کوشک آن شاه بی پروا و آن سلطان جان ستان دل ربا رسیده بدین چنین نوا صدا بلند گردانید

غزل

ای ز بیان حمد تو عاجز زبان ما — تیغ ادب بریده زبان بیان ما

مانند عامی که نداند الف ز با — در وصف قدس تو خرد خرده دان ما

چون الکنی که قطع نماید کند هوس — حیران براه حمد تو طبع روان ما

تا پایهٔ سریر ثنایت کجا رسیم — از شش فلک اگرچه بود نردبان ما

از کنگر تصور کنه کمال تو — کوته فتاده است کمند گمان ما

یا رب سیاه روئی ما را سبب مساز — دودی که ظاهر است ز سوز نهان ما

از آتش نهان که بدل شعله میزند — گویا زبانه است زبان در دهان ما

خواهم ز ابر فیض تو باران رحمتی — کز صفحهٔ وجود بشوید نشان ما

گر فی المثل ز پرتو مهر تو اخترم — لیکن زمین فقر بس است آسمان ما

غزل

سایه ات افتد اگر بر مه پرست — چرخ نتواند برو مهتاب بست

آب رو گردی ست از خاک رهم — گردی از راه تو بر رویم بس ست

مهر خویش را بر بلندی نصب کرد — جرم منصور این که حرفش بود پست

شد فنا آخر به پیش مهر و ماه — جز فنا گشتن کسی هرگز نرست

بلبل باکمال از شنیدن این همه قال آن هفوهٔ شوریده حال چشم با جلال خود را برنگ باز بجانبش باز نموده باشارهٔ ابرو او را بطرف پهلو کشیده برخواند

رباعی

ای کرده طواف کعبهٔ عشق هوس — جمّازه درین ره ندواند هرکس

چون حلقهٔ کعبه گر بیاویزندت — خاکت بدهن گر نخروشی چو جرس

لیکن ماده شیر که مرضی زان بلبل دل گیر بود دران وقت باز بدین تقریر بگریهٔ شادی درآمده غبار خاطرش را فرونشانید

غزل

گر قامتم از عشق دوتا شد چه بجا شد — چون ماه نو انگشت نما شد چه بجا شد

المنة لله که شدم کشتهٔ تیغت — پامال تو خونم چو حنا شد چه بجا شد

ابروی تو بی تیغ اجل ریخته خونم — این حاجتم از عشق روا شد چه بجا شد

دور از گل رخسار گلشن ملبسل دل را — پیراهن امید قبا شد چه بجا شد

از آتش مهر تو که تیغی ست درخشان — این سر اگر از خویش فنا شد چه بجا شد

و دران زمان دار و گیر تاجر کبیر بدین چنین سخنان زاری نموده حقیقت بی اختیار خود را نمایان می گردانید

غزل

خوش آن کسی که ز عالم بآرزوی تو رفت — بجست و جوی تو آمد بگفت و گوی تو رفت

چو بود واله و شیدا ببوی زلف تو بود — چو رفت عاشق و حیران بیاد روی تو رفت

ترست نازکی خوی با تو نتوان گفت — هر آنچه بر سرم از نازکی خوی تو رفت

قرار صبر بتاراج رفت از چشمت — چه ظلمها که نه از ترک فتنه جوی تو رفت

ز شوق گریه کنان سوی او هر دو تاجر — که رفته رفته دران کوی آبروی تو رفت

و هر یک گدا و فقیر دران چنان وقت دار و گیر بقدر حوصله و استعداد بدین چنین سخنان ناله و فریاد می کشید

غزل

قضا اگر با اجل حکم قتل عام کند — اجل ز چشم تو صد تیغ تیز وام کند

هزار دل شده افتاده بر درش تا زوست — کرا بغمزه کشند ناز بر کدام کند

ای بی وفا بترس بترس از خدا بترس
بیگانه را بجنبش مژگان دگر مخوان — نشتر مریز بر جگر آشنا بترس
تا چند لرزد از دم جدائی کشد کسی
پیوند جسم و جان شده از هم جدا بترس

غزل

گاه بت گشته گه خدا شدهٔ — چه بگویم دگر چها شدهٔ
بت ما قدر دل بدان امروز — مالک خانه خدا شدهٔ

فرد

بخون بی گنهان این قدر دلیر مباش — که روز حشر و فردائی و جزائی هست

و بجانب بلبل بی نوای خود دیده بمقتضای فردیت و جان بازی بعرض رسانید که اگر بغمزهٔ و یا اشارهٔ ابرو نمائی بهمین دم یک یک از را مانند چوب چوبدار از جا برمی داریم و همه دربانان و چوبداران را بدار فنا میرسانیم و جهان را از وجود این ظالمان و بی رحمان پاک و صاف می گردانیم آن بلبل تسین ارحم که از تجلیات خزان و بهار و اسرار انوار جمال و جلال واقف و محرم بود برنگ گل خندیده و انمود که ای یار هم بوی دل ربا را آن گل بی پروا بمشام جان می رساند و هم خار آزار را بپای روان می خلاند پس بلبل زار را غیر از تسلیم و رضا هیچ کار مناسب نمی نماید و این حسن مطلع را بدان مطلع با جمالش رسانیده حسن کمالش افزوده از کیفیت حالش کشیده بتحقیق معرفتش رسانید حسن مطلع

روی کمال یافت زفیض عشق خوب — فکر سینه کن زگزند دوا بترس
و نیز بدین قال آن یار با هیبت و جلال

را بکیفیت دیگر رسانیده برنگ خود دست حال گردانید غزل

یا من بجسته دل دگر کرد که کرد یار کرد — مهر مرا زدل بدر کرد که کرد یار کرد
روز بروز خوب تر بود مرا زیک دگر — روز مرا ز شب بتر کرد که کرد یار کرد
جان و دلم بیک نظر برد ز غمزهٔ دگر — با من بی دل این قدر کرد که کرد یار کرد
زخمی خار غم جگر دیده بخون اشک تر — از من بست بیخبر برد دلم بیک نظر
پس بفریب قصد سر کرد که کرد یار کرد — بر تن بلبل این قدر کرد که کرد یار کرد

لطف و بیداد هر دو مطلوب ست — خوب هر چیز میکند خوب ست
گو جفا و ستم ز حد می بر — چاره جز صبر چیست محبوب ست
بلبلی کو ستم خار تحمل نکند — بهتر آنست که هرگز سخن گل نکند

و هم دران وقت دار و گیر شاد بی تدلیه خویشتن را عین بلبل خوش تقریر فهمیده از راه دل سوزی جرات نموده بطرف آن منظر نظر بلند ساخته برخواند غزل

نیست از احوال خود ما را خبر بر ما مگیر — بی خودی سر کرد اگر حرفی دگر بر ما مگیر
بر دل آشفته طغیان جنون افشرده پا — راه بی راهی اگر کردیم سر بر ما مگیر
کار ما از پیش بینی این چنین افتاد پس — رخت خود انداختیم از دل بدر بر ما مگیر
خویش را ناحق بکشتن میدهیم از جور هجر — الحذر از فکر باطل الحذر بر ما مگیر
از برای عیب جویان کار پیدا کرده ایم — بخت کس یارب نیفتد بی هنر بر ما مگیر
برسر دار و دیارت یاد دارد خانه رفت — فکر رفتن کرد از خاطر سفر بر ما مگیر
فرد خدا گواست که گر هم ما همین عشق ست — گناه گبر و مسلمان بجرم ما بخشند

و هم تا جر فقیر داری را بدست گرفته چشم با حیا سر بپوفا ما بر زمین و پا دوخته بدین ادا با آهستگی تمام دران مقام بدین کلام تکلم نمود رباعی

جمعی بدر ت گریه آه آورده — جمعی همه بیدیده آه آورده

چه نظر با بحال ما داری — ازفروغ تو خورده شق خورشید — در دل تنگ فره جا داری — خلق بیگانهٔ دل و دین اند

چه نظر های آشنا داری — خوب فهمیدهٔ دل ملا — حاجتش ناروا روا داری — یک جهان مرگ رد نهد بلبل

یک دمش گر ز خود جدا داری — دهم دران چنان احوال آن صاحب حال برین قسم قال نالهٔ می کشید غزل

بشهر عبرت از دروازهٔ دارم درآوردی — برآمد شور منصوری باظهارم درآوردی — چنین توبه کارانم بزهادم در افگندی

سر تسبیح خوانانم بزنارم درآوردی — کجا کاهی بوزن من کجا کوهی بسنگ من — بمبلغ در نمی آیم بمبعدارم درآوردی

نداهی از خریداران کسی را دست گاه من — ز دو عالم قیمت جرمی ببازارم درآوردی — رسانیدی بهسر حور منشور قبول من

چه خوش از منکری رستم باقرارم درآوردی — بحمد الله عمل نگذاشت رنج علم را ضایع — لب از گفتار افشاندم بکردارم درآوردی

مهیا شو تو بلبل مژدهٔ رسوائی داری — ز دیدنهای پنهانی باظهارم درآوردی — بیت نه ور آخرت نی دارد نیاز نظر دارم

ز عشقت کار چون منصور بادار دگر دارم — بیت جای فراغ نیست خطرگاه روزگار — پست و بلند ادست سری دار و پای دار

غرض که هر یک یار بتقلید آن بلبل زار یک یک خار دار را دار قرار خود فهمیده بران چسپیده برضا و رغبت تمام دران مقام ایستاده انتظار عروج مرتبهٔ عاشقی می کشید دران وقت و حال ماه منیر که عاشق آن بلبل بجه کمال بود آفت جان خود را فراموش کرده بمشاهدهٔ بلای بلبل پر ملال گردیده بجانب کوشک و غرفهٔ آن معشوق غضب ناک دیده بدین چنین سخنان فریاد برکشید و زار زار نالید غزل

در غضب فرقی نمی آری ز دشمن تا بدوست — ای ز خود هم بی و خاتر بی وفائی این قدر — آشنائی آن قدر نا آشنائی این قدر

شرمی از اخلاصیان نا آزمائی این قدر — از خدا اندیش کافر ماجرائی این قدر — آن چنان خالص نمی بینم نیاز غیر را

چه شود گر نگذاری بر قیبان کارم — غزل نی زمن بندگی سابقه یاد ست ترا — نه کسی یادی ازان سابقه واد ست ترا

ای که پیوسته دل خرم و شاد ست ترا — که باین طائفه کاری نفتاد ست ترا — تو چه دانی غم و اندوه بلای فقرا

ای گل از غصه دلت لاله صفت پر خون ست — نامرادان همه بهر تو میسر ند ولی — یارب از مردن اینها چه مراد ست ترا

بر دل این داغ ندانم که نهاد ست ترا — دهم در پهلوی ماه منیر امیر با تدبیر از غایت

حسرت و صفای ضمیر بکمال تبدیل و تغییر در آمده بجانب آن کوشک و رواق دیده از حالت تباهی و فراق بلبل ترسیده برخواند

غزل غیر از تو بی وفا بکسی این جفا که کرد — اینها که می کنی تو باهل وفا که کرد — بی دردی تو هیچ کس هم درد اندکی

ورنه برای درد تلاشش دوا که کرد — هرگز کسی هزار دل و دین نداشت ست — بی رحم من نگاه ترا این بها که کرد

صحبت بخیر باد ز گل خار هم خوش ست — دشنام مفت نیست همه شب دعا که کرد — دهم بحال جلال خود در آمده کیفیت

شورش احوال لطافت منظر آن سلطان دیده بدین قال نوا برکشید غزل — جور و جفا ز حد مبر ای بی وفا بترس

نیم سنگ فلاخن ایک را رحم بخت نا ساز خلد | گر برگ و سر پرکند گرد و دود رمی اندازد | بدریای حلاوت غوطه بر می آورم بلبل

اگر عریان قفس از خانهٔ زنبور هم اندازد

باری بچون بلبل جان باز بر جیوکه آن شاد سرافراز رسید و بر حال خراب خویش آن اسیران نا خرد سند دید آن بر خلاب و عتاب نکرد از آن شتاب جلوه منظر بال رسید بر نگ گل خندیده داری برا برای خود برگزیده بتعجیل تمام بدست گرفته آن اعلام شهرت و دار بقای خود فریب داشتن جان بازی در آمد و این ناله بر کشید غزل

بقا گرفت بفر قم لوا مبارک باد	فنا بدید بحیث قدم قبا مبارک باد	طبیب دید که درد از علاج بیرون ست
نوشت نسخهٔ ترک دوا مبارک باد	کنم بدیده نگاه بچی بر سر کوئی	تمام شد بر بهشت کار پا مبارک باد
رسید کار بدشنام زیر لب امی دل	سپند خواه اثر بر دعا مبارک باد	بذوق میوهٔ مقصود می برد کامم
شگوفه کرد نهال وفا مبارک باد	ز حرف شکوه زبان بسته ام چو بلبل زار	رسیده ام بمقام جفا مبارک باد
بلیت به تهمت گنهی می کشند بر دارم	گر از نگاه کجا قتل را سزاوارم فرد	گفته در روش جان بده در طریق عاشقی

کار دشواری بفرما این خود آسان من ست | و بجانب یک یار جان نثار خویش دیده اشاره می کرد که در کار عاشقی همین

دار را دار القرار خود شناسید و برقرار و مدار خویش راسخ دم و ثابت قدم باشید فرد | معراج عاشقان سر دار ست سر بباز

کز این مقام پایهٔ منصور شد بلند | فرو شر منصوری گو بر پا و از رسا هر دم | که نخل دار هم در موسم خود بار می آرد

و هم در ان چنان وقت و حال بدین حال نوای خود را بلندی گردانید و بگوش آن سامع ناظر و غائب مراحته می رسانید رباعی

از خنجر ناز دل فگار هم کردی	و ز تیر نگاه خود شکار هم کردی	اول قد خود نمودی از لطف و قهر	انگاه چو منصور بدارم کردی غزل
چنانکه گل اسیر شاخسار می آید	بپای خود سر عاشق به دار می آید	مراتو تیغ آسمان بکار فرما ست	که مزد کار مرا ز ذوق کار می آید
اگر بکار جهان من نیامدم بلبل	نوا و ناله من خود بکار می آید	و هم بنهایت حسرت چشم پر انتظار خود را بدان منظر دو چار	

کرده این نوا بر کشید غزل	ای ز خوبان جفا جو در ستمگاری مثل	فتنه جویان را جفاهای تو دستور العمل
جلوهٔ طاقت ربایت فتنه آموز بلا	غمزهٔ عاشق فریبت کار فرمای اجل	بهر غارت کردن دین و دل و هوش و خرد
عشوه هایت بی عدیل و غمزه هایت بی بدل	هر زمان حسن تو می خیزد بیغما ی دلم	ملک عشق ست این نباشد هیچ وقتی بی خلل
چیست ای جاده صنم چندین سیه چشمی مگر	نسخهای سامری چشم تو دارد در بغل	واله نقش جمالت ساده لوحان ابد
عاشق طاق بلندت عشقبازان ازل	گرچه بلبل از جهان طومار هستی در نوشت	حسب حال عاشقان زان ماند دیوان غزل

و باز چشم حیران خود را بجانب غرفه آن گل باز نمود و بدین انداز نوا بر کشید غزل | تو چو خود دل بری کجا داری

رشک کز بخت عشق ما داری | کار دلبار و فا نشد کرده | خویش را گر نه بر جفا داری | از تغافل دمی نه غافل

گر تو تیغ جفا کشی جمله | از سر خود چو موی در گذرند
خستگان سنان غمزهٔ تو | مرگ را شربت شفا شمرند

فرد زخم تینت کی تواند برد سودا از سرم | ماه نو دیوانه را شور جنون افزون کند

غزل

کجا دست کسی در گردن افتد | اگر خون منش در گردن افتد
جنون خانگی زنجیر بگسیخت | صدا باید بکوه و برزن افتد
چنان رفت کار دوست از دست بیت | که میخواهد بپای دشمن افتد بیت
روز اجلم ناله نه از رفتن جان است بیت | از یار جدا می شوم این ناله از آن است

فرمان دادن شهریار قهار که این جماعت گناهگار را بیکبار بر دار کشند و در معاملهٔ این یاران مساوات جو تقدیم و تاخیر میان نیارند و دران وقت و حال برخواندن آن رجال با کمال طرفه اشعار حسب حال بقدر نسبت و خصوصیت و معرفت و قدرت و مجال بحضور آن سلطان با جلال

راویان اخبار که واقف از اسرار جمال و جلال آن جبار بودند چنین خبر کرده اند که از شنیدن آن حقیقت و قال هم غضب آن شاه با جلال که هر صفتش بدرجهٔ کمال بود فرو نشست و بجانب مظهر جلال متوجه گشته گفت که الحال بطرف پایان جهروکه ما چهارده هزار دار نصب سازند و بیکبارگی آن همه گدا و فقیر سراپا جرم و تقصیر را که تقدیم و تاخیر برای خویش اختیار نمی کنند بر کشند تا پیش و پس و بلندی و پستی دران جماعت که دعوای مساوات و ایثار هستی می نمایند پیدا نیاید و غضب بکمال

بدین قال نوا برکشید رباعی | جوینده ما بشهر ها بسیار است | هر کس ما را بجست کارش زار است
| بر روز گه بازده هزاران دار است | بر هر داری سر مریدی زار است

پس همان زمان کارپردازان چهارده هزار دار بزیر غرفهٔ نشیمن آن سلطان برنگ نخلستان و اشجار نار جحیم برای بار آوری سرهای گدایان و فقیران سینه چاکان مهیا و تیار کرده باغ جباری و قهاری او را تر و تازه ساختند و صیت غضب آن ملک ممیت را در تمام ملک بلند آوازه گردانیدند و لبسان باد تند بر سر حال آن پروانگان جان باز و شمعهای سراپا سوز و گداز رسیده مانند ذرات پریشان و در هم گردانیده بی نور و مظلم نموده از آن حال کشتن و سر بریدن هم بیتاب و خراب تر گردانیده دران میدان بی امان ربودند و یک یک را بپای داری که چون گرد باد سر بفلک کشیده بود رسانیده سکان عروج و نزول و دار مکافات کردار را بهمه ذریات آدم خاکی نمودند و بدانها حکم شاه غیب رسانیدند که چون شما فقرا و مردان وکشته شدن تقدیم و تاخیر روا نمی دارید شاه قهار فرمان داده است که شما را بیکبار بر دار کشند و عبرتی بمردم ناظران بر دار جماعت گناهگار بخشند بلبل نالان از شنیدن این حکم و فرمان سلطان برنگ گل خندان گردیده این نوا برافراخت

غزل جنونی کو که آتش در دل پرشور ما اندازد | ز عقل مصلحت بین صد بیابان دور ما اندازد | شوم عاقل ز نشکه سود الماس می ترسم
کجا فرقی تمی در هر هم که شور ما اندازد | ز مستی می شمارم بی نمک شور قیامت را | نیم صهبا که یک دشت نمک از شور ما اندازد

وباد تند قهر آلهی جامهٔ تن و پیراهن بدن ما را خرق نماید بعد ازان نور روان و جان شمع و چراغ ما را ربایده و دران زمان

بلبل نالان بدین چنین سخنان طرفه ناله می کشید که دل سخت هر سنگدلی را نیز آب می گردانید | ع بهر قتل چو منی بر زده دیگر دامن

خون انصاف بود ناز ترا بر گردن | ای دل این جور و جفای شه من دانی چیست | به بزن بادی من قبلهٔ من کعبهٔ من

چشم تو گر غمزه نمائی کند | سرمه دران چشم گرانی کند | تیغ تو سرها همه بر خاک ریخت | عشق چنین دانه فشانی کند

فرد فرهاد که بستند بدین هستی باطل | یک گردن و صد زنگ ازو گردن جنها شود | خون نگذشت از شمشیر او یک انگشت تیغ

سیل چون زور آورد آب ز سر پل گذرد | چون آن جلادان بی رحم که بسان گل گیر بسر بریدن دلیر بودند این حال پروانه

جان باز را مشاهده می نمودند این چنین التماس ازانها می شنیدند و تیغهای بر سر آخته از نیام جدا ساخته را همچنان که شعشعه

بشکل متقاصی شده و بر تاک دیده گل گیر و چشم تصویر گشاده و حیران مانده و بی حرکت و بی تقریر بجای خویش گردیده جرات

سر بریدن و قدرت گل چیدن نمی یافتند رباعی | جو شیده بحکم گردش گردونی | یک آدمی و صد گنجی و افزونی

گردن کش و گردن زن گردن زدنی | جلاد و گنهگار و شهید و خونی | و چون حاضران و مقربان سلطان این معامله یاری و

جان بازی آن فقیران بچشم خویش دیدند بی اختیار گریان شده مانند اشک روان دو دیده صورت حال آن مجمع و حکایت

آن پروانه و شمع با هزاران آب و تاب بجناب آن شاه سراپا غضب و عتاب گذارش نمودند و بصد عجز و نیاز بعرض رسانیدند

که بیک دفع بی تقدیم و تاخیر کشتن سیزده هزار و چند صد فقیر خیلی متعذر و مشکل می نماید و از میان آنها هیچ یکی تاخیر قتل خود

بر دیگری اختیار نمی فرماید و هر یکی درین کار تقدیم نفس خود را می خواهد و جان خود را اول نثار یار خویش می کند که این فقرای

کشتنی عجیب لفسانی می نمایند که در مردن و جان دادن هم تقدم و پیشوائی خویش می خواهند و درین امر نیز پس ماندن

خود را اختیار نمی کنند و هم درین چنین وقت و حال آن بلبل خوش مقال بخواندن این قال ناله می انگیزد که سامعان از کیفیت

آن مو بر تن می خیزد رباعی | شاها چو فلک بندهٔ فرمان تو کن | چون گوی من در خم چوگان تو من | گردم بدر تو عید قربان امروز

قربان تو و قربان تو قربان تو من غزل | ز بس که جلوهٔ حسن کسی خیال کنم | فراق را بخیال رخش وصال کنم | اجل چو بیکسیم عاقبت همان بهتر

که بر ستیزه گری خون خود حلال کنم | ز قید ننگ تعلق خلاصیم هوس است | جنون نگر که چه اندیشهٔ محال کنم | چو بلبل دستهٔ آن قدر رضا دارم

اگر تو تیغ زنی از خدا خیال کنم | رباعی بر روی چو شمع تو دلم پروانه | از سوختن دلم ترا پروانه | از شوق حیات جاودانی یابم

چون از تو بکشتنم رسد پروانه | غزل | صحبت تیغت دلم را رو نمودی یکا یکی | من نخواهم مرد در پیش تو بودی کاشکی

گل بسد ناخن گره از کار خود وا می کند | عقدهٔ از کار بلبل هم گشودی کاشکی | مردمان در انتظار صبح محشر سوختند

یوسف من بند پیراهن گشودی کاشکی | غزل | عاشقان در تو پرده در زند | هیچ پرده ازان برون در زند

وبجلادان بی‌رحم حکم رسان که آن نافرمانان وسیاه دلان راهمچو دستهٔ گل یک جا بسته بحضور دربار آورده بسان نهال گل همه از بند جدا نمایند وهمه آن باغبان را بقتل رسانند وجهان را از خار وجود این فقرای نافرمان بزداد واز گدایان ناپاک صاف وپاک گردانند تا دیگران را عبرت ودهشت پیدا شود وبگوش مقربان از میان پردهٔ عرش سلطان عجب هیبت وجلال بنوای این مقال نیز رسید که مگر بدان آن میان فراموش بکار آن حکم نهی بار رسیده است ویا آن بلبل شوریده این آیت بلور قرآن مجید ندیده است که او سبحانه چنین فرموده است که أَفَأَمِنُوا مَكْرَ اللَّهِ فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ مظهر جلال فی الحال با هزاران اسباب وعلامات قهر وجلال بر سر حال آن بلبل شوریده احوال وجماعت فقرای پر اختلال رسیدن یک یک را با هزاران خواری وزاری برنگ جوی جاری که در تمام باغ گردانیده آب داخل را بدر کنند آبرو ریخته از آن بوستان بطرف زندان کشید چنانچه دران زمین در هر کوچه وبرزن از شور وغوغای مرد وزن قیامتی بپا گردانیده وبود واز کثرت واز دحام وانبوهی خواص وعوام گرد ذلت وخواری فقرای ناکام بحدی تلاطم وطغیانی نموده بود که برنگ ابر سیاه غلیظ آسمان آفتاب را ناپیدا گردانیده بود ودران غبار وظلمت آن خواجه سرای سراپا بلا وآفت که مظهر جلال [illegible] بود بسان رعد از غایت غضب می غرید که ای زود این باغبان وباغبان را بمسلخ حاضر آرند وهم آن جلادان نابکار که تیغهای ظلم در کف بهر طرف می دویدند وبرق جهان بچشم ناظران می نمودند ونظاره گیانی که بر سر شفقت ولب بام برآمده بدرد دل سراپا آب گردیده قطرات اشک بی دریغ می چکانیدند گویا باران رحمت بر حال آن جماعت گنهکار نازل می گردانیدند وهمه عوام وخواص بر حال آن فقرای با اخلاص برحم بی قیاس یک دل ویک زبان گردیده مناجات می کردند که الهی از کمال کرم خویش بر حال این فقیران دل ریش باران رحمت خود ببار واشتعال نائرهٔ غضب سلطانی را که نمونهٔ قهر تست باطفا درآر واین همه بندگان مجرم ونابکار را بزیر پردهٔ غفاری وستاری خود جا داده زیاده ازین رسوا وشرمسار مساز فرد

زمانه بر سر رحم است بر گرفتاران		دمی که در سر معشوق ذوق بیداد است

بالجمله بیاولان شدیده عوانان پلید آن همه بیچاره فقیران وغریبان را از آن بوستان وگلزار با هول وشدت بسیار بمیان کوچه وبازار کشیده در مسلخ بی زینهار درآورده مجتمع گردانیدند وآن جلادان سیاف را حکم قتل عام رسانیدند چنانچه آن بی رحمان بی شرم دست یک یک سردار را از میان آن جمع برنگ شمع کشیده برای سر بریدن در میدان می رسانیدند وبدست دیگر خود بی دریغ تیغ می کشیدند تا سرهای آنها را مانند گل شمع وچراغ وبرنگ گل وغنچهٔ باغ از جا ربایند لیکن دران زمان یاران دیگر که پیرامون آنها بودند بی ختیار گردیده از جای خود دویده بسان پروانهای جان باز بران شمع سراپا سوز وگداز می چسپیدند وبر تن درخشان نازکش حکم فانوس پیدا می نمودند واز موبمو ورگهای تن وتار تار جامهٔ بدن لسان وزبان گردیده ظاهر وعیان می کردند که اول صرصر حکم سلطانی

وباد تند قهر آلهی جامهٔ تن وپیراهن بدن ما را خرق نماید بعد ازان نور روان وجان شمع وچراغ ما را باید ودر آن زمان

بلبل نالان بدین چنین سخنان طرفه ناله می کشید که دل سخت هر سنگدلی را هم آب میگردانید … بهر قتل چو منی برزده دیگر دامن

خون انصاف بود نازترا برگردن … ای دل این جور وجفای شهِ من دانی چیست … پیر من هادی من قبلهٔ من کعبهٔ من

چشم تو گر غمزه پنهانی کند … سرمه دران چشم گرانی کند … تیغ تو سرها همه بر خاک ریخت … عشق چنین دانه فشانی کند

فرد فرباد که بستند برین هستی باطل … یک گردن وصد زنگ از گردن چه تواند … خون به گذشت از سر شمشیر او کی شست تیغ

سیل چون زور آورد آب از سر پل بگذرد … چون آن جلادان بی رحم که ببهانهٔ گل گیر بسر بریدن دلیر بودند این حال پروانهای

جان باز را مشاهده می نمودند واین چنین سخنان ازانها می شنیدند وتیغهای برسر آخته از نیام جدا ساخته را همچنان که سُسته

بشکل مقراض شده وبرنگ دیدهٔ گل گیر چشم تصویر کشاده وحیران مانده وبی حرکت وبی تقریر بجای خویش گردیده جرأت

سر بریدن وقدرت گل چیدن نمی یافتند رباعی … چو شیده بگلم گردش گردونی … یک آدمی وصد کجی واژونی

گردن کش وگردن زن وگردن زدنی … جلاد وگنهگار وشهید وخونی … وچون حاضران ومقربان سلطان این معاملهٔ یاری و

جان بازی آن فقیران بچشم خویش دیدند بی اختیار گریان شده مانند اشک روان ودیده صورت حال آن مجمع وحکایت

آن پروانه وشمع با هزاران آب وتاب بجناب آن شاه سراپا غضب وعتاب گذارش نمودند وبصد عجز ونیاز بعرض رسانیدند

که بیک دفع بی تقدیم وتاخیر کشتن سیزده هزار وچند صد فقیر خیلی متعذر ومشکل می نماید واز میان آنها هیچ یکی تاخیر قتل خود

بر دیگری اختیار نمی فرماید وهر یکی درین کار تقدیم نفس خود را می خواهد وجان خود را اول نثار یار خویش می کند واین فقرای

کشتنی عجب نفسانی می نمایند که در مردن وجان دادن هم تقدم وپیشوائی خویش می خواهند ودرین امر نیز پس ماندن

خود را اختیار نمی کنند وهم درین چنین وقت وحال آن بلبل خوش مقال بخواندن این قال ناله می انگیزد که سامعان را از کیفیت

آن مو بر تن می خیزد رباعی … شاها چو فلک بندهٔ فرمان تو کن … چون گوی مین در خم چوگان تو من … گردم بدر تو عید قربان امروز

غزل قربان تو قربان تو قربان تو من … زبس که جلوهٔ حسن کسی خیال کنم … فراق را بخیال رخش وصال کنم … اجل چو میکشدم عاقبت همان بهتر

که بر ستیزه گری خون خود حلال کنم … ز قید ننگ تعلق خلاصیم هوس ست … جنون نگر که چه اندیشهٔ محال کنم … چو بلبل از ستمت آن قدر رضا دارم

اگر تو تیغ زنی از خدا خیال کنم … رباعی بر رو چو شمع تو دلم پروانه … از سوختن دلم ترا پروانه … از شوق حیات جاودانی یابم

چون از تو بکشتنم رسد پروانه … غزل … صحبت تیغت دلم را ار نمودی کاشکی … من که خواهم مُرد در جیبش تو بودی کاشکی

گل بهمه ناخن گره از کار خود وا می کند … عقده از کار بلبل هم کشودی کاشکی … مردمان در انتظار صبح محشر سوختند

یوسف من بند پیراهن کشودی کاشکی … غزل … عاشقان در تو پرده در تند … هیچ پرده ازان بردن درند

وجلادان بی رحم حکم رسان که آن نافرمانان وسیاه دلان را همچو دستهٔ گل یک جا بسته بحضور دربار آورده بسان نهال گل بند از بند جدا نمایند وهمه آن باغیان را بقتل رسانند وجهان را از خار وجود این فقرای نافرمان بزار و از گدایان ناپاک صاف وپاک گردانند تا دیگران را عبرت ودهشت پیدا شود وبگوش مقربان از میان پردهٔ عرش سلطان عجب هیبت وجلال نوای این مقال نیز رسید که مگر بدان آدمیان فراموش کار آن حکم نهی نرسیده است ویا آن بلبل شوریده این آیت بلور قرآن مجید ندیده است که او سبحانه چنین فرموده است افامنوا مکر الله فلا یامن مکر الله الا القوم الخاسرون مظهر جلال فی الحال با هزاران اسباب وعلامات قهر وجلال بر سر حال آن بلبل شوریده احوال وجماعت فقرای پر اختلال رسیده یک یک را با هزاران خواری وزاری برنگ جوی جاری که در تمام باغ گردانیده آب واصل را ابدر کنند آبرو ریخته از آن بوستان بطرف زندان کشید چنانچه دران زمین در هر کوچه وبرزن از شور وغوغای مرد وزن قیامتی بپا گردانیده بود واز کثرت وازدحام وانبوهی خواص وعوام گرد ذلت وخواری فقرای ناکام بحدی تلاطم وطغیانی نموده بود که برنگ ابر سیاه غلیظ آسمان وآفتاب را ناپیدا گردانیده بود ودران غبار وظلمت آن خواجه سرای سراپا بلا وآفت که مظهر جلال آتش بود بسان رعد از غایت غضب می غرید که هان زود این طاغیان وباغیان را بمسلخ حاضر آرند وهم آن جلادان نابکار که تیغهای علم در کف بهر طرف می دویدند مثل برق جهان بچشم ناظران می نمودند ونظارگیانی که بر سر شفقت ولب با هم برآمده بدرد دل سراپا آب گردیده قطرات اشک بی دریغ می چکانیدند گویا باران رحمت بر حال آن جماعت گنهگار نازل می گردانیدند وهمه عوام وخواص برحال آن فقرای با اخلاص برحم بی قیاس یک دل ویک زبان گردیده مناجات می کردند که الهی از کمال کرم خویش برحال این فقیران دل ریش باران رحمت خود ببار واشتعال نائرهٔ غضب سلطانی را که نمونهٔ قهر تست باطفا در آر وانهم بندگان مجرم ونابکار را بزیر پردهٔ غفاری وستاری خود جا داده زیاده ازین رسوا وشرمسار مساز فرد

دمی که در سر معشوق ذوق بیداد است
زمانه بر سر رحم است بر گرفتاران

بالجمله سیاه دلان شدید عنوانان پلید آن همه بیچاره فقیران وغریبان را از آن بوستان وگلزار با هول وشدت بسیار بمیان کوچه وبازار کشیده در مسلخ بی زینهار درآورده مجتمع گردانیدند وآن جلادان سیاف را حکم قتل عام رسانیدند چنانچه آن بی رحمان بی شرم دست یک یک سردار را از میان آن جمع برنگ شمع کشیده برای سر بریدن در میدان می رسانیدند وبدست دیگر خود بی دریغ تیغ می کشیدند تا سرهای آنها را مانند گل شمع وچراغ وبرنگ گل وغنچهٔ باغ از جا ربایند لیکن دران زمان یاران دیگر که پیرامون آنها بودند بی اختیار گردیده از جای خود دویده بسان پروانهای جان باز بران شمع سراپا سوز وگداز می چسپیدند وبر تن درخشان نازکش حکم فانوس پیدا می نمودند واز مو بمو ورگهای تن وتار تار جامهٔ بدن لسان وزبان گردیده ظاهر وعیان می کردند که اول صرصر حکم سلطانی

شمیده دیوانه و مست گردید و عنان ضبط و اختیار از دست داده بی اختیار نعرهٔ های گل های گل کشیده بگرد اگردش تصدق شدن و باران اشک بر او باریدن گرفت چنانچه یاران خاص ازان حال او باخبر گردیده بدون اذن بآن سو دویدند و او را بدان پریشانی و زاری دیده حیران تر گردیدند او نیز چون یاران خود را دید فریاد برکشید که ای یاران این گل بی بدل همان معشوق بی مثل ست که از شامت طالع این بلبل باز مبدل بهیئت گل شده و مرهٔ ثانیهٔ این پرندگی را بر روی خویش کشیده است که بمشام جانم ازین گلبن بوی آن گل بدن می آید و بچشم من بعینه شکل معاملهٔ خانهٔ شاه فیض بخش می نماید همین که یارانش این سخن را شنیدند و هم آن بو را که ایشان نیز آشنای آن گردیده بودند شمیدند مانند بلبل دیوانه و پریشان گردیده بگرد اگردش تصدق می گشتند و نعرهٔ های گل های گل می کشیدند و دیوانه وار خویشتن را بر در و دیوار و نهال و اشجار می زدند چنانچه ازین شور و غل یارانی که دور ازان مکان و محفل بودند نیز بر دویده بدون اذن و بی پروائگی دران باغ جنت نشان در آمدند و بلبل خود را با همه یاران خاص بدان کیفیت دیده ازدحام عوام نموده شوری و غلغلے برداشتند و تمام خیابان و نهالان آن باغ را پی سپر و پامال ساختند

مرغ هر چمنے گفتگوی او دارد		ندانم آن گل خودرو چه رنگ و بو دارد

القصه از دیدن این کیفیت و حال فی الحال خبرداران خبر شوخی و دیوانگی آن فقرای پریشان احوال بسمع آن شاه باجلال رسانیدند که امروز همه فقرا و رفقای بلبل بی نوا که در پائین باغ و مهمان سرا اقامت داشتند بی حکم و پروانگی بدرون باغ جنت نشان شتافته اند و آن بلبل از جای خود پرواز نموده بجانب گوشهٔ چهارم آن باغ که نهی ازان کار بود اقدام فرموده است غرض که آن سرگروه مع آن همه کثرت و انبوه دران چنان مکان شریف با شکوه عجب شور و هنگامه بپا گردانیده است که هر یکی بسان بلبل نالهٔ های گل های گل می زند و برنگ گل جامه می درد و هر کدام دران مقام آن چنان حرکتهای مستانه دکارهای دیوانه می نماید که هیچ معنی آن صورت و حقیقت آن کیفیت بفهم و ادراک بندگان که امور و مفهوم امر خلافت است هیچ نمے در آید

بغضب در آمدن شاه باجلال و حکم کردن بقتل آن بلبل صاحب حال مع سیزده[۱۳] هزار و چند صد رجال و دران زمان ایثار جان نمودن آن هر یک نیکو کار بر دیگر رفیق و یار

چنین گویند که بمجرد شنیدن این خبر آن بلبل شوریده احوال شاه باجلال بغضب بر کمال در آمده مظهر جلال لم الحضو خوانده فرمود که حالا وقت ظهور و کار فرمائی تو رسیده است پس همه یساولان شدید و عوانان پلید و نقیبان بدخو و حبشیان بدرو و ترکان ستیزه جو و سپاهیان کوه پیکر و لشکریان دلاور را همراه خود گرفته بزودی بروید یک یک آن گدایان گنهگار و فقیران نافرمان بردار را برنگ گل نافرمان ازان باغ و بوستان برآرید بلکه زبانهای آنها را مانند همان گل از قفای ایشان برآرید

این بگفت و از جانب آن پیغام رسان اغماض نمود و بطرفه نیاز و انداز بطرف پردهٔ عرش سلطان دیده این نوا بر کشید رباعی

عشق تو بجز شکار برجسته نه بست | دل سر تو بجز ز خویش وارسته نه بست

آن لالهٔ بوستان جلدست نه لعل | چون دست تو روزگار گل دسته نه بست

محرم حال از شنیدن جواب سؤال بمقام خود حیران گردیده گفت که ای بلبل باکمال معانی قال و اسرار اشعار تو که برنگ غنچه خیلی پیچیده و نازک ست بفهم ما مقربان در نمی آید تا بدیگر دوران خود چه رسد مگر کشف آن اشارات و مرادات پنهان شاه غیب دان نموده صله بقدر حوصلهٔ تو از جناب خویش عنایت فرماید بلبل خوش گفتار از شنیدن این حرف آن مقرب بارگاه بی اختیار برنگ گل خندیده بیقین سادگی و معصومیت آن ملکی صفات را در معامله و کار عشق خویش فهمیده با دیدهٔ حیران و چشم نگران باز بجانب پردهٔ عرش دیده بدین نوا ناله بر کشید

رباعی شاها تو بده مراد جاوید مرا | بر سنگ مزن کاسهٔ امید مرا

بزدای غبار از دل ذراتی من | مگذار درین کسوف خورشید مرا

بالجمله آن روز هم بلبل فرخنده کام مع آن یاران باختتام ملاقات تمام بعزت و احتشام از ان مقام فرخ گشته بجانب آشیان و مکان خویش خرام فرمود

ذکر آنکه چون شاه با جلال برای فزونی پریشانی حال بلبل
پر ملال و بی اختیار گرفتار گردیدن آن بی تقصیر آن را و اعم تقدیر

راویان اخبار و محرمان اسرار که واقف از ذکرهای ملکی اند در نیجا چنین اخبار کرده اند که چون دران روز بلبل جان سوز از حضور سلطان رخصت یافته بمکان خود رسید شاه شاهان بگوشهٔ چهارم آن باغ جنت نشان که بلبل نالان را منع از رفتن آن مکان کرده بود یک پنجرهٔ طلا بدان عنوان که در خزانهٔ شاه فیض بخش بود تیار کنانیده بهمان شکل گلی را دران تعبیه نموده مقنعه خود را که از نور پوشش معطر بود بر و پیچیده یک باغبان که بهر السن آکبیر فرتوت نام داشت بحضور طلبیده فرمود که حالا تو به پیش آن بلبل خوش گو در وقت تنهائی و خلوت برو و از بیان حقیقت آن گل خود رو و مکان خوشبو او را دیوانه و مشتاق تماشای آن ساخته از چشم او پنهان شو و هیچ باغبانی و نگاهبانی دیگر را هم دران باغ مگذار تا آن بلبل شیدا بی تکلف و بی وسواس بدان جانب خرامد و آن همه خارهای خواری که بپایش خلیدنی ست بخلد باری آن باغبان بموجب فرمان آن اسرار را به پیش بلبل زار اظهار کرده عاشق و واله دیدنش ساخته بدین چنین سخنان پرداخته خود از نظرش مخفی گردید

رباعی بلبل بال ادب درین گلشن نزن | از شوخی پرواز هوا تا تن نزن

شوقی داری مباد بر باد دهی | این آتش را ببرگ گل دامن نزن فرد

از فریب باغبان غافل مباش ای عندلیب | پیش ازین من هم درین باغ آشیانی داشتم

آن شیدا چون وقت یافته تمام آن باغ را از آدمی خالی شناخته بدان جانب شتافته چون آن خبر شنیده را بچشم خود بدید نزدیکش رسیده بوی گل دل ربای خوش

ای شوخ که نازرا میان برزدهٔ — آتش بهزار خشک و بر تر زدهٔ
از طور تمام عالم بیرون کرد — آن گل که بطور خویش برسرزدهٔ

رباعی خط سبزت عجب سوادی دارد — خال تو چه نقش خوش مرادی دارد
مصراع قدِ تو مستزادی دارد — برسرزدهٔ گل از تماشای چمن

چون آن پیغام رسان این سخن را پنهان بگوشش رسانید آن عیار هوشیار چشم را برنگ گل بهار باو ز وحیا بگردانیده در جوابش گفت که ای مقرب پاک ذات ناواقف از حال و مآل خاکیان ناپاک اگرچه بلبل مستانهٔ بی باک بمیان گلبن گل آشیان دارد و پارا بر شاخش که سدرة المنتهای اوست می گذارد لیکن بحقیقت تحت و فوق خود گل را یافته او را محیط خویش می یابد و از کیفیت لطافت و بی رنگی رنگ بوی گل بی بدل همیشه بهار که حقیقت و ماهیت خلقت و صورت بلبل نالکار است چه اظهار نمایم که او را از تمام عوالم خلق و امر و کارخانهٔ آفاق و انفس جدا و مستثنی می شناسم و مثلی و تشبیهی که ملایم بیان حال ذات باکمال و بی مثال او باشد نمی یابم تا ترا بدان آگاه و خبردار سازم پس چون من و تو هیز و امانده و گرفتار عالم امر و دائرهٔ انفس هستیم ناچار و بی اختیار شده بال و پر رسائی و شناسائی خود را شکسته ایم این گفت و بعجب کیفیت بدین آهنگ ناله کشید که همه مقربان را هم حیران و دنگ گردانید

چون دلبر من برنگ و بو باشد و نیست — صد روی فراهم آورد هر سالے
گل اندامی که من دارم نظر بر روی گل رنگش — ز رنگ آفتابی آفتابی می شود رنگش بقدر
چون قبا برگرد او گردیدن اما تنگ رست — سهی سروی که من دارم نظر بر قد رعنایش

رباعی گل خواست که چون رخش نکو باشد نیست — باشد که یکی چو روی او باشد و نیست
نازک اندامی که من دارم خدا روزی کند — دو عالم چون دو زلف عنبرین افتاده در پایش

غزل شاخ گل را از سراپا چهره تنها نازک ست — نازک اندامی که من دارم سراپا نازک ست
می توانستم بخون خود لبت در خون کشید — وقت تنگ ست حیا مهر لب و جا نازک ست
از بیاض گردن گل خون بلبل ظاهر ست — می شود بی پرده می چندانکه مینا نازک ست
در دل سنگین شیرین رخنه کردن مشکل ست — ورنه پیش تیشهٔ فرهاد خارا نازک ست
بلبلا یکرنگ شو در مشرب یکرنگ عشق — چون حباب از آب کشتی کن که دریا نازک ست

غزل

از بس تماشی دامن دلدار نازک ست — دستم زکار راگر نرود کار نازک ست
آئینه و هم و خاطرِ زنگار نازک ست — وحدت بهیچ جلوه مقابل نمے شود
اندیشه در معاملهٔ عشق داغ شد — آئینه اوست تا منم اسرار نازک ست
چندانکه ناله خون شده منقار نازک ست — فرصت کفیل این همه غفلت نمی شود
مشکل بنغمه خود کنم اثبات مدعا — بی رنگ شو که آئینه بسیار نازک ست
اظهار ما ز حوصله آخر بعجز ساخت — خوابم گران و سایهٔ دیوار نازک ست

بلبل نمی توان ز سرِ دل گذشتنم — این مشت خون ز آبله صد بار نازک ست

بران بلبل افگار رسانید فی الحال تمام جراحتها باندمال رسید و آن همه آبله بسان حباب دریکدم ناپیدا گردید چنانچه صحیح وسالم گردیده بی حرج از جا برخاسته آداب شکر عنایات و تصرفات آن شاه با کرامات بتقدیم رسانید و بمشاهدهٔ اندمال جراحت طرفه خرق عادت شاه غیب حاضران و مقربان را برای العین مشهود گردید و هر یکی را بقدر استعداد و نسبت قرب یقینی و اعتقادی بجناب آن شاه شاهان برافزود و بلبل خوش حال بدیدن آن کیفیت و حال بی شبهه دزد دل خود را تمام دریافته و شناخته خاطر پریشان را جمع ساخته برخواند رباعی

ای غیب و شهادت تو یکسر پیدا | پوشیده گیست عیان ترا ز هر پیدا
حیرت زده ایم این چه پیدا پنهانست | در پنهان پیدا و پنهان در پیدا

و بجانب آن مطربان متوجه گشته گفت که حالا حسب حال من پامال لطف و افضال این اقوال را سرائید غزل

آنکه می گوید چو رشحی ز لطف | یار مائی ... آن نیز هم
داستان در پرده می گویم ولی | گفته خواهد شد بدستان نیز هم
هر کسی داند که بلبل عاشق است | آصف ملک سلیمان نیز هم
در دهم از یار سست درمان نیز هم | تن فدای او شد جان نیز هم
هر دو عالم یک فروغ روی تست | گفتمت پیدا و پنهان نیز هم
چون سر آمد دولت شبهای وصل | بگذرد ایام هجران نیز هم

غزل

ساقی بیک دو جرعه مرا تر دماغ کن | گل در شراب افگن و می در ایاغ کن
ای آن که از دلم طلب صبر می کنی | ای عندلیب نغمه سرا بانگ زاغ کن
ور لاله گون پیاله دلم باغ باغ کن | عهد بهار و عهد حکومت غنیمت است
مهمان شدیم حور و سیه را صبا برو | فردوس را ازین خبر تازه داغ کن
امروز در زمانه که دارد سراغ کن | آوازهٔ بلند درین باغ می خرند
بلبل چه شد که از دل گم گشته فارغی | هان جست و جوی آن گهر شب چراغ کن

باز شاه با جمال و جلال از صغای این قال بلبل خوش مقال بجرم حال فرمود که حالا تو از طرف خویش بدین بلبل دل ریش بگو که ای بلبل امروز طرفه نازک گل بر سر زده خویشتن را برنگ شاخ گل گردانیده و قران بلبل و گل را بچشم مردم در باره نمودار کردهٔ و هر گاه که چنین قرب گل داری پس چرا چون عندلیب نالهای پر دردمی انگیزی و هر چند که مایان درین چمن جهان بسیار بلبلان را بر شاخهای گل نشسته دیده ایم لیکن گل بر سر بلبل رسیده حالا مشاهده کرده ایم بیت

مستانه چه گلهاست که بر سر زدهٔ باز | اینها گل آنست که ساغر زدهٔ باز رباعی

گل گر بنشیند بسر دستارت | بارش ندهد حیرت حسن آزارت
در پلهٔ اعتبار کم خفت نیست | خفت کشی مقابل رخسارت

غزل

گل گرانی می کند ای شوخ دستار ترا
عمر من یک لحظه گرمی دید رفتار ترا
سرمه دنبالهٔ رفت یک بیابان شوخی ست
سیر باید کرد حسن سادهٔ پرکار ترا
می کشی باری ست دیگر چشم بیمار ترا
کی به پیش او دکان خود فروشی وا کند
ناز بر مژگان آهو می رسد خار ترا
این قدر نازک خیالی تو محرم بهر کیست
این قدر ها بیش خود بر پا کجا می بود سرو
می شناسد یوسف مصری خریدار ترا
طرهٔ گل بر سرت از طرهٔ زر بهتر ست
کس نفهمد فکرهای دور از کار ترا رباعی

لیک هرگز نبود خاصیت می خون را — کلک شوکان برخم حرف غم از خون بنوشت — لیک آن کیست که گوید بتو این مضمون را

چون کشایم من دیوانه ز زلفت گرهی — حل این عقده میسر نشد افلاطون را — مهر هر روز که الی و زوالی دارد

با تو وا دست خدا خوبی روز افزون را — چشم آن نیست که آید ز دلم تسخیری — گرچه آموزد از ان چشم سیه افسون را

بود جان خسته برش نیز کنون تحفه نگار — غم تو کرد تصرف چو دل بیرون را — بی رخ تو ز گل و لاله چه بیند بلبل

بجبینش بکند شاد دل محزون را

غزل

از نعمت وصل بی نصیبم — از بهر خدا نصیب من کو

ای تازه گل از نسیم گاهی — می پرس که عندلیب من کو

آن کس که دل اسیر کمند بلا کند — خود هم بدام آینه افتد خدا کند

زین سان که آشنائی من شدت گریز — بیگانگی مگر بنوام آشنا کند

مانند خال کنج لب یار بلبلم — در گوشه نشسته بجانب نما کند

محبوب من و حبیب من کو — بیمار شدم طبیب من کو

حیف از تو جدا شدم ملولم — کان دولت عنقریب من کو

بلبل چو ز گلشنت ببرد — یک بار بگو غریب من کو

گل چاک کشد سینه خود جامه گذاشت — گر عندلیب زی تو بیند چها کند

در حشر دامن تو و دست مروت — دام جفا نمائی و عاشق فنا کند

القصه شاه شاهان که در دو درمان آن بلبل نالان بود از شنیدن این مقال و دیدن آن حال بر حالش مهربان گردیده محرم حال را به پیش پردهٔ آن تخت با جلال طلبیده فرمود که این بلبل را بگو که چرا این همه بیتابی و بیقراری می نمائی باید که چندی دیگر صبر و شکیبائی را کار فرمائی که الصبر مفتاح الفرج گفته اند و فرموده است آن جامع المتفرقین که ان الله مع الصابرین و انشاء الله العزیز عنقریب است که آن گل بی پروا بر حال بلبل بی نوا نظر دل می نماید و موسم بهار را بر سرش آورده گلهای و بهار را به پیش چشمش می شگفاند و این همه جور و جفا و این همه محنت و بلا که بتو رسیده است بحقیقت تربیت تو بوده است همین که محرم حال به پیش آن بلبل بیحال این مقال را گذارش نمود فی الحال آن پر ملال بجانب آن محرم حال بعجب کیفیت حال دیده این قال نوا بر کشید غزل

کار عاشق خام از صبر و تحمل می شود — بلبل آری از فغان و ناله بلبل می شود — جانب من گر نه بیند غیر گو خوش دل شود

صد نگه چون جمع گردد یک تغافل می شود — باز کش پا را تو بلبل وصل از رشک آلوده شد — چند روزی گر بسازی با تحمل می شود

و هم بطرف آن پردهٔ با جمال و جلال نگاهی افگنده بطرفه انداز این آواز بر کشید بیت — می کنی جور و جفا مهر و وفا می گوئی

تو چها می کنی ای شوخ و چها می گوئی — بمجرد شنیدن این نغمهای بلبل بر بدیهه از مقام عرش درپردهٔ شاهنشاهی این نوای

دل ربائی بگوش بلبل سودائی رسیده او را زبان گویائی برنگ گل زبان لال گردانید بیت — تا کرخاره را خسته چو گل نارد باز

خویش را عاشق و دیوانه چرا می گوئی — باری بعد این قیل و قال آن شاه با کمال و با جلال شاه مهره را از بازوی خود کشاده

بمیان گلاب حل نموده بمحرم حال بخشیده فرمود تا بر آبلهای پا و جراحت جا بجایش طلا نماید باری چون محرم حال آن دوای سریع الشفا را

و آستانهٔ سعادت آشیانه پای خود را بیرون ننهاده است لیکن ازان جا که نقشبند جمال گل است اورا در عالم خیال جهان مثال
این حالت سفر در وطن و کیفیت خلوت در انجمن بهمین خانه و چمن با آن نگار گل بدن نصیب شده است و بخواندن این اشعار
بقسمی زار زار نالید که جمیع حاضران مقربان را مع آن سلطان متاثر گردانید فرد

هوای باغ حسنت آن چنان خاطرم جا کرد
که بوی گل مرا از گوشهٔ دستار می آید

شب جوش بهاری بدل تنگ شکستم
پرهیز تماشا بچه نیرنگ شکستم
خون در جگر از شیشهٔ خالی نتوان کرد
آئینه براحت کدهٔ زنگ شکستم

فرد مستم هنوز و محتسب از راه سادگی
گل چید خیال تو و من رنگ شکستم
خلوت کدهٔ غنچه طرب گاه بهارست
بی درد دلی داشتم از ننگ شکستم

امروز حرف بی خودی دوش میزند غزل
مژگان بهم آوردم و رفتم بخیالت
دریاد تو خود را بدل تنگ شکستم
بلبل نکشیدم الم هرزه نگاهی

غـــزل

از غیرتش رفته ام از رفته ام جائی
غبار راه توام تا کیم نه فی پائی

تجرتو ز فکر دو عالمم پرداخت
بجلوه ات که نه دین دارم و نه دنیائی
در برم وصال از غم محرومی داغ
آخر که لدو چه سازد چه کنند

ربـــاعی

بلبل کس نیست همچو من خسته دماغ
پروانه بی بال و پر پای چراغ رباعی

آنم که طپیدن از دلم کم نشود
سعی طلب آب گهرم کم نشود
هر چند چو شمع از مقیمان باشم
سر رشته راه بمنزلم کم نشود

باری دران وقت و حال آن شاه باکمال بجانب محرم حال متوجه گردیده گفت که این بلبل خوش مقال صاحب حال می نماید پس
برای خوشی دلش قوالان حاضر گردند و به پیش او نغمه سرائی نمایند تا از مستی کیفیت آن این همه الم و درد جراحت خود را فراموش
سازد و بهمان زمان مطربان خوش الحان دران محفل رسیده شروع بنواسنجی نمودند و بدین چنین مقال بتوصیف آن بلبل
خوش حال کرده این اشعار آبدار سرودند

چند از کنج خراب آمد نصیب
ای بقربانت سر عاشق بسامان می رسی
آستین مالیده و چین بر جبین و لب گزان
غنچه سان اندک تبسم گل بدامان می رسی

مثنوی چرغ و شاهین را نه سودای گل است
بزم شه را در خور آمد عندلیب غزل
از نگاه کفر تکلیف تو آید بوی خون
این چنین سرگرم قتل عشق بازان میرسی
مطرب بیهوش افتاد ست از نیک دیدنت

زاغ و کرگس را نه بانگ بلبل است
گل بسر پیمانه بر کف مست و خندان می رسی
ظالم من از شهادت گاه ایمان می رسی
چون تو ای سرو خرامان نیست در عالم کسی
تند همچون باده از سیر گلستان می رسی

دران زمان بلبل خوش الحان جرأت نموده بعرض رسانید که اگر ازین سماع ضیافت روحی بلبل زار می فرمایند حکم شود تا مطربان
این غزلهای حسب حال او سرایند غـــزل

از ان رنگ زخم خون دل انداخت
گر از سلطان طمع کردم خطا بود
دران گلشن بخارم مبتلا کرد
ور از دلبر وفا جستم جفا کرد

سحر بلبل حکایت با صبا کرد
من از بیگانگان هرگز ننالم

غـــزل

که عشق بوی گل با ما چها کرد
که با من هر چه کرد آن آشنا کرد
لعل هم رنگ بود آن دو لب می گون را

شرمنده ام از روی خدا تا بقیامت | ممنون اثر کاوش نمی گشت دعایم
چون سایه اگر زنگ ز آئینه زدایم | خورشید کند جلوه گری کسب ز بلبل

نظم

زور د آخر درین بند جگر خوار | به پهلو خشک شد دستم سبو وار
کنم چون عزم گشتن یک قدم وار | بدست دیگری گردم چو پرگار

باری چون بدین حال دقال بلبل با کمال بسلامگاه آن شاه باجمال و جلال رسید و آداب تسلیم جان و تن بتقدیم رسانید دران زمان از میان پردهٔ عرش آن سلطان این چنین سخنان بگوش آن مقربان رسید **غزل**

زده گل بر سر از دست هم گل دسته دارد
مست می آئی بیا هشیار می آئی بیا
ساده پرکار چنین باشد عرق بر عارضت
مرحبا ای دولت بیدار می آئی بیا
در هوایت چون شرر بعضی نگاهم می طپد
چون تجلی اندر در و دیوار می آئی بیا

کدامین شهسوار است این که جولان کرده می آید
بگلشن رفته و خود را گلستان کرده می آید
نقش پایت جادهٔ امشب چراغان کرده است
ای گل باغ حیا گلزار می آئی بیا
با نگاه گوشهٔ چشمت چه سرگوشی ست های
طاقت نظاره رفت از کار می آئی بیا

غبار آلوده چندین خانه ویران کرده می آید
غزل خوش منزلی ای بوی گل رفتار می آئی بیا
از کجا ای شعلهٔ دیدار می آئی بیا
چون سحر از ذوق می بالد بخود نظاره ام
شورت با ناز این مقدار می آئی بیا
از تو شد ای عندلیب این بزم خسرو نوبهار

در هم آن مقربان این حکم نازل گردید که امروز این سالک ناتوان سراپا درد و سوز را روبروی عرش برین آورده از دائرهٔ احدیت هم بالا گذرانده در دائرهٔ وحدت رسانیده بنشانند و این مرتبهٔ قرب او را تا بعدهٔ انجیرهٔ ابن معصلی که در صلوة دائمی ست فرض دانند و یار اقدم و اشرف او را که فقیر منیر و فقیر بی تدبیر باشند بطرف دست راست آورده در دائرهٔ واحدیت بمقام قطب مدار ایستاده گردانند و بطرف دست چپ فقیر منیر محرم حال و بجانب دست راست فقیر بی تدبیر مظهر جلال برهمان دائره که مکان مقربی آنها ست ایستاده مانند و آن یار عزیز و شریف او را که فقیر بی نظیر و تاجر فقیر باشند بجانب دست چپ رسانیده در همان دائرهٔ واحدیت بر مرکز قطب ارشاد که مناسبت تمام از قلب او دارد ایستاده سازند و بجانب دست راست بی نظیر همدم قال و بطرف دست چپ آن بی تقریر مظهر جمال در همان دائره ایستاده باشند و چون مراتب شناسان هر کدام از محبوب فرموده بر مرتبه و پایه رسانیده نشانیدند و ایستاده گردانیدند دران زمان باز آن سلطان باشارهٔ دم شاهنشاهی همدم قال را از دیگر پردهٔ عرش باجمال طلبیده فرمود تا از زبان بلبل را استفسار نمود که ای بلبل سودائی وای طائر هرجائی اگرچه تو رسیده بمیان چمن و انجمن شاهائی لیکن تا هم پرواز جابجای خود بار هائی نمائی باری بگو که در کدام مقام این همه دویدن را کار فرموده که خویشتن را این قدر مانده و مجروح گردانیده **فرد**

چه بلبل نعره زن از طرف بستانی که می آئی
که بوی خون گل از دامن پاک تو می آید

بلبل بیتاب از شنیدن این عتاب و خطاب برنگ شمع تمام قد از جا برخاسته چون شعلهٔ آتش زبان را بگرم بیانی دراز ساخته روشن ساخت که این بلبل سوخته دل پابند الفت از چمن و گلشن دل ...

این آرزو بخاطر ما از کجا رسید | افتاد عشق پیش و خرد باکشید پس | دارم امید گم شدنی رهنما رسید

لیکن چون از سبب محنتهای شب گذشته و از بسیاری خارهای بیابان شکسته طاقت خرام در پای خود ندید لاعلاج شده بر مرکب باد جهان سوار گردیده تا بدربار آن شهریار رسید و چون نقیبان و حاجبان بلبل ناتوان را بدان حال دیدند فی الحال بجناب شاه غیب و دیده بعرض رسانیدند که امروز بلبل زار بعجب حال بدربار رسیده است که تمام پاهایش آماسیده فیل پا شده و پر از آبله گردیده است و بدنش از جا بجا ترقیده و تمام مجروح گشته است معلوم نیست که در وقت شب بکجاها سفر نموده و در کدام وادیهای پرخار و دشت سرا پا آزار دویده است که بدین حالت رسیده و طاقت خرام ندارد چنانچه یارانش دست بدست گرفته از اسپ فرود آورده تا بدربار رسانیده اند و او بمقتضای همت و جرأت و اعتقاد درست خویش احرام ملازمت گرامی می بندد و الا اگر کسی دیگر را این حال باشد از جا نجنبد شاه بی پروا باستماع این حقیقت و حال آن بلبل شیدا تا دیر متامل و متفکر گردیده فرمود که باری بهر حال که باشد چهار یار خاصش که اقدم و اعز و اشرف و اقرب او هستند دست بدست گرفته تا بحضور بیارند القصه دران روز آن بلبل طاقت سوز بیان دربار سلطان جبار برین کیفیت و هیئت رسیده بود که ماه منیر بطرف دست راست در آمده دست آن مست را بتعظیم تمام بهر دو دست خود گرفته بمیان آن عالی مقام که جای لغزش اقدام همه مخدوم و خادم بود بعجب کیفیت معیت و مستی می محبت خرام می کنانید که دران حال وجود آن یار راست رفتار صادق گفتار بخدمت آن مست سرشار که چشم خود را از جمیع ما سوای محبوب خویش فراز نموده راه پنهان دوری و مهجوری را قطع می نمود حکم قائد و عصا پیدا کرده بود و از جانب چپ شاه بی نظیر مد و ملحق گردیده دست مبارک او را در گردن خویش حمائل نموده بار آن عاشق دل افگار بر جسد خویش برداشته بطرفه حالت عینیت از دو جسد واحد اقدام ساخته بعد مقام قوسین را قطع نموده بمنزل او ادنی نائل می گردید و آن بلبل با کمال دران چنان وقت و احوال بدین چنین سخن موزون حسب حال نالۀ می کشید

بیت

ناتوان ناله که از سینهٔ ما برخیزد | دست بر دوش دل افگنده زجا برخیزد

قدرشی گذشت سینه ستنا بر خاکم | بر دو نسیم غبار مرا بدوش هنوز

و از طرف یمین امیر با تدبیر کمر آن کوه استقامت را مستحکم گرفته بود و از جانب یسار تاجر فقیر حتیاط و محافظت نموده یک پای ریش او را بدست خود می جنبانید و خود آن مست سرشار دیوانه وار چشم فراز نموده دریای آبدار اشک می بارید و این چنین نعرهای کشید که ای قادر بی نیاز مختار باز بهار دیدار بر سر حال این بلبل زار در آر و یا مرغ جانش از قفس تن برآر

غزل گو پند همه گرچه که از اهل فنائیم
چون سبحه براه تو زبس آبله پائیم
در عشق که بآنی از حال و مقام ست
دانشمند آه چه بی برگ و نوائیم

تا جان نه هم آه کی از عهده برآئیم
سرگشته گیری و هوای شاه نشانت
رفتیم زخود و اما خبرم نیست کجائیم
مستغنیم از خلق بهمین دل خونین

گردیدنم افتاد بدست دگران آه
تو قبلهٔ حاجاتی و من قبله نمائیم
نی خندهٔ گل دارم و نی نالهٔ بلبل
با دست طلب نیست سر و کار حنائیم

یقین گنج روان از نالهای زار بلبل هست | بگو نام خدا اقبال و دولت این چنین باید | آری چون خبر این حالت و جنون و اثر

سوز درون بیاران برون نیز رسید هر یکی آن معامله را بقدر یقین و گمان خود فهمید چنانچه یکی می گفت که این خواب صحیح است که بشاه بیدار دل من نموده اند و علامات صادق آنرا بر ظاهر او نیز پیدا کرده اند و دیگری میگفت که این خواب نیست بلکه معامله است که در واقع او را نموده اند چنانچه اهل دل صاحب واقعه این معامله را سوای خواب فهمیده اند و کسی می گفت که این کار ما دری خواب و خیال و علیحده از عالم مثال است و کسانی که از جماعت بیرون در هم دور تر بودند چون این معامله را شنیدند گفتند که شاه ما زین باغ بیرون نه برآمده و بجانب کدام دشت و راغ سیر نفرموده است ظاهر کیفیت حال بی اختیار گردیده در همان جا دو دیده خویشتن را بدین حال رسانیده است غرض که تنهائی که از صحبت خاص آن بلبل دور و از بار خلوتش مهجور بودند دل آنها از شعشعان انوار عشق بی نور و دیده بصیرت شان بزیر پرده های اسباب عقل مستور بود چون اخبار آن معامله اسرار نهان گل و بلبل را از زبان یاران رسته گفتار استماع نمودند بموجب عقل و فراست خویش بران توجیهات و تاویلات بسیار آورده زنگ شبهه و انکار را از آینه دل خود زدودند که شرح آن دلائل عقلی آنها طول بسیاری خواهد و هم چون خالی از کیفیت می محبت و عشق است تکرار گفتار آن مردم هوشیار باین عندلیب شوریده دیوانه بهار خوش نمی آید لیکن این قدر وا می نماید که معتقد آن چهار یار خاص و عمدهٔ یاران با اخلاص آنکه بود که آن بلبل بلند پرواز در آن شب بجسده از جایش بوده بمکان دیگر بلکه بجهان دیگر رسانیده دیدار جمال با کمال آن گل همیشه بهار محبوب او را از چشم سر که بفتح سین باشد نموده بودند یعنی که آیات کبرایش را معاین گردانیده تجلی مرتبه رب بر لوب نموده ایمان و یقین او را افزوده بود نه رسد

رسد	بس نیم خود موقنان را این بس است	نکته کافی ست گر موقن کس ست	

رسیدن بلبل افگار بدربار و بیک دم صحت یافتن او از تصرف آن شهریار و بتقریب حرف گفتار بیان مقام قطب مدار و قطب ارشاد و در آخر کار خوش دل گردیده تکلم نمودن بلبل با کمال بطرفه اشعار حسب حال

چنین گویند که بلبل صاحب حال بقیه شب را هم بیاران ستوده خصال عجب قیل و قال و طرفه کیفیت و حال بآخر رسانید چون از افق سما صبح صادق سر کشید و از صادق دمی خویش تصدیق معامله صادق آن عاشق دل ریش نمود او باز تهیه رفتن دربار سلطان کرده آن گل را برای فخر و تجمل بر سر گذاشته مستعد رفتن گردید و در آن وقت بخوشی حال در آمده بدین حال نوا بر کشید فرد

آن آتشی که خرمن ما سوخت پیش ازین	اکنون چو گل بگوشهٔ دستار می زنیم	غزل فیضی عجب ازین گل خوشبو بما رسید
بیرون نهیم رخت کدورت صفا رسید	صد بار جیب در بخزده بیجا سبکی بزند	یک دانه در انگاب سبکاب بما رسید
آرایش ست خار و خس از بهر سرو و گل	نخوت ببار شاه ز عجز گدا رسید	خورشید را که در تعسل ذره دیده کاست

[illegible] شنیده غزل
[illegible] جانانی [illegible] نیز [illegible]
[illegible] دست [illegible]
گو دیگر چه بلبل [illegible] شعر [illegible] شب
[illegible] ست [illegible] دل
[illegible] عشق [illegible] ست جان
[illegible] دل

آن [illegible] پناهی
[illegible] فریاد داد خواهی
این [illegible] نالی آواز [illegible]
نیفتی [illegible] غزل [illegible]
بر من آسان ست جان کندن بعشق [illegible]
[illegible] در کار [illegible] گر بود هشیار دل
[illegible]

در پیش و پس ز خوبان [illegible]
[illegible] ساعد پر سیم [illegible]
کاریم [illegible] ناله و آه [illegible]
زبان همین [illegible] خواهم شد [illegible]
[illegible] ست ای دوستان [illegible] دلدار دل
چون دل ما را ربودی [illegible]
خود تو ای بلبل [illegible] خویش [illegible] غزل

[illegible]
[illegible]
[illegible] دارد [illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible] اندازی

[illegible] گفت
[illegible]
بلبل [illegible]

شوق [illegible] حال [illegible]
[illegible] شوق [illegible]
این [illegible]

[illegible] ناز [illegible] کرد آن یار و جان می پرورید
[illegible] دیگر آن [illegible] آغاز را انجام نیست غزل

[illegible] بلبل نیست
عشق [illegible]
خیره سری [illegible]
اگر [illegible] باغ نگشادی گریبان
غنچه [illegible] نخواهد کرد [illegible]
لب خشک آن [illegible]
چه می پرسید یاران حال آن [illegible]
[illegible] داده یا و از دامن تر
[illegible] خرابات

شیشه [illegible] دست [illegible] نیست
[illegible] نیست
[illegible] غزل
گلستان [illegible] پیراهن قبا کرد
بروی سینه من چشم وا کرد
[illegible] چشم [illegible]
همان مست [illegible] همان [illegible]
[illegible] ست
[illegible] شد [illegible] مست

اگر چه [illegible] گل سراپا گوش
هم [illegible]
[illegible] صبا کرد
ز ابروانش [illegible] محراب
[illegible] خویش [illegible]
چه بلبل [illegible]
[illegible] ست
[illegible]
[illegible] مستی گل بلبل [illegible] راست

گوش [illegible] داستان بلبل نیست
[illegible] نیست
[illegible] توان [illegible]
[illegible] قبله می باید [illegible] کرد
آن تنگی [illegible] فکر جا کرد
[illegible] غزل
[illegible] این جهان [illegible] جهان [illegible]
[illegible] زمین و آسمان [illegible]
سخن [illegible] دهان [illegible] زبان [illegible]

از شنیدن این مقال [illegible] کیفیت حال [illegible] بلبل شوریده [illegible] صحبت خود [illegible]

غزل [illegible] بلبل
[illegible] باید

[illegible] غارت این چنین [illegible]
[illegible] بلبل [illegible] خاک [illegible]

چو بوی گل [illegible] سایه او هیچ جا پیدا
[illegible] حسن [illegible] باید

یقین گنج روان از ناله‌های زار بلبل رست | بگو نام خدا اقبال و دولت این چنین باید

باری چون خبر این حالت و جنون و اثر سوز درون بیاران برون نیز رسید هر یکی آن معامله را بقدر یقین و گمان خود فهمید چنانچه یکی می گفت که این خواب صحیح که بشاه بیدار دل من نموده اند و علامات صادق آنرا بر ظاهر او نیز پیدا کرده اند و دیگری میگفت که این خواب نیست بلکه معامله ایست که در واقع او را نموده اند چنانچه اهل دل صاحب واقع این معامله را سوای خواب فهمیده اند و کسی می گفت که این کار ما در ی خواب و خیال و علیحده از عالم مثال ست و کسانی که از جماعت بیرون در هم دور تر بودند چون این معامله را شنیدند گفتند که شاه ما ازین باغ بیرون نه بر آمده و بجانب کدام دشت و راغ سیر نفرموده است ناظر بکیفیت حال بی اختیار گردیده در همان جا دو دیده خویشتن را بدین حال رسانیده است غرض که آنهائی که از صحبت خاص آن بلبل دور و از بار خلوتش مهجور بودند و دل آنها از شعشعان انوار عشق بی نور و دیدهٔ بصیرت شان بزیر پردهای اسباب عقل مستور بود چون اخبار آن معاملهٔ اسرار پنهان گل و بلبل را از زبان یاران راست گفتار استماع می نمودند بموجب عقل و فراست خویش بران توجیهات و تاویلات بسیار آورده زنگ شبههٔ انکار را از آیینهٔ دل خودمی زدودند که شرح آن دلائل عقلی آنها طول بسیار می خواهد و هم چون خالی از کیفیت می محبت و عشق ست تکرار گفتار آن مردم هوشیار باین عندلیب شوریدهٔ دیوانه بهار خوش نمی آید لیکن این قدر وا می نماید که معتقد آن چهار یار خاص و عمدهٔ یاران با اختصاص آن بود که آن بلبل بلند پرواز را دران شب بجسده از جایش بوده بمکان دیگر بلکه بجهان دیگر رسانیده دیدار جمال با کمال آن گل همیشه بهار محبوب او را از چشم سر که بفتح سین باشد نموده بودند یعنی که آیات کبرایش را معاین گردانیده تجلی مرتبه بمرتبه نموده ایمان و یقین او را افزوده بودند

بس نیم خود موقنان را این بس ست | نکته کافی ست گر موقن کس ست

رسیدن بلبل افگار بدربار و بیک دم صحت یافتن او از تصرف آن شهریار و بتقریب حرف گفتار بیان مقام قطب مدار و قطب ارشاد و در آخر کار خوش دل گردیده تکلم نمودن بلبل با کمال لطرفه اشعار حسب حال

چنین گویند که بلبل صاحب حال بقیه شب را همره یاران ستوده خصال بعجب قیل و قال و طرفه کیفیت و حال بآخر رسانید چون از افق سما صبح صادق سر کشید و از صادق دمی خویش تصدیق معاملهٔ صادق آن عاشق دل ریش نمود و باز تهیهٔ رفتن دربار سلطان کرده آن گل را برای فخر و تجمل بر سر گذاشته مستعد رفتن گردید و دران وقت بخوشی حال درآمده بدین قال نوا بر کشید فرد

آن آتشی که خرمن ما سوخت پیش ازین | اکنون چو گل بگوشهٔ دستار می زنیم

غزل فیضی عجب از ین گل خوشبو بما رسید

بیرون نهیم رخت کدورت صفا رسید | صد درج دُر بجز زدهٔ بیجا سنگی برند | یکصد دانه دُر از اشک لب گلبهار بما رسید

آرایش ست خار و خس از بهر سرو و گل | نخوت بپای شاه ز عجز گدا رسید | خورشید را که در بغل ذره دیده‌ات

[illegible] شنیده غزل
[illegible] دارد [illegible] نیز [illegible] او
از [illegible] آن [illegible]
[illegible] اگر چه بلبل [illegible]
ورنه سهل ست ار ز جور او شد آزار دل
زاهدان [illegible] بکار عشق [illegible] جان
نیست [illegible] دل

آن شوخ دی برای سیر رفت همچو شاهی
از [illegible] فریاد داد خواهی
این [illegible] آواز دلی که از وی
لیکن بوصف آن مه هر یک غزل [illegible]
بر من آسان ست جان کندن بعشق او ولی
هر [illegible] در کار دارد گر بود هشیار دل
[illegible]

در پیش و پس ز خوبان بالا روان سپاهی
دارد از آن دو ساعد بر سیم آستینها
کاری کم بر نیاید جز ناله و آهی
زان همین ترسم که خواهد شد دل آزارش لقب
مشکل ست ای دوستان بر کندن از دلدار دل
چون دل ما را ربودی سرو خوش رفتار من
خود تو ای بلبل بهار خویش را بسپار دل غزل

از [illegible] خوبی دلربا [illegible]
[illegible]
[illegible] چند دارد [illegible]

هر گز [illegible]
[illegible]
[illegible] عمری [illegible] انداز [illegible]

نو بهار گل برخ من خرمی از سر گرفت
راز دار ما دل چون [illegible]
بلبل ما راز داغ [illegible] خواهد گشود

شوق بر انجام حالم شورش آغازی ست
انتقام شوق صد فریاد بر هر رازی ست
این تغافلها که او بر نرگس غمازی ست

قصه بازم تا ز آغاز کرد آن یار و جان می پروریم

لطف دیگر آن که این آغاز را انجام نیست غزل

در چمن جز خروش بلبل نیست
عشق جائی که گفت [illegible]
خیره سری شود [illegible]
اگر [illegible] باغ نگشاید گریبان
غلط هرگز نخواهد کرد داغش
لب خشک آن قدر در ناله [illegible]
چه می پرسید یاران حال آن مست
مصلی داده یا و از دامن تر
به مسجد [illegible] گذارد نی خرابات

شیشه گو که مست قلقل نیست
عقل را پایه تعقل نیست
شاهد را صرفه در تنزل نیست غزل
گلستان [illegible] که پیراهن قبا کرد
بروی سینه من چشم وا کرد
که جا جهای چشم تر [illegible]
همان مست ست همان مست همان مست
شده از [illegible] اهل [illegible] مست
دل دیوانه ام شد دستان مست

اگر چه گردید گل سراپا گوش
هم لب شکریم گر نگه [illegible]
ز بولیس [illegible] با مغز [illegible] صبا کرد
ز ابروی [illegible] گر گردید محراب
بمهرش دل [illegible] خویش [illegible]
چو بلبل ره تسلیم و رضا برد
خراب [illegible] او نشئه [illegible] ست
بود کیفیتی در درد و سر جوش
بذکر مستی گل بلبله راست

گوش بر داستان بلبل نیست
چه نگهها که در تغافل نیست
به بیهوشی توان شکرش ادا کرد
نماز قبله می باید قضا کرد
بان تنگی بر ایش فکر جا کرد
زبان رفت از چرا گفت و چرا کرد غزل
ز چشمش این جهان و آن جهان مست
ز حسن او زمین و آسمان مست
سخن مست و دهان مست و زبان مست

از شنیدن این مقال ماه منیر در احوال عجب کیفیت حال [illegible] نوا بر کشیده با بلبل شوریده ظرافه صحبت خود را گوک گردانیده بود

غزل ز محشر باج گیرد فتنه قامت این چنین باید
بغل پرورده تشخص لطافت این چنین باید

کند شهری بتاراج غارت این چنین باید
برنگ سایه بلبل را [illegible] و خاک غلطاندی

چو بوی گل نگردد سایه او هیچ جا پیدا
چه گویم حسن خلقت را مروت این چنین باید

حق الیقین مشرف شدی و از خطرات هول ناک نفسانی و وسوسهٔ فاسد شیطانی بی خطره و بی وسواس گردیده برآسودی چه کمال مشاهده همین ست که تسکین دل حاصل می گردد و خلجان شک و شبهه در نفس نمی ماند و خطرهٔ انکار و تردد هرگز نمی آید و انشاء الله العزیز چنانچه ترا القسر قاسر از ینجا بوده بدیدار آن نگار ممتاز گردانیده اند عنقریب ست که همچنان بوصل بلا فصل نیز مشرف ساخته بحضور بی غیبت مستسعد می سازند فاما درین وقت و حال آن گل باکمال که بمرتبهٔ جاه و جلال رسیده است از مقتضای غنای حقیقی معشوقی و هم از اثر دولت و مآل مجازی اتفاقی بحال بیچاره بلبل بی پر و بال نمی فرماید که بی نیازی و بی پروائیش همین تقاضا دارد رباعی

در طینت منعمان حیای کس نیست | گنجایش مهر و وفای کس نیست

بلبل تو عبث درین چمن می نالی | گل زردار ست آشنای کس نیست

و هم بدان ای بلبل نالان که آن گل خندان بجوش خلقی در آمده بدان کار نمودن و پنهان گردیدن طلیبت و مزاح با تو می نماید و به تبسم خودی گرا ید و نمودن تجلیات رنگارنگ حسن جمال و جلال خویش به پیش بلبل دل ریش پیدا و آشکارا می فرماید

غزل آن نوبهار عالم دارد سر تبسم

هر برگ گل چه فردیست زان دفتر تبسم | دعوی بخون بلبل دارد شگفتن امسال | هر شاخ گل درین باغ شد محضر تبسم

نقش شگفتن دل چون غنچه زهی نشست | تا خط زخم بایست شد مسطر تبسم | سرتاپا چو گلشن لبریزی از شگفتن

هر چاک جامهٔ تو بال و پر تبسم | از نالهای یاران برپا شده قیامت | شوری عجب فگندست آن محشر تبسم

طراحی شگفتن شد ختم بر تو بلبل | چون غنچهٔ درین باغ مبینا گر تبسم | فرد یار عاجل رفت از پیشت چو مهر

خوش ادائی بود زین غافل مباش هرگز | از رشتهٔ جان جامهٔ جانان نتوان دوخت | گر دل گره سخت برین تار فتادست

غرض که ماه منیر باین چنین تقریر تسکین دل آن عاشق حیران و دلگیر نموده بجانب آن یاران پریشان متوجه گردیده گفت که ای یاران خاطر جمع دارید و بخوشی بجناب این عاشق عالی مقام رسید و مبارکباد بپردازید که مشیت جامع المتفرقین از کمال عنایت و مرحمت حسبه مبارک این بلبل را نیز کیمن همین مظهر کل ست ترقی و عروج بخشیده تا بآن گل بی بدل رسانیده و از دیدار او مشرف گردانیده است چنانچه حالا شما هم بچشم خویش آثار و علامات آن سیر و طیر او حسبه مبارک این عاشق دل ریش مشاهده می نمائید همچنین که آن یاران پریشان حال این حرف و قال را شنیدند و کیفیت احوال او را دیدند خرم و خوش حال گردیده برنگ پروانگان بگرد آن شمع سوزان تصدق میگردیدند و بعجز و نیاز مدام بپاهای سراپا ابله گداز تی می چسپیدند چون آن قصهٔ دلگداز شرح آن سرا و گردن فراز خود می دیدند و آن همه دشواری راه و شدت گذرگاه عشق را نی فهمیدند بجای خود دست بالم کرده بجان خویش می لرزیدند و بعضیها جرأت و همت یافته در معاملهٔ عشق بازی و جان گدازی خویش می افزودند و در عزم خود گرم آهنگ می گردیدند القصه آن همه یاران خاص و رفیقان با اخلاص تقیهٔ شب بعجب کیفیت حال نطرفه قیل و قال بآخر رسانیدند و دران وقت جمال زبان بلبل خوش مقال صاحب حال

هان ای طبیب چیست علاج زکام ما
جوشیده دماغم چه گل تازه رس ست این
ته جرعهٔ بدمستی بسیار کس ست این

یک شب چراغ خلوت ما می توان شدن
گل کرده جنونم چه بهار هوس ست این
صبح ست بدریوزه گری نفس او

تا کی چو صبح خنده توان زد بشام ما غزل
تنها نه زسر جوش هوس من بخروشم
بلبل نفست گرم چه فیض نفس ست این رباعی

بلبل چندی فسون تقریر کنیم
شب بلبل من از اثر سعی نیاز

عشق و هوسی بوهم تصویر کنیم
بوی چمنی یافت بجیب پرواز

دانائی ما تجاهلی می خواهد
امروز خسی کز آشیان می روید

خوابی که ندیده ایم تعبیر کنیم رباعی
دارد بدماغ رگ گل بر ریشهٔ ناز

رباعی بدمستی صد خمار هشیاری ماست
خوابی که ندیدنی ست بیداری ماست
نشود جمع بدل بردن کس زلف بتان
خاک در کاسهٔ آن سر که هوادارش نیست
گرچه جعد سیهش دست ندادست بهم
مست نازی که خبر از گل دستارش نیست

آشوب هزار فتنه هموار ی ماست
ـــه بازبوی گلی آشفته دماغم دارد
بی سرانجامی این سلسله داغم دارد غزل
غم تن را نخورد هر که دل و دین در باخت
کمر ی نیست که در حلقهٔ زنارش نیست
نفس پاک از آن غنچه طلب کن بلبل

از آفت آگهی امان باید جست
تندبادی سر الفت بچراغم دارد
خار در دیدهٔ آن کس که طلبگارش نیست
آنکه سر داد درین ره غم دستارش نیست
چه خبر از دل صد پارهٔ ما خواهد داشت
که غباری ز جهان بر دل افگارش نیست رباعی

امشب همه شب بخواب بودم با یار
افسرده دلم شگفته مانند بهار
بلبل صفت از شوق ندارم آرام
از بوی گلی که آمد از سوی نگار

فرد آرزوها از هجوم بیخودی پامال شد
گل هم از دیدن خسار چه از دست شدست
در حق من ار چه غفلت کرد آگاهی نکرد بیت
فرد چو گل تبسم او عذر خواه گریهٔ من
نه همین بلبل بیدل از غمش مست شدست
زناله نیست شکیبم چو بلبل ست دلم مطلع

بازبوی گل مرا دیوانه کرد
باز از عقلم صبا بیگانه کرد
ماه سیما از شنیدن این مقال و دیدن آن حال نیز متفکر
و پرملال گردیده بمقابلش این نو ابر شیده با شرکت زارش گردیده بصحبت گوی گردانیده حسن مطلع
بازم از سر تازه شد مستی و عشق
بس که بلبل نالهٔ مستانه کرد
گل چو شمع خوب روی برفروخت
بلبل بیچاره را پروانه کرد
و آبعد از آن خویشتن را ضبط

کرده از ناله و فغان بس نموده بگریهٔ شادی سراپا آب گشته بسان گرداب پیرامونش گردیده و خویشتن را بپای آن محیط عشق انداخت و باز برخاسته برنگ دستار پریشان آن دست سرشار بگرد سرش گشته با هزاران پیچ و تاب به پیش روش رسیده باد ای مبارک باد پرداخت که ای شاه شاهان و ای مقتدای وصلان و ای پشت پناه سالکان و طالبان این معامله کار و این همه تشریفات تن افگار که بتو نموده اند و بخشیده اند معراج وصلان و محبوبان ست و منتهای مدارج قرب عاشقان و محبان و جای هزاران شکر ست ای بلبل هزار داستان که گل دل ستان خود را برای العین مشاهده نمودی و از مقام علم الیقین بالاتر خرام فرمودی و بمرتبهٔ عین الیقین رسیدی و در هستی و پایندگی آن گل همیشه بهار بی شبهه و بی تردد گردیده بشرف

دیده‌ام این گل را که بدست دارم یادگار آن بهارست سه | باز از تازه گلی سینه فگارست مرا

خارخار عجبی در دل زارست مرا غزل | باز از شراب دوشین در سر خمار دارم | در باغ وصل جانان گل در کنار دارم

ساقی بیار جامی کز زهد توبه کردم | مطرب بزن نوائی کز توبه عار دارم | آن نقطه‌ام که گردم گرد سر چو پرگار

سرگشته‌ام ولیکن پا استوار دارم | آن می که ریخت آن گل در کام جان بلبل | تا بامداد محشر در سر خمار دارم غزل

دل غریب مرا بوی گل بجا آورد | کز ان بهار خبرهای آشنا آورد | اگرچه گل برخ یار نسبتی دارد | بدیهه عرق شرمم از کجا آورد

ز خار یار و ستمهای دوست خندانست | کسی که روی بسر منزل رضا آورد | رباعی این گل ز بر همنفسی می آید | شادی بدلم از دلبری می آید

پیوسته از آن روی کنم همرهیش | گر زنگ و بیم بوی کسی می آید | و این همه گلهای تازه و داغهای بی اندازه که بر پایها و دامان

من رسیده و شگفته می بینی نمونهٔ آن معامله و کارست که امشب با این بلبل زار بمیان آورده و از در شناختن حقیقت آن معامله و دریافتن آن اسرار حیران و بی اختیار گردانیده اند پس ای یار هوشیار اگر ترا درین معامله و خواب که ندام تعبیر و تقریر بخاطر می رسد بیان نما تا خاطر پریشان من گونه تسلی یابد و من آن خواب ابرای همین خیال نمی دانم که آثار و علامات کیفیات گذشته را پیش خود موجود می بینم یعنی این گل را که بدست دارم دست آویز قوی برای صحت واقعهٔ خود می شناسم و این همه آبلهٔ پا و جراحتهای جابجا را دلیل استوار بر ثبوت آن معامله می انگارم چرا که این همه جراحتها و خارها بحضور آن گل بی پروا بپای این بلبل بی نوا رسیده و خلیده است و تمام این جامهٔ تن و دامان جامهٔ من در رکاب سعادتش دریده و آن گل با هوش سراپا گوش بسیار نالهای پرجوش و خروش مرا بسمع تغافل شنیده چنانچه در آخر کار بعد دیدن بسیار عاجز و ناچار شده بحضور آن بیداد این فریاد برکشیدم | فرد گفتمش می کنی بمن نگهی | از سر ناز گفت باید دید | و بطرف من نگاه تا آشنایانه

انداخته به تجاهل پرسید بیت | گفت بلبل کیست میدانی بگو گفتم که نی | این چنین باید جواب این چنین پرسیدنی

و بعد از ناز و انداز آن گل را که بدست مبارک خود داشت بر سر من پرتافته مرا ببوی دل ربایش بیهوش ساخته خود بجانب مقصد خویش راهی گردید غزل

گاهی حساب دو زبانی بر آورم | بیهوشیم فزود فغانی بر آورم | غافل شیم زبان و زبانی بر آورم | دارد دلم معاملهٔ با فراق و وصل

رسوا شوم گر آه نهانی بر آورم | در کین چرخ ناله چندی کشیده‌ام | از قامت خمیده کمانی بر آورم | ترسم که رازها همه از دل بدر رود

در عرصهٔ عشق کار یکسو کردم | آلوده تر ز دلق ریائی ست | از دیده بدجله فشان بر آورم رباعی | خود را ستانه فرش آن کو کردم

از خود خبرم نیست چه جای دیگر | چون سایه بکائنات یک رو کردم | این بگفت و آن گل عنایت کرده

آن گل بی خار را بدست در آورده بدان یار نموده باز بدین قال نواها بر کشیده بکیفیت حال خود پیوست غزل

گلم از دست بگیرید که از پای شدم | بوی یار من ازین سست وفا می آید | غزل تا خن زد ست لبی گلی بر مشام ما

سماعی و وجدی ای فرماید **غزل**

من که دارم سر و کاری عجبی با غم او
گریه بسیار کنم ور نکنم پس چه کنم
عشق بازان ترا چون بدرت عزت نیست
سینه افگار کنم ور نکنم پس چه کنم
بهوای رخ گل ناله کنان چون بلبل
گریه بی یار کنم ور نکنم پس چه کنم
سر درین کار کنم ور نکنم پس چه کنم
چون ز گلزار جهان قسمت من خار غم ست
خویش را خوار کنم ور نکنم پس چه کنم
آه من ور بی بویش بفلاک گر برسد
گشتِ گلزار کنم ور نکنم پس چه کنم
نالهٔ زار کنم ور نکنم پس چه کنم
چون غم هجر تو بسیار و مرا صبر کم ست
خو باین خار کنم ور نکنم پس چه کنم
بلبل از خار غم و پنجهٔ درد هجران
ناله اش یار کنم ور نکنم پس چه کنم

غرض که چون یاران این چنین حال ورا دیدند و اقوال ورا شنیدند معنی آن صورت را هیچ نفهمیدند و خوف و دهشت خورده چون شاخ بید بر خویشتن لرزیدند و خود را العقب کشیدند لیکن دران چنان حال هم فی الحال ماه منیر از سبب محرمیت و سابقیت خویش جرأت نموده پیشتر رفته آن یار بیتاب را مانند دل در بر گرفته بسینهٔ بی کینهٔ خویش چسپانید و خود هم بیتاب و سراپا آب گردیده از گلاب پاش چشم خویش آبی بر گل رخسارش پاشیده بمقابلش این نوا بر کشید **قطعه**

آه و فریاد کنم ور نه کنم پس چه کنم
به که کاشانهٔ ویرانهٔ دل را اے مه
که چو مجنون شوم هامون گذرم گاه بگاه
از غم آباد کنم ور نکنم پس چه کنم
چون که من بیدل این بلبل دل داده شدم
رو چو فرهاد کنم ور نکنم پس چه کنم

القصه چون بلبل بیتاب از اثر آن آب و تاب با خبر و هوشیار گردیده چشم بکشود و سر خود را در کنار یار ملاحظه نمود بی اختیار گردیده او را در آغوش در کشیده زار زار نالید و فریاد بر کشید که ای یار بشنو از من نادر اظهار و طرفه اسرار که امشب مرا از من بر بودند و عجب سفری مبارک نصیب گردانیدند یعنی که بجناب حضرت گل رسانیدند و تجلی گلی مشرف نمودند چنانچه این بلبل زار بر کاب آن شاهسوار بسیار برنگ گل پیاده دوید لیکن تا باقدام آن عالی مقام نرسید و هم التفاتی و اشفاقی ازان خوش خلق چشم داشت بحال خود ندید **رباعی**

دل خون گردید و تش جهت طوفان کاشت
بخت برگشته نازم مژگان گه داشت
در ناله علمهای قیامت برداشت
آخر بما سری نیاورد فسوس

فاما در آخر کار بعد جلو بسیار دوانیدن بی شمار نگاهی بجانب این بلبل زار نموده آن گل را که بدست خود داشت عطا فرموده این بیچاره را دران دشت در داغ از تیغ بی نیازی و آتش کبریائی خویشش زخمی و داغ در داغ گردانیده خود بجمعیت و فراغت ازان جا روان شده برنگ تجلی برق و نور چراغ از پیش مردم دیده غائب گردید و من دران چنان وقت زینهار آن گل را عنایت کرده او را نعمت عظمی دانسته بر سر و چشم خود رسانیدم و خواستم که شکر آن عنایت و مرحمت که بعجب انداز و لطرفه کلمات و آواز بحال این گدای سراپا سوز و گداز مبذول شده بود بجا آرم لیکن چون ازان گل بوی آن بی بدل شمیده م مست و بیخبر گردیده بر زمین غلطیدم و ازان باز که حالا خبر دار و هوشیار گشته چشم وا کردم خویشتن را باز در همین مکان

داری همه چیز وفا خلایت بدها دست	آئی نوگل ما را بهار بی خزان باشد	تبسم در لبش چون غنچه بسا غر گلمران باشد

دخواست که آداب عنایت و شکر مرحمت بجا آرد لیکن چون بوی دلربا از ان گل بمشام جان آن شیدا رسید مست و
بی خود گردیده برنگ برگ گل بر زمین درافتاد دران زمان سلطان باز بجانب خواصان دیده باشاره فرمود تا آن مست
و بیخبر را باز بهمان ردا پیچیده آن گل را از نزدیک دماغش رسانیده بر سر و دوش خود کشیده تا بخانه اش رسانیدند و آن
در مسدود و راه ناپیدا را باز بهمان قسم مسدود نموده ناپیدا گردانیدند و آن گل را به پیش رویش گذاشته آن ردا را از
سرش کشیده غائب و ناپیدا گردیدند و هم آن سلطان از سیر صحرا و بیابان مراجعت نموده بمحل خویش داخل شد

عیان گردیدن کیفیت حال پر اختلال بلبل زار به پیش چشم آن هر چهار یار و حیران و پریشان
گردیدن آن همه محبت اساس از مشاهدهٔ آن احوال بیرون از وهم و قیاس و بیان فرمودن آن
خوش تقریر مفصل حقیقت و کیفیت سرگذشت و احوال دیده و نافهمیدهٔ خود را بنزد ماه منیر و گذارش
نمودن آن یار خبیر برای خواب و معاملهٔ آن بشیر بی نظیر طرفه تعبیر بنا در تقریر و بسیار توجیهات بعید و
تاویلات دور از کار نمودن دیگر رفیقان و فقیران که دور از محفل و بعید از خلوت خاص بلبل
بودند بقدر رتبه و منزلت و در خور علم و معرفت خویش بر حال و قال آن فرخنده کیش

راویان اخبار و واقفان اسرار چنین خبر کرده اند که چون بعد دیر بسیار بلبل مست دیدار بجای خود باخبر و هوشیار گردیده چشم بگشود
و دید که در همان خانه و بهمان آشیانه که بخواب راحت پرداخته بودم و سر بر خیال خود را بزیر بال فراغت کشیده بودم افتاده ام
حیران و متفکر گردیده نعرهٔ های گل های گل از دهان کشیده گریبان را تا بدامان بر درید و مانند پری دیدهٔ آسیب رسیده دیوانگیها
آغاز کرد و خود با خود سخن گفتن گرفت که حالیا من کجا بودم و این چه واقعه بود که مشاهده نمودم و چون یاران خاص و مقربان
با اخلاص که نزدیک دروازهٔ خلوت خاص او بودند این همه ناله و فغان را شنیدند بی اختیار بحالت اضطرار رسیده بدون
علم و اذن بدرون دویدند چه می بینند که حال بلبل بسیار تغیر یافته و برنگ گل رنگ رو باخته چاکی بگریبان انداخته است
و تمام جامهٔ تن و پیراهن بدن را از گریبان تا بدامن از خراش خار و اشجار پرچه پرچه ساخته و کف پای نازکش یک دست آبله دار
گشته و از زبان محتاطش حرفهای شطحیات بر می آید و مردم چشمش با مردم آشنا نا آشنا می نماید و دران حال بدین قال نوا بر کشیده خود بخود

آدمی زاده چه فریاد می نماید و چرا بر گلهای دویده می آید و از جناب من بی مدعا چه تمنا دارد و خواصان و مقربان بعرض رسانیدند که در عرض

غرضی و مطلبی نمی نماید لیکن باز دانستن این چنین نواها برتر از عقل

ما داغ غلامی تو داریم ... هر جا که رویم پادشاهیم
هر چند تو شاه و ما گدائیم ... ما من بنشستگان که ما تراییم
هر جا قدم تو خاک پائیم ... هر جا که الم تو همدرد دردیم

فردا ما و نگاه دور که رندان پاک باز
خار خار جان نه خار پاست تا بیرون کنم
نسبت بطرهٔ تو دلم می کند درست

از سر نمی زنند گلی را که بو کنند
گل را نسب بنکهت بوی تو می رسد
شکن که این شکست ببوی تو می رسد

نی خلد در جان من خاری از این گل چون کنم
میراث آفتاب بروی تو می رسد

رباعی

خارست نصیب ز باغ گل تو ... در باغ رخت ریخته گل بر سر هم
بی برگ و نوا چرا بود بلبل تو ... دامیست براه دل ما سنبل تو
و هم در آن وقت و حال نقیبان

دیساولان بد خصال معروض داشتند که ما هر چند زجر می نمائیم و از آمدن نزدیک پایهٔ تخت مانع می آئیم این گدای مبرم ممتنع نمی گردد
و افتان و خیزان بعقب سواری نالان و گریان می آید و بار بار از دهان او آوازهای گل های گل بر می آید و نمی دانیم که این حرف
مهمل او چه معنی دارد و از این صدا و نوا چه می خواهد سلطان با صفای این حرف و بیان تبسمی نموده فرمود که ظاهرا این گلی را که
ما در این وقت می بوئیم او را خوش آمده باشد و روح او طلب و تقاضای بوی این نموده باشد بنابران نعرهٔ های گل های گل
می زند پس او را بحضور نگاه بار رسیدن دهید تا این گل خاطر خواه او را بدو عطا فرمائیم چون نقیبان از زبان سلطان این بیان
شنیدند دست از ممانعت کشیده تا بحضور شاه رسیدن دادند پس آن شاه با آن گدای آگاه چار چشم گردیده برنگ گل خندید
آن گل را بر گل عارض خود مالیده از عرق تر و معطر گردانیده و بتار نگاه آشنا دل و جان آن مبتلا را بجانب خود در کشیده
دست نگارین گلزار را که برنگ شاخ گل بود از هوای آن یار بطرف روی و دستار بر افراخته سرش را نشان ساخته بطرز
گل بازی بلکه بانداز جان بازی آن گل با آب و تاب را پرتاب نموده فرمود

فرستاده ام گل بدست نگاهی ... ز بهر کله گوشهٔ کج کلاهی

من کجا داده ام داغ آنکه بر سر گل زنم
گل اگر افتد بپایم بر سر بلبل زنم
ای بلبل اگر بگل تو رو می آری
رباعی انجام ترا باز ز سر آغاز ست
نشناخت که راه پاک و دربا ازست
در راه تو هشت خلد پا اندازست رباعی

گاهی خندان و گاه غمگینم من ... گاهی بهر رنگ گاه رنگینم من
در باغ جمال رنگها بسیارست ... می بینم من و گر نمی بینم من

... چمن همین پیامی بچه رنگ میفرستم
بهر جائی دستهٔ گل و دل تنگ می فرستم
همه بهر عندلیبان گل جنگ می فرستم
بهار خاطر من نشگفت هیچ غنچه
همین که بلبل نگاههای آشنا و بدان انداز گل بازی آن گل بی پروا بدید سراپای
[illegible] آتش اشتیاق بزود و چالاکی دستها را بر افراخته از میان هوا آن گل را در ربود و بسر و چشم خود نهاده بطرفه کیفیت

[illegible] ... [illegible] گل بهر [illegible]
بدین نظری بانیست بیداد ... خوبی و خوشی و دلفریبی و جمال

زین دعاها که خراشد جگر خاره ازو
نیست گل را خبری بی خبری رانگرید
در دلش نیست اثر بی اثری رانگرید
بلبل امروز ز جانم ستمی ماند هنوز

و باز چون آن عوانان دل سیاه گدارا نزدیک شاه رسیده می دیدند طرقوا طرقوا گویان بیک سو می رسانیدند و بحالت خوشی خویش رسیده پیش پیش دویده بدین چنین قال حسب حال نوا گشته دل ریش دل آزرده ریش رامی خراشیدند غزل

روز عالم بیاد گوشه دامان مغروری
هوس داری که دل نخچیر شیر خشمگین باشد
برای داغ خود جا خوش کن خزینه پاکان
دو عالم بر زبان آمد هما ناشیش از زین باشد
دل هما ای گر جرات ندز رد راحتی در خود
بهر آئینه اش گر پاک از زنگار کین باشد

تغافل پیشه صید افگن این سرزمین باشد
که عار آتشینش رفتن گرد چنین باشد
ازین تخمی که من از شعله دل کشته ام در دل
که دهقان نیز می باید چو حالت خوشه چین باشد
قدم از همرهان الیس نماند تیز گامان را
درین سودا نمی باید که دل چندین امین باشد

که دائم بهر تقریب نگاهی در کمین باشد
نخستین بر در دوش شیرینی کی خون بغلطاند
نهد از مهر و مه خرمن شبها گر خوشه چین باشد
ز بس سنجیدگی تحقیق وزن عاشقان کردم
پس افتادن بلای سالکان پیش بین باشد
تواند آن تماشائی بعکست هم بغل گشتن

و باز بلبل نالان افتان و خیزان در برابر آن تخت روان رسیده اشارهٔ دست بجانب آن سلطان بی پروا نموده مانند گدایان بی نوا این نوا بر می کشید غزل

گل بر کف گران و سبک کوه بر دلم
سر تا بپای دیده ام و سر بسر دلم
چون آفتاب شعله زند هر سحر دلم

از لطمهٔ رقیب نخواهم شدن جدا
بوی جگر همی شنوم از کباب دل

کامیخت با غم تو چو شیر و شکر دلم
کاغشته گرد عشق بخون جگر دلم

تو در بهار حسنی و صد خار در دلم
دل کام جوی و دیده و نظر باز چون کنم
شبها ز بسکه یاد تو دارد در آتشم

فرد
ز گل گردی پریشان تر دل چون غنچه ما را
اسرت گردم نخواهی گر چنان باشد چنین باشد

و چون دید که بفریاد زار گل گوشه بجانبش نمی گشاید بدین ادا نوا بر کشید غزل

ای بت عیار من نام تو امروز چیست
نام تو فتاح جان نام تو گنج روان
ای دل ما مست تو هستی ما هست تو
هر دو جهان نام تو قصه و پیغام تو
اول و آخر توئی ظاهر و باطن توئی
غزل اگر بریم از جفا بوفا میخورم قسم
نقش قدم به بیکسیم گریه میکند

ای دل و دلدار من نام تو امروز چیست
ای شه ابرار من نام تو امروز چیست
رحمت و آثار من نام تو امروز چیست
ای مه سیار من نام تو امروز چیست
ای گل و گلزار من نام تو امروز چیست
من بندهٔ تو ام بخدا میخورم قسم
از پا فتاده ام بخدا میخورم قسم

مالک و ملک ام تو هر دو جهان جام تو
بو در حیم و کریم نام تو زین بیشتر
کاشف اسرار من لامع انوار من
یار وفادار من مونس و غمخوار من
آنهمه خلق خوشت صبر ز بلبل ربود
گل هستیان ز نقش قدمت ز بسر مرا
سوگند من بگردج بلبل قبول گل

ای سرو سردار من نام تو امروز چیست
قاهر و جبار من نام تو امروز چیست
ابر گهر بار من نام تو امروز چیست
واقف اسرار من نام تو امروز چیست
ای گل با خار من نام تو امروز چیست
خاک رهم بپای شما میخورم قسم
در حیرتم که باز چرا نی خورم قسم

القصه بعد نوانیدن بسیار و رسانیدن خرابی و محنتهای بسیار شاه بی نیاز بجانب مقربان خود باندار نگاهی نموده فرمود که این گدای

ما از در امید وصالت نمی رویم
ای اشک یار می رود اکنون دو دیده رو
بلبل بهر طرف که شدت کاتب قضا
یعنی درین مکان نفسی دم کشیده رو
بال امید بسمل این عرصه بسته نیست
مانند ریشه زیر زمین هم دویده رو

گو دل ز حسرت آب شو و خون بدیده رو

غزل

ای بسمل طلب پی خون چکیده رو
مانند خامه یک خط بینی کشیده رو
در خرقهٔ گدائی و در کسوت شهی
پروا اگر دری نکشاید خمیده رو
پیغام حسرت من بی دل رساندنی ست
چون اشک هر قدر روی از خود دویده رو

غزل

همچون نفس آینهٔ دل رسیده رو
سوزن صفت ز تار تعلق جریده رو
بلبل عنان عافیت از گسسته آ...

شاه بی پروا از شنیدن این همه نالهای آن گدا تبسمی نموده غنچهٔ دهان گل گردید

... تا بدین کلام گل بانگ برکشید

غزل

برگشتنت ز نیم ره آخر چه شیوه است
بگذر ز خار بست تعلق جریده رو
چون اشک می روی اگر از خود دویده رو
ای ناوک نظره بدل ما خلیده رو
گر یافتی گداز دل از عشق گرم خون
گل بانگ غنچهٔ دل من هم شنیده رو
خواهی بسر خرام و تو خواهی بدیده رو
یک سوزن ست خار ره این جاده را
مانند شمع از پی اشک دویده رو
بلبل بشور خود ز تغافل چه بگذری

دور آخر کار آن بلبل از بی اختیاری دل تنگ گر دیده بدین آهنگ نغمه برکشید

غزل

کسی ... شبها ای بی مروت
اگر باشد بجا ای بی مروت
نگاهی بر قفا ای بی مروت
ترا دارد ترا ای بی مروت
زنا دوری چرا ای بی مروت
نه بینی هیچ گه روز جدائی
بیک دشنام ازین لب بر نیاری
چه میرنجی ز بی آرامی ما
چرا ای بی وفا ای بی مروت
مشو از ما جدا ای بی مروت
مراد صد دعا ای بی مروت
که برد آرام ما ای بی مروت
ببوئی تا نسیم از گلستانت
نمی نالم تغافل هم نگاه ست
زنا گاهی که پیش افتی ضرورست
زهی بیکس زهی بیکس دل ما

غزل

رنگ پران مرا با رخ خوب تو سری ست
صعوه حیف ست اگر صید کند شهبازم
جز بسازندهٔ خویشتم نبود صحبت کوک
نیم آگه که پریدن برساند بازم
گل این باغ شناسد که کف گل بازم
بخت آنکس که توئی قبلهٔ حاجات ورا
بلبلا من نیم و نامی من دمسازم
چمن وصل ترا بلبل نو پروازم
دوختن چشم بدنیا گل کم حوصلگی ست
بی نیازی که مرا با تو بود می سازم

و دران زمان آن سلطان دیده و دانسته از طرف آن بلبل نالان تغافلی نموده روی التفات خود را بجانب همدمان و مقربان خویش گردانیده بجوش خلقی خود در آمده حرف زنان خنده کنان تخت روان را بران گردانیده روان گردید و بلبل ناتوان بجنبش افغان و خیزان دوان گردیده از کمال حسرت این چنین نوامی کشید

غزل

میرود خنده زنان جلوه گری انگیزید
می خرامد جوانان زده بر یار سر
همه ازین پرده نشین پرده دری انگیزید
در میان پریان شاه پری را نگرید
جگرم خون شده از غصه اگر باور نیست
جلوه و قهقههٔ کبک دری را نگرید
پیرهن چاک چو گل می گذرد سوی چمن
بر رخم سیل سرشک جگری را نگرید

یاد آن فرصت که عیش رایگانی داشتیم
عمر ما سنجیده بود و مادگانی داشتیم
یاد آن سامان جمعیت که در صحرای شوق
رفت آن کز بیخودی ضبط عنانی داشتیم
هر قدر راه چهره‌ای افروخت ما می‌سوختیم
خاک هم بودیم گرد ناتوانی داشتیم

و هم می‌خواند غزل

مست وحشت کار افگنان رخش بلا آهنگ زنان
هر قدم از چشم و دل دیده فراز و نشیب
پاسخش تازه رد سنبل آشفته مو
برگ گلش سرو پوش سر و قدش جامه زیب

سجده چون آستان بر آستانی داشتیم
یاد آن سرگشتگی کز نسبت چون گردباد
بس که می‌رفتیم از خود کاروانی داشتیم
ای بت سنگین دل از کیش برهمن بی‌خبر
در خور عرض بهار او خزانی داشتیم
روز وصلت باید از شرم آب گردیدن که ما
می‌رود این شهسوار بر دو فرجانها شکیب
دست جفا در عنان پای ستم در رکیب
سنگ دلی کوه کوه رفته کروها کروه
طوبی فردوس او داده بجبریل سیب
او زده و سو بسته صف جلوه کنان هر طرف

یاد آن حالت که از گرد متاع زندگی
وز زمین خاکساری آسمانی داشتیم
[illegible]
پیش از این ما هم [illegible] داشتیم
دست ما هم [illegible]
در فراقت زندگی کردیم بی‌جانی داشتیم
عشوه معارت [illegible]
جلوهٔ او دل گسل خون خرامش بحل
هم فتراکش پر شکوه هم نگهش پر نهیب
غنچهٔ او باده نوش لالهٔ او گل فروش
بلبل بیدل ز کف داده عنان شکیب

و باز چون عوانان دل سیاه آن گدا را قریب شاه می‌دیدند و آن همه شور و فغانش را می‌شنیدند بر سرش تاخته از آن کاب سعادت دور ساخته بعقب می‌رسانیدند و می‌گفتند که ای آدمی زاد ناشاد و نامراد تو چه قسم درین ملک و دیار معمور و آباد ما رسیده‌ای و این چه شور داد و فریاد است که می‌نمائی بیت

ای ذره تو در چه دهم داری پرواز | اینجا خورشید هم بیاد کس نیست
با این در احساب خار و خس نیست | قربانگاهان بکوی مفلس نرسید

لیکن آن بلبل نالان از تقاضای آن بادشاهان شمار متمتع نمی‌گردید و بسان گرد و غبار پی سواری گذاشته این چنین شور و فریاد می‌کشید فرد

از راه تو گرد می برید راه گریه | و ما کم که گرد گرد و هم بدل گریه

و حال خود را بگوش آن شاه یاد از عشق بیداد لیدی رسانید غزل

شنیدم هر چند یاد از شور بلبل نی زد هر
عرض آن لطف نهانی را تغافل می‌دهد
سف ای گل تر سے بگیا ہی تمی کنی
رحمی چرا بنامه سیاهی نمی کنی
غزل ای بیخبر بدرد دل آرمیده رو
ضبط نفس کن و قدمے آرمیده رو

کی جواب نالهٔ ام از خنده آن گل می‌دهد
کس نیز [illegible] آگاه نبود گر چه [illegible]
افتاده‌ام تو ایم نگاهی نمی کنی
فرد روا مدار که با این همه امید مرا
شور سپند محفل حسرت شنیده رو
کیفیت گداز دل از می رساتر ست

این غزل تیره و دلسته روی و جبهت
غنچه را دل جمعی و شورش بلبل نی دهد
روشن سواد خط تو ام جرم من ببخش
زد و رور تو بحسرت نظاره باید کرد
چون شعله در طریق ادب اضطراب بیت
یک جرعه از قرابه با هم چشیده رو

...شتی مشعلها و سیاهی فوج نمودار شد و دران وقت و حال بلبل بی پر و بال در خود مجال دویدن و بیک سو رسیدن نمی حیران و پریشان درمانده بر بروز سخت ایستاده گردید و موکب آن سلطان پریان قریب رسید از هر طرف یساولان و نقیبان که برنگ ستارگان درخشان و بران بودند عصاهای طلائی و نقرهٔ بر سر خود ها آخته مانند شهاب ثاقب بر سر شش تاخته از پیش رو یک سو رسانیدند باری چون نظر بلبل حزین بران شاه تخت نشین رسید چه می بیند که آن گل بی پروا اوست که برنگ ماه چهارده هم بعجب شوکت و شان و حشم بر تخت آبگینه سوار است و بگردش حور وشان و پری پیکران بسان کواکب روان دروان می آیند و یک او می رسد همچنان تخنان که سابق آن پریان گفته بودند می ترسانند و از پیش سواری سلطان بیک کران می رانند دران وقت و حال آن گل با جاه و جلال گلی را بدست گرفته باندازبوئیدن بنزدیک گل رخسار خود و بر دهٔ اول در گل و سر با بهار گردیده است همین که آن گل خندان خود را بتحقیق بشناخت بی اختیار از جا نجا نعرهٔ یا گل همیشه بهار برافراخت و بر دو دیده خویشتن را در جلو آن شاه سوار برنگ گل بپا به انداخته فریاد بر داشت که ای گل بی پروا منم بلبل شیدا خدا را نظری بحال خراب من بفرما و گوشی بر افغان من بگشا رباعی

امروز بخانه دل غم پرور ما
می آید دلبر چمن پیکر ما
وقت است بیا لدار خرمن شوق چو ما
از نقش قدمی که گل زند بر سر ما

غزل ای غنچه از راه گلگون سیاهت جوش گل
زی بغل پرور نقش پای تو آغوش گل
ترجمان نالهٔ بلبل لب خاموش گل
در نظر آید ز شبنم چشم اشک آلودهٔ
گذشت است و گفت بمن کیستم بگو
گفتم باد که صاحب من می شناست
خوب غنچه زبان عشق ما سنت هست
نالهٔ بلبل مگر دارد اثر بر گوش گل فرد

غرض که بلبل بی نوا از جای خود پرواز نموده برکاب بی پروا امید و بنزدیک تخت روانش که بسان تخت سلیمان بر دوش پریان روان بود رسیده ناله و فغان می کشید لیکن گل بی پروا گوش گران خود را اصلا بجانب صدایش نمی کشود و هرگز از گوشهٔ چشمی هم بطرفش التفات نمی فرمود دران زمان آن بلبل نالان این چنین نوا و صدا می نمود

گل رخا تنگ دلم خاطر من شاد بکن
ست از نالهای بلبل تا کی رمیده رفتن
یعنی از نقش قدم بر سر من صاد بکن
غنچه را که ببوسه زدلم یاد بکن
ظلم تا چند کند هجر با تسلیم دلم
ما گدائیم و ندانیم طریق سلطان
چون ترا مالک دل کرد خدا داد بکن
زین دردمند حرفی باید شنید رفتن غزلی
خاک ره گشته ام امید قبولی دارم
واقف از داب شهان نیستم ارشاد بکن

لیکن نقیبان بی رحم و یساولان بی ترحم بر سر حال آن شوریده گرم دویده از پیشگاه حضور دور می رسانیدند و باز آن بلبل خوش گو مانند گو افتان و خیزان بسر غلطان برکابش می دوید و چون نزدیک آن تخت روان می رسید باز چنین فغان می کشید که ای گل بی پروا این چه بی پروائی ست که بحال بلبل شیدای خود می فرمائی و گوشی بفریادش نمی کشائی و نالهاے او را اصغا نمی نمائی غزل

بمیان خواهد رسید فوق کار دبار دیگران خواهد بود آری چون هنگام شب رسید شاه با نام و نشان بهمه خواصان محل فرمود که
درین وقت ما می خواهیم که برای سیر و تماشا بجانب صحرا برآئیم باید که جمله خواصان ال فریب خویشتن را بطلبند زینت و زیب آن را
دار و پوشیده [illegible] بسیار جواهرهای آبدار سرتاپای خود را بسان عقد پروین درخشان و منور گردانند و شمعهای بسیار و مشعلهای بی‌شمار
برگرفته تمام صحرا و تمام دشت و صحرا را برنگ روز نورانی و روشن گردانند [illegible] که هیچ مردی را خبر نکنند و از دولتخانه
تا بدان صحرا و ویرانه بند و بست نمایند حتی که خواجه سرایان خاص که همه [illegible] مظهر جمال و مصدر جلال باشند نیز برگشته
حاضر نشوند و هیچ شخص بیرونی را ازین معامله و روی آگاهی نبخشند ازینجا چون خواصان حسب حکم و فرمان تیاری نموده بخدمت
حاضر گردیدند و شب از نصفت تجاوز نمود و وقت اخیر شب که هنگام نزول رحمت [illegible] شاه عجیب [illegible] خود فرو آمده
بر سر کرسی که آن را تخت روان سلطان می خوانند سوار گردیده بجانب دشت [illegible] روان شده آن [illegible] ویرانه ظلمانی را ز
انوار خویش معمور و نورانی گردانید و دران زمان [illegible] خود را بدست خواصان داده فرمود [illegible] دروازه مسدود
و مقفل را گشاده ازان راه درون بمیان خواب گاه [illegible] در آورده [illegible] که بوی [illegible] من بدماغش
خواهد رسید برنگ گل مست و بیخبر خواهد گردید دران زمان آن بیهوش را بر سر [illegible] گرفته بجانب صحرا برده و در اثنای راه
سواری را انداخته آن زنان را از سرش برکشیده [illegible] تمام بیدار نموده بگوئید که ای بنده خدا [illegible] که درین وقت این چنین
جای خطرناک رسیده اگر حیات خود می خواهی و ازین حقیقت آگاهی نداری که این ملک و دیار پریان است و شهریار این جا
شاه پری نام دارد و حالا سواری او ازین راه می گذرد و برودی برخیزد بکناره بگریز [illegible] چون [illegible] راه برتو خواهد رسید آدمی زاد را
درینجا خواهد دید چه غضب و غصه آشکار خواهد فرمود بالجمله آن خواصان ازان راه درون [illegible] بلبل را
یک جا تنها خفته یافته بدان عمل بیهوش تر ساختند و ازان جا برداشته در شکارگاه آن صیاد انداخته بوقت رسیدن
سواریش هوشیار گردانیدند همین که بلبل بیهوش آواز هولناک نقیبان و یساولان بگوش نمود چشم گشاد حیران و متعجب
گردیده هر چهار طرف ملاحظه نمود و دید که در میان بیابان بی پایانی افتاده است که دران جا کدام مردی [illegible] نماید و هیچ طرف
راهی پیدا نمی شود و پس لاعلاج شده ازان پری پیکران که او را برسانیده بیدار گردانیده بودند پرسید که شما کیستید و این مکان
کدام جاست آن پریان صاحب جمال بطرز هیبت و جلال ظاهر گردانیدند که ما پریانیم که خادمان شاه پری هستیم و این ملک
و دیار پریان است و درین وقت آن شهریار برای سیر و شکار درین مرغزار رسیده است الا تو ای آدمی زاد درین بیابان بیداد
و فریاد بچه قسم رسیده اگر سلامت و حیات خود را می خواهی و حالا هم تا که سواری آن شاه بر سمت نرسیده است زودی برخیز
دیگو شد بگریز که اینک موکب پریان بطرف این مکان می آید [illegible]

نالهای حزین از میان پردهٔ عرش بآن شاه عرش نشین از نواهای شاهانهای این نوای دل نشین بگوش خواص و مقربین رسید

رباعی؛ آوازهٔ هر مرتبه طلب می شنوم	یا نغمهٔ گلها از لب می شنوم	یا باد حدیثی ز لبش می گوید
القصه حکایتی عجب می شنوم بیت	ز ذوق نالهٔ امروز می توان جان داد	که عندلیب سرود می بیاد مستان داد

وعدها به مقربان فرمان شد که حالا برین گفتار بلبل زار بی شمار زر و جواهر آبدار نثار گردانند و همه حاضران و مقربان ازین بار و از و بیان گلهای عبرت و حیرت بر چینند و من بعد بطرف فقیران و بجانب خاکیان بنظر تعظیم و توقیر بینند و آنها را تا کسر حقیر ندانند و دران مشت خاک کنوز حکمتهای الٰهی و بی شمار اسرار خدائی دفین و پنهان شناسند مقربان بموجب حکم وفرمان بعمل آورده تعظیم و تکریمش او اجبی بجا آورده بکمال عزت و حرمت بلبل بلند پرواز را از حضور سلطان فقیر نواز رخصت کنانیده تا بیارانش رسانیدند چنانچه بلبل خوش حال بمیان یاران ستوده خصال درآمده بطریق اجمال حقیقت آن همه قیل وقال بیان کرده آنها را هم بعجب کیفیت حالی مشعوف ساخته بعد از ان هر یکی را بمقامش رخصت فرموده خود تنها بخلوت خاص رسیده سر بسودا ابر بال خیال کشیده بکمال خیال جمال محبوب جمیل مستغرق گردیده زمانی بر آسود

تجلی فرمودن شاه دل آرام ولنشان برنگ گل خندان بر سر حال بلبل نالان و عاجز و سرگردان گردیدن آن عاشق زار از دریافتن مکرهای آن معشوق عیار و مکار و دران زمان برخواندن آن خوش گفتار نادر سخنان آبدار هم بحالت کوفت و ملال متکلم گردیدن آن خوش مقال عجیب شعرهای حسب حال و در آخر کار مست و سرشار گردیده بجای خود را افتادن آن بلبل بی پر و بال از شمیدن گل عنایت کردهٔ آن صاحب جمال با جلال

راویان اسمار و واقفان اسرار رنگین حیا چنین اخبار کرده اند که صباح آن روز شاه شاهان همه خواصان و مقربان را مخاطب گردانیده فرمود که در شب گذشته بلبل هزار داستان نادر افسانه را بحضور ما بیان کرده است پس حالا ما بدولت میخواهیم که نمونه و مثل آن کار و گفتار را بدان خوش گفتار نمائیم و ازان چنان تجلیاتش نیز بهره مند فرمائیم تا او را بر حال هیچ سالکی و عاشقی غبطه نیاید و رشک ننماید بلکه دیگران را بر حال آن مجموعهٔ کمال غبطه آید و او محسود همگنان باشد آنها بعرض رسانیدند که این جناب مختار از فضل پروردگار بر همه معامله و کار قدرت و اقتدار دارند و هم آن بلبل بلند پرواز در ذات خود قابلیت و لیاقت قبول همه تجلیات و انوار دارد پس یقین است که چون درمیان این چنین مفیض و مستفیض مقابله پیدا خواهد گردید هر معامله که

گدای میکده بودیم می فروش شدیم
فرد بار غفلت مردم همین نتیجه بس است
این حسرتی ست کآتش دل را در آب کرد

فسانه های ترا چون زمانه کسی نشنید
که راز خویش نگفتیم و هیچ کس نشنید
اهل نشاط دور بآخر رسانده اند

چو شمع آخر شب عاقبت خموش شدیم
سر بریدیم و قصهٔ سر زلف نشد تمام
ما را همان پیالهٔ اول خراب کرد رباعی

دل قصهٔ درد بیست گر گوش شنود | فسانه خویش سرابسوی شنو | از نالهٔ خود هزار رنج سر بسر مرا | راحت بجز این نیست که او می شنود

فرد بلبلم نالهٔ زور دل خود چندان کرد
دفا عنقا محبت کیمیا شد در زمان ما
بر گنج رسید و ستم و خار بماند
گر تو همی گل گوش بر آواز بلبل می کنی

که دل را رهبر و آه و اغیار گریست فرد
رباعی جانان دلم از دست تو خون شد چه کنم
جامه بجیب سرنگون شد چه کنم فرد

خوشا دوری که در عالم ایازی بود و محمودی
عمرم بفسانه و فسون شد چه کنم
کار مشکل می شود بر بی زبانان چمن

غـــزل

بود همیشه مژگانم ترا
بمن ده خدمت افسانه خوانی
خجل از بلبلم کردی بحشر

ز هر خاری که دامن چیده باشی
حدیث عشق اگر نشنیده باشی
نگاهی گر از دزدیده باشی بیت

اگر آئینه روزی دیده باشی
بغنچه آسمان مهر رفته باشد
شده منقار بلبل دستهٔ گل
انیس درد من با ناله گفتگو دارم

دگر از شکوه خود رنجیده باشی
بخور گر خوی خود سنجیده باشی
بروی غنچه خندیده باشی
نگاه حیرتم و گریه در گلو دارم فرد

چه ترا نها نخواندم چه فسانها نگفتم
که گرد کاروان گردد بقدر کاروان پیدا

که انیس درد کردم دل رحمت آشنا را
بیت از نالهٔ من هر کس هشیار نمی گردد

فرد توان فهمید غمهای مرا از ناله های من
از صور قیامت هم بیدار نمی گردد بیت

قصه را مایه وصف جاه تو داد | ختم کردم خدا پناه تو باد | و بعد این حرف و بیان بلبل هزار داستان پایه عرش آن ملک

ستار را بوسیده بتکرار بدین حرف و گفتار نالهٔ زار برکشید غـــزل

میرسد یعنی ز کوه گل فروشان ناله ام
هم عنان درد دل عمری ست از خود میرمم
حسن او بی پرده شد تا گشت عریان ناله ام
راز دل چون موج دریا با تپیدن ندا شت
آه اگر نبود چراغ این شبستان ناله ام
گرد من از عالم پرواز عنقا هم گذشت
گاه گاهی می کشد تا کوی جانان ناله ام
بلبل از عجز م زبان درد دل فهمید نیست

دیده درد آلوده محروم دیدار کیست
نسبتی دارد بآن سرو خرامان ناله ام
در دعشقم قصهٔ من بشنو و خاموش باش
می رود در هر طپیدن صد گریبان ناله ام
سازو برگ عافیت یکباره از خود رفتن ست
تا کجا خواهد رساند این خانه ویران ناله ام
مژده ای آسودگی کز یک تپیدن چون سپند
بی تکلف چون نگاه ناتوانان ناله ام

از جراحت زار دل چیده ست دامان ناله ام
گر شکست رنگ می جوشد ز مژگان ناله ام
خندهٔ گل را که از شور بلبل بوده است
تا نهانم داغ و چون گشتم نمایان ناله ام
عمرها شد در سواد بی کسی دارم وطن
چون نفس گرمی شود کارم بسامان ناله ام
گرد دامان ادب فرسوده پایم باک نیست
من شدم خاکستر و برچید دامان ناله ام
چنین گویند که با صفای این همه

شعله چین از گریهٔ بی حسرت دیدار نیستم
در رهش چون سایه سرتاپا جبین سجده‌ام
خاکی امشب در بهشت خار خار کیستم

شد محیط از شش جهت هوشم چو عکس آینه
هیچ می دانی کیم من خاکسار کیستم
بلبیت آمدم مست بسوی تو و مجنون رفتم

خاطرم جمع ست دائم در حصار نیستم
کوچهٔ چاک دل از اخگر گلستان کرده‌ام
خبرم نیست که چون آمدم و چون رفتم

و هم بترنم این چنین قال حسب حال کیفیت حال خود را پامال میگرداند رباعی

آئینهٔ آسمان گهر نگینی داریم
خود مرکز و چون دائره سرگردانیم
عمری ست بامید وصال تو خوشیم
بنگر که چه بینای پری زادم من

از بعد مسافت آن قدر باک کراست
اقرب وصال و ابعد از هجرانم
این دوریها اگر بحکم او ست
تو ما بگرفتاری و آزادگیم

در جیب خیال دربینی داریم
در دوری و نزدیکی خود حیرانم رباعی
خوش باش که ما هم بخیال تو خوشیم
در قید تو افتادم و آزادم من

دوری ز نظر لیک یقینی داریم
رباعی درماندهٔ دردو درد درمانم
چون دیده بحسرت جمال تو خوشیم
رباعی خلوتکدهٔ حسن خداداد من
رباعی دی آن طرف عالم عنقا بودیم

دوش آن سوی عقول و اسما بودیم
امروز جبین بخاک ره سی مالیم
هوشی که کجائیم و کجاها بودیم رباعی

نزدیکی و دوری تو اصلی دارد
داند آن کس که با تو وصلی دارد
قرب و بعد ته همه گر هیچ ستند
فصل اینجا وصل و وصل فصلی دارد

رباعی می داشتیم قریب تا بودیم دور
بر هر که نظر بود نباشد منظور غزل
حسن زان جلوه کز و موسی طور اند خراب
خاکیا دور فلک نقش بد نیسان کم زد

اکنون که رسیده‌ام نتوانستم مهجور
عشق آن سکه که بر نقد دل آدم زد
آتشی داشت که در محرم و نامحرم زد

الحق که به پیش شاعران از ابیات
پشت پائی ست که بر روی همه عالم زد
باد خاکستر ما برد و بدامانش ریخت

القصه بلبل هزار داستان چون داستان خاکی را که حسب حال او بود بحضور آن سلطان عرش نشین همه ان تا بدین مکان رسانید به نیاز تمام بجناب آن عالی مقام گذارش نمود که تا الآن ذریات آن خاکی بختیار تمام این عالم بی مدار نا پایدار را بقبضهٔ تصرف خود در آورده از وجود بی بود خود آباد و معمور می دارند و هم اکثری از ان ناخلفان بسان ذرگان بهر طرف جهان پریشان می گردند که هیچ کار دین و دنیا نمی آیند و چنانچه آسمان از وجود ستارگان درخشان می نماید همچنان از وجود خاکیان رونق این جهان می فزاید و بعد این همه گفتار و اظهار خود آن خوش گفتار همزبان عندلیب موسم بهار از نالهامی خود دست و سر شار گردید و چنین قال بطرفه کیفیت حال ناله بر کشید که ای آن مالک سمیع بصیر ستار را مع آن همه مقربان یار که محرم حال و همدم قال و منظر جمال و منبع جلال اند همه متاثر و بکیفیت گردیده

قطعه مرا بی خواب ارد قصهٔ خاکی چه دانستم
که غیر از یار نتواند کسی آگه ز مضمون شد
[illegible]

که هر خواب بندی خواهد این افسانه افسون شد
اگر از وصل او دورم ولی آخر [illegible] میگوید
[illegible]

اشارت نامه کردم رقم در حسب حال خود
که هم یارم بجنگ افتاد و هم کارم دگرگون شد
[illegible]

غبار کوی توام گر بر آسمان شده ام
نمود روی چو خورشید و من بحسرت و درد

بپیچ سر من ای شاخ گل که همچو نسیم
چو سایه منفعل از پیش او روان شده ام

ببوی وصل تو سر گشتهٔ جهان شده ام
سلطان بنده نواز از شنیدن این آواز

و دیدن آن انداز خاکی جان باز بید قدرت خود پشت اورا کوفته بکار بندگی پشت گرمش ساخته فرمود که کَانَ عَرْشُہٗ عَلَی الْمَاءِ وَالْآنَ عَرْشِیْ عَلَی الْمَاءِ وَسَیَکُوْنُ عَرْشِیْ عَلَی الْمَاءِ یعنی که مدار و قرار پایهای عرش من که عبارت از دل مومنان دل گداز ست ام بر آب رحمت می باشد این بگفت و با هزاران عنایات و بشارات خلقت ذریاتش او را شاد کام گردانیده از ان مقام رخصت فرمود باری آن بیچاره خاکی مجبور از مقام قرب و حضور بی اختیار بعید و دور گردیده بیان هر منزل و مقام نزول خود رسیده بکیفیت تمام بدین چنین کلام ترنم نموده همه دیوان و پریان و بعضے انسان را حیران می گردانید بلکه ملک و فلک را هم رقصان گردانیده

بگرد اگرد خود بچرخ میرسانید غزل

واشد بروی دل در حرف و حکایتش
گر نبض گیری تپ هجران بیان کنم
گردی هزار بار تو خاکی مرا خجل
پای تا سر یک دل امیدوارم کرده اند
می روم از خود نمی دانم کجا خواهم رسید
چون جنون تعمیر بنیاد از بهارم کرده اند
بحر امکان خون شد از اندیشهٔ جولان من
چون سراب از دور خیزی عتبارم کرده اند
بود موقوف فنا از اصل کار آگاهیم
یک نگاه واپسین نذر شرارم کرده اند
باکدامین ذره سنجم آبروی اعتبار
پای تا سر یاس بودم انتظارم کرده اند
می چکد چون شبنم گل بیخودی از طاقتم
سایه پرورد غبار ره گذار کیستم
می تپد در خون غبار هستیم چون گردباد

عشق ست حکمران که گه این و گه آن کنم
اخراج حرف غیر ز کام و زبان کنم
ای ساحلی مده تو ز کف دامن کنار
دیگر ترا چرا بشکست امتحان کنم
تا نباشم بعد ازین محروم طوف دامنی
محملی دردم بدوش ناله بارم کرده اند
بی هوائی نیست ای دل شبنم وامانده ام
موج اشکم بر شکست دل سوارم کرده اند
جلوها نیرنگے و آئینها بے امتیاز
سرمها در چشم دارم تا غبارم کرده اند
من شرر پروازد عالم وامگاه نیستی
آن قدر هیچم که از خود شرمسارم کرده اند
غزل میروم رو بر قفا در انتظار کیستم
آب شد آئینه ام آئینه دار کیستم
در هوا چون طائر اندیشه پروازم یکی ست
بیقرارم آه یارب بیقرار کیستم

خود در میان نیم که چنین یا چنان کنم
بر بسته زبان سخن افتد بحال مرگ
گرو ابیم من و همه فکر میان کنم
غزل و عده افسونان طلسم انتظارم کرده اند
خاک بر حیا ماندهٔ بودم غبارم کرده اند
می توان صد رنگ گل چید از طلسم وضع من
کز گداز صد پری یک شیشه وارم کرده اند
من نمی دانم خیالم یا غبار حیرتم
حیرتی دارم چرا آئینه دارم کرده اند
بیش ازین نتوان ببرق منت هستی گداخت
تا و هم عرض پر افشانی شکارم کرده اند
بوی وصل کیست خاکی گلشن آرای امید
زخمی گم کرده صیادم شکار کیستم
چون نسیم صبح می رقصد نفس در سینه ام
بلبل بستان حیرانی بهار کیستم
غوطه زد چون برق چین آستینم زگداز

هرگاه قدر زادهٔ خاک این بود بدهر — حیف است وصف آنکه ازو نام می بری
نشناخت غیر صانع او حال آن فتا — آن را که آب این کرهٔ خاک بشمری

مکرر رسیدن خاکی بختیار بدربار و یافتن خلعت خلافت آن شهریار و رخصت شدن او بطرف ملک پائین برای ملکداری و کامرانی آن زمین

بالجمله بعد سه شبانروز آن محرم خلوت خاکی را حمام کنانیده خلعت فاخرهٔ مغفرت و عنایت پوشانیده بدربار ملک جن وانس حاضر گردانیده مقربان دربار بسلام گاهش ایستاده کرده بدستور قدیم مجرا کنانیدند درآن حال خاکی خوش مآل ذره مثال آداب تسلیم جان و فدای سر تقدیم رسانیده از مستی حال و از جذب درونی ملک با جمال و جلال در خویشتن قوت و مجال دیگر دریافته از پایه و مقام خود خرام کرده تا بپایهٔ عرش سلطان رسیده بتعظیم تمام او را بوسیده بسر و چشم خود دران مالیده بگردا گردش تصدق می گردید در آن وقت و حال بعجب کیفیت احوال بجانب آن مقربان با جمال و جلال دیده بدین چنین قال نواها بر کشید بیت

جنونی گر کنم ای شهریاران هوش معذورم — ز دشت بیخودی می آیم از وضع ادب دورم رباعی

صد بار بگفتم بغلامان درت — تا آینه دیگر نگذارند برت
ترسم که ببینی رخ همچون قمرت — کس باز نیاید دگر اندر نظرت

باری دران روز سلطان بنده نواز قدر و منزلت آن خاکی جان باز را بیش از بیش افزوده تشریفات مغفرت و رحمت پوشانیده از در و جواهر مکرمت و مرحمت سراپایش مکلل ساخته چندین هزار جن و پری را بشکل انسان متشکل کرده همراهش داده بجانب ملک پائین رخصت فرموده سلطان هفت اقلیم و زینت بخش تخت و دیهیم و خلیفهٔ مستقیم گردانید دران زمان رخصت خاکی بی اختیار پایهٔ عرش ملک ستار را بدستهای بیم و امید خود مستحکم و سخت گرفته بدین چنین سخنان حسب حال ناله کشید چندان گریه نمود که یک پایهٔ آن تخت را بآب رسانید آن همه مقربان دربار را که لبان درهای شاهوار بجاهها و مقامهای خود رسیده برقرار و بحال خویش افسرده و درمانده بودند باز سراپا آب گردانیده شریک گریه و زاری خود گردانیده بود رباعی

از درد تو کو دلی که بیتاب نشد — یا دیده که از شوق تو بیخواب نشد — خاکستر از آن بچشم آینه زدند — کز دیدارت جدا شد و آب نشد رباعی
خواهی بفراق در فغان دار مرا — خواهی ز وصال شادمان دار مرا — من هیچ نگویم که چسان دار مرا — زان سان که تو خواهی آن چنان دار مرا
رباعی گر در سفرم تویی رفیق سفرم — ور در حضرم تویی انیس حضرم — القصه بهر جای که باشد گذرم — جز تو نبود هیچ بیاد دگرم رباعی
دورم ز تو لیک بی گمان نزدیکم — گر پیدایم وگر نهان نزدیکم — نقش قدم خود نگر و یادم کن — هر جا باشم باین نشان نزدیکم

بیت در مقام قرب تو نیز تنها باشد مرا — شمع صبحم هر نفس رنگی جدا باشد مرا غزل
بلند مرتبه از خاک آستان شده ام

شکرِ شکر شکرانه بفشان خاکی | که نگار خوش و شیرین حرکاتم دادند

پری محرم خلوت از شنیدن این مقال و دیدن آن کیفیت و حال قدری جامعیت و حقیقت قدر و منزلت خاکی خیر مآل عالی القدر محرمیت خود بجناب شاه بی نیاز بنده نواز معلوم نموده بدیدهٔ استعجاب بجانبش دیده در برابر طینت پاکش برتری و پاکی وجود خود را بر باد داده از آتش رشک گرم گردیده بخواندن این چنین قال کمال جامعیت و حقیقت مقبولیت او را بر دیگر بریان مجنیان بی خبر و نادان نیز پیدا و عیان گردانید

قصیده در مدح خاکی

ای نقد اصل و فرع ندانم چه گوهری
خواه آسمان و خواه زمین تو مخبری

افراد کائنه علل اند و تو غایتی
هم در شعاع شمسهٔ این هفت منظری

هم مصدر وجود و عدم را تو مشتقی
دانا فریب لعبت این هفت پیکری

هان نقد خود بسنج که میزان اعدلی
نور تراست از پی سیاره مشتری

زنهار کج مرو که به پرگار راستان
کاندر کف مهندس قدرت چه درخوری

دانی دقائق رصدِ صُنع اگر بفکر
کاندر حساب هشتم این هفت اختری

گردون باتفاق کواکب درست کرد
چون در لسان قدس بانسان معبری

دل بد مکن که تیرگی چار عنصری
هم لای پارگیتی و هم آب گوهری

چون موج می کشند مصلای طاعت
گر یک نگاه پردهٔ نه چرخ بر دری

از فرق دل اگر نفشانی غبار تن
خیبر شکست قوت بازوی حیدری

بنیان تست مستعد نقش علو و سفل
عرشی اگر بنور الهی منوری

هم در ثبات کرسی این نه مقرنسی
هر چند در مراتب تکوین مؤخری

پوشیده چرخگان فلک بر تو فتنه اند
در یک دگر نظاره که یارب چه مظهری

قیمت شناس گوهر خود باش کاسمان
گیرد ستاره را فلک آن جا به تشتری

اندیشه در رقوم سطرلاب فی ات کن
از تقبتین دیده اگر تیز بنگری

سطر دوم از احسن تقویم خود بخوان
کز ارتفاع کرده بگردون برابری

آن جهد کن که انس بمبدا فزایدت
بر وهم دل منه که سفیهی ست مفتری

هم لوز خوش گواری و هم زهر قاتلی
بنا گهر که شخص جهان را تو زیوری

محبوس حصنِ گلِ شدهٔ بیخبر از آن
این خطه تین هست اگر راه بسپری

بشکن حصار تن که چو همت بکار رفت
گر آسمان بزرگ تر از خاک کمتری

خاکی اگر بظلمت هستی مجسمی
اعیان ثابته عرض اند و تو جوهری

نام تو در مدارج رتبت مقدم ست
هم اشتقاق کون و مکان را تو مصدری

از حیرت جمال تو دارند قدسیان
هان خاک خود ببیز که اکسیر اکبری

جائی که آفتاب وجود ت کند طلوع
در استوای جدول کونین مسطری

دانی نقاط کون شموس حقیقت اند
یک یک رقوم جدول انفاس ششتری

بر کرسی تنت کره سر نهاده اند
اول بنام تو سجل نیک محضری

از عقل سرکش که مشیری ست مؤتمن
خود بین بشو که آینهٔ هفت کشوری

بکشا دهن که باغ فلک را تو غنچهٔ
در لهجهٔ که با دنیا رد شناوری

گامی بر این جهان زن و گامی بر آن جهان
چون خاک هم ز جوهر خود خاک بر سری

خاکی تری هم و نادرت تعظیم | مجهول درشت ز کمالات قدیم | چون خاک در جمیل ستار شدم | دیدم چرخ بریم و عرش عظیم

رباعی مستزاد خاکی چنین گفته‌ام در آن
هر چند رهم بخلوت او نشد | پر قلاشم
از غیرت عشق | نی الفت خوشه دارم و نی خرمن | برق فاشم
من باشم و من باشم و من باشم و من | گر من باشم

رباعی خاکی بسنمی که دور بودم درش
امشب که بطوف جلوه بستم احرام
امشب قدح ناز مفصل زده ایم
با باغ وصال تو بهر گه رسیدم
چو تیرم نباشد سر بره گردنی
نیایم بدست فلک بار دیگر

آمد بر من دگر چه گویم خبرش
از خود رفتن نداشت سامان دو گام
گل بر سر آرزوی محمل زده ایم
نچیدم گلی را و بر خویش چیدم
کمان وار در گوشه را کشیدم
چو رنگ حنا گر پریدم پریدم

قربان ز خود رفتن خویشتم کامشب
تا جست نگه ز دیده حیرت بالید
زین چشم که ز انتظار گشت سفید
چنان رفته ام در ره دور از خویش
ببند پیر کس آن نیرنگ سودا
بود کفر گر طالب حق ندانم

رنگم گردید لیک گردش رباعی
خوش مصرعی بسته کردی تمام رباعی
آیینه دیدار ز صیقل زده ایم غزل
که خود را ندیدم گر آیینه دیدم
بدست جنون گریبان دریدم
که راه هدا از طفیلش ندیدم غزل

جهان برهم زدم تا حسن نیرنگی طلب کردم
اگر قربان نازش هم شدم ترک ادب کردم
پری می خواستم تا راه بازار حلب گیرم
بزم سحری امشب ز فیض آن مه مستی
کیم من تا تماشا جلوهٔ جانان توانم شد
عجایب صحبتی تا صبح با بنت العنب کردم

ودران محفل شادی مجلس مبارک بادی پری محرم خلوت که واقف از معامله و حالت آن خاکی بود مهم از غمزهای چشم غماز و باشارهٔ انداز دیدهای فسون ساز بجا آنش دیده تبسمی نمود بخوشی حال بسان ضرب تال دست خود را بر دست آن خاکی خوش حال زده برخواند رباعی

امشب که بساز ها ست بر دست دگر | هر سو ترانه کف زنان مست دگر | گویی پی تحسین نواسازی هم
این دست زند بوسه آن دست دگر

باز دران مقام خاکی فرخنده کام با انبساط تمام بدین چنین کلامهای نادر حقیقت خوش حالی دل خود را مشحون گردانید رباعی

خاکی بحقیقت نه بلندم نه کمم | تعدیل مراتب وجود و عدمم | از ذره اگر زیاده سنجم خود را
در پلهٔ آگهی ز خورشید کمم | بیت

غزل امشب از غصه و غم محض نجاتم دادند
باده از جام تجلی صفاتم دادند
من اگر کام روا گشتم و خوش حال چه عجب
خبر از واقعهٔ لات و مناتم دادند
کیمیایی است عجب بندگی شاه جهان
خاک از این از جنس برجاتم دادند

دیر پروا یار من روزی اگر پروا کند
اندرین ظلمت شب آب حیاتم دادند
بعد ازین روی من و آینهٔ وصف جمال
مستحق بودم و اینها بزکاتم دادند
هاتف آن روز بمن مژدهٔ این دولت داد
خاک او گشتم و چندین درجاتم دادند
عاشق آن دم که بدام سر زلف تو فتاد

یک نگاهش خیر چندین ساله استغنا کند
بیخود از شعشعهٔ پرتو ذاتم کردند
که دران جا خبر از جلوهٔ ذاتم دادند
شدم از عشق رخش بیخود و حیران گشتم
که بران جور و جفا صبر و ثباتم دادند
بحیات ابد آن روی رساند مرا
گفت که زین غم و غصه نجاتم دادند

خاکی چنانکه سایه بخورشید میرسد | من نیز رفته رفته بدلدار میرسم

غزل

چه شوق ست این که یک پیشانی و صد ناز می آیم | تحیر نامها دارم هزار آئینه در بارم | بذوق سجدهٔ باز از عدم گل ها زمی آیم

خمستان در رکاب گردش نگهم چه سحر ست این | بیاد نرگس ساغر کشش اعجاز مے آیم | خیال آهنگ میدارم بچندین ساز می آیم

ادب پروردهٔ عشقم باین اعزاز می آیم | نوای بوی گل سازم نوید عالم رازم | بهر جا پا گذارم شوقت استقبال من دارد

بهار آرزو در دل گل امید در دامن | بهر رنگی که مے آیم چمن پرواز می آیم | نسیم گلشن نازم هزار انداز مے آیم

پر و بالم تو ئی چندانکه در پرواز مے آیم | طواف کعبهٔ دل آمد و رفت نفس دارد | بحکم مهر تابان اختیارے نیستم شبنم

اگر صد بار ازین جا رفته باشم باز می آیم

خواص باز دست آموز دارد طینت خاکی | بهر جا می روم تا می دهی آواز می آیم غزل

باده ندارم که بساغر کنم | گریه کنم تا مژهٔ تر کنم | آینه سان تهمت دیدار هست | رفع خجالت بچه جوهر کنم

در همه کارم اگر این ست جهد | خاک بسر از همه بهتر کنم | خاکی ازان جلوه نشان مے دهد | قلزمے از قطره چه باور کنم

غزل ز گردش ست در عشرت سرایم ماهتاب امشب | شبم خوش شب نشینی کرده ام با آفتاب امشب

بلب ساغر نمی آید بهم از گریهٔ شادی | بنال از نغمهٔ تر گو رگ خشک رباب امشب

چه ساز دل نواز ست این همین آهنگ ای مطرب | که خوش مستانه در پیمانه می قصد شراب امشب

بدین داده ام از هر بنِ مو دیدهٔ دیگر | بحکم دولت بیدار در خواب ست خواب امشب

امید دیدن فردا برون رفت از دل زارم | بجا واقع شده این تعمیر احوال خراب امشب

نمی جنبد دلِ بی طاقت از آغوش آسایش | نیاز تحفهٔ آن طره کرده پیچ و تاب امشب غزل

بزم چون وادی ایمن شده پرنور امشب | شمع را خنده بود بر شجر طور امشب | آن شبستان تجلی ست که گردست دهد

دود ازین شمع پی وسمه برد حور امشب | بزمگاهی ست که عیسے نفسم می بخشد | شربت صحت جاوید برنجور امشب

هست نزدیک بهم مستی و هشیاری ما | این چه بزم ست کز و دیدهٔ بد دور امشب | خاکی از کنج طربخانه اش آبادان باد

آنکه ویرانهٔ ما ساخته معمور امشب غزل | ساختم با درد او انگاه درمان یافتم | وصل جانان را برون از حد امکان یافتم

نیستی بگزیدم و هستی ز سر کردم برون | کفر را مانع شدم تا نور ایمان یافتم | خاکیا تو جان و دل را وقف کن در راه شاه

تا بیابی لذت این ره که من آن یافتم | رباعی صد شکر که عیبم بشهود انجامید | سامان خیالم بنمود انجامید

یعنی اسرار باطنم ظاهر شد | کار عدم آخر بوجود انجامید رباعی | فردا که زمین عرض نهان خواهد داد

محشر آرایشش دکان خواهد داد | گر پرسی کیست باب رحمت امروز | حق خاکی خویش را نشان خواهد داد رباعی

مست حال این قال شنیده وآن همه تغیر احوال بدیده و او را عارف خویش فهمیده شتاب آن نقاب باریک انیز که بر روی خود داشت از پیش برداشته بی حجاب چهرهٔ درخشان نموده تجلی صفاتی خود را در حق او یک پردهٔ نازک تر گردانیده و از میان پرده های آلات صفات جمال بر کمال صفات با جمال و جلال را به پیش پرده های چشم او بی پرده ساخته فرمود که ای خاکی حالا من بموجب سنة الله بعمل آورده ام یعنی که تن ترا از خانه پری محرم خلوت درین خلوت خاص خود رسانیده و آیات باکمال صفات با جمال و جلال خود را از میان بسیار استار انوار بتو نموده ام و برخواند سُبْحَانَ الَّذِیٓ اَسْرٰی بِعَبْدِهٖ لَیْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اِلَی الْمَسْجِدِ الْاَقْصَی الَّذِیْ بٰارَکْنٰا حَوْلَهٗ لِنُرِیَهٗ مِنْ اٰیٰاتِنٰا اِنَّهٗ هُوَ السَّمِیْعُ الْبَصِیْرُ همین که درخشندگی انوار آن مهر رخسار بچشم خاکی نمودار شد آن همه اقوال را فراموش کرده بی اختیار بسان ذرهٔ بی مقدار بی صبر و بی قرار گردیده از جا برجهیده بحضور آن آفتاب سراپا مهر سجدهٔ شکر بجا آورد و آن معاملهٔ دیدار انوار و نمود صورت مثالی را تجلی ذاتی فهمیده بخوشی بی غایت و شادی لانهایت این نوا کشیده بیهوش گردید

رباعی

در کوی خرابات ز مستی ترسم | در چار سوی فنا ز هستی ترسم
آن لحظه که خود بخود نماید خود را | آن دم ز فریب خودپرستی ترسم

غزل

مهر چون از چهره بردارد نقاب از خود روم | شبنم وقت طلوع آفتاب از خود روم
باهمه معدومیم از بیخودی ما چاره نیست | گرچه هیچم لیک چون موج سراب از خود روم
در طریق عشق حیرانی نگردد سنگ راه | گر همه آیینه می گردم چو آب از خود روم
بادهٔ مرد آزمای سوختن تا خورده ام | اندرین میخانه چون بوی کباب از خود روم
عالم آب ست دنیا سیر او کیفیتی ست | تا گشایم چشم مانند حباب از خود روم

دران زمان آن سلطان پریان باز آواز دستک محرم خلوت را طلبیده فرمود که حالا باز بدان عمل هوش برانداز این بیخود را بیخبر تر گردان و بعنوانی که آورده بودی باز بهمان مکان برسان محرم خلوت بحکم سلطان کاربند شده او را بخانهٔ خود برد و فسون هوش آور دمیده خود در مجلس پریان درآمده مطربان را بسرودن این سخن امر کرد غزل

بود آری شب نثار امشب
داشت هر برگ صد بهار امشب
ذره خورشید در کنار امشب

روز بازار جان غمکش بود
نمک خنده های شیرین گشت

مشتری بود غم گسار امشب
مرهم سینهٔ فگار امشب

قطره در دشت در کنار امشب
در نهال خزان رسیده عیش
با که این و میان نهیم که داشت

درین اثنا خاکی بیهوش بهوش درآمده بجوش و خروش تمام از مقام افتادن خود خرام کرده دران محفل رسیده خود هم بغایت سرور بدین چنین سخنان نواها برکشید غزل

نازم بدستگاه ضعیفی که چون خیال | در عالمی که اوست من از میرسم
هر چند نیست چون شررم پای اختیار | راهم بمنزلی ست که ناچار میرسم
بازار جهان حسرت دیدار میرسم | آیینه در بغل بدر یار میرسم
غافل نیم ز خاصیت قطرهٔ وصال | می بالم آن قدر که بدلدار میرسم
شبنم بغیر سجده چه دارد بپای گل | من هم در انجمن بهمین کار میرسم

و بعضی داودی مشرب و بعضی ابراهیمی مشرب و بعضی موسوی مشرب و بعضی عیسوی مشرب و اقلی محمدی مشرب می باشند
و علی هذا القیاس مماثلت خصوصیات انبیای دیگر بوده اند صلوات الله علی جمیع انبیاء الله پس فاعلان تقدیر ناگزیر در قمت
سلوک و عروج و نزول هر یک سالک و مجذوب و فقیر مکاشفات و حالات و معاملات مشابه و مماثل و مانای متبوعان شان
بیان می آرند چنانچه حالات را بقدر استعداد و لیاقت و قابلیت تو نموده اند و شنوانیده اند و فهمانیده اند رباعی

بینای جمال جاودانی نشوی | ای آینه اثر علاج خود کن | تشبیه بحجابت تا تو فانی نشوی | تا محو خیال بی نشانی نشوی
نکته کافی ست گر سامع کس ست | بس کنم خود زیرکی را این بس ست

همین که خاکی بیتاب ازان عالی جناب این همه حرف و خطاب شنید برنگ حباب چشم
پرآب و اساخته کیفیت و ماهیت و حقیقت خود را مشاهده نموده و فهمیده همسر موج بدیگر تب و تاب رسیده بدین چنین سخنان
ترنم نمود رباعی

شاها بکف مراد مرآتم ده | وز مهر ازل نور بذراتم ده | سرگشته مساز در بیابان صفات
راهی بحریم کعبهٔ ذاتم ده رباعی | دائم ز عقیدتی جبهائی گردد | از کردن سجده بت خدا میگردد | بخشد ایزد اگر عقیدت ما را
چشم ما هم بجلوه دامی گردد

رباعی

صورت آیینه است و معنی تمثال
از میان برداشتم خود را نقابی بر زدم
سینه لبریز خراش زخم باطن ساختم
من هم از نامحرمی بانگی برون در زدم
اعتبار هستیم این بس که در چشم تیز
چون مژه خاکی عبث دامان وحشت بر زدم
گردباد دشت محشر کاش گردد خاک من
می تپید در حسرت تو روز و شب شاید دلم
چشم تو چون راز پنهان نگه گوید بمن
وقف اسم تو صدر همه اسمای جهان را
هم آینه هم عکس تماشائی حسن ست
صنع تو در و ساخته آئینه جهان را
در کنج عدم ذره بی نام و نشان بود

زان رو که مرا هوای معنی ست بسر
بی آینه کی فتد به تمثال نظر غزل
وحشتم اسباب امکان را بجا گستر نشاند
همچو بحر آخر ز موج این صفحه را مسطر زدم
چون هلال از مستی و مخموری عیشم بسر
خیمه چون سایه از نقش قدم برتر زدم
غزل کی گر گرد تو گردم گر نفرساید دلم
بعد مردن هم نمی خواهم که آساید دلم
کی رها گردم ز زلفت ای شها گر پیچ و تاب
خاکپا پهلو نشین آن دم نمی باید دلم
ز دوش باغ دل انسان گل عرفان
نور تو محیط ست مکین را و مکان را
تکوین وجود از تو بهر ثابت و سیار
دادی تو نشان خاکی بی نام و نشان را

از پایهٔ صورت نکنم گاه گذر
بیخودی کردم ز حسن بی حجابت سر زدم
چون گل از بی پروا ز رنگ آتش بال و پر زدم
غافل از معنی جهانی بر عبادت ناز داشت
از هوس خمیازهٔ گل کردم و ساغر زدم
زین تماشا خانهٔ حیرت رهائی مشکل ست
بازم آیم ز غیرت باز گر آید دلم
تیره شد بی تو جهان بر من مگر چشم ست تار
حلقهٔ چندی برین زنجیر افزاید دلم
غزل ای فیض تو مبدا همه آثار عیان را
از خاک عیان ساخته گنج نهان را
هم ظل عدم دارد و هم پرتو هستی
آرام و شتاب از تو زمین را و زمان را
با جمله چون آن نگار با جمال از آن گی

واشیا را فاعل و باعث و مصور و مربی و مؤثر می انگارد لیکن اگر او را انکار است از مرتبهٔ الله ذو الجلال بر کمال است که مستجمع صفات
با جمال و جلال است چرا که این چنین مرتبهٔ ذات مع الصفات بدریافت و شناخت فهم ناقص ادمی در آید بلکه آن قسم ذات که
مستجمع صفات اضداد باشد در عقل و محال می نماید پس معلوم گردید که ایمان از قبول کردن صفات بر کمال حاصل میشود و از
اقرار فقط مرتبهٔ ذات نام اسلام برین کس ثابت نمی گردد چرا که هیچ فرقهٔ صانع هم انکار مرتبهٔ وجود و هستی ندارد که هستی مجازی همها
اقرار هستی حقیقی ادمی کند فرد | شبهه را از وحدتش دست تصرف کوته است | کی تواند دیدهٔ احول دو دیدن روز را
لیکن حاصل تحقیق همین است که مرتبهٔ ذات او سبحانه از هستی هم ما ورا است | که نه بندد اندیشه افزون ازین | تو هستی نه بلکه بیرون ازین
و ما هم وحدت او نه آن چنان است که مقابل اثنینیت و کثرت است حاصل کلام آنکه اقوال ابله فریب آن حکما و سوفسطائی و دهریه را
نه بیخبران جاهل اینها را عاقل میدانند بگوش خود راه ندهی و از گفتهٔ آن کوران که بقیاس خود راه می روند در چاه نیفتی رباعی
ای اهل جهانی هر سو گردان | باشند ز بیخبر تا بکی رو گردان | خلقی بجنون متهم آگاهی است | در خواب خودی تو نیز پهلو گردان
و هم بر مکاشفات و واقعات سالکان ناتمام که در حالت عروج باشند اعتقاد نکنی و تا سخن هر کدام را بمیزان کتاب و سنت نسنجی
و نفی ننهی و بآیهٔ که این سخنان را یاد داری که نیم طبیب خطرهٔ جان و نیم ملا خطرهٔ ایمان و نیم صوفی تمام شیطان و زیاده برین تا کجا
اطناب نمایم که حال او داغ تقضانی فرید وهم تو حوصله و فهم تو تنگی می نماید | رباعی حق طور صفا و هوا فهمید | از کثرت و وحدت انجمنها فهمید
آن شطحات مبتذل گذشت و لیکن | اکنون باید معانی ما فهمیده باشی | خاکی بسجود بندگی تو ام باش | تا با نفس پر شراری خم باش
زین عجز که در کارگه طینت تست | الله نمی توان شدن آدم باش | لیکن ای خاکی طالع مند اگر چه من از عالم ارواح ام مناسبت
تمام بعلویات و لطائف دارم و تو از عالم شهادت هستی و مماثلت بعالم سفلی و مشابهت با کثائف بیشتر داری فاما ذات
مرا مرآت صورت تو گردانیده اند تا تو روی و موی و موبموی از نظر پوشیده و پنهان خود را در من مشاهده کرده جامعیت صورت و حقیقت
خویش فهمیده بر خویشتن واله و شیفته گردی و بی اختیار کمال قدرت و صنعت صانع و مصور حقیقی را که چنین صورت
باحقیقت از قلم صنع بید قدرت کشیده است و این چنین حسن و جمال و خوبها و کمال در تو تعبیه نموده جامع مظهر تنزیه و تشبیه
گردانیده مجموعهٔ مراتب لطائف و کثائف ساخته است فهمیده عاشق و جویای آن جمیل مطلق و فاعل برحق که محبوب باقی
و مطلوب حقیقی است شوی و از همه محبوبان مجازی و مطلوبان فانی و دلفریبان مکار و مرغوبان ناپایدار که نمودنی بود دارند
بیزار گردیده و روی دل و جان خود را از هر سو گردانده بجانب قبلهٔ حقیقی آورده خلیل وار بگوئی که انی وجهت وجهی للذی فطر السموات
والارض حنیفا وما انا من المشرکین و تحقیق در یاب ای خاکی بیتاب که تو آدمی مشربی بران سبب ترا نمونهٔ کار آن ابو البشر
نموده معاملهٔ ترا تمام گردانیده اند و در میان سالکان و مجذوبان استعدادات بسیار و بی شمار می باشند که بعضی نوعی مشرب

ازل و ابد هم برابر هست نمی آید بموجب عقل و دریافت خود بیان نماید و از پایهٔ آخر که پیدایش انسان باشد گرفته تا بمرتبهٔ ذات بیچون رساند و آن را معاد و مبدای خویش انگارد و جهل و فضولی خود را ثابت و اظهار رسمے نماید رباعے

زین جنبش دورهٔ کهن بجز نام که یافت
ماهیت این جنبش و آرام که یافت
اندیشه درین طلسم سربسته خطاست

آغاز جهان که دید و انجام که یافت
رباعی کس هیچ در سواد آگاهی تاخت
خود را بجنون زار فضولے انداخت

گر کنه وی است و گر رموز اشیا
نشناخته است و هم نخواهد شناخت

واین عقلا از سبب کمال عقل و بسیاری علم از پایهٔ خویش تجاوز کرده از مرتبهٔ حد اعتدال برآمده بدرجهٔ افراط رسیده اند و درین تحقیقات آن کلیه و ضابطهٔ معقول خویشتن را که افراط و تفریط هر چیز مذموم ست هم فراموش ساخته اند آری

نه هر جای مرکب توان تاختن | اگر جاها سپر باید انداختن

و آن عقلای برکمال که ثابت بر حد اعتدال اند حضرات انبیا اند که مقربان خاص ذو الجلال هستند که از پایهٔ خویش قدم فراتر نمی گذارند و مرتبهٔ بندگی و عاجزی و مخلوقی و نادانی خود را اُم ملحوظ می دارند و بعجز و قصور معترف اند پس کمال بندگان مومن نیز همین ست که بر همان قدر که خالق سبحان از توسط پیغمبران در کلام خویش خبر داده ست ایمان آرند و مبدای خود بقدرت و خلقت او و از خاک و معاد خویشتن بموجب اقوال و افعال خبر کردهٔ او تا بجنت و جحیم انگارند و موافق فرموده گرایند و از نا فرموده حتی المقدور اجتناب نمایند و سود و بهبود خویش دران دانند و او سبحانه را متصف بصفات کمال و منزه از صفات نقص و زوال پندارند و بدین قسم ایمان آرند که آمَنتُ بِاللهِ کَمَا هُوَ بِاَسمَائِهٖ وَصِفَاتِهٖ وَقَبِلتُ جَمِیعَ اَحکَامِهٖ و بر وجود فرشتگان و رسیدن کتابها و خلقت پیغمبران ایمان آرند و بروز قیامت و جهان آخرت اقرار کنند و قائل حشر اجساد شوند و ثواب و عذاب آن جهانی را از تقدیر او سبحانه دائمی شناسند و اگر بدین همه امور برین تفصیل ایقان نه آرند مومن نمی شوند و بقسمی که حکما قائل خدا گشته اند یک مرتبهٔ ذات معرا از جمیع صفات برکمال خیال کرده سلسلهٔ عالم را بدو منتهی میدانند برای آنکه ایشان هم بعقل خویش دور و تسلسل را باطل می انگارند پس آن مرتبه را واحد حقیقی می دانند و وجود آن را ناگزیر می فهمند و این همه کثرت را بآن مرتبهٔ وحدت منتسب می دارند بطریقی که سابق گفته آمد یعنی که بطریق ایجاب صدور یک فعل را از ان مرتبه جائز می دارند و همه کار و بار و افعال را راجع بدان عقل اول می شناسند و آن ذات را بیکار و معطل می فهمند و این امر را بزعم خود کمال آن مرتبه می گویند لیکن چون اینها بدون راه فضل که راه انبیاست بعقل راه یافته اند چه کنند که بعقل در نمانند و بدین قسم قائل خدا گشتن آدمی مسلمان نمی شود و نجات اخروی حاصل نمی کند و قرب و معیت او سبحانه او را پیدا نمی گردد و آن حکما مرتبهٔ ذات را برنگ حقیقة الحقائق و اصل الاصول و جان جهان می انگارند بدان سبب انکار دیدار و نفی شهود آن می نمایند و آی خاکی چه جای حکما که فرقهٔ دهریه هم که آنها مردم مسلمان منکر خالق می دانند منکر فاعل و صانع و موجد و مدبر و موثر نیست آن کافر هم نفوس و افلاک و نجوم و تبعیت

اشراقیین از راه کشف باطنی و از معاملهٔ سیر انفسی چیزها گفته اند و نوشته اند لیکن این بیهاین قدر نمی فهمند که در کار و بار یافت عقل چه بر ما فی غلط و خطاها را نیز گنجایش و احتمال ست و بمعاملهٔ کشف جولان وهم و خیال پس برین سبب تحقیقات و تفریعات اینها اعتباری ندارد و یقین کردن را نمی شاید و آنچه علمای ظاهر که تابع شریعت اند تحقیقات کرده اند و نوشته اند از روی تقلید آیت و حدیث گفته اند در امور اصول دین از پیش خویش چیزی احداث نکرده اند و آنکه در چیزهای فروعات دین در بعضی امور اجتهاد و رای خود را دخل داده بسیار چیزها را که در وقت حضرت پیغمبر و خلفای راشدین نبود احداث نموده اند هر اگرچه جا صواب کرده اند و در بعضی جاها بالغرض خطا هم خورده اند که تفصیل آن درین مکان امکان ندارد لیکن این قدر دریاب که مجتهدان بر خطاهای خود معاتب نمی گردند بلکه یک درجه از درجات ثواب می یابند و هم آن صوفیه که اطفال طریقت اند و از سبب غلبهٔ محبت و سخنهای حالی بقال آمده اند آن سخن ناتمام آنها نیز خالی از ندرت و مقبولیت نمی نماید

که جرعه‌ای ز جام ما قبول درگه اند ع　　　از قصص فهم کن و حاصل قرآن دریاب
آسمان بار امانت نتوانست کشید　　　قرعهٔ کار بنام چو تو دیوانه زدند
محرمان رقص کنان ساغر و پیمانه زدند　　　کس چو خاکی نکشید از رخ تحقیق نقاب

فرد چون نماز قصر غربت سالکان راه عشق
بهر فهمیدن مردم ره افسانه زدند
شکر ایزد که میان من و تو صلح فتاد
تا سر زلف عروسان سخن شانه زدند

بالجمله معاملهٔ تحقیق و بیان حضرات پیغمبران ماورای عقل و برهان و سوای کشف و عرفان و بدون تقلید و گمان و سیر و طیر دایرهٔ انفس و آفاق ست که بفهم و یافت هر یک ز نادانی عقل و محبوس حواس نمی در آید زیرا که این همه امور تعلق بآن طیر و سیر دارد پس این برگزیدهای الهی دیگر دیقیقه علیحده عطا می فرمایند و آیات کبرای عالم باقی بر ایشان مکشوف می گردانند که دریافت و شناخت آن حضرت قدیم و چیزهای لطیف هرگز ازین عقل حادث و حواس کثیف رست نمی آید چه ایشان را چیزها می نمایند و حرفها می شنوانند و از کارها آگاه می گردانند که چشم و گوش و عقل و هوش ایشان هم از آن معاملهٔ دیده و شنیده و دانسته و یافتهٔ خویش حیران و گنگ و بیخبر و نادان می باشد و باز در آن وقت او سبحان در حق آن چنان بندگان می فرماید که وَمَا اُوْتِيْتُمْ مِنَ الْعِلْمِ اِلَّا قَلِيْلًا یعنی اگرچه آن علام الغیوب محبان و محبوب خود را که همهٔ رسولان و خاتم الرسل باشند بسیار چیزهای جهان غیب و عالم امر می نماید و اکثر اسرار مراتب الهیات خود را بر ایشان مکشوف می سازد لیکن تاهم آن همه علوم در جنب علم نامتناهی او سبحان حکم قلیل دارد و بطریق اجمال از امور ضروری و ناگزیر اینها اخبار می بخشد چنانچه چون مشرکان از پیغمبر آخر الزمان سوال تحقیق حقیقت روح نمودند این حکم رسید که قُلِ الرُّوْحُ مِنْ اَمْرِ رَبِّيْ وَمَا اُوْتِيْتُمْ مِنَ الْعِلْمِ اِلَّا قَلِيْلًا پس هرگاه که این چنین برگزیدگان را در دریافت و شناخت مراتب الهیات او سبحان این همه عاجزی و درماندگی باشد هر که از دوران ع نجوبان مهجوران دعوای کمال عرفان نموده مفصل حقیقت و کیفیت خلقت آن خالق قدیم را که ابتدا و انتها ندارد و حرف

قوس نزول را هم بآخر می رسانی و دائرهٔ عروج و نزول خویشتن را تمام می گردانی و بر مرکز خویش که بساط خاک ست قائم و متمکن می شوی و به تشریف خلافت مشرف می گردی و ران زمان کما حقه کنه تحقیقات آنها که تعلق از مرتبهٔ نزول دارد می فهمی که علمای حقیقت دان ذات او سبحانه را غنی از عالم و عالمیان می دانند بنا بران برای خلقت کثیف صفات زائد بر ذات را که صریح از کلام الٰهی ثبوت صفات پیدا می گردد ثابت می کنند و آنرا نه عین ذات میگویند و نه غیر ذات و بخلاف اینها صوفیهٔ متاخرین صفات را عین ذات می دانند و چون در کلام آنها غور نموده می آید و مراد آنها فهمیده می شود چنان مفهوم می گردد که منکر صفات برکمال اند و مخالف آیات ذو الجلال که صریح از کلام الٰهی ثبوت صفات پیدا می گردد و اینها تاویلاتی که در معنی آن کریمه کرده اند خنک و بارد ست باری چون اینها هم مرتبهٔ آن ذات بیچون را منزه از همه اطلاقات و غنی از همه اضافات می فهمند لاعلاج گردیده برای پیدایش و نمایش این عالم که نزدیک آنها در خارج وجودی ندارد غیر از نمودی بود صفات برکمال او سبحانه را که معدومات ثابته می نامند در خانهٔ علم امتیازی و اعتباری پیدا کرده ثبوت این عالم وهمی را هم بدان صفات اعتباری خود که در مرتبهٔ علم تصور کرده اند می دانند و چنانچه اصل صفات را در خارج موجود نمی پندارند همچنان فروعات آنرا هم که عالم و ما فیها باشد بطریق اولی موجود نمی دانند رباعی

باطن شمع ظهور فانوس من ست
ظاهر همه رنگ پر طاؤس من ست
عالم همه چمن آرای وجود ست امروز
این جلوهٔ خیال نیست محسوس من ست

هر چند حقیقت فنا می فهمی
آخر بوسیلهٔ بقا می فهمی
ای حیرت فهم اگر تو موجود نهٔ
معدومی خویش از کجا می فهمی

و این همه نمایشها غیر از عالم وهم و خیال نمی انگارند و صریح منکر بدیهیات اند چنانچه چون درین چنین تحقیقات اینها غور خواهی نمود خواهی فهمید که درین امر اینها از جرگهٔ سوفسطائی هیچ کمی نکرده اند شعر

نقد صوفی نه همه صافی و بی غش باشد
ای بسا خرقه که مستوجب آتش باشد

فرد
صوفیان را می رسد آفت ز نفس خویشتن
همچو آن کرمی که ضائع می کند پشمینه را

و از آن جا که این طائفه بحقیقت قائل صفات برکمال نیستند و اگر بتکلیف و مجاز اقرار صفات هم می کنند آنرا سوای ذات نمی دانند بنا بران قائل دیدار اخروی که صریح آیات و احادیث اخبار آن می نماید نیستند و بر مراد خویش تاویلات بیجا میکنند و از حال حکمای مشائیین و اشراقیین که خارج از مبحث ما اند چه گوئیم که اینها هم ذات و صفات را عین میدانند و از مرتبهٔ آن ذات بحت که واحد حقیقی ست غیر از صدور یک فعل که آن هم بطریق ایجاب نه بروش اختیار باشد قائل نیستند و از وی عقل و برا هین قائل عقول عشره و نفوس افلاک و نجوم و جواهر و اعراض و بسائط و مرکبات و هیولی و عناصر گردیده همه را قدیم و باقی گمان برده موالید ثلاثه را حادث و فانی از روی صورت فهمیده اند و صدور همه کاروبار و افعال را راجع بعقل اول می دانند و به بیان می آرند و این مردم سیر دائرهٔ آفاقی تفصیل کرده تحقیقات اشیای آفاقی بقدر عقل خود نموده اند چنانچه آن صوفیه و حکمای

اولیاء الله که ذاهبان الی الله و سالکان فی سبیل الله اند و داخل جماعت مقربین و صفت سابقین اند آنست که بدان قدر
کار ابرار و ایمان قلبی اکتفا نکرده اطمینان نفسی حاصل نموده از مرتبهٔ غیب بشهادت گرایند یعنی چندان ریاضات و مجاهدات
نموده نفس خود را از هوا و هوس پاک و صاف سازند که تمام از خواهشهای ماسوا برآیند و از انوار تجلیات اسمی که رب آنها است
مشرف شوند و مرتبهٔ حضرات انبیا آنست که از تجلیات آن اسما هم برآمده بمرتبهٔ اصل اسمای آنها که صفات حقیقیه است رسیده
از تجلیات صفاتی بهره مند شوند و بقدر استعداد خویش قربی و معیتی بدان جناب پیدا کنند و هر نبی را از انبیای اولو العزم
از صفتی مناسبتی هست چنانچه آدم را از صفت تکوین و موسی را از صفت کلام و عیسی را از صفت حیات و ابراهیم را از
صفت علم و علی هذا القیاس که تفصیل آن درین مقام ضروری نیست و آنکه خاتم انبیاست او را مناسبت بمرتبهٔ آن صفت
است که جامع جمیع صفات است و آن صفت وجود است پس بتحقیق رب الارباب این مرتبه است و آن همه اسمای عظام
که آنرا دیگران اسمای ذاتی می دانند بر همین مرتبه فرود می آیند و همان یک شخص مستثنی در تمام مخلوقات خدا ازین تجلی ذاتی
هم بطریق اصالت بهره مند گردیده است چنانچه شمهٔ ازین بیان سابق گفته اند لیکن ای خاکی هیچ مدان ازین گفتار
و اظهار در حق همه مومنین و ابرار آن کار رویت بیچون جبار نخواهی فهمید بلکه تحقیقش آنست که اگرچه مومنین و مسلمین مرتبهٔ
تبعیت و تقلید دارند لیکن از سبب محبت و تبعیت مقتدایان و پیشوایان خویش در آخر کار بمرتبهٔ تحقیق هم می رسند و
بطریق تبعیت و ضمنیت از مقامات پیران و تجلیات پیغمبران خویش نیز مشرف می گردند چنانچه المرء مع من احب ازین معنی
خبر میدهد و چون اسما از صفات خدا نیستند و صفات هرگز منفک از ذات نمی گردند همه مومنان و تمام مسلمانان هم از میان
آئینه های صفات با جمال و نقابهای اسمای باکمال از تجلی ذات ذوالجلال بهره مند خواهند گردید و بقدر حوصله و استعداد
خود حظ وافر خواهند برداشت چنانچه الآن بلا تشبیه ای خاکی تو دیدار ذات مرا از میان آیات صفات من می بینی و بزعم
خویش خود را مشاهد ذات بدون پردهای آلات و صفات می فهمی حال آنکه من پردهای کثیف و ظلمانی را از میان برداشته ام
و حجابهای لطیف و نقابهای انوار بسیار و بی شمار از طرفین بمیان است که اگر یک قسم آن پردها را که چشم تو دارد بشمار
درآرم تا بهفت بلکه تا بده می رسد غرض که ازین امثال و اخبار حقیقت آن خبر مخبر صادق را که ان لله تعالی سبعین الف
حجاب من نور و ظلمة مجملاً دریاب که درین وقت فهمانیدن آن تحقیقات علما و صوفیه و حکما و غیرهم را که صفات حق سبحانه را زائد
بر ذات و عین ذات می دانند و می فهمند و بنیاد مذاهب و مشارب آنها بر همان است و از کلمهٔ مجمل آنها که همه از وست و همه
اوست باشد تفصیل آن تحقیقات ظاهر و پیدا می گردد بسیار مشکل و متعذر می شناسم چراکه تو حالا براه سلوک درآمده بحالت
عروج باطن رسیده مناسبتی بعالم ارواح و علویات پیدا کرده لیکن چون قوس عروج خود را تمام کرده از آن جا نزول نموده

آن امہات سفلی انضمام می یابند دران زمان بقدرت و ارادت قادر مختار این چنین شکل تو مع آن صفات پیدا
میشود و ہمین صفت حیات را روح حیوانی ہم می نامند و فنا و ممات بر ہمین روح و ہمین صفات طاری میگردد و ہمچنین
ہستی ذات تو از امتزاج آثار اجزای عوالم لطیف ست کہ آنرا عالم امر ہم می نامند و آن اجزا و اشیا عبارت از مرتبۂ وجود
و عدم و خلا و ملا و نور و ظلمت و جواہر فرشتگان و درخشندگی انوار عرش رحمان ست و این چیزہا داخل عالم علوی و جہان
لطیف اند کہ فنا پذیر و ہالک نیستند و کسانی را کہ درین عالم پیدا کردہ اند باقی میدارند و فعلے کہ برای این جہان بعمل
می آرند آنرا باقیات صالحات میگویند پس تو وقتی کہ حقیقت و کیفیت آن ہمہ عوالم لطیف و کثیف و الطف را دریافتہ وجود
و ہستی و پیدایش نفس و ذات و صفات خود در می یابی عارف کامل می شوی و دران وقت آن خبر در حق تو صادق می آید کہ مَن
عَرَفَ نَفسَہ فَقَد عَرَفَ رَبَّہ یعنی کہ دران زمان ترا این قدر علم و عرفان پیدا خواہد گردید کہ رب خود را خواہی فہمید و لفظ رب عبارت
از اسمی ست کہ مبدأ یقین تست پس چون بدین مرتبہ خواہی رسید نسبتی و حضوری و معیتی بجناب رب خویش حاصل خواہی نمود
و آن مرتبہ بر تو بعنوان حقانی تجلی کردہ ترا بجانب خود جذب نمودہ از ہمہ گرفتاریہا خلاص ساختہ ولی خود خواہد گردانید
و بفنائی و بقائی کہ مصطلح سالکان طریق ست رسانیدہ وجود ترا مصدر کرامات و خرق عادات خواہد ساخت و از بندگی
ہمہ آلہۂ آفاقی و انفسی آزادے بخشیدہ بندۂ خاص خود کردہ بشرف خطاب عبادی مشرف گردانیدہ از ما سوای خود بی خوف
و خطر خواہد فرمود کہ اِنَّ عِبَادِی لَا خَوفٌ عَلَیہِم وَلَا ہُم یَحزَنُونَ اما اگر تو بدان مقام ولایت کہ آنرا ولایت صغری می نامند
ہم خواہی رسید تاہم از جناب رب الارباب کہ مرتبۂ صفات حق سبحانہ ہست نادان و بیخبر خواہی بود و ای خاکی تا برسیدن
آن مرتبۂ ولایت باطن پیران و توجہات ایشان را نیز باعتبار مجاز دخلی می باشد اگرچہ بحقیقت ہادی و راہنما او سبحانہ است
و ہم حقیقت سالک و ریاضات و مجاہدات او را از روی صورت بظاہر دران مدخلے ہست لیکن برای عروج ازان مقام ہیچ
یکی ازان اسباب سودمند نمی گردد مگر دران وقت بحال آن امتی باطن پیغمبر او عنایت فرماید و از سبب تبعیت و محبت و فنای
او در خویش ازان مقام اصلی او برآوردہ بطریق ضمنیت طفیلی خود گردانیدہ مزہ و حلاوت الوش نعمت خاص خویش چشاند
کہ مقرر ست المَرءُ مَعَ مَن اَحَبَّ پس درین مرتبہ آن کس از مرتبۂ اصل و رب خود ہم گذشتہ باصل الاصول و رب الارباب می رسد و
دران جا نسبت مجہول الکیفیت پیدا میکند و این مقام را ولایت کبری می نامند ذٰلِکَ فَضلُ اللّٰہِ یُؤتِیہِ مَن یَشَاءُ وَاللّٰہُ ذُو الفَضلِ
العَظِیمِ دیگر بدان ای خاکی کہ مرتبۂ مومنین و مسلمین و ابرار و اخیار و عبّاد و زہاد ہمین ست کہ اقرار لسانی و تصدیق قلبی آوردہ
ایمانی بر خالق خود و صانع سماوات وَمَن فِیہِنَّ درست کردہ ہمہ صفاتہای برکمال او را شنیدہ باور کنند و بموجب فرمودۂ او عمل
نمودہ خویشتن را از منہیات او باز دارند تا رضای مولای خود حاصل نمودہ بجنت رسیدہ مدام بآسایش و رحت باشند و مرتبۂ

روح انسانی را ضروری ست و هم هر صفت را آلهٔ می باید تا بران سبب فعل و کار خود را با ظهار در آرد و از پیدا شدن آن همه صفات زائده و آلات محدثه کمالات بسیار و علوم بی شمار دران ذات معرا از صفات هم می افزاید و چنانچه سابق آن ذات را علم حضوری خود بود دران زمان علم حصولی هم پیدا میشود و در آخر کار یعنی بعد ممات بران همه صفات زائده و آلات حادثهٔ او فنا طاری میگردد ولیکن انچه بتوسط اینها آن ذات باقی را که اگرچه ازلی نیست فاما ابدی ست از عیب و هنر تحصیل کرده است آثار آن همه علم حصولی او بسان علم حضوری در وی باقی می ماند و بموجب آن امور اکتسابی در دیگر جهان او را ثواب و عذاب میگردد و برای ارتکاب افعال در عالم لطیف روح انسانی را توسط صفات زائده هیچ در کار نیست همان شیونات ذاتیهٔ شخص کفایت دارد و بتوسط همان علم حصولی خود را ادراک راحت و الم آن جهان می نماید رباعی

دی بیخود وامروز شعور آثاریم | فردا خاکیم و جوش گل در باریم
هنگامهٔ عرض بی نیازی گرمست | در هر عدمی وجود دیگر داریم

و چون او را بار دیگر در عالم شهادت آخرت مبعوث می گردانند باز آن صفت حیات را که ام الصفات ست و از امتزاج عناصر و تخلیق بدن مخلوق میشود پیدا کرده بدان نفس ناطقه که آنرا وجود هم می نامند جفت گردانیده و دیگر صفات بسیار و نتائج خیر و شر بی شمار را از و متولد می کنانند و از سر نو معامله با جسد و صفات زائدهٔ او نیز بمیان می آرند و دران زمان او را به بهشت و دوزخ که مقر آخر اوست میرسانند پس ای خاکی باز این اظهار و گفتار این غامض اسرار را دریاب که تو ذاتی هم داری و هم کمالات ذاتی که آنرا شیونات ذات می خوانند داری و ماورای اینها صفات زائده هم داری و چون ازین صفات زائده و آلات حادثه که جسد تست چندان علم حصولی و کمالات تحصیلی را بسان حضرت انبیا و اولیا تحصیل می نمائی که بدون توسط این آلات و آن صفات زائد از همان ذات افعال و آثار و ارادات روحی خود را درین جهان کثیف پیدا می کنی و باظهار می رسانی دران وقت انسان کامل میشوی و خود شناس می گردی و از خود بینی می برائی چنانچه عارفان باکمال ازین حال خود باین چنین قال خبر داده اند رباعی

یارب چه خوش ست بی دهان خندیدن | بی واسطهٔ چشم جهان را دیدن
بنشین و سفر کن که بغایت خوب ست | بی منت پا گرد جهان گردیدن

و چون آدمی زاد درین جهان بی بنیاد این چنین کمال التحصیل می نماید بعد مردن هم او را دران جهان مرده اعتبار نمی کنند و اکثر نعمای آن جهانی که در حق مردگان نیکوکار بعد مبعوث شدن نسیه است بنقد او را در عالم برزخ می رسانند و محظوظ و ملتذ میدارند و بشر آن بشارت می سازند که اِنَّ اَوْلِیَاءَ اللّٰہِ لَا یَمُوْتُوْنَ و لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِیْنَ قُتِلُوْا فِیْ سَبِیْلِ اللّٰہِ اَمْوَاتًا بَلْ اَحْیَاءٌ عِنْدَ رَبِّھِمْ یُرْزَقُوْنَ فَرِحِیْنَ بِمَا اٰتٰھُمُ اللّٰہُ مِنْ فَضْلِہٖ وَیَسْتَبْشِرُوْنَ بِالَّذِیْنَ لَمْ یَلْحَقُوْا بِھِمْ مِّنْ خَلْفِھِمْ اَلَّا خَوْفٌ عَلَیْھِمْ وَلَا ھُمْ یَحْزَنُوْنَ یَسْتَبْشِرُوْنَ بِنِعْمَۃٍ مِّنَ اللّٰہِ وَفَضْلٍ وَّاَنَّ اللّٰہَ لَا یُضِیْعُ اَجْرَ الْمُؤْمِنِیْنَ و دیگر دریاب ای خاکی که پیدایش صفت حیات و دیگر صفات زائده و جسد تو از امتزاج عناصر و اخلاط اربع ست و قیام آن از وجود افلاک و نجوم پس چون افعال این آبای علوی با آنا

همین قدر هست که صفات برکمال را بخود نسبت نموده است لیکن عینیت و غیریت را اخبار نکرده پس امری را که مخبران
صادق ازان اخبار نداده باشند و آن علیم خبیر ازان علمی نه بخشیده باشد از روی علم و کشف و عقل بیان کردن محض فضولی
و نادانی و بی ادبی ست که چون گروه متکلمین مراتب صفات سبعه و ثمان مقرر کرده خود را زائد بر ذات میدانند در آخر کار ناچار
گردیده نسبت وجوب بجناب مقدس ذات حواله کرده اضافت امکان بمراتب صفات نموده اند تا تعدد و تکثر واجب الوجود
پیدا نگردد و هرچند که در کتب عقائد خود ذات و صفات را لا عین و لا غیر نوشته اند و باز دران مکان اضافت امکان هم ثابت
کرده اند مگر آن اهل السنة شناعت آن کار را نشناخته اند و هم چون طائفه صوفیه بعینیت ذات و صفات قائل گردیده اند نیز
بی اختیار شده همه مخلوقات کثیف و چیزهای ناپاک این جهان فانی را عین و جزو آن خالق لطیف و باقی گمان برده اند
نیز قباحت آن گفتار خود در اندریافته اند و ای خاکی تو از حال معاملهٔ خود قیاس کن و خویشتن را در پی قال دیگران میفگن که
درین وقت و حال در تمام رجال چه رگه پریان و طائفهٔ جنیان ترا این قدر قرب و وصول خدمت من سلطان میسر شده است
و آلات صفات برکمال و آیات حسن و جمال به پیش پردهای چشم تو از میان بسیار پردهای نورانی و ظلمانی نمودار گردیده است
پس بگو که تو باوجود این همه دیدن و بمرتبهٔ قرب رسیدن کجا صفات مرا دیده و کی ذات مرا فهمیده هرچند که آیات جمال و کمال
من از نسبت دیگران بیشتر دیده همین که خاکی این سخنان را شنیده بکنه این معرفت غامض رسید از خواب غفلت و
نادانی بیدار و هوشیار گردیده بعرض رسانید که ای سلطان پیدا و نهان راست و نفس الامر همین ست که من باوجود اینهمه قرب
و وصال جمال کمال ترا از پردهای جاه و جلال مشاهده می کنم و حقیقت و کیفیت ذات و صفات ترا هیچ نمی دانم سلطان
باز متبسم شده فرمود که ای خاکی باری این را خود بگو که تو سمع و بصر و گویائی و دیگر صفات خود را عین ذات خود میدانی یا در میان
اینها جدائی و مغایرتی هم می فهمی خاکی گفت که چون صفات را بدون ذات قیامی نمی یابم میدانم که اینها باهمدیگر لا غیر اند و
باز چون از مطالعهٔ فنای صفات در مرتبهٔ ذات خللی نمی یابم می فهمم که باهمدیگر لا عین اند پس بدین اعتبارات ذات و صفات
خود را نیز لا عین و لا غیر می شناسم و بر همین قیاس اجتهاد علما را گمان می کنم و حالا هرچه ازین جناب ارشاد شود بموجب
آن اعتقاد و ایمان آورم سلطان فرمود که ای خاکی دریاب که این صفات تو متغایر و زائد بر ذات تو هستند و سوای
این صفات زائده ذات تو آن همه کمالات صفات در خود دارد و فاما آنها را صفات نمی خوانند بلکه شیونات ذاتی می نامند
یعنی که بدون صفت بینائی و شنوائی و گویائی که باین چشم و گوش و زبان تو تعلق دارد باطن تو نیز چشمی و گوشی و زبانی
دارد و علی هذا القیاس جمیع صفات دارد چنانچه آثار و علامات آن شیونات را بحالت خواب مشاهده می فرمائی که بدان کار
بینائی و گویائی و شنوائی و جمیع افعال صفات زائده می نمائی لیکن برای صدور افعال در عالم کثیف توسط صفات زائده نیز

صفات قائل اند و علمای اهل سنت و جماعت مقر صفات زائد بر ذات هستند و از ان میان اشاعره بهفت صفت که عبارت از حیات و علم و قدرت و اراده و سمع و بصر و کلام باشد قائل اند و ماتریدیه بهشت صفت یعنی که صفت تکوین را هم از صفات حقیقیه میدانند و می گویند که این تکوین ورای قدرت ست چه در قدرت صحت فعل و ترک ست و در تکوین جانب فعل متیقن و نیز قدرت بر ارادت تقدم دارد و تکوین بعد از ارادت ست و این تکوین شبیه باستطاعت بنده است که علما آنرا مقرون بفعل بنده داشته اند و ورای صفت قدرت و ارادت دانسته اند چه قدرت مصحح هر دو طرف فعل و ترک ست و ارادت مرجح یک طرف ست و ایجاد بعد ترجیح اراده بتکوین تعلق دارد و میگویند که اگر اثبات قدرت کرده نشود که مصحح طرفین ست ایجاب لازم آید و اگر تکوین اثبات کرده نشود ایجاد غیر مستند میماند چه قدرت مصحح ایجاد ست و تکوین مباشر ایجاد پس از اثبات تکوین که علمای ماتریدیه تحقیق کرده اند چاره نبود پس ماتریدیه صفت تکوین را هم از صفات حقیقیه میگویند و دیگر صفات اضافیه مثل احیا و اماتت و ترزیق وغیرها را راجع بهمین صفت تکوین می دانند و اشاعره این همه صفات اضافیه را متعلق بصفت قدرت می شناسند و این علما سوای هفت و هشت صفات حقیقیه که آنرا امهات صفات می خوانند بی ضرورت به تکثر قدما قائل نمی شوند و بمقابل اینها جماعت محمدیه بیک صفت قائل اند که وجود را اول صفت حضرت واجب الوجود می دانند و آن را رب الارباب می خوانند و چون شرح و بیان آن از سابق به پیش تو عیان ست در اینجا چه احتیاج بیان ست و صوفیه و دیگران تحاشی از کثرت قدما نموده نفی صفات حقیقیه کرده قائل یک ذات می باشند و همان مرتبهٔ حضرت وجود را ذات بیچون حقیقی دانسته غنی از عالم و عالمیان فهمیده برای خلقت عالم و عالمیان صفات اعتباری که عبارت از حیات و علم و قدرت وغیرها باشند در خانهٔ علم اعتبار می کنند و لکلٍ وِجهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَا غرض که ازین قسم دلائل هر یکی برای ثبوت مذهب خود می آرد که شرح آن تفصیل بسیار می خواهد فاما تحقیق و نفس الامر همین ست که آن همه محجوبان و دوران و محرومان آن همه تحقیقات را از روی علم تقلیدی و کشف ظنی و برهان عقلی از پیش خود مقرر کرده اند و آن معامله را بچشم خود ندیده اند

فرد معشوق چونکه پرده ز رخ بر نمی کشند
واندر طلبش هر دو جهان پیمودند

هر کس حکایتی بتصور چرا کنند رباعی
آگاه نمی شوم که ایشان هرگز

آنها که جهان زیر قدم فرسودند
زان حال چنانکه هست آگه بودند

الی خاکی آن حضرات انبیا و کمل اولیا می باشند که معاملهٔ شان را بی پرده می گردانند یعنی آیات کبری و مظاهر بسیار چیزهای عالم علوی که از نظر و دیده های باشندگان سفلی پوشیده و پنهان ست می نمایند و ایمان آنها را می افزایند و از تجلیات رب شان که عبارت از ان اسماست که مبدء تعین آنها گردیده اند می نمایند لیکن هیچ یکی را از ان رجال صاحب حال در ان وقت حال از شعشعان آن جمال کنه و حقیقت آن بدرک و یافت نمی در آید و هرگز در خویشتن مجال تحقیق و تفتیش آن نمی یابد و اهم او سبحانه این امر را بدین تفصیل در کلام شریف خود جائی بیان نمی فرماید تا بموجب آن فهمیده و نافهمیده اعتقاد کرده شود

به ثنایش بگشا در لب عجز
نوری که باین دیده توان دید کجا
او هر جا باشد او ست ما هر جا ما

آن ذات که عقل از نشان دید نه
او ذات مجرد ست و این اسما ما

وان غیر که دیده گمان دید نه
کی می سازد تنزه او با ما

جز نور نه ولی چو نیکو نگرم
از لفظ بمعنی آشنا باید بود

فرد

گر ایاز اینجا و گر محمود کارش بندگی ست
عشق از یک رشته پای بنده و آزاد بست

وبعد ازان بجانب آن غلام دیده فرمود که ای خاکی دل قوی دار و پریشانی را از خاطر مگمار که مراد حق تو تریاق نافع گردانیده اند و در بارهٔ آن ذو فنون سم قاتل کرده اند که بجال تو تجلی جمالی نموده بجانب جمیل حقیقی می خوانم و بر او ظهور جلالی فرموده بمقام زوال می رسانم که در شان من هم این بیان بسان دیگر شئلهای قرآن صادق ست که يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا پس ای خاکی من در مظهر بودن و اثر بخشیدن خود بی اختیار و مجبورم و فاعل و موثر آن بیچون حقیقی را که عبارت از مرتبهٔ صفات حقیقیه است میدانم یعنی که چنانچه ذات او سبحان بیچون ست صفات بر کمال او با وجود آن همه تعدد و تکثر و آن قدر اسمای متضادهٔ بی شمار نیز بی چون و بی چگون اند که عقل و فهم هیچ کس را بدرک آن هم راهی نیست خاکی حیران از شنیدن این همه تفصیل مقال و دیدن آن همه تفصلات بر کمال خیلی خوش حال گردیده بسان گردباد بر خویشتن بالیده از هر یک مو و ذره ذرهٔ وجود خود تمام دیده و زبان گردیده قابلیت و جرأت دیدن و زبان درازی در خویشتن فهمیده با هزاران عجز و نیاز و بی شمار بیتابیهای دل که از بعرض رسانید که ای هادی برحق و ای راهنمای طریق مطلق چون صفات او سبحانه نیز بسان ذات پاک او بی چون و چگونه باشند پس بقسم شناخت ذات عالی یافت صفات متعالی آن لاابالی نیز از فهم و شناخت خاکیان که کثیف و حادث اند پاک و مبرا خواهند بود و احدی و مخلوقی را عارف مرتبهٔ صفاتش هم نباید فهمید از شنیدن این سوال شاه با جمال و جلال باز بحرف و قال در آمده فرمود که ای خاکی هیچ مدان تو بسان دیگر دوران و غافلان در شناخت و یافت ذات و صفات او سبحانه گمراه و سرگردان نخواهی بود بلکه چنین یقین خواهی نمود که ذات پاک او سبحانه بی چون و چگونه است که جسم و جوهر و عرض و ماهیت و قابلیت و وجود و هستی و عدم و نیستی و نور و ظلمت و خلاء و ملا نیست و صفات بر کمالش از نقائص و اضداد و از جمیع عیوب و نقصانات پاک و مبرا اند پس بدین طریق و این آئین ذات و صفات رب العالمین مفهوم و معقول عارفین و مومنین می گردد و آن یافت و شناخت آنها بموجب آیات و احادیث است و صادق می باشد و ای خاکی اگر من درین وقت تحقیق عینیت ذات و صفات او سبحانه را که علما و صوفیه و حکما را دران قیل و قال ست و هر کس بقدر علم و کشف و یافت خود معلوم کرده دیده و دانسته است ترا به تفصیل می فهمانم آنرا فرصت بسیاری باید و هم بالفعل استعداد تو قبول آن معنی نمی نماید لیکن این قدر مجملا دریاب که آن مردم ارزوی علم اجتهادی و معرفت کشفی و یافت برهانی آنچه دیده و دانسته و شناخته اند گفته اند چنانچه فلاسفه و شیعه و معتزله و بعضی از صوفیه به نفی

عروج بخشیده بمحض فضل بجناب رب الارباب که عبارت از مرتبهٔ صفات ست رسانند و یا ازانجا هم ترقی کنانیده بمرتبهٔ اخیر صفات که مرتبهٔ جامع جمیع صفات ست فائز گردانند آنرا هم مرتبهٔ ذات پاک نخواهی فهمید چه بسیار کسان همین مرتبه را مرتبهٔ ذات میدانند و اسم هو و حی و قیوم و رحمن و رحیم و الله و کریم و دیگر اسمای عظام را اسمای همان مرتبه می فهمند و حال آنکه مرتبهٔ ذات که معرا از جمیع نسب و اعتبارات و مبرا از همه اطلاقات و اشارات ست از مرتبهٔ جامع جمیع صفات هم ماورست و او بحقیقت نامی و نشانی ندارد و هرگاه که دران مرتبهٔ ذات بحث اطلاق صفات برکمال ز اندمی نماید چنانچه تحقیق علمای برحق ست هماره که رتبهٔ اینها دون مقام آنهاست کجا دران جا نامی و نشانی پیدا می آید لیکن با وجود آن همه تعدد و تکثر صفات باکمال را با آن ذات بیچون نه عین گمان خواهی نمود و نه غیر یقین خواهی فرمود چنانچه مذهب و مشرب علمای برکمال و صوفیهٔ صاحب حال ست پس از سبب این همه معیت و عینیت ذات و صفات آن همه اسمای حسنی صفاتی باشند خواه اضافی اشارتی و اخباری بجناب مقدس آن مسمای حقیقی که بیچون صرف ست می نمایند و آنهمه نامهای لاتعد و لاتحصی بران ذات بی نشان صادق و درست می آیند و آن کلام ازهمین معارف اخبار می نماید

بنام آنکه او نامی ندارد		بهر نامی که خوانی سر برآرد

پس ای خاکی دران مرتبهٔ بی نام و نشان همه انبیای مرسلین و ملائکه مقربین و جمیع محبان و محبوبان را نیز داخل جماعت مومنین که مشرف به بشارت یومنون بالغیب اند می دارند و از مقامات سابق که دران جا ایمان آنها شهودی بود برمی آرند و بذات بیچون می رسانند و دران زمان همه پیغمبران درحق خود نیز این بیان می کنند که انا اول المؤمنین غرض که هیچ رجال باکمال را معرفت برکمال آن مقام نمی بخشند و همه را بعجز بشری مبتلا می دارند چنانچه من هم ای خاکی با وجود این همه معرفت و کمال و این قدر قدرت حال در شناختن ذات ذوالجلال که بیچون حقیقی ست عاجز و حیرانم و خود را غیر از نمود بی بود نمی دانم و حکمت طلسم آن حکیم را کماهی نمی شناسم پس ای خاکی هرگاه که مالک و ملک و محبوب و مطلوب و مقتدا و رهنمای ترا در دریافتن ماهیت و حقیقت آن جناب کبریا این چنین حقیقت و ماجرا باشد و آن همه عاجزی و بی اختیاری و نادانی و ناتوانی و جهالت و گمراهی و خودفراموشی و معدومی به پیش آمده بود از حال تو خود چه گویم و زیاده برین صورت بی حقیقت ترا چه حیران دلیانه سازم که بیش ازین طاقت فهمیدن معارف علم لدنی خود را در تو نمی یابم و برخواند

نی طاقت دل که در خیالش نگرد	دل کیست که کنه ذاتش اندیشه کند	رباعی نی زهرهٔ چشم که جلالش نگرد
حسرت جاویدم از نایابی مطلب مپرس	تا رسیدن آنچه می جویند من گم کرده ام	یا دیده که خورشید جمالش نگرد و فرد
		و بحقیقت کمال حال معرفت عارفان

برکمال همین ست که ما عجزنا عن معرفتک ... هم بجناب ذوالجلال که جمیل حقیقی ست رجوع برکمال نموده زبان

دو دانش هیچ مخلوقی نیاید القصه آن شاه باجمال وجلال بران خاکی پریشان حال این چنین حرف وقال بمیان در آورده گفت که ای خاکی بی مقدار ازین همه بیان و اظهار دریاب که این ست کمال هردم اولوالعزم و سالکان صاحب حزم پس تا از همه مقامات و درجات عبور و عروج نموده بمقر اصلی خود که فوق مرتبهٔ جنیان و پریان و دیگر مقربان ست نرسی زنهار هیچ چیزی و هیچ جنسی و هیچ کس میل و رغبت و محبت نکنی فرد

هر چیز که در هر دو جهان بستهٔ آنی		آنست ترا در دو جهان معنی معبود

یعنی که اگر جویای مالی بدانکه طالب مالی و اگر فریفتهٔ جمالی شیفتهٔ جمالی و اگر خواهان کمالی وابستهٔ کمالی و اگر از گرفتاری همه خواهشها و بندگی هواها خویشتن را آزاد و جدا می گردانی دران وقت بندهٔ صادق آلهی می گردی و نام بندهٔ خدا بر خود درست می سازی و اگر از عبادت همه آلههٔ آفاقی و انفسی بیکار گردیده خالص بعبادت معبود حقیقی می در آئی دران زمان بنسبت عابدی که نسبت ملکی ست مشرف میشوی و اگر از خودی خود فانی می گردی قرب بیچون حاصل میکنی پس باید که بحال خود غور بسیار و احتیاط بی شمار نمائی و خویشتن را گرفتار چیزی و بستهٔ امری که سابق به بیان در آمد نفرمائی بلکه بکلمهٔ لا نفی آن همه آلههٔ باطله نموده اثبات الله بر حق که بی چون و چگون ست نمائی تا باسلام حقیقی در آئی و از بندگی آلههٔ انفسی و آفاقی بتمام برائی و آزادی و حریت حاصل گردانی که او سبحانه آن چنان بندگان مشرک را بندهٔ خود نمی خواند بلکه در حق آنها می فرماید که أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلٰهَهُ هَوَاهُ و ای خاکی حالا ماهیت مرا نیز دریاب و من هم وابسته مباش چه من نمونهٔ حقیقت این صورت توام که بدین حسن و جمال کمال خود را نموده ترا بجانب خود کشیده بطرف حقیقة الحقائق و اصل الاصول عروج می نمایم فرد

هرکجا فرعی ست آرد رو باصل خویشتن		سر بپای نخل آخر می گذارد برگ و بار

و این جزیرهٔ جنت نظیر را بمثال عالم آخرت خویش خیال کرده از معاملهٔ نزول و عروج آن حقیقت و کیفیت همه احوال را بحد کمال خواهی فهمید رباعی

معنی نظران نسخهٔ نور و ظلم	خوانند خط فقر و غنای عالم	گم داشت مخالفت عبارات دوئی	گفتند کریم آدم و سائل آدم رباعی
خاکی ما گرم شغل سودای خودیم	هنگامهٔ پیکر و هیولای خودیم	وهمی عدمی تو در کجائی چه کسی	ما ئیم که حیران تماشای خودیم رباعی

ای جوش بهار قدس رنگ و بویت	بالیدن حسن مطلق از هر سویت	هر چند جهات دهر وجه الله است
آن به که بسوی خویش باشد رویت	رباعی ای غیر صفات صورت ذات این ست	زنگار مگو صفای مرآت این ست
بی رنگ هیولی نبود صورت تو	گر مردی نفی خود کن اثبات این ست	رباعی　تا وضع صور آینه در پیش کشید
معنی بحقیقتی که دارد نرسید	بی جسم ز جان نار تعین ندمید	گل هست که نوبهار بر خود بالید　پس باید که مرا بادی و راهنمای

خویش دانسته در آخر کار مرا هم نفی نمائی و از صورت و حقیقت خود بتمام بیزاری و تبری کرده بحقیقة الحقائق که مرتبهٔ حقیقت آن محبوب آلهی ست گرائی و باصل الاصول که مرتبهٔ اسمای حسنی ست عروج فرمائی که بحقیقت رب تست و اگر ترا از آن جا هم

مزدی و زنی هم بر آنها صادق نمی آید از مناسبت آن مقام ارواح این چنین صفات بر کمال ملکی نیز بباطن آن سالک پرتو می اندازد تا از گرفتاری شهوتهای حیوانی و خواهشهای نفسانی و بایستهای شیطانی آزاد و پاک میگردد و برنگ فرشتگان تمام رجوع و کشش و نسبت بی کیف و جذب بالا جهت بجناب سبحان پیدا میکند و حلاوت و راحت خود را در یاد و عبادت او می یابد و درین مقام بمناسبت نسبت فرشتگان و عالم ارواح بر این چنین سالک نسبت بندگی و عابدی و معبودی متحقق میگردد و کمال مرتبهٔ ملکی و انسانی تا اینجاست و کلمهٔ عَبْدُهٗ وَرَسُوْلُهٗ بیان همین مقام می فرماید و این نسبتهای شریف تعلق از جنابهٔ صفات محبوب حقیقی دارند که آن را مسعود برحق می خوانند رباعی

آن را که بتوحید خدا چشم کشود
هر سوی که دید غیر حقش ننمود
فرقی نبود به پیش اهل تحقیق
غیر از یک مو میان عبد و معبود

و از گذشت آن مرتبهٔ ذات بیچون ست که از اطلاق نسبت معبودی و ملکی هم بیرون ست و رسیدن بدان مرتبهٔ قصوی بدون فنای عابد و بنده ممکن نیست چنانچه آن بیچون حقیقة یک بندهٔ اخص الخاص خود را برگزیده بفنای اتم رسانیده از تجلی آن مرتبهٔ ذات مشرف و بهره مند گردانیده است که تحقیق آن درینجا مناسب نمی نماید و تفصیل بسیاری می خواهد لیکن این قدر هست که بعض تابعان برکمال او را نیز بسبب تبعیت از آن دولت خاص او بهره بخشیده اند چنانچه بهمین سبب بعضی از همسران او تمنای تبعیت او کرده رفته اند لیکن از آن میان یک کس را که ازین تمنای عمده و دل پسند برفراز چرخ بلند رسیده است نصیب خواهند بارسی بدان که چون آن در یتیم و گوهر یگانهٔ این نه صدف را بشرف آن تجلی ذاتی مشرف گردانیده باز بمقام بندگی او رسانیدند دران وقت ازین قال او حقیقت آن عروج برکمال او را فهمیده مقربان حیران گردیدند و ارواح فرستادگان غبطه خوردند که لِیْ مَعَ اللّٰهِ وَقْتٌ لَا یَسَعُنِیْ فِیْهِ مَلَکٌ مُقَرَّبٌ وَلَا نَبِیٌّ مُرْسَلٌ دران زمان تابعان واقف حال او معنی حدیث مقتدای خود را چنین بیان کرده تسلی خاطر و رفع شبههٔ آن مقربان نمودند که چون مقتدای ما حقیقة الحقائق است وصول بی کیف حقیقت خود را بدان مرتبهٔ ذات سبحان بیان می نماید لیکن صورت و ظاهر خود را نیز بلسان دیگر مقربان و رسولان از آن مرتبهٔ بی نام و نشان جدا و دور میداند چرا که خویشتن را هم نبی مرسل و اولو العزم مقرب می شناسد و از آن مقام نفی جمیع اهل مناصب می نماید یعنی که می فرماید که لا یسعنی فیه ملک مقرب لا نبی مرسل فَہِمَ مَنْ فَہِمَ و دیگر درباب که معراج خاتم الرسل که دران شب اسری یک بار واقع شده بود معراج جسدی آن سرور بود و این بیان کیفیت معراج حقیقت او ست که تعداد مراتب آن را اللہ بیچون میداند

سه پایهٔ معراج کمین پایهٔ اش
از سر ما کم نشود سایهٔ اش

و اگر چه این چنین معراج حقیقت و عروج باطن دیگر انبیا و اولیا را نیز حاصل میشود لیکن هر کسی را بقدر رتبهٔ حقیقت خود می باشد و چون او حقیقة الحقائق و اصل الاصول این همه موجودات و مخلوقات ست پس عروج حقیقت او از همه حقائق بالاتر ست و کیفیت معامله او درو دید

و دانش هیچ مخلوقی نیاید القصه آن شاه با جمال و جلال چون خاکی پریشان حال این چنین حرف و قال بیان در آورده گفت که ای خاکی بی مقدار ازین همه بیان و اظهار دریاب که این ست کمال مردم اولوالعزم و سالکان صاحب جزم پس تا از همه مقامات و درجات عبور و عروج نموده بمقر اصلی خود که فوق مرتبهٔ جنیان و پریان و دیگر مقربان ست نرسی زنهار بهیچ چیز و بهیچ جنس و بهیچ کس میل و رغبت و محبت نکنی شعر

الست ترا در دو جهان مونس و معبود		هر چیز که در هر دو جهان بستهٔ آنی

یعنی که اگر جویای مالی بدانکه طالب مالی و اگر فریفتهٔ جمالی شیفتهٔ جمالی و اگر خواهان کمالی وابستهٔ کمالی و اگر از گرفتاری همه خواهشها و بندگی هواها خویشتن را آزاد و جدا می گردانی دران وقت بندهٔ صادق الهی می گردی و نام بندهٔ خدا بر خود راست می سازی و اگر از عبادت همه آلههٔ آفاقی و انفسی بیکار گردیده خالص بعبادت معبود حقیقی می پردازی دران زمان نسبت عابدی که نسبت ملکی ست مشرف میشوی و اگر از خودی خود فانی می گردی قرب بیچون حاصل میکنی پس باید که بحال خود غور بسیار و احتیاط بی شمار نمائی و خویشتن را گرفتار چیزی و بستهٔ امری که سابق به بیان در آمد نفرمائی بلکه بکلمهٔ لا نفی آن همه آلههٔ باطله نموده اثبات الله برحق که بی چون و چگون ست نمائی تا با سلام حقیقی در آئی و از بندگی آلههٔ انفسی و آفاقی بتمام برآئی و آزادی و حریت حاصل گردانی که او سبحانه آن چنان بندگان مشرک را بندهٔ خود نمی خواند بلکه در حق آنها می فرماید که أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ و ای خاکی حالا ماهیت مرا نیز دریاب و بمن هم وابسته مباش چه من نمونهٔ حقیقت این صلوت توام که بدین حسن و جمال کمال خود را نموده ترا بجانب خود کشیده بطرف حقیقة الحقائق و اصل الاصول دعوت می نمایم فرد

هر کجا فرعی ست آرد رو باصل خویشتن		سر بپای نخل آخر می گذارد برگ و بار

و این جزیرهٔ جنت نظیر را بمثال عالم آخرت خویش خیال کرده از معاملهٔ نزول و عروج آن حقیقت و کیفیت همه احوال را بحد کمال خواهی فهمید رباعی

معنی نظران نسخهٔ نور و ظلمم
خوانند خط فقر و غنای عالم
خاکی ما گرم شغل سودای خودیم
هنگامهٔ پیکر و هیولای خودیم

رباعی
گم داشت مخالفت عبارات دوئی
وهمی عدمی تو در کجائی چه کسی
گفتند کریم آدم و سائل آدم
مائیم که حیران تماشای خودیم

رباعی
ای جوش بهار قدس رنگ و بویت
آن به که بسوی خویش باشد رویت
بی رنگ هیولی نبود صورت تو
بالیدن حسن مطلق از هر سویت

رباعی
ای غیر صفات صورت ذات این ست
گر مردی نفی خود کن اثبات این ست
هر چند جهات و هر وجه الله است
زنگار مگو صفای مرآت این ست

رباعی
تا وضع صور آینه در پیش بچید
معنی بحقیقتی که دارد نرسید
بی جسم ز جان ناز تعین نرمید
گل رست که نوبهار بر خود بالید

پس باید که مرا هادی و راهنمای خویش دانسته در آخر کار مرا هم نفی نمائی و از صورت و حقیقت خود بتمام بیزاری و تبری کرده بحقیقة الحقائق که مرتبهٔ حقیقت آن محبوب الهی ست گرائی و باصل الاصول که مرتبهٔ اسمای حسنی ست عروج فرمائی که بحقیقت رب تست و اگر ترا از ان جا هم

مزدی و زنی هم بر آنها صادق نمی آید از مناسبت آن مقام ارواح این چنین صفات برکمال ملکی نیز بباطن آن سالک پرتو می اندازد تا از گرفتاری شهوتهای حیوانی و خواهشهای نفسانی و بایستهای شیطانی آزاد و پاک میگردد و برنگ فرشتگان تمام رجوع و کشش و نسبت بی کیف و جذب بالا جهت بجناب سبحان پیدا میکند و حلاوت و رحمت خود را در یاد و عبادت او می یابد و درین مقام بمناسبت نسبت فرشتگان و عالم ارواح بر این چنین سالک نسبت بندگی و عابدی و معبودی متحقق می گردد و کمال مرتبهٔ ملکی و انسانی تا اینجاست و کلمهٔ عَبْدُهٗ وَرَسُوْلُهٗ بیان همین مقام می فرماید و این نسبتهای شریف تعلق از جناب صفات محبوب حقیقی دارند که آن را مسبود بر حق می خوانند رباعی

آن را که بتوحید خدا چشم کشود
هر سوی که دید غیر حقش ننمود
فرقی نبود به پیش اهل تحقیق
غیر از یک مو میان عبد و معبود

و از گذشت آن مرتبهٔ ذات بیچون ست که از اطلاق نسبت معبودی و ملکی هم بیرون ست و رسیدن بدان مرتبهٔ قصوی بدون فنای عابد و بنده ممکن نیست چنانچه آن بیچون حقیقةً یک بندهٔ اخص الخاص خود را برگزیده بفنای اتم رسانیده از تجلی آن مرتبهٔ ذات مشرف و بهره مند گردانیده ست که تحقیق آن درینجا مناسب نمی نماید و تفصیل بسیاری خواهد لیکن این قدر هست که بعض تابعان برکمال او را نیز بسبب تبعیت ازان دولت خاص او بهره بخشیده اند چنانچه بهمین سبب بعضی از همسران او تمنای تبعیت او کرده رفته اند لیکن ازان میان یک کس را که ازین تمنای عمده و دل پسند بر فراز چرخ بلند رسیده است نصیب خواهد شد بار ی بدان که چون آن در یتیم و گوهر یگانهٔ این نه صدف را بشرف آن تجلی ذاتی مشرف گردانیده باز بمقام بندگی او رسانیدند دران وقت ازین قال او حقیقت آن عروج برکمال او را فهمیده مقربان حیران گردیدند و ارواح فرستادگان غبطه خوردند که لِیْ مَعَ اللّٰهِ وَقْتٌ لَا یَسَعُنِیْ فِیْهِ مَلَکٌ مُقَرَّبٌ وَلَا نَبِیٌّ مُرْسَلٌ دران زمان تابعان واقف حال او معنی حدیث مقتدای خود را چنین بیان کرده تسلی خاطر و رفع شبههٔ آن مقربان نمودند که چون مقتدای ما حقیقة الحقائق است وصول بی کیف حقیقت خود را بدان مرتبهٔ ذات سبحان بیان می نماید لیکن صورت و ظاهر خود را نیز بلسان دیگر مقربان و رسولان ازان مرتبهٔ بی نام و نشان جدا و دور میداند چرا که خویشتن را هم نبی مرسل و اولو العزم مقرب می شناسد و ازان مقام نفی جمیع اهل مناصب می نماید یعنی که می فرماید که لا یسعنی فیه ملک مقرب لا نبی مرسل فَہِمَ مَنْ فَہِمَ و دیگر در یاب که معراج خاتم الرسل که دران شب اسری یک بار واقع شده بود معراج جسدی آن سرور بود و این بیان کیفیت معراج حقیقت اوست که تعداد مراتب آن را الله بیچون میداند

پایهٔ معراج کمین پایه اش
از سر ما گم نشود سایه اش

و اگرچه این چنین معراج حقیقت و عروج باطن دیگر انبیا و اولیا را نیز حاصل میشود لیکن هر کسی را بقدر رتبهٔ حقیقت خود می باشد و چون او حقیقة الحقائق و اصل الاصول این همه موجودات و مخلوقات ست پس عروج حقیقت او از همه حقائق بالاتر ست و کیفیت معاملهٔ او در دید

و آشنائی جمیع مراتب تشبیه و تنزیه پیدا کرده عارف تام المعرفه خواهی بود و این وقت و حال لیاقت و قابلیت تفصیل آن قال ندارد و این زمان و مکان مساعدت آن بیان نمی نماید چون ازینجا خلعت خلافت یافته باعتبار ظاهر از جهه آ گشته بعالم سفلی رسیده بر تخت خلافت خود نشسته نائب مناب ما خواهی گردید در آن زمان رموز و غموض و اشارات و بشارات حکمت و مصلحت امور ملکی و تدبیرات ملکی را خواهی فهمید و بی واسطهٔ کام و زبان جواب و سوال نموده علم و عرفان را از جناب ما اخذ خواهی نمود قطعه

اگرچه خانهٔ دل خاصهٔ حق ست ولی — نه هر دلی که خرابست از آن او باشد
مگر دلی که باوصاف او بود معمور — بجو ترا که دران دل نشان او باشد

و این معامله را که بتو نموده ایم و ترا از تو ربوده ایم نمونهٔ نسبت مالکی و مملوکی و محتاج و محتاج الیه میگویند و تجلی صوری و جذب معنوی معشوقی می نامند چرا که در تمام عالم هر چیز و هر جنس را با همجنس خود از سبب مناسبت و اتحاد و مشارکت استعداد انجذابی و میلانی و کششی می باشد چنانچه در مرتبهٔ جمادات مثل آهن و سنگ مقناطیس و کاه و کاهربا و دیگر فلزات دیده باشی پس این چنین حالت را جذب طینت و میلان طبیعت می خوانند و آن چیزهای مائل یکدیگر را عاشق و معشوق نمی نامند و آنرا انجذاب محبوبی هم نمی گویند و آنکه پروانه را با شمع و بلبل را با گل و کبک را با ماه و دیگر حیوانات را با همجنس خود بالطبع میل و رغبت می باشد آنها را هم طالب و مطلوب و راغب و مرغوب می نامند نه آنکه عاشق و معشوق می خوانند و چون این چنین میل و رغبت با همدیگر در نوع انسان پیدا می گردد اگر آن از سبب حسن و جمال و یا بواسطهٔ دیگر اغراض بدنی و مالی باشد آنرا هم عشق نمی نامند بلکه آنرا شهوت و رغبت و انس و الفت و غرض و احتیاج و بدیگر نامهای بسیار مسمی می گردانند و اگر اصلا صفات صوری و حسن ظاهری و هیچ احتیاج دنیوی و غرض عالم فانی ملحوظ و منظور نشود این چنین محبت را محبت ذاتی می نامند و این چنین کسان را عاشق و معشوق می خوانند نه آنکه عابد و معبود می نامند لیکن این قدر هست که اگر کسی را کار این چنین استعداد محبت ذاتی می دهند و بمحبت کسی گرفتار می کنند و در آخر کار او را ازان پایهٔ مجاز برآورده بمرتبهٔ حقیقت می رسانند و گرفتار جناب اقدس می گردانند و این قسم محبت اکثر با جناب انسان باکمال پیدا می شود و اگر بطریق ندرت کدام صاحب استعداد گرفتار محبت بهم میگردد آن چندان فائده نمی بخشد لیکن با این همه آن محبت ذاتی او را از دنیا و مافیها بی نیاز می گرداند و از ماسوای معشوقش بیخبر می کند بار می بدانکه چون مرد صاحب استعداد را خدمت کدام صاحب کمال آن قسم محبت ذاتی که آنرا عشق هم میخوانند پیدا می شود دران وقت آن کس از سبب محبت و تبعیت آن مرد با حقیقت بحقیقت خود میرسد و خویشتن شناس میگردد و ازان پایهٔ مجاز که قنطرهٔ حقیقت ست فراتر شده مناسبتی بعالم ارواح و جواهر فرشتگان پیدا می کند و چون فرشتگان احتیاجی و گرفتاری بدنیا ندارند و گرفتار خواهشهای طبیعی و هواهای نفسانی نیستند و اطلاق حرف

وکثافت تن نابکار خود بغایت منفعل و شرمسار شده غمگین واندوهگین گردیده بحالت قبض وبسط رسیده بعجب کیفیت دهشت وانبساشت بدین چنین سخنان موزون حسب حال تکلم نمود غزل

میان سایه و پرتو هزار فرسنگ ست
مگر بحق رهزنیه هوای نفس ظلم
لبان که تیغ تحمل را نیام از سنگ ست
چو رنگ ... گشته مشرب خاکی

بعشوه هم نکند صلح شوخ فطرت ات
پری بشیشه گرفتار و شیشه در سنگ ست
ثبات و صنع بهزاران ثابتش مطلب
که با بهار و خزان چون نگاه یک رنگ ست

چه شد که جسم در آغوش وصل جان تنگ ست
قیامتی ست که با کائنات در جنگ ست
ز اختلاط خنک لفظ بار معنی شد
بنای خانهٔ عدل سپهر بی سنگ ست

رباعی

باز آنکه گردم ... گردم سرت
آئینه چه دارد ز سر رگ قبول
جز آنکه ترا جلوه دهد در نظرت
کو سر که چو نقش پا کنم پی سپرت
و سجدهٔ شکر را بجا آورده بعرض

رسانید که من حالا معنی این کریمه فهمیدم که الله معکم حیثما کنتم و برخواند رباعی

کائینه ... از پیدا کردم
... شد چه کنم
تحقیق ذره آفتابی منحو ست
... خالی باد
شور الجمال تو تماشا کردم رباعی
... شد چه کنم فرد
خاکی بچه تمثال نظر وا کردم
شاها دلم از دست تو خون شد چه کنم
گر در قدمت خاکی دل افتاده بفشا

دیوانه مست ازان بی ادبی باد ...

رباعی

لعل لب و دشنام خوشتن از تو پرست
هم ظاهر و هم باطن من از تو پرست
این عزت من بس که منم بندهٔ تو
رنگینی گل بوی چمن از تو پرست

رباعی شاها ز کرم کشاد هر بند توئی
دین دولت من بس که خداوند توئی غزل

بیرون و درون شده آئینه راز
بیرون ز عبارت چه و چند توئی
برنگ سایه خواهم سجدهٔ این خاک پاکردن
اجابت از نگاه رحمت وا ز من دعا کردن
بود چون قفل ابجد کار دل وابستهٔ رازش
زجانان یک نگه ... جان فدا کردن

نماز با حضور دل توان اینجا ادا کردن
میان جهر و ... آسمان ... شد حائل
آئینی کی ... باز وا کردن
چه جای همدمی با غیر در بزم ادب خاکی

بلطف جلوه گاهت چون شفق بر صبح و شام آیم
بهجران چرخ ... دل از دل جدا کردن
چه آسان صبح محو جلوهٔ خورشید می گردد
نباید خویش را با مطلب خود آشنا کردن

ملک جن و انس باستماع این سخنان با عرفان آن خاکی بهیچ مدان خندان گردیده باز بحرف و بیان درآمده فرمود که ای خاکی ناواقف کار زنهار که مراتب حقیقی را تنها بیچون خیال نخواهی نمود ومانند جماعت وجودیه که همه را وجود واحد می دانند تمام اشیاء و جمیع مظاهر را عین خالق و مظاهر سید انند اعتقاد نخواهی کرد بلکه حقیقت این کار و سر این اسرار انیز دریاب که تو مظهری اعم از مظاهر جمال باکمال که بعالم علوی بیشتر مناسبت و ارم و تو هم مظهری از مظاهر مرتبهٔ اعتدال که مشابهت بعالم سفلی بسیار داری لیکن هنوز تو ازان معاملهٔ مظهریت و سر انعکاسیت خود هوشی و خبری نداری فاما خاطر جمع دار که حالا از برکت صحبت من و از شناختن معیت جان و تن از همه مراتب قرب و بعد واقف و آگاه خواهی گردید شناسائی

نیارد مسلمان نمی شود و آز اقرار آوردن بر مرتبهٔ ذات معرا از جمیع صفات که آنرا حکما و بعضی صوفیه بنام وجود و هستی صرف می نامند و آن مرتبهٔ لاتعین و ذات بحت هم می خوانند هرگز مومن نمی گردد و تحقیق آنکه سیر بیشتر سالکان و تحقیق حکما که از جماعت مشائین بوند و یا از جرگهٔ اشراقیین باشند از مراتب دوائر الانفس و آفاق بیرون نمی باشد و معامله و کاروبار حضرات انبیا و آن اولیا که از دائرهٔ ولایت صغری گذشته بولایت کبری رسیده از مقام کمالات نبوت بهره یاب گردیده اند ماورای دوائر انفس و آفاق می باشد و بیان کیفیت مشارب صوفیان و سالکان که اکثری آدمی مشرب [illegible] و داؤدی و ابراهیمی و موسوی و عیسوی می باشند و بعضی محمدی مشرب می باشند و هم فهمانیدن آن شاه آگاه بران بندهٔ خیرخواه از رسانیدن او بدان چنان منزلت قرب سلطان مثل معراج آن خاتم رسولان صلی الله تعالی علیه و علی جمیع اخوانه و عیان گردانیدن شهریار آن معانی و اسرار به پیش آن بندهٔ بختیار که حالانچه تو دیدهٔ و شنیدهٔ همه از میان پردهای صفات معاینه کردهٔ و هرگز مرتبهٔ ذات ما را نفهمیدهٔ و دران زمان مست و بیهوش گردیدن آن ناتوان از شنیدن این گفتار و دیدن آن تجلے و انوار و در آخر کار باز هوشیار و خبردار گردیده ترنم نمودن آن خاکی زار بطرفه سخنان حسب حال و هم برخواندن پری محرم خلوت قصیده را در تعریف آن بندهٔ خیر مآل

القصه آن سلطان جن و انس دران وقت بران خاکی بیهوش از گلاب پاش خاصهٔ خود بارش رحمت نموده باز او را بهوش و افاقت رسانیده بزیر پایهٔ عرش خویش نشانیده فرمود که ای خاکی معاملهٔ معیت من بخود بسان نسبت جان و تن خواهی فهمید که چنانچه اینها را با همدیگر در وقت خواب و بیداری و غفلت و هوشیاری هرگز انفکاک و جدائی نمی باشد همچنان مرا هم از تو در هیچ حال و هیچ مقام غیبت و فراموشی پیدا نمی شود خاکی چون این حقیقت را شنید و آن نسبت معیت خود را با ملک خویش فهمید خوش دل گردیده هم از دریافت حقیقت لطافت و شرافت آن ملک جبار و از شناخت ماهیت ذات

حضرات انبیای مرسلین و ملائکهٔ مقربین و اولیای مرجوعین را ایمانی و یقینی و تصدیقی بران مرتبهٔ بیچون بخشیده قدّوسیت و غنای آن مرتبهٔ البقدر جامعیت و حوصله و استعداد آنها فهمانیده اوشان را هم داخل شمار جماعت یومنون بالغیب گردانیده و ائم بحباب مستطاب خویش حیران و نگران و پریشان می دارد و تحقیق آنکه صفات حقیقیهٔ او سبحانه که نزد جماعت ماتریدیه هشت و به پیش طائفهٔ اشاعره هفت اند عین ذات اند یا زائد بر ذات و یا سوای آن هر دو تقدیر راز یافت و ضمیر همه صغیر و کبیر پوشیده و پنهان اند و درین باب بیان اختلافات علوم علما و کشف صوفیه و حکما و آنکه هر یکی باجتهاد و کشف و برهان خویش دریافته و دیده و شناخته اند و هم تشفی بخشیدن آن سلطان خاکی خود را از بیان این عرفان و به نمودن مثل ذات و صفات آن بیچارهٔ ناتوان و نیز فهمانیدنش نکات و اسرار علم حضوری و حصولی انسان را بدان خاکی نادان و بیان کردن معانی این قال بقدر مجال آن مغلوب الاحوال که مَن عَرَفَ نَفسَهٗ فَقَد عَرَفَ رَبَّهٗ و شمهٔ تحقیق مراتب ولایت صغری و کبری و تحقیق آنکه اشخاص اخص الخاص همه امتان از دولت تبعیت و فنای معنوی از مراتب قرب حضرات پیغمبران خویش نیز بطفیل بهره یاب می گردند اگرچه در اصل و حقیقت از پایه و مرتبهٔ خود فراتر نمی گذرند که آن بشارت مومنان محب که اَلمَرءُ مَعَ مَن اَحَبَّ همین معنی دارد و بیان مراتب عامهٔ مومنین و مسلمین که ابرار و اخیار و عُبّاد و زُهّاد باشند و هم بیان مدارج خواص بشر که اولیا و بُدَلا و غوث و اقطاب و غیرهم اهل خدمات باطن باشند و هم بیان مقامات اخص الخواص که حضرات انبیا بودند و هم بیان مقام اعلای آن خاتم الرسالة که از جماعت آن اخص الخواص نیز برگزیده و مستثنی ست و بیان آنکه بعضی صوفیه قائل صفات آلهی نیستند و ثبوت آنها را پیش از اعتبارات نمی دانند و تا کسی ایمان بر صفات او سبحانه

آن مرد هوشیار که در ظاهر دیوانگی نماست برای آن اختیار کرده بود که اگر دران زمان آن باب فتنه و فساد مثنا فقدان و
کافران را نمی بست ازان میان باز آن فتنهٔ خوابیده بلکه مرده زنده و بیدار می شد و بعد اشتعال نائرهٔ فساد اطفای آن
بسیار مشکل می گشت بارے چون آن یاران ستوده خصال آثار جمال و کمال آن محبوب بی زوال اور هر حال بر کمال
می دیدند از حمیت بر کمال اظهار و اشتهار آن حرف موحش را نه پسندیدند و از کمال غیرت حساب سنین و شهور از زیست
او شمار کردند و روز انتقال مکان را باظهار نه آوردند **فرد** | هرگز نمیرد آنکه دلش زنده شد بعشق
ثبت ست بر جریدهٔ عالم دوام او | و بعد این قیل و قال بلبل با کمال خوش مقال بطرفه کیفیت احوال بجانب
آن پردهٔ عرش با جمال و جلال و آن مقربان ستوده خصال دیده بدین قال ناله بر کشید **غزل**

طرح قیامتی ز جگر میکشیم ما | نقاش ناله ایم اثر می کشیم ما | یک عمر شد که در عدم آباد خامشی | از ناله انتقام اثر میکشیم ما
شمع خموش انجمن داغ حیرتیم | خمیازهٔ خمار نظر می کشیم ما | این ست گر تصرف عرض شکست رنگ | آئینهٔ خیال بزر می کشیم ما

فرد توای کبوتر بام حرم چه میدانی | طپیدن دل مرغان رشته بر پا را | فرد از ما وصیتی بتوای ناله زینهار
در هر دلی که درد نباشد اثر مکن | سه بس کنم خود مومنان را این بس ست | نکتهٔ کافی ست گر مومن کس ست

عیان گردانیدن آن سلطان همه دان حقیقت و کیفیت معیت خود را به پیش آن خاکی هیچ مدان
از نمودن مثل قرب تن و جان و هم ظاهر کردن نسبت فرشتگان و اخص بندگان بجناب او سبحان
و بیان فرمودن آن با عرفان معنی این حدیث شریف که لِی مَعَ اللّٰهِ وَقْتٌ لَا یَسَعُنِیْ فِیْهِ مَلَکٌ
مُقَرَّبٌ وَّ لَا نَبِیٌّ مُرْسَلٌ و هم بیان فرمودن آن عالی مقام حقیقت و ماهیت خود را به پیش آن
غلام و نیز عیان گردانیدنش مرتبهٔ قرب هر یک مربوب را با رب او و فهمانیدن مرتبهٔ علیای جناب
رب الارباب که بسیار کسان ناواقف کار همان مرتبه را مرتبهٔ ذات بیچون او سبحان می شناسند
چراکه اکثر اسمای عظام مثل اللّٰه و هو و حی و قیوم و غیرها که مردم اسمای ذات می دانند نام همان
مرتبهٔ مقدس اند و بیشتر کسان ازان معامله و اسرار واقفیت خبردار نیستند که مرتبهٔ مقدسهٔ ذات
بیچون نامی و نشانی ندارد بدان سبب در درک و یافت هیچ مخلوقی نمی آید بیش ازان نیست که

برای همان خود او سبحانه هم در قرآن بهمین عنوان بیان می نماید چنانچه می فرماید یا ایها الناس ضرب مثل فاستمعوا له
امّا درینجا اختلاف مذاهب و مشارب است که بعضها گمان آن دارند که بعد آن انسان با کمال یازده رجال چنان مستقیم الاحوال
گذشته اند که اگر احوال و راز زدن مثل اینها ظاهر گردانند مناسب می نماید و هم یک شخص اخیر که دوازدهم آن رجال است و
آن خاکی بوجود او بشارت یافته هم آن چنان پیدا میشود که معاملهٔ مثل و تشبیه نیز براو تمامی می یابد و بازا کثرها چنان یقین
دارند که تابعان بر کمال و پیروان مستقیم الاحوال آن انسان با کمال بسیار رجال آن چنان گذشته اند و خواهند گذشت که اگر
برای بیان و اظهار بعضی اوصاف حمیده و اخلاق پسندیدهٔ او ذوات اینها را بطریق مثال بحرف و قال در آرند راست و
صادق می باشد و حساب تعداد اینها خدا بهتر میداند لیکن آن حرف بالاتفاق راست و درست است که در آخر کار آن چنان
شخص پیدا می شود و ظاهر می گردد که این معاملهٔ مثل و مثال دران شخص با کمال تمامی پیدا می نماید و بعد ازان نمود آن
حسن و جمال و آن خوبی و کمال بهیچ رنگ در دیدهٔ وهم و خیال هیچ رجال هم نمی در آید و دران وقت رنگ آمیزی
و مصوری این نگارخانهٔ آن مصور بتمامی می رسد و چون انسان مؤخر بر کمال در حق آن دوازده رجال در اکثر روایات تعریفات
بسیار نموده فرموده است که تا تمامی آن اختیار معامله و کار ما درین دار بی مدار قائم و برقرار خواهد بود بنابران اکثری بران اند
که آن دوازده رجال از فرزندان آن سراپا کمال خواهند بود و بعضی برین اند که چهار یاران خاصهٔ او را نیز در شمار آن
دوازده در می آرند و اقلی چنان اند که آن یار عزیز او را هم از شمار آن دوازده فرزندانش جدا می دانند غرض که درین مقام
همه اهل مذاهب با همدیگر مخالفت و قیل و قال دارند فامّا درین امر متفق اند که ازان میان یازده یار گذشته و دوازدهم
را آینده و پیدا شونده می دانند و هرگاه که معاملهٔ آن موعود مسعود هم بتمامی خواهد رسید اطلاق حرف دوازده وفات بر جناب مقدس
آن ذات بی زوال بی ممات جائز خواهد بود و آیین است به پیش من تحقیق آن دوازده وفات که محبانش آن محبوب خود را دائم زنده و
برقرار میدانند بنابران برای آن زندهٔ روان مدام میلاد می خوانند و در حق او مرثیه خوانی روا نمی دارند و آن که تعبیر بموت و انتقال مکان
آن خلاصهٔ جهان از چشم دوران پنهان مانده است و جهتش آنست که از روزی که آن آفتاب عالمتاب از اثر کسوف مرض در حجاب
شده از دیدهٔ مردمان پوشیده شده بود هر یک یار دور و بعید موجب دوری و مهجوری خویش در دل خود خیال آن کار می نمود و کسانی
که قریب یار و محرم اسرار بودند بی شبهه واقف ازان معامله و کار تقدیر بی زینهار گردیده بودند لیکن ادعای که آن یاران با اخلاص و فدویان
با اختصاص در قید حیات بودند هیچ کسی از نیکوکار و بدکار و کدام ناکسی از منافق و کفار مجال و اقتدار آن نداشت که ازانها تحقیق آن روز سراپا
سو نماید و یا نام ممات بر زبان آرد که دران چنان وقت حال یک رجال با جلال از غلبهٔ محبت و عشق بر کمال تیغ برکشیده بی وسواس و بی هراس در دیده
میگفت که هر منافقی و کافری که بجناب محبوب قائم و دائم من حرف نالایم نسبت خواهد نمود ازین آب تیغ من دست از حیات خود خواهد شست و این کار را

اختلاف ایام و انتقال مکان حضرت پیغمبر آخر الزمان علیه الصّلوٰة والسّلام

راویان ہمار چنین اخبار کرده اند که چون بلبل بی عیب به پیش شاه غیب داستان بندهٔ خاکی لاریب را تا بدین جا رسانید مقربان سلطان خیلی متعجب و حیران گردیده گفتند که ای بلبل ہزار داستان ما بخاطر خود چنان گمان داریم که آن شخص مبشر که ملک جن و انس در ذریات خاکی از وجود او آگاہی و بشارت بخشیده بود کنایه و اشاره از جسد مبارک و ذات شریف تو خواهد بود رباعی

بلبل سخنی را که خیالت بانی ست
از مکتب اسرار حقیقت دانی ست
تقریرش پرکشای ارواح ست
تحریرش ضبط نفس رحمانی ست

بلبل با کمال از شنیدن این سوال آن مقربان با جمال و جلال بطرفه کیفیت حال بجانب شان دیده گفت که ای مقربان شاه بی پروا چنانچه عقلا آن غلام خاکی را نمونه شخص مقدم می دانند همچنین عرفا برای زدن مثل و فهمانیدن حقیقت و معاملهٔ آن انسان مؤخر که بی مثل ست حال این بندهٔ خراب احوال را به بیان و قال می آرند چرا که آن خلیفة الله را که متخلق باخلاق الله گردیده ست در عالم مثال ہست اگرچه مثل او در عالم خیال ہم محال ہست چنانچه او سبحانه برای ثبوت مثال خود ہم در قرآن چنین بیان می فرماید که وَلِلّٰہِ الْمَثَلُ الْاَعْلٰی و بجای دیگر فرموده ست که وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِیْ ہٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ لَّعَلَّہُمْ يَتَذَكَّرُوْنَ بنابران عارفان بجهت فهمانیدن حال یاران آن خیر الاخیار حقیقت و کیفیت یاران را با اظهار در آورده ہر نا واقف کار و اسرار را از معاملهٔ معیت و عینیت و خصوصیت و محرمیت آنها آگاہی بخشیده خبردار می گردانند تا عامیان و جاہلان و متعصبان و مخالفان ہوشیار و خبردار گردیده بجناب یاران خاص آن خیر الاخیار ہم حرف بیجا نگویند و نسبت تهمت و بهتان ہیچ یکی نکنند و سررشتهٔ محبت و احترام تعظیم و توقیر را از دست ندهند و مراعات مراتب و درجات ہر یکی را از حکایات دریافته بموجب آن آنها معامله کنند بسیان کوران کران بی دہان و فهاشان زندگی را بسر نبرند و از روز بازپرس جزا اندیشه بکنند و بترسند رباعی

آن تخم حقیقت که نبوت شجر ست
بیخش همی که دین شان معتبر ست
بو بکرش ریشه شاخ و برگ ست عمر
عثمانش شگوفه مرتضایش ثمر ست

رباعی

در خون جگر ہر که زغم بنشیند
او از چمن وصل گلی می چیند
ما آینهٔ جلوهٔ دیدار ونیم
ای آنکه درون دیده ما را بینید

پس ای مقربان معصوم حالا مرا دلبل را معلوم نموده باشید که آن انسان مؤخر با کمال و آن همه یاران بقسمی جمال و جلال و علوم و کمال داشتند که بحقیقت درین جهان عدیل و مثال آنها نمی نماید لیکن باعتبار صورت و مجاز بسیاری از تابعان و پیروان شان چنان گذشته اند و خواهند شد که اگر از آنها مثلی زده شمهٔ از حقیقت و کیفیت ظاہر و باطن آن بی مثالان به دیگر دوران و بخبران آگاہی بخشند قریب الفهم میگردد

نیز بر اجساد علویه دیگر خاکیان بی نسبت که خیلی کثیف و به کدورت اند نمی تابد که سنت و حکمت الهی چنین جاری
شده است که در هر وقتی بمیان عالم پائین یک بندهٔ برگزیدهٔ رب العالمین می باشد که اول فیض هدایت و رحمت
از جهان علوی بر او فائز می گردد بعد از ان بطفیل او و بتوسطش بدیگر باشندگان آن مکان می رسد چنانچه درین زمان آن جهان
شخص فرید جهان ای خاکی ناتوان توئی رباعی | گر عشق نباشد سرو برگ اقبال | معدوم انگار فهم هر نقص کمال

این پرتو علمی که بدل می تابد | بی واسطهٔ نبی محال است محال | قطعه | ز قند وصل بوی و ز زهر هجران ساز
کآن لطف سزد این بمرز میدان است | فراق و وصل که مانند طعم زهر و نبات | به ذوق آن نرسد جز کسیکه انسان است

باری چون خاکی خوش حال دران محفل با جمال و جلال آنهمه تماشا راکه در اندیشه و خیال او خیلی مشکل بلکه محال می نمود
بچشم خود کرد و این همه قیل و قال و بشارت مآل را هم بگوش باهوش شنید خرم و خوش حال گردیده سجدات شکر و
نیاز بحضور آن ملک بنده نواز بجا آورده بخوشی تمام بدین چنین کلام نوا ها برافراخت رباعی | در کوی خرابات ز مستی ترسیم
درچار سو فنا ز هستی ترسیم | آن لحظه که از لطف نمائی دیدار | آن دم ز فریب بت پرستی ترسیم | غزل

شکر رخسار تو از آینه چون می آید | که ز بیتش همه خورشید برون می آید | تیغ از زحم نراندی و همین زخم گشت
برتو در حشر همان دعوی خون می آید | صد تعلق بتو هر قطرهٔ خونم دارد | خون من نیست گر از زخم برون می آید
گل خوار هست از تربت من خواهد رست | کی بکاویدنم از پای برون مے آید | خشک لب جله و شط و فرد عوی شستند
دیدهٔ تر بسر گریه کنون مے آید | و دیگر به شادی در آمده بدین چنین سخنان نیز تر زبان گردید رباعی درد

الحال که داکر در رخ شاه نقاب | در پردهٔ بی پردگی آمد بحجاب | از هجر و وصال او چه گویم که مرا
دریا در مشت و مشت خالی چو حباب | رباعی از لطف چو کار خلق عالم کردی | در عالم هستیم مکرم کردی
قربان شوم ای کریم احسان ترا | برداشتیم ز خاک و آدم کردی | خسته بودم لطف فرمودی و پرسیدی مرا
گر نمی دیدم ترا دیگر نمی دیدی مرا | روز وصل است بیک غمزه بکش نازمرا | لبشب هجر من باز گرفت از مرا فرد

برون میکده یک بار رقم بس است | کسی چرا سفر معصیت دوباره کند | و بعد از گذارش این مقال بکیفیت وجد و حال خود در آمده پایهٔ عرش
آن ملک رحیم و کریم را مستحکم گرفته چندان زار نالی نمود که بیهوش گردیده از هستی خود بیخبر شده برنگ نقش تصویر به بیشتر پایهٔ آن سریر غلطید

فهمانیدن بلبل هزار داستان مثلها و مرادات این قصه و بیان را بمقربان سلطان
و رفع شبهات و خطرات کردنش از خاطر دیگر سامعان و هم عیان گردانیدنش باعث

چندین هزار بار این جسد خاکی را بریاضات و مجاهدات درآورده پاک و صاف باید نمود و این قلب حدید مثال را در آتش عشق و محبت بگداز رسانیده آب و تابی باید بخشید و باز بتکرار این زر قلب را که از اثر جزو ناری رزانت صفرا و حرارت بیجا دارد بآب تیغ بی دریغ کشته بی غش و کدورت باید گردانید و بارها این روان بیتاب را که بسان سیماب بیک جا صبر و قرار ندارد بر نار مهجوری و آتش دوری صبر و قرار داده از خودی خودش خاکستر باید گردانید آنگاه از آن قلب خاک شده نسخهٔ کیمیای پاک را که حاصل و نتیجهٔ پیدایش این جسد مشت خاک ست پیدا باید گردانید و از رسانیدن ذرهٔ اثر صحبتش بسیار جسادِ ناپاک گلِ مسی را زرِ ناب خواهیم گردانید رباعی

آن کیست که در پرده ازو میگویم
صد نکتهٔ پرورده ازو مے گویم
مهدی ست که دیگر سر اندیشهٔ خویش
از جیب برون کرده ازو مے گویم

پس ای خاکی ناواقف اسرار بنابرین مصلحت و کار ترا از جناب خویش بظاهر دور و بعید می گردانیم و گرد مسافرت را بر دامان پاکت می نشانیم و در حقیقت خود ما و تو در یک جائیم و از تو کی جدائیم که عجب نسبت مالکی و مملوکی و طرفه معاملهٔ محتاج و محتاج الیه و نادر کاروبار عاشقی و معشوقی را میان کائن می دانیم پس تو در هرجائی با مائی و در مائی یعنی که در ملک و ملک و در قدرت و تصرف مائی چه اگر بر بلندی برآئی و خواه در پستی درآئی و خواه بر تری روی و خواه در خشکی گرائی ترا در هیچ جا نیست از ما رهائی و هرگز ترا نخواهد بود در هیچ حال از ما جدائی پس چرا این همه بی صبری و بیقراری برین کار شدنی و ضرور می نمائی

فرد

نه دوری دلیل صبوری بود
که بسیار دوری ضروری بود

رباعی

خاکی مکن از بُعد سخن نزدیکی
چندان که ز خود دور بمن نزدیکی

رباعی

در مبحث عبد و رب نشاید خلت
جسمیم و جوارحیم و پاییم و سریم

نسبت من بتو چون نسبت عکس ست بشخص
وز دوری خود حرف مزن نزدیکی
ما را با عشق تو پیچ و تابی ست نهان
با بحر حباب را حسابی ست نهان
تحقیق تا ملے ندارد خاکے

با توام گر همه در عالم دیگر باشم
اندازهٔ قرب و بعد اندر کف تست
پیوسته سوالی و جوابی ست نهان

رباعی

جانیم و دلیم و عقل و سمع و بصریم
مائیم که با تو از تو نزدیک تریم

غزل

غم مخور خاکی که غمخوارت منم
این جهان آن جهان یارت منم
می کنی دعوای عشق ما دلی
روز و شب خواهان دیدارت منم
برامیدم هرچه میخواهی بکن
پرده دار جرم بسیارت منم
گر بجنت میروی بی من مرو
چون فروغ روی گلزارت منم
بر سر بازار ملک کائنات
اول و آخر خریدارت منم
رو بدار و خانهٔ لطف من آر
چون شفای جان بیمارت منم
چند روزی هرکجا خواهی برو
بازگشت آخر کارت منم
خاکیا گر هیچ نبود مر ترا
بس همین دولت که دلدارت منم

و آهی خاکی زار دیگر اسرار نیز دریاب که چنانکه بدون توسط شیشهٔ آتشے ممکن نیست که خس و خاشاک سفلی گرمی و حرارت آفتاب علوی را کماحقه اخذ نمایند همچنین سوای حیلولت جسد پاک و شفاف تو انوار هدایت و پرتو ظهورات صفات ما

می‌شناسد و ما ما را کما این کلیم و ما خدای این فلکیم و تو غلام و دل بندهٔ مائی پس تو در هر جائی با مائی و بسان غریق بحر عمیق دریائی یعنی که در ملک ملت و تصرف و قدرت مائی لیکن باید که تو این سر و معیت و حقیقت و کیفیت تعاشق ما را از نهار بپیش کسی اظهار ننمائی که ما از همه جنیان و پریان و دیوان ترا برگزیده بدین خصوصیت محبت نواخته تا باین مکان خلوت رسانیده‌ایم واز این سر خویش واقف گردانیده‌ایم و این کمال جمال خود را بهمین مردم چشم تو نموده‌ایم

معامله که مرا با تو هست می‌خواهم | آن را که زمان رنگ توجه گردید

رباعی
همین تو دانی و من دانم و خدا داند | گردید یقین که سیر گردید از جان
ما جان جهانیم و بقا مکان | هم آیهٔ رحمتیم و هم حرز امان

قطعه
منم که با همه این جلوهای رنگارنگ | ز روی خویش بنادیدگان نه بنمائی
ولی بشرط که چون آینه جمال مرا | ترا در آینه آیم که هم تو بینائی
وحالا بحال تو مناسب آن می‌دانیم

و حکمت دران می‌شناسیم که ترا باز بعالم پائین نزول و هبوط باید نمود و آن عالم ویران و خراب را از وجود با دستور خود آباد و معمور باید گردانید و ما را در هیچ مکان و هیچ جا از خود جدا و علیحده نخواهی فهمید که ما از علم و قدرت بر ذات و صفات تو محیطیم و یک یک اقوال و اعمال ترا می‌شنویم و می‌بینیم و این دوری ضروری و مهجوری اختیاری را که بر حال تو روا داریم دران حکمتها و مصلحتهاست که هنوز فوائد و اسرار آن کار به پیش تو پیدا و آشکار نگردانیده‌ایم رباعی

روحی اما همین بدن باید دید | انوار یقین بوهم و ظن باید دید
ای آینهٔ محیط چندی بخیال | خود را چه حباب پیرهن باید دید

لیکن حالا بضرورت این قدر حقیقت را دریاب که دران جا از وجود تو اولاد و ذریات بسیار پیدا و آشکار خواهند گردید و از تو وصف کمال و اعتبارات جمال و جلال ما را شنیده واله و شیفتهٔ جناب ما گردیده آن همه وادیهای رنج و الم و بلا و محن را طی نموده از ان همه دریاهای هلاک کننده عبور کرده بجانب ما رجوع آورده بشوق دل و جان روان و دوان خواهند آمد و ما نیز از راه کمال بنده نوازی و خانه زادپروری قبول کرده بطرف خویش جذب خواهیم نمود رباعی

خاکی خود را بعشق ما باخته | آئینه و هم غیر پرداخته
ما را غیر از تو کیست تا بشناسد | هر چند تو نیز هیچ نشناخته
و هم ای خاکی تجلیا را زان

کار خبردار خواهی بود که در آخر کار از ذریات تو یک آفتاب عالم تاب خواهد تابید که تمام آن دیار از باطن آن نور الانوار منور خواهد گردید و چنانچه دیگران محب و خواهان جناب ما خواهند گردید ما از راه کمال عنایتی که بذات او داریم جویا و خواهان او خواهیم بود یعنی که او را بهرهٔ از مقام محبوبیت صفات خویش خواهیم بخشید و او در زمان خود هادی و مهدی سالکان و طالبان خواهد بود و آدمی خاکی حالا که ما ترا برگزیده باین همه پایهٔ قرب رسانیده‌ایم برای همان است که حقیقت او را در میان صورت و طینت تو پوشیده و تعبیه نموده‌ایم و آن گنج خود را درین خاک تن تو پنهان کرده‌ایم و هنوز وقت برآوردن و ظاهر کردن آن نیامده است چرا که حقیقت طینت چنانچه باید و شاید بصفا و پاکی نرسیده است پس

بحرف و قال در آمده گفت که ای خاکی نادان اگر تو هر آئینه شناسی که من کیستم و با تو چه نسبت دارم و این منزل و مقام چه اسم و نام دارد رباعی

باادنی تحت و فوق و نی پیش و پسے
اندک هوشے که در کجائی چه کسے
بی او نی گل نه سبز و نی خار و خسے
ای در همه حال تهمت هجر و وصال

خاکی بختیار از نفس روح افزای آن نگار بسان خاک موسم بهار با هتزاز در آمده برخویشتن بالیده برنگ گل نرگس سراپا دیده و زبان گردیده بر شگفت و گفت که ای نگار سراپا بهار و ای گل گل شگفانندهٔ خاک بی مقدار من در همین کار حیرانم و از ترس جان لرزانم که نه مکان را میدانم و نه مکین را می شناسم پس باز بچه قسم خویشتن را با اینجا رسانم و بنادانی و عاجزی و گرفتاری و حیرانی و سرگردانی و درماندگی خویش ملاحظه نموده بخواندن این چنین سخنان موزون که حسب حال او بود همه حقیقت و احوال خود را واضح گردانیده بی اختیار شده زار زار نالید غزل

بس که من در آرزوی روی تو نگریستم
چون خیال ماه نو در چار و پیچ و بستم
یک نظر از تو مرا بهتر ز جنات نعیم
هرچه دید فضل تو من خود یکے خاکیستم

هیچ نشناسم که من با تو کیم یا کیستم
گه بمشرق گه بمغرب گه ببالا گه بپست
مفردم عشق ترا و ز دون تو خالیستم

سخت سرگردان شده ستم در غم هجران تو
گه همی گویم که من در ملک تو بر چیستم
ای کریم مهربان در روضهٔ جان و تنم

رباعی

دانی که ز نادانی خود حیرانم
هیهات کجا تو و کجا ما هیهات

دانی بچه حد رسید نادانی من رباعی
خورشید کجا و ذرهٔ خاک کجا

ای حرف نگار لوح پیشانی من
ذات تو کجا و حد ادراک کجا

وی پرده کشای از نهانی من
کنه تو کجا و دل هوس ناک کجا

رباعی

از وصل تو محروم برد دوش خودم
گر از یادت روم فراموش خودم رباعی

وز سیر کنار تو در آغوش خودم
از خود خبرے نیست بچشم تر من
هم چشم بآئینه بود جوهر من سے
ترا چه غم که ترا هر کسی بجای من ست
پیش رخ تو نثار جان مے باید
پا بر سر کوی تو بنهاده ز خود رفتم
حسن بکمال ست این عشق بدوام ست این
در مجلس با هیبت کم گوی سخن خاکے

تمثال نتیجهٔ حضور تخمے ست
شد تخم گل بی خودسے گوهر من
بحق آنکه مرا هیچ کس بجای تو نیست
مراست غم که مرا هیچ کس بجای تو نیست
من هیچ ندانم که کرامانے تو
آگاه نیم از خود یارب چه مقام ست این
هنگام سخن گفتن زین لعل مسیحا دم
کین بزم شهنشاه ست نی مجلس عام ست این

حیرت زده پرتو دیدار توام
جفا مکن که مرا طاقت جفای تو نیست
رباعی آنی که فدای تو روان می باید
القصه چنانی که چنان می باید قطعه
عشق من و حسن تو آن نیست که کم گردد
صد مرده شود زنده یا رب چه کلام ست این

آن ملک علام از شنیدن این کلام و دیدن آن حال غلام تبسم نمکین را با پستهٔ دهان آشنا کرده لب بسته را بکلام شیرین وا ساخته فرمود که ای خاکی بیخبر باخبر باش که این مقام و جا را جزیرهٔ جنت نظیر می نامند و بارگاه شاه دل پذیر می خوانند و ملجا و ماوای هر غریب و فقیر هم

رسید و مشام جانش بوی انس و محبت شمید برنگ مردهٔ محشور از میان خاک گور سر پرشور و چشم مخمور برافراخته و واساخته متوجه دیدار نگار گردید چه می بیند که آن معشوق با جمال و جلال بر سر حال آن خراب احوال در همان آئینه خانهٔ رنگین بر سر کرسی برین برنگ شمع فانوسی تجلی می فرماید که از میان پردهٔ نازک تمام چهرهٔ درخشانش بنظر می آید و دران وقت فراغ برنگ چراغ بخندهٔ نمکین جان شیرین آن پروانه جان باز بجانب خود جذب می فرماید و چون چشمهٔ مهر از عین الطاف نگاهی بجانبش انداخته آن ذره را بطرف خود می رباید همین که این معامله را باز بچشم امیدوار خویش بدید سراسیمه و بی اختیار گشته از جای افتاده بر جهیده بدست امید و یقین پایهٔ تخت آن سلطان نیک بخت را مستحکم و سخت گرفته فریاد برکشید که ای منزه از وهم و خیال و ای بری از همتا و مثال بتصدق این خوبی و جمال و بطفیل این قدرت و کمال و بواسطهٔ این همه جاه و جلال این بندهٔ خاکی خراب احوال را باز ازین آستان وصال بدور میفگن و پایمال آفت هجران مکن و چون این نامقبول را از کمال کرم قبول فرموده جمال بیزوال خویش نموده دگر از چشم خود مینداز و نامقبول مساز این بگفت و چندان گریست که یک پایهٔ آن سریر را از آب دریای شور خویش تر گردانید چنانچه شاه با جمال و جلال بمشاهدهٔ این حال مهربان گردیده پنجهٔ نگارین خود را که نائب ید قدرت بود بر سر و پشت آن خاکی سوده بدین کلام تکلم فرمود که کَانَ عَرْشُہٗ عَلَی الْمَاءِ وَالْآنَ عَرْشِیْ عَلَی الْمَاءِ وَسَیَکُوْنُ عَرْشِیْ عَلَی الْمَاءِ و بعین عنایت و شفقت عیان نمود که ای خاکی حزین حالا اندوهگین مباش که ازین باز ترا زنهار از خود جدا نمی سازم و از سعادت حضور دور نمی اندازم خاکی چون این بشارت شنید و آن عنایت بجال خود بدید شادان و فرحان گردیده بحضور لامع النور پر سرور سجدهٔ شکر بتقدیم رسانید و چون سر برافراخته نظر عنایت لطافتش را بحال خود مبذول می دید باز سر را بسجده می رسانید که دران حال تکرار سجده بحالش واجب بود که یکی در برابر صفات با جمال و دیگری بمقابل ذات با جلال او بود و هم تکرار آن کار به پیش اقدام آن نگار مناسب ترش می نمود بخوشی حال بدین چنین مقال ترنم می فرمود فرد

ز بس نادیده وصلم ور توان نقدم بدست افتاد　　نمی دانم کجا پیچم نمی دانم کجا بندم غزل

تعالی الله چه دولت دارم امشب　　که خوانده سوی خود دلدارم امشب
نهال عیشم از طینت برآمد　　ز بخت خویش برخوردارم امشب
بران عزمم اگر خود می رود سر　　که سرپوش از طبق بردارم امشب
نمی ترسم که خاکی خاک گردد　　چه سوزست اینکه در سر دارم امشب
شامم از بس شگفتگی فرمود　　صبح را پیش خود سجود امشب
نافهٔ چین طره گشت دلم　　بوی دولت ز خود شنود امشب

چو دیدم روی خوبت سجده کردم　　بفضل ایمه نکوکردارم امشب
تو صاحب نعمتی من مستحقم　　زکوة حسن ده خوش دارم امشب
کشند نقش انا الحق بر زمین خون　　چو منصور ار کنی بر دارم امشب
عزل آتش عشق کرده دود امشب　　سوخت از غم دل حسود امشب
گر شرار چراغ ماهی شد　　قدر خورشید می فزود امشب

بالجمله آن محبوب صاحب جمال بدان خاکی فرخنده مآل

خاطر خاکی و این زلف پریشان شما
باصبا همراه بفرست از رخت گلدستهٔ
بندهٔ لطف شما هست و ثنا خوان شما
عمرتان بادا مدام ای مردمان جم نشان

دور دور از خاکیان و من عشاق چون بگذرد
بو که بوئی بشنود از خاک بستان شما
مردمان زین مردمان بیداری یابد حقیقت
گرچه جام ما نشد پر می بدوران شما

کاندرین ره گشته بسیار اند قربان شما
گرچه دور است از بساط قرب ما هست دور نیست
شد نصیب ما سجود خاک ایوان شما

غزل

جنس غمت زیب دکان همه
خواستهٔ خود ز زبان همه
تنگ تر از متن بیان همه
ای تو همین ای تو همان همه

گردهٔ از چاشنی معرفت
شهد یقین زهر گمان همه
موجه و دریا بمثل ما و تو
محو بنام تو نشان همه
در صفت ذات تو ماندست گنگ
این خرد هیچ مدان همه

ای شده سود از تو زیان همه
خواسته اند آنچه ز تو این و آن
شرح کرمهای تو نتوان که هست
گاه چنین گاه چنان خم امت

شاه بنده نواز چون حقیقت عجز و نیاز آن بندهٔ جانباز شنید تبسمی نموده فرمود که ای پری محرم خلوت ما آن خاکی بیچاره را بدان قدر محنت و بلا آزموده‌ایم و زر قلب او را بامتحان کشیده‌ایم و طلای طینتش را ببوتهٔ ریاضت بگداز رسانیده‌ایم لیکن جوهر اخلاص در او خالص و بی کدورت نفاق دیده‌ایم پس جلد و شتاب تا باز او را بهمان عنوان افسون دمیده بیهوش کرده درین خانه انداز که زر قلب کسی را بآتش هجران گداختن و باز او را از نور وجود خود نساختن از عدالت شاهی بعید می نماید و فعل الحکیم لا یخلو عن الحکمة است لغو می افتد حالا وقت آن رسیده است که بر زر خالص جانش ضرب وصل رسانیم و در سیم خام قلبش نام نامی خویش نشانیم و بدین صنعت و کار آن دل بنده خود را نقشبند محبت ساخته بسان درهم و دینار در تمام ممالک و دیار مروج و نامدار گردانیم تا دیگر سودائیان دیار محبت و خود فروشان بازار مودت بجانب او میل و رغبت نموده از دولت او سود و بهبود نشاتین را بدست آرند و طینت پاک و صاف او را در حق خویش از برای طلا ساختن مس بدن اکسیر اعظم شناسند رباعی

مقبول ازل بجرم ملزم نشود
مردود بطاعات مکرم نشود
آدم ز معصیت نگردد ابلیس
ابلیس لعین بطاعت آدم نشود

قطعه

منم که ذرهٔ از عشق من اگر بنهند
فلک بخاک بغلطد برون رود هوشش
زمین و کوه بلرزد ز بار اندوهم
چه جهل بود که آدم گرفت بر دوشش

فرد

چون توانم از تو دل برداشتن خاکی که تو
ترک عالم از برای خاطر ما کردهٔ

همین که آن پری از غیب ای از دهان بی نشان آن سلطان مستوی عرش گستری این حکم و فرمان بنده پروری و دادگستری اصغا نمود شادان و خوشدل از ان مقام قرب تنزل نموده آنجا که مست و سرشار را بدمیدن افسون بیهوش و بی اختیار گردانیده و بسان پریان شیشه بند بار خود ساخته بر سر و دوش برداشته بخلوت خاص رسانید و به پیش نظر کیمیا اثر آن سلطان انداخته باز آن افسون هوش آور دم کرده خود بسان دم و روان از ان مکان ناپیدا و پنهان گردید و چون هوش و افاقتی در تن آن بیهوش

چون قطره بحر وصل در پیوستم | در گرد سفر کردهٔ خودی دیدم | اینک امروز آنچه بودم هستم

غرض که خاکی آن روزهای شادی را بطرفه خوشی و مبارک بادی می گذرانید که بیان آن حال و قال تفصیل بسیار میخواهد و می ترسم که مبادا انجاطر سامعان نازک مزاج ازین همه نالهٔ رسای عندلیب شوریده ملالی نیاید لهذا بزودی این داستان را اتمام می نماید هرچند که تمامیش را ناتمامی خود مناسب میداند

مشرف گردیدن خاکی ناتوان از دیدار سلطان بعنوان پنهان و دریافتن حقیقت آن صورت انسان و شنیدن بشارت دریافت خود را از زبان آن شاه غیب دان و اصغا نمودن دیگر نکتهای نادر و اسرار نهان

چنین گویند که دران ایام عشرت انجام آن خاکی نیک فرجام عجیب حالت قرب و منزلت رسیده از نوشیدن آن شراب طهور تر دماغ و بی سر و پا گردیده هنگام خواب در همان مقام که آن معاملهٔ سابق را دیده بود مست و بیخود می غلطید

دران حال باین قال ترنم میکشید غزل

در شراب افتاده صد ره گوشهٔ دامان ما
بر فراز کنگر دولت طناب افگنده ایم
ما کجا خاکی و طوفان خیزی و دریا کشی

ما که چون بیهوشی ارو در شراب افگنده ایم
ما مصلای کرامت را بر آب افگنده ایم
این که می بینیم عکس ماست یارب در شراب
تشنه لب از دور چشمی بر سراب افگنده ایم

جرعه بر گردون گل بر آفتاب افگنده ایم
رشتهٔ جان را بمشکین کاکلی پیوسته ایم
یا ز مستی خویشتن را در شراب افگنده ایم

و دیده و دانسته دیدهای خود را بسته بخواب ساخته می پرداخت و از دل آهنگ این چنین مناجات می افراخت که الهی از برکت این مقام آنچه خاکی ناکام را نموده بودی باز نافرمود

با سوز دل ناله گداز آمده ایم
ای صبح پی سفید چه وقت دمیدنست
یارب شب ظلمتم سحر کن

در دیدهٔ من نهان ز مردم
خواهی برگیر و خواه در خاک انداز
غزل ای شام ز کوی ما گذر کن
خاکی اگرت هوای وصل ست

ای راحت جان چو خواب مشکین بر ما
بر درگهت ای بنده نواز آمده ایم
وی صبح بحال ما نظر کن
دم در کش و قصه مختصر کن

از کشور یک شهر نیاز آمده ایم
امشب شب امید بجانان رسیدنست
از ظلمت شب تنم بفرسود

در آن دم آن پری محرم بدرون حرم رسیده به نیاز تمام بعرض آن شاه محتشم رسانید که از سه شب بوقت خواب خاکی در همان مقام که آن معامله را دیده بود رفته خویشتن را می اندازد و مناجات آن تمنا بدرگاه باری می نماید و از صفای باطن خویش سراپا آئینهٔ حال

آن خاکی دل ریش گه دیده بر خواند غزل

عزم دیدار تو دارد جان بر لب آمده
زینهار ای دلستان جان من و جان شما
بخت خواب آلود او بیدار خواهد شد مگر

ای فروغ ذرگان از مهر رخشان شما
باز گردد یا بر آید چیست فرمان شما
کس بجز در نرگست طرفی نه بست از عافیت
زان که زد بر دیده آب از روی رخشان شما

آبروی خاکی از چاه زنخدان شما
دل خرابی می کند دلدار را آگه کنیم
به که بفروشند مستوری بمستان شما
کی دهد دست این غرض یارب که همدستان شوند

قصهٔ من بی ادا جل میکرد بازش داشتم
گرچه من صد بار بر راه نیازش داشتم
از زبان بندی چشم او نگفتم پیش کس
دل که عمری من بخلوتگاه رازش داشتم

نیم جانی از برای نیم نازش داشتم
وقت جان دادن نه بستم چشم تا فردای حشر
داستانها کز زبان سحر سازش داشتم
داشتم خاکی دل خود بستهٔ نخل قدش

گوهر دل تا زمینان برای فتنه چون
بر امید وعدهٔ دیدار بازش داشتم
دو چه دانستم که رسوای جهان سازد مرا
درمیان عشق بازان سرفرازش داشتم

غزل

دل خاتم عشق را نگین ست
در عشق ز چاره پس فتد کار
سرمی طلبی بر آستان ست

درج در اسم اعظم این ست
بیچاره کسی که پیش بین ست
جان میخواهی در آستین ست

رازی که ز شرح آن چه چون
در هجر تو یاسمین مغیلان
پرهیز ز صبر کن تو خاکی

در سینهٔ چاک ما دفین ست
با وصل تو زهر انگبین ست
بیمار دلی دوا همین ست

غزل

دکان عشق فروچیده گرم بازارم
بصد هزار متاع گران سبک بارم
بماهتاب خیالم نخوان که در صفت
اگر معاینه در دین کنم گنهکارم
بود جواهر اخلاص در دلم خاکی

سر معامله با پادشاه خود دارم
نفائس دل و دین میدهم به نیم نگاه
ستاره سوختهٔ آفتاب دیدارم
ز فرق تا بقدم موبموی من معنی ست
که دارد این همه سرمایه که من دارم

مراست سینه پر از گوهر محبت شاد
بمن معامله کن که راست گفتارم
ترا که گوهر دل داده ام به نیم بها
گمان مبر که درین خانه نقش دیوارم

غزل

صد ره ز حریف پیش بازیم
از هر فروش کیش بازیم
بیجانان زنده ام الحمد لله
تبرا کرده ام الحمد لله
بگذشت که در رای صفا زیست

محمود به بندهٔ عشق می باخت
ایم که نقد عافیت را
بفضل و رحمت و توفیق یزدان
زخاکی پرده در پیش دل بود
ای گریه برو برو که وقت تو نیست

ما عشق بشاه خویش بازیم
بازنده رندیم پیش از زیم غزل
بیهوده برده ام الحمد لله
فنا شده پرده ام الحمد لله رباعی
ای خنده بیا بیا که نوبت تست

ما از همه عشق پیش بازیم
رندیم ز کیش با چه پرسی
زنده هستی مرده ام الحمد لله
تولایم بمحبوب ست و از خود
ای درد تمام ای دوا نوبت تست

از شنیدن این امثال و دیدن آن حال همه پریان و مصاحبان سلطان بحضور آن خاکی خوش حال بدین قال نوا برکشیدند رباعی

مفتاح در گنج نهان انسان ست
هستی ست طلسم و لوح آن انسان ست
ای حیرت محض این چه عجز ست آخر
ترا امید دیدم و برهستی خود نازمی کردم

تعبیر کن خواب عیان انسان ست
رباعی خاکی بجمعه که عمر ترا می خواهند
گر بهر تو دیگران دعامی خواهند فرد

این سر نهفته راز بان انسان ست
معراج کمالات از خدا می خواهند
خیالت لبکه رنگین بود امشب کرد معشوقم

خاکی صاحب حوصلهٔ باوقار چون از آن مقربان این همه حرف و گفتار در تعریف خود شنید باز بمقام تواضع و فروتنی خویش درآمده بدین ادا به پیش آن پریان بانوا صدا بر کشید رباعی

صد شکر که از رنج سفر وارستم

خواهش دل تو نیز معامله خواهم فرمود یعنی که چون وقت موت تو خواهد رسید ترا هم روی خود را در پردهٔ تجلی جمالی نموده جان تو بآسانی از بدن خواهم کشید و چون تو طاقت تجلی جمالی هم نداری پس کجا تاب تجلی جلالی من می آری آن استعداد و لیاقت همان ملعون ذو فنون دارد که بسان کافر نعمتان زنار انکار بگردن بسته تشقهٔ نار نافرمانی بجبین کشیده برنگ شمع در شبستان مملکت من بجای خود ثابت قدم ایستاده از آتش رشک حسد می سوزد و در آخر کار بمیان نار غضب من حکم من در رسیده نماید برای آنکه این چنین هر دو مظاهر برای ظهور تجلیات جمالی و جلالی من نیز می شاید این گفت و بمعرفه کیفیت حال جمال و جلال این کلام ذوالجلال والاکرام را بر خواند نَبِّئْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ بدان محرم خلوت فرمود که پس از گذارش این احکام بحضور آن ناکام این کلام جناب علام را خواهی خواند که إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ یعنی که بدرستی تو میت حقیقی هستی که فنای معنوی حاصل کرده و ایشان نیز که یاران خاص تو اند میت صوری اند و از فیضان صحبت تو فنای معنوی حاصل خواهند کرد و هم بپیش این چنین کلام موزون را خوانده دل آن محزون را تسکین بخشیده

همت و جرأتش را خواهی فزود غزل
برمتاع قیمتی زن خویش را
چون برآید کار آسان کار نیست
جسم را در عشق جانان کار نیست
سود را با جنس رزان کار نیست
جنگ کل با خویش کاری مشکل ست
ذرهٔ عاشق را بدرمان کار نیست
گر سفر دورست نزدیک ست سود
صلح کل با خلق چندان کار نیست

باری چون آن جواب سؤال بدان خاکی بی حال رسید و آن مقال قاصد جانان را شنید خوش حال گردیده پیغام بر را صلا بیان ندیده آن کلام ربانی واسطه از متکلم شنیده بعجب کیفیت حال رسیده بمقابلش در همان زمین بدین آئین نوا برکشیده گریان گردید تتمه

مردن و نامردنم در دست تست
عشق را با شیخ و برهمن کار نیست
دست من در دامن دربان تست
بنده را جز پاس فرمان کار نیست
فرق را با پای رضوان کار نیست
سنگ راه آمد بجای کفر و دین

و دران حال بدین چنین قال هم نوا برکشیده همه جنیان و پریان را نیز مدهوش

سرخوش گردانید رباعی
خواهی بدین چه رنگ و اردو هم
[illegible]
فارغ از بیم درد سر مائیم
مست دنبالهٔ نظر مائیم
ناوک فتنه را سپر مائیم
خاکی امروز زشت یا نیکوئیم
غزل
در عبارم نهفته خورشید ست
خرد منکر طلسم هستی را
گرچه داریم کنج تنهائی
خاکی از جام عشق بی خبریم
پنهان بغلا [illegible]
از بد و نیک عصر [illegible] مائیم
شب امید را سحر مائیم
کاتش عشق را شرر مائیم
محشر عشق را الحشر مائیم
ما درین انجمن اگر مائیم
فرد این گرد از رخم پاک کنند
سر بسر پیش ما هنر عیب ست
در کمین گاه عشق باخته سر
نیست ما را سری بساغر می
تیر باران عشق بر دل ماست
غزل

کشودن خاکی از نظر تجلیات جمالی و جلالی اسمای آنحضرت

ملحای از شیخین در نشانهٔ معرفت با اعتبار جسم مختصر و خاکی هم

بازش بیکی حرف غلط بنده کند
بیت
بفرصت کرد هر کس عرض حاجت پیش یار من
رفته رفته همچو نقش پا دران جا میکند
بیضهٔ طاوس جای تخم اینجا کشته اند
چشم هم گر بند د اینجا کس تماشا میکند
قطعه منم آئینهٔ صورت نمای رنگ عصیانم
فگنده بلبل پر بسته ام بیرون گلزاری
نخواهم دولت وصل ترا هم از برای خود
سرم را سجده واجب بود بر پای دیواری

آیا هیچ میدانی چها آن سرو قامت میکند
قیامت هم گذشت و انتظار فرصتی دارم
درد هجران تو جانم را بجان آورده است
یک حقیقت این همه نیرنگ پیدا میکند
در محیط عشق خاکی بی خطر کس را ندید
نخواهد بود غیر از غبن جنسم را خریداری
ز خواب راحت سر دا بظاهر گشت این معنی
نه بینی چون من آزرده دل از خویش بیزاری
چه تدبیر ست ای خاکی سیه روز محبت را

میگشت هم زنده می سازد قیامت بلند فر
غزل خاکساری گر بکویت راه پیدا میکند
شدت آزار مردان را گوارا میکند
ظاهر و باطن همه از جلوه اش معمور گشت
موج هم غرق ست اینجا دست بالا میکند
بچندین رنگ باشد شکوه از صیاد بی رحم
که خواهد بود در زیر زمین آرام بسیاری
با داب محبت سایهٔ نصف النهارم من
چو زلف یار عمر من بسر شد در شب تاری رباعی

ای جان من سوخته دل بندهٔ تو | در خجلت فعل خود سر افگندهٔ تو | بپذیر مرا که جز تو کس نیست مرا | گر نپذیری کجا رود بندهٔ تو

بس که خود را نتوانی که ز شوخی بنمائی | می توان یافت که در خاطر عشاق کجائی | همه کس با تو در آویخته چون لفظ بمعنی
تو ز ناز از همه چون معنی بیگانه جدائی | رباعی | گم گردم اگرچه راه فرمان ترا | مهمان فضولیم همان خوان ترا
از بار امانت که بره وا ماندم | وای ار نکشم منت احسان ترا | القصه چون محرم خلوت قابوی وقت یافته این تمنای او را

بسمع سلطان رسانید آن جناب بجواب فرمود که با آن خاکی طلبگار آفت بگو که ای نادان من سلطان دیوان و جنیان هستم صورت مهیبی با جلالی دارم که هر آدمی زادی که مرا می بیند جان او از بیم بر می آید چنانچه برای همین خویشتن را در پرده میدارم و آنکه آن هر بار یار ترا از آب حیات غسل داده زنده ساخته روی خود را بنما نموده باز مرده گردانیدم برای آن بود که آنها نام مرا از تو شنیده ایمانی آورده بودند پس خویشتن را بالضرورت بآنها نمودم تا در هستی من هیچ شکی و شبههٔ ترددی نیارند ترا که یقین تمام حاصل ست ترا هیچ احتیاج دیدار نیست و اگر بهمین زمان دیدار جان ربای ... بطریق رونمای گذرانی رباعی
با هیچ کس آن جلوه ... | ... بقای خویش را گم نکند | بر عشق غیور رنگ و بد یکسان ست
آتش تفریق عود و هیزم نکند | قطعه | مرا چنانچه منم چشم کس نمی بیند | ترا چنانچه ... تو ... باشد
بیاد من چو بیابی بشوق خویش مدام | بدان که خلوت من با تو ذکر من باشد | قطعه ز جسم و چشم زبان گر نگیریم در لوت
بدعوت خود م ار خوانده سزاوارم | دگر بشرط نخوانی مگو ملامت من | که لوث دعوت مکروه نیست در کارم

و هنوز مرا با تو کارهای بسیار در پیش ست لهذا معاملهٔ ترا تمام نمی گردانم فاما چون خاطر ترا بسیار عزیز میدارم با تو بموجب

شست خاکم چمن و باغ ست امروز | از مستیها بپرس دور کرم ست | رباعی

وین شیفته را بعشوه آرامی ده
رباعی نازم بگریی که چو خاکم گل کرد
فضل دگر این کز کرمم غافل کرد غزل
چشم بر راه دل عشاق باشد غمزه اش
کم چه گرد دانه گر موری ز خرمن می کشد
غزل ز باز پرس قیامت مرا کجا باک ست
چو آفتاب سر خود مرا بفتراک ست
خدای پاک که ذاتش غنی ست از دو جهان
بود بچشم تو زهر و بخال تریاک ست
غزل گرد خجالتی بر خم جا و دانه ماند
ایمان صفت ز عجز دلم درمیانه ماند غزل
صد هزاران ساله ره طی شد بیک لمح البصر
رنگ دیگر کرد گل هر گه بهم مژگان زدیم
ساقی کوثر نمی دارد دریغ از ما شراب

ای ساقی ازان دو ربقا جامی ده
گنجم به بغل نعمت و نالش دل کرد
باز هشب انتظار ساقی من می کشد
انتظار کاروان زانسان که رهزن می کشد
از فشار چرخ میرم خاکیا غافل مباش
که همچو صبح حسابم بیک قدح پاک ست
زبون بادهٔ پر زور عاشقی ست جهان
همه معاملهٔ او بیک کف خاک ست
چو عکس هر که سبک روح باشد ای خاکی
کز سجده ام غبار بران آستانه ماند
در ره او گام حسبت و جو زبس مستان زدیم
چون قیامت هر کجا ما بر کمر دامان زدیم
غیر می خواری گناهی دل پسند ما نشد
عیشها خواهیم کرد اینجا شراب آنجا شراب

ای مطرب ازان حریف پیغامی ده
وز رشک بر حسود گو جامی ده
تا آب نگردم از حجاب گرمش
از صراحی دختر رز بین که گردن می کشد
گر دلی کام از تو یابد ای فلک غمگین مشو
طرفه عیاری ست این کز خاک روغن میکشد
بغیر خویش درین عرصه دشمنم که بود
مگر بدست سبویش کمان افلاک ست
صفات حسن تو ای شوخ بی مقابله نیست
اگر بباده خورد غوطه دامنش پاک ست
امید وصل ما روسوئی ست بیم هجر
حلقهٔ از دو رساغر بر در ایمان زدیم
این گلستان را بهر آنی بود شانی جدا
خاکیا چون انتخاب دفتر عصیان نویم
و هم خبر حسن خاتمهٔ یاران خود شنیده

بخدمت محرم خلوت جرأت نموده بعرض رسانید که اگر ذره ذره این خاکی دهان و مو بمو زبان گردد تاهم ذره از احسان بی پایان سلطان عیان و پنهان به بیان نمی آید لیکن بندهٔ حریص امیدوار ست که چنانچه آن هر چهار یار را در آخر کار از دیدار مشرف ساخته در زمرهٔ اخیار داخل کرده اند جان این بی مقدار را نیز به نثار دیدار قبول فرموده داخل جماعت

همان شهیدان بکار سازند فرد | چه مردن ست که صد زندگی بقربانش | که از حیات بریدند و در تو پیوستند فرد

تو عاشق دیده و من عاشق معشوق نادیده
مرا آغاز کار ست و ترا انجام برکاری
رباعی
لیکن ز نواسنجی دل بیچیزیم
بیش از گشتن شهاگدای خود را
قال نواسنجی نمود رباعی
از کعبهٔ مقصود ندیدیم نشان
خلق ما را چو غیر ما وارث نیست
دل را اگر شمه چشم او بنده کند
در مکه رسیدیم و همان زر تریم ربا
هم خود خواهیم خونبهای خود را
جان را الف عاشق یک خنده کند
هر چند که در بزم طرب نغمه گریم
بنمای جمال جان فزای خود را
و بطرفه کیفیت حال بدین
این طرفه که هر کرا کشد از غمزه

خاکی خوش حال از شنیدن این مقال و آن بشارت از زبان محرم خلوت بحالت خوشی و بشاشت رسیده بمقابلش این نوا برکشید

تتمه اگرچه خوب نکردم مگو بدم قدسی
بابر عفو بگوئید طرفه کشت است این
بگرفتم ساغری از دست مستی
مگر از ننگ چون من بت پرستی بیت
بلیت از جهت است امیدی گناهگاران را

که گر تو دار سی خوب نیز زشت است این
جبین برای رشته خویش بس که خاکی سود
تعالی الله چه مستی و چه دستی
فلک امشب بکام رند دردآشام می گردد
بود چه بخت سفیدی سیاه کاران را

تمام هستی ما مزرع سیه کاری است
نه نقش پاست دران خط سرنوشت است این
بتی چون او چرا در پرده باشد
عسس گو خواب راحت کن که امشب جام میگیرد

محرم خلوت از شنیدن این مقال و دیدن آن حال خاکی با کمال خود هم بدیگر کیفیت و حال رسیده باز بحضورش بدین آهنگ ترنگ برکشید قطعه

ز انقلاب زمانه عجب مدار که چرخ
ز کاسه سر جمشید و بهمن است و قباد
بیا بیا که زنی یک دمی خراب شویم
نسیم [illegible] آتش رنگ تا باد
دست گر ننهم جام می [illegible]
که چشم زخم حوادث بعاشقان نرساد

ازین فسانه هزاران هزار دارد یاد
که آگه است که کاوس و کی کجا رفتند
مگر رسیم بگنجی درین خراب آباد
بنوش باده صافی بتار رود و چنگ
که پاک دل تر از نیم حریف دست نداد

قدح بشرط ادب گیر زان که ترکیبش
که وقت است که چون رفت تخت جم بر باد
نمی دهند اجازت مرا بسیر و سفر
که بسته اند برابریشم طرب دل شاد
رسید در غم عشقش بخاکی انچه رسید

بار دیگر خاکی پر ملال از خوردن آن باده طهور حلال نیز تر دماغ و خوش حال گردیده این نوا برکشید رباعی

ساقی قدحی که نیم مستیم هنوز
مخمور قرابهٔ الستیم هنوز
مارا تو بما ممان که تا زین هستی
یکباره بجاست بت پرستیم هنوز

رباعی

ز اندیشهٔ آینده خلاصم گردان
که کرد رفع خمار شراب هستی ما
زدیم دست بدامان عشق از همه بیش
که بیخود اند رفیقان ما ز مستی ما

یارب تو بجرم هم آغوشی بخش
از یاد گذشتها فراموشی بخش
ببین تو شیخ که از کفر تا بدین فرق است
مراد ما شده حاصل زبیش دستی ما
به پیش سرو قدی خاک راه شد خاکی

با محصنهٔ شعور کم جوشی بخش
غزل ز باده است ببزم شهود مستی ما
ز خود پرستی تو تا به می پرستی ما
براه دوست چنان مست بادهٔ شوقیم
بلند همتی ما ببین نه پستی ما غزل

عفوش چو کرشمهٔ نماید
لطفش چه علو عرشیان را
در حشر اگر بلطف ستار
هر فصل ز نالهٔ عندلیبم

طاعت خواهد گنه برآید
در سجدهٔ خاکیان فزاید
بر ماند رند پرده شاید
بابی ز صفات او کشاید رباعی

با موجهٔ تند سیل رحمش
آبستن و زر ماست ایام
این طرفه که لحظه لحظه مارا
گر طبع رسا قابل غور کرم است

خاشاک گناه ما چه پاید
ترسیم عقوبتی نزاید
امید چو جرم می فزاید
با مجرم کار فضل طور کرم است

آداب حضور بیده نماید از برای خدمت من درین محفل فردوس مشاکل خواهی آورد ؎
بمی سجاده رنگین کن گرت پیر مغان گوید
که سالک بیخبر نبود ز راه و رسم منزلها
ودران حال از میان آن پردهٔ باجمال و جلال آواز این مقال نیز بگوش
مقربان باکمال رسید غزل

چندان میش دهید که بیهوشی آورد
از یاد نفس خویش فراموشی آورد
سازد سفر ز بقعهٔ بی حاصل مقال
تا رخت را بوادی خاموشی آورد
آئینه ور برست ز دل طوطی رخش
کو حیرتی که مژدهٔ سرگوشی آورد
دردی میی که زهد ز زاهد برون برد
وان خشک مغز را بقدح نوشی آورد

چنین گویند که چون محرم خلوت این همه حرفهای عنایت و مرحمت آن شاه را در حق آن بندهٔ خاکی شنید بخوشی تمام از ان مقام آن برادر مست و مدهوش را بر سر و دوش برآورده بخانهٔ خود در آورد و همه جنیان و پریان و تمام مصاحبان و مقربان آن سلطان را دعوت نموده جشنی ترتیب داد و هر که و مه را خلعتهای مبارک باد آزادی بندهٔ خاکی پوشانید و چون خاکی از پریشانی و سرگردانی نجات یافته باز بدان مکان رسید بی اختیار بگریهٔ شادی در آمده یاد از حالات و کیفیات گذشتهٔ خود نموده بدین چنین قال حسب حال ناله می کشید

هر چند زمانه کرد عصیان همه محو
در دست بجز حسرت و آهی نه بماند
رباعی خاکی اگر از جرأت خود یاد کند
تا شعله بخاشاک چه ارشاد کند
رباعی دردو کردیم گناه و مورد قهر شدیم
شرمنده ز روی نسبت و دهر شدیم
تا خرمن عمر بود در خواب بدیم
مشکل که نفس هم ز دل ایجاد کنم
افسوس که تلخ کام ازین زهر شدیم
رباعی از عمر گذشته جز گناهی نه بماند
بیدار کنون شدم که کاهی نه بماند
بی عشق زبان ما بکام ادب ست

از شنیدن این مقال و دیدن آن حال دیگر پریان باجمال هم بمقابلش بدین کلام تکلم نمود

رباعی خاکی نه همین خاک تو از شرم گلست
یعنی هستی حقیقتی منفعل ست قطعه
گیرم ز زیر بار گناه آمدی برون
در خوردن غم فائده بیش و کم چیست
هر کس اینجا برنگ دیگر خجل ست
عجزی بمغفرت مبر از جرم التجا
از زیر بار منت غفران چه می کنی
آنرا که گنه نکرد غفران نبود
نقاش ازل نقش جهان بست بر آب
خود را ز شرم عفو پریشان چه می کنی
رباعی خاکی ز برای گنه این ماتم چیست
غفران ز برای گنه آمد غم چیست

که درین اثنا پری محرم خلوت شیشه و ساغر هوش ربا و غم زدا بدست گرفته بشارت اجازت سلطان را بدو رسانیده خود ساقی و مطرب آن محفل گردیده رطل گرانی باو نوشانیده بدین چنین سخنان ترنم نمود

رباعی خاکی اگر از عالم جودت خبرست
اظهار تورعت ز هر بد بترست
ساغر کش و عشرت کن و اقبال طلب
مهمان کریم را فضولی هنرست رباعی
در بند جهان مباش و آزاد بزی
در باده خراب گرد و آباد بزی
تا زندهٔ از مرگ نباشی ایمن
یکبار بمیر و تا ابد شاد بزی
مطلع نه مسجدست که باید ورع کنشت ست این
بخور شراب بخور خاکیا بهشت ست این

نگر عدم بر واز سایه تیرگی ورنه	چه ممکن است که بیگانه با نگاه شود	وزین لباس سلطانم چه بایدم کردن	چو آن فقیر که یک بار پادشاه شود

فرد جمال در نظر و شوق همچنان باقی از ما غیر از خطائے آید راست	گدا اگر همه عالم باو دهند گداست رباعی زان عصیانها که انفعال ابدی ست	تا هیچ و خم نفس سر و برگ بقاست جز خاک شدن که عذر ما خواهد خواست

ز آه سوختگان تو آه می سوزد	براه گرم روان تو راه می سوزد	بخلد عفو تو خاکی اگرچه افتاد ست	همان به خنده رخ شرم گناه می سوزد

رباعی عمری سگِ نفس را بجان پروردم با روی سیاه رو بحق آوردم رباعی امروز که داریم امان فردا هم بپرس از کرم خود که من جواب ندارم دو صد فسون خوش آمد بروی چرخ چه خوانم که هیچ در دل از احباب چون حباب ندارم	کردم همه بد هر آنچه کردم کردم هر چند که نامه شد ز عصیان سیهم دارد کرمت نگاهِ شرم نگهم غزل جز آنکه گریه گره در گلوست پیش کریم چو صبح چشم به تسخیر آفتاب ندارم بنام وحشت طبعم فنا و قرعهٔ تمکین	چون سایه که قبلهٔ دعایش نور است آخر نه همان بستهٔ این بارگهم خجل بروی حسابم مکن که تاب ندارم علاج عقدهٔ سر رشتهٔ حساب ندارم با اختلاط خنک گوشهٔ تیغ برویم چو سایه می روم و ننگ اضطراب ندارم

بمشاهدهٔ این حال آن سلطان بنده نواز از میان پردهٔ عرش آواز برکشیده پری منبع رحمت را پیش طلبید گلاب رحمت بدستش داده فرمود تا بران خاکی بی آب و تاب از ان گلاب بارش رحمت نموده باب و تاب دیگرش رساند و سراپا تر و معطر گردانیده و برخواند وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا یعنی هر که عمل کند بدی را و یا ستم کند بر نفس خود پس طلب آمرزش کند از خدا یابد خدای را آمرزندهٔ مهربان و بعد از ان به پری محرم خلوت فرمان داد که حالا تو این برادر بیهوش خود را بر سر و دوش برداشته بخانهٔ خویش ببر و تا سه شبانه روز مهمانداری نموده آن شراب ممنوع را که حالا برای ضرورت در حق او گوارا و طهور گردانیده ام و برای مصلحت او را در جزیرهٔ جنت نظیر رسانیده ام بسیار بنوشان تا گرد وحشت و غبار دهشت و خاک خرابی از طینتش فرو نشیند و بحالت سکر و مستی در آمده خویشتن را گم نموده آن گناه ماضی را فراموش کرده از پشیمانی و انفعال برآید و طاقت برداشت عنایت و رحمت ما پیدا نماید تا معاملهٔ کرمت و مرحمت را شاید و بحضور آن بندهٔ پر قصور از زبان الهام بیان ما این سخنان بیان خواهد نمود رباعی

خاکی دلت آخر زمی و نغمه چه دید	آرزو به حصول مغفرت انه تپید	ای کم همت ز معصیت ترسیدی	بر رحمت ما ندوختی چشم امید

رباعی خاکی ز بغ دم گزافت کردیم چون توبه شفیع شد معافت کردیم ما تا ابد بناز خوشش می داریم	صهبای تو در دهشت صافت کردیم رباعی خاکی تحمی کز اشک خود کاشته ما را تو هم از نیاز خوش نه داشته	جرم و عصیان که کرده بودی زین پیش عنبر منها در حقیقت انباشته و چون بهوش دافاقت توان طاقت

رسیدن خاکی بدربار و مشرف گردیدن از تشریفات مغفرت آن شاه غفار و بیان دیگر معاملات و گفتار آن بندۂ گناهگار بآن ملک کریم ستار و فرمان دادن آن رحیم حکیم برای نوشانیدن داروی شراب ممنوع رابدان بیمار سقیم تا از صحت و عافیت بحالت مستی و خود فراموشی درآمده جرم و عصیان خود را فراموش نموده خویشتن را پاک و بی تقصیر فهمیده بمیان این جزیرۂ جنت نظیر بی تغیر بعیش و عشرت درآید و بعد حصول آن همه مطالب دشوار باز تمنا نمودن آن خاکی زار تمامی کار خود را بسان حسن خاتمۂ آن چهار یار و وعده دادن آن شهریار که درآخر کار ترا نیز از دولت دیدار مشرف گردانیده انعام و اکرام خود را بحال تو تمام میگردانیم و دران حال بغایت خوش حال گردیده ترنم نمودن آن غلام بطرفه آهنگ و نادر کلام

چنین گویند که چون آن خواصان خاکی را بحمام برده از گرد دوری و خاک مهجوری پاک بشستند و خلعت عنایت و مغفرت پوشانیدند دران حال بطرز کیفیت احوال این مقال از زبانش شنیدند قطعه

زخاکساری خود پیرهن لبس ست مرا
میی که تند بود نیم من لبس ست مرا

نیم بذلت آزرده خاطری تنها
دل شکستۂ من انجمن بس ست مرا

چو گردباد لباسی دگر نمی خواهم
به نیم جانی خود قانعم ز عشق مدام

باری چون خاکی بختیار را به پیش عرش برین بحضور آن شاه ستار و غفار در سلامگاه ایستاده گردانیدند واز هردو جانب نقیبان و یساولان بانگ برکشیدند که ای سلطان جن و انس و ای پاک و منزه از هر جنس جنس گناهگار یعنی خاکی زار در هزار آداب تسلیمات جان و شکر عنایات بی پایان بهزاران عجز و نیاز بجا می آرد شاه بے نیاز غریب پرور بنده نواز کارساز ظالم گداز سلامت دران دم آن غلام خاکی آن همه جرأت و بی باکی و نافرمانی خود را یاد کرده باوجود توانائی و قدرت این همه رحمت و مغفرت صاحب خویش بر حال هیچ و نابکار گناهگار فهمیده سراپا بعرق انفعال تر گردیده روی سیاه الجبین آن جنان ملک آگاه بسلامگاه بزمین رسانیده خاک آن آستان الجبین مالیده بدین چنین ادا نوای حزین برکشید فرد

آئینه دار زنگ گناه ست طاعتم
فرد و زر دیم همه سیه می شود

گردم سیاه همچو نگین سجده گاه افرد
بخاکی که من رو بره می کنم

سر خجالت خاکی از آن بود در پیش
که گر گناه به بخشند شرمساری هست

و چندان گریه ندامت کرد که همه مقربان را نیز بگریه رسانید و هم بدین چنین قال حسب حال نواها برکشیده برنگ سایه برخاک افتاده از هستی خود بی خبر گردید

نیز از محسنان گردند رباعی | از آتش عشق آمد و تابندگیم | زان نیست نمایان اگر شرمندگیم | چون برق و شرر بعرصهٔ کون و مکان
روشن بدم مرگ بود زندگیم ؎ | حاصل عمر نثار ره یاری کردم | شادم از زندگی خویش که کاری کردم | و دران وقت آن پریان

حاضر که محرم آن معامله بودند بگوش جان آنها این نغمه را و میدند که اِنَّ هٰذَا کَانَ لَکُمْ جَزَآءً وَّ کَانَ سَعْیُکُمْ مَّشْکُوْرًا یعنی بدرستیکه اینست برای شما جزا و شد سعی شما پسندیده و از جناب آن سلطان عرش نشین بسمع آن مقربین این کلام با تمکین رسید که وَلَا تَقُوْلُوْا لِمَنْ یُّقْتَلُ فِیْ سَبِیْلِ اللّٰهِ اَمْوَاتٌ بَلْ اَحْیَآءٌ وَّلٰکِنْ لَّا تَشْعُرُوْنَ وَلَنَبْلُوَنَّکُمْ بِشَیْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوْعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْاَمْوَالِ وَالْاَنْفُسِ وَالثَّمَرٰتِ وَبَشِّرِ الصّٰبِرِیْنَ الَّذِیْنَ اِذَآ اَصَابَتْهُمْ مُّصِیْبَةٌ قَالُوْٓا اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّآ اِلَیْهِ رٰجِعُوْنَ اُولٰٓئِکَ عَلَیْهِمْ صَلَوٰتٌ مِّنْ رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَاُولٰٓئِکَ هُمُ الْمُهْتَدُوْنَ یعنی که مگوئید مر آن کسان را که کشته شوند در راه خدا که ایشان مردگان اند بلکه ایشان زندگان اند و لیکن شما نمی دانید کیفیت آن حیات را و هر آئینه می آزمائیم شما را بچیزی اندکی از بیم دشمن و گرسنگی و نقصان از بعضی مالها و ذاتها و میوها که فرزندان باشند و بشارت ده صبر کنندگان را آنانکه چون برسد ایشان را مصیبت گویند که ما از آن خدائیم و بسوی او باز گردندگانیم این گروه بر ایشان ست درودها از پروردگار ایشان و بخشایش و رحمت و ایشانند راه یافتگان باری دران زمان باز بدان پریان فرمان شد که حالا اجساد این رجال جان زنده و تن مرده را ازین مقام برداشته باعزاز و اکرام در همین جزیرهٔ جنت نظیر مدفون گردانید و خبر این همه عنایت و رحمت ما را که بحال اینها مبذول فرموده ایم بگوش آن خاکی رسانیده بجامش برده اند مش را از گرد مذلت و خاک خواری بشوئید و خلعت مغفرت پوشانیده و بدربار حاضر آرید و دران وقت و حال اجساد مرکای آن رجال ز لسان مو بموی خویش که زبان حال شان بود این مقال را بگوش مقربان سلطان رسانیده آنها را هم برنگ آئینه حیران کار و اها ر خاکیان بکار گردید

مقر ساده دلی ساخته بودند ؎ | چنین که با تو مرا طاقت جدائی نیست | بحیرتم که چرا تاب آشنائی نیست
چو مرغ بسملم از خویش دور اندازی | کنون رها نکنیم گر ز تو ام رهائی نیست | چون آن مقربان بموجب فرمان بعمل

آورده آن شرده را بجا کی رسانیدند چندان جانش بر خود بالید که در پیراهن تن نگنجید یعنی که بهمان دم روحش پرواز باطنی درآمد و رسید بجائی که رسید و دید جمال تجلی را بدیدهٔ بصیرتی که دید که حقیقت و کیفیت این عروج معنوی و معراج حقیقی او را هیچ پری مقرب هم نفهمید

فرد هلاک سم دیاری شوم که بعد از مرگ | طبیب بر سر بالین خسته می آید ؎ | در عهد شوخیش چه بدلها قرار نیست
یک جان آرمیده درین روزگار نیست | هر کس که جان سپرد حیات ابد گرفت | از هیچ کشته قاتل ما شرمسار نیست فرد
جان نتنم تو می بری مرگ بهانه درمیان | روی نما و جان ببر دور کن این بهانه را | لیکن چون پری محرم خلوت دران وقت

و حالت برادر بجان برابر خود را از بسیاری شادی و بشاشت بیهوش و افاقت شده دید گلاب و آب بر و پاشیده باز هوشیار و خبردار گردانید

رسیدن خاکی بمکان حجره و قبول شدن عجیبت تطهیر و زنده شدن آن هر چهار یار از نفس آن شهریار و مشرف گردیدن آنها از تجلی دیدار

چنین گویند که آن پری محرم خلوت خاکی را بخانهٔ خود نشانیده بخدمت سلطان رسیده بعرض رسانید که بموجب حکم و فرمان آن خاکی ناتوان را مع آن مردگان درین مکان رسانیده ام درباره آنها هر حکم جدید که صادر شود بران عمل نموده آید سلطان فرمود که ای محرم خلوت دریاب که بحقیقت آب حیات مائیم که مردگان را زنده می نمائیم و هم ذی نفوس را در خود فرو برده مرده می سازیم بیت

غمزهٔ نازمن کشد آب حیات خورده را	لعل لب مرا دهد آب حیات مرده را

پس باید که اول این مقام جلوت را خلوت گردانیده آن هر چهار یار جان نثار نیک بخت را بپایهٔ تخت من رسانی و از دم جان بخش من سعادت مند و زنده جاوید گردانی بعد ازان خاکی ناتوان را اطلاع کنانیده بحقیقت فانی و سبحان سازی و از نیابت دهان بی نشان من که خلیفة الله ام این آیت قرآنی را بزبان خود بران فانی و باقی برخوانی و برخی معانی و اسرار آن حرف و گفتار را بدیگر بندگان با عرفان فهمانی که اِنَّا لِلّٰہِ وَ اِنَّا اِلَیْہِ رَاجِعُوْنَ باری چون محرم خلوت بموجب حکم و اشارت همه جنیان و پریان را سوای همدم جلوت منبع رحمت ازان مکان برآورده آن هر چهار لاش را به پیش پایهٔ تخت حاضر گردانید آن خلیفهٔ سبحان پردهٔ نورانی و درخشان را از پیش رو برانداخته نگاه جان بخش بطرف آن مردگان انداخته بخلق مسیحائی پرداخته آواز برکشید که ای سالکان طریق محبت و ای جان بازان جادهٔ مودت چون شما بصدق دل پای طلب را براه ما گذاشته اید بیقین بدانید که بمنزل مقصود رسیده اید پس حالا بخوشی و سرور چشم مخمور مستور را کشاده نتیجه و جزا و خون بهای خود را برأی العین دیده بجمعیت تمام از بخواب راحت پردازید و آن همه اخبارات خاکی خبیر را راست و درست و صادق دانید که ما هر چهار شما را بمنزلهٔ چشم و گوش آن خاکی با هوش می دانیم همین که نفس گیرای سلطان بجسد آن مردگان رسید بسان تصاویر لعبت بازان از سر رشتهٔ آن آواز بحرکت درآمده به پیش تخت ایستادند و چشم بصیرت و گوش هوش وا ساخته چون نظارهٔ جمال باکمال آن جمیل نمودند و کلام آن کلیم جان بخش دلبر را شنیدند برای سجدهٔ شکر خمیده بازجان بخشیده را بطریق رونما گذرانیدند و از خود بیخود فانی گشته بوصل بلافصل رسیده باقی جاوید گردیدند و معانی آن کلام حق سبحانه را که هَلْ جَزَاءُ الْاِحْسَانِ اِلَّا الْاِحْسَانُ بتکرار ناظران و سامعان را فهمانیدند یعنی که یک معنی احسان آنست که بنده عبادت کند خدا را بقسمی که گویا او را می بیند پس جزای این چنین عابد محسن آنست که در روز جزا معبود خود را بچشم امید و ار خویش بیند و دیگر آن که چون آن بیچاره جان بازان از جناب آن محسن چنان احسان دیدار را بحال خویش دریابند نقد جان و سیم و زر هستی و دعاوی خودی خود را نثار رونما گردانیده بقدر بضاعت خویش خود

غزل بجان ز بادهٔ شوق تو سرگران شده‌ام / که فارغ از خود و وارسته از جهان شده‌ام
ز بار عشق تو صد کوه غم بود بر دل / عجب نباشد اگر بر دلت گران شده‌ام
رسید جان بلب از محنت فراق مرا / اجل کجاست که مشتاق او بجان شده‌ام
فرد بیا ای مرگ یاری کن که بی تو تا توانستم / بخون غلطیدم اکنون آرمیدن آرزو دارم
رباعی نی در بدی و نه در بهی می میرم / نی مبتدی و نه منتهی می میرم
در من نگرای هر دو جهان خاک درت / کز هر دو جهان دست تهی می میرم

من قطب و مدار دو جهانم / من میخ زمین و آسمانم
گر بنوازی سزای آنی / ور بگذاری سزای آنم رباعی

معمورهٔ تن اگرچه ویران کردی / جانم بجستی دلم پریشان کردی
شکر تو چگونه گویم ای هجر که تو / دشواری مرگ بر من آسان کردی

و چون آئینهٔ صاف قلبش مقابل وجه جمیل او بود از اشراف باطن بیان همان زمین که آن دل ربای ستار شرمگین تکلم فرموده بود و او نیز سخنان موزون احوال خراب خود را ظاهر گردانید این حسن مطلع بران مطلع بیدل رسانیده بود حسن مطلع

نگار من عزیز پرده پوشی ست / نمی دانم مرا رسوا که دارد

پری محرم حال از شنیدن این مقال و دیدن آن جمال همه پریان صاحب جمال را بگرد آگرد آن مرد صاحب جمال حکم حلقه بستن و تصدق گشتن فرمود خود برنگ پردهٔ فانوس خیال آن شمع سوزنده و افروزندهٔ با جمال و جلال را در بر کشیده از خودی خود خالی و از نور و جمال برادر باکمال پر و مالامال گشت خاکی خسته حال از دیدن این تماشای نیرنگی فانوس خیال خیلی متعجب و متحیر شد که آیا این همه صور با جمال در حالت بیداری مشاهده میکنم یا بچشم باطن و دیدهٔ خیال می بینیم و بی اختیار گردیده بدین گفتار نوا بر کشید

تویی برابر من یا خیال در نظرم / که من بطالع خود هرگز این گمان نبرم
نشان تیر تو گردید تن چو تودهٔ خاک / کجاست تیر بلا گو بیا که من سپرم

که فی الحال محرم خلوت بحرف و قال در آمده آن همه بشارات مغفرت و اشارات مرحمت شاه با جمال و جلال رسانیده خوش دل و خوش حال گردانید و مع لاش آن هر چهار یار آتش از آن جا برداشته بطرف جزیرهٔ جنت نظیر روان گردید و دران وقت این نوا بر کشید رباعی

ای مرده هزار عالم از شوق تو مست / سر در ره آرزوی جان برکف دست
بس نامه سیاه گشت و بس خامه شکست / حرفی ننوشتند بدان گونه که هست

و آرزبان خاکی این نوا شنید فرد هرگز مرا تصور پیغام او نبود / قسمت رساند آنچه مرا آرزو نبود رباعی

دی بود جگر ز گرد غربت ریشم / امروز نسیم نوبهار خویشم
در لحظه چو برف آفتاب کوه طال / صبح وطنی بود که آمد پیشم

گردیده فرمود که ای پری از عیب بری من که آن بندهٔ خاکی برگزیده را بر جرگهٔ جن و پری آن قدر و برتری بخشیده بودم آن
فعل من عبث و سرسری نبود بلکه در طینت او این همه جوهر وفاداری و جان نثاری معلوم کرده بودم که الحال ذره ذرهٔ آن
کمال طینت خاکی به پیش چشم ناریان و هوائیان و مائیان نیز ظاهر و هویدا و پیدا گردید که من هرچند آن بندهٔ بیچاره را
بران همه بلا و محن مبتلا گردانیدم و از دولت قرب خویش محروم ساخته بدان قدر عذاب دوری و مهجوری رسانیدم
و باز دران ملک و دیار آن همه عزت و افتخار و گنج بی شمار بخشیدم لیکن آن بندهٔ وفادار در هیچ چیز بند نماند و از گوشهٔ
چشمی هم بهیچ جانبی التفات نکرد و از همه خواهشهای طبعی و هواهای نفسانی خود بیزاری و تبری نموده بطرف جناب من
راغب و متوجه گردید و ای پری اگرچه من از همه جن و انس بی نیاز و بری هستم لیکن چون قدردان و جوهرشناسم پس
بچه قسم این همه سعی و جان بازی آن بیچاره خاکی را پسند ننمایم و قبول نفرمایم و همه گناهان او را نبخشیده بجانب خود
نخوانم که غیر از خود هیچ کس را فریادرس او نمی دانم رباعی

آدم شاه ست ملک درد و غم را
بر سر ننهاده تاج کرمنا منت ما
بی محنت چند آشکارا و نهفت
کس را اهل کرامتی نتوان گفت
ای ابر مطیر یک وساعت صحبه
خاکی می آید از جهان تسلیم
امروز که بر نظیر و فضل قدیم
ما رست بر اهل عجز الطاف عمیم

ـــــه

بعجز او بجرم هیچ عذر خواهی نیست
چرا بدست کرم بنده را نگیرم دست
منم که فیض مرا جز به بنده راهی نیست
که جز منش بجهان هیچ دستگاهی نیست

مطلع چنان کافر چنان ترسا که دارد
چنان بدمست بی پروا که دارد
بانداز شکست خیل خویش ست
ازین عالم علم بالا که دارد

و ای محرم خلوت چون تو با آن خاکی من از مدت نسبت دوستی و اخوت
پیدا کرده باید که حال احقوق برادری و یاری خود را بجا آری یعنی که پریان منبع رحمت را با همه توابعانش همراه خود گرفته بر سر حال
آن بیچارهٔ خراب احوال بتازی و او را ببشارت عفو و مغفرت من رسانیده مع لاش آن هر چهار یارانش برداشته درمیان
جزیرهٔ جنت نظیر که مقرری جای بودن آن فقیر ست بسانی بعد آن آن هر چهار تن را که در راه طلب من جان خود را نثار کرده اند
بخانهٔ خویش درآورده از آب چشمهٔ حیوان غسلے داده تشریفات مغفرت و حلهای مکرمت از کارخانجات مرحمت من پوشانیده
و بحضور عرش برین رسانیده از دیدار من مشرف ساخته باز از تجلی دل ربا آن مستان بی هوش را بظاهر چون مرده انگاشته
درین زمین امین دفین گردانی ســه
بملک خاکدان خاکی تصرفها بجا دارد
که در هر ره گذر صد جانشین از نقش پا دارد
همین که محرم خلوت که گرفتار دوستی و محبت آن خاکی بود این بشارت مغفرت و رحمت در حق برادر خود شنید خوش دل
گردیده با همه پریان خاص آن محفل پران شده بر سر حال آن خاکی خراب حال رسید دید که آن بیچارهٔ ناتوان بر سر هر چهار
مردگان مانند شمع گریان نشسته اشک ندامت و حسرت می ریزد و از شعلهای آه آتشین تن و جان خود را می سوزد و این چنین نالهٔ می انگیزد

حالا آن بیچاره خاکی بینوا بیابان وادی خوف و دهشت تو رسیده از همهٔ رفیقان و یاران تنها گردیده است و تا این کل و مقام چهار یار مستقیم الاحوال ثابت اقدام رفاقت آن عالی مقام نموده بودند لیکن حالا آن هر چهار نیز جان خود را نثار این جناب چیار کرده مرده در بیابان افتاده اند مجرد شنیدن این آواز آن سلطان غریب پرور بنده نواز بعرش خوش در آمد چهار خواص مصاحب اکه عشق و محبت و شوق و شجاعت نام داشتند بحضور طلبیده فرمود که آن بندهٔ خاکی براه شوق و محبت من آن قدر دریاهای بیکران که اشاره از ان بجانب دریاهای ننگ و نام و آبرو و محیط تعلقات موبمو و گرد ابهای لذات حیوانی و طوفان موج خیز هواهای نفسانی و دریای غرق کنندهٔ ما و منی و طغیانی آب هلاک نمایندهٔ حسدی و شور دریای غضب گرده می آید عبور نموده از قوت محبت و زور آشنائی شنا کرده دست و پا زده از میان آن هفت آب که بحقیقت هفت دوزخ تا بجان اندر بر آمده است و آن همه وادیهای پر آفت و سراپا محنت را که عبارت ازان بوادیهای جوع و عطش و رنج و الم و بلا و محن و خوف و دهشت باشد پی سپر گردانیده در وادی اخیرش رسیده است و از سبب تنهائی و وحشت آن مکان و دهشت قرب مقام من عالی شان حالت خوف و دهشت بر تن و جان آن ناتوان مستولی گردیده است پس شما زود بر سر حالش رسیده از اثر ذوات خویش تائید و مدد رسانده حالت یاس و وحشت و دهشت و خشیت او را بکیفیت امید و انس و الفت و شفقت مبدل گردانید و شتاب ازان مقام گذرانده بطرف من بیارید که حالا من کریم بحال آن بندهٔ سقیم بسیار مهربان گردیده ایم و می خواهیم که آن هر چهار وادیهای پر آفت را که بحقیقت هشت اند برای آن غلام دل بندهٔ خویش چون هشت بهشت گردانیم و او را خلیفهٔ خود دران مقام سازیم و هفت اندام محنت رسیده و آفت دیدهٔ او را ازان آسایش و رحمت بخشیده قلب گداخته و سوختهٔ او را نیز ازان بهشت هشتم که عبارت از مقام قرب و دیدار شهر یار ست نیز بهره یاب کنیم و دریابید که همین سبب ست که او سبحانه برای ارادهای خیر قلبی و نیات ثواب باطنی مومنان و مسلمانان که سوای اقوال و اعمال هفت اندام ظاهری ست نیز بهشتی آفریده است و خطرات فاسده و نیات بد باطنی منافقان و مشرکان را که از قوت بفعل نیاورده اند بشمار نیاورده برای آن در خلقت دوزخ نیفزوده بقدر همان گناهان هفت اندام اکتفا بر هفت دوزخ نموده خود فرموده است وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَقْسُومٌ پس ازین کار کمال عدالت و کرم آن عادل غفار باید فهمید که کلام سَبَقَتْ رَحْمَتِي غَضَبِي او یکی این معنے دارد **نظم**

گر عشق نبودی بخدا کس نرسیدی
وان جلوهٔ دلدار بعاشق که نمودی
گر عشق نبودی که زدل زنگ زدودی

آن عقل چه بیهوده بهر کار دویدی
گر عشق نبودی و غم عشق نبودی
بی یاد هوالیش تن خاکی که ربودی

گر عشق نبودی که زجان پرده کشودی
چندین سخن خوب که گفتی که شنودی

و بجانب آن پری محرم خلوت متوجه

رباعی ای وصل تو برتر از تمنای امید
نی دست هوس رسید و نی پای امید
از غم شده خوش ضعف قوی می ترسم

نا پخته بماند با تو سودای امید
رباعی در عشق چو من کو ببلا خرسندی
آه هم گسیختن کند پیوندی

من در تو کجا رسم که آن جا که توئی
آزادی من گشته برایم بندی

یا نالهٔ جهان سوز بهر جای زند
ای کاش بگرد عبرتی بر می داد
یا دل ز غم پیش و پسم می گرید
کارد گرم کو که پی آن کوشم
شرمنده ام ز عمر که آمد بسر مرا

غزل

بر سر زده بود تیشه فرهاد چه غم
مردیم و نوای ما بگوشی نرسید
با ماتم خویش کار دارم چون شمع
کاش آن عمری که در معاصی نگذشت

بیچاره فتاده که بر پای رنذر رباعی
فریاد ز بیداد ضعیفی فریاد رباعی
بر هر نفسم هر نفسم میگرید رباعی
برگردد تا همان بعصیان گوشم فرد

رباعی

تا کی دلم آه چرخ فرسای زند
زین یاس که دارد دل حسرت بنیاد
ای دیده ز مرگ هر کسم می گرید
نو میدم خود چه زین تن و جان کوشم
کس وقت نزع بر سرم از بیکسی نبود

تا کی چو سر بر آرم از چار بالش غم
بیچاره سعی دارد در کار نا امیدی
زین هستیی که نیست دلم پر عذاب دید
از زلفش انچه دید همین پیچ و تاب دید
فرد نفس ز سینه چنان میکشم بدشواری
شعله برقی خاست از دل داغ حرمان می نشست
فرد اجل بفرق من آمد شب فراق ولی
مرا که کار بآن چشم نیم خواب افتاد
هر چند که راهم بتو دور ست و دراز
می روم آن قدر از خویش که پیداش کنم
مائیم و کنون مُردنی اندر ره دوست
از شرم زبان توقع سودم رفت
فرد اگر چه بر سر خاکم نشانده سهل ست
زعمرم اندکی ماندست و بسیار آرزو دارم

تا کی کنیم پیشت اظهار نا امیدی
از شش جهت به بینم دیدار نا امیدی
فرد بر ما چه ستمها که نرفت از تن خاکی
مانند آن کسی که قیامت بخواب دید
چون خاکیم مباد کسی تشنه کام ذوق
که گوئی از دل خود می کشم خدنگ ترا
ـه شکر گویم هر چه غم با جان مسکین میکند
فراق دوست مرا می گشد چه منت او
رباعی تا سر نکنم در سرت ای مایهٔ ناز
در راه بمیرم و نگردم ز تو باز فرد
رباعی داریم دلی که جمله میلش آن سوست
وان نیز در انتظار یک دیدن اوست
یا رب بی دست و پا ز خاکم بردار
امید هست که باز مرا ز خاک برداری ـه
فرد چه تلخ افتاده آب گوهر من

مهر تو گرم وارد بازار نا امید
با صد امید واری خاکی براه شفقت
چون تیشه دویدیم و بجائی نرسیدیم غزل
عاشق کجا و دیدن یک موی آن پری
در دشت دل گذشت و سراسر سراب دید
فرد تا سحر آمد شد همصحبتانم گرم بود
در مذاقم مرگ را دوری از تو شیرین می کند
فرد تعجب ست کند مرگ نیز کار تمام
کوته نکنم ز دامنت دست دراز
تا بجانان نرسم پای بدامن نکشم
شد زندگیش تنگ چه مغز بی پوست
رباعی ایام درنگ و طاقت زدودم رفت
دستی بودم شکست و پا بودم رفت
ز هجران بر لب آمد جان و دیدار آرزو دارم
که نتواند فرو بردن ز تلخیم

القصه دران زمان نسیم و صبا روان گشته بزیر پایهٔ عرش آن سلطان بی نیاز رسیده آواز برکشیدند که ای شاه بی پروا

عالمی را دل بدر آمد ز آه سرد من
گر شوم خاک و صبا سوی تو آرد گرد من
گر شود خاکم نشان تیر تا بعد از وفات
چون درد فراقت خدا بیخبری نیست فرد
من ناله ندیدم که اثر در پی داشت
هر غم که آمد غم دگر در پی داشت فرد
فرد چون ناله بحال خود خاکی
که فراموش کرده است مرا فرد
فرد در حیرت از شکستگی شیشهٔ دلم
با دو منزل که یکی وصل و یکی هجران است فرد
در جهان گوشه گرفتند عزیزان خاکی
بمردن هم نرفت از دل برون داغ تمنایش
غزل میکشد عشقت عنان از دست دل
دل بجان و من بجان از دست دل
وه چه دانستم که افتم عاقبت
این جهان و آن جهان از دست دل
سیر شد خاکی ز عمر خود هنوز
ناله ندارد اثر درد دوا می کشم
سالک وقت خودم بر روش دیگرم
کی ز بلاهای تو لب ز دعا می کشم
افسوس که سرمایهٔ زلفت بیرون شد
تا حال مسافران عالم چون شد

وه چه بی دردی که آگه نیستی از درد من
رفت آرام از من و تاب از تن و طاقت ز دل
بهر تعظیم خدنگت خیزد از جا گرد من
شهید مضطربی خاک شد مگر برهت
من شام ندیدم که سحر در پی داشت
عشق و تنهائی و درویشی و جور روزگار
شش جهت بیکسی و من تنها
نه شگوفه نه برگی نه ثمر نه سایه دارم
با آنکه یک دم از کف خویشم رها نشد
دیدهٔ حیران سراغ هر که خواهی می دهد
بوده در گوشهٔ آن بزم مرا هم جائی فرد
گه از مهر و وفا گویم گهی از جور و بیدادش
می برد تاب و توان از دست دل
صبر و هوشم رخت در صحرا نهاد
در بلائی ناگهان از دست دل
دل بفریاد آمد از دست زبان
میخورد خون همچنان از دست دل غزل
کار نفس مشکل است درد جدائی بلاست
خار زپا می کشند خار بپا می کشم
جوهر تیغ تو گرد خون مرا سیه قیمتی
در دست اجل بسی جگرها خون شد
فرد از که پرسم خبر منزل آسایش را

آن چنان با من بدی کز ناز پوشی چشم خود
درد تو بیرون نرفت از جان غم پرور من
فرد از مردن عشاق تو اندیشه ندارد
کی بی نسیم ز راه تو گرد برخیزد رباعی
گویند که شادی آورد غم غلط است
هست هر یک صعب ما را هر چه پیش افتاده است
فرد خاکی از یاد خویشش هم رفتم
همه حیرتم که دهقان بچه کار کشت ما را
آه از راه محبت که چه بی پایان است
خلقی از خود رفته و نقش قدم داریم ما
هوای سوختن باقی ست شمع کشته را در سر
بحمد الله که غافل نیستم یک لحظه از یادش
روزگاری شد که از دست من است
این ز دست دیده آن از دست دل
دل اگر این است خواهد شد خراب
بس که می نالد زبان از دست دل
از درد بخت سست سخت جفا می کشم
ناله جدا میکنم درد جدا می کشم
حشمت من گو برو عزت من گو مران
تیغ اگر بر کشی زخم بجان می کشم رباعی
کس نامد از آن جهان که پرسیم از او
خضر هم در سفر عمر دراز است بیچاره رباعی

آورد باضطرابم اول بوجود	جز حیرتم از حیات چیزی نفزود	رفتیم بصد اکراه وندانم که چه بود	زین آمدن و رفتن و بودن مقصود

گویم غم خود اگر بگوئید | بر من شب هجر میکند ظلم | یاران خبر از سحر بگوئید | ای دل شدگان جباب آسما
زود است که ترک سر بگوئید

غزل

بی فنا آسایش دل مشکل ست | تا نگردی خاک پا بیت در گل ست
در گره بستیم چون تخم حنا | شوق پابوسے که ما را در دل ست | جست و جو بگذار چون نقش قدم
هر کجا وا مے کشتی سر منزل ست | نی دیت باشد درین جا نی قصاص | قاتل عشاق زهر قاتل ست
پر باستیفای دیوانم مپیچ | فرد فرد دفتر من باطل ست | حق دم آخر مگر بخشد نجات
کشتی ما را خطر بر ساحل ست | لیلی در پرده دارم خاکیا | مشت خاکم گرد راه محمل ست

وبرای تسلی دل پرملال آن رجال خاکی باکمال مستقیم الاحوال این چنین کلام ذوالجلال را برخوانده قدری همت وجرات وصبر واستقلال می بخشید وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُم مُّصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ وآی یاران او سجان همچنین مردمان را بتخصیص صادقان و پرهیزگاران در قرآن می فرماید که وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ رباعی

چون موجب شادی حقیقی مرگ ست | خاکی زغم زمانه بی غم می باش | با محنت و درد عشق همدم می باش
از بیکسی مدان اگرم دستگیر نیست فرد | گر مرگ رسد تو شاد و خرم می باش | فرد جائی که من فتاده ام آنجا که میرسد
سر بریده دوای هزار درد سر ست | کوشش ما مانع سر منزل مقصود ماست | در میان بسمل و راحت طپیدن حائل ست
ستم اگر نکنے اندکی مروت کن | در آمعرکهٔ عشق و خواب راحت کن | بهر طریق مرا نا امید هم مگذار

غرض که در آخر کار از خوف و دهشت بسیار همه یار بی اختیار شده در کنار آن خاکی در آمده از بدنش چسپیده و از وجود شریف او بوی انس شمیده همون ذات بابرکات او را مقصود مراد و کعبهٔ سداد خویشتن فهمیده قالب از جان خالی کرده بسان نقش قدم بزیر پای او در افتادند و اجر خود را برجناب آن محبوب و مطلوب خویش که در راه طلب او تمام گردیدند ثابت نمودند که مقرر ست وَمَن يَخْرُجْ مِن بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا یعنی هر که بیرون آید از خانهٔ خود در حالتی که هجرت کننده باشد بسوی خدا و رسول او پس دریابد او را مرگ پس بتحقیق ثابت گشت مزد او بر خدا و هست خدا آمرزنده مهربان و چون خاکی بچشم خویش شهادت یاران طریق مشاهده نمود بدرد تنهائی آن همه معاملات امید ابادداد بمیان حالات بیم در افتاده ناامید محض گردیده و از بی نیازی و بی پروائی محبوب و مطلوب ترسان و لرزان شده چندان گریه و زاری نمود که از هوش خود بی خبر گشت و در زمانی که باز بهوش می آمد چنین ناله مے کرد غزل

کہ هست ریگ روانش ز ریزهٔ الماس
کسی کہ سر کند این دشت غیر مجنون کیست
بپای سوختہ هم خضر ماند و هم الیاس
چہ طرف بندم ازین رهزنان قافلہ کش
اگرچہ زهرهٔ من آب میشود ز هراس غزل
پای در وادی حیرت نتوان ست نهاد
همہ فرمایش از عهده بر آئی ست بمن
خاک یا جای در آتش نکند گرم سپند
ای کعبہ روان وقت وداع ست قدم را
درین گذر دل من می طپد بسی یاران نقش پای
ما طالع نقش پا نداریم غزل
در کشور عشقت بچہ خرسند توان بود
هستیم درین پرده گرفتار ادائی

زهی شگرف بیابان کہ پی گم ست درو
کہ پای عقل درین راه می کند آماس
گذار ناقہ و محمل گرت سفر هوس ست
کہ می کشند نخست از تن حیات لباس
نگهش گرچہ در آغوش کشائی ست بمن
طفل اشک ار چہ رفیق همہ جائی ست بمن
هست از دولت او گنج گهر در قدمم
؎ وصل خوبان همہ تکلیف جدائی ست بمن
آنجا کہ نظر جرأت پروازنہ کرد
اگر غلط نکنم کوی یار نزدیک ست
هر نقش قدم در طلب کوی تو پائی
نی سایهٔ شمشیری و نی بال همائی
خاموشی دل سوخت درین بادیہ ما را

هزار قافلهٔ عقل و کاروان قیاس
چہ وادیی کہ درو نانهاده یک دو قدم
کہ غیر فتنہ درین ره کسی ندارد پاس
من و تگ و دو این راه پرخطر خاکی
بزبان مژه نزدیک ننائی ست بمن
گر جنون حکم بعریانی من کرد چہ دور
تا کجا دو ستی آبلہ پائی ست بمن
ره گم شد ازین پس همہ جا نقش جبین ست
ما پیشتر از دیده نهادیم قدم را فرد
؎ در کوی تو آه جا نداریم
در راه تو هر جاده بیابان فنائی
نی شیفتهٔ خط و نہ سرگشتهٔ زلفیم
ای خضر ره گم شده آواز درآئی

و آن هر چهار یار کہ هر طرف چشم وا می کردند چندان حیرت و وحشت بدیده و دل اینها می افزود کہ هیچ یکی در خود قدرت جنبیدن و مجال حرکت کردن نمی دید و بی اختیار همین نوا و صدا از سینهٔ هر یکی سر می کشید رباعی

جز خون جگر نصیب اهل دل نیست
در وادی و دشت جز بلا حاصل نیست
فریاد ز دوری ره عشق کہ ما
رفتیم برون ز عالم و منزل نیست

؎ بنا حق کشتگان چون من بسی دارد از آن ترسم
کہ نگذارد درآ با من کسی روز قیامت هم ؎

چو نیست چشم تمنائی از وفای کسی
دگر برای چہ میرد کسی برای کسی
چو سایہ تا بکی افتد کسی برای کسی
نشد کہ یک رهم از خاک راه بردارد

خاکی باکمال از شنیدن این مقال و دیدن آن حال یاران پرملال بعجب کیفیت حول بدین قال نالہ کشیده زار زار می نالید

؎ کجا در محشرت پروای من هست
هزارت همچو من خونین کفن هست
مراهم نیم جانی در بدن هست
تو استغنا بجانی می فروشی

غزل

زین منزل پرخطر بگوئید
این را بکسی دگر بگوئید
ای گرم روان وادی عشق
اندیشہ ندارم از ملامت
ماهیت این سفر بگوئید
این قصہ بلند تر بگوئید
از عشق بمن خبر بگوئید
من پند کسان نمی کنم گوش
ای سنگدلان نمانم صبر ام

باری چون نسیم و صبا باز بسرعت روان گشته بزیر پایۂ عرش آن شاه غریب نواز رسیدند و آواز برکشیده مفصل حقیقت بلا و انواع آفات آنجا و ذره ذره کیفیت خرابی و پریشانی آن خاکی بینوا عیان گردانیدند دران وقت باز آن سلطان دادگر بنده پرور چهار جنبیان دیگر را که علم و حلم و استقامت و عدالت نام داشتند همراه آن خبرداران برای اعانت آن خاکی ناتوان تعیین نموده فرمود که شما زود رسیده بطریق آواز سروش بگوش آن خاکی باهوش سراپا جوش این بانگ خروش خود را رسانید رباعی

بادرد بساز چون دوای تو منم | در کس منگر که آشنای تو منم
گر بر سر کوی عشق ما کشته شوی | شکرانه بده که خونبهای تو منم

همین که دران مقام شدید این فوج تائید بر حال او رسید و آن نوای دلدهی را بگوش جان خود شنید توانا و خوش دل شده آن وادی را نیز پی سپر گردانیده بمیان وادی چهارم که وادی اخیر بود داخل گردیده بطرفه استقلال بدین مقال شکر ذوالجلال ادا مے نمود

وَاللّٰهُ یُؤَیِّدُ بِنَصْرِهٖ مَنْ یَّشَاءُ اِنَّ فِیْ ذٰلِکَ لَعِبْرَةً لِّاُولِی الْاَبْصَارِ

روزی بقدر حوصلۂ مردمی رسد
خود گر نکهت زلفی بفرستے ورنه
آورد متاع هستی ره آورد

در زلف او شکسته نگر شیشۂ دلی
باد را قدرت این سلسله جنبانی نیست
چون یافت که کوی تو غباری ز ان یافت

سببی در راه او و مراد می رسد
کامشب نسیم غالیه پرور می رسد فرد
رباعی محنت زدۂ عزم سر کوی تو کرد
نشست و گر نشست برخاست چو گرد

رسیدن خاکی سراپا درد و محبت بمیان وادی خوف و دهشت و ترنم نمودن آن حسب حال از حالت بسط و شوق و کیفیت مستی و ذوق بطرفه مقال و هم تکلم در آمدن آن بیچارۂ مغلوب الاحوال بحالت قبض و کیفیت افسردگی و ملال بعجب سخنان حسب حال و دلدهی یاری کردن خواصان آن سلطان که عشق و محبت و شوق و شجاعت نام داشتند بدان سالک ناتوان

چون آن خاکی ذره مثال بهوای شوق بپرواز در آمده تمام دشت و جبال و صحرای پر اختلال را پایمال ساخته آن هر سه وادی جان کاه را پس پشت گذاشته بیشتر راهی گردید که یک به پیش چشم مردم سواد وادی چهارم که آن را وادی خوف و دهشت می خوانند پدید گشت بمجرد رسیدن آنجا و بمقتضای آن هوا حواس ظاهری خاکی پریشان [illegible] و دهشتی در دلش ظاهر گردید که چون شاخ بید لرزه در تمام اندامش دوید دران حال به پیش یاران با اخلاص [illegible] رفاقت کرده بودند [illegible] نوای کشید غزل

نشان راه بیابان عشق هان بشناس

خواب پابرد و خواب چشمی زین پیش
رشک خرابیم دل دیوانه می برد
درکار هست گر همه از کار رفته است
از ما نیاز نامه بجانانه مے برد

اکنون خواهی زپای تا سر خوابید غزل
پروای هیچ چیز ندارد زبسکه دوست
دستی که زه بزلف تو چون شانه می برد

بازم زخویش نرگس مستانه می برد
دل را کشد بسوی خود اما نمے برد
آن مرغ بسملی که زند بال و پر بخاک

ودران چنان وقت وحال خاکی باستقلال باین چنین قال ترنم نموده وقت

خود را خوش می گذرانید غزل
منم آن گرد جهان گرد که همراهم نیست
ره رو عشق اگر طی نکند دریائی

بستهٔ سلسلهٔ عشق نشد هر پائے
اندرین بادیه جز باد جهان پیمائی
چه غم از سود و زیانم چه بازار خیال

کم توان یافت درین سلسله پا برجائی
نتواند که رسد در حرم کعبه وصل
دل سودا زده ام رست بجود سودائی غزل

بخاک افتاده درکویت چه پراهم
درآیم چون بزیر بار کوهم
بچشم آفتاب از ذره کمتر
بجون غلطاندم هر روز آهی

زره بنهم برون پا سر براهم
شوم کاهی که بار خلق کاهم
نمی گنجد جمالش در نگاهم
پرست از عید قربان سال و ماهم

که اثبات محبت کرد چون من
چه کرو ندی بجانم عافیتها
به تشبیه رخ عالم فروزش
ثواب عالمی ریزم در آتش

برای دعوی خصمان گواهم
نبودندی بلاها گر پناهم
چه تهمتهاست برخورشید و ماهم
اگر سوزد سپندی بر گناهم

رباعی انصاف درین هر ستمگار نماند
جز آرزوی یار وفادار نماند رباعی
روز از هوست گرد جهان می گردد
اندوه ترا ریشه در آب و گل من
رباعی در دهر چه قحط آشنا فهمیدم
واسوخت دل آن قدر که من نالیدم
یک کوچه فزون نکرد تن همراهی
سرگشتهٔ این دشت جنون بنیادیم
بوی سنبل ز دمِ باد صبا می آید
از جفاهای توام بوی وفا می آید رباعی
ای ابر خدای را بر اطراف چمن
راهے بنما که پی بمنزل ببرد

یاران اغیار گشته و یار نماند
این مردم چشم من همی ناساید
پس شب بسر آب فرو می آید رباعی
درکوچه دوری ست اگر منزل من
از ناز تجرد چه قدر بالیدم
رباعی غیر از کف خاکی که ز ما برجا ماند
کوتاه قدم بود رفیق از ما ماند
تا گردش رنگ دور فرصت دارد
خوش دلم هرچه از ان یار بما می آید
نی گلبن باغ را گلی پربار ست
بشتاب که فیض بخششے در کار ست
یا برهانی که دل ز شک برهاند

هر آرزوی که بود برخاست ز دل
در جستن تو جهان همه پیماید
ای مهر تو از هر دو جهان حاصل من
نزدیک دل تو خانه دارد دل من
باری از وردبی کیسها چو سپند
دیگر ز سبک روان چه در دنیا ماند
رباعی خاکی هر چند کوه استعدادیم
چون سنگ فلاخن آسیای بادیم
هر جفائی که کنی بر دل بیچارهٔ من
نی لاله و سبزهٔ درین کهسار ست
رباعی یارب برسان حقی که باطل ببرد
یا مصقلهٔ که زنگ از دل ببرد

قبول آینه باشد ز ساده لوحیها
که در شکستن رنگ ست عرض بال و پریم
می‌برد همره خود عشق بجائی ما را
قوتی بخشد اگر ضعف ز پا برداریم

تمام جوهر اگر می شوم که بی بزمم
غزل وقت آنست که دستی بدعا برداریم
یک جهان جان ز پی روی نما برداریم
داغ اگر داغ تو باشد همه تن سینه شود

مترس خاکی ازین عجز و ناتوانی من
از ره عافیت این جا ز بلا برداریم
بار دردی که نهد بر کمر کوه شکست
درد اگر درد تو باشد بدوا برداریم

فلک گر دیم نداریم بجور از تو گریز
وقت شکر ست تو خاکی دهن از شکوه ببند
چه علاج ست جفا را بوفا برداریم
خوش بیا تا ره تسلیم و رضا برداریم

رسیدن خاکی ضعیف بدن در میان وادی بلا و محن و جدا شدن جمیع جانوران و همه حیوانات از رفاقت آن حقیقی انسان و تائید و مدد رسانیدن فرستادهای آن سلطان که علم و حلم و استقامت و عدالت نام داشتند

چنین گویند که چون خاکی بتائید آن شاه این هر دو وادی جانکاه را نیز بپایان رسانیده بوادی سوم که وادی بلا و محن بود پا نهاد در این مقام رفیقان بسیار و هم آن طوطی خوش گفتار و هدهد تاجدار و باز شکار انداز و کلنگ بلند پرواز و شیر وفادار هلاک گردیدند و دران مکان آن انسان از مصاحبت جمیع حیوان جدا گردیده مجرد حقیقی شده پیاده روی را برای خویشتن اختیار فرموده بی اختیار گریان شده این نوا بر کشید

آخر فتاد سوی مغیلان گذار ما
پای برهنه عاقبت آمد بکار ما

و بعضی همرهان مخصوص هم که خویشتن را بزعم خود یک تن و یک جان او می فهمیدند نیز بی دل و بی جگر شده قدم از رفاقت او کشیدند لیکن این بی نصیبان از کعبۂ مقصود محروم مانده تا آبادی معموره هم نرسیدند و در راه ناکامی و حیرانی و سرگردانی و پریشانی در آمده ازین سو رانده و از آن سو مانده خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ گردیده در آخر کار بیابان همان راه بی زینهار هلاک گردیدند

رباعی
گفتی ز درش بکعبه آرم رخ سیر
خواهی در کعبه کوب و خواهی در دیر
شاید که بشوییم دل از آلایش غیر
گفتا که تو محروم شدی از در ما

وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَىٰ يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا يَا وَيْلَتَا لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا و دران مقام بلاد غمناکی همراه آن خاکی مع تاجر خبیر چهار یار مانند پا و دست بجانب پیش و پس و بطرف راست و چپ او مانده بودند که در ذوات و نفوس خویش صفت سخاوت و شجاعت و عدالت و عفت بحد کمال داشتند و دران زمان این چنین سخنان از وی شنیدند رباعی

ای محمل کارخانۂ بیم و امید
غم چیست اگر زمان مرگ تو رسید

خبر ز خوبی او از کجا شنید غمت
وصل نشود کسی بجنات نعیم

که خانهٔ دل ما را ندیده مرهون ساخت رباعی
تا در طبعت غبار حادثه باقی ست

نگذشته ز روی پل جانکاه جحیم
نتوان شدن آئینهٔ اسرار قدیم

فآن قاصدان نسیم و صبا بسان دم تیزی قدم راکار فرموده بزیر پایهٔ عرش آن سلطان بنده نواز رسیده آواز دادند که آن بندهٔ خاکی بتائید و مدد این جناب از آفت وادی جوع و عطش سلامت گذشته در وادی رنج و الم درآمده خیلی ناتوان گشته است همین که جز این حال بگوش سراپا هوش آن شاه باجمال و جلال رسید چهار جنیان دیگر را نیز که تسلیم و رضا و همت و عفت نام داشتند بحضور خوانده فرمود که اکنون شما فی الحال بجناح استعجال برحال آن مسافران خسته احوال برسید و امداد و اعانت نموده همتی و جرأتی و تسلیمی و رضائی از اثر ذوات بابرکات خویش بخشیده شتاب ازان بلیات نجات داده آن خاکی ذره آسای سر بهوا برافراخته را تا بپایهٔ عرش برین ما رسانید و بزیر اقدام ما لیست گردانید تسکین دلش بخشید آن جنیان و پریان همراه نسیم و صبا بحال آن مسافران نزول کرده تائیدی و مددی رسانیدند و همت و جرأت بخشیده ازان وادی هم بخیر و عافیت گذرانیدند و دران چنان وقت و حال از زبان آن خاکی خوش حال بطرفه کیفیت احوال این چنین مقال را شنیدند اگرچه هیچ معنی سخنانش را نفهمیدند غزل

دیدی آئینه و بلا شدهٔ
اثر ابتلای عشاق ست
سهو ما ربخشش نمی خواهد
باد وصلش نمود استقبال
از کوی که برخاسته رهست بگو

باز خود را ببین جدا شدهٔ
اینکه بر خویش مبتلا شدهٔ
بی سبب رنج تا کجا شدهٔ
خاکیا گر ز خود جدا شدهٔ باعی
ای گرد بچشمم آشنا می آئی

آشنا پیش لست بیگانه
صنما قصد جان من داری
نام صلح ست باعث جنگست
ای باد صبا طرب فزا می آئی

سخت بیگانه آشنا شدهٔ
دشمن بندهٔ خدا شدهٔ
بس که آبادهٔ جفا شدهٔ
از طوف کدامی کف پا می آئی

غزل

دگر از رشک خود رنجیده باشی
ز منع پاسبانت شکوه کردم
همه گل کرده چون کوه شفق لعل از رگ سنگم
نباشد آشنای گوش کس بانگ شکست او
سراپا سوختم اما زیارت گاه نیرنگم
دمد بر آسمان صور قیامت گردباد او
که مرغ قبله نما گشته است نامه برم

بتو از ضعف ننوشتم کتابی
ندانم تا چه زان فهمیده باشی غزل
میان عکس و یار آئینه گر سد سکندر شد
ز سنگ سرمه آیا گشته پیدا شیشهٔ رنگم
شگفتنها بگلزار شهادت هم نصیبم نیست
بصحرائی که نالهٔ خاکی صد محشر آهنگم غزل
چنان برفتن آن کوی از خود ممنون

اگر آئینه روشن دیده باشی
ز قاصد حال من پرسیده باشی
فشردم از غمش اما تماشا گاه صد رنگم
من آن یک پرده حیرت در گرد چند فرسنگم
بود هر مشت خاک من شفق در شام زلفش
ز بس چون غنچه پیکان جان سخت دل تنگم
چنان بسجدهٔ آن کوی اهل همت اسیرم
که همچو بید فتاده بپای خویش سرم

چو جهان تو آید کسی جهان میزبان گردد
جهان برهم زدم تا کسی بی نزدیکی طلب کردم
زغربت تا کشیدم هر کجا چون سر به شب کردم

بسعی خویش نتوان یافتن راه دهانش را
بری میخواستم تاراج بازار حلب کردم
نه با ویرانه سازد وحشت من نی بآبادی

اگر لعل لب او خاکیا سنگ نشان گردد غزل
سیه چشمی ز بس دور از وطن آواره ام دارد
برنگ سیل از عشقش جنون بوالعجب کردم

هنوز از عهدهٔ شکر جنون بیرون نمی آیم
درین محفل دل نو سیه را عیشی گر باشد

ز هر چاک گریبان غنچه سان گر طرح لب کردم
تهی مینا شکستم باده در جام طرب کردم

درآمدن خاکی ثابت قدم در میان وادی رنج والم و یاری کردن کسان آن سلطان که تسلیم و رضا و همت و عفت نام داشتند

چنین گویند که چون بر حال خاکی ناتوان و آن بیچاره مسافران بدرقهٔ تائید و مدد آن سلطان جن و انس رسید خوش دل و توانا گشته آن وادی جوع و عطش را بآخر رسانیدند و از آفات آن نجات یافته در وادی دوم که وادی رنج والم بود داخل گردیدند اما درین وادی هم بسیار رفیقان هلاک شدند و اکثری طاقت نیاورده بی خبر و اطلاع پای رفاقت بجدائی نهادند و در آن چنان مقام بلا و شدت خاکی با همت باین چنین سخنان نوا برکشیده از شوق خویش از همه پیش پیش روان میگردید غزل

گرچه امکان تصور نیست وصل چون تویی
آه اگر روز قیامت چون شب هجران بود
آفتاب رحمتی از لطف بر خاکی بتاب
از هر جفا مرا بتو مهر دگر شود
از چشم دل بهر بینم و صد آه می کشم
چشمی زگناه خویشتن می پوشم
پیش تو بچشم خون فشان می آیم
خواهی بطلب خواه بران می آیم
امروز کسی که از تو بگرداند رو
هرگز نکشد منت درمان دردم

در ره عشق تو پا از سر کنم تا جان بود
می کشم هجران برامید وصل تا امکان بود
فرخ آن شهری که باشد چون تو شاهی شهریار
تا بکی چون سایه با خاک سیه یکسان بود
ما ره بسوی مقصد اصلی کجا بریم
ای وای از آن زمان که تا از نظر شود
قومی دگر اند پختگان خشم و
از شوق بپای دل و جان می آیم
رباعی ای قبله هر که مقبل آمد کویت
فردا بکدام دیده بیند سویت رباعی
دردی که ز من به نیم جانی راضی ست

در ره دوست همچنانم پای در میدان بود
با شب هجران مکن روز قیامت را قیاس
خرم آن کشور که در وی چون تویی سلطان بود
غزل مهر تو در دلم ز جفا بیشتر شود
ما را اگر عنایت تو راهبر شود
رباعی با جسم چو کاه خویشتن میکوشم
از خامی کار خویشتن می جوشم رباعی
مطلوب منی و من بجان طالب تو
محراب دل شکستگان ابرویت
در راه وفا بعهد درستی فردم
اگر کام دلش رانند هم نامرد هم فرد

القصه آن جنیان بموجب حکم و فرمان همان زمان روان گردیده بمیان قافلهٔ آن مسافران رسیدند و از اثر ذوات بابرکات خویش نفوس پریشان آن خاکیان را نیز بجمعیت و اطمینان رسانیدند و از آن وادی خطرناک بسلامت گذرانیدند و دران چنان وقت و حال از زبان خاکی خوش خصال بعجب کیفیت احوال این چنین مقال می شنیدند

قاصدی چابک تر از باد صبا خواهد دلم
زخاکم سجده گاهی ساز دار قدرت عجب نبود
بروی بستر گل همچو زلف دلبران غلطم
بهم خواهد رساندن عزت من خاک یاقوت
که مانند نگین شد نقش بالم خط پیشانی
سبک روحی ترا طاعت فنای خویشتن باشد
دگر چون بوی گل دست من و دامان عریانی
شهادت عشرت دیگر بود دل خستگانش را
بدار الملک عشقش خاکیم تا یافت دیوانی
حنای ناخن شهباز گشته خون دلم
دل شکسته بجز کاسهٔ گدائی نیست
دماغ بستر گل دارد این بخود مغرور
عبادتی که کنم مختفی ریائی نیست
درستی تو از این چرخ دل شکن مطلب
درین سفینه بجز کاغذ حنائی نیست غزل
غمگین نمی شوم که بنازی دلم شکست
طاؤس را نگو نتوان این چنین شگفت
قدح لبریز چون از باده شد مطلق عیان گردد
زمین از پا چو بنشیند قرین آسمان گردد
مرا از سرگذشت طور روشن گشت این معنی

غزل بدشت عشق هر گامی بیا که هر دان غلطم
دو روزی گر ز راه عجز بر آن آستان غلطم
بدوش و بر مرا خواهد قبول عشق پروردن
اگر در خاک خواری چندگه چون پهلوان غلطم
سپند آسا بدوش ناله از گرمی شوقی
که دارد همچو صبح از دم شمردن سبحه گردانی
بطفلی بود از آب و گل من پا بگل آلودت
بکوی یار باشد جان فشانی عید قربانی
غزل مرا بخویش و ترا با من آشنائی نیست
بهیچ رنگ مرا صورت رهائی نیست
بتان صورتی عالم ز خود چه بیخبراند
بخون طپیدن دل غیر میرزائی نیست
سفید گشت ز تاثیر مرهمم کافور
بکوهسار فلک کان مومیائی نیست
از فیض سجدهٔ توام از بس جبین شگفت
شادم ازین که خاطر آن نازنین شگفت
از فیض گریه ام بسر کوی آن نگار
شود هر گاه پر از آب این کشتی روان گردد
زبام و در کدورت بارد از نا آمد نهایت
که هر جا جلوهٔ ماهی بود خار اکتان گردد

فرد دیری آرد بمشتاقان نسیم پیرهن
غبار ناتوانم کاروان در کاروان غلطم
سیه روزی نگردد مانع عیشم به بیتابی
چو طفل اشک اگر در راه شاه دلبران غلطم
غزل سراپا که مرا شوقی سجود یار ارزانی
براهش رفته ام از خود الهی بر نگردانی
گریبان جنون هم چاک شد آخر درین موسم
وفای من هنوز ای شوخ بی پروائی ارزانی
خیالش هر زبان حاضر و تصویر قلمندان است
میانهٔ من و تو جان من جدائی نیست
بملک حسن که رسمش تمام بیرحمی ست
درین دیار کسی قائل خدائی نیست
بزیر پردهٔ چشم ست گریهٔ دل من
بچشم داغ غم امروز روشنائی نیست
برنگ گل دل خاکی چو ته به ته خون ست
هر جا که سر نهاده ام آن گل زمین شگفت
داغم گل همیشه بهار جنون بود
چندانکه چشم کار کند یاسمین شگفت غزل
عروج خاکساران نیست جز افتادگی دیگر
تو گر در خانه ام آری صفا آئینه دان گردد
دهد جا تازه زخمه نازرا داغ وفای من

بهر که داغ بزاری نباشدش منشین
که با تو کار نباشد گمان مردم را
ترا که عار ز تشبیه ماه مے آید
چه سود وا زون اکنون عنان مردم را
پیش تو ز خویش دست برداشته ایم
هرگز گله از درد نهانی نکنیم

غلط مکن بتو گفتم نشان مردم را
دگر ز تربیت چشم خویش دست کشی
بماهتاب مفگن بکتان مردم را
رباعی ای ابر کرم هلاک درویش مخواه
خاک ما را غبار ازین بیش مخواه
زان گشته ام از ضعف خیالی که گهی

یقین که کار نسق خواهی آن جهان دادن
اگر ز من شنوی داستان مردم را
فتاده ایم چو خاک و دوا سپه می تازیم
ناکامی تشنگان دل ریش مخواه
رباعی آنم که فغان ز ناتوانی نکنم
چون بگذرمش بدل گرانی نکنم

و چون نسیم و صبا بجناب آن سلطان با جاه و جلال رسیده همه حال و قال او را گذارش نمودند آن قدردان بجانب مقربان و مصاحبان خویش که از نوع جنیان و پریان بودند متوجه گردیده فرمود که شما حال آن بندهٔ خاکی پر ملال مرا شنیدید و چیزی از حقیقت وفاداری و جان نثاری او فهمیدید که ما او را ازین در بار بآن بی عزتی و خواری رانده بآن همه بلا مبتلا گردانیده بودیم و هم دران دیار آن قدر عزت و افتخار و مال بی شمار عطا فرموده بودیم لیکن باز آن بندهٔ وفادار من جبار و قهار را نمی گذارد و سوای من بی نیاز ناساز گار دیگری را نمی خواهد چنانچه آن قدر محنت و شدت کشیده باز بکنار من دویده می آید گر مرا اور مهربان خود میداند که دامن کبریائی و دامی بی پروائی مرا از دست عاجزی و غریبی خویش نمیدهد قرد

بس که تخم خاکساری خاکی ما کشته است	گرد باد از مزرع او خوشه چینی می کند

چون آن مقربان مرضی دان از جناب سلطان این سخنان درباره آن غلام خاکی شنیدند زمین نیاز بوسیده بعرض رسانیدند که آن بندهٔ طالب وفادار چند گاه بحضور دربار مانده علم و معرفت بر کمال حاصل کرده است یعنی این جناب بنده نواز را از هفتاد مادر مهربان مشفق تر فهمیده است و هر عتابی و خطابی که برای تربیت و هدایت او بر حالش مبذول شده است آنرا عین حکمت و مصلحت و محض صواب و خیریت خود دران می داند و چنانچه سابق ما رتبهٔ علم و عرفان او را معلوم کرده بودیم حالا پایهٔ استقامت و وفاداری و مرتبهٔ اخلاص و بردباری او را نیز بچشم خویش مشاهده کردیم پس ای شاه عادل دادگر انچه بیشتر در حق آن بندهٔ خاکی عنایت و مرحمت فرموده بودی بسیار بموقع بود و آنچه الحال دست گیری و مغفرت خواهی نمود بجا و انسب خواهد بود پس آن سلطان چهار جنیان را که صبر و قناعت و ایثار و شجاعت نام داشتند بحضور پایهٔ عرش خویش طلبیده فرمود که الحال شما همراه این نسیم و صبا بطرف آن خاکی بینوای ما بروید و بصورت انسان در حلقهٔ صحبت آن مردمان داخل گردیده طریق معامله و اطوار گذران خود را بآنها نموده برنگ خود صابر و شاکر گردانید و هم از اثر ظاهر و باطن خویش آن بیچارهٔ ناتوان و مسافران دلریش را امدادی و تائیدی رسانیده آن منزل دشوار گذار را آسان ساخته تا بدین مقام بی خوف و خلل رسانید

وز جان بگذر گرت هوای سفرست فرد
فرد خاکی شتاب دارم و دل مانده در قفا
اول از رفتن خود مژده به رهزن می داد
چون من هلاک دی توام رخ ز من متاب
کان آب رفته باز بیاید بجوی تو

فانوس شمع راز سفر سد راه نیست
گاه انتظار می کشم و گاه می روم
غزل سازم قدم ز دیده و آیم بسوی تو
بگذار تا هلاک شوم پیش روی تو
روزی نگفته‌ای تو که خاکی غلام ماست

زندان چرخ گرم روان را چه می کند
فرد هر کجا قافله سالار محبت می رفت
تا هر قدم بدیده کشم خاک کوی تو
ای دل ز دیده گریهٔ شادی طمع مکن
ای من غلام لطف همان گفتگوی تو رباعی

گر شوق امید رهنمائی دارد | بر خاک قناعت عصائی دارد | از دوری راه و منزل افسانه مخوان | لغزیدن پا گام رسائی دارد رباعی

در گلخن زندگی که دود دش من و ماست
دل آتش دارد و نفس همه باست رباعی
اما ز تو در هر سر مویم ای عشق
که بند دراه بر امید من امیدگاه من
اگر داغ غمت دیدی وگر خاک رهت بودی
کر روز و هفته را بیرون کند از سال و ماه من
هر کف خاکی دریغ ادیست جام جم ببین
میکند خیل ملائک سجدهٔ آدم ببین
بوالهوس هم سر گذارد بر خط فرمان عشق

غیر از تب و تاب هر چه جویند خطاست
هر چند که آ. کم تف این بادیه برد
چیزیست که روح القدس از حسرت مرد
همه سیعم ندارم هیچ در تقصیر تقصیری
نه جم گفتی نگین من نه کی گفتی کلاه من
با شکست غم چو خاکی جمله عالم را قدم کردم
چشم بکشا عالمی بیرون ازین عالم ببین
در طلسم کثرت کونین شور وحدتست
گردن خس بر در امواج دریا خم ببین

این جا آسودگی گمان نتوان برد
هر چند که ذره‌ام درین بادیه خرد
غزل چو می بینم ندارد آنقدر قدر گناه من
مگر عفو ترا روزی بکار آید گناه من
چنین بالد اگر درد غمت بر خویشتن شاید
که زین مساح گردونم طناب آورد آه من غزل
غافل از تسبیح انفاس حضور دل مشو
یک نوا در پردهٔ آواز زیر و بم ببین
و وقتی از کمی طاقت و توان دست

و پا و جسد ناتوان خود را هم بیکار و بی اختیار می فهمید عجز بشری خود را مشاهده کرده زار زار می نالید و دست دعا بجناب همت و ده و قوت بخش خویش برافراخته برای استمداد و تائید فریاد می کشید که

من عاجزم من عاجزم تو قادری تو قادری

من بیکسم من بیکسم تو بیکسان را یاوری | تو هم از بی وفائی همرهان بدین عنوان می نالید غزل

ببین قافلهٔ عشق بی رهی کردند
براه عقل برفتند ابلهی کردند

هزار بادیه زین ناموفقان پر بار
حدی کشان مقامات عشق آگاهند

که محمل دلم از بار خود تهی کردند
که این عقل بفنون آگهی کردند

ز همرهان بکنالم که کوتهی کردند
گذاشتن چو منی را نه از مروت بود
بیار شانان شمع راه گرم روان

بده بکوری آنان که گمرهی کردند
چنین برد غمم و گر توان مردم را
نه شستهٔ مژه خون فشان مردم را

نوید بخت بخاکی رسان که اهل طلب
عجب که ناله نسازد فغان مردم را
بسر زبان نتوان شکر ناتوانی گفت

جماره گرم بیاد شهنشهی کردند غزل
چه دلبری تو که هرگز بگریهٔ شادی
نکرد عشق تو ضائع توان مردم را

آه کز دامان صحرا هم جدا افتاده است
قرعهٔ سرگشتگی بر نام ما افتاده است

نارسائیهای بست ما رسا افتاده است
از بدخشان و یمن کم نیست کوی قاتلم

همچو مخموری که در میخانه باشد سر شکن
خون ناحق گشته از بس جا بجا افتاده است

تاجر خبیر از شنیدن این تقریر اعتماد بر تقدیر کرده لنگرها بجهاز افکنده خاکی را مع همه یاران ورفیقان ازان مکان فرود آورده بمیان آن بیابان روان گردید چنین گویند که چون آن طالبان صادق ورفیقان موافق بدان راه طلب خود درآمده قدری بیابان رابی سپر گردانیدند به بیش یا درشت آن وادی شنیدهٔ نادیده که آنرا وادی جوع و عطش می نامند پیدا گردید چنانچه دران بیابان بسیاری از رفیقان و همراهان و همه اسپان و مرکب سواری مردمان هلاک و سقط گردیدند واکثری از رفیقان باقی ماندگان از رنج و بلا بستوه آمده بی وفائی نموده ازان جا رفاقت را گذاشته و رجع القهقری را کار فرموده خویشتن را بجانب آن کشتی روان ساختند و بعضے ازان بمیان همان بیابان هلاک گشتند و کسانی که بمیان جهاز هم رسیدند نیز تباه گردیده ازان سوماندهٔ وازین سورانده گردیده هم بناکامی رسیده غرق دریای نامرادی گردیدند و آن اقلی که بهمراه آن خاکی باقی مانده بودند هم از بلای فقر و فاقه عاجز گردیده می گفتند که ای خاکی ما راه طلب و کار عشق بازی را آسان و بازی می دانستیم لیکن چون دران درآمدیم و پا گذاشتیم حقیقت و ماهیت آنرا خوب دریافتیم که بهر قدم از مال و ملک مالوف و مانوس خود جدا می گردیم و بری می آئیم بلکه در هر دم از تمام دنیا و سوای مولی فانی می شویم پس خدا را حالا بر حال ما بیچاره رحمی نموده قدم مستقیم خود را ازین وادی جان گزا برگردان و ما را بیش ازین هلاک مگردان

سه بلای عشق و لا سخت جانستان بودست
ز دل مپرس که او نیز در میان بودست
فرد در اول منزل جرس آهنگ فغان کرد

ز عشق هر چه تو میگفتی آن چنان بودست
فرد پنداشتم که دفع ملال ست عاشقی
فریاد که از دوری راهش خبری نیست

میان خون جگر بوده ام ز دوری او
کی داشتم گمان که چنینم زبون کند
دران زمان خاکی به پیش آن سبک جگران

خندان گردیده می گفت که ای نامردان و کمتر از زنان زنان هندوان که برای سوختن بهمراه لاش شوهران روان می گردند وازان مکان نمی گردند آخر شما روزی بمرگ حیوانان می میرید پس چرا بسان مردمان مبارزان شهید نمی گردید تا خون بهای بی بها حاصل نمائید و همین تمام گردیدن درین راه پر آزار و کارزار تمامی کار خویشتن دانید و بزودی از بیش آن دون همتان روان گردیده بدین چنین قال حسب حال یاران و تن ناتوان نوا بر کشید و بجانب مقصد خویش راهی گردید

فرد ز همچشمان ندارم چشم یاری
می بایدم بدرد دل دیگران رسید
رباعی در وادی فقر کش نه یاد نه سرست

مگر بر من دل دریا بسوزد فرد
فرد زنی کز دست و پا در فقر مردی
راهی ست که در هر قدمش صد خطرست

احوال من مپرس که با صد هزار درد
تنها در خشک کردن پهلوانی ست
مردانه قدم نه و میندیش ز سر

رسیدن خاکی جانباز در بیابان طاقت گداز که آنرا وادی جوع و عطش می نامند و هلاک گردیدن رفاقت گذاشتن و رو بفرار نهادن بسیاری از همراهان و رفیقان و مرکب و اسپان سوار گمرهان و مدد رسانیدن نقیبان آن سلطان دل ستان که صبر و قناعت و ایثار و شجاعت نام داشتند بحال آن ناتوان

القصه چون خاکی بلند پرواز سبک تاز از هفت دریای زخار عبور نموده تا مدتی منازل و مقامات دریای شور را که محیط عالم ست هم طی گردانید به پیش چشم زمین جزیره نمودار شد دران زمان تاجر خبیر بعرض رسانید که ای خاکی طلبگار یار و خواهان دیدار بدان بار دران سفر با اختیار که جهاز من تباه شده بود بجزیرهٔ رسیده که بر لب دریا آن شهرهای جابلقا و جابلسا بود و این بار که بعد آن همه شدت و خرابیهای بسیار بدین جزیره رسیده است درینجا هیچ آبادی و شهری نمی نماید پس درین زمان بخاطر دشوار پسند تو کدام تدبیر می آید که چندی دیگر هم درین جهاز بوده راه بیراهی و جادهٔ تباهی پیمائی یا درین این جزیره فرود آمده در راه طلب قدم از سر ساخته جاده پیمائی و طالع آزمائی نمائی از شنیدن این مقال فی الحال خاکی با کمال سر بیبال را بگریبان خیال فرو برده برخواند رباعی

در بحر محیط کشتی ماست تباه
اندک نفسی و آتشی می باید
در بیشهٔ ما شیروشی می باید
تا کوران را عصا کشی می باید

فرد
در ان بحر محیط افتاده ایم
که هر موجش هزار ناخدا هست

تا کار سے کند چشم جز دل نمی نماید
این بحر بی کران ست ساحل نمی نماید
در گرد هستی ما گم گشت جلوهٔ یار
صحرا غبار دارد محمل سے نماید

و بجانب محبوب با جمال و جلال خود متوجه گردیده برای احوال پر اختلال خویش استمدادی نمود دران زمان بجان او از جناب ملهم غیب همین الهام نمود که ای خاکی چون تو جسد خاکی داری پس چرا پا بمیان کرهٔ خاک نمی گذاری و از قدم فرسائی برای چه پاهای خود را معطل و بیکار می داری از شنیدن این تقریر خاکی دلگیر بدان تاجر خبیر گفت که ای هادی طریق و ای مشفق شفیق درین زمان از جناب جانان همین الهام بیان دل و جان می یابم که راه دریای بی سر و پا گذاشته بباد به پیمائی در آیم که کرهٔ خاک را با تن خویش مناسبت تام می یابم شاید بهمان راه دو دیده بکعبهٔ مقصود گرائیم غزل

برنگ سایه خواهم سجدهٔ این خاک پا کردن
نماز با حضور دل توان اینجا ادا کردن
میان ما و [illegible] یک آسمان دوری نشد حایل
بهجران چرخ نتوانست دل از دل جدا کردن
ثنا در تکیه بر دریا کند تا دست و پا دارد
عمل بشرطست و می باید توکل بر خدا کردن
چه آسان صبح محو جلوهٔ خورشید می گردد
ز جانان یک نگاه گرم و از ما جان فدا کردن
چه جای همدمی با غیر در بزم ادب خاکی
نباید خویش را با مطلب خود آشنا کردن

رباعی
زنهار مگو که بندهٔ گمراهم
هر جا که روم ز راه او آگاهم
عالم همه آستانهٔ درگه اوست
هر جا که منم ساکن آن درگاهم

غزل

صد سال فرو روی بقارون نرسی
کوتاه سخن تمامی روی زمین
هر کس که ز دین کند سخن دشمن اوست

رباعی خسرو علم مراد افراشته گیر
آورده بدست و باز بگذاشته گیر رباعی
هر خفته که خواب او خوش و شیرین است

چرخ فلکت بفرق بر داشته گیر
اهل دنیا که کرده با شهوت خوست
بیدار کنند را نمی دارد دوست

و خود بشوق تمام بجانب کعبۂ مقصود خود خرام نمود و هر روز جهد و سعی کرده منازل و مراحل دوری و اسباب و علامات فراق و مهجوری را قطع نموده از شهر و دیار دلربای خویش قریب می گشت و در آن وقت و حال بخواندن این چنین اقوال نواها میکشید رباعی

زین پیش که دل قابل فرهنگ نبود
تا بال نداشتم قفس تنگ نبود غزل
سایۂ داغ جنون از فرق عقلم کم مباد
آتشم و در خرمن مال و منال افتاده ام
چرخ گردان بشتهای روز و شب بر من تند
این قدر قوت که بر راه شمال افتاده ام
الهی خاک را کار با آن نقش پا افتد
برون از آب بدماهی و مرغ از هوا افتد

از پیچ و خم تعلقم ننگ نبود
همتم من در تمنای وصال افتاده ام
در پناه آفتاب بی زوال افتاده ام
نیست زنجیری که بتوانم بشیری بشکست
حیف آزادی بدام ماه وسال افتاده ام
صد جهان جان هر قدم آرد بجا خاکی نشان
درین ره قرعۂ دولت همه بر نام ما افتد
چو ابر و برق اشک و آه من آواره تند شان

آگاهیم از هر دو جهان وحشت داد
ماهی تفسیده بودم در زلال افتاده ام
همسرم در کشتن شمع و چراغ آرزو
از نگاهی در کمند آن غزال افتاده ام
از ضعیفیها چه گویم داده عطر طره
از چه در فکر بر آورد و وصال افتاده ام غزل
بذوق خاکساری گر طبائع آشنا گردد
درین صحرا نمی دانم کجا خیزد کجا افتد

غزل چه باد عزم سر کوی یار خواهم کرد
هر آبروی که اندوختم ز دانش و دین
بهرزه بی حیی و معشوق عمر مے گذرد
چو شمع صبح شدم از هوای او روشن
بیاد چشم تو خود را هلاک خواهم ساخت
صبا کجاست که این جان خون گرفته چو گل
اکفات و رزق نه بخشد صفای دل خاکی

نفس بهوی خوش مشکبار خواهم کرد
نثار خاک ره آن نگار خواهم کرد
بطالتم پس از امروز کار خواهم کرد
که عمر بر سر این کار و بار خواهم کرد
بنای عهد قدیم استوار خواهم کرد
فدای نکهت گیسوی یار خواهم کرد
طریق ترک و تجرد بکار خواهم کرد

غزل منم که عربده انگیز گرم خویانم
قدم ز هر سر مو کرده ام براه طلب

چو ذره سوخته آفتاب رویانم
بصد هزار قدم راه وصل پویانم

ز نیکوان نرسد غیر نیکوئی هرگز
فتاده وانه نادیده ام بخاک نیاز

همین منم که بحالی هزار نکویانم
نوای بهار کرمست دگر رویانم

بهجر ساخته خاموش طوطیم خاکی
بروی آینه روی سخن بگویانم

هرکس می خواهد همان در خور خویش
کیفیت احوال این نواها بر کشید فرد
مرد صحبت نیستی از دیدها مستور باش
گر گشت دگر انگشت نریک بند کم دارد فرد
سه در دهر بس که ریشه دو جا بجا ترا
جز شکست کعبهٔ دل ناید از اصحاب فیل رباعی
آری چون بحر در تلاطم آید
کمن از ره بجز از نقش بوریا دارم
اگرچه آن مژه سودای دل نه در بر هم

خاکی آزاد خوش حال از شنیدن این مقال آن گرفتار بند جاه و مال تعجب

خسرو از ترک دنیا این قدر تا خیر چیست
از بلادوری طمع داری ز هر دم دور باش فرد
خاکت هنوز روی هوائی ندیده است
جان کندن است کندن دل زین سرا ترا فرد
از گردش ایام که پر شور و شر است
باشد خطر کشتی و خس بی خطر است
بلند و پست جهان نیست تا نخ تیرم
توقعی ز نگاهای آشنا دارم

بهنش یک آستین بالشت پای بشین نیست ۵
اگر مروی ز تخفیف اسباب تعلق زن
با عشق هم سفر نتوانی شدن مشو
ای مسلمانان حذر از صحبت ارباب جاه
مفلس خوش وقت و منعم اندر ضرر است
غزل ز تیغ حادثه اندیشه کجا دارم
که همچو سایه ز افتادگی عصا دارم
شاه گرفتار از شنیدن این حرف و گفتار

باز بمقابلش بدین سخنان موزون تکرار نموده حقیقت احوال خود در معرض گزارش

که پا ز کاهلی خویش در حنا دارم
اگرچه طاقت جنبش براه عشقم نیست
هزار معنی افتاده پیش پا دارم غزل
غلط است طعنهٔ غافلان چو جرس نطق بی مقال من
بکیفیت جلال بجانبش دیده نیز بر خواند تتمه
نبری گمان بسکندری که شود حریف قلندری
تاسف بسیار اظهار نموده برخواند

ز بیم آنکه درین ره خطر بدنبال است
هنوز از آبله آتش بزیر پا دارم
بقصور من چه کنی نظر همه تن ظهور خدائیم
که بود هدایت گمرهان گل خیر سر ره درائیم
نه بسوی کعبه کنی گذر نه بدیر او فتدت نظر
نرسد نامی تو نگری بجناب پاک گدائیم
فرد شهر کوران است بی تو جسم ما

تتمه بگوی سعی تردد ز من نمی آید
چه توپ می روم و روی بر قفا دارم
بسان طبع روان سیر این جهان دارست
که کنار پست ازل و ابد کمال بی سر و پائیم
خاکی شوریده حال از شنیدن این مقال
زخود آگهی بودت اگر که نه از صنیم نه سنائیم
باز آن جهاندار بر فراق آن عارف هوشیار
چشم مردم بس که در دنبال تست

القصه خاکی بدرد غمناکی آن شهریار و دیگر مردم بسیار آن دیار را از ان جا رخصت گردانیده برخواند ۵

عشق بر خاکسترت ننشاندی ار زنگ باش
از موی سر علم کش و صاحب کلاه باش
صد طاعت است در خم محراب انفعال
صد عقل برای یک جنون در کار است
رباعی ای شاه تو از عقل بجنون نرسی

شق نگردید از شکوهٔ غم دلت تنگ باش
کم نیستی ز شمع درین وحشت انجمن
چندی بسر نگونی فهم گناه باش رباعی
تو طالع ارجمند داری بگریز
نمرود اگر شوی بگردون نرسی

غزل تنها رو آبه ملک جنون پادشاه باش
پا گرد لیلی سعی نشد سر براه باش
صد تجربه و صد آزمون در کار است
کاینجا همه بخت واژگون در کار است
زنهار فرو مرو بدنیا که اگر

دست آن تاجر جویای زر و مال را گرفته بمیان آن دشت وجبال که معامله و کار آن میر شکار و آن دو سوار به بیان و اظهار در آمده است برده بزیر همان درخت رسیده آن گنج دفین را بدو نموده گفت که این قدر زر بخبر دآن خبر جان پرور بردار و بخرج راه صواب خود در آر که اگر من از فضل پروردگار بدان ملک و دیار می رسم و سعادت ملازمت آن ملک ستار و غفار خود حاصل می کنم ترا هم مقرب خاص او می گردانم و دولت بر کمال و ملک بی زوال بتو می رسانم همین که آن تاجر طالع مند را بی محنت و رنج آن قدر گنج رسید خیلی خوش و خرسند گردیده بجان و دل معتقد و بندۂ حکم و فرمانش گردیده بشتابی تهیۂ آن سفر مبارک نموده بر کابش حاضر گردیده بدین چنین قال موزون حسب حال نوا بر کشید

و او دلالت شتابی آن سفر بالظفر می نمود رباعی

بگشای نظر که هر نظر دیدار ست
هفت اخترم از شش جهت این نامه نوشت

ای آنکه ز معرفت بفرقت تاج ست
بردار قدم که هر قدم معراج ست رباعی
کز پنج حواس و چار ارکان و سه روح

بایست شهی که عالمش محتاج ست
ده عقل ز نه سپهر و ز هشت بهشت
ایزد بدو کون چون تو یک تن نسرشت

دوران وقت و حال خاکی خیر مآل بدین قسم قال حسب حال نواها میکشید

رباعی خاکی چه نشسته جنون برپا کن
زین گرد برون خرام و مژگان وا کن

افسر دولت بوحشتی سودا کن
رباعی خیزم که نماند بیش ازین تدبیرم
ورنه بروم بر آستانش میرم فرد

محرومی دیدار همین خود داری ست
در خود همه شمشیر زند یا تیرم
ندارم باکی از دوری ره لیکن از آن ترسم

گر دست دهد که آستینش گیرم
خدا نا کرده آید گرده من پیش راه من

غرض که خاکی صاحب تاثیر بسیار گدا و فقیر و غنی و امیر را تالیف قلوب نموده بجانب دل ستان و سلطان خود دعوت فرموده از ملک هندوستان بطرف باغ و بوستان آن جان جان مع همه یاران و دوستان راهی گردید

دران زمان بدین چنین سخنان نواها میکشید فرد
دارم دلی که دارد هر ذره اش هوائی
گرداندن رخ ست ز دنیا سلام ما

عضو عضوم را جدا ذوق طواف کوی اوست
چون خرقۂ گدایان هر پارۂ زجائی

گر قدم در ره گذارم کاروانی می شود
دل قبله و نیاز نماز مدام ما

و چون بسرحد هندوستان رسید شاه جهاندار مال و متاع بسیار گذرانیده بهزاران ندامت و افسوس قدم بوس نموده به نیاز تمام بعرض رسانید که چون من گرفتار دنیای خراب و عالم اسباب ام برکاب مرد آزاد رسیدن نمی توانم لیکن خود را غلام بندۂ آن سلطان جن و انس می دانم و از همین جا آداب بندگی و سر افگندگی بجا می آرم و تائید و مدد آن جناب بر حال خراب خویش می خواهم و بحال غم و اندوه رسیده چشم پر آب نموده برخواند رباعی

یارب بره تو غیر شیون چه کنم
یک ذره دلم نگشت روشن چه کنم
خواهم به بلندی بگرایم لیکن
خود همت پست و افتادۂ من چه کنم

رباعی شاه از تو بمقدار حشم فضل اندیش
درویش باندازۂ درد دل ریش
القصه کسی از طلبت غافل نیست

بامردم آن مقام معاملهٔ خرید و فروخت جنس نموده سود بسیار و نفع تمام حاصل کردم و بعد چندی چون باد مراد وزید
کشتی را روان کرده در ملک مغرب رسیدم لیکن ازان باز هرچند که سعی می کنم و جهاز را بر باد مخالف هم می گذارم باز
بدان مکان پرسود و بهبود نمی رسم همین که آن خاکی پر انتظار ازان خلاصهٔ تجار این خبر فرحت اثر شنید بسیار
خوش دل گردیده به بشاشت تمام برای تعظیم آن مبارک اقدام از مقام خود برخاسته او را ببر درکشیده پا و چشمش را بوسیده
و دیده و سر خود را بران مالیده گفت که این پای بدان چنان جا رسیده و این مردم چشم آن قسم مکانهای متبرک را دیده آمده است
و بتعجب کیفیت و طرفه حالت بدین چنین قال موزون حسب حال نالها کشیده بی اختیار زار زار نالید غزل

غریب و عاشقم از در دیار می گریم | ز درد یار و ز درد دیار می گریم
بعمر کوته ناپایدار می گریم | بجای سبزه چه مردم گیاه می روید
خاکی نی شادم و نه کلفت ناکم | نی باب خرد نه قابل ادراکم
چندان افسرده ام که گوئی خاکم | رباعی خاکی ز نال کار دردی دارم
این نالهٔ شوقی که ز من می شنوی | بر خاک مزار خویش گردی دارم

نداد سرو بلندش مرا چو خاکی دست
بهر زمین که من خاکسار می گریم رباعی
زین خلقت بیکار که ننگ هستی ست
تاب و تب آه گرم و سردی دارم

و بعجز تمام التماس نمود که ای تاجر غریب
نواز حالا برای خدا ناخدائی را کار فرموده کشتی تباه مرا براه در آورده تا بمکانی که ازان جا جهاز تو تباه شده بود برسان
که اگر نصیب و قسمت یاری می کند بر سر حال من نیز آن باد مراد رسیده بجانب قبلهٔ مقصودی برد و گرنه دران راه هم بر باد رفتن
خود را این خاکی سعادت ابدی میداند تاجر جهان دیده این تمنایش را شنیده بعرضش رسانید که ای درویش مجذوب
صاحب حال برای حصول این مقصد و مآل و وصول این طلب محال بسیار زر و مال می باید تا آن چنان راه دور و دراز
خشکی و تری که انواع شدائد و اقسام آفات دارد سپری گردد بمجرد شنیدن این حرف و گفتار خاکی طلبگار دیار دلدار شهریار
آن ملک را به پیش خویش طلبیده همه یاران بکار و دوستان وفادار را مخاطب گردانیده فرمود که حالا این تاجر خبر نادر
رسانیده است یعنی که ملک و دیار معمور و بادستور و بی آفت و آزار آن ملک ستار را که من شمار ادرام بدان جناب آن
مقام دعوت و ترغیب می کنم دیده آمده است پس هر که ایمانی و یقینی بر گفتهٔ من دارد و زیارت آن کعبهٔ مقصود را می خواهد
باید که بزودی تیاری سفر نماید که من بی توقف و اهمال راهی بدان راه شده و عازم بطرف آن قبلهٔ مراد می گردم بهمان
زمان آن سلطان تیاری آن سفر مبارک با ظفر برای یاران و رفیقان آن جناب فرمود و از مردمان مالدار و دنیادار
هر که ارادهٔ آن کار مصمم گردید فی الحال سرانجام زاد و راحلهٔ خود نمود و از کسان درویشان و یاران مفلسان کسانی
را که عزم درست بران کار استوار گردید کمر همت خود را مستحکم بسته بخدمتش حاضر گردیدند در آن حال خاکی مستقیم الاحوال

قابل بار امانتها مگو آسان شدیم
تا نفس واکرد دکان همچو باد ارزان شدیم
گفت وگو عمری نفسها سوخت تا انجام کار
چون مه از عرض کمال آئینهٔ نقصان شدیم
غنچه تا عرض چندین برگ گل در بار داشت
ما بتعمیر دل بی پا و سر ویران شدیم
بی تمیزی داشت ما را ناز پرورد غنا
نور او پوشید ما را هر قدر عریان شدیم
سرکشیها خاک شد تا صورت انسان شدیم
ای بسا نقشی که آگاهی بباد ما کشید
همچو شمع کشته در زیر زبان پنهان شدیم
پیکر ما را چو گردون بی سبب خم کرده اند
یک گریبان چاک اگر کردیم صد دامان شدیم
آینه در رنگ مژگان بهم آورده بود
آخر از بلغ شدن محتاج آب و نان شدیم
خاکی از ما عالمی یا درس معنی آشناست
در عدم جنس محبت قیمت کونین داشت
تا کنون زیب تغافل خانهٔ نسیان شدیم
سودا اگر در پردهٔ خون می شد زبانی هم نبود
در میان گوئی نبود آن هم که با چوگان شدیم
هر کسی ویرانهٔ خود را عمارت می کند
چشم تا وا شد بروی نیک و بد حیران شدیم
زین لباس سادگی کز شرم هستی تیره است
ما بفهم خود چرا چون حرف خط نادان شدیم

و بعد این حرف و گفتار بجانب ملک ستار خود متوجه گردیده بظاهر و باطن بطرفش رجوع تمام آورده استغاثه نمود که ای رحیم و کریم و ای هادی و مددگار هر گمراه و گناهگار اعانتی و مددی بحال این بندهٔ خاکی خراب احوال خود فرما و او را از دست این ناری حسد شعار پر آزار که دشمن برونی اوست رهائی عطا نما و هم از گرفتاری و درماندگی آن دشمن درونی دل آزار نابکار که نفس امارهٔ اوست راه نجات و طریق خلاصی بنما که او از خبر مخبر صادق این دشمن درونی را قوی می یابد که اَعْدٰی عَدُوِّکَ نَفْسُکَ الَّتِیْ بَیْنَ جَنْبَیْکَ و بموجب مقال ذو الجلال مکرهای آن دشمن برونی را ضعیف می شناسد که اِنَّ کَیْدَ الشَّیْطَانِ کَانَ ضَعِیْفًا همین که آن خاکی نار بجناب ملک ستار بعجز بسیار استغاثه نمود بهمان زمان قاصدان و رسولان آن سلطان که نسیم و صبا و باد و هوا نام داشتند به تندی و شدت رسیده آن ناری حسد شعار پر آزار را برنگ شعلهٔ نار از پیش خاکی ناتوان بی اختیار پرانیده بکنار رسانیدند و از آن باز هرگز او را قدرت و مجال بحضورش رسیدن و پیرامونش گردیدن نمی دادند

شنیدن خاکی دل گیر از زبانی تاجر خبیر خبر جزیرهٔ جنت نظیر و شتاب روان گردیدن آن بیتاب بدان صوب صواب مع بسیار دوستان و احباب

چنین گویند که مدام آن خاکی ناکام از هر آینده و مسافر که دران مقام وارد می گردید باستماع تعریف کمالاتش بشرف ملازمت او می رسید خبر شهر جابلقا و جابلسا و جزیرهٔ جنت نظیر می پرسید لیکن از هیچ کس جواب باصواب نمی شنید در آخر کار بعد انتظار بسیار بازرگانی تاجر خبیر نام وارد شده ظاهر گردانید که من بر جهاز سوار گردیده برای تجارت بملک مغرب میرفتم قضارا باد مخالف برخاست و جهاز تباه شده بجزیرهٔ رسید که دران شهر جابلقا و جابلسا بود و چون در انجا رسیدم

و اخلاق پسندیدهٔ اصحابش بدین قال می نماید که وَالَّذِیْنَ مَعَهٗ اَشِدَّاۤءُ عَلَی الْکُفَّارِ رُحَمَاۤءُ بَیْنَهُمْ پس خلق محمدی و صفت حسن الہست که با همه کس بقدر مرتبه و حال و علم و کمال و بموجب نسبت و خصوصیت رجال سلوک در خورد باید نمود و در هر امر و کار مرتبهٔ اعتدال را اختیار باید فرمود که نه از افزونی تواضع بیجا خویشتن را ذلیل و خوار باید گردانید و نه از کمی تواضع بجا و برچیدگی بی محل خود را بسان احمقان و مغروران متکبر و معجب نمودار باید گردانید و چون من هم آن آیات قرآنی را شنیده عمل بموجب آن بحال خود هم فرض و واجب میدانم ناچار و بی اختیار خویشتن را از آن چنان دنیاداران که بحقیقت کافر نعمتان اند کشیده می دارم و برای مصلحت و ضرورت بخلاف مزاج و بضد مقتضای طبیعت خود به پیش آن مغروران و متکبران و معجبان کبریائی و بی نیازی و بی پروائی فقیری و آزادی و مسکینی خود را هم پیدا و نمودار و آشکار می سازم و بموجب همان حکم و فرمان او سبحان با عاجزان و گدایان بچه قدر تواضع و فروتنی پیش می آیم که تو آن چنان معامله و کار مرا مذلت و خفت به پیش خویش میدانی

فرد

روی از هر که نه بینیم نگاهش نکنیم		مشرب آینه داریم در آمیزش خلق

و ای رقیب حسد شعار اگر از حقیقت و اسرار آن چیزهای اختراعی و کارهای راحت رسانی و حرفهای پند و نصیحت مراتب انسانی سؤال و استفسار می نمائی دریاب که در خبر وارد شده است که اَلدِّیْنُ النَّصِیْحَةُ و بیقین بشناس ای ضلالت اساس که تمام پیشهها و همه حرفهای ضروری و کار آمدنی حضرات انبیا علی نبینا و علیهم الصلوة والسلام همه کافهٔ انام کالانعام آموخته اند که آنها اعقل الناس بوده اند یُؤْتِی الْحِکْمَةَ مَنْ یَّشَاۤءُ وَمَنْ یُّؤْتَ الْحِکْمَةَ فَقَدْ اُوْتِیَ خَیْرًا کَثِیْرًا و بحقیقت این همه جهال نادان جهال اضل تر از انعام اند چرا که چارپایان و وحشیان که چرند باشند خواه پرند در هیچ امور و اسباب بهبود خود محتاج تلقین و ارشاد دیگری نیستند و بنی آدم بدون آموختن و هدایت کردن عاقلان و عالمان و عارفان و واصلان هیچ کار دنیا و معیشت و امر معاد و آخرت کامیاب و بهره مند نمی گردد پس درین عالم اسباب باسباب نیک و صواب مائل نگردیدن و باکسان نادان و جاهل نه در ساختن و هم درین جهان که مصنوع صانع حقیقی ست به صنعت حسن اضافی و نسبی که باعث راحت و آسایش بندگان الهی باشد نپرداختن تعطیل و بیکاری ست که مباینت و مخالفت دارد از سنت و حکمت الهی

یعنی نقص حقیقت یکرنگی ست		در مصطبه سرخوش بتجرع بودن		رباعی در صومعه باید بتواضع بودن
این بگفت و بحمیت ایمانی بکیفیت جلال انسانی خود در آمده ظاهر گردانید که				در عالم صنع بی تصنع بودن

ای رقیب حسد شعار تو بیقین خواهی فهمید که من بندهٔ خالص و مخلِص و مخلَص آن کریم علام بکسر و فتح لام هستم پس هرگز ترا بر من غلبه و صولت میسر نخواهد گردید که آن رحیم بی نیاز بنده نواز خود فرموده است که اِنَّ عِبَادِیْ لَیْسَ لَکَ عَلَیْهِمْ سُلْطَانٌ اِلَّا مَنِ اتَّبَعَکَ مِنَ الْغٰوِیْنَ و تعجب کیفیت حال در آمده بدین قال نوا بر کشید

غزل

طاقت و مجال عرض در خویشتن نمی یافتند و در کتب سیر مسطور است که بحضور آن جناب اصحاب برنگ نقوش تصاویر بی حرکت و تقریر می نشستند و احوال آن رجال چنان می نمود که گویا بر سر اینها طائران وحشی آمده نشسته اند و آنها ازان خوف و دهشت که مبادا پرواز نمایند بقدر یک سر مو حرکت نمی کردند و هرگز بهیچ کار و دیگر سو مائل و راغب نمی شدند و روی خود را از طرف آن قبلۂ توجه خود نمی گردانیدند که عارفان آگاه ازان طائران وحشی دلخواه مراد ازان حالت و کیفیت حضور و آگاهی و آن سرور و جمعیت قلبی که دران صحبت بابرکت حاصل می شد داشته اند و بدین عبارت نجابت آن چنان کمیاب حالت اشارت کرده رفته اند که کم کسے آن نکته را دریافته و دانسته است و آنکه دریافته است حالا هم خود را بحضور معنوی بمقابلش شناخته بمراعات آداب حضور و خدمتش پرداخته است و آن جناب باکمال که جامع جمیع صفات جمال و جلال بحد اعتدال بود با وجود آن قدر خلق محمدی در ذات شریف خود صفت جلال و کبریای آلهی همه بحد داشت که مثل آن در هیچ بشر بلکه کدام ملک تصور و خیال نباید نمود چنانچه خود ازان صفت جلال باکمال بیان فرموده است که اَنَا قَتَّالٌ ضَحُوکٌ وَ اَنَا اَغضَبُ کَمَا یَغضَبُ البَشَرُ نَعُوذُ بِاللّٰہِ مِن غَضَبِ الحَلِیمِ وَ جَلَالِ الکَرِیمِ که مشابه است بقهر قهار و ناست بجلال جبار و ای انکار شعار اگر تو ازان کار استفسار می نمائی که چرا تعظیم مردم دنیادار می گرائی و بخانۂ آنها می روی و دعوت شان را قبول نمی نمائی بشنو که وجهش آنست که در خبر وارد شده است که مَن تَوَاضَعَ غَنِیًّا لِغِنَائِہٖ ذَہَبَ ثُلُثَا دِینِہٖ و هم وارد شده است که دنیا و آنچه در او است همه ملعون آلهی است سوای ذکر خدا و آنچه برای ذکر و عبادت او بکار آید و مدد رساند و هم وارد شده است که اَلتَّکَبُّرُ مَعَ المُتَکَبِّرِینَ صَدَقَةٌ و حضرت امیر المؤمنین علی کرم اللہ وجهه فرموده است که چه قدر مناسب و زیباست تواضع و فروتنی غنیا به پیش فقرا و ازان هم زیباتر و بجاست بی نیازی و کبریائی فقرا بر اغنیا از سبب اعتماد روزی رسانی بر خدا

زمین فرو نبرد همچو قطره گوهر را	کجا فقیر بدل جا دهد توانگر را

و آنکه بخانهای مردم مالدار نمی درآیم و ضیافت آنها را قبول نمی نمایم و بچشم التفات بجانب کسان دنیادار نمی بینم حقیقت و سرش اینست که تا از دیدن چیزهای عیش و عشرت و مشاهده کردن اسبابهای شان و شوکت و چشیدن خوردنیهای پرمزه و باحلاوت و نوشیدن مشروبات باکیفیت و سراپا راحت در دل و جان و نفس و تن من ناتوان هم میل و رغبت آن چیزهای سراپا آفت و پر آزار و آن کارهای ناکردنی نابکار پیدا نیاید که صحبت و مخالطت اثرها دارد و بالطبع طبع آدمی دزدی نماید چنانچه بهمین سبب آن حکیم مسبب بحبیب خود چنین هدایت می نماید که لَا تَمُدَّنَّ عَینَیکَ اِلٰی مَا مَتَّعنَا بِہٖ اَزوَاجًا مِّنہُم زَہرَةَ الحَیٰوةِ الدُّنیَا لِنَفتِنَہُم فِیہِ وَرِزقُ رَبِّکَ خَیرٌ وَّ اَبقٰی و در جائی برای افزونی صفت تواضعش چنین ارشاد میفرماید که وَ اخفِض جَنَاحَکَ لِلمُؤمِنِینَ و در مقامی برای پیدا شدن صفت جلال باکمال آن ستوده خصال که متخلق بجمیع اخلاق ذو الجلال ست چنین حکم می نماید که یَا اَیُّہَا النَّبِیُّ جَاہِدِ الکُفَّارَ وَ المُنَافِقِینَ وَ اغلُظ عَلَیہِم وَ مَاوٰہُم جَہَنَّمُ وَ بِئسَ المَصِیرُ و در جائی خود ذو الجلال تعریف صفات حمیده

وجناب آن ظل سبحانی و آن خلیفهٔ یزدانی که هادی و اولوا الامر من ست آموخته ام و بموجب مرضی و برطبق دستور
آن ملک عادل با دستور عمل نمودن و کار کردن بحال خود فرض و واجب می دانم و هم آن آداب آدمیت و ضوابط شریعت
را از آیات قرآنی و احادیث مصطفوی استخراج نموده ام نه آنکه از عقل خویش احداث کرده ام چنانچه تو هم ازان کار و گفتار
آگاه و خبردار هستی که چون بوادی ایمن رب ذوالمنن حضرت موسی را انوار تجلی خود نمود و او را برای بجا آوردن آداب آدمیت
بدین چنین آداب تلقین فرمود که یَا مُوْسٰی اِنِّیْ اَنَا رَبُّکَ فَاخْلَعْ نَعْلَیْکَ وَاَلْقِ عَصَاکَ پس من پیرو و تابع سنت رسولان هم همان متابعت
دیدم که چون خردان و تابعان بسلام بزرگان و متبوعان رسند و بحضور مربیان و سرپرستان خود درآیند باید که بهمان آداب
فرمودهٔ الٰهی عمل نمایند تا آن محتاجان بنظر محتاج الیه شان مقبول و پسندیده نمایند و از آداب با صواب و دستور و ضوابط
مجلس و صحبت جناب حضرت خاتم الرسالت صلی الله تعالی علیه وسلم که او خلق الٰهی و آداب انسانی را بدرجه و حد نهایت
و تمامی رسانیده است چه گویم که طاقت بیان تمامی آن در خویشتن نمی یابم لیکن برای ضرورت بدین قدر اظهار حقیقت
آداب صحبت خاتم الرسالة گوش هوش همچو تو بیباک و بی شرم را تافته و گرم می گردانم و ازان قال و لهای بعض جهال آدم
صورت نسناس مثال را که از حقیقت آداب آدمیت دور و نفور اند گداخته و نرم میسازم یعنی که بعض آیات بابرکات سورهٔ حجرات
را که آن هادی برحق و آن راه نمای مطلق مومنان و مسلمانان را برای بجا آوردن آداب ملازمت و خدمت جناب رسالت
بدان سبق داده است به پیشت میخوانم که یَا اَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا لَا تُقَدِّمُوْا بَیْنَ یَدَیِ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ سَمِیْعٌ عَلِیْمٌ
یَا اَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا لَا تَرْفَعُوْا اَصْوَاتَکُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِیِّ وَلَا تَجْهَرُوْا لَهٗ بِالْقَوْلِ کَجَهْرِ بَعْضِکُمْ لِبَعْضٍ اَنْ تَحْبَطَ
اَعْمَالُکُمْ وَاَنْتُمْ لَا تَشْعُرُوْنَ اِنَّ الَّذِیْنَ یَغُضُّوْنَ اَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُوْلِ اللّٰهِ اُولٰئِکَ الَّذِیْنَ امْتَحَنَ اللّٰهُ
قُلُوْبَهُمْ لِلتَّقْوٰی لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَّاَجْرٌ عَظِیْمٌ اِنَّ الَّذِیْنَ یُنَادُوْنَکَ مِنْ وَّرَاءِ الْحُجُرٰتِ اَکْثَرُهُمْ لَا یَعْقِلُوْنَ وَلَوْ
اَنَّهُمْ صَبَرُوْا حَتّٰی تَخْرُجَ اِلَیْهِمْ لَکَانَ خَیْرًا لَّهُمْ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِیْمٌ و در دیگر مقام بدین چنین کلام آن هادی علام
اصحاب آن خیر الانام را تربیت میفرماید که لَا تَجْعَلُوْا دُعَاءَ الرَّسُوْلِ بَیْنَکُمْ کَدُعَاءِ بَعْضِکُمْ بَعْضًا و بنیاد تمام اوامر و
نواهی شریعت غرا و مدار همه احکام و فرمانهای ملت مصطفی صلی الله علیه وسلم بر آداب آدمیت و طریق
انسانیت است که هیچ احتیاج بیان ندارد و دریاب ای بی ادب نا صواب که جناب خاتم الرسالت صلی الله
علیه وسلم با وجود آن همه خلق و رافت در ذات بابرکت خود هیبتی و صلابتی و وقاری و تمکینی داشت که هر یک
اصحاب در خویشتن به پیشش قدرت حرف زدن و مجال عرض کردن نمی یافت چنانچه برای التماس
و استفسار بعض امور و کار اکثر اصحاب را روزهای بسیار می گذشت که چون بحضور پرنور با دستور او می رسیدند

نوائی ندارم نفس می شمارم
درین غمکده کس مبیراد یارب
باین یک دم عمر چون صبح صادق

اگر ساز عبرت نیم کیستم من
بمرگی که بی دوستان زیستم من
فنا تهمتم شخص باقیستم من

بخندید ای قدردانان فرصت
جهان کو بسامان هستی بنازد

که یک خنده بر خویش نگریستم من
کمالم همین بس که من نیستم من

باز خاکی باکمال بحال جلال در آمده گفت که دریاب ای بی ادب ناصواب که جناب ملک ستار و جبار و قهار من و تو از صید کردن همچو من فاخته خاکستری رنگ که طوق بندگیش بگردن دارم و بهر منزل و کو از یادش شور کوکو می اندازم و از شکار نمودن مثل تو کبک آتش خوار که بهر دشت و کوهسار از سبب مستی سرشار قهقههٔ خندهٔ نابکار می کنی بی نیازی و بی پروائی دارد و او دیگر آهوان حرم را که کشتن آنها به پیش مردم چشم همه مومنان و مسلمانان ناروا و حرام است آن بی نیاز بی پروا که محبوب جانگیر است از تیر بی خطای تقدیر بنخجیر میفرماید برای آنکه بمذاق آن لطیف مزه و حلاوت هیچ طعام و خورش در برابر نمکینی و چاشنی کباب جسمی پسند و خوش نمی آید این بگفت و بعجب تغیر احوال بدین مقال موزون حسب حال نوا برکشیده بقسمی گریان گردید که شور آتشش بر جراحت دیگر دوران و دل پریشان نمکی پاشید و گفت ای ذوفنون بحقیقت مجنون تو

شوخی که پر تیر کند بال پری را
کی صید کند فاخته یا کبک دری را

این همه جهد و سعی در فکر پرانیدن تودهٔ خاک من خاکی می نمائی لیکن افسوس که تلاشی و ترددی در فرونشانیدن این همه سرکشی و برابر کردن این قدر ناهمواری خویشتن نمی کنی

آگهی سنگین دلان را نیست از اطوار خویش
کور کی افتد بفکر وضع ناهموار خویش

حکیم هوشیار از شنیدن این اشعار آبدار ته دار بسیار محظوظ گردیده زهر خندی نموده گفت که ای خاکی ناواقف کار تو از معاملهٔ کار شکار آن نگار دل آزار خوب خبردار نیستی که او چندان بکشتن و خون ریختن میل و رغبت دارد که هیچ جاندار بکار و نابکار و حلال و حرام و فربه و لاغر را نمی گذارد و همه را قربان خدنگ بیخطای خود میسازد

چنان بکشتن عشاق گشته مایل کام
سرش گردم نه مارا همسری هست فرد
کسی بمملکت عشق سروری داند
که صید صیدگهش عیب لاغری داند

که نیم کشته رها کرد از شتاب مرا
او بخون گرم و من از ترس پشیمانی او
که در فروتری از چرخ برتری داند
به بزر خلق که اخوان یوسف اند همه
خدنگ سینه نوازش زره گری داند

فرد سری هر لحظه می بندد بفتراک
بی خطائی بهزاران گنه اقرار کنم غزل
ازان حریص تر افتاده در شکار آن ترک
بران مباش که یوسف برادری داند

خاکی باکمال از شنیدن این مقال و خیلی بحالت شگفت درآمده گفت ای ملحد مشتق هرزه گفتن داری

آن ... حال بسیار عجیب و مکابره ... مناسب حال خود ندیده بر خواند

زنار نهان در سر گردن داری

اسلام ... که من آن همه ضوابط و آداب از خدمت

که ای ... حسد شعار حالا جواب یک یک سوال بیهوده و نابکار خود را بشنو

دوری و مهجوری درمانده و گرفتار گردیده ایم و هم خواهان و امیدواریم که فردا بخشیده می شویم و بی جرم و بے تقصیر نمودار می گردیم برای آنکه برب النوع ما گناهگاران و نافرمانان که حضرت عزازیل باشد حق سبحانه تعالی لعنت خود را تا مدت قیامت مقرر گردانیده است چنانچه خود فرموده است که اِنَّ عَلَیْکَ لَعْنَتِیْ اِلٰی یَوْمِ الدِّیْن پس من هم امیدوارم که چون ترا ازین دوری و مهجوری ضروری رب باجمال تو رهائی نصیب خواهد گردید مرا هم ازین دوری و کوری بی اختیاری رب باجلال خود نجات خواهد بود

سے چو دریای رحمت تلاطم کند
گنه صاحب خویش را گم کند
رباعی
رمزی ز کریم اگر خبردار شوی
از بهر عطای او گنهگار شوی
جز آنکه کنی گناه و احسان خواهی
مستوجب رحمت بچه کردار شوی

و من آن ملک ستار جبار قهار را بسیار ذو فنون و مکار و حیلہ جو و عیار میدانم که این همه کارهای جلالی و اضلالی خود را نسبت بمن و این قدر امور جمالی و راهنمائی خود را حواله بتو نموده و کرده خود را به پیش اکثر مومنان نادان و بیشتر مسلمانان بی عرفان فقط نیکوکار و از کفر و بدی بیزار و محض رحیم و کریم و غفار نمودار و آشکار گردانیده است که مثل من کم کسی ازان همه حیله و حوالهٔ او را دریافته و فهمیده فتراک تعلق مخلوقیت و شکار بند اضافت و نسبیت آن شاه سوار مکار شکار انداز را از دست یقین و معرفت خود نگذاشته بجلوی آن مرکب تازنده و رونده او که دم و یال رسائی جمال و جلال دارد و مسمی بدهر ست شتافته در هیچ وقت و حال پیش ازهانسے خته از منزل اول تا بمقصد آخر که آنرا ازل و ابد می خوانند هم باقی دهر بدمی نامند بر کابش رسیده در هیچ راه هدایت و کدام طریق ضلالت و جادهٔ راست و کوچهٔ کج ازو جدا و گمراه نگردیده رفاقت و معیتش را نگذاشته باشد که الله معکم حیثما کنتم در حقیقت این معنی دارد و الحق نسبت و یُضِلُّ بِهٖ کَثِیْرًا وَّ یَهْدِیْ بِهٖ کَثِیْرًا بر کلام آن علام راست و صادق می آید بیت

نه پنداری که چشمش کار مکاری نمی داند
نماید آن چنان خود را که پنداری نمی داند

همین که آن خاکی مجذوب ازان حکیم مغضوب این بانگ و نوای نامرغوب شنید بهم برآمده گفت که بس کن ای شتر مست بی مهار که ازین همه جاویدن و غریدن تو زبان دراز بیت پیدا می آید سوای کف هانت دیگر هیچ سود و نفعی بکسی نمی نماید

قطعه ناصح دری کشود بگوش قبول گفت
کین پند سودمند عجب را نگاه دار
گر نقد عمر صرف ادب می کنی کم ست
اما برای صرفه ادب را نگاه دار

رباعی
ای عقرب دل دگار دیرینهٔ من
بی خوف تو دل مباد در سینهٔ من
گر زانکه تو ای از لطف تو بر من تابد
زربفت شود لباس پشمینهٔ من

حکیم پریشان احوال از شنیدن این مقال فی الحال بمقابلش بدین قال نوحها برکشید بیت

از دو چشمش در دلم صد فتنه پیدا می شود
مجلسے کانجا دو بد مست غوغا میشود کجا

چنین کشتهٔ حسرت کیستم من
که چون آتش از سوختن زیستم من
پری می فشانم کجا ئیستم من
نه خاک آستانم نه چرخ آشیانم
که هستی گمان دارم و نیستم من
بناز ای خیال و ببال ای توهم
نه شادم نه محزون نه خاکم نه گردون
نه لفظم نه مضمون چه معنیستم من
اگر فانیم چیست این شور هستی
دگر باقیم از چه فانیستم من
هوائی در آتش فگندست نعلم
که گر خاک گردم نمی ایستم من

بعجب اسامانداراگردانیدهٔ که از شنیدن آن همه کاروبارشان پیدا و آشکار می گردد و اگر کسی یک بار آن چیزهای یکجا را دیده باشد از یاد کردن آن نامها همان قسم چیزها را تیار کردن می تواند و آن اسمای با مسمی منیت وسادهٔ رحمت وسادهٔ فراغت وسادهٔ مبارزان وسادهٔ مسافران وسادهٔ خانه بدوش وسادهٔ اهل هوش وسادهٔ کشتی وسادهٔ پشتی وسادهٔ ورزشی وسادهٔ آب کشی وسادهٔ سایبانی وسادهٔ بارانی وسادهٔ بستری وسادهٔ سپری وسادهٔ چارچمن وسادهٔ انجمن وسادهٔ شناخت بروج آفتاب وسادهٔ دریافت منازل ماهتاب وسادهٔ مقیاس شب و روز وسادهٔ آتش سوز وسادهٔ نوشتن وسادهٔ مقابله کردن وسادهٔ خفتن وسادهٔ غنودن وسادهٔ متکا وسادهٔ مصفا وسادهٔ مرحله وسادهٔ سترو وسادهٔ قبله نما وسادهٔ رونما وسادهٔ سفری وسادهٔ حضری وسادهٔ یک خانه وسادهٔ دو خانه وسادهٔ سه خانه وسادهٔ چهار خانه تا وسادهٔ دوازده خانه می باشد و هم برای خبرت و عبرت حاصل کردن سلاطین با صولت و امیران با شوکت و سپاهیان باجرات تحفهٔ بازیها طرح نموده و از آموختن رفتار و کردارش تمام طریق و آئین صلح و جنگ مردمان دوراندیش بافرهنگ پیدا و آشکار گردانیده همه مردمان صاحب خانه و زمین دار و جمیع امیران و سرداران اهل خدمت کار و تمام سلاطین ملک دار و اولوالعزم هوشیار را از گفتار ناسنجیده و بی فائده و کردار نافهمیده و ناپسندیده و رفتار بیجا و بیهوده متنبه و خبردار و آگاه گردانیده که بیک حرکت ناکردنی بازی از دست میرود و بیک فعل ناشایسته ملک خراب میگردد که بیک گفتنی زیان و خسران هردو جهان حاصل میشود پس در حرکات و اعمال و گفتار احتیاط و حزم و ملاحظه بسیار باید نمود تا سهو و بیهوده نشاید و این را باید ربود و ازین قبیل اکثر صنائع و بدائع اختراعات ذهن و ذکا و فهم رسای خود را بر روی کار آورده که تفصیل بسیار دارد و بیان آن را فرصتی می باید و من هم چون دانا و حکیم ام آن همه صنائع و بدائع ترا پسند کرده ام و خیلی مرغوب طبع اهل دانش و صاحب بینش می شناسم که کار حکیمانه و فعل عارفانه کردهٔ لیکن چون ترا عاشق دلدار و طالب دیدار میدانم از هیچ توئی آن چنان فعل و کار را ناملایم و نامناسب می بینم و ازین چنین حالت مجذوبیت و کیفیت مستی و سرشاری که باسوای محبوب و مطلوب خود هرگز میل و رغبت نمی نمائی در خور و لائق نمی شناسم و ازین همه اندیشه و افکار بیان آئینهٔ مصفای دل بی زنگار تو که از کدورت نفس تیره و مظلم می گردد کدورت و غبار بسیار می یابم فرد

هر چند سیر کردیم جائی چو دل ندیدیم	با صد جهان کدورت باز این خرابه جا نیست	فرد زاهد مسجد برده پی حاجی بیابان کرده طی
جائی که باشد نقل و می بیکاری است این کارها	زهد و تقوی خوش لباس مردم دانا بود	عشق و مستی جامهٔ زیبندهٔ سودا بود

دای خاکی و اهی سودائی تو بیقین خواهی فهمید که من با تو دوستی قدیم در راه نهانی دارم و خود در ارفیق جنت و جحیم تو می یابم یعنی که در وقتی من و تو در یک دربار مقرب و مصاحب یک شهریار بودیم و حالا هر دو بدکار و نافرمان بردار مقرر شده بدین چنین

حرف و لفظ الله و محمد را پیدا و نمودار گردانیده مطلب خود را می خواهد و اراده خود را باظهار می رسانند و مجلس صحبت
آن چنان هیبت و صلابت تو بر آنها مستولی و غالب می باشد که بآواز بلند سخن کردن نمی توانند و بسوی دیگر
بدیگر سو نمی بینند و غیر از حصول بهره دیدار دیگر امر و کار را ملحوظ خاطر خود ندارند و هیچ طرفی و کدام امری بگوش ایشان غیب
نمی شوند و اگر با هم دیگر کاری و گفتاری لابدی و ضروری دارند از چشم خرده بین و پوشیده باشارت و حرکت ملت
و حقیقت خود را پیدا و آشکار می سازند و هم هیچ امیری و فقیری و کدام ملامی خوش تقریری در خواستن آن جرأت
و همت و طاقت نمی یابد که بمیان محفل با هیبت و وقار تو حرف و گفتار غیر ضروری و سخنانی که در آن فائده دینی و نفع
دنیوی نباشد بر زبان آرد و آنچه خاکی مخترع من می بینم که تو بسیار چیزهای اختراعی ایجاد نموده که برای مقیمان و مسافران
عجب جا و مکان و طرفه سایبان و نادر خیمه روان که خیلی سبک و بسیار استوار و کم خرج ست و بوقت گرما و سرما و بهنگام
بارش و گرمی آفتاب و تابش بر سر روندگان پیاده باشد خواه سواران قائم و برقرار منزل بمنزل می رود و بجای فرود آمدن
و نشستن بدون میخ و طناب ایستاده می گردد و در زمان شدت باد و باران بجای خود قائم می ماند طرح کرده و از بهر راحت و
جمعیت و خلوت و فراغت مسکینان گوشه نشین و عابدان عزلت گزین و سالکان طریق و شناوران بحر تحقیق که
بحقیقت سیاران بر و بحر ملک وجود و مسافران عالم انفس و آفاق اند نادر جاده پنهان برآورده نام آن چیز را گوشه عافیت
و کنج خلوت و معتکف و معبر و حمام هر مقام و خانه باخرام و دو منزله و سه منزله و گرم خانه و سرد خانه و خس خانه و نعمت خانه
و غیره ازین قبیل اسما بموجب صفت آن مسمی گذاشته و هم برای لباس و پوشش دنیاداران باشان و جلال و غریبان
و عاجزان بی زر و مال عجب پیرایه های با زینت و زیب و دل فریب و طرفه جامه های ساده و پرکار که بغایت کم خرج و
بسیار پاینده و نهایت مستحکم و استوار ست تیار کرده که بجهت مبارزان و سپاهیان سلاح و یراق عجیب و دگله و برگستوان
غریب ساخته که از یک حربه ضرب چندین اسلحه زده می آید و آن چنان تیغ و خنجر بیشتر برندگی و درندگی پیدا می نماید و
یک شخص آن چنان مسلح بر چند کس مقابل خود غلبه حاصل می نماید و آن دگله و برگستوان هرگز از تیر و خنجر و تیغ و تبر سفته
و قطع نمی گردد و بریده و دریده نمی شود و آن چنان سپر اختراعی با ظفر بمیان حضر و سفر برای بسیار امور در کار می آید
که در او زر و چیزهای دیگر مثل میوه و طعام بمحافظت و احتیاط تمام نگاه داشته می شود که دزدش بردن و سگ و گربه اش خوردن
نمی تواند و هم آن عجب کرسی ست برای نشستن و طرفه تخت ست برای نماز کردن و خفتن و غریب کشتی ست برای عبور از
دریا نمودن و استوار و مستحکم دیوار و حصار ست برای برق اندازی کردن و شلق زدن و هم برای درویشان خانه بدوشان
و گدایان تکیه دار و مسکینان گوشه نشین متکا و بالین و ساده نادر و عجیب و غریب ساخته و آن چیزهای نادر و عجیب

رفیقان نابکار و ناهنجار شامی گردانی و در نفقهٔ آنها خرج می کنی و هم از پند و نصیحت کردن و امور حکمت و فراست آموختن که تعلق بکار معیشت و امور آخرت دارد لحظهٔ و زمانی خویشتن را معطل و بیکار نمی داری هر چند که اکثری ازان میان بموجب حرف و گفتار تو عمل و کار نمی کنند پس تو چرا تن و جان خود را در تصدیع و آزار میداری

| فرو آن چنان ز ضعف گردد پایهٔ اعدای دین |
| پایهٔ این ناکسان از هیچ بالا رفته است |

و باز باوجود آن همه تواضع و فروتنی و آن قدر خوش خلقی و حلیمی و آن مقدار خدمت و مرحمت و آن همه بردباری و خاکساری که تو در ذات خود داری آن چه کبر و نخوت و این چه عجب و صولت ست که برای خویشتن اختیار کرده یعنی که چون آن یاران خاصه و برگزیدهٔ تو که خویشتن را دوستان جانی میدانند و خود را با تو رفیق رنج و راحت می فهمند و دیگران را دوستان نانی و رفیق بسببی می شناسند و گمان می کنند برای خود آن ضابطه و دستور و آن امر و کار اختیار کرده اند که هرگاه و بیگاه که برای سلام و مجرا بحضور می رسند از تو دور تر رفته بسلامگاه رسیده کفش از پا می کشند و اگر پیران عصائی و چوبی و جوانان حربه و شمشیری بدست می داشته باشند آنرا بر زمین می گذارند و دست خالی و پا برهنه بسلام تو اقدام می نمایند و ازان انداز عاجزی و نیاز خویشتن را باظهار میرسانند و اگر ردائی و یا شالی و یا دیگر پارچهٔ گلیمی برای سرما بر خود پوشیده باشند دران زمان سر خود را از زیر آن بر می آرند و دست راست را از زیرش برآورده آنرا بزیر بغل خود در آورده بدستور محرمان می پوشند و ازین کار اشارهٔ مستعدی دست بکار خود را بحضور تو برای هر خدمت و کار پیدا و آشکار می گردانند و بجای بجا آوردن ادب تسلیم به پیش تو حرکت زمین سائی که ضابطهٔ نو احداث کردهٔ تست بتقدیم میرسانند و چون تو سجدهٔ تعظیم را برای خویشتن روا نداری آنها از بسیاری محبت و نهایت عقیدت ازان حرکت و کار به پیش تو اشارت بجا آوردن سجدهٔ انکسار پیدا و آشکار می گردانند و هم آن کار را برای پاک ساختن تن و جان خود از نجاست و خباثت کبر و نخوت بجای تیمم می شناسند و هم هر گاه که تو با آن چنان یاران صادق و رفیقان موافق و دوستان خیر خواه و مصاحبان آگاه بسخن در می آئی و همکلام می شوی و یا حکمی می نمائی و کاری می فرمائی دران حال آن رجال ایستاده شده بادب و حرمت تمام کلام ترا می شنوند و بموجب حکم و فرمانت عمل میکنند و قبل شروع کار و بعد بجا آوردن خدمت همان ضابطهٔ زمین سائی را بتقدیم میرسانند و بس از سرانجام خدمت و کار چون باز بر جا و مقام مقرری که پایه و مرتبهٔ هر کدام ست آمده قائم و برقرار می گردند باز بدون حکم و اشارت در خویشتن مجال و قدرت نشستن به پیشت نمی یابند و اگر از میان آن یاران خاص و دوستان باخلاص کسی را ضرورت سوال مسئلهٔ دینی و یا تحقیق امور یقینی و یا احتیاج درخواست کاری و یا اجازت رفتن جائی می شود با خبر بادب تمام دران مقام بر اقدام خود ایستاده شده دست بسته از طرز ایستادن و طریق دست بستن

وحاوی تمام اذکار و عبادات و مشتمل بر همه مجاهدات و ریاضات بدنی و نفسی ست که تعلق با این جهان و حالت حیات دارد و هم در گیرنده است کیفیات و حالات و مقامات و درجات عالم آخرت و زمان ممات و مقام برزخ را پس آن حضرت خیر الانام ازان سه مرام تمام خوبی و خیریت و دولت هر سه مقام را انتخاب نموده و در خود جسته گزیده و پسند فرموده است که آن علاج وحکمت و معرفت او را فهمیده است کسی که هادی برحقش فهمانیده است رباعی

از شغل تگ و تاز هم آثار نماند
ای آنکه وصول مقصدت انداز ست
تا پیکان نیست نارسا پرواز ست
در عالم قید حکم سوزن جاری ست
دل پیدا کن که دل مقام راز ست
باساز تعلق اگرت کار نماند
چون رشته بپا نماند رفتار نماند رباعی
هر چند هزار پر برون آرد تیر

حکیم ذوفنون از شنیدن این سخنان خاکی مجنون که دیوانه بکار خویش هوشیار بود خیلی منفعل و شرمسار گردیده بهمان زمان برنگ شعلهٔ نار از جای خود بیقرار برجهیده از نظرش پنهان گردیده این نعره برکشید

فرو ز گریه بخون غرق میخواستم چشم رقیبان را
ولی پیش من آمد آنچه بر مردم پسندیدم

خاکی بیچاره از ناپیدا شدن آن شراره متعجب و حیران گردیده نعرهٔ افسوسی برکشیده بدین ادا نوا برکشید که ای حکیم مکار دل آزار دیگر سخنان از حقیقت این بیچاره خاکی بیمار درمانده و گرفتار بسیار و پریشان حال بی شمار تفصیلوار نشنیدی و بزودی از پهلوی من دردمند رمیدی و توان و طاقت شنیدن نالهای پر درد و سراپا اثر من در خویشتن ندیدی و بسان سپند از میان مجمر سینهٔ من برجهیدی و سودای سوختن در روسیاهی از محفل گرم من هیچ نوری و سروری و بوی انسی و خوی خوشی با خود نبردی از شنیدن این مقال حکیم بدخصال بهمان کیفیت و حال پوشیدگی و پنهانی برخواند

در دیدهٔ عرفان مژهٔ شوخ بتانم
چون تیر هوائی بنظر نیست نشانم نظم
خاموشم و خون می چکد از تیغ زبانم
آوارگیم منزل مقصود ندارد

خود را چو ز خود جدا بیابی
چنان کز خود اینجا جدا نیستی
بروش تو تا بار کونین هست
شاید که نشان ما بیابی
یقین دان که غائب ز ما نیستی
مرا با تو بس کار کونین هست
گم گردی و خویش را نیابی
تو ئی تا که با خود بتو همرهم
ای وای اگر خدا بیابی
ز احوال پنهان تو آگهم

و آواز درداد که ای خاکی واهی سودائی من چه با تو نشینم که ترا قدردان عزیزان و شریفان نمیدانم بلکه مائل و راغب بجانب بی قدران و کثیفان می بینم که مردان با عزت و دولت و کسان باشان و شوکت و صاحبان با حشمت و صولت و اهل عجب و نخوت را به پیش خویش خوار و ذلیل میداری و هرگز بتعظیم و تکریم آنها نمی گرائی و گاهی بخوشی و بشاشت و دل جوئی و ملایمت با آنها پیش نمی آئی و هر صبح و شام بلکه مدام با سفیهان و جاهلان و مفلسان و گدایان محشور می باشی و بچه بشاشت و خوشی و بچه مقدار تواضع و دل گرمی و بچه خنده روئی و خوش خوئی پیش می آئی و اگر زری و فتوحی و چیز خوردنی و پوشیدنی از جائی بی طلب و تلاش تو می آید آنهمه را بر آن چنان دوستان ناکسان و آن قسم

دار معامله و کار آن چنان مقبولان با استقامت و برقرار و آن قسم مردودان بی اعتبار و بی مدار خود بر دیده گار بدین آیات مثل شافی و کافی اظهار فرموده است لیکن آنرا فهمیده است کسی که فهمیده است اَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ اَصْلُهَا ثَابِتٌ وَّفَرْعُهَا فِي السَّمَآءِ تُؤْتِيْٓ اُكُلَهَا كُلَّ حِيْنٍۢ بِاِذْنِ رَبِّهَا وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُوْنَ وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيْثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيْثَةِ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْاَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ يُثَبِّتُ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْاٰخِرَةِ وَيُضِلُّ اللّٰهُ الظّٰلِمِيْنَ وَيَفْعَلُ اللّٰهُ مَا يَشَآءُ پس بموجب این مقال و امثال ای ذو فنون بد حال سالکان ستوده خصال را توسل بجناب مردان باکمال پیدا کردن و تعلق بچیزها و اسباب لابدی امور بشری بهم رسانیدن نیز ضروری می باید که بدون آن رسیدن بمنزل مراد محال می نماید رباعی

تا دام که هر پای بند و سنی ست
اظهار غناش دعوی بی معنی ست
تن نان خواهد اگرچه جانش پاک ست
خوبی که دو جو ببر ز دار از عیسی ست

و هر امر و کار که درین دار سفلی فانی بی مدار به نیت و ارادهٔ عالم علوی باقی و برقرار بعمل می آید حکم کار زراعت و فعل تجارت آخرت دارد که انما الاعمال بالنیات و ازین حرف و گفتار معنی این حدیث شریف جناب خیر الاخیار صلی اللہ تعالی علیہ وسلم که حُبِّبَ اِلَیَّ مِنْ دُنْیَاکُمْ ثَلٰثَةٌ اَلطِّیْبُ وَالنِّسَاءُ وَقُرَّةُ عَیْنِیْ فِی الصَّلٰوةِ نیز خواهی فهمید که کم کسی حقیقت جامعیت این سخن را قلب و دل دریافته است که آن جناب تام المعرفت بدین قدر بیان چیزهای ضروری و لابدی هر دو جهان که تعلق بهمه امور نفس و آفاق سالک دارد پیدا و عیان گردانیده است دریاب که بنی آدم حواس عشرهٔ ظاهر و باطن دارد که به بیش یا بجو تو حکیم عالم بی عمل احتیاج بیان تفصیل آن نیست و هم میدانی که در جسد آدمی دل و دماغ و جگر اعضای رئیسه اند و دیگر قوا و اعضای درونی و برونی بسیار ست که هر یک جزو بش کاری و خدمتی که تعلق باو دارد سر انجام می نماید و با تمام میرساند که شرحش نیز به پیشت فضولی می نماید پس بهمین قدر اشارت کفایت کرده می آید بشنو که آن عارف تام المعرفه از طیب دماغ خود را غذای لطیفش میرساند و تر و تازه اش میدارد که از اصلاح او خیریت و سلامت جمیع حواس و قوای درونی و برونی میداند و از فسادش خلل در همه ملک بدن پیدا می آید و آن عارف باکمال ازان سبب زنان حلال را دوست می دارد که بدون آنها تسلسل درین جهان که اشرف مخلوقات او سبحان ست نمی نماید و از خواستن یک تن آدمی را جمیع چیزهای ضروری و لابدی عالم که برای زاد راه آخرت می باید بی اختیار و ناچار می باید و می شاید پس او ازین یک کار تمام چیزهای ضروری و در کار خود را ازمیان این دار بی مدار برای چند روز حیات اختیار فرموده است و بموجب خُذْ مَا صَفَا وَدَعْ مَا كَدِرَ عمل نموده است و آنکه نور چشم خود را در صلوة روشن گردانیده است ازان چه بیان نمایم که بحقیقت صلوة جامع جمیع حسنات و خیرات

و مرشد ضروری می باید تا او را وسیلۂ خود گردانیده بدو توسل و بیعت حاصل کرده بواسطۂ او بطرف عالم علوی صعود نماید و بعد ازان او را درین جهان سفلی که مکان مزرعۂ آخرت اوست هم تعلق و گرفتاری لابدی ضروری به بدن و نفس خود او اخوان طریق و مددگار کارش نیز خواه و ناخواه می باید تا بدان سبب او را درین مکان ثبات دم و استقامت قدم پیدا آید چنانچه دانه و تخم تمام غله و همه اثمار که بقدرت و حکمت پروردگار میرویند و سر بر می کشد اجزای هوائی و بخارات جز و ناری برگ و شاخش بر آورده بجانب کرۂ خودش می کشد و اجزای مائی و خاکی ریشه بپایش دوانیده بقامش قائم و برقرار میدارد و دیگر مثل کار خاکیان بی بنیاد بر باد کاغذ باد ست که بهوا می پرد یعنی که باد او را بطرف آسمان می برد و آن رشته و تار که باو بند و گرفتار ست بجانب زمینش کشیده میدارد و بزودی و بیک بار او را به بلندی رسیدن نمی دهد پس بسبب آن بودگی و این کشیدگی آن کاغذ باد را در هر لحظه و زمانی عروج و صعود عالم بالا میسر می آید و اگر کدام بازی کوش بیهوش خواهد که آن کار لاهی و تباهی او را بسیار بلندی و بزود رسائی پیدا آید و بدان نیت و اراده آن رشتۂ تعلق او را که بجانب زمین دارد بگسلاند و یا آن تار گرفتاری او را از دست خود رها گرداند در زمانی آن کاغذ باد بی بنیاد بزمین می گراید و هرگز بطرف آسمان عروج نمی نماید و بهمین عنوان اگر کدام احمق و نادان خواهد که نهال نشانیده اش بزودی بالیده گردد و سر بهوا کشد بدان اراده شاخش را گرفته قدری از زمین بکشد تا بشتابی نشو و نما نماید و بزودی بطرف آسمان بر آید بالیقین چه که بهمان زمان آن نهال تازه افسرده و پژمرده می گردد و بخشکی می گراید پس این امثال بر احوال آن قسم رجال درین دار دنیای بی مدار که هم مقام مزرعۂ آخرت اهل عقبی ست راست و صادق می آید که آن چنان بی نصیبان برگشته بختان که با مردمان کامل و مکمل توسل و تعلق پیدا نکرده پای یقین خود را دران قسم زمین پاک استوار و برقرار نگردانیده اند هرگز از مقام خود ترقی نمی کنند و درین جهان نشو و نمائی نمایند و هم دران عالم شجرۂ مردودۂ برکندۂ آنها کشجرة خبيثة اجتثت من فوق الارض ما لها من قرار اصلا ثمر مراد و بار بکار بر نمی آرد و آن کسانی که توسل و رسائی بار جال با کمال حاصل کرده آنها را وسیلۂ عروج و صعود خود فهمیده اند و به اراده و نیت حصول دولت آخرت و وصول منزلت قرب صمدیت تعلق و گرفتاری بعض چیزها و اسباب دنیاوی بقدر احتیاج لابدی نیز ضروری دانسته بدان ناچار و بی اختیار درمانده گرفتارند و هرگز پای خود را ازان چنان جا بیجا نمی کنند و از دست خود آن قسم سررشتۂ صعود را رها نمی گردانند کشجرة طيبة اصلها ثابت و فرعها فی السماء پس در آخر کار همان قسم مردان آزاده و گرفتار چها خرمن و انبار سود و بهبود نشاتین حاصل می نمایند که در حرف و گفتار نمی در آید

عارف میان خلق همان با خدا بود	در معدن ست لعل و مزخار اجدا بود
قدش که خواست دل در سایۂ آتش جان را فدا کردم	چه عشق تماکه در عالم بعکس مدعا کردم

این گفتار آن مکار بی اختیار گریه بیشمار در آمده اظهار نمود که ای حکیم سقیم تو بحقیقت کشنده و آزار رسانندهٔ مائی و بفکر هلاکت و ضلالت با جمعیت و سعی بلیغ می نمائی و من هرگز با تو بدی نکرده ام و ترا از هیچ نوع تصدیعی و رنجی نرسانیده ام و بهیچ گاه بداندیش و بدخواه تو نبوده ام پس تو چرا العقب تباهی و خرابی من و یاران من در افتادهٔ و بموجب حسد ناکار و غضب پر آزار خود در حق ما کار میفرمائی و هرگز شرمی از چشم مردم من و ترسی از جناب ذوالمنن نمی کنی فرد

فتادم از نظر لطف آن بصیر نجاک
هنوز چشم بد اندیش در قفای من ست
فرد رقیب بد صفتی و مخالفی بیقین

دگر برای چه روز نیست هر گمانی ما
رباعی در دهر کسی که ارجمندی دارد
عیبش مکن ارچه خود پسندی دارد

از بس گرد می فتاده اجزای زمین
هر کس بمقام خود بلندی دارد
و آین که می گوئی که هر برگزیدهٔ نیکو کار

در آخر کار بحضور پروردگار تنها و جریده و ترسان و لرزان خواهد رسید راست و نفس الامر ست که من هم ازان معامله و کار واقف و خبردار هستم و هر چند که آن اخیار و ابرار در اول بار بحضور ملک جبار تنها و جریده و ترسان و امیدوار از بی نیازی و کرمهای بی شمار آن کریم ستار خواهند رسید لیکن بعد فراغ معاملهٔ جواب و سوال نفس خویش چون آنها را اذن ملازمت کنانیدن و سفارش نمودن یاران و تابعان آنها خواهد بود و در آن زمان توبت و مصاحبت و قدرت شفاعت و نتیجه و حاصل آن همه کثرت و جماعت آنها را دیده و دریافته زیاده تر از نار حسد سوخته خواهی گردید و ازین کار اشتعال آتش غضب و شهوی که بکار ما خاکیان بیچاره و بی اختیار نیکی خیلی دست افسوس ندامت خود خواهی مالید

سوزش تکت تازه کرد از نو دل افسرده را
آری آتش آب حیوان ست شمع مرده را
و حالا از من باعث و سبب فراهم آوردن

و جمع کردن این همه دوستان و یاران نیز بشنو که سالک را درین راه دور و دشوار بسیار رفیق و خیرخواه که دانا و آگاه از طریق صواب و جادهٔ گمراه باشند ضروری و درکارند تا او آن راه دراز و دشوار را با آسانی و شتابی قطع نماید و بمنزل مقصود خود گراید و آنکه گدایان بی قید و آزادان نفطے و مجانین صوری و جاهلان بی معنی باکسان اهل حقوق و مردمان باکمال هم در هیچ وقت و حال تعلق و گرفتاری ندارند و انس و محبت پیدا نمی کنند آن معامله و کار را سالکان هوشیار هیچ قدر و اعتبار نمی نمایند و هرگز خوب و مستحسن نمی دانند چرا که دران امور آن اصل حیوانان با انعام و وحوش مناسبت و شرکت پیدا کرده اند و از انس انسانیت و کار آدمیت خیلے دور و بعید افتاده اند و از شمار و اعتبار مسلمانان و آدمیان ساقط اند

کسی که صد دل بیگانه را شکار نکرد
چو تار سبحه درین امگاه کار نکرد
از کثرت مردم چه زیان خلوت دل را

در معرکه مانند کمان چله نشین باش
بی حسن عمل چند درین راه نشینے
گر رهبر دیری نشوی راه زن دین باش

پس دریاب ای رقیب شبهه دار و ای دشمن حسد شعار که در اول بار و شروع کار طالب صادق و سالک هوشیار را هادی

محتاج و محتاج الیه دیگر نسبت و معیت ندارند از یافتن آن دولت بدان چنان حالت سرور و عشرت نخواهند رسید بلکه منفعل و شرمسار گردیده زیاده تر ترسان و لرزان خواهند گردید و بر نادانی و محرومی خود تاسفها خواهند نمود ذوفنون مکار از شنیدن این گفتار خاکی زار خندۀ بسیار نموده گفت که ای خاکی ناواقف کار تو از ان اسرار خوب واقف و خبردار نیستی که این همه بندگان غافل و نابکار که بجناب پروردگار نسبت حبی پیدا نکرده خصوصیت معیت او را اندریافته دیگران را محتاج الیه انگاشته اند وجهش آنست که جمال آن جمیل حقیقی را ندیده و کمال آن با جلال را نفهمیده از حماقت و نادانی دیگر رجال پر زوال را محتاج الیه دانسته به بیشتر اسباب و کاربند و گرفتار مانده بودند و چون دران روز ظلمت سوز انوار دیدار پروردگار را مشاهده خواهند نمود و بیقین خواهند فهمید که سوای او دیگر فاعلی و غالبی و محتاج الیه نیست بی اختیار و ناچار بدو گرویده بجنابش ایمان و اقرار خود را محکم و استوار خواهند گردانید و از دولت آن دیدار و اقرار در آخر کار آن همه غافلان و گناهگاران را هم رهائی و نجات از جهنم و نار حاصل خواهد گردید و دران روز هیچ بندۀ بی دین و بی یقین نخواهد بود چرا که رب العالمین خود آن روز را یوم دین می خواند پس هیچ احدی بی یقین و بی دین نمی ماند و از همان قدر یقین و اقرار در آخر کار همه مردم گناهگار را رهائی میسر می آید بلکه کفار را هم بسبب آن اقرار در نهایت کار نار بر سر حال آنها حکم گلزار پیدا خواهد نمود اگرچه بر آمدن آنها از میان آن مکان و رسیدن بجنان نخواهد بود که آن موقوف بر ایمان و اقرار این جهان ست پس در باب ازین گفتار معنی آن کلام پروردگار که سَبَقَتْ رَحْمَتِیْ غَضَبِیْ و هم تا بهمان روز عصیان سوز لعنت آن رحیم جمیل بر عزازیل خواهد بود که اِنَّ عَلَیْکَ لَعْنَتِیْ اِلٰی یَوْمِ الدِّیْنِ و بعد این قال بکیفیت جلال بجانب خاکی دیده گفت که ای هرزه کار سودائی این چه تباه کاری ست که تو می نمائی که بسیار مردمان حیران و پریشان را که مانند خس و خار میان تلاش روزی و معیشت خود درمانده گرفتار اند بسان گردباد میان بیجا یک حرف و گفتار خود در آورده می خواهی که مع آنها بجانب ملک خویش و بطرف عالم بالا که از ان فرود آمده باز عروج و صعود نمائی فرد

در روانی بی سبب مشهور شو چون آفتاب	چه یاری بهتر از اطوار نیک خویش می جوئی	چه حسنی بهتر از حسن سلوک خویش میخواهی
تیغ همه بر خود آزمودن چه ضرور	چند گردی همچو خاتم گرد نام دیگران رباعی	بیهوده بحرف لب کشودن چه ضرور
	هرگه که حق از اصل تو مشتق باشد	پس مصدر فعل لغو بودن چه ضرور

ای بی خبر نادان تو تنها غبار طینت خود را تا آن مکان برین رسانیدن نمی توانی نبردن این چنین خس و خاشاک کثیف کهین خود چه رسد مگر تو ای دیوانه مغلوب المحال حقیقت احوال آن رجال برگزیدۀ ذوالجلال نرسیده است که از خود از کار تا آل آنها بدین مقال خبر داده است که کُلُّهُمْ اٰتِیْهِ یَوْمَ الْقِیٰمَةِ فَرْدًا پس تو بدل خود چه اندیشه و خیال داری که این همه رجال را به پیش خویش مجتمع می گردانی مگر مع اینها بحضور آن چنان ملک جبار با دستور رسیدن میتوانی خاکی زار از شنیدن

شنیده ایمان و اقرار می آرند و بر طبق حکم و فرمان اعمال و اشغال طریق خود را بحال خویش فرض و واجب میدانند و همه تابعان و پیروان خود را بهمان راه نموده و رفتهٔ خود می خوانند و هر چند که حقیقت و ماهیت بعض امور کار را کما حقه از فهم بشری و عقل جزئی خود نمی فهمند تاهم بخلاف فرموده اعتقاد ندارند و بسان حکیمان بعقل خود حکم نمی کنند و بفراست خود راه نمی روند پس این ست طریق انبیا و آنست جادهٔ حکما باری بر سر اصل سخن رویم و آن حرف و گفتار را به پیش هیچو تو مباحث انکار شعار تمام کنیم بشنو که آن خالق کارساز بنده نواز آدم را در پایهٔ آخر همه مخلوقات خود پیدا کرده در ساختن و پرداختن تن و جانش اجزای همه چیزهای جهان سفلی و آثار و نتائج تمام چیزهای عالم علوی را دخیل گردانیده او را مجموعه ساخته ست که سوای عارفان آن چنان جامعیت او را کسی ندریافته است قطعه

رباعی

گر باین میل میکند کم ازین
ور بآن میل میکند به ازان
در دیدهٔ فیض حسن امکان بشی ست
هر چند که احتیاج باشد بسیار
فرد پا بسر من ننهادی زنار
اگر زمن افتاده تری داشتی

آدمی زاده طرفه معجونی ست
کز فرشته سرشته وز حیوان

عفوتش همه با هر کس و ناکس درکار
شادم که فزون ست گناهم ز شمار

فرد چون تنزل ز جمله کس نکنم
من که بیش از همه گران بارم

بالجمله در نسخهٔ ترکیب هر شخص امری و چیزی جزو اعظم معجونش می باشد که بموجب همان او نام و نشان می یابد و نتائج آثارش ازو پیدا می آید که تفصیل بیان آن شرح بسیار می خواهد و کسی که بهرهٔ از علم و عرفان دارد ازین قدر اجمال هم حاصل مقال مراد می یابد حکیم ذوفنون از شنیدن این سخنان خاکی مجنون که دیوانه بکار خویش هوشیار بود بسیار منفعل و شرمسار گردیده زبان گرم بیان خود را بسان شعلهٔ خوابیده بجود در کشیده زمانی خاموش گردید لیکن کجا نار تند سرکش بجای خود افسرده می ماند بعد لحظهٔ برنگ شعله از باد هوای نفس سرکش خود باشتعال درآمده گفت که ای خاکی سودائی تو چرا ازین همه بدکاری و گناه گاری خود بحالت خوف و دهشت در می آئی بیقین انکار که چون پروردگار بروز قیامت تجلی دیدار خود را عام می نماید و همه خواص و عوام را برای جزا و سزا به پیش خویش می خواند همه بندگان نیکوکار و جمیع مخلوقان بدکار را از مشاهدهٔ جمال آن جمیل حقیقی حالتی و کیفیتی پیدا می آید که اصلا پروای حساب و کتاب و هرگز توجه بجانب جواب و سوال و دیگر حرف و قال نمی ماند فرد

چو بحشر اندر آید همه هیچو طفل بمکتب
فگنند نامه ها را ز کف از پی تماشا

خاکی باکمال از شنیدن این قال بطرفه کیفیت حال درآمده بی اختیار گریان گردیده گفت که ای مظهر جلال تو در حق همه رجال آن چنان کیفیت و حال را خیال نخواهی نمود که بمجرد دیدن آن جمال جمیع جهال بحالت ربودگی رسیده خوش حال و بی خوف و زوال خواهند گردید بلکه تفصیل آن قال اینست که بعض بندگان خاص که بقوت یقین و بدولت درستی دین بحالت جذب قلبی رسیده نسبت عشقی و خصوصیت حبی حاصل کرده اند از مشاهدهٔ آن جمال باکمال بحالت خوشی و بشاشت خواهند رسید و چون اکثر بندگان بجناب او بهمان سوای نسبت خالقیت و مخلوقیت و غیر اضافت

ممکنات فیضی و بهرهٔ و نصیبهٔ و حصهٔ از وجود و عدم یافته موجود شده اند پس همه نیکی و خیر را ناشی از وجود و تمام بدی و شر را از عدم باید فهمید و ازین هم صریح تر ازین بیان آن حقیقت پنهان را دریاب که همه چیزها و تمام مخلوقات هر دو جهان که کثیف و لطیف و فانی و باقی و سفلی و علوی اند از مقتضای این مکان و از سبب آن جهان در خویشتن قابلیات و ماهیات دارند و اصل آن همه استعدادات در ابدان و نفوس آنها ناشی از مراتب مقتضیات و ظهورات و ظلال و عکوس اسمای حسنای جمالی و جلالی او سبحانه شده اند و یقین خالص محمدیان اینست که همه مخلوقات ابدان و نفوس و استعدادات و ماهیات هم در خویشتن بجعل جاعل از ارادهٔ فاعل یافته اند ع

تو دادی همه چیز و من چیز تست	نیاوردم از خانه چیزی نخست

نه آنکه بسان حکیمان و بعض صوفیان تحقیق کرده اند و گمان دارند که استعدادات و ماهیات مجعول بجعل جاعل نیستند چنانچه آنها برای عیان گردانیدن این بیان بمیان کتب و رسائل خود چنین مثل نوشته اند که آن خالق آلو را موجود می سازد نه آنکه آلو را آلو می گرداند و نزد ما آنست که در اول بار آن خالق مختار آلو را آلو می گرداند و در آخر کار او را در خارج موجود میسازد یعنی که تشخص او را مع اجزای چیزهای ضروری و در کار او بعلم و ارادهٔ خود در آورده بانضمام آن قدر چیزها استعداد آن همه نتائج و آثار در وی بخشیده مرة ثانیة در مرتبهٔ مخلوقات او را خارج موجود میگرداند و از در آمدن ماهیات و استعدادات چیزها در مرتبهٔ علم الٰهی غیر مجعولیت اشیا ثابت نمی گردد چنانچه از در آمدن تمام صور این عالم در علم الٰهی این جهان حادث قدیم نمی شود بلکه فاعل مختار در هر چیز استعداد و آثار بموجب اراده و خواهش خود می بخشد و نزد خودش نامی و نشانی هم مقرر می کند که اَلْاَسْمَاءُ تَتَنَزَّلُ مِنَ السَّمَاءِ از ان کار خبر میدهد و هم این آیت بدان کار اشارت می کند که عَلَّمَ اٰدَمَ الْاَسْمَاءَ کُلَّهَا و بعد از ان بهر زمان که می خواهد صورت آن چیز را درین جهان مخلوق موجود می گرداند پس صورت و حقیقت همه چیزها مخلوق و مجعول خالق و جاعل حقیقی می باشد و از ان چنان تحقیق حکمای بی اختیاری خالق که او را نزد خود مرتبهٔ وجود میخواهند ثابت می گردد و آنها گفت و گو از لفظ وجود و عدم و جواهر و اعراض و بسائط و مرکبات و هیولی و صورت می کنند و همه را قدیم و غیر مخلوق میدانند همین قدر ست که در خلقت موالید ثلثه مرتبهٔ وجود را در بخشیدن صورت بموجب همان حقیقت او مفیض میدانند و هم او سبحانه را بسان عقیدهٔ مومنان فاعل مختار نمی شناسند بلکه فعل او را فعل بیجا بی می دانند و آنها دران امر ناچار اند چرا که خدا را بعقل خود همچنان دریافته اند و عقل آنها بهمان کارها حکم می کند و بخلاف آنها کریم بنده نواز انبیا و رسولان را از کمال کرم و بنده نوازی قبول فرموده تجلیات خود را نموده کلام با آنها کرده ملائکهٔ مقرب خود را به پیش آنها فرستاده از معامله و کار آینده و گذشته آگاه و خبردار گردانیده از صفات جمال و جلال ضروری خود که در خور حال و مآل آنها بود علم داده تمام حقیقت مبدا و معاد آنها را فهمانیده است پس اینها هم بی اختیار و ناچار بران معامله دیده و آن گفته

آن پرضلال باز بجال جلال درآمده گفت که ای بدخصال گمراه کنندۂ اکثر رجال وای ناواقف از مرادات ومعانی کلام ذوالجلال دریاب که از بعض آیات الٰہی بی اختیاری بندگان عیان می گردد وہم از اکثر آیات کن مکن اختیار بندگان پیدا وآشکار میشود که ہیچ احتیاج بیان ندارد چنانچه از شنیدن این چنین آیات اکثر اہل فرقه اختیار بنده را در افعال نیک وبد شناخته مذہب قدریه اختیار کرده اند واز دریافتن آن چنان آیات بعض اہل فرقه بنده را در افعال محض بی اختیار شناخته مذہب جبریه اختیار کرده اند واین ہر دو فرقه بر بعض آیات قرآنی ایمان آورده از بعض آیات انکار کرده اند که کریمۂ اَفَتُؤْمِنُوْنَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُوْنَ بِبَعْضٍ از حال چنان کسان خبر میدہد وجماعت اہل سنت و جماعت بہمه آیات قرآنی اقرار آورده اند وآن جمله آیات را چنین تاویل می کنند که بحقیقت فاعل ہر کار پروردگار را می دانند وباعتبار مجاز واز سبب اختیار بخشیدۂ او بندگان را ہم در بعض کارہای اوامر ونواہی مختار مجازی می شناسند اگرچه در ہمه کارہای معیشت وزندگانی او ہیچ اختیارش نمی یابند بدان راه ناچار وبی اختیار بدین گفتار قائل شده اند که لاجبر ولا قدر ولكن امرٌ بين امرين یعنی که ہر امر وکار را از روی حقیقت بجناب فاعل مختار نسبت می کنند وبعض کارہای امر ونہی اکه دران صریح وبدیہی اختیار می یابند باعتبار کسب اضافت اختیار مجازی وصوری بجانب خود ہم می کنند که البته خویشتن را بسان جماد ونبات وحیوان ومجنونان وطفلان نمی یابند وما ہم ہمه اعمال وافعال تمام رجال را بحقیقت بجناب آن ذوالجلال که فاعل مختار ست نسبت می کنیم وبسان توجمیع جنبندگان وکارکنندگان را مانند لعبتان بیجان وآله بدست لعبت باز وکارساز می بینیم فاما باعتبار ظاہر ومجاز آن ہمه افعال وکار را که فاعل مختار بسبب واسطه واشتراک آن لعبتان داو ز ار اظہار نموده وبر روی کار آورده ہست بی اختیار وناچار نسبت حقیقی ومعنوی آن امر وکار بجانب جناب فاعل مختار واضافت صوری ومجازی بطرف آن کاسبان مجبور وبی اختیار نیز می نمائیم ومعامله جواب وسوال وداروگیر ہر دو دار را مبنی بر ہمان قدر اختیار نابکار خود می دانیم فاما ہرگز بمثال دیگر نادانان وجہال بران چنان افعال ذوالجلال مکابره وبحث به پیش نمی آئیم که تو چرا از مردمان بدکار خود فعل وکار ناکردنی کنانیده در آخر کار بمیان دوزخ ونار در می آری وبرای چه از بندگان نیکوکار خود حسنات وعبادات بظہور آورده بجنت می رسانی که الحق شان آن جناب لاابالی وبی پروا ہمان ست که لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُوْنَ پس چون ظاہر وباہر گردید که بجانب اقوال واعمال بندگان دو نسبت واضافت که حقیقی ومعنوی و صوری ومجازی باشد کرده می آید بدان راه آن ہادی مطلق ما محمدیان را برای آموختن آداب آدمیت از کلام برحق چنین سبق می دہد که مَا اَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ وَمَا اَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ تو در نفس الامر وحقیقت این کار ہمچنان است که از ان حقیقت واسرار غیر از عارفان تام المعرفة آگاه وخبردار نمی باشند یعنی که خیر از وجود ست وشر از عدم واین ہمه

لیکن ای وزیر دلگیر پند پذیر من ترا بدین قدر اندک تقریر نصیحت کثیر می کنم که ازین باز بپوشیدن لباس فاخر و پر زینت و زیبت
که بغایت دلفریب باشد نخواهی کوشید فرد

می کند گمنام خود را تن بزینت هر که داد | سکهٔ زر کی بجا ماند اگر زیور شود

و جامهٔ گنده و بی قدر را که لائق و درخور شان و شوکت اهل دولت نباشد هم نخواهی پوشید بلکه در خوردن و نوشیدن و دیگر
لذات بدنی گرفتن و بهمه عیش و عشرت کردن حد مرتبهٔ وسط را نگاه داشته از افراط و تفریط هر امر و کار دل برکنده و بیزار
خواهی بود که خیر الامور اوسطها گفته اند و بیقین خواهی فهمید که افزونی و کمی هر امر و کار و زیادت و نابودگی همه اسباب ضروری
و اعتباری زیان و خسران بسیار برای همهٔ دنیادار و شهریار دارد و بالطبع کثرت عیش و زیادت مزه و حلاوت و افزونی زیب و زینت
باطن آن کس را بجانب پستی و دون همتی و کسل و سستی و بددلی و بی جرأتی و بی غیرتی و بی حمیتی و غفلت و فراغت
و بیهوشی و بلادت مائل و راغب میسازد

فرد همت بلند دار که پیش خدا و خلق | باشد بقدر همت تو اعتبار تو

پس ای ذوفنون مکار تباه کار ازین کار و گفتار دریاب که جرم و عصیان آن برگزیدگان و اخیار و ابرار ازین قبیل می باشد
و آنها بر غفلت و جرأت و تقصیر و حرکت خود بسان آن وزیر مقر می باشند و دائم توبه و استغفار می کنند رباعی

عارف که بحق شد آشنا می ترسد | بیگانهٔ جاهل از کجا می ترسد | هر کس که بپادشاه نزدیک ترست | البته که بیشتر ز ما می ترسد

حکیم سقیم از شنیدن این سخنان خاکی فهیم زهرخندی نموده برخواند رباعی

خاکی بخدا که از خدا می ترسی
یا اینکه ز فوت مدعا می ترسی | هرگز دیدی که ز آشنا ترسد کس | بیگانه اگر نهٔ چرا می ترسی

خاکی با کمال از شنیدن این
مقال آن گمراه پر ضلال بحالت تغیر احوال درآمده بغایت غضب و جلال گفت که این چنین عقیده بیقین ملحدان و
بی دینان و بخدا نارسیدگان دارند و مومنان و مسلمانان ایمان را بین الخوف والرجا می دانند باز آن انکار شعار بمقابلش
بگفتار درآمده گفت که ای خاکی ناواقف اسرار تو چرا در هر فعل و کار اختیار خود را دخیل می گردانی و عبث خویشتن را فاعل
می شناسی و بدان سبب بیهوده از کار و گفتار خود می ترسی و می هراسی مگر ای بی خبر تو آن خبر را نشنیدهٔ که لا تتحرک ذرة
الا باذن الله و هم آن کلام سبحان را از قرآن نخواندهٔ که وَمَا تَشَاءُونَ اِلَّا اَنْ يَّشَاءَ اللّٰهُ و هم آن خالق فرموده است که اَللّٰهُ
خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُوْنَ و در جاهای بسیار بی اختیاری بندگان را اظهار نموده است که هیچ احتیاج تکرار آن گفتار ندارد پس باید که
بموجب آن بیان و اخبار تو خویشتن را بسان لعبت بیجان و بی اختیار بدست فاعل مختار خیال نموده در هیچ وقت و حال
کدام فعل و کار را بخود منسوب نگردانی و هرگز خویشتن را بشمار و اعتبار نیاری فرد

لعبت بی قدرتی در دست لعبت باز دهر
جنبش و افعال تو منسوب بدست دیگرست | فرد گر اختیار دهندت چنان مکن باری | که اختیار تو در دست خویشتن باشد
فرد از کرده کس خجل نشود روز بازخواست | گر پرسش گناه کنند ابتدا از من | خاکی با کمال از شنیدن این مقال

مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِکَ وَمَا تَاَخَّرَ وَیُتِمَّ نِعْمَتَہٗ عَلَیْکَ وَیَہْدِیَکَ صِرَاطًا مُّسْتَقِیْمًا یعنی کہ تا تمام گردانم بر تو نعمت تجلیات ہمہ اسمای جمالی و جلالی خود را چنانچہ شروع آن کار اظہار اسرار جامعیت اسمای حسنی از آدم صفی اللہ کردہ بودم کہ وَعَلَّمَ اٰدَمَ الْاَسْمَآءَ کُلَّہَا ازان خبر میدہد بر تو ختم آن معاملہ بحد کمال گردانم و بیقین بدان ای حکیم مکار حجت شعار کہ من تمام پیغمبران اخیار و نیکوکار و ہمہ امامان ابرار و جمیع اولیای برگزیدۂ پروردگار را ازان ہمہ گناہان صغیرہ و کبیرہ کہ دیگر مومنان و مسلمانان مرتکب میشوند و گرفتار اند پاک و آزاد میدانم و دران معاملہ و کار کہ بندگان با خالق خود دارند بمقتضای حقیقت امکانی ازان اخیار و ابرار و محفوظان پروردگار ہم سہوی و خطائی و غفلتے و فراموشی بر روی کار می آید چنانچہ آنہا بران امور بشری خود دانم توبہ و استغفار می کنند و آن جرم و عصیان آن مقرب بندگان علحدہ از فہم و وہم عالمان صوری و جاہلان معنوی میباشد کہ قباحت و شناعت آن چنان کردار و گفتار را مقربان و مصاحبان ملک جبار و قہار می شناسند چنانچہ برین بیان درین زمان حکایت یک وزیر و سلطان بیاد این خاکی ہیچمدان آمدہ است

حکایت وزیر پر تقصیر بتقریب تقریر

بشنو کہ یک شہریار بود بسیار ضابط و خیلی ہوشیار چنانچہ روزی بوقت دربار بجانب وزیر خود برای حرف و گفتار متوجہ گردید قضارا دران زمان آن وزیر بطرف جامۂ خود نگران بود و بندہای جامہ را بدست خود راست می نمود شہریار چون او را بران کار ہرزہ کاری گرفتار بدید روی التفات خود را از جانبش برگردانید و چون بعد لحظۂ باز بطرفش دید او را در ماندۂ ہمان کار بیکاری فہمید و چون مرۃ ثالثۃ بجانبش متوجہ گردید دران حال وزیر سر را برداشتہ بجانب سلطان بدید دران زمان او بحال جلال و غضب بر کمال در آمدہ فرمود کہ ای وزیر سراپا تقصیر من از دیر باز بچندین بار بجانب تو دیدم فاما ترا از خود غافل فہمیدم و بہ تن و جامہ مشغول و بہ بند جامہ گرفتار و بند مشاہدہ نمودم حالا چو لنست کہ بجزای آن بیہوشی و غفلت ترا بسزا رسانم و بدان حرکت و جرأت بیجا و خلاف مرضی بند از بندت جدا گردانم کہ بحضور من بجامہ و تن گرفتار و بندی و چشم و دل خود را بمن نمی بندی و بدین زیب و آرایش خود غافل و خرسندی وزیر پر تقصیر از شنیدن آن تقریر و دیدن آن چنان حال جلال آن صاحب سریر بجان ترسیدہ برنگ شاخ بید بر خویشتن لرزیدہ بزاری و نگونساری در آمدہ بپای تخت در افتادہ فریاد برکشید کہ مجرم و گناہگارم پس ہر عقوبتی کہ کنی سزاوارم و من بحقیقت قابل آنم کہ بند از بندم جدا نمائی و چشم مرا کور فرمائی تا دیگر غافلان و لاہیان را عبرت و خبرت حاصل آید سلطان با جلال از شنیدن این مقال و دیدن آن احوال وزیر پر ملال باز بدو بحرف و قال در آمدہ فرمود کہ من ازین انابت و ندامت تو از سر این جرم بیہوشی و غفلت در گذشتم و ترا بدل و جان عفو کردم کہ من خلیفۃ اللہ ام و سعی و جہد تخلق باخلاق اللہ دارم و او ہم جرم بخش و توبہ پذیر است

ذو الجلال از احوال ہمچو تو رجال خبر میدہد کہ اَفَتُؤْمِنُوْنَ بِبَعْضِ الْكِتٰبِ وَتَكْفُرُوْنَ بِبَعْضٍ فَمَا جَزَآءُ مَنْ يَّفْعَلُ ذٰلِكَ مِنْكُمْ اِلَّا خِزْيٌ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ يُرَدُّوْنَ اِلٰٓى اَشَدِّ الْعَذَابِ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ و آی حسد شعار از آن معاملہ و کا ہم واقف و خبردار باش کہ تخلف وعدہ شایان کریم نیست و خلاف وعید کردن جائز ست و آی دشمن نہان و ای عدو پوشیدہ از چشم مردمان نادان کم یقین و بی عرفان آن عقیدہ را کہ تو بیان کردہ مذہب فرقۂ ضالہ است کہ مرتکب کبیرہ را او سبحانہ معاف نخواہد فرمود و او دائم در دوزخ خواہد بود و اعتقاد مردم اہل سنت و جماعت ہمان ست کہ آن کریم گناہان صغیرہ و کبیرۂ مومنان را می آمرزد اگرچہ بی توبہ ہم مردہ باشند و از توبہ خود چہ جای گفتن ست کہ تمام آیات قرآنی و احادیث مشہورۂ مصطفوی بدان ناطق ست و معاملات دکار ہمہ کفار ایمان آرندہ بران کار دلیل واثق ست و آنکہ طائفۂ شیعیہ حضرات انبیا و ائمۂ معصومین را از گناہان صغائر و مقتضیات عنصری و از زلت و لغزش پایۂ بشری ہم پاک و مبرا می دانند از سبب افراط محبت و قلت معرفت ست کہ حقیقت جامعیت حضرت انسان را کماحقہ ندریافتہ تا بہ ملک شدن را کمال انسانی فہمیدہ اند کہ آن چنان پاکی و معصومیت بحقیقت نقصان مرتبۂ انسانی ست و از کیفیت محبت ماسوی اللہ کہ بچہ حد و قدر می باید و شاید آگاہ نشدہ اند کہ آن بحد اعتدال بقدر درجہ و رتبۂ رجال باکمال می باید و آنکہ مرتکب گناہ کبیرہ را بزعم و گمان خود مخلد در نار می انگارند بران تقدیر باید کہ ہرگز خود شان بجانب گناہان کبائر میل و رغبت ننمایند تا باعتقاد خود بر خویشتن خلود جہنم ثابت نکنند و اکبر کبائر و راس جمیع خطیئات دروغ و حب دنیا و غیبت و نفاق و حسد و بخل و عجب و غرور و بد خلقی و سوء ظنے و ظلم بر تابعان و مملوکان و عدل نکردن بمیان ہمہ کاروبار ہر دو جہان و بد گفتن نیکوکاران و لعنت کردن بر مومنان و مسلمانان ست و از غیر او گناہان کبیرۂ شان را چہ بتفصیل بیان نماید کہ شرح بسیار می خواہد اگر آن ناعاقبت اندیشان سری بگریبان فرو آرند و بانصاف بجانب آئینۂ قلب خود متوجہ شوند مو بمو عیوب و ذنوب خویشتن را بینند بسیار پشیمان شدہ بی شمار استغفار خوانند و آمرزش کبائر خود را از جناب کریم غفار چشم دارند و ناامید از مغفرت الٰہی نمانند کہ وَمَنْ يَّقْنَطُ مِنْ رَّحْمَتِهٖٓ اِلَّا الضَّآلُّوْنَ و آی ذو فنون مکار نفاق آثار مگر بآنہا این آیت پروردگار نرسیدہ است کہ خود او سبحان در قرآن آدم را عاصی فرمودہ است کہ فَعَصٰٓى اٰدَمُ رَبَّهٗ فَغَوٰى و ہم در وقتے او را کلمات انابت تلقین نمودہ از کمال بندہ نوازی بخشیدہ ما محمدیان را بدین چنین آیات آگاہی دادہ است کہ فَتَلَقّٰٓى اٰدَمُ مِنْ رَّبِّهٖ كَلِمٰتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ اِنَّهٗ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيْمُ و ہم از حال آن لغزش و زلت و خطا و غفلت دیگر انبیا و رسولان در قرآن بیان نمودہ باز بخشش و مغفرت خود را نیز پیدا و آشکار گردانیدہ است کہ ہیچ احتیاج بیان برای قرآن خوانان ندارد حتی کہ از حال حضرت پیغمبر آخر الزمان صلی اللہ علیہ وسلم کہ متمم مرتبۂ نزول رسولان ست چنین بیان فرمودہ است کہ اِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِيْنًا لِّيَغْفِرَ لَكَ اللّٰهُ

خصوصیت بنفس فاعل دارد و ازان کار آن ناواقف کار ظلم بر نفس خود می نماید و بعد آن عصیان شدید و پلید که کفر و شرک بجناب الٰہی باشد اکبر کبائر ایذا و اہانت رسول خداست و ایمان براو نیاوردن و فرمان اورا قبول نکردن ست و پس ازان باولاد و اہل بیت و اصحاب او بدون حق و بی وجہ و بی سبب ایذا و تصدیع رسانیدن و اہانت کردن ست پس آن کریم غفار ہمہ گناہان بندگان گناہگار و بدکار را سوای کفر و شرک می بخشد چنانچہ ازان کار خود می فرماید کہ اِنَّ اللّٰہَ لَا یَغْفِرُ اَنْ یُّشْرَکَ بِہٖ وَیَغْفِرُ مَادُوْنَ ذٰلِکَ لِمَنْ یَّشَاءُ آنکہ تو میگوئی کہ از ہفتاد بار استغفار رسول ہم او سبحانہٗ آن مردودان نامقبول را نخواہد بخشید اینقدر بشناس کہ آنہا کسانی اند کہ رسول مقبول اورا قبول نکردہ فرمانہای اورا نشنیدہ بناحق و بی سبب اورا تصدیع و آزار رسانیدہ دل مہربان و خاطر خیر خواہ بندگان اورا آزردہ و ملول گردانیدہ اند بدان سبب او سبحانہ بر آنہا چندان بغضب در آمدہ است کہ اگر خود آن پیغمبر مہربان برای آن مخالفان و دشمنان ہفتاد بار استغفار نماید آن منتقم قہار چنان موذیان بدکار را نمی بخشد چنانچہ بلاتشبیہ اگر ملک ستار من از کرم بی شمار کار غفلت و نادانی و فراموشی و حماقت مرا خواہد بخشید تاہم از سفارش من این کار تصدیع و آزار رسانی ترا کہ من بیچارۂ بی اختیار را از توسط آن زن بکار بدین قدر دوری و مہجوری رسانیدہ گرفتار گردانیدۂ ظن غالب چنان دارم کہ نخواہد بخشید و بیقین خواہی فہمید ای حسد شعار کہ من آن کار ناکردنی را کہ بدلالت تو اختیار کردہ بودم نیت و مراد من ہمان بود کہ دران حالت مستی و کیفیت بیہوشی جمال باکمال آن جمیل خود را مشاہدہ نمایم نہ آنکہ آن ارادہ داشتم کہ ازان کار لذت بدنی و حلاوت جانی حاصل نمایم این بگفت و بجانب ملک و محبوب و دلربا و مطلوب خود کہ اورا حاضر در دل و غائب از چشم خویش می فہمید متوجہ گردیدہ بدین ادا نوا ہا بر کشید

رباعی شاہا من اگر مست وگر ہشیارم
گر خفتۂ غفلتم وگر بیدارم
ہنگام جزا چو با تو افتد کارم
بر نیت من ببین نہ بر کردارم

رباعی ایزد کہ گِلِ وجود ما را آراست
دانست ز فعل ما چہ خواہد برخاست
بی حکمت نیست ہر گناہی کہ مراست
بی فضل مران چو خیر از دستم خواست

رباعی
صد جرم کہ بر امید عفوش کردم
دیوانہ بکار خویش ہشیار و یم فرو
گر بلبل زارم کہ ز گلزار وکیم
ما بامید تفضل زندگانی می کنیم
بی ہیچ خریدار یا زاردیم
آہ اگر افتد بدیوان عدالت کار ما

و گفت کہ ای حکیم سقیم از دریافتن این چنین حقیقت و حال معانی آن چنان آیات ذوالجلال کما حقہ خواہی فہمید و ای رقیب بد خصال تو کہ آن ہمہ آیات وعید شدید را می خوانی چرا این آیات رحمت و مغفرت آن کریم را بر زبان نمی رانی کہ قُلْ یٰعِبَادِیَ الَّذِیْنَ اَسْرَفُوْا عَلٰٓی اَنْفُسِہِمْ لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَّحْمَۃِ اللّٰہِ اِنَّ اللّٰہَ یَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِیْعًا اِنَّہٗ ہُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِیْمُ وَہُوَ الَّذِیْ یَقْبَلُ التَّوْبَۃَ عَنْ عِبَادِہٖ وَیَعْفُوْا عَنِ السَّیِّاٰتِ وَیَعْلَمُ مَا تَفْعَلُوْنَ یُعَذِّبُ مَنْ یَّشَاءُ وَیَغْفِرُ لِمَنْ یَّشَاءُ وَاللّٰہُ عَلٰی کُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ وَمَنْ یَّغْفِرُ الذُّنُوْبَ اِلَّا اللّٰہُ و ای انکار شعار تو بر بعض آیات پروردگار اقرار می نمائی و بر بعض آیات ایمان نمی آری کہ بحقیقت این مقال

دارو داویدا آفت دیدهٔ غرور | آئینه پیش با ندیدن سنگ ست

و هم از و استفسار فرمود که ای حکیم تو من بیچارهٔ بیمار سقیم را می گفتی که اگر ازین مقام ناز و نعیم بر آئی و بغربت و مسافرت گرائی از دیدار آن نگار در دیگر ملک و دیار مشرف می گردی و حال آنکه الحال من پرملال بدین احوال بدین قدر دوری و مهجوری از ان ملکِ معمور و ملک باد ستور رسیدم لیکن تا حال جمال برکمال آن جمیل ستوده خصال خود را ندیدم حکیم ذوفنون از شنیدن این گفتار و استفسار آن دیوانهٔ مجنون برنگ شعله به تندی و سرکشی خود در آمده گفت که ای خاکی نادان اگر تو همان زمان که من ترا بدان کار دلالت کرده بودم مسافرت اختیار می کردی بدان تجلی دیدار یار مشرف می شدی لیکن تو بعد کار گناهگاری و عمل نافرمانی از پیش حضور سلطانی مهجور و دور گردیده بدینجا رسیدهٔ پس با وجود آن چنان تباه کاری و بی حکمی چه توقع و تمنای دیدار آن جمیل ستار داری که او بندگان نیکوکار را دوست می دارد که إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ فرد

مرا بر ساده لوحیهای خاکی رحم می آید | که عاشق گشت و چشم مرحمت از یار هم دارد

خاکی گناهگار از شنیدن این گفتار آن حکیم عیار بی اختیار زار زار نالیده گفت که ای رقیب حسد شعار مگر تو مربی و پروردگار مرا کریم و غفار نمی دانی که من گناهگار شرمسار را امیدوار مغفرت کردگار را چنین می ترسانی و ناامید می گردانی آنگاه او گفت که ای خاکی نادان سودائی من این سخن از خود نمی گویم بلکه در حق مجرمان و نافرمانان در قرآن چنین دیده ام که إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابِ جَهَنَّمَ خَالِدُونَ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ كُلُوا وَتَمَتَّعُوا قَلِيلًا إِنَّكُمْ مُجْرِمُونَ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ و ای خاکی ناواقف اسرار خوب واقف و خبردار باش از ان معامله و کار که پروردگار هرگز کفار و شدید گناهگار را نخواهد بخشید چنانچه آن قهار شدید العذاب به پیغمبر آخر الزمان که او را مومنان و مسلمانان رحمة للعالمین می خوانند و شفیع المذنبین می دانند برای نه بخشیدن گناهان مغضوبان در قرآن چنین بیان نموده است که اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ خاکی گناهگار امیدوار فضل پروردگار از شنیدن این آیات وعید شدید باز بی اختیار گریان شده گفت که ای حسد شعار ناواقف کار از معامله و کار خاکیان نادان و هوشیار و نیکوکار و بدکار دریاب که گناه بندگان از انواع طرق و اقسام روش می باشد یعنی که بعض گناه ست که از سبب غفلت و فراموشی و سهو و نادانی می شود و بعض گناه ست که از مقتضای طبیعت و خواهش حیوانی میشود و بعض گناه ست که از هوا و طغیانی بایستِ نفسانی و دلالتِ شیطانی میشود و بعض گناه ست که اضافت بذات و صفات او سبحانه دارد که آنرا کفر و شرک هم می خوانند و بعض گناه ست که نسبت بنافرمانی حکم پیغمبر دارد و بعض گناه ست که تعلق بعباد دارد که از ان بسیار ظلم و فساد می خیزد و بعض گناه ست که فقط

محالست که بخاطر خود می آری که جاسفلی ناپاک را بجناب علوی پاک قبول و رسائی خواهد بود و چرا بامید و توقع خبرهای شنیده و چیزهای نادیده جان و تن خود را به تعب و رنج میداری و جسد و نفس خویش را از لذت و آسایش چیزهای حاضر و موجود ملتذ و مسرور نمی گردانی که دانایان و حکیمان چنین بیان کرده اند که اَلْمَوْجُوْدُ شِفَاءٌ وَّطَلَبُ الْمَفْقُوْدِ دَاءٌ و هم گاه گاه بوقت تنهائی و خلوت بطریق ندرت به پیش چشم آن خاکی نمودار گردیده بگرم جوشی منافقی درخورده می گفت که ای یار من و تو یک خالق و پروردگار داریم که همدیگر خواجه تاشانیم و مردود و مغضوب یک دلربائیم پس بدان مناسبت و شرکت گاه گاه به پیش ما هیچو توبی مروت و ناخواه دویده می آئیم که از نصیحت و الفت تو بیچاره دگزیر نداریم و بطرفه کیفیت جلال بدین مقال نوا برکشید رباعی

از صحبت ناکسان مکدر نشوم	بار عالم چو چرخ اخضر نشوم	صد جلوه چو روز و شب کنم بر بد و نیک	هر چند مکررم مکرر نشوم رباعی
دل نالد کشد خبر بخاموشی کن	غم شور کند بدرد سرگوشی کن	در عجز بخاک اگر برابر نشوی	با سایهٔ خود چو مور همدوشی کن

و گفت که ای خاکی دیوانهٔ سودائی آن چه بادسنجی و بیهوده کاری ست که تو وزیدن نسیم و صبا را رسیدن رسولان و قاصدان آن ملک ستار به پیش خویش اعتبار می کنی و بدان هرزه کار خیلی خوشدل می شوی و بسان مشک دمیده بر خویشتن می بالی

فرد
ان خواری که ما دیدیم پیش یار خاکی را | مرا باور نمی آید که دیگر محترم گردد

و رباب ای عاشق خام کار که من از سبب عشق پخته خود چنان رشک شعارم که بمیان در آمدن قاصدان پیغام رسان را هم مناسب حال خود نمیدانم سه

نمی خواهم کسی با نازنین من سخن گوید | زبان خامه بریدم که نام او دانست
اگرچه قاصد من باشد و پیغام من گوید | فرد بدم بیاد که ذوق پیام او دانست

خاکی بی اختیار ازین همه گرم زبانی آن ناری آتش کار بی اختیار منفعل و شرمسار گردیده بجواب

سه ای نشان عشق او دیوانگی | آشنائی در برش بیگانگی
اگر کسی فرزانه می خواند مرا | حاش لله عاشق و فرزانگی

فرد
نسیم دوستیش بر مشام جان نرسید | کسی که دشمن خویش اختیار نکرد

و گفت که ای رقیب حسد شعار من هر امر و کار مرتبهٔ اعتدال را اختیار کرده ام و از فضل پروردگار از بلا و آفت حسد و رشک رهائی یافته ام و چنان دیوانه و مست سرشار نیم که وسیله و سبب حصول و وصول ملاقات و دیدار محبوب دلدار را هم میان خود قبول و اختیار نمایم بلکه رسولان و قاصدان او را گرامی تر از دل و جان خود میدانم و بدون وسیلهٔ آن لطیفان رسیدن وجود کثیف خود را بدان چنان پاک مکان محال می انگارم این بگفت و بنا در کیفیت جمال بمقابل آن رقیب بدخصال بدین قال تکلم نمود فرد

من خاکی از در عاجزی بچه سودم بکجا روم | خواری امثال من یا عزت پارینه ام
همه هست حکم برو برو همه جا بست شور بیا بیا قمر | ای رقیب انصاف میخواهم که ای بهتر ست

رباعی افسوس که کوچه گرد پندار خودی	در بحر وجود غافل از کار خودی	خود را نشناختی چه موج ای غافل
همسایهٔ دیوار بدیوار خودی رباعی	مغرور خودی بعافیت در جنگ ست	میدان فلک تازی نخوت تنگ ست

نکتهٔ کافی ست گر طالب کس ست | غرض که آن خاکی بخت یار نیکو کار از شنوانیدن این همه آیات پروردگار و فرمودن آن قدر پند و نصیحت بی شمار و از نمودن آن چنان اعمال و کار استقامت و صداقت خود که تعلق باند و بود و گذران و معیشت و خوش خلقی و بلند همتی و بی تعلقی و آزادی او داشت و هم از فهمانیدن حقیقت و کیفیت اخلاق حمیده و اوصاف پسندیده و اعمال سنجیدهٔ رحمانی و ملکی و انسانی و حرکت و افعال کردار حیوانی و نفسانی و شیطانی اکثر یاران سعادت آثار و اخلاص شعار را که سعید ازلی بودند بجانب خود جذب نموده دلالت بطرف اولوالامر و مربی و مرشد و هادی و محبوب و مطلوب که ملک جن و انس هم بود می فرمود و بعجب کیفیت حال به پیش آن رجال بدین چنین قال نالها می کشید

غزل ای اسیران قفس امداد می خواهیم ما
داد می خواهیم ما صیاد می خواهیم ما
طفل شوخ نفس را استاد می خواهیم ما
درس [illegible] نام از خاطر فراموش گشته است
عشق ما را اصطلاح تازه تعلیم کرد
سرو میگوییم ما شمشاد می خواهیم ما فرد
چندان الم از بیکسی خویش ندارم
غمخوار سگ مردم بیگانه مرا گشت

و کسانیکه شقی ازلی بودند از شنیدن آن همه آیات پروردگار و آن چنان حرف و گفتار و آن قسم اعمال و کار هیچ سودی و بهبودی حاصل نمی کردند بلکه از دیدن آن آئینهٔ مومنان آن کج طبعان و زشت خلقان حقیقت و ماهیت و جه معنوی خود را دریافته و فهمیده زیاده تر بی حلاوت و ناخوش می گردیدند و بیزاری و انحراف خود را ظاهر می کردند و هم آن حکیم ذوفنون مکار ظلم شعار بکار حسد خود گرم گردیده بسان جز و ناری بدرون و برون یک یار خاکی رسیده هر کدام را از جا و مقام بیجا و بی آرام گردانیده بعضی را از نار غضب افروخته سراپایش برنگ شعلهٔ تند و سرکش ساخته بود و بعضی را از باد شهوت و هوای جاه و دولت بسان گرد باد نفس و تنش را از جا و مقام برداشته حیران و پریشان و بیقرار و دوان بمیان تمام جهان کرده بود و بعد این همه خرابی و پریشانی انداختن بمیان مجموعهٔ یاران خاکی بحال خودش متوجه گردیده بدل خود اندیشید که من آن قدرت و مجال ندارم که بدل آن دیوانهٔ مجذوب الحال اندیشهٔ خیال نفی و نابودن آن ملک با جمال و جلال در آرم که او بسان انبیا و مانند اخص اولیا که از مقام ولایت عامه گذشته بمرتبهٔ ولایت خاصه رسیده از دیدار و انوار تجلیات رب خود مشرف گردیده و سعادت یاب شده از خوف خاتمه که زوال ایمان باشد ایمن شده است لیکن از دولت همت و جرات و قوت بخشیدهٔ آن ملک جن و انس که او را مضل هم می دانم آن قدرت و طاقت در خویشتن می یابم که او را از راه و روش صراط مستقیم و جادهٔ سلوکش برگردانم و از کنانیدن کارهای ممنوعه او را بشمار عاصیان و نافرمانان در آرم چنانچه آن بدخصال بدین چنین اندیشه و خیال گاه و بیگاه بوقت بیداری بیکاری و هنگام منام بی ضروری بدو رسیده بجهان مثال و عالم خیال چنین حرف و قال بگوشش میرسانید فرد

دعا بجمله هوائی و مائیان گفتم
سلام بار سد خاک پاک خاکی را

و بی حجاب با او بحرف و خطاب در آمده می گفت که ای خاکی ... ردائی این چه خطرهٔ فاسد خیال

از مرتبهٔ عدل و داد و هم می فرماید که لاتسرفوا انه لایحب المسرفین و هم می فرماید که ان الله لایحب المعتدین یعنی که پروردگار دوست نمی دارد از حد در گذرندگان را در هر امر و کار و هم میفرماید که والله لایحب المفسدین و هم می فرماید که انه لایحب المستکبرین و هم می فرماید که ان الله لایحب کل مختال فخور واقصد فی مشیک واغضض من صوتک ان انکر الاصوات لصوت الحمیر و هم میفرماید که والله لایحب الفساد و دریابید ای بندگان نادان که از دریافتن مال این جهان و از رسیدن نعمای این مکان شادان و فرحان نباید گردید که ان الله لایحب الفرحین و هم میفرماید که ان الله لایحب من کان خوانا اثیما و هم از فرمودهٔ پروردگار ازان امر و کار آگاه و خبردار باشید که چه قسم بندگان را او سبحان کم می یابد و بسیار دوست می دارد بشنوید که او خود میفرماید که قلیلا ما تشکرون و هم می فرماید که قلیلا ما تذکرون و هم می فرماید لاتجد اکثرهم شاکرین و هم میفرماید که ما وجدنا لاکثرهم من عهد و ان وجدنا اکثرهم لفاسقین پس مومنان و مسلمانان را باید که آن چنان حالت معیت او سبحانه را گرامی تر از جان خود دانند و آن صفات و اخلاق را که او سبحان دوست میدارد بدل و جان در حصول آن سعی و جهد نمایند و ازان اعمال و کار که پروردگار دوست نمی دارد خویشتن را دور دارند و بیزار باشند و هم ای یاران سست دین و کم یقین بتحقیق بدانید که اگر شما بشکر می گرائید و شکر هر نعمت و فضل او سبحانه کما حقه بجا می آرید هرگز معذب نمی شوید چنانچه ازان حال خود آن کریم ذوالافضال می فرماید که ما یفعل الله بعذابکم ان شکرتم و آمنتم وکان الله شاکرا علیما و هم ازان معامله و کار واقف و خبردار باشید که مادامی که رسول در میان امت می باشد بران قوم بلا و آفت و عذاب نازل نمی شود و هم کسانیکه استغفار میکنند آنها معذب نمی شوند چنانچه ازان کار هم پروردگار بدین آیت اخبار می کند که ما کان الله لیعذبهم و انت فیهم و ما کان الله معذبهم وهم یستغفرون پس مومنان و مسلمانان با یقین و اخلاص گزین را باید که رسول مقبول انتقال فرموده را همیشه بیاد دل و حضور قلبی و برسانیدن و گذرانیدن درود و صلوة بدل و جان خود نزدیک و قریب دانند و آن جناب شفیع و وسیلهٔ خود را از خویشتن دور و بعید نه انگارند تا گاهی ببلا مبتلا نگردند و معذب نشوند و آی دوستان اصفائی و یاران نسبی من این همه آیات قرآنی برای آن به پیش شما می خوانم که آن هادی کریم قرآن مجید را بران دوست فرید خود صلی الله تعالی علیه وسلم فرستاده خواندنش را براو فرض گردانیده تا او هادی و مهدی و راه نمای آخرت و رسانندهٔ مرتبهٔ معادش گردد که ان الذی فرض علیک القرآن لرادک الی معاد پس بطریق اولی مومنان و مسلمانان را باید که مداومت تلاوت قرآن مجید برخود لازم دانند و در معانی و الفاظش بقدر مرتبه و علم خود غور و ملاحظه نموده بموجب فرموده اش بعمل گرایند تا فلاح بیابند که این ست راه صواب صحاب که حرف حسبنا کتاب الله ازان کار ابرار آگاه و خبردار می گرداند و از حال و مقال فرزندان و اجزایش چه گویم که آن کلمهٔ آنها که انا قرآن ناطق ازان نسبت معیت و حالت اقربیت شان انباحی فرماید

بس کنم خود زیرکان را این بس است

وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ فَمَن كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا ای یاران غفلت شعار تباه کار اول من شما را از شنوانیدن آیات معیت پروردگار آگاه و خبردار می گردانم که در کدام حالات و کیفیات او سبحانه با بندگان به نسبت بی کیفی خود نزدیک و قریب می باشد بشنوید که آن خالق بی نیاز بنده نواز می فرماید که وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ وَاتَّقُوا اللَّهَ و در جای دیگر می فرماید که إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ و هم می فرماید وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُحْسِنِينَ و در جای دیگر بتکرار می فرماید که وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ و باز در جائی بدین الفاظ بتکرار اظهار همان کار می فرماید که إِنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُحْسِنِينَ و هم می فرماید که إِنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ و بعد این بیان هم از آیات او سبحان احوال بندگان پیدا و عیان می گردانم که آن بنده نواز آن چنان بندگان را دوست میدارد بشنوید که آن کریم رحیم میفرماید که وَاللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا و هم می فرماید که وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ و هم میفرماید که إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ و هم می فرماید که وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ و هم میفرماید که إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ و هم می فرماید که إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ یعنی که خدا دوست میدارد عدل کنندگان را که عدل می کنند در حق همه مردمان و هم عدل میکنند در امور و کار بدنی و نفسی خود در معامله و معیشت گذران خویش و هم می فرماید که إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ و هم می فرماید که وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ یعنی که خدا دوست میدارد پاکان را نه همان قدر پاکان که تن و جامه خود را از نجاسات پاک میدارند و دائم با وضو می باشند و همیشه غسل میکنند بلکه با وجود این همه پاکی جامه و ظاهر بدن و زبان و چشم و گوش و دست و پا و همه اعضا و جمیع جوارح و قوای درونی و برونی خود را از اندیشه های ناکردنی و حرفهای ناگفتنی و چیزهای نادیدنی و سخنهای ناشنیدنی و کارهای ناکردنی و جایهای نارفتنی و غذاهای ناخوردنی پاک و مطهر میدارند و ظاهر و باطن خود را از گرفتاری و محبت ماسوای او وارسته و صاف میدارند و دل و جان و تمام بدن خود را از نافرمانی و غفلت و عصیان آلوده و نجس و ناپاک نمی سازند و هم در جای دیگر میفرماید که إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ و هم میفرماید که اللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ و هم میفرماید که وَاتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ و ای یاران مجازی و دوستان اعتباری دریابید که یار حقیقی و دوست نفس الامری من پروردگار است که نازل گردانیده است بر من کتاب را از سبب بمیان آوردن معامله سؤال و جواب از راه قلبی و بدان راه مرا آگاه گردانیده است از راه صواب و خبردار ساخته است از طریق عذاب که إِنَّ وَلِيِّيَ اللَّهُ الَّذِي نَزَّلَ الْكِتَابَ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ و هم از کلام آن علام دریابید که او چه قسم بندگان را دوست نمی دارد که از آن کار نیز اظهار میفرماید که فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ و هم میفرماید که إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ و هم میفرماید که إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ یعنی که خدا دوست نمی دارد ظالمان را که ظلم می کنند در حق مردمان و هم آنها را که ظلم می کنند بر تن و جان خویش از نافرمانی او سبحان و تجاوز می کنند در هر امر و مراد

آشکار کرده بودی این بار اظهار ناخوردن مرا به پیشش نمودار خواهی گردانید که اگر در معنی و حقیقت این معامله همچنان ست
تو هم در ظاهر و صورت بمنزل مقصود خود خواهی رسید آن گدا از شنیدن این نوای آن زن از حقیقت ناآشنا متبسم شده
گفت که پروردگار هر کار و گفتار بندگان نیکو کار و بدکار را بموجب اراده و نیات آنها بحساب و شمار می آرد که هر نا واقف اسرار
ازان آگاهی ندارد خاکی بالکمال بعد این مقال بطرفه کیفیت حال بدین کلام ذوالجلال تکلم نمود که اُنظُر کَیفَ ضَرَبُوا لَکَ
الأَمثَالَ فَضَلُّوا فَلَا یَستَطِیعُونَ سَبِیلًا وَتِلکَ الأَمثَالُ نَضرِبُهَا لِلنَّاسِ وَمَا یَعقِلُهَا إِلَّا العَالِمُونَ و گفت که ای یاران نادان
غفلت شعار چون معاملات کردار و گفتار برگزیدهٔ بندگان پروردگار در آخر کار بر نیات و ارادهای شان اعتبار و شمار
کرده می آید پس من هر چه کار عدل و داد و معاملهٔ رفع ظلم و فساد که از ملک جن و انس خود می بینم بطریق اولی همه از حق میدانم
و برحق می شناسم و وجود شریف او را بسان قلم بیان بنان ید قدرت قادر می انگارم که قَلبُ المُؤمِنِ فِی إِصبَعَینِ مِن
أَصَابِعِ الرَّحمٰنِ یُقَلِّبُهُ کَیفَ یَشَاءُ و هیچ حرکت و تحریر و کدام حرف و تقریر را نسبت بجانب آن قلم مقطوع اللسان که
بحقیقت و صورت بی تقریر و بی تقصیر ست نمی کنم و اگر شما هم ایمان و اقرار خود را پخته و استوار می گردانید و از سبب دوام
ذکر و فکر و عبادت و ریاضت بدنی و نفسی بجناب آن فاعل حقیقی مختار نسبت یاد و حضور و کیفیت ذوق و سرور پیدا می نمائید
افعال خود و اعمال همه رجال و جمیع مخلوقان را کارهای الٰهی می دانید و برین فرمودهٔ او سبحانه ایمان حقیقی می آرید که

مَا تَشَاؤُونَ إِلَّا أَن یَشَاءَ اللّٰهُ رباعی	خاکی هر چند هیچ سویم ره نیست	شبگیر طفیلی روشم کوته نیست
خلقی بطواف کعبه و دیر خوش ست	از کوشش سایه هیچ کس آگه نیست	قطعه مزدوری بنای جسد بار گردن ست
تا زنده ام همین گل تعمیر می کشم	طفلی شد و شباب شد و شیب سر کشید	لیکن یقین نشد که چه تصویر می کشم

و من بیقین شما را و ران کار گردیدن و اقرار آوردن و هم درین معامله وحشت نمودن و انکار کردن مجبور و بی اختیار میدانم
و خویشتن را هم لاعلاج و ناچار دانسته باز بشما این همه حرف و گفتار بمیان می آرم که آن هادی مختار از برای آگاهی یافتن
از حال جال تباه کار و عبرت و خبرت حاصل نمودن بندگان غفلت شعار دنیا دار به پیغمبر خود چنین اخبار فرموده است که
قُل هَل نُنَبِّئُکُم بِالأَخسَرِینَ أَعمَالًا یعنی بگو که آیا خبر کنم شما را بر کار بدترین مردمان از روی عمل الَّذِینَ ضَلَّ سَعیُهُم فِی الحَیٰوةِ الدُّنیَا وَهُم یَحسَبُونَ
أَنَّهُم یُحسِنُونَ صُنعًا اینها آنانند که ضائع گشت عملهای اینها در زندگانی دنیا و اینها می پندارند بدرستی که اینها نیکو می کنند
کار را و بران اجر خواهند یافت أُولٰئِکَ الَّذِینَ کَفَرُوا بِآیَاتِ رَبِّهِم وَلِقَائِهِ فَحَبِطَت أَعمَالُهُم فَلَا نُقِیمُ لَهُم یَومَ القِیَامَةِ وَزنًا
ذٰلِکَ جَزَاؤُهُم جَهَنَّمُ بِمَا کَفَرُوا وَاتَّخَذُوا آیَاتِی وَرُسُلِی هُزُوًا إِنَّ الَّذِینَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ کَانَت لَهُم جَنَّاتُ الفِردَوسِ
نُزُلًا خَالِدِینَ فِیهَا لَا یَبغُونَ عَنهَا حِوَلًا قُل لَو کَانَ البَحرُ مِدَادًا لِکَلِمَاتِ رَبِّی لَنَفِدَ البَحرُ قَبلَ أَن تَنفَدَ کَلِمَاتُ رَبِّی

مجہول الکیفیۃ حاصل کنید کہ خود آن ہادی راہ نما شما را چنین ہدایت میفرماید کہ یَا اَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَابْتَغُوا اِلَیْهِ الْوَسِیْلَةَ وَجَاهِدُوْا فِیْ سَبِیْلِهٖ لَعَلَّکُمْ تُفْلِحُوْنَ وحالا کہ مرا بشما رسانیدہ اند وآن قدر کار بی اختیار مرا نمودہ اند واین ہمہ نالہای زار مرا شنوانیدہ اند اگر بموجب آن کار نخواہید کرد و اقرار نخواہید آورد فردا در آخر کار معذب و گرفتار بیان دوزخ و نار خواہید گردید کہ خبر شرط است وَمَا عَلَی الرَّسُوْلِ اِلَّا الْبَلَاغُ وہم او سبحان در قرآن چنین بیان می نماید کہ مَا کُنَّا مُعَذِّبِیْنَ حَتّٰی نَبْعَثَ رَسُوْلًا وہم در جای دیگر چنین خبر دادہ است کہ وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهٖ لِیُبَیِّنَ لَهُمْ فَیُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ یَّشَاءُ وَیَهْدِیْ مَنْ یَّشَاءُ وَهُوَ الْعَزِیْزُ الْحَکِیْمُ وعجب کیفیت وطرفہ حالت این آیت را نیز برخوانند کہ یَا اَیُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَتْکُمْ مَّوْعِظَةٌ مِّنْ رَّبِّکُمْ وَشِفَاءٌ لِّمَا فِی الصُّدُوْرِ وَهُدًی وَّرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِیْنَ قُلْ بِفَضْلِ اللّٰهِ وَبِرَحْمَتِهٖ فَبِذٰلِکَ فَلْیَفْرَحُوْا هُوَ خَیْرٌ مِّمَّا یَجْمَعُوْنَ وشمای بندگان کفور این حکایت مشہور شنیدہ باشید

حکایت درویشان باکمال بتقریب مثال

از پیشینیان جہان دیدہ چنین شنیدہ شدہ است کہ درویش قبیلہ دار برلب دریای زخار مسکنی داشت قضارا روزی دیگر فقیر مسافر وارد شدہ بمقابلش آن طرف رسیدہ نشست درویش خانہ دار باہل خانہ گفت کہ ہرچہ ماحضر داری برای خوردن آن فقیر مسافر نیز ببر زنش گفت کہ دریا میان حائل است وکشتی موجود نیست درویش فرمود کہ برلب دریا رسیدہ بگو کہ اگر شوہر من کار حیوانی کہ جماع بغفلت و لذت باشد نکردہ بود مرا بحرمت آن کار واین گفتار ای دریای زخار بحکم پروردگار راہ گذار بیدا آر ہمین کہ آن زن بموجب فرمودہ اش روان گردید بدریا آن نوا را رسانید از قدرت قادر آب آن بسان دو کوہ بجای خود ایستادہ گردیدہ بمیان آب تنگ پایاب نمودار کردہ جادۂ رفتنش را آشکار گردانید چنانچہ آن زن حیران از چنان دریای باطغیان عبور نمودہ بہ پیش آن درویش رسیدہ اورا طعام خورانیدہ بوقت رخصت گفت کہ من از برکت آن حرف وگفتار بدین کنار رسیدہ بودم وحالا باز این دریا را ہمان طغیانی وروانیش می بینم پس بچہ سان ازین مکان بدان طرف روان شوم آن فقیر از شنیدن این تقریر تبسمی نمودہ گفت کہ حالا این نام گذار را بہ پیش دریا برلب رسانیدہ بگو کہ اگر آن بینوا از برگ و نوای دنیا تمتعی نبرداشتہ چیزی بخواہش حیوانی نخوردہ باشد مرا راہ دہ چون آن زن این بار برلب دریا رسیدہ بدان گفتار تکلم نمود باز دریا بقدرت خدا بہمان عنوان راہ رفتنش را نمایان گردانید چنانچہ آن زن بمقابل شوہر رسیدہ ظاہر گردانید کہ من از حکم شما ہر دو دروغ گو کہ بخلاف کردار گفتار دارید طرفہ نتیجہ وآثار قدرت پروردگار مشاہدہ نمودہ ام لیکن ہرگز حقیقت وکیفیت آنرا نفہمیدہ ام کہ تو شوہر منی وہمیشہ معاملۂ زنان شوئی بمیان می آری وآن فقیر بجهت من طعام را خوردہ ظرف خالی را بمن حوالہ کردہ گفتہ کہ چنانچہ در اول بار با اقرار ناکردن کار شوہر خود بہ پیش دریا

کوفتن ست که فائدهٔ معتد به نمی بخشد و ازین چنین آیات آلهی عبرت و خبرت و معرفت بر کمال ذو الجلال حاصل نمائید که وَلَهُ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ضَرَبَ لَكُمْ مَّثَلًا مِّنْ اَنْفُسِكُمْ هَلْ لَّكُمْ مِّنْ مَّا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ مِّنْ شُرَكَآءَ فِيْمَا رَزَقْنٰكُمْ فَاَنْتُمْ فِيْهِ سَوَآءٌ تَخَافُوْنَهُمْ كَخِيْفَتِكُمْ اَنْفُسَكُمْ كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يَّعْقِلُوْنَ قَدْ جَآءَكُمْ بَصَآئِرُ مِنْ رَّبِّكُمْ فَمَنْ اَبْصَرَ فَلِنَفْسِهٖ وَمَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا وَمَا اَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيْظٍ باری بشنوید که رب العالمین از احتیاجات و ضروریات همه ممکنات و جمیع مخلوقات پاک و مبراست و هرگز صفاتش ما ناو مشابه صفات بشری نیست و افعالش محتاج آلات و اسباب نه و خوردن و پوشیدن و خفتن و غنودن را اصلا شایان آن جناب لطیف پاک مدانید و این آیات قرآنی را بر خوانید که وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ لَا تَاْخُذُهٗ سِنَةٌ وَّلَا نَوْمٌ پس چرا ازین قسم مقال سوال می کنید و اگر از هستی و پایندگی خالق و پروردگار استفسار می کنید از هستی خود هستی او را شناسید و مخلوقات را دلیل خالق دانید و از بی خللی و برقراری آسمان و زمین یکتائی و وحدانیت رب العالمین یقین نمائید که لَوْ كَانَ فِيْهِمَآ اٰلِهَةٌ اِلَّا اللّٰهُ لَفَسَدَتَا فَسُبْحٰنَ اللّٰهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُوْنَ و اگر دیدار پروردگار درین دار علانیه میخواهید از گفتار و کردار قوم حضرت موسیٰ عبرت و خبرت حاصل نمائید و لب جرأت کشائید که فَقَالُوْٓا اَرِنَا اللّٰهَ جَهْرَةً فَاَخَذَتْهُمُ الصّٰعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ و ای نادانان تباه ازین حقیقت آگاه باشید که فرشتگان آلهی که مخلوقان لطیف او یند از صفت مردی و زنی پاک و مبرا اند پس بجناب او سبحانه چرا ازان قسم امور استفسار می نمائید و چرا هیچ مخلوقی و ممکنی را با او در کدام صفت و کار شریک و یار می دانید که تمام سورهٔ اخلاص نفی کفویت و جنسیت او سبحانه از همه اسفلیان و جمیع علویان می نماید و ای گاوان بیهوش و غافلان خرگوش ما هادی و محبوب و مرشد و مطلوب خود را هم مخلوق آن خالق و بندهٔ صادق و فرمان بردار لائق او سبحانه میدانیم و او را بقدر طاقت بشری و وسع امکانی متخلق باخلاق الله می یابیم و آن معاملات و کار را که باعتبار مقتضیات جسدی و حقیقت امکانی از و مشاهده می کنیم بیقین میدانیم که از وی هیچ کار و گفتار بدون خواهش قربت و ارادهٔ عبادت پروردگار و نیت طلب آخرت هرگز از و بوقوع نمی آید که مقررست اِنَّمَا الْاَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ و الحق که حال و مقال برگزیدگان او سبحانه چنین می باشد که قُلْ اِنَّ صَلَاتِيْ وَنُسُكِيْ وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِيْ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ لَا شَرِيْكَ لَهٗ وَبِذٰلِكَ اُمِرْتُ وَاَنَا اَوَّلُ الْمُسْلِمِيْنَ و هم در شان آن چنان مقبول بندگان بیان حدیث قدسی او سبحانه چنین بیان فرموده است که بِيْ يَسْمَعُ وَبِيْ يُبْصِرُ وَبِيْ يَمْشِيْ پس بسبب این حقیقت حال من دیوانه مغلوب الاحوال اطاعت و فرمان برداری اولوا الامر خود را محض فرمان برداری رسول باکمال خیال می نمایم و اطاعت رسول را عین اطاعت الله می شناسم

سه زان روی که چشم تست احول
معبود تو پیر تست اول سه
هر چیز که در هر دو جهان بستهٔ آنی
آنست ترا در دو جهان مونس و معبود

پس باید که شما هم بسان من بجناب بخشندهٔ جان و تن مربی و وسیله پیدا نمائید تا با او خصوصیت و معرفت و قرب و نسبت

نمی ترساند کہ وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهٗ وَاللّٰهُ رَءُوْفٌۢ بِالْعِبَادِ و آن حکیم علیم میداند کہ ہیچ ممکن و بشر طاقت و مجال یافت و شناخت مرتبہ بیچون حقیقی او ندارد کہ مَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهٖ اِنَّ اللّٰهَ لَقَوِيٌّ عَزِيْزٌ دانکہ بعضے ملایان خام و صوفیان ناتمام و حکمای بی انجام صفات برکمال ذوالجلال را کہ لاتحصی اند بشمار در آوردہ بہ پیش خویش صفات حقیقیۂ ذاتیۂ او را حصر نمودہ اند و بعینیت و غیریت ذات و صفاتش قائل شدہ اند و بمشاہدۂ تجلی ذاتی او اقرار کردہ اند و ہم از دیدار رب در دار آخرت انکار نمودہ اند خطا در اجتہاد کردہ در کشف غلط نمودہ براہ خلاف ورزی آیات قرآنی و احادیث مصطفوی رفتہ اند و برای خود در ہر کار افراط و تفریط اختیار کردہ مرتبۂ وسط را کہ خیر الامور ست گذاشتہ اند و آن خالص محمدیان اند کہ براہ صراط مستقیم میروند یعنی کہ چون از کلام الٰہی خبر صفات برکمال کماہی شنیدہ اند بی شبہہ و انکار اقرار بران کار نمودہ ہرگز بنفی صفات قائل نشدہ اند و ہرگز از پیش خویش بر عینیت و غیریت ذات و صفاتش لب نمی کشایند و تعداد و حصر صفات و اسمای لاتعد و لاتحصی نمی نمایند و ہم بسان بتدعان ظاہر بینان درین جہان بدیدار او سبحان بچشم سر قائل نمی شوند و دران عالم لطیف باقی بموجب بیان آیات قرآنی و برطبق اخبار و احادیث مصطفوی اقرار دیدار رب و مشاہدۂ تجلیات صفات اضافی و اسمای نسبی او و دارند و بموجب فرمودۂ او سبحان کہ لَا تُدْرِكُهُ الْاَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْاَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيْفُ الْخَبِيْرُ مشاہدہ و شناخت ذات بیچونش را محال عقلی و نقلی میدانند و استعداد و حوصلۂ ہیچ ممکن پر زوالے الائق و درخور آن نمی شناسند پس ای یاران نادان جہال اول شما صفات برکمال ذوالجلال را از آیات و احادیث دریابید و بران ایمان و اقرار تمام بیارید بعد ازان ازین خاکی ہیچ مدان مجذوب حیران حقیقت و کیفیت اخلاق حمیدہ و صفات پسندیدہ و کردار سنجیدۂ اولوالامر و رسول و ملک مقبول و ہادی و مہدی من کہ ہم محبوب و مطلوب و معشوق و مرغوب من ست و در نفس الامر خلیفۃ اللہ و ظل اللہ ست کہ متخلق باخلاق اللہ بقدر طاقت بشری خود گردیدہ ست استفسار کردہ دریافتہ بر جنابش ایمان بغیب بیارید و بمن گرویدۂ ارادت و محبت خالص و پاک از شوائب اغراض دنیای فانی آوردہ عشق و محبت و نسبت رابطہ و عینیت و معیت بقدر حوصلہ و خصوصیت و فردیت خود حاصل نمائید کہ بدون بپا کردن و مستحکم گردانیدن بنیاد خانۂ دیوار و سقف پیدا و استوار نمی گردد کہ سلوک سالکان طریق و عارفان شفیق ست کہ اول سالک را پایۂ فنافی الشیخ بعد ازان مقام فنافی الرسول پس ازان مرتبۂ فنافی اللہ حاصل میشود و تا این کس دل بشخص بنی نوع و ہمجنس خویش کہ کمال جمال و جلال انسانی داشتہ باشد نہ پیوند و رابطہ و خصوصیت و معیت باو حاصل نماید و ایمان شہودی براو نیارد و اسلام سماعی و ایمان غیبی او بران دیگر مقام و مرتبہ ہرگز میسر نمی آید و بدون دل بیک شخص بستن آزادی خاطر و رہائی جان از دنیا و خان و مان میسر نمی شود و سوای حصول و وصول خدمت و محبت شخص با کمال اعمال و اشتغال ابرار و اخیار کردن آہن سرد

اجساد و ابدان شماست که اینها محتاج خوردن و نوشیدن هستند و با وجود آن هرگز فرس تن من در رفتن و فرمانبرداری کردن سستی و کسل نمی نماید و گاهی بجردنی و بدجلوی خود می گراید و بخلاف آن گاوان و خران اجساد شما چه قدر در رفتار و کار کاهلی و بددلی می کنند و بوقت خوردن و نوشیدن و خفتن و راه رفتن و باربرداشتن و کار کردن چها حرص و طمع و افزونی و زیاده طلبی و کسل و کاهلی و بددلی و بی جگری را پیدا و آشکار می گردانند و چه مقدار سرتابی و گردن کشی از حکم و فرمان شما می کنند و همان خواهش دارند که شما را تابع خواهشهای حیوانی خود گردانند بلکه عین حیوان ساخته بمرتبهٔ اسفل و اذل خویش رسانیده خر بنده خر بنده سازند پس شما بیش ازان چه دلیل و برهان بر حقیقت و صداقت کار و گفتار ما می خواهید که هرگز ما را از فضل و کرم کریم کارساز بنده نواز گاهی فکر و تردد کاه و دانه و جل و خانهٔ آن چنان فرس شایستهٔ خود نمی باشد و او در گاه و بیگاه ما را بسان حیوانان سرکش و تباه شما برای تلاش روزی و طلب دولت و خواهش جاه بر در امیران و شاه نمی رساند و شکر و سپاس این همه احسان آن کریم منان از تن و زبان عاجز و ناتوان من نمی آید

رباعی

از خاک بسی هستی من خاک ترست
ورچاک بسی سینهٔ من چاک ترست
هرگز بدلم نقش تعلق ننشست
این خانه زخانهٔ خدا پاک ترست

وای سست دینان و کم یقینان بیقین بدانید که ما هرگز از شما اجری و مزد و خدمتی و کاری توقع نداریم و بر آیت و صداقت این قسم آیات برحق او سبحانه را می خوانیم که ما اسئلکم علیه من اجر ان اجری الا علی رب العالمین فاتقوا الله واطیعون و ای نادانان بشنوید که او سبحانه در قرآن چنین بیان فرموده است که وما ارسلنا قبلک من المرسلین الا انهم لیاکلون الطعام ویمشون فی الاسواق وجعلنا بعضکم لبعض فتنة اتصبرون وکان ربک بصیرا و بمثال مقال شما مردمان خراب احوال فرعون بی عون از جناب حضرت موسی علی نبینا وعلیه الصلوة والسلام سوال کنه حقیقت آن سبحان بیچون نموده جواب باجمال شنیده است چنانچه از آن معامله و کار هادی برحق ما محمدیان را از رسانیدن این آیت هشیار و خبردار گردانیده است که قال فرعون وما رب العالمین قال رب السموات والارض وما بینهما ان کنتم موقنین قال لمن حوله الا تستمعون قال ربکم ورب آبائکم الاولین قال ان رسولکم الذی ارسل الیکم لمجنون قال رب المشرق والمغرب وما بینهما ان کنتم تعقلون قال فمن ربکما یا موسی قال ربنا الذی اعطی کل شیء خلقه ثم هدی قال فما بال القرون الاولی قال علمها عند ربی فی کتاب لا یضل ربی ولا ینسی پس ای بی هوشان ازین بیان چنان عیان گردید که بفکر یافتن کنه ذات شریف و [illegible] او بهر حال طاقت بشری باید فهمید و چون آن کریم بحال بندگان خود رحیم ست همه مومنان و [illegible] اولیا و تمام انبیا را بجانب اسمای حسنی و صفات بی کمال خود میخوانند و دعوت می فرماید و از ذات خود

که او سبحانه شما را درین دار آزمایش بدین قدر بلا و آفت اندک می آزماید تا شما را ثابت و برقرار بر مشیت کار خود دریافته در آخر کار در دار آخرت از بلاهای شدید و باقی برهاند پس باید که بران بلیات و آفات چند روزه و قلیل بموجب خواهش و اراده رب جلیل صابر و راضی بوده بکلمه استرجاع رجوع بجناب رب خود نمائید که آن کریم هادی برای تربیت و هدایت شما در قرآن چنین بیان می فرماید که وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ رباعی

تا چند ز شکوه خون بدل خواهی کرد
کفران ز برای خود تبل خواهی کرد
این آب کمی که داری از چشمهٔ رزق
بر یکدگرش مزن که گل خواهی کرد

و در وقت دریافتن خطرات شیطانی بدین چنین آیات قرآنی توسل نموده از جناب مجیب الدعوات مناجات میکرده باشید که رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ؏

جای اغیار مپندار حریم دل را
راه در دل مده اندیشهٔ هر باطل را

و هم آن هادی کریم برای رهائی و نجات شما از دست و تصرف آن رجیم بدین عمل از کلام قدیم تعلیم فرموده است که إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ پس ای کسانیکه تقوا کرده اید اگر در یابید اثر شیطان بذکر الٰهی بپردازید و بجانب او پناه و رجوع آرید که او بشما بیناست و چون شیطان دشمن پنهان و بدخواه و گمراه کنندهٔ شماست باید که شما هم او را دشمن دارید یعنی که بموجب دلالتش نگرائید و از قبول نکردن حکمش دلش را نیز بدرد و آزار رسانید که همین دشمنی شماست در حق آن دشمن پر آزار چنانچه برای همین معامله و کار خود پروردگار شما را امر فرموده است که إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا و مانند شما پیشینیان هم با رسولان این چنین سخنان بمیان در آورده اند چنانچه ازان حال خود ذو الجلال بیان می فرماید که وَإِنْ تُكَذِّبُوا فَقَدْ كَذَّبَ أُمَمٌ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ فرد

ز زمانه گر نشناسد مرا باین شادم
که من هم آینهٔ حسن بیمثال و کم

و آستدعای معجزات کرده ازان جناب جواب شافی شنیده آیات باهره را دیده بخدمت شان گردیده اند چنانچه ازان معامله و کار خود پروردگار چنین اظهار میفرماید که قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ مَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا فَأْتِ بِآيَةٍ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ قَالَ هَٰذِهِ نَاقَةٌ لَهَا شِرْبٌ وَلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَعْلُومٍ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابُ عَظِيمٍ یعنی که بمقابل آن سائلان نالائق آن رسول صادق فرمود که همین ناقهٔ طبیعت و مرکب تن عنصری من آیت قدرت او سبحانه است که او می خورد و می آشامد و هم گاه و خر تن و اجساد شما میخورد و می آشامد تا وقت معین که مدت حیات باشد و مس مکنید بدین مرکب تن من به بدی و بی ادبی که خواهد گرفت شما را عذاب عظیم پس من هم بموجب سنت آن مقتدا و پیشوا بشما میگویم که کرامت اجلی بحال من و حجت اقوی بر شما همین فرس تن من درگاه او نزد ان

الیه من قبل و جعل لله اندادا لیضل عن سبیله قل تمتع بکفرک قلیلا انک من اصحاب النار و اما ینزغنک من الشیطان نزغ فاستعذ بالله انه سمیع علیم الله یبسط الرزق لمن یشاء و یقدر و فرحوا بالحیوة الدنیا و ما الحیوة الدنیا فی الاخرة الا متاع لا املک لنفسی نفعا و لا ضرا الا ما شاء الله و لو کنت اعلم الغیب لاستکثرت من الخیر و ما مسنی السوء ان انا الا نذیر و بشیر لقوم یؤمنون او لم یروا ان الله یبسط الرزق لمن یشاء و یقدر ان فی ذلک لایات لقوم یؤمنون یعنی که آیا نمی بینید آنکه خدا گشاده می گرداند روزی را برای هر که می خواهد و تنگ میسازد برای هر که میخواهد که درین نشانیهاست برای گروهی که بگرویده اند و لو بسط الله الرزق لعباده لبغوا فی الارض و لکن ینزل بقدر ما یشاء انه بعباده خبیر بصیر و دریابید که ضمیر عباده راجع بطرف رزق ست یعنی که اگر بندهای رزق و شکم را آن حکیم گشایش روزی می کرد بغی میکردند در زمین های در جسد خاکی خود و از حد فرمان تجاوز می نمودند لیکن او سبحانه بقدری که میخواهد روزی برایشان نازل میگرداند که بدرستی او بر بندگان خود دانا و بیناست الذین امنوا و تطمئن قلوبهم بذکر الله الا بذکر الله تطمئن القلوب و اذا مس الناس ضر دعوا ربهم منیبین الیه ثم اذا اذاقهم منه رحمة اذا فریق منهم بربهم یشرکون و اذا اذقنا الناس رحمة فرحوا بها و ان تصبهم سیئة بما قدمت ایدیهم اذا هم یقنطون و بعضی را چون بعد عسرت گشایش می دهد او سبحانه آن کافر نعمت آنرا از تلاش و تردد و سعی و علم و دانش خود میداند که ازان حال نیز ذو الجلال چنین بیان در قرآن می نماید فاذا مس الانسان ضر دعانا ثم اذا خولناه نعمة منا قال انما اوتیته علی علم بل هی فتنة و لکن اکثرهم لا یعلمون و ای یاران چه جای من خاکی ناتوان که سابق ازین مردمان با رسولان این چنین مباحثه را بیان در آورده اند چنانچه این آیت ازان معامله دلالت مے نماید که قالت لهم رسلهم افی الله شک فاطر السموات و الارض یدعوکم لیغفر لکم من ذنوبکم و یؤخرکم الی اجل مسمی قالوا ان انتم الا بشر مثلنا تریدون ان تصدونا عما کان یعبد اباؤنا فاتونا بسلطان مبین قالت لهم رسلهم ان نحن الا بشر مثلکم و لکن الله یمن علی من یشاء من عباده و ما کان لنا ان ناتیکم بسلطان الا باذن الله و علی الله فلیتوکل المؤمنون و ای یاران گمراه این آیات الله را از کلام الله بشنوید و بران ایمان آورده بموجب آن عمل نمائید که ما اصاب من مصیبة فی الارض و لا فی انفسکم الا فی کتب من قبل ان نبراها ان ذلک علی الله یسیر و هم در جای دیگر فرموده است که ما اصاب من مصیبة الا باذن الله و من یؤمن بالله یهد قلبه و الله بکل شی علیم

آنرا که سعید آفریدند چو صبح	رباعی شد صاف دلی که در ازل گشت زعیب	گشت آینه راز نهان لاریب
	بر جبهه اوست نور ایمان بغیب	وای رفیقان تباه یقین آگاه باشید

بانائی دار سخنان با عرفان حقیقت معرفت و کیفیت قرب و معیت و خصوصیت نسبت خود را بجناب آن سلطانی
با جمال و جلال بحد بر کمال به پیش ما پیدا و آشکار گردانی و یا آن ملک ستار را علانیه به پیش چشم ما نمودار سازی تا ما را
در هیچ وقت و حال با تو قدرت و مجال گفتار و انکار نماند و این قسم آیات ذوالجلال را بحضورش بمقال در آورند که مَا اَنْتَ
اِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا فَاْتِ بِاٰيَةٍ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ و با همدیگر گفتند که مَا هٰذَا اِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُرِيْدُ اَنْ يَّتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ
وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَاَنْزَلَ مَلٰٓئِكَةً مَّا سَمِعْنَا بِهٰذَا فِيْٓ اٰبَآئِنَا الْاَوَّلِيْنَ اِنْ هُوَ اِلَّا رَجُلٌ بِهٖ جِنَّةٌ فَتَرَبَّصُوْا بِهٖ حَتّٰى حِيْنٍ قَالُوْٓا
اِنَّمَآ اَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِيْنَ وَمَآ اَنْتَ اِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا وَاِنْ نَّظُنُّكَ لَمِنَ الْكٰذِبِيْنَ فَاَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسَفًا مِّنَ السَّمَآءِ
اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ و اکثر ما از آنان و سفیهان به پیش آن خاکی عاقبت اندیش رسیده گله و شکوه کم روزی
و بی استطاعتی و انواع پریشانی و اقسام بی جمعیتی و بی حلاوتی و بی مزگی نموده گفتند که ما از سبب تنگی معیشت عبادات
و ریاضت پرداختن نمی توانیم و از باعث کثرت عیال و فقر و فاقه بر کمال مواظبت و اشتغال بذکر و یاد ذوالجلال هرگز
در هیچ وقت و حال از ما نمی آید بلکه در بیشتر احوال این چنین خطرهای فاسد سرا پا زوال بجناب سبحان ذوالجلال
و صفات بر کمال او می آید که چه قسم رزاق و رحیم و سمیع و کریم است که روزی در خور ما نرسانده و رحمی بر حال خراب ما
نمی کند و دعای ما را نمی شنود و کرمی بر احوال ما نمی فرماید همین که آن خاکی مجذوب خوش حال از آن همه یاران مجنون
بدحال این حرف و قال شنیده آن قدر پریشانی احوال بدیده بغایت گرفته خاطر و پر ملال گردیده بر خواند

بچهل سال هر روز و هم آن هم زو	که تعطیل در لیش روزی نبود	نه سر بی کله ماند و تن بی لباس	همان می طپید دل ز بی ناسپاس
فرد غمگین نشین ز تنگدستی	بقسمت نیست روز از دهن چرخ آسیا ریزد	چون دست تهی کشاده رو باش	فرد تو دلی جمع کن این تفرقها از همه نیست
نصیبت گر بود همچون نشد رزق از سما ریزد	سر صد رشته همین عقده بهم می آرد		

و خود هم بمقابل آنها این چنین آیات ذوالجلال را بعجب کیفیت و حالت و طرفه الحان و قرائت بر خوانده بی اختیار زار
زار نالید چنانچه بعضی از آن رجال با نانا اثر نتیجهٔ آن قال و حال متاثر گردیده بدان کیفیت و حالت سابق خود رسیده
خوش وقت و خوش حال گردیدند و از آن همه خطرها و اندیشهای خراب و تباه نادم و پشیمان شدند و اکثری بهمان حالت
پریشانی و بی یقینی خود درماندند اَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا
لَا تَتَّبِعُوْا خُطُوٰتِ الشَّيْطٰنِ وَمَنْ يَّتَّبِعْ خُطُوٰتِ الشَّيْطٰنِ فَاِنَّهٗ يَاْمُرُ بِالْفَحْشَآءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ
وَرَحْمَتُهٗ مَا زَكٰى مِنْكُمْ مِّنْ اَحَدٍ اَبَدًا وَّلٰكِنَّ اللّٰهَ يُزَكِّيْ مَنْ يَّشَآءُ وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ وَلَا تُفْسِدُوْا فِي الْاَرْضِ بَعْدَ اِصْلَاحِهَا
ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ وَاِذَا مَسَّ الْاِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهٗ مُنِيْبًا اِلَيْهِ ثُمَّ اِذَا خَوَّلَهٗ نِعْمَةً مِّنْهُ نَسِيَ مَا كَانَ يَدْعُوْٓا

گردی که زکوی او صبا می آرد | گویم همه بهر من بلا می آرد
آن کوی چو گشت ز ارشاد بیت تمام | خرمن خرمن غم از کجا می آرد

سے کسی گرفته دل خویش را ز دلبر خویش | چه جورها که نکردیم بر ستمگر خویش
دگر ببوی که شمشاد و سرو در رقصند
کند ز دست صبا کس چه خاک بر سر خویش

و عجب هوائی و طرفه بادی بدل و دماغش پیچیده است که برنگ گرد باد از همه عالم و عالمیان بی نیاز و آزاد گردیده سر توجه خود در آورده نادر عروجی و نزولی بخشیده است و آن همه قدرت و اقتدار و آن قدر مجموعۂ نیکو کار و غفلت شعار را از تائید و مدد و از عنایت و مغفرت آن شهریار ستار تصور نموده در کار شکر و سپاس خود افزوده خویشتن را مورد رحمت بی شمار بموجب این آیت پروردگار گردانیده است که وَاِذْ تَاَذَّنَ رَبُّکُمْ لَئِنْ شَکَرْتُمْ لَاَزِیْدَنَّکُمْ وَلَئِنْ کَفَرْتُمْ اِنَّ عَذَابِیْ لَشَدِیْدٌ بی اختیار بسیار بیتاب و بیقرار گردیده برنگ برق از جای خود بر جهیده در طرفة العین بر آن خرمن مجموعۂ آن بیچاره خاکی رسیده محیط احوال آن همه رجال گردیده بسان اثر جزو ناری بمیان درون و برون هر یک را نا دانان جاری و ساری شده خاطر بعضی را از خطرهای فاسد پریشان گردانیده دلش را از باد سوزان خویش گرم گردانیده از کنانیدن کارهای ناکردنی سراپایش را بی حیا و بی شرم ساخته بعضی را از اندیشهای تباه از رفتن راه مانع گردیده پایهای سعی او را از اثر جزو ناری خود برشته ساخته رشتۂ تعطیل و کسل بر پایهایش پیچیده بعضی را از خیالات بی یقینی و بد دینی سراپایش را سوخته ناکارۂ محض گردانید غرض که از رسیدنش دران مجموعۂ یاران خاکی عجب پریشانی و بی جمعیتی پیدا و نمایان گردید چنانچه اکثری از میان آن یاران با یقین و اخلاص گزین بحضور خاکی با تمکین رسیده از اندیشهای واهی و خطرهای تباهی خود باز سنجی می نمودند و بر اخبارات رسانیده و چیزهای دیدۂ او با نکار و شبهه پیش آمده بسیار توجیهات و تقریرات ملایانه و حکیمانه می کردند و می گفتند که ای خاکی ما ترا هم بسان خود انسان می دانیم و هرگز فرشته نمی خوانیم و گرفتار خور و خواب و محتاج بسیار چیزهای ضروری نایاب می شناسیم پس بچه قسم آن چنان سخنان ترا که غیر مسموع و آن چیزها که نادیدۂ ما باشند و آن معاملات و کیفیات ذات و صفات ملک جن و انس که ماورای وهم و فهم و خارج از عقل و علم ما باشد از تو باور داریم و قبول کنیم که تو حقیقت و کیفیت آن سلطان عرش نشین پنهان را که متصف ست بصفات کمال و منزه است از سمات نقص و زوال من وجه ما را فهمانیدۂ فاما ماهیت او را کما حقه و بالکنه بیان نمودۂ که او کیست و چیست مرد ست یا زن ست آدم ست یا ملک ست جن ست یا پری ست یا از جنس همه مخلوقات جدا و بری ست و او چه می خورد و چه می نوشد و کجا می باشد و چه می پوشد و بر کدام مرکب سواری کرده و چه کار میکند و بر هستی و یکتائی و بر دوام بودن و بی خللی او چه دلیل و برهان شافی و کافی می آری که ما وجود آن چنان سلطان با کمال بی شبهه و مثال را از قبیل امور محال میدانیم و بر آن همه اخبارات و کیفیات گفته و رسانیدۂ تو دران زمان یقین تمام می آریم که تصرفات و کرامات خود را نموده عاجزی و بی اختیاری ما را

می دانند و بیان آن معامله و کار که بندگان برگزیده و اخیار را با پروردگار می باشد آن پاکان
و معصومان هم خویشتن را آلوده و گرفتار می یابند بدان سبب دائم استغفار می خوانند و همیشه
ترسان و لرزان می مانند و برای مثل آن کار بیان حکایت سلطان جبار و وزیر بی تقصیر
بی جرم سراپا گنهگار و برخی بیان حقیقت و اسرار مسئلهٔ جبر و اختیار و اظهار آن کار که حقیقت و ماهیت
همه چیزها بلسان جسد و صورت آنها نیز مخلوق و مجعول خالق و جاعل حقیقی ست و بیان آن کار
که حکیم ضلالت شعار خاکی هدایت کار را از جمع کردن یاران اخلاص آثار پیش آمده در آخر کار
از شنیدن جوابش شرمسار گردید و بیان آن اسرار که سالکان هوشیار را درین دار ناچار
توسل و تعلق بجناب ابرار و اخیار می باید و هم بی اختیار درماندگی و گرفتاری ببعض امور کار
لابدی و ضروری عالم سفلی می باید و بیان این احوال نیز باظهار طرفه مثال و سوال حکیم عیار
از خاکی زار که چرا تعظیم مردم دنیادار نمی گرائی و برای چه بدین همه تواضع و انکسار با گدایان
و مفلسان بی اعتبار پیش می آئی و شنیدن جواب شافی آن کار از آن دیوانهٔ هوشیار
و بیان بعض چیزهای اختراعی خاکی و در آخر کار رهائی و نجات یافتن خاکی ناتوان
و بیمار از دست تصرف آن حکیم قوی دل آزار از سبب استغاثه بجناب ملک غفار

چنین گویند که چون ازان معامله و کار خاکی بختیار حکیم ذوفنون حسد شعار آگاه و خبردار گردید که او سودای خام
خود را پخته گردانیده در حالت دیوانگی خود چندان قوت و جذب بهم رسانیده ست که بسیار مردمان هوشیار دنیادار
را دیوانه و مست و سرشار حرف و گفتار سحر کار خود ساخته بسان خود خواهان دلدار و طلبگار دیدار نادیده نگار گردیده است
و از دیوانگی عشق و محبت خویش در زیدن نسیم و صبا را رسیدن برید و قاصد آن ملک بی نیاز بی پروا به پیش خویش
خیال نموده بدیگر کیفیت حال رسیده است | فرد | شاید میان علوی و سفلی ست ماجرا | کامد شد نسیم و صبا کم نمی شود | رباعی

امیدش را قطع گردانیده رشتۀ بیم را ہم سست و بی قوت ساخته در آخر کار توسل او را از جناب
پروردگار بالکل بگسلانند و در بادیۂ بُعد و حرمان ابدی که خلۀ جہنم ہمان ست اندازد و بیان
آن حقیقت و احوال که خاکی پر ملال به پیش یاران نادان و جہال بسیار آیات ذوالجلال
خوانده پند و نصیحت بر کمال می نمود و ہم از آیات قرآن نسبت معیت او سبحان با بندگان
پیدا و عیان می گردانید و ہم از شنوانیدن کلام اللہ آن یاران گمراه را ازان کار آگاه میگردانید
که کدام بندگان را آن خالق دوست میدارد و چه قسم مخلوقان را دوست نمی دارد و چه نوع
بندگان را بسیار می خواہد و کم می یابد و بیان حقیقت و کیفیت ملاقات و صحبت خاکی بدان
حکیم نامی و بیان آن معامله و کار که اگر سالکان ہوشیار بعض امور کار ضروری و لابدی دنیای
بی مدار به نیت حصول مراتب آخرت و ارادۂ وصول قرب جناب صمدیت بعمل و کار در آرند
در آخر کار بوقت حساب و شمار در کار آخرت اعتبار کرده می آیند و برای بیان مثل آن معامله
حکایت دو درویش صاحب تصرف و کرامت و بیان آنکه طائفۂ شیعه مرتکب گناہان
کبیره را ہرگز مغفور نمی دانند و حضرات انبیا و دوازده امام را از کبائر و صغائر پاک و مبرا می شناسند
و گروه سنیه حضرات انبیا را از گناہان کبیره پاک می انگارند لیکن از گناہان صغیره که آنرا زلت
و لغزش و خطا می خوانند مبرا نمی فهمند و اولیا را بالطریق اکثریه از گناہان کبائر محفوظ گمان میکنند
و اما اولیاء دوازده امام را پاک و معصوم از کبائر و صغائر نمی انگارند و تحقیق جماعت خالص
محمدیان آنست که حضرات انبیا و ایمۂ معصومین را از گناہان کبائر و صغائر نفسانی و طغیانی
صفت بشری و سرکشی مقتضای حیوانی که ہمه آدمیان مرتکب می گردند و گرفتار اند پاک و آزاد

عالی مقام بتمام متوجه گردیده بدین چنین کلام نوامی کشید رباعی

ویرانه دلی ز عشق معمورم بخش
یارب ز چراغ معرفت نورم بخش
نزدیک تو رفتن من از بی ادبی ست
دورم چو فگندی نظر دورم بخش

و چون هر روز و شب و هر دم و هر آن نسیم و صبا و صرصر و هوا و دم روان باد پیمای خود را بسر خویش و زیده و بدرون خود رسیده می دید برنگ ابر بهار از شادی بسیار می بالید و بطرفه کیفیت حال بدین چنین سخنان حسب حال ترنم می نمود غزل

گر توانی ای صبا بگذر شبی از کوی او
من چنین محروم و تو همواره هم زانوی او
واژونه طالعیم سپندی کنیم دود
یارب که هیچ سینه نسوزد بداغ ما
گردیده بخت تیره هما یون بفر عشق
مستی بجای قطره چکاند ایاغ ما
نیست غمخواری درین شبها چو شمع محفلم
جاده در هر گام می افتد بپای منزلم
سجدهٔ و تسلیم را میزان سر و دست من ست
نیستم غافل بمعنی گر بصورت غافلم

دردلت خواهد ببر از ما پیامی سوی او
غزل از تاب سینه شعله برآورده داغ ما
چشمی اگر رسد بحضور و فراغ ما
دیوانه شد بهار گل بوی کرده ام
گیرد ز همای فال بگلبانگ زاغ ما
از قلب اعدار تو خاکی نشانه نیست
می گذارد گاه چاک سینه دستی بر دلم
پرده باشم گوی دولت از میان نام خدا
یک طرف مائل بدین یک سو بدنیا مائلم
سینه ام چون شیشه کرساعت طلسم آرزوست

گر دلم را بینی آنجا گو جراحت باد وصل
صرصر طلب که نخورد از چراغ ما
مرهم در آتش ست کبابیم از غمش
سودای طره کرده چها با دماغ ما
از چشم پر خمار تو در می فتاده ایم
هر لاله که می دمد از باغ در اغ ما غزل
در سفر چون سایه دیدم عزت افتادگی
گر دل جمعی بدنیا چون صدف شد حاصلم
چشم مینای نهان در پرده ام چون عینک ست
سخت دل تنگم خدا آسان کند این مشکلم

در حجاب ابر عقلم بود خاکی برق عشق
دست غیب این پرده را برداشت از پیش دلم

متوجه گردیدن حکیم ذوفنون حسد شعار برای آن کار که در مجموعهٔ یاران خاکی بختیار نیکوکار پریشانی و تباهی بسیار اندازد که آنها را از کار عبادات و خیرات و اذکار و افکار عالم علویات و جهان باقیات و از معاملات ریاضات و مجاهدات که با نفس و طبیعت خود دارند باز دارد و از خطرهای فاسد و اندیشهای تباه از راه صراط مستقیم که رضا بقضا و صبر بر بلا و شکر بر نعما و توکل و تفویض در همه امرها باشد برگردانند و در تصفیهٔ قلبی و ایمان به غیبی آنها شبها و خطرها پیدا آرد و هم در حضور و سرور خاکی خلل و فتور اندازد و از میان آن دو رشتهٔ امید و بیمش یک رشته

ای خاک! این غبار سر و سر مباش رباعی
مائیم و همین مشت غباری که ز عجز
زانکه از رفتار عمرم می شود گردی بلند
در گوشهٔ تسلیم جهانی دارم
بدشت عشق فراغت ز شهر و ده دارم
بود بخاک نهان دام طائر تیرت
دور از آن در آنچه تنگ قدر ما بود آن شدیم
جز فنا گوئید رنج زندگی را چاره نیست
بر زبانها چون سخن بیهوده سرگردان شدیم
در عبادت گاه ذوق نیستی مانند اشک
عالمی سودای دانش بخت ما نادان شدیم

در مجمع امکان که عبادتگه ماست
در خاک سجود و بر هوا دست دعاست فرد
رباعی خاکی نه غرور و عز و شانی دارم
از خاک فروتر آسمانی دارم غزل
با آفتاب بهارست داغ من همچشم
گمان مبر که بزیر قبا زره دارم غزل
عجز طوفان کرد محو الفت امکان شدیم
از چه یارب تشنهٔ این درد بی درمان شدیم
مشت خاک تیره را آئینه کردن حیرت است
سجده ها کردیم و با نقش قدم یکسان شدیم
غزل

تمهید نیاز نیست نشست و برخاست
خرم از نشو و نمای این تن خاکی نیم
نی دعوی تاب و توانے دارم
نه فکر که ز جنون نی خیال مه دارم
زبس که گرمی شوق تو روز به دارم
بی تکلف گر گدا گشتیم و گر سلطان شدیم
ریخت قدرت بال و پر تا گرد این دامان شدیم
راحتی گر بود در کنج خموشی بوده است
جلوه کردی که ما هم دیدهٔ حیران شدیم
درد سر کمتر چه لازم با فسون پرداختن

تا ز اقبال نارسائیها
سوی دنیا نبرده ام دستی
گریه و ناله عذر خواه من است
بحر یغان ز موج می نرسید

تا بزلف ایاز می رسدم
گر کنم پا دراز می رسدم
در دم افشای راز می رسدم
آنچه از تار ساز می رسدم

نه تعین نه ناز می رسدم
وارث آدمم علاجی نیست
گر رموز حقیقتم این ست
بسته ام دل بتار گیسوئی
نرسیدم بهیچ جا خاکی

تا جبین یک نیاز می رسدم
از خوشی احتراز می رسدم
هر کجا یم مجاز می رسدم
تا ز عمر دراز می رسدم
تا کجا امتیاز می رسدم غزل

دانی که چیست دولت دیدار یار دیدن
چون بگذریم دیگر نتوان بهم رسیدن
خواهی شدن به بستان چون غنچه با دل تنگ
گه سر عشق بازی از بلبلان شنیدن
بگذر از قصهٔ تعطیل که تعطیلے نیست
بر براق تن از آن روی سوار آمده ایم
خاکیا در طلبش در بدر و کوی و بکوی
محتاجم ز هیچ کسم احتیاج نیست

در کوی او گدائی بر خسروی گزیدن
بوسیدن لب جام اول ز دست بگذار
آنجا به نیک نامی پیراهنی دریدن
غزل گر نه آنست که جوینده یار آمده ایم
پادشاهیم که اینجا بشکار آمده ایم
گر مرادست دران عالم بالا بودی
عین فخریم که در کسوت عار آمده ایم

فرصت شمار صحبت کز این دو روزه منزل
کاخر ملول گردی از دست لب گزیدن
گه چون نسیم با گل از نهان بگفتن
پس درین دیر مغان ما بچه کار آمده ایم
هیچ مرکب بجهان لائق این میدان نیست
از برای چه درین شهر و دیار آمده ایم
آنم که در سرم هوس تخت و تاج نیست

دگاه بیگاه بهنگام فراغت وقت خلوت بظاهر و باطن خود بجناب محبوب

بنا بر مصلحت باشد درشتیها چو سوهانم
که بهر ناله از هر پر عیان منقار میسازم
بآب زندگی خود نمی شود سیراب
فلک ز گرمیِ آهم شدست آبله زار
ز شترنفس پس از مرگ تن نیم امین
که دوخت زخم دل ما برشتهٔ زنار
غزل عقل را سلسلهٔ زلف تو در دام کشید
سپه کفر که بر خطهٔ اسلام کشید
هوس ساعد سیمین تو می بخت دلم
رفت در پای گل و بادهٔ گل فام کشید
نظم خاکی که نهادند برو نام قبول
لیکن چو نقش پا همه از پا نشسته ایم
ما را خبر ز حال خزان و بهار نیست
شد مدتی که در ره فردا نشسته ایم
دنیا همه بهشت شد از خوش دلی بما
فرهاد و قیس و ما همه یک جا نشسته ایم

بنا همواری خود غیر را هموار میسازم
غزل بغیر گریه مرا سبحه نیست وقت خمار
گرسنه چشم تو شد بسکه تشنهٔ دیدار
جمال وحدت خود سیر می کنی صد رنگ
که جلد تر بشود پوست افگند چون مار
بکوی شاه چه آید بغیر سربازی
رقم تفرقه بر صفحهٔ ایام کشید
کلک صنع ست که بر لوح جمالت ز دو زلف
هر بلائی که کشید از طمع خام کشید
سر آغاز جهان را بتماسے دریافت
قلم رو نتوانند برین نام کشید
مشغول سیر گریهٔ خویشیم روز و شب
در انتظار آن گل رعنا نشسته ایم
طالع چو کرد دولت معنی نصیب ما
گویا بزیر سایهٔ طوبی نشسته ایم
قائم مقتدا م کره کنم خاکیا بعشق

درین باغ جهان آن عندلیب نغمه گر من
چمکد چو شیشه ز انگشتم اشک استغفار
ستاره نیست که بینی بر آسمان هر شب
شکست آینهٔ دل شود چو با تو دو چار
شهید مشرب جراح کافری کردم
ز من که نیست بسر هیچ خاکیا سرو کار
تا ز سلطان جمال تو نیا ورد خطی
طرفی جیم نوشت و طرفی لام کشید
ای خوش آن رند سبو کش که در ایام بهار
هر که در میکده جام فرح انجام کشید
غزل هر کس که بنگری بر ما نشسته ایم
چون طفل اشک بر لب دریا نشسته ایم
گرد از فریب وعدهٔ تو راه گم مگر
شاهانه در نشیمن دلها نشسته ایم
رونق پذیر مجلس اندوه تا شود
در بی ستون بمسند خارا نشسته ایم فرد

به تشبیهی که بدخو کردهٔ تست
کرم کن پادشاهی گدائی رباعی دیگر
هر روز و شب آفتاب ماه و افلاک
بهر انسان کنند سامان هلاک
فریاد کز جنبش پرویزن چرخ
افتد هر لحظه مشت خاکی بر خاک

القصه خاکی را دران ملک و دیار آن قدر شهرت و اقتدار پیدا شد که شهریار آنجا که جهاندار نام داشت اکثر اوقات بخدمتش می رسید و پند و نصیحت او را بالطوع و رغبت می شنید و حکم و فرمانش را کاربند می گردید و بهنگام خرام در جلو و رکابش می دوید و دران چنان اوان خاکی با عرفان به پیش آن سلطان برین چنین سخنان بعجب کیفیت حال نوا کشیده سامعان را نیز بقدر اعتقاد و نسبت خصوصیت متاثر میگردانید

رباعی از لطف چه کار خلق عالم کردی | در عالم هستیم مکرم کردی
قربان شرح های کرم احسان ترا | بر داشتیم ز خاک آدم کردی

رباعی خاکی بد و روزه و هم مغرور مباش | بنیاد تو نیستی ست معمور مباش
هر چند ابدال و قطب و غوث خوانند

آدم آبی نترسد گر بطوفان میرود
بسکه از جور تو شد در دل تمناها شهید
خون ناحق کشتگان ما از مژگان میرود
خاکیا بر خود گنهگار ار ببالد دور نیست
رحمت حق بهر استقبال عصیان میرود
غزل کی بود سیاح آنجا را آشنایی دگر
هست در هر گوشهٔ آن شهر دنیایی دگر
چون توان رفتن خود آنجا که هر سو بسته راه
طرهٔ دستاری و زلف چلیپایی دگر
نقطهٔ آن نسخه دارد نکتهٔ سربسته‌ای
خاک کویش هست در هر ذره صحرایی دگر
در هجوم دلربایانش فشارد هر که پا
همچو پرگارش بلاگردان شود پایی دگر
سرمه با تمکین آنجا نیست کم از کوه قاف
در هوایش تا پرد قمری است عنقایی دگر
هفت اقلیم زمین ناز پرورش هر هفت شد
دارد آن کشور چه حسن عالم آرایی دگر
غیر گلبندی نباشد خار بست انجمن
کی بود فیض شگفتن آن قدر جایی دگر
یک پریدن وار آزادی ندارد قمریم
هر قدم استاده در ره سرو رعنایی دگر
خاکیا هست آن سواد عاشق و معشوق خیز
موی مجنونی دگر گیسوی لیلایی دگر غزل
چراست با دل حیران خود سر و کارم
برای خانهٔ آیینه گرنه معمارم
بهشت تشنه نماداد عجب نخل مرا
برنگ سایه ز افتادگی زمیندارم
به بخت سبز ندارم سری ز بیتابی
چو تیغ برق فراغت بود ز زنگارم
چو لعل یار بمهر رسید حالت دل من
کمن با آتش خاموش گرم بازارم
چنان ز رنگ رخش خاک من گل افشان است
که داه آه بود مشق خط گلزارم ع
ندیدم یار را اما جلوه اش را دیده میگوییم
گل نیرنگیش از باغ عالم چیده میگوییم
برنگ ناخدا از شیشهٔ دل دوربین دارم
کنون از عالم قدس آنچه گوییم دیده میگوییم

غرض که آن خاکی که بندهٔ آن سلطان و عاشق آن جانان بود دران خاکدان بعض کسان را که استعداد نسبت عشقی داشتند از اثر فیض صحبت بجانب خود جذب کرده کیفیت حقیقت کمال دل خویش فهمانیده بهره از انجذاب جمیل حقیقی بخشیده بود ع

از جستن خیال آن شمرهٔ دل افگار کرد
گفتم بهر که درد دل خویش کار کرد

فرد غافل نبوده ایم ز یاد تو یک نفس
یا گفته ایم حرف ترا یا شنیده ایم
ع بهر کس حدیث دل ریش کردم
دلش از غم چون دل خویش کردم

وبسیار کسان را که نسبت حرصی و حالت محتاجگی داشتند از بخشیدن گنج رایگان و از نمودن آنهمه تصرف و توان که زبان جانوران می فهمید و بر شیر سوار میگردید معتقد خود گردانیده ترنمهای سودمند شنوانیده بجانب ملک خویش رجوعی و احتیاجی پیدا کنانیده از بندگی دگرفتاری همه مالکان و خریداران آزاد و خلاص می نمود و در بندگی آن ملک درآورده همه را خواجه تاش کرده از مناسبت جنسیت الفت پیدا نموده تجسس معاش که عبارت از آیین بی نیازی و بی پروائیست گذران میکرد و بحالت خوشی عرفان باین چنین سخنان ترنم می فرمود

غزل دو روز گر بناهنجاری اغیار میسازم
باین بیگانه خویی با خود او را یار میسازم
مرا همراهی هر جا نه چون نبود تمنا را
نباشد دور گر با صورت دیواری میسازم
مرا سررشتهٔ تحقیق تا آمد بکف آنرا
گهی تسبیح گردانم گهی زنار می سازم

جمال باکمال او را مشاهده نموده‌ام فرد

بوسیدم آن دهان را زان رو که گر بپرسند | بوسیدهٔ کجا را گویم که هیچ جا را

که او بران عرش برین خویش می باشد که از رسیدن آن مکان پر ز جمیع پرندگان علوی و سفلی از هم می باشد و از صورت و حقیقت آن سلطان نهان هیچ جن و پری و انسان را علم و آگاهی و عرفان نمی باشد بلکه ملک و فلک را هم از آن مرتبهٔ حقیقت پنهان سوای حیرانی و سرگردانی چیزی بدست نمی آید تا بجن و انس چه رسد همین قدر هست که همه عقلا و جهلا و باخبران و بیخبران جذبی و کششی و نگرانیی و رجوعی بطرف آن سلطان حاصل کرده یقینی و ایقانی بر هستی او پیدا می نمایند و بدوران و اسفلیان حکمی و فرمانی و امر کن مکن که بتوسط علویان و محبان و محبوبان میرسد بموجب آن عمل می نمایند و اگر خلاف آن می کنند معاتب و معذب می شوند آیین بگفت و بدین قال حسب حال نواها بر کشیده است گشت غزل

غیر نادانی نباشد زینت عنوان ما
می چکد گر جوهری چون ابر از دامان ما
فرد شهرت بیهده ما را بز با نها فگند
رفیق قافله با پای خواب آلودم
می برد فکر جهانم که ز کار اندازد
مرده را موج ز دریا بکنار اندازد
می چکد چون شبنم گل بیخودی از طاقتم
سایه پرورد غبار رهگذار کیستم
غوطه زد چون برق چین آستینم در گداز
هیچ میدانی کیم من خاکسار کیستم

کی سزد جز ساده لوحی لوحهٔ دیوان ما
دولتی بر گرد سر گردیدنی نزدیک بود
ورنه تنهائی ما بیشتر از عنقا بود
خبر ز حال خودم همچو عکس آینه نیست
گر این بار ز دوشم غم یار اندازد
غزل میروم رو بر قفا در انتظار کیستم
آب شد آئینه‌ام آئینه دار کیستم
می طپد در خود غبار هستیم چون گردباد
شعله چین از گریهٔ بی اختیار کیستم

میرسد فیض از محیط رحمت حق روز و شب
چرخ بی انصاف دور انداخت از کویش مرا
چو سایه نیست خبر از مقام مقصودم
بحیرتم که کجا آمدم کجا بودم
عاصی مردود دل از رحمت حق دور شود
زخمی گم کرده صیادم شکار کیستم
چون نسیم صبح می رقصد نفس در سینه‌ام
بیقرارم آه یا رب بیقرار کیستم
در رهت چون سایه سر تا پا جبین سجده‌ام

رباعی

تا از عشق بست دل ما اثری
از عالم بی چون چرا آمده ایم

در کس نتوانم بفراغت نظری
یا از قفس قیل گریبا آمده ایم

رباعی

القصه که از دست نداریم خبری
تا خاکی خود را چه غبار انگیزیم

جز اینکه نمی گذارد هم با دگری ما
امیدانیم از کجا آمده ایم

رباعی

خاکی نازش نفس دمیده است بمن
بر من نرسیده است و رسیده است بمن غزل
گرده از بس عشق صرف خدمت گلشن مرا
چاک جیب من بی گلگشت دامان میرود
هردم چشم مرا بیمی ز جوشش گریه نیست

افسون نگاه او تنیده است بمن
یک قدم هر کس که در صحرای حرمان میرود
چون پر در رنگ از زخم سوی گلستان میرود
چشمهٔ حیوان کجا و بادهٔ یاقوت رنگ

گرم است بساط خاک از پرتو مهر
خار در پای نگاه او ز مژگان میرود
لاله زاری بسکه شد هر گوشه اش از داغ می
حرف اینجا در لب جان بخش جانان میرود

بندگیها آزاد گردانیده بجانب آن ملک شاهنشاه خود ترغیب و دلالت می نمود و می فرمود که اگر شما چیزهای خسیس کثیف
را می خواهید و اجسام لطیف و شریف را می گذارید باری بموجب آن مثل عمل نمائید که گفته اند مصرع
خاک از تودهٔ کلان بردار | یعنی که اگر مال و ملک جهان سفلی و عالم فانی را هم میخواهید به بندگی ملک من که سلطان
جن و انس ست در آئید و تعریف غلبهٔ حال و بیان صفات برکمال او از من بشنوید که او تمام عالم علوی و جهان سفلی را
در تحت تصرف خود دارد ولیکن از علو ذاتی پا برین جهان سفلی نمی گذارد و آن عالم علوی او مکانی ست برین و بغایت
دل نشین که طرفه قصرهای بی قصور و نادر خواصان حور آئین و عجب غلامان غلمان تزیین دارد و در موسم زمستان
و تابستان غلبه و شدت بهیچ یکی نمایان نمی گردد و همیشه خوش آینده اعتدال هوا می باشد و در هر چهار فصلش بهارست
که خزان نمی آید و در هر طرفش از شهد و شیر برکه و آبگیر پری باشد و آن زمین فیض آگین کانهای جواهر و طلا و نقره دارد و
هرگز دران مکان بر امان جانوران و درندگان و موذیان و حشرات ارضی و هوام پیدا نمی گردند و عمر طبعی باشندگان آن
مکان بسیار کلان می باشد چراکه آفات و بلیات و رنج و اندوه و غم و الم و امراض بدنی این جهان فانی ندارد حتی که علت
پیری هم دران مکان پیدا نمی شود فرد | بهر شهری که باشد آنجوان پیری نمی باشد | که مو نتواند از شرم میانش شد سفید آنجا
غرض که دران چنان مکان آن سلطان جوان بخت برسر تخت که در زبان عرب آنرا عرش میخوانند بطرفه هیبت
و وقار و بنا در تجلیات جمال و جلال نشسته بر همه جن و انس و جمیع مخلوقات حکمرانی و کارفرمائی میکند و ذره ذرهٔ عالم خاک از
خط فرمانش سر بدر نمی آرد و اگرچه حکم نافذ او از آسمان تا زمین و در تمام مکان و مکین جاری و ساری ست فاما او از سبب
لطافت و نظافت خود در دیده و شهود مردمان نمی آید لیکن همین یقین نمائید که هر کرا او میخواهد همان کس درینجا بسبب
ظاهر و مجاز هم حکمرانی و کارفرمائی حاصل می نماید چنانچه حالا مرا درینجا فرستاده ست و شما را به پیش من آورده این همه چشیان
پرنده و چرنده و درنده را با من انس بخشیده ام گردانیده ست و مرا زبان دان تمام جانوران گردانیده خیرخواه و دعاگوی همه
مخلوقات خود ساخته رباعی | خاکی عمریست در دعای خلقیم | مصروف توجه بقای خلقیم | هنگامهٔ احتیاج بی حیرت نیست
حق کامرواست ما گدای خلقیم | باری چون آن مردم ازان خاکی این چنین بیان ها می شنیدند حیران و متعجب گردیده
می پرسیدند که ای خاکی مگر تو بخدمت آن ملک خویش که چنین تصرفات و کرامات او را بیان می نمائی رسیده و او را
بچشم خود وا دیدهٔ حال زمان او می گفت که بلی مرا ازین مکان سفلی جنبان برداشته بعالم علوی برده بودند و من
بخدمت آن ملک فائز گردیده ام و سخن او را شنیده ام و جنیان بلکمال و پریان با جمال او را که از چشم و خیال شما پوشیده
و پنهان اند دیده ام و بدیگر عجائب و غرائب آن عالم رسیده ام لیکن خود آن ملک را بچشم ظاهر ندیده ام بلکه بدیدهٔ باطن

افغان که ترانهٔ ندیمان
بنگر بچه روز بدنشانید
دل فهمیده یم خود طرح خوردیم بخون
بادی پیچیده است در مغز خیال
سهو درد ده عالم همه آمده ایم

غم بر سر غم فزود ما را
آخر نظر حسود ما را رباعی
تن دانستیم خاک سر کردیم رباعی
خاکیم برای خود غباری داریم فرد
باگه گوییم چه سا آمده ایم

آن آدم خاکی ایم کز صدق
چندانکه فنون انس از بر کردیم
گاهی مستی گهی خماری داریم
باگه گوییم ور نگوییم کیست باور میکنید
بیخودان سر کوی یاریم

هم وهم کنند سجود ما را
آئینهٔ عافیت مکدر کردیم
گه فکر خزان و گه بهاری داریم
آن پری رویی که من دیوانهٔ اویم
که ندانیم کجا آمده ایم رباعی

آن نیست ره وصل که انگاشته ایم
در خانهٔ ماست لیک انباشته ایم
رباعی با من بودی منت نمیدانستم
تا من بودی منت نمیدانستم فرد

وان نیست جهان جان که پنداشته ایم
فرد بهر که می نگرم غیر خود نمی یابم
با من بودی منت نمی دانستم
خاکی بکنج وحدت تنها نشین نباشد

آن چشمه که خضر خورد از و آب بقا
بخود شناسی من هیچ کس نمی باشد
چون من ز میان شدم تو گشتی پیدا
دارد ز بس لطافت یارش نمی نماید رباعی

ای کاش کسی مرزبان صنم دیدندی
تا گفتن دلستان پسندیدندی
تا بیدل بیقرار گردیدندی
بر گریهٔ عاشقان نخندیدندی

اظهار نکتهٔ گفتار

در اینجا واقفان اسرار چنین اخبار کرده اند که چون بلبل خوش گفتار داستان خاکی را بحضور ملک ستار تا بدینجا رسانید از اثر قال خود بکیفیت حال در آمده نالهٔ زاری برکشید و بعجب تغیر احوال بجانب آن هر چهار مقرب سلطان دیده اشاره بطرف عرش شاهی نموده آن رباعی خاکی را بدین طریق بتکرار خوانده همه حضار دربار رامع شهریار بنا در حقیقت و طرفه کیفیت رسانید رباعی

ای کاش مقربان ترا دیدندی
تا گفتن داستان پسندیدندی
تا بیدل و بیقرار گردیدندی
بر نالهٔ بلبلان نخندیدندی

القصه آن خاکی مجذوب که مقناطیس قلوب بود و برنگ کاه ربا کشندهٔ اجساد ناتوان بجانب جان می نمود عجب دیوانه بکار خود هوشیار بود که چون در بعضی مردم آن دیار استعداد نسبت حبی می یافت از حال دیوانه و قال مستانهٔ خویش بجانب محبوب دلربای خود جذب گردانیده بکیفیت جذبه و نسبت مجهول الکیفیة مشرف می ساخت و این چنین نواهای دیوانه می افراخت رباعی

پرسید ز من کسی که معشوق تو کیست
گفتیم کز بی نشان ست مقصود تو چیست
بنشست و بهای هاى بر من بگریست
کز مکر چنان کسان چنان خواهی زیست
هیچ کس ننشست پیش من که گریان بر نخاست
در غمش بگریستم جائی که طوفان بر نخاست

و چون در اکثر ها نسبت عشق و محبت نمی یافت و آنها را وابستهٔ هوش حیوانی و گرفتار خواهشهای طبیعی و درماندهٔ شبهات شیطانی می شناخت به پیش آنها تعریف و توصیف ملک خویش که سلطان جن و انس ست بعنوانی می نمود که دیگر بندگان پادشاهی را که بحقیقت بندهٔ درم و دینار و بندهٔ شکم نابکار خود بودند که برای حرص شکم و گرفتاری بدان تبعیت زرداران میکردند نیز از آن

و به پیشش می نشستند چنانچه در مدت چند روز آن قدر شهرت آن خاکی در آن ملک و دیار پیدا گردید که تمام مردم آن همه کوهستان و بیابان از کثرت مرد و زن پُر می بود و نوبت مصاحبت وحشیان دهقانی و جانوران مانوس صحرائی نمی رسید لیکن دران کثرت هم آن طوطی خوش گفتار و هدهد تاجدار و باز شکار انداز و کلنگ بلند پرواز و شیر وفادار از جدائی گردید و اصلا از مردم وحشت و رم نمی کردند و هرگز کسی را رنج و آزار نمی رسانیدند چرا که این پنج جانوران حکم حواس خمسهٔ وی پیدا کرده جزو لاینفک او گردیده بودند یعنی که شیر حامل بقوت لامسهٔ او داشت بدان راه که بردارندهٔ تمام جسد او بود و آن طوطی خوش گفتار را مشابهت بقوت ذائقه و ناطقهٔ او بود و آن هدهد تاجدار واقف اسرار را که مصاحبت سلیمان زمان خود داشت و مدام مدار تخت روان جسدش را بر باد هوای شوقش می نمود بمثل قوت شامه باید فهمید و دران باز تیز پرواز با چنگال نمود قوت باصره باید دید و در بارهٔ آن کلنگ بلند پرواز که در یابندهٔ کنوز پنهانی ست مثل تشبیه قوت سامعه را باید شنید باری دران دیار مردم بسیار از زبان خاکی عشق شعار بی شمار وصف جمال و خوبی کمال جمیل نادیده را شنیده واله و شیفته اش گردیده از پرستیدن جمادات و نباتات و حیوانات تبری نمودند لیکن چون از نام و نشان آن محبوب دل ربا استفسار می کردند دران وقت حال آن مغلوب الاحوال بیاد جمیل بر کمال خود در آمده به پیش آن مردمان هند بزبان هندی بدین چنین حرف و قال ترنم نموده به کیفیت وجد و حال خود در آمده چندان گریه و زاری می نمود که از هوش خود بیخبر می گردید برای آنکه مقرر ست کما ارسلنا من رسول الا بلسان قومه اری مین نا نون نجا نون نجا نو ٹھانو نجا نون تا کی مہان کہا بکہا نون موہتا جانون سہتا جانون دل جو ہتا جانون اری مین نا نون نجا نون ٹھانو نجا نون تا کی مہان کہا بکہا نون ہی ہی رسیا جانون من کا بسیا جانون دلون کا کسیا جانون اری مین نا نون نجا نون ٹھانو نجا نون تا کی مہان کہا بکہا نون جیوتا جانون جاگتا جانون سنتا جانون دیکھتا جانون اری مین نا نو نجا نون ٹھانو نہ جانون تا کی مہان کہا بکہا نون بولتا جانون اپنی چاہ مین ڈولتا جانون سبہی کرم کرتا جانون اری مین نا نون نہ جانون ٹھانون تا کی مہان کہا بکہا نون و بعضے آن کسان که از زبان پارسی آشنائی داشتند بدین چنین سخنان نوا برکشیده بسان عندلیب زار خود از نالهٔ خود مست سرشار میگردید ؎

میرم برای یاری کز بهر او توان مرد	جانم فدای نامش نامش نمی توان برد	زچشم مست او بیخود ز روی صاف حیرانم
نمی دانم چه میگویم چه میگویم نمیدانم	درین گلشن نشد از پرده بیرون آن گل رعنا	چو نرگس سخت حیرانم که بر روی که حیرانم
کدامی آتشین رو دوخت جا در خانهٔ چشمم	کز زین پرتو او گرد چون خورشید فرگانم	نه انسانیت ست این انچه میگویند عقلا من
نخوانم خویش را حیوان ناطق گر من انسانم	نیاشد خاکیا با من فلک را چون مدارائی	مزاج برهمی دارم سر زلف پریشانم

غزل حسنے عجبی نمود ما را	چندانکه زما ربود ما را	غم پاسے کمی ندید از ما	هر چند که آزمود ما را

کیفیت حال رسیده بدین چنین قال حسب حال نواها می کشید غزل

گشته رشکم که همراه صبا بویش چرا آید
نکردم عزت دشنام حاصل از این خواری
که حرفی پرسم از کوه و جوابم از صدا آید
چنان گردست خاکی جد و جهدی در نظر بازی
نشد روزی که روزی دیده در توتیا گیرم
نیاری بر لب خود نام من گاهی بدشنامی
که بوسی از دم تیغی برسم خون بها گیرم

ز بس خو کرده ام در گوشه محنت به تنهائی
نفس را گو اثر ترسم که حرفی بر دعا آید
مروت غزل گردیدست در دیوان ناز او
که گر بیگانه آید بچشمش آشنا آید غزل
کنم دعوای نزدیکی که می خوانی ز در رانم
بگوشم باز روز چند دنبال دعا گیرم
چه بیجا بود عمری حسرت جمعیت خاطر

بو جانیم در تن گرچه هر صبح از صبا آید
بنالم گر برسم پرسشش در دم دوا آید
نگردست آن چنان سنگین دلی بیقید و مقدارم
عجب گر این قدر بی مهری از صد بی وفا آید
ز حسرت هر سحر تا کی سر راه صبا گیرم
توانم بود اگر بیگانه خود را آشنا گیرم
لبی در تربیت دارم خدا روزی کند روزی
مگر در جرگه شوریده حالان تو جا گیرم غزل

در کوی تو آه جا نداریم
پامال تو گشت خون ما هم
ما طالع نقش پا نداریم
پای سگی از حنا نداریم
ما را کافیست مرغ مجنون
تنها نه دل و جگر ز غم سوخت
منت بسر از هما نداریم
داغ و دردش کجا نداریم غزل

زلف را تاب ده و سلسله پیوندی کن
بنده عشق شدی ترک خداوندی کن
تا بکی تلخ دهان تو ز دشنام بود
دل ما شاد بشقالوی پیوندی کن

دل مجنون مرا باز خلی بندی کن
چند از ملتمس خویش دهم درد سرت
پسته خویش بشیرین سخنی قندی کن
خاکپا دامن صحرای جنون بیرنگست

ای زلیخا ز خریداری یوسف بگذر
بوسه را جان کسی قفل زبان بندی کن
بوسه ده که گرفتی ز لب ما چو خودی
تو بهر نقش قدم آبله گلبندی کن

و آن تائید و قبول خویشتن را بصورت جمیل و مقبول متشکل ساخته به پیشش رسیده خلوص اعتقاد خود ظاهر ساختند و بکرم خوشی تمام دلم حضور و خدمت او را بر خویشتن لازم گرفتند و از دیدن حال و شنیدن مقال خاکی شوریده احوال که بسان گرد باد از رسیدن هر هوا و باد به پریشانی خود آمده بهر طرفی سر می کشید و بزلف سحر هر صبحدم آه از نفس سرد کشیده سینه بخود راهی و رید بمثال شمع صبح گاهی رنگ روی خود را باخته اشک رحمت از چشم انداخته بدین چنین سخنان پند و نصیحت پرداختند رباعی

تا چند علم بهمت فرد کشی
گه پای کجا گه نفس سرد کشی
آخر تو سحر نه که در عالم وهم
بر دوش هوا جنازه گرد کشی

و هم آن تائید و قبول بموجب حکم و فرمان سلطان هر روز بطرف هر آبادی و دیهات آمد و رفت نموده ذره ذره کیفیت حال و یک یک حقیقت صفات بر کمال آن خاکی به پیش مردم آنجا ظاهر ساخته هر یکی را معتقد گردانیده بخدمتش می رسانیدند و چون آن مردمان هوشیاری دیدند که آن دو کس بنزدیک آن شیر سواری در آیند و آن سبع موذی آدم خوار هیچ آدمی و جانوری تصدیعی و آزاری نمی رساند بی وسواس و بی دهشت بنزدیکش می رفتند

فرستادن شاه جن و انس دیگر جنیان و پریان را برای محافظت و معاونت آن خاکی زار و بدان سبب شهرت و قبول پیدا کردن او دران دیار و آشکار گردانیدن مثل جوهر خمسه ابدان آن پنج جانور نیکوکار خوش گفتار

چنین گویند که چون نسیم و صبا آن معاملهٔ شیر و خبر جانبازی آن مرد دلیر بخدمت آن شاه جن و انس گذارش کردند چهار تن نگهبانان و پاسبانان را از جرگهٔ جنیان برای محافظت و خبرداری آن خاکی تعیین کرده فرمود که شما نیز بهمین عنوان خویش از چشمش پوشیده از هر جانب طرف محافظت تن ناتوان او می کرده باشید تا هیچ دد و دام و موذی مردم آزاری بدو تصدیع و رنجی و آزاری نرساند و هم دو پری دیگر را که ازان جنیان لطیف تر بودند بحضور طلبیده فرمود که شما نیز بر حال آن خاکی من شرف گردیده از جانب فوق و تحت او باخبر بوده بجان و تن و قوای درونی و برونی او مدد و قوت میرسانیده باشید تا از شش جهت هیچ آفتی و خللی باو راه نیابد و سوای محافظان و مددرسانندگان درونی و برونی دو جن دیگر را که تائید و قبول نام داشتند پیش خود خوانده حکم کرد که شما هم باین متعینان خاکی بطرفش گرائید و صورت انسان گرفته باو ملاقات نمائید و هم دیگر مردمان را از کمالات پوشیده و پنهان او آگاهی داده و دلالت کرده بخدمتش رسانید تا او را دران مکان قبولے پیدا گردد لیکن او را از حقیقت شخصیت خود باخبر نگردانید و هم ازین معاملهٔ عنایت پنهان من آگاهی نه بخشید و دیگر آنچه را محتاج ضروری او باشد بدون خواهش و کسب بدو میرسانیده باشید که او عاجز و ناتوان و محتاج ست اما زیاده از ضروری و لابدی هیچ چیز بش نباید داد بلکه اگر داشته باشد آنرا هم نابود سازید تا بغفلت نه در آید و آسایش را کار نفرماید و از کار یاد و آگاهی و عشق و بیقراری به بدکاری و حیوانی نگراید و ماکه خلیفة الله ایم موجب سنة الله عمل می نمائیم که آن علیم حکیم چنین میفرماید وَلَوْ بَسَطَ اللّٰهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهٖ لَبَغَوْا فِی الْاَرْضِ وَلٰكِنْ يُّنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَّا يَشَآءُ اِنَّهٗ بِعِبَادِهٖ خَبِيْرٌۢ بَصِيْرٌ هرگاه که ما مزاج و طبیعت او را صحیح و سالم میدانیم و در ظاهر و باطن او قوت تمام می یابیم حکم آن همه پرهیز را از و بر میداریم و شبانگاه و بیگاه در اوقات خلوت و هنگام جلوت این چنین سخنان را به پیشش خوانده دل او را بگداز و جوشش را باگریه

سوز و ساز آشنا گردانید　رباعی

خوش باش که سبزهٔ ریاض رحمت
تا کاشتهای تخم اشکت بوید
ابری پی سلک گوهرت می پوید
چندانکه تو گریه میکنی مے روید

پس آن همه جنیان و پریان حسب الحکم سلطان بر سر حال آن خاکی رسیده از نظر وی پوشیده و پنهان بکار محافظت و پاسبانی و خدمت و مددرسانی ظاهری و باطنی او مقید و سرگرم گردیدند و آن خاکی بختیار هم از شمیدن باد بهار و از رسیدن نسیم و صبا و از وزیدن اقسام باد و هوا که از هر جانبی و هر طرفی بدو میرسید برنگ غنچه بر خود بالیده دیگر قوت و توان در تن و جان احساس نمود و بولفه

خاکی دمی که گرم سخن شد زبان ما
از حرف آشنا دل بیگانه سوختیم

تحقیق کرده ایم که از ما بما رسید
جز ما کجاست وارثی از خویش دیگران
بهر بدو ز جانب صحرا بما رسید
بی لطف یافتیم بساط زمانه را
فیضی عجب ز عالم بالا بما رسید

غزل

نزدیک بود دوری ره کم شود ولی
نامی که مانده بود ز عنقا بما رسید
این عرصهٔ جهان چه پر از وحشیان بود
بازی تمام شد که تماشا بما رسید

از نیک و بد هر آنچه بدنیا بما رسید
چشمی عجب ز آبلهٔ پا بما رسید
عشقم بغوث فوج غزالان بجنگ عقل
در بزم چون نماند کسی جا بما رسید
راحت بسایهٔ قد دلدار می کنیم

و از آنجا که با وحشیان انسی پیدا کرده دران کوهستان و بیابان میگردید بعضی
آبادی بجانب مردمان مائل نمیشد باین قال حسب حال ناله میکشید

کاش شود خضر رهم طفل اشک
تا خوشم از خانهٔ زنجیر هم
تا چند ز اشک زخم زنگ آید

نابلد کوچه رسوائیم
کرده ز بس زلف تو سودائیم
مینای حیات به که بر سنگ آید

غزل هست بجا دعوی عنقائیم
شهرهٔ عالم شدم از بندگی
معنی امکان چه کند فهم کس
با وحش و طیور زندگانی امروز

پادشه کشور تنهائیم
گرده مه عید جبین سائیم
میشود آگاه ز رعنائیم رباعی
ور زیر یک آسمان مرا ننگ آید

غزل بصد غبار درین دشت مبتلا شده ام
نفس ببر که از چاک دل کشود آغوش
خضر ز گرد پراگنده چشم می پوشد
شرار وسنگ بود باین خفته شعله پردازی
بمعنی آن همه محتاج نیستم لیکن
مباش منکر بی دست و پائیم خاکی

بدامنی که ز زخم دست از و جدا شده ام
مگر ندید که بی بال و پر رها شده ام
چه گمرهی ست که من ننگ رهنما شده ام
نبوده ام این همه کامروز خودنما شده ام
ز قدردانی ناز غنا گدا شده ام
که رفته رفته درین دشت نقش پا شده ام

غزل ما چو خورشید در جهان فردیم
زان سبب ما بچهرهٔ زردیم
تا بخورشید عشق سر گرمیم
نه چو گنجشک خانه پروردیم
خاکی این آه و نالهٔ جان سوز

وز همه دور دور میگردیم
نیست جز ذوق عشق و لذت درد
از هوای بهشت دل سردیم
نیست ما را سری بصحبت کس
گر نبی بود ما چه می کردیم

در دل ماست مهر سیم برے
در جهان آنچه ما خود آوردیم
شاهباز فرشته پردازیم
همدم عشق و محرم دردیم
غرض که چون آن بلبل هزار داستان

این قصه و بیان را بحضور شاه شاهان تا بدین مقام رسانید این غزل را بر حسب حال خود بتکرار
خوانده بدین مقطع تمام کرد ... | ... بلبل این آه و نالهٔ جان سوز | گر نبی بود ما چه می کردیم

ناپدید گردیده پس بحقیقت ظل الله همان بی مثل بوده است و این دیگر رجال باکمال که نمونهٔ کیفیت و حال او دارند
نائبان و خلفای او یند پس بدان سبب من در هر که جنسیت و مناسبت حال و اعمال و اقوال او را می یابم با او
بتواضع پیش می آیم و این قسم تذلل و انکسار که شیران خونخوار به پیش این چنین تابعان یار و طالبان دیدار کرده اند
بحقیقت تکریم و تعظیم آن خلیفة الله و اسد الله صلی الله علیه وسلم و کرم الله وجهه نموده اند این بگفت و به پیش آن خاکی دلیر
پشت خم ساخته التماس نمود که ای عاشق صادق حالا برای خدا برین حیوان نالائق سوار شو و پشت مرا از بار هر آدم شکل
آزاد کن که من نیز بمثال تو بندهٔ حرص و شکم نیستم یعنی که جمیع حیوانان شجاع و پرزور پرند باشند خواه چرند از سبب حرص
شکم پشت خود را به پیش آدم زاد خم میکنند و به تبعیت حکم او می درآیند و حکمرانی و باربرداری او بر ذات خویش قبول می نمایند
و من از گرسنگی مردن قبول دارم فاما سر غضب خود را به پیش این شکم بندها فرو نمی آرم و کسی را که چون تو آزاد و بی پروا
و بندهٔ خدامی یابم با او بتواضع پیش می آیم پس بهمین وصف من مردان خدا را شیر خدامی نامند و بنام من ملقب میسازند
نه آنکه از باعث زور و قوت و غلبه و شجاعت بر آنها نام من می گذارند چه این چیزها به نسبت من در پیل و اشتر و جاموش
و مرغ و مار بیشتر می باشد و هیچ کسی اهل الله را پیل خدا و اشتر خدا و اسپ خدا و مرغ خدا و مار خدا نمیگوید و در یاب ای عاشق
جانباز که از سبب طمع و حرص مردمان طامع و حریص به پیش هر ناکس خسیس جبها خود را خوار و بی مقدار میگردانند و بچه حد
باران سبکان خفیف العقل را بسان گاو و خر بر دوش و کمر بر می دارند ۵ | آنکه انسان را کند حیوان مزاج
احتیاج ست احتیاج ست احتیاج | بلکه چه جای حیوان شدن که دنیا طلبان از پایهٔ حیوان هم فروتر رسیده در حرص
بی پایان خود افزوده خویشتن را به پیش هر یک دون همت مغرور خود فراموش بذلت و خفت کمال رسانیده تعظیم و
خدمت شان را برنگ عبادت و طاعت معبود حقیقی بطوع و رغبت بر خود قبول کرده از جهالت و غفلت آنها را
نافع و ضار و معبود و مختار دانسته ازین گمان و پندار حماقت خود را بر نادانی جرگهٔ حیوان هم افزوده مصداق آن آیت
بحقیقت میگردند که اُولٰئِکَ کَالْاَنْعَامِ بَلْ هُمْ اَضَلُّ غرض که آن شیر ازین قسم بسیار سخن به پیش آن خاکی دلیر بیان
نموده دیگر حیوانان را نیز همت و جرأت بخشیده بمبالغه و ابرام تمام آن مبارک اقدام را بر پشت خود سوار گردانید
و از ان باز بمثل آن طوطی و باز و دیگر جانوران مانوس رفاقتش اختیار نموده بخدمتش حاضر می بود گاه و بیگاه آن
خاکی نیز برای خوشی خاطر او بر و سواری می فرمود و بخوشی حال در آمده باین چنین قال ترنم مے نمود ۵

ما بکس آشنا نمی گردیم	چون شدیم آشنا نمیگردیم غزل	هر جا که در هوای تو مستانه سوختیم	صد مرغ را در آتش پروانه سوختیم
مخیز از درونهٔ ما و آه خانه سوز	همسایه‌ها کناره که ما خانه سوختیم	بر فرق ما بلا زده داغ جنون مسوز	از گرم خوی دل دیوانه سوختیم

بدین ادا نوا برکشید که سبحان الله این گوشت حرام و جسد ناکام مرا شیر هم بکام خود نمی رساند و این ناکارهٔ نامقبول را گرگ و سگ هم قبول نمی نماید و هیچ سباعی طعمهٔ خود نمی فرماید این بگفت و بی اختیار گریان گردیده نعرها برکشیده خاک ندامت و خواری بر سر و روی خود پاشیده و بحالت گریه و زاری خود رسیده سراپا تر گردیده بدین چنین قال حسب حال ترنم نمود

رباعی نی دیده بود که جستجویش نکند
نی کام و زبان که گفتگویش نکند
هر دل که درو مهر آگهی نبود
گر پیش سگ افگنند بویش نکند

غزل
تعزیر خواری دگر راهی کجا سر کرده ام
چون کدو خود را درین دریا شناور کرده ام
ریخت شام ناامیدی رنگ صبح وصل دوست
گرد حسنش شد آن خاکی که بر سر کرده ام
بسکه از چشم ترم جوشید سیل آتشین
موج قلزم را همه بال سمندر کرده ام
نسخهٔ دل همچو زلف یار بی شیرازه شد
فال جمعیت زدم چندانکه ابتر کرده ام
رفته رفته صبح کاذب خاکیا صادق شوم
وعدهٔ فردای آن مکار باور کرده ام

در آن زمان از قدرت سبحان آن شیر فصیح زبان گردیده گفت که ای مرد جانباز بی نیاز تو بحقیقت عاشق صادقی که خوف جان نداری و غیر از محبوب از کسے نمی ترسی و سوای دوری و مهجوری مطلوب بدل خود غمی و حزنی نمی یابی و همین ست علامت جلی برای شناختن ولی که اِنَّ اَوْلِیَاءَ اللّٰهِ لَا خَوْفٌ عَلَیْهِمْ وَلَا هُمْ یَحْزَنُوْنَ و درین زمان بدن نحیف و وجود شریف تو از نار فراق و آتش اشتیاق سوزش و احراق دارد که همچو من گرم مزاج که تب دائمی دارم سر و چشم بر پایت سودن نمی توانم پس کجا طاقت و مجال خوردن گوشت تو می یابم خاکی پر ملال از شنیدن این قال آن سباع با جلال فی الحال بعجب کیفیت احوال بدین قال حسب حال نوا برکشید

رباعی این آتش شوق سازگارم بادا
وین شعلهٔ سینه خوشگوارم بادا
این بی صبری که کوه تابش نارد
ارزانی جان بیقرارم بادا

رباعی در هجر تو پیمانهٔ غم لبریزست
پرویزن دیده بی تو محنت بیزست
شعله ز تنم بجای موے روید
این شوره زمین غم چه آتش خیزست

باری باز آن شیر خونخوار بجانب آن طائران خوش گفتار نگاه گرمی نموده گفت که ای مرغان بلند پرواز شما این حقیقت در از راز دریابید که اکثر مردان باکمال دموی مزاج می باشند و بعضی سودائی هم هستند و در رجال بلغمی و صفرائی من شخص باکمال ندیده ام غرض که همه انبیا و تمام اولیا مزاج گرمی و طبع حاری دارند که شیران هم از خوف نار غضب شان طاقت نزدیک رسیدن ندارند و پرندگان بر بدن و سر آنها مجال نشستن و پریدن نمی آرند آن شاهان دنیا اند که باز و شاهین بر دست آنها پا می گذارد و هما بر سر آنها سایه می اندازد و مگس بر تاج نخوت آنها می نشیند بلکه بر روی آنها می ریند لیکن این قسم صاحب کمال که مظهر اتم جمال و جلال باشد در جرگهٔ رجال باکمال یک صاحب حال گذشته است که مگس هم بر بدنش نه نشسته است و هما را تا آتش فقر ششش پر سوخته بلکه از شعشعان انوار سایه هم از پیرامون آن بلندپایه

رباعی دل از شکست نغمۂ ساز رسد | گر ساز طرب بگوشم آواز رسد | این مشت استخوان شوند نذر هما
تا خاک فسرده ام بپرواز رسد رباعی | آنرا که نفس صبح قیامت باشد | مهلت ستم تیغ ندامت باشد
منظور طبیعت تو گر نفرین نیست | با شمع مگو سرت سلامت باشد | بیت نی چو فرهاد بود کوه کنی پیشۂ ما
کوه است سینۂ ما ناخن ما تیشۂ ما

باری چون آن هر چهار جانوران وفادار دیدند که او حرف نصیحت و ممانعت ما را قبول نمی نماید و عنان عزیمت خود را از جانب آن مکان پر آفت نمیگرداند بی اختیار و ناچار شده بطرف آن کوهسار پرواز نموده بر سر آن شیر آدم خوار رسیده از شور و فغان بسیار آن موذی خوابیدۂ بیهوش را بیدار و خبردار گردانیده گفتند که ای سلطان جرگۂ بهائم چه خفتۂ برخیز که بخت بیدار گردیده است یعنی که درین کوهسار یک عاشق صادق نامدار رسیده است و بر سر حال تو انسان باکمال که خلیفۂ ذوالجلال ست نزول اجلال فرموده است باید که بعجز بهیمی پیش آئی و صفت سبعی خود را کار نفرمائی و آن طوطی خوش مقال نگاهی بجانب قلۂ آن جبال انداخته نوای خود را بدین قال بلند ساخته آن کوه با شکوه را هم آواز خود گردانید

مصرع رسید ای کوه هان آن ناله آرای | باستقبال آن برخیز از جای
خرام آشوب قامت فتنه انگیز | قیامت میرسد از هم فرو ریز

باری چون بگوش آن شیر شکار انداز از زبان هدهد کلنگ و طوطی و باز این بانگ و نوا و آهنگ و آواز رسید از جای خویش سر برافراخته فاژه و خمیازه کشیده بقسمی غرید که ازان نعرۂ شدید بمقابلش از هر طرف کوه هم صدا بر کشید و هر حیوان که دران کوهستان بود بجان خود ترسید و دران حال آن شیر با جلال بجانب مرغان خوش مقال نگاه تندی انداخته گفت که ای طائران بلند پرواز من نیز درمیان حیوان و انسان فرق و امتیاز می کنم و عاشقان خدا و تارکان دنیا را خوب می شناسم و من نشناسان آدم شکل را که بحقیقت حیوانند میخورم نه آنکه با جماعت انسان که خلیفة الله و شیران خدا اند مقابل میگردم و هم پنجه می شوم این بگفت و بر قلۂ کوه برآمده بعجب هیبت و شکوه ایستاده گردید دید که از طرف بیابان یک انسان باکمال بنا در جاه و جلال می آید که همه پرندگان بهواداریش درآمده بر سرش سایه بانی می کنند و چرندگان چراگاه را گذاشته بخدمتش شتافته بجلوش دوان دوان می آیند بیت

باستقبال چندین گردباد از دور می آید | که دامی بی سر و پا بر سر شور می آید

شیر با جلال از مشاهدۂ آن حال خیلی متعجب گردیده فی الحال از سر کوه فرود آمده بجانب آن همه کثرت و انبوه متوجه گردید همین که آن خاکی دلیر از جان سیر آمدن شیر را ملاحظه نمود او را پیک اجل و فرستادۂ شاه بی بدل فهمیده بخوشی تمام بجانبش بزودی خرام فرمود لیکن چون بنزدیکش رسید آن شیر لبیان سگ لابه نموده بپایش چسپید و دم خود را مانند انگشت زینهار خواهان جنبانید آن عاشق اندوهگین از مشاهدۂ آن حال پر ملال شده بسیار غمگین گردیده

حیرت زده ام گر همه جانان شده ام من | کج دار و مریز نیست مرا حال چو اشکم | تا واله آن شوخی مژگان شده ام من
رباعی غم بیش بدل هست مرا شادی کم | کس نیست برین داغ گذارد مرهم | قیمت نبود بسکه مرا در نظری
چون اشک فتاده ام ز چشم خود هم

غزل

روز و شب راز هم نمیدانم | آفرین روز روزگار مرا
بیقرار کدام جلوه شدم | عالم آئینه خانهٔ یار مرا
من بافعال خویش مجبورم | قدرتی نیست اختیار مرا
بوفا کار نیست یار مرا | خاک بر فرق انتظار مرا
چه بود بیش ازین گرفتاری | رنگ وبی دام شد شکار مرا
هم جمال و جلال او زیباست | رنگها باشد آن نگار مرا

این بگفت و بسان گردباد به پیچ و تاب در آمده از دل پر غبار نالهٔ پر درد و آزار بر کشیده بطرف کوهسار بر دوید تا سر بی مغز و تن نابکار خود را سنگسار نماید و به فراز کوه برآمده خود را بزیر انداز د تا ذره ذرهٔ وجودش از هم پاشد و دران وقت و حال بعجب کیفیت احوال برین چنین اقوال ترنم میفرمود

رو سوی کوه کنم ناله بناخن بکشم | کوه دور اندازد از بیتابی این فریاد را
چون طاعت تو نتیجهٔ معرفت ست | در بند بلا دلیل انداخته اند
بو که در گوشم از ان نام صدائی برسد فرو
رباعی یارب نه کمال معرفت بهره ام | گر جمله گناه کرده ام معذورم
این خاکی عاصی که اسیر فلک ست
چون تواند داشت تاب نالهٔ خاکی کسی
دمدر راه محبت از حقیقت دورم
رباعی آنرا که نه بر سبیل انداخته اند | و زدی ست که پیش پیل انداخته اند

از شنیدن این قال و دیدن آن حال قاصدان پنهان سلطان باجمال و جلال که بشیر و نذیر بودند پنهان طریق بصر فروش آواز خود را بگوش او انداخته گونه تسکین دل اندوهگین فرمودند رباعی

کج می خور و راست میرو و هیچ مگوی | آن کس که ترا فگنده اندر تگ و پوی
پیوسته بمیدان قضا همچون گوی | اندو انده او انده او دانده او

و دران زمان آن همه جانوران از پس و پیش و چپ و راست او روان دوان شده بر بالای سرش پران گردیده شور و غوغا نموده بزبان خود برین بیان گذارش نمودند که ای عاشق زار زنهار بجانب این کوهسار گذار مفرما که دران شیری آدم خوار می باشد هم رفتن دران کوهسار پر اشجار که سراپا پر از خس و خار ست خیلی محنت و صعوبت دارد همین که آن خاکی دران چنان حالت اندوه و غمناکی خبر آن شیر آدم در شنید خیلی خوش حال گشته بشتاب تر بان طرف روان گردید بدان جانوران رفیق و شفیق خود فرمود که من هرگه خود را از خدا نخواهم این زندگانی که در حالت دوری و مهجوری از دلدار خود دارم سوای جرم و عصیان هیچ کار بوجود نمی آرم بهزار بار مردن را بچنین زیستن بهتر و خوش تر می انگارم بیت

خوشم بدرد که من مرد غرصهٔ دردم | بی امداد فنا نمی آید راست
حدیث عشق بنامرد گو که من مردم | پیداست چه مقدار قیامت دارد
رباعی تدبیر فراقی که ز هستی پیداست | دردی که بمرگ از دامان باید خواست

آن هر سه مقتول ای خاکی نادان فضول و مجهول تو بوده رباعی

تا چند ای طینت بغفلت سرگرم | با پاکی جنگ با خباثت آزرم

آن کس که بتجدید گناهت نگرفت | از فضل قدیم خویش میدارد شرم

رباعی درد

تا چند ز فوت مدعا رنجیدن | دکان هوس ز جهل بر خود چیدن

در پیش آید هر آنچه باید دیدن رباعی

تا چند چو گرد باد خواهی بودن

ای سرخوش اوهام هوا فرسائی | تا چشم کشاده است چون آئینه ات

آئینه فروشی سعی ناپیدائی | شرمی که درین دشت چه می پیمائی

غرض که چون قاصدان آن سلطان با هوش این احکام و فرمان الطرق سروش بگوش آن غلام بیهوش خود فروش رسانیدند دران زمان آن بیخبر نادان متعجب و حیران گردیده بهر جانبی نگران گردید لیکن چون بهیچ طرفی فائیدهٔ ندید بیقین آن معامله و کار را از جناب ملک ستار که آنرا اجلال خویش سمیع و بصیر و علیم می دانست فهمیده از ترس آن عتاب و خطاب و از هول و دهشت باز پرس روز حساب بجان و دل ترسیده برنگ شاخ بید بر خویشتن لرزیده بدین چنین سخنان ناله و فغان برکشید که ای جرم بخش خطا پوش خاکی بیهوش هر گاه که حقیقت و کیفیت کارهای نیک و خیر خود که بظاهر و مجاز خوب و صواب میداند این چنین پر شر و لائق این قدر عتاب باشد از معاملات و کارهای بد و عصیان خویش که بی شمار و بی حساب ست تا کجا هراسد و چه مقدار ترسد که بغیر از فضل و کرم تو راه رهائی و نجات بهیچ باب نمی نماید

غزل همچو من دیگر گرانبار شتی اعمال خوست | طاعتم بدتر ز عصیان چون نماز بی وضوست

این همه شور و شر محفل بیک کیفیت ست | راح در قدح و جسم و مینا و خم و جام و سبوست

دل نشینم بسکه شد تندی خویش خاکیا | میدهد هر کس مرادشنام میدانم که اوست

سه نه کاری کرده ام اول نه آخر | نماز صبح و شام من قضا شد رباعی

انسان با خاک تا برابر نشود | هموار طینتش میسر نشود

بر معنی نامش اندکی فهم گمار | افعال بشر بخیر منجر نشود

این بگفت و چندان گریه و زاری نمود که از هوش خود بیخبر گردید و چون بعد دیر بسیار باز هوشیار و خبردار گردید فریاد برکشید که ای شاه دادگر و ای آقای بنده پرور این خاکی خاک بسر از دوری و مهجوری آن آستان در خیلی پریشان و ابتر گردیده ست و از ذره ذرهٔ وجود او سوای جرم و گناه و غیر پریشانی و کارهای تباه حرکتی و فعلی که سود و بهبود او دران باشد بوجود نمی آید و حالا از دست عدل تو بزیر دامان فضل تو پناه می گیرد و بر حال پریشان و تباه بارش رحم و کرم میخواهد تا ناپاکی سراپا وجود خود را بشوید و بعد از آن آه نمود و نیوید و حرفی از خودی نگوید غزل

از کرده و ناکرده پشیمان شده ام من | چون دست رسم نیست بآن زروهٔ علیا

بخشید باین سهل بها جنس دل صاف | منت کش آئینه فروشان شده ام من

ای نفس بد از مکر تو حیران شده ام من

با خود ز جنون دست و گریبان شده ام من

تصویر بتان را خبر از جلوهٔ خود نیست

مغلوب الاحوال ازین قسم قال بسیار پریشان گوئی نموده دل پرغبار خود را از پندار خودی خود خالی کرده بجانب آن جانوران شفقت ملتفت گردیده بملایمت و الفت آن وحشیان را باخود انسی بخشیده ساز صحبت انسان را باآهنگ حشت حیوان کوک گردانید که ازان باز آن همه مرغان بلند پرواز بخدمت او حاضر بوده در وقت نشستن مصاحب میگردیدند و همکلام می شدند و در زمان رفتن بر سرش سایه میکردند و بهنگام خفتن پاسبانی می نمودند و از سر درختان بلند میوه های پخته را بر چیده باو میرسانیدند و از میدان شکار کرده دیگر بسیار چیزهای نادر را آورده می گذرانیدند و ازان قدر آمیزش آن طائران دیگر وحشیان چرند پرند آن میدان بحضورش رسیده انسی و الفتی باو پیدا نموده شب و روز بانواع کار و خدمت بقدر طاقت و وسع و لیاقت و استعداد خود بشغل خوش گفتاری و بیخ خوآهنگی و قصه خوانی و نواسنجی و بادزنی و مگس رانی و شکار اندازی و سایه بانی و خبرداری و پاسبانی سرگرم و مقید می بودند

فرستادن شاه جن و انس دو خبردار دیگر بر سر حال خاکی بیخبر و رسانیدن آنها آواز خود را بگوش آن بی هوشش بطریق بانگ سروش و هوشیار و خبردار گردیده در آمدنش بطرفه حالت جوش و خروش و بیان معاملهٔ خاکی با نیاز جانباز با تیر شکار انداز

چنین گویند که آن قاصدان که نسیم و صبا نام داشتند مدام بر سر حال آن خاکی فرخنده انجام می رسیدند و ذره ذره حقیقت احوال ورا بعرض آن سلطان با جمال و جلال می رسانیدند چون آن معاملهٔ آن میر شکار بگوش اقدس آن شهریار رسید دران وقت او بدو قاصد جنی دیگر که بشیر و نذیر نام داشتند حکم فرمود که حالا شما نزدیک آن غلام خاکی ما که در ظاهر و مجاز ازین باب دور و بعید ست و از باطن و معنی باین جناب نزدیک و قریب ست برید و بهمین عنوان پنهان خویش از چشمش پوشیده مانده خروش این سروش بگوش آن بیهوش رسانید که ای خاکی سودائی فراموش کار بدکردار از مستی غفلت و خواب بیهوشی هوشیار و خبردار شو و این قدر کور و کر شده در بیابان و میدان اعمال و اقوال خود مرو که از یک یک آن فعل و قول عجب شدت و هول بتن و جان تو خواهد رسید و بیقین خواهی فهمید که تو در حق آن میر شکار و در بارهٔ آن باز گرفتار شفقت و رحمت را باظهار نه در آوردهٔ بلکه بیداد و ظلم کردهٔ که آن بیچارهٔ محتاج قوت لایموت را آن قدر زر و مال که سراپا آفت و زوال ست بیش از احتیاج و زیاده از حوصله رسانیده حرص قلیل او را کثیر گردانیده بدان همه بلا مبتلا گردانیدی و آن جانور را از رسیدن کمال مرتبهٔ سبعی او که عبارت از کار شکار کلان گیری ست مانع آمده از فیض صحبت و تربیت انسانش محروم ساختی و آن مجروح بدحال را دران چنان وقت و حال که از شفقت و رحمت بیجا و بی موقع که آب خورانیدی بحقیقت زهری بود که بدو نوشانیدی پس در حقیقت قاتل و کشنده و جان گیرندهٔ

رجوع تمام آورده بدین کلام بمناجات اقدام نمود که الهی ذره ذرۀ این میدان بهوای شوقت پرواز می نماید و یک یک مرغ این بیابان آگاهی و معرفت دارد و حالا من بقدر علم بخشیدۀ تو معنی آن کلام ترا فهمیدم و یقین تمام حاصل نمودم که وَاِنْ مِّنْ شَیْءٍ اِلَّا یُسَبِّحُ بِحَمْدِهٖ وَلٰکِنْ لَّا تَفْقَهُوْنَ تَسْبِیْحَهُمْ پس حیف باشد که این خاکی بهوای عشق تو بپرواز نیاید و علم و معرفت و نسبت و معیت تو چنانچه این اسفل و اضل همه مخلوقات ترا می باید حاصل نماید و ازین پایه خبر بر نیاید و این همه جامعیتش در حق او نفعی نرساند و آن قدر فیض عنایت و رحمت که تو در وقت خلقت در طینت او بطریق ودیعت و امانت پنهان کردۀ از قوت بفعل نیاید و بطرفه کیفیت حال در آمده بدین چنین قال نوع اظهار کشید غزل

ای یوسف مصر قدمم بی پردگی پیراهنت
برچیده دامن از همه دست همه در دامنت
خیل معانی و صور کاندر دلت کرده گذر
گردیده جمله جلوه گر ای صاف ترا زجان تنت
ای صورت معنی لقا وی معنیت صورت نما
در پلیش ما بود جدا فهمیدنت از دیدنت
کنعان ز تو پر شور شد مصر از غمت معمور شد
ای یوسف شیرین ادا خواهان بود مرد و زنت
نیرنگ حسنت هر زمان رنگ دگر سازد عیان
دارد بخود صد گلستان هر برگ گل در گلشنت
دنیاست گرچه سر بسر آئینهٔ حسنت ولی
در روی خوبان میتوان دیدن بوجه احسنت
از قعر بحر آگه نشد هر چند عین اوست موج
اندیشه هم گرچه تو ئی ز اندیشه بیرون مسکنت
در شخص و ذاتش چون شدی حائل بگو با خاکیم
نزدیک ترا ز من بود قربی که باشد با منت غزل

شور عشقم مشق محشر در بیابان میکشم
نعش او بندم اگر سر در گریبان می کشم
تهمت آلود بدآموزی عصیان من ست
همچو مجنون در بیابان پا بدامان می کشم
خون طاؤس فلک را میتوان بر خاک ریخت
از خراش سینه در آئینه ام پرواز شد
مختلف آهنگیش بزم مرا بخشد نشاط
بالش پر مرغ خوابم را پر پرواز شد
هست موزون طبع را از تیره بختی اعتبار

موجهٔ اشکم سر زنجیر طوفان می کشم
بخت برگردیده را هم نسبتش مغرور کرد
نفس خود می بینم و خجلت ز شیطان میکشم
غزل ناقبولیهای من جوش بهار ناز شد
طالع برگشته هر گه ناخن شهباز شد
گرمی حسن که شد برق افگن بی طاقتی
پشت کوژ آسمان اینجا کدوی ساز شد
طائر هوش و حواس از آشیان سر پرید
خاکیا سرو سهی را سایه پا انداز شد

فکر عاشق جلوهٔ معشوق را صورت گر است
زین همه نازی کزان برگشته مژگان میکشم
خاکیا از کوچه گردیهای شهرم بی دماغ
گر ز دل پر خون بهم مژگان من گلباز شد
کاوش عشقش دلم را خوش صفا اندود ساخت
برگ برگ این بیابان شعلهٔ آواز شد
چنگل مژگان او شب در خیال آمد مرا
هر کجا مژگان گیرایش شکار انداز شد

غرض که دران وقت و حال خاکی

از کمال انسانی حاصل نمائیم خاکی چون این همه اثر رحمت الٰهی را بحال خویش مشاهده نمود خیلی خوش حال گردید
بحالت گداز دل رسیده بدین انداز آواز خود را بلند گردانید که ای طائران خوش آواز بلند پرواز وای مرغان خوش گفتار
خوش انداز شما بمراتب ازین خاکی بی مقدار تا بکار بلندی و برتری و رسائی و دانائی دارید که من حالا بعین الیقین جلوهٔ
جمال و کمال شما را دیدم و بعلم الیقین علم و معرفت شما را زیاده از خود فهمیدم و بحق الیقین خویشتن را ادنی و اضل از جمیع
پرندگان و چرندگان معلوم کردم والحق که او سبحان در حق ما چو من نادان بجا و بحق فرموده است که اُولٰئِکَ کَالْاَنْعَامِ بَلْ
هُمْ اَضَلُّ آیت این بگفت و از ترس و خوف بی پروائی و بی نیازی جناب باری چندان زاری نمود که طائر هوش از آشیان
سر آنجانوران بر پرید چنانچه همه از نسبت خوف او ترسیده کیفیت انس خود را باز بحالت وحشت مبدل دیده از منزلت
قربش جدا گردیده از و دورتر شده نشستند و با همدیگر به اشاره و بیان خود گفتند که ما طائران بحقیقت لیاقت و قابلیت
خدمت و صحبت انسان نداریم چرا که او را در هر دم برنگ دیگر می بینیم و در هر قدم بمقام علیحده می یابیم که اکثر با حیوانان همراه
گردیده بچراگاه در می آید و بهمه کارهای آنها مشارکت نموده از انها هم سبقت می نماید و گاهی عقل و وهم و فهم خود را به پرواز
در آورده از همه پرندگان هم پیشی می نماید و در زمانی بسان جنیان بهر معبد و دیر گذر و سیر می نماید و در وقتی مانند ملک
بفلک عروج و طیر میفرماید و چون بقدرت لصعود و ترقی حقیقت انسانیت خود در می آید از طیر و سیر و پریدن و دویدن
همه علویان و سفلیان گذشته بحدی عروج و ترقی می نماید که از خودی خود برمی آید و خویشتن را فراموش می نماید و دران
وقت و حال هیچ مخلوقی آن قدرت و مجال نمی یابد که کما حقه حقیقت و حال او را در یابد و یا جا و مقام او را بشناسد
برای آنکه آن کریم بی نیاز بنده نواز از کمال کرم خود آن مخلوق اسفل و اذل تمام مخلوقات خود را قبول فرموده او را بجمایت
خود در آورده همه عیوب و مأثم را از وجودش برآورده از گرفتاری انانیت و زندان خودی خلاصیش بخشیده سر معیتش را
بزیر ردای کبریائی و دامان عظمت خدائی خود پوشیده است بدان سبب هیچ کس و ناکس حال و مآلش را در نمی یابد و آن
حدیث قدسی اَوْلِیَائِی تَحْتَ قَبَائِی لَا یَعْرِفُهُمْ غَیْرِی این معنی دارد و پس ای جانوران بدحال بی کمال شما بدل خود چه اندیشه
و خیال دارید که ارادهٔ مصاحبت آدمی زاد می کنید مگر اوصاف ذمیمه و اخلاق ناپسندیدهٔ او را که بی مهری و بی مروتی و ناآشنائی
و بدخلقی و دل آزاری و سفاکی و بی رحمی و بیباکی باشد و دیگر بسیار کار تباهی و فساد و ظلم و بیداد آدمی زاد بیاد نمی آرید که با او
این قدر مخالطت می نمائید همین که آن خاکی پر ملال ازان طائران این قال شنید و آن کیفیت وحشت و دهشت را از
خویشتن بدیده خیلی متعجب و حیران گردیده با استعجاب نگاهی بجانب آن مرغان همه ان نموده بدین ادا نوا برکشید ع

دربادیه آن خار بن ریخته برگم	کز حادثه مرغی به پناهم نگریزد	و لعجب عجز و نیاز و طرفه سوز و گداز بجناب کریم بنده نواز

که جانوری را از قید رهانیدم و آدمی زاد را دانهٔ زر نموده بدام حرص گرفتار کرده در چنین بلا مبتلا گردانیدم و باز در آخر کار این زر نابکار را همچنان بجا و برقرار می بینم که دامی و درمی هم نه از و کم گردیده است و نفرسوده شده است و عبث و مفت جانهای مردم دینی او ضائع رفته

فرد گر جوی از مال دنیا در میان آید چو مور / می نمایند این حریصان کثرت لشکر بهم

فرد بیا خاکی ببین با دیدهٔ من عیب دنیا را / که من این تجربه را با چشم دنیا دیده میگویم

فرد بر چشم خویش هم نادیده نهاده‌ایم

گوشهٔ اکنون بس است از مردم دنیا مرا / فرد تا بکی خاکی گریزی از میان مردمان / وحشتی از خویش کن آخر تو هم از مردمی

پس همان بهتر که این مال پر اختلال را که بحقیقت مار درم وار و اژدهای آدم خوار است باز بزیر همین زمین فین کنم و گردن خود از زیر بار این مظلمه برآرم شعر

هرچه بخشد عالم ناسازی گیر در تو / غیر عبرت هرچه گیری بازمی گیرد ز تو

غرض که آن خاکی دینار نابکار برآورده را باز بدان مبلغ باقی ملاقی گردانیده خاک بران پاشید و خود از انجا روان شده بدگیر دشت و بیابان ساکن گردیده دران چنان حال دیوانگی خویش بدین چنین قال نواها میکشید غزل

داشتن چشم تری هست بیجا از زمین / سر برون آرد همه گلهای رعنا از زمین / باده کی جز خانهٔ ذی عقل بیسازد خراب / شکوه دارم خاکیا از آسمان یا از زمین

ورنه کی بر آسمان رفتی مسیحا از زمین / بهر ما جز خاکساری قبلهٔ حاجات نیست / غیر یونان غرق ننمودست دریا از زمین

مهر و کینش را بهم گر جلوه در عالم بود / انچه خلق از آسمان دارد طلب ما از زمین / دیده ام بسیار درست آن و بر سخت است این

دران وقت آن باز با طوطی خوش گفتار گفت که ای یار من درین وقت و حال ازان درویش صاحب کمال در حق خود احسانی دیده ام و هم از زبان راست بیان هدهد تعریف او شنیده پس دوام ملازمت و خدمت او را بر ذمهٔ خود لازم می شناسم طوطی گفت که من هم صحبت این نیکوکار خوش گفتار در حق خود انسب میدانم و آن کلنگ هم ظاهر گردانید که من نیز حضور و خدمت این چنین بی نیاز آزاد را از خدا می خواهم و هم آن هدهد گفت که من خود از همه شما او را خوب تر می شناسم پس خدمت و ملازمت او را برای خود واجب می پندارم غرض که آن جانوران یک دل و یک زبان گردیده از جای خود پرواز نموده به پیش آن خاکی رسیدند بی دهشت و وسواس بر دست و ران او آمده نشستند و با او بسخن پیوستند که ای درویش صاحب حال تو بی شبهه مرد با کمال هستی که صفت نیکوکاری و خوش گفتاری و بی نیازی و آزادی بحد کمال داری و هم در ذات تو اثر عشق و محبت و جذب و مودت بسیاری یا بیم بدان سبب وحشیان از بیابان وحشت نشان پرواز نموده بدام الفت و شفقت و مکرمت و مرحمت تو گرفتار گردیده با تو انسی بهم رسانیده ایم و میخواهیم که ازین باز ببقیهٔ عمر خود بهوای خیرخواهی تو پرواز نمائیم و گوشت و پوست خود را در مسلخ عشق تو قربان گردانیده بهوای تو جان بازی و پر افشانی کرده بهره

میگرداند با استماع این سخن سپاهی باز بغضب در آمده دست بقبضهٔ شمشیر رسانیده گفت که ای مرد فقیر گرگ و شغال خود چه باشند
که گرد من گردند اگر درین وقت شیر هم پیش آید نمی تواند که دست بر من اندازد لیکن اندکی مرا ازینجا کشیده از تنهٔ این درخت
پشت مرا تکیه زده بنشان انگاه از طرف دام و دد خاطر خود را جمع فرموده بر اسپ من سوار شده این خبر بخانهٔ
من برسان غرض که آن درویش بموجب گفتهٔ آن دل ریش بهزاران محنت و شدت تن گران آن گران جان را از ان جا
کشیده چون مار طلسم بر سر آن گنج رسانیده به تنهٔ درخت تکیه زده نشانید لیکن در وقت کشیدن و حرکت دادن خون
بسیار از جراحتش جاری گردیده و باز خاکی بران ریخته مرة ثانیةً از فوطه اش مستحکم بر بست و نرمک نرمک با او بحرف و
کلام در آمده تحقیق نام و نشان و جا و مکان او نمودن گرفت تا این خبر را بکسانش رساند که درین اثنا از ان هر چهار جانوران
که دران وقت بالای آن درخت نشسته با همدیگر تکلم میکردند طوطی شیرین گفتار با هدهد تاجدار گفت که کمال این
کلنگ را هم معلوم نمودم و هم حال این باز را مشاهده کردم اما الحال تو حال خود را بیان کن که در ذات خویش چه کمال
داری هدهد گفت که پدران من مدتی مصاحب حضرت سلیمان بوده اند و از خدمتش بسیار علم و عرفان حاصل نموده اند لهذا
به نسبت جمیع طائران کمال و یافت من زیاده تر است خبر از حال باطن مردمان دارم و حقیقت کفر و اسلام هر کسی را
می شناسم و از حال آینده و مستقبل آگاه هم چنانچه درین وقت بشما خبر میکنم که این مرد فقیر عاشق و صاحب کمال می نماید
لیکن در طینت خویش نادانی و سادگی هم دارد چرا که حالا میخواهد که خبر این معامله را بکسان این مجروح رساند و شما یقین دانید
که این زخمی هرگز زنده نمی ماند پس چون وارثانش در اینجا میرسند و این هر سه کس را مرده می یابند همین خبر کننده را انواع
عذاب و تعزیر میرسانند و باز بر سر این مال بسیار رجال با همدیگر خون ریزی می کنند و کشته می شوند و هم بروز جزا این
مرد بینوا را از افشای این راز پنهان الهی معاتب میگردانند چون آن بیچارهٔ خاکی رحیم دل سلیم این اسرار از ان مرغ
تاجدار شنید بحال خود حیران و پریشان گردیده زار زار بگریست چنانچه آن مرد افگار گریه اش را بحال زار خود فهمیده
خود نیز متاثر و چشم پر آب گردیده او را بشفقت تمام در بر کشید و گفت که ای بزرگوار دل قوی دار که من از شفقت و مرحمت
تو زنده می مانم و هرگز نمی میرم و بارها زخم کاری برداشته ام و شفا یافته ام و خواهی دید که بچه قسم لازمهٔ خدمتگاری مرحمت
تو بجا می آرم لیکن برای خدا درین دم قدری آب بنوشان که تشنگی بسیار دارم چون آن خاکی ساده دل مهربان این تمنا
از مجروح نیم جان شنید بزودی از ان جا دویده از چشمهٔ آب روان آب آورده بنوشانید بمجرد خوردن آن آب آن بیتاب
سرد و خنک گردیده جان را بقابض ارواح سپرد و آن خاکی بسان نقش قدم بجای خود در مانده نیرنگی تقدیر را معاینه
می نمود و از ان کار فضولی و نادانی خویش ندامت و پشیمانی حاصل کرده دست تاسف می سود که من چه کار ناصواب نمودم

میرشکارا این قدر لاف و گزاف میزنی و خود را به پیش من بهادر و سپاهی مقرر میکنی و بدین قدر از من یاد و حصه میخواهی
ببین که فی الحال من هم آن چنان درویش صاحب کمال را میکشم و زین خود را عوض دنیای دنی بر باد داده از تو دو حصه ان
حصه میگیرم این بگفت و همچنان تیغ برهنه بدست از مقابلش برگردیده برای کشتن آن درویش دان گشت همین که آن
دین فروش بداندیش از مقابل حریف خویش برگردید آن عیار خونخوار قابوی وقت یافته پاشنه کوب شتافته به عقبش رسیده
شمشیری زد که فرق او را دو پاره گردانید و هم دران دم آن جریح بیخبر بجلدی تمام برگردیده ضربی بگردنش رسانید که صاف
سرش را از تن پرانیده خود نیز برنگ مرغ بسمل بر لاشش غلطیده خاکی چون از دور معاملهٔ کشاکشی آن حریصان نابکار و بندگان
درم و دینار بدید حیران و پرملال گردیده ازان جا روان شده بر سر آن کشتگان و زخمی رسیده دید که دو تن بی سر شده اند و یکی
بسان انار سر کفیده دندان ابرنگ انها بخون رنگین گردانیده بحالت نزع رسیده در خاک و خون می طپید و برنگ مرغ نیم
بسمل دست و پا میزند و بر فعل و حرکت بیجا از دست و پا کف تاسف می مالد بر سرش رسیده آن سر دو پاره را از پارهٔ دستارش
بسته چشم درویش را از خون و خاک صاف و پاک کرده گفت که ای مرد سپاهی شما با همدیگر براین قدر گنج الهی این همه
فساد و تباهی نمودید در حصهٔ قسمت خویش راضی و خرسند نگردید فرد درهم و دینار بیرون کن ز دست دل ازانکه / آخر درهم هم ست و آخر دینار نار
آن زخمی بیتاب چشم پرآب شده گفت که ای درویش صاحب حال صادق
مقال تو هر چه می فرمائی راست و درست ست زیرا که از دولت قناعت سیر چشم گردیده لیکن ما اهل دنیا مرض استسقا
داریم که هر چند آب ناگوارای درم و دینار و در و جواهر آبدار بیشتر و بسیاری میخوریم تشنه تر می گردیم اما اکنون که بکاسهٔ سر من
قطرهٔ آب شمشیر رسید مرا هم تشنگی طلب ساکن گردید و ازین خاک ندامت خوردن شکم سیری حاصل شد چنانچه از عرفا شنیده باشی فرد
چشم تنگ حرص دنیادار را / یا قناعت پر کند یا خاک گور
پس حالا برای خدا بر جراحت من نمک ملامت مپاش و زیاده
دل افگار مرا از نشتر زبان مخراش و اگر ترا بر حال من ترحمی و افسوسی می آید عنایت بر کمال فرموده بهر قسمی که باشد مرا تا
بخانهٔ من برسان که اگر زنده می مانم بقیهٔ عمر را بخدمت تو صرف می سازم و این همه مال را در راه خدا خرج میگردانم خاکی
گفت که ای مرد من خانهٔ ترا نمیدانم و هم بدین ضعف و ناتوانی خویش بدن توانای ترا برداشتن نمی توانم او گفت مرا
همین جا گذاشته بخانهٔ من خبر باید کرد که از انجا مردمان آمده بهر قسم که خواهند دانست مرا برداشته خواهند برد چون
درین وقت این احسان در حق من مبذول خواهی ساخت همه خویش و اقربا و جمیع دوست و آشنا و زن و فرزند
من کنیزک و غلام تو خواهند شد خاکی گفت که ای عزیز من نام و نشان خانهٔ ترا نمیدانم و هم در تن خود طاقت
رفتن تا بشهر نمی یابم و دیگر قباحت اینست که اگر ترا بدین حال درینجا تنها گذاشته میروم گرگ و شغال ترا هلاک

نموده فرمود که ای جوانان هوشیار ازین معامله و کار چه استعجاب و انکار می کنید که تمام کوه و زمین از قدرت رب العالمین بچشم این خاکی اند و همین معدن جواهر و کان طلا می نماید لیکن کجا آن چیز با دیدهٔ دیدار طلب و قدر و مقدار دارد و اگر شما را این زر بکار می آید و دل شما میخواهد شما نیز هر قدر که خواهید ازینجا بردارید و آن زر برداشته او را بهمان خرج بیچاره بدهید

این درهم و دینار که چشم تو بران ست | هر یک بره حادثه چشم نگران ست

این بگفت و آن خزینه انشان داده خود از آن جا برخاسته بطرف سایهٔ درخت دیگر روان گردید **فرد**

از جنون پا بسر گنج و ندارم پروا | عاشق همت این خانه خرابم چکنم

و چون آن هر دو سوار بموجب گفتهٔ آن بزرگوار آن مکان را کافتند خزانهٔ دفین یافته باهمدیگر بمشورت پرداختند که ما را هم این مال بسیار بیک بار برداشتن دشوار می نماید و اگر بهمین قسم که این نادان برداشته بود برداریم ما را نیز همان بلا پیش می آید پس مصلحت و تدبیر آنست که حالا این مال بی پایان را همین جا پنهان بگذاریم و در اوقات خلوت و هنگام شب آمده اندک اندک بربائیم لیکن از انجا که بدین معامله و اسرار سوای این درویش و دامادار هیچ کس آگاهی ندارد اول این هر دو را بقتل باید رسانید تا این راز پوشیده ماند یکی از ان میان گفت که این دامادار مکار واقف کار را خود کشتن ضروری ست اما چنین درویش بی نیاز بی پروا را که بدنیا و مافیها رجوع و کاری ندارد چرا باید کشت یار دیگر گفت اگر چه این فقیر آزاد صاحب حال بزر و مال کاری ندارد لیکن چون قدر این چیز گران قدر و گنج بی رنج نمی داند اندیشه آنست که مبادا چنانچه ما و شما و این نالائق را بخشیده دو دیگری را هم ازین نشان دهد پس اول این مار گنج را که بحقیقت موذی تن انسانی و حیات حیوانی اوست باید کشت و خاطر را از خطر او هم خالی باید کرد

فرد

کم رزق را ز نعمت قارون چه فایده | بر گنج خفته مار و همان خاک می خورد

باستماع این سخن او هم بخود اندیشیده گفت که ای یار راست میگوئی مرغ بی هنگام را سر بریدن واجب ست پس ازان هر دو جوان آنکه خیلی قاسی القلب بود فی الحال تیغ از نیام کشیده سر آن صیاد را برنگی که او مرغان را بسمل میکرد از تن جدا گردانید و بعد ازان بجانب یار خویش متوجه گردیده گفت که حالا تو خود بگو که این مال را باهمدیگر بچه قسم تقسیم می نمائی او گفت که اول همه را خانه می بریم بعد ازان شمار کرده بالمناصفه قسمت می کنیم همین که آن مرد خونخوار این حرف و گفتار آن یار اغیار را شنید بهم برآمده گفت که ای بی انصاف اول من بر سر آن صیاد رسیدم و دست بران بار و شکار او رسانیدم بعد ازان ترا طلبیدم و هم من بمبالغه تمام این راز بسته او را کشودم و هم من جرم خون ناحق را بر گردن خود گرفتم تو این خونبهای مرا هم فراموش کرده همه تلاش و ترددات مرا برباد داده دعوی حصه برابر میکنی او چون یار را در وقت معامله و کار این چنین ناآشنا و اغیار معلوم نمود خود نیز بخشم درآمده بمقابلش تیغ را علم کرده گفت که ای مرد که نابکار بی انصاف از کشتن یک بیچاره

بردوشت سخت باری بوده روا آخر که خوش رفتی | و بیاد دل ربای خویش در آمده بطرفه کیفیت حال بدین مقال نوا بر کشیده غزل

نفس آمد و رفت پیغام اوست	صدای شکستن دلم نام اوست
بتی کز نگاهی جهان پر زره	دو عالم مرهای با دام اوست
بود خاکیم مست دیدار او	دل از غیر برداشتن جام اوست
بصیادی افتاده کار دلم	که دور فلک حلقهٔ دام اوست
بعهدش نه تنهاست غوغای حشر	که شور ازل هم در ایام اوست

و آن میر شکار چون از نظر آن مرد هوشیار غائب گردید دو اسپ سوار باو دوچار شدند و بحسب تقدیر باز پالیش بلرزید و بار از سرش جدا گردید دران وقت لاعلاج شده فریاد بر کشید که ای شاه سواران میدان فتوت وای جوانان قوی دست با مروت خدارا مددی نمائید و این بار افتادهٔ مرا برداشته بر سرم گذارید رباعی

آن کیست که خار خار من بردارد	یا رحمت کار و عار من بردارد
یا رب نه نهی گرانی آفت دهر	بر دوش کسی که بار من بردارد

یک سوار خود گوشی بفریادش ننهاده از پیشش بگذشت و سوار دوم بر حال و قماشش ترحم نموده دستی بر یال اسپ خود و دست دیگر بجوال او رسانیده هر چند زور و قوت نمود آن بار گران هرگز از جا نجنبید ناچار سوار دیگر را نیز آواز داد که ای یار این بار بسیار گران مینماید بیا تا من و تو باتفاق برداشته بر سر این غریب ناتوان نهیم که کار ثواب است از شنیدن این آواز آن سوار گرم تاز عنان تافته بدان مکان شتافته همچنان سوار دست بدان بار رسانید لیکن از دستیاریش هم آن بار برداشته نگردید آخر کار آن هر دو سوار ناچار از اسپان فرود آمده دامان و آستینها بر زده بران بار زور و قوت نمودند تا هم هرگز از جا نجنبید عاجز گردیده پرسیدند که ای عزیز تو درین چه چیز داری مگر سنگها بر بستهٔ و چرا این قدر بار گران بیش از طاقت و توان برداشتهٔ او از ابرام و مبالغهٔ استفسار شان ناچار گشته گفت که من مفلس فقیرم استطاعت خرید خشت و سنگ و مزدوری دادن ندارم بنابران از برای تعمیر خانهٔ خود از صحرا سنگها برداشته می برم آنها چون از زبان مکار این سخن شنیدند باور نکرده در کشف آن معمای مبهم ساعی گردیدند دران وقت او بگریه و زاری در آمده بپای شان در افتاده بالحاح و سماجت گفت که از برای خدا شما این بار را همین جا افتاده بگذارید اما بنده از سرش نبردارید که اباربار بستن این بار دشوار خواهد شد آنها از مبالغه و انکار او متعجب تر گردیده خواه و ناخواه چون آن را بگشادند بجای سنگ سرخ زر سرخ دیده بزودی باز دلیش بر کتف بستند و آن زر خداداد را دو حصه کرده بر اسپان خود گرفته او را بزیر تازیانه کشیده پرسیدند که ای مرد که دزد عیار راست بگو که خزانهٔ کدام شهریار را نقب زدهٔ آن بیچاره حیران و پریشان گردیده ماجرای شکار خویش و حقیقت همت و ایثار آن درویش اظهار نمود باستماع این خبر او را بالطریق راهبر بهمان عنوان پیش خود کشان کشان بهمان مکان رسیدند و آن درویش را بزیر آن درخت نشسته دیده حقیقت حال پرسیدند خاکی بمشاهدهٔ خرابی حال صیاد حقیقت آفت دینار را فهمیده با هزاران درد و اندوه زهرخندی

داخل دولی می برم و بمبلغ بسیار می فروشم گفت اگر من قیمت این را بتو برسانم تو بپرواز میدهی گفت ای بیچاره فقیر تو از کجا میتوانی که آن زر را بمن رسانی که قیمت بسیار دارد خاکی گفت که باری بگو این تحفهٔ تو بچند می ارزد چون آن صیاد حرف او را بیش از باد نفهمیده بجواب نپرداخته از اشارهٔ پنجهٔ یک دست که از خدمت دست کشی آن باز آزاد بود ظاهر نمود که بدین قدر مبلغ می ارزد آن فقیر بیچاره بدیدن این اشاره گفت که مگر پنج روپیه می طلبی آن دام بدوش بجوش و خروش درآمده گفت که ای فقیر بی هوش بهای این پانصد روپیه میشود پس آن فقیر بملایمت گفت که ای میر شکار من ترا قیمت این باز پنج هزار دینار می دهم چنانچه دست او را گرفته بر سر آن گنج زخار برده فرمود که ای حریص دامدار حالا هر قدر زر که میتوانی ازینجا بردار و این بیچاره پرنده را از دست بگذار همین که آن دامدار آن همه زرِ بسیار دید صید تصرف آن فقیر گردیده سر بپایش نهاده زبان بمدح و ثنا بگشاد که من در تمام عمر خویش همچو تو صاحب همتی و صاحب تصرفی ندیده ام و نشنیده ام ای مرد خدا بنام خدا است میفرمائی که ازینجا هر قدر مبلغ که توانم بردارم او گفت که اول این باز را چشم باز کرده بند از پا گشاده بپرواز درآر بعد از آن هر قدر زر که می توانی ازین گنج رایگان بردار پس آن صیاد باز را پرواز داده دام وسیع حرص خود را بگسترانید و مرغان زرین بال را در آن کشیده جامه و ردا را بران پیچیده مستحکم بربست لیکن از انجا که احتمال آن همه بار گران آن بیچارهٔ ناتوان را متعذر بود آن فقیر ممد و دستگیر گردیده بقوت تمام از ان مقام برداشته بر سر آن حریص خفیف العقل بنهاد هنوز چند قدم نرفته بود که پایش بلرزید و بی اختیار مع آن بار بر زمین در افتاد و باز ازینجا آواز درداد که ای درویش صاحب کمال برای خدا درین وقت و حال بفریاد این کس برس آن درویش از مقام خویش بر سرش رسیده گفت که ای میر شکار نصف این بار را درینجا بگذار و دو بار کرده بردار گفت ای درویش بی پروا تا که این بندهٔ بینوا النصف را بخانه رساند شاید که کدام حریفی خبردار گردیده ازین دشت ببرد نصف باقی مانده را بر باید و من بجلدی و شتابی روان شده بودم بنابران پیش پا خورده بزمین غلطیدم پس حالا برای خدا باز دستیاری نموده این بار را دوم بار بر سر من گذار که این بار آهسته آهسته قدم بقدم رفته خویشتن را تا بخانه میرسانم خاکی چون دید که آن حریص نادان نصیحت او را قبول نمی کند و برای برداشتن آن بار منت و الحاح بسیار می نماید ناچار شده باعانت یکدیگر برداشته بر سرش نهاد و خود بمقام خویش آمده ساکن گشت و بمقابلش آه سرد کشیده بدین چنین آهنگ پیوست رباعی

ای شخص پیر بگذر از تاب و توان	تا کی باشی بقوت حرص جوان	زین دوش خم و لغزش رفتار امروز
گردید یقین که زندگی گشت گران قطعه	نسوزی تا چو شمع از سر قدم یکدم نیاسائی	گزین حرص و طمع از پای تا سر آتش و نفتی
ندارد اشک شورت جز جهنم دامنی دیگر	بلغزش میروی بر خود نظر کن تا کجا افتی	درین وادی سبکرو جانه باید ندگی کردن

آن جانوران دیگر نیز از آسمان بر زمین رسیدند و آن چنان حال خراب آن باز را دیده بازبان درخت نشسته فریاد بر کشیدند که ای باز خاک برین چشم تیز بین تو باد که ازان دوری این قدر گنجشک خرد را دیدی و آن قدر دام بزرگ را ندیدی باز گرفتار نیز بنالهٔ زار در آمده گفت که ای یاران هوشیار درین کار هر ملامتی و هر غرامتی که بحال من گرفتار کشیده سزاوارم لیکن این حرف و گفتار مرا بگوش هوش بشنوید و باور دارید که من چنانچه آن مقصد و کام خود را دیده بودم این زندان و دام را نیز فهمیده بودم لیکن حرص و شهوت بر عقل و فراست من غلبه آورد و بی اختیار مرا درین کار گرفتار کرد و من بموجب تقدیر نوشته دیده و دانسته خویشتن را گرفتار گردانیدم و درین وقت مثل خود را بالعینه چون آدم فهمیدم که او نیز خرابی خود را دران کار شنیده بود فاما چون نصیب و قسمتش آن دانه بود بی اختیار تناول نمود غزل

با فغانست هم هر چه باد اباد می گوییم ما
خویش را در جاهلی استاد می گوییم ما
رسته اند هر که در زندان خواهش گشته بند
ای گرفتاران مبارک باد می گوییم ما
چرخ را گر دام آن صیاد می گوییم ما
شاد کردن خاطر صیاد عید دیگرست
چشم بندان را سری با قمری و شمشاد نیست
خیر باد بنده و آزادی گوییم ما

همین که خاکی این حرف و گفتار از زبان آن باز شنید حقیقت و حال خود را یاد کرده بی اختیار نالید و بدین ادا نوا بر کشید قطعه

گرنه اسپ که اهم باید کرد
بهانت قبیله ام باید کرد
آنکه در روی مظنهٔ خطر است
آنت بر خود حرام باید کرد
مر ترا چون دو کار پیش آید
وانکه بخوف و بی خطر باشد

هم درین حال کلنگ بدان طوطی گفت که ای یار دل نواز من بتحقیق ازان باز تیز بینم چنانچه درین وقت ترا اخبار میکنم که بنزدیک بیخ این درخت بزیر پای این مرد نشسته خزانهٔ بسیار و زر بی شمار دفین است آن خاکی که از دیدن حال باز خیلی غمگین گردیده بود چون این حقیقت را ازان جانور شنید بدل خود گفت که اگر این حرف راست باشد این باز را ازین میر شکار خرید نموده باز آزاد باید کرد چنانچه با وجود ناتوانی تن بزار به نیت خلاصی آن مرغ گرفتار چوبی را بدست در آورده مشغول کاویدن آن مکان گردید هنوز قدری زمین نکاویده بود که ناگاه بدرهای زر سرخ نمودار گشت بمشاهدهٔ آن خوش دل گشته باز خاکی بران دینار نابکار پاشیده بجانب آن صیاد روان گردیده گفت که ای وامدار اگر این شکار خود را از بند آزاد فرمائی این فقیر آزاد را بندهٔ لطف و پابند بند احسان خویش می نمائی صیاد چون ازان مرد آزاد این تمنا و مراد شنید بخشم در آمده بانگ بر کشید که ای مرد فقیر تو دیوانه و مجذوب می نمائی که قدر این صید محبوب نمی دانی ای بیخبر بیهوش این شاهبازیست که بدام من رسیده است بلکه همای دولت است که بر سرم سایه گستر گردیده غرض که برای رهائی آن باز هر چند خاکی عجز و نیاز نمود آن صیاد بی رحم هرگز گفته او را قبول نفرمود آنگاه پرسید که تو از بند و قید این جانور چه اراده داری صیاد گفت که این را به پیش امرا

هر یکی از ما حقیقت کمال و کیفیت حال خود را باظهار درآرد تا معلوم شود که کدام در چه چیز بر دیگری فضیلت و مزیت دارد باز بجانب طوطی نگاهی انداخته گفت که ای طوطی اول تو خود بگو که در ذات خود چه کمال داری طوطی گفت کمال مرا چه حاجت اظهارست که آن همین فصاحت گفتارست که در تمام شما جانوران من این لیاقت و قابلیت دارم که بسان انسان سخن می گویم و با آدمی زاد همکلام می شوم یاری تو بگو که در ذات خود سوای گوشت خواری و دل آزاری چه کمال داری باز گفت که من شاه جرگهٔ طیورم و صفت شجاعت در ذات خود دارم و بکسب جهاد روزی خود بدست می آرم و بهمین مناسبت همدست سلاطین می شوم و هم نگاه باریک بینی دارم که از دور چیزهای خرد را می بینم و هیچ پرنده همچو من نگاه تیز ندارد طوطی گفت که دعوی مناسبت و مصاحبت تو با سلاطین جبار و ظلم شعار راست و درست است لیکن اینکه از من خود را تیزبین میگوئی بدون تجربه باور نمیکنم باز گفت تحقیق این دعوی اشکالی ندارد بیا که همین وقت من و تو بطرف آسمان پرواز نمائیم و از زمین دورتر رفته یک یک چیز پائین را نشان دهیم و این هدهد و کلنگ را برای استشهاد این کار همراه خود بریم القصه طوطی و باز آن هر دو طائر را نیز با خود گرفته بطرف آسمان چندان پرواز نمودند که یک یک چیز زمین از نظر آن طائران اوج گزین ناپدید گردید در آن وقت باز بلند پرواز که از همه بالاتر بود گفت که حالا شما از اینجا چیزهای خرد زمین را می بینید آنها گفتند که چه جای چیز خرد که ما هیچ چیز بزرگ را هم نمی بینیم بمجرد شنیدن این آواز آن باز نظر باز شکار انداز نظر باز کرده گفت که حالا من دران دشت که از انجا پرواز کرده ام یک گنجشک خرد را می بینم که بجائی نشسته است لیکن این قدر معلوم نمیشود که بازویش شکسته است یا کسی او را در انجا بسته است پس از اینجا عقب من فرود آئید که بجانب او می گرائیم و او را شکار می نمایم این بگفت و بازوهای خود را بسته بسرعت تیر بطرف کرهٔ اثیر و آن مرغ اسیر متوجه گردید لیکن آن جانوران بسرعت پروازش نمی رسیدند و با هزاران خرابی و سرگردانی چرخها خورده بتدریج تمام ازان بلند مقام فرود می آمدند چون باز تیز پر بسان تیزی نظر بنزدیک آن صید رسید دید که رشتهٔ بپای خود دارد و ازان جا طاقت پرواز نمی آرد بهراس گرفتاری خود که مبادا این کار از مخترعات کدام صیاد مکار بود بهر جانب ملاحظه می نمود لیکن چون نشان آدمی زادے دوام داری ندید باز بدل اندیشید که شاید درین دشت پرخار خود بخود رشته و تار بر پای این شکار پیچیده باشد همین که بزور پنجه اش می ربایم بندش را می گسلم غرض که هوش و فراست هر چند ازان کار خطرناک مانع می گردید لیکن در آخر کار گرسنگی و حرص و شهوت بر دیده دانش او غالب آمده بران آورد که بی اختیار بجانبش پرید و به پنجهٔ خود رسانید اما بمجرد شکار کردنش ازان میدان دام هم برجهید و آن باز را میان خود درکشید و هم از میان شاخ و برگ درختان صیاد پنهان پیدا شد و او را ده پنجهٔ خود درآورده بزودی چشمانش دوخته بند دوالی برپا بسته بردست خودش نشانید درین اثنا

بگمراب رو خاک کوی وصال ست
بری خضر از زندگانی نخورد ست
نه از ضعف هجران بهوی وصال ست
غزل تا نبود آن زلف با کفرم سروکاری نبود
بود بر پا هر طرف داری و یاری نبود
مجمعی دیدم که هر یک ابجز بد گفتنم
با بد و نیک کسی این قوم را کاری نبود

در آسودگی گوش بر خود ببالد
نم نخل عمرم ز جوی وصال ست
ز دست ار چه رفت ست پای تو خاکی
گردنم محمل کش ناموس زناری نبود
من هم از میخانه رفتم جانب مسجد مرا
بعد تجدید وضو اشغال و اذکاری نبود
باز گشتم زان مکان لاحول گویان سوی دیر

زبانم پر از گفت و گوی وصال ست
غمش هر زمانی که امروز دارم
همان بر سر جست و جوی وصال ست
تا نگرو آباد شهر عشق را منصور ما
گرچه غیر لغزش مستانه رفتاری نبود
یادم آمد مجلس مستان که از بس بیخودی
در دین شان چو دیدم غیر آزاری نبود

خاکی از خوان وسیعش ز لبها بر چیده ام | راست گویم چون لب من چاشنی زاری نبود

بیان معاملهٔ خاکی زار با چهار جانور خوش آواز بلند پرواز خوش گفتار واقف اسرار و نادر حکایت میر شکار برای عبرت و خبرت گرفتن بندهای درم و دینار

القصه آن خاکی تائیدی و مددی از عالم غیب بحال خود فهمیده بهوش و افاقت رسیده اندک بخوردن و نوشیدن و خفتن و پوشیدن نیز مائل گردیده دران چنان وقت و حال بدین چنین قال تکلم کرده بی اختیار گریان میگردید فرد چشم هوس ز هر دو جهان دوخته ام لیک | بیچارگیی هست کز ان چاره ندانم | چنانچه روزی میوه های بیابان برچیده تناول نموده از چشمهٔ آبی نوشیده بزیر سایهٔ درختی در یاد محبوب و خیال مطلوب خویش چشم براه انتظار بی صبر و قرار نشسته بود چون وزیدن نسیم و صبا احساس نمود این چنین سخنان را می سرود رباعی

جز تحفهٔ عجز بندگی تقدیمی
با مالم کرد هستیی پاس انجام
ندامت ز نکامی بهار می گذری
که فتنه خیز تر از روزگار می گذری
که مست آمدی و هوشیار میگذری

چون شاخ گلی که خم شود پیش نسیم
تا کی باشم درین سواد عبرت
به نکهت تو که صد مستی بهار در رو ست
ره امید بسر منزلی چه بی ادبی ست

از دوست پیامی و ز ما تسلیمی رباعی
چون آینه کار دل اسیر اوهام غزل
ز خود شدم مگر از کوی یار میگذری
ز سر گذر چه از این رهگذار میگذری

مارا نه زریست نی نثار سیمی
ز امد شد قاصدان نیرنگ پیام
نسیم صبح که دیوانه وار میگذری
بجلوهٔ تو چه نیرنگهاست حیرانم
رسید خاکی من و اپسین نفس خوش باش

تا گاه از قدرت قادر مختار بران درخت سایه دار یک باز شکار انداز و یک طوطی خوش گفتار و یک کلنگ بلند پرواز و یک هدهد تاجدار آمده نشستند و بزبان خویش با همدیگر بسخن پیوستند و خاکی از اثر آن انگشتری معنی نوا و صدای آن هر چهار طائران می فهمید اول از ان میان طوطی گفت که درین وقت می باید که

از جنبش باد خاطرم بار کشد
آشفتگی از نسیم گلزار کشد
تحریک صبا تازه کند ریش دلم
چون زخم که از بوی خوش آزار کشد

و هم آن خاکی از راه دل و صفای باطن نیز بحال خود جمعیت و سرور و انس و حضور دریافته آن شاه را بر خود مهربان شناخته بخوشی دل برین چنین کلمات و این قسم مناجات ترنم و تکلم می نمود

از دوست پیام آمد تا باد چنین بادا
امروز سلام آمد تا باد چنین بادا
اکنون نه بهار می شناسم نه چمن
نالۂ دل تمام شد چارۂ کار ما بگو

کارم بنظام آمد تا باد چنین بادا

رباعی
خاکی سحرم نسیمی از شوق وزید
رنگی دگرم کرد که خواهم گردید
نامه و قاصدم توئی چون برسی نیز داو

یک چند ز غمهایش نالید دل و جانم
سر تا پایم بهشت ناز آیینه چید
رو ببر مسیح من لطف کن ای صبا بگو
گفتنی و نوشتنی هر دو جدا جدا بگو

رباعی

آنجا نه انابت و خجابت برسد
نی قاصدم آید نه کتابت برسد
بنیاد دعا کردم برخاست نسیم
باشد که بعالم اجابت برسد

رباعی
در پای گنه شد دل غمگینم پست
اندر کرمت انچه مرا باید هست
یارب چه شود اگر مرا گیری دست
کدام بنده نوازی که با خیال تو نیست
گر در علم انچه ترا باید نیست
جز این قدر که ترا پیش ما نمی آرد

فرد

خبر نسیم ز دلدار مید هد ما را
نوید طالع بیدار مید هد ما را
هلاک طور خوش دل که از طپید نها
فریب آمدن یار مید هد ما را

غزل

یاد من کردی بسامان گشت ناز هستیم
بحر می بالد ز آغوش گداز هستیم
سایهٔ ابر خاک ره پیداست ترجیح عروج
گردی کنم ایجاد در صحرای تو افتم
مپسند که امروز من گم شده فرصت
یارب روم از خویش بدریای تو افتم

نام من بردی قیامت کرد ساز هستیم
ای شرار رفته از خود پر به بیرنگی مناز
این قدر من نیز خاکی سرفراز هستیم
چون سایه ز سر تا قدمم ذوق سجود ست
در کشمکش وعدهٔ فردای تو افتم
خاکی بره عشق تلاشت خجلم کرد

تنگ ظرف احتیاجم ورنه مانند حباب
دیده ام رنگی که من هم بی نیاز هستیم

غزل
کو شور دماغی که بسودای تو افتم
بگذار که در پای سراپای تو افتم
چون خاک درین دشت و درم نیست تسلی
پیش آ قدمی چند که در پای تو افتم

غزل

خم قامت نبرد ابرام طبع سخت کوش من
تسلی گشته ام چون موج گوهر لیک از ان غافل
چه می کردم اگر بی پرده می کردم تماشایت
قیامت بود اگر خود را چنین آلوده میدیدم
نمی دانم شگفتن تا کجا خرمن کنم خاکی

گران شد زندگی اما نمی افتد ز دوش من
که خاک ست اینکه می لیسد زبان بحر نوش من
ترا در خانهٔ آیینه دیدم رفت هوش من
مرا از چشم من پوشید فضل عیب پوش من
سحر در جیب می آید تبسم گل فروش من

غزل

صبا روح پرور ببوی وصال ست
جهان جسم و جان آرزوی وصال ست
پی آب رو عالمی در تلاش ست

گرد خاطر خاکی نگشاد — از غم و هجر تو ام صد فریاد
ما که از خیل خیر اندیشانیم — ملک دل از ستمت ویران شد
از چه یکباره بر فقیم از یاد — کشوری نیست که ماند آباد
نکنی گوش بفریاد کسی — خاکی از دست خلاصی مشکل
بندهٔ عشق نگردد آزاد ع

بجان و دل غم و اندوه تو پسندیدم — جدا از آن لب شیرین بتلخی فرهاد
اگر ترا غم و اندوه من پسند افتاد — فرد چو عمر رفته ندارم امید برگشتن
بفرق کوه بلا آه تا بکی باشم — غنیمت ست که گاهی بیاد می آیم

غزل

کاشکی با تو دوستان گویند — چون برخ لست احسن التقویم
که بعشق تو داستان شده ام — چه عجب گر دقیقه دان شده ام
از غم آن پری چنان شده ام — که ز چشم همه نهان شده ام
خوانده ام تا سگت خود را — بوفا شهرهٔ جهان شده ام
ناوک آه میکشم خاکی — تا ز بار بلا کمان شده ام

بالجمله آن نسیم نیز شمیم عشق و محبت از خاک آن خاکی استشمام نموده بدربار آن شاه بنده نواز رسیده حقیقت پریشانی و ناتوانی او باظهار در آورده بعرض رسانید که آن خاکی بعجب حالت غمناکی گریهٔ بید ریغ می نماید و از زبان آن ناتوان این آواز بر می آید ع

فردا که بنگرند بروی سیاه ما — باشد که طفل اشک شود عذر خواه ما
برآدم بیچاره بغیر از سر زن — زین ورطه محال ست سلامت بیرون
زان جرم کرده ایم گرانکار کمتر ست — کز خوردن گندم انچه دید ز کشید
پیش نسیم لطف تو کوه گناه ما ربا — امروز همان میکشد از می خوردن

و هم از رسیدن صبا و وزیدن نسیم این چنین نوا سر انگیز قطعه

از تو رسید ای صبا خاک رهش بفرق من — خاک ره تو عالمی خاکی خاکسار هم فرد
ذرهٔ دیگری که هست دیده امیدوار هم — دور از تو زنده ایم و با جای طعنه نیست
شاه جهان نواز من جلوه کنان چون خرام — بوی ترا ز باد صبا می توان شنید

در آن زمان از جناب سلطان بدان نسیم و صبا چنین حکم ذو نوار سید که شما هر دو از این باز هر صبح و شام بلکه علی الدوام بطرف آن خاکی نیک فرجام فرخنده کام خرام نموده ظاهر و باطنش را تائید و مدد رسانده ذره ذره حقیقت درون و برون او را دریافته بدرگاه والا شتافته بعرض می رسانیده باشید بجانب محرم خلوت دیده برخوانده ع از خوب گناه هم بود خوب

القصه از آن باز مدام آن قاصدان تیز خرام بر سر حال آن خاکی رسیده از کیفیت و حقیقت — چون خال سیه بروی محبوب
حال و مقام او با خبر گردیده یک یک قول و فعل و حرکات و سکنات او را بعرض آن سلطان غیب دان می رسانیدند که آن چنان حال دارد و بدین چنین قال تکلم می نماید فرد

از تو پیغام آور دوز من برد آرام مرا — نزد من هر شب نسیم صبح را آمد شد ست
غزل رسید باد صبا تازه کرد جان مرا — نهفته داد بمن بوی دل ستان مرا
که سوی من گذری نیست گلستان مرا — مرا گذر بگلستان بس ست لیک چه سود
رباعی ای باد که از کوی فلان می آئی — آلوده ببوی آشنا می آئی
زین سان که تو نغز و جان فزا می آئی — من میدانم که از کجا می آئی رباعی

گناهگار خود نموده صبا نام قاصد جلد رفتار بحضور طلبیده گفت که تو همین دم بجانب ملک یار بنی آدم بتازو و از چشم مردم پنهان گردیده خبر آن بندهٔ خاکی من بیار بهمان زمان آن پیک صبا روان گشته باطراف جهان گردیده در هر ملک و مکان تجسس آن خاکی نموده عاقبت کار بدیار هندوستان بر سر حالش رسید دید که بمیان کوهستان بزیر درختان بر رنگ سایه بیهوش و ناتوان افتاده است و از جان رمقی در تنش مانده و چون اثر دم و صدای قدم آن قاصد روان بتن و جان خاکی محسوس و مسموع گردید بی اختیار بحرکت و اهتزار در آمده این نوا بر کشید قصیده

ای نفس خرم باد صبا ... از بر یار آمدهٔ مرحبا
قافلهٔ شب چه شنیدی ز صبح ... مرغ سلیمان چه خبر از سبا
بر سر خشم است هنوز آن نگار ... یا سخنی میرود اندر وفا
از در صلح آمدهٔ یا خلاف ... با قدم خوف روم یا رجا
بار دگر گر بسر کوی دوست ... بگذری ای پیک نسیم صبا
گو رمقی بیش نماند از ضعیف ... چند بود صورت بیجان بقا
آن همه دلداری و پیمان و عهد ... هیچ بکردی و نکردی وفا
لیکن اگر زود وصالی بود ... صلح فراموش کند ماجرا
گر بگریبان نرسد دست مرگ ... دست ز دامن نکنیمت رها
دوست نباشد بحقیقت که او ... دوست فراموش کند در بلا
خستگی اندر طلبت واجب است ... درد کشیدن بامید دوا
سر نتوانم که بر آرم چو چنگ ... ور چو دفم دوست بدرد قفا
هر سحر از عشق دمی میزنم ... روز دگر می شنوم در بلا
قصهٔ دردم همه عالم گرفت ... در که نگیرد سخن آشنا
گر برسد نالهٔ خاکی بکوه ... کوه بنالد بزبان صدا

ص
منم که گوش فغان بر لب خروش من است ... فغان محشریان پیش خیز جوش من است
منم پیمبر دیر و برهمنان اصحاب ... نسیم میکده وحی و صبا سروش من است

القصه صبا بعد دریافت این ماجرا باز بمقام اصلی خود باز گشت نموده حقیقت هواداری و وفا و پریشانی و ناتوانی و عاجزی و درماندگی او را بجناب آن سحاب رحمت بشرح و بسطی گذارش نمود که آن دریای کرم را بحالش مهربان تر گردانید چنانچه دران دم بجانب پری محرم متوجه گردیده فرمود که حالا جلو دار دیگر را که نسیم نام دارد بجانب آن خاکی برادر خود روان ساز که تا از بدنش قریب گردیده از اثر قربت خویش قوت و توانائی بخشیده مو بمو حقیقتش فهمیده بجلدی تمام مراجعت نماید محرم خلوت آن عنایت و مرحمت را باز بحال برادر خود دریافته شاد و خرم گردید و از ان مقام نزول کرده آن پیک نسیم را بعنایات و الطاف سلطان امیدوار و سراپایش معنبر و معطر ساخته بجانب خاکی روان گردانید و چون آن خیر مقدم تیز قدم بسان دم در دم بر سر حال آن خاکی پر ملال رسید و از اثر قدوم آن پیک روحی بتن و جانش محسوس و مشهود گردید و مشام دل و دماغ ناتوانش بوی انس و الفت جانان شمید بی اختیار طاقت و توانائی در بدن ناتوان خود دریافته این نوا بر کشید غزل

صبح دم باد از ان نخل مراد ... بمن آمده خبر رحمت باد ... چون نسیم سر کوی تو کسی

ای قدمت بچشم من خفا پیدا کرده ام
فرصت اشک شبنم رفتنی صبح عمر تست
میشوم گم در خود این کار نمایان میکنم
خوش تر بهار میکنم از شوق شکیبهاست این
اینکه در خاطر او کم گذری نتوانی
آنکه برگشت و جفا کرد و بهیچم بفروخت

دل بخیالت انجمن دیده بحسرت چمن
خنده دیت نمیشود گریه شهید کرده ام
میکنم بیرون بجوش از دل بخار آرزو
دیگران در گریه من در خنده طوفان میکنم
فرد دو عالم را بیکبار از دل تنگ
بهمه عالمش از من نتوانند خرید

سیر تا ملی که دل تا مژه عید کرده ام
غزل آفتابی در نقاب ذره پنهان میکنم
عشق اکسیری ست آری جسم را جان میکنم
فرد میتوانی که بنیائی بر خاکی از ناز
برون کردیم تا جای تو باشد فرد
و گاهی بحالت رشک عاشقی در آمده این همه

پریان اولی اجنحه را قریب شاه جن دانش فهمیده خویشتن را بغایت دور و بعید دیده بدین حال حسب حال نوا میکشید فرد

نگهداری ببر دائم بسر هم شستن که خود سر
یا لب چه کرده ام که بدنیا فتاده ام فرد
ع چه جان ست پوشیده در نور معنی
بچشم تصور کمانش نه بینم
جز گریه چه ممکن ست کار دگرم
عشق سرگشته تر از سنگ فلاخن دارد
سر هر صید سزاوار بفتراک تو نیست
هر قدم قافله ام آفت رهزن دارد
تر نشد حلقم از و گرچه گذشت آب از سر
گر همه رنگ حنائی ست پریدن دارد

چرا دور این قدر انداختی این تیر خاکی را
جان بی جمال دوست چه کار آیدم خوش آنکه
نباشد عجب گر چو جانش نه بینم
رباعی زین بیکاری که سیگداز و جگرم
آن هم وقتی که بر خود افتد نظرم
ز هر خند گل این باغ عیان شد ز گلاب
بخت آن طالع آن کو چو تو دشمن دارد
نکشد ناز گل و زحمت خارش سه
ماجرای عجبی تیغ تو با من دارد

فرد کس بی گنه مقید زندان نمیشود
جان دادمی بجلوه و آن روی دیدمی
ز بیم رقیب آنچنان شد کزین پس
شرمنده اعتبار هر خشک و ترم
غزل دل ما را که همه حسرت مسکن دارد
دل ما از چه تمنای شگفتن دارد
همچو آن سیل که افتاده گذارش بر ریگ
مفت آزاده که بی جیب دامن دارد
خاکیا هر چه دهد دست رود زود از کف

رباعی

آن کس که میان ما جدائی افگند
ینکه من شرمسارم از مردم
یارب که زخواب ناز بیدارش کن

دشنام همی دهم چنان باد که من
دشمنم شرمسار بایستی
و ز مستی جام حسن هشیارش کن

کس را در عشق این همه بیداد که من
ع یا غم من یار بایستی
تا بر نستمی ز دشمن و دوست
یا بیخبرم کن که ندانم او را

یا از تو بدین درد دل افتاد که من
یا غمم را کنار بایستی
زندگانی دو بار بایستی رباعی
یا آنکه ز حال من خبردارش کن

شهریار گمشدن سلطان بنده نواز زحال آن خاکی جانباز و پنهان فرستادن قاصدان برای آوردن خبر آن دلگداز

چنین گویند که آن خاکی خراب حال بیابان دشت وحشت مآل بدین کیفیت و خیال در افتاده بود که یکایک آن شهریار یاد بنده

چه خواهم دید اگر او را نه بینم
ندانم بر سر خود کی نشینم

چه تلخ افتاد آب گوهر من
چو شمع از نارسائیهای اقبال

که نتواند فرو بردن زمینم
بپا افتاد دست از آستینم

غبارم را امید ایمنی نیست
و باز در ساعتی بکیفیت حال

رسیده آثار قوت خیال را در ذات خویش فهمیده بنوا سنجی این سخنان دل بیتاب خود را تسکین می بخشید غزل

چه سحر آینه پردازی بروی کاری بینم
به پیش چشم اگر عینک کشم دیوار می بینم
ندانم اشک شمعم یا غم پیشانی خجلت
بچشم نقش پا صد فتنهٔ بیداری بینم غزل
اول و آخر حسابی از خط پرگار داشت
راهها سربسته بود آخر بجز و باز آمدیم غزل
در رهم گرد امید و بیم نیست
در وفاداری سبق خوانی ست این

بخود واکرده ام چشم و جمال یاری بینم
درین گلشن ز تمکین خراش نیستم غافل
کرتا گل کرده ام سوی زمین بسیاری بینم
عشق هوئی زد بصد مستی جنون تاز آمدیم
چون بهم پیوست بی انجام و آغاز آمدیم
لب فرو بستم سخن دانی ست این
بر دو عالم دامن افشانی ست این
خاکی تو گشت رسوا ز و مرنج

ز غیر امداد جستن ننگ غیرت در نظر دارم
ز هر نخلی که بالد من همان رفتار می بینم
ز خاکم تا اثر باقی ست در خرابه‌ام خاکی
باده شور انگیخت بیرون از خم راز آمدیم
فرعمارا از رجوع اصل خاکی چاره نیست
گوش بکشا دم زبان دانی ست این
بر نگر دانیده ام هرگز ورق
از قضای عشق پنهانی ست این

و از شنیدن قال آن صاحب حال همه جانوران چرند و پرند از وحشت بانس و الفت در آمده چریدن و پریدن فراموش کرده جلیس و مصاحبش می گردیدند و گلهای صحرائی سراپا دیده و گوش گردیده برای دیدن حال و شنیدن قال آن جادو مقال بجانبش مائل می گشتند و شاخهای اشجار از قوت جذب قلبی و دم گیرای آن خاکی سحر کار خوش گفتار بر سرش خمیده حکم مگس ران و مروحه پیدا می نمودند و گلهای اشرفی و درمنه برنگ درم و دینار خویشتن را بر و نثار میکردند و درختان باردار بسان دل و برنگ آبله سراپا گداخته و آب گردیده میوه و اثمار خود را در جیب و کنار آن گرسنه و تشنهٔ دیداری افگندند و چون آن بیچارهٔ خاکی این همه تاثیرات و علامات جذب و محبت و عشق صادق خود را در نفوس و ذوات حیوانات و اجسام نباتات مشاهده می نمود از خوف غیرت معشوق غیور خویش لسان بید مجنون لرزیده بیان رازداری خود بدین عنوان می نمود غزل

با هیچ کس حدیث نگفتن نگفته ام
با آفتاب آن همه روشن نگفته ام
در پردهٔ خیال تعین ترا نهاست
هر چند بی لباس نهفتن نگفته ام

در گوش خویش گفته ام و من نگفته ام
گلها بخنده هرزه گریبان دریده اند
شیخ آنچه بشنود و برهمن نگفته ام
هر ذرهٔ وجود من از حسن او پرست

زان نزدی زوال که در پردهٔ دل ست
من حرفی از لب تو بگلشن نگفته ام
افسانهٔ رموز محبت جنون نواست
خاکی تو گفته باشی اگر من نگفته ام
دیدهٔ انتظار را دام امید کرده ام

و گاهی با امید دیدار دیدهٔ انتظار کشوده چنین تکلم سر می نمود غزل

سرشک دیده هر گه پیش گردد پیش می نالم
مردم چشم عجب دریا دل ست
گهی بر خار و خس گه بر گل و گلزار می گریم
چو طفل از خواب هر گه میشوم بیدار میگریم فرد
و دران حال از زبانش این سخن می تراوید
دانم که بگذرد ز سر جرم من که او
و هفت نشد کسی که چه گوی ست و این چه گوست
فرد کناره جوی مراهست آگهی یارب
خواب می بینم که آبم می برد سه

چو بسملم میزد هر چند کار از پیش می نالم
سه دیدم باختیار نمی رفت کار پیش
چو ابرم هر کجا افتاد بر سر کار می گریم
که نشد سوز دل ز گریه که چون کشتی سوخت
غزل دارم امید عاطفتی از جناب دوست
گرچه پری وش ست ولیکن فرشته خوست
چندان گریستیم که هر کس که بر گذشت
که در کنار من آورد اشک دریا را
چو بر جریدهٔ اعمال خود نظاره کنم

فرد و خجل صد بحر ست خرج دیده ام
بردم بزور گریهٔ بی اختیار پیش سه
ز بس ز دیده او ضیاع جهان می آیدم ناخوش
آب دریا چو بریزند بتر مے سوزد
کردم جنایتی و امیدم ز عفو اوست
سرها چو گوی بر سر کوی تو باخته اند
در اشک من چو دید روان گفت این چه جوست
بی تو چون در گریه خوابم می برد سه
هران ورق که ز عصیان تهی ست پاره کنم

و اگر چه برنگ خاک خراب و پریشان در هر وادی و آبادی میگردید و نام و نشان جزیرهٔ جنت نظیر و شهر جابلقا و جابلسا
می پرسید لیکن از هیچ کس جواب با صواب نمی شنید فرد

بی سر و بی پا برون آن آستانم کرده اند فرد
تو که بی مکان و جائی تو که دیر آشنائی
سر بسنگ کعبه سایم یا قدم در راه دیر
رفتم که پا بوادی هجران فرو برم
چون سیل سر بریگ بیابان فرو برم
من مبتلا چو خاکی خبرت کجا بگیرم سه

قضارا گذرش بعد مدتی در اقلیم
هندوستان واقع گردید و از سبب ملک بملک گردیدن و آن همه گریه و زاری نمودن و رنج فقر و فاقه کشیدن مطلق از هیچ گونه
راحت و آسایش ببدن و جان خود نرسانیدن چندان ناتوان و زار شده بود که در وجود نازکش طاقت حرکت و جنبش نمانده بود

فرد در بزم اشتیاق رخش چون نهال شمع
آبی نخورده ایم که آتش نکرده ایم
و چون در آخر کار پایش از رفتار و
زبانش از گفتار عاری شد دست از توقع حیات شسته سر رشتهٔ طول امل را گسسته شاخ امید دراز را شکسته سایه وار
بزیر درختی نشسته با خاک پیوسته منتظر رسیدن پیک اجل می بود رباعی

خاکی چه بکار خویش حیران شده
فرد است که چون گل ز گلستان شده
مانند مزار بیکسان بر سر راه
تا در نگری بخاک یکسان شده

فرد مانند صیدی که خورد حربهٔ کاری
از پای فتادیم بهر جا که نشستیم
و دران هنگام با آهستگی و نیاز تمام
بدین کلام مناجات می نمود قطعه
سماجت طلبی هست و قت طینت من
که گر غبار شوم دامن تو نگذارم
گرفتم آینه ام ز زنگ خورد و رفت بخاک
تو از کرم مکنی نا امید دیدارم

غزل
شرار کاغذ فرصت کمینم
چراغان نگاه واپسینم
غم و درد و الم آه حزینم
نبودم نیستم گر هستم اینم
بهستی از عدم واکرده ام چشم

هنگام ندامتم بهوش آوردی فرد
فرد قدردان وصل شد تا گشت خاکی دور ازو
بینوائی بدین ادا صدامی افزاید ع
فرد شکسته خاطرم از باده بشکند مینا
حسب حال عرض احوال او در رباعی
زیر قدمت چو نقش پا پست شدیم
من بندهٔ توام بخدا می خورم قسم

در گنه کز جانب ما بود تقصیری نرفت
تا قدم نگذاشت بیرون از بهشت آدم نشد
با ما نساخت آخر ذوق شراب خوردن
خراب کرد مرا خانهٔ شراب خراب
ای ابر کرم هلاک درویش مخواه
خاک ما را غبار ازین بیش مخواه
گل میتوان ز نقش قدم زد بسر مرا

چون در آمرزش گنه کار اوست گویا بی بود
وان بیچاره مانی از غم و الم بیجانی و
چون میسود زر گشتم ز آفتاب خوردن
و آن آن خاکی به حال بر زمین چنین تا
ناکامی تشنگان دل ریش مخواه
غزل نگریزم از جفا بوفا میخورم قسم
خاکستم به پای شما می خورم قسم

نقش قدم به بلکیم گریه میکنند | از پا فتاده ام بحنا میخورم قسم
سوگند خاکیم نشود گر قبول او | در حیرتم که باز چرا میخورم قسم

بیان حال خاکی زار در وقت دوری دربار

چنین گویند که چون آن خاکی بسبب شامت اعمال از دولت قرب و وصل محروم گردید بزمین مشرق رسید در انجا بهزاران حسرت و ندامت خویشتن را ملامت نموده این نوامی کشید غزل

وای بر ما وای ما | گوهر از دل دریای ما
رفته رفته عرصهٔ عالم گرفت | ذره مقدار یم اما پر بود
موکب اشک جهان پیمای ما | نه صدف از گوهر یکتای ما
وه که ماوای بلا شد جای ما | موج خیز اشک بیرون میکشید
ما و زندان شکیبائی که عشق

مانده زنجیر گران بر پای ما
گرچه خاکم عالم خاکی نمی باید مرا
آید و بی اختیار از جای بر باید مرا فرد
در ازل خاک وجود هر کسی می بیختند
درد و غم چون جمع میگردد دل ست

عشق ما را کرد چون سلطان فقیر
گردبادی کو که سر بر آسمان ساید مرا
ملاحت تو گواه ست و شور بختی من
... غم درد آمیختند

خامشی بس کوس استغنای ما ع
یعنی از وادی تنها هوای عشق دوست
کی بی نمک نسرشتند خاک خاکی را
فرد بیدلان کشور عشق ترا

و جانوران صحرائی از ناله و فغان او متاثر گشته بگرد اگردش مجتمع میگردیدند و شریک دردش شده ناله و فریادی کشیدند و از چشمه چشمهایش آن قدر آب جاری می گردید که از طراوتش خاک رنگ گردیده سبزهٔ زنگاری می دمانید فرد
زاری نکند سود بسی از فرقت دلدار
آتش درون و آب برون گرفته ست ع

خاکی از گریه نیل ساید و طوفان برخاست
چون گریه طفل از پی گنجشک پرید فرد
پر از خوناب حسرت شد دو چشم اشکبار من

جم وکی نیست گدا در اتم عالم باشد فرد
چون جان برم که خانهٔ تن را ز چشم و دل
یکی بعد من گرید دگر بر روزگار من ع

نگاه دل فریبش گوشهٔ چشمی بما دارد
مه افتادگی از دست عزت گر بهوس دارد
کلاه کج کلاه من نگاهی بر جفا دارد
گر خدنگی بر دل آید زان کمان ابرو مرا

غبار کوی او گر دید در دل نشهٔ اول
زمین از خاکساری دل افلاک جا دارد
مشو غافل ز خود تا می توانی چون نفس خاکی
مونسی باشد بزیر خاک در پهلو مرا

چو خاکستر هنوز از شوق آتش زیر پا دارد
نمی دانم که ای صید شش از دنبال می آید
وجودت پشت طاقت اید یا ز فنا دارد

و آن سلطان قهار و عادل و جبار را

ازان حقیقت گفتار و معامله و کار آن محروم و مهجور و گناهگار اخبار نمودند که آن زاری بخفت و خواری تمام رسیده
در نار حسد می سوزد و این چنین نواهای انگیزد رباعی
من گریم و هر کو بتو پیوندد دل
بر گریه او تا به خندد دل

دل خنده زند بر من و من هر ساعت
خندم بکسی که در تو می بندد دل

رباعی

هرگز نردی تو بر مراد دل کس
از خلق چه خویش را نگه دارم
من شکوهٔ چرخ سفله پرور دارم
امروز که ناکسان درین بازارند
جانم ز الم‌های تو محزون باشد
تا انتهای کار من و روزگار چیست
زین به نکردکاری تا روزگار بود ست
ز جور یار چه گویم مثل کرنی مثل ست
ور لطف تو دارم دم یا هو یا هو
مشتاقم و دورم غم جان کاهم ازین ست

غافل منشین ترا همین عادت و بس
کاز ز دست گهی از جانب دیگر دارم
رباعی کی بر سر خوان مردمان چون تره ایم
با جنس کسادیم و ز ز نا سره ایم
زان گونه که هم دو نی ز هم دون پرور
نی از زمانه مردمی و نی ز من کج فرد
کسی نماند که جان را تا خت بر سر او
بلطف او ستم روزگار می ماند
جز من که ترا نیست دگر در نظرت
مشتاق تران دور تر غما هم ازین ست

ای چرخ خسیس خس دون پرور خس
ناکس تو کسی کنی و کس را ناکس رباعی
مردم همه از سفله شکایت دارند
نی نقل مجالس از پی شب جره ایم
رباعی گردون تا کی دل از تو پر خون باشد
نبود عجبی نام تو گردون باشد فرد
خوش روزگاری زان سبب اغیار را جدا کرد
جهان کهنه بخشت قمار مے ماند
رباعی از قهر تو ز نهار نگردانم رو
مردود تو من گشتم و مقبول تو کو

و آن خاکی بحالت پشیمانی و غمناکی

در آمده بدین قسم نوحها زاری سے نماید رباعی

یارب تو مرا توبه ده و عذر پذیر
از در گه ما همچو تو کریمی هرگز
کافر چه گنه کرد که محروم از جمالت گردد

رباعی
ای توبه ده و عذر پذیر همه کس با
نومید کسی ز رحمت من هم نروم
گفتا که جمال دیدهٔ نشنفتم

ای واقف اسرار ضمیر همه کس
شنا که دوا از در تو با غم نروم
رباعی دیر و زنیاز او شدم شکستم

در حالت عجز دستگیر همه کس
جز شادی امیدوار خرم نروم
آئینه او بخسته دیدم گفتم

رباعی

آن آب که روزی سیه روزان بود
آن آب نبود آتش سوزان بود رباعی
الا هم سلامتی به مستی دادی

دی بر سر من چو آتش سوزان بود
گه چون ختم یار لب ... آور دی

خاکستر ز پا ... داد سبب او
گه چون لب تو به در خروش آور دی

سپهر مشاکل و چمن همیشه بهار کشیده بدر برند و بکلک و دیار سراپا محنت و آزار که جای بودن آدمی زاد ست در آورده در ادنای زمین مشرق که پایان تراز و مکانی نمی باشد هر یکی را جداگانه ببند از ند و طوق لعنت را که عبارت از دوری رحمت و محرومی صحبت است بگردن آن حکیم ذوفنون انداخته ازین جزیره اخراج نمایند و بهر چهار طرف این مکان برین برق اندازان تفنگهای آتشین را تیر بند نموده بپاسبانی مقید و سرگرم باشند تا آن ناری باغی سراپا تقصیر باز بطرف این جزیره جنت نظیر و عالم بالاعروج و صعود کردن و سر کشیدن نیابد همان زمان آن مخرج آفت مع توابع و لواحق خود که نقیبان چابک و پیادگان شدید الخطاب بودند بر سر آن ناری و خاکی دمای صد بلا و آفت و قیامت آورده بهزاران خفت و خرابی و مذلت از آن منزلت و عزت و دولت خارج گردانیدند و از آن چنان جای بلند و مکان دل پسند و مقام ارجمند که لا [illegible] بدل و زمین بی خلل و جای بی مثل بود بدر کشیده بملک پائین و زمین اسفل السافلین و دیار سراپا محنت و آزار که مستقر و جای بودن و قرار خاکیان بود رسانیدند و آن همه پریان این چنین سخنان بطریق سروش بمیان گوش آن خاکی بهوش رسانیده از سرش پریان گردیدند

بهوش رسانیده از سرش پریان گردیدند	رباعی از بیخودی عهد شکستی مستی	غافل ز خمار خود پرستی هستی
برخواهش او قرار کن هرچه کند	گردل برضای دوست بستی رستی ٥	نمی دانند اهل غفلت انجام شراب آخر
باآتش میروند این غافلان از راه آب آخر	فرد بیابان مکافات آنچنان آب و هوا دارد	که گر امروز کاری دانه فردا بر دن آید

و دران وقت و حال از زبان آن خاکی بدحال این چنین مقال را شنیدند غزل

تشنه لب از ساحل دریای عمان می رویم
باهزاران تلخ کامی از لب دریای شور
هر قدم از دیده سر بر کرده طوفان میرویم قطعه
از سرکویت غبار آلوده گریان میروم
کرده از دزدیده دیدنهای خود رسوا مرا
من کجا و سفر از کوی صورت خاکی را
بهر جا بشکند آئینه لشکر شود پیدا
شکستم سوختم بگداختم از خود تهی گشتم
بجای دانه کاش از تاک من اخگر شود پیدا
ترا تا دیده رفتم دیده از من شکوه ها دارد

برلب دریا بصد فریاد و افغان آمدیم
بی سروپا همچو موج افتان و خیزان میرویم
هست رنگ آمدن پیدا ز وضع رفتنم
میکند هرگام پابوسی لب دریا مرا
٥ ز آب دیده زبس پای در گل ست مرا
چه توان کرد چو تقدیر الهی باشد غزل
رسا افتاده چندان پیچ و تابم در غم زلفی
چو مینا سعیها کردم که چشم تر شود پیدا
نمک در باده ریزد شور مستان خاکیا اینجا
دلم چون طالع برگشته چشمی بر قفا دارد

وه که محروم از طواف کعبه جان می رویم
باز چون دریا بصد فریاد و افغان میرویم
گرچه این گشته ایم از موج خیز دل ولی
نقش پا باشد بکوی او گل عنبر مرا
جرم خود بر دیگری می بندد آن بیدادگر
سفر ز کوی تو بسیار مشکل ست مرا فرد
هزیمت گر خورد دل عالمی دیگر شود پیدا
که در آئینه گر عکسم فتد جوهر شود پیدا
سمندر مشربم آتش مرا باشد می عشرت
بزم می اگر آن فتنه محشر شود پیدا غزل
دو چشم مست او با غیر می نوشد قدح اما

چون بود بقدرت تو اینها دانم
بروای غم از دل من که ترا هم آزمودم

کاخر نه چنین نامه سیاهم واری سه
نشستمی بروزی که رقیب را خوش آید

بجز آنکه جان گدازی ز تو نیست هیچ سودم
اگرای رفیق مشفق سخن تو شنودم

داگرچه دران حال از تجلی جلال مستی می از دماغش زائل شده بود لیکن کیفیت می محبت که در دلش بود جرأت و همت

یافته بی اختیار گریبان گریه این نوا بر کشید

بی تمنای سر زلف تو شبهای دراز
گردش چشم به پیمانه چه میدانستم

غزل بی نگاهی می و پیمانه چه میدانستم
خود بخود گفتن افسانه چه میدانستم
داشتم از دو جهان فارغ و بی غم خاطر

شوخی مشرب میخانه چه می دانستم
دیده بود هم نگه راه زن پرکاری
کینهٔ جاهل و فرزانه چه میدانستم رباعی

دیگر ز گناه روسیاهی نکنم
انکار ز تقدیر الٰهی نکنم
من بندهٔ عاصیم خداوند توئی
بر خویش قرار بی گناهی نکنم

رباعی خود بر و رحیم و راحم و رحمانی
تو نیز بکن هر انچه اهل آنی غزل
ساقی طبیب و باده دوا بود و من مریض
این همه بیهوده یعنی جرم من بخشیدنی ست
دیوار و در میکده تا پای خمش

ما را چو ظلومی و جهولی خوانی
بستم زبان عذر ز جرمی که زاده بود
دار و زباده داد که درد هم زیاده بود
رباعی ساغر نیرنگ چشم فتان تو بود
دیدیم همان سایهٔ مژگان تو بود

ما خود کردیم انچه اهلش بودیم
عذرم همین بس ست که جرمم زیاده بود
فرد عاشقم دیوانه ام مستم خرابم بیخودم
می طرز نگاه نشأ عنوان تو بود

همین که آن شاه بنده نواز از دهان

زن مکار و مرد گناهگار این مقال شنید و آن حال بدید بجانب مقربان خاص و مصاحبان سراپا اختصاص متوجه شده فرمود که حالا شما معاملهٔ مکر این زن پرفن دیدید و حقیقت بازی دادن حکیم ذوفنون شنیدید و سادگی و بیهوشی و نادانی و فراموشی این خاکی من معلوم نمودید آنها مرضی و اراده اش را فهمیده بعرض رسانیدند که در واقع این بندهٔ خاکی بی تقصیر ست از راه بشریت و غفلت و شوق و محبت دغای آن مکار حسد شعار خورده است که تا از خوردن آن دارو توانائی و قوت حاصل کرده مدام بکار و خدمت مقید و سرگرم باشد پس هر جزائی و سزائی که مناسب باشد در حق او فرمایند

واین بیچارهٔ بیخبر را معاف فرمایند رباعی
ترسم اگر این چنین خدا خواهد کرد

ای شاه بعدل و داد پاکیزه سرشت
کم کس بود آنکه رو کند سوی بهشت

تقصیر دگر بر دگری حق ننوشت
دران وقت و حال بکار پردازان

باجلال فرمان شد که خوب حالا بدین بندهٔ گناهگار بدکردار فراموش کار یک گوشمالی برسانند یعنی که این همه تشریفات عنایت را از برش بکشند و جواهرهای مرحمت را از سرش فرود آرند و سوای آن انگشتری هدایت که بر و اسم اعظم منقش ست در دستش نگذارند و غیر از منزل دل همه خانه و مسکن و تمام ملک تن او را خراب و پریشان ساخته مع آن زن نابکار دست و پا از سر رشتهٔ احتیاجات و رسن شهوات مستحکم بسته با هزاران درد و الم و خفت و خواری ازین محفل

فهمیدهٔ خود را خوش دل گردانیدی و دل دوستان ساده دل این محفل را آبدار رسانیدی تماب مرا پیش غربان
نیکو کار و پریان حیادار محجوب و شرمسار گردی ع

کرم بین و لطف خداوندگار | گنه بنده کردست و او شرمسار

های ای عندلیب ار اگر از بیان این گفتار زار زار نالم چه کنم که برای نامه شومی خویش آبی سوای اشک دل ریش نمی یابم ع

ناله و شور عندلیب پلید
پرفشان رفت سوی هر گلشن
بس کن ای یاوه سنج هرزه درا

پردهٔ گوش سامعان بدرید
همچو بسمل بخاک و خون تپید
سامع قصه‌ات ملال کشید

حیف از کار و نالهٔ بدکار
چه کنم شاد چون زیم اینجا

عیش و راحت بهیچ دل نرسید
که کنون موسم خزان برسید

باری راویان اخبار چنین اظهار کرده اند که آن سلطان جبار بدان بندهٔ گناهگار فرمود که ای خاکی ازین بیباکی آب روی خود را به پیش این ناریان برباد دادی و هرگز از غضب و قهر و بی نیازی و بی پروائی ما نترسیدی این بگفت و بجانب آن پری که مخرج آفت نام داشت متوجه گردیده بهیبت تام بانگ برکشیده فرمود تا بهمان زمان یساولان و نقیبان شدید بجانب آن زن شراب خوار پلید بر دویدند و از آن مکان کشیده بحضور تخت آن سلطان داد گر رسانیده از حقیقت و کیفیت آن همه جرأت و بی ادبی پرسیدند آن ضلالت کنندهٔ نادان سراسیمه و حیران گردیده از جان خود ترسیده بعرض رسانید که من از زبان حکیم ذوفنون نفع و فوائد این شراب از حد فزون شنیده بودم لهذا بدان میل و رغبت نمودم و آن خاکی را نیز از راه دوستی و یگانگی بدان کار دلالت کردم و دران زمان آن خاکی نیز ترسان و لرزان گردیده از شور و رنگ آن حسن باجلال کیفیت مستی را از شراب خویش زائل دیده گذارش نمود که من نیز از آن حکیم شنیده بودم که از می کشی خشکی سودا زائل خواهد گردید و بسر خوشی و تر دماغی آن تجلی سلطان جمیل که تو جمال آنرا بخواب دیده دیوانهٔ او گردیده مدام در حالت مستی و منام به پیش آئینهٔ دیده و دل تو جلوه گر خواهد بود پس من بتوقع آن دیدار مرتکب این کار گردیدم و بعینه بسان آدم بی اختیار دغای آن مردود شیطان شعار خوردم که از آن معامله و کار کلام برحق جبار و غفار چنین اخبار می فرماید که وَقَالَ مَا نَهٰكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هٰذِهِ الشَّجَرَةِ اِلَّا اَنْ تَكُوْنَا مَلَكَيْنِ اَوْ تَكُوْنَا مِنَ الْخٰلِدِيْنَ وَقَاسَمَهُمَآ اِنِّيْ لَكُمَا لَمِنَ النّٰصِحِيْنَ فَدَلّٰهُمَا بِغُرُوْرٍ یعنی که گفت منع نکرد شما را پروردگار شما از خوردن این درخت مگر آنکه بگردید شما دو فرشته در علو منزلت یا بباشید از جاویدماندگان درین مکان و سوگند خورد برای ایشان که بدرستی من برای شما از نصیحت کنندگانم پس از پا افگند ایشان را بفریب این بگفت و آن خاکی زار بی اختیار گریان گردیده به پیش پایهٔ عرش آن ملک ستار بسجده و نیاز افتاده بر خواند رباعی

شاها من اگر مست وگر هشیارم
بر نیت من ببین نه بر کردارم

گر خفتهٔ غفلتم وگر بیدارم
رباعی زان پیش که برگشته زاری کنم

هنگام جزا چه با تو افتد کارم
قادر بود و سی که بی گنا هم داری

تا کی چون چشم ای گرامی شب و روز
اکسیر تجلی ست غبارم چه توان کرد
چون ابر شب باده به نیرنگ خیال ست
شد آتش دل گرم فشارم چه توان کرد
چون مردمک دیده نظر کردهٔ فیضم
من طاقت دیدار ندارم چه توان کرد
چون جلوهٔ مهتاب که در موجهٔ دریا ست
افتاد بمیخانه گذارم چه توان کرد

عالم همو بینیم نه بینیم ترا غزل
چون کاغذ آتش زده بدمست خموشم
هر لحظه برنگی ست غبارم چه توان کرد
سرجوش می فیض الست ست بجامم
از عالم نور ست مدارم چه توان کرد
برگشت بمعشوق زخود رفته نگاهم
بالیت تجلی زکنارم چه توان کرد

گردند چو صبح آینه دارم چه توان کرد
در خویش طپید ست غبارم چه توان کرد
چون رشتهٔ شمعم نه طاقت بجگر سوخت
مدهوش ترا از صبح بهارم چه توان کرد
تاب نظر مه چه قدر هاست کتان را
چون آینه شد خضر دو چارم چه توان کرد
زین بیش بخود داری خود عقل بجا بود

همین که مقربان دربار آن چنان حال خرابش را دیدند و این چنین قال پریشانش را شنیدند حیران و پریشان گردیده بر خویشتن لرزیدند و از مقام خود ها بزودی بر دویده آن سلطان را آگاهی بخشیدند که مرد بندهٔ خاکی بعجب بی باکی بدربار رسیده است که یک تن آدم زاد همراه خود دارد و قفل میخانه را شکسته با او می خواری کرده است و بدمست گردیده گریبان خود را بر دریده بحضور پایهٔ عرشی رسیده شوری و غلغله بپا گردانیده است و حرفهای بیجایی گوید و امر محال را تمامی نماند یعنی که مرتبه و رتبه را که زیاده از قدر و منزلت اوست مسألت میکند که بیان آن از دهان ما مقربان نمی آید برای گذارش آن مثل همان خاکی ظلومی و جهولی می باید و یا مصاحبی مانند کلیمی می شاید تا آن چنان کلام درین چنین مقام سراید رباعی

چون نوبت می کشی بمنصور افتاد
از بادهٔ کهنه در سرش شور افتاد
کم حوصله را شراب پر زور افتاد
در گفتن راز عشق بی تابی کرد

سلطان از شنیدن این کارستان خاکی بحالت غضبناکی در آمده بران عرش بر آمده آن بندهٔ دیوانهٔ مستانه خود را مخاطب ساخته گفت که ای خاکی بی مقدار ما ترا در تمام درباران همه عزت و افتخار بخشیدیم و قدر و منزلت ترا از همه برتران افزوده بر جمیع کارخانجات پادشاهی مختار گردانیدیم که از هر چیزی که خواهی تمتع برگیری و هر عیشی که خواهی بکنی لیکن از یک چیز ناگوار ای ناسازگار که از خوردن آن ترا ذلت و آزار می رسید منع فرمودیم آن را هم بکار در آورده خویشتن را از مرتبهٔ نیکوکاری و فرمان برداری برانداختی و حرف بدکاری و نافرمان برداری را نیز بر خود راست ساختی رباعی

با فتنهٔ مستی و خمار آمیزد
خاکی که زنی می غبار انگیزد
طبعت چه کند گر نه شرار انگیزد
ناچار چو گل کنی بخار انگیزد رباعی

ای عهد شکسته و وفا داده بباد
ما در همه تیر بیوفائی بتو داد
گردی دل طاغیان من من شاد
با دوست کسی چنین کند شرمت باد

ای موج بادهٔ عنان داده دریغ از تو
بگو چه غلط افتاده دریغ از تو
وا از ارتکاب فعل ناپسندیدهٔ دشمنان

وز نخوت نفس تنگدستے برهیم
باجلوه اگر دست در آغوش توان کرد
گر دست تو گر زهر بود نوش توان کرد

یعنی که ز می شوق خودم بیخود ساز
این توبه چه سهل ست فراموش توان کرد

شاید که ز قید خود پرستی برهیم ص
ساقی بده آن جام و مکن عذر که تلخ ست

در آن دم آن زن پر فن آن بیچاره خاکی مجذوب دیوانه را از خود رانیدن
چند پیمانه لایعقل و مستانه هم گردانید چنانچه بی اختیار گردید این نوا بر کشید غزل

این قدر باده که گردست فراموش خودم
غنچه عضوم چمن آرای پر طاوس ست
غائب از خود نشسته بکنج حضور خویش
طوفان ز سوز سینه شررخیز کرده ام

نقد کیفیتم از میکده یکتائی ست
بخیال کسی آئینه در آغوش خودم ص
این شیوه اش ز شمع خوش آمد که بیگانه
کشتی نوح سوخته ام در تنور خویش فرد

صد بیابان جنون آن طرف هوش خودم
می کشم جرعه ز دست تو و مدهوش خودم
مائیم و جام باده و بزم سرور خویش
پروانه را نسوخت مگر در حضور خویش
بیاد چشم مستش باده می نوشیم و می ترسیم

که تا اگر فتنه در بزم میخواران شود پیدا
چنین حرف گفتار لب و دهان اکنون فرد

و هم دران زمان آن زن مکار چون اثر گریه می در بشره او مشاهده نمود بنی

ز تاب می رخ یارم عجب گلستانی ست

که هر نگاه در ره گل بدست میگردد

و آن خاکی دیوانه مستانه گردیده بحالت بدمستی رسیده ملبل آسا ناله و فغان برزده برنگ گل گریبان دریده در حالت
مستی و شوق خود افزوده خویشتن را فراموش نموده این نوا بر کشید ص

بانگ نوشانوش از میخانه ما شد بلند

نوحه کردن در جهان بر زندگی عادت نبود

شور مستی از دل دیوانه ما شد بلند
اول این شیون ز محنت خانه ما شد بلند

آواز انجا دیده بزیر پایه عرش آن سلطان رسیده سراپرده عظمت را جنبانیده فریاد بر کشید که ای جمیل ستار و ای
کریم غفار حالا این پرده و حجاب را از میان این بندهٔ خاکی خود بردار و میان این او را در ره وری گوری مگذار غزل

پرده بردار نظر محتاج ست
شور شیرینے لب را نازم
در جهان از نظر افتادهٔ ماست

عرضه ده داغ جگر محتاج ست
دوستہ تلخی که شکر محتاج ست
نظر اما بنظر محتاج ست

در رهت تا مرد هم باشند
مایه صبر شد آخر دردے

سر بپا پای لبسر محتاج ست
که با سباب سفر محتاج ست

بیت

بر شمس جمال تو جلال تو نقاب ست

زین بیش برو پردهٔ دیگر نه صواب ست
پنهان داری ز ما جمال خود را
افتادنم بخاک ز مستے بهانه است
نبود ز غفلت آدم بیچاره را گزیر
خاکم چو کان زر ورق آئینه خانه است

رباعی ای ترک حصار همه حیرت بنواست
معشوقی و سترکی بهم آید ز هست غزل
تا دشت حشر باز نماند ز جست و خیز
خواب ست زندگانی و دنیا فسانه است
رباعی ای ذات شریفت بری از چون و چرا

الا یک چیز کز تو آن عین خطاست
در دل خیال سجدهٔ این آستانه است
گلگون اشک کز مژه اش تازیانه است
از دولت صفای دل خویشتن خاکیا
رخشنده ز نور قدمت هر دو سرا

حق رامی بین و هرچه خواهی میکن
ابرے که نظر ز آفتابے دارد
از غم صدساله زمانه برآورد غزل
کرست گوش تن و آه گوش جان دورست
هنوز سجده ام از سنگ آستان دورست
نگاه احولم آمیخت کفر و دین ورنه
نگفته که تو نزدیکی و فلان دورست غزل
مرغ کم حوصله را گو غم خود خور که برو
تو چه دانی که بناکام چه خواهد بودن
تو آدم ثانی و مرا لبس عجب ست
رد مکن امروز چیزی را که فردا می خوری
قمری و بلبل ز رشک سرو و گل گردد کباب
بگذری از تیه مذهب چون تو صهبا میخوری
یک سجدهٔ مستانه و صد ساله عبادت
دیدند بچشم سر که ستاری هست
نی طپش در نغمه و نی شور در نی مانده است
هزار خضر چو مینا نهاده جام بکف
فرد وحشت خیز ست وادی عشق

رباعی گر در نظرت خیال او می آید
در دیدهٔ خلق سر خروسے آید
ز باغ میکده گرد غم جهان دورست
منال دل که زمین سخت و آسمان دورست
ز جام واد لب تشنه کام او ل ره
بخلوتی که منم از یقین گمان دورست
خوشتر از فکر می و جام چه خواهد بودن
رحم آن کس که نهد دام چه خواهد بودن
رباعی روزی که نبود بود و هر بود و نبود
کز ذات تو کار بد نیاید بوجود غزل
در دل نازک ز روی درد باید کرد جا
در چمن می هرگز ای عمر تماشا می خوری
فرد من آن نیاز کنم در سحر بی خوردن
فهمیدن این مسئله موقوف دو جام ست
زین قرب نهان اهل ریا را چه خبر
اندکی دلگرمی اندر شیشه ام می مانده است
فرد جز میکدها دگر ندیدیم
بی شور جنون نمی توان رفت

هر کار که می کنی نکوسے آید
قطعه عمر طبیعی کند شراب که ما را
گلی بچین و بسر زن که باغبان دورست
ز صحن میکده رویم ببام چرخ رسید
که آب از سر راه تو بعد ازان دورست
فدات عاصی بیدل مگر بگوش رقیب
تا به بینیم که سرانجام چه خواهد بودن
دست رنج تو همان به که شود صرف بکام
از بود و نبود هرگز ندست معبود
در بهشت ای یار میگویند صهبا میخوری
شور بلبل شو اگر بر گوش گلها میخوری
با وجود وسعت مشرب بدلتنگی مباش
که در نازه بعمر دراز نتوان کرد فرد
رباعی مستان که بهر زمان عفو شان باری هست
کز دور شنیده اند غفاری هست بیت
فرد براه میکده در هر قدم که می گذری
جائی که ز خویشتن می توان رفت
خاکی بیتاب همینکه این تاثیر آن شراب

شنید بی اختیار و بیقرار گردیده گفت که ای نگار می آشام اگر از نشأ مدام خیال آن جمال به پیش نظر صورت می بندد جرعهٔ از جام خویش بکام این خاکی نیز بچکان و خاک پریشانش را گل ساخته به تسکین دل مشرف گردان قطعه

ساقیا قول حکیم ست بنوشیدن می
باده در ده که خداوند کریم ست و رحیم
بیت زان می خورم شراب که بیهوشی آورد

بود آیا که در آید بعمل قول حکیم
خاکی از رحمت غفار و رحیم ست ضرور
وز هرچه غیر اوست فراموشی آورد

کرم و مرحمت پیر مغان مے باید
توبه از زهد ریا کن که گناه هست عظیم
رباعی یارب منعمی کن که ز هستی برهیم

ثبت نموده اند پس بی اختیار مراد ترا هم درین کار گرفتار باید شد و خواه و ناخواه ازین نُقل و می دانه باید چشید و قطرهٔ باید چشید و چشم داریم که این قفل ابجد بدون کلید برروی همگشا باید رباعی

سازِ نومیدی و امیدست یکی
مرد از همه کار حال باشد خبرش
گرگشائی تو قفل حکمت ز درش رباعی
خوش وقت تو هر دری که خواهی بکشا

چون خانهٔ چشم این تحیر کده را
گر ز انکه نه در غشاوه باشد نظرش
چشمی بجلا رسان که دیدی داری
از آه رسا اگر کلیدی داری

در دهر که شام غم و عیدست یکی
قفل و دروازه و کلیدست یکی رباعی
می خانهٔ دل براستا زگوهر راز
قربان شومت که ذوق عیدی داری

غرض که آن خاکی از مبالغه و گفتار آن نگار ناچار و بی اختیار گردیده دستی بدان قفل رسانیده مهرهای آنرا بنام اب و جد خود میگردانید همین که حرفهای نام آن خاکی نیز بقرینه رسید یکایک آن قفل کشاده گردید و درِ آن می خانه و شیشه خانه برنگ دیدهٔ مخمور جانانه بروی آنها واشد بمجرد دیدن دیدهای پیاله و گردن صراحی نشاء و کیفیت خوشی بچشم و دل آنها رسیده مرغ عقل و هوش از آشیان دماغ بر پرید چنانچه شتاب آن زن بیتاب جلد دستی نموده جام بلورین را از جا در ربوده پنبه را از سر مینا بر داشته بگوش آن خاکی بیهوش گذاشته هوش بندی را کار فرموده شروعی بی کشی نمود و پیالهٔ چند پیاپی پیموده بکیفیت نشاء رسیده دیدهٔ رنگین خود را بدان خاکی نموده بر خواند بیت

گوشهٔ میخانه جای دلگشائی بوده است

غزل

بی تکلف گوشهٔ میخانه جائی بوده است

آه جوشی کو اشک نیرست
چه قدر در شنای عالم آب

گریه شوری که ناله پرتهاست
ز دوستان برعشهٔ اعضاست

مثل میخانه جای امن کجاست
عیش قانع غنی کجا دارد
طرفه داغی زلفظ معنی یافت

شهر حاکم نشین ملک حدست
قطره سیراب و خشک لب دریاست
نور را سایه خصم یا بر جاست

و گفت که ای هوشیار بی خبر این می عجب تاثیر و اثر دارد که درین وقت تماشای رنگارنگ بچشم من می نماید و طرفه جمال دنا در خیال به پیش نظر جلوه گر گردیده است که گاهی پیش ازین دیدهٔ من این قسم تجلی را ندیده است بلکه دل من این کیفیت و حال را نمونه و مثال آن خواب و خیال که تو بیشتر دیدهٔ و بیان نمودهٔ فهمیده است و بر خواند غزل

هزار جلوه من از نشه در نظر دارم
خبر نداشتی از خویش من خبر دارم
بسان بهله چه حاصل بود بجز حرمان
با مجرم کار فضل و طور کرم ست
گاهی خود را از خویش راهی می کن

بیک پیالهٔ می عالمی دگر دارم
عکوس جلوهٔ کونین پیش من پیداست
گرفتم اینکه ترا دست در کمر دارم
مشت خاکم چمن دماغ ست امروز
ورزد و در بچشم خود سیاهی می کن

دران شبی که خیالت ربود پیش کسی
دلی ز چشمهٔ آئینه پاک تر دارم
رباعی گر طبع رسا قابل غور کرم ست
از مستیها مپرس دور کرم ست رباعی
حق بین نکند بغیر حق کار دگر

آن زن مکار گفت که ای خاکی من بسیار تعریف و توصیف منزل و مکان دربار آن سلطان شنیده ام پس اگر گاهی بوقت خلوت مرا هم همراه خود دران جا ببری و تماشای آن باغ و بوستان بنمائی ازین همه پیش آمد و قرب و منزلت تو بعید نخواهد بود چون خاکی این تمنای دل او را شنید بی توقف برخاسته دست او را گرفته بجرأت و بیباکی بطرف آن منزل روان گردید و گفت ازان پیشتر که سلطان بار عام فرماید و بر سر آن عرش برآید ترا تماشای همه جا و مکان نموده می آرم دربانان نظر بر قرب و منزلتش نموده مجال منع و تعرض نیاورده بی توقف در را برویش واکردند و آن جفت و طاق را بمیان آن محل و رواق بار دادند چنانچه خاکی مع آن زن در تمام بوستان و چمن سیر مستوفائی نموده از هر فواکه تمتع برچیده یک یک مکان و کارخانجات آن سلطان را مثل خزانه و جواهر خانه و توشک خانه و خوشبوی خانه و تنبول خانه و علی هذا القیاس نشان داده گفت که من براین همه کارخانجات مختارم و کلیدهای همه بدست قدرت خود دارم اگر گوئی هر یک را کشاده تماشای عرض آنرا بتو نمایم آن زن باستماع این سخن متامل گردیده هر چهار طرف ملاحظه نموده گفت که فلان طرف نیز دری و مکانی می نماید آن کدام کارخانه است و چرا حقیقت آنرا بیان ننمودی خاکی گفت آن میخانه است و بنده کیفیت آنرا نمی داند و حکم رفتن آنجا ندارد زن گفت که ای خاکی ترا از شراب خواری منع کرده اند در حق من خود هیچ نفرموده اند پس باید که تو بدان فعل ارتکاب ننمائی لیکن مرا خود از سیر و تماشای آن مکان چرا محروم میداری که من از مدت تعریف آن آب آتش مزاج را شنیده تشنهٔ دریافت حقیقت و کیفیت آنم و تا تماشای آنجا نمی کنم و قطرهٔ ازان نمی چشم هرگز بیرون نمی روم و ترا نمی گذارم بیت

مرا بمیکده هر کس که راه بنماید	در بهشت برویش خدای بگشاید
فرد گیرم از میکده ما را تو بمسجد ببری	خاطر جمع و پریشانی گفتار کجاست

این بگفت و باندازتمام دست او را گرفته بمبالغهٔ بسیار بر سر آن باب رسانیده دران باب ابرام نمود خاکی چون دید که آن در را بزنجیرهای نقرهٔ مسدود کرده قفلی از طلا بران زده اند بجانب آن زن سراپا بلا و پرفن متوجه گردیده گفت که بیقین دان که من کلید این قفل بدست خود ندارم و حکمت کشادنش نمیدانم آن زن پرفن باصغای این سخن متفکر و ششدر گردیده مهرهای انامل خاکی از دست رها کرده پنجهٔ نگارین بران قفل رسانیده ملاحظه نمود دید که آن قفل حکمت برنگ کعبتین بنقوش و حروف زیب و زین دارد که برای کشودنش احتیاج کلید نیست خیلی خوش وقت شده بخاکی گفت که حالا یقین داریم که این در بروی ما می کشاید و مهرهٔ ما از ششدر بدر می آید و بردی عظیم رومی نماید چرا که این قفل را بنام اب وجد تو بسته اند و از همین نکته و اشارت دریاب که پدران تو نیز این کار گناه و نافرمانی کرده رفته اند و بازی خورده اند که بطریق یادگار نام آنها براین در

ازان خاکی پرملال رخصت گردیده بطرف مکان خود روان شده بخواندن این اشعار ختم کار و گفتار نمود رباعی

چون با دل تو نیست وفا در یک پوست
در چشم تو یک رنگ بود دشمن و دوست
بس بس که شکایت تو ناکرده به است

رو رو که حکایت تو ناگفته نکوست
رباعی ز آئینهٔ جان چو جان عالم دیدم
اسرار طلسم خلق آدم دیدم

سری که کسی نگفت و نشنید و ندید
هم گفتم و هم شنیدم و هم دیدم

و آن خاکی پریشان حال برنگی که خاکی دگردی بمیان گرد باد درآمده خیلی پیچ و تاب خورده بسیار عروج و نزول دیده باشد باز بخانهٔ خود رسیده بجای مکمن خویش ساکن گردیده یک یک حرف و گفتار آن عیار و مکار و یگان یگان اشعار آبدار ته دار و سخنان پیچان پهلودار او را یاد کرده زمانی سر تا دل را بگرداب بحر تفکر فرو برده بمیان خویشتن فرو دویده گم می گردید و لحظهٔ سر پر باد خود را بسان گرد باد برافراخته مرکب وهم و خیال سبک رو و دور رو خود را تا بفلاک می جهانید و ساعتی بحال خویشتن درمانده بدین چنین قال حسب حال شیون می کشید بیت

گاه خون خوردم و گه پای سکت بوسیدم
تا شنیدم خبر خاک شدن ای خاکی
دوش در کوی تو ای یار بسر غلطیدم
در همه عمر سخن بهتر ازو نشنیدم

بازی دادن زن پرفن خاکی ناواقف کار را از دلالت حکیم عیار و غضب کردن ملک قهار بران بندهٔ گناهگار و اخراج نمودنش از منزلت قرب دربار

چنین گویند که روزی آن خاکی بیمار یک یک حرف و گفتار آن حکیم هوشیار را بیاد آورده در معامله و کار خود حیران و متفکر نشسته بود و این چنین سخنان حسب حال را می سرود غزل

نه طبیبی که کند چارهٔ بیماری دل
طاقت زاری دل نیست گرت بهر خدا
نه رفیقی که بود در پی غمخواری دل

چند خوانی دل ما را بشراب و کباب
حال خون خوردن من بین و جگر خواری دل
گوش کن گفت مرا گوش مکن زاری دل

که دران نیز نگنجید ز بسیاری دل
دل براه غمت افتاده خدا را مددی
جان بکوی تو شد و ناله کنان باز آمد

خوش هوای تو دهد ذرهٔ خاکی برباد
آه تا چند توان کرد جفا کاری دل رباعی
که دران راه ثواب است مددگاری دل

گفتم که فلان کس است مقصود تو چیست
بنشست و بهای های بر من بگریست
پرسید ز من کسی که جانان تو کیست
گر مثل چنان کسی تو چون خواهی زیست

که درین اثنا آن حکیم پرفن نزد آن زن رسیده حقیقت مواصلت و مکالمت خود را ظاهر ساخته مکر و فریب تلقین نموده از سر نو آراسته پیش او فرستاد و چون خاکی دران چنان حالت تنهائی آدمی زاد را دید از مناسبت جنسیه بطرف او میل و رغبت نموده بحرف و کلام درآمده وحشت تنهائی خود را از صحبت و گویائی مبدل گردانید

بجوداز تقریر آواز خموشانم هنوز
نیم شب در رقص مستی افتم از زمزم برون
لاله زاری در خیال آل پوشانم هنوز
خرد و گیران جهان خاکی جو نیشتر اند
در محیط شعله معراج خیالم غوطه خورد
در طواف خم بکوی می فروشانم هنوز
در هوای شمع رویان می طپد خاکسترم
غافل از کج فهمی این تیز هوشانم هنوز
چون شرر در بزم فکر از جرعه نوشانم هنوز
از شرارم میتوان رنگ بهار رفته ریخت
صید دام جلوهٔ کاکل بدوشانم هنوز
خاکی منصفت داد رس چون این صدا

و نوای آن غزل بیابانی هر کس و ناکس کما تا مشابه بیانگی آواز جرس قافلهٔ وامانده به پس هم بود شنید لیسیاک متاثر گردیده چشم پرآب نموده آن عیار و مکار حسد شعار را محرم راز و واقف اسرار هم فهمیده باز بمقابلش برین اشعار آبدار تکلم نموده

غزل

سیر دارد پیکرم چون سایه وقت غروب
می طپد برق از مژگان تا بفرگانم هنوز
چون مه نو شد نصیبم جرعه از جام وصل
جبهه بر زر گوش بر آواز دربانم هنوز
دست بر دل میگذارد جوش طوفانم هنوز
می کشد تصویر هر رفته جولانم هنوز
شب در آغوش تو لم همه رنگ تا ناله بود
میکشد مستی نگه در چشم حیرانم هنوز
ای عدو تعبیر این خواب پریشانم مپرس
بی نفس چون موج سیماب افغانم هنوز
جلوهٔ دیدم که چون فریاد موسیقارها
میکشد قوس قزح چاک گریبانم هنوز
او فتادم بر درش چون قطرهٔ باران بحر
کاروان شبگیر گردد در بیابانم هنوز

هنوز بجا و مقام حالیان با اثر و واقفان با خبر چنین خبر کرده اند که چون بلبل هزار داستان نغمهٔ خاکی و حکایت عاشقانه ناری در دهستان ملک جن و انسان را تا بدین مکان رسانید و زبان آن مقال خود هم کیفیت حالی آمده با چشم گریان و بر انتظار بجانب پردهٔ عرش آن ملکه ستاره جبیبه و بصیره قالی و احوال او بود دیده بدین چنین قال حسب حال ناله گرشید و بقسمی زار زار نالید که همه مقربان را نیز گریه رسانید

غزل

چون شفق میشودم در زیر دامن نها هنوز
ور نه در بزم تو ناخالی ست جای ما هنوز
در نظری از نظر پنهان تو نی پیدا هنوز
در کمین انتقامی هست چشم کم دلی
این قدر بی قدر در محفل نه چند ار شود هم
انتظار شور محشر دارد این غوغا هنوز

در آن زمان از میان پردهٔ عرش آن شاه شاهان بمقابل ناله آن بلبل نالان بدین ادا نواز اسرار شناسانه شکوه با نوا بی پرده بگوش آن گدا و سمع آن مقربان با صفا رسید همه ایشان را کیفیت و حالت و طرفه عبرت و حیرت رسانید که آن نغمهٔ اسرار در پرده و پیرایه اظهار راز و رمز است و فهمیده شد که او را بغیر از نا فهم نرسید

غزل

گردش چشم مست سری میزند ما را هنوز
شکوه ای زاهد دل مستان بناشد تا کجا
جان من طفلی چه میدانی کمین گاه کسی
بزن ای دل در مغز این شیشه بر خارا هنوز
غزل میزند جوش از نگاهت بس تماشا هنوز
بگذری از کوچه آئینه هم تنها هنوز
بس کن ای عندلیب هرزه درا

خاتمه در بیان تتمهٔ کر آنکه القصه چنین گویند که بعد از آن همه قیل و قال و آن قدر مباحثه و جدال آن حکیم بد خصال

خدا نکرده سگ یار بیوفا باشد

حکیم ذوفنون صفرائی از شنیدن این سخنان واهی آن خاکی سودائی بجوش وخروش خود در آمده باز بکیفیت جلال بدین مقال شعلهٔ زبان خود را دراز گردانید غزل

سوزندهٔ گاه جسم و جانیم
چشمی مرساد شادمانیم
سودائی چشم پرزیانیم
نازیم بخویشش کامرانیم
گردن زن منت فسانیم
در پردهٔ ظلمت دخانیم
سنگر که درین چمن چمانیم

کشتیم شهید کین ظاهر
تالیم ز حرف مومیائی
خود را بوفا عزیز کردیم
در بیشهٔ فقر شیر مردیم
در حرز محبت ست بازو
بر چرخ میسر ست جولان
رمزی که میان حسن و عشق ست

قربان محبت نهانیم
با آنکه شکسته استخوانیم
در دیدهٔ خلق خوار ازانیم
در کشتن حرص پهلوانیم
از کین زمانه در امانیم
چون رخش نگه سبک عنانیم
دانیم از انکه پاسبانیم

ما شعلهٔ شوق دل ستانیم
سوزیم سپند بر غم خویش
امید ندوخت کیسه بر سود
راندیم ز سینه کام ما را
وه وه دم تیغ ما مریزاد
چون آتش ما نگاه سوزست
بر سدره کشیده ایم دامن

خاکی خوش حال خوش مقال از مشاهدهٔ این همه گرم زبانی آن ناری بدحال بدخصال بسان گرد باد بر خویشتن پیچیده بطرفه کیفیت و حال عجب تغیر احوال در همان زمین بدین آئین نوا بر کشیده نالهٔ رسای خود را تا آسمان رسانیده از باد نفس آن خود آنهمه اخگر کاری و شرر باری او را ایران و پنهان گردانیده تمام گرمی آن ناری را خنک و خاکستر ساخته بخاک تیره برابر گردانید تتمهٔ غزل

دیوانهٔ تیر بر نشانیم
هر چند که صورت گمانیم
چون عیش سبک چه غم گرانیم
فهرست صحائف زمانیم
آبیم اگرچه شعله سانیم
با تنگی قلعه‌ها هم میانیم
از هر که نه راه او رمانیم
خاک قدم خدایگانیم

در عقل و جنون کمال داریم
در دیر بتن اگرچه فرشیم
از کوه فزون زکاه کمتر
پژمردگی نهال خشکیم
چون قطرهٔ تنگ چه بحر ظرفیم
پرهیز که شیر خشمناکیم
خواهند اگر همین همیم
فیروز ترا زخودی نداریم

آری همه وان هیچ دانیم
با کعبه روان بدل روانیم
چندان سبک این همه گرانیم
سرسبزی گلبن جوانیم
چون ذره نهان چه خور عیانیم
آهسته که مورنا توانیم
پرسند گر از همان همانیم
فیروزهٔ خاتم جهانیم

افگنده خرد کمان تدبیر
آئینهٔ معنی یقینیم
نزدیک چه قرب دور چون بعد
اجمال مفصلات کونیم
خاکیم اگرچه باد طوریم
با وسعت بحر همکناریم
انسی بغلط گرفته بودیم
داد ست خدای سرفرازی

حکیم ذوفنون عیار از شنیدن این همه اشعار آبدار بر محل خاکی دیوانهٔ هوشیار بسیار مخفوظ گردیده باز بمقابل آن سخن رس نکته دان بدین چنین سخنان ترنم بر کشیده دقت و حالش را خوشتر گردانید غزل

وز ازل شوری بگوشم آمد خروشانم هنوز
آتشی در آب و گل افتاده جوشانم هنوز
ریشه دارد در دماغم مستی روز الست

در گنج فلک گهر کسی دریوزه | لعلش مطلب که مهرهٔ گردن تو | از سیلی او باز کند فیروزه

باز آن شعله کار بدین اشعار گرم زبان گردیده غزل

خویش چه زبان زبانها را | داغش چه نشان نشانها را
تقریب بزم فتنی گو | گردیم آخر بهانها را | تا در رهش از بیم نیایند | برداشته ام نشانها را ه

شادی گردم اگر درد دلم گوش کند | نشنود به که کند گوش و فراموش کند | فرد ما دل بناامیدی بی مصلحت نداده ایم
همچون شرر گدازد این دانه از دمیدن | خاکی پر ملال از شنیدن این مقال فی الحال بمقابلش میان همان زمین بین

آئین برنگ بدر باکمال نور افشان گردید تتمهٔ غزل | شاهین نگاه اوست امروز | گشتیم شکار خانها را
لب در پی نالهٔ نیفتاد | بر گردانم ترانها را | نقصی بکمال خاص خاکیست | انکار مکن یگانها را

ذوفنون از شنیدن این تازه مضمون خیلی منفعل و محزون گردیده باز بخواندن این چنین سخنان موزون حقیقت
وکیفیت چشم زار و دل گرفتار خود را هم پیشش ظاهر گردانید فرد | رنجیده بس که رفتم و ناخوانده میرم
آشنایانه درون آید و بیگانه رود

بی اعتبار گشت چو من صلح و جنگ من | ه چند آزرده ز برهش دل دیوانه رود | رباعی | دل جزرهٔ عشق او نپوید هرگز
آخر مهر و محبت نه همین سوختن ست | تا چها بر سر خاکستر پروانه رود | ه من گی گویم وفا ندارد

جز محنت و درد او نجوید هرگز | صحرای دلم عشق چو شورستان گرد | تا مهر کسی دگر نروید هرگز
دارد اما بما ندارد | فرد

گرمرا عشق می گوید همه گویند نیست | ورو ورا بی مهر میگوئیم همه گویند هست
ه از دام ما می رود آن بی وفا بیرون | چون عمر گر جداست نباشد زما برون ه | از شناسائی او لاف زدن نادانی ست
قسمت نقش ز نقاش همین حیرانی ست | ه ما را کنار و بوس توقع زیار نیست | دریای بیقراری ما را کنار نیست ه
گر نخل وفا برنده هر چشم تری هست | تا ریشه در آب ست امید ثمری هست | آن دل که پریشان شود از نالهٔ بلبل
در دامنش آویز که با او خبری هست | فرد زبیقراری دل روز وصل دانستم | که دل بهجر سزاوار بوده است مرا فرد
ز دست داده دل و دین و باخودم در جنگ | چو مایه باخته کز قمار برخیزد فرد | خونابه فرستند بهم چشم و دل من
چون کاسه که همسایه بهمسایه فرستد فرد | هست آن قدر احتیاج محبت که توان | یک عمر بیاد او در آتش باشم
گویند پیشش آید از هر چه کس گریزد | شاید که پیشم آید از بس میگریزم فرد | زده ستی چه توقع از این زیاده بود
هزار شکر که چون یار دشمنی دارم | خاکی بردبار از شنیدن این همه اشعار سوزندهٔ آن شعلهٔ دل آزار او را

به تسکین قرار دلالت کرده برخواند ه | گر نه دلخواه تو کاری بجهان صورت بست | شکر کن کانچه خدا خواست همان صورت بست
ه آنی که بهای تا بسرت عجب طاعت است | شب نه در بیت تر از خواب غفلت است | فرد به بیوفائی نسبت دهند جانان را

لیکن آن پریان و جنیان که هرگز در سینه و دلِ خود زخمی و دردی ندارند و بهره و نصیبه از چشش محبت نیافته اند عصاهای طلائی و نقرهٔ خود را بر سر خود آخته بعینه خویشتن را برنگ شعلهٔ سوزنده ساخته بجانب من تاختن آمدند و مرا بدان جانب رفتن نمی دهند ع

کجا از کبریائی ناز بر عاشق نظر دارد	که غیر از بی نیازی صد نگهبان گر دارد

پس ناچار و شرمسار گردیده بمقام دوری و مهجوری خود رسیده اشک ندامت می ریزم و برنگ شمع از آتش رشک می سوزم و هم در عالم دیوانگیهای عشق و محبت خود به پیش خویش می افروزم فرد

گویا برای سوختنم آفریده اند فرد
نگاه گرم نه چشمش برون نیاید و داغ عشقم
چون بفکر سوختن افتاده مردانه باش
فرد از دشمنان برند شکایت به پیش دوست
صلح و جنگش هم از راه و روش بیرون ست
حال عاشق را چه می پرسی از دوا از من بپرس
دنیا و آخرت همه بر باد داده ام ع

شمع و سپند و شعله و پروانه و کباب
بسنگ سرمه نهان ست آتشی که مرا سوخت
فرد سمندر آگهی از حال من دارد نه پروانه
چون دوست دشمن ست شکایت کجا برم
قطعه یک تغافل بیشتر نقصان آن بدخو نشد
از نظر افتاد و رفت از خاطر و از یاد شد فرد
چشم بی رحم نگه بر سر ایما دارد

آسوده نیستم دمی از سوختن چو شمع
انصاف میدهند که مردانه سوختیم فرد
ع من نمیگویم سمندر باش یا پروانه باش
کسی احوال من داند که در آتش وطن دارد
فرد نه ترحم نه تبسم نه تغافل نه ستم
ظلم شد بر من ستم شد جور شد بیداد شد
از زندگی به تنگم و از مرگ در هراس
میتوان یافت که کاری بدل ما دارد

و تعجب کیفیت حال بدین چنین مقال شعلهٔ زبان خود را دراز گردانیده آتش کارئی خود رسیده بجیدهٔ خاکی خشک و افسرده را هم گرم گردانید فرد

گردون که کند قصد هلاک که و مه
افگنده سپر بدوش و پوشیده زره فرد
فرد خاک سیه و چه عالم فانی شود
بدو در تیغ اشک از دیده هجر نمی آید ع
خوبان که ره طبع مشوش زده اند
تدبیر گم ست و در من آتش زده اند
از تیر سبک کرده مرا عشق و هنوز
مردم ز غیرت این سخن محرمانه چیست

همه جا دائره سیلی خور هر معرکه ایست
تیغی ست کشیده و کمانی ست بزه
چون نشیند در جهان آسوده گر تیر شهابیست
گویا که خاطر کسی از من گرفته است
صاف دل هرگز بچرخ بی مدار استم
دست قدرهٔ نگه به ترکش زده اند
رباعی کی از ستم یار بجان می آیم
بر خاطر نازکش گران می آیم ع
نالم چنان بدرد که ز خون چکد دلی

من اعجم نه چه سیلی خور این دائره ام رباعی
از بهر معاملات باز خورشید نجوم
از برای کشتنم هر شب فلک خنجر کشد
نزا هم نگه چشم چه به اختر نمی آید
باده گلگونم و هم لب پیمانه ستم رباعی
چون شمع گداز تا کیتم آب زند
گر هست جفائی بفغان می آیم
ای پند گو دلم بخرا اینقدر اضطراب چیست
دل گویدم چه بی غمی ست این اضطراب چیست
ای آنکه بعد کشتنم شمشیر ...

خاکی خوش گفتار از شنیدن این همه اشعار بحضور آن نکو سیده کار نیز چه انداز رباعی

درکوی دلارام گذر باید کرد　فعل بد خویش را بدر باید کرد
آئینهٔ خویشتن صفا باید داشت　در روی رخ یار نظر باید کرد　غزل

چه احتیاجست خار بری فرسوده پایان را
نمی باشد چراغی خانهای بینوایان را
تلاش داغش از هر سینه لائق نیست میسوزم
ز آزادی بلائی نیست بدتر مبتلایان را
چه لذتهاست بخوان جنون زنجیر خایان را
نسیم آه مشتاقان بهار خستگی دارد
دهد یارب بسر افسرده جانی نا سزایان را
سر ساقی گری داری بسجود شکر بر مینا
مروت کرده شبها سر بامم در برو لازم
که می پیچد بهم گاهی نقاب خودنمایان را
ببین همدم اسیر کیست آن آزاد نپسندم
اقتدای سرکشیها گشته و جیب پارسایان را

و گفت که ای ناری سرکش تابان اگرچه تو این خاکی افگنده را جاهل و نادان میدانی لیکن ازین کار واسطه آگاهی هزار

ه گر از بسیط زمین عقل منعدم گردد　بخود گمان نبرد هیچکس که نادانم　پس من خویشتن را دیوانه بکار خود هشیار
میدانم اگرچه ترا بسیار مکار و عیار و دشمن دانای دل آزار خود می شناسم رباعی

اسلام مگو کیش برهمن داری
من خاکم و طبع خاکساری زمنست
این بس که بخاطرت غباری منست غزل
دوستی با دشمنم بی بهر مهر انگیزی ست
گو بزیرک دشمن و خاکی بکودن دشمن ست
مستم ای عابد برو لافی ز هوش خود مزن
نقش پای مور را هم مشرب و همسر منم
چون شمع چه شد چرب زبانی داری
از تست اگر باغ و بهاری زمن ست
دل ز من گو جمعدار آنکس که با من دشمن ست
دوستی را دوست دارم ورنه دشمن دشمن ست
غزل سایهٔ افتادهٔ بی یار و بی یاد منم
گر توئی در عالمی در عالم دیگر منم
غیبتم چون قطرهٔ باران بدریا شد حضور
ای ملحد مشتق هرزه گفته داری
زنار نهان در سر گردن داری رباعی
من گرچه ندارم بدل گرم تو راد
هر که خود را دوست میدارد بد دشمن دشمن ست
دل اگر بر تجربه تنهائی انشخص کینه دار
سایه هم دارد کسی از سایه بیکس تر منم
کرده تصویر عجزم رنگ روی غیرتم
در محیط عشق هم غواص و هم گوهر منم

غزل نخواهم داد روز حشر از کف دامن خود را
گل صد بوستان از جیب گر بیرون دهم شاید
پی نظاره از گلشن دو انم صد چمن بیرون
چو از دل خستهٔ خوبان حکایت در میان آید
ندارد غالبا آب مروت تیغ بیدادش
توانم آن قدر در مهربانی هم رهی کردن
نه بینم تا بکف دامان گل پیراهن خود را
که از داغ محبت گلشنی کردم تن خود را
چو آئین بندم از خاشاک کوی گلخن خود را
مگر هم خود کند تعریف سنگ و آهن خود را
برنگ شعله افرازد چرا کس گردن خود را
که بهر خاطر او دوست دارم دشمن خود را

از اثر بارش این همه سخنان آبدار آن خاکی مهربان دل آن ناری سرکش بسیار شرمسار و منفعل گردیده گفت که ای خاکی مهربان من هر شب بران آستان میرسم و برای شنیدن سخنان مقربان سلطان بدان طرف عروج می کنم

مرا هم مقابل یک مخلوق باکمال صاحب جلال ساخته آن خالق فعال بسیار رجال دانا و نادان و علما و جهال را خبرت و عبرت می بخشند و عارفان تام المعرفة از بیان حقیقت و کیفیت گل و بلبل و شمع و پروانه و آب و ماهی وغیره مثلها معانی و نکات و اسرار جمیع اسمای حسنای پروردگار که جمالی و جلالی وقدوسی اند به پیش سالکان و مشتاقان و طالبان ظاهر و باهر و عیان می گردانند که آنرا دیگر کسان عوام کالانعام نمی فهمند و ازین قدر حرف و گفتار من هم آدمان دانا و هوشیار بسیار معارف و اسرار پوشیده و پنهان که به بیان نرسیده اند بدون اظهار خود بخود خواهند فهمید انچه خواهند فهمید و آی خاکی نادان ازین همه کار و بیان دریاب که من رقیب توام نه آنکه مخالف طریق توام و من بحقیقت سردار بدکاره گنهگار هستم نه آنکه مقتدای منکران و مشرکان و کفار هستم که پیشوای آنها هم از ذریات و ابنای جنس تو که آنها را طائفهٔ دهریه و گروه طبیعه می خوانند خواهند بود که بحقیقت مشرکان و کفار آنها اند که در بارهٔ آنها وارد است اِنَّ اللّٰہَ لَا یَغْفِرُ اَنْ یُّشْرَکَ بِہٖ وَیَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِکَ لِمَنْ یَّشَآءُ وَاللّٰہُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِیْمِ **بیت**

برو پیچیده ام خود را محالست اینکه واپیچم
من وصل اندر خویش از هجران چرا پیچم

فرد مائل ورا بغیر نخواهم وگرنه من
بیزارم از کسی که نه مائل بوی بود

غزل
در تپ سودای خود از بس گرفتاریم ما
آه گرمی هر نفس از دل برون آریم ما
مشرب آزادگان از کفر و دین آمد برون
نی اسیر سبحه نی در قید زناریم ما

غزل
بود خاشاک من آوارهٔ گرداب عدم
نخل آهی به تن یاس به بار آمده ام
فرصتی سوخته بر دوش شرار آمده ام
ازپی سوختن اکنون بکنار آمده ام
محرم عهد ازل کیست کند آگاهم
که درین غمکده از بهر چه کار آمده ام

از شنیدن این مقال خاکی بسیار خوش حال گردیده گفت که ای حکیم حاذق طرفه بشارت لائق بدین ذرهٔ نالائق شنوانیدی و نادر نسبت او را بآن آفتاب عالمتاب فهمانیدی که در معنی و حقیقت این خاکی ذره ذره وجود خود را و نمود و بود این هفت افلاک و ما فیها ی او را هم از ذریات او می داند **فرد**

محتاج را بقدر ضرورت بسست نخل
بر آفتاب رشک ندارد چراغ ما

پس بدان خصوصیت و نسبت بسان ذره از خوشی برکمال برخویشتن بالیده تا بمقام خلق عظیم آن محبوب کریم رسیده بدین قدر نکتهٔ نصیحت بتو اکتفا می نمایم باید که گاه و بیگاه تو بر سر آستانهٔ آن شاه حاضر می گردیده باشی که او بوقت صبح و شام بجانب غرفه و بام خرام میفرماید و در هنگام اخیر شب که وقت نزول رحمت عام بر سر خواص و عوام باشد البته نظر لطف و انعام بحال هر یک بشر و انعام نیز می فرماید شاید که ترا هم حاضر دیده نظر عنایت و رحمت و مغفرت بحال تو هم نماید که من او را از اسمای جمالی و از اسمای جلالی او بسیار می یابم بدان سبب سبقت رحمت او بر غضبش می شناسم و وفائی و مهری هم در ذات گرامیش می یابم و بعد این مقال بکیفیت حال خود در آمده بخوش آهنگی بدین قال نواها برکشیده **رباعی**

بہ بیان کمال شریعتی بعمل شکوہ طریقتے
بخیال حشر حقیقتے تو قیامتے تو قیامتی

و دیگر درباب کہ چون جناب آن خاتم المرسلین را رحمة للعالمین میدانم بجال خود ہم ہمین یقین دارم کہ در آخر کار ہمان محبوب پروردگار شفیع و مددگار این سردار جمیع بدکاروگنہگار گردیدہ کار ناقص و ناتمام مرا از جامعیت و تمامیت خود باتمام رسانیدہ عیب و نقصان مرتبۂ مرا بمن فہمانیدہ مرا برب من کہ این ہمہ از دور رسیدہ مہجور گردیدہ ام خواہد رسانید نہ آنکہ مرا از پایہ و مقام استقامت من کشیدہ بجنت خواہد رسانید کہ من کی تمنا و پرواے وی دارم ؎

زدو نیم از چہ ہراسد فراق دیدۂ او
شہید عشق در اراہ کعبۂ مقصود
بہشت راچہ کند باغم آرمیدۂ او
کسی نشان ندہد جز سر بریدۂ او

و درباب ای خاکی نادان کہ من ناچار و بی اختیار گردیدہ آن فرد مقام فردیت را وسیلۂ خود گردانیدہ ام کہ بدون واسطہ او ہیچ مربی برب خود رسیدہ نسبت معیت حاصل کردہ زوج نخواہد گردید کہ مقرر کلیۂ ارباب معقول ست کہ عدد نام مرتبۂ الیست کہ نصف ہر دو طرف او باشد پس واحد عدد نباشد کہ یک طرف واحد مفقود ست و دو عدد باشد کہ ہر دو طرف او چہار ست و سہ عدد باشد کہ ہر دو طرف او شش ست ہمچنین تا باقی مراتب اعداد پس چون ہر یک مربوب را بارب ش معیت پیدا خواہد گردید شمار تعداد مراتب ہر یکے بقدر رتبہ و مرتبہ اش بحساب ہم خواہد رسید و مفہوم مرتبۂ قرب و معیت آن فرد حسابی بدان واحد حقیقے از شمار و حساب جمیع عدد زوج و افراد ہر دو عالم ہم علیحدہ و جدا خواہد بود ؎

میان عاشق و معشوق رمز یست
کراما کاتبین را ہم خبر نیست بیت
ہر کجا پای نہد بوسہ زنم جاپش را
گر میسر نشود بوسہ زدن پایش را

و ہم ای خاکی بختیار این قدر دیگر حرف و گفتار سودمند و بکار مرا نیز بشنو کہ در مراتب و مقامات ازواج و افراد و آحاد کہ تعلق بدرجات و درکات امور ہدایت و ضلالت دارند چہار چہار کس عمدہ و سردار می باشند و پیروان و تابعان آنہا کہ مناسبت بشمار ازواج و افراد عشرات و مآت و الوف دارند بسیار و بی شمار اند چنانچہ اول مرتبۂ زوج آحاد و پایۂ ہدایت نصیب آدم گردیدہ است و اول مقام افراد ارشاد بقسمت خاتم الانبیا رسیدہ است ہمچنان اول مرتبۂ زوج پایۂ ضلالت نصیب ابلیس گردیدہ و مقام اول افراد اضلال بقسمت نفس انسانی درآمدہ کہ اثر جزوی ست از اجزای خلقت ابلیسے برای آنکہ خود وجود ابلیس مجال و طاقت مقابلہ و مجادلۂ آن شخص رسیدہ بمقام فردیت کہ مناسبت تمام بمرتبۂ احد دارد ندارد و ہمین قدر ست کہ بحکمت و مصلحت آن حکیم قادر جزو ناری او را در خلقت جسد عنصریش دخیل گردانیدہ از اثرش نفس انسانی درونا شئی ساختہ بمقابلہ و مخالفت روح انسانی او برپا گردانیدہ بوقت کارزار و در آخر کار غلبہ و نصرت در نصیب و قسمت قلب قومی او گردانیدہ است و ہم درباب ای خاکی نادان ازین ہمہ معاملات و بیان کہ ترا نمونۂ یک بندۂ برگزیدۂ باکمال گردانیدہ

اِنَّ اَوْلِیَاۤءَ اللّٰهِ لَا خَوْفٌ عَلَیْهِمْ وَلَا هُمْ یَحْزَنُوْنَ و درین زمان ایمان بر ذات او سبحانه بدان عنوان که اصحاب و اهل بیت پیغمبر آخر الزمان صلی الله تعالی علیه وسلم داشته اند یا گروه عامهٔ مومنان دارند یا آن جماعت مسلمانان که آنها را خالص محمدیان می نامند می آرند و درین وقت بیان تفصیل عقائد حقهٔ آنها که با مشرب صوفیهٔ وجودیه و با مذهب هفتاد و سه فرقهٔ اسلامیه چه فرق و امتیاز دارند مناسب نمی نماید برای آنکه تفصیل بسیار میخواهد اگر هادی برحق خواسته است آن مقال را دیگر صاحب حال بشرح بر کمال بگوش تو خواهد رسانید و ای خاکی باختیار من ترا هم داخل زمرهٔ همان اخیار میدانم بنابران بدین همه تعظیم و تکریم بتو پیش می آیم باری بر سر اصل گفتار روم و حقیقت آن فرد اول رتبهٔ فردیت اظهار کنم و اگرچه من خویشتن را و ترا هم در اول مرتبهٔ روح مقام و درجهٔ خود ها می یابم لیکن او را اقدم در منازل افرادی شناسم و از کیفیت و حقیقت آن دوئی در مرتبهٔ خود اثر احولی نیز دریافته مغایرت خود بدان احد مطلق شناخته آن فرد اول را مناسبت تام از مقام احد حقیقی بسان مناسبت فرد اول با احد حسابی فهمیده بدین حساب پیش او مرتبهٔ آن قدر پیش قدمی را که مرتبهٔ زوج اول را بر فرد اول میباشد بشمار و اعتبار نمی آرم برای آنکه فرد را با احد مناسبت تام می یابم و زوج را با وجود آن همه قرب صوری احد بعد دوری معنوی می فهمم و بسبب همین معنی حقیقت در ظاهر و صورت جسد شریف آن فرد اول رتبهٔ فردیت بعد از پیدایش و خلقت هر یک زوج اول هر مقام که لطیف باشد یا کثیف تمام بوجود در آمده است و این باعث تاخر او بر عارفان مقدم هم دریافته است مگر کسی که هادی برحقش او را آگاه ساخته است

شعر

ای ختم رسل قرب تو معلومم شد	دیر آمدهٔ ز راه دور آمده

هرگز در آن جناب از هیچ باب دعوی برابری و همسری نکرده سر انقیاد و تسلیم به پیش آن در یتیم که محبوب رب العالمین است فرود می آرم و او از آن کار انقیاد و مذلت جز دشمن اشاره بدان گفتار کرده رفته است که اسلم شیطانی لیکن ازین اسرار هر یک یار برونی آگاهی ندارد برای دریافتنش خصوصیت درونی می باید و ازین چنین رموز و غموز اهل بیتش مخصوص اند که خود آنها هم بزیر سایهٔ او که بیان ذوات و وجود شان پوشیده و پنهان گردیده است رسیده از جمیع بلیات و آفات دردنی و برنی نفسی و آفاقی محفوظ و مامون مانده خود شان هم از طفیل او بپایهٔ منصب معصومیت که مخصوص دولت انبیاست بهره یاب گردیده اند

شعر

عشق اگر مردست مردی تاب دیدار آورد	هر نفس آید مسیح آنجا و بیمار آورد
بگذر از دار الشفای عشق کز بهر علاج	ورنه چون موسی بسی آورد و بسیار آورد

پس ای خاکی چون من ذلیلت تو هم غبار آمد سوای یک فرزند رشید اخیر او که همه نعمت دودمانش بر و تمامی پیدا می نماید چی بلیتم بنابران ترا بتعظیم تمام برنگ کحل الجواهر بچشم بینائی دقیقه بین خود میکشم

غزل

گهر محیط توئی نه سفر گزین نه اقامتی	الهی بخود نبری گمان که تو عشرتی نه ندامتی
قدم و حدوث تخیلی نه شکستی و نه سلامتی	افلاک فروغ تو در نظر ز بین بهار تو جلوه گر
چمن حقیقت بنخران وطنت طربگه جاودان	بچمن سحاب و بگل سحر همه جا ظهور کرامتی

مرتبۂ ذات بحت و بیچون حقیقی دانسته اند و گمان کرده اند از بهر آنکه مرتبه اش را فوق صفت حیات که آن اصفت اول و جامع جمیع صفات دانسته اند فهمیده اند و این قدر نه اندیشیده اند که آن رتبۂ علیا از سبب متوهم شدن عدم اعتباری و فرضی بمقاضت او بیافت و شناخت ایشان در آمده است هر چند که عدم بضدیت نقطۂ مقابل وجود مطلق شدن نمیتواند چه آن وجود مقید و وجود ظلی و وجود خارجی و وجود اعتباری و وجود مجازی و وجود نسبی و اضافی ست که عدم بمناقضت و ضدیت او هم در خارج و هم در وهم و گمان مقابل و متوهم می تواند شد و چون در مرتبۂ ذات بیچون حقیقی عدم اعتباری و فرضی هم اعتبار نموده و فرض کرده نمی شود بدان سبب بهیچ گونه بیافت و شناخت احدی نمی در آید که مقرر عرفاست اَلْاَشْیَاءُ تَتَبَیَّنُ بِاَضْدَادِهَا پس ازین بیان بی شبهه چنان عیان گردید که معاملۂ قال و حال ملایان و صوفیان تا بمرتبۂ اسم و صفت او سبحانه که وجود و وجود باشد رسیده است و آن هم بسماعت و قال و توسط وهم و خیال چه آنها ایمان سماعی و تقلیدی دارند و علم کسبی و حرفی حاصل کرده اند و از علم موهبی و معنوی اطلاع و آگاهی ندارند و ایشان در کار ایمان و یقین خود وهم و خیال و حسبان و گمان را قوت و توانائی داده بدولت حضور و کیفیت و جمعیت و سرور خود رسیده و بند نموده اند و همان را تمامی کار فهمیده اند چنانچه خودشان بیان رسالها و تصانیف خود بجا بجا نوشته اند که لَوْلَا الْخَیَالُ لَحَبِطَ الْحَالُ و هم نگارش کرده اند که درویشی تصحیح خیال ست و الحق که خود او سبحانه در قرآن از احوال آن قسم مردمان که پیروی عقل و وجدان و دلیل و برهان و خیال و گمان خود نموده اند چنین بیان فرموده است که وَمَا یَتَّبِعُ اَکْثَرُهُمْ اِلَّا ظَنًّا اِنَّ الظَّنَّ لَا یُغْنِیْ مِنَ الْحَقِّ شَیْئًا اِنَّ اللّٰهَ عَلِیْمٌ بِمَا یَفْعَلُوْنَ و معاملات و کار و بار حضرات انبیا و آن اولیا که از پایۂ ولایت عامه از مقام ولایت صغری گذشته بدرجۂ ولایت کبری که بعضی عرفا تقریر از انجا بلفظ کمالات نبوت نموده اند از مرتبۂ ایمان تقلیدی و تصوری و از پایۂ تصدیق سماعی و وجدانی و از مقام وهم و خیال و درجۂ حسبان و گمان بر آمده و در گذشته است پس حضرات انبیا و آن قسم اولیا به محض فضل و کرم او سبحانه بمرتبۂ ذات بحت آن بیچون حقیقی بعنوان بی کیفی رسیده ایمانی و یقینی بلسان تصدیقی و اقراری که هر نا واقف اسراری بر نفس ناطقۂ خود دارد که با وجود نایافت و شناخت او اقرار هستی و یافت او هم میکند حاصل کرده خویشتن را در زمرۂ بشران یُؤْمِنُوْنَ بِالْغَیْبِ در آورده روز بروز از مجاهدات و ریاضات به تصفیۂ قلبی و تزکیۂ نفسی در آمده در ازدیاد یقین و قوت ایمان بغیب خود کوشش و سعی دارند و در آخر کار بجائی میرسند که ایمان شان از قبول زیادت و نقصان مصون و مامون میگردد که از همان مقام آن عارف تام بدین کلام اشاره فرموده است که لَوْ کُشِفَ الْغِطَاءُ لَا ازْدَدْتُ یَقِیْنًا و این آیت هم بجانب آن حالت دلالت نموده است

راحت رسانندۀ تو بر دشمن بی نجانندۀ تو بخشم در آمده میخواهد که سرش را برروی تو بدین سنگ بکوبد و ترا از ایذای آن موذی که مگس باشد رهاند چون آن معامله را بچشم خود دیدم و آن ارادۀ دل این دوست نادان تو فهمیدم کار و زد خود را موقوف گذاشته سلامت ماندن سر ترا بهتر انگاشته سنگ ابزور از دست این حیوان شوریده پر زور کشیدم و سرت را بکوفتن ندادم پس بتحقیقت اگرچه من دشمن دل آزار توام فاما از روی انصاف بهتر ازین دوست نادان نابکار توام و هرگز از خانۀ تو چیزی نگرفته ام اگر بسبب این کار و خدمت دل سوزی و بی ریائی مرا رها کنی و آزار نرسانی و من بعد با حیوان ای دوست نادان مصاحب نباشی و بر هیچ کار او اعتبار ننهی از کرم و مغفرت از انسانیت و آدمیت تو دور و بعید نخواهد بود همین که آن مرد نادان از زبان دزد دانا این بیان شنید بسیار خندید و بر ساده لوحی و تضییع اوقاتی خود افسوس بی شمار نموده آن دزد را رها کرده از صحبت آن دوست نادان جدائی برگزید پس گفت که ای خاکی من هم بدان سبب از صحبت اکثر آدمیان می گریزم و کم به پیش آنها میرسم و کسانی که قابلیت و لیاقت صحبت دارند آنها از مصاحبت من پرهیز می کنند و از جلال من می هراسند و ای خاکی نادان واقفکار من ترا از دیگر حقیقت و اسرار هم آگاه و خبردار میگردانم و نادر و عجیب بشارت بتو میرسانم دریاب که هیچ وقت زمان از وجود نفوس ابرار و اخیار و بدکار و اشرار که از مقتضا و نتایج اسمای حسنی و ظهورات صفات جمالی و جلالی او سبحانه خالی و بی نصیب نبوده باشد چنانچه درین وقت دحال مراد ترا اهل علم و صاحب احوال گردانیده و نمونۀ جمال و جلال بقدر حوصله و استعداد بحد کمال عنایت فرموده نقطۀ مقابل یکدیگر ساخته اند پس همه سفلیان چرخ گردان و جمیع ناقصان زمان را فرمان برداری و پیروی ما لازم می آید نه آنکه ترا تبعیت من میباید و مرا پیروی تو می شاید چرا که چنانچه تو با رب خود قربی و نسبتی حاصل کردۀ من هم با رب خویش معیتی و خصوصیتی دارم بنابران از همدیگر بی نیاز و آزادیم رباعی

بلبل بهوای گل بصد نغمه سرا | قمری در اوج سرو دل بسته جدا
در باغ روان آن قد دلجوئی | باشند رقیب این دو عاشق گویا

ے رب تو گر بیشتر دارد جمال | رب من هم بیشتر دارد جلال
لیکن چون من نصفم معرفت بر کمال

دارم این قدر هم میدانم که درمیان دفتر پریشان جماعت انسان یک فردی گذاشته است که میان آنهمه سیاه کاران او نصب فردیت دارد و در واقع که او را بران همه اوراق پریشان بجمیع وجوه فوقیت و فردیت می نماید چرا که او مجمل آن همه مفصل گردیده حکم نقطۀ اخیر دائرۀ پرگار قدرت پروردگار پیدا نموده با مرکز خود مقابل رسیده آنهمه نقاط و دوائر تفصیل خود را پس پشت افگنده است و آن قدر قدرت و جامعیت همه کار و بار چرا در نصیبش نباشد که رب و رب الارباب است یعنی که آن مرتبه جامع جمیع صفات است که آنرا حضرت وجود می خوانند و اکثر ملایان خام و صوفیان ناتمام همان مرتبۀ

ناشی میگویم که به پیش دیگر هیچ نوع من حکم آن ملک ممتحن را بجا آورده خود را از میان قطار مغضوبان و سرکشان
نازبان بردار و برانکار برآری **فرد** هیچکس در پیش چشم خویش چون من زشت نیست سخت می ترسم که دشمن همچو من بیند مرا
فرد زنقص تشنه لبی دان بعقل خویش مناز دلت فریب گر از جلوهٔ سراب نخورد حکیم رشکناک از شنیدن این سخنان
صادق و پاک آن خاکی حیاناک باز بیباک گردیده گفت که ای خاکی بهشتی ساده دل تو درین منزل و محفل این
گستار من عیار و مکار را هم بیقین باور کن که من دشمن دانای توام و تو دوست نادان منی و دانایان چنین گفته اند
ع دشمن دانا که بی جان بود بهتر از آن دوست که نادان بود و تو بموجب یافت و شناخت
خود هر چه در حق من بهتر میدانی میگوئی و هر کار و بار را که در خور دلسوزی خود نیکوتر می دانی می کنی فاما
درین معامله دکار یک حکایت عجیب و غریب را از من بیاد دار **ع** نصیحت میکنم از دست دیوانهٔ خود را
کو با هر کس مگو از بیخودی افسانهٔ خود را سراسر بیخودیهای مرا می بیند آن بدخو نمی بیند فریب نرگس مستانهٔ خود را

حکایت دوست نادان نابکار و دشمن دانای بکار بر سبیل حرف و گفتار

بشنو یک شخص نادان باخرس یار گردیده او را مصاحب و همکار خود ساخته تمام اوقات عمر گرامی خود را در صحبت او
ضائع و بیکار میگردانید و او هم بقدر هوش و شعور خود در کار و خدمتش می دوید چنانچه روزی او بخواب فراغت و غفلت
پرداخته بود و آن خرس به قربیش نشسته از وی مگس رانی می نمود و یک مگس مبرم بار بار آمده بر رویش می نشست و
از پرانیدنش نمی رفت از مشاهدهٔ آن کار خرس نابکار بغضب حیوانی خود در آمده بران مگس بسیار خشمگین شده از جای
خود برخاست و یک سنگ کلانی را آورده بطرف سرش رسیده ایستاده گردید باراده آنکه چون این بار آن مگس مبرم نابکار
بر روی یارش نشیند او را بدین سنگ سنگسار گردانیده دمار آن موذی را از سر برآرد که دران چنان زمان از تقدیر
او سبحان و از باعث حیات آن مرد نادان دزدی بدرون خانه اش رسید و آن معاملهٔ خدمت حیوان را بچشم خود
بدید و هم بدان حرکت و کار حقیقت ارادهٔ دلش را بچان خود فهمید بی اختیار و ناچار شده بزودی از جای خود بر دوید کار
دزدی خود را موقوف نموده سنگ را از دستش بکشید تا آن مرد خوابیده مجروح هم گردیده بیدار نگردد و در کار و زندگیش
خلل واقع نشود از سبب آن کار خرس نابکار بر پیچیده شور بسیار بپا گردانیده چنانچه آن مرد خفته بیدار گردید و آن
معاملهٔ کشتی رفیق خود را با شخص اجنبی بدید متعجب شده از کیفیت و حقیقت آن معامله و کار را پرسید دزد حیران و ناچار
گردیده آنچه حرف راستی بود باظهار رسانید که من برای دزدی دراینجا رسیده بودم دیدم که این دوست نادان

پس چرا بر آن کار انکار خود مصر میمانی و بدان نافرمانی خود در امور و این همه دوری و مهجوری آن مالک بی نیاز بنده نواز میداری **غزل**

با دوست بگذرد نفسی هم غنیمت ست
در روزگار صورت آدم غنیمت ست
شد شعله کار از طپش دل نظاره ات
در زیر آسمان دل بی غم غنیمت ست

پروانه شو بسوز نگه دم غنیمت ست
تنها همین نبود تو اینجا عزیز نیست
آهوی جلوه گر نکند رم غنیمت ست
خاکی چو گرد باد هوایت بسر رسید

سرکش برو به بتکده و سجدهٔ بکن
انصاف اگر دهی همه عالم غنیمت ست
گردی بعکس آینه اسکندر این خطاب
مد خیالت ار نه خورد خم غنیمت ست

حکیم پر انکار ظلم کار از شنیدن این حرف و گفتار خاکی با یقین معدلت شعار باز بعجب عجب و پندار این حقیقت و اسرار را به پیشش پیدا و آشکار گردانید که ای خاکی نادان اگرچه درین زمان من منزل دل ترا از نزول بی کیفیت یکین آن مکان معمور و آبادان می یابم لیکن خانهٔ چشم خود را هم از آن نور دیدهٔ تو خالی و بی نور نمی بینم پس عبث چرا جام مالامال خود بپای صراحی آگندهٔ تو رسانم که احتیاجی بر وندارم و مقرر ست **مصرع** انائی که پر شد دگر چون برد

و چون تو از جناب هادی و منان فیض یاب گردیدهٔ و خواهش فیض بخشی و ارادهٔ راهنمائی در خویشتن می یابی باید که کاسهای سرهای خالی و دلهای تباه گمراه را بجوئی و پیدا کنی تا از دولت و نعمت دریافتهٔ خود آنها را هم معمور گردانیده به تبعیت و پیروی خود راه صواب بنمائی و آنها خویشتن را مستفید و سالک و ترا مفید و هادی انگارند و کجا حکیمان غریق دریای یونان علم و عرفان که مست و بیهوش دیگر بادهٔ وهم و خیال خود اند پروای جرعه ریزی جام مالامال سفالین تو دارند و کی سر ساتگین زرین و بلورین خود را به پیش سبوی گلی تو بتواضع فرود می آرند که خیلی نامناسب می انگارند

فرد آنکه در آینه میتاب شد از ظاهر خویش
آه اگر در دل عاشق نگرد باطن خود

و بمقابل آن همه سخنان سنجیده و پیچیده خاکی که بسان گرد باد سر بهوا برکشیده بود آن ناری هم بدین چنین اشعار شعلهٔ زبان خود را دراز گردانیده تا یکرهٔ نار رسانید **غزل**

برعکس هم کجاست اثر در فغان ما
گو باش جوش بادهٔ نارس غنیمت ست
آواره گردیم نبرد ره به شهر و ده
هان گر سخن رسد بسخن بس غنیمت ست

از خود که مفت جست دلم بس غنیمت ست
گر نم کشد ز شعلهٔ ما خس غنیمت ست
در راه بی نشان محیط طلب چو موج
بانگی ز طعن و لعن جرس بس غنیمت ست

این گوی چون سپند برد کس غنیمت ست
ای خم برای خاطر مستان ترشحی
این هم که رفت قافله پس پس غنیمت ست
خاکی کراست پایهٔ همراهیست بدهر

از شنیدن این بانگ و نوای آن حکیم بی پروا خاکی با حیا بعرق انفعال تر گردیده از فضولی خود نادم شده گفت که ای ذو فنون من هرگز ترا به پیش خویشتن سرافگنده و زبون نمیخواهم و اصلا خویشتن را قابل و لائق تعظیم و تکریم عالویان نمی شناسم لیکن از راه دوستی و خیرخواهی و از باعث مناسبت خواجه

مرغوب خود را مقید و مرکب و محاط میدانی و من مسجود و محبوب و معشوق خود را مطلق و بسیط و محیط می‌شناختم
پس تو بدان سبب بعلت رشک و حسد و حقد گرفتاری و من بدان راه یقین همواره نه قرب و معیت او با یکی
در حضور و شهود دیگری خلل نمی‌آید و مزاحمت نمی‌رساند پس برابر دیگران رشک نمی‌بسط نایم و برای چه نسبت رقابت
و کیفیت اغیاری خود را با کسی پیدا و آشکار گردانم نه من در معامله و کار خود وحید و فرید هم و به آن جمیل لطیف و واحد
حقیقی خود را با وجود آن همه یکتائی و آن قدر بی‌نیازی بلا تشبیه بسان واحد حسابی با همه اعداد بی‌شمار مخلوقات که
آمدنی و نابکار نسبت و خصوصیت علیحده می‌یابم که موجب رتبه و پایه به عدد و کمیت و کیفیت آنها می‌افزاید و هرگز
مرتبه وحدت او زیادت و کمی پیدا نمی‌آید فرد

بهر طرف که نظر می‌کنم چراغان ست / خدا نیاید و کند داغ عاشقان را فرد
دیدن را دست بهتر شمع چون با دیگری ست / چشم ما روشن چراغ هر که روشن می‌شود

همینکه آن حکیم سقیم از آن بندهٔ فهیم و بلیغ این چنین روشن زبانی و آرام بیانی مشاهده نمود در افروختن سوختن خود
کمتر گردید و آن بیچارهٔ غم اندوخته نیم سوخته را مانند کال میان بغل آتشین پر دود و ملال خود در کشید و بسان
شعلهٔ جواله بگرد اگردش گردید و آن نقطه بجا مانده را مانند دایرهٔ پرگار پریشان بسیار ساخته بی اختیار به خواندن
این چنین اشعار مدح و صفت آن نیکوکار اظهار کرده گونه زر بپشش دلش تسکینی بخشید فرد

چگونه کعبه نپوشد لباس ماتمیان / که خانه چو دلش مقابل افتاده است / ع گر صفای حرم کعبه ز نفر باشد
زمزم کعبهٔ دل دیدهٔ پر نم باشد / فرد تراخاکی هم عمر در راه کسی بینم / بکویش بیهوده یا از سر کویش تو می‌آئی

و گفت که ای خاکی بختیار من ترا مقربی خلیفه شهریار میدانم و گرامی و برتر از ملک و فلک می‌شناسم که بدولت همان
منصب و خدمت تو خویشتن را رسیده به این خواری و مذلت می‌بینم و ای یار نیکوکار بدان روز که بحضور ملک جبار
در سجدهٔ تعظیم تو ابا و انکار کردم یک وجهش آن بود که من صاحب بصیرت و دریابندهٔ کیفیت و حقیقت ام و در آن
وقت و حال بمیان خانه‌های چشم و دل با کیفیت و پر ملال تو این نور و این ذوق و سرور که حالا می‌یابم نمی‌یافتم
پس چنان بسان دیگر کور باطنان بجانب خانهٔ بی نور و خالی رواق مانند محراب و طاق مائل و خم میگردیدم ع

با دیر و کعبه گبر و مسلمان شد آشنا / عاشق همین بجلوهٔ جانان شد آشنا / از شنیدن این مقال خالی پر ملال
قدری خوش حال گردیده برخواند رباعی / کی نور تجلیش نهان می‌ماند / صد پاره دلم با آسمان می‌ماند
هر پارهٔ این آینه عکس نما / گوئی به نگین ته نشان می‌ماند فرد / آب شد دشمن دل ما را بخود چون صبا
کار این آینه را شمشیر نتوانست کرد / و گفت که اگر تو احوال میان من بی کمال آن کیفیت و احوال را دریابی

قطعه تا بهار زندگی دارد سر و برگ نفس
هر قدر خاکم هوا گیرد همان تعظیم اوست
رنگ گل با شوخی سنبل بهار آلوده است
از آینهٔ نمود ما رُست سجود

موبمویم آشیان سجدهٔ تسلیم اوست
با وجود غفلت ار سازم نمی بالد دوئی
انچه از اندیشه ام گل میکند تعلیم اوست رباعی
چون سایه بخویش تا کمالی دارم

مرگ هم زان آستان مشکل که سازد ...
گر رجا گر خوف آهنگ امید بیم اوست
روزی که قضا ز خاکیان جُست سجود
از جبههٔ ما نمیتوان شُست سجود

و بعد این مقال گفت که ای ذو فنون شوریدهٔ بد خصال تو بسان شعلهٔ نار سر را برای آزار من برکشیدهٔ اگرچه مرا
مانند خاک از بار حلم و تواضع به پیش خویش سر افگنده دیدهٔ پس در حق من بیچاره مظلوم خیرخواه هرچه تو ظالم

بدخواه خواهی مختاری فرد
فرد آتشی در دل سنگم به محبت زدهٔ
زین تن همین ست که فرد
بدخواه کسان هیچ بمقصد نرسد
تو نیک نه بینی و بمن بد نرسد رباعی
این نتوان زیست ز آفات غرور
هرچه با ما در دلش باشد نصیبش آن شود
زندان نه همین دزد و غارا بند ست

از زبان همه کس زخم نهانی دارم
اثر آن تو بهنگام شکستن بینے
دعای خاکی افتاده روز و شب انیست
یک بد نکند تا بخودش صد نرسد
گردن کشیے گر از طبیعت سر زد
آتش چو بلند شد بخود می لرزد ٥
رباعی دنیا کاهلش اسیر چون و چند ست
ایشان را بند و دیگران را پند ست

در کلام من از ان درد سخن بسیار است
لیکن مناجات و دعای من درین
که ایستاده نیفتد فتاده برخیزد رباعی
من نیک تو خواهم و تو بدخواه منے
روشن گهر البته ندامت ورزد
من نمی گویم نصیب مدعی هجران شود
عبرت گه مردم سعادتمند ست
و چون من هم از دیدن این حال نافرما

تو عبرت و خبرت بر کمال حاصل نموده ام بنابران ترا صاحب احسان دانسته از هیچ حکم و فرمان آن سلطان که در ظاهر
و عیان نفع و سود آن هم در حال نمی یابم تاهم نافرمانی او نمی کنم یعنی که اگر مرا برای سجده کردن بطرف سنگ بیجان و بجانب
خانهٔ خالی بی روح و روان میفرماید بهمان زمان تن با جان و سر با عرفان و جبههٔ با جمال و کمال خود که از فضل ذو الجلال
آن قدر نمونه و ظهورات صفات و آیات کبرای او سبحانه دارد به پیش آن خانه و سنگ بر زمین سائیده هم سنگ
و یک رنگش می گردانم و هرگز بسان تو نگویم که اَنَا خَیْرٌ مِّنْهُ بیت

بحکم و امر خداوندگار کار کنم
گو باش نماز و طاعتم خواب و خیال
گر قدم دزدیدی از ره سر ز منزل بر مدار

رباعی خار سر دیوار گلستان ویم
چون سایه که سر بر خط فرمان ویم فرد

نه سنگ و خانه و محراب عبادت بار کنم
هرچند که جز هیچ نیم آن هیچم
سجده مقبول ست در هر دین آئینی که هست

و ای ذو فنون مکار اگرچه تو خویشتن را هوشیار و عیاری دانی و بزعم خود
خود را تام المعرفة می شناسی لیکن در میان یافت و شناخت من و تو همین قدر فرق و امتیاز ست که تو معبود بطلب

آخر نگاه کن که چه آغاز کرده

غزل

بطوبی قامتی نازم که آب تیغ بیدادش
بخونم کرد رشک غیر رنگین تیغ غیرت را
دواند در رگ و پی ریشهٔ نخل محبت را
با نصاف آشنائی با دیار بی مروت را
چرا معنی بنالد هر دم از همدوشی صورت را

فرد

بهپین همرهی دارد مجاز ما حقیقت را

حدیث سنگ دلان خالی از ضرر نبود
دشمن کم از شرار و چه آتش زند بما
صدای تار رگ سنگ جز شرر نبود
ما برق گشته ایم و بجز من نمی تنیم
نشان منزل مقصد ز خاکساران پرس
کسی چو جاده درین دشت راهبر نبود

رباعی

الانسان قلم فیض ازل را شق شد
کم نیست که قابل خطاب حق شد
یعنی لبریز ز رحمت مطلق شد
تکلیف با مردنی فخر لشد ست

نظم

عشق در بند بند ما خم ریخت
که به تسلیم باید از هم ریخت
چون نشد راضی از ندامت ما
سجده آراست بهر قامت ما
امر معروف و نهی منکر چیست
تا نباید بشکل حیوان زیست
چیست تسلیم وضع بی خللی
تا باقبال دستگاه نیاز
نقشبند خیال منفعلی
از سلامت کنیم بالش ناز

غزل

هر شراری که درین عرصهٔ طوفان برخاست
هدف خار شد آن پا که ز دامان برخاست
دام آسوده دلی غیر زمین گیری نیست
گرد هر گاه که برخاست پریشان برخاست
مشت خاکیم کمالم نبود غیر سجود
ورنه آفاق غبارست چو مژگان برخاست
همه از شوخی و هنگامهٔ جولان برخاست
امتحان چند ره وادی غفلت سپرد
این سر شعله ات آخر بچه سامان برخاست
نیزه دارست فلک تا تو قد افراختهٔ
چشم پوشیده همان صافی آئینه بود
علم فتح همان ست که نتوان برخاست

غزل

میتوان گفت هم فلانی هست
چون حدیث فدائیان گذرد
در همه سینه آشیانی هست
مرغ پرواز آرزوی ورا
هر زبان صد هزار جانی هست
نیم جانم ولی برای فدا
ظاهر است پرسش نهانی هست
دل چنین زار و شکوه ظاهر نه
ناری را که قدر و شانی هست
بیزبانیم و لیک گاه دعا
داغ مهرش سری کشیده بدل
سرو برگی بزیر تیغ کشم
شاه و اندیشهٔ گدا هیهات
از سجودش بران نشانی هست
هر سر موی راز بانی هست
بنمایم جگر نشانی هست
گر سرو برگ امتحانی هست
با وجود یقین گمانی هست

غزل برکند کین دهر بنیادم
گر نه مهرش رسد بفریادم
دولت بندگیش کسبی نیست
بندهٔ دولت خدادادم
بکلید حکایتی گفت او
همه درهای بسته بگشادم
گرچه در چشم دوست شاخ رزم
بر سر خصم تیغ فولادم
درس مهر و وفا که میخواند
که ز شاگردی خود استادم
بسته یادش چه نقش در خاطر
صورتی دارد از کند یادم
دل غمگین بخصم ارزانی
از سماوات بهر خدمت او
از لبم حرف عرش میروید
با همه دیده دام عشق ندید
تیشه برپای خورده زار ترست
می نهم دام و می طپم در دام
داده یادش چه خاطر شا
بزمین خویش را فرستا
بوسه بر خاک درگهش دا
مبتلاتر ز من که آزا
ناله پرواز تر ز فر
دشت عشق ست صید صب

قطعه تا بهار زندگی دارد سر و برگ نفس
هر قدر خاکم هوا گیرد همان تعظیم اوست
رنگ گل با شوخی سنبل بهار آلوده است
از آینهٔ نمود ما رُست سجود

موبموئیم آشیان سجدهٔ تسلیم اوست
با وجود غفلت ار سازم نمی بالد دوئی
انچه از اندیشه ام گل میکند تعلیم اوست رباعی
چون سایه بخویشش تا کمالی داریم

مرگ هم زان آستان مشکل که سازد نا...
گر رجا گر خوف آهنگ امید و بیم اوست
روزی که قضا ز خاکیان جُست وجود
از جبههٔ ما نمیتوان شُست سجود

و بعد این مقال گفت که ای ذو فنون شوریدهٔ بدخصال تو بسان شعلهٔ نار سر را برای آزار من برکشیدهٔ اگرچه مرا مانند خاک از بار حلم و تواضع به پیش خویش سرافگنده دیدهٔ پس در حق من بیچاره مظلوم خیرخواه هرچه تو ظالم بدخواه خواهی مختاری فرد

آتشی در دل سنگم به محبت زدهٔ
از زبان همه کس زخم نهانی دارم
اثر آن تو بهنگام شکستن بینی

در کلام من از آن درد سخن بسیار است
لیکن مناجات و دعای من در این

زمین تن همین ست که فرد
دعای خاکی افتاده روز و شب اینست
که ایستاده نیفتد فتاده برخیزد رباعی

بدخواهِ کسان هیچ بمقصد نرسد
تو نیک نه بینی و بمن بد نرسد رباعی
ایمن نتوان زیست ز آفات غرور
هرچه پا با در دلش باشد نصیبش آن شود
زندان نه همین دزد و غارا بند است

یک بد نکند تا بخودش صد نرسد
گردن کشیی گر از طبیعت سر زد
آتش چو بلند شد بخود می لرزد
رباعی دنیا که اهلش اسیر چون و چند است
ایشان را بند و دیگران را پند است

من نیک تو خواهم و تو بدخواه منی
روشن گهر البته ندامت ورزد
من نمی گویم نصیب مدعی هجران شود
عبرت گه مردم سعادتمند است

و چون من هم از دیدن این حال نافرمانی تو عبرت و خبرت برکمال حاصل نموده ام بنابران ترا صاحب احسان دانسته از هیچ حکم و فرمان آن سلطان که در ظاهر دعیان نفع و سود آن هم در حال نمی یابم تاهم نافرمانی او نمی کنم یعنی که اگر مرا برای سجده کردن بطرف سنگ بیجان و بجانب خانهٔ خالی بی روح و روان میفرماید بهمان زمان تن با جان و سر با عرفان و جبهه با جمال و کمال خود که از فضل ذو الجلال آن قدر نمونه و ظهورات صفات و آیات کبرای او سبحانه دارد به پیش آن خانه و سنگ بر زمین سائیده هم سنگ دیک رنگش می گردانم و هرگز بسان تو نگویم که اَنَا خَیْرٌ مِّنْهُ بیت

نه سنگ و خانه و محراب عبث بار کند
هرچند که جز هیچ نیم آن...
سجده مقبول ست هر جا که آئینی که هست

بحکم و امر خداوندگار کار کنم
گو باشش نماز و طاعتم خواب و خیال
گر قدم دزدیدی از ره سر ز منزل بردار

رباعی خار سر دیوار گلستان ویم
چون سایه که سر بر خط فرمان ویم فرد

و ای ذو فنون مکار اگرچه تو خویشتن را هوشیار و عیار می دانی و بزعم خود خود را تام المعرفة می شناسی لیکن درمیان یافت و شناخت من و تو همین قدر فرق و امتیاز است که تو معبود بطلب

غزل

آخر نگاه من که چه آغازه کرده
بطوبی قامتی نازم که آب تیغ بیدادش
رهین همرهی دارد مجاز ما حقیقت را

فرد

حدیث سنگ و لان خالی از ضرر نبود
کسی چو جاده درین دشت راهبر نبود

رباعی

تکلیف با مردنی فخر لشد ست

بخونم گرد رشک غیر رنگین تیغ غیرت را
دواند در رگ بی ریشهٔ نخل محبت را
دشمن کم از شرار و چه آتش زند با
صدای تار رگ سنگ جز شرر نبود
انسان قلم فیض ازل راشق شد
کم نیست که قابل خطاب حق شد

با نصاف آشنائی با دیار بی مروت را
چرا معنی بنالد هر دم از همدوشی صورت
ما برق گشته ایم و بجز من نمی نیم
نشان منزل مقصد ز خاکساران پرس
یعنی لبریز رحمت مطلق شد

که به تسلیم باید از هم ریخت
سجده آراست بهر قامت ما
تا نباید بشکل حیوان زیست

غزل

چیست تسلیم وضع بی خللی
تا باقبال دستگاه نیاز
نقشبند خیال منفعلی
از سلامت کنیم بالش ناز

نظم

عشق در بند بند ما خم ریخت
چون نشد راضی از ندامت ما
امر معروف و نهی منکر چیست

دام آسوده دلی غیر زمین گیری نیست
گرد هر گاه که برخاست پریشان برخاست
چشم پوشیده همان صافی آئینه بود
علم فتح همان ست که نتوان برخاست

هر شراری که درین عرصهٔ طوفان برخاست
هدف خار شد آن پا که ز دامان برخاست
مشت خاکیم کمالم نبود غیر سجود
ورنه آفاق غبارست چو مژگان برخاست

همه از شوخی و هنگامهٔ جولان برخاست
امتحان چند ره وادی غفلت سپرد
این سر شعله ات آخر بچه سامان برخاست
نیزه دارست فلک تا تو قد افراختهٔ

غزل

چون حدیث فدائیان گذرد
مرغ پرواز آرزوی ورا
نیم جانم ولی برای فدا
دل چنین زار و شکوه ظاهر نه
غزل بر کند کین دهر بنیادم
دولت بندگیش کسبی نیست
بکلید حکایتی گفت او
گرچه در چشم دوست شاخ رزم
درس مهر و وفا که میخواند
بسته یادش چه نقش در خاطر

میتوان گفت هم فلانی هست
در همه سینه آشیانی هست
هر زمان صد هزار جانی هست
ظاهر ار نیستش نهانی هست
گر نه مهرش رسد بفریادم
بندهٔ دولت خدادادم
همه درهای بسته بکشادم
بر سر خصم تیغ فولادم
که ز شاگردی خود استادم
صورتی دارد از کند یادم

تارکی را که قدر و شانی هست
بیزبانیم ولیک گاه دعا
داغ مهرش سری کشیده بدل
سر و برگی بزیر تیغ کشم
شاه و اندیشهٔ گدا هیهات
دل غمگین بخصم ارزانی
از سماوات بهر خدمت او
از لبم حرف عرش میروید
با همه دیده دام عشق ندید
تیشه بر پای خورده زار ترست
می نهم دام و می طپم در دام

از سجودش بران نشانی هست
هر سر موی راز بانی هست
بنمایم جگر نشانی هست
گر سر و برگ امتحانی هست
با وجود یقین گمانی هست
داده یادش چه خاطر شادم
بزمین خویش را فرستادم
بوسه بر خاک درگهش دادم
مبتلاتر ز من که آزادم
ناله پرداز تر ز فرهادم
دشت عشق ست صید صیادم

ما از شکست خویش بیخ یار دیده ایم
افتاده ام آن قدر که فتاده ام بفکر خویش
زلبس خجل انامت از پیشانیم خط گنهگاری
برخاطرم از غلط که [illegible] باری نیست

این باغ را ز رخنهٔ دیوار دیده ایم
غزل اگر عاصی اگر مجرم اگر بیدین اگر مستم
تو اند نامهٔ اعمال شد آئینه در دستم
ما هست مخلوق [illegible] شد غالب

فرد از پایهٔ بلند ز خود بیخبر شدن
بخشش کی گذارد دامن عفوش تهیدستم
رباعی دانم که بجز خدای قهاری نیست
مغلوب [illegible] شدن مرا عاری نیست رباعی

مردی که میان دردمندان فرد است
زین یک دو نفس شدیم غمناک عبث
رباعی آدم سر زنار اهران کافر مزاج
رباعی نظاره گشت دیده [illegible] میل کشید

تنها دل ماست کز دیار در وست
چون شمع زدیم سینه را چاک عبث
[illegible] رسته بعروق او وداج
سرمایهٔ عزم [illegible] به منزل کشید

آن کس که [illegible] غسل ز لادت خود را
در وهم لبی که نیست جز شمع سر لب
[illegible] فرد گشت در گردون چه شد
در [illegible] بخت سبز ما را گردون

ز الایش [illegible] مروت رباعی
شادی عبث غم عبث ادراک عبث
آنها که دهند دور پیمانه رواج
از خاک بیاد بنده در میل کشید

فرد غیر بدگویی و سرا بخت بون بدخو | زین در چه باخت آواره شدن بسیارست | و بعد خواندن این اشعار گفت که ای

خاکی گرفتار درین وقت [illegible] موزون بخاطر این نکته پسند و فنون رسیده است که اگر تو آنرا بحضور پردهٔ هوش بخوانی و به نیاز تمام بعرض رسانی که این بندهٔ عاجز گرفتار نیز امیدوار است که از امور تکالیف بندگی و بار و آزار او امر و نواهی نجات و رهائی حاصل نموده بنده بلا قید و آزاد گردد من چنان گمان دارم که آن سمیع را این نکتهٔ بدیع بسیار پسند خاطر خواهد گردید و بدان سبب ترا ازین همه تکالیف خلاصی خواهد بود و آن لطیفهٔ موزون اینست رباعی

خرید یکی خواجه غلامی بهوس | پرسید از آن بندهٔ پاکیزه نفس
کای بچه کار تا همانت سپرم | گفتش که همین بکار آزادی بس

از شنیدن این حرف و گفتار آن حکیم عیار و مکار بیچاره خاکی زار و نزار بی اختیار خندهٔ بسیار نموده گفت که ای شخص هوشیار حسد شعار اگرچه من به پیش تو دیوانه نابکاری نمایم فاما به نزد خود دیوانه بکار خود هوشیارم رباعی

ما معتکفان خانهٔ خماریم | رسوا شدگان کوچه و بازاریم
بر مستی ما طعنه مزن ای زاهد | مستیم ولی بکار خود هشیاریم

و حالا ازین تلقین تو بیقین فهمیدم که تو نسبت رقابت خود را بمعامله و کار من پیدا و آشکار میگردانی پس من آن چنان نادان و بیهوش هم نیم که این چنین حرفهای دمدمهٔ ترا گوش کنم و آن همه پند و نصیحت حکیم روان و طبیب جان خود را فراموش کنم که تجویز آن قدر رنج و محن و فرمانهای آن همه پرهیزهای سخت و ریاضات با شدت که خلاف خواهشهای هوای نفس و [illegible] مقتضای طبیعت باشد برای سود و بهبود تن و جان من در هر دو مسکن فرموده است [illegible] ازان حکیم دکار بجناب آن فرمان ده مختار نفعی و ضرری عاید بوده است

ای همه [illegible] شو که نظر باز گردد | وز خود روای سحر که نفس ساز گردد
ای شعله سر کشیدهٔ از سوختن منال

پس یقین [illegible] یعنی بوبی با دست و پا
زین سبب بو لهب خصم پیمبر بوده است
رباعی وامان وصال دست در چنگم بین
گنجیده فراخی دل تنگم بین

ورنه خرس اندر بزرگی از که کمتر بوده است
در ثبوت این حقیقت شاهدی در کار نیست
یک رنگ شده یک دل شده یک رنگم بین

علت چند از خلق او چو ضعیف فعل است
هر که خصم انبیا بود ست کافر بوده است
در هر دو جهان نگنجد و در دل من

باری حکیم مکار از شنیدن این همه اشعار آن خاکی طرار باد بدیگر حرف وگفتار در آمده گفت که ای یار اگرچه من بظاهر از آن دربار دور و مهجور گردیده ام لیکن بباطن دائم بیاد حضور او بوده بذوق و سرور می مانم **فرد**

از دیده رفته اند و بدل جا گرفته اند | خوبان کجا ز عالم ما پا بدر کشند

وهم بخواب و خیال جمال آن جمیل با کمال می بینم این بگفت و بدین سخن موزون احوال شب گذشته خود را مشحون گردانید **رباعی**

من نیم شبی دوش بر یار شدم
بر روی زمین بود چو بیدار شدم

با او نفسی محرم اسرار شدم
از شنیدن این مقال فی الحال خاکی خوش حال گردیده بمقال در آمده گفت

روئی که بران پای نهادم ز طرب

کای حکیم ذو فنون تعبیر خواب خود را اکنون ازین نادان مجنون نیز بشنو که اگر تو هم بموجب تقریر فقیر عمل میکنی بدولت مغفرت غفار ستار خود می رسی یعنی چون رویت بدان پا رسیده بزمین چسپیده است آن زمین همین جسد بندگان خاکی اوست پس اگر سجدهٔ تعظیم بموجب فرمودهٔ آن کریم بجانب این تودهٔ خاک بجا می آری باز بهمان پایه و مرتبهٔ سابق خود میرسی و اگر می کنی مختاری

هم صحبتی بمردم عالم ضرور نیست
خواب ناکرده دو صد خواب پریشان دارد
من شمع شب غمم تو از لطف چو باد
صد شکر که بیگانه ترا از یاد گری نیست

سه افتادگی اشتر از ادب اوج عزت است
بیگانگی چو هست بس آشنا مباش **بیت**
رباعی تا بی توام اندوه تو می اندوزم
می آئی و میبردی و من میسوزم **قطعه**
گر لذت داغ جگر این ست حکیما

جائی که نقش سجده شوی نقش پا مباش
طرفه حالیست که عاشق شب هجران دارد
چون با توام از بهر تو می افروزم
گویند که بیگانه پرست ست غم دوست
صد حیف که در هر سر مویم جگری نیست

ذو فنون از شنیدن این تعبیر آن خواب برنگ شعله بر خود پیچ و تاب خورده بدین انداز بمقابلش آواز بر کشید

رباعی ما روی دل از قبلهٔ جان ساخته ایم
کز کون و مکان بیشترک تاخته ایم
برخیز چه را نگه کنم سوی تو من
وز بودن خود همیشه اندر محنم

بر نطع غمش هر دو جهان باخته ایم
رباعی زان آمده شد بریدم از کوی تو من
بر عشق تو عاشقم نه بر روی تو من
از نیم شدن با غم [illegible] [illegible]

در اصل سمند ما چنان تیز تک است
دانم نرهم ز گفت بدگوی تو من
رباعی از آمدنم [illegible] بدنم
همه بود دلش و همه آمدن و همه شدنم **فرد**

من آن پروانه او که بعشق ناقص گل بر [illegible] | [illegible]

خود را هدف ناوک تقدیر کنم | بر هر دو جهان چهار تکبیر کنم | شایستهٔ او نیم چه تدبیر کنم | و بعد این حرف و گفتار

چشم خونین پر خمار خود را بدان خاکی زار و دوچار گردانید باز بدین اشعار گردید رباعی

جان گرچه درین بادیه بسیار شتافت

موئی نه بدانست و بسی موی شگافت | گرچه ز دلم هزار خورشید بتافت | اما بکمال ذره‌ای راه نیافت رباعی

گر بره خلق می نشینی ای یار | در خرمن شرک خوشه چینی ای یار | گر صبر کنی گوشه گزینی ای یار

بینی که دران گوشه چه بینی ای یار | رباعی عمریست که شرح حال خود میگویم | و اندوه تو با خیال خود میگویم

چون نیست مجال آنکه کس در تو رسد | باری سخن وصال خود میگویم فرد

با این یک میفروشد عشوه زان یک میخرد حیرت | بذرات جهان خورشید من گرم ست بازارش

کدام گوش تواند شنید این اسرار | کدام دیده تواند که بیند این انوار | بغیر من سخنم را نمی کند کس فهم

چگونه راز توان گفت با در و دیوار

از شنیدن این حرف و گفتار خاکی [illegible] بی اختیار گردیده بخواندن این اشعار حکمت و مصلحت دوری و کثافت خود را نیز به پیش آن رقیب پرانکار پیدا و آشکار گردانید غزل

ز جنس صبر بکردم دکان بازار میباید | برای ساده لوحان مشتری پرکار میباید | بنعل واژگون در عشق بازی راه طی گردد

بعد من که داری قرب این مقدار میباید | شدم دریا و از هر قطره چشمی ساختم اما | نگه زین بیش بهر تشنهٔ دیدار میباید

ز تاب شعلهٔ رخسار ناگه دیده می سوزد | میان دیده و دیدن نگه دیوار می باید | چنین مست از تماشای می و ساغر نگه تا کی

زبان و کام دیگر مست استغفار می باید | زبان زد کرده ام صوتی ز شور خویشتن قمری | که قلقل بر در آوازش از منقار می باید

حکیم مکار از شنیدن این نکته‌های اسرار انکار را بر نکات شعله باز بحرکت در آورده بمیان همان زمین بدین آئین شرر افشان گردید تتمه

[illegible] | غم هر روزه و بهر جنسی غمخوار میباید

کجا با برهمن زاهد تواند چهره گردیدن | ندارد سبحه اش آن دل رگ زناره میباید | بنای زهد را باید ز لای باده پا بستی

برایت خانه در کوچهٔ خمار می باید

خاکی بیمار از شنیدن این همه حرف و گفتار آن حکیم پرانکار عاجز و بی اختیار گردیده بخواندن این چنین اشعار ماهیت و کیفیت یکدیگر را صریح پیدا و آشکار گردانید قطعه

منکر انسان کامل هر کجا آمد بچشم | بی تامل شد یقین سگ یا خر بوده است | زانکه در هر جنس نتوان یافتن [illegible]

طبعهای مختلف از هم مکدر بوده است | جنس یکسر ماهیت معنی ست بی ترکیب لفظ | ژاله را مشکل اگر گویند گوهر بوده است

گر ز باطن برنخیزد اختلاف خاصیت | آتش و یاقوت در ظاهر برابر بوده است | گردش رنگ از جهان نشه پیمائی جداست

چون بصورت ارسی گل نیز ساغر بوده است | غیر معنی گر بلفظ محض باشد اشتراک | از هما تا چغد یکسر مشتی از پر بوده است

نی یابند که از پایه و مرتبهٔ خود تجاوز کرده تمنا و تقاضای دیدار پرانوارش نمایند پس تو چه کسی که با وجود این همه عاجزی

ونا کسی آرزوی آن چنان تمنای خام را بیان دیگ گلی خود پزی ص　|　کدام سیل بدریا رسید و تلخ نشد

ازین قیاس کن آمیزش بزرگان را　|　فرد ز هر چه در نظر آید زمانه گرد برآرد　|　چنان بگرد که در دیدهٔ جهان نمائی

پس مناسب حالت همین است که خدمت و ملازمت آن ملک که او رازق و خالق و کریم و رحیم خویشش می دانی و این قسم بسیار صفات اضافی با تو دارد سعادت دارین و دولت کونین در حق خود انگاشته آرزوی دیدار آن جمیل ستار که سراپا نور و ظهور است و واجد و ماجد و سمیع و بصیر و ظاهر و باطن هم اسمای او بند هرگز نکنی وای خاکی ناتوان من هم میخواهم که درین زمان بسیار اسمای حسنای دلربای خود را که قهار و جبار و نافع و ضار و خافض و مذل و رقیب و مضل و واسع و حکیم و غیرها ازین قبیل میدانم پیش تو اظهار کرده ترا تام المعرفة گردانم و دل سخت آهنین ترا بشعلهای

نالهٔ گرم خود گداخته بسان موم نرم گردانم لیکن از دیگر آفتی و بلائی ترسان و لرزانم ص　|　بنالهٔ نرم نسازم دلت ازان ترسم

که نالهٔ دگری در دل تو کار کند　|　یعنی که اگر از شعلهٔ گفتگوی من گداخته نرم میگردی و نقش پذیر میشوی چه جای نصیحت

ناصحان که اگر صدای طائران و نوای حیوانان هم می شنوی و یا نالهٔ عندلیب گلشن را از راه گوش خود راه می دهی برنگ گل جامهٔ شکیبائی می دری و احوال خود را ازین حال هم پریشان تر بکنی و کیفیت حال و جلال خود در آمده بدین چنین

مقال نالها کشیده آن بیچاره خاکی پریشان احوال را دیوانه و بدحال گردانید غزل　|　در محبت ذوفنون یک فنم

دشمنی گر دوستی دارد منم
پاک تر از نیل و جیحون دامنم
خوشه چینم لیک صاحب خرمنم
کردن من پیشکار گفتنم غزل
بسته ام افسانهٔ بیداریی
می نویسم محضر بیزاریی
بخت اگر میکرد اندک یاریی
راه دورست گام را نازم
گریهٔ صبح و شام را نازم
رفعت قدر احترام را نازم ص

وای وای از دکستان نالهام
کلبه ام دارا التجلی از رخش
انتقامی بعد خود خواهم کشید
عزتم شد عزتی از خواریی
در زمین سینه کشتم تخم داغ
آرزوی یاریی دارم زیار
دفتر تفصیل برگشت از غمم
هیمه در بیشهٔ امید نماند
آن همه الفت اینهمه وحشت
گردیده ام یگانه بعشق یگانهٔ

های های از چاد شان شیونم
آفتاب از نابان روزنم
صبر چندانیکه او گردد منم
گشت آسان بود اگر دشواریی
دارد ابر دیده اخگر کاریی
کاش می آید ز من اغیاریی
می کنم با آنکه مجمل کاریی
آرزوهای خام را نازم
عشوهای تمام را نازم
دارد جگر ز داغ محبت نشانهٔ

تا گریبان غرق در آلودگی
تخم عشق جمله در انبار من
هرچه میگویم ز حکمت کرده ام
فرده از من بخت خر آب آلوده را
از برای صبر نافرمان خویش
زور مهر خصم را میکرد زیر
غزل ز هر تلخ بخت کام را نازم
شب و روز طراوتی میخواست
یا فت عشق تو عزت خواری
رباعی حرف عشق را چه تفسیر کنم

وآنها از من هم پندی و حکمتی می گیرند | فرد ز حال راز دلم هیچکس نشد آگاه | مگر کسی که بدل آرزوی یاری داشت

وبدان سبب من ترا نیز نصیحتی میکنم که چرا دشمن نفس خود گردیده و عبث خویشتن را هلاک می کنی فرد

همچو جان در قالب گبر و مسلمان رفته ام | تیغ بر خود میزند هر کس که با من دشمن ست | پس با وجود این همه کثافت و هلاکت

چرا وصل لطیف باقی می جوئی که هرگز آن تمنای محال تو بر آمدنی نیست فرد | هزار گونه مراد محال می طلبی

تو خود بگو که اجابت باین دعا چه کند رباعی | خاکی بدو روزه وهم مغرور مباش | بنیاد تو نیستی ست معمور مباش

هر چند ابدال و قطب و غوثت خوانند | ای خاک باین غبار مسرور مباش | و اگر خواه و ناخواه ترا جمال آن جمیل

که اینهمه پریشان و ذلیل گردانیده در پایهٔ فراغت و مقام عافیت نمی گذارد باید که تاهم هرگز تمنای دیدار ذات او

نخواهی نمود که بغیر از نایافت و حرمان هیچ امری نصیب نخواهد بود رباعی | از ارض و سما طعنه هزار ست ترا

یک حرف که نی بقدر کار ست ترا | امن ار خواهی ز دشمن دهر مرو | بیرون ز حد خود که حصار ست ترا فرد

بمیوهٔ که رسد دست آرزویش کن | که دست کوته و شاخ بلند دام بلاست | قطعه چون خاک باش در همه احوال بردبار

تا چون هوات بر همه کس قادری بود | چون آب نفع خویش بهر کس همی رسان | تا همچو آتشت ز جهان برتری بود

خاکی پریشان حال از شنیدن این مقال نیز بعجب کیفیت احوال بمقابلش بدین قال نوا بر کشید ه

رشک دارد مدعی بر خاکیم خوش صحبت ست | رشک می بود ست بر حسرت کشی پیدا هم | فرد ای همنشین غمی دلم چون نمی بری

باری فزون مکن بملامت غم دگر ه | هر که از بندگی خویش جرا باز خرد | بندهٔ اویم اگر زاهد دگر برهمن ست

ه حد آن حسن باندازهٔ ادراک بود | این سخن نیز باندازهٔ ادراک من ست | ه چه می کنند نکویان بروزگار کسی

خدا کند که نگردد کسی دو چار کسی | از شنیدن این قال و دیدن آن حال فی الحال آن ذوفنون با جلال تغیر احوال

خود در آمده باز به پیش نظرش پیدا و عیان گردیده بمقابلش رسیده زانو بزانو شده بر نشست و گفت که ای خاکی سنگ

دل سخت جان این بدان شفاعت و ناتوان که تو داری خالق پیدا کرده است که این همه آه آتشین من بران هیچ اثری و کاری

نمی نماید بنا بران می خواهم که از آتش غیرت سوخته خاکستر گردم و وجود خود را بباد دهم ه | خواهم که خاک گردم در چار سو در آیم

تا هر که بیند او را در چشم او در آیم | و ای خاکی ظلوم و جهول تو چرا از پند و نصیحت من آزرده خاطر و ملول میگردی

از عقل و فراست خود این قدر هم نمی فهمی که من بدین لطافت و قدرت که در وی از بینش تو پنهان شدم و عیان هم

گردیدم هرگز آن طاقت و مجال ندارم که خود را بمرتبهٔ قرب و وصال آن میل با کمال که ترا این همه بد حال گردانیده ا

رسانم تا به همه آن قدر پریشان و پنهانی که آن همه لطافت و منزلت قرب [illegible] در خویشتن [illegible] قدرت آن

رشکم بجرعه نوش می التفات نیست
ازین غیرت که گویا بیقراری گشته خاک آنجا

رشکم بران کس ست که خون جگر خورد

فرد غبار مضطرب بر گرد کویش دیدم مردم

پس ازین بیان در باب ای خاکی راه گم کردهٔ طریق عافیت جادهٔ صواب
که چون من بران پریان و جنیان که مقرب سلطان اند غبطه نمی برم پس کی حسد دیگر نسناسان آدم شکل که اضل
از جرگهٔ حیوان اند می خورم فرد

فرد چون خار خشک سر دیوار این چمن
ره خیال دلم آسمان نمیداند
کند اشاره بخط لبت ز ناز ابرو
ترا شهید تو کی مهربان نمیداند
ز جان گدازی عشاق عشق را چه خبر
کسی میان بتان را میان نمیداند

نه شد هرگز کسی محسود من از مردم دنیا
بی عزتیم و از همه بالا نشسته ایم
نهفته است ز مشاطه راز ناز و نیاز
که هر چه پیر بداند جوان نمی داند
حرام باد ترا لذت ای کباب خموش
که بجز حسرت لب تشنگان نمیداند
رموز دهر چه پرسی ز آسمان خاکی

اگر کردم حسد بر تارک دنیا حسد کردم
غزل کسی ز اوج سپهرم نشان نمیداند
زبان بلبل و گل باغبان نمی داند
نه بسته چشم امید از جفای شعله سپند
مگو که درد تو آن قدردان نمیداند
نظر میان وجود و عدم خیالی بست
فسانه گوی بجز داستان نمی داند غزل

مرا با آنکه پشت عزتی نیست
همه جنس وفا در بار دارم
بیک بینی ز عیب شرک رستم

هنوزم با عزیزان نسبتی نیست
چه حاصل هیچ جا جنسیتی نیست
بدیدن دیده را اشترکتی نیست

فشاند زر گلم کین مهر رویید
همان در یک نمازم زان دو ابرو

باین پاکی کسی را طینتی نیست
چو زاهد دم دمادم نیتی نیست

از شنیدن این مقال خاکی نیز بمقابلش بهمان زمین

بدین آئین نالهٔ حزین بر کشید تتمه
بصلحم دوست وا کرد دست آغوش
ز چاکش خوشنما تر زینتی نیست
بیک نوبت ندادی دل حکیمان

بسازی کلے از خون شهیدان
برای جنگ خصمم فرصتی نیست
توان در بزم رندان صاف گردید
مگو بسیار این کم خستے نیست

که حشمت را جلای حیرتی نیست
ز جیبم چشم گو بردار سوزن
که در پیمانه دردے کلفتی نیست

حکیم مکار از شنیدن این اشعار
آبدار باز بحرف و گفتار در آمده آن صاحب حال را بجانب قال خود کشیده گفت بشنو ای خاکی پریشان احوال
که اگر چه مرا بر قرب قدوسیان با جمال و کمال افسوس نمی آید لیکن مرا بر حال همچو تو دیوانهٔ جانانه و مجذوب محبوب
بی اختیار رشک می آید و حسرت می افزاید مصرع

هر گز حسد نبردم بر منصبی و مالی

الا بر آنکه دارد با گلرخی وصالی

فاما هرگز من ترا بد خواه و بر بنده از راه نیم که بر همچو توئی کمال قدرت و اقتدار هم ندارم بدان سبب که تو هم از مرادان و مخلصان
سلطان هستی مریدان مخلصان را بیچاره و ناتوان دانسته بمقتضای نسبت عاشقی و معاملهٔ رقابت رشکے و
حسدی بحال آنها می برم و مقبولان و برگزیدگان او را تو قیر و تکریم نموده از معاملهٔ خود عبرتی و خبرتی می رسانم

می کنند آنرا از سبب جهل و حماقت و نادانی و بیهوشی خویشش بجانب من نسبتها می دهند فرد

هران خصمی که با خود میکند انسان ز بدخویی ❊ ز صد جاهل نمی بیند ز صد دشمن نمی آید

و هرگز حقیقت و کیفیت و نسبت و لطافت مرا نشناخته اند که من کجا پروا و دماغ دیدن و شنیدن اعمال و اقوال آن دون همتان جهال دارم کی بجانب پایهٔ اسفلیان نزول میکنم من معامله و کاری و محنتی و باری بر خود اختیار کرده ام که ساعت و لمحه از آن هائی و فراغی ندارم بیت

بکس نشنیدم و احوال من ناکس نمیداند ❊ که با اینها هنوزم از ملائک جا بپرهیزست

هرکه او لذت دشنام شنیدن دانست ❊ فرو فراغت ست اگر آشنایی باشد

ے گوشش بر نغمهٔ تسبیح ملائک نکند

گر پیام فرستم گر اسلام کنم مثنوی

زمن بشنو بیان حال شیطان ❊ که میدانم نمیدانی بسامان

زاول بود نامم او عزازیل ❊ دگر ابلیس شد از راه تبدیل

ولیکن عارفانش نام دیگر ❊ بمعنای دگر گردند در خور

یکی اش خال معشوق از رخ خواند ❊ دگر یک صاحب طول امل خواند

یکی اش نقطهٔ پرگار حق گفت ❊ یکی اش عارف اسرار حق گفت

چنان چه در ازل در عشق او باخت ❊ گر او با سجدهٔ آدم نپرداخت

بگردانید رو از حق بلعنت ❊ بجان بخرید و یکسو شد ز رحمت

ز لعنت کردن او نیست رنجی ❊ که دشنامی ز دلبر به ز گنجی

اگرچه کافرست امروز شیطان ❊ ولی گردد بمحشر از مسلمان

یکی سرچشمهٔ سر قدر اوست ❊ یکی رکن عظیم معتبر اوست

و ای خاکی ظلوم و جهول اگر این ملایان لفظی بقدر حرفی از نکتهٔ معنی من آگاهی یابند بجهل و قصور خویشش معترف شوند و اگر آن عابدان اندکی از عبادت من آشنا شوند از عبادت خود نادم و مستغفر گردند شعر

بیابی زیر چمن سرو که من صد بار در پایش ❊ سری ننهادم و نگریستم بر یاد بالایش فرد

ازین گریه که من کردم تا حشر اگر کاوند ❊ الماس چون آید از خاک مزار من فرد

بی ادنفسی خوش نزدم خوش نه نشستم ❊ جایی نه نشستم که بر آتش نه نشستم

فرد بخواری برنمی گردم ازین در همچنان دارم ❊ که آب دیدهٔ خود سبز بینم چوب دربان را

و اگر زاهدان شمه از زهد من بوئی برند هرگز نسبت زاهدی بخود نکنند رباعی

زاهد که مدام توبه فرمود مرا ❊ می خواند گناهگار و مردود مرا

فردا که عطای دوست بیند گوید ❊ ای کاش که جز گنه نبود مرا فرد

سبحه را زاهد بعنوان ریا مشهور ساخت ❊ هیچ کس زنار را بدنام نتوانست کرد

در بیان معرفت سر رشته را گم می کنند ❊ از صفای باده گردد جوهر هر کس عیان

اگر چه تسبیح سست آویز ارباب ریا ❊ می کشان آیینه از خشت سر خم میکنند فرد

بدست سبحه نگیرم گذشت کارم از آن ❊ که بهر بستن زنار استخاره کنم

و اگر این گدایان لباسی که خود را تارک دنیا می گویانند جایی از ترک من ببینند کلاه چهار ترکی خود را بسندی و بار من بر سر خود نهند شعر

با عشق و می اندیشه که بین گناه است ❊ غافل که اسیر خود بصد پیوندی

عشاق ورا ز لب دو عالم دو گواست ❊ چون مرغ قفس که با قفس گردانند

رباعی تا آن تو آزادی خود خرسندی ❊ تا از گشتی همچنان در بندی قطعه

کار مرا معامله با رواج نیست
در دل قرار ده که بدیوان شاه عدل
جز پردهٔ خراب دل باخراج نیست

رباعی ای خاک بباد رفته بنشین که نه
دامن ز خیال هیچ بر چین که نه
این و آنست حاضر و غائب تو
آن آنچه نبوده و این این که نه

این بگفت و برنگ برق تابیده یکایک از نظر خاکی ناپدید گردید چنانچه آن بیچارهٔ نادان ازان چنان پنهان گردیدنش متعجب و حیران گردیده بهر طرف روی خود را گردانید لیکن بهیچ جانبی اثرش ندیده بی اختیار بدین چنین اشعار لب بر کشود **فرد**

شوخی و مکر و لطافت این قدر هم خوب نیست

چون پری از چشم پنهانی در آشنای نگاه
فرد یک رمیدن بر دو از عرصهٔ عالم اغیار
وحشتش کاش باندازهٔ صحرا بخشند **رباعی**

ای عین بقا در چه بقائی که نه
در جانه و کدام جائی که نه
ای ذات تو از چار جهت مستغنی
آخر تو کجائی و کجائی که نه

حکیم با صفا از شنیدن این نوا و دریافتن آن تمنا بهمان عنوان پنهانی این صدا بگوشش رسانید **فرد**

جهد کن تا بیش از ان باشی که آئی در نظر
در لباس لفظ اندک معنی بسیار باش
رباعی هر روز نداز غیب آید صد بار

کاندر ره از خویشتن شو بیزار
تا چند مرا بگرد عالم جوئے
من دور نیم ولی تو دوری از کار **رباعی**

مشهور و خفے چو گنج دقیانوسم
پیدا و نهان چو شمع در فانوسم
القصه درین چمن چو بید مجنون

می بالم و در ترقی معکوسم
سعی بود رمیدن ما عین آرمیدن ما
کمند وحشت ما می شود فلاخن ما

خاکی جان باز از شنیدن این آواز باز بحرف و گفتار در آمده گفت که ای ذو فنون این چه سحر و فسون می نمائی که مرا بحرفهای خود دیوانه و حیران می گردانی و باز خویشتن را از چشم من پنهان میسازی و شب و روز بلکه هر ساعت بدلم در آمده مرا بجانب خود می خوانی **فرد**

بروزی در دلم صد بار می آئی بر آیم
فریبم می دهی یا ناز استغنا نیدانی

رباعی من خاکم و طبع خاکساری ز من ست
از تست اگر باغ بهاری ز من ست
من گرچه ندارم بدل پاک تو راه

این بس که بخاطرت غباری ز من ست **غزل**
شبی ببزم من آن جلوه آفرین نشست
که محو او شده مهتاب بر زمین نشست

مرو ز مشهد ما یک زمان سرت گردم
هنوز سوز نگه های واپسین ننشست
بود چو حرف غلط در کتاب بی معنی

کسی که صاف بیاران همنشین ننشست
چه آبروی دهد طاعت هوائی تو
ز آستان درش گرد بر جبین ننشست

ذو فنون مکار از شنیدن این گفتار آواز خندهٔ قهقههٔ بسیار شنوانیده گفت که ای خاکی نادان بیقین بدان که هرگز شعلهٔ سر من بجانب هر یک خس و خاشاکی فرو نمی آید و کی مرا مخالطت و مصاحبت دون همتان و پست فطرتان خوش می آید لیکن بسیار عابدان خام و صوفیان ناتمام که در مقام مزلة الاقدام مرتبهٔ نفس و پایهٔ طبیعت خود گرفتار و بند همه امور کارهای نفسانی و هوائی و طبیعی خود را که از سبب اشتراک اجزای ناری و هوائی و مائی و خاکی عنصری خود

دجلهٔ آسا همه حیف ست ز ما جوش و خروش
گفت خاموش که چون سیل بدریا برسد
تمه خاکی باز دمدمهٔ حرت ندیم و آهی
یا محیط ست دو دامش تو دگر هیچ مگوش
گردبادی شد و چون دیگ در آمد در جوش
و بطرفه کیفیت حال بدین قال هم

ترنم نموده آن ناری سرکش را بحالت انفعال رسانید غزل
ساختیم از کار معزول اختیار خویش را

بیش ازین ضایع نمی سازیم کار خویش را
خلعت خواری نمی زیبد کسی را غیر من
آستینی بر جبین کش خاکسار خویش را
از خزان مرگ گلزار حیاتم ایمن ست
گرد هر تشریف هم بی اعتبار خویش را
کرده ام فصلی تماشای بهار خویش را
در غبار کوی غمهار وی خاکی گشت گم

آن آتش خاموش از شنیدن این مقال باز بحالت اشتعال در آمده

بمقابلش بدین بیان گرم زبان گردید تمه
باقرار و عهد او با دیگران ما را چه کار
اخگر رشک از گریبان داغدار خویش را
غمزهٔ صیاد تا کی در کمین خواهد نشست
ذره بر خورشید آغوشی بحسرت کرده باز
پاس میداریم ما عهد و قرار خویش را
ترسم از بی طاقتیها ناگهان جوشی زنم
زخم پرور کن جگرگاه شکار خویش را
خوش فریبی داده است امیدوار خویش را
سینهٔ دیگر ندارم زود تر بیرون فگن
بر منه بر داغ کار بیمدار خویش را
القصه آن حکیم ذوفنون این چنین

بسیار حرفهای پر افسون بران بیچاره خاکی مجنون بر دمیده بی پروائی و بی نیازی خود را ظاهر گردانیده باز باو بغل گیری نموده اثر گرمی خویش باو رسانیده این سخن گفته گرم ترش گردانید رباعی

ای قامت تو راست ببالای امید
جز وصل توام نیست تمنای امید
تا تنگ ببر کشم سراپای ترا
آغوش کشاده ام به پهنای امید رباعی

خاری و ترا گل چمن دانستم
خاکی و ترا مشک ختن دانستم
دردا که من آنم که تو میدانستی
افسوس تو آن نه که من دانستم

و آن خاکی هم بمقابل آن ناری بعجب بی باکی بدین کلام تکلم نمود رباعی

نی واقف آرامش و نی رم شده ام
نی محرم خورسندی و نی غم شده ام
زین پیش چو حیوان به دل خوش بودیم
این دم که تو دیدهٔ من آن هم شده ام

فرد هر طرف کردیم رو پیش نظر بود آسمان
هر کجا رفتیم دشمن بمقابل داشتیم غزل
خاک بودیم از بهار جلوه ساغر زدیم
دیگران گل چین شدند و ما چمن بر سر زدیم
عاقلان از گفت و گو رفتند تا موج حباب
ما چو غواص از تامل بر سر گوهر زدیم
چون سحر بر آسمان بردیم گرد خامشی
یک دو چین از ناله دامان نفس بر تر زدیم
همچو شمع آخر سراغ ما به نیرنگی رسید
در همین محفل قدم بر عالم دیگر زدیم غزل
در دست درد ما که علاجش علاج نیست
از احتیاج جان بلب احتیاج نیست
گو هر ستاره نایب صد آفتاب باش
جز برق آه مشعل شبهای داج نیست
دود از نهاد آتش دیگر بر آورد
ورنه کدام دل که سمندر مزاج نیست

از شنیدن این مقال فی الحال آن حکیم بمقابلش در همین زمین بر خواند تمه غزل

گلهای عزتت همه خار مذلت ست
گر خاک رو بفرق قبول تو تاج نیست
دور ازل سیاه گلیمی حسد بخت

کافر باشد اگر مسلمان ماند ع
ز خراش سینهٔ من بود آگهی کسے را
یا مگر گل برگ چند افتاده زیر گلبن ست
فرد بتی چون او چرا در پرده باشد
کفر سر زلف او پریشانم کرد
فرد اگر بحال دلم وا نمیرسد زلفش
بسی آزاد در دلش انداختند ع
بهر نظر آن چهره برنگ دگر آید
معشوق باین شیوه کسی یاد ندارد فرد
دلبری دارم که نازش را امید انم هنوز
کنون کنار گرفته چو کار خود کرده فرد
آنکه رفتیم چه اندیشهٔ رحم از یادش
شد نی شد دگر چه خواهد شد فرد

غم من کسی شناسد که رخش بدیده باشد
که ازان گلیش خاری بجگر خلیده باشد ع
قسمت ما و توای زاهد بجنت هم جداست
مگر از ننگ چون من بت پرستے
گویند مرا توبه کن از عشق چنان
از وچه شکوه کنم عالمی پریشانی ست
در هر دلے برنگ دگر جلوه میکند
چون عاشق رخسار بیک رنگ برآید
شنیده ام ز لبش در ازل حدیثی چند
بی دماغی از دل من یاد میباید گرفت
گهی از تاب هجران سوخت گه از تاب رخسارش
شرمی از سابقهٔ بندگی ما بادش ع
بوی رحمی چشم نتوان داشت از هر موی او

دگرش ندیده باشد صفتش شنیده باشد
پای آن خود رو نهالم را حنای ناخن ست
تشتهی الانفس تر امارا تلذ الاعین ست
رباعی کافر کیشے که قصد ایمانم کرد
چون دلبر اوست توبه نتوانم کرد
ع هر یکے را بهر کاری ساختند
احوال عاشقان می از نگید گر مپرس ع
ع یک شیوهٔ او نیست که فریاد ندارد
هنوز لذت آواز اوست در گوشم فرد
بیت بصد کرشمه و ناز شکار خود کرده
بهر وجهی مرا سوزد اگر پنهان و گر پیدا ع
دل بشد جان برفت و دین گم شد
در فرنگستان حسن او مسلمانی کجاست

این بگفت و خود شس هم بعجب کیفیت حال در آمده بدین قال نوا بر کشید قصیدهٔ غزل

یک زمان پیش من آید صنمی جلوه فروش
صف صف انگیخته در پیش ز مژگان جاوش
گفت این دم دم صبح است درین وقت ترا
سرو شمشاد بهم جلوه کنان دوش بدوش
گفتم امروز سر خود نتوانم برداشت
بکشم باده و چون باده کنم جوش و خروش
گفت خواهم دهمت گو هر شب تا بدست
خواه هشیار شوی از می و خواهی مدهوش
تا شنیدیم ازان نادره فن این گفتار

مژه اش دشنه بدست و نگهش رمح بدوش
گوئیا پرده برانداخته از چهره پری
غنچه بودن نسزد خیزد بگلگشت بکوش
حیف باشد همه مرغان چمن نغمه سرای
که بخاری و دوشین سرم آورده بجوش
نیست مقصود ز هستی بجز آنم که دمی
گرت آویزه کند گوش دل پند نیوش
پهلوی هوش ازان نادره همخوابه بدرد
گر درم صبر ز دل تاب ز تن هوش ز گوش

دور باش از نگه ترک سیاه انگیزش
یا مگر قرده رسان آمده از غیب سروش
لاله و گل بچمن خنده زنان لب بلب
چون تو جبریل منش طائر قدسی خاموش
نیم آن مست که در انجمن مغ بچگان
رخت بیرون کشدم دغدغهٔ مرگ ز هوش
شاهد مرگ نه شوخی ست که مستت نکند
که بناچار ترا تنگ کشد در آغوش
پس چو یار او ترا سیل عدم خواهد برد

رباعی آنم که دل جمع نمیدانم چیست
پروانه ام و شمع نمی دانم چیست
این طرفه که هرگز نتوان دید ورا
دشوار غمی که سخت آسانم گشت
رباعی خوبان که بهر دلی سروری بخشند
از لطف باو خلعت نوری بخشند
فرد دل ما گرم از دگشته جهانی داغست

عقل و بصر و سمع نمی دانم چیست
رباعی حیرانم از آنچه این دل حیران دید
وین طرفه تر آنکه جز ورا نتوان دید رباعی
نی حیرت وصل و غم هجرانم گشت
هر غمکده را صفای طوری بخشند
فرد کنند نگاه بسویم ولی سخن نکنند
عالمی سوزد اگر صحبت ما در گیرد

مسمومم و در آب حیاتم وطن ست
رویش که نه آشکار و نی پنهان دید
فریاد که تیغ عشق پنهانم کشت
چیزیست دران چشم که گریانم کشت
بر هر که نظر کنند چون شمع بزم
چو آفتاب که بینند بخلق و خاموش ست
لیکن چون من دیو سیرت بدحال

بدان خوب صورت آدم تمثال مناسبت بر کمال نداشتم در طلب مرضیاتش چنانچه بایدنشتافتم بدان سبب ترتبهٔ
قرب و وصالش را نیز نیافتم لیکن تاهم دل قوی دارم که اگرچه مصاحبت محبوب جمیل ترا حاصل نکرده ام فاما در آخر کار
بمعشوق صاحب جلال خویش رسیده از تجلیات سوزانش مشرف گردیده انوار تجلیات جلالی و قهاریش را مشاهده خواهم نمود
بعنوانی که خود در میان نخواهم بود ع

بحشر تن بجحیم افکنم نخستین گام
که این بنزد مکافات من بهشت من ست
نه تنها زلف او دارد گره در خاطر از عاشق
که معشوق ستمگار او فتاد ست ع
نالهای نوگرفتاران غم را لذتی ست

منم که یکسر مو فرق در بساطم نیست
دل و دماغ رسن بازی صراطم نیست
فرد ما ز رشک بل صد هزار کوه غم ست
کز برگردیده است از من چه مژگان هر سر مویش
ای عشق خوار ترکن از نیم نگوی او
ورنه این یک مشت پر مقصود صیادم نبود

رسوم ساخته در شان اختلاطم نیست
فرد روم بدوزخ و شکر بهشت میگویم
عجب نباشد اگر بر دلش گران شده ام فرد
فرو ستمکش بایدم بودن بنا کام
تا هر که بیندم نکند آرزوی او فرد
و دریاب ای خاکی نادان اگرچه من

و تو در صورت و مجاز مخالفت و مباینت داریم بدان راه که رب هر یکی علحده است لیکن چون رب الارباب ما و احد ست
بدان سبب در خویشتن مناسبت معنوی و حقیقی هم می یابیم پس باهمدیگر خواجه تاشان نیز می شویم ع

تا اختلاف از دست صنعت یک رقم باشد
ورنه کرا که نیست بدل آرزوی او فرد
فرد بر فن همیشه آن بت بیگانه خو بمن
شکر از لعل لبش نی تو چشیدی و نه من فرد
رباعی هر کو رخ او بدید حیران ماند

تفاوتهای کفر و دین شگاف یک قلم باشد
دل بسوی آن میان دست طمع دارد دراز
گو بدکه از تو بیشتو هم اما نیشود ع
نیست یکس آشنا چه دوست چه دشمن
در لعل لبش چه لب بدندان ماند

فرو دست کسی بدامن وصلش نمی رسد
این طمع هیچست چون چیز نمی آید بدست
خاکی از عمر حلاوت نه تو دیدی و نه من
چون گل رعنا دو رنگیش دو گواه ست
آن کس که سر زلف پریشانش بدید

چو کحل بینش ما خاک آستان شماست
کجا رویم بفرما ازین جناب کجا
قرار و خواب و صبوری ز گرم خو مطلب
قرار چیست صبوری کجا و خواب کجا
چه نسبت ست بافسردگان و گرم دلان
سفال آب کجا جام پر شراب کجا

در آن زمان خاکی مجنون به پیش آن حکیم ذوفنون نیز بکیفیت حال در آمده بدین قال نوا بر کشید غزل

من از کجا و رسیدن بآنجناب کجا
کجاست ذرهٔ سرگشته آفتاب کجا
خراب و مستم و بگذشته کار من ز صلاح
صلاح کار کجا و من خراب کجا
ز خواب و خورد چه پرسی مرا و صبر و قرار
قرار و صبر کدام ست و خورد و خواب کجا

رباعی

عاشق من و دیوانه من و شیدا من
شهره من و افسانه من و رسوا من
کافر من و بت پرست من ترسا من
اینها من و صد بار بتر زینها من

فرد

میرم از درد خمار و ننهم لب بشراب
که مبادا چو شوم مست وی از یاد رود

حکیم ذوفنون از شنیدن این قال و دیدن آن وجد و حال خاکی پر ملال را در بر خود در کشیده بدین قال نغمه سرائی نموده او را زیاده تر دیوانه و بیحال گردانید غزل

ای که چون غنچه زدی بخیه به پیراهن خویش
همچو گل آتش خود تیز کن از دامن خویش
گر چنین بی خبر از جوهر خود خواهی بود
زود باشد که بر آتش فگنی آهن خویش
سر بیگانه نداریم که وحدت طلبان
خویشتن را نگذارند به پیراهن خویش
شب که در غمکده فریاد کنان برخیزم
اشک را رقص دهم یاد بهر شیون خویش
این چه وادی ست که عشاق بچندین تگ و پوی
شیر مردانه در آیند شکار افگن خویش
شعله در هستی خود زن نزنی شربت باد
که باین حسن شوی خار کش گلشن خویش
خاکی از حالت ما زمزمه می برداری
بار عشق ست منه این همه برگردن خویش

غزل

در هر سر از هوای تو سودای دیگر ست
هر دل بجستجوی تو در جای دیگر ست
در محفلت بهر تن مویم چو تار شمع
محو نظارهٔ چشم تماشای دیگر ست
نام خدا ز وادی دل نور میدهد
در جیب هر نفس ید بیضای دیگر ست
شور طرب چو قبله نما در سرم فتاد
هوشم در اضطراب تمنای دیگر ست
از ناز میزند مژه بر هم گر هم شود
آن ترک چشم را سر یغمای دیگر ست
وقت خرام ناز گلستان جلوه را
هر تاب آن کمر چمن آرای دیگر ست
زاهد برو بشهر خرابات و سیر کن
هر گوشه دین دیگر و دنیای دیگر ست
حاشا که رم کند دلم از صیدگاه دوست
این وحشی رمیدهٔ صحرای دیگر ست
طوبی ست سرو بهر تو قمری برو برو
چشمم اسیر قامت رعنای دیگر ست

دیگر بر هم جوشی تمام آن خاکی خام را در پهلوی خویش نشانیده گفت که ای عاشق صادق بیشتر ازین یک بار من نالائق را نیز دیدار آن نگار که ترا اینهمه دیوانه و بیکار گردانیده ست از میان پردهٔ جمال و جلال نمودار گردیده بود فرد

بی پرده ندیدست کسی حسن و جمالش
تحقیق رخش صورت فانوس خیال ست

فرد

از آن مقام که لغزید برقیم از رشک
کسی که میگذرد اشکبار و لرزان ست

فرد

نوگرفتاران باین راهی که اکنون میبرید
با قفس عمریست من زین راه برگردیده ام

سرگوشیی بآن لب خاموش داشتم
هی هی چه مانده بود برسوائیم بحشر
شور تقربی که بسر دوشش داشتم

امشب که می طپید فغانم کباب وار
درد دل گداخته در جوش داشتم
نام خدا کریم خطاپوش داشتم
امروز خاکی آه بگوشم فسانه ایست

وای خاکی ناواقفت کار من بهمیش تو کدام کدام اسرار افعال آن فاعل ستار واسمای حسنای آن جمیل غفار پیدا و آشکار گردانم که طاقت بیان و مجال احصای آن ندارم غزل

نرگسش در جمله تنها یک فن ست
بیوفائیهاش تنها از من ست
دل که قندیل شبستان غم ست
فی الحال برخواند تتمهٔ غزل
ما حریفان را غم عمری بس ست
زینت خاراپوش او خاراتن ست
نیست عاری گرد خاکی را چو صید

هر کسی گوید نگاهش از من ست
جسته ام بسیار پاکان کمتر اند
دائم از داغت چراغش روشن ست
داشتم صد آرزوی مرده پیش
خوشه در بنگاه موران خرمن ست
تیرگی آید بجای روشنی
آهوی چشمش همه شیرافگن ست

درو فایش عالمی با من شریک
مست بحر و بحر همه تردامن ست
از شنیدن این مقال خاکی نیز بمقابلش
از نگاهی جمله را جان در تن ست
نسبت فرهاد و شیرین ظاهر ست
صرفهٔ من خانه گر بی روزن ست
باز آن حکیم سحرکار بدین اشعار تکلم نمود غزل

بتان قتل اسیران کام دارند
بخون غلطیده هر گام دارند
نمیدارند چون پاس دل کس
چرا در بردن این ابرام دارند
چه شکرها فگندند از نظرها
بآن زهری که در بادام دارند
پریشان طرگان از دانهٔ خال
جهانی صید گیرای دام دارند
ز قبض و بسط مشتاقان چه پرسی
غم خاص و نشاط عام دارند
سیه روزان خورشید جلالش
نظرها بر کنار بام دارند
قطعه عرصهٔ بزمگاه خالی ماند
از حریفان و رطل مالامال
خاکیا عشق و صابری تا کی
نالهٔ عاشقان خوش ست بنال فرد
می خور و می خور که شوی مستانه گار
آتش دوزخ نه کند بر تو کار

همه دارند ننگ از مهربانی
همه در بیوفائی نام دارند
نمی خواهند اگر خود را دلارام
چنین دلها چه بی آرام دارند
کمین گاه ست از آهو نگاهان
برهم کردن چه شیران کام دارند
ز روز و هفته بیرون رنگ نقش
فراغ از شکوهٔ ایام دارند
ببازار اشرار باب عزت
دعا بیعانه دشنام دارند
ز رحم خویش قاصدهای محروم
برای ذوفنون پیغام دارند
ترک من سوی کس نمی نگرد
آه ازان کبریای جاه و جلال
عالمی در غم رویش چه پریشان هنوز
از سر زلف مکین بوی بمشامی نرسید
گر سخنم را نکنی اعتبار
دست بمی تر کن و بر شعله دار

دگفت که ای خاکی فسرده خنک و من که عاشق و گرم خواهم سوای این چنین علاج و گفت و گو امری دیگر نمیدانم غزل

صلاح کار کجا و من خراب کجا
سماع و وعظ کجا نغمهٔ رباب کجا
ببین تفاوت ره از کجاست تا به کجا
شد آنکه روز خوشی بود روزگار وصال
چه نسبت ست برندی صلاح و تقوی را
خود آن کرشمه کجا رفت و آن عتاب کجا

آن کس که ز نرمی او جبانی برما | پنهان تو در خزانهٔ ماست مترس | وبار آن صیاد عیار بر سر آن بیچاره

خاکی دانه خوار از گهرپاشی نظم که بحقیقت بر سرش ژاله باری و غلوله اندازی بود بس نموده باز ببلبل گوئی نثر درآمده واین دیگر پریشانی بافته گفت که ای خاکی مجبور و با اختیار ما ازان وقتی که ازان دربار بکنار رسیده ایم از می کشی دست کشیده ایم و هم آن شهریار هوشیار هیچ کس را در تمام دربار صاحب حوصله نفهمیده ازان که

منع فرموده است رباعی | جمعند ز سفلگان بعالم مشتی | عاقل ننهد بحرف شان انگشتی

خالی شده و پیره حرم از اهل کمال | در این نه خلیلی نه دران زردشتی | واگر همین وجه نبوده است چرا

آن چیز را اسیر کرده و در کار خانجات خویش نگاه داشته است رباعی | کیفیت آن میکده روز افزون ست

هر خم وی آبروی صد جیحون ست | آن را که گزد افعی اندوه و ملال | افسانهٔ جام و ساغرش افسون ست رباعی

وقتی که مرا نشاط در سر بود | یکسر سخنم ز باده و دلبر بود | امروز کزان حال همی اندیشم | گویم که بجای من کسی دیگر بود

آن بخت کجا رفت که من بودم و او بود
آن رفت که چون فاخته طوقم بگلو بود
کسی را گر کسی نامهربان تند خو گوید
اگر ساقی چنین افسانهٔ جام و سبو گوید
شیطان که اسیر شد بدامش خلقی

گه بر لب کشت آن گل و گه بر لب جو بود
یار را امسال با ما التفات یار نیست
ستمگار مرا بشناسد این را با او گوید
رباعی جهدی که بری پی بمقام حکمت
او نیز اسیر ست بدام حکمت

امروز بآزادی من رشک برد سرو
عشق آن عشق ست اما یار ما آن یار نیست
بر زیر سر و ریع را خواب مستی می نهد بالش
کاینده همه در اهتمام حکمت

می خوردن او نیز دمی سهل بود | می خوردن تو حق ز ازل میداند | تو می نخوری علم خدا جهل بود رباعی | رباعی | من می خورم و هر که چو من اهل بود

آن انسان که ودیعت نور نداد | مستی بظهور نامد از بادهٔ عشق | تا باغ قدم جلوهٔ انگور نداد | حق عرض تجلیات مستور نداد

این بگفت و بدین قال باز

ترنم نموده حال و مآل کمال خود را نیز به پیش آن خاکی پر ملال ظاهر گردانید غزل | یاد ایامی که جنت از شراب آباد بود

سرگران بود و در پیشانی عباد بود
چون نباشم در ندامت گر نی تصویر من
سالها باد کنند روز گرفتاری را غزل
بر آنی که گفته برقیبان من میپوشم
یک سحر تا ناله بر لب خاموش داشتم
پای من [illegible] شکست

زین صدای گریه اوجی ز هشت در بزم سماع
رنگ خجلت بر جبین خامهٔ ایجاد بود
بودم حباب بحر در آغوش داشتم
من هم فدای ناز شوم گوش داشتم
شب ناله ام بکوی تو گویا کنایه بود
کوهی ز بار عقل که بر دوش داشتم

چشم نی کز اشک خالی بود در فریاد بود
فروغ هر دل که زد آن عشق آزاد شود
در مغز بیخودی چه قدر هوش داشتم
بی شور آرزو نگه و [illegible] شود
اینجا بیا و عهد فراموش داشتم
بودمی که رنگ میکده را ز عشق ریخت

نمودار خواهد گردید لیکن این قدر بی انصافی و حق نشناسی خوب نیست که خود برای مزهٔ نفس و راحت طبیعت باختیار خود مرتکب فعلی باید بود و مراد این قدر دلالت بدنام و گرفتار غضب و آفت باید نمود و از بی نیازی و بی پروائی آن سلطان عادل دادگر که غریب نواز و کمینه پرورست تراچه خبر کنم که چون این معامله و مکالمه بحضور آن سمیع بصیر خواهد رسید دیده و دانسته جانب داری خاکیان و دیوانگان و مجذوبان نموده ناریان و عاقلان و دانایان را از نظر فگنده فاعل را معاف و قائل را گنهگار فهمیده عذاب خواهد فرمود لنصیب لیصیب و ما نصیبهم نصیب

وردش اگر نصیب دل ماست یا نصیب
هر نگاهش بمن سوخته روز وصال
هر که بدنام شود طشت من از بام افتد
مجنون صفت از عشق چه شیدا شده ام
جاهل که میان خلق رسوا شده ام

فرد این امتیاز از دگران بس که وقت خشم
در شب هجر بلا ئیست که من میدانم بیت
فرد بخت بد جز بغصه رهبر نیست
بدنام تمام فعل دنیا شده ام
رباعی

فرد لطفش اگر حواله غیرست چاره چیست
از من کند قیاس گناهان دیگران فرد
کس ندیدم که چنین نیک سرانجام فتد
جنگ با بخت بد میسر نیست رباعی
سرگشته میان کوه و صحرا شده ام

مخلوق ویم اگرچه طاعت نکنم | در کارش نیستم و بی کاروکم
در عالم ایجاد اگر خوار و کم | بی قدر متاع عم دبازار ویم

وای خاکی تو که خود را عاشق میگیری چرا از ارتکاب کاری که از سبب آن بکیفیت دیدار یار مشرف می شوی صبر و انکار می کنی و خویشتن را در زمرهٔ زاهدان ملکی صفات داخل می گردانی مگر قدر و رتبهٔ دیوانگی و گناهگاری خود نمیدانی رباعی

آنجای که قهر کبریائی باشد | سجاده نشین کلیسیائی باشد
آنجا که عنایت خدائی باشد | فسق آخر کار پارسائی باشد
رباعی

دین چشم پر آب عذر خواه تو بس ست
رباعی خاکی عدمی چه گل عیان خواهی کرد
کاری که نکردهٔ همان خواهی کرد
ای خاکی اگر سینهٔ تو بشگافند
جز تهمت وهم گرد آثار تو نیست
رباعی ای لعبت خاک با همه نور شهود
هشدار که سایه در بغل خواهد بود
رباعی عاقل ز می ناب چرا پرهیزد
آبی ست که آتش نشاط انگیزد

گوئی که نمی کنم گناهی هیهات
تا در خود قدرتی گمان خواهی کرد
رباعی این دوری مهجوریت از کینهٔ تست
بس گو هر قیمتی که در سینهٔ تست رباعی
بر حیرت کار خویش مژگان وا کن
از تو نتوان کدورت جسم زدود
آدم خاکی ز خامی دارد از می اجتناب
دیوانه بود هر که ز مے بگریزد
رباعی زاهد بخرابات بیا رست مترس

بر درد درون ناله گواه تو بس ست
طاعت که تو کردهٔ گناه تو بس ست
هر چند که مختار دو عالم باشے
نسیان و خطا عادت دیرینهٔ تست
ای آنکه بهیچ عالمی یار تو نیست
هر چند کشاد مژه هم کار تو نیست
هر چند در آفتاب بنشیند شخص
کوزهٔ گل پخته چون گردد نمی ترسد ز آب
بادی ست که خاک فتنه را بنشاند
ترسی که درین راه خطرهاست مترس

میگساران جرعهٔ ریزند و یاد ما کنید | و هم در کیفیت آن ترا جمال آن دلربا خواهد نمود و بسر خوشی مدام در آمده دوام
بخیال معشوق خویش شاد کام خواهی بود و کم خطرهٔ ماسوی بخاطرت مخطور خواهد گردید و غم و اندوه جهان فانی از روانی
آن آب زندگانی مثل خس و خاشاک بجای خود نخواهد پائید و این هر حواس ظاهر تو که ترا بطرف مقتضیات و مشتهیات
خویش خوانده باطن جمع ترا پریشان می گردانند و در آخر کار رفاقت ترا گذاشته خویشتن را بکنار میکشند و از کار خود
معطل می گردند رباعی | عقل و حس و آنچه که قوا میگردند | گام دو سه با تو آشنا میگردند | مغرور مشو بدین رفیقان کایشان
یک یک ز راه از تو وا میگردند | رباعی | گر نسخهٔ هستیت باین نیرنگ ست | صد شبهه دلیل دانش و فرهنگ ست
حکم و همه ست غالب از ساز حواس | در معجون تو جزو اعظم بنگ ست | رباعی می گرچه حرام ست ولی تا که خورد
وانگاه چه مقدار و که و با که خورد | هر گاه که این چهار شرط آید جمع | پس می نخورد آدم دانا که خورد رباعی
خاکی بخیال خود بر آمیختهٔ | وانگه ز میان کار بگریختهٔ | جز بادهٔ صاف و آب و رنگش نتوان | آن گرد بلا را که تو انگیختهٔ رباعی
می خور که ز تو قلت و کثرت برود | اندیشهٔ هفتاد و دو ملت برود | پرهیز مکن ز کیمیائی که از و
یک جرعه خوری هزار علت برود | رباعی می خور که خضر مدام دارد پاسش | او آب حیات ست و منم الیاسش
من قوت دل و قوت روحش گویم | چون گفت خدا منافع للناسش | چون خاکی بیمار ازان حکیم هوشیار

آن چنان نفع و آثار دران چیز ممنوع معلوم نمود از سادگی خویش به پیش آن عیار مکار ظاهر گردانید که من آن سلطان را بحال خویش بسیار مهربان می یابم چنانچه صحت و عافیت من میخواهد و برای معالجه با طبا تاکید می فرماید پس اگر بگوئی بخدمتش اظهار کرده اجازت خوردن آن دارو بگیرم و بدون حکم او خود جرأت نمی یابم چراکه من او را اگرچه رحیم و کریم میدانم لیکن جبار و قهار هم می فهمم آن حکیم عیار انگشت بدندان گزیده گفت که زنهار اظهار این کار و حقیقت ملاقات من که این امر نیز ممنوع اوست نخواهی نمود که ازان بحال من و تو آفتی خواهد رسید رباعی

ایام برِ تو امر ازان نگذارد | دانی که درین هجر چه حکمت دارد | آهن دلی ای نگار و من سنگین جان | ترسم چو بهم رسیم آتش بارد
فرد آمیزش من و تو پریشانی آورد | ما و تو در زمانه بهم زلف و شانه ایم | وای خاکی من از راه دلسوزی و

خیر خواهی کاری را که بموجب حکمت و فراست خویش در حق تو خوب و نافع میدانم بدان دلالت می نمایم پس تو نیز مرد هوشیار و صاحب اختیاری اگر آنرا خوب میدانی و بهبود خود دران می فهمی و رغبت نفس و طبیعت خود بران می یابی برای مزه و راحت خویش بکن و اگر درو نفع نمیدانی و میل خاطر و خواهش نفس نمی یابی مکن چه از خوردن آن دارو فائدهٔ صحت و نفع قوت بذات تو خواهد رسید و از کیفیت نشا و خمار معاملهٔ دیدار و هجر یار به پیش چشم تو

جز باده خوری همه زیانت دارد
کار دانا نیست در ایام غم ناخوش شدن
منکر می بودن و هم رنگ مستان زیستن
با فلاس دل دیوانه رحمی میتوان کردن
که یک دم هم بود گر عمر صد طول امل دارد

فرد دیگر بیت بدار الشفای میکدها
وقت نرگس خوش که در فصل خزان گیرد قدح
غزل یاد گردن او دل صراحی در بغل دارد
که از من در نظر بازی تمنای شطل دارد
سبو کارم بود با طرفه مکاری و قماری

زهر مرض که بنالد کسی شراب دهند فرد
فرد دیگر منع باده صوفی این چه کافر نعمتیست
بفتوای جنون دیوانهٔ ما این عمل دارد
مرا از صبح خطهای شعاع مهر روشن شد
که از سنگ دل و تیزی تیغ اجل دارد

و آنکه از پیشتر آن شاه با خبر ترا ازان چنان خبر نفع رسان نهی فرموده است وجهش آنست که اکثر بندگان خود را کم حوصله و تنگ ظرف فهمیده است که حقیقت ظرف خود را نفهمیده از حد خود تجاوز کرده بدمست خواهند شد و شور و شغب در عالم خواهند افگند و نقع قوت و سود سر خوشی را بباد داده ضرر ناتوانی و خسارت خمار حاصل خواهند کرد بنا بران برای مصلحت عوام خواص را نیز از ارتکاب آن کار منع نموده است لیکن حالا که من حقیقت حال ترا شنیده ام و مرض ترا تشخیص نموده ام همان شراب را در حق تو آب حیات و داروی شفابخش فهمیده ام و کاسهٔ سر و خم شکم ترا سراپا حوصله و ظرف کلانی می شناسم که زنهار از حد و مقدار تجاوز نخواهی نمود و هم از علمای سوء این فتوی خود شنیده باشی

ع گر ضرورت بود روا باشد

پس باید که در وقت خلوت برای ضرورت که دفع بیماری و علت باشد آن چیز نافع را بقدر روا به نیت شفا تناول کنی که ما یقین تمام داریم که این همه خشکی و یبوست سودائیت برطوبت مبدل خواهد گردید

زور این می پنبه از مینا برون می آورد رباعی
در مشرب من جفای دوران چون می
اندک تریاق و بیش زهر مارست
بدل گرمی هستی تو آمیزشی دارد
می بجوش آمد شما هم عبرتی پیدا کنید
بوی انس آمد هوای دامن وحشت تیره شد
جستجو در سایهٔ بال و پری عنقا کنید
در عرق از جوش شبنم حسن محبوب گل است
قطره را چون [illegible] پیمانه دریا کنید
دوست دارد عشق سرکش دشمن آرام را

خاکی فلک ار چه بر سر شور و شر است
هر چند که تلخ تر گوارنده تر است رباعی
در بسیارش مضرت اندک نیست
شرابی گر ننوشی خون [illegible] شد غزل
صبح کاذب پایهٔ معراج صبح صادق است
طائران شهر را بیرون ازین صحرا کنید
تکیه بر دیوار نتوان کرد از یک روزه راه
چون نسیم صبح سیر بوستان تنها کنید
دست غیب ساحلی شاید که باشد در کمین
تکیه چون گرداب طاق دل دریا کنید

بیت از سر تو مغز سودا که برون آورده
می خور که ترا تاب و توان دگر است
می دشمن مست و دوست با هشیار است
در اندک او منفعت بسیار است
زاهدان [illegible] چشمها [illegible] کنید
هستی دنیا فدای هستی عقبی کنید
درد [illegible] عالم آشیان طائر [illegible]
اعتماد امروز چون بر هستی فردا کنید
دل که صاحب دیده شد [illegible]
غرق دنیا گشتگان دست که بالا کنید
گوش بر آواز با ما نیم چون موج [illegible]

بعشق هم نکند صلح شوخی مژه اش
پری بشیشه گرفتار و شیشه در سنگ ست
چه رنگ بست صفا گشته مشرب صافم
دزدی کنی و ز پاسبان اندیشی
گمان مبر که تو چون بگذری جهان بگذشت
در تخم اشک ریزی پیوسته بر چه شد
تا از صدف جدا شده در زر نشسته است
گفتن چه احتیاج که شمع سحر چه شد
چه گل پروانه چید از صحبت شمع

قیامتی ست که با کائنات در جنگ ست
ثبات وضع بمیزان تا بتش مطلب
که با بهار و خزان چون نگاه یک رنگ ست
دعوای محبت کنی ای دانشمند
هزار شمع بکشتند و انجمن باقی ست
ای همنشین بگوی تو خود همچو من نه
گر از وطن برید زبان گهر چه شد
صد ره سفر بملک جنون کردی و هنوز
ازو گرد ور ترباشے همان خوب

مگر بعشق رهزین هوای نفس ولت
بنای خانهٔ عدل سپهر بی سنگ ست
رباعی عاشق شوی و ز ترک جان اندیشی
وانگه ز زبان این و آن اندیشی فرد
غزل ای دل ز نخل ناله و آهت ثمر چه شد
از دیدنش ز هوش چو رفتی دگر چه شد
چون بر تو روشن ست چه گویم ز حال دل
خاکی بجاست عقل تو سود سفر چه شد
و بر سید که ای خاکی باری بگو که دل تو

کدام چیز را میخواهد و طبع تو بر کدام کار رغبت می نماید و طبیبان پرهیز چه چیزها تجویز کرده اند و از جناب شهریار تر احکم اجتناب و ارتکاب کدام فعل و کار رسانیده اند خاکی گفت که طبع مرا هیچ خوردنی مرغوب نمی نماید و دل من بما سوای محبوب رغبت نمی فرماید و هم کدام طبیب نیک بخت تجویز پرهیز سخت نکرده است و هم از جناب آن شهریار هیچ حکم جدید امر و نهی نرسیده لیکن پیش ازین بیماری مرا از خوردن شراب منع فرموده بود آن حکیم مکار باستماع این سخن خیلی خوش دل گردیده گفت که ای خاکی نادان دریاب که این همه بی رغبتی تو بچیزهای ناخوردنی و کارهای ناکردنی علامت صحت دل است که زود مزاج تو باصلاح در می آید لیکن اطبای این زمان حدسے و شعوری چنانکه باید ندارند و خوب تشخیص مرض نمی نمایند

فرد چو مستولی شود درد جدائی تن بمردن ده | دوای این مرض را هیچ کس چون تو نمیداند

چنانچه تو علت درونی نداری هوای بیرونی در مزاج تو سرایت کرده است و اگر چه این جزیره جنت بسیار دلپذیر ست که علت و مرض بدنی درین مکان پیدا نمیگردد فاما از هوای باصفای او در دل بنی آدم مستی و شوق و جوش و خروش بقسمی پیدا میگردد که ما نا بحالت عشق و جنون می شود فرد | هیچ کس نیست درین ملک که بیمار نشد

پس ترا بزودی ازین مکان بجای دیگر روان باید گردید که این تدبیر ضد ست فرد
عیب تو همین ست که در کشور ماسے | فرد میتوان با دل آسوده بسر برد حکیم
و یا علاج بمثل باید نمود یعنی که این گرمی دل بیتاب را از حرارت شراب خنک باید گردانید
ناخوردن می قصد بجانت دارد | وین طرفه نگر که هر چه در بیماسے

کشور عشق عجب آب و هوائی دارد
ای جنس هنر چون تو متاعی بجهان نیست
در دیاری که کسے را بکسی کاری نیست
را [illegible] بیماری تب هر استخوانت دارد

منکه دام و قفسم در نظر صیاد دست و هر گز تن و جان دوری ازین آستان و محرومی از خدمت
سلطان را قبول ندارد

نظم

ز مجنون آنچه آمد در وجود از ما نمی آید
دویدن شیوهٔ سیل ست از دریا نمی آید

گفتی که ز کوی یار برخیز
زین وادی هولناک بگریز
صد کوه بدل چگونه خیزم
صد خار بپای چون گریزم

فرد

گرفت دامن من اشک و بر درش بنشاند
کجا روم ز در او که خون گرفت مرا

رباعی

دردم بر دردمی فزاید چه کنم
در دل صبرم دمی نپاید چه کنم
گفتی که ازین کوی برون رو خاکی
پایم ز گل اربرون نیاید چه کنم

خواهم چو باد از سر این خاکدان گذشت
این کوی دوست هست که نتوان از آن گذشت

غزل

بر درش چون قرعهٔ دولت بکام افتاده ام
سخت در افتادگی عالی مقام افتاده ام
پر نزد از آشیان تا صحن باغ آزادیم
چشمم تا واکرد پرواز هم بدام افتاده ام
شور دلهای حزین بالیده از چاک دلم
حالتی در تو چون شعر تمام افتاده ام
چاه کن را بود چون گرداب چاهی پیش راه
برسر دل دجنون طشتی ز بام افتاده ام

از شنیدن این مضمون ذوفنون نیز بمقابلش برخواند تتمهٔ غزل

برق رسوائی جدا از گرد راه وحشتم
آتشم در کوه ننگ و شهر نام افتاده ام
چون کباب از وعده های ناتمامش سوختم
صبح و شام از بس بفکر صبح و شام افتاده ام
جسته ام از سیر انجم جادهٔ تقدیر حیف
بر دردلها ازین تدبیر خام افتاده ام
همچنان در خلوت خاموشی راز خودم
چون سخن گر بر زبان خاص و عام افتاده ام
خصم اگر از دخل بیجانیش زد بر معنیم
خنده کردم چون بفکر انتقام افتاده ام
چون حباب می بمحفل گر ز هستی دم زدم
حیف از طاق دل مینا و جام افتاده ام

باز آن خاکی گرفتار از شنیدن این گفتار آن حکیم مکار و عیار بدین اشعار تکلم نموده بی اختیار گریان گردید غزل

ازین حسرت قفس روزی دو پسند بد آزادم
که آن نازآفرین صیاد خوش دارد بفریادم
قفس از شش جهت بازست اما ساز وحشت کو
من و آن بی پر و بالی که نتوان کرد آزادم
بهر جا بود رنگی فال آهنگ سفر میزد
حنا را من درین گلشن بپای او قسم دادم

غرض که چون آن حکیم هوشیار آن خاکی بیمار را در قبول کردن آن کار متوقف دید و او را بندهٔ گریزپا تفهمید باز بحرف و کلام در آمده برخواند

گو جنونی تا ز رسوائی نباشد خجلتت
نقص عشق ست اینکه شرم از روی مردم میکنی

رباعی

ای سایه تو مرد صحبت نور نهٔ
می ساز بدین قدر که دور نهٔ
اندیشهٔ وصل آفتابت نرسد
رو ماتم خود دار کزین سور نهٔ

قطعه

نباید رست هرگز صحبت رنگ و صفا باهم
چه دانی رمز دریا چون ندانی گوش گردانی
نچیند خاک سامان سپهر از سعی بالیدن
که کار خار و خس نبود زبان موج فهمیدن

غزل

چه حاصل سایه را از خانهٔ خورشید پرسیدن
نگردی محرم او گر همه از خود برون آئی
چه شد که جسم در آغوش جان جان تنگ ست
میان سایه و پرتو هزار فرسنگ ست

برفرق خاک ریخت چو پیوند شد نهال
بگذار آب خضر مگر جان آدم ست
از رفته فیض بُرد و ز آینده باج خواست
خوابیده است هر دو جهان در فسانه ام
زخم امید را نمک یاس مرهم ست
پیچید چو مار دم زده بر خویش هر نفس
امروز ملک شعر بطبعم مسلم ست
زین بزم غیر شمع کسی را نسوختند
این حرف نقش لوح مزار سکندر ست
این عمر نیم رفته که با مرگ توام ست
غزل فهم حقیقت من و ما را بهانه ام
دنیاست آتشی که سنش در میانه ام

از شنیدن این مقال خاکی پر ملال نیز فی الحال در همان زمین بدین آئین نوا برکشیده قابلیت و حیثیت خود را هم پیدا و آشکار گردانید تتمهٔ غزل

لبریزم آن قدر ز تمنای جلوه
عجزم چو سایه بر در دیر و حرم نشاند
گز شرم اگر عرق کنم آئینه خانه ام
یک جبههٔ نیاز و هزار آستانه ام
باز حکیم هوشیار از شنیدن این حرف

آن بیمار آه سوزان از میان سینهٔ جوشان برآورده بتعجب تغیر احوال بدین مقال نوا برکشید غزل

حسن را تا بکف آئینهٔ دیدار نبود
غیر وا سوختگی گرمی بازار نبود
شور مرغان چمن دامن پرواز کشید
چون کمان خانهٔ ما را در و دیوار نبود
غزل در جهان هیچ دلی فارغ از آزار نبود
ورنه آن نرگس شوخ این همه بیمار نبود
می نمایند بتو یار فروشی اغیار
ذوفنون آئینه ام قابل زنگار نبود
هیچ کس محرم خلوتکدهٔ یار نبود
خوب شد محرم خلوتگه رازش نشدیم
ورنه ما را هوس دیدن گلزار نبود
شربتی خوبتر از شیرهٔ انگور دلم
عیش مرغان چمن هم گل بیخار نبود
ذوق بسمل شدنی گشت نمک سا ورنه
بادروزی که ترا هیچ خریدار نبود
سیر کردیم درین بیعگه دنیا نام
عاشقان را سر یک چشمی اغیار نبود
ای خوش آن عهد که بی ساخته بر بیم و بسر
ذوفنون از پی آن نرگس بیمار نبود
خورده آبی مگر از خون دل درد آلود
مزه در زمزمهٔ مرغ گرفتار نبود
روی از زانوی فکرم بنموده کلفت

غزل

می نشینند بروز پروانه
هرکه دید ست رومی یوسف را
با تو شمع ار در انجمن باشد
نگهش بوی پیرهن باشد
هرکه در فکر آن دهن باشد
سودش از بس بهار سر بقدم
جان بتن گو مباش مستان را
هرچه گوید دران سخن باشد
هر کجا پا نهد چمن باشد
ذوفنون باده گر بدن باشد

القصه خاکی بیمار چون از ان حکیم مکار در حق خود این دوا و تدبیر کار شنید خیلی حیران و متفکر گردیده تا مل را بجیب تفکر در کشید و اقدام بران کار بسیار متعذر و خیلی نامناسب دید که اگر ازینجا فرار میکنم بندهٔ گریزپا میشوم و باز از دست قدرت و پنجهٔ تصرف شاه جن و انس کجا می جهم

دستی بدل گذارم و دستی بسر زنم
دستی نه که با قضا در آویزم من
رباعی بختی نه که با دوست در آمیزم من
پائی نه که از میانه بگریزم من
چون نیست پای آنکه ز ملکش بدر زنم
عقلی نه که از عشق بپرهیزم من
فرد بچه امید تمنای خلاصی دارم

یعنی در حق تو صواب و انسب همین ست که زود و شتاب ازین ملک جنیان و پریان فرار نمائی و بدیار انسان درآئی که ترا در انجا بمیان خانهای مردمان دیدار آن دلستان که بسان نور نظر از چشم تو پوشیده و پنهان ست نصیب خواهد گردید و درین پری خانه جمال آن جانانه هرگز میسر نخواهد شد و بدین چنین سخنان موزون بران بیچارهٔ مفتون افسون بردمید و دیوانه ترش گردانید ه

هر کسی را دولت دیدار جای قسمت رباعی
نقشی ست پدید آمده از دریائی
این صفحه رقم گیر وفا نیست قلم زن
این بزم جنون عرصهٔ رعنائی نازست
هر صفحه که آید بنظر مسطر رم زن
تحقیق باسباب هوس ربط ندارد
ای بی‌خبر از دل بدر دیر و حرم زن
بی گنج قناعت نتوان داد غنا داد
جائی که نیابی اثر آیینه قدم زن
ای عاشق صادق همه تن دیده تر باش
گر عاشقی از شیشهٔ دل آینه گر باش
خاکی چه بری حاجت خود بر در شاهان
سرمهٔ دیدهٔ خود ساز ز خاکستر خویش
چند آغوش خیال تو پریشان گردد
که کسی چون تو نشد اینهمه صیقل گر خویش
ای دانه چه خوشه می توانی گردید
هان زیر آسمان منشین بیم شبنم ست
دارد سر چه قبله نما با خیال خویش
از دور چرخ هر چه برو میرود کم ست
پرسی تو زمن که چیست آن نقش مجاز
وا نگاه شده بقعر آن دریا باز غزل
با جهد برون آ ز کمین گاه ندامت
چندانکه عبارت نشکسته ست علم زن
با ساز جسد شرم کن از شعله نوائی
هنگامهٔ آئینه و تمثال بهم زن
صد عیش ابد در قفس آگهی تست
در دامن خود پا بسر عیش و الم زن
ممنون ستم کیشی انجام وفائیم
چون جان تن پاک شو و پاک نظر باش
کمتر نتوان از نفس سوخته بودن
یک آه ز دل سر ده و دنبال اثر باش
اوج عشق ست که یک جلوهٔ پر از آنجا
خویش را به که دگر گرد کنی در بر خویش
رباعی ای ذره یکی عزم ره گردون کن
در خاک چه خفته سری بیرون کن غزل
از خویش رفت شبنم و لبریز مهر شد
خلوت نشین فکر چه محتاج همدم ست
دریاب فیض خم چو فلاطون دگر مپرس
بی ستون فرهاد را کمتر ز کوه طور نیست
گر برگویم حقیقتش هست دراز
بر حیرت او ضاع جهان یک مژه خم زن
تا دست بهم بر نزنی خیزد و قدم زن
بیهوده بصحرای هوس جاده میپیمای
تا خشکی این دف ندرد پوست بنم زن
آوارگی سعی هوس را چه علاج ست
وا کن مژه و خیمه بگلزار ارم زن
خاکی اگرت دعوی آداب پرستی ست
بر شیشهٔ ما برهمنان سنگ صنم زن غزل
در آهن و آب آن رخ زیبا ننماید
باشد که بدل راه بری گرم سفر باش
غزل ای که داری سر نظارهٔ پیکر خویش
نتوانی اگر از برق کنی شهپر خویش
خاکی از گوهر والای تو حیرت دارم
ای قطره یکی یاد لب جیحون کن
شبگیر کن ز خود که زمین و زمان غم ست
عکس خیال دست در آئینه رمست
هر کس چو بدر هستی خود در اتمام دید
جان در چه عالم ست و بدن در چه عالم ست

برغم کس این قدر شادی چرا | مرد مجنون تشنه لب در عاشقی | پا گذارد کس درین وادی چرا
بند دست و پاسے خود را دیدهٔ | خاکیا این لاف آزادے چرا

خاکی پرملال از شنیدن این همه کلام آن حکیم جادو مقال چشمهای پرخمار خود را برنگ جام از اشک خونین پر و مالامال گردانیده باستعجاب تمام بجانبش دیده بدین چنین ادا بجرعه ریزی درآمده این نوا برکشید که ای ذوفنون تو من بیچارهٔ ساده دل مجنون را بمثال آئینه به پیش آن جمیل باکمال خیال نمودهٔ و هرچند که مرا آهن دل و سخت جان گمان بردهٔ لیکن افسوس هزار افسوس که از نازکی مزاج وصفای طینت من واقف نیستی که از اندک کدورتی مکدر می گردم و از اثر دم مخالفی تیره میشوم و بمقابل هر بد و نیکی که میرسم از راه سادگی و بی کدورتی خود هر خوبی و زشتی که در کسی می یابم بی اختیار به پیشش پیدا و آشکار می سازم پس اگر تو هم در مزاج سرکش بر خلاف اندکی انصاف دارے باید که بخوردہ گیری من نه درآمده ممنون صدق گوئی و راست نمائی من شده وجه نورانی خود را از دود و خاکِ کدورت و خلاف صاف و پاک گردانی نه آنکه بدل شکنی و کدورت رسانی من ساعی باشی این بگفت و بطرفه کیفیت حال بمقابلش بسنجیدن این چنین مقال در پیوست غزل

تا زبر آئینه دارد یار را میزیبدش

میگذارد برنگه منت خدا میزیبدش
سیر گلشن میکند آئینه بر کف چون بهار
شوخ من هر رنگ می پوشد قبا میزیبدش
ابروی شوخش که نازش سرگران عالمیست
بسملت دارد دو عالم خون بها میزیبدش

سایهٔ برگشته مژگان چین ابروش شود
مست استغنا ست رعنائی حیا میزیبدش
کشتهٔ نازش بغل وا کرده مانند شفق
ماه نور اوست بند در قفا میزیبدش
میرسد خاکی شمیم باغ آغوش کسے

سیر دارد کبریا نام خدا میزیبدش
بر تنش بار است رنگ جامه چون فیض سحر
در قیامت میکند کسب هوا میزیبدش
حاصل کونین باشد یک نگاه واپسین
یک چمن امروز می بالد صبا میزیبدش

فرد ناصح دهدم توبه ز روی تو زهی روی
فرد مردمان منع کنندم که چرا دل بتو دادم
ه دل اگر بار کشد بار نگاری بارے
منع فرمایند دل سوزان ز شاهد بازیم

هیچش ز خدا شرم و ز روی تو حیا نیست
باید اول بتو گفتن که چنین خوب چرائی
ور کسے یار گزیند چو تو یاری باری ه
پای این قوم و سر من یا بمیرم یا زیم

ذوفنون از شنیدن این همه سخنان پر حکمت آن هوشیار و مجنون بی اختیار بر وشیفته و مفتون گردیده بقربش رسیده بمقابل خودش نشانیده باز بکار سحرکاری رسیده گفت که ای خاکی برای اصلاح آن کار تو تدبیری و آن خواب دیدهٔ ترا تعبیری بخاطر من میرسد که اگر بموجب آن عمل نمائی و اعتقاد کنی امید قوی ست که زود بمقصد خود فائز گردی

پروای تماشای خودش آنهمه نیست | آخر آئینه بر زمین خواهد زد | وآهی خاکی پریشان حال تو خویشتن را

آئینۂ او خیال نخواهی نمود یعنی که تمثال جمال آن جمیل با کمال را بیان جسد کثیف فانی خود دیده از ین چنین نمود انعکاسی و ظلی بر خود نخواهی بالید که هرگز تشخیص عکسی هیچ قدرتی و کمالی پیدا نمی آید و این قسم آئینه داری او هر یک صاحب قلب و ذی حیات می نماید

فرد هان نمائی بحجاب از تن پر جلوۂ خویش
سنگ راه نظر این شیشۂ تمثال نماست

فرد هیچ مرگی نبود سخت تر از خود بینی
پیش صاحب نظران آینه خشت لحد ست

فرد از نمد پوشے نه تنها می زند آئینه دم
رو می او را هر که می بیند قلندر می شود

فرد دارد بت من با همه کس گوشۂ چشمے
چون شمع که مخصوص کسی نیست نگاهش

لیکن از بی نیازی و بی پروائی او چه گوییم که او گاهی بجانب ما ناریان و نوریان بدان التفات و کرم وجه باقی خود را نمی گرداند که چنانچه بطرف آئینۂ پر زنگار قلب آهنی تو دارد و اگرچه مایان هم بمیان سینهای صاف لطیف خویش آئینهای جلبی و چینی داریم که بی زنگار و بی جوهر تر از آئینۂ فولادی تو می یابیم پس نمی دانیم که تو در خویشتن سوای صفای مصقله زنی ریاضت کدام جوهری داری که بدان وجه وجه او را بجانب خود متوجه می گردانی فرد

می نمائیم ز آئینه فزون حسن ورا
آنکه در آئینه بیتاب شد از صورت خویش

گرچه بینید بدلم بشکنند آئینۂ خویش بیت
آه اگر در دل عاشق نگرد طلعت خویش

سه گر من بجای جوهر آئینه بودمی
بے رو نما ترا بتو کے می نمودمے
غزل ناله من گر اثری داشتے

یار ز حال خبرے داشتے
آنکه بمن از همه دشمن ترست
کاش ز من دوست تری داشتی رباعی

ای عجز سرشت ربط سازت که گسیخت
کرستی ز طلب این نفست گرد انگیخت
خاکت همه بر باد فنا رفت اما

مشتی بسر شعلۂ شوق تو نریخت
رباعی خاکی تقلید سی مردم کردی
مواج هوس شدی تلاطم کردی

زین جست و جو چه یافتے آخر کار
آرامے هم که داشتی گم کردی
غزل آدمیت از آن پری مطلب

از پری آدمی گری مطلب | در ره دوست ترک سر باید | افسر عشق سرسری مطلب | خاکی از خیل آفتاب شان

شیوۂ ذره پروری مطلب
رباعی

با تحص قومی عربده شخص ضعیفت
ای خاک نسب طاقت باد بشت
زنهار نگردی طرف چرخ درشت

نیرنگ پس پرده کر ادر نظر ست
شرم ست مگر لعلت خارش پشت
رباعی عالم همه محو ظاهر یک دگرست

غزل دل بچون خود دلبری دادی چرا
زین ساده دلان معنی تحقیق مپرس
آئینه منت تلم ابساط صورست

صید گردیدے بصیادی چرا
هر قدر گریم تو خندان می شوی

شطرنج عاشقانه بدلدار باختن | منصوبه کجاست که خواهم درین بساط | گنجینهٔ دو کون به یک بار باختن
کاری ست عشق بر سر افتاده میتوان | نقد حیات در سر این کار باختن | دران زمان باز حکیم ذوفنون بمقابل
آن عاشق مجنون عشق خود را هم ظاهر کرده برخواند تتمهٔ غزل | خوش وقت پاکباز حریفی که همچو من
رند بساط گشته ز بسیار باختن | سودائیان عشق کسی راست آرزو | صدر خان و مان بهر سر بازار باختن
خاکی حریف شعبده بازی گرفته ٔ | شرط ست با حریف تو هشیار باختن | ــه هست حق نمکی بر منش از دیدهٔ شور
آنکه چشم بدمش افگند باین روز مرا | ــه کس نیست کو ز جور ندارد شکایتی | آسودگی بعهد شهم شد حکایتی فرد
حذر کنی تو از آن چشم کو همان چشم ست | که روزگار مرا اینچنین سیه دارد | غرض که چون آن حکیم حقیقت ادرا
شنیده این کیفیت راست و درست او معلوم نمود سر حسرت جنبانیده دست افسوس مالیده برخواند ــه

چون گرفتار شدی چاره جز آرامت نیست | بطپیدن ره بیرون شد ازین دامت نیست
فرد مکن ای ساده دل سعی پی درمان درد خود | که تو این درد را گر دے بسعی خویشتن پیدا
ــه رشکم آید انچه بر دلها خدنگ یار کرد | تیر او بر غیر خورده و در دل من کار کرد فرد
نبرد دل غیورم ز خدنگ یار لذت | بلکه دام دل ندانم هوسش خلیده باشد

و ظاهر گردانید که ای خاکی تو در همین جا راه غلط کردهٔ و در میان آن یافت خطا خوردهٔ که آن چنان معشوق ذی شان لطیف را درین چنین مکان و منزل کثیف گمان بردهٔ و در دل خود این قدر غور و اندیشه هم نکردهٔ که آخر تو آن معشوق جمیل را به تجلی حسن و جمال انسان باکمال دیدهٔ و درین منزل سلطانی و بران تخت کامرانی شاه جنیان و پریان مقام و قرار دارد که او را هیچ مناسبت با انسان نیست پس او صورت آدمی کجا دارد و اگر بالفرض او را صورت هم خواهد بود به صورت پریان و جنیان که از اول خداوند آنها ست خواهد بود و ای خاکی همچنان نه تنها تو آن ملک پریان را ذی صورت و صاحب جمال خیال کردهٔ که دیگر جهال هم همچنان میدانند یعنی که چون بخشش و نوال را از دست قدرت آن ذو الافضال یافته اند و حرکت تصرف او را در تمام ملک و دیار شناخته اند و از احکام و فرمان او گوشهای خود را انباشته اند ناچار نسبت ید و ساق و وجه بلکه تمام جسم بدو کرده جاے قرار او عرش برین فهمیده اند لیکن زنهار ای مرد هوشیار تو بدان چنان حرف و گفتار اقرار نخواهی نمود و غیر از اطلاق نور همه تشبیهات را از جناب او دور خواهی فهمید و هرگز آن غیور مستور را معشوق خود خیال کرده خویشتن را آئینهٔ تمثال آن جمال تصور نخواهی نمود رباعی

آن ابروی ناز فال چین خواهد زد | بر شمع خیالت آستین خواهد زد

فرد با شمع بگوئید که مردیم ز غیرت | ما طاقت سرگوشهٔ پروانه نداریم | فرد می توانستم شکایت کرد از و

غیر او گرد دیگرے می داشتم | وگفت که ای خاکی این خوب خوابست که دیدهٔ من تعبیر آنرا بیان می نمایم

ودل ترا تسکین میرسانم و درین روزها من هم خوابی دیده بودم و دران کار حیران بودم فاما حالا تعبیرش فهمیدم ع

خواب دیدیم که آئینه معارض کسی ست | میکند صورت آن واقعه حیران مارا | لیکن اول از تو استفسار امری مینمایم

که درین وقت شب چرا گرد این کوشک میگردی واز این حرکت بی محل چه اراده و خواهش داری فرد

گرد ای مدعی گرد در و دیوار یار من | که راه آشنائی از در و دیوار نکشاید | فرد حاجی عبث بطوف حرم سعی میکنی

باید شدن بصاحب این خانه آشنا | خاکی گفت که ای حکیم ذو فنون من بیچارهٔ دیوانهٔ مجنون نام و نشان آن مکان

ومحبوب جمیل دلستان نمیدانم لیکن مرا بی قصد و بی اختیار رجوع باطن وکشش دل بجانب عرش سلطان و بطرف این

منزل عالی مکان پیدا میگردد واز گردیدن این مکان واز تقدیم خدمت و عبادت این سلطان واز طواف این آستان

که بحقیقت قبلهٔ من ست گونه راحتی به تن و تسکینی بدل و جان میرسد و برخواند ع | میگویمش درد دلی گو مشنو و پروا مکن

میگردمش بگرد که گو ترک استغنا کن فرد | من آن بخت انکجا یابم که رخ بر پای او مالم | سر بر آستان او کشم نقش جبین خود

رباعی خواهم بحلاوت نگه عشوه گرش | شیرین کنم جان چو لب پر شکرش | گر این نشود حاصل عمرم ناچار

باد که شوم گرد ره و خاک درش | رباعی عمریست شکسته بال و میگردم | در آرزوی وصال او میگردم

چندانکه نفس بگرد دل می گردد | من هم گرد خیال او می گردم | رباعی عمریست سجود آستانی داریم

در خاک گذر گهے مکانی داریم | نقش قدمیم عجز ما پنهان نیست | از جبههٔ فرسوده نشانی داریم

رباعی چون باد صبا چند ز سویش گردم | آشفته تر از سنبل مویش گردم | پروانه صفت چو بر سرش نتوان گشت

از دور بگرد سر کویش گردم فرد | نمی دانم کجا خواهم فتادن اینقدر دانم | که از شست قضا چون تیر جستم تا چه پیش آید

قطعه روم گرد در و دیوار گردم | که حد گرد سر گردیدنم نیست | چه محرومی چه بیقدری چه خوارے | که حاصل از وفا ورزیدنم نیست

چو تار خام آهم باشد از هم | سر و برگ نفس تابیدنم نیست | بساط خوردهٔ عیش از بزرگان | دماغ چیدن و برچیدنم نیست

دگر گردیده ام اما همانم | بخود نازم بخود نازیدنم نیست | آن حکیم پر کین از شنیدن این کلام آن بیمار اندوهگین خود

نیز در همان زمین برخواند تتمهٔ قطعه | زخوار یها در آسایش فتادم | خوشا من غیرت رنجیدنم نیست | ندارم دستگاه کام بخشان

چه شادم خجلت بخشیدنم نیست | هنر کردی سخنها بر تو آید | مگو عیب سخن نشنیدنم نیست | اگر حرفت نمی فهمم خاکی

رها کن صرفه در فهمیدنم نیست | باز خاکی بمقابل آن ناری بطرفه زاری برخواند | غزل شرطست جان بیاد رخ یار باختن

کلمات دلفریبش حرکات جان شکارش
ع رازخود پنهان نمیداریم همچون آینه
هرچه در دل هست ما را پیش هرکس ظاهر ست

همینکه آن حکیم آن معامله را شنید تمام حقیقت قرب و منزلت او را فهمیده از آتش حسد سراپا سوخته چون شعلهٔ دود بر خویشتن بپیچید و از غیرت در رشک قطرات اشک از چشمش چکید و از حسرت تمام این نواها بر کشید فرد

رشکم ز بزم وصل تو چون میبرد برون
به پیش من چو کسی مضطرب ز خواب آید فرد
فرد در دل هر ذره مهرش جلوهٔ شایسته کرد
نه که دشمن بمن و دوست باغیار بود
غیرت آنست که راهی بره عشق زنم
گله اش کی کنم او بر سر آزار بود
عمری ست شرار رشک می اندوزم
تا چشم بخود کشوده ام میسوزم غزل

خود راز اضطراب فراموش میکنم فرد
رشک دارم از قبول ذره کز خواری مرا
نیست تقصیری از آئینهٔ ما زنگ داشت
عمر کردم بطلب صرف و نمیدانستم
حیف از اوقات عزیز ست که بیکار بود
ذو فنون گر نه وفادار بود یار مرنج
جز شعلهٔ داغ دل نمی افروزم
مرا چون آستین صد چین ز غیرت بر جبین افتد

طپید دلم که مبادا بخوابش آمده باشی
باید از خورشید خود چون سایه پنهان زیستن
غزل دلم او را طلبیده ست که دلدار بود
که بکام دگران دولت دیدار بود
خوی او دیده و دانسته باو دادم دل
نتوان یافت نگاری که وفادار بود رباعی
یعنی چون شمع در شبستان ظهور
اگر آن ساعد سیمین بر ست آستین افتد

چرا برق حسد از خرمن ما شعله در گیرد
دهر چون قدسیان را چشم و صهبای بیهوشی
بلی جای دوای درد باشد همچنان خالی

چو آن گنج نهان در دست هر یک خوشه چین افتد
سبوی چرخ از دوش ملائک بر زمین افتد
اگر صد بار از داغم سیاهی چون نگین افتد رباعی

در کوی تو عمرها نشستیم عبث
دل جز تو بدیگری نبستیم عبث
در پیش قرب هر سگی بیش از ماست
ما اینهمه استخوان شکستیم عبث

ع دست از لعلت بشوییم چون بکام دیگریست
چون نهم دل بر نگینی کو بنام دیگری ست

ع غم بود متاع دلنشینی
ع غیر شد خاک آستانهٔ تو
بامن که نکرده ام گناهی گاهی

ارزان و گران خریدنی داشت
آستان تو رفتنم هوس ست
بایست نگاه سر راهی گاهی

چون نام رقیب بر زبان برد
خشت کوی تو گشت بالینم
با غیر نظارهای گرمت تا کی

لعل لب او گزیدنی داشت
تا دم حشر خفتنم هوس ست رباعی
خو بست تغافل نگاهی گاهی

فرد ندانم نرگس مستت باحوال که پردازد
بلی طفلست و هر ساعت تمنای دگر دارد
رباعی وصلش همه یابی سر و پا ارزانی
هر گوشهٔ دستار صبا ارزانی

که بیمار ست در هر گوشه بیماری دگر دارد فرد
فرد هزار بار قسم خورده ام که نامش را
بیگانگیش بآشنا ارزانی
ع از شرح بی وفائی نامهربان ما

گهی اشکم بخون غلطد گهی بر خاک ره افتد
بلب نیاورم اما قسم بنامش بود
هر گل که سر از نیاز بلبل پیچید
طومار شکوه ایست زبان در دهان ما

فرد هر که خاکی در لباس خاکساری پیر شد
تا جانشین سایهٔ دیوار خود شوی فرد
بیت بیقدر نخواهم شد اگر خاک نهادم
هرگز نامه سیه نیست شفاعت نکند فرد

همچو آتش تا دم مردن جوانی میکند فرد
بخت مرا بعالم پستی بلندی ست
خوارم منگر ذرهٔ خورشید نژادم فرد
مرا از هیچکس گرد ملالی نیست بر خاطر

افتاده باش و پای بهر سو دراز کن
زیر زمین ست چون خم می آسمان ما
زلف او روز قیامت زاسیران خاکی
که طبع نازک من بر نمیدارد گرانیها فرد

عیب مردم فاش کردن بدترین عیبهاست
فرد ندارد نکته گیری حاصلی غیر از پشیمانی

عیب گو اول کند بی پردہ عیب خویش را
سر انگشتی که بر حرفم نهی خواهی گزید آخر

باری حکیم مکار از شنیدن این نکتهای بکار باز بحرف و گفتار در آمده گفت که ای خاکی ناواقف کار من ترا از دیگر حقیقت واسرار نیز واقف و هوشیار میگردانم که آن سلطان جبار از نمودن افعال و کار ما هر دو مجبور و بی اختیار میخواهد که کمال جمال و جلال خود را به پیش اینهمه پریان و جنیان نادان پیدا و عیان گرداند که بدون واسطهٔ من و تو اینهمه شان و شوکت او بر منصهٔ ظهور جلوه گر نمیگردد رباعی

گه مائل شوق کمر د تا جم کرد
گه در بدر پستی و معراجم کرد
حاجتها در گمین آرائش دشت
محتاج بر آمد آنکه محتاجم کرد

از شنیدن این جواب خاکی با آداب گفت که ای یار بیباک اگر چه این مشت خاک هم ظهورات اسمای اضافی او را موقوف اضافات میداند لیکن محتاج من و تو نمیخواند و هر چند که در افعال او حکمتها باید و ظهورات اسمای او را بموجب مقتضای آنها می شناسد لیکن نسبت غرض و احتیاج بسان دیگر غرضمندان و محتاجان بجناب آن غنی بی نیاز نمینماید و او را محتاج هیچ مخلوق مقید نمیداند و گفتن اینچنین حرفهای بی ادبانه از آدمیت خود خیلی نامناسب میشناسد ع

غرهٔ دانش نکردی از فسون لفظ چند
مرد کٔ گیر سودای شقائق دیگر ست

با ناقصان خوشیم که فخری نمی کنند
ای ز معنی بیخبر علم حقائق دیگر ست
زین سخنها یکه شوخان دام عرفان چیده اند

با هیچکس که کامل این کارخانه ایم قطعه
نیست جز کوری سوادی را که روشن کرده
جز خموشی انچه فطرت راست لائق دیگر ست

سخن کوتاه آن حکیم ذو فنون از ان قسم بسیار حرفها به پیش آن بیچاره خاکی مجنون بیان نموده گفت که باری بگو که تو چه خواب دیده که از قوت آن خیال بدین چنین کیفیت و حال رسیدهٔ فرد

از برای پرده داری به بود ظلمت ز نور

راز خود را مسلمان پوش و از کافر بپوش
خاکی هیچمدان انچه دیده بود به پیش او من و عن بیان کرد رباعی

در محنتم آن زلف جهانسوز افگند
آن شب خاکی مرا بدین روز افگند فرد
ع از کسی چرا بپرسی که بجان رسید کارش

وندر غمم آن رخ دل افروز افگند
زمین خانه ام باشد ز خاک نرم همواری
سخن کسی چه گوئی که بغمزه کشت یارش

من روی ورا بخواب دیدم یکشب
به بیداری به بینم نقش بالش چون بخواب آید
همه طائران قدسی فگند بدام حیرت

دنارت و پستی در مزاج پیدا می آید و چون من جلیس و ندیم جنیان و پریانم که آنها گونه مشابهت و مناسبت با ملائکه دارند و فرشتگان نیز از دعوی من و مائی و پندار قدوسیت خود خالی نه اند که در وقتی چنین کلمه هم گفته اند که نَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ پس من هم بدان راه در ذات خود علوی و ارتفاعی می یابم و هم چه کنم که در حقیقت از سبب خلقت خود مجبورم و هم توای متواضع باادب از سبب ماهیت طینت خود در کار خویش ناچار و بی اختیاری رباعی

خشکی نر و در خاک و دحشت از باد
بر گردن هر که هر چه افتاد افتاد فرد
رباعی دی ممتحنے آتش و خاکی ضم کرد
او شیطانش نمود و ابلیس آدم کرد رباعی
نیرنگ نیاز و ناز زین بیش نبود
خدا یکے و محبت یکی و یار یکے فرد
رباعی هر کس پی قدر خود شتابی میکرد
وان ذرهٔ دون هم اضطرابی میکرد فرد
ازان زمان که مرا او ز دل بر آورد ست
آشنائی و یم کرد چه بیگانه مرا
رباعی زاهد بکرم و را چو ما نشناسد
این را بکسی گو که و را نشناسد
من زان به ازین نمیتوانم بودن

آب ست تری آتش ز برق بیداد
هر کسی از گلشن قسمت برنگی بهره یافت
تدبیر مزاج اختلاط هم کرد
کاف و نون بر عدم چو اپاسے اکرد
ما خون خوردیم و او تماشائی کرد فرد
پرست مسجد و بتخانه از حکایت عشق
نی کل و نه جز از ان حجابی می کرد
همین بس ست مرا اعتبار در کویش
مسافریم بهر خاطری که میگذریم سه
دور از ان شمع شب و روز دلم میسوزد
بیگانه و را چو آشنا نشناسد
رباعی نقشی ست که بر وجود ما ریخته اند
گر بوته مرا چنین فرد ریخته اند

ناموس ظهور سخت دامنگیر ست
ابر گریان از چه نهار فت و گل خندان لد گشت
نی آتش پست گشت و نی خاک بلند
هستی بطپش رسید و غوغائی کرد
دوئی بمذهب فرمان بران دل کفرست
بدور حسن وی این گفتگو کجاست کے نیست
خورشید بلند لاف هستی میزد
که هر که دید مرا از من اعتبار گرفت فرد
ساخت قهر و یم از لطف کسان مستغنی
نسبتے نیست درین بزم بپروانه مرا
گفتی که گنه مکن بیندیشش از وی
صد بو العجبے ز ما بر انگیخته اند
خاکی گرفتار از شنیدن اینهمه شعله

و آن گفتار بی اختیار زار زار گریسته گفت که اگرچه نوریان و ناریان من خاکی ناتوان را بد کار و گناهگار می خوانند لیکن من و لدادهٔ یکسو کجا پروای آنهمه طعنها و این گفتگو مینمایم فرد

شهسواری همچو عشق آمد برون از گرد ما فرد
ایخدا جوشی که دل غافل شود از طعن خلق
مشت خاک ما کجا طعن ملائک میکشد
همچو دریا از کف خود پنبه در گوشم گذار

فرد لباس آن جهان جز خاکساری نیست دانرا
که آتش هم پس از مردن ز خاکستر کفن پوشد
سه دل روشن ز خاک تن غباری بر نمی گیرد
که در خاکستر اخگر رنگ خاکستر نمیگردد سه
ز ضبط هر نفس چو پای روح پاک کن خود را
چو اخگر بیشتر از مردن اندک خاک کن خود را

زشادی دور باش و عشرتِ غم را تماشا کن
شرمندگی ز عاشقان خواهد داشت
که دام زیر زمین ریشهٔ گل دگر است فرد
سے هر چیره برنگی دهد از درد نشانی

رباعی محنت طلبت عاشق پاک سرشت
رضوان که بخلد تخم اندوه نه کشت فرد
من آن نیم که شوم صید التفات کسی
خاکی تو گل سرخ و گل زرد ندانی

حاصل نشود مراد ش از باغ بهشت
بهشت نیست بر نگینی گرفتاری
مرا بوعدهٔ کشتن توان بدام کشید
پس من عاشق ذاتم بدان سبب آن

نافرمانی صفات را بعمل آوردم و چون تو طالب صفاتی بدان راه از ذات می هراسے و بر خواند فرد

دلشس آزرده ام میبایدم گشت
دارد دم مسیح هوای غبار دوست
جورش بار عایت و لطفش عنایت ست
از جفا و جور او هم دل خوش ایس رحیم
آنانکه بجز رضای او می طلبند
چه کرد مرغ حرم تا کسی ازو گوید فرد
فرد نه حد ماست قیبا امید لطف از یار
کازرده دل آزرده کند انجمنی را غزل

گر در عشق این گنه بخشیدنی نیست
گر وعده دوزخ ست وگر خلد شاد باش
ایدل ببین عنایت او تا چه غایت ست فرد
رباعی در کوی مراد خود پسندان دگرند
ایشان دگرند و دردمندان دگرند فرد
داشت آهوی حرم جا نراز تیغ او دریغ
غنیمت ست اگر قابل ستم باشم
میرسیدم نازش بجان بنگر که جانان من ست

سے ای بیخبر ز خاک نشین دیار دوست
بیرون نمی برند ترا از دیار دوست سے
نیست روی التفاتی زان بت سنگین مرا
در وادی عشق مستمندان دگراند
نشد کباب در آتش نگشت بسمل تیغ
خود بخواری مرد ولیکن کعبه را بدنام کرد
فرد زان بزم چو اخگر دل من رفت نکورفت
صید زبونی نیستم آهوی او شیر افگن ست

شادم که شد از داغها در سینه ام سوراخها
نبض حکیمت دیده ام خونش بطغیان مائل ست
خوشم که سوخت دو کون از غمت و زان خوشتر

چشم دل و جان روز و شب دیدنش پر روزن ست
کاو دیدن گدای جان بر غمزهٔ نشترزن ست فرد
کر کس چو داغ دل پر فن از غمت کم سوخت

سے آبی زده بر آتش او گریهٔ معشوق
زنجیر به از زلف تو دیوانه به از من رباعی
از بهر خدا هیچ عمل ضائع نیست
او بی اختیار متبسم گردیده برخواند رباعی درود
باغس بهر جا که گر آیند بدست
میدان بیقین که سرکشی کم میداشت

خاکستر پر سوخته پروانه به از من
با ذات بهر صفت گر آیند خوش ست
در خلد ز هر در که در آیند خوش ست
از خلد ز هر در که بر آیند بدست
در هاویه هر طور در آیند بدست رباعی
از سجدهٔ هیچ شے نمیکرد ابا

در سلسلهٔ عشق نبود ست و نباشد
نغمه بهر آهنگ سرایند خوش ست
خاکی از شنیدن این حرفهای بیباکی
در کبر هر انچه می نمایند بدست
گر طبع نه از اهل ادب رم میداشت
گر شیطان صحبتے با آدم میداشت

از شنیدن این گفتگو آن ناری تندخو گرم بیان گردیده گفت که ای خاکی راست میگوئی گه از مصاحبت خاکیان

رشتهٔ تسبیح زناریم ما | و بی شبهه من و تو در میان دستهای قدرت او بسان تیغ و آئینه رسیده حقیقت

و کیفیت جلال و جمال او را بر همگنان پیدا و عیان گردانیده ایم رباعی

نقد دو جهان جنس دکان من و تست
رباعی چون جملهٔ راهِ کاروان من و تست
کاریست که در پرده میان من و تست رباعی
بنشسته و جز شمع کسی پیشش نیست
وی شعله ببال روزگار من و تست
رباعی خاکی من و تو نمونهٔ پرگاریم
تا آخر کار سر بهم باز آریم فرد
ے تا جمالی و جلالی زهم اندوخته اند
جامهٔ ما نه باندازهٔ ما دوخته اند ے
از امتداد هجران شادم که میتوان کرد
بیرون زگمان همه داریم یقینی ے
بهار عالم حسنش دل و جان تازه میدارد
این غمکده را بدر دان شمع نیست
با خلق در عیش و طرب با من آدم اندر غضب
با دیگران شگفته و با ما گرفته است

در رشک ز عیش و عشرتِ یکدگریم
هر جا که سیاهی ست از آن من و تست
خوش باش ای یار وقت سوز من و تست
پروانه بیا که روز روز من و تست رباعی
ای دل برخیز تا ز دنیا برویم
سر گرچه دو کرده ایم یک تن داریم
ما رفیقان بنگر آئینهٔ یکدگریم
این دو شمع ست که از یکدگر افروخته اند
پرخون دلیست ما را صد پاره از جدائی
بیگانه وار با او آغاز آشنائی
رقیب ما و تو در سوختن شریک هم ایم
برنگ ارباب صورت ما هم اصحاب معنی را
آه من و تست محفل آرای سپهر
تا کی فروشد زبانی و لب یکجا شکر یکجا نمک

هر حرف که هست داستان من و تست
زین ناز و نیازی که میان من و تست
پس پردهٔ من مدار که هر جرم که رفت
امشب که رخش خانه فروز من و تست
ای خاک بنال ناله کار من و تست
دهری ست که زندگیش عار من و تست
بر نقطه دوانیم کنون دائره وار
تا نمائیم بهم صورت حیرانی خویش
ما فرو رفتهٔ بحر غم بے پایانیم
ما حاصلی که داریم این بود از آشنائی
ے ما را نه سر جهر بکس نی دل کینی
ترا تجلی و ما را نقاب می سوزد ے
رباعی غیر از دل گرم در جهان شمعی نیست
جز تیر بخانهٔ کمان شمعی نیست فرد
فرد خون شد دلم ز غصه که آن غنچهٔ امید

و هم من و تو ایم که شمع محفل و نقل مجلس آن سلطان گردیده گرمی آتش اشتیاق

و سوزش نار فراق بدل پروانگان مشتاق و حلاوت شیرینی جمال و کمال بحلاوت طلبان وصال می رسانیم ے

همان جویای قربم گرچه می سوزد پر و بالم
زلف و درازِ عمر دراز آفریده اند
میاد در خاطرش ای رحم و رنجم را مکن ضائع
آب حیات من شده این نه هر عادتی فرد
نی امیدم از بهارست و نه بیمم از خزان

اگر بر حال من رحم آید او را وای بر حالم
شمیم و خوانده ایم خط سرنوشت خویش
که خونها مخورم تا بر سر بیداد می آید ے
آسمان را خبر از لذت نومیدی نیست
منکه میدانم گل رعنا زبان و سوزاست ے

ے چشم درازِ مستیِ ناز آفریده اند
ما را برای سوز و گداز آفریده اند فرد
بر من چه رحمت ست ز جور زیادتی
ورنه پیش از همه کس کام دل من میداد فرد
ز هستی بگذر و بسیاری کم را تماشا کن

نشان مستی صافم همین بس	که غیر از دُرد در ساغر ندارم
اگر خواهم بسنجم ذو فنون را	کسی سنگین تر از اخگر ندارم
توانم خویشتن را جوهری گفت	بنازم اشک بیجوهر ندارم

و بعد این مقال بحال خاکی پر ملال متوجه گردیده گفت

که ای یار ستوده خصال آن جماعت نادان که بحضور آن چنان ملک غیور که بحقیقت بی پروا و بی همتاست بپیش سوای او خم گردیده اند بهرهٔ از صداقت و راستی و آشنائی از عالم عشق و دوستی ندارند و آمی خاکی تو هم اینقدر نمی فهمی که آن حرکت و بی استقامتی آنها بجناب سلطان هم ناپسند گردیده است چنانچه از ان روز آنها را از چشم خویش افگنده است یعنی که از دیدار خود محروم کرده و ترا برگزیده نظر التفات ظاهر را بحال تو کشوده آنهمه نقصان کثافت را از ذات تو زائل نموده بدر کمال گردانیده است و نگاه مرحمت باطن را بحال من گماشته مرا از مهر خویش سراپا برنگ مهر گرم ساخته است ع

عاشق اندر دیر رهبانست و در مسجد امام
کفر و دین نیست گر آلودهٔ ایمان نه شود
رو شیوهٔ بندگی زناری آموز
مست عشقم بر سر شیخ و برهمن میزنم
ابروی بتی قبلهٔ خود ساخته ام
مگر سر سر این دیگر و آن دیگری دارد ع
کفر و دین را برآزیاد که این فتنه گران
بر سر من در میان سبحه و زنار جنگ ع
چه رنجشی عشقی با من آن جفا جو کرد
که هر چه گفتم و کردم بخاطرش بارست ع
کینه می ورزند با حسرت کشان دور گرد
سر بر قدمش اگر نهم سهل بود
چو می بیند خرابم سوی آن پرفن نمی بیند
در آتشم بنشان و بدشمنان منمای
از بهر چه اندیشهٔ آینده کنم

هر که با عشق آشنا شد هیچ جا بیکار نیست
رباعی خاکی سخن از کعبه و از دیر مکن
یک قبله گزین و سجدهٔ غیر مکن
رباعی برچیده دلم بساط ایمانی را
بر طاق نهاده ام مسلمانی را ع
جناب عشق را نازم که در هر کشوری دیدم
در بد آموزی دل مصلحت اندیش هم اند
نه ملامت گر کفرم نه تعصب کش دین
کرامت زهره که ثابت کند گناه که بود ع
سرو و قمری هر دو حیران از قد یار من اند
بخشد انصافی خدا پهلو نشینان ورا
خواهی که بدانی بیقین دوزخ را
نمیگردد ز من غافل که سوی من نمی بیند ع
رباعی عالم همه پر ز معنی بکر منست
در فکر من ست آنکه در فکر منست

ع پاک کن گرد شک از چهره و در بتکده باش
در وادی شک چو گمرهان سیر مکن
فرد از رهم بردار سنگ کعبه و بتخانه را
کج باخته ام نرد خدادانی را
برهمن را بود زنار بند و سبحه زاهد را
کتابی جبرئیلی منبری پیغمبری دارد ع
ع صلح کردم آنچنان با مومن و کافر که مست
خنده ها بر جدل شیخ و برهمن دارم ع
یقین که رفتنم از خدمتش چه ناچارست
از که نالم بنده و آزاد اغیار من اند ع
رباعی جانم بفدای آنکه او اهل بود
دوزخ بیقین صحبت نااهل بود ع
محبت ست و همین غیرتی برای خدا
تسبیح ملک زمزمهٔ ذکر من ست
پس درین روز و شب دو رهٔ من و تست که

دیگر مخلوقان و مصاحبان را برنگ ستارگان ناپیدا و بی اعتبار ساخته ایم ع کفر و دین بر گردن ما بسته اند

ع طبیبا دست بر من می نهی دست تو میسوزد
چه می پرسی ز احوال درون این ست بیرونم

همینکه آن حکیم ازان بیمار سلیم این سخن را شنید گرم تر گردیده بقسمی که شعله بخس در پیچد او را ببر در کشید و تعظیم تام بر سر و دوشش بر آورده گفت که ای خاکی ببین که حالا من ترا بر سر خود می نشانم و این قدر تعظیم تو بجا می آرم

ع از مذهب و مشربم چه پرسی
رخت هفتاد و دو ملت را بآب افگنده ایم

ما معتقدان اختلاطیم ع
مشرب ما دوستی و مذهب ما عاشقی ست

در دران روز که به پیش آن سلطان عاشق سوز ترا سجده نکردم و جهش آن بود که من
مرضی شناسم و آن سلطان را بسیار غیور میدانم ع
سر یاری ندارد ورنه زین پیش
گناه من شفاعت خواه من بود

ع از هر چه غیر دوست چرا نگذریم ما
گر خود همه ذوق طلب او ست حرامست
ع از رشک که سوزم که نهان کشتن ما
نمک پروردهٔ نازویم آئین او دارم ع
روشن دلان که سینه بجوهر جلا دهند
چون شمع گل بقاتل تیغ آزما دهند

کافر برای سجدهٔ بت از خدا گذشت ع
ع نخر دیار گر اخلاق مرا معذور ست
در هیچ دلی نیست که جایش نتوان یافت ع
بهر خورشید بتعظیم نخیزد از جا
خاشاک را چو گل بسر خویش جا دهند
بد طینتی اگر سپرد راه نخوت

در مذهب ما هر چه بجز دوست حرامست
که کساد ست دکان جنس فراوان شده است
مرنج از من اگر سر میکشم گاهی ز فرمانش
شبنمی را که بخاطر گذرد تمکینش غزل
رنگینی و فاست کار سر گذشتگان
خوبان ز کف عنان تحمل چرا دهند

آین بگفت و بجانب حاضر و غائب خود متوجه گردیده بی اختیار قطرات اشک ندامت چکانیده برخواند فرد

شکایت از تو جفا جو کجا برم چه کنم
گفتی که بزن تیر و بریدی شستم
ما سخن در کنه خویشش نداریم ولی
اگر ثواب ندارم مرا گناهی نیست
این ترک نیاز من با و از من نیست
آئینهٔ خود انفس و آفاق کند

تو دادرس تو ستمگر مرا که داد دهد
بر موجب فرمانت اگر زانکه نیم
انچه خود کرده هم از جانب ما میدانند
رباعی معشوق بعاشق چو نظر باز کند
آئینه بحسن او با و ناز کند رباعی
یعنی عاشق اگر شناسد معشوق

رباعی گفتی که بکن کار و ببستی دستم
بر وفق ارادهٔ تو باری هستم فرد
فرد چو خیر و شر نه بدست منست یکسر مو
عاشق بهمان شیوه ازان ناز کند
معشوق نظر بچشم عشاق کند
حاشا که با و تغافل اطلاق کند

ع رخ دلفروزش که ماه تمام ست
گناه مرا عذر خواه تمام ست غزل

سری در سجدهٔ هر در ندارم
حضیضم گشته اوج از موج اشکم
گمان دارند هر کس مرحبا من

جز آن در قبلهٔ دیگر ندارم
نگویم طالع از اختر ندارم
که غیر از خود کسی دیگر ندارم

بشوق از هر که میگوئی زیادم
به تخصیص غمم در کار دائم
نه خاک کوی و نی خشت سر کوی

بصبر از خود کسی کمتر ندارم
برات عیش در دفتر ندارم
سر بالین تن بستر ندارم

به تدبیر دگر از خواب غفلت بر نمی خیزم | ز هم پاشیدن اعضا مگر باشد گلاب من | تهی از خود شدن خاکی به همغزی کشید آخر
درین دریا پر از خود بود چون گوهر حباب من

غزل

یک اهل دل اندرین زمان نیست | یک پیکر آدمی نشان نیست
یک دُر که سزد خزانه را | در مخزن آخر الزمان نیست
یک حرف زبان گرد بادم | اندازهٔ گوش این و آن نیست
این تن که تو دیدهٔ همان ست | وان دل که شنیدهٔ همان نیست
خاک بر سر میکنم از روزگار ما مپرس | گرد بادیم از عروج اعتبار ما مپرس
ے گرد باد آسا عروج دولت خاکی بیاب | میشود بر باد رفتن خیمهٔ ما را طناب

رباعی

طوفان ندامتی بخود افزودم | صد دست افسوس چو مژگان سودم
الحال من آن نیم که تو می بینی | زین بیشترک هر آنچه بودم بودم

قطعه

کهتر و مهتر و وضیع و شریف | همه از روزگار رنجورند
دوستان گرد دوستان نرسند | اندرین روزگار معذوراند

فرد دگر خاکی ز احوال گرفتاران که می پرسد | بحال خود گرفتارند صیادان ز بیدامی

غزل

دل من همیداد روزی گوائی | که باشد مرا از تو روز جدائی
بی هرچه خواهد رسیدن بمردم | بران هر زمانی دهد دل گوائی
جدائی گمان برده بودم ولیکن | نه چندانکه یکسو نهی آشنائی
بدین زودی از من چنین سیر گشتی | عزیزا بدین زود سیری چرائی
که دانست کز تو مرا دید باید | بچندان وفا این همه بیوفائی
دریغا دریغا که آگه نبودم | که تو بیوفا در وفا تا کجائی

وگفت که ای دانا حکیم این بیچاره خاکی سقیم آزاری و مرضی بظاهر ندارد لیکن بدرد دل مبتلا گردیده است یعنی که در خواب بمعامله رسیده است که به بیش هر که اظهار مینماید حقیقت آنرا نمی فهمد و تعبیرش نمی گوید

ے راز دل من شنفتنی نیست | این سر خدا است گفتنی نیست
ے حرف میان یار ز مردم نهان خوش ست | این گفتگو اگر نبود در میان خوش ست
ے خبر تمه رود هر ز خود بینی | طفل آئینه دیده را مانم
بی بحالم نبرد هیچ کسے | خبر ناشنیده را مانم

غزل

دوستان چند کنم ناله ز بیماری دل | کس گرفتار مبادا بگرفتاری دل
گوش بر سینهٔ من نه بشنو زاری دل | ای که بر زاری دل می کنی انکار بیا
کوی او منزل لهاست کسی چون گذرد | که نیاید بزمین پای ز بسیاری دل
مدت هجر ز حد میگذرد وصل کجاست | که درین واقعهٔ صعب کند یاری دل
خوانده ام قصهٔ عشاق بسی نیست درو | جز جفا کاری دلدار و وفاداری دل
گر تو جهلش ز رسم در طلبش نیز خوش ست | نیست مقصود دگر جز طلبگاری دل

رباعی

دردی داریم و سینهٔ بریانی | عشقی داریم و دیدهٔ گریانی
عشقی و چه عشق عشق عالم سوزی | دردی و چه درد دردبی درمانی

رباعی

از بهر دوا منت دونان کردن | بهتر بود آن درد ز درمان کردن
از نبض و ز خم حال چو پیدا گردد | مشکل ز طبیب درد پنهان کردن

ے جوهر خود تیغ عریان را نهفتن رسم نیست | عشق بالادست خود فاش ست گفتن رسم نیست
گرچه خاموش ست با چندین زبان گویاست سیل | گفتن راز جنون منع و نهفتن رسم نیست

[illegible] خواهی فهمید که بدرد تو قسمی که من خواهم رسید و بمعالجه خواهم کوشید هیچ طبیبی بدان گونه سعی [illegible] الا که تو بمنزلت قرب بمهر رسیدهٔ و باد نخوت در سر در آوردهٔ بسان ذره بهوای دیگر پروازداری کی بجانب

[illegible] رباعی

رباعی

خاکی بچه عالم آشنائی که نهٔ
هم اوج سپهر خضری هست ترا
بادی که برابری بجان همچو نفس

با اینهمه شهرت چه بلائی که نهٔ
هم پستی خاک اغبری هست ترا
ناری که همین دلم بسوزی بهوس

عمریست بهر دشت و درت میجویم
تو آینه دار صورت نیک و بدی
آبی که بتو زنده توان بودن و بس

رباعی

انسانی اگر پایه ازین افزون نیست
چیزی دیگر چگونه یابی چون نیست

رباعی
خاکی لب خشک تو ز چشم تر کیست
کامروز زرخت تازه ز خاکستر کیست

فرد
ای من ز نهیب هجر پرورده دو چشم
تو از پی دید غم کی کرده دو چشم
چون دشمن تو با غمت او تو منم
تحت پیش من عزیز همچو دنیا پیش خلق
در روشنی شب صورتهای فانوس خیال
در حقیقت با خبر از مدعائی هم نئیم
ما که امروز گران جان جهانیم آنیم

داکرد بخود که از تو کس بیرون نیست
جدا از خود چه میخواهی تو هم کرده نجورت
این مستی و بیهوشیت از ساغر کیست
خاکی از طرز تو پیداست که عاشق شدهٔ
وز موج سرشک بر سر آورده دو چشم

رباعی
هر عارضهٔ که عارض تن باشد
زان رو گویم نصیب دشمن باشد

ع زجهانیان ندارم بکسی جز از تو الفت
گرچه یک جائیم اما آشنائی هم نئیم

ع ما همانیم که پیش تو مکرم بودیم
که سبک روح تر از عیسی مریم بودیم

[illegible] تا صبح موسم ازان گرم اختلاطی و تیز زبانی آن نازنین سراپا گداخته قطرات اشک از چشم ریزان ساخته برخواند فرد

چون شعله سراپا ز طلا باده پوشی فرد
قدر پرسش غیر از انده جدائی بتر است
ببین که بارگاه لیلی چگونه مجنون ساخت
درین محفل ندارد هیچکس چون گرمی الفت
همان خاکم اگر آرام گیرد اضطراب من
بغیر از نفی خود اثبات عشرت مشکل است اینجا

گرمی اهل نفاق از سینه صافانست بیش
کاش یارا بگدازند بدرد دل خویش

ع براحت تهمتی دارم ز احوالم چه می‌پرسی
مگر در بیکسی بر اخگری چسپد کباب من
ندانم با کدامی ذره سنجم هستی خود را
کتانم پنبه گردد تا ببالد ماهتاب من

[illegible] گرم که آتش بدلم زد
[illegible] بچسپ بدنامی شود
[illegible] نیست شیوهٔ عاشق
[illegible] ب من
[illegible] ذوق فنا [illegible]
[illegible] بسیار بیش آمد حساب من

بار عشق تو می بریم بخاک | شرط یاری ست بردباریها
خاکی از گرد چهره پاک مکن | مرده از دست خاکساریها

فرد بسر کوی تو هرگاه رسم گریه کنان | خنده برآمدن بی سبب خویش کنم
یک جلوه ازان حسن دل آرا بنمای | آن حرف که خواندنی ست در دل بنگار
رباعی یارب ره وصل آشکارا بنمای | وان نقش که دیدنی ست ما را بنمای

دبی اختیار چندان زار زار بنالید و آه و ناله میکشید که فریاد و فغانش تا بسمع قبول آن سمیع بصیر می رسید

نالید چنانکه دل ستانش | بشنید دران جهان فغانش
و چون آواز آن نالهای حزین بگوش آن شاه عرش نشین

میرسید پری محرم خلوت را مخاطب ساخته میفرمود که ای محرم راز بگوش من سمیع از شنیدن این ناله و آواز راحتی و لذتی
می آید که از هیچ نغمه و مزامیر حاصل نمیشود و در جواب آن مصاحب مرضی دان بعرض میرسانید که ای سلطان قدر دان این نوا
و آهنگ دلخراش از پردۂ عشاق سنجیده لهذا اینهمه اثر و کیفیت می انگیزد و پس کجا شور این کاسه سر و نوای این پوست تراز آواز
دائرۂ خشک و طنبور ابتری آمیزد و شنیدن آوازاینچنین نغمه و ساز بغیر از تو زخمه زن و لنواز کرا میسر آید و سوای تو کیفیت
ناز کی و لطف این پرده و حقیقت درد و ماهیت انداز این ساز نیاز هیچکس نمیداند رباعی

غارت شده طاقت و دل و دین کسی | تمکین کسی فدای تمکین کسی
در جلوه گه نوای این گریۂ شور | پهلو زده با خندۂ شیرین کسی

سلطان با صغای این سخنان روزی متبسم گردیده فرمود که ای محرم راز دیدی که من بچه آئین و انداز جمال خود را به پیش
بندۂ خاکی خویش عیان ساختم و هم کمال و حال خود را چه قدر از دیده و دانش او پنهان داشتم محرم خلوت بطرز مزاح و خوش
طبعی جرأت نموده گفت که ای شهریار تو بحقیقت طرفه نگاری و عجب عیار و مکاری که دل بیدلان را ربودن و هم خویشتن را
نمودن و هم ننمودن بسیار خوب میدانی آن محبوب سلیم در جواب آن ندیم فرمود که من بخلیفة الله‌ام لهذا بموجب سنة الله
عمل میکنم و بحکم تَخَلَّقُوا بِاَخْلَاقِ اللهِ میگرایم که او سبحانه در کلام قدیم خود را خَیْرُ الْمَاکِرِیْن می فرماید و برخواند رباعی

ایدل چه بلندی و چه پستی بنمای | مخموری و محو ساز و مستی بنمای
گر نسبت حق رعایت تحقیقی هست | خود را بکسی چنانکه هستی منمای

القصه شبی بدستور معمول آن خاکی با دل برنگ گرد باد در حالت شورش دل از آمده بگرد کوشک میگردید و این نوا میکشید غزل

زبس گرد وحشت گرفتست تنگم | بهر یک پا چو شمع استاده است رنگم | ولی دارم آزادی که امکان ندارد
زمینا چو دست پری زیر سنگم | دلم کارگاهی چه میناست خانه | جرس بسته عبرت بدوش ترنگم
بتحقیق رو کردم از وهم هستی | بکیفیت می رسانید بنگم | که یکایک از رنگ آمیزی چرخ بوقلمون

آن حکیم ذوفنون دو چارش گردیده بدل گرمی تمام با او ملاقات کرده پرسید که ای خاکی من درین روزها شنیده‌ام که تو کسل
مزاج داری و سودائی بهم رسانیده لیس چرا این رجوع نمی نمائی و از چه راه حقیقت خود را نمیگوئی که من یار دیرینه و واقف

بود نظرا کشیده در خلوت خاص غزل | روی تو کس ندید و هزاران رقیب هست | در غنچه هنوز صدت عندلیب هست
هر چند دورم از تو که دور از تو کس مباد | لیکن امید وصل توام عنقریب هست | عاشق که شد که یار بحالش نظر نکرد
ای خواجه درد نیست وگرنه طبیب هست | فریاد خاکی اینهمه آخر بهرزه نیست | هم قصهٔ عجیب و حدیث غریب هست

خوش دل گردیدن شاه عرش نشین از شنیدن نالهای پر درد خاکی حزین و ملاقی شدن آن حکیم هوشیار بدان خاکی بیمار و باهمگر تکلم نمودن آنها بعجب حالِ عُجب و جلال و طرفه کیفیت نیاز و جمال و بیان آنکه به نزد بعضی جهلا افعال آلهی بغرض اند و به پیش همه عرفا معلل به غرض نه اند بلکه بر طبق حکمت آن حکیم و بموجب مقتضای اسمای حسنای او یند و هم ظاهر گردیدن حقیقت نسبت و معیت آدمی و کیفیت قرب و منزلت عزازیلی بمثلهای وافی و کافی و تحقیق آنکه جناب خاتم الرسالة صلی الله تعالی علیه وسلم مرتبهٔ قرب فردیت دارد و حضرت آدم علیه السلام را مناسبت بمقام مرتبهٔ روح اول مینماید و هم عزازیل درین پایه باو مقابله و شرکت پیدا می آرد و هم تجویز کردن آن حکیم برای آن سقیم ادویهٔ ممنوعهٔ شهریار و ابا آوردن او از آن کار

چنین گویند که اگرچه آن خاکی را خبر و آگاهی از نام و نشان آن دلستان نبود لیکن در اکثر اوقات بیخواست او را کشش دل و نگرانی خاطر بجانب عرش آن ملک پیدا می شد چنانچه وقت اخیر شب چون کوچه و برزن از آمد و رفت مردوزن خالی میگردید بحالت وحشت بسان دیوانگان و مجذوبان از خانهٔ خود برون دویده بگرد اگرد کوشک آن سلطان تصدق می گشت ؎

سیه روزی که شبها گرد کوی یار میگردد | برنگ سایه بر گرد سر دیوار می گردد

دیگر بیقراری در آمده بیدریغ سینه کوبی نموده چنین ناله و فریاد میکشید که انچه نموده بودی باز نما یا جان ناکارهٔ این خاکی را از تنش در ربا و باین چنین سخنها دل غم اندود خود را خالی مینمود غزل

بسودای هوس عمری درین بازار گردیدم | کنون گرد سرم گردان که من بسیار گردیدم
بهر جا موج می پیچد بخود گرداب میگردد | عنان از هر چه گرداندم بگرد یار گردیدم
فلک آخر بجرم دل فگند از محفل خویشم | گهر گل کردم و بر طبع دریا بار گردیدم

غزل

منم و عشق و بیقراریها | دمبدم نالها و زاریها
تا امیدم مکن ز نیم نگه | گر تو دارم امیدواریها

از میان آب و خاک سر می کشید به تر زبانی به پیش آن یاران همزبان بدین چنین سخنان ترنم می نمود شعر

درد سر دوستان آه و فغان منست — کاهش جان طبیب و درد نهان منست

گرد زلف و چشم یارا حوال خاکی اینچنین — شب پریشان حال و روزانه در بغل افتاده ام

غزل برای خاطرم غم آفریدند — طفیل چشم من نم آفریدند

گهر موج آورد آئینه گوهر — دلی بی آرزو کم آفریدند

کف خاکی که بر بادش توان داد — بخون گل کرده آدم آفریدند

چسان تابم سر از فرمان تسلیم — که چون ابرو یکم از خم آفریدند

دلم خاکی ندارد چاره از داغ — نگین را بهر خاتم آفریدند

چو صبح آنجا که من پرداز دارم — قفس با بال توام آفریدند

جهان خونریز مینا دست هشدار — سه سال از محرم آفریدند

اگر عالم برای خویش پیداست — برای خود مرا هم آفریدند

چو ماه نو خمشم صنع سجودم — ز پیشانی مستدم آفریدند

غزل

آن دل که فارغ است ز غم در جهان کجاست — در خاکدان دهر دل شادمان کجاست

در دار و گیر فتنهٔ دوران نشسته ایم — داری خبر بگوی که دار الامان کجاست

آن دارد آن نگار که انست هر چه هست — آنرا طلب کنید حریفان که آن کجاست

رباعی عمری ست بفهم مدعا حیرانم — طفل مجبور این دبیرستانم

چون شمع به پیش نظرم هوا ای ست — می بینم و گریه میکنم میخوانم رباعی

عاشق که غم از جان خرابش نرود — تا جان بود از تن تب و تابش نرود

خاصیت سیماب بود عاشق را — تا کشته نگردد اضطرابش نرود

فرد کردیم بیقراری سیماب را علاج — اما نیافتیم علاج قرار دل

غرض که از اثر نفس گیرای آن خاکی که بیشتر اوقات در وصف آن جمال با کمال جاری میبود اکثر خاکیان و بعضی جنیان نیز محبت و شوق دیدن آن جمیل ناپیدا پیدا شده بود چنانچه اکثرها به پیش رسیده حرفهای عشق افزای او را شنیده از نسبت حضور و کیفیت جذب معشوق نادیده تعریف شنیده نیز آشنا و با خبر گردیده بودند

شعر نه تنها عشق از دیدار خیزد — بسا کین دولت از گفتار خیزد

چرا که قیمت هر کس بقدر همت اوست — فرد پامال باد آن دل که غم عشق ندارد

شد آنکه صرف طلب باقه عشق نیست — مانند گیاهی که در او خاصیتی نیست رباعی

بر مرکب عشق گر سوار آید دل — بر جمله مراد کامگار آید دل

گر دل نبود کجا وطن سازد عشق — ور عشق نباشد بچه کار آید دل

القصه چون خاکی آن یاران را همدرد و همکار خود می فهمید به پیش آنها ظاهر میکرد و اتید کرد ای یاران بی عیب ای گروه مؤمنون بالغیب دل قوی دارید که چون مرا ای سابقه [illegible] بعضی [illegible] و رحمت آن جمال با کمال نموده اند و شمارا از آنکه [illegible] شوق و محبت اینهمه یاد و حضور و بیتابی [illegible] که [illegible] میکنند بلکه البته [illegible]

رباعی [illegible] — [illegible] — چون عکس که در آئینه [illegible]

بگوشم میرسد آواز او چندان که مینالم
ندامت توام آگاهیم گل میکند خاکی
چو مژگان دست بر هم سوده ام تا چشم میمالم

یا آن جانی باستماع درد نهانی او می پرسیدند که ای خاکی معشوق دلربای تو از کدام جنس ست از گروه پریان ست یا از جماعت انسان ست تا از هر طائفهٔ که باشد ما افسون و عزائم تسخیر آن بخوانیم و مال و جان خویشتن را نثار این کار گردانیم و بهر قسمیکه میسر شود معشوق ترا بتو رسانیم آن خاکی هیچمدان گریان گردیده ظاهر میگردانید که ای دوستان آن معشوق دلستان نه از جماعت جنیان ست و نه از طائفهٔ پریان و نه از زمرهٔ انسان ست چرا که در جنیان آن جان و جرأت نیست که در ذات او فهمیده ام و نه در پریان آن پرواز و اندازست که از مردم چشم او دیده ام و نه در انس آن حسن و جمال ست که در بشرهٔ او مشاهده کرده ام

نه گل بروی تو نه نرگس بدیده میماند
نگار من بکدام آفریده میماند
گل خورروی مرا بوی بنی آدم نیست
آنچه من میطلبم در چمن عالم نیست
هر آنکه صورت او دید دل ز جان برداشت
چه صورتست که ز دل نمیتوان برداشت

یاران و دوستان ازین حرف و بیان او متعجب و حیران گردیده میگفتند که باری بگو آن دلربای تو چه نام دارد و در کدام جا مقام دارد و بچه قسم او را دیدهٔ در حالت بیداری بدو رسیدهٔ و یا از کسے تعریف او شنیدهٔ و یا در عالم خواب و خیال مشاهده کردهٔ دران وقت آن خاکی برنگ گردباد به بیتابی در آمده آه سرد از سینهٔ پر درد برکشیده میگفت که از همین سبب حیران و سرگردان و بر سر خود خاک افشانم که نام و نشان و جا و مکان او را نمیدانم و او را بی شبهه و بی تردد بچشم خویش در حالتی دیده ام که

بیت
نه آن را خواب میگویم نه بیداری نمی فهمم
کشف آن سر ماورای خواب و بیداری شدست
وان تجلی در میان نوم و در یقظه بدست

عالم مستیم بهشیاری
خواب خوش دیده ام به بیداری
جلوه زارم بعرض موهومی
همه کارم بعین بیکاری

فردی
کی ز حیرت خبر از لطف و عتابش دارم
تا بدانم که سزاوار کدام آمده ام
شده است یک قد آدم بلند حیرت من
بهر کجا که مصور کشید صورت من
چندانکه گفتیم غم با طبیبان
درمان نکردند مسکین غریبان
من درد پنهان گفتم بیاران
نه توان نهفتن درد از طبیبان

غزل
درد ما را دوا که میداند
جنس ما را بها که میداند
قدر افتادگی براه عشق
بهتر از نقش پا که میداند
با کس اظهار راز دل چه کنم
زانکه غیر از خدا که میداند
آری آگه ز گل بود بلبل
یار را به ز ما که میداند

رباعی
کس همچو من غریب و بی یار مباد
بیچاره و عاجز و گرفتار مباد
درد هجران مرا بجان آورد ست
هرجا که طبیب نیست بیمار مباد

هر کس گفتم از بیدانشی افسانهٔ خود را
فگنده بر زبان هر دهان جانانهٔ خود را

و بر عجز و ناتوانی و بیعلمی و هیچمدانی خود تاسف نموده چندان می نالید که از هستی خود بیخبر میگردید و هر یاری و مصاحبی که به پیرامونش می بود از دیدن اشک روان و ناله و فغان او در عرق انفعال تر می گردید و هوش و حواس خود را بر باد میداد و باز چون آن خاکی از ناله و فریاد بس نموده بهوش و افاقت رسیده برنگ فواره

بران بساط که شخصی نبود من بودم | و روز بروز از ان عشق جانسوز حال آن خاکی غم اندوز خراب و پریشان میگردید
چرا که از درد دوری و بیماری مهجوری بخوردن و خفتن و راحت و آرام گرفتن کم میل و رغبت می نمود بدان سبب لاغر و زار و نزار
و ناتوان و بیمار گردیده بود چون بدین حال بدربار آن ملک جن و انس حاضر میگشت آن سلطان که بحقیقت درد و درمان آن
بیچارهٔ ناتوان بود حالش را دیده مهربان تر گردیده بر یاران مقرب خود را که همدم خلوت و منبع رحمت نام داشتند مخاطب نموده
میفرمود که این بندهٔ خاکی من خیلی زار و نحیف گردیده است مگر بر کسی عاشق شده است او را بگوئید که بعلاج خود پردازد لیکن نبض
ناتوان خود را بدست آن حکیم ذو فنون نه در آرد بلکه بدیگر اطبا که طبیب جان و مسیحای روان نام دارند رجوع نماید که ما از زردی
رنگ رو و ناتوانی مو بموی او علامت بیماری عشق و درد محبت معلوم میفرمائیم و بدان سبب اندیشه داریم که مبادا اثر طینت او
غلبه نماید و بیماری سودا پیدا شود که آخر آن بیماری در درون منجر بجنون و وحشت میگردد و آدمی را از کار دنیوی بیکار میگرداند و در
عقل معاشش خلل می افگند رباعی

خاکی ز مسیحا نفسی جان مطلب | وز خضر وشی چشمهٔ حیوان مطلب
دردت که گمست ترسم افزون گردد | جهدی کن و از طبیب درمان مطلب

چون آن مقربان سلطانی این حکم و عنایت و مهربانی بدان خاکی رسانیدند و طبیبان
حاذق را برای تداوی او مقید و سرگرم گردانیدند آداب تفضل بجا آورده برخواند رباعی

شاها بکرم کشاده هر بند توئی | بیرون ز عبارت چه و چند توئی
این عزت من بس که منم بندهٔ تو | وین دولت من بس که خداوند توئی

رباعی
شاها دل را تو برحمت جان ده | درد همه را بصابری درمان ده
این بنده چه داند که چه میباید خواست | دانندهٔ توئی هر انچه بهتر آن ده

رباعی
بیمارم و تب در استخوانم دارد | یعنی که غم تو خسته جانم دارد
وین نادره تر که هر چه در بیماری | غیر از غم تو خوردن نانم دارد

فرد
رفتم به طبیبی که علاجم بنویسد | ننوشت دوائیکه به از درد تو باشد

فرد
شدم زرد و ضعیف از درد او با آنکه میدانم | تغافل کرده می پرسد که از درد که میکاهی

رباعی
یارب برضای خود نگهدار مرا | در وادی صدق رو بره دار مرا
زانگونه که پادشاه در سایهٔ تست | در سایهٔ لطف پادشه دار مرا

لیکن هیچ دوائی در و تاثیر نمی نمود و کدام طبیبی مرضش تشخیص نمی فرمود چون دوستان و رفیقانش از راه غمخواری حقیقت
بیماری او را می پرسیدند ظاهر می گردانید که دل مرا درد محبت رسیده است و جان من بعشق صاحب جمالی مبتلا گردیده است و
بدون دوای شربت دیدار صحت من ممکن نخواهد بود و میخواند رباعی

چشمم از پی دام او پریدست مرا | دل در قفس سینه طپیدست مرا
افتاده بچشم یار به چشم حیران | درمان حکیمم نظر رسیدست مرا

فرد
گویند که تدبیر خلاص غم خود کن | تدبیر چه سازم که بتقدیر فتادم

غزل
ز بس صرف ادب پائی عجز ست حوالم | برنگ خامه لغزشهای مژگان کرد پامالم
زاد و صبا غم چه میپرسی ز اطوارم چه میخواهی | ز حسرت میطپم جان میکنم اینست احوالم
نظرها محرم تشویشهای من نمی باشد | نهال ناله ام آنسوی عرش رنگ مینالم
ز سازم چون نفس غیر از طپش حرفی نمی بندد | چه امکان در او آسودن دل با فتادست نخالم
ز تاثیر فسونهای محبت نیستم غافل

در ذات تو باقی مانده است که تو آنرا در بیداری بیدانی و اگر در واقع آن معامله همچنان بودی که تو میگوئی درین خانه کما
بسیار کسانیم میبایستی که آن معامله را بچشم ظاهر خویش نیز میدیدیم آن خاکی حیران گفت که ای خواهر تو هم این سخن راست
و معقول میگوئی لیکن من نامعقول صادق همین یقین دارم که آن معامله و دیدار را بهمین حالت بیداری از همین دیده
دیده ام فاما برای ثبوت این دعوی بردیگری دلیل و برهان نیایم و برخواند ؎

که خلل در صف جمعیت مژگان کردیم / نتوان کرد بعرض و جهان تنگ لباس
؎ در نظر نامد که از دل چون گذشت / تیر مژگان را مگر بال و پری ست
جامهای قمریان خاکستری ست / یار در چشم امیدم کرده خواب
کشته بینندم و قاتل نشناسند که کیست / کان خدنگ از نظر خلق نهان می آید

دیده را باز بدیدار که حیران کردیم
چشم بندی که باین پیکر عریان کردیم
نیست گر عشق آتش سوزان چرا
طالع بیدار من دریا دری ست فرد

از شنیدن این فال آن پری
صاحب جمال که واقف از سر حال بود نیز متاثر گردیده برخواند غزل

پریشانی ست مشت خاک را سر برهوا کردن / می مینای آگاهی فنا کیفیت ست اینجا
رهائی نیست روشن طینتان را از سیه بختی / که نور و سایه نتوان به تیغ از هم جدا کردن
چو حیرت بایدت در خانهٔ آئینه جا کردن / گداز یاس بارم لکن تکلیف اظهارم

درین محفل ندارد مین راحت چشم وا کردن
به بنیاد خود آتش زد شرار از چشم وا کردن
مقام عافیت جز آستان دل نمیباشد
سپندم سرمه ست و سرمه نتواند صدا کردن

بار هی آن بیچاره خاکی بقیهٔ آن شب بعجب گریه و زاری و طرفه تفکر و بیقراری بآخر رسانید و ازان باز مدام کار آن ناکام
نالیدن و از درد نایافت فریاد کشیدن بود و دران حال باین چنین اقوال نوحه و زاری می نمود ؎

یک قطره خون و صد غم و محنت دل من ست / یک دیدن و هزار بلا حاصل من ست
بهر عضو دردی و گفتن ندارم غزل / می سوزم و بگریه شبی روز میکنم
زین اشک آتشین که چو سیماب میرود / تقلید شمع انجمن افروز میکنم
چون یاد آن خدنگ جگر دوز میکنم / غزل چو بوی گل بنظرها نقاب نگشودم
هزار خلد طرب داشت وضع نادیدن / جها کشود بروی‌ام چو دیده بگشودم
همان تبسم خود می کند نمک سودم / برنگ سایه ز جمعیتم مگوی و مپرس
هوس بطاعت سعی از دماغ میخواهد / ز یاس دست و دلی داشتم بهم سودم
چو عمر رفته سراسر زیان بی سودم / ز عرض جسم که ننگ شعور هستی بود
خیال هیچ دو روزی غنیمت سود است / باین متاع که در پیش و هم موجودم

فرد چو طفل مریضم به مهد زمانه
چون شمع گریهای گلوسوز میکنم
هر موز بیم بر تن من تیغ می شود
بهار آینه پرداخت لیک نه نمودم
چو زخم صبح ندارم لب شکایت غیر
گذشت عمر بخواب و دمی نیاسودم
ز زندگی چه نشاط آرزو کنم یارب
بغیر خاک دگر بر عدم چه افزودم
تو خواه شخص عدم گوی و خواه خاکی گیر

همان محرم خلوت را بحضور پرنور طلبیده فرمود که حالا برین بیخبر آن بیهوشی نیز افزوده باز بهمان دستور بهمان مکانش رسانید و بنزدیکش حاضر خواهی بود و هرگز ازین کار او را هوشیار نخواهی گردانید و هم هیچ احدی را برین سر آگاهی نخواهی بخشید
القصه آن پری بعمل هوش بری پرداخته آن آدمی زاد را بسان پری شیشه بند ساخته بخانهٔ خود آورده بجایش انداخت و باز همان افسون هوش آور را بر او دمیده خود نیز بنزدیکش درازی کشیده بخواب ساخته پرداخت همینکه از اثر آن عمل کیفیت بیهوشی از دماغ آن خاکی خفتهٔ دل بیدار زائل گردید باز بتمنای دیدار چشم بگشود دید که همان خانهٔ خواهر خود افتاده ام و ازان تماشای دیده اثری و نشانی نمی نماید سراسیمه و پریشان گردیده نعرهای برکشید و از جا برجهید و برنگ مرغ بسمل برزمین طپید و بکیفیت حال درآمده بقسمی گریه و زاری نمود که هر که درانجا بود بگریه پرداخته بود هرچند که هیچ یکی را باعث آن درد و زاری معلوم نبود باری دران وقت آن محرم خلوت بشفقت و محبت او را ببر درکشیده مانع از بیتابی گشته پرسید که ای برادر بجان برابر چه خبرداری و چرا اینهمه بیقراری و خرابی مینمائی مگر درین وقت خوابی دیده که بدان ترسیدهٔ و لرزیدهٔ گفت ای خواهر مرا چیزی نموده اند که بی اختیار صبر و قرار از من ربوده اند و من آن تماشای جمال بخواب و خیال ندیده ام بلکه بدین چشم و همین حال افاقت مشاهده نموده ام یعنی طرفه مکان نورانی دیده ام که تمام در و دیوار او مکلل بدر و جواهر آبدار است و هر سنگ و خشت آن منزل از سیم و زر برنگ دیدهٔ و دل مصفا و بی رنگار است و دران میان بستان جان بر صدر مسند درخشان نشسته یک نگار گلعذار است که از رنگ و بوی آن لاله جگر خون و گل دل فگار است و گلشن تن نظارگی مانند گلخن آتش زار است و از ادا و غمزهٔ او عندلیب دل نالان و بلبل چشم اشکبار است و طوطی زبان و قمری گلو در فریاد و آزار است و دیگر شرح کیفیت آن مکان و وصف حقیقت جمال برکمال آن جان جان ازین خاکی هیچمدان که زبان مقال او لال و ذره ذره وجودش کوفته و پامال آن کیفیت و حال گردیده است و دیده و دل و دماغش ازان جمال مسلوب الاحوال شده خیلی متعذر و محال مینماید و الحق که از صفات و ذات فانی کثیف و حادث کجا کیفیت و حقیقت باقی لطیف قدیم ببیان می آید

فرد
چون شمع نظر بهر چه وامیکردم
وان کام و دهان و لب و دندان بگزید
در حیرتم که سر بکجایش فدا کنم

رباعی
شب حسرت دیدار عجب سامان داشت
هر چشم هزار چشم در مژگان داشت
میگفت چنانکه می توانست شنید
از بس گرفته شوق سراپای او مرا

گرشش جهتم آینها طوفان داشت

رباعی
چون صورت خویشتن در آینه دید
بس جان بلب آمد که بدین لب نرسید

همینکه پری واقف حال ازان خاکی پریشان حال این قال شنید و آن کیفیت و حال دید در جوابش گفت که ای برادر عزیز و افسر تمیز این ملک دیار مسکن دیوان و جنیه مردم آزار است شاید که در خواب آسیب پری بتو رسیده باشد که تا این وقت همان کیفیت آن خواب و خیال

مشرف گردیدن خاکی بخت‌یار بتجلی دیدار آن ملک ستار و حیران و پریشان شدن او در تحقیق آن اسرار و نزار و نزار گشتن آن بندهٔ بی اختیار در ان کار

آورده اند که آن پری محرم خلوت بآن غلام خاکی عقد اخوت بسته سر رشتهٔ دوستی و محبت را فیما بین مستحکم کرده اکثرها اورا بخانهٔ خویش مهمان میداشت چنانچه شبی آن خاکی در خانه اش رسیده طعام ضیافت خورده بخواب راحت پرداخته بود دران وقت آن ملک جن و انس خویشتن را از پرند کبریائی و ردای عظمت برآورده بزیب و زینت خودنمائی درآورده بلباسی و جواهری که مرغوب طبع انسانی ست و مردم چشمش دیده است پوشیده و در بر کرده مقنعهٔ بسیار تنگ و نازک بر ابروی انداخته در حجرهٔ آئینه خانه که تمام سقف و دیوارهایش از آئینه بود نشسته و دو شاخه شمع افروخته مجمر عود را سوخته محرم خلوت را الفاظ دو افسون که یکی هوش و فراست بنی آدم می رباید و دیگری عقل و کیاست می افزاید آموخته فرمود که حالا تو بخانهٔ خود برو و این افسون را بر چند دانهٔ بنو ماش دمیده بران خاکی خوابیده پاشیده بیهوش تر گردانیده در گلیمی پیچیده بصندوقی درآورده با اشیای خود در ینجا بیار و از میان آن پرده‌ها برآورده بحضور من گذاشته باز آن افسون هوش آور را بر او دم کرده خویشتن را نیز بگوشهٔ پنهان خواهی ساخت و هیچ مقربی و مصاحبی را بطرف این مکان خلوت نخواهی گذاشت همان زمان محرم خلوت بخانهٔ خود شتافته آن بیچاره خاکی خوابیدهٔ بیخبر را بدان عمل بیهوش تر ساخته بمیان صندوقی درآورده اشیای خانه را بگوشهٔ انداخته آن متاع گرانبها را برداشته بحضور پر سرور آن خریدار صورت انسان رسانید و برنگ مرقع تصویر و اساخته آن افسون هوش آور جان بخش را برو دمیده خود هم ازان مکان پنهان گردید هنگامیکه رائحهٔ طیب آن مقام بمشام آن خاکی فرخنده کام رسید و گرمی و نرمی آن محفل و مکان ببدنش محسوس گردید چشم بکشود دید که در جائی رسیده ام که در تمام عمر خویش مثل آن مکانی ندیده ام که از شعشعان انوارش چشم خیرگی مینماید و از بوی دلربایش قریب ست که جان از تن برآید و بهر سقف و دیواری که چشم وا میشود هزاران هزار شکل خاکی بنظر می آید و بطرفی تخت عالی شان آئینه گسترده اند و بالای آن محبوب محجوب صاحب جمالی نشسته برنگ شمع و فانوس نقاب حجاب لطیفی دارد ع

چه کند پیش فروغ رخ آن ماه نقاب	پردهٔ دیده کجا مانع نور نظر ست

و نگاه لطفی نموده تبسم نمکینی میفرماید که بی اختیار جان شیرین را از تن میرباید بمجرد مشاهدهٔ آن چنان تمثال متعجب و پریشان حال گردیده از جا بر جهیده بهوشیاری تمام بر نشست اما چون نگاه غور آن خاکی باز بتکرار بدان طرف رسید و جمال باکمال آن معشوق دلربا را خوب دید برنگ نقش تصویر بیحس و بی تقریر گردید و تاب آن تجلی نیاورده بیهوش و بیخبر گشته بر زمین غلطید در آن زمان آن سلطان باشارهٔ صدای دست

چراکه از حسن و جمال خوبیها و کمال ما خبری ندارد پس ما میخواهیم که او را جمال با کمال خود نموده واله و شیفته جناب خویش گردانیم و زیاده ازین حجاب ابر صفات خود صواب نمیدانیم و الحق که محققان هست گفته ست

پری رو تاب مستوری ندارد
چو در بندی ز روزن سر برآرد

محرم خلوت چون این سخن را شنید و آنچنان مرضی ضمیر به نیاز تمام بعرض رسانید که نیر طالع و بخت آن بندهٔ خاکی تابیده و بیدار گردیده است که بخاطر مبارک چنین اراده رسیده است و الحق که این کار اظهار به پیش چشم من نیز مبارک و صواب بنماید پس همین زمان او را بحضور پر نور طلب فرمایند پرده و حجاب انوار را از پیش عرش برین بردارند باز آن شاه بنده نواز فرمود که ای پری از عیب بری ازان کار قباحت و آفت به پیش می آید و آن اینست که غنای ذاتی و کبریائی حقیقی من بدان کار اقدام نمی نماید و هم از مشاهدهٔ تجلی بی حجابانهٔ من جان از تن آن بیچارهٔ ناتوان می برآید پس تماشای جمال باکمال من که بنماید لیکن برای آن کار خطیر چندین حکمت و تدبیر بخاطر من میرسد که ازان هم حسن و جمال من باظهار می درآید و هم در غیرت و کبریائی من خلل نمی افتد و هم جان آن ناتوان نمی برآید اول خود آنست که او را حسن و جمال پری پیکران دمقربان پنهان خود نموده ازین معنی آگاه سازیم که اینها را نمونهٔ صورت خویش ساخته ایم تا بران عشق بازی نموده از نقل باصل گراید و دیگر آنکه عکس خود را در آئینهٔ دلش انداخته جمیع کمالات خویش را در مرآت ذات وصفات او منعکس ساخته از حقیقت و صورت خودش باخبر گردانیم یعنی که درمیان آفاق و انفس نمونهای تجلیات صفاتی و ظهورات اسمای خود را ابرو نموده بطرف خویش جذب فرمائیم و یا در حالت خواب و عالم مثال جمال باکمال خود را برو منکشف نمائیم و بعد ازان دران حال قوت و استقلال بخشیده در عالم وهم و خیال دائم به پیش دیدهٔ بصیرتش بی حجاب و بی پرده درآئیم و از دیدهٔ یقین دید دیگرش عطا فرمائیم محرم راز از شنیدن این سخن آن معشوق سراپا پرده و ناز بحالت عجز و نیاز درآمده بعرض رسانید که ای ملک جن و انس من هرگز معنای این عبارات و کیفیت و حقیقت ظهورات و تجلیات که بیان فرمودی نمی فهمم و حوصله و استعداد دریافتن آن ندارم این لیاقت و قابلیت در ذات همان بندهٔ خاکی تو خواهد بود که برای خاطرش این قسم خطرها بخاطر عاطر مخطور گردیده است پس از هر نوع تجلی که بحالش خواهی فرمود سعادت آن خاکی خواهد بود ع

بهر صورت که خود را می نمائی
بغایت دل فریب و دل ربائی
یقین دانم که بی تو نیستم من
ولیکن می ندانم تو کرائی
کار خود کرده عشق بنده نواز
دل محمود شد اسیر ایاز ع

باری دران زمان آن سلطان فرمود که حالا ما همین مصلحت می بینیم که تو با آن غلام خاکی ما عقد اخوت بربندی و بدین تقریب اکثر ها او را بخانهٔ خویش که دیوار بدیوار دولت خانهٔ ماست طلبیده مهمان می گرفته باشی که دران وقت هرچه مناسب حال خواهد بود ما ترا خواهیم فرمود

نفس ناله زنجیر زه همراهی ما
درجهان آینهٔ صاف که دیدست چنین
شمع هم آب شد از خجلت جانکاهی ما
هر کسی را خبر از جادهٔ پنهان نبود
همه را کار با دل افتادست
ے ترا از نکهت گل آفریدند
خانهٔ دل را ز موم و کعبه را از سنگ ساخت

پنجهٔ چاک جگر زیر سر کاهلی ست
روز دل تیره شد از آه سحرگاهی ما
بدر را روشنی طبع بلا شد آخر
دام عنقاست نشانی پی گمراهی ما
چون بنالد بخویشتن عدمم
مرا از شور بلبل آفریدند
ے گو بخت نبود سرکش دگر چرخ بکین باش

دست آن شانه درازست ز کوتاهی ما
بسکه در بزم تو داریم بصد رنگ گداز
دشمن جانی ما نیست جز آگاهی ما
ے کارها سخت مشکل افتادست
بوجودش مقابل افتادست
هر بنائی را بنوعی کرد استاد ازل
گر خواستهٔ دوست چنین ست چنین باش

ے راه حقیقت ست طریق مجاز ما　　چون آسمان نمیست نشیب و فراز ما

القصه چون اینهمه حرفهای گرم آن بی شرم بران خاکی سراپا آزرم رسید دل پر مهر او بگداز درآمده زیاده تر نرم گردید و قطرات اشک از دیدهٔ با شرم او چکید و زیاده برین جواب و سوال کردن را مناسب ندیده سکوت ورزید لیکن چون باکثرها آن زن پرفن به پیش آن خاکی میرسید و شوق و محبت و دل گرمی مودت آن ناری را ظاهر میگردانید قضارا از سبب بسیاری آمد و رفت و هم از وجه جنسیت و مناسبت خاکی را با آن زن انسی والفتی پیدا گردید که بدون تقریب جواب و سوال هم اکثرها به پیش او حاضر می بود و خاکی به نسبت دیگر جنسیان و پریان از صحبت او بیشتر محظوظ میگردید

اراده کردن آن سلطان ستار برای نمودن تجلی دیدار بدان غلام نجتیار و به خیت این کار نسبت برادری بخشیدن او را با یک مقرب خاص دربار

چنین گویند که در مدت چند روز آن خاکی را در میان آن دربار چندان قدرت و اقتدار پیدا گردید که همه جنیان و پریان کار بیشتر مصاحب آن سلطان بودند محتاج عرض و سفارش او گردیدند چنانچه روزی آن شاه بنده نواز پری محرم راز را در خلوت خاص طلبید و از کمال عنایت آن بندهٔ خاکی خود را یاد نموده بسیار تعریف حسن و جمال و خوبی و کمال او را بیان کرده در حق او بر خواند غزل

گرچه شیرین دهنان پادشهانند ولی
سر آن دانه که شد رهزن آدم با اوست

آن سیه چرده که شیرینی عالم با اوست
او سلیمان زمان ست که خاتم با اوست
خوشا عهدی که مردم آدم بی سایه را دیدند

چشم میگون لب خندان رخ خرم با اوست
خال مشکین که بر آن عارض گندم گون ست
غریب ست این زمان گر سایهٔ آدم شود پیدا

وفرمود که ای محرم خلوت ما در حق او اینهمه شفقت و مرحمت داریم لیکن او از حقیقت عشق و محبت در ذات خود اثری ندارد

از آتش اشتیاق ملاقات تو برنگ شعلهٔ جوالهٔ بیتاب گردیده بگرد و پیرامون شهر و خانهای تو سر گردانم لیکن افسوس صد هزار افسوس که تو ذرهٔ مهر و وفا در دل خود نداری هر چند خویشتن را خاکی پر خلق و مروت میگویانی غرض که چون وقت شب و هنگام خلوت آن زن صاحب جمال با آن همه زیب و زینت بر کمال به پیش آن بیچاره خاکی رسید و او از زبان گوهر بارش آنچنان حرفهای گرم مهری را شنید و در ظاهر و باطن آن میانجی را با خویشتن مناسبت و جنسیت تمام دید بی اختیار بجانبش مائل گردید و آن دم گیر افسون هوش ربای آن ذوفنون در دو کار کرد چنانچه آن زن پر فن بشفقت تمام پیش خود نشانیده بعد از حرف و کلام با عزاز و اکرام رخصت گردانید و گفت که از طرف من نیز ظاهر خواهی ساخت که در واقع من و تو خواجه تاشانیم و با همدیگر حقوق صحبتها داریم لیکن چه کنم که من بندهٔ مجبورم و حکم صحبت داشتن با تو ندارم و هم در تن ناتوان خود طاقت مواصلت تو نمی یابم بیت

نشینند هر کجا آن تند بد خو زود برخیزد	گریزان میشود در دم سپند از صحبت آتش

باری چون این جواب خاکی بدان ذوفنون رسید خیلی خوشدل گردیده انعام بسیار بدان زن بخشیده روز دیگر باز او را فرستاده پیغام داد که ای یار اگر چه آن شهریار مرا از آمدن دربار منع نموده است و ترا در ظاهر از صحبت من احتراز فرموده لیکن بسیار کارهای بیرونی را بمن حواله کرده دران مقید و سرگرم داشته است و از راه اشارهٔ باطن مرا حریص و مولع صحبت تو ساخته است پس باید که تو بموجب آن بشارت لیاقت معشوقی در ذات خود فهمیده از من گریزان مانی و من بر وفق آن اشارت نسبت عاشقی را در نفس خویش معلوم کرده بعقب تو دوان در آیم بیت

بیتو ما را خوش نباشد گر ترا بی ما خوش ست	صحبت ما و تو همچون صحبت خارست و گل

پس ای یار من هم تو که مخلوق و بندهٔ آن مختاریم بموجب مرضی و فرموده در حرکت و عمل مجبور و بی اختیاریم و ای یار خاکی ازین قدر دوری و بیباکی مرا مهجور و نا قبول آن سلطان با جمال و جلال نخواهی فهمید که او سلطان جن و انس ست نه آن که ملک یک جنس ست بدانکه من عاشق ذات اویم که برنگ پروانه به پیش تجلی جلالی او نفس خود را می سوزم و تو مگس حلاوت گیری که مزه از تجلیات صفات جمالی او می گیری و از یک تجلی جلالی او می میری و من سمندر مزاجم که در نار قهر او زنده و برقرار می مانم و آنهمه خطاب عموم او بهر کس ست و اینهمه عتاب مخصوص بمن بس ست که هیچ دون همت و کم حوصله دران طاقت شرکت با من ندارد بیت

آه من دل سوخته برباد رقیبان	با دوست که آمیخته با خار و خس آید		از سوز محبت چه خبر تیره دلان را	جانبازی پروانه کجا از مگس آید
از خشم لبش چو تلخ گوید	شیرینی از انگبین گریزد		غزل عاشق که از آن و این گریزد	دنیا چه بود ز دین گریزد
			از ترس جلالش اشک خونین	از شرم تا آستین گریزد
	زان حسن بشوی خاکیا دست		گز دیدهٔ پاک بین گریزد غزل	
خلقی آمد بره از قصهٔ گمراهی ما	نیست از شور جرس کم خبر آهی ما		گرم در راه جنون آنهمه رفتیم که سوخت	

دگر خلاف رضایش بسوی من کردی رضای من نبود بلکه آن جفای منست

باری بعد ازان سلطان آن غلام خود را بنزدیک عرش برین طلبیده گفت که ای خاکی ما ترا برگزیده باینچنین پایهٔ بلند و مرتبهٔ پاکی رسانیده ایم و از کمال حرمت و بنده نوازی بر تمام کارخانجات خویش مثل جواهرخانه و خزانه و توشکخانه و باورچیخانه وغیره سوای میخانه تصرف و اختیار بخشیده ایم پس از هر چیز بر قدر که خواهی تمتع برگیری و حظ برداری لیکن زنهار بطرف میخانه گذار نخواهی نمود و قطرهٔ ازان می شورانگیز نخواهی چشید که از اثر آن شوری و فسادی در طینت تو پیدا خواهد گردید و اینهمه علم و عرفان تو بزوال خواهد رسید بلکه بپایهٔ جهل و حیوانی رسیده خویشتن را فراموش نموده بمعرض عتاب درآمده از دولت حضور سراپا سر در راه دور و محروم خواهی گردید و دران وقت کیفیت خمار آن ترا بیمزه ساخته از عرق انفعال تر گردانیده نقصانی بآبروئی و آبی به بنیاد استقامت تو خواهد رسانید و طینت ترا بباد داده باز ازینجا باسفل السافلین خواهد کشید

رباعی

خاکی ازمی چو سرگرانِ مائی تا محرم فضلِ بیکرانِ مائی

نعمتها وقف تست از اوهام برآ آخر دو سه روز میهمانِ مائی

و دیگر ای خاکی فراموشکار زنهار که بموجب دلالت و گفتهٔ آن ناری حسد شعار عمل نخواهی نمود و هرگز آن معاند مخالف را دوست و موافق خود نخواهی فهمید و دائم از مخالطت و صحبت او گریزان و ترسان خواهی بود و اگر احیاناً با تو ملاقی گردیده دلالت کاری کند دران وقت تو غضب ما را بیاد آورده از راه باطن بجناب ما رجوع خواهی نمود و اینهمه انعام و اکرام و افضال ما را بیاد خواهی آورد که ازان عرق حیا و انفعال در تو پیدا شده اثر حرارت و اشتعال جز آن ناری را فرو خواهد نشانید و هم حرفهای فلان افسون مشهور را این عندلیب برای آن در نالهٔ خود داخل نکرد که عملی که بدون سینه بسینه از دیدن سفینه حاصل میشود چندان اثر و نتیجه نمی بخشد و اگر آن افسون را از زبان کدام ذریات آن خاکی که سینه بسینه بدو رسیده باشد اخذ خواهی نمود بکار دیو بندی جاری خواهد گردید و هم در وقت عملش از جانب آن استاد عامل تائیدی و مددی بتو خواهد رسید

ه

ای عندلیب ناله بزن گفتگو بهل طوطی نهٔ و هدهد ملک سبا نهٔ

فکری بکن بحال خود و پرفشان بزود کز دام و امدار تو آخر جدا نهٔ

غرض که آن سلطان غریب پرور بنده نواز آن غلام خاکی خود را برتری و اعزاز بخشیده داخل جماعت مقربان ساخت و روز بروز قدر و منزلت او را می افزود چون مدت بسیار برین کار سپری شد و آن غلام خاکی که کودک و طفل آن مجلس جنیان و پریان کلان سال بود بمرتبهٔ شباب و بلوغ رسید اثر آن جزو ناری که در طینتش هم مودع بود باشتعال درآمده سر برکشید و طالب کارها و خواهان مجلس و صحبت همجنس خود گردید دران زمان آن حکیم لئیم قابو یافته کدام زن بکر صاحب جمال را که از جنس آن خاکی بود ازان شهر و خانهای انسان اختیار نموده بزیب و زینت تمام وقت شب به پیشش فرستاده پیغام داد که ای خاکی بی مروت آخر من و تو خواجه تاشانیم و ایستاده و افتاده بر یک آستانیم و من همیشه دل خود را از هوای مهر تو گرم میدارم و دوام

هیچ در خدمت بتخانه نکردم تقصیر
مرا چون دوست نفرین کرد دشمن را دعا کردم
چه شد از گلشن کویت اگر چون خار بیرونم
برین خوشست که هیچو منو دشمنی دارد فرد
فرد هرگز وعده فرداهم بسوی او نمی بینم
ترفهای متصل را هم جدا خواهم نوشت

گر صنم نیست خبردار صمد میداند فرد
فرد در گلستان تو خوش آب و هوائی باشد
کسی و امان صحرا را از دست من بنگیرد فرد
بر نمیگیریم گر آید خود از دنبال ما
فریب لطف صورت خورده ام آگاه از خویش نیستم
آنقدر بیگانه خودانم که با من روز حشر

عتاب دوست با من بود از بدگوئی دشمن
لیک آن آب و هوا بهر مزاجم سم ست فرد
تو خوش بدشمنی ذوفنون ولی او هم
بعد رفتن از سر کویش چنین خواهیم رفت
ـه باجدائی بسکه خو دادم مراد از نامه ام
راه گر گردد ولی نا آشنا خواهم نوشت

باری فی الحال پریان باجلال بسان بادتند بر سرش رسیده از انجا برآوردند و از سعادت حضور دور و مهجور ساخته بعالم پریشان گردانیدند و دران زمان مقربان به پیشش خواندند ـه

تو معلم الملکوت شو که نه حریف کلام او
با هر خس و خار گردنی می افراخت
رباعی آتش که جهول خود پرستش کردند
مشتی خاکی زدند و پرستش کردند
ز حسد غمی رسی ای دنی بعروج فطرت خاکیم
وز جام غرور و کبر مستش کردند
و پریان دیگر چون آنهمه الطاف

سلطان بحال آن خاکی ناتوان مشاهده نمودند اینچنین سخنان سر فرمودند رباعی

لطفش بکهان باشد و قهرش بمهان
خورشید جهان فروز چون درتابد
روزی که عیان شود خداوند جهان
ذره شود آشکار و سیاره نهان

و دران زمان پریان از زبان آن تند سرکش اینچنین سخنان شنیدند رباعی

اشراف پریشان و دنی هست بناز
نرگس ز برهنگی سر افگنده به پیش
فریاد ز دست فلک سفله نواز
صد پیرهن حریر پوشیده پیاز

فرد ز سیر خاک و خسے باد او مخالف شد
عشق معزول و هوس صاحب منصب شده است
وقت آن بود که هر یک پی کاری برود
ساقیا جام زر اولی ست نه هر ظرف سفال
اختر گریه ز موج مژه او سبے دارد
طالب آنست که از دولت کونین رمد
فرد بلعن و طعن بهجران فگند بازم گفت

دگر نه کوی وی اول هوای دیگر داشت غزل
غیر دوری چه توان غیر مقرب شده است
روزم از رشک در ایام خطش شب شده است
دل چه افسرده ازین وسعت مشرب شده است
گرچه بیداغ تو دل سوخته کوکب شده است
وز طلب نیز که سدره مطلب شده است
که ترک عشق نکردی سزای خود دیدی

واگرچه دران هنگام طغیانی و سرکشی آن ناری حسد شعار این چنین الهامات از جناب شهریار برلش میر سیدفا او از جبلت خویش بجانب پستی مائل نمی گردید قطعه

گرت به بندگی بنده کرده ام مامور
رضای او بطلب کان همه رضائی نست

بختیار نیکو کار ما را از منزلت قرب دربار من رحیم غفار دور و مهجور گردانی و بر آئینۂ ساده دل او زنگار انکار خویش نشانی و ذریات شرا که در ذاتش پنهان برنگ جوهر اند پیدا و آشکار کرده عیبها و جوهرهای نهانی و پنهانی او را به پیش چشم بصیر من نمودار گردانیده میخواهی که از ان بیچاره ضعیفان و ناتوان کارهای دنی و رکیک کنانیده بی اعتبار و خوار و مظلوم پر زنگار بحضور من کریم ستار نمودار گردانی پس بیقین دان ای ذو فنون بد خو که اینهمه کدورت دم و افسون تو از ساحت سینۂ بی کینۂ او در لحظۂ و دمی می ربایم و آنهمه زنگار پیدائی و مورچۂ خود نمائی ذریاتش را از مصقلۂ ندامت و استغفار تقسیمی صاف و پاک میگردانم که اصلا اثری از خودی و ذات شان نمی یابم و در آئینۂ آن ساده دلان تمام انعکاس جمال و جلال و کمال صفات بی زوال خود را می بینم پس حالا برو ای نابکار حسد شعار که ما ترا قدرت و اقتدار آن همه کار مطلوب و مرغوبۂ تو مع مهلت بسیار بخشیدیم که اِنَّکَ مِنَ الْمُنْظَرِیْنَ یعنی تو بدرستے که از مهلت داده شدگانی و بدان بیقین که همین حکم فرمودیم که هر که از میان آن تیره درونان بی جوهر تبعیت و فرمان برداری دلالت سوسے تو نماید روی خود را از سوی قبول جناب ما برتافته داند و خویشتن را مع تو از دیدار و قرب ما دور و مهجور می شناسد

اخراج نمودن سلطان جبار حکیم ذو فنون را از میان دربار و منع فرمودن غلام خاکی را از صحبت آن نافرمان بردار و آزار تکاب یک کار و فرستادن آن حکیم عیار یک زن مکار را به پیش خاکی نادان بختیار برای بازی دادن و افگندنش از منزلت قرب آن شهریار

چنین گویند که چون آن سلطان جن و انس غلام خاکی را قبول فرموده منزلت قرب خود بخشید و همه ارکان دولت را به پیش او پست گردانید و ابا آوردن و گردن کشیدن آن حکیم ذو فنون را مشاهده نموده بجانب آن پری که مخرج آفت نام داشت متوجه گردیده فرمود که این ناری نافرمان را بزجر تمام از دربار بیرون گردانند و از خدمت ماموره معزول نموده ازین بار بحضور اقدس نگذارند ذو فنون پر سودا و جنون از شنیدن این مقال ملک با جلال بمقابلش بعجب کیفیت

حال بدین چنین قال نوا ابر کشید ؎

می نماید که سر عهد شکستن داری
گر امید وصل باشد اینقدر دشوار نیست
فرد گر تو خواهی که من از مهر تو دل برگیرم
تو خود ز خویش نداری خبر خبر شرط ست

تو و بیداد که این شیوه بجز کار تو نیست
خشم این بار تو چون رنجش هر بار تو نیست ؎
قادری بر هر چه میخواهی بجز آزار من
بهتر از خویشتن اول دگری پیدا کن ؎
؎ دل ز غال ست ز عشق بد خو

دل بیرحم تو در ترک ستم یار تو نیست
ای که گفتی هیچ مشکل چون فراق یار نیست
زانکه گر شمشیر بر فرقم زنی آزار نیست
مساز آئینه را روکش صفا که بلاست
اول و آخر او سوختن ست فرد

این چنین نوا شنیدند رباعی
رنگی که تو از علم و فنون ریخته‌ای
آن سوی تمیز چند و چون ریخته‌ای
خوش باش که کس محرم تحقیق تو نیست
در پیش خود از پرده برون ریخته‌ای
از همه مقربان به پیشش این چنین سخنان مبادرت کرده بتقدیم مبارکباد وش پرداختند رباعی
خاکی که بوقار تو برابر که شود
غیر از تو مقابل تو دیگر که شود
بر گرد دل سجده‌ات گران سنگ شده
ای خاک غیرت نیست با تو همسر که شود رباعی
خاکی نفست ز منزلی می‌آید
بی‌سجده بگرد محملی می‌آید
از وادی جسم بی تامل مگذر
زین خاک سیه بوی دلی می‌آید

در آن زمان از زبان آن خاکی همه آن بیچیدان بطرفه کیفیت این سخنان شنیدند غزل
نخل آهم کرده سر قد بهوای دوست
خاطر آشفته من شانهٔ گیسوی اوست
گر ملائک سجده کردند اینجا دور نیست
بیخبر آب و گل ما نیست خاک کوی اوست
میتوان از موی آدم کرد پیدا ماررا
بیخبر این نکته بر ما روشن از گیسوی اوست
هست مقناطیس پیکانش دل خاکی مگر
هر کجا تیر تو آرد روی در پهلوی اوست

در آنحال از میان پردهٔ عرش با جمال و جلال بر سر حال آن حکیم پریشان احوال بدین چنین قال حکیم ناطق رسید که مَا مَنَعَکَ اَنْ لَا تَسْجُدَ اِذْ اَمَرْتُکَ یعنی که چه چیز باز داشت ترا از انکه سجده کنی چون امر کردم ترا او بعرض رسانید که اَنَا خَیْرٌ مِّنْهُ یعنی که من بهترم از وچراکه پیدایش منست از نار و خلقت اوست از خاک خوار در آن زمان باز از میان آن پردهٔ با جلال بر سر حال آن نارِی ابتر بسان باد صرصر این چنین نوا و صدا رسید که فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا یَکُوْنُ لَکَ اَنْ تَتَکَبَّرَ فِیْهَا فَاخْرُجْ اِنَّکَ مِنَ الصَّاغِرِیْنَ یعنی که فرو رو از مقام قرب که نرسد ترا آنکه گردن کشی کنی در چنین محفل برین پس بیرون شو بدرستی که تو از خوار شدگانی در آن حال باز آن پریشان احوال بدین مقال گذارش نمود که ای ملک عزیز بی پروا اگر مرا بسبب آنچنان بندهٔ ناچیز بینوا از منزلت قرب خود دور و بعید میگردانی بارے تا چندی مرا مهلتے و قدرتی بر اغوای او نیز کرامت فرما تا بر سر آستانهٔ تو بمیان راه او می نشینم و از جادهٔ مراد و طریق سداد او را بر میگردانم و از سبب رشک و غیرت اخلاص و صداقت و بندگی و فدویت او را می آزمایم و از طرف پیش و پس و جانب راست و چپ او در آمده ذو فنونی و شعبده بازیهای می نمایم یعنی که در کارهای عبادات و معاملات اعتقادیات او که تعلق با مور مبدأ و معاد دارد شبهات و انکارات پیدا می سازم و در کارهای دنیای بیدار گرفتار وبی اختیار گردانیده طول امل میکنانم و تمام عمرش را ضائع میگردانم و در معاملات خیرات و کارهای حسنات او که تعلق بجانب یمین دارد ریا و سمعه را دخل داده از پایه و مرتبهٔ اخلاص و خلوصش می اندازم و اعمال و افعال ناشایسته و قبیح که مناسبت از طرف شمال دارد در نظرش با رونق و جمال نمودار کرده بران حریص و راغبش میسازم غرض که از ین قبیل نیز نجات نموده او را از صراط نجات بر میگردانم سلطان ستار از شنیدن این گفتار آن رشک شعار بهم بر آمده فرمود که ای نارِی نابکار بروزگار مگر تو میخواهی که آن خاکی

وصورت خود مکدر باشد خواه مصفا چه حقیقت و کدام ماهیت دارد و همه جانوران چرند و پرند که آن قدر با بانگ و نوای کشند ازان
چه حقیقت و حال خود را اظهار میکنند و آنهمه غلامان و بندگان من که موجب استعداد و لیاقت کار خود از جناب من بنامی مسمی
گردیده اند و شما آنهمه اسما را محض اعتبارات و بی حقیقت میدانید یک یک را نام بنام بخوانید و همه ظهورات و کیفیات و نتایج
و تجلیات یک یک اسم را جدا جدا بیان نمائید که هر اسم چه اثر و ظهور دارد و که ام شخص و مظهر لیاقت که او تجلی و نور دارد غرض که
جنیان چون از جناب سلطان این حکم و بیان اسرار شنیدند معترف بعجز گردیده اقرار بی علمی خود نمودند بعد ازان آن بندهٔ
مقبول را در باب اظهار حقائق و دقائق آنهمه امور فرمان شد تا آن بیچارهٔ خاکی هیچمدان بیزبان از تائید و مدد آن سلطان
برنگ گردباد از جای بی بنیاد خویش سر برکشید و بحضور عرش آن بنده نواز رسید و از ذره ذره تن و مو بموی بدن خود آئینهٔ اسرار
پنهان و زبان راز بیان گردیده از مرکز فرش تا محیط عرش یک یک دقیقه و ذره ذره پوشیده را ظاهر و عیان ساخته چندان بخود
بالید که گرد تشویر و نادانی را بر جبههٔ روی اعالی و ادانی پاشید غرض که آنخاکی از بیان معارف بلند رتبه طینت پست خود را
تا بجائی رسانید که همه مائیان و هوائیان و ناریان را بخاک تیره برابر گردانید بقسمی که گوئی بر بشرهٔ آنها گاهی تابی و تبی آبی
نبود و حقائق اشیا و دقائق اسما را بشرح و بسطی به بیان درآورد که همه مقربان و جمیع خواصان برنگ خس و خاشاک در
پیچش گردباد عرفان او درآمده بگرداگرد چرخی میزدند و از پایهٔ علم خود ترقی نموده به مرتبهٔ بلند عرفان میرسیدند و هم حرفهای
بلند و نکته های دلپسند او را نفهمیده بسان ذره های بیمقدار حیران و پریشان و سرگردان شده بپایش می چسپیدند و بنادانی
و قصور و معصومی خویش معترف و مقر میگردیدند ؎

حلم تو چون کوه بود گر تو صد ادا — طعنهٔ لطاعن رجوع کرد بطاعن

لیکن آن حکیم ذو فنون که خیلی گران جان و بی انصاف بود اصلا از جای خود نه جنبید و یکسر مو بطرفش مائل نگردید و آنهمه
دم گیرا و سخنهای رسا و نکتهای بجای او را ملوی باد سنجی امری دیگر نفهمیده اینچنین میگفت ؎

هر چند غیر لاف محبت زند برش — مارا امید ها بدل از گمان اوست

بلکه آن نفس پاک او در حق نار غضب و آتش حسد آن بیباک حکم باد و امان پیدا کرده مشتعل تر
گردانیده در سوزندگی و سرکشی او افزود ؎

سرکشی سرمایهٔ نقصان دولت میشود — نیشکر را بند بالا کم حلاوت می شود

بالجمله دران وقت آن سلطان جن و انس بهمه جن و پری فرمود که چون بندهٔ خاکی من از نسبت شما علم و عرفان زیاده دارد
ازین باز برد تکبر و افتخار ننمائید بلکه از مرتبه و مقام و پایهٔ سرفرازی خویش فرود آمده به پیش اقدام او بزمین بوس گرائید و
آن طینت پاک را از پایهٔ پست زمین عروج کنانیده بنزدیک پایهٔ عرش برین جا دهید همینکه از جناب سلطان این حکم
و فرمان شد همه آنها به پیش آن غلام خاکی سر برخاک گذاشته او را به تعظیم تمام ازان مقام برداشته نزدیک پریان مقرب
که از همه اهل دربار جدا و مستثنی بودند رسانیده بطرف یمین عرش برین ایستاده کردند و درباره او از میان پردهٔ عرشی

پیش محبوب جبهه فرسائی	کرده تفسیر سرنوشت مرا	خلعت خدمت شهنشاهی	فخر شد جسم غم سرشت مرا

رسیدن غلام خاکی بدربار و سرافرازی یافتن باکثر خدمات سرکار و هم مشرف شدنش از انعام انگشتری مرصع آبدار و ظاهر گردیدن از آن بسیانه حکمتی کار و ظاهر شدن از ذات او نادر علوم و اسرار و بحضورش بسجدهٔ تعظیم در افتادن همه مقربان بار بغیر آن حکیم هوشیار رشک شعار

چنین گویند که چون وقت بار آن غلام خاکی بدربار حاضر گردیده شرف ملازمت حاصل نمود آن سلطان قدردان خلعتی بخشیده خدمتی از خدمات حضور باو تفویض فرمود چنانچه بدان سبب مدام بر آستان آن شاه عالی مقام حاضر و افتاده میبود و دمبدم بتقریب کار و خدمت باریاب حضور لامع النور شده منظور نظر کیمیا اثر میگردید و روز بروز آن قدردان بنده نواز قدر و منزلت آن بندهٔ خاکی خود را می افزود چنانچه در مدت چند روز از تقرر خدمات مالی و ملکی رتبهٔ آن غلام خاکی تا بجائی رسید که بحضور پرده رفته خود بلا واسطهٔ آن پریان مقرب بحرف و کلام در آمده جواب سوال خویش حاصل می نمود و اینهمه پیش آمد تقرب مصاحبت او باعث حسد و غصه و رشک آن حکیم ذوفنون و دیگر مقربان و پریان میگشت و هیچ مائی و هوائی و ناری را این همه برتری و رسائی و علو آنخاکی گوارا و دلپذیر نمی شد لیکن بحکم آنکه ع | دشمن چه کند چو مهربان باشد دوست | چون آن شاه بنده نواز نیعنی دانماز را از ظاهر و باطن آن مقربان نادان معلوم نمود که حکمت فعل آن حکیم را نشناخته اند و از کمال غضب و غصه زبان طعن و تشنیع برنگ زبانهٔ آتش بحال آن بیچاره خاکی دراز ساخته مطعون و ملام گردانیده اند برای اتمام حجت و رفع شبهه آن طاغیان پری محرم خلوت را به پیش خود طلبیده انگشتری خلافت را که بر و اسم اعظم منقش بود و اثرش آن بود که دارندهٔ آن از نام هر چیز واقف باشد و حقیقت هر صورت بر او هویدا گردد و تاثیرات همه اشیا منکشف شود و زبان همه جانوران فهمد از دست قدرت خویش کشیده پوشیده عنایت نمود و فرمود که پنهان بدست آن غلام خاکی من در آر و آن بیچاره نیمدان ناتوان را همه دان گردانیده بهرهٔ تام از علم و عرفان بخشیده بدربار بیار تا بر همه مقربان باعث افزونی قدر او را پیدا و عیان گرداند رباعی

چون آینه بی غبار بینید خود را	صد رنگ طرب شکار بینید خود را	علمی گل کرد از مزاج انسان	تا خاک دمی بهار بینید خود را

چون محرم خلوت بموجب فرمودهٔ آن حکیم عمل نموده خاکی هیچمدان را همه دان گردانیده بدربار حاضر ساخت دران وقت آن مالک جن و انس بطرف حکیم ذوفنون و همه جنیان و پریان متوجه گردیده فرمود شما که دعوای شرافت و لطافت خود مینمائید و خویشتن را از بندهٔ خاکی من ارفع و افضل میدانید در شما چه علم و معرفت از و زیاده ترست که بدان سبب این همه غرور و پندار دارید و حالا بحضور من بیان کنید که اینهمه اشجار و اثمار و گلها و خار در ذاتهای خود چه نتایج و آثار دارند و هر چیز و هر شی که در ظاهر

مستی بظهور نامد از بادهٔ عشق
کز دریا گوهرے نمایان گردد
عالم ورقے ز دفتر انسان ست
گل کرده ز جیب ثمر انسان ست رباعی
اینها نه شدند مظهر حسن کمال
هر ذره بصد هزار خورشید نواخت
رباعی بر خاک نظر کرد که زر میسازم
دل برد که عالم دگر میسازم رباعی
از جابلقا بناز تا جابلسا

تا باغ قدم جلوهٔ انگور نداد رباعی
فطرت عمری کند تنگ و تار هوس
گردون دودی ز مجمر انسان ست
اشیا و فلک شکوهٔ چیدن بو دست
پیدایش انس آئینه دیدن بو دست رباعی
با این همه جلوه بود در پردهٔ غیب
بر آب گره زد که گهر میسازم
ای آنکه ز حرف قطره طوفان فهمی
تا رمز کشاد و بست مژگان فهمی

هر قطره و موج محو طوفان گردد
تا نقش ادب بنده و انسان گردد رباعی
آن دانه که هست ساز برگش دو جهان
جن و ملک افسانه شنیدن بو دست
آن حسن که آئینهٔ امکان پرداخت
تا انسان گل نکرد خود را نشناخت
چون دید که در جهان نمی گنجد حسن
کی مصطلح جهان عرفان فهمی

بالجمله جنیان و پریان بموجب آنحکم وفرمان دران مکان شهرها و خانها بنا گردانیدند و از آبادی مردمان رونقی بخشیدند و بمشاهدهٔ معامله و کار و بار آنها و پاداش و جزای آن سلطان خیلی متعجب و حیران میگردیدند و بتوسط نفوس آنها در مرتبهٔ علم و عرفان خویش هم ترقی و افزایش میدیدند اگرچه بر مقامات و پایهای خویش قائم و برجا بودند و ازان باز آن سلطان را شاه جن و انس میفهمیدند چنین گویند که روزی آن شاه عرش نشین برزمین مسکن آن غلامان و بندگان خود برنگ خورشید برین نزول اجلال فرموده سیر و خرام می نمود که ناگاه نگاه کرم آن بصیر بجانب یک غلام عربی که ملیح گندم رنگ بود افتاد و از دیدنش حلاوت نمک بدیهای شور انگیزش رسید و چون معنیهای بیقیاس از قیافهٔ آن صورت بی اساس احساس نموده جامعیت استعداد او را فهمید از روی بنده نوازی از همه بندگان خودش برگزیده بتوسط پری محرم راز بحضور پرنور طلبیده از نام و نشان و طریق و مکان او پرسید دران وقت مقربان واقف کار اظهار نمودند که این غلام خاکی نام دارد و از خاک پاک عربستان رسیده است و بکار بذرگری و دانه پاشی مواظبت و اشتغال مینماید باستماع این حقیقت آن شاه غریب پرور بنده نواز خلعت قبول و مبلغ بسیار بدو بخشیده رتبهٔ آن خاکی را تا بآسمان رسانید و فرمود که ازین باز این غلام خاکی به پیشهٔ بذرگری نپردازد بلکه همیشه بدربار برای مجرا حاضر میشده باشد که ما در اشغلی و کاری دیگر میفرمائیم و بخدمت حضور ایا سرفرمی درآریم خاکی بخت یار از شنیدن این حرف و گفتار و یافتن آنهمه تشریفات و عنایات شهریار سر افتخار را تا بعرش برین قرین گردانید و جبههٔ انکسار را بر زمین نیاز سوده بعجب کیفیت حال بدین چنین قال نوا بر کشید غزل

فضل او کرده خوب نشت مرا
زده برهم گل سرشت مرا
تخم اندوه را منم دهقان
هیچ آفت مباد کشت مرا
دل نه هر صورت خیال پرست
خانهٔ حق بکن کنشت مرا

گفتا که منم چو عکس آن جان جهان | در پرده عیان باشم و بی پرده نهان | بالجمله آن عرش نشین پرده گزین

ملک الجان را بحضور تخت طلبیده عنایت و مهربانی بسیار نموده فرمود که حالا ما ترا نائب مناب خود ساخته والی این ملک نمودیم و حکمرانی و کارفرمائی این دیار بتو حواله کرده الآن ترا خلیفهٔ برحق گردانیدیم این بگفت و کرسی را به پیش تخت گسترده اورا حکم نشستن بران فرمود و ازان روز باز حجاب و پردهای بسیار بران عرش باظهار خود انداخته خویشتن را بهیچکس نمی نمود و هر روز در خلوت آن سلطان را برای مجرا بحضور عرش طلبیده از همان پردهٔ باریک انوار جمال خود را نموده رخصت میفرمود و دیگر ضابطهٔ او آن بود که چهار پری را مقرب خویش ساخته بهر چهار پایهٔ آن عرش جا داده بود و هر حکم و فرمانی که ازو صادر میشد بتوسط همان مقربان بدیگر نوکران و امیران و اهل خدمات و کارپردازان میرسانید و نام آن چهار پریان همه جلوت محرم خلوت جمع رحمت مخرج آفت بود و چون در چندگاه ملک الجان طاقت و توان آن تجلی جانسوز نیاورده جان را نثار جانان کرد آن نور عرش نشین آن حکیم ذوفنون را خلعت وزارت بخشیده کار فرمائی و ریاست بدو حواله نمود و همه امرا و ارکان دولت را به پیشگاه عرش خوانده فرمود که حالا بر لب این دریا بنای دو شهر دیگر بنیاد ازند و خانهای عالی شان که قابل بودن طائفهٔ انسان باشد بنا گردانند و نام آن هر دو جا جابلقا و جابلسا گذارند و جنیان و پریان را بصورت انسان متشکل گردانیده بطرف عالم سفلی تعین سازند تا ازان جا کنیزان و غلامان آدمی زاد خریده بیارند و آن هر دو مکان را بسان خانهای چشم از مردم نورانی گردانند بعد معموری و آبادانی آن کشتی و جهازهای تاجران را از بادزنی بازوهای قدرت و قوت خویش تباهی ساخته در انجا میرسانیده باشند تا بدین تقریب آمد و رفت بازرگانان نیز دران مکان می شده باشد و ما بنیاد شهر انسان از برای آن می نهیم که تا شما جنیان و پریان را جمیع کمالات صفاتی و جمالی و جلالی و ظهورات اسمای اضافی و نسبی خویش که احصای آن محال عقل است بنمائیم و این لیاقت مظهریت جامعیت غیر از جرگهٔ انسان دیگر مخلوق لطیف و کثیف ندارد چرا که آن حقیقت جامع بسبب لطافت روحی کار قدوسیان و ملائکه مینماید و از مشارکت جزو ناری بسرکشی و طغیانی میدر آید و از مداخلت جزو هوائی بباد سنجی میگراید و هم هواداری را کار میفرماید و از اختلاط جزو مائی دعوی من و ما میکند و هم صفا و پاکی حاصل مینماید و از اثر جزو خاکی بجانب پستی و دون همتی میگراید و هم خویشتن داری و تواضع را کار میفرماید فاما در اکثر حال کار شایستهٔ عالم علوی ازو بوقوع نمی آید بلکه بیشتر اوقات در کارهای شرارت و ایذا و امور لایعنی و حماقت از پایهٔ حیوان نیز می افزاید و چون بحالت اعتدال رسید و بصرافت خود میدراید دران وقت کاری که از و بظهور میرسد از هیچ لطیف و کثیف بوقوع نمی آید یعنی که علم و معرفت و عشق و محبت او بر طاعت و عبادت و نفع و فیض هما علیه مزیت پیدا میکند

بنای عشق مبین تا بکاوی خاک آدم را | رباعی حق عرض تجلیات ستور نداد | ز انسان است بنیاد فرح معمورهٔ غم را
| | انسان را ودیعت نور نداد

آن آب حیات روح افزا بنظر نمی آید و بجای آن یگانه باز همین دردانه مینماید غرض که آن شاه و مقربان دران جست جو
و همین گفتگو بودند که یکایک بار دوم از میان آن پردۂ حباب شکل بی پرده گردیده این صدا بگوش شاه و حاضران رسید که
ما جان جهانیم و درین دم برنگ باد درین حباب آب حیات پنهانیم زیرا که شما طاقت و توان دیدن تجلی بی حجاب ما نمی آرید
و ما را بدون حجاب و پردۂ رنگ نمی یابید پس باید که حالا برین عرش شاهی حجابی از پرده های چشم خویش هم نازک تر بینداز ید
تا ما بران برآمده بر همگنان تجلی در پرده فرمائیم و هر یکی را بقدر حوصله و استعداد او جمال با کمال صفات خویش از میان پردۂ
ظهورات و تجلیات نمائیم و بتحقیقت سزاوار عرش نشینی و خلافت همین صورت ست که ما داریم و مائیم که مالک ملک برّ و
بحریم و سابق ازین که لباس پردۂ مروارید و صدف در بر خود داشتیم و خویشتن را در عرش خود پنهان می ساختیم تخت بدون
ما جسم ماهی بی خار بود که برای آگاهی شما بدین کلام اخبار مینمائیم که کَانَ عَرْشُہٗ عَلَی الْمَاۗءِ و حالا که ازان کرۂ مائی که مکان
علیی ست نزول نموده برین کرۂ غبرا پا گذاشته ایم بر سر این عرش شاهی می برآئیم و بر گروه شما جنه و جماعت
انسان و جرگۂ حیوان سرداری و فرماندهی و کامرانی میفرمائیم بقدرت آن سبحان که خَلَقَ اللّٰہُ آدَمَ عَلٰی صُوْرَۃِ الرَّحْمٰنِ

بر تخت سلطنت نشستن آن نازنین بزور جمال و کمال و مقرر کردن چهار خواص مقرب نزدیک هر پایۂ تخت برای جواب و سوال و دران مکان بنا ساختن شهرها برای بودن انسان و عنایت و مرحمت فرمودن آن شاه عالی مقام بر حال غلام خاکی نام

چون ملک الجان بموجب حکم و فرمان بران تخت عالی شان پردۂ از پر ندبار یکتر و نازک تر از پردۂ چشم انداخته خود
مع حاضران با دب تمام ازان مقام دور تر رفته منتظر تجلی دیدار گردید آن معشوق با جمال برنگ فانوس خیال از
جای خود روان گشته دران پردۂ عرشی برنگ شمع کافوری در آمد و آن سرپوش را از بالای خود جدا گردانیده بهمان
زمان انوار جمال آن جمیل با پرده بی پرده گردیده تمام آن محفل را منور ساخت چنانچه سلطان مع حاضران و مقربان
بگرداگرد آن فانوس درخشان برنگ پروانگان تصدق شده سجدۂ تعظیم و نیاز به پیش آن شمع سرفراز ادا نموده برخواندغزل

بفلک میرسد از روی چو خورشید تو نور
بلکه در جنت و فردوس نباشد چه تو حور
رخسار تو بی نقاب دیدن نتوان
سرچشمۂ آفتاب دیدن نتوان رباعی

قل هو الله احد چشم بد از روی تو دور
حور فردا که چنین روی بهشتی بیند
دیدار تو بی حجاب دیدن نتوان
بشنید چو این حرف از و غنچه دهان

آدمی چون تو در آفاق نشان نتوان داد
گر ش انصاف بود معترف آید بقصور ربّاعی
ما دام که در کمال اشراق بود
خندید برویش آن رخ عشوه کنان

میباید که بر یافتن نعمت الهی شکر و خوشی نماید خصوصاً در وقتی که آن نعمت را بیمثل و بی همتا دانند لیکن من با وجود فهمیدهٔ دانائی و هوشیاری تو در عدم شناخت قدر و بزرگی این گوهر نایاب حیرانم و سر آنرا نمیدانم باید دید تا ازین عقده چه راز میکشاید و ازین معامله چه حکمت پیدا می آید این بگفت و روی التفات از جانبش برتافته سخنش را ناشنیده انگاشته بطرف دیگر مصاحبان و کارپردازان متوجه گشته فرمود که تیاری جشن نمایند و همین زمان زرگران حاضر شوند و این گوهر بی بهای بی قرینه را بالای همه جواهر بیش بهای با قرینه بر سر تخت من بجای تاج نصب کنند چنین گویند که چون زرگران دست کار بدربار حاضر شده برای سرانجام آن کار ساعی گردیدند بوقت گیر و دار آن گوهر آبدار از دست یکی از ایشان جدا گردیده از سر تخت غلطکی خورده بر زمین درافتاد و موی بسان خط دانهٔ سلیمانی و چینی دران پیدا گشت ملک الجان بمشاهدهٔ آن حال مانند موی آتش دیده بر خویشتن پیچیده شکسته دل و پژمرده خاطر گردید و آنهمه هنگامهٔ شادی و خوشی و مبارکبادی بغم و حسرت و نامرادی مبدل شد و دران حال حکیم بدخصال برنگ مجمر از میان سینهٔ سوزان بدین چنین سخنان دود انکار باطن خود را نمودار و آشکار گردانید رباعی

صد حیف که از طبع هوس مائل خویش
گشتی مشغول شوکت باطل خویش
آگاه نکرد موی سر چون فغفور
از چینی خانهٔ شکست دل خویش

و در آخر کار قابوی خود یافته بحضور سلطان شتافته بعرض رسانید که بنده برای همین التماس مینمودم و از شادی مفرط منع میکردم که من این مآل را بچشم عاقبت بین میدیدم و حالا هم گذارش مینمایم که چنانچه بر یافت مال فانی خوشی و انبساط نباید کرد بر گم شدنش هم چندین غم و الم و این قدر تاسف نباید فرمود اما آن شاه شکسته دل گوش بگرم زبانی آن شمع محفل نگشود و آن دل آفت رسیدهٔ خویش را بدست حسرت و کف افسوس میمالید و بران در شکسته سلسلهٔ عقد مروارید آبدار اشک را گسسته نثار میگردانید و از میان شیشهٔ شکستهٔ دل خویش بدین آهنگ ترنگ می کشید رباعی

گر سر بگریبان عدم می بردم
کی درد سر شادی و غم می بردم
با اینهمه شیشه گری می بودم
من رنج دل شکسته کم می بردم

که درین اثنا یکایک آن در یکتا برنگ صدف دو تا گردید و از میان آن صورت انسان صاحب جمالی که هرگز دیدهٔ هیچ جنی و آدمی مثل آن ندیده بود سر برکشید ملک الجان بمجرد دیدن آن تجلی درخشان بیهوش گردید و هم مقربان حاضران از شعشعان انوار آن برق جهان چشم فراز نموده بسان مستان دراز کشیدند و بیخود و بیخبر گردیده برنگ آن در غلطان بر زمین غلطیدند دران وقت آنجمال باکمال چون بی پرده گشته کیفیت و حال آن رجال معلوم نمود که طاقت و توان تجلی بی حجابانه ندارند باز خود را مانند باد دران پردهٔ نایاب که شکل حباب پیدا کرده بود پنهان گردانید چنانچه چون بعد دیر بسیار آنهمه حضار و شهریار باخبر و هوشیار گردیده چشم وا کردند از ان شکل وی در هیچ گوشه و جانبی نشانی ندیده گرداب آسا بازه بحر تفکر فرو رفتند و در دریای حیرت غوطه خورده ازین معامله نمودن و غائب گردیدنش پریشان تر شدند و باهمدیگر گفتند که حالا درین مجلس سراپا

بس کنم خود عارفان را این بس ست | نکتهٔ کافی ست گر عارف کس ست

و بدین سبب علو و میانگی در تابستان و زمستان دران مکان اعتدال هوا هست و عمر طبعی باشندگان آنجا هم بسیار می باشد چراکه رنج و بیماری و آفت و علت درانجا پیدا نمیشود و اصلا از درندگان و موذیان و حشرات ارضی دگر مهامی فصلی پیدا نمیگردند و درانجا در هر چهار فصل بهارست که همیشه اشجار و کوهسار آن دیار پر از شگوفه و اثمار و معمور از برکه و آبشارست و در هر طرفش کان طلا و نقره و جواهر آبدارست چون درانجا زر و جواهر بیشمارست بدان سبب بی قدر و خوارست و چیزی که درانجا عزیز و درکارست اعمال حمیده و اخلاق پسندیدهٔ اخیارست و مدار بزرگی آنجا بر همین اعمال و کردارست و هرکه درانجا نیکوکارست همان کس باعزت و افتخارست چراکه اعتبار دران دیار بموجب علم و گفتار و بقدر عمل و کردارست و ظاهرا او سبحان در قرآن بیان و تعریف همان مکان می نماید که درین کریمه می فرماید وَفِي الْأَرْضِ قِطَعٌ مُّتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِّنْ أَعْنَابٍ وَزَرْعٌ وَنَخِيلٌ صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ يُسْقَىٰ بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُفَضِّلُ بَعْضَهَا عَلَىٰ بَعْضٍ فِي الْأُكُلِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ

گوهر بی همتای درخشان بدست آوردن ملک الجان از شکار دریای بیکران و شادی کردن او ازان و منع نمودن حکیم هوشیار از شادی مفرط و غم بسیار بر یافتن و گم گشتن چیزهای ناپایدار و در آخر کار پیدا شدن یک نگار از میان آن در آبدار و مست و بی هوش گردیدن آن شهریار مع حاضران بار از مشاهدهٔ دیدار

القصه دران مکان آن ملک الجان روزی بر لب دریای بیکران بکار شکار مشغول بود قضارا ماهی کلان بشست افتاد چون آنرا از دریا کشیدند و شکمش را دریدند صدفی برآمد و از میان آن گوهر یتیمی پیدا گردید که بدان کلانی و آبداری هیچکس در تمام عالم گوهری ندیده بود آن شاه از یافتن آنچنان متاع نادر و گران زیاده از حد خرم و شادان گشته فرمود که از حصول این در بیهتا تیاری جشن نمایند و شادیانه نوازند و دران وقت ذوفنون نام حکیمی که سوای وزرا و امرا بخدمت آن سلطان مصاحبت داشت و در علوم عجیبه و غریبه او را بهرهٔ تمام بود چنانچه اکثر ندیمان و مصاحبانش ازان حکیم همه فن کسب علوم و عرفان می نمودند و او را اعلم و اشرف از خود می فهمیدند چراکه جزو ناری را که اشرف عناصرست درو بیشتر می دیدند بعرض رسانید که ای ملک الجان مال دنیای بیمدار ناپایدار چه باشد که از یافت آن کسی بهجت و افتخار نماید ملک الجان گفت که ای ذوفنون مگر ترا درین وقت جنون بهم رسیده است که خلاف مرضی من سخن میگوئی و راه کافرنعمتان می پوئی بندهٔ ما

آتش و آفریدی او را از گل پس ازین بیان معلوم گردید که گروه عالین ازان ملائکهٔ اجمعین که داخل هفت افلاک اند علیحده اند چراکه آن علیم خبیر آنهمه ملائکهٔ کثیر را که داخل اند در دورهٔ این هفت فلک که عالمی ست حادث و جهانی ست فانی مع ابلیس در یک آیت یاد فرموده آن شیطان را داخل جماعت جنیان گردانیده چنین بیان نموده است که وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِکَةِ اسْجُدُوْا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوْٓا اِلَّآ اِبْلِیْسَ کَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ اَمْرِ رَبِّهٖ و آنکه چون حق تعالی ارادهٔ خلقت آدم کرد فرشتگان چنین بعرض رسانیدند که قَالُوْٓا اَتَجْعَلُ فِیْهَا مَنْ یُّفْسِدُ فِیْهَا وَیَسْفِکُ الدِّمَآءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِکَ وَنُقَدِّسُ لَکَ همین فرشتگان هفت افلاک بودند و تحقیق خلقت عرش آنست که وجود عرش از مقتضای اسم نور ست و فوق آن اسم آن مسمائی ست که تعبیر ازان از مرتبهٔ صفات و ظهور ست و ماورای آن مرتبهٔ ذات بیچون که از دید و دانش و یافت و شناخت همه مخلوقات کثیف و لطیف و الطف و عالین پوشیده و پنهان و نامعلوم و مستور ست

بس کنم خود شاه ما را این بس ست	نکتهٔ کافی ست گر دانا کس ست

و بالجمله دران جزیرهٔ جنت نظیر یک جن سلطنت و حکومت و کامرانی مینمود چراکه آدمی زادگان دران مکان که مقرری جای بودن شان ست نرسیده بودند و این جزیره از هفت طبقهٔ زمین که عبارت از هفت اقلیم باشد بالاتر ست ازین سبب بعضی سافلین آنرا عالم بالا هم میدانند و آن مکان در تمام جهان حکم سر عالم دارد چنانچه زمین مکه که واقع ست در وسط عالم حکم ناف عالم دارد و همچنین در ادنای طرف مشرق که پایانتر از و سرزمینی نیست جزیرهٔ ست که حکم پای عالم دارد و این مکان تحتانی نقطهٔ مقابل و ضد آن مقام فوقانی ست و در هر امر و هر چیز که چنانچه آن بلندی در مقابل پستی دارد همچنین در برابر هر خوبی و نیکی بدی و زشتی دارد و نیکی و بدی آن هر دو جا بسبب همان مقابله پیدا و هویدا اگر دیده است که مقرر ست الاشیاء تتبین باضدادها لیکن آن جزیرهٔ پائین را از زیر خط استوای فلکی محاذی آن جزیرهٔ جنت نظیر نخواهند فهمید بلکه چنین تعقل خواهند نمود که از مرکز وسط بجانب چپ آن مکان میلان نموده حکم پای چپ آن شخص عالم پیدا کرده است و چون این شخص بی بنیاد که مسمی بعالم کرده میشود یکپایه ست بدان سبب به یک جانب میلان و رجحان دارد و در میان فلک است ایستاده نمی نماید حقیقت آن کجی و یک طرف میلان او از دریافتن خط استوا و گردش فلک و ستارهٔ قطب عرفان عارفان در نظر نجمان و یافت حکیمان نیز در آمده است هر چند که هیچ یکی این حقیقت یکپایی او کماهی نفهمیده است و به سبب همین لنگی و یکپائی او در وقتی از جای قرار و مدار خود می افتد و فانی و ناپیدا باین اعتبار میگردد که بند از بند او جدا کرده میشود که سر در جائی و پا در جائی و جسد در جائی میرود یعنی کسانیکه سردار و نیکوکار خواهند بود بجای سرش خواهند رسید و کسانیکه بیمقدار و بدکار خواهند بود پی سپرش گردیده بپایش خواهند چسپید و آنهانیکه چون حیوان لایعقل و بسیار خوار خواهند بود در شکمش در آمده خاک خواهند گردید

و در آخر کار از فضل پروردگار در ذات آن بندۀ خاکی علم و معرفت بسیار معلوم نمود و از گفتار و کردار خویش نادم و منفعل گردیدند و از جناب سبحان خطاب نادان و جاهل در حق خود شنیده بعتاب اِهْبِطُوا رسیده بمکان سابق و جاهای مقرری خود رسیدند و در آخر کار آن جزو نار در ذات آن شیطان طغیان شعار و هم در اجساد آن دیگر دیوان و پریان نابکار و هم در ابدان آن آدمیان مشرک و کفار اشتعال و غلبه و افزونی پیدا کرده آثار دیگر عناصر را از اثر خویش مغلوب و ناپیدا گردانیده بی اختیار و ناچار آنها را کشیده و جذب نموده بمیان کرۀ نار خواهد رسانید که کُلُّ شَیْءٍ یَرْجِعُ اِلٰی اَصْلِهٖ و از گذشت آن مخلوقان کثیف که خلقت شان از اجتماع عناصر اربعه است پیدایش آن ملائکۀ اوسط است که خلقت آنها از آن عناصر اربعه نیست بلکه وجود آنها از اجتماع نور و ظلمت ست و در اینها نیز دو جنس اند که در وجود بعضی اثر نور بر اثر ظلمت غالب تر است و در خلقت بعضی اثر ظلمت بر اثر نور بیشتر ست پس رتبۀ آن اعلی و مرتبۀ این پایانست و مکان ماندن و بودن آنها فوق فلک اول و دوم ست و سوای اینها خلقت دیگر ملائکه است که پیدایش آنها از امتزاج مرتبۀ وجود و عدم ست که آنرا اکثری هستی و نیستی و بعضی خلا و ملا نیز میگویند و در میان مراتب و درجات اینها نیز همان فرق و امتیازست که بیشتر بهیان آمد و مکان ماندن اینها فوق فلک سوم و چهارم ست و بغیر اینها خلقت دیگر ملائکه است که ترکیب وجود شان از اجتماع آثار نفس فلکی و انوار کرسی ست و اینها نیز دو فریق اند که میان شان نیز همان فرق علو و سفل یافته میشود که بیشتر گفته آمد و جای بودن اینها فوق فلک پنجم و ششم است و ماورای این ملائکۀ اوسط خلقت ملائکۀ اعلی ست که وجود نورانی شان از انضمام انوار کرسی و شعشعان تابش عرشی ست و در اینها نیز دو صنف اند در آن تفریق و مراتب که گذارش یافت و مقام اینها فوق فلک هفتم و هشتم پیرامون کرسی ست و خارج از همه ملائکۀ ادنی و اوسط و اعلی صنف ملائکۀ مقربین و مهیمین ست که اینها را گروه عالین نیز میخوانند و پیدایش آنها از انضمام آثار مرتبۀ روح الارواح ست که آنرا هستی بحت هم میدانند و نفس رحمانی نیز میخوانند و از آثار انوار شعشعان عرشی بمحض حکم کن از امر الٰهی موجود شده اند و اینها داخل آن عالم باقی اند که فنا و نیستی را بآن راه نیست و اینها بموجب علم و حکم آن ملک حقیقی بهر یک پایۀ آن عرش عظیم جا دارند و بکارهای مامورۀ خود می پردازند و چون آدم خاکی مخلوق گردید و همه جن و ملک که باشندگان هفت فلک اند حکم سجدۀ او رسید همه بطوع و رغبت سجدۀ تعظیم آن مخلوق جامع بجا آوردند سوای ابلیس که از آن کار ابا آورد و سر بر کشید دران وقت از عالم غیب بدو حکم رسید که یَا اِبْلِیْسُ مَا مَنَعَکَ اَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِیَدَیَّ اَسْتَکْبَرْتَ اَمْ کُنْتَ مِنَ الْعَالِیْنَ یعنی که ای شیطان چه چیز باز داشت ترا از انکه سجده کنی مر کسی را که آفریده ام بدو دست خود آیا تکبر کردی بی استحقاق آن یا هستی تو هم از گروه برتران قَالَ اَنَا خَیْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِیْ مِنْ نَّارٍ وَّ خَلَقْتَهٗ مِنْ طِیْنٍ یعنی که گفت او که من اگرچه از عالین نیستم لیکن از طین نیز نیستم پس بهترم ازو که بیافریدی مرا از

گداز دل و آب دیده نامهٔ سیآت خود را شسته جامهٔ تن خود را پاک و صاف کرده از برکت اقوال صادقه و نتیجهٔ اعمال صالحه باز بجنت اعلی که فوق آن جنت ادنای سابق ست خواهند رسید که در اصل خلقت و طینت خود اجزای خاک و آب و هوای بهشتی را برا اثر آن آتش که جزو دوزخ ست غالب دارند و بخلاف اینها شیاطین و جنیان کفار و آدمی زادگان شرک شعار که قابل خلود نارانند و در اصل خلقت خود جزو نار دوزخ را بران دیگر اجزای بهشتی خود غالب دارند بدان سبب بهمان مقر اصلی خود منجذب و کشیده میشوند که اَلسَّعِیْدُ سَعِیْدٌ فِیْ بَطْنِ اُمِّهٖ وَالشَّقِیُّ شَقِیٌّ فِیْ بَطْنِ اُمِّهٖ این معنی وارد و سوای این موالید ثلثه پیدایش دیوان و پریان هست که خلقت اینها از سه عنصر ست که آب و هوا و آتش باشد و جای ماندن و بودن اینها فوق کرهٔ ماست و در میان اینها هم بعضے مومن و اکثری کافر هستند که در آخر کار بمقتضای اثر غلبهٔ آب و هوای بهشت بر نار دوزخ و از برکت اعمال حسنه و از شامت افعال سیئه بجنت ادنی و دوزخ اوسط رسیده ملحق خواهند گردید و هم در خبر ست که خلقت بعضی فرشتگان از نار و ثلج ست و اینها نیز از جماعت آن فرشتگان ادنی اند که جای ماندن بالای کرهٔ مائی و در جوف کرهٔ هوائی دارند و ماورای اینها خلقت جنیان و شیاطین و ملائکهٔ ادنی ست و پیدایش اینها از دو عنصر ست که هوا و آتش باشد چنانچه درین آیات او سبحانه خلقت انسان را از خاک و پیدایش شیطان را از نار بیان میفرماید که وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِّنْ حَمَاٍ مَّسْنُوْنٍ وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَّارِ السَّمُوْمِ یعنی که هر آئینه آفریدیم آدم را از گل خشک سیاه بوی گرفته و پری آفریدیم او را پیش از و از آتش بی دود ای از آتش باد گرم لیکن در جسد شیطان اثر جزو ناری بر اثر جزو هوائی غالب ست و در اجساد جنیان بیشتر آن هر دو جزو بحد اعتدال ست بدان سبب اکثری در اینها مسلمان و بعضی کافر هستند و در اجساد ملائکه اثر جزو هوائی بر اثر جزو ناری غالب تر ست و چون رتبهٔ کرهٔ ناری فوق کرهٔ هوائی ست بدان سبب مقام آن جنیان و شیطان فوق کرهٔ هوائی و تحت کرهٔ ناری مقرر گردیده و مقام آن ملائکه ادنی در جوف کرهٔ هوائی ثابت گشت پس رتبه و مرتبهٔ شیطان از جنیان و این فرشتگان ادنی افزون تر و بالاتر آمد برای آنکه در ذات خویش اثر آن عنصر که از دیگر عناصر غالب ترست بیشتر دارد و بدین سبب شیطان را بر آنچنان ملائکه که رتبهٔ تحت فلک قمر دارند فوقیت و برتری حاصل بود و او بسیار علوم و حکمتها بآنها تعلیم میفرمود در ان زمان او را معلم الملکوت میدانستند و حضرت عزازیل میگفتند و در وقتی این شیطان ناری و آن فرشتگان هوائی را نیز بسان آدم خاکی فرشتگان بالائی بموجب حکم الٰهی بجانب خود کشیده تا بدان جنت ادنی رسانیده بودند فاما اینها بمقتضای اثر جزو ناری و از نتیجهٔ جزو هوائی به پیش آن آدم خاکی بسر کشی و طغیانی و باد سنجی و بیهوده گوئی خویش در آمده سجدهٔ تعظیم فروتنی ننمودند و از گرم زبانی و طعنه زنی در حق آن مخلوق پاک و آن افضل همه مخلوقات هشت افلاک دراز زبانی کرده

ترکیب لائقش داد در پهلوی او برنگی که دو ثمر با هم چسپیده توأم پیدا میگردند تن زوجهٔ او را نیز از همان آب و گل ساخته باد روح دراینها میده زنده گردانید و بعد تمامی و پختگی آن ثمار شریف و لطیف که از جملهٔ عجائب و غرائب این باغ قدرت آن قادر بودند فرشتگان فوقانی بموجب حکم و حکمت الٰهی آن اجساد چسپان را از همدیگر جدا گردانیده اند و آنکه در اخبارات وارد ست که پیدایش حوا از پهلوی چپ آدم ست تاویلش همین ست که به بیان آمد یعنی که در آخر کار ملائکه با اقتدار بموجب مشیت و فرمان پروردگار جسد حوا را از وجود آدم که با همدیگر چسپیده مخلوق شده بودند جدا گردانیده اند نه آنکه بدن او را از میان شکمش از جانب پهلو کشیده اند چنانچه ازین کریمه هم صریح تحقیق آن احوال بر همین منوال معلوم میگردد که آن خالق ذو الجلال میفرماید وَاللّٰهُ خَلَقَكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَاجًا ۝

که میسازند نقل بزم این بادام توأم را	فتد اندر دهنها ارتباط هم دو آدم را
بحرف و صوت میجوئی عبث تحقیق اشیا را	معما جز خموشی نیست اینجا اسم اعظم را

باری بر هر تقدیر بعد فراغ آن کار فرشتگان بموجب حکم سبحان آن بندگان خاکی را ازین مکان خاکدان کشیده بمیان جنت ادنی رسانیدند و هم از سبب آن برگزیدگی و از باعث آن کشیدگی که بردن ملائکه باشد که آن بردن ادنی بجانب اعلی در رسانیدن کثیف بطرف لطیف بدون این چنین قسر قاسر ممکن نیست بعضی حیوانات و نباتات را نیز آن کریم حکیم از کمال حکمت خویشش برای آدم دلریش قبول فرموده ازین مکان پائین بمیان آن جنت برین رسانیده بود و آدم را بظاهر منع از نزدیکی آن شجره کرده این علمش داده بود که از خوردن این نبات کثیف در جسد لطیف تو فضله پیدا خواهد گردید و در نفس تو شهوت حیوانی انبعاث خواهد نمود فاما آن آدم صفی سرافراز که بخطاب ظلوم و جهول نیز ممتاز گردیده است و سهو و نسیان هم در خلقتش مودع شده است آن حکم و فرمان را فراموش نموده از دلالت آن شیطان پرفن و از ترغیب کردن آن زن و از سبب اشتراک اجزای بدن بی اختیار و ناچار بدان کار راغب و مائل گردید که ازین معامله و گفتار بعضی صوفیان هوشیار چنین نکته اظهار کرده اند که عارفان آن دلالت شیطان را اثر اشتعال جزو ناری بدنش میدانند و آن ترغیب زن را رغبت طبیعت میخوانند و آن سبب اشتراک اجزای بدنی را اقتضای خواهش حیوانی می نامند باری بر هر تقدیر چون آن بیچاره آدم که نزد من مسخر تقدیر بود آن خطا و تقصیر نمود دران حال از جناب ذو الجلال بحال آن آکل و ماکول و آن مصاحبان نادان و مجهول این حکم و فرمان رسید که اِهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا چنانچه با نان آن همه خاکیان ازان چنان مکان فرود آمده بمقر اصلی خود رسیده ساکن و حیران و پریشان گردیدند و انشاء اللّٰه تعالی باز آدم و آدمی زادگان مسلمان تدارک آن نقصان از توبه و استغفار بسیار نموده اجساد و قلوب خود را بریاضات شدیده بتزکیه و تصفیه رسانیده از اثر و غلبهٔ جزو خاکی و ناری بی غل و غش گردانیده از هوای ایمان تن و جان خود را پر نموده از کیفیت

از جزو خاک کردند بدان سبب نسبت او بدان عنصر پاک نمودند و بعد ازان اثر و مداخلت آن هر سه عنصر دیگر نیز در او افزوده حیات حیوانیش داده روح انسانی او را بدو تعلق و ارتباط بخشیدند و پس ازان از جانب پهلوی چپش زن او را نیز اخراج نمودند که رای همه علمای ظاهر بهمین طرف رفته است لیکن قباحت و نا ملایمت انکار و گفتار خود را نه دریافته اند که بدین تقریر درمیان آن هر دو مخلوقان تقدیر نسبت والد و متولد پیدا کرده اند و آن مرد را بالحقیقت زن زاینده دانسته اند و آن مرد فرد را از دیگر زنان زاینده همین قدر فرق و امتیاز داده اند که چون او راه زادن نداشت پهلویش را دریده بچه اش از شکم کشیده اند و همین قدر علم و ادراک خود را کمال معرفت جناب خالق پاک فهمیده اند که چنانچه آن صانع بدیع از مریم بدون پدر پسر پیدا کرده بود همچنان در اول بار آن پروردگار از شکم پدر بسان مادر دختر بیرون آورده است و چون آنها بحد شباب و بلوغ رسیده در همدیگر رغبت صحبت یافته اند باهم جفت گردیده پسران بسیار و دختران بیشمار زائیده اند و درین تحقیق و گفتار اجتهادیکی که هم کسی تصانیفش را دیده است بدان طرف رفته است که در اول بار پروردگار خلقت حوا کرده است بعد ازان از میان تن آن وجود آدم را برآورده است و این مقدمه را بعجب تفصیل بیان کرده آیات قرآنی را برای سند اجتهاد خود آورده تاویلات بعیده دور از کار و خلاف اخبار کرده است که بیان آن شرح بسیار میخواهد لیکن مجمل آن باظهار می آید که میگوید او سبحانه در اول کریمه سورة النساء میفرماید که یَآ اَیُّهَا النَّاسُ اتَّقُوْا رَبَّکُمُ الَّذِیْ خَلَقَکُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَّاحِدَةٍ وَّ خَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا کَثِیْرًا وَّ نِسَآءً پس صریح مراد از نفس واحده حوا است نه آدم زیرا که خَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا هم بران دلالت دارد که زوجها نفر مودہ است و هم همین باعث بوده است که مخبر صادق صلی اللہ تعالی علیه وسلم این سوره را موسوم بسورة النساء گردانیده است و هم پروردگار برای فهمانیدن این معامله و کار بشنوانیدن این مثل ناواقفان اسرار را واقف و خبردار میگرداند که اِنَّ مَثَلَ عِیْسٰی عِنْدَ اللّٰهِ کَمَثَلِ اٰدَمَ و برین تقدیر هم بمیان آنها همان نسبت زاینده و زائیده شده پیدا می آید بلکه از تحقیق سابق هم اقوی تر مینماید و دیگری از ملاحظهٔ این قباحت چنین روایت کرده است که جسد حوا را از جز بدن آدم تیار کرده اند نه آنکه او را از میان بدنش برآورده اند لیکن کشف این معامله و حل این تقریر به پیش دیدهٔ بصیرت این فقیر بدین طریق شده است و هم از جناب ملهم غیب اینچنین الهام بدلش رسیده است که اِنَّا جَعَلْنَا اٰدَمَ وَ زَوْجَهٗ مِنْ طِیْنٍ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهٗ مِنْ سُلٰلَةٍ مِّنْ مَّآءٍ مَّهِیْنٍ یعنی که چنانچه در اول بار آن خالق مختار همه حیوان و تمام اشجار را زوج زوج از میان زمین پیدا کرده است و بعد ازان از نطفه و تخم آنها جوق جوق حیوان و بسیار و بیشمار اشجار برآورده و رویانیده است که ازین کار پروردگار از کلام خود ما را خبر کرده است که خَلَقْنٰکُمْ اَزْوَاجًا وَّ اَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرٰتِ مَآءً ثَجَّاجًا لِّنُخْرِجَ بِهٖ حَبًّا وَّ نَبَاتًا وَّ جَنّٰتٍ اَلْفَافًا پس همچنان در اول بار چون جسد آدم ابو البشر را از آب و گل مصوّر کرده

کہ یکی را وادی جوع و عطش و دومی را وادی رنج والم و سومی را وادی بلا و محن و چہارمی را وادی خوف و دہشت میگویند
دازان دریاہا عبارت از گرفتاریہای مادمنی و گردابہای لذات حیوانی و موجہای ہوا خیز خواہشہای نفسانی و شور
و طغیانی قوت غضبی و دیگر صفات ذمیمہ شیطانی کہ سوزندہ و ہلاک کنندہ و فرو برندہ اند دریای محیط آبرو و گرفتاریہا
مو بمو میکنند پس بدون مدد و تائید کہ از عالم بالا در رسد کی باشندۂ سفلی بدان مکان علوی میرسد و دران مکان گذر جنیان
و پریان اکثر میشود و ہم عبور ملائکہ کہ رتبۂ شان تحت فلک قمرست بسیار میباشد اگرچہ مکان مقری آنہا فوق کرۂ مادہ
در جوف کرۂ ہواست چرا کہ چون آنہا جسد لطیف و شریف دارند بطریق سیر و طیر گذرے دران مکان نیز میکنند

تحقیق خلقت این ہر چہار کرہ و ہفت ہشت افلاک و موالید ثلثہ و خلقت دیوان و جنیان و شیطان و ملائکہ ادنی و اوسط و اعلی و بیان مکان آن ہر کدام و بیان آنکہ اول حضرت آدم را پیدا کردہ حوا را از میانش برآوردہ اند یا پیشتر او را موجود گردانیدہ وجودش را از تنش اخراج کردہ یا ہر دو را معاً آفریدہ اند و بیان آنکہ در شروع این معاملۂ ملائکہ کدام مقام بحضور آن خالق علام بحث و کلام درآمدہ در آخر کار ملزم و شرمسار گردیدہ حکم سجدہ کردن بدان مخلوق جامع شنیدہ اند و شمۂ بیان حقیقت عرش عظیم آن کریم و فہمانیدن از مثل جزیرۂ جنت نظیر حقیقت جنت و جحیم

بدانند کہ این کرۂ زمین جای ماندن و بودن موالید ثلثہ ست کہ خلقت و پیدایش آنہا از عناصر اربعہ ست لیکن
در جرم جمادات اثر جزو خاک بیشترست و در جسم نباتات اثر جزو آب غالب ترست و در تن حیوانات اثر ہر چہار عنصر نسبت
جماد و نبات باعتدال نزدیک تر میباشد و در حیوانات سباع و درندہ اثر جزو آتش غلبہ دارد و در دیگر انعام دوندہ و جانوران
پرندہ بہ نسبت آن حیوانات درندہ اثر جزو خاکی و ہوائی بیشتر و غالب ترست و در ذات انسان اثر این ہر چہار عنصر از
نسبت ہمہ حیوان باعتدال ترست ہر چند در تن بنی آدم در اکثر اوقاتش این ہر چہار جزو مخالف بقدرت قادر
موافق میباشد لیکن در بعضے حالاتش یک یک جزو این عناصر غلبہ مینماید و زیادت و افزونی پیدا می کند و آن
بیچارہ دران زمان بمقتضای اثرش ہمچنان اعمال و افعال مینماید و بی اختیار و ناچار بہمان جانب میگراید چنانچہ
در اول خلقت کہ جسد شریف آدم ابوالبشر علی نبینا و علیہ الصلوۃ والسلام ازین عناصر اربعہ ساختند ابتدای کار

دردی کشان بزم فنا در لباس فقر | درویشی بلذت شاهنشهی کنند | سرمایه صرف ساز بحر گوهر نجات
کین جنس را خرید بدست تهی کنند | ای مشتری برآر ز دل حرص آنزرا | ارزال خوب نیست که فرمان دهی کنند

در ملازمت دوازدهم حکم کردن شاه شاهان بدان طبل بلبل هزار داستان که کدام داستان باستان بیان نماید که ازان بگوش هوش سامعان عبرت و خبرت افزاید و بیان نمودن آن خوش گفتار به پیش آن شهریار داستان اسرار که آنرا افسانهٔ غلام خاکی می نامند و هم مرآت عالم هم میخوانند

چون روز دیگر گردید باز آن بلبل زار بدربار حاضر شده بضابطهٔ قدیم آداب سلام و تسلیم تقدیم رسانیده بمرتبه و پایهٔ مقرری رسیده به پیش عرش برین در حلقهٔ مقربین ایستاده گشت معرفت همدم قال از پردهٔ عرش باجلال برین سئوال حکم صادر شد که ای بلبل بلند پرواز و ای طوطی خوش آواز و ای عندلیب دمساز تو در اکثر ملک و شهر و باغ و راغ و گلزار و دیار این عالم بیدار سیر و طیر نموده عجائب و غرائب بسیار دیده پس باید که کدام حکایت و داستان که ازان حقیقت و کیفیت گذشتگان پیدا گردد و هم حاضران و سامعان را از نگت عبرت و خبرت افزاید و هم بمشام جان صاحب دماغان بوی انسی و محبتی در آید به پیش ما بیان نمائی و آنرا بطریق یادگار بر لوح دل و سفینهٔ سینهٔ این جان نثران دربار مرتسم و منقش گردانی چون از جناب سلطان غیب دان این حکم و فرمان رسید بلبل هزار داستان زمین ادب را بلب نیاز بوسیده بعرض رسانید که درین وقت و حال افسانهٔ حسب حال بیاد دارم که لائق شنیدن و پسندیدن لائق جناب و قابل عبرت و خبرت حاصل کردن اولوالالباب ست و آنرا افسانهٔ غلام خاکی میخوانند و عارفان مرآت عالم هم می نامند

رباعی جانا نبود مثل تو جانانهٔ دیگر | مانندهٔ من دل شده دیوانهٔ دیگر | ای دلبر اگر گوش کنی قصهٔ ما را
هرگز ننهی گوش بر افسانهٔ دیگر | دارم همه نوع سخن از دولت عشقت | چیزیکه ندارم بتو راه سخن ست آن

غزل بآگاهی سخن آغاز کردم | نظر بر روی دل تا باز کردم | شنیدن کو که گوشی وا نماید | چه خوش افسانهٔ آغاز کردم
نگه در چشم من شد شعلهٔ آه | بدل تا دیده را دمساز کردم | برنگ غنچه خون شد دل که عمری | خیال وصل آن گلباز کردم

حکم شد که آن چگونه است گفت راویان با خبر چنین روایت کرده اند که در اقصای زمین مغرب جزیره ایست که آنرا جزیرهٔ جنت نظیر میخوانند و در انجا گذر آدم خاکی بدون قسر قاسر ممکن نیست چرا که هفت دریا و چهار وادی هولناک در اثنای راه ست

اولالابصار و دیدهای کور با انکار نیز خواهد گردید

رباعی

ای چشم تو پرده پرده همچون افلاک | گردیده کنی ز گرد ظلمانی پاک
در دیدن خورشید حقیقت یابی | هر ذره سطرلاب سدخانهٔ خاک

و از فهمیدن آن مثل و شنیدن این گفتار هر یک سامع هوشیار حقیقت و معانی و ماهیت و کیفیت آن هر یک یار بقدر استعداد و قابلیت و فراست و لیاقت خود خواهد فهمید آنچه خواهد فهمید

بیت

بس کن ای شوریده از حد پر زدی | راز پنهان را همه بر در زدی

بیت

ای عندلیب ناله چرا می کشی دراز | دم کش بسان غنچه و با خوی گل بساز

القصه بلبل خوش حال خوش مقال بسان شمع آن محفل را گرم و نورانی گردانیده از انوار جبهه و چشم و رخسار و گفتار بدان هر چهار یار طاقتی و توانی و هوشی و جانی داده آن افتادها را برابر خویش نشانده برای اظهار حال و قال مجلس آن سلطان با جمال و جلال چرب زبان و گرم بیان گردیده گفت که ای یاران این یار دران دربار چندان حرف و گفتار بتوسط همان محرمان و مقربان بار بمیان در آمد که شرح آن فرصت بی شمار میخواهد و هم شما را چندان فائده نمی نماید لیکن در آخر کار چون ازین بلبل زار استفسار اسم ذاتی آن نگار که گل بی خار و نهال همیشه بهار باشد نمودند در جواب و سوال حل آن اشکال این بلبل زبان دراز برنگ گل زبان لال گردیده بسان خار و خس عجز و ناتوانی خود را اظهار نموده معترف بنایافت آن شد دران وقت آن شاه غریب نواز عجز پسند این دلبند خویش را نزدیک پردهٔ عرشی قریب تر از رتبهٔ مقربان خاص طلبیده آن وسائط را نیز از میان برداشته همان حجاب کبریائی و پردهٔ آن نغمهٔ شاهنائی که عبارت از نای گلوی او ست درمیان بگذاشت و آن بوی دلربای خود را زیاده تر بی پرده کرده آن قدر هوش و معرفت ناتمامش را هم از سرش برده او را بسان مرده بی حس و حرکت ساخته باز لاش او را به پیش شما انداخت این بگفت و بیان تنزیه و پنهانی ذات اکرم و هم بیچونی صفات و ناپیدائی اسم اعظم آن محبوب خویش نموده بعجز و ناتوانی خود مقر گردیده چندان نالید که باز بیهوش گردید و از دیدن این حال و شنیدن این قال مرغ هوش از آشیان دماغ آنهمه یاران نیز بر پرید و هر یکی بقدر مرتبه و لیاقت و عقل و فراست و حوصله و استعداد خود بزرگی اسم اعظم او را فهمیده هر کبریائی ذات بیچون او ایمانی حاصل نمود

بیت

شد بسته از زبان در گفت و شنید من | طالع نگر که قفل برآمد کلید من

القصه آن روز و شب را نیز بلبل خوشمقال همراه آن یاران خوش حال بعجب قیل و قال و طرفه کیفیت و حال بآخر رسانید و این سخن را از زبان آن مشتری خوش آهنگ شنید

غزل

بینند چون خرام تو قالب تهی کنند | در پیش نوشخند تو بوسند خاک عجز
گر ناشنیدم که به پهلو تهی کنند | دارم گمان که طی شود این وادی فراق
عیسی دمان که دعوی روح اللهی کنند | با ماه و با ستاره بجنگم پلنگ وار
آنانکه با تو سایه صفت همرهی کنند | بخت و ستاره گر قدمی همرهی کنند
از خار و خس عنان قدم تافتم دریغ | در بیشه که شیر دلان روبهی کنند

ای یعنی دریغ که خار و خس ... از روی ضمیر از ذات خودی بنگ ... بجای شاه ... اشاره می کند ... قدم ... فهمیدن دلان ... مراد ... دریغ دارد ... ای یعنی دریغ

بسبب شعشعان آن جواهر که برنگ انجم ثوابت دران کرسی جا داشتند و هم از درخشندگی چهرهای آن مقربان که بسان
ستارگان سیاره بودند بهیچ طرف ظلمت سایه نمی افتد بمشاهدهٔ این خرق عادت خوشدل و شادان گردیده آن چنان
صفا و پاکی طینتش فهمیده او را بکنار خود گرفته بمقامش رسانیدند و آن حاملان را باعزاز و اکرام تمام رخصت کرده بگرد ویش
تصدق میگردیدند و بشوق آن خوشروی گل بوبسان عندلیب نالها میکشیدند که درین اثنا بلبل بیحال از ناله و فغان یاران
بافاقت شعور رسیده برنگ شمع سراپا نور سر برکشیده بحضور آن پروانگان خویش برنشست درآن وقت ماه منیر بمقابلش
رسیده آن بوی گل را از وشمیده بزیر پایش مانند سایه پست گردیده این نوا برافراخت رباعی | ای گلشن قدس از تو عالی پایه
دارد ز تو فردوس برین سرمایه | ذات تو بود بوی گل از نهان | پیداست که بوی گل ندارد سایه | وامیر باتدبیر که مناسبت تمام از
نالهٔ کلام آن بلبل عالی مقام داشت نیز بطرف دست راست رسیده چون سایه بپایش چسپیده این صدا برکشید رباعی
جز رنگ سخن نیست ترا سرمایه | مضمون ز تو آورد گل پیرایه | تو معنی و الفاظ همه سایهٔ تو | معنی ست که جز لفظ ندارد سایه
و هم شاه بی نظیر که نسبت تمام از مرتبهٔ قلب او داشت بجانب دست چپ او فتاده نمود تمثالش پیدا کرده ترنم نمود رباعی
دارد ز تو ای مهر فلک پیرایه | خورشید ز نور تو برد سرمایه | بی سایه بود سایهٔ هر چیز بدهر | تو سایهٔ حقی که نداری سایه
و هم تاجر فقیر از شرم و حیای خویش بطرف پشتش رسیده برنگ سایه بزمین در افتاده از زبان حال بدینمقال گذارش احوال نمود
رباعی ای سایه تو مرد صحبت نو زنه | رو ماتم خود دار درین سور نه | اندیشهٔ وصل آفتابت نرسد | عیسا زبدینقدر گزد و دور نه رباعی
هم عاشق روی تو مه و پروین ست | هم والهٔ روی تو گل و نسرین ست | ذات تو ز روشنی ست بی سایه بدهر
روزی که ندارد کمین شب اینست | و هم مشتری از دور مقابلش گردیده نقش صورتش در آئینهٔ چشم خود کشیده این نوا برکشید
رباعی باشد ز تو بینائی کونین ای شاه | کس نیست ز رازت بدو عالم آگاه | در دیدهٔ آفاق نگاهت کردند
پیداست که بی سایه بود شخص نگاه | بالجمله درمیان آن جمع آن شخص نورانی بسان شمع مینمود که بهر چهار طرف خویش
بجای سایه پرتو نور و تمثال ظهور خود افگنده بود یعنی که بهر جانب آن عالی پایه همان چهار یار پیروش برنگ سایه می نمودند
و نمود تمثال آن بی مثل باکمال را بدین شکل و حال خویش پیدا میکردند چراکه آن هر چهار فرخنده کیش که بحقیقت فانی
از خودی و اراده و خواهش و طلب خویش گردیده بودند بعینه بطرف پیش و پس و راست و چپ او مانند عکس و سایه و
تمثال و تصویر او مینمودند و خویشتن درمیان نبودند ؎ | بلی هر جا شود مهر آشکارا | سها را جز نهان بودن چه یارا
و این چنین ظلال آن باکمال از توسط اولین و آخرین رجال در هر وقت و همه حال نمودار و پیدا خواهد شد و تا قیام قیامت
این سایه و علامت آن بی سایهٔ بلند پایه مخلد و ممدود خواهد بود و هر صبح و شام بلکه علی الدوام مشهود و محسوس مردم

اطینت پاکش از مصاحبت گل خوشبو و معطر گردیده حکم بوی گل پیدا کرده بالکل از مقتضای ظلمت و کدورت خاک صاف و پاک شده بود غلبه پیدا نمیکردند آری سها پیش آفتاب پرتوی ندارد حالا همان بهتر که منقار گفتار عندلیب را که عبارت از قلم و زبان ست از افشای معانی باز داشته بنوای حروف و الفاظ در آرم که هر که ذهین و با معنی خواهد بود خود بخواندن این حکایات مرادات او را خواهد فهمید چنین گویند که چون آن بلبل بلند پرواز هفت بار گرد آن پردهٔ راز طواف نموده دران مقام بقوت تام بوی آن گل اندام بدماغش رسید سرخوش و تر دماغ گردیده این نوا کشیده در آخر کار مست و سرشار شده برنگ سایه به پیش پایهٔ آن عرش بی سایه در افتاده بیخبر گشت

غزل

بر پایهٔ عرش پا نهادیم — از سدرهٔ منتهی گذشتیم — پا بر صفت کبریا نهادیم — از سر هوس هوا نهادیم
در گوشهٔ انزوا نهادیم — بلبل در گفتگو ببستیم — من بعد سری بجا نهادیم — آن کبر و منی که بود در سر

چنانچه دران حال شکل آن افتادهٔ مست جمال در آئینهٔ خیال مردان باکمال چنان مینمود که گوئی سایهٔ آن ظل اللہ ست که در مرتبهٔ ثالث نمود صورت انسانی گرفته بر بساط خاک افتاده مثال آن بمثل را بمقربان و عارفان نموده ست و از نمود این صورت حقیقت و معانی پنهانی را که در ذات آن خلیفة اللہ پوشیده بود ظاهر گردانیده است

هر جا که عکس روی گل خویش را بدید — این عندلیب مست بر او ناله ها کشید

بالجمله دران وقت باز از پردهٔ عرش با جمال و جلال بمقربان باکمال حکم رسید که این بلبل مست بیحال را از زیر پایهٔ عرش برین برداشته بالای کرسی زرین انداخته از راه درون که جاده ایست پنهان از دولتسرای سلطانی تا بدان باغ جنت نشان بیار انش رسانند و همه خواصان بارگاه در جلوش در آمده حکم باربرداریش پیدا کرده حامل بار امانت و خلافت ها گردند مقربان بموجب فرمان آن حرف با معنی را بکرسی نشانیده دست بدست برداشته مخفی از نظر عوام از همان راه پنهانی بآشیانش رسانیدند و درانحال باز بهمین قال نوای کشیدند

یکبار میرد هر کسی بیچاره بلبل بارها — این عندلیب الجوروی دارد بدل بس خارها

و یاران خاصش را که بر در بار حاضر بودند آگاهی بخشیدند که یار شما را از راه درون بمقامش رسانیدند بهمان زمان یاران دوان گردیده بجای خود رسیدند و آن بلبل باکمال را بدان جاه و جلال دیدند که بر کرسی زرین نورانی مکلل بدر و جواهر جا دارد و همه مقربان و خواصان آن سلطان که سوای آن چهار مقربان بودند که دریافت حقیقت و صورت شان اکثر عقلا و بعضی جهلا حیران اند بلکه بر وجود آنها شبهه و انکار دارند که آنها نه از زمرهٔ مردانند و نه از طائفهٔ زنانند پس در حالت همین همچو کسانند بر کاب و جلوش می آیند ایان مشهودی بر انها نیز حاصل نموده بزودی بجلو آن یار بختیار در آمده بحضورش رسیدند چه می بینند که از جسد مبارک آن بلبل همان بوی گل که مشام جان شان نیز ازان آشنا شده بود می بر آید و از تن صافش

مینامند بدست قدرت خود گرفته برهان بی نشان کرازان تعبیر بعدم نیز میکنند رسانیده بسان نای گلو دمساز کرده نوای دلربای اُدْنُ مِنّی اُدْنُ مِنّی اُدْنُ مِنّی برکشیده این نغمه را سرود رباعی

خواهی هنرم شمار و خواهی عیبم
نبض دل تنگم بطپیدن آید
ازمن بهمین صوت و صدا قانع باش
غافل بود از من نگه اهل نظر
چیزی دگر نیم زبان غیبم
کی رنگ گل راز بدیدن آید
چون غنچه همین صدا دمد ازجیبم
اشکم نه قطره تا بچکیدن آید

غرض که آن ترانهٔ غیب بلبل بی عیب را بدین انداز و ساز و بدین آهنگ و آواز بجانب خود در کشید اما کسی حقیقت آن دم مبهم و کیفیت آن آواز راز نفهمید قطعه

سخنها بانگ زنبوران نماید
چو اندر گوش من گوید کلام او
همه عالم گرفته آفتابی
زهی کوری که میگوید کدام او

باری چون آن صدای مقدس دیوانه کن عاشقان بگوش سراپا هوش بلبل سراپا جوش و خروش رسید خیلی خوش حال گردیده بدینقال نوا برکشید غزل

ای حدیث لب تو پاک از عیب
در دهانت نهان لسان الغیب
چند چون غنچه باشم از دهنت
گر چنین میکشد لبت در بزم
جام صهبا رسد بدست صهیب
بلبل از غیب میرسد سخنت
پا بدامن کشیده سر در جیب
هرچه از غیب میرسد بی عیب

و دران زمان در خود طاقت و توان یافته بکشش همان گرم زبانی آن شعلهٔ ناز و از حدیث زبانهٔ آن شمع سراپا ساز بسان پروانهٔ جانباز بجانبش پرواز نموده رسید بجائی که رسید یعنی که آن پروانهٔ بی حال بدان فانوس خیال ملحق شده بگرد اگردش طواف مینمود و تصدق میگردید و برنگ ذرهٔ بیتاب از بیقراری بیتابی بجای خود میطپید و زمانی از نور او پیدا می گشت و لمحهٔ از خودی خود ناپدید میشد و چون بدان طرف پردهٔ عرش رسیده از چشم مقربان این طرف غائب میگردید آن خواصان گدا را در شاه فانی و ناپیدا می یافتند و چون این طرف پایهٔ عرش به پیش روی آنها میرسید دلق گدائی اورا پرده و لباس سلطان یافته روپوشش میساختند و ذات اورا حاجب و واسطه درمیان قرب خود می پنداشتند و همدم قال و محرم حال دران وقت و حال بدین حرف و قال نغمه می افراختند شعر

کس ندانست که منزلگه معشوق کجاست
این قدر هست که بانگ جرسی می آید
شعر در قافلهٔ که اوست دانم نرسم
این بس که رسد ز دور بانگ جرسم

بالجمله مقربان مرتبهٔ شاهی آن ذرهٔ خاکی را بالاتر و قریب تر از مقام قرب و منزلت خود دیدند بی اختیار گردیده این نوا برکشیدند شعر

کوشش آدمی از سعی ملک بیشتر ست
خاکی از سرعت جن یک دو قدم پیشتر ست

باری بدانند که آن بلبل بلند پرواز را بجائی رسانیدند که همه پرندگان همراز و واپس ماندند و کار تنها رویش بجائی رسید که از همراهش سایه هم پای خود را واپس کشید یعنی که دران پایهٔ بیمثلی آن بیمثال نمود عکس و مثال خود را هم با خویشتن ندید و وجه این سر آن بود که چون او را از شعشعان انوار فوقانی عرشی که رتبه اش بالاتر و غالب تر از همه انوار فلکی و ارضی ست منور گردانیده بودند دیگر انوار تحتانی بران ذات قدسی

بداند که بدون عنایت و مرحمت محبوب رسیدن عاشق بمعشوق بهیچ رنگ بنظر نمی آید و از هیچ اسباب بغیر فضل آن
هادی وهاب ممکن نمی نماید پس باید که چندی دیگر برضا و قضای الٰهی راضی و صابر باشد رباعی

ای رنج کشش ترددبیهوده
کوه وصحرا بصد طلبش پیموده
مطلوب تو با تو بر قریبست اما
آوازش اگر دهی نه دست سوده
تا قاصد ان جلد رو و تیز دو

راکه نسیم و صبا و باد و هوا نام دارند برای خبرگیری گل تا باطراف و اکناف عالم روان و دوان گردانیده ایم همینکه خبر
نکهت خیریت آرامی آرند آن مژده را بتو میرسانیم و باز اگر خبر خیریت آن چنان معشوق لطیف خود را میابی هم چه میکنی
که طاقت وصل حقیقی او نداری و بدین بدن ضعیف ناتوان و باینقدر کم فرصتی این جهان چه قدر گل راحت می چینی رباعی

بلبل بچنین راحت و وحشت تمثال
بر یک پا ایستاده و سر در ته بال رباعی
آنرا که تو بی سعی طلب یافته
مرغ طربش رسیده است از خم دام
رباعی ای صوفی صافی که خدا مطلبی
ورز انکه براهش کرامی طلبی

مقصودت چیست از کی چشم بال
گر پرده شگافتی چه خواهی کردن
زین پیش که یافتی چه خواهی کردن
بیتابی نالهٔ جرس می گوید
او جای ندارد ز کجا می طلبی

بی عبرت نیست خواب غافل چمن
در بر هم بافتی چه خواهی کردن
رباعی آنرا که زبان خامشی نیست بکام
هر جا لب بسته شد مقام ست مقام
ورز انکه شناسیش کرامی جوئی

بلبل عالیمقام از شنیدن این پیغام بعرض رسانید که هر چه از حقیقت حال
و مآل این ناکام بیان میفرمایند درست و نفس الامر ست که من بهیچ رنگ بدامن پاکش دست زدن نمیتوانم پس بهره و
تمتع وصلش بچه عنوان حاصل کنم که آنرا بخیال خود محال میدانم این بگفت و بطرفه کیفیت حالی بدین قال ناله بر کشید که همه
مقربان را هم متأثر گردانید بیت

بجز این که جان دهم من تو جز اینکه جان ستانی
بتو من چه کار دارم تو بمن چه کار داری

بارى بعد این جواب و سوال و آن قیل و قال بمقربان جمال و جلال از جناب آن سلطان باکمال برین منوال حکم رسید
که الحال این بلبل ستوده خصال خوش مقال را که عاشق صادق ست ازان پایهٔ ایستادنش قریب تر آرند و از مقامات
خویش هم بالاتر گذرانیده بجای لائقش رسانند یعنی که او بر دائرهٔ وحدت بر آید و شما مقربان را در دائرهٔ واحدیت گزارد
و بعرش برین قرین گردیده بدان مرکز دوائر برنگ پردهٔ چسپیده بگرد اگردش طواف نماید بقسمی که جبین نیاز و سینهٔ پر گداز
او به پردهٔ راز مساس فرماید همینکه آن مقربان باکمال ازان پردهٔ عرش با جمال و جلال این صدا و قال را شنیدند خویشتن را
بلا خطهٔ تمام بعقب کشیده آن حکم دلپسند بدان بلبل طالعمند رسانیده اشارهٔ پیش رفتنش نمودند و چون این مژدهٔ قبول بگوش آن
بلبل ملول رسید از دهشت آنچنان قرب و منزلت رعشهٔ در تمام اندامش پیدا گردید و رنگ گل رخسارش باستقبال آن مقام
و حال پیشتر از برداشتن اقدام بر پریده رسید بجائی که رسید که درین اثنا شاه بی نام و نشان آن ساز با نوای خود را که شه نائیش

چون ساغر شکسته ندارد صدا الیم
عمری ست عاقبت کف افسوس میزند
یارب چو گل کشد قدحی از هوا الیم
کنه خردم در خور اثبات تو نیست
دانندهٔ ذات تو بجز ذات تو نیست
اسما همه اسباب اشارات بود
دم زنم بی یاد رویت بر دهان آید گران
رباعی صانع که ز دید ما فتاده بس دور
چون نکهت گل آمده پنهان بظهور
خواهم ز نور لطف تو شکری کنم ادا
ای جان و دل تو پشت پناهی چه گویمت
حیران نست جن و انس و ملک در کمال تو
گه مرشد طریقت و راهی چه گویمت
رباعی نی علم و عمل نه عز و جاهی دارم
بر یاد گلی ناله و آهی دارم رباعی
هرگاه چو غنچه در حدیث لعلت
یکتا گفتن دلیل یکتایی تو نیست
رباعی آن ذات که صید خرد و هوش نشد
در یاد نگنجید و فراموش نشد رباعی
گر در صفت زبانم از کار بشد
نام جانان در دهن داریم خاموشیم ما فرد

افسوس شوق زمزمه آهنگ حیرتست
من در گمان که با سخن ست آشنا الیم

ورنه کجا حدیث وصال و کجا الیم
خمیازه هم غنیمت صهبای زندگیست

دبتکرار بدین چنین حرف و گفتار نواها برکشیده بسیار نالان گردید رباعی

آسایش جان بجز مناجات تو نیست
رباعی یکتای حقیقی شمارم اینست
میباید عشق باخت کارم اینست ع
در ترازوی دل ار سنجم ترا با جان خویش
چشم و دل و جانست ز جنبش مهجور
غزل ای مظهر جمال الهی چه گویمت
آنهم ز نور تست تو ماهی چه گویمت
نور تو در صحیفهٔ هر دیده دیده ام
نشناختت کسی بکماهی چه گویمت
بلبل فقیر وار زند ناله بر درت
جان محو جمال پادشاهی دارم
تا گردش چشمت بتامل دیدم
لب وا کردم دهن پر از گل دیدم رباعی
آغوش تو همیست چه عرش و چه دل
دل یکدم ازو غافل و مدهوش نشد
با آنکه کمال خورده دانان دانی
دانم که زبان بیزبانان دانی ع
زبان گفتگویم نبود آن ساعت که تو پرسی

من ذات ترا بو اب جسی کی دانم
حیران توام آئینه دارم اینست
نام گل گویم بپیشت بر زبان آید گران
در لطافت تو سبک باشی و جان آید گران
آن ذات که بیرنگی او رنگ گرفت
وی فیض فضل نا متناهی چه گویمت
گر نفس و حرص خصم شوندم ازان چه باک
بالاتر از سفید و سیاهی چه گویمت
گاهی بغمزه سالک خود را ز ره بری
جانش گدای تست تو شاهی چه گویمت
چون بلبلم از ذکر دو عالم خاموش
در دست خیال ساغر مل دیدم
ای آنکه بیان اسم معمای تو نیست
آنجا که تو ئی جای تو هم جای تو نیست
هر چند بگرد تجرد و صلش گشتم
خاصیت پیران و جوانان دانی
چون نگین از حیرت دل خانه بر دوشیم ما
بجز انگشت حیرت در دهان من زبان نبود

بازاز توسط مظهر جمال حکم رسید که بلبل نالان خویشتن را بچنین حیران و پریشان نگرداند و اینقدر بی تابی و بی صبری را کار نفرماید که انشاء الله تعالی عنقریب خود بخود آن گل و گلزارش برنگ بهار بر سر او نزول میفرماید و ازینمعنی زا الیقینی

که با همدیگر تناقضت دارند دیده‌ام و بهمین سبب ذاتش را نیز هرگز نفهمیده‌ام و هر وقت جرأت تحقیقش ایمعنی در خود نیافته‌ام بنابران از فهمیدن آن ذات و شنیدن آن نام بابرکات محروم و ناکام مانده‌ام لیکن من دل ریش از طرف خویش آن دلربا را باین اسماسمی گردانیده بیادش اشتغال می‌نمایم ع

صاحب من دلبر من جان من ایمان من		حاضر من غائب من این من آن من

غرض که دران وقت و حال بلبل خوش مقال بعجب قیل و قال و طرفه کیفیت وجد و حال درآمده بخواندن این چنین اقوال نواها برکشید که مقربان بار و آن سامع هوشیار را نیز متاثر و باکیفیت گردانید ع

بنام آنکه او نامی ندارد	بهر نامی که خوانی سر برآرد	هر آن اسمیکه خوانم نام او هست	نبود جمله گلها دام او هست رباعی
هستی وجود خویشتن کردم بد	گردید مساوی هم همه نیک بد	اکنون نتوان نام خود و نامش برد	گر نام بگیرم ز من او میرنجد ع

ای همه تو چگویمت کز همگان منزهی
یکسر موی بیش و کم از تو نیافت آگهی
این عقل سراسیمه چه داند ذاتت
سراغ عالم دل از من بیدل چه میپرسی
سپندم یک طپش عرض نواهی سوختن دارد
هنوزم جاده پیداست از منزل چه میپرسی
نقاب جاده هر پایی چو نیرنگ خود است اینجا
لب خموش و دل پر از آوازها

هم زبیان مبتدی هم ز نشان منتهی
رباعی بر درگه کبریات کس را ره نیست
جز ذات تو از تو هیچکس آگه نیست قطعه
رگ ابر از فشار ریشهٔ پژمرده نگشاید
ز برق فرصت خود داغم از محفل چه میپرسی
طرف محوست در تحقیق اسرار حق ای سائل
ز مجنون حال لیلی پرس از محمل چه میپرسی

قوت فکر دمبدم موی بموی زد قدم
دست خرد گسست کزین کوته نیست
حباب از بحر گوهر خیز نتواند نشان دادن
اثرهای غنا از طینت سائل چه میپرسی
خط وهم نفس ناخوانده با معنی چه پردازم
بحق هم از خطاب است از باطل چه میپرسی
بر لبم قفل است و در دل رازها ع

آواز پردهٔ عرش آواز برآمد که ازین بلبل حیران نادان بپرسند که معشوقی را که نام و نشان نمیدانی بچه قسم خویشتن را تا باو میرسانی چون بلبل بیقرار با اضطراب را این حرف و خطاب رسید زیاده و تر بی صبر و بیتاب گردیده آه سرد از سینهٔ گرم پر درد برکشیده گفت که من بی پر و بال در همین حال حیران و سرگردانم که اسباب رسیدن تا باو نمی‌دانم و بیقین می‌شناسم که تا او من ناقبول را قبول نفرماید مقبول نمیشوم و بدون خواندنش هرگز تا باو نمی‌رسم و بحالت عجز و ناتوانی خویش درآمده چندان نالید که آنهمه مقربان را هم بگریه رسانید و پیش پایهٔ تخت شاه رسیده نعره‌های برکشیده دهن خود را بشکل گل کشوده بعرض رسانید که ازهمین انداز و آواز نام دلربای مرادریاب که چون ارادهٔ گرفتن نامش می‌نمایم بی اختیار های و هوی از میان سینهٔ جوشان برمی‌آرم و غنچهٔ دهان را برنگ گل بحضور تو می‌کشایم و برای دریافتن این معنی این سخن از زبان برمی‌آرم ع

تاچند پرسی از من آشفته حال گل		یارب بر دست نام که گردیده‌ام		بایست چشم حیرت است ز سر تا بپا الم

در فهمانیدن ازان مثل و کار حقیقت معاملهٔ دیگر شخص ست بی مثل خیر الاحسیا

چنین گویند که چون بلبل با نوا از ضیافت جسدی و روحی شاه بی پرواشکم سیر و تر دماغ گردیده و پر آسوده الوش خود را بموجب حوصله و استعداد بهمه یاران و رفیقان رسانیده بوقت بار برای ادای آداب بدربار شاه وهاب حاضر گردید بهمان زمان حاجبان بسلامگاه برده آداب شکرانهٔ عنایت ادا کنانیدند و بحضور عرش رسانیده بر سر دائرهٔ واحدیت که مقام آن مقرب خاص بود ایستاده گردانیدند دران وقت از پردهٔ عرش با جمال و جلال بهمدم قال بحکم رسید که ازین بلبل خوش حال استفسار نما که ای مرد غریب سیاح تو بعالم سفر و سیاحت کرده شهر و ملک بسیار دیدهٔ پس ازان میان کدام جا و مکان را پسند کرده آب و هوای آنرا خوش نمودهٔ همینکه همدم قال این سوال نمود بلبل برنگ گل بر شگفته ظاهر ساخت که اگرچه در هر ملک و دیار خصوصیت دکار علیحده دیده ام لیکن چون درین ملک معمور هندوستان بدولت قرب سلطان رسیده ام این را از همه ممالک روی زمین بهتر و خوشتر فهمیده ام ے

گفت معشوقی بعاشق کای فتا	تو بغربت دیدهٔ بس شهرها	پس کدامی شهر زانها خوشتر ست
گفت آن شهری که دروی دلبرست	رباعی ای شاه نشین عشق تو خانهٔ دل	سرشار مِی عشق تو پیمانهٔ دل
پرداخته و ساختهٔ قدرت تو	قصر سر و کاخ تن و کاشانهٔ دل	ے از ما حکایت می و جام مغانه پرس
از زاهدان حکایت تسبیح و شانه پرس	از بادهٔ تو مست و خرابیم و بیخودیم	افسانهٔ زمانه ز اهل زمانه پرس ے
غیر شهر حق بعالم منزلی معمور نیست	امتحانی میتوان کردن ره دل درنیست	شاه غیب باستماع این جواب سوال

خوش دل گردیده بجانب محرم حال متوجه گشته فرمود که حالا تو ازین بلبل خوش مقال سوال کن که ای بلبل مستانه تو در عشق محبوبی دیوانه گردیدهٔ چنانچه مفصل حقیقت آنرا بحضور پرنور گذارش نمودهٔ پس حالا بیان نما که آن معشوق تو چه نام دارد چرا که چون آن نهال خودرو گلِ روی خود را در لباس رنگ گل پوشیده بود مسمی بگل گردیده بود پس قبل از تعین گلی او را چه نام بود که آن اسم ذاتی او خواهد بود چون بلبل سوالِ تحقیق نامِ گل شنید بسان غنچه سر بگریبان تفکر فرو برده برنگ گل زبان لال گردیده بالکل از جواب عاری گشت ے

که نطقش را مجال دم فروبست	فسون عشق بین تا چون بیکدم	گشاد آندم برو حیرت چنان دست
		فصیحان چنان را ساخت ابکم

اما بعدِ تامل بسیار سر از زیر بال حال برافراخته چهرهٔ پر ملال را مقابل آن شاه غیب غیبدان ساخته بگریهٔ بی دریغ پرداخته زار زار نالید و فریاد بر کشید که ای شاه شاهان وای واقف اسرار پیدا و نهان من نام آن نام ذاتی آن دلبر حاضر غائب را نمیدانم چرا که در هر وقتی که از تجلی دیدار او مشرف گردیده ام او را در پردهٔ لباس رنگارنگ و حجاب صفات گوناگون

شربت انگبین ست کیفیتش اینست که در مزاجش بالطبع گرمی و حرارتی پیدا میشود که آنرا حمیت دینی و غیرت اسلامی می نامند و از اثرش حلاوت ایمان پیدا میگردد و تلخی کفر میکاهد و مومن را بالطبع شیرینی اسلام خوش می آید که مقرر ست اَلْمُؤْمِنُ حُلْوٌ وَ یُحِبُّ الْحَلْوَاءَ و از نوشیدن شربتهای بارد و خنک دل سردی از ماسوی و بردباری و صفا و مروت و حیا حاصل میشود و این هر دو صاحب مشرب شربت خوار را نسبت و کیفیت سکر و مستی پیدا نمیشود که تا بسبب آن مستی و بیهوشی دعوی معیت و عینیت با واهب العطیات خویش نمایند و آنرا واصل و متحد خویش دانند

بس کنم خود عاقلان را این بس ست
نکتهٔ کافی ست گر دانا کس ست

و آز ماهیت ما که مادهٔ حیات جمیع ذی حیات و باعث پیدایش همه مشروبات ست چگویم که آنهمه کیفیت و رنگ و آنهمه مادهٔ صلح و جنگ که دران مشروبات رنگارنگ پیدا شده است از دولت همان بیرنگ رسیده است و او را بالذات مناسبت با آب حیات و حوض کوثر میباید که از خورنش بالطبع طینت آدم خاکی را صفا و پاکی پیدا میگردد که ناپاکی و رزائل و خبث و خبائث ظاهر و باطن را پاک و صاف میگرداند و بصفت بیرنگی رسانیده دل مشارب را مانند آئینه گردانیده قابل تجلی ذاتی میسازد و این صاحب مشربان پاک طینت اگرچه در خود حالت سکر ندارند لیکن از غلبهٔ پاکی و لطافت جریان و سریان نسبت خود را در هر صاحب مشرب دریافته آنهار را اجزای دریای خویش میدانند و بدین اعتبار دعوی من و مائی نیز می نمایند و با همه صاحب مشربان خود را واحد میدانند چنانچه ازین چنین اقوال ایشان ناواقف کاران معنی وحدت وجود را فهمیده مرادات آنهار را از جانب شاربان شراب و خورندگان شیر و نوشندگان شربت برگردانده بر جناب وُدود که بیچون حقیقی ست فرود می آرند و درین تحقیقات بسیار صاحب مشربان اهل سکر که غلبهٔ کیفیت محبت دارند لغزشها خورده اند ع

بس کنم خود سامعان را این بس ست
نکتهٔ کافی ست گر سامع کس ست

ملازمت یازدهم و استفسار فرمودن آن شهریار هوشیار از آن بلبل زار اسم ذاتی آن گل همیشه بهار و زبان لال گردیدن آن خوش گفتار در ان اظهار و عیان گردانیدنش معنی قال خود را العجب کیفیت و حال عروج تمام نموده رسیدن بلبل بلند پرواز تا بپایهٔ عرش آن شاه غریب نواز و دوران زمان و مکان بی سایه گردیدنش از شعشعان آن عرش تابان

که خود در پیش یار خویش حال خویشتن گویم
رباعی خواهم بتو عرض بینوائی کردن
شرطست درین راه گدائی کردن ع
مژه بر هم مزن ای دیده که نتوانم دید
شادمانی نیست گر درد ز دل بیرون کنم

ع با آنکه عرض حال مکرر بیان کنم
نالیدن و بخت آزمائی کردن
شادی گردم اگر درد دلم گوش کنی
گر تو با عکس رخش دست در آغوش کنی

از لطف بس نگفتن او بس غنیمت ست
هرچند که شاه بی طلب می بخشد
نشنوی به که کنی گوش و فراموش کنی
فرد از برای درد دیگر خانه خالی میکنم

و بعد ازان به نیاز تمام بعرض آن شاه عالی مقام رسانید که بگوش این بلبل
بی پر و بال خراب حال چنین خبر رسیده است که بندگان عالی در سرکار خویش شاه مهره هم دارند بنابران امیدوار است
که حقیقت آن نیز به پیش بنده ظاهر فرمایند که از کجا رسیده است و بچه قسم آن گوهر نایاب بدین جناب آمده چون شاه غیب
این التماس بلبل بی عیب شنید بمحرم حال حکم فرمود که با این بلبل خوش مقال بگوید که شاه مهره که ما در سرکار خود داریم او را آن
شاه مهرهٔ فرسوده گم کرده خویش خیال نکند که حالا حقیقتش را بیان کرده است و تهمت دل دزدی بجناب ما ننهد بلکه سر حقیقت
آن چیز را دریابد که او خود میداند که اصل خلقت شاه مهره از دل عارف ست پس هر که عارف و صاحبدل ست و عشق و
محبتی در سر دارد البته او شاه مهره بر دارد و تو هم ای بلبل شیدا شاه مهره در بر داری لیکن ازان خبر نداری چنانچه مار مهره
بسر دارد و از اثر و کیفیتش بهره و خبر ندارد که بچه کارها می آید و الحق که تاثیرات و خاصیات شاه مهرهٔ دل کامل همان ست
که میدانی و بیان نموده که در پیش هر که باشد او بر همه غالب گردد و مالک ملک شود یعنی که ملک هفت اقلیم که عبارت از
هفت اندام اوست در تحت و تصرف او در آید و جمیع قوا و جوارح که رعایای اویند محکوم و فرمانبردار او گردند و توانند که از
دگردن کشی از تبعیت او نمایند و خلاف صوابدید و صلاح ملک و دولت او عمل کنند و مقرر ست که هر که صاحبدل ست
بسان سفینهٔ نوح ست که ازین دریای زخار پرآفت که محیط عالم ست بی آفت عبور نموده بساحل مقصود خواهد رسید و هم بنهج
ابراهیم از سر دود و نار بی خلل گذار خواهد فرمود چنانچه در خبر ست که در وقت گذار او نار بی اختیار باضطرار در آمده شعر باز
خواهد کشید که ای مومن بزودی از سر من بگذر که تو بر من باری فَاِنَّ نُورَکَ اَطفیٰ نَارِی و هم صفت و تاثیر آن شاه مهره
آنست که اگر بر کسی صفات بهیمی و سبعی غلبه نموده صورت باطن او را مسخ گردانیده باشد چون بصحبت مالک آن رسد باز
بحالت اصلی خود در آمده صورت انسانی گیرد و ازان مسخت برآید یعنی که از پایهٔ حیوانی برآمده بمرتبهٔ انسانی گراید و آنکه مالک آن
شاه مهره یعنی صاحبدل ست جن و شیطان بر وی غلبه نتواند و از شر جمیع موذیان دین در امان حق میماند و هر که بصفت دل مردگی بسته
و مرض غفلت داشته باشد و گرفتار روز ندانی هواهای نفسانی و مقتضیات طبعی بود چون بصحبت صاحبدلی رسد که آنچنان
شاه مهره با اثر با خود داشته باشد او نیز از اثر خدمتش بحالت زنده دلی رسیده ازان مرض شفائی یابد و ازان قید [illegible]

وا سپر انداخت گلستان شاه فلک قدر آن بلبل را از دریا بکنار میرسانید و او باز بلسان ماهی بی آب بیتاب گردیده خویشتن را بآب می انداخت چنانچه تا سه بار این معامله بمیان آمد بنوبت چهارم ماه منیر بازوش او را بکنار خود گرفته گفت که ای بلبل تو چرا خویشتن را هلاک میگردانی که گل تو ازین آب صحیح و سالم بر آمده بملک هندوستان رسیده است چنانچه من با او ملاقات کرده آمده ام و هم نامهٔ او را برای تسلی خاطر تو آورده ام چنانچه آن نامه را که گل از خون بدن خود نوشته بود از بازو کشاده بوی آنرا بوی شمانید همینکه بوی گل بدماغ آن بلبل رسید و آن مژده و نوید را شنید خوش دل گردید و از افتادن آب باز مانده همه اسباب شاهی را بر باد داده لباس فقر و گدائی برای تبعیت آن گل صحرائی بر خود راست کرده براه تجسس آن گل بملک هندوستان رسید رباعی

ای گل چه بیاید از تو سویم نامه | از غم بدرم چو غنچه بر تن جامه
دانم که رسد نامه شوم مست ز شوق | زان بیش که بوی او رسد در شامه

پس ای شاه غیب آن بلبل سراپا نقصان و عیب همین کس ست که حالا بحضور پر نور چنین ناکس ست و آن مهر جهانگیر همین ذرهٔ بیمقدار ست که حالا بر آستان این دربار ست این بگفت و زار زار نالید و بدین چنین قال حسب حال نوا برکشید غزل

جبین سجده فرسودی نیاز آستان دارم
بلندیهای قصر نیستی را نیست پایانی
خیال عالم تنگم نه این دارم نه آن دارم
سر و کار شفق با آفتاب آخر چه انجامد
من بلبل چه دارم تا از آنحضرت نهان دارم
نه پنداری بمرگ از اضطراب شوق وا مانم
که تا بر خویش می پیچم دماغ آسمان دارم
بدوش هر نفس بار امیدی بسته این بلبل
اندکی گفتم ازین قصه و بسیار است این

طلسم ذره ام از نیستی بسته است اندازه
که من چندانکه بر می آیم از خود نردبان دارم
چه خواهم با دل صد پاره برگ حشر کردن
تو تیغی داری و من مشت خونی در میان دارم
غزل برنگ شمع ممکن نیست سوز دل نهان دارم
سپند حسرتم تا سرمه گردیدن فغان دارم
جمالش صد قیامت صعب تر از مرگ میباشد
ز خود رفتن ندارد هیچ و من صد کاروان دارم

درین محفل کیم من تا بگویم این و آن دارم
بخورشیدست کارم اینقدر با خود گمان دارم
گه از امید دل تنگم گهی از یاس در جنگم
غم او میهمان من همین یک میزبان دارم
جناب کبریا آئینه است و خلق تمثالش
جنون مغزی که من دارم برون استخوان دارم
برنگ گردباد از خاکساری میکشم جامی
جدا از آستانش مردنم این بس که جان دارم
در نهایست غم من که به پایان نرسد

و چون از بیان این داستان همه مقربان متاثر گردیده بگریه و زاری در آمدند و هم دران وقت آواز حزین از میان پردهٔ عرش برین بی پرده گردید بلبل زار باز بی اختیار شده بر خواند رباعی

داغ تو بمغز دل و جان میسوزدم
از حرف غم خویش زبان میسوزدم
نمی خواهم کسی باز ز من سخن گوید

تاثیر ز ناله و فغان میسوزدم
فراق نامهٔ محنت کشان همه خواندیم
اگر چه قاصد من باشد و پیغام من گوید

غمگین نشود تا ز شنیدن گوشت
فسانهٔ ملال فسانهٔ ما نیست
نه مرغ نامه بر خواهد نه قاصد وقت بلبل خوش

آن عاشق و معشوق و باز آدم شدن آنها بعرض رسانید که چون آن شاهان فیض بخش و فیضرسان حقیقت پاکبازی
و کیفیت پاکدامانی آن بلبل و گل را معلوم کردند برای باقی ماندن نسل آن بلبل دختران خود را که نسرین و نسترن بودند
بحبالهٔ نکاح او در آوردند چنانچه بسبب اجتماع آن گلها از ان بلبل دو فرزند پیدا گردیدند که نام یکی شاهزادهٔ خوشبو و نام
دیگری شاهزادهٔ خوشگو ست و بعد از ان بلبل مع آن گل و نسرین و نسترن از ان شاهان رخصت گردیده آن پسران را
به پیش آن شاهان ذوی الاحسان بعوض گذاشته برای ملاقات پدر خود بجانب ملک عربستان روان شده بر لب
دریائی که در اثنای راه حائل بود فرود آمد و از ان طرف شاه فلک قدر هم حرکت کرده تا بآن روی آب رسیده چنانچه آن
گل و نسرین و نسترن عبور دریا نموده بخدمتش رسیدند اما بلبل بوقت عبور نمودن درمیان دریا غرق گردید همینکه بلبل
خوش الحان این حقیقت و بیان را تا بدینجا رسانید دران عرش سلطان حرکتی و لرزهٔ پیدا گردید که هر که از مقربان آن مکان
ایستاده بود از هیبت آنحال ترسیده بحیرت در افتاد باری بعد از ان بلبل بیان نمود که از قدرت قادر آن بلبل غریق
از میان آب عمیق صحیح و سالم بر آمده بمیان بیابانی وارد شد و در انجا آن یاران بدان عنوان با او در خوردند بعد از ان
از ان بیابان و کوهستان بدان طریق بر آمده بملک شام که تاجدار فرمان روای آنجا بود رسید و در همان جا آن یار اول او
پسر دستور که بعد بلبل شدن مهر جهانگیر برای جستن شاه مهرو روان بود با او ملاقی شد و از حقیقت مشتری و ماجرا بدریا
رسیدن او شنید دران مصلحت و صوابدید همه یاران و رفیقان بران قرار یافت که بزودی خروج باید نمود و آن ملک
شام را از دست آن ظالم بی خبر باید کشید و از ظلمت ظلم او پاک باید گردانید چنانچه از تائید الٰهی آن ملک بتصرف
مهر جهانگیر در آمد و بطرفة العین شهر شام از نور عدل و داد برنگ نیمروز نورانی گردید و بعد از اسیر شدن تاجدار ارکان دولتش
خواستند که گوهر شاهوار نام یک دختر او را بحبالهٔ نکاح مهر جهانگیر که ملقب بلقب بلبل شده بود در آرند لیکن چون او عاشق
گل بود قبول این معنی ننموده دختر انشس را بفرزندی خود در آورده آن گوهر شاهوار را به عموزادهٔ خویش که پسر سپهر شکوه
پادشاه روم ست و شاه بی نظیر نام دارد کدخدا گردانید و دختر دیگر را که جوهر افتخار نام اوست بعقد ازدواج تاجر فقیر که از
نسل شاهان شام بود در آورده آن هردو یار را از نسبت دامادی خویش امتیاز بخشید و بعد از ان برای دیدن گل و ملاقات
پدر بملک عربستان رسیده با شاه فلک قدر ملاقی گردید و چون از خدمت پدر جدا گردیده بدرون محل در آمد و آن گل بی پروای
خود را در انجا ندید و حقیقت افتادن او بدریا شنید فی الحال برنگ گل جیب شکیبائی دریده خویشتن را نیز از همان جا که
آن گل بدریا افتاده بدریا افگند همینکه آن بلبل این افسانه را تا بدینجا رسانید باز لرزهٔ و حرکتی در پردهٔ عرش پیدا گردید
لیکن حقیقت و کیفیت آن حالت را هیچ مقربی نفهمید و هم احدی طاقت و مجال استفسار آن در خود نیافت بعد از ان

آنکه بسان دیگر ابرار و اخیار از اصحاب یمین و شمال ست چنانچه در حق ایشان این حکم وارد ست که اَلسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ أُولَٰئِكَ الْمُقَرَّبُونَ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ثُلَّةٌ مِّنَ الْأَوَّلِينَ وَقَلِيلٌ مِّنَ الْآخِرِينَ و سوای آن اصحاب یمین و شمال که الحال شما ای مقربان مراتب و احوال آنها را مشاهده کردید دیگر رجال اند که آنها را نیز مردمان طرف دست راست و دست چپ میگویند حال آنکه آنها از بار حضور بسیار دور اند چه کسانیکه داخل طرف راست گردیده اند در سرور اند و راحت بدنی دارند و کسانیکه بجانب چپ رسیده اند بمحنت و شدت گرفتار اند پس ای مقربان بار چون تحقیق حقیقت در بار این چنین ست بلبل خوش گو را به پیش رو آورده بنزدیک پردهٔ عرش ایستاده کنید چون مقربان این تحقیق و بیان را شنیدند قدری حقیقت مکان و اطراف و جهات را فهمیده آن بلبل بلند پرواز را با عزاز تمام ازان مقام بر سر مرکز دائرهٔ قرب خویش رسانیده مقابل عرش برین ایستاده گردانیدند و خودها بطرف یمین و شمال از نزدیک آن مرد با کمال جدا گردیدند و از دور او را اشاره گذارش احوال نمودند پس دران وقت و حال بلبل خوش مقال سجدهٔ تعظیم بجا آورده بعد ازان ادا نوا برکشید قطعه

صبا در سنبل آن طرهٔ پیچید / ز هر چینی نافهٔ صد چین برآورد
بزرگیهای عشقم تربیت کرد / هم از خردی مرا غمگین برآورد
خوشا این بلبلم بخت هما داشت / شکارت شد پر شاهین برآورد
ز جمعیت آسمان بستر نخواهم / برایم آستان بالین برآورد
شمیم نسترن زار گریبان / ز مغز مرغزار نسرین برآورد
ز رو بیت واد گل ترتیب دفتر / که قال بلبلان رنگین برآورد

و اوصاف آن شاه با جمال و جلال را به تفصیل مراتب تنزیه و تشبیه تقسیمی بیان نمود که معانی آن الفاظ جامع بفهم آن مقربان هم نرسید و بعد ازان به نیاز تمام بعرض رسانید که ای شاه شاهان و ای واقف اسرار پیدا و پنهان اول آن حقیقت و حالی که دیده ام و بآن رسیده ام بعرض رسانم یا بحسب حال خویش آنچه از عجائب و غرائب عالم شنیده ام و فهمیده ام بمعرض بیان در آرم معرفت همدم قال حکم رسید که ای بلبل خوشحال مگر تو نشنیده که قلندر دیده را گوید پس باید که تو نخست حقیقت خلقت خود را از وقت صبا تا وقت رسیدن باین شوق و هوا بتفصیل تمام بحضور ما باظهار در آری تا این مقربان بار را نیز ازان گفتار حقیقت قدر و اقتدار تو معلوم گردد تا تعظیم و توقیر برین دلق گدائی و جسد فقر تو نگاه میکرده باشند چون بلبل نالان ازان شاه قدردان این حرف بیان شنید و این چنین مرضی او را فهمید به نیاز تمام بعرض رسانید که ای شاه بی نام و نشان چندی ازین پیشتر در ملک عربستان پادشاهی بود که عرش آشیان نام داشت و حالا پسرش فلک قدر نام در انجا پادشاه است و او را بعد از تمنای بسیار در آخر عمر فرزندی پیدا شده بود که مهر جهانگیر نام او ست قضا را آن مهر بمقتضای گرم مهری خویش بر جمال بها کمال او عاشق گردید و از سبب عشق بلا آفت و محنت و شدتی باو رسید چنانچه بعد گذارش مفصل حقیقت بلبل و گل گردیدن

گردانیدند دران حال مقربان شاه از دهان بلبل آگاه و زبان آن ماه جهانگاه این چنین مقال حسب حال چه نمود
از دریافتن حقیقت و کمال آن جمال عاجز و حیران گردیده یا

ما از سخن نبی و دین خاموشیم | بر یاد گلی ناله و آهی داریم
بینا بتوام گرت نه بینم چه عجب | تو چشم منی و چشم را نتوان دید
نقش تو بر آن تامل نه نقش است | پنهان ز نظر همچو نگه پیدائی

فی علم و عمل نه عزو جاهی داریم | جان محو جمال پادشاهی داریم
دل حسن ترا بدیدهٔ عرفان دید | کونین چو قالب و ترا چون جان دید
در جای خودی مقیم و هم سبحانی | در چشم خیال صورت عنقائی

دران وقت از پردهٔ عرش با جمال و جلال بهمدم قال و محرم حال بر پیش سؤال حکم رسید که ما لهای مروارید را بگوی بلبل خوش گفتار در آورده از سر رشتهٔ انس و محبت بندی بگردنش ببندند و از درهای آبدار حمائلها در برش انداخته به بند الفت و شفقت درکشند و بدین علاقهٔ عقد بندگی و سر رشتهٔ گرفتاری او را بجناب شاه سپهر غم استوار و مستحکم کنند و ماه مهر را از رسانیدن جیغهٔ الماس که برنگ هلال درخشندگی و تابندگی بی قیاس داشته باشد و هم بعطای سرپیچ مرصع که مکلل بهمان جواهر یک رنگ بود سرافرازی بخشیده و پلهٔ مقابل و هم سنگ آن بلبل بیرنگ گردانند آن مقربان بموجب فرمان بعمل آورده آداب گرفتاری و دل بستگی ازان دلبندها ادا کنانیده باعزاز تمام از حضور آن شاه عالی مقام رخصت ساختند و بلبل بینوا را این حکم رسانیدند که در هنگام شب وقت خلوت تنها آمده حقیقت سیر و سفر و کیفیت سرگذشت خود را مفصل بعرض رساند

نوبت دهم بوقت شب رسیدن بلبل زار بدربار و بیان کردن سرگذشت خود را به پیش آن شهریار و هم استفسار نمودنش ازان جناب باعث رسیدن آن شاه مهرهٔ نایاب بسرکار و دریافتن جواب بطرفه ادای آنکار و متعجب و حیران گردیدن همه مقربان باز ارشناختن و دریافتن حقیقت و حال آن بلبل زار و منع فرمودن آن شاه ستار آنها را از اظهار آن شنیده گفتار

چنین گویند که چون وقت شب بلبل بینوا تنها بدربار آن شاه بی پروا حاضر گشت و مقربان بحضور فیض گنجور بر دوه ایستاده گردانیدند از میان پردهٔ عرش حکم صادر شد که حالا این بلبل بلند پرواز راست گفتار را چپ و راست عرش مائل نگردانند که آن گردش و تقلب بمناسبت استعداد یارانش بود و این بلبل بذات خود از سابقان و مقربان ست

دست چپ پهلو به پهلو ایستاده گردانیدند برنگ گل گل شگفته از زبان حال این حرف و قال را بفهم آن محرم حال رسانیده از مقام رضای خود که آخرین مقامات ست باخبر گردانید که صِبْغَةَ اللّٰهِ وَمَنْ اَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ صِبْغَةً وَنَحْنُ لَهٗ عَابِدُوْنَ یعنی که قبول کردیم رنگ دین خدا را و کیست نیکوتر رنگی از رنگ ظهور جمال و جلال الٰهی که ما آنرا گردن نهندگانیم و بعد از ان بلبل خوش گفتار مع آن یار با عزت تمام و خوشی بسیار و هم بفکر و اندیشۀ بی شمار که مقری مقام دوام آن خوش کلام بود از دربار رخصت گردید و دران روز از پردۀ عرش برین بدان بلبل حزین چنین حکم نیز رسید که چون در روز عنایت تشریف خاص در وجود ناتوانی اساس تو طاقت برداشت رحمت بی قیاس نمانده و هم تن آن یار با اخلاص از بار بخشش خاص خمیده و بی حس گردیده بود لهٰذا عنایات جواهر خسروانه بشما نرسیده پس باید که صباح بوقت دربار همان اقدم یار خود را باز بهمراه بیارد تا شما هر دو را نیز از ان عنایت بهرۀ تمام حاصل آید و هم ختم اینهمه مکرمت و مرحمت بوجود شریف تو کرده آید و هم تمامی این دورۀ انعامات و بخشش بر ذات همان یار اولین تو که شروع کار ازو شده بود نموده آید و باز از سر نو شروع دوره از مرکز و مبدأ نموده اشارتی برای دورۀ ثانی نیز کرده شود تا ثانیا حال بمیان تا بعان برکمال برای دریافتن سررشتۀ حال تیچ پیچش و عقدۀ پیدا نگردد و القصّه چون بلبل حزین شاد و متردد مع آن یار رنگین از ان محفل برین در حلقۀ فقیران محبت گزین رسیده با یاران قرین گردید هیچکس حقیقت و کیفیت فکر و سرور آن آیندگان حضور نفهمید و هم جرأت استفسار در خویشتن ندید چنانچه بعد دیر بسیار بلبل هوشیار چشمان سخن گوی خود را بدان مشتری خوشرو دوچار گردانیده او را اشارۀ حرف و گفتار نمود بهمان زمان آن ادا فهم باهوش در تعریف آن جوان آل پوش این سخن را بیان کرده غنچۀ دل و دهان آن بلبل را برنگ گل کشاده و خندان گردانید رباعی

شاهی که ازو جهان بود در روی سفید
در قد سبز است جامه‌ارش جمشید
پوشید ببر خلعت سرخ تابان
یا از شفق تنگ برآمد خورشید

غرض که آن مشتری هوشیار در تعریف آن هر چهار یار که بمعنی یک رباعی بودند یک رباعی را خوانده چشم و گوش بلبل باهوش را نور و سرور بی اندازه رسانیده از غایت شادابی و شگفتگی برنگ چار باغ گردانیده بود

روز نهم باز آوردن بلبل خوش گفتار ماه منیر را همراه خود بدربار و هم مشرف گردیدن این هر دو یار از عنایات و بخشش مروارید و جواهر آبدار

چون روز دیگر رسید بلبل خوش تقریر باز آن ماه منیر را همراه گرفته بدربار حاضر گردید و حاجبان باز آن هر دو یار را بحضور آن شاه جبار ایستاده کرده بدستور قدیم مجرا کنانیدند و بطرف دست راست بر پایۀ قدیم رسانیده ایستاده

وبالطبع در طینت خویش سخاوت ومروت وعاطفت وفتوت بسیار دارد وکم آزاری وراحت رسانی وملایمت وخوش خلقی شعار دارد ودر حسب ونسب خیلی عمده وشریف ست که از خاندان عالی ودودمان نجیب ست چنانچه از قرابت بشاهان شام هم قریب ست وآن شامیان را نیز بدین تیره روز که از مهر گلی دائم در سوز میباشد نسبتی ظاهر وپدیدست که چه احتیاج تفصیل جدیدست همینکه شاه غیب بی نام ونشان این حقیقت حال تاجر فقیر شنید بمقربان حاضر حکم رسید که چون این مرد ناتمام را مناسبت بشاهان شام تمام مینماید که با وجود تحصیل سود بهبود که عبارت از ملازمت بلبل مسعودست هنوز هم لعات عالم اسباب از دست نمیدهد یعنی که اشتغال تجارت نمیگذارد پس این را خلعت شفقی رنگ که مناسبت تمام بشام دارد بپوشانند وخنجر مرصع بلعل ویاقوت که همرنگ وهمسنگ آفتاب هنگام غروب باشد عطا نمایند وبمناسبت این رنگ بلبل سراپا فرهنگ را از رنگ شهادتش نیز با خبر گردانند وبگوشش خوانند غزل

کس از تو کامران تر نیست ناکامیست کام اینجا ندانی بسته تر از خویشتن آزادیست دام اینجا
زبس عرفان لبم گاهی بروی جلوه میخندد زجوش آرزو لبش تشنگان گشتند خام اینجا
بیا عیدی کن در عیدگاه عشق قربان شو که میسازد شهادت ناتمامان را تمام اینجا
خرد در درسگاه عشق جزوی در بغل دارد تقاضر خاصهٔ خاصان اگر گردند عام اینجا
بجوش عمر نگرفتی کف خون صاف کن خود را که شهد عمر می گردد پذیرای قوام اینجا
نباشد راه در میخانهٔ غم تنگ ظرفان را که باشد قطره را سرشاری دریا بجام اینجا
مگو در عاشقی خرجی نمی باشد چه میگوئی بشرط بیع در رهن ست خون ننگ نام اینجا
هران سالک بیفتد در خطر گاهش خطر دارد که ایمن بودن صید حرم باشد حرام اینجا

وهم بدان مقربان فرمان صادر شد که به پیش آن مرد تاجر رفته بشارت این درجه ومقام فاخر رسانید که ای مرد با حیای شرمگین این قدر نالهای پر درد وحزین که از زبان این بلبل نمکین در هوای عشق ومحبت گل رنگین برمی آید جای آن تو خواهی بود وبا وجود این قدر بیزبانی آنهمه کلام بی دهانی را همه زبان درازان وسامعان از طفیل حسن خدمت تو خواهند شنید واین خیر کثیر تست که تا قیام قیامت درمیان این گلستان وافواه عندلیبان جاری وساری خواهد بود وبهمه گلهای زبان لال وعندلیبان شوریده مقال رنگ حال وکیفیت قال از همان حرف ومقال خواهد رسید بالجمله چون مقربان دربار آن فقیر کم گفتار را بموجب حکم آن شاه جبار بپوشانیدن آن خلعت ورسانیدن آن عنایت افتخار بخشیدند وآداب آنرا گذارش کنانیدند وآن بشارت را بگوش او خواندند ونزدیک بلبل عالی مقام برده بطرف

و ترا در کار خلافت و مرتبهٔ عدالت استقامتی پیدا خواهد گردید که هیچ یار دران کار شریک و عدیل تو نخواهد بود غرض که چون آن یار مبارز جنگ آزما ازان چنان خلعت زنگار رنگ خویشتن را از سر تا قدم گلشن و گلزار آن بلبل خوش گفتار فهمید و آن بشارت عدالت و استقامت که در حق خود شنید و هم از رسیدن آن چنان مقام قرب آن رائحهٔ دلربای گل را که همیشه گلبانگ تعریفش از غنچهٔ دهان بلبل می شنید شمیدهٔ از بوی انس و محبت هم با خبر گردیده در باطن خود نیز کششی و انجذابی بجانب محبوب یار خویش معلوم نموده دران وقت جمال بکمال قرب و منزلت آن بلبل را با گل دریافته واله و شیفتهٔ حال و قال او بحد کمال گردیده از جان و دل تبعیت و پیروی او اختیار کرده انچه حق رفاقت و خدمتگاری بود بجا می آورد و داد یاری و عدالت میداد چنانچه هر که با خبر منصف خواهد بود بر و پوشیده نخواهد ماند که از دست کاری آن یار بکار باغ و گلزار آن بلبل خوش گفتار چه مقدار افزونی و طراوت بهار پدید نمود

بالجمله بلبل خوش گفتار مع آن یار با عزاز | نکتهٔ کافی ست گر عاول کس ست | بس کنم خود عاولان را این بس ست

تمام از دربار رخصت گردیده بمقام خود رسید و آن شب و روز را نیز بتذکر احوال عنایت و کرمت آن شاه با جمال و جلال بآخر رسانید و هم دران حال بلبل با جمال و جلال بجانب مشتری با کمال دیده و برای توصیف آن یار مستقیم الاحوال نیز اشاره نمود چنانچه فی الحال آن بدیهه گوی روشن زبان این سخن را بیان نموده دل آن بلبل را از شادی باغ باغ گردانید رباعی

ای دیده جمال شاه بخشنده ببین | در طلعت آفتاب رخشنده ببین
گر رویت نبر خلعت زنگاری گون | خورشید در ابر ها درخشنده ببین

روز هشتم ملازمت تاجر فقیر و مستسعد گردیدن او از خلعت رنگین و نکتهای دل نشین و انعام خنجر مرصع آبدار و شنیدن بشارت تمامی کار

چنین گویند که چون روز دیگر وقت دربار رسید بلبل خوش تقریر تاجر فقیر را همراه گرفته بدربار حاضر گردید و نقد جان بسلامگاه رسانیده یارش را بطرف دست چپ او ایستاده گردانیده بانگ برکشید ند که شاه غیب سلطان بلاریب بلبل خوش تقریر مع تاجر فقیر که هم ملقب ست بفقیری بتقریر بادای آداب عجز و نیاز سرافرازی و امتیاز میابد غریب پرور مسکین نواز سلامت از پردهٔ عرش آواز برآمد که امروز باز بلبل بطرف چپ عرش برین در آید تا آن ضابطه و دستور رست آید چون بلبل را بران مکان ایستاده گردانیدند و حکم گذارش احوال آن یار رسانیدند بعرض رسانید که ای شاه غیب و ای قبلهٔ توجه من بلاریب این مرد اگرچه تاجر ست لیکن بجان و مال بخدمت فقرا حاضر ست که درم و دینار بسیار نثار زاهدان الی الله و غازیان فی سبیل الله نموده است و در ذات خود خیلی حیا و بردباری و وقار دارد

روز هفتم ملازمت فقیر بی تدبیر و مشرف گشتن او از خلعت مرقع والعام کمربند مرصع و یافتن بشارت استقامت از ان شاه با کرامت

چنین گویند که چون روز دیگر آفتاب از مشرق سر بر کشید بلبل خوش تقریر امیر با تدبیر را همراه خود گرفته بدربار شاه غیب حاضر گردید همان زمان حاجبان بسلامگاه رسانیده بارش را بطرف دست راست او ایستاده گردانیده بانگ بر کشیدند که شاه معدلت پناه عادل ظلم کاه بلبل خوش تقریر مع فقیر بی تدبیر بادای سلام نیاز و گذارش تسلیمات خودی بر انداز سرفراز میگردد غریب نوازا کم گداز سلامت از پردهٔ عرش بهدم قال حکم رسید که امروز باز بلبل را بطرف دست راست عرش برین قرین گردانند و دران ضابطه و دستور خلل نیارند چنانچه مقربان بلبل را دست بدست بر پایهٔ سابق رسانیده ایستاده گردانیدند و حکم اظهار حقیقت بارش رسانیدند چون آن بلبل بلند پرواز بازبدان مرتبهٔ قرب رسیده آن بوی دلربای گل خود را شمید خرم و شگفته خاطر گردیده این آواز بر کشید رباعی

گه دل ز تو وصل دید و گه هجران دید
از غایت اخلاص همه یکسان دید
تو جان منی اگر نه بینم چه عجب
شرطست که جان خویش را نتوان دید

و باداب تمام دران مقام گذارش نمود که ای شاه شاهان و ای دانای عیان و نهان و ای واقف اسرار پیدا و پنهان این مرد غریب در تمام عالم طرفه و عجیب ست و از نسبت کفویت از بلبل هم قریب ست و شخص عاقل و مرد با فراست ست هر چند که حالا بتدبیر معاش نمیگراید لیکن در تدبیر امور معاد هم خیلی فراست و مهارت دارد و در ذات خودش شجاعت و عدالت بحد کمال مینماید و عجب نفس شریف غالب دارد که بالطبع بر نفوس ظالمان و موذیان غلبه و تسلط پیدا می نماید و طرفه تالیف قلوب دارد که اینهمه اجتماع مجموعهٔ فقرا به پیش این بلبل بینوا از گرد آوری اوست و برخواند رباعی

در دیده من مدام جایت بادا
جان و دل و دین من فدایت بادا
هر جا که دلیست مبتلایت بادا
هر جا که سریست خاک پایت بادا

شاه غیب بمجرد شنیدن این حال بهدم قال فرمود که چون این فقیر تالیف قلوب فقرا مینماید و دلهای پریشان را مجتمع میگرداند خلعت مرقع بحالش چسپان و مناسب می نماید پس بزودی او را اینچنین خلعت با شکوه پوشانند و از انجا که در مزاج خود عدلی هم دارد کمر او را بکمر بند مرصع زبر جد مستحکم تر بر بندند تا دران امر عدالت و رفاقت بلبل استقامت و استحکام تمام پیدا کرده بکار رونق بخشی و رنگ افزائی گلزار و باغ بلبل مقید و سرگرم باشند مقربان بموجب حکم و فرمان بعمل آورده آداب بخشش و مرحمت را ادا کنانیده نزدیک دست راست آن بالا دست رسانیده زیر دستش ساخته ایستاده گردانیدند و بموجب حکم این بشارت باو رسانیدند که ای فقیر از سبب فراست و تدبیر تو گلزار و باغ بلبل همیشه بهار بر رونق و تازگی خواهد رسید

ور بگویم که بهر دیده عیان ست غلط
شش جهت فیض پذیر از نظر رحمت اوست
ور بگویم که سوی من نگران ست غلط
تیر دلدوز شهیدان همه از ترکش اوست
ور بگویم که ازان شست و کمانست غلط
جز کمان هیچ ندارم بکف از صدق خبر
ور بگویم که همین محض کمان ست غلط
رباعی آنی که بحسن دلبری یکتائی
یکدی بصد هزار رنگ آرائی
من عاشق نیرنگم و تو رنگ آمیز
از دیده نهان بنور خود پیدائی

دران وقت ماه منیر گفت که ای شاه آگاه وای یار معرفت پناه درمیان دید من و یافت تو همین قدر فرق ست که تو بعلم الیقین می یابی و من چون بعین الیقین هم مشرف گردیده ام از علم الیقین گذشته بحق الیقین میشناسم

رباعی گر حرف یقین نه ما نهفتند چه شد
یا خانه زگرد شبهه رُفتند چه شد
آن رمز که بی صوت و صدا المشوق ست
گفتند چه شد وگر نگفتند چه شد
پس این پردهٔ نیرنگ نواسازی هست
که بهر گوشه از گوش بر آوازی هست

شاه بی نظیر گفت که این سخن تو راست و صادق ست و تو از سبب همین سابقیت و اقدمیت و محرمیت بر مایان رفعت و برتری و مزیت داری همه یاران باوقار بهمان اعتبار ترا در هر کار سابق میدانند و تبعیت ترا در جمیع امور اختیار میکنند سخن کوتاه آن بلبل آگاه با آن یاران دلخواه تمام آن روز شب العجب تحقیقات یافت و شناخت جناب آن شاه شاهان که پوشیده از چشم مردمان و عیان به پیش بصیرت عارفان بود باخر رسانید در آخر کار مشتری خوش گفتار بخواندن این اشعار آن بلبل زار را بجانب خود متوجه گردانید و از مرتبهٔ قال برآورده بمقام حال رسانید

رباعی کس را پس پردهٔ قضا راه نشد
از سر قدر هیچکس آگاه نشد
هر کس ز قیاس خویش چیزی گفتا
معلوم نه گشت و قصه کوتاه نشد
غزل آنانکه خاک را بنظر کیمیا کنند
آیا بود که گوشهٔ چشمی بما کنند
معشوق چون نقاب زرخ برنمیکشد
مردم حکایتی بتصور چرا کنند
حالا درون پرده بسی فتنه میرود
تا آن زمان که پرده برافتد چها کنند
پیراهنی که آید ازو بوی یوسفم
ترسم برادران غیورش قبا کنند
ساقی مدام جام کجا می دهد بمن
شاهان کم التفات بحال گدا کنند

از شنیدن این مقال بلبل باکمال بجانب مشتری خوشحال دیده فرمود که ای نیر تابان روشن زبان تو هیچ سخنی در مدح این جوان جامه زیب دل فریب که من او را با خود یک تن و یک جان میابم نسرودی آن بدیهه گوی مرضی دان بهمان زمان این سخن موزون را گذارش نموده دل آن مهر سراپا مهر را از نور شادی و خوشی مشحون گردانید رباعی

ای دیده یکی بچشم هشیاری بین
در طلعت شاه بخت بیدار ببین
وز طلعت سبز جلوهٔ شاه نگر
خورشید در آسمان نگاری بین
آنانکه ز آئین صفا بهره ورند
چون آینها جمله فروزان نظرند
از عالم این قسم زنهار هیچ مپرس
در پردهٔ دل جلوهٔ شمس و قمرند

لطف نمودن مشتری و فرستادن بجانب یار عزیز ۱۲

شاه غیب بعد شنیدن این حقیقت و حال مظهر جلال باز فرمان داد که این بلبل را بگو که بعد نماز مست یاران تنها بوقت شب بخلوت آمده حقیقت سیر و سفر و سرگذشت خود را مفصل بعرض رساند تا از شنیدن احوال خیر آل و مقربان حضور را نیز عبرت و خبرت حاصل آید و بعد ازان باز مظهر جمال حکم رسید که فقیر بی نظیر را خلعت سبز رنگ قرار شاهی پوشانیده متصل بلبل بینوا الطرف دست چپ او ایستاده گردانند چنانچه بموجب آن بعمل آورده آداب عنایت ادا کنانیده نزدیک بلبل ایستاده ساخت در آن وقت باز همدم قال و محرم حال را نزدیک پردهٔ عرش طلبیده یک شست ز مرد انگشتری مرصع بدست شان داده حکم فرمود که این را بدستهای توانای این فقیر آرند و بشارت رسانند که ای بی نظیر ازین زهگیر بسیار ماهیان بحر محیط را بشست خود خواهی کشید و هم ازین شست با فواج معاندان و صفهای مخالفان شکست خواهی رسانید و ازین خاتم آن بشارت را خواهی فهمید که ختم کار نیابت و خلافت بلبل بر خود خواهی گردانید غرض که آن شاه شاهان آنچنان را بتشریفات و عنایات خسروانه مشرف گردانیده آنچنان بشارات را شنوانیده باعزاز تمام مع بلبل خوش کلام رخصت ساخت و چون بلبل ازان محفل بآشیان خود رسیده بمیان یاران نشست شاه بی نظیر گفت که ای بلبل با نوا هر چند که پیش ازین ماه منیر بخدمت تو ظاهر میکرد که دران پردهٔ غیب بلا ریب آن گل بی پرواست لیکن آن سخن ذهن نشین من نیگردید فاما حالا بنده هم بعلم الیقین خود فهمید که دران بی شبهه و گمان معشوق دل ستان تست که خواه آنرا گل خوانند خواه مظهر کل دانند بلبل از شنیدن این حرف برنگ گل خندیده فرمود که ای یار هوشیار باری بگو که تو بکدام دلیل و برهان بدان یقین رسیدی و این معنی را چگونه فهمیدی که دران پردهٔ راز بی شک آن محبوب سراپا نازست بی نظیر خبیر بعرض رسانید که ای شاه آگاه هنگامیکه تو برای اظهار خویشی من آن حقیقت نسبت را بیان فرمودی دیدم که بمقتضای غیرت محبوبی و رشک معشوقی تغیری و تبدیلی در رنگ حال آن پردهٔ عظمت و جلال پیدا گردید پس بدان سبب حقیقت آن پرده به پیش من بی پرده گردید و دران زمان آن یار با عرفان بدین چنین سخنان نوا بر کشیده بلبل نالان را خندان گردانید **غزل**

در دیدهٔ صاحب نظران کشف عیانست
در کوچهٔ عشاق چه آشوب و فغانست
فی صورت زیباست که دل میبرد از جای
در مهر جمال تو عجب شوکت و شانست

کان بدر دل افروز پس پرده نهانست
دی دید بهار و رسدش باز بهاری
هر جای که آنست دل عاشق آنست

در معبد زهاد چه امن ست و امانی
بلبل چه کند چاره که امروز خزانست
کس را نبود زهره که بیند سوی او چشم

با صفای این اظهار بلبل خوش گفتار تبسمی نموده فرمود که ای یار هوشیار هزده نغمتهای الغرائب و بخوشی حال خود در آمده بدین قال ترنم نمود **غزل**

گر گویم زلف دوست نهانست غلط

بدان سبب مرا از همه عزیزتر مینماید و باعتبار صورت این مرد با معنی با من یک استخوان و یک پوست ست و باعتبار حقیقت با من معیتی بهم رسانیده مرا صادق دوست ست و در ذات خود خیلی شجاعت و سخاوت و عقل و فراست دارد و از علوم عقلی و نقلی با خبر ست غرض که مظهر عجائب و منبع غرائب ست که در همه علوم طاق ست و بدان جامعیت بی نظیر آفاق ست و من دختر خود را هم باین عزیز منسوب گردانیده ام بدان سبب خویشی دیگر نیز با من پیدا کرده ست ؎

هر چه را جوئی جز او یابی نظیر | اوست دائم بی نظیر و ناگزیر

همینکه بلبل خوش گفتار این حقیقت آن یار را گذارش نمود یکایک تغییری و تبدیلی بحال عرش پیدا آمد و از پردهٔ عرشی بانگ هولناکی بر آمد یعنی که بمظهر جلال حکم رسید که ازین بلبل شوریده حال که بظاهر مجرد و طاق مینماید استفسار کن که آیا بکدام گل جفت هم گردیده است و دختری نیز پیدا کرده ست که همان زمان مظهر جلال از مقام خود به پیش بلبل رسیده بطریق جلال که خلقت او بران حال بود بقال در آمده بر خواند غزل

شنیده ام که شدی یار گلعذار دگر	بدستت آمده جای حنا نگار دگر	بدل گرفتگی خود خوش ست خاطر ما
ندیده ایم درین دشت چون شکار دگر	ز سیر دور کواکب نمی رسی با دوست	که باید از پی این کار روزگار دگر

و بهیبت و جلال بر کمال پرسید که ای بلبل تو خود مجرد و آزاد مینمودی آیا علاقه و گرفتاری با زن و فرزند هم داری بلبل بفراست دریافت که از گذارش آن حقیقت رنگ دیگر بار بر گردید و بجای الفت وحشت پیدا شد و برای جواب و سوال بجای همدم قال و مظهر جمال مظهر جلال ببیان رسید چنانچه از ان گفتار و اظهار خویش پشیمان شده بعجز و نیاز در آمده بعرض رسانید که بنده را بتقریب سیاحت گذر بملک شام افتاده بود مردمان آنجا بفقیر گرویده گردیده دختر شاه آن مقام را که تاجدار نام داشت بمبالغهٔ تمام بنکاح من می در آوردند لیکن چون من گرفتار محبت گل بودم قبول این معنی ننموده برای پاس خاطر و دلخوشی آنها آن دختر که گوهر شاهوار نام داشت بدختری خود برگزیدم و با این یار که عموزادهٔ من ست نسبت کردم و بدین اعتبار او را از نسبت دامادی خویش امتیاز و افتخار بخشیدم و دران حال بعجب کیفیت احوال بدین مقال نوا بر کشید

غزل بهوش اختلاط بهر یار مشکل ست	هم صحبتی بصورت دیوار مشکل ست	مگذار بار تهمت بیجا بفرق من
بر طاقتم تحمل این بار مشکل ست	هرگز مباد خاطر نازت ز من ملول	پیشت مرا ز جرم خود انکار مشکل ست
سهل ست رام کردن چرخ ستیزه کار	سازش ولی بخوی تو بسیار مشکل ست	خواهد خواص بهله صفت گیردت کمر
دستش ز کار گر نرود کار مشکل ست	سر تا بپای چشم نگردد اگر کسی	آئینه وار دیدن دیدار مشکل ست غزل
منکه هر شب به خیالت دیده را در خون کنم	حاش لله باز عشق دیگری خود چون کنم	در درون جان من چیزی بود جز عشق تو
دست گیرم جان خود را از میان بیرون کنم	گر چو گردونم بگردانی بگرد این جهان	در سرایم گر چو گردون ناله بر گردون کنم

روز بیست و ششم ملازمت فقیر بی نظیر بتوسط بلبل خوش تقریر و یافتن او خلعت سبز سیادت و انعام شست مرصع و انگشتری جواهر با بشارت و ظاهر شدن مرتبۂ علم الیقین و عین الیقین و حق الیقین بمثل شافی و بیان کافی

چنین گویند که چون روز دیگر گردید و خور از خاور سر بر کشید بلبل خوش تقریر دست شاه بی نظیر را گرفته بدربار شاه غیب رسید و نقیبان بهمان عنوان بسلامگاهش رسانیده یارش را بجانب دست چپ او که جای مقرری او بود ایستاده کرده بانگ برداشتند که شاه شاهان شاه بی نام و نشان بلبل خوش تقریر مع فقیر بی نظیر آداب رتبۂ سلطانی و مراعات مراتب جناب خلیفۂ سبحانی بجا می آرد غریب پرور دوست نواز دشمن گداز سلامت از پردۂ عرش باجمال بهدم قال حکم رسید که امروز بلبل طاقت سوز را بطرف دست چپ بنزدیک پایۂ عرش جا دهند تا دران مکان رسیده احوال یار دلچسپ خود را بعرض رساند و اگر امروز او بر پایۂ دیروز جا می یابد و این یار او که نزدیک دلش جا دارد قریبش میرسد بالاتر از بلبل درمیان این محفل سپهر مشاکل ایستاده میگردد و این خلاف ضابطۂ سلطانی میشود و اگر بجانب دست راست او ایستاده میگردانید خللی در طریق معمول و ضابطۂ قدیم آن بلبل آداب دان واقع میشود و آنکه دیروز بلبل را حکم ایستاده کردن بطرف عرش شده بود برای آن بود که آن یار او لش قریب پهلوی راست او جا دارد و پس بهمان عنوان ایستاده کردنش راست می آمد و اگر چنانکه امروز حکم شده دیروز بعمل میرسید و آن یار اقدسش که رتبۂ رسیدن تحت اقدام او دارد بر جای مقرری خود ایستاده میگردید بالاتر از بلبل عالی مقام می شد و آن بید ستوری هرگز پسند خاطر آداب دان هائی افتاد مقربان بار چون این معارف اسرار مقام و منازل دربار را از آن شاه هوشیار معلوم نمودند معترف بنادانی و معصومی خویش گردیده بعرض رسانیدند که سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا اِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيْمُ الْحَكِيْمُ و بموجب حکم و فرمان بلبل خوش الحان را چنانچه دیروز از لطیفۂ روحی نزدیک ساخته بودند امروز از مقام قلب قریب گردانیدند غرض که چون بلبل بجای مراد و پایۂ خود رسیده قائم گردید و از سبب قرب غنچۂ صنوبری گل خویش آن بوی دلربایش را شمید خرم و تردماغ شده برای گذارش احوال جزو خویش غنچۂ دهان را گل ساخته کل احوال او را بعرض رسانید که ای شاه شاهان و ای ملجای امیران و فقیران این فقیر بی نظیر با این بلبل دلگیر نسبت برادری و خویشی دارد و هم اخوان طریق ست که مناسبت هم مشربی و هم کیشی دارد و بسمع همایون رسیده باشد که شخصی از عاقلی پرسید برادر بهتر که یار گفت برادری که یار باشد پس این هر دو معنی در ذات این یک شخص ثابت می آید

[illegible] سلطنت جا بخشیده مقرب خاص خود میگردانند پس دران زمان بدین عنوان [illegible] را بالطیف قرب و معیت حاصل می آید و دران حال برای دلخوشی آن عاشق با کمال [illegible] نوا برکشید غزل

[illegible] سرشار اوست — تا کی دل غنچه داری موسم گل میرسد — این خمار هجر تا کی کشتی مل میرسد

تا کی آن رنگین ادا آشفته کاکل میرسد — دمبدم در جام بلبل باده از گل میرسد — چون بنفشه برگ برگ باغ نیلی پوش شد

رنگ میگیرد ز گلگشت چمن داغ جنون — گل نه تنها برق خرمن سوز بلبل میرسد

غرض که آن مهروماه به پیش یاران و دوستان خیرخواه باین چنین سخنان دلخواه تمام آن روز و شب را بانجسر رسانیدند و دران وقت خوشی حال ازان مشتری خوش مقال این حرفهای موزون را نیز شنیدند

عشق گر مرد و ست مردی تاب دیدار آورد
ورنه چون موسی بسی آورد و لبسیار آورد

تا فریبد ابلهان را از متاع روی دوست
آسمان پیش از تو یوسف را ببازار آورد

غزل
دانی که چنگ و عود چه تقریر میکنند
پنهان خورید باده که تکفیر می کنند

ما از برون پرده گرفتار صد فریب
تا خود درون پرده چه تدبیر می کنند

قومی بجد و جهد نمودند وصل دوست
جمعی دگر حواله بتقدیر می کنند

گویند رمز عشق مگوئید و مشنوید
مشکل حکایتی ست که تقریر می کنند

القصه اعتماد مکن بر ثبات دهر
کاین کارخانه ایست که تغییر می کنند

زین قلب صوفیان که نشد حاصلش هنوز
مغلقی درین خیال که اکسیر می کنند

وهم بلبل خوش مقال این نوا برکشید — غزل [illegible] آفتاب [illegible] افتادست — ازین که سینه بداغش مقابل افتادست

بحر جان بکناری چسان رود که امید — نهاده پا میان [illegible] مشکل افتادست — فتاده اند شهیدان بفکر زخم بها

چه صحبت ست که دعوی بقاتل افتادست — بحشر نیز ز قربانگه تو جوشد عید — بروی یکدگر از بسکه بسمل افتادست

مقابل تو کند بخت ماه ماه پرست — حیا کجاست چه نادر مقابل افتادست — کتاب صبر که تصحیح کرده بود شش عقل

[illegible]
بکنج مدرسه عشق باطل افتادست — ز دیده بر سر من گر چه صد بلا آمد — [illegible]
گناهها همه برگردن دل افتادست

شنای چرخ بدریای عشق نیست درست — شکسته کشتی ما هش بساحل افتادست — نشانه ایست که محرم نه بود در بست ست

بلاست گرد و دیوار حائل افتادست — ز آختران همه آزادگان کشند آزار — فلک بزحمت تحصیل حاصل افتادست

ازان کشاد که پیشانی کریمان ست
چه عقدها که نه در کار سائل افتادست

و بیخود گردیده بر زمین غلطید بلبل بی نوا خواست که دستگیریش نموده محافظت حالش نماید لیکن چون شمیم گل ازان گلیم بمشامش رسید او نیز مست و لایعقل گردیده بر سرش غلطید دران وقت باز از جناب شاه غیب و پردۀ لاریب آواز رسید که این غریبان و گدایان طاقت و توان قرب و منزلت شاهان و عنایات و تشریفات خاصۀ خسروان ندارند پس این هر دو دل زنده و صورت مرده را بر تختی انداخته همان گلیم را بر سر ایشان افگنده بمکان مقرری رسانند القصه مقربان بموجب فرمان آن هر دو مستان را بر سر خویش برداشته تا بیارانش رسانیدند و این سخن را تکرار نمودند

این عندلیب از جوروی دارد بدل بس خارها ۰ یکبار میرد هر کسی بیچاره بلبل بارها

و چون یاران تخت روان آن مستان را بر دوش خویش برداشته بمکان رسانیدند و بعد دیر آن وزیر و شاه مانند مهر و ماه که از زیر ابر سیاه بر آید از تحت گلیم سر برافراختند و چشمان مخمور وا ساختند خویشتن را بمیان یاران در باغ جنت نشان یافتند ماه منیر بزودی برخاسته تصدق مهر جهانگیر گردیده بپایش درافتاد و باداب مبارکباد پرداخته باین سخن زبان بگشاد که الحمد لله حالا گمان من بیقین مبدل گردید و دیدۀ دل دید آنچه دید و مشام جان شمید آنچه شمید

فرد
مگر بهم رهی دیگری بدام افتم ۰ وگرنه کس نکند قصد صید همچو منی

دران زمان بلبل نیز برنگ گل خندیده فرمود که ای یار واقف اسرار من نیز همین یقین دارم لیکن اگر در واقع معامله همچنین ست پس چرا گل بی پروا از چشم بلبل شیدا پرده نشین ست

فرد
مگر ازان بت هرجائی آگهی دارد ۰ که در خیال چیان بی نقاب می آید
دلم که میرود از خویش و باز می آید ۰ مرا تعجب ازان پرحجاب می آید

ماه منیر گفت که ای بلبل بانوا آن گل بی پروا رنگها دارد و بگونا گون لباسها خود را می درآرد که در وقتی بجلوۀ معشوقی رسیده ترا عاشق خویش گردانیده بود و باز در هنگامی در پردۀ لباس گل چهرۀ بلبل خود را پوشیده نعره های بلبل از دهان تو برآورده بود و حالا از رتبۀ بی نیازی محبوبی بمرتبۀ شاهی رسیده ترا گدای بانیاز درگاه خویش ساخته است و نام ملک بر خود راست کرده در تمام زمین و فلک شور استغنای خود افگنده است و از عالم و عالمیان پرستش و خدمت میخواهد و خود را در لباس شاهی و پردۀ کبریائی درآورده بهیچ گدائی و مخلوقی رو نمی نماید

اگر معشوق بیمهر ست و گر عاشق وفادار ست ۰ تماشا سفت دیدنها محبت رنگها دارد
بهر جا ذره بلند کنی بارگاه اوست ۰ کو خلوت و چه انجمن آثار جاه اوست
حسرت شهیدیم بهوس داغ کرده است ۰ در خاک و خون سری که ندارم براه اوست

لیکن تو دل خود را قوی دار که من جانباز یقین تمام دارم که جناب آن غریب نواز از سبب همان شفقت و مرحمت ازلی که بحال تو دارد باز ترا ازین مرتبۀ گدائی برآورده بپایۀ شاهی میرساند و درین عالم خلیفۀ خود گردانیده تفویض همه کارهای این جهان بتو مینماید و خویشتن را بمقتضای استغنای ذاتی ازین همه کار بکنار میرساند و ازان پایۀ عرش هم

نزال از کثرت مهر بکمال تَقَلُّب وجه و نگرانی چشم واحد بین او بطرف بلبل خوش حال بود چنانچه شاه غیب از شنیدن آن حقیقت و دیدن این کیفیت و حال او بجانب مظهر جمال و محرم حال و همدم قال متوجه گردیده فرمود که الحق این فقیر منیر دوست صادق ست و رفیق موافق در کار دوستی لائق ست که از کمال مهر بغیر از جانب پیر بهیچ سو التفات نمی نماید و بکدام طرف از گوشهٔ چشمی نگاهی نمی کشاید چنانچه تحقیق مرتبهٔ مَازَاغَ الْبَصَرُ وَمَاطَغٰی درین ماه در حق این مرید صادق بجناب این پیر لائق نیز درست و صادق می آید پس باین عاشق بلبل خلعت پارچه بخشند که بلبل چشم باشد و نگ آن برنگ مردم چشم بلبل بود تا سراپا چشم گردیده بهزاران چشم بلبل تماشای جمال باکمال بلبل هزار دستان خود نماید و او را حظی و سوادی دیگر از دیدار جمال دلبر حاصل شود

شعر

در تماشای او نظر باز است
هر بن مو هزار دیده کند

شعر

شبی که جامهٔ آن ماه چشم بلبل بود
هزار رخنه بدل داشت گل ز رشک چو دام

بالجمله مقربان بهمان قسم خلعت باشان آورده باه منیر پوشانیدند و چون آن ماه را که برنگ قبله نما بجانب پیر خدانمای خویش متوجه بود گردانده چون باداء آداب عنایت حرکت دادند فی الحال آن صدیق روی یکسوی خود را باز بجانب همان قبلهٔ توجه خویش گردانده ثابت و برقرار گردید باز از پردهٔ عرش حکم و آواز رسید که حالا این بیچارهٔ بعید را نیز از مرتبه اش ترقی بخشیده بیارش قریب گردانند که اَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ اَحَبَّ تا از دولت قربش نیز بیاساید چون مقربان او را ان پایه و مرتبه اش گذرانده تا به پهلوی یارش رسانده بجانب دست راست او ایستاده گردانیدند و آن قبلهٔ توجه خود را از محاذی رو بجانب پهلو دیده بی توقف مانند قبله نما گردن را کج نموده رو بهمان سو رست گردانیده ایستاده گردید شاه غیب این حرکت آن یار بی عیب را بسیار پسندیده بمقربان فرمود که باید که همه روشنان در جمیع مقربان محبت و فدویت و پیروی و تبعیت ازین ماه منیر حاصل نمایند غرض که آن خلیفة الله که متخلق باخلاق الله بود که مردم ظهور صفت صمدیت در دنیا فتند یعنی که بخوردن و خفتن و پوشیدن کم میل و رغبت می فرمود و از جمیع حظوظ بدنی تبری نموده بود چنانچه از لباسهای فاخر و پوششهای تزئین و جامهای نرم و لطیف قطع رغبت کرده کربال و شال پوشی اختیار ساخته بود و بجای بستر آسایش گلیمی زیر پا داشت و بجای بالش راحت سنگی تحت سر میگذاشت از راه کمال عنایت و مهربانی همان گلیم را از زیر پای خود کشیده بمظهر جمال و محرم حال عنایت نموده فرمود که این را باه منیر پوشانند و قدر و منزلت او را از همه پیران و تابعان او افزون تر گردانند همین که آن مقربان آن تشریف عنایت و آن گلیم سعادت را بر سر ماه منیر رسانیدند و آن شناسای نکهت قدیم بوی گل را از ان گلیم شمید از شادی این قرب و منزلت عجب حالت و کیفیت ما هذات خود فهمید برنگ بلبل مستانه بیهوش

نوبت پنجم ملازمت ماه منیر بوساطت بلبل خوش تقریر و یافتن او انعام خلعت بلبلی با کرامت و هم مشرف شدنش از تشریف گلیم سراپا سعادت و مست و بیهوش گردیدن آن هر دو جوان از بوی دل ربای آن گل پنهان

چنین گویند که چون روز دیگر شد بلبل بینوا ماه منیر را با خود گرفته بدربار شاه شاهان حاضر گشت و بهمان زمان نقیبان بسلامگاه در آورده یار او را بطرف دست راست او ایستاده کرده بانگ کشیدند که شاه شاهان شاه بی نام و نشان بلبل خوش تقریر مع ماه منیر بادای سلام نیاز و تسلیمات عبودیت طراز افتخار و امتیاز زیباید غریب پرور عاشق نواز سلامت از پردۂ عرش با جمال همدم قال و محرم حال حکم رسید که بلبل خوشمقال را امروز بطرف دست راست در دائرۂ قرب خویش در آورده ایستاده گردانند تا مفصل حقیقت و خصوصیت یار خود را بعرض رساند چون آن مقربان بموجب فرمان دست بدستش بتعظیم تمام از ان مقام بر سر دائرۂ مقام خویش برده بجانب دست راست عرش ایستاده گردانیدند و حکم اظهار حقیقت یار رسانیدند بلبل خوش حال بحرف و قال در آمده گذارش نمود که ای شاه شاهان و ای واقف گفتار اسرار پیدا و نهان این ماه منیر خیلی فقیر روشن ضمیرست و در ذات خود صدق و اخلاص و جوهر یاری و وفاداری بیقیاس دارد و از شجاعت و سخاوت و راستی و مروت و جوانمردی و فتوت بهرۂ تمام دارد و از ابتدای عهد تا اینوقت و عهد رفیق بنده است و هم امید از جناب آلهی چنان دارم که در هنگام لحد هم این را از فقیر دلگیر جدائی و انفکاک نخواهد بود و این یار برای من محنت و شدت بسیار بر خود اختیار کرده ملک و دیار و دشت و بحار را بپای سیر گردانیده است و در وقتی که این یار مرا بیاری خود برگزیده رفاقت اختیار نموده است ازین یاران و رفیقان و فقیران کسی با من ننموده است غرض که یار و مددگار و رفیق غار و محرم دیرینه است و واقف اسرار سینه است بار آری بلبل خوش تقریر چندان وصف مراتب یاری ماه منیر بیان نمود که فوق آن مقدور هیچ بشری و یاری نخواهد بود و ازان وقت ملازمت آن ماه دل افگار محرمان یار بواقفان اسرار چنین اخبار کرده اند که چون ماه منیر را بسلامگاه در آورده بحضور عرش ملک ایستاده کردند و بلبلش را برای گذارش احوالش بمقام قرب رسانیدند دران حال اگرچه آن ماه به پیش عرش برین رسیده از دولت قرب شاه قرین گردیده بود لیکن درمیان آن بارگاه بغیر چهرۂ درخشان بلبل خویش بهیچ جانب نگاه نمی انداخت و گوشۂ چشمی بطرف عرش نمی افراخت و متوجه شدن بسمت پردۂ عرشی را نیز داخل ماسوای یار خود فهمیده آنرا هم پردۂ چشم حال خویش می شناخت غرض که برنگ بدر

بلبل گفت که ای برادر بجان برابر اگر من از رای خویش کار میکردم از تو چرا می پرسیدم همدم قال گفت که من از اولوالعزم سابق چنین شنیده ام که ابتدای هر کار از یمین فرموده اند و هم از جناب شاه غیب بسیار دیده ام که شروع هر امر از طرف راست میفرماید لیکن حالا بحضور رفته برای اینقدر یاران تو هم عرض مینمایم تا آن سلطان آن داناى دران چه مى فرماید که بعد از آن نه مراد نه ترا و نه هیچ یکی را دران امر چاره و گزیر و تدبیر خواهد بود و بر خواندن باعی

این خرد و بزرگی که بنام انسانند
در دست زمانه همچو انگشتانند
امروز اگر بلندی و پستی دارند
فردا که نخواهند همه یکسانند

بلبل گفت که ای یار چه خوب تدبیر کار اندیشیدی بزودی برو و اینهمه حقیقت و کیفیت یاران را مفصل بعرض رسان که از آن جناب هر چه ارشاد خواهد شد بموجب آن بعمل خواهد آمد همدم تیز قدم در یک دم از زمین تا بعرش رسیده چون حقیقت و کیفیت معیت و عینیت و خصوصیت و خدمت هر کدام را بیان کرده طریق نشستن محفل آن یاران بلبل را به جناب شاه غیب واقف اسرار غیب رسانیده منتظر ارشاد جواب گردید از پردهٔ عرش آواز رسید که ای همدم قال بآن بلبل بگو که شروع هر کار را از یمین باید نمود که یمنی دارد و در هیچگاه این ضابطهٔ خاطرخواه ما را از دست نخواهی گذاشت و ختم کار خلافت خود را هم بهمین دستور خواهی ساخت لیکن حالا وقت شروع کارهای عالم سفلی نیست که یمین و یسار دارد بلکه این هنگام فیضان عالم علوی ست و دران این ضابطه هست که هر که اول بتو رسیده باشد او اول از جناب عالی ما فیض بردارد و تشریف عنایت خاص حاصل نماید

رباعی یکسان بود امداد حقیقت بظهور
افهام بصد رنگ کند کسب شعور
یاقوت بلور رنگ استعداد ست
از چشمهٔ آفتاب جوشد همه نور

همینکه همدم قال این حکم را شنید باز به پیش بلبل خوش حال رسیده ظاهر گردانید دران وقت او گفت که ای اخوان طریق اول از همه یاران ماه منیر در راه دوستی رفیق من گردیده است و یار غار شده معیتی و خصوصیتی پیدا کرده و بعد آن شاه بی نظیر ملاقات نموده حقیقت عینیت خود را فهمیده است و پس از آن امیر با تدبیر با فقیر ملحق گشته در معامله و کار من قوت و اقتدار بخشیده باعث اینهمه اجتماع فقرا شده است انگاه تاجر فقیر رسیده مبلغ بسیار بر فیقان فقرا رسانیده اتحادی بمن پیدا نموده است یعنی که چون نوبت زرپاشی این یار مالدار بعد از اجتماع مردم از تدبیر آن یار بکار بظهور آمده است بدین سبب هم رتبهٔ این پس از آن بشمار رسیده است همدم قال گفت که ای برادر حق شناس به موجب همین ترتیب و بهمین قیاس شروع کار ملازمت بعمل درآرد از صباح یک یک یار خود را همراه گرفته بدربار بیار

حکم فرستادن شاه بی پروا به بلبل بینوا که از صباح یک یک یار خاصۀ خود را جدا جدا آورده ملازمت کنانند و مصلحت کردن بلبل خوش حال با همدم قال در باب شروع معاملۀ آن رجال و دریافتن جواب سوال از جناب آن شاه باجمال و جلال و ظاهر گردیدن مراتب و درجات هر چهار یار و معاملۀ معیت و عینیت و خصوصیت و نسبت آن اخیار بدان بلبل نیکوکار خوش گفتار بتقریب آن کار

چنین گویند که بلبل خوش مقال با یاران خوش حال در چنین قیل و قال بود که درین اثنا آن خوجه سرای همدم از جناب شاه عرش نشین بر حال آن گدای خاک نشین نازل گردیده ابلاغ حکم نمود که از صباح یک یک یار خاصۀ خود را آورده ملازمت کنانند تا آنها نیز به تشریفات خاصۀ شاهانه مشرف شوند و از انعامات عمدۀ خسروانه بهره مند گردند بلبل بینوا از اصغای این نوا برنگ گل بشگفت و با همدم قال گفت که ای رسول محبوب و ای قاصد مطلوب من ترا مشفق شفیق خود میدانم و اخوان طریق خویش میخوانم پس بیا که حالا با همدیگر عقد مواخات بندیم و برادر یکدیگر باشیم تا مهربان تر گردیده در دربار بلکه در همه جا و همه کار یار و مددگار من باشی همدم قال گفت که ای بلبل بینوا تو اگرچه در صورت فقیر و گدائی و در ظاهر به نسبت من از پردۀ عرشی دور و بعید مینمائی لیکن بحقیقت مقبول و برگزیدۀ شاه مائی و باعتبار قرب باطن قریب آن آگاهی پس بجان منت قبول این معنی کردم و ترا به برادری برگزیدم دران وقت بلبل گفت که ای برادر همدم و ای یار محرم و ای رفیق همقدم بگو که حالا تو درین کار چه مصلحت می بینی که شروع معامله را از کدام یار باید کرد که هر یکے با من معاملۀ معیت و نسبت عینیت علحده دارد چنانچه خصوصیت و نسبت و حقوق خدمت هر کدام را تفصیل پیش او بیان نمود همدم قال باستماع حال آن جال چون بجانب هر کدام متوجه گردید و دید که ماه منیر بطرف دست راست و شاه بی نظیر بجانب دست چپ او جا دارد و امیر باتدبیر متصل ماه منیر و تاجر فقیر قریب شاه بی نظیر در آمده حلقه بسته نشسته اند گفت که ای برادر عزیز و ای فرزند اگر ابتدای کار ازین سر حلقه مینمائی که یار اول و رفیق غار خود را بر همه مقدم میداری نوبت این برادر عزیز تو که از همه عزیز تر ست از همه پیشتر میرسد و اگر ابتدا از همین برادر خویش میفرمائی این یار اول تو که از همه احق تر ست بعد از همه نوبت او خواهد رسید پس برین تقدیر کدام ترتیب راست و چپ در تدبیر تو راست و درست مینماید

تا هوش بود در طربم نقصان ست — چون مست شوم بر خردم تاوان ست
حالیست میان مستی و هشیاری — من بندۀ آنکه زندگانی آن ست

لیکن مادامیکه سیر سالک در تجلیات اسما و صفات میباشد حالت تلوین لازمۀ اوست و چون ازان مراتب برآمده از مقام تجلی ذات مشرف میگردد مرتبۀ تمکین نصیب او میشود و بدون وصول مرتبۀ ذات قلب اطمینان نمیابد و وهم و خیال از دویدن بازنمی ماند و نفس حدیث خود را نمیگذارد و بعد حصول تجلی ذاتی همه حواس درونی و برونی را تسکین تام حاصل میشود و هر یکی بحالت مسکنت میگراید و آن که در حدیث شریف وارد ست که اَللّٰهُمَّ اَحْیِنِیْ مِسْکِیْنًا وَّ اَمِتْنِیْ مِسْکِیْنًا وَّاحْشُرْنِیْ فِیْ زُمْرَةِ الْمَسَاکِیْن تمنای همین حالت مسکنت ست که دولت از تجلی ذاتی بهمه قوای ظاهری و باطنی پیدا میگردد رباعی

آن قوم که در مقام تمکین رفتند — وان طائفه کاندر رۀ تلوین رفتند
مسکین مسکین بمرگ هم میگفتند — تا آخر کار رجمله مسکین رفتند

دوران وقت حال آن یار محرم احوال بدین قال نوا بر کشیده کیفیت خوشی و شادی بلبل باکمال را دوبالا گردانید غزل

آن شاه کرم ساز که محبوب جهان ست — بالست ولی در پس صد پرده نهان ست
آن زهره ندارم که دهم شرح ز خلقش — بندست زبان و دل من در خفقان ست
از نکهت گیسوش دماغی که فرح یافت — چه جای فریدون که سلیمان زمان ست
مه جمله زبان گشته بوصف گل رعنا — هر چند فصیح ست ولی کل لسان ست

و هم دران حال مشتری خوش مقال بدین چنین خوش آهنگی خویش بجراحتهای یاران دل ریش طرفه مرهمی سائید غزل

بگذرانی تیغ خود گر از گلوی کشتگان — آید آب رفته دیگر بجوی کشتگان
برگمان صبح محشر هر یکی خیزد ز خاک — پرده از رخ چون کشائی روبروی کشتگان
عرض حال عشق بازان را کجا فهمد کسی — هست از حلق بریده گفتگوی کشتگان
مشتری یک جلوه گردد خونبها بهر همه — بگذرد آن سیمتن هر گه بسوی کشتگان

غزل رندان بجز حوصله مستی بو کنند
هم گفتگوی قلقل در گفت و گو کنند
او را بسعی گر نتوان ساختن ز خویش
آزادگان اسیری من آرزو کنند
از گیر و دار شحنۀ حسنش ستیزد اگر
تا چاک جیب صبح تو باهم رفو کنند

چون پرده بر فتد در دیدن فرو کنند
گه بوی را بتربیت چشم کرده رنگ
فرضی ست این تلاش که خود را ازو کنند
مستغنی از حناست سرانگشت گلرخان
خورشید را چو ذره در سن در گلو کنند
جنس نفیس نیست اگر مشتری ترا

هم جست و جوی سنگ ره جستجوی شان
گه رنگ را بتقویت مغز بو کنند
در بستنم کمند نگه خورده پیچ پا
تا خون زنار بسکه بدلها فرو کنند
تا بکم ز تاب غم همه شب رشتۀ نفس
در بغیش اهل چه ... اینه غم کنند

دریاب که آن نگار پرده دار این بو دارد و بعد ازان سر خود از زیر آن پردهٔ گل برافراخته بجای خود نشسته دیگر یاران
خاص را نیز برای بوسیدن آن پردهٔ راز فرمان داد درآنحال چون مشتری خوش مقال ازان ردای باصفا بوی گل بارا
شمید بی اختیار نفحات درود و ثنا از غنچهٔ دهان برآورده این نوا برکشید **فرد** آنجا که باد دامن حسنش چو بگذرد
بوی چراغ مرده ز گل میتوان شمید از شنیدن این تقریر آن روشن ضمیر بلبل بشیر زیاده تر خوش دماغ گردیده
بسیار تحسین خوش دماغی و نازک مزاجی او نموده خود به بیان حقیقت حضور در بار زبان گوهر بار بکشوده ماه منیر را
مخاطب ساخته گفت که امروز من دران مجلس سراپا کیفیت بهوش و افاقت ماندم واذنی برای نشستن نیز یافتم و بواسطهٔ
مقربان خاص جواب سوال و پیغام و کلام هم بمیان آمد و باین تشریف شریف مشرف گشتم لیکن چون این عنایت
بی غایت بحال من رسید طاقت افاقت نیاورده بیخواست بر زمین افتادم **رباعی** من حرف شنیدم و گشتم خاموش
هرگز دل دیوانه نیامد در جوش | بیخود شدنم جرأت دیگر آورد | مدهوشی من تاج ربود از سر هوش
بیخودی داشت ز کار دو جهان آزادم | تا بهوش آمدم از عرش بفرش افتادم | آن گل دو روز شد که سخن از وفا کند
این دولت دو روزه ندانم چها کند | ماه منیر بعرض رسانید که ای شاه طالعمند خوش دل و خرم باش که من از طالع
مسعود تو چنان میدانم که عنقریب ترا ازان پایه هم قریب تر میگردانند و بزیر عرش کرسی نشین میسازند و بواسطهٔ تو
شاه غیب که بلا ریب گل بی پرواست حرف و کلام میفرماید و مرا ازین قدر معامله هم آن تحقیقات غامض که عرفا دران
قیل و قال بسیار دارند که بعضے میگویند که مرتبهٔ سکر بهترست و اکثری برانند که مقام صحو برترست و بعضی گمان دارند که
حالت تلوین خوشترست و اکثری یقین دارند که مقام تمکین بلندترست چنان معلوم و معاینه شد که اول سالک را مرتبهٔ
سکر و تلوین حاصل می آید بعد ازان بمقام صحو و تمکین میگراید و از بیهوشی می برآید و هوش دائمی پیدا مینماید بلبل خوشمقال
فرمود که ای یار معارف آگاه صحو و سکر دواست یک صحو عوام کالانعام ست که بهیچ کار نمی آید و دیگر صحو سالکان ست که بعد
حالت سکر پیدا میشود و همچنین یک سکر مبتدیان ست که هوش را می رباید و باز یک سکر متوسطان ست که سراپا هوش و
سرخوشی دارد پس چون سالک مناسبتی بقلب پیدا میکند از سبب کیفیت قلبی سکری پیدا میشود که هوش او را می رباید
و چون این حالت سکر بکرات و مرات پیدا میشود طاقت برداشت این کیفیت و اندک اندک هوش و افاقت حاصل کرده
استقامت آن حالت پیدا مینماید و بعد ازان بصحو میگراید و درین مرتبه گونه تمکین دل حاصل میکند و اگرچه درین مقام از
بیهوشی و منام تمام نمی برآید و سرخوشی و کیفیتی دارد که اگر او را هوشیار دانند بجاست و اگر مستش خوانند سزاست
و این چنین حالت بهترست از صحو عوام و خوشترست از سکر ناتمام و نهایت بنزدیک من بهترین این مقام **رباعی**

پس حالا این دل زندهٔ نفس مرده را بسان مرده بهمین پرند پیچیده بر عرشی درآرند و بر سرهای خویش برآورده بجای نوحه وزاری نغمهٔ مبارکباد گویان بیارانش رسانند مقربان بموجب فرمان بهمان عنوان بیارانش رسانیدند و برای دلجمعی آنها گذارش نمودند که شاد باشید ای یاران وای عاشقان وای طالبان وای گدایان وای پیروان که امروز صاحب و محبوب و مطلوب و مرغوب و مقتدای شما را خلعت خاص پوشانیده کارش تمام گردانیدند و رتبه اش از همه مقربان بالاتر گذرانیدند و از فنای صوری بقای معنویش عطا فرمودند اگرچه یاران درحق بلبل ناتوان اینهمه اخبارات و بشارات عنایات خسرو جهان را شنیدند لیکن چون بران هیئت و صورت میدیدند بی اختیار میگریستند وحال خود را خراب و پریشان میساختند فاما ماه منیر چون از مقربان این بیان را گوش کرد و آن ردای نورانی را بدید و از آن بوی دلربا شمید بغایت خوشدل گردیده بیاران نوید و مبارکباد وصل گل و بلبل رسانید و بشوق تمام بگرداگردش تصدق گشته بجانب هر سه یار جان فشان روان گردیده بمیان نشیمنش درآورده سر خود را بر پای راست او نهاده فریاد برکشید که یَا اَیُّهَا الْمُزَّمِّلُ قُمْ لِلشَّرَابِ اَنْتَ نُوْرُ بَصَرِیْ فَاخْرُجْ مِنَ الْحِجَابِ و هم شاه بی نظیر از شوق دیدار یار دیوانه و بیقرار گردیده بپای چپ او چسپیده این نوای افراخت که یَا اَیُّهَا الْمُدَّثِّرُ قُمْ اَنْتَ عَیْنِیْ فَلَا تَنَمْ و امیر بادهیر برابر بماه منیر سر بپایش رسانیده بی اختیار بنالیدند تا جر فقیر برابر شاه بی نظیر بپای چپ افتاده نالهٔ بیدریغ میزد و بهرطرف و هر کنار هر رفیق هریار بیتاب و بیقرار گردیده حال خود را خراب مینمود و بطرف سر آن بلبل بی هوش مشتری خود فروش نشسته بتکرار اینچنین سخنان آه و فغان میکرد غزل غلام نرگس مست تو تاجدارانند

خراب بادهٔ لعل تو هوشیارانند	نه من برین گل عارض غزل سرایم و بس	که عندلیب تو از هر طرف هزارانند
ز چین زلف بتان چون گذر کنی بنگر	که از یمین و یسارت چه بیقرارانند	ترا صبا و مرا آب دیده شد غماز
وگرنه طالب و مطلوب رازدارانند	خلاصی دل اختر ز چشم یار مجو	که حلقه دار غلامیش رستگارانند غزلی
گرفته خاطرم از برقع تو رو بگشا	دلم گشاده بحرفی شود بگو بگشا	کنون که روز سیه خلق را بپیش آمد
تو هم بماتم عشاق خویش مو بگشا	نصیحت از خم سربسته ام بگوش رسید	که لب ببند و بدل راه گفتگو بگشا
کنون که تیغ جفا قبلهٔ وفا شده است	لبی چو زخم توای مشتری برو بگشا	

درین اثنا آن مست بادهٔ ناز از آواز یاران دمساز هوشیار گردیده چشم بگشاد و بجانب دوستان و دیده هر یکی را بقدر حوصله و استعداد از آن جام سرشار آبدار بکیفیت مستی شوق آشنا گردانید فـــرد

بسکه عکس روی آن گل کرده جا در دیده ام
بوی گل می آید از چشمم اگر بویش کنی

و دست شاه بی نظیر کشیده سرش را نیز بزیر آن ردا درآورده فرمود که ای یار

منکشف شده بی پرده وعیان بنمود که در شرح وبیان آنخال منقار قلم عندلیب که روانی در قال اشتر دقائق
حقائق اقوال پوشیده واسرار معانی اشعار پیچیده راکه برنگ ابریشم پیچیده میکشاد دبسان موی شگافت
برخویشتن شگافت وطاقت کشف اسرار آن پرده در خود نیافت ودریافتن اسرار ومعارف آن پرده راکه بر دل وجان
آن بلبل از جا برده بی پرده گردانیده بودند واو را دران مقام ذات وصفات دیگر عنایت کرده بودند حواله بباطن
اهل بیت آن بلبل ساخت که دریافت آن بوبدون مناسبت جنسیت وپیدا کردن عشق ومعیت از دماغ هیچ صاحب
دماغی نمی آید برای ادراک اسرار معانی معاملات مهر جهانگیر نسبت عینیت اجدادی وجدی که شاه بی نظیر وشاهزادهٔ
خوشبو وخوشگو داشتندی باید وباکیفیت تبعیت وحالت معیت که ماه منیر پیدا کرده بود میشاید تا بقدر آن شمهٔ
حقیقت وکیفیت آن بو را دریابد وباز درین تحقیقات اختلافات ست که کسانی که مشرب وحدت وجود دارند و
بهرهٔ از مقام ولایت حاصل کرده اند نسبت عینیت را بهتر می شمارند وکسانی که مذهب وحدت شهود دارند ونصیبهٔ
از کمالات نبوت حاصل کرده اند نسبت معیت را از حالت عینیت معتبر تر میدانند ومیگویند که نسبت عینیت واتحاد در
مرتبهٔ کثافت که عبارت از اجساد واشکال ست پیدا می آید ونسبت معیت در مرتبهٔ لطافت که عبارت از ذات وصفات
کرده میشود حاصل میگردد وآن حسبان وگمان عینیت سالک را در مرتبهٔ عروج که سراسر سکر ست پیدا میشود واین
پندار ویقین معیت عارف را در مقام نزول که همه صحو ست حاصل می آید ومدار کار آنها بر تصحیح خیال وقوت انخال ست
وحاصل کردار اینها بر ازدیاد یقین واستقامت بر افعال وآنها مرتبهٔ ولایت را افضل میدانند واینها مقام نبوت را
بهتر می شناسند اما همان بهتر که گفتار این اسرار را از نوشتن سفینه موقوف نموده برسانیدن سینه بسینه حواله نمایم
وحالا ببیان قصه در آیم که چون آن ردای گل بر سر آن بلبل رسید واو از ان بوی دلربای خود را شمید بی اختیار
گردیده بزمین در افتاد وبقسمی مست وبیهوش گردید که گویا روح وجان از قالب آن ناتوان بر پرید وچون مقربان
آن رنگ رو پریدن واین قسم بیحس وحرکت گردیدن او را دیدند بدل خود اندیشیدند که غالباً این فقیر بینوا طاقت
وبرداشت عنایت ومرحمت شاه بی پروا نیاورده جان را در برابر این کرم واحسان بدان محسن ومنان حواله کرده است
وخویشتن را نیز از کار نثار جان در زمرهٔ محسنان در آورده است که هَلْ جَزَاءُ الْاِحْسَانِ اِلَّا الْاِحْسَانِ بارى آن
مقربان محرم نبض ودم بلبل بیدم را تجسس میکردند وحسرت وافسوس میخوردند که درین اثنا از پردهٔ عرش آواز
در رسید که هیچ اندیشه وفکر ننمایند واین بلبل دل زنده را مرده نه انگارند بلکه باخبر باشند که او را فنای نفس حاصل
شده است وبالکل فانی در گل گردیده وبدان مناسبت بدنش افسرده وبیحال وگوش کر وزبان لال شده است

بطرفه کیفیت احوال بدین چنین قال ناله برکشیده دل وگوش سامعان وحاضران رانرم وگرم گردانید رباعی

عاشق که غم از جان خرابش نرود
تا کشته نگردد اضطرابش نرود
از محنت وراحت جهان فارغ گشت
بلبند تو گرفتار و بدام تو اسیر
من نظر باز گرفتن نتوانم همه عمر
ماترا در همه عالم نشناسیم نظیر

تا جان بود از جان تب وتابش نرود
رباعی ای آنکه تو ئی تمام پروردهٔ ناز
تا با غم ودر دست بلبل دمساز غزل
در آفاق کشادند ولیکن بستند
از تو ای خسرو خوبان تو نظر باز مگیر
چشم بلبل همه موضوع برای نظرست

خاصیت سیماب بود عاشق را
افگن نظری بجانب اهل نیاز
ما درین شهر غریبیم ودرین ملک فقیر
از سر زلف تو در پای دل من زنجیر
گرچه در خیل تو بسیار به از من باشند
گر نه بیند چه بود فائده در چشم بصیر

شاه شاهان مقربان را باشارهٔ پنهان نزدیک عرش خوانده از زیر پردهٔ پرند پوشیدهٔ خود را برآورده بدست شان داده فرمود که این تشریف خاصه مرا بدین فقیر غریب عجیب پوشانند واورا در تمام خواص وعوام خصوصیت وامتیاز تمام بخشیده به پیش همه مقربان ومصاحبان معزز ومکرم گردانند بهمان زمان همدم قال ومحرم حال ومظهر جمال آن ردای کبریائی وتشریف شاهی وپرند لربائی را بتعظیم تمام بردستهای خود گرفته از مقام عروج خود نزول نموده برسر حال آن فقیر زمین گیر رسیده گفتند که ای بلبل باکمال خیر مآل وای طائر بلند پرواز فرخنده بال و ای گدای ارجمند وای فقیر طالعمند این ردای کبریائی ست وپرند عظمت شاهی ست وتشریف شریف مرتبهٔ غیبی ست وحجاب وپردهٔ وجه باقی ورخسار لاریبی ست وسر حقیقت حال خلیفهٔ ذو الجلال وغنی مجازیست که از اسرار یک تار این پردهٔ پر استتار وسراپا اظهار بر هیچ مقرب ومصاحب دربار هم تا حال هیچ پیدا و آشکار نگردانیده اند

درین پرده یک رشته بیکار نیست	سر رشته بر ما پدیدار نیست

واز ابتدای سلطنت وخلافت این خلعت خاص بمقربان وخواص نیز عطا نه فرموده اند ونه به هیچ گدا وشاهی بخشیده اند ونه به هیچ وزیری وامیری مرحمت کرده اند که حالا بتو بخشیده اند ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَّشَاۗءُ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ این بگفتند وآن تشریف شریف را کشاده برنگ گلیم سیادت برسرش افگندند همین که آن عطیهٔ غیبی که از وبوی لاریبی بمشام جان میرسید برسر شوریدهٔ پرسودای بلبل شیدا رسید واز وبوی گل روپوشیدهٔ خود را شمید چه گویم که بچه حال وکیفیت رسید وچها قرب ومنزلت را در ذات خود فهمید وچه قدر معانی واسرار پنهان بر غنچهٔ دل آن بلبل نالان بی پرده گردید وچه نوع بوی معیت جان ربا بمشام جانش رسید وبچه رنگ انوار سوز وساز واسرار ناز ونیاز آن شمع دل گداز که بمیان فانوس حیای محبوبی پنهان بود بردل آن پروانهٔ جانباز

بینم همه برروی تو حیران حیران
رباعی غیر از در تو کجاست در بار دگر
بی فائده می کنی بمن بار دگر رباعی
از دولت عشق تو تهی دست نیم
مدامت بنده ام اینست مذهب

خندان خندان تو حال من پرسی و من
می گویم و گفتم بتو صد بار دگر
تا چشم تو صیاد دل و جان من ست
درد و غم و آه و ناله سامان من ست
جمال دلربا بنمای از دور

گویم بتو حال خویش گریان گریان
من بار خود از دوش خود انداخته ام
زلفین مسلسلت نگهبان من ست
بیادت زنده ام اینست مشرب
روان بلبلم را کن مقرب رباعی

درویشانیم باب آزار نائیم
ای آنکه بود ذات تو آفاق پناه

در زحمت اسباب گرفتار نائیم
ما جمله گدائیم توئی شاهنشاه

کم نیست نفس کشیدن ما چو حباب
آنی تو که از خزانهٔ جود تست

زین بیش کشاکش خرد بازنائیم رباعی
روزینهٔ آفتاب ماهانهٔ ماه

مرا پرسی که ای بلبل چه در دل آرزو داری
آرزوی یک سخن دارند خلقی زین دو لب

میسر نیست ورنه از تو بسیار آرزو دارم
لیک در دل بلبلم را آرزوی دیگر ست رباعی

دل غیر تو گر خیال دیگر میکرد
گر جز ارنی سوال دیگر میکرد
تحریک غمیست چون جرس کارم و بس
در سینهٔ خامشی فغان دارم و بس

خود را بر خود وبال دیگر میکرد
دریاری که توئی بود نم آنجا کافی ست
مستی ست برای نالهٔ زارم و بس

کی موسی را نبی برحق دانند
آرزوهای دگر غایت ناانصافیست رباعی
حاشا که حدیث نفس گنجد بدلم

شاه غیب چون از زبان آن بینوای بی عیب اینهمه اشعار آبدار سحرکار شنید بتوسط محرم حال چنین بشارت خیرمآل بدو بخشید که بلبل خوشمقال دائم خوش دل و خوش حال بوده خاطر خود را پر ملال ندارد و خویشتن را از مقربان خاص ما شمارد و دائم بخدمت حضور و ملازمت سراپا سرور مقید و سرگرم باند و شکر و سپاس آن عنایت بی غایت که بحال او مبذول ست بجا آرد که او را از کمال کرم و بنده نوازی از همه بند و گرفتاری نجات و آزادی بخشیده از بلای سنگ و نار پرستی و از آفت آفتاب و اشجار پرستی بلکه از بندگی هوا و نفس و درماندگی خواهشهای طبیعت که آن نیز بحقیقت چون حیوان پرستی ست برآورده از همه وضیع و شریف نجات داده بجناب لطیف جذب فرموده و دست پرست گردانیده است

یا از دربار آشنا می آید
نقد طرب طبع غناکیش بس ست
خورشید متاع خانهٔ خویش بس ست

آری ز حجاز میرسد لیک از ...
اجناس هوس ترک کم و بیش بس ست

رباعی گفتند که بلبل از صفا می آید
تحقیق کنند که کجا می آید رباعی
دل روشن کن ز ننگ اسباب برآ

محرم حال برسانیدن این بشارت بلبل پرملال را خرم و خوشحال ساخته بسلامگاه برده آداب عنایت و مرحمت ادا کنانیده باز بمقامش رسانیده ساکن گردانید در آن حال بلبل باکمال

دیگر امیران و اهل خدمت خواهد رسید باری چون نقیبان و یساولان بلبل را بسلامگاه رسانیدند واز عجز وجانب بانگ وآواز برکشیدند که شاه شاهان ملجای غریبان و بینوایان بلبل خوش آواز یعنی فقیر جانباز آداب عجز و نیاز بجای آرد غریب پرور بنده نواز و بنده پرور عجز و نیاز سلامت باز بهمان انداز عرش بکیفیت اهتزاز درآمد و این مرتبه ازمیان آن پردهٔ راز چنین حکم برآمد که چون این بلبل زار خیلی ناتوان و زار مینماید و طاقت و توان ایستادن بسیار ندارد نزدیک پایهٔ عرش بطرف روبرو آورده بنشانند مقربان بموجب حکم و فرمان آن بیچاره فقیر را نزدیک پایهٔ سریر رسانیده بحرمت تمام دران چنان عالی مقام نشانیدند و خود دور در بهر دو جانبش رسیده بحضور بادستور ایستاده گردیدند واین بار اگرچه از سبب آنهمه قرب و منزلت شهریار آن بوی گل همیشه بهار زیاده تر بدماغ بلبل زار میرسید لیکن خویشتن را بقوت تمام دران مقام ضبط نموده بجای خود ثابت و برقرار نشسته بود واز آن نکهت دلربا و روح افزا خیلی تر دماغ گردیده و سراپا از خوشی و شادی باغ باغ شده برنگ غنچه بر خویشتن بالیده بملامت تمام دران مقام این گلبانگ برکشید

غزل

بیخودی در اجارهٔ دل ماست
خاکساری سرشتهٔ گل ماست
بسفر برد طاقت ما را
غایب ما که در مقابل ماست
معنی اتحاد فهمیدم
بمیانش وجود حائل ماست
روشن از گشت سوز دل شمعم
برزبان‌ست آنچه در دل ماست
طرفی از ما اجل نمی بندد
جان ادست فزو قاتل ماست
کرد ما را ز چرخ مستغنی
گنج بیحاصلی که حاصل ماست
با نوائیم بلبلا بنوا
شاه حلال کار مشکل ماست

درانحال ازمیان پردهٔ عرش باجمال برین منوال آهسته حکم بگوش همدم قال رسید که ازین بلبل با کمال شوریده احوال بپرسد که از کدام ملک و دیار می آید و با کدام قبیله و قوم خویشی و قرابت دارد و چه مذهب و مشرب را اختیار کرده است و هر تمنائی و مطلبی که دارد بعرض رساند که ما قدوم مسافران و غریبان را غنیمت میدانیم و در برآوردن احتیاجات شان خوشی دل خود می شناسیم چون همدم قال این مقال شاه باجمال و جلال را بدان فقیر خیر مآل رسانید زمین ادب بلب نیاز بوسیده گذارش نمود که این بندهٔ بینوا از زمین یثرب و بطحا می آید و از قوم عرب ست و با قبیلهٔ قریش قرابت و خویشی دارد و مذهب عاشقانه و مشرب مستانه و ملت گلی و کیش بلبلی برای خویش اختیار نموده است و تولا بجناب لطیف حاضر و غائب کرده تبری از همه کثیف و جمیع ماسوای او نموده سوای مرحمت و عاطفت اینجناب خواهشی و آرزوئی ندارد و دوام حضور و مواظبت خدمت سراپا سرور میخواهد و بطرفه کیفیت حال بدین چنین قال موزون حسب حال نواها برکشیده تمام حقیقت و احوال دل پرملال خود پیدا و آشکار گردانید

رباعی

نی کام دل و نه دل بجا ماند مرا
نی گریه وزاری و دعا ماند مرا
سویم دیدی بحال من پرسیدی
دیگر چه مراد و مدعا ماند مرا

رباعی

خوش آنکه رسم پیش تو پرسان پرسان

قائل اند و گروه سنیه همه صفات او سبحانه را ذاتی باشند خواه فعلی حقیقی باشند خواه اضافی قدیم میدانند و بعضی از ینها ذات و صفات را لاعین ولا غیری خوانند و بعضی بعینیت ذات و صفات هم قائل اند و دیگر اهل فرقهٔ مبتدعهٔ ضاله که بحقیقت سست دین و کم یقین اند و ما نا انند بگروه طبیعیه و دهریه آنچنان معامله و کار و حرف و گفتار را وهم و خیال اعتبار کرده آنقدر اخبارات عالم آخرت را که صریح آیات قرآنی و احادیث مصطفوی بران دال اند تاویلات باردهٔ دور از کار نموده بر مطلب خود فرود آورده اند که هیچ احتیاج بیان ندارد و آنکه عالم ست میداند و جماعت خالص محمدیان همه معامله و کار پروردگار را که بارسولان خود باظهار در آورده است باور دارند و بر تمام اخبارات آخرت که از مخبر صادق خود شنیده اند ایمان می آرند و او سبحانه را بموجب فرموده اش جامع مرتبهٔ تنزیه و تشبیه می شناسند و بر طبق آیات قرآن او را متصف بجمیع صفات کمال و منزه از همه سمات نقص و زوال میدانند و بسان اسمای حسنای او که لا تُعَدُّ وَ لَا تُحْصٰی اند صفاتش را هم از عقل نابکار خود بشمار در آورده حصر نمی کنند و آنهائیکه بحصر صفات الهی قائل شده اند قیاس بر صفات خود نموده اند چرا که بدون آنقدر صفات کمال بشر پیدا نمی آید و از کمی آن در و نقصان مینماید و بخلاف بشر خالق بشر را صفات کمال لا تعد و لا تحصی می باید تا خالقیت را شاید و هم بتحقیق عینیت و غیریت ذات و صفات او سبحانه لب نمی کشایند برای آنکه از آیات و احادیث ثبوت آنکار باظهار نرسیده است پس بعنوان بی کیفی و بطریق بیچونی بر صفات و ذاتش ایمان و اقرار آورده از سبب نایافت کنه و حقیقت او خود را داخل بشارت یُؤْمِنُوْنَ بِالْغَیْبِ میدانند و آنچنان نور ایمان بغیب خود را که از شمس حقیقی آیات قرآنی و از مشکوة احادیث نبوی گیرانده اند روشن تر از اقسام ایمان شهودی و وجدانی و علمی و عقلی و حسبانی و گمانی دیگران می انگارند

ملازمت چهارم بلبل با اخلاص بخدمت شاه خلافت اساس و یافتن تشریف شریف ردای خاص و بیان و تحقیق و برتری و مزیت مرتبهٔ نبوت و ولایت و افزونی و بهتری کیفیت صحو و سکر و مقام تمکین و تلوین

چنین گویند که چون روز دیگر وقت مجرای سلطان رسید از همه مجرائیان پیشتر بلبل نالان بدربار حاضر گردید همان دم دربانان بعزت و شان او را بدون پروانگی مجدد بدرون رسانیدند دیگر حضار دربار را مانع از درون آمدن گردیده گفتند که حالا شاه بی پروا را با گدای بینوا خلوت ست چون او رخصت خواهد گردید نوبت مجرای

بدان پایهٔ عالی رسانیده ایستاده کردند اگرچه این بار بلبل بیقرار بر جای خود برقرار مانده نعرهٔ زار نه کشید لیکن چون از سبب
قرب آنجا آن بوی هوش ربا بدماغش رسید طاقت افاقت نیاورده بیهوش گردیده بجای خود غلطید در آن زمان بمقربان
حکم صادر شد که این بلبل بی طاقت و هوش را بر سر دوش خود گرفته بآشیانش رسانند مقربان آن عاشق بی هوش
ناتوان را بتعظیم تمام از انقام برداشته این سخن گویان بیارانش رسانیدند سه

این عندلیب از جور وی دارد بدل خارها
یکبار میر دهر کسی بیچاره بلبل بارها

یاران از دیدنش بهمان حال باز حیران و پرملال گردیده گریان شدند سوای
ماه منیر که بر بشرهٔ او حالت خوشی و بشاشت پیدا بود و غیر او هیچکس آن حقیقت و کیفیتش را معلوم ننمود و بزودی آن
ماه آگاه مهر بکسوف رسیده خود را در ان سواری عرشه که از اختراع او بود و بلسان برج افلاک بلندی و روانی داشت
در آورده مع دیگر سه یار خاصه بر دوشش برآورده از سر دربار شهریار روان گردیده بمقامش رسانید سه

نهیم عرشهٔ بلبل بدوش و بنازیم
که ساق عرش محبت بدوش اولیست

و چون این بار بلبل مست سرشار
بزودی سر از زیر بال کیفیت مستی و بیهوشی برکشیده هوشیار گردید باز خود را بمیان یاران خویش بدید متعجب و حیران
گردیده باشارهٔ حرکت دست همه یاران را رخصت نموده بجانب ماه منیر دید و او را باشارهٔ ابرو به پیش رو طلبیده
آهسته بگوشش گفت که ای یار مقربی بمیان آن دربار نکهت با فرحت گل همیشه بهار من می آید و مراهم آن گفتهٔ تو
راست و صادق مینماید و دل بیقرار من نیز بران کار یقین و اقرار تمام دارد سه

سدّ راه نکهت گل نیست دیوار چمن
رباعی آن کنج نداشت تا ابد محرم راز
بر لطیفان ره نمی بندد حصار آسمان
از لیلی بیرنگ کی می یافت نشان
وضع مجنون شد این قدر ها غماز
گر ساز خرابیم نمیداد آواز

باز آن هر دو یار آن روز و شب را
بعجب حرف و گفتار بآخر رسانیدند و طرفه تاویلات تازه و جدید در بیان معانی آن آیت از چشم مردمان ناپدید
بیان نمودند و هم همه یاران برونی که دور از صحبت خلوت و ناواقف از معاملت عشق و محبت بودند بقدر حوصله و
استعداد و بموجب علم و معرفت و عقل و فراست بران معامله و کار تقریر و توجیه بسیاری کردند که تفصیل آن اطناب
میخواهد برای آنکه اجتهاد و رای هر یکی بجانبی و طرفی راهی و گذاری دارد چنانچه بلاتشبیه گروه مجسمهٔ نادان از
امثال اینچنین معامله و بیان قائل جسم او سبحان گردیده اند و جماعت علمای ظاهر بمذهب صفات زائد بر
ذات بیچون او مقرر کرده اند که گروه اشعری بهفت صفت و گروه ماتریدی بهشت صفت قائل شده اند و طائفهٔ
حکما و بعض صوفیه تحاشی از صفات ثبوتیهٔ ذاتیه هم نموده قائل یک ذات فقط گردیده اند و گروه شیعه بعض
صفات را ذاتیه و قدیم میدانند و بعض صفات را فعلیه و حادث می شناسند و بعینیت ذات بصفات حقیقیه

حواله می نماید و برکات آیة الکرسی بتو میرساند غرض که آن ماه آگاه ازین چنین بشارات دلخواه بلبل خود را خوش دل گردانیده تا آن روز و شب را بپایان رسانید و بوقت پگاه بلبل آگاه همه یاران و جمیع خیرخواه خود را بحضور خویش خوانده بار مجرا داده بقدر رتبه و منزلت و فدویت و خصوصیت حرف و قال بمیان آورده بجانب دیگر رجال که دور از محفل خاص آن باکمال محروم از دربار آن شهریار بودند به شفقت برکمال دیده بدین چنین قال حسب حال تکلم فرموده آنها را هم بتسکین دل رسانیده خوش حال گردانید غزل

که وقف فرق ملک کرده آستانش را
زناز گرچه بظاهر نمی فروشد ناز
زهمزبانی من منع همزبانش را
بخار کوی تو دعوای گل زبان بقفا
هزار مرگ شود زله میهمانش را

بهر نگاه گل صد ارم خورد توفیر
بیا بیار بها عشوهٔ نهانش را
دلم بدولت عشقش ز دست بازاری
اگر نه گرد که گردا چنین زبانش را
بیار زور تو بلبل ببازوی زاری

زمنع خلق چه تقصیر پاسبانش را
اگر اجاره کنم باغ و بوستانش را
ببین سخن چه قدر پیش رفته است که کرد
که می خرید بصد سود یک زیانش را
مباد آنکه فراق تو میزبان باشد
که زور بازوی زر می کشد کمانش را

ملازمت سوم بلبل نالان بخدمت شاه شاهان و باز بیهوش گردیدن آن ناتوان از بوی آن دلستان

چنین گویند که چون روز دیگر بلبل امیدوار برای مجرا بدربار شهریار حاضر گردید حاجبان بار خبر آمدنش بسمع شاه غیب رسانیدند از پردهٔ عرش آواز برآمد که این بلبل بینوا عجب فقیر دیوانه و گدای مستانه بنظر می آید و طرفه حالت بی نیازی و بی پروائی دارد که از جناب ما نه چیزی را میخواهد و نه امری را تمنا مینماید و نه تا سبب وقت حضور و بودن در دربار باد ستور داده و باوجود آن سراپا عجز و نیاز و تمام دل بیگداز می نماید غرض که جامع اضداد و در تمام سلطنت بی امتیاز است او را هر روز بدون عرض بار رسیداده باشند چون آن حاجبان از جناب سلطان در حق او این چنین سخنان شنیدند بزود به پیشش رسیده باعزاز تمام او را از آن مقام خرام کنانیده بحضور پردهٔ عرش رسانیده بموجب مرضی خطاب بخشیده مجرا کنانیدند یعنی که بانگ برکشیدند که شاه شاهان شاه بی نام و نشان واقف پیدا و نهان بلبل مستانه و فقیر مجذوب و بینوای دیوانه باداى آداب تسلیمات جان و هوش سرافرازی و امتیاز بیابد غریب پرور بنده نواز سلامت در آن وقت و حال آن عرش با جمال و جلال باز بحالت اهتزاز در آمد و از میان پرده اش این آواز برآمد که امروز بلبل بینوا طاقت سوز راز نزدیک پایهٔ کرسی آورده ایستاده گردانند مقربان بموجب حکم و فرمان دست بدستش برده

گل و بلبل بخدمتم رسانیده گذارش نمود که ای شاه طالعمند خورسند دل باش که دلم همین یقین دارد که آن شاه غیب بلاریب محبوب و معشوق تست بلبل گفت که ای یار و مساز دلنواز اگر معامله چنین ست پس چرا گل از چشم بلبل پرده نشین ست

بیت

آنکه باصد پرده پنهان بود از چشم دلم — رو که پنهان کرد و چون آن نشد ظاهر مرا
همتم در باخت و چه هر دو کون از بهر او — پیش او شرمنده کرد این همت قاصر مرا

بازماه منیر بعرض آن روشن ضمیر رسانید که ای عاشق لاابالی دلگیر تو نظر بطرف حال خود نمی افگنی و ملاحظهٔ وقت نمی کنی که میزان عدل تقدیر شما عاشق و معشوق بی نظیر را در پلهٔ عشق و محبت در آورده بچه قسم سنجیده است که ترا از بار گران عشق که بحقیقت خودی و نخوت گداز ست از سر تخت شاهی فرود آورده بر روی زمین گدائی نشانیده نام بینوائی را بر تو راست گردانیده است و آن معشوق را بسبب انجذاب مرتبهٔ محبوبی از مقام فقیری و مسکینی بمرتبهٔ شاهی و تخت نشینی رسانیده بر عرش برین جا داده شاهنشاهش کرده است پس مقتضای شان آن مرتبهٔ شاهی همان کبریائی و بی ریائی و بی پروائی ست و در خور حال مکان گدائی احتیاج و عاجزی و بینوائیست و کجا شان و شوکت شاه عرش نشین صحبت و مصاحبت گدای خاک نشین را قبول میفرماید بنابران ترا بموجب وقت و حال چندی صبر کردن می شاید تا از میان پردهٔ تقدیر چه تدبیر رو مینماید همینکه بلبل زار از زبان آن یار این حرف و گفتار صبر و قرار شنید بی اختیار زار زار نالیده بدین اشعار آبدار ترنم نمود غزل

زجان بگذر آسان که در دل نشیند — نشست چون غم که در گل نشیند
مبیناد کس شور دریای هجران — که کشتی بگرداب ساحل نشیند
آتش شعلهٔ مهر در آب و خاکم — مگو با گدا شاه مشکل نشیند

فی الحال آن یار خوش مقال بمقابل آن صاحب کمال بدین قال حسب حال بهمان زمین نوای حزین برکشیده بطرفه کیفیت احوال صحبت کوک گردانید تتمه

که صیاد آگاه غافل نشیند — بتاب از همه روی و برخیز از خود — تغافل نگاهست از خویش میرم
طرب کن سراپای باغ و بهاری — غمش را اگر در دولت دل نشیند — چه خواهی خیالش مقابل نشیند
غزل اینهمه دولت گل سود به بلبل ندهد
هست زر دار بجز عرض تجمل نه دهد — ترک چشمش ز که آموخته این آیین را — ظلم می داند اگر داد تغافل نه دهد

دیگر آن ماه منیر خوش تقریر بخدمت آن شاه دلگیر گذارش نمود که ای عاشق زار زنهار حال دل خود را چنین پریشان و اندوهگین منما بلکه خاطر عاطر خود را جمع فرما که بدل این مهر گزین همین یقین ست که بلاریب آن شاه غیب همان گل رنگین ست و امید قوی دارم که آن گل بی نیاز بی پروا هرگز بلبل بی نوای خود را چنین مفلس و گدا نمیگذارد بلکه خلیفهٔ خودش گردانیده باز بر تخت سلطنت می نشاند و خود از ان مرتبهٔ عرش پنهان بمقام لامکان می گراید یعنی ترا کرسی جا داده مقرب خاص خویش میگرداند و تفویض همه امر و کار این عالم بی مدار را بطریق خلافت بتو

ذره بشال کرده این حسن مطلع را بسبب کیفیت خوانده غزل بی بدل خود را تا به مقطع رسانید حسن مطلع

بجوی همت ازان ذرهای اوج گزین
بهوس پای که با آفتاب همسر هستند
بنال شهرهٔ عشق ست عندلیب ارنه
درسیت این که بزنجیر آسمان بستند غزل
طیلسان عقل شب دربا کشان فتم دربد
داروی بیهوشی اندر شربت نوشم کشند

که جز بناصیهٔ آفتاب ننشستند
بروی خاک نه جام نشاط ما ساقی
نفس گداخته مرغان درین چمن هستند
چون برون از بزم دلبر مست و مدهوشم کشند
از جناب باده خواهم پرده بر هوشم کشند
دوش بر دوش ملک میبرنم امروز که دوش

بخاک راه چو مینی شکسته پایان را
مریز جرعه که ذرات گون سرمستند
بر آستان سخن سر بپه مانده بلبل
میسزد گر حاملان عرش بر دوشم کشند
جان فدای آن طبیبان کز پی تسکین دل
مستم از کوی خرابات بدوش آورند

و بجانب آن یار محرم و رفیق اقدم خود دیده فرمود که ای یار واقف کار این چه معامله و اسرار ست که مرا با وجود آن همه محنت و آزار بار نموده همان روز اول که در باغ عشق افزا نموده بودند می نمایند و با وجود رسانیدن بباغ جنت نشان هم مرتبهٔ پنهان را عیان نمی سازند پس اگر ترا درین واقعهٔ جانکاه تعبیری بخاطر میرسد بیان کن تا دلم تسلی گیرد و بدان همه شاد شود ماه منیر بعرض رسانید که انچه از فیضان انوار این مهر برین ماه ذره مقدار از تعبیرات این معامله اظهار ساخته اند وقت خلوت التماس مینماید باستماع این سخن بلبل بجانب یاران و رفیقان دیده فرمود که شما اگرچه یار و مددگار روز تنگ کارزار و عمده و مختار من اید لیکن ماه منیر رفیق اول و یار غار و واقف اسرار من ست که تا حال شما ازان کار و بار اطلاعی ندارید پس اگر بخاطر بد نبرید و گرانی بدل نیارید جلوت را برای من و او خلوت سازید که درین وقت و حال من بوجود خویش طاقت برخاستن و بجای دیگر رفتن ندارم و بجانب همه یاران دیده بطرف شاه بی نظیر ملتفت گردیده فرمود که ای برخوردار فرزانه که من با این یار اسرار عشق بازی خود در میان می آوردم تو نابالغ و خردسال و ناواقف ازین کار بودی و از همه رفیقان و یاران هیچ یکی با یار رفیق و مددگار نگردیده بود همینکه آن سعادت اطوار هوشیار این گفتار بلبل زار شنید بعجز همه یار ظاهر گردانید که حرف راست و صدق همین ست که میفرمایند و ما نیز این ماه آگاه را اقدمی رفیق و یار صدیق میدانیم برای همان این همه تعظیم و تکریم او بجای آریم و دیگر یاران نیز بدان حرف و بیان مقر گردیدند باری چون یاران این چنین مرضی او معلوم نمودند از انجا همه صغیر و کبیر بیرون برآمدند حتی که شاه بی نظیر و امیر با تدبیر و تاجر فقیر و مشتری روشن ضمیر نیز دران مکان نماندند دران وقت بلبل خوش گفتار با آن یار واقف اسرار گفت که ای یار همینکه من تا بپایهٔ عرش آن ملک ستار رسیدم و بتعظیم تمامش بوسیدم از انجا بوی دلربای گل بی پروای خود را شمیده بیهوش گردیدم ماه منیر از شنیدن این تقریر بلبل بشیر خیلی خوشحال گردیده از جای خود برخاسته آداب مبارکباد قرب

دروان گردیده تا بیاران انش رسانیده اند ؏ | حلقه داران چرخ کحلی پوش | در ره بندگیش حلقه بگوش

همینکه یاران و رفیقان او را بدان حالت بیخودی و کیفیت بیهوشی مشاهده نمودند زار زار بنالیدند و ناله و فغان می کشیدند و دست افسوس می سودند و با همدگر تکلم می نمودند که خداوندا دران محفل باین بلبل کدام داروی بیهوشی خورانیدند که صوفی ما را چنین مست و لایعقل گردانیدند دران حال ماه منیر زودی جسد مبارک آن بلبل بی تقریر را بر دوش خود برداشته بجانب باغ جنت نشان شتافته بر کانش خوابانیده و تمام اندام و دهانش بوئید چنانچه اندکی بمشام جانش رائحهٔ طیبهٔ آن گل بی پروا کرد ماغش از بوی او آشنا بود رسیده خرم و خوش دل گردیده برنگ گل خندید و بیاران گفت که هیچ اندیشه و وسواس ننمائید بلکه بشادی و انبساط گرائید که بازار بفضل پروردگار بر حال این بلبل زار موسم بهار رسید و هنگام خرمی پیدا گردید که طینت پاک بلبل ما را بسان گل از مصاحبت گل معنبر و معطر گردانیده مشام جان مرا ازان خبر بخشیده اند ؏

کسی که بوی حقیقت شنیده میداند	که از گلاب سرشتند خاک بلبل را

فاما یاران از دیدن آن حال حیران و متفکر می گردیدند و هرگز معمای تقریر ماه منیر را نمی فهمیدند

بهوش در آمدن بلبل دل ریش به پیش یاران درویش و متعجب و متفکر گردیدن او در معامله و کار خویش و تسلی بخشیدنش آن اقدم ترین یار عاقبت اندیش

باری چون بعد دیر بسیار آن بلبل زار مست سرشار چشم مخمور بکشود و خویشتن را میان حلقهٔ یاران در باغ جنت نشان دید بی اختیار گردیده ناله و فغان برکشید که ای یاران مرا چرا برین خاکدان آوردید و این چه ظلم بود که بجا لم گردید که حالیا سرم بر عرش بود و جبین نیازم آن پایهٔ عالی را می سود یاران بعرض رسانیدند که در واقع همچنین ست که حضرت ارشاد میفرمایند لیکن همینکه جناب شریف را تا بدان پایهٔ عالی رسانیدند بیهوشی بر حواس گرامی طاری گردید که مقربان بارگاه بموجب فرمودهٔ آن شاه جبار جسد شریف را بر سر و دوش خود برداشته تا بما رسانیده حکم خبرداری و احتیاط ظاهر گردانیدند چون آن بلبل خوشحال از زبان یاران این حرف و مقال شنید آه سرد از دل پر درد برآورده بحالت شوق خود این نغمها برکشید

غزل مپرس اهل نظر چون بعرش پیوستند	که پایه کنگرهٔ دل نهاده بر جستند	رسیده بود سر عاشقان ببام مراد
طناب آه چرا از میانه بگسستند	صلا زنند تماشائیان عالم را	بشهر حسن که آئین بخون ما بستند
ز کار غمزدگان هیچکس نمی پرسد	چه دیدها که دریدند و سینها خستند	رهی بکعبهٔ دل نیست پاکبازان را
اگر صنمکدهای نظاره بشکستند	و آن مهر گرم خو بجانب آن مشتری مهر جو نگاهی افگنده اشاره بحال یاران	

وحرکت می نمود و آواز حزینی ازان پرده بی پرده میگردید باری دران وقت و حال بهمدم قال و محرم حال خطاب رسید که این
بلبل درویش باکمال ست و مسافر غریب پریشان حال ست لیکن جناب من غریب نواز تعظیم و تکریم غریبان و مسافران
لازم و ضروری ست او را ازان مرتبه و مقام پیشتر آرند و قدر و منزلتش بیفزایند چون آن مقربان این حرف خطاب را
شنیدند بزودی او را دست بدست گرفته بتعظیم تمام ازان مقام پیشتر آوردند باز بتوسط مظهر جلالی حکم رسید که بلبل خوشحال را
ازان پایه هم پیشتر آرند چنانچه مقربان باعزاز و اکرام ازان مقام هم قدری بالاتر بردند دران وقت باز از پردهٔ عرشی
آواز شاهنشاهی بدین خوشنوائی بگوش مقربان کبریائی در رسید که اُدنُ مِنّی اُدنُ مِنّی اُدنُ مِنّی یعنی که قریب تر گردانید
او را بمن تا نزدیکتر شود جان بتن غرض که دران وقت و حال این اُدنُ مِنّی از دهان پنهان بی مثال بهفتاد بار
بمقال رسید چنانچه در هر بار آن مقربان دربار گدا را با شهریار قریب تر گردانیدند و آن بلبل بلند پرواز را که پای جانبخش
بجان بار آه از بندی نمود بدانجانب می کشیدند و هیچ حقیقت و کیفیت آن سررشتهٔ ناز آواز را نمی فهمیدند ع

کس ندانست که منزلگه معشوق کجاست	اینقدر هست که بانگ جرسی می آید	باری آن گدای بینوا را چندان

عروج بخشیدند که سرش تا بپایهٔ عرش رسانیدند و چون انوار آن شعشعان عرشی بر سر حال آن باشندهٔ فرشی تافت
دران مرتبه و پایهٔ ذات مقدس او را بی سایه ساخت و همینکه سر آن گدای با نیاز بپایهٔ تخت شاه بی نیاز رسید و
شمیم آن گل بی پروا را شمید باضطراب درآمده خواست که از جای خود پرواز نماید و بدرون آن پردهٔ راز در آید لیکن
چون این قدر قدرت و مرتبه در ذات خود ندید بی اختیار گردیده نعرهٔ یا گل برکشیده بالکل هستی خود را فراموش

نموده بیهوش گردید رباعی	هر جا بوئی رسد ز قرب دلدار	ناچار ز عشاق رمد رنگ قرار	مقناطیس آورد بوجد آهن را
هر چند بود قفای رویین دیوار	و دران مکان چون دیگر طائران قدس اینهمه بلند پروازی آن بلبل را دیدند بنعت او		

چنین نوا کشیدند نظم

همه تخت اند و او سلیمانست	چشم بلبل که مهر مازاغ ست	روضه گاهش چون ازان باغست	این جسد را حیات ازان جانست
برگزیننده و گزیده در و	آفرین کردش آفریننده	کین گزین بود و آن گزیننده	باد از ما بزیر چرخ کبود
مست شد بلبل و تو نغمه سرا	چون نه گنجید در جهان تا جیش	بخت تا عرش برد معراجش	بس کن ای عندلیب هرزه درا
	مست باید شدن چو آن بلبل	گر رسد در مشام نکهت گل	بالجمله چنین گویند که حکمی از

عالم غیب بمقربان رسید که گلاب و آب بر این بلبل بیتاب پاشند و برداشته بیارانش رسانند تا احتیاط و خبرداری او نمایند
و بیتابی و بیقراری کردنش نه دهند که هنوز تاب برداشت انوار و جلال مرتبهٔ شاهی و طاقت قرب منزلت نامتناهی
ندارد غرض که مقربان بار حکم باربردار پیدا کرده آن بلبل زار و نزار را بر سر و دوش خود برآورده بزیر اقدامش دران

تمنای دولت دیدار و گفتار دارد تا بموجب همت و طلب و معامله نموده مراد و خواهش او رسانید و آید چون آن محرم همدم بسان دم ازان مقام بلند قرب خویش تنزل کرده به پیش بلبل ثابت قدم رسیده بعد تحیّت و سلام حکم آن سلطان رسانید بلبل بلند پرواز به عجب سوز و گداز در آمده به نیاز تمام معروض داشت که این بلبل بالکل دل خود را از لذات این محفل بر کنده بهوای عشق و محبت پرواز دارد و هرگز مال و ملک را نمی خواهد و هیچ چیز دنیا ازین جناب سوال نمی نماید همین امید دارد که بحضور سراپا سرورش رسانیده بهرهٔ از انس و محبت بخشند و از شامت غفلت بر آورده بسعادت ملازمت و دوام حضور و خدمت سراپا سرور مشرف و سرفراز گردانند و از یومیهٔ دیدار و راتبهٔ گفتار موظف سازند رباعی

ای شه ز تو آنچه من گدا میخواهم	کافرون ز هزار پادشا میخواهم	هر کس ز در تو حاجتی میخواهد	من آمده ام ز تو ترا میخواهم
رباعی زاهد بحریم کعبه جا میخواهد	راهب صنم و کلیسیا میخواهد	غمناک حزین خسته شفا میخواهد	خوشحال دل آنکه ترا میخواهد رباعی
باشان بلند طبع اهل دید ست	کی دامن دولت کف جمشید ست	مانند فلک ز مهر روی دلبر	یومیهٔ ما اشرفی خورشید ست رباعی
پر دست غنایم بدر دهلیزی	کانجا نبرد و هم طلب تجویزی	زین بارگهم چیزی اگر باید خواست	آن خواهم و از کسی نخواهم چیزی
بجز تو در دل ما مدعا نمیباشد	بخاطری که تو باشی هما نمیباشد	بجو بغیر خدا در دل شکستهٔ ما	که در سفینهٔ ما نا خدا نمیباشد

همدم قال از دیدن آن حال و شنیدن این مقال بجای خود زبان لال گردیده باز باندازدم بدرون حرم قدم کشیده بمقام قرب خویش رسیده گذارش نمود که ای شاه غریب نواز آن بلبل بلند پرواز عجب حالت سوز و گداز دارد و طرفه مرد بی نیاز بنظر می در آید که هیچ چیز دنیای دنی را نمیخواهد و همت عالیش بغیر از خدمت عالی بهیچ کار نمیگراید دران وقت باز از پردهٔ عرش آواز رسید که ای همدم قال آن بلبل صاحب حال خوش مقال که سوای دولت قرب و وصال بر هیچ دولت و مال رغبت نمینماید و بما سوای من نمیگراید بیقین درویش باکمال و صادق ست و حضور و ملازمت مرا لائق ست او را بار دهند و از هر روز آمدنش منع نکنند لیکن او را تنها بیارند و دیگر یاران بینوایان را بر در بگذارند و از ینجا نیز همه امرا و ارکان دولت را بر آورده خلوت سازند همان دم همدم قال بموجب فرموده بعمل آورده باز بسان دم بیرون دویده آن بلبل خوش گو را از میان آن یاران خوش رو که برنگ گل رنگین بودند و بسان جامه و تن باو زیبا و چسپان مینمودند بر آورده و جدا کرده مانند بو همراه خود بدرون برده به پیش عرش ملک بسلامگاه ایستاده گردانید و نقیبان بانگ بر کشیدند که شاه شاهان شاه بی نام و نشان واقف پیدا و نهان گدای بینوا یعنی بلبل شیدا با دای سلام نیاز و آداب خودی گداز سر بلندی می یابد غریب نواز سلامت همینکه بلبل بینوا به پیش سراپردهٔ کبریا با دای آداب راستان خم گردید همه حاضران و مقربان میدیدند که عرش آن سلطان با هتزاز در آمده بر خودی جنبید

ملازمت دوم بلبل بی عیب بخدمت شاه غیب مست و بیهوش گردیدن آن بلبل زار از بوی دلربای آن شاه سپر غم همیشه بهار

چنین گویند که آن بلبل خوش الحان دران باغ جنت نشان درآمده از رنج راه برآسود و تا سه شبانروز استراحت فرمود لیکن درین قدر مدت آدمی و خادمی از طرف سلطان برای طلب او نرسید ازین سبب دل تنگ و گرفته خاطر گردیده بیاران خود فرمود که ما درینجا برای سیر و تماشا و راحت گرفتن و ضیافتها خوردن نرسیده ایم بلکه مطلبی و کاری دیگر داریم که ملازمت سلطان برای آن اختیار کرده خویشتن را زندانی قفس این بوستان گردانیده ایم

بر شکر گل بلبل شیدا مگس ست
ے ذوق از شگفتگی دل نالان چه میکند
کشتی که بخت ریزش باران چه میکند

بی جلوهٔ گل منم درین چار چمن
این عندلیب سیر گلستان چه میکند
ے در باغ جلوهٔ قد دلدارم آرزوست

رباعی آغاز بهارست و صبا تازه رس ست
آن مرغ که آشیانه برین قفس ست
تا خام هست دل همه انعام جو بود
یعنی که در بهشتم و دیدارم آرزوست

و هم آن عاشق باکمال دران وقت و حال بدین قال ناله برکشیده بعجب کیفیت احوال درآمد که همه باشندگان آن مکان که مانند بهشتیان لذت گیر جنان بودند از انهمه حلاوت و عشرت دل سیر و بی حلاوت گردانیده بهمراه خویش گریان و نالان گردانید

غزل عاشق دیوانه ام سلسلهٔ یار کو
این همه دیدیم لیک آن گل رخسار کو
گویند هوای فصل گلزار خوش ست
ای بیخبران اینهمه با یار خوش ست
ے در چمن شادیم از ذوق گل و شبنم نیست
از یاد تو خوشحال شدن بتو حرام ست غزل
خوردنم غیر از ندامت نیست بر خوان عمل
این بیکروحی ازان دارم که بی غم نیستم

سینه ز هجران بسوخت شربت دیدار کو
وه که جمال چنان روزی این چشم نیست
ابریشم زیر و نالهٔ زار خوش ست
ے بهشت و سایهٔ طوبی بزاهد باد ارزانی
شاد از آنم که دل از سیر چمن خرم نیست
جنت از رضوان که من زان روضه خرم نیستم
چند گیرم در دهن انگشت خاتم نیستم

گرچه چمن دلکش ست طوف گلستان خوش ست
دیدهٔ بیدار هست دولت بیدار کو رباعی
بوی گل و بانگ مرغ گلزار خوش ست
که من چشم نواز شبهای دیگر دارم از جود ش
ے تنها نه همین سیر چمن بتو حرام ست
سیر چشمم در پی میراث آدم نیستم
همچو غم در خلوت هر دل مرا ره داده اند

و بی اختیار بروز چهارم وقت دربار تیار گردیده از ان مکان بدربار رسیده استدعای ملازمت شاه شاهان نمود چنانچه حاجبان دویدند و بسمع شاه غیب رسانیدند که بلبل بینوا برای مجرا بدربار حاضر شده است اذن بار میخواهد همینکه آن شاه بی نام و نشان این تمنای بلبل نالان را معلوم نمود بجانب همدم خیال متوجه گردیده فرمود که تو بپیش آن بلبل بینوا رفته اراده و مطلب آن غریب دریافته بعرض رسان که از جناب ما ملکی و دهی و یومیه و روزی میخواهد یا عنایت و تفضلات و حالات قرب ما را در خواسته

وخلعت سیاه رنگ بفقیر منیر وتشریف سبز بفقیر بی نظیر وجامهٔ مرقع بفقیر بی تدبیر ولباس سرخ بفقیر بی تقریر بخشیدند وباقی همه یاران را خلعتهای گران بهای فاخرهٔ زرباف وزرد وزغنایت نمودند بر فیقانی وهمرهانی که بیرون دربار بودند وبحضور نرسیده بودند نیز خلعتها بقدر مرتبه ورتبهٔ هر یک رسانیدند وهیچ یکی را محروم وبی نصیب از عنایت ورحمت شاه غیب نگذاشتند وبعد از ان بلبل بینوا را مع آن چهار یار خاص وآن یازده یار با اخلاص پان رخصت مع پاندان مرصع وطلائی ونقرهٔ ونقشی وسادهٔ بیدبافی وغیره بخشیدند ودیگران را بدست رسانیده باعزاز تمام رخصت فرمودند دران وقت بمردم قال بمردم عمدهٔ دربار حکم رسانید که بلبل بینوا را مع یاران خاص او که داخل دو صف پیشین اندر باغ جنت نشان که پایان جهروکهٔ منزل خاص ست درآرند واین دیگر یاران با اخلاص او را که داخل دو صف پسین اند در پایین باغ که مسمی براحت افزا است ساکن گردانند وباقی رفیقان وهمرهانش را در مهمانسرا جاد هند وهم آن بلبل را ازین حکم وخبر سلطان جبار وقهار باخبر گردانند که بفراغ بالی بهر سه طرف باغ سیر وتماشا فرماید وهر میوهٔ آنرا که دلش خواهد تناول نماید وهر گلی را که دماغش پسند د بوید لیکن بسمت چهارم آن باغ نرود که در انجا نهالی ست که خارش دامنگیری می نماید وهر که دران می آویزد او را محنت وشدت بسیار پیش می آید وهرگز رهائی از و نمی شود وبگوش او این کلام رسانند که یا عندلیب ادخل الجنة فکل من حیث شئت فانک من الامنین ولا تدخل هذا المکان ولا تقرب الشجرة فتکون من الخاسرین بالجمله بلبل سلیم بموجب فرمودهٔ آن شاه حکیم دران باغ مقیم گردید وهر روز دران مکان از سرکار سلطان برای او وهمه یاران ورفیقانش ضیافت بانواع تکلفات خسروانه میرسید چنانچه آن بلبل از انهمه بارش کرم آن سلطان سحاب لطف واحسان تر میگردید وآنفان احوال چنین روایت کرده اند که چون بلبل خوش مقال خوش حال مع آنهمه یاران ستوده خصال آن تشریفات نورانی وبابرکت وخلعتهای باجمال وجلال وپرشوکت را پوشیده دران باغ جنت نشان نزول اجلال فرمود فی الحال مشتری روشن زبان بحضورش تابان گردیده آداب تهنیت ومبارکباد بتقدیم رسانیده باندازچشمک زنی خویش بجانب ماه خود هم نگاه انداخته این دو رباعی را گذارش نموده وقت آن دقیقه فهم نکته رس را خوشتر گردانید

رباعی
این خلعت شاه کامیاب اندربر ماهی ست کشیده آفتاب اندربر
یکتای سفید در برت پندارم خورشید گرفته ماهتاب اندربر

رباعی
شاهم که از دست عالمی نوطلب او بر رست و دگر شهان چون کوکب
هرگه فگند خلعت مشکین در بر خورشید ماه درخشان نگرم در دل شب

رسیدن بلبل بینوا بحضور شاه بی پروا و مشرف گردیدن همه گدایان و فقیران از تشریفات و عنایت آن خسرو جهان و رسیدن خلعتهای الوان و پاداشهای عنایت آن شاه شاهان بموجب استعداد و قابلیت و حوصله و لیاقت هر گدا و هر بیکسان

بالجمله چون بلبل بینوا بدروازهٔ شهر رسید نصفت رفیقان را پیش و نصفت را بعقب روان گردانیده خود میان آنها عمده و خاص با اخلاص بمیان روان شده تا بدربار آن شهریار رسید دران زمان بازآن وزیر جنی الباب استقبال نموده او را مع آن یاران با اخلاص که داخل حلقهای خاص او بودند بدرون برده بسلامگاه صفها بسته ایستاده گردانید بدین طریق که بلبل بینوا را از همه پیشتر و با ده منیر را بطرف دست راست آتش اندکی پستر و فقیر بی نظیر را بجانب دست چپ برابر آن یار دیگر و فقیر بی تدبیر را برابر با ده منیر و فقیر بی تقریر را قریب فقیر بی نظیر و بعقب اینها فقیر کبیر را مع آن ده فقیر و بعد این صف صف دویم آن چهل تن راست نمود و پس اینها آن سیصد و ده کس را حکم ایستادن فرمود و چون این صفها آراسته گردیدند از هر دو سو نقیبان و یساولان بانگ برکشیدند که شاه شاهان شاه نیم دانشان واقف پیدا و نهان بلبل شیدا یعنی گدای بینوا مع فقرای بی سر و پا و گدایان مبتلا سلام سلامتی دولت و دعای دوام جاه و حشمت بتقدیم میرسانند بدرگاه علیا مقبول باد درآوی با خبر در پنجا چنین خبر میدهد که چون بلبل بینوا را ببارگاه شاه غیب درآورده به پیش پردهٔ عرش لاریب ایستاده کرده نقیبان بانگ روبرو نظر دولت و آواز غریب نواز ظالم گداز بکرات و مرات بلند نمودند دران وقت عرش آن ملک با هیبت که برنگ فلک ثوابت مکلل بدر و جواهر بود باهتزاز درآمده بقسمی حرکت و جنبش مینمود که جواهر ها هم گرد ... میخوردند و صدای شکست دلهای مروارید ناپدید بگوش آن مقربان عرشی میرسید و آواز حزین دردناکی ازان پردهٔ بی پرده میگردید که آن مقربان بی دردان را نیز بدرد دل آشنا کرده از کیفیت آن وقت و حال مست و بیخود گردانیده برنگ نقش دیوار برمقام و پایهٔ شان بی حرف و تقریر ساخته بود لیکن بر هیچ کس حقیقت آن کیفیت باعث لرزیدن آن عرش کشف نگردید

رباعی در گلشن هستی شمر نشو و نما	باید واسوختن برنگی همه را	رنج هر دو نیک در خور طاقت آدم	بلبل نی جا گداز دو گل زهوا

و بعد فرو شدن آن حال مظهر جمال در باب عطای خلعتهای عنایت و مرحمت بکارپردازان حکم و فرمان رسانید تا جامهای سفید نورانی آورده بلبل بینوا را پوشانیدند دران زمان مقربان از پردهٔ عرش سلطان این نوا بگوش هوش خود شنیدند رباعی

ای دیده لباس خسرو والا بین	در خلعت یکتائی این یکتا بین	در جلوه خلعت سفیدش بنگر	خورشید و سفیده سحر یکجا بین

کیفیت و احوال که بلبل خوش مقال را دیده ام ندیده ام و من امروز شان و شوکت و هیبت و صلابت دولت فقر را

مشاهده کرده ام والحق که راست گفته اند ع گدا پادشاهست و نامش گداست ع شکوه فقر را نازم چه جاه و حشمت آن

تکبر زیب تر میسازد از شاهان گدایان را رباعی بی منشور شهنشه و بلا مهر وزیر بی استصواب صدر و تصدیق امیر

بی محنت جنگ و کلفت خنجر و تیر گشتست همه روی زمین ملک فقیر و ظاهر گردانید که چون بموجب حکم شاهی

آنقدر نذر قلیل را خواهی نخواهی گذرانیده آمده ام بیقین میدانم که امروز بسبب آن نان پارهٔ خشکی بدانهمه بینوایان و مسافران خواهد رسید و چون مشاهدهٔ آنهمه انبوه کثرت بهمین چشم بی بصیرت کرده ام زیاده تر در دریافتن حقیقت رزاقی آن رازق حقیقی حیران گردیده ام و بدیگر یقینی و ایمانی رسیده ام که طاقت بیان آن در خویشتن ندیده ام که اینهمه جم غفیر گدا و فقیر بدون حیله و اسباب بچه قسم همیشه کامیاب میگردند همینکه همدم مقال اینمقال وزیر را بسمع شاه رسانید باز از جناب سلطان فرمان شد که حالا وزیر را بچنین سخنان از شان مرتبهٔ فقر اکماحقه آگاه گردانند قطعه

بگوش دل شنو داری اگر از راز آگاهی | بلندست اوج فقر از رتبهٔ تخت شهنشاهی | بود در عالم ترک تعلق راحت دیگر
کند کس اینقدر بهر چه در دنیا جگر کاهی | ع شکوه سلطنت درویش دارد | ز صد سلطان فراغت بیش دارد
دو صد ملکی که واپس می گذارد | بسا ملک دگر در پیش دارد | رباعی | شوکت به تجرد فقیران نرسد

طاقت به ادبگه ضعیفان نرسد | هر چند بلند گشته باشد دامن | هرگز به بلندی گریبان نرسد | رباعی بر بال هما نازشهان میباشد
از پر طیور تاج شان میباشد | غافل نشوی ز شوکت درویشی | خورشید آنجاش سایبان میباشد | ع غنای فقر سامان دو شاهی
کز یک نخواستن دل هرچه خواهی هم

و هم اینحکم را بدو رسانند که بلبل بینوا را مع آنهمه یاران عمدهٔ با اخلاص که داخل چهار حلقهٔ خاص او بیند بحضور آورده ملازمت کنانند و همه را بهمان رتبه و پایه که بحضور پادشاه منظور او دارند ایستاده گردانند بهری خلعتهای گرانبهای خسروانه رسانند لیکن بلبل بینوا را مع آن چهار یار اخص الخواص تشریفات برنگ همان لباس که آنها در بردارند بپوشانند در آن وقت خبرداران بعرض رسانیدند که یار دلش که ماه منیر نام دارد لباس سیاه در بردارد و گیتی نیم پوش ست و آنکه فقیر بی نظیر نام دارد سبزپوش ست و فقیر بی تدبیر خرقه پوش ست و فقیر بی تقریر سرخ پوش ست و خود بلبل بینوا لباس بیرنگ دربردارد یعنی که سفیدپوش ست لیکن باعتبار حالات و کیفیات و اوقات نامهای همه رنگ بران بیرنگ راست و صادق می آید و جمیع رنگها در و مینماید چنانچه در وقتی که بحالت مستی شوق در آمد بذوق یاد گل بر سبزه و گل می غلطد لباس بیرنگش رنگ سبز و سرخ پیدا می کند و چون بحالت کهنگی رسیده خرق پیدا می کند نام خرقه بر او ثابت میشود و در آخر کار از خدمت بسیار چرک بردار گردیده سیاه رنگ هم می گردد

بیتش
همدم اسیر گیسستم آزادی مپسندم / ز آزادی بلائی نیست بدتر مبتلایان را
سر ساقی گری داری سجود شکر مینا کن / قهقها فی میکشیها گشته واجب پارسایان را
بوقت صبح چون گل بشگفد انجم نهان گردد / کنون جز پرده کاری نیست خوشتر خودنمایان را
چو اختر ملک هندست این غنیمت دان اگر [illegible] / کند جا مرحمت در سایهٔ زاغان همایان را

بلبل باکمال از شنیدن این قال مشتری خوش حال تبسمی نموده خود هم بمقابلش بطرز کیفیت احوال بدین چنین سخنان موزون حسب حال ناله برکشیده یاران ستوده خصال خود را طریق درویش در خوردن و ملاقات نمودن فقیران باامیران تعلیم فرمود

غزل

در عیش دهر لذت و ذلت بوده ایم
خود را بهر کسی بطریقی نموده ایم
ماهی طبیعتیم و سمندر مزاج هم
دوش از زبان خویش خبرها شنوده ایم
داریم گرد خدمت بتخانه بر جبین
بر جیب بخت نافهٔ زلفی کشوده ایم
از فقر اختیار بخود درگشوده ایم
از خوان فقر زلهٔ فخری ربوده ایم
چون مهر و ذره گرم بجوشیم با فقیر
خود را در آب و آتش غم آزموده ایم
در دیدن جمال خیالش حجاب نیست
در کعبه گر جبین اطاعت نسوده ایم
یک باب علم بین که چه محکم گرفته ایم
کم کرده ایم از تن و در جان فزوده ایم
رندیم و پارسا و گدائیم و پادشاه
پهلونشین شاه و امیران نبوده ایم
امید شد گران و سبک گشت بیم ما
تا زنگ خود ز آینهٔ دل زدوده ایم
گو جعد حور نکهت خود را نگاهدار
سر را بر آستانهٔ هر در نسوده ایم

چنین گویند که آن وزیر از آن مکان پیشتر روان گردیده بحضور شاه غیب رسیده خبر آمدن بلبل بینوا را رسانیده گذارش نمود که بندهٔ ناتوان بموجب فرمان شرف ملازمت آن درویش عاقبت اندیش حاصل نموده است و آنمرد آگاه خواه ناخواه به بنده خنجر جوهردار و تیغ اصیل آبدار و سپر استوار و اسپ عربی بغایت شتابکار که در اصطلاح فقیران آن چیزهای خیراتی را نصرت بخش صغیر و کبیر و سادهٔ فقیری نامند عنایت فرموده است و چون بندهٔ مرضی دان مرضی شریف افهمیده ام و هم این خبر بگوش او رسیده است که اَلْوِسَادَةُ لَاتُرَدُّ بنابران بی اختیار و ناچار آنهمه عنایات او را بناچار قبول نموده ام

رباعی
دریاست کفش سحاب میخیزد ازو / خرمن دیدی که برق بگریزد ازو
یعنی سپرش که فتح می ریزد ازو / شمشیر شکسته از مصافش برجسته

از شنیدن این بیان از جانب سلطان حکم رسید که خوب کردی از دولت آنهمه بخشش و عنایت بتو نصرت و برکت خواهد رسید و هم آن خوجه سرای همدم قال حسب الحکم شاه با جمال و جلال از وزیر پرسید که باری بگو که تو آن بلبل خوش مقال را بچه کیفیت و حال دیدی و چه قدر علم و کمال در ذات او فهمیدی او بعرض رسانید که من در تمام عمر خویش آدمی بدین حسن و جمال و بدین خوبی و کمال و بدین جاه و جلال و بدین

پند و نصیحتش ابحال خود تمام حکمت انگاشته سر را بگریبان انفعال کشیده بجای خود ساکت گردیده در آنحال باز بلبل خوش مقال او را بدیگر حرف و قال در آورده فرمود که باری بگو که شاه رعیت پناه داد گر چه خبر دارد او گذارش نمود که آنجناب عالیمقام بخدمت این برگزیدهٔ انام باشتیاق تمام سلام خیریت انجام فرموده اند و خیلی خواهان دیدار فقرای مستقیم الاحوال ثابت اقدام اند آنبلبل خوش کلام حرف وعلیک السلام گفته فرمود که من اطاعت امر اولی الامر را فرض می دانم و دعای خیریت شاه دین پناه را واجب می انگارم و نصیحت کردن دنیاداران و اهل اقتدار را دین خود می شناسم که اَلدِّینُ النَّصِیحَۃُ در خبر وارد شده است و از ملک دور و دراز صیت عدل این سلطان غریب نواز شنیده مشتاق ملاقات او گردیده در اینجا رسیده ام وزیر از شنیدن این تقریر گذارش نمود که اگر این اراده دارند بهمین زمان به بلند پروازی خود در آمده بمیان بوستان محفل سلطان جهان رسیده از نفحات قدسش گلهای خبرت و عبرت برچیده دماغ جان خود را تر و معطر گردانند آنبلبل نالان از شنیدن مژدهٔ گلشن و رضوان باغ باغ گردیده فرمود که بسم الله قدم براه گذارند و این عندلیب را تا بروضهٔ حبیب رسانند که ع

در کار خیر حاجت هیچ استخاره نیست

و اشارهٔ روان شدن سواری نموده آن وزیر ادب جلو گرفته تا بسرحد حلقهٔ پنجم رسیده از میان کشتی بینوایانه قدری گلها و ریحانها چند همراهیان برآورده بطریق رخصت

بردعا کرده فرمود	برگ سبزست تحفهٔ بلبل	چه کند بینوا همین زر باغی	منعم از بذل های و هوئی دارد
شیخ از ارشاد گفت و گوئی دارد	ای ثمران گلبن این باغچه ام	از ما چیزی طلب که بوئی دارد	وزیر آداب دان بدریافت

اینهمه کرم و احسان قدری از مرتبهٔ قرب بپایهٔ بعد رسیده آداب عنایات بتقدیم رسانیده بعجب تغیر احوال و طرفه

کیفیت حال بر مقال کلمه نمود	غزل زهی حشمت شاهی گدائی	گدایان درش در پادشائی	دران دشتی که مستان تو رفتند
کم از خاک آبروی پارسائی	زمین فرسا سران خاکساری	تکبر در سجود کبریائی	در آتشگاه داغ سینه داران
بصد امید در بخت آزمائی	عطاهای ترا اندازه نیست	طمع دارم کم ایان عطائی	بار می بعد اصغای این صدا

بلبل بینوا وزیر باصفا را باشارهٔ حرکت دست رخصت نموده فرمود که حالا شما از همین جا سوار شده پیش پیش روان گردیده بخدمت شاه خویش رسیده خبر آمدن این درویش رسانید و بجانب همه رفیقان خاص و یاران اخص الخواص خود هم متوجه گردیده آنها را نیز از همان مکان حکم سوار گردیدن فرمود در آن زمان مشتری روشن بیان که بزیر سحاب نقاب پنهان گردیده بود بدین چنین سخنان نور افشان گردیده کیفیت حال بلبل باکمال را قوی تر گردانید غزل

چه راحتهاست در خارا بری فرسوده پایان را	چه لذتهاست بر خوان جنون زنجیر خایان را
شکوه فقر را نازم چه جاه و احتشام است این	تکبر زیب تر میسازد از شاهان گدایان را

هم میباشند بلکه اکثری سگان دنیا اند که امتیاز و فرق قوت حلال و حرام و چیز پاک و ناپاک هم نمیکنند هرچه میابند بی تحاشا میگیرند و بیباک میخورند پس لائق و درخور همچو تو مسلمان دیندار کیست که همت خود را بسخاوت و رافت و فیض رسانی و عدالت مصروف گردانی و دل خلق الله را خوش ساخته ازان کار خوشنودی پروردگار حاصل نمائی که خَیرُ النَّاسِ مَن یَنفَعُ النَّاسَ و در گدائی و فقیری فیاضی و نفع رسانی از هر کسی نمی آید آنرا خیلی تائید غنی حقیقی و هادی مطلق میباید تا این کس درحالت مسکنت رضا بقضا و صبر بر بلا نموده برحالت استقامت که مرتبه اش فوق کرامت ست ثابت و برقرار ماند و از کریم کریم خود را بی نیاز از عالم و عالمیان داند و باوجود آنچنان ضعف حقیقی که در حق او وارد ست خُلِقَ الْاِنسَانُ ضَعِیفًا در رفتن طریق آخرت خود سرگرم و شتابان باشند شعر

از کاهلی ست چیست اندر رفتن	کار هر بافنده و حلاج نیست

پس از مردان دنیا دار اینقدر کار بسیارست که با دادی زکوة و داد و دهش و عمل بخیرات نمایند و کار ترک و تجرید از شخص گرفتار دنیای پلید خیلی بعید مینماید که هردو ان همت پست فطرت بران جرات نیاید که آزادی دیگر استعدادی و همتی و قدرتی میباید و آن بدون تائید و مدد از جناب غنی برحق و هادی مطلق از هیچ بشر نمی آید که هرگز حول و قوت انسانی دران دخلی ندارد رباعی

زین پستی و جهلی که تو بخشیدند
بیگانگی از شادی و با غم خویشی
رباعی ای دنیا دار غلغلت کم نشود
درد سر کوس و دبدبت کم نشود

آصف به سجود و بندگی قانع باش
متبوع نمیتوان شدن تابع باش
جمع آمده صد هزار اندوه و بلا
از شیشهٔ عیش قلقلت کم نشود

دائم ز جلال شاه خود خاشع باش
رباعی درویشی چیست محنت و دلریشی
آنگاه نهاده نام آن درویشی
از درویشان اگر دعا می طلبی

وای وزیر وافر تمیز برای اختیار کار فقیری چند چیز می باید اول آنکه ایشان براه سلوک درآمده اشغال و اذکار برای تصفیهٔ قلب و اعمال و کار سخت و دشوار برای تزکیهٔ نفس اختیار نماید و بتدریج و آهستگی در اندیشهٔ نشانیدن دم در خویشتن درآید و بعد آن بفکر نشانیدن قدم گراید و پس ازان سینه را از آرزوها و اندیشها خالی سازد و تن را از جمیع لذات و مرغوبات و تمام عیشها و عشرتها بی بهره گرداند و دل خود را از اندیشهای بیجا و طول امل بی سروپا و خیال محال پا در هوا خوب پاک و صاف نماید بعد ازان دولت و مال را هم از دست انداخته خود را بی قوت و زور ساخته اصلا حول و قوت هیچ نوع را در خود نشناخته بحقیقت و صورت خویشتن را مجبور و بی اختیار به پیش تقدیرات پروردگار دریافته وجود خود را بسان آلهٔ دست فاعل مختار انگاشته بالکل بی وهم و بی فهم گردیده بجای خود بیا ساید که بدون اینهمه امور دکار که موقوف اند بمحض فضل پروردگار تجرید حقیقی میسر نمی آید و از ترک صوری هیچ نمیکشاید همینکه آنچه زیر ازان بلبل روشن ضمیر اینهمه تقریر شنید بقدر فهم و فراست خود کیفیت درویشی و حقیقت امیری را دریافته

برای محافظت چیزهای مسافران و هم مرحله ست برای برق اندازان و هم کشتی ست برای عبور از دریا گذرندگان یعنی که اگر چند تای این را برابر بیکجا گسترده دو علم را بجانب هر دو پهلویش گذاشته محکم بر بندند چند چند کس بر آن نشسته بسهولت و فراغت عبور از دریا میکنند همین که آن وزیر باتمیز اینهمه فوائد و کار در آن چیز معلوم نمود و حروف نام یاری دهنده رادران بدید با احترام تمام هر یک آنرا بوسیده و بچشم و سر رسانیده باز بتکرار آداب آن هدایت و عنایت بتقدیم رسانیده بعجز بر کمال بدینقال گذارش نمود که ای انسان با کمال وای درویش سلطان مثال من از برکت این صحبت که معیار حقیقت انسانی ست کیفیت زر قلب خود را خوب فهمیده بغایت منفعل گردیدم و حالا همین اراده دارم که از خدمت شاه غیب که ولی نعمت من ست رخصت گرفته این دنیای بی مدار نابکار را از خود جدا کرده در ین جناب که سلطان معنوی ست رسیده مرید گردیده انشاء الله تعالی خویشتن را لائق خلعت خلافت اینجناب میگردانم بلبل با کمال از شنیدن اینمقال آن ناواقف احوال فرمود که در طریق و روش ما محمدیان حرف پیری و مریدی نمیباشد اینجا کار یاری و وفاداری و محبت و صداقت و اخلاص و فدویت اعتبار دارد و الحال در خور احوال تو ترک دنیا مناسب نمی نماید و ترا ترک وضع و تغیر لباس کردن هرگز نمی شاید بهمین عنوان اوقات عبادت و اذکار و ریاضت خود مقرر گردانی و اخلاق خود را آراسته سازی که بدینقدر تقیید و ضبط اوقات فائدهای نمایان در خویشتن می بینی رباعی

هر جام ازل مبرهن گردید
آئینهٔ طاقت تو روشن گردید
دیدند حضور رحمت ممکن نیست
اوقات نماز تو معین گردید

رباعی خواهی که شنو خوارق از طبع تو فاش
شبهی که دهد بعکس مرغان خفاش
داری تو اگر بر دو جهان صدق و یقین
بنیاد تو نیستی ست معمور مباش

رباعی آصف فارغ ز فکر مهر و مه باش
از حیرت خویش اندکی آگه باش
بیش و کم اعتبار دنیا پسند
راضی بهوای طبع مغرور از خویش

رباعی آصف چندی باگهی توام باش
با خود سخنی هست تو هم محرم باش

چندی بمجاهدات مائل می باش

رباعی ای طالب جمعیت اوقات معاش
شب کار عبادت کن و روزانه تلاش
گرچه نواب و امیر و خانت خوانند
در خلوت شه چراغ بزم شه باش

رباعی از ساز تجرد اندکی محرم باش
گر دنیا دار و گر فقیر آدم باش
ما هم بیهوده سر بیفراخته ایم
هوشی صرف یقین کن و خرم باش

فیض شب زنده داریست ای غافل
این نالهٔ بلبل شنو و فارغ باش

رباعی آصف بدو روزه و هم مغرور مباش
ای خاک باین غبار مسرور مباش
ای آینه پرداز نمود کثرت
آزاد ز فخر و ننگ زیر و بم باش

رباعی خلقی ست درین نشاط مسرور از خویش
چیزی داریم در نظر دور از خویش
ما را پس پردهٔ شناسائے ما

و ای وزیر خبیر تو بتحقیق از اهل دنیائی که بیشتر امیران و مالداران نا اهل دنیا

داری آنچنان خلوت می باید که اطلاق و اضافت لفظ من و تو هم درمیان نیاید باری دریاب که بعضی قسم نیات سالکان در وقتی که در خویشتن حالت قبض و بستگی و نایافت و بدمزگی دریافته اند پوشیدن پیراهن سربسته و جامهٔ بنددار و رنگهای ماتمی که نیله و سیاه و کبود و غیره ازین قبیل باشد بحال خود مناسب انگاشته اند و در زمانی که در خویشتن حالت بسط و کشادگی و یافت و سرور و جمعیت معیت و ذوق حضور دریافته اند پوشیدن فرجی و پیراهن بی بند و رنگ سبز و سرخ و دیگر الوان که ملایم زمان شادی باشد بحال خود در خور و لائق شناخته اند و بعضی گدایان صوری و لباسی بعلت فلاکت و باعث کفایت دیگر رنگهای چرک بردار را برای خود اختیار کرده اند و بعضی صوفیان کمی خواهشها در خویشتن دریافته ارادهای خود را فانی ساخته نفس خود را بزعم خود مرده انگاشته کفنی پوشیده اند و بعضی بمراعات طریقهٔ خود لباس قادری دربر می کنند و قلیلی برای کم مؤنتی جامهٔ کوتاه دامن دربر کرده بجای عمامه و دستار تخفیفه و طاقیه برای سر اختیار کرده اند و قلیلی سر و پا برهنه مانده تمام تن را هم نپوشیده بستر عورت اکتفا کرده لنگی بربسته اند و این تفریط است در معاملهٔ لباس چنانچه اکثری در انکار از تکلفها و زینتها افراط را کار فرموده اند و عارفان مرتبهٔ وسط آنرا محمود انگاشته نه در بند هیچ جامه بند میگردند و نه مقید قید کدام رنگ میشوند بلکه لباس تقوی را لابدی و ضروری دانسته بران عیبهای امکانی خود را میپوشند و بموجب این چنین فرمودهٔ آن حکیم ستار عمل میکنند که يَا بَنِيْ آدَمَ قَدْ اَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاساً يُوَارِيْ سَوْآتِكُمْ وَرِيْشاً وَلِبَاسُ التَّقْوٰى ذٰلِكَ خَيْرٌ ذٰلِكَ مِنْ آيَاتِ اللّٰهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُوْنَ و دران زمان آن فقیر بی نظیر ازین همه هدایت و ارشاد پیر بغایت خوشدل گردیده از پایهٔ خود روان شده بسلامگاه رسیده آداب آن تلقین و راهنمائی بادای مراتب ‌... ‌... بتقدیم رسانیده باز بمقام خود در آمده قائم گردید و آن وزیر از شنیدن اینهمه تقریر آن بلبل روشن‌ضمیر برنگ نقش تصویر بجای خود حیران درمانده بود چنانچه بلبل باکمال احوال حیرانی و پریشانی و بی مناسبتی او را ازان قیل و قال دریافته بجانب فقیر بی تدبیر دیده فرمود که تو بتقریبش رسیده تمام قواعد و معاملات و کار اینهمه چیزهای بکار به پیشش پیدا و آشکار گردانیده نسبت بیگانگی و وحشت او را به یگانگی و انس مبدل گردان همان زمان آن جوان از مکان خود روان شده به پهلویش رسیده ظاهر گردانید که ازین یک یک حربهٔ ضرب تیغ و خنجر و کارد و بانک زده می آید و درینها نمود اسم سامی ناصر حقیقی جل جلاله دیده میشود و هم یک نام نامی از میان نود و نه نام گرامی آن سرور ما صلی الله تعالی علیه وسلم که ناصر باشد خوانده میگردد و هم ازینها کار عصا و تکیهٔ چوب گرفته می آید رباعی

این قطعهٔ الماس ظفر تمثال ست | نقشش زیاد حرف موزون او
این حرز معلی چه مبارک فال ست | حرز بازوی نصرت و اقبال ست

و آن وساده سپر ست برای غازیان و تکیه ست برای فقیران و تخت و مسند ست برای شاهان و امیران و هم صندوقست

بطریق ہدیۂ فقیر بدین وزیر رسانند و ہم یک اسپ عجیب نجیب استوار خوش رفتار کہ از ملک من باشد بطریق تحفۂ آن را بدین مرد ہوشیار دہند ہمان زمان آن یاران دست آنجوان گرفته بسلامگاه برده آن نصرت بخش خرد را بکمرش گذاشته نصرت بخش بزرگ را بطریق حمائلش بگردنش درآورده آن وساده را ہم باندازِ حمائل نموده بجانب دست راستش آویزان کرده یک اسپ خاصۂ عربی که برنگ کرنگ بود بازین وساز ساده وبرکار تیار کنانیده بعقبش ایستاده گردانیدند ع

تبارک الله ازین آسمان شتاب کرنگ | که نعل آینه رنگش ندیده زنگ درنگ

دران زمان فقیر بی تدبیر بدین تقریر بانگ برداشت که وزیر آصف ثانی بجناب خلیفۂ سبحانی آداب عنایات وتفضلات بجا می آرد بزروۂ علیا پذیرا باد و بعد تقدیم آداب باز آن شاب را قریب آنجناب رسانیده بدرون حلقۂ دوم روبرو ایستاده گردانیدند و خود ہا بدستور معمول پایہای جانب دست راست عرشه را گرفته ایستاده شدند دران حال بلبل خوش مقال بعین عنایت برکمال بجانب فقیر بی نظیر که بطرف دست چپ بزیر پہلوی او برنگ دل جا داشت دیده فرمود که ای برخوردار تو ہیچ حقیقت اسرار این معامله دکار فہمیدی که من چرا بدین وزیر خلعت دادم او بعرض رسانید که حقیقت واسرار این کار ہیچ نفہمیدم لیکن چون بدل خود ہمین یقین دارم که فِعْلُ الْحَكِيمِ لَا يَخْلُو عَنِ الْحِكْمَةِ درین حکمتہا و مصلحتہا خواہد بود آنجناب تبسمی نموده فرمود درباب که لباس فقیران خرقه وپیراہن وکلاه چار ترکی وکلاه کاہی ست واین امیر دنیادار ومرد سپاہی ست که لیاقت آن ندارد وہم آنچنان لباس اورا خوش نمی آید واگر در کدام زمان از فضل او سبحانه درویش خواہش لباس بی نیازان پیدا می آید البته تاج فقرا بر سرش میرسانم وخرقۂ مسکنت در برش انداخته اورا از تائید الٰہی ازین خواری و مذلت دنیاداری وعیب پاجی گری میرہانم فقیر بی نظیر از شنیدن این تقریر باز التماس نمود که بنده اکثر دیده ست که بعضی فقیران کلاه چارترکی مدام می پوشند وبیشتر کلاه دوترکی را برای خود لازم گرفته اند باعث ووجه آن چه خواہد بود بلبل ہمه دان از شنیدن این بیان فرمود که مقتدایان ہوشیار ہر عمل وکار را بہ نیتی ومرادی اختیار کرده اند ومقتدیان ناواقف اسرار به تبعیت اوشان انکار میکنند درین باب که ازان چار ترک ترکِ چہار چیز بر خود لازم دارند که لذت طبیعی وہوای نفسانی وعشرت دنیا وعیش عقبی باشد وآن دیگران این ہمه تفصیل را در اجمال ہمان دو ترک که ترک دنیا وعقبی باشد دریافته بدان کفایت کرده اند وکسانیکه گاه گاه حالت وکیفیت یافت ومعیت وحضور وسرور وذوق وشوق را در خویشتن می یابند ہمان زمان آن کلاه کلان را که کاه کاہیش مینامند بر سر گذاشتن در خورد لائق میدانند که در غیر آنچنان اوقات عزیز آنچیز را بر سر خود نمی رسانند واز اشارۂ نسبت خاص فقر محمدی که تاج انبیا وفخر مرسلین ست درین مکان جلوت چه بیان نمایم که برای آن درمیان من وتو که نسبت عینیت وجزئیت

روان گردید باری چون بر سر حلقهٔ سوم رسیدند او را بمقابل بلبل بینوا دست بسته ایستاده کردند دستهای خود را برافراخته با نگ بر کشیدند که وزیر خلیفه ربانی که آصف ثانی نام دارد آداب نیاز خودی گداز بجناب خلیفهٔ سبحانی بجا می آرد دران زمان وزیر آداب دان بضابطهٔ سلطان سلام نیاز را بتقدیم رسانید از مشاهدهٔ آن حال بلبل باکمال خوش مقال متبسم گردیده دست راست را تا بسینهٔ خود رسانیده بمقابل آن سلام نیاز بدین کلام آواز بر کشید

غزل کردی اکرام عاشقان بسلام	وعلیک السلام والاکرام	ما نه دانیم راه خانهٔ تو
خانهٔ تو کجا و راه کدام	آمدی از مقام عشوهٔ وناز	از کجا آمدی کجاست مقام
بلبل از عاشقان نکته سراست	میتوان یافت از ادای کلام	وبخنده روی والطاف تمام اورا

ازان مقام به پیش خود خواند چنانچه آن آداب دان اشرفیهای نیاز بر دست گرفته ازان مکان بوقار و انکسار روان گشته بحضور رسیده بگذرانید آن پذیرندهٔ نیاز بدست بی نیاز نذر آن با نیاز را قبول فرموده بدست ماه منیر داده فرمود که امروز ضیافت این فقیران و مسافران از طرف ایشان نمایند دران زمان آن هر دو وزیر ازان مکان رجع القهقری نموده بسلامگاه رسیده آداب قبول نیاز و فرمودن خدمت بتقدیم رسانیدند دران زمان باز آن مرد آداب دان ازان مکان روان گردیده بحضور رسیده پایهٔ تخت روانش را بوسید بلبل خوش تقریر سر آن امیر را ازان پایه جدا گردانیده بدست مرحمت و شفقت پشتش را کوفته مصافحه با او کرده فرمود که شما چرا اول وقت نشستن مرا تحقیق نکردید که سر سواری آمده ملاقات نمودید وزیر بدین تقریر گذارش نمود که اشتیاق دیدار فائض الانوار بسیار غالب بود بنابران انتظار وقت و فرصت نکشیدم و بزودی بملازمت رسیدم و شرف رکاب و سعادت قدمبوس هر دو حاصل کردم و ذاهبان الی الله و سالکان فی سبیل الله را مدام در خرام فهمیدم و گاهی متوقف در یک مقام ندیدم و بدین کلام موزون تکلم نموده حیثیت و قابلیت خود را نیز پیدا و آشکار گردانید

کو خلوت و چه انجمن آثار جاه تست	هر جا فره بلند کنم بارگاه تست	غزل سالها گشتیم و ماهی یافتیم
این زمان در راه شاهی یافتیم	سجده آوردیم بر خاک رهش	شکر لله قبله گاهی یافتیم
سوی ما یکبار دید از عین لطف	صد عنایت از نگاهی یافتیم	پیش روی او که چون گلزار بود
خویش را چون برگ کاهی یافتیم	آصف از باغش چسان چیدند گل	ما ازین گلشن گیاهی یافتیم

بلبل عالی مقام از شنیدن این کلام برنگ گل تبسم نموده فرمود که خوب گردید از شوق رسا بجا رسیدید و دران حال بلبل باکمال از پیش خویش برق نصرت بخش صغیر و کبیر و ساده را بدست ماه منیر و فقیر بی تدبیر داده فرمود که این را

یکتائی او را همه کس میدانند | کس نیست که آفتاب را نشناسد رباعی

آن شاهد نانموده رخسار کجاست | قربان توگر حجاب پیشش نشود | تا کی پرسی مقام دلدار کجاست

در خانهٔ آفتاب دیوار کجاست

؎ آفتاب آمد دلیل آفتاب | گر دلیلی بایداز وی رو متاب

بالجمله آن وزیر از شنیدن این تقریر و مشاهده کردن مهابت و صلابت خلفای آن مرد فقیر خیلی حیران و متعجب گردیده بزنگ نقش تصویر بجای خود ایستاده گردید دران زمان ماه منیر پیش قدمی نموده با او مصافحه و معانقه کرده فقیر بی تدبیر را نیز بغلگیر پیش گردانیده باز او را سوار گنانیده خود بطرف دست راست او رسیده رفیق خود را بجانب دست چپش در آورده ازان مکان روان شده تا بسر حلقهٔ اول بینوایان رسید دران مکان آن وزیر حیران چه می بیند که بمیان آن بیابان و میدان گدایان و بینوایان عجب دائره برنگ خط پرگار کشیده اند بلکه نادر قلعهٔ روان از مردمان که همه مسلح اند و تمام اسباب و آلات حرب و جنگ هم بجنگ دارند بپا گردانیده اند و دران حصار استوار دروازه دربان هم پیدا و آشکار می نماید و هیچکسی بدون اذن و فرمان بانی آن بدرونش درآمدن نمیتواند که درانحال از میان مجموعهٔ آن جال دو شخص نمایان خوش ظاهر که لواهای محمدی بدست داشتند بعجب هیبت و صلابت و بطرفه تمکین و وقار به پیش وزیر آمده آشکار گردانیدند که شما امیر دستور دانید و آداب مراتب آدمیت را خوب میدانید پس باید که مراعات آداب جناب فقیران زیاده تر از دربار سلطان بجا آرید یعنی که با چندی از مقربان و سپاهیان و متعدخواهان بدرون دائرهٔ درویشان درآئید و همه فوج و سپاه و آلات دولت و جاه را همین جا گذارید وزیر از شنیدن این تقریر و دیدن بند و بست دار و گیر آن گدایان و فقیر خیلی متعجب و متفکر گردیده بجانب تمام سپاهیان و لشکریان دیده همه را باشارهٔ همانجا ماندن گروه خود با چندی عمده سوار و متعدد خدمتگار مع آن هر دو یار بدرون آن دائرهٔ پرگار درآمده بسر حلقهٔ دوم که از سواران تیر انداز بود رسید دران زمان نیز از میان آن مکان دو جوان با جمال و جلال با کثرت جاه برآمده پیش آن آیندگان رسیده بدون حرف و قال یک جلودار و دو خدمتگار بهمراه وزیر و یک یک جلودار را با آن هر دو یار بدرون آن دائرهٔ استوار بگذاشتند باری چون بدان عنوان آن هر سه جوان روان گردیده بسر حلقهٔ سوم که از حساب آن طرف حضور با دستور آن حلقهٔ پنجم بود رسیدند دران مکان آن هر دو جوان از اسپان فرود آمده وزیر را نیز پیاده گردانیده از دو جانب دستهای او را به تعظیم تمام گرفته بدرون آن حلقه خرام نمودند و درین مقام کدام خدمتگاری را هم همراهش نگذاشتند دران حال وزیر حقیقت تنهائی خود را بدین منوال مشاهده نموده بجانب خدمتگار خود دیده او را به پیش خویش طلبید اشرفیهای نیاز را از و گرفته بمیان کمر خود رسانیده بهمراه آن یاران

چنان می نماید که تو نقابی بر روی خود اندازی برای آنکه مالک این ملک و دیار دیگر شهریارست و حکم نالهٔ بلبل نالان درین مکان جریان ندارد و از حقیقت و کیفیت مردمان اینجای کماهی آگاهی ندارم و تا این قدر مدت که برای حجاب تو شیرزن حکم نکرده بودم وجهش آن بود که برین رجال ستوده خصال که یاران و رفیقان من اند از تابیدن سبحات آن چنان هیبت و دهشت من غالب ست که بحضور من بدیگر جانب متوجه گشتن و بطرف مشتری و یا بجانب زهره دیدن طاقت و زهره ندارند و از شعشعان مهر من همه روشنان از پیش خویش ناپیدا و پنهان میدانند همین که مشتری تابان از زبان مهر درخشان این حکم و فرمان شنید بزودی سراپای خود را پنهان گردانیده ازانباز دائم آن نگار هوشیار برقع پوش می بود

انداختی بچهرهٔ پرنور خود نقاب | تا زل نشان حسن تو شد آیهٔ حجاب | و درانحال بطرفه کیفیت احوال
بران قال حسب حال نوا برکشید غزل | دیده را پرده نشین کرده بدیدن رفتم | پنبه در گوش نهادم بشنیدن رفتم
سجدهٔ دائمی بود تمنای جبین | گرد پیری مدد اینک بخمیدن رفتم | میوهٔ نخل ندامت همه بار وزنی
لذت از من بسر انگشت گزیدن رفتم | تا بمنزل برسی بال و پری سے باید | بدویدن نرسیدم بپریدن رفتم
سیر گلزار رخی کرد چو اختر از مهر | دیده صد باغ گل خلد بچیدن رفتم | القصه چنین گویند که چون سوار

آن وزیر نزدیک رسید بلبل خوش تقریر بجانب ماه منیر و فقیر بی تدبیر دیده اشاره برای استقبالش نمود در آن زمان آن هر دو جوان روان گردیده تا بسر حلقهٔ هفتم رسیده از انجا سوار شده از دو هزار کس سوار که بر دروازه بود دو هزار کس را همراه گرفته بطریق استقبال قدری ازان حلقهٔ با جلال پیشتر رفته بمقابل آن وزیر آمدند و خود آمد و از طرف ثانی آن وزیر نیز از اسپ فرود آمده شان و شوکت و صورت و صلابت و انبوه و کثرت آنها را دیده بدل خود متفکر گردید که ازین میان بلبل بینوا کدام کس خواهد بود تا با او اول ملاقات و معانقه باید نمود چنانچه برای تحقیق آن کار بکدام خدمتگار حکم فرمود همین که خواص وزیر از آن مردم فقیر استفسار شخص بلبل بینوا نمود در آن زمان کدام جوان در جوابش گفت که اینها عمدهٔ یاران و خلفای جناب حضرت بلبل اند که بجهت استقبال وزیر تو رسیده اند تا بهمراه خود برده مشرف اند و ز ملازمت شاه معنوی گردانند و هنوز آن عالیجناب بلند پرواز ازینجا مسافت راه دور و دراز دارد و او بهیچ کسی نیست که از دیدنش بدل ببینند و شبهه و انکار دارند و یا احتیاج پرسیدن و استفسار پیدا شود که بمجرد دیدن جناب آن آفتاب عالمتاب جلوه اجساد ذریات آدم خاکی را برنگ ذرهای بیتاب بی اختیار و ناچار بجانبش رجوع و میلان پیدا می آید چشم ببینند و از مشاهدهٔ شعشعان آن انوار خیره و تیره گردیده قرار

یگانگی و بی تسلی آن خیر الاخیار مینماید رباعی | در عالم دل که خواب را نشناسد | از چشم که شیخ و شاب را نشناسد

روان گشت و سواریش بمیدان نمایان شد فقیران آگهی یافته به پیش بلبل شیدا شتافته بعرض رسانیدند که وزیر خلیفهٔ سبحانی که صف ثانی نام دارد برای ملازمت این جناب گرامی آید همین که آن بلبل بینوا از زبان یاران خود این نوا شنید پیاده روی خود را گذاشته بران سواری عرشهٔ خود سوار گشته بزیر سایهٔ درختی که خیلی موزون و بغایت سایه دار بود که یاد از چتر شاهی میداد و آن را بزبان هندی بکاین می نامند بهیبت و صلابت با آن همه انبوه و کثرت ایستاده گردید دران حال مشتری بدیهه گوی فی الحال گذارش نمود

بکائنات ندیدم بکاینی نیسان	نمود چتر سحابیت برای امان

بلبل نکته دان از شنیدن این بیان برنگ گل تبسمی نموده بجانب یاران اخص الخواص و رفیقان خاص و همراهیان ممتاز و با امتیاز که داخل هر چهار حلقه قریب او بودند متوجه گردیده فرمود که شما بدستور معمول بجایهای خود پیاده شده حلقها بسته ایستاده گردید و آن هزار فدویان جانباز بر اسپان خود سوار مانده عنان بعنان و رکاب برکاب چسپانده پشت بدین سو و بدانجانب رو کرده ایستاده شوند و از ینها دور بقدر پرتاب تیر آن دوازده هزار سوار تیر انداز بهمین عنوان ایستاده گردند و آن دوازده هزار غلامان برق انداز استر سوار بفصل پرتاب تیر بندوق بهمان طریق حلقهٔ استوار بسته ایستاده شوند و بعقب خویش تمام شتران باربردار و مردمان بنگاه و رفیقان راه بهم مجتمع گردانیده ایستاده نمایند و دو هزار سوار تیر انداز و دو هزار سوار برق انداز بهر دو جانب دراز آن هر دو حلقهٔ بیرون خبردار و هوشیار باشند و همه پیادگان و نوکران سواران از سر حلقهٔ اول بیرون تا حلقهٔ ثالث درون بهر دو سو صف بسته پهلو به پهلو چسپانده ایستاده گردند و بهمراه آن وزیر سوای متعهد سواران و چندی از خواصان بدرون دائرهای فقیران بسیار سپاهیان و لشکریان را نگذارند غرض که بهمان ساعت بلبل با کرامت بگرد اگرد خویش از مردمان قلعهای روان با صلابت و هیبت بپا گردانیده آن مشتری تابان را همچنان سواره بطرف پشت خود ایستاده نموده بجانبش بگرم مهری خویش دیده تبسمی فرموده برخواند غزل

هر کجا رایت اقبال شهان برپا بود	علم ما دل برخاسته از دنیا بود
شیشه دیدی مشو از نشئه عبرت غافل	دی همین گردن مائل رگی از خارا بود
بلبلم را چه امید توان گفت منال	هدف خار بلاها دل او تنها بود

مشتری با جمال از شنیدن این مقال و دیدن آن حال نیز بمقابلش فی الحال گذارش نمود غزل

حاصل عمر همه هیچ گویا بود	برق جاروب خرمن ما بود
ورق عمر همه دوره خواندیم	حیف امروز و میل فردا بود
ذره‌ها داشت رقص خیل پری	صبح بر درگهت تماشا بود
تاب مهر تو نیست انجم را	فوج اختر نمود بیجا بود

بلبل باکمال از اصغای این مقال تبسمی نموده فرمود که ای مشتری تابان درین زمان مناسب وقت و حال

فرستادن شاه غیب بنی پروا وزیر خود را برای استقبال بلبل بینوا و بیان کیفیت ملاقات آن امیر بدان فقیر خورشید ضمیر و باهمدیگر شعر خوانی کردن آنها بطرفه اندازونادر تقریر و هم عطا فرمودنش بدان وزیر باتمیز چند چیز که نصرت بخش صغیر و کبیر و وسادهٔ اختراعی و اسپ عربی باشد و بیان کردن بلبل همه دان وجه کلاه چهار ترکی و دو ترکی و گاه گاهی فقیران و هم عیان گردانیدن آن روشن ضمیر باعث اختیار کردن سالکان انواع لباسها و اقسام رنگها را بهبیس فقیر بی نظیر و اراده کردن آن وزیر برای مرید گردیدن و ترک لباس کرده فقیری اختیار نمودن و مانع آمدن بلبل هوشیار او را ازان کار و فهمانیدنش آن حقیقت و اسرار که برای آن قیود و شروط بسیار می باید تا دولت فقر میسر آید

باری چون بلبل زار از میان آن کوهسار بجانب شهر و شهریار آن دیار متوجه گردید باز آن خبرداران و جاسوسان پنهان روان و دوان گردیده خبر آن ارادهٔ بلبل دلگداز بلند پرواز را بسمع همایون شاه غریب نواز بنده پرور رسانیدند در آن زمان از میان پردهٔ عرش آن سلطان به وزیر این حکم و فرمان رسید که بزودی برای استقبال آن درویش مسافر باکمال که بدرون شهر در می آید برآید و آدابیکه بحضور ما بدولت بجامی آرد با او ملاقات نماید ۵

	رتبهٔ شاه و گدا در چشم موزونان یکیست		اعتبار سنگ و زر در پلهٔ میزان یکیست	

و دو وصد اشرفی بطریق نیاز بگذراند و اگر آن درویش آگاه حقایق و معارف پناه را خواهان ملاقات شاه دریابد بهمراه آورده ملازمت کناند و دران زمان مقربان خاص مرضی ان این چنین سخنان را نیز بگوش وزیر باهوش رسانیده قدر و منزلت آن فقیر بدان امیر خوب فهمانیدند یعنی

بادرویشان فروتنی دیند ارست		بیخوف و رجا خضوع بهر یارست
یعنی که بدرویش ادب دین طلبست		درویش شهان حرم شدن ناچارست

باری چون وزیر بی توقف و تاخیر باستقبال آن فقیر

پوشیده و پنهان گردیده بود در پرده گذاشته گذارش حال بلبل شوریدهٔ پرده بر دریدهٔ خود پردازم بشنوند که بعد بسیاری دیگر بهای زار و خرابیهای بیشمار ماه منیر بلبل دلگیر را بکنار خود در کشیده آن بیقرار را برنگ دل در پهلوی خویش نشانیده اشک از چشمش پاک نموده گذارش کرد که ای عاشق دلتنگ حالا سر بسنگ زدن و با تقدیر جنگ کردن فائدهٔ ندارد پس مناسب وقت و حال این اندیشه و خیال بدل منظلم این ماه کاهیدهٔ پر ملال می آید که ازینجا روان گردیده با شاه غیب ملاقات کرده از خدمتش حقیقت شاه مهره راکه بدستش رسیده است باید پرسید بلبل دلگیر این تدبیر آن مشیر را بسیار پسند کرده ناچار و بی اختیار گردیده ملاقات شهریار آن دیار که بردل آزاد و خاطر نازکش خیلی گران و دشوار می نمود طوعاً و کرهاً قبول فرموده که درین اثنا دو شخص از میان آن خبرداران و جاسوسان بموجب حکم و فرمان پنهان آن سلطان بحضور بلبل نالان رسیده بدل گرمی جوشش با او ملاقات کرده گفتند که ای بلبل شیدا تو بحال عشق و سودا در آمده چرا درینجا سر خود عبث بسنگ میزنی و با تقدیر الهی جنگ میکنی و این همه شور و غل فریادهای گل های گل درین کوهستان می افکنی بشنو که از کمال قدرت قادر مختار بمیان این کهسار یک گلی خودرو که بغایت خوش رنگ و نهایت خوشبو بود پیدا شده بود چنانچه ملک ستاره ما ازان چنان نادر خلقت پروردگار آگاهی یافته آن گل تحفهٔ جنان را ازین مکان برداشته بعزت و حرمت تمام در باغ جنت نشان خویش نشانیده مدام از مشاهده اش تماشای گل رضوان میفرماید و از بوی دلربایش دماغ جان و مشام روان خود را معنبر و معطر میگرداند همین که بلبل نالان ازان مردمان این بیان شنیده زیاده حیران و پریشان گردیده بجانب آن قدیمی یار محرم کار خود دیده فرمود که ای یار انچه اخبار است که باین بلبل نابکار شنوانیده حواسش را پریشان میگردانند ماه منیر هم از شنیدن این تقریر بسیار دلگیر گردیده بعرضش رسانید که در واقع این بندهٔ دل افکار نیز از دریافتن حقیقت و اسرار اینچنین اخبار و کار آن رب العالمین که خیر الماکرین است عاجز و ناچار است و هیچ حکمت و مصلحت آن بادراک نمی آید فاما موجب این فرموده اش بی اختیار عمل کردن مناسب حال خود می فهمد که وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ و ای بلبل نالان بیقین بدان که این خبر و بیان باعث دیگر برای ملاقات کردن آن شاه شاهان پیدا گردید پس حالا بزودی ازین مکان برخیز و از ملاقی گردیدن خود بدان شاه آگاه دین و دنیا را با هم آمیز که شاید بدین حیله و کار حل آن عقدهٔ دشوار می سراید بلبل زار از شنیدن این گفتار فرمود که ای یار هوشیار حالا همین تدبیر تو مناسب وقت و حال می نماید بهر نوعی که باشد سعی و تلاش نموده بدان شاه غیب ملاقی باید گردید و از استفسار حقیقت و اسرار آن معامله و کار باید نمود این گفت و از جای افتادن خود برخاسته خویشتن را خوب ضبط ساخته برای ملاقات آن ملک ستار بطرف شهر آن دیار متوجه گردید

هر جائی بدون سابقهٔ عنایت تو تبو رسیدن نمیتوانم مگر تو بهمان شفقت و رحمت ازلی که بحال ما تباه و مهر آگاه داری باز خویشتن را برنگ بهار به پیش دیدهای مظلم و نابکار ما پیدا و آشکار گردانی بلبل شوریده احوال از شنیدن این مقال و دیدن آن احوال ما ه بدحال زیاده تر شوریده بی اختیار نالیده و گریبان شکیبائی را برنگ گل دریده نعرهای گل های گل هاے گل برکشیده برنگ مرغ بسمل دران مکان ویران سنگهانشان می غلطید و می طپید و بدین چنین نالهٔ شیون می کشید ع

بلا خاصیت عشق ست اگر همراه جبر ایم
همان پای امیدم هر قدم بر سنگ بیم آید

و برفاقتش همه یاران و رفیقان و تمام لشکریان و سپاهیان نیز نالهٔ و فریادهای گل های گل برافراخته شور و غلغل دران کوهستان و بیابان انداختند و آن خبرداران و جاسوسان پنهان که بمیان غریبان و مسافران نو ملازم بلبل منسلک گردیده مدام اخبارات جمیع حالات بلبل خوش کلام بسمع همایون شاه غیب عالیمقام میرسانیدند از مشاهدهٔ آن همه حال زارنالی و بیتابی بلبل نالان و آن قدر خرابی و پریشانی جمیع یاران و رفیقان روان و دوان گردیده به پیش پردهٔ عرش باجمال و جلال رسیده مفصل حقیقت و کیفیت بیقراری و بیتابی و زارنالی و پریشانی بلبل و یارانش گذارش نمودند چنانچه بمجرد شنیدن این خبر عرش آن شاه باخبر بجای خود به قسمی بحرکت و جنبش درآمد که صدای شکست دلهای مروارید و آواز طراق طراق برهم خوردن دل و جگر جواهرهای ناپدید بگوش مقربان و خواصان میرسید و از میان آن پرده نالهٔ حزینی بی پرده میگردید که بگوش هر سنگدلی و افسرده خاطری که میخورد دلش را هم مانند یخ گداخته آب میگردانید و از اثر آن وقت و حال هر یک مقرب باجمال و جلال هم برپایه و مرتبهٔ خویش برنگ شاخ بید از هوای بیم و امید میلرزید لیکن هیچ مقربی و مصاحبی حقیقت کیفیت آن کار و اسرار را نمی فهمید ع

عشق عاشق با دو صد طبل و نفیر
عشق معشوقان نهان ست و ستیر
لیک عشق عاشقان تن زه کند
عشق معشوقان خوش و فربه کند

درینجا محرمان اسرار چنین اخبار کرده اند که در زمان دوری بلبل زار گل بنجار خویشتن را بغایت زار و نزار گردانیده احوال خود را خیلی زبون و پریشان ساخته بکمال حال پژمردگی و افسردگی رسیده روی خندان خود را از گرفته خاطری برنگ غنچه گردانیده آن چنان روی نیکوی باجمال و کمال از چشم جمیع نیک و بد پوشیده در مقربان نیکوکار و خواصان خدمتگار خود هم نسبت عشقی و لیاقت معرفت تفصیلی صفات جمال و جلال خود را بحد کمال نادریافته خویشتن را به پیش آنها هم پیدا و عیان نگردانیده مدام کار آنها را نیز به حرف و گفتار و شنوانیدن آواز موقوف فرموده برای دولت دیدار بلبل زار مستانه دیوانه خود را ممتاز و لائق آن کار شناخته بود حالا همان بهتر که بیان تفصیل آن وقت و حال گل باکمال که در زمان جدائی بلبل شوریده احوال چه قدر خویشتن را بجانب بزرگی کشیده بچه حد لبان بواز دیده همه بیندگان

جان خواهان دیدار او گردیدند و به تعظیم تمام نام او را بر زبان میرسانیدند و از جناب ودود برای بر آمد مقصود و رسیدن آن عاقبت مسعود بمقام محمود استدعا میکردند چنانچه از سبب مناجات آن مقربان ملکی صفات و از باعث قبول و عنایات آن سلطان غریب پرور و بنده نواز بلبل بی پر و بال بلند پرواز در اندک مدت باعلی مدارج و اقصی مراتب رسید یعنی که گدای بینوا را منزلت قرب شاه بی پروا حاصل گردید

رسیدن بلبل نالان بملک هندوستان و نه دریافتن گل خندان را بمیان آن کوهستان و لاعلاج و حیران گردیده روان شدنش از انجا برای ملاقات سلطان آن مکان

بالجمله چون بلبل بینوا مع آنهمه گدا و فقرا داخل سرحد هندوستان گشت امرا و اهل خدمات آن ممالک باستقبالش رسیده بتعظیم و حرمت ملازمت می نمودند و بطریق شاهان نذر و پیشکش گذرانیده ضیافتهای پرتکلف نموده بر کالبش روان گردیده از حد و دخود ها میگذرانیدند و چون آن بلبل بینوا این همه معاملات حسن سلوک آن امرا میدید آن همه حکم تاکید آن شاه آگاه برای خبرگیری مسافران و رفاه خلق الله می شنید با یاران خود میفرمود که جناب شاه غیب عجب فقرا دوست و مسافر پرور است و طرفه جود و سخا دارد که در ملک و مسافر خود را غریب نمیداند و بگدایان و فقیران عجب اکرام و عزت بدون کار و خدمت چهار روزی حلال بی منت میرساند که شکر و سپاس آن از زبان ما عندلیبان هزار داستان هرگز نمی آید یاران بعرض میرسانیدند که در واقع انچه آن مرد غریب که صبا نام داشت اوصاف شاه غیب بیان نموده بود راست و صادق بود بلکه زیاده ازان از چشم خویش پیدا و عیان دیده می آید باری چون بلبل شنید نزدیک سریر تخت آن شاه نیکبخت که ملجای غربا و فقرا بود رسید دران وقت ماه منیر عنان عزیمت او را بجانب آن کوهستان که گل بی پروا در انجا گذاشته رفته بود معطوف گردانید و چون بدان مکان رسید تلاش و تجسس نمود رنگی ازان گل پیدا نگردید و بوئی بمشام جانش نرسید از دیدن اینحال ماه منیر بسان هلال کاسته و بدحال گردید و رنگ از گل رخسارش بپرید و بی اختیار قطرات اشک از چشمش چکید آخرالامر لاعلاج شده بخدمت بلبل بینوا گذارش نمود که من در همین مکان آن گل جنان را گذاشته روان شده بودم که بزیر این درخت و بالای این سنگ بعجب هیبت و صلابت می نشست و از همین چشمه آب میخورد و عمر بزیر فلان درخت حکم خوابیدن میکرد لیکن الحال از کم بختی و بی نصیبی خود نمود آن جمال باکمال را نمی بینم و هیچ حقیقت و کیفیت آن ناپیدائی را به عقل و خیال نمی یابم پس بکجا تجسس کنم و چه سان باز یابم بلبل این گفت و بی اختیار گردیده زار زار نالید و فریاد برکشید که ای گل همیشه بهار صحرائی من بیچاره

گذشت اینها دیگر چهل یار مخصوص اند که حلقۀ سوم می بندند و بدون اینها دو صد و ده یار دیگر بسیار ممتاز اند که حلقۀ چهارم می زنند و غیر اینها دیگر یاران عمده شمرده هزار یار بامتیاز جانباز اند که از ابدان بیجان خویش حلقۀ پنجم بسان حصار استوار بپا میگردانند و یاران این پنج حلقه رو بطرف اندرون کرده می نشینند و از گذشت اینها بسیار دور به فصل پرتاب تیر دوازده هزار سوار تیرانداز حلقۀ ششم بسته رو بجانب بیرون کرده می نشینند و از اینها خیلی بعید بقدر بعد پرتاب تیر بندوق دوازده هزار سوار برق انداز اشتر سوار نیز بجانب بیرون رو آورده حلقۀ هفتم مانند ارک قلعۀ اول از اجساد خویش قائم میگردانند و آن زن که بمیان حلقۀ اول و دوم بطرف پشت آن بلبل بینوا بجانب پهلوی راستش می نشیند مشتری نام دارد و او با آن ماه نسبت تمام دارد که برای محبت او سلطنت ملک سبای خود را برباد داده بعقبش برآمده این همه تنهاروی و جهانگردی بر خویشتن اختیار کرده است و دیگر طریق گذران آن بلبل بینوا آنست که یک وقت یک قسم طعام یارانش می پزند و بهمه سوار و پیاده علی السویه قسمت میکنند و روش سواریش آنست که سه هزار سوار تیرانداز و سه هزار برق انداز اشتر سوار بجانب پیش و پس و بطرف یمین و یسار بفصل و بعد بسیار میروند و بمیان آنها فوج قلب آن سرگروه بینوایان میباشد و او گاهی در هیچ آبادی نمی درآید و در بیابان فرود می آید و یاران و رفیقانش در رفتن و فرود آمدن محافظت کشت زار بسیار می نمایند و آدمان دیهات و قصبات راهگزار را بهیچ نوع تصدیع و آزار نمیرسانند و از زمینداران کاه و دانه را بطریق احسان خرید میکنند و در جماعت خود رفاقت و عدالت بحد کمال دارند و هر روز بشتابی تمام دو منزله و سه منزله خرام میکنند و عزم سیر و سیاحت ملک بابرکت هندوستان دارند چنین گویند که چون آن قاصدان بحضور عرش شاه غیب این همه حقیقت و کیفیت لاریب بلبل بی عیب را گذارش کردند دران زمان از میان پردۀ عرش باجمال و جلال بگوش مقربان باکمال آواز این مقال رسید آنها را بر پاهای شان برنگ تصاویر حیران و بی تقریر گردانید ـــــ

این کیست که می آید صد لشکر دل با او — در روشش جمالش ما سلطان دل ما او
هستم بخیال خود من با او و او با من — یارب چه خیالست این اینجا من و آنجا او

و بدان مقربان فرمود که ای مصاحبان سراپردۀ جمال و جلال شما نیز ازین حقیقت و احوال باخبر باشید که من بی پروا آن گدا را بسیار دوست میدارم و چنانچه او سبحانه دربارۀ حبیب خود صلی الله تعالی علیه وسلم که بحقیقت او علت غائی این هفت افلاک و ما فیها بوده است فرموده است که لَوْلَاکَ لَمَا خَلَقْتُ الْاَفْلَاکَ همچنان بلاتشبیه اگر وجود شریف آن فقیر باعث نمی بود این ملک سیار هم پای خود را برین سر بر نمیرسانید و هرگز اینهمه معاملات و کاروبار این جهان بیدار را بر ذات خود اختیار نمی نمود مقربان از شنیدن این بیان عجب خصوصیت و طرفه نسبت آن گدای بینوا بجناب آن سلطان بی پروا معلوم نموده بدل

برای پاسبانی آنها مقید میگردانند واز گذشت اینها دور دور بفاصله های بسیار حلقه هامی آن استران و اسپان
تیر اندازان و برق اندازان میباشد که سابق حال شان گذارش کردم و اینها رو بجانب بیرون و پشت بطرف
حلقه های اندرون دارند و دیگر خبر نادر آنست که بعقب آن بلبل بینوا بیرون حلقهٔ اول یک زن صاحب جمال نشسته
دیدم که شاید در تمام عالم ثانی آن نخواهد بود شاه غیب چون این خبر شنید بدل خود اندیشید که اگر آن زن نسرین خواهد بود
و دمیش که نسترن باشد چرا همراهش نباشد و یا خدا نخواسته بدو آفتی رسیده بود تا بدان سبب بر فاقتش نبود باری شاه
شاهان همه سخنان آن قاصد را بگوش با هوش خود شنیده بمقربان فرمود که چون این قاصد جان بها خبر خیریت بلبل شیدای
ما را آورده است و نام دلربای او را بزبان خود میبرد دُر و جواهر بسیار بر سرش نثار گردانند و او را بزر کشیده بدو بخشند بهمان زمان
کارپردازان بموجب حکم و فرمان بعمل آورده آن بیچاره قاصد سبکرفتار کم بار را خیلی گران و پربار ساخته مرد مالدار گردانیدند
از شنیدن این معامله و بیان عندلیب نالان شاد و خندان گردید بیاران و دوستان خود اخبار می نماید که بهمین عنوان
او سبحان بروز قیامت بر حال محمدیان مهربان گردیده بفرشتگان میفرماید که چون این بیچارگان باخلاص و محبت نام محبوب
مرا بر زبان خود رانده کلمهٔ شهادت را خوانده شهادت رسالت او داده اند در جلدوی آن چنان را مع حوران و غلمان که
در تعریفات آنها در قرآن او سبحان چنین بیان فرموده است کَاَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ الْمَكْنُونِ بر سر حال شان نثار و قربان گردانند
بالجمله شاه شاهان بهمان زمان دیگر قاصدان و خبرداران را طلبیده بهمراهش داده باز بجلدی روان و دوان گردانید
تا مفصل حقیقت یارانش دریافته خبر منزل بمنزل او گرفته هر روز بحضور با دستور میرسانیده باشند و هم تحقیق نموده بیابند
که آن زن را چه نام است و با آن بلبل کدام نسبت دارد و بیک یک صوبه دار و فوجدار و زمیندار فرمان و احکام فرستاد
که از روزی که بلبل بینوا که سرگروه فقرا و بینوایان است بسرحد ما داخل شود ضیافت و مهمانداری آن غریبان مسافران
از سرکار دولتمدار ما نمایند و همه ها باستقبالش برآمده نظر و پیشکش بقدر رتبه و حال خود گذرانیده باعزاز و اکرام تمام
از حدود خودها گذرانیده تا بحضور پر نور رسانند چنین گویند که آن قاصدان بجلدی روان گردیده همه یاران خاص
بلبل را نام بنام دریافته مقام هر کدام را دیده حقیقت مشتری را شنیده مفصل کیفیت ماند و بود و نشست برخاست
او را معلوم کرده شتابان بحضور شاه غیب عالیجناب رسیده گذارش کردند که یاران اخص الخواص او که داخل حلقهٔ اول
اویند این نامها دارند ماه منیر فقیر بی تدبیر فقیر بی تقریر فقیر بی نظیر و سوای اینها دیگر یاران خاص اویند که سر حلقهٔ
آن حلقهٔ دوم او را شیخ کبیر میخوانند و دیگر یاران آن حلقه این نامها دارند شیخ محبت دثار شیخ وفادار شیخ اخلاص
آثار شیخ عدالت شعار شیخ صداقت کار شیخ راست گفتار شیخ پسندیده اطوار شیخ باوقار شیخ بردبار شیخ تجارواز

نام قاصدی از ملک عربستان رسیده است و خبر بلبل شیدا آورده بهمان زمان آن سلطان بر عرش خود بر آمده آن
قاصد را بحضور طلبیده مفصل حقیقت بلبل از و پرسید او من وعن آنچه به چشم خود دیده بود بیان نمود که من چون
بعربستان رسیدم در میان بیابانی جماعت کثیر و جم غفیر فقرا و بینوا را بهمان وضع و نشان که حضرت بیان فرموده
بودند دیدم واگرچه آن بلبل خوش مقال بنام ولباس فقیر است لیکن عجب جاه و جلال و طرفه حشمت و کمال و نادر وضع
نشست و رفتار و عجیب آداب حرف و گفتار دارد که عشر عشیر آن در کدام بادشاهی هم ندیدم چنانچه دوازده یا سیزده
هزار بینوا همراه دارد که آنها هفت حلقه بسته به پیرامونش می نشینند و بدون حکم و پروانگی او کسی را بدرون نمیگذارند
چنانچه مرا هم بعد عرض بحضورش بردند و بدستور سلاطین مجرا کنانیدند و استفسار حال من نمودند بنده حقیقت سیاحت
و جهانگردی خود و شمهٔ کمالات این جناب معلی القاب گذارش کرده او را مشتاق ملازمت گردانیدم چنانچه
میگفت که ما هم ارادهٔ سیر هندوستان داریم و حالا بهمان طرف میرویم اما بمجرد شنیدن خبر شاه مهره حیران و متفکر
گردیده از من بار بار تحقیقت رسیدن آن را درین جناب می پرسید چون از کیفیت رسیدنش واقف بودم ناواقفیت
خود را اظهار نمودم وای شاه شاهان من از کیفیت حسن و جمال و جاه و جلال آن بلبل خوش حال خوش مقال چه بیان
نمایم که در تمام عالم دیگر آدمی را مثل او ندیده ام و از فدویت و اخلاص و آداب یارانش نیز چه گویم که بدان قسم نشست
و برخاست و مراعات درجات دربارگاه هیچ شاه هم نخواهد بود چنانچه وضع نشست او اینست که در حلقهٔ اول
چهار یار باصفای با اخلاص می نشینند و بگرد آنها چند یار دیگر اند که آنها نیز عمده و با اقتدار نمودار میشوند حلقهٔ دوم می بندند
و بنده را در همین حلقهٔ دوم جا داده بودند و بعد شان بسیار کسان حلقهٔ سوم و چهارم و پنجم می بندند و ازین پنج حلقه
یاران خاص و اخص الخواص و بتو فصل تیر پرتاب بهر چهار طرف سه سه هزار کس تیر انداز و برق انداز که همه اسپ سوار
و اشتر سوار اند دو حلقه شده فرود می آیند و چون خشت دیوار با همدیگر پهلو به پهلو چسپانده به قسمی می نشینند که گویا
قلعه ها از قالب دیوار ان خویش بپا میکردانند و بدون حکم و پروانگی اولوالامر خود کسی را بدرون نمیگذارند و بمیان همان
حلقهای بیرونها بطرف پشت آن نشستگان یک حلقهٔ اسپان و دیگر حلقهٔ اشتران میباشد و بجانب پیش و پس آن
جانوران نوکران و سائیسان دو حلقه زده می نشینند و بیرون آن حلقهٔ چهارم بطرف پشت آنها حلقهٔ اسپان خاصه
مردمان آن هر چهار حلقه میباشد که روی آنها را بجانب پشت آنها کرده می بندند و نوکران و سائیسان بهر دو جانب
شان می نشینند و بیرون اینها نیز بهزار سوار بسان خشت دیوار باهم چسپیده روی خود را بهمان سو آورده مدام
بهشیار میباشند و این سواران اسپان سواری خود را بجانب پشت خود می بندند و نوکران خود را

در حلقهٔ اعیان نکشیدست او را … اهل عالم تمام چون عنقایش … میدانند لیک کس ندیدست او قطعه

وجود اوست در آفاق هم پنهان و هم پیدا … بآئینه که گویائی در آغوشش زبان باشد
بود در خانهٔ دلها و ننماید بکس خود را … بآن طرزی که بینائی میان مردمان باشد

غرض که بلبل شیدا و آنهمه یاران بینوا باصغای این حقیقت و ماجرا خیلی مشتاق و مبتلای دریافتن کیفیت آن شاه غیب گردیدند چنانچه بلبل باو گفت که من نیز ارادهٔ سیر ملک هندوستان دارم و حالا عازم همان طرف هستم لیکن شاه فقرا و علما را هم بحضور میخواند و بار میدهد یا نه او گفت که شاه من آدم هر کمال را بسیار دوست میدارد و از حد زیاده اعزاز و اکرام میکند و مواجب و وظیفه درخور حال و گذرانش میرساند لیکن با هیچ یکی سخن نمیکند و از هیچکدام حرفی نمی پرسد چرا که در هیچ امر ترددی و بهیچکس احتیاجی ندارد و بلکه علما و فقرا از و شبهات و معاملات خود را حل می نمایند و حقائق و دقائق عرفان بتوسط همان مقربان حاصل میکنند و بموجب این کریمه آن خلیفة الله را متخلق باخلاق الله می فهمند که مَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُّكَلِّمَهُ اللّٰهُ اِلَّا وَحْيًا اَوْ مِنْ وَّرَاۤئِ حِجَابٍ اَوْ يُرْسِلَ رَسُوْلًا فَيُوْحِيَ بِاِذْنِهٖ مَا يَشَاۤءُ اِنَّهٗ عَلِيٌّ حَكِيْمٌ یعنی که نشاید مر آدمی را آنکه سخن گوید باو خدا مگر از روی وحی یا از پس پرده یا میفرستد فرشته پس وحی میکند آن فرشته بفرمان خدا آنچه میخواهد بدرستی که خدا برتر و داناست و هم بر طبق این آیت دران ذات بابرکت طرفه شان و شوکت در می یابند که اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى لَهٗ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرٰى القصه آن مرد عرب ببیان سخنان عجیب شاه غیب الغرض بعد از ان اراده سیر ملک هندوستان و ملازمت ملک آن مکان کرده بعد ازان رخصت گرفته خود را بسرعت تمام بملک هندوستان رسانید لیکن از ان بار بلبل بینوا از شنیدن آن همه صیت و آوازهٔ شاه غیب غریب نواز اکثر بارای دریافت حقیقت و کیفیت آن شهریار بیشتر دائم الفکر و متوصل الحزن می بود و دران حینها اوان مشتری مرضی دان بدین چنین موزون سخنان تکلم و دو نغمه های گوش شنو باین جانب دلنجی خود مائل و راغب گردانیده گرانی خاطر و شوار پسندش را سبک می گردانید رباعی

روزی که صبا دار برگشت نهاد … از روی تو لاله در دو دشت نهاد
هر جا که شمیم صبا جاهست هر روز … از مهر و مه آفتابه و طشت نهاد

رسیدن صبا قاصد بدربار شاه غریب نواز و رسانیدن خبر بلبل بلند پرواز

چنین گویند که چون آن قاصد بمقصد رسید نزدیکی خبرداران خبر آمدنش را بسمع شاه غیب رسانیدند که صبا

نزع رسیده باشد شاه مهره که در بازوی خود دارد باو میرسانند یا قدری سائیده می دهد بهماندم صحیح کامل گردیده بپای خود برخاسته بخانه میرود چون بلبل این سخن را شنید خیلی حیران و متعجب گردیده بطرف ماه منیر دید واو نیز سراسیمه شد داز ان شخص پرسید که تو هیچ میدانی که آن شاه مهره آن شاه را از کجا رسیده است واز چه قدر مدت آن تحفه بدستش در آمده او گفت که هرگاه من حقیقت وکیفیت آن شاه را نمیدانم که از طائفهٔ انسان ست یا از جملهٔ فرشتگان است ویا از زمرهٔ پریان ست ویا از گروه مردان ست ویا از جماعت نسوان ست پس خدا داند که آن چیز بوی کی رسیده است واز کجا رسیده است بلبل از صغای این سخنان مهمل متعجب تر گردیده پرسید که آن شاه چه نام دارد گفت آن جناب را شاه شاهان وشاه بی نام ونشان وجان جهان وپنهان وعیان وشاه غیب وسلطان بلاریب میگویند وهم هرکسی بموجب استعداد ومناسبت خویش باین قسم اسمای اضافی ونسبی او را مسمی میکنند که شاه دادگر سلطان رعیت پرور ملجای غریبان ماوای فقیران غریب نواز ظالم گداز آئینهٔ جمال جمیل نمونهٔ جلال جلیل مظهر رحمانی آیت سبحانی لیکن احدی سوای این نامهای صفاتی حقیقت ذات پنهان او را نمیداند باز آن بلبل پرسید که آن شهریار هر روز امرا وارکان دولت را باریاب میگرداند ویا گاه گاهی بر رعایا وغربا بار عام میفرماید ودر وقت دربار برای خدمت وکار با کدام امیر ومقرب حرف وگفتار هم می نماید او گفت که هیچگاه آن شاه روی خود را بکدام مقرب وخیرخواه نمی نماید وگاهی با هیچ خواص وعوام حرف وکلام نمیفرماید بلکه ضابطه وطریق او آنست که نزدیک هر چهار پایهٔ عرش خویش چهار خوجه سرای مقرب دارد که همدم قال ومحرم حال ومظهر جمال ومظهر جلال نام دارند از توسط آنها بجمیع ارکان دولت وامرا حکم خود میرساند واگرچه این هر چهار مقرب خاص که نه زن اند ونه مرد درون محل هم میروند وبیرون هم می آیند لیکن آنها نیز از ان شاه غیب واقف نیستند وهیچکس از مردم درون وبرون او را ندیده است همین قدر هست که آن مقربان آواز او را از ان پردهٔ عرشی میشنوند وحکم که از انجا بگوش شان میرسد بکارپردازان بیرون میرسانند چنانچه از انها یکی تبلیغ احکام می نماید ودیگری تقسیم ارزاق میکند وانعام وبخشش بمردم میرساند وسومی در بندوبست عالم مامور ست ونظام کلیات ابدست خود دارد وچهارمی از احکام قهری وجلالی باخبر میگرداند وگناهگاران وعاصیان وقطاع الطریق را قتل میکنند و برخواند نظم

بذات او صفات کردگار است | که خود پنهان وفیضش آشکار است
تنش را پیرهن عریان ندیده | چو جان اندر تن وتن جان ندیده | بود دائم برخ پرده کشیده
چو بوی گل جمالش کس ندیده رباعی | آن جان جهان هست مقیم همه جا | لیکن نتوان کرد نقابش را وا
مانند نگه که در میان مردم | بیند همه کس را ونه بیند او را رباعی | تنزیه از بسکه برگزیدست او را

دوست خود گردیده است بدون حکم دپروانگی و بجز کشیدن و جذب فرمودن ذات پاکش دخلی نمی یابم چون یاران ثابت قدم و راسخ دم اورا هواخواه ملازمت حضرت بلبل فهمیدند دوکس بر خاسته بسان دم و نفس بجانب درون و بطرف جان خود روان گردیده تا بحلقهٔ چهارم رسیده باشندگان آن مکان را از خبر آینده آگاهی بخشیدند واز ان میان نیز یکی بکسان حلقهٔ سوم و یکی از ان حلقه بیاران حلقهٔ دوم آن سخن را گوش گذار نمود تا یکی از جای خویش آهسته آواز بر کشیده بسمع امیر با تدبیر رسانید که شخصی صبا نام از ملک هندوستان رسیده است واراده ملازمت خدمت دل این محفل دارد همین که این صدا تا گوش آن مصاحبان که حکم دو گوش آن انجمن پیدا کرده بودند رسید امیر با تدبیر خواست که از جای خود حرکت نماید و بخبر گیری احوال آینده پردازد تا ماه منیر دست اورا گرفته بجایش ساکن گردانیده و فرمود که این خبر پی آینده ایست که از دیار معمور هندوستان می آید پس درین کار سوای من دیگر یار را دخل کردن نمی شاید این بگفت واز ان جا روان گردیده ازو ملاقات نموده نام و نشان اورا دریافته استفسار حقیقتش نمود او گفت که من مردی سیاحم ملک بملک میگردم و شوق دیدن جمال با کمال دارم بنابران درینجا برای ملازمت بلبل خوش مقال که اورا آدم با کمال شنیده ام رسیده ام دران وقت ماه ازو پرسید که تو در ملک هندوستان نام کدام مجذوبه صاحب عرفان که درمیان آن کوهستان می باشد نیز شنیده او گفت که من ازان مجذوبه واقف نیستم لیکن پادشاه انجا را شخص با کمال می دانم و تصرفات و کرامات بسیار ازو دیده ام پس ماه منیر دست اورا گرفته بر سر حلقهٔ چهارم بحضور بلبل شیدای خود ایستاده کرده سلام و تحیه ادا کنانید چنانچه او نیز ازان بلبل خوش الحان جواب سلام بخنده روئی و کشاده پیشانی شنید بعد ازان ماه منیر اورا درهمین حلقه منسلک گردانیده نشانید و خود بمقام خویش رسیده بعرض رسانید که این مردیست سیاحت پیشه که از ملک معمور هندوستان می آید و خبرهای عجیب و غریب آن ملک و ملکه امیگوید همین که بلبل بینوا اورا از دیار هندوستان شنید باعزاز تمام پیش خوانده بمیان حلقهٔ دوم روبرو نشانیده خود با او همکلام گردیده اخبارات آن ملک را پرسید و در آخر استفسار فرمود که بمیان بیابان و کوهستان آنجا یک مجذوبه صاحب تصرف و کرامات می باشد تو هم ازو واقف هستی واز حال او خبری داری او التماس نمود که من در تمام آن دیار نام مجذوبهٔ صاحب آثار نشنیده ام لیکن شاه آن ملک را صاحب تصرف و کرامات می دانم چنانچه بعد از بیان عدالت و رعیت پروری او گفت که اگر شخصی بیمار میباشد و طبیبان از حیات او مایوس میشوند بحضور آن شاه میرسانند همین که نظرش بران بیمار می افتد صحت میابد یا از نوشیدن آب دم کرده اش فرصت حاصل میشود و اگر کدام مریض بسختی بحالت

حلقه درآید آن دوستان یکدل او را دران محفل خلی نداوند چنانچه آخر الامر لاعلاج گردیده بگرداگرد آن حلقه گشته از یکی پرسید که مگر سر حلقه و امام شما مرد فقیر و سرگروه بینوایان ست آن عزیز از شنیدن این سخن آن بی تمیز هم برآمده بسان گردباد بر خویشتن پیچیده بدین انداز در جوشش زبان دراز گردانید که این جناب سرگروه بینوایان نمی باشند بلکه هادی گمراهان و امام زمان میخوانند و اولو الامر طالبان و سالکان می شناسند آن صبا از شنیدن این صدا بجای خود حیران و پریشان گردیده بازگفت که مگر هادی آگاه شما را شاه می نامند دران زمان از طرفی دیگر جوان برآشفت و گفت که درین مقام مرتبهٔ شاهی را برنگ قالی بی سر میگردانند و کفشی هم بر سرش فرود نمی آرند باستماع این سخن صبا بخود اندیشیده از فراست دریافت که آن بلبل نالان که ما برای تلاش او بچارسوی جهان سرگردانیم و آن همه توصیفش را شنیده ایم البته که همین خواهد بود و پس بپیش آن جماعت بنرمی و ملایمت درآمده گفت که آیا مقتدای شما را بلبل شیدا و بلبل بینوا می نامند همین که یاران از دهان آن جوان این نام مبارک را شنیدند اکثری برنگ غنچه گلها سرهای خویشتن را بتواضع خم ساختند و بعضی مانند سرو تمام قد برای احترام آن نام از جا برخاستند یعنی که آن کسان که بی تکلف و بوضع بی ادبانه نشسته بودند بمجرد شنیدن آن اسم مبارک یکایک با ادب شده نشستند و پاهای خود را گرد کردند و کسانیکه دراز کشیده بودند باضطراب تمام از مقام خود برجسته نشستند و کسانیکه نشسته بودند باحترام آن نام برخاستند و کسانیکه ایستاده بودند بتواضع قدهای خود را خم ساختند و کسانیکه بجانبش میدیدند چون آن اسم سامی را شنیدند بحرمت و عظمت چشمهای خود را پوشیدند و کسانیکه بدیگر طرف میدیدند همین که آن نام نامی را شنیدند از همه سو رو گردانیده با آگاهی و خبرت بجانبش متوجه گردیدند و حمد خدا بجا آورده درود بر مصطفی صلی الله تعالی علیه و سلم فرستاده گفتند که آری این جناب با جمال و جلال و این ذات متصف بجمیع اخلاق کمال را که همه اسمای حسنی را نام او میدانیم همین لقب ملقب میگردانیم رباعی

گستاخ نیم که نام خورشید برم
آئینهٔ رونمای خورشید بود
از مهر چه حد که شمع امید برم
هر قطره که در محیط امید بود
آن به که بدل حسرت جاوید برم
دریای قدح کشان جاوید بود
من ذرهٔ افتاده برخاک ادب
هر ذره که در ریگ بیابان نگری

چون صبا ازان مردم بینوا این نوا شنید از غایت انبساط بر خویشتن بالید و حقیقت خود را از چشم آنها پنهان ساخته ظاهر گردانید که من مرد جهانگردم و بسیار اشتیاق ملاقات مردان صاحب انفاس دارم لهذا از ملک هندوستان وصف حال و قال این بلبل فرخنده بال شنیده روان گردیده ام و صبا نام دارم پس خدا را ازین قلعهٔ بی در و گنبد بی سر دری برای درآمد من بگشائید و مرا تا بخدمتش راه نمائید که من در هر باغ و چمن و هر مجلس و انجمن خود بخود راه می یابم مگر در محفل این بلبل که خالی از ماسوی و بری از هوای

کردن معوض بری و تدبیر میسر با تدبیر بود چنانچه بلبل هوشیار از مشاهدهٔ آن همه سعی و تلاش آن یار بکارگاه گاهی به پیش

برین چنین اشعار تکلم میفرمود رباعی | صاحب نظر عشق که عالی گهرست | آرام گهش نه بهر دو عالم بدرست
عز دنیا از اهل دنیاست همه | قد رگه وجود ز کثرت گاو خرست ربا عی | هر نشو و نما کمین گه کاستنی ست
آراستن از برای پیراستنی ست | این مدت عمر تو بمیزان حساب | مانند نفس نشستن و خاستنی ست

فاما حکم ماه منیر آن بود که کسانیکه در اثنای راه ملازمت نموده اندر روزانه بیرون حلقهٔ پنجم باشند و در هنگام شب بمیان آن دایرهای مقرری که پیرامون آن حلقهای خاص می بستند هم نمانند بلکه بیرون آن قلعهٔ سوم نزدیک دربانان و پاسبانان خواب کنند و در وقت فرود آمدن بمنزل و زمان اجتماع محفل برای شنیدن نالهای بلبل در حلقهٔ سوم و چهارم در خور شوق و محبت و بقدر استعداد و فراست و بموجب قابلیت و لیاقت منسلک گشته بنشینند و باصغای نغمای آن بلبل با کمال حصول کیفیت و حال نمایند چنانچه دران مجالس ماهیت و برکت این چنین نالهارا از ان بلبل با کرامت اصغا نموده کسی هر بقدر استعداد و نسبت از حول و قوت خود برآمده بالکل از اختیار خویش تبری کرده خویشتن را بندهٔ مجبور بی اختیار میفهمید غزل

چه دریائی بجوشد زدیدهٔ موج بیقرار من | نمیگنجد بشکوه هستی من در کنار من
نیاید سایه بیرون از حصار آفتاب خود | بهر جانب که رو کردم خیالش شد دو چار من
نمیدانم چو موج بحر سیرم تا کجا باشد | بدست دیگری باشد عنان اختیار من
جدا از شمع رخسار کسی کم می شود بلبل | چو خال روی زنگی ماه در شبهای تار من

رسیدن قاصد گل بر سر حال بلبل و بیان کردن او نادر حقیقت شهریار آن دیار و هم رسانیدنش خبر شاه مهره بکار و متفکر و حیران گردیدن بلبل زار از آن ماجرا و اظهار

چنین گویند که بلبل خوش آواز بلند پرواز از سبب جمال و کمال روز بروز در کثرت حال افزوده بجانب دوست یگانهٔ خویش بپرواز درآمده آن همه کثرت را بیک مقصد در آورده بجانب وحدت میکشید و بکیفیت حال خود درآمده برین چنین قال حسب حال نوا برکشیده اکثرها مینالید | نیفتد تا بوقت ناله از کار | زبان آهنین خواهم جرس وار

و ناگاه از قدرت اله گذر صبا نام قاصدی از قاصدان شاه بی نام و نشان که برای تلاش و تجسس او بهر طرف جهان روان و دوان شده بودند در بیابانی بر سر حلقهٔ آن بلبل خوش الحان واقع گردید دید که جماعت بینوایان و فقران بعجب وضع خاص و طریق اخلاص بسان دانهای تسبیح باهمدیگر چسبیده حلقه زده نشسته هر چند خواست که دران

در نزد تو جز وخارج از گل نبود | در دیدهٔ ادراک تو گر گل نبود | هر برگ گلیست دفتر عرفان لیکن
زین راز کسی آگاه چو بلبل نبود

باری آن بلبل خوش مقال صاحب جمال آن همه راه دور و دراز بر پلال العجب نسبته
وحال وطرفه قیل وقال قطع میفرمود که هیچ سالکی بدان عنوان طی منازل هجران ننموده بود وطریق ورودش رفتن
وفرود آمدن آن بلبل باکمال برین منوال ست که بعد رسیدن آن اسپان وغلامان ماه منیر که وزیر خبیر بود آن
ضابطه و دستور مقرر کرده که چون جناب بلبل نیکو کار سوار میگردید بهر چهار طرف افواج که سه سه هزار سوار بود
سه سه هزار غلامان برق انداز استر سوار به پیش آن سواران تیر انداز روان می گشتند وچون در جائی فرود
می آمدند بیرون آن حلقهٔ چهارم اسپان خاص آن همه یاران با اخلاص که داخل آن حلقها بودند بدستور
ترتیب حلقه کرده می بستند و بگرد آنها سئیسان می نشستند و پیرامون آنها آن هزار سوار قدیمی حلقهٔ پنجم بسته
بطرف مرکز دایرهٔ خود رو آورده می نشستند و بجانب پشت خود اسپان سواری خود را جا مقرر کرده نوکران
وسئیسان برای محافظت و پاسبانی بگرد اگرد آنها می نشانیدند و از گذشت این حلقهٔ پنجم که بحقیقت قلعه بود درون
از تن مردمان دور دور از فاصلهٔ پرتاب تیر بهر چهار طرف سه سه هزار سوار تیر انداز وسه سه هزار استر سوار برق انداز
همان قدر فصل البیان خود گذاشته بجایهای خود فرود آمده از هر چهار طرف میدان باهمدگر ملصق وچسپان شده
از ابدان واجساد خویش قلعهٔ ثانی وثالث بپا گردانیده دروازهای آن را بجانب پشت قلعهٔ اول میگذاشتند
وبسیار کسان تیر انداز و برق انداز نوبت بنوبت بر سر این دروازها تمام روز و شب خبردار و بیدار می بودند واین
مردمان تیر اندازان و برق اندازان که بانی قلعهٔ ثانی وثالث بودند روی خود را بطرف بیرون این قلعها آورده
آن قلعهٔ اول را بجانب پشت خود در آورده باشندگان آن مکان را پشت پناه خود فهمیده بموجب حکم وتدبیر آن
وزیر بدین وضع می نشستند و بطرف پشت خود بدرون قلعهای خویش اسپان واستران خود را هم بجانب خود گرد
می بستند و پیرامون آن جانوران نوکران وسئیسان شان بهمین عنوان می نشستند غرض که چون بدین آئین
آن بلبل با تمکین بهر منزل ومقام که نزول اجلال میفرمود مردم آنجا وضع نشست و برخاست و طور راه و بود و حرف
وکلام آن عالی مقام را دیده و دریافته و نالهای درد آمودش را شنیده بدل وجان بدو میگرویدند و در سلک
هوادارانش منسلک میگشتند واز اثر صحبتش درد و محبت و عشق و مودت و علم و معرفت حاصل میکردند و هم از سبب
نان دهی و فیض بخشی او بسیار غریبان و محتاجان بر کاشانش مجتمع گردیده بودند و خدمت تالیف قلوب مردمان و اجتماع
یاران و احتیاجات و ضروریات هر کدام را بقدر گذرانش بدو رسانیدن و حقیقت و حال آن همه جلال الجناب بلبل باکمال گذارش

وای بر آن کس که خواهد بی سپر دارد مرا	آسمان بلبل نیم از بی سر و پایان او است	گردش چشمی که از خود بیخبر دارد مرا
غزل چو گل هر دم به بویت جامه بر تن	کنم چاک از گریبان تا بدامن	رخت را دید گوئی گل درین باغ
چو مستان جامه را بدرید بر تن	من از دست غمت مشکل برم جان	ولی دل را تو آسان بردی از من
چو دل در زلف تو بست است بلبل	بدینسان کار او در پا میفگن ـه	بوی آن گل چونکه اندر باغ و هامون میشود
غنچه چون دیوانگان از پرده بیرون میشود	حالتم این که دور از روش باغ دهر	بهر قتلم تیغ برگ بید مجنون میشود

ـه وقت گل خواهم دماغ عقل در جوش آورم   گل بجیب اندازم و آتش در آغوش آورم

تا یکی چون حلقه نالم بر در شش کو طالعی   گر زنی سر گوشی از لب حلقه در گوش آورم غزل

گریه را سیلاب کردم موجهٔ طوفان کجاست   آه آمد روز مدین جلوهٔ طوفان کجاست

خاطر پژمرده را پژمرده تر سازد بهار   سیر صحن باغ کردم گوشهٔ زندان کجاست

داغ دل را چو کاه تن غمش بر باد داد   تا به بیند کشت زار خویشتن دهقان کجاست

داغ گوی آورده و چوگان علم کرده است آه   از فضای سینهٔ من خوبتر میدان کجاست

غیرت طاقت فروشان گشته بوم پیش ازین   جز دریغی این زمان سرمایهٔ دکان کجاست

در جهان شوق فصلی به ز فصل گریه نیست   دهنی تا در گهر برون برد نیسان کجاست

ای خوشا وقت که میرند از برای او کسان   مرگهای هر زمان و عمر جاویدان کجاست

گشت از بلبل بلند آوازهٔ افتادگی   در گدائی حشمتم بین شوکت سلطان کجاست

مشتری روشن ضمیر از شنیدن این تقریر و دیدن آن چنان حال آن مهر جهانگیر بطرفه کیفیت حال این قال نوا بر کشید رباعی

خورشید وشی که هست شاهنشه عشق   از نور یقین رفته به منزلگه عشق

زین گونه که مالد بزمین چشم نیاز   گوئی قدم از دیده کند در ره عشق

بالجمله دران چنان وقت و حال که باغ و بوستان از وجد و حال مستان و صاحب‌دلان کوفته و پایمال میگردید تا ده سیر زمینداران و باغبانان آن مکان را طلبیده زر بسیار بخشیده راضی و خوش دل میگردانید و چون کرات و مرات این چنین معاملات واقع گردید یارانش بعد ازان در هر جا و مکان که گلی بر سر نهالی میدیدند بزودی آن را برچیده از پیش چشم بلبل ناپیدا میگردانیدند و اگر کدام خیابانی و بوستانی در راه می یافتند بگرداگردش پیاده و سوار لسان دیوار ایستاده گردیده از نظر بلبل پنهان می ساختند و سواریش را از انجا بسرعت می گذرانیدند رباعی

هیچ از گلها نمیخواهد بجز بوی و بهار | غیر ازین دیگر چه باشد مدعای عندلیب

بلبل ناگمان مغلوب بحال از شنیدن این همه فغان آن بلبلان شوریده احوال و دیدن آن همه کیفیت گلها و نهال تر مرد و پامال خویشتن را خوب ضبط نموده چشم فتان خود را از تماشای نقل و مانند فراکشیده بطرف اصل و بی مانند رجوع دل آورده نعرهٔ یا گل نبی مثل همیشه بهار برزده از بوای شوقش بپرواز در آمده ازان مکان روان میگردید یعنی که ازان چنان مقام و منزل پای فرو رفتهٔ در گل خود را فراکشیده بجانب مقصد و مراد دل خویش پرواز کرده بدین چنین سخنان نالها برزده همه یاران و رفیقان خود را از اثر آن مقال صاحب حال با استقلال میگردانید ه

در باغ و راغ کس نزند راه عندلیب | جز گل که از تو رنگی و بوئی گرفته است رباعی

دل محو ادب ساز و سر بری در پا
رباعی هرگاه گلی در چمنی میروید
این بلبل ازان باد که در سر دارد

بر دیده حیا گمار و نوری در یاب
هر لحظه هو الله احد میگوید
جز بر گل و لاله گام می نگذارد

بر هر گل و سبزه که رنگش دارد
باید که همه عمر همین ذکر کند
در سایهٔ زلفین تو چون جای گرفته

بوسه زن و لذت حضوری دریاب
گر صاحب انصاف گلی میبوید رباعی
شاید که با آفتاب سر در نارد

آن دیوانگان همراه نسیم باد | که در رقص از درای کاروانند غزل
گل شوق که یارب صبحدم در باغ بو کردم | زمین تا آسمان مانند شبنم جست و جو کردم
زدم فال طپش چون شعلهٔ جواله بالیدم | به تحریر نوای نالهها چاک دل رفو کردم
بهر موج هوا پیچید از بس جوهر شوقم | شمار تاب زلف شام هجران مو بمو کردم
بی اندیشه ام در وادی حیرت چها گم شد | عرض گر دیده ام و سیر جوا هر تو بتو کردم
در بحر کرم بر سجده گاه قطره ام غلطید | که دل افشردم و از آب چشم خود وضو کردم
دو شاهد یک زبان بودند در اثبات تجریدم | بهم کونین را در بزم وحدت روبرو کردم
قوای نفس را آئینهٔ دل ساختم بلبل | نکوئی با بدان کردم چه بد کردم نکو کردم

غزل آخر ز فقر بر سر دنیا زدیم پا
بیدار شد غنا لطمع از دیم پا
سودا بکوه و دشت صلا میزند مرا
بلبل نشان تیغ قضا میدهد مرا غزل
نیست از کوتاهی [illegible]

خلقی بجاه تکیه زد و ما زدیم پا
بلبل [illegible] دشت کلفت ست
هر لاله [illegible] میدهد مرا
گر چه [illegible] آن نو نغمه دارد
تنگنای آسمان بی بال و پر دارد مرا

فرقی نداشت عزت و خواری درین بساط
جز گرد بر نخاست به هر جا زدیم پا ه
این گردنی که من چه هدف بر کشیده ام
شوق چون خورشید تابان در بدر دارد مرا
خارم اما بر نمیدارد ز بوسه غیرتم

ترغیب میکرد ... و تماشای ... همه نهال گل و بلبل باغ و بوستانی برایا آمین و بشغل ... جلوه گر شید زان وقت کیفیت حال رسید نو تجلی صوری گل خود را در آن دیده نعره یا گل بر کشیده و بگرد و گردش تصدق میکرد ... یکی یک گل را بوئید و بوسید و هر دو چشم بر آن مالیده تا آن نهال شجر را یکبار کشیده و چندان بران می غلطید که اندام شاخ ... از آن همه شاخ و خار سر و پا خسته و افگار میگشت و از هر ... گل تازه ما را برنگ گل مسیدمید و دران حالت وقت بحال این چنین ... غزل ها میکشید رباعی

بلبل هر کس ز عشق آگاه شود	کی اهل ملک و حشم و جاه شود	داری چه مکان خوب برخت چمن
پس هر که گدای گل شود شاه شود غزل	چون نظر کردم بگل روی توام آمد بیاد	بوی بشمیدم ز گل بوی توام آمد بیاد
هر کجا شاخ گلی و سنبلی دیدم لطیف	نازکی قد دلجوی توام آمد بیاد غزل	تا کم بسر که بی تو به گلشن نه سوختم
گل شعله زد ز شبنمت و من نه سوختم	اجزای سنگ هم ز شرر بال میکشد	من هیچ ز ننگ فسردن نه سوختم
دوری بمرگ هم ز زبان داشت سوختن	مردم که مردم و چو برهمن نه سوختم	غزل ز بس که بی تو با غم ز گریه سیر ابیست
تذرو فاخته و عندلیب و مرغابیست	چو مخمصه که شود مند رسن عشق کسی	تمام پیکر من پایمال بیخوابیست
بخاک آب رخ بلبلم چرا ریزد	اگر نه گردش افلاک سفله دولابیست	زین گلستان درس دیدار که میخواهیم ما
این قدر آئینه نتوان شد که حیرانیم ما		

و تمام همه یاران و رفیقان از اثر حال و قال بلبل نالان بکیفیت مستی درآمده نعره های گل های گل بر زده بر هر سبزه و گل برنگ مرغ بسمل می طپیدند و در یک لحظه تمام آن گلستان گلزار و همه آن باغ و بهار را بحدی بسیر و پایمال میگردانیدند که چون دشت و بیابان نامی و نشانی از گل و ریحان نمیگذاشتند و لشوق تمام دران مقام بدین چنین کلام نواهامی افزودند غزل

بسکه لبریزست گلشن از نوای عندلیب	گر بجنبد برگ گل آید صدای عندلیب
عاشقان از جلوهٔ معشوق از خود رفته اند	ورنه در آغوش گل خالیست جای عندلیب
سیر مشتاقان جدا از طور اهل عالمست	اضطراب دل بود آوازهای عندلیب غزل
گر ز شوقت پر کشاید نالهای عندلیب	میکند گل از ته دل جان فدای عندلیب
دمبدم عاشق بفریاد آید از درد طلب	از شگاف دل بود دست دعای عندلیب
گفت و گو صد رنگ اگر باشد بود دلچسپ تر	تا م قمری را نگیرد آشنای عندلیب
نغمهٔ عاشق بود آئینه دار دلبری	صورت گل میتوان دید از نوای عندلیب
بین چه خوش مستانه در گلشن بروی گل فتاد	صد صواب آمد نهان در یک خطای عندلیب

دیگری خود التماس نموده جواب با صواب می یافتند لیکن از انجا که آن جناب با وجود کمال خوش خلقی و تواضع در ذات خود هیبت و وقار بسیار داشت هیچکسی بی حاجت و بدون ضرورت با او طاقت و مجال حرف و قال نداشت و دیگر رفیقان و همراهان آن که داخل حلقهٔ پنجم و ششم و دور از محفل محترم بودند حکم و فرمان و جواب هر سؤال بتوسط همان رجال که باریافتگان مراتب جمال و جلال بودند میرسید و آن بلبل عالی مقام نه از سبب غرور و کبر هر کدام را هم کلام نمیساخت بلکه آن دانا و حکیم حکمت این امر را خوب می شناخت که حرف و نصیحت آنکس بگوش مخاطب اثر تام می نماید که با او مناسبت بیشتر دارد پس با جهال و ارزال کار فرمائی و حرف و قال از توسط همان رجال که با آنها گونه مناسبت و مشابهت داشته باشند باید فرمود چنانچه آهوی وحشی را از آهوی مانوس و فیل دشتی را از پیل خانگی اسیر و دستگیر باید نمود و مرغان پرید و جانوران غیر مانوس را از باز دست آموز مانوس و سگ معلم شکار باید فرمود چنانچه مثل موشان موذی از زدن و راندن و غضب کردن آدمی هرگز از خانه بیرون نمی شوند و از آوردن گربه بآسانی بدر میروند پس این طریق و آداب با هر عوام کالانعام نیز معامله کردن مناسب و صواب می نماید و همه بی جرأتان و بزدلان را از دست ضاربان شان ترسانیدن می شاید و تمام حریصان و طامعان را از رسانیدن درم و دینار خوش دل و امیدوار کردن می باید و با مردم بازار و کسان دهقانی که آداب مراتب انسانی و زبان مردم شهری نمیدانند بتوسط همان قسم خدام و چاکران که با آنها گونه مناسبت دارند معامله و گفتار باید نمود که یک معنی آن کلام جامع که کلموا الناس علی قدر عقولهم است رباعی

گر عاقل با دنی کند میل هوس	آن پیشه به کمال و این قدس بس	آب از آتش هوا شود لیک آتش
از صحبت آب خاک میگردد و بس	رباعی عالی بدنی دمی که همسر گردد	خاصیت طبع دون مظفر گردد
دُردا ز تاثیر صاف صافی نشود	صاف از اثر درد مکدر گردد	القصه چنین گویند که از آن مقام آن سا

زود خرام یک رفیق و یار پیاده اسوار ساخته بسرعت تمام عازم کعبهٔ مقصود و مرام گردید و بشوق بر کمال این کلام ناله بر کشید غزل

بر باد پای مهرم سر در جهان نهاده	پیش من است مجنون در عاشقی پیاده
یارب بدود آهم سنگ سیاه گردان	گر در وفا نباشم از کوهکن زیاده
کردم دعای وصلش دیدم چو صبحگاهی	دلهای غنچه‌ها را بر روی خود گشاده
من بلبل خرابم از خود خبر ندارم	هم خود ز دست رفته هم دل ز دست داده

و در تمام راه آن ماه آگاه را عنان بعنان و رکاب برکاب خود گردانیده حرف و گفتار آن گل را باستغنا بدر آورده آنهمه راه دور و دراز را که پر از محنت و شدت بود بآسانی و راحت قطع می نمود و اصلا بدون سخن یار بدیگر کار و گفتار [illegible]

تا ز ماه و مشتری باشد نشان اندر جهان	یار غارم باد چون مه در پی مهرم روان

وراویان اسمار برای نکته فهمان اسرار چنین اخبار کرده اند که رنگ خاصهٔ اسپ سواری حضرت جهانگیر که از بابت پیشکش شاه فیض بخش بود و او آن را موسوم ببلبل و نهار گردانیده که یوز قره کوز بود یعنی که سفید و سیاه چشم ای تمام اندام او سفید تابنده بود و یال و دم و چشم و سم سیاه و درخشنده و رنگ لب و دهان و جلد زیر ران نیز سیاه داشت و هم خط باریک سیاه از یال تا دم و به پیرامون گوش جلد آن تیز هوش نمایان و پیدا بود و

اشارتهای آن الوان و این رنگ	نفهمد هیچکس جز مرد با هنگ

و پس از فراغ کار بخشش مرحمت آن حضرت با فرحت بجانب آن همه یاران و رفیقان متوجه گردیده فرمود که اسم بلبل بنام گل مناسبت تمام دارد و بدان سبب از امروز همه یاران دلسوز بلبل میخوانند و خوشی خاطر دران دانند و بدیگر لقب ملقب نگردانند رباعی

هر فرد بملک عشق نامی دارد	هر مرد از آن جهان بیامی دارد
در عشق مقامات نه حد بیرون نیست	هر کس بحد خویش مقامی دارد

بیان حقیقت اقوال بلبل خوش مقال و اظهار کیفیت و جد و حال آن با کمال عدیم المثال و عیان گردانیدن اسرار آن نصیحت و حکمت که حتی المقدور و بی ضرورت با هر یک از رجال و جهال جلیس و هم مقال نباید گردید و بیان کردن دستور سواری و ضابطهٔ فرود آمدن و حلقها بستن و طریق نشستن و آئین حرف گفتن آن مرد آگاه با هر یک یار و خیر خواه

و اقفان آداب آدمیت و محرمان اسرار معرفت و حقیقت چنین اظهار کرده اند که داب سخن گفتن آن بلبل خوش گفتار نیکو کار در جلوت و خلوت با هر یک رفیق و یار بدین طریق و روش بود که با ماه منیر اکثر سخن بطریق مزاح و طیبت و باندازنکات و اشارات محرمیت میفرمود و با شاه بی نظیر بطریق خصوصیت و الفت بود و با امیر با تدبیر آئین وقار و هیبت تمام کلام میفرمود و با تاجر فقیر بروش ملایمت و شفقت بود و با مشتری سخن او بطرز خنده روئی و بشاشت بود و با تاجر کبیر و یاران داخل آن حلقهٔ دوم حرف و حکایت بوضع پند و نصیحت و تلقین امور گذران و معیشت و بیان آداب و مراتب صحبت که لائق و در خور کبیر و صغیر باشد میفرمود و سوای یاران این دو حلقه کم بکسی کلام می نمود و سخن بی فائده و حرف بی ضرورت اصلا از دهان و زبان آن دانای خوش کلام بر نمی آمد و اگر گاهی کاری ضروری می بود یاران حلقهٔ سوم و چهارم را نیز مخاطب میگردانید و آن یاران هم اگر غرضی و سوالی ضروری و لابدی میداشتند بوسیلهٔ

گذارش نمود که اینها ازان گروه اند که در وقت پریشانی مردم بخدمت مجتمع گردیده از شرف دولت ملازمت مشرف شده اند دران ساعت آن مهر با کرامت بطرف آن جماعه بعین عنایت دیده باشارهٔ حرکت گردن و سر آنهارا بامتیاز دیگر مشرف گردانید و بعد فراغ بخشش این همه یاران خاص و اخص الخواص مردمان مؤلفة القلوب راکه از سبب عنایت و مکرمت و دیدن الطاف و مرحمت و بتوقع مال و دولت و از باعث غلبه و صولت و از مشاهدهٔ کردن بیشمار خرق عادات و کرامات اخلاص و محبت پیدا کرده بی اختیار و ناچار گردیده بودند به پیش خویش طلبید اشته دفعه هزار هزار کسان بهمان عنوان بحضور ایستاده ساخته بانگ برکشید که این مردمان کسانی اند که انوار صفات برکمال که عبارت از سخاوت و شجاعت و عدالت و عفت و شفقت و مرحمت و غیره صفات حمیدهٔ این مهر بیزوال باشد بر حال خویش مشاهده نموده از اثر گرم مهری و انجذاب قلبی این جناب تنگ ذره بیقرار و بیتاب گردیده بهوای شوق جناب علیا بپرواز درآمده از خانه و مال و از اهل و عیال جدا گردیده برکاب سعادت رسیده اند بتقدیم تسلیم جان و سر و ادای شکر عنایات ذره پرور سربلندی و امتیاز می یابند بجناب علیای مهر جهانتاب پذیرا و قبول باد چنین گویند که دران زمان آنهمه یاران اگرچه تجلی مهر تابان را بحال خویش عیان میدیدند لیکن ازان جناب اشارهٔ ندریافته در بارهٔ خود حرفی و کلامی نمی شنیدند فاما در آخر کار آن مردمان دوراز کار هم از زبان نورافشان ماه منیر حسب الحکم مهر جهانگیر این کلام پروردگار را شنیده همه دلشاد و امیدوار رحمت و مغفرت بسیار گردیدند لایستوی منکم من انفق من قبل الفتح وقاتل اولئک اعظم درجة من الذین انفقوا من بعد وقاتلوا وکلا وعد اللّٰه الحسنی واللّٰه بما تعملون خبیر غرض که آن وزیر با تدبیر یک بار و فقیر را اسپ ها نیده همه پیادگان را سوار گردانیده خود نیز آداب بجا آوردن خدمت بتقدیم رسانیده بمکان خود رسیده ساکن گشت دران وقت و حال مهر باکمال بگرم مهری خود درآمده بعین عینیت بجانب شاه بی نظیر دیده فرمود که ای نور چشم و جان من حالا باید که تو بجای اعضای من بحرکت و قال درآئی و از میان اسپان خاصهٔ قدیمی دو اسپ یکی برنگ نیلهٔ دیناری و دیگری مشکی که در کلانی و روانی برنگ فلک باشند انتخاب کرده باین ماه منیر و مشتری روشنضمیر رسانی شاه بی نظیر بموجب فرمودهٔ عمل نموده آن هر دو را بسلامگاه برده عنان اسپان همان رنگ بچنگ شان داده بانگ برزد که ماه و مشتری از بخشش انوار مهر جهانگیر سراپا روشن و منیر گردیده آداب عنایات و تفضلات بتقدیم میرسانند بدرجهٔ اجابت مقبول باد مهر جهانگیر از شنیدن این تقریر بی نظیر بجانب آن وزیر با تدبیر بچشم معیت و دیدهٔ خلت دیده باشارهٔ حرکت هر دو دست بشوق تمام آن نیرین را ازان مقام نزدیک خود طلبیده برابر پهلو و پس پشت خویش نشانیده بدین کلام تکلم نمود

شکر خداوندی بجناب قبلهٔ حقیقی بجا می آرد بدرجهٔ قبول مقبول باد مهر باکمال از دیدن آن حال و شنیدن این مقال خیلی خوش حال گردیده بچشم عینیت و دیدهٔ محبت نگاهی بجانبش نموده تبسمی نموده برخواند ؎

در مصاف دهر تا باشی بخود در جنگ باش | در میان دوستان چون مهر در یکرنگ باش

وبعد ازان بهمان عنوان امیر با تدبیر را بحضور برده یک اسپ خاصهٔ توانا و با قوت و صلابت را که رنگش سمند سیاه زانو بود ازان میان برآورده بجانب پیشش ایستاده کرده بعرض رسانید که فقیر بی تدبیر آداب شکرانهٔ بخشش تقدیر بجناب مرشد و پیر بتقدیم میرساند پذیرا باد مهر جهانگیر بمشاهدهٔ آن حال و شنیدن این تقریر بهیبت و جلال بجانبش دیده بدین قال تکلم فرمود ؎

توسن تند حرون ایجهان بیدار | میشود از ضربهای چابک تو رامهوار

وبعد ازان تاجر فقیر را دران مکان رسانیده یک اسپ خاصهٔ ابلق را بطرف پیشش ایستاده کرده التماس نمود که فقیر بی تقریر آداب سپاس عنایت واهب مطلق بجناب هادی برحق بجا می آرد باجابت مقرون باد در آن حال مهر بیزوال از دیدهٔ باجمال بجانبش دیده از شفقت برکمال بدین قال نوا بر کشید ؎

خطبهٔ دنیا و عقبی حصر در شان تو باد | ابلق شام و سحر در زیر جولان تو باد

وپس ازان تاجر کبیر را مع آن ده یار خاص بحضور بادستور برده یازده اسپ هر یک رنگ را بعقب آنها ایستاده گردانیده بانگ بر کشید که تاجر کبیر مع ده یار فقیر آداب عنایات بجناب خلیفة الله و خیرخواه خلق الله بجا می آرد و امید اجابت دارد مهر باکمال از شنیدن این مقال بعنایت و رحمت برکمال بجانب آن رجال دیده بدین قال نوا بر کشیده ازان باز ساکت گردید ؎

مرکب تن را ازان حق زیر جانم داده است | که مرا در پیش راه سخت و دور افتاده است ؎

معنی الفاظ و شور عندلیب | در نمییابد کسی الا حبیب

وبعد بخشش یاران خاص بجانب آن چهل یاران باخلاص متوجه گردیده بهمین عنوان ده ده جوان را بحضور برده اسپان را بعقب شان رسانیده بانگ بر کشید که این یاران نیکبخت آن کسانند که بزیر فلان درخت بشرف بیعت رسیده اند بادای آداب عنایت و مرحمت ممتاز و سرفراز میگردند در آن حال مهر باکمال بجانب آن همه رجال بگرم مهری خود دیده بمقال چشم سخن گوی خویش تسلی دل آن یاران دلریش نمود و بعد آنها ازان سیصد و ده تن چهل چهل و سی سی کس را بحضور بهمان دستور ایستاده کرده معروض داشت که اینها ازان کسانند که تصرفات و کرامات از ذات سراپا مهر و عنایات بچشم خود دیده بشرف دین و یقین رسیده اند شکر تفضلات آلهی بجناب مظهر آیات سبحانی بجا می آرند دران زمان آن مهر دقیقه دان باشارهٔ حرکت ابرو آنهمه خاکساران خود را طرفه آبرو بخشید و پس از ایشان آن هزار کسان را که دران ده خراب گردیده بودند طلبیده صد صد کس را بهمان دستور بحضور رسانیده

واجب العرض آن ماه دوازده هزار اسپ از میان سپاه خود زین کنانیده دو ترکش و دو کمان بر هر اسپی بسته هر یک را بدست سائیس داده دوازده هزار استر از خرجین غله پر بار نموده دوازده هزار غلام هند و قچی هکم انداز را مسلح گردانیده بر هر استری نشانیده روان ساخت تا همه یاران و رفیقانش بخاطر جمع بی وسواس و بی هراس بی تنگ ستارگان شب و روز برکاب آن مهر درخشان بی توقف و اهمال روان می شده باشند و متصدیان حکم نمود که شهر بشهر و قصبه به قصبه هندویات برای اخراجات روزمرهٔ آن غریبان و مسافران میرسانیده باشند و شقه بدست خاص آن ماه با اخلاص قلمی فرمود که کای ماه آگاه خیرخواه چه گویم که از خدمت نورپاشی و دلسوزی تو چها نور و سرور بدل این فلک تیره روز رسیده و از خوشی دل چه قدر برخود بالیدگی حاصل نموده که شرح آن به بیان نمی آید او سبحانه ترا بدرجهٔ کمال رسانیده بر بنیروال گردانیده دائم بر فلک جاه و جلال تمکن داراد و باز آن مهر بافروز را بر سر این فلک تیره روز طالع گرداناد چنین گویند که آن اسپان و مردمان و استران در منزل هفتم به پیش آن ماه منیر که در زیر پا تدبیر بود رسیدند و در ان سه روز دیگر داب سوار و رفتن مهر جهانگیر آن بود که چون سوای آن یاران خاص رفیقان قدیم با اخلاص دیگر همراهیان جدید را پیاده میدید بگرم مهری خویش در آمده در اکثر اوقات خود هم پیاده بهمراهی شان روان میگردید و بیاران قدیمی خود میفرمود که نوبت بنوبت این رفیقان جدید را نیز سوار گردانیده صفت مروت و آدمیت خود را پدید ساخته حق آشنائی و رفاقت بکار آرید چنانچه از اثر همت و فیض صحبت آن مرد با استقامت هر یک یار در ان کار معاملهٔ ایثار را بکار می برد رباعی

ای دل بنواز آنکه وفا جوهر نیست
دیده و وا دیده خشک شرم آور نیست
آنجا که حقوق دوستی منظور است
غیر از ایثار شیوهٔ دیگر نیست

القصه صباح روز هفتم که وقت بر آمدن و مجرا گرفتن و روان شدن مهر جهانگیر بود ماه منیر بحضور ایستاده بعرض رسانید که شاه فلک قدر از راه قدردانی و غریب پروری چندین هزار اسپان برای سواری و هم استران پر غله برای فراخوری و غلامان برق انداز برای خدمت و پاسبانی این حاجیان کعبهٔ مراد و سالکان راه سداد فرستاده اند امیدوارم که هر دو درین مقام اندکی توقف نموده هر یک پیادگان این عرصهٔ شطرنج جانبازی را لعطای سواری برتبهٔ فرزین رسانیده بسرعت تمام از ینجا بجانب مقصد و مرام خرام فرمایند مهر جهانگیر از شنیدن این تقریر ماه منیر رسیدن آن فتوح غیبی را از مشیت و تقدیر الهی فهمیده شکر وهاب حقیقی بجا آورده بدان وزیر حکم بخشیدن آن بهر یک گدا و فقیر فرمود چنانچه او از میان اسپان خاصهٔ رکاب چند اسپ را انتخاب نموده یک اسپ خاصهٔ کمیت بی نشان را جدا کرده اول بار بهمه دست شاه بی نظیر را گرفته به سلامگاه برده عنان اسپ بدوش خود در آورده بانگ برکشید که فقیر بی نظیر آداب

خود مست و بیخبر از نالهٔ با اثر گردید رباعی

همراه همیشه سرو دبر نیست قدم
از ازل تا ابد مست خرام آمده ام

در وادی شوقی که درو سر نا سایم
چون سایهٔ بال مرغ و نقش پایم
گر قدم بر سر خضر نهم باکی نیست
بر دوش هوا است گام ره فرسایم

با شب و سوز فلک کام بکام آمده ام
منکه با خود نفس گام بگام آمده ام غزل

شدم بیطاقت اما اضطراب ساکنی دارم	سپندم لیک بر آتش کباب ساکنی دارم
برنگ پرتو خورشید در حیرت فرو ماندم	محیط بیکرانم لیک آب ساکنی دارم
بود هم مشرب نبض ضعیفان پیکر زارم	سراپا دردم اما اضطراب ساکنی دارم
نفس در زیر لب دزدیده ام چون نامهٔ عاشق	سراپا آهم اما پیچ و تاب ساکنی دارم
گدازم حیرت آلود و سرشکم میکند طوفان	حباب آسا میان بحر آب ساکنی دارم
بود هم سنگ تمکین نهانم اضطراب من	بسان آسیا مبلل شتاب ساکنی دارم

در آن زمان مشتری روشن زبان از شنیدن این بیان و دیدن آن چنان گرمروی آن مهر تابان بدین چنین سخنان نور افشان گردید رباعی

شاهی که ز مجمر فلک آتشش دادند	از ساغر خورشید شرابش دادند
هم نرم روی آسمانش دیدند	هم گرم روی آفتابش دادند

القصه آن ماه منیر روز برای او بود منزل رسیده بخدمت شاه فلک قدر عریضهٔ اشتی بدین مضمون نگارش کرده پیکان را که بسان پیکان تیر تیز رو بودند روان گردانید که این بندهٔ کیروان بسبب گرانی حرفهای دو پهلو از منزل سوم آن مهر نظیر خورشید چهار پهر را بر سواری عرشه سوا ساخته است لیکن درین شش و پنج است که همراه خویش سوای هفت و هشت اسپ خاصه نه و دو عرابه و چند صد اسپ بارگیری و هزار شتر بختی دیگر مرکبها و سوار پیاده دار و قطع نظر از آن یاران خاص اخلاص و رفیقان قدیمی فدویت اختصاص در ینولا دوازده هزار کس از شرفا و نجبا و امیران و سپاهیان قطع از طایر دولت خود کرده تغییر وضع و عنوان خویش نموده لباس گدائی و بینوائی در بر انداخته ذره آسا از مهر جهانگیر گرم و بیتاب گردیده بهوای شوقش پروانه در آمده برکاب افشان و خیزان روان دوان میروند و چون این ماه جهانگا مهر و محبت و عنایت و مرحمت جناب مهر سراپا مهر خود را حال همه ذرگان ببتال میداند این یقین دارد که چون بکرم مهر در آمده نگاهی بر حال این همه خاکساران خویش خواهد فرمود خود را از تخت روان بهمین جا بر زمین رسانیده پیاده روی اختیار خواهد نمود بنابران این فدویت اساس التماس دارد که جناب آن فلک جاه و جلال ذکر سواریهای این همه سربازان ذره مثال که برکاب مهر جهانگیر دشت و جبال را پایمال میگردانند فرمایند شاه فلک بارگاه مجرد وصول

بمقصد موقوف وقت مطالع سیاند والحمد لله که از توفیق تقدیر بسان ماه و مشتری شب و روز در رفتن تاخیر نمی نماید

بزنگ مهر جهانسوز هر روز گرم رفتاری میگراید رباعی ما ز هر غمش بکام جان می نوشیم راز دل خود از این و آن می پوشیم
هر چند بمقصد نرسیدیم ولی این بس که براه طلبش میکوشیم رباعی نی بر فلکم تامل و تاخیر است
نی زیر زمین پای طلب در قیر است چون مهر مرا یک نفس آسودن نیست گر روز نماند کار با شب گیر است فرد
در رهش بسکه شدم گرم طلبکاری او هفت اندام مرا سبعهٔ سیاره بود فرد بلبل کفم تهی و ره عاشقی به پیش
این ناله را گرو به دو عالم گرو کنم همچو خورشید قدم بر سر دنیا زده ام عالمی در ته یک آبلهٔ پا زده ام

مشتری از عیب بری بمشاهدهٔ این همه گرم زبانی مهر جهانگیر باز بحرف و تقریر درآمده بعرض رسانید که این بندگان بلاگردان برای همین جرأت التماس می نمایند که تمامی این چنین حرکت دورهٔ ماه و مشتری را امتداد بسیاری باید و هم انصرام منزل و مقام مهر سریع السیر کم از مدت یک سال بخیال نمی آید پس ای علاج این تاخیر یک تدبیر بخاطر این فدویان دلگیر رسیده است و آن آنست که بر پشت باد پایان برآئیم و دو منزله و سه منزله این همه راه دراز و دور را بشتابی و سرور قطع نمائیم چون بلبل بی پر و بال از زبان مشتری خوش مقال این جواب و سوال شنید بی اختیار نالهٔ زار برکشید و نعره بوده که اگر معامله چنین است و نیات شما نیست بزودی جنازهٔ روانی از چوب گل تیار سازند و این بلبل دل مرده را بر آن انداخته بشتاب بمنزل آخرش رسانیده بزیر پای آن گل همیشه بهار در خون گردانند این بگفت و چندان نالید که از هوش خود بیهوش گردید و دران وقت بر همه یارانش حالتی طاری گردید که قلم از تحریر آن گریان شده بر خود لرزید و با وجود دو زبان طاقت تقریر یک حرف آن در خود ندید

تدبیر نمودن ماه منیر برای سواری و از دهن گدا و فقیر و بخشش اسپان فرمودن مهر جهانگیر بهمه یاران قدیم و رفیقان جدید از دولت تدبیر آن وزیر

چنین گویند که دران حالت بیهوشی ماه منیر آن بلبل بی تقریر را بر آن سواری جدید که از اختراع بلبل بود و او گرا جنازه میفرمود و هم تغفس بلبلش میخواند و یارانش آن را عرشه میگفتند و بمقام حبیب و آشیان عندلیب موسوم میکردند انداخته روان گردید و هم همه یاران عهد و خاص و رفیقان قدیمی با اخلاص را که یکهزار و سیصد و شصت و چند تن بودند بران اسپان که پنهان از نظر بلبل نالان همراه خود داشت سوار گردانیده بجانب مقصد خویش راهی شد و دران جنان وقت وهان بلبل با کمال چون بحالت افاقت رسید بدین مقال نوا بر کشیده همه دوستان و رفیقان

پاسبانی و نگاهبانی می نمودند رباعی
مردان که به بزم سروری حلقه زدند
بیرون تعلق از پی حلقه زدند
دیدند اسیر خانه بودن ننگ است
مانند کمان به بیدری حلقه زدند
و اگرچه ماه منیر خیمه بسیار اسپان صرف دی
خیمه و لاهوی فرش نیز همراه داشت لیکن بلبل شیدا سوار میگردید و بدون خیمه و گستراندن فرش حکم نمی بخشید و راه
دوری آن گل بپاده را پیاده قطع می نمود و فرشی از خس و خاشاک بسان آشیان بلبل اختیار میفرمود و بقسمی که
بلبل بوقت خواب سر بزیر بال میکشد آن بلبل بی پر و بال نیز سر بگریبان خیال خود فرو برده اندکی می غنود و دران دم
آن هر چهار یار محرم قناتی بگردش میکشیدند و از هر چهار طرف طناب هایش را بدست گرفته هوشیار و خبردار بجانب بیرون
می نشستند و بعد ساعتی آن بلبل آگاه برنگ گل صبحگاه سر برافراخته بسان نرگس چشم وا ساخته بنوای تسبیح پرداخته
بصدای تنحنح آن هر چهار یار را بحضور خویش بار داده بیاد گل ناله خود را بلند ساخته از جای خود برخاسته قدم نازک خویش
را براه طلب گذشته برنگی که گلهای پران بمیان خیابان از باد میگردند او هم بهوای ناله و فریاد خود روان میگردید چون
اصلا در وجود خود طاقت حرکت و مجال پیاده روی نمیدید بی اختیار بنالهای زار بیاد گل همیشه بهار درآمده بر زمین
می چسپید و در آن چنان وقت و حال هم آن صاحب حال با استقلال بسان قرعهٔ رمال به پهلو غلطیده جادهٔ
دوری و مهجوری را پامال میگردانید چنانچه در مدت سه شبانروز تمام پاهای آن طاقت سوز پر آبله گردیده و همه
جامهٔ تن نازک بدنش چاک چاک شده و مشاهدهٔ این حال از چشم آن یاران پرملال بی اختیار قطرات خون میچکید لیکن
هیچکسی در خویشتن طاقت و مجال منع آن همه گرم تازی نمیدید فاما در آخر کار ماه و مشتری ناچار گردیده بحضور
رسیده آن گرم رفتار را بحرف و گفتار درآورده پاهای آماسیده و پر آبله گردیدهٔ خویشتن را نیز بنظر زیب و اندازی باو
نموده بعرض رسانیدند که حضرت هنوز ملک هندوستان خیلی دور و بعید می نماید پس ما را بدین ناتوانی و پالنگی و انقدر
کوتاهی رفتار رسائی که در قطع منازل بوقوع می آید برای رسیدن کعبه مراد عمر نوح می باید
ی تا قصر فرمودند در غربت مراعینی
براه دوست می باید یکی کردن دو منزل را
گوش شنوا نیست درین دشت وگرنه
چند دوی بر اثر دیده و حسرم
چون این دو قدم ره نتوان برد بجائی
هر ذرهٔ این ریگ روانست درائی
محمل کش وحشت نفسی باش چو صبح
چشم برهت ساخته از هر ذره پائی
رباعی ای طالب منزل خورشید قدم
کاین ره نشود قطع بمقراض قدم
همین که آن بلبل دلریش از آن شیشه دیدار محفل خویش آن کیفیت چشم پرآبی و این همه حال آبله پائی را دید و بدان
... نوای قلقل را شنید بی اختیار گریان گردیده فرمود که ای شمع و چراغ مجلس سوزان من این پروانه ناتوان
... قدر طاقت و توان که در تن زار و جوی نابکار خود می یابد بپرواز شوق درآمده پر و بالی میزند لیکن رسیدن

خود طلبیده از دست مبارک بخصوصیت تا هر یک حصه عنایت می نمود و آن نصف باقی را برای قسمت کردن
به فقیران و همه رفیقان بطریق عموم میفرمود چنانچه ذره ذره فیض عنایت و مهر آن مهر بهر نزدیک و دور میرسید
و هیچ ذره خویشتن را خالی از نور شفقت و رحمت او نمیدید رباعی

	مهرت که فیض می برد عالم ازو
پیوسته بود بهار جان خرم ازو	این طرفه که ذره ذره را قسمت نور
	می بخشد و یک ذره نگردد کم ازو

و طریق رفتن و نشستن و خفتن و حرف گفتن آن بلبل با نوا دران وضع بینوائی هم بدین عنوان بود که چون بر میخاست
نعره یا گل بر افراخته قد خود را بهمان آه بلند راست می ساخت و ماه منیر را بجانب دست راست و شادی نظیر را
بطرف دست چپ امیر با تدبیر را نزدیک ماه منیر تا جر فقیر را قریب شاه بی نظیر و مشتری را پس پشت نموده او زجم
کبیر را مع آن ده یار با خلاص به پیش رو و آن چهل تن با اختصاص را عقب آن سی صد و ده یار با امتیاز را گرداگرد
این همه با حلقه گردانیده و آن هزار یار قدیمی خود را بیرون آنها حکم رفتن میفرمود و دیگر رفیقان جدید را چهار گروه ساخته
سه هزار را هراول و سه هزار را چنداول و سه هزار را جرنغار و سه هزار را برنغار مقرر فرموده بود و چون پای نازکش
از پیاده روی مانده میگردید نعره یا گل برزده بر زمین می نشست دران وقت آن چهار یار خاص که در برابرش
بسان مه روان می گشتند بشکل حرف نون مدور گردیده می نشستند و گرداگرد اینها بهمین عنوان آن ده یار حلقه می بستند
و جانب پیش او را برای سلام و مجرا و آمد و رفت مردم که برای جواب سوال و کار و خدمت بیک نقطه در دهان آن
حلقه نون میرسیدند گشاده میگذاشتند و میان این هر دو دائره طرف پشت آن بلبل با گل بجانب دست راست مشتری
می نشست و بهمین طریق بیرون آن حلقه دوم آن چهل تن حلقه سوم بپا میکردند و گرد اینها آن سی صد و ده جوان
دو صد و ده یار چون خشتهای دیوار باهم پیوسته شده می نشستند و صد کس بهر دو جانب دروازه آن قلعه انسانی
نگاهبان و پاسبان می بودند و بدون حکم و بیروانگی احدی را اندرون نمی گذاشتند و گرد آن قلعه مبارک آن هزار
جوان که دران ده حراست و حفاظت اختیار کرده بودند بطریق پاسبانان خبردار و هوشیار می نشستند و بعد اینها بقدر
فاصله یک تیر پرتاب هر طرف سه هزار کس فرود می آمدند و اینها نیز با یکدیگر پیوسته و لنجان نشسته شکل ابرکی [illegible]
پیدا کرده را آمد و رفت بطرف پشت آن قلعه مبارک میگذاشتند و بر در این قلعه دیگر نیز ده هزار کس در آنجا [illegible]
و خبردار می بودند که از میان این دائره هم هیچکس مجال بر آمدن و در آوردن چیزی و شخصی بی حکم [illegible]
نداشت و طریق رزم و روش آن بلبل وحشت ناک آن بود که واله بد شست و صحرا سکونت میفرمود و هرگز میان [illegible]
نمیگردید و چون وقت شب میرسید نصف یاران هر حلقه و هر طرف تا نیم شب خواب میکردند و نصف دیگر بیدار [illegible]

	بلبل از قافلۂ کعبہ روان بیرون نیست		این قدر ہست کہ از ما قدری در پیش ست	

تدبیر اندیشیدن ماہ منیر برای رفاہ گذران آن ہمہ یاران فقیر وطوزنان بہ ہمہ آن ہوشیار بہر یک یار ورفیق و بیان طرز رفتن و نشستن وخفتن آن مقتدای سالکان طریق

ماہ منیر بوقت رخصت بخدمت شاہ فلک قدر گذارش نمود کہ این عالم عالم اسباب ست و مسبب الاسباب اکثر امور را از پردۂ اسباب بظہور می آرد و گاہی بندرت بدون مال و سوای کثرت رجال ہم کاری را صورت پذیر گردانیدہ قدرت خود را می نماید چنانچہ درین روزہا ملک گیری شام و ایران و توران از تن تنہائی مہر جہانگیر خویش مشاہدہ فرمودہ اند پس عارفان تام المعرفہ را قدرے مراعات اسباب کردن و نظر اعتماد بر مسبب الاسباب داشتن ہم ضروری ست و آن آنست کہ حالا حضرت خبر گیری وجہ قوت این چند ہزار کس کہ ہمراہ مہر جہانگیر فقیر گردیدہ اند نمایند و منزل بہ منزل رسد غلہ و ہنڈویات مبلغ را بہ پیش بندہ رسانند چرا کہ این قدر جماعت بینوا اگر گدائی را کار فرمودہ سوال ہم میکنند کجا آن قدر صدقات و خیرات بدست می آید کہ گذران نمایند و اگر بتاختن و غارت کردن دیہات مے گرایند مناسب وضع و عنوان خویش نمیدانند و ہم خیریت دین و دنیا دران نمی شناسند پس جناب عالی را خادم الفقرا باید گردید و نیازی بایشان باید رسانید شاہ فلک قدر چون ازان وزیر خبیر این سخن را شنید و این چنین فدویت و غمخوارگی او را بخدمت آن شاہ و بحال آن سپاہ مشاہدہ نمود بسیار خوش دل گردیدہ بر در کشید و باعزاز و اکرام رخصت فرمودہ مبلغ بسیار و غلۂ بی شمار خفیہ از عقب او روان گردانید و ہم از آیندہ بکار پردازان دران کار تقید تام نمود و دران سفر با ظفر داب آن وزیر خبیر آن بود کہ چون بمنزل میرسید یک قسم طعام را تیار کنانیدہ بہر کس حصۂ برابر رسانیدہ ہمان قدر یک حصۂ را بدست خود گرفتہ مشتری را رفیق و مددگار کردہ بحضور آن بلبل بینوا ایستادہ میگردید و بہ نیاز تمام بعرض میرسانید کہ از کرم کریم مطلق و از رزاقی رزاق برحق درمیان این صحرا بطریق من و سلوا این قدر قوت بہ یک یک فقیر و گدا رسیدہ ست و این یک حصہ برای جناب عالی جدا گردیدہ اگر نظر کرم بر حال عجز و گرسنگی این غلام و کنیزک نمودہ طبع بی نیاز را بدین طرف راغب فرمایند کمال بندہ پروری ست دران وقت بلبل بینوا برای پاس خاطر آن رفیقان باوفا قدرے ازان تناول فرمودہ ہر روز الوش خاص را دو حصہ کردہ یک یک یار خاصہ را بہ پیش

بجانب مشتری متوجه گشته فرمود که باید که حالا تو هم در اینجا نزد مادران و همشیرگان خویش بخاطر جمع باشی و خویشتن را تصدیع و تکلیف نرسانی که ما بطریق بینوایان و فقیران سیاحت و سفر اختیار کرده ایم بنابران ترا همراه بردن مناسب نمیدانیم چون مشتری روشن ضمیر در حق خود از کمال مهربانی مهر جهانگیر این سخن را شنید بی اختیار گریان شده بعرض رسانید که اگر من آرام خود میخواستم و خانه نشستن را دوست میداشتم چرا ملک و سلطنت خود را می گذاشتم و من خود از محبت ماه منیر و مهر و اعتقاد مهر جهانگیر دیوانه و فقیر گردیده خواهش و کام و ننگ و نام را بباد داده ذره آسا بهوای شوق بپرواز در آمده ام پس کجا مانند نیکزنان خانه نشینی می نمایم بلکه سعادت خود در همان میدانم که اول ز همه من بخدمت آن گل بی پروا رسیده بلاگردان و تصدق گردیده جبین نیاز بپایش سایم و سر افتخار بآسمان هشتم رسانم و چنانچه در مردان اول ماه من بپرواز هوای بلبل در آمده است در زنان پیشتر من بشوق گل موی سر خود را پریشان گردانیده در طلبش دیوانه وار کردم این بگفت و گریان شده در پای آن مهر افتاده بعرض رسانید که برای خدا این کنیزک خود را که بکمال مهر مشتری او شده از اقدام خویش جدا مفرما دران حال بعجب کیفیت احوال بدین قال نوا بر کشید ع

ما را نه غم ننگ و نه اندیشهٔ نام ست	در مذهب ما شیوهٔ ناموس حرام ست	گو خلق بگویند که پیوسته فلانی
رخ بر رخ مه دارد و لب بر لب جام ست	اختر بسوی مسجد و بتخانه نگردد	تا دید که میخانه به از هر دو مقام ست

چون آن مهر سراپا مهر این حال مشتری را دید و آن قال او را شنید بی اختیار اشک از دیده ریخته سرش را بسینهٔ بی کینهٔ خویش رسانیده فرمود که ای دختر نیک اختر من ترا پسر میدانم و هرگز از خود جدا نمیسازم بلکه دائم برسر و دوش گرفته ترا همراه خود میگردانم و بیاران و رفیقان متوجه شده بحالت شوق این نوا بر کشید غزل

نمی دانم چه افتاد ست قسمت از قدر ما را	که هر صبحی همی راند دائم در بدر ما را
ازین معنی چه دل شادم قرین محنت افتادم	درین صورت که شد همراه ماهی در سفر ما را
ع سر کشیدم بهوایش ز وطن از یادم رفت	بوی گل گشتم و گشت چمن از یادم رفت
غزل با زیاران طریقت سفری در پیش ست	ره نوردان بلا را خطری در پیش ست
کس نمی گویدم از منزل اول خبری	صد بیابان بگذشت و دگری در پیش ست
همرهان این همه نومید مباشید ز من	که دعای سحرم را اثری در پیش ست
ما نه آنیم که نادیده قدم بگذاریم	شکر کین قافله را راهبری در پیش ست
عاقبت ناصیهٔ ما شود آئینهٔ بخت	کوکب تیرهٔ ما را نظری در پیش ست

رباعی بوئی ز شمیم آشنا میرسدم | آهی از گل بگرد عامیرسدم | بلبل بندم زپای بردار مرا | تا دست به بینی به کجا میرسدم

و اگرچه درین زمان ما از میان این مکان بسان بینوایان روان میگردیم لیکن انشاء الله تعالی فرداست که مانند ملوکان باز میرسیم و اینهمه ملک و دیار را بتصرف خود در می آریم و فرمان روائی و دادگری بموجب خواهش دل میکنیم و در آخر کار چون این جهان بی مدار را جای قرار نمیدانیم باز سفر عالم دیگر اختیار می نمائیم و بعد انتقال من ازین مکان چهار یار خاصۂ من درین جهان به نیابت و خلافت من قائم و برقرار می مانند و تا مدت یک قرن درین ملک و دیار حکمرانی و دادگری و فیض رسانی و راهنمائی را کار میفرمایند و بعد رحلت آن هر چهار یار نامدار مدار کار این جهان بی مدار بر وجود سلاطین شاندار غفلت شعار و شهریاران بدکردار ظلم کاره قرار می یابد و اگرچه آن سلاطین سست دین هم در ظاهر بروش و آئین ما خواهند بود فاما در باطن و حقیقت از راه و طریقت من علیحده و جدا خواهند بود و باز میان آن نادانان غفلت شعار هم بعضی نیکوکار و عدالت آثار نیز برآمده سر رشتۂ دوائر خود را تا بزمان مهدی موعود رسانیده ختم کار را برذات بابرکات آن نیکوکار اخیر خواهند گردانید و ازین اشارات و بشارات هر کسی بقدر دانش و بینش خود خواهد فهمید انچه خواهد فهمید غرض که آن بلبل بلند پرواز این چنین نوا و آه و آواز که هرگز بفهم سامعان نمیرسید از دهان خود برآورده بخواندن این غزل زار زار نالید غزل

بهر جا رفته ام از خویش در راه تو میپویم
زبان از رشتۂ سازم نمیدانم چه می گویم
تحیر خون شد از نیرنگ سحرآمیزی الفت
که من از ناتوانی در نظر ها رستن مویم
بتکلیف بهارم میدهی زحمت نمیدانی
که پندارم خیال او سری دارد بزانویم
در سینه گذشت یاد هندم هیهات

اگر نزدیک گردد ورمد غبار آن سرکویم
بگردون گر رسم از سجدۂ شوقت نیم غافل
که من تمثال خود می بینم و آئینه زانویم
بضبط خود چه پردازد غبار ناتوان من
بجای گل دل خون گشته دارم که می بویم
رباعی شوق آمد و ویرانه ام از بیخ بکند
هان دور که پیل مست ما از بیخ بکند

بمضراب خیالی میکند طوفان خروش من
چو ماه نو جبین خفته در محراب ابرویم
تمیز رنگ حالم دقت بسیاری میخواهد
نسیم کوی ش از خود رفتنی می آرد و میبویم
چنان محو تماشای گریبان خودم بلبل
زد چنگ و کباب دلم از سیخ بکند
و همه اهل محفل و کسان درون و

برون منزل را نیز بگریه و زاری در آورده خواه و ناخواه از خدمت مادر و پدر و از نسرین و نسترن رخصت و جدا گردیده لباس بینوائی را در برکرده از هوای گل بی پروا آمده راه هندوستان در پیش گرفت دران وقت سوای آن چهار یار خاص و آن همه یاران با اخلاص که دران کوه و بیابان رفیق او گردیده بودند و بغیر آن هزار یار که دران دیه خراب رفاقت اختیار کرده دوازده هزار کس دیگر همراه او فقیر شدند و رفاقت اختیار نمودند و شاه بی نظیر و امیر باتدبیر و تاجر فقیر وابستگان خود را به پیش شاه فلک قدر همراه نسرین و نسترن بگذاشتند چنانچه دران زمان آن بلبل بانوا

دران مقام بخدمت و ملازمت او بودم و دران روزها عجب تصرفات و کرامات ازان ذات بابرکات مشاهده نمودم و طرفه حقائق و معارف را از زبان او شنیدم که بیان آن فرصت بسیار میخواهد انشاء الله تعالی در اثنای طریق و بوقت رسیدن بمنزل برای کوتاهی راه و گرمی محفل آن همه نکتهای خاطرخواه مفصل گذارش نموده خواهد شد که دران مقام آن عالی جناب بی خدام از کرم تمام این غلام را بدر میفرمود و هم این خاک اقدام آن جناب پاک از صفت لشبر را پسر گفته جرأت عرض و التماس می نمود آن بگفت و بعجب کیفیت و حال بدین قال نوا بر کشیده گریان گردید ؎

انچه بر یعقوب دور از ماه کنعانی گذشت
بر من بی دل جدا از ان یوسف ثانی گذشت

روان گردیدن مهر جهانگیر از دیار عربستان برای دیدار گل زمین گیر بملک هندوستان مع سیزده هزار و شصت و چند یار در لباس بینوایان و طریق فقیران و گذاشتن قبائل همه یاران دران مکان سوای آن مشتری شیرزن بی جان

همینکه مهر جهانگیر ازان ماه خبیر احوال گل خود را شنید لباس شاهی را خرق ساخته خرقهٔ بینوائی را در بر انداخته بحضور شاه فلک قدر رفته ظاهر گردانید که حالا بفضل آلهی نوید سلامت و نکهت خیریت گل بی پروا بما رسیده است و هم این گوش بی خبر این خبر را شنیده که آن عالی جناب که مستغنی از عالم و عالمیان ست طور فقر را اختیار فرموده است بنابران بنده هم لباس فقر را که فخر خود میداند گزیده مناسبتی ازان مجرد حقیقی پیدا نموده عازم آن کعبهٔ مراد میگردد و اگر نصیب و قسمت یاوری میکند و حیات طرفین باقی میماند زود بموجب خواهش دل باز بدین مقام و منزل میرسد و بخاطر جمع بملازمت و خدمت عالی شرف یاب گردیده این جناب را نیز از کیفیت مذهب بلبلی و مشرب گلی آگاهی داده بملت عاشقی در آورده از دولت و سلطنت بی زوال بهره مند میسازد و از سنگ پرستی الفت جواهر و از بندگی محبت درم و دینار آزاد و بیزار ساخته بتری از جمیع مراتب کثیف و تولی بجناب لطیف حاصل می کنانند و از کیش خودداری و مذهب زرداری و مشرب شراب خواری می برارد رباعی

آزاد ز هرچه هست باید بودن
تا زندگیست مست باید بودن
عالم همه پیر مقید و هم خود ست
مارا دلبر پرست باید بودن

و دران وقت و حال بلبل باکمال که خویشتن را نائب باستقلال خلیفهٔ ذوالجلال صلی الله تعالی علیه وسلم میدانست این آیت را حسب حال خود دریافته بطرفه حالت و کیفیت بمقال رسانید که معنی و مرادش را فهمید کسی که علیم و خبیرش فهمانید قل لا املک لنفسی نفعا و لا ضرا الا ما شاء الله و لو کنت اعلم الغیب لاستکثرت من الخیر و ما مسنی السوء ان انا الا نذیر و بشیر لقوم یؤمنون

رها سازم کنم بی فکر گفتار

باری وران دیار از مردم این اخبار شنیدم که یک مجذوب صاحب تصرف باکمال در کوهستان و بیابان می باشد هرگز در آبادی و میان مردم نمی آید و هم کسی طاقت رسیدن بخدمت او ندارد چراکه بر شیر سوار شده میگردد و همه جانوران چرنده و درنده بگردش می باشند و پرندگان بر سرش سایبانی می کنند و آهوان وحشی انسی پیدا کرده برای شیر دادن به پیش او می آیند و چون او بحالت گریه و زاری می در آید همه جانوران نیز از اثر درد دلش متاثر گردیده می گریند باصغای این گفتار معتقدش گردیده برای دیدنش بدان مکان رسیدم و بدان کیفیت که او را شنیده بودم بچشم خود دیدم چنانچه به نیاز تمام به پیشش رفته سلام گفتم او گفت که ای بابا تو کیستی و بچه اراده در اینجا رسیدهٔ و چه نام داری بعرض رسانیدم که من هیچ اراده و خواهش دنیوی ندارم فقط ملازمت و خدمت فقرا را برای نجات اخروی خود میخواهم و ماه منخسف نام دارم و امیدوارم که از نام نامی خویش مرا نیز با خبر گردانند تا گاه و بیگاه از توسل آن نام استمداد ازین جناب برای استقامت احوال خراب خویش می خواسته باشم چون این عرض مرا شنید گفت که ای بابا نام من خار دل افگار است و آه سرد از دل پر درد برآورده فرمود که سبحان الله پیش ازین شبی یک ماه منیر را دیده بودم یا امروز نام ماه منخسف را شنیدم همینکه این سخن را از زبانش شنیدم بی اختیار گریان شده باز بعرض رسانیدم که پیش ازین من ماه منیر بودم لیکن حالا که از مهر جهانگیر خویش بحجاب مفارقت رسیده ام ماه منخسف گردیده ام بمجرد استماع این حقیقت بی اختیار نالیده فرمود که ای مرد فقیر تو بودهٔ ماه منیر من هرگز ترا نشناختم و هم تو مرا نه دریافتی که من دختر زاهر غار نشینم که مع مهر جهانگیر تو از دعای بداو گل و بلبل گردیده بودم و باز از قدرت قادر مختار بدین شکل جلوه گر گردیده ام و آن بلبل نالان نیز بصورت اصلی خود در آمده بدریا افتاده از من جدا گشته است چون این چنین سخن را از دهان بی نشان او شنیدم دور دور بگرد اگردش تصدق گردیدم و بحضورش سجدهٔ نیاز ادا نمودم و از سرگذشت جناب عالی پرسیدم چنانچه آن جناب با کمال تمام حقیقت سراپا اختلال خود را از وقت جدا شدن این فدوی پر ملال تا آن وقت و حال به تفصیل بیان کرده از بنده استفسار نمود که حالا تو بچه اراده در جهان میگردی بعرض رسانیدم که بنده تا حال بتلاش همان شاه مهره سرگردانم باز فرمود که اگرچه شاه تو بدریا افتاده از ما جدا گردیده است لیکن یقین تمام داریم که او زنده است چراکه ما حیات خود را با زندگی او توام میدانیم پس اکنون لازم است که تلاش شاه مهره را گذاشته پا بسراغ او بگذاری و بزودی مرا از خبر جان بخش او آگاه ساخته ازین حال خراب برآری که من ناتوان پا در گل حرکت کردن ازینجا بسیار مشکل میدانم لیکن بنده تا چندی بابرام تمام

خطش بر سر سرش برخط نهادی　　بران طومار چندان اشک بارید　　بران مکتوب چندان دیده مالید
که گشت از لوح نقش او چنان حرف　　که نتوانستش نهاد انگشت بر حرف　　و آن ماه را از زردی چهره بر گرفته

فرمود که ای یار اگر سر من برین نوید و گفتار جان را بر تو فدا سازم از یاد کشش آن نمی‌بر آیم رباعی

این نامه که بوی وصل جانانم داد　　باید جانها بذوق عنوانم داد　　بردم بچمن پیامی از بوس کشش
هر برگ گلش هزار لب پانم داد رباعی　　وین نامه ز دوست بر گل آمد دیدم　　بوی گل و نامه را بهم سنجیدم

زان بوسی که نامه داشت گل بود تهی　　بر بوی گل از نامه چو گل خندیدم شعر
نامه از دست یار رسیده بهوس یا بوسیدم　　یعنی از شوق زده بوسه به پیغامی چندست
بر شکل قاصد آن نامه بر آورد از بغل بیرون　　که چند ارمغان کشیده از سینه خود ادا نمی‌خوانی را

رباعی محو یم با گهر صلا یاد داد　　آئینهٔ هوشش جلا یاد داد　　زین مکتوبش که سر خط عرفانست
گاهی ما را بیا و ما یاد داد رباعی　　ای آنکه مرا تو در زیارت کردی　　مسرور ز منشور سعادت کردی
بیمار فراق مژدهٔ صحت یافت　　تا از قدم قلم عیادت کردی　　پس حالا بیا تا من بجای نشسته

دریای اشک خود را نثار تو کرده‌ام و از گوهرهای سخن آبدار تو اصداف گوش خویشتن پر سازم این بگفت و دستش گرفته بطرف خلوت‌خانه برده و در برابر روی خویش و بیگانه نشسته و کرده دمیدم آن یار محرم را بکنار میکشید و روبروی خویشش می‌نهاد و چشم را بر چشمش می‌مالید و این چنین نکته‌ها از زبانش می‌تراوید مثنوی

که این چشمست کان خسار دیده　　و این روی است کانجا ها رسیده　　اگر چشمش نیارم بوسه دادن
دیار و برکت پایش نهادن　　بهوسم باری آن چشمی که گاهی　　بدیده روی آن زیبا نگاهی
گهی رو بر رخ آن مه نهادی　　گهی صد بوسه بر چشمش بدادی　　بپرسیدش ازان پس حال او را
جمال روی فرخ خال او را　　جوابش داد آن ماه جهان گرد　　که ای از گرم مهری در جهان فرد
چو من از روی تو محروم گشتم　　پی آن مهر در عالم بگشتم　　بشام و روم چون آنرا ندیدم
در آخر سر بسوی مشرق کشیدم　　وزان پس سوی هندستان رسیدم　　در انجا وصف مجنونی شنیدم
که چون فرهاد در کهسار باشد　　بجای سنگ او دل می‌خراشد　　نه چون فرهاد جوی شیر راند
که چشمش چشمه‌های خون دماند　　چو می‌گردد بپای آبله دار　　همه کهسار می‌گردد چو گلزار
چو من اخبار آن گل را شنیدم　　بسان عندلیب از جا پریدم　　همان بهتر که این گفتار اشعار

بی اختیار ناله و فغان های بلبل های بلبل برافراخته در آب افتادند کسانیکه بساحل وکنار وبرکشتیها سوار بنابر محافظت خود و همه کشتیها ایستاده بودند دوی آن ماهیان همه امواج ابر زود و شدت از میان آب باشیده بخشکی میرسانیدند وآن مردم آبی از راه بیتابی بار بار عقب مهرجهانگیر خودرا در آب می افگندند چنانچه بنوبت چهارم ماه منیر مهرجهانگیر بکنار خود گرفته آن نامهٔ گل را که بطریق تعویذ بر بازوی خود بسته بود برکشاده بوی آن زابدان بلبل بی حال شمانیده گفت کهای عاشق بیتاب چرا خودرا در آب هلاک میکنی گمراداده وصل معشوق نداری برای خدا خویشتن راضبط کرده حرف مرا گوش کن و نگاهی بجانب این نامهٔ گل خود افگن که من با او ملاقات کرده بدستخط خاص نویسانیده آورده ام وپیاده حرفهای زبانی نیز دارم همینکه آن بلبل بیتاب از آن نامه بوی گل را شمیده و این حرف وخطاب از آن یار شنید خودرا از افتادن آب باز داشته بر تن و جان متوجه شده گفت کهای یار دلنواز این چه رائحهٔ روح افزاست که بمشام جان من رسانیدی واین چه خبر جان بخش دل کشاست که شنوانیدی اگر تو از حال آن گل خبر داشتی تا این قدر مدت چرا مرا آگاه نساختی او بعرض رسانید که از همین کیفیت وحال تو اندیشه داشتم وبدون افتادن در آب اطفای آتش شوق ترا علاج دیگر نیافتم بنابران تا چندین مدت این خبررا پنهان گذاشتم لیکن حالا خاطر مبارک خودرا جمع دار که آن گل تو بخیر و عافیت ست که من بملازمت او رسیده چندی بخدمت او بودم آخر الامر بخاطر او چنان رسید که این نامه را بر پرچهٔ پیراهن از خون بدن خویش نوشته بدست من داد وتمام حقیقت تبدیل صورت گل و بلبل بیان کرده بمبالغهٔ تمام مرا از آن مقام برای تلاش وتجسس تو روان گردانید تا بجناب عالی رسیده مژدهٔ خیریت او برسانم پس چون معامله چنین ست این جناب چرا خویشتن را درین آب هلاک میگردانند باید که کمر همت واستقامت را مستحکم بربندند وهمراه بنده روان گردند که من ملک مکان بودن آن گل را میدانم وانشاء الله تعالی حضرت ایشان را بجا می رسانم و در اوقات خلوت مفصل حقیقت ملازمت خود و گفت وشنید آن گل بی بدل را بخدمت عالی بیان می کنم

مثنوی

	چو مهر این مژدهٔ جان بخش بشنید	دگر آن نامهٔ محبوب خود دید
بی تعظیم آن برخاست از جا	چو سرو جویبارے گشت برپا	روان بنشسته ز دست ماه دلجوی
ز هر حرفش هزاران بوسه بربود	نگاری دید با جعد پر از چین	رخش را خال و خط اختر آگین
درخشان از خطش رخسار معنے	چو از خور پرتو نور تجلے	چو آن مکتوب جان پرور فرو خواند
روان از مهر دل جان بروی افشاند	نهادی یک دمش چون دیده بر سر	کشیدی یک دمش چون قلب در بر
گهی چون حرز بر بازوش می بست	دمی چون مصحفش میداشت در دست	چو آن تعویذ جان را بر کشادی

وقت و حال آن سودای جمال برکمال میداند بعمل می‌آرد و چون آن مهر جهانگیر بدان چنان حال کسوف خود خواهد رسید همه یاران و فدویانش که برنگ دشمنان بی روان اویند بیقرار و بیتاب گردیده خویشتن را هم برنگ عکس ستارگان بمیان آب خواهند رسانید دران زمان آن همه شناوران که دران مکان برای آنکار خبردار و هوشیار ایستاده اند بعقب آن فدویان جان فشان خود را هم بآب رسانیده دو دو کس یا یک یک جوان چسپیده از هر پهلو دست آن غریق را گرفته کشیده برآرند و هیچ احدی را غرق شدن ندهند این بگفت و بطرفه تغیر حال

بدین قال نوا برکشید رباعی

ای نوح سفینه ساز طوفان آمد

هنگام تمیز کفر و ایمان آمد

وقت تسلیم و ترک طغیان آمد

غافل منشین قیامت آمد بر سر

شاه فلک قدر دلگیر این حکمت و تدبیر آن وزیر خبیر را بسیار پسند فرموده آنهمه اسباب و علامات صید کردن آدمان آبی را تیار و مهیا کرده منتظر آن چنان شکار و آمادهٔ آن وقت آفت بی اختیار گردیده بجای خود حیران و متفکر نشسته بود که درین اثنا خبرداران مژدهٔ قدوم مهر جهانگیر رسانیدند دران حال باز آن ماه با کمال باستقبال برآمده بهمراه خود ببارگاه در آورده ملازمت شاه فلک جاه کنانید و بعد دریافت سعادت خدمت پدر بجانب محل تشریف فرموده با مادر خود ملاقات نمود و چون درانجا نسرین و نسترن را نیز ایستاده دید خیلی متعجب گردیده از انها پرسید که جناب گل بی پروا کجاست همینکه آن گلهای ژولیده و پژمرده از زبان بلبل از پرواز رسیده این نوای استفسار حال گل گم گردیده را شنیدند برنگ غنچها سر بگریبان فرو برده زبان مقال را لال گردانیده شبنم آسا قطرات اشک از میان نرگس چشم چکانیدند بلبل شوریده این حال آن گلبدنان خود را دیده باز ناله و فریاد برکشیده گفت که بزودی حال گل بیان نمایند و بلبل را در آزار انتظار ندارند دران وقت مادرش گریان گردیده دستش را کشیده بجانب نشیمن آن گل برده گفت که ای مهر جان مادر بعد غرق شدن تو آن گل مع این همه آدمان محل خود را بدریا انداخته و شاه فلک جاه نیز بهمراه تمام مقربان و سپاه خویشتن را در آب انداخته در آخر کار آن گل ژولیده و افسرده را به منت و ابرام تمام از میان آن دریای زخار برآورده بموجب فرمودهٔ او این محل را بنا گردانیده درینجا داشته بود و تمام روز و شب محافظت و دلداری او میفرمود لیکن در وقت شبی آن گل گریبان دریده نگاهبانان را خفته و بی خبر دیده این شبکه را شکسته خویشتن را از ینجا باز بدریا انداخت همینکه بلبل بیخبر از زبان مادر این خبر وحشت اثر را شنید برنگ گل گریبان چاک زده و خاک بسر انداخته نعره های گل های برافراخته از همان شگاف قفس خود را هم بدر ساخته بدریا رسانید بمشاهدهٔ این حال آن مادر غمگین و نسترن و نسرین هم خود را ازان مکان برین بدریا انداختند و چون شور این هنگامهٔ محل بگوش مردم بیرون و یاران محفل رسید همه از جای خود برخاسته

آن شاه آسمان جاه با وجود رسیدن این همه انوار شادی و از هر طرف شنیدن آواز مبارکبادی در فکر کار شوندۀ خویش در آمده حیران و سرگردان شده از وقت شب آینده خود می ترسید یعنی که چون مهر جهانگیر بر سر حال این سیاه بخت دلگیر طالع خواهد گردید و آن گل خود را بجایش نخواهد دید گرفته خاطر شده بدیگر جانبی و طرفی روان و دوان خواهد گردید و یا باز روی تابان خود را بمیان سحاب دریا پنهان ساخته این روز سیه مرا شب دیجور خواهد گردانید بالجمله چون موکب مهر جهانگیر نزدیک تختگاه شاه فلک جاه رسید آن ماه منیر بعرض رسانید که بنده امیدوار است که چند منزل پیشتر رفته پیش از همه خیر خواه این ماه جانکاه شرف ملازمت شاه حاصل نماید و خبر قدوم میمنت لزوم این آفتاب جهانتاب از زبان نورانی خود رساند شاه جهانگیر التماس آن وزیر را قبول فرموده او را پیشتر روانه گردانید چنانچه او شرف ملازمت شاه فلک قدر حاصل کرده مفصل حقیقت آمدن مهر او را روشن ساخته پرسید که حالا آن گل بی نظیر که معشوق مهر جهانگیر ست کجاست شاه دلگیر از شنیدن این تقریر برنگ سحاب گریان گردیده تمام حقیقت سرگردانی و سیاه روزی خود عیان و بیان نموده گفت که ای ماه آگاه بعد غرق شدن آن شاه من آن گل خاطر خواه را از میان آب جانکاه بر آورده درین محل نگاه داشته بودم و محافظتش می نمودم لیکن او شبی قابوی وقت دیده پاسبانان را بیخبر فهمیده خویشتن را بدریا انداخت پس نمیدانیم که بر سر حالش چه ماجرا گذشته باشد لیکن حالا درین گرداب تحیر و تفکر افتاده ایم که چون آن مهر بر سیر ما تابان خواهد گردید و آن نور نظر خود را از ما طلب خواهد نمود ما چه جواب خواهیم گفت و هم بچه قسم آن خبر جانکاه را از و خواهیم نهفت این بگفت و چندان گریه نمود که دستهای ندامت و افسوس خود را بدان آب کشست آن ماه منیر از شنیدن این تقریر و دیدن آن چنان حال آن پیر خود نیز گریان و دلگیر گردیده بعرض رسانید که ای شاه آگاه وقتی که آن بلبل شیدا خبر بدریا افتادن گل خود را می شنود ممکن نیست که او خویشتن را بدریا نینداز د پس برای آن آفت ناگزیر بخاطر فقیر یک تدبیری می رسد و آن آنست که بمیر بحر و همه ملاحان شهر حکم والا صادر شود که از رسنهای استوار دام بافته بدریا انداخته هر چهار طرفش را از میخها مستحکم بسته بگرد اگرد آن ملاحان و شناوران هوشیار و خبردار شده ایستاده مانند که جناب آن مهر سراپا مهر از فراز آسمان این مکان نزول فرموده بجانب برج آب گراید شناوران بسان ماهیان بشنا در آمده بزودی آن در دریائی را بکنار خود در آورده بکنار دریا رسانیده از دستهای خود بگذارند تا او باز برنگ ماهی بی آب به پیچ و تاب در آورده باز بآب رساند و چون این علاج بکار بتکرار العمل خواهد رسید گونه اشتعال آتش درونش با طفا خواهد در آمد پس دران زمان این حکیم نادان هر حکمتی و تدبیری که مناسب

چه دلها شد کباب آرزوی برق دیدارت   نمک داری نمک شور ملاحت این چنین باید
نفس در سینه ات گویا نسیم زیر لب دارد   تنت روح ست پندارم لطافت این چنین باید
بچندین رنگ میگردد خیالت در دل اختر   تجاب تو شوخیهای وحشت این چنین باید

مهر جهانگیر از شنیدن این تقریر مشتری روشن ضمیر خیلی خوش حال گردید و کیفیت بر کمال میان برج خیمه نزول اجلال فرموده خود هم برین چنین قال نالکشیده یاران خاص خود را که انجم انجمن او بودند بکمال ذوق و شوق رسانیده زکمال شکر و مستی بی خبر از تن و هستی گردانید **غزل**

کام دو جهان حاصل و تحصیل همانست
ذوق طلب و نسبت تعجیل همانست
یک شب نکشیدیم به بر شعله شمعی
بنت غم ما در گرو نیل همانست

بیهوده شد این مرحله و میل همانست
در جوی حیاتم اثر نم نتوان یافت
پروانه همان جلوه قندیل همانست
زنجیر شب و روز گسست ست زهم

در سایه آرام گر از ضعف نشستم
در وادی ال دجله همان نیل همانست
در عشق کسان جامه بصد رنگ دریدند
امید مرا ربط به تعطیل همانست

غزل ما بی تکلف گر گدا گشتیم و گر سلطان شدیم   دور از ان گل آنچه تنگ قدر ما بود آن شدیم
عجز طوفان کرد محو الفت امکان شدیم   ریخت قدرت بال و پر تا گرد این امان شدیم
جز فنا گویند رنج زندگی را چاره نیست   از چه یارب تشنه این درد بی درمان شدیم
راحتی گر بود در کنج خموشی بوده است   بر زبانها چون سخن بیهوده سرگردان شدیم
بی حجاب رنگ نتوان دید عرض نوبهار   پیرهن کردیم سامان هر قدر عریان شدیم
مشت خاک تیره را آئینه کردن حیرتست   جلوه کردی که ما هم دیده حیران شدیم
در عبادت گاه ذوق نیستی مانند اشک   سجده کردیم و با نقش قدم یکسان شدیم
در دسر کمتر چه لازم با فسون پرداختن   عالمی سودائی دانش بخت و ما نادان شدیم
احتیاج غیر چون مه بار دوش همت ست   همچو خورشید از لباس عاریت عریان شدیم
رباعی فریاد بهر کار که دستی کردیم   تعمیر خجالت شکستی کردیم
رفتیم بچرخ و نرسیدیم بدل   برگردون نیز سیر پستی کردیم

باری چون آن قاصدان این مهر لائق برنگ سپیده صبح صادق بر سر حال فلک قدر سیاه روز رسیده از خبر قدوم آن مهر جهان افروز آگهی دادند شب تاریک غم و الم او را از نور خوشی و سرور روز روشن گردانیدند لیکن

[illegible] آن حال عابد دنیا جو فی الحال بدین قال تکلم کرده همه رجال معتبران [illegible] خوران گردانید شعر

[illegible] ابرو نگر ... ایران
[illegible] پیسو شش
[illegible] مناجات خودی
[illegible] خودی

میفروشند زاهد خود بین بدنیا دین خویش — گشته معلومش که در عقبی متاعش نا بسیت
بر دست شان سبحه سلاسل نهاده اند باغی — پندی و همت اگر زمن داری گوش
دنیا همه ساعتی و عمرت یکدم — از بهر ملک بدرامفروش رباعی
نی چون زاهد پی مناجات خودی — آن قاضی وده شده است این مفتی شهر

[illegible] از شنیدن این صدا تبسمی فرموده زجانب انکار و گفت [illegible] قلمندان را طلبیده نامه محتوی بران همه ماجرا و سرگذشت و روئداد تقدیر بخدمت [illegible] نگیه نوشته قاصدان را روان دوان گردانید و خود هم بعقب آنها باستیلای شوق ملاقات [illegible] دیدار آن گل نور بصر بزودی عازم وطن اصلی خویش که موطن تن و مسکن جان آن عاشق دل ریش [illegible] دران وقت بی اختیار از زبان آن گوهر بار این حرف و گفتار تراوید که حب الوطن من الایمان لیکن [illegible] قول آن صاحب حال باخبر گردید ع

آن وطن شهر عراق و شام نیست
[illegible] شهریست کانرا نام نیست
همچو سوزن می دواند رشته نقش پای من
در سفر هر گام می پیچید مرا حب الوطن

[illegible] آن بلبل بلند پرواز عالی همت در اوان دولت و آن چنان شان و شوکت هم بهمان کیفیت حال خود [illegible] بدین چنین مقال ناله دلربا کشیده دیگر غافلان بدحال را نیز صاحب احوال می گردانید رباعی

عمریست خروش جز و کل می شنوم — زیر و بم هر کوس و دهل می شنوم
اما هرگاه بلبلی می نالد — بانگ جرس محمل گل می شنوم

[illegible] بوقت کوچ و هنگام خرام آن عالی مقام مشتری نیک فرجام بدین چنین کلام ترنم نموده وقت خوش [illegible] مشتری گردانید و دلهای یاران محفل خاص را بدیگر کیفیت و حال اختصاص می بخشید غزل

این ترک شوخ بین که چه مستانه میرود — با او هزار عاشق دیوانه می رود
شهری اسیر کرده سوی خانه میرود — زاهد بخلوت ... و عاشق بکوی دوست
هر جانبی که جلوه کنان روی می نهد — بلبل بباغ و چغد بویرانه میرود

جانم ز تن رمید بسودای خال او — مرغ از قفس پرید پی دانه میرود غزل
قدرت یک شهر غارت کرد غارت این چنین باید — قیامت قامتی داری قیامت این چنین باید
دو عالم کبر باد دارد نگاه زیر مژگانت — شکوه کج کلاهیهای دولت این چنین باید

که بعالی خدمت خصوصیتی و محرمیتی پیدا سازد یعنی که دختر خود را که خیری نام دارد و او در ذات خود رنگ حمیت و غیرت و صلاح و عصمت بدرجهٔ تمام دارد بحبالهٔ ازدواج جناب عالی درآرد پس حضرت بلبل سوای ذات پاک جناب گل که با کدامین حقیقی و بی پرداست و معامله و کار بار او از همهٔ تان جهان علیحده و جداست نسرین و نسترن را بدر و لتخانهٔ خود دارد این سوی را نیز قبول فرمود و ازین نسبت بنده را هم بمیان یاران مکرم سرافراز سازد غرض که آن شاه خبیر چون ازان یار کبیر این حرف و تقریر شنید و دران کار خوشی خاطرش فهمید تاملی و تفکری نموده فرمود که ای یار بکار من خاطر ترا بسیار گرامی میدارم بران سبب ابا کردن نمیتوانم و هم قبول این معنی بدون مرضی و استصواب گل نازک مزاج مناسب نمیدانم پس چندی دیگر صبر کن که هرگاه از فضل الهی از وصل گل بهره مند خواهم گردید تو تا بوی وقت یافته از کار ضمانت خود در دلش قبولی پیدا کرده این سخن را بگوش آن بی پروای لاابالی سراپا هوش خواهی رسانید که اگر او بدان امر راضی شده مرا حکم قبول آن کار خواهد فرمود برای پاس خاطر تو البته قبول این معنی خواهم نمود چون امیر با تدبیر این سخن شنید بسی خوشحال گردیده آداب قبول عرض بتقدیم رسانیده منتظر وقت گردیده بخواندن این

نقاش نقش آخر بهتر کشد ز اول		یوسف نبود چون تو در نیکوئی کمال		چنین قال انم خوشحال میبود بیت

خلافت ملک شام بخشیدن مهر جهانگیر بآن عابد گوشه نشین و روان شدن او بجانب شاه فلک قدر چین و از سفر بازیافتن آن گل بیچاره و ران دیار و باز انداختن خویشتن را بمیان دریای زخار و تسکین دل رسانیدن اقدس این یار غمگسار بلبل بیقرار را از رسانیدن خبر خیریت گل همیشه بهار و سیر وا شوق در آمدنش از ان مکان بطرف ملک هندوستان برای حصول دیدار آن دل ستان

چنین گویند که چون مهر جهانگیر عالی مقام از سرانجام مهمات و مرام آن ملک شام خاطر خود را خوب جمع نمود باید گوشه گزین را در انجا شاه تخت نشین گردانید و بپیشش برخواند رباعی

کاین حرز بقای دولت و منزلت است	دیدیم که در لباس و وضع شاهانه	با عدل گر اگر گرت سرمنت ست
رباعی بنیاد جسد که کارگاه اساست	روز دو ز حکمت طبیعت برپاست	ناموزونی خرابی مملکت ست
تعدیل بهر امر کمال عرفاست	رباعی این بار که دوش خلق برمیدارد	بر صوم و صلوة پرمیفزا کاین خبا
مرد همه کس لقمه چندست الا	شه ملک و فقیر دلق برمیدارد	از بهر دهان و حلق برمیدارد
		مشتری خوشخوی لطیفه گوی انشنیدن

پوشانیده به دیگر آب و تاب و علیحده عزت و حرمت رسانیده و بآئین آدمیانه گوهر شاهوار را با شاه بی نظیر عقد مناکحت بست و جوهر افتخار را با تاجر فقیر که او نیز از سابق باشاهان شام خویشی و قرابت داشت کدخدا ساخت و بدین معامله و کار آن هر دو یار را از شرف نسبت دامادی و خویشی نیز عزت و افتخار بخشید و درین مقام برای هدایت زنان بختیار نیکوکار بجانب آن اشغال و اعمال که مخصوص اند بمردمان اهل بیت آن بلبل یگانۂ روزگار نیز اشاره کرده می آید تا زنان خداطلبان و آخرت جویان آن اعمال و اشغال را از خدمت خالص محمدیان دریافته بران مواظبت نمایند و نتائج و ثمرات و کیفیات و حالات آن را نقد درین جهان حاصل کنند و منتظر نسیۂ دیگر مکان نمانند بشنوند که روزی جناب حضرت بلبل خوش گفتار نیکوکار آن دختر برگزیدۂ خود را که گوهر شاهوار نام داشت در محفل خاص مخاطب گردانیده فرمود که ای برخوردار اگرچه پروردگار مرا از فضل خود درین دیار بظاهر شهریار گردانیده بمعنی و حقیقت اولوالامر مومنان و مسلمانان ساخته است پس تو برین معاملات ظاهر نظر مینداخته آن حالات باطن را شناخته همین یقین حج اهی نمود که من غلام محمدام صلی الله تعالی علیه وسلم و از طفیل او بدین همه معرفت و منزلت رسیده ام و چون بحال تو شفقت بر کمال دارم بنابران می خواهم که تو هم در طائفۂ زنان معاصر خویش سردار آنها گردی بدان سبب من نام تو نیز به پیش خویش اَمَۃُ الفاطمه می گذارم و این اشغال فاطمیه و اعمال محمدیه را بتو تلقین می نمایم باید که بهنگام برخاستن و نشستن و راه رفتن و حرف گفتن و خوردن و خفتن ملاحظه و مواظبت آن اعمال و اشغال می نموده باشی و از برای مشاهده کردن اسم سامی حضرت علی کرم الله وجهه چه بیان نمایم که بدون گفتار و اظهار در وجه تو با حسن وجوه پیدا و آشکار می بینم

رباعی

بر صفحهٔ چهره با خط لم یزلی | معکوس نوشته است نام دو علی
یک لام و دو عین با دو یاے معکوس | از حاجب و عین و الف با خط جلی

و همه زنان زمان خود را بدین اعمال و اشغال دلالت نمائی که من از فضل هادی برحق و راهنمای مطلق یقین تام دارم که هر زن بختیار که برین اعمال و کار مواظبت اختیار خواهد نمود ان شاء الله تعالی مغفور گردیده بهمراه آن فاطمۂ زهرا محشور خواهد شد و بدین سبب او را بجناب آن شفیعۂ زنان مناسبت و محبت نمایان پیدا خواهد گردید و شفاعتش را او بر ذات گرامی خویش واجب خواهد فهمید و مقرر است که در آخر کار سبب شفاعت و وسیلۂ قرب و منزلت همه مردان و تمام زنان بدکار و نیکوکار وجود شریف و جسد مبارک آن پدر و دختر خواهد بود اللهم صل علی محمد و علی آل محمد و بارک وسلم القصه چنین گویند که چون مهر جهانگیر از سرانجام آن هر دو جشن طوی فارغ گردید امیر با تدبیر در وقت خلوت بعرضش رسانید که آن هر دو یار از شرف نسبت خویشی این جناب امتیاز تام یافته اند لهذا بنده نیز امیدوار است که

دو شاہد یک زبان بودند در اثبات تجریدم	بہم کونین را در بزم وحدت روبرو کردم
قوای نفس را آئینۂ دل ساختم بلبل	نکوئی با بدان کردم چہ بد کردم نکو کردم
غزل سینۂ خصم بکاہد کہ عداوت خیزست	دل احباب ببالد کہ محبت خیزست
خاک قربان گہ ما کحل بصیرت سازد	ہر کرا آرزوی دیدۂ حیرت خیزست
رم نخورد ست ز خود غیر حیان رام کند	وحشت از غیر تو کار دل الفت خیزست
شکوہ از لب پر تہمت خصمانم نیست	دوستان را چہ زبانہای نصیحت خیزست

القصہ چنین گویند کہ در مدت قلیل آن دانۂ کہنہ علیل بزودی فرسودہ گردیدہ از میان آن سبحۂ ابرار جدا شدہ بعلت مرض موت رسیدہ بزمین دفین گردید و آن ہر سہ خدمتگار کہ بحقیقت صورت دنیای نابکار بودند بکنار دیگر جوانان طلبگار رسیدہ بکامرانی خویش مشغول گردیدند و عبرتی و خبرتی بمردم اولوالابصار بخشیدند

بدختری بگرویدن مہر جہانگیر بسبب دختران تاجدار او کدخدا ساختن آنہا را بدان ہر دو یار عزیز و نجیب و ہم قبول کردن نسبت خویش با دختران سوم یار وفا کیش و اشارہ بطرف اعمال محمدیہ و اشغال فاطمیہ علی محمد و علیہما الصلوٰۃ و السلام

چنین گویند کہ چون مہر جہانگیر آن ملک را مسخر در آوردہ ارادۂ رفتن دیار پدر خود نمود زن تاجدار کہ از نسل ملوک آن دیار بود و بانوی ہندی نام داشت بدان شاہ عالیمقام پیغام داد کہ من دو دختر ناکتخدا دارم و حالا ترا وارث اینجا میدانم و مربی و ہم کفو خویش ہم می شناسم پس از قدردانی و مراتب شناسی تو امیدوارم کہ دختر کلان مرا کہ گوہر شاہوار نام دارد و از عقل و فراست و صلاح و عصمت نصیب تمام دارد بحبالۂ نکاح خود در آری و دختر کوچک را کہ بجوہر افتخار موسوم ست بکدام عزیز ہم نسل خویش کہ نجیب الطرفین باشد کدخدا گردانی و بدین کار بار احسان بردوش این ضعیفۂ ناتوان بگذاری آن شاہ حق شناس معدلت اساس در جواب آن التماس فرمود کہ چون من بلبل شیدایم و عاشق گل بی پروایم پس کجا خواہش وصل دیگر ریاحین می نمایم لیکن چون غور و پرداخت احوال شما بر ذمۂ خود ضروری میدانم آن دختران را من بفرزندی خود می در آرم و با کسانی کہ لائق و مناسب نسبت خویش می انگارم منسوب می سازم غرض کہ آن شاہ مکرم کہ بحقیقت مثل نیر اعظم بود آن ہر دو دختر چون اختر را بہنگام پگاہ بحضور پرنور طلبیدہ بمیان کنار مہر خود در آوردہ نمود و بود و ہستی و وجود آنہا را در خویشتن پوشیدہ و پنہان گردانیدہ از میان خلعت خانۂ انسانی و جواہر خانۂ خلافت پنہانی خویش خلعتہای فاخر کبریا و عظمت و لباسہای نادر تقوی و عفت

که از هیچ راه آزار و تصدیعی بدو نرسد و این هر سه خدمتگار خاطر خواه او را هم باو رسانند که آن بیهوش سراپا غفلت برای این چنین عیش و عشرت تمام ملک و سلطنت خود را باد داده است باری حالا بفراغ خاطر بکار حیوانی خود مقید و سرگرم باشد و ازین لذات دنیای فانی چندی دیگر محروم و بی نصیب نماند و اگر او قبولِ حکمِ اولی الامرِ زمان خود نماید و تبعیت اختیار کرده بطوع و رغبت بمذهب گلی و مشرب بلبلی درآید و از کهنه ملت خویش برآید او را در زمرۀ امیران درآورده بمنصبی سرافراز گردانند این بگفت و بحال شگفت درآمده بطرفه کیفیت احوال بدین فال ناله برافراخت

ازنا وصیتی بتوا ای ناله زینهار
محرم نظر حقیقت الله نشد
غزل به نیک نام برآورده چو دم زده
وگرنه پیش خرد صفحه قلم زده
بآن دهان که نداری چه کارها که کنی
فشار خورده دولت تا مژه بهم زده
رباعی سودت همه مایۀ خسارت دارد
سیلیست که صورت عمارت دارد رباعی
وی شاد بهر دو عالم از بیخبری

در هر دلی که درد نباشد اثر مکن رباعی
از سایۀ پرواز هما رفت بباد
تو طبل حرص شب و روز از شکم زده
بر آستان کرم سجده نکردی حیف
بیک شگفتن دل خنده بر عدم زده
نمی رسد ز صریر خود این قلم جائی
سامانِ تو دستگاهِ غارت دارد
ای طالب دنیا تو یکی مزدوری
شادی و غمش ندیده معذوری

آن جاه پرست معرفت خواه نشد
از بلبل بی بال و پر آگاه نشد
ز جهل ناز تو بر جامۀ قلم کار است
برین بساط تو نقش مراد کم زده
کسی مباد گرفتار پنجۀ تقدیر
درین طریق چه گلبانگ قدم زده
بنیاد خیال ما و من چون گل برف
ور عاشق خلد از حقیقت دوری

باری چون کارپردازان دربار آن هرسه نگار را بدان تاجدار رسانیدند و این همه احکام عنایات بلبل نیکو کار بدو شنوانیدند آن بیچاره گرفتار رمزهای طبیعت و خواهانِ حظوظ و لذاتِ دنیا و دولت بهزاران آرزو و تمنا تبعیت و ملازمت آن مرد با کرامتِ سراپا عنایت قبول نموده از کیش کهنۀ خویش تبری کرده بمیان سلک تابعان آن امام زمان منسلک شده داخل حلقهای خاص مجلس باخلاص گردید و دران زمان عمدۀ یاران از زبان مبارک بلبل هزار داستان این چنین ناله و نوا را شنیده در معاملات اخلاص خویش بیش از پیش راسخ دم و ثابت قدم گردیدند و بسیار معانی و اسرار کارهای پوشیده و گفتار غامض آن مختار فهمیدند انچه فهمیدند رباعی

از طور حسد عافیت اکراهی داشت
توفیق زمانه که در صلح کشود
آئین تعصب غم جانکاهی داشت
دیدیم ادب بمعرفت راهی داشت

غزل گل شوقی که یارب صبحدم در باغ بو کردم
زدم فال طپش چون شعله جواله بالیدم
زمین تا آسمان مانند شبنم جستجو کردم
بتحریر نوای ناله چاک دل رفو کردم

بهم نرسد مهر جهانگیر از شنیدن این تقریر آن خبرداران دلگیر متامل و متفکر گردیده فرمود که مشتری روشن ضمیر که شاه عادل است درین کار بی تقصیری نماید که او بموجب عدالت و فراست خود کاری نماید و در ملک خویش تصرف می فرماید پس دیگری را دران دخل کردن نمی شاید هرگز بر کار آن دادگر هوشیار اطلاق لفظ ظلم صادق نمی آید و این خبرداران بیخبر که بحضور رسیده این همه تعریف و توصیف حسن و جمال و هنر و کمال آن خادمان بدحال می کنند عبث و بیجاست که کی همت عالی بجانب چیزهای رکیک و دنی فرود می آید و کجا نظر والانهمت بطرف حسن صورت می گراید برای پسند گردنش کمال ذاتی و جمال خوبیهای صفاتی می باید و پس خوردهٔ سباع بکار سگان ناپاک می آید نه آنکه طبع آدمی زاد بدان میل و رغبت می فرماید بیت

بهر سروی فرو ناید سر طبع بلند من	بهر زلفی نه پیچد خاطر مشکل پسند من

و ماه منیر را نزدیک خوانده بگوشش گفت که تو به پیش مشتری برو و با او بگو که تو هر حکمی که نمودهٔ عدالت را کار فرمودهٔ لیکن باجتهاد این بلبل هرگز این مناسب چنین می نماید که پس خوردهٔ سباع را بسباع رسانیدن می شاید و بدون نیت صادق و مصلحت لائق کشتن بنی آدم که بحقیقت انهدام بنیان الٰهی ست بسیار ناصواب می داند و برخواند خُذِ العَفْوَ وَاْمُرْ بِالمَعْرُوفِ وَاَعْرِضْ عَنِ الجَاهِلِیْنَ یعنی که بگیر بخشش و آسانی را بر آدمیان و بفرما بنیکوئی و روبگردان از نادانان ماه منیر از شنیدن این حکم مهر جهانگیر بزودی به پیش مشتری روشن ضمیر رسیده ابلاغ آن حکم کرده برخواند رباعی

شاهی که دلش آئینه رو ساخته اند	ترکیب وجودش چه نکو ساخته اند	دانی گهر او زکدامی نورست
آن نور که آفتاب ازو ساخته اند		

مشتری آگاه از شنیدن حکم شاه بمقابل آن ماه خود نیز برخواند رباعی

شاهی که ز معنی شده آگاه یکی ست	ماهی که بگردون زده خرگاه یکی ست	سرگشته نیم سوی خدا راه یکی ست
خورشید یکی خدا یکی ماه یکی ست رباعی	پیوسته بآفتاب سوگند من ست	کز جمله بآفتاب پیوند من ست
در دیدهٔ من بزرگ تر نیست ازو	زان رو که خداوند خداوند من ست	رباعی ما را بجهان قبله جاوید یکی ست
وز هژده هزار عالم امید یکی ست	در دیدهٔ آنها که یک اندیش شدند	اوصاف شه و ثنای خورشید یکی ست
رباعی از پرتو دل سینه تا لب نوریم	چون برق درین سوخته قالب نوریم	پر نور شود جهان چو لب بگشائیم
یعنی که چو خورشید لبالب نوریم		

و همان دم بی توقف و اهمال آن هر سه خواص بدحال را ارسال حضور نموده معروض داشت که جناب حضرت مختاراند این نمک حرامان بدکار را هر حرام خوار حرام کار که مناسب دانند بخشند مهر جهانگیر از شنیدن این تقریر مشتری روشن ضمیر خیلی خوش حال گردیده فی الحال کارپردازان و حاجبان را بحضور طلبیده فرمود که آن مرغ تاجدار را که بقفس زندان درآورده اند خبرگیری آب و دانه اش بوجه احسن می نموده باشند

مقال نواها می کشید ؎

	کار جهان چو چرخ بسی راست کرده‌ایم	لیک این همه برای کسی راست کرده‌ایم
آمد شد وجود و عدم منزلی نداشت	چون صبح در جهان نفسی راست کرده‌ایم	قطعه چون چتر سنجری رخ بختم سیاه باد
با فقر اگر بود هوس ملک سنجرم	تا یافت جان من خبر از ذوق نیم شب	صد ملک نیمروز به یک جو نمی خرم

مالک و متصرف گردیدن مشتری بر محل تاجدار و معامله فرمودن او با آن خواصان نابکار و در آخر کار بحکم شهریار بخشیدن آن هر سه خدمتگار را بدان تاجدار و هم قبول کردن شهنشه بلبل مشرب گل را بی اختیار و ناچار

چنین گویند که چون مشتری بموجب فرمان مهر جهانگیر بر املاک تاجدار متصرف گردیده بدرون محل رسیده بر جهان مکان شاه نشین متمکن شده آن هر سه خواصان خود را روبرو طلبیده دو کس را که از طمع درم و دینار خدمت آن ظلم شعار را اختیار کرده بودند زجر و توبیخ بواقعی نموده بزندان فرستاد و گفت که در آخر کار این هر دو نابکار را نیز از همانجا که تاجدار ماه منیر را بدریا انداخته بودمی اندازم و جهان را از وجود این ناپاکان پاک ساخته دیگر نمک حرامان بیوفا را عبرت می بخشم و آن سومی را که از خوف جان قبول صحبت آن سلطان کرده بود نفرین بسیار نموده گفت که ای دون همت بیوفا جان را عزیز داشتی و آبروی خود را عزیز نداشتی و بدون حکم من خویشتن را بزیر پای مخالف فرش ساختی و بحاضران فرمود که این نالایق را که قابل خدمت و صحبت من نیست از محل بدر کنند و بکدام کناسی بخشند و بکارپردازان گفت که بزودی گنبدی بر قبر آن مطرهٔ مغفورهٔ من بنا سازند و آنجا را زیارتگاه مقرر گردانند و مسجد و چاه و مهمان سرای بنام او تعمیر نموده لنگر و خیرات در آنجا جاری دارند تا دیگر خادمان نمک حلال و ملازمان وفادار باستقلال از زیارت مرقدش همت و جرأت و وفا و مروت و صلاح و عصمت حاصل کنند و خاک تربتش را برای زر کردن مس وجود خویش اکسیر طلا دانند چنانکه سیماب و گوگرد را خاکستری گردانند تا هم اثر سیم و زر بخشی و نتیجهٔ نفع رسانی دران خاک باقی می ماند همچنین از خاک تربت آدم باکمال که صفات حمیده داشته باشد دیگر زنهاکه با خلاص خاکروبی او نمایند سودی و بهبودی و نفعی و هدایتی میرسد بالجمله کارپردازان حسب الحکم عمل نمودند و هم خبرداران گوش سراپا هوش مهر جهانگیر رسانیدند که امروز مشتری بمیان محل رسیده دو خواص خود را ضرب و شلاق خوب نموده محبوس داشته حکم انداختن بدریا کرده است و سومی را عتاب بسیار کرده بخفت تمام از محل برآورده حکم بخشیدن بکدام کناس فرموده است و بر سر قبر مطرهٔ چهارم زیب و زینت بسیار بکار برده حکم برپا کردن گنبدی نموده است و این هر سه خدمتگار باقی مانده بمرتبهٔ حسن و جمال و هنر و کمال در ذاتهای خود دارند که اگر در چهار طرف عالم تلاش و تجسس نمایند مثل آنها چارین

وآنکه بعضی عارفان صاحب ید اولیای دولت قاهره را در مقام عروج بالاتر مشاهده نموده مرتبهٔ ولایت را افضل از مقام نبوت فهمیده اند چون آنها نیز در عروج اند کماهی حقیقت نزول را نفهمیده از کیفیت غلبهٔ حال بدان بیان قال تکلم نموده اند معذور اند وخودش نیز بکیفیت حال درآمده بدین قال نوا برکشید

تو پادشه و ستاره‌ها لشکر تو — بهشت چه ز کوکب دگر نام برم — رباعی مهری تو که افلاک بود منظور تو
خاک قدم تو چرخ را تاج سرست — در قدر تو دیگری وگردون دگرست — صد مشتری و ماه بگرد سر تو رباعی
گر گردهٔ مهر گر نظیر گهرست ە — دی ماه را بروی تو تشبیه کرده ام — از مائدات زلّهٔ شام و سحرست
مه رخش ترا داغ سرین می بوسد — گل عارض ترا بیاسمین می بوسد — امروز سرز شرم ببالائی کنم رباعی
از جانب آسمان زمین می بوسد — رباعی ای مهر ثریا تا بثریا از تست — بر درگهت آفتاب تابان هر روز
لعل و زر و در و چرخ مینا از تست — معدن از تو هفت دریا از تست — قلب اسد و نطاق جوزا از تست

غزل

چون وفا و حقیقتی دارم
با سگت طرفه نسبتی دارم — تیره روزی دگر نخواهم دید — شاه خورشید طلعتی دارم — داده راهم ببارگاه تو بخت
شد یقینم که دوستی دارم — مقسم خوش دلیست خاطر من — که ز لطف تو قسمتی دارم — بدعا و ثنای حضرت تو
طاعت فرض و سنتی دارم — جز در تو سجده که میخواهم — آسمان پایه همتی دارم — مهر خورشید دارم در چرخ
ذره ام لیک شهرتی دارم — جوهرم ظاهرست بر همه کس — گوهرم قدر و قیمتی دارم — بدعا میروم دگر وقت ست
که گمان اجابتی دارم — تا اثر نور آفتاب دعاست — بر تو روشن که حاجتی دارم — چون مهر جهانگیر از آن مشتری

خوش تقریر این حرف و بیان واین معانی وعرفان را شنید خیلی دانائی وعرفان او را معلوم نموده بسیار خوشدل ومحظوظ گردیده فرمود که ای مشتری الحق من ترا نور چشم خود می دانم وتمام ملک وسلطنت خود را از آن تو می شناسم لیکن حالا برای زیب وزینت شان وحشمت تو تمام محل وخزانه وجواهرخانه وغیره اثاثه تاجدار را بتو بخشیدم که بهر قسم که خواهی دران تصرف نما وبهر که خواهی بخش چون آن مشتری حق خود این همه عنایت وبخشش را معلوم نمود از آن مقام فرود آمده بسلام گاه در رسیده آداب عنایت وشفقت را بتقدیم رسانیده برخواند نظم

حرف مهرت بر زبان با صدق دل هر کس که راند — همچو صبح از گرد هستی دامن خود برفشاند — پیش ماه دلفگارت اختر سرباز تو
غیر قانون محبت نسخهٔ دیگر نخواند — رباعی با همت تو کون و مکان مختصر اند — افلاک ز ایثار تو درج گهر اند
خورشید و مه بهمین تشریف دهیت — بر جبین سپهر تکمهٔ سیم و زر اند — و مهر جهانگیر از سریر برخاسته آن

عابد را فرمان روای آن ملک مقرر ساخته بهمان خیمه‌های خود داخل گردید داراء وکیفیت حال بدینچنین

واقوال واحوال آن ماه باکمال از نظر بینندگان منصف پنهان نمی ماند و بعد آن تقریر مهر جهانگیر بحال مشتری وش ضمیر که بتقریب خدمت بالای سریر رسیده و بر پایهٔ مصاحبت خود ایستاده بود متوجه گردیده روی درخشان خود را بجانب آن ستارهٔ بلند مکان گردانیده فرمود که ای اختر تابان درین زمان توجه قدر رتبهٔ عالی بهم رسانیده که از مهر و ماه هم بلندتر بنظر می آئی از شنیدن این سوال فی الحال آن خوش مقال بعرض رسانید که در واقع اگرچه مهر جهانگیر از تائید تقدیر بر فلک چارم جا دارد که عبارت ازان از تخت چارپایه کرده می آید و این مشتری بدولت خدمت چندان برتری حاصل نموده است که گویا بر فلک ششم رسیده است لیکن بر مهر درخشان مثل قلب انسان صادق می آید و مشتری چشمک زن بعینه چون چشم مردم می نماید که باعتبار ظاهر و صورت پایهٔ خانه اش از مرتبهٔ صدر قلب هم بلندتر دیده می شود فاما در معنی و حقیقت رتبهٔ پستی دارد چراکه او هم نور و روشنی از عین چشمهٔ حیات قلب اخذ می نماید و چه جای یک مشتری بلکه زحل و مریخ هم که ستارگان فوقانی اند و هم زهره و عطارد و قمر که بمثابهٔ اعضا و قوا و حواس ظاهری و باطنی انسان اند نور فیض و هدایت از همان قلب خویش می گیرند و هم ازین گفتار و اظهار اشارتی بجانب فرزندان و یاران تست که عبارت از نفوس مزکّا و ذواتهای مصفای شاه بی نظیر و شاهزادهٔ خوش نصیب و خوش گوست که بارها بر سر دوش تو جا یافته اند و مراد از یاران ذات گرامی و نفس قدسی و جوهر شریف امیر و امیر باتدبیر و تاجر فقیر است که بپای مبارک تو رسیده و باقدام شریف تو آرمیده اند پس در نظر کشفی من شاه بی نظیر در مرتبهٔ عروج از همه ارفع و در مقام تنزل ماه منیر از همه اتم می نماید و مهر جهانگیر در مرتبهٔ اعتدال و وسط که حاوی طرفین است جا دارد درین صورت همه دوستان که بسان روشنان جمال و کمال خود را که عبارت از دانائی و شنوائی و بینائی و گویائی و بویائی و گیرائی و روائی و توانائی باشد از منبع قلب که مراد از جناب این مهر جهانگیر است حاصل می نمایند رباعی

از جان و دل و دماغ و خون و رگ و پی
فیضی است بقدر قابلیت ور نی رباعی

هر ذره که بنگری ز مهر تابان
وین آتش و آب و این خاک و بادش
رباعی مهر است فروغ گوهر افسر دل
تا خیمهٔ تن بپای شد بر سر دل

وز شهد و گلاب و شکر و شربت و می
این چرخ بلند بنگر و بنیادش
فیضی بخشند بقدر استعدادش
هر گوشه کشیده طناب رگ و پی
چنان که ز صدف بیش باشد گهر

خورشید بهر ذره ز ذرات جهان
سبحان الله بپرس از جوهر دل
تو اندر جهانی و بیش از جهان

پس ای شاه آگاه چون معاملهٔ این بارگاه بدین عنوان باشد عارفان هوشیار کجا من خدمتگار را ازین نیر اعظم ارفع و اعلی خواهند شناخت رباعی

عشق آمد و کرد فارغ از غم ما را
نگذاشت بطور اهل عالم ما را
بودیم فتاده ناگهانی خورشید
برداشت بر آسمان چو شبنم ما را

مستقیم الاحوال دیدم در سلک یاران خود کشیدم و در جلدوی این خدمت کار سلطنت این ملک و دیار تو بخشیدم پس باید داد
و عدالت را کار خواهی فرمود و این عمل را به از عبادت خود فهمیده امید وار دولت آخرت خواهی بود انشاء الله تعالی
بعد هم از اثر صحبت بدولت جمعیت دل رسیده از تجلیات قرب بهره مند خواهی گردید و معرفت ذات خود حاصل کرده
حقیقت خویش را خواهی فهمید و بجانب امیر با تدبیر و شاه بی نظیر و تاجر فقیر متوجه گردیده فرمود که تیاری جشن قران
این ماه و مشتری نمایند و برودی اسباب آرایش شادی طوی حاضر سازند ماه منیر مجرد شنیدن این حکم برجسته
پیش تخت آمده بعرض رسانید که اگر چه این ماه با مشتری در عالم سفر مدتها بیک منزل و مقام همراه بوده است لیکن هرگز
قرانش حاصل نموده چرا که روز اول مرا باهمدیگر عهد و پیمان میان آمده بود که هرگاه بلبل با نوا را با گل بی پروا مجلس رنگین
نصیب خواهد شد ماه و مشتری را هم صحبت حلال خواهد بود و الا فدویت و یاری و دوستی و وفاداری اقتضا نمی کند
که بلبل از گل در هجران باشد و ماه از مشتری کامران گردد چنانچه او هم قبول این معنی نموده بدون هوای نفس و خواهش
طبیعت آن همه ملک و سلطنت را گذاشته رفاقت من فقیر اختیار نموده برای سعادت ملازمت آواره دشت
و دیار گردیده بود الحمد لله که به این نهایت در دست خویش بجناب عالی رسید لیکن در وقتی که حضرت را وصل گل میسر خواهد
گردید ماه و مشتری را نیز رسم مناکحت بمیان خواهد رسید **فرد**

مارا بدل گمان وفا این قدر نبود　　تا از تو شد جدا کسی آشنا نشد

غزل

من وار نخل عمر برخوردن　　راندهٔ مهر تو ریشه در جگرم
گرچه هر سو فدائیان داری　　دیگران دیگراند و من دگرم
در محبت مرا اگر سنجی　　بجهانی هنوز بیشترم
از نهال سخن بس این ثمرم　　که بجز تو در جهان سمرم
چه خبرها که پرسد از من عقل　　می عشق تو کرده بیخبرم
در فن مهر این قدر دانم　　که نمی آورد قضا قدرم

چون مهر جهانگیر این سخن را شنید و همه یاران را از این حقیقت
پاکبازی آنها آگاهی پیدا گردید خیلی متعجب و حیران گردیدند و در آن وقت قدری از کیفیت محبت و صداقت و یاری
و وفاداری او باخبر گردیده سرهای خویشتن را بگریبان فرو برده حقیقت طغیانی و ماهیت سرکشی طبائع و نفسهای
خویش فهمیدند و در آن زمان از زبان مهر جهانگیر در حق او این بشارت را شنیدند که اگر نور و محبت و اخلاص سینهٔ ماه را
که با مهر دارد در یک پله در آرند و انوار مهر دلهای دیگر یاران در پلهٔ دیگر گذاشته وزن نمایند البته پلهٔ آن وحید و فرید
بر پلهٔ همه یاران و دوستان چربیده که در بسیاری لسان روشنان اند خواهد چربید و نوری که در سینهٔ مهر ودیعت کرده اند همان نور
سینهٔ بی کینهٔ ماه را هم بخشیده اند **بیت**

تا مه بهر روی تو گرم نگاه شد　　چشم ستاره محو تماشای ماه شد

و از این قبیل سخنان دیگر نیز در بارهٔ او بیان نمود که شرح آن وقت بسیاری می خواهد هم احتیاج ندارد که از دیگر معاملات

نگذاشت بطور اهل عالم ما را | بودیم فتاده ناگهانی خورشید | برداشت بر آسمان چو شبنم ما را غزل

ز قدت سرو بستان آفرینند | ز رویت ماه تابان آفرینند | ز نقش روی تو بابی عیان شد | از آن خورشید رخشان آفرینند

ز چشم فتنه جوی دلفریبت | هزاران چشم فتان آفرینند | ازین سرچشمهٔ نوش حیاتت | بگیتی آب حیوان آفرینند

ز خط و عارض و نور جبینت | شب و شمع و شبستان آفرینند | چو عکس زلف و رخسارت نمودند | بگیتی کفر و ایمان آفرینند

برای سجده بردن پیش رویت | جهانی را مسلمان آفرینند | که تا از زلف تو زنار بندند | بسا کس را پریشان آفرینند

مر آن را وعدهٔ دیدار دادند | مر این را بهر یزدان آفرینند | کسی را بهر طاعت خلق کردند | کسی را بهر عصیان آفرینند

یکی او بهر مالک گشت موجود | دگر را بهر رضوان آفرینند | و دران زمان مشتری تابان بجانب آن عابد حیران نیز دیده

بدین چنین سخنان نور افشان گردید رباعی | عابد سحری بچشم امید ببین | آفاق گرفت نور جاوید ببین

گفتی که درین جهان نباشد دیدار | چشمی بگشا و نور خورشید ببین | رباعی زاهد ز نظر منع مفرمای مرا

بگذار بمهر عالم آرای مرا | یک پیکر نور را نه اگر میدانی | روشن تر از آفتاب بنمای مرا رباعی

چون انجم بر فلک نشیمن داریم | و ز نور بدل هزار روزن داریم | ای تیره درون منکر مهر مشوی

کز بهر دلیل روز روشن داریم | بعد ازان باز شهریار بطرف عابد متوجه گردیده استفسار حقیقتش با تفصیل کیفیت

دریافتنش فرمود و او ماجرای برآوردنش از آب و در آوردن به نسبت فرزندی خویش مفصل بیان نموده بعرض رسانید که من از زبان این در دریای حقیقت و ماهیت این چشمهٔ آفتاب را معلوم نموده تا این قدر مدت بسان ماهی بی آب در اشتیاق این جناب بیتاب بودم الحمد لله والمنة که شتاب کامیاب گردیدم پس این فقیر بی پیر را نیز از مریدان و پیروان خویش شمارند و این تشنه را هم از فیض آب حیات عنایت سیراب گردانند و قطرهٔ از مهر و محبت خویش بکام جانش چکانند

قصیده شاها در تو قبلهٔ شاهان عالم ست | گردون ترا مسخر و گیتی مسلم ست | مقصود آفرینش عالم تویی از آنک

ذات مطهرت سبب نظم عالم ست | هم چشم ماه و زهره بروی تو روشن ست | هم جان جن و انس بیاد تو خرم ست

عالم بتست زنده که تو جان عالمی | زین غصه جان خصم تو موقوف یکدم ست | هرگز نزاد از تو گران مایه تر گهر

زان آب و گل که مایهٔ ترکیب آدم ست | بنمود خنجر تو در احیای ملک و دین | آن خاصیت که در دم عیسی مریم ست

خصم تو گر ز ذره فزون ست در عدد | با آفتاب تیغ تو از ذره کم ست | خرم نشین همیشه و برخور ز مملکت

کاسباب خرمی همه پیشت مسلم ست | از شنیدن این تقریر مهر جهانگیر تبسمی نموده فرمود که ای عابد در طریقهٔ ما پیری و

مریدی نمی باشد بلکه دوستی و یاری و محبت و وفاداری و اخلاص و جان سپاری ست و چون ترا هم مرد با کمال

کماهی داشت بموجب سنت الله ظهور صفاتی خویشتن را از توسط عترت خود بجهان باقی گذاشته تمام عالم را از خلق حسن خود معطر ساخته است واگرچه منصب رسالت و درجات قرب مراتب نبوت بر ذات مقدس خاتم النبیین صلوات الله وسلامه علیه وعلی جمیع اخوانه انحصار و تمامی پیدا کرده است لیکن آن نائب اتم هادی حقیقی ازان همه فیضهای موهبی وازان همه درجات مراتب قرب خود که عبارت از کمالات رسالت و کمالات خلافت و کمالات نبوت و کمالات ولایت و کمالات امامت و کمالات اولی العزمی و کمالات حکمت وغیره و کمالات مناصب رسالت باشد بطریق انعکاس و ظلیت بهره و نصیبه ازان بیاران و رفیقان و دوستان و عزیزان و فرزندان و اصحاب خود که مهاجر و انصار باشند نیز بقدر فنا و معیت و پیروی و تبعیت و خدمت و خصوصیت و دوستی و جزئیت و اتحاد و عینیت و اخلاص و فدویت شان بخشیده فیض آن همه کمالات منصب خود را درین جهان بمدار جاری و برقرار گذاشته بعالم باقی رحلت فرموده است وانشاء الله العزیز این همه فیوض کمالات رسالت و نبوت و کمالات ولایت و امامت او هم بنزدیک قیامت بر ذات گرامی و وجود شریف حضرت عیسی و حضرت مهدی علی نبینا و علیهما الصلوة والسلام ختم و تمام خواهند گردید که کم کسان از عارفان هم واقف از تفصیل این جزئیات خواهند بود ٥

بس کنم خود واقفان را این بس ست
نکته کافی ست گر واقف کس ست

همین که آن عابد ازان عارف این معارف جدید شنید بی اختیار گردیده پیش او سجدهٔ تعظیم بتقدیم رسانید و از زبان دربار بتکرار آن کریمه اشنید که لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلّٰهِ الَّذِی خَلَقَهُنَّ اِنْ کُنْتُمْ اِیَّاهُ تَعْبُدُوْنَ از شنیدن این مقال فی الحال مشتری بدین قال تکلم نمود

رباعی ما ایم بجان کعبهٔ امید پرست
در قبلهٔ عشق حسن جاوید پرست
از سجدهٔ خورشید مزن بر ما طعن
ما نور پرستیم نه خورشید پرست

رباعی این مهر که آئینهٔ شب رنگ زداست
نور شمس ز دل خدا پرستان نه جداست
خفاش صفت ز سجده اش روی متاب
هر چند خدا نیست ولی نور خداست

رباعی ما نور پرست قبله گاه نظریم
هر جا نوری ست ما بر سجده بریم ٥
دل سوختهای نور شام و سحریم
گر مهر بود بروز ور ماه بشب

ای از جمال روی تو تابنده آفتاب
وی آفتاب روی ترا بنده آفتاب ٥

هر گه آرم بنظر این رخ نور افشان را
پنجه در پنجهٔ خورشید کنم مژگان را
تا کی این کهنه مسلمانی میراث پدر
عشق کو تا به بتی تازه کنم ایمان را

مهر جهانگیر از شنیدن این تقریر بزودی دست مشتری را گرفته بالای تخت برآورده بجانب پشت خویش ایستاده گردانید و بخدمت بادزنی خود سرگرم ساخت دران حال مشتری بلند مقام بروجه جنبانی درآمده بدین کلام هواداری دل خود را ظاهر گردانید رباعی

عشق آمد و کرد فارغ از غم ما را

ونور ریان گردانیده است ندارد بنابران درحق حضرت آدم علی نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام می فرماید که وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ودرباره ذریت آدم نیز چنین کرم نموده است که وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَىٰ كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا پس بدین چنین سبب از ین راه ازجناب مرد کامل مکمل وعارف آگاه هرقدر که فیض صحبت واخذ جمعیت بقدر ظرف ولیاقت خود زنش حاصل می نماید جسد دیگری نمی یابد از فضیلت وبرتری فرزندان او چه بیان نماید که علت غائی آن کار وباعث آن اظهار همان برگزیده اخیار اند که از سبب عینیت خود بر نسبت معیت آن زنان محرمان نیز مزیت وفوقیت حاصل کرده اند وانها در تمتع بدنی وفیض وجودی خصوصیت علیحده وجزئیت خاص دارند که این امور را علما فضل جزئی می خوانند وفضل کلی آن رجال باکمال را می شناسند که بموجب استعداد خود تمام فیوض موهبی الٰهی را از خدمت او بطریق انعکاس در آئینهای قلوب ومرآت حواس عشرهٔ خویش جلوه گر گردانیده اند وبدان سبب بمرتبهٔ نیابت آن خلیفة الله رسیده اند پس بعد آن مرد باکمال بمیان رجال اول مرتبه آن کس خواهد بود که او اول بمعاملهٔ یاری وکار مددگاری درآمده از دیگر یاران ورفیقان اقدم واسبق گردیده باشد که بموجب فرمودهٔ پروردگار همان کس از همه یار افضل ونیکوکار خواهد بود که اَلسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ أُولَٰئِكَ الْمُقَرَّبُونَ وبعد او آن کسی که از سبب او درکار هدایت وارشادش افزونی قوت پیدا گردیده بود وبعد آنها دیگر عزیزان ورفیقان که بذل جان وانفاق مال درراه ذوالجلال کرده باشند وباز درمیان فرزندانش که ذکور واناث باشند این قدر فرق وامتیاز نیز می باشد که پسران از دختران فاضلتر اند برای آنکه پسران بطریق اکثریه اخذ فیض آثار ذاتی از جانب ذات پدر می نمایند وقبول فیض بمقتضای صفاتی از طرف صفات مادر می کنند ودختران گیرندهٔ فیض ذاتی از جانب ذات مادر وقبول کنندهٔ فیض صفاتی از طرف صفات پدر می باشند وبندرت وقلت در بعضیها بخلاف این نیز بظهور می آید چنانچه بموجب همین ضابطه وکلیه مخبر صادق صلی الله علیه وسلم خبر داده است که اَلْوَلَدُ سِرٌّ لِأَبِيهِ پس بدین سبب از ذات گرامی آن خیر البشر صلی الله تعالی علیه وعلی آله واصحابه وسلم درجهان پسر باقی نماند که بر ذات مقدس او منصب رسالت ختم گردیده واگر اولاد پسرش درجهان باقی می بود هرگز فیض کمالات ذاتیش را تمامی نمی نمود وهمین سبب آن مسبب الاسباب از کلام خود خبر تمامی آن مرد تمام داده است جائی که فرموده است مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَٰكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ وچنانچه ذات بیچون حقیقی مدام بصرافت بیچونی وغنای خود است واین همه مخلوقات ومصنوعات که وجود وپیدایش گرفته اند از آثار وانوار اسمای حسنیٰ ومقتضای صفات حقیقیه او بظهور رسیده هردو جهان فانی وباقی را معمور وآباد گردانیده وانهم همچنان بلا تشبیه آن محبوب الٰهی که تخلق باخلاق الله

نموده برخواند که لَاتَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلّٰهِ الَّذِی خَلَقَهُنَّ اِنْ کُنْتُمْ اِیَّاهُ تَعْبُدُوْنَ و بجانب عابد گوشه نشین و حاضران با تمکین دیده فرمود که مخبر صادق صلی الله علیه وسلم فرموده است لَوْ اَمَرْتُ اَحَدًا اَنْ یَّسْجُدَ لِاَحَدٍ لَاَمَرْتُ الْمَرْاَۃَ اَنْ تَسْجُدَ لِزَوْجِہَا مِنْ عِظَمِ حَقِّہٖ عَلَیْہَا یعنی اگر کسی را می فرمودمی که سجدهٔ کسی کند هر آینه زن را فرمودمی که تا سجدهٔ شوی خود کند از بزرگی حق او که بر ویست از شنیدن این قال فی الحال عابد بعرض رسانید که بنده معنی و سراین حدیث شریف را نمی یابد چرا که باعتبار ظاهر حق والدین و استاد و پیر را بر گردن هر کسی بسیار می شناسد از شنیدن این تقریر مهر جهانگیر تبسمی نموده روشن گردانید که اگرچه والدین و استاد و پیر بر گردن هر غنی و فقیر حقی دارند بدان سبب که مظهر بعض اسمای الٰهی مثل رزاق و رحیم و هادی و علیم شده اند لیکن در وقتی از اوقات فرزند و شاگرد و مستفیض را از انها بی نیازی و بی پروائی و آزادی و برتری نیز حاصل می گردد و بخلاف اینها زن را از شو که مظهر بسیار اسما سوای آن اسما نیز گردیده است مثل خافض و رافع و ضار و نافع و کریم و قهار و وارث و ستار و علی هذا القیاس مظهر بسیار اسما و آیات ست که در حق او عالم السر والخفیات ست در هیچ زمانی و وقتی از و رهائی و آزادی و بی پروائی و بی نیازی حاصل نمی آید و دائم بزیر حکم و فرمان او می باشد و چون اکثر بندگان با کمال بشرف خلافت ذوالجلال مشرف گردیده متخلق باخلاق الله شده اند می توانند که بعضی انوار عکوس باطن خود را در دیگر نفوس نیز جلوه گر گردانند اما هیچ کدام از مصاحبان و یاران و عزیزان و دوستان آنها لیاقت اخذ جمیع فیوض ظاهری و جسدی شان نقسیمی که زنان آنها دارند ندارند برای آنکه زنان در ذات خود صفت انفعالی و در صفات و جسد خویشتن قوت وجذب فیض درونی و برونی بقدر ظرف و استعداد خود بحد کمال دارند مثلاً اگر عارفی خواهد که صفت ایجادی و فاعلی خود را که از جناب موجد تحقیقی و فاعل حقیقی بطریق انعکاس و ظلّیة یافته است نیز در خارج خود جلوه گر گرداند و همه جمال و کمال خویشتن را جدا از خود در آئینهٔ صورت دیگر بیند برای ارادهٔ این کار و ظهور آن مضمر اسرار در ذات هیچ احدی بدون زن لیاقت نمی یابد و سوای آن آئینهٔ پر فن انطباع عکوس آن همه صفات و افعالش دیگری قبول نمی فرماید و بدان عنوان که زنش بزیر تصرف و فرمانش در آمده خالی از خودی خود و فانی از خویشتن گردیده به پیشش افتاده است دیگری را نمی یابد و بلا تشبیه حقائق رجال مماثلت بمرتبه حضرت وجوب دارد و حقائق نسوان را مشابهت به پایهٔ امکان می نماید و آن حقائق اشیا را در می یابد کسی که آن هادی برحق او را می فهماند

بندگی باید بجا آورد زن را پیش مرد | ز وجوبت عار فا در اصل و امکان داده است

پس بسبب آن اسفلیت و جامعیت فاعل حقیقی هم برای ظهور انوار جمیع اسمای حسنیٰ در تمام مصنوعات و مخلوقات عالم علوی و سفلی خود بغیر بندگان خاکی که خلقت آنها پایان تر از هر مخلوقات کرده و ترکیب جسد آنها را جامع تر از تن ناریان

سر سبز خط سبز تو مقیم افتاده است	آفاق به روی تست روشن هر روز	خورشید بهار تعظیم افتاده است

بعد از آن ماه منیر مشتری را بسلامگاه ایستاده نموده بانگ برکشید که ای شاه شاهان مشتری نیک اختر که دختر ناهید شاه است صفت جمال با کمال مهرجهانگیر از زبان ناقص ماه فقیر شنیده پر از نور شوق دیدار گردیده از بلندی آسمان تخت خویشش بر زمین نزول کرده باداى آداب تسلیم جان سرفرازی می یابد قدردان بنده نواز صاحب جنب کارساز سلامت آن شاه عالیمقام بالتفات تمام پیش طلبید تا آن مشتری باوقار آهسته آهسته به پیش تخت رسیده پایه تخت را بوسیده همان خنجر مرصع را که بکمر داشت برآورده بطریق نیاز از نظر آن سلطان گذرانیده بعرض رسانید که این قطرهٔ آبروی این کنیزک است که تا این وقت وحال از قدرت و تصرف بر کمال جناب این آفتاب عالمتاب آب وتاب مانده باز بدین دریای فیض رسیده از سر نو آبروی دیگر یافته است و برخواند بیت پاس عصمت داشتیم و نیک اختر گشته ایم

جمع کردیم آبروی خویش و گوهر گشته ایم	رباعی عالم ز بهار عارضت گلشن باد	درگشت تو مهر خوشهٔ خرمن باد
شب سرمه ز موی مشکبوی تو خرید	چشم مه و مشتری بآن روشن باد رباعی	آن کس که به نفس صنع پرداخته است
وین طرح زمین و فلک انداخته است	بسیار مه و ستاره بگداخته است	تا همچو تو پاک گوهری ساخته است
رباعی شاهی که فروغ تو بر افلاک افتاد	چون گوهر خورشید دولت پاک افتاد	خورشید چو دید صبحدم طلعت تو
زد عطسه چنان که نور بر خاک افتاد بیت	مهر رخسار کسی کرد ست تا مجنون مرا	غوطها داد ست مانند شفق در خون مرا
از تغافل خصم سرکش را توان کردن علاج	هیچ وهمی نیست اختر در دل از گردون مرا	بیت دیده چو مه ابد بدید گفت مگر روی تست
آب تصور کند تشنه چو بیند سراب بیت	می کردم از سپهر سراغ هلال عید	ابروی یار در نظر آمد هزار شکر

چون مهرجهانگیر آن آداب را از و دید و این حسن تقریر شنید عذر مردانهٔ او را از کمال مهر و الطاف از دست خود برگزیده باحترام تمام بوسیده باز باو بخشیده فرمود که این آبروی تو دائم بتو مبارک باشد و برخواند رباعی

این کاره که بنده می کند شاهان را	آورد نسبی براه گمراهان را	در دست تو یک قطرهٔ آبست ولیک
گر دست غریق جان بدخواهان را	و بالتفات تمام فرمود که ای نیک اختر تو بتحقیق دختر ماٰئی از آن سبب بدین	

همه آبرومی نمائی و با ناهید شاه گونه مناسبت داری که تمام دل و جبین ترا پر از نور مهر خود بسان چهرهٔ ماه خویش می یابم مشتری نیک فرجام از شنیدن این کلام و یافتن آن همه اکرام به پیش آن عالیمقام سجدهٔ تعظیم بتقدیم رسانیده بطرفه اندازاین آواز برکشید

رسانیده بطرفه اندازاین آواز برکشید	رباعی بابا کی جوهر و دل ظلمت کاه	در آتش و سنگ با بدم منزلگاه
تا آنکه چو خنجر شوم از بازو و بخت	شایستهٔ دست بوسی والا شاه	آن شاه بجتیا را و را منع از آن کار

آوردن عابد گوشہ گزین مشتری را برای ملازمت آن شاہ تخت نشین و حکم کردن بیاران محبت آگین کہ تیاری جشن قران این ماہ و مشتری نمایند و اِبا آوردن آن یار وفادار ازان کار و دریافتن دیگر یاران ازان معاملہ و گفتار قدری حقیقت و ماہیت محبت و صداقت آن اقدمین یار و شمہ بیان بعضی معارف و اسرار و شرح نکتہ آن حدیث شریف حضرت پیغمبر مختار صلی اللہ تعالی علیہ و علی جمیع الاخیار کہ اگر غیر حق را سجدہ جائز می بود زن هر یکی بدان کار احق می نمود و ظاہر گردانیدن مشتری روشن زبان مرتبہ و پایۂ آن سلطان و ہر کدام امیران بہ نمودن مثل مدارج و منازل ستارگان بنادر عنوان و خیلی خوش دل و محظوظ گردیدن بلبل نکتہ دان ازان بیان و بخشیدن نشش تمام محل و ہمہ جواہر خانہ و خزانہ تاجدار را بدان خوش گفتار و مقرر فرمودن عابد گوشہ نشین را فرمانروای آن دیار

چنین گویند کہ ہنوز مہر و مہ دران حرف و گفتار بودند کہ چوبداری از دروان آمدہ بعرض رسانید کہ حالا یک مرد بزرگ کہ او را عابد گوشہ نشین می نامند کہ گاہی از کنج عبادت نہ برآمدہ و ہرگز بر در شاہ و امیر نرفتہ یک زن صاحب جمال را ہمراہ آوردہ اذن بار می خواہد و می گوید کہ من مشتری روشن ضمیر را برای ملازمت مہر جہانگیر آوردہ ام شاہ بمجرد شنیدن این خبر سجدۂ شکر بدرگاہ باری بجا آوردہ ماہ منیر را فرمود کہ تو باستقبال برو و آن ہر دو را باعزاز و اکرام بیار او شادان و فرحان فرا رفتہ بعد تحیت و سلام و معانقہ و کلام دست عابد بتعظیم تمام گرفتہ مع مشتری بہ پیشگاہ تخت رسانیدہ اول عابد را باعزاز ملازمت کنانیدہ بپایۂ اعلی نشانید و او دران مقام این چنین کلام را باداب تمام گذارش نمود

غزل بسیار مہ و زہرہ بناکام برآید
عنقا نتواند کہ ازین دام برآید
مشتاق حرم گر نگرد چو تو بتی را
کین مہر ہدایت نہ ز ہر بام برآید
از جام نوال تو عجب نیست کہ شاید

تا ہمچو تو یک مہر برین شام برآید
شوقم نہ چنان است بوصل تو کہ ہرگز
در نیمہ رہ کعبہ ز احرام برآید
زین گونہ بہر صبح اگر بار بہ بخشی
کام دل زاہد ز تو خود کام برآید رباعی

آزادہ دلان را ہمہ در قید کشیدی
کام دلم از شفقت و انعام برآید
بر عرش ملک دو ز نظر مہر تجلی
خورشید ز خجلت پس ازین شام برآید
گر سرخی لب تر اندیم افتادست

لیکن مهر جهانگیر بر بهر تقدیر امیر با تدبیر را از کار تعاقبش باز داشته خود بدولت داخل آن شهر گردیده بر تخت سلطنت
متمکن شده بفکر بند و بست آنجا مشغول گشت و چون تجسس احوال مشتری فرمود تمام خدمهٔ محل و آن هر سه خواصانش
بحضور رسیده مفصل حقیقت آمدن مشتری و جواب و سؤال او با تاجدار و معاملهٔ قید کردنش بعرض رسانیده ظاهر
گردانید که بروز چهارم آن مشتری از محل ناپیدا گردید نمی دانیم در زمین پنهان گشت یا بر آسمان رفت لیکن ظن غالب
آن داریم که او هم خود را بسان ماه منیر خویش بدریا انداخته از آن قید و بند آزاد شده باشد همین که ماه منیر دران
مجلس دار و گیر از زبان آن خواصان این حرف و تقریر شنید بی اختیار رنگ از گل عارضش پرید و قطرات
اشک از چشمش جاری گردید و بعرض مهر جهانگیر رسانید که خود بدولت مفصل حقیقت صلاح و عصمت و شجاعت و وقار
و رفاقت آن مشتری را شنیدند و از فضل الٰهی این جناب نیز بموجب خواهش دل دوستان و فدویان بر
مخالفان و ظالمان کامیاب گردیدند پس حالا دل این وفاکیش در حق خویش همین مصلحت می بیند که چند سخن
اسرار را بخدمت عالی اظهار کرده خود را درین دریا اندازد و با آن مشتری از عیب بری هم شرط رفاقت و وفاداری
خود را تمام سازد مهر جهانگیر باستماع این سخن آن یار بکار رو دریافت ارادهٔ خاطر آن دوست وفادار بحالت مهر
دلی رسیده بی اختیار بگریست و فرمود که ای یار دلنواز اگر تو خویشتن را بدریا می اندازی این بلبل شکسته بال
بی حال که زندگانی خود را در جدائی گل خویش حال عین وبال می داند نیز رفاقت تو نموده دل خود را هم از غم و
ملال پاک می گرداند یاران دیگر چون این چنین سخنان را از زبان آن مهر و ماه شنیدند احوال خود را نیز از گریه
و زاری تباه گردانیدند و قسمهای مغلظه یاد کرده بعرض رسانیدند که ما فدویان نیز خویشتن را هلاک می گردانیم
و هرگز زنده نمی مانیم در آن وقت آن مهر بگرم مهری در آمده آن ماه را بکنار کشیده گفت که ای یار وفاکیش از کشتن
نفس خویش این همه رفقای خیراندیش را در هلاکت انداختن و جان خود را براحت رسانیدن صواب نمی نماید
و از صبر و استقلال همچو تو با کمال هم بعید بنظر می آید اندکی بجانب حال پر اختلال این بلبل شکسته بال و هم بطرف دل
پر ملال خود تامل کن که من کشتی شکسته بآب رسیدم و تو هم بدریا افتادی و باز از حفظ حافظ و قدرت قادر زنده و سالم
از آن چنان دریاها بر آمدیم و درینجا رسیدیم پس از فضل و کرم آن کریم و جامع المتفرقین باز امیدواریم که آن مشتری را
نیز بحفظ و حمایت خویش داشته بهمان قسم که ما و ترا از بلا و آفت مائی نجات بخشیده یکجا ساخته است بکار ساند
و اگر بر گفتهٔ ما یقینی داری دل قوی دار که انشاءالله ترا البته با او خواهند رسانید و این عشق پاک و محبت صاف را ضایع
نخواهند گردانید باری چون ماه از زبان آن آگاه این بشارت خاطرخواه شنید خوش دل گردیده بتسکین دل رسید

لیکن تاجر فقیر که مرد با مروت و باصفا و خیلی رحیم دل و باحیا بود و هم نسبت خویشی و قرابت با آن تاجدار داشت بعرض مهر جهانگیر رسانید که حالا از فضل پروردگار تمام این ملک و دیار تسخیر اولیای دولت قاهره در آمده و ظالم بدکار غفلت شعار بجزاو سزای کردار رسیده فاما پسرش سرفراز که او بی تقصیرست باد و گوش سر هوش خود را گرفته بطرفی فرار کرده است و امیر با تدبیر ارادهٔ تعاقب و هلاک کردنش دارد و این کار استدادی و فرصتی می خواهد پس بدان سبب در کوچ فرمودن جناب این اولوالعزم بجانب عربستان که قبلهٔ مقصود این آستان و کعبهٔ مراد همه فدویان ست تعویقی می نماید **رباعی**

از عشق کسی که منحرف کیشش آمد
آثار شکوکش از یقین بیشش آمد
آن کس که ز آفتاب رو گرداند
جز سایه دگر چه خواهدش پیشش آمد

فرد

دم تیغ برگردد از پشت تیغ
مرو از پی خصم بگریخته

همین که جناب آن مهر سیما مهر این حرف و تقریر از زبان آن یار مهربان دل دلگیر شنید بزودی امیر با تدبیر را بالحضور طلبیده مانع آن عزم درستش گردید او جرأت نموده بعرض رسانید که درین کار این تاجر ناواقف از کارزار خطامی نماید که رای اولوالعزم را از آن عزم صواب بری گرداند مار را کشتن و بچه اش گذاشتن خلاف رای اولوالالباب می نماید مهر جهانگیر از شنیدن این تقریر آن باتدبیر فرمود که نامه در باب اطاعت و امتثال امر او لوالامر بجانبش بنگارند اگر تبعیت اختیار کرده قبول حکم نموده ملت عاشقی و مشرب گلی را اختیار میکند و در آن ملک و دیار خطبه و سکه را بنام نامی گل همیشه بهار می خواند و رایج می گرداند او را بجایش واگذارند امیر با تدبیر از شنیدن این حکم و فرمان باز جسارت را کار فرموده التماس نمود که بالفعل آن گریزپای نااقتدار همه احکام فرمان خلیفهٔ پروردگار را بی اختیار و ناچار قبول خواهد نمود لیکن عاقبت کار اقتدار پیدا کرده قابوی وقت خود یافته از یک یک مخلصان این جناب که دست او خواهد رسید انتقام پدر خود خواهد کشید که ما از فراست خود همین یقین داریم و از قیافهٔ او می شناسیم که وقتی او با اهل وفا دغا خواهد نمود بیشتر هر چه بخاطر مبارک خواهد رسید شدنی و تقدیر همان خواهد بود بکیفیت حال جلال خود در آمده بدین قال تکلم نمود **غزل**

بس که دل را غوطه دادم در خم نیرنگها / هر خیالم چون نگاه مست دارد رنگها
الفت مقراض آغوش وداع الفت ست / صلحهای دشمنان دارد کمین جنگها
سالک اندر هر سری سرّیست در بزم وجود / تارهای ساز را باشد جدا آهنگها

غزل

درین ره عشقبازان کم امید ایمنی دارند / گر از خود هم روند اینها که بیم رهزنی دارند
چرا بر مردن دل اهل دنیا را غمی ناید / نماز فوت اگر شد گریها و شیونی دارند
چو سیلابی که بر ریگ روان افتد گذار او را / براهت عاشقان هر گام از خود رفتنی دارند

شاها عدوت به تیغ بشگافته باد
برقامت دشمنت کفن بافته باد
هرکس بخلاف روبروی تو شود
از پنجهٔ خورشید رخش تافته باد

و دران چنان وقت و حالات شاه بی نظیر که خویشتن را عین مهرجهانگیری یافت بدین چنین تقریر بمناجات پرداخت

رباعی
شاها به شبم چراغ امید ببخش
یک ذره مرا العشق خورشید ببخش
قندیل مرا فروغ جاوید ببخش

زان نور گرو چشم دولت روشن شد وهم تاجر فقیر بدین چنین تقریر مشغول تهنیت بود

رباعی
شاهی که گرفته عقل گل پرتو او
بگذشته ز فکر فلک بالا داد او
بر عالمیان باد مبارک یارب
روز نو و ماه نو و سال نو او

وهم تاجر کبیر بطرفه کیفیت حال این بغمر میکشید

رباعی
تا هست بلند شمع کافوری ماه
تابان ز رواق این منقش خرگاه
از نور چراغ گل تابان بادا
افروخته شمع مجلس بلبل شاه

بلبل باکمال از شنیدن این همه قال آن یاران ستوده خصال باز بمقابل آنها بدین مقال نوا بر کشیده هر یک یار محرم اسرار را از حقیقت و کیفیت اقسام اعمال و افعال مردان باکمال صاحب حال آگاهی تمام بخشید

غزل
کردی هزار بار تو ای دل خجل مرا
عشق بت کامران گه این و گه آن کنم
خود در میان نیم که چنین و چنان کنم
اخراج حرف غیر ز کام و زبان کنم
دیگر ترا چرا به شکست امتحان کنم
واشد بروی دل در حرف و حکایتش
بربسته زبان سخن افتد بحال مرگ
گر نبض گیری تپ هجران بیان کنم

بالجمله مهرجهانگیر هر یک یار و امیر را بهر چهار طرف تعین کرده حکم بمحاصرهٔ آن شهر بیخبر فرمود و چون امواج بحر افواج بسان طوفان نوح جوشیده محیط آن سرزمین گردید و از هر کران به پیرامون آن شهر رسید

نظم
چو صورت که گیرد در آئینه جا
یلان غرق آهن ز سر تا بپا
نهان در زره مهوشان زمان
چو در حلقهٔ دیدها مردمان
شگفته گل فتح بر یکدگر
دلیران سپر بافته بر سپر

دران وقت تاجدار از خواب غفلت بیدار شده حباب آسا سر بمغز خود را از آب باده برافراخته امرا و لشکریان و مصاحبان خود را که برنگ خس و خاشاک پریشان خاطر و خراب حال بودند مجتمع گردانیده جاروبی برای خاک روبی ایام خراب خویش ساخته چندین حرامخوار نابکار را مانند کناسان با سبدهای سپر و جاروب ترکشهای بی پیکان و پر و متعددی بی سران ابتر که بغیر تیر و کمان و بدون تفنگ نادیده جنگ بودند فراهم آورده برای مقابلهٔ آن مرد با فرهنگ بمیدان برآمد

فرد
درآمد بمیدان سگالش کنان
بصد خواری از بخت نالش کنان

افواج قاهرهٔ مهرجهانگیر که مانند مور و ملخ می جوشیدند همان دم از هر چهار طرف رسیده آن نادانان را بسان دانهای خرمن از جا برچیدند و آن مرغ تاجدار را زنده اسیر گردانیدند اما پسرش که سرافراز نام داشت دران وقت گیرودار با چندکس نابکار بجانب ملک یمن و شهر سقته ولفرار نهاد و امیر با تدبیر از آگاهی یافتن آن کار خواست که تعاقبش نموده او را هم اسیر و گرفتار سازد

بباد داده بود آن خبر وحشت اثر را بیشش از بادی نفهمیده از ان باد سنجی هرگز برنگردید و بزنگ مینای می هم دمی پنبهٔ غفلت را از گوش هوش بیرون نکشید و از سبب آن همه عیاشی و مدهوشی در حشر کار دید آنچه دید

بمحاصره درآوردن مهر جهانگیر شهر تاجدار را و اسیر شدن آن غفلت شعار و گریختن سرفراز پسرش بطرف دیگر دیار و اراده تعاقبش کردن امیر باتدبیر هوشیار و مانع شدن یک یار ناواقف اسرار و بعد فراغ کارزار نیافتن مهر جهانگیر مشتری روشن ضمیر را بمیان محل آن گرفتار و از سبب گم گردیدن آن نگار بکار عزم کردن ماه دلریشش بر هلاک خویش و مانع گردیدن شهریار او را از ارتکاب آن کار

چنین گویند که بروز محمود و طالع مسعود مهر جهانگیر خورشید تدبیر همه سپاه خود را پنج فوج کرده همراه آن هر چهار یار عمده و بکار چهار چهار هزار سوار تعین نموده چهار هزار برکاب خود گرفته سوار گردید و دران چنان وقت حال آن صاحب عزم باکمال بدین چنین قال حسب حال نوا بر کشیده از همان کیفیت احوال مست سرشاری می نمود **غزل**

ازای آن نکند طول و عرض هفت اقلیم — که من به نیت تسخیر آن سوار شوم
هزار عالم ازین گر بود هنوز کم ست (همسری) — که من بعزم تصرف بدان دیار شوم
ولی چو نیست من رفع ظلم و بیداد ست — ز کنج خویش بر آیم بکارزار شوم
بود ز دست من آید کدام کار نکو — که تا بعزت و شان پیش آن نگار شوم

غزل

نیست سیر هفت اقلیم برون از کوی دوست — در مشامم آید از هر گلزمینی بوی دوست
بس که از صافی لطافت کرده شد تخمیر او — می توان کردن تماشا از قفا هم روی دوست
کی بوصل شمع سرگردانی پروانه رفت — با وجود یافت هم داریم جست و جوی دوست
می کند آشفته از شوخی دماغش را نسیم — همچو گل از بس که افتادست نازک خوی دوست
نی همین مجروح کرد ابرو و مژگان دوخت زخم — بلبلا دارد ره و رسم دگر هر موی دوست

و دران زمان ماه منیر نکته دان هم بمقابل آن مهر تابان بدین چنین سخنان نورافشان گردید **رباعی**

شاها قدحت بر می بعیشش بادا — چشم خصمت بخون منقش بادا
هر رشتهٔ خورشید که نور دلهاست — در دیدهٔ خصم میل آتشش بادا

وهم دران حال امیر باتدبیر صاحب جلال بدین چنین مقال نوا برکشید **رباعی**

خروش از ناله‌های دلخراشم | گلم گفتا خس من باش بلبل | خس تو گر نباشم پس چه باشم

رباعی آنم که ز درگاه نیرنگ وجود | در فطرتم اندیشهٔ تشویش نبود | بیتابی ذره‌های یاران چون مهر

بیخواست کشید ست ز غیبم بشهود

و بعد از آن بمراعات سبب و مقام بجانب یاران مهر گزین فرود آمده بطرف امیر باتدبیر و تاجر فقیر و کبیر و هر غنی و فقیر متوجه گردیده فرمود که حالا انتقاب تتنیه جنگ نمایند و یاران پریشان را مجتمع گردانند و بهما بموجب طاقت و توان درین کار جهاد جهد بلیغ نمایند و سعادت و بهبود خود را در همین کار شناسند و برای تشویق و ترغیب آنها برخواند که اَلَّذِیْنَ آمَنُوْا وَهَاجَرُوْا وَجَاهَدُوْا فِیْ سَبِیْلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ اَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللّٰهِ وَاُولٰئِكَ هُمُ الْفَائِزُوْنَ و بکیفیت حال خود در آمده بدینچنین قال ناله بر کشیده یاران خاصهٔ خود را از دیگر حقیقت معامله نیز آگاهی بخشید

غزل روی با خلق و بدل مشغول ادا ز خودم | چون سحر آغوش لبریز ست از یار خودم | موج پروازم ز زمین تا آسمان ز هستیم

کار عالم می‌کنم چون ابر در کار خودم | فقر چون نقش نگینم نیست بی اقبال رد | خوش نشین سایهٔ افتاده دیوار خودم

دوش بر دوشم بتاب رشتهٔ تدبیر خویش | گو چه گرد عقدهٔ افتاده در کار خودم | گو بشور آرد در شیشه‌های حلقم چون فسان

همچنان بر جاست بلبل وضع هموار خودم | ای اسیر عشق و گرفتار قید تقدیرم | چو شیر از دو طرف می‌کشند زنجیرم

رباعی از صحبت ناکسان مکدر نشوم | بار عالم چو به چرخ اخضر نشوم | صد جلوه چو روز و شب کنم بر بد و نیک

هر چند مکرر هم مکرر نشوم

باری چون مهر جهانگیر چنین فرمان داده بجانب خلوتخانه خرامید ماه منیر همه یاران حاضر و غائب را جمع ساخته علم فتح و فیروزی نصب کرد و بنواختن شادیانه حکم فرمود و بخاص و عام قدغن نمود که ازین باز شاد بی پروای باز البلبل شیدا و البلبل بانوا نخوانند بلکه بنام مقرری او که مهر جهانگیر ست بافواه در آرند و در تمام ملک و دیار شهرت دهند که شاهزاده مهر جهانگیر را پادشاه فلک قدر از ملک عربستان برای تنبیه این ظالم نابکار که تاجدار باشد فرستاده است

فرد | نه در دل خطبهٔ شور جنون نی سکهٔ داغی | خراب افتاده ملکش پادشاهی آرزو دارد

غرض که چون مردمان آن دیار این نام و نشان آن بلبل خوش گفتار شنیدند و ازین حقیقت آن مرد صاحب عزم واقف گردیدند در مدت چند روز هزارها مجتمع شدند و ازین تدبیر آن ماه دو هفته در مدت یک هفته بیست هزار سوار جمع گردیدند و ازین کار و اشتهار همه مردمان آن دیار واقف و خبردار گردیده بسمع شاه تاجدار رسانیدند که آن بلبل بینوا نه سردار بینوایان است و نه مرد اجاره دار سلطان ست بلکه شاهزادهٔ ملک عربستان ست که بدان بهانه بمیان آن ویرانه رسیده پای خود را درین دیار مستحکم و برقرار گردانیده حالا سپاه بسیار جمع نموده ارادهٔ ملک گیری دارد لیکن آن مست بادهٔ غفلت که صحبت آن مغنیه و خواصان را عمدهٔ دولت و نتیجهٔ سلطنت انگاشته گوش بهوش خود را از صدای نغمهٔ آنها انباشته حواس خود را

بهوای حبیب پرواز دارد چنین ناله می انگیزد که کثیف را با لطیف و وضیع را با شریف وقتی وصل و معیت حاصل میشود
که آن بیچون از مقام استغنای ذاتی و مرتبهٔ وجوب صفاتی تنزل فرموده بمیان پرده و سرادقات اسمای اضافی
میدر آید پس از سبب آن مناسبت اضافت مربوب را با رب معرفت مجهول الکیف رب خویش پیدا می آید القصه
چون آن ماه از کنار آن مهر جدا گردید گرد سرش گردیده بپایش چسپید و آن مهر دلنواز سر آن جانباز را از پای خود برداشته
باز بسینهٔ مبارک ملحق ساخته جدا گردانید و او باز بلا گردانش گشته براقدامش پست گردید غرض که آن سالک فرخنده پی
که راه بر و بحر را بدان همه محنت و شدت طی کرده و بپایان رسانیده بکعبهٔ مقصود رسیده بود بهمین عنوان هفت بار طواف
آن بیت الله نمود و در آخر کار مهر جهانگیر که دستگیر ذرهای بمقدار بود دست آن یار جانباز را گرفته بجانب پهلوی دست راست
خویش کشیده قریب لطیفهٔ روحی نشانید و بطرف امیر با تدبیر دیده فرمود که این مکان تا این زمان برای این جوان
خالی بود و الحمد لله و المنة که حق بمرکز رسید باری چون آن ماه بمقام خود رسیده از خودی خود آگاه گردید بموجب سنت
یاران دیگر از دهان او نیز این چنین اقوال بحسب رتبه و حال او بیرون تراوید

رباعی آنم که بجز مهر ندارم کاری
با مهر بود هر سحرم بازاری
آن کافر عشقم که ز هر رشتهٔ مهر
در گردن جان من بود زناری

رباعی هر دم سخن از روی تصور گویم
گه قطره و گاه بحر و گه در گویم
یک نور حقیقت ست تابان که منش
گه مهر و گه آفتاب و گه خور گویم

ای قبای پادشاهی راست بر بالای تو
تاج شاهی را فروغ از گوهر والای تو
گرچه خورشید فلک چشم و چراغ عالم ست
روشنائی بخش چشم اوست خاک پای تو
در رسوم شرع و حکمت با هزاران اختلاف
نکتهٔ هرگز نشد فوت از دل دانای تو

رباعی زین گونه ثنای مهرتابان گفتن
دشوار بود گفتن و آسان گفتن
خورشید شنید مدح خود از لب ماه
زین بیش سخن بلند نتوان گفتن

از آنجا که مهر جهانگیر نام عاشقانهٔ بلبل شیدا را برای خویش بسیار می پسندید در آن وقت بحالت شوق در آمده بجانب
ماه منیر و امیر با تدبیر دیده بلسان بلبلان نالان این نوا برکشیده خوشی دل خود را بنام بلبل فهمانید

غزل

بناخن سینهٔ خود می خراشم
ز دل جز حرف عشقش می تراشم
بسی گمنام تر بودم ز ذره
بدینسان مهر رویش ساخت فاشم
نباشد عیش من جز یاد آن گل
ببین ای بندگو حسن معاشم
دو عالم گفتی ارزد زندهٔ فهتر
چنین ارزان منه نرخ قماشم
فتد در ساکنان سدره هر صبح

ماه منیر خود حکم مهر جهانگیر شنوانیده رخصت کنانید چنانچه چون این مردم بمکان مقرری خود رسیدند از زبان مردی که سر حلقهٔ آنها بود این سخن را شنیدند

رباعی
ای مهر چه حد که شمع امید برم
گستاخ نیم که نام خورشید برم
من ذرهٔ افتاده بر خاک ادب
آن به که بدل حسرت جاوید برم

و پس از فراغ ملازمت جمیع یاران غنی و فقیر چون ماه منیر خود بسلامگاه رفته زمین نیاز بلب ادب بوسیده هر دو دست بعجز تمام بسته ایستاده گردیده بر خواند

بیت
ز رفت از طینتم شغل تمنای زمین بوست
چو ماه نو جبین گر سوده شد ایجاد لب گردم

رباعی
در عالم درد است و طبیبی دارد
یعنی که محبت حبیبی دارد
کس نیست که از عشق درو نوری نیست
هر ذره ز خورشید نصیبی دارد

رباعی
ای آنکه بود دولت دین مایهٔ تو
خورشید برفعت است همسایهٔ تو
مانند هلال عید روز افزون باد
اقبال رکاب آسمان پایهٔ تو

از دیدن آن خدمت و شنیدن این تقریر ماه منیر مهر جهانگیر بجانب شاه بی نظیر دیده فرمود که ای بابا حالا تو نزدیکش رسیده در میان این همه مردمان بنام و نشان ملازمت کنانیده بپایهٔ اشرف رسان پس بی نظیر خجسته نهاد بموجب آن حکم و ارشاد از جا برخاسته بمقام سلامگاه شتافته بانگ برکشید که ای شاه شاهان و ای شاه شاه نشان و ای ملجای عزیزان و غریبان و ای قدردان بیقدران و ای کس بیکسان ماه منیر سپر دستور که وزیر شاه فلک قدرست باداء آداب تسلیمات تهنیت خلافت و وزارت جناب این آفتاب عالمتاب کلاه گوشهٔ فخر بر آسمان می ساید بیگانه نواز آشنا گداز سلامت چنین گویند که مهر جهانگیر بمجرد شنیدن نام ماه منیر از مهر دل سراپا گرم گردیده چهرهٔ درخشان را از شادی برافروخته شعشعهٔ زبان را بدین سخنان نور افشان گردانید که این ماه آگاه بعد از مدتی بمقابل مهر خویش رسیده است و این تابع برکمال تمام عمر خود را در تبعیت و پیروی من صرف کرده فانی تمام گردیده از خودی خود نامی و نشانی نگذاشته است ازین سبب بدین مرتبهٔ کمال فائز شده از نور صدق و اخلاص و فدویت بقیاس بر دیگر روشنان فزیت و افزونی یافته است پس این ذرهٔ بیتاب را شتاب از مقامش ترقی داده نزدیک آفتاب در آورده باز در وفانی و ناپید اگردانند ماه منیر چون این همه گرم جوشی آن مهر بحال خود دید و آن همه انجذاب مشهودش گردید ذره آسا از هوای شوق باهتزاز و پرواز در آمده نزدیکش رسید و آن قدردان ذره پرور تمام قد از جای خویش برخاسته بحکم تَخَلَّقُوا باخلاق الله از مقام کبریائی و بی نیازی خود نزول فرموده بقدر حوصله و استعداد و طاقت و تاب بجانب آنخاکی پیش آمده بوصل خودش مشرف گردانید و دران وقت آن ذرهٔ بی زبان از دهان بی نشان این نوا بر کشید

بیت
ما بدان مقصد عالی نتوانیم رسید
هان مگر لطف شما پیش نهد گامی چند

پس درینجا عندلیب شوریده که او نیز

اقبال به بخت تیره نگذاشت مرا | وز صبح سعادت علم افراشت مرا | بر خاک فتاده ذرهٔ بودم پست

از یک کشش این مهر چه برداشت مرا | و یار پنجم اظهار هدایت و افتخار خویش کرده گفت رباعی

صبح ست دمی نور ولایت دریاب | وین شعشعهٔ برق عنایت دریاب | سیمای درخشندهٔ این مهر ببین

گمراه مشو نور هدایت دریاب | و یار ششم از رسیدن حلقهٔ دوم اظهار ادب خود کرده گفت رباعی

هر صبح دل فیض طلب می باید | در یوزهٔ نور از دل شب می باید | ای ذره چرا بی سر و پا می گردی

در حضرت این مهر ادب می باید | و یار هفتم جبین نیاز را بر آن حلقهٔ بار رسانیده گفت رباعی

دریاب که صبح عیش رخ بنمود ست | خورشید در نور بدل بگشود ست | بنگر بسفیده دم که پیشانی چرخ

در سجدهٔ این مهر غبار آلود ست | و یار هشتم از دریافتن آن انوار گفت | رباعی تا دل ز نسیم صبح گلشن کردیم

وز باغ مراد گل بدامن کردیم | از نور حقیقت دل ما روشن شد | تا دیده ز نور مهر روشن کردیم

و یار نهم حلقهٔ اولین را محراب عبادت خود فهمیده گفت رباعی | آنها که صفای صبح ادراک کنند

ورد دوری این مهر بسر خاک کنند | در سجدهٔ این مهر بسجادهٔ صدق | محراب نیاز از خم افلاک کنند

و یار دهم بحسب حال این قال را گفت | رباعی زین مهر جهان زندگی از سر بگرفت | زیبنده سپهر زیب دیگر بگرفت

وین مهر گران تا بگران نور افگند | سرتاسر عالم همه در زر بگرفت | و بعد از ملازمت کنانیدن این

عشرهٔ مبشره چون ماه نورانی بشیر آن چهل تن را که بزیر شجرهٔ طیبه بیعت کرده بودند بسلامگاه برده مجرا کنانید مهر جهانگیر باشارهٔ دست آنها را از همانجا رخصت کرده حکم رسیدن بر حلقهٔ سوم نمود چنانچه از ان جماعت آنکه سر حلقه بود بمکان خود رسیده مرتبهٔ دوری و مهجوری خویشتن فهمیده گفت رباعی | ای مهر مرا بهجر دمساز ببین

با مرغ سحر دلم هم آواز ببین | از اوج فلک آودر راه امید | چشمم چو ستارهٔ سحر باز ببین | و بعد ایها آن سه صد و ده

تن را که دران بیابان و کوهستان بشرف بیعت آن چشمهٔ درخشان رسیده بودند بحضور رسانیده ملازمت کنانید و آن مهر مراتب دان ایشان را هم از همان مکان رخصت فرموده حکم نشستن بحلقهٔ چهارم که جای مقربی آنها بود فرمود چنانچه سرگروه شان بجای خود رسیده تعجب از استقامت مقربان دران چنان مقام قرب نموده بر خواند رباعی

ای مهر که مانده کز تو سیراب نشد | وز پرتو فیض تو جهانتاب نشد | بگداخت ز تاب گوهرت آهن و سنگ

زین نور عجب که آسمان آب نشد | و پس از همه آن هزار کس را که دران دهِ خراب جمع آمده بودند بسلامگاه

رسانیده بهمان دستور مجرا کنانیده از نام و نشان آن سلطان بی نام و نشان آگاهی بخشیده برای بستن حلقهٔ پنجم

هلال مه چو دیدم نعل مهرت | ز بهر زیب سازم طوق گردن | وبعد از ان باده نیز تاجر فقیر را بسلامگاه
درآورده بآنگ ضراعت و بزبی نظر دولت کشیده التماس نمود که ای مهر ذره نواز مهربان و ای بخشندهٔ دروجواهر بحر و
کان این تاجر غنی که بخطاب فقیر خراب گردیده جان و مال خود را براه خدا التصدق نموده سود و بهبود تجارت آخرت
حاصل ساخته است بنثار جان و تسلیمات روح و روان عزو امتیاز می یابد فقیر نواز غنی ساز سلامت آن چشمهٔ
مهر و محبت موج خیز بلطف و شفقت گردیده او را بپای دست چپ پایان ترار شاد بی نظیر که جای مقرری او بود
نشانید دران دم تاجر فقیر که سحاب کرم و سخاوت و دریای حیا و مروت بود چشم پر آب و بعرق انفعال تر گشته نفس
سرد از سینهٔ گرم کشیده برخواند رباعی | ای مهر فروغ هفت طارم از تست | بر عنصریان فیض دمادم از تست
چشم و دل و روح و جسم آدم از تست | خشک و تر و گرم و سرد عالم از تست | وبعد از ملازمت یاران خاص آن
تاجر با اخلاص که تاجر کبیر باشد مع آن ده یار برگزیده بحضور آورده بآنگ نظر دولت برافراخته بعرض رسانید که ای
مهر جهانگیر و ای نور بخش هر غنی و فقیر این تاجر کبیر که شیوهٔ انصاری اختیار کرده دران چنان بیابان و کوهستان
مددی بر رفقای این جناب رسانیده است و این ده یار قطعی از رفیقان خاص که قطع از خان و مان خود نموده رفاقت
اقدام گرامی را بر خویشتن لازم گرفته اند با دای آداب نیاز سرافرازی می یابند غریب پرور ذره نواز سلامت باستماع
این کلام مهر جهانگیر بالطاف و خنده روئی تمام ایشان را نیز از ان مقام پیش خوانده از شرف قدمبوس مشرف گردانید
دستهای مبارک بر پشت و سر آنها نهاده از مصافحه مستسعد نمود و حکم نشستن در حلقهٔ دوم که مقام مقرری آنها بود فرمود
چنانچه تاجر کبیر بجای خود نشسته آن حقیقت مهر جهانگیر را شناخته و آن همه تصرفات و کرامات او را دریافته برخواند رباعی
ای مهر فروغ چرخ مینا از تست | سرسبزی این بساط غبرا از تست | بر شاخ گل و نخل خرما از تست
یاقوت بکان و دُر بدریا از تست | وازان ده یاران که خود را در حلقهٔ دوم از فیض صحبت حلقهٔ اول محروم وازان مهر
در حجاب میدیدند یار اولین گفت رباعی | ای مهر مرا سوخت رخ دلجویت | کان زهره ندارم که ببینم سویت
هر صبحدمی فرض بود سجدهٔ تو | زینسان که بود نور خدا در رویت | ویار دوم گفت رباعی
هرچند ز فیض صحبت آگاه نه ایم | از رایت نور دست کوتاه نه ایم | دریوزهٔ نور می کنیم از در صبح
در حضرت این مهر کم از ماه نه ایم | ویار سوم خود را همسایهٔ آن مهر فهمید گفت رباعی
تا پرده گشای خواب نتوانی شد | ظلمت درو نوریاب نتوانی شد | تا آنکه مجسمهٔ دنشوی همچو مسیح
همسایهٔ آفتاب نتوانی شد | ویار چهارم جذب آن مهر را بحال خویشش هم دریافته گفت رباعی

نشانیده فرمود که ای برادر بجان برابر از بیشتر بهمین سبب بخشیده بودم تراجا و منزل بنزدیک دل دران وقت شاه بی نظیر
حقیقت مکان خود را فهمیده خیلی خوش دل گردیده برخواند رباعی
روزی که سپهر اعتباری گردید

در بشگفت به پیشکاری گردید
دوران سپرت بگردن افگند زماه
خورشید علم به نیزه داری گردید

رباعی ای مهر نظام ماه و پروین از تست
وین حسن و جمال دنیی و دین از تست
از ناصیهٔ تو خوانده ام آیهٔ نور

والشمس توئی خطاب یاسین از تست
غزل دل وحشت گزین الفت پناه است
بجود و ناز و محبت دستگاه است

ترا خورشید گفتن آن چنان ست
که کس خورشید را گوید که ماه است
گدائے بر درا و بے نظیرم

هوا دارد که نادر پادشاه است
رباعی ذات تو کجا و حد ادراک کجا
گنه تو کجا دل هوسناک کجا

هیهات کجا تو و کجا ما هیهات
خورشید کجا و ذرهٔ خاک کجا قطعه
ای طلعت تو دیدهٔ جان را بجای نور

وی در ضمیر پرتو مهر تو جای گیر
دیدار تو چو غرهٔ اقبال جان فزای
گفتار تو چو وعدهٔ دلدار دلپذیر

لطف علاج تست که در موسم بهار
هر سال نوجوان شود از سر جهان پیر
شاهی ست همت تو که رشک آیدش اگر

زیر چهار بالشش ارکان بود سریر
دانند همگنان که نرفت ست یکنفس
شکر تو از زبانم و ذکر تو از ضمیر

تو آفتاب فضلی و شاید که در جهان
چون سایه از شعاع تو ظاهر شود نظیر
و بعد از آن ماه منیر دست امیر باتدبیر

راگرفته بسلامگاه برده بانگ برکشید که ای مهر جهانِ عدالت و فتوت وای آفتاب عالم شجاعت و مروت امیر باتدبیر بادای آداب تسلیم جان و سلام روح و روان سربلندی می یابد غریب نواز ظلم گداز سلامت مهر جهانگیر دران وقت باز بگرم مهری در آمده آن ذرهٔ بلند پرواز را باشارهٔ دست راست بجانب خود کشیده با او نیز همان معاملهٔ آغوش و کنار نموده بحرکت دست ایمای نشستن بطرف دست راست بفاصلهٔ یک مرد که مقرری جای نشستن او بود فرمود غرض که چون امیر باتدبیر بپایهٔ خود نشست و این حقیقت مهر جهانگیر بر او روشن گشت او نیز از مهر و محبت خویش گرم
گردیده بموجب استعداد بتعریفش در آمده این سخن را گفت رباعی
ای مهر که هر ذره کرم دید از تو

فرخنده تری زمانه نشنید از تو
نور و نسق و نظام بگرفت تمام
افلاک و عناصر و موالید از تو قطعه

گرفت از گلستان لطف و نطقت
همه روی زمین گلزار و گلشن
جهان را آن عمارت داد عدلت

که از سهو و خطا معصوم شد زن
برای کارزار دشمن تو
که چرخش خصم با دو طبع دشمن

گهی از غنچه آرد هر پیکان
گهی بر آب پوشد باد جوشن
اگر من بنده محرومم ز صدرت

روا باشد که اهل آن نیم من
ولیکن نیمه تشریف تو کافی ست
مرا در دهر بهر فخر کردن

همه یاران بسان غنچهای بوستان خاموش گردیده برنگ گل نرگس چشم انتظار را برای دیدار یار کشاده منتظر بر در نشستند که دران وقت آن بلبل نیکبخت بوضعی که پادشاهی برتخت می نشیند بر سر آن پوست تخت که مسند فقر است نشسته همه یاران را بار مجرا داده بطرفه کیفیت حال بدین چنین قال حسب حال نوا بر کشید رباعی

بلبل از غیب تا شهود آمدنم

آسان شمر جز بسجود آمدنم
تا خلق کنند فهم کمالی که مراست
می باید از فلک فرود آمدنم رباعی

مارا هرچند خاک جا خواهد بود
سامان عروج کبریا خواهد بود
بر پر تو خورشید اگر پای نهی

چون وانگری به پشت پا خواهد بود

دران حال فی الحال آن اقدمی یار محرم حال پیش از همه رجال بحضور آن باکمال رسیده بمقابلش بدین قال جرأت نمود رباعی

دل سوختهٔ جمال تو می بینم

جان شیفتهٔ وصال تو می بینم
چندانکه درین دائره برمی گردم
نقصان خود و کمال تو می بینم

و برودی دست آن یار بی نظیر گرفته بحضورش برده دور تر ایستاده کرده بدین تقریر نوا را بلند گردانید که ای مهر جهانگیر وای آفتاب عالمگیر وای شاه شاهان وای ملجای عزیزان و غریبان وای مهر سپهر عز و جلال وای نو ظهور عرش برین باجمال کرّ و بروم فقیر یعنی شاهزادهٔ بی نظیر که پسر شاه سپهر شکوه داست بادای آداب نیاز و تسلیمات خودی گدا از فخر و امتیاز می یابد دوست نواز دشمن گداز سلامت و هم بمناسبت آن وقت حال بدین قال نوا بر کشید رباعی

ای مهر که نور هفت خرگاه توئی
ور ما همه ذره ذره آگاه توئی
شاهی و بشاه فر شاهی از تست

هم شاه توئی و هم شهنشاه توئی

باری چون بتکرار نام و نشان آن عزیز هوشیار و بانگ نوای آشنائی آن ماه دلخواه از گوش باهوش آن بلبل بی نیاز که گدائی در صورت و پادشاهی بحقیقت بود رسید بهیبت و وقار تمام بجانب مقام سلام نگاهی نموده برنگ گل تبسمی فرموده باشارهٔ حرکت چشم و سر آن عزیز با خبر را پیشتر طلبیده بهمان زمان ماه منیر دست آن شاه بی نظیر گرفته بنزدیکش رسانیده سر بهوش او را براقدام آن ثابت قدم چسپانیده قطره را بدریا واصل گردانیده و جزء را بکل ملحق ساخت و دران دم آن دریای لطف و کرم بطغیانی شفقت خود در آمده سر آن حباب را که پر از هوای محبت او بود بجانب کنار خود برافراخته بسینهٔ صاف بی کینه رسانیده باین سخنان تر زبان گردید

ای دوست بیا که ما تراایم
بیگانه مدان که آشنائیم غزل
روزی که می سرشت فلک آب و خاک من

می سوخت ز آتش تو دل دردناک من
سررشتهٔ وصال تو کامد بدست من
پیوند یافته جگر چاک چاک من

هرچند مثل آب دل صاف نیست
دائم سرایتی بکند عشق پاک من

و لغایت تمام دست آن عالیمقام در گرداب فرو رفته بخود کشیده بجانب کنار و پهلوی جیب خویش که جای مقرری او بود در آورده برنگ گوهر آبدار بعزت و وقار

وهرچند که من بخدمت این آفتاب عالمتاب بسان ذرهٔ بیتاب نسبت جزئیت وعینیت از خصوصیت ومعیت وتبعیت توزیاده تر دارم چراکه هستی ونمود ووجود وبود خود را از و می شناسم وطینت خود را با آن نور پاک عجب نسبت بی ادراک می یابم فاما نسبت اقدمیت ومحرمیت وخصوصیت فدویت وتبعیت ومعیت ترا زیاده تر می یابم وهرچند که بیشتر این احوال هم جمال وکمال این صورت بابرکت را زیاده از همه رجال می دیدم لیکن حالا از تبعیت وگفتهٔ تو کمال حقیقت وماهیت ذات اورا فهمیدم وهم منصب خلافت ومرتبهٔ سلطنت اورا معلوم نمودم ویقین اورا از اولوالعزم دانستم پس ازان راه ای ماه من مرتبه ورتبهٔ ترا ازین ذرهٔ تباه براه اعلی وارفع می بینم ماه منیر از شنیدن این تقریر بی نظیر بسیار خوش حال گردیده بعجب کیفیت حال بدین قال حسب حال تکلم نموده همه رجال ناواقف احوال را از کمال فنا وفدویت واقدمیت ومحرمیت وخصوصیت ونسبت معیت خود کما حقه واقف وآگاه گردانید باعی

انجاکه طلوع مهر ومه خواهد بود	بی پردگی گداوشه خواهد بود
گرچهره نمایم او بود نور رخم	ورچشم گشایم او نگه خواهد بود

غزل یاد ایامی که گردون آگه از محشر نبود | جز دل نورانی ما نام یک اختر نبود
عندلیبم را که پرواز نی بعمر خود نداشت | همچو گل غیر از دل صدپاره بال وپر نبود
قصهٔ از بزم یکرنگی چه می پرسی که دوش | سرنوشت شیشهٔ ما جز خط ساغر نبود
بیقراری داشت نبض شعلها هرچند بیش | نالهٔ بیتاب ما هم از کسی کمتر نبود
مهر ومه روزی که در گردون بزمش سوختند | یک سپندی را خیال سیر آن مجمر نبود

غزل المنة لله که نمردیم وبدیدیم | دیدار عزیزان وبمقصود رسیدیم
وآواز درای شتران بار شنیدیم | چون ماه شب چارده از شرق برآمد
تا بار دگر دبدبهٔ کوس بشارت | آن روی که چون ماه نوش می طلبیدیم

از سر نو ملازمت کنانیدن ماه منیر وشاه بی نظیر وامیر باتدبیر وتاجر فقیر وهمه یاران صغیر وکبیر را بخدمت بلبل خوش تقریر وآگاه گردانیدن اینهارا از نام نامی مهرجهانگیر وحکم کردن آن وزیر که ازین بازشاه بی نیاز مارا بنام مقرری او خوانند ودیگر لقب ملقب نگردانند وبرخواندن هریک عمده یار اشعار آبدار از دریافتن آن حقیقت واسرار

بارى چون دران چنان حرف وگفتار آن یاران بخبر وآگاه در روز بیگاه گردیده ووقت برآمدن حضرت بلبل رسید

که عمزادهٔ تو می شود رباعی

مهر آنکه در و شاه گدا می بیند
هر یک اثری از و جدا می بیند
بر ماه سزاوار بود دیدن او
کز طلعت او نور خدا می بیند

بی نظیر از شنیدن این تقریر و از دریافت این حقیقت آن بلبل باکیفیت گل گل شگفته گفت که من از بشیر لقمراست خود در می یافتم که این چنین حوصله و لیاقت و این مزاج و فراست و این همه مهابت و جرأت و این قدر شجاعت و همت که او دارد ممکن نیست که بدون شاهان ذیشان در دیگر مردمان باشد پس او مقرری از نسل شاهان و از فرزندان اولو العزمان خواهد بود الحمد لله والمنة که ما بجا رسیدیم و بعیت بر دست برادر کلان خود نمودیم و هر سعادت و کرامت که یافتیم از خانهٔ خود یافتیم و بر در بیگانه نشتافتیم و شکر و سپاس آن کریم منان بکدام زبان بیان نمائیم که ما را هم بموجب سنت پیغمبر آخر الزمان و برطبق یاران برگزیدهٔ آن محبوب سبحان صلی الله تعالی علیه وسلم بجناب هادی طریق و مشفق شفیق که از عشیره و اقربای ما بود رسانید و از ان چنان فضل و احسان خود آن رؤف و رحیم در کلام قدیم در بارهٔ آن طالعمندان چنین بیان فرموده است که لَقَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ اِذْ بَعَثَ فِيْهِمْ رَسُوْلًا مِّنْ اَنْفُسِهِمْ يَتْلُوْا عَلَيْهِمْ اٰيٰتِهٖ وَيُزَكِّيْهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ وَاِنْ كَانُوْا مِنْ قَبْلُ لَفِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ و هم در جای دیگری فرماید لَقَدْ جَآءَكُمْ رَسُوْلٌ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ عَزِيْزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيْصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِيْنَ رَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ

بگلشن دگری چشم من نمی افتد
ممنون همتم که مرا در بدر نکرد
گل مراد شگفت از سفال خویش مرا
فروا ز خویش یافتیم مرادی که یافتیم

میان عشقبازان فخرها دارم که از یک سو
به بلبل میرسانم نسبت از یک سو به پروانه

ماه منیر از شنیدن این تقریر از زبان آن بی نظیر متبسم شده گفت که چون تو مفصل حقیقت و حال برادر گرامی خود را معلوم خواهی نمود این نسبت برادری تو بخصوصیت بندگی مبدل خواهد گردید و از ان باز هرگز کسی از زبان و دهان بی نشان تو دعاوی این خویشی و قرابت را نخواهد شنید مگر ای بنی آدم خاکی که کیفیت خاک را خوب میدانی و هم کینت آن عنصر پاک در حق یک بی نظیر آفاق شنیده باشی و هرگاه که آن چنان جناب را با وجود آن همه جزئیت و نسبت عینیت بخدمت آن آفتاب بی مثل عالمتاب این مثل صواب می نماید که مصرع

چه نسبت خاک را با عالم پاک

پس ای مرد خاکی تو چه باشی که با مهر جهانگیر من دعوی و تقریر برادری و همسری نمائی

رباعی
خواهی که چو من راه خدا بشناسی
نشناخته شاه را کجا بشناسی
این سجدهٔ در سواد سودت ندهد
خود را بشناس تا خدا بشناسی

ز نفی خویش شبنم آفتاب و قطره دریا شد
اگر از خود برآئی آنچه نتوانی توانی شد

همین که آن عزیز از ان یار وفا فرق تمیز این فرق و امتیاز قطره و دریا معلوم نمود سراپا از عرق انفعال تر گردیده کمال آن آفتاب بی زوال را بیاد خود در آورده گفت که ای ماه منیر روشن ضمیر راست تقریر تو هر چه میگوئی راست و صادق ست

وخود فروشی ما را خود آشکار نسازی و بوی مشک عشق را با فشا نیاری و بطرفه آهنگ بدین ترنگ ناله برکشید غزل

کار هر کس نیست راز دل باظهار آورد — این گهر را تا جسری کو تا ببازار آورد
سرمه سا چشمی که گرداند ست یارا بیزبان — صورت دیوار را شوقش بگفتار آورد
از نگاه شرمگین او ندارم عشوهٔ — کیست تا این نغمه را بیرون از ان تار آورد
شیوهٔ عزلت گزینی هم بعشرت بهترست — غم برون چون آب آتش را از کهسار آورد
از سبکروحان سراغ معنی رنگین مپرس — جز صبا کی بوی گل را کس بگلزار آورد
جلوهٔ آن شوخ را دیدم که از افسون ناز — یا بدامن چون نگه دل را برفتار آورد
رنگ هستی شبنم از یک جلوهٔ خورشید باخت — عاشقا آئینهٔ دل سے که تاب دیدار آورد
زیر گردون جز دل از خویش بیرون رفته ام — قاصدی گو تا پیام من ز دلدار آورد
چون ز خال عارض گل نغمه بلبل سر کند — نقطهٔ هر ذره را در رقص پرگار آورد

ماه هوشیار از شنیدن این حرف و گفتار گذارش نمود که تا این یاران بیخبر از فیض صحبت با برکت از عشق و محبت باخبر نمی گردند دل و دماغی بهم نمی رسانند هرگز آن بوی دلربا را بمشام جان اینها نمی رسانم و آن گوهر نایاب را با صداف گوش ایشان نمی درآرم لیکن تو خود خوب می دانی نظم

چون شعله تا بار نو نهفتن — بوی می و بوی عشق فاش ست
مشکل بود این دو بو نهفتن — داند آن کس که دلخراش ست

باری ماه منیر بعد گذارش این تقریر از همانجا آداب نیاز بجا آورده باز بمیان یاران رسیده بجای خود نشست و بخواندن این چنین قال حسب حال پیوست رباعی

گشتم همه تن ناخن مانند هلال
از ازل تا ابد مست خرام آمده ام
از گلشن عدم جلوه کنان می آیم
تا عقده ز کار دوستان بگشایم
گر قدم بر قدم خضر نهم باکی نیست
بر درگه خور بهین چه جبین می سایم
با شب و روز فلک کام بکام آمده ام
سنگ با خود چو نفس گام بگام آمده ام

و بطرف یاران عمده نمود از اخلاص آثار متوجه گردیده گفت که شما حالا چیزی از خصوصیت و محرمیت من از خدمت این بلبل با حیثیت واقف گردیدید در آن زمان بعضی از میان آن یاران گفتند که ای عزیز غریب ما این قدر دریافتیم که تو فدویت و محرمیت عجیب بخدمت صاحب با جمال و جلال ما بحد کمال داری دران حال با او یاری نظیر بحرف و قال درآمده گفت که ای مرد مگر تو پسر دستور هستی که وزیر شاه فلک قدر بود او تسلیمی نموده گفت که ای شاهزادهٔ بی نظیر من پسر همان دستورم که وزیر عم بزرگوار تو بود و این بلبل خوش تقریر چهانگیر پسر شاه فلک قدر نبیرهٔ شاه عرش آشیان ست

هرگز بچشم آینه خود را ندیده اند
اهل فنا که بیخبر از هستی خود اند
بر لوح دل که نقش ز شهرت کشیده اند
رباعی من فیض بجود مثل سحری خواهم
یعنی که ز خورشید نظری خواهم

در اشتیاق لعل تو صد بار عاشقان
آئینه وار شوخی رنگ پریده اند
پنهان ز ذرگان مشو ای مهر دلربا
در هر نفسی فیض دگری خواهم

از آه سرد غنچه صفت دل دریده اند
اعجاز کرده اند ببین این مصوران
بیشک بکنه معنی دل وا رسیده اند
یک گوشهٔ چشم ز شهنشه هوس ست

بلبل عالیمقام نیک فرجام با صغای این کلام برنگ گل خندیده از همان جا نعرهٔ بلبلی کشیده فرمود که ای یار دمساز چرا افشای راز می کنی که من نه آنم که بکمال صفات پدران می نازم بلکه من آنم که بکمال ذات خود سرافرازم و آن کریم رحیم بکمال من لطف عمیم خود را بالخصوص مبذول فرموده مرا در تیم گردانیده بی نیاز از آبای علوی و امهات سفلی ساخته در جوهر من کمالی داده آبروئی بخشیده است که هر که اولوالابصار و هوشیار است بر من دُردانهای اشک خود را نثار می سازد و هر که صاحبدل و جوهر شناس ست لعل و گوهر دل و جگر خویش تصدق و قربان من نموده بهزاران جان خریداری من می نماید پس چون بفضل آلهی در ینجا چنین معامله و کار ست ترا چه احتیاج آن افشا و اظهار ست ماه منیر برقدامت بندگی خود اعتماد نموده جرأت را کار فرموده باز التماس نمود که ای شاه حق گو و ای آگاه سخن شنو این بندهٔ خیراندیش و فدوی عقیدت کیش مصلحت وقت همین می بیند و سعادت و بهبود این همه یاران در همین می فهمد که حالا اظهار اسرار باید نمود و این بیخبران را خبردار باید گردانید رباعی

توحید چو آفتاب تابان شدن ست
از کور چه احتیاج پنهان شدن ست
زین تیره طبعان چه هراسان شدن ست
گر خلق اذیت عزلتی حاجت نیست

باز آن بلبل نیک نهاد آواز می درداد که ای یار عزیز و ای رفیق و افر تمیز مرا خاطر تو بسیار عزیز ست پس هر چه مصلحت و صوابدید تو خواهد بود بهمان دستور ای پور دستور عمل خواهم نمود لیکن درین وقت که با تو صحبت بسیار داشته حرف و حکایت بیشمار باظهار در آورده ام دل و دماغ بصحبت داری نمی گراید و مزاج تقاضا نمی نماید که از جای خود حرکت نمایم و یا برای مجرا گرفتن کسی بر آیم پس در آخر روز که مقرری وقت بر آمدن من ست ملازمت آن یاران ملاقات کرد ها خواهی کنانید و بر خواند بیت

اگر دنام پدر چه می گردے | پدر خویش باش اگر مردے

رباعی تا کی لاف غرور رائی و ابی
دریا نشود قطره ز دریا نسبی رباعی
پوشیدن خویش این زمان ممکن نیست

شیخی بهوس راست نیاید ز صبی
ای دل از بس که جلوه مشتاق شدم
عریان شدم آن قدر که آفاق شدم

اظهار کمال طرف می خواهد و بس
بی پرده ز آئینهٔ اطلاق شدم

و هم فرمود که ای یار مصلحت اندیش و ای رفیق فرخنده کیش اگر بهیت مصلحت اندیشی قرابت و خویشی را باظهار می آری باید که حقیقت و کیفیت حسب

بسان پروانگان بگرد اگردش حلقه بسته او را شمع محفل گردانیده بموجب استعداد و حوصلهٔ خویش ظلمینی می کشیدند یعنی که از خدمت او استفسار می نمودند که شما کیستید و از کجا آیید و از چه قدر مدت با این بلبل شیدائی ما رابطهٔ اخلاص و آشنائی دارید چون آن ماه منیر از ان همه یاران این تقریر شنید معلوم نمود که تا حال بلبل خوش مقال حقیقت احوال خود را به پیش این رجال ظاهر نگردانیده است و اینها هنوز نه او را شناخته اند و نه مراد دریافته اند همین نام بلبل و آوازش شنیده از حال و مآل قدرت و کمال او را فهمیده با او گرویده اند پس بحضور این مردم ناواقف کار چه اظهار خصوصیت خود نمایم که وقت بسیار و تفصیل بشمار می باید چنانچه در جواب آن سوال تبسمی نموده گفت که شما را خود بخود حقیقت قدم بندگی من معلوم خواهد گردید و یا از زبان بلبل خوش مقال خواهید شنید لیکن حقیقت حال و نامهای خود را بیان کنید که اول کدام کس شرف ملازمت یار قدیم من حاصل کرده است یاران بجانب شاه بی نظیر اشاره نموده گفتند که بعد شما اول ایشان بخدمت بلبل شیدای ما رسیده اند و آن جناب بر حال ایشان خیلی عنایت و مهربانی دارند و ایشان را بی نظیر نام ست ماه منیر باستماع این سخن بجانب آن بی نظیر دیده پرسید که ای عزیز تو پسر شاه سپهر شکوه هستی او گفت بلی هستم دران وقت از جای خود برخاسته بگرم جوشی تمام با او معانقه و بغلگیری نمود چنانچه یاران این معامله را دیده ماه منیر را خیلی روشن ضمیر فهمیدند بالجمله نام هر یک شنیده حقیقت هر کدام دریافته گفت که ای یاران حالا برخیزید که من از سر نو یک یک شما ناواقفان را بخدمت آن یار قدیم خود ملازمت کنانیده از حال او واقف گردانم و خصوصیات

گر بصورت دور از یاران بمعنی همدمیم	که هیچ حرفی گر ز کتاب افتاده باشد بر کنار	شما را اظهار ساخته او را بشما مهربان تر سازم
با این همه بر زبان نمی آرم گفت	وین گوهر فکرم بسخن ارزان ست	رباعی هر چند خیالم ز سخن لرزان ست
	این بگفت و دست شاه بی نظیر را گرفته بر در خلوتسرای بلبل شیدا رسیده وا نـ	کز مدحت خورشید دلم لرزان ست

برکشید که ای شاه بی پروای من و ای سراپا حوصله و دریای من بتصدق همان الطاف و کرم که از روز ازل برین غلام بی بدل داری حالا مرا بحضور انور بار ده تا ملازمت این یاران جدید از سر نو کنانیده ناواقفان بی بصر را از نور جمال و کمال تو آگاهی بخشیده مبارکباد آن بشارت قدیم بخدمت تو رسانم و در آن حال ظرفه کیفیت لحوال بدین قال نوا برکشیده صدای خود را بلندتر گردانیده تا بگوش آن عالیمقام رسیده از خواص و عوام رسانید غزل

رنگ کرشمه چون نه ز هر عضو من چکد	نقش ترا بلوح دل خود کشیده اند	آنانکه در خیال تو از خود رمیده اند
آنانکه حرفی از لب لعلت شنیده اند	چون در بگوش خود همه تن پنبه گشته اند	ناف مرا به تیغ نگاهی بریده اند
آن بیدلان که محو خیال تو گشته اند	آنانکه مهر روی تو در خواب دیده اند	تا چشم وا کنند چو شبنم ز خود روند

او نیز بشور افشانی درآمده تمام حقیقت کاستن و جابجا شتافتن خود را بیان کرده بر تمامی احوال پر اختلال خویش و
بمقابل رسیدن بدان مشتری فرخنده کیش و در آخر کار افتادن بدریای زخار از تعدی آن شهریار ظلم اندیش آگهی بخشید
لیکن دران وقت گذارش حقیقت حصول ملازمت حضرت گل و نمودن نامه او را که بیان حرز جان بر بازوی خود
داشت مناسب ندید چرا که از زبان گوهر بار مهر جهانگیر شنیده بود که من آن گل نازنین و نسرین و نسترن الخدمت
شاه فلک قدر رسانیده بدریا رسیدم و از انجا بر آمده بدان بیابان و کوهستان در آمده بدین ملک مائل گردیدم بارے
چون مهر جهانگیر مفصل سرگذشت ماه منیر را شنیده کیفیت بدریا افتادنش معلوم نمود از نار غضب سراپا گرم گردید و بخود
که من از امیر باتدبیر و هم از هر غنی و فقیر خبر ظلم و تعدی آن تاجدار دریافته رحم بر احوال غربا و رعایا نموده اراده خروج دارم
لیکن الحال که از تو هم این حقیقت را شنیدم و آن چنان ظلم بر حال تو معلوم نمودم جهاد کردن با او فرض واجب
دانستم همین وقت برخیز و با امیر باتدبیر حکم رسان که جمیع امیران و زمینداران و جمعداران را که ملازمت ما کنانیده
تالیف قلوب نموده است زود نامها نوشته مجتمع گرداند که ما الحال طاقت صبر و تحمل نداریم بهمین قدر یارانی که
با خود داریم بر سرش می تازیم و بتائید الهی و فضل نامتناهی او را بسزا و جزای رسانیم چون ماه منیر این همه گرم مهری
را بحال خود دریافت بگذارش این تقریر باداے آداب پرداخت رباعی

بخت تو پی صید مملکت شهبازی
تدبیر تو آسمان مسخر سازی
از زر بر هیت در کف خور جاروبی
ور بسیم بدست ماه خاک اندازی

غزل
در بحر حیرت از دو جهان بیخبر شدم
چون عکس کوه لنگر موج خطر شدم
حیران این طلسم تو ای مهر عالمم
چون سایه بر در توام و دربدر شدم
شادم که از عدم بوجودم ز لطف خواند
محتاج دوست بودم محتاج تر شدم
چون صبح هر نفس بهشت خیال تو
از یک هوای دل بهوای دگر شدم
در راه دوست گام زدن بود سجده ام
از پای تا بسر همه چون موج سر شدم
آن دم که تیر عشق تو مائل بصید شد
گشتم تمام سینه چو صبح و سپر شدم
از خویش دامنی بفشاندم که وا رهم
صیاد خود چو طائر بی بال و پر شدم
تقلید دانشم من و دعوای صنعتم
مانند خامه دست فروش هنر شدم

و بزودی از حضور پرنور رخصت گردیده بمیان یاران رسیده آن حکم نافذ را بامیر باتدبیر رسانید تا آن یار بکار همانند
سرگرم آن کار گشته قاصدان و جلوداران را مع نامجات بهر چهار طرف روان ساخت و بعد از آن همه یاران

وازروی مهر بمقابل خود نشانیده بدر کامل گردانیده استفسار حقیقت سیر و سفر نمود

رباعی ای دل شب وصل حضرت تست این
ایام نشاط و عیش دلخواه است این
ایام سعید این چنین کمیاب است
یعنی که قران مهر با ماه است این

ماه منیر جبههٔ نیاز بپایش سوده بعرض رسانید که احوال این شکسته بال بر ضمیر منیر بدون اظهار و تقریر روشن و هویداست که بشوق دریافت سعادت این اقدام در تمام عالم خرام می نمایم امیدوارم که اول سرگذشت جناب عالی باظهار در آرند بعد ازان گوش سراپا هوش باصغای ماجرای ما برگمارند رباعی

یک روز شبی چو شمع خواهم برخاست
وان گرم زبانی ز تو خواهم درخواست
تا با تو کنم روشن و برگویم راست
چون آتش و آب سرگذشتی که مراست

غزل در تمام عمر از یاد تو گلها چیده ام
چون هلال از ذوق هر شب یک بغل بالیده ام
در گلیم خاکساری پا سری پیچیده ام
رشتهٔ دندان من فریاد موسیقار داشت
ماه شب شادی دل در خیال وصل کیست
از فروغ خور بخود یک پیرهن بالیده ام
تو آفتابی و من سایه نیستم بی تو
غبار تربت مجنون و کوهکن خون شد
بناخن مژه صد کوه در دمی کندم
نبود فرصت مردن که زیستم بی تو
کیم کدام چه دانم که چیستم بی تو
چو صبح جان من ای آفتاب حسن توئی
چو شعر حالی عاشق برشته در خونم
بیا ببین که چنین ست زیستم بی تو

در رهت چون قطرهٔ آبی که غلطد بر غبار
شب که دریاد تو از دل تا بلب نالیده ام
غزل ز هستیم چه خبر بی تو کیستم بی تو
بکوه و بادیه از بس گریستم بی تو
چو عکس آینه در وصل خودشناس شدم
اگرچه با تو نیم لیک نیستم بی تو

مهر جهانگیر ازین حسن تقریر ماه منیر تبسمی نموده گرم بیان گردید و از وقت جدا شدن او ذره ذره حقیقت و کیفیت خرام و مقام خود اظهار نموده گفت که چون از پیش شاهان ذوی الاحسان که فیض بخش و فیض رسان باشند رخصت گردیده بسر حد ملک خویش رسیده بر لب دریا ساکن گردیدم و ازان طرف شاه فلک قدر نیز بطریق استقبال حرکت فرموده بر سر حال من رسیده بدان روی آب نزول اجلال کرده خیمهٔ نیلگون بزنگ گردون بپا گردانید اول همه سپاه و بنگاه بموجب حکم من عبور دریا نمودند و هم گل بی پروا و نسرین و نسترن بسعادت ملازمت آن شاه والاقدر فائز گردیدند بعد ازان من در کشتی که بعینه بشکل هلال ابروی ماه من بود در آمده بدان جانب روان گردیدم قضارا باد تندی برخاست و شکستی بدان کشتی رسید و مرا از میان آن چنان طوفان از قدرت سبحان زنده و سالم بر آورده دران بیابان بی پایان رسانیدند و دران مکان با این همه رفیقان و یاران که بعضی ازان مبشرانند ملاقی گردانیده بدینجا آوردند و حالا از الهام ملهم غیب بدل این بلبل سراپا عیب چنان اراده آورده اند که درین دیار باز بقدرت پروردگار شهریار گردیده بطرف یار و دیار خود با کمال عزت و افتخار رجوع باید نمود و هم این ملک را از ظلم ظالمان پاک باید فرمود القصه چون مهر جهانگیر بدین همه تقریر دل ماه منیر را خرم و خوش گردانید

تعظیم چنین یار صادق و دوست موافق که بتحقیق بدل و جان ست برخیزید و معانقه نمائید و از سینهٔ بی کینهٔ او ذرهٔ دردمهر محبت را دریوزه کنید و طریق درویشی و آئین اخلاص و فدویت و تبعیت را از سر نوازه آموزید بیت

گردد رود در کعبه عابد سجده بت برهمن	پر ز نور مهر باشد جبههٔ این ماه من

همین که یاران از بلبل نالان این بیان را شنیدند و به پیش او این چنین قدر آن ماه دیدند بغایت شوق و اشتیاق بر خاسته بعضیها معانقه نمودند و اکثری بپایش چسپیدند و دران وقت از زبان ماه منیر این سخنها را شنیدند رباعی

هر چند تنم عاصی مهجوری هست	از جذبهٔ مهر تابش شوری هست
دارد بتو روی باز گشتی چو هلال	در طالع این ماه سیه نوری هست رباعی
در دیده نگاه بی جمالت زدست	بر سینهٔ علیش هر نفس دست زدست
عمر است یک نظر دیدن تو	وا دیدتوام دوباره عمر ابدست غزل
برنگ سایه خواهم سجدهٔ این خاک پا کردن	نماز با حضور دل توان اینجا ادا کردن
میان مهر و مه یک آسمان دوری نشد حائل	بهجران چرخ نتوانست دل از دل جدا کردن
شنا در تکیه بر دریا کند تا دست و پا دارد	عمل شرط ست و می باید توکل بر خدا کردن
چه آسان صبح محو جادهٔ خورشید می گردد	ز جانان یک نگاه مهر و از ما جان فدا کردن
چه جای همدمی با غیر در بزم ادب ای	تباید خویش را با مطلب خود آشنا کردن

غزل سرمایهٔ سعادت ما درد یار بود	ورنه بسی ما گره از کار کی گشود	در دست هر چه هست که این در چاره ساز
جان را بسوی دلبر جانانه رهنمود	رندی که ره بکوی خرابات عشق برد	جان را ز دست محنت ایام در ربود
سر بازه رند و عاشق و دیوانه گشته است	هر کس ز عشقبازی ما هست سخن شنود	آن بلبل شیدا در مقابل آن یار
با صفا این نوا بر کشید تتمهٔ غزل	بجُستم و بجُستُ چنین فرمود	که انعقاد محبت ز جانب ما بود
مگر در آیینهٔ جان جمال خود را دید	از آن سبب که هم او شاهد ست و هم مشهود	ز عکس حب ازل عشق ما هویدا شد
جمال عشق ز یک وجه هزار روی نمود	غلام همت آن خاطرم که در ره عشق	کمینه جرعهٔ جامش هزار دریا بود
باز ماه منیر زبان هلال خم گردیده جبهه را بپایش رسانیده گذارش نمود تتمه		محبت از تو و جان از تو و قبول از تو
تو ئی که بخت بلندی و طالع مسعود	بیار باده که ماه تو باده پیماید	بعذر آنکه همه عمر باده پیمود

بالجمله بلبل خوش کلام دست آن ماه کاهیده نیک فرجام را گرفته همه یاران را رخصت کرده بخلوت خاص خرام فرمود

بزودی خویشتن را بدرون آب رسانیده دستگیری آن غریق کرده از کنار خودش جدا داشته بجانب کنار دریا در کشید
بمشاهدهٔ این همه جلدی و شتابی آن شناور شتابکار همه یاران سراسیمه و بیتاب گردیده خویشتن را نیز در آب افگندند و آن
غریق را که رمقی از جان در تن ناتوان او مانده بود از دست و پنجهٔ جان بخش سراپا مهرش گرفته تا بکنار دریا کشیده آوردند و علاج
و تدبیرات بر آوردن آب ناگوار از تنکمش می کردند چنانچه بعد دیر بسیار آن بیهوش بیتاب بهوش و تاب در آمده بجای خود
نشسته چشم بگشود و بهر جانبی بدید که یکایک نظر او بر چهرهٔ درخشان مهر جهانگیر رسید و آن ماه کاهیده حواس گم کرده نور جان
خود را شناخت و هم چون آن جناب با کمال مهر نظر غوری بر حالش گماشت ماه منیر خود را یافت پس بمجرد شناسائی
هم آن هر دو دوست محرم که برنگ مردم چشم یک جان و دو تن بودند از گریهٔ شادی تر گردیده سراپا آب گشته بسان اشک
از جانبین بر دو دیده بکنار یک دیگر رسیده بقسمی ملحق گردیدند که برنگ یک قطرهٔ آب می نمودند رباعی

یاران جدا مانده چو گردند دوچار
برفوت زمان وصل شان گریه زار
هرچند کنند ضبط اشک خونبار
آن معنی الفتی که اسرار وفاست

چنانچه همه یاران بمشاهدهٔ حال آن همه غنیمت و آن قدر محبت و محرمیت
باز برنگ موج سراسیمه گردیده بسان گرداب بیحر تفکر فرو رفتند و بعضی هواداران همسر حباب چشم پر آب بجای خود حیران
و سرگردان در ماندند و هرگز هیچ حقیقت و کیفیت آن معامله و ماجرا را نفهمیدند و چون بعد دیر بسیار آن هر دو دریای زخار
مهر و محبت از شوق و طغیانی عشق و مودت بسند نموده از کنار یک دیگر جدا گشته بجایهای خود ساکن گردیدند در آن زمان
بلبل با نوا بجانب هر یک یار با صفا متوجه گردیده فرمود که ای یاران آنکه ما در اکثر اوقات بشما ذکری کردیم که ما یک یاری
داریم که ماه منیر نام دارد و از سبب قرینه نام او نامهای شما هم مرا خوش می آید این شخص همان قدیمین یار فرخنده کیش ست
که از جدائی او این بلبل زار برنگ گل دل ریش ست پس اگر هر سر موی من زبان گردد از شکر و سپاس این احسان و سبحان
بر آمدن نمی توانم که از کمال کرم خویشتن باز این یار بکار مرا بمن رسانیده مرهمی بجگر افگار من بخشیده است و این یاریست
که آن هادی برحق و آن حافظ مطلق از کمال عنایت بی علت او را از بلا و آفت وا رهانیده است یعنی که از قوت عشق
و محبت و توانائی صدق و مودت و بزور شناسی علم و معرفت از میان گردابهای بحر خودی خود که از آن تعبیر و بیان
بلفظ گرفتاری ما و منی هم می کنند بر آمده است نه آنکه فقط از میان این مای دریا نجات یافته بکنار رسیده است و بر خواند

رباعی صد شکر که پیش از انقلاب مردن
این بود ز باغ زندگی برخوردن رباعی
نی هوش بجا ماند و نی عقل و خرد
دیدیم ز کام دل تمتع بردن
ای آمده همچو جان در آغوش مرا
تا بادهٔ شوق کرد بیهوش مرا
بعد از عمری بدوستان برخوردیم
شد ز اندمت جهان فراموش مرا
پس حالا شما تمام از دل و جان برای

از شعاع عارض آن ماه رخسارم مپرس | برق در جانم ازان زرین کلاه افتاده است
مشتری را از زنخدانش رهائی مشکل ست | دل او در ساعت سنگین بچاه افتاده است

رباعی عابد بعلاج من بیتاب نشان | نتوان جستن ز دیگر اسباب نشان | دریاد جمال یار سکینه هست
این سوخته را بر مهتاب نشان | و در آخر کار آن نگار از حرف و گفتار هم بیزار گردیده این سخن را خوانده
سکوت اختیار فرموده بود رباعی | ماییم بلب سخن فروشی افتاده | هر سو ز زبان من خروشی افتاده
آسوده کسی که همچو خنجر بمیان | با تیز زبانی ست خموشی افتاده | القصه مشتری غمگین بخانهٔ عابد گوشه نشین

رسید از دست آن موذی امین گردیده اوقات حیرانی و پریشانی خود را بکار قرآن خوانی و عبادت سبحانی بسر برده دائم باذکار و دعوات اشتغال نموده باین چنین قال بمناجات پرداخته بود که الهی تو آن چنان قادری که از قدرت کاملهٔ خود هلال را بدر با کمال می گردانی و باز در وقتش بحالت خسوف در آورده بپایهٔ زوال میرسانی و بازش نورانی گردانیده جهان افروزی سازی همچنان آن قدرت و طاقت هم تو داری که ماه مرا از میان آن برج آبی سالم و بی آفت بر آورده بمقابل مشتری حیران و سرگردان فلک غم و ادبار رسانی | ای صورت لعل دلربان بت مهوش دارم
بهر زود آمدنش نعل در آتش دارم | و بجای خود آن شهریار تاجدار از گم گردیدن مشتری خبردار گردیده نگاهبانان و پاسبانان را زجر و توبیخ بواقعی نموده صحبت همان خواصانش را در حق خود نعمت عمده فهمیده بکار باده سنجی اشتغال نموده آن کار ضرب تال بی اصول خود را بکمال عیاشی مرتبهٔ انسانی دانسته اوقات عمر گرامی خود را آن شاه بیداد بدان چنان کار برباد میداد

از دریا بر آمدن ماه منیر و رسیدن بمقابل مهر جهانگیر و شناختن شاه بی نظیر و ملاقات کردن بدیگر یاران امیر و فقیر و بیان دیگر نکات و اشارات بتقریب این حرف و تقریر

چنین گویند که چون ماه منیر بدریا افتاد بسبب گرفتاری لباس طاقت و توان شنا نیاورده بپاس انفاس خود را بروانی آب سپرده بسان مرده می رفت و بزبان حال این چنین مقال از وتراوشش می نمود بیت
دست مروتی کو کز ما نظر نپوشد | دست غریق یعنی فریاد بی صدائیم | قضارا اگذرش بره‌ی که بلبل بانوا
مع آن همه رفیقان بینوا بتصرف خود در آورده در فکر آباد کردنش بود واقع گردید و از اتفاقات نیک دران وقت بلبل شیدا بهمراه یاران باصفا و وفا و حیا که عمده یاران او بودند بر لب دریا برای سیر و تماشا نشسته بود که بغتةً نظر آن مرد شفیق بر حال آن شخص غریق افتاد بسرعت تمامتر برنگ نور بصر از میان پردهای لباس بر آمده عریان گردیده

هرشبی تا روز در محراب می باشم ولی
که وقت تیغ زدنها جگر سپر باشد
شود بجلای جمال تو آن زمان ظاهر
اگر فزون شود آن گفت سر بسر باشد

دردرون خرقه پنهان ست نارم چو شمع
برای یاد مه و مهر نیست جای نشست
که آفتاب جهانتاب در نظر باشد

غزل خوش ست عشق بترکان اگر جگر باشد
بخاطری که خیال ترا گذر باشد
میرن حشمت عشقم بدولت حسنت

از شنیدن این آواز آن جانباز مشتری خوش انداز بدین چنین سخنان نورافشان گردیده آن بیچاره را زیاده ترمست وحیران گردانید غزل

مر وسعی را نشان دیگرست
عشق را در مدرسه تعلیم نیست
این حکایت را بیان دیگرست
باما چه خوش بصرفه شود صرف ناز او
گم رود حقیقت تو مرید مجاز او
من از فنای تن ببقائی رسیده ام
چه حاصل فکر تاثیری نکردی
دریغ از گر بهای دانه دارت
بویرانیش تعمیری نکردی
عابد قدمی چند ز خود برتر نه
وانگاه دو صد قفل بدر گان بر نه رباعی
زان پیش که بند بندت از هم گسلد
نماز عاشقان ترک وجود ست
کم و بیشی که در دنیا و دین ست
در معبد شوق نیستی فنده دانند

غزل
آن فقیرانی که این ره میروند
کاین چنین علم از زبان دیگرست
مشتری بیهوده دارد بانگ و شور
بیچاره آنکه بخت ندارد نیاز او
محمود از غلامی خود پادشاه بود
نازم بجلوه مه اختر گدا از او غزل
ز اهل جد وجهد ت می توان خواند
بپای خنده زنجیری نکردی
به پیری خدمت برنا ضرور ست
از خود بدر آ رخت خودی بر در نه
عابد زخودی و خود پرستی بگسل
دستی زن و مولوی هستی بگسل
قیام و قعده و تکبیر و نیت
صلا در ده صلوة و قامت اینست
یک ذره خبر ز کاغذ آتش زده گیر

منزل عشق از مکان دیگرست
هر یکی صاحب قران دیگرست
زاهدان را نیست زین علم آگهی
این جرس را کاروان دیگرست غزل
ای شیخ اگر بخلوت یارم گذر کنی
وقتی که خواجگانه نشستی ایاز او
بذکر و شغل تقصیری نکردی
که در تقصیر تقصیری نکردی
بکنج آباد چون گردد دل تو
بطفلی خدمت پیری نکردی رباعی
بر خویش در دو لخته دیده بنهد
زین کوتهی و دراز دستی بگسل
نظم نماز خلق تسبیح و سجود ست
همه محو ست در عین معیت
رباعی زاهد آن سوی فطرت مرنانند
تا سوختگان چه سیر میگردانند

وبعد این قال مشتری صاحب حال بجانب احوال خود متوجه گردیده زار زار نالیده بدین ادا باز نوا بر کشید

غزل روزگارم تیره و بختم سیاه افتاده است
صبح محشر سر زد و نجم امیدم سر نزد

گل بچشمم روز نم از مهر و ماه افتاده است
در چه ساعت یا رب آن یوسف بچاه افتاده است

... بود از خدمت ... بنظر پیدا شده بود و او در اصل طینت از مادر بدر با جمال و جلال خویش
... آمده بود و هم مهر چه انگه ... دستور فیض باطن از ظرف درویش مظهر قدیر رسیده بود **غزل**

ای خوش آنانکه ز معنی خبری یافته اند
خرم آنها که ازین رشته سری یافته اند
راه در دیدهٔ من کن که نیابد بشمار
این همه روشنی از دیده وری یافته اند

نظر فیض ز صاحب نظری یافته اند
خاک بیزان ره فقر بجائی نروند
آن چه دریا سفران در گذری یافته اند
بندهٔ سدره نشینان بلند اقبالم

تا خود از حلقهٔ تسبیح ندیدیم گشاد
گوئی این طائفه اینجا گهری یافته اند
دوربینان که بهر کور نظری می بخشند
که چو اختر ز نظر بال و پری یافته اند

این بگفت و یاد ماه با کمال خود کرده بکیفیت حال درآمده بدین چنین قال ناله بر کشید **غزل**

بسی شب با مهی بودم کجا رفت آن همه شبها
کنون هم هست شب لیکن سیاه از دود یاربها
خوش آن شبها که پیشش بودمی گه مست و گه هشیار
جهانم می شود تاریک چون یاد آرم آن شبها

و هم بترنم این چنین اشعار حسب حال عابد تهی مغز بدحال را خوب گوشمال بخشید **رباعی**

معجون حکیمان الهی دگرست
پرهیز مریض وصل صبرست اینجا
اجزای سفیدی و سیاهی دگرست
یعنی اثر ادب نگاهی دگرست

رباعی آن شرک که کس درو بجز آئینه نیست
شوینده چرک شب زلبس عالم
بر داشته جز بنور وجه الله نیست
غیر از صابون آفتاب و مه نیست **غزل**

زین گریهٔ دروغ که ای پیر می کنی
چشم گرسنهٔ خود اگر سیر می کنی
آبی بشیر از سر تزویر می کنی
گم کردهٔ طریق که در وقت باز خواست
زان به بود که سیر کنی صد گرسنه را
تقصیر خود حواله بتقدیر می کنی

غزل دست بکار و دل بیار شیوهٔ عارفان بود
نالهٔ شیخ خود پرست هست چو خالی از اثر
زاهد اگرچه خویش را نام نهاده راهبر
مست می وصال او تا دم حشر بیخود است
اختر اگر بصحن باغ بی گل روی او روم

گوش بجان درین عمل تا بتن تو جان بود
چون دهل تهی درون بیهده در فغان بود
لیک چو نیک بنگری داخل رهزنان بود
کشتهٔ تیغ ابروش زندهٔ جاودان بود
خندهٔ گل بگوش من نالهٔ بلبلان بود

عابد افسرده این اشعار تر را شنیده بکیفیت وجد و حال رسیده و زار زار نالیده بر خواند **غزل**

این خرقه که من دارم بفروختنی دارد
از هر چه سوی الله است سوختنی دارد
بفروختنش سهل است کین سوختنی دارد
از داغ درم هار آ و رتو کعب عابد
آن کس که ... از عرفان ... کام نخست او را
کین رنج برای خود ... ختنی دارد

وکیفیت ماند و بود فقیران را کماحقه خواهی فهمید و ازین علم الیقین ترقی نموده بعین الیقین خواهی رسید بلکه از شرف صحبت شان بحق الیقین فائز خواهی گردید که این علوم و اسرار بدون فیض سینه بسینه نمی رسد و تاکه عین عین نسبت باطن این کس بجناب خاتم الرساله صلوة الله علیه والتحیة نه پیوندد و بحضرت جبرئیل علیه السلام که او را شدید القوی وروح القدس هم می خوانند نرسد بهره از جناب مقدس باقی حقیقی حاصل نمی شود

رباعی مغرور عمل که جز کلم و کوته نیست
شایستهٔ نظارهٔ وجه الله نیست
پروانه بگرد شمع از آن می گردد
کورا خبری ز آفتاب و مه نیست

غزل ذکرش چه سرمه ایست که خاموشی آورد — یادش چه داروئی که فراموشی آورد
زانسان که گل بهار دماند زخاک خشک — زاهد خشک را قدح نوشی آورد
احوال تنگی دل خود گویمش چو در — با مه گرم سپهر سر گوشی آورد
جز لعل یار خویش ندیدیم اختر را — آن قطره شراب که بیهوشی آورد
غزل زاهد خشک ز عمامه وسجاده مگو — پیش تر دامنیم جز سخن باده مگو
خطر گشتیم این باد مخالف باشد — سخن زهد بدور قدح باده مگو
مشتری اهل جهان صنعت تو کی فهمند — پیش این ساده دلان جز سخن ساده مگو
غزل منم آن باغ که چون آینه باید دیدش — نیست در روی گلی آن گونه که باید چیدش
این فنائی و بقائی که مراهست بست — خضر گر پیش من آید بکنم تقلیدش
هر که چون مشتری از گرمی عشق ست کباب — خنکی هاے تو زاهد نشود تبریدش

رباعی مشکل که برد ریاضت از سینهٔ تو
دور است ز تو صفای آئینهٔ تو رباعی
عزلت نشود بگوشه گیری حاصل
یادر ره دین صاحب دردی گردی
رباعی تا چند ازین فقر و غنائی بطلب
از بوم چه خیزد ت همائی بطلب رباعی
گفتی چه کنم چه تحفه آرم بر دوست

زنگار خیال و وهم دیرینهٔ تو
ره بر غم و بر نشاط می باید بست
بر خود در اختلاط می باید بست رباعی
این راه بجز خدمت مردان مطلب
از فرع باصل رهنمائی بطلب
گر سبحه صد دانه شماری خوب ست
بی درد میا که هر چه آری خوب ست

تا هر دو جهان بگرد حیثیت ل ز دد
صد لرزه باحتیاط می باید بست
خواهی که درین زمانه مردی گردی
مردی گردی چو گرد مردی گردی
چه شیخی و زاهدی کنون عاشق شو
وز جام می از کف نگذاری خوب ست
پس بیقین بدان که این همه نور باشی

مشتری ناتوان از اثر صحبت باد منیر است و در وآن همه نور و ظهور از مقابله مهر جهانگیر است و در آن ته بکمال

این همه حقائق و دقائق علوم شریعت و طریقت را بدین همه تفصیل میدانی و چها نکات و اسرار حقیقت را می فهمی که من
باوجود عبادت چندین مدت تا حال فرق و امتیاز بر کمال عابد و زاهد و مومن و مسلمان و سالک و واصل و عارف
و متعرف نمی دانستم این بگفت و بکیفیت حال به پیش آن صاحب جمال باکمال بدین قال تکلم نمود غزل

ای جوان بخت دستگیری من	سرو قدت عصای پیری من	بهر شهوت گر آبرو ریزم
آتش افتد درین فقیری من	هفت اقلیم هفت عضو من ست	امر رفته ست بر اسیری من
ماه هم بسته دل بهر کسی ست	آفرین کن بنکته گیری من	بی نظیرم بعشق پاک رخت
سوخت زاهد زبی نظیری من غزل	ای از دهان تنگت دلتنگ خرده بینان	در چنین طرهٔ تو آشفته نکته چینان
سر جز بسجدهٔ تو هرگز فرو نیارم	ای طاق ابروانت محراب پاک بینان	شیخان و زاهدان را دیدیم و آزمودیم
نی بهره زآنان نی حاصلی درایشان	ای باد اگر توانی از روی مهربانی	از ما نیازمندی گوی به نازنینان
چون افسون چشمت عابد فسانه گوید	صد آفرین برآید از سحر آفرینان غزل	چو نگذاری که من روزی ترا از دست و پا افتم
ببوسم دست رنگین تو در پای حنا افتم	نیاید مد و رفت سر کوی کسی از من	غبار ناتوانم به که در پای صبا افتم
بلند و پست بسیار ست هر سو گردباد آسا	درین صحرا اندام از کجا خیزم کجا افتم	از شنیدن این مقال آن زاهد
خوش حال مشتری باکمالی فی الحال بمقابلش برخواند تتمهٔ غزل		دلیل حق شناسی خودشناسی گفت پیغمبر
گذارم تا کجا خود را و در فکر خدا افتم	ازین بوی ریا کز خانقه آید مرا شاید	که سر تا پای گردم آتش و در بوریا افتم
نگردم معتقد ای شیخ رندم بگذر از پندم	نخواهم هیچ جام می بدست پارسا افتم	ز دشمن هم ندارم راز خود را مشتری پنهان
گرش بیگانه پندارم ز چشم آشنا افتم	رباعی زاهد هرگز نوای تو پخته نشد	وین نغمهٔ آشنای تو پخته نشد
این آتش مرده هرگزت تیز نگشت	وین خمچهٔ شوربای تو پخته نشد	باری مشتری روشن زبان ازین

موزون سخنان که بحقیقت درافشانی ست بس نموده بر زبانی نثر درآمده گفت که ای بابا عابد مسلمان من ترا مقرری
از اهل جهان میدانم و احوال خود را براستی به پیش تو عیان می سازم که من از طائفهٔ زنان ناتوانم که هن ناقصات
العقل والدین در شان آنها فرموده اند لیکن چون مدتی بخدمت مرد باکمال که او از مقابلهٔ مهر با جمال و جلال برنگ
هلال بدر بی زوال گردیده بود باخلاص تمام نشسته ام ازین مقدمات و معاملات سیر و سلوک طریقت و مذهب شریعت
بقدر استعداد و لیاقت اندکی واقف گشته ام فاما اگر ترا نصیب و طالع یاور خواهد بود و بخدمت ماه منیر و جناب مهر جهانگیر
و بذروهٔ علیای گل بی نظیر خواهی رسید و مشرف خواهی شد و مستعد خواهی گردید دران زمان حقیقت علم و عرفان

له یعنی من عورت [illegible]

سعی و تلاش بنمائیم اگر از جائی خبر زندگی آن ماه را می یابم بهر قسمی که می باشد ترا با و میرسانم این بگفت و بچشم حسرت بجانب آن مردانه قدرت دیده بی اختیار گریان گردیده بدین چنین قال بطرفه کیفیت حال تکلم نمود رباعی

خورشید رخی از تو سهائی از ما
جمشید وشتی از تو گدائی از ما
تقسیم چنین شده است از روز ازل
بیگانگی از تو آشنائی از ما

سه

ماند محروم از بتان زاهد
که خدا بین نبود خود بین بود
رود چون حرف از زنجیر مویت
سخن دیوانه بر فرزانه دارد

غزل

روز بیم از تو خنجر کین بود
زمهابم کسی پروانه دارد
همان عشقت عابدی تراود
چه کنم آب و خورد من این بود
که شمعی چون تو در کاشانه دارد
بپیری گریه طفلانه دارد

باری چون مشتری حزین از آن عابد گوشه گزین این چنین سخنان دلاسا و تسکین شنید خوش دل گردیده گفت که ای عابد حق شناس من نیز ترا به پدری برگزیدم و اگر از فضل الهی با ماه منیر خود می رسم حقیقت کما حقه بجا آوردن حق فرزندی را به پیش تو روشن میگردانم رباعی

زین شرم تری گرم بدو رخ فکنند
در دامن ناامیدی آویخته ایم
آن کیست که دیدن منش تر نکند
آتش عرقی کند که کوثر نکند رباعی
بر طاق گذار خواه بر خاک انداز
یا بر حسالم ندامتی سر نکند
تر دامنم و چه آتش انگیخته ایم
ما شیشهٔ سر نگون می ریخته ایم

بالجمله مشتری روشن ضمیر بخاطر جمع در خانهٔ آن فقیر بوده بوقت شبها بروشن بیانی خود در آمده به پیش عابد با صفا تمام حقیقت و کیفیت کمال و جمال مهر جهانگیر و گل بی نظیر که از زبان ماه منیر شنیده بود بیان نمود و او را نیز از معاملات عشق و نکات عرفان آگاه و باخبر می گردانید

تا صبح قیامت مژه برهم نزنے
رباعی عابدنه آگاه دلت خانه کیست
گر دریابی که هستی افسانهٔ کیست
این صورت و صد چراغ کاشانهٔ کیست

و عابد اکثر شبهات مسائل شریعت و مشکلات طریقت را از وی پرسیده کدورت و ظلمات شکوک و انکار را از آئینهٔ باطن زدوده بحال تسکین دل میرسید و از فیض صحبت و بیان حرف و حکایت در کیفیت و حالت خود ترقی نمایان می فهمید و بمقام انصاف در آمده گذارش می کرد که ای دختر نیک اختر تو بحقیقت هادی و راهنمای این گمراه بداختری که بسر خود راه میرفتم و همین قدر صفا و نورانیت و عبادت و ریاضت بدنی خود را کار عمده می دانستم و اگر بخدمت شریف تو نمی پیوستم هرگز از عیوب و مکرهای طبیعت و نفس خود واقف نمی گشتم و کور و کرانه ازین عالم میرفتم و بحضور آن ملک سمیع و بصیر چه جواب این غفلت و تقصیری گفتم رباعی

افسوس چنانکه نی نائیم نه ایم
از ما نفس بمینه بر نمی خیزد
گفتیم که ما ز فقرائیم نه ایم
آه از سینه بر نمی خیزد
از راهروان پارسائیم نه ایکم
زنگ از آئینه بر نمی خیزد
آراستهٔ ظاهریم باطن چنین
دلق زیدم اگر بسوزانی

[illegible] درین امر و کار بسیار متفکر و حیران [illegible] سلطانی [illegible]

گر ریزد آتش از سیلاب عصیانی که من دارم
بگیرد خار هم آلوده دامانی که من دارم
لبالب از تماشای جمالش بس که شد اختر
نمی گنجد نگه در چشم حیرانی که من دارم

و بعد این تقریر و فراغ کار تقطیر باد ماه منیر در آمده زار زار نالید و بی اختیار این نالها برکشید که ای ماه آگاه از چشم مشتری خیرخواه ناپیدا گردیدی و تمام این شهر شام ناکام را بچشم من شب دیجور گردانیدی غزل

از جور چرخ و از ستم روزگار هم
اندوه بیحد و الم بیشمار هم
گشتم جدا ز یار خود و از دیار هم
چون مشتری ز ماه جدا گشته می طپم
درد آنکه دمبدم بدل و جان من رسد
در زندگی خویشتنم شرمسار هم

و هم بخواندن این چنین اشعار آبدار آن بیچاره زاهد خشک را از آب اشک تر گردانیده بکیفیت حال رسانیده بیقرار گردانید

غزل ای مرد پیر دل بهوا همنفس مکن
شهباز دست پرور خود در قفس مکن
شاید توان رسید بمنزلگه مراد
زنهار نسبتیش بهر خار و خس مکن
بر مستی ما طعنه مزن ای زاهد
سیر طالع بین کجا بودم کجا افتاده ام
صبح من شام غریبانست از شام مپرس
من شکلم برنخیزم هر کجا افتاده ام
هرگزم در سر هوای دانه کامی نبود
روی غم از بسکه دیدم از جا افتاده ام
غیر از تری آبیار ما چیزی نیست
یا بی تشویش اضطراب آوردند
واعظ بفسون در دل ما تاب مریز
بر شیشه گرم بی خبر آب مریز

قندیل عرش گشته بباد هوس مکن
در چشم آرزو خس و خاشاک سرمده
ای گریه گرم میرو وای ناله بس مکن
رباعی ما مست ز جام چشم مستیاریم
مستیم ولی بکار خود هشیاریم غزل
وه چه بودی گر ز بام آسمان افتادمی
تا بکام غم درین غربت سرا افتاده ام
گوهر شب تابم و از شمع بی قیمت ترم
من ندانم از چه در دام بلا افتاده ام
رباعی خجلت نشو و نمای عبرت سبقیم
هم رتبهٔ دانهای کشت عبرتیم
چون اشک چکیده دست شستیم از خویش
بیهوده نمک بباده ناب مریز

دل داده اند در شکن آرزو مبند
این چشمه را قیاس برو دارس مکن
مردم گیاست پیکر اختر بباغ عشق
رسوا شدگان کوچه و بازاریم
گوهر تاجم که در دست گدا افتاده ام
این چنین کز صحبت آن مه جدا افتاده ام
نقش پا برخاستن دارد بامید نسیم
لیک از زین شادم که باری بی بها افتاده ام
من یکی آئینه گیتی نما بودم بدهر
با این طینت مگو طرا و نسیقتیم
رباعی آسمان نبرویم از حجاب آوردند
تا این قدرم بروی آب آوردند رباعی
دم سردیت اصلاح فراج ما نیست

غرض که از شنیدن این اشعار نایاب و آن ماجرای خراب زاهد خیلی متأثر گردیده گریه بسیار نموده بمقام مهر تمام رسید و گفت که ای دُر دریائی تو بتحقیقت دختر و مادر مائی پس باید که حالا از جمیع وجوه آفات و بلیات خاطر خود را جمع فرمائی و این مکان را بی گمان خانهٔ پدر تصور نموده بیاسائی که من حتی المقدور

خس غوطه نمی تواند کردن این بگفت وهمان خنجر را از میان کشیده بدو نموده گفت که من بهمین اراده این خنجر آبدار را با خود داشته ام که اگر خدا نخواسته زنده از آب برآیم و بدست کدام مردی که بهرهٔ از حیا و قطرهٔ از آبرو نداشته باشد گرفتار گردم بهمان دم آن بی آب را ازین قطرهٔ آب آبی چشانیده سیراز جانش نمایم و یا این آب گلوگیر به تنگم خود رسانیده دست از جان بشویم رباعی درد اکه بجز رعونتم در سر نیست از طبع دژم نرمی دل باور نیست

غرق عرقم ز خجلت بیدردی آبم ز جبین گذشت و مژگان تر نیست

پس ای عابد هرگاه که من در راه عشق پاک و محبت صاف آن چنان مال و ملک را گذاشته با چنان مردکه تا جدار این معامله ساخته صلا بپروای جان خود نپرداخته خویشتن را بی وسواس بچنین دریا انداخته باشم تو خود بدل انصاف کن که کجا هوای وصل دیگران بدل بی بدل خود می درآرم وکی همچو تو مردم را آدم هم می دانم فرد نباید از دعای زاهدان خشک ترسیدن که از شمشیر چوبین هیچ بوی خون نمی آید

زاهد خشک از شنیدن این حرفهای آن نگار بکار و دیدن آن خنجر آبدار بجان ترسیده و از عرق انفعال تر گردیده زهر خندی نموده برخواند رباعی

بگداخته الماس جگر تاب که دید جز خنجر تو آتش خوش آب که دید

هم چشمه و هم گوهر نایاب که دید برآتش تیز موج سیماب که دید

فرد عمر خود گفتمت ملول شدی از شوق خنجرت سر دیگر برآورم

صدره گرم چو شمع سر از تن جدا کنی بعد ازین جان من نخواهم گفت غزل

این چنین قد کراست می گویم یعلم الله که راست می گویم

همه لطف خداست می گویم سر شاهان چو تو به مستان

در دهان و لبت بجان سخنی به شکستن رواست می گویم

پیشهٔ من جفاست می گوید کار و بارم وفاست می گویم

مشتری تابان از شنیدن این سخنان بغضب تمام نگاه گرمی بجانبش نموده خنجر را به نیام رسانیده از جای نشسته خود تمام قد برخاسته دامان تر خود را که برنگ سحاب پرآب بود به پنجهٔ خورشید نمای خویش پیچیده و افشرده آب بسیار برآورده بدین اشعار آبدار تکلم کرده زاهد خشک را سراپا آب گردانید قطعه

برای حسن قدوشوئی زاهد خشک ببین چون می جهد نبض اسیران ببین چون می طپد دل در برمن

فشردی کاش دامان تر من که من ابر بهاری مشتری در عالم آبم ز شرم دامن تر آن چنان کیفیتی دارم

رباعی لبریز پیاله ام زخون جگرست وین روزی من ریزش چشم ترست

دامان سے آلوده مرا طعن مزن کین دامن آلوده زگل پاک ترست

و بطرفه احوال مستان اشاره بچشم گریان خود کرده دستی بردل بکیفیت خویش گذاشته بدین ادا نوا بر کشید رباعی

در دست صراحی که بمینا شکست حاجت نبود مرا که چون زاهد خشک

بر دوش سبوی باده دارم پیوست سجاده بدوش گردم و سبحه بدست

رالازمت او را سعادت خود فهمیدم و از انجا همراه او روان گردیدم و آهی عابد هوا خواه با وجود آنکه این مشتری را با آن ماه آگاه آن همه فرسترانِ منزل و مکان بود لیکن بمیان من و او حرف صحبت و لفظ قربت و کار غفلت بمیان نیامده است و آهی عابد نیکو کار تا این وقت گفتار من خویشتن را بلسان همان دُرِ ناسفتهٔ آبدار که از میان صدف و بحر زخار بر آمده بدست و کنار می آید می یابم رباعی

کردم بجنون منزل و هم ماوا من
واماندهٔ بیدار دلی بس که شدم
دارم بسواد آگهی ها جا من
یک دانه گوهرم ز سر تا پا من

پس دریاب ای جویای حور و قصور که کسانی که اهل الله و عارف بالله می باشند چنین فنای نفس میدارند رباعی

آن لعل گران بها ز کان دگرست
اندیشهٔ این و آن از آن من و تست
ننگ ست ز نام و ننگ مشهور شدن
مخمور ببوی آب انگور شدن

وان دُرِّ یگانه را نشان دگرست
افسانهٔ عشق را زبان دگرست رباعی
عارست ز جور چرخ رنجور شدن
بهر آنکه بزهد خویش مغرور شدن رباعی

در عالم حق شناسی ای هرزه نگاه
من در نظر تو حاضرم بسم الله
از خاک تری نمی توان شست بآب

از معنی دیده اندکی باش آگاه
رباعی ای آنکه تو در غسل و وضو چالاکی
تا باب برِ تیمم نشستی ناپاکی

گر چشم ترا دعوی بینش باشد
برسی فنا کوشش اگر بیباکی
باری چون من و آن ماه درین شهر

تباه رسیدم آن تاجدار بدکار که مخلص و یار تست خبر حسن مرا شنیده آن ماه آگاه را به پیش خویش طلبیده روزی از دغا در دریا افگنده من بی اساس را مع چهار خواص بمیان محل خود رسانیده از زبان راست بیان من سخنان راست و درست و حق و درشت شنیده بموجب خبر صادق که الحق مرٌّ الخ کام شده از صحبت من مایوس گردیده مرا در مکانی محبوس گردانید و در آخر کار من قابوی وقت یافته همه پاسبانان را خفته و بیخبر فهمیده خویشتن را بدریا انداختم و حالا که از بیهوشی غوطهای آب بهوش آمده چشم وا ساختم خود را به پیش تو یافتم رباعی

عابدی تحقیق ز جام دگرست
عمریست هوای ما بام دگرست
معنی تحقیق دان نه تقلید صور
ره طی نشد آغاز و بانجام گرفت
زاهد ز فریب هر مجازی خوردن

اسرار قدم و قف کلام دگرست
رباعی در عرصهٔ کون گردباران دگراند
مردان دگراند و ریش داران دگراند
از بحر گمان بکف نیفتد ماهی
راهی بحقیقت نتواند بردن

بال افشانیم و بال و پر پیدا نیست
خلقی ست هوس تاز سواران دگراند
رباعی ای آنکه بخود گوشهٔ اوهام گرفت
از حلیه نشینان نتوان کام گرفت رباعی
بسیار گهر هست درین بحر ولے

رباعی باعلم خوش ست رهنمائی کردن
باخلق بحلم آشنائی کردن
بی علم تو پیشوا اگر گردی هرگز
کاری ست بزرگ پیشوائی کردن

ع زاهد ترا سلوک بحق رهنما نشد
خودداریت ز رفتن سجده روا نشد
پائی بخواب رفته تمکین توچه سود
بیدار از فغان نی بوریا نشد

وبخواندن این کلام گوش هوشش را
تافته خوش پرداخته گردانید غزل

منزل ما جای خاص و عام نیست
مستی ما از سبو و جام نیست
ما بیک دم قصد صد منزل کنیم
مسکن ما هیچ قصر و بام نیست
عشق می ورزی تو اول پخته شو
عشق بازی کار مرد خام نیست
گام را بر گام نه در راه عشق
زانکه عاشق را مراد و کام نیست
جز کمند زلف پرتاب ماه من
عاشقان را دلربا و دام نیست ع
زاهدان از سینهٔ روشن بعجب افتاده اند
آری آری مرد را آئینه خودبین میکند

غزل بیا ساقی از جذبه ده پیامم
بده ساغری تا بگویم کدامم
چه شد تلخکامم تو گوشی بمن کن
که از شور بختان شیرین کلامم
شکر چاشنی در خود از شرم دزدد
بزهری مگر برگرفتند کامم
ز دریا کشانم باین تنگ ظرفی
فرو رفته خمها بگرداب جامم
بهر رنگ حیران نگردد نگاهم
بهر بوی بیخود نیفتد مشامم
بنازم که در دشمنی نارسایم
ببالم که در دوستداری تمامم
حلالم چها کرده امشب بزاهد
کنم گر زمی توبه مستی حرامم
باختر نیاورد کس از مه سلامی
همان بی جوابی جواب سلامم

وبعد گذارش این قال گفت که ای عابد ستوده خصال بدان که حقیقت وماجرای من اینست که درین روزها در شهر شام مسافر غریبی که ماه منیر نام داشت رسیده بود ومن اهل اویم که حالا بفراق او خویشتن را بدریا انداخته دست امیدار حیات می شویم غزل

رفتم از خویش براه صنم دلخواهی
که بود هر قدمش گم شده بیت اللهی
از چه بیباک نباشد دل بدست جنون
نیست در کوچهٔ زنجیر عشقش راهی
سبحه کاهربائی کشدش جانب خود
زاهد از خشکی زهدست زبس چون کاهی

عابد گفت که بمن نیز این خبر رسیده است لیکن آن حقیقت مفصل معلوم نگردیده همین قدر شهرت شده بود که تاجدار شخصی را بدریا انداخته زنش را بحبل خود طلبیده است پس برای خدا مفصل سرگذشت خود بیان نما تا من ازین بازروی آن ظالم نابکار ظلم شعار را تنبیه نمایم مشتری باستماع این سخنان او را منصف ومسلمان دانسته از ابتدای سلطنت خود تا در انجا رسیدن آن ماه بیان نموده گفت که چون من آن ماه را فقیر بی نظیر وشخص باکمال ومرد مستقیم الاحوال دیدم وتمام پر از نور حیا وسراپا مهر ووفا معلوم نمودم آن همه دولت وکامرانی را گذاشته خدمت

فرد بده ما را هوس خام ز ره در پیری — راه گم گشت بنزدیکی منزل ما را

فرد تا تواند شیشهٔ ناموس اهل دین شکست — حسن او را باده در محراب ابرو داده اند

باری چون شتری از عیب بری این حقیقت را شنیده آن ارادهٔ دل او را سرسری معلوم نمود بخنده زهرخند درآمده تعوذ نموده بمقابل آن آیت شنیده خود نیز بر خواند وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا و فرمود که ای بابا تو تحقیق عابدی و اسم با مسمی هستی و بی شبهه مسلمانی که از حدود شریعت تجاوز نمی کنی بلکه چه جای رتبهٔ عابدی و مومنی که زاهدی فاما بهرهٔ از فقر و عرفان نداری چرا که اراده و خواهشش بجانب ماسوی می آری و هنوز دل و جان و سر خفی و اخفی خود را از مزه و حلاوت چیزهای حلال دنیوی سیر و پرملال نگردانیده و دقائق و حقائق عیوب نفسانی و آفات خواهشهای طبیعی نفهمیده پس چون حال تو که خود را مقتدای میگیری چنین باشد حال آن مقتدی تو چرا چنان نباشد که راست ع زین بی پرهیزی بی هنر چون بود

تحقیق در سرای جهان حلقهٔ دری — در نائرهٔ نفس کجا نقصان کرد

مانده برون ز خانهٔ هستی بخانه بند — شب پردهٔ حاسلی تواند گردید

رباعی هر چند که زهد نفی این و آن کرد — اما نتواند شرری پنهان کرد

فرد عابد صفات باطن خود را ز چشم خلق — نتوان بنهفت پردهٔ پندار نازک ست

رباعی بی مغز سری که خودسری جادهٔ اوست — صد رنگ خیال پوچ آمادهٔ اوست

بی دردی دل چاره ندارد ز هوس — چون شیشه تهی گشت هوا بادهٔ اوست

غزل شیخ ست و همین جبه و دستار و دگر هیچ — نازش همه بر پردهٔ پندار و دگر هیچ

از ما بدر صومعه و دیر نو نرسید — کافسوس ازین سبحه و زنار و دگر هیچ

بیحاصلی سرو دست دان ست یقینی — موزونی و رعنائی بسیار و دگر هیچ

زنهار مپرس سینه بحر حرف دل از ما — خواندیم همین مخزن اسرار و دگر هیچ

فریاد ازین بخت که ز ایام جدائی — شد قسمت ما خرچه شب تار و دگر هیچ

رباعی گر ترک خودی خود نگیری هیچی — ور پیشتر از مرگ نمیری هیچی

نزد فقرا تو در فقیری هیچی — باقی ز وجود تا ترا یک سر موست

غزل اگر حجاب دوئی از میانه برخیزد — بدل موافق اهل صفا توانی بود

اگر مخالف طبع و هوا توانی بود — یقین که ناظر نور بقا توانی بود

رباعی اوضاع زمانه واژگون می بینم — چون عکس در آب سرنگون می بینم

پیوسته در آئینهٔ طالع مقصود — بر عکس برون حال درون می بینم

وتباری داری وکدام محله ومکان جای قراری داری ودر بند مناکحت کسی گرفتاری یا از قید گران آزاده اگر تو آزادی من آزاد حالا خویشتن را به بند تو درآرم واگر تو در بند دیگری باشی من بر دل خود بند صبر نهاده حق را بحقدار رسانم وخاطر خود را ازین خطرهٔ نکاح که در تمام عمر حالا مخطور گردیده است پاک گردانم وهرگز ارادهٔ کار حرام ندارم برای آنکه از قرآن مجید که هادی من است چنین میخوانم لَا تَقْرَبُوا الزِّنٰی اِنَّهٗ کَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا واگر خدا نخواسته تو در بند کسی هستی واز سبب ایذائی وبلائی خویشتن را بجُستن دادهٔ آن حقیقت را نیز به پیش ما بیان نما که حتی المقدور در معالجهٔ آن می کوشیم وترا از آن آفت میرهانیم ودران چنان اوقات ناخواسته از خدمت تو همین قدر خواسته می آید که خدمت از آب کشیدن وحق درین خانه رسیدن را نیز فراموش نساخته گاه گاهی بنگاهی این خانه به چشم مرا نور ودل گرفتارم را سروری بخشیده باشی وبعجب کیفیت حال درآمده بی اختیار بدین قال نوا برکشید غزل

تلخی بصد شکر بگو شیرین زبان کیستی
تیری بصد پیکان بزن ابرو کمان کیستی

آغوش از زانی شود بر بوسه می پرد لبم
شمشاد بالای خودی نامهربان کیستی

خورشید زد بال وپری در آتش پروانگی
دودم برآمد از جگر از دودمان کیستی

این ست اگر تابی کمر تابی سه نماند بکس
جائی نمانده درمیان نازک میان کیستی

در کارزار جان ودل هردم ز زخم تازهٔ
از نوک مژگان خون چکد رنگین سنان کیستی

از غمزهٔ فصاد تو هر لحظه بر رگهای جان
آزار نیشی می زند راحت رسان کیستی

سامان کار وبار تو بر ناز وبی پروائیست
کم می کنی پروای من بسیار دان کیستی

بر باب کس سر میزنی عابد تو قدر خود بدان
از آسمان برتر نشین بر آستان کیستی

غزل عشق بتی گزیدم هرچند پارسایم
باشد ز گردش رنگ تسبیح کهربایم

از سیر دور گردون واقف چو من کسی نیست
بهر جهار گردون بنگر که ناخدایم

دارم عجب سروکار با زلف پرخم تو
یعنی ز نیزهٔ آه هر حلقه میربایم

سرتا بپا چو شمع تا سوز در دباشد
چندانکه کاهم از خود بر گریه می فزایم

دانم که چشم مستت امشب ز خود ربودست
اکنون خبر ندارم ای دلربا کجایم

گه می کشی بجوشم گه دور سازی از خود
با مهر عارض تو چون ماه در نمایم

پیوسته در سر من باشد هوای مستی
سرگشته عابد امن چون باد آسیایم

آخر قصهٔ او ثمر زدو ما آمد
گفت یک شخص ز مجنون که بگو ذکر تو چیست
کمترین جرعهٔ او لجهٔ دریا آمد غزل
آن همه دعوت و اسما چه مؤثر افتاد
غیرت روضهٔ رضوان شده کاشانهٔ ما
غزل کاکلت در قفای ما افتاد
مرکب سعی ما ز پا افتاد
دل ز صهبای چشم لغزش خورد
وین عمامه ز سر بجا افتاد
از گردش چشمت که همه اعجاز ست
حیف ست که غافل ز مظاهر باشم
هر کرا خاطر از ایام بگیرد ز نگی
گفت او راز دلم لیلی و لیلی آمد
ماه روئی که منور شد از و خانهٔ ما
کز پری روی پریخانه شده خانهٔ ما
دانهٔ اشک چو عابد ز طمع ریخت بسی
زان بر آهم چه سبحه افتاد
نیست ما را بصحو و تمکین کار
عقل و دینم ببین کجا افتاد
رباعی ای مهر رخت آینهٔ جلوهٔ راز
گل کرد حقیقت ز گریبان مجاز رباعی
سبحان الله این بت و این زنار
صیقل جان و دلش طلعت زیبا آمد
عابدم چون ز می عشق تو شد مست و خراب
گنج حسن ست که جا ساخت بویرانهٔ ما
تا بکاشانهٔ ما ساخته جا حور وشی
مرغ وصل آمده مائل بسبو دانهٔ ما
یک دو گامی ز رفته در ره دوست
نشهٔ سکر مار سا افتاد
روی من قرش شد براه بتی
وی قد خوشت مصرع برجستهٔ ناز
چندی که بدیر هوش حاضر باشم
کافر باشم اگر نه کافر باشم

فرد تو بدین صورت زیبا که روی بهر نماز		مسجد از روی تو بتخانهٔ چین می گردد	

همین که آن مشتری از و این سخنها را شنیده اراده و خواهش دل او را معلوم نمود گفت که ای مرد پیر تو بلباس ظاهر فقیر می نمائی و صورت بزرگانه داری باری بگو که کیستی و چه نام داری و بکدام عنوان زندگی و گذران میکنی و چون بر من احسانی و حقی ثابت کردهٔ که از دریا بر آوردهٔ پس باید که این عمل خیر خود را ذخیرهٔ برای آخرت گردانی و بران بنقد در جهان بدله و پاداش خواسته حسنهٔ خود را حبط نگردانی که مقرر ست لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَىٰ آن مرد امیدوار در جواب استفسار آن نگار ظاهر گردانید که ای حور العین مرا عابد گوشه نشین می خوانند و مردم بسیار به پیش من بروی ارادت می آرند و گردن کشان و سرافرازان بشمار سر و روی خود را بر آستان من می سایند چنانچه این شاه تاجدار از باریافتن بحضور من افتخاری نماید و خود را از مخلصان من می شمارد و هم پیش من مبلغ نذر و فتوح چندان می آید که بسیار فقرا و غربا را بی نیاز و مستغنی می گرداند پس از طرف گذران هم بدل اندیشهٔ نخواهی نمود که آن رزاق و واهب العطیات من همه چیزها و جمیع تمنا را هم بتو خواهد رسانید و خاطر جمع دار که این فقیر بدون بجا آوردن شرائط شرعی و ایجاب و قبول عرفی هرگز بتو دستی نخواهد رسانید و متصرف نخواهد گردید پس خدا را حقیقت حال خود را بزودی بیان نما که کیستی و بچه عنوان بدربار رسیدی و کدام خویش

تا آنکه روز چهارم آن ساز ناز تار جان رگسسته بی آواز گردید فاما نوائی ازان بموجب آهنگ سلطان هرگز سر نکشید و چون خبر قبول خدمت آن هر سه خدمتگار بسبب حرص و طمع و آز از بسمع آن مشتری هوشیار رسید انگشت تحیر بدندان تفکر گزیده فرمود که سبحان الله آن ماه آدم شناس در یک نگاه حقیقت این نابکاران بیوفا را دریافته از رفاقت خویش منع میفرمود والحق که هر چه او فهمیده بود درست و صادق بود و باز چون بدان استقامت خبر فوت مطربه دمساز شنید خوش دل گردیده گفت که الحمد لله از هزاران خواصان دریکی خود نتیجهٔ خدمت و اثر صحبت من ظاهر گردید و برخواند مَا وَجَدْنَا لِاَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ وَاِنْ وَجَدْنَا اَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِيْنَ یعنی که نیافتیم اکثر ایشان را وفای عهد و بدرستی یافتیم ما بسیاری از ایشان را فاسقان

انداختن آن مشتری بیتاب خویشتن را در آب و افتادن آن گوهر نایاب بدست عابد گوشه نشین و معامله کردن آن نازنین با او بطریق صواب و برخواندن نادر سخنان نایاب

چنین گویند که بعد چند روز شبی آن مشتری پاسبانان و چوکیداران را خفته و بیخبر یافته از جای خود برخاسته از جهروکهٔ محل که مشرف بدریا بود خویشتن را بدریا انداخت و غوطها خورده بهمراه روانی موج و آب روان گردید قضارا عابد گوشه گزینی که بر کنار دریا عبادت خانهٔ داشت دران دم برای طهارت برلب آب رسیده بود چون دید که آدمی دست و پازنان غوطه خوران بمیان آب میرود بزودی موهای سرش که بالای آب نمودار بود بدست گرفته پیچیده بزور و قوت تمام کشیده آن گوهر نایاب را از آب بکنار درکشیده بکنار خود رسانیده تجسس دم و حرکت نبضش می نمود و چون بعد از ساعتی درو هوش و افاقتی پیدا گردید و چشم کشود دستش گرفته بجانب حجره و مکان خود برده چراغ روشن ساخت همین که بنور چراغ روی آن ماهرو و جمال آن گوهر شبچراغ را دید چراغ به پیش جبههٔ نورانیش بی نور گردید و مرغ عقل و هوش از آشیان دماغش پرید و بزودی سجدهٔ شکر بدرگاه واهب العطیات بجا آورده گفت الحمد لله او سبحانه عبادت چندین ساله قبول فرموده بنقد در دنیا حوری بمن عنایت نموده است و بحالت سرور و انبساط درآمده بدینچنین سخنان نوا برکشید

غزل ای ماه رخت قبلهٔ خورشید جبینان
ابروی تو محراب دل گوشه نشینان
بس گوشه گزیدیم ولی چشم تو آخر
شد باعث آوارگی گوشه گزینان
در خواب کسی حال مرا یاد ندارد
این واقعه نشنیده ام از واقعه بینان
عشاق بمیخانه و زهاد بمسجد
در عشرت آنان نگر و محنت اینان
ای دوست مجو جز غم و اندوه ز زاهد
از شادی ایام چه دانند حزینان غزل
شوری از شیوهٔ شیرین تو پیدا آمد
آدم از خلوت عزلت بتماشا آمد
این در از غیب گشودند بروی دل ریش
شادباش ای دل و جان وقت تولی آمد
هرکه در احسن تقویم بود اول حال

قول و فعل تو بس که ادبار اندوخت
بخت برگردیده خطی بر جبین داریم ما

شد پیرو دُم چو تیر منقار و پرت غزل
سینه صافان هر دل خود سیر عالم می کنند

طالع واژون بآئین نگین داریم ما
همچو آئینه نگاه دوربین داریم ما

یعنی که ما بیقین می دانیم که آن خالق فعال مهر جهانگیر و ماه منیر را نمونه و مثال آن مردبی مثل و باکمال نموده بدولت نیابت و خلافت شان ایشان را هم هادی عالمیان و منور جهان می گرداند این بگفت و بنا در حالت و طرفه قرات این آیت را بر خواند که سوای آن تاجدار جمیع حضار را متاثر و شرمسار گردانیده اشک از چشم همه مردمان چکانید یُرِیدُونَ لِیُطْفِؤُا نُورَ اللّٰهِ بِاَفْوَاهِهِمْ وَاللّٰهُ مُتِمُّ نُورِهٖ وَلَوْ کَرِهَ الْکَافِرُونَ هُوَ الَّذِیْ اَرْسَلَ رَسُولَهٗ بِالْهُدٰی وَدِیْنِ الْحَقِّ لِیُظْهِرَهٗ عَلَی الدِّیْنِ کُلِّهٖ وَلَوْ کَرِهَ الْمُشْرِکُونَ

ـــه تسخیر ملک دل نه بشمشیر آهن ست
این فتح را ز جوهر تیغ زبان طلب

غرض که چون دران مکان آن سلطان از زبان آن مشتری درخشان این حرف و بیان را شنید و آن همه گرم زبانی او را دید بهم برآمده بجانب خواصان و یساولان خود دیده فرمود که درین وقت و حال این مشتری پر ملال از غبار درد و غم تیره و مظلم گردیده هوش و حواس خود را بباد داده بسخنهای هرزه و بیهوده می گراید پس از ینجا بمکانی دیگر برده محافظت نمایند تا از راه ولد آگی خویشتن را هلاک نگرداند و هم بعنایات خسروانی و غضب سلطانی امیدوار و ترسان ساخته راضی بصحبت ما گردانند خواصان بموجب حکم سلطان او را از انجا بمکانی رسانیده بگرد اگردش نشستند و از هر باب بسخن پیوستند و بعد فراغ این کار آن تاجدار آن هر چهار خدمتگار را بپیش خود طلبیده بنظارهٔ حسن و جمال آنها خط وافر برداشته هر یکی را خلعتی بخشید و امیدوار عنایات دیگر ساخته بکار و خدمات جداگانه مامور گردانید چنین گویند که ازان میان مطربهٔ خوش آواز و خادمهٔ خوش انداز برضا و رغبت قبول خدمت و کار نمودند و مطربهٔ دمساز و خادمهٔ محرم راز ابا آورده خلعت و جواهر او را اختیار نکردند چنانچه از عدول حکم آن شاه گمراه بغضب درآمده فرمود که اینها را بزیر شلاق درآرند و بزور ضرب راضی گردانند چون از هر دو جانب گره بر دارآن رسیده آن هر دو را بزیر تازیانه کشیدند خادمهٔ محرم راز هم بترس جان تن بصحبت آن سلطان درداد و قهراً و جبراً راضی بمرضی او شد لیکن آن مطربهٔ دمساز با هوش که حرفهای سابق و نکتهای لائق او را سامعان بگوش خود یاد داشته باشند چندان بزیر ضرب و شلاق تحمل نمود که بیهوش گردید اما قبول خدمت و صحبت آن ظالم ننمود چنانچه دران زمان سلطان بآن جلادان فرمود که حالا این را کشیده یک طرف گردانند و چون باز بهوش و افاقت درآید باز همین معامله بمیان آرند و بهر قسم برای خدمت راضی سازند و گرنه هلاک ساخته دیگران را عبرت دهند غرض که تا مدت سه روز آن مطربهٔ جان سوز را بحضور تاجدار انواع تعذیب و آزار میرسانیدند لیکن از وغیر از حرف انکار نمی شنیدند

خود بخود بحرکت درآمده افول یافته است یعنی که من و او کجا بر لب پشت بام که مشرف بدریاست برای سیر و تماشا خرام
می کردیم که یکایک از قدرت تقدیر پایش بلغزید و بدریا رسید و از بس که دریا بالطغیانی بود برآوردنش میسر گردید پس
باید که تو برضای الٰهی صبر نمائی و صحبت مرا نعم البدل شناسی چون آن مشتری این سخن را از آن غدار مکار شنید بی اختیار زار
زار گریست و گفت که ای تاجدار زنهار خطرهٔ این کار را بدل خود مخطور نخواهی گردانید که اگر تو خاک شده ذرهٔ آسا
بهوای شوق پرواز خواهی نمود هم تا بروز قیامت بمشتری نخواهی رسید و بیقین خواهی فهمید که من ستارهٔ درخشانم
از دور خوشنمائی نمایم فاما چون بنزدیک کسی میرسم او را سوخته می گردانم و هم من خویشتن را تا وقتی زنده می دارم
که خبر فوت آن ماه را بیقین نمی رسانم و لاش او را بچشم خویش نمی بینم و بعد از تحقیق آن خبر وحشت اثر نام و اثر ذات
خود را درین عالم نمی گذارم لیکن من از فضل الٰهی امیدوارم و بر اخبارات صادقان یقین تمام دارم که از آن ماه منیر
کارهای عمده و خیرات کثیر برین کرهٔ اثیر بوقوع خواهد رسید یعنی که آن ماه سریع السیر تمام معبد و دیر را پی سپر خود گردانیده تمام
این ملک شام را از انوار اقدام خویش نورانی گردانیده بسان نیم روز خواهد گردانید و تمام این مقام را از ظلم ظالمان پاک
ساخته بداد مظلومان پرداخته هیچ تاجدار بدشعار بر روی زمین نگذاشته بر همه عالم رنگ مهر و محبت و صداقت و عدالت خواهد پاشید

غزل

مباش در پی ما این قدر خبر شر طست — ز شیشه ریزهٔ دل کن حذر خبر شر طست
مساز آینه را رو کشش حیا که بلاست — تو خود ز خویشتن نداری خبر خبر شر طست
بقتل ماه تو ای سنگدل شوی مشهور — مبند جیغه بالای سر خبر شر طست

غزل

دل چو نشکستی بفکر زلف دلداری چرا — سبحه بگسستی کنون در بند زناری چرا
خون گرگی در جهان نشنیده باشی خورده گرگ — گر تو هستی آدمی این مردم آزاری چرا
شمع آسا می شود فردا رخ جاهت سیاه — این قدر وابستهٔ دستار زرتاری چرا
خود بخود چون عالمی از گردش گردون ود — بهر قتل عاجزان این ظلم و عیاری چرا
نیست خون مه حنا کز شغل گردد مانعت — قتل عالم تا بود مفت ور بیکاری چرا
ای دل دیوانه از فوج حواس خود گذر — یکه تازی چون بود مطلب سپه داری چرا
سبز بختی مشتری از فیض ابر رحمت ست — بی سبب منت کشی از چرخ زنگاری چرا

رباعی

هر کس ز مکافات عمل با خبر ست
چون آب شود شیشه ز آتش تبر ست
از کاوش حال اهل عجزش حذر ست

رباعی

ای کرده غضب ز آگهی بیخبر ست
تشویش گداز دل ما سهل مگیر
وز کینه نماند راستی در نظر ست

طوفان قیامت بجهان هست ز من	باری چون مشتری بآن همه گریه وزاری وشور وغل بر در آن محل رسید حاجبان

ودربانان وخوجه سرایان ومحلداران پیش آمده مجرا نمودند وبآداب تمام بعرض رسانیدند که حالا از اسپ فرود آیند واندرون محل تشریف فرمایند مشتری خواصان خویش را باشاره نگاه پیاده گردانیده درجلو گرفته فرمود که بیدریغ بهتمام نموده این بی ادبان را از پیش رو یکسو گردانند چون آن خواصان نعرۂ باادب باشید وباملاحظه باشید برافراخته بجانب هرکسی بی وسواس وبیدریغ چوبها انداخته آن دربانان وحاجبان را بیک گوشه وکران رسانیدند خود بیک پاشنه باسپ رسانیده یکایک داخل محل گردید وبهمان قسم سوار تا بحضور آن تاجدار رسیده نزدیک فرش عنان اسپ کشید اما چون دید که آن تاجدار برمکان بلندی که آن را شاه نشین می نامند نشسته است وبهیچ عنوان تا باو رسیدن ممکن نمی نماید لاعلاج گشته از خانۂ زین برزمین رسیده بدون ادای آداب تحیت وسلام دران مقام بوضع چهار زانو بمقابلش برنشست وگفت ؎

بلند اقبالی خسرو باشد	وگرنه کوهکن مردانگی داشت

بمشاهدۂ آن حال وشنیدن این مقال شاه از وضع بیباکی وبیهراسی او خیلی متعجب گردیده گفت که ای مشتری من از مدتی تعریف حسن وجمال ترا شنیده مشتاق دیدارت بودم الحمد لله که از انچه شنیده بودم خوب تر وبهتر دیدم غزل

گل عیش آئینه چیدست تو هم میدانی	دیدن روی تو عیدست تو هم میدانی	در شهادتگه نازت که بود رشک بهشت
زنده را جز شهیدست تو هم میدانی	مشتری نی تو تنها دل من بسته امید	همه دنیا بامیدست تو هم میدانی
رباعی در عرصه عالم چه قدر طوفانی	در خانۂ صد فتنه ببین مهمانی	تا صورت حال تو بفردا چه شود
بر من تو خود امروز بلاے جانی	؎ دل خوبان شهر مائل تست	سنگ آهن ربا مگر دل تست

همین که مشتری ازان تاجدار این گفتار شنید نگاه تندی بجانبش نموده گفت که الحمد لله مرا مشتری شنیدۂ بابع خود نفهمیدۂ وهزاران هزار افسوس که تو خبر جمال وصورت مرا شنیدی وتحقیق کمال سیرت من ننمودی که من بسیار تندخو وبدمزاجم واگرچه بصورت زنم فاما شیرزنم که بپنجۂ خویش تکلم مردان موذی نابکار میدرم وهرچند دربرقع زنان وپردۂ نازم لیکن مردافگن وشاهبازم که مرغان تاجدار را شکار می سازم چه کنم که تو ترسیدی واز تیرۂ کمان آوردن من مانع گردیدی وگرنه ترا کار شکار اندازی ومردافگنی خودمی نمودم لیکن ازانجا که آن ماه منیر من وزیرزادۂ شاه فلک قدر است انشاء الله تعالی حالاهم قدر خود را خواهی فهمید که هرگاه این خبر باو خواهد رسید ترا بسزای اینکار خواهد رسانید وخشت خشت شهر ترا برکنده خواهد گردانید باری بگو ای ظلم شعار که باماه منیر من چه معامله وکدام کار کردی آن شاه نابکار این حرف وگفتار شنیده درجوابش گفت که من بماه تو هیچ نقصانی نرسانیده ام اوازاتزدورۂ چرخ دوّار

دارد اگرچه از غم شبها جرس خروشی / ما هم به آه سردی یک غنچه دل دریدیم
در عالم گدازی دیدیم پختگیها / چون میوه ما هم آخر از درد دل رسیدیم

بخواصان فرمود که شما نیز بر اسپان خود سوار گردید بضابطه و دستور قدیم خود ها برکاب باشید خواصان بعرض رسانیدند که ما بندگان نیز کدام سلاح را بدست گیریم یا نه او فرمود که شما باب این کار نمی نمائید و بی همتان و بی جرأتان را سلاح بدست گرفتن نمی شاید چرا که از بیدل و بی جگر بهزاران تبر و تیر کاری نمی برآید فاما چون در راه و بازار از کثرت و ازدحام بازاریها و عوام خواهد بود چوبها برای اهتمام بدست دارید غرض که چون مشتری بسواری توسن فلک خرام از ان مقام سر کشیده بجانب منزل آن سلطان ظلم شعار روان گردید باستماع این خبر مردم شهر برای تماشایش آن قدر بر در و بام هجوم آوردند که هر کوچه و برزن از مرد و زن پر گردیده بود و دران زمان شکل آن شهر شام از کثرت چشم دیدار مردم خواص و عوام بعینه چون شب ستاره دار می نمود و از بس که هر پیر و جوان بدان قسم پر درد و گریان رفتن آن خاتون و خواصان را دیده بی اختیار ناله و فغان می کشیدند تمام آن شهر را از نوحه و زاری ماتمکده گردانیده بودند

سه از خانه برون های که این جلوه نماند / در خور حوصلهٔ چشم تماشائی نیست

و دران وقت از ان مطربان این شیون را می شنیدند

غزل

این نجم دل افروز که رشک قمر آمد / در پرده نهان بود ولی پرده در آمد
چون حسن تو در صحن چمن جلوه گر آمد / هر جا که تجلی رخت جلوه عیان کرد
یک لمعهٔ رخسار تو در ملک جهان تافت / صد نی ز دل حسرت قد تو بار برآمد
هر بار دگر زنده از ان یار برآمد / هر تیر که از شست نگاه تو روان شد
هر جام که خوردیم ازین چشم دل افروز / در بار دگر جودت او بیشتر آمد
گلهای بساتین همه نالند چو بلبل / بالا شجر و دل حجر و لب شکر آمد
صد بار بکشتند مرا در غم عشقش / در دیدهٔ مردم همه شهد و شکر آمد

و مشتری دلگیر نیز از مشاهدهٔ آن همه غلو و غوغای مردم غنی و فقیر که بر سر هر کوچه و برزن هزاران مرد و زن با خواصان و مطربانش هم ناله و شیون گردیده بودند متعجب گردیده بهیبت و وقار از چشمهای دُر بار ملاحظه بجانب آن شهریان و بازار نموده بناز و تمکین بخواندن این چنین کلام نمکین شوری دیگر دران مردم افگنده بود

غزل

بیخبر از عالم و از اهل عالم همچنان / عالمی پرشور و من در عشق ماهم همچنان
بسته ام با عشق پیمانی که تا روز ابد / گر شود تن خاک ده باشیم همدم همچنان
کوه دردم را بمیزان فلک سنجید عشق / ماند تا روز قیامت قامتش خم همچنان

رباعی

عمر تو با چشم کم بسود از ده است
بر هر عشوه من آتشی بار زده است
تا گرد من از خانه بصحرا زده است

رباعی

از عالم بیتابی من هیچ مپرس
چون شمع آسان نجسته ام زین محفل
صد شیشه درین تکده شکست ز من
صد ناله فتنه خیز برجست ز من

بگیرم و بعد ازان هرچه بحال خود مناسب دانم عمل نمایم این بگفت و همه یراق را بر تن نازک بسته فرمود که هرگاه مرا به پیش آن نامرد موذی باید رسید چرا دران سواری زنانه اشتر روی مردانه جان بازی خود را از جرگه این حیوانان دیگر هم باید پوشید برخیزید و بزین کردن اسپان حکم رسانید که بر اسپ سوار شده بدربار آن ظلم شعار رسیده جواب و سوال مردانه نموده خاطر او را خوب جمع می گردانم و آن با استقلال دران چنان حال پر اختلال بدان مطربان فرمود که بخوانند این قوال شیون گر اند

غزل

بی تو ای ماه چه سازم چه کنم
چه کنم آه چه سازم چه کنم

کنگر وصل بلندست بلند
دست کوتاه چه سازم چه کنم

بخت برگشته من از عمر ملول
هجر جانکاه چه سازم چه کنم

اختر از سوختن من دلدار
نیست آگاه چه سازم چه کنم

سفر عشق خطرها دارد
من درین راه چه سازم چه کنم

آه نادیده رخش گر برسد
مرگ ناگاه چه سازم چه کنم

دوست مستغنی و دشمن غالب
وصل نخواه چه سازم چه کنم

بالجمله آن خوجه سرایان بحضور سلطان رسیده گذارش نمودند که آن زن خیلی درشت و ستیزه جو و تند خو می نماید و وضع مردانه دارد می گوید که اگر شاه مرا می خواند سلاح و یراق بسته بحضور می آیم آن ظلم شعار چون این سخن و گفتار شنید زهرخندی نموده فرمود که او از بستن سلاح عصمت و صلاح خود را ابا می نماید و هم ظاهرا اراده هلاک کردن خود بدل دارد پس خواصان و یساولان خبردار گردیده دو رسته ایستاده شوند که اگر خدا نخواسته او کاردی را کشیده قصد کشتن خود نماید زود دستش را بگیرند و هلاک شدن نه دهند و بجانب آن خوجه سرایان دیده گفت که اگر آن جانانه وضع مردانه دارد با خنجر و تیغ که بسان مژگان و ابرو اسلحه کوتاه است مسلح آمدنش مضایقه ندارد لیکن تیر و کمان و تفنگ جانستان و دیگر یراق کلان را هرگز بدستش نگذارند باری چون مردمان دربار این حکم سلطان را بمشتری رسانیدند آن نگار جانباز قبضه کمان را از دست انداخته ترکش و تیغ را از کمر وا کرده بجانب آن مردم دیده گفت که چنان معلوم می شود که آن نامرد موذی می ترسد و از مسلح رسیدن من مانع می گردد و حیف هم نیست که کسی بمقابل این چنین مگسان حریص و کرمان خسیس تیر و کمان و یا دیگر اسلحه جانستان بدست خود در آرد و کفشی و مگس رانی برای اینها کفایت دارد این بگفت و کدام خنجر آبدار را که بعینه بشکل زبان مار بود بدست گرفته برخاست و بر اسپ خود سوار گردیده حکم کرد که اسپ ماه منیر مار البطریق کوتل به پیش روی ما کشند که بهر وقت او را با خویش می یابیم و پیش چشم خود حاضر می بینیم و دران زمان بی اختیار نالان گردیده بدین چنین سخنان آتش فشان گردید

غزل

از داغ هجر آن مه در خاک و خون طپیدیم
چیزی که می شنیدیم آخر بخویش دیدیم

چون موی خامه کردیم جمع حواس آخر
تصویر قامتت را برلوح دل کشیدیم

از خویش رفتن ما آمد بنوع دیگر
چون رنگ روی عاشق بی بال و پر پریدیم

این زار نالی و بیقراری بکار نمی آید صبر نمائید و برضا و قضای آلهی راضی و صابر باشید که ما عاشقانیم و از وقتی که راه عشق را اختیار کرده ایم آمادهٔ جمیع آفات و بلیات گردیده ایم و تمام جواهر و اسباب آرایش را از تن خود دور انداخته بآنها گفت که لباس سواری مرا بیارید که حالا باز سفر مرگ در پیش رسیده است و بجانب خوجه سرایان دیده فرمود که ای مردکهای نابکار بپیش آن بدبخت ظلم شعار بروید و ازین خبر او را خبردار گردانید که ما محل و مکان آن ماه را دیده آمده ایم که آن را برج اسد و منزل عقرب می خوانند که تمام پر از چنگال مردم ربا و نیش آدم گزا می نماید اگر شاه ارادهٔ دیدن زنش دارد آن شیر زن مسلح شده می آید چون آن خوجه سرایان این سخن را شنیدند و آن سلاح بستن او را دیدند برای رسانیدن این خبر زود بجانب شاه دویدند دران وقت آن مشتری زار زار نالیده بجانب خواصان خود دیده فرمود که الحق همیشه آن ماه آگاه مرا بلای جان خود میفرمود و به تحقیق که من بداختر در حق او شوم و نحس گردیدم که او را از شهرت حسن خویش بدین بلا و نقصان رسانیدم

بسان شمع که افتد ز پیهٔ خود بگداز
وبال گردن من شد جمال خویش مرا

رباعی
در قصهٔ کار خویش بس حیرانم
چون چرخ فلک بدهر سرگردانم
طالع نشود بکام من کوکب بخت
من طالع خویش را نکو میدانم

و اکنون در کار خود سخت حیران و پریشانم که کدام اندیشهٔ دل خود را بعمل در آرم بنابران بطریق صوابدید از شما استفسار می نمایم که یکی خود ارادهٔ آن دارم که بهمین زمان تیر و کمان گرفته در خانه بسته بر سر بام برآیم که تمام فوج و لشکر آن ظالم ناکام را برای جان بردن کفایت می کنم و هرگز این نامردان مرا ازینجا زنده نمی توانند ربود و باز بخاطر میرسد که اگر دست قصاص بدان ظالم بداساس نرسد چرا این همه بیچارگان بیگناه را عبث هلاک باید نمود پس مناسب آن ست که شکم خود را باید درید و سر خود را بدست خود برید و این تحفهٔ عاشقان و صادقان را بآن ظالم نابکار فرستاد و از کار زنان پارسا و وفادار متنبه و خبردار باید گردانید و باز می اندیشم که خود را کشتن چندان کار نیست این عمل از هر زن فاحشهٔ نابکار و هر زن زنان هندوان بسیار بسیار می آید کار زنان با عصمت و صاحب حمیت آن ست که خویشتن را زنده مرده گردانند و تمام عمر بمثال مردگان زندگانی نمایند و هم تا حال بیقین نمی دانم که آن ماه من درین عالم زنده بجائی پنهان گردیده و یا بتحقیق بعالم بالا سفر فرموده تا بموجب آن بهر محنت و آفت که مناسب حال دانم خود را بدان مبتلا گردانم خواصان گریان گردیده بعرض رسانیدند که ای اعقل الناس جهان ما چه عقل و فراست داریم که هیچ نوع ترا نصیحت نمائیم علی الخصوص درین چنین وقت و حال که هوش ما باخته خویشتن را فراموش ساخته ایم تو هر چه مصلحت وقت و مناسب حال دانی بموجب آن عمل فرما لیکن اول ما را بحضور خویش قربان نما مشتری گفت که من درین وقت آن اراده و خیال دارم که حتی المقدور سعی نموده انتقام یار خود را ازان موذی بکار

و وزیر بسمع شاه رسانید شاه فرمود که حقیقت آنها را خوب تحقیق نماید و اگر آن مرد غریب قابل صحبت باشد ملازمت کناند چون کسان وزیر ماه منیر را پیش آقای خود رسانیدند وزیر از وضع و طریق و قابلیت و لیاقت او خیلی محظوظ گردیده بامتیاز تمام ملازمت شاه کنانید چنانچه شاه از وضعش خوش دل گردیده فرمود که برای او تجویز منصب نمایند و در سلک نوکران عمده داخل گردانند چون ماه منیر این حکم و فرمان را شنید بعرض آن شاه رسانید که من پسر وزیر شاه فلک قدرم و از انجا به تقریبی ناخوش گردیده برای دلخوشی خود بجهت سیر عالم بر آمده ام و هرگز ارادهٔ نوکری ندارم و هم درینجا عزم ماندن نکرده ام چندگاه بتقریب سیر و تماشای باشم شاه باستماع این سخن قدر و منزلتش را بیش از بیش افزوده به پیش خویش نشانید و از ان شهریار و دیار حرفهای بسیار بمیان آورده خلعت و جواهر خسروانه عنایت فرموده باعزاز تمام رخصت گردانید و طعام ضیافت ملوکانه بخانه اش فرستاد و هم در اکثر اوقات بخلوت خاص طلب داشته با او همکلام میگردید و از صحبت آن خردمند حظ وافر می چید و دیگر مصاحبان و مقربان از ان همه پیش آمد او حسد می بردند و غبطه میخوردند و دران چنان هنگام ماه خوش خرام به پیش مشتری عالی مقام بدین چنین کلام نکته گوئی می نمود بیت

میل خم ابروی توام پشت دوتا کرد
در شهر چو ماه نوم انگشت نما کرد

القصه بعضی از ندیمان بعرض آن سلطان رسانیدند که ما شنیده ایم که ماه منیر در خانهٔ خود زنی بغایت حسین و دو مطربه و دو خواص باکمال و جمال دارد که در تمام عالم ثانی و مثل آنها پیدا نمی آید پس این چنین زنان خدیو جهان را می باید شاه بمجرد استماع این معنی دیوانه و فریفتهٔ آن صورتهای نادیده گردیده بفکر ربودن آنها شد چنانچه روزی چون ماه منیر بخدمت او رسید بغایت تمام دست او را گرفته بخلوتخانهٔ شاه برجی که بر لب دریا بود در آمده بر مسند شاهی نشست و او را بر کنارهٔ آن مکان جا داده از هر باب بسخن پیوست آخر الامر بتماشای چیزهای آن روی آب نظر او را از طرف خویش گردانده لگدی زده بدریا انداخت و خود از انجا برخاسته خوجه سرایان را طلبیده فرمود که سواریها ببرند و زن و خواصان و مال و منال خانهٔ ماه منیر را بیارند همین که خوجه سرایان یکایک با سواریهای حجابانه بخانهٔ مشتری در آمدند و حکم طلب شاه رسانیدند رنگ از گل رخسارش بپرید و بی اختیار قطرات اشک از چشمش چکید لیکن خویشتن را ضبط نموده از انها پرسید که باری بگوئید که شاه شما با ماه من چه معامله نمود چون عکس ماه در آبش انداخت یا بخسوف زندان مبتلایش ساخت خوجه سرایان گفتند که ما ازین چیزها مطلع نیستیم این قدر می دانیم که ماه تو غروب گردیده است و شاه ما خبر خوبی حسن و جمال تو شنیده ترا طلبیده مشتری بدریافت این خبر بجای خود حیران و متفکر گشت و خواصان گریه و زاری و جزع و فزع آغاز نمودند و هر چند مشتری را هم رنگ زرد گردیده و رعشه بر اندامش دویده بود لیکن خود را ضبط کرده بخواصان فرمود که حالا

لبی که منت دشنام بر دعا دارد
شگفته روی تر از گل بهر خس و خاریم
دران دیار که اجناس بی بها دارد

غرض ز عشق همین بست کز غرض برهند
بهار و باغ خود آن کس که خوی ما دارد
غبار باد تنت مطربا دران کوئی

بمدعا نرسد هر که مدعا دارد
مرا چه سود دکان پلاس بگشادن
که استخوان سگان زاغ را هما دارد

رسیدن ماه و مشتری خوش خرام بملک شام و ملاقات کردن آن ماه با شاه آن مقام و ظلم نمودن او بر حال آن ناکام و معاملهٔ عصمت و غیرت مشتری نیک فرجام و بیان حقیقت و سرگذشت آن مطربان و خادم

القصه ماه و مشتری مع آن همه روشنان شب و روز روان گردیده دشت و بیابان را بریده ازان ملک و دیار برآمده بسر حد ملک شام که شهریار آنجا تاجدار نام داشت رسیدند و بمیان شهری که پای تخت او بود درآمده حویلی بکرایه گرفته برای استراحت روزی چند ساکن گردیدند و در شبهای صحبت مشتری روشن ضمیر به پیش ماه منیر لطرفه خوش آهنگی به چنین تقریر نوریاسے می نمود

کار رسوائی ما حیف بپایان نرسید
تار سا طالع چاکی که بدامان نرسید

درکنار بحر ساحل خشک لب افتاده است
درخزان گر ماند سالم در بهاران بشکند

هردو عالم شد بکام ما و ناکامیم ما — مطلع
تو به ام شان و گر دارد بسامان بشکند

از شنیدن این مقال ماه با کمال تعجب کیفیت و حال مین قال نوا بر کشید حسن مطلع

بسکه ناموس درستیها بود برگردنم
دل بدرد آید مرا گر یار پیمان بشکند

از شنیدن این آواز و دیدن آن انداز مطربان دمساز و خوش آواز بناز غمزه

و باز این سخنان را سرودند تتمه

حرف تلخی کز لب شیرین ما هم سر زند
زهر را قیمت فزاید شهد را شان بشکند

مطربا بیمار سے کے پرهیز زانشان بشکند
در شکستم کوشش بیجا مکن نازک دلم

دل آئینی که چشم ترک مست ما شکست
از نظر انداختن این شیشه آسان بشکند

مشتری روشن ضمیر از شنیدن این نوای آن مطربان خوش تقریر باز خود بدین عنوان نور افشان گردیده محفل بی بدل خود را گرم و نورانی گردانید غزل

همچو ساغر می بلب داریم و مخموریم ما
باوجود ناتوانی سر بگردون سوده ایم
اختیار از ماست چندانی که مجبوریم ما
بحر در آغوش و موج ما همان محو کنار

در تجلی سوختیم و چشم بینش وا نشد
چون مه نو سر خط عجزیم و مغروریم ما
منت ساز بندگی گر غفلت و گر آگهی
کارها با عشق بی پرواست معذوریم ما

باکمال اتحاد از وصل مهجوریم ما
سخت پابرجاست جهل ما گر طوریم ما
تهمت حکم قضا را چاره نتوان یافتن
پیش نتوان برد جبر کاری که ماموریم ما

باری چون خبر طلوع آن ماه و مشتری دران شهر شام شایع گردید و خبرداران مفصل حقیقت و کیفیت ماند و بود آنها بشحنهٔ شهر رسانیدند و او وزیر را اطلاع داد

نباید دلم از خشم و لطفت
در آتش گرچه خام او چو سیم ست
ترک گل چهرهٔ من خیمه بصحرا زده است
که سراپرده برین طارم مینا زده است
جانم آسود ز بوسیدن خاک قدمش
تا لب فتراک بهی دست تمنا زده است

چو ایمان سخت در امید و بیم ست
غم تنهائی قبرم نباشد
در دل لاله رخش آتش سودا زده است
بهر قتل که کمر بست ندانم که مرا
خرم آن کس که گهی بوسه بران پا زده است

نگردد بخیته دنیا دار هرگز
ندامت مطربا بار ندیم ست غزل
شد چنان پایهٔ آه من ازین ماه بلند
می کشد گوشهٔ دامانش که بالا زده است
مطرب افتاد ز پا زیر لگدکوب جفا

مشتری روشن ضمیر نغمهای مطربان خوش تقریر را پسند نموده بطرفه انداز بجانب مطربه
[illegible] ساز دیده بعجب آهنگ از دل تنگ این ترانگ بر کشید غزل

[illegible] از دار [illegible]
هر [illegible] در صبر و شکیب
[illegible] از بوسه خجی

لطف بین مژده تماشا میدهم
می کنند اصراف مجرا میدهم
میرسد جان بر لبم تا میدهم
تتمه هر کرا میخواهد از صاف دلان
سدره در پستی ست از بالای او
بهرهٔ از فقر زینبی نیستش

هر که جز یادش بدل جا میدهم
در دلم کاورده تنگی را آهنگ
هست امروزش ز فردا دور تر

خاطر خود در بغما میدهم
از بزرگی خویش را جا میدهم
وعدهٔ امروز و فردا میدهم

ماه باکمال از شنیدن این مقال فی الحال بمقابلش در بیان
[illegible] افشان گردید

داغهای سینه بالا میدهم
وا عظش بیهوده بالا میدهم
هر که شال خود بدیبا میدهم

یک ختن مشک آنکه خواهد سوخویش
توبه در مستی ز مستی کرده ام
گرچه مه لب بسته است از عرض حال

[illegible] نقش بیهوده امیدهم
مفتی [illegible] چه فتوی امیدهم
[illegible] داد غوغا میدهم

از شنیدن این آهنگ مطربهٔ دمساز بافرهنگ ترسکی برزده بدین ترنگ دل سامعان را
[illegible] خود در کشید غزل

دل بسینه فگاری دارد
خار و خس لاله و ریحان کسی
شکر افتاده به تیغی سرو کار
چون کنم گریه سپهر از انجم

ضربتی دارد و کاری دارد
گر رخش دیده بهاری دارد
که بسر کار گذاری دارد
سبحهٔ اشک شماری دارد

از لبم بوسه خریدن چه عجب
عطر مویش چه عنان جنباند
جگرم داغ ترا دیده امین
مطرب از اشک رقیبم در رشک

[illegible] زاری دارد
با دجین [illegible] داری دارد
هوس سینه بیاری دارد
[illegible] هم کاری دارد

مطربهٔ خوش آواز از شنیدن این آواز و دیدن آن انداز بازسرودن این مقال دل همه
[illegible] کیفیت حال سازید غزل

[illegible] سودا افشا رنگی او
[illegible] افلاک را بپا دارد
[illegible] بعمر خویش از تو

بصارت تو مباد این ستم روا دارد
برای داغ تو صد سینه وار جا دارد
چه عقدها که تغافل بکارم افگندست
زهی مروت و انصاف یک بیا دارد

بآب گوهر من در صدف کجا دارد
رسید قوت ضعف فتادهٔ تو بآن
ازین چه سود که مژگان گره کشا دارد
عجب اگر بجواب سوال رنجه شود

بخشم شده دلال که خود را بفروشم
کوه درم از جود تو هم پلهٔ خردل
سود دو جهانم ز تو در کیسهٔ سوداست
چند ستم از عدل تو هم تلهٔ عنقاست

دران حین آن خواص دومین خوش انداز نیز در همان زمین بدین آئین تکلم نمود تتمهٔ غزل

از گرد هوای دگران سینه فشاندم
هرچند محال ست وصالش بدعا رو
در خاطر من جای خیالت همه پیداست
وقت ست بلی از اثر آثار هویداست

از شنیدن این آواز و دیدن این انداز مطربان و خواصان مشتری دقیقه رس نکته دان نیز متاثر گردیده چشم پر آب نموده از کمال مهر بجانب ماه دیده بدین کلام تکلم فرمود غزل

سپندش اختران عالم آراست
ز کشت راحتم پژمردگی رست
در و راز نهان چون روز پیداست
چو یوسف ماه من گو سیر می باش
چشم تو از یاد برد فتنهٔ چنگیز را
نیم نگاه ترا ما همه بسمل شدیم
ناله گلوگیر شد مرغ سحر خیز را
ز پیشم مشکل ست خلاصه ازین دست و دشت
شعبده بازی چه سود عربده انگیز را
بزور غم طناب آرم ستون هم
ز شستت تیر بارانی تمناست
ز حرف سدره می گردد سخن پست
نمک خوانم از شور زلیخاست
شاهسواران حسن جلوه تمکین کنند
این همه بر دل مزن غمزهٔ سر تیز را
غمزهٔ شیر افگنت پا چو نهد در رکاب
کرده علم بر سرم خنجر خونریز را
رخت را این چنین زیبا که آراسته
ز آهم خیمهٔ افلاک برپاست
نباید سینه را گرد این چنین صاف
ز بالایت حکایت دست بالاست
غزل لعل تو افسانه کرد عشرت پرویز را
گرم مران بر سرم این همه شبدیز را
آه دل گرم ما سوخته دارد نفس
حلقهٔ فتراک کن زلف دل آویز را
اختر از افسون تو نیست اثر در دلش

از شنیدن این کلام ماه زود خرام بدیگر حال و مقام رسیده بعجب کیفیت وحال بدین قال نوا برکشید که آن مجلس گرم را آب و تابی دیگر بخشید غزل

بر ستون رشک برد آن شجر طور امروز
نیم مستان طرب را سر مستی نیست
مطرب آهسته بر دست طنبور امروز
ای مه از گنج طرب خانه اش آباد ان باد
بزم گاهی ست که عیسی نفسان می بخشند
ساقی آن به که دهد باده بدستور امروز
هست نزدیک بهم مستی و هشیاری ما
آنکه ویرانهٔ ما ساخته معمور امروز
خیمه چون وادی ایمن شده پر نور امروز
شربت صحت جاوید بر مخمور امروز
اهل دل راست بهم زمزمهٔ کاش دگر
این چه بزم ست که ز دیدهٔ بد دور امروز

باز آن مطربان بدین سخنان نغمه سرائی نموده برکاب آن شاهسواران روان گردیدند غزل

که جز چشم درین مردم کریم ست
بجرم اشتیاقم بکس دهر
گهر افشانیش رسم قدیم ست
که چون یکتا برآید در یتیم ست

بر سر حال مشتری و ماه شبستان و خوابگاه نمی سازید که آن خانهٔ روان و قائم طرفه مکانی ست برای مقیم و مسافر و نادر نصرت بخش و تائید رسان ست بحال شاهان و امیران و بجانب آن ماه آگاه بکمال رغبت نگاه انداخته برخواند ~~

خورشید رخت سوخت مرا باش که یک دم ... در سایهٔ سرو چمن آرای تو افتم

غرض که بهمان زمان خواصان بموجب فرمان اسباب و آلات آن خانهٔ روان از زیر ران برآورده هر یک جزو ش را بجایش چسپانیده بسان خیمهٔ بی چوبه بپا گردانیده هر یک بطرفی رسیده بر دوشهای خویش برداشته بر سر آن وزیر و شاه طرفه چار چوبه و نادر بارگاه ازان چنان چار ستون زیبا و موزون بپا گردانیدند که اگر شکل یک ستون آن خانهٔ بی ستون به پیش چشم فرهاد دران بی ستونش نمودار می شد عشق شیرین بکام جان او تلخ و شوری گردید و دران زمان و مکان از میان مطربان آن مغنیهٔ و مساز بعجب ادا و انداز بدین آواز نوا بر کشید غزل

شهرت ز تو در گرد جهان معرکه آراست ... صیت همه بنشست چه غوغای تو برخاست
ناچار ستونی سپی هر خیمه بباید ... این خیمهٔ گردنده بانصاف تو برپاست

ماه منیر از دیدن آن خیمهٔ فلک تمثال و شنیدن این مقال خیلی محظوظ و خوش دل گردیده بدیهه گوی آن مطربهٔ خوش مقال عقل و فراست مشتری با کمال را بسیار پسند نموده سلسلهٔ مروارید را از گلوی خود کشیده عقد سخن گسسته بر سر نگار خویش بطریق نثار پاشیده آن هر چهار خدمتگار را اشارهٔ برچیدن نمود و هم از میان کیسه و خرچین حکم برآوردن دینار بسیار کرده بدان بدیهه گو بخشید و دران حال آن بدر با کمال برنگ دریای با نوال بدین قدر بخشش دلتنگ گردیده چین بر جبین در آورده از عرق انفعال سراپا تر گردیده سر با وقار به پیش افگنده چشم حیادار را بسان گرداب بطرف پا مائل ساخته بجانب مقصد خود روان گردیده بملایمت تمام بدین کلام متکلم گردید ~~

سخاوت پیشه را آوازهٔ بخشش غمین دارد ... ازان دریا گهر می بخشد و چین بر جبین دارد
فلک سر سبز م ار سازد هر بید مجنونم ... که هر چند او ترقی می کند سر بر زمین دارد

دران زمان آن دیگر مطربهٔ خوش الحان که مطربهٔ خوش آواز نام داشت از شنیدن این مقال و دیدن آن همه نوال و مشاهدهٔ آن کیفیت و حال آن ماه با کمال فی الحال بمیان همان زمین بدین آئین نوای دلنشین بر کشید تتمهٔ غزل

هر چند که سر پنجه زند ابر بگردون ... هنگام عطا دست گهربار تو بالاست
ظرف همه کس درخور ظرف ست بنازم ... چون من همگی حوصلهٔ جود تو میخواست

دران زمان از میان آن خواصان خواصی که مسمی باسم محرم راز بود هم بدین سخن ترنم نمود تتمهٔ غزل

در وقت بردن و ایستاده کردن محنت و حرج نمی شود و اگر از هر چهار طرف چهار کس بر دوش خود بردارند و سوار و بیاده در میان آن بآسایش و راحت راه میروند و شکل و وضعش اینست و اگر بر هشت چوب ایستاده کنند این هیئت دارد و بدانند که بدین قسم چوبها را مع پوشش آن در سفر همراه داشتن بسیار بکار می آید که از ان بچندین نوع خیمه بپا کرده می شود که هم بدو چوب بشکل پال ایستاده می گردد و هم بسه چوب و هم بچهار چوب و هم به پنج چوب و هم بشش چوب و هم بهفت چوب درست می شود لیکن این قدر هست که درین طورها طناب و دو میخ هم درکار می شود و در طریق آن هفت و هشت چوب که شکل آن نموده شد بدون میخ و طناب قائم می نماید و در وقت برداشتن و بردوش گرفتن از وضع خود حرکت نمی کند و شرح این تا کجا نماید که مرد هوشیار را خود بخود بوقت کار آن همه اشکال بدیدهٔ بصیرت نمودار خواهد گردید العاقل تکفیه الاشارة درین جا راوی باخبر از بیان این خبر بدل و جان و چشم و گوش سامعان و ناظران باهوش کیفیت و مزهٔ دیگر احوال و حقیقت میرساند بشنوید که روزی در اثنای راه بر سر حال آن مشتری و ماه هوای آن بیابان تباه بسیار گرم گردید و چرخ کج رفتار شریر پرور که صاف دلان و پاک نهادان را برنگ طفل اشک از مکان راحت برآورده و از خانهٔ الفت آواره کرده بخار خواری میرساند و بزمین مذلت می گرداند و دختر رز را بالمحافظت تمام در خم خویش پرورده بدرون شیشهای دلها جامی بخشد بر کیفیت قران آن ماه و مشتری حسد برده از غایت رشک و خشم بدیدهٔ شوخ آفتاب خویش آن دجال یک چشم که انشاء الله تعالی عنقریب بنزدیک قیامت وقت خرابی و زوال او نیز می آید بحال آنها نگاه گرمی بقسمی نمود که باثر چشم زخمش از جبهه و جبین آن هر دو نازنین و از تمام اعضا و اندام آن پیمان فلک خرام قطرات خوی و عرق بآب و تابی بر زمین می چکید که گویا شهابهای ثاقب از عالم بالا بجانب پائین میرسید و آن نیرین بلند مکان بر پشت آن چارپایان در ان چنان وقت و زمان که نفسهای گرم و آهای سردی کشیدند بدیدهٔ بصیرت و چشم خیال رجال با کمال احوال نفس گشتی آنها چنان مشهود می گردید که گویا مسیحائیست که از چرخ چارمین نزول اجلال می فرماید غرض که دران وقت محنت و شدت همه آثار و علامات قیامت پیدا گردیده بود که آفتاب بدان گرمی بر سر رسیده و زمین بآئین تابه تابیده و راههای سر باریک و استوار کوه و غار بسان صراط مشکل و شوار می نمود که از ان همه شدت و آزار هر یک بنده و خدمتگار عاجز و ناچار گردیده بحال خویش درمانده حرف الامان الامان گفته فریاد و ندای نفسی نفسی بر می کشید آخر الامر مشتری تابان دران زمان عنان توسن جهان خود را کشیده بطرف هر چهار خدمتگار خویش دیده فرمود که شما چرا درین چنین وقت تابش و گرما آن خیمهٔ روان ما را که از اختراعات کدام فقیر است برآورده بر سر شاه و وزیر چتر و سایه بان نمی گردانید و این دشت جان سوز و بیابان تباه را از ان خانه و پناه

دل را بغم عشق مده مفت تو مطرب | داغی تو هم ای سوخته تنخواه نگهدار

بالجمله چون آن ماه و مشتری از عیب و نقصان بری ازان نور پاشی و سخن آوری فارغ گردیده باز بر اسپان فلک خرام سوار شده ازان مکان روان گردیدند از زبان آن مطربان خوش الحان این نغمه را شنیده بحالت خوشی دل رسیده بدیگر مقام و منزل رسیدند غزل

چون کند هنگام جولان ماه من پا در رکاب | از میان خانهٔ زین سر برآرد آفتاب
هر زمان دست تو می خواهم که بوسم چون عنان | چشم بر پای تو می خواهم که مالم چون رکاب
هر شبی در خواب با خود مهربان می بینمت | این چنین بختی که من دارم مگر بینم بخواب
تاب محرومی ندارم چون رسی بهر خدا | جانب دیگر مبین و از من مسکین متاب
چون توان منع تو کرد از التفات هر کسی | کی توان خورشید را گفتن که بر هر کس متاب
شادم از جور و جفایت زانکه طور مهوشان | گاه لطف و مرحمت باشد گهی ناز و عتاب
چون ندارد عار از مطرب چنان سلطان حسین | من گدای بینوا و خسرو عالیجناب

و چون آن ماه و مشتری در منزلی و مکانی می نشستند برای محافظت باران و گرما و باد و سرما آن خیمهٔ سفری را که خانهٔ روش هم می خواندند و بدون میخ و طناب قائم می گردد بسان فلک بر سر خود برپا می کردند و در آن چنان او ان از زبان آن ماه تابان این چنین سخنان شنیده آن سالکان در همت و جرأت خود قوت می یافتند ع

از دود آه بر سر ما سایبان بسست | خرگاه لاجوردی ما آسمان بسست

و اگر روزانه در آفتاب یا وقت بارش راه می رفتند از هر چهار گوشه اش آن هر چهار خواصان بدوش خود بر می داشتند تا آن هر دو سوار عنان بعنان و رکاب برکاب در زیر سایهٔ آن حرف و حکایت کنان روان می گردیدند و وضع آن خیمه آن ست که بر هفت و هشت چوب باریک استوار ایستاده می گردد پس باید که آن چوبها را که قدری از قد آدم بالا و دراز باشد با خود دارند و بطرف گوشهٔ هر چوب باریک سوراخی کرده یک حلقهٔ چرمین بقدری که سر چوب دیگر دران در آید بمیان آن بسته نگاه دارند و بوقت کار سر چهار چوب را یک جا کرده پایانش را بسان بنگله کشاده گردانند و بطرف پایان نیز بهر دو پهلو سر یک یک چوب را در حلقهٔ چوب دیگر در آرند که فی الحال بقسمی مستحکم بسته خواهد شد که هرگز از جای خود حرکت نخواهد نمود و باز بطرف بالا بر سر آن هر چهار چوب نیز چوبی را گذاشته از هر دو طرف سر آن را برسنی بسته بدان چوبهای پائین که بجانب هر دو پهلوست کشیده بر بندند و پوششی از بارانی یا پارچه انداخته از هر دو سو بچوبهای پهلو بار سنهای باریک بر بندند تا شکنی و چینی دران نماند پس این خانه ایست که مؤنت کم دارد و

دردم چه قدر مایۀ آرام دل و جان ست
دادند مرا دیدۀ بیدار و دگر هیچ

شد یار من آن نرگس بیمار و دگر هیچ
آگه نه ای اسے ماه تو از منزل مقصود

مشتری حاضر جواب بمقابلش فی الحال این قال را سرود غزل

افتاده ام اینک سر راهی و دگر هیچ
واکردن چشمم چه کم از چاک کتان ست
بیرون کشم از دل ز تو آهی و دگر هیچ

از عشق تو دریاب که چون مشقی اطفال
آمد بنگاهم رخ ماهی و دگر هیچ

در رشتۀ حیرت گهی در تیم ام
داری تو همین شوخی رفتار و دگر هیچ
دارم بخیال تو نگاهی و دگر هیچ
داریم همین روز سیاهی و دگر هیچ
این صبح وصالم چه کم از شام فراق ست

از شنیدن این حرف و گفتار مطربۀ دمساز هوشیار نیز کدام ساز را بدست گرفته بطرفه انداز این آواز بر کشید غزل

تا چند نشانش طلبی دل تامل
مائیم و همین دیدۀ بیدار و دگر هیچ
خواهی که شوی حلقه تو در موی میانش

در دل بودم یاد قد یار و دگر هیچ
نام ست همین از دهن یار و دگر هیچ
گر بیخبری از دو جهان ست کمالی
از هستی خود دست تو بردار و دگر هیچ

کردم الف الفت تکرار و دگر هیچ
چون نقش قدم بر سر راه تو شب و روز
من هم بزنم ساغر سرشار و دگر هیچ

دران زمان آن خواصان که بنام محرم راز و خوش انداز بودند بدان مطربۀ خوش آواز گفتند که ما جرأت عرض احوال نداریم تو درین وقت حال حقیقت احوال ما را بدین قال گذارش نما

غزل گیرم بتو تا کی سر راهی و دگر هیچ
کارم چه بود مشق گناهی و دگر هیچ
چون خط که شود سبز گرد دهنش هست
داریم همین فرصت آهی و دگر هیچ

چون خامۀ مولی که بود در کف نقاش
هست از مه نو بر کلاهی و دگر هیچ
از شوخی این برق عنان دل چه کباب ست

باشم ز تو خوش دل بنگاهی و دگر هیچ
کی شان فلک در نظر آریم که او را
در مزرع ما مشت گیاهی و دگر هیچ

از شنیدن این مقال فی الحال ماه منیر بدین تقریر نوا بر کشیده حاصل دولت صحبت را پیدا و آشکار گردانید رباعی

برطرف رخت چه لاله گشته نثار
چندانکه سخن کنیم شهد ست و شکر

در کنج لبت چه لذتے رفته بکار
چندانکه نظر کنیم باغ ست و بهار

از شنیدن این گفتار مشتری عیار شوق دیدار خود را هم بدین اشعار اظهار گردانید رباعی تا چند ز غم جیب بدامن باشم

در خامی خود سوخته خرمن باشم
چشمم چه سرمه شود در دیدن
نادیده تری ز من مگر من باشم

و دران زمان مطربان مرضی دان بدین چنین سخنان نیز نغمه سرائی نموده احوال آن دلهای پر ملال را بدیگر کیفیت و حال رسانیدند غزل

شرمنده شو ای دل گله تا کی کنی از دوست
بنشین بدل جمع و سر راه نگهدار

بر شکوه مکن خاطر آن ماه نگهدار
گر رشته دراز ست تو کوتاه نگهدار
در لقمۀ درویش بود لذت دیگر

آئینه بدست ست ترا آه نگهدار
صرف ره او کن همه اسباب جهان را
کهسار کاسه چوبین تو همراه شاه نگهدار

کاشکی شمشیر جور تو دهد آب خمار
می کشد خمیازهٔ حسرت جراحتهای من

فصل گل دیوانه ام ناکرده بگذشت ست حیف
سر نگردم نالهٔ مانند بلبلهای من

از شنیدن این نوا ماه بی پروا در همان زمین بدین آئین نوا برکشید **غزل**

نیست زور آور کسی مانند استغنای من
آسمان نیلی ست از آسیب پشت پای من

خلق خوش صورت نگیرد بی فنای خویشتن
در میان پیرهن خالی ست چون گل جای من

گرد بادم نیست بی کیفیتی در دشت شوق
گر شراب خاکساریهاست پر مینای من

قطره ام غرق وصال اما چو گوهر دور ازو
دل بخود بستن جدایم ساخت از دریای من

نسخهٔ کیفیتم هر عضو باب مستی ست
چون بهار اوراق ساقی نامه هست اجزای من

باز مشتری روشن ضمیر بدان ماه منیر گفت که ای یار تو که مرا ازین زاریهای بی اختیار مانع می گردی مگر که قدر گریه زاری می دانی و قیمت و بهای این گوهرهای آبدار بی بهای ما را نمی شناسی و باندازو ناز باز گریان گردیده بنا در سوز و ساز این آواز برکشید **غزل**

سودای عشق را بود از گریه سود و بس
هرچند بس گریم مگر کم نمی شود
با نقش پای تو نزند لاف همسری

بی غم خوشی طبع میسر نمی شود
تا این متاع تر نشود زر نمی شود
فربه ز فیض پرتو خورشید کی شود
تا روی ما بخاک برابر نمی شود

خشک ست مغز چشم اگر تر نمی شود
نیرنگ روزگار مگر جلوهٔ کسی ست
تا چون هلال چشم تو لاغر نمی شود

ماه منیر از شنیدن این تقریر و دیدن آن حال نگار روشن ضمیر خود نیز چشم پرآب و دلگیر گردیده بطرفه کیفیت حال این قال نوا برکشید **غزل**

گریه را در طلبش آبله پای گویند
عاشقان همه معشوق بخاطر گذرد
ناله را در ره او هرزه درای گویند

من بصد طعن نکردم ز درت قطع امید
هرچه گویند درین باب بجای گویند
هرچه آید بنظر نام خدای گویند

درد را اهل دل از درد دوای گویند
الم کسی مصطلح اهل محبت داند

باز مشتری شوخ و شنگ بطرفه آهنگ این ترنگ برکشید **غزل**

خوش آن ساعت که شوخی با توای بیباک می کردم
ز خون خویش شمشیرت بدامن پاک می کردم

بدست اختیار من اگر می بود ابرویت
من این زورین کمان را از رو کش افلاک می کردم

گریبان را دریدم بارها از دست تو باری
گر افتادی بچنگم دامن تو چاک می کردم

ماه خوش حال از شنیدن این مقال بمقابلش بطرفه کیفیت احوال این نوا برکشید **غزل**

خواهم ز خدا صحبت دلدار دگر هیچ

بلبل طلبد ماندن گلزار و دگر هیچ
تسبیح سلیمانیم از گردش چشمی
دارم چه قدر حلقهٔ زنار و دگر هیچ

اندرین بحر که جز غرقه نیابد گوهر
بدین قال جرأت نمود غزل
بدشت عشق که گم کرده راه خضر آنجا
عجب مدان می پر زور گر زبون من ست
بجور تجربهٔ ماه من بسی گردی

اختر این موج خطر ساحل مقصود من ست
شگفته عارضت از فیض جوش خون من ست
دلم که میرود از خویش رهنمون من ست
مرا گمان بود افسرده دل چو خاکستر
هنوز مهر تو سرگرم آزمون من ست

از شنیدن این مقال ماه نیز فی الحال
بنفشه کاری زلف تو از جنون من ست
ز شوق حوصله ام پهلوانیی دارد
کسی که بیخبر از آتش درون من ست
باز مشتری روشن ضمیر از شنیدن این

تقریر ماه منیر بطرفه ناز و ادا تبسمی نموده اشاره بجانب دهان ناپیدای خود فرموده این نواها برکشید فرد

وه چه شود اگر شبی بر لب من نهی لبی
تا بلب تو بسپرم جان بلب رسیده را

غزل هر دم هوس نهد سخنی بر زبان ما
حرفی حکایت همه از داستان ما
انصاف نیست این همه بودن برای خویش
در قطره گی کنار ندارد میان ما
نازم بتازه روئی پژمرده خاطران
شرحی ست بهر متن خموشی بیان ما
لبها ز حرفهای فقیرانه شد تهی
این جیرهٔ پر خراش از شوق مهی ست

مهری ببوسه کاش نهی بر دهان ما
چندین هزار دوره بیهوده کرد چرخ
سوداست با تو سود شریک زیان ما
دلبر ببردن دل ما کرده دلبری
سرسبزی بهار جهان از خزان ما
در بارگاه سوز و گدازیم صف نشین
پر شد بوصف طرفه اسیری زبان ما رباعی
شکر لب اظهار کرامت دور ست

کم مایه هست قصهٔ مجنون و کوهکن
گردید نجم سعد قران در زمان ما
دریا اگر شویم ندارد بس تعجبی
جانان قسم نخورد الا بجان ما
بحث نگه بروز تغافل رود ز پیش
کرسی برای داغ نهد استخوان ما
این اشک چو سیم ز غم زرین کلهی ست
در چشم تغافلیت هر جا نگهی ست

غزل تبسم گر کند با من بت نامهربان من
درین محفل ز حال سوز دل دیگر که می گوید
بیا ای پای انداز خرامت صد صف محشر
بیک موج تبسم آبروی خضر را می ریز
عوض چون در میان آید شکایت میشود بیجا
ز فیض مدح این ماه ست برگ عشرتم حاصل
غزل میزند جوش تمنای وصال اعضای من
کی نهان درد ندامت را کنم چون آسیا

برنگ پسته خندد مغز اندر استخوان من
زبان شمع دائم سر کند یک داستان من
مکن صبح قیامت شعلهٔ سوز نهان من
بلعل روح افزایت قسم یعنی بجان من
گهی از بوسه ام دلشاد کن ای دلستان من
که بر زر غنچه سان شد مشتری امشب زبان من
همچو برگ گل بود آغوش سر تا پای من
ناله خیزد از کف افسوس سودنهای من

غزل

دل داده ام ز دست و پشیمانم این زمان / کارم ز دست رفته و حیرانم این زمان

اول چو غنچه پیرهنی داشتم درست / صد پاره چون گل است گریبانم این زمان

هر خون که بود در دل محزون من گره / پیدا شد از جراحت پنهانم این زمان

هر آرزو که در دل من بود آب شد / در آرزوی این لب خندانم این زمان

رفت آنکه داشتیم چو اختر قرار و صبر / در آب و آتش است دل و جانم این زمان

وهم دران وقت وحال آن ماه باکمال اثر ملال بر جبههٔ مشتری دریافته حال خود را تباه ساخته بسان میغ بگریهٔ بیدریغ پرداخته این ناله و فغان را برداشت

غزل

گواه گرمی خون داغهای جگر ما / بمهر شعله عذاران رسید محضر ما

سزد که باج ستاند ز دیدهٔ تر ما / درین غمیم که غمگین کند کسی خود را

شدست کشتی صبر و شکیب دریائی / وقار کوست سبکیهای ماست لنگر ما

مباد کام کسی در گزند نشتر ما / بریده بهره دا وارگ و پی خود را

هر دلی است صلاحی صلاح پوشان را / تن است جوشن ما تارک است مغفر ما

نشد بگوهر اشک آشکار جوهر ما / بزم تو به ببین مه بعکس صورت یافت

چه نالهای ترا از کام خشک میروید / بفال دفتر ما حال ماست دفتر ما

سخن گزنده تر از زهر لب چون ریزد / نمود عشق به تشریح جسم لاغر ما

بروی گریهٔ ما هیچگه نخندیدی / بلی کشیده سری عکس او بساغر ما

غزل

کرده ام سرمه خاک راهت را / دیده ام جوهر نگاهت را

کرده پر باغ از گل رویت / چرخ دامان سال و ماهت را

این قدر کرده ام بعلم نگاه / که ز خود کرده ام نگاهت را

از خطر رسته زینهاری عشق / می شناسد فلک پناهت را

چون شدی مه گدای پادشهی / باد حق یار پادشاهت را

گریه گفتم فرو نشاند گرد / رفت و گل کرد جلوه گاهت را

نیست از حال دل غمت غافل / دارد آباد خانقاهت را

راستیها نیاز من همه گفت / تا ز کج تر نهد کلاهت را

دولتش گر بپایت اندازد / آسمان اختران و ماهت را

باستماع این آه و زاری مشتری چشم گریه ناک خود را از ستارهای اشک پاک ساخته بخندهٔ دندان نما درآمده فرمود که ای ماه من این درد و غم جانکاه ترا و وای چشم بیمار و دل زار خویش میدانم و این ناله و آه را برای راحت خاطر زنند خود بیرون می آرم نه آنکه ازان اظهار شکوه و شکایت می نمایم **فرد**

نالم و ترسم که تو باور کنی / ور ز کرم این جور را کمتر کنی

و برخواند و گفت **غزل**

بندهٔ عشق شدن شیوهٔ محمود من است / بسرم داغ جنون اختر مسعود من است

یار پنهان ز نگاه غرض آلود من است / زد عشق است که بر دوش همگی باختن است

چون قیامت که ز لمح البصر اقرب باشد / بعد دیری اگر آئی بسرم زود من است

خواهش وصل اگر نیست حجابی نبود / بزبان رفتن ملک دو جهان سود من است

وباز لسان قسمت مکرر آن سطره دمساز بکرر حلاوت بخش ذائقه مشتری خویشش گردید **غزل**

خوش ای تو زبان بانهارا / داغ تو نشان نشانهارا
تقریب ببزم رفتنی کو / کردیم حجتشن بهانهارا
خطت بچمین خالها بود / در دام کشیدانهارا
تا دوره گوش خواب چینم / تسلیم حبسم این فسانهارا
لب در پی نالهٔ زار افتاد / بر گردانم ترانهارا

محکلبانگ گدایی کشیدم / دانگی که نهم خزانهارا
تا در رهت از پیم نیایند / برداشته ام نشانهارا
تا این نگاه دستت امروز / کشتیم بشکارخانهارا
نقصان بکمال دوران مطرب / انکار مکن یگانهارا

همین که آن نگار رنگین که مشتری نالهای حزین بود این نوا را شنید نالهای کشیده زار زار نالید و بدین چنین سخنان مترنم گردید **غزل**

آه کز سیل سرشکم ره سوی او راه نیست / رفت چندان آب چشم من که آنسو راه نیست
دل ز شوق وصل او هر دم بحال دیگر است / وه که از حال دلم نامهربان آگاه نیست
همدمم هر شب ببزمم شمع دل افروز من / غیر آه شعله افروز و غم جانکاه نیست
دل نخواهد دور از او گر باشدم جا در بهشت / شاد بودن کی توان جایی که آن دلخواه نیست
چشم بر ره چند باشم چون نخواند در برم / گر مرا خواند بسوی خویشش دور از راه نیست
خرمن مال و متاعم رفت بر باد فنا / حاصلم جز دانهٔ اشک و لب رخ چون کاه نیست
گر شدم چون سایه خاک راه این سرو بلند / دست امیدم هنوز از دامنش کوتاه نیست
گرد غم اختر ز لوح سینه می رفتم باد / آه کز ضعف دلم دیگر مجال آه نیست

غزل حال من سر کرده زاری گریه می آید مرا / خوشش هر بزم گرده خواری گریه می آید مرا
آتشم از سرکشی ترسم رود ناگه بباد / آبروی خاکساری گریه می آید مرا
در خوی خجلت ز شرم دعوی بیجا مباد / گو برد ابر بهاری گریه می آید مرا
شاید آب رفته ام دیگر بجو آید مگی / حرف سرو جویباری گریه می آید مرا
قیمتی می خواستم خود را چه حاصل بر نداشت / اشک آب شاهواری گریه می آید مرا
حرف افشا از زبان افشانده ام لب گشته مهر / از نشاط رازداری گریه می آید مرا
زود پندارم که خواهد معذرت را آب برد / گرد طوفان شرمساری گریه می آید مرا
عاقبت بین اختران بر حال من خندان شدند / این غم بود امیدواری گریه می آید مرا

ای قیمتی خوش کرده ایم　　سنگر غمهای ارزانیم ما
با سازیم پیراهن کجاست　　عاشق چاک گریبانیم ما
نی بر عیش ها گسترده ایم　　با وجود آنکه عریانیم ما

چشم اگر پوشیم بسوای تنیوکم　　در کمین نازنینجسانیم ما
در نهاد قطره چندین شور چیست　　عشق طوفان کرده عمانیم ما
توبه فرمائی کمطرب از تو بود　　هم تو فکری کن پشیمانیم ما

ان مطربهٔ دیگر که او نیز آن عتاب جانکاه آن ماه را شنیده بود هم خوش دل شده بدین دو غزل نوا بر کشید غزل

زمه چو تو با جمال باشد　　خورشید کم از هلال باشد
ما را که نه دید نت هلاکیم　　تا دیدن تو چه حال باشد
بشنو زکرم حدیث مطرب　　هر چند ترا ملال باشد
دل حدیثی از دهان او بجان　　از زبان بی زبانی می کند
کی کند از صورت خوبان شکست　　هر که او در اک معانی می کند

نمای نگاه کشته نمزه رو　　تا خون منت حلال باشد
تا کی سخن از وفا ها کن　　خوبی و وفا محال باشد
غزل ای دمن ما مهربانی می کند　　سنگ بیدادش گرانی می کند
با دهان تنگ او جان در خیال　　هر نفس عیش نهانی می کند
در سخن مطرب بوصف لعل او　　هر زبان گوهر فشانی می کند

و باز آن مطربهٔ مستانه بعجب انداز طپانچه سختی بر روی دف رسانیده چهرهٔ پرچین خود را از جانبش گردانیده بلکه بمیان همان ساز بناز پوشیده و بعجب انداز این آوازها بر کشیده گوش گرانش را گرم و دل سنگینش را نرم گردانید رباعی

گفتم که مرا تو دلفروزی باشی　　تا تیره شب مرا تو روزی باشی
کی دانستم که هر زمان هر ساعت　　دردی و جراحتی و سوزی باشی
چون زخم تازه دوخته از خون لبالبم　　ای وای اگر بشکوه شود آشنا لبم
عمری گذشت و گفت و شنو با تو رو نداد　　ای بی نصیب گوش من و وای بینوا لبم

هر کسی را که شنیده باشد　　شعر با فهم قائل شعر است رباعی
استکم نه که گل کرد گلشت می گوید　　از طرز رسیدن الفتی معلوم است

و باز باندازان خوش آوازاین نوا بر کشید

غزل ای خوش خون دل من که خوش نمک دارد
چرا نه قلب دل عاشقان زند بر هم　　نگه که از صف مژگان او کمک دارد
بپای خم سر و پا بر سر فلک دارد　　میا زمای شهیدان خویش ای الجفا
بدیهه گوی من شستری بدیهی دان　　نه عاقل است در نخرف هر که شک دارد
از فرق قدم کرده نگاه بود دارد　　از نظم رباعی من آسان مگذر

هوشم که ربود سنبلت می گوید　　داری نظری تغافلت می گوید
شراب میکده ام لذت گزک دارد　　کباب همت آن رند مفلسیم که او
طلای کشته کجا حاجت محک دارد　　رباعی این زخمهٔ من نکتهٔ چون مع دارد
بشنو سخنم که چار پهلو دارد

فرد گر بدانم که فرح بخشش دل بیدردیست　　گر بهابر سخن منتخب خویشش کنم

دلم جمع ست از مردم فریبی های ابرویش — ولی از فتنهٔ آن غمزهٔ خونخوار می ترسم
ندانم چون برآید کار من با چشم و زلف او — ازان عیاری می لرزم وزان طرّاری می ترسم
ندانم زهرهٔ دیدن بسوی ناتوان چشمش — رفیقان خنده زن بر من که از بیماری می ترسم

غزل چو هاله ام تهی از خود بشوق مه روئی — چو ذره مضطرب از مهر آتشین خوئی — مپرس خوبی آن خوش کمر که در غم او
هلال وار بود در میان من موئی — ز ناخوشی تو چون نقش بوریا بزمین — بود تنم همه مشق چین ابروئی
رسید نعمت الوان گل به بلبل اگر — نصیب قمری ما گشته است کوکوئی — چون ماه منیر ازان معشوقهٔ بی نظیر

آن چنان مرضی فهمیده تبسمی نموده باشارهٔ دست آن مطربان را بپیش خود طلبید و اجازت نشستن داده امر بسرودن کرده خود هم دران مقام بخوش آوازی تمام بدین کلام تکلم نمود غزل

مطربی تو که بخورشید ز رخ ناز کنی — چون کنی گرم دف از شعلهٔ آواز کنی — در تن نامی چو جان از لب شیرین بدمی
سفر بیخودیم را بدمے ساز کنی — مرغ دل در قفس سینه بمانی به ازان — که ببال نفس سوخته پرواز کنی غزل

وحشتم برد بخلوت همه جا انجمن ست — هم زبانش تو ئی آن کس که بخود در سخن ست
تو نظر باز نهٔ ورنه تغافل نگه است — تو زبان فهم نهٔ ورنه خموشی سخن ست
من که اویم همه ناسازی و بیگانگیم — چون نباشد همگی مهر و وفا آنکه من ست

دران وقت هر یکی خوش دل گردید و یکی ازان میان فی الحال بدین مقال نشید کرده این دو غزل را سرود

گر دل از عرض نیازی بمرادم نرسید — این قدر شد که ترا بر سر ناز آوردم غزل
زلف گرد آور که بازم دل پریشان می شود — روی پنهان کن که بازم دیده حیران می شود
عقل و هوش و دل خیالت برد و جانم منتظر — تا هنوز از نرگس مستت چه فرمان می شود
تا کیم گوئے که هر صبحی دعای صبر خوان — این کسی را گوی کو را شب بپایان می شود
عاشقان را صد بلا پیش ست گاه دیدنت — جز یکی راحت که باری مردن آسان می شود
گرچه از صحبت بریزی خون من هم زان خوشم — کانچه باری کام جانان من ست آن می شود

غزل ای لطافت پرده حیرانیم ما — عیدی خواهیم قربانیم ما — گرچه منع لب ز گفتن کردهٔ — صد زبان داری زبان دانیم ما
شبنمی در روز کس نشنید گل — بلبلان تازه الحانیم ما — داد ما انگشت شهدی کی دهد — تلخ کام شکرستانیم ما
جسم کاه و کوه کاهش بر کمر — از ضعیفان نمایانیم ما — بیش ازین آشفتگی در موکش — جمع کن خاطر پریشانیم ما

وهم آن دیگر مطربهٔ خوش آواز بطرفه انداز این نوا بر کشید

گر لب زخم شهیدان خشک باشد دور نیست

جوهر تیغ تو در زنجیر دارد آب را
حلق خشکی ز تف سوختن دل دارم
دم آبی طمع از خنجر قاتل دارم

گه کنم آرزوی بوسه گهی میل کنار
یک کف خون و صد اندیشهٔ باطل دارم
رحم اگر بر تشنگانت میکنی وقت است وقت

تیغ سیراب و لب زخم شهیدان تشنه است

همین که آن ماه بی نیاز از دهان آن مطربان این آواز سراپا انداز را شنید بجانب مشتری خویش دیده فرمود که این مطربان تو خیلی شوخ و شنگ اند که حرفهای پهلودار پر کنایه بسیار باظهار میدر آرند مگر اراده و خواهش رسیدن پهلو و کنار ماه دارند و طوطی گفتاری را گذاشته راه کبک رفتاری برای خود اختیار می نمایند آیا نشنیده اند

کلاغی تگ کبک در گوش کرد
تگ خویشتن هم فراموش کرد

ایشان را ازین خارج آهنگی متنبه گردان و این سودای خام و خیال محال را از دماغ و دل اینها بر آر و بجانب کف دست و لبهای خویش اشاره نموده بصدای دستک این سخن را سروده بگوش مشتری رسانید غزل

بشنو که صدای دف و آواز جلاجل
اندیشه و فکر دو جهان می برد از دل

ای ساقی گل چهره بده باده بقانون
کز دائره بیرون نرود مطرب محفل

از عشق تو هر کس بصدائی شده سرگرم
در دائرهٔ عشق و طرب خارج و داخل

در گردش این دائره صد نقش مراد است
ای دل مشو از گردش این دائره غافل

در دائرهٔ گردش ایام تو ای ماه
خوش باش که خواهد شدن این دائره باطل

چون مشتری آگاه از دهان آن ماه این سخن را شنید به نیاز تمام گذارش نمود که ای بدر کمال هرگاه که مشتری را بحسن و جمال تو رسیدن محال می نماید زهره و روشنان دیگر را چه زهره بود که بدل آنها این اندیشه و خیال درآید لیکن چون اینها ندیمان و مطربان اند و بذله گوئی و خوش طبعی را کمال خود میدانند برای دلخوشی و خاطر جوئی تو باینچنین سخنان تکلم می نمایند درین صورت از رمز شناسان نکته پسند و ادا فهمان ارجمند امیدوارند که خوش آمد و خوش طبعی ایشان را فهمیده بصلهٔ تحسین بهره مند گردانند نه آنکه بخورده گیری در آمده بنکتهٔ آنها نرسیده بناخوشی و غضب گرایند

رباعی حیثیت کی فریب ورنگ می بارد ازو
زنهار که تیغ جنگ می بارد ازو
نبض نو دملول گشته از همنفسان
آه از دل تو که سنگ می بارد ازو

و بزودی کدام ساز را بچنگ در آورده بدین آهنگ نوا بر کشید غزل

مسلمانان ز خوی نازک دلدار می ترسم
همه ترسند از اغیار و من از یار می ترسم

مبادا از اضطراب من رمد نو آشنای من
ازین بی طاقتی می ترسم و بسیار می ترسم

اگر در دامن آویزی وگر از بنده بگریزی وگر تو خون من ریزی من این عشق تو نگذارم
از آن دو لعل شیرینت وز آن رخسار سیمینت من بیچاره مسکینت ز هجرت زار و بیمارم
جمالت هست در پرده ز هر دیده نهان کرده نه بیند چشم در پرده نگردد چشم بیدارم
توئی لعل بدخشانی توئی یاقوت رمانی توئی لولوی عمانی توئی بستان گلزارم
توئی لیلای حرانی توئی بلقیس صنعانی توئی مه‌روی کنعانی توئی معشوق دلدارم
مرا مجنون خود کردی مرا محزون خود کردی مرا مفتون خود کردی از آن رو من دل افگارم
نیم یار مهین تو شدم اکنون رهین تو که از نور جبین تو سراسر مانده در نارم

وهم آن خواصان بدان مطربان گفتند که درین زمان از طرف ما نیز این سخنان را سرائید غزل

چه جرم رفت که با ما سخن نمی گوئی جنایت از طرف ماست یا تو بدخوئی
ولیک با همه عیب از تو صبر نتوان کرد بیا که گر همه بد کرده که نیکوئی
گلم نباید و سروم بچشم در ناید مرا وصال تو باید که سرو گلروئی
بدست جهد نشاید گرفت دامن کام گر او نخواهدت ای نفس خیره می جوئی
درست شد که بیک دل دو دوست نتوان داشت بترک خویش بگو ای که طالب اوئی

غزل آشکار اگشت از رم لطف پنهانی بس ست از گریبان شعله سر زد دامن افشانی بس ست
هر نگاهی گشته زنجیری در پای دل ست چند ازین دزدیده دید نهانگهبانی بس ست
عقل را شور جنون زیر و زبر دارد دگر زیر لب دیگر چه می گوئی فسون خوانی بس ست
طبع من گرم ست شیرینی زبان میداردم زهر چشمی از تبسم شکر افشانی بس ست
در حنای عید رنگینی برای دیگران پنجهٔ گلگون ترا از خون قربانی بس ست
در خمار زهد خشکم ساقی تر دست کو خرقهٔ آلوده سازم پاکدامانی بس ست
طاقت طاعت ندارم بر گنه خوش عالمم چشم بر غفاره دارم این مسلمانی بس ست
غیر جان دادن نباشد طاعتی در کیش من گاه قربانم نکردی این پشیمانی بس ست

وباز آن مطربهٔ دمساز بغمزه و ناز آمده بطرفه انداز این آواز برکشید ع

خشک لب باید گذشتن همچو کشتی یا نصیب میدهم جان مطربا در حسرت شمشیر او
قطرهٔ آبی نشد ما را ازین دریا نصیب کی توان خوردن دمی آبی نباشد با نصیب

نوای مطرب چه اسرارست کز خاطر برون گردد	کسی رمزش نمیداند دهان در کش زبان درکش
غزل مویی شدم زغم چه کنم کار نازک ست	نتوان بلند کرد صدا کار نازک ست
نگاه دور رو و هم ضعیف و خطر قوی	ره سخت و ناقه سست و پی یار نازک ست
نی قدرت تغافل و نی زهرهٔ نگاه	در بزم حسن خدمت اظهار نازک ست
آزار ما چها که ز راحت نمی کشد	مرهم درشت و سینهٔ افگار نازک ست
در بیع جان و دل نگه گونه خوش شیم	نتوان فروخت ناز خریدار نازک ست
ای آنکه بردهٔ دل و جان کردهٔ سپر	هشیار تیغ غمزهٔ خونخوار نازک ست
از سخت جانی دل ما در تعجبی	آگاه نیستی که چه مقدار نازک ست
زاسرار کفر و دین شده ام زار همچو تار	از بس که راز سبحه و زنار نازک ست
واعظ طبیب گشته برایم ولی چه سود	زین توبه کر چون دل بیمار نازک ست

چنانچه شبی ماه منیر و مشتری روشن ضمیر از انداز و تقریر خادمان و مطربان حالت ماندگی و بیتابی شان معلوم نموده بزودی در مکانی سبزهٔ فراوان و آب روان دیده فرود آمده نشستند و اسپان را از درختان بستند و چیزهای خوردنی از خرجین برآورده خوردند و الوش را بخادمان عنایت کردند و بهمان دستور ساعتی خوابیدند و بعد از آن بیدار گشته دست و رو شسته بمقابل یکدیگر دور دور نشسته بسخن پیوستند و خواصان بموجب فرمان مشتری درخشان آتش از چقماق برآورده از پارچهای مومجامه که با خود داشتند فتیله راست کرده برنگ شمع برافراخته دران خلوت با جلوت رسانیده آن محفل سپهر مشاکل را نوری دیگر دادند دران وقت ماه منیر با مشتری خوش تقریر گفت که حالا مطربان را بفرما که بطرف پشت من نشسته نغمه سرائی نمایند آن نگار هوشیار باشارهٔ حرکت دست امر آن یار را بآنها رسانید تا بهمان عنوان نشسته یکی از آن این نوا برکشید غزل

تا از همه خلق روزه گیرم	پنهان مکن آن رخ چو خور را	تا ذرهٔ صفت بشب بمیرم	بنمای بما مه منیرم
چون نیست ز ناز تو گریزم	جز هجر رخت نه بد نصیبم	من هجر ترا بجان پذیرم	می گریم خون و می کشم جور
بنگر که چگونه گردد پیرم	در عالم اگرچه بی نظیرم	امروز بدست تو اسیرم	هجران جوانت ای جوانبخت
زان دست بشو که دستگیرم			برخیز تو مطرب از دل و جان

و دیگری بجانب آن عاشق و معشوق اشاره نموده بدین نغمه مترنم گردید غزل

الا ای مایهٔ تسکین الا ای یار عیارم	بخشا بر من مسکین که در عالم ترا دارم

آن خواصان میرسانیده خود گاهی بواسطه آنها تکلم نمی نمود و هرگز بدان شوخ چشمان چار چشم نمی گردید لیکن آن مطربان شوخ و شنگ و آن خادمان خانه جنگ که خیلی طرار و عیار بودند چون بحیله و سبب خدمت و کار فریب آن مرد نظرباز هوشیار میرسیدند قابوی وقت را دیده باندازآواز زیر لبی خود که شیوهٔ مقرری آن جماعت مکار است این چنین حرف و گفتار را تا بگوشش رسانیده بیتابی و بیقراری خویشتن را نیز پیدا و آشکار می گردانیدند

رباعی

عشق تو ز نامها گنه می شوید
مهرت ز دل گدا و شه می روید
بیفائده بر لب سخن مهر مزن
گر گفتنیی هست نگه می گوید

رباعی

ذوق سخن زیر زبانی کردم
امید نگاه زیر چشمی دارم
گرچه نگه دلیر چشمی دارم
دیدن ز ندیدن تو پیدا است
از دیدن حور سیر چشمی دارم
قربان تغافل تو گردم

چشمت از دزدیده دیدنهاست در قصد دلم
همچو صیادی که پاشد اندکی دانه را
بر لب شد از فرط حیا بسته راه حرف
چشم سخن طراز کسی در فصاحت است

رباعی

ای ساقی بادهٔ محبت جامی
وی قاصد غمزهٔ بتان پیغامی
تاکی هدف تیر تغافل باشیم
لطفی قهری تبسمی دشنامی

غزل

گر سر کینه و فا بندی
در درج سخن چرا بندی
یا بوی تن تن ضعیف مرا
چند بر آخر جفا بندی
برقیبان موافقت داری
تا دعا در من آشنا بندی
ماه نو شیشه ای از کله پوشی
سرو سیمینی از قبا بندی
سر جانم بسنگ غم مشکن
عهد کن تا شکسته وا بندی
بر سر من قضای بد غم تست
تو چرا جرم بر قضا بندی

و چون آن ماه سریع السیر شبها طی منازل و مراحل می نمود دران زمان آن مطربان آرام جو و نازک خواز سبب تاریکی شب و باریکی راه و بسیاری تعب بستوه آمده از راه ادب در تال سواری بدین چنین سخنان ادای نغمه سرائی نموده عاجزی و ناتوانی خود را پیدا و آشکار می گردانیدند و از شنوانیدن آن چنان حرفهای پهلودار خواهش تن زار و تمنای دل افگار خویشتن را اظهار می کردند

غزل

شب تیره ره مشکل چه نسبت را عنان درکش
زمانی رخت هستی را بخلوتگاه جان درکش
چو ست خلوتش گشتی فلک را خیمه درهم زن
ستون عرش در جنبان طناب آسمان درکش
عقابان جفاجو را ز دشت سینه بیرون کن
همایان سعادت را بدام امتحان درکش
گرانجانی مکن ای مه تو در بزم سبکروحان
چو ساقی گرم رو بینی سبک رطل گران درکش
طریقش بی قدم میرو جمالش بی بصر می بین
کلامش بی زبان برخوان شرابش بی دهان درکش
چو خاص الخاص او گشتی ز صورت پای بیرون نه
هزاران شربت معنی بیکدم رایگان درکش

ترا بهتر بود از کامرانی
بدل گفت از سر موی بگردم
ز دست وصل جام هجر می خورد
ز تاب آن نگار مجلس افروز
که شد گلزار رنگش زعفران زار
هجوم صبر شد بر جان او چیر
بمغرب ماهتابش گشت نزدیک
گهی در آن چنان وادی و اینحال
ما باده پرستیم و ازین خلق جدائیم
گاهی چو بلائیم و گهی بدر منیریم
ما در طلبش کوی بکو جای بجائیم
ما آینهٔ جلوهٔ دیدار نمائیم

چو یاری بود با طبعش وفا را
ز پیمان وفاداری نگردم
غریبی و غم هجر و غم یار
همه شب شمع سان می بود در سوز
بکلی کرد دوری از خور و خواب
ز غم خوردن شد از جان و جهان سیر
چو بخت اهل دولت شب نخفتی
ترنم میزدی با اینچنین قال غزل
بر طور وجودیم چو موسی شده از دست
گه شرق نمائیم و گهی غرب نمائیم
ما غرق محیطیم و دگر آب نجوئیم
ماهیم نمائیم نمائیم نمائیم

بزد بر سینه دست رد هوا را
وفاداری نمود و صبر می کرد
فگند این هر سه از کارش بیکبار
شده زان حرص و پرهیز آن چنان زار
نماندش هیچ در تن طاقت و تاب
بچشمش گشت روز عمر تاریک
بمژگان وا نهادی اشک سفتی
ما عاشق و مستیم و طلبگار خدائیم
بی پا و سر آشفته و جویای لقائیم
در صومعهٔ سینهٔ ما نهر مقیم ست
در عین لعبت ائیم و منور ز فنائیم

نکته دان از شنیدن این چنین تقریر آن ماه منیر همه دان بی اختیار گریان گردیده این چنین سخنان را سر ورد تمام حقیقت

و دران زمان مشتری از گلشن ضمیر

مانی الضمیر خود را هم به پیش آن جان ربای دلگیر روشن گردانید رباعی

بیداری و خواب هر دو در باخته ایم
ما را دل و دیده که عیب ما بود
خاطر ز تکلفات پرداخته ایم
وقف غم و صرف راه تو ساخته ایم

غزل
دام بنهادم نبردی دام من انصاف نیست
مست خوابی نالهای صبح خود نشنیده ماند
از برای مصلحت بخت شکیبی می کنم
آتش حسرت چنین در بی سر و پایان که زد
هیچ شب ماهم نسازد بسترم را نوریاب
از دعایت مشتری سان بر نمیدارم زبان

گر دم از خود زدم نگشتی رام من انصاف نیست
گوش ننهی بر فغان تمام من انصاف نیست
میدهی در هر سخن الزام من انصاف نیست
سوختی امیدهای خام من انصاف نیست
تیرگی اندوده در ایام من انصاف نیست
هیچ ننهی لب تو بر دشنام من انصاف نیست

و دران سفر بی اختیار طریق سخن گفتن آن مرد هوشیار بدان هر چهار خدمتگار آن بود که اگر کاری و خدمتی ضروری می بود
حکم ناطق خود را بتوسط مشتری روشن بیان که دران مکان حکم زبان آن ماه درخشان پیدا نموده بود تا بگوش

بخیرگی نه رفت تا نگه تماشا نیست	ز رنگ صبر چند اجمله را نگهدارد	هزار شکر که ما را دل شکیبا نیست
شدست سینهٔ مضطرب پر از محبت ماه	برای کینهٔ اغیار در دلم جا نیست	باز آن نازنین اندوهگین جبههٔ گشاده

خود را پر چین گردانیده بدین آئین نوای حزین بر کشید غزل

		چو نقش پا من حیران دگر چه کار کنم
جز آنکه خانه بسر راه انتظار کنم	شدم غبار ولی در میان صفائی نیست	هنوز خاک بسر من ز خط یار کنم
قماش خویش نه عرض ماه گر پشمیم	دل شکسته چو رنگ خود اختیار کنم	ماه هوشیار از شنیدن این اشعار آبدار

آن نگار چشم حیران خود را بدان دیدهٔ فتان دوچار گردانیده بمقابلش در همان زمین بدین آئین نغمه سرائی نموده دل پر ملال او را بجانب دیگر کیفیت و حال مائل و راغب گردانید تتمه

		بچشم کم نتوان دید کلفت دل من
هزار آینه روشن باین غبار کنم	بهر طرف که نظر می کنم بود لیلی	کدام آهوی این وحشت را شکار کنم
چو کرد نالهٔ بلبل دل مرا افگار	نه سیر باغ نه گلگشت لاله زار کنم	غرض که آن ماه آگاه در گاه و بیگاه از

دیدن آن چنان حال مشتری هواخواه و شنیدن آن قسم مقال مطربان نادان خیرخواه در روش و سلوک باطن خود و قطع کردن آن راه ششدر و گمراه گردیده زمانی بسان گرداب در بحر تفکر جایگاه فرو دویده ساعتی برنگ حباب سر بر هوای محبت صاف و عشق بی خلاف خود را بالا بر کشیده مانند دیوانگان و مجذوبان با خود بسخن در آمده بدین چنین سخنان موزون در خواهشهای عقلی و بایستهای جنون و در میان کیفیات قلبی و صفای روحی و ضروریات ایمانی و مقتضیات طبیعی و هواهای انسانی و حیوانی رد و بدل و جنگ و جدل می کنانید نظم

ز هجر مهر چون بودم در آتش	فزودم این هوا آتش بر آتش	ندانم دل ازین اختر بریدن
نه سوی مهر بال و پر پریدن	هوا گوید چو فرصت میدهد دست	نشاید بر رخ اقبال در بست
چو آسان می شود مطلوب حاصل	چرا باید نهادن بار بر دل	وفا گوید که با یاران هم درد
نباید بیوفائی از جوان مرد	چو یارت یار رنج و بینوائی ست	تو در راحت نشان بیوفائی ست
هوا گوید که چون از خوردن غم	نخواهد گشت رنج دیگرے کم	چه سود است از غم بیهوده خوردن
بباطل ترک کام خویش کردن	وفا گوید که آنها نیکمرد اند	برائے یار ترک کام کردند
بهر حالے تو با مهر خوئی	وفاداری بر است از کامجوئی	هوا گفتش که چون آن یار جانی
جز از مهرت نخواهد زندگانی	ترا گر کام چون دل در بر آید	ز جان آن خسته دل را خوشتر آید
وفا گوید که دوران وفا نیست	وفا و کام را دروی بقا نیست	وفادارے و نام جاودانے

بیدار نشین بعیش اخترا کاخر برود بناگهان خواب

غزل

به پشت راه در صحرا نهادم
سلاح فتنه پوشیدم بکویت
گنه بر چشم نابینا نهادم

بنقدم گرچه ناید وصل امروز
سر اندر معرض غوغا نهادم
زبس گوهر که چشم مشتری داشت

زعشقت روی در سودا نهادم
به نسیه چشم بر فردا نهادم
ندیدم از تو آزاری ولیکن
چراغ دیده بر دریا نهادم ٥

بخت معذورست اگر از حال ما آگاه نیست خفته را از حال بیداران چه آگاهی دریاعی

هرچند که چشم بخت را خوابی هست باز م بته سبوی نابی هست
هرچند که خان و مان خرابیم اما ویرانۀ ما را شب مهتابی هست

٥ گرچه در خوابست چشمش زهره پابوس نیست پاسبان غمزه می گوید که بیدارم هنوز
شورش روز جزا از شغل او بازم نداشت شد قیامت آخر و گرمست بازارم هنوز

چنانچه دران چنان اوان آن مرد خوابیدۀ دل بیدار از شنیدن این قسم حرف و گفتار و دیدن آن کیفیت وحال آن نگار بی اختیار بیدار گردیده دامنش را کشیده ازان حرکت مانع می گردید و خود هم لعجب تغیر احوال بجنون رش

برین چنین مقال ناله می کشید ٥ اگر کند عمر وفا با تو وفای بکنم فرض فائت شده را نیز قضای بکنم
گرچه بی نفس تن من مرده به پشت گشت نیست از پی زنده دلیهات دعائی بکنم آن معشوقۀ طناز از شنیدن این آواز

نگاهی بجانب مطربۀ دمساز نموده اشارۀ بطرف آن صیاد حیله ساز کرده بطرفه ناز باز بدین انداز نوا بر کشید غزل

در عشق بیقراری ما را نگه کنید
باز این دروغ راست نما را نگه کنید
از یک نگاه قافله از راه می برد
ای اهل ذوق طرز ادا را نگه کنید غزل
با من که در نسازد و آن هست علذ خواهش

سیماب کیمیای وفا را نگه کنید
آمد نشیمن دل ما تنگنای عشق
صاحبدلان بلای خدا را نگه کنید
دیدی که از غم او بر من چه خواری آمد
داند که رسم خوبان ناسازگاری آمد

بستست مید هد باسیران نوید قتل
عنقای آشیان بلا را نگه کنید
اشعار مشتری همه در دست و عشق و شوق
بی آنکه هیچ رخنه در دوستداری آمد
مطربۀ دمساز با صغای این آواز آن

خاتون پر ملال خیلی بدحال گردیده این چنین سخنان را سروده آن ماه معطل و بیکار را بجانب عیش و عشرت و خونریزی و شکار ترغیب و دلالت می نمود غزل

کسی بناز کی خوی این چنین چه کند
ز وعدۀ تو یک امروز گو که فردا نیست
کدام ذره که خورشید نیستش در بر

هنوز زخم هوس خوردۀ تو رسوا نیست
هزار وعده پذیرای یک تقاضا نیست
کدام دل که ندارد نشان کز لک عشق
کدام قطره که در پوست مغز دریا نیست

بر آن تیغ که فرق گناه از ما نیست
تصرفات تو ایام را دگرگر دست
دران ترنج بری مخترع زلیخا نیست
کجا بریدن در زدیده سیر گردد چشم

کمند موی تو از سرکشی رسید بجائی — که بی سبب نتوان در کمند موی تو بودن
بسان حلقهٔ آهن اگرچه سخت دلم من — توان عقیدهٔ زنجیر آرزوی تو بودن

غزل

در سخن سازی بدلها طرفه افسونیم ما — در مزاجش بی اثر چون کهنه معجونیم ما
سایهٔ شاخ غزال آرامگاه دیگریست — عمرها شد خوش نشین بید مجنونیم ما
شهریان را نیست بر احوال ما آگاهیی — همچو سیل آواره گرد کوه و هامونیم ما
پیش جمعی هست در پیش گروهی نیستم — کیست تا تحقیق در یابد چه مضمونیم ما
مشرب رندانهٔ ما وسعتی دارد دگر — مطربا با جام جم با خم فلاطونیم ما

و در وقتی که آن ماه آگاه گلیم عنایت فرموده جناب حضرت گل را بر سر کشیده خویشتن را برنگ ماه دران ابر سیاه پوشیده بخواب راحت می پرداخت مشتری بیدار بخت از مشاهدهٔ آن چنان حالت دل جمع و فراغ خاطر آن مرد نیک بخت سخت حیران و متعجب شده بدل و جان معتقدش گردیده بسان زائران بیت الله بگرد اگر قلب آن اهل الله که خالی از خطرهای تباه و هوای جاه و پر از یاد الله بود طواف می نمود و این چنین اشعار آبدار حسب حال را بعجب کیفیت احوال می سرود چنانچه دیگر بیخبران و خفتگان را هم خبردار و بیدار ساخته ازان خبر مخبر صادق صلی الله تعالی علیه وسلم که اگر غیر حق را سجده جائز می بود زن برای سجدهٔ شوهر احق می نمود آگاهی می بخشید رباعی درد

آن دل که همه وقت بحق آگاه است — خالی ز خیالات گدا و شاه است — در دیدهٔ مردمان اهل تحقیق
مصراع دگر ز بهر بیت الله است رباعی — آن کس که دلش منیر همچون ماه است — خالی ز خود و پر ز حق و آگاه است
فرض است بسالکان بگردش گشتن — یعنی طوفش طواف بیت الله است ع — چگونه کعبه نپوشد لباس ماتمیان
که خانه چو دلش در مقابل افتاد است

غزل

ما قبلهٔ روی تو بدیدیم — از جملهٔ قبلها بریدیم
بی زحمت پای در بیابان — در کعبهٔ وصل تو رسیدیم — از بهر طواف کعبه مسرور — پیرامن یار خود دویدیم
احرام وفای تو ببستیم — زنار جفای تو بریدیم — اندر عرفات پی نبردیم — و اندر حرمات آرمیدیم
تا سجده بروی یار کردیم — هم مروه و هم صفا بدیدیم — هم گنج امید در طلسمیم — هم خانهٔ امن را کلیدیم
نی کفر نه دین بماند ما را — از بس که شراب حق چشیدیم — سر در سر کار یار کردیم — از منت خلق وارهیدیم
دیدیم فروغ عالم از ماه — چون مشتری از جهان رمیدیم — غزل ای نرگس مست تو گران خواب — در هر ذرات جهان جهان خواب
برخواب دو چشم او بگرید — گیرست بطبع ناتوان خواب — چشم تو ازان نمی شود باز — کاموخت ز بخت عاشقان خواب

وزانو می نشانم پیش او رعنائی خود را

و آن هر چهار پرستار را حکم نشستن بطرف پشت آن ماه هوشیار بود و چون برای کاری و خدمتی طلب می فرمودند بحضور حاضر می گشتند و در وقتی که بکنارهای سبزه زار و زیر درختان سایه دار و یا برلب رود فرود آمده می نشستند و آن مطربان را برای سرود می گفتند آن هر دو سخن گو و پرورسیده در هر مکان و زمان بموجب وقت و حال سامعان و ناظران سخنان حسب حال را می سرودند چنانچه روزی آنها از دوری مجلس و محرومی صحبت تنگدل و گرفته خاطر گردیده بنازو انداز اشاره و حرکتی بجانب مشتری و ماه نموده بسرودن این چنین مقال کیفیت ملال و حقیقت دل گرفتار خود را به پیش آنها پیدا و آشکار گردانیدند

پر بد بنبال ماندهٔ گیسو بیت غزل

باخسروان کسی نتواند رقیب شد | باید درین مخاطره فرهاد پیشه‌ای

چون آفرین ستمگر بیداد پیشه‌ای | صد آفرین بغمزهٔ جادوگرش که نیست

مطرب هلاک چشم تو شد آه چون کند | مرغ شکسته بال ز صیاد پیشه‌ای

خون شد دل من از پی صیاد پیشه‌ای

یک دم آهسته‌تر قدم بردار

خونخواره آدمی کش جلاد پیشه‌ای

ای وای چون کنم که نمی‌کند جفا

چون او بفن ساحری استاد پیشه‌ای

و طریقهٔ خفتن شان آن بود که ماه و مشتری شب را سه حصه قسمت کرده یک خدمتگار را برای خدمت با خود داشته و دو حصهٔ شب خود بیدار می بودند و هر کس را حکم خفتن می فرمودند و از گذشت آن وقت مقرری خود بدولت مائل خواب گردیده بسترهای خود را دور و گسترده دراز می کشیدند و دران چنان وقت و حال از زبان مشتری با ادای خوش مقال اینچنین سخنان حسب حال را می شنیدند

بی غیر خستر تو بخواب ای رشید از وی | شب تا رست درین بادیه تنها زوی

لیکن آن ماه آگاه هیچگاه هم بستر با او نگردیده هرگز قران مشتری را برای خویشتن نمی پسندید چرا که آفت سوزندگی صحبت آن نار را خوب می فهمید و بمقابل آن چنان اشعار آبدار پهلو دار آن نگار بکار این چنین نکتهای حکمت آثار خود هم اظهار می نمود

تن مده اختلاط چسپان را | جامهٔ تنگ زود چاک شود

غرض که بوقت خفتن خود دیگر خفتگان را برای پاسبانی بیدار می کردند و در هر شب نوبت بنوبت یک یک مطربه و خدمتگار را از شرف خدمت خویش مشرف می ساختند چنانچه آن خادمان جان فشان بهانهٔ پاسبانی بگردشان تصدق می گردیدند و این چنین سخنان را می سرودند غزل

سعادتی بود ای مه غلام روی تو بودن | سگ در تو شدن پاسبان کوی تو بودن

ازان همیده دلم در طواف کوی تو باشد | که فرض عین بود در طواف کوی تو بودن

بدیده راه تو رفتن بدل حدیث تو گفتن | بجستجوی تو رفتن بگفتگوی تو بودن

ز مشک بر ورق گل نوشته کاتب حسنت | که هیچ گل نتواند برنگ و بوی تو بودن

خدمتگار روشن و آشکار گردانی چنین گویند که آن مطربان و خواصان از دیدن آن چنان سبزهٔ فراوان و آب روان بهر جانبی خرامان می گردیدند و تفرجی می نمودند و برنگ تصاویر پرندها بسان نخچیران چرندها بران سبزه خوابیده و بالیده می غلطیدند و سر را بجای پا و پا را بهوا در آورده و آرزو و تمنای کنار یار و همبستری نگار بکار را از عضو عضو خویش پیدا و آشکار می گردانیدند و هم مشتری بانوا از مشاهدهٔ آن آب و هوا الطرفه ادای دلربا بجانب آن ماه با صفا دیده بدین ادا نوا بر کشید

	سبزه و آب و هوا توبه ما می شکند		چه توان کرد با این سلسله جنبانی چند

ماه منیر از شنیدن این تقریر و دیدن ادای آن جرگهٔ نخچیر که به پیش شکار انداز رسیده خویشتن را هدف تیر گردانیده بودند خیلی متعجب و دلگیر گردیده و بطرفه خوش آهنگی این نفیر بر کشید

ای مراد دل از جا سببی برخیزم	که بخت خفته سر اندر کنار من دارد

بالجمله باز آن مسافران تباه اکثرها بوقت شب راه رفته روزانه در کدام دشت و ویرانه که هرگز انسان دران مکان نمی بود و اصلا نشان قدمی نمی نمود می آرمیدند و در هر بیابان و صحرا که میرسیدند از تفنگ و تیر نیله گاو و گورخر و آهو و گوزن و دیگر جانوران پرنده و چرنده را شکار و نخچیر نموده اقسام کباب می ساختند و خود مع خادمان محظوظ و سیر گردیده فضله و ما بقی را برای گرگ و شغال و روباه و غیره جانوران گوشت خوار میگذاشتند تا آن بیچارگان نیز دران مکان از شکار آن شیر دلان و از قدوم آن کریمان فیضیاب و بهره مند می گشتند و اگر حقیقت و کیفیت روی داد منزل بمنزل آن ماه زود خرام و آن مشتری عالیمقام بتفصیل تمام بیان نموده آید که چند بار با راهزنان و دزدان مقابله و کارزار بمیان آمد و از فضل الهی و حفظ حافظ حقیقی غالب و مظفر و سالم و بی آزار گذشتند و چه قدر شکار شیران خونخوار و خوکان نابکار و مار و اژدرهای مردم آزار کردند شرح بسیار می باید و در تمامی این افسانه که برای بیان دیگر مطلب تقریب و بهانه است تطویل کلام پیدا می آید بنا بران بآن نپرداخته بگذارش حقیقت و کیفیت رفتن و نشستن و خفتن و خیمه بر پا کردن و بعضی نکتها گفتن که خالی از فائده نمی نماید گفته می آید چنین گویند که داب سواری و طریق رفتن راه آن مشتری و ماه هوشیار و آگاه آن بود که در هنگام خرام مشتری بطرف چپ و ماه بجانب راست عنان بعنان و رکاب برکاب باهم دیگر حرف زنان نکته سنجان می گذشتند و آن هر دو مطربان پیش پیش سواری طرف مقابل را گذاشته روان می گشتند و آن هر دو خدمتگار بجانب پشت بفاصله و بعد بسیار راهی می شدند و چون بمکانی می نشستند ماه و مشتری بمقابل یکدیگر دو زانو در سکون و قرار می گرفتند و در آن چنان وقت و حال مشتری باکمال بدین چنین سخنان حسب حال تکلم می نمود

ز چاک جیب ظاهر کرده ام شیدائی خود را	بگویت بشگفانم گلبن رسوائی خود را		خزان من بهار من ادب آموز داز باغش

شوخ خنجر گذار من نگرید
غایت انتظار من نگرید
بخت ناسازگار من نگرید رباعی
آن بروی گل این به پیشانی درد

منم از جام وصل تو هر آشام
نالهٔ زار زار من شنوید
ای دل از سیر باغ و میدان نبرد

تلخی روزگار من نگرید
در جگر خار خار من نگرید
دیدیم بهار رنگ و کیفیت گرد

انتظارش بحشر خواهم برد
مشتری وصل من چو بحر و دست
هر یک حسن و طراوت دیگر داشت

و دران زمان آن خادمان بدان مطربان گفتند که ما بیچارگان بزنگ تصویر زبان تقریر نداریم و مجال مقال به پیش این دلربای باجلال نمی یابیم خدارا شما از جانب ما چنین سخنان را سروده نگاه پر تغافل این ماه علوی را بطرف ما سفلیان هم قدری برگردانید

ای جفاجو که میان بسته بعزم سفری
وای بر مردم آن شهر که آنجا گذری

مهر میدان صف محشر بود این تمند خو
خواهش دیدن غزنین از بهر تماشایش شد
کرده سودای سر زلفی دماغ آشفته ام
ناوک دلدوز او شاید رفوکاری کند

غمزه داشت میان کبک اندر مژگان بیشتر
آشفته ام از انسان که گرد دور زمستان بیشتر
خاطری دارم زخواب خود پریشان بیشتر
چاک تن داریم از چاک گریبان بیشتر

القصه ماه و مشتری مع آن روشنان آن چنان سخنان گفته بدان عنوان نغمه را شنیده بدین قسم حرفها را گوش کرده ازان مکان روان شده یک شبانه روز دیگر روان گشته بمیان ویرانه که چشمهٔ آب روان و درختان سایه دار و سبزه بسیار داشت و هرگز بهرامونش آبادی و دیهی نبود و اصلا نشان قدم آدمی نمی نمود درآمده یک شبانه روز آسوده نشسته و روز دیگر نشسته انواع خوردنیها را آورده مشتری و ماه مع خادمان خیرخواه بدل جمع و فراغ خاطر تناول نموده شکم سیر شده خوردند و پای اسپان را بموجب فرموده ماه هوشیار بحکمت استوار بسته بمیان علف زار گذاشته خوب چرانیدند و ترتیبش آنست که پای راست را با دست چپ و دست راست را با پای چپ بسته باید گردانید که درین صورت اسپ باهستگی راه رفتن می تواند لیکن مجال دویدن ندارد و هم اسپ جرون جنگلی که اکثر با چراغپا می شود و لگدها میزند و پشتک می اندازد قدرت و طاقت آن همه شوخیها نمی یابد و اگر خواهند که اصلا از یک جا نجنبد بندی دیگر بر هر دو دست و هر دو پایش نیز بربندند که بدین کار در یک مکان برقرار می ماند و در هر چهار دون میخ استوار بسته می شود و اسپ دندان گیر و شریر را چشم حکمتی بستن که بجز پیش پای خود به بیند و بدیگر جانب نظر کردن نتواند بسیار بکار می آید و اسپ موزه گیر را چوبی بمیان دهانه و تنگ بستن ضروری می باید و ازان حکمت [illegible] اسپ بدرکاب هم بدرکابی کردن نمی تواند بس کن ای خامه روان چرا رنگ کمیت دوان بهر جانب می تازی باید که بمیان همان روش سیاه مستی خود درآمده طریق رفتار و گفتار و معاملات و کار آن ماه و مشتری مع آن

بیک یک تیر بترتیب کار آن همه مردمان حلقه گیر را تمام گردانید و مشتری جان گیر ابتدای زدن تیر از کسی که بجانب پهلوی چپ بعقب او قریب شخص مقابل ماه منیر جا داشت کرده بران اجل گرفته که بمقابلش رسیده بود دائرهٔ پرگار آن کار را باختتام رسانید چنانچه در لحظه دائرهٔ آن مردمان حلقه گیر از آن همه بارش تیر برنگ خط قوس قزح از نظر بینندگان ناپدید گردید و اگر کسی دران زمان از پیش آن تیراندازان فرار نموده گریزان گردید تاهم از شست دور اندازی شان سلامت نرسید

گر خان بینند هر گه بر اسیر یک دگر | آفرین گویند بر هر زخم تیر یک دگر

رباعی

کس با تو بعدو و مخالفت نتواند | زیرا که گرفتار کمند تو ماند
بی صبر که از تو روی برگرداند | بی دل و بد بخش که با تو شمشیر زند

پس آن ماه از حصول این چنین فتح خاطرخواه شکر اله تقدیم رسانیده بزودی بگرد اگرد آن همه اسپان پریشان بی سوار اسپ خود را اکاوه داده بضرب تازیانهای پرصدا دریک جا مجتمع گردانید از ان جمله هشت اسپ مضبوط و بکار را پسند کرده آن خواصان را فرمود تا خرجیهای پرزر و اشیای دیگر بر چهار اسپ بار نمودند و هر دو اسپ سواری خود را که بزیر آن همه بار سستی و در رفتار ماندگی پیدا کرده بودند دران بیابان گذاشته بران دیگر چهار اسپ تازه دم شتاب قدم سوار شده عنان یک یک اسپ باربردار بدست گرفته و بسبکپائی و نشتابی تمام از ان مقام بیشتر خرام نمودند و دران زمان آن مطربان بدان عنوان بعقب آن شاه سواران و بخیطان تیر انداز ان روان گردیده این چنین سخنان رامی سرودند

غزل

بجای گوشهٔ فتراک دامنت گیرم | متاره گرم که دنبال توسنت گیرم
هزار بار دیه سر کردم و نبود رهم | کناره از نظر مردم افگنت گیرم
مباش در پی هر صید مختصر ورنه | گه گوشه از نگه دزد رهزنت گیرم

غزل

وی کیسه بر عشق چه طرار کسی تو | ای رهزن عشاق چه عیار کسی تو
خونست می نوش گوارت ز دل خلق | ای ظالم بی مهر چه خونخوار کسی تو
هر چند که گویند مکن جور کنی بیش | زین خوی مخالف چه جفاکار کسی تو
از تیر کنی زحمت و رحمت نکنی هیچ | خوارم کنی و عزتم این بس که بگوئی
زین پیشه عفا الله چه ستمگار کسی تو | گاهی در پیم افتاده قومی خوار کسی تو

ماه منیر از شنیدن این نفیر آن مطربان بدیهه گوئی خوش تقریر متبسم گردیده بمقابل آنها بدین ادا نوا برکشید

رباعی

از ما چه زیان اگر صف اعدا ازد | مشتی خاشاک لطمه بر دریا زد
ما تیغ برهنه ایم در دست قضا | شد گشته کسی که خویشش برابر ما زد

و دران حال مشتری با جمال و کمال هم آن قدر جرأت و چستی و کار رچابکدستی آن ماه آگاه مشاهده کرده بسیار پسندیده در جلدوی آن کار این اشعار حسب حال آبدار را سروده کیفیت مستی شوقش را دوبالا گردانید

غزل

مست گلگون سوار من نگرید | ترک مردم شکار من نگرید
نگهش خون خلق میریزد

اگر نهالی تخم دارد تخم هم دارد نهال		در دل هر شخص صحرائی ست صحرائی دگر	

همین که ماه منیر رسیدن و محاصره کردن آن قطاع الطریق بدید و این چنین تقریر و آن چنان مقال سوال را بگوش خود شنید خیلی متغیر و دلگیر گردیده بجانب مشتری دیده آهسته بگوشش گفت که ای نگار بکار درین وقت کاری باید که من و تو پشت به پشت شده بجای خود قائم و استوار ایستاده گردیم تا از هر طرف خاطر خود را خوب جمع گردانیده دائرهٔ محاصرهٔ این مخالفان را دو قوس اعتبار کرده بدین قسم تیراندازی نمائیم که هر یکی از پیش روی خویش تا به پس پشت خود قوس طرف دست چپ را محافظت نماید یعنی که بارش تیر بی تاخیر از میان قوس کمان خود این گرد و غبار برخاستهٔ راه را بزودی فرونشاند و هرگز توجه یک سوئی خود را بجانب دیگر سو نگردانیده خاطر خود را پریشان نسازد که برای پریشان ساختن این پریشان خاطران هر یک دل جمع ما کفایت دارد و در نیوقت ضرورت امیدوارم که این بی ادبی و جرأت مرا که بطرف تو پشت دادن باشد از روی کرم معاف فرمائی و از کیفیت پشت دادن تو خود چه گویم که از آن در تن خود چه پشت گرمی می یابم و دران زمان آن خواصان از رسیدن آن راهزنان از سلامت خود نا امید شده برنگ شاخ بید بر خود لرزیدند و آن مطربان با فرهنگ رسیدن آن موذیان پر جنگ ابسان رسیدن زخمه بر تار چنگ فهمیده بدین آهنگ تنگ کشیده آن مخالفان خارج آهنگ ابر جمال کمال حسن مقال خویشتن زیاده تر حیران و دنگ گردانیدند

رباعی
ماها گلت از فیض نفس گلشن باد
از پرتو دلها برت جوشن باد
بزم تو ز مشعل نظر روشن باد
از سیم خام کیسه پیراهنت پرست

در معرکه که ناوک فتنه جهد
فارغ ز رهزنان بره خود چه میروی

مشتری باکمال صاحب استقلال از شنیدن این مقال حسب حال بطرفه کیفیت احوال بجانب مردم چشم دلربای ماه باجمال و جلال خود اشاره بابرو نموده دران چنان وقت و حال بخاطر جمع بدین قال تکلم فرموده هوش و حواس همه سامعان و جمیع ناظران را پران و پریشان گردانید

گویند همرهان موافق که ای رفیق
آگاه شو که قافله ناگاه میزنند
غافل نیم ز راه ولی آه چاره نیست
زین رهزنان که بر دل آگاه میزنند

باری بعد این حرف و گفتار بهمان عنوان آن هر دو سوار شاه تیرانداز شتاب کار ایستاده گردیده مطربان و خواصان را بجانب پشت بمیان خویشتن درآورده کمانها را القبضه رسانیده بسرعتی شروع به تیراندازی نمودند که آن راهزنان را فرصت تیغ کشیدن و قدرت تیر کمان رسانیدن و مجال دیگر حرف زدن نداد ندیعنی که ماه منیر شروع زدن تیر از حریف مقابل خویش کرده تا شخصی که بمنتهای دوره دست چپ او نزدیک حریف مقابل مشتری ایستاده بود نمود

بیک یک تیر بترتیب کار آن همه مردمان حلقه گیر را تمام گردانید و مشتری جان گیر ابتدای زدن تیر از کسی که بجانب پهلوی چپ بعقب او قریب شخص مقابل ماه منیر جا داشت کرده بران اجل گرفته که بمقابلش رسیده بود دائره وار گاه آن کار را باختتام رسانید چنانچه در لحظهٔ دائرهٔ آن مردمان حلقه گیر از ان همه بارش تیر برنگ خط قوس قزح از نظر بینندگان ناپدید گردید و اگر کسی دران زمان از پیش آن تیراندازان فرار نموده گریزان گردید تاهم از شست دور اندازی شان سلامت نرسید

رباعی کس با تو عدو و مخالفت نتواند
ای صبر که از تو روی برگرداند

گلرخان بینند هر که را اسیر یک دگر
زیرا که گرفتار کمندت ماند

آفرین گویند بر هر زخم تیر یک دگر
ای دل دیدش که با تو شمشیر زند

پس آن ماه از حصول این چنین فتح خاطرخواه شکر الٰهی بتقدیم رسانیده بزودی بگرد اگرد آن همه اسپان پریشان بی سوار اسپ خود را کاوه داده بضرب تازیانهای پر صدا در یک جا مجتمع گردانید و ازان جمله هشت اسپ مضبوط و بکار را پسند کرده آن خواصان را فرمود تا خرجهای پر زر و اشیای دیگر بر چهار اسپ بار نمودند و هر دو اسپ سواری خود را که بزیران همه بار سستی و در رفتار ماندگی پیدا کرده بودند دران بیابان گذاشته بران دیگر چهار اسپ تازه دم شتاب قدم سوار شده عنان یک یک اسپ بار بردار بدست گرفته و بسبکباری و شتابی تمام ازان مقام پیشتر خرام نمودند و دران زمان آن مطربان بدان عنوان بعقب آن شاه سواران و سبکجان تیراندازان روان گردیده این چنین سخنان را می‌سرودند غزل

یکجای گوشهٔ فتراک دامنت گیرم
هزار بادیه سر کردم و نبود رهم
وی کیسه بر عشق چه طرار کسی تو
هر چند که گویند مکن جور کنی بیش
زین پیشه عفا الله چه ستمگار کسی تو

مباش در پی هر صید مختصر ورنه
که گوشه از نگه دزد رهزنت گیرم غزل
خوش نیست می نوش گوارت ز دل خلق
زین خوی مخالف چه جفاکار کسی تو
خوارم کنی و عزتم این بس که بگوئی

متاره گرم که دنبال توسنت گیرم
کناره از نظر مردم افگنت گیرم
ای رهزن عشاق چه عیار کسی تو
ای ظالم بی مهر چه خونخوار کسی تو
از تیر کنی زحمت و رحمت نکنی هیچ
گاهی در پیم افتاده قومی خوار کسی تو

ماه منیر از شنیدن این نفیر آن مطربان بدیهه گوی خوش تقریر متبسم گردیده بمقابل آنها بدین ادا نوا بر کشید رباعی

از ما چه زیان اگر صف اعدا ازد
شد گشته کسی که خویش را بر ما زد

مشتی خاشاک لطمه بر دریا زد

ما تیغ برهنه ایم در دست قضا

و دران حال مشتری با جمال و کمال هم آن قدر جرأت و چستی و کار جا بکدستی آن ماه آگاه مشاهده کرده بسیار پسندیده در جلدوی آن کار این اشعار حسب حال آبدار را سروده کیفیت مستی شوقش را دو بالا گردانید

غزل مست گلگون سوار من نگرید

ترک مردم شکار من نگرید

نگهش خون خلق میریزد

اگر نهالی تخم دارد تخم هم دارد نهال | در دل هر شخص صحرائی ست صحرائی دگر

همین که ماه منیر رسیدن و محاصره کردن آن قطاع الطریق بدید و این چنین تقریر و آن چنان مقال سوال را بگوش خود شنید خیلی متغیر و دلگیر گردیده بجانب مشتری دیده آهسته بگوشش گفت که ای نگار بکار درین وقت کارمی باید که من و تو پشت به پشت شده بجای خود قائم و استوار ایستاده گردیم تا از هر طرف خاطر خود را خوب جمع گردانیده دائرهٔ محاصرهٔ این مخالفان را دو قوس اعتبار کرده بدین قسم تیراندازی نمائیم که هر یکی از پیش روی خویش تا به پس پشت خود قوس طرف دست چپ را محافظت نماید یعنی که بارش تیر تا اخیر از میان قوس کمان خود این گرد و غبار برخاستهٔ راه زنان ددی فرو نشاند و هرگز توجه یک سوئی خود را بجانب دیگر سو نگردانیده خاطر خود را پریشان نسازد که برای پریشان ساختن این پریشان خاطران هر یک دل جمع ما کفایت دارد و درین وقت ضرورت امیدوارم که این بی ادبی و جرات مرا که بطرف تو پشت دادن باشد از روی کرم معاف فرمائی و از کیفیت پشت دادن تو خود چه گویم که از آن در تن خود چه پشت گرمی می یابم و دران زمان آن خواصان از رسیدن آن راهزنان از سلامت خود نا امید شده برنگ شاخ بید بر خود لرزیدند و آن مطربان با فرهنگ رسیدن آن موذیان پرجنگ را بسان رسیدن زخمه بر تار چنگ فهمیده بدین آهنگ تنگ برکشیده آن مخالفان خارج آهنگ را بر جمال کمال حسن مقال خویشتن زیاده تر حیران و دنگ گردانیدند

رباعی ماها گلت از فیض نفس گلشن باد | در معرکه که ناوک فتنه جهد | بزم تو ز مشعل نظر روشن باد
از پرتو دلها بپرت جوشن باد | فارغ ز رهزنان بره خود چه میروی | از سیم خام کیسه پیراهنت پرست

مشتری باکمال صاحب اقبال از شنیدن این مقال حسب حال بطرفه کیفیت احوال بجانب مردم چشم دلربای ماه با جمال و جلال خود اشاره بابرو نموده دران چنان وقت و حال بخاطر جمع بدین مقال تکلم فرموده هوش و حواس همه سامعان و جمیع ناظران را پران و پریشان گردانید

آگاه شو که قافله ناگاه میزنند | گویند همرهان موافق که ای رفیق | غافل نیم ز راه ولی آه چاره نیست
باری بعد این حرف و گفتار بهمان | زین رهزنان که بر دل آگاه میزنند

عنوان آن هر دو سوار شاه تیرانداز شتاب کار ایستاده گردیده مطربان و خواصان را بجانب پشت بمیان خویشتن درآورده کمانها را بقبضه رسانیده بسرعتی شروع به تیراندازی نمودند که آن راهزنان را فرصت تیغ کشیدن و قدرت تیر کمان رسانیدن و مجال دیگر حرف زدن نداد یعنی که ماه منیر شروع زدن تیر از حریف مقابل خویش کرده تا شخصی که بمنتهای دورهٔ دست چپ او نزدیک حریف مقابل مشتری ایستاده بود نمود

بعنوان خیمهای مشهور و متبذل بپا گردانند و خواه بطریقی که میدانند بنگله تیار سازند و یا بآئین خانهٔ رواتش که بدون میخ و طناب بپای گرد و بجای خود قائم می ماند ایستاده گردانند و هم چند طناب باریک استوار همراه دارند که بدیگر اکثر کار رود در بعض صورت آن خیمه هم اگر خواهند بکار می آیند و اسپان نیز بدان بسته می شوند و هر دو خواص دو بندوق خاصهٔ سبک و دور رس برد ارند و کیسه و اسباب و آلات آتش را بر کمر بر بندند و بعضی بازیها را برای لعب و دلخوشی و رفع تعب این ماه آگاه نیز همراه دارند و ازین فرمان آن چیزها را نه فهمند که بازی شطرنج و نرد و چوپر و دیگر کارهای ابتر باشد که بدان چنان کار مردان سادهٔ ناواقف اسرار و طفلان ناهنجار و زنان غفلت شعار بیشتر اشتغال و میل و رغبت دارند بلکه مراد من آن ست که آن بازیهای نادر و تحفهٔ جدید را که عارفان متاخرین و عاقلان زمان ما آنها را برای پند و نصیحت گرفتن شاهان و تدبیرات و حکمت حاصل کردن امیران و عبرت و خبرت پیدا نمودن جمیع جاهلان و غافلان بمقابل هر یک کار آن بیخبران و لاهیان بازیها طرح کرده از میان بساط و مهره و کعب آنها بی قرینگی و خامی و نقصان را دور نموده عجب کار هوش افزا و طرفه روضهٔ با چار چمن و نادر نمونهٔ تمام جهان که عبارت از بحر و بر و خانه و گلزار و کوه و انهار و افلاک و بروج و جزائر و انواع حیوان و اقسام انسان و اشکال تمام سلاح و یراق شان مع اظهار رسائی و گذار آنها و صور دیگر چیزهائی که نادر باشد دران پیدا و عیان گردانیده اند و شکلهای همه معاملات اهل زمان که صلح و جنگ و نادانی و فرهنگ و ظلم و داد و یافتن مقصد و نایافتن مراد و نیکوکاری و بدکاری و آگاهی و خبرداری و بیهوشی و غفلت شعاری باشد دران فهمانیده اند بلکه بصور و مثال حقیقت و احوال همه رجال بچشم ظاهر هم نموده اند و بدان چنان کار حکمت آثار بیکاران غفلت شعار دنیادار را بکار در آورده بدان بازی بازی دادهٔ بی اختیار و ناچار از دیگر کار و اسرار آگاه و خبردار ساخته اند و از دیدن و فهمیدن صورت و حقیقت آن کار عارفان واهی و حکمای الهی شبهات و ترددات بعضی مسائل مشکل دینی بر می خیزد مثل مسئلهٔ جبر و اختیار و کیفیت قضای معلق و مبرم و تحقیق حالات و کیفیات صوفیهٔ وجودیه و شهودیه که قائل حرف همه اوست و کلمهٔ همه از وست گردیده اند و مثال حال فرقهٔ جبریه و قدریه و فرق و امتیاز مراتب خلافت و پایهٔ سلطنت که هر کسی از ان کار و اسرار آگاه و خبردار نمی باشد و خلافت هم دو درجه دارد که یک خلافت الهی ست و دیگر خلافت پیغمبری ست که آن بر مرسلین و این بر هر چهار خلفای راشدین ختم و تمامی پیدا کرده است و جاهلان این زمان که شاهان را هم خلیفهٔ الله سبحان و یا خلیفهٔ خاتم رسولان می خوانند بیجا می کنند و ازین قسم دیگر بسیار مراتب و درجات سلمانی و ضوابط و کلیات سلطانی و آداب و پایهٔ انسانی از دیدن آن بازی دریافته می شود و چشم هوش هر یک بازی گوش از مشاهدهٔ

باآن هر چهار خواص فرمود که شش راس اسپ خاصهٔ راهوار استوار که برای تاختن خنگ گردانیده اند زین کرده رکاب خرجیها و برگستوان ساخته و پرداختهٔ من که هرگز از تیغ و تبر و کارد و خنجر دریده و بریده نمی گردد انداخته حاضر گردانند و خود هم لباس مردانه در برکنند و سلاح و یراق بر بندند و خرجیها را از بسیار درم و دینار و قدری جواهر آبدار و هم از پل سیاه و خرمهره و از خوردنیهای ضروری پر سازند و انواع شیرینی پخته و خام که دیر ماندنی باشد و از آرد و غله هم اقسام نیز باخود برگیرند و دیگر چیزهای ضروری ولابدی را که از اسباب و آلات سیر و سفر اند هم باخود دارند مثل ابریقهای چرمین و ظرفهای تنگ چوبین و آوندهای پر گنج مسی و دلو و رسن و مشک و مقراض و سوزن و رشتهای خام و تافته و پلنگ حکمتی از ریسمان باریک بافته و چندی جامهای دوخته [یعنی گنجایش دار] و قدری پارچهای نادوخته و چایدان و نمکدان و شانه و آئینه و آرایش دان و سفینهای غزل و بعضی کتب مسائل ضروری بی بدل خصوصاً آن کتاب جدید که دران عقائد هفتاد و سه فرقهٔ اسلامیهٔ محمدیه پدید گردانیده فرق و امتیاز دین و آئین جماعت خالص محمدیه پیدا و آشکار ساخته اند و قرآن مجید حمائلی و قلمدان بغلی و اقسام تختهای کاغذ برای نوشتن و اشنان و صابون برای جامه پاک کردن و سر و تن شستن و شیشهٔ ساعت و شیشهٔ دوربین و شیشهٔ آتشی و عینک شیشهای هزاربین برای دیدن تماشای نمود بی بود کثرت در هر یک مرتبهٔ وحدت و قبله نما و میل سایه شناس برای دریافت اوقات روز و مقیاس شب برای بیدار ماندن ماه و مشتری خانه سوز و درفش و منقاش و تبر و تیشه و تراش و کلند زمین خراش و بعضی از اوزارهای اهل هر حرفه که مسافران را بدان در بیشتر اوقات احتیاجات می افتد و سوخته و چقماق و دیگر بکار آمدنی یراق و قدری از چیزهای مصالح گرم برای پختن طعام و دیگر مرام و دواهای مفردات که گرم و سرد و هاضم و صفرا بر و بلغم گداز باشد و زهر مهره و دیگر پای زهر آزموده و مومیائی و مرهمهای مجرب برای زخم و آبله و از هر قسم جراحت و معجونهای سریع التاثیر برای دفع هر علت و افزونی قوت و طبلهای خالی نابکار را از اکثر چیزهای بکار و میوهای خشک و تر خوشگوار پر گردانند و هم بارانیهای اقسام را با خود دارند و پارچهٔ موم جامه را بسیار ضروری و در کار دانسته خواه و ناخواه همراه برند که بهنگام بارش برای محافظت همه چیزها می باید و بوقت تاریکی شب نادر شعلی از و ساخته می شود و بر آبله و جراحت بستن حکم مرهم دارد که هر کسی آن حکمت و فوائد را نمی داند و آن خیمهٔ سفری و حضری را که آن را خانهٔ روان می نامند ته کرده در خانهٔ زین بزیر ران دارند و چوبهای پر حکمت او را دو حصه کرده در خریطه در آورده بنمود و شان بان و نشان ساخته و یا بسان آفتابی و سایه بان نمودار گردانیده هر دو مطربان درین زمان این ساز سفری حجازی را بدست خود دارند و بوقت حاجت بر آورده با همدیگر بسته

گذرانیدند و دران زمان از زبان ماه منیر این چنین حرف و تقریر را در تعریف مهر جهانگیر شنیده آن همه روشنان در آهنگ سفر ناگزیر خویش گرم تر گردیدند

امروز خنده بر گل خورشید داشت صبح
تنها نه شمع ماه ز غم در گداز بود
تا صبح غیر قصهٔ خور بر زبان نداشت
سوزد زبان آنکه در افشای راز بود
دانند سالکان که در اقلیم عاشقی
صدها سران و شاه بعجز و نیاز بود
این بستهٔ زلف طول امل را بپای خویش
جانش شهید جلوهٔ آن سرو ناز بود
جایش بلند ساخت ز قصر برین چرخ
آن شهسوار ملک دلم یکه تاز بود
چشم بتان ز حسرت دیدار عین مهر
دل در طواف مهر و سرش در نماز بود
کرم لطینت او منحصر چو موج بدریا
بآن نسبت که پنداری تری با آب نزدیک ست
درین دریا همان پیچیدگی گرداب می باشد
بیادش چون بنالد سجده ام محراب نزدیک ست

غزل امشب که داغ مهر مراد لنواز بود
باغ تبسمی که سحر جلوه ساز بود
چون شمع او فتاده بپا سرکشان بزم
شمع طرب که با همه سوز و گداز بود
از آفت زوال بری مهر عارضش
محمود شاه مهر و مهش چون ایاز بود
زاهد کجا شرف برد از ماه با نیاز
جانش اسیر آن شه گیسو دراز بود
در راه عشق ماه دگر کس گذر نکرد
تقدیر تا بطرح نشیب و فراز بود
مور و مگس که بر در فیضش گذار داشت
تا صبح همچو دیدهٔ تصویر باز بود
سیادت از نسبش مفتخر چو بحر ز گوهر
حیا بجبهه او صرف چو زلال کوثر غزل
نوای لحن اقرب از فسون زخمه می جوشد
خیالست این که با گرداب پیچ و تاب نزدیک ست
چو در آئینه عکس خور تماشا کردهٔ طالب

چون شمع ذره ذره تن در گداز بود
صحرا ز داغ مهر تو یک لاله زار داشت
تا قامت بلند که در طرح ناز بود
تن زن ز داغ سینه که در رنگ شمع بزم
شمع قدش بلند ز آسیب کاز بود
نازم بآن جناب که چون کعبه بر درش
این گرم مدح بوده دل او در نماز بود
او بود دشتهٔ رخ حور و قصور خلد
غیر از گل پیاده که او یکه تاز بود
در عرصهٔ که کون و مکان هم گذر نداشت
هر جانبی که گرد گذر شاهباز بود
مه تا قدم بسیر و سلوکش نهاده است
بزرگی از عملش منبسط چو چرخ ز اختر
با نوار قدم آن مهر عالمتاب نزدیک ست
ولی با ساز او این نغمهٔ بی مضراب نزدیک ست
حضور کعبه می بینم خیال آستانش را
اگر از بدر کامل جلوه از آداب نزدیک ست

باری چون شب از نصف تجاوز نمود و همه پاسبانان و نگاهبانان درون و بیرون بخواب راحت و فراغت خود در خفتند آن مشتری بیدار بخت تغیر رخت نموده لباس مردانه پوشیده از سر تا پا مسلح گردید یعنی که آن دگلهٔ اختراعی را که از تیغ و خنجر بریده نمی شود و از نیزه و تیر سفته نمی گردد در بر کرده موزه بپا در آورده دستانها بدست کشیده خودی بر سر گذاشته از زره نقابی برروانداخته ترکش را بکمر و کمان را بقربان در آورده برنگ مشتری تابان دران چنان ابر پنهان گردید و آن ماه درخشان خود را هم بهمین عنوان خویش دران قسم میغ بارندهٔ تیر درخشانندهٔ برق تیغ پوشیده گردانیده

تتمهٔ غزل نطع کجباز در نوردیدند | دور رندان پاکباز رسید | وقت فریاد و نخراشش گذشت

دم آه جگرگداز رسید | ماه با مشتری بهم پیوست | خوش زمان نیاز و ناز رسید ه

هرگز هوای وصل تو از جان ما نرفت | سودای سلطنت ز سر این گدا نرفت | ارزان خرید درد تو ما هم بجان و سر

با مشتری مبالغهٔ در بها نرفت ه | تسخیر کرد گریهٔ سیمابیم ترا | در دام خود کشید چه بیتابیم ترا

مشتری هوشیار از شنیدن این همه اشعار آبدار آن مرد بکار بسیار محظوظ و پر سرور گردیده باز طنبور را بدست در آورده

بدین دستور نواسنج گردید غزل | بیهوده نگویم دلم ای ماه نگهدار | خواهی بشکن آینهات خواه نگهدار

بستیم بزلف تو بصد زور دل خویش | خواهی بجوشی خواه باکراه نگهدار | گو مشتری افتاده ترا از خاک ره است

آب رخ این بندهٔ درگاه نگهدار | مطربهٔ دمساز از مشاهدهٔ این همه عجز و نیاز آن ملکهٔ سراپا غمزه و ناز بحالت

مسکنت و گداز در آمده بمعاونت صدای کدام ساز بملایمت این آواز برکشید | غزل نه من چندانکه میخواهی جفا هست

ازین معنی بگو یک جو ترا هست | سلامم را جوابی نیست از تو | بگو در هیچ مذهب این روا هست

بغم گفتی برو خون کن دلش را | زغم وا پرس تا خود دل بجا هست | چو گویم وصل گوئی وقت آن نیست

بغم قانع شدم این هم روا هست | و هم آن مطربهٔ خوش آواز از شنیدن آن همه ترنگ آن ساز ناساز

بمقابلش به نیاز بدین آهنگ نوا بر کشید فرد | خاک بر فرق زندگانی ما | که بخاطر ترا غبار شدیم

ماه منیر با صغای این همه بانگ و نفیر آن مطربان دلگیر از جانب شان اغماض نموده بطرف مشتری خویش

دیده بدین تقریر متکلم گردید ه | چه ترانها بخواندم چه فسانها گفتم | که انیس درد کردم دل راحت آشنا را

روان گردیدن ماه و مشتری خوشخرام از آن منزل و مقام بطرف ملک شام و همراه گرفتن آن چیزها را که در سفر بسیار ضروری و درکار می باشد و بیان محاربهٔ آنها با جماعهٔ قطاع الطریق و برخی گذارش حرفهای سودمند و نکتهای دلپسند سخنان معارف دقیق و شمهٔ اظهار حکمت و گفتار نصیحت برای سالکان طریق و علاج آسیب حرون و لگدزدن و تدبیر آنکه بدین منج اورا بهر مکان توان بستن و پیدا کردن شکل خیمهٔ اختراعی که آن را خانهٔ روان میخوانند و سرودن مطربان خوش الحان طرفه سخنان در تعریف و توصیف آن مکین و مکان

بالجمله تمام آن روز جانسوز را تا نصف شب ماه و مشتری بعجب طپش و تعب و طرفه قیل و قال و نادر کیفیت و جد و حال

غزل اندرین ظلمت سرا هر کس که شب را ماه داد | می تواند با همه جهل و ظلم دل آگاه داد
دورکی دارد مرا از دلربای خویش عشق | قوت دل کهربا را این چه جذب کاه داد
درخور خود بهره هر کس برد از دیوان عشق | بلبلان را دام و گلها را نه تنخواه داد
مشتری از هرزه گردی پای خود مجنون کشید | دامن صحرا بدست من جنون هرگاه داد

وبعد این بیان بجانب مطربان دیده اشارهٔ بسرودن نغمه کرد تا آن روز پر سوز را بدان کار آن غم اندوز بآخر رساند وبطرفه ناز و انداز از میان غنچه دهان این آواز برکشید رباعی

مطرب غزلی که وقت گفتار گذشت | ای همنفس از بهر دلم باز بگو

چنانچه آن مطربان غمگین باواز حزین بدین چنین سخنان ترنم نمودند غزل

اهل وفا چنین نکنند این چنین مباش | دنیا و دین که مطرب ز اندوه عشق باخت

وهم آن مطربان باپای خواصان از جانب شان این سخنان را سرودند غزل

نقل مجلس ناوک اغیار و سنگ یار خویش | گریه من هشت بیداد رقیب آورد بار
دیگر از اگر شکر خوردن بود کار ای ندیم | تو به طعن تلخ خوکن بهر شیرین کار خویش
روی تو کجا و طلعت ماه کجا | افسوس که با این همه خوبی وصفا
غزل بی غم دلی که با او درد طلب نباشد | گریان بروز نبود نالان بشب نباشد
بیگانه می نماید شخص طرب نباشد | با پیر و خیالیم بر آستانهٔ دوست
مارا نفس بگرمی با شعله همعنان ست | تبخالهٔ لب ما مخصوص تب نباشد
مهتاب کشور ما مخصوص شب نباشد | گستاخی اگر رفت معذور دار ما را

وهم دران وقت و حال مشتری با کمال بمقابل آن ماه بیزوال نشسته چنگ را بچنگ در آورده بدین رنگ نشید می برکشیده بطرفه ترنگ و آهنگ نغمه سرائی در پیوست ع

چشم بد دور از این اختر طالع که مراست | غزل ترک من با سپاه ناز رسید
هم جفا چنگ فتنه ساز گرفت | هم بلا ارغنون نواز رسید
زین نگار کرشمه ساز رسید | آن رسید از تو دلفریب بمن

ساقی قدحی که دور گلزار گذشت
افسانهٔ آن شبی که با یار گذشت
بر تشنهٔ هلاک من ای نازنین مباش
چون عشق نیست گو غم دنیا و دین مباش
صحبتی دارم همه شب با دل افگار خویش
عاقبت دیدم سزای چشم گوهر بار خویش
رباعی ای برده گرو خوبی یار از ماه سما
باشی تهی از شیوهٔ آئین وفا
این یار آشنا رو در کشور دل ما
بوس نهانی ما محتاج لب نباشد
ما از دیار نهریم نشنید نام کینه
دیوانه مشربان را حسن ادب نباشد
تا نسوزد نکند میل بلندی چو سپند
فتنه را وقت ترکتاز رسید
دیده حیران که تا چه بر جانم
که بمحمود از ایاز رسید

دران حال فی الحال ماه با کمال در جواب آن نگار خوش مقال بدین آئین در بهان زمین نورافشان گردید

بار غلست اختیار از کار | دگر آسان شدست مشکل ما
از پی دوستی دلم را حیف | میدهد توبه شیخ عاقل ما
پای ما را روانی دگر ست | آخر آخر ست منزل ما

باز آن ماه آگاه گذارش نمود که ای شاه اگرچه این خادمان هواخواه گاهی ازین بارگاه جدا نگردیده اند و دلسوزی و وفاداری خوب دارند و تمام عمر خود در الفدویت و محبت بخدمت تو صرف کرده اند لیکن رفاقت وقت راحت و دولت از بسیار کس خوب می آید فاما هنگام فقر و شدت کم کسی لائق همراهی می نماید و تو خود هنوز خانه پروری و گرم و سرد عالم را ندیده و در رفاقت همراهان و رفیقان را نه آزموده و من مرد جهانگردم و در کار رفاقت و دوستی بسیار مردان را آزموده ام بیت

نظر بازانه چون آئینه گردیدیم دنیا را | بآن صورت که می بایست ما دیدیم دنیا را

لیکن در تمام عمر غیر مهر جهانگیر خویش و سوای آن گل دلریش هیچ یکی را در دوستی و رفاقت صادق و موافق ندیده ام مگر حالا بر ذات شریف تو گمان آن کار دشوار برده ام پس کجا همراهی و رفاقت مشتری و ماه ازین بیچاره زنان دون همتان تباه می آید بلکه برای این کار هیچ مردی هم درین زمان در تمام جهان نمی نماید رباعی

گو آنکه درین عمر امید دری	هر دم ز وجود خود برآرد گردی	این واقعه را که ناید از هر فردی
باید ز زنان زنی ز مردان مردی فرد	براه مهر و محبت و یار یک دل بس	مراسه یار نباید بچار یار قسم رباعی
بی فائده ای شه آشنا میخواهی	در زیر فلک نیست چرا میخواهی	از شعله تری ز آب خشکی می خواه
از خلق جهان اگر وفا میخواهی رباعی	جمعی که بهم صحبتیت شایانند	آزاد و غنا طبع و طرب سامانند
زان فرقه حذر کن که پی تشویشت	هر روز ز غم حاجت تو خواهانند	ای که همراه موافق بجهان میخواهی
آن قدر باش که عنقا ز سفر باز آید فرد	درین عالم که همراه موافق می کند پیدا	نیامد ست از خضر و کلیم الله همراهی

فرد همره بد راهبر را باز میدارد ز راه | رشته گر هموار نبود خار پای سوزن ست

مشتری هوشیار از شنیدن این حرف و گفتار آن مرد آزموده کار گفت که ای ماه منیر من این همه توجیه و تقریر ترا راست و صادق میدانم لیکن ازین همت و برکت صحبت تو امید وارم که در بدن من ناتوان و هم در دل این بیچگران طاقت و جرأت پیدا می آید تا بدان سبب رفاقت و خدمت هیچو جوانمرد با همت نموده می آید غزل

غافلان را سالکان با خویشتن همدم کنند | رهروان در گام اول سایه را آدم کنند
بی غرض پاکان بهم جوشند چون مهتاب و آب | از صفای سینه هم شست و شوی هم کنند
از ترقیهاسے دنیا کے ببالم هیچو ماه | هر چه زین سر میدهندم بیش ازان سر کم کنند

ای کسانیکه دران کوی گذاری دارید / برشما باد که از حالت من یاد آرید
این چنین در غم و اندوه مرا نگذارید / تن فرسودهٔ من بر سر راهش فگنید
ناگهان گر سوی آن گلرخ خوشبو گذرید / چه شود یک خس و خاشاک دگر انگارید

غزل

بی غم دوست بخواب ای دل شیدا نروی / شب تارست دران بادیه تنها نروی
نور از پیروے سایه ندارد عارے / ای نمک پاش دل سوخته بے ما نروی
طبل وحشت نزنی راهزنان در خواب اند / هان چو بانگ جرس از خویش بغوغا نروی
وضع بی ساخته اولیست پی قطع طریق / چشم دزدست برین قافله رعنا نروی
وصل امروز ترا حاصل دی بسیارست / همچو امروز دوان در پی فردا نروی
کودکان چشم براهند ز هر سوے تو / شهر خالیست ز دیوانه بصحرا نروی

وآن خواصان نیز بگذارش این بیان نالان گردیدند **بیت**

این مه بجانب سفر آهنگ می کند / صحرا و شهر بر دل ما تنگ می کند

ماه آگاه چون این سخنان مقربان شاه شنید وآن چنان ارادهٔ آن همه خیرخواه نیز معلوم نمود باستعجاب بجانب شان نگاه نموده بطرف مشتری جان خود اشاره کرده گفت که ایشان شاهی بزرگ اند و عزم درست شاهی دارند پس بهر کاری که همت می گمارند باقبال شاهی و فضل سبحانی بانصرام میرسانند و شما بیچاره ضعفا که گرفتار لذات بدنی و خواهشهای طبیعی و هواهای نفسانی هستید و هنوز ازین چیزها چشم سیری حاصل نکرده اید پس زنهار درین کار جرأت ننمائید که طاقت برداشت محنت و شدت راه عشق و محبت ندارید و بیقین بدانید که دران راه جانکاه تا وقت حصول دیدار محبوب خاطرخواه غیر از بی آرامی و بیقراری و سوای محنت و خواری امر دیگر نصیب نخواهد گردید و هرگز شما را بهره و لذتی از صحبت من هم نخواهد رسید مشتری قدردان از شنیدن این بیان فرمود که ای ماه منیر این خواصان دلگیر از وقت خردسالی رفیق ما اند و گاهی از ما جدا نگردیده اند و بسیار دلسوز و وفادار و خیلی محرم راز و باوقار اند و آخر این کس را آدم برای خدمت و کار می باید پس این هر چهار کس نیز همراه باشند که اسیر قفس گیرای تو گردیده آزادی خویشتن را در بندگی تو می شناسند **رباعی**

نطق تو که طرح چون و چندی انداخت / بر دوختیان ز انس بندی انداخت
هر حرف که گفته و اثر در کس کرد / صیاد ازل برو کمندی انداخت

غزل

ای ز رویت بهشت منزل ما / عیش آزاد کردهٔ دل ما
عشق را نیز کشته می بینیم / سخت تیزست تیغ قاتل ما
چشم بر هر طرف که گردانیم / بخت افگندهٔ مقابل ما
جان و دل هر چه هست میگیرد / در بهاے نگه مدال ما

گر نباشی تو من از بیمش جهان می ترسم
که فلک در نظرم شیشهٔ ساعت باشد
نشود تنگ دل از خانهٔ زنجیر مرا
وسعت مملکت خویش بجا بنماید

گر شب ماه مرا صبح قیامت باشد
عشق زنگینه نکرد ضیافت کس را
در میان مشتری از پای محبت باشد

آن قدر پر شده از گرد کدورت ایام
بودنم بر سر کوی تو اقامت باشد
ای باد آوارگی دل که خدا می خواهد

و بعد این مقال بدان ماه باکمال گفت که اگر تو ملک بملک گردانیدن مرا همراه خویش مشکل میدانی باید که از اینجا برده بخدمت شریف آن گل زمین گیر رسانی که من بیقین میدانم که در آخر کار آن نهال پر خار بهار را بر سر خود می خواند و خواه و ناخواه در وقتی گل خورشید را بر سر حال خود میدانند و هم از فضل جامع المتفرقین چنان یقین دارم که اثر جذب دل مشتری نیز ماه را از منزل و مقام خود جدائی گذارد و در وقتی از دورهٔ چرخ دوار و از مشیت پروردگار ماه و مشتری را مقابله و قران مرحبا که نیر اعظم همه نیران صغیر و کبیر ست نصیب خواهد گردید و هر یکی بقدر حوصله و ظرف خود روشنی و انوار و نتائج و آثار از جناب آن نور الانوار که سراپا پر از حکمت و اسرار ست حاصل خواهد نمود این بگفت و بطرفه کیفیت حال بدین قال نوا بر کشید **غزل**

در سراب دوستیها آب می جوئیم ما
در گلستانی که بلبل بیضه را بر خاک زد
خویش را در خانه چون گرداب می جوئیم ما

می توان خورشید در آئینهٔ مهتاب دید
بالش پر از برای خواب می جوئیم ما
همچو ریگ شیشهٔ ساعت دوان دولاب عمر

جلوهٔ خورشید از مهتاب می جوئیم ما
خندهٔ صبح از لب سیماب می جوئیم ما
همدم خویشیم ابا دست و پا گم کرده ایم
چاه گردون خشک و اختر آب می جوئیم ما

ای ما اختیار خویش بدست تو داده ایم
ای چهره خواهم شد به تیغت دست از جان شسته ام
ای برپای تیغ تو اگر عشق گواست

خواهی بدوز سینه تا خواه چاک کن
بر لب خاموش زخم کرد غوغا گفتگو
پس خون من دل شده برگردن کیست

از شنیدن این بیان ماه سرگردان بی اختیار گریان گردیده بدین چنین سخنان نوا بر کشیده دل طپان خود را تسکینی بخشید

غزل تا گرفتی بدل و جان منزل
مرگ آسان و جدائی مشکل
ای برخاک دل مرا معین مگن
هشدار که دشمن ست این دل

دل ز جان رشک برد جان از دل
عقل دانای ملامت فرماے
کائینه روشن ست این دل

عشق دل نخواه ملامت جان کاه
صبر دیوانه ز زنجیر گسل
ای ماه ز دل مباش ایمن

در آن حال آن هر چهار خواص مقرب خیلی گرفته خاطر و پر ملال گردیده بعرض رسانیدند که اگر بخاطر عاطر چنین اراده دارند این خادمان جان فشان را نیز از سعادت ملازمت و خدمت محروم و بی نصیب نگذارند و آن مطربان گریان گردیده بدین چنین سخنان نغمه سرائی نمودند **غزل**

فرد میدهی بامن قسم از همسفر بودن که باز تو بمن باشی مرا لازم شود آوارگی غزل

چند با خلق آشنائی می کنی بیگانه باش با خیال من مصاحب باش و درانیخانه باش

قدر خود بشناس و منشین پهلوی بد گوهران از بدان بپیوند بگسل گوهر یکدانه باش

حالتی چندان ندارد خندهٔ سرو ندیم ساعتی با های های گریهٔ مستانه باش

کنج محنت خانه ام از عشق و رسوائی پرست راه هم دورست همراه دل فرزانه باش

تا بکی گرد سرش گردی تو مه خود را بسوز مجلس عشق است گاهی شمع گه پروانه باش

فرد سرگشته چو گرداب روم در طلب دوست تا خلق ندانند که رو سوی که دارم

از دیدن آن حال و شنیدن این مقال آن ماه باکمال مشتری باجمال فرمود که ای ماه منیر الحال من ازین تقریر خوب جوهر یاری و وفاداری در ذات تو دریافته بحقیقت ترا ملک سیرت و آدم صورت فهمیده دیوانه تر و شیفته تر این اخلاق حمیده و صفات پسندیدهٔ تو گردیده ام ؏ بمیزان نظر حسن ترا با ماه سنجیدم میان این و آن فرق از زمین تا آسمان دیدم

پس جدا گردیدن از همچو توئی اصلا مناسب نمی فهمم که خداداند تو ازین مکان روان گردیده بکجا ها سیر نمائی و قضا کدام کارها به پیش آرد و در جدائی تو مرا زندگانی خود محال می نماید و بدون حصول کمال وصال این همه دولت و مال بهیچ کار من نمی آید

غزل چو بی تو ساغر عشرت کشم بخانهٔ خویش بجای نقل خورم اشک دانه دانهٔ خویش

بجان شوم سگ این شهسوار اگر بندد رسن بگردنم از زر حسنم تازیانهٔ خویش

زخواب مرگ شهیدان عشق برخیزند اگر بلند کنم آه عاشقانهٔ خویش

ز آه و نالهٔ خود مشتری شود بیهوش چو بلبلی که شود مست از ترانهٔ خویش غزل

دمی در شهر نتوان بی جمالت شادمان بودن دران شهری که نبود چون تو ماهی چون توان بودن

زخویش و آشنا یکبارگی بیگانه گردیدم که نتوانم جدا از چون توئی با این و آن بودن

هوس کردم خدنگی زین کمان ابرو چه دانستم که باید مدتی تیر ملامت را نشان بودن رباعی

بالمعهٔ عشق این و آن آن همه نیست برهم زدن کون و مکان آن همه نیست هرجا مهتاب و آنکا ندامن

حلاجی پنبه کتان آن همه نیست ؏ بود یقین که محال است باز آمدنت چو عمر میروی ای مه باین شتاب کجا

لبت ز شور دل عاشقان بود غافل بمغز بسته رسد بوی از کباب کجا علاج سوز درون گریه کی کند بی تو

نشست آتش تب مشتری به آب کجا غزل اندکی گاهی اسباب اذیت باشد غفلت یابی با خواب فراغت باشد

ترنشوی بخون من چنین که خشک تر شوی | گر نگی و گر شکر هم شوی آبدار تر | دران حال باز ناد با کمال از شنیدن
این مقال بجان کاه و دیدن آن همه التفات خاطر خواه بحضور رشش بدین منوال نوا بر کشید غزل

دل و جان رفت و دین و عقبی ماند | قیمت دیدن دگر وا ماند | چشم من از کجا تاب کشی | حق روی تو بر تماشا ماند
بچراغ تو پیش ما دیدم | بر سر یاد منت پا ماند | می توان از پدر رشید بسیر | دست بر دیست از زلیخا ماند
بر تماشای این خرام بجاست | گر بگویند چه هیچ بر جا ماند | منعم عشق شو نه منعم زر | طرفه نادار بیدار ماند
لب جنبش چشم تو چه ما هم کرد | لب بکیدن با اهل تقوی ماند | از شنیدن این تقریر یاده منیر مشتری روشن ضمیر باز بمقابلش

بدین عنوان نور افشان گردید غزل

از الفت وحشت چو نفس وحشی و رست آ | نوری ست ز مهتاب عیان بلکه تو باشی | برقی ست در آغوش کتان بلکه تو باشی
در سایهٔ گل خنده زنان بلکه تو باشی | شوخیست بدل جلوه کنان بلکه تو باشی | گلگشت چمن دامن دل می کشد امروز
ای مه همه چون قبله نما چشم بخود دار | خود را برهان از خود و تن را بفناده | دامی ست درین خاک نهان بلکه تو باشی
آئینهٔ اسرار نهان بلکه تو باشی | باری بعد این جرئت و کلام ماه زود

خرام بملایمت تمام بعرض آن نازک اندام رسانید که ای نگار رنگار کار آن چنان سفر بی اختیار ازین چنین بدن ناتوان و مزاج نازک تو بسیار مشکل و دشوار می بینم و هرگز مناسب حال تو نمی فهمم غزل

قید زینت سالکان راه را زنجیر پاست | چون تواند راه رفتن هر کرا پا در حناست
جذبهٔ عشق ار نباشد چون توان کردن سلوک | کاه را چون نیک می بینی کششش از کهرباست
غیر محرم کی تواند فاش کردن راز دوست | بوی گل آوردن از گلشن برون کار صباست
ای بسا شهرت که در عالم همه کاذب بود | ورنه ظل الله کی در سایهٔ بال هماست

رباعی عزم سفر ای نگار فرزانه مکن | بازم ز قرار و صبر بیگانه مکن | ای بت مکن آهنگ حج از بهر خدا
زنهار که کعبه را صنم خانه مکن فرد | همراه من مباش که حسرت برند خلق | در دست مفلسی چو به بینند گوهری

بالفعل التماس آن دارم که این دلبندهٔ خود را برضا و رغبت رخصت عنایت فرمائی که اگر از فضل الهی نصیب و قسمت یاوری می کند بخدمت مهر جهانگیر مشرف گردیده اورا لجناب گل زمین گیر رسانیده باز بزودی خرام کرده خویشتن را بزیر این اقدام میرسانم و تا که بلبل را با گل مجلس رنگین میسر نیاید ماه را با مشتری قران کردن از عالم یاری و دوستی و مروت و وفاداری خیلی دور و بعید می نماید رباعی | دردا که ز خدمتت جدا خواهم بود

اندر کف هجر مبتلا خواهم بود | تا ظن نبری که بشکنم عهد ترا | در عهد تو من بهر کجا خواهم بود

خویش بخدمت همچو تو فرخنده کیش عاقبت اندیش بیعت کنم و عهد و پیمان بمیان در آورده خاطر پریشان تر ا خوب جمع گردانم که من مقرری ارادهٔ رفاقت تو دارم و هرگز ترا تنها برای جهان گردی و مهرجوئی و گل بوئی نمی گذارم که بدون تو زندگانی خود را محال میدانم و جوانی خویشتن را وبال می انگارم و بطرفه کیفیت حال بدین قال ترنم نمود **بیت**

از شوق نرگس تو که هستیم مست ازو — چندان گریستیم که شستیم دست ازو **غزل**
ای دوست در هوای تو جان باختن خوش ست — در جستن تو مرکب غم تاختن خوش ست
پیش جمال روی تو چون شمع هر شبی — در خدمت ایستادن و بگداختن خوش ست
انداختن خوش ست بپای تو این کلاه — نی نی که با کلاه سر انداختن خوش ست
صراف درد تست بلی مشتری عبث — کاسرار دردهای تو نشناختن خوش ست

و بجانب مطربان محرم دمساز بطرفه ناز و انداز دیده بعجب آهنگ این آواز بر کشید **غزل**

تا توانی زخمه ای مطرب بتار چنگ زن — دارم آهنگی ز خود رفتن تو بر آهنگ زن
در طریق عشق واجب باشد استیصال ننگ — از تو گر ناموس خواهد صلح طبل جنگ زن
مشتری گر عشق بی پروا شود شهرت طلب — کوس بدنامی بعالم از شکست رنگ زن

همین که آن ماه از ان دلربای خاطر خواه آن چنان سخنان براه شنید و بدان قسم عزم بالجزم شاهی او را بدان کار استوار بدید بغایت خوش حال گردیده برنگ بدر باکمال بال بال از خود بالیده بگرد اگرد مشتری چرخی زده بپایش در افتاده بدین منوال نوا بر کشید

عزم سفری دارم گر هم سفرم گردد **بیت** — بر گرد سرش گردم چندانکه سرم گردد **بیت**
چو دیدی سوی من بگذار تا گرد سرت گردم — شهید التفاتت چشم مردم پرورت گردم

پنجه در پنجهٔ جانان کرده است — شوخی رنگ حنا را دیدی
گرد چون موم دل سنگ ترا — اثر نالهٔ ما را دیدی **مطلع**

ای کرم بخدمتت شب بشب استوارتر — خدمت من بچشم تو روز بروز خوارتر

دران زمان آن مشتری قدردان سر آن جوان را از بالای پا بر داشته بر در کشیده بلکه بتعظیم بوسیده بدان مطلع شنیده حسن مطلع خود در ارسانیده آن مصرع برجسته را که در معنی فرد بود بیت دلچسپ گردانید یعنی که بدین چنین سخنان شاداب ترنم نموده آن شاب را از شرم و حجاب سراپا گداخته آب گردانید حسن **مطلع**

دوستی تو در جهان کرد بکام دشمنم — تو خجل از همه جهان من ز تو شرمسارتر — رنگ رخم همین بود کز تو سیاه رو شوم
کس نشنیده جهان از تو سیاه کارتر — من بگناه [illegible] آمده تو بمیان نیامدی — [illegible] و نمی شود خوی تو سازگارتر

و هم آن مطربهٔ دمساز بطرفه انداز بجانب آن ماه آگاه اشارهٔ نمود بعجب نازبدین آواز متکلم گردید

گه چنین شوخ و ستم کیش و بلا کرد ترا | گه چنین آفت دین و دل ما کرد ترا
پیش ازین روز چها پردهٔ انوار تو بود | آخر ای ماه شب انگشت نما کرد ترا

چنین گویند که دران حال فی الحال ماه باکمال آفتابه و طشت را بدست گرفته برای خدمت آن ملکهٔ نیک بخت بپا گردیده بعرض رسانید که الحال از فضل ذوالجلال این روی مبارک از آب عشق آب و حاصل کرده است و این دستهای پاک از آلایش آرزو و خواهشهای دنیای ناپاک شست و شو یافته است پس این بندهٔ ماه سراپا گناه روسیاه امیدوار است که به سعادت این خدمت مستعد گردیده کلفت و سیاهی و کلفت خودنمائی خود را شست و شو در آرد و ازین عمل نامهٔ اعمال خویشتن را ساده و پاک گرداند غزل

ما خدمت ترا که بجانش خریده ایم
از بهر راحت تو جهانش گزیده ایم | بر تو برای خدمت منت نمی نهیم | ما خود برای خدمت تو آفریده ایم
از آه سرد سینه و از آتش جگر | بسیار سرد و گرم زمانه چشیده ایم | باید که جان و دل بفدا در میان نهیم
کاخانه ترا بکام دل خود بدیده ایم | چون ماه نو خمیده گهی سر بلند کرد | از خدمتت بذروهٔ کیوان رسیده ایم

غزل گر تماشای تو پیدا تمنا زحمت ست | حسرت سازی اگر خود را تمنا زحمت ست
خیرگان چشمی کشایند و نمی بینند هیچ | دیدن پنهانی اهل حیا را زحمت ست
می توان تریاق خوردن هر کاری خویش کرد | درد بگذشت از دوا فکر رسا را زحمت ست
هیچکس مهر و محبت این قدر در دل نچید | طاقت و آرام را از تنگی جا زحمت ست
خاک پایش هر کسی بر سر نیار در ریختن | گشته گرای ماه فرقت فرقدان ها زحمت ست

همین که مشتری از دست و زبان آن ماه از نقصان بری این نورپاشی و خدمت آوری مشاهده نمود بازبی اختیار گریان و شرمسار گردیده فرمود که ای ماه آگاه تو خود هیچو من گمراه تباه را هدایت کرده براه محبت لله و فی الله در آوردهٔ و از سر تا قدم بآب اشک ندامت شسته طرفه غسلی دادهٔ پس دیگر چه تمنای دست شویانیدن داری این بگفت و بانداز ناز سر برافراخته بجانب آن خدمتگار ایستاده برای خدمت و کارنگاه آشنایانهٔ دلربا انداخته از سر نو خویشتن را گریان ساخته باز آن دست و روی پاک و صاف را از آن آب و طشت و شو رسانیده بروی آن ماه آگاه خندیده فرمود که حالا تو خدمت و کار خود را بتقدیم رسانیدی و دست و دل مرا از کار و محبت این جهان بلکه از توقع آن جهان و گرفتاری جان هم خوب شسته گردانیدی پس دستهای پاک خود را برآر تا من ازین دستهای شستهٔ

نمی بردند و از زبان آن ماه از میان آن بارگاه اینچنین سخنان جانکاه می شنیدند

صد شمع را در آتش پروانه سوختیم
مارا دریغ سبز نشد کشت آرزو
همسایه‌ها کناره که ما خانه سوختیم
رباعی گاهی بفسانهٔ الم غمها کیم
فرصت کسلی دارد و ما دلا کیم
آن شور طالعم که درین بزم خواب عیش
پری در خواب نابیند همین افسانه می گوید
ازین خوشتر تخلص نیست در پیش ادا فهمان

این چشم باز مانده نشد گرم گریه‌ها
بسیار در زمین هوس دانه سوختیم
ای مه دمی که گرم سخن شد زبان ما
گاهی به ترانهٔ طرب بیا کیم
عمری ست چون نفس تپیدن فسانه ام
در چشم عالمی نکهت از فسانه ام غزل
مباش از اصطلاح دوستان غافل که این دلرا
اگر این مشتری مارا به دیوانه می گوید

غزل هر شب که در هوای تو جانانه سوختیم
عمری دماغ بر سر افسانه سوختیم
می خیزد از درون ما آه خانه سوز
از حرف آشنا دل بیگانه سوختیم
در حرف و صوت و غن قازی ست
از عافیت مپرس ذلت آشیانه ام
ز وحشت قصه‌ها با خود دل دیوانه می گوید
گلستان عندلیب و انجمن پروانه می گوید

که درین اثنا صبح صادق بردمیده روز روشن پیدا گردیده و دیگر خواصان و عهده برداران برای مجرا و خدمتگذاری بحضور آن ملکه رسیدند دیدند که آن مشتری درخشان مع آن روشنان از مقام و منازل هوش و افاقت خود افول یافته بجای خویش مست و بیخبر افتاده است و دران وقت بمیان آن محفل سپهر مشاکل سوای آن ماه کاهیده هیچ یکی هوشیار و خبردار بجای خود قائم و برقرار نمی نماید از مشاهدهٔ آن حال خیلی پریشان و پرملال گردیده از اشارهٔ حرکت دست حقیقت و کیفیت آن رویداد را ازان ماه آگاه پرسیدند او فرمود که گلاب و آب برین بیخبران و بیتاب افشانیده بهوش و تاب درآرند و شتاب آفتابه و طشت برای دست و روشستن این ملکهٔ نیک بخت حاضر گردانند چون خواصان بموجب فرمان بعمل آورده آن بیهوشان را هوشیار و خبردار گردانیدند دران زمان از زبان آن مشتری مست و سرشار این چنین اشعار آبدار را شنیده آن همه خدمتگاران هم دیوانه و حیران گردیدند

سوخت دریک دگر هوا و هوس
بلبلان بهار رخساریم
رام ساقی و وحشی خویشیم
دل ز مهر و محبت تو پرست
مشتری را خوشی بر آمد غنچه

آتشیم آه ما زبانهٔ ما
شکن طره آشیانهٔ ما
باده و نقل آب و دانهٔ ما
چه گهرهاست در خزانهٔ ما
ای خوشا عیش جاودانهٔ ما

غزل عشق آورده بی بجانهٔ ما
گشته از فرق تا قدم یکداغ
کهنه گردیده بود ناز و نیاز
بر زبان نگاه حرفی چند
عشق آن جان و مان خرابی ست

سر ما هم بر آستانهٔ ما
بی نشانیم این نشانهٔ ما
عشق نو گشت در زمانهٔ ما
گشت رد و بدل میانهٔ ما
که ترا داده جا بجانهٔ ما

غزل

در جوش داغ سینه به خوناب شسته ایم
افسانه‌های زهر تو گردید گوش‌ها شد
درد و درد غزل نهی ناب شسته ایم
از بهرها می دیده نمک خواب شسته ایم

رباعی در غم همه تن چشم پرآبم کردند
از گرمی حسنش دل و جان سوخته عشق
تا دل من یاد آن خورشید تابان کرده است
از جبین چون هلالم هجر من روشن بود
رباعی لب وقف فغان و نالهٔ امیدانم
تا خواب به پروانگی افتد در چرخ
مپرس از صافی بزمی که خورشید ست جام آنجا
ببزم هر دو عالم صد قدح لبریزی می بینم
مرو در صیدگاه آن پری ای بوالهوس غافل
بهار جلوه داری آرزو در کوی او بنشین
قدم بردار چون پرگار در راه سبکروحی
چو افلاطون نشین در سایهٔ خم تا شوی کامل

چون شبنم گل خانه خرابم کردند
بر آتش خورشید کبابم کردند ۝
اشک گرم از دیده تا دامان چراغان کرده است
ماه من کی جمال خود در پرده پنهان کرده است
در حسرت آهی نفسی میرانم
از شمع رخی فسانه می خوانم غزل
شود کامل هلال از یک نگاه ناتمام آنجا
به ساقی مستم تا کدام اینجا کدام آنجا
که چون آئینه تصویر نیرنگ ست دام آنجا
تجلی را گل افشان می کند موج خرام آنجا
که سالک را بمنزل می رساند نیم گام آنجا
که کار عقل ناقص می شود در دم تمام آنجا

غرض که از دیدن این حال و شنیدن آن حقیقت و احوال مشتری با کمال متاثر گردیده این چنین سخنان را خوانده چندان گریه و زاری نمود که از هوش خود بیخبر گردید غزل

درد بر جانم نهادی دردمندم ساختی
کی در وصف جمال تو توان گفت کماهی
چو صبح طاقت خود صرف یک نظاره کنم
رباعی تا عمر بود از تو جدائی نکنم
نسبت بسگ تو بیوفائی نکنم

یک سخن گفتی و بردی هوش از جان و دلم
کس وصف جمال تو نداند بکماهی
گر بکنه جمالت رسم چو آئینه
با غیر تو هرگز آشنائی نکنم

ماه من از دولت عشق ارجمندم ساختی
مست و بیخود زین دو لعل نوش خندم ساختی
۝ بروز وصل گریبان چشم پاره کنم
ز چشم مست تو در تو دگر نظاره کنم
خاک قدم سگان کویت گردم

و هم آن مطربان و خواصان بیقراری و بیتابی نمود و برنگ مرغ بسمل دران محفل بخاک و خون می غلطیدند غرض که دران زمان از گریه و زاری آن محفلیان در تمام آن محفل شور و غلغل برپا گردید و نوای نوحه بجدی برخاست که تا بگوش ماه و مشتری فلک هم رسید و همه خدمهٔ محل که بیرون محفل و پیرامون آن منزل بسان نبات النعش پریشان و سرگردان بودند از شنیدن آن همه گریه و زاری برنگ عقد پروین بیکجا مجتمع گردیده با همدیگر چشمک میزدند و از هریکی استفسار آن معامله و کار می کردند لیکن هرگز پی بمقصد آن ماه و مشتری

به تیغ عشق تو از بس هوا بریدم سر — درون ز خون کبابش دکان قصابی ست
خریدن از نمکینان بروزگار تو از — همان معامله آب شور اعرابی ست
شدست در سر زلف تو راست کار کجی — پی کشیدن دلهای خلق قلابی ست
ز سرو قامت و بادام چشم و پسته دهان — ز رشک لاله رخان فندقی و عنابی ست
بموج گریه بگیرد کنار تو میدم — ز مردمک که بدریای دیده گردابی ست
بابر چشم ترم چون رخت نور زد عشق — کدام باغ باین تازگی و شادابی ست

باری بعد رد و بدل این قیل و قال و پس از فروشدن آن کیفیت و حال ماه باکمال به پیش مشتری صاحب جمال مفصل حال شاه عرش آشیان و کیفیت سلطنت شاه فلک قدر و فدویت دستور روزیر و حقیقت پیدایش مهر جهانگیر و ماه منیر از تصرف و کرامت فقیر و تقریب محبت و اخلاص آن شاه و امیر و بیان داستان عاشق شدن مهر جهانگیر بران گل بی نظیر و گل و بلبل گردیدن آن هر دو بی تقصیر از دعای بد فقیر و باز آدم شدن آنها از قدرت قدیر و پس ازان حقیقت مشرف گشتن خود بجناب آن گل مسمی بخار در میان کوهسار بعجب سوزی و گدازی بیان نموده بدین انداز نواها کشیده زار زار نالید

غزل

چو من بپاکدلی از ازل سرشته شدم
پری گذاشتم و عاشق فرشته شدم
نظر بساده رخان می کنم بدیدهٔ پاک
که حرف خوان ورقهای نانوشته شدم
من آن درخت بلاخیز فتنه پرورم
که در زمین سیاه فراق کشته شدم
مدار چشم خلاصی ز قید غم ای ماه
چو مبتلای بتان جفا سرشته شدم

رباعی

افسانهٔ ما اگرچه درازست خوش ست
هر چند که عشق جان گدازست خوش ست
حسنش بهر آئینه که باشد نیکوست
عشق از همه بر وجه مجازست خوش ست

رباعی

ما هم اما بحکم تسلیم وجود
از ما چه زمی سنی و مدعی سجود
هر جا خورشید بی نقابی دارد
ما را بر پاش جبهه می باید سود

رباعی

این نور مه از چراغ آن رو دارد
وین نافه صبا ز چین آن مو دارد
تا تفرقهٔ آشفتگان بر سنجد
از زلف ایام ترازو دارد

رباعی

عجزم نمکین حضور شانی دارد
فقرم بغبار ربط نهانی دارد
پامال هما سری ندارم لیکن
پهلوی لاغر استخوانی دارد

غزل

فسانهٔ که ز چشم تو گفتم افسون شد
حکایتی که ز قدت تو بود موزون شد
کلام سادهٔ ما هست واجب التعظیم
گذشت از سر تشبیه و وصف بیچون شد
هوای این چمن آن گونه مختلف اثرست
که مرغ زیرک ازان گشت بید مجنون شد
ندیده دست نگارین یار حیرانم
که همچو برگ حنا دل ز کف ترا چون شد
ز بس که سود نبودست اندرین بازار
کسی که یار فروشی گزید مغبون شد

چشم طمع ز نعمت کونین بسته ایم / ما صاد قسیم و هست دو عالم گواه ما
عمری ست در قلمرو غم سیر می کنیم / چون خامه راهبر شده بخت سیاه ما
کم نیست حرص گرسنه چشمان مهر جو / طول امل بود همه مد نگاه ما

غزل

بدلم کرد عشق ابدالم / قسمم راستی باقوالم
آسمان برگرفته اوج و حضیض / از فراز و نشیب احوالم
حشمت جاه فقر اگر اینست / جز به گیر در پرنیان شالم
مرغ دامش قفس نمی خواهد / قفس من بود پر و بالم
عاقبت پیش می برم کاری / عشق تو خوش گرفته دنبالم
عشق چندانکه بیش دولت بیش / همه دولت تمام اقبالم
سبکی داده عرض سنگینی / عرض خروار داده مثقالم
مشق داغ و الف چرا نکنم / در نظر سر خط قد و خالم
آگه از حال محرم خویشم / دشمن آگه مباد از حالم

غزل

اثر پرداز داغم حرف صاحب درد را مانم
شکست رنگم و بر دوش آهی میکنم جولان
بساط آرای وهمم کعبتین نرد را مانم
بمجبوری گرفتارم مپرس از وضع مختارم
بروی صفحهٔ آفاق بیتی فرد را مانم

غزل

هنوز گریهٔ رگ خامه میگر دارد
که کهنه پیرهنم از کتان مهتابی ست
نماند در جگرم نم ازین غمم در تف
دگر مگوی کدام آتشی کدام آبی ست
تاب کورهٔ دل در عیار گیری غم
اگر نه خرج کنی زر بسیم قلابی ست

رفیق وحشت من غیر داغ دل نمی باشد
درین دشت از ضعیفی کاه باد آورد را مانم
خجالت صرف گفتارم ندامت وقف کردارم
همه گر آمدی دارم همان آورد را مانم
چو در خرید مرادم رواج نایابی ست
کسی چه شکر کند داغ در جگر تابی ست
بجوش آمده خونم ز شوق مرگ حلال
که آبروی من از دیدهای دولابی ست
غمم سبک شده در دست بخت خفتهٔ من
بیار چهرهٔ زرین که در ضرابی ست
ز سیل حادثه بی خان و مان چه غم دارد

دلیل کاروان اشک و آه سرد را مانم
درین عبرت سرا خورشید تنها گرد را مانم
ز داغم مایل گرمی به نقشم قابل معنی
سراپا انفعالم دعوی نامرد را مانم
فلک عمریست دور از دوستان بیدادم تنها
فسانه که فروشم بشرط بیخوابی ست
مپرس قوت سر پنجهٔ شوق کرده مدد
ستاده دشنه بکف عشق گرم قصابی ست
ببرد باد مرا با دگشته خاکم خاک
ازان گذشته که گویند در گران خوابی ست
کمال خویش بدان نقص زر بزر دادن
برای شاه در اندیشه ام که اسبابی ست

چون مشتری باهوش سخن نیوش این سخنان را بزنگ آواز سروش ازان مرد خود فروش گوش نمود بغایت متاثر گردیده بکیفیت جوش و خروش باطن رسیده بمقابل قال آن خوش مقال بعجب تغیر احوال برین منوال نوا برکشید غزل

بروزگار تو آرام خلق بیتابی ست / شب از فسانهٔ عشق تو روز بیخوابی ست
بسوی ماه جبین تو سجده چون نکنم / که طرف قبله همین ابروان محرابی ست

این گفتار خنده بسیار نموده فرمود که ای ماه آگاه اگر ترا درین بارگاه شاه خلوتی خاطر خواه پیدا می آید بدل این مقربان خیر خواه خطرهای تباه راه می یابد پس چون من ملکهٔ با فرهنگم و خیلی گرفتار نام و ننگم نمی خواهم که از من حرکتی و قولی و فعلی صادر گردد که خورده گیران و عیب جویان را دران دخلی و جای حرفی پیدا شود لهذا این چهار خدمتگار را که گواهان عدل اندر هر کار و گفتار برای شهادت عصمت گواهی عدالت در هر حال با خود می دارم و من این هر چهار معتمد شعار را خیلی با وقار و بسیار بردبار و مقرری و وفادار و بی شبهه صاحب اسرار می دانم پس باید که تو هم اینها را خازن امین دانسته بیخوف و خطر بجرئت و گفتار در آئی و کیسهٔ سربستهٔ اسرار مکنونهٔ خود را بکشائی ماه منیر از شنیدن این تقریر و دریافتن آن تدبیر مشتری روشن ضمیر بسیار محظوظ گردیده و خوش دل شده بزودی طنبور را بدست در آورده گفت که اول از سرودن نغمهٔ با دستور گوش سخن نیوشش ترا گرم می گردانم و از نالیدن گوش طنبور سینهٔ سخت ترا زم می سازم بعد ازان بگذارش احوال پر اختلال خود می پردازم و بسرودن این چنین سخنان همه محفلیان و جمیع سامعان را مست و حیران گردانید رباعی

مستانه چو برق می رود عهد شباب
مهمان سرای تست امشب مهتاب
زگفت و گوی بیرون زن علم را
سراپا صورت خلق و صفا باش
اگر خواهی که بینی وصل معشوق
گنه را ترک گیر و پارسا باش

غافل منشین ز عمر خود بهره بیاب
غزل دلا یک دم حریف جمع ما باش
بعشق اندر زمانے پارسا باش
هوا و حرص و شهوت را بگردان
چو بلقیس و سلیمان با صفا باش
براوج چرخ زن کوس سعادت

بی درد مخواب فیض صحبت برگیر
مرید راه مردان خدا باش
چو از نور معانے زنده گشتے
بیا در استماع ما همرا باش
کنون یوسف توئی در مصر دلها
زمانی هم سفر با ماه ما باش غزل

ز جنس مهر پر کردم دکان بازار می باید
بنعل واژگون در عشقبازی راه طی گردد
ز تاب شعلهٔ رخسار نا که دیده مے سوزد
چنین مست از تماشای می و ساغر نگه تا کی
مسوزان داغ حسرت در گلستان بر دل گلبن
شدم دریا و از هر قطره چشمے ساختم اما
زبان نذر کرده ام صوتی ز سرو خویش کو قمری
غزل نشنیدنی ست قصهٔ حال تباه ما

برای ساده لوحان مشتری پرکار می باید
ببعد من که داری قرب این مقدار می باید
میان دیده و دیدن نگه دیوار می باید
زبان و کام دیگر مست و استغفار می باید
مروت را گلی بر گوشهٔ دستار می باید
نگه زین بیش بهر تشنهٔ دیدار می باید
که قفلی بر در آوازش از منقار می باید
در چشم داغ میل کشد آه ما

ومحرومان ومجذوبان ست شمهٔ ازان به بیان درآورده گوشش با هوش ترا گرم گردانیده دل با صفا و خاطری پرویات را از فضل خدا لجلال خود شفیق و مهربان گردانیده می آید

گو گوش بگیر و عافیت جو ۔ افسانهٔ من بلای خوابست

اینکه بر افسانه بندان بسته اند ۔ کاورد افسانه خواب افسانه است

مشتری روشن ضمیر ازین وعدهٔ ماه منیر بعجب کیفیت حال وطرفه تغیر بدین تقریر نورافشان گردیده گریان گردید رباعی

ای دل هشدار تا شرابت نبرد ۔ وی دیده خبردار که آبت نبرد

آن بنده نواز وعده دارد امشب ۔ ای بخت خدا کند که خوابت نبرد

غرض که آن گدا و شاه با آن مصاحبان و مطربان دلپسند وخاطرخواه تمام آن روز را بعجب نکته رانی و گوهر فشانی وطرفه قیل وقال و نازکیفیت وجد وحال بآخر رسانیده اند

به تفصیل بیان کردن ماه دلربش حقیقت و احوال خویش به پیش مشتری فرخنده کیش و اراده سفر کردن آن نگار بهمراه آن یار هوشیار مع دو مطربان بکار و دو خاصه خدمتگار و مانع آمدن آن مرد جهاندیده او را از آن کار و دران کنگایش و مصلحت خواندن هر یکی اشعار آبدار حسب حال بقدر مرتبه و پایه کمال

چنین گویند که چون سواد شب و نور لیل نمایان گردید مشتری درخشان ماه تابان را در شبستان خاصهٔ خود درآورده و هم آن هر دو مطربهٔ با اخلاص را که مطربهٔ دمساز و مطربهٔ خوش آواز بودند و دو خواص با اختصاص را که محرم راز و خوش انداز نام داشتند دران خلوت بار داده بآن مهمان عزیز و افر تمیز فرمود که ای ماه آگاه حالا خود وقت نورپاشی و زمان عیاشی تو رسیده است که هیچ مانعی و مخلی و نامحرمی و اغیاری نمی نماید پس باید که درین مقام و منزل بفراغ خاطر و جمعیت دل حقیقت سیر و سلوک و کیفیت عروج و نزول مقامات و منازل خود را بشرح و بسط کلام و گذارش دقیقهای تمام درین مقام به بیان درآری و بیش ازین مشتری حیران را مع این همه روشنان بعقب خویش پریشان و سرگردان نگذاری و دران حال بعجب کیفیت احوال بدین قال ترنم نموده آن صوفی هوشیار را مست و سرشار گردانید غزل

ماییم و شبی و یار در پیش	جام می خوشگوار در پیش	من بیهش و مست یار و یارم	نی مست و نه هوشیار در پیش
گل آمده و خزان گذشته	دی رفته و نوبهار در پیش	ماهی ناب کش کزین پس	نازد فلکت خمار در پیش رباعی
چون عهده نمی شود کسی فردا را	حالی خوش دار این دل شیدا را	می نوش بنور ماه ای ماه که ماه	بسیار بتابد و نیابد ما را

آن ماه تمام از شنیدن این کلام آن خوش اندام خیلی متاثر گردیده ازان همه مبالغه و ابرام هم عاجز شده بعرض رسانید که اگرچه این مقام از عوام خالی می نماید لیکن بودن خواص نیز بر دل این مخلص خاص گرانی تمام می نماید آن نگار از شنیدن

خویشتن را ضبط نموده بجای خود قائم شده بر نشست و باز باندازِ ناز بسرودن این چنین سخنان در پیوست غزل

یار من از سخت جانی ای دلم تنها شکست شیشه را گردن سبو را دست و خم را پا شکست
سنگدل تا چند در آرایش حسن خودی از شکن پردازی زلفت دل شبها شکست

از شنیدن این نوای آن بی پروا ماه با صفا بمقابلش این صدا بر کشید تتمهٔ غزل

همت گرداب خود نازم که با این احتیاج کاسهٔ دریوزهٔ خود بر سر دریا شکست
در قیامت ابر رحمت آن دلش بی بهره نیست جام و مینا هر که از اندیشهٔ فردا شکست

و دران زمان باز آن مطربان خوش الحان بسرودن این چنین سخنان کمال خود را نمایان گردانید غزل

کرده دل شوق یار آبادان شد از وای دیار آبادان
نگاهی خراب ساخت مرا خانهٔ چشم یار آبادان
گشت از عاشقان خانه خراب کوچهٔ این نگار آبادان
مطربا تازه سکهٔ قولت ساخت بیت العیار آبادان
یوسف من که جامه هست گلش کرده مصر بهار آبادان
مردم چشم خوش نگاهان ساخت شهر لیل و نهار آبادان
شد چو مسجد خرابها امسال بود میخانهٔ یار آبادان

باری بعد این قیل و قال و پس از فرو شدن کیفیت آن وجد و حال مشتری خوش مقال بدان مرد با کمال گفت که ای ماه آگاه من ترا بیقین از زمرهٔ رجال با کمال می دانم و بی شبهه از جماعت اهل دلان صاحب حال می شناسم پس لله بر حال ما طائفهٔ گمراه و تباه رحمی نموده از روشن گردانیدن حقیقت و طریقت با معنی پر کیفیت خویش ما بیچاره ضعیفان دلریش را هم راه حصول و وصول مقصد خاطر خواه بنما تا بعقب تو خرام در آمده ما نامرادان نیز بمراد و کام خویشتن فائز گردیم بالجمله چون ماه با کمال از فضل ذو الجلال آن همه اثر مقال خود را دران مشتری مشاهده نمود و هم تغییری و تبدیلی در احوال مطربان و مصاحبانش فهمید شکر و سپاس مؤثر حقیقی بجا آورده باز بخوشی حال بدین قال متکلم گردید رباعی

در عالم چیست در سخن سفتن جز آن همه آشفتن کس یا خفتن
حرفی دو سه کان مؤثر افتد گفتن جز غم نگشاید در میخانهٔ ما را
افسانهٔ ما باعث صد گونه ملال ست آن به که کسی نشنود افسانهٔ ما را

یک لحظه بهمدگر نشستن جائی
یارب که نشان داد در خانهٔ ما را

و باز بعجز و نیاز بخدمت آن ملکه سراپا ناز و انداز گذارش نمود که ای مشتری از عیب و نقصان بری قصه و داستان این ماه کاهیدهٔ سرگردان آن چنان مختصر و سرسری نیست که بهمین زمان بمیان مجلس در بیان در آرم لیکن اگر خواه و ناخواه خاطر خطیر و ضمیر منیر تو با صفای آن میگراید در وقت شب و هنگام خلوت که زمان بیخوابی و بی آرامی و زار نالی دردمندان و اوان راز گفتن محرمان

دیده بدین چنین سخنان ترنم نمود **غزل**

فراق نامهٔ محنت کشان همه خواندیم
شراب و نقل و طرب آب و دانهٔ ما نیست
کشوده است چو ماهم دری بویرانی
بحر رحمت که چو سیل آنیست که آورد ما
گرچه با سر باختیم آگه ز راز عالمیم
سر کشد بر آسمان هرگاه آه سرد ما
با همه فضل و شرف ما خون خود را میخوریم
مے دیدن و دیدها ایاغ ست
هر لحظه شمیم صد سمن زار
شاهین شاهین و زاغ زاغ ست
مه شب نبرد لبر بجز غم

کجاست آنکه برقص از ترانهٔ ما نیست
فسانهٔ بملال فسانهٔ ما نیست
گرفتم این که بمنزل رسی روان بگذر
کدام گنج که در کنج خانهٔ ما نیست **غزل**
کی چنان بر شیخ صنعان رفت از ترسازنی
قرعهٔ رمال باشد کعبتین نرد ما
تا بمشک و زعفران بنویسید او تعویذ حب
ماه سان نبود بعالم غیر دل همدرد ما
نی سرو ارم نه لالهٔ خلد
از جیب تو وقف هر دماغ ست
شبهای فراق بی دلت را
عمریست که فارغ از فراغ ست

شراب نیست که از شیشه خانهٔ ما نیست
زها و هوی غمی مرغ دل رمی خورد ست
روش بجز روش سالکانهٔ ما نیست
مایهٔ ماهست از خجلت رخ پر گرد ما
آنچه با ما کرد نفس کافر نامرد ما
چشمهٔ خورشید یخ بند دچو چشم بوالهوس
عشق می خواهد سیه روزی ز رنگ زرد ما
غزل دریاست جگر جریده داغ ست
این سرو و گل کدام باغ ست
هرچند که امتیاز عنقاست
شمع لگن درونه داغ ست

آن معشوق هوشیار از شنیدن این گفتار آن عاشق دل افگار بی اختیار متاثر گردیده زار زار گریسته برخواند

۵ گویند راز عشق مگوئید و مشنوید
مشکل حکایتی ست که تقریر می کنند

و بلطفه نزاکت و ناز بجانب مطربهٔ دمساز دیده فرمود که درین وقت و حال من
در غم نشستن طاقت و مجال دم کشیدن ندارم تا بسر بردن خود چه رسد باید که تو تمام این غزل را سروده از آن کیفیت
و حال غم و ملال از دل این هلال کاهیده برآورده قلبش را از سرور و حضور پر و مالا مال گردانی بهمان دم آن
مطربهٔ محرم گوشش طنبور را مالیده بدین دستور نوا برکشید **غزل**

پنهان خورید باده که تکفیر می کنند
ناموس عشق و رونق عشاق می برند
خوبان درین معامله تقصیر می کنند
قومی بجد و جهد نهادند وصل دوست
کاین کارخانه هست که تغییر می کنند
می خورشها مدام که مفتی و محتسب

گویند راز عشق مگوئید و مشنوید
عیب جوان و سرزنش پیر می کنند
ما از برون پرده گرفتار صد فریب
جمع دگر حواله بتقدیر می کنند
تشویش وقت پیر مغان میدهند باز
چون نیک بنگری همه تزویر می کنند

دانی که چنگ و عود چه تقریر می کنند
مشکل حکایتی ست که تقریر می کنند
صد ملک دل به نیم نظر می توان خرید
تا خود درون پرده چه تدبیر می کنند
ای ماه اعتماد مکن بر ثبات دهر
این سالکان خام چه تاثیر می کنند

مشتری با کمال از شنیدن این مقال

غزل همچو نرگس از می دیدار ساغر می کشم
خویش را از نسبت عشقت چو در بر می کشم
بگذرانم خویش را چون آه ای ماه از فلک
نیست بیجا این که بار دیدهٔ تر می کشم

می کنم تا چشم وا پیمانه بر سر می کشم
تا نگاهم قابل دیدار حق گردد بچشم
دهر پندارد که من در رشته گوهر می کشم
چشم فتح الباب می باید ز صاحبخانه داشت

بس که محرومم تصور می کنم آن اوصال
سرمه آسا خاک را از پای دلبر می کشم
عمرها در پای گلرخ آب پاشی کرده است
این سخن روزی بگوش حلقهٔ در می کشم

چون آن نگار هوشیار از آن مرد معارف شعار این حرف و گفتار شنید باستفسار گرم تر گردیده فرمود که ای ماه آگاه عارفان آله آئینه صفت می باشند که هرچه در دل دارند در ظاهر نیز باظهار می در آرند و برنگ آب زلال با هر صاف و کدر می آمیزند و در هر ظرف که می در آیند بلون او متلون می گردند نه آنکه آن کسان شریف و لطیف خویشتن را از هر وضیع و کثیف کشیده و دور میدارند **رباعی**

بادیده نگاه و با بهنا جان باش
رباعی تا محرم راز می پرستان گشتم
چون باده برنگ شیشه عریان گشتم
غزل
بجز و بالد نیاز و ناز اینجا
دو عالم گردیک پرواز رنگ ست

مضمون عبارت دو عالم می باش
آزاد ز قید کفر و ایمان گشتم
حیا پرور نگاهت شوخ و شنگ ست
در آغوشش تبسم بوسه تنگ ست
در آن محفل که بزم آراست ماهم

راحت خواهی بخار و گل یکسان باش
بر هرچه رسی برنگ او عریان باش
با هر که نشستم از بد و نیک جهان
مسلمان زادهٔ شهر فرنگ ست
سراب وادی عشق ست محشر
چراغان تجلی نیم رنگ ست

ماه آگاه از شنیدن این غزل بی بدل بزودی بمقابل آن نکته سرای بمثل بمیان همان زمین بدین آئین نور افشان گردید

تتمهٔ عتابت می کشد ناز تبسم
دُر دریادلان کام نهنگ ست
دو عالم نشه دارد کهنه رندی
در آغوش دلم جوشش خدنگ ست

هنوز آن نوش لب نو مشق جنگ ست
دگر آئینه بر خود ناز دارد
که مست صاف و درد و نام و ننگ ست

مجو گوهر از این گرداب پرشور
بزمت عاشق معشوق زنگ ست
برنگ خانهٔ زنبور سلی ماه

و بلایمت تمام باز در آن مقام گذارش نمود که ای مشتری جان و هوش این سخن صادق من خود فروشش نیز بگوش سخن نیوش در آر که تو از کمال بی پروائی و عاجز نوازی و غریب پروری مرا چون کلوخ ناچیز از دست عزیز بر داشته لیکن زنهار که دل بی غبار و دست پرنگار و بکار خود در فکر و کار کاوش او نه اندازی که غیر غبار و کدورت و سوای خاک خواری و مذلت هیچ چیز می بدست خاطر خطیرت نخواهد رسید و از دریافتن حقیقت طینت او هرگز آسایش و راحت بدل و دماغت فائز نخواهد گردید بلکه بی آرامی و بی خوابی ترا رو خواهد نمود و ابواب غم و الم بر دلت خواهد کشود این بگفت و بدرد دل بر گداز نعرهٔ آه بر کشیده با چشمهای پر آب بجانبش

کس نیست که از خرمن خود خوشه نچیده ست
افسوس که با گنج گهر خانه خرابیم غزل
دانیم که تاج سر ما کیست بهر حال
جز سایهٔ حق سایهٔ دیگر نشناسیم
از اشرفی مهر طلائی ست چه خالص
بگذر از حرص تا بتابی برسی

هر چند که بی آب ترازو گشته سرابیم
مستیم و سر بادهٔ احمر نشناسیم
از مستی اگر پای خود از سر نشناسیم
ما آب نخواهیم ز سرچشمهٔ خورشید
صراف نباشیم اگر زر نشناسیم
چون بدر ز خود گشتن تهی کن پهلو

قدر دل پر آبله را ما نشناسند
ساقی بجز از ساقی کوثر نشناسیم
از زید چه کار آید و از عمر چه خیزد
ما خضر ندانیم و سکندر نشناسیم
رباعی بگذار شراب تا بآبی برسی
شاید که بوصل آفتابی برسی غزل

گر شوم تا چند شور حق و باطل بشنوم
غافل از معنی نیم لیک از عبارت چاره نیست
شور امکان بی تغافل قابل تفهیم نیست
جاهلان خون تحمل هم از دیت نومید نیست
خامشی مضمون نوای چند داغم کرده است

بشکنند این سازها تا چیزی از دل بشنوم
هر چه لیلی گو بدم باید ز محمل بشنوم
گوش من زین پنبه محروم ست مشکل بشنوم
واگذاریدم دمی تا نام قاتل بشنوم
از زبان شمع تا کی شور محفل بشنوم

مشتری نیک خصال از شنیدن این مقال آن مرد با کمال صاحب حال متاثر گردیده از پا تا سر بعرق انفعال گشته گاه شرگین نمکین بجانبش نموده گفت که ای ماه آگاه من نیز این کار را تا دمی انگارم بدان سبب بسیار کم و گاه گاه برای خوشی خاطر این هم مشربان و ندیمان خیرخواه میل و رغبت می نمایم و حالا که بارها ترا تکلیف بآن کار می کنم وجهش آنست که تا بی تکلف و بی حجاب بدولت مستی و کیفیت شراب و رباب حقیقت دل خود را بشتاب به پیش من باظهار در آری و بیش از آن مراد از آزار انتظار نداری رباعی

گاهی نی و گاه چنگ خوش می دارم
گه شیوهٔ نام و ننگ خوش می دارم
ناموس حقیقی ست در گردن من
خود را بهزار رنگ خوش می دارم

آن عاشق بی حال با صفای این جواب و سوال بسیار خوش حال گردیده برنگ ماه دو هفته برخود بالیده گفت که ای نگار جانی تو کشف اسرار نهانی را می خواهی و حقیقت کاهیدن و بالیدن ماه را استفسار می نمائی پس بیقین بدان که یافت آن احوال تعلق بعلوم عالم علویات دارد چنانچه آن حکیم علام در جواب مردم عوام در استفسار آن مرام بدین چنین کلام تسلی میفرماید که يَسْئَلُونَكَ عَنِ الْاَهِلَّةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيْتُ لِلنَّاسِ و بسیار علوم و اسرار علویات و الهیات خود را از مردمان بعید و مهجور پوشیده و مستور می دارد و هم این ماه ناتمام از عارفان تمام این کلام را بیاد دارد

مخموری محو ساز و مستی بنمای
گر سنت حق رعایت تحقیق ست
رباعی ما ها چه بلندی و چه پستی بنمای
خود را بکسی چنانکه هستی بنمای

سنجیدن سخنان موزون خود بدست درآورده بعجب ناز و انداز بجانب مطربهٔ دمساز و خوش آواز دیده آنها را بهم اشاره بسرودن

نموده بطرفه آهنگ این نزاکت برکشید

آن نغمه که گر مردهٔ صد ساله کند گوش
فریاد ز صد زاهد خاموش برآرد

غزل مطرب بزن آن زه که ز دل هوش برآرد
خون در دل افسردهٔ او جوش برآرد
آن نغمه که چون ز آتش او توبه بسوزد

گر گوش زند سنگ کنی گوش برآرد
آن نغمه که چون در دل افسرده زند چنگ
دود از دل رندان قدح نوش برآرد

همان زمان مطربان بموجب فرمان گوشهای ساز را مالیده هم آواز خود گردانیده با دیدهای پر حسرت بطرف آن ماه دیده

درین بیت نشید برکشیده این چنین سخنان رنگین دلنشین ابرز دند

چرا ای محتسب یکبار ساغر را نمی گیری
تا زود ز هم نگسلد این رشته چو تسبیح
اقرار کنیم و در انکار نبندیم غزل
می خور که شود حرز تن و جان که غم دل
از عهدهٔ صد توبه تواند برآید غزل
بالیده بخود جوشش گل و نالهٔ بلبل
خاموشی من نطق و زبانم همه گوش است
غزل محتسب شیشه به پیمانه زدن طرز کجاست
گردش چشم تو تصویر نگاهی بقفاست
رباعی در عالم عاشقی حسابی دگر است
پیغمبر عشق را کتابی دگر است

غزل ای شیخ بیا ما و تو زنار ببندیم
صد رشتهٔ جان بر سر هر تار ببندیم
بر چهره چو از بادهٔ گلگون اثر آید
دیوی ست که هر لحظه بشکل دگر آید
گل مست و هوا مست و چمن باده فروش است
وقت طرب میکشی و جوش و خروش است
فیض است بجوش از چمن وصل دل آرا
خانهٔ بنگ خراب این چه عمل این چه ادا است
شوخی از واشدنش فال رسیدن گیرد
رسم دگر است و احتسابی دگر است

چه می گیری بجرم باده نوشی می گساران را
زنار ببندیم و بیک بار ببندیم
ما توبه بکردیم مگر بهر شکستن
صد رنگ گل از گوشهٔ دستار برآید
ساقی بده آن بادهٔ پرزور که یک جام
ابر است که با نشهٔ می دوش بدوش است
چون نی که بود گفتن او محض شنیدن
هر گوشه بهشت و همه جا چشمهٔ نوش است
بغضب رفتنت انداز رفتن دارد
چشم آهو حرم آن گره بند قباست
در مذهب ما نیاز باشد نه نماز

ماه منیر از شنیدن این تقریر آن مطربان جانگیر و دریافتن آن تدبیر شتری روشن ضمیر حیران و دلگیر گردیده بی اختیار خویشتن را در دام تقدیر اسیر فهمیده رهائی خود را از آن دائره و چنگ از دانش و فرهنگ دور و بعید دیده بزودی خود هم کمانچه را بدست کشیده بطرفه انداز بطرف آن طوطیان خوش گفتار و آن بلبلان نغمه شعار دیده این چنین تیرهای هوائی خود را بجانب شان پران نموده هر کدام را از تیر تقریر خود صید و نخچیر گردانیده بدام کلام خود در کشیده رام و اسیر ساخته به پیش خویش بند نموده بسان نقش تصویر بحرکت و تقریر گردانید غزل

ما گرم تر و سردتر از آتش و آبیم
بحریم و سبکی کاسه تر از جام حبابیم

لب تشنه و سیراب تر از دُرّ خوشابیم
از خود بدر افتاده تر از جوش بهاریم

کانیم و تنک کیسه تر از دست چناریم
وز خویش تراویده تر از چشم سحابیم

اگر باده خوری تو در زمستان می خور
اندک خور و گاه گاه و پنهان می خور سه
سه بار یاد نیست [illegible] می خورم
نیست ممکن که بچندین بلا می آید باز
مقصود رضای تست از فقر و غنا

با موسم باد و ابر و باران می خور
تا نباشد وصل دلبر گردن مینا مگیر
مستی مبادا از تو فراموشی آورد سه
رباعی مست توام از جرعه و جام آزادم
ورنه من از این هر دو مقام آزادم

بسیار مخور فاش مکن راز نهان
باده با معشوق خور بی خون عشرت نخورد
رنگ سن کرده ببال و پر عنقا پرواز
مرغ توام از دانه و دام آزادم

غزل
دلم از همدمی جام گرفت
کرد تسخیر دلم را مستی
سر آغاز جهان ادریافت
هر که جام فرح انجام گرفت
که چرا از لب تو کام گرفت
ظالمی کشور اسلام گرفت

مشتری با جمال و کمال از شنیدن این همه قیل و قال آن مرد صاحب حال فی الحال العجب
نازو انداز کدام ساز را بدست گرفته تتمهٔ این غزل بی بدل را القسمی سرود که گویا در سرود داغ آنهمه حاضران و سامعان هوشی و افاقتی نبود

تتمه ای نکونام چه گیری بر من
نیست بر عاشق بدنام گرفت
ای خوش آنکس که درایام بهار
کام دل از می گلفام گرفت
احتراز از عشق بگو نکتهٔ خاص
که دلم از سخن عام گرفت

ماه کاهیده این نغمهٔ سیر اثر را شنیده خویشتن را بمقام خود خوب ضبط نموده بعد لحظه سر خود را برنگ حباب از میان گرداب حیرت و تفکر بر آورده با دیدهای پر آب باز بدین آداب ترزبان گردید

رباعی عمریست که محو بند و بست ایم
چون شیشه و جام می پرست ایم

غزل
من که دیوانهٔ زنجیر توام
من اگر نیست و گر هست شوم
خمخانه تهی ساخته مست ایم
ای خوش آن بزم که از دست شوم
که بهر سلسله پابست شوم
ساغری هست بدستم ای ماه
از ما حرکات وضع مستان مطلب
تو خوی باده و من مست شوم
عشق از سود و زیان مستغنی ست
آن مبادا که تهی دست شوم

غزل
چرا بر خود ننالم می برد هر دم برد دوشم
که بوی دولت آغوش می آید ز آغوشم
عجب گر بی رضای تو توانم کرد این جرأت
خیالت خویش را می افگند هر دم در آغوشم
نشد رنج ورع ضائع درین میخانه افتادم
که ساقی مایهٔ خم می کند در کار سرجوشم
اگر مطرب باین شوخی ست خواهد کرد رقاصم
و گر ساقی باین مستی ست خواهد کرد مدهوشم
نظر بستگان دانند آئین نگه کردن
ز من پرسید آداب سخن گفتن که خاموشم
نگاهت می نهانی عشوها دارو بیهوشی
بهوش از هایهای روز حشر آید اگر هوشم

رباعی ازیان بطلب نشهٔ می جام انیست
در کام و زبان پرورش کام انیست
از خوردهٔ خود باره بکامم انداز
عیشی ست همین بوسه به پیغام انیست

مشتری فهمیده این سخنان سنجیده را شنیده تبسمی نموده میزان بین را برای

هر که آری قدحی پیش سری پیش می بر / مست لطف تو لب بوسه ربائی دارد
چون شدی مشتری مه چه کنم از تو نهان / هست بی عیب خدا عیب نمائی دارد
فرد خوش پاک مشرب ست چو آئینه ماه من / او را دماغ از مے دیدار می رسد
فرد نشئہ با خویش اگر داری ره میخانه گیر / کشتئ بی آب در دریا نمے آید بکار
غزل هوشم ز کار رفته صهبای دیگرست / چشمم بدست ساقی و دل جای دیگرست
کامم بر آمد از لب جامش ولی چه سود / در دل مرا هنوز تمنای دیگرست
از فیض آبداری شمشیر مشتری / هر زخم ماه را لب دریای دیگرست
غزل تا روی دهد گریه چه محتاج شرابم / چون ابر ز چشم تر خود عالم آبم
عکس تو که افتاده به پیمانه صهبا / بوسید چنان آن لب میگون که کبابم
غفلت نسیم هوش بخود آمدم نیست / چون صورت قالی همه تن پیکر خوابم
افتادگیم بادۂ پر زور نشاط ست / از سایہ پیمانۂ می مست و خرابم
غزل باز بنای توبه را عشق خراب می کند / روزه کشای عاشقان از می ناب می کند
زد بدل من آتشی عشق کسی که نام او / زهره و ماهتاب از زهره چو آب می کند
گرچه رسد بهر دلی آتش عشق او ولی / این نمکین دل مرا تا چه کباب می کند
گفت بغمزه چشم او دوره صبر پیش گیر / من بخدا که صابرم عشق شتاب می کند
گرچه خطا بود خطا کشتن چون مهی ولی / عاشق او ست گو بکش سخت ثواب می کند
قطع نظر ز شاه و ساغر نمی کنم / شرم از حسد او و ساقی کوثر نمی کنم

و بکمال آیت تمام بعرض آن معشوقهٔ می آشام رسانید که اگرچه علمای قشری شراب ا لقدر ضرورت برای دوای مریضان لا دوا جائز داشته اند و هم طبیبان رسمی خوردن آن را بمقدار برای تری دماغ خشک مغزان خرد باغ وافزونی غفلت غافلان این جهان بسیار تجویز کرده اند لیکن اگر عرض بی غرض این گدای خیرخواه را قبول فرمائی هرگز این چنین کار ناشایسته ابتر بحال همچو تو شاه آگاه داد گر زیبا و مناسب نمی نماید و اگر بالکل ترک آن ننمائی باری غلوی و شغفی خود دران نفرمائی و زنهار هیچ مصاحب و خدمتگار را بارتکاب آن کار روادار نگردی رباعی

بانغمه و باده پر مدارا نکنی / تا مستی و رقص آشکارا نکنی
تغییر صریح هر چه آرد بمزاج / زنهار که بر خویش گوارا نکنی

چه خیال ست که در زیر فلک چون مه بدر — نخورد شیشهٔ پندار تو بر سنگ کسی
مفت رندان که فلک حوصلهٔ رندداشت — های غم جاسے تو خالی بدل تنگ کسی
سایهٔ هم لنگر تمکین بترازوسے من ست — کاش باشم بجهان همسروهم سنگ کسی
گو نه بخشند چوی لذت دردت ای مه — کاش در ناله شوسے دلکش آهنگ کسی

رباعی بامارنهار آشنائی کمنی — چون کردی ارادهٔ جدائی کمنی
در صحبت ما فرصت بیداری هست — با آینه نازکبریائی کمنی

آن معشوق باکمال که بست بادهٔ حسن وجمال ونشئهٔ دولت ومال بود چون این چنین حرف وقال از زبان آن عاشق غیور بادستور شنید بغایت گرفته خاطر وپرملال گردیده بحالت نرمی وملایمت رسیده بدین ادا بپیش آن مرد باصفا نوا برکشید

غزل یار رنجید زمن دانستم — رنجش او زسخن دانستم
خرمن شرم مرا از دو طرف — خنده شد برق فگن دانستم فرد
زهر چشم تو مرا خواهد کشت — من ازین چشم زدن دانستم
زبان پرشکوه لب کم حرف از شرم — مرا هم بهره از بیش وکم هست

وهم آن مطرب دمساز وخوش آواز از آن انداز وناز خود نادم ومنفعل گردیده بجای تافتن گوش ساز گوش بهوش خود را مالیده بدان انداز اشارهٔ حلقه بگوشی خویشتن را آشکار گردانیده بخواندن این چنین اشعار آبدار غبار خاطر خطیرش را فرونشانیده

غزل کام ما نا داده دلبر رخنه در دل می کند — داد ازین ظالم که پیش از صید بسمل می کند
کعبه را ویران مکن ای عشق کانجا یک نفس — گه گهی پس ماندهٔ این راه منزل می کند
کشتهٔ آن شهسوارم من که از جولان ناز — نیم بسمل کشتگان را کار مشکل می کند

وبازآن نازنین جام بلورین را از دستهای رنگین خود برگردانیده بنزدیک لبهایش رسانیده گفت که ای ماه تمام زیاده ازین درین مقام مشتری رابی آب وتاب مدار واز نوشیدن شراب منتی برجانش گذار که جهان تمام مسخر زجام شد جم را — بگیر جام که خواهی گرفت عالم را
دران حال ماه باکمال ناچار وبی اختیار گردیده آن جام مالامال را از دست آن نگار باجلال بتعظیم برکمال گرفته برسر وچشم خود نهاده بحرمت بوسیده سراپا از اشک حسرت وعرق ندامت تر گردیده بهمراه قطرهای دیده جرعها از آن جام بلورین برزمین چکانیده پیالهٔ می را خالی وکاسهٔ چشم خود را پر نموده بعجب حالت رشک ودیدهٔ پر اشک بجانبش دیده برخواند

گر خون پیاله را نریزم چه کنم — کس ندیدست که بیار می ناب خورد
رباعی ای آب حیات مضمر اندر لب تو — او خود که بود که لب نهد بر لب تو
کی دهد دست بهم وصل تو از ضعف — نگذارد که بوسد لب ساغر لب تو
غیر این چشم که خون دل احباب کند — از کجا رشته وزنجیر بهم تاب خورد غزل
صافی اشک نگردیده صفائی دارد — جلوهٔ آه ببین سینه هوائی دارد

هرکه در دامان مطرب چنگ زد — ای خوشش آن رندی که در ایام گل — در چمن رفت و می گلرنگ زد

هرکه جا بر آستان یار کرد — می سر زد گر طعنه بر او در تنگ زد — گشت مطرب عاقبت سودای عشق

فرد گرچه عمری دم ز نام و ننگ زد — چه روستائی بی مشرب است این ماهم — که توبه کرد و می از دست آفتاب نخورد

دران زمان باز آن مشتری آماده صلح و جنگ چنگ را بچنگ در آورده بدین آهنگ ترنگ بر کشید غزل

باده مینی شیشه باش و ساز مینی چنگ باش — تا توانی با همه همرنگ و هم آهنگ باش

جوهر خود را بتمکین رنگ کن در بزم ما — جمع کن در آب و آتش باگهر هم سنگ باش

نی غبار سینه و نی خار دامان کسی — زندگانی با دل آینه کن یکرنگ باش

تا چمن بر پا بود باشد بهار و برگریز — با رخ خندان چو گل با غنچه دلتنگ باش

گر شرف داری هوس در نیک و بد یکسان نگر — مشتری شو مهر شو آئینه شو بی زنگ باش

خرقهٔ زاهد مشو و سنگ مینای مشو — فارغ از آئین صلح و بیخبر از جنگ باش

هان و هان باد چراغ و آتش خرقه مشو — خاک پا شو آبرو شو با همه همرنگ باش

زاهد خشک از گل و مل بهره کی گیرد برو — خار شو خاشاک شو یا خاک شو یا سنگ باش

غافلی چون مرغ صورت در شهادتگاه عشق — تا توانی بسمل شمشیر شوخ و شنگ باش

تا بکی چون خار باشی در کنار زاهد خشک — همچو نشئه غرق موج بادهٔ گلرنگ باش

فرد آفتاب باده کرد از مشرق مینا طلوع — می پرستانیم وقت سجدهٔ ما دیر شد

رباعی زاهد ز ریا چو صید در دام افتد — از دست مده بدست تا ز جام افتد

پس پس نروی ببام تقوی چندان — طشت تو مباد ز آن سر بام افتد

همین که آن ماه با فرهنگ از آن مطربان شوخ و شنگ آن چنان نوای خارج آهنگ شنید و هم از آن مشتری آمادهٔ جنگ آن قسم بخراش ترنگ گوش نمود بغایت دلتنگ گردیده بزودی خود هم چنگ را بچنگ در آورده بدین رنگ نوا بر کشیده حقیقت و کیفیت نازکی و تندی شیشهٔ دل شگفته و بادهٔ تلخ مزاج گرفته خود را نیز به پیش آن نگار پیدا و آشکار گردانید

غزل دارم از ناز بهر عشوه سر جنگ کسی — من بقربان سر شوخ کسی شنگ کسی

غوطه زد در خم می نشئه و آلوده نشد — دل بیرنگ نگیرد بجهان رنگ کسی

شغل عارف بجهان صحبت مهر و شفق است — دل حق بین نشود مائل نیرنگ کسی

بی یاد فراموشی ازین جمله چه سود — افسانه بذوق خواب خوش می آید **غزل**
یاقوت را که پیش لب یار رنگ نیست — نگداخت از چه شرم دلش گر ز سنگ نیست
در نوبهار عشق که خون جوشش می زند — غیر از شکست رنگ گل نیم رنگ نیست
ای توبه زهرهٔ تو چرا آب می شود — آواز شیشه است صدای تفنگ نیست
شاها زیاده زین نه پسندی خرابیش — مسکین دل من است دیار فرنگ نیست

آن نگار شوخ و شنگ از شنیدن این ترنگ بمقابلش با تار چنگ بدین آهنگ نوا برکشید تتمهٔ غزل

فریاد دل ز مستی عشقت خبر دهد — آوازهای قلقل بجز شور رنگ نیست
بیهوشیی که تا بقیامت نمی رود — کیفیت خط تو بود کار بنگ نیست
خوش مشرب آنکه هیچ تبسم بود برو — عالم اگر شود دهن یار تنگ نیست

باز آن ماه بیتاب بحضور آن حاضر جواب بعجز و آداب بدین ادا نوا برکشید

کجا شراب نداریم هیچگه پروا — ز شوق مستی عشق تو گشته‌ایم گم
بجان تو که هزاران هزار فرسنگ است — ز شهر عالم صورت بملک او ادنی
کجاست طلعت خورشید و چشم ما بینا — بچشم ز خنده آمده ای نگار زنخ
بیمن دولت مهر تو ماه شد فارغ — ز فکر سایهٔ طوبی و جنت المأوا

غزل ز جام عشق تو مستیم آنچنان صنما
تنن تمن تمن تن تللا تللا لا لا
جهان پرست ازان آفتاب عالمتاب
خلاف مذهب حق نیست عشقبازی ما

آن نگار با جاه و جلال از شنیدن این قال و دیدن آن همه ابای آن مرد افسرده حال گرفته خاطر و پر ملال گردید ابرنگاه تند بجانب مطربهٔ دمساز دیده اشاره کردن نمود بهمان زمان آن مرضی دان گوش ساز را مالیده بترنم این چنین نغمات حسب حال پرداخت و شوری دران محفل انداخت

غزل خدارا ای مذکر رحم فرما — ز حد بگذشت سرهای تو برما
تنن تن تن تنن تن تن تللا — ز خود بگسل برو پیوند کاین ست
چها می گوید این صوفی خودکام — تعجب مانده ام ای دل ازینها
برو باده بپیما باده پیما — چو ساقی از وجود خویشتن رست
بتکلیف حریفان می نخوردن — خنک ترا ز حجاب روستائی ست

ز جام عشق تو مستیم خوش حال
بدین ما تبرا و تولا
نصیبت چون ز خون عاشقان نیست
شرابش ناب شد جامش مصفا **فرد**

بدین انداز آواز برکشید **غزل**
کرد واعظ تیره بزم عیش ما — عشق تو بر عقل طبل جنگ زد
زان نفسهای که بی آهنگ زد

وهم مطربهٔ خوش آواز جانبی
شیشهٔ ناموس را بر سنگ زد
گوشمالی داد غم را از نشاط

مشتری می آشام از مشاهدهٔ کار ابای جام آن مرد اشتیاق ناتمام انگاشته از آتش غضب برافروخته بسان می دو آتشه تندتر گردیده جام بلورین از میان دستهای رنگین بر زمین زده کاسهٔ طنبور را بدست درآورده بدین آهنگ از میان دو تنگ آن زود رنج خانه جنگ تنگ ظرف کشید رباعی

روز و شب آن به که بمستی گذرد
آزاد ز قید این دبستان نشوی
ای نقد طرب صرف کدورت نشوی
مینای می و شیشهٔ ساعت نشوی رباعی
دانائی و آسوده دلی خصم هم اند
پامال غبار وقت و فرصت نشوی
تا هم سبق مزاج طفلان نشوی
ای محو خرد مباد نادان نشوی

فرد فغان ز سنگدلیهای محتسب که بخاک
فتاده دید سبو را و دست او نگرفت
فرد زاهد از بس دشمنی دارد بباد بزم می
شیشهای باده خالی کرد سوی خم موید
بیت نیم راضی که بیدردی مقیم بزم من باشد
چه حاصل گر چراغ کشته در انجمن باشد

آن بیچاره ماه کاهیده از تندی غضبش ترسیده باز بعجز و نیاز گذارش نمود که ای ساقی باده نوش و ای مشتری جان و هوش کار می کشی بحال اهل دنیا مناسب می نماید و مرتکب آن گردیدن دولتمندان را می شاید تا زمانی از غم و الم جهان فانی برآسایند و ساعتی از اندیشهای تباه و فکرهای جانکاه فراغت حاصل کنند و بحالت غفلت تمام رسیده از کیفیت بی آرامی و پریشانی دل زمانی براحت و تسکین درآیند و تحصیل کمال مرتبهٔ حیوانی نموده در قوت بدنی و قوای حسی افزایند که آن را کمال خود می دانند لیکن جماعت طالبان و سالکان که کمال انسانی را می خواهند و حظوظ باطنی را خواسته در لذات بدنی می کاهند و بحالت خوشی دل از کیفیت فراغت خاطر رسیده اند و آگاهی و هوشیاری را از غفلت و بیهوشی بهتر و اشرف می دانند پس کی بر چیزهائی که عقل را می کاهد و هوش را می رباید مائل و راغب می گردند و بطرفه کیفیت حال بدین چنین قال نواها بر کشید فرد

تمکن تکلیف صهبا ساقی ارباب محبت را
چسان بیرون کنم از دل غم دیرینهٔ خود را

رباعی از اوج سپهر و فلک جاه و جلال
کیفیت صحبت چه شرابی ست حلال
جهدی کن و عیش دیده و گریه بده
اما نه غمی که بایدش بست بدل
تابان ست ز رخساره چه ماه بکمال
رباعی بر ساغر و جام آرزو سنگ انداز
با قهقهه های های در چنگ انداز رباعی
عمری ست نشسته ایم در بزم وفاق
مستان نکشند خجلت عیش حرام
قانون نشاط و طرب از چنگ انداز
داریم غمی زین بت بدمست بدل
او جام بدست و ما همان دست بدل

رباعی گفتی که ز فکر عقل کارم بست ست
شرمت بادا از خویش شرمت بادا
رباعی گر درس خط و کتاب خوش می آید
جامی جامی که دل لبی بایست ست
بلبل ز کدام ساغر و می مست ست
یا حرف گل و شراب خوشش می آید

قصۂ عشق تو ماهم ز کسان چون پوشد | چهره گویاست اگر چند زبان خاموش ست

غزل بزمت ای پری بی مجمرست این
دل شب خوش نمود اخترست این
ستاره دوزی دامانت ای شار
هر سر موی نشتری بودست
غرقۂ شعلۂ تف داغ ست
فرش از عرش برتری بودست
سدّ مهر و وفا چه ماهم بست

پر از سودای عشق تو سرست این
طلبگار جهان محکوم دنیاست
برای قتل ما هم مضمرست این
داد از دست بیوفائے صبر
ماهی دل سمندری بودست
گشت امروز بر من این ظاهر
در محبت سکندری بودست

مسی دندان جانان ز صفا داد
بگفتن زن بمعنی شوهرست این
غزل گر گرانی تو بستری بودست
از تو هم بیوفاتری بودست
گشت فرقم بر آستان تو فرش
که دل من ز دیگری بودست

غرض که دران چنان وقت و حال آن معشوقه

صاحب جمال بدست نگارین جام بلورین مالامال شراب به پیش لب آن شباب رسانیده تکلیف خوردنش کرده بدین مقال ترنم نمود

غزل راهی بزن که آهی بر ساز آن توان زد | شعری بخوان که با آن رطل گران توان زد
بر آستان جانان گر سر توان نهادن | گلبانگ سر بلندی بر آسمان توان زد
ابرو خمیده دُما سهلت نمایدای جان | بر چشم دشمنانت تیر از کمان توان زد
اسرار عشق و مستی با زاهدان چه گویم | جام می مغانه هم با مغان توان زد
ما با بحق قسمت آن کز زهد زرق بازآمی | باشد که کوس عیشی در این مکان توان زد

لیکن آن ماه تمام از کشیدن جام ابا نموده جوابش را بدین کلام دلربا همان مقام رسانید تتمۂ غزل

درویش را نباشد برگ و نوای سلطان | ما ئیم و کهنه دلقی آتش دران توان زد
عشق و شباب و رندی مجموعۂ مرادست | ساقی بیا که جامے دراین زمان توان زد
شد رهزن سلامت زلف تو این عجب نیست | گر راهزن تو باشی صد کاروان توان زد
اهل نظر دو عالم در یک نظر بباختند | عشق ست داد اول بر نقد جان توان زد
با عقل و فهم و دانش داد سخن توان داد | چون جمع شد معانی گوی بیان توان زد
از شرم در حجابم ساقی تلطفے کن | باشد که بوسۂ خوشش بر آستان توان زد
گر دولت وصالت خواهد دری کشودن | سرها بدین تخیل بر آستان توان زد
بر عزم کامرانی تو سر مران ندانی | گز صبر گوی وصلت با دستان توان زد

ز روحش دان که روحی هست در تن
شده کان عطا چون حاتم طی
ز بکر تاک رز چون روح زاده
دمادم از روانی رفته بر سر
پیران داده نیروی جوانی
چو روی یار آب آتش انگیز

روانی گشته ساکن در تن دن
چو یاقوت درخشان پاک گوهر
از آن رو همدمان را روح داده
درخشان اختری از مشرق کاس
حیات افزا چو آب زندگانی
عروس لاله رو در حجلهٔ جام

ولی لیکن ز نی از صحبت وی
از آن رو کرده شاهان جا بسر
گیتی سرکشی چون آب و آذر
فروزان اخگری از مجمر طاس
چو دشنام تبان تلخ و شکر ریز
همه کس از وصالش طالب کام

و هم مغنیهٔ خوش آواز در ثنای آن نگار خوش انداز بدین ادا نوا بر کشیده گوش سامعان را گرم می نماید و هوش از سر می رباید

غزل چون بچمن جلوهٔ مستانه کرد
لعل که آلوده می شد که باز
ذوق پریشانی زلفش چو دید
مطرب از ین دست سخن پیش شاه

شبنم و گل را می و پیمانه کرد
بوسه غلو بر لب پیمانه کرد
موی میانش هوس شانه کرد
گرچه ادا کرد بزرگانه کرد

چهره چو از آتش می برفروخت
گوشهٔ برقع چو بمجلس کشود
گوهر معنی بلبم خوشه بست

شمع نقاب از پر پروانه کرد
محفل را رشک پریخانه کرد
چون نظرش تربیت دانه کرد

و باز آن مطربهٔ دمساز بجانب آن ماه و مشتری باندازاشاره نموده بطرز غمزه و ناز این آواز برکشید غزل

در عشق دلآرامان تواند کوفت بیتابی
که طالب توشهٔ ننگی برای نام بردارد

خوشا رندی که کامش از شراب کام بردارد
که هم آرام از دل هم دل از آرام بردارد

نهد حرف جم از لب زمین و جام بردارد
چو می پویه طریق وادی ناموس می باید

آن ماه تمام از رسیدن آن مقام و دیدن آن حال و شنیدن آن قال فی الحال خود هم بهمان دستور از کیفیت حال مست و سرشار گردیده بزودی طنبور را بدست در کشیده این چنین اشعار آبدار را بقسمی سرود که دل سامعان را گداخته از چشم مطربان آب جاری گردانید

بادهٔ صاف ست و مطرب صاف و ساقی صاف صاف
ما ازین غمهای نالیم ای جان جهان
سر شوریدهٔ من هر نفس صد آرزو دارد
رباعی گلگون پوشی که جام می می نوشد
حالا نه بدین لباس او جلوه گر ست
غزل باز در بزم شهم نغمهٔ نوشانوش ست
کسوت خوابگی و خلعت شاهی چه کند

با سه صاف این چنین کس چون بر آید در مصاف
غم چو سیل لاابالی جان من چون کوه قاف
زهی ساقی که چندین رنگ می در یک سبو دارد
در کشتن اهل جان بجان می کوشد
عمری ست که خون می کند و می پوشد
عقل حیران و خرد واله و جان مدهوش ست
هر که را غاشیهٔ بندگیت بر دوش ست

سرگرمی محبت همدم مرا بس ست		ما ما مرا به نشهٔ صهبا چه حاجت ست

القصه آن ماه زود خرام ازان مقام ناخورده جام از خدمت مشتری نیک فرجام بابرام تمام رخصت گرفته بطرف همان مکان روان گردیده ودران زمان بعجب کیفیت حال بدین قال نوا برکشید رباعی

مخمور ز پیش جام مُل میگذرم		چون آبله غافل نیم از پاس قدم
با وحشت خار از بر گل میگذرم		در خشکی هم همان به پل میگذرم

ودران حال از زبان مشتری پر ملال نیز اینچنین مقال را شنیده خیلی متاثر و متفکر گردیده غزل

زود خوش نیست که قاتل ز مقابل برود		خون نشستن اگر از دامن قاتل برود
بایدش بود که جان از تن بسمل برود		نیست قربان شدگان از تعلق رنگی
اشک اختر فگند قافله را در پیشش		گر چنین ناله کنان از پی محمل برود

غرض که آن ماه آگاه نورپاشی حقیقت خاطرخواه خود را بوقت شب حواله نموده بطرف همان درخت رفته گلیم را در سایه اش گسترده باراده خواب درازی کشیده بخیال جمال واندیشهای محال وصال درافتاده بدین ادا نوا برکشید رباعی

نی گل داریم در نظر نی چمنی		با یاد بنا گوش کسی ساخته ایم
زین باغ که دارد بخیال انجمنی		ماییم و همین سایهٔ برگ سمنی

وهم مشتری روشن ضمیر بخوابگاه خود درآمده برنگ نقش تصویر حیران و بی تقریر بر مسند حریر درافتاده تماشای نیرنگی قلم تقدیر در احوال خویشتن بچشم عبرت وخبرت می نمود وچون آفتاب از فوق الراس برگردید از سر نو بدیگر زیب و زینت درآمده همه روشنان خاصه ومقربان خود را العنوان تازه بهم هفت کرده مجلس را از شراب وکباب ورود ورباب بآب وتاب رسانیده آن رونق بزم خود را طلب فرمود چون خواصان وخادمان برنگ نسیم وصبا برسر حال آن گل باغی بی پروا رسیده او را ازان باغ فراغ برآورده بمیان چمن انجمن درآوردند دید که بهر طرف حورنژادان بعجب زینت وشان ایستاده اند وپری وشان رقاصی می نمایند واز هر سو آواز رود وسرود وچنگ ورباب می آید وبهر طرف انواع نقلیات وشراب وکباب می نماید وآن مشتری مجلس افروز شمع محفل گردیده شیشه وپیاله را بدست گرفته می گساری می فرماید وهم اراده هوش ربائی دیگران دارد همین که آن مشتری دیدارخواه روی آن ماه بدید بی اختیار آه جانکاه برآورده بدین ادا نوا برکشید غزل

از کجا میرسی ای خانه برانداز بیا		ره غلط کردهٔ ای شوخ دغاباز بیا		منتظر چند توان داشت ببازی ما را
چشم ما باز بود جان کسی باز بیا		ای جگر گوشهٔ بیداد بحشرت سوگند		نیزه بر دست چو خورشید فلک تاز بیا
شد حنا دست و گریبان ز تو با خون دلم		خون من دست بدامان تو طناز بیا		مگذاری که برند آرزو عشوه بخاک
از پی کشتن عشاق باندازبیا

باری چون آن ماه بمیان بارگاه شاه رسید دید که مطربهٔ دمساز بعجب کیفیت مستی وناز این ابیات را در تعریف شراب بآواز رباب می سراید که هوش سامعان می رباید مثنوی

اگر بکام نباشی تو از شراب چه حظ　　کنار اگر ز تو خالی بود ز خواب چه حظ
از شنیدن این مقال فی الحال آن ماه باکمال بر خواند

غزل
کسی که دارد ازین شوخ سروقامت حظ　　چه دور اگر برد از فتنۂ قیامت حظ
حریص را نبود گرچه سیری از نعمت　　ولی ز سنگ برد صاحب قناعت حظ
بکام او نبود مه ز شهد حنظل کم　　کسی که گرد بعالم ز ترک لذت حظ

مطربۂ دمساز از شنیدن این آواز و دیدن آن انداز کدام ساز را بدست گرفته باز بطرفه نازاین نوا بر کشید

غزل
بادۂ گلرنگ در فصل بهاران کم مکش　　تا توانی می درین موسم کشیدن دم مکش
تخت و تاج پادشاهی پیش فقرم هیچ نیست　　منتی گرمی کشی جز بهر جام از جم مکش
الفتی با درد پیدا کن و گر راحت گزین　　وا لغیر از کوچهای زخم چون مرهم مکش

غزل
ساقی ما را مگو زاهد که آئینش بدست　　آن حسنش را چه می گوئی اگر آئینش بدست
یار محجوب ست ای مهتاب پر شوخی مکن　　گردش رنگ هوا در بزم تمکینش بدست
چین پیشانی بود معراج نازای بو الفضول　　مهر او را خوب می گوئی مگر کینش بدست
کاش یابی رخصت آن لب مکیدن در عتاب　　تلخی دشنام اگر در لعل شیرینش بدست
هرچه خیر تست سائل خوب میداند کریم　　لاعلی التعیین سوالی کن که تعیینش بدست

باز آن نگار طرار بتکرار این اشعار آبدار غرض خود را از آن کار به پیش آن یار آشکار گردانید

غزل
کی بود عیش و نشاطم از قدح نوشی غرض　　باشدم از بیخودی با خود فراموشی غرض
صوفی پاکت لقب باشد اگر باشد ترا　　کسب خلق خوش چو نافه از نمد پوشی غرض

از شنیدن این نوای آن دلربا ماه با صفا نیز بمقابلش این صدا بر کشید تتمۂ

غزل
از چه بر خیزد زهر سو این قدر در باغ دهر　　فتنه را گر نیست با قد تو همدوشی غرض
چون صدا گر سرمه سود نها بر آید مشتری　　هست ما را زین همه گفتار خاموشی غرض

فاما بعد این قیل و قال آن ماه باکمال هرگز جام از دست آن ساقی می آشام نگرفت و نخواندن این چنین کلام در پیوست

غزل
خاطر چو خرم ست بصهبا چه حاجت ست　　دل چون گشاده هست بصحرا چه حاجت ست
سیر چمن بود پی تحصیل وقت خوش　　با وقت خوش بسیر و تماشا چه حاجت ست
هیچ ست گنج عالم اگر هست دل غنی　　دل چون توانگر ست بدنیا چه حاجت ست

مشکین موو آن آهوی بی آهو بیان گردانیده بدل هریکی کاری نشانیده بخجیر تقریر خود گردانید **تتمه**

بازآمدم زعربدهٔ مجنون عدیل من — داری اگر قبول که لیلی نظیر تست
روزم سیاه کردهٔ زلف چو قیر تست — دار دزدیده کاسهٔ دریوزه پیش تو

بخت سفید ساخته شام مرا سحر
میدان یقین که ماه مقرر فقیر تست

وهم آن مغنیهٔ خوش آواز چون خویشتن را از مقام قرب دورتر یافت بدین انداز آواز برافراخت **غزل**

خلوت سرای جسم زجانانه پرشدست — جان کوچه گردگشت بلی خانه پرشدست
جای هراس نیست که پیمانه پرشدست — زین ایمنم که تیغ جدائی علم کنی
صیاد آهوت سر بازو هماز بس — برهم فگند دام تو از دانه پرشدست

لاجرعه درکشیم لبالب ز زندگی
یکبارگی[۱۲] هر قطره خونم از تو جداگانه پرشدست

همین که آن ماه ادا فهم ازین خوش آواز و آن دمساز این ادا و انداز مشاهده نمود باز چشم نگار انداز خود را بطرف آن صعوهای شوریده باز گردانیده برخواند

تتمه شور مگس بلاست ز شیرینی هوس — کو جلوهای شمع که پروانه پرشدست
این جرم آشنا که زبیگانه پرشدست — صد گنج در بهای رخ مه سرزدگی

آیه چرا گران ستم عشق برکسی
درج دلش بگوهر یکدانه پرشدست

دران زمان مشتری نکته دان بمیان عین جلوت رنگ خلوت نمایان گردانیده با دیدهٔ انتظار بجانب ماه خوش گفتار دیده اشارهٔ بیان حقیقت و اسرار کرده برخواند

غزل چشمم برد بخلوت همه جا انجمن ست
نیست قادر که بتلخی دل من شاد کند — شکوه دارم که چرا این همه شیرین دهن ست

هم زبانش توئی آنکس که بخود در سخن ست

ماه حاضر جواب باز در پردهٔ رباب چنین جواب بسواب گذارش نمود **تتمه**

من که اویم ؟ ناسازی و بیگانگی ام — تو نظر بازنه ورنه تغافل نگهست
دری از گلخن من زبروی چمن ست — چون نباشد همگی مهر و وفا آنکه من ست
هفت ای مه زدلت[۱۳] مهری ندمید — در لحد منت کس بار برو دوش مباد

تو سخن فهم نه ورنه خموشی سخن ست
لاله و غنچه چرا شعله و اخگر نشود
ای خوش آن مرده که گرد سراهش کفن ست
کمتر از خار و خسی کار گلستان شدن ست

بالجمله در آخر کار مشتری بی اختیار گردیده خود ساقی شده شیشه و پیاله بدست گرفته ماه منیر را تکلیف می آشامی کرده باین چنین قال حسب حال ترنم نمود **غزل**

باده کز حسرتش جم ده در جام من ست — گرد آن صیدی که از بهرام رم رام من ست
چیدم دل بریک دگر دو غم و سوز و گداز — چون بنالم عشق در فکر سرانجام من ست
رنجه فرمایید دم گر بعد عمری نیستش — یک نفس آرام پندارم که آرام من ست
همچو یوسف گر گذر از انفعال کسی — نیکنامی چون نباشم چون تو بدنام من ست
بگذر از نقصان که خون و درد و درمش هست — هر چه می خواهی بخواه ایام ایام من ست

نمی باشند مستان بی پناهی　　چه حاصل پشت دست التزام است
کنون ساقی تا جمشید جام است　　شمارم ماه را در عشق حیوان
اگر فیستم کام دل گردید حاصل　　اگر دانم که با آرام رام است

و دران زمان از میان مطربان کدام مطربهٔ خوش الحان نکته دان این چنین سخنان را بمقابل آن ماه نور افشان سروده برروی‌اش حیران گردید

غزل

مهی کرد برما گذر کیست این　　فتاد آفتاب از نظر کیست این
بدلهاست از طاقت و صبر دور　　زجان ست نزدیکتر کیست این
ز فیض قدومش دعا را اثر　　نهاد دست دستی بسر کیست این
ز شیرینی شور گفتار او　　نمک آب شد در شکر کیست این
بیاد دهش نمی آیم بیاد او　　نمی آید از دل بدر کیست این
چراغ شب هجر روشن مباد　　ز شامم علم زد سحر کیست این
کنون صبر از دل سفر می کند　　کسی آمده از سفر کیست این

خلوت کردن مشتری با ماه و تکلیف می آشامی کردن بدان مرد آگاه و ابا آوردن او از ان کار تباه و باهمدیگر شعرخوانی کردن بسبب ناز و نیاز خاطرخواه و هم سرودن مطربان سخنان حسب حال او پیش آن شاه عالی جاه

چون مشتری روشن ضمیر از ماه منیر این حرف و تقریر شنید بدل خود اندیشید که شاید این جوان از این خواصان و مقربان حجابی دارد که بی تکلف در اظهار اسرار جرأت نمی نماید پس بحاضران فرمود که شما اندکی دورتر نشینید و جلوت را رنگ خلوت دهید و بخواصان اشاره نمود که شتاب شیشه و پیالهٔ شراب آورده بمیان گذارید تا بدان آب گردش نمانیده

بدان اسباب پردهٔ حجاب از پیش چشم این شباب برداشته آید

خوبی خمیازه بار ادب دست باد هید　　خوش آنکه مست شوی تا بهانه برخیزد
ساغر می را بدست من دهید　　تو باشی و من و شرم از میانه برخیزد

خواصان چون بموجب فرمان بعمل آوردند و مقربان از ان مکان دورتر رفته ساکن گردیدند درین زمان مطربه مساز از مشاهدهٔ این انداز لطف ادا و ناز بهمراه نوای ساز این آواز برکشید

غزل

آزاد کیست آنکه بصد جان اسیر تست　　خود را بآب گریه دهم یا بباد آه
دلها شکسته کار از تو بیاد گیر تست　　درد تو ننگ دارد و درمان نمی کشد
مرهم کش ست زخم که از تیغ و تیر تست　　گر هستم غبار ضمیر منیر تست

مشتری نکته دان از شنیدن این بیان گوش سخن نیوش خود را از ان صدای دلربا نیاشته چشم خود را بر روی آن ماه حیران ساخته بمقابل لطف و ادا این نوا کشید

تمت افغان جملا از دل وحشت گرای تو　　فریاد من ز خاطر الفت پذیر تست
نخجیر گشت آهوی دل از نوای تو　　تا دم که دام من نفس ناله گیر تست

دران حال فی الحال آن ماه تمثال که خیلی حاضر و داب بود شتاب رباب را بدست در آورده بزخمه کاری در آمده بسیان همان زمین بدین آئین نغمه سرائی در آمده نگاه خود را بجانب آن چکاره

بان اجازت فرماید و برخواند **غزل**

دلی که پیش تو آوریم بصد امید
دران سر چشمی کزین کم الا غو آورد
دوش پری که آب نگردد ز شرم کو
چشم ترا ز حریر نگه بستر آورد

در مجلس تو چشم ترم ساغر آورد
نشنیده گُن مباد که درد سر آورد
جاروب جلوه گاه تو مژگان من بس است
منت ورنه نیست اینکه کسی در بر آورد
راحت گزین مباش تو تا چو مژگان

تا شور و مستی حبسگو دل بر آورد
در خویشتن نگنجد اگر آرزو بجاست
طاوس از برای چه بال و پر آورد
تا ید که خوابگاه خیالت شود شبی
بنا رائی که هر مژه صد نشتر آورد

در جواب بالی قیاس التماس نمود که درین وقت مرا اجازت دهد تا از زیر آن درخت رسیده در آرامشم که وقت قیلوله من رسیده است و تمام شب چشم من از خیال جمال تو لمحه نغنوده است

خوابم نبرد دوش ز سودای روی تو
باآنکه بود بستر من خاک کوی تو

و باز بر سر این ماه شب جدائی جانکاه می آید از خیال جمال وصال تو بسر بردن نمی تواند

رباعی
دوش از غم هجر تو دلم شیون داشت
سودا آتش به جان و خون من داشت
تا خفته مرا خیال رویت همه شب
با مردم دیده دست در گردن داشت

از شنیدن این بیان آن داستان فرمود که ای ماه آگاه از این حرف مهل جانکاه خیال حال دلم تباه گردیده است خدا را اول قدری از ان حقیقت و احوال لطایف اجمال بیان ساز بعده بخاطر جمع دران مکان رفته بخواب پرداز **غزل**

دانسته از برم بجفا میروی مرو
از خویش هم چو شعله جدا میروی مرو
ای دل بکوی عشق جفا کشی مکش
گر کشتی دامن ز ستم خون من گیرد ترا

من میروم ز خود تو کجا میروی مرو
ای مهر روز عمر شفق شام می شود
گفتم اگر برای خدا میروی مرو

رم می کنی ز تاب نگه در حسن ناز
از ما به حسرت دیده که از ما میروی مرو
جان من از پیش تو گل گشتن سهل نیست

باز از شنیدن این آواز سراپا غمزه و ناز آن مرو جانباز عجز و نیاز گذارش نمود که ای ملکه جهان برای بیان آن داستان شب درازی و خلوتی و فراغتی می باید تا شمه از حال کاهیدن و بالیدن این ماه جانکاه که چه قدر آن روزهای سیاه را بحال تباه بسر برده است بپیش تو روشن گردانیده آید

آسوده شبی باید و خوش مهتابی
تا با تو حکایت کنم از هر بابی **غزل**

ز روی شب صبح من صبح ست تا شام
تمنا به نخستین هر چند خام ست
کی آن آغوش را آغوش گویم
که ساقی در مقام انتقام ست

دلم از طره صیادی بدام ست
ز موی شب شام من تا صبح شام ست
چرا خاصان نمی میرند از رشک
که گویند این کدام و آن کدام ست
نگاهی مست کن از چشم ساقی

پی نظاره چشم از دام وام ست
تف حسرت نیندازد ز چو چشم
که هجر خاص من در بار عام ست
ندانم تو به را بر سر چه آید
وگرنه هر چه می بینی حرام ست

نمی باشند مستان بی پناهی
چه حاصل پشت دست التزام ست
کنون ساقی با محتسب هم جام ست
شمارم ماه را در عشق حیوان
اگر رفتم کام دل گردید حاصل
اگر دانم که با آرام رام ست

دران زمان از میان مطربان کدام مطربهٔ خوش الحان نکته دان این چنین سخنان را بمقابل آن ماه نور افشان سروده بر رویش حیران گردید

غزل

بدلهاست از طاقت و صبر دور
ز جان ست نزدیکتر کیست این
ز شیرینی شور گفتار او
نمک آب شد در شکر کیست این
چراغ شب هجر روشن مباد
ز شامم علم زد سحر کیست این
نمی کرد بر ما گذر کیست این
فتاد آفتاب از نظر کیست این
ز فیض قدومش دعا را اثر
نهاد دست دستی بسر کیست این
بیاد کسش نمی آیم بیاد او
نمی آید از دل بدر کیست این
کنون صبر از دل سفر می کند
کسی آمده از سفر کیست این

خلوت کردن مشتری با ماه و تکلیف می آشامی کردن بدان مرد آگاه و با آوردن او ازان کار شاه با همدیگر شعر خوانی کردن بسبب ناز و نیاز خاطر خواه و هم سرودن مطربان سخنان حسب حال را پیش آن شاه عالی جاه

چون مشتری روشن ضمیر از ماه منیر این حرف و تقریر شنید بدل خود اندیشید که شاید این جوان از این خواصان و مقربان حجابی دارد که بی تکلف در اظهار اسرار جرأت نمی نماید پس بحاضران فرمود که شما اندکی دور تر نشینید و جلوت را رنگ خلوت دهید و بخواصان اشاره نمود که شتاب شیشه و پیالهٔ شراب آورده بمیان گذارید تا بدان آب گرم تر نمائیده بدان اسباب پردهٔ حجاب از پیش چشم این شتاب بر داشته آید

ساغری را بدست ما دهید
خوبی خمیازهٔ ما را بدست باد دهید
خوش آنکه مست شوی تا بهانه برخیزد
تو باشی و من و شرم از میانه برخیزد

خواصان چون بموجب فرمان بعمل آوردند و مقربان ازان مکان دور تر رفته ساکن گردیدند درین زمان مطربه مساز از مشاهدهٔ این انداز بطرفه ادا و ناز بهمراه نوای ساز این آواز برکشید

غزل

آزاد کیست آنکه بصد جان اسیر تست
درد تو ننگ دارد و درمان نمی کشد
خود را بآب گریه دهم یا بباد آه
مرهم کش ست زخمم که از تیغ و تیر تست
دلها شکار آهوی صیاد گیر تست
گر هستم غبار ضمیر منیر تست

مشتری نکته دان از شنیدن این بیان گوش سخن نیوش خود را ازان صدای دلربا انباشته چشم خود را بر روی آن ماه حیران ساخته بمقابل بطرفه ادا این نوا کشید

تمه افغان جمله از دل وحشت گرای تو
شادم که دام من نفس ناله گیر تست
فریادم من ز خاطر الفت پذیر تست
نخچیر گشت آهوی دل از نوای تو

دران حال فی الحال آن ماه تمثال که خیلی حاضر جواب بود شتاب رباب را بدست در آورده بزخمه کاری در آمده بمیان همان زمین بدین آئین نغمه سرائی در آمده نگاه خود را بجانب آن چکاره

بیان کرامت فرماید و برخواند **غزل**

دردی که پیش تو گویم بصد امید
زان سر بهی که زین گر لاغر آورد
دوش پری که آب نگردد ز شرم کو
چشم تر از حریر نگه بستر آورد

در مجلس تو چشم ترم ساغر آورد
نشنیده کن مباد که درد سر آورد
جاروب جلوه گاه تو مژگان من بس است
مقدور نیست اینکه کست در بر آورد
راحت گزین مباش تو تا چوبه کمان

تا شور و مستی جگر و دل بر آورد
در خویشتن نگنجد اگر آرزو بجاست
طاوس از برای چه بال و پر آورد
شاید که خوابگاه خیالت شود شبی
بیمارگی که هر مژه صد نشتر آورد

بتعجبی بی قیاس التماس نمود که درین وقت مرا اجازت ده تا بزیر آن درخت رسیده دراز کشم که وقت قیلوله من رسیده است و تمام شب چشم من از خیال جمال تو لمحهٔ نغنوده است

خوابم نبرد دوش ز سودای روی تو
با آنکه بود بستر من خاک کوی تو

و باز بر سر این ماه شب جدائی جانکاه می آید اگر آنرا بخیال محال وصال تو بسر بردن می شاید

رباعی

دوش از غم هجر تو دلم شیون داشت
سودای تو قصد جان و خون من داشت
ناخفته مرا خیال رویت همه شب
با مردم دیده دست در گردن داشت

از شنیدن این بیان آن دلستان فرمود که ای ماه آگاه ازین حرف مهمل جانکاه خیلی حال دلم تباه گردیده است خدارا اول قدری از آن حقیقت و احوال بطریق اجمال بیان ساز بعده بخاطر جمع دران مکان رفته بخواب پرداز **غزل**

دانسته از برم بجفا میروی مرو
از خویش هم چو شعله جدا میروی مرو
ای دل بکوی عشق جفا می کشی مکش
گر کشتی دامن از ستم خون من گیرد ترا

من میروم ز خود تو کجا میروی مرو
بی مهر روز عمر شفق شام می شود
گفتم اگر برای خدا میروی مروے

رم می کنی ز تاب کمر در خرام ناز
از ما چه دیده که ز ما میروی مرو
جان من از پیش مقتولان گذشتن سهل نیست

باز از شنیدن این آواز سراپا غمزه و ناز آن مرد جانباز بعجز و نیاز گذارش نمود که ای ملکهٔ جهان برای بیان آن داستان شب درازی و خلوتی و فراغی می باید تا شمهٔ از حال کاهیدن و بالیدن این ما[illegible] جانکاه که چه قدر آن روزهای سیاه را بحال تباه بسر برده است به پیش تو روشن گردانیده آید

تا با تو حکایت کنم از هر بابی
آسوده شبی باید و خوش مهتابی

غزل

ز رویش صبح من صبح ست تا شام
تمنا پختنم هر چند خام ست
کی آن آغوش را آغوش گویم
که ساقی در مقام انتقام ست

دلم از طرفه صیادی بدام ست
ز مویش شام من تا صبح شام ست
چرا خاصان نمی میرند از رشک
که گویند این کدام و آن کدام ست
نگاهی مست کن از چشم ساقی

بی نظاره چشم از دام وام ست
لقف حسرت نیند از در جوشت
که هجرش خاص من دربار عام س
ندانم توبه را بر سر چه
وگرنه هر چه می بینی حرام س

قاتلم هی بسرم زود تر آی | که ترا دوست تر از جان دارم | کار چون سایه ندارم بکسی | صلح با گبر و مسلمان دارم
چشم دارم کرم و طاعت هیچ | این قدر هست که عصیان دارم | یار در خانه خدا را اغیار | بگذارید که مهمان دارم
اختیارم چو قلم نیست بدست | همه سر بر خط فرمان دارم | صندلم چون همه تو در دست | داغ بیدردی درمان دارم
چون بخود راست نسنجم خود را | من که از آینه میزان دارم

غزل

بی شبهه نیست هستی از بس که ناتوانیم
با نقش این تبسم یا موی این میانیم | نی منزلی معین نی جاده بر من | عمریست چون مه و سال بی اختیار دوانیم
تحقیق ما محالست فهمیدن انفعالست | دیگر گو چه حالست فریاد بی زبانیم | افسانهٔ من و ما نشنیدنست اولی
تا پنبه نیست در گوش بر گوش خود گرانیم | تحقیق نارسایان چندین قیاس دارد | حرف نگفته را صد رنگ ترجمانیم
با خود اگر نسازیم بر الفت که نازیم | بر بیکسیم ناچار بر خویش مهربانیم | از کاف و نون و میدان غیر از عدم چه دارد
چیزی ز ما مخواهید ما حرف آن دهانیم | ما را سراغ عنقا حرفیست بر زبانها | ماییم و نامی و هیچ بسیار بی نشانیم

بمشاهدهٔ این حال و اصغای آن قال مشتری باجمال مع مقربان پری تمثال متأثر گردیده بی اختیار زار زار گریست و چون بعد دیر بسیار آن مست سرشار هوشیار و خبردار گردیده چشم پرخمار خود را مالیده بجای خویش نشست باز بلا [illegible] بسخن در پیوست و گفت که ای ماه آگاه ما از مشاهدهٔ حال تو خیلی بیحال گردیدیم لیکن اصلا معنی قال ترا نفهمیدیم که نه ماندن خود را قبول داری و نه رفتن را پسند می نمائی و نه ظاهر کردن خود را مناسب میدانی و نه پوشیده ماندن را جائز می شناسی پس از بهر خدا زودی بیان نما که تو چرا ازین همه کارها هیچ یکی را قبول نداری

کافر نگهت برده ز دستم ایمان | دیگر چه بلا بر سر من می آری | رباعی ای خصم دل و دین من و دشمن جان
غزل در رنگبار خاطر من کار می کند | هر صیقلی که آینه را تار می کند | زود آنچه که خواهی تو ز من هان بستان
دل آرزوی جوشش خریدار می کند | در سنگ خاره نیز اثر می کند سخن | یوسف بنسیه کس نخرد در زمان ما
کوه از صدا همین سخن اظهار می کند

از شنیدن این مقال فی الحال آن مرد صاحب حال بمقابل آن خوش مقال در میان همان زمین بدین آئین نوای حزین بر کشید

تهمت برداشت بخت اگر ز رهم سنگ راه وصل | اندیشهٔ کشیدن دیوار می کند | در دادگاه دعوی خون را گواه نیست
کی پادشه ز قتل کس انکار می کند

و به نیاز تمام دران مقام بحرف و کلام در آمده گفت که ای مشتری جان من حقیقت و داستان من شرح بسیار و تفصیل بیشمار می خواهد که این وقت مساعدت آن نمی نماید انشاء الله تعالی هنگام شب که وقت جمع گردیدن حواس پریشان و زمان راز گفتن صاحب دلان است شمهٔ ازان حال پر اختلال بعرض بیان در آورده خاطر جمع و دل بیدرد ترا نیز پریشان و دردمند گردانیده می آید او سبحانه در سخن من اثری بخشیده نتیجهٔ

نباشند از راز گوینده سه تن مگر که خدا چهارم ایشان ست بعلم و پنج رازگو باشند مگر که او ششم ایشان ست بدانش و بینش و نه کمتر ازین و نه بیشتر مگر که خدا با ایشان ست بعلم هر جا که باشند پس خبر دهد اینها را کردارهای اینها در روز قیامت بدرستی که خدا بهمه چیز داناست و نظر فه کیفیت حال بدین قال نوا بر کشید مثنوی

تو مرائی جهان مراست همه | من بسر گشته راز کار جهان | تا تو ... رهاند باز رهان | چه سخن این سخن خطاست همه
در پذیرم که در پذیره توئی | راز پوشید گرچه هست بسی | بر تو پوشیده نیست آگهی | در که نالم که دستگیر توئی
تو بر آری که هم تو میدانی | غرض آن به که از تو می جویم | سخن آن به که با تو می گویم | غرضی کز تو نیست پنهانی
با تو گویم بزرگوار شوم | ای که مه را پناه از سر تو | از در خود مرانش از در تو | راز گویم بخلق خوار شوم
همتش ده بتاج خورسندی | تا بوقتی که عزکار شود | گرچه درویش تاجدار شود | سر بلندی ده از خداوندی
 | | | هر پس از آینه گر باورت نمی آید
که از خیال تو در دل چه گلشنی دارم

همین که مشتری با فرهنگ ازان مرد مدهوش دنگ این ترنگ شنید بدان آهنگ مستانه او دیوانه گردیده فرمود که ای ماه آگاه ازین نوا و صدا هیچ راز دلت بی پرده نگردید و هرگز اراده خاطرت بفهم ما نرسید از شنیدن این بیان آن جوان بی اختیار گریان شده باز بعرض رسانید که ای خریدار عیب و نقصان من و ای مشتری جان و تن غم راز برو ملک و مال می باید نه درینجا ظاهر کردن خود فی الحال مناسب می نماید و نه درین مکان بدین عنوان پنهان ماندن بدلم خوش می آید بلکه من بزار را ناچار ازین دیار بر آمدن می نماید اگرچه در فراق همچو تو مشتری صاحب وفاق زندگی بسیار مشکل می نماید رباعی

نی دین ز کسی خواهم نی دنیائی | در کوچه عشق منزلی می خواهم | بال و پر شمع محفلی می خواهم
 | شایسته دوستی دلی می خواهم | غرض که حال پر اختلال این هلال

که سراپا پر از کلفت کدورت و ملال ست حقیقتی و داستانی دارد که بشرح و بیان نمی گنجد آن گفت و بکشیدن این چنین نالهای حزین و برپا کردن این قسم شیون دران انجمن چندان نالید که از هوش خود بیخبر گردید رباعی

صبری نه که از عشق بپرهیزم من | بختی نه که با دوست در آمیزم من | دستی نه که با قضا در آویزم من
پائی نه که از میانه بگریزم من | رباعی گر آمدنم بمن بدی نامدمی | ور نیز شدن ز من بدی کی شدمی
به زان نه بدی که اندرین محفل تو | نی آمدمی نی بدمی نی شدمی رباعی | از وصل توام کام روائی مشکل
بودن بتو مشکل و جدائی مشکل | از بس که غبار غم تراکم دارد | زآئینۀ دل زنگ زدائی مشکل غزل

عاشقم از تو چه پنهان دارم | من بقربان تو تا جان دارم | چون سپند آه تا لم چه کنم | در جگر آتش سوزان دارم
چون خزان از چمن رنگ شباب | حسرتی چند بدامان دارم | هستی پا بر کاب چو نفس | با فنا دست و گریبان دارم

مشتری و ماه معاملهٔ تعاشق دلخواه بهم رسیده است دل خوش دار که در آخر کار یا من بذات گرامی خود و جود ترا القتل بسیر ساکم ویا تو بنفس سرکش خویش خون من ناتوان دلریش می ریزی باری بهر کیفیت و احوال الحال ای بدر با کمال چون این حقیقت و احوال تو معلوم کردم خیلی خوش حال گردیدم که ترا بجمیع وجوه هم قرینهٔ خویشتن فهمیدم پس هر قدر زر و مال که ترا می باید از من فی الحال بگیر و باز از سر نو سرانجام جاه و جلال خود کرده انوار جمال و کمال را در نظر همه جهانیان پیدا و آشکار گردانیده تمام ماهیت خود را به پیش ناهید شاه هم روشن ساخته خاطر نشانش گردان که در تمام جهان مشتری را غیر از ماه هم قرینهٔ و مقابلی خاطر خواه نمی باشد و از ین طرف من هم حرکتی کرده از مقام عروج سلطنت و منزل نخوت تنزل نموده مرتبی و مراد هبوط خویش بر پایهٔ اخیر طبیعت با مهات سفلی خود فهمانیده آبای علوی خود را هم بران کار ناگزیر تقت پذیر رده گار مائل و راغب خواهم گردانید و اگر درین زمان آن چنان کار بخاطر تو مشکل و دشوار می نماید چندی دیگر هم درین مکان بهمین عنوان ترا پوشیده و پنهان داریم که ما شهریاریم و بر نفس خویش مختاریم پس بمیان خود حیلهٔ مسئلهٔ شرعی بطریق مخفی نیز در می آریم و بفراغ خاطر و دل جمع با همدیگر زد موافقت و مواصلت می بازیم و باز در وقتی و زمانی که مناسب و مبارک می دانیم احوال قران ماه و مشتری را بچشم همه جهانیان پیدا و عیان هم می گردانیم این بگفت و بطرفه کیفیت حال بدین

چنین قال نواها بر کشید

در بیع خود در آور و مفتم قبول کن
دلگیر اگر شوی همه کس می خرد مرا **غزل**

دلبرا امروز نوروز ست و فردا روز عید
جام می بر دست گیر و با بگلشن زن که باز

عشرت امروز را نتوان بعید انداختن
دامن گلزار را چون سبزه می باید گرفت

یک دو روزی می توان جام می عشرت کشید
باد دست افشان در آمد آب پاکوبان رسید

داد عیش امروز باید داد فردا را که دید
خرقهٔ صد توی را چون غنچه می باید درید **غزل**

هر چه خواهی بتست ارزانی
به زاوج فلک نمایان ست

یوسف من عزیز مهمانی
نتوان داغ سوخت پنهانی

کس اشارات آن گره نوست
گر تو مرضی مشتری خواهی

جان عشاق میرزا جانی
هم ترنجی و هم ترنجانی

چون آن ماه آگاه از آن مشتری دلخواه این چنین حرفها شنید و آن چنان ارادهٔ دلش فهمید عزم بالجزم او را مناسب وقت و حال و درخور احوال پر ملال خود نه انگاشته آه سرد از دل پر درد بر آورده از خوف و دهشت جناب ذوالجلال که سمیع و بصیر ست در هر وقت و حال بغایت ترسیده این آیه بجوش آهنگی قرات برخواند اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ یَعْلَمُ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَ مَا فِی الْاَرْضِ مَا یَکُوْنُ مِنْ نَّجْوٰی ثَلٰثَةٍ اِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ اِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا اَدْنٰی مِنْ ذٰلِکَ وَلَا اَکْثَرَ اِلَّا هُوَ مَعَهُمْ اَیْنَمَا کَانُوْا ثُمَّ یُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوْا یَوْمَ الْقِیٰمَةِ اِنَّ اللّٰهَ بِکُلِّ شَیْءٍ عَلِیْمٌ یعنی که آیا نمی دانی که خدا می داند آنچه در آسمانها و آنچه در زمین ست

برای آن ماه والا جاه گسترده بتزئک بهلویش رسیده بعجب حسرت نگاه بر روی آن جوان خاطرخواه نموده آهسته باندازیکه بگوش رشتِ این آواز رسانید نظم ؎

تا بزمانه شد خبر از مه با کمال تو   آشفته گشت عالمی ز ابروی چون هلال تو
نخل قد تو در دلم کاب همی خورد ز خون   بین که چه میوه بر دهد زین خورش آن نهال تو

ماه بافرهنگ از شنیدن این آهنگ وترنگ آن خواصان شوخ و شنگ بنگاه زیر چشمی بجانب آنها دیده تبسم زیرلبی نموده دیده و دانسته از طرف شان اغماض کرده بکمال شوق جانکاه نگاه بر روی آن مشتری دلخواه خود نموده با لعجز و نیاز گذارش نمود که ای شاه آگاه غریب پرور مسکین نواز من از وقتی که کیفیت و حلاوت خاک نشینی دریافته ام و حقیقت و ماهیت مبدا و معاد خلقت خویشتن را از خاک شناخته ام برضا و رغبت مسند نشینی را گذاشته ام پس اصلا بزنگ نقش پا از جا نخواهم جنبید و هرگز با بران مسند دیبا و زیبا نخواهم رسانید باری چون مشتری آن همه حقیقت و کیفیت آن ماه از نقصان بری معلوم کرده آن همه نکتهای زبان آوری او را شنیده و آن قدر زمین گیری او را مشاهده نمود بی اختیار و ناچار گردیده بهمان وضع بی تکلفش گذاشته فرمود که ای ماه آگاه ما همین حقیقت خاطرخواه می خواستیم که حالا از تو دریافتیم و بدون آن در دل همین اراده و خیال مصمم داشتیم که اگر این مرد صاحب جمال با کمال که دل از برم ربوده جانم را پر ملال ساخته است از زمرهٔ ارزال خواهد بود و یا از رجال مجهول النسبش معلوم خواهم فرمود بهمان حال خواصی را حکم خواهم کرد که یکایک بیخبر از عقب رسیده سرش را ببید ریغ از تیغ در رباید و جان مرا از زندان تنش برآرد و بعد فراغ آن کار آن قاتل طرار را نیز بقصاص دلربای نابکار بقتل رسانیده کار ظلم شاهی و معاملهٔ عدالت غضب سلطانی برای مصلحت ذاتی خود تمام گردانیده دل بی مهر و جان با دفای خود را از گرفتاری بیچاره‌ائی و نجات خواهیم بخشید ؎

وانکه عشق مردگان پاینده نیست   زانکه مرده سوی ما آینده نیست
غزل
هر بیت تنگ چشم کجا تاب ماندن ست   یکسر بسان خانهٔ زنجیر روزن ست   گر مصحف عذار تو افتد بدست من
ختم فنی بشوق بیک بوسه کردن ست   دارد فساد صحبت ناجنس مشتری   شوری که در چراغ بود ز آب و روغن ست
؎ ستم بر مهر باشد مهر اگر بر بیوفا افتد   چو می افتد بهر جا چشم می باید بجا افتد   بحمدالله که در گفتن نمی گنجد حدیث من
ازین اندیشه آزادم که رازم بر ملا افتد

ماه منیر از شنیدن این تقریر و معلوم کردن آن مافی الضمیر آن مشتری باغیرت صاحب حمیت روشن ضمیر خیلی بخالت خوشی و بشاشت رسیده فی الحال بمقابل آن جمیل با جلال بطرفه کیفیت حال بدین قال نوا بر کشید

؎ دور از انصاف بود غم کسی جان کسی   غیر را حکم بقتل چو منی فرمودن
شکوه کم نگهی نیست ز خوشش چشمانم   بوسه نرگس چه قدر شوخ تواند بودن

آن زن متحیر از شنیدن این سخن آن مرد پرفن خندهٔ بسیار نموده گفت که ای شخص آگاه چون از فضل آله بمیان

مشتری و ماه معاملهٔ تعاشق دلخواه هم رسیده است دل خوش دار که در آخر کار یا من بذات گرامی خود وجود ترا قتیل بسر ساخم ویا تو بنفس سرکش خویش خون من ناتوان دلریش می ریزی بآری بهر کیفیت واحوال الحال ای بدر باکمال چون این حقیقت واحوال تو معلوم کردم خیلی خوش حال گردیدم که ترا بجمیع وجوه همقرینهٔ خویشتن فهمیدم پس هر قدر زر و مال که ترا می باید از من فی الحال بگیر و باز از سر نو سرانجام جاه و جلال خود کرده انوار جمال وکمال را در نظر همه جهانیان پیدا و آشکار گردانیده تمام ماهیت خود را به پیش ناهید شاه هم روشن ساخته خاطر نشانش گردان که در تمام جهان مشتری را غیر از ماه هم قرینهٔ و مقابلی خاطر خواه نمی باشد و ازین طرف من هم حرکتی کرده از مقام عروج سلطنت و منزل نخوت تنزل نموده مرتبی و مراد هبوط خویش بر پایهٔ اخیر طبیعت با مهات سفلی خود فهمانیده آبای علوی خود را هم بران کار ناگزیر بقتضای پرور دگار مائل و راغب خواهم گردانید و اگر درین زمان آن چنان کار بخاطر تو مشکل و دشوار می نماید چندی دیگر هم درین مکان بهمین عنوان ترا پوشیده و پنهان داریم که ما شهریاریم و بر نفس خویش مختاریم پس بمیان خود حیلهٔ مسئلهٔ شرعی بطریق مخفی نیز در می آریم و بفراغ خاطر و دل جمع با همدیگر نرد موافقت و مواصلت می بازیم و باز در وقتی و زمانی که مناسب و مبارک می دانیم احوال قران ماه و مشتری را بچشم همه جهانیان پیدا و عیان هم می گردانیم آین بگفت و بطرفه کیفیت حال بدین چنین قال نواها بر کشیده

در بیع خود درآور و مفتم قبول کن / دلگیر اگر شوی همه کس می خرد مرا

غزل

دلبرا امروز نوروز ست و فردا روز عید / یک دو روزی می توان جام می عشرت کشید

جام می بر دست گیر و پا بگلشن نه که باز / باد دست افشان درآمد آب پاکوبان رسید

عشرت امروز را نتوان بعید انداختن / داد عیش امروز باید داد فردا را که دید

دامن گلزار را چون سبزه می باید گرفت / خرقهٔ صد توی را چون غنچه می باید درید

غزل

هر چه خواهی بدستت ارزانی / مه ز اوج فلک نمایان ست

یوسف من عزیز مهمانی / نتوان داغ سوخت پنهانی

کس اشارات ان گرچه تو نیست / گر تو مرضی مشتری خواهی

جان عشاق میرزا جانی / هم ترسنجی و هم ترنجانی

چون آن ماه آگاه از ان مشتری دلخواه این چنین حرفها شنید و آن چنان ارادهٔ دلش فهمید عزم بالجزم او را مناسب وقت وحال و درخور احوال پر ملال خود نه انگاشته آه سرد از دل پر درد بر آورده از خوف و دهشت جناب ذو الجلال که سمیع و بصیر ست در هر وقت وحال بغایت ترسیده این آیه بجوش آهنگی قرات برخواند اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ یَعْلَمُ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الْاَرْضِ مَا یَکُوْنُ مِنْ نَّجْوٰی ثَلٰثَةٍ اِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ اِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا اَدْنٰی مِنْ ذٰلِکَ وَلَا اَکْثَرَ اِلَّا هُوَ مَعَهُمْ اَیْنَ مَا کَانُوْا ثُمَّ یُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوْا یَوْمَ الْقِیٰمَةِ اِنَّ اللّٰهَ بِکُلِّ شَیْءٍ عَلِیْمٌ یعنی که آیا نمی دانی که خدا می داند آنچه در آسمانها و آنچه در زمین ست

برای آن ماه والاجاه گسترده نزدیک بهلویش رسیده بعجب حسرت نگاه بر روی آن جوان خاطرخواه نموده آهسته باندازی

بگوش رش این آواز را رسانید ع
تا برملا نشد خبر از مه باکمال تو — شیفته گشت عالمی ز ابروی چون هلال تو
نخل قد تو در دلم کاب همی خورد زخون — بین که چه میوه بر دهد زین خورش آن نهال تو

ماه بافرهنگ از شنیدن این آهنگ و ترنگ آن خواصان شوخ و شنگ بنگاه زیر چشمی بجانب آنها دیده تبسم زیرلبی نموده دیده و دانسته از طرف شان اغماض کرده بکمال شوق جانکاه نگاه بر روی آن مشتری دلخواه خود نموده باز بعجز و نیاز گذارش نمود که ای شاه آگاه غریب پرور مسکین نواز من از وقتی که کیفیت و حلاوت خاک نشینی دریافته ام و حقیقت و ماهیت مبدا و معاد خلقت خویشتن را از خاک شناخته ام برضا و رغبت مسند نشینی را گذاشته ام پس اصلا برنگ نقش پا از جا نخواهم جنبید و هرگز پا بران مسند دیبا و زیبا نخواهم رسانید آری چون مشتری آن همه حقیقت و کیفیت آن ماه از نقصان بری معلوم کرده آن همه نکتهای زبان آوری او را شنیده آن قدر زمین گیری او را مشاهده نمود بی اختیار و ناچار گردیده بهمان وضع بی تکلفش گذاشته فرمود که ای ماه آگاه ما همین حقیقت خاطرخواه می خواستیم که حالا از تو دریافتیم و بدون آن در دل همین اراده و خیال مصمم داشتیم که اگر این مرد صاحب جمال باکمال که دل از برم ربوده جانم را پر ملال ساخته است از زمرهٔ ارزال خواهد بود و یا از رجال مجهول النسبش معلوم خواهم فرمود بهمان حال خواصی را حکم خواهم کرد که یکایک بیخبر از عقب رسیده سرش را بید ریغ از تیغ در رباید و جان مرا از زندان تنش برآرد و بعد فراغ آن کار آن قاتل طرار را نیز بقصاص دلربای نابکار بقتل رسانیده کار ظلم شاهی و معاملهٔ عدالت غضب سلطانی برای مصلحت ذاتی خود تمام گردانیده دل بی مهر و جان باوفای خود را از گرفتاری بیچارهائی و نجات خواهیم بخشید

ع وانکه عشق مردگان پاینده نیست — زانکه مرده سوی ما آینده نیست غزل
هر بیت تنگ چشم کجا باب ماندن ست — یکسر بسان خانهٔ زنجیر روزن ست — گر مصحف عذار تو افتد بدست من
ختم فهمی بشوق بیک بوسه کردن ست — دارد فساد صحبت ناجنس مشتری — شوری که در چراغ بود ز آب و روغن ست
ع ستم بر مهر باشد مهر اگر بر بیوفا افتد — چو می افتد بهر جا چشم می باید بجا افتد — بحمدالله که در گفتن نمی گنجد حدیث من
ازین اندیشه آزادم که رازم برملا افتد

ماه منیر از شنیدن این تقریر و معلوم کردن آن مافی الضمیر آن مشتری باغیرت صاحب حمیت روشن ضمیر خیلی بحالت خوشی و بشاشت رسیده فی الحال بمقابل آن جمیل باجلال بطرفه کیفیت حال همین قال نوا برکشید

ع دور از انصاف بود عمر کسی جان کسی — غیر را حکم بقتل چو منی فرمودن
شکوهٔ کم نگهی نیست زخوش چشمانم — بوی نرگس چه قدر شوخ تواند بودن

آن زن ممتحن از شنیدن این سخن آن مرد پرفن خندهٔ بسیار نموده گفت که ای شخص آگاه چون از فضل اله بمیان

لیکن حالا از چندی ازان کار دل سیر و بیزار گردیده برضا و رغبت وضع فقر و مسکنت را که بحقیقت عجب بی نیازی و بی آزاری ست برای خویشتن اختیار کرده است و بهبود نشائتین و مقصود کونین خود را در همین فهمیده است و بطرفه کیفیت حال بدین چنین مقال حسب حال نواها برکشید غزل

اگرچه عرض هنر پیش یار بی ادبی ست

زبان خموش ولیکن دهان پر از عربی ست
سبب مپرس که چرخ از چه سفله پرور شد
که کام بخشی او را بهانه بی سببی ست

درین چمن گل بیخار کس نچید آری
چراغ مصطفوی با شرار بولهبی ست
به نیم جو نخرم طاق شاه و خرگاه

مرا که مصطبه ایوان و پای خم طنبی ست
هزار علم و ادب داشتم من ای ماهم
کنون که مست و خرابم صلاح بی ادبی ست

غزل دعوی همسریم از چه ترا باور نیست
نالهٔ فاخته از سرو سهی کمتر نیست
هر کجا عرض کمالی ست کدورت آرد

عکس خانهٔ آئینه بجز جوهر نیست
سینهٔ بی دل سوزان بچه کار م آید
حیف در مجمر افسردهٔ من اخگر نیست

عزت شاه و گدا در دل من یکسان ست
خانهٔ آینه هست این در اسکندر نیست
نکند نقص بیکتائی مه نقص و کمال

ما همانیم که هستیم کسی دیگر نیست غزل
نسیم کوچهٔ عشقم چه سے پرسے ز تکریم
کسی جز گرد غربت بر نمے خیزد به تعظیم

زمینم آسمان گردید از وحشت گزینیها
برنگ هفتهٔ ایام گردد هفت اقلیم
ندارد کثرت اسباب نفعی جز پشیمانی

کف افسوس شد چون سکه حاصل از زر و سیم
درین نوروز با دیوانگی دارم حساب نو
بود مد گریبان چاکی من خط تقویم غزل

نگذاشت براهت قدمی پیش ادب من
احسنت توان گفت بترک طلب من
من زادهٔ درد دلم و پیشهٔ من غم

چون باشک مپرس از نسب و از حسب من
از هر بن مویش بدمد چشمهٔ کوثر
زاهد بکند نوش گر آب رعنب من

والله که بیگانهٔ ابنا ے زمانیم
تحقیق زنا سازی من کن نسب من
از چارهٔ سوزم ندهی مشتری آزار

شمعم که بود زندگی من ز تب من ے
اظهار می کنم بخریدار عیب خویش
تا مشتری زیان نکند در خرید من

آن مشتری جویای کمال رجال از شنیدن این حقیقت و احوال آن ماه با کمال خیلی خوش حال گردیده و خندیده برخواندے

بانشه و کیفیت خوب ست دل تو
حقا زمی و لای می ست آب و گل تو
و بجانب مصاحبان و مقربان خود دیده

فرمود که چنانچه مشتری را با ماه در عالم علوی مناسبت تمام می نماید همچنان در جهان سفلی شاه را با وزیر آگاه موافقت کردن ضروری می باید چراکه اینها با هم حکم گریبان و دامان جامه دارند که بدون الحاق ایشان آرایش خلعت خلافت پیدا نمی آید

ے هر که باشد در جهان مشتاق همرنگ خود ست
گاه در پرواز سے آید چو بیند کهربا

و بعد ازان بخواصان گفت که حالا بزودی مسندی برای این وزیر دانا فرتمیز نیز بگسترانند و باعزاز تمام به پیش تخت شاه عالی مقام بنشانند همان زمان خادمان بموجب فرمان مسندی زربافت و درخشان که برنگ فلک ستاره دوز بود

بدشنا چون ترنج طلا در پاهین بست و به بهجت از کار شناوران نمی آید بونیسمن رانمی شاید فرد

شعله را منظور نتوان داشتن گر خوب دست | مینج را در دیده نتوان گوفتن گر از زر ست

رباعی گل گر همه گوش شد شنید نهاگو | یا آیینه به سینه گشت دید نها کو | گیسی دگر و جوهر ذاتی دگرست
گر آب به پایافت دو بد غنا کو

غرض که چون آن مرد درویش این چنین باعث تحقیق و تفتیش حسب و نسب خویش ازان مشتری فرخنده کیش معلوم نمود فرحان و شادان گردید، بدین چنین موزون سخنان ترنم برکشیده بدان اشاره و کنایه از حسب و نسب حمیده و پسندیده خودش آگاهی بخشید

حجاب قدر فزاید کمال انسان است
خوش طینتیم ز آتش دایم سرشته اند
رمز لیست اینکه از می ناکام سرشته اند
هم دست یار بوسم و هم پای دوست را
خاص از برای بند نقابم سرشته اند
ما ها می ست مایه تخمیر طینتم
ساقی بده پیاله مطرب بزن ترانه
زاهد بدور حشمت بیمار ساخت خود را
اختر بچرخ آمد از صوت عاشقانه
یعنی که تا که فلان کجائی یا کیست
پرده دیده دل فرش ادب باید کرد
جمع بودن به پریشان صفتی آسان نیست
این شکر قابل آن نیست که تب باید کرد
نم آب و کف خاکی بهم آمیخته است
سر بسر مفت تماشاست طرب باید کرد

آهن بای جذب محبت کشید حرف
گز عنصر لطیف شرابم سرشته اند
طرف جبین شاهد چنینم عرق فشان
هم طالع عنان و رکابم سرشته اند
یا بخطه بی ترشح خونابه مستم
یعنی نه از عبیر و گلابم سرشته اند غزل
صراف نقد عشقیم از ذات ما چه پرسی
تا بهر باده خوردن پیدا شود بهانه
رباعی گویای ما که اصل ما می آید
بنگر که کلاش از کجا می آید غزل
گر شود پیش تو منظور تماشا نگهی
روزها در قدم زلف تو شب باید کرد
جیب هر موج طرب گاه حضور دریاست
هر چه آید ز تو کاریست عجب باید کرد

گهر در آب نماید بزرگ تر دریاب
ورنه درین طریق ز گفتار فارغیم غزل
نور طبیعتم نبود جز کرشمه
گز گوهر حیا و حجابم سرشته اند
دست نسیم و گلشن شوقم گره گشای
گوئی به بخت شور کبابم سرشته اند
بزم نشاط دوران چون نیست جاودانه
پیداست گوهر ما ز اشک دانه دانه
ما ها صریر کلک بسیار دلخراش ست
از کوی ضلال یا هدا می آید
پیش ارباب حسب ترک نسب باید کرد
گوهر جان بهوس تحفه لب باید کرد
ترک لذات جهان مفت سلامت شمرید
فکر خود کن گرت اندیشه رب باید کرد
ای دل این انجمن و هم دگر نتوان یافت

و بعد این حرف و گفتار حقیقت ابتدای خلقت خود را از ثمره سیب از تصرف بزرگی اظهار گردانیده گفت که ای مشتری جوهر انسان و ای قدر دان کمال مردمان بنده از نجبای قوم عرب ست که آنها را قریش می خوانند و پدرم وزیر شاه آنجا بود و بنده هم بعد ارتحالش آن خدمت را تا مدتی سرانجام داده

نیامدست بکاری کمال خویشش چرا

دران زمان یکی از ندیمان بعرضش رسانید کهای مربی جهان و ای موشگافت حال مردمان چون حالا این همه هنر و کمال درین جوان معلوم فرمودی با این قسم صورت و جمال در شخصی او مشاهده نمودی در تحقیق ذات و صفاتش چرا این قدر مبالغه و تکرار می فرمائی که عاشقان پخته کار و سالکان هوشیار چنین حرف و گفتار کرده رفته اند رباعی

برکنگرهٔ عرشش چه خورشید چه ماه
در کوی خرابات چه درویش چه شاه
رخسار قلندری چه روشن چه سیاه
در راه یگانگی چه طاعت چه گناه

صد لطافت النعم آن پنهان ست
یکی از وصف او همین باشد

قطعه مثنوی عشق بهتر ز هر چیزیست
شاه و درویش اندر او یکسان ست

و دیگری از میان مصاحبان و مقربان بخواندن اینچنین سخنان جرأت نموده

العشق نسبت عاشق درست می باید
نسب مپرس حسب چون بقیمه و خویش آید
خوش ست مذهب عاشق باتفاق همه
بجاست فخر بعاشق ستوده کیش آمد

و هم دران مقام مطربهٔ دمساز نام بجانب آن جوان ستوده کام باستعجاب تمام دیده بدین کلام لب بر گشید رباعی

ای سر نهان هر فن آگاه توئی
جانها ست فدا صاحب دلخواه توئی
نازی بخزانهٔ هنر شاه توئی
شاهان بخزانهٔ گهر فخر کنند

مشتری آگاه از شنیدن این سخنان آن همه خیرخواه بهم برآمده بجانب هر یکی بتندی نگاه نموده گفت کهای بیهوشان ناواقف کار و اسرار اگر درین استفسار این همه مبالغه بسیار می نمائیم بنابران نه ازان راه ست که خویشتن را شاه و این جوان را گدای دانیم و از سبب غنای خود و فقر او با همدیگر مناسبت نمی یابیم بلکه بحقیقت غنی و فقیر را نقطهٔ مقابل هم می شناسیم و شاه و گدا را هم قرینهٔ معنوی می انگاریم و این شان مجازی و دولت فانی را که در دیدهٔ طامعان و احمقان قدری و وقاری دارد در چشم اعتبار خود نمی در آریم و تحقیق اصالت و نجابتش برای دریافت این معنی می کنیم که آیا این هنرمند صاحب صورت را در معنی هم با خویشتن مناسبت می یابیم یا نمی یابیم و بحقیقت او را هم کفو خود می شناسیم یا نمی شناسیم چرا که این همه جمال صوری و کمال کسبی را به پیش میزان عدل خویش چندان قدری و وزنی نمی بینیم و در دل همین یقین داریم که از کمینهٔ بی اصل در وقت معامله و کار آزمایش و امتحان دنائت و جلافت و بیوفائی و بی استقامتی نمایان می شود و مروتی و همتی که آدمان خوب را می باید هرگز پیدا نمی آید پس کمینهٔ بی اصل هرچند جمال صوری و کمال کسبی و مال فانی هم داشته باشد دوستی و یاری را نمی شاید برای دل دادن و آشنائی کردن کمال ذاتی و جمال صفاتی که عبارت از اصالت و نجابت و اخلاق حمیده و اوصاف پسندیده است می باید و آن امور موهبی می باشند که هرگز از کسب فنی بدست نمی آیند و پیش مردمان هوشیار و آدمان پخته کار آن امور وقعت و اعتبار دارند و مثل هنرمندان بی اصل و نیکو صورتان

خواجهسان طرار برنات ها وبهاردر رسیده وانجمن را برنات چمن از عطریات وپان رنگ وبوی دیگر بخشیدند وچون آن سیرچشمان گرسنه دیدار دست از طعام شسته بمقابل یکدیگر نشسته بسخن پیوستند باز آن مشتری سراپا ناز کدام سازرا بدست گرفته گاهی بجانب آن ماه جانباز نموده بدین انداز آواز برکشید

مهری بدل از طلعت این ماه درآمد | این طرفه که امروز بدیدم مه رویش | غزل بازم مه رخسار کسی در نظر آمد

بازاین دل سودازده ام گشته هوائی | از کار خود و بار خود این بار برآمد | از روز دگر در نظرم خوب تر آمد

صد تیر بلا بر من ازان یک نظر آمد | | یکبار نظر بر رخ وابروش فکندم

وهم آن ماه آگاه بمقابل آن نگار خاطرخواه ازمیان قانون سینهٔ ریش آه جان کاه برآورده بدین آهنگ نوا بارکشیده حال دل خویش را نیز بپرده گردانید

ترسم که نازکش کند راز جان ما | تا دیده گروه نفس از لطف عیب پوش | غزل از حد گذشته قصهٔ درد نهان ما

بی حکمت غریب وحدیث عجیب نیست | شادی یک زمان وغم جاودان ما | چندین جفا که دید زما دستان ما

در لطف این دهان خرد خرده دان ما | گفتم که ماه تو چه کس ست ای مراد جان | بسیار فکر کرد وندانست ششهٔ

| | گفتا که زند زنده دلی کس مدان ما

مشتری باهوش از شنیدن این کلام آن مرد خود فروش باز بجوش وخروش درآمده گفت که ای ماه آگاه تو میگوئی که من هرگز امیر وشاه نیستم مقرری فقیر وگدا هستم پس از بهر خدا خود بانصاف درآمده امر عدالت را کار فرما که بدان عنوان اسپ تازی وبدان کمال تیراندازی وبدان حال چوگان بازی وگوی ربائی وبدان جمال نیزه بازی وبدان قدرت چوزنگ اندازی وبدان صنعت جمع اندازی وبدان ندرت حکم اندازی وبدان احتیاط ونزاکت طعام خوری وبدان نزاکت ولطافت لباس پوشی وبدان نشست برنه وموافقت جواهر بندی کجا بیچاره گدایان وفقیران می دانند وکی مردم ارزال وجهال ازان امور واحوال خبر وآگاهی دارند غزل

داری هزار رنگ قبا می شناسمت | آئینهٔ تو گشتم وگفتی همان بناز | ای نوبهار باغ حیا می شناسمت

شاید ز حشر وعدهٔ دیدار بگذرد | پر بیوفانه بحنده ای شناسمت | کی می شناسیم زکجا می شناسمت

جرمیست بس ست اینکه چرا می شناسمت | ما ها بباغ مستی ودر خانه نیم مست | گفتم چه جرم چیست تغافل بخنده گفت

| | ای کهنه رند بی سروپا می شناسمت

ماه باکمال از شنیدن این مقال از زبان شاه باجمال وجلال بعرض رسانید که ای مشتری جان من ای قدردان هر فن این حرف صادق ازین بندهٔ نالائق خود باور کن که آن همه هنر وکار که ازین ناکس نابکار مشاهده فرموده علمی وکسبی ست که هرکه استعمال وکسب می نماید در مدتی شناسائی وکمال آن چیز با حاصل می کند برای حصول آن هرگز امیری وشاهزادگی نمی باید آن امور را بیچاره سپاهیان وغریبان نیز میدانند

زقلب ماه سپاهی جمال نیزه

مانند عکس آینه در عالم خیال
مسند نشین تخت سلیمان حیرتم
گل چین باغ گرم روی محو بیخودیست
چون برق سوخت گوشهٔ دامان حیرتم
زانسان که سبزه چشم امیدش بشبنم ست
در دشت عشق تشنهٔ باران حیرتم
درمانده ام بخویش نه هشیارم و نه مست
ماهم چو عکس آینه حیران حیرتم

غرض که مشتری و ماه دران بارگاه مع مطربان و مصاحبان خیرخواه بعجب کیفیت و حال و نادر قیل و قال محفل را گرم و رنگین گردانیدند بعد ازان خواصان بموجب اشارهٔ ملکهٔ زمان خوانهای طعام الوان بهمان طریق و عنوان که سابق به بیان رسیده است آورده برچیدند چنانچه آن سیرچشمان مذاق دان اندک اندک ازان همه نعمای جهان چشیده مزه و حلاوت و نمک چاشنی هریک چیز را بقدر مذاق ای خویش ظاهر گردانیده از سخنان نمکین و شیرین گوش هوش حاضران و مصاحبان را نیز مزه و حلاوت می بخشیدند و کام و زبان سامعان و ناظران خواهان صحبت و گرسنهٔ دیدار را هم از حرفهای چاشنی دار پر از آب حسرت می ساختند و در آخر کار آن ماه هوشیار یک طعام را که درخور مزاج و موافق موسم و مواد بود از حکمت و معرفت خود برای خویشتن اختیار کرده از مبالغه و ابرام آن میزبان بقدر نصف شکم خورده ظاهر گردانید که امروز این گدای دلریش برای خوشی خاطر او والا فر خویش بخلاف ضابطه و معمول پیش عمل نموده اسراف بیش از بیش را کار فرموده است یعنی که نصف شکم خود را سیر گردانیده است و در راه و روش طریقت و شریعت سوم حصهٔ شکم خوردن عزیمت ست و سوم حصه را خالی گذاشتن و یا نصف شکم خوردن و یا با اشتهای چند لقمه گذاشتن برای حریصان و طامعان و شکم بندها جائز و رخصت ست و این مقدار و حد و درگذاشتن و بسان انعام از آب و طعام تمام شکم را پر گردانیدن در مذهب و مشرب من مکروه بلکه حرام ست که ازان غفلت و مستی می افزاید و انواع امراض پیدا می آید پس ای مشتری جان اگر تو درین چنین مکان بدین عنوان در خوردن و نوشیدن و بیداری و خفتن و سکوت و حرف گفتن و پوشیدن و زینت کردن و همه معامله و کار دین و دنیا نمودن خلاف خواهش نفس و بایست هوا و مقتضای طبیعت خود کرده خویشتن را از کثرت لذات دنیا کشیده میداری باوجود این سلطنت مجازی بحقیقت در زمرهٔ تارکان حکمی دنیای فانی داخل می گردی و تحقیق زهد و فقری و ریاضات و مجاهدات برای عقبی همان ست که این کس عند القدرت و وسعت خویشتن را از کثرت عیش و لذت باز دارد و فقیران حسرت پیش و گدایان خسیس که از اسباب کامرانی و دولت این جهانی محروم و بی نصیب اند ترک کدام لذت کردن و خلاف کدام خواهش نفس نمودن می توانند تا بدان معامله و کار در حساب و شمار یک قسم تارکان هم در آیند که آن قسم گدایان و مفلسان را متروکان دنیا می نامند نه آنکه تارکان دنیا می خوانند غرض که دران مقام آن بالغ و مشتری ازان طعام و کلام حلاوت و مزهٔ گوشش و کام برداشته دست از خوردن کشیده بتمام لذت دیدن و عیش شنیدن متوجه گردیدند چنانچه بهمان زمان

بود چون غنچه پیکانش که خون آلود می گردد   وزان یک غنچه حاصل صد گل مقصود می گردد

اگر می خواهد این مه صحبت ما دیر می خواهد   وگر دلگیر می گردد ز صحبت زود می گردد

نباشد موجب خوشنودی او غیر جان دادن   فدایش صد هزاران جان اگر خوشنود می گردد

وفایم را چه داند تا نسوزم ز آتش عشقش   که بعد از سوختن معلوم بوی عود می گردد

بشمشیرش چه حاجت بهر قتل ما دل افگاران   که از یک غمزهٔ او عالمی نابود می گردد

اگر میلی بخون ریزیست تن آرایشش اندازم   ولی ترسم که تیغ او چه خون آلود می گردد

چو عزم منزل مه کرد خسرو با دل سوزان   بیک دم جمله اسباب سفر موجود می گردد

ماه جانباز از دریافتن این انداز آن معشوق سراپا غمزه و ناز باز بخوشش آهنگی این آواز بر کشید

بهنگام تواضع دوشش میدانی چها کردی   مرا صاحب سلامت گفتی و خود را دعا کردی

و هم در آن زمان مطربان خوش الحان رسیده در مدح آن جوان بسرودن این چنین سخنان پرداختند غزل

مستانه میرسد ز چمن ترک زاده   طرف کلاه ناز بگل تکیه داده   رنگ حیا ز برقع شوخی نموده

فال نگه ز سایهٔ مژگان کشاده   ابر نقاب ناز بشوخی سپرده   چون برق زلف تا کمر تاب داده

چون غنچه در کمین تبسم نشسته   طفلی بفکر معنی شوخی فتاده   گل گل شگفته بند گریبان کشاده

چون فیض صبح مست شفق رنگ باده   صد ماه پاره هست در آئینه جلوه گر   امروز مطرب از عرق روی ساده غزل

دوست در مجلس جان آمد و مجلس آراست   شیوه‌ها کرد که هرگز بصفت ناید راست   مرکب افراز و علم باز بانداز شگرف

هر کجا رفت باین شیوه قیامت بخاست   گر ترا دیده و دل روشن و صافی باشد   پرتو نور تجلی ز جبینش پیداست

زهد و تقوی و ورع جمله مقامات نکوست   همه عالیست ولی عشق مقام اعلی ست   دیده در عشق که آشفته و حیران شده ام

گفت این حیرت و دهشت همه از بهجت ماست   نقد را باش مگو نسیه که فرصت نقد است   فرد و عاشق نبود هر که رهین فرداست

آفرینش بطریقی که نهادند نکوست   نظر هر که خطا دید هم از عین خطاست   و بارناه باکمال از شنیدن این آهنگ

مطربان خوش مقال پیالهٔ دیده را از اشک رشک مصاحبانش پر گردانیده آئینهٔ چشم را بر روی آن مشتری جان نگران ساخته بدین ترنگ نغمه ابرافراخته به پیش روی باجمال صاحب کمال خویش حیران و دنگ گردید غزل

معنی سرشت مطلع دیوان حیرتم   چون نور صبح موجهٔ طوفان حیرتم   پرکار ریم ز جوشش هنر محو سادگیست

چون سایهٔ پلنگ نیستان حیرتم   چون عکس نبض جوهر آئینه دیده ام   تعبیر دان خواب پریشان حیرتم

بود چو حرف غلط در کتاب بی معنی — کسی که صاف بیاران همنشین ننشست
چه آبروی بود سجده ترا ای مه — که زآستان شهم گرد بر جبین ننشست

غزل

ای مسلمانان فغان زین نرگس جادو فریب — کو بیکره برد از من صبر و آرام و شکیب
رو میانه روی دارد زنگیانه زلف و خال — چون کمان چاچیان ابروی دارد بترتیب
تا بدیدم قد روح افزا از دل بندم بشد — هوشم از سر صبرم از دل پای عقلم از رکیب
از عجائب های عالم سی و یک چیزی عجیب — جمع می بینم عیان در روی تو من بی حجیب
ماه و پروین شمس و زهره سرو و سوسن کاج و عاج — مور و مار و لعل و نرگس سبزی و مکر و فریب
خیر و خطمی شمع و صندل شیر و قیر و نور و نار — شهد و شکر مشک و عنبر دُر و لولو نار و سیب
معجزات پنج پیغمبر بر ویت روشن است — احمد و داؤد و یوسف خضر و داماد شعیب
ای صنم گر من بمیرم ناچشیده زین لبان — داد من از تو بخواهد دادگر روز حسیب
ماه من از روی تحقیق این سخن بشنیده است — هر نشیبی را فرازی هر فرازی را نشیب

رباعی

ماها تا کی با این ادا سنجیدن — برخود خواهی چو ماه نو بالیدن
اینجا کس محرم اشارات تو نیست — باید بفلک دکان ابرو چیدن

مشتری نکته رس و هوشیار از شنیدن این همه اشعار آبدار و پهلودار آن مرد عیار و مکار از آن همه بالانشینی خود بسیار منفعل و شرمسار گردیده بزودی از مقام نخوت سلطنت خود تنزل نموده تا بجای صف نعال در آمده در برابر آن مرد باکمال خاک نشین بر سر قالین بنشست و بعجب حالت عجز و نیاز و طرفه کیفیت سوز و گداز بهمراه آواز کدام ساز خود هم بسرودن این چنین سخنان سنجیده در پیوست غزل

عزیز است آنکه دور از خود کند بالانشینی را — نمودم امتحان در آب عود و چوب چینی را
بد و نیکت جهان نزدیک هم باشد تأمل کن — تو دور از ناتوان بینی مدان باریک بینی را

ماه باکمال از شنیدن این مقال و دیدن آن کیفیت و حال بغایت خوشحال گردیده مانند هلال بخویشتن بالیده فی الحال بمقابل آن نازنین در میان همان زمین بدین آئین نورافشان گردید تتمهٔ غزل

اگر جسم است و جان دارد آثار جدا هر یک — بهم نسبت نباشد آسمانی و زمینی را
ندارد اهل حیرت بهره از لذت دنیا — ز نعمت نیست حاصل ماه من تصویر چینی را

باز مشتری خوش تقریر از شنیدن این نوای ماه روشن ضمیر بخوش آیندگی به پیشش این نفیر برکشید غزل

در می فروش باغ ست سر شیشه جان ساقی   به بهار نشهٔ مے بهواے رنگ نرگش

درآمدن ماه خوش خرام با مشتری نیک فرجام بمیان یک منزل و مقام و ظاهر کردنش حقیقت و احوال خویش به پیش آن صاحب جمال بطریق اجمال

چنین گویند که آن مشتری چوگان باز تیر انداز از اسپ تاز بعجب انداز و ناز از میان آن میدان و خیابان برآمده بدرون ایوان درآمده بر سر کرسی نشست و بجانب خواصان دیده گفت که بزودی درین مکان مسندی از نیلم زربافت که بنگ فلک مکلل و صاف باشد برای این ماه آگاه و والاجاه که مهمان عزیز و خاطر خواه است بگستر انند و بعزت و احترام تمام درین مقام به پیش ما آورده نشانند و همه خواصان و خادمان زهره جبین بسان روشنان و پروین بگرد اگردش ایستاده شوند و نوازندگان و گویندگان خوش ادا و خوش الحان حاضر گردند و از شراب و کباب و نقل و رباب مجلس را بدیگر آب و تاب درآرند همین که آن ماه حیران و سرگردان از زبان سلطان این حکم و فرمان شنید بعرضش رسانید که گدای خاک نشین را مسندی نمی باید برای راحت و فراغت او ارض الله کفایت دارد و چه جای مسند زرباف و رنگین که این بیچارهٔ غریب مسکین حالا با برین فرش و قالین هم نمی گذارد

رباعی
مارا نه بوریا نه مخمل باقیست   بی فقر و غنا بساط مطلب صافیست
محو دیدار بی تکلف چه تنها   در خانهٔ چشم فرش حیرت کافیست

این بگفت و بمقابل آن شاه کرسی نشین بوضع چهار زانو بر روی زمین بنشست و دران حال بطرفه کیفیت احوال بسر بردن این چنین سخنان موزون حسب حال در پیوست

غزل
پیش تو عرض خاک نشینی زما بجاست   هم چشمیی بکوے تو با نقش پا بجاست
سر تا قدم بسجدهٔ غم جبهه گشته است   پیش جبین گداے ترا بوریا بجاست
دیگر دماغ صحبت کس نیست در سرم   بر مه ز مشتری نگهی آشنا بجاست

غزل
بی تکلف که چون صبا رفتیم   جای ما بود هر کجا رفتیم
من و پروانه داشتیم دلی   زین بلا هر دو در بلا رفتیم
ره بخلوت نیافت نامحرم   ما چو پروانه بی دعا رفتیم
گل داغی بسر زدیم چو شمع   چه قدر رها کنار رفتیم
رفته بودیم چون سحر بدرش   جذبه در رسید و وا رفتیم
اوج دولت گرفت همت ما   برتر از سایهٔ هما رفتیم
وا گذار ای خرد رکاب جنون   سر بپیری برو که ما رفتیم

غزل
چنان بزم می آن جلوه آفرین نشست   که محو او شده مهتاب بر زمین نشست
همان ز آه شهید تو برق مے بارد   فغان که فتنهٔ این ابر آتشین ننشست
بنور شمع چه نقصان ز ظلمت عالم   غبار تفرقه در چشم پاک بین ننشست

که گرش بازشناسند دوچندان گردد

غرض که بهمین عنوان آن شاه تیراندازان که خیلی جلددست بودند تیرها را از شست پران گردانیده دهان پیکان یکی را تا لب سوفار دیگری ملحق ساخته بمیان هوا عجب شکل قوس قزح از تیرها نمایان و پیدا گردانیدند که هرکه از نزدیک و بعید آن تماشای نادر و جدید می دید بی اختیار و ناچار بانگ آفرین و زه از هر گوشهٔ و میدان می کشید بارى چون آن تیراندازان بی خطا همه تیرهای خود را بهوا پران گردانیده ترکشها را خالی کرده آن قوس قزح جدید که از تیرهای رنگین نمودار و پدید گردانیده بودند دریک لحظه از نظر ناظران ناپدید گردانیدند بجای کمان دست یک دیگر را القبضهٔ هم درکشیده بوسیدند و خویشتن را همکیش فهمیده بر همدیگر قربان شدند و شادان و فرحان از میان میدان بطرف گوشهٔ نشیمن مائل و راغب گردیدند و دران حال باز آن مشتری سراپا نازکه برنگ کمان تیر دست آن جوان را القبضهٔ تصرف خود درآورده تا بسینهٔ سخت خویش رسانیده بود بطرفه انداز خمیازهٔ کشیده بعجب آهنگ تنگ از میان هر بند استخوان و رگ و تن نازک و ناتوان برآورده آن ماه ابروکمان را هم کیش دل ریش خویش فهمیده این چنین سخنان در تعریف آن دلستان سروده او را هم قربان خود گردانیده بود **غزل**

بنده ام اسے چمن فتنهٔ آشوب ترا   می شناسد نگهم نام خدا خوب ترا
چون شفق گرد سر برق نگاهت گردم   های قربان شوم ای فتنهٔ محجوب ترا
نتوانی بستم از دل کس بیرون رفت   آفریدند چنین دلبر و محبوب ترا
گم شدی از خود و چون قطره بدریا رفتی   می سپارم بخدا ای دل مجذوب ترا
احتراز در محبت چه بهشتی ست دلت   بر سر افتاده مگر سایهٔ ایوب ترا

و هم دران حال ماه باکمال از شنیدن این مقال و دیدن آن کیفیت و حال مشتری باجمال و جلال بعجب تغیر احوال این چنین سخنان را سروده صدف گوش آن باهوش را هدف تیرهای هوائی خود ساخته چشمهای فتانش را به پیش خویش برنگ آئینه و شان حیران و بیجان گردانیده بود **غزل**

همه بوے مهر آید ز عتاب نیم رنگش   چو شراب تلخ ماند چه رسد بصلح جنگش
چه کنم فتاده کارم بستمگری که طفل ست   ز شکسته شیشه رنجد دل نازنین سنگش
غم می کشی نداند سر رشتهٔ محبت   چو حباب باده مستی به بغل کشیده تنگش
که بجشر باز یابد اثر دلی که گم شد   ندهد اگر نشانی ز شکار خود خدنگش
گل حسن و شبنم عشق دو فسون یک طلسم ست   نگهم چو هاله آمیخت بنگاه شوخ و شنگش

زد شراب حسن جوش خط دمید از عارضت / می پرستیها شگون دارد بهار تازه ایست
هوش نازت می شود از نشئهٔ می بیشتر / چشم مستت را بهر ساغر خمار تازه ایست
شد شفق در باغ بوی گل ز رنگ عارضت / سایه ات بر لاله و گل نوبهار تازه ایست
همچو صبحم یار در آغوش و چشم بر قفاست / سیر دارد بیخودیها انتظار تازه ایست
لذت خواب از زلیخا کم نشد هر شب هنوز / چشم و مژگان را بهم بوس و کنار تازه ایست
برق جولان که شد اکسیر خاک وادیم / در هوا امروز مهتاب بی غبار تازه ایست
تا چه آید بر سرم مطرب چو ماه نور عشق / مهر او را با دلم هر شب قرار تازه ایست

همین که آن ماه آگاه از آن مطربان بدیهه گوی خیرخواه این نغمهٔ پرتاثیر سراپا اسرار گوش نمود بسیار پسند کرده از آن کار دشنکار خود گرفته خاطر و بیزار گردیده بعرض آن نگار راضی بآزار رسانید که ای دلربای باهوش سخن نیوش حالا این نغمهٔ پرجوش و خروش بگوش من الهی بازی گوش حکم آواز سروش پیدا می نماید و مرا از کار آزار گل و خار و از ایذای طائران جان دار منع می فرماید چرا که در هر چیز و حیوان که جمال و کمال صنعت آن خالق سبحان مشاهده نموده آید آن را هم بسان چهرهٔ انسان فهمیده هتک حرمتش نباید نمود و بدون غرض لائق و نیت صادق هرگز راه تصدیعی و آزاری نباید پیمود و منهدم و معدومش نباید گردانید ع

باهنگی عجب دست و سازت کنون هم / که از حیرت سراپا همچو نی گه چشم و گه گوشم

و حالا ای دلربای جان گیر من برای خوشی خاطر تو یک علاج و تدبیر اندیشیده ام که از آن معامله و کار نه هیچ گل و خار را از میان این گلزار ناپیدا می گردانم و نه کدام پرند و چرند را تصدیع و آزار می رسانم و باز کمال تیراندازی و هنر جمع اندازی خویش را به پیش تو پیدا و آشکار می سازم و آن آن ست که تیرهای خود را بهوا پران باید گردانید و غنچهٔ پیکان دهان یک تیر را بالب گل سوفار دیگر تیر چسپانیده و هر یک خدنگ را بهم از جنگ و امان گردانیده بوسه کاری سرهای همدیگر باید رسانید بمجرد شنیدن این گفتار مشتری طرار خدنگ را از میان چنگ برنگ شهاب ثاقب بیدرنگ بهوا پران گردانید و بهمان زمان ماه منیر از میان زهگیر بعقبش تیر روان ساخته زبان پیکان تیر خود را میان لب و دهان سوفار تیرش برای بوسه کاری و حلاوت ربائی بجدی چسپان گردانیده در او داخل گردانید که دهان سوفارش برنگ گل خندان بتبسمی کشاده گردید که نوای گلبانگ آن غنچه دهان تا بگوش همه ناظران و سامعان هم رسید و باز آن مشتری تیرانداز دیگر تیر خود را پران گردانیده پیکان خود را به سوفارش رسانیده انتقام آن جرأت و تقصیر از دهان آن تیر کشید ع

ز دزدی بوسه عجب دزدی خوش قیمتیست

بهمان زمان آن تیرانداز بخیال بطرف بانگ و صدای مرغان بانوا پرداخته اکثری را بی زبان و منقار ساخته مانند مرغ بسمل در آن منزل بخاک و خون طپانید و بعضیها را از تیزی تیر پرگیری نموده زنده دستگیر و نخچیر کرده چنانچه در آن حال فی الحال مطربهٔ دمساز خوش آواز بمقابل آن تیرانداز جمع انداز بعجب ادا و انداز بطرفه خوش آهنگی بانوای ساز چنین بانگ و آواز برکشید

گره شد در دلم صد آرزو از رشک نخچیرت
این تیر کج زهی پیچ شکاری خطا نشد
کجا ز دست خدنگ تو جان برد نخچیر
که او ز زخم پیکان مرد و من از حسرت تیرت
پرنده ز کمانت نجسته غیر از تیر
یک دل ز ناوک مژه‌ات او رها نشد

و باز اگر آن نگار نخچه کار کدام ثمر نخچه و رنگین را بر سر درختان سرکش و بلند خوش و پسند می نمود بهمان حال آن حکم انداز از تیر هلال شاخش را بریده درست و سالم در بر آن دلبر ظالم میرسانید و بجوشی حال در آمده بدین چنین قال نوامی کشید بیت

چه خوش است از تو خشمی که ز روی ناز باشد
که بعجز چون در آیم در صلح باز باشد

القصه چون آن شکار انداز بیباک و آن صیاد شیاد سفاک و رشاک همه بیچاره مرغان نوا سنج را از بیزبانی برنج انداخته تمام دیدهٔ گلهای چمن را از رشک بیجا دوخته و سوخته و تختهٔ خیابان آن بوستان و باغ را بسان خرابه و راغ و مانند خانهٔ بی رونق و بی چراغ گردانید مطربهٔ دمساز خوش آواز از مشاهدهٔ آن طرز و انداز خیلی شکسته خاطر و پرملال گردیده بدین چنین سخنان موزون حسب حال نواها برکشید و از اثر آن مقال رنگ نیرنگ شکارگاه و اکیفیت بارگاه خاطرخواه مبدل ساخته خاطر و مزاج آن گدا و شاه را بجانب دیگر کار و گفتار مائل و راغب گردانید رباعی

گل آینهٔ وضوح معنی باد اشت
هر سبزه زبان شرح و لبساط دگری ست
هر سبزه زبان نکته پیرای بود
شبنم اثر حل معمای بود رباعی
در پردهٔ گوش گل و چشم نرگس
هر برگ لب حقیقت ایمای بود
گر بر تحقیق این بهارت نظری ست
آرایش کارگاه سمع و بصری ست

رباعی ای آنکه ترا جانب بستان گذری ست
هر غنچه حنا بسته سرانگشت کسی ست
هر جا که دلی هست ز غم فرسوده ست
گر بلبل محنت زده عاشق بوده ست
در چمن هر سو ز حسنت لاله تازه ایست
طفلی گل جیدنت در باغ سرمشق جفاست
حسن سبزت شد ز خط سبز رنگین جلوه تر

بگشای نظر اگر ز خویشتن خبری ست
هر شاخ شگوفه ساعد سیمبری ست رباعی
کس نیست که از رنج جهان آسوده ست
یا رب دل غنچه از چه خون آلوده ست غزل
هر نگاه هست گردش رنگ بهار تازه ایست
رنگ گل بر دامنت خون شکار تازه ایست
رنگ سیر و نیم سیرت نوبهار تازه ایست

تیر زه‌گیر رسانیده بطرزی طره را از سر آن گل طره دور بود که هرگز آن سر بی مغز را از ترا شیدن آن مو خبری نشد و حرکتی در او پیدا نگردید و هم بدان عنوان زبان آن سیاه زبان را قطع نمود که گویا گاهی در کام و دهانش نبوده است چون مطربان حکم اندازی آن جوان بدان عنوان مشاهده کردند و نجات و رهائی خادمان خواصان از آفت بدبختی گردیدن و از بلائی با ما جگاه نشستن فهمیدند خیلی خرم و شادان گردیده این چنین سخنان را در تعریفش سرودند

ترک حکم انداز ما چون ناوک مژگان گشد — حلقهٔ زه‌گیر در گوش کمان داران کشد
گر فلک گرمی زخوی او پذیرد دور نیست — سهل باشد میزبان باری گر از مهمان کشد
غزل هر کجا می بینم این چابک سوار ست مرا — دست و پا گم سے کنم از پا نداَنم دست را
زیر پاسے تو صنوبر ماند همچون سبزه سر — سرو من پامال کرسے هم بلند و پست را
ناوکش بردیده آمد صاف از دل هم گذشت — وه چه شست ست این دل جانم فدا این شست را
واعظا از چشم تو بیندار سر من بگذرد — محتسب گر میخورد معذور دار دست را غزل
بزلف سنبل آن گیسوی پرچین تاب نگذارد — بچشم صورت مخمل نگاهش خواب نگذارد
نیم از دین ماه آگاه اما این قدر دانم — که در عالم جزابر وے بتان محراب نگذارد
بود هر زخمم از بس تشنه کام جور شوخ من — نمک چیندان لب خنجر که در روی آب نگذارد
شده چون مشتری مهر لب من حاضر و غائب — شکایت خواهم از وی سر گنم آداب نگذارد
زر شکش مطربا از بس که می گریم عجب نبود — بجا گر خانه آئینه را سیلاب نگذارد

و آن ماه هوشیار بعد نمودن آن صنعت و کار باز چشم خود را بدان نگارده چار گردانیده گذارش نمود که اگر چه این بندهٔ نابکار از یمن و برکت حلم و گفتار شهریار بدین کار نازک دشوار دستی یافته است لیکن تا حال قدرت مجال دیگر گوی ربائی و طره برداری در دست نابکار و نفس شرمسار خود نشناخته است و بعجب دابمقابلش بخواندن این اشعار آبدار نوا بر کشید

در زیر این دو زلف زنخدان ساده بین — یک گوی در میان دو چوگان فتاده بین
شد ست طره چو همسایهٔ بنا گوشت — زبس گرانی دل سر نهاده بر دوشت

چنانچه آن مشتری طناز از مشاهده آن هنر و کار و از شنیدن این صدا و آواز خندهٔ بسیار نموده باز بانداز و ناز بجانب مرغان نوا پرداز که در ان باغ بفراغ نوا می کشیدند دیده فرمود که حالا ای ماه سوای صدای دلربای تو مرا نوای دیگر خوش نمی آید بنا بران دلم همان میخواهد که منقار و زبان این مرغان و جانوران هرزه درا که صفیر و نفیر بیجا می کشند نیز به تیری نظیر لسان اسان قلم قلم گردانی

هیچ انسان که در حق او وارد است که خلق آدم علی صورة الرحمن تیر جانگیر نخواهی کشید و کمان بی امان به استقابل نخواهی گردانید بلکه بهیچ صورت ارادهٔ هتک حرمت آن چنان صورت را بدل خود نخواهی پسندید و هم ای نکته رس هوشیار سر آن معامله و کار را خواهی فهمید که اگرچه شارع برای تنبیه مردم گناهگار و جماعت فجار زدن دره تجویز فرموده است لیکن آن را هم بدان عنوان مقرر کرده است که ضارب سر آن عاصی بدکار را در کنار خود در آورده روی او را از چشم خویش پنهان سازد و بعد از ان بر پشت او ضرب رساند و هم از زدن بر روی حیوان منع فرموده است و غالباً وجهش آن بوده است که هر چند چهرهٔ آنها آئینه داری جمال آن جمیل حقیقی بسان انسان نه نموده است لیکن تاهم از آثار انوار تجلی اسم سمیع و بصیر او سبحانه خالی و بی بهره نمی نماید بدان وجه حرمت کردن وجهش نیز می شاید و باز بارادهٔ جهاد و نیت هدایت و ارشاد با جماعت کفار و گروه باغیان نافرمان بردار بکیفیت جلال بر کمال مقابل گردیدن و آنها را کشتن و ایذا رسانیدن عین عدالت و محض صواب می نماید که الحب لله و البغض لله این معنی دارد و بعد این حرف و گفتار دیده های شوخ چشم خود را با چشم فتان آن نگار دو چار گردانیده بخواندن این رباعی تیر هوائی خود را از میان هدف گوش آن مشتری با هوش گذرانیده در دل سخت آن نیک بخت صاحب تخت کاری نشانید

رباعی

این شوخ که جادو دل من تنها گرفت
مانند زمانه خود به بیداد گرفت
آتش بجهان زدن ز آهم آموخت
خون ریختن از چشم ترم یاد گرفت

غرض که مشتری جانگیر از شنیدن این تقریر یاوه روشن ضمیر بسیار متاثر گردیده آن همه سخنان معرفت تازهٔ او را پسندیده فرمود که ای ماه آگاه حالا از گفتهٔ تو آفت و قباحت آن معامله را خوب شناختیم و بی ادبی و شناعت آن کار را نیک دریافتیم که ما اکثرها از غفلت و نادانی بدان چنان کاری می پرداختیم یعنی از میان حلقهای بینی و گوشوارهای این حلقه بگوشان تیر پران می ساختیم و آن عمل بخطای خود را کار خطا نمی پنداشتیم لیکن از امروز از گفتهٔ چون عارف دلسوز آن کار را گذاشتیم و عین خطا و محض بیجا انگاشتیم این بگفتم و نگاهی بطرف گلستان و جانب خیابان انداخته فرمود که ای ماه آگاه ما را طرهٔ پریشان حال و تباه هرگز خوش نمی آید بلکه طرهٔ سوای طرهٔ سر ت بچشم من زیبا و خوشنما می نماید و هم بمقابل زبان دُربار تو زبان نابکار گل سوسن بسیار بیجا می نماید پس باید که از تیر بی نظیر خویش که بحقیقت مقراض و گلگیر شمع گلزار و چراغ زبان دراز گلهای بهارست بقسمی آن طره را از سرش در ربائی که شکستی و آسیبی بکاسهٔ سر آن گل ابتر خود سر نرسانی و چراغ افروختهٔ آن دلسوخته را خاموش نگردانی و هم بطرزی زبان آن سیاه زبان را از میان دهان قطع گردانی که اصلا زخمی و ضربی بلبهای نازکش نرسانی هیچ که آن مرد تیر انداز زبان آن معشوق سراپا غمزه و ناز این حرف و آواز شنیده بر دست...

غمت دارد بهر صیدی جدا انداز نخچیری | نمی ماند بدست عشق نخچیری بنخچیری قطعه

برگشته می زند مژه ات بر نشانه تیر | دارد تغافل تو قیامت نظاره | ساغر افق حباب سهیل و بهاری
هر ستم از هوای طلوع ستاره | بودی براه وعده اگر قیامتی | صیدی هنوز درد تو میداشت چاره

وازمیان جرگهٔ آن آهو چشمان یک خواص مشکین رنگ که غزاله نام داشت بسان چکارهٔ جهان ازان مکان رمان گردیده برنهایت آماجگاه تیر رسیده انگشتری را از انگشت کشیده تباده موبر شاخ ابرو نصب گردانیده بدین انداز آن جانباز آواز خود را بلند گردانید

دور تر رفتم ز تو تا تیرت از من نگذرد | ورنه تاب دوریم زین ترک کافر کیش نیست

ماه منیر از مشاهدهٔ آن حال و شنیدن این نفیر از زبان آن بیچاره جانداران بی تقصیر زمانی بجای خود متفکر و حیران گردیده بعد لحظهٔ بسان کمان بتواضع پیش آن حکمران خم گردیده بعرض رسانید که ای ملکهٔ جهان تو که این همه خواصان خوبرو وجوان را بحضور من ایستاده گردانیدهٔ و سراپای اینها را حکم هدف نشان بخشیدهٔ بدل خود چنان گمان دارم که ازان کار امتحان تیرنگاه این بندهٔ نابکار گناهگار می کنی پس بیقین خواهی فهمید ای ممتحن عیار و مکار که انشاء الله تعالی هرگز پیکان دل و تیرنگاه این ماه جان کاه بمیان حلقهای موو گرهای گیسوی این خواصان خوبرو بند و گرفتار نخواهد گردید بلکه ازین گرههای گیر و حلقهای دلربا صاف و بیخطا برآمده برون خواهد جهید

گسسته بند بدنیا و آخرت کامم | گذشته ام زمیان دو خانه رست چو تیر

واگر ازین معامله و کار دریافتن حقیقت تیراندازی و کیفیت جمع اندازی این هیچمدان ناهنجار ملحوظ خاطر شهریار است حکم فرما تا کدام گلی را که بچشم بیباک برین گلروی پاک کشوده باشد از تیر رشک خویش دیده اش را بدوزم و اگر کدام ثمر لب مزهٔ بی حلاوت دعوی برابری و همسری یکی از عضو شریف بالطافت تو موده بود اشاره نما تا بهمین دم از خدنگ غیرت خویش سرش را از تن بربایم و بدین کار آن هنر و صنعت خود را بحضور تو پیدا و آشکار گردانم فاما بجانب چهرهٔ بنی آدم که چنین صورت و هیئت دارد که در شان او وارد است که ان الله خلق آدم علی صورته انداختن تیر در کیش این فقیر بسیار نامناسب و بیجا می نماید و هم ممکن است که باعتبار بشریت تیر بخطای تیرانداز نیز خطا شود پس چها خجالت و ندامت و چه قدر عصیان و غرامت حاصل گردد لیکن چون تو که سلطان بی پروائی و هم معشوق جان ربائی و این کنیزکان حبشی و ترکی را بندگان خود میدانی هر معامله و کار که با این محکومان بی اختیار فرمائی سزاوار و مختاری

روز و شب سالکان راه توانند | سفته گوشان بارگاه توانند
جز بحکم تو نیک و بد نکنند | هیچکاری بحکم خود نکنند

وای شاه بی پروا حالا از زبان گدای بیریا این حرف صادق و بجا را نیز بگوش هوش اصغا فرما که من بعد زنهار بطرف چهرهٔ کدام خدمتگار و بجانب

وتقصیر هدف ونشانهٔ تیر گردیده با ما جگاه بموجب همان حکم شاه انگشتری ها را بکف گرفته ایستاده گردیدند و از خوف سفته شدن
تن و دریدن جامهٔ بدن برنگ قلم نرگس وشاخ بید بر خویشتن لرزیدند دران چنان احوال تنگ بعضی از زان خواصان
که خیلی شوخ و شنگ بودند بدان تیرانداز خانهٔ جنگ چار چشم گردیده بعجب ناز و طرفه انداز آواز خود را بلند گردانیده
تیرهای هوائی خود را پیش از ناوک زنی آن تیرانداز پران گردانیده خود هم صدف گوش آن باهوش را نشان
و هدف خدنگ کاری خویش ساخته بدین آهنگ ترنگ نواها برافراخته خود آن شکار انداز را ازان تیر تقریر نخچیر
ساخته بنجهای گیرای مردم چشمش را از تیر نگاه خود بر قفایش بسته برنگ نقش تصویر حیران و بی تقریر کار و گفتار
خویش گردانیدند **غزل**

کشتهٔ تیغ مهوشان ماییم	ناوک غمزه را نشان ماییم	ستم خود ز ما دریغ مدار	
کز خیال ستم‌کشان ماییم	از برای غنا سیمبران	بهر چشم گهرفشان ماییم	از حقارت بسوی ما منگر
گرگدایان نه نشان ماییم	نیست ما را خیال آزادی	در غم بندگی خوشان ماییم	وهم یک خواص نمایان دران

زمان برنگ کمان ابروهای خود را از دو تعلی بتغافل آن جوان چون تیر گشاده گردانیده انگشتری را از انگشت
کشیده ... [illegible] آواز بر کشید

رباعی بردی دلم ای آفت جان گم نکنی
طفلی ره خانهٔ کمان گم نکنی

دارد ... تیر تو ... گم نکنی | از شوق جفا ... هنوز

[illegible] **غزل**

[illegible]

[illegible]

[illegible]	[illegible]	ابروی تو ... کمان و مژگان چون تیر
[illegible]	[illegible]	از غنچه ... تنگی احوالم
از بس هدف ناوک بیداد توام	سؤال کند آینه را ...	از خدنگ نگه آسوده دلان محروم اند
این رگ ...	درون سینه چو آید خدنگ کاری ما	دل بخدنگ شود خون چو زخم کاری ما

[illegible] | بقصد ... گل نهم و زن ضرب خدنگ ترا
[illegible] | ... زن بود سوی تو آتش الهی دگر
... | ترا دلی ست که فولاد پیش او گر دست
... | ... هزار آهو بود هنگام نخچیر ...

رباعی من عاشق دلسوختهٔ شیدایت
تو سرکش مغرور باستغنایت
می لرزم و بوسه می زنم بر پایت
چون سایهٔ شمع از شکوه دیدار

و بعجب عجز و نیاز به پیش آن نگار طناز بدین چنین سخنان سحر پرداز با دل گداز

نوا ها بر افراخت غزل

ماهی که ز رنج تو بجهان شور و شر انداخت
پیش رخت از ناله مگر سپر انداخت

چون بدر به هر لحظه بکاهید تن من
زان وقت که مهر تو مرا از نظر انداخت
فریاد که شیرین سخنی طوطی ما را
مشغول سخن کرد و ز فکر شکر انداخت
افسوس که این شوق ز بیهوشی عشقم
دیوانه مرا کرد و بکار دگر انداخت

رباعی
شاهم سوی ما جگه آمد سرمست
چون غمزهٔ خود تیر و کمانی در دست
هر تیر که چون منش ز خود دور انداخت
نالان نالان برفت و بر خاک نشست

رباعی
سودت ز شکست تازیان می گردد
هر چند بهارست خزان می گردد
آئینه زمانی که ز دست افگندی
تمثال تو از دیده نهان می گردد

باری چون مشتری روشن ضمیر عذر پذیر آن همه کاهیدن و بزمین رسیدن و علم سرکشی را افگندن از ان ماه آگاه مشاهده نمود آن قدر فروتنی و فنای هستی و پستی او را بسیار پسندیده بجانب دیگر روشنان که مقربان او بودند دیده فرمود که حالا تیر و کمان را بدست این جوان نیز در آرند تا علم تیراندازی و هنر جمع اندازی او را هم معلوم کرده از سبب برکت آن کار ثواب جرم جرأت او را بخشیده قدر و منزلتش را بیش از بیش افزوده در گوشهٔ خاطر باز جا داده آید و بطرفه ناز و انداز بجانب بعضی خواصان خلوت القرب و خدمهٔ سراپا زیب خود دیده فرمود که حالا شما درین خیابان بسان تصاویر بیجان انگشت پا بر لب چون نقطه ها گرفته به پیش این تیرانداز ایستاده گردید بلکه از حلقه های موی گرهای گیسوی شما نشانها پیدا کرده گره کشائی کار خود از تیر خطای این کمان ابرو که از هر موی مژگان تیر ناوک بر دل و جان حاضران و ناظران می زند جوئید و بعد این فرمان با دیدهٔ حیران بجانب آن جوان دیده بطرفه الحان بدین سخنان نوا بر کشید غزل

می کند فتنه ها عیان این شوخ
خانه جنگ ست چون کمان این شوخ
می رساند بگردش چشمی
این جهان را بآن جهان این شوخ
چیده از چین ابروان برخویش
دارد از ناز خویش دکان این شوخ
این نمک نیست در قیامت هم
شور افگنده در جهان این شوخ

ماه دلگیر از شنیدن این تقریر زبان نورانی مشتری روشن ضمیر خیلی خوش حال گردیده بال بال برنگ هلال برخویشتن بالیده فی الحال چهرهٔ خندان خود را بسان بدر باکمال ساخته بخواندن این مقطع غزل بی بدل او را اتمام گردانید

مقطع
یا دمسیر ابتا تیغش کن
شد بحال تو مهربان این شوخ

باری چون خواصان بموجب فرمان ملکه همان تیر و کمان بدست آن جوان رسانیدند و تنی چند از نها دهان آهو چشم طاوس زیب که سراپا دلفریب بودند نخچیران بیدان رسیده بی جرم

قابل درگاه والاسے سلیمان کو سجود
سرمایهٔ نا قابلے از دستم رفت

نقش پای مور ای سجده‌گاه ما بس ست
طرفی که ز سعی خویش بستم این بود

رباعی از کسب هنر خوشدلی از دستم رفت
کاسودگی کاهلی از دستم رفت

ستی طالع ارباب هنر محسوس ست
دیده واکردن محروم نظر هست عبث
هنرها عرضه دادم بر صفاے دل حسد کردم
طمع در عالم بی خواست برهم زد حقیقت را
فضولیهای هستی بود از فعلم چه می پرسی
در آغاز انتها دیدم سحر از شام فهمیدم
هزار آئینه گل کرد از کشاد چشم ماه اینجا

داغ کوتاه پرواز پر طاؤس ست
مژه برهم زدن کو کف افسوس ست غزل
ز جوشش جوهر این آئینه را آخر نمد کردم
ز دنیا مزد نیکی خواستم غافل که بد کردم
بقدر نفس خود کاری که از من می سزد کردم
ازل تا پرده بردارد تماشاے ابد کردم
باین صفر تجرد واحدی را بعید کردم غزل

ای برسمند فتنه عنان را نگاهدار
از دست برد فتنه جهان را نگاهدار
ما مست جرعه ایم که می افگند بخاک
ای دل تو نیز آه و فغان را نگاهدار
ما ها چو شمع آتش دل در میان منه

تیر نگه بس ست کمان را نگاهدار
در حشر کشتگان ترا با تو کارهاست
گو بهر غیر رطل گران را نگاهدار
ای دل نظارهٔ روشش شهسوار کن
سر مے رود بباد زبان را نگاهدار

سلطان ملک دل توئی امروز در جهان
جان داده می روند نشان را نگاهدار
ای دیدهٔ اشک حسرتِ خوناب غم مریز
گر گنج دست بحوصله جان را نگاهدار

چون مشتری تابندهٔ دلگیر از آن ماه

کاهندهٔ خوش تقریر آن همه سخنان موزون پر تاثیر شنید و آن قدر حال خراب پر ملال او را بدید قدری مهربان گردیده آن خدنگ کشیده را از میان کمان و چنگ برنگ شهاب ثاقب بجانبش پران گردانید دا زان تیر بخط معلق انگشتری را از سر آن قبا در ربود و بسرعت تمام اسپ جلد خرام را جهانیده بمقام رسیدن تیر خود رسیده انگشتری را از انگشت خدنگ آورده باز بقبضه و چنگ تصرف خویش در آورده با چهرهٔ افروخته بمقابل ماه دلسوخته رسیده بدین انداز آواز بر کشید که شاه سواران و تیراندازان بدین عنوان مال غارت کردهٔ خود را از دست دزدان و راهزنان باز می ستانند ماه منیر از شنیدن این تقریر و مشاهدهٔ آن همه حال تغیر آن مشتری روشن ضمیر از جرأت و تقصیر خود نادم و پشیمان گردیده بزودی آن علم سرکشی و نخوت را از هیبت آن سلطان با صولت از دست انداخته از خانهٔ زین بزمین رسید و رکاب آن سوار جبار را بوسیده چهرهٔ رنگ باختهٔ خود را برپای رنگین آن نگار مالید و بدین ادا آواز بر کشید

باین پای حنائی روی زرد خویش مالیدم
ازین گلشن که چیده ست این گل رعنا که من چیدم

نالهٔ ما زین چمن تمهید پروازست و بس / بلبلان منقار پیش از بال و پر واکرده‌اند
وضع مخمور ادب خفت کش خمیازه نیست / ما در آغوشی که در موج گهر واکرده‌اند
سیر این گلزار اغنیمت ز ماتم نظاره نیست / دیده‌ها یکسر ز مژگان سوی سر واکرده‌اند

هم چون ماه منیر این قدر تغییر مزاج آن نگشت دید و آن همه حرفهای نا ملایم را از ان دو شیت طبع زهره رخ شنید از غم و ملال بسان هلال کاهیده و برنگ عکس ماه در آب بر خویشتن لرزیده و از عرق انفعال سراپا تر گردیده شتاب آن انگشتری را از انگشت کشیده بالای سفره نصب کرده بعجز بی قیاس التماس نمود که این ماه جان کاه بعوض آن حرز تباه و لبهای آن بازی و بجزای آن فعل است ازین حالا پیش این شاه عادل غمازی جانبازی می نماید و قطع سر رشتهٔ حیات خود می خواهد و از جناب این مشتری بی پرواهمین تمنا دارد که بجای انگشتری سر از تنش در رباید و بسان گوی درین میدان بضرب همان چوگان درخشان بر رکاب خود دواند و این علم برخاستهٔ نفس انسانی و نیزهٔ خواهش حیوانی او را از هوای تند جاه سلطانی بخاک تیره برابر گرداند و آن مرد اندوهگین بشرمگین به پیش آن نازنین خشمگین بحجب عجز و نیاز و طرفه ادا و انداز بدین چنین سخنان سحر آگین صدا و نوا بر کشید

غزل

هوای پادشاهی در سر من / نیازم ترک تاج افسر من
خیال شوخ خارا پوش شبها / هم آغوش ست شبها بستر من
ببال شعله شمعش می پراند / مگو پروانه گو بال و پر من

رباعی

بگسیخت عنان دل ز الفت پرداخت / تا گردی ازین برق سواران باقی ست
با هر که امید گوی همراهی باخت / ما را ز قفا خاک بسر باید تاخت

غزل

چشم و ابروی ماه من نگرید / تیر جان دوز شاه من نگرید
غمزه اش آب کرد زهرهٔ من / شیر آهو نگاه من نگرید
در شهیدان غم نشانه شدم / علم دود آه من نگرید
ماه من قرب مشتری خواهد / آرزوی تباه من نگرید
عاشقم دیده است و می کشدم / مردمان این گناه من نگرید
تیره روزم ز آفتاب رخش / روزگار سیاه من نگرید
آرزو در دلم گره گره است / این همه سنگ راه من نگرید

غزل

نگه را بمژگان بسان چند باشد / میان دو بتخانه نا آشنائی
چه پیش فریبنده چشم تو میرم / که مژگان ز مژگان کند دلربائی
ز تیر تو در دل در آشنائی / کشائیم شاید ازین در آئی
سر الفت ابروان تو گردم / که یک مو ندارند از هم جدائی

غزل

وز برای سوزش ما خود نگاه ما بس ست / فیض کی خواهد سبب چون کار قاتل شد تمام / خانه افروز دلم چون شمع آه ما بس ست
پیش اخوان یوسف ناکام ما بیجرم نیست / اینکه خوابی زد به بخت ما گناه ما بس ست / جرم بی اندازهٔ ما عذرخواه ما بس ست
سایهٔ طرف کلاه کج کلاه ما بس ست / جان و عمر ما شفق آسا توئی ای آفتاب / روز محشر آیهٔ رحمت برای عالمی
صبح و شام ما برین دعوی گواه ما بس ست

دربوده پهلو را به پهلو وران را بران ملحق وچسپان گردانیده ازمرکب تند وجهندهٔ خویش بدان اسپ شایسته وبجا استاده آش صدمهٔ هم رسانیده قدری ازان مقام آن ثابت اقدام را حرکت وجنبش داده بکار بازی وشوخی ودست برد وبیباکی خود درآمده از دست دیگر معجر را از سر آن دلبر که بعجب طرز وناز پیچیده بطرفه انداز قدری آن را بجانب پشت فرو گذاشته هم بود دربوده اسپ را ازان مقام قرب وسرور بسیار دور جهانیده بمقابل آن نگار بی بدل بی مثل قائم شده نیزهٔ حلقه ربا را بپیش خویش ایستاده گردانیده بزودی انگشتری را از سر سنانش کشیده بمیان بنان خود درآورده وآن معجر را بجایش نصب کرده بسان نشانِ پران نمایان گردانیده خود بطرفه شوکت وشان بزیر آن علم فتح وغلبهٔ خویش ایستاده گردید لیکن آن حرکت وکار عاشق شوخ طرار بمزاج نازک آن معشوق غیور باوقار بسیار ناخوش وگران آمد که بشرهٔ بشاشتش بغایت متغیر گردید ورنگ از گل عارضش بر پرید چنانچه آن نازنین بسیار خشمگین گردیده چین برجبین افگنده بزودی تیر وکمان را باراده جنگ بمیان قبضه وچنگ درآورده قریب آن سوار علمدار رسیده از زدن آن تیر بی پر معجر را از سر سنان پران نموده از میان هوایش دربوده باز مضبوط ومستحکم باندازِ دستار طره دار بر سر خود پیچیده بکمال حال غضب برکمال درآمده دیگر تیر از ترکش کشیده بزهگیر رسانیده مقابل حریف گردیده بنگاه تیز خون ریز بجانبش دیده بدین چنین سخنان سخت ودرشت وحرفهای بیگانه وناآشنا بهیبت تمام دران مقام این بانگ ونوا برکشید که ای ماه دل سیاه وای از طریق آداب گمراه بزودی انگشتری مرا از انگشت برآورده برکف دست بگذار ورنه بهمین دم مغ انگشت از شست تو بدین تیر بخطای پرانم واین متاع دست برد کردهٔ ترا باز بقبضهٔ تصرف خود می آرم وبهیبت بکمال وکیفیت جلال بدین مقال تکلم نمود

رباعی علم وهنری که شخص بیباک آموخت
در معنی بهر خود قیامت اندوخت
جوهر دودی ست خفته در طبع چنار
زان شعله که خواهد آخر کارش سوخت

همین که آن مصاحبان بافرهنگ ومطربان شوخ وشنگ از دهان تنگ آن مشتری جویای جنگ آن نوا وترنگ خارج آهنگ را شنیدند از غضب سلطانی وبلای ناگهانی ترسیده بسان تار چنگ خویشتن لرزیدند وناچار بی اختیار گردیده بزبان لرزان ودل ترسان بدین چنین سخنان خوش آمد گوئی ودلجوئی بعجب دلتنگی وطرفه خوش آهنگی این نوا وصدا برافراختند

بگناه من از نامدی در شمار
ترا نام کی بودے آمرزگار
زانکه نزدیک بخردان بترست
عفو ناکردن از گنه کردن

قطعه اگر آید ز دوستی گنهی
بگناهے نباید آزردن
هر که اینجا میرسد بی اعتدالی میکند
شمع هم در بزم مستان شیشه خالی میکند

غزل آن سخاکیشان که بر احسان نظر وا کرده اند
از گشاد دست ودل چشمے دگر وا کرده اند
عرض جوهر بر صفاے آینه در بستن ست
غافل آن قومے که دکان هنر وا کرده اند

بجانبش هم پران گردانیده هم سخن شدن با او دران مقام نامناسب فهمیده اسپ گرد نده و جهندهٔ خود را بمقابل
مشتری جان خویش رسانیده بدین چنین سخنان حسب حال تکلم نمود غزل — گرمتازیهای ما از بیقراریهای ماست

همچو برق از خود گذشتن شهسواریهای ماست — صاحب قدرت شدم از ضعف خود سیماب وار — کیمیای دولت ما خاکساریهای ماست
عیب پوشیهای ما افتاد در افواه خلق — نغمه سان آوازهٔ ما پرده داریهای ماست — بر کف پای تو نقش خویش بستم چون حنا
طرح پابوس اینچنین از دستکاریهای ماست — همچو دل ما زکر مرحم از شکستن چاره نیست — سخت گوییهای مردم سنگساریهای ماست

مشتری قدردان از شنیدن این بیان و دیدن آن چنان جولان آن جوان دلستان خیلی شیفتهٔ حالش گردیده بدین
یک سخن موزون بطرفه ادا نوا بر کشیده تعریف هنرمندی و اظهار جوهر پسندی خود را هم به پیشش مشحون گردانید ع
گهی بر سر گهی در دل گهی در دیده جا دارد — غبار راه جولان تو با من کارها دارد — باری آن جوان هنرمند سوار کار بعد
نمودن آن صنعت و کار و خواندن آن اشعار از پیش آن نگار بُعد و فاصلهٔ بسیار رسیده علم را بر سر خود گردانده
بمقابلش ایستاده گردیده نعرهٔ بیباک و مهولناک انداخته آن نگار بکار را که غافل از کار آزارش بود نیز هوشیار و خبردار ساخته
گفت که هان ای مشتری از عیب بری حالا تو هم خبردار و آگاه خواهی بود که اینک ما حریف تو نیز ناگاه از تقدیر آله
بمقابلت در رسید و بیقین خواهی فهمید که حملهٔ مردان هرگز خالی نخواهد بود آین بگفت و اسپ جلد و تیز خود را از اشارهٔ ران
تند و مهمیز گردانیده سنان علم درخشان را بمقابل آن نگار نمودار کرده نعرهٔ با هیبت بر زده بشدت تمام دران مقام
یکایک بر سر حال آن نازک اندام در رسید چنانچه بمشاهدهٔ آن حال با هیبت و جلال هوش و حواس همه مهتران
و مصاحبانش بیجا گردید و رنگ از گل عارض مطربان بر پرید و بر نهال قد تمام خواصان خوش خرام لبسان شاخ بید
رعشه بر دوید لیکن آن مشتری نازنین که بحقیقت کوه وقار و تمکین بود از ان همه بانگ و آواز و آن قدر هیبت و ترکتاز
آن نیزه باز اسپ تاز اصلا نترسید و هرگز بقدر سر موئی از مقام استقامت خود نجنبید و هرگز تغیری و تبدلی در بشرهٔ مزاج
او پدید نگردید بلکه چون آن نیزه باز بدان هیبت ترکتاز بقریبش رسید تبسمی بناز نموده بجلدی و انداز انگشتری را از انگشت
کشیده بر کف دست خود گذاشته بملایمت تمام بدین کلام تکلم فرمود که خوب حملهٔ مردان خالی نباشد همین انگشتری را بکف
بجای نشانه و هدف انگارند و ازین کار نازک بی خطا هنر در سفتن خود را نیز بنمایند آن مرد هنرمند هوشیار چون
از ان نگار بکار دران چنان وقت نازک و تنگ آن قسم معاملهٔ دانائی و فرهنگ بدید و بدان انداز و ناز از ان دهان
بی نشان آن آهنگ ترنگ خوش آینده شنید خیلی وقار و تمکین و عقل و فراست آن نازنین را پسندیده دیوانهٔ
هر کار و گفتار آن نگار یگانهٔ بکار گردیده بنزدیکش رسیده از سنان بی خطا انگشتری را از کف آن دل و جان ربا

تامناسب بسیار بیجا می نماید و بطرفه ناز و انداز بجانب آن جوان چوزنگ انداز گوی بازبا دیدهٔ حیران نگاه دستان
انداخته بتعجب ادا این نوا برکشید **رباعی**
ای سوخته آتش هجران تو من
وی دوخته ناوک مژگان تو من
هرکس برخ پری وشی حیران ست
حیران تو حیران تو حیران تو من
ماه باکمال از شنیدن این مقال دیدن
آن حال مشتری قدردان آدم شناس بخوشی بقیاس درآمد فی الحال بتقابلش بدین مقال بطرفه کیفیت احوال تکلم نمود
رباعی شاها چو فلک بندهٔ فرمان تو من
چون گوی زمین در خم چوگان تو من
گردم برخ تو عید قربان امروز
قربان تو قربان تو قربان تو من
و بعد این حرف و گفتار مشتری شاهسوار بجانب کدام خدمتگار سراپا نگاه
خیلی رعنا و بلند بالا می نمود و بخدمت علمداری او را سرافرازی بود دیده بجلدی اسپ را از جای خود جهانیده
بقریبش رسیده بسرعت تمام علم را از دستش ربوده باندازو ناز برسر خود گردانیده اسپ دلچسپ خود را بخرام گاه در آورده
بازبطرف آن ماه آگاه متوجه گردیده بنگاه جانسوز بسوی آن غم اندوز دیده از حرکت حربهٔ دورباش او را اشارهٔ کار
دورباش فهمانیده صریح هم فرمود که ای جوان هنرمند من این همه کار دلپسند ترا بسیار پسند نموده قطع از دل و جان خود کرده ام
و سرسابسان گوی بلاگردان چوگان این ساعد و بازوی تو فهمیده ام لیکن الحال از هیچ تو باکمال تمنای آن دارم که هنر
نیزه بازی خود را هم بمن نمائی و این سینهٔ صاف و دل بی خلاف خود را نیز از ضرب سنان بی امان من که مقرری دلربا
و سینه شگاف ست خوب محافظت فرمائی که مرد پهلوان و شخص همه دان زنده خوشش تر و بیجوهر و بی هنر مرده بهتر این گفت
و نیزه را میزان دست خود سنجیده بهیبت تمام دران مقام بجانبش دیده مرکب تند خرام را از جایش جهانیده نعرهٔ خبردار
خبردار برزده سینهٔ بی کینه آن جوان را نشان نموده بقسمی سویش پرتاب فرمود که اگر آن هنرمند هوشیار بر مرکب خود خم
نمی گردید سینه اش را از آن علم سفته بود باری آن ماه باکمال حملهٔ شهاب ثاقب مشتری جانگیر را خالی داده فی الحال از میان
هوا آن تیر پرانش را بدست گیرا در ربوده بمیان قوس بازوی چون کمان خود رسانیده بخانهٔ زین راست شده برنشسته بدان
عنوان آن نیزهٔ درخشان را برسر خود می گردانید و بآن قسم اسپ را دران میدان می جهانید که بچشم بینندگان شکل دائرهٔ
شعله جواله پیدا گردانیده بود و در نظر تماشائیان غیر از روانی ابر و سوای درخشندگی برق از پا تا فرق هرگز چیزی دیگر نمی نمود
چنانچه دران حال مطربهٔ دمساز از دیدن آن خرام و انداز آن شاهسوار جانباز دیوانه و پریشان حال آن هنرمندی
وکمال گردیده بی اختیار بدین حرف و گفتار بخوش آهنگی نوا برکشید **بیت**
ماه در هاله نهان گشت که ما را دریاب
هاله خندید که این سخن ادا را دریاب
جلوهٔ ناز و نگاهی بهواخواهان ست
معنی نام خدا نام خدا را دریاب
آن ماه زود خرام از شنیدن این سخن موزون آن مطربهٔ بدیهه گوی خوش کلام خیلی خوش دل گردیده تیز نگاهی

ماه باکمال از شنیدن این مقال فی الحال زهرخندی کرده بمقابلش بهمان زمین بدین آئین نورپاشی نموده انوار ماهتابی
خود را از روشنی تقریر آن مشتری روشن ضمیر هم اجلا نمودار گردانید تتمه
چو زعفران نبود زهرخنده من بیجا
خزان رنگ مرا چون بهار شد باعث
دماغ هرزه دویهای ما شمیم چه کنم
بخاک ره شدنم این سوار شد باعث
برآهوان حرم چشم کرده اند سیاه
بطوف کعبه بتان را شکار شد باعث
مشتری هوشیار از شنیدن این قسم
اشعار آبدار علم و قدرت و موزونیت و صنعت آن ماه آگاه بحد کمال رسیده دریافته باز بجانب محرمان و بذله گویان خود
دیده باز بکار جستمکنی خود پرداخته بدین قال حسب حال تکلم فرموده
چوگان بکفش چو بر ستورست
موسی و عصا و کوه طورست
و بجلدی عنان اسپ جهان را از میان میدان گردانیده برنگ تجلی برق
برفرق آن ماه جان کاه رسیده از شعشعات تیغ بیدریغ چشمش را خیره گردانیده بخندهٔ دندان نما و بتابش چهرهٔ
باصفا نوری و ناری دیگرش نموده خرد و هوش او را در ربوده دران مقام بعنایت خاص بحرف و کلام درآمده گوشش
جانش را گرم گردانیده بدان چنان قرب و معیت امتیاز تمام بخشید فرمود که ای ماه آگاه من جلدی جولان و ربودگی
چوگان ترا دیده دل را بباد داده سر را براهت بسان گوی درباخته ام لیکن حالا بار دیگر کار این تیغ آبدار را بجای چوگان
برسر خود آخته ام و آن آنست که چون گوی را از میان میدان ربوده بمقام حال باید رسانید فی الحال بمیان همان
دَو و دَرَو از رو این چوزنگها را هم بیک ضرب آن تیغ بیدریغ دو نیم باید گردانید و اگر از دست توانا و بکار تو این کار هم
بوقوع خواهد رسید دران زمان از من قطعی گوی رباتر خواهی بود همین که آن ماه چوگان باز که مقرری چوزنگ انداز بود
این شرط دیگر هم دران کار معلوم نمود بی اختیار بسیار خندید و گوی را از میان میدان ربوده بنزدیک آن چوزنگ رسانیده
بعین دَو بقوت یک دست ضربی بدو رسانید که دو نیمش گردانید و باز بجلدی جلو اسپ را گردانیده گوی را از انجا
تا بسرحد دیگر رسانیده باز از ان مقام بجام اسپ خود خرام را گردانیده بضربهای دست چپ گوی را پرانیده تا مرکز
اصلیش رسانیده چوزنگ دوم را که برکنارهٔ دیگر آن خیابان خواصان بربسته رسنهایش را کشیده برجایهای
خویش برنگ نقش تصاویر بیحرکت و تقریر ایستاده بودند بهمان دو بدست چپ ضربی بر او انداخت که نصف او را قطع
کرده آن بر جا رایه را هشت پایه ساخت و چون آن مشتری تماشائی قدردان این همه جلدی و چستی و آن قدر
زور و هنرمندی و کاردوستی آن جوان مشاهده نمود خیلی فریفتهٔ حال و کمال آن مرد عجیب و غریب گردیده بران همه
قوت و صنعت دست و بازویش تحسین و آفرینها نموده تیغ بیدریغ از قبضهٔ دست زنگین بر زمین انداخته مقربان
و مصاحبان خود را مخاطب ساخته فرمود که پیشتر ازین چنین مرد فرد تیغ زن برفن زن را تیغ بدست گرفتن خیلی

بموجب حکم آن مشتری با جمال و جلال بر پشت کدام اسپ نیله کبود که در کلانی و روانی برنگ فلک بود بر آمده بتبعیت مشتری روشن ضمیر ماه منیر نیزۂ هلال تیغ از پهلوی خود بید ریغ علم ساخته شروع در اسپ تازی و چوگان بازی بعنوان و انداز آن سوار یکه تاز سراپا داد و انداز نمود و چون آن ماه دران کار خوب خبردار و آگاه بود و در کار رفتار سریع السیری هم داشت هر بار گوی را بسرعت سیر از پیش آن مشتری بطی السیری ربود و آن سست خرام نازک اندام بجلدی و چستی آن ماه تمام هرگز نمی رسید و چون مطربان خاصش که دمساز و خوش آواز نام داشتند آن چنان اسپ تازی و بدان قسم چوگان بازی و گوی ربائی ازان ماه زود خرام مشاهده نمودند فریفتهٔ آن کار گردیده بی اختیار بدین اشعار آبدار در تعریف و توصیف آن شاهسواران هوشیار و بکار نواها بر افراختند رباعی

گو از دل عاشقان غمگین سازند	اول ز خود دشش بزخم دور اندازند	چوگان زلفان که سوی میدان تازند
خسروا گوی فلک در خم چوگان تو باد	ساحت کون و مکان عرصهٔ میدان تو باد	وانگاه دو اسپه در پیش می تازند
دیدهٔ فتح و ظفر عاشق جولان تو باد		زلف خاتون فلک شیفتهٔ پرچم تو

وهم خاصهٔ خواصانش که مسمی بصباحت و ملاحت و راحت و فصاحت بودند

ازدیدن آن چنان جولان آن جوان دل خود را بسان گوی بر کابش روان و دوان فهمیده بدان مطربان گفتند که ما بزبان بسان خدو خال لسان مقال نداریم و شما مانند زبان در دهان قدرت و مجال حرف و قال دارید پس خدارا از جانب ما خواجه تاشان که خادمان و ملازمان یکجان دلتنگیم این چنین سخنان موزون حسب حال افسردۂ کیفیت و احوال دل پر ملال ما را نیز به پیش این شاهسوار پدیدار و آشکار گردانید غزل

در گردن گل برگ تو ناموس ملاحت	در شهد گوی تو زلبس کشته و زخمی	ای برده ز میدان قمر گوی صباحت
از پستی طالع نشود روزی دستم	هر چند زمین سای بود دامن راحت	جراح کفن دوز دو خیاط جراحت
بر بود ز میدان سخن گوی فصاحت		چوگان خرد داشت بکف مطرب ازان روی

ماه منیر از شنیدن این نوا و این تقریر مطربان و خواصان از دل و جان بسیار محظوظ گردیده بی اختیار تبسم شیرین نموده بنگاه تمکین بجانب شان دیده بزودی دیده و دانسته اغماضی هم کرده بطرف چهرهٔ درخشان مشتری جان خویش متوجه گردیده از انگشت هلال تیغ خود اشاره کرده بطرفه کیفیت حال بدین قال تکلم نمود

هست گوئی ز لطافت ذقنت در خوبی		کس درین عرصه چو تو گوی لطافت نربود	

مشتری خوش حال از شنیدن این مقال و دیدن آن کیفیت و حال خود هم خندیده چشمک زنی بجانب ندیمان و مصاحبان خود کرده بدین چنین سخنان دران مکان نور افشان گردید

مرا بسیر چمن ردی یار شد باعث	بغیر صید دلی نیست راحت جانم	نه جوش لاله نه شور بهار شد باعث
		برای تاختن من شکار شد باعث

برمطالب حصول کرده هجوم
عاشق صاحب اختیار که دید
علم کرده پرتو مهرت
یک سخن صد کتاب وار که دید
منازاین سوسن رعنا که این باغ
زخاک جسم خواهم زر برآورد
چه بلاست کز خرامت ز بلا ختم بجنبد
که به نیم جلوهٔ او عرب و عجم بجنبد
نفسی اگر بیاری لب پرفسون بجنبش
نگهی نگاه تیزت مژه دمبدم بجنبد **غزل**
سرها بگردش آرد و جانها بخون کشد
تمکین ترک تازی و داد ستم ببین
با جنون بتارک عقل ست رخنه گر
زخمی بفرق همچو شگاف قلم ببین
ماها تو سیر بادیهٔ عشق می کنی
تو تا سوار شدی فتنه بر زمین بنشست
غزل ای آنکه رخت بهار چین ست
از گوهر دیده پر نگین ست
در رسینه و در کنار من نه
همچون غم من ترا سرین ست **رباعی**
و در خم زلفهای گرد آلودش
نشین و به بند از شجاعت کمر
به میدان سواری کن از خویشتن

یک طلب را عطا هزار که دید
نوک کلک نگاه صفحه نگار
ذرهٔ مهر اشتهار که دید
غزل قبای نیلگون تا در بر آورد
بهر صبحی گلی دیگر بر آورد
ز ارباب سلامت نیست ما هم
مژه چون بجنبش آری ز دو سو علم بجنبد
بحضوریت چنانم که بدوش من ملک را
عجب ست ناظران را که بسینه دم بجنبد
جادوی چشم فتنه گر این صنم ببین
این جنبش مژه بفسون دمبدم ببین
فرمان روای چشم و دلم شد به نیم ناز
در جنبش دو سلسله از خم بخم ببین
یک جا نگاه بند مکن در سلوک عشق
این نور را ز موهبت هر قدم ببین
سرم غبار ره و نازنین سوار باد
روئیم ز غم تو پر ز چین ست
سروی تو و بوستانت زین ست
از زین تو رشک من از زین ست
می آمد و چهره از عرق تر می کرد
دلهای شکسته خاک بر سر می کرد **نظم**
وفا ترک کن درع رادی بپوش
پس اسپت بهر سو که خواهی فگن

بتو داد اختیار خویش فلک
غیرت چهرهٔ نگار که دید
مدحت ار زوی یک دگر خیزد
ز آب نیل یوسف سر بر آورد
ز چهره می فشانم گرد غم را
چو از سنگ حوادث در بر آورد **غزل**
چه کنم قرار عالم من و عشق شهسواری
ز گرانی گناهم عجب ار قلم بجنبد
نپرد به پیش رویش مگس نگاه مردم
تیغ برهنه گرد بگردش علم ببین
پای ستم فشرده بتاراج عالمی
شاهی ببین و ملک ببین و حشم ببین
لی سر درست ماند مرا در رهش نه پای
تا چند عشق می نگری جلوه هم ببین
بشوخی تو نگاری بصد زین بنشست
که گرد توسنش از ناز بر زمین بنشست
خاتم دهنی و سیبی تو رویم
ماهی تو و آسمانت زین ست
همچون تن من ترا میان ست
چوگان بکف و اسپ طرب تر می کرد
بمیدان دانش بر اسپ هنر
کمان از خرد ساز و خنجر ز هوش

و بعد گذارش این مقال فی الحال

شاه سوار و مرد همه کار رسیدانیم نیز مشاهده میفرمائیم و ازان همه کار بسیار حقیقت و کیفیت احوال و اسرار پنهانش را به پیش خویش پیدا و آشکار می گردانیم بهمان زمان خواصان بموجب حکم و فرمان تیاری همه کار نموده اسپان چوگانی راهوار را حاضر گردانیدند و شتاب آن نگار بیتاب پا برکاب در آورده بجای چوگان تیغ درخشان را علم ساخته بضرب های دست جانستان زخمها بر دل آن گوی غلطان انداخته بر سر حال آن درویش دلریش تاخته این نوا را بهیبت تمام دران مقام برافراخت که ای ماه آگاه چه درین مکان پست و تباه معطل و بیکار نشسته بزودی برخیز و با مشتری فلک سیر بگوی بازی و اسپ تازی در آمیز تا بدانیم که از میان ما فلک تازان کدام سرعت سیر دارد و کیست که گوی ازان میدان می رباید و برخواند **بیت**

	مهد بر چرخ ران که ماه توئی	بر کواکب دوان که شاه توئی **رباعی**
ای آنکه رخت روشنی مه دارد	روی تو عجب جبین موجه دارد	برخیز بگشت باغ نرگس بچمن
بهر قدم تو چشم بره دارد **قطعه**	سر به تیغ نازمی بازند در دشت فنا	گر سری داری بیا این گوی و این میدان بود
حسن گندم گونی ار افتد بدست آدمی	گر دو صد جنت دهد در قیمتش ارزان بود	همین که آن ماه آگاه مشتری دلربای

خود را بدان طریق و انداز خاطر خواه سواره بر سر راه ایستاده بدید و آن چنان آواز جانستان ازان دهان بی نشان شنید بغایت خوش دل گردیده بی اختیار باضطرار از جا بر جهیده برکابش حاضر گردیده باین چنین سخنان گیرای دلربای سحر بیان بعجب آهنگ و ترنگ نواها بر کشیده عزم آن سوار گوی ربا را بکار دلربائی خویش بیش از بیش مائل و راغب گردانید

ــه رشک آمد بحال گو ما را	سر یار ابجای او گردان **ــه**	تیغ بر سر بیواهل وفا می آئی
ای مه اوج ملاحت ز کجا می آئی	غنیمت گرم ترا ز آه و روان تر ز اشک	ظاهر از دل از دیده ما می آئی **غزل**
کشیده تیغ چو این مست ناز پیدا شد	هزار محشر خونین کفن مهیا شد	شرب لطف تو زان گونه آتشم افروخت
که سنگ کوه غمم هر چه بود مینا شد	زبی گناهی خود عاجزم که دزد حنا	زرد و سفیدی خود پیش خلق رسوا شد
غزل می آئی ای قیامت دور قمر بیا	شمشیر را برهنه کن و تند تر بیا	بکشای زلف برگره از ناز جلوه کن
صد تاب تکیه داده بتاب کمر بیا	بستان جلوه باغ تماشا بهار ناز	مینا بدست جام بکف گل بسر بیا
آن صبح کاذبت نمک صبح صادق است	دانسته خلف وعده کن و بیخبر بیا **ــه**	ابروان و فره و چشم سیاهش نگرید
می برد دل ز نگاهی نگاهش نگرید	مست بیرون شد از خانه بقصد دل ما	عاشق شدن خوش است بهر صورتی که هست
هر زم بصورت دگرم دل برد ز دست	زلف شوریده برخسار چو ماهش نگرید	غزل چون عذار تو نظاره کردید
نازم این باغ و این بهار که دید	در کف تا تسبیح دل نمانده نشان	این چنین [illegible]

زروی دیده رافرموده ام گلگشت بستانی — که صد باغ وبهار از جیب دامان نظر ریزد
معاذالله مبادا شعلهٔ در دامنی پیچد — صبا خاکسترم را از سر ره دورتر ریزد

رباعی

مارا غم دوست ره بسوئی نگذاشت — وز بود ونبود گفتگوئی نگذاشت
مارا مطلب ببزم ایام که عشق — درما هوسی وآرزوئی نگذاشت

روشن گردیدن کمال اسپ تازی وهنر گوی بازی وقدرت چوگان اندازی وصنعت نیزه بازی وعلم تیراندازی آن ماه آگاه به پیش چشم آدم شناس آن مشتری خاطرخواه وباز بچشم درآمدن آن معشوق نازک مزاج از مشاهدهٔ انداز شوخ آن عاشق جانباز وهم نود خوش دل گردیدنش از معاینه کردن حال عجز ونیاز آن دل گداز ودران وقت وحال بمقابل یکدیگر شعرخوانی کردن آن مرد باکمال وآن ملکهٔ باجاه وجمال وآن مطربان خوش مقال وآن خوصان خوش حال بنا در سخنان موزون حسب حال العجب کیفیت وحقیقت نیاز وناز وطرفه آواز وانداز

چنین گویند که چون آن خواصان برنگ نسیم وصبا سخن ربا بودند از انجا بسرعت روان گردیده آن همه گلبانگ غنچه دهان آن گل رخسار رایک یک بسمع آن ملکه شهرسبا که بلقیس زمان بود نیز رسانیدند آن نگار هوشیار باصغای آن اشعار سحرکار بسیار متأثر وشرمسار گردیده زمانی خود هم برنگ غنچه سر گریبان تفکر کشیده نرگس شهلای دیدهٔ نادیدهٔ دیدار یار را بجانب آن بریدخدمتگار بعجب کیفیت انتظار کشوده فرمود که آری ما آن نهال باکمال را سرو آزاد وبید نامراد وگل باغی وخار راغی وشاخ زعفران وتنهٔ نافرمان میدانیم ملکه شاه سپرغمش می خوانیم وآه سرد ازدل پر درد برآورده ظاهر گردانید که الحق او سبحان در قرآن فرموده است که ان الملوک اذا دخلوا قریۃ افسدوها وجعلوا اعزۃ اهلها اذلۃ وکذلک یفعلون یعنی بدرستی که چون پادشاهان درآیند در دیه تباه سازند آنرا وگردانند عزیزان آنده راخوار وهمچنین می کنند شاهان ذی شان پس حالا شما بزودی اسپان چوگانی را حاضر گردانید وگوی را بمیان میدان این خیابان اندازید که ما مرکب دوان گوی زنان خویشتن را بر سر حال آن جوان میرسانیم وتماشای گوی بازی وسراندازی آن جانباز بدین طرز واندازی کنیم وهم چوزنگهار البته موجود وتیار دارند تا کیفیت برندگی آن تیغ عریان را هم بامتحان می آریم وترکش وکمان ونیزه را همراه رکاب دارند که علم تیراندازی وهنر نیزه بازی اوراکه بگمان خود مش

صبح شد صبح که تا کام تمنا بخشند … می بمن خنده بگل نشاء مینا بخشند … یک رمیدن بردار ز هر دو جهانم بیرون
وحشتی کاش باندازهٔ صحرا بخشند … صبح ست به که رو بچمن چون صبا کنم … کسب هنر گذارم و کسب هوا کنم

باری چون خواصان این همه ناله و فغان آن بلبل نالان بگوش آن گلروی غزلخوان جامه دران رسانیدند وآن تودهٔ گل راکه از سر سند برداشته برروی گل پاشیده بودند بد و نمودند آن غنچهٔ دلریش بچشم خونین خویش برنگ گل وا کرده آه سرد از میان سینهٔ پر درد بر آورده بطرف او این نوا بر کشید رباعی

آزرده دلم ز غصه آزاد مکن … ترسم که بخاطرت غمی ره یابد … از پرسش غائبانه ام شاد مکن
من مایهٔ محنتم مرا یاد مکن غزل

نی همین از دوری او غنچهٔ گل بی حس ست … گل بچشم باغ افتادست نامش نرگس ست
بی از گل بلبل از گلبن گریزد در خزان … آشنا بیش نیست در عالم کسی کو مفلس ست
بر در و بام چه سر اغانی بود از نور عشق … ماه را امشب اگر پروانه شمع مجلس ست

وا از گوشهٔ چشم نگاهی بجانب آن بلبلان شوریده افگنده گفت که هرگاه آن مشتری جانگیر خوش تقریر این فقیر را گل زمین گیر و نهال باغی می خواند پس مقرر ست که ازین پریشان حال درمانده مقام واحوال کی بطرف دیگر جا حرکت وخرام می آید و کجا نهال باغی یا در گل قدم هرگز منزل می گذارد آن طاقت و توان همان ستارهٔ درخشان دارد که بر سر حال هر گل و نهال می تابد و تا او بر خویشتن می بالد وهم رنگ هستی خود را به پیشش می بازد و تعجب کیفیت حال این اشعار آبدار خوانده تمام حقیقت احوال دل پر ملال خود را هم پیدا و آشکار گردانید فرد

شب گذشته گشتیم دست در آغوش … ورا غرور گرفت و مرا حیا نگذاشت فرد
من آنچه دیده ام از چشم شوخ می ترسم … خدا نکرده مبادا کسی دگر بیند غزل
هر قدر عیش که از گردش ایام کنم … چون شفق خون دل خود همه در جام کنم
کاش صیاد خود آید پی صیدم ورنه … کو دماغی که تلاش قفس و دام کنم
می شناسد همه از روی ادا فهیما … بوسه را تعبیه هر چند به پیغام کنم
گر همه آب حیات ست که بگذشتم از آن … بهر یک بوسه چرا این همه ابرام کنم
مشتری سرعت مه بین که ز ترک سر خود … قطع صد ساله ره چرخ بیک گام کنم غزل
یکی در خوابگاه از نیغمی گلهای تر ریزد … یکی بر بستر از الماس حسرت نیشتر ریزد
یکی را خار غم در پا یکی را شاخ گل بر سر … یکی را کام زهر ستان یکی از لب شکر ریزد

نموده آئینهٔ دل چون ماه خود را بمقابل مشتری در آورده غزلی درهمان زمین که آن نازنین خوانده بود می خواند اگرچه در ظاهر وصورت این ماه روشن ضمیر از ان مشتری دلگیر دور و بعید می نماید لیکن در معنی وحقیقت بیک منزل ومقام سیر وخرام می فرماید چنانچه ازین غزل خوانده‌اش معنی معیتش پیدا می آید غزل

هوای عشق مرا تازه در دل افتادست	نظر کنید که دریا بساحل افتادست
گمان مبر که بدریوزه دست بگشایم	مرا که گوهر شب تاب در گل افتادست
پرید مرغ دل من بسوی صیدگهی	که صد فرشته بهر گام بسمل افتادست
خدای را چه کنم چون ز بیم مسلمانان	که سیم تن بت من آهنین دل افتادست
مپرس ره که ز سرهای رهروان حرم	نشانهاست که منزل بمنزل افتادست
ز من بقافله سالار راه عشق بگو	که ناقستم مانده دور در قسمت محمل افتادست
مپوش چهره ز ما هم که پاک بینان را	نظر بآئینهٔ دل مقابل افتادست

چون آن خواصان نوای این نغمه والحان از دهان آن جوان شنیدند ازین کیفیت تمثال و اثرات حال آن مرد باکمال خاتون پرملال را فی الحال آگاهی بخشیدند چنانچه آن ماه جبین از دریافت این خبر خیلی متاثر ومتحیر گردیده فرمود که شما باز بروید و آواز بلند از طرف این دلبند بگوش آن گران گوش سراپا هوش لبان آواز سروش رسانید که ای گل باغی زمین گیر گوشی بنالهٔ بلبل دلگیر بگشا وچشمی برحال خراب آن شوریدهٔ بیتاب وا فرما که تو بفراغ درین باغ نشسته چشم از تماشای ثمر و گل بلکه از مشاهدهٔ منظر کل بر دوخته واو از سبب گریهٔ سرشار و انتظار بسیار گل در چشم خود انداخته این همه گلهای بیخار را از چشم اعتبار افگنده پا بران نگذاشته است حالا برای خدا از میان این چمن زود برآ و در ان انجمن درآ و از قدوم خویش رنگی و بوئی دیگر در ان محفل افزا که آن مشتری دل بیدار تمام شب بیدار مانده درین وقت صبح بخواندن این چنین اشعار آبدار حقیقت وحال دل سوزان وچشم گریان خود را بپیش این ماه آگاه پیدا و عیان می گرداند

غزل صبح ست ما دماغ تمنا رسانده ایم	چون شمع بوسهٔ مژه تا پا رسانده ایم
طاؤس ما بهار چراغان حیرت ست	آئینه خانهٔ بتماشا رسانده ایم
از بس که تنگ حوصله هستیم چون گهر	یک قطره اشک به همه اعضا رسانده ایم
گر سستیٔ شکست دو عالم بشیشه کرد	ما هم دلی به پهلوی مینا رسانده ایم
اختر ز سهل کاری جهد ام مپرس	امروز نارسیده بفردا رسانده ایم

چون ماه گر از لباس عریان گردم **فرد** می شود از سخن آزادگی ما معلوم شعر برجستهٔ ما دامن برچیدهٔ ماست

جامه و دلقی حجاب هستی رسوا نشد چشم می پوشم ز خود پیراهنی پیدا نشد

و دران وقت یکی از میان آن خواصان که دل بریدهٔ آن تیغ عریان گردیده بودند برزبان راند **رباعی**

ای پیکر بی ساختهٔ ات یزدانی هرچه لباس عاریت پوشانی از اطلس و دیبا نگشتی رنج خراش

بی پرده خوش ست جامهٔ عریانی **فرد** کدام جامه بلطف لباس عریانی ست که از کمال نزاکت بدن نما باشد

باری خواصان چون این همه غضب آن جوان را دیدند و را بیقین درویش مجذوب فهمیده آن جواهرهای تافته و جامهٔ چاک ساخته را از انجا برچیده و برداشته بحضور خاتون خود رسیده مفصل گذارش حال و قال او نمودند آن محبوب از شنیدن حقیقت آن مجذوب بخویشتن اندیشیده برخواند **غزل**

مرا براه محبت دو شکل افتاده است

که خون گرفته ام و یار قاتل افتاده است میانهٔ من و آن شوخ تا چه انجامد من آتشین دل و او آهنین دل افتاده است

زباده نوشی بدست من بسر امشب کدام باده که آتش بمحفل افتاده است بگردنم ز تو تعویذ دوستی این بس

که زخم تیغ شهادت حمائل افتاده است **غزل** امشب در آمد از در من ماه پاره در خانه ام فتاد چو آتش ستاره

هیهات این فروغ بماه و ستاره نیست سر بر زد آفتاب مگر از کنارهٔ رخشنده گوهریست ز سر تا قدم چه عیب

در گوشش او اگر نبود گوشوارهٔ خون شد دلم چو برزده از ساعد آستین می کرد کشتگان ستم را شمارهٔ

اختر تو چاره ساز که امشب بکشت یار دیگر بغیر صبر ترا نیست چارهٔ و بجانب آن خبرداران دیده گفت

که ما جوهر ذات آن مرد راست و درست را سیف اصیل میدانیم و او را تیغ برهنه می شناسیم که از سبب تیزدمی قطع از جمیع علائق می نماید و الحق که برای زیب آن جوهر صاف هیچ آرایش غلاف نمی باید که در همه عریانی و برهنگی خویش هیبتی و صلابتی دارد که بزیب و زینت شاهی غالب می آید و ازانجا که آن تیغ دو دم دم نازکی دارد که اگر بسختی دل ما او بیش می آیم بهمین دم دم گیرای خود را از ما می گرداند پس او را بوضع و طور ش گذارید و بنرم روی پیش آئید که مقررست ع

نبرد قز نرم را تیغ تیز و حالا این گل مسند را برداشته به پیش او برگل انداز دید تازگی و طراوتش باو نموده بعرض رسانید که امشب خاتون ما نیز بموجب پیروی شما برین گلهای مسند نگذاشته لحظهٔ استراحت نکرده است و تمام شب بر خار و خسک بی آرامی و بی قراری نشسته مانده است **بیت** شب که برق گرمی بازار حسنت تاب داشت

اضطراب مشتری خاصیت سیماب داشت همین که خواصان گلهای مسند آن نازنین آورده به پیش آن مرد گل روی خاک نشین بر روی زمین پاشیدند و نگاهی بجانب حالش نمودند دیدند که آن مست بی پروا از غایت اشراق و صفا چشم فراز

خوش دل می شوید همراه خود ببرید ع　گرچه او راست کسوت زیبا　ورچه ما راست خرقهٔ رسوا

ما چو مغزیم در میانهٔ جوز　او چو خسته است در دل خرما　وبدل یقین کنید که من مرد آزاد

بی قیدم که هرگز بند و قید کسی را برای خویشتن نمی پسندم و هم تیغ بران آبدارم که قطع از جمیع علائق می نمایم پس اگر آن مشتری گوهرشناس ست باید که جمال جوهر مرا در همین عریانی مشاهده نماید نه آنکه کمال ذات مرا در نیام لباس خود پوشیده گرداند و دیگر بدانید که این تیغ بید ریغ دم تیزی دارد که بیک دم نیام را پاره می گرداند این بگفت و دست بگریبان رسانیده آن خلعتِ پوشیدهٔ دریوزه را تا بدامان بردرید و یک یک جواهر را از بدن جدا گردانیده پیش آن خواصان پرتاب نموده فرمود که مرا بیش ازین در قید و بند ندارید و حالا این بندهٔ آزاد را بوضع خودش گذارید و برخواند **قطعه**

چو غنچه که بود در میان چمن گل
زحمتکش صد جنون و فرهنگم کرد
ع درویش را ز خرقهٔ صد پاره نیست عار
ماند ست بمن کی اثر ما و منی
چو شد پا بند زینت آدمی از کار می ماند
پر از خار ست تا پیرهن یک تار می ماند
ایوان فلک نیر و زبر ساختنی ست
این جامهٔ غفلت از بر انداختنی ست
لباس کهنه قدر سینه صافان کم نمی سازد
گذشتن از قفس نام و ننگ عریانی ست
غزل عبرت کلاه بی سروسامانی خودیم
واماندهای وحشت مژگانی خودیم
چون کوه ناله نیز زما سر نمی کشد
چون سایه یک قلم خط پیشانی خودیم
یک دم اگر آزاد دنیا یان گردم

چو رشته از گهرم گر لباس عریانی
نشسته ام بدل جمع در پریشانی **رباعی**
عمری ست بناله میدرم جیب نفس
محضر بقدر رهر بود صاحب اعتبار **رباعی**
در اهل صفا مرا چو گوهر امروز
بیا هر کس حنائی بست از رفتار می ماند
نمی دانم که گیرد ای دلا میراث تو آخر
گنجینهٔ خاک همچنان باختنی ست
ع چون تیغ اگر برهنه ام از جور روزگار
اگر جوهرشناسی تیغ را عریان تماشا کن ع
بهمخستگی جنون کی رسد بمن مجنون
صد شعله نازپرور عریانی خودیم
با آفتاب ذره چه نسبت عیان کند
از بس که زیر بار گران جانی خودیم
ماها بجلوه گاه حقیقت که می رسد
آئینهٔ صد هزار سامان گردم

برآورم سر خود را همان بعریانی
هستی ساز ندامت آهنگم کرد
این جامه که دوخت کاین قدر تنگم کرد
در خاطر من هست غم سیمتنی
از آبروی خویش بود پیرهنی **غزل**
رسد آزار هستی یک نفس هم گر بود باقی
زما هم آنچه ماند حسرت دیدار می ماند ع
بسیار به بند زینت جسم مباش
زانم زبان دراز که پاکیزه گوهرم ع
کسی که ماند به بند لباس زندانی ست
همین بس ست که من شهری و بیابانی ست
پر میرنیم هیچ بجائی نمی رسیم
ولدار بائی خود و ما فانی خودیم
ما را ز تیره بختی ما می توان شناخت
ما غافلان تصور امکانی خودیم **رباعی**
پیراهنم از اطلس افلاک کنند

گنه طرهٔ پریشان نیست
چون بنالد بخویشتن عدمم
درگرفتست صحبتش با جان

بخت اختر شورش افتادست
بوجودش مقابل افتادست
یعنی آتشش بمحفل افتادست

شغل کار ره بخت مشکل افتادست
میرسد کاروان یوسف ما
مشتری از محیط عشق مپرس

همه را کار با دل افتادست
شور محشر بمنزل افتادست
قعر اینجا بساحل افتادست

غزل باز فال ناز زد برق جمال تازهٔ
بهر قتل عالمی هر لحظه فال تازهٔ
شوخی طبع روانم هر نفس در عالمیست
در وصالم دائم و جویم وصال تازهٔ

پشت چشمی می کند نازک هلال تازهٔ
صد افق صبح بهار جلوه اش دارد بعین
بحر مواجم کند هر دم خیال تازهٔ

گردش چشمش بدیوان قیامت افکند
شش جهت آئینه و هر سو مثال تازهٔ
نسبتم با دوست باشد نسبت ساحل بحجر

همین که نوای بلند آن مطربهٔ دلپسند تا گوش ماه رسید و معنی حرفهای نشید او را فهمید بعجب کیفیت و حال مشرف گردیده بدریافت جواب خود اشراف خاطر مشتری فهمیده با خیلی سرور وجدی می نمود یعنی که بجای خود بحرکت خفیف می جنبید و برنگ گوهر بر خویشتن می پیچید و بمقابل آن همه نغمه و انداز از مقام خود باهستگی تمام از سینه چون آئینه این آواز می کشید **غزل**

می کند در هر قدم کسب کمال تازهٔ
کیسهٔ نو دولتان دارد دو سر مانند ماه
میرسد هر لحظه ام رزق حلال تازهٔ
ما هم از دیوان خود گر مصرعی خوانم بلند

اعتبار دولت دنیا چو عکس مه در آب
هر کمال تازه می بیند زوال تازهٔ
من که و این شغل دنیا چون چراغ آسیا
قد کشد در باغ رعنائی نهال تازهٔ

سالک مجذوب چون موج هوا در بوستان
هر نفس می گردد از حالی بحال تازهٔ
بر لب جوی توکل سبز کردم دانهٔ
هر قدم افتد برو گرد ملال تازهٔ

که درین اثنا از هر طرف مرغان صبحگاهی نوا بر کشیدند و آن شمع و چراغ انجمن دم در کشیدند و هم آن مشتری خویشتن را از لباس درخشان شب بری گردانید و دیگر رخت موزون رنگین را بمناسبت روز در بر کشید تا از اثر آن رنگ دلهای دیگران را بچنگ در آرد و بجان هر فقیر و امیر غالیه پیدا نماید و هم خلعتی را همرنگ لباس خویش مع جواهرهای مناسب آن بدست خواصان داده فرمود که امروز آن مرد خانه بدوش را بدین رنگ آورده از چمن بر آرند و با انجمن در آرند تا مجلس ما را رنگین گردانند چنین گویند که چون خواصان خوان خلعت رنگین بنظر آن جوان با تمکین گذرانیدند حکم پوشیدنش رسانیدند از آن مرد بینوای بی پروا این نوا شنیدند که مگر خاتون شما مرا برنگ فقرای این وقت لباسی میدانند که مرا این لباسهای رسانند و زیر بار این همه سنگهای بقیاس می در آرد و بر خواند که اَتُمِدُّونَنِ بِمالٍ فَما آتانِیَ اللهُ خَیرٌ مِمّا آتاکُم بَل اَنتُم بِهَدِیَّتِکُم تَفرَحُونَ یعنی که شما مدد می کنید بمال و می فریبید دل مرا بدین حال پس بیقین بدانید که آنچه عطا کرده است او سبحانه مرا از گنج علم و عرفان و دولت فقر و گذران بهترست ازین مال سراپا زوال شما که فخر می کنید بدان پس شما بهدیهٔ خویش که

فصل بهار ست و مرا در سر جنون تازه — کو مطربی تا دردمد در من فسون تازه — یا رب دل است این یا جگر کز آتشم بگداخته

کامروز می آید برون از دیده خون تازه — این عشق مجنون کش تو سرگرده اهم می برد — دانم که ره گم کرده ام زین رهنمون تازه

گر شد فراهم ریش دل طعنم رسید دیمزن — بشگاف کین ریش کهن دارد درون تازه — بر دست دل هم نکته دان از چشم خونی جور وان

مطرب غزلخوان هر زمان با ارغنون تازه — و هم آن جوان بی مثل این مقطع آن غزل بی بدل ترا نگرار می نماید مقطع

چون نه بنوازد نوایش جان غم فرسوده را — که بعینه صورت جعد و سرش طنبور داشت

همین که آن معشوق عاشق خبر اثر درد جان عذرا را بدل وامق شنید خوشش دل گردیده از جا برجهید و بغایت بیتابی و اضطراب کفش را هم بپا درنیاورده بدان جانب روان گردید و آهسته آهسته از طرف پشت نزدیکش رسیده در حجاب برگ و شاخ و سنبل پنهان گردیده برنگ غنچه و گل سراپا گوش و دل گشته استماع نالهٔ آن عندلیب گلشن نمود و آن ماه را هم حیران و سرگردان جهان عشق و مشتری جنس خود فهمیده خوشش دل گردید و چون دران وقت این ترانهای دیگر نیز از همان پردهٔ عشاق شنید غزل

خبرم برسانید بمرغان چمن — اتفاقم بسر کوی کسی افتادست — که خرد بار دران کوچه بسی افتادست

کار ما همچو سحر در نفسی افتادست — که هم آواز شما در قفسی افتادست — بدلارام بگو ای نفس باد سحر

در دل من هوسی روی کسی افتادست — پای بند تو تحمل چه کند گر نکند — انگبین است که در وی مگسی افتادست غزل

بلبلش مرده بکنج قفسی افتادست — که ازو در دل هر کس هوسی افتادست — دل من در کف طفلی است که از بیخبری

صبر در عشق تو می کردم و می گفت خرد — روش راه بتان از من سودازده پرس — که مرا کار باین قوم بسی افتادست

که بهر گام درین ره جرسی افتادست — دزد را راه بکوی عسسی افتادست — کاروان حرم از بیم مگر تیز گذشت

چشم این مه اگر افتد برخست عیب مکن — حال مرغان گرفتار کسی میداند — که جدا از قدمم همنفسی افتادست

تو همان گیر که در باغ خسی افتادست — آن مشتری بمنزل خود رسیده همان

مطربه را گفت که چون آن عاشق دران مقام آهستگی تمام این غزلها را باهنگ عشاق می سراید پس باید که تو هم باواز بلند از همین پردهٔ دلپسند نوای خود را بی پرده کرده این نشید و غزل را در جواب غزل آن عاشق بی بدل سرائی و آن بیخبر را از کیفیت سکهرئی خویش باخبر نمائی بیت

تادانی تادانی تنم در آتادانی تادانی

تادانی ای جانی تن بدر تادانی — غزل — مست عشقت چه سرخوش افتادست — می حسنت چه بیغش افتادست

می فسرید دل مرا چه کنم — لوح صورت منقش افتادست — چون نگردم بعشق دیوانه — که نگارم پریوش افتادست

دلم از داغ تازه می سوزد — باز در خانه آتش افتادست — گه کشم آه و گه کشم ناله — کار من در کشاکش افتادست

بیاد آن ذقن آواره گردیدن نه آسان است
هر کجا نرگس اوی کشش خون جگر است
خار خار هوس وصل چه رسوایم کرد
این بشارت برسانید بمرغان اسیر
مشتری رنگ به پیشش چو ببازد چه کند

که از خود رفتن عشاق هرگامی چهی دارد غزل
سرمه چشم بتان حلقه بیرون درست
زخمه مطرب این بزم مرا پرده درست
کاشیان بر دل محزون ز قفس تنگ ترست
بازم از نو خم ابروی مهی در نظرست

وهم آن مطربه را حکم خواندن این دو غزل نموده برخواند

امشب آن نیست که خاموش نشیند مطرب
شب کز و خانه ما حاجت مهتاب نداشت
دیده بدست طرب شوق هم آغوش هوس
ای دل سوخته بسیار طپیدی امشب
بست همسایه من بار اقامت آخر
امشب شب ما نور ز مهتاب دگر داشت
دل هیچ بشیرینی جان میل نمی کرد
هنگام سحر خلق بمحراب و دل من

جای آن نیست که در خواب رود چشم ندیم غزل
چشمش از کشمکش غمزه سر خواب نداشت
دل همی خواست ولی حوصلهام تاب نداشت
ورنه زلیش کهنت این همه خوناب نداشت
چه کند طاقت فریاد جگر تاب نداشت غزل
وز گریه شادی مژه ام آب دگر داشت
مسکین مگس آلایش جلاب دگر داشت
ز ابروی مهی روی بمحراب دگر داشت

و بجانب کدام خدمتگاری دیده باز اشاره فرمود که بزودی خبر آن مرد بینوای بی پروا که مرا چنین بیخواب و بانوا گردانیده است
بیار همین که آن جاسوس خبردار بنزدیک آن مرد هوشیار رسید دید که آن بیچاره عاشق زار نیز بجای خود بیتاب و بیقرار
نشسته این نغمه را می سراید غزل

هم سرم بشکست و هم خونم بریخت
چشم او نیز رنگ در نیرنگ داشت
از میان تیغش بسختی شد برون

دی که چشمش جلوه بر شب رنگ داشت
کو به یکی تیغ و دستی سنگ داشت
باد پا میراند و صف صف می شکست
بس که از خون شهیدان رنگ داشت

غمزه میدان نظر را تنگ داشت
گرچه رویش ساده لوحی می نمود
فتنه فتراک از دو سو در چنگ داشت
بمجرد شنیدن این نوا از انجا برگشته

خبردارش گردانید که ای ملکه صاحب تاثیر آن ماه دلریش آئینه دل را مقابل مشتری خویش گردانیده در همین زمین که تو
حالا سیر سیفرمائی او نیز گلگشت می نماید یعنی که این غزل را با آهنگ عشاق میسراید
دی که چشمش جلوه بر شب رنگ داشت

غمزه میدان نظر را تنگ داشت
وهم در برابر این مطربه خوش خوان این غزل را با لحان می خواند غزل

مطرب غزلی که وقت گفتار گذشت اى هم نفس از بهر دل زار بگو افسانۂ آن شبی که با یار گذشت

همان دم مغنیۂ خوش آواز که مطربۂ دمساز نام داشت و از هوش و فراست بهرۂ تمام داشت حاضر شده بمقام دو طنبور را بدست گرفته بر نشست و آن وقت و حال را شناخته بملایمت این قال را در راگ سگهرئی بیان کرده دانائی خود را ایجاد اساخت

غزل

عندلیب دیده رنگین بال بود
آنکه با آهن دلی هم سنگ داشت
داشت گرچه صد نگه در آشتی
صد چنین گلهای زنگار رنگ داشت

شب که زان گل مجلس ما رنگ داشت
شاه باز غمزه خونین چنگ داشت
ساختم با تلخکامی گرچه او
هر نگه با آشتی صد جنگ داشت

غیرت از عرض تمنا ننگ داشت
بود با ما نرم دل چون مخمل موم
از طبرزد تنگ تر ابر تنگ داشت
چشم گریانم چه می بینی که عشق

مشتری از شنیدن این غزل حسب حال العجب کیفیت و حال رسیده دال بسیار بآن مطربۂ خوش مقال عنایت فرموده بار بار حکم بخواندن آن مطلع می نمود و آن مطلع حسن معانی بسیار از آن الفاظ حاصل ساخته خود هم این مطلع را در بارۂ تحسین آن مطربه سرود

مطلع

مطرب ما خواند بیت دلنشین تازهٔ
آمد از اختر بگوششش آفرین تازهٔ

چنانچه آن مطربۂ نازنین آداب آفرین باندازِ ناز بجا آورده در آهنگ خود گرم نواتر گردیده برخواند

تمہ

خود پرستیها نبوده پیش ازین دین کسی
با شراب کهنه پیدا گردکین تازهٔ
صف بصف مژگان او خواهد بلها ریختن
افگند در دامن محشر که چین تازهٔ

طبع روشن یافتم از سوز دل همچو شمع
از تو در آفاق پیدا گشته دین تازهٔ
گم شدن در سجدهٔ درگاه او بی بهره نیست
دیده ام در خواب شبخون آفرین تازهٔ

ریختم از اشک خود طرح زمین تازهٔ
گر نمیرد محتسب ما زنده کی خواهیم بود
یافتم چون ماهِ نو آخر جبین تازهٔ
مطربا گر پنجه بکشاید دل عاشق زخاک

غرض که آن نگار دلنواز از شنیدن این آوازه و دیدن آن انداز مطربۂ دمساز بسیار محظوظ گردیده کدام سازی را بدست خود گرفته بدیهه بسرودن این قال حسب حال نوا بر کشید

غزل

گرچه شب از روی آن مه مجلس من نور داشت
لیک شرم من مرا از صحبت او دور داشت

گرچه در دل آرزویش عقدها بربسته بود
لیک عرض حال خود را جملگی مستور داشت

گرچه با مه مشتری را قرب با هم دانی نبود
لیک وصل نور جان او را لبی مسرور داشت

غزل با آهنگی دلم فریاد در زلف مهی دارد
که گویا بلبلی بر شاخ گل شب جهچهی دارد

نیارد گردِ ظلمی زلف کافر ماجری بر دل
ز خط اقلیم حسن امروز چون ظلّ اللّهی دارد

گریبان جنون اختر بزندان می برد ما را
که سوی خانۂ زنجیر هر جا گش رهی دارد

بره خودست مائل سر ماه دلفگارم — که نه خاطر تماشا نه هوای باغ دارد

غزل

به بیداری خوشم کز تاب غم بیتابم اندازد — که ترسم خویشش را آسودگی در خوابم اندازد

حرامم باد راحتهاے خاشاک ته پهلو — اگر در خار خار بستر سنجابم اندازد

تمکین گاه عرض حال کوه آهنین بودم — چه دانستم حیا در رعشهٔ سیمابم اندازد

بقربان پروریها عشق دارد آن چنان دستی — که عید آید بپای خنجر قصابم اندازد

گرفتم منتی دارد ندارد منتی دادن — چه کوشد چرخ دولابی که در دولابم اندازد

کنون این عقل ای مه ساخت زندانی اسبابم — جنونے در نمی شورد که از آدابم اندازد

و آن نگار در هر ساعت بار بار هر یک ستار را دوانیده خبر نشستن و خوابیدن او را می طلبید و دل بیقرار خود را تسکین می بخشید چنانچه خواصان از دور آمده می دیدند و هر دم خبر نشستن و دراز کشیدن آن مرد مستحکم را می رسانیدند و ازین خبر شب بیداری آن بیدار دل خواب نوشین را در دیدهٔ خوابناک او نیز می شورید چنانچه آن مشتری پر ملال دران وقت و حال با مصاحبان خود باین چنین قال تکلم می فرمود مثنوی

		چه گویم حال این مه را که اکنون
بسان شاه رفت از کاخ بیرون	چو صبحم می دهد خاطر گواهی	که این مهری ست از گردون شاهی
چنین حسن و جمال و فضل و آداب	دلالت می کند بر قدر انساب	ز دور عهد آدم تا باکنون
چنین فرزانه برنائی همایون	یقین از مادر دوران نزاد ست	که این یک دانهٔ عالی نژاد ست
ز هر فصلے که من کردم سوالش	چها داده جواب بر کمالش	بهر میزان که او را بر کشیدم
بدان سنگش تمام الوزن دیدم	بهر معیار کو را بر کشیدم	عیار نقد او شش دانگ دیدم
بهر بابے که کردم امتحانش	یکی مجموعه می دیدم ز دانش	خواصان جمله در وصفش فتادند
بوصف مه کتان را چاک دادند	که این مه باشد از آبای علوی	نباشد در خور اجزای سفلی
همه گفتند کین صاحب قرانی ست	که در هر فن بتنهائے جهانی ست	ازین سان بحر بے پایان و معبر
نباشد بی گمان خالی ز گوهر	یقین دانیم کین مرد عجیب ست	بدین فضل و هنر شخص غریب ست

بالجمله مشتری مع مقربان و خواصان باین چنین سخنان آن شب هجران را می گذرانید و چون وقت اخیر شب رسید آن بیتاب از راه بیقراری و بیخوابی بی آرام گردیده خواصان را فرمود که کدام مطرب را طلب نمایند تا درین وقت چیزی بحضور من سراید شاید که از اثر کیفیت آن مرا خواب رباید و برخواند رباعی

ساقی قدحی که دور گلزار گذشت

گز جادهٔ طور خود جدا افتادند
از مجلس واهیان بسی وحشت گیر
بر هیئت شان نظر کن و عبرت گیر ۵

بر هر دری از حرص نمودند غلو
وز دیدن کاروبارشان خبرت گیر
بچشم اهل دنیا غیر دنیا در نیاید

ناموس سگان نیز بغارت دادند رباعی
خرس و بوزینه برقص آمده است
سگ دیوانهٔ دنیا گزیدست اهل دنیا را

پس هر گدا و فقیر که با شاه و امیر مخالطت می نماید این چنین مثل بر و صادق می آید بنا بران ای مشتری جان گیر
این فقیر تن خود را از تو کشیده می دار دو بیک مکان نمی ماند که گفته اند ۵ تن بده اختلاط بجسیان را
جامه تنگ نو د چاک شود این بگفت و خواه و ناخواه از و رخصت گرفته روان گردید و دران وقت آن
مشتری که بائع نفس خویش بود این نوا را بگوشش رسانید رباعی هوشم که ربوده سنبلت می گوید

اشکم ز که گل کرده گلت می گوید
تبغافل گذشت قاتل ما
خجلت بی بر سیت حاصل ما

از طرز رسیدن الفتی معلوم ست
بچه تقریب خوشش شود دل ما

داری نظر تغافلت می گوید ۵
بید مجنون باغ رنگیم

و کدام مطربه خوشش الحان مرضی دان نیز بعقبش این نوا بر کشید غزل

ای ماه بدین خوبی مهمان که خواهی شد
وی آیهٔ نیکوئی در شان که خواهی شد

بالای سرا عنبر چتر ملکی داری
با چتر سیه امشب سلطان که خواهی شد

قندت نتوان خواندن کز میشکری خوشتر
دلبر نتوان گفتن تا جان که خواهی شد

شب تیره و تو روشن از چشم بد اندیشم
ای چشمه درین ظلمت حیوان که خواهی شد

تو میروی و جانم خواهد شدن از هجرت
ای درد دل مطرب درمان که خواهی شد

بالجمله چون ماه روشن بخت بزیر همان درخت رفته گلیم خود را بسان تخت گسترانیده بهیبت و وقار تمام بر نشست
خود هم بیاد مهر خویشش در آمده بخواندن این چنین قال بکیفیت حال بنغمه سرائی پیوست غزل

دل من بدرد بلبل ز چمن فراغ دارد
که چو سرو پای بندست و چو لاله داغ دارد

چو بنفشه تاب دارم بهوای گل ز نم دم
تو سیاه کم بها بین که چه در دماغ دارد

بفروغ چهره زلفش ره دین زند همه شب
چه دلاورست دزدی که بکف چراغ دارد

شب تیره می نماید همه تاب زلف و سنبل
مگر آنکه نکهت گل بر هم چراغ دارد

سر من فرو نیاید بکمان ابروی کس
که درون گوشه گیران ز جهان فراغ دارد

سزد ار چو ابر بهمن که درین چمن بگریم
طرب آشیان بلبل بنگر که زاغ دارد

و گفت کای مشتری جوهر انسان من که ازین مکان بیرون می آیم برای آنست که گدا را با سلطان مصاحبت کردن نمی زیبد و فقیر را با امیر زیاده صحبت داشتن نمی شاید چه در جهان مردم سه جنس اند که جماعتی را تارکان دنیا می نامند و گروهی را اهل دنیا می خوانند و طائفهٔ را سگان دنیا می دانند تارکان دنیا کسانی اند که از چیزهای فضول این جهانی و حظوظ جسمانی و لذات نفسانی ترک نموده بقدر ضرورت ولابدی بسنده فرموده اند و از رخصت اجتناب نموده عمل بعزیمت می نمایند و تحقیقت این تارکان تارکان حقیقی اند و همین ها را اهل الله هم می نامند و اهل دنیا آنها باشند که مال را از وجه حلال بدست می آرند و باز بجا صرف می نمایند و زکوة هم می دهند و حق اهل حقوق نیز ادا می کنند و از حد هیچ اوامر و نواهی الهی تجاوز نمی ورزند لیکن این قدر هست که باب رخصت را بر خود کشاده می دارند و حظ بدنی از امور مباح می گیرند لهذا اکثر اوقات در غفلت و بیکاری نیز می مانند و عمل بعزیمت کردن نمی توانند نه آنکه بدکار و گناهگار می شوند و از مرتبهٔ ترک حکمی بیرون میروند پس بدین قدر ترک دنیا هم محسوب بتارکان دنیا می گردند و این چنین اهل دنیا را اهل عقبی نیز می خوانند و سگان دنیا آنها اند که در اخذ مال هرگز ملاحظهٔ حرام و حلال نمی کنند و هر قسمی که بدست آید می ربایند و هر جیفهٔ که بدست افتد می خورند و بهر جا و بیجا که طبیعت و نفس شان فرماید صرف می نمایند و هرگز لجام رخصت را هم بدهان خود نمی گیرند تا بدان سبب در جرگهٔ تارکان صوری و حکمی هم داخل شوند و از گلهٔ حیوانی و از کار کافرماجرائی برآیند پس این سگان دنیا نه بندگان خدا اند و نه اهل عقبی بلکه بندگان نفس و هوا و اهل جهنم اند و حقیقت ترک دنیا را نیز در یاب که یکی ترک زاهدان است و یکی ترک عارفان است ترک زاهدان از حلاوت بدنی و لذات دنیاست و ترک عارفان از حظوظ نفسانی و جمیع ماسوا است پس صادق آمد ای مشتری الدار که تو آدمی و اهل دنیائی و بفضل الهی هم از اهل عقبائی درین صورت هر عیش و عشرتی که بدان قید و مراعات نمائی سزاواری لیکن چون من بنده ام و خویشتن را بی بضاعت میدانم و هم خود را تارک دنیا می خوانم بچه قسم مرتکب آن همه عیشها که تو می فرمائی شوم و اگر حالا من هم بدان لذات تن بموجب فرمان تو تن میدهم از زمرهٔ آن گدایان و مفلسان می شوم که از سبب بیدینی و سستی و بی همتی و بی بضاعتی از کسب حلال دست برداشته خود را معطل گذاشته نظر طمع را بر دست احسان دیگران گماشته اند و خود را بزعم خویش تارک دنیا شناخته اند و حال آنکه از هیچ چیز ترک نساخته اند بسیار می خورند و بسیار می خسپند و خوب می پوشند و بد می نوشند و اصلا از لذات بدنی دست نداشته اند و حظوظ نفسانی کم نکرده اند و اوصاف ذمیمه را نگذاشته اند پس از کدام ترک خود را تارک شناخته اند غرض که آن بیدینان بی حمیت دون همتان بی غیرت نه تارک دنیا اند و نه اهل دنیا و نه سگان دنیا اند بلکه از جملهٔ کرمهٔ سگان دنیا اند که دائم با آنها چسپیده می باشند و از فضلهای آنها گذران میکنند رباعی

این سگ نسبها چه بی قناعت زادند

بس فتنه که برپا شده در عالم بالا
هم بندهٔ روی تو شود لالهٔ خودرو
ما را بره عشق ز همت قدمی نه

از قد تو قد سلمه الله تعالی
هم حلقه بگوش تو بود لولو لالا
تا کار تو بالا شود از همت والا

افروخته چهره و افراخته قد
بر وجه کمالست جمال تو ز خوبان
ای آنکه بالا بلاست پنداری

شمشاد قد الاله خد تازه نهالا
قد فضلک الله جمالا و کمالا
نه بلا جان ماست پنداری

ای از غم بالای خوبان کار ما بالا گرفت
هرچه دارم همه از عالم بالا دارم **فرد**
ای قد تو معتدل نه بالا و نه پست
کس را چو تو محبوب نبود ست و نه هست
ما را چه وجود تا کنیمت تعظیم
بل خلقی را بخویش بهم داشتن ست
پیش بالتعظیم دانشور به از دانشور یست
جا کند در دیده گر از پیش پا برخاستن

نردبان عالم بالا جز این بالا نبود **فرد**
گر ابر شتیشهٔ دل میرسد دست
وی چشم تو مخمور نه هشیار و نه مست
رباعی شاها تو مرا بعشق تعلیمی کن
ما را تو بلطف خویش تعظیمی کن
خلق عالم تمام مرات همند
نکته دانی سهل باشد قدردانی مشکل است **فرد**

جلوهٔ سرو قد یار مرا موزون کرد
اگر بر طاق ابروی تو باشد **رباعی**
فی الجمله چنانکه چنین می باید
وارسته ز هر امیدی و بیمی کن
رباعی کبر و نخوت نه از خرد داشتن ست
تعظیم همه حرمت خود داشتن ست **فرد**
نقص دولت نیست از بهر گدا برخاستن

مشتری روشن ضمیر از این همه سخنان گیرای آن ماه از نقصان بری کمال عرفان را نیز در و فهمیده دیوانه تر گردید و گفت که ای ماه برای خدا قدری دیگر در ینجا ایستاده باش تا ماندگی نشستن از پا برآید و هم دیگر سخنهای سودمند تو شنیده آید و از غایت حسرت هجران نگاهی بجانب آسمان کرده برخواند **غزل**

فلک زین کجرویها یت نمی گویم که برگردی
ز مهتاب سخت ویرانهٔ من روشن ست امشب
پس از عمری ست امشب کوکب اقبال من طالع
عجب نبود که جز روز قیامت پرده بکشائی
تو ای اخترشناس امشب توانی گفت گردون را
نشین زیر زمین ای مهر از بهر چه هر صبحی
سهیل امشب بجانان درد دل دارم میا بیرون

شب وصل ست خواهم اندکی آهسته تر گردی
اگر وقت طلوعت آید ای خورشید برگردی
ترا ای شب نمی خواهم بوقت خود سحر گردی
گر ای صبح سعادت از شب من باخبر گردی
که بهر خاطرم برعکس شبهای دگر گردی
چو من با آتش دل غرق در خون جگر گردی
که می ترسم خدنگ آه اختر را سپر گردی

ماه منیر با صغای این کلام دردآمود متاثر گردیده برنگ نقش تصویر بجای خود حیران ماند و بعد دیر بحرف و تقریر درآمده برخواند

ای درین مجلس پریرویان نغز
دیدن اینجا بلاے دیگر بود ست

چو گل بسیار شد پیلان بلغزند **رباعی**
خود را چون شمع میخورم حیف بچشم

این محفل اگرچه آفت آور بود ست
مژگان کشوده کام اژدر بود ست

یک نگه زنجیر پای ما بس ست
غنچه وش دور از دهان تنگ تو
خون دل خوردن غذای ما بس ست
خندهٔ زین لب بگاه قتل ما
در حقیقت خون بهای ما بس ست
بی قدت ای مه ز آه آتشین
شمع در خلوتسرای ما بس ست
در صف عشاق بر یاد قدت
آه ما ای مه لوای ما بس ست

دران زمان آن مشتری دلستان نیز بمقابل آن جوان برخواند غزل

گوشهٔ از چشم مست تو بکار ما بس ست
قطرهٔ زین جام از بهر خمار ما بس ست
در کتاب آفرینش از برای انتخاب
مطلع برجستهٔ ابروی یار ما بس ست
فارغم از سیر گلشن کز هوای وصل تو
داغهای سینهٔ ما لاله زار ما بس ست
بس که عالم سربسر در عهد ما افسرده است
گرمی دل سنگ را در روزگار ما بس ست
بینوائی را نوای خویش چون نی کرده ایم
همچو سرو آزادی ما برگ و بار ما بس ست
بهر صید باز وحشت آشنای چشم یار
بارها همچون دام چشم انتظار ما بس ست
دختر رز گر در آغوشم نباشد گو مباش
زانکه طفل اشک اختر در کنار ما بس ست

وچون آن ماه خواه وناخواه از مشتری جدا شده بمقام خود روان گردید باز او بی اختیار گشته این نوا برکشید غزل

امشب وداع یار ز مرگم علامت ست
شام فراق نیست که صبح قیامت ست
تا من ز پیش او بسلامت گذشته ام
از هر طرف که می گذرم صد ملامت ست

باستماع این کلام آن ماه خوش خرام بجانب مشتری خوش اندام نگاهی کرده این حسن مطلع را به آن مطلع حسن شنوانید تتمهٔ غزل

عمری اگرچه در سفر عشق بوده ام
اکنون بر آستان تو عزم اقامت ست
در حسن خلق کوش که اسباب دلبری
تنها نه زلف و خال و خد و قد و قامت ست
ما را براه میکده ارشاد می کند
معلوم شد که ساقی ما را کرامت ست
ما را براه دوست اگر سر نهادهٔ
از جا مرو که شرط طلب استقامت ست

چنین گویند که در وقت رخصت ماه منیر مشتری روشن ضمیر از سریر تمام قد برخاسته باعزاز تمام رخصت نمود چون آن ماه دلریش ازان مشتری خویش این همه تعظیم وتکریم مشاهده فرمود خوش دل گردیده برخواند رباعی

بهر تعظیم قد کشیدن ستم ست
هر یک سر موی تو بطوفان علم ست
گر مقصد ناز صید دلها باشد
عمر زلفت دراز مژگان چه کم ست

ودران مقام به نیاز تمام گذارش نمود که ای ملکهٔ بی پروا تو تعظیم گدا برای خدا می نمائی پس بیقین بدان که در هر دو جهان معزز و مکرم می گردی چراکه مخبر صادق صلی الله علیه وسلم فرموده است که مَنْ تَوَاضَعَ لِلّٰهِ رَفَعَهُ اللّٰهُ ملکه بهمین وقت آئینهٔ چشم مرا به پیش نظر کن ونگاهی از دیدهٔ من بطرف خود افگن که از مرتبه و پایهٔ خویش چه قدر مرتفع گردیده که از سر تا قدم حسن وجمال وکمال تو پیدا و هویدا گردیده است پس از تواضع لله بنقد این چنین ارتفاع پیدا می آید واز کیفیت عروج نسیه اش چه بیان نماید که حالا وقت مساعدت نمی کند و تعجب کیفیت و حال درآمده بدین قال نوا برکشید غزل

بیتابی ما این که برخسار تو محویم
صیقل گری کرده دل آئینه فروشیم
در عهدهٔ ساقی ست مراعات حریفان
سایهٔ سرو تو بهتر ز نهالی باشد
یک سر موی نه فهمید کسی معنی او
منزل دیو شود خانه که خالی باشد

گویائی ما این که بحرف تو خموشیم
درهم کش کالای شکیب آن همه گردیم
بالیدهٔ بیهوشی و کاهیدهٔ هوشیم غزل
بدو زلفت دل آشفتهٔ ما قانع گشت
بیت ابروی تو هم سخت خیالی باشد
دل بیدار ز راحت کده نتوان جستن

ازشنیدن این قصه مشتری روشن ضمیر نیز برخواند تتمه

هر رباعی که بدیوان هلالی باشد
هر طرف چشم کشایم بنظر آید یار
سروبالایش اگر مصرع عالی باشد

کسب اخلاق نماید همه در جاه و جلال
خانهٔ من پر ازابدان مثالی باشد

باشد که کند دیده خریداری عکسی
دربیع که عشوه گران پاک فروشیم
خار گلزار توام بزم چو قالی باشد
به ز دیوان بود آن بیت که حالی باشد
دار معمور دل خویشتن ز یاد خدا
خواب فرش ست در آنخانه که قالی باشد
نرسد دلبر چارابرو ما را هرگز
خواجه گر عالم اخلاق جلالی باشد
مشتری نالهٔ موزون هم از و کم نبود

غرض که چون آن ماه زود خرام بمبالغه و ابرام تمام از آن معشوق خوش کلام رخصت آن مقام طلبید او ناچار گردیده بخواصان فرمود که بزودی درهمان جا فرش کنید و این مهمان وحشی مزاج مرا درهمان جا رسانید ماه منیر باز گذارش نمود که برای استراحت و خواب من همین گلیم من کفایت دارد چراکه سالک را

باشی و مسندی نمی باید و باین سخن ترنم نمود
تابود پهلو طلب خاری بدشت اضطراب
کز رخ فرش چمن گلبرگ رفتن رسم نیست

غزل عاشقان از حریر نازخفتن رسم نیست
همچو گل بر بستر آرام خفتن رسم نیست
میزند هر ذره دستانی ز مهر آفتاب

دران وقت کدام مطربهٔ بدیهه گو در جواب به پیش او برخواند تتمه

درچنین موسم طلاق عیش گفتن رسم نیست
پنبه را در گوش تا نشنوی آواز غیر

آن ماه آگاه باز در جواب آن مطربهٔ خوش انداز برخواند فرد

از خدا غافل شدن تعبیر خواب مخمل ست

دیخوشی حال درآمده بدین قال نوا برکشید

صدای تیشه ز آواز ارغنون کم نیست
ز شاه راه محبت نشان چه می پرسی
به بزم عشرت ما جام لاله گون کم نیست
غزل چار بالش دست و پای ما بس ست

اگر ز بزم برآیم ملامتم نکنید
اگر قدم نهی از صدق رهنمون کم نیست
چه سود عرض تمنا به پیش غمزهٔ او
این قدر رها از برای ما بس ست

میزدن آئینه و گلگل شگفتن رسم نیست
لخت دل ز نهار از مژگان مروب ای تتین
غالباً آزار محبت را نهفتن رسم نیست
رخ متاب از شاهدی شرم دار از نوبهار
حشو گفتن طرزنی هذیان شنفتن رسم نیست
باز دار در راحت دنیا ترا از بندگی
غزل ای کوهکن از کاخ بی ستون کم نیست
که جوش مستیم از نشهٔ جنون کم نیست
خمار بادهٔ وصل ست در سرم ورنه
که از دقیقه شناسان فن و فنون کم نیست
دام حاجت نیست بهر صید ما

چو ماه نو بیک انگشت نان قناعت کن | از شنیدن این بیان از میان مصاحبان آن سلطان کدام جلیسی بمقابلش
بدین ادا نوا بر کشید رباعی | عارف اگر از عالم جودت خبرست | اظهار قناعتت ز هر بد بترست
ساغر کش و عشرت کن و اقبال طلب | مهمان کریم را فضولی هنرست | آن ماه آگاه از شنیدن این سخن آن

نادان خیرخواه از جانبش اغماض نموده بعجب رغبت نگاه بر چهرهٔ آن شاه عالیجاه کرده بطرفه کیفیت و حالی از بدین مقال تکلم نمود

غزل ای ترا در زیر هر لب شکرستانی دگر | جز لبت ما را نمک نه هر نمکدانی دگر
تو بلذت خوگر و من هم بسی غمخواره ام | تو بشهر دیگر و من در بیابانی دگر
من ازین نعما ز جان خویشتن سیر آمدم | آنکه ز و سیری نباشد باشد آن خوانی دگر
رباعی صد باغ و بهار باز اندوخته چشم | قندیل نظر دگر برافروخته چشم
خونابهٔ شوق گرم مرهم شوی ست | زخم جگرم برنگی دوخته چشم

باری آن میزبان ازین سخنان بامزه مهمان نیز شکم سیر از جمیع لذات پرآفات این جهان گردیده بزودی دست از طعام کشیده پان و عطریات طلبیده بضیافت روحی آن لطیف مزاج کوشیده مجلس را رنگ و بوئی دیگر بخشیده برای راحت چشم و گوش آن مهمان عزیز باهوش مطربان خوش الحان و بدیهه گو و خوش رو را خوانده تمام روز را تا نصف شب بکار رود و سرود صرف گردانید و چون وقت خواب و استراحت و فراغت رسید بخواصان فرمود که حالا برای این مهمان عزیز باتمیز نیز یک مسند گل بگسترانید آن گدای بینوا از شنیدن این نوای آن شاه بی پروا بعرض رسانید که من خود بیشتر بخدمت گذارش نموده ام که گدا را بر ترکیب اسباب راحت آور غفلت فزا نباید گردید رباعی

گر دل بتماسی کند موصوفت | اگه گردی ز خلقت مالوفت | اعضا فرش و لحاف هم می باشد
تا غنچه نخسپی نشود مکشوفت | پس بنده هرگز بیاران مسند نخواهد گذاشت بلکه درینجا هم بخواب نخواهد پرداخت

بزیر همان درخت که روزانه آمده افتاده بود رسیده قدری خواهد غنود چرا که طبع وحشی این فقیر از خانهٔ سلطان و امیر وحشتی می نماید و هرگز دران چنان جا انس خاطر پیدا نمی آید و تا این قدر مدت که بخدمت درین مکان بی الفت نشسته شد محض برای مراعات خاطر گرامی و از گرفتاری بی اختیاری بود آن بگفت و بحالت و کیفیت بی نیازی و بی پروائی

بفقیری خود در آمده بر خواند غزل | کافرم گر مخمل و سنجاب می باید مرا | سایهٔ بیدی کفیل خواب می باید مرا
رگ سنگ کشتهای نیرنگ خیال افتاده ام | دل جنون می خواهد و آداب می باید مرا | بی نیازم از زم و آرام این آشوبگاه
بستم می پوشم همه گر خواب می باید مرا | غزل وحشی نخورد قصر شهان خانه بدوشیم | سر حلقگی از ماست ولی حلقه بگوشیم

که سنت حمیده و طریق پسندیدهٔ آن فصیح و ملیح خیر الانام ست صلی الله تعالی علیه وسلم کرده بخواندن اینچنین اشعار رنگین و نمکین
عجب شوری بدل آن نازنین رسانید که مزهٔ همه طعام را به پیش طعمش بی نمک گردانید ؎ اول ثنای عشق فصیحان ادا کنند
آری طعام را نمک ابتدا کنند **غزل** ای زلف تو در سلسله جنبانی دلها در جنبش زلف تو پریشانی دلها
حسن تو بر آراسته صد خوان ملاحت انگاه صلا داده بمهمانی دلها اقلیم بتان نادره ملکی ست که باشد
آبادی آن ملک ز ویرانی دلها تا ها سر خود گیر کز اندازه برون ست در طرهٔ او بی سر و سامانی دلها

و بملایمت تمام بعرض آن عالیمقام رسانید که اگرچه این طعام از فتوای حکم شرع عام حلال و پاک می نماید لیکن بسبب این همه تکلف شبههٔ کراهت و عیب اسراف بخلاف دارد چنانچه آن مرد محتاط از ان همه خوردنیها یک چیز را قبول نموده بقدر قلیل که ثلث حصهٔ شکمش باشد تناول نمود و هرچند که آن نگار بار بار بمبالغه می فرمود که ای مهمان عزیز اندک اندک مزه و حلاوت از هر یک چیز بر گیر تا کیفیت و ماهیت هر طعام بزبان و کام فرق و امتیاز تمام پیدا نماید لیکن آن سیر چشم خرسند کام سوای آن یک طعام هرگز مزهٔ آن همه نعمای کثیر بخشید و اصلا دست بی نیاز خود را بجانب آن دیگر چیزها دراز نگردانید و بآداب تمام بعرض آن نازک اندام رسانید که ای ملکهٔ زمان گدایان و فقیران را مزه و حلاوت کام و زبان بسیار خراب و پریشان می گرداند و از ان لذتها آفتها و خفتها به پیش می آید و بدان سبب بیشمار بلاها و اسباب این جهان فانی درماندگی و گرفتاری پیدا می شود و هر که در عیش و عشرت بدنی و نفسانی از احتیاجات ضروری زیادتی می کند در عروجات و ترقیات باطنی و روحی و نعمای عالم آخرت باقی او کمی و نقصان پیدا میگردد پس فقیر را از چیزهای دنیا غیر از قدر ضرور تمتع گرفتن نشاید
همین چند لقمه برای زیستن و قوت عبادت حاصل کردن کفایت دارد ؎ چه پرورم بغذای سمین تن خود را
نداده است کسی زور دشمن خود را ؎ ای بیخبر شمارهٔ نعمت نگاهدار تسبیح کرده اند برای تو دانه را
؎ هر که می کوشد بتعمیر تن ویران خویش گل ز غفلت میزند بر رخنهٔ زندان خویش
؎ خوردن برای زیستن و ذکر کردن ست تو معتقد که زیستن از بهر خوردن ست

رباعی طبعی که فتاد تابع حلق و شکم تا خاک شدن نمی شود حرصش کم دندان آخر بامتحان لذت
می آرد کرم و سے خورد خود را هم **رباعی** بشنو سخنی که عمر بارت نشود بر تن سر مو هزار خارت نشود
کم خور که تمام شهد نابت گردد بسیار مخور که زهر مارت نشود **رباعی** دنیا مال و چشم را آورد کند
کز طبع کسان عشق و هوس گرد کند زن با طبق ما حضر آید در پیش تا تجربه فهم مرد و نامرد کند ؎
نعمت الوان نصیب اهل غفلت می شود آب نگار رنگ باید گلشن تصویر را ؎ فریب نعمت الوان مخور فراغت کن

است بیانش می نماید و در وجه حلاوتش بگوش سامعان نکته رس دانفهم باهوش میرسانند بشنوند ازانجا که خواصان آن ملک جهان برنگ گلهای بوستان رنگارنگ خنده دندان حسن ملاحت خوانهای طعام نمکین آورده پیش آن نازنین می چیدند و صاحبان جمال صباحت خوردنیهای شیرین را بحضور آن با حلاوت شیرین سخن میرسانیدند و آن دیگر خوصان بکار هوشیار که از عجب پندار بر خویشتن برچیده اکثرها از ناز و انداز چین بر جبین می بودند با ئین ترش رو لی و طریق تند خوئی ظرفهای چاشنی دار و سرکه و اچار را بدست خادمهٔ طعام بخش حواله می کردند و مزهٔ تندی و ترشی آن نواله دست خود را به پیش چشم مردم مذاق دان پیش از چشیدن فقط بدیدن بران ادا و کار پیدا و آشکار می گردانیدند و آن همه خادمان دقیقه فهم مراتب آن بملاحظه و مراعات لون ظروف و رنگ انواع طعام بقرینه و خوش آیندگی تمام هر یک چیز را بجایش دران مقام برمی چیدند و خوانهای حلویات و لوزیات و نقلیات انواع اصنافی که شیرین و حلاوت و صباحت هم داشتند آورده به پیش بادام چشم آن بناتی رنگ میگذاشتند و خوانهای طعام نمکین را خدمتگارانی که باسم نمکین و لذت ملاحت سمی بودند بحضور پسته دهان آن نمکین بیان با فرهنگ آورده بجایش برمی چیدند

بشورهای ملاحت زهی ملاحت تو
سه رفت از دل حلاوت شیرین
شور شکر بهر کسی نرسید رباعی
این بار امن شور دگر دشته است

رسیده است حلاوت بکام جان و دلم
چون شنیدم شور آن نمکین
دارد سخن من ز فصاحت نمکی
یک عمر چشیدم ز ملاحت نمکی

هزار بار نمک ریخت بر جراحت من
ز دیدن رخ شیرین زهی صباحت تو
گرچه شیرین بعالم ست پدید
چون صبح مراد او صباحت نمکی

باری چون آن مکان از چیدن اطعمهٔ الوان رشک تختهٔ بوستان گردید آن نازنین دستهای نگین شسته بحرکت چشم سخنگو اشاره بآن مهمان خوش طبع خوشرو کرده بشروعی بگل چیدن نواله از میان هر ظرف و پیاله فرمود و هم از لبهای شیرین بکلام نمکین درآمده گفت که ای درویش بکمال این طعام بی شبه از مال حلال ست که از میراث پدران ما که از چند پشته سلطان شده می آیند رسیده است و ما بزعم خویش آن همه اجداد خود را صاحب عدل و داد و فرخنده کیش می دانیم بنابران همچو تو صالح متقی را تکلیف خوردنش می نمائیم و از پسته دهان خندان باین چنین سخنان نمک افزای آن خوان گردید غزل

نمک بخش سر خوانش تو باشی
بگردم گرد آن خوانی که یک ره
بشب شمع شبستانش تو باشی

طبیب نبض جان را دست نبود
نمک ریز نمکدانش تو باشی

خوش آن بزمی که مهمانش تو باشی
بران دردی که درمانش تو باشی
بروز آئینهٔ صبحش چو گردی

آن مرد درویش از مشاهدهٔ آن همه نمک پاشی بر جراحت لرزیش سراپا از شرم و حجاب آب گردیده در ضمن و مراد آن ملیح با آداب خویش را فهمیده شروعی از چشیدن ملح نموده بخوردن طعام و گفتن نمکین کلام

ما که باشیم که خوانیم ترا دلبر خویش　داد از دست تو می شد که دل ما نبری　گر چنین آینه تو جلوه بکاشانه کند
وه چه دیوانه که از شهر بصحرا نبری　خون بها نیم نگاه دست مروت از تست　حق امروز مرا کاشش نفروانبری

مشتری هوشیار از شنیدن این همه اشعار تر و آبدار و پهلودار بسیار خوش دل و محظوظ گردیده بجانب ندیمان بذله گو یان خود
دیده تبسم شورانگیزی نموده برخواند رباعی　ما ساز طرب را بخروش آوردیم　افسرده مزاج را بجوش آوردیم
گر دو چه ازین بیش سخن سیر اثر　صوفی غنوده را بهوش آوردیم　آن ماه آگاه از شنیدن این چنین

کلام جامع از زبان آن نگار خاطرخواه بی اختیار بخنده قاهقاه خندیده بطرفه کیفیت بجانبش نگاه نموده باز از حسرت و
ندامت گریان گردیده از میان سینهٔ جوشان نعرهٔ آه برکشیده این چنین سخنان موزون اسرود آن مخمل بی بال محلبس خلل
را از مو قال بگذرانده بکیفیت حال رسانیده برنگ آئینه به پیش آن جمال با کمال حیران و نگران گردیده ساکت بی مقال گردید

رباعی اشکم که بر رویم از غمت غلطیدست　در گوش کشیده که مروارید است　بیرون کنش از گوش که بدنامی تست
کان بر رخ من تمام عالم دیدست غزل　بر داشتی نقاب ز دیدن بر آمدم　در گفتن آمدی ز شنیدن بر آمدم
یوسف کجاست تیز ترا فتاده حسن تو　دل قیمه شد ز دست بریدن بر آمدم　بر دست آرمیده ام از زخم تازهٔ
کارم تمام شد ز طپیدن بر آمدم　بر شاخ گو بان گل بستان آرزو　دستم گرفت عشق ز چیدن بر آمدم
آن طایرم که شکر قفس از دمم دمد　فرسود بال و پر ز پریدن بر آمدم　از بیخودی بسینه دریدن رسید کار
شادم ز تنگ جامه دریدن بر آمدم　از جمله بسته دیده دل من چه نیک داد　تعلیم دیده ام ز ندیدن بر آمدم فرد
هزار بار ترا دیدم و ندانستم　که بر کجا نظر افتاد و در کجا دیدم　آن معشوق نکته رس صاحب جمال

از شنیدن این قال و دیدن آن کیفیت و حال حقیقت و ماهیت کمال و حال آن مرد بکمال دریافته بغایت خوش حال
گردیده خیلی متاثر شده زمانی سر تامل بجیب فکر و خیال فرو برده بعد لحظهٔ بجانب خادمان دیده اشارهٔ آوردن طعام نمود
همان زمان خواصان روان و دوان گردیده بزودی نطع بلغار و دستارخوان گلزار آورده بحضور آن شاه بی نیاز مهمان
نواز گستردند و اقسام طعامهای نمکین و چاشنی دار و شیرین و انواع فواکه با حلاوت و رنگین و اسیار حلویات و نقلیات و شربتهای
نوشین بران برچیدند که برای تفصیل و بیان آن همه اطعمهٔ شاعری چون بو اسحاق اطعمه می باید تا بشرح و بسط تمام فرد آن
طعام و کلام بگوش سامعان فرخنده کام رساند زیرا که شکم سیران نعمای الهی را بوی طعام شاهی خوش نمی آید
بنا بران زبان قلم رغبت بدان جانب نمی نماید فاما چون طریق و عنوان و دستوری را که مقرری ضابطهٔ خوان و دستارخوان
آن ملکهٔ مذاق دان بود شنیده مزه و کیفیت حلاوت آن را بمیش الله و طبع و مزاج خویش گوارا و پسندیده و سنجیده فهمید

آن همه بهتان و تقریر را معلوم نموده بجای فقیر نام دزد دلگیر شنید تبسم نوشین نموده بدین چنین سخنان رنگین تکلم کرده آن همه گویندگان و شنوندگان و حاضران و ناظران را دیوانه تر گردانید رباعی

درگوش دل این نکته خرد گفت چه خوش
این دزد اگر کشته شود مفت چه خوش
گردست بسی فساد نفس دنیم
باتیز زبانی گهری سفت چه خوش

غزل ره میخانه و مسجد کدام ست
که هر دو برمن مسکین حرام ست
نه در مسجد گذارندم که رندی
نه در میخانه کین خمار خام ست
میان مسجد و میخانه راهی ست
بگوئید ای عزیزان آن کدام ست
مرا کعبه حرم ابات ست اینجا
حریفان ساقی و قاضی امام ست
بمیخانه امام مست حق ست
نمی دانم که این بت را چه نام ست

و بطرفه کیفیت دل طپان بجانب آن سلطان دیده گفت که ای یوسف زمان درین وقت و حال بعینه حقیقت و احوال من بیچارهٔ غریب ناکام چون برادر یوسف علیه السلام ست که کسان سلطان مال خود را در جوال او پنهان کردند و بدان عیاری و مکاری بهتان دزدی بر وی ثابت کرده او را دزد مقرر نموده بقید و بند خود در آوردند پس این خواصان مرضی دان که بسان آن زنان دست بران بمقابل این زلیخای زمان رسیده اند هر تهمت و بهتان که برین بندهٔ بی گناه نهند لائق و سزاوار اند چرا که مراد دل ناشاد از من بیچارهٔ نامراد نمی یابند باید که صبری بر ناکامی خود نموده کف افسوس خود با همدیگر سایند ع

بی رنگ نه کشتن نه بیند آسیب
بردار کسی دزد حنا رنگ شد ع

نمانده هیچو حنا هیچ اختیار مرا
سپرد بسته بدست تو روزگار مرا

این بگفت و بشوخی تمام نگاهی بجانب آن شاه عالیمقام انداخته بدین چنین اشعار آبدار حسب حال تکلم نموده خود آن قاضی بیداد و آن شهریار ظلم شعار را به پیش خویش هم دزد و مکار و عیار و طرار پیدا و نمودار گردانید

ع بمژه دل ز من بدزدیدی
ای بلب قاضی و بمژگان دزد

مزد خواهی که جان ز من ببری
این شگفتی که دید دزد بدزد ع
در سینه دلم گم شده تهمت که بندم

غیر از تو در میخانه کسی راه ندارد بیت
دل گم شد و نمی دهم کس نشان بدو
در خنده است لعل تو دارم گمان بدو غزل

ای دلفریب حور لقا می شناسمت
وی مظهر جمال خدا می شناسمت
ای گل اگر ز شرم بصد رنگ می شوی

می آید از تو بوی وفا می شناسمت
سرتا قدم ز ناز و نزاکت سرشتهٔ
نازک تر از گلی بخدا می شناسمت

در روزگار شهرهٔ از حسن دلفریب
سر فتنهٔ هزار بلا می شناسمت
شوخی و دلربائی و خوش انداز و خوش ادا

آشوب دهر نام خدا می شناسمت
زینت فزای کشور خوبی و دلبری
برقع کشای روی صفا می شناسمت

چون مهر روز در نمائی بماه و بس
خوش هائلی بجور و جفا می شناسمت
غزل تو به کو که بیک ساغرش از جان ببری

آفت خرقه صلاے که بیغما بری
با همه ناز و تکبر چه باند از دلی
از در سینه در آئی ز روی تا نبری

دیدهٔ مردمان بغارت می برد پس اگر ملکهٔ جهان این دزد جان و فتنهٔ خانهٔ مردمان را بند و مسلسل گردانیده بزندان خود در می آرد عالمی را از ظلمتش می رهاند و جهانی از داد ملکه داد گر داد خود می رسد. بیت

ملک جهان خراب شد شاه جهانستان کجاست　　دزد خزینه می برد هیبت پاسبان کجاست

دران زمان مطربان بدیهه گوی نکته دان این چنین سخنان را بطرفه الحان سروده محفل را دیگر آبی و تابی دادند

ای دزد پیدا در دلم تاراج پنهان کردهٔ　　با جان بهم بیرون روی کارام در جان کردهٔ

در حیرتم آخر چسان دل جمع داری در بغل　　زین سان که در هر گوشهٔ صد دل پریشان کردهٔ

غرض که همه ندیمان و مقربان و مطربان و خواصان یک دل و یک زبان گردیده بعرض رسانیدند که ما همه مظلومان و بغارت رسیدگان از جناب او سبحان همین دعا واستدعا می نمائیم که الهی کی آن وقت قیامت صغری درآید که خون ناحق ما مقتولان دامن گیری این قاتل غیر مائل نماید و بمعاملهٔ ما مظلومان و این ظالم خونفشان همچو تو قاضی الحاجات و دینداری حکم شود مشتری خوش خوار از شنیدن این حرف خوش طبعی آن مصاحبان بذله گو تبسم نمکینی نموده نمکی بر دل ریش آنها پاشیده خود نیز بطریق طیبت در جواب فرمود که اگر شما مذبوحان و مجروحان هر ادو فریاد دل و تنهائی ریش خویش میرسید بعوض قطرهای خون فاسد خود گوهر آبروی این درویش و درهای بی بهای این ظالم کیش را در کاسهای دیده و کیسهای خود در می یابید و حاصل می کنید لیکن وای بحال آن بیچاره قاضی غیر مرتشی که برو مثال آن حرف صادق رات ولائق می نماید که من جعل قاضیاً فقد ذبح بغیر سکین یعنی آنکه گردانیده شد قاضی ذبح کرده شد بغیر کارد پس هر کسی را از حال قضای خود باید ترسید و بمحاسبهٔ حساب احوال خویش هم باید رسید رباعی

تا باده بجام آرزو خواهی ریخت
خوناب جگر سبو سبو خواهی ریخت
صد کام دل خود که ز دنیا گیری
دولاب صفت صد آبرو خواهی ریخت

دران زمان از میان آن مصاحبان مطربهٔ دمساز نام از شنیدن این کلام آن قاضی نیک نام بحسرت تمام بطرف آن دزد و بجانب آن حاکم عالی مقام دیده و اشاره نموده بطرفه انداز بدین آواز نوا بر کشید رباعی

هر لحظه بشیوه های لطف دگری
هر چند نظر می کنمت خوب تری
گفتم که بقاضی برمت تا دل خویش
بستانم و ترسم دل قاضی ببری

باز آن مشتری روشن ضمیر از شنیدن این تقریر آن بیچارهٔ دلگیر خنده شیرین کشیر نموده بدین چنین حرف چاشنی دار پهلو دار تکلم فرمود

دزد من با خانه می دزد متاع خانه را　　هم ز دل دزدید صبر و هم دل دیوانه را

بسکه الفت کم بود در عهد تو صورت پذیر　　خانهٔ آئینه را اصحر التصور می کنم

نیست روشن اگرچه می سوزد　　دل من چون چراغ تصویرست

باری چون آن ماه منیر بی تقصیر بحال خود

بگذار نیم گشته در از یر پای خویش
ازما دگرچه می طلبی رونمای خویش
دل را همه بخون جگر آب داده ام
بیگانه اگر بجهم آشنای خویش

خونم حلال اگر طلبم خون بهای خویش
گفتی ترا بجالت خسرو چه نسبت ست
پرورده ام بلای خدائی برای خویش
این جامهای فقر ازان می کشم ببر

یکی بدن ست جان بهوای تو خفتن
دارد ز عشق مرتبه هر کس بجای خویش
افسون دوستی بدل من و بال باد
خواند ز لطف تا که نه من گدای خویش

مشتری هوشیار از شنیدن این حرف و گفتار نیز خنده بسیار نموده از جانب آن خوش گفتار اغماض فرموده بطرف خواصان و مقربان و محرمان و ندیمان محفل بی بدل خود بناز و انداز دیده بطریق طیبت و مزاح فرموده که حالا من دزد عیار مکار را با جواهر بسیار خود یافتم و کار دل دزدی او را بیقین شناختم پس شما خواهید دید که او را بجه جزا و سزا اسیر سازم یعنی که در حبس مؤبد محبت خود در آورده در آخر کار بردار خویش بر می کشم و از ساعد سیمین طوقی بگردنش می افگنم و از حلقهای مو و سلسلهای گیسو زنجیرها بردست و پای دلش می بندم و به بندی و قیدی در می آرم که فراخی این جهان سراپا زیب و کشادگی این فلک پر فریب را بر نفس او تنگ تر از حلقهٔ انگشتری می گردانم و بعجب کیفیت حال بدین قال تکلم فرمود

غزل من این دزد طناز را می شناسم
نظربازم انداز را می شناسم
خدنگ نگاهش هدف کرد اختر
ز خال تو مُهر شهادت ندارد

من این عشوه پرداز را می شناسم
شناسم زهم عاشق و بوالهوس را
من این ناوک انداز را می شناسم
ز به چشم تو حرفی که گویند مردم

بشرم و حیاست بختی خون عالم
نگاه نظرباز را می شناسم
که بخونم خطست کرده مختصر ولیکن
حدیثی ضعیفی ست صحت ندارد

مصاحبان نکته فهم مرضی دان که همه فتنهٔ جهان و آفات برای چشم مردمان بودند چون این حرف و بیان از زبان خاتون زمان شنیدند بخندهای شیرین و نمکین پرداخته بعرض رسانیدند که الحق این دزد عیار مکار طرار بهمین بند و زندان احق و سزاوارست که از چشمش شوخی و از سراپایش علامت دل دزدی پیدا و آشکارست و چون خود بدولت دستی بدو میرسانند و آستین و گریبانش را گرفته بخود می کشند و بغل و دامانش را نیک می افشارند و می افشانند علامات دل دزدی و آلات راهزنی پیدا و آشکار می سازند که این عیار بسیار کمندهای گیرا زیر بستار و خنجر آبدار برای خون ریزی کسان تحت دامان پوشیده و پنهان دارد و هم شیشهای می هوش رُبا و حبهای افیون عقل ربا از چشم مردم خویشش برای دیوانه کردن مردم هوشیار با خود دارد

بسیار زخلق دست بردی کردست

این دزد چنداکه که بردار رود

غرض که مقرری راهزن طائفهٔ زنان و دیوانه کن جماعت عاقلان و دل دزد زمرهٔ صاحبدلان می نماید که همیشه مال و متاع صبر و شکیب را از صندوق سینه و گوهرهای آبدار از خانهٔ

برجبهٔ دوستداری ما
ازمزرعهٔ خاکساری ما
ازساغر هوشیاری ما
ازسکهٔ کم عیاری ما

امیدکه روز حشر بخشند — مارا بامیدواری ما — حاشاکه نمی دریغ دارند
ترباد سر آستین عفوی — ازجبههٔ شرمساری ما — مستی وجنون وجرعه نوشند
آرام براے خانه گردد — درکوچهٔ بیقراری ما — گردید زرِ عیار رایج

بازآن معشوق دلنواز از شنیدن این آوازودیدن آن انداز تبسمی نموده فرمود کهای مرد طرازخوش گفتار حالا خدارا برای خوشی خاطر ما این جواهرها را در برخود درآر و این لعل جگری راکه یادازجگرخونین من میدهد برسرخود گذار و بار منت این کار بردل من بدار بالجمله عاشق مشتاق چون ازجناب معشوق این همه کرم واشفاق مشاهده نموده بزودی دست دراز کرده یک یک زیور جواهر را ملاحظه نموده بمراعات مناسبت رنگ احتیاط مرتبهٔ قیمت وسنگ دست وبازو ودستار وسینهٔ خود بربست وگذاشت که فروگذاشت هیچ دقیقه وقراین ومراتب آن هرگز پیدا نگشت چنانچه بمشاهدهٔ آن کار مشتری هوشیار بطریق طیبت گفت کهای مرد عیار ومکار توخود به پیش خویش بانصاف درآمده اقرار نماکه بدین قسم جواهر پوشی باقرینه که مراعات مناسبت لون ورنگ نموده وهم ملاحظهٔ مرتبهٔ قیمت ومقدار سنگ کرده هرگز بجز شاه وامیر ازبیچارهٔ گداوفقیر می آید آن غریبان ومفلسان کجا این مراتب را میدانند بلکه کی آن بیخبران از نام ونشان این چیزها هم واقف هستند وتا بمعلومات جای بستن ودربرکردن ومراعات این قدر قراین نمودن وملاحظهٔ رنگ سعد ونحس کردن خود چه رسد ومن که ترا بدین همه مبالغهٔ بسیار براین کار آوردم مطلب من همین بود که بدان سبب حسب ونسب ترا به پیش خویش پیدا وآشکار گردانم چنانچه حالا بیقین فهمیدم وبرای العین مشاهده نمودم که تو مقرری ازنسل عمدهائی چه شد که حقیقت خود را پنهان می گردانی غالب ظن من آن ست که تو پادشاه زاده یا وزیرزاده وممکن نیست که تو ازجماعت مفلسان وگدایان وازگروه نادیدهای جهان باشی ماه منیر چون این تقریر ازان مشتری روشن ضمیر شنید وازان کار این ارادهٔ آن نگار هوشیار فهمید خیلی فراستش را پسندیده بی اختیار قاه قاه خندیده برخواند رباعی

تا عشق چوشمع درگداز افگندم	خودرا در پیچ وصفت می نپسندم	می خندم وبرخندهٔ خود می گریم
می گریم وبرگریهٔ خود می خندم	بنگاهے همه احوال نهان میداند	چشم بددور زچشمے که زبان میداند

وبحکایت تمام دران مقام گذارش نمود کهای ملکهٔ جهان درین زمان که این کار بموجب قرینه وضابطه ازین نابکار هیچدان صورت بست بحسب اتفاق بوده باشد که گفته اند قطعه

گاه باشد که کودکی نادان	بغلط بر هدف زند تیری	
گه بود کز حکیم روشن رای	برنیاید درست تدبیری	

ویا ازفیض صحبت خاتون جهان وازنتایج آثار این مکان این چنین کارنمایان ازین فقیر نادان بظهور رسیده باشد وبازبعجب کیفیت وحال این قال نوا برکشید غزل

بغل وا از گون در عشقبازی راه طی گردد   بعهد من که داری قرب این مقداری باید
چنین مست از تماشای می و ساغر نگه تا کی   زبان و کام دیگر مست استغفاری باید
شدم دریا و از هر قطره چشمے ساختم اما   نگه زین پیش بهر تشنۂ دیداری باید
بآسانی میسر نیست رشک غم کشان گشتن   غم هر روزه و نالے رحمے غمخواری باید
بنالے زهر را باید زلالے باده پا بستی   ترا اے ماه جا در کوچۂ خماری باید

غزل شبنم لاله زار من اشک ست   آبروی بهار من اشک ست   تیغم و جوهرم ز رو پیداست
شعله ام من شرار من اشک ست   خنده روید ز گریه ام چون شمع   ماهم ابر بهار من اشک ست

بے حسنت از من رایگان خواهد دل خورسند را   مشتری ارزان ستاند جنس حاجتمند را
بے دوست را جان بهاده که متاعیست عزیز   غرضم زین سخن آن از ارزلیخا باشد

چنانچه آن معشوقۂ بی پروا از شنیدن این همه بانگ و نوای آن مرد بینوا متاثر گردیده بی اختیار گوهرهای اشک از چشم چکانیده گفت که بس کن ای خانه خراب و یکبارگی به بنیاد خانۂ صبر من مرسان این همه آب و بطرفه حالت دلگداز و بناد آب و تاب همراه نوائے کدام ساز این آواز برکشید

غزل

زبان به بند سر گریه را چو وا کردی   زشوخی ارچه بیک جا قرار نیست ترا   خموش باش دلا عرض مدعا کردی
زمانه ساغرم ار کرد از زونمی رنجم   چه کرده اگرم ساغر گدا کردی   برون نمی روے از خاطر که جا کردی

باری آن دریای محبت از شور و طغیانی آن حالت بسنده بنوده بکیفیت تسکین دل رسیده بملایمت روانی آبشار بخواندن این چنین اشعار آبدار مفصل ماهیت دل پر گداز خود را آشکار گردانید

غزل

روی زمین زگریۂ ماتم گرفته است   طوفان اشک ماست که عالم گرفته است
مشکل که نیم گام کشد بار آرزو   زینسان که پشت طاقت ما خم گرفته است   ای من حریف آنکه ز طبع زمانه ساز
پیمانۂ طرب ز کف غم گرفته است   محروم باد از تو کسے کو بزعم من   خود را به بزم وصل تو محرم گرفته است
مفلس ببزم شاه حریفی ست کامیاب   کو جام آرزو ز کف جم گرفته است

غزل

پیداست ز ماه تا بماهی
ماهیئت حسن تو کماهی   دریافته ام ازین رخ و زلف   اسرار سفیدی و سیاهی   من عاشق پاک و طفل اشکم
بر پاسکے من دهد گواهی   از خال و خد تو تیز بینان   دیدند صنائع الٰهی   گفتی ز تو دین و دل بخواهیم
ما پیش تو ایم هر چه خواهی   سلطان سریر ملک عشقیم   داریم نفیر صبحگاهی   ما با من و صحبت جوان بخت
زاهد تو و پیر خانقاهی   ای وصل تو اصل زاری ما   عزت شده از تو خواری ما   طغرای سعادت ست این داغ

تا این حال آن ماه باکمال از مشاهدهٔ این همه نور تقریر آن مشتری روشن ضمیر خود هم از گزیر بتابش بهمان مین بدین آئین نور افشان گردیده دیگر اشعار حسب حال آبدار خوانده آن نگار پخته کار را واله و بیقرار حرف و گفتار خود گردانیده بود تتمهٔ غزل

جمع اسباب تجمّع تفرقه است
پیش پای خرد چو نابینا

هیچ اگر نیست هیچ غم نبود
چشم سالک چو بر قدم نبود

نالی خارج نوایش دان
منحسف عنبری گیر از صبح

هوشش برد و اگر دم نبود
عرض هستی بجز دو دم نبود غزل

فتنه را گردش چشم تو دل آشوب کند
خدمت نرگس بیمار بتان خوب کند
زن زن بی وفا شود ز زیور نشود
سگ اسگی از قلاده کمتر نشود

زهر را نسبت دشنام تو مرغوب کند
جنبش ابروی تو زنگ برد از دل ما
سر سر ز خرد شود ز افسر نشود

نگاهی دل عاشق چو نماید حسن سرید
خانهٔ آئینهٔ مصفا جاروب کند رباعی
بی گوهر گوهری ز گوهر نشود

و چون آن مرد هوشیار مبالغهٔ آن نگار در آن کار بسیار معلوم نمود دست بی طمع خود را بجانب آن خوانهای جواهر دراز کرده یک مالهٔ مروارید را ناچار برای خویش اختیار کرده بگلوی خود انداخته سر رشتهٔ آن را باندازِ تمام بهر دو دست خود گرفته سر بپای نیاز و گردن سرفراز خود را به پیش آن عالی مقام پست و خم کرده بدین کلام تکلم نمود که ای مشتری پرکار و ای صیاد شیاد اینک همچو من پرندهٔ آزاد به بند کمند تو بند گردید و این سبحه را برای اشک شماری بدست خود رسانید این بگفت و بی اختیار قطرات اشک از چشم آن صاحب حال صادق مقال جاری گردید چنانچه آن گوهرهای آبدار ناسفته خود را بدان خوانهای خشک سفته می شمرد لیکن در آخر کار سر رشته و شمار این گوهرهای آبدار خود را که بی حد و بی شمار بود از آن خوانهای چند معدود در شمار گردانیده تا بدامان رسانید و بهزاران درجه بران برتری و مزیت بخشید و آن همه دُر و گوهر را به پیش لآلی آبدار خویش بیقدر و کم شمار و بی آب و کم اعتبار و بی رنگ و کمسنگ گردانیده آن مرد با فرهنگ از میان کاسهای پر آب چشم خود بسان ساز جلترنگ اینچنین نوا و آهنگ تر و تازه بر کشیده دل آن سامع عنی را به آب ابر رنگ آب گداخته و بیتاب گردانیده بود فرد

به چشم صدف ز روز ازل چون سفید بود
اشک مرا نه بگهر البیند ساخت فرد
دیده اشک و سینه داغ و دل الم ظاهر کند

عمر یاران صرف در عرض تجمل سی رود
غزل
باده ندارم که بساغر کنم
گر به گیسنت تا دُر تر کنم
آئینه سان تهمت دیدار هست
رفع خجالت بچه جوهر کنم
در همه کارم اگر این ست جهد
خاک بسر از همه بهتر کنم
ماه من از مهر نشان میدهم
قلزمی از قطره چه باور کنم
سی
کی سیب این ذقن بکسی رایگان دهند
سیبی ست این ذقن که ببویند و جان دهند
از راه دیده می گذرد پاره های دل
مانند برگ گل که بآب روان دهند غزل

ز جنس مهر پر کردم دکان بازار می باید
برای ساده لوحان مشتری پرکار می باید
ز تاب شعلهٔ رخسار ناگه دیده می سوزد
میان دیده و دیدن نگه دیوار می باید

سفال درونشان صاف عشرت برنمی تابد

آن مشتری پرکار از شنیدن این حرف و گفتار آن مرد هوشیار حقیقت پنهان کردن آن گنج زخار بزیر تودهٔ خاک آدم نمایش دریافته بطریق ظرافت گفت که باری بگو ای حریف دروغگو که تو چه نام داری آن ماه آگاه از شنیدن این چنین حرف شیرین و چاشنی دار از زبان آن چنان نگار خاطرخواه تبسم نمکین نموده خود هم باندار ظرافت گفت که ای نیک زن بدظن بر بیچاره ماه کاهیدهٔ بفروغ تهمت و بهتان کذب و دروغ میفگن و حرفهای راست و صادق او باور کن که او را ماه منخسف می نامند و هم ماه بنقصان رسیده میخوانند و هرگز او را در زمرهٔ شاهان و ایشان که مانند نیر اعظم و بسان دیگر ستارهای درخشان از عالم علوی اند آن بیچارهٔ ذرهٔ سفلی را بحساب و شمار در نمی آرند و دران وقت و حال و طرفه کیفیت و احوال بخواندن این چنین سخنان موزون حقیقت قابلیت و کمال خود را زیاده تر پیدا و مشحون گردانید غزل

چند می پرسی که نام عاشق ناکام چیست
جان و دل دنیا و دین اول قدم در باختم
تا بحی بیند مکرر روی روز و شب کسی

مدعا زین سوال ای شوخ سیم اندام چیست
عشقبازی است این آغاز تا انجام چیست
نیست معلوم غرض از گردش ایام چیست

غزل
سخت در بند کام خویشتنم
شد فراموش نام خویشتنم
شبنم سرخوشش از گداز دلم
هم سفر با کلام خویشتنم

چون نگین صید دام خویشتنم
از عروج و نزول رنگارنگ
جرعه آشام جام خویشتنم

بس که گم در توام چو قطره بحر
شفق صبح و شام خویشتنم
چون قلم نال گفتگوی دلم

آن نگار هوشیار از شنیدن این اشعار و گفتار خندهٔ بسیار نموده گفت که ای مرد عیار و مکار من ازین معما نام ترا دریافتم لیکن ازین بیان نشان مگر تراشناختم که تو حقیقت و حال خود را از من پنهان می داری و فی الحال گذارش مفصل احوال را مناسب نمی انگاری چراکه مرا دوست جانی و محرم راز نهانی نمی پنداری باری تو هرچه باشی باش و از راه عیاری و مکاری نام و نشان خود را به پیش ما مکن فاش لیکن چون الحال از ارادهٔ فضل ذوالجلال مهمان عزیز ما گردیدهٔ و بدان سبب بدین همه عزت و حرمت رسیدهٔ باید که تو هم پاس خاطر ما را عزیز داشته بدلجوئی ما کوشی یعنی که برای خوشی دل ما این جواهر را پوشی

رباعی
گیرم همه دم قناعت منظور است
یا طبع بفقر سرخوش و مسرور است
گر آمده از مزاج ارباب کرم
اظهار قناعت از مروت دور است

و آن نگار فهمیده خود هم بدین چنین سخنان سنجیده بعجب ادا این نوا برکشیده موزونیت طبع خود را نیز پیدا و آشکار گردانید غزل

گو دلم لائق کرم نبود
بخدائی از آن پرستندش

تو ز رحم ار کنی ستم نبود
که صنم بندهٔ شکم نبود

سجدهٔ ما برین مه نوخط
بود هرچند اسجود ملک

از نماز خسوف کم نبود
ورنه آدم کم از صنم نبود

وجواهرهای نابکار خرید می نمایم بلکه اینهارا بالطریق تصدق ونثار بر سراپایت میرسانم وچون نفس قدسی ترابی جرم جرم می یابم
وطینت پاک تراصاف پاک ازخواهشهای حیوانی می شناسم بدان سبب قیمت بیشتر از بهای ثانی یوسف بتو میرسانم
وترا در آخرکار عزیز وشهریار این مصر ودیار میگردانم یعنی که بجای زر سر را فدای تو می کنم وبعوض جواهر بی سنگ نام وننگ
را به نثار تو میرسد ر آرم سه

بلاست عشق نهان کردن این همان قربست
که سوخت خرمن مستوری زلیخا امیت

ترا یوسف مصر اشتباه بتوان کرد
قیاس آب روان را بچاه نتوان کرد

وهم آن مشتری خاطرخواه بمقابل آن
مطلع شنیدهٔ آن ماهِ آگاه این حسن مطلع وبیت الغزل ومقطع را از زبان نورانی خود روشن گردانیده آن غزل
بی بدل او را تمام گردانید تتمهٔ غزل

این یوسفی که من بدو عالم خریده ام
ارزانیم که سخت زلیخا گران خرید

فرسودگی ز جیب حیا تم کشید دست
ازماهتاب عشق برایم کتان خرید

موزونی از قدت چه قدر باغبان خرید
آراست رستهٔ شمشاد وسرو را

سرمایهٔ نداشت بکف مشتری تو
دیدار دلربای ترا این بجان خرید

وبعجب نازوادا گفت که ای بصورت فقیر وبحقیقت امیر وای بظاهر گدا وبباطن غنی بی پروا حالا برای خدا بزودی بیان
نما که تو از چه مکانی واز نسل کدام شهانی که بحقیقت وبنفس الامری تو مشتری جان وخریدار قلب ناتوان من می نمائی
وبنادر ادا این نوا برکشید غزل

ابروی من ز ضعف خمیده کمان شدست
دانی که یار خویش چرا می کنم ترا

پابوس در لباس حنا می کنم ترا
درگوشهٔ نشسته دعا می کنم ترا

از مشتری وصل طلب چون کنی گریز
بیهوده رام خویش چرا می کنم ترا

در هیچ باغ نیست گلی جز تو خنده رو
گستاخ تر بجور وجفا می کنم ترا

هرگاه بخت سبز شود دستگیر من
بیهوده جستجو چو صبا می کنم ترا

آن مرد غریب از دریافت استفسار
عجیب آن ملکهٔ لبیب باز بگریه وزاری وبیتابی وبیقراری درآمده حال خرابی وپریشانی خود را بدین عنوان پیدا وعیان
گردانید که ای مشتری بی نظیر ماهیت این نا کارهٔ فقیر بحقیقت دریاب که من ذرهٔ بی سروسامان جهان بودم که از یک
نگاه لطفِ ذره پرور آن آفتاب عالمتاب وجودی ونمودی در خویشتن یافته سراپای خود را بمهر آن مهر پرشناخته
هستی خود را بعشقش درباخته این چنین سرگردان وحیران بمیان تمام جهان می گردم وحالا هوای ترا هم در سر آتش خود
درآورده بلائی دیگر برای پریشانی وحیرانی خود پیدا کرده ام پس بیقین بدان ای خسرو جهان که من بندهٔ خاکی ومسکین
ناتوانم وهرگز اشتراک طینت سلاطین ذی شان در خویشتن ندارم بنابران خود را لائق ودر خور صحبت ومصاجبت چون
تو کس عالی شان نمی یابم غزل

چه سنگین است جان بلاکش با آسایش
بپوشان چهره دل زین بیش حسرت بر نمی تابد

تن چون کاه جز کوه مشقت بر نمی تابد
سخن کمتر جگر شور ملاحت بر نمی تابد

برای کامگاران التفات ساقی دوران

می باید و این سنگهای بیجان بکار این ناکارهٔ سراپا جان نمی آید برای خرید من الطاف خاطر خواهی و از کمال شفقت و الفت گاه گاه نگاهی می باید و چون تو مرا در اول بار از تار نگاه الفتناک خویش بند فرموده و بندهٔ خویش گردانیده بزنجیر جعد رسا اسیر نموده از حلقهای گیسو بندهٔ حلقه بگوش خویش ساخته پس چرا حالا این علامت سنگدلی و بیرحمی خود را بمن نموده مایوس و شکسته دل می گردانی و برای چه این همه بار را سوای وجود خود را بر جان ناتوان من می نهی مگر مرا طالب و خواهان این چیزهای ناکارهٔ فانی میدانی و بعجب کیفیت و حال بدین قال نوا بر کشید غزل

ارزان نمی توان ز کسی جنس جان خرید
از نیشتر دلم همه زخم سنان خرید
تا جیب چاک در غم نازک تنان زند
صد جان و دل به نیم نگاه نهان خرید

مشکل بصد طرب غمی از ما توان خرید
گرمی تو در معامله معلوم کرده ام
بفروخت خرقه را و گدا پرنیان خرید
فرد مرا هر کسی کی تواند خریدن

بازار زد و بسته چو مژگان عشوه گر
داغی ز بهر سینه ز تو می توان خرید
ای مشتری چه سود بعالم نموده است
سری دارم اما گران می فروشم

آن مشتری جان ازین بیان قیمت جنس آن بائع روان معلوم نموده مرضی او را بسود فهمیده خیلی خوش دل گردیده فرمود که ای مرد درویش دل ریش من ترا مهمان عزیز و غریب ملک خویش می دانم و این جواهر تو برای آن میرسانم که تا ترا هم سنگ و هم رنگ و هم قرینهٔ او رنگ خویش گردانم نه آنکه بدین رنگ و سنگ سختی و سادگی سینه و دل با فرهنگ خود را بتو می نمایم آن جوان از شنیدن این بیان بی اختیار گریان شده بعرض رسانید که من بی سنگ بی آب و رنگ که سراپا عار و ننگم کجا بار این همه سنگ هم چکم با سنگ همچو تو گران بار بی قرینه پیدا می کنم و کی بآرایش گوهر و زیورهای ساخته و پرداختهٔ رنگ آمیختهٔ خود را آب و تاب میرسانم بلکه برای آرایش روی خویش در و جواهر اشک چکیدهٔ این دل ریش کفایت می دانم و فروختن جان خود بهای بی بها که بیشتر گذارش کردم مناسب می انگارم بیت

دل را بیک کرشمهٔ پنهان فروختیم
بی کار بود مشتری ارزان فروختیم

و بطرفه تغیر احوال بدین چنین مقال تکلم نموده مجلس را رنگی و کیفیتی دیگر بخشید

غزل

پاکست عشق من چو رخ جانفزای تو
هر روز گرم تر شوم اندر هوای تو
گر ز غمت شکست دل از تو فاش کی شود
قابل مهر کی بود شیشه چو بی شراب شد

باشد دلیل پاکی عشقم صفای تو
دل از دست فی زمانا رخ بی نقاب شد
گنج نهفته تر شود خانه اگر خراب شد
لائق حسن بی زوال آینه چون بهشت او

تو آفتاب خسپی و من روز نو بهار
رفت ز دست کس برون آینه گر آب شد
بنده گوشه [illegible] از لب بی هنر مجو
شکر که شمع هستیم ز آتش عشق آب شد

دران زمان آن مشتری جان نگاه دلربا بجانبش نموده فرمود که ای مرد خود فروش من مشتری مال دارم یعنی که دولت و حشمت این جهان هم فراهم آورده ام و مال جمال و جنس کمال انسانی از فضل سبحانی نیز دارم بیشتر از بدین مقدار

اختیار کرده است کدام نسناس آدم نشناس این چنین مرد حق شناس را دران چنان جای بیجا ایستاده کرده است او را ازان مقام باعزاز تمام به پیشتر آرند و این پرده و حجاب را نیز ازمیان مردم چشم باحیا و دیده های باصفایش بردارند و بحضور ما آورده بحرمت و شان درین مکان بنشانند همین که خواصان از زبان سلطان این بیان شنیدند بزودی آن پردهٔ تنک را سبک ازمیان درکشیدند و بی حجاب آن گدا را بمقابل شاه عالی جناب رسانیدند و دران وقت رنگ آن محفل و دربار بچشم مردم اولوا الابصار بعینه بشکل جنت دیدار نمودار گردانیدند و از دهان و زبان آن ناظر و منظور بتصور باشندگان روضهٔ رضوان معنی این کلام بابرکت سبحان را شنیدند که لَا یَسْمَعُوْنَ فِیْهَا لَغْوًا وَّلَا تَاْثِیْمًا اِلَّا قِیْلًا سَلٰمًا سَلٰمًا غرض که چون آن ماه را جلوهٔ قران مشتری حاصل گردید چه گویم که چها تجلی نور علی نور بظهور رسید و چه قدر آن مرد هوشیار از دیدن آن دیدار مست و بی اختیار گردیده دیده و دل خود را بجانبش نگران و کشان فهمیده بآئین بینوا بدین ادا نوا برکشیده

آفتاب حسن طالع شد چو افگندی نقاب / حسن طالع بین که دیدم این رخ چون آفتاب

تاب دیدن بی طاقت شکیبائی ست / تو چون نقاب کشی رحم بر تماشائی ست **فرد**

مضطرب گشتم بهنگام نظر سویم چو دید / همچو گل دزدی که بیند باغبان در گلشنش

چون گل شگفتی زخدا خواستم ترا / بی پرده دیدنی زخدا خواستم ترا / پرده از روی تو تا برداشتند

صبر از ملک خدا برداشتند / کشته گرشته دیدنهاشش را / از زمین رو بر قفا برداشتند

صد آرزو بیاد من آمد ز دیدنت / در حیرتم که دل بکدام آرزو دهم

مثنوی چون حجابات نظر را بدرید / دیده در نور بی حجاب رسید

کامی از بود خود فراتر شد / تا که آن دیدنش میسر شد

دیده بر یک جهت نکرد مقام / گر چپ و راست می شنید سلام

دید معشوق خویش را ابدرست / دیده از هر چه دیده بود بشست

زیر و بالا و پیش و پس چپ و راست / یکجهت گشت و شش جهت برخاست

بی جهت با جهت ندارد کار / زین جهت بی جهت شد آن پرکار

بی جهت چون زمانه تیز کند / هم جهت هم زمان گریز کند

تا جهت را جهت نقاب بست / دل ز تشویش اضطراب برست

بس کن ای عندلیب هرزه درا / حالیا در بیان قصه درآ

باری چون آن شاه و گدا را از دیدار هم خیرگی چشم و اضطراب دل کم گردید آن شاه بی غم بجانب کدام خواص محرم دیده اشاره آوردن خوانچهای جواهر نمود بهمان زمان خواصان عملهٔ جواهرخانه که خیلی رنگین و شفاف و بسان درهای سفته و ناسفته پاک و صاف می نمودند خوانهای جواهر بسیار آبدار را به پیش آن مرد غریب هوشیار برچیده حکم پوشیدن آن رسانیدند دران وقت آن مرد بینوا بعد کردن نگاههای آشنا و ناآشنا بجانب آن شاه غریب نواز بی پروا بعجب انداز و طرفه عجز و نیاز گذارشش نمود که ای مشتری روح مروان من قیمت و بهای دل و جان من زیاده ازین

بانوی خویش رسیده مفصل من وعن یک یک عمل وکار وحرف وگفتار آن مرد نیکوکار هوشیار را گذارش رسانید دران حال آن ملکه با جمال وجلال فی الحال بمیان مکان آئینه خانه درآمده شهود مرتبهٔ واحد وجود خود را نمود تجلی کثرت بخشیده در نمایش صفات کثیرهٔ متضادهٔ خویش افزوده وباز باندازو نازیک پردهٔ نقاب باریک تنک اُترنگ بچهرهٔ ماه درخشان خویش انداخته خود را بمیان آن پنهان وعیان ساخته فرمود که حالا آن درویش آگاه دیدار خواه را بسلامگاه آورده ایستاده گردانند وبقدر بینش ودانش او نمایند انچه نمایند وفهمانند انچه فهمانند بهمان زمان دیگر خواصان روان ودوان گردیده او را ازان مکان کشیده دست بدست برپایه ومرتبهٔ سلام آن مرد عالی مقام خیر انجام را رسانیده ایستاده گردانیدند وازهردو طرفش یساولان ونقیبان که عصاهای طلائی ونقرهٔ بدستها داشتند بدین عنوان بانگ ونوا برافراختند که ای بلقیس زمان وای مشتری قلب انسان وای جوهرشناس گوهر مردمان فقیر بی سروسامان وگدای مسافر ناتوان بادای آداب عنایات وتشریفات خسرو جهان سرفرازی ومباهات می نماید بدروهٔ علیای ملکهٔ جهان که مهمان دوست ومسافرنواز وغریب پرور وظالم گداز ست پذیرا باد چنین گویند که دران حال آن درویش با کمال از شنیدن این قدر فریاد وبانگ وآواز واز دیدن آن همه شان وشوکت ونازاصلا خم نگردیده وهرگز تواضعی ننموده وبچشم خشم ودیدهٔ جلال بجانب آن یساولان ونقیبان شوریده احوال دیده گفت که شاهان ذی شان از نوکران ومحتاجان آداب وخدمت می خواهند وفقیران ومجذوبان را معاف ومرفوع القلم میدانند وهدیه وتحفه که بگدایان وغریبان میرسانند اجرت خدمت ومزد آداب ازانها نمیگیرند بآئین بینوایان ازهمان مکان نوای دلربای خود را بخواندن این چنین موزون سخنان بلند گردانیده بپیام زبانی وسلام لسانی خود را تا بگوش آن سامع بصیر با هوش رسانیده منتظر جواب باصواب گردید

فرد

رتبهٔ حسن بلندست چه حاجت بنقاب
کی ازکتان حجاب بود ماهتاب را

قطعه

بهر منع نگهی کز مژه کوتاه ترست
حسن تو درحساب نیارد نقاب را

نازونیاز هردو بهم جوشش میزنند
خالی مدان زگریهٔ بلبل گلاب را

جسم کی پردهٔ گشت شان ترا
از برون تن تو بتوان دید

اندرون لطیف جان ترا
مثل شمع درون فانوسی

آن ملکه بانوا وساز ازشنیدن این آواز ودیدن آن انداز این فقیر بی نیاز بجانب مصاحبان ومقربان خود بعجب غمزه وناز دیده فرمود که ما از پیشتر نمی گفتیم که این مرد اگرچه درظاهر وصورت فقیر وگداست لیکن درباطن وحقیقت غنی بی نیاز وشاه بی پرواست پس این نقیبان بیهوشان مرا خفیف کردند وحرف بر بنیاد فهم دانائی وآدم شناسی ومراتب فهمی من آوردند که او را خرج ادا کردن آداب رسانیده تکلیف بیجا برای بجا آوردن مجرا دادند این گفت ونمود هم بآواز بلند بدان نقیبان ویساولان فرمود که چون این فقیر بی طمع وآزاد وست پس به پیش او چه جای این بانگ وفریاد ست وهرگاه که این مرد بنفس مرده ست وخویشتن را ازدنیا یک سو برده گوشه نشینی

ضرب و کار ضار بش را از کار بسپرد و استانهٔ بی پروائی و بی نیازی حاصل می گردید بطریق حمائل مع بند محمدی خود بالای آن تشریف سلطانی فرو هشت و بجانب آن خواصان دیده گفت که این بند محمدی طرفه لباس و پیرایهٔ مردانه است که رتبه اش فوق همه آرایشها و زینتهای خسروانه است و هر که بحقیقت درین بند مقید آید از گرفتار یهای لاطائل بیجای رهائی حاصل می نماید لیکن شما بندهای سلطانی و دیگر گرفتاران خواهشهای حیوانی که به بند و سلسلهای بسیار زندانی و گرفتار اید قدر و رتبهٔ بند بند گسل را چه میدانید

رباعی پیوسته بفکر خودشناسی خم باش ے به بند مهر دلم بسکه مائل افتادست ازان بگردن من این حمائل افتادست
در دور کمند وحدتی پیهم باش آگاه ز خود باش و همه عالم باش چون چرخ ز گرد خویشتن گردیدن

آن همه خواصان باجمال از شنیدن این مقال و دریافتن آن قدر استقلال آن مرد باکمال دیوانه و فریفتهٔ آن صورت و احوال گردیده بر محرومی و ناکامی خویشتن خیلی حسرت و افسوس نموده برنگ فانوس بگرد اگرد آن شمع محفل خود رسیده آداب مبارکباد تشریف خسروانه را بتقدیم رسانیده همه آن خواصان دلفریب مع آن داروغهٔ جامه زیب باندازی و آدائی و حرکتی و طرزی این چنین اشعار آبدار حسب حال و ابقال در آورده حقیقت واحوال تنگ حوصلگی و تنگ ظرفی خویشتن را هم پیدا و آشکار گردانیدند رباعی

رقصی دارد بناز گرد تن تو | گه دست گریبان زده در گردن تو | پیراهن و فوطه بر تن روشن تو
گه پای ترا بوسه دهد دامن تو

ے بآغوشم درآ ای جامهٔ پرکار بالایت | چو تصویر از شکست رنگ خالی کرده‌ام جایت
ے بآغوشم درآ ای دل گریبان چاک سودایت | که همچون پیرهن در خویش خالی کرده‌ام جایت
ے بیا ای شمع بزم تیره روزان سرو رعنایت | که چون فانوس در آغوش خالی کرده‌ام جایت
ے بیا ای مد آه عشقبازان سرو بالایت | چونی در بند بند خویش خالی کرده‌ام جایت
ے بیا ای آهوی وحشت بلا گردان صحرایت | که صد جا همچو دام از خویش خالی کرده‌ام جایت
ے بیا ای جان شوخیها نگاه مستی افزایت | بیک خمیازه همچون برق خالی کرده‌ام جایت

آن ماه با فرهنگ از شنیدن این همه آهنگ و ترنگ نالهای پهلو داران بلبلان شوخ و شنگ برنگ گل فرنگ خندیده روی یک سوی خود را بجانب آن داروغهٔ خلعت خانه گردانیده فرمود که حالا توای فرزانه بزودی بخدمت ملکهٔ یگانه رسیده خبر قبول هدیه اش را از جانب این درویش دلریش رسانیده از حقیقت این گدا آن شاه بی پروا را نیز آگاه گردان که این گدای بینوا از همه خواهش دلوای این سرای نیاز است و بانه سراپایش پر از عجز و نیاز است که غیر از لطف نهانی و سوای نظر عنایت سلطانی از هیچ چیز این جهانی طمعی و توقعی ندارد در آن زمان آن خواص روان گردیده بخدمت

باری آن خواص از مشاهدهٔ آن کار و شنیدن این اشعار آبدار خیلی منفعل و شرمسار گردیده بزودی برو دیده بحضور ملکهٔ خویش رسیده همه معامله و کار و یکایک حرف و گفتار او را گوش آن خاتون با هوش رسانید او تبسمی نموده فرمود که ای فلانی مگر تو آن حکمت و مصلحت مرا نمی دانی که آن همه خلعتهای گران بها و جامهای دو تا که فرستاده بودم از ان همت و مزاج آن گدا را می آزمودم لیکن حالا بیقین فهمیدم که او نه مفلس و گداست بلکه بحقیقت شاه بی پرواست و بحال خود نه فقر اضطراری دارد بلکه فقر و شش اختیاری می نماید بزودی برو و لباسهای سادهٔ پرکار یکتهی که قابل این موسم و بهار و لائق آن مرد مزاج گرفتهٔ هوشیار باشد حاضر کن چنین گویند که دران زمان آن خواص روان گردیده دگر بسیار خوانهای خلعتهای یکتهی نازک و لطیف که خیلی ساده و پرکار بود به پیش آن درویش آورده برچید آن مرد غریب ازان میان جامهٔ ساده را که بغایت عجیب و دلپسند نمود بربالای پیرهن خویش پوشید و هم دستاری را که قرینه و همتای او بود بر سر بتقسیمی پیچید و بربست که آن خواصان و خدمتگاران به پیچهایش گرفتار شده بگرد اگردش تصدق میگردیدند و بمیان هر فرجهایش خانهای چشم خود را برنگ شیشهای آئینه خانه بند و حیران گردیده می فهمیدند چنانچه دران زمان آن داروغهٔ خلعت خانه مع آن دیگر خواصان همکاره که دست بقچه بردار و رفیق و مددگار او بودند اسیر و گرفتار آن همه بند و بست او گردیده بی اختیار این اشعار آبدار را بعجب تغیر حال و طرفه کیفیت احوال بقال در آورده آن مرد با جمال و با کمال را هم از حقیقت و احوال نکته دانی و دقیقه فهمی خود هوشیار و خبردار گردانیدند

غزل

گهی کاکل گهی زلف و گهی دستار می پیچد
بجو د این سادهٔ پرکار من بسیار می پیچد

نگاهش از تغافل بر نمی آید از ان مژگان
چرا این برق عالم سوز با هر خار می پیچد

شنو ای نکته چین مگذار انگشتی بحرف من
که هر یک مصرع پیچیده ام چون مار می پیچد

چسان ایمان نگه دارم ز دست این بت کافر
که از تار نگه بر جان من زنار می پیچد

و دومی بدین ادا نوای دلربای خود را بی پرده گردانید

غزل

هان کار شیشه خانهٔ ایام نازک ست
در آب صاف پرتو مهتاب خوشنماست

پیچیده نامهٔ تو فریب محبت ست
نتوان گشود آه که پیغام نازک ست

از ملاحت در نظر گنجینهٔ اسرار هست
حسن او در سادگیها سادهٔ پرکار هست

غافل مشو دلا سحر و شام نازک ست
نازک بپوش جامه که اندام نازک ست

وآن سومی بدین انداز آواز برکشیده باری آن ماه آگاه جامهٔ سادهٔ پرکار خاطر خواه را پوشیده دستاری بقرینه اش بسته فوطه و بالابند و سرپیچ مسلسلی و طره دار را با مراعات و ملاحظه چند بر گرد یگر برسته حرز نصرت بخش خود را که کار خدمت تکیه چوب و وساده هم ازو می گرفت بکمر در آورده تیغ اصیل آبدار را که بارادهٔ صواب و نیت بکار با خود داشت و قبضه چسپان گیرایش هم اختراعی بود که از سه طرف پناه داری می نمود و بدان سبب بوقت

وآن کوه وقار را اصلا از جایش حرکت نداده از روانی سیلاب آب جوشش آبی به بنیاد تن خود رسیده می یافتند وآن کار را باعث خانه خرابی خویشتن می شناختند وهرچند که آن پاک دل دران منزل پهلو وکنار خود را از دست و بغل آن خادمان دلاک بیباک دزدیده بخار می کشید وبسان پرچۀ یخ درخود افسرده از شرم آب می گردید لیکن آن خیره چشمان گرم جوشان برنگ تابش آفتاب بی حجاب بر ورسیده طشتهای پر آب گرم وجامهای مالامال آبرو وشرم خود را برسرش نثار کرده در پایش می ریختند چنانچه بمبالغه وابرام تمام اندام او را شست وشو داده بدیگر آب وتاب رسانیده برای قتل نفس خود تیغ برهنهٔ مصقول آبدار بدست خود تیار کردند فرد

برهنه گر تن سرخ وسفید او بینی 	گمان بری که شگفت ست نخل بادامی

باری چون خادمان برفتن آن بیچاره غریب بینوا را از انجا برآورده بمکان جامه کن درآوردند دیگر خواصان خوشرو وجوان خوانهای خلعت خسروانه را آورده به پیش آن درویش برچیده خوانپوشها از بالایش کشیدند وخواصی که بغایت جامه زیب ونهایت دلفریب می نمود وخدمت داروگگی خلعت خانه با و مفوض بود بناز واحترام تمام پیشتر خرام نموده بعرض رسانید که ملکهٔ جهان وخاتون دوران می فرماید که ازین خلعتی را خوش نموده بپوشند واین را ضیافت قدوم خود دانند که بخانهٔ سلطان رسیده اند ماه منیر از شنیدن این تقریر ودیدن آن صورت چون تصویر واز مشاهدهٔ کارنامهٔ تقدیر زمانی برنگ آئینه بحال خود حیران ونگران وا مانده برخواند ع

هر صورتی برنگ دگر جلوه می کند 	حیران نقشبندی این کارخانه ام

ودر آخر کار ارادهٔ او سبحان وهم خوشی خاطر آن سلطان دران کار بی اختیار خود فهمیده بی خواهش دل وبدون رغبت طبیعت دستی دراز نموده آن خوانها را ملاحظه کرد دید که همه جامهای زربافت وزرد وزر وتمام خلعتهای گرانبهای دوتامی نماید وسوای لباس بوم طلائی ونقرهٔ وغیره پیرایهٔ بادله وپارچهای خوش قماش مثل نیلم ودارائی بافت وثاث باف که بغایت سخت ودرشت ست دیگر رخت لطیف ونازک ویکتهی صاف پیدا نمی آید دران وقت بطرف همان داروغهٔ خلعت خانه که خیلی قیافه هوشی داشت متوجه گردیده فرمود که این موسم گرماست پس کجا وقت پوشیدن این لباسهاست لیکن چون پاس خاطر خاتون تو ضرورست اگر کدام لباس سادهٔ که مطابق حال این گدا وموافق این هوا باشد عنایت کنند برای خوشی خاطر شان پوشیده اطاعت امر اولوالامر نموده آید این بگفت وسر با وقار وچشم باحیای خود را برداشته وبدان نگار دوچار ساخته این دو رباعی را باادائی واندازی برخواند که درتن آن جامه زیب نازک میان وبر خسار آن دلفریب جانستان بتی وتابی ورنگی وآبی نمانده بود رباعی

ای ماه غرورت انچه در سر دارد 	سودای حریر وجامهٔ زر دارد
پیراهن عجز رنگ دیگر دارد رباعی 	از گرد ره نیستی آگاه نه‌ایم
هرگوشه بخون فگنده شیری داریم 	غم نیست اگر خوان نیاز آراینده
شادیم که تا ز چشم سیری داریم 	در دل چه بلا عشق دلیری داریم

امتحان می کردند یعنی که تبودن آن همه جواهرهای نادر دلربا و ازعیان ساختن حقیقت و کیفیت آن مقدار گوهرهای سفته و ناسفته کلان و خرد رغبت افزا که عبارت از ابدان و رخسار خشک و آبدار آنها باشد که اکثری شفاف و رنگین و بعضیها جرم دار و سنگین هم بودند طمع و حرص آن گدای بی پروا را می آزمودند لیکن بقدر یک ذره آثار طمع در مزاج آن بی طمع نمی فهمیدند آن صلاح آثار را برابر موی هم بجانب خویش مائل نمی دیدند بلکه دران چنان وقت و حال از زبان آن مرد باکمال صاحب استقلال این چنین حرف و قال را می شنیدند

کی سوی جهان و اهل او سر نگرم
آن شعله نیم من که بهر خار و خس افتم
رسوائی عاشق بره یار بهشتی ست
ترسم که رود عشق و بدام هوس افتم

رباعی
هردم بهوای مهر چون ذره پرم
نی عاشق رنگ و طالب سیم و زرم

غزل
در قطره ام انداز محیط ست پر افشان
ای کاش درین کوچه بچنگ عسس افتم
طاوس نه نقش پر خود دام بدوش ست

خالی ز هوای هر دو کون ست سرم
کی در قفس دام هوا و هوس افتم
حیف ست کز افسون گهر در قفس افتم
اندیشهٔ تغییر وفا هوش گداز ست
از صورت خود مه چه عجب در قفس افتم

غرض که در آخر کار آن همه خواصان عیار و مکار که بسان دنیای غدار بودند از بازی دادن و دلفریبی کردن آن مرد عارف هوشیار عاجز و ناچار گردیده بحضور ملکهٔ خویش رسیده مفصل حقیقت و احوال بی نیازی و استقلال آن مرد باجمال و کمال را گذارش کردند دران زمان آن آدم شناس قدردان بجانب مقربان و مصاحبان خود متوجه گردیده فرمود که فی الحقیقت این فقیر فقر اختیاری دارد و از جبهه و جمال او شان و شکوه شاهی و امرائی می نماید که این قدر بی نیازی و این قسم پاکدامنی بدون مرد باکمال و فقیر صاحب حال از هر یک دون همت پاجی و کدام سپاهی باندک دنیا راضی نمی آید پس چون ما بدولت زر قلب این جوان را در بوتهٔ امتحان در آورده خالص از آمیزش طمع و خواهش و پاک از غشاوهٔ غفلت و شهوت دیدیم تعظیم و تکریم این چنین مهمان غیبی را بر ذمهٔ کرم و عدالت خویش واجب و لازم فهمیدیم پس شما برخیزید و او را با عزاز و احترام تمام بحمام در آورده سر و پایش را از گرد مفلسی و خواری شسته خلعت خسروانه پوشانید و از رسیدن خانهٔ سلطان بهره مندش گردانید بهمان زمان آن مقربان و مصاحبان برای بجا آوردن آن حکم و فرمان روان گردیدند و دیگر خواصان دلفریب و پرستاران پری زیب بجلدی رسیده آن جوان یگانه را بسان دُردانه از میان حجرهٔ جواهرخانه بر آورده بدرون مقام حمام برده با برام تمام برهنه اش ساخته سر و اقدام او را باحترام می مالیدند و آن خواصان صبیح نورانیان با بدن ملیح درخشانش بسان نوره می چسپیدند لیکن از انجاکه ازان مرد نفس مرده دل زنده بقدر یک سر مو هم حرکتی و رغبتی بجانب رو و گیسوی خویشتن نمی دیدند و باوجود آن همه گیرائی و آن قدر دلربائی یک موی او را بجانب خود نمی کشیدند ازین محرومی و ناکامی منفعل گردیده دران حال خود بخود بعرق انفعال تر گردیده کاسهٔ حسرت خود را آب ندامت پر و مالامال می ساختند

تا بگوش آن شاه بادادرسانیده تمام حقیقت بی تقصیری ترا بحضور ش مشحون می گردانیم بعد ازان بموجب حکم و فرمانش
گذاشتن و بر آوردن ترا بعمل می آریم آین گفتند و ازان مکان روان گردیده بحضور بانوی جهان رسیده مفصل حقیقت بی تقصیری
آن مرد غریب لبیب ظاهر گردانیده گناه و غفلت ارجال حاجبان و نقیبان دربار نسبت کرده خواصان قابله که حافظهٔ درستی
داشتند یک یک شعر پهلودار آن مرد هوشیار خود فروش را بگوش آن مشتری باهوش رسانیدند چنانچه آن سخن فهم نکته رس
آن همه سخنان شیرین و آبدار او را بتکرار بسان قند مکرر اصغا نموده خوب حلاوت آن را چشیده معانی و مراداتش را
نیک دریافته پستهٔ خندان رنگین خود را بتبسم نمکین آشنا ساخته بدان خواصان فرمود که چون آن مرد فقیر بی تقصیر ست
و هم خیلی قابل و فرزانه می نماید حالا او را در حجرهٔ خزانه بند نمائید و بهنگام شب این چنین معاملات با او بمیان آورده راه فرار
بدو نمائید بهمان زمان آن پری پیکران بموجب حکم و فرمان بعمل آورده خویشتن را بحد کمال آرایش کرده در حسن و جمال خود
بیش از بیش افزوده دران چنان حجرهٔ در بسته بصحبتش رسیده پهلو بپهلویش چسپان نشسته خویشتن را بی حجابانه برنگ
صحبت شمع و پروانه بر او عرض می کردند و اداهای دلفریب و غمزهای فتنه انگیز می نمودند لیکن آن کوه وقار را هرگز بجانب
خود مائل نمی دیدند و هیچ صدائی در برابر نواهای خود از وی نمی شنیدند چنانچه در آخر کار از خدمت آن مرد نیکو کار از حصول
مدعا و کار مایوس گردیده و بسیار شرمسار شده ناچار اظهار کردند که ای مرد غریب بی نصیب تو اگر از صحبت و وصلت ما حظی و تمتعی
نمی گیری باری ازین خزانهٔ پادشاهی هر قدر دینار که می توانی برداشتن بردار و راه فرار خویش در پیش گیر که ما را بر جوانی
و صورت نابکار تو بسیار رحم و شفقت می آید که مبادا آن ملکهٔ غیور را از صحبت مردان نفور حکم بقتل تو فرماید همین که آن جوان ازان
جلیسان ناجنسان این حرف و بیان شنید بزودی گلیم خود را بر دوش انداخته دامان بی طمعی بران همه خزانه افشانده خالی
ازان مکان برآمده روان گردید رباعی | ما از غم و نشاط دوران بگذر | از بیش و کم و مشکل و آسان بگذر
در گلشن دهر چون نسیم دم صبح | آزاد در آ و دامن افشان بگذر | باری چون آن مرد آزاده بر سر دروازه رسید
کسان دربانان او را گرفتند و بتفحص حالش پرداختند و بدان بهانه دست در بغل و گریبان و بزیر دامان و مکان پنهان آورده
عضو عضوش را می گرفتند و تجسس درم و دینار خزینهٔ شهریار از میان کیسه و کمرش می کردند اما چون در آخر کار هیچ مال و
متاع سرکار خود را نزدش نیافتند خیلی بر بی طمعی و بی پروائی او متعجب گردیده گفتند که ای مرد فقیر اگرچه تو بی جرم و بی تقصیر
می نمائی لیکن اگر حالا بدون حکم شهریار رها کردن این پاسبانان نابکار ازینجا فرار اختیار می کنی بلائی و آفتی بر سر ما
دربانان فرود می آری آین گفتند و باز او را ازان مکان دست بدست گرفته کشان کشان بمیان حجرهٔ جواهرخانه آورده محبوس
کردند و دران مکان باز دیگر حور پیکران عیاره طرار بهمان معامله و کار پیش آمده همت و رغبت آن درویش را بیش از بیش

درون می نهند و اگر درین مکان بهمین عنوان نشسته می گذاریم هم مناسب نمی دانیم بنابران مع ملکهٔ زمان درین کاروبار متفکر و حیرانیم همین که ماه منیر از زبان خواصان این تقریر شنید تبسمی نموده گفت که برین تقدیر هم من چه تقصیر نموده ام گناه کارپردازان سرکار و مردمان دربارست که اول چرا باغ را تجسس بواقعی نکردند و بیچاره مسافر و فقیر را بدر نبردند لیکن الخیر فیما وقع پس حالا بعقل ناقص این فقیر دلگیر چنان مناسب می نماید که اول شما این چند سخنان موزون این گدا را تا بگوش آن ملکهٔ سنجیده هوش برسانید بعد ازان بموجب حکم و فرمان آن معدلت کار انصاف شعار معامله و کار را بعمل آرید این بگفت و بنا در کیفیت و حال برنگ عندلیب شوریده مقال نالهٔ رسا برکشیده نوای چهچهٔ موزون پرفسون خود را تا بگوش آن ملکهٔ باهوش سخن نیوش رسانیده از تاثیر اثر بخشی مؤثر حقیقی کارگر گردانید غزل

بی نسق از زاغ ای ست تغافل نگذری
از سر مردم گیا هم بی تامل نگذری
دور باشت بلبل و قمری کند بیرون ز باغ
غافل ازین آشنایان سر پل نگذری
موج هواست گردهٔ تصویر باغ ناز
بحکم ناز چو مهتاب تکیه بر گل کن
ادب ز دست مده ای کسب و کار گرد
وفا چو می طلبی در جفا تحمل کن
بده اجازت یک بوسه زان دو لب ساقی
بجیب موج هوا دسته دسته سنبل کن
پیش عارف جسم هر شخصی جهان اصغرست
می کند خیل ملائک سجدهٔ آدم ببین
بوالهوس هم سر گذارد بر خط فرمان عشق
صافی پرواز تصویر گل از شبنم ببین
در طلسم جسم مه کان دست قدرت بسته است

ز زنگیری تا ز گل از خون بلبل نگذری
نشا چون گردد و بالا ز دبان رفعت ست
از چمن ای شاه بی عرض تجمل نگذری
غزل این کوچه باغ جلوهٔ ناز حتشام کیست
در برقع نسیم شمیم پیام کیست غزل
ز خون بی گنهان گر بحشر پرسندت
بکوش در عمل و بر خدا توکل کن
درین دو بیت معما هزار و یک نام ست
چنین بدیهه جوابی بکار قلقل کن
بکن ز نشئهٔ دیدار ماه را اسرشار
چشم بکشا عالمی دیگر ازین عالم ببین
در طلسم کثرت کونین شور وحدت ست
گردن خس برد امواج دریا خم ببین
خانهٔ دنیا بروب و شش جهت غربال کن
قطرهٔ لبریز بحر لجهٔ بی نم ببین

سبزه اینجا چون حنا باشد طلسم خون دل
می بچشم من نمایانست ازین مل نگذری
باگدایان شاه را باشد رفاقت تا صراط
نشو و نمای نخل رعونت خرام کیست
در آ بباغ و تجلی بچشم بلبل کن
چنین بناز خرامان شو و تغافل کن
ز صبر وعدهٔ کاذب شگفت صادق صبح
چو شور دیر و حرم بشنوی تامل کن
بیا بباغ سیه مست و زلف شانه بکش
لبی بناز بجنبان و خنده بر مل کن قطعه
غافل از تسبیح انفاس و حضور دل مشو
یک نوا در پردهٔ آواز زیر و بم ببین
آب و رنگ حسن در موج گداز عاشق ست
زین میان شاید بیابی یکدل بیغم ببین

خواصان نکته دان از شنیدن این تقریر سراپا تاثیر آن مرد فقیر متاثر گردیده گفتند که ای مرد غریب ما ترا نیز بلسان عندلیب درین باغ بی تقصیر می بینیم پس این همه سخنان موزون که بحقیقت نالهٔ و فریادست

گرم زبانی آنها را محسوس کرده بدان شورش غریدن آن رعدهای سیاه را شنید و بآن تابش جهیدن برق عصاهای رااز
میان ابرهای سفید و سرخ ملاحظه نمود بی اختیار بتکرار کلمۂ لاحول ولا قوۃ الا باللہ بر زبان رانده ظاهر گردانید که ای سهی قدان
علم بردار و ای نرگس چشمان عصادار اندکی ازین لاف و گزاف و آن قدر سرکشی و شوخ چشمی خود بانصاف در آئید و حرف
راست و بیخلاف مرا هم بگوش هوش اصغا نمائید که من در نار بستان شما شکستی نه انداخته ام و بر سیب شما دستی دراز نساخته ام
و کدام غنچۂ سربستۂ شما را بخار آزار گل نکرده ام و هیچ نهالی را دست بکمر رسانیده تمتع از ثمر آن نبرده ام و اصلا سنبل و ریاحین
خوشبو و پرچین شما را بو نکرده ام بلکه بسان بید خمیده و برنگ سایۂ افتاده خویشتن را از هر سو بیک سو کشیده بمیان گوشۂ سکنت
رسیده بخواب بیتاب خود پرداخته ام پس اگر شما برما دل دزدی کدام غنچه و تقصیر دامن دریدگی گلی و گناه دست اندازی بر کدام
ثمری یا ظلم شکار کردن بلبلی یا بدکاری طراری زر ربائی از کدام نهال سیمبری ثابت کرده اید بهر آزاری و تصدیعی و خفتی
و ذلتی که رسانید سزاوار ریم والا بدون این جرم و گناه چرا این همه عتاب جان کاه می نمائید اندکی خود از ین رویهای صاف
و سینهای پرخلاف که برنگ ظاهر و باطن آینه می نمائید شرمی نمائید و ازین همه آهن دلی و ساده روئی بانصاف گرائید
که هرگاه من از گلستان شما گلی نچیده ثمری را نه دزدیده میوۂ را نچشیده ریاحینی را بو نکرده بلبلی را نه گرفته باشم ازین
ترسانیدن بیجای شما چرا ترسم ‌‌ع

باغ را دیدم و یک گل نزدم بر سر خویش
تو خود شکری بسته و با دام بده
قیامتی ببر آوردۂ بخواب مرا
درین چمن نبود رنگ و بوی آگاهی
ز شان و شوکت ما هم حزین مپرس که او

باغبانان چه کنی غصه رسیر با غم
که مبادا رسدم سرزنش از خار کسی
گر نار ز بستان تو گیرد که و مه
ز جان من بگو ای باغبان چه میخواهی
نگاه من ز ترنج رفته سوی پستانش
برین گلیم کند ناز مسند شاهی

که من از باغ تو یک میوه نچیدم هرگز فرد
رباعی ما را نه ترنج از تو مرا دست نه به
هرگز نبود به از زنخدان تو به ‌‌ع
نگاه خواب فراموش چشم نرگس دان
کنون شده است دو برجی کبوتر جاهی

باری چون آن خواصان خوبصورت
نیک هیئت از آن جوان خوش سیرت با هیبت این بیان و حقیقت بدان انداز و کیفیت شنیدند او را مقرری عیار
و طرار و مرد هوشیار و آدم بکار فهمیده از دیدن آن همه حسن و جمال و شنیدن این قیل و قال شیفته و واله اوگردیده هوش
و حواس خود را باخته سراپا از آب حسرت و ندامت تر گردیده یکایک از آن غضب ساخته و پرداخته خود برگردیده برنگ گل
خندیده بملایمت تمام بحرف و کلام در آمده ظاهر گردانیدند که ای جوان دلستان این باغ و بوستان مکان سیر و تماشای
خاتون جهان است که مشتری نام دارد و حالا در اینجا رسیده بودن ترا درین سرا معلوم فرموده از بدنامی خود ترسیده است بنابر آن
ما را برای غضب کردن تو حکم نموده است چه اگر ترا حالا از اینجا بدر می کنیم مردمان بیرون چها تهمت و بهتان که بر خادمان محل و کسان

وصلابت اورنگ دارد خواب می نماید و چهرهٔ نورانیش برنگی که ماه از میان ابر سیاه طلوع فرماید بنظر می آید همین که دیده بیناے آن مشتری مردم شناس بر جبههٔ آن ماه منیر رسید شیفته و واله جمال باکمال آن مرد خوابیدهٔ بیدار بخت گردید و برنگ دایرهٔ پرگار بگردش گردیده سراپایش مو بمو مشاهده نموده از علم قیافه شناسی حقیقت او را از دیدن صورت فهمیده بجانب نشیمن خود خرامیده بر مسند ناز و نخوت دولت خود برنشست و بعالم تفکر و خیال درآمده بدین چنین مقال با خود در سخن پیوست غزل

بباغ جلوه ات بوی سمن گشتم صبا گشتم
سرت گردم بگرد هر خم مویت به جها گشتم
چو شبنم مست بودم آفتاب آمد ببالینم
نگاه غافلی شد برق طاقت مبتلا گشتم
نگه ز انسان که از آئینهٔ دیدار برگردد
اگر برگشتم از کوی وفا رو بر قفا گشتم
تجلی کرد خستر بر کتانم ماهتاب امشب
خدا طاقت دهد سرمست جام کبریا گشتم
صه خط خوشت که مملکت جان فرو گرفت
موری بود که ملک سلیمان فرو گرفت
می برد خاک کوے ترا باد دیده گفت
این حق مردمان ست که نتوان فرو گرفت
فرد تقویم جمالش چو بدیدست منجم
عمرم همه در فتنه و آشوب نوشته است

و خواصان عصا بردار را طلبیده گفت که شما عصاهای طلائی و نقرهٔ را بر سر خود افراخته و بانگ هولناک برداشته آن مرد خوابیده را بیدار ساخته خوفی در دلش انداخته بگوئید که مگر ترا ترس جان نبود که درین مکان سلطان خوابت در ربود پس خواصان حبشی و ترکی که یاد از شب و روز ایام غربت میدادند بر سر حال آن بیچارهٔ غریب رسیدند و از ان میان بعضیها گل رخسارش را دیده بسان بلبل شیفته و مفتون رنگ و بویش گردیده کار بیباکی و جرأت خود را فراموش نموده عصاهای خود را برنگ انگشت حیرت بدهان گذاشته به پیش رفیقان و همکاران خویش بعجب تغیر حالی و طرفه کیفیت احوال بدین قال صدا و نوای موزون و دلنشین بر افراختند غزل

بخت بیداران تخت صبحگاهی خفته اند
آسمان اینجا ز سر می افگند اکلیل ماه
راندانان سفیدی و سیاهی خفته اند

این سلیمانان درگاه هندبی تخت و نگین
کین سرافرازان ترک کجکلاهی خفته اند

لب به بند اینجا که مستان آلهی خفته اند
تا نه پنداری که همچون مرغ و ماهی خفته اند
دیده کمشا جز بعبرت کاندرین آرامگاه

و از ان میان اکثرها بموجب حکم و فرمان ملکهٔ جهان عصاهای خود را بر شاخهای اشجار و سنگهای دیوار برزده شور و غوغا برافراخته خواب نوشینش را شوریدند و بهیبت تمام با او همکلام گردیده گفتند که ای مرد بیباک خوابناک مگر ترا خوف جان نبود که درین چنین مکان خاصهٔ سلطان خوابت در ربود همین که آن مرد خوابیده بیدار گردیده چشم بکشود و رسیدن آن همه شهاب ثاقب دنباله دار را بر سر حال خود مشاهده فرمود و بدان قسم دراثر

وگر بطول سخن کس ندارد م معذور	همیشه تا که سپهر از شفق همی بندد	حنای عید بهر شام ز اقتضای سرور
ازان حنا که سر انگشت شمع می بندد	نصیب دشمن جاهش بباد در هر سور	

ماه منیر باستماع این خبر خیلی متعجب و متحیر شده مشتاق دیدن آن ملکۂ داد گر گردید و هر چند که آن بیچاره ماه حیران و سرگردان از فلک اول خود رتبۂ پایه رسیدن فلک ششم که مقام مشتری باشد در خویشتن ندشت فاما چون در دورۂ تقدیر قران آن نیرین مقدر بود در وقتی از اوقات سعد در باغی از باغهای آن سلطان بسان بروج آسمان در یک منزل و مکان نزول واقع گردید و باهمدیگر مقابله و محاذات پیدا آمده و از سبب دیدار انوار باطن هر یکی باهمدیگر انطباق پیدا کرده اتحادی حاصل نمود تفصیل این اجمال آنکه چون آن ماه سریع السیر در تمام آن شهر گشت و سیر کرده روزی در باغ خاصۂ آن ملکۂ داد گر که محبت افزا نام داشت رسید دید که باغیست در نهایت طراوت و تازگی که یاد از روضۂ رضوان میدهد و از اماکن بریں و قصور دلنشین نسبت عیب و قصور بر جنت شدادی می نهد

غزل

شمسۂ قصر شن که ماه میدارد چراغ	وه چه باغست این که بادش عنبر جان می پرد	سایۂ دیوار قصرش آسمان می پرورد
خواب را در چشم خرم پاسبان می پرورد	شکل طاقش خم در ابروی بتان می پرورد	سایۂ امن و امان افگنده بر کون و مکان
نخل را و عمر ابر رسیده بخشش نگر	آسمان شاخش چو افسر بر سر خود می نهد	روزگارش در بر خود همچو جان می پرورد
	در بهار دولت صاحب زمان می پرورد	حاصل کلام آنکه آن ماه خوشخرام بعبرت

تمام سیر سرور انضمام فرموده بزیر سایۂ کدام درختی که خیلی موزون و دلچسپ بود رسیده آن گلیم سعادت را که بخشیدۂ گل بی بی را بود بگسترانید و بفراغ خاطر دراز کشیده بدین چنین قال حسب حال نوا برافراخته بخواب راحت پرداخت غزل

در دو عالم فارغم آزاده چون من کجاست	زیر دست سایۂ ام افتاده چون من کجاست
در درا سر داغ را لخت جگر غم را دلم	درد و داغ عشق را آماده چون من کجاست
نے بلنگر کار دارم نے بساحل باز گشت	عشق را کشتی بطوفان داده چون من کجاست
سایۂ ام چون سرو بر دوش گلستان بار نیست	در جهان آب و گل گلزاده چون من کجاست
دنیی و عقبی نمیگردد بگرد خاطرم	از دو عالم بر کنار افتاده چون من کجاست
ماه من از چشم کم خواب غفلت شسته است	در خم افلاک جام باده چون من کجاست

و از اتفاقات تقدیر دران وقت آن مشتری روشن ضمیر نیز برای سیر و تماشا دران باغ نزول اجلال فرموده با چند خواص زهره جبین تفرج کنان می خرامید که ناگاه گذرش دران مکان که آن مرد بینوای بی پروا خوابیده بود واقع گردید دید که بزیر سایۂ آن درخت یک جوان خوشروی نیک بخت بعنوانی که بادشاهی بر تخت استراحت فرماید بر گلیم سیاه رنگ که شکوه

مهوش شکسای و شکری فروش / دو نرگس کمان کش و گل درع پوش

وآن ملکهٔ دوران در کار عدالت و احسان طاق رواق جهان ست که سوای رعیت پروری و دادگستری شغلی و کاری ملحوظ خاطر ندارد و بهیچ مردی را در دنیا خود همقرینهٔ خویش نمی شناسد و هم از ملک بملک تصاویر شاهزادگان را طلبیده از قیافه شناسی خود حقیقت آنهارا فهمیده و از خبرداران خویش اخبار اوصاف اخلاق شان پرسیده هیچ کدام را پسند ننموده بر هیچ یکی صاد چشم قبول خود نکشیده خط خطا بر کشیده است و هر یک ورق آن تصاویر را دیده اعمال و اشغال آن ذی صورت را تحقیق فرموده آنچنین آیات و احادیث مناسب احوال هر کدام بران ورق تحریر نموده استخراج علم قیافه را از آیات قرآن و حدیث پیغمبر آخر الزمان بمردمان فهمانیده است که قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَىٰ شَاكِلَتِهِ فَرَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَىٰ سَبِيلًا هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ اَلسَّعِيدُ سَعِيدٌ فِي بَطْنِ أُمِّهِ وَالشَّقِيُّ شَقِيٌّ فِي بَطْنِ أُمِّهِ پس بسبب این حقیقت و بیان آن یگانهٔ جهان از جفت گردیدن طاق مانده است لیکن از دولت صولت و قوت عدالت شیر و بز را بیک مکان خواب می کناند و باز و تیهو را بیک آشیان می نشاند نظم

بیک جا جمع گشته آب و آتش / زعدلش چون رخ خوبان مهوش
بعهدش چون دل عشاق ویران / نباشد گوشهٔ آن نیز پنهان

قصیدهٔ در تعریف آن شهر معمور و توصیف ملکهٔ با دستور

عجیب شهر و سپاه ست کز وفور سرور
بغیر مایهٔ عشرت نمی شود منظور
کنون ز آینهٔ هر دلی رخ شادی
بگوش او زنی بوریا صدای سرور
ز زنگ دستی آشفته خاطری نکشد
که از شگفتگی عهد غنچگی شد دور
ستوده شاه وی آن مشتریست کز سر عقل
بیفگند ز سر سرکشان کلاه غرور
زبس که شور و شر از دهر رخت بیرون برد
گر کس بخانهٔ زین در نرفت بید ستور
ز ترس از شکم خویشش افگند تا کش
گدا بدست گرفت ست کاسهٔ طنبور
بهر کجا که نهی گوش چون جلاجل دف
بود نمایان مانند می ز جام بلور
هران مراد که دست هوس بدان نرسد
اگر سلیمان مهمان شود بخانهٔ مور
نماند شاهد کامی ورای پردهٔ غیب
بجین ابرو گیرد ولایت فغفور
چنین که داده جهان اختیار خویش باو
شرار شرار بدر رفت شور از منشور
اگر بناسیه گوید که فیض یکسان بخش
اگر بدخت ز ر زنبار ور شود انگور
بهر کجا فکنی چشم چون حباب قدح
بجز حدیث مسرت نمی شود مذکور
ز کنج سکنت هر فقیر سر می آید
ز در در آید بی دستیاری زر و زور
شگفته می دمد از شاخ گل درین گلشن
که رو کشاده نیامد بجلوه گاه ظهور
رفیع مرتبه شاهی ست آنکه بار گهش
دگر نباشد آتش بسوختن مجبور
بدست عدل چنان ضبط کرد عالم را
چو شانه رویده گشته با یک دستور
نشسته است اجابت بر هگذار دعا

ما بیقین می دانیم که او فریفتهٔ این بیان گردیده از مقام خود روان شده بجانب هندوستان سفر خواهد فرمود و البته خواهان ملازمت ما خواهد گردید دران زمان شما ازان مکان پیشتر روان گردیده بزودی آن خبر را بما خواهید رسانید و مزد و اجر آن کار نمایان را زیاده از حوصلهٔ خود از جناب سلطان خواهید ربود آین بگفت و آنها را به پیشیس پردهٔ عرش طلبیده جیب و دامان آنها را چندان از درم و دینار پر بار گردانید که آنها را جنبیدن ازان مکان دشوار گردید و فرمود که هر که بزودی و پیشتر خبر خیریت آن بلبل مرا خواهد رسانید او را بزر خواهم کشید و در و جواهر بسیار بر و نثار کرده باو خواهم بخشید آین بگفت و از دهان بی نشان بخواندن این چنین سخنان نوا بلند گردانیده صدای دلربای خود را تا بگوش آن قاصدان رسانیده در پیغام و کلام آنها دیگر کیفیتی و اثری هم از زبان سحر بیان خود عطا فرمود قطعه

نقش دیوار شود هر که رسد بر در دوست
هر کرا عضو ز جا رفته بجا می آید
خوی ما راکه بود ننگ گرفتن از خلق
خندهٔ گل تمام شد چارهٔ کار مگو

قاصدم زان سبب کو باز بجا می آید
ضعف بیماری چشم که اثر کرد بدل
گر همه گوشه گرفتیم حیا می آید
نامه و قاصدم تو ای چون برسی بر بزم او

می شناسد که چه در وصل و جدائی باشد
نفس از ناله با مدد عصا می آید
رو بهر فصیح با لطف کن ای صبا بگو
گفتنی و شنفتنی هر دو جدا جدا بگو

رسیدن ماه منیر در شهر سبا و مقابل گردیدن با مشتری روشن ضمیر در باغ محبت افزا و پیدا شدن نسبت تعاشق بمیان این نیرین با صفا و با همدیگر معامله و مکالمه نمودن آن صاحب جمال و با کمال العجب انداز و طرفه ادا

راویان با خبر چنین خبر کرده اند که چون ماه منیر از خدمت آن گل زمین گیر رخصت یافته برای تجسس مهر جهانگیر راهی شد هر روز چون ماه سریع السیر بر سر هر معبد و دیر میرسید و برنگ باد صبا در هر شهر و هر جامی گردید قضارا بعد مدتی گذرش در شهر سبا واقع گشت و آن مکان را خیلی معمور و آبادان دیده و در تعریفش این چنین سخنان را شنید رباعی

این شهر ز هر شهر فزون می آید
نی عیش برون نه غم درون می آید
در گوشهٔ چشم هر بت بازاری

بادش بصدای ارغنون می آید
رباعی این شهر نواز بتان پیرایه نواز
برهم چیده دکان دکان عشوه و ناز

از فائدهای کوچه بندش گویم
خوش کهنه شدست طرز خوبان طراز

و از باشندگان آنجا این حقیقت و ماجرا هم دریافت که شهریار این دیار ناهید شاه است و او در شبستان خویش دختری مانند اختری دارد که مشتری نام است و از کمال الفت و شفقت آن دختر را ولیعهد خود گردانیده بر تخت خلافت نشانیده است

پری را برخ سازد از دلبری
بکاخ اندرون بت بمجلس بهار

نظم یکی دخترش هست کز دلبری
بدیوان نگار و بمیدان سوار

وتزکیه وتصفیهٔ قالب وقلب خود نیز معطل وبیکار نمی مانند چراکه اصلاح کار معاملات دنیاوی واخروی انسانی را بسیار مشکل ودشوار می دانند وکار وبار جزا وسزای دائمی آن جهانی را بر گفتار وکردار چندروزهٔ حیات این جهان فانی متعلق میشناسند بدان سبب بسان غافلان وحیوانان زندگی وگذران خود را بسر نمی برند ومدام غمگین واندوهناک ومتفکر وحیران وترسان ولرزان وامیدوار وشادان از مشاهدهٔ انوار جمال وجلال وسبحانه می باشند وسلامت ایمان خود را مین الخوف والرجامی یابند ودیگر زبونی وناموزونی آن مخالفان ومعاندان تاکجا بیان نمایم که حدی ونهایتی ندارد وهم گفتار وتکرار آن چنان کار ناگوار بدلم خوش نمی آید باید که از مقابله وضد دریافتن خوبیهای خوبان فهم وقیاس خود را کار فرموده دریابند که الاشیاء تتبین باضدادها ومقررست که خود بخود دبی گفت وشنود ظلمت به پیش نور ظهور ونمود می نماید پس درین زمان همان بهتر که تعریف آن خوشروی خوشخوی خوشگوی خوشبوی خود پردازم وزبان را بدیگر گفتگو نیالایم

مثنوی

خورشید سپهر لایزالی　　یکتای جهان بیمثالی
گنج اسرار عالم جان　　نقد صدف وجوب امکان
چون علم نبی دلیل اشیا　　چون ذات احد محیط اسما
درجلوه گهش بعرض تصدیق　　آئینه گر مجاز تحقیق
قدرت تسلیم دستگاهش　　عرفان تحیر نگاهش

رباعی

در جام نظاره به که جمشید کند
هر تیره چه درک نور جاوید کند
گر نور ضمیر مدح خورشید کند

رباعی

هوشی که رموز فهم چند وچون ست
مسجود تصور نکند ملعون ست
خورشید ضمیری چو شهنشه باید
داند کابلیس از چه ره مطعون ست
یعنی آن کس که کامل انسان را

القصه شاه شاهان آن قاصدان را باین همه علامات ونشان بلبل نالان آگاه گردانیده فرمود که چون شمان بآن چنان شخص خواهید رسید وبا او ملاقات کرده نامش خواهید پرسید غالب آن ست که او نام خود را بلبل شیدا یا عندلیب بینوا یا بلبل خزان دیده یا عندلیب نالیده یا بلبل بیحال یا عندلیب بی پر وبال یا عندلیب نالان یا بلبل هزارداستان یا بلبل از گل جدا گردیده یا عندلیب از گلشن جدا افتاده وعلی هذا القیاس اظهار خواهد نمود چراکه او از جرگهٔ طائران گلشن قدس ست پس دران هنگام ملازمت آن چنان شخص عالی مقام راعین مقصد ومرام خود دانسته چندی بخدمتش نشسته حقیقت عدالت وسلطانی وکیفیت پنهانی وبی نشانی ما را نیز به پیش او پیدا وعیان گردانیده ظاهر خواهید گردانید که شاه ما باوجود جمیع اوصاف ستودهٔ شاهی شاه مهرهٔ عجیب وغریب هم در سرکار دولتمدار خود دارد که نتائج وتاثیراتش آن ست که اگر کسی را صورت مسخ شده باشد قدری درآب سائیده بران بپاشید فی الحال بصورت اصلی درآید واگر دارندهٔ آن درآب افتد غرق نمی شود ودر آتش نمی سوزد وبه پیش هرکه باشد بر همه مخلوقات غالب می آید ودیگر آثار بسیار دارد که تفصیل بیان آن از ما نمی آید غرض که چون شما این حقیقت وکیفیت را به پیش او اظهار خواهید نمود

تا علم قیافه شد دلیل تو و من | دیدیم منافق و حسود و غماز | کوچک سر و زرد رنگ و کوته گردن

غرض که در خلق و صورت قبیح و مکروه بوند و در خلق و سیرت نابکار و دل آزار باشند و گفتار آنها دائم لغو و هجو و فحش و غیبت و بهتان و دروغ بود و در صحبت و مجلس آنها سود و بهبود و برکت و فروغ نبود و رفتار آنها همیشه بیجا و ناصواب و برخطا نماید و کردار آنها مدام عداوت و مخالفت و ستیزه جوئی و خباثت بود و هرگز بوعده وفا نکنند و در کار دیانت و دینداری را کار نفرمایند و در امانت خیانت ورزند و زود رنج و دیر خوشنود و خشمگین و غضبناک و سفاک و بیباک و متکبر و مغرور و از مجلسهای آداب و صحبتهای اولوالالباب بیزار و نفور باشند و گاهی اطاعت امر الهی و فرمان نبوتی و پیروی حکم پیران نکنند بلکه دائم در حکم و فرمان و تبعیت نفس و شیطان و طبیعت خود بوند و بظاهر چین بر ابرو و ترش رو و بدخو و ستیزه جو باشند و از دیدن راحت مردم رنج بدل آنها پیدا آید و از رنج مردمان سرور و راحت بتن و جان شان افزاید و از حسد و حقد و بخل و کبر و عجب و خشم و دیگر صفات ذمیمه پر بوند و از صفات حمیده و اخلاق پسندیده مثل شجاعت و سخاوت و عدالت و عفت و غیره خالی و بی بهره باشند و سوای

عیب جوئی مردمان و بجز غیبت کسان هنری و شغلی ندارند رباعی

شغلی که بعالم هنر بی هنران ست
تحقیق چو شد جستن عیب دگران ست | در عاشق و معشوق تغایر نبود هیچ | بلبل شده دیوانه و گل جامه دران ست

و هرگز بعبادت و یاد پروردگار نگرایند و دائم در غفلت و بیکاری و سستی و کاهلی خود در مانند و از دیگران همیشه توقع نیکی و خیر چشم دارند و خود گاهی در حق کسی نکنند و از همه بندگان بترسند و از جناب او سبحانه هیچ خوف و وسواس ننمایند و از یافتن نعمت دنیا بسیار خوش دل شوند و از زوال آن خیلی غمگین گردند و سوای این جهان فانی بر دیگر عالم باقی ایمان نه آرند و هرگز بمآل و کار آن نپردازند و در اصل خلقت و مزاج سوداوی و بلغمی و صفراوی بوند و دموی مزاج خود هرگز نباشند و از حد اعتدال مزاج برکران نمایند و سر این معنی آن ست که چون هر چهار اخلاط در مزاج بقدر اعتدال می باشند از آن صحت بدن و خیریت تن پیدا می آید و از زیادتی و کمی هر یکی بیماری و فساد جسدی حاصل می گردد و بدان سبب در صفات و اخلاق آن کس هم خلل واقع می شود و بی اختیار و ناچار از مقتضای آن کار ظاهر و باطن آن شخص بجانب کارهای لطیف و کثیف نیز راغب و مائل می گردد که آن اعمال و افعال را بزبان شرع حسنات و سیئات هم می نامند پس سالک هوشیار را باید که از هر کار و گفتار خود آگاه و خبردار باشد و وجه و سبب آن را نیک و یا بد و معاملات خوردن و نوشیدن و بیداری و خفتن و همه کار کردن و تمام حرف گفتن خود را بیموده و سنجیده داوقات را دیده و آفات را فهمیده می کرده باشد و دائم با خواهشهای طبعی و هواهای نفسانی و القای شیطانی بمحاربت و مخاصمت و مخالفت پیش آید و تا نفس واپسین خویشتن را از این جهاد اکبر معاف و بیکار ندارد و تحقیق عرفای محققان آن ست که در اصل خلقت هم همه حضرات انبیا علی نبینا و علیهم الصلوة والسلام دموی مزاج می باشند و باز در تمام عمر خود از ریاضات و مجاهدات

ضروری را توکل نمی داند و بی مزاحمت بودن در امور مناهی و نواهی و بی انکار گشتن در کارهای مشروع الهی را تسلیم نمی خواند چه کسی را که نفس فضولش چیزهای بسیار تقاضا می نماید و بموجب خواهش میسر نمی آید و در آخر کار از آن مایوس می ماند عارفانش صابر نمی دانند و آن را که موافق خواهش طبیع و ارادهٔ نفس هر کار بوقوع می آید و بران خوش دل گردیده کلمهٔ الحمد لله می سراید نیز صابر و راضی نمی انگارند بلکه رضا آنست که در دل و جان این کس هیچ اراده و خواهشی که سوای مرضی او سبحانه باشد نماند و خلاف نفس و مکروه طبعی که باو رسد آن را از دوست دانسته بجای مرارت صبر آن مزهٔ حلاوت او بخشد این گفت و از یاد آن بلبل نالان بحال غلبهٔ مستی بی پایان شوق خود در آمده در پردهٔ ساز شاهنائی این نواها بر کشید

زرویش می سرایم گونه بر گلزار می چینیم
زخویشش می نویسم شعله بر طومار می چینیم
زشستش گلستانی گشته بیرون و درون من
بهر سو غنچهٔ پیکان گل سوفار می چینیم

رباعی

بلبل لبم از ذکر تو خاموش مباد
یاد تو ز خاطرم فراموش مباد
چون گل همه تن مرا بجز گوش مباد
هر جا ز شمائلت حدیثی گذرد

رباعی

در مکتب آفرینش استاد قدم
چون نوبت توصیف جمالش برسید
از نیزهٔ خورشید تراشید قلم
سر نامهٔ اهل حسن می گرد رقم

رباعی

آن گلشن ناز رنگ دیگر دارد
آن کوه وقار سنگ دیگر دارد
هر چند تبسمش نگارستان است
چین ابرو فرنگ دیگر دارد

مثنوی

حیا موج کیفیت گوهرش
وفا نشهٔ غیرت ساغرش
کمالات بی سعی کسبش حصول
حقائق همان بی بیانش وصول
سخن محو نیرنگ معز نیش
معانی اسیر فلاطونیش
فضائل ز ادراک او خوشه چین
زهی امی خاتم المرسلین
مروت صفا خیز مرآت او
جوانمردی آئینهٔ ذات او
نگردید بر حرفی انگشت سا
بمعنی چو معنی بحرف آشنا
بفیض ازل محرم هر کلام
ولی امی از کسب فضل عوام

و باز خویشتن را ضبط نموده بجانب خواصان و امرا و مقربان متوجه گردیده فرمود که چنانچه شما علامات مقبول و محبوب و اولیا و اتقیا و اصفیای ما را شنیدید حالا نشانهای نامقبول و مردود و اعدا و اشقیا و معاندان و مخالفان ما را نیز بدانید و از انها حذر کنید و از صحبت شان دور باشید که آن بد اعتقادان و سست یقینان یا بسیار طویل بوند یا نهایت قصیر باشند و از حد اعتدال برکران نمایند و رنگ روی آنها بی نور و چشمها بیباک و چهرها وحشت ناک و لحیه بغایت کثیف و یا نهایت خفیف بود و پیشانی بی شکوه و موهای ابرو انبوه و دیدها برنگ چشمان گربکان ازرق و یا خاک در آمده و بغایت خرده یا بسان چشمان موشان و گاوان بیرون آمده و نهایت بزرگ و بینی شان را بست یا بینی یا ستبر و جبهه و سر کوچک و خرد و دندان پائین و پایها کلان و بزرگ پیشانی و گردن و گوش تنگ و کوتاه و خرد و مزاج ناساز و لهجه بد آدا و زود و گفتار کاذب و غماز

رباعی

در تجربهای این دبستان کهن

پس وضع و صورت کسی را که چنین خواهید دید و در ظاهر او این همه علامات را مشاهده خواهید نمود با او ملاقات کرده در تفتیش اخلاق و اوصاف باطن او خواهید کوشید که در ذات او استغنا و بی نیازی از تمام عالم و عالمیان خواهد بود و در جمیع اوصاف حمیده مثل شجاعت و سخاوت و عفت و عدالت بحد کمال خواهد نمود و لباس و مسکن و ظاهر و باطن و خلق و خلق او پاک و صاف و موزون و جاذب و مقبول و دلکش خواهد بود و بگفتن و خوردن و خفتن بی نیت و احتیاج و ضرورت رغبت و حرص و میل نخواهد فرمود و در ظاهر ظریف و حریف و دانا و هوشیار و خوش گفتار و خوش طبع و خوش خو خواهد بود و در خلقت او صداقت و مروت و آشنا پرستی خواهد بود که هر که با او در خواهد خورد و یا کسی که با او معامله خواهد کرد او شکوه و گلهٔ آن ذات بابرکات نخواهد نمود

غزل

تواضع موج زن چون ابروی خوبان سراپایش — حیا آئینه گر چون چشم محبوبان ز سیمایش
تبسم صد سحر خمیازه سنج وضع خاموشش — تکلم صد گهر تمکین پرست لعل گویایش
برون از رنگ و بو سیر بهارستان تحقیقش — گذشتن از دو عالم عینک چشم تماشایش
بهر جا گل کند از گوهر مهر سرشتش صدف خواهی — جهانی سینه پرداز دل آواکند جایش
فلک با این زبردستی بود مشکل که واگیرد — عنان رنگ امکان از کف ابروی ایمایش
بذات او مسلم قدرت لبریز حق گشتن — ز خود هر کس تهی شد این پری بالد ز اعضایش

مثنوی

امام صف پردلان وغا — شکوه شجاعت سحاب سخا
خط جامع نسخهٔ قال و حال — فروغ جلال انتخاب جمال
چو معنی ز هر لفظ جوشید نسش — چو الفت ز هر دل خروشید نسش

و دیگر اگر دنیا با او مساعدت نماید بر خود نخواهد بالید و غرور و تکبر بر خود نخواهد ورزید و آن دولت و مال را بر جاه و جلال خود صرف نخواهد ساخت بلکه برای کار آخرت خرج کرده بجا خواهد سانید و هرگز جمع نخواهد گردانید و اگر در حالت فقر خواهد بود هرگز اندوهگین و غمناک نخواهد نمود و پیش کسی بیان و شکوهٔ گذران و روزی هرگز نخواهد فرمود و از آنجا که در اصل خلقت او دموی مزاج ست بدان سبب غیرت و حمیت و گرم خوئی بدرجهٔ کمال دارد لیکن هرگز بیجا غضب و غصه نمی نماید و دیگر صفات ستودهٔ او آن ست که از جمیع ماسوای مولی بی طمع و بیخوف و از جناب الهی امیدوار و ترسان خواهد نمود و توکل در کارها و تسلیم در اختیارها و صبر بر بلا و رضا بالقضا پیشهٔ او خواهد بود یعنی در هر امری و کاری که تعلق بمعیشت و گذران دارد بموجب فرمودهٔ شارع مراعات اسباب می نماید لیکن اعتماد بر کسب و اسباب نمی دارد بلکه در امور مباح و کارهای حلال که دران اختیار نفس خود می یابد ازان هم خویشتن را بیکار و معطل کرده تسلیم می نماید و بر بلا و محنت و آفت و شدت که تعلق به بدن دارد صبر می کند و در درد و غم جانی و الم و آفت روحانی که تعلق بجان و نفس دارد رضا پیش می آید نه آنکه معنی این کلمات بقسمی که جاهلان می دانند می انگارد یعنی که تعطیل از فرمانهای الهی و بیکاری از کارهای

معشوقان سیاه چشم دو رنگ ست بلکه آن سا اگین می محبت بچندین رنگ ست که چنانچه سیاهی دیده از سپیدی جدا می نماید
همچنین مردمک اد ر وامتیازی علیحده بنظر می آید و در سفیدی رگهای سرخ رنگ نیز پیدا می شود و در وقت خشم رنگ آن
چشم برنگ دیگری می گردد و در حالت مهر و محبت بطرز علیحده می نماید و آن مردم دیده با دیدهٔ مردم بهنگام دیدن تکلم می نماید
والحق که حرف چشم سخنگو بران دیده صادق می آید و از مشاهدهٔ آن لفظ رنگین یعنی مهر و کین بفهم میرسد و هم بگاه دیدن تیز
و بوقت جان بردن دلاویز و بهنگام رزم خون ریز ست غرض که او چشم صحیح هوشیار دارد که بیماری خواب غفلت از
چشم معشوقان میرباید و بدیدنش دیدهٔ بیهوش هوشی پیدا می نماید نظر سراپا اثر او کور باطنان را بصیر و آگاه می گرداند و نوک مژگان
آن چشم بدلها کار می کند و بدیدهٔ ناظران می خلد و دهان آن دلستان نه چون دهن معشوقان معدوم صفت ناپیدا و پنهان
است بلکه لب و دهان آن خنده رو دائم برنگ غنچهٔ خوشبو بتبسم آشناست که از وجمال و کمال گل پیدا و عیان ست و موهای
او میگون ست و لحیهٔ او بغایت موزون ست که هیچ احتیاج اصلاح و تزئین مزین ندارد و جبههٔ اش کلان و سرش
بزرگ ست و پاهایش باریک و نازک و پاشنه خرد است و بدنش بی مو و عرقش خوشبو ست و موی سرش در اکثر اوقات
آویزان بهر دو سو ست و گوشهایش کلان و دندانش موزون و درخشان و پیشانی و کف دست کشاده و پهن و زبانش
فصیح و لهجه اش خوش لحن و سخنهای گیرایش دلهای کس و ناکس را بی اختیار از جا میرباید و از حرفهای جانفزایش
راحتی و سودی و راستی و بهبودی پیدا می آید و از ان دهان و زبان گاهی حرفی که ضرر و زیان کسی داشته باشد نمی برآید بلکه
آن باب رحمت بدون سود و بهبود بر کسی نمی کشاید و چهرهٔ با جمال و جلال او قبولیتی دارد که هر که او را می بیند فریفته میشود و بی
اختیار تعظیم و توقیری کند و اگرچه او در ظاهر خوش رو و خوش خو و خشاش و بشاش و خلیق و متواضع ست لیکن در ذات خویش
هیبتی و وقاری و جلالی دارد که هیچکس به پیش او جرأت نمی یابد که از حد خویش تجاوز نموده بد و آمیزد و او را بر رفتن و نشستن
و برخاستن و خفتن و حرف گفتن وضع خاص علیحده است که هیچ یکی نمی ماند و در هیچ حرکت با دیگری مشارکت ندارد پس در
هر مجمعی که خواهد بود و در هر محفلی که خواهد نمود رئیس و سردار خواهد بود و رفتار او بوقار و هیبت و بی کسل و سستی عیان ست و
اوضاع نشست او بدین پنج عنوان ست که مقابل و محاذی و مثلث و مربع و مدور باشد یعنی اگر در حالت تنهائی خواهد بود
روی یک سوی او بسان قبله نما مقابل قبله خواهد بود و اگر دیگری همراهش خواهد بود در ان زمان آن آئینه رو محاذی او
خواهد نمود و اگر دو کس با او خواهند پیوست بوضع مثلث خواهد نشست و اگر سه کس با او خواهند بود نشست مربع خواهد فرمود
و اگر چهار یار به پیش او خواهند بود مانند حلقهٔ پرگار شکل مجلس او خواهد بود و از ین هر قدر که خواهند افزود هرگز تغیری در ین
شکل مدور دائرهٔ او نخواهد بود بیش ازین نیست که حال قبض و بسطی پیدا خواهد گردد و ظاهر حلقهٔ بزم او خرد و کلان خواهد شد

بهمین عنوان آن سلطان تاجداران عرش پنهان نشانیده خود در بارش حاضر گردیده پایهٔ خلافت او را استحکام بخشیده زاویهٔ خمول اختیار نموده هرگز از آن گوشهٔ عافیت خویش بیرون تشریف نمی فرمود و هر روز یک وقت در خلوت آن شاه شاهان رسیده سعادت وصال بدل از برای خود کمال جاه و جلال فهمیده قدری به پیشش ایستاده باز بهمان کنج در آمده خیال آن جمال را دولت وصال تصور نموده دائم خوش دل می بود و بخوشی حال بدین چنین قال ترنم می نمود

دیده گر آب نمی ریخت جگر سوخته بود
تا صحبت ست عنصر شادیگانه را
افروخت آفتاب رخش صحن خانه را
از عیش گریه رفت ز من ورنه کردمی
فرسوده کن ز بوسه زدن آستانه را

پیرهن چاکم و شرمنده ز ناصح شده ام
پیداست اعتدال مزاج زمانه را
دولت نوید عمر ابد میدهد مرا
ایثار مقدمش گهر دانه دانه را

آتش عشق که دی شعله بر افروخته بود
که همان لحظه گریبان مراد دوخته بود غزل
کو شمع گوشه گیر که از صبح عافیت
ای بخت گوش دار که گویم نشانه را
ای خوش فتحش دلی که ماند می از این بزمگاه در

باری چون شاه شاهان بران عرش عظیم الشان متمکن گردید خویشتن را بنام شاه شاهان و شاه بی نام و نشان و شاه غیب و سلطان بلاریب و هم بدیگر اسمای جمالی و جلالی و اضافی و نسبی که تعلق بمعاملهٔ خلافت و سلطنت داشت مسمی و نامی گردانید و هم چهار خواجه سرا را مقرب خود ساخته به یک پایهٔ آن عرش جا بخشید که بتوسط آنها احکام و فرمان خود را به دیگر مردمان میرسانید و نامهای آن مقربان عرشی که پاک از صفت مردی و زنی بودند همدم قال محرم حال مظهر جمال مظهر جلال بود و وزارت ملک هند و سیستان تقسیمی داد و احسان را کار فرمود که فوق آن مقدور هیچ ملک و مالک نبود

روان گردانیدن شاه شاهان قاصدان را برای تلاش بلبل هزار داستان و بیان فرمودنش علامات و نشان آن ملیح جهان و فصیح زمان و هم عیان ساختنش حقیقت قیافه شناسی قبیح مردمان

چنین گویند که بعد یافتن استقلال آن شاه باکمال قاصدان جلد رو و تیز دو را که نسیم و صبا و باد و هوا نام داشتند طلبیده برای آوردن خبر بلبل خویش بهر چهار طرف عالم روان گردانید و برای شناختن آن بلبل شیدا چنان آگاهی بخشید که ای قاصدان مقصد و مراد و ای سالکان راه سداد دریابید که آن محبوب و مطلوب ما که برای تجسس او شما را می فرستیم این چنین حلیه و صورت و نشان و علامت دارد که بغایت وجیه ست و باوجود صباحت نهایت ملیح ست و قدش بحد اعتدال ست و جبین گشاده اش خورشید مثال ست و ابروان خمیده اش چون کمان ست و اثبات حرف یگانگی و دوگانگی بر و گمان است که اگر آن را طاق منظر محبت خوانند رواست و اگر ام زوج جهان مودت دانند سزاست و بینیش بلند باریک و خوشنما است که بهیئت منقار طوطی شکرخا ست و چشمانش بغایت درخشنده و آبدار ست که نه خرد ست و نه کلان بسیار ست و نه رنگ چشم

ف یعنی که ای سالک هوشیار اگر از مشاهده محروم مانده از عبادت و اذکار خویشتن را بیکار مدار

دل بتیاب حق شناس باشد پرداخته فرمود که ای ظلوم غم اندوز و ای عجول خام سوز بیقین دریاب که من از فضل هادی علی الاطلاق بدیگر اخلاق متخلق گردیده ام پس اگر دیگر بندگان را هم بر قول و قرار ثابت می یابم هرگز بر خلاف وعدهٔ خود نمی گرایم بلکه اگر احیاناً از سهو و خطا لغزشی و غفلتی هم از کسی می بینم ازان نیز اغماض نموده از کمال کرم تخلف وعید خود می کنم این بگفت و بحال کمال التفات درآمده فرمود که ای حق شناس جانباز خانه برانداز حالا تو ازینجا برخیز و به تیاری دربار پرداز یعنی که بران عرش سلطانی پردهای عظمت و کبریائی و حجابهای جمالی و جلالی ستاری که خیلی لطیف و بسیار نازک باشد اندازی تا بدان کار من در پرده و اظهار درآمده بمعاملهٔ بصیری خود برنگ بصارت پردازم که همه را ببینم و خود را کسی ننمایم و همه امیران و جمیع اهل خدمات و متصدیان و کارکنان را دران مکان حاضر ساز تا حقیقت و احوال آن همه رجال را دیده و دریافته کیفیت هستی و ماهیت صفات جمال و جلال بر کمال خود را هم بآنها خوب فهمانیده بران ایمان غیبی شان یقین تمام بخشیده بدان کار خلافت و سلطنت خود گرایم و حالا بدل خود همان ارادهٔ مصمم دارم که ازین باز روی یک سوی خود را الغیر از چشم پاک تو که کحل مازاغ و سرمهٔ این قدر گوشه گزینی و فراغ حاصل کرده است بدیگر مردم نمی نمایم و هرگز بقدر یکسر موی هم تجلی جمال صوری خود برهیچکسی آشکار نه ساخته احدی را از حقیقت و کیفیت کنه وجود خود آگاه و خبردار نمی گردانم همان آثار و نتائج صفات اضافی و نسبی خود را پیدا و آشکار ساخته ماهیت وجود و هستی خود من وجه می فهمانم و بران صفات حقیقیه مقربان و خواصان خود را ایمان و یقین تمام می بخشم و همه دوران و مهجوران بتوسط آن مقربان و مصاحبان احکام و فرمان کن و مکن می رسانم و بموجب آن باهمگنان دارو گیری نمایم و جزا و سزا می رسانم و بعد این حرف و گفتار آن نگار طرار بطرز کیفیت جمال و جلال بدین قال تکلم فرمود که مرغ هوش و حواس آن حق شناس را از آشیان دماغ پران گردانید رباعی

درچشم بدان و راه نیکان خاکیم دریاکی و در صفای خاطر آبیم
بادیم و سلی زتیره گیها پاکیم ناریم و چو نور بخش و تابناکیم

بالجمله شاه حق شناس بر طبق حکم آن خلافت اساس کاربند شده همه امرا و ارکان دولت و اعیان سلطنت را حاضر گردانیده بعد ازان خبر تیاری دربار بسمع آن شاه هوشیار رسانید تا آن شاه شاهان از سر آن تخت نوری که سراپا پر از انوار جلالی و قهاری بود فرود آمده بجانب آن عرش برین که مشرف بزمین بود و پیچیده بسرادقات عظمت و جلال و پردهای الطاف و کمال می نمود متوجه گردیده بحالت رحیمی و کریمی رسیده پای مبارک بران بنهاد و این صدا بگوش هر که و مه درداد که اَلرَّحْمٰنُ عَلَی الْعَرْشِ اسْتَوٰی دران دم آن حق شناس از همه پیش قدمی نموده اول خود بسلامگاه رسیده داد تسلیم جان ادا کرده پیشکشی که لائق او بود گذرانیده بر پایهٔ وزارت ایستاده گردید بعد ازان ملازمت یک یک امیر و وزیر بنام گذرانیده خدمت و کار هر یک را اظهار گردانیده از عنایات و تشریفات خسروانه امتیاز بخشید غرض که تا چندی وزان عاشق بهانه سوز

می شناسم و بحقیقت ذات ملکی صفات ترا رب و مربی و هادی و مهدی و پیر و مرشد خود می انگارم و به نیاز تمام دران مقام

بدین کلام تکلم نمود غزل

زمن بد و گر نیک از زشت زشت ست
نگه های نا آشنای تو خوب ست
دلم شهره در دل نشینی ست مهرت
گر گویم برای گدای تو خوب ست
بجزای دل اندوه و بفروش شادی

نگارا چه گویم که جای تو خوب ست
تو خوبی جفا و وفای تو خوب ست
بیک می خری و بعد می فروشم
بتو گفته باشد که جای تو خوب ست
بعالم به از عافیت نیست چیزی
زدم قرعه بیع و شرای تو خوب ست

بنازم ز سر تا بپای تو خوب ست
ازین دعوی آشنائی بر آیم
بانصاف آیم بهای تو خوب ست
ندارد کلاه کیا سنے شکوہ ہے
ولے در پناه بلای تو خوب ست

از شنیدن این اشعار آن نگار
پخته کار بقا باشد در همان زمین بدین آئین نورافشان گردید تتمه

اگر خوب باشی برای تو خوب ست
کنون از زهر خندت بقهقه رسید ست
تاراج کن کار قبولت گنه است

ز چشمان بدست داری سبوها
چه کم گریهای های تو خوب ست رباعی
افسوس ز گریه ریاے افسوس

چرا می شوی دل شکسته زبندم
بپا لایش ئی ردای تو خوب ست
ای دل بکن افسوس که حالت تبه است
چون اخگر آب دیده رویت سیه است

حق شناس برشته دل از مشاهدهٔ این همه گرم زبانی آن شمع محفل برنگ پروانه مسکین جبین را بزمین رسانیده بدین حنین

طنین حزین بار نوا بر کشید غزل
این چه اعجاز ست حسنت را که دارد در بغل
می فشاند گرد باد این بیابان آستین

شمع من بیجا به پروانه میفشان آستین
از ید بیضای ساعد صبح خندان آستین
صبح نتواند که گرد د پرده دار آفتاب

زان که او افشاند از بهر تو بر جان آستین
بر غبار من که از دنبال این شعله نرفت
کی بپوشد در جهان دست گریبان آستین

آن شمع گرم خوار شنیدن این گفتگوی آن پروانهٔ آفت جو بمقابل او باین ادا نوا بر کشید

جاکی بگریبان نزده شانه به از من
جاروبی و آبی بزند سیل سر شکم
کس طرح نیفگند صنم خانه به از من

پروانه که سر خیل جگر سوختگان ست
مجنون نکند خدمت ویرانه به از من

غزل آشفته نشد طرهٔ شاهانه به از من
بر شعله دلیرانه زد آمانه به از من
نقش قدمم بتکده شد بر سر کویش

باز حق شناس بسان پروانهٔ بی اساس بگرداگرد آن شمع تجلی اساس دور دور

طواف نموده بهزاران بیم و هراس بقیاس التماس نمود رباعی

آفاق پر از تجلی طور کند
بقدر حوصلهٔ من کرشمه کن کاین چشم

بزمت بود آن کعبه که در وی از نور
به نیم عشوه جهانی در اضطراب آرد

روی تو به ستیزه نور کند
پروانه طواف شمع از دور کند

باری دران حال آن شعلهٔ سرکش

با جلال از طغیانی و سرکشی خود فرود آمده و تنزل نموده بکیفیت گرم خوئی و دلجوئی و پخته کاری آن کباب که عبارت از

نقصان بپذیر و سودمند همه باش | عریان ز لباس عاریت باش چو گل | بر خاک نشین و سربلند همه باش

غزل

عشق را بازار خوش گرم ست و کالا آتش ست | سیر دارد این چه سر اغان و تماشا آتش ست
می دهد موج سرابی اهل دنیا را فریب | این که پندارند امروز آب و فردا آتش ست
برق تجریدم نفس دورازده عالم می کشد | گر در راه جستم در شهر عنقا آتش ست
تا نفس باقی ست می آید ز دل بوی کباب | حسرت این آرزوها دود دنیا آتش ست
جان طالب ابلا شد دور باش جلوه ات | سایه ات ای نخل طوبی آه گویا آتش ست

وآنگاه آن شاهنشاه که از حقیقت و ماهیت هر کس و ناکس خوب خبردار و آگاه بود فرمود که ای مرد حق شناس و ای ناکس بی ثبات و بی اساس من ترا حق شناس شنیده آن همه التماس ترا قبول نموده در اینجا رسیده بودم و بدل اراده داشتم که ترا بحضور خویش حکم نشستن بر کرسی خواهم فرمود لیکن افسوس که تو حرف خود را بر کرسی ننشانیدی و بر قول و قرار خود ثابت و برقرار نماندی پس حالا که ترا بغور و معاملت دیدم بد و بی لیاقت فهمیدم و در تو قابلیت آن هم نمی یابم که به پیش خویش بر زمین مسکنت هم بنشانم با مسند نیابت و صدر خلافت خود چه رسد چرا که بسان گرد باد و بآئین گرد بی بنیاد بی ثبات و بیقرارت می یابم بدان سبب چنان خطره بخاطر مخطور می گردد که خویشتن را پنهان گردانم و هرگز روی خود را بتو ننمایم بلکه ترا ازینجا و مکان بیجا خارج گردانیده بیرون بر آرم و بار هجر و انتظار رسانیده بسزا و جزای خلاف قول و قرار رسانم و این همه خدام و حضار را نیز از تائید و مدد پروردگار بتصرفات و خرق عادات نموده از بندگی تو کشیده خاص بندهٔ خدا و مطیع پیغمبر و فرمان بردار اولوالامر این زمان و مکان گردانم و به پیش مردم غفلت شعار تو نتایج و آثار خلافت خدا داده خود را پیدا و آشکار سازم همین که آن شاه حق شناس این همه غضب و جبر بیقیاس از جناب آن سلطان سلطنت اساس بحال خود احساس نمود و آن قدر حرفهای وعید شدید را بگوش بهوش خود شنید بی اختیار زار زار گریسته التماس نمود که ای بحقیقت شاه و شاهان وای به نفس اماره جرم بخش و خطاپوش گناهگاران و سهوکاران من از آن جرأت و غفلت خود نادم و پشیمان گردیدم و حالا از جناب عذر نیوش تو پذیر عفو گناه و عذر تقصیر می خواهم که مقرر ست العذر عند کرام الناس مقبول پس خدا را رحمی بر دل این بنی آدم گناهگار فراموشکار فرموده چهرهٔ جان بخش خود را از چشم گریان و پنهان نگردانی که ترا بخاطر عاطر یاد خواهد بود که بوقت عهد و بیعت این شرط و قرار را نیز اعلانی نموده بانها رد آورده بودم که دیدار روح افزای خود را ... و از سعادت ملازمت ... دریغ نگذاری پس امیدوارم که تو هم بر عهد و قرار ... ثابت ... و درین باز ای جناب بی نیاز و بی انباز من تا انور چشم ... فرزند ... که ترا مالک ... اراک

آتش همه هیزم شد هیزم آتش رباعی
ناکس نتواند آمد آنجا که منم
گفتا که اگر گشته نزارم باشی
همت پروانه گر داری بیا در بزم عشق
شاید این سرمشق رم زین سایهٔ مژگان گرفت
این چراغ دیده هات تا بی بصر صرصر اود
کار مشکل کرد بر خود هر که کار آسان گرفت

این شان من افزود ببین شوکت او
بنشاند بر آتشم زهی غیرت او
در رو بمیان آتش پاک بسوز
می توانی شعله را در بغل عریان گرفت
هست پیش چشم رندان زاهد مکار خوار
شعلهٔ نظاره را در نیم ره باران گرفت
این قدر هم از عمل کم نیست پیش رحمتش

هم صحبت من آب شد از هیبت او
رباعی پروانه بشمع گفت یارم باشی
گرمی خواهی کم در کنارم باشی قطعه
سخت کج کج میرود با ما نگاه کافرت
شیشهٔ می در بغل بر دست خود قرآن گرفت
خوف امروز است ای شه آیهٔ رحمت بحشر
بار سنگینی که از کوهی ماند انسان گرفت

در آن حال خواصان مقربان آن شاه بد احوال از شنیدن این قال و دیدن آن حال بی اعمال لطرفه کیفیت دلسوزی واشک ریزی برنگ شمع بدین مقال گرم بیان گردیده چرب زبانی خود را نیز آشکار گردانیدند بیت

کجا پروانه را با خویشتن سازد همنشین آتش　　که دارد هر طرف چون شمع چندین خوشه چین آتش

باری شاه حق شناس از دریافتن آن همه عتاب بقیاس و دیدن آن قدر گرم زبانی و نور افشانی آن شمع نور اساس برنگ فانوس خیال سینهٔ خود را از هر اندیشه و خیال فاسد صورت و جمال خالی نموده گرد اگردش دور در تصدق گردیده از تار تار رگ و بدن ناتوان و زار خود پیدا و آشکار گردانید که من از جرأت و حرکت بی ادبانه و غافلانهٔ خود نادم و پشیمان گردیدم و از خطره و اندیشهٔ خود تائب شدم و چون بنی آدمم سهوی و عصیانی هم در طینت خود دارم بنابران از جناب این خلیفهٔ الله که متخلق باخلاق الله است مغفرت و رحمت چشم دارم و اکنون از پایهٔ صورت گذشته مرتبهٔ حقیقت ترا کماحقه دانستم و از مصاحبت تو دست توقع شستم و کمر خدمت را در بندگی تو مستحکم بستم و اینک پیش تو ای شاه تخت نشین بسان گدا بر زمین نشستم این بگفت و بحضور آن نازنین بر زمین بنشست و بعجز تمام بدین کلام گذارش نمود که ای نگار جبار حالا بواسطهٔ کرم پروردگار از سر این خاکستر و نار برخیز و بر سریر سلطنت نشسته آوازهٔ نوبت لاشریک غیری خود را بجهان انگیز رباعی

ای شاد نشین باش نه غمناک نشین　　تو بیا که ز غل و غش پاک نشین　　من فهمیده‌ام ترا و هم جاه ترا
تو خواه بتخت و خواه بر خاک نشین　　خاریم در برابر آتش فتاده ایم　　مارا اگر رسد مددی از صبا رسد

دران حال آن صاحب جمال با جلال از شنیدن این مقال و دیدن آن احوال بمقابلش باز لطرفه کیفیت و حال بدین قال تکلم فرمود رباعی

حسن آتش تیز است و ترا آب نی　　ای شه تو بدین مفلسی و رسوائی　　انصاف بده که عشق را کی شائی
خاکت بر سر که باد می پیمائی رباعی　　خود را میپسند و و نپسند هم باش

برخاسته آن همه آتش سخت را برای خود طلائی تخت تصور کرده بران طور نور جلوه‌گر گردید و دران وقت هر که دران حوالی بود مانند حضرت موسی از دیدن تجلی هوش ربا بیخود گردیده برزمین غلطید واحدی را طاقت و مجال مشاهدهٔ جمال با جلال او پیدا نگردید و دران چنان حال جانسوز آن خار دلدوز بر سر آن قسم تودهٔ آتش خانه افروز نشسته بدین چنین نوا گرم زبانی می‌نمود غزل

راحتی در سوختن باشد برنگ اخگرم
سیر مهتاب است روز و شب در آب گوهرم
محشر یک رنگیم مانند فانوس خیال
سوختن اندوخت تا در بوتهٔ دل پیکرم
شب که یاد بلبل من بود حیرت آفرین
همچو شبنم می‌چکد آئینه از چشم ترم

بالش پر نیست زیر سر بجز خاکسترم
تا رسا پرواز چون من طائری در راغ نیست
رنگ می‌گردد بروی من اگر گردد سرم
نیستم پابند خودداری چو تصویر آن قدر
ماند در دل هر نفس مانند تار سطرم

جملهٔ تن آتشکم تجلی گاه حسن دلبرم
خون ازین حسرت شده مانند گل بال و پرم
رنگ زردم چون طلائی گشته شد خاکستری
گر برد رنگ از رخ من در جهان دیگرم
صبح کردن مهر را در خواب دید این خار خوار

و بعد دیری چون شعله‌های آتش فرو نشست و هر کسی را مجال دیدن بدان جانب پیدا گشت آن شمع نازبانداز گرم زبانی بدان خواصان فرمود که حالا گلاب و آب بر روی شاه خراب خود پاشیده آن بیهوش را هوشیار گردانیده بحضور من کشیده بیارید خواصان بموجب فرمان گلاب بران بیهوش بیتاب افشانده هوشیارش ساخته حکم طلب آن دلربا رسانیدند همان زمان آن سلطان از جرأت و تقصیر خویش نادم و پشیمان گردیده ترسان و لرزان بحضورش رسیده دورتر از تابش آن نار بادب بسیار ایستاده گردید و آن شاه شاهان برنگ خورشید درخشان همین بیان گرم زبان گردید که ای حق شناس ناسپاس و ای کم جرأت بی اساس حالا هم بیقین بشناس که من از تائید و فضل او سبحانه بحقیقت شاه شاهانم که این چنین تخت زرین و مسند رنگین برای خویشتن دارم پس اگر طاقت و توان نشستن پهلو بپهلوی من داری درینجا بیا تا درمیان این مجمع برنگ پروانه و شمع زانو بزانو و پهلو بپهلو بیک جا بنشینیم و دست را از حیات شسته گلهای دیدار بر چینیم لیکن کجا چون تو مگس آلودهٔ هوس را آن دل و گرده می‌یابم که به پیش این چنین نار و تاب زهرهٔ شیر و پیل آب می‌گردد برای سوختن نار عشق جگر پروانه‌ئی جگری باید و استعداد سمندری شاید تا در بر معشوق گرم خوی جنگجوی خود درآید و جان خود را فدا نماید و تمتع از وصل بلا فصل بردارد رباعی

در بوتهٔ غم سرهٔ زری می‌باید
شور و شغب حادثهٔ فتنه کفیل
فردوس سمندر است و گلزار خلیل
گل را اگر فت عشق بلبل خوش خوش

ای مرغ برنگ شعله کبابی برپر
بر اهل وفا جز بطرب نیست دلیل
ما چون گل چراغ در آتشش شگفته ایم
گفتا چو من آمدم تو پا بیرون کش

در دیر عشق را سری می‌باید
کین آتش را سمندری می‌باید رباعی
هر چند جهان سر بسر آتش گیرد
بر دامن کسی نه خلید است خار رباعی
القصه چنان سوخت دلم در غم او

نشانیده شاه حق شناس را آگاهی بخشیدند تا بخدمتش حاضر گردید آما چون دران وقت حال آن معشوقه را بدان حسن و جمال برکمال و آن جاه و جلال مشاهده نمود بی اختیار بمقتضای آن حالت و از اثر و نتیجهٔ آن مکان و دولت بغفلت درآمده خویشتن را گم کرده آن همه قول و قرار را فراموش نموده بی اختیار خنده نموده آغوش حسرت را وا کرده خواست که هم آغوش گردد و بر مسند برآید و هم پهلویش نشیند و گفت که شکر و سپاس منعم حقیقی تا کجا ادا نمایم که بدین چنین نگار سراپا زیب اورنگ مرا زینت و زیب بخشیده بیت سادهٔ مرا رنگین گردانیده خانهٔ چشم مرا روشن ساخته است همین که آن شاه شاهان ارادهٔ آن سلطان معلوم نمود و در ظاهر و باطن او اثر هوای آن بهشت شدادی و نتیجهٔ نخوت آن تخت فرعونی مشاهده فرمود بجانب دل که مکان و منزل نزول و قرار ملک جبار و قهار است متوجه گردیده بتائید و عون او رسیده بصفت قهر و غضب خدائی متجلی گردیده چشمان خونخوار خود را بدو نموده فرمود که ای ناحق شناس بی اساس و ای اهل دنیای ناسپاس مگر تو بقیاس خویشتن برادرین مکان سلطان می انگاری و این خانه و خاندان را از آن خود میدانی و این تخت کمبخت را از خودی فهمی و مرا درینجا تنها می پنداری بیقین خواهی فهمید ای بندهٔ هوا و ای گرفتار مقتضیات ماسوی که اگر بهمین دم ازدهان بی امان خویش آه آتشین برآرم سراسر سیه هم ترا برنگ آن بارگی بیکبارگی سوخته تودهٔ خاکستری گردانم و یا بکشیدن نعرهٔ رسا آن اژدها را بسان کمند از جا درکشیده ترا دربند آن کمند می رسانم و بهمین زمان کار این سلطنت نابکار را چون قول و قرار بیمدار تو منقلب گردانیده سوار را مرکب و مرکب را سوار می گردانم یعنی آن شیران وفادار و آن اژدهای فرمان بردار را که مانند دربانان و چوبداران بردر حاضرند بحضور خویش خوانده درین مکان باز مثال آن کوهستان قیامتی بپا می گردانم و فراموش کار نابکار را بجزا و سزای نیت برگشته اش میرسانم شاه حق شناس چون آن همه غضب بی قیاس بحال خود دیده بناگاه از چهرهٔ هوش برپریده و برنگ نقش تصویر باز حیران گردید و دران وقت آن شاه غضبناک بیباک فرمود که اگر حالا از جای ایستادن خود یک قدم حرکت می کنی بسزای جرأت پیش قدمی میرسی برخوانم

رباعی ای پاک ز بیرون و سیه کار بدل	مصحف بزبان داری و زنار بدل رباعی
اقرار بلب کردی و انکار بدل	دین از تو دو رویه شد که مانند قلم

گیرم که هزار مصحف از برداری	آنرا چه کنی که نفس کافر داری	سر را بزمین چه می نهی بهر نیاز	آنرا بزمین بنه که در سر داری قطعه
هر که چون کاغذ و قلم باشد	دو زبان و دو رویه گاه سخن	همچو کاغذ سیاه کن رویش	چون قلم گردنش بتیغ بزن

و بجانب خواصان متوجه گردیده امر کرد که زود پشتارهای هیمه را آورده بمیان صحن سرا توده گردانند و آتش درداده برنگ نار ابراهیمی سراپا گلزار کنند چون خواصان بموجب فرمان هیمه را انبار نمودند و آن مکان را بسان کورهٔ حدّاد گردانیدند یعنی که چون تمام آن پشتهٔ هیمه را آتش رسید و شعلهایش تا آسمان سرکشید آن شعلهٔ ناز و منظر ظهور بی نیاز باندازه ناز از سر مسند

گشته و پایمال خواهد شد و از ندامت و افسوس ما سودی بکسی نخواهد رسید درین صورت مصلحت وقت چنان می نماید و الهامی
بدل ملهم من می آید که ما بدرون شهر داخل نشویم و از راه بیرون بزیر جهروکه رسیده داخل دولتخانه گردیم حق شناس بعرض رسانید
که خود بدولت راه صواب اختیار فرمودند و اندیشه بجا نمودند و چشم بیمار زار مرا از درد و آزار رشک بدار مردم نجات بخشیده اند
این بگفت و از همان مکان عنان عزیمت آن سلطان را گردانیده از راه بیرون شهر سواری آن شاه سلیمان جاه را مع آن
فوج و سپاه بر در پائین باغ که بزیر جهروکه بود رسانیده بعرض رسانید که حالا از مرکب فرود آیند و بدرون دولتخانهٔ خویش تشریف
فرمایند پس آن دلربای عالی مقام از پشت شیر بزمین رسیده بنزدیک هر یک شیر و اژدها و یک یک جانور صحرا خرامیده دست
الفت و شفقت بر سر و چشم هر یکی مالیده رخصت گردانیده از اشارهٔ دست و گردش چشم سخنگو و حرکت ابرو بلکه از زبان هر مو بآن همه
بیزبانان بیچاره‌ان همه‌دان را فهمانید که حالا شما بجانب صحرا گرائید و بمکانهای خود در آئید که من هم گاه گاه برای سیر صحرا می آیم و
شما را از تجلی دیدار خود بهره ور می گردانم چون آن جانوران جدائی آن دلستان را معلوم نمودند بحالت درد دل رسیده شور و غوغائی
کردند که آن هر دو شاهان را نیز گریه در آوردند اما در آخر کار آن معشوقهٔ دلربای دل آزار لاعلاج و ناچار گردیده از جرگهٔ آن بیچارگان
چاره خوار جدا شده بدرون آن مکان روان گردید و در بی مناسبتی خویشتن را بر روی آن حیوانات فراز گردانید چنانچه بعد دیر
بسیار آنها ناچار گردیده سر بر سودای خود را بران در و دیوار کوفته راه صحرا و کوهستان گرفتند لیکن آن هر دو شیر و اژدها
تا مدت حیات خود از ان درجه نگشتند چنانچه کسان پادشاهی بموجب حکم آن دلستان هر روز راتب گوشت و شیر بآنها
میرسانیدند و آن حیوانات باوفا بسبب استقامت و صفا و فیض صحبت انسان دلربا از صفات حیوانی و اوصاف بهیمیهٔ خود
مبرا گردیده اخلاق انسانی را که عبارت از باوفائی و پاسبانی و بی ایذائی و راحت رسانی و خودشناسی و حق دانی و
کم خوردن و کم خفتن و کم گفتن و عشق و محبت پیدا کردن باشد حاصل کرده اکثرها از دیدار آن نگار مشرف می گشتندند
دیگر پرندگان بر دیوار و بام آن عالی مقام بوقت صبح و شام لبیان ارواح سالکان تمام رسیده از دیدار آن
نگار بهره یاب می گردیدند لیکن بیچاره چارپایان مانند انسانان غافلان بیخبر اگاه خود در آمده مطلق از انوار دیدار محروم گردیدند

بر تخت نشستن جان دل افگار از قوت تصرفات بسیار و مسمی گردانیدن خویشتن را بنامهای بیشمار بحسب آن وقت و کار و مقرب گردانیدنش چهار خوجه سرای نیکوکار را از میان همه امیران دربار

چنین گویند که چون آن معشوق بی بدل باندرون محل تشریف فرمود خواصان بموجب فرمودهٔ آن سلطان بردویدند و بحمام
در آورده سر و تن او را از گرد و غبار راه صحرا شست و شو داده لباس فاخر خسروانه پوشانیدند و بعد از ان بر مسند سلطنت

که چارپایه می نمود سوار بود و آن مقدار فوج بیشمار جانوران بجلوش روان و دوان میرفت و آن همه پرندگان بالایش برنگ چتر شهان بلکه بسان هما بر سر آن شاه بی پروا سایه کنان میرفتند و بسیار یوز و پلنگ و گرگ و شغال مانند پیادلان وعوانان تندخو و بدخصال دندان را از دهان و ناخن را از چنگال نمود ار و آشکار گردانیده همه مردم را بجان ترسانیده جهان دوان و غران و شور کنان از هر کران می رسیدند و بجانب عقب آن اژدهای بی سر و پا که برنگ جریب بالبود خوشتن را بر کابش کشان می دوانید و از زبان حال مسافت و مقدار آن دشت و جبال که بی سپر آن شاه با جمال و جلال سپگردید از پیمودن طول خود بعرض میرسانید باری چون سواری آن سلطان بر و بحر و مالک ویرانه و شهر و شاه طائفهٔ انسان و جرگهٔ حیوان از میان آن کوهستان بر آمده در جائی که فوج غارت گردیدهٔ آن سلطان و مردم گریخته و باقی مانده مجتمع گشته از حیات شاه خویش نا امید و غمگین و پریشان خاطر ایستاده بودند رسید آنها از دور آمدن شهریار خود را همراه آن نگار نجتیار بر شیر سوار مشاهده کردند خوش دل گردیدند و شکر و سپاس حفظ پروردگار ادا نمودند لیکن همین که آن شیران و اژدها نزدیک رسیدند باز مرکبهای آن مردم بقسمی ترسیده از جا رم نمودند که سواران خود را بر زمین افگندند و هیچکسی از خواصان و امیران و مقربان از خوف جان نزدیک آن شاهان رسیدن نتوانست در آن وقت شاه حق شناس بآواز بلند لشکریان خود را فرمود که شما بشکر و سپاس فضل و عنایت باری پردازید که حالا بر سر شما سلطان دادگری رعیت پروری را فرستاده است که از کمال عدالت مردمان را با درندگان در یک مکان میگرداند و شیر و گوسفند را بیک جا آب می خوراند و بزودی پیش پیش سواری شاه داد گر خویش بشهر درآئید و این خبر فرحت اثر را بسمع هر که و مه رسانیده همه را خوش دل گردانید و خود

کیفیت حال بدین مقال ترنم نمود غزل

سر باختهٔ بازوی آن شاه سوارم
از بخت من آموختهٔ این خواب گران را
ای هوش و نظر وقت سفر باز نیائید
شرطست که دل خون کند بی جگران را

ای حسن تو بر بسته نظر دیده وران را
گر پای درانداخته زرین کمران را
دلها بگدازند و جگرها بشگافند
رسم ست که کوچ خبر هم سفران را
چشمی که تو ای دل برخ دوست کشودی

در دیده نمک ریخته صاحب نظران را
چشم تو که هرگز مژه از هم نگشاید
این قاعدهٔ غمزه بود عشوه گران را
ای بوالهوسان دیده به بندید که این عشق
باید که بآن چشم نه بینی دگران را

بالجمله لشکریان برطبق فرمان سلطان پیشتر بشهر رسیدند و از رسانیدن این خبر شور محشر برپا گردانیدند که تمام مرد و زن آن مسکن بر سر هر کوچه و برزن برای آن تماشای عجیب و غریب غلوئی نمودند و آن ملکه دهر چون نزدیک دروازهٔ شهر رسید و از دحام خاص و عام را دید بآن حق شناس فرمود که اگر حالا بدین عنوان بشهر می درآئیم مردم بازار از ملاحظهٔ این درندگان خونخوار رو بفرار خواهند نهاد و هم این جرگهٔ حیوانان از دیدن کثرت انسان بوحشت درآمده از بیخا رم خواهند نمود پس دران وقت عالی

آن محبوب خود عیان می فرماید که لولاک لما خلقت الافلاک و هم در حدیث قدسی ست که ای محمد صلعم از عرش تا فرش همه مخلوقات رضای من می خواهند و من رضای تو می جویم و من محمدی یقین تمام دارم که تا آن کریم یک یک بندهٔ محمدی را نمی آمرزد هرگز آن محبوب او خوش دل و راضی نمی شود پس ازین همه بیان چنان عیان گردید که تمام مومنان بحقیقت سلاطین اند و بروز جزا ازینها حساب این خلافت را خواهند گرفت و بقسمی که از پادشاهان ظلم اساس ازان همه جور بیقیاس سوال خواهند کرد از یک یک بندهٔ ناسپاس ناحق شناس نیز حساب ظلم او که بر نفس خود نموده و ملک تن خود را خراب گردانیده و تابعان و پیروان خویش را ضائع و ابتر ساخته خواهند نمود چنانچه ازین معامله و کار مخبر صادق ما را اخبار فرموده است که الا کلکم راع و کلکم مسئول عن رعیته پس درین باب ای حق شناس که ما از وقت خلقت آدم ابوالبشر که خلیفة الله است بپایهٔ خلافت رسیده ایم و سلطان ابن السلطان ابن السلطان شده می آئیم نه آنکه امروز از گفتهٔ تو سلطان شده ایم بلکه از فضل سبحان و تائید منان در هر وادی و مکان که میدر آئیم بسبب بی طمعی و نتیجهٔ بی نیازی سلطنت و کامرانی می نمائیم و ازین کار خالق جبار در کلام خویش اخبار می فرماید که وَهُوَ الَّذِیْ جَعَلَکُمْ خَلَائِفَ فِی الْاَرْضِ فَمَنْ کَفَرَ فَعَلَیْہِ کُفْرُہٗ الی آیه و ما همکه

حکم من از اثر تخت روان ست مرا کجا پروای سواری آن تخت روان ست شعر

مسلم است دعوای شهی اهل تبصر را
که می دانند یک تخت مربع چار عنصر را

این بگفت و نعره های بلبل افراخته از جای خود برخاسته بنزدیک شیری شتافته گوشش تافته سرش خم کرده آن شاه را بر پشتش سوار ساخته فرمود که حالا این حیوان را بجای آن تخت روان خود شمار بلکه جنازه روان خویش انگار و وقت رفتن خانه گور نیز یاد دار رباعی

ای فیل تن از بازوی هر زور بترس
بهرام هزار صید سے از گور بترس
غافل شو از قدرت هر شخص ضعیف
بر شیر سوار گردد از مور بترس

و خود نیز بر شیر دیگر سوار شده و اژدها را باشاره فرمود که همراه سواری بیاید و برنگ جریب شاهان بر کاب راه بپیماید و دران وقت و حال این قال نوا برکشید شعر

مرا ز عمر سبک سیر دولتی ست عیان
که چار عنصر ما نیست کم ز تخت روان

عروج باطن ما سیر لامکان دارد
بچشم بینش من عینک ست هر دو جهان

و به بینش به چشم بصیرت صورت بلبل خود را معاینه دید و برخواند رباعی

تا ظن نبری که بی تو جان میخواهم
یا مملکت و کار جهان میخواهم
من زندگی از برای آن میخواهم قطعه
باشد که وصال تو میسر گردد

ز گرد باد عصا گرد خاست از سر خود
شنیده ام که طلا هم بکار می آید
ز بس که بود زمین گیر ناتوان گردم
ولی بکار کسی نیست چهرهٔ زردم

محل وحدت من نیست کثرت کونین
چو بیت بین بدو مصراع هم گلا فردم

غرض که آن دلستان که بحقیقت شاه شاهان بود بدان شوکت و شان و بدین طریق و عنوان ازان مکان روان گردید که بران چنان تخت روان

گردانید و فرمود که ای حق شناس حالا من جمیع امور و کار این بار را از طرف خود بطریق نیابت بتو می سپارم و اساس خلافت
را بذات تو برپا می دارم لیکن در سه کار میان نایب و منوب امتیاز و تفاوت پیدا می آرم یکی آنکه ترا کرسی نشین می گردانم
و در برابر خویش بر عرش شاهی نمی نشانم دوم خطبه را بنام خویش می خوانم سوم سکه را نیز باسم خود رائج می کنم غزل

ای خوش آن دم که مرا کام میسر گردد	چون نفس جان بلب آمده ام برگردد	انقلابی بغم آباد جهان می خواهم
شاید این طالع برگشتهٔ ما برگردد	هیچ کلفت نبود چون بهم آمیزش نیست	آب آئینه کے از خاک مکدر گردد
کند فقر کم از خلعت شاهی نبود	زیبد آینه طرف گر بسکندر گردد	همین که آن مرد حق شناس ازان مرتبهٔ

خلافت اساس در حق خود این عنایت بیقیاس معلوم نمود زود تر شگفته بسان بندگان آداب مبارکباد سلطنت ادا ساخته
بعرض رسانید که بنده چون بخدمت خداوند خویش بیعت نمودم از همه کار و تمام اختیار و جمیع اقتدار مستغفر و بیزار گردیدم
و رهائی خود را در بیکاری فهمیدم و برای خود تذکر و تفکر و خیال این جمال با کمال اختیار نمودم و از عنایت و هدایت این جناب
امیدوارم که این بندهٔ آزاد شده را باز گرفتار آن بلا نگردانند و مبتلای خود را بکار دیگر مشغول نسازند و آن همه کار و خدمات
بکدام بندهٔ دیگر که در لیاقت و قابلیت آن پایه حواله فرمایند و این بندهٔ ناکاره را سوای خدمت ملازمت و کار دیدار هیچ
کار نفرمایند و این نالائق ناقبول را از کمال کرم قبول فرموده لیاقت حضور سراپا سرور بخشیده از سعادت خدمت محروم
ندارند غرض که حق شناس ازین قبیل التماس حرفهای بیقیاس گذارش نموده بعرض رسانید که اگر حکم شود بنده بلشکر رسیده
خبر این سلطان دادگر رسانیده تخت روان را برای سواری حاضر گرداند تا تشریف بشهر ارزانی فرمایند و آن مکان را
نیز بسان این کوهستان جنت و گلستان گردانند گل فرمود که ای حق شناس این حقیقت و معرفت را نیک شناس که او
سبحانه بندگان برگزیده را از تصرف وساوس نفس و هوا و از گرفتاری هوا جس جمیع ماسوی نجاتی بخشیده آزادی کرامت
می فرماید و بندهٔ حقیقی خاص خود میگرداند و بموجب فرمودهٔ خویش که اِنِّی جَاعِلٌ فِی الْاَرْضِ خَلِیْفَةً بمرتبهٔ خلافت خود
میرساند یعنی که حکم و تصرف او را در هفت اندام او که بمعنی هفت اقلیم عالم صغیر ست جاری گردانیده توفیق عدالت بر رعایا
که عبارت از جوارح و قوا و حواس ظاهری و باطنی اوست کرامت می کند و بعد ازان بر نفوس و ابدان دیگران نیز غلبه
و تصرف بخشیده املاک بدن دیگران را هم بقبضه و تسخیر اوے در آرد و بعضیها را زیاده برین هم اقتدار داده بعض این عالم کبیر
را نیز به وحواله نموده خلافت ظاهری هم عطا می فرماید و در اقل قلیل بلکه در ذات یک محبوب جمیل چنان اقتدار و جامعیت بخشیده
است که تمام آسمان و آنچه دران ست محکومش گردانیده از محیط عرشش تا مرکز فرش حکم و فرمان او را روان گردانیده و
ذات شریفش را درین همه کار و اظهار این قدر مخلوقات پروردگار حکم علت غائی دارد چنانچه او سبحان این معنی را از ذات

بدل وجان آورده بودم حالا از ان همه خیال فاسد استغفار می نمایم واقرار برگزیدگی و پاک دامنی تو می کنم و بیقین تمام ترا
سلطان این مقام می دانم چراکه حکم ترا بر همه انسان وحیوان جاری می بینم پس حالا برای خدا التماس مرا قبول فرما که من
برضا ورغبت این شاهی وسلطنت را بتو حواله می نمایم وترا بر تخت خلافت خود می نشانم که بحقیقت ترا لائق این کار میدانم
وخویشتن را یکی از خادمان تو می شمارم این بگفت وسجدهٔ نیاز بجا آورده ابرام بسیار نمود ودر باب قبول این کار مبالغهٔ
بیشمار فرمود که اگر تو عرض وتمنای مرا قبول کرده اجازت دهی بهمین زمان تخت روان را برای سواری می آرم وترا بشهر
رسانیده شهریار این دیار می گردانم ونتیجهٔ این گفتار را بر منصهٔ اظهار میرسانم وبرای اعتبار این اقرار جناب شهید را گواه
می گیرم که هرگز خلاف این اراده نکنم واگر این التماس مرا قبول نمی نمائی وباین کار نمی گرائی من خود از همین وقت سلطنت را
گذاشته وبرباد داده گدائی بر در تو اختیار می کنم وهرگز ازین آستان بر نمی خیزم واین گوشت واستخوان خود را طعمهٔ سگان کو
می سازم چون خار دل افگار از زبان آن شهریار این گفتار واظهار شنید وآن ارادهٔ او مصمم دید بدل خود اندیشید که حالا که آن
کریم کارساز وآن حکیم مسبب الاسباب این چنین اسباب الظهور آورده بیچو من حیران وسرگردان بادیهٔ هجران را بپایهٔ سلطنت
میرساند ظاهر است که وصل بلبل را با گل پریشان حال می خواهد پس برای حصول دیدار یار این کار ناپایدار را چندی اختیار
باید کرد واین دولت خداداد را از اجل نعمای آن وهاب دانسته حول وقوت این کار را در طلب مطلب نایاب خویش صرف
باید گردانید وطاقت واقتدار بسیار پیدا کرده از سعی تن وجان براه مقصد باید کوشید غرض که دران هنگام بدین نیات آن
گل اندام با آن شاه بحرف وکلام درآمده فرمود که ای حق شناس اگر تو درین گفتار صادقی وبجناب من اعتقاد خالص داری
وذات گرامی مرا احق بخلافت می پنداری پس همین وقت این انگشتری خود را که در دست داری برآورده بمن حواله فرما
واز نام ونشان خود تبری نما که تولی بی تبری ممکن نیست وباز بحضور من اقرار کن که چنانچه این انگشتری را از انگشت خود
برآوردم خلافت را نیز از خود خلع کردم وبزنگ این نگین بخدمت شاه شاهان تفویض سلطنت این سرزمین نمودم وبرین
عهد وقرار جناب سمیع وبصیر مختار را گواه گرفتم چون آن شاه جانباز از زبان آن معشوقهٔ سراپا ناز این آواز قبول نیاز خود را
شنید شاد وخوشدل گردیده بالفور آن انگشتری سلیمانی را که جهان در زیر نگین داشت بنظر گذرانیده آن یوسف ثانی
را عزیز آن مصر گردانید وبآداب تمام به پیش آن عالی مقام ایستاده بعرض رسانید که ای شاه آگاه وای خلیفة الله دست قدرت
خود را که نائب ید الله هست بر آر تا اول من تجدید بیعت کنم وخویشتن را بدست تو بفروشم وباقرار زبان وتصدیق جان اقرار نمایم
که تا جان در تن دارم سر وگردن را از حکم وفرمان تو نتابم غرض که چون آن گل اندام این ثبات دم او را در فیصله مرد
ثابت قدم فهمید بحالت خنده روئی رسید پنجهٔ دست با بردائی پیچیده با او مصافحه نموده آن کار را بالقول وقرار مستحکم

واژدها که مقرری پاسبانان و نگاهبانان او بودند از میان غارها سر برکشیده بخدمتش حاضر گردیدند و چون او را بحالت
خشمناکی مشاهده نمودند و لشکری را بمقابلش بطریق بیباکی ایستاده دیدند بدان طرف متوجه گردیده پریشانی دران مجموعه
افگنند و بسیاری را شکم دریدند و بعضی را بشکم خود کشیدند و اکثری از کوه افتاده هلاک گردیدند و قلیلی از خوف و دهشت
آن موذیان قالب از جان تهی ساختند غرض که آن درندگان و خورندگان بیباک دران مقام قیامتی برپا کرده قتل عام
نموده تمام آن کوهستان را از ان مردمان خالی و پاک گردانیدند و به پیش آن مجذوبهٔ دلربای خویش رسیدند چون دران
وقت یک آدمی دیگر را نیز بنزدیکش ایستاده دیدند خواستند که او را هم از جا بربایند و شکمش را نیز پاره گردانند یا بشکم خود
رسانند گل بی پروا چون آن ارادهٔ حیوانان آدم ربا معلوم نمود بدان بیچاره سلطان حیران فرمود که ای یگانه جانباز حالا
تو بزودی ازین مقام ایستادن خود باز شده بطرف پشت من رسیده خویشتن را از چشم این سباع جانستان پنهان ساز
آن دلدادهٔ بیجان از دریافتن این عنایت و احسان بزودی از جای خود دویده بجانب عقب رسیده بزیر دامانش خزیده
خویشتن را از چشم آن سباع شوخ دیده پنهان گردانید در آن زمان معشوق دلستان آن موذیان را باشارهٔ حرکت دست
منع از ایذای او نموده هر یک را بجایش ساکن کرده خود بشکر و سپاس الهی پرداخته دامان خود را از سر آن حق شناس
جدا ساخته باز بسان تیر برگشته نگاهی بجانبش انداخته فرمود که ای سلطان ناتوان حالا چیزی از چشم عبرت تماشای قدرت
مشاهده نمودی و بدیدهٔ حیرت سستی اساس سلطنت خود را دیدی و از عین معرفت حفظ و حمایت بقیاس حافظ حقیقی
مرا فهمیدی که در یک لمحه بسیان شوکت و شان پادشاهی چنین خرابی و تباهی می آرد و در ساعتی بندهٔ عاجز ناتوان
خود را چنان اقتدار و توان کرامت می فرماید که از غدا یا ماهی همه مخلوقات را به تسخیر فرمان او می درآرد و حکم او را در بحر و بر
جاری می گرداند و در آنی صاحب عزت و شانی را ذلیل و خوار می سازد و در دمی عاجز ناتوانی را صاحب عزت و شان می نماید

پس حالا هم ای حق شناس اگر در وهم		دگرگون می شود احوال عالم		بیک ساعت بیک لحظه بیک دم

و قیاس تو شبهه و انکاری مانده بود و ایمانی و اقراری بر قدرت قادر مختار حاصل نشده باشد زود بیان نما تا این درندگان
و موذیان که بفضل سبحان توابع و خادمان من اند حکم نمایم که بهمین لحظه شکم همچو تو ناحق شناسی را پاره گردانند و یا بدم
دربایند و جهان را از ذات چنین شاه ناپاک پاک سازند چون حق شناس از ان مجذوبهٔ باجلال این حرف و قال
شنید و آن همه تصرف و حال او را دید برنگ شاخ بید بر خود لرزید و بسان نقش قدم بخاک در افتاده بپایش چسپید
و بعجز و ناتوانی بگریه و زاری درآمده التماس نمود که ای ولیهٔ صاحب تاثیر جرات و تقصیر مرا معاف کن که من حقیقت
و کیفیت ماهیت جمال و جلال و کمال ترا نه دریافته بودم بنابران آن چنان خطره و اندیشهٔ معشوقی و محبوبی ترا

خم گردیده افتاده بود از ان میدان بگوشه کشیدند و شتاب گلاب و آب بران بیهوش بیتاب پاشیدند چون آن سلطان بحالت افاقت رسیده برنگ سوفار چشم بکشود و خویشتن را در حلقهٔ لشکریان و قبضهٔ خادمان خود مشاهده نمود وازینها آن حقیقت و کیفیت بیهوش گردیدن و غضب نمودن آن مجذوبه را شنید از حیات خویشتن نا امید گردیده خاص و عام را رخصت نموده فرمود که ما درین مرغزار شکار بسیار نموده بودیم لیکن در آخر کار خود هم شکار گردیدیم که حالا مردن و جان دادن خود بیقین فهمیده‌ایم و ازینجا برگردیدن و دل را سلامت بردن نیز نامردی و دون همتی دیدیم

شکارگاهِ جهان جمله آفت انجام ست
که چشم آهوی این دشت حلقهٔ دام ست

این بگفت و شتاب اسپ را طلبیده پا برکاب در آورده باز بجانب آن مجذوبهٔ دلستان روان گردید اما همین که بمقابلش در رسید باز آن تیر اندازِ ناز کمانِ ابرو راز نمود و آن نخچیر تیر رسیده را برسانیدن خدنگ جادو نگاه دیگر از اسپ بر زمین انداخته بقسمی بیحرکت گردانید که از جای خود نجنبید در آن هنگام باز آن خواصان از مقام خود دویدند و او را برداشته بمکان خود برده محافظت نمودند اما چون بعد دیر بسیار آن مست بیخبر باز خبردار و هوشیار گردید باز بحالت دیوانگی رسیده نصیحت ناصحان را نشنیده بر مرکب آمده بدان جانب بر دوید لیکن این بار چشم خیرهٔ بیباک خود را بر اقدام آن عالی مقام دوخته اصلا صورت و جمالش را ندید و شتاب از زین بر زمین آمده سجدهٔ نیاز به پیش آن دل گداز ادا نموده بعرض رسانید که ای مجذوبهٔ جانا غم وای سلطان ویرانه این سلطان هیچمدان را هم یکی از جرگهٔ حیوانان خویش بشمار و از پیرامون خود دور مگذار که من تا جان در تن دارم و طاقت و توان در خود می یابم هرگز خود را بسان پروانه از طواف شمع این کاشانه معاف نمی دارم همین که آن گل بی نیاز از دهان آن شاه جانباز این آواز شنید روی در هم کشیده همچو پیچان بر خود بپیچیده بحالت غضب و غصه رسیده فرمود که ای شاه حق شناس من حقیقت عدالت و حق شناسی ترا شنیده‌ام بنابران بر جان تو رحم نموده‌ام و گرنه بهمین دم اساس سلطنت ترا بخاک برابر می کردم و بیک نعرهٔ هولناک در سینه‌ات چاک انداخته جان بیباک ترا از تن بدر می آوردم این بگفت و یکایک برخاسته بنزدیک اسپش شتافته موی پیشانی او را بدست بر تافته آه آتشینی برزد که آن چارپا را سراپا سوخته تودهٔ خاکستر گردانید و بحالت سوز دل فغانی برداشت که های بلبل حالا گل با بگل ترا این مشکل رسید که پیرامونش زاغ و زغن گرد آمده بجای نالهای تو این شور و شغب خود را بگوش میرسانند و داغ او را پریشان می گردانند رباعی

این صحبت ناجنس چه داغ ست اینجا
بلبل ز غمِ تو سینه داغ ست اینجا
چون لاله گل آشیان زاغ ست اینجا
هر چشم پر آب چون ایاغ ست اینجا

و نعره‌های بلبل های بلبل کشیده چندان نالید که آن وحشیان رسیده صدای گریه و زاری او را شنیده بی اختیار گردیده باز بگردش رسیدند و آن شیران

آن مردم حواس خود را گم کرده بعرض رسانیدند که ای شاهباز شکار انداز کسی چه طاقت و توان دارد که درین دشت و میدان شکار اندازد و یا خطرهٔ نخجیر کردن بخاطر آرد ولیکن بسبب ناپیدائی شکار عجب حقیقت و اسرار است که از مدتی درین کوهستان یک مجذوبهٔ صاحب تصرف و باعرفان رسیده است که همه وحشیان صحرا با او انسی پیدا کرده بگردش می گردند و پرندگان بر سرش سایبانی می کنند و تاب آفتاب بدو رسیدن نمی دهند و شیران مردم در حکم خر پیدا کرده پشت خود را بوقت سواری پیش او خم می گردانند و بدین سبب مردمان از ترس جان نزدیکش نمیروند و هم او در صحبت مردم خوش نمی آید و اگر گاهی از دور شکل آدم می نماید او شیری را اشاره نموده بغریدن می در آرد تا آدمی از انجا بی اختیار فرار می کند چون شاه حق شناس این خبر خلاف از عقل و قیاس خود شنید حیران و متعجب گردیده فرمود که تا من آن معامله را بچشم خود نبینم هرگز این سخن واهی شما را اعتبار نمی کنم باز قراولان بعرض رسانیدند که بهمین زمان عنان عزیمت بارادهٔ تماشای نیرنگی قدرت قادر برحق بجانب کوهستان برگردانند و مشاهدهٔ آن معامله فرمایند باری چون سلطان از مبالغهٔ مردمان دران مکان رسید دید که در واقع حیوانات بسیار مجتمع اند و جانوران بیشمار شور و شغب دارند همین که آن وحشیان دران مکان رسیدن فوج انسان را دیدند همه یکبارگی بوحشت درآمده رم نمودند و پیرامونش جمع گردیده از شور و فغان خویش آن مست بیخبر را از رسیدن لشکر باخبر گردانیدند چنانچه آن گل خسته حال غنچه سر را که بگریبان خیال فرو برده بمشاهدهٔ جمال بلبل خوش مقال خود پرداخته بود برنگ گل برافراخته نرگس چشم را وا ساخته ملاحظه نمود دید که فوجی می نماید که دران علامت سواری سلطان پیدا می آید پس بزودی تکیهٔ چوب را که برای غنودن در بغل داشت از بر خود جدا گردانیده بوضع دو زانو با هیبت تمام دران مقام برنشست که درین اثنا آن شاه را با او مقابله پیدا گشت همین که آن سلطان بآن دلستان چار چشم گردید و جمال باکمال او را دید با هزاران جان خریدارش گشته از میان فوج خود جدا گردیده پیشتر خرامید و چون نزدیک آن گلبدن رسید و از بوی دلربایش مشام جان معطر گردید و هم آن تیر نگاه جانگیر در دلش خلید بسان نخجیر تیر رسیده بر زمین غلطیده بیهوش گردید چنانچه مقربان و خواصانش دویدند و در کنار خودش کشیدند و بعرض آن معشوقهٔ دلربا رسانیدند که ای ولیهٔ صاحب اثر آگاه باش ازین خبر که این مرد افتاده و دل بباد داده پادشاه این دیار است که شاه حق شناس نام دارد و از کمال دینداری و رعیت پروری اساس عدالت بذات شریفش قیام دارد بنا بران از عنایت فقرا و اهل الله نیز بچشم شفقت و رحمت و نظر عاطفت و اکرام دارد آن گل چون این سخن را شنیده احوال او معلوم نمود بآن خواصان فرمود که اگر شما سلامتی شاه خود را می خواهید بشتاب از آماجگاه بلای ما بردارید و دل و جان او را هدف تیر قضا نسازید باری آن مردم وفاکیش قربان آن شاه خویش گردیده بزودی چون تیر دویده جسد او که بسان حلقهٔ کمان

چو رفت این قصهٔ سودا ز مطلع | چو زلف پیچ پیچش تا بمقطع
فرو پیچید و مهر از مهر کردش | وزان پس پیش روی ماه بردش
که این نامه پر از ذره تا مهر | بود از روی او تابنده تا چهر

بالجمله آن خار دل افگار این طومار درد و آزار خود را برنگ برگ گل پیچیده حرز جان آن قاصد گردانیده مانند ستارهٔ درخشان بر بازوی آن ماه سرگردان بسته گفت رباعی

این نامه ز خون جگر انگیخته ایم
صد شوق بحرف حرفش آمیخته ایم
خون جگرم ز آه چون خشک شدی
صد قطره ز خون دل درو ریخته ایم

و دیگر آنچه پریشانی حال گل با خار دیده بزبان قال خود گذارشش و اظهار خواهی نمود که بشرح و بسط بر زبان قلم نمی توانم سپرد غزل

که شعله را نتوانیم بست در کاغذ
ز مرغ نامه برم عندلیب سوخت ز رشک
نامهٔ من چو سر بری نامهٔ او بیار هم
غزل قاصدا بوی گلی پنهان نباشد راز تو
گوش هیچون چشم باید نغمهٔ انداز تو
ـه قاصد بگیر نامه و بر خویشتن ببال
که جواب نامهٔ من بکجا رسیده باشد فرد

هم انتظار من اینست و هم بهار اینست
ازین که برگ گلی بود در نظر کاغذ ـه
بلبل دلنواز من جلوه گه تو باغ و راغ
نامهٔ وا کرده دارد پر پرواز تو
این قدر ای مه مقام و منزل ما طی کنی
آگاه نیستی که کجا می فرستمت فرد
برده قاصد نامهٔ ما را ولی خود هم ز شوق

ز سوز سینه چه انشا کنیم بر کاغذ
که قاصدش برسد جای گل بسر کاغذ
قاصدا زان غریب من نیست خبر خدای را
طالب تست عالمی این گل خار دار هم
حیرت آهنگی که می فهمد زبان راز را
ره ز خود بیرون ندارد فکر گردون تاز تو
ز برم رفته قاصد ز کمال شوق گویم
از قفای نامه چون نقش نگین خواهیم رفت

فرد راهبر رسیل اشک من نمی دانم چه کرد
این قدر دانم که پیش از من باو همراه شد
فرد ندارد احتیاج قاصدی مکتوب شوق او
بجانان میرساند واشدن طومار عاشق را

سخن کوتاه آن ماه جانکاه با هزاران درد و آه خواه و ناخواه رخصت یافته برنگ ماه رجع القهقری نموده از نظر آن گل ناپدید گشت

بعد رخصت گردیدن ماه منیر از خدمت گل زمین گیر برای تلاش مهر جهانگیر رسیدن شهریار آن دیار بر سر آن خار دل افگار و بر داشته بردن او بدربار

راویان با خبر چنین خبر کرده اند که چون ماه منیر از خدمت گل خوش تقریر رخصت گردیده برای تلاش مهر جهانگیر برنگ گوی بر این کرهٔ اثیر روان گردید قضا را بعد چندی شاه آن دیار که حق شناس نام داشت بقصد شکار دران بیابان و کهسار رسید و هر چند که تلاش و تردد نمود هیچ صیدی و نخچیری در نظرش پیدا نگشت پس بحالت خشم رسیده بقراولان و میر شکاران فرمود که مگر کدام خون گرفته در شکارگاه من دست اندازی می نماید که بدان سبب در ینجا صیدی پیدا نمی آید

بر روی من گلی نشگفت از وصال دوست
خوش دلم این که باو نامه نویسم شب و روز
بود هر قطرهٔ خونم دل دیگر خیالش را

از خون چشم نامه نویسم بسوی او
مقصودم نیست که مکتوب بدیار رسد
لطافت اینقدر در گلشن امکان نمی باشد

تا در لباس نامه ببینم جمال دوست **فرد**
شدم محو تصور بس که حسن بیمثالش را
که باشد سایه محو از جوش رعنائی نهالش را

فراق نامهٔ گل بجانب بلبل مثنوی

زروی مهر چون برداشت خامه / بنام مهر کرد آغاز نامه
که ای مهر سپهر خوبروئی / جمالت ماه گردون نکوئی
امید ناامیدان دل افگار / توان ناتوانان جگرخوار
طبیب درد بیماران سودا / انیس جان مشتاقان شیدا
جهان را جانی و جان جهانی / روان را روحی و روح روانی
ضعیفی ناتوان مستمندی / بدام محنت و غم پای بندی
نحیفی دردمندی سوگواری / پریشانی نژندی بیقراری
برید اشک گلگون میدواند / ز چشم تر درودت میرساند
همی گوید که ای دلدار بی غرض / پریشانی خود را چون دهم عرض
حدیث سختی و دوران هجران / چو مشتاقی ندارد حد و پایان
مرا هر عضو از دردی ست بیمار / مرا هر جزو از رنجی ست افگار
سر زلفم ز سودا پیچ پیچ ست / میانم خود ز ضعف هجر هیچ ست
لبم را از حرارت رنگ خون ست / شکست طره ام از حد برون ست
رخم را از هوا بر دل غبار ست / دلم را از غبار جان شرار ست
شب اندوه گیسویم دراز ست / ز غم بر ملک صبرم ترکتاز ست
گرو برده دهانم از تبرزد / ازین تلخی فرو رفته ست در خود
دلم از فکر شوقت چون دهان ست / تنم از درد هجرت چون میان ست
ز چشمم تا نهفتی نور دیدار / ز غم در گوشه خفت ست بیمار
بیاد چشم تو ای یار همدم / بود ابروی من پیوسته در خم
ز زر رخ تا ز من بگرفته باز / بود همواره سیمم در دم گاز
بود در فرقتت شبهای مظلم / گل رو از سرشکم غرق شبنم
ز رنگ غم عیان در رویم چین ست / ز چین همواره رنگم در جبین ست
چنانم عاجز و بیخویش در کار / که پنداری که هستم نقش دیوار
چو سوسن قدرت گویائیم نیست / چو نرگس قوت بینائیم نیست
بعید از طرف گلزار نعیم ام / اسیر زحمت خار جحیم ام
ز بهر غم گسسته تختی دهانم / گلاب آسا عرق گردد روانم
چنان شد بیحالت حال ناکام / که از گل تا بگل باشد یکی گام
ندارد طاقت چندان ستادن / که آن یک گام نتواند نهادن
ورا گر با خسی سنجند صد بار / بود از وی وجود خس بسیار
ورا بیشی از هواداران همدم / نفس آمد شدی میکرد هر دم
کنون چون گل فتاد او نیز از کار / فرو می بندد از بهر سفر بار
مجالت گر بود با قاصد باد / بیا تا خرم دل او را بکن شاد
سلامت میفرست ای سرو قامت / که مطلوب ست در شدت سلامت
کنون کردم حوالت کار با حق / که هستش بر دو عالم حکم مطلق
شب اندوه گر باشد مطول / بروز خرمی گردد مبدل
سخن بسیار دارم لیک خامه / نیارد بیش ازین گفتن بنامه
دل ار گفتی حدیث خود مفصل / شدی بیشک چو گیسویم مطول
چو اندر خورد بینی ها نظر کرد / سخن را چون دهانم مختصر کرد

هیچ نه دریافتم و تعجب تغیر احوال این چنین قال نواها برکشیده گریان گردید غزل

وی مردم چشم تو پری خوان تغافل
در خاک برد گو دو جهان حسرت دیدار
یارب نگهٔ کیست زبان دان تغافل
عرض گله در پیش تو مقدور بشر نیست
قربان تجاهل شد و حیران تغافل
برنگ صبح بهاران ز معنی آگاهم
به بیهوشی توان شکر شش ادا کرد
دل ما را بتسلیم و رضا برد
رفت از بوی تو هوشم که کجا میگردی

هر جا ستم و لطف بعشاق فروشی
گردی منشیناد بدامان تغافل
در گوشهٔ افتاده چو دنبالهٔ سرمه
قدمی کشد از هر مژه ات شان تغافل
ے کنم زچاک جگر انتخاب خندهٔ گل
گرفته ام سبقی از کتاب خندهٔ گل
بهرت دل ز لبس بر خویشش نابید
زبان رفت از چرا گفت و چرا کرد
لامکان سیر یت از بسکه بلند افتادست

ای تازه بهر غمزه ات ایمان تغافل
سبحه نگه ناز بمیـزان تغافل
بیهوشی ملا معنی دیدار نه فهمید
هرکس بود از خاک نشینان تغافل
دانی که مه دل شده از مهر جمالت
نمایم از لب درد اکتساب خندهٔ گل
غزل زبویت آنچه با مغزم صبا کرد
بآن تنگی برایت فکر جا کرد
غزل گاه گل گاه چمن گاه هوا میگردی
تا بگردون نگرے آبله پا میگردی

گل همیشه بهار از شنیدن این اشعار ماه پر انوار بمقابلش در همان زمین بدین چنین سخنان آبدار تکلم فرمود تتمهٔ غزل

حسن و عشق و طلب و وصل و فراق و امید
گر نه رنگ درین باغ چرا میگردی

همه اینجاست تو باری بکجا میگردی
نشهٔ بادهٔ تحقیق ز تو در جوش ست

مرکز و گردش پرگار قیامت دارد
ماه جامی تو که در مجلس ما میگردی

غزل نشد آئینهٔ کیفیت ما ظاهر آرائی
ندانم باکه می باید درین ویرانه جوشیدن
هلال اوج قدر از وضع تسلیم تو می بالد

نهان ماندیم چون معنی بچندین لفظ پیدائی
بهر محفل که ره بردم چو شمع سوخت تنهائی
بخور رفانے شوی گر یک خم ابرو فرود آئی

القصه چنین گویند که آن خار دل افگار آن ماه زار را چندی به پیش خویش داشته از شنوانیدن حقائق طریقت و دقائق شریعت باز بدر باکمال ساخته بحقیقت ماه منیر گردانیده برای تلاش و تجسس مهر جهانگیر رخصت گردانیده فرمود که ای ماه چون از فضل آله بمقابل مهر خواهی گردید بزودی از پیش او برگردیده باز درین ملک هندوستان رسیده در همین کوهستان تلاش من خواهے نمود که امید از فضل سبحان آن چنان دارم که در همین هندوستان از دیدار دوستان بهره مندی گردم این بگفت و خاری در بدن همچون گل خود خلانیده پرچه از زرداے خود پاره گردانیده از همان خون و خار و آب اشک خونبار این چنین حرف و گفتار را بران ثبت کرد بیت

از خون گل بلبل تحریر گشت نامه
گر رنگ و بوی دلبر جانش برد شمامه
با آنکه هستیم همه شد پایمال دوست

پرواز نوشته اند در صورت بال
وارسته زراه پیش و پس می باشد

همچو بوی گل کجا در پرده ماند راز من
نیست غیر از من کسی چون بوی گل غماز من
خلعت گل در چمن بهر پریشانی بود
یا سبزه بدست و گل بسر می آیم

رباعی ما نشهٔ مختفیم ز بزم تقدیر
زین بیش نمی توان باعیان جوشید
این بار وجود بس دلیل کافی ست
شد مست خیالهاے خام هستی

خاک بودم آب گشتم گل شدم
گام اول محرم منزل شدم
تشنه کام امن بودم زین محیط
رنگها گل کرد تا بسمل شدم
بس که کردم عقدهٔ اوهام جمع
سوختم تا شمع این محفل شدم
ناخن تدبیر نکشاید مرا
غیر از اظهار خامشی دم سردی ست

وا ماندن ناله کوهسار ست اینجا رباعی
ما را نتوان جز بتامل دیدن
نامهٔ واکردهٔ دارد ز رنگ انداز من
رنگ بیرنگی صدای غنچه ام گل کرده است
فکر انجامم مکن گردیدهٔ آغاز من
چون نخل نه برگ عیش دارم نه نمو
فارغ ز خیال صاف و درد تقلید

رباعی ما هاگر در وطن و گر در سفری
مینا ته سنگ آمده از باریری
یعنی ما را بخود دستائی خون کرد
عالمے گل کردم آخر دل شدم
غیرت حسن اقتضای شرم داشت
خاک مالیدم بلب ساحل شدم
نغمها دارد مقامات ظهور
خوشهٔ این کشت بیحاصل شدم
در وجود او هستیم غیرے نبود
غنچه گشتم عقدهٔ مشکل شدم رباعی
تا آئینهٔ هست به پیش نظرت

آن را که حضور ما هوس می باشد
آئینهٔ بوی گل نفس می باشد غزل
لفظ شد از خود نماے معنی بیرنگیم
ناله کز رنگ جوشاندم بس ست اعجاز من

رباعی هر چند بهار در نظر می آیم
از بس تنگم ز خویشتن بر می آیم
بوئی ز بهار رنگ بردیم بس ست
خور در نظر ست هر کجا می نگری

رباعی وهمی بفریب خورده جام هستی
ظاهر شدن عدم بنام هستی غزل
همچو اشکم لغزشے آمد به پیش
لیلیِ بے پرده را محمل شدم
جوهر تیغش پر طاؤس داشت
او غنا ورزید و من سائل شدم
کس مبادا آفت نصیب امتیاز
فرق اندیشیدم و باطل شدم
با اهل یقین لاف بیان نامردی ست
گر پاس نفس نداری از بیدردی ست

باری چون ماه منیر ازان روشن ضمیر خوش تقریر این دیگر اسمای بیرنگ و لطیف او را نیز شنید برنگ ماه روز افزون از شادی بر خویشتن بالیده بتواضع تمام دران مقام خمیده آداب عنایت و هدایت را باداے تسلیم تقدیم رسانیده بعرض رسانید که من ازان اسم لؤ اشارهٔ نکتهٔ اسم هو فهمیدم و ازین اسم هو طرفه پاکی و صفا حاصل نموده دیگر بادی و هوائے در سر و دل یافته خیلی تر دماغ گردیده بعجب نوری و سروری رسیدم لیکن افسوس و هزاران افسوس که با وجود این همه تجلیات صوری و این قدر ظهورات نوری جمال کمال معنوی و حقیقت و کنه ماهیت جسد لطیف وجود شریف تو

دغیره دانش پیدا اند و مرتبهٔ حیات خود را روح حیوانی شناسند و آن را مرکب مادی می فهمند و ازین چنین قیاسات مرتبهٔ وجود واجب الوجود را ذات او سبحانه گمان کرده اند و حال آنکه از مرتبهٔ ذات بیچون حقیقی او سبحانه اصلا اطلاعی و آگاهی نیافته اند و آن که بزعم فاسد و علم ناقص خود مرتبهٔ حضرت وجود را شناخته اند هم بر صفات سبعهٔ ذاتیهٔ او ایمان آورده اند و چه بیش آن ست که آنها از خویشتن نمونه و انوار و اجزا و آثار آن هفت صفات هم فیضان مرتبهٔ وجود را باعتبار جزئی و من وجه دریافته اند بدان راه آن مرتبهٔ کل و اصل خود را نیز شناخته اند و یافته اند چون از فیضان و اثر مرتبهٔ ذات بیچون او سبحانه بالکل بی نصیب و محروم اند ناچار و بی اختیار در یافت و شناخت آن مرتبه عاجز و حیرانند و چه جای آن عاقلان و عالمان و عارفان که حکما و علما و اولیا باشند که ملائکهٔ مقربین و انبیای مرسلین هم از رسیدن و فهمیدن مرتبهٔ ذاتش بعجز و نایافت خود مقرا اند برای آنکه با وجود آن همه قدوسی و لطافت و آن قدر پاکی و نزاکت که در نفوس وجود خود دارند از فیضان و آثار ذات بیچون او سبحانه محروم و بی نصیب اند لیکن بچه وسیله ایمان درست و بچه عنوان آن را در یابند غیر این نیست که بموجب دلالت اشارت صفات او سبحانه و بطریق هدایت و راهنمائی ملائکهٔ مقرب ایمانها بر ذات بیچون بعنوان بیکیفی آورده داخل بشارت یومنون بالغیب شده بکلمهٔ انا اول المومنین و اول المسلمین قایل شده اند و بعد این حرف و قال گل با کمال بخنده روئی خود در آمده فرمود که ای ماه آگاه و ای فدوی خیرخواه من ترا از دیگر اسم بزرگ خود که از نام گل هم یاد کرده نازکتر و پنهان تر است آگاه و با خبر می گردانم که آن اسم لطیف من اضافت و خصوصیت بنام من دارد که چون او مرا طلب می نمود و یادکاری می فرمود در آن وقت مرا بو گفته مخاطب میگردانید پس چون من لباس رنگ گل در بر نکرده بودم بو بودم و بعد مقید گردیدن برنگ بو مسمی بگل خوشبو شدم و چون بتقیید بو هم نه در آمده بودم هوای صرف بودم و مناسبتی بنفس رحمانی داشتم و از شنیدن این خبر از آن خبر با خبر شده باشی که لا تسبوا الریح فانه من نفس الرحمن ع

گرچه در عالم کثرت چو گل آشفته دلم	لیکن آگاه ز وحدت من ازین آب و گلم	هیچ چو شبنم همه تن یک عرقم آه مپرس
چه قدرها که من از هستی خود منفعلم	و لطرفه کیفیت و حال در آمده بدین چنین قال موزون حسب حال متکلم گردید آن سامع	
را دیوانه و مجنون گردانید رباعی	آن جلوهٔ بی نشان که بی رنگ و بو ست	پیدا الی و پنهان نه او چون نکوست
پنهان ز انسان که هرچه اندیشی نیست	پیدا چندانکه هرچه بینی همه اوست	رباعی تا کی بخود از تعین افسون کردن
جمعیت دل دماغ مجنون کردن	گفتم بگل این دامن نازت که درید	خندید که سر ز جیب بیرون کردن
رباعی ای گل تا محو گلشن نیرنگیم	گاهی گل و گاه غنچه و دلتنگیم	گویند ز رنگها برون باید بود
دشوار حقیقتی که ما هم رنگیم رباعی	نیرنگی ما رنگ نگار است اینجا	آزادی بندگی شعار است اینجا

در بیان قدوم حضرت موسی علی نبینا و علیه الصلوة و السلام سوخته می شوند و هم رسول کریم از کرم عمیم به امت خود چنین تعلیم فرموده است که لا تفکروا فی ذات الله بل تفکروا فی آلاء الله و آی مرد با عرفان ازین همه بیان از مرتبهٔ ذات او سبحانه خود را محروم محض و بی نصیب صرف نخواهی فهمید بلکه این بشارت را شنیده خوش دل خواهی گردید که ان شاء الله تعالی در آخر کار از طفیل خیر الاخیار صلی الله علیه و سلم این گل پرخار و هم آن بلبل زار را که مهر سراپا مهر باشد و هم این ماه آگاه را و هم همه فدویان و خیرخواه او را بهره و نصیبه از تجلی ذاتی او سبحانه نیز خواهد بود اگرچه مقرر معنی لفظ تجلی همان است که ظهور شی در مرتبهٔ ثانی باشد باری به هر کیف در تمام مخلوقات و همه خلقت یک وجود شریف خاتم الرسالت آن قابلیت و لیاقت دارد که او سبحانه آن را از تجلی ذاتی خود بی توسط صفات و اسما مشرف فرموده است بدان سبب که رب او رب الارباب بوده است که الله نام اوست و هم خالص محمدیان را از طفیل او و واسطهٔ او از آن سعادت مستسعد گردانیده و به دولت آن شرف آنها را از بشارت کنتم خیر امة در همه امم ممتاز ساخته است چون بعضی از انبیا از آن حقیقت و ماجرا آگاهی یافته اند که تجلی ذاتی او سبحانه بدون توسط صفات و سوای پرده و حجاب اسمای حسنی مخصوص بجمال خیر آل محمد و محمدیان است بدان سبب که رب او جناب رب الارباب است و او خاتم رسولان است که تمام مراتب و درجات کرم و رحمت آن کریم و رحیم بر وختم و تمامی نموده است پس ناچار و بی اختیار آن سعادت نایاب را بدون تبعیت او محال انگاشته آرزو و تمنای امت بودن او کرده رفته اند و بر حالش غبطه خورده اند چنانچه آن جناب بدین چنین سخنان بیان آن منزلت قرب خاص خود فرموده است که هم کسی این معنی آن فهمیده است که لی مع الله وقت لا یسعنی فیه ملک مقرب و لا نبی مرسل همین که ماه منیر از آن مهر روشن ضمیر این همه تقریر معارف اسم و مسمی را شنید برنگ نقش تصویر بجای خود ساکت و حیران گردیده هوش و حواس خود را باخته باز از یمن عنایتش جرأتی یافته بعرض رسانید که سبحان الله

چو نام هستی نام او چه باشد

و به نیاز بیقیاس التماس نمود که ای کاشف اسرار این ماه گمراه زار و نزار مهر پر انوار خود را از جناب این نور الانوار وسیله می آرد و از طفیل او هدایت حقیقی را از خدمت این مهر پروری خواهد و امیدوار است که به بیش از آن حرف اجمال را به تفصیل قال بیان فرموده کلفت کدورت و ظلمت شبههٔ از میان دل و سینه اش بزداید که من نیز صفت حیات او سبحانه را صفت اول سید الام و جامع جمیع صفاتش می شناسم و از علما هم همان شنیده ام گل بی پروا از دریافتن این تمنای آن ماه با غنچهٔ دهان خود برنگ گل تبسم وا نموده فرمود که دریاب ای ماه منیر روشن ضمیر دلگیر که علما و صوفیه قیاس بر ذات و صفات خود کرده مرتبهٔ حیات او سبحانه را هم جامع جمیع صفاتش می دانند و آن را صفت اول صفات سبعه مقرر کرده خود نمی فهمند و روح انسانی خود را که مرتبه اش فوق صفت حیات آنهاست ذات خود می انگارند و فنا و نیستی بر وی دائمی شناسند و حکما روح انسانی را نفس ناطقه می خوانند

بجانب ذات بیچون نیز کرده می آید و همه نامها دلالت بطرف مسمای آنها که مراتب صفات باشند می نمایند و هم ازهمان اسما اشاره بجانب مسمای حقیقی آنها که ذات بیچون باشد کرده میشود ؎

بنام آنکه او نامے ندارد　　بهرنامی که خوانے سر برآرد

وازان کار و اسرار نیز آگاه و خبردار باش که مرتبهٔ مقدس ذات او سبحانه به حیثیت بیچونی و تنزیهی استغنا و بی پروائی از عالم و عالمیان دارد که عبادت عابدان و تسبیح مسبحان و ایمان مومنان و کار نیکوکاران هم تا آن جناب سائی و گذار و اعتبار پیدا نمی نماید دران مرتبهٔ علیا خود ش عبادت خود می نماید یعنی که صفاتش شان و لیاقت عبادت ذاتش دارد چنانچه ازین معامله و کار ازان حدیث وقت معراج حضرت پیغمبر خیرالاخیار صلی الله علیه وسلم اندکی خبردار و هوشیار خواهی گردید که قف یا محمد ان ربک یصلی و ازین حدیث شریف از حقیقت ثنا و تسبیحش آگاهی پیدا خواهی نمود که لا احصی ثناء علیک انت کما اثنیت علی نفسک و هم ازان کار خبردار باش که بمیان اسمای حسنی یک نامش المومن ست و یک نامش الحمید و یک نامش الشکور و یک نامش الصبور ست و علی هذا القیاس دیگر اسما اند که ازان نگرانی و احتیاج شان بجناب مسمای حقیقی آنها پیدا و عیان می گردد پس ازین اظهار آن معنی آشکار گردید که اسما و صفاتش آن لیاقت و قدرت دارند که بر ذاتش ایمان آرند و به ثنا و تسبیحش پردازند و بعبادتش گرایند و بر نعمایش کما حقه شکر نمایند و بر تقدیر آنش چند انکه باید و شاید بصبر گرایند و بدین اوصاف و اخلاق او سبحانه کم بندگان خود را می یابد چنانچه خود می فرماید که قَلِیلًا مَا تَشْکُرُوْنَ وَقَلِیلًا مَا تَذَکَّرُوْنَ وَمَا وَجَدْنَا اَکْثَرَهُمْ مِنْ عَهْدٍ وَاِنْ وَّجَدْنَا اَکْثَرَهُمْ لَفٰسِقِیْنَ و آن مسئله را خود میدانی که فقها نوشته اند که ایمان دو ست ایمان مجمل و ایمان مفصل و آن را بمیان الفاظ کم و بسیار پیدا و آشکار گردانیده اند فاما در حقیقت ایمان مفصل در نصیب حضرات انبیا ست و ایمان مجمل در قسمت امتیان ست و هم دریاب که ایمانی ست شهودی و ایمانی ست بالغیب که ایمان شهودی قسمت اولیا و عرفا ست و ایمان بالغیب نصیب عامهٔ مومنین و مرسلین ست و تفصیلش آن ست که ایمان خواص واخص الخواص که اولیا و انبیا باشند در مرتبهٔ اسما و صفات شهودی می باشد و ایمان عامهٔ مومنین در هر مرتبه و مقام بالغیب می باشد و باز در مرتبهٔ ذات حضرات انبیا را نیز ایمان بالغیب می باشد و ایمان مجمل و بالوجه حاصل میگردد که یافت کنهش محال می باشد پس بتحقیق همه مومنان عوام باشند خواه خواص داخل اند در بشارت یُؤمنون بالغیب اگرچه با همدیگر مراتب و درجات اجمال و تفصیل و شهود و غیب هم دارند و نیز دریاب ای ماه منیر روشن ضمیر که او سبحانه همه بندگان خود را بدار آخرت دعوت می نماید و همه را برای آوردن ایمان بر مرتبهٔ آن صفت خود که جامع جمیع صفات ست می فرماید فاما از مرتبهٔ ذات بیچون خود می ترساند که وَیُحَذِّرُکُمُ اللّٰهُ نَفْسَه وَاللّٰهُ رَءُوْفٌ بِالْعِبَادِ یعنی که حق تعالی می ترساند بندگان را از ذات خود و بر بندگان مهربان ست که بعلم خود میداند که آنها مجال و طاقت و قابلیت و لیاقت آن ندارند از یک تجلیش هلاک می گردند

تا مهای آن مرتبه که بحقیقت جامع جمیع صفات ست که حیات هم تابع اوست می شناسند و آن مرتبه اعلای جناب حضرت وجود است که صوفیه و علما و حکما واجب الوجودش می خوانند و همان مرتبه را ذات بیچون او سبحانه می انگارند و ازین کسر آگاهی نیافته اند که آن مرتبه ایست که بیافت و شناخت اینها درآمده است بدان سبب ست که او در ذهن و خیال ضد و نقیض هم بمقابل خود دارد اگرچه در خارج هیچ مقابلش نمی نماید بدان وجه من وجه بیافت و شناخت درمی آید که مقررست الاشیاء تتبین باضدادها و چون مرتبهٔ ذات بیچون را در مرتبهٔ وهم و خیال هم ضد و نقیض نمی نماید من وجه هم یافته و شناخته نمیگردد تا بکنه خود چه رسد بنابران عارفان تام المعرفت ذات بیچون او سبحانه را بی نام و نشان میدانند بلکه اسم اعظم آن مرتبهٔ جامع جمیع صفاتش را از ذکر ذاکران و از فهم بیشتر عارفان نیز پوشیده و پنهان می شناسند پس بهمین قیاس ای ماه منیر خلافت اساس هست صادق آمد که بر آن اسم کل هم اسم اطلاق اسم ذات من لائق نمی نماید چراکه ذات من آن حست که چون این صفت حیات که مقابل ضد حیات ست مغلوب اثر نقیض خود می گردد و از جمیع دیگر صفات اضافی و اعتباری خود جدا و بری می شود تا هم فنا و نیستی بر آن مرتبهٔ ذات من طاری نمیگردد و در آن مقام آن نام از رسیدن جناب آن سمی عالیمقام عاری می ماند

رباعی چه مهر و چه ماه و چه نبات و چه جماد	چه آتش و چه آب و چه از خاک و چه باد	از صورت خلق ما حروفند ولی
از معنی سر ما چه دانند کشاد رباعی	ما را چه آگهی رسیدی از ما	بوئی چه حضور وا کشیدی از ما
کی معرفت حق تو ز حرم فهمی	خود را هم آن قدر ندیدی از ما	ازان روزی که در غمخانهٔ ایام جا کردم
ندیدم روی دلجمعی چو گل تا چشم وا کردم	غزل چاک چاک از چه نگردد همه پیراهن گل	ازازل در کف خارست ببین دامن گل
نوبهارست نهان در دل پر آبله ام	دارد این خوشه بهر دانه دو صد خرمن گل	هست از صفائی دل رنگین سخنان
غیر شبنم نبود تکمه به پیراهن گل	حاصل عشرت دل غیر تأسف نبود	هست بر خار ندامت چه قدر مسکن گل

و بعد این تقریر آن روشن ضمیر فرمود که ای ماه منیر از بیان این تازه عرفان مایوس و محروم از جناب ذات بیچون او سبحان نخواهی گردید بلکه بیقین تمام خواهی فهمید که صفات را جدائی و انفکاک هرگز از مرتبهٔ ذات نیست و اصلا اسما را مغایرت از مراتب صفات نه چراکه قیام و وجود آنها از همان ذات ست و پیدائی و ظهور آثار و نور ذات از میان پرده‌ها و حجاب مراتب اسما و صفات می باشد و بدون آن وسائط فیضان او بهمه اعیان و بسائط علوی باشند خواه سفلی محال می نماید

رباعی در آینهٔ فنا بقا باید دید	در پیرهن تار صدا باید دید	از نور ظهور ذات باید فهمید	در صورت باده نشئه را باید دید

رباعی جسم آن نبود که غیر جانش بینی	هر چند زمین و آسمانش بینی	دریاب که آن حقیقت یکتائے
چیزی ننماید که نه آنش بینی	پس دریاب که از سبب آن معیت هر اسم صفاتی که گرفته می شود از همان اسم اشاره	

هر بر رهِ چهارده مثال ست اینجا
چینها شده جمع تا جبین صورت بست

گل بی پروا از شنیدن این نوا و دیدن آن ادا باز بدین صدا متکلم گردید که ای ماه اگر تو خواه و ناخواه باین مبالغه و ابرام آن نام پنهان من ناکام استفسار می نمائی برای پاس خاطر تو دیگر اسمای اضافی و صفاتی و نسبی خود را که لاتعد ولاتحصی اند بیان می نمایم که حوصله و استعداد دریافت اسم ذات خود را در هیچ کس نمی یابم و مکرر در حق تو این بشارت میرسانم که چون ترا فنای اتم بجناب بلبل حاصل خواهد گردید و بشرف پایهٔ خلافت او خواهی رسید دران وقت بهرهٔ از تجلی ذاتی گل نصیب نیز خواهد گردید هر چند که بذات او وصولت نخواهد بود که معنی تجلی ظهور شی در مرتبهٔ ثانی ست

رباعی

ای مه چه بلندی و چه پستی منمای
مخموری محو ساز و مستی منمای
گر سنت حق رعایت تحقیق ست
خود را کسبی چنانکه هستی منمای

ایکه خواهی پاس ناموس محبت داشتن
شرم دار از دیدن گل بی رضای عندلیب

باری بشنو که چون من ازان مرتبهٔ معشوقی و محبوبی روی خود را در حجاب کشیدم و در پردهٔ نباتی پنهان گردیدم بنام گل صحرائی مسمی گشتم و چون تاجر جهان گرد آن نهال را بر داشته به پیش شاه فیض بخش رسانید و او آن را در باغ خود نشانید بدین نامها ایش مسمی گردانید گل پادشاه پسند نهال دلبند رونق باغ گوهر شب چراغ بهار بخیزان قوت روح و روان غنچهٔ رنجان گل همیشه بهار بوی بهار نکهت یار زیب چمن خلق حسن و باز چون از قدرت قادر کارساز آن پرندگی را بر دیم یعنی که بصورت انسان جلوه گر گردیدم دران وقت به پیش آن شاهان بدین نامها نامی شدم بانوی دهر خاتون شهر زیبا و رنگ نگار با فرهنگ مظهر جمال الهی نمونهٔ قدرت خدائی و باز چون ازان شاهان رخصت گردیده به پیش شاه فلک قدر رسیدم و از نصیب و قسمت در دریای پر آفت افتادم دران هنگام لیاقت و قابلیت این چنین نام پیدا نمودم گل پژمرده نهال افسرده صورت بیجان آئینهٔ حیران و چون ازان مکان هم بر آمده بصحرا افتادم مسمی بخار دل افگار شدم چرا که ازان باز هر که رسیدم در دیده و جانش خلیدم و او را دردی و آزاری رسانیدم و در آخر کار شکسته دل و بیزار شده ازو جدا گردیدم و بدان ایذا رسانی و مردم آزاری علم گردیده بمیان این ویرانه رسیده قدم خشک خود را درین کوهسار استوار کرده در گوشهٔ نشستم پس دریاب ای ماه منیر ازین تقریر که اکثر مردم این چنین اسمای مرا اسمای اعتباری و اضافی و نسبی میدانند و بعضی از نادانی و ناواقفی آن اسم گل مرا اسم اعظم من می خوانند بلکه بلا تشبیه چون نام مبارک الله و هم پاک هو اسم ذات من می شناسند و حال آنکه این اسم لطیف علمی و هم آن اسمای اعتباری و اضافی بر مرتبهٔ صفت دال من که جامع جمیع صفات ست و آن دیگر صفات که نمونهٔ همه ظهورات و آیات ست فرود می آیند پس کسانیکه صفت اول مرتبهٔ حیات را سید انند باید که آن اسمای لطیف را نامهای آن مرتبه دانند و کسانی که تام المعرفت اند و از کمال عرفان بهره دارند آن اسمای مستحسن و سمی را

برنگ بدر بر خویشتن بالیده بگرداگرد آن گل بی بدل تصدق گردیده گذارش نموده که ای هادی طریق وای مشفق شفیق طرفه هدایت نمودی و عجب شفقت را کار فرمودی که از فیض صحبت خود در اندک مدت سیر سلوک این ماه تباه را تمام گردانیدی وا و را بحقیقت بندگی رسانیدی و از همه حسبان و گمان پندار بیراهی که مقام مزلت الاقدام سالکان ست رهانیدی و باز جبین نیاز جبین بزمین رسانیده بطرفه کیفیت حال این چنین قال نواها برکشید

رباعی گاهی سیرم بر اوج چون مه بوده
گه چون یوسف فتاده در چه بوده
هردم همی و هر زمان امیدی ست
سبحان الله چها درین ره بوده

بر هر طرف آوازهٔ زنخامی ماست
هلال عید جهان از ناتمامی ماست
چو ماه سر بر هت داده ایم و حیرانیم

مگر مهر سجودت خط غلامی ماست
رباعی کاهیده زغم هم بنمود آمده ایم
از اوج نکوئی که فرود آمده ایم

پیوسته بمحراب خم ابرویت
مانند مه نو بسجود آمده ایم رباعی
ای دین تو اصل و فرع جان و تن ما

نور تو دلیل معنی روشن ما
ما را تو نمودی آنچه حق را شاید
این حق ساقط نگردد از گردن ما

و گفت که ای گل همه دان این همه اسرار پنهان به پیش من عیان نمودی لیکن آن نام نامی و اسم سامی خود را بیان نفرمودی گل باکمال از شنیدن آن قال و دیدن این حال آن ماه مغلوب الاحوال برنگ گل تبسمی نموده فرمود که ای بابامنیر اینچه حرکت بیجا و اینچه آداب ناصواب ست که تو می نمائی مگر از ان مسئله آگاهی نداری که طواف سوای بیت الله رانشاید و سجده غیر خالق و مسجود حقیقی را راست نیاید آه مستانهٔ محبت و دیوانهٔ عقیدت از شنیدن این کلام آن گل با حقیقت بطریق رجع القهقری برگردیده و باز بتکرار تصدقش شده بحضورش رسیده بموجب مرضیش اقدام سجدهٔ تعظیم را به پیشش مناسب ندیده بجالیش عمل زمین سائی را بجا آورده از ان حرکت و کار اشارهٔ تسلیم و فدای جان و سر خود را پیدا و آشکار گردانیده بعجب کیفیت و حال این قال نوا برکشید

هزار بار بگرد تو ای پسر گشتم | چو سر گران شدی از ناز باز برگشتم

گل بیخار از مشاهدهٔ آن کار و شنیدن این گفتار بی اختیار برنگ گل بهار خندهٔ بسیار نموده فرمود که ای بابامنیر تو چرا بسان آن پیر کنعانی دلگیر در پی زوال نور چشم خویش افتاده مگر ازین قدر حرف و قال آن حقیقت و احوال را کما حقه نفهمیده که تو بسبب پرسیدن آن نام من بدین کیفیت فنا و بیهوشی رسیده پس چون آن اسم پنهانی مرا خواهی شنید بعدم آبادی خواهی رسید که از خود نامی و نشانی نخواهی دید شنیدر باعی

گوشی که به تحقیق شنیدن نرسد | ما ها تو و چشمی که بدیدن نرسد
زنهار بفهم ما تو رحمت نکشی | جز ما کس را بما رسیدن نرسد

ماه دلگیر از شنیدن این تقریر باز سر خود را بقریب کرهٔ اثیر رسانیده بعرض رسانید که من بنام تو گم گردیدن را با ازین چنین پیدائی بی شناخت تو میدانم و همان حال فنا و نیستی را مراد و کام خود می انگارم و برخواند رباعی

بر ما که سپهر یک قلم کلفت بست | از نقش طرب نمی توان تهمت بست

وچون سالک ازان هردو فنای اول که دران مداخلت وآثار او باقی بود می برآید وبفنای ثالث که فنای حقیقی ست می درآید ممکن نیست که بدان چنان کلمات شطحیات تکلم نماید چراکه اصلا در خود نا نمی یابد پس دران حال فقط کلمهٔ حق از زبان حق گویشش می آید و یا کلمهٔ سبحان الله العلی العظیم وسبحان الله وبحمده والله اکبر و لا اله الا الله را می خواند وبیقین بشناس که برحال سالک چند بار کیفیت فنا در راه سلوک طاری می گردد آن زمان او بمقتام فنای حقیقی می رسد ع

یکبار میر دهر کسی بیچاره سالک بارها	رباعی زین رمز که ماه بی کلفتم باشد	عبرت می گیرد آنکه آدم باشد
یعنی در پیشش با سیاهی دارد	هرچند چراغ آسمان هم باشد رباعی	ای مه نه آگاه دلت خانه کیست
این نور و جلا چراغ کاشانه کیست	تا صبح قیامت مژه برهم نزنے	گر دریا بی که هستی افسانه کیست

غرض که چون ماه منیر بدین همه تفصیل تقریر حقیقت حال وکیفیت خود شنید پایه ومقام مزلت الاقدام خویشش را خوب دریافته از حال وقال خویش نادم ومستغفر گردیده با نیاز تمام به پیش اقدام آن گل اندام جبههٔ خود را بزمین رسانیده چنین گذارش نمود که ای گل بی بدل من خود را بندهٔ آن طفل تمثیل میدانم و یا قاصد او می شناسم تا از بیچارروان گردیده باز خبر خیریت گل ورا بدور سانم پس بدین اعتبار بحضور چون تو عارفه هوشیار این کلمه را می خوانم که انا عبد د ورسوله دران زمان گل همه ان غنچه دهان را متبسم گل گردانیده فرمود که تو خود هنوز تمام مراتب ودرجات مقامات مرتبهٔ فنائی الشیخ را هم با تمام نرسانیده پس هرگاه که ازان همه مراتب گذشته بمقام فنائی الرسولی خواهی رسید بگفتن این کلمه احق وصادق خواهی بود و چون از فضل حسد از انجا هم ترقی کرده بحال فنائی الله که فنا در مرتبه های الله ست مشرف خواهی شد یعنی که آنی که رب لست خواهی رسید دران وقت گفتن این کلمه احق خواهی بود همین که آن ماه سالک راه از جناب آن واصل آگاه که مربی رب او بود این کلمات هدایت وارشاد شنید خیلی بحال خود حیران وتباه گردیده از فکر جانکاه چندان برخود کاهید که بحالت محاق رسیده از دیده ودانشش خود بالکل ناپدید گردیده بجای خود در افتاده از هوش وافاقت خود محض بیخبر گردید دران حال باز آن گل باکمال بحالش ملتفت گردیده آبی بر رویش پاشیده گلاب انگ بر سرش کشیده بازش هوشیار وخبردار گردانیده به پیش خویش نشانید دران زمان باز آن با نیاز بعجز جانگداز سرا بحضور آن نازنین با تمکین بر زمین گذاشته بدین آئین طنین حزین بر کشید که رَبَّنَا ظَلَمْنَا اَنْفُسَنَا وَاِنْ لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُوْنَنَّ مِنَ الْخَاسِرِيْنَ گل بی پروا از شنیدن این نوای اختیار خوش گردیده بسیار خندیده فرمود که ای ماه منیر حالا تو بحقیقت بنی آدم گردیدی وبدین تصدیق وتقریر بر پایهٔ خلافت خلیفة الله رسیدی ومقام اصلی خود را فهمیدی باری آن ماه جانکاه از شنیدن این بشارت از زبان آن آگاه خیلی خوش حال گردیده بکمال بشاشت رسیده

بقسمی بی هوش و بیحال گردید که گویا مرده افتاده است و هر چند که گل بر سرش کلبانگ کشید و بلاحظه تجسس دم و نبض او می نمود هیچ اثر و علامت زندگی در و پیدا نمی گردید چنانچه ازین معنی آن گل خیلی دلتنگ شده دست پاک خود را بسته عای دعا بر افراخت و مناجات نمود که الهی این ذرهٔ بیمقدار را بمهر مهر شرف گردانیدی و در طلبش سو بسو و کو بکو دوانیدی و به هر نشیب و فراز دشت و کوه رسانیدی لیکن تا بمحبوبش نرسانیدی و در راه میرانیدی آین بگفت و چندان نالید که او نیز از هوش خود بیخبر گردید در آن وقت از عالم غیب بدلش الهام رسید که آن شاه مهره را که بر بازوی خویش داری بسایند و قطرهٔ آب بدهانش افگن و این فانی طریق محبت را ببقای بعد الفنا زنده و باقی کن تا او نیز بهره از نعمت ملازی خود بردارد و صاحبدل گردد چون این نوا بگوش آن گل رسید غنچهٔ نرگس چشم را کشوده بموجب شنیده عمل نمود و آن قطرهٔ آب حیوان بدهان آن مردهٔ بیجان چکانیده زندهٔ جاوید اش گردانید چنانچه بمجرد رسیدن این آب آن افتادهٔ خراب از جا بجهید و نوای انا ملبل بر کشید و باز بنیاز سجدهٔ دلگداز به پیش او ادا کرده گذارش نمود که ای گل بی بدل ماه را چه یارا که سر خود را بر آستانت ساید و سجده های جبین فرسایش کی بدرجهٔ قبول این جناب می در آید عبادت ملبل است که پذیری جناب گل می شود و او را طواف این آستان حاصل می گردد پس هر تابع و پیرو ملبل که تعظیم گل می کند بحقیقت ملبل است که عبادت گل می کند و بهمین مناسبت تبعیت قول و فعل آنها مقبول می شود گل بی نظیر با صغای این قال و مشاهدهٔ آن کیفیت حال

ماه منیر بخنده روی خود در آمده برخواند شعر

خدمت حاصل است گر برخ درویشان
گرکار غیر جبین بر زمین درویشان

و فرمود که ای ماه من ترا تا بچه بر کمال مهر میدانم و فانی در و می شناسم لیکن این قدر خواهی فهمید که این فنائی که ترا حالا حاصل شده است فنای اول است که صورت ترا در ظاهر آن بی بدل پیدا شده است و چون ازین پایه ترقی خواهی نمود حقیقت ترا در حقیقت او فنا حاصل خواهد گردید و آن فنای ثانی خواهد بود و چون ازان مرتبه هم عروج خواهی کرد بالکل از حقیقت و صورت خود بر آمده بفنای حقیقی رسیده از حقیقت او باقی خواهی گردید و از خودی خود در خود نامی و نشانی نخواهی دید و آن فنای ثالث خواهد بود و دران وقت هرگز بدان چنان کلمات شطحیات که خبر از کیفیت اتحاد و عینیت میدهد تکلم نخواهی نمود چراکه آن قسم کلمات در حالات آن هر دو فنای اول و ثانی از زبان و دهان سالک ناتمام مغلوب الحال بسبب بقیهٔ اثر انای او بظهور می آید و دران حال او ازان قال اظهار انای خود را نیز پیدا و آشکار میگرداند اگرچه آن بیخبر ازان کار خود خبر ندارد چنانچه عارفان تام المعرفت این نکته را از کلمهٔ انا الحق و دیگر حرفهای شطحیات شان که ازین قبیل گفته رفته اند در می یابند و مداخلت و مشارکت نفس آنها نیز دران می یابند رباعی

من با تو و تو بمن چو سلو و چو من
ای من بتو چون من ترا زو همراه
ای من تو تو من نه من تو گشته نه تو من
یک من چو گشتی بنا چار دو من

من گردیده باری تو خود بگو که او مرادران هنگام بکدام نام مسمی میگردانید تا آن مه منیر بعرض رسانید که شاه من ترا شاه شاهان و رئیس محبوبان می فهمید و این جناب علی القاب را بالقاب معشوق بیمثال و محبوب سراپا کمال و مقصود دارین و مطلوب نشاتین ملقب می ساخت و دران هنگام این غلام نیز بحسب حوصله و استعداد خود بعضی نامهار النسبت باین جناب که بی نام و نشان ست و همه اسمای حسنی لائق این شان ست می کرد که درین وقت و حال بیان آن مناسب نمی داند بلکه از ان قال خود استغفار میخواند همین که آن گل بی نیاز از زبان آن ماه این آواز شنید تبسمی نموده فرمود که ای بابا از برای خدا آن نامهای مرا نیز بیان نما پس ماه منیر بهزاران خجلت و تشویر بعرض رسانید که آی گل بی بدل و آی پاک از تشبیه و مثل من ترا فتنهٔ دهر آفت شهر برق خرمن آفت جان و تن شمع سراپا سوز و ساز دشمن نواز دوست گداز بلای خانهٔ مردمان خرابی معمورهٔ دین و ایمان گنج ویرانه گدائی نور کاشانهٔ پادشاهی گوهر شبچراغ رونق خانه و باغ راه نمایندهٔ طالبان گم کنندهٔ اهل خذلان ماه منیر سپهر حسن و جمال مهر جهانگیر فلک جاه و جلال می گفتم و بدین امثال در هر وقت و حال بموجب هر اندیشه و خیال ترا بهزاران نام مسمی می کردم و از هر حرف معنی را دریافته و از هر اسم مسمی را شناخته بهره از یاد ذات تو می بردم و خویشتن را از سگان عاشق تو می شمردم که الحمد لله من هم بسان سگ اصحاب کهف دران کوه و غار همراه آن فرهوشیار بودم و آن معامله و کار و آن تجلیات انوار که بآن یار بمیان آوردند مرا نیز اغیار نه فهمیده از کمال عنایت و شفقت بهرهٔ ازان انوار و آثار بخشیدند و در تمام عالمیان مرا بدان خصوصیت مخصوص ساخته از همه پیروان مستثنی گردانیدند چه هر ذرهٔ عالم می داند که مهر چون ماه پیروی ندارد و مهر ست که او را از قهر و جلال خود می کاهد و هم از روی مهر و جمال پای خود را بر سر آن دلریش گذاشته او را بدرجهٔ کمال میرساند و باز از خودی خودش خالی کرده در خود فانی می گرداند این بگفت و بپای گل در افتاده چندان نالید که از هستی خود بیخبر گردید و آن گل نیز متاثر گردیده قطرات گلاب عرق رو و رشحات اشک چشم سخنگو را بر سر و روی او پاشیده هوشیار گردانید و فرمود که ای مرد صاحب حال و ای تابع بر کمال من درین وقت و حال درمیان آئینهٔ دل تو جمال بلبل بیحال خود را بتبسمی مشاهده نمودم که هرگز آئینه را درمیان ندیدم همین که آن بدر کمال این بشارت حال فنای خود را شنید بکمال مهر از جا برخاسته بگرد اگردش تصدق گردید و بعرض رسانید که ای گل من نیز درین وقت و حال ترا با کل در بلبل خود فانی می بینم و ازین گلبانگ تو ناله بلبل خود را می شنوم و هر حرف و بیان که ازین دهان بی نشان تو می بر آید از زبان بلبل نالان بگوش جان من می در آید این بگفت و باز به پیش اقدامش پست گردید و این نوا بر کشید که الحمد لله تجلی مهر جهانگیر

رسیدم و کلام برحق بی تقریر او شنیدم
نیافتم که سر رشته در کجا بند ست

جمال پاک بدیدن نمی شود آخر
کماه من بکشیدن نمی شود آخر

گل بهشت بچیدن نمی شود آخر
دوران وقت از غایت خوشی و حال

چه دیرا دسے دیر سالها می گیرد
رساند جبهه بداغ تو ماه بیرسد شش
برای داغ تو خود را نواله می گیرد
بپرده نظرم بخت عارضت نوری
اگر بخویشتن سهمن حواله می گیرد

سه گلشنی که گذار تو نو بهار رفته
بزیب هندسه گلشن یا می گیرد
بخواست جلگه نعم منزه سکی بگیم
که پرتو مه و خور را بجا لها می گیرد

نگاه بوسه گل در نگ لاله می گیرد
چرا بخوان گداز این چنین بنالد دل
قبول کرده بخت قباله می گیرد
نکاه عشق و جنون جمع می شود خاطر

گل بنجار از شنیدن این اشعار آبدار و آن آیات پرده دار از زبان آن ماه هوشیار برنگ گل بهار تبسمی نموده فرمود که ای بابا منیر از نتائج و ثمرات عشق کیمیا تاثیر چه تعجب می نمائی ع

عشق ازین بسیار کردست و کند

و خود هم بمقابلش بدینچنین سخنان موزون تکلم فرموده زیاده تر کمال خود را به پیشش مشحون گردانید

رباعی
گر بیدارم جمال او می بینم
ور در خوابم خیال او می بینم
هنگامهٔ لایزال او می بینم

رباعی
غیبی بازگاه شهود آمده ایم
بیرنگی مطلق بنمود آمده ایم
گر بهر کسی با وجود آمده ایم

رباعی
چون صبح بها و بدن ما منتشم ست
گاهی باگرم وگاه باسرد طرف
تا کی باشم بهر زن و مرد طرف
چون صبح مرا بعالمی کرد طرف

این یک دو نفس که دستگاه هستی ست
تا گرد نفس آینه دار هستی ست

استفسار نمودن ماه منیر از خدمت گل زمین گیر اسم ذاتی او و بیان فرمودنش بعضی اسمای صفاتی و اضافی و نسبی خود را و اشاره بحال فنا فی الشیخ و فنا فی الرسول و فنا فی الله ثم تحقیق بعض اسمای الله

ماه منیر از شنیدن این چنین تقریر دلپذیر بعرض رسانید که ای گل همیشه بهار از وقتی که تو لباس گلی در بر کردی مسمی بگل گردیدی و چون از بلبل خود جدا شدی لقب خویش خار دل افگار مقرر فرمودی پس این ماه جان کاه امید وار ست که از آن نام نامی و اسم سامی که قبل از اختیار کردن این لباس و کیش داشتی این بندهٔ دلریش خویش را آگاهی بخشی رباعی

ای نور نظر نشان و نام تو کجاست
امید پر افشانی دام تو کجاست
هوشش از سر من بجستجویت پرزد
ای محمل بوی گل مقام تو کجاست

از شنیدن این سوال گل باکمال فرمود که ای بابا منیر من نامهای کثیر دارم که بهر مقامی و مرتبه که عروج می فرمایم و بهر پایه و منزلی که نزول می نمایم و بهر آنی و شانی که جلوه گری گردم بمطابق آن مقام و موافق آن حال و در خور آن ظهور و کمال به پیشش جال مسمی باسمای لا تعد و لا تحصی می شوم یعنی که در موسم صبا که بسان باد صبا در باغ عشق افزا میرسیدم از باغبانان آنجا این نامهای خود می شنیدم گل خوشبو و نهال خودرو و ماه شب افروز و چراغ ظلمت سوز و صبح صادق و صبح کاذب و نیر درخشان و شهاب ثاقب و چون آن مهر جهانگیر ذره وار اسیر شعشعان تنویر

زعکس یک گل آیینه خانه گلزار است

چون سواد شب پیدا شد دران مکان دو شیر غران و یک اژدهای کلان در رسیدند همین که آن حیوانان دران چنان مکان دگیر انسان را دیدند بچشم خشم بجانبش دیده غریدند و بانگ هولناک بر زده بیباک بطرفش متوجه شدند دران هنگام گل فرخنده کام از مشاهدهٔ آن خرام و شنیدن این بانگ نوا بر کشیده بدین کلام متکلم گردید که ای سگان آدم خوار و ای موذیان سراپا آزار در میان یار و اغیار امتیازی و فرقی نمی نمائید و آشنا را از بیگانه نمی شناسید بمجرد شنیدن این نوا آن وحشیان صحرا آن بیگانهٔ خود را آشنایش فهمیده ازان طرف برگردیدند و بپیشش رسیده سر و جبین خود را بحضورش بر زمین مالیدند و بلابه و چاپلوسی خود در آمده بکار خدمت خویش سرگرم گردیده تمام شب بپاسبانی و نگاهبانی مقید شده بجاهای خود نشستند و چون سپیدهٔ صبح بر دمید و آن گل سر غنوده خود را از شاخ بازوی خویش برداشته بالا کشید و باشارهٔ حرکت برگ دست آن پاسبانان و نگاهبانان را رخصت نموده از میان آن دشت بجانب مقام و مکان شان روان گردانید دران زمان ماه منیر از جای خود برخاسته بحضورش شتافته بضابطهٔ ملوکانه سلام نیاز بجا آورده بآداب فقیرانه طریق تسلیم خود را باداى حرکت زمین سائی بتقدیم رسانید و بعرض رسانید که ای گل بی بدل امشب عجب تصرف و کرامت تو دیدم و طرفه حکمرانی و سلطنت تو معلوم نمودم و حالا بر معانی این آیات ایمان شهودی حاصل کردم که وَسَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَىٰ كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا و بعجب کیفیت حال بحضور آن صاحب جمال باکمال بدین چنین قال موزون حسب حال نوا بر کشید

غزل

دو چشم مست تو گر ز خواب صبح برخیزند
هزار فتنه بهر گوشه بر انگیزند
چگونه انس نگیرند با تو آدمیان
که از لطافت خوی تو وحشی نگریزند
چنانکه در رخ خوبان حلال نیست نظر
حلال نیست که از تو نظر بپرهیزند
غلام آن سرو پایم که در لطافت حسن
بسر سرست که پیشش بپای برخیزند

غزل

درون سینهٔ پر رخنه‌ی دلی دارم
بدام حسرت تو مرغ بسملی دارم
تواضع از قد خم فیض صحبت مهر است
چرا چنین نشوم پیر کاملی دارم
مرا خبر نه و مهر تو جلوه کرد در من
کتاب ملت و دین را ورق ورق شستم
بمین عشق عجب دست قابلی دارم
خرد زکار دل ماه عقده نکشاید
به پیش گل بروم سخت مشکلی دارم

غزل

نیایدم بنظر هیچگاه خورشیدم
مرا نشاند بروز سیاه خورشیدم
خرابه ام شده بیت الشرف ز نور امشب
یقین بود که غلط کرده راه خورشیدم
کباب کرد دل علویان ستجلی تو
درین مقدمه باشد گواه خورشیدم
به تیغ مهر دل ماه را دو نیم نمود
درین قضیه بود بس گواه خورشیدم

غزل

ز بزم مهر تو ماهم پیاله می گیرد

وماندن ندارد ماه سیر از شنیدن این تقریر از زبان گل زمین گیر بعجب تغییر احوال بدین قال گذارش نمود کهای ما دای طائفه انسان و ای ملجای جرگه حیوان اگر سگان این آستان استخوان ناکاره من ناتوان قبول نمایند طعمه خود گردانند سعادت و شرف تن و جان مجهول و نامقبول خود میدانند و از عذاب دائمی کاهیدن و همیشگی جان کندن که از دوری و مهجوری مهر جهانگیر خود دارد نجات و رهائی می یابد و این چنین موت سراپا سرور که بمقابل حضور این جناب فیض گنجور باشد کجا میسر می آید و کرا حاصل می شود که عالمی را درین تمنا جان می کاهد

هرچند دور باشد گل از خار می کند

از چشم مهر ماه چراغ‌ها می کند
رسیده است بجائی لطافت بدنت
که شد نگاه مه و مهر داغ پیرهنت

غرض که چون آن گل بی پروا از آن ماه سر فدا این بانگ نوا شنید و بحقیقت آن چنان صداقت و عبودیت و اقدسیت و محرمیت و خصوصیت و نسبت او را با گل و بلبل فهمید غنچه دهان را به تبسم گل گردانیده فرمود که ای ماه آگاه نیک اختر اگرچه این گل بد اختر مقرری ترا بدر زده میداند و بی شبهه خود را اختر تو می شناسد لیکن از انجا که ماندن بد رود ختر از حکم خبر بیک جا منع می نماید بنابران مناسب و انسب همان است که تو هم بموجب آن فرموده عمل کنی و بنفس انسانی و طبع

چیست [illegible] خود اعتمادی و اعتباری نمی باید
پر دعوی صدق و داد نتوان کردن
خاطر بخیال شاد نتوان کردن
هرچند که نیست تو سر دون فاست
بر طبع خود اعتماد نتوان کردن
پس حالا تو این گلیم مرا با خود برده

بزیر فلان درخت رسیده بخاطر جمع خواب کن و آن را بر سر خود افگن و از هیچ خورنده و درنده و موذی خوف و دهشت و وسواس مکن که اگر اژدها بیر امونت خواهد گردید و ترا بو خواهد نمود انشاء الله تعالی از اثر بوی من ترا در شکم خود نخواهد کشید و اگر شیر آدم خوار بر سرت خواهد رسید و بوی مرا از تنت خواهد شمید هرگز بهمت را نخواهد درید و اگر مار سیاه دل در ان منزل نیشی بتو خواهد رسانید از اثر بوی گل تیتش بالکل در تن تو کارگر نخواهد گردید که مقرر است تا جائی که بوی گل میرسد زهر مار چندان کار نمی کند بالجمله آن گل با تاثیر گلیم خاصه خود را بآن ماه منیر بخشیده او را از پیش خویش رخصت کرده بجای تنهائی خود رسیده بیاد بلبل در آمده از میان غنچه دل بر درد آه سرد بر آورده این چنین نوا بر کشیده شبنم اشک از میان نرگس چشم چکانیده بسبحه گردانی و انجم شماری خود مشغول گردید رباعی

بار شب بخت تیره فیروز نشد
این نور مهم چاک کتان دوز نشد
خورشید رخ کسی دل افروز نشد
هرگز بچراغ شام کس روز نشد رباعی
که الفت گاه وحشت آهنگ خودیم
گاهی مینا طراز و گه سنگ خودیم
پرگار خیال ما جنون ها دارد
طاوس نگار گردش رنگ خودیم
غزل غبار آه مرا مهر و مه خریدار است
شب سیاه مرا طرفه روز بازار است
نشان سیر بهار است عمر رفته بباد
ز نقش پای صبا رنگ گل پدیدار است
بود ز داغ دلم فیض عشق در دلها

مَافِی السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ رباعی

ای مه بمحیط حیرتم طوفانهاست
گر عجز و غرور کاملم سامانهاست
گاه از افلاک پا بدامن دارم
گاهی در جیب ذره ام جولانهاست

و حقیقت و اسرار آن معامله و کار راز اخبار معجزات جناب خیر الاخیار صلی الله علیه وسلم که قمر را از اشارهٔ انگشت خود شق نموده و شمس غروب شده را از حکم خود برگردانیده و ملک الجبال خود دوانیده و فلک اثیر را گرد سر خود گردانیده پیدا و آشکار شده است پس ای ماه منیر تو از تنها گذاشتن این گل پر خار زمین گیر چه اندیشه و تدبیری نمائی چرا او را حواله بحفظ القدیر نمی کنی و هم ای صدق آئین تو بیقین خواهی فهمید که گل را بالکل صحبت جز و کل هرگز خوش نمی آید همان آواز نالهٔ بلبل بگوشش گرانش موزون و سنجیده می در آید رباعی

ماها اگرت جوهر معنی بینی ست
در سیر بهار معرفت گل چینی ست
جز شوکت حق مدان زمین گیری من
در شیشه علامت پری سنگینی ست

غزل جلوه گر شد در دلم آن رشک ماه از شش جهت　　وارد این غمخانه چون ویرانه راه از شش جهت
در فضای تنگ عالم نیست صبح دلکشا　　خنده ام گل کرد بر حال تباه از شش جهت
از شکوه سینه پر داغ من غافل مباش　　همچو گردون میدهد عرض سپاه از شش جهت
هر کجا پا مے گذارم خانهٔ آئینه است　　بس که حیران رخش باشد نگاه از شش جهت
خار او در هر بیابانے که نالان بگذرد　　سبز می گردد بجای سبزه آه از شش جهت
غزل برگ عیشت گر میسر نیست از گل قرض کن　　در بعشقی بینوا شورے ز بلبل قرض کن
آنکه از جمعیتش دلتنگ باشد غنچه سان　　گو پریشانی از زلف آشفته کاکل قرض کن
شوخ چشمیهای چون آئینه هر جا خوب نیست　　اندکے از غنچهٔ نرگس تغافل قرض کن
آب از سر چشمهٔ خورشید باید خواستن　　از فروغ مهر ای مه بهر خود دل قرض کن

باری چون ماه منیر از ان گل خوش تقریر این حقیقت اقتدار و تسخیر او را شنید خیلی خوش دل گردیده سجدات شکر و سپاس الهی تبقدیم رسانیده خاطر پریشان خود را مجتمع گردانید و چون روز آخر شد و هنگام شام رسید آن گل عالیمقام بازبان بحرف و کلام در آمده فرمود که ای ماه والا جاه حالا باید که بجانب کدام مقام عالی گرائی و بمیان دیه و آبادی رسیده شب باشی نمائی که طاقت و لیاقت ماندن درین چنین مکان بائین سراپا خرابی و پر وحشت نداری چرا که جانوران درنده و موذی و آدم خوار مثل شیر و گرگ و مار بسیار می باشند و هم اژدهای کلان و شیران غران را بهای پاسبانی و محافظت من حافظ حقیقی من درین مکان میر[؟]ندبدان سبب هیچ آدمی و خادمی در ینجا مجال و طاقت آمدن

وکرم آن کریم و حکمتهای آن حکیم چه گویم که سینهٔ این کوه سنگدل را پستان مادران مهربان بشفقت جوشانیده جویهای شیرین گوارا برنگ شیر روان ساخته ما تشنه لبان را سیراب و شکم سیر گردانیده است و دیگر کدام جزئیات کرم و فضل آن منان بعرض بیان درآرم که شرح تفصیل آن را ممکن طاقت بشری نمی دانم لیکن چون در خبر ست که ما لا یدرک کله لا یترک کله باظهار برخی ازان ترا خبری دهم و هم بموجب فرمودهٔ او سبحان عمل می کنم که وَاَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ پس بشنو ای ماه منیر که از قدرت قادر و تاثیرات تقدیر وحوش و طیور این بیابان بتسخیر من ناتوان رسیده اند و او سبحان وحشیان را بامن انسی داده بدل آنها مهری بخشیده است که آهوان صحرا مانند دایها برای شیر دادن من می آیند و پرندگان بر سر من سایه بانی می کنند و هر شب برای پاسبانی و محافظت من اژدهارا می آرند تا گرداگرد من حلقه می بندند و از جسد کبیر خویش عجب قلعهٔ بی نظیری در پا می گردانند که کیفیتش به بیان نمی درآید تعلق بدیدن دارد و بدون بیدار گردیدن و رخصت کردن من از جای خود نمی جنبند و بمکان خود نمی روند و در وقتی که پایهای من ناتوان از رفتن می ماند و دل وحشی من برای حرکت کردن می فرماید دران چنان زمان حیوانان کلان با توان قوی پشت و پر زور مثل نیل گاو و گورخر و شیر و پلنگ و اژدها و نهنگ پیش این عاجز دلریش رسیده پشتهای خود را خم می گردانند و مرا بابرام والحاحهای تمام بر پشت خویش سوار گردانیده بقدر خواهش دل سودائی من بمیان این کوه و صحرا می گردانند و گونه وحشت خاطر مرا بتسکین میرسانند

غزل

در بیابان جنون زان یار بی پروا جدا
کاروان گریه بگذارد کجا ما را جدا
حیرت من خشک سال و گریه‌ام طوفان شکوه
شکوه‌ها دارد زمن صحرا جدا دریا جدا
با وطن نبود سری نام آوران را ای همه
عمرها بگذشت و گرد دز آشیان عنقا جدا

غزل

مپرس از هستی ناپایدارم
پریدنهای رنگ نوبهارم
سکبروحانه سر کردم سفرها
که من بر دوش بوی گل سوارم
مپرس از گفتگوی در دهن هیچ
سخن پرداز نبض بیقرارم
سراپا شعلهٔ جواله‌ام من
ز گردیدن بگرد خود حصارم

رباعی

هرگز ز روش اهل هوس نگرفتیم
جا بر سر خوانها چو مگس نگرفتیم
اصحاب گلند لیک در دامن خس
ما خار ولی دامن کس نگرفتیم

رباعی

درویشی کز تعب نجات ست آنجا
بر عالم بی خواهت برات ست آنجا
یعنی هر جاست بعد شغل اسباب
میدان یقین که قرب ذات ست آنجا

پس دریاب ای ماه منیر که این همه غلبه و تاثیر از سبب عشق سراپا اکسیر در تن حقیر این فقیر پیدا گردیده است و چون عشق پاک و محبت صاف من از پایهٔ مجاز گذشته بمرتبهٔ حقیقت می گراید چه جای این پیدایش جهان سفلی که تمام مخلوقان عالم علوی که عبارت از قمر و نجوم و شمس و ملک و فلک است بحکم تسخیر می درآید که ازان چنان اقتدار عاشقان خویش آن ملک جبار چنین اخبار می نماید که سَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَسَخَّرَ لَكُمْ

غزل هر جا که ناتوانی ست سوز درد جانش — نبض هلال دیدیم تپ دارد استخوانش
دنیا اگرچه هیچ ست دردی هزار پیچ ست — در پیش عاشقش لیک تا بیست درمیانش
چون سبزه زیر گلبن خارم نمود مسکن — هر برگ گل بگلشن گردید سایبانش
هان ماه من نگردی مفتون لطف دنیا — چون صبح زخم خوردست هر روز میهمانش

غزل نی همین از دوری او غنچهٔ گل بحبس ست — گل بچشم باغ افتادست نامش نرگس ست
بی زر گل بلبل از گلبن گریزد در خزان — آشنایش نیست در عالم کسی کو مفلس ست
بر سر حالم چراغانی بود از نور مهر — خار را امشب اگر پروانهٔ شمع مجلس ست

رباعی غم مژده ده وصال جاوید آمد — هرگاه طلب بر سر امید آمد
چون ماه که شب بجای خورشید آمد — در دل شده اشتیاق او ناب ا ه

چون ماه منیر از گلبانگ آن گل بشیر آن بشارت و این اشارت شنیده شگفته خاطر گردیده برنگ هلال بر خویشتن بالیده بسان پر بلبل و برگ گل از جای خود پریده و حرکت نموده بر نقش قدم آن نازنین جبین بر زمین رسانیده بدین آئین چنین حزین بر کشید **رباعی**

این مه که ز شوق ناله تا ماه رساند — تا دوده چرخ شعلهٔ آه رساند
گر ماند ز پیشگاه او محروم — این بس که سر خود بسجدگاه رساند

مده از دست دامان یقین وصل ار میسر نیست — که این مشاطه هم در خوبی از معشوق کمتر نیست

و بعرض رسانید که ای گل پا بگل نهال نازک بدن ترا از جا جنبانیدن و برای تلاش بلبل بلند پرواز بعالم گردانیدن بسیار مشکل و دشوار می دانم و هم در اینجا ترا تنها گذاشته خود برای تجسس رفتن مناسب نمی بینم که هیچ آدمی برای رفاقت و کدام خادمی برای خدمت تو نمی نماید و هم بر کسی اعتمادی و اعتباری نمی آید که ترا او را در اینجا گذاشته خود بخاطر جمع بروم

نمی دانم چه افتادست قسمت از قدر ما را — گزین درگاه میرانند دائم دربدر ما را
بچشم وحدت مطلق بدیدم روی جانان را — درین حالت نمی آید دو عالم در نظر ما را **غزل**

پیش رویت قمر نمی تابد — خور ز حکم تو سر نمی تابد
ناوک غمزه بر دل ما هم — مزن ای گل چو بر نمی تابد
بار عشقت هلال مه نکشد — که قضا و قدر نمی تابد

آن گل غنچه دهان از شنیدن این سخنان لبهای رنگین را برنگ گل وا ساخته فرمود که ای ماه آگاه این چه فکر باد است که بدلت راه یافته است برای محافظت من حافظ حقیقی من کفایت دارد و هرگز مرا خادمی برای خدمت نمی باید و از حقیقت روزی دهی رزاق و کیفیت کرم آن کریم علی الاطلاق چه شرح دهم که همه کوه و تمام صحرا را پر از اقسام خوردنیها و انواع میوهای مینم و از الطاف آن لطیف

دران خانهٔ تباه برنشست تا ملاحان آن کشتی را دریائی گردند والحق که دریائی گردند یعنی همین که آن زورق بمیان دریا رسید از قدرت بی نیاز مطلق باد تندی برخاست که از تلاطم آب آن کشتی را چرخ در آورده بر پارهٔ کوهی که درعین دریا واقع بود تقسیمی برزد که تخته تخته گردید و بلبل نالان مع همه کشتی سواران آب دریا رسید چنانچه ازان وقت و حال تا هنگام این مقال باز این گل پریشان حال روی آن بلبل بحال خود را ندید و قال او نشنید این گلغت و نعرهٔ های بلبل های بلبل های بلبل برآورده مانند گل جامه را مع تن بر درید و بدردی فریاد نوحه و زاری بر کشید که دران زمان هر حیوان که دران مکان بود همراه او بناله و فغان درآمد

فرد

قیامتیم بسر آورد فرقت تو ولی | قیامتی که در و آفتاب پیدا نیست

ماه منیر از شنیدن این ماجرا اکثر بیچیدن می نالید و حال خود را متشتت خراب می گردانید که آن گل را خوف هلاک او پیدا گردید چنانچه بی اختیار برخاسته بر حال پریشان نشسته با واز بلند در گوش آن بیتاب بیهوش بخواند

فرد

چو در دل عشق بلبل بیش بادا | رقابت با گل دل ریش بادا

و فرمود که ای ماه منیر بر حال ناتوانی و پریشانی من رحم کن و از کشتن خویشتن بازآی و گرنه من هم کشتن خویش

بس که یک رنگ ست با دلها دل غم پیشه ام | رنگ بر گل بشکند هر گه خورد بر شیشه ام

خدا را اندکی خویشتن را ضبط کرده یک سخن مرا گوش فرما بعد ازان هر چه بخاطرت در آید بموجب آن عمل کا غرضم چون بکرات و مرات گلبانگ آن گل بگوش آن بیهوش سراپا جوش و خروش رسید خویشتن را از غلطیدن و تپیدن وا ز سر کوه بزیر افتادن ضبط کرده بجائی آرمید و آن گل بیچاره قدری آب از ابشار آورده بگلویش چکانیده و بر رویش پاشید تا خبردار و هوشیار گردیده چشم بکشود دران وقت گل فرمود ای ماه منیر زندگی و حیات خود را اهر چه بایدش تو ام می شناسم و مادامی که ما القید حیاتیم او را نیز زنده می دانیم و بهمین یقین بر روی زمین زندگانی می نمائیم و اکثر او را در خواب و خیال و عالم مثال می بینیم چنانچه او را نیز در بیابان و جبال برنگ خویش حیران و خسته حال و پر ملال می بینیم پس مناسب احوال تو آن می دانیم که ازین نوید و مژدهٔ آن دل زنده خرم و خوش دل گردیده برنگ گل حواس پریشان خود را جمع گردانیده بلبل آسا بپرواز درآئی و تجسس آن مهر درابر درآمده نمائی و حالا از تلاش شاه مهره برآئی که ما از فضل جامع المتفرقین همین یقین داریم که ترا ای ماه مقابل مهر می گردانند و بکمالت میرسانند و از نقصانت بری آرند اما باید که دران وقت این حالت افسردگی و پژمردگی و پریشانی این گل پرخار سراپا آزار فراموش نگردانیده بشتابی و جلدی از نسیم آن مژده غنچهٔ دلش را نیز بتازگی و کشادگی رسانیده رنگی دیگر بخشی که ترا ای ماه صباغ فلک میخوانند و رنگریز عالم می دانند و تعجب کیفیت و حال همین چنین قال بگلبانگ خود درآمده آن ماه ناتوان بد حال را توانا و خوش حال گردانید

افتاده‌ایم با هم ماه منخسف مسمی گشته‌ایم
رباعی عمریست خمیدهٔ خیال خویشم
خمیازهٔ جام انفعال خویشم
بر صفحهٔ امتحان چو تصویر هلال
خجلت کش نقص بی کمال خویشم
بمجرد شنیدن این سخن آن خار

بی اختیار نالید و فریاد بر کشید که ای بابای دلگیر تو بودهٔ ماه منیر که من ترا نشناختم و تو هم مرا نشناختی که من دختر زاهد غار نشین ام که بدعای بدرش گل گردیده بودم و مهر جهانگیر تو بلبل شده بود اما باز از قدرت قادر ذو الجلال باین شکل و حال رسیده ازان بلبل خوش مقال تو جدا گشته مسمی بخار خراب حال گردیده ام

که بدر همچو هلال و گلی چو خار شدست
برما دیار دوستان حسرت شد
رباعی هجران چه قدر داشت هجوم غارت
بر مردم گشت دیدن ما عبرت
زد و رچرخ بعالم چه کار و بار شدست
کز اعضا تاب برد و از دل طاقت
چون ماه منیر این حقیقت و تقریر از

زبان آن گل بی بدل شنید خوش دل و دیوانه تر گردیده بلاگردانش گشته مفصل حقیقت مهر جهانگیر خود را پرسید او بیان نمود که ای ماه منیر چون آن مهر جهانگیر تو بلبل و من گل گردیدم و تو برای تجسس شاه مهره با هزاران درد و فغان ازان بلبل نالان رخصت گشته روان گردیدی من که دران وقت سراپا چشم و گوش بودم حال ترا می دیدم و قال ترا می شنیدم لیکن چون زبان لال داشتم طاقت مقال بند اشتم باری بعد رفتن تو تاجری بر سر حال آن نهال رسید و او را برداشته به پیش شاه ایران رسانید و او بعد آگاهی یافتن بر حقیقت و حال بلبل و گل از زبان بلبل برادر خود را که پادشاه توران بود و آن شاه مهره به پیش خود داشت طلبید و بر آنها پاشید بهمان زمان از قدرت سبحان آن مسخ صورتان بهیئت اصلی در آمدند و ازان هر دو شاهان یکی بلبل را بفرزندی خود و دیگری گل را بدختری خویش برگزیده با بسیاری تکلف و تجمل با هم نسبت مناکحت و تاهل بخشیدند لیکن چون بعد چندی مفصل حقیقت عشقبازی بلبل و پاکدامانی گل را معلوم نمودند که اینها با همدیگر معاملهٔ عاشقی و معشوقی و طالبی و مطلوبی دارند و اصلا کار و بار زناشوئی بمیان نمی آرند برای باقی ماندن نسل بلبل دختران خود را که نسرین و نسترن نام داشتند با بلبل تو کدخدا ساختند چنانچه بعد سالی ازان هر یکی پسری متولد گردید و آن گل بمقتضای خوش خلقی هر دو نونهال را بکنار خود در آورده بفرزندی برگزیده یکی ازینها بت خویش و دیگری را به نسبت بلبل و لریش مسمی بشاهزادهٔ خوشبو و شاهزادهٔ خوشگو گردانید و آن هر دو برخورداران را عوض خویشتن نزد آن شاهان گذاشته برای دیدن شاه فلک قدر رخصت گردیدند و چون بسرحد عربستان بر لب دریا رسیدند باستماع خبر آمد آمد پسر شاه فلک قدر نیز از جای خود بنابر استقبال بحرکت در آمده آن سوی آب خیمه و نزول اجلال فرمود و دران وقت بموجب حکم بلبل اول همه لشکر و گل و نسرین و نسترن عبور دریا نمود و بملازمت آن شاه رسیدند و بعد ازان بلبل تو کشتی خاصه را که رنگین برنگ چشم من بود و بسان مردم دیده در آب شناوری می نمود طلبیده بآئین نگاه

بازبکیفیت جلال بجانبش دیده فرمود که درین خرابهٔ پردرد و ملال نه از اظهار تصرف و کرامت بانگ و لاف ست و نه از بیان
حقائق و معارف شور و گزاف ست بلکه درینجا خواهان دین و دنیا را جواب صاف ست پس ای مرد جویای آخرت تو
چرا عبث جراحت دل دردمند مرا می خراشی و مرا بدرد و آزار بسیار مبتلا می گردانی که نه تو از خدمت من مراد خود
می یابی و نه من از دیدن تو دل شاد می گردم و هرچند که درین ویرانهٔ پروحشت در تو مناسبت انسانیت می یابم و هم
ترا دیندار و صلاح آثار می بینم لیکن تاهم نشستن مرد و زن بیک مکان مناسب نمی دانم بنابران ترا بحضور خود
نمی نشانم این بگفت و باشارهٔ حرکت دست او در حکم رفتن بجانب دشت نموده برخواند ع | صحرا فراخ ست ای پسر تو گوشهٔ ما گوشهٔ |
| همچون ملخ از کشت شه تو خوشهٔ ما خوشهٔ | ماه منیر خبیر ازین اشاره و تقریر مرضی و مراد آن صالحهٔ روشن ضمیر معلوم نموده
بازه بنیاز بعرض رسانید که ای مجذوبهٔ الهی این معنی تو خود خوب میدانی که طالب الدنیا مونث و طالب العقبی مخنث
و طالب المولی مذکر پس بحقیقت من ترا مرد می دانم و خود را زن می شناسم لیکن از انجاکه باعتبار صورت و مجاز نام
مرد بر خود می نهم و ترا زن می بینم بدان سبب من ترا دختر خود می خوانم و بفرزندی می گیرم و آنچه حق خدمت پدری ست
ای مریم زمان بمیان این ویرانه و کوهستان با تو بجا می آرم پس ای معصومهٔ پاک بی وسواس و بیباک بهر خوردنی
و نوشیدنی و پوشیدنی که دل و جانت خواهد و خاطرت میل و رغبت نماید بفرما که من بجان منت بخدمت تو می رسانم که
خوشی دل خود و سعادت دارین خویش در آن می دانم و برای خدا ای دختر مرا بنام خود کن با خبر تا ترا بدان نام خوانم
ای بحقیقت پسر و نور بصر و هم بدیدهٔ پاک و نگاه شفقت ناک بجانب تو کنم نظر و هرچند که ع | حسن بسجد که می تواند دید |
| گل صحرا که سے تواند چید | لیکن بقدر حوصلهٔ دیدهٔ یعقوبی بهره ازین حسن یوسفی بردارم که این فرزند دلبند را بهتر از
آبای علوی و امهات سفلی هم میدانم ع | گنج علمی کان عشقی نور فقری ای پسر | در تنی همچون صدف دریای لطفی پر گهر |
همین که آن گل بی پروا از ان مرد گدا این چنین حرفهای با مروت و حیا را شنید تبسمی نموده فرمود که ای بابا من نیز ترا برای
خدا به پدری برگزیدم چراکه دل ترا بحال بیکسان خیلی مشفق و مهربان فهمیدم لیکن از نام من نابرخوردار چه می پرسی که
فرزند نابکارم و خار دل افگار نام دارم باری ای پدر مهربان تو خود بفرما که چه نام داری و بچه مناسبت دست بدامن
من می گذاری او گفت ای دختر نیک اختر من بد اختر را ماه منخسف می خوانند همین که آن خار دل افگار این نام پدر بزرگوار
شنید بی اختیار ناله و آهی برکشید و گفت که سبحان الله پیشتر ازین روزهای سیاه شبی ماه منیر را دیده بودم یا
درین وقت تباه نام ماه منخسف را شنیدم آن ماه زار و نزار بی اختیار برنگ هلال بر خود کاهیده زار زار نالیده گفت
که ای خار دل افگار ره ای در حالت خزان عین بهار مائیم که پیش ازین ماه منیر بودیم لیکن حالا که از مهر جهانگیر خود در حجاب

می گردید دران کوهستان واقع گردید که در انجا یک مجذوبهٔ دلربا می ماند که اثر دم و نتیجهٔ قدم او در همه جانوران و تمام آن مکان ظاهر و پیداست که هیچ وحشی از و وحشت نمی کند و هر گوشهٔ و مکانی دلکشی و گیرائی دارد که نه قدم از انجا بر می آید و نه دل جدا شدن از انجا می خواهد خیلی متعجب و حیران گردیده آهسته آهسته خرامیده بنزدیک آن دلستان رسیده [illegible] تمام ادا نموده بر اقدام خود دران مقام ایستاده گردید بمشاهدهٔ آن جمال با جلال هیبتی و دهشتی بر دل و جانش [illegible] شد که تمام اندام او بسان شاخ بید برخود می لرزید و از اثر حال آن صاحب کمال که دران وقت و حال کیفیت [illegible] سر بگریبان فرو برده بود متاثر گردیده زار زار نالید و بعجز و نیاز بدین انداز آواز بلند گردانید [illegible] این کیفیت [illegible] این نامراد را برآرد آن مجذوبهٔ [illegible] آن مجذوبهٔ صاحب حال این آواز سوال آدمی زاد پر ملال [illegible] دیده بتعجب کیفیت بدین کلام تکلم نمود

غزل

[illegible]

[illegible]	[illegible] گوشه گیری پرورا	کس نه بیند دیده فرزگان بهم آورده را
[illegible]	[illegible]	شوکت شاهی براه خاکساری دیده ام
[illegible]	[illegible] چشم خونخوار خود را باد و چار	

گردانیده فرمود که خواهندگان دنیا می [illegible] از من بیچارهٔ نامراد [illegible] خود چکانید

غزل

[illegible]	[illegible]	مرا بشارت عفوای کریم در عرصات
[illegible]	[illegible]	که پشت طاقت افلاک خم ز بار من ست
[illegible]	[illegible] عمر ز پهلوی خود مدار من ست	چو گرد باد گران جانیم بلاست هنوز
[illegible] غبار من ست	زبیش راه برانید قیصر و جم را	که آمد آمد آن طفل نی سوار من ست
نهال بی بر و بارم قبول کرد خزان	رضای دوست مقدم بر اختیار من ست	ماه منیر روشن ضمیر از شنیدن این قال

و دیدن آن حال مجذوبه با کمال حقیقت کیفیت وحشت و ملال دل و خاطرش را از صحبت بجال خواهان دنیا و مال معلوم نموده بعجز بقیاس التماس نمود که این بندهٔ بی اساس نیز از مدتی ترک دنیا نموده از مخالطت اهل دنیا وحشت حاصل کرده بویرانها و خرابها می گردد و از خدمت و ملازمت چون تو صاحب تصرف و کرامت حصول دولت آخرت می خواهد

هلاک خویشتن ز چشم تو آرزو دارم	طلب ز گوشه نشینان کنند حاجتها	آن مجذوبه با کمال از شنیدن این قال

یعنی بتلاش یاس چون موج گهر | از بحر گذشتیم و بخود وا ماندیم | رباعی دیوانهٔ بیتابی حرمانم من
سودای داغ غم هجرانم من | از رنگ جنون من دل خسته مپرس | چون گل همه تن چاک گریبانم من غزل
چاک پیراهن گل کرد نخار کجا | یار بسیار ولی یار وفادار کجا | می گریزیم ز همسایهٔ آبادی
سر دیوانه کجا سایهٔ دیوار کجا | بر در کعبه و دیر ست هجوم مردم | کیست گوید که بود منزل دلدار کجا فرد
هر کجا باشد غریبم خواه بحر و خواه بر | چون گهر بر روی خاکم چون هوا در زیر آب | ه دلی دارم از دوری همنفس
گلی در بغل بلبلی در قفس

این بگفت و ازان مردم کشتی با هزاران بی مروتی و سختی جدا گردیده راه صحرا بر گزید و بهر آبادی و دیهی که میرسید مردم آنجا دیدن او را تماشای عجیب دانسته بگردش مجتمع می گردیدند و از هر چهار طرف بجانبش می دویدند و نذر و تحائف دیار خود می گذرانیدند و بر جمال و صورتش شیفته و واله می گردیدند و دران چنان اوان از زبان و دهان آن وحشی زمان این چنین سخنان می شنیدند غزل

گرد عشقش چه بصد درد گرفتار مرا | آه صد آه که این بوی تن و آب رخم | سینه چاک ست و جگر ریش و دل افگار مرا
چرخ را ظلم ازین بیش چه خواهد بودن | داد در محفل خود جا بسر خار مرا | کرد رسوای جهان عاقبت کار مرا
قطعه
غم پاسے فشرده در گل ما | دریای غمیم و گوهر اشک | کشتے گشتے بساحل ما | ما دست غم نهاده بر سر
شد کوه فراق حائل ما | مگذار گره بکار این گل | ای عقده کشای مشکل ما | در بلبل و گل نبود جز بو

و چون مردم بسیار بگردش مجتمع می گردیدند او ازان کار خیلی دلتنگ و پریشان حال می گردید و خاکی بر روی خود می پاشید و آن ماه درخشان را بزیر گرد و غبار می پوشید لیکن آن پرده و حجاب حکم جامهٔ عنبری و خاکستری رنگ پیدا کرده بر بدن و جبهه اش چسپان و زیباتر گردیده خاکی بچشم تماشائیان نمی رسانید بلکه بدیدهٔ آنها اثر سرمه بخشیده در بینائی شان افزود و جمال با کمال او را بمثال شخص صندل و عبیر مالیده معنبر و خوشنماتر می نمود و چون این کار گرد و غبار هم کدورت و غبار خاطرش را نمی نشانید و وحشت بر وحشتش می افزود و بسان وحشیان از مردمان رم نموده راه بیابانی و کوهستانی که اصلا دران مکان گذر آدمیان نمی نمود برای خود اختیار فرمود و در انجا جانوران و وحشیان به پیرامونش رسیده با او انسی پیدا کرده بگردش جمع می گشتند و او را دران صحرا هم تنهائی نمی گذاشتند و بجلوش می شتافتند و دران چنان وقت و حال آن گل پریشان احوال بدین چنین قال حسب حال نوا می کشید رباعی

سیر اندگه در آتش و گاه در آب | چشمے مگر از آبلهٔ پا جوشد | طاقت ما را درین بیابان خراب
تا صورت راحتی توان دید بخواب

و چون چندی آن گلعذار بمیان آن کوهسار اقامت نمود از ارادهٔ تقدیر گذر ماه منیر که برای شاه مهره بهر ملک و دیار

کشتی مشاهده نمودند سر بر اقدام مبارکش سودند و نذرها بنظر پاکش گذرانیدند و از دل و جان معتقدش گشته دعاهای نجات و رفع بلیات در حق خود می طلبیدند و به نیاز و آداب تمام به پیش او آب و طعام آورده بالحاح و ابرام می خورانیدند در ان وقت و حال آن ناخدا و هم هر یک کشتی نشینے جدا جدا بدین چنین قال نواها می کشیدند رباعی

رویت دریای حسن و لعلت مرجان	زلفت عنبر صدف دهن دُر دندان	ابرو کشتی و چین پیشانی موج
گرداب بلا غبغب و چشمت طوفان ست	چه قامتی که ز سر تا قدم همه جانی	چه صورتی که بهیچ آدمی نمی مانی
نه صورتی که گل از گلستان فردوسی	نه قامتی که سهی سرو باغ و بستانی	باری چون کشتی بمنزل مقصود رسید

اهل کشتی خواستند که آن حور ای بهشتی بهمراه ایشان فرود آید و بخانهای آنها در آید و رفاقت شان قبول نماید لیکن آن نگار قبول آن کار ننموده باستعجاب بروی آنها برنگ گل خندیده یکایک بیتاب از جای خود برجهیده باز خویشتن را در آب انداخت بمشاهدهٔ آن حال همه رجال بدحال و پر ملال گردیده شتاب کمندها انداخته او را از میان آب بر کشیدند و چون باز آن جانباز را بوحشت بر کمال دیدند و او را گریزان و پر ملال از صحبت و رفاقت خود معلوم نمودند ناچار بوضع خودش گذاشته بعجز و نیاز گذارش نمودند که ای جانباز خوش انداز اگر تو نشان خانه و مکان خود را بما می دهی بهر ملکی و شهری که خواهد بود بجان منت ما ترا در انجا میرسانیم و این خدمت را سعادت دارین خود میدانیم از شنیدن این نوا آن گل بی پروا برنگ گل شبنم رسیده چشم پر آب گردانیده و بسان غنچه آه سرد از دل پر درد کشیده برخواند ع

معذورم ار ز خانه نباشد خبر مرا	آمد چو اشک پیش بطفلی سفر مرا	رباعی بی خانه شناسم نه مکان دیگر
دل باخته ام بامتحان دیگر	یارم بسفر رفت و مرا می باید	رفتن به پی او بجهان دیگر ع

در آغوش محبت ناز پرور طفل بدخویم	فلک هر طور گردد جنبش گهواره می دانم فرد
ز تخته پاره ام ای ناخدا چه می پرسی	فلک کشتیٔ گرداب و در کنارم سوخت

و بجانب آن مردم سراپا الفت و شفقت بکمال لطف و مرحمت نگاهی نموده فرمود که تا این قدر همت کار پردازان تقدیر این گل پژمردهٔ بی تقریر را در آب تخته بند و اسیر داشته بودند و حالا می خواهند که این بیچارهٔ دریائی را صحرائی گردانند یعنی که بشورش جنون در آورده بصحرا دوانند و زنجیری ازدهانهای آبله بپایش در آرند و بعجب کیفیت و حال بدین چنین قال حسب حال بتقسیمی نوا بر کشید که همه سامعان و حاضران را گریان و بدحال گردانید رباعی

شوقی ما را بدشت و در سیر اند	هر سو خواهد به بیخودی میخواند	اینجا چه خرام و کو سر و برگ قدم
مستی ست بهار رنگ می گرداند	رباعی در ورطهٔ عجز بی سر و پا ماندیم	طاقتها جمله رفت و تنها ماندیم

بروانی آب روان گردید و بعد دیر بسیار پاسبانان خبردار و هوشیار گردیده چون آن گل بی پروا را بجایش ندیدند و آن غرفه را مانند چشم حیران کشاده دیده راه رفتن آن نور خانه فهمیدند اشک ندامت ریختند و با هزاران ناله و زاری برودیده این خبر وحشت اثر را بسمع شاه فلک قدر رسانیدند چنانچه باز آن حیران و سرگردان از جای خویش بحرکت درآمد بسان عکس فلک خود را بدریا درانداخت و همه امرا و خواصان و تمامی کوکبهٔ آن سلطان که برنگ روشنان تابع و پیرایش بودند نیز بآب افتاده غواصی را کار می فرمودند لیکن چون آن گوهر گم گشته را بدست نیاورده مایوس گردیدند و گم گردیدن آن گل نازک بدن را بسان رفتن بوی گل و پریدن رنگ گل فهمیدند از تردد و تلاش تر گردیده خویشتن را از دریا برکشیدند و بودن آن نسرین و نسترن هم غنیمت فهمیده در احتیاط و محافظت شان بدل و جان می کوشیدند القصه آن گل افسرده و پژمرده که بسان خار و خس خود را بروانی دریا سپرده بود هر دم جهدی می نمود که در آب فرونشیند و جامهٔ تن را از رنگ حیات پاک بشوید و ازین آفت افسردگی و پژمردگی تن و جان خود را رها نماید لیکن چون آن شاه مهر در بازویش بود از تاثیرش هرگز غرق نمی گردید و چنان محسوس او می شد که گویا کسی بازویش گرفته بطرف بالا می کشد و فرو رفتن نمی دهد و دران وقت و حال اگرچه از غایت غم و ملال جامه و تن خود را فراموش کرده بود مگر بدانج و چنان تصور و خیال می نمود که این انجذاب و کشش باطن بلبل بلند پرواز است که یکدم از خود جدا نمی سازد و بجانب پستی نمی گذارد بی اختیار برنگ گل جامه می درید و بسان بلبل چنین ناله و فغان می کشید که ای بلبل این برگ گل را که رنگش شکسته و از مشام خود گسسته است از منقار جذب خود بگذار تا در آب درآید و جامهٔ تن خود را از رنگ خام هستی پاک نماید قضا را بعد دیری برسر حالش یک تختهٔ چوبی رسید دران وقت آن بیچاره لاعلاج که از دست و پا زدن عاجز گردیده برنگ مرده بر روی آب میرفت بران تخته نشست اما اگر آن تخته بطرف ساحل و کنار میرسید باز بکفچهٔ دستهای نگارین خویش آب را حرکت داده آن زورق خود را دریائی میگردانید و دران چنان وقت و حال بعجب کیفیت احوال بدین چنین مقال نواهامی کشید غزل

دارم بهجر عشق خیال کناره
دست امید بر کمر تخته پاره
بودی براه وعدهٔ او گر قیامتی
ای گل هنوز زرد تو میدشت چاره
در بار غم شیشه برهم شکسته است
از هر نفس فتاده بره شیشه پاره

چنانچه در مدت چند شبانروز بدریای شور ملحق گردید

قضارا در انجا از مدتی یک جهاز به تباهی می گردید و هرگز باد مراد برسر حالش نمی وزید و آذوقه و زاد آن کشتی نشینان هم بنزدیک تمامی رسیده بود که درین اثنا یکایک تختهٔ آن گل به پیش نظر آنها پیدا گردید و بزودی ملاحان زورق خرد دوانیده او را بران نشانیده بالای آن جهاز کشیدند تحسین که قدم مبارک آن گل بدرون کشتی رسید از قدرت قادر مختار باد مراد وزید و آن کشتی از تباهی بجانب منزل مقصود راهی گردید و چون آن مردم کشتی از تصرف آن گل روی بهشتی کرامت روانی

آن را که قضا منصب شاهی بخشید
در هر کشور که ره برد کشور اوست
رباعی
تا ظلم مکانی بتحکم گیرد
اما هر جا دمد شکوه اخلاق
آفاق چو صبح یک تبسم گیرد

موج دم صد تیغ بلا طلم گیرد و دران وقت و حال ازان بلبل خوش مقال این چنین قال می شنیدند

غزل

سیرگاه نالهٔ ما لامکان گردیده است
هرچه در عالم بود داریم منظور نظر
گر شگفتنها دل من گلستان گردیده است
ما در میان نار محبت بسوختیم
آن مرغ زار ماست که از مرغزار ماست
در پر شود یمین و یسار جهان ز غم
این دار دار نیست که دار العیار ماست غزل
هر کجا جزئیست در آغوش گل خوابیده است
هیچ جا چون گوشهٔ بی مطلبی دلخواه نیست
چون ناخن و مو به تنگنای هستی
بر دوش خود ببین که چه زنار گشته ام
سنگین دلی ازین چه بود بیش در جهان
تا از خیال روی که گلکار گشته ام

پیشوای بیقراران شد دل نالان من
چشم ما چون آسمان گرد جهان گردیده است
غزل مقصود ما ز ملک جهان وصل یار ماست
بعد از فنا مراد دل اندر کنار ماست
شادی اگر بما نرسد یار حاکم ست
ما را چه غم ز غم که غمش غمگسار ماست
نالها داریم و کس زین انجمن آگاه نیست
دشمن کیفیت مینا ز سنگ آگاه نیست
رباعی هر گاه دلقبید چند و چون آمدنست
بالیدن ما ز خود برون آمدن ست
عالم ز نور بادهٔ من روشنی گرفت
خود بار دوش خویش چو کهسار گشته ام

شور عشق ما بلند از آسمان گردیده است
این جرس خضر رهِ صد کاروان گردیده است
می تراود یک چمن رنگ بهار از عشرتم
این کار گر برآید پس کار کار ماست
هر بلبلی بگلشن ما راه کی برد
با غم بسر بریم که او یار غار ماست
منصور گفت بر سر دار صفای عشق
انچه دل میخواهد از اظهار مطلب آه نیست
بلبلم بسیار دید از باغ و راغ این جهان
جز کاستن آخر چه فزون آمدن ست
غزل تا محو زلف کافر دلدار گشته ام
چون آفتاب ساغر سرشار گشته ام
موج شگفتگی زند از گریهٔ چشم من

بالجمله اکنون این بلبل هوشیار را مع آن همه یارانش که درین معامله و کار آن دیار مشغول گذاشته قلم دو زبان را باظهار احوال گل می در آرم و اخبار خوش خلقی او را هم بگوش سامعان باهوش میرسانم

بیان افتادن گل بدریا بعد غرق شدن بلبل شیدا و رسیدنش بدیار هندوستان و ملاقی گردیدن ماه منیر با و درمیان کوهستان و فرمودنش بپیش او حرفهای با عرفان

چنین گویند که اگرچه شاه فلک قدر گل بی پروا را بعد غرق شدن بلبل شیدا التحلی بر لب آن دریا ساخته بحفظ و حراست تمام ساکن گردانیده بود لیکن شبی بعد از چندگاه آن گل بیچاره که دائم چون چشم انتظار بی خواب و بیدار می بود نگاهبانان را بخواب دیده قابوی وقت یافته شبکهٔ نشستگاه را باهستگی شکسته ازانجا بر جهید و خود را بدریا رسانید و بسان موج بیتاب

ظالمی و مفسدی را دست تصرف بران نمی تواند رسید و آن همه مبنوایان عجب آئین و طرفه عنوان دارند که خویشتن را
محمدی می گویانند و لباس و یراق بطرز علیحده و مخصوص دارند و بهماد گله پوش و تیغ حمائل و علم بر دوش می باشند و بسیار
کسان برق انداز و ترکش بند می نمایند و اکثر کمانهای چوبین و تروبین نیز با خود دارند و باهمدیگر شان بحدی اتحاد و محبت
می نماید که اگر کسی از باشندگان این مکان بیکی از انها مخالفت می نماید همه آنها مجتمع گردیده جانفشانی خود را برو دریغ
نمی دارند و اگر از میان آنها کسی بندرت از راه بشریت و سهو و نادانی و غفلت عصیانی و خطائی و فسادی و خونی هم
می کند یاران مستقیم الاحوالش تادیب می کنند و بسزای کارشش میرسانند و قصاص می گیرند و یا بدادن خونبها
وارثان مقتول را راضی می کنند لیکن دیگران را برو دست رسانیدن نمی دهند و صلاح و تقوی وجود و ایثار و وفا و
محبت شعار دارند که بیان جمیع اخلاق حمیدهٔ آنها که سخاوت و شجاعت و عدالت و عفت وغیره باشد تفصیل بسیار
دارد غرض که شکلی و وضعی معینی دارند که اگر کسی در جای کدام شخص آنها را می بیند بی گفتار و اظهار در می یابد که از یاران
بلبل بینوا و از جماعت مردان محمدیان باوفاست یعنی که سوای کار صلوة خمسه که شعار محمدیان ست عملی دارند که آن را
صلوة دائمی می خوانند بدان کار بدون گفت و شنود و اظهار پیدا و آشکار می گردد که اینها از جماعت محمدیان هستند
و باز در هر کار و گفتار و هنگام نشست و برخاست و سکون و رفتار و زمان خورد و خواب باشتغال اذکارشش کلمه که کلمهٔ طیبه
و کلمهٔ شهادت و کلمهٔ تمجید و کلمهٔ تسبیح و کلمهٔ استغفار و کلمهٔ رد کفر باشد و به نود و نه نام پروردگار که اسمای حسنای اوست
در هر کار و گفتار مواظبت دارند و آن همه کار و اذکار و جلسهای مختار خود را ذکر کثیر می خوانند و دیگر کلیات و ضوابط آداب
بمیان خویشتن دارند که بدون منسلک گردیدن بمیان حلقهٔ آنها که بحقیقت صورت بمثال سبحهٔ ابرار می نماید جمیع حقیقت
و کیفیت اعمال و اشغال آن امام زمان و اولوالامر مومنان و مسلمانان در دریافت و شناخت هیچ عاقل زمان و
دانای دوران هم نمی در آید بالجمله چون شاه بی خبر این خبر را شنید بکارپردازان گفت که از محصول بادشاهی را
طلب نمایند اگر مالگذاری بواجبی می نماید زنهار از ین کار خویش مانع نه آیند بلکه دیگر دیهات را نیز باجارهٔ او سپارند
تا بخاطر جمع آبادان نماید و در جمع آن هم افزاید غرض که باستماع این حکم شاه و وزیر بلبل خوش تقریر و امیر با تدبیر خوش
دل گردیدند و مالگذاری بیش از معمول نموده دیگر دیهات و پرگنات را بخاطر جمع بتصرف خود کشیدند و سرحد حکومت
خود را تا بپای تخت سلطان رسانیدند و روز بروز جمعیت و زور پیدا کرده هر روز بسان آب سبیل بر سبیل زر تحصیل
آبی به بنیاد دولتخانهٔ او میرسانیدند و دران زمان همه رفیقان و یاران از زبان و دهان شاه بی نظیر و امیر با تدبیر این چنین
نوا و تقریر اصغا می کردند رباعی
سارق که دماغ آگهی افسر اوست هستی و عدم سواد فرمان بر اوست

غرض که در مدت قلیل آنجاهای خراب بطرفه آبادی رسید و از انجا هزار کس از مردم زمینداران و غربا بر آمده بخوشی تمام
بخدمت بلبل شیدا بیعت نموده داخل جماعت انصار و مددگارش گردیدند و دیگر مردم نواح و اطراف آن دیهات که از سیف
امیر باتدبیر گرویده شده بودند هزاران بودند و چون این مردم نو رسیده بوقت بار بحضور بلبل خوش گفتار میرسیدند
بموجب حکم آن مراتب شناس پیرامون آن چهار حلقهٔ دیگر حلقها بپا میگردانیدند و از سبب تقدم و تاخر و بقدر لیاقت
و خدمت خویش دران مقامهای پیش جامی یافتند چنین گویند که در انجا تاجر فقیر که رتبه اش پایان تر از ان یاران
اقدم و اسبق بود در دوستی آن بلبل شیدا آن قدر مال خود فدا کرده که هیچکس درین امر با او برابری ننموده چنانچه بدین
اختصاص خصوصیتی پیدا کرده داخل حلقهٔ آن یاران خاص گردیده و دیگر سبب قربش آن ست که تقدمی به نسبت
دیگران هم داشت و از غایت خوش خلقی و حیا و مروت او بلبل شیدا چندانکه بعد ماه منیر از تاجر فقیر راضی و خوشدل
بود از دیگری نبود چه در تمام عمر از و قولی و فعلی صادر نگشته که بلبل را از ان رنجشی و ملالی پیدا شده باشد و دیگر عمده کارهای
آن یار بکار آن ست که در وقتی نالههای بلبل را در رنگ گلهای گل جمع گردانیده از پریشانی و مداخلت بانگ زاغ
و زغن محافظت نموده گلدستهٔ ساخته است که از ان بدل جانها صاحبدلان راحت پیدا می آید و بچشم بینش صاحب
بصیرتان نور می افزاید و بگوش اهل هوش عبرت خبرت می در آید و دماغ صاحب دماغان بوی انس جانان حاصل
می نماید و از کار و بار آن یار که امیر باتدبیر ست چه اظهار نماید که از سبب او بچه مقدار اقتدار در کار سلطنت و خلافت
پیدا می آمد که هر موافق و مخالف آن را خوب میداند و از جزئیت شاه بی نظیر با مهر جهانگیر و از خصوصیت و پیروی ماه منیر
بدان آفتاب عالمتاب چه تقریر کند که هر که و مه جهان از معیت و عینیت ایشان خبر دارد و از ذره ذره عالم اقرار می آرد
که مهر چون ماه پرتوی ندارد و در تمام آفاق چنین یار یگانهٔ روزگار و بی نظیر زمان نمی نماید و چون مهر جهانگیر از سر کرهٔ اثیر
بطرف عالم دیگر سیری فرماید و این عالم ظلمانی حکم شب دیجور پیدا می کند ماه ست که به نیابتش احق می نماید که نور هدایت را
از مهر خویش اخذ نموده این جهان شام تارابسان نیمروز می گرداند و آن نجم سعید بی نظیر ست که راه سعادت و ارشاد
بعالمیان می نماید حالا همان بهتر که دریافت کنه این کار را حواله الفهم مردم هوشیار نمایم و اظهار این اسرار را در پردهٔ استتار
گذاشته بگفتار بقیهٔ آن اسمار در آیم که در مدت قلیل آن دیهات خراب از یمن و برکت اقدام آن بلبل خوش تقریر و حسن
تردد آن امیر باتدبیر و از دانه زرپاشی آن تاجر فقیر بآبادی و سرسبزی در آمد و فوجی هم مجتمع گردید چنانچه این خبر بسمع شاه
آنجا نیز رسید که درین روزها بمیان فلان قریات که بی چراغ و خارج از جمع افتاده بودند درویشی بینوا که بلبل بینوا
نام دارد و جماعتی از بینوایان با او رفیق اند رسیده آن خرابه را آبادان نموده بجدی خبر رسی و دادگری می نماید که هیچ

خدمتهای کار تبقدیم رسانیده هریک زمینداران را خوش دل و امیدوار زر بسیار گردانیده ند و کسان تاجر که بخیر خود بهمان حال قدری زر و مال بآنها رسانیده هرکدام را دستار و فوطه و شال بخشیده بسلامگاه برده آداب عنایات و تفضلات و داد گر بخشنده ادا کنانیدند از مشاهدهٔ آن حال بلبل با کمال خوش حال گردیده بطرف امیر باتدبیر ملتفت شده فرمود که ازان سی صد و ده یا ر صد کس را برای پاسبانی و محافظت بحضور نگاه دارد و ده تن را برای خبر آوردن هر چهار طرف معمور گرداند و دو صد جوان را تعین این رعایا و زمینداران نماید که بر هر چهار طرف سرحد خویش به پنجاه پنجاه کس بنشانند تا از هیچ سو مفسد و راهزن را بدرون این دار الامان نگذارند و هرجا هی که قطاع الطریق نمودار شوند خبرداران فی الفور بحضور رسیده خبر کنند تا یاران دیگر نیز بکمک و معاونت برسند و دران حال بلبل با کمال بدین قال نوا برکشیده همه رجال را دل و جگر و گمر بخشیده بعجب کیفیت حال مشرف گردانید غزل

ساقی بده آن دشمن هوش و خرد ما

کامد ز ازل عشق و جنون نامزد ما | رسوائی و دیوانگی و شور و ملامت | در مملکت عشق بود چار حد ما

غافل مشو از خرقهٔ پشمینهٔ فقرم | کائینهٔ خورشید بود در نمد ما | گلزار جنان ست اگر جلوه نماید

نسرین بدن لاله رخ سرو قد ما | با خود بجهادیم درین معرکه بلبل | وقت ست که همت برساند مدد ما

غزل در طریق عشق باشد کار ما افتادگی | همچو نقش بوریا سری داریم با افتادگی

در جهان بر بوریای فقر شاهی می کنم | تا مرا شد سایهٔ بال هما افتادگی

در غنا و فقر طالب می نماید اکتساب | از گل قالی و نقش بوریا افتادگی

دستگیری نیست به از خاکساری در جهان | دانه را باشد درین مزرع عصا افتادگی

پیش خود بر پا شدن صورت کجا گیرد ز من | همچو شخص سایه ام سر تا بپا افتادگی

آدم خاکی ست مسجود ملائک بلبلا | آفرین بر خاکساری حبذا افتادگی

در غریبی ست عز و جاه مرا | فقر گردست پادشاه مرا | سیر سم من بمنزل مقصود | بخت سبز ست خضر راه مرا

امیر باتدبیر باستماع این حکم و تدبیر خیلی خرم و خوش دل گردیده آداب حکمرانی تبقدیم رسانیده آن رعایا و زمینداران را بخوشی تمام ازان مقام رخصت کنانیده خود حسب الحکم کاربند شده بهر چهار طرف که سرحد آن نهات بود بتقسیم تهانجات و مورچال قائم گردانید که بدون حکم آن بلبل پرنده را مجال پر زدن دران دار الامان نبود و دیگر زمینداران و سرداران و امیران آنجا را که واقف و آشنا بودند طلبیده امیدوار عنایات سلطان نجتیار و متوقع خدمات و انعامات گردانیده ملازمت کنانیده و بمکانهای متعلقهٔ شان رخصت دهانید تا بر جای خود ها خبردار و مستقل بوده منتظر وقت و اشارت شاهنشه

از یاران عزیز خویش بربندد و خود سر حلقهٔ آنها باشد چراکه اینها سابق از دیگران بمن پیوسته از کیش کهنهٔ خویش تبری نموده از همه مانوسات و مالوفات خود قطع کرده قطعی یار من گردیده اند و بعد اینها آن چهل یار را باعتبار که آنها هم از مقربی آن یاران مهاجر او بودند سعادت بیعت حاصل نمودند و حکم بستن حلقهٔ ثالث در حق خویش شنیدند و پس از ایشان آن سی صد و ده یار باقی مانده که بوقت روان گردیدن از ان کوهستان بمیان سلک تابعانش منسلک گردیده بودند بیعت کردند و اینها بحال خویش حکم بپا کردن حلقهٔ رابع شنیدند غرض که بدین عنوان آن بلبل بلند مکان بگرد خود چهار حلقه بسته هر یکی را قدر و منزلت و رتبه و پایه اش نموده و فهمانیده بیاران حلقهٔ چهارم حکم فرمود که بزودی زمینداران و مزارعان و باشندگان این دیهاتِ خراب و پریشان را مجتمع ساخته روبرو آورده حاضر گردانند بهمان زمان چندی از جوانان و شاطران روانه دوان گردیده از میان دیهات و قریات چند کس معتبر و صاحب معاملات را پیدا کرده روبرو آورده بیرون حلقهٔ چهارم ایستاده گردانیدند دران حال یکی از کسان حلقهٔ دوم حکم شد که ازینها استفسار نماید که شما چرا درینجا زراعت و کشت کاری نمی کنید و این دیهات را برای چه ویران و خراب می گذارید آن بیچارگانِ پریشان از شنیدن این بیان بر سرِ حال خود شخصی مهربان و پرسان احوال پرسان معلوم نموده بی اختیار گریان گردیده بحالت اضطرار بانگ و فغان بر کشیده اظهار نمودند که ای حق شناسِ معدلت اساس پادشاه این دیار بسیار ظالم و بیخبر است و هرگز بحال رعایا و غربائی پردازد و اصلا غور و پرداخت ملک نمی نماید و هر مفسدی و ظالمی که زوری و دستِ قدرتی دارد غبار آزار میرساند و ملک را تاراج می کند و هرگاه که ما درینجا کشتکاری کنیم بوقت درو راهزنان می تازند و همه کشتهٔ ما را میربایند و حبهٔ برای ما باقی نمی گذارند بنابران دست ازین کار کشیده میداریم و بدون گله و مواشی بحالت فلاکت و قلاشی درین دیهات ویران که وطن قدیمی پدران ست افتاده می باشیم همین که بلبل دادگر ازان رعایا این خبر شنید بگرم مهری خود در آمده هر یکی را پیشتر طلبیده بر سر حلقهٔ دوم ایستاده کرده بزبان خوش تقریر سراپا تاثیر خویش دلاسا و مواساها داده فرمود که انشاء الله تعالی ازین باز هیچ ظالمی را بر شما دست تصرف نخواهد بود بخاطر جمع درینجا کشتکار نمائید و از جابجا مزارعانِ دیگر را آورده این همه دیهاتِ ویران را آبادان سازید و هر قدر زر که برای تقاوی و خرید گاوان و مواشی می باید از ما گیرید و بخاطر جمع بکار زراعت خود مشغول باشید و بجانب تاجر نقیب کبیر دیده فرمود که اینها را بو عدو عید مستمال گردانید و الحال هم قدری مبلغ بقدر ضرور باینها رسانید و برخواند مَن ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ وَلَهُ أَجْرٌ كَرِيمٌ و نوعی باینها معامله نمائید که خوش دل و مطمئن خاطر گردانید بهمان زمان تاجران از مقام خود روان گردیده بر سلام گاه رسیده آداب فرمودن

جایش خالی می گذارم و ترا بعد او بپایهٔ دوم بشمار می آرم این بگفت و بطرفه کیفیت حال آن باکمال برین چنین مقال نالهٔ برکشیده همه رجال بالقدر حوصله و استعداد معنی و مراد کلام جامع خود را فهمانید رباعی

بلبل در مخموری مستی زدیم
بیرون عدم ساغر هستی زدیم
خورشید صفت قدم به پستی زدیم
تا چون گردش شش جهت ساوی نمود

غزل

نشگفد بی هوای گل دل من
غنچه‌ام را بود صبای دگر
میگذارم ز شرم به هیچکسی
هست لطفش بمن جفای دگر
دل بجائیست دیده جای دگر
هر یکی دارد آشنای دگر
ای که داری شکایتی ز قضا
به که پیدا کنی خدای دگر
بلبلم را محبت گل رو
باز دارد ز فکرهای دگر

و باز بجانب آن هر سه یار و همه حضار بعجب حال جمال و جلال دیده بدین آیات ذوالجلال تکلم نموده هر یکی بالقدر حوصلهٔ صدق و یقین و محبت و رفاقت بشارات خلافت و مغفرت و قرب و منزلت بخشیده در معاملات و حالات شان بجد کمال استقلال کرامت فرمود اِنَّ الْاَرْضَ لِلّٰهِ یُوْرِثُهَا مَنْ یَّشَاءُ مِنْ عِبَادِهٖ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِیْنَ لَا یَسْتَوِیْ مِنْکُمْ مَنْ اَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَاتَلَ اُولٰئِکَ اَعْظَمُ دَرَجَةً مِّنَ الَّذِیْنَ اَنْفَقُوْا مِنْ بَعْدُ وَقَاتَلُوْا وَکُلًّا وَّعَدَ اللّٰهُ الْحُسْنٰی وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِیْرٌ لَقَدْ تَابَ اللّٰهُ عَلَی النَّبِیِّ وَالْمُهَاجِرِیْنَ وَالْاَنْصَارِ الَّذِیْنَ اتَّبَعُوْهُ فِیْ سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا کَادَ یَزِیْغُ قُلُوْبُ فَرِیْقٍ مِّنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَیْهِمْ اِنَّهٗ بِهِمْ رَءُوْفٌ رَّحِیْمٌ وَّعَلَی الثَّلٰثَةِ الَّذِیْنَ خُلِّفُوْا حَتّٰی اِذَا ضَاقَتْ عَلَیْهِمُ الْاَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَیْهِمْ اَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوْا اَنْ لَّا مَلْجَاَ مِنَ اللّٰهِ اِلَّا اِلَیْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَیْهِمْ لِیَتُوْبُوْا اِنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِیْمُ یٰاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَکُوْنُوْا مَعَ الصّٰدِقِیْنَ غرض که امیر با تدبیر از شنیدن این کلام و رسیدن آن چنان مقام بتمام حقیقت و کیفیت انجام کار خود را فهمیده بغایت خوش دل گردیده بپایه و مرتبهٔ خود بتمکین و وقار برنشسته بدین اشعار حسب حال تکلم نمود رباعی

چون صبح نخستین چه شد ازلی قدرم
گو طالع من که مهر تابان توام
این بس که نظر کردهٔ احسان توام
آن عمر دگر نام جسد ابسیار ست

رباعی

هر چند که هیچ نیستم آن توام
این عمر که داریم کجا بسیار ست
جانبازی ما بعشق اکسیر بقاست
طول امل حیات ما بسیار ست

و پس از ین امیر آن تاجر فقیر شرف بیعت بلبل روشن ضمیر دریافته بطرف دست چپش پایان تر شاه بی نظیر بموجب اشارهٔ آن پیر مقام خود را شناخته بجیای بسیار آن مرد بردبار متمکن گردیده بعجب عجز و نیاز بدین انداز نوا برکشید رباعی

ای نور تو بسم اللّٰهِ قرآنِ ظهور
جسمت همه نور و عارضت سورهٔ نور
ای مظهر اسم هادی و اسم غفور
اینجا تو دلیل خلق و آنجا تو شفیع

و در ین حلقهٔ خاص سوای آن سه یاران با اخلاص دیگری را دخلی نبود و بعد ایشان تاجر کبیر مع آن ده یار بشیر بشرف بیعتش رسیده حکم شنید که بمقابل نشیند و بیرون این حلقهٔ اول حلقهٔ ثانی

از خدمتش دورتر رسیده بجا بپاس ادب بپای خود ایستاده گردیدند و برنگ نقوش تصاویر تماشای رنگ گردانی بهار تقدیر در میان نهال وجود شریف آن بلبل خوش تقریر بدیده های حیران خویش مشاهده می کردند و اصلا در خویشتن طاقت حرکت کردن و جرأت حرف زدن نمی یافتند چنانچه بعد یک زمان خود آن خلیفهٔ سبحان بحرف و بیان در آمده بدین چنین سخنان موزون پر عرفان ناله بر کشیده بجانب آن همه یاران وفادار جان نثار و جمیع رفیقان و خدمتگار بمناسبت معانی اشعار بدیده های لطف و التفات نگاهای آشنا و دلربا نموده و هم بچشم با جلال بطرف همه جال دیده هر یکی را شاد و امیدوار و خوفناک و ترس کار گردانیده بود

غزل

باقبالی که دل برخاست از دنیا بتعظیمم
بلندی سرکش ست از طینتم چون آبله اما
چو فرصت‌های نیازی بر دو عالم داد تقدیمم
طلب کردم ز همت خاتم ملک سلیمانی
من گوهر عنان سلطان خودم در یتیمم
از نعمت بیخواست بکفران نتوان زد
نشستند بسر چشمهٔ خورشید گلیمم
مژه هر جا گشودم دولت بیدار پیش آمد
ادب ورزی دو زیر پا نشستن کرد تعلیمم
هوس تا زنگی از شوخی بعرض آرد فضولی کو
فشار تنگی دل داد عرض هفت اقلیمم
هر چند سر و برگ متاع دگرم نیست
محتاج نیم لیک کریم ست کریمم
بلبل نیم امروز خجالت کش هستی
شکوهٔ فقر ملک بی نیازی کرد تسلیمم
چو شمع از پای تا سر عالم ایجاد بهیمم
اگر دامن نمی افشاندم از بس ماند ها بودم
فرو در کوه رفت از شرم استغنا زر و سیمم
غزل از عزت و خواری نه امیدیست نه بیمم
زین گرد نفس قافلهٔ ملک عظیمم
از سایهٔ گم گشته مجوئید سیاهی
چون مهر سر افگندهٔ ادوار قدیمم

چنین گویند که از شنیدن این قال و دیدن آن کیفیت و حال با جاه و جلال بلبل باکمال اول از آن همه جال شاه بی نظیر در خویشتن جرأت یافته قدمی فرا پیش گذاشته بشرف بیعتش مشرف گردیده نزدیک پهلوی چپ او بسان دل مقام و منزل خویشتن فهمیده بطرفه کیفیت سرور بحضور آن اولو الامر بادستور بدین کلام تکلم نمود

رباعی

در فقر و غنا آنچه عیان می باشد
دوری زمین و آسمان می باشد
یعنی ز مکان فخر شهان می باشد
درویش شرف بخش مکان می باشد

و بعد از آن امیر با تدبیر سعادت بیعت حاصل نمود و آن بلبل قدردان مراتب شناس دست آن یار معدلت اساس را گرفته بجانب دست راست خود کشیده بفصل یک مرد نزدیک پهلوی خویش نشانیده فرمود که این قدر فاصله در میان من و تو جای نشستن یار اول من ست که حالا بچشم ظاهر بینان نمی نماید لیکن رتبه و مرتبه اش از جایش پیدا می آید و امید از کرم آن جامع المتفرقین آن دارم که آن اولین یار و رفیق غار و انیس غمگسار مرا نیز عنقریب داخل این حلقهٔ یاران خاص بی انکار می گرداند و چون مرتبه اش را اقدم و ارفع از همه یاران می شناسم و رتبهٔ آن ارجمند از همچو تو یار دلپسند و چندان می دانم بنا بران بالای تو

و از تجلیات و ظهورات یار پُر و سراپا انوارست قدری حقیقت و کیفیت پاکی و لطافت مکین را بشناسند و ترا نائب مناب با دانسته بمنوب گرایند و ترا خلیفهٔ من ظل الله نامند و مالک هفت اقلیم تن که عبارت از هفت اندام بدن ست دانسته بر همه رعایا و خادمان که مراد از حواس عشرهٔ ظاهری و باطنی و جمیع قُویٰ و اعضاست حاکم و کارفرما دانند و حکم و فرمانت را در آنها جاری و نافذ شناسند و ترا مقرری شهریار معدلت شعار فهمند و بسان دیگر ظلم کار غفلت آثار نه انگارند و من می خواهم که حالا تو از فضل ذو الجلال بعجب جمال و جلال و طرفه حسن و کمال و بناز شوکت و کثرت رجال بجانب گل و بمجمع پریشان احوال رجوع آری غرض که چون بلبل فرخنده حال سر از زیر بال خیال برکشید و در عالم مثال آن چنان مرضی گل بی بدل خود فهمید برنگ گل چهره از نشاط برافروخته غنچهٔ دهان را بتبسم آشنا ساخته چشم مخمور را چون نرگس شهلا وا ساخته سراپای خود را بشکل نهال گل گردانیده بحالت معیت و قرب گل که به پیشش مظهر کل بود رسیده بدین نوا نالها کشیده همه حضار را از کیفیت نالهٔ خویش سرخوش و سرشار گردانید رباعی

بی چهره بدیده ام جمالی ست عیان
من می نگویم اگر چند که من می گویم
دائما از گل و گلشن سخنی خواهم گفت
همه دم وصف چه گلهای چمن می گویم

سبحان الله طرفه حالی ست مرا
بی صوت و کلام قیل و قالی ست مرا
نیست در نای بغیر از دم نائی صوتی
چون نگویم سخن چه نطق می گویم
در سماع غم او ناله زنان می باشم

هر لحظه فراقی و وصالی ست مرا
غزل من ز اندازه برون گر چه سخن می گویم
تو مپندار که من با تو سخن می گویم
نیست جز نرگس چشم و گل عارض سخنم
همه در تن تن در تن تن تن می گویم

و بجانب اسیر با تدبیر ملتفت گردیده فرمود که ای یار هوشیار معدلت شعار درین کار اراده و تقدیر پروردگار بموجب تدبیر تو می نماید پس مرا بخلاف رای صائب تو کار کردن نمی شاید و بطرف دیگر یاران دیده حکم نمود که بزودی بزیر این درخت آن پوست تخت مرا فرش نمایند و همه یاران و رفیقان بگردشش در آمده مراتب و درجات خود را بشناسند و برای سرانجام این مرام مشکل و سخت کمر همت و عزم درست خود را مستحکم و استوار بربندند و از سر نو بزیر این درخت با من بیعت جان باختن و مال فدا ساختن نمایند و برین قول و قرار خدا و رسول را شاهد دانسته بر عهد خویش برقرار مانند القصه چون آن بلبل نیکبخت باراده گرفتن ملک و تخت بر سر آن پوست تخت نشست بمقتضای آن کیفیت و حال و از باعث آن مسند با جاه و جلال عجب تغیر احوال در بشرهٔ شریف آن بلبل خوش خُلق خوش مقال ستوده خصال پیدا و نمودار گردیده که همه یاران وفادار جان نثار و جمیع رفیقان و خدمتگار که بقرب پیش رسیده بسخنان موزون و سنجیده مراتب و درجات قرب و بعد پیش آمد خود را می سنجیدند بدل و جان ترسیده بسان شاخ بید بر خویشتن لرزیده

بامن دامان ملاقی می گردند و قوتی باولیای دولت قاهرهٔ فقر محمّدی ما میرسانند فقط بشمار مماثلان گروه ضب ار
نی درایند تاجر کبیر از شنیدن این بشارت از ان بلبل بشیر برنگ گل خندیده بسان طایر خوش حال بال بال بر
خویشتن بالیده آداب عنایات و تفضلات بتقدیم رسانید و هم همه عزیزان و رفیقانش که سی صد و شصت تن
بودند یکدل و یکزبان گردیده بعرض رسانیدند که ما فدویان تن و جان خود را برین کار حضرت قربان و نثار
می گردانیم و سود و بهبود نشأتین بدست می آریم و برخوانند ترکیب بند

وی غرهٔ دولت تو غرّا	ای آمده نوعروس دولت	از تکل و شمائل تو شیدا	ای خلعت ملک بر تو زیبا
در روی مبارک تو پیدا	بر قامت حشمت تو کوتاه	این اطلس نیلگون والا	انوار شکوه شهریارے
از سقف نهم رواق خضرا	بر شادی مجلس تو ناهید	هر لحظه کشید جام صهبا	بگذشت صدای صیت عدالت
گل ساخته دست خویشتن را	بر قصر تو چرخ آستانی	کیوان بدر تو پاسبانی	درباغ ز اشتیاق وصلت

باری چون بلبل با نوا از دهان
وزبان همه یاران و رفیقان همین نوا و صدا شنید متامل و متفکر گردیده بعد دیر بسیار خود هم چنین اشعار آبدار از ناله زار بر کشید

غم زمانه خورم یا فراق یار کشم	بطاقتی که ندارم کدام بار کشم	رباعی رستند همه ز بیم و سامانی
بلبل تو و صد هزار سرگردانی	حیف ست ز میخانه بمسجد رفتن	جانی که نه آب ست و نه آبادانی

و بسان غنچهٔ دلگیر سر بگریبان خرم و تدبیر فرو برده از راه دل بجناب گل بی بدل خود متوجه گردیده استخارهٔ آن کار که ناگوار
طبعش بود نمود چنانچه دران حالت او را غیبت از خودی خودش پیدا شد و حضور محفل گل نصیبش گردید و او بخنده روی
و خوشش خلقی خود فرمود که ای بلبل زار تا این وقت و حال من نیز بسان تو میان دشت و کوهسار حیران و
پریشان می گردیدم و قدم را در بادیه پیمائی می فرسودم لیکن بدین ناتوانی و عاجزی جسدی رسیدن بمنزل مراد
مشکل دیدم بنابران قدری مراعات عالم اسباب نموده پا از پایهٔ بی قدری و کم وزنی بمرتبهٔ کامرانی و خودسنجی کشیدم
و بدان مناسبت و مشارکت حالت خویش حالا می خواهم که ترا هم هم پله و هم قرینه نخود گردانم و سنگینیی در تو هم پیدا آرم
تا مردمان دانا و بینا که محبت آثار و عشق شعار باشند تن با وقار و دل باصفای خالی از ما سوای یار ترا مماثل و مانا
بکعبه و بیت الله دیده و دانسته به پیرامونت گردآیند و از صورت و هیئت با جمال و جلال تو کمال معنوی و حقیقت
مرا مشاهده نمایند و هم همه کوران و کران نیز از شمیدن بوی انس و دریافتن خلق حسن ماهیت و کیفیت خلق
گل همیشه بهار ترا دریابند و بر هستی و وجود او تصدیق و اقرار نمایند و از زیارت این مکان خالی و عالی که عبارت و
اشارت از ان بجانب تن و دل تو کرده می آید که از خودی خود و از خواهشهای ما سوای مولای خویش خالی ست

توئی که صورت جسم ترا هیولائی ست	زجوهر ملکی در لباس انسانی	طراز دولت باقی ترا همی زیبد
که همتت نبرد نام عالم فانی	سوابق کرمت را چگونه شرح دهم	تبارک الله ازان کارساز رحمانی
صواعق سخطت را بیان چگونه کنم	نعوذ بالله ازان فتنهای طوفانی	تو بودی ای دم صبح امید گر سر مهر
برآمدی و سرآمد شبان ظلمانی	بباغ ملک ز شاخ امل بعمر دراز	شگفته باد گل دولتت بآسانی
ز حافظان جهان کس چو بنده جمع نکرد	لطائف حکمی با کتاب قرآنی	

و هم دران هنگام تاجر فقیر بدین کلام گذارش نمود که برای این عزم و خیال هر قدر زر و مال می باید بنده میرساند و نوشتها بجانب پیشکاران خود که در هر شهر دکان دارند روان می گرداند و هنڈویها طلبیده بنظر مبارک می گذراند و برخواند ترکیب بند

شاهی که پناه ملک و دین ست	در خورد هزار آفرین ست	نوبادهٔ خاندان ملک ست	گلدستهٔ بوستان دین ست
هم نسل شهنشه زمان ست	هم نخل خلیفهٔ زمین ست	آثار دلائل سعادت	تابنده چو نورش از جبین ست
در خاتم قدر او نهفته	فیروزهٔ چرخ چون نگین ست	تیغش بمیان کفر و اسلام	سرسیت ولیک آهنین ست
آنجا که کمال رفعت تست	خورشید فلک چه خوشه چین ست	جائیکه شکوه و شوکت تست	گردون چه بود چه جای این ست
کلک از کف دست تست دربار	شمشیر به پنجهات سزاوار		

و هم تاجر کبیر بدین تقریر التماس نمود که بنده نیز می خواهد که خود را داخل جماعت انصاران این جناب گرداند هر چند که در ذات خویش شرف مرتبهٔ یاران پیش که مشابهت بگروه مهاجران دارند نمی یابد بس هر قدر زر و مال که درین وقت و حال برای جمع کردن رجال درکار می شود بنده نیز بخدمت این اولوالعزم باکمال بجان منت میرساند و سر خود را هم به پیش این ثابت اقدام هر مقام قربان می گرداند که سعادت دارین خویش دران می شمارد و برخواند ترکیب بند

ای سایهٔ رحمت الهی	وی غنچهٔ باغ پادشاهی	هرگز بشمائل تو سروی	نارسته ز بوستان شاهی
هر چرخ جلال را تو مهری	هر برج جمال را تو ماهی	در خواستم از خدای بیچون	بختت بدعای صبحگاهی
بر نام تو گرد دور گردون	منشور اوامر و نواهی	بر سلطنت تو بی تکلف	تمکین تو می دهد گواهی
نام تو یقین که می برآرد	آوازه ز ماه تا بماهی	گردون که لطیفها برآرد	دری چو تو در صدف ندارد

بلبل روشن ضمیر از شنیدن این تقریر تاجر کبیر دلگیر برنگ گل خندیده فرمود که ای تاجر نادر من ترا هم مع رفیقانت داخل آن یاران مهاجر خویش که از نسبت تو پیش رسیده اند میدانم که بهمراه من از میان آن چنان کوهستان و ریگستان که وادی غیر ذی زرع ست برآمده بمیان این چنین مدینهٔ سراپا سکینه رسیده اند و حالا کسانی که درین مکان

که او را بیخبری و غفلت از حال ملک و رعایا بدرجهٔ تمام ست بنا بران این دیار چنین خراب و ویران و ناکام ست همین که امیر با تدبیر از ان مردم پریشان و دلگیر این تقریر شنید بعرض بلبل روشن ضمیر رسانید که حضرت این همان ملک شام ظلمت بار ست که بنده از سبب تاریکی ظلم اینجا جلاوطن گردیده بخدمت سراپا سعادت رسیده بود الحمد لله که خود بدولت هم بچشم مبارک خرابی اینجا را دیدند و بگوش سراپا هوش خبر ظلم و بیخبری والی این ملک را شنیدند

رباعی
داریم ز بی ثباتی عمر الم
نگذاشت که ما دمی برآریم بهم
از اشهب روز و ادهم شب دیدیم
کین عمر دو اسپه میرود سوی عدم

پس از کرم تمام و شفقت عام این جناب امیدوارم که اقدام شریف درین مقام ثابت گردانند و خدمت گردآوری مردم و بند و بست و آبادی این مکان به بنده فرمایند که انشاء الله باقبال حضرت در کم فرصت این قریات خراب را آبادان می نماید و در اندک مدت بتدبیر و حکمت این همه مملکت را به تسخیر در آورده در قبضهٔ تصرف اولیای دولت در می آرد و ازین کار و خدمت برای خود دولت بی زوال آخرت حاصل می نماید که عالمی را از بیداد و فساد میرهاند از این گفت و بطرفه کیفیت حال جلال بدین قال بحضور آن بلبل باکمال نوا بر کشید قصیده

ای در رخ تو پیدا انوار پادشاهی
صد چشمهٔ آب حیوان از قطرهٔ سیاهی
بر حشمت سلیمان هر کس که شک نماید
مرغان قاف دانند آئین پادشاهی
در دودمان آدم تا وضع سلطنت هست
تعویذ جانفزائی افسون عمر کاهی
دائم دولت ببخشد بر عرش شب نشینان
تا خرقها بشوئیم از عجب خانقاهی
جور از فلک نیاید تا تو فلک صفاتی
اینک ز بنده دعوی و ز مجلست گواهی

در فطرت تو پنهان صد حکمت الهی
بر اهرمن نشاید انوار اسم اعظم
بر عقل و دانشش او خندند مرغ و ماهی
تیغی که آسمانش از فیض خود دهد آب
مثل تو کس نه دانست این علم را کماهی
گر پرتوی ز تیغت بر کان و معدن افتد
گر حال من بپرسی از باد صبحگاهی
جائی که برق زلّت بر آدم صفی زد
ظلم از جهان برون شد تا تو جهان پناهی

کلک تو بارک الله بر ملک دین گشاده
ملک آن تست و خاتم فرما تو هرچه خواهی
باز ار چه گاه گاهی بر سر نهد کلاهی
تنها جهان بگیرد بی منت سپاهی
کلک تو خوش نویسد در شان یار و اغیار
یاقوت را چه سرخی بخشد ز رنگ کاهی
ساقی بیار آبی از چشمهٔ خرابات
ما را چگونه زیبد دعوای بی گناهی
عمر یست پادشاها کز می تهی ست جامم

چون امیر با توقیر این مصلحت و تدبیر بعرض رسانید شاد بی نظیر گواهی صدق تقریر او داده خود هم التماس نمود که امیر با تدبیر رحم بر حال خلق الله می نماید و حسبةً لله کار عدالت را می خواهد برای بنده نیز این کار بسیار صواب می نماید امیدوارم که عرض او بدرجهٔ اجابت رسد و برخواند

قطعه
عجب حمیده خصالی که گاه فکر صواب
ترا رسد که کنی دعوی جهانبانی
اگر نه فیض عطای تو دستگیر شود
همه بساط زمین رو نهد بویرانی

بحضورش در خویشتن و هم قدرت و جرأت و مجال سخن و حرف و قال دریافته اول از همه شاه بی نظیر بدین تقریر

در نعت تقدیر شروع نمود غزل
آفتاب بی بذره سر دادند
ره نمودند و راهبر دادند
عنوان گذارش نمود این خبر غزل
پرتوی از رخت بدر دادند

بجسمی ملک بجز دبر دادند | کش لب خشک و چشم تر دادند

وامیر با تدبیر دران حال بمقابلش بدین قال تکلم نموده تتمهٔ غزل

رزم امید و بیم قائم بود | آخر امید را ظفر دادند
تا شود خیره در نظارهٔ تو | دیده را سرمهٔ نظر دادند

نور عرفان چراغ دل کردند
خویش را تا کنند گم در حق
و تا جز فقیر دران زمان بدین
تا شود ره عیان ز بیراهی

باز بلبل خوش حال از شنیدن این سخنان موزون حسب حال آن یاران خوش مقال کیفیت حال خود بدین چنین قال ناله بر کشیده هر یکی را بقدر نسبت و حوصله و ظرفش به نسبتی و کیفیتی و حالتی رسانیده در بعضی آن کاروانیان ناواقف کار هم از اثر نالهای زار دران قدر گرانباری احمال و اثقال و آن همه گرفتاری و بند رسن طول امل و آمال و قید و زندان آرزوهای بسیار و تمناهای محال شان نیز بقدر فهم و فراست و علم و معرفت آنها کمی و خفتی و سبکی و سهولتی بخشیده بود

رباعی
که نیست همره ما هر که نقش پا دارد
تا گرد سر آتش نرود از نظرم
چو موج از کیه بدر یا انی کردم چه می کردم

دلبر هر گاه هم از سفر ایما کرد
عالم همه در خانهٔ چشمم جا کرد
چو شمع ای عشق سرکش صلح ما سوزت بجا کردم

دلیل قافلهٔ عشق این نوا دارد
حیرت بر شش جهت کنارم اگر
اگر فال توکل و امنی کردم چه می کردم
مدارا با تو بی پروانی کردم چه می کردم

غزل نظر مراد رآی گرت اذن ناز باشد
بهزار روز محشر ندمید صبح وصلی
گل یاس در گریبان بلبم فغان ز حرمان
نبود سوای عاشق بجفا و جور لائق
شده پرفشان غبارم ز قدوم نکهت گل
ز قبول ورد چه پرسی که بود بحسب قسمت
ره و رسم خاکساری طلبم ز خاکساران
دل و صبر بلبلم را ننموده رخ ربودی

بهمین امید تا صبح در چشم باز باشد
شب هجر گل رخ من چه شب دراز باشد
سفری بکوی جانان بچه برگ و ساز باشد
ستم ست ظلم بر غیر گرت امتیاز باشد
سر من باوج رفعت ز ره نیاز باشد
تو کشاده گیر یا بست در حق فراز باشد
که جبین خاک آلود اثر نماز باشد
به پری گمان ندارم چو تو حیله ساز باشد

باری چون بعد هفته بآبادی رسیدند و دیهات قرب و جوارش خراب و ویران دیدند از مردم آنجا پرسیدند که این دیار چه نام دارد و خرابی اینجا از چه راه می نماید آنها ظاهر گردانیدند که این ملک شام ست و شهر یار اینجا را تاجدار نام ست

حاصل می کنند واز حقیقت خود فیض می گیرند و محتاج دیگری نمی شوند و دیگر از القای جناب علیم بدل خود آن اراده هم می یابم که آن کوه و غار را که آن جمیل دلربای من در انجا لباس پرندگی در بر کرده خویشتن را در پردهٔ رنگ و بو پنهان گردانیده بود مع آن باغ عشق افزا شهری آبادی گردانم و آن را مشهور بنام ماوای گل میکنم تا عاشقان و مجذوبان و پیروان و یاران من در انجا نیز برسند و زیارت کنند و معلوم نمایند که درینجا اول آن بلبل را عشق گل پیدا شده بود و تجلی گل مشرف گشته و درین کوه و غار آن یار اولش تنها رفیق او گردیده بود و درینجا بهار و خزان بر سر حال آن بلبل نالان رسیده بود

؎ بس کنم خود حاجیان کعبهٔ مقصود را		این اشارات ست کافی بر مناسک رهنما

بالجمله آن کاروانیان بموجب فرمان بلبل خوش الحان زاد راه از میوه و آب و کاه خاطر خواه ازان جا و چاه برداشته ازمیان آن کوهستان روان گردیدند و هم آن مکان را برای حیوانان انجا همچنان سرسبز و معمور بگذاشتند و دران زمان از زبان بلبل نالان بطرفه الحان این نواها را شنیدند غزل

طرقوا طرقوا ای المولی | راه نزدیک و یار نزدیک ست | قطع شد قصه بیا یا بنا | ایها الصابرون فی البلوی
الله الله ز دیدهٔ بینا | هله ای عشق هادی و مهدی | هله ای سرّ مولی و مولی | یار با ماست با نصیب ایدل
هم توئی اصل مقصد اقصی | با سید تو بلبلت زنده ست | سید سرّ ربنا تو کلنا | هم توئی منبع حیات ازل

غزل

چون دعا سوخت نفس حسن طلب کامل شد | سرمهٔ چشم اثر بوی کباب دل شد
نیست هم سنگ صدف کفهٔ وازون حباب | بر در بندهٔ که بیازار کرم سائل شد
یافت چون دست دعا رتبهٔ معراج قبول | هر که از خود همه برگشت بحق مائل شد
گم شود قطرهٔ باران چو بدریا افتد | کس چه داند که چه شد هر که بحق واصل شد
مذهب از وسعت مشرب بحقیقت پیوست | بس که بالیده بخود جادهٔ ما منزل شد
کاشتم تخم وفا در شررستان چو سپند | دل واسوختهٔ نام خدا حاصل شد
هر که از عقل درین راه رود گمراه است | آنکه دیوانه درین راه نشد غافل شد

وبجانب آن هر سه یار خاصهٔ خود هم دیده بدین ادا انوار کشیده آنها را بدیگر کیفیت و حال رسانید رباعی

خوش باش که وقت کار نزدیک رسید | وقت طرب و بهار نزدیک رسید | برخیز و بده مژده بچشم و دل و دست
هنگامهٔ هر سه یار نزدیک رسید فرد | بنده را انچه خدا داد ز انواع نعیم | بهتر از دیدهٔ بینا و دل دانا نیست

دران حال آن هر سه یار ستوده خصال از شنیدن این همه نالهای خوشی آن بلبل باکمال بخوشی حال در آمده

همچنین اراده شرف شده ام که اگر از فضل هادی راهنما بمقصد و مدعا برسیم ان شاء الله تعالی درین ویرانهٔ وحشت آثار کوهسار
کدورت بار شهری بنا کرده خانهٔ پر نور باد ستور برنگ خانهٔ چشم بپا گردانیده از مردمان اولوا الابصار پر و معمور ساخته طرفه
مقام دیدار و نادر جای تجلیات و انوار که سراپا انس بار باشد پیدا و آشکارا می گردانم تا یاران باقی مانده و از پس آینده
که بمن گرویده محبت و اخلاص نیز پیدا خواهند کرد درین مکان و جاها که من گردیده ام و نشست و برخاست نموده ام
بیایند و بشنوند که درینجا بلبل بینوا العشق گل بی پروا این حرکتها کرده و درین مکان بشوق دلستان نعرهٔ برآورده و درین
جبال و کوهستان بخیال جمال جانان بذوق و شوق دویده و درین مقام بعشق تمام بیاد گل جامهٔ شکیبایی را دریده
خویشتن را بالکل از لباس اهل دنیا عریان گردانیده براهش سر و پا برهنه گردیده بود و دران بیابان و آن میدان از
کمال حضور و قوت شهود تجلی جمال جمیل خود را بپیش خویش حاضر و موجود دیده نوای لبیک لبیک کشیده
ازان قال و حال العجب کیفیت و احوال رسیده مست و بیخود گردیده بود و هم دران راه و فلان غار موذیان نابکار از راهزنان
پرآزار را سنگسار نموده یاران نادان و از پس آیندگان بی گمان خود را ازان مقام مزلة الاقدام نیز آگاه و خبردار
گردانیده بود تا از مکر و فریب راهزنان پنهان و از ایذا و نیش دشمنان عقرب کیش و بیدای خویش در حفظ و امان او سبحان
مانند که دران چنان مکان بیشتر سالکان نادان را عُجبی و پنداری بر آن همه سعی و تلاش و آن قدر سلوک و معاش
پیدا می آید و در کار عبادات و اذکار شان ریا و سمعه هم راه می یابد بنا بران دران اوان پناه بجناب حافظ برحق و
راهنمای مطلق بردن و تعوذ از شرارت نفس بد اندیش خویش و ایذای شیطان موذی بدکیش لازم و ضروری می باید
که آن فعل رمی جمار آن خیر الاخیار صلی الله تعالی علیه وسلم اشاره ازین چنین معامله و کار می نماید که آن را می فهمد کسی که علیم
و خبیرش می فهماند پس این یاران حال و هم یاران زمان استقبال چون بعقب من بمیان این کوه و جبال درآیند و
بتبعیت بلبل و الیش خویش آن همه اعمال و اقوال و افعال را بذوق و شوق و محبت و مودت و غیرت و حمیت بعمل
در می آرند یعنی می گویند که آن بلبل بیتاب برین چشمهٔ آب بچه ذوق تشنگی دیدار گل بنجار همیشه بهار خویش آب را
بشکم سیری نوشیده بود و دران بیابان بچه شوق گریبان جامه بر دوخته خود را برنگ گل بر دریده بود و دران ریگستان
و کوهستان بچه محبت و مودت دویده و نعرهای لبیک لبیک کشیده بود و دران راه به پیش رقیبان و بیگانگان
بچه غیرت و عزت خرامیده بود و در میان فلان غار و چه قدر مار و اژدر را از حمیت و شجاعت سنگسار گردانیده بود
و من از جناب هادی مطلق و موثر برحق امید چنان دارم که چون آن یاران از عشق و محبت و صدق و اخلاص
بدان همه اعمال اشتغال می نمایند حالتی و کیفیتی پیدا کرده راه باطن در می یابند و نسبتی و خصوصیتی بجناب مبدء فیاض

سلطان ازل گنج غم عشق بما داد
جان در سر آن گوهر یکدانه نهادیم
در خرقه ازین بیش منافق نتوان بود
این داغ که ما بر دل دیوانه نهادیم

تا روی بدین منزل ویرانه نهادیم
در دل نه و هم ره پس ازین مهرجهان را
بنیاد وش ازان شیوهٔ رندانه نهادیم

این کشتی سرگشته بگرداب درافتاد
مهر لب او بر در این خانه نهادیم
در خرقهٔ صد زاهد و عارف زند آتش

وهم بخواندن این آیت ذو الجلال یاران خاصه خود را بشارت دولت خلافت نیز شنونیده دل آنهارا زیاده تر خوش حال گردانید اَمَّن یُجِیبُ المُضطَرَّ اِذَا دَعَاهُ وَیَکشِفُ السُّوءَ وَیَجعَلُکُم خُلَفَاءَ الاَرضِ ءَاِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ قَلِیلًا مَّا تَذَکَّرُون

بیعت کردن سیصد ده یار باقیمانده بعد مشاهدهٔ کرامات و تصرفات بسیار بر دست بلبل زار و بیان نکات مناسک حج حاجیان نکوکار و برآمدنش مع همه یارانش از میان آن کوهسار و رسیدن بملک شام که سلطان آنجا تاجدار نام داشت و چون بلبل معدلت کار شهریار آنجا ظالم و غفلت شعار معلوم نمود در فکر استیصال آن نکوهیده کردار کوشید چنانچه بعد چندی از اراده و تقدیر پروردگار بجایش او در آن دیار متسلط و برقرار گردید

همین که یاران از صدای بلبل خوش الحال چشمهای گریان خود را مالیده سرهای فروبردهٔ خود را برافراختند دران مکان عالم دیگر مشاهده کرده آن زندان را در حق خود روضهٔ رضوان یافتند دران زمان آن سی صد و ده تن باقی مانده چون بلبل بینوا را این چنین صاحب تصرف و کرامت شناختند بدل و جان معتقدش گردیده بخدمتش شتافتند و سرهای خود را بپایش انداختند و شرف بیعت حاصل کرده خویشتن را نیز در سلک یارانش منسلک ساختند و دران حال ازان بلبل بکمال این چنین تمال نالها شنیده هوش و حواس خود را در محبت فدویتش درباختند

وضع فقیری ما ناساز هیچ کس نیست
ویرانه ایم اما بسیار خوش هوائیم رباعی

یاری بکسی کن که محبت دارد
جان میدهد و بخویش منت دارد رباعی
منکر تو بدین دیده بدیشان کایشان

مردی ز کسی طلب که همت دارد
مردان ز رهش زنده بجان دگراند
بی سر ز دو کون در مکان دگراند

هر کس که بود مرده بیار و اغیار
مرغان غمش ز آشیان دگراند

وبعد این تقریر آن روشن ضمیر بجانب تاجر کبیر و یارانش متوجه گردیده فرمود که حالا از فضل الهی هر قدر که خواهید بخورید و از ین انعام خدائی بهره بانعام خود نیز رسانید و هم ازین برگ و نوا توشه برای راه خود بر دارید و مشکها و ابریقها پر آب ساخته از ینجا راهی شوید و من درین زمان این زندان را با تن و جان خود خصوصیتی و نسبتی می یابم و از جناب ملهم غیب ل بی ریب

از جناب کریم کارساز بخواهند وبانداز عجز ونیاز سر وگردنهای خود را پست سازند وکفهای خالی را برافرازند وباهزاران عاجزی وزاری بدرگاه باری مناجات نمایند وکشاد کار وبرآمد مرادات واحتیاجات خود را از جناب قاضی الحاجات وکافی المهمات خواهند که این بلبل نالان نیز همراه یاران بناله وفغان درآمده آمین آمین می نماید باشد که بمیان ما عاجزان ومحتاجان دعای کسی را درجهٔ اجابت پیدا آید پس همان دم همه یاران پریشان در یک مکان مجتمع گردیده بموجب امر اولوالامر خویش با تنهای ناتوان ودلهای ریش بجدی بگریه وزاری وبحالت عاجزی وانکساری پرداختند که هستی وانای خود را فراموش ساختند وتمام هوش وحواس ظاهری را باختند وآن بلبل نالان نیز بمیان آن یاران که سرها را برنگ غنچه گریبان فرو برده دستها را بسان برگ درختان برافراخته استدعای بارش کرم می نمودند بناله درآمده بدین ادا نوامی کشید که الهی چون از غایت هدایت ما گمراهان را راه نمودی توشهٔ راه نیز عنایت فرما وتوفیق رفیق گردان تا از بی راهی برآئیم واز خودی فانی خویش تبری نموده بجانب هستی باقی تو گرائیم الهی حساب معاملهای بی حساب ما را بمحاسبان عدل خود مسپار بلکه از کمال کرم نامهای سیاه کاری ما را بزیر بارش فضل خود درآر وهیچ نشانی واثری از کردهای ناکردنی واز گفتهای ناگفتنی ما در او ران مگذار وما منفعلان بدکار را پیش بندهای نیکوکار خود شرمنده وشرمسار مساز الهی بر سر ما پلیدان نابکار باران رحمت ومغفرت لطف خویش ببار وظاهر وباطن ما را ازین همه آلایش وآمیزش بشست وشو درآر واز کمال شفقت ورحمت این بلبل نالان را مع همراهیان از میان زندان دام این مکان برآورده بدیگر قفس فراخ با آب ودانهٔ این جهان مقید دار که تا آزاد کردن تو بندگان را از قید جسم وجان ورها فرمودن این جانوران چاره خوار از قفس این چرخ گردان خلاصی تمام ورهائی بردوام ناممکن ومحال در اندیشه وخیال این بلبل بحال می نماید فرد

در طالع ما نیست پرافشانی بالی

از دام چو آزاد شود در قفس افتد باری	زین مرحله صد عشق وهوس می بالد	بلبل بپر نیست زند ناکس می بالد
از قید وجود وعدم آزادی نیست	تا بیضه شکسته در قفس می بالد	چنین گویند که هنوز بلبل نالان

دستهای برداشته خود را بر روی مالیده بود که آن مجیب الدعوات مناجات او را اجابت فرمود وآیات قبول خود را باد نمود یعنی که بقدرت قادر مختار تمام آن کوهسار برنگ موسم بهار پر از سبزه وگلزار وهر درختی پر از اثمار بخته شده بجانب زمین خمید چنانچه آن بلبل بینوا از مشاهدهٔ این همه برگ ونوا برنگ گل شگفته این نوا برکشید که ای یاران ملول وای رفیقان اکول غنچه سرها برافرازید ونرگس چشم کشائید که مناجات شما قبول گردیده واز اثر دعوات شما از بس

این بلبل خزان دیده بهار رسید غزل

ما حاصل خود بر در میخانه نهادیم	محصول دعا در ره جانانه نهادیم

باری چون آن کاروانیان از بلبل خوش الحان این قدر نالهای با اثر دلربا و آن قدر معارف جرأت بخش و همت افزا در بارهٔ شهیدان فی سبیل الله و در حق مقتولان فانی فی الله شنیدند از ان جماعت چهل تن بعلو همت رسیده معانی حرفهای بلند و نکتهای دلپسند او را بقدر حوصله و استعداد خود فهمیده برضا و رغبت با او بیعت نموده داخل طریقهٔ حسن او که عبارت از مذهب بلبلی و مشرب گلی است گردیدند یعنی که همه از مذاهب و جمیع ادیان حادث و نو پیدا برآمده وجدا گردیده خالص محمدی شدند و بحالت تسکین دل و اطمینان خاطر رسیدند و در ان چنان حال آن رجال این کلام ذوالجلال را از زبان یار بی نظیر خویش شنیده زیاده تر خوش حال و فارغ بال گردیدند مَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللّٰهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ یعنی که نیست خدا عذاب کنندهٔ ایشان در حالی که تو در میان ایشان باشی و نیست خدا عذاب کنندهٔ اینها در وقتی که اینها استغفار کنند و هم آن بلبل آگاه از شنیدن این آیت از زبان آن یار معارف دستگاه فرمود که ای بی نظیر آفاق هرگاه او سبحانه در حق محبوب خویش چنین فرموده باشد که قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللّٰهُ وَلَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبَ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ السُّوءُ إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ این بلبل بی پر و بال چه طاقت و مجال دارد که بخلاف تقدیر تدبیر نماید و یا سوای رضا و تسلیم خطرهٔ را بدل خود جایگیر گرداند باری صباح آن روز یک شترسوار باقی مانده بعد هفت شبا روز رسیده مژدهٔ رسانید که بدین طرف راه می نماید لیکن زاد راه از آب و طعام بناکام همراه می باید که در ان مابین دانه و کاهی و قطرهٔ آبی پیدا نمی آید چون بازرگانان از ان آیندگان آن خوش خبری و این بیان شنیدند خوش حال و پرملال گردیده به پیش آن بلبل راهنمای خویش رسیده بعرض رسانیدند که ای هادی طریق و ای راهنمای شفیق از یمن توجه شریف سراغ راه دریافته ایم لیکن قطع کردنش بسیار مشکل و دشوار شناخته ایم چه هرگاه که حالا درین کوهستان بتلاش و تردد بسیار بقدری قوت ما و جانوران میسر می آید پس آن قدر زاد راه از خوردنی و آب و کاه از کجا بهم رسانیم که از عهدهٔ مسافت آن راه جان کاه برآئیم این بگفتند و همه یک دل و یک زبان شده عاجزی و ناتوانی و بی اختیاری و درماندگی خویشتن را دیده از زندگی نا امید گردیده زار زار نالیدند و فریاد برکشیدند که ای بلبل بی بدل الحال ما همه جهال از جمیع اسباب و حیل بالکل قطع نموده ترا وسیلهٔ بجناب مسبب الاسباب گرفته ایم و ذات شریف ترا حلال مشکل می شناسیم خدارا نظر رحمی و کرمی بحال خراب و پریشان ما افگن و بزودی دوای درد بی درمان ما کن همین که آن بلبل بینوا از ان بیچاره درماندها این همه فغان و نوا شنید آن قدر حالت اضطراب شان بدید بی اختیار متأثر گردیده بحالت درد دل رسیده فرمود که حالا همه یاران درین مکان گرد آیند و حلقه بربندند و بدلهای بگداز و دستهای نیاز آرزو و تمنای خود را

رباعی بی سعی پشیمانی هر عیش و الم
بر سودن دست زیر بنیاد قدم رباعی
دریوزه اندر رز و نصیحت تا کی
و ز خوردن فرداش چرا غم باشد

کم رست کسی ز قید و هم عالم
ای دل نشدی بهار همت همت
گفتیم هزار بار همت همت رباعی
این عقل بمردم نه ازان داد خدا

تا آئی ازین ندامت آباد برون
گردید گل تو حسنا ره همت همت
سگ بین که چو سیر شد چه خرم باشد
کو خود بقناعت ز سگی کم باشد رباعی

غازی بره شهادت اندر تگ و پوست　　غافل که شهید صبر فاضل تر ازوست
فردای قیامت این بآن کے ماند　　کاین کشتهٔ دشمن ست وآن کشتهٔ دوست
ے غم نعمتی ست خوردنی از خوان عشق　　ای اهل روزگار غم روزگار چیست
رباعی اینست طریق رندے واوباشی　　گر دهر پر از بلا بود خوش باشی
در وقت خوشی همه کسی خوش باشد　　شرط است که وقت ناخوشی خوش باشی
غزل چرا در ناله نگذارم نفس را تا نفس دارم　　کباب آتش عشق و بیم فریاد رس دارم
بشهر بیکسی هم سایهٔ نخل بیابانم　　نه کس کاری بمن دارد نه من کاری بکس دارم
بروبی درد دستک زن بس این کاروان تا کی　　دلت گوید که من هم ناله همچون جرس دارم
رگ جان هوس را تافتم تا عشق سرکش شد　　برنگ شعله دست زور از پهلوی خس دارم
چه پهلو یافت از اقبال لفظم دولت معنی　　تماشا کن همائی سایه پرور در قفس دارم
مگر هوئی بکام دل کشد آخر حباب من　　تمام عمر هر یک نفس پاس نفس دارم
بهشت حیرتم شد این طلسم هستیم بلبل　　برنگ بلبل تصویر گلشن در قفس دارم
غزل شد طبیب با محبت منتش بر جان ما　　محنت ما راحت ما درد ما درمان ما
ساده شد لوح ضمیر از نقش فکر دیگران　　شکر لله محو شد در یاد او نسیان ما
عید چون قربانیان از رشک گه در خون نشین　　طالعی دارد ز شمشیر غمش شریان ما
تا را ز رگهای جان بستیم بر قانون درد　　میزند خوش ناخنی در سینها افغان ما
چشم زخم خاطرست اندیشهٔ جور و پرے　　بسته آئین خاطر ما را نگارستان ما
رونق بازار ارباب محبت ظاهرست　　مشتری جز ما که باشد بر در دکان ما
بی فنا نتوان دل کس بهره ور گشت از فنا　　کو چنان مرگے که منتها نهد بر جان ما

شور و نوا بدین صدا ناله برکشید رباعی | زین رنج و غمی که خلق انبوه خورد | هر یک در خور فطرت اندوه خورد

بر اهل وقار نام خفت نبرے | سنگ است صد آدمی که بر کوه خورد | وآن همه غمزدگان را به پیش خویش

مجتمع گردانیده دلاساها داده فرمود که ای یاران ناوان هرگاه آن کریم کارساز بنده نواز شما را از میان آن چنان بیابان ریگستان برآورده باین چنین مکان سایه دار پرامن وامان رسانیده قوتے خورانیده آبی نوشانیده بحفظ و حمایت خویش واشته است قادر و توانا است که ازینجا نیز برآرد و بآبادی رساند ؎ | کارها را همه او بست و هم او بکشاید

دانه را آب گره بست هم او بکشاید | و اگر بالفرض والتقدیر برین همه مردمان دنیادار و فقیر مرگ هم می آید باید که ازان

کار بر دل همه رفیقان و یاران گرانی و بار پدید نگردد بلکه خوشی و سرور در آید که به پیش مردان جانباز مقرر است که مرگ انبوه جشنی دارد

رباعی ای محمل کارخانهٔ بیم و امید | غم چیست اگر زمان مرگ تو رسید | خواب پابود و خواب بچشمی زین پیش

اکنون خواهی زپای تا سر خوابید ؎ | از مرگ حذر کردن دو روز روا نیست | روزی که قضا باشد و روزی که قضا نیست

روزی که قضا باشد کوشش ندهد سود | روزی که قضا نیست در و مرگ روا نیست | و می باید که این حرف بکار ملحوظ خاطر

یک یک یار باشد که آدمی را در وقت مردن و جان کندن آن چنان شدت و سختی رو می دهد که شرح و بیان نمی گنجد چه از هر بن موی بدن و ذره ذرهٔ تن جان برمی آید و تلخی جان کندن در دهان هر مسام بدن پیدا می شود و دردی و آزاری در هر بندی و مفصلی می باشد که آزار هزار هزار زخم شمشیر و درد بیشمار ضربهای دیگر یراق برابری غم و الم یک یک فواق که بوقت نزع می آید نمی نماید مگر دو طریق مردن است که دران این همه شدت نزع و سختی جان کندن پیدا نمی شود یکی آنست که بنوشیدن آب شمشیر و خوردن دیگر زخمهای کاری میسر می آید و دیگر آنکه از سبب بسیار نوشن جان کردن طعام الله که گرسنگی است حاصل میگردد والحق که در خبر هم وارد است که موت الفقراء راحة و موت الاغنیاء حسرة لیس هر آدمی زاد را که مردنش ناچار است باید که همیشه در خواهش و تمنای این دو موت بی آزار باشد و این اجل را از اجل نعمای اخروی خود شناسد

فرد بالک جرأت پروانه ام که در همه عمر | فنای خویش بشمع و چراغ می خواهد | فرد | رحم می آید مرا بر بی غمان روزگار

نالهٔ سر میکنم تا دلی محزون کنم | رباعی یارب لب بی نفس دم آموز مرا | یارب اثری نالهٔ جان سوز مرا | یارب سحری شام غم اندوز مرا

یارب نوری ز معرفت روز مرا | رباعی | بر ساز بقا تا نظر انداخته ایم | از گرد امید خانه پرداخته ایم

انیست اگر حقیقت است نفس | چندین عدم آن سوی عدم تاخته ایم | رباعی مستزاد

بلبل چه علمها که نه از عشق و هوس | افراشته ایم | در مزرعهٔ تو هم شم دام قفس | پرکاشته ایم

سمع و بصر و کلام و علم و قدرت | کان خاص حق است | بر دوش دو دم ودیعتی کرد نفس | برداشته ایم

و بدیگر رجال با کمال مستقیم الاحوال بقدر رفتار و بتعیش بهره از فقر محمدی و نصیبه از خلق حسن که فرزند رشید اوست و اثری از آثار اوصاف حمیده و اخلاق پسندیده خلفای راشد منش که عبارت از یقین و صداقت و فدویت و محبت و سخاوت و شجاعت و عدالت و عفت آنها باشد میسر ساند که هر کسی حقیقت و سر ش را هم نمی داند تا برسید نشش خود چه رسد

بس کن ای عندلیب هرزه درا	حالیا در بیان قصه درآ	که چسان کرد بلبلت پرواز	از سر کوه جانب صحرا

تدبیر اندیشیدن بلبل همه دان برای رهائی آن همه یاران از میان قفس دام آن کوهستان و بیابان بی پایان بسعی و تدبیر جمیل یار پرستان آن بلبل از

چنین گویند که روزی بلبل هزار داستان بدان بیچاره تاجر حیران و پریشان فرمود که از میان قافلهٔ خویش چهار شتر قوی را که چالاک و دونده باشند جدا کن و بر هر یکی دو کس هوشیار را سوار گردان و از آن غله و کلیچهای نان که برای نیاز درویشان آورده بودی بطریق آذوقهٔ ایشان بران بار کن و ابریق و مشکهای پر آب بران بر بند و هر یک شتر سوار را بطرفی روان ساز و بگو که یکی ستارهٔ قطب را در پیش رو مد نظر خود داشته و دومی آن اختر را بطرف پشت خود در آورده و سومی آن نیر را بجانب دست راست دیده و چهارمی آن نجم را بر دست چپ خود فهمیده تمام شب راه می رفته باشند و در هر جائی که وقت سحر برسد بیاسایند و خواب کنند و باز از شام تا صبح بروند چندانکه آذوقهٔ ایشان تا بحد نصفت برسد و اگر درین اثنا آبادی نماید و راه پیدا گردد از همانجا برگردیده تر خوش خبری رسانند و اگر جاده و راهی نه نماید و معمورهٔ پیدا نگردد همان توشهٔ باقی مانده را خورده باز خود را درین مکان در آرند بالجمله تاجر کبیر این حکمت و تدبیر بلبل خبیر را بسیار پسندیده بموجب فرموده بعمل آورده بهر چهار طرف شتر سواران را روان گردانید و چون آن مردم کاروانیان سی صد و شصت کس بودند و اسپان و شتران و گاوان بسیار همراه خود داشتند غله و آذوقه که بعد از دادن آن شتر سواران باقی مانده بود در دو سه روز خوردند و پس از ان بخوردن میوه های خام و برگ درختان و ترهٔ بیابان گذران می کردند اما در چند روز بسبب انبوهی و کثرت مردمان و جانوران آن مکان از برگ و بار و گاه و خار هم خالی گردید و این قوت لا یموت نیز بکردیدن بسیار و تلاش بشیار بدست شان میرسید که مقارن این حال از ان شتر سواران یکی بعد چهار شبانه روز و دومی بعد پنج شبانه روز و سومی بعد شش شبانه روز برگردیده رسید و هر یکی همین خبر رسانید که هیچ جادهٔ و راهی پیدا نمی گردد و هرگز نشان آبادی و صورت آدمی نمی نماید باستماع این خبر وحشت اثر همه کاروانیان از زندگانی خود مایوس مطلق گردیدند و بی اختیار بگریه و فغان در آمده یک دیگر را وداع می کردند و با هم می گفتند که حالا درین مکان هم غذا و قوت بدست نمی آید و از هیچ تدبیر راهی نمی نماید پس تقدیر الهی همان می خواهد که بهمگنان مرگ پیش می آید دران زمان بلبل مهربان از شنیدن آن همه گریه و زاری آن مردمان بی اختیار گردیده آن کوه وقار هم در برابر آن

باجمال و جلال و بسیار خوشگو و کم مقال و عجب متواضعی بی مذلت و طرفه محتشمی بی نخوت و نادر صاحب شکوهی بی دولت و غریب رفیقی بی مخالفت و عجیب مسکینی با شان و شوکت و طرفه کریمی بی منت و عاشقی با عجز و نیاز و هم معشوقی بی پروا و بی نیاز بلکه مظهری از ظهورات رحمن و قهار و نمونهٔ از آیات جبار و ستار و مثالی از منتقم و غفار و مجموعهٔ جمیع مصنوعات و مخلوقات وضیع و شریف پروردگار یعنی که آگاه و فراموش کار و نیکوکار و گناهگار و صادق و مکار و کوچک دل و بردبار و خوش طبع و باوقار و ساده و پرکار و مجذوب و هوشیار و بی آزار و دل آزار و با همه کس انیس و یار و از همه وحشی و غیار و تمام هنرها و خوبیها را قدردان و خریدار و از جمیع ماسوای محبوب خود برکنده دل و بیزار بمیان صحبت در خلوت و در عین عزلت در جلوت در میان کثرت بینندهٔ وحدت و در شان وحدت شناسندهٔ کثرت هر صبح و شام بلکه مدام مسافر و مقیم دائم صحیح و همیشه سقیم دارندهٔ امید و بیم سخی بی اسراف و شجاع بی لاف غمگین و فرحناک شرمگین و بیباک رحیم و سفاک شفیق و غضبناک دل ده و جان ربا بسیار آشنا و کم آشنا غنی و فقیر خوش حال و دلگیر فصیح زبان و بی تقریر در چشم مردمان عزیز و به پیش خویش ذلیل خود جویندهٔ راه و هم دلیل عاشق معشوق انداز معشوق عشقباز پر زور و نازک مزاج بی نیاز و سراپا احتیاج زود خورسند و دیر رنج اندک پذیر و بخشندهٔ گنج از همه کس بیگانه و با همه یگانه همه دان و هیچدان امی از علوم دنیا و عالم از معلومات عقبی دل سرد و بی فکر از تحصیل معاش و برای حصول دولت آخرت گرم تلاش بی تکلف و تمام آداب شرمناک و بی حجاب در محفل پیران هم سنگ و در مجلس جوانان یک رنگ با همه کس بصلح و با نفس خود در جنگ اقوالش همه پند و نصیحت و حکمت اعمالش تمام سود و بهبود و هدایت خندهٔ او خندهٔ بهار گریهٔ او باران رحمت در بار حرکت او بجا و بکار و سکون او با تمکین و وقار جرم بخش و عذر نیوش پرده دار و عیب پوش آسمان رفعت کوه استقامت قطب هدایت نجم سعادت ماه باکمال مهر بی زوال معیار زر قلب انسان مقناطیس آهن دلان کاهربای اجساد ضعیفان و خسیسان طبع سنجیده اش میزان عدل کف گشاده اش کفهٔ بذل سلطان بی اورنگ فتح نصیب بی جنگ عزیز کن متواضعان ذلیل کن متکبران خادم غریبان مخدوم امیران ظالم گداز مظلوم نواز بالجمله همه صفات اضداد و جمیع اخلاق بر کمال باجمال و جلال او حدی و پایانی ندارد تا یاران مشتاق خود را شنوانند مگر او سبحان از کمال کرم و احسان بی پایان بدان دوستان نمونه و مثال آن باکمال را نمود و یقین و ایمان و محبت و فدویت ایشان را بران جناب پاک صاحب لولاک لما خلقت الافلاک صلی الله تعالی علیه و سلم که وحید و فرید و بی مثل و بی همتای تمام مخلوقات ست افزاید و این معنی را بیقین فهماند که بقدر طاقت بشری و استعداد حقیقت انسانی تخلق باخلاق الله همان یک ذات بابرکات بحد کمال درین جهان پرآفت سراپا زوال حاصل فرموده است

داغ دلم ز لالهٔ صحرای دیگرست
تکشاو گر بنالهٔ بلبل زبان طعن
که نازاو خریدار دل خوشنود میگردد
تجلی خانهٔ چون سایه در شهر فنا دارم
که این پروانه گویا عاقبت محمود میگردد
مبادا سجده ات چون ماه نور و بر قفا افتد
مرا سرمایهٔ دنیا و دین نابود میگردد

حال مرا ز حالت مجنون مکن قیاس
ای مدعی برو که سخن جای دیگرست **غزل**
دهد از انقلاب شادی و غم هر نفس بوی
که بامش روز تا شب آفتاب اندود میگردد
رود بر باد بعد از سوختن خاکستر عاشق
بخود تا قبله گرداندی هوا معبود میگردد

دیوانهٔ تو بادیه پیمای دیگرست
نه هر صیدی شهید تیغ جورش زود میگردد
هوای باغ عمر از بس لطافت زود میگردد
دلم را پیر آتش خانه دید از دور گریان شد
شفق تا آه گرمی می کشد نابود میگردد
بغیر از سود وصلش در دو عالم نیست مقصودم

و در این مقام عارفان تمام طالبان کار و جویندگان اسرار را بدین چنین حرف و گفتار از بعضی صفات حمیده و اخلاق پسندیدهٔ آن بلبل خوش گفتار نیکو کار نیز آگاه و خبردار گردانیده اند که اگرچه در میان آن کوهستان بلبل نالان به پیش مردمان در ظاهر بصورت آن همه کار و خدمت می نمود لیکن در معنی و حقیقت متبوع و کارفرمای همه آن پیران و جوانان او بود که هیچکسی را از هیبت صلابت او قدرت و جرأت سخن گفتن و حرکت کردن به پیشش بدون پرسیدن و فرمودنش پیدا نمی گردید چنانچه آن هر سه یار با اخلاص او هم با وجود آن همه فدویت و محبت و اختصاص بحضورش مجال دم زدن و قدرت کار کردن و جرأت حرف گفتن بدون اشاره و مرضی و حکمش در خود نشستن نمی یافتند حتی که بموجب امر آن اولوالامر بقبول سبقت سلام و فعل حرکت قیام هم به پیش آن عالی مقام نمی پرداختند و معنی آن حرف را که الامر فوق الادب باشد بدان همه رجال ناواقف احوال از حقیقت و کیفیت صحبت و خدمت مردان باکمال فهمانیده همه بی ادبان را با ادب آشنا می گردانیدند و جمیع بی خبران را باخبر می ساختند غرض که آن بلبل خوش مقال ستوده خصال عجب مجموعهٔ کمال بود که باوجود آن همه غم و ملال که از دوری آن گل بی بدل میداشت و بدان سبب دائم الفکر و متواصل الحزن می نمود تاهم هردم به پیش یاران خویش و آن همه رفیقان خیراندیش بخنده روئی و خوش خلقی پیش می آمد و هر قدر که در تواضع و خدمت و عاجزی و غربت و فنا و مسکنت می کوشید از قدرت قادر در دیدهٔ آن همه مردمان حاضر عزت و صلابت و جمال و جلال و خوبهیا و کمال او بیشتر از بیشتر پیدا و عیان می گردید و بدیگر وصف و منقبت آن بلبل بلند پرواز عالی همت که وجود شریفش بحقیقت جامع اضداد بود تا کجا پردازد که از بیان آن ماجرای نالهٔ عندلیب که تا افلاک رسائی دارد کوتاهی می نماید لیکن از برای گرمی گوش یاران باهوش از بیان بعضی اوصاف و اخلاقش که باهم دیگر مباینت و ضدیت داشتند و آن چنان بحالات و معاملات در بیشتر رجال باکمال هم کم بنظر می آید نوای عجیب و نالهٔ غریب می انگیزد بشنوند که آن بلبل باکمال مردی بود

نمی آید چنانچه آن هادی برحق خود میفرماید والذین جاهدوا فینا لنهدینهم سبلنا و ان الله لمع المحسنین رباعی

حیف از تو دو روزی که مقیم راغی — از بلبل غافلی حریف زاغی — صحبت به اینجا موثرست آگه باش

در آب روی تری در آتش داغی

باری چون آن تاجر کبیر از بلبل بشیر این همه نالهای پر تاثیر شنید بدل و جان معتقدش گردیده فرمان او را قبول نموده بعرض رسانید که من بر خود قرار دادم که مادامی که درین بیابان باشم طعامی را که از جنس غله بود و یا باتش پخته باشند هرگز نخورم و بعد این حرف و گفتار آن تاجر هوشیار و بختیار مع ده کس از خویش و تبار بر دست آن بلبل زار بیعت نموده داخل طریقهٔ عشقیهٔ محمدیه گردیده گذارش نمود

جان و دل و دین من فدایت بادا — هر جا که دلی ست مبتلایت بادا

ای آنکه توئی رشک مه و مهر فلک — سرتاقدم تو آمده کان نمک

هر چند که جویم از سما تا بسمک رباعی — بی روی تو نور نیست در دیدهٔ ما

دوری ز تو یک لحظه بلائی ست عظیم — تا دیده ترا دیده غمی دیدهٔ ما

رباعی در دیدهٔ من مدام جایت بادا

هر جا که سریست خاک پایت بادا رباعی

یک تن چو تو یافتن محالست محال

مویی شده از غم تن بالین ما

و دران هنگام بلبل عالیمقام از شنیدن این همه کلام موزون آن تاجر خیر انجام خود هم بکیفیت و حال تمام درآمده بدین چنین اشعار آبدار نالهای زار برکشید که هر یکی از سامعان و حاضران بقدر حوصله و استعداد خویش معانی و مرادات آن سخنان دلریش را فهمید انچه فهمید و از دولت و برکت آن قال و حال رسید بجائی که رسید

از در ما درآ اگر طالب عشق سرمدی — باده بخور که دوزخ از نام گناه ما برد

رباعی ما طالب عشقیم و دغا پیشهٔ ما — شیر علم عشق او ست در بیشهٔ ما

گلشن شده از خیالش اندیشهٔ ما غزل — اینجه مستی ست که بی باده و جام ست اینجا

ای که از بادیهٔ عشق خبر می پرسی — پای بردار که کونین دو گام ست اینجا

که بیک جرعهٔ می کار تمام ست اینجا — هیچکس نیست که در دائرهٔ حیرت نیست

نام و ناموس ز ما خاک نشینان مطلب — صید گاهی ست که ناموس تمام ست اینجا

کرده ام پیر مغان فیض مدام ست اینجا غزل — مطرب برو که مستیم از جای دیگرست

پروانه وار عاشق هر شمع نیستم — سوز دلم ز انجمن آرای دیگرست

مخمور عشق تشنهٔ دریای دیگرست — این ذوق و مستیم ز شراب و رباب نیست

آن مرغ نیستم که خروشم ز شاخ گل — فریاد من ز قامت و بالای دیگرست

نور خرد انمایدت آینهٔ مجردی

آب زند بر آتشش معجزهٔ محمدی

دل گرچه زخار غم هجران چاک ست

باده گر جام بنوشند حرام ست اینجا

زاهد امنتظر چشمهٔ کوثر منشین

این مقامی ست که جبریل مدام ست اینجا

چون شدی معتکف میکده تاجر هشدار

سر گرمیم ز آتش سودای دیگرست

ای خضر سوی آب حیاتم چه می بری

بیهوشیم ز قلقل مینای دیگرست

بوی گل بهشت ندارد دماغ من

آنها را معلوم نمودند و از بلبل آن همه خدمت و رفاقت و خوش خلقی و مروت و آن قدر همت و آدمیت که زیاده از قوت جسدی و فوق طاقت بشری آنها بود مشاهده کردند خیلی حیران و متعجب گردیدند و چون از دهان و زبان آن بلبل خوش الحان این چنین سخنان پند و نصیحت را که بدان هر سه یار خود می فرمود شنیدند بدل و جان معتقد و تابع فرمانش گردیدند

رباعی رو گوش بفریاد هزاران مسکین
تعظیم دم صبح بهاران می کن
در مجلس میخانه چو ساقی امروز

بربسته کمر خدمت یاران می کن رباعی
یاری مکن آن چنان که یارت نکند
کاری مطلب از آن که کارت نکند

برخیز و بدست و پای خود کن همه کار
تا منت انتظار خوارت نکند
عذر دست تهی ست خلق کریم

ثمر بید سایهٔ بید است

و آن تاجر کبیر از شنیدن این همه ناله و تقریر آن بلبل بی نظیر و از دریافتن آن قدر حقیقت و کیفیت حال و کمال آن خوش مقال با جمال و جلال بغایت شیفته و واله احوال او گردیده همه خورجین و جوال خود را گشاده آنچه غله و آزوقه پخته و خام با خود داشت آن را تمام برآورده بنظر بلبل گذرانیده معروض داشت که ظاهرا یاران حضرت از مدت مثل من و سلوا غذا از عالم بالا می خورند و از صفت رضای خود از آن دل سیر گردیده راضی و خورسند اند و بلبان حواریان حضرت موسیٰ خواهش و تمنای دیگر چیزهای ادنی نمی کنند لیکن از انجا که حالا آن رزاق روزی رسان بی طلب و تقاضای شان این غذای انسان مانند خوان نعمای حضرت عیسیٰ برای این ملائک صفتان نازل گردانیده است از عنایت بغایت آن جناب و از شفقت و رحمت این احباب امیدوارم که بدین چیزهای دنی و کثیف دنیا و قلیل این بی بضاعت نحیف میل و رغبت فرموده دل ملول این بندهٔ اکول خود را هم از خوشی و شادی سیر گردانند بلبل با کمال از شنیدن این مقال و دیدن آن حال برنگ گل تبسمی نموده فرمود که ای تاجر با نیاز هنوز این یاران جانباز مرا این غذاها خوردن و از این چنین چیزهای لذیذ لذت گرفتن نمی شاید بلکه اگر تو هم گفتهٔ مرا قبول کرده تا چندی مثل ایام معدود این دنیای بی بود از گرفتن این چنین لذات بی سود اجتناب نموده بخوردن سبزه و تره و میوه های پخته و خام این مقام اکتفا فرمائی انشاء الله تعالی از برکت آن قدر مخالفت نفس از این زندان زود بر می آئی چرا که هر قدر غله و نان که درین جهان روزی و قسمت بندگان گردیده است خواه و ناخواه به پیش شان می آید و اگر آن نصیب و قسمتش بسیار و انبار هم باشد آن خورنده را بی اختیار و ناچار بجانب خود جذب می نماید با آن همه روزی بدهانش درآید پس اگر حالا تو این غله و نان را درین مکان تناول نمی نمائی ترا از میان این کوهستان برمی آرند و آنچه روزی تست در جای دیگر می خورانند که ریاضات و مجاهدات کردن و خلاف خواهشهای نفس و طبیعت نمودن نتایج و ثمرات دارد که فوائد آن در بیان

زه من تو چسان دست شوق بردارم — غبار راه توام انتظار کرد آخر
تردد نفسم تا جرا برنگ غبار — مرا آئینهٔ دل دوچار کرد آخر

وهم شاه بی نظیر چون از ارادهٔ تقدیر آن همه مردمان کثیر را در جا و بعقب بلبل خوش تقریر خود دوان و روان دید
خیلی خوش حال گردیده بعجب کیفیت احوال بدین قال تکلم نمود **غزل**

سیل بی پروای ما نگر چه سنگین میرود — نقش پایش بر زمین طرح گلستان افکند

بازامیر با تدبیر در برابرش بدین تقریر نوا بر کشید **تتمه**

ازجهان محرومم و جانش بسکه غمگین میرود — شور بلبل بر فلک از وا شدن گل میرسد

وهم تاجر فقیر بدین تقریر باز ما فی الضمیر خود را آشکار گردانید **تتمه**

آید از زر بخشش در باغ تو گلچین میرود — فکر آبادی چه داری تا خست چون این سواد

خانها ساز د خراب از بس تمکین میرود
همچو طفل اشک ما از بسکه رنگین میرود
گر به آید زعفران کار نگردد خاک او
خوش نوا را کار بیش از یاد تحسین میرود
بر سر کویت غنی هم خوش گدائی میکند
تا جرا اینجا امان از خانهٔ زین میرود

بلبل هوشیار خبردار از شنیدن این همه سخنان موزون پهلو دار آن هر سه یار برنگ گل بهار خنده کنان خود را
آشکار گردانیده از گوشهای چشم بجانب هر دو پهلوی خود دیده بخواندن این چنین اشعار آبدار ناله بر کشید که گوش هوش
هر یک خوش مقال از نرم و گرم گردانیده خوب گوشمال داده سر هر یک با سنج را برنگ کفه گران میزان بطرف پایان
مائل گردانید و بسکوت آشنا کرده باری و وقاری دیگر بخشید **رباعی**

آزاد ز کر و فر شاه و میر ند — بر فخر کمال و آبروی عزت
درویشان گر چه در مطلق امیرند — می ناز اگر بخدمت بپذیرند

باری چون آن کاروانیان بعقبش بمیان آن کوهستان و زیر سایهٔ درختان رسیده بر آسوده ند بلبل عالی همت بلند پرواز
اسپ خود را بجایش بسته یاران خویش را آواز درداد که هان شما همیشه آرزو و تمنای کار و خدمت می کردید حالا کمر
استقامت مستحکم بر بندید که وقت خدمت و رفاقت شما نیز رسیده است و خود آستین بر تافته دامن بکمر بر زده دلو و
رسن وا بریقیها از ان مردم گرفته مع یاران خویش بسر چشمه شتافته بزودی آب آورده یک یک آدم و جانوران
آنها را شکم سیر و سیراب گردانید و بعد از ان بالای درختان بر آمده دامن دامن میوهای اقسام صحرائی که شیرین
و ترش و با مزه و بی مزه بودند بر چیده همه آنها رسانیده فرمود که ما بیچاره فقیران صحرا نشین همین ما حضر داریم پس از
راه خوش خلقی و آدمیت خویش با این چیزهای خوردنی و نا خوردنی رغبتی و میلی نمائید. و بار احسان این خوشخوئی
و انسانیت خود بر جان این بلبل نابکار بی اختیار گذارید غرض که چون بدان مردمان دلریش از دست آن مرد درویش
این ضیافت میوه از خوان نعمای الهی رسیده همها بتعظیم و تکریم بسر و چشم خود رسانیدند و باکرام بوسیدند و باز
تمام خوردند و چون از ان یاران مفصل حقیقت را پرسیده نام و نشان هر یکی را شنیدند و ضع ماند بود و گذران

وازچندی بموجب تقدیر او سبحان میان این کوهستان مکان داریم فاما شما حقیقت حال خود را بیان نمائید که چه
کسانید و از کجا می آئید و اراده کجا رفتن دارید درآن زمان شخصے که رئیس و سردار آن جماعت بود پیشتر آمده ظاهر گردانید
که من تجارت پیشه ام و شیخ کبیر نام دارم درین روزها برای تجارت بملک شام رسیده بودم و چون موسم تابستان است
در هنگام شب راهی میگردیدم قضا را از سه شبا روز راه گم کرده درین بیابان پر آفت بی پایان افتاده ام چنانچه بسیاری
از رفیقان و جانوران من هلاک و تلف شده اند و باقی مانده هم قریب مرگ و هلاکت رسیده اند و از زندگی مایوس گردیده ام
همین که بلبل شیراز آن تاجر کبیر این حقیقت را شنید بگرم مهری خود در آمده و بنزدیک خودش خوانده التفات بسیار بحالش
نموده بشارتش بخشید که اکنون تو از فضل کریم کارساز در صحبت متوکلان و مسکینان و عاشقان و مجذوبان جانباز
رسیده و از جمیع بلا و آفت ما سوای عشق و محبت رهیده پس خاطر خود را جمع دار و ازین پریشانی ظاهر تفرقه در باطن
خود میار که انشاء الله تعالی عنقریب ازین بیراهی و گمراهی برمی آئی و راه کعبه مقصود حقیقی می پیمائی لیکن بالفعل
بحسب نصیب و قسمت تا چندی تو مهمان ما صحرا نشینان هستی و ما همه ضیف رزاق مطلق و کریم برحق هستیم که از
خوان وسیع پر نعمت بی منت او روزی می خوریم رباعی

از کس سخن هوشش بگوشم نرسید	ذوقی بدل سخن نیوشم نرسید
در بادیه طلب بسے گردیدم	بانگ جرسی بگوشش هوشم نرسید

آنگه بگفت و عنان مرکب را گردانده باشارهٔ ابرو شادی نظیر را جانب پهلوی چپ امیر با تدبیر را بطرف بازوی راست
و تاجر فقیر را حکم رفتن پیش او کرده آن تاجر کبیر و همه کاروانیان را باشارهٔ حرکت دست حکم آمدن بعقب خود نموده
بجانب کوهستان که ملجا و ماوائے بی نوایان بود روان گردید درآن وقت و حال شادی نظیر که شاهزادهٔ ملک روم
و شام بود از مشاهدهٔ آن همه کثرت و ازدحام سواران و پیادگان خواص و عوام قدری منفعل و شرمسار گردیده
شکار بند آن شاه سوار خود را بدست اخلاص استوار گرفته بعجب تغیر احوال بجانب روی آن شاهنشاه با کمال مستقیم
الحال دیده بدین چنین مقال حسب حال تکلم نمود غزل

روانه در جلوهم آن سوار کرد آخر	گل پیادگی من بهار کرد آخر
چرا بخویش ننالیم گرد باد آسا	فلک بکوی تو ما را غبار کرد آخر

اسیر با تدبیر که بطرف ثانی او هم فتراک آن سوار دلگیر بدست
بیباک دهشت از شنیدن این تقریر آن جوان روشن ضمیر بطرفه کیفیت جلال بجانب آن فتای خوش مقال دیده
بمقابلش بدین مقال نوا بر کشید تتمه

ز ضعف ره بعصا قطع می کنم ای طفل	محبت تو مرا نے سوار کرد آخر
فلک که داشت بدل داغ حسرت از رم تو	بدام خلق شه من شکار کرد آخر

و هم تاجر فقیر از شنیدن این حرف
و گفتار آن هر دو یار چشم خود را آبنهاده چار گردانیده بهمان زمین بدین آئین متکلم گردید تتمه

در گوشهٔ سلامت مستور چون توان بود
تا نرگس تو با ما گوید رموز مستی
عاشق شو ار نه روزی کام جهان سر آید
ناخوانده نقش مقصود از کارگاه هستی
بر آستان جانان از آسمان میندیش
کز اوج سربلندی افتی بخاک پستی
این زهد خشک هرگز کیفیتی نبخشد
می کش ز جام جذبه یکدم برآ ز هستی

غرض که آن هر سه یار از شنیدن این نالهٔ زار بی اختیار گردیده زار زار گریستند و بکیفیت وجد و حال رسیده برنگ گل جامهٔ شکیبائی را دریده بعجب حالت ذوق و شوق و معرفت در آمده بگرداگرد آن صاحب حال خوش مقال تصدق میگردیدند

رسیدن تاجر کبیر با کاروان کثیر دران بیابان وحشت تاثیر و بیعت کردن او و باده یاد عزیز بر دست بلبل با تمیز

چنین گویند که روز دیگر آن بلبل باخبر از کار و خدمت مقرری خود فارغ شده بدستور معمول برای تجسس راه سوار گردید و یارانش نیز کمر بسته برکابش روان گشتند و دران کوهستان معمولش چنان بود که خود سوار میگردید و آن یاران بجلو او روان می شدند و اگر اتفاق سواری راه دور و دراز می شد و یا آفتاب گرم می گردید و یاران را مانده می دید دران چنان هنگام بمقتضای همت و شفقت و رافت خود از اسپ فرود آمده پیاده خرام می نمود و آن یاران را نوبت بنوبت حکم سوار شدن می فرمود لیکن آن یار سوار را قدرت و مجال نزدیک رسیدن آن بلبل باکمال و جلال بهم نمی رسید و دورِ دور بجانب عقبش می آمد و آن کسان که پیادگان بودند بموجب حکم و فرمان او بر هر دو پهلویش روان می گردیدند و در خور هر وقت و حال حرفهای پند و نصیحت را از ان خوش مقال می شنیدند و دران چنان اوان چون بکیفیت احوال خود می رسید بدین چنین قال ناله می کشید

قطعه
گر پیاده بینیم چه غم است
در سواری تو لاف فخر مزن
که مرا از پیادگی گله نیست
که ترا جای لاف مشغله نیست
جنبش آسمان نفس خود است
پای بند طویله و گله نیست
من چو کوهم که در مفاصل کوه
حرکت جز بسبع زلزله نیست
آواره ام درین دشت ای کاش ره [illegible]
یا گرد کاروانی یا نالهٔ درائی

باری دران روز چون آن بلبل نالان مع یاران از میان کوهستان بر آمده دران بیابان ریگستان رسید از دور گرد کاروانی نمودار گردید دران وقت بلبل خبیر عنان مرکب را کشیده شادی نظیر را بجانب پیش رو بطرف خویش کرده ایستاده گردانید و امیر با تدبیر و تاجر فقیر را بطرف دست راست و چپ حکم ایستاده شدن کرده بدان وضع مربع شکل نقش موزون را برای پیدا شدن بسیار نتایج و آثار نمودار گردانیده بجای خود قائم و برقرار گردید و آن کاروانیان سوار و پیادگان را دران چنان بیابان ایستاده دیده بغایت متعجب شده بهمان جانب متوجه گردیده نزدیک رسیده سلام ادا کردند و بموجب اشارهٔ آن سوار از زبان آن هر دو یار طرف یمین و یسار جواب سلام خود شنیدند چون از انها پرسیدند که شما کیانید و درینجا چرا ایستاده اید امیر با تدبیر بحرف و تقریر در آمده گفت که ما مردم منوریم

یار از بهر روز غم باید | روز شادی هزار یار بود | لیکن معنیی که از جناب ملهم غیب در دل این عندلیب سراپا عیب

می در آید آن ست که یار آن باشد که گیرد دست دست را در حالتی که خودش درمانده و پریشان باشد یعنی که دران وقت و حال او را پروای حال خود نباشد و دلش در فکر و خیال راحت و آسایش رسانیدن بیار پریشان احوال بود و هر چه دران وقت و حال باید احتیاجات ضروری خود را باز داشته بر یار خود ایثار نماید نه آنکه در حالت راحت و دولت یار غریب و فقیر را فراموش سازد که این قدر خود از هر دون همتی هم سے آید

خود بود هر کامرانی صد هزار رباعی | وقت ناکامی توان دانست یار | جائی که درخت عیش پر بار بود | نو در نظر و کهنه در انبار بود | اینجا همه کس رفادار بود | یاران آن یار رست در بلا یار بود

رباعی کی ذوق بهار آب و گل میکشدم
یا آرزوی چیدن و چنگل می کشدم
دل میکشدم کاین همه دل میکشدم رباعی
آن قوم که غم زدای اعیان باشند
تا بر سر انجمن گل افشان باشند
در خدمت احباب که چشمش مرساد
بالطبع عیون جود و احسان باشند

غزل

برخویش شکست رنگ بندد چو شمع
ساغری واری شکست رنگ را معمار باش
ننگ تعطیل غم بیحاصلی نتوان کشید
هیچکس تهمت نشان داغ بی نفعی مباد
سودن دست ینازجهد کن کار باش
ناله از خود میرود گو شش جهت کهسار باش
هر قدر مژگان کشائی جلوه آغوش باش
سیل آخر رفته رفته تا بدریا میرسد
بلبلا چون ناله ام دایم تو در رفتار باش
دل بکام تست چندی خرمی اظهار باش
چتر شاهی گر نباشی سایهٔ دیوار باش
مانع آزادگان پست و بلند دهر نیست
ای نگاهت مفت فرصت طالب دیدار باش

بالجمله همه یاران علو همتش را نمیدیدند خیلی محظوظ و خوشدل گردیدند و بپایش درافتاده این نوا بگوشش رسیدند که ای بلبل هر دانه این چنین صدا کشیدن ترا صادق می آید که حال و قال تو در بهار و خزان یکسان می نماید که با وجود این همه درد و غم هجران سوای فکر راحت و آسایش تن و جان دیگران خطره و اندیشه بدل نداشته نمی آید ع این کار از تو آید و مردان چنین کنند و دران حال شاه بی نظیر بحضور آن بلبل خوش تقریر بعجب کیفیت حال بدین قال نوا بر کشیده بیت اقبال رسا بعجز همسر باشد تا قند حلاوتش مکرر باشد | در نیشکر از بند دگر مقدار ست | شیرینی بندی که فرو تر باشد | چون بلبل نالان ملهای یاران نیز اثر ذوق و شوق محبت و کیفیت مودت معلوم نمود خود هم خوش حال گردیده بدین قال ناله بر کشید غزل

با مدعی مگوئید اسرار عشق و مستی
تا بیخبر بمیرد در درد خود پرستی
آری طریق دولت چالاکی ست و چستی
با ضعف و ناتوانی همچون نسیم خوش باش
خار ار چه جان بکاهد گل عذر آن بخواهد
سهل ست تلخی می در جنب شوق مستی
یک نکته ات بگویم خود را مبین که رستی
عشقت بدست طوفان خواهد سپرد ای جان
در مذهب طریقت خامی نشان کفر ست
بیماری اندرین غم خوش تر ز تندرستی
تا عقل و فضل بینی بی معرفت نشینی
چون برق زین کشاکش پیوند تستی که جستی

سپر بدستهای چپ در آرید و بزانو در آمده آهسته آهسته نزدیک این موذیان رسیده اول حمله و نیش آنها را بر کفش خویش بگیرید و پس ازان بخاطر جمع از پشت شمشیر سر و تن آنها بگوبید غرض که چون یاران ازان بلبل همه این حکمت آموختند بی خطر و بی وسواس گردیده سرهای آن ماران را کوفتند و دران بیابان از فیض صحبت بلبل خوش الحان بسیار گنجهای حکمت و عبرت و خبرت اندوختند باری چون آن روز هم ازان بادیهٔ طاقت سوز برگردیده بمکان خود رسیدند و بزیر سایهٔ درختان خنک گردیدند و باز آن بلبل شیدا را به پیش خود گرم خدمت دیدند ازان وقت هریک آن رجال بعرق انفعال تر گردیده بپایش چسپیدند و بعرض رسانیدند که ای حضرت بلبل بتصدق اکرام و شرف گل تو برای هیچ کار ممتاز و ما را بارشاد کار و خدمت مشرف ساز آن بلبل برنگ گل خندیده فرمود که در مذهب بلبل و مشرب گل واجب ست که از خوش مقالی و خوش حالی و خوش خلقی و خوش بوئی و خنده روئی و دلجوئی گوش و چشم و دماغ و دل و جان و تن کسی را سرور و راحت و خوشی و آرام و عیش و آسایش میرسانیده باشد و بهر رنگی که باشد بفیض رسانی باید کوشید و بر دوش کسی بار خود حواله نباید نمود رباعی

بر عمر مکن تکیه که او خواهد رفت
این یک دو سه دم بگفتگو خواهد رفت
با تشنه لبی ساز و ازین شکل حباب
آبی مطلب که آبرو خواهد رفت

رباعی

تا راه تلافی بخود آسان نکنی
دل منفعل منت یاران نکنی
گر طاقت حق گذاریت کم باشد
زنهار ز کس قبول احسان نکنی

غزل

دل شوریده دارم مپرس از چشم گریانم
چو ساحل موج دریا میزند چاک گریبانم
به بزم عشرتم خیل ملک ناخوانده می آید
که معنیهای رنگین ست نعمتهای الوانم
ز بس در راه شوقش می پرد خورشید سان رنگم
کند قوس قزح موج هوا از گرد جولانم
میفشانید ای دنیا فروشان آستین بر من
چو اخگر شعله دارم در بغل هرچند عریانم
ز غم چون گردبادم در جنون هم تنگدل بلبل
که در گرد کدورت غوطه زد سیر بیابانم

اثر بدامن شب بهار آه ریخته ام
ز پردهٔ نفس صبح ناله بیخته ام
چو موج ریگ و هم بخضر حاجت نیست
که دشت دشت ز خود خود بخود گریخته ام

و گفت که ای یاران بکار هرگاه که شما این بلبل سراپا خار را یاری می خواهید از خدمت و کار خود دست چرا مانع میگردید که یار همان ست که بکار آید و غمگساری نماید قطعه

یار آن باشد که گیرد دست دوست
در پریشان حالی و درماندگی
یار مشمار آنکه در نعمت زند
لاف یاری و برادرخواندگی

و اگرچه دیگران معنی این سخن چنان میگویند که یار کسی ست که چون این کس از نعمت و دولت بحالت آفت و فلاکت در آید یار غنی با کرام و مرحمت بحالش گراید که در وقت راحت و عیش همه کس یار و مددگار می نماید قطعه

مردمان یار غم کجا باشند
نعمتی را چه اعتبار بود

نشنید کسی نوای فاخلع نعلیک

رباعی

بلبل چه قدر شعور غفلت ثمرست
آئینه بعین وصل تمثال گرست

رباعی

آن شب که بخوابم آئی ای ماه روست
جلوه کرد که من هم همه او گردیدم
زخمها داشتم از جوهر آئینهٔ راز
جمع در جیب خودم گرچه همه سو گردیدم

غزل

خورم آن روز که با دیده گریان بردم
غمزهٔ شوخش و آن طرهٔ طرار دگر
گر ازین منزل غربت سوی میخانه شوم
نذر کردم که همه از ره میخانه شوم
آشنایانه غم عشق گرم خون ریزد
چند چند ازین کاهم دل دیوانه شوم

باری بعد فرو شدن کیفیت حال آن بلبل باکمال بجائی آرسید که بجشنهٔ یاران این غزلها برکشید

دورم ز گلی که دائم اندر نظرست
بی ذکر تو لب جدا نشد از لب ما

غزل

بر مهر فلک طعنه زند گر شب ما
در بیابان طلب هر که دو چارم گردید
صنعتی کرد تحیر که رفو گردیدم
گر بود عمر بمیخانه رسم بار دگر
تا زنم آب در میکده یکبار دگر
بازگویم نه درین واقعه بلبل تنهاست
دگر آنجا چو روم عاقل و فرزانه شوم
تا بگویم که چه گشتم شد ازین سیر و سلوک
تا کسم گر شکایت سوی بیگانه شوم
خورم آن لحظه که چون بلبل و گل دوش بدوش

خون کرد دل از خیال پرداختنم
بی فکر تو جان مباد در قالب ما
شب که آئینهٔ آن آینه رو گردیدم
بتمنای تو گرد سر او گردیدم
ترک جولان هوس موج گهر کرد مرا
بجز از خدمت رندان نه کنم کار دگر
عافیت می طلبد خاطرم ار بگذارند
غرق گشتند درین واقعه بسیار دگر

غزل

زین سفر گر بسلامت بوطن گردم باز
بر در میکده با بربط و پیمانه شوم
بعد ازین نیست علاجی بجز از چوب گلم
سرخوش از میکده با دوست یگانه شوم

اژدهای دیگر کشتن بلبل نیکوکار میان آن کوهسار بطریق رمی جمار و هم اظهار کشتن مارهای سیاه کفچه دار

گویند که روز دیگر بلبل نالان مع آن صاحب حالان دران کوهستان مانند مستان هر سوی می گردید که ناگاه در میان غاری بازیک اژدهای کلان نمودار شد دران وقت بیاران فرمود که شما سنگهای کلان کلان آورده درینجا جمع گردانید و هم دامان خود را پر از سنگ نمائید و بهر چهار طرف این غار برآئید و سنگسارش نمائید که اگر خدا نخواسته این موذی فرصت می یابد و بالای غار بر می آید هر یکی را بدم می رباید پس یاران بموجب ارشاد آن مرد کاردان سنگها را جمع نموده بگرد اگرد آن غار رسیده او را سنگسار و هلاک گردانیدند و بعد فراغ این کار بخاطر جمع برکاب آن شاهسوار مشتر راهی گردیدند اما هنوز چند گام از انجا خرام نکرده بودند که از سوراخهای زمین چند سیاه مار کفچه دار سر بر کشیده برنگ شاخهای نافرمان به پیش آن لاله رخساران پیدا شدند و یاران نیز بمقابل آن سرکشان تیغها از میان کشیدند بلبل که واقف از حال کل و دانا از حقیقت خار و گل بود فرمود که ای یاران زنهار مارها را از تیغ آبدار قطع نباید نمود بلکه بدین حکمتش هلاک باید کرد که شمشیرها به نیام در آورده قبضهای آن را گردانده بگیرید و یک یک کفش را بجای

هیبت فرمود که یکایک آن مرکب دلیر بر سر آن شیر رسیده پی سپرش گردانید و بهر وقت که سوارش بحرکت ران و جنبانیدن عنان اشاره می نمود سرش را بالضرب سم می شکست و تنش را بدندان میخست و یاران بتماشای دلاوری و مردانگی و هنرمندی و زورآوری آن اسپ و جوان خیلی متعجب و حیران می گردیدند و بلاگردانش می گشتند و می گفتند که ما این حرف را شنیده بودیم که هردو برخوردار حالا معنی آن را بچشم خویش معاینه نمودیم القصه چون آن شکار اندازان ازانجا خورم و خندان برگردیدند و بمکان خود رسیده آرمیدند دران شب بلبل را باز بخواب جمال گل نمودند چنانچه یکایک نعرهٔ یا گل برزده از جا برجهید و بمناسبت او گریبان را تا بدامن بردرید و از لباس عادی خویش عریان گردید و خیالش به پیش چشم حیران خویش حاضر دیده بجانب کوهستان فریاد لبیک زنان بردوید و یارانش اگرچه بچشم خویش گل بی پروالیش را مشاهده نمی کردند لیکن چون از و این حال می دیدند و آن قال را می شنیدند بتبعیتش درآمده بعقب می دویدند و نوای لبیک لبیک لبیک می کشیدند و از قوت حال و تصرف باطن آن مرد باکمال بحضوری و کیفیتی مشرف گشته بودند که گویا آن گل بی بدل را می دیدند و بوی انس دل ربایش را

بمشام جان می شمیدند غزل | نه دیر مانع و نی کعبه حائل افتادست | ره خیال چه در عالم دل افتادست
حساب سایه و خورشید تا ابد باقی ست | ادب پرستی و دیدار مشکل افتادست | زبس غبار که دارد طبیعت امکان
سفینه در دل دریا بساحل افتادست | چه گوید حسن بصد رنگ جلوه نفروشد | که جای آینه در دست او دل افتادست
مپرس نکتهٔ اسرار این قدر دانم | که حیرتی بخیالی مقابل افتادست | و دران چنان وقت و حال آن بلبل

باکمال برای آموختن آداب حاجیان ستوده خصال بدان رجال بدین چنین قال تکلم می فرمود

قدم ز فرق چو کردی ز سر کله بفگن | که رهروان ادب پابرهنه گام نهند | چنانچه آن هر سه یار مع آن بلبل

خوش گفتار نیکو کردار سر و پابرهنه گردیده بمیان آن کوه و جبال بعجب کیفیت احوال و طرفه مقال و وجد و حال می نمودند و بتکرار چنین ناله را از زبان بلبل زار شنیده در معاملهٔ تجرید و تفرید خویش گرم تری گردیدند

سر برهنه خورشید را زوالی نیست | از شمع بپرس که چون تاج میخورد سر را | در مستی زدم تا حال هشیاران شود پیدا
بشکنم قدر خود تا قیمت یاران شود پیدا | رباعی گر پارهٔ ابر از بهاران نرسد | بویم گر از ان طرف گلستان نرسد
احرام چه و سعی چه و طوف حرم چه | لبیکم اگر بجان ز جانان نرسد رباعی | در صدق چو صبحیم و نفس نکشائیم
هر چند که روشنیم ناپیدائیم | روپوش شود ستاره و مه بی نور | آن طور که هستیم اگر بنمائیم رباعی
داریم خبر ز دوست بی نامه و پیک | خاموش و گرفته کوه و هامون لبیک | در وادی ما برهنه پایان نیاز

وازاقدام ورکابش جدائی نورزیدند قضارا دران روز نیز از میان آن کوهستان مادهٔ شیری سر برکشید وبمقابل
این مردم رسید دران وقت آن یاران چون تیغها علم کرده بهر سه طرف آن بلبل رسیده حکم سپراو پیدا کردند
بلبل بجانب شاه بی نظیر وامیر باتدبیر متوجه گردیده فرمود که ای عزیزان شما خود تیر وکمان باخود دارید پس چرا دست
بقبضهٔ شمشیری گذارید اول به یرانی که دور رس باشد کار باید نمود بعد ازان بسلاح کوتاه وقریب متوجه باید گردید
این بگفت و تیغها را بهر دو دست خود رسانیده از خانهٔ زین بر زمین رسیده ازان یاران قدری به پیش قدمی نموده
بهمان وضع که سابق شیری را کشته بود برنشست و بیاران گفت که شما هم بزانوها درآئید ونشسته تیراندازی نمائید
که ضابطه وکلیهٔ این سگان وجمیع جانوران موذیان آن ست که برشخص ایستاده زود بحمله می درآیند وگریزنده را خود
بجلدی می ربایند وبرآدم نشسته یکایک نمی گرایند بلکه از ثبات و قرار او هراس می نمایند وقابوی خود دیده نزدیش
می آیند چون یاران هوشیار ازان مرد واقف کار این حقیقت و اسرار شکار شنیدند بر طبق حکمش پست گردیدند و
خواستند که تیغهای علم کرده را به نیام رسانند وتیر وکمان بالقبضه درآرند که بازآن بلبل واقف اسرار کل فرمود که تیغها را
به نیام نکنند بلکه عریان نزدیک خود گذارند چرا که اگر تیر شما کاری نمی نشیند ویا خطا می شود آن موذی ازانجا جهیده
برشما میرسد وفرصت تیغ کشیدن نمی دهد پس یاران بموجب فرمودهٔ آن کاردان بعمل آورده شروع به تیرباراني کردند و
بهمان لحظه آن شیر را بسان ترکش پر تیر گردانیدند لیکن چون کارش تمام ننمودند وزمین گیرش نساختند بلبل از
تماشای این همه تیر بی تاثیر خیلی دلگیر گردیده کمان کدام یاری را بالقبضهٔ خود کشیده بجلدی تیر را بر تاگیر آشنا گردانیده
شانهای آن موذی را نشان کرده بقسمی برزد که ترازو گردید وآن شیر مانند پلهٔ گران میزان بزمین چسپید وباز دو
تیر دیگر را بدست گرفته فرمود که حالا بشما تماشای جمع اندازی می نمائیم واین شیر را همسر آهوی شاخدار می گردانیم پس
یک یک تیر در خانهای چشمش بقسمی رسانید که بجانب سرش سر برکشیده بعینه بشکل شاخهای آهو نمودار گردید وبعد
ازان دست از قبضهٔ کمان جدا کرده باز قبضهای شمشیر را بالقبضهٔ تصرف پر زور خود درآورده فرمود که حالا شما را طرز
شکار کردن شیر بشمشیر نیز می آموزم این بگفت و بهمان وضع خمیده بزور وقوت با نزدیک آن شیر رسیده نوک شمشیری
را بدهانش خلانیده وبدست دیگر ضربی بمیانش زده دو نیم گردانید وبعد ازان هر دو صمصام بجلدی وقوت تمام
بهر دو پارهٔ جسد آن بد سرانجام درآورده وازجایش برداشته بالای سر برافراخته تمام قدراست گردیده هر دو دست دراز
خود را بزیرش بسان ستونهای قوی قائم داشته آهسته آهسته تا بیاران رسیده آن شکار خود را که بر سرش حکم گوله بار
پیدا کرده بود بر زمین زد وشتاب تیغها به نیام و پا برکاب درآورده سوار گردیده بزدن نعرهٔ هولناک بقسمی اسپ را

لیکن اگر حالا دلت چنین می خواهد بیا و بظاهر نیز بیعت نما تا ترا او سبحانه بر قول و قرار ثبات و قرار کرامت کرده در راه
محبت و وفا راسخ دم و ثابت قدم دارد و خاتمه ات بخیر گرداند رباعی | نیرنگ عجب ز خود برآرد دل من
تصویر گل و خار نگارد دل من | آئینهٔ من جلوه گه عنقا نیست | چیزی که ندیده تو دارد دل من

این بگفت و دستی دراز کرده آن بیچاره تاجر فقیر را دستگیر خود گردانید چنانچه دران وقت و حال آن اسیر خرم و
خوش حال گردید و این نوا برکشید غزل | شد سحر گوی نوای بلبل دمساز ما | می دمد چون غنچهٔ گل از شعلهٔ آواز ما
درگرفتاری دل از بس می طپد چون آفتاب | می تواند شد قفس بال و پر پرواز ما | طالع شهرت بکام ما چو صبح صادق ست
از لب خاموش میگردد بلند آواز ما | پیر و خوش قامتی تاجر برنگ سایه ایم | بس بلند افتاده در راه طلب انداز ما مطلع
غوطه در گل داده بود اندیشهٔ دنیا مرا | نالهٔ تو شد دلیل عالم بالا مرا | از شنیدن این تقریر امیر با تدبیر
نیز بمقابلش برخواند تتمه | حسن عالمگیر را هر جا که جوئی حاضر ست | هر غباری محمل لیلی ست زین صحرا مرا
در سرانجام اقامت نیستم چون غافلان | توشهٔ راه ست تاجر چشم از دنیا مرا | و هم شاه بی نظیر بطرفه تغییر این نفیر برکشید
تتمه چون الف در بسم گردد محو باقی میشود | عمر کوته جاودان شد زین قدر عنقا مرا | بالکمال قرب از پاس ادب خون میخورم
پنجه خشک ست چون مرجان ازین دریا مرا | از دریافتن این حال و شنیدن آن مقال بلبل با کمال نیز فی الحال این نوا برکشید مقطع
مهرهٔ گهوارهٔ من بود از عفت سخن | منت گویائی از کس نیست چون عیسی مرا | غرض که هیچ غنی و فقیر و هیچ شاه و امیر

و هیچ آزاد و اسیر و هیچ نادان و هیچ با تدبیر از دام گیرای دم و نفس سراپا تاثیر آن بلبل رهائی ندید و بیرون نجهید و هر که هوشیار و بختیار بود خواه باختیار خواه بی اختیار در پناه و زینهار او رسید مثنوی

منادی ست در کوچهٔ می فروش | که امروز در هر که یابند هوش | گریبانش گیرند و دامن کشند
کشاکش ببازار مستان برند | شمانند بوئی ز اخلاق گل | ربایند هوشش ز اوصاف گل
ازان قلقلش قال دیگر دهند | وزان جلوه اش حال دیگر کنند رباعی | بلبل آن خلقی بصحبت من گردید
از خلق گلم هیچ کسی بهره نچید | عشق ست بمو هو می آئینهٔ من | با هر که دو چار گشتم او خود را دید

دیگر شیر گشتن بلبل دلیر بحضور یاران خیر اندیش و رسانیدن آنها را از اثر حال و قال خویش بکیفیت حاجیان فرخنده کیش

چنین گویند که ازان بازیاران بلبل خوش الحان را تنها بجانب بیابان نمی گذاشتند و خود هم برکابش می شتافتند چنانچه چون بروز دیگر باز آن بلبل برای تجسس راه سوار شد آن رفیقان نیز فتراکش گرفته برکابش روان گردیدند و هر چند که او با متناع این کار مبالغهٔ بسیار نموده لیکن از راه محبت و اخلاص و یقین خود ممتنع نگردیدند

برسنگ اگر رسد پیام سخنم
پرواز بال و پر نرسد زیر بال را
زیر فلک محال بود حال مستقیم
خورشید از شرف نشناسد زوال را
چون چشم یار حرف ادا کن بخامشی
آمد شد خیال تو ماندست یادگار
تحریک غم لیست چون جرس کارم و بس
در سینهٔ خامشی فغان دارم و بس

مینا شود و جهان قلقل گیرد **غزل**
از اوج اعتبار گر افتم کند سجود
باشد بپای ریشه دویدن نهال را
گو بوسه طلب بکنم زان دهان که نیست
بگذار بلبلا گر این قیل و قال را **قطعه**
آید ز راه دور و زیارت کند مرا
هستی ست برای نالهٔ زارم و بس

آن سهو بود نه سعی نظر ره خیال را
واجب شمرد شیخ نماز زوال را
روشن گهر ز خواری غربت چه وقعت است
مستلزم ست فرض محال محال را
بگذشت روز وصل و مرا زان همه نعیم
الحق ندیده ام چو خیال تو غمگسار **رباعی**
حاشا که حدیث نفس گنجد بدلم

بارے چون یاران ازان بلبل حقیقت فرو بردن اژدها و شکم دریدن او بقوت و تائید خدا شنیدند و سرکوبی نمودن آن اسپ باوفا مشاهده نمودند خیلی از همت و جرأت آن بلبل بی بدل و آن اسپ بی مثل متعجب و حیران گردیدند و گفتند که دریافتن حقیقت تو بالکل از ما بیچارگان درماندهٔ با کل بجا می آید چرا که کنه کیفیت و فراست و الفت و همت و جرأت فرس تو دریافتن مشکل می نماید که بمشاهدهٔ این خدمت و قوت و رفاقتش ما را بی اختیار حیا می آید و فهم و فراست ما درماندگان عاجز و حیران است ؎

ای در میان ما و برون از میان ما
قسمت کرند ماه و خور بی کم و بیش
خورشید پسندید تپش بر تن خویش

موی نیامد از سر موی میان تو
برخود الم شهنشهٔ عدل اندیش

ای برتر از تصور و وهم و گمان ما
هر چند پیچ و تاب خورد موج جان ما **رباعی**
برداشت بمنت مه نو ضعفش را

بلبل فرمود که ای یاران نجابت و اصالت و استعداد و لیاقت در حیوانان و جانوران نیز می باشد پس نجیب و شریف هر شی را گرامی و عزیز داشتن می شاید که خوب هر جنس بندرت پیدا می آید بالجمله دران روز چون تاجر فقیر آن معاملهٔ بلبل را دید که بدام و قفس شکم اژدها در آمده باز آن را دریده بر پرید بسیار معتقد کمالش گردیده بعرض رسانید که حالا مرا نیز در ملت عاشقی و کیش بلبلی و مشرب گلی در آرند و از مذهب تاجری و دین دنیاداری بر آرند ؎

از دو سود در کشمکش دولاب وار افتاده ام
می کشد دامان دل عقبی جدا دنیا جدا

بلبل از شنیدن این قال آن تاجر ستوده خصال خیلی خوش حال گردیده فرمود که ای تاجر همان دم که تو به پیش من حاضر گردیدی اول بنگاه های تیز دل ماسوا آمیز ترا از دنیا بریدم بعد آن ترا بخطاب فقیر مشرف گردانیدم و بمجرد تکلم ترا بجانب خود کشیدم و بمعنی و حقیقت دلت را از گرفتاری دنیای پر مضرت رهانیدم ؎

بیک دل کی توان اندیشهٔ دنیا و دین کردن
که نتوان هر دو دست خویش در یک آستین کردن

در پیش آمده است که تا این وقت بلبل نیک بخت بجانب باز گردیده است برخیزید تا سراغش نمائیم و تجسس احوالش گرائیم چنین گویند که چون یاران دران کوهستان بسیار پریشان و سرگردان گردیده آخر الامر بدان مکان که آن بلبل بدان عنوان افتاده بود رسیدند و آن اژدهای مرده را دیدند خیلی ترسیدند و چون نزدیک رسیده تفحص احوالش نمودند جانی و نفسی در تن او یافتند و با هزاران پریشان حالی بگردا گردش تصدق گردیده نالهای بیدریغ میکشیدند و از گریهٔ خویش آبی بر رویش می افشاندند و دران حال شاه بی نظیر بلبل روشن ضمیر را بکنار خویش کشیده بر سرش بدین تقریر ناله می کشید

رباعی جانا همه دردعای جانت بادا | سرها همه خاک آستانت بادا | از رنج تن تو دوستان محزونند
یارب که نصیب دشمنانت بادا

و آن هر دو یار نیز بتقریب رسیده دست و پایش می مالیدند باری بعد دیر بسیار بلبل مست خبردار و هوشیار گردیده چون چشم بگشود و یاران را بخسته حالی گرد خود مشاهده فرمود بقوت همت خود بر جا برنشست و تمام حقیقت فرو بردن اژدها و باز زنده برآمدن از قدرت خدا و کیفیت دلاوری و سر کوفتن آن اسپ با وفا پیش آن یاران باصفا بیان نموده گفت که حالا وقت شادی کردن است نه غم خوردن چرا که من درین حالت بیهوشی از تجلی گل مشرف گردیده ام و او را به پیش خود حاضر دیده ام این بگفت و بیاد گل بی پروای خود در آمده باین چنین سخنان بترنم پیوست

غزل

این خواب کز دیده جان پرده گسل بود | خوابش نتوان گفت که بیداری دل بود
چشم نظری برخ آن پرده نشین داشت | دستم بسر طرهٔ آن عهد گسل بود | یک چشم زدن باد و جهان داشت برابر
این خواب کز دیدهٔ بیدار خجل بود | برخوردم ازین خواب که چشم هوسم را | در دست ز بیداری جاوید سجل بود
می ریخت بدامان من از غایت مستی | کز خون من دلشده میریخت بحل بود | بلبل لب خود بست که در عرصهٔ معنی
شبدیز قلم پای فرو رفته بگل بود غزل | دل گداری سوی چشم یار کرد | دردمندی پرسش بیمار کرد
من کجا و مسند عزت کجا | چون مرا عشق عزیزی خوار کرد | اندک اندک درد دل افزود عشق
عشق آری این چنین بسیار کرد | شام غم چون دیده ام در خواب رفت | طفل اشکم آمد و بیدار کرد
کار من دور از درش جز ناله نیست | وه که اندوه غریبی کار کرد | توبه از عشق بتان باشد گناه
زین گنه می باید استغفار کرد | بلبل زار از چمن زارش جدا | شب همه شب ناله های زار کرد

غزل

دل که در کنج هجر جا دارد | جای در کام اژدها دارد | جان بلبل که عدم رسید و هنوز | روی امید بر قفا دارد
مردن و زیستن نمی دانم | دیگری اختیار دارد رباعی | بلبل نه هنر نه عیب باید آمد | یکساعت سر بجیب باید آمد
تا گویمت اینقدر که خود را دریاب | عمر یست مرا ز غیب باید آمد | رباعی بلبل هر کس ز ساغر مل گیرد | مستیش خم چرخ بغلغل گیرد

روز و شب آینهٔ هستی بی بنیاد ست	شاهد عدل برین دعوی باطل دارم	عمر بی پایه کجا قطع ره عشق کجا
رشتهٔ بس نازک و صد عقدهٔ مشکل دارم	رباعی این عمر که داریم کجا بسیار ست	آن عمر دگر نام چند البسیار ست
جانبازی ما بعشق اکسیر بقاست	طول امل حیات ما بسیار ست	در آن وقت آن بلبل خیلی خوشدل

گردیده فرمود که ای امیر با تدبیر تو از داخل شدن بحلقهٔ مستان رنگ مخموری محفل را بسرشاری مبدل گردانیدی و حالت ذوق و شوق مجذوبی و کیفیت مستی و بیهوشی مرا افزودی پس گویا که بحقیقت تو جام ثالث ثلاثهٔ من بودی غزل

ساقی حدیث سرو و گل و لاله می رود	وین بحث با ثلاثهٔ غساله می رود	می ده که نو عروس چمن حد حسن یافت
کار این زمان بصنعت دلاله می رود	از ره مرو بعشوهٔ دنیا که این عجوز	مکاره می نشیند و محتاله می رود

و در باب ای امیر با تدبیر که روایت ست از حضرت عباس رضی الله تعالی عنه که در شان ایمان امیر المومنین عمر رضی الله تعالی عنه این کریمه نازل گردید یا ایها النبی حسبک الله و من اتبعک من المومنین رباعی

		ای کوه ثبات سست پیمان نشوی
دل جمع چنان کن که پریشان نشوی	فهمیده بفهم هر چه باید فهمید	تا از فهم غلط پشیمان نشوی

افتادن بلبل شیدا در قفس شکم اژدها و خلاص شدن از آن بلا و آمدن تا حرباجیا در صحبت بلبل با نوا و مشرب گل با صفا

چنین گویند که چون روز دیگر بلبل شیدا از خدمت خورانیدن و نوشانیدن و علف دادن فارغ شده برای تجسس راه روان گشت در میان آن کوهستان یک اژدهای کلان برآمده مقابلش گردید و چون بار آن سوار شتاب پا از رکاب بزمین رسانیده و بهمان دستور تیغها را کشیده بر سرش رسید آن اژدر فرصت ضربش نداده دهان را مانند در کشاده آن بلبل بی پر را بسان پشه بدم در کشیده بشکم خود رسانید لیکن از آن تیغهای آبدار که بلبل پی زنهار بهر دو دست داشت کله آن خونخوار از هر دو جانب تا شکم دریده گردید و چون آن اسپ دلاور هوشیار فرو رفتن سوار خود را بدهان آن مار مشاهده نمود بجلدی از جای خود بر دویده سر آن موذی را بزیر سم کوفته ریزه ریزه گردانید که مقارن این حال آن بلبل با استقلال در آن چنان وقت و حال از تائید و مدد ذو الجلال هوش و حواس خود را بجا و بحال یافته دست از قبضهٔ شمشیر جدا ساخته کارد از میان کشیده شکم آن موذی را بر درید و از میان آن نقب از دیگر جانب دبطرف عقب در بر آورده از آنجا سر بر کشیده بدر جهید و چون آن اسپ لجیست سوار خود را زنده و سالم یافت و دل خود را از کشتن دشمن جمع ساخت بزودی نزدیکش رسیده تمام اندام او را بزبان خویش می لیسید و بر سرش صهیل کرده او را خبردار و هوشیار می گردانید لیکن آن بلبل ناتوان بسبب گرمی و حرارت و سمیت شکم آن مار تا دیر بسیار غش و بیحس افتاده ماند و چون بر وقت خود نزدیک یاران نرسید آنها با خود اندیشیدند که آیا امروز بار چه واقعه

بدل و جان پیدا می آید که حقیقتش در بیان نمی گنجد و حلاوت هیچ چیز این جهان بمزهٔ آن نمی رسد و باز کسی که مواظبت
یاد گل و مصاحبت بلبل می کند او را هم خنده روئی و خوش خوئی و خوش خلقی و خوشبوئی و از جمیع ماسوای او استغنا
حاصل میگردد و در دلش امید و بیم هیچ کریم و لئیم نمی ماند ع　ای خوشا لب کاشنای ذکر اوست　دل فدای جان که جای فکر اوست
پس ای امیر باتدبیر این ست اجمال بیان جمال و کمال گل و احوال و طریق و روش بلبل نظم　ای برادر تو همین اندیشهٔ

مابقی تو استخوان و ریشهٔ　گر گلست اندیشهٔ تو گلشنی　ور بود خاری تو هیمهٔ گلخنی　رباعی ما طالب عشقیم و وفا پیشهٔ ما
جز شیر غمش مدان تو در بیشهٔ ما　دل گرچه ز خار غم هجران چاک ست　گلشن شده از خیالش اندیشهٔ ما

غزل

هر جا حدیث سنبل آن مو بر آمدست　مذکور گشته تا سخنش بو بر آمدست　در کار من بجای کشایش نشسته است
هر عقده کز آن خم ابرو بر آمدست　داغ دل صبا شده گلها بباغها　گاهی اگر بسهو از آن کو بر آمدست
از آب و رنگ تربیت باغبان مپرس　از مغز خلد آن گل خودرو بر آمدست　از آتش فراق تفی سر بسینه برد
صد شعله مهر از بن هر مو بر آمدست ع　توان از بوی گل فهمید انداز حجابش را　که باشد جلوهٔ در پردهٔ حسن بی نقابش را

قطعه نمی باید برون از خویش جوید هر که آن گل را　خوش آن بلبل که نبود جز بزیر بال گل وارشش
فلک هر روز از انجم زره زیر قبا پوشد　ز بیم ناوک قوس نگاهِ قادر اندازش
حیات خضر بخشد بلبلا طفل سر شکم را　چو آید در تکلم بر مسیحا می رسد نازش

رباعی خواهی که اساس عمر محکم یابی　یک چند بعالم دل بی غم یابی　فارغ منشین ز خوردن بادهٔ شوق
تا لذت عمر خود دمادم یابی رباعی　دانی که سپیده دم خروس سحری　هر لحظه چرا همی کند نوحه گری
یعنی که نمودند در آئینهٔ صبح　گر عمر شبی گذشت و تو بیخبری رباعی　این عمر گرانمایه که همدوش فناست
هر دم بسر آتش نگهی و بقفاست　گر صرف شود بذکر حق فانی نیست　نعم البدلش نام خدا نام خداست

همین که آن مرد هوشیار این بیان و اظهار شنید مبتهج گردیده از مذهب کهنه و فرسودهٔ خویش تبری نموده
بمشرب و کیش تر و تازهٔ بلبلی که عبارت از کار عاشقی ست در آمده بآن بلبل رشید بیعت نموده برخواند رباعی

شاها خواهم که جان فدای تو کنم　وین عمر همه صرف وفای تو کنم　تا عمر بود مزید عمرت طلبم
تا جان باشد بجان دعای تو کنم غزل　حاصل عمر همین یک دم کامل دارم　هر چه دارم چو صدف در گره دل دارم
نقش پای طلبم آینهٔ آرام ست　در رهٔ عشق تو یک قافله منزل دارم　چه قدر حوصله ام وسعت مشرب دارد
بحر مواج در آغوش چو ساحل دارم　چه غم از دوری ره بدرقه ام توفیق ست　گام اول چو نگه پای بمنزل دارم

وهمان دم سپر و شمشیر را بدست گرفته بدان جانب که آن بلبل از جان سیر از ان طرف تشریف آورده بود برد دید ودر میان آن کوهستان ودرختان با تلاش بسیار معلوم کرد که بلبل دلیر یک شیر را نخچیر فرموده سرازتنش جدا نموده است چنانچه بشتاب کلاهش را از انجا برداشته به پیش یاران رسیده گفت که این بلبل خوش الحان چنین شکار کلان کرده است و باز از حوصلهٔ وسیع خویش این کار را از ما پنهان داشته بلبل چون دید که رازش به پیش یاران گل گردید برنگ غنچه و نرگس چشم پوشیده سر بجیب وقار و روی شرمگین خود را بگریبان درکشید و بعد لحظه سر از زیر بال حیای با کمال برافراخته این نوا برکشید

سهل شیری دان که صفها بشکند ... شیر آن را دان که خود را بشکند

کدام قوت و مردانگی و برنائی ... چو خشم گیری و با نفس خویش برنائی

بار دیگر یاران چون آن جنان کلهٔ کلان را دیدند برای ملاحظه کردن جسدش بدان جانب دویدند و بمشاهدهٔ دست و پا و کلانی اعضایش خیلی حیران و متعجب گردیدند و دران وقت تاجر فقیر کارد از میان برآورده پوست او را کشید و برای نشست آن شاه نیکبخت پوست تخت تیار گردانید چنین گویند که چون امیر با تدبیر آن همه معارف بلند دلپذیر از بلبل خوش تقریر شنید و دران روز آن کشتن شیر را بدید حوصله و وقار و اقتدار او را در هر کار بحد کمال معلوم نمود و بی اختیار از دل و جان معتقد مخلص گردید بپایش چسپید و فریاد برکشید که ای بلبل شیدا من بیچاره را نیز در کیش عاشقی و مذهب بلبلی و مشرب گلی در آر و قدری از اوصاف خلق گل به پیش من بیان کن و طریقه و روش خویشتن را عیان کن دران دم بلبل برنگ گل بشگفت و گفت که ای یار گل بی بدل من همیشه بهار است و دامن پاکش از آمیزش ساز و برگ دنیا و آلایش خواهشهای نفس و هوا بی خار است و خوش روئی و خوش خوئی بر و تمام است و خوش خلقیش از بهر که و مه عام است و نظر عاطفت او بر جملهٔ خلائق یکسان است و حسن ذاتش از نظر بینندگان پنهان است لیکن جمال کمال صفات و آثار بوی آیات دلربایش با وجود لطافت و بیرنگی پیدا و عیان است و او نه از جرگهٔ حیوان و نه از زمرهٔ مردان و نه از طائفهٔ نسوان است بلکه آیتی از آیات سبحان است که در میان پردهٔ نام گل و حجاب لباس این شکل و شمائل پوشیده و پنهان است و این بلبل واله و شیفته و هواخواه و فریفته و ثناخوان و غم اندوختهٔ آن است اما بلبل را هم با وجود این همه طیرانی و این همه هزار داستانی در بیابان بی پایان جمال و کمالش غیر از سرگردانی و حیرانی چیزی دیگر بدست نمی آید و هرچند از خودی خود پرافشانی نموده نیز دیگش می گراید حیرت بر حیرتش می افزاید بلکه تمام از خود می براید و چون باز با فاقت و هوش می گراید آن بوی الست و مزهٔ مستی و ذوق یافتن لطافت هستی باز این کثیف معدوم را بدان طرف که از شش جهت یک طرف است میر باید و از ان ربودن و کشیدن و بیخود گردانیدن او عجب مزه و ذوق و کیفیت

کثرتم آیینهٔ وحدت شد | چه قدرها بتو ایمان دارم | دران حال امیر باتدبیر از دریافتن

این همه تغییر شادی نظیر بمقابلش بهمان زمین این نفیر بر کشیده موزونیت طبع خود را نیز آشکار گردانید تتمه

چون بخود درست نه سنجم خود را | منکه از آیینه میزان دارم | وهم تاجر فقیر بقدر پایه و رتبهٔ خویش بدین تقریر مافی الضمیر

خود را نیز پیدا و هویدا گردانید تتمه | چشم دارم کرم و طاعت هیچ | این قدر هست که عصیان دارم

وهم جناب بلبل باکمال از شنیدن این همه قال و دیدن آن کیفیت حال یاران ستوده خصال خود نیز بطرفه کیفیت

احوال مبین مقال نالهٔ باثری بر کشید | مقطع اختیارم چو قلم بلبل نیست | همه سر بر خط فرمان دارم

همین که بلبل از زبان آن یار غمخوار که دران وقت شمع محفل او بود این گرم زبانی عشق و محبت را احساس نمود تبسمی کرده فرمود که ای یار مرا دل آزار و خونخوار می انگاری و در حق من هرگز این خطرهای چنین می آری که من خون مردم میکنم و باز از هیچو تو یار عزیز که با تن و جان من طرفه نسبت عینیت و معیت داری پنهان می دارم او بعرض رسانید که ای بلبل من ترا مظهر گل می دانم و ذات شریف ترا آیینهٔ کل اسما و جمیع صفات باکمال آن ذوالجلال می یابم پس چنانچه رحیمی و کریمی و غفاری و ستاری را شعار تو می شناسم جباری و قهاری و احیا و اماتت را هم کار تو می پندارم و سبب گرمی بازار تو می انگارم و همه قول و فعل ترا که تعلق بصلح و جنگ دارد برنگ نقش نگار رنگارنگ باعث افزونی حسن دلپسند تو می دانم القصه چون بلبل از زبان یار این چنین حرف و گفتار مطابق طریق و روبهٔ اخیار محمدیه که مظهر جمیع اسمای جمالی و جلالی اند شنید بحقیقت متخلقان بعضی اخلاق الهی را ناقص دانسته این معارف آن یار عارف را بسیار پسند نموده گل گل شگفت و گفت که ای بی نظیر آفاق بشنو ازین درماندهٔ فراق که بندهٔ بی اختیار بید قدرت قادر مختار حکم آله دارد بدست فاعل که اگر چه باعتبار ظاهر و مجاز نسبت بریدن بشمشیر و دریدن بخنجر و گفتن بعلم و نوشتن بقلم و علی هذا القیاس می کنند لیکن آن چیزها که جا خویشتن را فاعل می دانند بی نسبتی هیچ فعلی را بخود می کنند غزل

آنکه با بیگانه خوبان آشنائی می کند
عالمی در پرده دعوای خدائی می کند
بلبل بی پر و بالم آدم است اما بنام
خویش را آماجگاه بیوفائی می کند
بوالعجب کاری ز عاشق بین که در کویش چه سان
چون ندارد مردمی مردم گیائی می کند
شرک باشد مبدأ آثار دیدن خویش را
خاک بر سر با همه بیدست و پائی می کند

غرض که بلبل خوش گفتار بفرمودن این چنین معارف و اسرار نفی اختیار و اخفای آن کار شکار نمود و هرگز به پیش آن یاران اقرار آن فعل شجاعت خود نفرمود اما امیر باتدبیر بزودی شمشیر او را از نیام بر کشیده چون علامت خون دران مشاهده نمود بے اختیار گردیده این نوا بر کشید ؎ | میرسی خنجری از خون شکار آلوده | چشم برگرد تو آهوی غبار آلوده

پیکان خدنگ جانستان بود حرکت و جرأت آن سگ موذی را سلب نموده برنگ نقش تصویر بر جایش قائم و زمین گیر گردانید چنانچه تا دیری بسیار آن شیر مردم آزار بمقابل آن مرد دلیر هوشیار بجای خود نشسته می غرید و در خویشتن جرأت و قدرت حمله آوردن و بر سرش رسیدن نمی دید چراکه ضابطه و دستور سگ مردم آزار و سباع آدم خوار همانست که اگر کسی بشجاعت و همت تمام در یک مقام نشسته مقابلهٔ آن موذیان بسر انجام نماید هرگز جرأت و قدرت براو رسیدن نمی یابند و یکایک دلیرانه برسرش نمی آیند باری در آخر کار آن بهادر هوشیار که از هنر کارزار و معاملهٔ شکار خوب واقف و خبردار بود بهمان وضع خمیده و بر پا پها نشسته آهسته آهسته از مقام استقامت خود خرام کرده نزدیکش رسیده نوک شمشیر دست چپ خود را بدهانش خلانیده بجلدی تمام از تیغ دست راست بقسمی گردنش ضربی رسانید که سر را از تنش جدا گردانید و بعد فراغ آن کار آن بهادر طرار تیغ خود را از جرم آن ناپاک صاف و پاک ساخته شتاب پا برکاب گذاشته و سوار شده بجانب مقصدی که میرفت راهی گردید لیکن در وقت آن کار چند قطرهٔ خون آن شکار نیز بدامانش رسیده بود چنانچه در وقتی که از انجا برگردیده بمکان مستری رسیده اسپ اجالیش بربست و پیش یاران آمده باز بکار و خدمت سرگرم گشت آن یار بی نظیر که فریفته و اسیر کمال و جمال او گردیده بچشم آدم شناس خود را بر سراپایش دوخته بود چون دید که اثر خون بر دامان آن بلبل مفتون می نماید خیلی متعجب و متفکر گردیده پرسید که ای بلبل عالیمقام رتبه همت و جرأت و معاملهٔ شفقت و مرحمت تو از آن گذشته است که گمان نمائیم که شیری گشته یا کدام جانوری را صید کرده باشی وهم درین کوهستان و بیابان احتمال پیدا گردیدن قُطّاعُ الطریق و راهزنان بخاطر نمی آید و هم کسی چه طاقت و زهره دارد که بمقابل همچو تو بهادری تازد آید تا بدان سبب خون بدامانت رسیده باشد لیکن برای خدا تو خود حرف راست و درست بیان نما که سوای من کدام عاشقی را در عالم دیگر و مقام برتر که جای جن و پری و شیطان و فرشتگان و غیره مخلوقات پنهان بی پایان او سبحانه باشد کشته که خونش دامنگیرت شده مرا بداغ رشک مبتلا گردانیده است و برخواند غزل

چند ز آشوب چشم فتنه برانگیختن
گر نه بفتراک خویش خواهیم آویختن
از تو برانگیختن رخش و ز باد صبا
یوسفی دارم که سیری نیست از دیدار او
شاهاز شغل گرد سخن گشتنم مپرس
من بقربان تو تا جان دارم

مست برون تاختن خون کسان ریختن
قاعدهٔ عشق چیست شرط محبت کدام
بر سر اهل وفا گرد بلا بیختن
گردید جان فدای سخن فیض مطلعم
چون سبحه مطلع غزلم گشته مقطعم
چون سپند آه و ناله چه کنم

خون مرا ریختی دست من و دامنت
از همه بگریختن با غمت آمیختن
سیر می گشتند از دیدار یوسف سال قحط
عمر دوباره یافته مصرع ز مصرعم
غزل عاشقم از تو چه پنهان دارم
در جگر آتش سوزان دارم

دلابری میرسانید و چون از میان آن زندان از کمال قدرت بالغهٔ خود رهائی بخشید در چنین جهان فراخ رسانید آن را در روزی پنهان شمار بریده جادهٔ دیگر برای روزی آشکار و خوشگوار گشاده گردانید بیت

دری از غیب گشاید چو دری بسته شود | طفل را ناف چو بندند دهان بگشاید
کز بعد تکلم خدا ذره چه داد | تا ببینید و حرفی نزند طوطی نطق

رباعی هیچ از ایام طفولیت آید یاد | در سایهٔ آهنین قفس بال گشاد

و هم هوشیار و خبردار باشید که باز شما را از میان این جهان فراخ هوا دار کشیده بمیان حجرهٔ تنگ و تاریکی که جای راحت و یا مکان آزار خواهد بود میرسانند که از انجا بر آمدن به پیش همه عاقلان و جمیع حکیمان مشکل و محال می نماید و حال آنکه آن حلال مشکل و آن مختار فاعل بیقین باز او شما را از آن چنان مکان معدومی هم بر آورده خلعت وجود پوشانیده بدیگر عالم بی پایان که وسیع تر ازین جهان ست میرساند رباعی

یک چند کشید در رحم محنت و غم | تحصیل وجود ابدی آسان نیست
انسان ببین این هستی مائل بعدم | از قبر مترس محشری دارم هم

پس شما چرا بر آمدن ازینجا را بعید میدانید و برای چه خطرهای یاس و نومیدی بدلهای خود در می آرید که الیاس کفر رباعی

تا دامن از دست بزرگشت و نگهی | بر بند لب و از من و تو هیچ مگو
رباعی هر چند ز ماه شود و زشتر انگیز | تشکیب اگر نه زان تیر انگیز
اسرار ست این لباد خبر گاه یجا | هر من چند ین نیست و هر تو صد تو
خوان بر موج آب دست دزد | هر دوست زدن موج دگر انگیزد

ای سالک شکوه پردازی نه شتر راه می باشد | که اول منزل یوسف درین ره چاه می باشد

باری چون یاران از آن بلبل با عرفان این چنین سخنان می شنیدند به امید ... آیم راج یافته بحالت صبر و تسلی و تسکین میرسیدند و از خدمت و ملازمت و صحبت او دین و ایمان و یقین خود را تازه و استوار و متین می گردانیدند

بیان حقیقت و کیفیت شکار شیر آن بلبل دلیر و اختیار کردن امیر تدبیر کیش بلبل خوش تقریر

چنین گویند که روزی بلبل هوشیار بکار سوار گردیده برای تجسس راه بجانبی روان شده بود که ناگاه از میان آن کوهستان یک شیر بسیار کلان بر آمده سنگ راه آن سالک آگاه گردید بمشاهدهٔ آن حال فی الحال آن شیر چند از مرکب خود جدا گردیده بزودی آن تیغ درخشان را علم نموده شمشیر دیگر را که همراه زین اسپ او بود بدست دیگر گرفته و بهیبت و جرأت تمام دران مقام نعرهٔ مردانهٔ هولناک برزده دل آن موذی بیباک را ترسناک گردانیده بمقابلش دلیرانه رسیده پای را پیش و قدمی را پس گردانیده شمشیر دست چپ را به پیش روی دراز ساخته تیغ دست راست را فوق فرق خود آخته بدین هیئت و آئین عجب و قار و تمکین بر زمین نشست و از هیبت دل و قدرت جان و جرأت و قوت دست و پای چالاک و با توان و از تیزی سنان مژگان و برندگی و رسیدگی نیزهای نگاه که بعینه لسان

بگشائید و بمیان این چاه بیندازید و از آب ترکرده برآرید و از برگهای درختان جام و کچکول بسازید و دران

بیفشارید و بنوشید رباعی
بلبل مدد جمیع کارت ز خداست
از سعی کسی دگر نمی آید راست
در صورت نهر و چشمه و جوی و سحاب
ای مزرع تشنه آبیارت دریاست
پس یاران بموجب فرمودهٔ آن عارف

کاردان بعمل آورده باز شکم سیر گردیدند و خود آن بلبل از بلندی آن مکان بزیر آمده در میان آن کوهستان کدام سنگ میانه تهی را که دران آب مجتمع گردد نشان کرده جامهٔ خاصهٔ خود را از بر خود برآورده بلفوطهٔ رسای خود بسته دران چاه آویخته خوب ترکرده برآورده دران سنگ افشرده بعمل تکرار آن مغاک را لبالب حوض پاک پر از آب گردانیده اسپ خود را دران مکان رسانیده هم سیراب گردانید و از ان بار هر روز آن بلبل شیدا از انجا همین قسم آب کشیده آن اسپ را آب می نوشانید و هم بدست خود کاه را بریده بدو می خورانید و میوه را از سر درختان بلند برچیده آن یاران را شکم سیر می گردانید و هم بدست خود آب را کشیده هر یکی را می نوشانید و هرگز کدام یار را برای هیچ خدمت و کار حرکت کردن نمی داد و چون از ان همه خدمت و کار فارغ می گردید هر روز سوار گردیده برای تلاش و تجسس جاده و راه بهر جانب چند چند کروه می گردید چنانچه گرداگرد آن همه کوهستان گردیده روزی به پیش یاران رسیده ظاهر گردانید که تا چند کروه همین کوهستان و درختان می نماید و باز بهمان میدان ریگستان پیدا می آید که هیچ جاده و راهی دران نمی گشاید پس بی اختیار و ناچار از زبان و دهان این بلبل زار این چنین نالهای

نابکار برمی آید رباعی
بلبل نه رفیق و نی دلیل است اینجا
نی حصر و شمار گام و میل است اینجا
عمریست که در سپهر گم کرده مقام
محمل بدوش الرحیل است اینجا رباعی
چون چاره خویش می ندانم چه کنم
مونس گم و در پیش می ندانم چه کنم
در بادیه فتاده ام بی سر و پای
راه از پس و پیش می ندانم چه کنم رباعی
بلبل سحری بجهد دامن چیدیم
با مهر سپهر هم عنان گردیدم
دیدیم تلاش خلق عجز است آخر
او سر نغروب بود و ما خوابیدیم سه
سحری سوی دل بی سر و سامان دیدم
عقده اشک بیشتر از رگ بیابان دیدم
پردهٔ خلوت دل آینهٔ کثرت شد
چشم پوشیدم و صد خواب پریشان دیدم
همین که آن یاران بیخبر از آن بلبل

باخبر این خبر شنیدند مایوس تر گردیده آن مکان را برای خویشتن زندان مؤبد فهمیدند و از رهائی خود نا امید محض گردیدند و بی اختیار و ناچار گردیده زار زار نالیدند دران زمان بلبل خوش الحان برای تسلی دل آن یاران باز بحرف و بیان درآمده فرمود که ای عزیزان شما که تا مدتی در شکم مادران زندانی بودید هیچ راه برآمدن خود را از چنان جای تنگ و تاریک می دیدید پس هرگاه که او سبحان شما را دران چنان مکان بیدر و دربان هم قوت ضروری

بدین تقریر نالۂ با تاثیر رشید غزل | لب خشکی بسر بر پادشائی ست | ز چشمه آب اگر خواهی گدائی ست
بجلوت بر سر بازار بنشین | که در خود گم شدن تنها خود نمائی ست | ز درد وائے وائے وایه بردار
بسوز آن گریه کان ها های ست | رسید تنها چه مفت از دست من رفت | سر بیگانگی ها آشنائی ست
ندارد غالباً دردم علاجے | علاجم منحصر در بیدوائی ست | و بعد این تعال با کیفیت و حال باز

بجانب آن رجال با سوال متوجه گردیده فرمود که چون شما فراستی و هوشی دارید و گرفتار عقل و تدبیر ید و خویشتن را فاعل مختار می دانید پس چرا بموجب عقل و تدبیر معامله و کاری نمائید و برای چه به پیروی بیچاره حیوانان هیچمدان در می آئید مگر آن چنان کار را که از میان آن قسم بیابان بی پایان بر آوردن و درین چنین مکان امن و امان در آوردن و بر سر چشمه آب رسانیدن باشد در حق خود کرم آن کریم کم می دانید که بدان کار بسنده نموده مرا بار بار تکلیف دعا کردن می دهید و من کی بهر زمان مانند غافلان و بی ادبان آن جرأت و بی ادبی را گار میسر دارم که برای هر معاملهٔ دنی و کار این جهان فانی بجناب مقدس او سبحان باقی استدعا و مسألت می نمایم که هرگز خود را قابل و لائق آن نمی یابم و من نیز مانند شما بنده ام و خود را از شما عاجز تر و بی اختیار تر می دانم و آنکه درین وقت بدون آلات و اسباب بشما آب رسیده است آن نه از سبب تصرف و کرامت ما بوده است بلکه از باعث قوت تشنگی و جذب باطنی شما بوده است که مرا نیز از طفیل این چنین احباب سیراب گردانیده بدیگر آب و تاب رسانیده نموده اند انچه نموده اند و فهمانیده اند انچه فهمانیده اند و اگر باز بهمان قسم بدون آلات و اسباب آب می خواهید صبر نمائید چندانی که بحالت اضطراب در آئید تا شما هم بسان این حیوانان درین مکان مدام آب و روزی خود می یافته باشید

ے آب کم جو تشنگی آور بدست | تا بجوشد آبت از بالا و پست ے | کی آبسانی دمی آبی میسر میشود
دل بصد غم میگدازم تا فزون تر میشود رباعی | این کون و مکان را که پراگنخته کن | بی واسطه چنده نه میسر هست نه بخن
ز اسباب برون مخواه کاری از حق | از حکمت خود حکیم را منع مکن | یاران باستماع این چنین سخنان

بلبل همه دان با عرفان بکار خویش عاجز و حیران گردیده باز گذارش نمودند که درین وقت ما خویشتن را از این حیوانان هم عاجز تر و بیچاره تر می یابیم که نه بسان آنها صبری و سکونی می داریم و نه عقلی و فراستی که بموجب آن کار بندیم خدارا ای انسان حقیقی بر ما مردمان صوری رحمی و کرمی نموده تدبیری و حکمتی که مناسب وقت و حال ما باشد تعلیم فرما که ما ذات شریف ترا مقرری هادی راهنما و بجناب مسبب الاسباب وسیلۂ اقوی میدانیم بلبل با کمال از شنیدن این اقوال آن یاران پر ملال پریشان احوال برنگ گل تبسمی نموده فرمود که حالا شما دستارها و قطهای خود را

بقدر هوش و عقل و فراست خویش علم و معرفت عطا کرده آن کریم بجماعت انسان و آگاهی و خبر بخشندهٔ آن حکیم را بجز گروه حیوان معلوم نموده و فهمیده ایمان و یقین و استقرار خود تازه و مستحکم و استوار گردانیدند

باز طلب آب کردن یاران مبتلای بلا و آفت از خدمت بلبل با کرامت و دریافتن حقیقت و کیفیت تصرف و خرق عادت

چنین گویند که چون بعد دیر بسیار آن همه جانوران دونده و پرنده آب را خورده بجانب کوهسار و نخچیزار روان و پران گردیدند و آن یاران چشمهٔ آب را از حیوانان خالی یافتند باز بحالت تشنگی در آمده بر سر آن رسیدند و دیدند که باز آب بته رسیده است و لب چشمه برنگ لبهای ایشان خشک گردیده از مشاهدهٔ آن حال خیلی پریشان و پر ملال گشته بخدمت بلبل با کمال رسیده صورت حال را گذارش نموده بعرضش رسانیدند که ای جناب فیض مآب ما باز خویشتن را محتاج آب می دانیم و تشنگی بمیان خویش بیش از بیش می یابیم چرا که انواع میوهای این کوهستان بسان جانوران شکم سیر گردیده خورده ایم پس اگر باز آب اسنے یابیم چون ماهی بیتاب می میریم خدا را برما رحمی نموده دستهای خود را بدعا بردار و ما ناکامان را چنین تشنه لب مگذار بلبل هوشیار از شنیدن این حرف و گفتار آن یاران ناواقف کار و اسرار برنگ گل بهار خندهٔ بسیار نموده فرمود که ای عزیزان تا که شما مقید قید حیات و گرفتار بند و زندان تن و جانید آرزومند بسیار چیزها و محتاج ما خویشتن را میدانید و هرگز از آن تمنا و آن خوردنیهای نیاز و دل سیری حاصل نمی نمائید و بیقین بدانید که سنت الله همین ست که درین عالم اسباب بار بار خرق عادت و تصرف و کرامات از مکمن بطون بمنصهٔ ظهور نمی آید بلکه باعتبار اکثر به آثار قدرت مسبب الاسباب از میان پردهٔ اسباب جلوه می فرماید و گاه گاهی و به ندرت برای افزودن یقین موقنان و برای عبرت و خبرت حاصل کردن مومنان و مسلمانان آن چنان معامله و کار را نیز پیدا و آشکار میگردانند و دریابند که درین عالم اسباب بسیار چیزها و غذاها و آب و هوا و نجوم و کواکب را نتائج و اثرها می باشد همچنان او سبحانه در ذوات قدسی حضرات انبیا و همت درست اولیا و نفوس قوی بعضے اتقیا و دلهای اکثرے از ضعفا هم آن قدرت و قوت و اقتدار و آثار بخشیده است که اگر اراده کنند و خواهند و یا گرفته خاطر گردند و خوشدل شوند در آن چنان زمان بهر امری و کاری که متوجه شوند و همت بر بندند و تمنا نمایند و دعا کنند البته آن را صورت پذیری گردانند لیکن هر بار و در هر کار دل بستن و آن چنان همت را جمع کردن و بحالت بے صبری و اضطرار در آمدن در اختیار خود نمی یابند بنا بران بسان دیگر بندگان عاجزان و ناتوان معطل و بی اثر می باشند و آنکه در خبر وارد است که لایرد القضاء الا الدعاء در بارهٔ قضاهای معلق ست نه آن که قضای مبرم از اراده و خواهش و تمنا و دعای کسی بر می گردد و دیگر می شود این گفت و از جانب آن هر دو یار پر ملال اغماض نموده بعجب کیفیت حال بطرف شاه و بی نظیر دیده

گردیده این ترنگ کشیده
در هوای موافقت بلبل | آب کیفیت شراب دهد
بی نظیر باصفا محبت خود را از عشق بلبل هم اولی و بجا فهمیده بپیش آن یار بخواندن این اشعار جرأت نمود غزل

رشک کند بخت عشق یار داری | تو چو من دلبری کجا داری
خلق بیگانه دل و دین اند | چه نظرهای آشنا داری
در دل تنگ ذره جا داری | از فروغ تو خورده عشق خورشید
خوب فهمیده تو حال دلم | حاجتش نا روا روا داری
ما ز غفلت مدعا را ز دعا میخواستیم | گوهر مقصود اندر ترک خواهش بوده است

بلبل همه دان آن یار را هم با عرفان دریافته باز بدین چنین سخنان ناله بر افراخته دل طپان او را گونه تسکین بخشید غزل

تشنه کامی نیست کان لب آب حیوانش نداد | جان مرا از حسرت او کس که او جانش نداد
عاشق مجنون را ز بس شور بخت افتاده است | ساقی این بزم می جز در نمکدانش نداد
نیست اسباب تعیش در جهان کس را تمام | خضر را بخشید گر آب آسمان نانش نداد
ناله از بی رحمی صیاد دارد بلبلم | رشته بر پا بسته هم سر در گلستانش نداد
بلبلم کرده است همچون خویش بس دیوانه | از چه دربان خرد ره در بیابانش نداد

بی نظیر خبیر زیاده حرف و تقریر را به پیش آئینهٔ دل آن روشن ضمیر مناسب ندانسته این نکته را گفته بمقام ادب خود رسیده ساکت گردیده

رموز عشقبازی را درین عالم زباندانی | نمی یابم و گر یابم مجال هم زبانی کو

و بلبل نالان هم از ناله و فغان بس نموده عنان جولان سمند شوق را کشیده خویشتن را از کیفیت و حالت خوب ضبط فرموده بجانب دیگر یاران نیز متوجه گردیده آن بیخبران غافلان را که برنگ مستان و نائمان بجاهای خود افتاده بودند هم خبردار و بیدار ساخته فرمود که حالا شما هر قسم افتان و خیزان از سر این چشمهٔ حیوان بجانب دیگر مکان روان گردید تا بیچاره جانوران باز درینجا رسیده آب خورده سیراب گردند که من از راه یافت عرفان چنان می یابم که این حیوانان درین مکان از قدرت قادر روزی رسان درهمین یک وقت آب میخورند چون آن یاران بموجب حکم و فرمان آن عارف همه دان خویشتن را از آن چشمه سار بدیگر کنار کشیدند بهمان زمان جوق جوق جانوران از قسم چرنده و پرنده و سباع و درنده بران چشمه رسیده آب خورده سیراب می گردیدند و از دور آن مردمان را دران مکان دیده بوحشت خود رسیده وحشی تر می گردیدند و بعضیها از علم بخشیدهٔ آن علیم و الهام آن ملهم کریم حقیقت و حال آن رجال صحیح و سقیم می فهمیدند آنچه می فهمیدند لیکن چون زبان بیان نمی داشتند حقیقت و کیفیت خود را به پیش آن حیوانان ناطق عیان نمی ساختند و از آن میان بعضی بدان بلبل هوشیار چشم خود را دوچار نموده بدون حرف و گفتار بامردم چشم سخنگوی او بگفتگو در آمده بی اختیار او را متبسم بسان حضرت سلیمان علی نبینا و علیه الصلوة والسلام می ساختند که فتبسم ضاحکا من قولها باری آن هر سه یار آن معامله و کار و اسرار قدرت پروردگار را بدیدهٔ بصارت و چشم بصیرت خود دیده

وحلاوت حال و قال آن مرد باکمال متاثر و محظوظ گردیده بعجب حالت مستی و ذوق مشرف شده بشوق تمام بپای آن عالیمقام ثابت اقدام در افتاده بمقابل آن کلام موزونش درهمان زمین بدین آئین نوا برکشید تتمهٔ غزل

اگر مست لیلی شوم دور نیست
چو من باده از جام مجنون خورم
چو من پیر و بلبلم پس چه عیب
که در پای گل جام گلگون خورم

باری چون بلبل باتمیز آن یار عزیز خود را نیز از کیفیت صحبت خود سرخوش و باکیفیت مشاهده نمود خیلی خوش و شادکام گردیده بمحبت تمام او را ببر درکشیده دران مقام آن نیک فرجام را به پیش خویش زانو بزانو نشانیده بجانبش با دیدهای مست و سرشار دیده از شراب دو آتشهٔ چشم مخمور خود مستیش را دوبالا گردانیده بدین ادا نوا برکشیده او را از حقیقت و حال و مآل خود و دیگرانش کماهی آگاهی بخشید ع

مشربی دارد دگر مِی هر که با ما مِی خورد
تشنه لب باشد چو ساحل گرچه دریا می خورد
کار تعجیل ضایع می کند ساقی خموش
باده گر زاهد نخورد امروز فردا میخورد ع
صد عروج نشا از پیمانهٔ من سر زدست
از خیال چشم مستش دل عجب ساغر زدست
بسکه فریادم ز رخسار عرقناک گل ست
بی حجاب نالهٔ من غوطه در کوثر زدست
بی نظیر از شنیدن آن نالهٔ با تاثیر

بعجب کیفیت حال بجانب آن چهرهٔ باجمال و کمال دیده بدین قال حسب حال نوا برکشید غزل

بفراغ دل زمانی نظری بخوبروئی
به ازان که چتر شاهی همه عمر و های و هوئی
بخدا اگر تکلم آید ز رخت بچشم خویشم
که نظر دریغ باشد بچنین لطیف روئی
دل ما شد و ندانم چه شد آن غریب ما را
که گذشت عمر و نامد خبری ز هیچ سوئی رباعی
روی تو عرق چکاند و نسرین روئید
رای تو فشاند دانه و پروین روئید
در چشمهٔ خور دست زرافشان شستی
پیرامن آن گیاه زرین روئید

باری آن بلبل خوش گفتار آن یار هوشیار را خبردار از نالهای زار خود دریافته تکرار به پیشش چنین ناله برکشید غزل

گیسوی کسی کرد شکار از دل بلبل
گل کرد ازان نالهٔ زار از دل بلبل
یک لحظه خیالش چه فراموش نگشته ست
گل می کند از یاد چه خار از دل بلبل
دردست که برمی کشد افسردگی از طبع
جز ناله که برجسته بار از دل بلبل
از سینهٔ عشاق همین درد بجوش ست
گل کرد که جز نالهٔ زار از دل بلبل
در صحبت سودازدگان منفعتی نیست
ای ناله تو هم گیر کنار از دل بلبل

باز بی نظیر بعجب کیفیت تغییر احوال خود را به پیش آن روشن ضمیر بدین تقریر روشن تر گردانید قطعه

خدا را مکش نالهای عندلیب
بهارست دیوانه خواهیم شد
نخواهیم دام و قفس بعد ازین
اسیرت غریبانه خواهیم شد
بزنجیر سازان بشارت دهید
که ما نیز دیوانه خواهیم شد
مریدیم پیر خرابات را
خداوند میخانه خواهیم شد
ازین پس چو آئینهای نظیر
به بیخوابی افسانه خواهیم شد

بلبل خوش آهنگ آن یار با فرهنگ را یکرنگ و همسنگ خود دیده و فهمیده خیلی خوش حال گردیده در آهنگ خود گرم تر

آب از دهان خود بخوریده و بحصول مقصود و مراد خویش رطب اللسان گردیده بشکر و سپاس کریم وهاب گرائید پس آن مردم بموجب حکم بلبل همان قسم بعمل آورده بر سر چشمه رسیده و آب بسیار بنوشیدند حکم آن رزاق حکیم که کلوا واشربوا ولا تسرفوا باشد فراموش نمودند چنانکه بسان مشک آب و خیک شراب شکم پر آب گردیده نوعی بیحس و حرکت شده بجای خودها غلطیدند که اصلا در خویشتن طاقت نشست و برخاست نمی دیدند و بعد از ان بلبل نالان نیز بر لب آن چشمه رسیده بموجب تعلیم آن حکیم علیم که در کلام قدیم در قصهٔ طالوت و جالوت بیان می فرماید که اِلَّا مَنِ اغْتَرَفَ غُرْفَةً بیده عمل نموده از دست بی طمع خویش بر چند غرفهٔ آب بقدر احتیاج و ضرورت اکتفا و بسنده نموده سرخوش و سیراب گردید و بر سر حال آن افتادگان که گرفتار مزهٔ شکم و زبان بودند رسیده بحالت خوشی دل در آمده بیاد آن گل بی بدل باین چنین قال نوا برکشیده

چو می دور از آن لعل میگون خورم
حریفان می لعل و من خون خورم
شدم از غمش ناتوان وین زمان
خورم غم که دیگر غمش چون خورم

غزل

در دشت جز غم توام غمگسار نیست
در کوه جز خیال توام یار غار نیست
با تشنگی بساز که چون می درین چمن
یک جرعه آب نیست که آنرا خمار نیست
واقف ز سود و ریج کسی نیست کز محیط
امواج ظاهرست و گهر آشکار نیست
اخراج گوهر دل ما پر بدقت است
دریا کنار دارد و ما را کنار نیست

رباعی

ماییم که بر لوح ازل طغراییم
ماییم که در عالم هستی ماییم
از چشمه و جوی کام ما تر نشود
گر تشنه لبیم تشنهٔ دریاییم

رباعی

من جام ز دست ساقی ساده خورم
مستم از بس که باده ناداده خورم
آنم که بکعبه در ز چاه زمزم
گر آب خورم بنیت باده خورم

و درین مقام عارفان تمام بدین کلام هم اشاره کرده اند که به نسبت آن دیگر یار شاه بی نظیر هوشیار از باعث فیض صحبت و مناسبت طینت آن بلبل با کرامت کم تمتع و حلاوت کام و زبان گرفته بود بدان سبب او بزودی از مستی سستی و کیفیت کسل و حالت بیهوشی هوشیار و چست و خبردار گردیده از جای افتادن برخاسته بجای خود نشست دید که یاران بزنگ مستان و بسان مشک پر آب بی خبر و بیتاب افتاده اند و آن بلبل عالیجناب بقدر ضرورت از ان آب نوشیده تازه و سیراب گردیده بدولت صبر و قناعت بحالت سرخوشی و تردماغی خود رسیده بی کسل و سستی و بذوق و شوق و بعجب کیفیت مستی در یاد گل بی بدل خود طرفه نالهامی انگیزد و بدان کار و گفتار دیگر کسان حریص و پرخوار را عبرت و خبرت می بخشد و بجانب صبر و شکیبائی و اطرف قناعت و کم خوارگی که نتیجهٔ آن عدم کسل و کم خواریست دلالت می فرماید شتاب آن شاب از جای خود بیتاب برخاسته باز بر لب چشمهٔ آب رفته قدری از ان بکف دست خود گرفته بنیت تبرک و ارادهٔ الوش بلبل عالیجناب خورد و خود هم بدیگر آب تاب رسید از کیفیت

لیکن دلو و رسن با خود نداریم پس بچه قسم آب می خوریم و هرگز درین وقت رزاق و مسبب را یاد نه ساختید پس از انجا که نظر ظاهر و باطن خود را بر اسباب انداختید بدان غفلت و کوری این سزا یافتید و بخلاف شما نادانان این بیچاره حیوانان چون تشنه می شوند و رنج می رسند اصلا نظر بر اسباب نمی کنند و هیچ احدی را سوای رزاق حقیقی آب و دانه رسان خود نمی دانند و حول و قوت و عقل و فراست خود را بمیان نمی آرند همین قدر می کنند که در حالت تشنگی رجوع بجناب باری آورده روی خود را بجانب سما بر می دارند و از و آب می خواهند پس آن کریم حکیم بموجب استعداد و رجوع شان با آنها معامله می فرماید یعنی که چون تشنگی در جگر آن بی عقلان پیدا می گردد این چشمهٔ آب را بسان سینهٔ مادران بجوش می آرد و آب بلب آن تشنگان مانند شیرخواران میرسانند و سیری می گرداند و چنانچه حالا شما این رحم رحمن را در حق جانوران بچشم خود دیده و مدتها در عالم بی عقلی و وقت بیهوشی با شما نیز همین معامله کرده اند لیکن از وقتی که شما را عقل بخشیده اند و گرفتار خودی و پندار گردانیده اند آن آب رحمت و رزق بی سبب را از شما کشیده اند و درین وقت این تماشا برای افزونی ایمان شما نموده اند تا اندیشه و تدبیر خود را در باقی کنید و تفویض کارهای خویش را بتقدیر الله کافی نمائید باری چون یاران از ان بلبل همه دان این بیان عرفان شنیدند بر خطرهای خراب و اندیشهای ناصواب خود مقر و پشیمان گردیده گذارش نمودند که آری بمجرد دیدن این چاه همان خطرهای تباه بخاطر ما راه یافته بود که آئینهٔ ضمیر منیر تو ادراک آن فرموده است این بگفتند و گرفتاری دلهای خود را در بند اسباب دانسته محرومی جان از جناب مسبب الاسباب فهمیده زار زار نالیدند و در کنار خویش آب چشمها چشمها جاری گردانیدند چنانچه از ان حال ندامت ایشان آن بلبل با کرامت نیز بغایت جوش و خروش نالان گردیده دستهای دعا با هزاران عجز و نیاز و گریه و زاری بدرگاه باری برافراخته مناجات نمود که ای کریم کارساز و ای جرم بخش بنده نواز بندگان گناهگار از خطرهای نابکار پشیمان و دل افگار گردیده عذر تقصیرات می خواهند و بر سر خویش بارش کرم ترا امید می دارند و از فیض عام و برکت انعام تو بسان اطفال و انعام آب و طعام بی تردد و تلاش دست و اقدام مسألت می نمایند رباعی

ای رحمت عالمین بحالم نظری
غیر از تو ندارم بجهان راهبری
لب تشنهٔ رحمتت ز دور آمده ام
ای جود و کرم بمیهمان ماحضری

که یکایک از قدرت قادر رحمن آن چشمهٔ آب بسان دیگ جوشان بجوش آمده آب را تا بلب و کنار خود رسانید چندانکه از هر طرفش برنگ آبشار آبش جاری گردید دران زمان بلبل مقبول بجانب آن یاران دل ملول متوجه شده فرمود که حالا شما نیز مانند دیگر جانوران بزانو در آمده شکل چارپایان پیدا کرده حالت عجز و نیاز را بدان طرز و انداز ظاهر گردانید و بر لب این چشمه رسیده

اینچنین سخن دلپسند گذارش نمود رباعی — عجز آیینهٔ علو شان ست اینجا — دوش خم گشته آسمان ست اینجا
از پایهٔ اقبال تو وضع تسلیم — برخود چیدن چه نردبان ست اینجا — دران حال بلبل خوش مقال بدین
قال نوا برکشیده آن جوان را هم خوش حال گردانید رباعی — گر عافیت ست گر شکست ست اینجا
از ساغر اعمال تو مست ست اینجا — دستت گیرد کسی که گیری دستش — مزد همه کس دست بدست ست اینجا رباعی
دل مرکز پرگار وفا می باشد — منت کش طور آشنا می باشد — یاران هرچند سر بگردش دادند
پای همه بر دیدهٔ ما می باشد — در عالم گذاشتنی چیزی که مگیر — دست کسی بگیر اگر دست میدهد رباعی
برهر که حسد بری امیر تو شود — وزهر که فروخوری اسیر تو شود — تا بتوانی تو دستگیری می کن — کان دست گرفته دستگیر تو شود
رباعی هرچند فتاده ایم از ضعف ز پا — گر لطف بما کنی نباشد بیجا — دانم بیقین که دستگیر خود شد
هرکس که گرفت دست ما را چو عصا — رباعی تا کی سمی از احسان مدارا نهی — بر خلق جهان منت بیجا نهی
ناز تعظیم رتبه می خواهد — سر ناشده بر گردن کس پا منهی — باری همان بهتر که شرح این نکات

بلند را که بسان بوی گل بالکل از نظر مردم پنهان ست مخفی و نهان گذاشته صریح به بیان قصه در آییم و یافتن این حصه را موقوف بر نصیب و قسمت و بفهم مردمان باحقیقت نمائیم چنین گویند که چون بلبل با نوا بدستیاری آن یار توانا بر سر آن بلندی رسید دست یک یک یار باقی مانده را گرفته تا بجای خود در کشید که منفر رست المرابع تمن حجب وازانجا پیشتر راهی گردیده بر قلهٔ کوه رسیده دید که درانجا چشمهٔ آبی ست بسان چاه که جانوران صحرا برای خوردن آب بگرد اگردش مجتمع گردیده اند همین که آن وحشیان دران مکان جماعت انسان را دیدند بوحشت در آمده ازانجا رم نمودند واین آدمیان بجای آن حیوانان بر سر آن چشمه رسیدند دران وقت چه می بینند که اثر طراوت تا لب چاه می نماید لیکن آب بحدی دور ست که بدون دلو و رسن بدست نمی آید بمشاهدهٔ این حال حیران و متعجب گشته باز بخدمت آن بلبل حلال مشکل خود رجوع نموده بعرض رسانیدند که از اثر طراوت این مکان وعلامت گرد آمدن جانوران چنان معلوم می شود که همین زمان آب تا لب این چاه بود و این جانوران بدهان خود آب می خوردند پس حالیا چه آفت و کدام بلا واقع گشت که آب در ته چاه فرو نشست چون بلبل واقف از اسرار کل این سخن را ازان یاران ره بیچدان اصغا فرمود برنگ گل رنگ و باخته و بسان جام گل چشم را پر آب ساخته لب بپاسخ برکشود که ای عزیزان این که در یک دم این آب بیش و کم گردیده است سرش آن ست که این آفت از شامت سستی یقین و خطرات عقل دوربین شماست که چون این چاه را دیدید همین خطره را در دل خود راه دادید که ما تا بچاه رسیدیم

این هردو یار حاضر ست بنابران می خواهیم که ترا هم همقرینهٔ اینها گردانیده داخل حلقهٔ یاران خاص خود گردانیم و بجانب شاه بی نظیر و امیر با تدبیر ملتفت گشته فرمود که ازین باز این تاجر غنی را تاجر فقیر نامند و نام او را هم فقره نام آن ماه منیر دانند و بطرف تاجر دیده برخواند غزل

حریت معنی تحقیق بودن آسان نیست
بخواب چون مژه با هم بهم برخیز

غبار ره شو و سرکوب صد حشم برخیز
بستر نگوئی جاده چو نقش قلم برخیز
چه شمع سیر گریبان عصای همت تست

شه قلم و قلندری باین علم برخیز
شریک غفلت و آگاهی رفیقان باش
بخود فرو رو و از فرق تا قدم برخیز

همین که تاجر در حق خود این خطاب و بشارت نادر شنید از انکار تجارت خود و حصول سود تشنا تمین را فهمیده از غایت سرور بر خود بالیده از مقام خویش ترقی نموده سر خود را بر پشت پای آن ثابت قدم بادیهٔ فقر گذاشته تاج فقر حکمی او را بر خود دیده سربلندی کونین حاصل کرده بعرض رسانید که حالا از توجه بلبل بلند پرواز دو بازوی طیران برای پرواز هر دو جهان حاصل نمودم و نکتهٔ خطاب شخصی را که مبشر بذو النورین بود فهمیدم هنوز تاجر فقیر سر بپایش داشت که در همان حال باز آن بلبل با کمال از حرف و قال بسند نموده یک انگشت خرد خود را بر دوش شاه بی نظیر نهاده از بار آن پشت آن جوان را بحدی خم و پست گردانید که روی او را از سر تاجر فقیر هم پایان تر رسانیده بخاک چسپانید در آن وقت بی نظیر بقصیر زیر قوت پنجهٔ القدیر پست گردیده این نوا بر کشید که ای بلبل از حول و قوت خود نادم گردیدم و بزور تصرف تو بمقام اصلی خویش که تراب ست رسیدم و از خود عاجز تر و پایان تر از هیچکس و ناکس را ندیدم و اکنون نکته و سر نام بلند و کنیت عزیز بلبند دیگر شخصی را فهمیدم که در تعریف آن صاحب کمال بی مثال شاعران خوش مقال بدین قال تکلم کرده رفته اند رباعی

آن شاه که آن قسیم نار ست و جنان
در ملک و ملک صاحب سیف ست و سنان
ملک و جهان بجملگی آن وی ست
این را البنان گرفت و آن را البنان

و حالا دورهٔ عروج و نزول خود را تمام نمودم و برخواند

افگنده و مرده آزمودم
دیدم دل خاص و عام زری
من نیز دلاوره نمودم
چون بلبل بی بدل از آن یار
من با تو نه مرد پنجه بودم

بی تمثیل این قال را شنید و آن حال را بدید بزودی دستش گرفته بطرف بالای خود بر کشید و دوش مبارک را خم گردانیده او را اشاره برآمدن فرموده دران حال بدین قال نوا بر کشیده

نالهٔ ام را که اندازد چه دور از خویشتن
بس که بردارد خدایا بار من اندر زمن

و دران هنگام آن بی نظیر عالی مقام که جای نزول خویشتن را فهمیده بود چون مقام عروج خود را هم مشاهده نمود از جای تنزل و مقام هبوط خود بزودی برخاسته آداب تسلیم ادا ساخته پا بر ان مراتب عروج و مدارج صعود خویش گذاشته بران بلندیی که هیچکس را گذار آنجا مقدور نبود برآمده بر بالای آن هنگ راه رسیده دست بلبل را گرفته بجانب سر خود که جای گلهای خوشبو و خوش رو بود بر کشیده دران چنان مقام بلند

گر بدوری دهی سزای همه | تاج فرق است خاک پای همه
مدعا غیر وصل تو نیست | تا که بلبل ز جمله پیش افتد
ز سحر خیز بی دعای همه | بازگردیده از قضای همه
سالکان تو سر افرازانند

و فرمود که حالا باید یکی از شما جوانان بر دوش این بلبل ناتوان پا گذاشته بالای این سنگ برآید و از انجا دست یک بار دراز کشیده بالا برآرد از شنیدن این سخن آن بلبل که از خودی و نفس خود بالکل برنگ گل خالی بود تاجر غنی غنای حقیقی را در ذاتش یافته بحقیقت او را سلطان بی پروا شناخته از کمال شرم و حیای خود برنگ آب بپیشش سراپا گداخته بملایمت تمام بدین کلام ترزبانی نمود که این چنین کار از همچو تو سردار و شهریار زیبا و مناسب می نماید و امثال ما محتاجان دون همتان و عاجزان را جرات کردن نمی شاید رباعی

تا رسمی از احسان مدار ننهم | بر خلق خدا منت بیجا ننهم
تا قطع نشود ز تن سرم خواهد | سر را شده بر گردن کس پا ننهم

و هم دران زمان امیر با تدبیر عجب حسن تقریر بعرضش رسانید که ای بلبل عالیمقام و ای مرد تمام ما بسان برهمنان بت پرست صورت پرست تو گردیده ایم اگرچه بحقیقت تو نرسیده ایم تاهم ترا مسجود و معبود و محتاج الیه خویشتن میدانیم پس بچه قسم اقدام ناپاک خود را بر دوش پاک تو گذاریم و هم دران وقت شاهزادهٔ بی نظیر التماس نمود که ای بلبل شیدا ما ترا هادی راهنما میدانیم و پیر حقیقی میخوانیم پس چسان این جرات و بی ادبی نمائیم که بر دوش تو برآئیم باید که اقدام مبارک را بر دوش کدام یار گذاشته او را ازان بار در کونین سربلند و ممتاز ساخته بجانب بلندی برآئی و از انجا دستگیری بگردون همتان و پست فطرتان کرده عروج بمقصد کنانی از شنیدن این مقال بلبل با کمال تبسمی نموده فرمود که ای برخوردار هرگاه که تو مرا پدر بزرگوار میدانی چرا دوش و کنار مرا جای قرار خود نمی شناسی و از بهر چه از مقر مقرری و دائی خویش اباو انکار می نمائی و کجا طاقت برداشت بار مرا می آری که این حوصله و ستعداد محض یک بار مرا بخشیده اند که او بهمین قسم در دیگر کوهسار بار این جسد زار مرا بر دوش بلاکش خویش برداشته بود و او اول و اقدم همه یاران من ست و در دل او جوهر عشق و محبت بحدی مودع ست که اگر دل بی آزار محبت سرشت او را با قلوب همه یاران وزن نمایند بر همه بچربد چراکه همه یاران حکم روشنان دارند و بران یار آگاه مثل ماه که سراپا پر از نور مهر ست صادق می آید

بهر کجا که رسم وصف یار می گویم | برای یار فروشی دکان نمی باید

چون یاران دران مکان وصف آن چنان یار غار شنیدند و از خویشتن هم مردی را قدم وار فع در کار رفاقت و یاری او فهمیدند و بدل و جان مشتاق دیدارش گردیدند دران وقت تاجر غنی از خدمتش پرسید که آن یار بی بدل و آن رفیق اول تو چه نام دارد بمجرد استفسار نام آن یار غمگسار چهرهٔ بلبل زار از حرارت نار شوق برنگ گلنار گردید و بی اختیار قطرات اشک از چشمش چکید و آه سرد از دل پر درد برکشید و فرمود که ای تاجر نام نامی او هم قرینهٔ نام

گر جانب میخانه آیم سپی پیمانه
در هر صدفی پنهان در دانه دریایم
اگر دلم نشدی پای بند طرۂ او
اگر حیات گران مایه جاودان بودی
بشوق نکهت گل صرف دمبدم کردی
اگر نه همدم مرغان صبح خوان بودی

در دست می آشامان پیمانه دریایم
از خود بگسل بلبل می زن در گمنامی
کیم قرار درین تیره خاکدان بودی
در آمدی بسرم کاشکی چو لمعۂ نور
اگر بهر پر بلبل هزار جان بودی

از سر یکی شم خرقه در بحر شوم غرقه
کاندر تتق عزت بیگانه دریایم قطعه
عیان شدی که بها چیست خاک راهش را
که تا دو چشم مرا روشنی ازان بودی
ز پرده نالۂ بلبل برون کی افتادی

باری از نالۂ بلبل خوش مقال قوت روحی بدان یاران بیحال رسید وقدری قوت وهمت پیدا گردید چندانکه وقت دو پاس روز شد وآفتاب از فوق الراس بر گردید در آن هنگام چون بلبل خوش کلام بجانب دریافت حال انعام متوجه گردید دید که همه پرند وچرند بیک طرف پروازی کنند و بیک جانب دویده می روند از مشاهدۂ آن پرواز ورفتار حقیقت وکیفیت دیگر اسرار وکار دریافته بجانب یاران خود متوجه گردیده فرمود که درین وقت بدل من از جناب ملهم غیب چنین الهام می شود که این جانوران برای خوردن آب می روند پس باید که شما نیز پیروی این حیوانان نمائید وبعقب اینها گرائید تا باشد که بمطلب خود فائز گردید چون یاران بموجب فرمودۂ بلبل صاحب عرفان پی به پی آن جانوران روان گردیدند دیدند که همه آنها بجانب بلندی میل می نمایند وبطرف قلۂ کوهی می گرایند که انسان را بدان مکان رسیدن مشکل می نماید وازین بیچارۂ بی پر وپایه کجا پیروی جانوران پرند وچارپایان دوند می آید لیکن افتان وخیزان بعقب آن جانوران که در خوردن ونوشیدن امام ومقتدایان ایشان بودند روان می گردیدند چندانکه تا کمر کوه رسیدند ویک سنگ کلانی را حائل راه خویش دیده بجای خود درماندند وآن چارپایان دران مکان جستی نموده بیشتر راهی گردیدند همین که آن بیچاره سالکان را در راه این عقبه حائل گشت باز بطرف آن بلبل که حلال مشکل بود دوا ورا دران وقت از غایت اضطراب بعقب گذاشته خود شتاب برای طلب آب بیشتر از و روان گردیده بودند رجوع آورده پرسیدند که ای هادی طریق وای شفیق شفیق ما بیچاره سالکان گمراه که در خویشتن طاقت وتوان حیوان هم نمی یابیم بچه قسم برین بلندی بر آئیم و بحقیقت درین وقت ما در اکثر چیزها خویشتن را دون آنها دیده آن کلام برحق علیم وخبیر را العبرت وخبرت تمام می خوانیم که اِنَّهم کالاَنعام بل هم اَضل سبیلاً یعنی که این مردمان بسان حیوانند بلکه از اینها هم زیاده گم کرده راهانند غرض که چون آن بلبل شیدا حالت عجز اینها را دیده اثر معارف ونتیجۂ صحبت خود را در حال وقال شان معلوم نمود خوش دل گردیده نزدیک آنها رسیده بهمان کیفیت حال بدین مقال ناله بر کشید غزل

همه تقصیرایم دسای همه

خویش بر دل این بندهٔ دلریش الهام می فرماید و چنانچه شما را احوال چیزها از حواس ظاهر دریافت می آید و علم شما از تعلیم و کسب می افزاید این بندهٔ سرافگنده را عالمی دیگر بی واسطهٔ دیدهٔ این حواس ظاهر نیز می نماید و علم از تعلیم الهی می کشاید پس فضل و احسان او سبحانه را که در باب خود می یابم تا کجا بیان کنم همان بهتر که بجانب حال شما گرایم و حرفهای سودمند ادا نمایم بدانید که در مرتبهٔ جود آن واجب الوجود و افاضهٔ فیضان کرم آن ودود تجلیی مانعی پیدا نیست لیکن هر کاری را بموجب حکمت خود می نماید و هر فیضی را بر وقتش میرساند که سرّ آن را هر نادان محتاج نمی داند چنانچه پیشتر بحال شما تفسیدگان هوا را سرد و خنک گردانیده از بارش کرم خویش سراپای شما را تر ساخته بچشانیدن آن قدر آب تشنگی کام و زبان را دفع نموده قوت و توان به تن و جان بخشیده تا بدین چنین مکان سایه دار سراپا امن و امان رسانیده این مقدار میوه های خوشگوار خورانیده شکم سیر گردانیده است و اگر همین قسم در اول بار بموجب خواهش دلهای بیقرار شما مردمان بیتاب را آب سیر رسانید دران چنان حالت تشنگی چندان آب میخوردید که هلاک میگردیدید و هرگز سخن مانع خود را در باب کم خوردن آب که در حق شما محض خیر و عین صواب می بود نمی شنیدید و الحال که اول این غذای مرطوب خورانیده عروق و رودهای خشک شما را تر گردانیده است امید از فضل عمیم آن حکیم آن دارم که بخورانیدن آب نیز سیراب میگرداند و زنده هم میدارد که حالا آب خوردن شما را ضرری نرساند و عقل رسا و فهم ذکای من همین حکم می فرماید که درمیان این کوهستان بکدام جانبی چشمهٔ آب نیز خواهد بود چرا که درینجا جانوران چرند و پرند بسیار می نمایند و حیات روح حیوانی بدون آب و دانه مشکل می نماید آن روح انسانی ست که او را بدین اسباب حاجت پیدا نمی آید چرا که چون جسد پیدا نشده بود روح انسانی موجود بود و باز چون جسد فانی هم خواهد گردید او بذات خود موجود و برقرار خواهد بود این بگفت و آن بلبل مرگ خود را از دوری گل فهمیده بالکل غم خویشتن را فراموشش نموده باین اقوال حسب حال ناله برکشید

غزل

چو سایه از سرم برداشت آن سرو روان باری
که خواهد ماتم من داشتن وز بیکه من میرم
ز تلخیهای هجران و زنار کرده غم اکنون
مرا بگذار تا تنها درین بیت الحزن میرم
غزل هر جا که کنم خانه هم خانه ورا یابم
در دشت ور ابینم در خانه ورا یابم

من دلخسته هر دم بهر آن نازک بدن میرم
روم بر یاد او در سایهٔ سرو چمن میرم
گر از پیراهنش یک رشته پیوند کفن یابم
از آن شیرین دهن من هم بمرگ کوهکن میرم
بیک دم نیست ای بلبل دلم از یاد گل غافل
هرگز نروم جائی کانجا نه ورا یابم
در بزم قدح نوشان در چشم وفا کوشان

گه از یاد خرش گاهی ز بوی پیرهن میرم
شهید عشق را ماتم کسی جز من نمیدارد
ز غم پیراهن جان چاک وا ز ذوق کفن میرم
روای همدم تو در بزم طرب با دوستان خوش زی
عجب گر با چنین دل من بمرگ خویشتن میرم
گر سیر کنم صحرا در خانه روم تنها
معشوق دلارامم جانانه ورا یابم

رسیدیم لیکن حالا از غلبهٔ تشنگی می میریم بلبل باستماع این تمنا از غایت رحم دل سراپا برنگ گل آب اشک چشم با حباب الفت ناک خود تر کرده فرمود که ای رفیقان نومید نگردید و دل تنگ نشوید که هیچکس از گرسنگی و تشنگی نمی میرد و هم از یافتن چیزهای خوردنی و آشامیدنی زنده نمی ماند که این امر معتقد حکمای بیدین ست و کسانی را که بهرهٔ از یقین ست میدانند که کار موت و حیات تعلق بامر پروردگار دارد این اسباب ظاهری دران امر هیچ بکار نمی آید که نه از وجود آن ساعتی در حیات می افزاید و نه از عدم آن لمحهٔ از عمری کاهد

رباعی
بی رزق نکرده خلقت دشمن و دوست
در داد و دهش بدشمن از دوست نکوست
بخشندهٔ جان پاک جز حق نبود
این بخشش بیشمار از قدرت اوست

غرض که باین چنین سخنان تسلی دل آنها بخشیده باز کمر همت خود را محکم بسته برای تجسس آب بهر جانب شتاب روان گردید و بمیان هر کوهی و غاری و بزیر هر نهالی و شجری تلاش و ترددی نمود لیکن از جائی قطرهٔ آبی پیدا نمی گردید آخر الامر چون از سبب تگ و دو خود هم تشنه تر گردید لاعلاج بزودی چند ثمر مرطوب آبدار برچیده به پیش یاران رسیده گفت که این میوه‌های تازه و تر را بدهان رسانید که طراوتی می بخشد و رطوبتی بجگر میرساند چون یاران باز آن اثمار تر را بدستش دیدند و خشکی رطب لبهایش را مشاهده نمودند و آن چنان سخنهای تازه و آبدار را از دهانش شنیدند مایوس تر گردیده دست امید از آب حیات بخش شستند و با آن مهربان خود گفتند که ای بلبل کجا از خوردن فواکه تشنگی بالکل مرتفع میگردد بلکه بزعم ما زیاده تر پیدا می شود لیکن الحال برای خدا تو نیز در برابر ما بزیر سایه بنشین و خویشتن را برای ما هلاک مفرما که ما ازین همه محنت و خدمت تو بدون آب بعرق انفعال از سر تا قدم تر میگردیم و به پیش نفوس خویش شرمنده می شویم که خود را نیز مردمی دانیم و آخر ترا هم بنی آدم می شناسیم فاما چون از ظاهر و صورت گذشته بمطالعهٔ معنی و حقیقت می درآئیم هرگز از ذات پاک و وجود شریف تو نفس دنی و جسد کثیف خود را مناسبت و مشارکت نوعی و جنسی هم نمی یابیم و گاهی آن چنان حروف که کور باطنان و کافران بحضور پاکان و آزادگان گفته بودند که

فرد
ما بشر هستیم و ایشان هم بشر
ما و ایشان بستهٔ خوابیم و خور

بمقابل و حضور نفس قدسی و ذات ملکی تو در دل و جان خود ملحوظ و مخطور نمی گردانیم بلکه همت بلند ترا بالاتر از فلک و معرفت دلپسند ترا اولی تر از علم ملک می شناسیم و ترا فرزند رشید آدم که او سبحانه از کمال کرم او را مسجود ملائک گردانیده در شان او علم آدم الاسماء کلها فرموده است میدانیم و ما هم اگرچه فرزندان آدم ایم فاما ناخلفانیم باری چون بلبل از ان یاران درحق خود این چنین سخنان شنید برنگ گل متبسم گشته فرمود که شما دوستان صداقت آئین از راه محبت و یقین درحق این بندهٔ کمترین که از همه مخلوقات پایهٔ او پائین و رتبهٔ او آخرینست هرچه خواهید بگوئید لیکن من موافق فرمودهٔ هادی برحق و مطابق پیروی راهنمای مطلق همین می گویم که انا بشر مثلکم لیکن این قدر هست که او سبحانه از کمال کرم

ارض و سما را از شگافیدن از گریهٔ بی صبری آبروی خود را بر خاک ندامت بپاشید بلکه دانهای اشک را برای حاصل

مزرعهٔ آخرت بیفشانید　　سنه ای طفل اشک از خانهٔ چشمم قدم بیرون　　که مردم زادها از خانه می آیند کم بیرون

این گفت و کیفیت حال خود در آمد به سخن قال بناله و چهچههٔ بلبلی خود پیوست غزل　　بشنو این نکته که خود را ز غم آزاده کنی

خون خوری گر طلب روزی ننهاده کنی　　آخر الامر گل کوزه گران خواهی شد　　حالیا فکر سبو کن که پر از باده کنی

جهد آن کن که در ایام گل و عهد شباب　　عیش با آدمیی چند پریزاده کنی　　تکیه بر جای بزرگان نتوان زد بگزاف

مگر اسباب بزرگی همه آماده کنی　　اجرها باشدت ای خسرو شیرین دهنان　　گر نگاهی سوی فرهاد دل افتاده کنی

خاطرت کی رقم فیض پذیرد هیهات　　مگر از نقش پراگنده ورق ساده کنی　　چون صبا بندگی سرو قدی گلرخ کن

تا جهان پر سمن و سوسن آزاده کنی　　کار خود را بخدا باز گذار ای بلبل　　ای بسا عیش که با بخت خداداده کنی

غرض که بلبل شیدا از خورانیدن میوهای صحرا همه یاران را شکم سیر گردانیده سخنهائی که مناسب آن وقت و حال بود فرموده بزودی کاردی را از میان بر کشیده یک پشتواره کاه بریده آورده آن اسپ را نیز سیر گردانید بعد از ان قدری میوهٔ دیگر بر چیده خود هم تناول نمود بخدمتگاری یاران مثل دست و پا مالیدن و کم واکنانیدن و گرد از تن شان افشاندن و رخت هر یک را ته کردن و جای استراحت را پاک و صاف نمودن مشغول گردید و بمقتضای جوان مردی و علو همت از محنت جسد خویش راحت به تن دیگران میرسانید و بطرفه کیفیت حال بدین چنین مقال نالها میکشید غزل

در بزم خلق همدم و همراز خویش باش　　چون تار ساز گوش بر آواز خویش باش　　در راه شوق منت بال و پری مکش

مانند صبح شهپر پرواز خویش باش　　اینست رنگ منزل آرام ریختن　　چون گردباد خانه برانداز خویش باش

فیض دگر ز صحبت اهل سخن رسد　　بلبل مصاحب خود و دمساز خویش باش غزل　　نه تنها آفتاب از شوق او آتش بجان دارد

چو نبض سایه هم بینی تپی در استخوان دارد　　ز دم چون هاله نقش دولتی از خانه بر دوشی　　زمینی کو ندارد دستگاهم آسمان دارد

چنان در فکر هستی تنگدل چون قفل و سوسم　　که هر عضوم ز هر عضوی دگر بند گران دارد　　بود معراج استدلالیان همدوش لغزیدن

که عقل از جنبش بال تخیل نردبان دارد　　غمش یارب کاوشهای دل آخر چه میخواهد　　درین ویرانه گویا گنج پنهانی گمان دارد

طلب آب نمودن یاران و سیراب گردیدن از تصرف بلبل نالان و یاالله آتش شادی بی نظیر بر دوش آن خورشید ضمیر و رسیدن بکیفیت حال از خوردن آب پس خوردهٔ آن صاحب کمال

چنین گویند که بعد از ساعتی آن یاران بنوا العرض بلبل شیدا رسانیدند که ای بلبل با نوا از توجه تو شکم سیر گردیدیم و بمکان راحت

و همونه چند گاه از ان مقام خرام نکرده بود که به پیش روی بلبل با نوا متعدد جانوران در هوا نمودار و پیدا گردیدند که ایشان بالاکرا اولی جنحه پروازی می کردند و بحرکتهای بازوی خویش گویا که اشارهٔ طلب آن دلریش بجانب خود می نمودند چنین که از دور بلبل شیدا آن مرغان را در هوا مشاهده نمود خیلی خوشدل گردیده بیاران فرمود که ای یاران شما بیگمان بدانید که جانوران در همان مکان می باشند که آب و دانه می باشد و من درین مدت شش روز درین بیابان طاقت پرواز یک جانور پرنده را هم در هوا ندیده بودم و حالا که این مرغان نمایان گردیده اند البته که بدان طرف دانه و آب و روئیدگی و میوه های خوردنی خواهد بود پس باید که شما هم بدان جانب گرائید که درین وقت دل این اندوهگین بیقین همین خبر میدهد که دران مکان روزی و قسمت این بندگان گرسنهٔ ناتوان دهم این اسپ بی زبان و بیجان را آماده گردانیده است ان شاء الله تعالی حالا وقت رسیدن آن هم نزدیک رسیده است که هر امر موقوف بر وقت خود بوده است و مصلحتها و حکمتهای آن ملک حقیقی و حکیم مطلق کما حقه هیچ کسی نفهمیده است باری یاران بموجب فرمودهٔ بلبل حکمران بدان طرف روان گردیدند و مسافت چند کروه قطع نکرده بودند که به پیش رو نمود سیاهی کوهستان و سرسبزی درختان نمایان گردید و آن بیچارگان ناتوان شاد و خندان گردیده آن سیاهی و سبزی را مقرری سواد وطن و سبزی بخت خویش فهمیده بجلدی و خوشی تمام خرام کرده بزیر سایهٔ درختان رسیده برآسودند و باد سرد شمیده نفس راست نموده برنگ سایه بپای آن درختان افتاده دراز کشیدند و زمانی غنودند و ساعتی بیهوش گردیدند و دران حال بلبل با استقلال شتاب دامان بر میان برزده بزیر آن درختان و میان آن کوهستان رسیده میوه های پخته و خوردنی برچیده بحضور یاران رسیده هر یکی را بیدار و خبردار نموده گفت که حالا این نعمای الهی را تناول نمائید و بشکر و سپاس رازق حقیقی درآئید که از مدت چندین سال آن قادر ذو الجلال این همه اشجار و جبال را بثمار و سایه دار برای شما رویانیده و پیدا کرده عجب مسکنی برای راحت گرفتن و طرفه روزئی برای خوردن مقرر و مقدر گردانیده بود رباعی

در راغ ببین زگونه گون برگ و نوا	زان برگ و نوا آرزوی طبع روا
برخیز و بیا و میوه در شاخ بخور	گر خورده نه‌ای ز دیگ چوبین حلوا

و فرمود که ای یاران نادان و بی علم و عرفان چون این روزی درین چنین مکان بعد این قدر مدت و زمان او سبحانه در نصیب و قسمت شما مقرر و مقدر گردانیده بود ممکن نبود که بخلاف آن بظهور آید پس آن همه بی صبری و بی قراری و آن قدر دعا و زاری بچه کار آید بنا بران از نمودن و فهمانیدن این معامله و کار شما را واقف و خبردار نموده می آید که رضا بالقضا و صبر بر بلا نموده رشتهٔ بطول امل خود را قطع کرده اندیشهای دور و دراز را موقوف نموده به نصیب و قسمت خود راضی و صابر و شاکر باشید و از بیجا دویدن و نالهای بی اثر کشیدن

ای رحمت عالمین بحالم نظری　　غیر از تو ندارم بخدا راهبری
لب تشنهٔ رحمتت ز دور آمده ام　　ای ابر کرم بمیهمان ما حضری

و دران زمان آن یاران آمین آمین میکردند که یکایک از قدرت قادر مختار بمیان هوا پارهٔ ابری نمودار گردیده بر سر آن جوانان رسیده خوب باریده سراپای آنها را تر ساخته تمام آن بیابان خشک و تفسان را سرد و خنک گردانید چنانچه دران زمان آن بیچاره تشنگان دستار و دامان خود را بمیان دهان خویش می افشردند و ازان کام و زبان را طراوت میرسانیدند و آن بلبل شیدا هرگز پروای لب خشکی خود نکرده دامان پاک و نمناک خود را بمیان دهان آن اسپ سراپا توان و طاقت و تمام جرأت و همت داده از هر جانب جامه و تمام لباس خود را افشرده کام و دهان آن حیوان بی زبان را طراوتی و تازگیی می بخشید و دران چنان وقت و حال العجب کیفیت احوال بخواندن این کلام ذو الجلال نالهٔ درد آمودی برکشید که آن یاران خنک و افسرده و پژمرده را هم عبرتی و خبرتی و آگاهی پیدا گردانید وَهُوَ الَّذِی یُنَزِّلُ الْغَیْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَیَنْشُرُ رَحْمَتَهُ وَهُوَ الْوَلِیُّ الْحَمِیدُ چنانچه آن هر سه یار از مشاهدهٔ آن معامله و کار آن بلبل خوش گفتار را مقرری اهل تصرت و کرامت و بی شبهه صاحب جرأت و همت و بحقیقت با استقامت و با معرفت فهمیده در اعتقاد و یقین و محبت خویش افزوده بدل و جان معتقدش گردیدند و لقدر مناسبت و عینیت و علم و معرفت و بموجب خصوصیت و معیت و همت و عدالت و از باعث حیا و سخاوت و وفا و مرد خویش حقیقت و ماهیت و کیفیت آن بلبل دل ریش فرخنده کیش فهمیدند انچه فهمیدند چنانچه یکی از سبب حسن اخلاص بیقیاس بی اختیار و بی قرار شده بگرد اگردش تصدق گردیده دستهایش را بوسیده بسر و چشم خود رسانید و دیگری از باعث قوت یقین و شیفتگی آن با تمکین نیز بیتاب و بی حجاب شده بگردش گشته پایهای او را بوسیده سر و چشم خود را برو مالید و سومی از وجه فرط محبت و نسبت عینیت بمیان مستان سرشار بی اختیار شده آن یگانهٔ روزگار را بکنار خود درکشیده زار زار نالیده گفت که ای بلبل نالان من در شناختن حقیقت تو حیرانم و اگرچه خود را شاهزاده میدانم و هم صاحب داعیه می یابم لیکن ترا مقرری اولو العزم می فهمم دران حال بلبل با کمال آن رجال را از اظهار کار محبت و اخلاص و مودت منع نموده فرمود که الحال از فضل ذو الجلال و از بارش رحمت پروردگار گرد و غبار از میان این دشت تفسان که از آزار فرو نشسته است و هوا بغایت خنک و صاف گشته است پس بزودی و خوبی در قطع طریق بعد و دوری که از کعبهٔ مقصود خود دارید درآئید و این قدر فرصت و حیات و قوت خود را غنیمت دانید و حتی الوسع بتازید تا قبل از تمام گردیدن جادهٔ دوری و راه مهجوری محبوب و مطلوب خود را بانصرام رسانید این بگفت و دست آن تاجر غریب گرفته بران اسپ نادر و عجیب سوار کرده بجانبی که دل بی بدلش تحری نمود و خاطر عاطرش میل فرمود روان گشت

نادر بودند شنید بزیاده تر حیران و پریشان گردیده بحالت یاس محض رسیده بی اختیار گریان گردیده فریاد برکشید که من شمارا دیده خوشدل گردیده بودم که حالا ردی مردمان را دیده ام شاید که بقریب آبادی رسیده ام لیکن حال شمارا از خود هم صعب تر دیدم و خیلی گمراه و تباه فهمیدم ملبل خوش حال با استقلال چون ازان مرد بدحال این مقال شنید و آن احوال اضطرار را بدید و هم براهش آن هر دو یار خود را نیز گریان و غمگین مشاهده نمود بی اختیار برنگ گل خندان گردیده فرمود که ای یاران دون همت بی صبر و قرار زنهار زنهار درد انهای آبدار اشک را که لیاقت نثار دیدار یار دارد بخاک میندازید و آبروی استقامت خود را درین چنین راه تباه مپاشید و آنچنان دانه و آب بی بها و نایاب برای یافت آب و دانه بی قدر و بی صفا ضایع و تباه مگردانید این بگفت و بحالت و کیفیت عشق و محبت خود درآمده یادگل بی بدل خود کرده بدین چنین قال موزون حسب حال که مناسبت باحوال هر یک بحال داشت نالها برکشید و هر کدام را بقدر نسبت و استعداد و مقام از کلام خود فیضیاب و بهره مند و شادکام گردانید غزل

گر یکی اشک بصد گنج گهر قیمت شد
مرکز دائره سینه من داغ غم ست
این چنین خون دلم زوعده بی مدت شد
نسبتی بود ازین پیش بخوبان مرا
یار کار افتاده را یاری هم از یاران رسد
در جهاد خویش ای تن تیرباران چشم دار
چون بصید آید ملک نوبت بسگداران رسد

پای بالاتر ازین نه بنگر پایه خویش
عجبی نیست اگر مرجع هر عشرت شد
چند در هجر توان زیست بامید وصال
سوخت بیچاره کنون هرچه بی نسبت شد
عاشقان خورده می هم مفلسان گشتند مست
آن عروس بها بود کانجا شکر باران رسد

خوارم و گریه ام از شوق بآن عزت شد
چرخ فرش ربت از کوتهی همت شد
انتظاری که شود تکیه گه وعده کجاست
آرزو با همه در سینه من حسرت شد
غزل غم مخور یارا که حق فریاد غمخواران رسد
باش تا روز پسین نوبت هشیاران رسد
گرد رون بارگاهت بار نبود زان مرنج

و بعد این حال و قال بشفقت بر کمال بجانب آن رجال درمانده و پریشان و بدحال التفات نموده از خلقت جبلی و مهر ذاتی خود متأثر گردیده دستهای بی نیاز برای مناجات بدرگاه کریم کارساز برافراخته بدین اداد عانمود که یارب العالمین و یا ارحم الراحمین و یا اکرم الاکرمین و یا جامع المتفرقین تو احوال و حقیقت و کیفیت و ماهیت ما بندگان گناهگار امیدوار غفلت شعار و شرمسار و تباه کار را خوب میدانی که ما طاقت و توان آزمایش و امتحان تو نداریم از ظهور عدل تو در کنف فضل تو پناه می آریم و بر سر شوریده و ابتر و پریشان و بی خبر خود بارش کرم می خواهیم و خشکی لب و طراوت چشم خود و یاران نموده بدین چنین زبان حال و لسان قال بمناجات پرداخت و بدین قسم سخنان موزون حسب حال ناله برافراخت رباعی

یارب بفروغ شام موسی قبسان
ابر کرمت چو فیض بخشد بخسان
یارب بصفای صبح عیسی نفسان
یک قطره ازان فیض به بلبل برسان باعجی

ودر آخر کار جدتر ا با فرید و وحید وقت در یک خوابگاه در آورده با سایش نشائین و فراغت کونین بخواب راحت خواهد رسانید و ثنا همراه
هم با نیکو کاران و عاشقان خواهد فرمود غرض که آن شب را نیز ببلبل خوش تقریر همراه آن شاهزاده امیر بعجب حال و طرفه قیل و قال بآخر رسانید

ملاقی شدن تاجر غنی نام با بلبل فرخنده کام و رسیدن بمرام از مناجات آن خوش کلام

چنین گویند که چون صبح صادق بردمید باز آن بلبل شیدا آن هر دو برنا را نوبت بنوبت سوار گردانید و خود پیاده بجلو شان روان گردید تلاش و تجسس جاده و راهی می نمود که درین اثنا از دور آدمی دیگر بنظر در آمد چنانچه باز بخوشدلی تمام بدان طرف مائل شد و چون نزدیکش رسید بسبقت سلام نموده حقیقت او را پرسید آن بیچارهٔ سرگردان جواب سلام داده ظاهر گردانید که من مرد تاجرام و غنی نام دارم و مولد و مسکن من زمین عرب ست درین روزها بتقریب تجارت عازم ملک شام بودم کشتیم در دریا غرق شد و همه مال و متاع تلف گردید و من بقوت شناوری بعد از خرابی بسیار سلامت بکنار رسیدم و چون از انجا برخاسته راهی گردیدم راه گم کرده بمیان این بیابان بی پایان افتادم چنانچه مدت سه شبانروز است که درین ریگستان تنها سرگردان و پریشان میگردم لیکن جای هزاران شکر ست که امروز روی مردمان را دیدم و بصحبت انسان رسیدم و بعجب کیفیت احوال من بچنین قال موزون حسب حال متکلم گردید

هر طرف افتاده ام از کاروان تنها جدا
شور دردم هر طرف شورد گر افگنده است
در کشاکش زمانه سبب دردم
نیست غمخواری درین شبها چو شمع محفلم
یک طرف مائل مین یک سو بدنیا مالم

از دو سه در کشمکش دولاب وار افتاده ام

از فغانم کو دمی نالد چه صحرا چه دریا **رباعی**
گه این سر دنیا و گهی آن سر دین
میگذارد گاه چاک سینه و سستی بردلم
سینه ام چون شیشه ساعت بجا سست آب ست دو

قطعه کتیبه بان کسی دارم چو آواز جرس
میکشد دامان دل عقبی جدا دنیا جدا
صید و و دلی چو کعبتین نردم
در و طئه کونین پریشان گردم **غزل**
سجده و تسلیم را میزان مرد دست نیست
سخت دلتنگم خدا آسان کند این مشکلم

و حالا شما حقیقت خود را بگوئید که از کجائی آئید و هیچ خبری از آبادی و شهری هم دارید چون بلبل شیدا از زبان تاجر این ماجرا شنید برنگ گل بخنده روی در آمد و فرمود

فرد آب از بحر تیغ ما را داده اند
ساحل کونین باشد زخمی طوفان ما

و بکلامیت تمام بدین کلام تکلم نمود که ای تاجر ما و من از شش روز از آبادی جدا گردیده ام و بسان تو از کشتی شکسته گام و این عزیز سوار از مدت پنج روز درین بیابان طاقت سوز میگردد و این یار پیاده از چهار روز در همین بلا مبتلا گردیده است و حالا تو یار سوم من گردیدی رفیق طریق مشکل و دقیق من شده دل قوی دار و همت را از دست خود مگذار که انشاء الله عنقریب بمقصد مراد میرسیم و جادهٔ بعد و گمراهی و تباهی را با نصرام میرسانیم که از جناب هادی و کریم کارساز و بنده نواز توقع و امید قوی داریم همین که آن مرد تاجر از زبان آن جوان شاطر این حقیقت و احوال آن مردمان حاضر که بلاکشان

تصدق گشته بپایش چسپید و فریاد برکشید که مردان چنین می باشند و عاشقان صادق همین علامات و نشانها دارند و برخواند

رباعی حقا بمزاجی که وفا جوهر نیست | دیده و دا وید خشک شرم آور نیست
آنجا که حقوق دوستی منظور است | غیر از ایثار شیوهٔ دگر نیست

دران وقت بلبل شیدا بکنارش کشیده بوئی از گل انس خود بدو هم بخشیده فرمود که حالا تو مفصل حقیقت کیفیت خود را نیز بیان کن که من در استعداد تو هم خیلی همت و جرأت و صداقت و عدالت می یابم و با خویشتن یک گونه مناسبت نسبت می شناسم آن جوان بیان نمود که من امیر باتدبیر نام دارم و سر فوج تاجدار که پادشاه ملک شام ست بودم لیکن درین روزها که طبع او را مائل بظلم و بدکاری بسیار دیدم ازین معنی خیلی متعجب و دلتنگ گشته هر چند مانع آن کارها میگردیدم فاما او ممتنع نمی گردید و سخن خیرخواهی مرا نمی شنید ازان سبب لاعلاج شده نوکری و رفاقت او را گذاشته غربت اختیار کردم و در خود طاقت خروج ندیده از انجا عازم ملک دیگر شدم قضارا در راه بتقریب شکار از رفیق و تبار جدا گردیدم و درین بیابان بی پایان رسیدم و اسپ سواری را در تاختن و راندن در دو شبا روز هلاک گردانیدم چنانچه از یک شبا روز پیاده پا میگردم رباعی

یک چند دگر بقید نام و ناموس | ضائع کردم دریغ این عمر عزیز
یک چند شدم بدیر دنیا محبوس | دردا دردا دریغ افسوس افسوس

چون بلبل شیدا از امیر باتدبیر این حقیقت و ماجرا شنید تبسمی نموده فرمود که دل خوش دار که ان شاء الله العزیز عنقریب بامارت حقیقی خواهی رسید و بامیر المومنین مسمی خواهی گردید که مرا از دیرباز خبر رسیدن شما جوانان با استعداد داده بودند الحمد لله که شما را دیدم و بدان بشارت خود رسیدم و اکنون سبب آمدن خود را درین مکان فهمیدم که مرا برای ملاقات شما دربنجا رسانیده اند و شما را برای من باین همه محنت و بلا مبتلا گردانیده اند پس بچه قسم بزداتهای شما رحم ننمائیم و شفقت و مرحمت نگرائیم و قصهٔ اصحاب کهف را بیان نموده فرمود که ای امیر باتدبیر از انها نیز همین عمل بوقوع آمده بود که از ظلم و کفر شاه وقت خود بیزار گردیده نوکری و مصاحبت او را گذاشته هجرت اختیار کرده بودند چنانچه آن کریم بنده نواز این فعل گریختن آنها را قبول فرموده از غار کهف بکنف رحمت و مغفرت خود جا داده از شر و ایذای جمیع ظالمان و موذیان در حفظ و امان تا الآن نگاه داشته بپیغمبر ما را ازان حال خوش آنها باخبر ساخته است پس امید از فضل و رحم و کرم کریم آن دارم که این فعل هجرت کردن و تبری نمودن ترا که از دیار و کیش ظالمان کرده قبول نموده ترا هم خواهد برگزید و چنانچه از برکت صحبت و شرف رفاقت آن مردان سگ آنها را قدری و منزلتی داده او سبحان در قرآن بدان نیکوکاران یاد فرموده در یک مکان داشته است همچنان سگ نفس غضبناک و بیباک ترا هم مطیع و فرمان بردار احکام پروردگار گردانیده صفت وفاداریش را بدرجهٔ کمال رسانیده محافظت و پاسبانی گلهٔ مسلمانان ناتوان بدو بخشیده شیر بیشهٔ عدالت خواهد گردانید

کشیدی که کار عدالت و شفقت بجا یاد دهانیدی پس بزودی از پشت اسپ فرود آمده آن مرد غریب را سوار گردانیده
ازان باز آن هر دو عزیز نوبت بنوبت بران مرکب ناتوان و با همت سوار میگردیدند و بعد یک ساعت بزنگ شیشهٔ
ساعت خویشتن را به بلندی و پستی رسانیده سینهٔ پر آزار و دل پر غبار خود را از خاک کدورت و گرد ماندگی خالی می نمودند
و هر چند که آن جوانان برای سوار شدن بلبل ناتوان نیز مبالغه و ابرام بسیاری نمودند لیکن آن آزاد و سیع مشرب از
فراخی حوصلهٔ خویش هرگز آن قید خانهٔ زین را بر نفس خویش نمی پسندید بلکه بسان ریگ بیابان آن دشت بی پایان را
بپایهای نازک خویش پی سپر میگردانید غرض که آن سواران ناتوان مع آن پیادهٔ سراپا همت و جان تمام روز دران
میدان سرگردان گردیدند فاما راهی بجائی نبردند و چون روز روشن بپایان رسید و سواد شب پیدا گردید لا علاج
و ناچار شده بدستور شب گذشته در جائی نشستند و با همدیگر بسخن پیوستند و آن بلبل شیدا آستین و دامن بر زود دست
و پای هر یک از ایشان مالیده و تقسیمی خدمت و دلدهی می نمود که آن عزیزان از دیدن خلق و مروت و همت و فتوت او
غم احوال خویش فراموش می کردند چنانچه آن رفیق جدید بمشاهدهٔ حالش خیلی حیران گشته ازان بی نظیر پرسید
که ای جوان تو کیستی و بچه کار آئی و درینجا چگونه رسیدهٔ و این مرد سراپا همت و جرأت که درین چنین وقت و مقام خدمت
او و تو چون غلام می نماید چه نام دارد دران هنگام بی نظیر بحرف و کلام درآمده تمام حقیقت خود را گفته از نام و نشان
او هم آگاهی داده گفت که چنانچه تو امروز بخدمت این مرد سراپا همت و جرأت پیوستهٔ من از دیروز درهمین بیابان
طاقت سوز از ملازمت این عزیز والا تمیز مشرف گردیده ام و از خدمت ایشان آن چنان حرفهای حکمت و نکتهای
عبرت شنیده ام که بطرفه علو همت رسیده ام و ملازمت ایشان را غنیمت بزرگ دانسته همه محنت و شدت این وقت و
حالت را فراموش گردانیده ام و این اسپ دلچسپ که من و تو تمام روز سوار شده درین صحرا گردیده ایم ازآن ایشان
است که از وقتی که مرا دیده اند خود از راه مروت و شفقت که بر حال من مبذول فرموده اند هرگز سوار نگردیده اند و چون از
خدمت ایشان نام و نشان و عنوان گذران را پرسیده ام همین قدر فرموده اند که من مرد مبارز پیشه ام و مشرب
عاشقانه دارم و چون از سر تا قدم پر از هوای عشق گل بی بدل ام مسمی به بلبل شیدا شده ام بلبل بینوا از شنیدن این
ماجرا تبسمی نموده بنگاه لطف بجانب آن مردم دیدهٔ خود دیده برخواند رباعی

در پردهٔ هنگامهٔ امکان باشد
دیگر چسان دهیم نشان از مقام خویش
گر جوهر بینائی کس پاک شود
ما را که گشته است فراموش نام خویش
خوش آنکه میان خلق چون جان باشد
مانند نگه ز دیده پنهان باشد

غرض که چون آن مرد از زبان بی نظیر
آن تقریر شنیده آن همه خلق و همت او مشاهده کرد بی اختیار بدل و جان معتقد اوصاف و خوبیهای او گردیده بگرد اگردش

ناقه لیلی بیچاره نباشد بقطار

شاد بی نظیر روشن ضمیر که معتقد حال و قال آن بلبل خوش تقریر گردیده بود از شنیدن این نغمه متبسم گردیده بمقابلش درهمان زمین بدین آئین تکلم نمود و قابلیت و لیاقت خود را هم پیش آن مرد هوشیار آشکار گردانید تتمه

آب حیوان که سکندر پی آن جان میداد — آب سرد است اگر دست دهد وقت خمار

بدلم تیر صفت گرچه نشست است ولی — هست بهر دگری در لبقا چون سوفار

بلبل خوش گفتار از شنیدن این اشعار آبدار آن برخوردار بسیار خوشدل گردیده باز بطرفه کیفیت احوال بدین چنین قال نالها کشیده از اثر صحبت خویش آن جوان خوش مقال را صاحب حال گردانید غزل

رهروان در گام اول سایه را آدم کنند — بی غرض پاکان بهم جوشند چون آب و شیر

غافلان با سالکان با خویشتن همدم کنند — از ترقیهای دنیا چند می بالی چو ماه

هرچه زین سر رسید هندت بیش ازان سر کم کنند — از صفای سینه هم شست و شوی هم کنند

در آتش درد سوختن کار تو باد — اندیشه تنهائی این راه مکن

رباعی شاها غم عشق در دل زار تو باد — الله و محمد و علی یار تو باد

ملاقی گردیدن امیر با تدبیر با بلبل روشن ضمیر خوش تقریر

چنین گویند که آن بلبل عالی همت فتراک آن شاهزاده با فطرت گرفته بهر جانب میخرامید که یکایک در پیش نظر از دور مردی نمودار گردید چنانچه اینها خوشدل شده بدان جانب روان گردیدند و او هم دران چنان مکان خالی از انسان سوار و پیاده را دیده خیلی متعجب گردیده بدان طرف مائل گشت چون بنزدیک رسید بلبل خوش خلق سبقت سلام نموده بدو همکلام شده پرسید که ای مرد فرد تو چه کسی و چه نام داری و از کدام مقام میرسی آن گفت که من مرد غریب راه گم کرده ام که از فوج و سپاه و از یاران خیرخواه جدا گردیده از مدت سه شبانروز درین بیابان طاقت سوز تنها و پیاده میگردم حالا شما را درین بیابان بی پایان بسان خضر و الیاس راه نما و راه دان دانسته به پیش شما رسیده ام و بتعجب تغیر حال بدین قال تکلم نموده احوال پریشان و پر ملال خود را ظاهر گردانید غزل

شکست رنگ می سازد چراغ استخوانش را — شدم زندانی دشتی که همچون شیشه ساعت

چه پرسی زیر بار درد حال ناتوانش را — سراب این بیابان موج خونین میزند دل را

که در خون جگر پرورده کس ریگ روانش را — همه پر ریگ می بینم زمین و آسمانش را

بلبل شیدا از شنیدن این نوای آن برنا برنگ گل خندیده فرمود که دل قوی دار و امیدوار مغفرت و هدایت آن کریم غفار باش که انشاء الله العزیز عنقریب راه هدایت می یابی و بمنزل مقصود میگرائی و بجانب آن یار بی نظیر متوجه گردیده گفت که اگر بحال این مرد غریب درمانده راه گم کرده رحمی نمائی و بموجب همت ملوکانه خویش عمل کرده بکار ایثار گرائی از جوانمردی تو بعید نمی نماید یعنی که زمانی این مرد درمانده پیاده را نیز سوار گردانی تا اندکی بیاساید و ماندگی این همه رفتن از پایش فرو د آید بی نظیر گفت که ای بلبل شیدا چه نوائی بجا

که همه غم و الم و شدت و آفت حال را از کیفیت این قال فراموش نموده‌ام	در زندگی بمرگ کشیده‌ست کار ما
خواب گران ما شده سنگ مزار ما	بلبل با کمال از شنیدن این قال و دریافتن حالِ آن جوان ستوده خصال

بسیار خوش حال گردیده شکر مؤثر حقیقی بجا آورده بطرفه کیفیت احوال باز بدین چنین قال موزون ناله بر کشیده

زیاده تردد و تغیر حال پیدا گردانیده	در پیر مغان زن گر غمی گرد دولت گردد	که خوشتر بر خاست دم گر کسی نا خوش نشست آنجا
رباعی امشب بفسانهٔ خیالم مفتون	بر یاد پری رخی دمیدم افسون	غواصِ محیط دل نگه شد که مگر
آرد دُر وصل از صدفِ خواب برون رباعی	این عمر که رشته تاب دام اجل ست	خوابی ست پریشان که در وصد خلل ست
وین دل که درون سینه داری هیهات	چون شیشهٔ ساعت همه طول امل ست رباعی	امشب دل جمعیت چمن عافیت ست
چشمت بنگاه مائل شش جهت ست	فردا همه تسبیح شغل شب یاد رتو	دنیا شب و صبح مرگ و روز آخرت ست غزل
به بیداری خوشم گر تاب غم بیتابم اندازد	که ترسم خویش را آسودگی در خوابم اندازد	حرامم باد راحتهای خاشاک ته پهلو
اگر در خار خار بستر سنجابم اندازد	بهامون برد عشقم کشتیی بر خشک میرانم	سزد گر گرد باد آه در گردابم اندازد
ز شوق این آبرو خواهم کزین تر خنده ابیم	بر دلم آورد در گریه شادابم اندازد	ز خلق گل تو بلبل در رسوم خلق افتادی
جنونی در نمی شور که از آدابم اندازد	بالجمله چنین گویند که دران چنان وقت و زمان آن شاهزادهٔ بی خان و مان	

داماندران آن بلبلِ هزار داستان را مسند مخمل و بالش آگنده از پر بلبل فهمیده براحت و آسایش جان و تن رسیده قدری خواب نمود و چون آفتاب جهانتاب سر بر کشید و آن جوان برخوردار خوابیدهٔ دل بیدار نیز بیدار و خبردار گردیده نرگس پر خمار چشم خود را بکشود باز آن بلبل زار آن گل رخسار را بر اسپ سوار گردانیده خود برنگ گل پیاده برکابش بر پا شده در جلوش روان گردید دران وقت آن شاهزادهٔ با فراست بجانب قد و قامت آن مرد فرد

سراپا جود و همت بنظر غور و خبرت دیده بعجب کیفیت و حالت برخواند غزل	چه نسبت با قیامت جلوهٔ این سرو قامت را

بود صبح قیامت صبح اول این قیامت را	شکسته رنگ کاه و کهربا عدلست میزانش	که در معشوق و عاشق یک اثر باشد محبت را
بود دنیا برای آخرت خوش مزرعه اما	بخرمن می برد غافل بجای دانه آفت را	بدریای خطر عاشق چه حیوان خوش شناور شد
همان عاقل کشتی میکشد رنج سلامت را	چو در شاید قبول رحمتش از خاک بر دارد	آب پاک حسرت شسته‌ام اشک ندامت را

بالجمله بلبل آگه برکاب آن سوار خاطر خواه بهر طرف روان گردیده تلاش و تجسس جاده و راه می نمود و گاه گاه برا قدام خود برگردیده و شفقت و الفت نگاه بجانب روی آن شاه نموده بطرفه کیفیت حال بدین چنین قال تکلم میفرموده

بر هم آبله روی شده‌ام و زده‌ام چار	که از و خانهٔ زمین ست همه آینه کار	هر کجا یوسف ما قافله سالار شود

الناس کلهم نیام و اذا ماتوا انتبهوا فرد | بعد مردن اهل غفلت می شود آگه ز خویش | چشم اعمی را سواد خواب روشن میکند رباعی
بمستی صد خمار هشیاری ماست | آشوب هزار فتنه همواری ماست | از آفت آگهی امان باید جست
خوابی که ندیدنی ست بیداری ماست | رباعی از یک نکته کتابها می بینم | در یک نقطه حسابها می بینم
هان خوف و رجا و کفر و دین من و تو | سبحان الله چه خوابها می بینم | بخواب غفلتی بیدار بینی اهل عالم را
اگر بیدار گردی خواب بیداران شود پیدا | زنده در عالم تصویر همان نقاش ست | خواب غفلت همه را برده و بیداری کیست

پس دریاب ای مرد بی نظیر ازین تقریر بلبل دلگیر که خواب را با موت بسیار مناسبت می نماید بنابران مخبر صادق صلی الله علیه وسلم میفرماید که النوم اخ الموت و او سبحان نیز در قرآن خواب را بموت تعبیر می نماید جائی که می فرماید و هو الذی یتوفیکم باللیل و یعلم ما جرحتم بالنهار ثم یبعثکم فیه لیقضی اجل مسمی ثم الیه مرجعکم ثم ینبئکم بما کنتم تعملون رباعی

هم آینهٔ نور یقین هم زنگ ست | چشمی بگشا که هستیت نیرنگ ست | سرگشتهٔ عالم مثال خود باش | چون سایه وجودت بعدم یکرنگ ست

غزل مپرس از مشرب فیض جهان و چشمهٔ جودش | کند لب تشنگان را تشنه تر آب گل اندودش
عزیزان عمر میدانند من پنداشتم خوابی | طلسمی را که هستی بسته از معدوم و موجودش
چو عینک بر نمود پرتو هستی چه می نازی | که هم سنگ ست در میزان امکان بود و نابودش
بچشم بوالهوس کز دور راه عشق می بیند | چه هموار ست دشت شعلهٔ مهتاب اندودش
بطوف کعبهٔ دل همت سالک اگر گردد | هوای خود بود چون شعلهٔ جواله معبودش
نفس در سعی عمرت از پی طول امل سوزد | چه کوتاه ست تار شمع بالا میرود دودش
حباب آسا سری گر پر شود از یاد دلداری | نباشد جز هوایش در دلی از خویش خشنودش
کباب برق استغنای فقرم چون هما گردد | کنم از استخوان سودهٔ عنقا نمک سودش
بجنت گر بود یادی ازین لذات دلسوزم | بکام جان رسد تلخی ازان حلوای بی دودش
هوای محفل ما تردماغان دور می سازد | که خوش جوشی زند آتش چو در مجمر فتد عودش
جهان از فیض هستی بین حباب خویش می بالد | چه محتاجی که گنجی یابد و ظاهر کند زودش

باری چون شاد بی نظیر ازان بلبل خوش تقریر این مطالعهٔ کیفیت خواب را دریافته قطع طریق خود را باسانی درین سلوک تازه فهمید بسیار خوشدل گردیده بپایش در افتاده بعرض رسانید که ای بلبل شیدا تو بحقیقت خضر راهنما و هادی راه هدائی که بر سر حال من گم کرده راه رسیده که ازین سخنان و بیان تو عجب تسکین دل و اطمینان جان رسیدم

بردلت غلبه نخواهد نمود و اگر در اکتساب اعمال خیر و عبادات مشغول خواهی بود بسان زاهدان و مرائیان پسندار و ریا
حاصل نخواهی نمود و اگر بمقتضای غفلت و بشریت مرتکب افعال قبیحه و عصیان خواهی گردید زود دل سردی ازان کار پیدا
خواهد شد و اگر از همه کار نیک و بد بیکار و معطل خواهی بود آن مطالعه ترا شتاب متنبه گردانید و بجانب خیرات مائل خواهد ساخت
و دیگر در یاب که یک خواب آن ست که آن را رویای صادق می نامند و دیگر چنان ست که آن را اضغاث احلام میخوانند
و باز خواب بر دو قسم ست یکی چنان ست که آنچه رائی در منام دیده باشد بهمان شکل آن کار در بیداری نمودار می شود
و دیگر آنست که تعبیر طلب می باشد یعنی در خواب معنیی را که دریافته است در بیداری آن حقیقت بصورت دیگر که ضد مشابهٔ
او باشد پیدا می آید و خوبش آن ست که اموری را که تعلق بکار راستان و معاملهٔ آن جهان دارد و نام در ین جهان
می بیند انشاء الله تعالی بهمان عنوان بلکه بقوت تر ازان دران جهان نیز به پیش او عیان میگردد و کارهائی که مناسبت
باین جهان زور ارد راستی دور دارد معاملهٔ آن درین جهان بضد و دران عالم هم نقیض آن پیدا می شو یعنی هر کرا
درین جهان تماشای آتشبازی فقر مشاهده می شود یعنی که همه چیزهای بود و نمود این جهان بی بود بنظرش سوخته
و خاکستر می نماید دران جهان روشنی غنا و سرور بی نیازی بهمیشش جلوه گر گشته دولت غنای حقیقیش حاصل میشود
و هر کرا درانیجا غم بیش نماید درانجا شادیش بیش آید و هر که درینجا رنج بسر می برد درانجا براحت می گراید و علی هذا القیاس
بمقابل کارهای این جهان دران مکان معاملهٔ ایشان بضد خواهد بود پس در یاب ای بی نظیر که همه باشندگان این
جهان عوام باشند خواه خواص نائمان اند که بدان قسم خوابها را که تعلق از فقر و دولت و رنج و راحت و هوشیاری
و غفلت و عصیان و عبادت دارد می بینند لیکن فرق این قدر هست که عوام خوابی را که می بینند دران وقت خود را
خوابیده نمی دانند بلکه بیدار می شناسند و آن معامله و کار دیدهٔ خود را ثابت و برقرار می انگارند و مثل حال خواص بدان
قسم ست که چنانچه کسی بندرت خوابی را به بیند و دران وقت این آگاهی و هوشیاری هم داشته باشد که من این همه
حالاتی که دارم و کار و باری که می کنم در حال خواب ست بنابران بران کار و گفتار خود اعتماد نمی دارد و آن امر را برقرار
نمی داند فاما برین حال همه رجال را یقین باید داشت که چون بروز فردای قیامت این همه نائمان و غافلان بیدار
می گردند و خبردار می شوند و دران جهان می در آیند و از سبب محشور شدن دیدهٔ ظاهر و چشم باطن خود را برای
تماشای عالم دیگر می کشایند البته که نتیجه و ثمرهٔ آن همه خوابهای کاذب و رویای صادق این جهانی خود را باحسن وجوه
مشاهده می کنند یعنی که اکثری اثر تعبیرات آن خوابهای دیدهٔ خود را بموجب ضد و نقیض آن در می یابند و بعضے بمطابق
دیدهٔ خود هم می بینند و از معامله و کاروبار این نائمان و غافلان مخبر صادق صلی الله علیه وسلم چنین بیان فرموده است که

و درین وقت طرفه حکایت بر محل بیان نموده که تمام غم و اندوه را از دلم دور کرده و زنگ بسیار شبهات را از آئینهٔ خاطرم زدوده زیرا که من چون این قسم حکایات را در احوال بزرگان می دیدم و هم این چنین افسانها از اهل هند که در ادیان شان بران چنان سخنهاست می شنیدم حیران و متفکر می گردیدم که وقتی و زمانی بر یکی چون لمحه و ساعتی گذشته باشد و در همان قدر مدت بر دیگری شهور و سنین بسر شود چه معنی دارد لیکن حالا که از تو بدین عنوان این داستان را شنیدم قدری حقیقت آن معامله را فهمیدم دران وقت آن بلبل که واقف از اسرار گل بود برنگ گل خندیده گفت که ای بی نظیر دریاب که چنانچه آدمی را در وقت خواب چیزها می نماید و معاملات و کار و بار پیش می آید همچنین بندگان کامل را در حالت بیداری عالم خیال و مثال می نماید و باز اقل قلیل را چنان اقتدار و قدرت پیدا می شود که اگر خواهند از تصرف باطن خود که قادر مختار ایشان را بخشیده است حواس ظاهری دیگران را هم بند نموده تماشای عالم خیال و مثال نمایند و آن عالم را بسطی و لطافتی می باشد که چیزهائی که درین عالم در سالها پیدا گردد دران عالم در یک آن ظهور می نماید پس آن همه تماشای پادشاهی و کامرانی و مفلسی و گدائی که آن بازیگر هوشیار و شهریار از تصرف آن مرد گنج اسرار مشاهده کرده بودند هرگز از میان آن حجره و آب بجای دیگر تگ و تاز نکرده بودند بلکه عکوس و حجال آن همه معامله و حال را در آئینهٔ دل و عالم خیال در خویشتن دیده بودند چنانچه آدم خوابیده از بستر ملی بر آید و در وقت دیدن خواب بکجاها سیر و سفر باید و چه کارهای رحمت و محنت باو پیش می آید و چه مقدار عیش و الم بقیاس دل و احساس میکند و کسی را که دران وقت در پهلوی او می باشد ازان چیزها هیچ آگاهی پیدا نمیشود پس همین قسم ده راد عالم برزخ بمیان گور رحمت و آزار بسیار بموجب اعمال و کردار خواهد بود که دیگران را هرگز اطلاعی ازان نخواهد بود مگر صاحب باطنی را که پیش دیدهٔ بصیرت او عالم مثال کشاده باشد

تعلیم فرمودن بلبل خوش تقریر بشاه بی نظیر مطالعهٔ حالت خواب برای جمعیت دل از پریشانی و اضطراب

چنین گویند که بلبل خوش مقال بدان شاهزادهٔ پر ملال گفت که ای بی نظیر مراد و مطلب من ازین همه تقریر آنست که تو درین وقت در دل خود چنان خیال کن که گویا خوابی می بینی که برای شکار بر آمده و از لشکر خود جدا گردیده و در میان بیابان بی پایان افتاده و در انجا با بلبل شیدا ملاقات نموده و او ترا در کنار خود در آورده افسانه برای خواب راحت تو گفته است و آسپی بجانب سر تو ایستاده و گرسنگی و تشنگی بر تو بحدی غلبه کرده است که خوابت نمی رباید لیکن از شنیدن آن افسانه یک گونه بهانه برای تسکین دل تو پیدا می آید و چون این مطالعه بور زندگی اکثر اوقات در دل تو پخته گردیده حال پیدا خواهد نمود دل تو باطمینان و تسکین خواهد رسید و نتایج و فوائد آن را خواهی فهمید که اگر در حالت دولت و راحت و حشمت خواهی بود غرور و غفلت و پندار از تو پیدا نخواهد گردید و اگر در فقر و رنج و مسکنت خواهی بود چندان غم و الم و اندوه

زانجاست بلا زخست اثر بردار
باخلق یقین دان که سحاب رحمت
درصورت گدا مسکنت می بارد ـه

ای مسافر سفری کردی و خوش سودی داشت
جان و دل بردی و اندوه بلا آوردی

غزل

مهر بر لب زنیم محرم نیست
عیش آماده روی الغم نیست
هیچ چیزی بغیر او هم نیست
پای بستیم زعشق باید کرد
گر توان زیر دست خودنشین
مطرب وصل طرح سور افگن
کهنه دیوار غم محکم نیست
هیچ کاری برین مقدم نیست
شهریارم حریف ماتم نیست
راز بر اهل راز مبهم نیست
روسپی پرده گر درین ماتم
هیچ چیزی بغیر او مطلب

غزل

گه کاسهٔ دریوزه و گه افسر شاهیم
گه لالهٔ خونین و گهی سبز گیاهیم
گه عارض گلرنگ و گهی زلف پریشان
گه لمعهٔ خورشید و گهی ابر سیاهیم
گه ظلمت و گه نور و گهی رنج و گه آرام
گه شمع و گهی دیدهٔ نظاره پناهیم
هم راحت و هم رنج ز ما جلوه فروش ست
گه جذبهٔ کاه ربا گه پر کاهیم
بس کنیم خود زیرکان را این بس ست
گه اشک یتیمان و گهی شعلهٔ آهیم
گه داغ و گهی درد و گهی نالهٔ سوزان
گه چاک کتانیم و گهی پرتو ماهیم
گه جلوهٔ معشوق و گهی گریهٔ عاشق
گه بیدلی فقر و گهی پرتو جاهیم
مائیم که داریم بصد رنگ تجلی
گه پرسش تقصیر و گهی عفو گناهیم
سالک تو زما هیچ نپرسی که چه چیزیم
نکته کافی ست گر سامع کس ست
گه سرو و گهی سنبل و گه بوی بهاران
گه طالع واژون و گهی بخت سیاهیم
گه رنگ گل و گاه پریشانی بلبل
گه شاه و گهی یوسف افتاده بچاهیم
گاهی گل خندان و گهی بلبل نالان
گه راهبر و گه خس و خاشاک براهیم
گشتیم مسخر خود و خود مایهٔ تسخیر
گه سیر دل جمع و گهی حال تباهیم ـه

چنین گویند که بعد وقوع این معامله وکار آن سلطان شهریار خود را الملقب بخطاب شهریار نابکار گردانیده بود تا از سبب آن اسم در هر قول و فعل و همه آئین و رسم از کار عاجزی و بندگی خویش خبردار و هوشیار باشد و مادامی که زنده بود بقسمی دادگری و رعیت پروری و خبر رسی را کار می فرمود که در تمام عالم عدیل و نظیرش نبود برای آنکه در نظر بصیرتش غم و شادی چنین می نمود ـه

ماتم و سور این جهان خراب
گریه ست و خنده بنگی ست

بار ای چون بلبل خوش تقریر به بیش شادی نظیر این افسانهٔ سراپا تاثیر را تا بدین جا رسانیده گفت که ای بی نظیر حاصل این تقریر آن ست تو که این وقت و حال را بسان زمان محنت و شدت آن شهریار از تصرف آن درویش گنج اسرار بیش از خواب و خیال نخواهی فهمید و هرگز خاطر خود را پریشان و دل خویش را پر ملال نخواهی گردانید که چنانچه او از ان ورطهٔ هلاکت و آفت برآمده باز بپایهٔ سلطنت و دولت خود رسیده بود تو نیز از بفضل الهی ازین مقام تباهی برآمده بمرتبهٔ اصلی خود خواهی رسید و این سخن مرا بشارت یقینی خواهی فهمید بی نظیر گفت که ای بلبل شیدا تو برای من چه بهادی اهتمام بوده

دریابد و دنیا و اهل دنیا را ناچیز و ناکس دانسته دل سردی و بیزاری حاصل نماید و بمقام اصلی و کار کردنی خود گراید پس ای شهریار پیر پخته کار و عارف هوشیار حکیم طبیب میتر کار درد که یکی را دواهای سرد می فرماید و دیگری را چیزهای گرم میخوراند و در اول بار یک جانور بکار را از سبب گرفتاری بلای شکم و حرص حیوانی شکار می نماید و یا بدیگر حیله و مکر انسانی خود بدام در آورده گرفتار میگرداند و چشمش را از همه تماشای جهان بسته اندک اندک طعمه میخوراند و از ریاضت بیخوابی وحشت حیوانی او را زائل گردانیده بمرتبهٔ انس انسانی میرساند و در آخر کار چشمش را کشاده بند از پایش وا کرده بعقب صید می پراند و باز با دیگر جانوری هم همین معاملات بمیان آورده برای گرفتن صید بهوا می پراند چرا که استعداد خلقی بعضے جانوران چنان می باشد که تا صید بزیر ش نیاید بر او غلبه حاصل نمی نماید و حوصلهٔ بعضے جانوران چنان افتاده است که تا خود بر بهٔ صید نه آید او را نمی ربایدپس بدین سبب یکی را از بلندی بطرف پستی باید کشید و دیگری را از پستی بجانب بلندی باید رسانید و معامله و کار با هر سیاه چشم و کلال چشم بقدر استعداد و حوصله اش باید نمود این بفرمود و بکیفیت حال خود در آمده این چنین سخنان حسب حال را با آهنگی و ترنگی ادا نمود که مرغ هوش و طائر رنگ از آشیان دماغ و گل رخسار آن شهریار و همه حضار بر پرید رباعی

درویشانی که از خدا دم زده اند
پا بر سر عیش هر دو عالم زده اند
این هر دو جهان را بمثال دو سبو
بگرفته بهر دو دست و برهم زده اند رباعی
ای سیر تو از اوج حقیقت بمجاز
برگرد چو ریگ شیشهٔ ساعت باز
گر عمر دو بار بایدت در ره شوق
فارغ منشین چه در نشیب و چه فراز غزل
هر کجا عبرت بدرس عظر رهبری شود
صورت پست و بلند دهر منبری شود
چشم حرص افروز مقدار جهان مختصر
همچو اعداد اقل کز صفر اکثر می شود
گاو خر از آگهی انسان نخواهد گشت لیک
آدمی گر اندکی غافل شود خر میشود رباعی
درد شاها چو گدا با دل غمناک نشین
بیباک چنین نه زیر افلاک نشین
زان پیش که با خاک برابر گردی
از تخت فرود آو بر خاک نشین رباعی
شاها نخوری بازی شاه شطرنج
مغرور نگردی بسپاه شطرنج
شاه آن باشد که در ادب گاه نیاز
از شه گفتن بود چو شاه شطرنج ع
عشق منصور گزین ست شهار نجه مشو
هر تنک حوصله شایستهٔ رسوائی نیست
رباعی در بندگیت دیو و پری صف زده گیر
و اندر دل تو هر انچه رفت آمده گیر
چون کار تو بگذشتن و بگذاشتن ست
کیخسرو گیتی شده گیر و شده گیر رباعی
بی طاعت حق بهشت و رضوان مطلب
بی روزه و بی نماز ایمان مطلب
خواهی که وصال دوست یابی زنهار
آزار دل هیچ مسلمان مطلب رباعی
نیکی کن اگر ترا دست رس ست
غم خوردن این جهان فانی هوس ست
از هستی ما به نیستی یک نفس ست
کاین عالم یادگار بسیار کس ست رباعی
درویش بهر کجا قدم بگذارد

وحالاکه آن چنان تصرفات را بچشم خود دیده آن قدر حالت استقامت ترا که مرتبه اش فوق کرامت ست مشاهده کرده ام معتقد گردیده بر تن وجان قربان شده زیاده تر از جنابت ترسیده بیش از پیش امیدوار بخشش ورحمت شده ام واز عنایت بیغایت تو خوب حقیقت وکیفیت خود را فهمیده بحالت عجزی ونیازی مشرف گردیده ام که خود را از همه مخلوقات کمتر وناکس تر وعاجزتر دانسته ام وازانجاکه درین وقت وحال بیان این حقیقت واحوال را نیز خالی از عجب وپندار وبیهوده گوئی بدیگر کار اعتبار نمی نهم بنابران ناچار بحالت حیرت خود در افتاده خاموش درمانده ام وهم چه احتیاج بیان من ست که تو خود خوب میدانی چراکه نماینده وسازندهٔ آنی غرض که از عنایت وتربیت تو قلب حقیقت وماهیت رسیده ام این بگفت وزار زار نالیده سر وروی خود را بدستها کوفته فریاد برکشید که ای شاه گنج اسرار تو خود خوب واقفی واز جمیع حقیقت وکار آگاهی که من دزد نابکارم بس بدون دزد افشار خود سلامت وخیریت خویشتن در دین ودنیا نمیدانم وبغیر از تو هیچ یکی را یار ومددگار این چنین نابکاری نشناسم باری چون گنج اسرار ازان شهریار این قال را شنیده آن حال را مشاهده نمود شتاب از آب برآمده آن دری بهای آبدار خود را که از کنار آن بحر زخار جدا گردیده بود باز بکنار کشیده فرمود که ای شهریار هوشیار وای از حال شاهی وگدائی واقف وخبردار اگر من ترا تماشائی می نمودم که بدان شعبده باز صاحب از نموده بودم مضمون مبتذلی بود که فائدهٔ معنی تازه ازان حاصل نمی شد وحالاکه ترا آشنائی آن همه بحور رنج ومحنت وغم وشناسائی آن قدر عالم لغز ومعمای بلا وآفت والم گردانیده ام بدان سبب ست که تا عارف حقیقت وکیفیت جزو وکل گردیده از حال ومآل غریبان ودرماندگان ومحتاجان وفقیران وعاجزان ومظلومان کما حقه واقف گشته شفقت ورحمت وعنایت وعاطفت وعدالت ومکرمت خود را از آنها دریغ نداری واگر در کاری وخدمتی از غلامان ونوکران خطائی وکاهلی دریابی دران وقت آن حال خود را یاد کرده بر آنها غضب بی اندازه نرانی وخویشتن را هم بندهٔ ملک جبار وقهار دانسته از خطاها وعصیان خود یاد آورده بموجب حکم تخلقوا باخلاق الله کار فرمائی رباعی

هرکس ز مکافات عمل باخبرست	از کاوش حال اهل عجزش خطرست	تشویش گدا ز دل کس سهل مگیر
چون آب شود شیشه ز آتش تبرست رباعی	آواز کریم را صلا می خوانند	سائل چو دم زند دعا می خوانند
یک نغمهٔ امکان ست چه فقر وچه غنا	کز پردهٔ هر ساز صدا می خوانند رباعی	در فقر از بس که جوع بر تن زده است
آگاهی دل آتش دامن زده است	در محفل جاه نور تحقیق مخواه	فطرت آنجا چراغ روغن زده است

وبازازان معامله وکار حقیقت آن اسرار نیز دریاب که آن تماشای شوکت وشان بدان بازیگر برای آن نمودم که تا نفس خسیس وهمت دنی او شرافتی وعلوی پیدا نموده حقیقت انسانی خود را که مرتبه اش زیاده از پایهٔ سلطانی ست

بیهوش بحالت افاقت و هوش رسیده چشم کشود خویشتن را بزنگی که نگاه بپرواز درآمده بجای دیگر رسیده بود باز بمیان خانهٔ خود درآمده معلوم نموده دید که خواصان بسان مژگان بگرد اگردش صف برزده بجای خود حیران و پریشان شده ایستاده اند خود هم متحیرتر گردیده از ان مردم پرسید که من بعد چه قدر زمان و چه مقدار مدت از میان این آب پرآفت برآمده ام تیم آنها بعرض رسانیدند که خود بدولت سر مبارک را برای غوطه زدن در آب فرو بردند و بعد لمحه برآورده شتاب بسان موج بیتاب خویشتن را بکنار رسانیده مانند گوهر خوش آب بعجب آب و تاب بیرون رسیدند که ما یان را از مشاهدهٔ آن اضطراب بدین حال خراب رسانیده اند شاه بیتاب از شنیدن این جواب برنگ گرداب در بحر تفکر خود فرورفته باز پرسید که حضرت گنج اسرار کجا اند خدمتگاران گذارش نمودند که ایشان نیز همراه حضرت در آب غوطه زده بودند خود بدولت شتاب بسان حباب نفس گیر گردیده سر مبارک بر هوا را برداشتند و ایشان هنوز مانند گرداب فرورفته فرق خود را از میان آب نه برافراخته اند شاه چون این سخن شنید باز شتاب از جای خود برخاسته برلب حوض رسیده فریاد برکشید که حضرت برای خدا حالا خود هم برآیند و مرا دیگر درآزار انتظار ندارند غزل

این چه سحرست و این چه نیرنگ ست

این چه سازست و این چه آهنگ ست

شوخ من آشتی سخن با من

صلحت آئینه دار صد جنگ ست

درویش گنج اسرار از شنیدن این حرف و گفتار شهریار سر خود را قدری از آب برافراخته گفت که ای شاه آگاه تو بسیار کارهای تباه و معاملهای جانکاه دیده باز بمقام دولت و جاه خود رسیده بمیان این عالم اسباب شاه عالیجناب گردیدهٔ لهذا من در اندیشه ام که مبادا بیاد اش آن خیال درین وقت و حال بدین گدای بدحال تصدیعی و ایذائی رسانی که در هر وقت و زمان از درویشان و فقیران تصرفات و کرامات پیدا و عیان نمی گردد بلکه آن را اوقات و حالات می باید پس از ترس آن خفت کشیدن مرا بمیان این مکان برآمدن خوش نمی آید و در میان همانجا آن خدمت نابالی کردن مرا بهتر می نماید چنانچه بدلم همین خطره می آید که حالا انجا نه تو نه در آیم بلکه از میان همان دریا برآیم و خبر گریختن نزد بالکار بدان آقای جبار رسانم و آن دزد افشار را تنها بخدمتش مقید دارم چون شهریار از زبان گنج اسرار این حرف و گفتار شنید بی اختیار گریان گردیده فریاد برکشید که ای شاه عالیجناب اگر درین وقت و حال تو شتاب از میان آب بر نمی آئی من خود را همین دم بآب تیغ بیدریغ هلاک میگردانم و باز در آوردن خود را درین آب پرآفت از کشتن و هلاک کردن هم مشکل تر می شناسم بنابران باز خویشتن را تا بتو نمی رسانم و تا زنده ام انشاء الله تعالی باز هرگز بمیان این حوض پر بلا پا نمی گذارم خدارا بر حال این مخلص پریشان احوال خود رحم آورده بخاطر جمع تشریف شریف ارزانی دار و از هیچ امر در دل خود خطره میار که من مرید و بندهٔ تو ام و آن همه امور و کار را در حق خود محض تربیت و عین ارشاد میدانم

وکم بیقین جدا وستثنی اند چنین فرموده است که اِنَّ الذین قالوا ربنا الله ثم استقاموا فلا خوفٌ علیهم ولا هم یحزنون وبیقین دریاب که الشیطانُ یَعِدُکُمُ الفقرَ ویأمرکم بالفحشاء والله یَعِدُکم مغفرةً منه وفضلا والله واسع علیم یعنی که شیطان می ترساند شما را از رنج درویشی وامر میکند شما را بکارهای ناشایسته وخدا وعده میدهد شما را بآمرزش از خود وافزونی روزی وخدا بسیار صاحب فضل ودانا است وبدون یافتن آن کیفیت وحال اگر ترا همه رجال ببشارات مقامات ولایت وغوثیت وقطبیت وغیره کمال بدهند هرگز باور نکرده بدان اقوالِ خوشش آمدگویان غره وخوش حال نگردیده از حال مآل خویش ترسان ولرزان مانی

رباعی

ای دل به دروزه وهم مغرور مباش
بنیاد تو نیستی ست معمور مباش
هر چند ابدال وقطب وغوثت خوانند
ای خاک باین غبار مسرور مباش

بالجمله از شنیدن این همه حرف وگفتار ودیدن آن همه مبالغه وابرام دزد افشار را در آن کار دزد نابکار نیز اندکی هوشیار وخبردار گردیده تصرفات وکرامات شنیده ودیدهٔ آن مرد مستقیم الاحوال را بیاد آورده گفت که ای حضرت گنج اسرار من درین وقت وحال بسان مرده بدست غسال گردیده ام بهر قسمی که دانی بشو این بگفت وزار زار نالیده بپایش افتاده برخواند

رباعی

هر چند که نفس شوم در گیر من ست
لیکن مدد همتم از پیر من ست
تقدیر دران چه هست تدبیر من ست
تقدیر بتدبیر نگردد تبدیل
شستشوی جامهٔ تن حالیا درکار نیست
دستم از دنیا بشو کین گازری نادر بود

در آن وقت وحال دزد افشار از شنیدن این مقال ودیدن آن حال بغضب برکمال درآمده بحالت جلال خود رسیده بنگاه تند بجانبش دیده گفت که حالا تو با من خوش طبعی وسخریت می نمائی که عنوان فراموش کرده ونام بادداده را بیاد میدهی

بیت

آن روز یاد باد که باور نداشتی
گر بیدلی شکایتی از روزگار داشت

این بگفت وبقوت تمام هر دو دست او را گرفته باهیبت تمام با او چار چشم گشته فرمود که بضبط تمام نفس خواهی کشید که بهمین دم غوطهٔ کلانی برزده از دریا می برآئیم وخویشتن را بمکان میرسانیم غرض که آن درویش گنج اسرار دستهای آن شهریار پریشان روزگار گرفته غواصی را کار فرمود وبعد لحظهٔ دست او را گذاشته از کنار خود دست جدا نمود همین که شهریار خویشتن را از آن یار جدا فهمید بحالت اضطرار رسیده سر از آب برکشید دید که در دولتخانهٔ خویش بمیان همان حوض ست که برای غسل درآمده بود وخواصان بگرداگردش عهدهای خدمت بدست گرفته منتظر برآمدنش ایستاده اند بمشاهدهٔ آن حال بی اختیار خوش حال گردیده از غایت شادی برنگ ماهی از آب برجهیده خویشتن را بخشکی رسانیده از افراط سرور که بدلش رسید طاقت نیاورده بیهوش گردید چنانچه خواصان از برآمدن او از آب بدین حالت اضطراب وگردیدنش بیهوش وبیتاب خیلی متعجب ومتفکر گردیده بزودی در پرندها پیچیده عطریات وگلاب برو پاشیده دست بدستش برداشته در نشیمن رسانیده بر مسند خوابانیدند وچون بعد لحظهٔ آن شاه

مسلمان را آن چیزهای نافع بزور و شدت می خوراند و امراض درونی و بیرونی از تن و جان شان زائل می گرداند و صحیح و سالم گردانیده بمیان آن دار بقای خود میرساند و چون اکثر آدمیان نادان سوای حضرات انبیا و اولیا از آن سود و نفع آخرت خود گریزانند و آن ضرر و خسران خویشش را جویانند او سبحان در قرآن بندگان برگزیدۀ خود را مستثنی گردانیده چنین بیان فرموده است که والعصر ان الانسان لفی خسر الا الذین آمنوا و عملوا الصالحات و تواصوا بالحق و تواصوا بالصبر یعنی که سوگند بوقت تو ای محمد از سبب شرافت و برکت و یا سوگند از وقت خلقت آدم که پیشتر از آن مخلوقات این جهان در زیان و خسران نبودند این سود و زیان مخصوص گشته است از وقت خلقت انسان بدرستی که آدمیان هر آئینه در زیانند مگر آنانکه گرویدند و کردند کارهای نیک و وصیت نمودند یکدیگر را براستی ای دعوت کردند خلق را بطرف حق تعالی یا با مور آخرت که جنت و نار باشد و یا بموت که این همه امور نیز حقه و شدنی اند و وصیت کردند بشکیبائی بر بلیات و آفات این جهانی و بر مخالفت هواهای طبیعی و نفسانی و هم این آیت بتحقیق بجانب همان جهاد اکبر اشارت میفرماید که بیان جهاد اصغر در ضمن آن در می آید کتب علیکم القتال و هو کره لکم و عسی ان تکرهوا شیئا و هو خیر لکم و عسی ان تحبوا شیئا و هو شر لکم والله یعلم و انتم لا تعلمون پس باید که ای شهریار تو همت مردانه و عزم خسروانه خود را بکار در آورده بالنفس و طبیعت خود بکارزار در آئی و آن جهاد اکبر خود را کار عمده شناسی و بسان بهادران واقعه طلب و غازیان جنگجو طلبگار و جویای آن همه بلیات و آفات چند روزۀ فانی باشی و هرگز از مقابله و محاربۀ آن خصمان و مخالفان رو گردانیده فرار اختیار نه فرمائی که به پیش علو همتان و غازیان در آن جهان منفعل و شرمسار نمائی و چون در دل خود آن حالت و کیفیت را دریابی که نه از اقبال دولت و مال شادی و سرور مفرط در خویشتن یابی و نه از ادبار آن دنیای بیمدار مکار غم و الم دل خود را بسیار بیقرار شناسی بیقین بدان که دران زمان تو بندۀ خالص او سبحان هستی و از بندگی نفس و هوا آزادی و رهائی یافته و بموجب آن حکم الٰهی عمل کرده که او سبحان در قرآن بمومنان چنین فرموده است که لکیلا تاسوا علی ما فاتکم و لا تفرحوا بما آتیکم والله لا یحب کل مختال فخور

سامان دهر را همه اسباب غم شمار
هر چیز از تو فوت شود مغتنم شمار

و هرگاه که آن حال مستقیم الاحوال در دل خود یابی که از ما سوای او سبحانه امیدی و بیمی در خویشتن نیابی و چنانچه دیگران از نزول و ورود بلیات و آفات این جهان ترسان و لرزان می باشند تو اصلا از آن بلاها ترسی و خوفی و حزنی در دل خود نیابی بیقین بدان که تو بیگمان بموجب فرمودۀ او سبحان از اولیای او هستی که الا ان اولیاء الله لا خوف علیهم و لا هم یحزنون و هم در جای دیگر او سبحانه از حال این چنین بندگان مستقیم الاحوال که ایمان قوی دارند و در کار مسلمانی خود استقامت حاصل کرده اند و از مردمان سست دین

دزد افشا گفت کہ ای شہریار آخر تو روزی آن چنان سلطانِ باشان و شوکت بودی چہ شد کہ حالا از چیست دی
بدین چنین حالت فلاکت و ہلاکت افتادہ باید کہ درین وقت و حال مزاج پر کمال و طبیعت مستقیم الاحوال خود را بہمان
پاکی و نفاست داری ے

رباعی ای شہ زغم جسم اگر پاک شوی
کاینجا تو مقیم خطۂ خاک شوی ے

ہم سر آید روز غربت ہم شب غم بگذرد
تو روح مجردی بر افلاک شوی
دل شاد از آنم کہ دل شاد ندارم

روزگار خوشدلی بگذشت این ہم بگذرد
خلد نشیمن تو شرمست بادا
وابستہ منم خاطر آزاد ندارم

دران زمان آن بیچارہ خیلی متعجب و حیران گردیدہ پرسید کہ ای یار امروز خیر ہست کہ تو بار بار مرا بدان نام فراموش کردہ
می خوانی و معاملۂ گذشتہ را بیاد آوردہ دل مرا آزار میرسانی مگر این محنت جسدی را کم آفت میدانی کہ بدان بسند نکردہ
آزار روحی را علاوۂ آن میگردانی درویش گفت کہ ای شہریار من ہرگز تصدیع و آزار ترا نمی خواہم بلکہ تن و جان ترا
پاک و صاف میگردانم و تا کہ خوب شست و شو نمی سازم ہرگز از آب بیرون نمی آیم رباعی

بی گوہر رشتہ کہ از تاب نخورد
اگر دل از غم دنیا جدا توانی کرد
ہمہ کدورت دل را صفا توانی کرد
اگر ز ہستی خود بگذری یقین میدان
تو تا زمین جہان کجا توانی کرد
چو تارکان ہر از خلق و گوشۂ بگزین

فانوسی شمع اعتبار آسان نیست
نشاط و عیش بباغ بقا توانی کرد
ز منزلات ہوس گر برون نہی قدمی
کہ فرش عرش برین زیر پا توانی کرد
نہ دست و پای امل را فرو توانی بست
اگر کہ خوے دل از حق روا توانی کرد

خامُش سازی کہ نیش مضراب نخورد
یاقوت بغیر خون دل آب نخورد غزل
وگر بآب ریاضت بر آوری غسلی
نزول در حرم کبریا توانی کرد
ولیک این عمل از ہر وان چالاک ست
نہ رنگ و بوی جہان را رہا توانی کرد

و فرمود کہ ای شہریار یقین انگار کہ این

دنیای بیمدار ناپایدار را مقام مزرعۃ الآخرۃ ہم گردانیدہ اند رباعی

تاریکی شب بدو سحر ہاش نکوست
دنیا پئی آن خوش ست کا ثار و یست

غم نیست نکو ولی اثر ہاش نکوست
دلالہ نکو نیست خبر ہاش نکوست

و مردمان را برای زراعت و تجارت درینجا آوردہ اند و نفع و سود این مکان غم و الم و فقر و فاقہ و ذلت و مسکنت
و بلیات و آفات و شدائد و مکروہات ست و ضرر و خسران این جہان مال و دولت و عیش و عشرت و حظ و لذت
و شان و شوکت و راحت و سرور و کبر و غرور ست پس زنہار بکار تحصیل ضرر و خسران آن عمر گرامی خود را ضائع نگردانی
بلکہ دائم در سعی و تحصیل سود و نفع آن درمانی و بظاہر آن لذات و مرغوبات نفس و طبیعت کہ مانند لوزیات حلویات
مسموم ست راغب و مائل نگردی و از ان امور مکروہات نفس و طبیعت کہ بظاہر بسان دواہای پر نفع و سود مسنی تلخ و
بیمزہ است متنفر و گریزان نمانی کہ آن حکیم مطلق و آن شفیق برحق بمثال پدر و مادر و طبیب حاذق خواہ و ناخواہ بندگان

بی قدری و خواری میدارد آخر من خود ترا خوب می شناسم و رتبهٔ ترا بواجبی میدانم که درین چنین وقت بید ستگاهی
در زمان خواری نیز از سبب ضد ستمگاری این دست و پا و تمام اعضا و از راه فرمان برداری جمیع قوا و حواس عشرهٔ ظاهری
و باطنی تو هم ترا همان شهریاری انگارم بلکه از حکومت این ملک هفت اندام ترا مالک هفت اقلیم و شاه بی تاج و دیهیم
دانسته بحقیقت خلیفهٔ پروردگار و حاکم مختار می شناسم پس تو هم مردانه باش و دل قوی دار و این همه بی صبری و بی همتی
در آمده بیکبار این قدر خویشتن داری خود را از دست مگذار و این چند روزهٔ زندگانی بی اختیاری را برای حصول
دولت آن جهانی غنیمت بزرگی انگار و ازین سرگذشت و ماجرا دیگر حقیقت و اسرار و معامله و کار گذشته و آیندهٔ خویشتن
را خوب دریافته و شناخته در معاملات خود مقید تر گردیده با مخالفان و معاندان و محکومان و باغیان با شجاعت و
عدالت و سخاوت و عفت خود کار فرما تا بحقیقت خلیفهٔ عادل و شاه باذل باشی رباعی ای شه زین بحر و موج استغنا کن

باترک شناسی هست و جو سودا کن | فرصت بتاملی گر امداد کند | بر باش و تماشای گذشتنها کن رباعی
آن را که وقوف هست بر اسرار جهان | شادی و غم جهان برو شد آسان | چون نیک و بد جهان بسر خواهد شد
خواهی همه درد باش و خواهی درمان | و حالا بیا که من این سر و تن خاک و گرد آلود ترا بشویم که بدین حال دیدن تو

غم و ملال بدل و جان من می افزاید همین که دزد نابکار از زبان یار دزد افشار بار بار آن نام شهریار خود که درین قدر مدت
فراموش گردیده بود شنید بی اختیار گردیده زار زار نالیده برخواند

خندهٔ من گم شد گریه موج آشناست | شامت اعمال من گشت عیان یک بیک | عشرتم از دست رفت غم بدل من بجاست
| | دیدهٔ پر اشک من صبح قیامت نماست

دزد غریبی لذت عیش از دل ناشاد رفت | خو بغم کردیم چندانی که عیش از یاد رفت رباعی

عمری ست که تیر فقر را آماجم | بر تارک افلاس فلاکت تاجم | یک شمه ز حال خویش ظاهر سازم
چندانکه خدا غنی ست من محتاجم | چنانچه بر جامهٔ عریانیش که خاکستری رنگ بود از روانی اشکهایش چاکها پیدا گردیده
این جامه ز خاک خواری پیراهنست بر تن | آنهم ز آب دیده صد چاک تا بدامن | باری دزد افشار بمبالغهٔ بسیار دست

دزد نابکار را بزور گرفته بقوت تمام بدریا درکشید و سر و اندام آن غلام را بشفقت و الفت می مالید و بمقابل آن مقال حسب حال
بهمچنین اشعار آبدار از نگاه فرمود رباعی | از گریه گشود فال بیتابی دل | شد چاک تمام خانهٔ آبی دل
چون پرتو ماهتاب در بحر محیط | دریا دریاست موج سیمابی دل | و آن بیچاره در هر دم غضب آن نابالی

را یاد کرده فریاد می کشید و می گفت که ای یار من نمی دانم که تو ازین مهر و شفقت کدام غضب و آفت را بر سر من نازل
میگردانی و بعد از این دیر و تاخیر بحضور آن آقای پر خشم چه بهانه و تقریر می نمائی از مشاهدهٔ این همه بیقراری و زاری نالی او

پیدا او آتش کاری گردانید رباعی
نوروز کنند اگرچه سالی یکروز
دل من ست که اندوه عالمی دارد

یارب آهی که شام خود روز کنم
هر روز غم نوی که نوروز کنم
فرد گر نذر درویش دو عالم الغمی بفروشد

وین سینهٔ خام تحفهٔ سوز کنم
بقدر طاقت خود هر دلی غمی دارد
از کلاه نمد شش تاج شهنشاهی به

وآن بیچاره شاه گمراه از اثر صحبت و تربیت آن مرد آگاه قدری از حقیقت خویش و سلوک راه خبردار و آگاه گردیده بر اوقات ضائع کردهٔ خود تاسفها خورده گاه و بیگاه بچنین سخنان ناله و آه می کشید

رباعی یارب چه کنم ز من نیامد کاری
رحمی که روم ره تلافی باری
تا ره نکنم غلط ز هر جانب من
حفظ تو مگر بر آورد دیواری رباعی
غواص محیط صبر اکبر شده ایم
در آتش غیرت چو سمندر شده ایم
با آتش و آب هر دو خوش ساخته ایم
بر لشکر حرص خود مظفر شده ایم

و هم آن مرد درویش بر حال آن یار دل ریش مهربان گردیده بکیفیت حال درآمده بدین چنین قال حسب حال به پیش آورده کلم فرموده دل او را زیاده تر همتی و جرأتی و صبری و شکیبی بخشید غزل

فردی ز غم و غمت علاج ست
تا بر سر تو چه سختی آرد
با خود چه کند کسی مزاج ست
این نازکی که در مزاج ست
زنجیر تعلق ار چه سخت ست
غم آمد و رفت غم ز سالک
اما بنگاه احتیاج ست
می نازکه وقت ابتهاج ست

غزل داغهای سینه بر روی هم ست
چشم زخم زخم سالک مرهم ست
آنکه گوید غم فزون دارم ز صد
شکر لله عهد و پیمان محکم ست

عیش در عیش ست چون غم در غم ست
گر نباشد درد درمان را چه قدر
از کجا آورده غم خود یک غم ست
طرفگی دارد که در بحث شکیب

گوسپندی در گریز در رحمت هم
تشنگان را منتی بر زمزم ست
بخت و طالع سست باشد عیب نیست
تا که سالک میزند دم ملزم ست

القصه چنین گویند که روزی پگاه آن هر دو غلامان سبوچهای گلی بر سر گرفته برای آوردن آب بدریا رفته بودند دران وقت آن دزد افشار بدان دزد نابکار گفت که ای یار بیا که درین آب غسلی نمائیم که تمام اندام ما از گرد و خاک دا از دود تنور نانبائی ناپاک و چرکناک گردیده است آن بیچارهٔ غمناک در جواب آن یار بیباک گفت که حالا برای خدا این لطافت و نزافت مزاج خود را بگذار که اگر در رسانیدن آب توقف پیدا می آید آن نانبائی از آتش غضب خود برنگ تنور تفسیده ما را بسوزندگی میرساند و کفش کاری می نماید که آن سر و روی شستهٔ ما را باز بخاک خواری برابر میگرداند دزد افشار از شنیدن این گفتار گفت که ای دزد نابکار آخر تو روزی شهریار هم بودی چه بلا شد که بیکبار آن همه پاکی مزاج و لطافت طبع خود را فراموش نموده بدین قدر نجاست و خساست خوگر شده که گاهی هم غسل کردن و شستن بدن را برای خویشتن روا نمی داری چه شد که آن مرد بازاری قدر ترا نمیداند و بدین

استخوان در تن من آرد شد از گردش چرخ
محتاج بیک نان جو بیم کردند
روزی دو هزار خون جگر گردم
تیسر آن دل شکسته پر خونم

تا درین کهنه سرا صاحب نامم کردند رباعی
این مرتبه بعسر بان درست
هر روز شکست دل شود افزونم

تا محنت و اندوه قسیمم کردند
آیا بچه خدمت این چنینم کردند رباعی
خالی شود از باده سفالی که شکست

ورزد افتاد از شنیدن این چنین حرف و گفتار آن یار گفت که ای درد نابکار زنهار سخن شکوه و شکایت را به پیش هیچ یار و اغیار باظهار نیاری که ازین سودی و نفعی بتو نخواهد رسید بلکه زیاده تر زیان و خسران بجانب تو عائد خواهد گردید رباعی

در رسم و ره کدام عقل ست و تمیز
سوی آنکس نگر که نابیناست رباعی
در به ز خودی نظر مکن غصه مخور
یک ذره نه کم شود نخواهد افزود
از پست و بلند عالم کون و فساد
چون موج شدیه بحر در باد مراد

شرح غم خود بخود پسندان کردن
یک محنت را هزار چندان کردن فرد
با داده قناعت کن و با داد بزی
در کم ز خودی نگه کن و شاد بزی رباعی
آسوده ز هر چه هست می باید شد
چون سیل مکن ز ساده لوحی فریاد
بشکند افزون ترقی هر کوی برگ و نوا

خصم خود راست شاد و خندان کردن
گر خسی افتدت بدیده مثال
در بند تکلف مشو آزاد بزی
چون رزق تو آنچه عدل قسمت فرمود
آزاد ز هر چه نیست می باید بود رباعی
در بیختی و هر راحت آخرت ست
نخل را کم شاخ و برگی باعث نشو و نماست

و در اثنای وقت و حال هم آن درویش باکمال تعجب خوشی و شکر احوال بسر برده بخواندن این چنین مقال حسب حال دائم شاد و خوش حال می بود

از حوادث خاطر آزاد ما غمگین نشد
این نمد هرگز بآب آینه سنگین نشد
از قبول خلق نتوان زحمت منت کشید
گرد بر روی گهر آن همه لنگر نکند
خاک درگاه مذلت زچه اکسیر کم ست
نقد دل باخته سودای مختصر نکند

بخت به کام تست از بستم میدهم
جبههٔ این بحر از سعی هوا پر چین نشد
بنده را بید ستگاهی خضر راه رستی ست
ای خوشا زری که حاشش قابل تحسین نشد
بی زری باعث تخریب بانسان نشود
کیمیا کو مس بیقدر مرا زر نکند

دست من پیچید و زلفش بستم میدهد غزل
با لباس فقر از آلایش دنیا چه باک
این پیاده کجروی نگرفت تا فرزین نشد
غزل طبع دانا الم دهر مکدر نکند
آدم آنست که مال و حشمش خر نکند
عشوهٔ الفت دنیا دل دانا نخورد

باری بهر حال آن گدا و شاه تا مدت دوازده سال بدان قدر محنت و شدت بوده بمیان آن همه بلا مبتلا مانده بطرفه حالت تصفیهٔ قلب و نادر کیفیت تزکیهٔ النفس رسیدند و ازین حرف و گفتار و آن معامله و کار سالکان هوشیار و واقفان اسرار دریافته و فهمیده باشند آنچه فهمیده باشند غرض که در اثنای وقت آفت و شدت هم آن درویش گنج اسرار بخواندن این چنین اشعار حالت استقامت خود را به پیش آن یار

دکان رسیده ازان نانبائی قدر و قیمت آن چیزها پرسیدن گرفت و از دیگر طرف آن گرسنه بیقرار قریب آن انبار رسیده پیشهٔ ظلم و دست بردی خود را کار فرموده چند نان از میان آن توده در ربوده بزودی ازان مکان روان گردید که اصلاً آن دکان دار ازان کار خبردار نگردید و آن مرد فقیر نیز حرف و تقریر خود را تمام کرده بعقب آن یار طرار روان گشت که درین اثنا شاگرد آن نانبائی که بدرون دکان نشسته از میان تاریکی تماشای آن کار عیاری و جلد دستی آن گدا را دیده بود به پیش اُستاد رسیده ظاهر گردانید که آن مرد مفلس سر و پا برهنه پنجهٔ نانی را ازینجا ربوده است آیا قیمتش را هم بتو رسانیده است یا نه از شنیدن اینخبر نانبائی بیخبر حیران و مضطر گردیده گفت که من هرگز ازین بسیر ازان معامله خبر ندارم بیا تا بزودی در پی آن دزد طرار بتازیم و او را اسیر و گرفتار سازیم چنانچه بهمان زمان نانبایان بر دویده بعقب آنها رسیده آن دزد طرار را مع آن رفیق مکار گرفته نانهای خود را همچنان سالم و درست از کنار او کشیده آن هر دو یار را میان بازار ریسمان آرد خمیر خود بزیر مشت زنی و لکدکوبی درآورده خوب مالیده و نرم کرده دست بسته به پیش شحنهٔ شهر برده آن متاع دزدی آنها را بجنسه پیش نموده مفصل حقیقت و کیفیت عیاری و مکاری و جلد دستی و طراری آنها ظاهر گردانید. چون ضابطه و دستور آن ملک و دیار آن بود که بر دزد گرفتار صاحب کالا حاکم و مختار میگردید که اگر خواهد بفروشد و اگر خواهد بغلامی و خدمت نگاه دارد آن شحنه حکم کرد که ای نانبائی این هر دو گدا که دزدی کرده اند از شامت این کار از مقام حریت خود برآمده بحقیقت غلامان تو گردیده اند پس هر قسمی که دلت خواهد با اینها معامله کن از شنیدن این حکم حاکم آن بازاری خوشدل و راضی گردیده آن عزیزان را با هزاران خفت و خواری بخانهٔ خود آورده آن دزد ناهنجار را قابل و لائق هیچ خدمت و کار نه دریافته نامش دزد نابکار بگذاشت و در اکثر اوقات به پیشش این چنین حرف و گفتار را بتکرار درآورده او را زیاده منفعل و شرمساری گردانید رباعی

نی کسب فنی داری و نی فرهنگی
هستی کم دید همچو تو بی ننگی
عمرت بگدائی در خلق گذشت
تا بر چمن معاش بندی رنگی

و دران دیگر یارش لیاقت سرانجام بعضی مرام شناخته او را موسوم بدزد فشار ساخته آن هر دو را بخدمت دیگ شستن و تنور افروختن و از صحرا هیمه آوردن و خس و خاشاک جمع کردن و ازین قبیل بکارهای خسیس و ناپاک مامور گردانید و اگر احیاناً در کاری و خدمتی تکاسل و تغافل می کردند و یا با حسن و جوهش سرانجام نمی دادند بزیر ضرب کتکه و کفش کاری درآورده حقیقت و کیفیت بندگی و محکومی را بدان مرد آزاد حاکم خوب می فهمانید و بوقت شب یک یک نان جوین خشک را بدیشان میرسانید چنانچه دراوان نان خوردن و خفتن دزد نابکار یار دزد افشار خود را تنها بطرف کنار خویش یافته بدین چنین اشعار تکرار کرده زار زار می نالید ع

نی کردی تا هم خود را ناقد دان مردمان خیال نی فرمودی سه

موی بشگافی بعیب دیگران

چون بعیب خود رسی کوری دران

هرگاه که عیب مردم آید به نظر

رباعی پیراهن خلق در بدن باید کرد

فی الجمله نظر به خویشتن باید کرد

دوری ز خیال ما و من باید کرد

شهریار از شنیدن این حرف و گفتار آن پیر هوشیار منفعل و شرمسار گردیده گفت که زیاده ازین ریش این فدوی خویشتن به نیش نصیحت نخراشند و نمک ملامت نه پاشند که من درین وقت و حال قدری حقیقت و احوال خود را فهمیده به پیش خویش شرمنده ام این بگفت و بدان لقمهٔ گدائی دهان گویائی خود را بند نموده بی تقریر برنگ نقش تصویر گردید لیکن چون آن قدر غذا بدرون شکم خالی آن بینوا رسید اشتهای مردهٔ او زنده شده زیاده ترا و را بتصدیع رسانید چنانچه باز بطاقت گشته بآن درویش گفت که اگر همین قدر از هر دکانی میسر هم آید برای جمع کردنش تمام روز می باید و باز خدا داند که بقدر سیری شکم هم شود یا نه شود فرد

ندیدم راحتی در کسوت درویشی و شاهی

اگر می باشد آرامی گمانی در کفن دارم

رباعی شادی ز دل کسی گریزنده مباد

روزی کسی چنین پراگنده مباد

بر گریهٔ کس زمانه را خنده مباد

رباعی تا بر باد فنا قدم افشردن

هردم غمی از رهگذری باید خورد

دورست غبار امل از دل بردن

بیهوده بگو تا هی این رشتهٔ پیچ

موی به چینی گره نخواهد خوردن

درویش گنج اسرار از شنیدن این حرف و گفتار گفت که پس دیگر چه حیله و کار باید نمود آن جوان بی صبر و بی قرار باظهار رسانید که حضرت اندکی آن طرف دکان استاده این نانبائی را بحرف و حکایت مشغول گردانند که خود سخن گفتن و دل مردم را ربودن خوب میدانند و من از دیگر جانب دست بردی کرده چند نان را از میان توده وانبار این بخیل نابکار میربایم که من هم بدون کار ظلم و دست درازی بدیگر پیشه و هنر شناسائی و آشنائی ندارم درویش عارف هوشیار این ارادهٔ آن شهریار ظلم شعار معلوم نموده تبسمی کرده بضرورت بدین قدر نصیحت اکتفا فرموده رباعی

جز در ره جان و دل قدم چیست مکن

هرگاه که نامناسب تست مکن رباعی

پیوند بهر آب و گل سست مکن

تا در پی لذت و هوا خواهی شد

هر راه که جز بسوی حق ست مرو

انصاف بده که بی نوا خواهی شد

دیدی که چه کردی از کجا می آئی

آزادی سرو و سوسن اندر افواد

بنگر که چه میکنی کجا خواهی شد رباعی

کاین دارد ده زبان ولیکن خاموش

دانی ز چه رو فتاده است و ز چه راه

دان است و صد دست ولیکن کوتاه رباعی

حرفی دارم بشنو که الهام منیست

از عرش خدا نامه و پیغام منیست

بر هیچ دری مرو ز کس هیچ مخواه

از حق بطلب جای سرانجام منیست

و در آخر کار از مبالغه و ابرام آن یار عاجز و ناچار گردیده از طرفی بنزدیک آن

بیگانگی از شادی و با غم خویشی
ای سرخوش باده تردد جامست
ز جنبش گهواره نبود آرامت ست
بوقت گرسنگی نفس دون گدائی کرد
گرفت جام جم و عیش پادشائی کرد غزل
بار دو بی دوا بردل بسی آسان ترست
کاش منت را بقدر عطا باید کشید
فال تسلیم زن و شوکت شاهی دریاب
بفلک گر نرسیدی بن جاهی دریاب
چه وجود و چه عدم بست و گشاد مژه ایست
انتظاری شو و کردمسرابهی دریاب غزل
زچاک جیب چو شد مستی سرشار چون شمعم
همه ذرات گویک عینک کثرت نما باشد
بقربانت روم نام خدا ترکانه میجوشی
چه دانم یار پیچان را درازی تا کجا باشد
کم خورد زان غمزه برگشت هما
جمع آمده صد هزار اندوه و بلا
مشکل که توان رفع نمود ابرامست
از بی نیازی کرد عشق آن غنی جان مرا
چو یافت یک لب نان غوی خدائی کرد
خلق را دیدی دگر خواری چرا باید کشید
گر طبیبان منت از هر دوا باید کشید
دولتی بهتر ز گم نامی نخواهی یافتن
گردنی خم کن و معراج کلاهی دریاب
نامرادی صدف گوهر اقبال ساست
چون شرر زهر دو جهان آنگاهی دریاب
نفس تا هست آمد آمد روزی بجا باشد
نمیخواهم که دستم از گریبانم جدا باشد
بود میزان عدل بندگی آئینه صافم
ملامت میکنی بیجا من جانثار و آباشد
قطعه غم روزی چه میخوری شب و روز
زاغ بسیار خوار از آن خوارست
آنگاه نهاده نام آن درویشی رباعی
آخر تو همانی که دم طفلی هم
پادشاه ملک فقرم گدائی چون کنم ست
کسی که دل بغم روزگار زد گرد
پای در دامان و دست از مدعا باید کشید
منت دریا نهند ار قطرهٔ احسان کنند
سر بجیب از سایهٔ بال هما باید کشید غزل
یوسفی کن گر ترا اسباب مسیحائی نیست
غوطه در بحر گدائی زن و شاهی دریاب
دامن دیده هر سرمه میالا سالک
آب زندگانی گردش این آسیا باشد
نظر بر نقطهٔ وحدت چو پرگارست عارف را
بمن خود را بسنجد هر که با من آشنا باشد
گذشت از دورهای چرخ هم تحول اشتبا
که سنگ گره بر را همین کارست

وفرمود که ای شهریار ظلم شعار اندکی بانصاف درآمده عدالت را هم کار فرما که تو آن بیچاره نابینا را با وجود این همه جاه و سخا که بر سر بازار نشسته هر یک سائل و گدا را پر چیز نانی میدهد و کسی را محروم نمی گذارد بخیل میخوانی و از نشناختن حال و تشخیص کمال خویش او را نابینا و آدم نشناس میدانی اندکی برین حال تباه خود نگاه انداخته آن وقت خاطر خواه ثروت و جاه خود را هم بیاد آر که تو بمیان خیمهای خویش بر سر خوان نعمای الوان می نشستی و همین گوش شنوای خود با نک و نوای سائلان و گرسنگان می شنفتی که آن همه خوانهای پر و آگنده را از آن بزبان و محتاجان پراگنده خالی میکردی و هم برین چشم بینای خویش که آن را بزعم خود قیاس نموده آدم شناس میدانی بسیار نجبا و شرفا و علما و اهل هنرها را بحال فلاکت و هلاکت و پریشانی و درماندگی می دیدی و هیچ فکر و علاج آن بیچاره و درمانده ها

به پیش چشم آن گرسنگان دکان نانبائی که پر از نانهای پخته و بریان بود نمایان گردید دران وقت بی اختیار نفس
آن سلطان گرسنه بی صبر و بیقرار گردید و از خدمت آن درویش پرسید که اگر اجازتی دهی ازین نانبائی سوالی نمایم
شاید که نانی برای خوردن بیابم که چندان قدری و قیمتی ندارد و بعجب نیاز بحضور آن بی نیاز که گدائی بصورت
وغنی بحقیقت بود برخواند رباعی

دل بی خبر از غنا گردد چه کند
خاک در هر سرا نگردد چه کند
عالم ز فضولی کرم لبریز است
این کم همت گدا نگردد چه کند

آن فقیر از شنیدن این تقریر
آن امیر زهر خندی نموده گفت که ای یار بتقرار حرف بکار همان سخن سابق ست که گفته ام که اگر تو طاقت قبول
آن نداری در کار خود مختاری و بمقابل سخن آن موزون ناموزون خود هم اینچنین اشعار آبدار را خوانده حقیقت آن
کار را به پیش او آشکار گردانید رباعی

صبری که غنا عار شکستت نشود
فقر آینهٔ همتِ پستت نشود
از اهل زمانه حال خود پنهان دار
تا دست تهی کاسهٔ دستت نشود رباعی
جز حق شوهر که حاجتت بست احرام
پیش آیدت این چار غم پاس انجام
ننگِ کم همتی و تشویشِ سوال
رسوائی احتیاج و نومیدی کام رباعی
درویش کسی بود که هاشش نبود
در هر دو جهان مراد کامش نبود
در آتش فقر گر بسوزد صد سال
از کس هوس پخته و خامش نبود
به چشم طمع مدوزید بر دست هر خسیسی
باور نمی توان کرد سگ نان دِه گدا را

لیکن همین که آن مرد مضطر از زبان آن رفیقِ باخبر حرف اختیار در قدام آن کار شنید بی اختیار گردید و از
اقدام خود برگردیده بر سر آن دکان رسیده صدای شیئاً لله برکشید از شنیدن این نوای آن بینوا نانبائی پرچه
بقدر پنبهٔ دلق گدا از میان نان خود جدا گردانیده بدستش داده بطرفه طریق بیباکی برین سخن متکلم گردید که گویا نیکی
بر دل ریش آن درویش پاشید

دل آگاه سبب باید و گرنه
گدا یک لحظه بی نام خدا نیست

بارى آن بیچارهٔ سائل دلگیر آن قدر پرچهٔ نان را بدست گرفته به پیش آن فقیر رسیده گفت که از دست بخیل
بی بصر پرچهٔ نانی بدین قدر میسر گردیده است قدری خود هم تناول نموده نهار شکنی بکنند و بعجب تغیر حال بدین
کلام موزون حسب حال متکلم گردید

بشوخی آمد از بیدست گاهی احتیاج ها
درازی کرد دست آخر ز کوته آستینها

درویش از شنیدن این قال آن دل ریش بدیدهٔ استعجاب بجانب آن شتاب بیتاب دید و گفت که این بکار من
نمی آید و مرا خوردن این چنین لقمه نمی شاید و بطرفه کیفیت حال برین قال تکلم نمود

بی فکرم و ذکر حق بود پیشهٔ من
کی منت کس کنم بجز ذات خدا
رباعی از جور فلک نباشد اندیشهٔ من
در توکل کی توانی پخت نان خویش را
تا نسازی آرد در تن استخوان خویش را
آمیخت بصبر هر رگ و ریشهٔ من
رباعی درویشی جمعیت محنت و دلریشی

ماییم تن لاغر واندک جانی | جانی که بسازد بدو لقمه نانی
چون صبر بهم داد حرص تاراج نمود | باید ز برای نوکری سامانی

وگدائی وسوال را خود حرام می دانم لیکن برزاق حقیقی دارم ویقین کمال بر رزاقی او حاصل کرده ام که درین چنین وقت وحال هم اطمینان دل وجمعیت خاطر در خویشتن می یابم فرد

حاجت مرا بغیر توکل بکس نماند | کو همتی که گردم ازین بی نیازتر

وای شاه مضطر اندکی دیگر صبر کن وهمت وغیرت خود را از خویش جدا مکن که آن کریم کارساز البته فکر ما عاجزان بانیازمی فرماید وهرگز بجناب او از حال ما مرزوقان ومحتاجان غفلت وفراموشی راه نمی یابد بیت

کارساز ما بفکر کار ماست | فکر ما در کار ما آزار ماست

واین معامله بحقیقت تادیب وتربیت اوست که بدین قدر امتحان وآزمایش ما را از حقیقت نفس خودسر وکیفیت طبیعت ابتر آگاه وخبردار گردانیده از آن همه غرور وپندار که در سر داشتیم متنبه گردانیده است وکاش بپاداش آن قدر عیش وسرور وآن همه غفلت وغرور بدین قدر فقر وفاقه اکتفا نمایند ومعامله سزای مرا بروز جزا نینداز ندازین گفت وبطرز کیفیت احوال بخواندن این چنین مقال در پیوست

بی پا مشو ای دل و دلیری مگذار
او حافظ و ناصر تو گردد همه جا
عالم همه در داست و دوامی خواهد
درویش غذا نشه اشتهامی خواهد رباعی
بیش از دو سه روز شادی وغم نبود
زندانی اختراع چندین فرهنگ
هر چند رسد ز نعمت مغز تو به پوست
غیر از آنکس که احتیاجت با اوست فرد

رباعی دلگیر مشو که گردش چرخ چنین ست
بشناس که فرق مرد و نامرد همین ست
هرگاه که صاحب کرمی داری
از خوان کرم برگ ونوامی خواهد
منت بکسی مکن که آن خواهد ماند
آخر نه چنین نه آنچنان خواهد ماند رباعی
من بندهٔ آنکه در ادبگاه ثبات
مستغنی وانمای بر دشمن و دوست
مرا به تجربه معلوم شد که در عالم

گه پای بمسندست وگه سر بزمین ست
رباعی ای دل چو بود صاحب وغمخوار خدا
از گردش روزگار پس فکر چرا رباعی
کس بی حاجت نمی تواند بودن
نام بد ونیک در جهان خواهد ماند
خلقی ست درین جنون سرائی بیرنگ
جو عشق مجنون نسازد و سیری ننگ رباعی
باید ز حقیقت تو آگه نشود
عیار زناکس وکس گر بود پریشانی ست غزل

خداوندا غنی از عالم و بشر بندهٔ خود کن | ز بند جسم وجان آزاد ساز و بندهٔ خود کن
بصد جادوختی چشم طمع بالاف آزادی | چه داری دعوی شاهی نظر بر ژندهٔ خود کن
اگر ناخوش وگر خوش رفت عمر و مرگ می آید | گذشت آنچه گذشت اندیشهٔ آیندهٔ خود کن
براهت جسم ما مانند نقش پایست افتاده | نگاه مرحمت سوی بخاک افگندهٔ خود کن

غرض که آن گدای بی پروا وآن شاه بینوا بدین چنین سخنان باهمدیگر تکلم کنان دران شهر میگردیدند که یکایک

که من الحال حقیقت خود را خوب فهمیده از جرأت و تمنای خویش نادم و پشیمان گردیده ام

مرا خود دل دردمندست و ریش
تو نیز مزن بر سر ریش نیش

درویش گفت که ای شاه آگاه دریاب که بایست ضروری تو همین قوت لایموت و جامهٔ پوشیدنی که محافظت تن از سردی و گرمی نماید و یا مسکنی که برای سکونت بکار آید بود و آن همه اسباب و اشیا که داشتی فضول و بیکار محض بود و حالا که این چیزهای ضروری و لابدی هم نداری اگر بنایافت آن صبر خواهی نمود از صابران خواهی بود و در آن وقت که آن قدر اسباب دولت و جمعیت داشتی اگر قوت آن همه قوت را بکار عبادت واهب حقیقی و تمام آن مال برای رضای خداوند ذو الجلال صرف میکردی از شاکران میبودی

بلفظ شکر نتوان حق منعم را ادا کردن
که باشد صرف نعمت در محل شکر خدا کردن

پس حالا که از دولت و کار شاکران محروم مانده جهدی کن که داخل صابران خود گردی و آنکه عارفان باکید گیر قال و قیل دارند که بعضی میگویند که غنی شاکر افضل است و اکثری می فرمایند که فقیر صابر اشرف است مراد ازین چنین شاکران و صابران دارند شاه باصغای این سخنان آن مرد آگاه متفکر گردیده بعرض رسانید که ای مرد حقیقت شناس من پیش این بزعم فاسد خود خویشتن را صابر و شاکر می فهمیدم چرا که برا کثر چیزها که خلاف خواهش و ارادهٔ من ظاهر می گردید صبر میکردم و هم بر نعمائی که بمن میرسید شکر بجا می آوردم لیکن اکنون از فرمودن تو حقیقت کار را در یافته معلوم نمودم که من نه صابر بودم نه شاکر و این هر دو کار را خیلی مشکل و دشوار فهمیدم و حالا از همت باطن تو امیدوارم که مرا صبری عنایت کرده برین حال صابر و راضی دارند که درین وقت از گرسنگی اضطراری در خود می یابم که اگر چیز نجس و حرام را هم بیابم بخوردن آن میل نمایم و از هر پیشهٔ رکیک و خسیس که قوت بدست آید بدان گرایم پس برای خدا درینجا تلاش و تردد فرما که کسی مرا نوکر نگاهدارد و کار دربانی و خربانی و هر کاری که باشد فرماید و یا سعی نما تا از جائی کار مزدوری و گلکاری و باربرداری میسر آید و یا رخصتی ده تا سوال کنیم و گدائی نمائیم تا باشد که بدان حیله قوتی بدست آریم و بیقرار و بی اختیار شده برین چنین اشعار تکلم نموده گریان گردید رباعی

دردا که دمی ز حرص بی غم نشدیم
آزاده نزیستیم و آدم نشدیم
در عالم اعتبار مردیم بو هم
یعنی که کسی شویم و خس هم نشدیم

آن درویش از شنیدن این سخنان شاه دل ریش بحالش مهربان گردیده فرمود که من نیز بندهٔ عاجزم و شکمی با خود دارم و همراه تو هیچ نخورده ام و حالا از سبب گرسنگی بحال سستی قوی رسیده ام پس طاقت مزدوری و نوکری در تن خویش نمی یابم و باین حالت فلاکت که سر و پا برهنه ایم کیست که ما را نوکر نگاه میدارد و چرا کسی بخدمت قبول هم می فرماید رباعی

یا رب چه کنم که هیچ کردارم نیست
وز شرم گنه زبان گفتارم نیست
سر تا سر بازار هیچم نخرند
یا رب چه متاعم که خریدارم نیست

درآب فرو رفته او را غوطها داد چون این معامله و حال چند بار بتکرار و امتحان رسید شاه متنبه گردیده در دل خود فهمید که ظاهرا این گله گذاری ما این بورگ را خوش نمی آید و این غوطه خوردنها همین سبب می نماید پس حالا رضا بقضا داده سکوت باید ورزید و این درویش صاحب تصرف را زیاده برین تنگ نباید گردانید که خدا داند از غایت خفگی کدام بلای دیگر در پیش آرد و بدین چنین افکار در بحر فکر بسیار فرو شده برنگ حباب چشم پرآب گردیده بدین

قال حسب حال نوا برکشیده رباعی
تا چرخ بگرداب خود انداخت مرا
فانوس چراغ شکر و غم ساخت مرا
چندان چو منی بگردشش حیرانند
آیا ز میان همه بشناخت مرا
گنج اسرار از شنیدن این گفتار شهریار

بعجب کیفیت حال بجانبش دیده تبسمی نموده بدین قال تکلم کرده سکوت فرمود
رباعی در بحر مکافات تباهی هستی
پیش خود سے خود بخیه خواهی هستی
نیکی و بدی ز دشمن و دوست مدان
گر قائل تقدیر الهی هستی رباعی
زین بحر جهانی خطر اندیش گذشت
آسوده همین کشتی درویش گذشت
محو است کنار عافیت فی التسلیم
باید نفسی پل شد و از خویش گذشت
زبان شکوه بخشم زمانه افزاید
که خس بآتش سوزان زبانه افزاید

القصه تا یک شبارور آن گدای غم اندوز و آن شاه طاقت سوز دران دریای بے پایان برانچنان کشتی روان مانده روز دیگر بکنار و خشکی رسیدند و تا دو شبارور دران بیابان بی آب و نان سرگردان و پریشان میگردیدند و درانچنان وقت و حال هم آن درویش مستقیم الحال بدین چنین قال نوا برکشید عجب وجد و حال داشت

محنت آباد جهان داکه بوالعجبی ست
این سرابی ست که هر موجی ازان تشنه لبی ست

باری چون روز چهارم باآبادی درآمده بشهری وارد شدند دران وقت شاه بحالت بیطاقتی و اضطراب درآمده بآن درویش گفت که حالا من از گرسنگی می میرم و زیاده برین طاقت فاقه کشی ندارم خدا را بر من رحم کن و بقدری قوت لایموت بدهان من افگن که حالا از تو سوای یک پرچهٔ نان هیچ نعمت هر دو جهان نمی خواهم و بدون این هیچ چیز دیگر احتیاجی ندارم آن درویش تبسم نموده فرمود که پس اکنون چنان معلوم گردید که ضروری و ناگزیر تو همین بقدر قوت بود و آن همه چیزهای اندوختهٔ تو محض فضول و نابکار بود و این عجب وقت حساب است که نفس بحساب تو حقیقت احتیاج خود را دانسته فرق فضول و ضروری را فهمید

رباعی در فقر ز بسکه جوع بر تن زده است
آگاهی دل آتش دامن زده است
از جهل جاه نور تحقیق مخواه
فطرت آنجا چراغ روغن زده است

دران وقت آن شاه سرافراز سراپا احتیاج و نیاز گردیده بچشم پرآب نموده از دل پر درد آه سرد کشیده گفت که ای درویش زیاده ازین بر دل ریش من نمک ملامت مپاش و جگر لخت لخت مرا از نشتر غرامت مخراش

آن مرد آگاه شاه نفس خود را کشیده سر در آب کشید و بعد لحظه چون سر از آب برآورد چشم بگشود دید که خود مع آن بزرگ
در میان دریای سترگ که از هیچ طرف کنارش نمی نماید افتاده است بمشاهدهٔ این حال بجلدی بشنا در آمده نزدیک
آن بزرگ رسیده بعرض رسانید که حضرت اینچه تماشاست که بمن نمودند و مرا بچه تقصیر از سلطنت و خان و مان بدر کشیده
بفکر هلاکت من فرمودند دران وقت او بغضب در آمده فرمود که من وقتی تماشا نموده باشم که خود با تو درین بلا مبتلا
گردیده باشم من نیز از شامت صحبت تو گرفتار بلا شده ام و مرگ خود را از مرگ تو نزدیکتر فهمیده ام چرا که من چندان
بشنا آشنائی ندارم و تو خود شناوری همی دانی و بهر قسم خود را بکنار رسانیدن میتوانی و باز درانچنین وقت بلا و آفت مرا

بدنام کرده ملامت می نمائی بر خود اندر بائی	گر حکم قضای حق بدل خواهد شد	پس مرد فقیر هم دغل خواهد شد
از جانب باطن بدی راه مبر	در عالم انصاف خلل خواهد شد	غرض که آن شاه بیحال از شنیدن

این جواب سوال و دیدن آن چشم ناآشنا حال از حرف و قال سکوت نموده بشنا کردن مشغول گردید و چندان که
طاقت و توان در بدن داشت دست و پا زده بستوه آمده باز فریاد کشید که حضرت من مردم و طاقت تن را آخر
کردم درویش نیز بیان احوال ناتوانی خویش نموده گفت که من نیز میمردم و خلاصی خود را هم نمی یابم آن بحال
درین حال و قال بودند که در مقارن این حال از قدرت قادر ذوالجلال چوب کلانی که بآب میرفت بنزدیک سر آن
درویش رسید چنانچه او زود بهر دو دستش گرفته آواز برکشید که ای شاه بسرعت شنا کرده خویشتن را تا بمن برسان که
اینک اسباب امان جان را رسانیده امید نجات بخشیده اند باری شاه دست و پا زده خود را تا بدان چوب رسانیده
بریک جانبش برآمده بطرف دیگرش درویش را سوار گردانیده آن را عجب کشتی ملوکانه در حق خود فهمید غرض که چون
آن غریقان از غرق شدن ایمن شده هر دو بر سر آن چوب نشستند و نفسها راست کردند آن بیچاره پادشاه دگیر
بعرض آن مرد فقیر رسانید که حضرت آن بازیگر مفلوک را چنان تماشا نمودند که از مرتبهٔ فلاکت کشیده تا پایهٔ خلافت
رسانیدند و این بندهٔ مخلص خود را چنین تماشا نمودند که از منزلت سلطنت افگنده بچنین رتبهٔ هلاکت رسانیدند غزل

دارم به بحر عشق خیال کناره	دست امید بر کمر تخته پاره	برگشته میزند مژه ات بر نشانه تیر	دارد تغافل تو قیامت نظاره
در بار غم شیشه برهم شکسته است	از هر نفس فتاده بره شیشه پاره	پامال شوخیی که چو برگ حنا شدم	رفتم بسیر گلشن عمر دوباره
بودی براه وعده اگر قیامتی	ای دل هنوز در تو امید است چاره	همین که سلطان این سخن را گذارش نمود سر آن چوب	

که بر او نشسته بود در آب فرو رفته او را چندان غوطه داد که باز نفس گیر گردیده دم در کشید و باز بدستور آن چوب بر
روی آب آمده روان گردید و چون بعد ساعتی سلطان همان سخن را باز اعاده نمود باز آن چوب از طرف سوارش

چون صبح لوای گرد وحشت افراخت ✤ اشیا همه وهم داشت از وهم گذشت ✤ عالم همه ایچ بود یا هیچ نه ساخت

ای خوش آن رندی که آمد ست بی پروا گذشت ✤ دامنی افشاند چون صبح از سر دنیا گذشت

ای دل از حق نگذری کاری که شد آیا تمام ✤ می پرست از خویش رفت و زاهد از صهبا گذشت

و بعد از ان خود نیز بخدمت آن بزرگوار رسیده مریدش گردید و گاه بیگاه بخدمتش حاضر می بود و دران هنگام از زبان آن گریزنده از صحبت خواص و عوام این چنین کلام می شنید

چو خور هر صبح بر ویرانهٔ در ره اتش میتابی ✤ نه هم میدهی یا ناز استغنا نمیدانی

غرض که آن شاه ناعاقبت اندیش در زمان صحبت و خلوت خواهش بعرضش میرسانید که حضرت بر حال آن باز دگر التفات فرموده آن چنان تماشایش نمودند پس از کرم عام این بندهٔ ناتمام نیز امیدوار ست که از راه فضل و کرم چیزی بنمایند و یقین و اعتقادش را هم بیفزایند

برکمالی تو بس همین برهان ✤ که مرا هم نغیر خود برهان

و اگر چه در اکثر اوقات او استدعای این معنی می نمود اما آن درویش از شنیدن این قال آن شاه ناواقف حال تبسمی نموده سکوت می کرد و چیزی در جوابش نمیفرمود و باشارهٔ اینچنین سخنان اوقات میگذرانید

زخاک جسم لطیفت کجا اثر دارد ✤ بغیر گرد یتیمی چه در گهر دارد ✤ تلاش فقر از ین مردمان هم از هوس ست

گمان برند نی بوریا شکر دارد

چنین گویند که روزی آن درویش بخانهٔ آن شاه معتقد خویش مهمان شده بود و چون دران روز باز آن شاه خانه سوز قابوی وقت یافته آن متمنای خود را بالعرض رسانید درویش فرمود که درین وقت دل میخواهد که ما و تو درین حوض غسل نموده یکدیگر را بشوئیم و چرک و آلایش بدن را پاک نمائیم شاه بعرض رسانید که هر چه بخاطر مبارک رسید انسب و صواب همان خواهد بود و بخواصان فرمود تا اسباب غسل آورده حاضر گردانیدند آن درویش کامل و آن شاه جاهل بارادهٔ تقدیر غافل باختیار خود و خواهش دل جامه و پیرهن از تن کشیدند و لنگها را برمیان بستند و بآب پیوستند دران وقت آن درویش با عرفان بآن خواصان امر کرد که شما جامه های پوشیدنی و عطریات مالیدنی و گلاب افشاندنی بدستهای خود گرفته حاضر خواهید بود همین که شاه شما غسل نموده از آب بیرون خواهد برآمد آن عطر و گلاب بر و پاشیده دران لباسها پیچیده محافظتش خواهید نمود باری آن شاه و درویش سر و پا برهنه در یک لباس و کیش در عالم آب در آمدند و از یکرنگی آشنا گردیده زنگ دوگانگی و گرد اعتباری مجازی را از چهره و تن یکدیگر می شستند و چون از غسل فارغ گردیدند درویش بدستهای خویش هر دو دست شاه را محکم گرفته با او چار چشم گردیده بشره و هیئت خود را بشکل جلال مبدل کرده با هیبت تمام گفت که نفس خود را بالقوت تمام هر قدر که طاقت داری ضبط کن تا من و تو غوطهٔ کلانی برزنیم و بعد ازان از آب برآئیم پس بموجب فرمودهٔ

وخوار میگردانی هر کرا که میخواهی بدست تست نیکوئیها بدرستیکه تو بر همه چیز توانائی

نشناخته را هبر کجا بشناسی
این عالم عاریت که کالای تو نیست
گر راست شوی یکی ببالای تو نیست رباعی
گه طفلی و گه شباب و گاهی پیری
پاکت نکند چشمهٔ ره ساحل گیر
با عشق در آئی تا بخجلت نروی
جائی نرسی تا بمحبت نروی رباعی
هر پیشه وری بکار خود می نازد
هرچه نه حدیث اوست نشنیده کنند
رو بآزادگی سر دسری پیدا کن
شوق اگر هست ترا بال و پری پیدا کن
مفت ذوق ست تماشای گلستان خیال
باری از گم شدهٔ خود خبری پیدا کن غزل
خانقه بر تو شود زانسان که بزها دیر
می پرستی در لباس پارسائی میکنی
دو جهان فیض ز هر ناله و آهی کمراست
گر جز نالهٔ دل نیست آهی کمراست غزل
گردبادی پی گرد آوری دنیا چیست
سخن انیست که بی ساخته می باید رفت

این علم و عمل بدان که سودت ندهد
در خورد تو و همت والای تو نیست
زین شعبده ها که چرخ مینا دارد
بازیگری عمر تماشا دارد رباعی
ظاهر سهل ست باطنت آلودست
ور شهد هوس در سر لذت نروی
اندیشه درست آنکه اندیشهٔ اوست
خوش دولت آنکه دوستی پیشهٔ اوست رباعی
خاک در او باش که شاهان جهان
همه تن دل شود از خود ثمری پیدا کن
تا دلیرانه زنی بر صف مژگانش چو شانه
دور کن پردهٔ چشم و نظری پیدا کن
تا ابد در ملک معنی پادشاهی میکنی
احترازی ار تو از زهد ریائی میکنی
گر ترا اهل خدا خواهیم حرفم صادق ست
یک شب قدر بود بخت سیاهی کمراست
آخر این رنگ هوس باخته می باید رفت
آخر اندوخته انداخته می باید رفت
اینهمه کشمکش از آمد و رفت نفس ست

رباعی خواهی که چو من راه بشناسی
خود را بشناس تا خدا بشناسی رباعی
این نه خلعت که نه فلک می خوانی
گردیدن رنگ ما چه منها دارد
از دیدهٔ تر خاک رهی در گل گیر
در کوچهٔ گلعذاران دل منزل گیر رباعی
سنگ ره تست روزه و حج و نماز
در فرق نشسته باد اگر تیشهٔ اوست
اندر ره فقر دیده نادیده کنند
خاک قدمست چو سرمه در دیده کنند غزل
پای رفتن نرساند بچمن بلبل را
دل خون گشتهٔ عاشق جگری پیدا کن
خسروا میروی از خویش اگر در کویش
بر در دلها اگر روزی گدائی میکنی
در ردای کبریا داری چه جامی همچو صبح
ظل او بی بر لباسش جبهه سائی میکنی ع
کاروان الم از سفرم هیچ مپرس
چون شرر راه فنا تاخته می باید رفت
عیب محتاج بود ساختگی پیش کریم
کار این خصم دو رو ساخته می باید رفت ع

خیال ما سوی فرشست در وحدت سرای دل | درون خویش دارد خانهٔ آئینه بیرون را

القصه آن شاه از صحبتش بسیار محظوظ گردیده او را باعزاز تمام رخصت کرده بعجب کیفیت حال باین قال تکلم مینمود ع

تو چون سیل آمدی مستان گذشتی | چو صحرا سینهٔ چاکی بما ماند رباعی | آزاد کسی که دل ز الفت پرداخت

وچون بعد دیری شهریار از کنار آن بحر زخار برنگ گوهر آبدار جدا گردید از سبب اشک غلطان و دیدهٔ گریان در نظر مردمان بآب و تابی دیگر مشهود میگردید و هر که دران محفل حاضر بود بحالت گدا از دل رسیده در گریه بود بارئ آن شاه آگاه دست آن مهمان خاطر خواه را گرفته بجای خود رسانیده برنشست و باو بسخن پیوست او در جوابش گفت که مراد نظر مرد صاحب کمال قبولی بخشیدند و از الطاف خاطرش مرا از من بر بودند و تصرفاتش مرا الموذ چیز یکه نمودند ٥

میگذشتم از دیار کیمیا سازان عشق
یک نظر کردند از خود بی نیازم ساختند
رباعی این چرخ فلک که ما در حیرانیم

فانوس خیال ازو نشانی دانیم
ماه و خور چون چراغ در عالم فانوس
ما چون صوریم کاندرو گردانیم رباعی

در خود دل ما یافته راهی دیگر
گز پوست بحر دیم برون گاه گذر
سیر سفر بخته خیالان دگر است

در خویش رسیدیم بمنزل چو ثمر ٥
مگو کو تاج ابراهیم ادهم
چو دیگ آمد بجوش افتاد سرپوش ٥

تعلق قطع کردم گر ز خود از خلق هم کردم
ز خود برداشتم دستی و شمشیری علم کردم

دل قطع از دو عالم کرده ما نگهدارد
بهارش جوش دیگر زد چو شاخ گل قلم کردم

شاد بجد گردیده مفصل حقیقت احوالش پرسید و هم سرگذشت شاه شدن آن گدا را شنیده خیلی معتقد آن درویش باکمال گردید و آن مرد بخوشی حال رسیده بدین سخن باز ترنمی کشید رباعی
امروز که اختیار داری برخیز

از دولت بیوفای دنیا پرهیز
نزدیک رسیده است فردا هشیار
از حرص و هوس تا بتوانی بگریز رباعی

بزیست بلا العافیت خو مکنید
بر پیروی دل طرب جو مکنید
از رنج نه کام تنگ جاوید حذر

زنهار گل باغ جهان بو مکنید غزل
چو فقر دست دهد ترک عز و جاه کنید
سر برهنه همان آسمان کلاه کنید

اگر گل هوس کهکشان زند بدماغ
اتاقه سر تسلیم برگ کاه کنید
سراغ یوسف مطلب درین بیابان نیست

مگر ز چاک گریبان نظر بجاه کنید
به برق جلوه حسنش گرست تاب نگاه
غنیمت ست اگر سیر مهر و ماه کنید

درین قلمرو عبرت کجا امید و چه یاس
ز هر رهی که بجائی رسید راه کنید
ز ساز معبد رحمت همین نو است بلند

که ای عدم صفتان کاهلی گناه کنید
ندیده اید سرانجام این تماشاگاه
بچشم نقش قدم سوی هم نگاه کنید

بعالمی که همین عمرو زید جلوه گر است
خیال بازی ما نیز گاه گاه کنید
و بوحشت حال خود در آمده از جا برجست

و دست شاد را گرفته برای ماندن برجایش اشاره کرده گفت قُلِ اللّٰهم مالکَ الملکِ تُوتی الملکَ مَن تشاءُ وتنزعُ الملکَ مِمَّن تشاءُ وتُعِزُّ مَن تشاءُ وتُذِلُّ مَن تشاءُ بِیَدِکَ الخیرُ اِنّکَ عَلٰی کُلِّ شیءٍ قدیر یعنی بگو ای بار خدای خداوند پادشاهی تو میدهی پادشاهی بهر که میخواهی و می ستانی پادشاهی از هر که میخواهی و عزیز میگردانی هر کرا که می خواهی

بی انصافی وکوری وکج نظری ست	رد گردن خلق وهمچو ایشان بودن رباعی	ای فطرت دون خدمت سلطانی کن
سگ بانی وخربانی ودربانی کن	وز برتر ازین ذوق تقرب باشد	بر مسند فرعون تکبر انی کن رباعی
چون حرص آمد حضور دلخواه نماند	جمعیت فقر وشوق آگاه نماند	در کلبهٔ درویش یقینت باشد
تا شاه قدم گذاشت الله نماند		

و در آخر کار آن صاحب از راه دغماز دانسته رخصت رفتن خانهٔ شهریار عنایت کرد چنانچه او بهمان زمان همراه آدمان سلطان روان گشت چون بمقابل شاه رسید واو را بدان چنان شان وشوکت بر سریر سلطنت نشسته دید بی اختیار باین گفتار نوا بر کشید رباعی

		ای مغروران که مست تخت وکلاهید
با درویشان چسر احقارت نگه اید	در ما و شما جز این چه پست وچه بلند	ما خاک شه ایم گر شما بادشاهید

و هم آن مشتاق چون از دور او را بدید از فراست خود دریافت که فی الحقیقة این مرد مرتبه صاحب حالی رسیده است و قلب ماهیتش گردیده و معامله سوای این محسوسات ظاهری بر او مکشوف گشته است که چشمانش برنگی دگری نماید و بعجب شان و شوکت بی نیازی می آید که گویا پادشاهی تشریف می آرد بلکه بدین رفتار مستانه و آمدن بی پروایانه که دل سراپا گداز و چشم پر آب دارد میتوان گفت که دریائی بطغیانی درآمده بدین جانب میلان می نماید و یا مستی ست که از سکر تمام از مقام خود تنزل نموده بلغزش اقدام درآمده بطرف این خودکام خرام میفرماید همین که آن سلطان جبار آمدنش را بدین هیئت و شان و وقار مشاهده نمود بی اختیار از هیبت ملک قهار ترسیده تعظیم لباس فقر محمدی نموده از سر تخت برخاسته باستقبالش بر دویده برخواند غزل

		خوش بتاز ای بوی گل رفتار می آئی بیا
مست می آئی بیا هشیار می آئی بیا	نقش پایت جاده را شب چراغان کرده است	از کجا ای شعلهٔ دیدار می آئی بیا
چون شجر از ذوق می بالد بخود نظاره ام	مرحبا ای دولت بیدار می آئی بیا	در هوایت چون شرر نبض نگاهم می طپد
طاقت نظاره رفت از کار می آئی بیا	از تو شد ای فیض معنی بزم خسرو نوبهار	چون تجلی از در و دیوار می آئی بیا

و هم چون آن مرد بی نیاز که برنگ آب سراپا گداز بود سر بر کشیدن و روان گردیدن آن جناب را بسان حباب که از ما و منی و پندار خودی فانی گردیده از هوای محبت و آداب پر گشته بود مشاهده نمود شتاب مانند موج بیتاب شده آغوش و کنار وا کرده بمیان خودش در آورده از ماهیت خودی بیگانه و به کیفیت بیخودی آشنا گردانیده بحالت طغیانی مستی شوق درآمده این نوا برکشید که وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ غزل

همتی گر هست پائی بر سر دنیا زنید	همچو گردون خیمه در عالم بالا زنید	نیست ساز عافیت در محفل گفت و شنود
گوش گر باز ست باری قفل بر دلها زنید	حسرت می گر نباشد نیست تشویش خمار	بشکنید امروز جام و سنگ بر فردا زنید

ترقی کرده صاحب حال گردیده است بروید و سلام ما را باشتیاق تمام رسانیده بگوئید که ما طالب و جویای آدم با کمال بهر حال هستیم و بیقین میدانیم که قدر مرد بقدر همت و اوصاف حال و قال و افعال او می باشد پس ما بقدر همت بلند پرواز و دل بی نیاز تو با تو سلوک و معامله می نمائیم و ما هر گاه هوسناکِ تماشای آن کمالِ عجیب تو بودیم حالا بطریق اولی مشتاق مشاهدهٔ این حال غریب تو گردیده ایم و ملاقات مرد صاحب همت و اهل فراست وقت خود را غنیمت بزرگی می شناسیم پس اگر دربنجا نمی آئی ما برای دیدن تو همان جا می آئیم غرض که چون بتکرار آدمان شهریار آمده شوق ملاقات او را اظهار کردند آن مرد هوشیار ناچار و بی اختیار شده بدین اشعار تکلم نموده بحال خود سکوت فرموده لطف مرضی خویش را فهمانیده دادن جواب را بوقت دیگر حواله گردانید رباعی

گر شاه ببساط التفات آراید
وز لطف بکاشانهٔ درویش آید
چون پرتو خورشید که تابد بر خاک
زو هیچ نکاهد این بقدر افزاید

و بزودی روان گردیده بخدمت پیر خود رسیده آن همه تقریر را بخدمتش گذارش نمود آن گنج اسرار از شنیدن آنهمه حرف و گفتار بر رویش تبسمی با نکار نموده بعجب کیفیت حال بدین مقال تکلم فرمود رباعی

میدان که غبار خانه بیرون رفتی
ای دل صد حیف نارسائیت رفتی
شاهی بتو بخشید گدائیت رفتی رباعی
در دود دماغ ذوق شهرت باشد

بر غیر مبند تهمت افشایش
با خلق تملق آشنائیت رفت
گر هست حضور بی نشانی منظور
با شاه و امیر آشنائیت ضرور

هر گه بکسی حرفی از اخفا گفتی
غماز توئی که راز خود ننهفتی رباعی
فیض یزدان زمایهٔ درویشی
خوش باش باهل فقر و اصحاب قبور

معراج صعود خویشتن باید بود
رباعی

محراب سجود خویشتن باید بود
بواب حریم خویشتن باید گشت
فراش وجود خویشتن باید بود
رباعی مستزاد

ای منظور طبیعت او باشی
گر فقر گزیده و دار سری بخیال
آداب محشر
گر اقبا باش
تا بیهده زین خار جنون نخراشی
هم صحبت اهل جاه و دولت باشی
دامان هنر
خاکت برسر

رباعی ای فقر گزین درین بساط تقلید
خواهد بالیدن و تو خواهی کاهید فرد
گر دل وارستگی تمنا دارد
دامان بلند همتش پا دارد رباعی
هر چیز که گم کنی غنیمت میدان
متصل در بند آب و دانه رباعی

از صحبت اغنیات باید واچید
کسیکه عزت عزلت نیافت هیچ نیافت
باید خود را زکر و فر وا دارد
اوقات عزیز صرف مردم نکنی
هشیار که وقت خویش را گم نکنی فرد
یا می باید چو فرد کیشان بودن

ور نه هوس از سیر قماشش و زر و سیم
کسیکه روی قناعت ندید هیچ ندید رباعی
زنجیری اقبال رسا نتوان زیست
گنجی که لب آلت تکلم نه کنی
با همه لاف توکل چون گهر
یا با همه کس چو قوم خویشان بودن

لب تشنگیے که صاف کوثر نخورم
خوش نیست مدام از پی نانی رفتن
نتوان زجهانی بجهانی رفتن رباعی
پامال هماسری ندارم لیکن

تا چند بلرزه استخوان فرسودن
بل یکدو قدم سوی جنانی رفتن
عجزم بکمین حضور شانی دارد
پهلوی لاغر استخوانی دارد

ازخود ترسی که ترس دیگر نخورم رباعی
درراه محبت بهواے محبوب
فقرم نفس ارتباط نهانی دارد

وبخدمت حضرت گنج اسرار خود پیوسته مفصل حقیقت احوال آن همه قیل وقال را ظاهر کرده گفت که من تبعیت حکم اولوالامر مجازی را بدون امرومرضی اولوالامر حقیقی قبول نکردم باستماع این قال ومشاهدهٔ کیفیت استغنایش آن پیر باکمال خیلی خوشحال گردیده برخواند رباعی

عالم بره و کیش تو خواهند آمد
بنشین که همه بپیش تو خواهند آمد

شاهان همه درویش تو خواهند آمد

ای بهر خدا نشسته فارغ زهمه

وفرمود که ای سالک هوشیار بحقیقت اولوالامر هر کس همان شخص ست که تبعیتش کرده درامور واحکام دینی مامور ومحکوم او گردیده است ودیگر معنی درین باب که چون سالک از پایهٔ تقلید مقتدا برآمده بمرتبهٔ تحقیق میرسد دران زمان تاویل حرف اولوالامر بر لطیفهٔ مزکا ومصفای قلب او کرده می آید ودران حال همه جوارح وحواس ظاهر وباطن او را اطاعت آن اولوالامر فرض وواجب میگردد واگر آن تابعان ومطیعان نافرمانی نمایند وبکار بغی گرایند آن اولوالامر را جهاد ومخالفت با آنها کردن فرض میشود پس براین چنین کس احتمال حرف اولوالامر لائق می آید وهم براینچنان شخص اطلاق لفظ خلیفة الله صادق میباشد آن شعبده باز صاحب راز از شنیدن این آواز لطرفه کیفیت حال درآمده بدینقال نوابرکشید غزل

وارستگی ماست که همبزم ملک شد
این باده چه تندست که محتاج گزک شد
چون شمع درین بزم عیارم شده روشن
هر چیز که درکان نمک رفت نمک شد

برداشتن دل زجهان سیر فلک شد
خارمژده ات بسکه خلیدست بدلها
رنگم که طلا بود باو داغ محک شد

آخر نگه گرم تو ام کرد کبابم
در بستر آسایش عشاق خسک شد
در یاد ملیحی دل ما محشر شورست

سخن کوتاه چون نقیبان بخدمت سلطان رسیده بعرض رسانیدند که آن بازیگر همه زر ومال بفقرا قسمت کرده وضع گذران فقیری اختیار نموده از پیشهٔ خود تائب گردیده است ومرید بزرگی شده درانذک مدت بکیفیت حال رسیده عجب قال باثر پیدا کرده است که بحضور بندگان سلطان احوال آن آزاد کرده سبحان مفصل بگذارش نمی آید همین قدر ادا کرده می شود که او بحقیقت مجذوبی شده است که برتر بتکالیف احکام شرعی عرفی هم نمی آید تا باحکام دیگر رسمی خود چه رسد شاه باخبر بمجرد شنیدن این خبر خیلی متاثر ومتغیر گردیده لحظهٔ تامل وتفکر نموده بلازمان فرمود که شما باز به پیش آن مرد باکمال که ازان پایه وحال خود

بازی کردن طلب فرمود چون نقیبان فرمودۂ یادآن شاہ گنج بخشش رسانیدند آن مرد آگاه بران حکم شاہ قاہقاہ خندیدہ
گفت که حالا من خود پادشاه وقت خودم و مدتی چنین سلطنت وکامرانی این جهان فانی نموده ازو سیر گردیده
دولت بیزوال فقر اختیار کرده ام و از صحبت امیران و سلاطین بیزار گشته از شعبده بازی و ابله فریبی توبه
نموده تائب گردیده ام و دست طمع را کشیده پای فراغت دراز نموده بگوشۂ قناعت نشسته ام پس چون غرضی
واحتیاجی ندارم حکم پادشاه شما را قبول نمیکنم و مانند بندهای شکم دست بر شکم بسته پیش اهل دنیا ایستاده نمیگردم در جواب غزل

ما کجا بندگان پادشهیم — پادشاهان وقت صبح گهیم — هوشیار حضور و مست غرور — بحر توحید و غرق گنهیم
گنج در آستین و کیسه تهی — جام گیتی نما و خاک رهیم — قلب شد قلب باز حالت خویش — شیر سرخیم و افعی سیهیم رباعی

آن می که بود پاک ز غش من دارم
مقصود همین دست کش من دارم رباعی
بر هیچ چه هنگامه بیاراسته اند
که شب رو از طریق آگاه باشد
برگدائی رشک سلطان جهان دارد که او
ز پادشاه چه پروا خدا شناخته را رباعی
مجروحم ذوق جان فشانی دارم

پیش که روم که وقت خوش من دارم
یکسو شور کرّ و فر عزت و شان
این مسخرهای چارسوی امکانست
ظهور کبریای حق بهر جاست
ترک دنیا کرده و در جسم خود شاهی کند
از گوشۂ غم تنم جدا نتوان کرد
با تیغ ز هم تنم جدا نتوان کرد

زین ارض و سما و هر که و هر چه در وست
یکسو حسد و دعوی و حرص و بهتان
بر نقش دل کجا گمراه باشد
که پیش خود گدا هم شاه باشد
حدیث دجله سرایست پیش دریائی
وز فقر به و تنم جدا نتوان کرد
باستماع این گفتار نقیبان گفتند که

ای بازیگر هوشیار اگرچه حالا تو لباس فقر در بر کرده ازین بازی نادر رنگی دیگر بر روی کار آورده لیکن از غضب سلطانی
نمی ترسی و هم از ان حکم پروردگار آگاه نیستی که اطیعوا الله و اطیعوا الرسول و اولی الامر منکم پس باید که اطاعت امر
شاه نمائی و بحضورش رسیده او را دلخوش گردانی چون آن بازیگر از برکت حال بکیفیت علم لدنی مشرف
شده بود گفت که حالا من جناب حضرت شاه گنج اسرار خود را مالک ملک هفت اقلیم و پادشاه بی تخت و دیهیم میدانم
و بحقیقت اولوالامر خود او را می انگارم چرا که حکم و امر او را بر سر نفس سرکش نابکار و غضب تند نافرمان بردار و
حرص و شهوت پست فطرت و ناهموار خویشتن نافذ و جاری می یابم و سابق ازین حال چون من هم بسان
شما بندۀ نفس و عبد درم و دینار بودم شهریار را اولوالامر می فهمیدم بلکه آن هر دو مراتب دیگر را نیز در شان او
می دیدم بدان سبب بسیار ازو می ترسیدم و بیشمار امید ها ازو میداشتم این بگفت و بکیفیت حال رسیده بسان
وحشیان از پیش آن رجال رم نموده بدین کلام تکلم کرده روان گشت رباعی

یارب ز هری که شهد و شکر نخورم

بهنگامهٔ خلوت سرائی طلب کن
بنطع برن طاعت حق ز بیبه
بروآستان رضائی طلب کن
بجسم سعفالین مریز آبرو را
زشوربه چشم ابائی طلب کن
ازان بزم کش نیم سوزاست دلها
بیفشان وابرو فائی طلب کن
عدالت تن آسودگی برنتابد
صداع جهان اطلائی طلب کن
دران باغ داری هوای شگفتن
تو برگ از دل بینوائی طلب کن
گرت دستگاه مصاف ست باخود
چو اقبال عز و علائی طلب کن
هزاران قدم از عدم پیشتر نه
پی سیلی غم قفائی طلب کن
ز هر خاره گوهر نیارند بیرون
چو پیر خرد مقتدائی طلب کن
درین تیه تنها خرد گم کند ره
ز ملک عرب پیشوائی طلب کن
مگر گفته ات جای گیرد بدلها

بشو تخته بحث وانکار شطی
ز برگ فنا بوریائی طلب کن
برا طمع چند ازین خاک بیزی
ز چشم زجاجی انائی طلب کن
سبر دست بر آخور خر نهادان
حریفانه نزل بلائی طلب کن
چو خود را تو خود ریختی خون هم از خود
خروشی برون ده فنائی طلب کن
چو مردان بخون خود ار در نه غلطی
درین باغ نشو و نمائی طلب کن
بدرد طلب گر چو من دردمندی
ز سلطان همت لوائی طلب کن
ز حیلولت ارض ماهت گرفته
وزانجا نشان فنائی طلب کن
کلید در چاره چون گم شد از تو
بجز کعبه حاجت روائی طلب کن
وگر هیبتت بیشتر راه گیرد
ز شمع شریعت ضیائی طلب کن
رسیدی ز خمخانهٔ شوق طالب
ز ارباب معنی دعائی طلب کن

منزه ز چون و چرائی طلب کن
گرت آستین پر گل و لاله باید
ز اکسیر همت غنائی طلب کن
نمک نیست در نعمت خوان دنیا
ز خوان مسیحا غذائی طلب کن
درین مزرع آب و گل دانهٔ سبز
قصاصی بجو خونبهائی طلب کن
خداع زمان را فسونی غنودیم
برو از عروسان حنائی طلب کن
گل از خار جویند گنج از خرابه
هم از دردمندان دوائی طلب کن
چو ادبار چند الخطات و هوانت
ازین انخساف انجلائی طلب کن
رخ لطفها سے یدالله ندارسے
بره چارهٔ خود ز جائی طلب کن
زبان لائق قیت دانیست ورا
بجز عقل مشکل کشائی طلب کن
همه پس روا اهل یونان چه باشی
ز اهل صفا رحبائی طلب کن

حاصل کلام آن بازیگر نیک فرجام از فیض صحبتش در اندک مدت حقیقت خود و کیفیت جهان فانی را فهمیده ترک حقیقی حاصل نمود و بهمین توجه آمد و باکمال خود هم صاحب حال گردید و بعد پیدا گردیدن کیفیت و حال گنج اسرار آن شعبده باز را مخاطب بخطاب صاحب راز گردانید چنین گویند که بعد از چندگاه روزی همان شهریار آن بازیگر هوشیار را یاد کرده باز برلب

از دو عالم کنار خواهم کرد
یارب دلِ پیوند بُرے می خواهم
از یادِ تو خاطری پُری می خواهم رباعی
وان دل که منش نگاه دارم دادی
در تفرقه مانده باطن و ظاهر من

آسمان سرنگون بیکاری ست
ور گریهٔ غم دُرجِ دُری می خواهم
دارم هوس آن دل که تو انگفت شهش
یارب بده آن دل که تو داری نگهش رباعی
یارب چه شود که از کرم پردازد

سنگ به هیچم چه کار خواهم کرد رباعی
دل پوچ شد از فکر و خیال بازی
واندوه و غم و ملال باشد سپهش
خود را به بتان دادهٔ دل کافر من
یادِ تو بگرد آوری خاطر من

غرض که آن بازیگر از طور معیشت و گذران خود مکدر گشته همه مال و متاع اندوخته لفقرا التصدق نموده گذران وضع فقیری اختیار فرمود و بخدمت آن درویش با کمال مرید گردید و در خلال مجالس شریفش اینچنین سخنان غیرت افزا وجرأت فزا شنیده بعلو همتی رسید رباعی

بر علم و فنون خود نباید نازت
حیف ست کنی به کسب عزت تقصیر
دلا تیره منشین صفائی طلب کن
ز دریا دلان ناخدائی طلب کن
ره دل گرانی تن بر نتابد
ازین جان فزاتر هوائی طلب کن
سرت را ازین گرد بالش نزیبد
زخاکستر دل جلائی طلب کن
فرو رو بهر ژندهٔ همچو سوزن
ز دریاکشان آشنائی طلب کن
چو طاؤس تا کی بدیبا برقصی
بصیرت فزا توتیائی طلب کن
زمینی ست سر منزل فقر عالی
ز تارِ توکل ردائی طلب کن
شکستن اگر بایدت دانهٔ دل

تا گوشهٔ فقرت چمن همت نیست
بی ترک به پیش اهل دل عزت نیست رباعی
یکتائی حق خدمت خویشت فرمود
ازین خاکدان کیمیائی طلب کن
ز خود در ره بجائے نبردند مردان
سبکتر ازین پای پائی طلب کن
نه جولان گهست صحرای گیتی
فرازِ فلک مستکائی طلب کن
زمین پای لغز است از خون مردان
شهنشاهِ مشرب گدائی طلب کن
بساط جهان نیست از مرد خالی
چو شیران لباس از عبائی طلب کن
مبادا دو دام از زره بر بندت
درین بوم ظل همائی طلب کن
چو کاهی بدیوار غم چند ماندن
یکی گردش آسیائی طلب کن

هر جا باشی رهائی از ذلت نیست
ای جوهر اقبال تو ادبار پذیر
گردی تو زخواری بدر شاه و امیر قصیده
چو برگشتی آرزو می نشینی
درین تیرگی رهنمائی طلب کن
نه عمر ست با این نفس زندگانی
ازین لک شادتر فضائی طلب کن
دو چشمت دو آئینه و هر دو تیره
ز پیران این ره عصائی طلب کن
صبوحی مکن با تنک می حریفان
ازین کهنه ده کدخدائی طلب کن
نگوری دل چیست کحل الجواهر
ز پر ملائک وطائی طلب کن
چو دراعهٔ فقر در بر کشیدی
یکی جذبهٔ کهربائی طلب کن
نظر بگسل از نقشِ اشباحِ وهمی

عمری غافل که زنده بودی چه شدی

باری ای حریف خسیس این سر فقرا را افشا نخواهی گردانید بلکه در دل خود بغور و فکر تمام در آمده فرق و امتیاز شعبده های نمودی بود بازیگران و آن معالمهای بود بی نمود فقیران خواهی فهمید رباعی

تن میدانم ولی نمیدانم چیست
من میدانم ولی نمیدانم چیست رباعی
هر نقطه که اندر گرهٔ همت تست

فن میدانم ولی نمیدانم چیست
ای فقر کجائی که فریدون کنمت
بر خاک فرو ریز که قارون کنمت

اسرار تن و حقیقت عالم فن
بر خاک نشینی مه گردون کنمت

این بگفت و از دست چپ خود تعویذی برآورده بدو بخشید و فرمود که این تعویذیست که بنده وعدهٔ دادنش کرده بود چون آن بازیگر تعویذ گرفته از خدمت آن بزرگ رخصت گشته بخانهٔ خود رسید دید که زنش طعام را پخته منتظر آمدنش نشسته است همین که او را دید آواز برکشید که ای مرد بسیار دیر کردی و مرا هم گرسنه داشتی دران وقت او حیران و متعجب تر شد و از زن پرسید که در وقت آمد و رفت من چه قدر دیر شده باشد زنش گفت که کهچڑی را بحضور تو در دیگ انداخته بودم حالا پخته و تیار شده است و تا حال از دیگدان فرود نیاورده ام که سرد و بیمزه خواهد شد باستماع این سخن هوش باخته دیوانه تر گردید و گفت که ای فلانی تو چه میگوئی من تا مدت دوازده سال در عالمی پادشاهی کرده باز در بیجار رسیده ام و در انجا بعد سالی بخانهٔ من فرزندی تولد گردیده بود که بعمر یازده سالگی رسیده اکثر برای شکار سوار میگردید و همیشه به پیش من هر بار میرسید چنانچه در آخر کار از سبب آن نابرخوردار این آفت در بیجار رسیدن شامل حال من گردید والا من عجب جاه و جلال و طرفه دولت و مال و زنان باجمال و امرای باکمال در انجا داشتم که از بیان آن حال زبان لال ست و لوح خیال من از نقوش آن همه چیزها مالامال ست

یک عمر من بدولت خود ناز کرده ام
کانجا برای خود چه قدر ساز کرده ام

سیر نیاز نامهٔ صد راز کرده ام
دارد خیال هم بدلم عالم وسیع

همین که آن زن از شوهر پر فن این سخن شنید بخندهٔ استعجاب در آمده گفت که ای بازیگر تو مگر دیوانه شدهٔ یا چیزی از مسکرات خورده که بدین همه گفتگوی واهی در آمدهٔ او گفت که من چیزی را دیده ام که بدان سبب بعلو همتی رسیده ام که حالا دل و مزاج من بدین پیشهٔ بازیگری و شعبده بازی فرود نمی آید و اصلا دماغ من بااین بازیگران و دیگر مردمان صحبت داشتن نمیخواهد رباعی

در فقر عنبر طینت دون نرود
بوی میش از دماغ بیرون نرود

تا زجا هش بهیچ افسون نرود
از باده اگر تهی شود ظرف سفال

و هم نفس من با تو بزنان شوئی کردن

رغبت نمی نماید و نخواند غزل
گر کمال اختیار خواهم کرد
نیستی را شعار خواهم کرد

کس سوال مرا جواب نگفت
ناله در کوهسار خواهم کرد
وضع آغوش وصل ممکن نیست

که اگر اینها بخون بهار راضی نمیشوند برانند وآن اسپ سواری شاهزاده را حواله نمایند که قصاص خون از آن کشند و بگیرند باری چون نقیبان و دربانان این فرمان شنیدند آن دادخواهان را چوبها زده از دربار براندند وآن شاه ظلم شعار اهل دربار را رخصت ساخته بخوابگاه رسیده بفراغ خاطر بخواب راحت پرداخت چنین گویند که هنوز چشمش بغلبهٔ خواب آشنا نگشته بود که در خواب ترسیده بنعرهٔ هولناک کشیده برجست و همین که خبردار گردیده چشم بگشود خود را در میان حجرهٔ تنگ و تاریک که یاد از تنگی و تاریکی گور میداد دید پس بی اختیار فریاد برکشید که مرا کجا آورده اند و این خانه را چرا تاریک کرده اند و خادمان و خواصان و چوکیداران کجا رفته اند غرض که چون درویش گنج اسرار از بیرون حجره آن حرف و گفتار شنیده حال او را معلوم نمود و بزودی در را گشوده بدرون درآمد وآن دیوانهٔ مغلوب الحال رسیدن آن مرد درویش را بر سر حال خود دیده بغضب تمام درآمده آواز برکشید که کیستی که درون محل من می آئی مگر خوف جان نداری آن درویش صاحب کمال چون تغیر حال در وی دیده این همه قال واهی او شنید قدری آب در کف درآورده دم کرده سخت بر رویش زد و گفت که ای مرد که بازگرد ای ظالم بیداد گر جور و تعدی را کار میفرمائی و بار سلطنت بباد داده را یاد می نمائی چرا آن سخن مرا بخاطر نمی آری که عدل و داد را کار خواهی فرمود و بظلم و بیداد مائل نخواهی بود که از برکت معاملهٔ عدالت دیدی آنچه دیدی و از شامت تعدی و غفلت باز رسیدی بمقامیکه درخور آن بودی رباعی

ای بیخبر از دولت جمعیت دل
پس مانده غفلتی بهمت پیش آی
شاهی چه بلاست اندکی درویش آی
کم باش بسامان قناعت بیش آی

چنین گویند که بمجرد شنیدن این خطاب و رسیدن آن قطرهای آب آن بازیگر شتاب بهوش و تاب درآمده آن درویش را شناخته آن حال و مقام را معلوم ساخته بپایش درافتاده زار زار نالید و فریاد برکشید که حضرت اینهمه عنایت بغایت بر حال این کمینه مبالغی فرمودند لیکن چرا از انجا زودی درکشیدند و چندی دیگر هم کامرانی کردن نداد مدد رباعی

دور از عدلم قیامت خجلت رفت
فریاد که آن طلسم نیرنگ شکست
مژگان برهم زدیم وآن رنگ شکست
گفتم که ازین جاه و حشم بهره برم
ساز طرب تحیر آهنگ شکست
فریاد که بر من ستم غفلت رفت
تا چشم گشودن اینقدر مدت رفت رباعی
فرصت چمنی در نظر آراسته بود

در آن وقت درویش تبسمی نموده فرمود که تو بیش از چند ساعت تماشای شعبده بازی خود را نموده بودی و بعوض آن تا دوازده سال تماشای آن همه حسن و جمال و دولت و مال و آن همه جاه و جلال را دیدی لیکن ای مرد حریص تا هم سیر نگردیدی و این قدر مدت را هم اندک فهمیدی رباعی

زانها که بخویشتن فزودی چه شدی
بنما و بگو که در چه سودی چه شدی
تا کی گوئی که یک دو سالم مهلت

درینجا پادشاهی برای شکار رسیده است و فوجی برای تلاش باز بتعاقب دویده چون آن لشکر و سپاه داور را از دور دیده هر یک از مرکب و سواری فرود آمده باادب تمام نذر و پیشکش بنظرش گذرانده آداب مبارکباد و تهنیت خلافت بجا آوردند و تخت روان حاضر کرده باعزاز تمام بر وی نشانیده و چتر بر سرش روان گردیدند بمشاهدهٔ این حال آن بازیگر خیلی حیران و متفکر گردیده بهر سو میدید و از هر طرف نذر و نیاز مردم گرفته به پیش خود میچید لیکن حقیقت آن معامله را هرگز نمی فهمید چون مسافت بیابان را قطع نموده نزدیک شهری رسید در انوقت از خواصی که بخدمت مگس رانی حاضر بود پرسید که این چه معامله است که میکنند و مرا کجا می برند و این مردم چه کسانند و از من چه میخواهند و این شهر را چه نام ست و این دیار که اسم ملک و مقام ست خواص بخوشی تمام آداب بجا آورده بعرض رسانید که این ملک را ملک خیال میخوانند و این شهر را شهر مثال می نامند و درین شهر رسمی ست که چون پادشاه اینجا وفات می یابد بازی که اورا هم نام دارد می پرانند و بر سر هر که آن باز بلند پرواز می نشیند اورا پادشاه میگردانند و با هر که آن پادشاه اول سخن میکند اورا وزیر خویش می سازند پس شکر الٰهی بکدام زبان ادا نمایم که حضرت را پادشاه اینجا کردند و مرا وزیر گردانیدند

وبآداب تمام بدین کلام گذارش نمود رباعی	ای شاه اگرت واقعهٔ سخت رسد	از هیچکسی مدان که از بخت رسد
بی فائده ظن بد مبر در منما	از بخت رسد کسی که بر تخت رسد	این گفت و مگس پران را حوالهٔ خواصی

دیگر نموده دورتر رفته آداب خدمت وزارت بجا آورده بمکان خود پیوست و از هر جانب مردم بطرف او هم دویده مبارکباد وزارت گفته نذرها بدو نیز گذرانیدند غرض که آن بازیگر را انجام در آورده خلعت و جواهر خسروانه پوشانید بر سر تخت نشاندند چنانچه تا مدت دوازده سال در انجا پادشاهی نمود و بموجب فرمودهٔ آن درویش گنج اسرار در کار عدل و داد بسیار میکوشید و در انجا اورا یک فرزند هم تولد گردیده و چون آن شاهزاده بسن یازده سالگی رسید میل و رغبت بشکار بیشتر داشت و اکثر اوقات بدان کار می پرداخت روزی ایچ صیدی بدست نیاورده و کدام نخچیری نیفگنده خیلی دلتنگ و گرفته خاطر گشته از شکارگاه اسب دوان بشهر می آمد قضارا در انوقت بمیان بازار بچهٔ دکانداری بازی میکرد سم آن اسپ بر سر آن طفل بازیگر رسیده اورا هلاک گردانید چون مادر و پدر لاشهٔ آن پسر را بدربار آن شاه حاضر کرده دادخواه شدند شاه بمقتضای الفت فرزندی عدالت را کار نه فرموده گفت که اینها

را بمبلغی بطریق خونبها داده راضی گردانند بیت	زر دار اگر راه خطا می پوید	تقدیر همان رضای او میجوید
زینجاست که هرچند بود خون شهید	از دامن قاتل آب زر می شوید	امّا هرچند آن بازاریان دادخواه را دلاسا داده در مبلغ

خونبها می افزودند راضی نمی شدند و بعوض فرزند خود قصاص میخواستند دران زمان سلطان بغضب در آمده فرمود

ازدرویش این سخن وآن خبر شنید بسیار خوشدل گردیده بپایش چسپید و نام و نشانش پرسید گفت که از عنایات
دل شما بسیار مال و متاع این جهان بدست آورده ام و حالا خواهان تبرک شما و مشتاق دیدن تصرف درویشانم
بالجمله چون آن مال و همه متاع اندوخته را بخانه رسانیده خاطر خود جمع نمود بازن گفت که چیزی برای خوردن من زود
تیار کن که گرسنگی غلبه کرده چرا که آن همه بازیهای من در حالت خلو شکم بوده است پس زنش دیگی را شسته و
آتش افروخته برای پختن طعام نشست بازیگر گفت که مادامیکه طعام پخته شود من از خدمت آن درویش که
وعدهٔ تعویذ کرده است شده می آیم و آن تبرک را از وی می آرم غرض که چون بهمان علامات و نشان دران مکان
رسید و با آن درویش گنج اسرار که بر در حجرهٔ خود بعجب خوشی حال نشسته بود چار چشم گردید درویش تبسمی نموده بخوشی
و بشاشت تمام پیش خود ویش خوانده فرمود که خوب کردی و بوقت رسیدی و یکایک هردو بازوی او را بهردو
دست مضبوط گرفته خوب حرکت داده بهیبت تمام بطرفش دیده گفت که عدل خواهی نمود و بظلم مائل نخواهی بود
واگر از عدل و دادگری خواهی برگردید بجزا و سزای خود خواهی رسید این گفت و بقوت تمام او را اندرون حجرهٔ
تنگ و تاریک خود برتافت و در آن را بدست خود مستحکم ساخت چنین گویند که چون بازیگر درون حجره رسید دید
که پیش و پس در و دیواری نمی نماید بلکه بیابان بی پایانی ست که از دیدنش وحشت می آید بمشاهدهٔ این حال
حیران و ششدر گردیده بهر جانبی می دوید و فریاد می کشید که ای درویش گنج اسرار از من چه جرم دیدی و بچه سبب
از من رنجیدی و مرا از خان و مان جدا گردانیده بدین بلا مبتلا ساختی و خوب انعام بمن عطا فرمودی و عجب تعویذ
حرز جان عنایت کردی که جان را از تن در ربودی و طرفه تماشائی نمودی که همه شعبده بازی و عیاری و مکاری
را از خاطرم فراموش گردانیدی ؎ دور از انصافست برق آشیان باشدن | مشت خاشاکی بصد محنت فراهم کرده ام
باری تا دیر دران بیابان حیران میگردید و بهیچ طرف آدم زادی نمیدید ازین سبب وحشت بر وحشتش می افزود
که یکایک از قدرت قادر کارساز دران چنان وقت سوز و گداز از میان هوا یک باز بلند پرواز فرود آمده بر
سرش نشست و او رسیدن آن را سایهٔ هما بر سر خود فهمیده بدین توقع دل شاد گشت که آخر این باز از آن کدام شاه
و امیر شکار انداز خواهد بود و آدمان او برای تلاش و تجسس بدین طرف خواهند رسید پس مرا از انها جاده و نشان
و حقیقت این مکان معلوم خواهد گردید و بدست آویز این جانور مانوس دیدار کدام انسان نصیب من خواهد شد
غرض که بدین اراده و نیت آن را از سر خود فرود آورده بر دست نشانیده بهمان جانبی که آن باز آمده بود روان گردید
هنوز چند قدم راه نرفته بود که پیش روگردی برخاست و فوج عظیمی نمودار شد دران وقت بدل اندیشید که ظاهر

شاه از شنیدن حرف درخواست امانت حیران گردیده گفت که تو از جمیع حاضران و یاران خود بپرس که آن زن مع لاشش تو سوخته است و این تودهٔ خاکستر او فتاده است آن بازیگر بعرض رسانید که آن زن چندان صاحب جمال و لائق این حال نبود که حضرت او را پسند فرمایند و بدولت خانه در آرند و برروی من این سخن را بهانه آرند شاه گفت که یک یک آدم خود را بگو که درین کار قسم یاد کنند و هر چه راستی ست بگویند او باز عرض کرد که همها ترس جان و ملاحظهٔ غضب سلطان دارند شاه فرمود که ای بازیگر حالا چه علاج باید نمود و بچه طریق خاطر ترا از طرف خویش جمع باید فرمود او بعرض رسانید که مرا حکم شود تا آن زن را از جائیکه حضرت پنهان کرده اند بر آرم و نقیبان و حاجبان درین کار مانع نه آیند شاه فرمان داد که هیچکس مزاحم و متعرض نگردد تا در هر جائی و مکانی که دلش خطره و گمان نماید تلاش کند حتی که اگر در دل بی اعتبار و خاطر شبهه دارا و بیاید بدرون سراپردهٔ محل هم در آمده زن خود در تفحص نماید همین که آن بازیگر از سلطان داد پرور این حکم را شنید آداب شکر عدالت بجا آورده نزدیک تخت رسیده آواز بر کشید که هی کجائی ای بهانمتی آواز زیر تخت شاه بجواب پرداخت که هان زنده باش ای جانمتی اینک بزیر پایهٔ تخت شاه عادل پنهان گردیده از پنجهٔ دست رس ظالم و موذی ایمن نشسته ایم باری آن بازیگر بر فن همان دم دست آن زن گرفته بحضور شاه رسیده آداب ملوکانه بجا آورده منتظر انعام و متوقع بخشش ایستاده شد شاه از مشاهدهٔ این شعبدهٔ عجیب خیلی محظوظ گردیده انعامی زیاده از قدر و حوصلهٔ آنها بخشیده و اذن عام فرمود که تا هر امیر و فقیر که ناظر تماشای آن بازیگر بی نظیر بود بقدر طاقت و استطاعت خود او را انعام داد و محروم نگذاشت چنانچه از سیم و زر و لباسهای فاخر در ان میدان به پیش آن بازیگران توده ها پیا گردید که یکبارگی برداشتن آن همه اشیا مقدور شان نبود در انوقت آنشاه حویلی کلانی هم عطا نموده باربردار سرکار را تعیین فرمود که این همه مال و متاع او را ازینجا برداشته در انمکان رسانند که لایحتمل عطایا الملک الامطایاه چنین گویند که چون آن بازیگر در وقت طلبیدن انعام از خاص و عام به پیش مردی فقیر که سر و پا برهنه لنگی بمیان بسته در میان نظارگیان ایستاده بود و گنج اسرار نام داشت رسیده از وی هم سوال نمود آن درویش تبسم نموده گفت که ای بازیگر من نیز از دیدن تماشای شعبده بازی تو بسیار خوش گردیده ام و انعام ترا بر ذمهٔ خود لازم میدانم لیکن من مرد فقیرم و حالا غیر ازین لنگ چیزی موجود ندارم و اگر آن را بتو حواله نمایم من برهنه میگردم و این چیز را هیچ کار آمدنی تو هم نمیدانم پس اگر در فلان ویرانه بفقیر خانه بیائی ترا تعویذی میدهم که در کار خود قبولیت دیگر پیدا می نمائی و از شر نفس و شیطان و چشم زخم معاندان و ایذای هم پیشگان در حفظ حضرت رحمان می مانی و هم بعوض این تماشای تو تماشای کار فقرا نموده ترا نیز دلخوش میگردانم چون آن بازیگر

تحقیق جنگ واقع گردید والبته این قطرهای خون شوهر من خواهد بود که درین اثنا یک دست بریدهٔ آن بازیگر از هوا بر زمین افتاد و آن زن بحالت بیقراری در آمده دست افسوس را سوده بحضور سلطان رسیده گفت که ای شاه این دست همان بازیگر من است که از زخم کاری دشمنان پنهانی آن جهان قطع گردیده است و آن همه عیاری و مکاری و هوشیاری او دران جهان بران معاندان پنهان هیچ غلبه نبخشید و بیقین فهمیدم که دران دیار آن عبادت و ریاضت که خاص برای پروردگار باشد بکار می آید و این نیرنجات و شعبده بازیهای ما هیچ کار نمی آید غرض که شاه از شنیدن این قال و دیدن آن حال خیلی حیران و متعجب گردید که ناگاه یک پای بریدهٔ آن بازیگر نیز به پیشش افتاد و آن زن بیتابی و بیقراری زیاده از حد کردن گرفت که بعد ساعتی دست و پای دیگر و هم دیگر چهار جسد و سرش شش تا گردیده بر زمین فرو افتاد چنانچه همه حاضران و ناظران میدیدند که پرچهای لاشش همان بازیگر است پس آن زن همه پارهای آن بدن را یکجا کرده سرش را بکنار در آورده هیمه بسیار گرد خود جمع کنانیده بادمان خود گفت که حالا آتش در دهید و مرا از سوختن نار غم خلاص کنید چنانچه آتش در دادند و همان دم آن زن مع لاشش آن مرد پرفن سوخته خاکستر گردید و از دیدن این حال جمیع حاضران و ناظران را افسوس و حسرت حاصل شد چون آن شاه صاحب فرهنگ نیز دلتنگ شده خواست که از انجا برخیزد و قدم رنجه بدولت خانه فرماید بازیگران دیگر بحضور آمده عرض نمودند که حضرت ما دامیکه این سر رشته آویزان است رشتهٔ امید ما قویست که یا همان بازیگر ما از دم عیسوی زنده گردیده می آید یا کدام ملک فرود آمده از انجا خبر بوقعی می آرد حضرت برای خدا قدری دیگر هم نشینند و تماشای منقطع شدن این رشته را نیز به بینند شاه از شنیدن این خبر باز متعجب تر گردیده بجای خود حیران و متوقف شده بر نشست که یکایک بازیگر دیگر فریاد بر کشید که حضرت ملاحظه نمایند که کدام آینده از عالم بالا می آید و خبر آنجا را مفصل می آرد همین که مردم بدان طرف متوجه گردیدند چیز خرد و باریک برابر دانهٔ خردل بر سر آن ریسمان نزدیک با آسمان دیدند اما در هر لمحه و هر دم آن آینده افزونی پیدا می نمود و در نظر بینندگان آناً فاناً بکلانی نمودار میگردید چنانچه چون نزدیک رسید همه حضار و اهل دربار یکبار شور و غوغا برداشتند که همان بازیگر است که زنده شده باز فرود می آید غرض که آن بازیگر از همان رشته فرود آمده بحضور شاه رسیده بعد از تقدیم آداب بعرض رسانید که درمیان فوج فرشتگان و لشکر شیطان که ارادهٔ رفتن بر آسمان داشتند جنگ عظیم واقع گردید و فتح نصیب ملائکه شد چنانچه بنده نیز چند کس را زخمی کردم و هم همزاد خود را بقتل رسانیده بند بند جدا کرده بر زمین افگندم و من سلامت آمدم پس حالا امیدوارم که آن زن امانت خود را بیابم و از انعامات خسروانه سرافراز گردم

بیان کردن بلبل خوش گفتار افسانهٔ درویش گنج اسرار به پیش شاه بی نظیر هوشیار

پی راحت گوش ارباب هوش	یکی قصه دارم بمن دار گوش	چنین گویند که در زمان پیشین

پادشاهی بود در دیار هند که شهریار نام داشت و بحدی دادگر و رعیت پرور بود که فوق آن دادگری و رعیت پروری متصور هیچ بشر نبود قضارا در ملک او بازیگری شعبده باز نام وارد شد که در تمام آن دیار دیگری نیز در کمال آن کار شریکش نبود و آن پادشاه برای دیدن تماشای او بمیدان برآمد و همه غریبان و فقیران و نوکران را صلا داده اذن عام بخشید تا بمیدان درآیند و تماشای بازی آن بازیگر نادر کار که تحفهٔ روزگار خود است نمایند غرضکه دران میدان به پیش آن سلطان بازیگران آن چنان شعبدها و بازیها نمود که عاقلان و ذوفنونان در دریافتن سر کار آنها بسان جاهلان همچنان حیران و سرگردان گردیده درماندند و هر عملی و کاری را که میدیدند محض تصرف و کرامت شان دانسته خرق عادات می فهمیدند یعنی که آن بازیگر سر حلقهٔ جماعه شاخ درختی را در زمین می نشانید و همان لحظه میوهٔ نورسیده ازان برچیده بدان شاه و جمیع حاضران میخورانید و از میان بیضه مرغ می برآورد و از یک پر خیل کبوتر را بپرواز میرسانید و از خاک و آب و باد و آتش تقسیمی بازیها و نیرنجات می نمود که خلاف تاثیرات اشیا بوقوع آورده اعتقادیات معقول حکما را باطل میگردانید باری در آخر کار آن بازیگر عیار به پیش شاه رسید کلاوهٔ رشتهٔ باریک را بدست درآورده سر تار گرفته کلاوه را بجانب آسمان پرتاب نمود چنانچه تا جائی که نظر نظارگیان کار میکرد آن رشته در میان هوا آویزان می نمود و بعد ازان خود را مسلح کرده بعرض شاه رسانید که بزیر فلک قمر جماعهٔ ملک را با گروه شیاطین جنگ درمیان ست که آنها می خواهند نزدیک فلک در آیند و سخنان علویان را گوش نمایند بدان سبب آن روشنان نیزهای شهاب ثاقب را گرفته بر سر آنها تاخته اند و ارواح مومنین نیز بمدد ملائکه شتافته چنانچه پدران و برادران مردهٔ من نیز در انجا رسیده اند و حالا مرا هم برای رفاقت و اعانت یاران باید رسید پس اگر زنده می مانم و بر اعدای خود غلبه می یابم غازی گردیده بخیر و عافیت رسیده مزد کار خود را از جناب شاه میگیرم و اگر دران جا کشته می شوم شهید میگردم این زن و فرزند خود را بآنحضرت حواله کرده میروم که از کمال عدالت و محافظت نگاهدارند و هیچ یکی را بر جمال انظر کردن ندهند و ضائع و بی تربیت نگذارند این بگفت و زن و تابعان خود را روبروی شاه ایستاده کرده همان تار باریک را که درمیان آسمان آویزان می نمود برنگ عنکبوت بدست گرفته بطرف سما و عالم بالا عروج و صعود نمود چندانکه در لمحهٔ از نظر تماشائیان غائب گردید و بعد دیری دران میدان و گرداگرد آن سر رشته آویزان قطرهای خون بچکید از دیدن این حال زن بازیگر گریه و زاری آغاز کرد که در انجا

میگذرانند و هم بدان حکمت اتمام حجت بزاریان و نوریان میکنند که اشد البلاء علی الانبیاء ثم الامثل فالامثل بیت

مابلا را بکس قضا نکنیم	تا ورا نام زاولیا نکنیم	این بلا گوهر خزانهٔ ماست	ما گهر را بخس عطا نکنیم

غرضکه بلبل خوش تقریر در جلوهٔ آن شاد بی نظیر منجر امید واز حال و قال خود حقیقت و کمال او را بعجب بلندی و ترقی میرسانید و آن بی نظیر از برکت صحبت و اثر آن تقریر در ذات خود می فهمید انچه می فهمید باری چنین گویند که آن روز هم بلبل شیدا شاهزاده را سوار گردانیده خود همراهش تمام روز پیاده رفت لیکن تا آبادی نرسید و جادهٔ راهی پیدا نگردید چنانچه وقت شب باز عنان اشهب گرفته بمیان آن بیابان نشست و دامان خود را گسترده زانو را برای استراحت آن جوان وساده کرده گفت که ای شاهزادهٔ نیکبخت حالا این دامان و کنار مرا مسند بلبلی و تخت شاهی خیال کرده بخاطر جمع خواب کن تا کوفت و ماندگی تگ و تاز شکار و اینهمه محنت و آزار از مزاج تو برآید و هم قدری از مدت این محنت و شدت که در نصیب تو مقدر است در حالت خواب بسر آید که من درینوقت دست و پای ترا می مالم و برای خوابیدنت افسانهٔ می خوانم و بخواندن سخنان موزون قدر و منزلت ترا که بمیان دل و جان پوشیده و پنهان دارم مشحون می سازم غزل

		آنکه بهرت نظیری می آرد	هم ترا در ضمیری می آرد
همه شیر افگنان آهوورم	ترک حشمت اسیری می آرد	قدر انداز فتنه را نازم	از نگاه تو تیری می آرد
سینه گیر ائیے دمے دارد	نفس ناله گیری می آرد	شاه داغی گزیدهٔ سینهٔ ما	گره جگرها سریری می آرد
فقر در دیده هاے مایه وران	هر چه جز حق حقیری می آرد	در دل گل زند مگر بلبل	ناخنی از صفیری می آرد
	معنی می پرورم بلبل را	باد دشت عبیری می آرد غزل	

عبرتی وام از سراب این بیابان میکنم	سرمه واری گرد راه عمر سامان میکنم	گریه چون ابر دارم محشر طوفان رنگ
می فشارم دیده و عالم گلستان میکنم	خون نه مینا بهم جوشد ز فیض مشربم	وادی بیرنگ حیرت را گل افشان میکنم
یک بهارستان جنون چون شعلهٔ جواله ام	گل بدامان دل از چاک گریبان میکنم	در طلسم ظلمت لفظ است نور معنیم
شمع را در خانهٔ تاریک پنهان میکنم	هر سحر در دشت بی پایان صحرای جنون	سیر چاکی از گریبان تا بدامان میکنم
ساحل لب تشنه ام بلبل محیط آتش است	بحر را چون ماهیے بر تابه بریان میکنم	

باری چون شاهزادهٔ نیک بخت سر خود را بر پای آن بلبل شیدا گذاشته پای راحت و فراغت دراز ساخت در تن و جان خود راحت و سرور حالت سر در زیر بال کشیدن بلبل را دریافت و دران زمان بلبل هزار دستان که خادم و پاسبان آن سلطان بود برای افزونی همت و استقامت و تحصیل عبرت و خبرت این افسانه را به تشمیش بیان فرمود

و کرامات شنیده و منتظر دیدار بودم الحمد لله والمنه که حالا بدان تقدیر مقدر خود رسیدم و از آنجا که من مرد عاشق مزاجم و مشرب عاشقانه دارم و بر گلروئی و گل اندامی عاشقم بنا بر آن مرا بلبل میخوانند و در وقت وصل گل بلبل با نوا و بلبل هزار داستان می نامند اما درین وقت هجران و موسم خزان باید که تو مرا بلبل بینوا دانی یا بلبل شیدا خوانی رباعی

افسوس که جمعیت از احوالم رفت
هم گلشن رفت و هم پر و بالم رفت
شیرازهٔ اوراق مه و سالم رفت
من بلبل بینوایم از بی برگی

این بگفت و بکیفیت حالی رسیده بدین قال ترنم نمود غزل

فاش میگویم و از گفتهٔ خود دلشادم
بندهٔ عشقم و از هر دو جهان آزادم
طایر گلشن قدسم چه دهم شرح فراق
که درین دامگه حادثه چون افتادم
نیست بر لوح دلم جز الف قامت یار
چه کنم حرف دگر یاد نداد استادم

و بزودی بازویش گرفته بر اسپ خود سوار گردانید و ظاهر کرد که ای شاهزادهٔ بی نظیر این فقیر را خادم خود انگار و این اسپ را بحقیقت از آن خود شمار که من تا زنده ام خدمتگاری راهنمائی ترا غنیمت میدانم و انشاء الله العزیز عنقریب بتائید الهی ترا تخت خلافت می نشانم و برخواند رباعی

ای آنکه رخ تو هست چون مهر منیر
دل در خم زلف تو بجا گشته اسیر
یاران جهان را همه یکسر دیدم
دیدم که در آفاق نداری تو نظیر

رباعی

شاه از حسب و نسب شه شاهانست
یک یک اجداد او سکندر شانست
فرزندی او نام پدر کرده بلند
چون ابر که روشناس از بارانست

غرضکه شاه بی نظیر از شنیدن این سخنان سراپا تاثیر آن بلبل خوش تقریر عجب تبدیل و تغییر در حال خود دریافته بطرفه علو همت و حالت استقامت رسیده گفت که ای بلبل با نوا تو عجب هوا در سرداری و بطرفه بازوی همت پرواز مینمائی که همچو من نازک مزاج راحت پرورده را نیز علو همتی و جرأتی بخشیده بتسکین دل میرسانی و درد و الم بی نوائی و غم و اندوه دنیای فانی را از تن و جان من فراموش میگردانی باز آن بلبل شیدا بحالت مستی عشق رسیده نواگر گشته که ای شاهزادهٔ بی نظیر هرگز دلگیر نخواهی بود

مشکلی نیست که آسان نشود
مرد باید که هراسان نشود

رباعی

در عالم بردباری و دشواری
سنگین بنشین اگر تحمل داری
چون کوه بسختی و درشتی هم ساز
تا در قدم تو سر نهد همواری

و چنانچه شاهان و سلاطین را از انعامی کثیر بهره مند میگردانند بلاهای شدیده و آفات عظیم نیز بدوشان میرسانند تا پاداش جزای اعمال آنها نموده باصل حقیقت استعداد شان رسانند و مقرر است که از بشر بمقتضای بشریت شرارت و عصیان هم بوجود می آید پس ازین رنج و الم و بلا و محن حقیقتش را پاک و صاف نموده بحالت اصلی میرسانند و باز قابل جنت میگردانند که حکمت الهی و سنت خدائی چنین جاری ست که خاکیان را بدین عمل پاک و صاف می سازند و رتبهٔ شان را از قدسیان بالاتر

چنانچه از مدت یکشبا روز مرا محنت پیاده روی نیز رسید پس اینست ای مرد سوار حقیقت این پیادهٔ زار همین که
مهر جهانگیر از آن شاه بی نظیر این تقریر شنید بی اختیار بمقتضای نسبت برادری و اثر مهر دلی متاثر گردیده بگریه در افتاد
و چون شاه بی نظیر نیز دلی را بحال خود مهربان دید محنتهای خود یاد نموده بقصد بحالت گریه رسید آن مرد سوار بشفقت
بسیار او را چنان در کنار خود کشید که آن بی نظیر از بغلگیری آن مرد سراپا تاثیر راحت و سروری در دل خود احساس نمود
که گاهی در کنار مادر و پدر یافته بود چنانچه بهمین معانقهٔ او بوی انسی در باطن دریافته و آن مرد را مشفق حقیقی خود شناخته
بحالت آرام دل رسید که بی اختیار چشمش بغنودن درآمد و خوابش درربود چنانچه تا دیر آن شاهزادهٔ آفت رسیدهٔ
محنت کشیده در بر آن مهربان حقیقی خود که سر موئی حرکت نمی نمود خوابیده آن همه رنج را فراموش کرده بر آسود چندانکه
آفتاب بلند گردیده پهلویش را گرم ساخت در انوقت چشم خوابناک کشوده سر خود را همان قسم در کنار آن مرد دیده باز
بی اختیار گشته او را بکنار خود کشید و گفت که ای مرد بزرگ من همین یقین دارم که تو خضر هستی و ترا بر حال من فرستاده
ربیکسیم اینقدر مهربان گردانیده اند که درین وقت بکنار تو بعجب راحت رسیدم و طرفه تردماغی و سرور حاصل
کردم که از مدت سه شبا روز چشم بخواب آشنا نگشته بود و از آن سبب خیلی تشویش و پریشانی بدماغم جا داشت همین که
بکنارت رسیدم و اندکی غنودم طرفه راحت و سرور در خویشتن دیدم لیکن حقیقت این معامله را نه فهمیدم که تو با من چه
مناسبت و کدام نسبت داری که بی اختیار دلم بطرف خود جذب میفرمائی حالا برای خدا تو نیز حقیقت خود را بیان
نما که چه کسی و از کجا می آئی و چه نام داری و ترا با من چه مناسبت و معیت ست که اگرچه صورت ترا نمی شناسم لیکن بحقیقت
اتحاد ترا با حقیقت خود می یابم باستماع این سخن مهر جهانگیر تبسمی نموده هوش و معرفت او را بدل خود پسند کرده بر خواند ؎

در من آمیخته از تو اثر پیوند امیت
همه شیرینی درین کاسه شکر پیدا نیست ؎
من هم آسوده ام چو از من خاطری آسوده شد
هرکه دارد تکیه بر من تکیه گاهی شد مرا
و فرمود که ای شاهزاده من مرد غریب و فقیرم و با تو سوای اینکه نظم
بنی آدم اعضای یک دیگر اند
که در آفرینش ز یک جوهر اند
چو عضوی بدرد آورد روزگار
دگر عضوها را نماند قرار
هیچ مناسبت و مشارکت ندارم و حقیقت من اینست که مردی ام مبارز پیشه

وجهاد اندیشه که برای مقصدی و کاری از جائی بدریائی سیر فتم در اثنای راه کشتی من پاره گردید همه یاران و رفیقانم
غرق گشتند و مرا با این اسپ زنده از آن دریای پر آفت بر آورده سلامت درین بیابان عافیت که جای ملاقات
همچو تو مرد با کرامت و جوان با لیاقت ست افگندند و چگویم که از و بر خوردن تو چها از نهال عمر خود بر خوردم و بچه
بشارات رسیده بکدام اشارات امیدوار گردیدم که از مدتی نام و نشان و خبر ملاقات تو از بزرگ صاحب تصرف

آن سوار را خضر راه خود فهمیده با هزاران توقع راهنمائی بطرفش خرامان گردید همین که نزدیک رسید آن سوار بر و
سبقت سلام نمود حقیقتش را باز پرسید او جواب سلام داده گفت که من مردی ام از قوم و سپاه خود تنها و جدا افتاده
از مدت سه شبانروز درین صحرای طاقت سوز سرگردانم و راهی بسمت کعبهٔ مقصود نمی یابم و اسپ من بی دانه و کاه
بجائی درمانده و حالا مرا به پیاده روی کار افتاده پس اگر تو از جائی می آئی و نشان راهش میدانی مرا نیز نشان ده
تا ازین بیراهی برآیم همین که مهرجهانگیر از آن مرد آینده این تقریر شنید بمقتضای دل مهرگزین از پشت اسپ
بر زمین رسیده او را بدلجوئی و کشاده روئی به پیش نشانیده گفت که ای جوان این بنده را نیز چهار شبانروز ست
که از مردم و آبادی جدا افتاده بحالت تنهائی درین صحرای بی انتها میگردد لیکن حالا جای هزاران شکر ست که برفیقی
رسیدم و دیگری را نیز همدرد خود فهمیدم اکنون برفاقت یکدیگر سراغ راه میگیریم و انشاء الله العزیز عنقریب بکعبهٔ مقصود
میرسیم اما تو مفصل حقیقت حال خود را بیان کن که کیستی و از کجا می آئی که بچشم مردم شناس من خیلی عزیز و
گرامی مینمائی آن مرد فرد با هزاران اندوه و درد بخدمت آن وحید دهر ظاهر کرد که من پسر شاه سپهر شکوه ام که پادشاه
ملک روم ست و شاه بی نظیر نام دارم درینولا باستماع خبر افزونی شکار و خوبی مرغزار ملک شام که شاه آنجا اطاعت پدرم
میکند و هر سال مبلغی بطریق نعلبندی میدهد دران دیار رسیده بودم چنانچه روزی موکب دوان شکار افگنان بصحرا
می تاختم قضارا آهوئی نمودار گردید که من بدان شکل و جمال و آن چنان حسن و کمال گاهی هیچ آهوی بی آهو ندیده بودم پس بمجرد
دیدن آن شکار شکارش گردیدم و بقصد نخچیر کردنش خویشتن را از تمام لشکر جدا ساختم و تمام روز عقبش دویده او را مانده
گردانیدم و بوقت شام بدام کشیدم یعنی که حلقهٔ کمان بگلویش رسانیدم و دست و پایش برنگ مضمون نایاب بسته ردیف
خود کرده بطرف زمین مقصود راهی گردیدم که درین اثنا سواد شب پیدا گردید و جاده و راه از نظر ناپدید گشت پس لاعلاج
گردیده زیر درختی نشستم و آن صید و مرکب را بآن بر بستم و بعد دیری از سبب کوفت تگ و تاز خوابم در ربود و در آن مکان
گرگان شامی پیدا گردیدند و آن صید مرا که بآنهمه محنت و شدت بدست آورده بودم شکار بی محنت و آزار برای خود
دانسته بصفت خون آشامی در آمده از جایش در ربودند چون در وقت کشیدن و ربودن آن آهو صدائی بر کشید
چشم خوابناک من بکشاد و همان دم تیر و کمان را گرفته عقب آن گرگان نابکار ظلم شعار دویدم لیکن از مقابلهٔ من
برگشتند و روبه بازی نموده از چشم ناپیدا گردیدند چنانچه من بر اسپ سوار شده بتعاقب آن گریزپایان کردم و
تمام شب تجسس و سراغ آنها نمودم لیکن پی بمقصد نبردم درین اثنا صبح صادق بردمید و بنده خود را درین بیابان
بی پایان دید و آن اسپ من بعد دو شبانروز بسبب آنهمه تاختن و مطلق آب و دانه نیافتن بجائی در افتاده هلاک گردید

یوسف گم گشته باز آید بکنعان غم مخور دائما یکسان نباشد کار دوران غم مخور	کلبهٔ احزان شود روزی گلستان غم مخور گرچه منزل بس خطرناکست و مقصد ناپدید	دور گردون گر دو روزی بر مراد ما نگشت هیچ راهی نیست کو را نیست پایان غم مخور

برآمدن مهرجهانگیر از دریای بیکران و افتادن او بصحرای بی پایان و ملاقی گردیدن با شاهزادهٔ بی نظیر دران بیابان

چنین گویند که چون فاعلان تقدیر کشتی مهرجهانگیر پاره پاره گردانیدند و اهل آن را بآب رسانیدند اکثری خود فی الحال غرق گردیدند و بعضیها که بشنا آشنا بودند تا دیر دست و پا میزدند لیکن بسبب بند لباس و بار یراق رهائی از تلاطم امواج ممکن نمیدیدند و بکنار نمی رسیدند چنانچه آخر الامر نفس گیر گردیده راه کوچهٔ عدم گرداب پیمودند دران وقت از تائید الهی آن اسب دریائی که بادجهان نام داشت بزور و قوت تمام شنا نموده از جماعت غریقان سوار خود را شناخته بدو پیوست آن غریق جان بلب دستی بیالش انداخت و آن را سر رشتهٔ حیات خود دانسته نفس راست ساخت و بدان دستاویز طاقت و توانائی در خود یافته از غرق شدن امین گردید لیکن از تلاطم امواج و طغیانی باد آن بادپا هرگز بطرف ساحل مقصود نمی توانست رسید چنانچه تا یک شبا روز دران آب طاقت سوز شنا نموده صباح دیگر بطرفی و کناری دیگر رسیده مهرجهانگیر را بزنگ خورشید منیر بر کرهٔ اثیر نمودار گردانید و در انجا آن مهرجهانگیر خود برنگ شعاع زمین گیر گردیده مانند سایه بخاک دراز کشید که دران هنگام اصلا در خود طاقت سواری و حرکت نمیدید و آن اسب نیز جا بند گردیده برنگ اسپ تصویر بحس و حرکت ماند چنانچه دران مکان اینها بسان تصاویر بیجان یک شبا روز دیگر افتاده و ایستاده بودند هرگز از جای خود جنبش و حرکت نمی نمودند باری چون صبح دیگر دمید و آفتاب بر سر آن مهر بی آب و تاب تابید آن خنک افتاده گرمی روز در بدن خود احساس کرده چشم وا ساخت و سر برافراخت دید که آن اسپ بر سرش ایستاده است و خود را از میان دریای بیکران برآمده در بیابان بی پایان افتاده از جای خود برخاسته گل و لای بدن بیفشاند و سر و یال آن اسپ خوشخصال را بدست لطف و شفقت مالید و دلاسایش داده سوار گردید و بهر جانبی که دلش اقبال نمود راه در پیش گرفت و یک شبا روز دیگر دران بیابان حیران و سرگردان گشت لیکن هرگز آبادی و آدم زادی بنظر نیامد و جادهٔ راهی پدید نگردید دران چنان وقت و حال بلبل بی پر و بال همچنین قال

حسب حال ناله میکشید رباعی

فریاد که خود داریم از سر بگذشت	عمر پروازه جز ته پر بگذشت
ضبط نفس آخر چو گهر خاکم کرد	آبی که ز سر گذشت از سر بگذشت

و از اتفاقات تقدیر روز چهارم مهرجهانگیر بر بادپای خود سوار گردیده بسان ذرهٔ سرگردان دران وادی بی پایان میگردید که ناگاه از دور مردی نمودار شد بمجرد دیدنش خوشدل گردیده بگرم مهری تمام مرکب را بجانب آن ستارهٔ درخشان که بطریق ندرت دران صبح بیابان نمایان شده بود روان ساخت و آمد و پیاده نیز

و شرب گلی مانند هندو زنان سوختن سوا می بود همین دم خویشتن را در ناری سوختیم و توده توده خاکستر کیمیای راحت برای جان خود می اندوختیم لیکن چه کنیم که مدار کار و قرار عشق بازی ما بران نهاده اند که بر سر خارهای آزار و در عین حالت پریشانیهای بسیار پا بجا و ثابت قدم بوده زبان شکوه و شکایت لا لال باید گردانید و با وجود هزاران زبان احوال پریشانی خود را باظهار نباید رسانید و دران چنان وقت درد و غم به پیش هر محرم و نامحرم بخوش خلقی و خنده روئی جلوه گر باید گردید و حالا که من بار بار خود را از ساحل و کنار بآب می افگنم برای آنست که حیات غنچهٔ دل و تازگی گل روی خود را از آب میدانم چرا که حالا بارش شبنم اشک بلبل خویش را بر سر این غنچهٔ دل ریش خود نمی یابم پس همان بهتر که خویشتن را نیز بآب داده تن بیجان خود را تا بآن بلبل نالان خویش رسانم این بگفت و یکایک پیراهن را مع تن دریده نعرهٔ یا بلبل کشیده در هوای شوق او باز از جای خود بپرواز در آمده بدریا در افتاده چنانچه شاه فلک قدر باز بسان فلک بیدار بیقرار گردیده خویشتن را مع رفیقان خاص که روشنان او بودند برنگ عکس آسمان در آب باز آن گل بی آب و تاب ابدر کشیده آن در غلطان را بکنار در آورده برنگ عکس آسمان در آب انداخته باز آن گل بی آب و تاب ابدر کشیده آن در غلطان را بکنار در آورده برنگ صدف از هر دو کف محافظت می نمود و مبالغهٔ بسیار برای رفتن شهر و داخل شدن محل میفرمود لیکن هرگز آن گل بی پروا قبول اینمعنی ننمود و در آخر کار گفت که اگر شما از بهار مرا نمی گذارید و در آب افتادن نمی دهید همین جا بر لب آب خانه برابر خانهٔ چشم بنا گردانید تا من دران برنگ مردمان چندی سکونت ورزیده در آخر کار از میان آن خانه تباه مانند نور نگاه خواه و ناخواه بر خواهم جهید و بسان بوی گل از چشم مردمان پنهان خواهم گردید لیکن حالا که در دورهٔ این فلک گردان در آمده زندانی این مکان گردیده ام دیگر چندی روز دران خانهٔ پرسوز اقامت نموده از چشمه چشمهای خود آبی برین دریا رسانیده زیاده تر روانیش بخشیده بشور و طغیانی طوفان میرسانم که با بلبل خود شرکت مائی پیدا میگردانم و رفتن خود بجانب شهر ویران و قصر سلطان هرگز مناسب نمی دانم غرض که فلک قدر شتاب بر لب آب کوشکی عالی تعمیر کرده شبکها و جروکهای نشیمن بطرف دریا گذاشته آن گل خسته حال و نسرین دلشکن پریشان احوال را دران مکان گذاشته مردم را برای محافظت و پاسبانی معین گردانید چنانچه شاعران در تعریف آن مکان چنین بیان کرده رفته اند رباعی

آن قصر که یافت بر لب بحر مدار
ابری ست سفید بر لب دریابار
نی نی غلطم اگر ز من می پرسی
دری ست که انداخته دریا بکنار

و هم بیت الاحزانی برای خویشتن دران مکان ساخته در گریه و زاری و دعا و مناجات بدرگاه باری مشغول گردید و این چنین ناله می کشید فرد

گرد بر باد هر را بیت الحزن عمر عزیز
یوسفی گردیده گم هر روز از کنعان ما

و دوستان و رفیقان بحضورش بدین چنین سخنان تکلم می نمودند غزل

ولشکریان از هر دو کنار این معامله و کار مشاهده نمودند خویشتن را برنگ مردم چشم بآب رسانیدند و مانند مژگان دست تغابن برسر زده کف افسوس می سودند و بشور و واویلا در آمده آن دریای شوریده را از مد سیل اشک شور و طغیانی محیطی بخشیدند و شاه فلک قدر از سربلندی مسند و صدر بپایهٔ پستی خاک در افتاده خویشتن را بیقدر گردانیده بسان عکس فلک در آب افتاد و هم آن گل سنبل کاکل را پریشان ساخته برلالهای عذار از طپانچه بیشمار گلهای نیلوفری انداخته بالکل از حیات خود بتری کرده خویشتن را چون گل صنوبری در آب افگند و نسرین و نسترن نیز چاکها در پیرهن زده خود را در آب انداختند و بی آب و تاب ساختند غرض که آن سلطان و همه لشکریان و خاتونان و خادمان از غایت بیتابی و اضطراب برنگ خس و خاشاک در آب می افتادند و زمانی بسان برگ بهوا رسیده دستها بدعای افراختند و ساعتی دست و پا زده مانند مردم آبی بشناهی پرداختند و برای خویشتن سوای دریا هیچ مکانی را دلچسپ و گوارائی یافتند و از هر کنار مردم بقرار فوج فوج همراه موج بهر جانب می شتافتند و غواصان غوطها میزدند و ملاحان داما در هر گرداب فرو می بردند و کشتیها بهر طرف روان می نمودند لیکن آن گوهر گم گردیده را بدست نمی آوردند و در تجسس آن دُر نایاب هزاران لشکریان و سرداران برنگ موج و حباب دران امواج و گرداب ناپدید گردیدند فاما نشان و اثر آن دُر شاهوار ندیدند چنانچه در آخر کار آن مردم سراپا اندوه از غواصی و شنا بستوه آمده دست توقع را از آب ناامیدی شستند و باهمدیگر گفتند که حالا خبرگیری احوال فلک قدر باید نمود و احتیاط گل پریشان حال و نسرین و نسترن پژمرده و ژولیده بال باید فرمود و همین طالبان و مطلوبان آن بلبل را بجای ایشان تصور کرده غنیمت باید فهمید غرض که دوستان و احباب آن هر یک غریق بیتاب را از میان آب و گرداب بسان دولاب می کشیدند و آبهای ناگوار را از شکم آنها می بر آوردند تا همین که آن دولابهای پر غم شکم خالی گردیده افاقتی و هوشی در خود یافته چشم می کشودند باز با هزاران پیچ و تاب در آب می افتادند و بخیال غوطه خوری باز پر از غم گردیده بار بار در آب فرو می نشستند و بسان ماهیان بی آب تسکین دل سوزان خود را بدون آب نمیدیدند غرض که آن گل پژمرده و نسرین و نسترن افسرده تقسیمی احوال خویش پریشان و خراب می کردند که پدر و مادر آن بلبل بالکل درد و غم پسر خود را فراموش کرده بمحافظت آنها می کوشیدند و می گفتند که او سبحانه قادر و توانا است که چنانچه آن مهر جهانگیر را از هیئت بلبل باز از کرم خویش بصورت انسان نموده بود حالا هم آن دُر گم گردیده را صحیح و سالم از دریا بر آورده بکنار ما در آرد درانوقت آن گل نازک اندام غنچه دهان را بکلام وا کرده گفت که ای فلک قدر تو از دیر باز بسر گشتگیها آشنا گردیده از بار درد و غم خمیده و بسیار گرم و سرد زمان و آمد و رفت مهر خود را مشاهده نموده با شبهای دیجور هجران و رانهای بی نور فراق جانان خوگر گردیده و برسر حال ما کم ظرف گلان این آفت خزان نو رسیده است که غنچهای دل و برگهای جگر را از هم دریده است و برنگ چاک جامهای این همه مرد و زن تنگنا فها در تن رسانیده است اگر در مذهب بلبلی

بران کنار بادیه رسانید آما درآنوقت مهر جهانگیر برای خود چنان مصلحت و تدبیر اندیشید که اول همه نگاه و سپاه از دریا عبور نمایند بعد ازان کشتی خاصه سواری او حاضر آرند چنانچه تمام لشکر و بنگاه عبور نمودند و همه مصاحبان و هواداران پیش هم پیش قدمی نموده آن طرف دریا رسیده صفها برکشیدند و از جامهای زرتار و فوطهای سلسله دار برنگ خیمهای نگار و لبسان علمهای استوار قائم و برپا نموده گردیده باز بدان جانب آب طناب رشتهای نگاه خود با و تا و بارگاه شاد بر بسته انتظار قدوم میمنت لزوم او می کشیدند که دران زمان آن سلطان باز فرمان داد تا گل بی بدل و نسرین و نسترن نیز از دریا گذشته اول بملازمت شاه فلک قدر رسیدند همین که آن مادر و پدر این گلهای آورده پسر را دیدند و در کنار کشیدند از اثر بوی بهای دلربا و روی با صفای ایشان از هوش و افاقت خویشتن جدا گردیدند و چون از پاشیدن گلاب و آب باز بآب و تاب رسیدند درو جواهر آبدار بران گلهای سراپا بهار برنگ شبنم نثار نمودند و بعد عبور آن خاتونان و جمیع لشکریان مهر جهانگیر برنگ خورشید منیر همان تیغ برق درخشان را که چون شعشعان نور بود بر میان بسته و بران اسپ باد جهان که در کلانی و روانی بمثال فلک گردان بود سوار گشته بمیان کشتی خاصه که یاد از برج آبی آفتاب میداد درآمده بعجب جاه و جلال و بطرفه خوشی احوال نشسته بطرف قبله گاه و منزل دلخواه خود روان گردید بهمان زمان نوبت نوازان نوای شادیانه را از ماهی تا بماه رسانیدند و غلغلهٔ تهنیت و شور مبارکباد در بحر و بر افگندند و ملاحان هوشیار کشتی را از کنار جدا گردانیده از دستهای دعا بکفچه زنی مشتهای نثار افشان به تیراندازی درآمده دریائی کردند و ازان طرف ساحل همه خواهندگان دیدار سر رشتهای نگاه انتظار را سکان آن کشتی گردانیده بجانب خود میکشیدند که دران حال از قدرت ذوالجلال باد تندی برخاست و تلاطم امواج بحدی سر برافراخت که گاهی آن کشتی را مانند هلال بآسمان میرسانید و لحظهٔ بسان عکس ماه بقعر گرداب می نشانید

قضا کشتی آنجا که خواهد برد	اگر ناخدا جامه برتن درد	

چون ملاحان حال کشتی را بدان عنوان مشاهده نمودند از کفچه زنی دست کشیده کف افسوس می سودند و هم آن کشندگان سکان انتظار از گرد و غبار سر رشتهٔ نگاه را گسسته دیده از چشم طرفین پنهان گردیدند و منقطع گشتن رگ جان و تار حیات خویش بیقین فهمیده بدین چنین قال شیون برکشیدند دوهره

کن ٹوٹی ناو جلی بھلے کھو کھیو تیا بن کیون ترے	
جرے مرے بھرے رہی سکھی جون یونہین لکھی تو کہا کرے	

آری بیان این ماجرا خیلی خرابی و درازی دارد همان بهتر که تیراوش قطره ازان دریای بلا اکتفا نماید چنین گویند که تلاطم آب آن کشتی بیتاب را مانند گرداب بچرخ درآورده بر سر پارهٔ کوهی که در میان دریا نمودار بود بقسمی برزد که پاره پاره گردیده و تخته تخته اش از هم پاشید و اهل کشتی در آب افتاده گاهی بسان امواج به پیچ و تاب درآمده بگرداب فرو میرفتند و لحظهٔ برنگ حباب سر برآورده در دم فانی میگشتند چون رفیقان

روان گردیدن مهر جهانگیر بطرف شاه فلک قدر دلگیر و در اثنای راه در دریا افتادن او از مشیت و تقدیر

چنین گویند که آن بلبل بانوا و آن گل بی پروا از شنیدن این فسانهٔ عبرت افزای غفلت زدا عجب گلهای عبرت و حیرت برچیدند و در آخر کار از خدمت شاه فیض بخش و فیض رسان با هزاران درد و فغان رخصت گردیده مع نسرین و نسترن بجانب ملک پدر خود روان گردیدند و آن هر دو نوباوهای خود را که شاهزادهٔ خوشبو و خوشگو بودند بپیش شان گذاشتند و دران وقت بلبل بانوا شاه مهر را که آن همه توصیفش شنیده بود از بازوی خود کشاده برای احتیاط و محافظت بر بازوی آن گل بی بدل خود بربست و از همانجا عرضداشتی مشتمل بر تمام احوال از وقت جدائی تا این حال بخدمت شاه فلک قدر نوشت و چون این خبر جانبخش بسمع آن شاه پر غم که برنگ فلک از بار الم پشت طاقتش خم شده بود و تمام چشم و جسم او از طپانچهٔ وسیلی درد هجر و فراق بی نور و کبود گردیده بود رسید از غایت انبساط از سر نوجوان گردیده بقوت تمام بجانب عرش خود خرام نموده آن قاصد مهر خود را که برنگ صبح صادق گفتار بود به پیش خویش طلبیده بزیر نثار ستاره افشانی در و جواهر آبدار در آورده ناپیدا گردانید و شتاب نامه در جواب مشتمل بر پریشانی حال و سرگردانی و تیره روزی خویش نوشته قاصدان تیز رو و جلوداران جلد و همراه آن قاصد داده روان ساخت و هم از ان روز هر روز هزاران خبر ازان راه میدوانید تا خبر منزل بمنزل و مقام بمقام آن مهر خوش خرام بسمع آن شاه عالیمقام میرسانیدند و دلش را خورم و شاد میگردانیدند و دران زمان مطربان خوش الحان بطریق تهنیت و مبارکباد بدین چنین سخنان ترنم می نمودند قصیده

مژده کز توران و ایران شاه دوران میرسد
مژدها از مقدم یوسف بکنعان میرسد

هر کرا رنجیست در عالم براحت میکشد
هم بسرگشتگان غم بسامان میرسد

گو فرود آی آفتاب از سبز خنگ آسمان
گرچه فکرم برتر از سر حد امکان میرسد

کی شود روزی که روزی تا بگوشش او رسید
ابر گوهربار از دریای عمان میرسد

غلغلی افتاده از هفت آسمان در شش جهت
هر کرا دردیست از گردون بدرمان میرسد

ای سخن فهم سخن پرور سخن دانسته گوی
کان سوار توسن دولت بمیدان میرسد

مطربم از مهر خود چون درفشانی میکند
ناله زارم که هر شب تا بکیوان میرسد

نامه بر سر هر زمان از راه می آید بشیر
کافتخار پنج حس و چار ارکان میرسد

هم دل خونین دلان هجر میبابد مراد
کان سخن سنج سخنگوی سخندان میرسد

نیست ممکن کنگر قدرش نظر کردن ز دور
خلق را انگشت از حیرت بدندان میرسد

چنین گویند که چون مهر جهانگیر نزدیک ملک شاه فلک قدر رسید آن بیقرار از تنگنا تا سر حد ملک خود باستقبال روان گردید بر لب دریائی که در میان راه حائل بود توقف ورزید چنانچه لشکر مهر جهانگیر آن روی آب رسیده نمودار گردید و از طرفین عجب خوشوقتی و سرور برد لهای افواج امواج میکشید و در سر هر یکی همین هوای پیچید که همین دم قدم را بسان حباب بر آب باید زد و بدون کشتی خود را

بعون خلاق بلند سخن بخش نوای دلربای طوطی بلبل و صد جا فراقم نی وصل

جلد ثانی

نالۂ عندلیب ۱۳۱۱ھ

مطابق سنہ ۱۸۹۳ء

یمن دامن معنی دل و دماغ طبع نی زبان شاہجہان آوازہ گلشن ذوق نمن شد